THE KIṢKINDHĀKĀṆḌA

THE FOURTH BOOK OF THE VĀLMĪKI RĀMĀYAṆA

The National Epic of India

Critically edited by

D. R. MANKAD, M.A.,

Formerly Principal and Professor of Sanskrit, V. P. Mahāvidyālaya, Vallabh-Vidyanagar, and D. G. Mahāvidyālaya, Aliabada.

Secretary, Gangājalā Vidyāpītha and Director, Haribhai Research Institute, Aliabada

Oriental Institute

Baroda (India)

1965

Printed by R. J. Patel, Manager, The Maharaja Sayajirao University of Baroda Press (Sadhana Press), near Palace Gate, Palace Road, Baroda, and published by Prof. B. J. Sandesara, the Director, Oriental Institute, Baroda, 1965.

CONTENTS

ABBREVIATIONS AND DIACRITICAL SIGNS

add = adding.
addl. = additional
adhy. = adhyāya(s).
App = Appendix
B. = Bombay edition of the R. (Gujarati Printing Press, A.D. 1912, The Vulgate).
Bd. = Brahmānda Purāna (Veṅkateśvar Press ed.).
Bg. = Bhāgavata (Gorakhapur ed.).
Br. = Brahma Purāna (Ānandāśram Series).
chap = chapter(s).
comm. = commentary (taries).
cont. = continue(s, ed, ing).
corr. = corrected, correction.
Crit. App. = Critical Apparatus.
ed. = edition.
fig = figure(s).
fol = folio(s)
foll. = following
frag = fragment(ary).
G. = Gorresio's ed. of the R.
Gov. = Govindarāja
hapl = haplographic(al, ally).
Hr = Harivaṃśa (Gorakhpur ed.).
hypm = hypermetric.
illeg = illegible.
inf. lin. = *infra lineam* (below the line).
ins = insert (s, ed, ing).
int. lin. = *inter lineas* (between the lines).
interp = interpolate(s).
introd = introduction, introductory.
K. = Kumbhakonam ed. of the R.
Kat = Kataka.
L = Lahore ed. of the R.
l. = line(s).
m or marg. = marginal(ly)
Mah. = Maheśvaratīrtha.
Manu. = Manusmṛti (N.S.P. ed.).
Mbh = Mahābhārata
meta = by metathesis.
Mt = Matsya Purāṇa (Venkateśvar Press ed.).
N = Northern
NE = North-eastern.
NR = Northern Recension.
NW = North-western.
om. = omit(s, ing, ed.).
orig = original(ly).
post. = posterior.
pr. m. = *propria manu* (by own hand).
Pm = Padma Purāṇa (Venkateśvar Press ed.).
R. = Rāmāyana
r. = repeat(s, ing, ed).
Rām. = Rāmānuja.
ref. = refer(ence).
resp. = respective.
respy. = respectively.
RL = Rāmāyana and Lankā by P. S. Iyer.
Rm. = Rāmāyaṇamañjari (Kāvyamālā No. 83).
Ru = Rāmopākhyāna (Mbh. III. 258-276, BORI, Poona, 1942).
S = Southern
sec. m. = *secunda manu* (by another hand).
Sk. = Skanda Purāṇa (Venkateśvara Press ed.)
SR. = Southern Recension.
st. = stanza(s).
subm. = submetric.
subst. = substitute (s, ed).
supp. = supplementary.
sup. lin. = *supra lineam* (above the line).
Til. = Tilaka (comm. by Nāgeśa).
transp. = transpose(s, ed.), transposition
v. = verse.
v.l = varia(e) lectio(nes).
(var.) = (with variation).
Vn. = Viṣṇu Purāṇa (Gorakhpur ed).
vulg. = vulgate.
Vy. = Vāyu Purāṇa (Bibliotheca Indica ed.)
W. = Western.

꧁꧂ (in the critical footnotes) enclose citations from commentators.

[ ] besides their normal uses, enclose *additions* to MS readings.

( ) besides their normal uses, enclose superfluous letters, which should be *omitted* from MS. readings.

* (superior star) in the text indicates an *emendation*.

• (in the crit. foot-notes before a verse or verses and preceded by a numerical figure) indicates additional or substitute passages.

* * (in the MS readings) indicate equal no. of syllables lost through injury to MS.

~~~ printed below (or along the side margin of any part of the constituted text indicates that the reading of it is less than certain.

C denotes a "commentary", prefixed to the abbreviation of the name of a commentator (or a commentary), thus, Cv = Comm. Vivekatilaka, Cr = Comm. of Rāmānuja; Cm g. = Comm of Maheśvaratīrtha and Govindarāja, Ck t. = Comm. Kataka and Tilaka. A "*p*" is added on to denote a "patha" or variant, thus, Cr*p* = a pāṭha mentioned in the Comm. of Rāmānuja.
~~~

PREFACE

It gives me great pleasure to place before scholars the Fourth Volume of the Critical Edition of the Vālmīki-Rāmāyana, comprising the Kiṣkindhākāṇḍa edited by Prof. D. R. Mankad.

I am also glad that the Sundarakāṇḍa edited by Prof. G. C. Jhala is sent to the Press. The Yuddhakānda is completely constituted by the Editor, Dr. P. L. Vaidya, the General Editor of the Mahābhārata, Poona. The General Editor will constitute the Uttarakānda when the four microfilms (Ñ1 2 and V1 2) are collated.

My sincere thanks are due to the Vice-Chancellor, Dr. C. S Patel for the keen interest he is showing in the Rāmāyana. To Dr. (Mrs.) Hansaben J. Mehta, the first Vice-Chancellor who opened the Rāmāyana Department, I am no doubt very grateful for her continuous interest in our work in spite of her being in a foreign country. To the University Grants Commission and to the Gujarat Government I am thankful for the financial help to the Rāmāyana Department.

I am also thankful to the Staff of the Rāmāyana Department for their sincere co-operation, and to the Director, Oriental Institute, for the interest he has taken. I thank very heartily the Manager of the University Press for help in various ways.

Rāmāyana Department,
Oriental Institute,
Baroda.
2-2-1965.

G. H. BHATT,
General Editor.

INTRODUCTION

The *Critical Edition of the Kiṣkindhākāṇḍa of the Vālmīki-Rāmāyaṇa is* based on 32 MSS. These MSS. are written, as in the case of the first three Kāṇḍas in the principal scripts such as Śāradā, Newāri, Maithilī, Bengali, Devanāgarī, Telugu, Grantha and Malayālam. Of the 32 MSS. 14 are common to the Kāṇḍas 1-4, 4 (V3 B3 D5 6) are common to 3 and 4, and 1 (B2) is common to 2-4. Three MSS. (D3 9 M2) are common to the Kāṇḍas 1, 3 and 4, 1 (D11) is common to 1, 2 and 4; whereas 2 (D8,12) are common to 1 and 4. Seven new MSS. (V1,2 B4 D4 13 T3 M3) are utilized for this Kāṇḍa. The MSS. are fairly representative of different periods as they range from A.D. 1020 to A.D. 1848. The commentaries of Udāri Varadarāja (earlier than A.D. 1250), Rāmānuja (14th century), Maheśvaratīrtha (c. A.D. 1550), Govindarāja (c. A.D. 1600), Katakayogīndra (c. A.D. 1650) and Nāgeśa Bhaṭṭa *(c. A.D. 1700) have been also regularly utilized for the purpose of variants. All these six commentators* hail from South India and comment upon the Southern text of the Rāmāyaṇa. The Bengali commentator Lokanātha Cakravartī has, however, commented upon the Bengali text of the Rāmāyaṇa. He very often refers to Vimalabodha and Sarvajña-Nārāyaṇa (both between A.D. 1100 and 1300), the old commentators of both the Rāmāyaṇa and the Mahābhārata, and quotes from their commentaries on the Rāmāyaṇa which are not available at present.

The 32 MSS. utilized for this Kāṇḍa are as follows

I *N(orthern) Recension (18 MSS. — Ś Ñ V B 10 + D 8)*

(a) North-Western Group

(i) Śāradā Version (Ś)

Ś1 = Baroda, Oriental Institute, No. 14061. Undated.

(b) North-Eastern Group

(i) Newārī Version (Ñ)

Ñ1 = Baroda, Oriental Institute, No 14156 Microfilm of MS. No. 934 of the Bir Library, Kathmandu, Nepal. Dated Samvat 1076 (c. A.D. 1020).

Ñ2 = Baroda, Oriental Institute, No. 14157. Microfilm of MS. No. 905 of the Bir Library, Kathmandu, Nepal. Dated Newārī Samvat 795 (c A.D 1675)

(ii) Maithili Version (V)

V1 = Darbhanga, Mithila Research Institute, No. 809 Undated.

V2 = Baroda, Oriental Institute, No. 44 (Addenda). Devanāgarī Transcript of the Maithilī MS. No. 243 of the Palace (Raj) Library, Darbhanga. Dated Śaka 1548 (A.D. 1626).

V3 = Baroda, Oriental Institute, No. 4 (Addenda). Microfilm of a Maithilī MS. of the University Library, Patna, Dated Śaka 1670 (A.D. 1648).

(iii) Bengali Version (B)

B1 = Baroda, Oriental Institute, No 14124. Photo-stat copy of MS. No. 348 of the Bibliothéque Nationale, Paris. Undated

B2 = Calcutta, Asiatic Society of Bengal, No G 394. Dated Śaka 1755 (A D. 1833).

B3 = Calcutta, Asiatic Society of Bengal, No. G 4430. Undated.

B4 = Calcutta, Bangīya Sāhitya Pariṣad, No. 1434 (Kha). Dated Śaka 1720 (A.D. 1798).

(c) Devanāgarī Composite Version (D)

D1 = Poona, Bhandarkar *Oriental Research Institute No 825 of 1875-76 Dated Samvat 1829 (c. A D.* 1773) (W)

D_2 = Baroda, Oriental Institute, No. 12864. Dated Śaka 1581 (c. A.D. 1659). (NW)

D_3 = Ujjain, Scindia Oriental Institute, No. 5600. Dated 1787 (c. A.D. 1731). (W)

D_4 = Jodhpur, Palace Library, Bandha No. 5. Dated Saṁvat 1788 (c. A.D. 1732). (W)

D_5 = Ujjain, Scindia Oriental Institute, No. 1357. Dated Śaka 1688 (c. A.D. 1766). (S)

D_6 = Baroda, in private possession (of Prof. G. H. Bhatt). Unnumbered. Dated Samvat 1830 (A.D. 1774). (S). It contains the comm. of Govindarāja.

D_7 = Ujjain, Scindia Oriental Institute, No. 1611. Undated. (NE)

D_8 = Ujjain, Scindia Oriental Institute, No. 1633. Dated Saṁvat 1888 (c. A.D. 1831). (S)

D_9 = Bombay, His Holiness Śrī Goswāmījī Dīkṣitajī's Baḍā Mandira, No. 100. Dated Saṁvat 1851 (c. A.D. 1795). (S)

D_{10} = Jodhpur, Palace Library. Unnumbered. Dated Samvat 1899 (c. A.D. 1843). (S) It contains the comm. of Nāgeśa Bhaṭṭa.

D_{11} = Vallabha-Vidyanagar (Gujarat), Vitthalbhai Patel Mahavidyalaya. Unnumbered. Dated Samvat 1905 (A.D. 1848). (W)

D_{12} = Jodhpur, Palace Library, Bandha No. 4. Undated. (NW)

D_{13} = Jodhpur, Palace Library, Bandha No. 5. Dated Samvat 1835 (c. A.D. 1779). (NW)

II S(outhern) Recension (14 MSS.—T G M 9 + D 5)

(i) Telugu Version (T)

T_1 = Madras, Adyar Library, No. 72372. Undated

T_2 = Madras, Adyar Library, No. 75597. Undated.

T_3 = Madras, Adyar Library, No. 74122. Dated Śaka 1730 (A.D. 1808).

(ii) Grantha Version (G)

G_1 = Baroda, Oriental Institute, No 6362. Dated Kollam 993 (A.D. 1818).

G_2 = Trippunithura (Kerala State), Maharaja's Grantha Library, Sanskrit College, No. 152. Undated.

G_3 = Ahmedabad, in private possession (of Muni Śrī Punyavijayaji). Unnumbered and undated.

(iii) Malayālam Version (M)

M_1 = Trippunithura (Kerala State), Maharaja's Grantha Library, Sanskrit College, No. 158. Dated Kollam 865 (c. A.D. 1690).

M_2 = Kumplangad (P.O. Kundanoor), Malbar, in private possession (of Shri Samkaran Nampyāthan Nambudripāda). Unnumbered Dated Kollam 998 (c. A.D. 1823).

M_3 = Chundampatta (via Pattambi), South Malbar, in private possession (of C. Chitrabhanu Nambudiri). Unnumbered and undated.

TESTIMONIA

(i) Commentaries

Cv = Commentary (Vivekatilaka) of Udāli (also Uḍāli) Varadarāja as in the transcript of the MS. No. 3409 of the Government Oriental Manuscripts Library, Madras The comm. is earlier than A.D. 1250.

Cr = Commentary of Rāmānuja as given in MS. No. 14129 of the Oriental Institute, Baroda, Transcript of MS. No. 8214 of the Government Oriental Manuscripts Library, Madras, Undated.

Cm = Commentary of Maheśvaratīrtha as given in MS No 844 of the Nasik Patwardhan Collection deposited at the Bhārata Itihasa Saṁśodhaka Mandala, Poona. Dated Śaka 1698 (c. A.D. 1776).

Cg = Commentary of Govindarāja as given in MS. (D_1) of Prof. G. H. Bhatt, Baroda. Dated Samvat 1830 (c. A.D. 1774).

Ck = Commentary (Kataka or Amṛtakataka) of Katakayogīndra (alias Mādhavayogin) as given in MS. No. 14064 of the Oriental Institute, Baroda. Transcript of MS. No. 4685 of the Government Oriental Manuscripts Library, Madras. Undated.

Ct = Commentary (Tilaka) of Nāgeśa Bhaṭṭa as given in D_{10} Dated Samvat 1899 (c A.D. 1843). Also as printed in Vulgate editions.

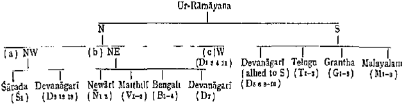
(II) Epitomes

(1) The Rāmopākhyāna: Mbh. III. 258-276 (BORI, Poona, 1942).

(2) Purāṇas — Viṣṇu-Purāṇa III. 3; IV. 4 (Gītā Press, Gorakhpur, 1937).
Agni-Purāṇa Chaps. 5-11 (Ānandāśrama ed, Poona, 1893-94).
Padma-Purāṇa IV. 66, IV. 112, V. 35 (Ānandāśrama ed., Poona, 1893-94) etc.

(3) The Rāmāyaṇa-Mañjarī of Kṣemendra (Kāvyamālā No 83, Nirnaya Sāgara Press, Bombay, 1903).

All the MSS. utilized for this Kāṇḍa clearly show that there are two main Recensions, Northern and Southern, each of which is further divided into several versions This will be clear from the following pedigree of the MSS.

Detailed Description of the MSS.

Ś1

Baroda, Oriental Institute, No 14061 Undated. It was purchased for the Institute by Dr. S. N. Sharma of Srinagar. Thick unglazed paper, Size 12½" × 7", Śāradā script.

The MS is complete in seven Kāṇḍas, total number of folios for Kiṣkindhā being 70 The folio has 13 to 16 lines to a page and about 37 to 53 letters to a line Margins are unruled Sargas and stanzas are unnumbered The first Sarga of Kiṣkindhā appears at the end of Araṇya as its part. A single daṇḍa demarcates both the halves of the stanza. Colophons are daubed over with yellow powder. Colophons give significant Sarga names Marginalia rare Corrections are few and are *pr. m* Transpositions of Sargas and stanzas are noticed in some places Condition fairly old. Writing fairly legible and correct It does not use pṛṣṭhamātrās, but uses paṛasavarṇa. The MS seems to have been written by two scribes

Though the Kāṇḍa is undated, it seems to be a very late exemplar.

The MS. represents the NW version.

The * passages exclusive to this MS. are · (*Ins.*) 118, 842, 1055, (*Subst.*) 263

Ñ1

Baroda, Oriental Institute, No 14156, microfilm of MS. No 934 of the Bir Library, Kathmandu, Nepal, dated Samvat 1076, which according to Pandit Baburam Acharya, Itihasasiromani, the ex-Librarian, refers to Vikrama Samvat, corresponding to A.D. 1020. This MS. is, thus, the oldest dated MS of Vālmīki's Rāmāyaṇa known to us. Palm-leaves, 21½" × 2", Newārī script.

For details, vide Bālakāṇḍa, Intro. p. XV.

The post-colophon entry made at the end of the present Kāṇḍa states that the MS. was copied by Śrī Gopati, son of Paṇḍita Śrī Śrīkara, on the 4th day of the dark half of the month of Āṣāḍha in the Samvat year 1076 (A D. 1020).

The MS. represents the NE version.

The following * passages are exclusive to this MS. : (*Ins.*) 141, 1233, (*Subst.*) 183, 614.

Ñ2

Baroda, Oriental Institute, No. 14157. This is a microfilm of MS. No. 905 of the Bir Library, Kathmandu, Nepal, dated Newārī Samvat 795 (A.D. 1675). It is written on thick country paper, size 20½" × 5" in the Newārī script.

For details, vide Bālakāṇḍa. Intro, p. XV.

At the end of the Bālakāṇḍa, a list of the total number of Sargas and stanzas in each Kāṇḍa is provided, *pr. m.* Accordingly, the Kiṣkindhākāṇḍa has 64 Sargas and 2925 stanzas.

The MS. represents the NE version.

There is only one * passage exclusive to this MS., viz., (*Ins.*) 715.

V1

Darbhanga, Mithila Research Institute, No. 809. Undated. Written on palm-leaves, size 15½" × 1¾". Maithilī script.

This MS. contains only Kiṣkindhā, total number of folios being 136. Folios 7, 10, 11, 21 and 133 are missing. The folio has 4 to 5 lines on a page and about 80 letters to a line. Margins are unruled. Sargas and stanzas are unnumbered. Stanza-endings are marked with a single daṇḍa. Colophons give appropriate Sarga names No marginalia, corrections are very few and are made with ink. Omissions of stanzas are noticed in few places. Additional Sargas are found. The condition of the MS. is old and folios are at times moth-eaten. Writing fairly legible and correct. स्थ and स्त, तु and त्व, शु and श्व, भु and भ्व, घ and च, ष्ठ and स्त are confounded. Writing with usual sandhi rules, in pṛṣṭhamātrās. The MS. is complete for Kiṣkindhā. The MS. seems to have been written by two scribes.

The MS. represents the NE version.

The * passages exclusive to this MS. are · (*Ins*) 39, 488, 656, (*Subst.*) 150.

V2

Baroda, Oriental Institute, No. 44 (Addenda). This is a transcript in Devanāgarī of the Kiṣkindhakāṇḍa of MS No 243 of the Palace (Raj) Library, Darbhanga. The original MS. in the Maithilī script is dated Śaka 1548 (A D. 1626). Its size is 15½" × 2". The total number of folios for Kiṣkindhā *is 115 with 5 lines to a page and 62 letters to a line. The MS. contains only the present* Kāṇḍa.

The Devanāgarī transcript contains 257 leaves (written on one side only) of size 13" × 8", with 20 lines to a page and 16 letters to a line. Margins are unruled. Sargas, which amount to 61, are numbered, while stanzas are not. Single and double daṇḍas indicate the two halves of a stanza. Colophons with suitable Sarga names are written in red ink Corrections which are very few are made in the margin in black ink. Words and phrases defying rules of grammar and prosody are underlined in black ink by the copyist. The copyist has in some places left blanks marked by dots, indicating that he could not decipher the portion of the original MS, or that the portion of the original was damaged Stanzas are rarely omitted Sargas 63–66 of our Crit. Text are not found in this MS. Transpositions of stanzas are in small number. Writing legible and correct. The rule of parasavarṇa is strictly adhered to, so also the rules of sandhi.

The post-colophon stanza, giving the date and name of the scribe, at the end of this MS. runs as follows:

> वसुनिगमशिवास्य फाल्गुनेत्रे
> स्थितवति नभसीति चारुवर्षे।
> कलिपदविहिताय जीवनाथः
> प्रतिपदि सितमिश्रपक्षमध्ये॥

The MS. represents the NE version.

Only two exclusive * passages are found in this Ms., viz., (*Ins.*) 316 and 550.

V1

Baroda, Oriental Institute, No. 4 (Addenda). This is a microfilm of the MS. which is in possession of the University Library, Patna. Dated Śaka 1670 (A.D. 1748). Size of the microfilm 1"×½". Maithili script.

For details, *vide* Araṇyakāṇḍa, Intro. p XIII.

The MS. represents the NE version.

The * passages exclusive to this MS are: (*Ins.*) 7, 70, 101, 445, 1280, 1344, 1354, 1382, 1383 and 1397.

B1

Baroda, Oriental Institute, No. 14124. Photo-copy *in situ* of the MS. No. 348 of the Bibliothéque Nationale, Paris. Undated. This MS. was utilized by Dr. Gorresio for his edition, and was designated G by him. Palm-leaves, Bengali script. Size of the photograph 16"×2".

The MS. is complete in seven Kāṇḍas, total number of folios for Kiṣkindhā being 82. The Kāṇḍa is copied by a single scribe.

For details, *vide* Araṇyakāṇḍa, Intro. p XIII.

No date is given at the end of Kiṣkindhā.

The MS. represents the NE version.

The exclusive * passages peculiar to this MS. are (Ins.) 773, 959, 1385 and 1387(A).

B2

Calcutta, Asiatic Society of Bengal, No. G 394. Dated Śaka 1755 (A.D. 1833). Written on paper, size 19"×5½". Bengali script.

This MS contains only three Kāṇḍas, *viz.*, Ayodhyā, Araṇya and Kiṣkindhā, total number of Kiṣkindhā folios being 81. Lacuna to the extent of 5" on the last folio. Two extra folios of Ayodhyā are mixed up in this MS at the end. The MS. has 10 lines to a page and 42 letters to a line. Margins are unruled. Sargas are numbered, stanzas are not. The total number of Sargas of Kiṣkindhā is 64 and the Kāṇḍa comes to an end at Crit Sarga 62. Both halves of the stanza are marked with single daṇḍas, with dots overhead. Colophons are written in red ink and contain appropriate Sarga names. Very few marginalia. Corrections, mostly *pr. m.*, are made with red ink. Several additions are noticed, as also omissions. Omissions are indicated by dots or simple lines. Transpositions of lines and stanzas are noticed in very few places. The MS. appears to be old as some pages therein are worn out. Writing is good, with very few errors. Pṛṣṭhamātrās are used. The present Kāṇḍa is copied by the same scribe, who copied the earlier two Kāṇḍas. The Kāṇḍa is complete.

As stated at the close of Kiṣkindhā, the MS. was completed in the Śaka year 1755 (A.D. 1833).

The MS. represents the NE version.

The exclusive * passages pertaining to this MS are (*Ins.*) 116, 285, 326, 632, 757, 1014, 1142, 1217, 1222, 1223 and (*Subst.*) 542(A).

B3

Calcutta, Asiatic Society of Bengal, No G 1430. Undated Yellowish paper, size 19"×5½", Bengali script.

In addition to Kiṣkindhā, this MS. contains also Bāla, Ayodhyā and Araṇya. The total number of folios for Kiṣkindhā is 84. Folios 78–81 are missing. It has 7 to 8 lines to a page and about 60 letters to a line. Margins are unruled Sargas are numbered, stanzas are not. The total number of Sargas of Kiṣkindhā is 63 and the Kāṇḍa ends at Crit. Sarga 62. Single and double daṇḍās are used respectively to demarcate the first and the second half of the stanza. Colophons contain suitable Sarga names Marginalia rare, corrections and additions very few Corrections are made *pr. m.* A few omissions are found and they are generally indicated with dots. Instances of transpositions of stanzas are rare. Condition of the MS is very old and the folios are brittle. Hand-writing is neat and legible. Rules of Sandhi are followed and pṛṣṭhamātrās are used. The MS. is from the pen of a single scribe.

The MS. represents the NE version

This MS. has only a few exclusive * passages, *viz.*, (*Ins.*) 52, 60, 538, 542(B) and (*Subst.*) 533

B4

Calcutta, Bangīya Sāhitya Pariṣad, No. 1434 (Kha) Dated Śaka 1720 (A.D 1798). Written on tough paper, size 18"×4". Bengali script.

The MS has preserved only Kiṣkindhākāṇḍa It has 88 folios and about 7 to 8 lines to a page and approximately 74 letters to a line. Margins are unruled. Stanzas are unnumbered, while Sargas are numbered regularly The total number of Sargas of the Kiṣkindhākāṇḍa is 67 (= Crit. Sarga 62) and Crit Sargas 63–66 are relegated to Sundarkānda A single danda is used to separate both the halves of stanzas Colophons give significant Sarga names No marginalia, no omissions of stanzas. Transpositions of stanzas are occasionally noticed Corrections are made *pr. m* The MS. is in good condition Hand writing is nice, with few errors, ऋ is used for ṛ. The rule of parasavarna is strictly observed. Sandhi rules are also regularly followed No pṛṣṭhamātrās The entire MS is copied by a single scribe and is complete

The post-colophon entry at the end of the MS, giving the date and scribe's name, runs as follows

लिखित श्रीगोवर्द्धनदेवशर्म्मणो लिपिरियं ॥ शा बड़पेडा ॥ शकाब्दा ॥ १७२० ॥ श्रीराधागोविन्दार्पितचित्त निर्म्मलाशय श्रीयुक्तश्रीलश्रीयुत् देवनारायणसिंह चौधरी पुस्तकमिदं ॥ ० ॥

The MS. represents the NE version This MS. has a large no of exclusive * passages, *viz*, (*Ins*) 95, 107, 179, 310, 374, 573, 617, 619, 642, 657, 676, 690, 693(A), 723, 746, 746(A), 777, 781, 784, 787, 789, 795, 914, 965, 981, 995, 996, 1004, 1029, 1066, 1096(A), 1176, 1225(A), 1277(A) and (*Subst*) 1035, 1360

D1

Poona, Bhandarkar Oriental Research Institute, No 825 of 1875-76 Dated Samvat 1829 (A D. 1773) Written on paper, size 10½"×4½". Devanāgarī script Hand-writing of Gujarata

This MS, utilized for the previous three Kāṇḍas, contains all the seven Kāndas in full The total number of folios for Kiṣkindhā comes to 149 It has 10 lines to a page and about 25 letters to a line Margins are ruled Sargas are numbered, stanzas are not. Colophons bearing significant Sarga names are daubed over with red chalk No distinctive marks such as dandas are used to indicate the ending of the halves or the stanza. Marginalia and omissions of stanzas are not found. Some additions and corrections, *pr m*, are noticed Stanzas are sometimes transposed A few repetitions are to be found in this MS Condition good Writing fairly legible with few errors Sandhi rules are strictly adhered to The Kiṣkindhakanda is complete. The whole MS is copied by a single scribe

The colophon at the close of the present Kānda, giving the date of the first four Kāṇḍas runs thus

संवत् १८२९ वर्षे कार्त्तिक वदि ५ दिने अद्येह विरमग्राममध्ये लेखक नागरज्ञातीय त्रवाडी गंगाराम उपाश्रित् भवानीदास

This means that the four Kāndas were completed by Samvat 1829 (A.D. 1773) and the Scribe was a resident of Viramgam, a place about 40 miles north of Ahmedabad in Gujarat.

The MS. appears to be a composite one.

The MS. represents the W version

The * passages exclusive to this MS. are: (*Ins.*) 115(A), 384, 399(A), 569, 647, 655(A), 728, 736, 807, 976(A), 997, 1012(A) and (*Subst.*) 1341.

D1

Baroda, Oriental Institute, No. 12864. Dated Śaka 1581 (c. A.D. 1659). Written on paper, size 14½" × 5½". Devanāgarī script.

The MS., utilized for the Crit. Edition of Bāla and Aranya, contains all the seven Kāndas. The folios for Kiṣkindha are 73. It has 11 lines to a page and about 50 letters to a line. Margins are ruled in black ink. Stanzas and Sargas are unnumbered. The first Sarga of Kiṣkindhā appears at the end of Aryanya as its part. Black ink is used for dandas as well as colophons, but colophons are daubed over with red colour. Colophons bear significant Sarga names. A single danda demarcates both the halves of stanzas. Very few marginalia. Corrections are made with yellow colour and are both *pr. m.* and *sec.m* Stanzas are seldom transposed. No omissions, but some additions are noticed. The MS. is dilapidated. Hand-writing is nice, with few errors. Rules of sandhi are generally observed. The Kiṣkindhākānda is complete.

For details regarding date and scribe, *Vide* Aranyakānda, Intro, p. XVII.

The MS. represents the NW version.

Only three * passages are exclusive to this MSS, *viz*, (*Ins.*) 351, 567 and 1355.

D2

Ujjain, Scindia Oriental Institute, No. 5600. Dated Samvat 1787 (c A D 1731) Written on paper, size 12"×5¾". Devanāgarī script.

The codex is complete in seven Kāndas, and was utilized for the Crit Edition of Aranya. The folios for Kiskindha are 81 in number. It has 15 lines per page and approximately 40 letters to a line. Stanzas are unnumbered, while Sargas are numbered Sargas of Kiskindha amount to 66 Sandhi rules are regularly followed. The codex seems to have been copied by a single scribe.

For details, *vide* Aranyakanda, Intro p XVII.

At the end of Kiṣkindhā, it is stated that the Kanda was completed on the first day of the Dark Half of the Bhādrapada month in Samvat 1787 (c A.D. 1731).

The MS. represents the W version.

The following * passages are exclusive to this MS.: (*Ins.*) 17, 64, 74, 80, 137, 166, 178, 201, 203, 268, 270, 324, 461, 467, 522, 552, 570, 575, 594, 627, 633, 637, 665, 707, 731 and (*Subst.*) 16, 1361.

D4

Jodhpur, Palace Library, Bandha No. 5. Dated Samvat 1788 (c. A.D. 1732) Written on paper, size 15"×7". Devanāgarī script.

The MS. has preserved all the seven Kāndas The total number of folios for Kiṣkindhā is 60, folio 41 being duplicated. The folio has 12 lines to a page and about 54 letters to a line. Margins are ruled. Stanzas and Sargas are unnumbered. Colophons give significant Sarga names. Double dandas are used to separate both the halves of stanzas. Red ink is used for dandas Very few marginalia. Corrections are made *pr.m.* Additions are found. Stanzas are rarely transposed. The MS is damaged in general and writing is clear, with occasional errors Sandhi rules are generally followed. The whole MS. is copied by one person.

The Yuddhakāṇḍa records Saṁvat 1788 (c. A.D. 1732) as the date of the MS.

The MS. represents the W version.

The following * passages are exclusive to this MS · (*Ins*) 115(C), 345(B), 451(C), 684, 1179(A) and (*Subst.*) 174, 192, 1078.

D1

Ujjain, Scindia Oriental Institute, No. 1357. Dated Śaka 1688 (c. A.D. 1766). Written on paper, size 14"×7". Devanāgarī script.

Besides Kiṣkindhā, the codex contains Ayodhyā, Araṇya, Yuddha and Uttara Kāṇḍas. The MS. has been utilized for the Crit. Ed. of Araṇyakāṇḍa. The total number of folios for Kiṣkindhā is 59. The folio has 11 lines to a page and about 38 letters to a line. Margins are ruled. Sargas and stanzas are numbered The total number of Sargas is 64, while that of the stanzas is 2521. Both the halves of the stanzas are marked with double daṇḍas. Different ink is used for dandas and colophons. No marginalia, no additions, no omissions. Corrections are made *pr.m.* and are few. No transposition of stanzas Condition good. Writing is neat and clear, with few errors. Sandhi rules are many times violated The MS is complete for *Kiṣkindhā and is from the pen of a single scribe.*

The post-colophon entry at the end of Kiṣkindhā, giving the date of the completion of the MS. as also the name and place of the scribe, runs as follows:

शके ॥ १६८८ ॥ व्यये नाम संवत्सर आशाढ शुद्ध पचमि गुरुवासरे हस्ताक्षर नीलजि महाराष्ट्रवलि वस्ती चद्रापुरी प्रगणे दर्भावति समास ॥

Darbhāvati is modern Dabhoi, a town near Chāṇoda, 15 miles away from Baroda. This indicates that the MS. is from Gujarat.

The MS represents the S recension. There is a single * passage exclusive to this MS., *viz*, (*Subst*) 50.

D6

Baroda, in private possession (of Prof. G. H. Bhatt). Unnumbered. Dated Samvat 1830 (A D 1774) Written on rough and durable paper, size $12\frac{1}{4}$"×$5\frac{1}{4}$". *Devanāgarī Script. Handwriting* of North India.

The codex is complete in seven Kāndas and is utilized for the Critical Edition of all the previous Kāṇḍas The total number of folios for Kiṣkindhā is 99 It has 9 lines to a page and about 50 letters to a line. Margins are ruled

The MS contains the comm Muktābara of Govindarāja. Stanzas and Sargas are regularly numbered both in the text as well as in the commentary. The total number of Sargas of Kiṣkindhā is 67 as in the Vulgate. No distinctive marks like daṇḍas are used to mark the Ślokārdhas or Sarga-endings. Dandas are absent in the commentary. Colophons are daubed over with red powder both in the text as also in the commentary. Marginalia noticed in few places Erasures are *made with yellow* pigment. Corrections are few and are generally made *pr.m*, sometimes *sec m*. Transpositions of stanzas are few in number. No additions Condition good. Writing neat and legible, with few errors. Rules of sandhi are followed strictly. The Kānda is copied by a single scribe

As stated at the end of the present Kāṇḍa, the Kāṇḍa was completed on the fifth day of the Bright half of the Māgha month in the Saṁvat year 1830 (A D. 1774)

The MS. represents the S recension and the text is usually that of Govindaraja

There is only a single * passage exclusive to this MS, *viz*, (*Ins.*) 720(A)

D7

Ujjain, Scindia Oriental Institute, No 1611. Undated. Written on old paper, size 14"×$5\frac{1}{4}$". Devanāgarī script.

The MS. contains all the seven Kāṇḍas, written probably by different scribes at different periods This MS. has been utilized for the Critical Edition of all the previous Kāṇḍas. It has 67 folios for Kiṣkindhā, with 11 lines to a page and about 53 letters to a line. Margins are ruled. Only the Sargas are numbered, stanzas are not. The total number of Sargas of Kiṣkindhā, as stated at the end of the MS., is 65 (= 62 of the Crit. Ed.). Crit. Sargas 63-66 go in this MS. to Sundara. Sarga 58 of the Crit. Ed. is missing. There is no device to separate the halves of the stanza. Colophons containing appropriate Sarga names are daubed over with red chalk. No marginalia, no omission of stanzas. Cases of transpositions of stanzas and lines are noticed at few places. Some corrections, which are *pr.m.*, are also found. Condition old. Writing fairly legible and correct. Sandhi rules are observed throughout the Kāṇḍa. The whole kāṇḍa is written in one hand and is complete.

No date is given at the end of Kiṣkindhā.

The MS. represents the NE version.

The only * passage exclusive to this MS. is : (*Ins.*) 545.

D₁

Ujjain, Scindia Oriental Institute, No. 1633. Dated Samvat 1888 (c. A.D. 1831). Machine-manufactured paper, size 12″×5″. Devanāgarī Script. Handwriting of Rajasthan.

This codex, utilized critically for Bāla, contains all the seven Kāṇḍas, total number of folios for Kiskindhā being 191 (first three folios are devoted to *nyāsas*). The folio has 7 lines to a page and 36 letters to a line. Margins unruled. Sargas and stanzas are numbered regularly. The total number of Sargas of Kiskindhā amounts to 67 as in the Vulgate. No distinctive marks like dandas are used to demarcate the halves of stanzas. So also no special colour or ink is used for colophons Very few marginalia. Corrections are also very few, generally *pr.m.* but sometimes *sec m.* Stanzas are rarely transposed No additions or omissions The paper is old, however writing is clear and distinct, devoid of errors. Sandhi rules are followed.

The MS is written in one hand and, as mentioned in the post-colophon entry at the close of Uttara, it was completed by Paṇḍit Śrī Tiwārī Lakhana on Saturday the 9th day of the Bright Half of the month of Āśvina in Samvat 1888 (c. A D 1831).

The MS represents the S recension.

*No exclusive * passages are found in this MS.*

D₂

Bombay, His Holiness Śrī Goswāmījī Dīkṣitajī's Bada Mandira, No. 100. Dated Samvat 1851 (c. A.D. 1795). Written on paper, size 10½″×6¼″. Devanāgarī Script. Hand-writing of Rajasthan.

The codex, utilized for the Critical Edition of Bāla and Araṇya, contains all the seven Kāṇḍas. It has 95 folios for Kiskindhā and has 15 lines to a page and about 27 letters to a line Margins unruled. Sargas and stanzas are numbered, total number of Sargas being 67 as in the Vulgate. Double dandas demarcate both the halves of stanzas Colophons are written in red ink. Very few marginalia, no additions, no omissions. Transpositions of stanzas are very small in number. Corrections are generally made *pr.m.*, sometimes *sec m.* The MS. is in good condition. Writing is not good and scribal errors are noticed Sandhi rules are regularly followed

The Kaṇḍa is written by Devādāsa Vaisnava at the hermitage of Mahanta Jatarāmajī in Mahamadpura in Rajasthan in Samvat 1851 (c. A D. 1795) All these details are furnished in the following post-colophon statement at the close of Kiskindhā·

सवत् म्वटरास १८५१ ममद्पुरनगरामसीकी आश्रमलिखित वैष्नो देवादास रामरामदासीकका प्रमा ३००० मूलसख्या २२५० ॥

The MS. represents the S recension.

Only two * passages are exclusive to this MS., viz (*Ins.*) 366 and 472.

D10

Jodhpur, Palace Library. Unnumbered. Dated Saṁvat 1899 (c. A.D. 1843). Written on tough paper, Size 13″×6″. Devanāgarī script.

This codex contains all the seven Kāṇḍas written probably by different scribes at different periods and is thus a composite MS. The codex has been fully utilized for the Critical Edition of the previous three Kāṇḍas. *The total number of folios for Kiṣkindhā is 174, folio 46 being in duplicate.* It has 6 lines per page and approximately 38 letters to a line. Margins are ruled. Sargas of Kiṣkindhā amount to 67 as in the Vulgate. Double daṇḍas are used to mark both the halves of stanzas. Daṇḍas are in red ink, while colophons are written in black ink. The MS. contains the comm. Tilaka of Nāgeśa Bhaṭṭa.

For details, *vide* Araṇyakāṇḍa, Intro. p. XV (*i.e.* D11).

The Kiṣkindhākāṇḍa is from the pen of a single scribe and is dated Saṁvat 1899 (c. A.D. 1843).

The MS. represents the S recension.

*There are no * passages exclusive to this MS.*

D11

Vallabha-Vidyanagar (*via.* Anand, Gujarat), Vitthalbhai Patel Mahavidyalaya. Unnumbered. Dated Saṁvat 1905 (A.D. 1848). Written on thick and durable paper, size 18″×6½″. Devanāgarī script. Hand-writing of Gujarat.

This MS. has preserved Bāla, Ayodhyā, Araṇya and Kiṣkindhā Kāṇḍas only (not Sundara as stated incorrectly in the Intro. to Bāla) and was utilized for the Crit. Ed. of Bāla and Ayodhyā. The total number of folios for Kiṣkindhā is 177. The MS. has 9 lines on each page and about 35 letters to a line. Margins unruled. Sargas and stanzas are regularly numbered. The Kiṣkindhā Kāṇḍa has 70 Sargas. The first sarga of the present Kāṇḍa comes at the end of Araṇya. Similarly the first Sarga of Sundara is read in this MS. at the close of Kiṣkindhā. *Double daṇḍas mark both the halves of* stanzas. Red ink is sporadically used for daṇḍas. Colophons give suitable Sarga names. Marginalia and corrections are few, corrections being both *pr.m.* and *sec.m.* Transpositions of stanzas are found in few places. Additions are also found. Stanzas are at times repeated. The MS. is in good condition. Writing fairly legible and generally correct. Sandhi rules are observed. The whole MS. is written in one hand.

As stated at the end of the present Kāṇḍa, the MS. was written by Pāṭhaka Gaurīśaṅkara, son of Vallabharāma of Śuklatīrtha, a place about 10 miles north-east of Broach in Gujarat, on Friday, the 12th day of the Bright Half of the month of Vaiśākha in the Saṁvat year 1905 (c. A.D. 1848):

॥ संवत् १९०५ वर्षे वैशाखमासे शुक्लपक्षे द्वादश्यां भृगुवासरान्वितायां श्रीशुक्लतीर्थे ज्ञातीय औदीच्य पाठकावटंकेन पाठकरामजित्सुतस्य महादेवस्तस्य पुत्रो रवीदत्तस्तस्य सुतो लक्ष्मीधरस्तस्य पुत्रो देवशंकरस्तस्य पुत्रो वल्लभरामस्तस्य सुनुना गौरीशंकरेण लिखितं श्रीरामायण ॥ श्रीशुक्लेश्वरस्वामि जयतु ॥ श्रीराम ॥...श्रीरामदेव जयतु ॥

The MS. represents the W version.

This MS. has a pretty large no. of * passages exclusive to it. They are: (*Ins.*) 123(A), 134, 446, 563, 659, 660, 681, 692, 740, 762, 780, 791, 794, 802, 825, 886, 895, 946(A), 987, 988, 991(A), 992, 993, 1011, 1023, 1040, 1050, 1074, 1085, 1100, 1141, 1151, 1173, 1350, 1379, 1391, 1392, 1393 and (*Subst.*) 567, 594, 687, 734, 745, 801, 891, 902, 941, 944, 955, 967, 985, 994, 1015, 1062, 1080, 1234, 1381.

D12

Jodhpur, Palace Library, Bandha No. 4. Undated. Written on paper, size 14″×7″. Devanāgarī script.

The MS., utilized for the Crit. Ed. of Bāla, has all the seven Kāṇḍas. The total number of folios for Kiṣkindhā is 66. It has 16 lines to a page and about 45 letters to a line. Margins unruled. Sargas

and stanzas are sporadically numbered. Kiṣkindhā has 2925 stanzas in this MS. Only in the first folio, double daṇḍas in red ink distinguish both the halves of stanzas. In other folios, daṇḍas are absent. Colophons contain appropriate Sarga names Marginalia and corrections are few. Corrections are *pr.m.* and are made with yellow pigment or black ink. Omissions of stanzas are noticed here and there. Transpositions of stanzas are occasional. No episode is newly added or omitted. Condition good; writing neat and legible and generally correct. The letter ब is replaced by व Rules of sandhi are rigidly observed. The Kāṇḍa is from the pen of a single scribe and is complete.

At the close of Araṇya, it is stated that a Brahmin by name Gopāla Khare wrote the MS. at Kalāmūla Maṭha in Central Kashmir. Though the MS. is undated, it seems to be about 350 years old.

The MS. represents the NW version.

The * passages exclusive to this MS are: (*Ins.*) 1297(A) and (*Subst.*) 842, 1384.

D1

Jodhpur, Palace Library, Bandha No. 5. Dated Saṃvat 1835 (c. A.D. 1779). Written on paper, size 15" × 5½". Devanāgarī script.

This MS. contains all the seven Kāṇḍas, total number of folios for Kiṣkindhā being 119. The folio has 9 lines to a page and about 41 letters to a line. Margins are unruled. Sargas and stanzas are unnumbered The first Sarga of Kiṣkindhā appears at the end of Araṇya, while that of Sundara is read in the present Kāṇḍa. Double daṇḍas mark both the halves of the stanza. Colophons mention Sarga names and are daubed over with red chalk. No marginalia. Few corrections, mostly *pr.m.*, are noticed. Very few stanzas are omitted. Additions are found. Cases of transpositions of stanzas are in small number Stanzas are sometimes repeated. Condition old. Hand-writing good, with few errors. Rules of sandhi are generally observed Like other N MSS, this MS uses ब for व, स्त्र for स्य and स for श. The MS is written by a single scribe and is complete for Kiṣkindhā

The post-colophon entry at the end of Uttara, which gives the scribe's name as also date and place of the whole MS, runs as follows:

सवत् १८३५ मिती कार्तिक सुदि ५ कृष्णगढनगरे लिपिकृत ब्राह्मण ऋषिरामेण सवाईनगरस्थेन ॥ पुस्तकोय निवाडी नदकिसोरजीकस्य ॥

The MS represents the NW version.

Only two * passages are exclusive to this MS., viz, (*Ins.*) 1159 and (*Subst.*) 175.

T1

Madras, Adyar Library, No. 72372 Undated. Written on palm-leaves. size 18½" × 2". Telugu script.

The MS., utilized for the Crit. Ed. of the previous three Kāṇḍas, contains all the seven Kāṇḍas. Folios 143-177 cover the portion of Kiṣkindhā The portion of crit. text from 4.36.17 up to 4.42.30^{ab} is missing. Kiṣkindhā has 67 Sargas in all as in the Vulgate, Sarga numbers being stated in words. The whole MS is written in one hand, but folio 168 is replaced by three unnumbered folios written by a different scribe.

For details, vide Araṇyakāṇḍa, Intro p xix.

Although no date is recorded anywhere in the MS, the MS seems to be more than 500 years old

The MS represents the S recension.

There are no star passages exclusive to this MS

T2

Madras, Adyar Library, No 75597. Undated. Written on palm-leaves, size 19½" × 2". Telugu script.

This Ms. contains only the first six Kāṇḍas written by different scribes. Kiṣkindhā appears to have been written by two scribes. The MS. was utilized for the Crit. Ed. of the previous three Kāṇḍas. The total number of *folios for* Kiṣkindhā is 30. *On folios 1 to 22, there are* 15 to 17 lines per page and about 100 to 105 letters per line; whereas on folios 23 to 30, there are 9 to 10 lines on each page and 82 to 86 letters to a line. The lines on each page are numbered at both ends. The back side of folio 30 is blank. The Kāṇḍa has *actually* 67 Sargas as in the Vulgate; but owing to the scribe's mistake the total number is stated to be 64.

For details, vide Araṇyakāṇḍa, Intro. p. xx.

The MS. is not dated anywhere; but it seems to be 350 years old.

The MS. represents the S recension.

Only two * passages are exclusive to this MS., viz., (*Ins.*) 711 and 980.

T1

Madras, Adyar Library, No. 74122. Dated Śaka 1730 (A.D. 1808). Written on palm-leaves, size 20" × 2¼". Telugu script.

The MS. has preserved all the seven Kāṇḍas in 314 folios. Folios 112 to 133 comprise the subject-matter of Kiṣkindhā. At the beginning of Uttarakāṇḍa, one blank folio is inserted; another such one is added after folio 304. At the close of the aforesaid Kāṇḍa, four folios containing Sargas from the Bhāgvata Purāṇa are inserted and *thereafter nine blank folios* are also kept. The *folio* has 18 *to* 19 lines per page and about 120 to 128 letters per line. Margins unruled; stanzas unnumbered. Sargas, which amount to 67 as in the Vulgate, are numbered in words. A single daṇḍa is used to separate both the halves of the stanza. No marginalia; no additions; no omission of stanzas. Very few corrections are noticed. Stanzas are transposed in few places. The MS. is in good condition. Miniature writing which is fairly correct. The scribe writes नीय्य for नीय, यियं for इयं and हृषि for ऋषि. The whole MS. is from the pen of a single scribe.

The post-colophon entry *occurring at the end of* Uttarakāṇḍa *runs thus*:

विभव नाम संवत्सरे चैत्र बघ दशमी बुधवारं श्री चेनापुर लक्ष्मणलिखितं।

This means that the MS. *was completed by* Lakṣmaṇa *on* Wednesday, *the tenth* day of *the* Dark Half of the month of Caitra in the Śaka year 1730 (*i.e.* 20th April 1808).

The MS. represents the S recension.

The * passages exclusive to this MS. are: Nil.

G1

Baroda, Oriental Institute, No. 6362. Dated Kollam 993 (A.D. 1818). Written on palm-leaves, size 16½" × 2½". Grantha script.

The MS., utilized for the Crit. Ed. of the previous three Kāṇḍas, contains all the seven Kāṇḍas. The portion of Kiṣkindhā is covered by folios 73ᵃ to 94ᵇ. Sargas bear numbers in words and they are 67 as in the Vulgate. The entire MS. is from the pen of a single scribe.

For details, vide Araṇyakāṇḍa, Intro. p. xx.

As stated at the close of Uttarakāṇḍa, the MS. was completed by Śrīnivāsan on Friday, the 28th day of the month of Mithuna (named here as Āni) in Hastanakṣatra in Kollam year 993 called Bahudhānya saṁvatsara (A.D. 1818).

The MS. represents the S recension.

The single * passage exclusive to this MS. is: (*Ins.*) 378.

G2

Trippunithura (Travancore-Cochin, now Kerala State), Maharaja's Grantha Library, Sanskrit College, No. 152. Undated. Written on palm-leaves, size 17" × 1¾". Grantha script.

The MS. contains all the seven Kāṇḍas and was utilized for the Crit. Ed. of the earlier Kāṇḍas. Folios 150 to 190 comprise the Subject-matter of Kiskindhā, folio 190[a] being left blank. Sargas, 67 as in the Vulgate, are numbered in words. The scribal peculiarities of G1 are shared by this MS. The MS. is in one hand.

For details, vide Araṇyakāṇḍa, Intro. p. XXI.

Though the MS. is undated, it seems to be about 300 years old.

The MS. represents the S recension.

The following * passages are exclusive to this MS.: (*Ins.*) 6, 265, 1285 and (*Subst.*) 1408, 1410.

G2

Ahmedabad, in private possession (of Muni Śrī Puṇyavijayaji). Unnumbered and undated. Written on palm-leaves, size 15" × 2¼". Grantha script.

This MS. contains all the seven Kāṇḍas. It has been utilized for the Crit. Ed. of the three earlier Kāṇḍas. Folios 65[b] to 82 cover the portion of Kiṣkindhā. Sargas bear numbers in words and they are 66 in all. The MS. is written in one hand.

For details, vide Araṇyakāṇḍa, Intro. p. XXI.

Though the MS. in undated, it appears to be 500 years old.

The MS. represents the S recension.

The * passages exclusive to this MS. are: (*Ins.*). 532, 604, 618 and 1021 (A).

M1

Trippunithura (Travancore-Cochin, now Kerala State), Maharaja's Grantha Library, Sanskrit College, No. 158. Dated Kollam 865 (c. A.D. 1690). Written on palm-leaves, size 20⅝" × 2.1". Malayalam script.

The MS., utilized for the Crit. Ed. of the previous three Kāṇḍas, is complete in seven Kāṇḍas. Folios 129 to 161 comprise the subject-matter of Kiskindhā. Sargas, which amount to 68, are numbered in words. Sandhi rules are strictly observed. The following scribal peculiarities are noticed: कर्ता is written as कर्त्ता, धर्मे as धर्म्मे, शालिनी as पालिनी and शाड्वल as शाड्वल The MS. is from the pen of a single scribe.

For details, vide Araṇyakāṇḍa, Intro. p. XXI.

As stated at the end of Uttarakāṇḍa, the MS. was completed by Candraśekharan, son of Karakkujathilrikkum Pillai Kuttu for Śivatirattu Mullamangalattu Śivantiravāsi on the 29th day of the month of Kārtika in the Aṇṭu (*i.e.* Kollam) year 865 (A.D. 1690).

The MS. represents the S recension.

The * passages exclusive to this MS. are: (*Ins.*) 45, 227, 332 and 1206.

M2

Kumplangad (P. O. Kundanoor), via Wadakkancheri, Malbar, in private possession (of Shri Śaṁkaran Nampyāthan Nambudripāda). Unnumbered. Dated Kollam 998 (c. A.D. 1823). Written on palm-leaves, size 23¼" × 2". Malayālam script.

Besides Kiskindhā, this MS. contains Bāla, Ayodhyā, Araṇya and Yuddha Kāṇḍas. The MS. was previously utilized for the Crit. Ed. of Bāla and Araṇya. Folios 150 to 187 cover the portion of Kiṣkindhā. The total number of Sargas of the present Kāṇḍa is 67 as in the Vulgate. The scribal peculiarities of the MS. M1 are shared by this MS. also. The whole MS. is copied by a single scribe with the exception of a few discarded folios.

For details, vide Araṇyakāṇḍa, Intro. p. XXII.

It is mentioned at the close of Yuddha that the MS was copied by Kantaramatt Tenkuttu Kantam on the sixth day of the month of Tula in the Kollam year 998 (c A D 1823)

The MS represents the S recension

The following * passages are exclusive to this MS (*Ins*) 273 434 796, 1006 1092 1286 and 1380

M3

Chundampatta via Pattambi South Malbar in private possession (of C Chitrabhanu Nambudiri) Unnumbered and undated Written on palm leaves size 28" X 2 1" Malayalam script

The MS is complete in seven Kandas Folios 93 to 119 comprise the subject matter of Kiṣkindhā The folio has 13 lines on each page and 110 to 114 letters to a line Margins are unruled folio numbers are written in margin Stanzas are unnumbered while Sargas are numbered in words and they amount to 67 as in the Vulgate A single daṇḍa generally demarcates both the halves of stanzas No marginalia no additions or omissions Corrections both *pr m* and *sec m* are found Transpositions of stanzas or Sargas are absent The MS is in very good condition and its writing is very nice and correct This MS shares the scribal peculiarities of other MSS of this version The entire MS is from the pen of a single scribe

The MS is undated however it seems to belong to a relatively modern period

The MS represents the S recension

There is only a single * passage exclusive to this MS viz (*Ins*) 720 (B)

The Critical Edition

The text as printed here consists of

(1) *The constituted Text* This is the text accepted by us and printed in bold black letters above the foot notes on every page

(2) *Individual Readings* These are recorded in the foot notes under the respective number of the stanza of the constituted text

(3) *Star Passages* These are given in the foot notes and they are given running numbers and these numbers are marked by a star (*) These passages are of two types

(a) *Substitute Passages* These are to be taken in place of certain lines of the constituted text Therefore they do not affect the total number of stanzas in the text as they are taken purely as substituted for certain lines of the constituted text though so far as the matter is concerned they some times contain certain additional matter

(b) *Inserted Passages* These are the remaining star passages in the foot notes They are pure additions and the total number of stanzas in the constituted text is increased by so much

(4) *Appendix Passages* These are for all practical purposes Inserted Passages but because of their length they are not put in the foot notes but are taken to an Appendix and therefore are called Appendix Passages These are pure additions and the total number of stanzas in the constituted text is increased by so much

In the Kiskindhakanda the total number of the pure Inserted Passages is 888 and the total number of the Passages relegated to Appendix I is 76 This means that so much material has been added to the text of the Ramayana which has now to be rejected because of the evidence of the MS material This would have remained undetected but for this Critical edition This edition brings out the fact that about 1500 stanzas have been added to 1984 stanzas of the text Even these 1984 stanzas of the constituted text are likely to have much inserted matter in it and it could be detected if we get MSS of the Ramayana preserving earlier traditions

The entire text is the result of the collation of several MSS. that has been done for this Critical Edition. This collation has revealed that there are two recensions of the text · one *Northern* and the other *Southern*. The Northern recension is subdivided into (1) the North-Western version which consists of Śāradā version (Ś), Newārī version (Ñ) and Devanāgarī version (D), (2) The North-Eastern version which consists of Newārī version (Ñ), Maithili Version (V), Bengali version (B) and Devanāgarī version (D); and (3) the Western version. The Southern Recension is subdivided into Telugu (T), Grantha (G), Malayalam (M) and Devanāgarī (allied to S) versions

The Uniformity of SR

It has been pointed out, time and again, by the General Editor that there is uniformity in the SR and that makes it more reliable.

The Kiṣkindhā Kāṇḍa confirms this uniformity further. We shall first take up the Appendix Passages. These are 26 in number. Out of these, 8 are found in the SR and 18 in the NR. The eight SR passages occur thus:

App: I					MSS
Passage No.	1	—	—	—	$D_{5.6.8-10}$ S
,, ,,	2	—	—	—	$D_{1.6.8-10}$ S
,, ,,	3	—	—	—	$D_{5.6.8-11}$ S
,, ,,	4	—	—	—	$D_{3.5.6.8-11}$ S
,, ,,	14	—	—	—	D_{6-10} S
,, ,,	15	—	—	—	$D_{5.6.9-10}$ S
,, ,,	16	—	—	—	B_4 $D_{3.5.6.8-11}$ S
,, ,,	17	—	—	—	B_4 $D_{5.6.8-10}$ S

It will thus be seen that all these 8 passages occur in all the 14 MSS of S (i e $D_{5.6.8-10}$ $T_{1.2.3}$ $G_{1.2.3}$ $M_{1.2.3}$) Nos 4, 14, 16 and 17 are also seen in some additional MSS of NR like $D_{3.11}$ (No 4), D_7 (No 14), $D_{3.11}$ B_4 (No 16 and B_4 No 17) Thus all these Appendix Passages are found in all the S MSS, though there are different readings in the S MSS themselves But these 8 passages have in all 542 lines and all these lines are found in all the 14 S MSS This proves the Uniformity of SR

If we take the star passages, we find the same position The star passages found in all the S MSS are divided here in two groups (a) those found in all the S MSS only, and (b) those found in all S and some N MSS

(a) The following are the * passages found in all the S MSS only

(*Ins*) 4, 5 9 10, 11, 15 23, 26 27, 28, 29, 32, 33, 34, 35 36, 38 40, 44, 46, 55, 63, 65, 68, 105, 109, 121, 140, 142, 152, 157, 196 198, 223, 224, 228, 230 245, 279, 299, 302, 314, 321 323, 327, 338, 340, 347, 354 367, 372, 390, 397, 398, 401, 410 442, 492, 498, 504 516, 527, 561, 583, 600, 623, 624, 644, 957, 971, 989, 1021, 1022, 1049, 1058, 1067, 1082, 1123, 1150, 1157, 1163, 1168, 1169, 1200, 1204 1253, 1374.

(*Subst*) 67, 69, 237, 486, 990

(b) The following are found in all S and some N MSS

(*Ins*) 51, 54, 81, 87 88, 89 115, 144, 147, 206 218, 233 235, 238, 239 243, 246, 289 295, 305, 319, 322, 339 341, 342, 346, 356, 370, 408, 411, 417, 465 509, 510, 526, 535 539 540, 541, 612, 616, 991, 1045, 1072, 1073, 1111, 1114, 1136, 1348, 1354, 1356, 1398, 1402, and (subst) 139

It is found that there are in all 161 passages found in one or more S MSS. Out of these, 146 passages are found in *all* the S MSS (i e [a] and [b] above), leaving a very small minority of cases where passages are found in some, and not all, S MSS

This also proves the uniformity of the SR

The Growth of the SR

All these passages—Appendix, Inserted and Substitute—are seen in the SR but none of them is seen in the NR In the SR, they establish a uniform character of all the S MSS This circumstance shows that all these passages, which are found in the SR only, were not an integral part of the SR from the beginning They must have been added to the SR, at a time later than the Ramayana text was received for the *first time* in the South from the North At that time, all these passages were absent in the NR as they are absent now, and therefore they would not be seen in the first S MS, which copied the NR text for the first time But no such MS seems to have been preserved to day, as we do not find any S MS showing total absence of these passages Thus we get two clear stages in the Growth of SR.

(1) The first stage is that in which the Ramayana Text was first received from the North in the South and this text had none of these star passages including Appendix ones and which are found only in the S MSS to-day

It should be, here, noted that our constituted text is, in a very large measure the same as the text of this stage *i e* the same as the text received for the *first* time in the South from the North *At that time the Ramayana Text had no Star or Appendix passages which are to-day, found either in the* NR or in the SR We have also eschewed out these passages (NR as well as SR) from our constituted text In the constituted text we have mostly adopted the S readings All this makes us bold to say that so far as our available MSS evidence takes us our constituted text represents in a very large measure, the text which was received for the first time in the South from the North

In this connection we have to consider the question as to when these star passages exclusive to the SR, *were added to the text in the South* There is no answer to this available but whenever it was done and whoever (one or more persons) did it, it seems to have been done all at one time The uniformity of the SR indicates this If these additions were done by stages we have no means to determine the same But it is certain that all these additions were made before the time to which we are taken by the tradition of all the S MSS available now Whatever it may be we want to clarify one point in this connection Whoever did this work of inflating the text seems to have approached the text of the first stage from two distinct view points According to one view point, he seems to have considered the text received from the North as sacred and unviolable and therefore has preserved almost all the archaic forms etc, without taking any liberty with the text so received but from another view point, it seems that he could not resist the temptation of idealising* characters—Rama, Laksmana Tara, Valin Hanumat—of the text and also of elaborating descriptions and narrations wherever he thought fit, and thereby inflating the text to this extent

Thus were added all these passages which are exclusive to the SR

(2) Therefore, the second stage of the growth of the SR was the addition of all these passages —Appendix, Inserted and Substitute—to the text of the first stage

Is there any evidence to show a third stage of growth in the SR? If T G M represent real versions, we may answer this question in the affirmative But the question of these versions seems to rest on slender grounds. I have not examined the question in details and I leave it open If these versions are established then they would represent the third stage of the growth of the SR.

---

* It was this tendency which was responsible in adding the following stanza (see 147*)

नाहं जानामि केयूरे नाहं जानामि कुण्डले ।
नूपुरे त्वभिजानामि नित्यं पादाभिवन्दनात् ।

This is seen in D[illegible] T3 G M We have to reject the stanza in spite of its being so widely known

The Growth of NR

Let us now see if there are any stages traceable of the growth of the Rāmāyaṇa Text in the North.

(1) The First stage evidently is that text which was composed by the Ādikavi. It must have been a text quite brief and probably without embellishments—the UR Rāmāyaṇa. No MS. preserving this text is available to-day.

(2) Then the text must have gone on expanding *i.e.* the Second stage is the stage of expansion. Through the course of centuries, several additions must have been made to the text of the Ādikavi, till we come to the time when it was transmitted to the South. During the course of these centuries the text was considerably inflated. To talk of Kiṣkindhākāṇḍa, the following are the occasions on which inflation could have been made: description of Pampā, speeches and lamentations of Tārā, speeches of Rāma, Vālin and Hanumat, description of monsoon and autumn, description of geographical details given to the search-parties which went in all the four directions. All these are occasions where additions could easily be made and must have been made during these centuries. But these additions were all completed by the time the text was transmitted to the south *i.e.* the time of our constituted text.

(3) The Third stage is that of additions of star passages including the Appendix ones, exclusive to the NR. But here there is a real difference between the SR and the NR. Whereas in the SR, as we have just seen, all such passages are uniformly added to all the S MSS., it is not so in the NR.

Taking the Appendix Passages, we find that there are 18 passages which are exclusive to the NR. Out of these 18, the following 8 are found in all the N MSS. 7, 9, 10, 13, 18, 20, 21, 24—all these are found in Ś1 Ñ V B D1-4.7.11-13 *i.e.* in all the NE and NW MSS. One (No. 11) is found in Ñ2 V B D7 *i.e.* in the NE only. Two are found in the NW only—No. 12 in Ś1 Ñ1 D1-4.11-13 and No. 26 in Ś1 Ñ1 D2.11-13. One (No. 22) is found in all the NE MSS. plus D11 (W). One (No. 5) is found in Ñ2 V2 B D1.2.11 *i.e.* in all the NE MSS. (except V1) + D2.4.11. One (No. 19) is found in all the NE MSS. plus Ś1 D2.11.12 (NW). One (No. 25) is found in some NE MSS. and some NW MSS., while two (Nos. 6 and 8) are found in isolated MSS. (D1.7, B D3). This shows that there is no uniformity in the NR so far as these passages are concerned.

The same is the position in the star passages. We find that the following are the passages which are found in all the NW and NE MSS.

All NW (Ś1 D1.11.12) (*Ins.*) 22, 30, 37, 43, 57, 79, 85, 88, 89, 94, 96, 98, 99, 104, 106, 112, 124, 141, 168, 192, 202, 205, 207, 240, 242, 246, 246(A), 251, 252, 259, 260, 261, 262, 298, 313, 322, 343, 345, 349, 352, 364, 365, 382, 387, 392, 399, 400, 444, 450, 451, 458, 459, 460, 469, 470, 475, 477, 484, 496, 499, 511, 514, 515, 517, 521, 523, 544, 546, 547, 551, 554, 559, 560, 562, 576, 598, 602, 603, 605, 615, 621, 625, 628, 634, 641, 645, 649, 650, 651, 653, 654, 655, 661, 662, 663, 664, 673, 677, 679, 680, 688, 752, 754, 760, 770, 771, 792, 797, 799, 806, 809, 810, 812, 822, 826, 828, 833, 834, 835, 837, 840, 844, 854, 857, 866, 867(D), 873, 874, 875, 876, 878, 881, 882, 887, 888, 889, 892, 898, 903, 904, 907, 911, 912, 919, 922, 924, 930, 931, 933, 934, 935, 939, 940, 946, 950, 951, 953, 954, 956, 976, 979, 982, 1008, 1012, 1013, 1030, 1032, 1037, 1048, 1054, 1075, 1078, 1083, 1086, 1087, 1089, 1094, 1103, 1104, 1109, 1110, 1116, 1118, 1120, 1121, 1122, 1127, 1132, 1133, 1148, 1149, 1152, 1153, 1155, 1158, 1162, 1164, 1166, 1167, 1170, 1171, 1177, 1182, 1185, 1189, 1190, 1191, 1192, 1201, 1207, 1212, 1213, 1214, 1216, 1219, 1220, 1221, 1225, 1229, 1230, 1236, 1237, 1241, 1243, 1247, 1248, 1256, 1257, 1259, 1266, 1267, 1269, 1270, 1273, 1274, 1276, 1277, 1281, 1287, 1288, 1289, 1291, 1292, 1294, 1295, 1297, 1299, 1301, 1309, 1313, 1315, 1316, 1318, 1321, 1325, 1326, 1327, 1330, 1333, 1347, 1349, 1358, 1359, 1372, 1373, 1375, 1388, 1389, 1401, 1404 and 1406.

(*Subst.*) 1, 2, 18, 20, 71, 95, 101, 107, 113, 117, 122, 128, 129, 130, 135, 159, 161, 165, 191, 201, 209, 214, 216, 225, 236, 244, 250, 257, 283, 285, 291, 293, 303, 336, 350, 362, 418, 432, 435, 437, 438, 447, 462, 464, 466, 471, 476, 478, 483, 493, 501, 502, 503, 505, 519, 522, 524, 525, 545, 558, 574, 593, 595, 599, 607, 608, 610, 611, 613, 618, 620, 626, 631, 632, 636, 638, 643, 691, 695,

746, 749, 758, 763, 767, 774, 776, 791, 811, 814, 817, 821, 823, 831, 838, 843, 851, 862, 865, 867(B, C), 868, 870, 871, 879, 884, 890, 896, 905, 915, 920, 925, 927, 932, 942, 945, 958, 960, 963, 968, 972, 973, 975, 978, 981, 984, 986, 1002, 1016, 1019, 1026, 1027, 1029, 1033, 1036, 1044, 1047, 1056, 1059, 1060, 1065, 1077, 1093, 1097, 1105, 1112, 1117, 1119, 1124, 1126, 1130, 1131, 1137, 1143, 1146, 1154, 1165, 1195, 1197, 1199, 1209, 1210, 1215, 1226, 1228, 1235, 1239, 1240, 1242, 1244, 1251, 1254, 1260, 1261, 1262, 1268, 1298, 1302, 1311, 1312, 1314, 1317, 1322, 1357, 1363, 1366, 1370, 1386, 1399 and 1405

Of the above long list of 459 * passages, 9 are found in all NW MSS. only, 432 passages are *common to all NW + one or more of the rest of NR*, and 18 passages are common to all NW + one or more of the rest of NR + one or more MSS of SR also

All NE (i.e. Ñ V B D_1):

(*Ins.*) 106, 177, 240, 252, 259, 345, 469, 499, 511, 544, 621, 654, 655, 797, 799, 867, 907, 924, 930, 931, 934, 940, 950, 951, 956, 979, 1008, 1012, 1030, 1054, 1086, 1109, 1121, 1122, 1149, 1162, 1166, 1167, *1171, 1189, 1276, 1277;*

(*Subst.*) 161, 165, 191, 199, 209, 250, 291, 336, 350, 436, 464, 466, 471, 501, 502, 503, 525, 618, 620, 626, 643, *767*, 776, 868, 870, 972, 973, 978, 1036, 1130 and 1161.

Of the above 73 passages, only 2 are common to all NE MSS. only, 66 are found in all NE + one or more of the rest of NR, and only 5 are found in all NE + one or more of the rest of NR + one or more of the SR MSS

Thus there are in all 1249 passages which are found in one or more N MSS. (NW or NE). Out of these, 459 passages are found in *all* the NW MSS. and 73 passages are found in all the NE MSS.

This shows that the uniformity found in the SR is not found in the NR, although NW seems to be more uniform than NE

The Western Version

The General Editor had postulated a Western Version of the R, in his Introduction to the Bāla-Kāṇḍa, but he gave up his stand in his Introduction to the Araṇyakāṇḍa. The question is really doubtful But I examine it here, confining myself to the evidence of this Kāṇḍa only.

There are in all 13 Devanāgarī MSS utilised for this Kāṇḍa Out of these 13 D_{6-10} i.e. 5 MSS *almost invariably go with the SR* D_1 *almost always goes with the NE version* Out of the remaining 7 D MSS, $D_{12\ 13}$ almost always go with Ś₁ i.e. with the NW version. Thus NW version is constituted by Ś₁ $D_{12\ 13}$ Then there remain $D_{2\ 3\ 4\ 11}$ and the General Editor had taken these four MSS, to represent *the Western version,*

I have examined these four MSS from this point of view, so far as this Kāṇḍa is concerned I give below the analysis of these 4 MSS

D_2

I shall first take up the Appendix passages and settle the position of D_2 therein.

It is found that

D_2 goes with S 2 times (Nos. 4, 16)

D_2 goes with NE 2 times (Nos. 5, 8)

D_2 goes with NW only once (No. 12)

D_2 goes with both NE and NW 10 times (Nos 7, 9, 10, 13, 18, 19, 20, 21, 24 and 25.)

I do not take into consideration the cases where D_2 goes with NE and NW both together because wherever NE and NW go together, the question of separate versions does not arise. It is all one Northern recension. Thus we find that out of the remaining five cases D_2 goes once with NW, twice with NE and twice with S, which suggests that *the character of D_2 manifests a joint influence of SR, NE and NW*.

This is corroborated by an analysis of the star passages which is given below:

DI going with (some or all MSS. of) NE:

(*Ins.*) 59, 72, 93, 162, 221, 222, 238(B, D), 256, 264, 266, 320, 325, 451(B), 587, 588, 597, 601, 636, 652, 659, 709, 712, 783, 824, 1069, 1187, 1271, 1290, 1293, 1300, 1304, 1306, 1307, 1320, 1328, 1334, 1336, 1338, 1340, 1342, 1343, 1346 and 1378;

(*Subst.*) 82, 83, 92, 136, 694, 695, 696, 697, 698, 750, 887, 1181, 1281, 1283, 1287, 1291, 1296, 1299, 1301, 1310, 1327, 1329, 1331, 1332, 1337, 1371, 1400.

DI going with (some or all MSS. of) NW:

(*Ins.*) 22, 37, 43, 94, 192, 219, 246(A), 248, 298, 313, 475, 625, 628, 630, 641, 648, 649, 709, 723, 737, 790, 1078, 1091, 1094, 1128, 1140, 1148, 1152, 1172, 1182, 1190, 1201, 1207, 1213, 1219, 1238, 1243, 1321, 1326, 1333 and 1395;

(*Subst.*) 225, 496, 613, 867(C), 922, 1077, 1093, 1154, 1159 and 1251.

DI going with (some or all MSS. of) SR:

(*Ins.*) 87, 233, 283, 295, 305, 339, 341, 342, 356, 370, 408, 411, 412, 417, 526, 1264 and 1402.

DI going with DII only:

(*Ins.*) 130, 131, 138, 146, 153, 155, 167, 169, 170, 185, 188, 193, 208, 209, 210, 211, 234, 254, 275, 334, 337, 413, 426, 428, 448, 473, 490, 491, 524, 529, 531, 541(A), 543, 557, 579, 584, 590, 655(B), 668, 672, 685, 691, 700, 713, 748 and 947;

(*Subst.*) 86, 90, 91, 123, 182, 184, 187, 238(A), 246(B) and 434.

DI going with DI only:

(*Ins.*) 675, 732, and (*Subst.*) 727.

DI going with DI and DII only:

(*Ins.*) 556, 703 and 1039.

Thus we get the following result—

DI + DI = 3, DI + DII = 56 and DI + DI + DII = 3.

It is also found that DI goes 51 times with NW, 70 times with NE and 17 times with SR

DII

Now we consider the case of DII.

Taking first the Appendix Passages, it is found that

Dii goes with SR 2 times (Passage Nos. 4, 16)

Dii goes with NE 2 times (Nos. 5, 22)

Dii goes with NW 2 times (Nos. 12, 26)

Dii goes with NE + NW 10 times

Not considering the cases where it goes with NE and NW both, we find that out of the remaining six cases, it goes twice with SR, twice with NE and twice with NW. Thus here also we find that *the character of DII shows the cumulative influence of SR, NE and NW.*

This is corroborated by the Star Passages. I give below the position—

DII going with NE—

(*Ins.*) 212, 233(B, D), 587, 588, 597, 601, 652, 656, 659, 708, 710, 712, 743, 770, 783, 791, 824, 820, 881, 983, 1018, 1019, 1042, 1064, 1271, 1275, 1290, 1293, 1300, 1304, 1305, 1310, 1318, 1334, 1335, 1336, 1338, 1340, 1342, 1343, 1346, 1376, 1378 and 1387;

(*Subst*) 8* 92 136 639 671 693 694 695 696 697 698 742 750 883 887 893 933 974 977 1007 1014 1125 1227 1262 1283 1287 1291 1296 1299 1301 1310 1327 1329 1331 1337 and 1371

D11 going with NW—

(*Ins*) 83 242 246(A) 298 313 475 514 547 820 1094 1128 1140 1152 1190 1243 1326 1333 and 1395

(*Subst*) 225, 496 505 709 972 1093 1159 and 1399

D11 going with SR—

(*Ins*) 233 295 305 339 341 342 356 370 408 411 412 417 526 765 775 869 872 910 989 991 1045 1264 and 1402

It is thus found that D11 goes 26 times with NW 80 times with NE and 23 times with SR

D1

The position of D1 is as under

D1 going with NW—

(*Ins*) 94 141 180 192 219 242 246(A) 282 298 313 473 514 546 547 578 625 628 649 725 790 887 1091 1094 1128 1140 1148 1152 1172 1182 1190 1201 1207 1213 1219 1238 1243 1274 and 1395

(*Subst*) 159 225 496 505 613 707 709 867(C) 922 1093 1154 1159 1251 and 1399

D1 going with NE—

(*Ins*) 712 1187 1290 1293 1300 1304 and 1320

(*Subst*) 126 521 562 1282 1283 1287 1291 1296 1299 and 1301

D1 going with SR—

(*Ins*) 88 89 115 47 168 218 240 246 282 322 345 577 603 605 798 846 898 917 1083 1086 1087 1121 1122 1311 1402 and (*Subst*) 705 884

This shows that D goes 52 times with NW 17 times with NE and 27 times with SR

D4

The position of D4 is as under

D4 going with NE—

(*Ins*) 1187 1271 1290 1293 1300 1304 1306 1320 1328 1334 1335 1336 1338 1340 1342 1343 1346 and 1378

(*Subst*) 477 1181 1282 1283 1291 1296 1299 1301 1310 1327 1329 1331 1332 1337 1371 and 1400

D4 going with NW—

(*Ins*) 94 141 168 180 219 220 242 246(A) 298 313 345(A) 433 475 482 514 521 546 547 559 578 625 628 641 646 648 649 725 737 859 887 913(A) 1091 1094 1128 1148 1152 1172 1182 1190 1201 1207 1213 1219 1238 1243 1321 1326, 1333 and 1395

(*Subst*) 159 225 496 505 519 599 613 707 709 790 867(C) 922 1077 1093 1154 1159 and 1251

D4 going with SR—

(*Ins*) 88 89 115 168 240 246 322 345 399 577 605 846 898 917 1083 1086 1087 1121 1122 1311 1356 and 1402

(*Subst*) 705 and 884

This shows that D_1 goes 66 times with NW, 34 times with NE and 24 times with SR.

Thus it appears that each of D_1, D_2, D_4 and D_{11} shares collectively the features of NW, NE and SR. Moreover they all hail from the Western India. In view of this, it is desirable to take them to represent a separate *Western Version* of the N recension.

Evidence of Ñ1

Ñ1 is our oldest known MS of the R In the beginning, it was taken that Ñ1 represented NE version, but in his Introduction to the Aranyakāṇḍa (p xxv), the General Editor has shown that it, very often, goes with NW. The evidence of this kāṇḍa is conclusive in this respect.

In the Appendix passages, out of 16 passages found in the NR—

Ñ1 goes with NW in passage Nos 12 and 26,

Ñ1 does not go with NE in passage No, 11, and

Ñ1 goes with NE and NW both, in 13 passages

This indicates that Ñ1 goes more with NW than with NE

But the evidence of the Star passages is more conclusive. It is as under:

Ñ1 going with NE—

(*Ins*) 177, 199 and 724

Ñ1 going with NW—

(*Ins*) 99, 112, 124, 202, 261, 263, 322, 335, 343, 349, 352, 364, 365, 382, 387, 400, 458, 459, 485, 506, 515, 523, 554, 598, 615, 629, 645, 650, 653, 664, 677, 679, 688, 704, 706, 719 730, 752, 770, 794, 798, 805, 806, 808, 809 818, 826, 828, 833, 835, 840, 849, 866, 867(A, D), 875, 876, 881, 882, 933, 935, 939, 945 946, 953, 954, 1005, 1013, 1026, 1037, 1048, 1065, 1110, 1116, 1120, 1127, 1132, 1133, 1143, 1153, 1177, 1212, 1214, 1216, 1220, 1230, 1237, 1246, 1247, 1267, 1270, 1288, 1313, 1315 and 1347.

(*Subst*) 71, 75, 95, 101, 104, 107, 113, 128, 129, 130, 135, 164, 201, 207, 214, 236, 244, 257, 283, 285, 293, 303, 362, 371, 392, 418, 432, 438, 447, 462, 476, 478, 483, 493, 524, 548, 574, 595, 610 611, 634, 638, 691, 699, 718, 735, 749, 758, 763, 791, 814, 823, 831, 857, 867(B), 905, 920, 925, 927, 942, 958, 960, 966, 968, 1016, 1019, 1033, 1047, 1052, 1056, 1059, 1105, 1112, 1115, 1126, 1131, 1137, 1146 1180, 1197, 1199, 1226, 1235, 1240, 1245, 1260, 1298, 1301, 1312, 1314 and 1322.

This analysis clearly shows that in certain cases Ñ1 goes with NE only, but these are very few cases. It also goes with NW only and that too in a large number of cases. And there are cases where it does not go with either But, on the whole, it goes more with NW.

Now in this connection, the point worthy of note is this that there are some cases in which Ñ1 does not go with NE, NW or S i.e. it has its own tradition Would this not mean that Ñ1 and NW (and for the matter of that even NE) meet only at such a period, when these exclusive passages were not present in the MSS. ancestral to Ñ1? If it were not so, these exclusive passages would have been seen to-day in NW and NE.

Ñ1 was copied in 1020 A.D. Before that date, these exclusive passages were added to its ancestral MSS. Thus, we have to posit three periods of growth:

(1) 1020 A D., the date of Ñ1

(2) A period before 1020 A D, during which the passages exclusive to Ñ1 were added to its ancestral MSS.

(3) A period before the period covered by (2) above, during which NW (and NE also) drew from these MSS. ancestral to Ñ1.

Episodes

This Kāṇḍa contains the major episode of Vālin and Sugrīva—the two Vānara brothers. They were the sons of Ṛkṣa, Vālin being elder of the two Vālin occupied the throne of Kiṣkindhā, a guhā fortress in the mountain fortresses of Ṛṣyamūka, Malaya and Prasravaṇa.

Vālin is described as very powerful. He could go to all the four ends of the Earth before sunrise It seems that his power had made him arrogant and he had usurped Romā, the wife of his brother Sugrīva. The name of his own wife was Tārā who has been given in the Rāmāyaṇa a character of a noble, wise, learned and experienced lady.

There was a Dānava called Dundubhi, who wanted a fighter with him He came to Vālin, challenged him and was ultimately killed by Vālin, and it is said that Vālin threw the dead body of the Dānava a yojana away, by the tip of his toe The dead body fell in the precincts of the Āśrama of the sage Matanga, who cursed Vālin that if he or any of his officers entered that area of one yojana, they would be immediately killed

Māyāvī, the brother of Dundubhi wanting to revenge the death of Dundubhi, went to Kiṣkindhā and asked Vālin to come out Vālin came out followed by Sugrīva, and Māyāvī entered a cave, into which Vālin also went, asking Sugrīva to guard the door of the cave One whole year passed by, but Vālin did not come out At the end of the year, seeing blood coming out of the cave and taking Vālin to have been killed, Sugrīva covered the mouth of the cave with big stones went back to Kiṣkindhā and started ruling there. But Vālin came back and considering Sugrīva to be treacherous, asked him to go out of his kingdom and Sugrīva went on the mountain Ṛṣyamūka which was safe for him due to the curse of the sage Mātaṅga, and stayed there It was here that Rāma met Sugrīva and made an alliance with him Later events of the life of Vālin and Sugrīva form an integral part of the Rāma story itself

There is no other episode in this Kāṇḍa The incident of Svayamprabhā and that of Sampāti form the part of the Rāma story.

and others in it searched and searched in the thousands of peaks of the Vindhyas but could get no clue about Sita. Thus searching they came to a cave. They were thirsty and hungry. They saw birds coming out of the cavern. They jumped into the cavern, could get water and food there and met there a woman who introduced herself as Svayamprabha, the daughter of Savarni Manu. She guided them outside the cavern and they came to an end point of mountain range at the foot of which there was the big ocean.

Here they met Sampati, the brother of Jatayu. Sampati learnt about the death of Jatayu and then gave them the information that his son Suparśva had seen Ravana carrying away a woman of white complexion. He also said that Ravaṇa lived in Lanka, which was across the ocean on the mountain Trikuta.

Then the Vanaras decided to cross the ocean, go to Lanka and obtain news about Sita. It was ultimately decided that Hanumat should cross the ocean and Hanumat stood on a hill called Mahendra in readiness to jump off beyond the ocean.

The Kanda ends here.

Time-Data in the Kiskindhakaṇḍa

While describing the Pampa in the first Sarga it is said

सुखानिलोऽयं सौमित्रे कालः प्रचुरमन्मथः ।
गन्धवान्सुरभिर्मासो जातपुष्पफलद्रुमः ॥ 6

and

अयं वसन्तः सौमित्रे नानाविहगनादितः ॥ 12

This means that Rama arrived at the Pampa in Vasanta i e in the Spring season. The commentary Ramayaṇa Śiromaṇi takes Surabhi masa as Caitra masa and the commentary Bhuṣaṇa remarks इदानीं वसन्तवर्णनेन नगरनिर्गममारभ्य त्रयोदशवत्सरा गता इति गम्यते।

Thus the events of this Kaṇḍa open in the month of Caitra or Vaisakha.

We get another datum in the 25th Sarga where Rama says

पूर्वोऽयं वार्षिको मासः श्रावणः सलिलागमः ।
प्रवृत्ताः सौम्य चत्वारो मासा वार्षिकसंज्ञिताः ॥ 12
कार्तिके समनुप्राप्ते त्वं रावणवधे यत । 15[**]

This is said on the occasion of Sugriva's coronation. Therefore Sugriva's coronation took place in Śravaṇa. The reading Śravaṇa is supported by all the MSS. Thus Valin was killed and Sugriva was coronated three or four months after Rama's arrival at Pampa. Commentators are at pains to explain purva and catvarah of the 12th verse. If Śravaṇa was the first month (purva masa) of monsoon, the four months of the rainy season would be over in Margaśirṣa or at the end of Kartika but Sugriva is asked to be active in Kartika (kārtike samanuprapte) which would mean that the monsoon was over then.

Next datum we get in the 29th Sarga, where Rama says —

चत्वारो वार्षिका मासा गता वर्षशतोपमाः ॥ 32[**]

and

व्यतीतांश्चतुरो मासान् 1 45

Here, the commentators explain thus. C_1: चत्वारो वार्षिका मासा गता वर्षशतोपमा इति। आश्वयुजकार्तिकावपि शरन्मासौ किंचिद्वर्षणसंभवाद्वार्षिकशब्देनोच्येते । तत्र श्रावणमारभ्य चत्वारो वार्षिका मासाः सम्यक् भवन्ति । गता गतप्रायाः कार्तिकान्ता वर्तन्त इति यावत् । C_7 and C_8 also support this.

All this means that Sugriva was aroused from his pleasures in or at the end of Kartika. It was at this time that he sent out search parties. Three of the parties came back at the end of one month, but the fourth party led by Aṅgada and Hanumat took some more time.

We may take it that the three parties returned at the end of Mārgaśirsa and the fourth party somewhere in the middle of Pauṣa.

If this time-scheme is correct, Rāma did not begin his march against Rāvana on the Vijayādaśamī nor did he kill Rāvaṇa on that day. According to this calculation, Rāma marched on Laṅkā after the middle of Pauṣa (*of the fourteenth year of his exile*).

Change of metre at the end of a Sarga

Sanskrit works on Poetics (*e. g.* Daṇḍin) require that in a Mahākāvya, in every Sarga, the last one or two stanzas should be in a metre different from the prevalent metre of the Sarga. The text of the Rāmāyaṇa as is constituted here, shows this feature in some cases and does not show it in others. The accompanying table gives these details. It is evident from this table that there are the following cases:

(1) That a stanza or stanzas in different metre or metres are present at the end of a Sarga, but are omitted in one or the other MS.

(2) That no such st. in a different metre is present at the end of a Sarga, but some MSS. show a stanza or stanzas in a different metre at the end of the same Sarga.

(3) That no such st. in a different metre occurs at the end of the Sarga and no known MS. shows any such verse.

(4) That a st. in a different metre occurs at the end of a Sarga and no known MS. omits it.

Table

Is there a stanza in a different metre at the end of the Sarga?

Sarga	
1	Yes
2	Yes. G (ed.) *omits it.*
3	No. Ś$_1$ Ñ$_1$ D$_{1,2,4,11,12}$ have one st. in a different metre. D$_{5,8-10}$ S insert one Appendix passage at the end of this Sarga
4	Yes. G (ed.) omits it.
5	No. D$_{5,6,8-10}$ S have two st. in a different metre.
6	Yes. Ñ$_2$ V$_3$ B D$_{2,12}$ omit it.
7	Yes. D$_{12}$ omits it.
8	No. D$_{3,11}$ have a st. in a different metre.
9	No. D$_{2,7,11}$ have a st. in a different metre.
10	No. Ś$_1$ Ñ$_1$ V$_3$ B$_{1,2}$ D$_{1-4,11,12}$ have a st. in a different metre
11	No. Ñ$_2$ V B D$_{5-11}$ S have two st. in a different metre
12	No.
13	No. D$_{5,6,8-10}$ S have a st. in a different metre.
14	Yes. Ñ$_2$ V B D$_7$ omit it.
15	No. Ś$_1$ Ñ$_1$ D$_{1-4,8-11}$ S have a st. in a different metre.
16	Yes
17	Yes
18	Yes (2 st. : 56 and 57). Ś$_1$ Ñ$_1$ D$_{1,2,4,11,12}$ omit 56. 57 is not omitted in any MS.
19	No.
20	Yes. (4 st. 22-25). *Ñ$_1$ D$_{2,11}$ om. 22-24. Ñ$_2$ V B$_{1,2}$ D$_7$ om. 25*
21	Yes. V$_3$ omits it.
22	Yes. (2 st. 25-26). G (ed.) omits 25.
23	Yes
24	No. D$_{5,6,8-11}$ S have one st. in a different metre.

25 to 29 Yes.
30 No.
31 Yes
32 Yes $\tilde{N}_2$ V B D_7 omit it.
33 Yes, V B_1 D_{11} omit it.
34 Yes
35 No, Ś1 $\tilde{N}_2$ V B D1-[illegible] insert 1 st. in a different metre.
36 No, D1-11 insert a st. in a different metre.
37 Yes. Ś1 $\tilde{N}_1$ V_2 D1-[illegible] omit it.
38-40 Yes.
41 Yes. D_{10} omits it.
42 Yes.
43 Yes. $\tilde{N}_1$ V_3 B_4 omit it.
44-45 No.
46 Yes.
47 No.
48 No. V1.2 ins; D_{11} cont. a st. in a different metre.
49 Yes. D_5 omits it.
50 No
51 No. M_1 inserts a st. in a different metre.
52 Yes.
53 No.
54 Yes
55-57 No.
58 No. Ś1 Ñ, V 1.2 B D1-[illegible] ins. 1 st. in a different metre
59-61 No
62 Yes.
63 No
64-66 Yes.

The Vānaras

The question whether the Vānaras were a human tribe or were non-human monkeys, is, now, not so much debated. However, I have gathered evidence on this question as available in the Kiṣkindhākāṇḍa.

I shall offer some references which give them the character of monkey

(1) They are called Vānara, Kapi, Hari, Plavangama and Śākhāmṛga. Words Vānara, Hari, Kapi and plavaṅgama are used often, but Śākhāmṛga is not used much. I give some references:

(a) सुग्रीवशाखामृगसेवितं तम् । 4.1.49 (no v. l.)
(b) तत शाखामृगाः सर्वे । 4.2.20 ($D_{4.12.11}$ om.)
(c) शाखामृगो हरि । 4.18.36 (no v. l.)
(d) अहो शाखामृगत्व ते । 4.2.16[ad]. (M_3 om.)

(2) Sugrīva says about himself नाह जानुगोचारि प्राकृतो वानरोऽपि सन् । 4.7.7 (Ś1 D1.2.4.12.13 om.)

(3) In 4.8.13-14, it is said that they sat on a Sālaśākhā.

(4) In 4.15.4, Vālin is described as दंष्ट्राकराल (an expression known to Gītā).

(5) In 4.16.21 it is said that Sugrīva struck Vālin with a tree. The weapons used by them are stones and branches of trees etc., but not arrows.

(6) In 4.17.26, Vālin calls himself a Vanacara and a mṛga.

(7) In 4.18.34 Vālin argues that men catch animals (mṛga) by nets etc., *meaning he himself* was a mṛga.

(8) Root 'plav' is used with reference to these Vānaras. It is used in the sense of 'jumping'.

(a) प्लवमानाः 4.2.9 (v. l. D11 प्रेक्षमाणा)
(b) प्लवमानाः 4.2.10 (D11 क्रममाणा)
(c) पुप्लुवे 4.3.1 (D1 दुद्रुवे)

(9) 4.4.26 says गिरिवरमुरुविक्रमः प्रयातः
स शुभमतिः सह रामलक्ष्मणाभ्याम् ।

Here, it is merely said that he went to the mountain *along with* Rāma and Lakṣmaṇa. But B1-4 insert after 25[cd] two verses in which it is said that Hanumat asked them to ride on his back (ārohyatām). Also after 25, some MSS. ins.:

भिक्षुरूपं परित्यज्य वानरं रूपमास्थितः ।
पृष्ठमारोप्य तौ वीरौ जगाम कपिकुञ्जरः ॥

These are attempts to treat Hanumat as a monkey, but the Cr. Ed. does not support this.

Now, I shall give such references as treat Vānaras as human beings.

(1) There is no reference to their Tail. Nowhere, in this kāṇḍa is Hanumat, Sugrīva, or Vālin described as having a tail.

(2) Hanumat, Sugrīva, Vālin and Tārā and even other Vānaras talk and argue like cultured learned men.

(3) In 4.6.9, it is said that Sītā threw her Uttarīya and ornaments at them. She would not do so, if they were not human beings.

(4) *Customs and rites that these Vānaras follow are all human and even Vedic.*

(a) Sugrīva offers his hand to Rāma (4.5.12) गृह्यतां पाणिना पाणिः and Rāma takes his hand (13).

(b) When an agreement is made between Sugrīva and Rāma, it is solemnised in the presence of *Agni. It is said that Hanumat kindled fire. The kindled Agni* was worshipped with flowers (4.4.15). Then both Rāma and Sugrīva made a pradakṣiṇā of the Fire (4.4.16).

(c) In 4.10.3, Sugrīva talks of a rāja-chatra of Vālin.

(d) When Vālin came out to fight with Sugrīva the second time, it is said that Svastyayana was performed. (तत स्वस्त्ययनं कृत्वा 4.16.10). Tārā made a pradakṣiṇā of Vālin.

(e) Agnisaṃskāra of Vālin is purely a śāstric rite (see Sarga 24). A Śibikā was brought in which his body was put. *It was carried to the bank of a river. It was decorated* with ornaments, clothes, garlands etc. A citā was made (4.24.30). Aṅgada and Sugrīva both together put the body on the pyre (4.24.40). Agni was kindled 'vidhivat' (41), 'apasavya' *was done* (41). *At the end, they went to the river* 'Udakam kartum' (42) and they sprinkled water over the ashes of Vālin (43).

(f) Sugrīva's coronation is also Vedic. (See, 4.25. 20-34). There was a pāṇḍura chatra, śukla bālavyajana, hema-daṇḍa, ratnas, sarvabījauṣadhi, offshoots and flowers of milky trees, śukla vastras, śveta anulepana, akṣatā, jātarūpa (gold), priyaṅgu, madhu, sarpis, dadhi, vaiyāghra carma, vārāhī upānat, rocanā, manaḥśilā. Brāhmaṇas were fed (26).

There were 16 girls (kanya) (25)

Mantravid men offered oblations made pure by mantras, in the Agni which was kindled and which was kuśaparistīrṇa (27)

Then Sugriva was placed on a throne of gold well decorated He was placed facing East and various mantras were recited (28–9)

Then water brought from nadi nada all the tirthas and all the seas and put in golden jars was sprinkled on Sugriva by means of vṛṣabhaśṛṅgas and kañcana kalaśas (29–33) This was sprinkled by Gaja Gavaksa Gavaya Śarabha Gandhamadana Mainda Dvivida Hanumat Jambavat and Nala (Nala is omitted by Ś₁ V B D₁ ₁₀)

(g) Custom of yauvarajya was prevalent amongst them and Angada was installed as Yuvaraja

(h) Valin usurped Sugriva's wife Ruma and Sugriva treated Tara as his wife after Valin's death Such customs are seen in certain tribes

(5) These Vanaras worship Vedic Gods Agni is worshipped by them Surya and Indra are connected with the birth of Sugriva and Valin respectively and Marut (Vayu) with the birth of Hanumat

Geographical Data in this kanda

The scene of the first Sarga is Pampa which seems to be the name of both a river and a lake (see Critical Notes on st 2) At the end of the Sarga it is said that both the brothers went to the mountain Ṛśyamuka Sarga 2 verses 1–12 say that seeing these two brothers coming to Ṛśyamuka Sugriva and his followers retired to another hill which is named as Malaya in 4 1 In 4 1 it is said that after Hanumat had talked to the two brothers he went to Malaya from Ṛśyamuka

All this shows that Pampa Ṛśyamuka and Malaya were in the vicinity of one another Praśravana on which Rama lived during monsoon (26 1) was also there It should be noted that Praśravana is named as Malyavat in 27 1 (See Critical Note there 1) it is clear that the Ramayana is here describing some range of hills

Kiṣkindhā the capital of Valin was at some distance from Ṛśyamuka 13 1 says

ऋश्यमूकात् स धर्मात्मा किष्किन्धां लक्ष्मणाग्रजः ।
जगाम सहसुग्रीवो वालिविक्रमपालिताम् ॥

Here is described the route from Ṛśyamuka to Kiṣkindhā It is said that after passing through thickets etc they came to a grove of trees bounded on all sides by plantain trees (13 13) It was the āśrama of Saptajana sages And then it is said—

तां गत्वा दूरमध्वानं सप्तजनाश्रमात् ।
ददृशुस्ता दुराधर्षां किष्किन्धां वालिपालिताम् ॥ 4 13 27

From Saptajana Āśrama Kiṣkindhā was at some distance It should be noted that they all went on foot and did not pass any night on the way

Kiṣkindhā is described as a guhā or giri guhā

The Geographical Details of the Sargas 39–42

When Sugriva decided to send his Vanaras in search of Sita he made four parties of them and asked each party to go in one of the four directions to find out the whereabouts of Sita And while sending out these parties, Sugriva gave a list of places to be searched in that direction In this manner, he described first the East, then the South, then the West and then the North In describing these

directions, he gave names of several rivers, countries, mountains, seas etc. These are contained in Sargas 39 to 42.

I have *found that most of these names are also found in the* Matsya Purāṇa 163. Mt.[1] 163rd Adhyaya describes the exploits of Hiraṇyakaśipu Hiraṇyakaśipu, after getting the boon, harassed the whole world and the Purāṇakāra, in st. 60–89 of this Adhyāya, has described how he shook and terrorised different rivers, countries, mountains, seas etc.[2] The same verses are found in Harivaṁśa[3] (Hr. II, 46 42) from which I have noted important readings. Cf. also Padma Purāṇa (Pm.).

On comparison, it is found that the author of these four Sargas of the R has taken several stanzas verbatim from Mt. 163. I shall, therefore, examine the whole question here. I shall first give in parallel columns the text of Mt 163 60-89 and the corresponding lines from these Sargas and shall then discuss *such questions as would arise from the comparison.*

Matsya, Adhyāya 163 (Harivaṁśa III. 46,42ff)		Rāmāyaṇa—Cri. Ed	
60^{cd}	नदीं भागीरथीं चैव शरयूं कौशिकीं तथा ।	39 19	नदीं भागीरथीं रम्यां सरयूं कौशिकीं तथा ।
61	यमुनां त्वथ कावेरीं कृष्णवेणां च निम्नगाम् ।		कालिन्दीं यमुनां रम्यां यामुनं च महागिरिम् ॥
	सुवेणां च महाभागां नदीं गोदावरीं तथा ॥		—^{d}) Ś1 D1–4,13 -वन, D12 -वने (for-गिरिम्).
62	चर्मण्वतीं च सिन्धुश्च तथा नदनदीपतिः[4] ।	$39\ 20^{ab}$	सरस्वतीं च सिन्धुं च शोणं मणिनिभोदकम् ।
	[5]कमलप्रभवश्चैव शोणो मणिनिभोदकः ॥		—^{a}) Ś1 Ñ V1 2 B1–3 D1–4 7 11–13 शोण (Ñ2 V1 °ड) प्र(B3 °भ्रा)भव शोण
63	नर्मदा शुभतोया च तथा वेत्रवती नदी ।	$40\ 8^{c}$	नर्मदां च नदीं दुर्गां ।
		805*	तथा वेत्रवतीं नदीम् ।
	गोमती गोकुलाकीर्णा तथा [6]पूर्वसरस्वती ॥	754*	गोमतीं गोकुलाकीर्णां तथा पूर्वां सरस्वतीम् ।
64^{ab}	मही कालमही[6] चैव तमसा पुष्पवाहिनी ।	$39\ 20^{c}$	महीं कालमहीं चैव ।
^{cd}	[7]जम्बूद्वीपं [8]रत्नवरं सर्वरत्नोपशोभितम् ।	$39\ 28^{cd}$	रत्नवन्तं यवद्वीपं सप्तराज्योपशोभितम् ।
65^{ab}	[9]सुवर्णप्रकरं चैव सुवर्णाकरमण्डितम् ।	29^{ab}	सुवर्णरूप्यकं चैव सुवर्णाकरमण्डितम् ।
			28^{c}) Ś1 Ñ B1 D1 3 4 11 कम्द्वीप, B2 3 जलद्वीप, D2 10 यवद्वीप, D7 जन°, D11 च ये द्वीप (for यवद्वीप). —^{d}) Ś1 Ñ2 B4 D1–4, 11–13 सप्तरत्नोपशोभित, T1 नारीराज्योपशोभितं. V1 om. 28^{cd} and 29^{ab}.
65^{cd}	महानदं च लौहित्यं[10] शैलकाननशोभितम् ।	760*	महानदं च लौहित्यं शैलकाननशोभितम् ।
		$39\ 20^{d}$	शैलकाननशोभिताम् ।
66^{ab}	पत्तनं कोशकारणामृषिवीरजनाकरम् ।	$39\ 22^{d}$	पत्तनं कोशकाराणां ।
^{cd}	मागधांश्च महाग्रामान् पुण्ड्रान् सुह्मांस्तथैव च ॥	$39\ 21^{cd}$	मागधांश्च महाग्रामान्पुण्ड्रान्वङ्गांस्तथैव च ।
			—^{d}) D2 1–13 सु (D2 सु) सुह्मपुण्ड्रांस्तथैव च.
67^{ab}	सुह्मान् मल्लान् विदेहांश्च मालवान् काशिकोसलान् ।	$39\ 21^{ab}$	महामालान्विदेहांश्च मालवान्काशिकोसलान् ।
			—^{a}) Ñ2 V1 B2 सुह्मानमहात्; B2 सुमा-गधान्; D7 ब्रह्ममालान्.
^{cd}	भवनं वैनतेयस्य देवेन्द्रेणाभिरक्षितम् ।	” 35^{cd}	गृहं च वैनतेयस्य नानारत्नविभूषितम् ।
68^{ab}	कैलासशिखराकारं यत्कृतं विश्वकर्मणा ।	” 35^{cd}	तत्र कैलाससंकाशं विहितं विश्वकर्मणा ।
^{cd}	रक्ततोयो महाभीमो लौहित्यो नाम सागरः ।	” 34^{ab}	ततो रक्तजलं भीमं लोहितं नाम सागरम् ।
			—^{b}) Ś1 Ñ1 B1 D1 3 4 12 13 लौहित्य.
69^{ab}	उदयश्च महाशैल उच्छ्रितः शतयोजनम् ।	$39\ 48^{cd}$	तत्र पटे हेममयं श्रीमानुदयपर्वतः ।

[1] Mt.—Matsya Purāṇa

[2] This Adhyāya of the Mt. is not one in which the usual Bhuvanakoṣa details are given

[3] Hr.—Harivaṁśa

[4] Hr. मेकल. [5] Hr. पूर्णा, [6] कृष्णवेणी [7] Hr. inserts शोणं संयुक्तां चैव वैदिकां च महानदीं । [8] Hr. रत्नाकरं.

[9] Hr. सुवर्णकूटकम्. [10] Hr. uses लौहित्य in masculine.

3. Sargas 45 and 46 have the story of Diti and Indra in st. 2–22 of the 45th and in 1–9 of the 46th. These 30 stanzas are taken from *Vy.* (67.88–124). *Bd.* (III. 5.48–105) also has the same text as *Vy.* I have compared both the texts and have found that Bd. has some lines additional which are not found in both *Vy.* and R. Of course, so far as individual readings are concerned, the R text goes sometimes with *Vy.* and sometimes with *Bd.* But this need not surprise us. *Bd.* is not an independent Purāṇa. It is a version of *Vy.*. *Vy.* is the original Purāṇa and probably at the time when the R took these st., *Bd.* did not exist as a separate Purāṇa, only *Vy.* was there.

4. We have already seen how *Mt.* 163 has several lines in common with the R.

5. We shall see that the four lines in the R (I. 39. 36–37) are abridged from *Vy.*

6. We have one st. in the R (32.12), which is also seen in the *Mbh.* (12.166.24), but I have said that in this case both the R and the *Mbh.* are likely to have a common source. (See Cr. Notes 32.12.)

Thus it is clear that the R has taken several stanzas from *Vy.* and *Mt.*, and there are additions made to the original Rāma-story told by Vālmīki. These additions were made before the R-text bifurcated into NR and SR. All these stanzas are found in both NR and SR.

It is generally taken by the scholars that the earlier Purāṇas like *Vy.* and *Mt.* were compiled in c. 4th cent. A.D. It may, therefore, be said that these additions to the R must have been made after the 4th cent. A.D. and the bifurcation into NR and SR must have taken place at least a century or two later i.e. in c. 6th cent. A.D.

But I want to record here my views about the compilation of the Purāṇas. We are, here, concerned with the genealogical chapters of the Purāṇas, because all these additions concern themselves with what is called Vaṁśa and Vaṁśānucarita. The story of Sagara, the story of Aditi and Indra, and of Hiraṇyakaśipu are parts of Vaṁśānucarita. The genealogy of Janaka is a Vaṁśa. Now, I want to say that these Purāṇic genealogies were compiled at different times. The first compilation was made probably at the death of Rāma; the second was made in the days of, or just after the death of, Yudhiṣṭhira; the third was made in the days of "Sāmprata" kings; the fourth was made in the days of Śiśunāga and Kalki; the fifth was made probably in the days of Mahāpadma Nanda and the sixth and the last was made in the days of the last Āndhras or of the first Guptas.

And all these incidents where additions are made to the R are of pre-Rāma or Rāma days. I shall, therefore, not draw any conclusions as to the time when these additions were made to the R. They might have been made very much earlier than the 4th cent. A.D.

But all this proves that the R has several lines identical with some lines in *Vy.* and *Mt.* We cannot say that both these have borrowed from the R. It is easier to believe that the R has taken from *different sources.* These lines, when found in *Vy.* and *Mt.* are found to be in their proper places, that is, the context requires them to be there. In the R, it is not so. The Sagara story, the story of Diti and Indra and the genealogy of Janaka do not form an essential part of the original kernel of Rāma story and are, therefore, very likely taken from different sources and added later on.

Now I shall make certain observations, which are of considerable importance for the textual reconstruction of the epics.

Earlier I have given in parallel columns the verses found in the R and the *Mt.* A scrutiny of these verses reveals the fact that at several places the original readings seen in *Mt.* are found in N MSS. and not in S MSS. I shall give illustrations.

1. Mt. 12[a] has kamalaprabhavasvaiva kāno where, as I have already said, *kāna* is a mistake for *mekala*. Here in the R, Ś1 Ñ V3 B D1–3 D5–7 D13 read 'mekalaprabhavam kāmam', while the remaining MSS. i.e. V1 B4 D4 D8–11 T G M read 'suranatam ca su[illegible]ham ca'. Thus it is clear that the original reading is preserved in the NW and the NE MSS. and the S MSS. have the changed reading.

(1) The Textual Considerations

On comparison, it will be seen that the *Mt.* 60^{cd} is entirely common to both. 61 in *Mt* has only Yamunā while the R (39 19^{cd}) has Kālindī, Yamunā and Yāmuna mountain. Readings show that Yāmuna may be a forest also. 62 in *Mt.* has Carmaṇvatī, Sindhu and Śoṇa. 39 20^{cd} in the R has Sarasvatī, Sindhu and Śoṇa. Here practically all N MSS. read in place of Sarasvatī and Sindhu, Mekalaprabhavam Śoṇam, which seems to represent the original reading as is clear from *Hr*. *Mt* 62^{c} reads Kamalaprabhavaścaiva, but here *kamala* is obviously a mistake for *mekala*.

Mt. 64^{cd} and 65^{ab} require a critical examination. Ratnavantam in *Mt* is likely to be 'ratnavantam' as is seen from *Hr*. and the R, Jambudvipa of *Mt*. is changed to Yavadvīpa in the R (with Jaladvīpa, Jvaladvīpa, Cayadvīpa, Janadvīpa as readings). The N MSS. seem to read something like Jaladvīpa. V1 omits 28 cd and 29 ab. It means that the reading Yavadvīpa is supported by B1 V2 3 D5 8-10 T G M. When we see this position of the MSS. and when we compare the R text with the *Mt* text, we come to the conclusion that Yavadvīpa is a later reading, the original reading being Jambudvipa. This is supported by R 29^{c}, which has Yavadvipa, but where the Cr. App. shows— Ś1 Ñ V B1-3 D1.2 4 7.11-13 जबु D2 जंबुद्वीपमिक्रम्य. This means that all the N MSS (including V), with the exception of B3 4, read 'jambu' here, which is seen in the *Mt*. Thus it is clear that Yavadvīpa is a correction seen in all the S MSS. and in B3 4

R 29^{c} has सुवर्णरूप्यक, which is read variously by the MSS as सुवर्णकुद्ध्य, °रूपक, °कुप्यक, कुप्यक, °कुप्यक and °कुल्यर. D1 reads द्वीप for यैव. Ñ1 reads सुवर्णकुड्यद्वीप, D9 10 Ck t read सुवर्णरूप्यक द्वीप Here is some attempt to read Suvarnadvipa and it is mostly seen in the S MSS

Thus some one, who knew of Yavadvipa and Suvarṇadvipa, has tried to change the text of the R here.

Mt 76^{cd} reads 'vidyutvat' but there is no doubt that it should be 'vidyutvān' and we see that *Hr*. and the R have the reading 'vidyutvān'.

But this comparison shows that *Mt* 163 60–89 have several lines in common with the R. This raises the question of borrowing. Which of the two has borrowed? It will be seen that the place-names found in *Mt*. are found distributed in the R, in four different directions. Now, if we say that *Mt*, has taken these lines from the R, the question remains as to why *Mt* has not grouped them in the same order as is found in the R. If we say that the R has taken these lines from *Mt* then also the question remains to be answered as to why the R has distributed these names in different directions and on what principle.

A consideration of the whole position leads me to say that the R is the borrower. It has been already pointed out by the General Editor (R 1 37 Critical Notes) that Kirfel has shown that in the 37th, 45th, 46th and 70th Sargas of the Bālakāṇḍa, several lines are identical with or similar to the lines found in some of the Purāṇas. I have examined this whole question in detail. It is found that the R has copied from *Vy* in the Bālakāṇḍa at these three places.

1 In the 37th Sarga, it is narrated how Sagara got 60,000 sons. This narration is contained in st. 4–19^{ab}. These stanzas are more or less identical with *Vy*. 87 154–161^{ab}. *Bl* and *Mt* also have this narration. So have other Purāṇas, but the text there is different. Thus it is clear that these st. in the R have been taken from *Vy*. In the *Vy*., they occur in their proper place i.e. the *Vy*. puts the narration while describing the genealogy of Ikṣvāku. But in the R, the story of Sagara does not form an integral part of the Rāma story.

2. In the 70th Sarga, st. 4-12 give Janaka-genealogy. These stanzas are seen in *Vy*. 89.3–15. Even these stanzas may not have been there in the original R. Some one who thought the genealogies must be recited has added them, taking them bodily from *Vy*

3 Sargas 45 and 46 have the story of Diti and Indra in st 2–22 of the 45th and in 1 9 of the 46th These 30 stanzas are taken from *Vy* (67 88–124) *Bd* (III 5 48 105) also has the same text as *Vy* I have compared both the texts and have found that Bd has some lines additional which are not found in both *Vy* and R Of course so far as individual readings are concerned the R text goes sometimes with *Vy* and sometimes with *Bd* But this need not surprise us *Bd* is not an independent Purana It is a version of *Vy* *Vy* is the original Purana and probably at the time when the R took these st *Bd* did not exist as a separate Purana only *Vy* was there

4 We have already seen how *Mt* 163 has several lines in common with the R.

5 We shall see that the four lines in the R (I 39 36–37) are abridged from *Vy*

6 *We have one st in the R (32 12) which is also seen in the Mbh (12 166.24)* but I have said that in this case both the R and the *Mbh* are likely to have a common source (See Cr Notes 32 12)

Thus it is clear that the R has taken several stanzas from *Vy* and *Mt*, and there are additions made to the original Rama story told by Valmiki These additions were made before the R text bifurcated into NR and SR All these stanzas are found in both NR and SR

It is generally taken by the scholars that the earlier Puranas like *Vy* and *Mt* were compiled in c 4th cent A D It may therefore be said that these additions to the R must have been made after the 4th cent A D and the bifurcation into NR and SR must have taken place at least a century or two later *i e in c 6th cent A D*

But I want to record here my views about the compilation of the Puranas We are here concerned with the genealogical chapters of the Puranas because all these additions concern themselves with what is called Vamśa and Vamśanucarita The story of Sagara the story of Aditi and Indra and of Hiranyakaśipu are parts of Vamśanucarita The genealogy of Janaka is a Vamsa Now, I want to say that these Puranic genealogies were compiled at different times The first compilation was made probably at the death of Rama the second was made in the days of or just after the death of Yudhiṣṭhira the third was made in the days of Samprata kings the fourth was made in the days of Śiśunāga and Kalki the fifth was made probably in the days of Mahāpadma Nanda and the sixth and the last was made in the days of the last Āndhras or of the first Guptas

And all these incidents where additions are made to the R are of pre-Rāma or Rama days I shall therefore not draw any conclusions as to the time when these additions were made to the R They might have been made very much earlier than the 4th cent A D

But all this proves that the R has several lines identical with some lines in *Vy* and *Mt* We cannot say that both these have borrowed from the R It is easier to believe that the R has taken from different sources These lines when found in *Vy* and *Mt* are found to be in their proper places that is the context requires them to be there In the R it is not so The Sagara story the story of Diti and Indra and the genealogy of Janaka do not form an essential part of the original kernel of Rama story and are therefore very likely taken from different sources and added later on

Now I shall make certain observations, which are of considerable importance for the textual reconstruction of the epics

Earlier I have given in parallel columns the verses found in the R and the *Mt* A scrutiny of these verses reveals the fact that at several places the original readings seen in *Mt* are found in N MSS and not in S MSS I shall give illustrations

1 Mt 62[c] has kamalaprabhavaścaiva śoṇo where as I have already said *kamala* is a mistake for *mekala* Here in the R Ś1 Ñ V1 B1–3 D1–4.7 11 13 read ' mekalaprabhavaṃ śoṇaṃ while the remaining MSS *i.e.* V2 B4 D5.6 10 T G M read ' sarasvatīm ca sindhum ca Thus it is clear that the original reading is preserved in the NW and the NE MSS and the S MSS have the changed reading

2. *Mt.* 64^{cd} has *Jambudvīpa* and I have already shown that S MSS. have the changed reading Yavadvīpa, while N MSS. show readings which approximate to Jambudvīpa. Similarly, in the same line Sarvaratnopaśobhitam, which is the *Mt.* reading i.e. the original reading is seen in N MSS., while S MSS. have the changed reading Saptarājyopaśobhitam.

I shall not multiply cases, there are several. The same is the case with the other passages which the R has borrowed *from Vy.* I *shall give only one case from each.*

1. In the Sagara story, the R 1.37.16 cd has 'asamañja iti khyātam keśinī sagarātmajam'. *Vy*, at this place, reads Kākutstham for Keśinī. And we find that Ś1 Ñ1 V1-3 B1 2 4 D1 3 5 7.10 11 12 have Kākutstha. This means that only one S MS D12 (this D MS) have the original reading, while practically all the N MSS. have it.

2. In the story of Dilī, the R 1.45 27 has '*śarīravivara*', while *Vy*. 67.102 has '*śarīram viṣṭam*' and we find that Ś1 Ñ2 V B D1.2.4–1.10–12 have 'śarīram viṣṭam'. The position is exactly the same as in the previous example. Only two S MSS D5 10 preserve the original reading, while practically all the N MSS. have it.

3 In the Janaka genealogy, the R 1 70, 7^{cd} is 'mahāvīrasya dhṛtimān sudhṛtiḥ satyavikramaḥ', while *Vy*. 88, 9 cd has 'mahāvīryasya dhṛtimān sudhṛtistasya cātmajaḥ'. And we find that Ś1 Ñ2 V B D1-3 5.7 9 10 12.13 have 'mahavīryasya' and Ś1 V4 B1 D1-3 5.7 9 13 have 'tasya cātmajaḥ'. This also shows *that the* N MSS. *preserve the original readings.*

I shall not give other examples, there are several others of this type.

Can this be a question of what is called '*dynamic intrusion*'? If so, it would mean that the SR and the NR both have taken these verses independently from the Purāṇic text current in their own regions. Let us see what is the evidence before us. We find the stanzas taken from the *Mt.* 163, distributed *in the R Sargas as under:*

	Mt. 163	R
(1)	60^{cd}–62	39 19-20
(2)	63^{ab}	40 8^{*} and 805^{*} in the 40th
(3)	63^{cd}	754^{*} in the 39th
(4)	64-70	39 28^{cd}–50^{ab}
(5)	71	40.13^{cd} and 16^{cd}
(6)	72^{ab}	41.5^{ab}
(7)	72^{cd}	804^{*} in the 40th
(8)	73^{ab}–79^{ab}	40.13^{ab}–36^{ab}
(9)	79^{cd}–83^{ab}	41 16–32^{ab}
(10)	83^{cd}–85^{cd}	42.16^{ab} and 42 33
(11)	86^{ab}	39 24^{ab}
(12)	86^{cd}	814^{*} in the 40th
(13)	87^{cd}	917^{*} in the 42nd
(14)	88^{ab}	42.24^{ab}

We find that the *Mt.* verses are not put *in the R in the same order.* The *order is* broken in the case of Nos (2), (6), (11) and (12). If we take this to be a case of dynamic intrusion, we will have to say that the independent sources *of the SR* and *the NR* had *this broken order in this manner as it is* found here I think it is too much to say so This uneven distribution of the *Mt* verses in the R is a proof positive of this being not a case of dynamic intrusion.

This analysis brings out *two* points of importance for our textual reconstruction

1. We find that at several places, the N MSS. are nearer the original readings of the Purāṇa texts from which the R has drawn We have so far taken that the SR preserves the original readings

of the R-text This analysis brings out the fact that, if so far as archaic forms are concerned the SR preserves the original readings the NR also preserves the original readings at certain places This raises certain questions regarding textual reconstruction, but I do not want to go into that question here I am sure that in the whole text of the R, there will be other places also where the R has drawn from other sources And until we make a detailed study of all such cases, it is hazardous to say anything definite

But I want to point out one thing more in this connection The discussion about Yavadvipa and Jambudvipa, which I have made earlier brings out the fact that in the R 4 39 28^{cd}, the original reading *Jambudvipa is not preserved in any of the MSS collated by us The N MSS have* words like Jala Jvala, Jana, Caya but not Jambu That means that the original reading of the Purana is not seen in *any of the present MSS There are several such other cases in the Janaka genealogy, the Sagara story* and the Aditi story, where the original readings found in the Vāyu Purana (Vy) are not found in any of the R MSS This to *my mind,* indicates the *growth of the R text* Taking Yavadvipa and Jambudvipa of the R 39 28^{cd} as an example I shall postulate three periods

1 *The First Period* This is the period when these passages were added, for the first time, to the R text and when the R text had the original reading 'jambu' in it Jambu is not seen to day in any of the present MSS either S or N This must, therefore be referred to a period prior to the period to which all our present S and N MSS take us

2 *The Second Period* This is the period when 'jambu' was changed to 'jala' etc but not to 'yava' This change in the original reading is likely to have started some time before the bifurcation of the NR and the SR

3 *The Third Period* This is the period when 'jambu' was changed to 'yava Yavadvipa is found in all the S MSS but we also find that the original reading (e g the R 37 16^{cd} where Keśini is changed to Kakutstha) is seen in one or two S MSS Therefore, these changes might have been just before or just after the bifurcation of the R text into the NR and the SR

Yavadvipa is not found in any of the Puranas Vy as we have seen has Yamadvipa but not Yavadvipa It is said that Yavadvipa is referred to in the following passage of Vasudevahindi an Apabhramśa work of the 5th cent A D [1]

तत्थ दविलजणा गओसि सुवण्णभूमिं, पु व्वदिसाभि पट्टणाणि विविजण कमलपुर जवणदीव सिंहल च बब्बरकूल

(Vasudevahindi by Sangharajagani p 146)

Here the word is Javanadipa which would be rendered as Yavanadvipa, but its occurrence along with Suvannabhumi makes it plausible that it stands for Yavadvipa

Yavadvipa is referred to in Ptolemy s Geography as island of barley This takes us to the 1st cent A D

Yavadvipa might have been first substituted for jambu in some NE MS as that coast would have more intimate knowledge of yavadvipa

This is the result of a preliminary examination of these passages which are common to the R and the Vy or the Mt More detailed study is necessary for more definite result But even this preliminary examination reveals the following conclusions —

1 The R text has had several additions even before it bifurcated into the NR and the SR This is clear from the Sagara story, the Diti-story and the Janaka story (and these four Sargas) all of which are found common only in both the recensions

2 We have yet to search for more MSS of the R in order to reach the period after which such additions were made We are therefore, very far away from the original R text

1 I am indebted to Dr B J Sandesara for this reference.

The R 39 36-37 describe the Rākṣasas called Mandeha Rakṣasas Mandeha Rākṣasas are not mentioned in any of the major Purāṇas except in *Vy* and *Bd* In the Jyotiṣpracara chapter of these Puranas there is a description of these Rakṣasas and I find that the above two stanzas of the R are abridged from the matter contained in *Vy* 50 162-7 and *Bd* II 21 109-116 *Vy* and *Bd* have common text for these stanzas except for minor differences of readings. I give below in parallel columns these stanzas—the stanzas from *Bd* (with the readings from VY) and the stanzas from the R

ब्रह्माण्डपुराण (*Bd* II 21 109-15)
वायुपुराण (*Vy* 50 162-67)

109ab सूर्योभिग्रसमानानां संध्याकाले हि रक्षसाम् ।
—a) Vy सूर्यं हि
cd प्रजापतिनियोगेन शापस्तेषां दुरात्मनाम् ।
110ab अक्षयत्वं तु देहस्य प्राणिता मरणं तथा ।
cd तिस्रः कोट्यस्तु विख्याता मन्देहा नाम राक्षसाः ।
111ab प्रार्थयन्ति सहस्रांशुमुदयन्तं दिने दिने ।
—a) Vy अर्दयन्ति
cd तापयन्तो दुरात्मानः सूर्यमिच्छन्ति खादितुम् ।
—c) Vy तापयन्तो
112ab अथ सूर्यस्य तेषां च युद्धमासीत्सुदारुणम् ।
cd ततो ब्रह्मा च देवाश्च ब्राह्मणाश्चैव सत्तमाः ।
113ab संध्यां तु समुपासीनाः प्रक्षिपन्ति जले जलम् ।
—a) Vy संध्येति Vy समुपासन्त
—b) Vy क्षेपयन्ति महाबला
113cd ओंकारब्रह्मसंयुक्तं गायत्र्या चाभिमन्त्रितम् ।
114ab स्फूर्जज्ज्योतिश्च वज्राभूतास्ता दीप्यन्ति भास्करम् ।
cd ततः पुनर्महातेजा महाबलपराक्रमः ।
115ab योजनानां सहस्राणि ऊर्ध्वमुत्तिष्ठते शतम् ।
cd प्रयाति भगवानाशु ब्राह्मणैरभिरक्षितः ।
—cd) Vy तत्र प्रयाति भगवान्ब्राह्मणैः परिवारितः ।
116ab वालखिल्यैश्च मुनिभिर्धृतार्चिः समरीचिभिः ।
—b) Vy कृतार्थैः (for धृतार्चि)

रामायण (Cr 4 39)

36cd तत्र शैलनिभा भीमा मन्देहा नाम राक्षसाः ।
—c) Ś1 D4 11 शूरा D2 3 13 शुरा (for शैल-) Ñ1 शालनिभाकारा Ñ2 V B1-3 D7 तस्य शृङ्ग (V B3 शृङ्ग) महत्सु (V 3 2 °ण) D1 यत्र शालनिभा घोरा
cd शैलशृङ्गेषु लम्बन्ते नानारूपा भयावहाः ।
cf 37cd below
—d) Ñ2 D1-4,11 महाबला (for भयावहा)

37ab ते पतन्ति जले नित्यं सूर्यस्योदयनं प्रति ।
772* निहता ब्रह्मतेजोभिरहन्यहनि राक्षसाः ।
(D6 T2 3 G M2 3 Cvrmg also D8 9-10 M1 Ch t)

37cd अभितप्ताश्च सूर्येण लम्बन्ते स्म पुनः पुनः ।
—cd) Ś1 Ñ1 V1 B1 3 D1-4 7 11 12 अभिशप्ता (D1 3.12 °प्ता) महेन्द्रेण निशाधासुरवन्ति च ।
773* (1 1) B1 पुनरुत्पतते सूर्यो ब्राह्मणैरभिरक्षितः ।
(1 2) वालखिल्यमुनिभिर्मरीचिपर्वताग्निभिः ।

It will be seen that *Bd* calls these Rakṣasas by the name of Mandeha *Bd* calls them suryā grasamana and the R calls them śailanibha with śankha and śṛnga as readings for śaila No MS shows the reading sūrya.

It is said in these two Puranas that these Rākṣasas had a curse from Prajāpati but they were not to die and their bodies were never to be destroyed These Rakṣasas desired to eat away the rising Sun and therefore there was a fight (*yuddha*) between the Sun and the Rākṣasas. Now at the sunrise Brahmā Devas and the Brahmaṇas perform samdhyā-ceremony and throw the water from their

palms into the water (of the river or the sea) This water is omkārasamyukta and gāyatryābhimantrita and according to *Vy*, by this water these Rākṣasas are burnt, but they rise again and the Sun also goes on his travels in the sky protected by the Brāhmaṇas, Vālakhilya, Marīcis and the sages

To me this seems to be a glorification of the gāyatrīmantra and the samdhyā ceremony

A comparison of these four lines found in our constituted text with these lines of *Vy*. and *Bd*, shows that much is lost in the R-text. These four lines merely say that the Rakṣasas hang on the peaks of mountains, they fall daily into the water at Sunrise and being scorched by the Sun hang again and again.

Here, many details of Vy and Bd are lost but they are preserved in some of the MSS of the R The star passage 772 shows that several S MSS have a line which says that these Rākṣasas are killed by Brahmateja. Similarly, several MSS. read 'abhiśapta' for 'abhitapta' in 37^{cd} and this preserves the detail of curse found in *Bd* II, 21.109^{cd} The star passage 773 shows that B1 almost preserves completely the last two lines found in *Bd* and *Vy*

The Purāṇas say that there happened a fight between the Sun and the Rākṣasas This detail is not found in the R stanzas or in their different readings But it is found in the commentaries

रामायणशिरोमणि सूर्यस्योदयनं प्रति उदयसमये सूर्येण योद्धुं गता इति शेषः ।
Ck ते सूर्योदयं प्रति प्राप्योर्ध्वमुखाः सूर्येण सह युध्यमानाः ।
Ct . सूर्यस्योदयनं प्रति सूर्योदयं प्राप्योर्ध्वमुखाः सूर्येण युध्यमानाः ।

How did these commentators know about their fight with the Sun ? Did they know the details given in Vy and Bd ? It does not seem likely that they did, as they do not give any such reference Then, had the R-text known to them any line corresponding to Bd. 112 ab, which talks of their fight with the Sun ? Or had they before them other earlier commentaries from which they have taken this detail ?[1]

We have found that though the constituted text has four lines, all the different MSS taken together read three more lines i e in all there are 7 lines It may be that there was a line in the R text about this fight which is now not found in any of the MSS. We have already seen that several original readings are not traceable in any of the MSS collated by us Thus the R text tradition goes far beyond these MSS

Ck says इह शैलशृङ्गेषु लम्बन्त इत्यादि श्लोकद्वयं प्रक्षिप्तमेव । एतच्छ्लोकद्वयं 'रक्षांसि ह वा पुरोऽनुवाके' इत्यनुवाकव्याख्यानं ।" तानि रक्षांसि मन्देहारुणे द्वीपे प्रक्षिपन्तीति वाक्यस्य मन्देहारुणाख्यस्थानकथनाच्चे द्वीपे प्रक्षिपन्तीत्यर्थं मन्यमानः कश्चित् । नात्रारुण द्वीपप्रसङ्गः । अर्थतस्त्व न वाक्यस्य श्रुतिरीतिविज्ञानभावेऽस्मदीये द्रष्टव्यम् । प्राचीनकोशेषु न दृश्यते ।

We find that the Taittirīya Āraṇyaka (2 2) has the following passage[2]

रक्षांसि ह वा पुरोऽनुवाके तपोग्रमतिष्ठन्त । तान्प्रजापतिर्वरेणोपामन्त्रयत तानि वरमवृणीतादित्यो नो योद्धा इति तान्प्रजापतिरब्रवीद्योधयध्वमिति तस्मादुत्तिष्ठन्तं ह वा तानि रक्षांस्यादित्यं योधयन्ति यावदस्तमन्वगात्तानि ह वा एतानि रक्षांसि गायत्रियाऽभिमन्त्रितेनाम्भसा शाम्यन्ति तदु ह वा एते ब्रह्मवादिनः पूर्वाभिमुखाः संध्यायां गायत्रियाऽभिमन्त्रिता आप ऊर्ध्वं विक्षिपन्ति ता एता आपो वज्रीभूत्वा तानि रक्षांसि मन्देहारुणे द्वीपे प्रक्षिपन्ति यत्प्रदक्षिणं प्रक्रमन्ति तेन पाप्मानमवधून्वन्त्युद्यन्तमस्तं यन्तमादित्यमभिध्यायन्कुर्वन्ब्राह्मणो विद्वान्सकलं भद्रमश्नुतेऽसावादित्यो ब्रह्मेति ब्रह्मैव सन्ब्रह्माप्नोति य एवं वेद ॥

(प्रपा० २, अनु० २)

---

1 This seems to be more probable It seems that both the R and the Mbh. had their own commentary-tradition

2 Similar passages are found in Chandogya-pariśiṣṭa, Yājñavalkya, Āśvalāyana etc. I am indebted to the *General Editor for these references*

It is, therefore, quite clear that Ch refers to this passage, which has the details of the fight also. But the R has not drawn directly from this Āraṇyaka or from any other Vedic source for the following reasons :—

(1) The R is metrical, the *Vy.* also is metrical.

(2) The R is definitely a reproduction of the *Vy.*

(3) The Āraṇyaka, as quoted above, refers to a Mandehadvīpa, but not to the Rākṣasas called Mandeha. The *Vy.* and the *Bd.* name the Rākṣasas as Mandeha and so does the R.

Thus it is clear that the R has drawn directly from the *Vy.*, as it has done in the case of the Janaka genealogy etc. Of course, this is the question of the indebtedness of the Purāṇas to the Brāhmaṇas and the Āraṇyakas i.e. to the Vedic literature in general, but we cannot go into that question here

(2) The Geographical Considerations.

Having thus considered these Sargas from the textual view-point, I shall now consider them from the Geographical view point. I shall consider direction-wise. The Sarga 39 mentions the following names in the Eastern direction.

Rivers: Bhāgīrathī, Sarayū, Kauśikī, Kālindī, Yamunā, Sarasvatī, Sindhu, Śoṇa, Mahī and Kālamahī.

Out of these Sarasvatī and Sindhu are to be dropped on textual grounds, as we have already seen.

Countries: Brahma (Suhma), Māla, Videha, Mālava, Kāśi, Kosala, Magadha, Mahāgrāma, Puṇḍra (reading doubtful), Vanga (doubtful).

City: Kośakārāṇām Pattana.

Mountains: Yāmuna (mt. or forest), Mandara, Śiśira, Ṛṣabha, Kanaka, Udaya.

Seas: Lohita, Kṣīroda, Jaloda (Ghṛtoda).

Dvīpas: Yavadvīpa, Suvarnadvīpa (?), Samudradvīpas, Sudarśana

Lake: Sudarśana.

Tribes: Karṇaprāvaraṇa, Oṣṭhakarṇaka, Lohamukha, Javana, Aikapadaka, Puruṣādaka, Akṣaya, Balavantah (?), Kirāta, Karṇacūḍa, Hemānga, Āmamīnāśana, Antarjalacara, Naravyaghra, Mandeha, Vaikhānasa, Vālakhilya.

Tree: Kūṭaśālmalī.

Temple: Vainateyagṛha.

Now it will be seen that all the rivers and all the countries mentioned, here, are seen in *Mt.* 163rd, with difference in readings at one or two places. City of Kośakaras is also seen in *Mt.* (and nowhere else). Out of the mountains, Mandara, Ṛṣabha, and Udaya are found in *Mt.* The Lohita sea is in *Mt.* The position of Yavadvīpa and Suvarṇadvīpa has been already explained by me. Samudradvīpas and Sudarśanadvīpa are not found in the Purāṇas The remaining names are not found in *Mt.*

A reference to *Purāṇa Index*, shows that out of the names which are not found in *Mt* 163, the following are found in one or the other Purāṇa

Śiśira (¹*Bg.*, *Bd.*, *Vy.*, ²*Vn.*)

Kanaka (*Vy.*)

Kṣīroda (*Vy.*, *Mt.*, *Bd.*)

Ghṛtoda (*Bd.*) Jaloda not found.

Karṇaprāvaraṇa and Oṣṭhakarṇaka (*Bd.*).

---

¹ Bg.—Bhāgavata Purāṇa ² Vn.—Viṣṇu Purāṇa

Other names are not traceable at present.

Now we take up the *Southern direction* (40th Sarga). Following names occur:

Rivers: Narmadā, Godāvarī, Kṛṣṇaveṇī, Varadā, Kāverī.

Countries: Mekhala, Utkala, Daśārṇa, Avantī, Abhravantī, Vidarbha, Ṛṣika, Māhiṣaka, Vaṅga, Kaliṅga, Kośika, Āndhra, Puṇḍra, Cola, Pāṇḍya, Kerala, Pāṇḍyānām Kavaṭa.

City: Bhogavatī, Yamasya rājadhānī.

Mountains: Vindhya, Ayomukha, Malaya, Mahendra, Puṣpitaka, Sūryavān, Vaidyuta, Kuñjara, Ṛṣabha.

Temple: Agastyabhavana.

Tribes: Rohita gāndharvas

Dvīpa: Unnamed (Simhala?) Śatayojana

Out of these Narmadā, Godāvarī, Kṛṣṇaveṇī(ā), Kāverī, Vaṅga, Kaliṅga, Āndhra, Puṇḍra, Cola, Pāṇḍya, Kerala, Ayomukha, malaya, Vaidyuta (Vidyutvan), Kuñjara, Agastyabhāvana, Bhogavatī, Ṛṣabha are found in *Mt.* 163

Out of the remaining, Varadā is seen in *Vy.* (101. 243). Tāmraparṇī in *Bd.*, *Vy* and *Mt.*, Puṣpavān (not Puṣpitaka) in *Bd*, *Vy.* and *Vn.* and Sūryakāntā (not sūryavan) in *Vy*. All the countries are known.

Now we take up the *Western direction* (41st Sarga). Following are the names that occur:

Rivers: No

Countries: Surāṣṭra, Bāhlika, Śūra, Ābhīra, Avanti, Aṅgalepā (?).

Cities: Marīcipattana, Jaṭipurā, Prāgjyotiṣpura.

Mountains: Hema, Pāriyātra, Cakravān, Megha, Meru.

Seas: Paścima Samudra and Sindhusāgarayoḥ saṅgama

Following are found in Mt 163 —

Surāṣṭra, Bāhlika, Śūra, Ābhīra, *Hema Pariyatra, Cakravan, Megha, Meru, Pragjyotiṣpura*.

Out of the remaining Avanti, Paścima-Samudra, Sindhusāgarasaṅgama are known. Marīcipattana (see Critical Notes) and Jaṭipurā are not known.

We shall, now, consider the *Northern direction* (42nd Sarga). Following names occur in the R.—

Tribes: Mleccha, Pulinda, Śūrasena, Prasthala, Bharata, Kuru, Madra, Kāmboja, Uttara Kuru, Yavana, Śaka, Āraṭṭaka, Bāhlika, Ṛṣika, Paurava, Taṅkaṇa, Cīna, Paramacīna, Nīhāra, Darada Himavat.

Mountains: Kāla, Hemagarbha, Sudarśana, Kailāsa, Krauñca, Maināka, Soma

Temple Kuberabhavana.

Lake: Vaikhānasa.

River: Śailoda,

Sea: Uttara Samudra
and somāśrama.

Out of these, only the following are found in Mt. 163.

Hemagarbha, Kailāsa, Krauñca, Vaikhānasa lake.

Out of the remaining, most of the countries are seen in the Purāṇas. Śailoda (*Mt.*, *Vy.*), Kāla (*Vy*), Maināka (*Bd.* and other Purāṇas) are also found. Others are not found.

Thus, we find that *most of the geographical details* of these Sargas are taken from *Mt*, 163 and some are taken from other Purāṇas. Here, I want to point out that although these names are taken from Mt., they are distributed directionwise, though no directions are mentioned in Mt. For example, Mt. has given a list of the rivers all together, but in the R, most of the rivers are put in the East and the Godāvari, the Kṛṣṇaveni and the Kaveri in the South. Same is the case with the countries and mountains. Is there a plan in distributing directionwise the placenames found in Mt.? In other words, has the author of these Sargas of the R kept any central point in view, with reference to which he has distributed these names?

In this connection, the commentator Govindarāja says

धर्मेद्मवधेयम् —शरावती नाम काचिन्नदी हिमवद्विन्ध्यमध्यदेशे वलयाकारेण प्रवहति। तदपेक्षया प्राचीदिग्विशाली विशेषतः प्रोच्यते, न तु किष्किन्धापेक्षया नापि मेर्वपेक्षया।

The commentary *Tilaka* says:

हिमवद्विन्ध्यमध्यवर्त्यार्यावर्तापेक्षया प्राच्यादिविभागोऽस्य विवक्षित इत्याहु।

A river named Śarāvatī is found in *Vy* 108.78. It is not mentioned in other Purāṇas. Even in *Vy* its circular character is not mentioned. We, therefore, do not know from where Govindarāja has taken his information about the circular flow of Śarāvatī. To the modern Geography also, not such circular stream is known. To be circular, as Govindarāja says, it should start from the Himālayas, should reach the Vindhyas and should, then, go back to Madhyadeśa. No such river is known to day. Thus we are not in a position to verify this statement of Govindarāja.

The statement of Nāgeśa in his commentary Tilaka seems to be more to the point particularly when we see the names put in the Eastern direction. But there is some difficulty in accepting it. If the centre is Āryāvarta, Śūrasena will be to its South and not to its North as it is the put in the text. Avanti, Surāṣṭra etc. will not be to its West.

If we examine the question independently, we find the position to be as under. Out of the Eastern places mentioned in the text, the Westernmost point is the river Śoṇa or the Yamunā. Out of the Southern places, the Northernmost is the Vindhya mountain. Out of the Western places, the Easternmost point is Avanti. And out of the Northern places the Southernmost point is the Śūrasena country. Thus the central point of this geography seems to be bounded by the Śoṇa or the Yamunā on the East, by Avanti on the West, by Śūrasena on the North and by the Vindhyas on the South. And *it is natural that Sugrīva should describe from the point of view of Ṛṣyamūka* where they were sitting rather than from the point of view of an imaginary river like Śarāvatī or of Āryāvarta.

But the question requires some more consideration. We have seen that most of these details have been taken from *Mt*. And we find that some one who added these names to the original text of the R, has distributed them in different directions. Did he know the exact point where Ṛṣyamūka and Kiṣkindhā were situated? And because he knew this point, has he distributed the places with reference to it? Or, had he the conventional idea of the geography as it is given in the Bhuvanakośa chapters of the Purāṇas and has distributed these names accordingly?

We have hardly any convincing answer to these questions. Only the considerations made above point to the centre of these geographical details somewhere between the Śūrasena country, the Vindhya mountain, the Avanti country and the Śoṇa river.

But we may not pursue the question further. It is certain that these details have been added later. Therefore, the more interesting question is what was the position of these Sargas in the original R text.

Was it necessary for Sugrīva to give all these details? Was it necessary for Sugrīva to send four parties in four directions? I think this was not at all necessary. Sugrīva knew that Rāvaṇa had carried away Sītā. He also knew that Rāvaṇa went past Ṛṣyamūka and proceeded with Sītā in the

Southern direction. Sugriva knew it, Hanumat knew it; and even Rama and Lakṣmana knew it from Sugriva. Under the circumstances, it is natural that Sugriva should send only one party and that in the South. And I suggest that in the original R-text, there was mention of only one party. In the original text, it must have been mentioned that one party was sent in the South. That is why picked men like Aṅgada, Hanumat and Jāmbuvat were sent in this party. That is why the signet-ring was given only to this party by Rāma. If, therefore, only one party was sent in the South, what should have been the textual position? It is quite evident that in this case, Sargas 39, 41 and 42 must have been absent in the original text and even the 40th Sarga could not have been what it is to-day And I should say that there are indications of this, traceable in this Sarga even now.

We find that in the 40th Sarga, st. No 8 mentions the Vindhya and the Narmadā. St No 9 mentions Godavarī, Kṛṣṇavenī and Varadā. St. Nos. 10–11 mention certain countries Then in the 12th st. once again, Godāvarī is mentioned. And there are mentioned Āndhra and other Southern countries and the Kāverī (15). Now, this second mention of the Godāvarī, is to my mind, an indication of addition.

There is another indication also. St. 21–23 describe the mountain Mahendra and then the st. 24–26 are as under

> द्वीपस्तस्यापरे पारे शतयोजनमायतः ।
> अगम्यो मानुषैर्दीप्तस्तं मार्गध्वं समन्ततः ।
> तत्र सर्वात्मना सीता मार्गितव्या विशेषतः ॥ २४
> स हि देशस्तु वध्यस्य रावणस्य दुरात्मनः ।
> राक्षसाधिपतेर्वास सहस्राक्षसमद्युतेः ॥ २५
> दक्षिणस्य समुद्रस्य मध्ये तस्य तु राक्षसी ।
> अङ्गारकेति विख्याता छायामाक्षिप्य भोजनी ॥ २६

Here is described the Mahendra mountain and a dvīpa (Śatayojana) on the other side of it The 26th st. mentions the South Sea and the Aṅgārakā Rākṣasī The 25th st. says that that is the place *i.e.* that dvīpa is the place of Rāvaṇa and 'he' in the 25th st. shows that the author was sure about it. If he were sure about these details, only one party would have been sent in the south.

I would, therefore, say that the original R-text had st. Nos 1–8 of this Sarga and might have had st Nos. 9 to 11 and 21 to 26 The remaining stanzas are additions. Sarga 39, 41 and 42 were absent in the original text And after st. 1 to 8 of Sarga 40, details, now found in Sarga 43 (*i.e.* the details about the special instructions and the ring given to Hanumat) were continued.

But, then, it may be asked if *these geographical details of these four Sargas are later additions,* how can we say that the geographical details of Rāma's journey from Ayodhyā to Laṅkā were not added later on? The answer is clear. They were not added later on. These details are not found elsewhere as the details of these four Sargas are found. These details are necessary and form an integral part of the original Rama-story And above all, these details lead us to such identifications (*e.g.*, Pañcavatī, Janasthāna, Ṛṣyamūka etc., being on the North of the Vindhyas and the Narmada) as would never be thought of in an age when Ceylon was taken to be Laṅkā

Before closing this subject, I want to say that the R has certain matter which is drawn from sources other than *Vy*, *Bd*, *Mt*, *Bg*. and *Vn*. I shall give some examples, where it seems that the R has drawn from sources which I have not been able to locate

The R (39 24) says that Karṇaprāvaraṇa and other tribes live on the peaks of Mandara. This detail is not found in any of the above five Purāṇas.

Similarly, out of the names of the tribes mentioned in 39 25–27, only two or three are traceable, while all the other names remain to be traced

So also the following details seem to be taken by the R from some sources which are not traceable to-day:

(1) In Samudradvipas, the Asuras catch shadows (39 31-2) (2) Vadavamukha in Jaloda Sea (39 42-44) (3) Temple and flag of Ananta on the Kanaka mountain (39 45-47) (4) Saumanasa peak of the Udaya mountain and the detail that Sun putting its first step on the Udaya and the second on Meru (39 51-3) (5) The detail that the mountain Mahendra was established by Agastya and that Sahasrāksa goes there on holidays (4 20-23) (6) The detail that there is the Sun on one peak of the Puspitaka mountain and the Moon on its other peak (40 20) (7) The boon given to Meru by the Aditya (41 32) (8) *Location of Maya mandira on the Mamaka mountain* and the detail about the elephant of Kubera (42 29-31) (9) Rohita Gandharvas and their five lords (40 40-41) (10) The detail that Purusottama obtained Śankha and Cakra after killing Pancajana and Hayagriva on the Cakravat mountain (41 21-22)

The Route of Rama's journey from Ayodhya to Lanka

Rama's journey from Ayodhyā to Lanka as it is given in the R can be conveniently divided into these four stages

(1) Ayodhya to Citrakuta (2) Citrakuta to Pancavati (3) Pañcavatī to Ŕsyamūka and (4) Rsyamuka to Lanka

We shall try here to trace the route of Rama's journey in all these four stages

1 *Ayodhya to Citrakuta*

In the R the route from Ayodhya to Citrakuta is described twice—once while giving Rama's journey and then while giving Bharata's journey We shall see both these journeys

(i) (*Rama's journey*)

Rama started from Ayodhya in a horse-drawn chariot followed by the people of Ayodhya At night (the first) they reached the banks of the river Tamasa

> ततस्तु तमसातीरं रम्यमाश्रित्य राघव ।
> सीतामुद्वीक्ष्य सौमित्रिमिदं वचनमब्रवीत् ॥ 2 41 1
> इयमद्य निशा पूर्वा सौमित्रे प्रस्थिता वनम् ।
> वनवासस्य भद्रं ते स नोत्कण्ठितुमर्हसि ॥ 2

This was their first night outside Ayodhya and many people from Ayodhya accompanied Rama up to this place So Rama awakened his charioteer at midnight and said to him Let us first go towards the North and then to the South in a chariot so that in the morning people will feel that we have gone back to Ayodhya (2 41 24)

Thus they sat in the chariot and crossed the rivers Tamasā (2 42 27) Vedaśruti (43 8) Gomati (43 10) and Syandika[1] Then having passed out of the Kosala country (44 1) they reached Śrngaverapura (44 1) There they saw the Ganga Here they passed the night (2nd)

Next day they crossed the Gañga by boat and sent back the chariot Up to this point i.e. up to Srngaverapura on the Ganga their journey was by horse drawn chariot and thenceforward on foot.

After crossing the Ganga they came to a tree (Banyan) and passed the night there (their third night outside Ayodhya and first night outside their kingdom)

> अद्य प्रथमा रात्रिर्याता जनपदाद्बहिः (2 47 2

In the morning they started for the confluence of the Ganga and the Yamuna and reached there in the evening

> विवृत्तमात्रे दिवसे राम सौमित्रिमब्रवीत् । 2 48 4
> प्रयागमभितः पश्य सौमित्रे धूममुत्तमम् ।
> अग्नेर्भगवतः केतुं मन्ये संनिहितो मुनिः ॥ 5
> नूनं प्राप्ताः स्म संभेदं गङ्गायमुनयोर्वयम् ॥ 6[2]

1 प्रथमा निशा Ñ2 D2 3 7 प्रथमेयं निशा भोक्ष्य ... Ś1 Ñ2 V1 B1 D1-3 7 V4

2 V1 ... Ś1 Ñ1 D1 3 4-7 M1 कथितं Ñ2 B2 B3 4 ... B1 ... D3t

At this place called Prayaga they stayed at the Āśrama of the sage Bharadvāja who invited them to stay on in his Āśrama, but Rāma said, "As Ayodhyā is near, people will go on coming here Hence, show me some other place where I can stay undisturbed". Then Bharadvāja said,

> दशक्रोश[1] इतस्तात गिरिर्यस्मिन्निवत्स्यसि ।
> महर्षिसेवित पुण्य सर्वत सुखदर्शन ॥ 2 48 25
> गोलाङ्गूलानुचरितो वानरर्क्षनिषेवित ।
> चित्रकूट इति ख्यातो गन्धमादनसंनिभ ॥ 2 ।

They stayed at Prayāga for the night (4th) and in the morning Bharadvāja showed them the way to Citrakūṭa

> अथासाद्य तु कालिन्दीं शीघ्रस्रोतसमापगाम्[2] ।
> तत्र यूयं प्लवं कृत्वा तरतांशुमतीं नदीम् ॥ 2 49 3
> ततो न्यग्रोधमासाद्य महान्तं हरितच्छदम् ।
> विवृद्धं बहुभिर्वृक्षै श्यामं सिद्धोपसेवितम् ॥ 4

And then from there

> क्रोशमात्रं ततो गत्वा नीलं द्रक्ष्यथ काननम् ।
> पलाशबदरीमिश्रं राम वंशैश्च यामुनै ॥ 5
> स पन्थाश्चित्रकूटस्य गत सुबहुशो मया । 6[a]

Then biding farewell to Bharadvāja and the Gaṅgā

> सीतामेवाग्रत कृत्वा कालिन्दीं जग्मतुर्नदीम् । 2 49 8

They made a raft (काष्ठसंघाट) here and then

> तत प्लवेनांशुमतीं शीघ्रगामूर्मिमालिनीम् ।
> तीरजैर्बहुभिर्वृक्षै संतेरुर्यमुनां नदीम् । 49.11
> ते तीर्णा प्लवमुत्सृज्य प्रस्थाय यमुनावनात् ।
> श्यामं न्यग्रोधमासेदु शीतलं हरितच्छदम् ॥ 12

Thus, after crossing the Yamuna, they came to this Śyama Nyagrodha mentioned by Bharadvāja Then

> क्रोशमात्रं[3] ततो गत्वा भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
> बहून्मेध्यान्मृगान्हत्वा चेरतुर्यमुनावने ॥ 49 14

Thus they stayed at the Banyan and passed the night (5th) there

> तत उत्थाय ते सर्वे स्पृष्ट्वा नद्या शिवं जलम् ।
> पन्थानमृषिणोद्दिष्टं चित्रकूटस्य ते ययु ॥ 2 50.4
>
> *   *   *
>
> ततस्तौ पादचारेण गच्छन्तौ सह सीतया ।
> रम्यमासेदतु शैलं चित्रकूटं मनोरमम् ॥ 2 50 11

Thus they reached Citrakūṭa where they made an Āśrama and stayed (50 14)

(ii) (*Bharata's journey*)

Bharata, having started from Ayodhyā, with a large army reached the Gaṅgā (77 23) and stayed there for the night Then

> भरद्वाजाश्रमं दृष्ट्वा क्रोशादेव नरर्षभ । 2 84 1

He reached Bharadvaja's Āśrama, and Bharadvaja showed him the way to Citrakūṭa.

---

1 V.3 Ś1 D1–7 विवत्स्यसि, Ño V1 B D1–4 M1 विवत्स्यति

2 V.1 Dg1 Dt1 Dch Dm1 Dsay T G M1–4
> गङ्गायमुनयो संधिमासाद्य मनुजर्षभौ ।
> कालिन्दीमनुगच्छेथां नदीं पश्चान्मुखाश्रिताम् ।

3 No v.l

भरतार्धतृतीयेषु योजनेष्वजने वने ।
चित्रकूटो गिरिस्तत्र रम्यनिर्दरकानन ॥ 2 86 10
उत्तर पार्श्वमासाद्य तस्य मन्दाकिनी नदी ।
पुष्पितद्रुमसछन्ना रम्यपुष्पितकानना ॥ 11
अनन्तर तत्सरितश्चित्रकूटस्य पर्वत ।
तयो पर्णकुटी तात तत्र तौ वसतो ध्रुवम् ॥ 12
दक्षिणेनैव मार्गेण सव्यदक्षिणमेव च ।
गजवाजिरथाकीर्णां वाहिनीं वाहिनीपते ।
वाहयस्व महाभाग ततो द्रक्ष्यसि राघवम् ॥ 13

Thus Bharata went to the South and to the left with his army and ultimately reached Citrakuta We shall now analyse these two journeys

(i) After leaving Ayodhya they crossed the rivers Tamasa Vedaśrutī Gomatī and Syandikā

(ii) Then they reached Śṛṅgaverapura[1] on the Gaṅgā Up to this point their journey was by a horse-drawn chariot

(iii) Then they crossed the Ganga by boat Thenceforward they went on foot

(iv) After crossing the Ganga, they passed one night on the way and reached Prayaga next day evening[2] (47 2 6)

(v) The distance from Prayāga to Citrakuṭa is given as ten krośas (48 25) Variant reading has three *yojanas for ten krośas In Bharata s journey, the same distance is given as 3½ yojanas* (86 10) This means that ten krośas were equal to about three yojanas and one krośa equal to about 1/3 yojana

(vi) After leaving Prayaga, they crossed the river Yamuna and came to a *Śyāma Nyagrodha* where they passed the night (49 12)

(vii) One krośa from the Nyagrodha was Yamunāvana (49 14)

(viii) From Yamunavana they went straight to Citrakuṭa and reached there the same day (50 11)

(ix) To the North side (उत्तर पार्श्व) of Citrakuṭa there was a river named Mandākinī (86 11) Even to-day a river called Mandākinī exists at Citrakuṭa

Time analysis

1st night on the Tamasa
2nd night at Śṛṅgaverapura
3rd night between Gaṅgā and Prayāga
4th night at Prayāga
5th night at Yamunāvana one krośa from the Śyāma Banyan and
6th night at Citrakuṭa

Journey from Prayāga to Citrakuṭa *involved only one night s stay on the way i e they took two days and one night in going from Prayāga to Citrakūṭa*

---

[1] *It is pointed out that a village called Singraur existed on the Gaṅgā up to 1935* It is shown in the Government of India standard sheet map of 1922 and the mile to inch sheet of 1924 It is not seen in the degree sheet 63¹ revised in 1936 It means that the village was swallowed up by the river just before 1936 See also Allahabad District Gazetteer p 300 (Rāmāyaṇa and Laṅkā by P S Iyer p 104 opp to the map)

[2] In 2 54 1 क्रोशात् does not refer to the distance between Śṛṅgaverapura and Prayāga It only means that Bharata saw Prayāga when they were at a distance of a krośa from it

2 Citrakūṭa to Pañcavaṭī

After Bharata left, one of the ṛṣis in Citrakūṭa harassed by Rākṣasas came and told Rāma : " A Rakṣasa named Khara, the younger brother of Rāvaṇa (रावणावरजः), has started harassing us all, from the time you have come here " (2.108.11-13). Therefore these ṛṣis decided to leave Citrakūṭa. The sage said :

बहुमूलफलं चित्रमविदूरादितो वनम् ।
[1]पुराणाश्रममेवाहं श्रयिष्ये सगणः पुनः ॥ 2 108.20

Thus the ṛṣis left Citrakūṭa and went to a forest which was nearby. Then Rāma did not like to stay there

न तत्रारोचयद् वासं कारणैर्बहुभिस्तदा ॥ 2 109.1
तस्मादन्यत्र गच्छाम इति संचिन्त्य राघवः ।
प्रातिष्ठत स वैदेह्या लक्ष्मणेन च संगतः ॥ 4
सोऽत्रेराश्रममासाद्य तं ववन्दे महायशाः । 5ab

Thus Rāma left Citrakūṭa and soon came to the āśrama of the sage Atri. They stayed for the night.

ततस्तां शर्वरीं प्रीतः पुण्यां शशिनिभाननः ।
अर्चितस्तापसैः सिद्धैरुवास रघुनन्दनः ॥ 2.111.16
तस्यां रात्र्यां व्यतीतायामभिषिच्य हुताग्निकान् ।
आपृच्छेतां नरव्याघ्रौ तापसान्वनगोचरान् ॥ 17

Thus they left Atri's āśrama next day and the sages showed him the way to the forest

एष पन्था महर्षीणां फलान्याहरतां वने ।
अनेन तु वनं दुर्गं गन्तुं राघव ते क्षमम् ॥ 19
इतीव तैः प्राञ्जलिभिस्तपस्विभिः
द्विजैः कृतस्वस्त्ययनः परंतपः ।
वनं सभार्यः प्रविवेश राघवः
सलक्ष्मणः सूर्य इवाभ्रमण्डलम् ॥ 20

Thus addressed by the sages, Rāma left Atri's āśrama and entered that forest. This was the Daṇḍakāraṇya as is proved by the following first st. of the Araṇyakāṇḍa. (The above two st. are the last two st. of Ayodhyākāṇḍa.)

प्रविश्य तु महारण्यं दण्डकारण्यमात्मवान् ।
ददर्श रामो दुर्धर्षस्तापसाश्रममण्डलम् ॥ 3 1.1

Thus he entered Dandakāraṇya and the ṛṣis welcomed him as a king and provided him with a cottage.

Next day, Rāma went further in the forest.

कृतातिथ्योऽथ रामस्तु सूर्यस्योदयनं प्रति ।
आमन्त्र्य स मुनीन् सर्वान् वनमेवान्वगाहत ॥ 3 2 1

Going a little further, he saw a Rakṣasa like person named Virādha who said that he was the son of Jaya and his mother was Śatahradā (3.3 5). Then, when Rāma struck him with an arrow, he said he was a Gandharva named Tumburu cursed by Kubera (3.3 18). Then Virādha told Rāma :

इतो वसति धर्मात्मा शरभङ्गः प्रतापवान् ।
अध्यर्धयोजने[2] तात महर्षिः सूर्यसंनिभः ॥ 3 3.22

He said that a sage named Śarabhanga lived only 1½ yojana from there and that they should go to him.

---

[1] For पुराण, Dt1 reads [illegible] and Dd1 Dm1 T2 G M1,2 read [illegible].

[2] No v. l. for अध्यर्धयोजने.

They went to Śarabhanga who later, told them to go to the sage Sutīkṣṇa

सुतीक्ष्णमभिगच्छ त्वं शुचौ देशे तपस्विनम् ।
रमणीये वनोद्देशे स ते वासं विधास्यति[1] ॥ 3 1 30

After saying this Śarabhanga cut off his limbs and sacrificed them in the fire one by one After the death of Śarabhanga several sages came to Rāma and said that they were harassed by Rakṣasas They said

एहि पश्य शरीराणि मुनीनां भावितात्मनाम् ।
हतानां राक्षसैर्घोरैर्बहूनां बहुधा वने ॥ 3 5 15
पम्पा[2]नदीनिवासानामनुमन्दा[3]किनीमपि ।
चित्रकूटालयानां च क्रियते कदनं महत् ॥ 16

They showed Rama heaps of bones of the sages who were living on the Citrakuṭa and on the banks of the rivers Mandakini and Pampa The sages requested him to stay in the forest and protect them

Then Rama went to the sage Sutīkṣṇa

स गत्वा दूरमध्वानं[4] नदीस्तीर्त्वा बहूदकाः ।
ददर्श विपुलं शैलं महामेघमिवोन्नतम् ॥ 3 6 2

After leaving Śarabhanga s aśrama they saw a mountain and entered the forest surrounding it and reached Sutīkṣṇa s aśrama in that forest and Rama stayed there (3 6 5)

Next morning Rama requested the sage to permit him to go as he wanted to go round the several aśramas in the Dandaka forest and protect the sages Then they started (3 7 19) They went into the forest and saw a lake called Pancapsara (3 10 5) This lake was constructed by the sage Maṇḍakarṇi

And thus they lived in different aśramas in the Dandaka and at the end of ten years came back to Sutīkṣṇa

कश्चित्परिदशान्मासानेकं संवत्सरं क्वचित् ।
कश्चिच्च चतुरो मासान्पञ्च षट् चापरान्क्वचित् ॥ 3 10 23
अपरत्राधिकान्मासानध्यर्धमधिकं क्वचित् ।
त्रीन्मासानष्टमासांश्च राघवो न्यवसत्सुखम् ॥ 24
तथा संवसतस्तस्य मुनीनामाश्रमेषु वै ।
रमतश्चानुकूल्येन ययुः संवत्सरा दश ॥ 25
परिसृत्य च धर्मज्ञो राघवः सह सीतया ।
सुतीक्ष्णस्याश्रमं श्रीमान्पुनरेवाजगाम ह ॥ 26

Thus at the end of ten years he once again came to Sutīkṣṇa s aśrama He stayed there for some time and then asked him the way to Agastya s aśrama He said

अस्मिन्नरण्ये भगवानगस्त्यो मुनिसत्तमः ।
वसतीति मया नित्यं कथाः कथयतां श्रुतम् ॥ 3 10 29

Then Sutīkṣṇa told him the way to Agastya s aśrama

---

1 After this stanza Dg1 Dt1 D4 T3 G1,2 and Dm1 D4-6 T1-2 G2 read

[illegible]
[illegible]

2 1 1 वन for नदी Dg1 D4 T3 G1,2 M1

3 No v l for मन्दाकिनी and चित्रकूट

4 K(ed) [अ]दूरम् for दूरम् Cf Cg

evidence seems to be in favour of दूरम्. Critical Edition has दूरम्. Moreover st. 3.7.2 says नदीस्तीर्त्वा बहूदकाः which means that they had to cross several rivers on the way. Thus we have two views—one saying that the distance between Śarabhanga's place and Sutīkṣṇa's place was not long and another says it was long. If it was long, it was so in comparison with earlier distances (e.g. between Citrakūṭa and Atri, Atri and Virādha, Virādha and Sutīkṣṇa). *But it is clear that Sutīkṣṇa lived in Daṇḍakāraṇya. That is* why Śarabhanga said to Rāma

इह राम महातेजा सुतीक्ष्णो नाम धार्मिक
वसत्यरण्ये

' iha araṇye ' means in the Daṇḍakāraṇya.

Iyer has taken 9½ miles between Śarabhanga's place and Sutīkṣṇa's place, but he has given no reasons for this and no identification for Sutīkṣṇa's āśrama I am discussing this question a little further.

(7) After living at various āśramas in the *Daṇḍakāraṇya*, they came back, at the end of ten years, to Sutīkṣṇa's āśrama. And from this āśrama, they went to Pañcavaṭī.

(8) According to the specific instructions of Sutīkṣṇa, the distance between Sutīkṣṇa's āśrama and the āśrama of Agastya-bhrātā was of four yojanas In going to the āśrama of Agastya-bhrātā they did not pass any night on the way. From the aśrama of Agastya-bhrātā, the aśrama of Agastya was *only one yojana. Thus, Agastya's āśrama was five yojanas away from the āśrama of Sutīkṣṇa*

(9) Agastyabhrātā's āśrama was at a place which was sthalaprāya *i.e.* a tableland and had a grove of Pippala trees in it

(10) *And, as Agastya instructed, Pañcavaṭī was only two yojanas from his own āśrama.* In between was Jaṭāyu's place. Thus Pañcavaṭī was seven yojanas away from Sutīkṣṇa's āśrama

(11) Thus the distance between Citrakūṭa and Pañcavaṭī was

(a) Citrakūṭa to Atri	9 miles
(b) Atri to Virādha	3 miles
(c) Virādha to Śarabhanga	5½ miles
(d) Śarabhanga to Sutīkṣṇa	long distance
(e) Sutīkṣṇa to Agastya bhrātā	4 yojanas
(f) Agastya-bhrātā to Agastya	1 yojana
(g) Agastya to Pañcavaṭī	2 yojanas

Note One

I made certain enquiries about the location of the āśramas of Śarabhaṅga, Sutīkṣṇa and Agastya. I quote below from some of the letters received by me

Shri Sharadaprasadji (P. O Ramavana, via Satna, Madhya Pradesh) writes in his letter, dated 5 9 1963 :

अत्रि-आश्रम चित्रकूट के समीप ही है। सतना से चित्रकूट जानेवाली बस की सड़क से प्रायः ३ मील हट कर पड़ता है। इसी सड़क से शरभंग आश्रम भी पहुंच सकते हैं। विराधकुण्ड टिकरिया रेल्वे स्टेशन के समीप है। सुतीक्ष्ण आश्रम सतना जिले में नहीं है, पन्ना जिले में है। आजकल सारंग नाम से प्रसिद्ध है। अगस्त्य-आश्रम भी पन्ना जिले में ही है। सिद्धनाथ नाम से अब प्रसिद्ध है।

In another letter, dated 29 9 '63, he says

पन्ना जिला सतना जिले से लगा हुआ है। मैं सुतीक्ष्ण-आश्रम गया हूं और अगस्त्य आश्रम भी गया हूं। पर दोनों में अन्तर कितना है यह मैं जान नहीं सका। एक से दूसरे को सीधी सड़क नहीं है। भिन्न मार्गों से जाना होता है। सतना से पन्ना ४४ मील है। यहाँ से सुतीक्ष्ण आश्रम १२ मील है। पन्ना मार्ग में ही सतना से देवेन्द्रनगर २९ मील है। यहीं से सलेहा २० मील। इसके समीप सिद्धनाथ है जो अगस्त्य-आश्रम माना जाता है। सड़क नहीं है।

In a letter No. Acd/B/S/3933 dated 21st Sept. 1963, the Director of Public Instuction, Bhopal (M.P.) says :

saw five Vānaras on the mountain Then

स च पम्पामतिक्रम्य लङ्कामभिमुखः पुरीम् । 52 5

he crossed the Pampa and went towards Laṅkā Then

स क्षिप्रं समतीयाय शरश्चापादिव च्युतः ।
भिन्ननक्रनिकेतं तु वरुणालयमक्षयम् । 52 7-8

he crossed the sea and प्रविवेश पुरीं लङ्कां । 52 11 entered Laṅkā

This is in brief, the route by which Rāvaṇa carried away Sitā

Now we shall trace Rāma's route to Ṛśyamuka

Having returned to Pañcavaṭi after killing Mārīca Rama asked *Lakṣmaṇa to go to Godāvari to* find out Sitā but she was not there

Then Rama said,

गोदावरीं जनस्थानमिमं प्रस्रवणं गिरिम् । 3 60 14

Then they moved in Janasthana and came to Jaṭāyu Having cremated Jaṭāyu

कृत्वैवमुदकं तस्मै प्रस्थितौ राघवौ तदा ।
अवेक्षन्तौ वने सीतां पश्चिमां जग्मतुर्दिशम् ॥ 3 65 1
तां दिशं दक्षिणां गत्वा ....
व्यतिक्रम्य तु वेगेन गृहीत्वा दक्षिणां दिशम् ।
सुभीमं तन्महारण्यं व्यतियातौ महाबलौ ॥ 4
ततः परं जनस्थानात् त्रिक्रोशं गम्य राघवौ ।
क्रौञ्चारण्यं विविशतुर्गहनं तौ महौजसौ ॥ 5

they went to the West and then to the South passed out of that (Daṇḍakāraṇya) forest Then three krośas away from Janasthana they entered Krauñcāraṇya

As they went into that forest they came to Kabandha whom they killed Kabandha told them

श्रूयतां राम वक्ष्यामि सुग्रीवो नाम वानरः ।
भ्रात्रा निरस्तः क्रुद्धेन वालिना शक्रसूनुना ॥ 3 68.11
ऋश्यमूके गिरिवरे पम्पापर्यन्तशोभिते ।
निवसति ॥ 12

that Sugriva lived on *Ṛśyamuka by the lake Pampa And he further said*

एष राम शिवः पन्था यत्रैते पुष्पिता द्रुमाः ।
प्रतीचीं दिशमाश्रित्य प्रकाशन्ते मनोरमाः ॥ 69 1
चङ्क्रमन्तौ वरान्देशाञ्शैलाच्छैलं वनाद्वनम् ।
ततः पुष्करिणीं वीरौ पम्पां नाम गमिष्यथ ॥ 5
मतङ्गशिष्यास्तत्रासन् । 69 16
श्रमणी शबरी नाम काकुत्स्थ चिरजीविनी । 69 19
ततस्तद्राम पम्पायास्तीरमाश्रित्य पश्चिमम् ।
आश्रमस्थानमतुलं ॥ 21
ऋषेस्तस्य मतङ्गस्य विधानात्तच्च काननम् । 27
मतङ्गवनमित्येव विश्रुतं । 1313*
ऋश्यमूकस्तु पम्पायाः पुरस्तात् । 69 24
राम तस्य तु शैलस्य महती शोभते गुहा । 30
तस्या गुहायाः प्राग्द्वारे महाञ्शीतोदको ह्रदः । 31
तस्यां वसति सुग्रीवः । 32

Thus Kabandha showed them the way to Mataṅgavana Pampā and Ṛśyamūka

Then they started on the route shown by Kabandha

आतस्थतुर्दिशं गृह्य प्रतीचीं नृवरात्मजौ । 3 70 1
कृत्वा च शैलपृष्ठे तु तौ वासं रघुनन्दनौ ।
पम्पायाः पश्चिमं तीरं राघवावुपतस्थतुः ॥ 3
तौ पुष्करिण्याः पम्पायास्तीरमासाद्य पश्चिमम् ।
अपश्यतां ततस्तत्र शबर्या रम्यमाश्रमम् ॥ 4

Having gone to the West, they lived (i.e passed night) on the mountain and then reached the Western bank of Pampā and there they saw Śabarī's āśrama.

Then from Śabarī's āśrama, they crossed Pampā and Ṛśyamūka

तस्यास्तीरे तु पूर्वोक्त पर्वतो धातुमण्डित ।
ऋश्यमूक इति ख्यात .. . . ॥ 3 71.23

We shall, now, analyse this route from Pañcavaṭī to Ṛśyamūka

I Ravaṇa went from Pañcavaṭī to the place of Jaṭāyu and thence to Pampā and Ṛśyamūka where he saw the Vānaras. Thence he went to the sea and thence to Laṅkā.

II (1) Rāma and Lakṣmaṇa first went from Pañcavaṭī to Jaṭāyu's place
 (2) From there, they went Westwards (3 69 1)
 (3) Later they took to the Southern direction (3 69 4) So far they were in Janasthāna.
 (4) Then after going 3 krośas from Janasthāna they reached Krauñcāraṇya
 (5) Then going further they met Kabandha
 (6) Kabandha showed them the path to Ṛśyamūka thus going in the western direction, after a long way, they would reach Pampā. On the western bank of Pampā there was Śabarī's āśrama and Mataṅgāśrama And from there, after crossing Pampa, they would reach Ṛśyamūka (3 73 2-41)
 (7) That Śabarī's āśrama was to be on the western bank of Pampa is also known from 3 74 3-4
 (8) Having crossed Pampā, they reached Ṛśyamūka which, therefore, was to the east of Pampā

Thus Pañcavaṭī—Janasthāna—Krauñcāraṇya (3 krośas from Janasthāna)—Matangavana and Mataṅgāśrama—Śabarī's āśrama—Pampā—Ṛśyamuka

Ṛśyamūka to Laṅkā

When Sugrīva decided to send his Vānaras in search of Sītā, he gathered them all on the Ṛśyamūka mountain and asked them to go in various directions As we are concerned with the Southern direction, we shall take up that route

Sugrīva asked Aṅgada, Hanumat and others to go to the South It is said

ये केचन समुद्देशास्तस्यां दिशि सुदुर्गमाः ।
कपीश कपिमुख्यानां स तेषां समुदाहरत् ॥ 4 40 7
सहस्रशिरसं विन्ध्यं नानाद्रुमलतावृतम् ।
नर्मदां च नदीं दुर्गां महोरगनिषेविताम् ॥ 8
(There is no v l for विन्ध्य or नर्मदा)

Sugrīva said that as they left Ṛśyamūka and went to the South, they would first come to the Vindhya and then to the river Narmadā

saw five Vanaras on the mountain Then

स च पम्पामतिक्रम्य लङ्कामभिमुखः पुरीम् । 52 9

he crossed the Pampa and went towards Lanka Then

स क्षिप्रं समतीयाय शरश्चापादिव च्युतः ।
तिमिनक्रनिकेतं तु वरुणालयमक्षयम् । 52 7 8

he crossed the sea and प्रविवेश पुरीं लङ्कां । 52 11 entered Laṅkā

This is in brief the route by which Ravana carried away Sitā

Now we shall trace Rama's route to Ṛśyamuka

Having returned to Pañcavaṭi after killing Mārīca Rama asked Lakṣmaṇa to go to Godavarī to find out Sita but she was not there

Then Rāma said

गोदावरीं जनस्थानमिमं प्रस्रवणं गिरिम् । 3 60 14

Then they moved in Janasthana and came to Jaṭāyu Having cremated Jaṭāyu

कृत्वैवमुदकं तस्मै प्रस्थितौ राघवौ तदा ।
अवेक्षन्तौ वने सीतां पश्चिमां जग्मतुर्दिशम् ॥ 3 65 1
तां दिशं दक्षिणां गत्वा . . .
व्यतिक्रम्य तु वेगेन गृहीत्वा दक्षिणां दिशम् ।
सुभीमं तन्महारण्यं व्यतियातौ महाबलौ ॥ 4
ततः परं जनस्थानात् त्रिक्रोशं गम्य राघवौ ।
क्रौञ्चारण्यं विविशतुर्गहनं तौ महौजसौ ॥ 5

they went to the West and then to the South passed out of that (Daṇḍakāraṇya) forest Then three krośas away from Janasthāna they entered Krauñcaraṇya

As they went into that forest they came to Kabandha whom they killed Kabandha told them

श्रूयतां राम वक्ष्यामि सुग्रीवो नाम वानरः ।
भ्रात्रा निरस्तः क्रुद्धेन वालिना शक्रसूनुना ॥ 3 68 11
ऋश्यमूके गिरिवरे पम्पापर्यन्तशोभिते ।
निवसति ॥ 12

that Sugriva lived on Ṛśyamuka by the lake Pampa And he further said

एष राम शिवः पन्था येनैते पुष्पिता द्रुमाः ।
प्रतीचीं दिशमाश्रित्य प्रकाशन्ते मनोरमाः ॥ 69 1
चङ्क्रमन्तौ वरान्देशाञ्शैलाच्छैलं वनाद्वनम् ।
ततः पुष्करिणीं वीरौ पम्पां नाम गमिष्यथः ॥ 5
मतङ्गशिष्यास्तत्रासन् । 69 16
श्रमणी शबरी नाम काकुत्स्थ चिरजीविनी । 69 19
ततस्तद्राम पम्पायास्तीरमाश्रित्य पश्चिमम् ।
आश्रमस्थानमतुलं ॥ 21
अपेतस्य मतङ्गस्य विधानात्तच्च काननम् । 22
मतङ्गवनमित्येव विश्रुतं । 1313*
ऋश्यमूकस्तु पम्पायाः पुरस्तात् । 69 24
राम तस्य तु शैलस्य महती शोभते गुहा । 30
तस्या गुहायाः प्राग्द्वारे महाञ्शीतोदको ह्रदः । 31
तस्यां वसति सुग्रीवः । 32

Thus Kabandha showed them the way to Mataṅgavana Pampa and Ṛśyamūka

Then they started on the route shown by Kabandha

ततस्तुदिशं गृह्य प्रतीचीं नृवरात्मजौ । 3 70 1
कृत्वा च शैलपृष्ठे तु तौ वास रघुनन्दनौ ।
पम्पायाः पश्चिमं तीरं राघवावुपतस्थतुः ॥ 3
तौ पुष्करिण्याः पम्पायास्तीरमासाद्य पश्चिमम् ।
अपश्यतां ततस्तत्र शबर्या रम्यमाश्रमम् ॥ 4

Having gone to the West they lived (i e passed night) on the mountain and then reached the Western bank of Pampa and there they saw Śabarī's āśrama

Then from Śabarī's āśrama they crossed Pampa and Ṛśyamuka

अस्यास्तीरे तु पूर्वोक्तः पर्वतो धातुमण्डितः ।
ऋश्यमूक इति ख्यातः ॥ 3 71 23

We shall now analyse this route from Pañcavaṭī to Ṛśyamuka

I Rāvaṇa went from Pañcavaṭī to the place of Jaṭāyu and thence to Pampā and Ṛśyamūka where he saw the Vānaras Thence he went to the sea and thence to Laṅkā

II (1) Rāma and Lakṣmaṇa first went from Pañcavaṭī to Jaṭāyu's place
(2) From there they went Westwards (3 69 1)
(3) Later they took to the Southern direction (3 69 4) So far they were in Janasthāna
(4) Then after going 3 krośas from Janasthāna they reached Krauñcāraṇya
(5) Then going further they met Kabandha
(6) Kabandha showed them the path to Ṛśyamuka thus going in the western direction after a long way they would reach Pampā On the western bank of Pampā there was Śabarī's āśrama and Mataṅgāśrama And from there after crossing Pampā they would reach Ṛśyamuka (3 73 2-41)
(7) That Śabarī's āśrama was to be on the western bank of Pampā is also known from 3 74 3 4
(8) Having crossed Pampā, they reached Ṛśyamūka which therefore was to the east of Pampā

Thus Pañcavaṭī—Janasthāna—Krauñcāraṇya (3 krośas from Janasthāna)—Mataṅgavana and Mataṅgāśrama—Śabarī's āśrama—Pampā—Ṛśyamuka

Ṛśyamūka to Laṅkā

When Sugrīva decided to send his Vānaras in search of Sītā he gathered them all on the Ṛśyamūka mountain and asked them to go in various directions As we are concerned with the Southern direction we shall take up that route

Sugrīva asked Aṅgada Hanumat and others to go to the South It is said

ये केचन समुद्देशास्तस्यां दिशि सुदुर्गमाः ।
कपीश कपिमुख्यानां स तेषां समुदाहरत् ॥ 4 40 7
सहस्रशिरसं विन्ध्यं नानाद्रुमलतायुतम् ।
नर्मदां च नदीं दुर्गां महोरगनिषेविताम् ॥ 8
(There is no v l for विन्ध्य or नर्मदा)

Sugrīva said that as they left Ṛśyamūka and went to the South they would first come to the Vindhya and then to the river Narmadā

This is an extremely important statement It means in unequivocal terms that Ṛśyamūka was *to the North and not to the South* of the Vindhyas and the Narmadā It also means that Pampā[1], Janasthana, Pañcavaṭi, Agastya āśrama and all other places visited by Rāma on the route were to the North and not to the South of the Narmada. The above two stanzas are found in all the MSS of NR and SR, and thus are quite authentic for the purposes of the text of the Rāmāyaṇa As a matter of fact Ṛśyamūka was a part of the Vindhyas and so were Malaya and Prasravana, for all these three, as has been already shown earlier, were in close vicinity of one another

This shows that the Purāṇic tradition knew Kiṣkindha to have been situated in the Vindhya regions

Having taken their orders from Sugriva, Angada and the party started in the Southern direction

स तु दूरमुपागम्य सर्वैस्तै कपिसत्तमै ।
विचिनोति स्म विन्ध्यस्य गुहाश्च गहनानि च ॥ 47 2
(No v l for विन्ध्यस्य)

After leaving Ṛśyamūka, they entered the Vindhyas and searched for Sīta in the caves and forests of the Vindhya While thus moving in the Vindhyas, they came to Kandu vana and then they met an Asura whom they killed They went on searching

विन्ध्यकाननसकीर्णा विचेरुर्दक्षिणा दिशम् । 48 15
(G1 दिव्य (for विन्ध्य))

विन्ध्यमेवादितस्तावद्विचेरुस्ते समन्तत । 48 22
(NW om No v l)

It was in the Vindhyas that they went on searching The text is very clear at all these places about Vindhya Then again it is said,

सह ताराङ्गदाभ्यां तु सगम्य हनुमान् कपि ।
विचिनोति स्म विन्ध्यस्य गुहाश्च गहनानि च ॥ 49 1
(No v l for विन्ध्यस्य)

Thus searching in the Vindhyas, they saw a cave (mahābila) which was watched by a Dānava

क्षुत्पिपासापरीताश्च श्रान्ताश्च सलिलार्थिन ।
अवकीर्णं लतावृक्षैर्ददृशुस्ते महाबिलम् ॥ 49 7

They went inside the *bila* and met a woman named Svayamprabhā who offered them food and water and then led them out of the cave and put them at a place from where she said,[2]

एष विन्ध्यो गिरि श्रीमान्नानाद्रुमलतायुत ।
एष प्रस्रवण शैल सागरोऽयं महोदधि ॥ 52 12

---

1 That Pampā was in the Vindhyas is mentioned in Bāṇa's Kādambarī The parrot says that he was born near Pampā, which is in Vindhyāṭavī

In a drama Kaumudīmahotsava, Kiṣkindhā is located in the Vindhya

In the Purāṇic geography, Kiṣkindhā is put in the Vindhya region cf

माल्वाश्च करूषाश्च मेकलाश्चोत्कलैः सह । 50
उत्तमर्णा दशार्णाश्च भोजाः किष्किन्धकैः सह ।
तोशलाः कोशलाश्चैव त्रैपुरा वैदिशास्तथा ॥ 51
तुमुरास्तुम्बुराश्चैव षट्सुरा नैषधैः सह ।
अनूपास्तुण्डिकेराश्च वीतिहोत्रा ह्यवन्तयः ॥ 52
एते जनपदाः सर्वे विन्ध्यपृष्ठनिवासिनः ।
—Bhāratavarṣa by Kirfel, p 48.

2 V1 —4) Ś1 Ñ1 B1 D1 11 12 एष सह्ये (D1 मलये) महावन ।

They were on the Vindhyas; so she said 'this is the Vindhya' and also pointed out two other places: the Prasravana mountain and the vast ocean. Both these were within seeing distance from the particular point of the Vindhya, where they were standing. This is very important. This means that, on the one hand Prasravana and therefore Malaya and Ṛśyamūka were quite near from the point of the Vindhya where they were standing, and on the other hand, there was an ocean very near from the same point. This definitely shows that the sea was not far from this point of the Vindhya. Then the narrative goes on:

> ततस्ते ददृशुर्घोरं सागरं वरुणालयम् ।
> अपारमभिगर्जन्तं घोरैरूर्मिभिराकुलम् ॥ 4 52.14

This is the sea which Hanumat crossed and over which Rāma built a bridge. It was just by the side of this Viddhya-point. Then it is said

> मयस्य मायाविहितं गिरिदुर्गं विचिन्वताम् ।
> तेषां मासो व्यतिक्रान्तो यो राज्ञा समयः कृतः ॥ 52.15
> विन्ध्यस्य तु गिरेः पादे संप्रपुष्पितपादपे ।
> उपविश्य महात्मानश्चिन्तामापेदिरे तदा ॥ 16
>
> (No v.l. for विन्ध्यस्य in st. 16.)

They sat at the foot of the Vindhya and felt anxious about the limit of one month which had already passed. They sat at the foot of the Vindhya. It is all Vindhya, they never left the Vindhya and they never crossed the Narmadā.

I must, note, here that this *Bila* of which we have just talked is helpful to us. It is said in the R (4, 50) that this *bila* and the forest surrounding it were made by Maya. It is also said there that Maya obtained the wealth of Uśanā and then constructed this *bila*. It is further said that Maya lived in this *bila* with an Apsarā named Hemā. It is said in the Uttarkāṇḍa that (7, 12) Maya had by Hemā, two sons named Māyāvin, and Dundubhi and a daughter named Mandodarī. Mandodarī, as we know, was married to Rāvaṇa. Both Māyāvin and Dundubhi came in conflict with Vālin and were killed by him, as we find in the Kiṣkindhākāṇḍa. It is said that when Vālin pursued Māyāvin the latter fled and took shelter in a *bila*. It is, now, not difficult to see that Māyāvī had run away to his own abode i.e. this *bila* which was constructed by his father. Therefore, this *bila* cannot be far away from Kiṣkindha. Māyāvin fled to this *bila* and Vālin followed him on foot. The Rāmāyaṇa locates this *bila* in the Vindhyas (4 49 1–7)

I must, here, declare that this is the same *bila* (ṛkṣabila) where Kṛṣṇa had gone in search of the Syamantaka jewel and where he had found Prasenajit dead (See Bd. III. 71.35 ff). In this connection, it is said that Kṛṣṇa searched in the Vindhya and the Ṛkṣavanta mountains (Bd. III, 71.39) and found Prasena dead near this *bila*. Thus, it is clear that this *bila* was in the Vindhyas.

And it is also clear that, this *bila* could not have been far away from Kiṣkindhā as is pointed out above and could not have been far away from Laṅkā where Rāvaṇa, the son-in-law of Maya, ruled.

At this place Sampāti, the brother of Jaṭāyu, met them 3

> उपविष्टास्तु ते सर्वे यस्मिन् प्रायं गिरिस्थले ।
> हरयो गृध्रराजश्च तं देशमुपचक्रमे ॥ 4 55.1
> संपातिर्नाम नाम्ना तु चिरजीवी विहंगमः ।
> भ्राता जटायुषः श्रीमान्प्रख्यातबलपौरुषः ॥ 2
> कन्दरादभिनिष्क्रम्य स विन्ध्यस्य महागिरेः । 3ab

Sampāti was living in a cave of the Vindhya (57 7) where the Vānaras were sitting. Once again it is Vindhya. Then they talked with him about Rāma and Jaṭāyu and Sampāti told them where Sītā was

पुत्रो विश्रवसः साक्षाद्भ्राता वैश्रवणस्य च ।
अध्यास्ते नगरीं लङ्कां रावणो नाम राक्षसः ॥ 4 57 19
इतो द्वीपे समुद्रस्य सम्पूर्णे शतयोजने ।
तस्मिंल्लङ्कापुरी रम्या निर्मिता विश्वकर्मणा ॥ 20
लङ्कायामथ गुप्तायां सागरेण समन्ततः ॥ 22^{cd}
सम्प्राप्य सागरस्यान्तं सम्पूर्णं शतयोजनम् ।
आसाद्य दक्षिणं कूलं ततो द्रक्ष्यथ रावणम् ॥ 23
इहस्थोऽहं प्रपश्यामि रावणं जानकीं तथा ॥ 28^{cd}

Thus Lanka was situated in a dvipa of the sea which started from there (*ito*) where they were sitting *i e from the foot of that point of the Vindhya* Lanka was surrounded by sea on all sides Sampāti said, "Even sitting here I see Ravana and Janaki", this, he said, was because he had divine eyes But one can take it to mean that Lankā was seen from the point of Vindhya where they were sitting.

Then Sampāti told them how he himself came to stay on the Vindhyas He said that once he and his brother Jatāyu, challenging the light of the Sun, went up against him But in protecting Jaṭayu from the scorching heat of the Sun, his own wings also were burnt and he fell on this peak of the Vindhya (asya vindhyasya śikhare, 4 59 4) He said that he lost consciousness for six nights and when he came to himself *he surveyed the surroundings* and

दक्षिणस्योदधेस्तीरे विन्ध्योऽयमिति निश्चितः । 59 7

he knew that this was the Vindhya on the shore of the Southern sea

Now, this is very important. It is categorically said here that the Vindhya was on the shore of the Southern sea This means that the Southern sea which Hanumat and Rāma crossed began almost from the foot of the Vindhyas.

He said that he doubted that *Jatāyu fell in Janasthana and he himself fell on the Vindhya*

आशङ्के तं निपतितं जनस्थाने जटायुषम् ।
अहं तु पतितो विन्ध्ये दग्धपक्षो जडीकृतः ॥ 4 60 15

Thus it is clear that, the *Vanaras met Sampāti on a point of Vindhya from where the Southern* sea was quite near This is also supported by Svayamprabhā's words quoted earlier

एष विन्ध्यो गिरिः श्रीमान्नानाद्रुमलतायुतः ।
एष प्रस्रवणः शैलः सागरोऽयं महोदधिः ॥ 52 12

Later, Sampāti told them that he was old, his son Supārśva brought food for him, and one day, while gathering food, he had seen Rāvana taking away Sita

Supārśva said

अहं तात यथाकालमामिषार्थी खमाप्लुतः ।
महेन्द्रस्य गिरेर्द्वारमावृत्य च समास्थितः ॥ 4 58 13
तत्र सत्त्वसहस्राणां सागरान्तरचारिणाम् ।
पन्थानमेकोऽध्यवसं संनिरोद्धुमवाङ्मुखः ॥ 14
तत्र कश्चिन्मया दृष्टः सूर्योदयसमप्रभाम् ।
स्त्रियमादाय गच्छन्वै भिन्नाञ्जनचयोपमः ॥ 15
सोऽहमभ्यवहारार्थी तौ दृष्ट्वा कृतनिश्चयः ।
तेन साम्ना विनीतेन पन्थानमभियाचितः ॥ 16

Here it is said that Supārśva was sitting covering the Mahendra-dvāra, blocking the way of all animals moving in the Sāgara *He was sitting looking downwards There came a black man carrying* a resplendant woman and he requested him to allow him to pass through, which Supārśva did. Later, all the residents there said that it was Sītā who was fortunately still living

This description suggests a pass (dvara) leading to Mahendra mountain the pass was such that only one person could pass at a time, that is why Supārśva had to make way for Ravaṇa to pass And the pass was such through which a *river was passing on the bank* of which Supārśva was sitting seeing downwards (avānmukha) probably fishing And the pass led to the other side where there was an ocean

Then the Vanaras went to the sea and after discussion it was decided that Hanumat should cross the ocean Then Hanumat आरुरोह नगश्रेष्ठं महेन्द्रमरिमर्दनः । (4 66 34) ascended the mountain Mahendra from where he jumped into the sea

Sampati says that Lanka was situated in a dvipa We also got some more references to Lanka s situation in the Sundara the Yuddha and the Uttara Kaṇḍas of the Ramayaṇa I give these references below

In Sundara Kaṇḍa B (ed) 2 1 it is said

स सागरमनाधृष्यमतिक्रम्य महाबलः ।
त्रिकूटस्य तटे लङ्कां स्थितां स्वस्थो ददर्श ह ॥

Here Lanka is described as situated on the Trikuṭa

After Rama had crossed the sea and encamped he is described as going up the Suvela mountain in the Yuddhakanda B(ed) 37 36 38 1 39 1 40 1 And from Suvela they saw Lañka (40 3)

In the Uttarakaṇḍa (B ed.) 5 22-25 is said

दक्षिणस्योदधेस्तीरे त्रिकूटो नाम पर्वतः ॥ 22
सुवेल इति चाप्यन्यो द्वितीयो राक्षसेश्वराः ।
शिखरे तस्य शैलस्य मध्यमेऽम्बुदसंनिभे ॥ 23
शकुनैरपि दुष्प्रापे टङ्कच्छिन्नचतुर्दिशि ।
त्रिंशद्योजनविस्तीर्णा शतयोजनमायता ॥ 24
स्वर्णप्राकारसंवीता हेमतोरणसंवृता ।
मया लङ्केति नगरी शक्राज्ञप्तेन निर्मिता ॥ 25

Thus considering what Sampati said and what is said in these Kaṇḍas we can say that there was a Simhaladvipa in which there were two hills called Suvela and Trikuṭa and Lañka was situated on the middle peak of Trikuṭa

In the Mbh Vanaparvan 282 56 Lañka is put in Trikutagirikandare *i e* in the *kandara* (cave or valley?) of Trikūṭa not on the top of Trikuṭa

Topography suggested by this description is like this

1 There is a point of Vindhya (i) where they were sitting (ii) where they were put by Svayamprabha and (iii) where Sampati met them

2 *It is a point from where Prasravana mountain was near and the sea also was near*

3 It is a point from where at a short distance was a place called Mahendra dvara This was a pass through a mountain range Through this pass a river ran and the passage on the bank of the river was just enough for one person to pass at a time The pass led to Mahendra on the other side of which lay the sea

4 It is a point from where across the sea at the other end was seen an island (dvipa) In that dvipa there was a mountain named Suvela and another named Trikuta Lanka city was situated on the top of this Trikuta

Lañka to Marica aśrama

When Śurpanakha complained about the treatment given to her by Rama and Lakṣmana Ravana thought of enlisting the help of Marica So

स्थिरबुद्धिस्ततो रम्यां पानशालां जगाम ह ॥ 3 33 3
पानशालां ततो गत्वा प्रच्छन्न राक्षसाधिपः ॥
सूतं संचोदयामास रथ संयुज्यतामिति ॥ 4
एवमुक्त क्षणेनैव सारथिर्लघुविक्रम ।
रथ संयोजयामास तस्याभिमतमुत्तमम् ॥ 5
काञ्चन रथमास्थाय कामगं रत्नभूषितम् ।
पिशाचवदनैर्युक्त खरै कनकभूषणै ॥ 6
मेघप्रतिमनादेन स तेन धनदानुज ।
राक्षसाधिपति. श्रीमान्ययौ नदनदीपतिम् ॥ 7

In order to go to Mārīca's place, Rāvaṇa ordered out a chariot. This chariot[1] was drawn by asses (*khara*). *Sitting in this chariot he came to the sea. This means that as one left Laṅkā, there was a sea*

Then there is a description of Rāvaṇa's route through the sea (11-36). *As he was sitting in the* chariot and as the chariot was passing through the sea, Rāvaṇa saw the shores of the sea (11) The shore of the sea was full of various trees, lakes, large āśramas (12). It (= sea) had boats of the shape of haṁsa and krauñca (haṁsakrauñcaplavākīrṇa). It (= the shore) had Sarasa birds and had vimānas (mansions, air cars) He saw there Chandana and Aguru trees (22). He saw there cities (26). And then (at the end?) he saw a Nyagrodha (= Banyan) tree, named Subhadra (35). Having crossed the sea thus, he reached Mārīca's āśrama

The character of the sea as is described here does not fit in with the ocean. It should be remembered that *it was crossed sitting in a chariot, drawn by asses, which means that it was not a sea*, but a shallow expanse of water. The whole description points to this character of the sea. The sea which Hanumat crossed and on which Rama built a bridge was a shallow expanse of water, passable by a chariot drawn by asses. This means that water could not have been deeper than two or three feet

The Bridge (SETU)

It is said that Rama built a bridge on the ocean The description of the bridge as it is given in the Yuddhakanda 22nd Sarga is this

Rāma forced the sea to be shallow, and said

पर तीरं गमिष्यन्ति पद्भिरेव प्लवगमा । 6 22 3

And then Nala built the bridge The bridge was built in five days (22. 18-72) The material used was *stones and trees* (22 54-67).

Shorn of super-natural elements, all this means that the sea was very shallow and could be crossed on foot. In certain places where the water was a little deep, trees and stones were thrown. This means a series of causeways was made

This description of the bridge confirms the character of the sea as gathered from Rāvaṇa's crossing of it in a chariot.

The bridge was built from Mt. Mahendra to Mt. Suvela (सुवेलगिरि), which means that on the Northern end the sea was bounded by Mahendra and on the Southern end by Suvela

I have collected here data from the Rāmāyaṇa *itself* about the location of various places including Laṅkā visited by Rāma. That was my main task which I have completed

I do not want to say much about the identification of Laṅkā and other places, but I must declare that the identifications made by Shri T. Paramasiva Iyer seem to be more in conformity with the data that we got from the text.

From what Mr. Iyer has said and from a preliminary personal visit to these places I want to place the following additional facts before the readers

[1] It was this chariot, which was broken by Jaṭāyu Ravana had no other chariot and he carried away Sītā on foot, as is testified by the description of Supārśva.

There is a range of the Vindhyas called the Kaimur range and another called the Bhander range and I think that these two ranges are the places where the Vānaras searched for Sītā There is a place called Kaṭangi in the Madhya Pradesh, which is a bigger Bus Station Just near this place, the Kaimur Range slopes down and ends It was on this end, I think, that the Vānaras met Sampati From this end about $1\frac{1}{2}$ miles to the North there is a place called Kaṭāv (the cleft) which has been identified by Shri Iyer with Mahendradvāra It is a cut in the Kaimur Range where the river Kair flows from the West to the East through the cleft. On the bank is a narrow road, through which Rāvana must have carried Sītā. Entering the Kaṭāv as we go to the East in the interior, just at a short distance is a hill called Mandhrā to-day (which may stand for Mahendraka)

Just near the end of the Kaimur Range, there is a river called Kundav. This river, a little further, meets another river called Hiraṇ[1]: This river then flows further and at a point about 18 miles to the North of Jubbulpore skirts round a village called Indraṇā on three sides. Just to the south of Indrāṇā, on the other side of Hiraṇ, is a village called Singaldip. Indraṇā itself has its outskirts dotted by several hills and one of the villages near Indraṇa is called Ṭikuḍī (टिकुडी)

Can this Singaldip be Simhaladvipa, the dvīpa referred to by Sampāti in

इतो द्वीपे समुद्रस्य सम्पूर्णे शतयोजने । 4 57 20

If so, the area of the Simhala dvipa must have covered adjacent villages, hills and rivers and might have even extended up to the Narmada in the South In this area of Simhala-dvīpa, Lanka might have been situated on one of the hill tops near Indrāṇā In this condition, the name Ṭikuḍi (which can equate with Trikūṭa) is significant Mandhrā (above referred to) to Indrana is about $11\frac{1}{2}$ miles of area, which is low-lying, where water gathers in monsoon

The Kalki Purana talks of a Simhala which was in the vicinity of the Reva or Narmadā In a description of the love-lorn princess of Simhala it is said that she did not like the wind which was revāparisnāta (Kalki Purāṇa II 2 6) At another place, it is said that many kings who came to ask for the hand of the princess of Simhala, were turned into women and they were restored to their original form by the grace of Kalki on their taking a bath in the Revā (रेवास्नात् Kalki Purāṇa, II 3 18)

This proves that there was a Simhala dvipa (it is called dvipa in II 3 16) near the Revā or Narmadā.

Before conclusion, I should like to record my sincere thanks to those who helped me from beginning to end

I am extremely thankful to Shri G H Bhatt, the General Editor, for helping me in all matters and for making several suggestions.

I am also thankful to the learned and energetic members of the Rāmāyaṇa Department for their sincere co-operation and valuable suggestions My thanks are also due to the Manager, M S University Press, for the interest and the promptness he has shown in the work.

Gangājalā Vidyāpītha,
ALIABADA, (Saurashtra)
22-12-1964

D. R MANKAD

[1] Both Kundav and Hiraṇ mean gold and Lankā is known as a city of gold

CONCORDANCE OF THIS EDITION

with the Bombay, Kumbhakonam, Gorresio and Lahore Editions

N.B. —A * passage which is a substitute passage in one edition and an insertion passage in another edition is marked by the sign { placed before that * passage.

A passage noted in the footnotes in the Lahore edition is marked by fn. in the Concordance.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed
1 1	1 1	1 1	III. 79 1	III. 82 1
2	2	2	—	2
4*	3	3	—	—
3	4	4	2	3
4^{ab}	5^{ab}	5^{ab}	—	5^{cd}
4^{cd}	5^{cd}	5^{cd}	—	5^{ab}
5*	6–7	6–7	—	—
5^{ab}	8^{ab}	8^{ab}	—	4^{cd}
6*	—	—	—	—
5^{cd}	8^{cd}	8^{cd}	—	4^{ab}
7*	—	—	—	—
8*	—	—	—	—
9*	9	9	—	—
6–8	10–12	10–12	3–5	6–8
10*	13–16	13–16	—	—
9^{ab}	17^{ab}	17^{ab}	6^{ab}	9^{ab}
11*	17^{c}–18^{b}	17^{c}–18^{b}	—	—
9^{cd}	18^{cd}	18^{cd}	6^{cd}	9^{cd}
12*	—	—	—	—
13*	—	—	—	—
10	19	19	7	10
15*	20	20	—	—
11	21	21	8	11
17*	—	—	—	—
12	22	22	9	12
19*	—	—	—	—
13	23	23	10	13
21*	—	—	11^{ab}	—
14	24	24	11^{c}–12^{b}	14
22*	—	—	—	15–16
23*	25–26	25–26	—	—
15	27	27	12^{c}–13^{b}	17
App. I (No. 1) l. 1	28^{ab}	[28^{ab}]	—	—
" l. 2–15	28^{c}–35^{b}	28^{c}–34	—	—
16	35^{c}–36^{b}	35	13^{c}–14^{b}	18
26*	36^{c}–37^{b}	36	—	—
17^{ab}	37^{cd}	37^{ab}	14^{cd}	19^{ab}
17^{cd}	38^{ab}	37^{cd}	—	19^{cd}
18	38^{c}–39^{b}	38	15	20
27*	39^{c}–40^{b}	39	—	—
19^{ab}	40^{cd}	40^{ab}	16^{ab}	21^{ab}
28*	41^{ab}	40^{cd}	—	—
19^{cd}	41^{cd}	40^{ef}	16^{cd}	21^{cd}
29*	42–43	41–42	—	—
20^{ab}	44^{ab}	43^{ab}	18^{ab}	22
30* l. 1–2	—	—	17	23

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
30* l. 3-4	—	—	—	24
20^{cd}	44^{cd}	43^{cd}	18^{cd}	25^{ab}
31*	—	—	—	—
32*	45	44	—	—
21	46	45	21	25^{c-f}
33*	47^{ab}	46^{ab}	—	—
22^{ab}	47^{cd}	46^{cd}	20^{cd}	26^{cd}
34*	48-49	47-48	—	—
22^{cd}	50^{ab}	49^{ab}	20^{ab}	26^{ab}
35* l. 1-3	50^{c}-51	49^{c}-50	—	—
35(A)*	—	—	—	—
35* l. 4-5	52	51	—	—
23	53	52	19	27
36*	54	53	—	—
24-25	55-56	54-55	22-23	28-29
37*	—	—	—	30-31
26	57	56	24	32
38*	58-60	57-59	—	—
27^{ab}	61^{ab}	60^{ab}	25^{ab}	33^{ab}
39*	—	—	—	—
40*	61^{c}-62^{b}	60^{c}-61^{b}	—	—
27^{cd}	62^{cd}	61^{cd}	25^{cd}	33^{cd}
42*	—	—	—	—
43*	—	—	—	34
28	63	62	26	35
44*	64	63	—	—
29^{ab}	65^{ab}	64^{ab}	27^{ab}	36^{ab}
45*	—	—	—	—
29^{cd}	65^{cd}	64^{cd}	27^{cd}	36^{cd}
46*	66-70	65-69	—	—
30	71	70	28	37
47*	—	—	—	—
31-34	72-75	71-74	29-32	38-41
35-37	76-78	75-77	33-35	—
38^{ab}	[79^{ab}]	78^{ab}	38^{cd}	42^{ab}
51*	79^{c-f}	78^{c}-79^{b}	—	—
38^{cd}	80^{ab}	79^{cd}	38^{ab}	45^{cd}
39^{ab}	80^{cd}	80^{ab}	—	42^{ab} fn. l. 4
39^{cd}	81^{ab}	80^{cd}	—	42^{cd}
40^{ab}	81^{cd}	81^{ab}	36^{ab}	43^{ab}
52*	—	—	—	—
40^{c-f}	82	81^{c-f}	36^{c}-37^{b}	44
53* l. 4	—	—	—	43^{cd}
" l. 7	—	—	—	45^{ab}
54* l. 1	83^{ab}	—	—	—
" l. 22-15	83^{c}-89	82-88	—	—
41	90	89^{a-d}	—	46
42	91	89^{e}-90^{b}	39	47
55*	92-97	90^{c}-95	—	—
43-44	98-99	96-97	40-41	48-49
56*	—	—	—	—
45-46	100-102^{d}	98-99	42-43	50-51
57* l. 1-4	—	—	—	52-53
" l. 5-10	—	—	46-48	54-56
58* l. 1	—	—	44^{ab}	—
" l. 2	—	—	45^{ab}	—
" l. 3	—	—	44^{cd}	—
59*	—	—	—	—
60*	—	—	—	—

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed
61*	—	—	—	—
62*	—	—	45^{cd}	—
63*	101^{c}–104^{b}	100–102^{b}	—	—
App I (No 2) l 1 19	104^{c}–113	102^{c}–111	—	—
—	—	[111]	—	—
App I (No 2) l 20-39	114–123	113–122	—	—
47^{ab}	124^{ab}	123^{ab}	49^{ab}	57^{ab}
64*	—	—	—	—
65*	124^{c}–125^{b}	123^{c}–124^{b}	—	—
47^{cd}	125^{cd}	124^{cd}	49^{cd}	57^{cd}
48	126	125	50	58
68*	127–129	126–128	—	—
49	130	129	51	59
2 1^{ab}	2 1^{ab}	2 1^{ab}	IV 1 1^{ab}	IV 1 1^{ab}
69*	—	—	—	—
1^{cd}	1^{cd}	1^{cd}	2^{cd}	1^{cd}
2	2	2	3^{a}–4^{b}	—
3^{ab}	3^{ab}	3^{ab}	3^{ab}	2^{ab}
3^{cd}	3^{cd}	3^{cd}	—	2^{cd}
4^{ab}	4^{ab}	4^{ab}	4^{cd}	3^{ab}
{71*	—	—	5^{ab}	—
72*	—	—	5^{c}–6^{b}	—
4^{cd}	4^{cd}	4^{cd}	1^{cd}	3^{cd}
73*	—	—	2^{ab}	—
5–7^{ab}	5–7^{b}	5–7^{b}	6^{c}–8	4–6^{b}
74*	—	—	—	—
7^{cd}	7^{cd}	7^{cd}	9^{ab}	6^{cd}
8	8	8	9^{c}–10^{b}	—
9^{ab}	9^{ab}	9^{ab}	11^{cd}	7^{ab}
9^{cd}	9^{cd}	9^{cd}	11^{ab}	7^{cd} fn
10^{ab}	10^{ab}	10^{ab}	10^{cd}	
10^{cd}	10^{cd}	10^{cd}	12^{ab}	7^{cd}
78*	—	—	12^{c}–16^{b}	—
11^{ab}	11^{ab}	11^{ab}	16^{cd}	8^{ab}
80*	—	—	—	—
11^{cd}	11^{cd}	11^{cd}	17^{ab}	8^{cd}
12^{ab}	12^{ab}	12^{ab}	17^{cd}	8^{cd} fn
12^{c}–13	12^{c}–13	12^{c}–13	18–19^{b}	8^{e}–9
81*	14	14	—	—
14–18	15–19	15–19	19^{c}–24^{b}	10–14
19^{ab}	20^{ab}	20^{ab}	24^{cd}	15^{ab}
{83* l 1	—	—	—	15^{cd}
9^{c}–20^{b}	20^{c}–21^{b}	20^{c}–21^{b}	25	16
20^{c}	21^{a}	21^{c}	26^{a}	17^{a}
20^{d}–21^{c}	21^{d}–22^{c}	21^{d}–22^{c}	—	17^{b}–18^{a}
21^{d}–24	22^{d}–25	22^{d}–25	26^{b}–29^{b}	18^{b}–21
84*	—	—	—	22^{ab}
25	26	26	29^{c}–30^{b}	22^{c}–23^{b}
85*	—	—	30^{cd}	23^{cd}
26–27	27–28	27–28	31–32	24–25
28	29	29	—	26
3 1	3 1	3 1	2 1	2 1
2^{ab}	—	—	2^{ab}	2^{ab}
2^{cd}	—	—	3^{ab}	3^{ab}
3^{ab}	2^{ab}	2^{ab}	2^{cd}	2^{cd}
87*	2^{c}–3	2^{c}–3^{d}	—	—
3^{cd}	4^{ab}	3^{ef}	3^{cd}	3^{cd}
88* l 1	4^{cd}	4^{ab}	—	—
l 2	5^{ab}	4^{cd}	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
4-6	5^{c}-8^{b}	5-7	4-6	4-6
89*	8^{cd}	8^{ab}	—	—
7-10	9-12	8^{c}-12^{b}	7-10	7-10
11^{ab}	13^{ab}	12^{cd}	—	11^{ab}
93*	—	—	—	—
11^{cd}	13^{cd}	13^{ab}	11^{ab}	12^{ab}
94*	—	—	—	12^{cd}
12	14-15^{b}	13^{c}-14	—	12^{c}-13
{ 95*	—	—	—	—
96*	—	—	—	14-16
13	15^{c}-16^{b}	15	11^{c}-12^{b}	17
97* l. 1	—	—	12^{cd}	—
„ l. 2	—	—	—	—
14-17	16^{c}-19	16-18	13-16^{b}	18-21^{b}
98*	—	—	16^{cd}	21^{cd}
18-23^{b}	20-25^{b}	19-24^{b}	17-22^{b}	22-27^{b}
23^{cd}	25^{cd}	24^{cd}	—	27^{cd}
24^{ab}	26^{ab}	25^{ab}	22^{cd}	28^{ab}
24^{cd}	26^{cd}	25^{cd}	—	28^{cd}
25	27	26	23	29
99*	—	—	—	30
App. I (No. 3) l. 1-26	28-39	27-38	—	—
4 1-2	4 1-2	4 1-2	3 1-2	3 1-2
{ 101*	—	—	—	—
103*	—	—	3	—
3	3	3	4	3
{ 104*	—	—	—	—
4-6^{b}	4-6^{b}	4-6^{b}	5-7^{b}	4-6^{b}
105*	6^{c}-8^{b}	6^{c}-7	—	—
6^{cd}	8^{cd}	8^{ab}	7^{cd}	6^{cd}
106*	—	—	8^{ab}	7^{ab}
7	9	8^{c}-9^{b}	8^{c}-9^{b}	7^{c}-8^{b}
{107*	—	—	—	—
109*	10^{ab}	9^{cd}	—	—
8	10^{c}-11	10	9^{c}-10	8^{c}-9
110*	—	—	11	—
9^{ab}	12^{ab}	11^{ab}	12^{ab}	10^{ab}
9^{cd}	12^{cd}	11^{cd}	12^{cd}	—
10^{ab}	13^{ab}	12^{ab}	—	10^{cd}
10^{cd}	13^{cd}	12^{cd}	13^{ab}	11^{ab}
112*	—	—	—	11^{c}-12^{b}
11-14^{b}	14-17^{b}	13-16^{b}	13^{c}-16	12^{c}-15
14^{cd}	17^{cd}	16^{cd}	—	16^{ab}
15	18	17	17	16^{c}-17^{b}
114*	—	—	—	17^{cd}
115* l. 1-2	19	18	—	—
„ l. 3-4	20	19	—	17^{cd} fn.
115(A)*	—	—	—	—
115(B)*	—	[20-21]	—	—
115* l. 5-6	21	22	—	17^{cd} fn.
115(C)*	—	—	—	17^{cd} fn.
115* l. 7-10	22-23	23-24	—	—
16-17^{b}	24-25^{b}	25-26^{b}	18-19^{b}	18-19^{b}
116*	—	—	—	—
17^{c}-18	25^{c}-26	26^{c}-27	19^{c}-20	19^{c}-20
19-20	27-28	28-29	22-23	22-23
21	29	30	21	21
22-24	30-32	31-33	24-26	24-26
118*	—	—	—	27^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
119*	—	—	—	—
25^{ab}	33^{ab}	34^{ab}	27^{ab}	27^{cd}
120*	—	—	27^{c}–29^{b}	—
25^{cd}	33^{cd}	34^{cd}	29^{cd}	27^{ef}
121*	34	35	—	—
26	35	36	—	28
123(A)* After the prior half of l. 9	—	—	—	—
5 1–2	5 1–2	5 1–2	4 1–2	4 1–2
3	3	3	5	3
4	6	4	6	4
124*	—	—	—	5
125*	—	—	7	—
5–6	4–5	5–6	3–4	—
7–8^{b}	7–8^{b}	7–8^{b}	8–9^{b}	6–7^{b}
8^{c}–9^{b}	[8^{c-f}]	8^{c}–9^{b}	9^{c}–10^{b}	7^{c}–8^{b}
9^{cd}	8^{ef}	9^{cd}	10^{cd}	8^{cd}
3^{ab}	3^{cd}	3^{ab}	3^{cd}	22^{ab}
3^{cd}	4^{ab}	3^{cd}	3^{ab}	22^{cd}
143*	4^{cd}	—	—	—
4^{ab}	5^{ab}	4^{ab}	4^{ab}	23^{ab}
4^{c}–5^{b}	5^{c}–6^{b}	4^{c}–5^{b}	4^{c}–5^{b}	23^{ab} fn.
5^{cd}	6^{cd}	5^{cd}	5^{cd}	23^{cd}
6^{ab}	7^{ab}	6^{ab}	6^{ab}	24^{ab}
144*	7^{c}–8^{b}	6^{c-f}	—	—
6^{c}–8	8^{c}–10	7–8	6^{c}–8	24^{c}–26
9	11	9	9	27 fn.
10	12	10	10	27
11–19	13–21	11–19	11–19	28–36
146*	—	—	—	—
147*	22–23	20–21	—	—
20–21^{b}	24–25^{b}	22–23^{b}	20–21^{b}	37–38^{b}
148*	—	—	—	—
21^{c}–22	25^{c}–26	23^{c}–24	21^{c}–22	38^{c}–39
App I (No 5) l. 1–21	—	—	23–31	—
23	27	25	—	40
7 1^{ab}	7 1^{ab}	7 1^{ab}	6 1–2^{b}	5 1^{ab}
1^{c}–4^{b}	1^{c}–4^{b}	1^{c}–4^{b}	2^{c}–5^{b}	1^{c}–4^{b}
4^{c}–6	4^{c}–6	4^{c}–6	5^{c}–7	—
{ 150*	—	—	8^{ab}	—
7–9^{b}	7–9^{b}	7–9^{b}	8^{c}–10	—
9^{c}–11	9^{c}–11	9^{c}–11	11–13^{b}	4^{c}–6
12	12	12	13^{c}–14^{b}	—
151*	13	13	—	—
13	14	14	14^{c}–15^{b}	6^{cd} fn.
14–19^{b}	15–20^{b}	15–20^{b}	15^{c}–20^{b}	7–12^{b}
19^{c}–21^{b}	20^{c}–22^{b}	20^{c}–22^{b}	20^{c}–22^{b}	—
21^{c}–23	22^{c}–25	22^{c}–25	22^{c}–24	12^{c}–14
8 1–6	8 1–6	8 1–6	7 1–6	6 1–6
7–8^{b}	7–8^{b}	7–8^{b}	7–8^{b}	—
8^{c}–10	8^{c}–10	8^{c}–10	8^{c}–10	7–8
155*	—	—	—	—
11–14	11–14	11–14	11–14	9–12
157*	15	15	—	—
15–24	16–25	16–25	15–24	13–22
162*	—	—	—	—
25–28	26–29	26–29	8 14^{c}–17^{b}	7 1^{c}–5^{b}
29	30	30	18^{c}–19^{b}	5^{ab} fn.
30–33	31–34	31–34	19^{c}–23^{b}	5^{c}–8

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed
34-35^{b}	35-36^{b}	35-36^{b}	23^{c}-24	—
35^{c}-40	36^{c}-41	36^{c}-41	25-28	9-14^{b}
166*	—	—	—	—
41-42^{b}	42-43^{b}	42-43^{b}	29-30^{b}	14^{c}-16^{b}
42^{cd}	43^{cd}	43^{cd}	—	16^{cd}
43-45	44-46	44-46	30^{c}-33^{b}	17-19
167*	—	—	—	—
9 168*	9 —	9 [1]	—	20
1-3	1-3	2-4	33^{c}-36^{b}	21-23
169*	—	—	—	—
4-5	4-5	5-6	36^{c}-38^{b}	24-25
170*	—	—	—	—
6	6	7	38^{c}-39^{b}	26
7^{ab}	7^{ab}	8^{ab}	—	27^{ab}
7^{cd}	7^{cd}	8^{cd}	39^{cd}	27^{cd}
172*	—	—	40^{ab}	—
8-11	8-11	9-12	40^{c}-41^{b}	28-31
App. I (No. 6) l. 1-22	—	—	—	—
12-14^{b}	12-14^{b}	13-15^{b}	44^{c}-46	32-34^{b}
177*	—	—	47^{ab}	—
178*	—	—	—	—
14^{cd}	14^{cd}	15^{cd}	—	34^{cd}
15	15	16	47^{c}-48^{b}	35
179*	—	—	—	—
180*	—	—	—	36^{ab}
16^{ab}	16^{ab}	17^{ab}	48^{cd}	—
16^{c}-19^{b}	16^{c}-19^{b}	17^{c}-20^{b}	49-51	36^{c}-39^{b}
185*	—	—	—	—
19^{cd}	19^{cd}	20^{cd}	52^{ab}	—
188*	—	—	—	—
19^{e}-23	20-24^{b}	20^{e}-24	52^{c}-56	39^{c}-43
190*	24^{cd}	25^{ab}	—	—
24	25	25^{c-f}	57	44
192* | 1	—	—	—	45^{ab}
,, | 2	—	—	—	—
193*	—	—	—	—
194*	—	—	58	—
195*	26	26	—	—
10 1-3	10 1-3	10 1-3	9 1-3	45^{c}-48^{b}
196*	4-7^{b}	4-6	—	—
4^{ab}	7^{cd}	7^{ab}	4^{ab}	48^{cd}
197*	—	—	4^{cd}	—
198*	8	7^{c}-8^{b}	—	—
4^{c}-6	9-11^{b}	8^{c}-10	5-7^{b}	49-51^{b}
199*	—	—	7^{cd}	—
7-12	11^{c}-17	11-16	8-15	51^{c}-57
{201* l. 3-4	—	—	—	—
13-14^{b}	18-19^{b}	17-18^{b}	16-17^{b}	58-59^{b}
202*	—	—	—	59^{cd}
14^{c}-18	19^{c}-23	18^{c}-22	17^{c}-21	60-64
19	24	23	22	—
20-23	25-28	24-27	23-28	65-68
{203* l 2-4	—	—	—	—
24-29	29-34	28-33	29-34	69-74
205*	—	—	—	75-77
206*	35	34	35	—
11 1	11 1	11 1	8 1	8 1
2-6	2-6	2-6	2-6	6 24-27
App. I (No. 7) l. 1	—	—	—	28^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
App. I (No. 7) l. 2	—	—	—	25^{d}
„ l. 3-8	—	—	9 50-52	29-31
„ l. 9	—	—	—	32^{ab}
„ l. 10-11	—	—	—	—
„ l. 12	—	—	56^{ab}	—
„ l. 13-16	—	—	$56^{c}-58^{b}$	$32^{c}-34^{b}$
„ l. 17-18	—	—	—	$34^{c}-35^{b}$
„ l. 19	—	—	58^{cd}	35^{cd}
„ l. 20	—	—	—	36^{ab}
„ l. 21-26	—	—	8 7-9	$36^{c}-39^{b}$
„ l. 27-28	—	—	10	—
„ l. 29-33	—	—	$11-13^{b}$	$39^{c}-41$
After l. 33, fn. l. 1-25	—	—	—	—
App. I (No. 7) l. 34-35	—	—	$13^{c}-14^{b}$	—
After l. 35 fn	—	—	—	7 1^{ab}
208*	—	[7^{ab}]	—	—
7^{ab}	7^{ab}	7^{cd}	9 36^{ab}	8 2^{ab}
[209*	—	—	—	—
210*	—	—	—	—
$7^{c}-14^{c}$	$7^{c}-14^{f}$	$7^{c}-14^{f}$	$36^{c}-43^{c}$	$2^{c}-9^{c}$
211*	—	—	—	—
$14^{d}-15$	$14^{d}-15$	$14^{d}-15$	$43^{d}-44$	$9^{d}-10$
212*	—	—	45	—
16-19	16-19	16-19	46-49	11-14
20	20	20	—	15
21-23	21-23	21-23	53-55	16-18
215*	—	—	56-58	—
24-27	24-27	24-27	59-62	19-22
217*	—	—	63	—
28-33	28-33	28-33	64-69	23-28
218*	34-35	34-35	—	—
34	36	35	70	29
219*	—	—	—	30^{ab}
$35-36^{b}$	$37-38^{b}$	$37-38^{b}$	$71-72^{b}$	$30^{c}-31$
220*	—	—	—	32^{ab}
36^{cd}	38^{cd}	35^{cd}	72^{cd}	32^{cd}
221*	—	—	73	—
37	39	39	74	33
222*	—	—	75-78	—
38^{ab}	40^{ab}	40^{ab}	79^{ab}	34^{ab}
223*	40^{cd}	40^{cd}	—	—
38^{cd}	41^{ab}	41^{ab}	79^{cd}	34^{cd}
—	41^{cd}	41^{cd}	—	—
224* l. 1-6	42-44	42-44	—	—
224(A)*	[45^{ef}]	45^{ab}	—	—
224* l. 7	45^{ab}	45^{cd}	—	—
39^{ab}	45^{cd}	46^{ab}	80^{ab}	—
39^{cd}	46^{ab}	[46^{cd}]	80^{cd}	35^{ab}
39^{ef}	46^{cd}	46^{ef}	81^{ab}	35^{ef}
227*	—	[47]	—	—
$40-42^{b}$	$47-49^{b}$	$48-50^{b}$	$81^{c}-83$	$36-36^{b}$
228*	$49^{c}-52^{b}$	$50^{c}-53^{b}$	—	—
42^{cd}	52^{cd}	53^{cd}	84^{ab}	36^{cd}
229*	—	—	84^{cd}	—
42^{ef}	53^{ab}	54^{ab}	—	37^{ab}
230*	$53^{c}-62^{b}$	$54^{c}-63^{b}$	—	—
43	62^{cd}	63^{cd}	—	37^{cd}
232* l. 1	—	—	—	—
„ l. 2-3	—	—	85	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
233*	63	63	—	—
44-46	64-66	64-66	86-88	40-42
234*	—	—	—	—
47-48	67-68	67-68	89-90	43-44
235*	69-70	69-70	—	—
49	71	71	99	45
236* l. 1-3	$72-73^{b}$	$72-73^{b}$	—	—
" l. 4	73^{cd}	73^{cd}	—	—
" l. 5-8	74-75	74-75	96-97	—
" l. 9-10	76	76	—	—
" l. 11-12	77	77	98	—
" l. 13-16	78-79	78-79	101-102	—
238 (B)*	—	—	103	—
238 (C)*	—	—	104	—
238 (D)*	—	—	—	—
238* l. 17-20	80-81	80-81	100, 105	—
50^{ab}	82^{ab}	82^{ab}	91^{ab}	46^{ab}
{ 239* l. 1-2	$82^{c}-83^{b}$	$82^{c}-83^{b}$	12 $1^{c}-2^{b}$	—
{ " l. 3	83^{cd}	83^{cd}	2^{cd}	—
" l. 4	84^{ab}	84^{ab}	—	—
50^{c-f}	$84^{c}-85^{b}$	84^{c-f}	9 $91^{c}-92^{b}$	$46^{c}-47^{b}$
240*	85^{cd}	85^{ab}	92^{cd}	47^{cd}
51^{abc}	86^{abc}	85^{cde}	93^{ab}-	48^{abc}
241*	86^{de}	—	—	—
51^{d}	86^{f}	85^{f}	93^{d}	48^{d}
242*	—	—	—	$49-50^{b}$
243*	87^{cd}	87^{ab}	94^{ab}	—
52^{a-d}	87^{ab}, 88^{ab}	86	$94^{c}-95^{b}$	$50^{c}-51^{b}$
245*	88^{cd}	87^{cd}	—	—
52^{ef}	89^{ab}	87^{ef}	95^{cd}	51^{cd}
246* l. 1-2	$89^{c}-90^{b}$	88^{a-d}	—	—
" l. 3	90^{cd}	88^{ef}	—	52^{ab}
246 (A)*	—	—	—	$52^{c}-53^{b}$
246* l. 4-9	91-92	89-90	106-107	—
" l. 10-13	93	91	10 36	—
{ 246 (B)*	—	—	—	—
12 App. I (No. 8) l. 1-50	12 —	12 —	10 1-25	—
" l. 51-52	—	—	—	—
" l. 53-72	—	—	26-35	—
" l. 73	—	—	—	—
1^{ab}	1^{ab}	1^{ab}	11 1^{ab}	53^{cd}
1^{cd}	1^{cd}	1^{cd}	cf. 239* l. 3	54^{ab}
2	2	2	3	$54^{c}-55^{b}$
248*	—	—	—	55^{cd}
3	3	3	4	56
249*	—	—	—	56 fn
4-5	4-5	4-5	5-6	57-58
251*	—	—	7	59
252* l. 1-2	—	—	8	62
" l. 3-14	—	—	9-12	—
6-8	6-8	6-8	12 1-3	60-61, 66
253*	—	—	4	—
254*	—	—	—	—
$9-10^{b}$	$9-10^{b}$	$9-10^{b}$	$5-6^{b}$	$63-64^{b}$
255*	—	—	6^{cd}	—
10^{cd}	10^{cd}	10^{cd}	7^{ab}	64^{cd}
256*	—	—	7^{cd}	—
11-13	11-13	11-13	8-10	65, 67-68

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed
259*] 1–14	—	—	—	—
] 15–16	—	—	—	70
] 17–18	—	—	11	—
260*	—	—	—	$71–72^{b}$
14^{ab}	14^{ab}	14^{ab}	12^{ab}	69^{ab}
261*	—	—	—	69^{cd}
14^{cd}	14^{cd}	14^{cd}	12^{cd}	72^{cd}
262*	—	—	13–15	73–75
{ 263*	—	—	—	76^{ab}
264*	—	—	16–22	—
15–17	15–17	15–17	23–25	$76^{c}–78$
265*	—	—	—	—
18	18	18	26	79
266*	—	—	—	—
19^{ab}	19^{ab}	19^{ab}	27^{ab}	80^{ab}
267*	—	—	27^{cd}	—
268*	—	—	—	—
19^{cd}	19^{cd}	19^{cd}	28^{ab}	80^{cd}
269*	—	—	28^{cd}	—
270*	—	—	—	—
20–22	20–22	20–22	29–31	81–83
272*	—	[23^{ab}]	—	—
23	23	23^{cd}	32	84
273*	—	—	—	—
24–26	24–26	24–26	33–35	85–87
275*	—	—	—	—
27	27	27	36	88
276*	—	—	37	—
277*	—	[28^{ab}]	—	—
28–32	28–32	$28^{c}–32^{b}$	38–42	89–93
279*	33–36	$32^{c}–35^{b}$	—	—
33–34	37–38	$35^{c}–36$	43–44	94–95
281*	—	—	—	—
282*	[41^{cd}]	39^{cd}	—	—
$35–37^{b}$	$39–41^{b}$	$37–39^{b}$	$45–47^{b}$	$96–98^{b}$
$37^{c}–38$	$41^{c}–42$	40	$47^{c}–48$	$98^{c}–99$
13 1–7	13 1–7	13 1–7	13 1–7	9 1–7
{285*	—	—	—	—
8	8	8	8	8
9^{ab}	9^{ab}	9^{ab}	9^{ab}	—
$9^{c}–10$	$9^{c}–10$	$9^{c}–10$	$9^{c}–10$	$9–10^{b}$
289*	11	11	—	—
11^{ab}	12^{ab}	12^{ab}	11^{ab}	10^{cd}
290*	—	—	—	—
$11^{c}–22$	$12^{c}–23$	$12^{c}–23$	$11^{c}–22$	11–21
295*	24	24	—	—
23	25	25	23	$22^{a–d}$
$24–25^{b}$	$26–27^{b}$	$26–27^{b}$	$24–25^{b}$	22^{ef} fn
$25^{c}–27$	$27^{c}–29$	$27^{c}–29$	$25^{c}–27$	$22^{c}–24$
298*	—	—	—	25
299*	30	30	—	—
14 1^{ab}	14 1^{ab}	14 1^{ab}	—	26^{ab}
1^{cd}	1^{cd}	1^{cd}	26^{ab}	26^{cd}
300*	—	—	26^{cd}	—
2	2	2	44	27
3	3	$3^{a–d}$	45	28
302*	4^{ab}	3^{ef}	—	—
$4–6^{b}$	$4^{c}–8$	$4–8^{b}$	29 33^{b}	$29–33^{b}$
303*	9	$8^{c}–9^{b}$	—	—

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed
8^{cd}	10^{ab}	9^{cd}	33^{cd}	33^{cd}
{306* l 2	—	—	—	—
9-18	10^{c}-20^{b}	10-19	34-43	34-43
19-20	20^{c}-21	20-21	46-47	44-45
{309*	—	—	—	—
310*	—	—	—	—
321*	—	—	—	—
21	22	22	—	46
15 1-7^{b}	15 1-7^{b}	15 1-7^{b}	14 1-7^{b}	10 1-7^{b}
313*	—	—	—	7^{cd}
7^{cd}	7^{cd}	7^{cd}	7^{cd}	8^{ab}
314*	8	8	—	—
8-11	9-12	9-12	8-11	8^{c}-11
316*	—	—	—	—
12^{ab}	13^{ab}	13^{ab}	12^{ab}	12
12^{cd}	13^{cd}	13^{cd}	—	12 fn
317*	—	—	12^{cd}	—
13^{ab}	14^{ab}	14^{ab}	13^{ab}	13^{ab}
318*	—	—	13^{c}-14	—
13^{c}-14^{b}	14^{c}-15^{b}	14^{c}-15^{b}	15	13^{c}-14^{b}
14^{cd}	15^{cd}	15^{cd}	—	14^{cd}
319*	16-18^{b}	16-17	—	—
15-22	18^{c}-26^{b}	18-25	16-23	15-22
320*	—	—	—	—
321*	26^{c}-28	26-27	—	—
23	29	28	24	23
322*	30	29	—	24
323*	31	30	—	—
App I (No. 9) l 1	—	—	25^{ab}	—
" " l 2	—	—	25^{cd}	11 1^{ab}
" " l 3	—	—	—	1^{cd} fn l 2
" " l 4-5	—	—	26	1^{cd} fn l 3 4
" " l. 6-13	—	—	27-30	2-5
" " l 14	—	—	—	6^{ab}
" " l 15	—	—	31^{ab}	6^{cd}
" " l 16	—	—	31^{cd}	—
" " l. 17-19	—	—	—	7
After l 19 fn	—	—	—	—
App I (No 9) l 20-21	—	—	32	8
" " l 22-37	—	—	15 (cf l 5, 5 10 of 325* for l 22, 27 32)	9-15
After l 37 fn	—	—	—	—
16 1-3	16 1-3	16 1-3	1-3	12 1-3
324*	—	—	—	—
4	4	4	4	4
325* l 1 2	—	—	5	—
325(A)*	—	—	—	—
325* l 3 10	—	—	6-9	—
326*	—	—	—	—
5	5	5	10	5
6	6	6	12	7
7	7	7	11	6
327*	8-9	8-9	—	—
8-13^{b}	10-15^{b}	10-15^{b}	13-18^{b}	7-13^{b}
328*	—	—	18^{cd}	—
13^{c}-14	15^{c}-16	15^{c}-16	19-20^{b}	13^{c}-14
331*	—	—	20^{c}-21^{b}	—
15	17	17	—	15

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
16^{ab}	18^{ab}	18^{ab}	—	16^{cd}
16^{cd}	18^{cd}	18^{cd}	—	16^{ab}
332^{*}	—	—	—	—
17	19	19	—	17
18–19	20–21	20–21	21^{c}–22	18–19
334^{*}	—	—	—	—
20–22	22–24	22–24	23–25	20–22
335^{*}	—	—	—	23
23	25	23^{a-d}	26	24
337^{*}	—	—	—	—
338^{*}	26^{ab}	25^{ef}	—	—
339^{*}	26^{c}–27^{b}	26	—	—
24	27^{c}–28^{b}	27	27	25
340^{*}	28^{c}–32	28–31	—	—
25^{ab}	33^{ab}	32^{ab}	28^{ab}	26^{ab}
341^{*}	33^{c}–35^{b}	32^{c}–34^{b}	—	—
25^{cd}	35^{cd}	34^{cd}	28^{cd}	—
342^{*}	36^{ab}	35^{ab}	—	—
26	36^{cd}	35^{cd}	29^{ab}	26^{cd}
343^{*}	—	—	—	27
344^{*}	—	—	29^{cd}	—
345^{*} l. 1–3	—	—	30–31^{b}	28–29^{b}
345(A)*	—	—	—	29^{c}–30^{b}
345^{*} l. 4–6	—	—	31^{c}–32	30^{c}–31
345(B)*	—	—	—	31^{cd} fn.
345^{*} l. 7	—	—	33^{ab}	32^{ab}
345^{*} l. 8–9	—	—	33^{c}–34^{b}	—
" l. 10	—	—	34^{cd}	32^{cd}
346^{*}	37^{a-d}	36^{a-d}	—	—
—	37^{ef}	[36^{ef}]	—	—
347^{*}	38	37	—	—
27	39	38	—	33
17 1	17 1	17 1	16 1	—
2–7	2–7	2–7	2–7	16 47–52
8	8	8	—	53
349^{*}	—	—	—	54–55^{b}
9^{ab}	9^{ab}	9^{ab}	8^{ab}	13 2^{cd}
—	[9^{cd}]	9^{cd}	—	—
9^{cd}	9^{ef}	10^{ab}	8^{cd}	3^{ab}
351^{*}	—	—	—	—
10^{ab}	10^{ab}	10^{cd}	—	3^{cd}
10^{cd}	10^{cd}	11^{ab}	—	1^{ab}
11^{ab}	11^{ab}	11^{cd}	—	1^{cd}
352^{*}	—	—	—	2^{ab}
11^{cd}	11^{cd}	12^{ab}	9^{ab}	4^{ab}
353^{*} l. 1	—	—	—	—
" l. 2–3	—	—	9^{c}–10^{b}	—
11^{ef}	12^{ab}	12^{cd}	10^{cd}	4^{cd}
354^{*} l. 1	12^{cd}	[13^{ab}]	—	—
" l. 2	13^{ab}	[13^{cd}]	—	—
" l. 3	13^{cd}	[13^{ef}]	—	—
12	14	14	11	5
—	—	15^{ab} (cf. 4.15.45^{ab})	—	—
355^{*}	15	15^{c}–16^{b}	—	—
—	—	16^{cd} (cf. 4.15.45^{cd})	—	—
13	16	17	cf. v. l. 1–4 of 345^{*}	(cf. l. 3–4 of 345^{*})
14^{ab}	17^{ab}	17^{ab}	12^{ab}	6^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
14^{cd}	17^{cd}	19^{ab}	12^{cd}	7^{ab}
15^{ab}	18^{ab}	19^{cd}	13^{ab}	6^{cd}
15^{cd}	18^{cd}	19^{ef}	13^{cd}	7^{cd}
356*	19	20	—	—
16	20	21	14	8
17^{ab}	21^{ab}	22^{ab}	—	9^{ab}
17^{cd}	21^{cd}	22^{cd}	16^{ab}	9^{cd}
18^{ab}	22^{ab}	23^{ab}	—	10^{ab}
18^{cd}	22^{cd}	23^{cd}	17^{ab}	10^{cd}
19^{ab}	23^{ab}	24^{ab}	17^{cd}	12^{ab}
358*	—	—	18	—
19^{cd}	23^{cd}	24^{cd}	16^{cd}	12^{cd}
20	24	25	19	11
361*	—	—	20	—
21	25	26	28	13
22^{ab}	26^{ab}	17^{ab}	15^{ab}	16 55^{ab}
22^{cd}	26^{cd}	27^{ab}	15^{cd}	55^{cd}
23	27	27^{c-f}	21	56
24	28	28	—	57
25–26	29–30	29–30	22–23	58–59
27	31	31	24	62
28–29	32–33	32–33	25–26	—
30	34	34	27	60
365*	—	—	—	61
31^{a}	35^{a}	35^{a}	29^{a}	13 14^{a}
366*	—	—	—	—
31^{b}–32	35^{b}–36	35^{b}–36	29^{b}–30	14^{b}–15
367*	37	37	—	—
33–34	38–39	38–39	31–32	16–17
369*	—	—	33	—
35	40	40	34	18
370*	41	41	—	—
36–38	42–44	42–44	35–37	19–21
372*	45–46	45–46	—	—
39	47	47	39	22
40	48	48	38	23
41^{ab}	49^{ab}	50^{cd}	40^{ab}	24^{ab}
373*	—	—	—	—
374*	—	—	—	—
375* l. 1–2	49^{c-f}	49	—	—
" l. 3	50^{ab}	[50^{ab}]	—	—
376*	—	—	—	—
41^{cd}	50^{cd}	50^{ef}	40^{cd}	24^{cd}
42	51	51	41	25
377* l. 1–14	—	—	42–48	—
" l. 15	—	—	—	—
378*	—	—	—	—
43	52	52	49	26
44	53	53	50	—
380*	—	—	51–52	—
45	54	54	53	27
381*	—	—	—	—
18 1–4	18 1–4	18 1–4	17 1–4	14 1–4
382*	—	—	—	5
5	5	5	5	6
384*	—	—	—	—
6–11	6–11	6–11	9–14	16 63–68
386*	—	—	—	69
12^{ab}	12^{ab}	12^{ab}	15^{ab}	70^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
12^{cd}	12^{cd}	12^{cd}	15^{cd}	70^{ab} fn. l. 1
387* l. 1-2	—	—	—	70^{ab} fn. l. 2-3
,, l. 3-4	—	—	—	70^{c-f}
13-14	13-14	13-14	30-31	71-72
15-17	15-17	15-17	6-8	14 7-9
18-19	18-19	18-19	28-29	13-14
20-21	20-21	$20-21^{cd}$	32-33	16 73-74
390*	22^{ab}	21^{ef}	—	—
22^{ab}	22^{cd}	22^{ab}	34^{ab}	—
$22^{c}-27^{b}$	$23-27^{b}$	$22^{c}-27^{b}$	$34^{c}-39^{b}$	$75-80^{b}$
393*	—	—	39^{cd}	—
27^{cd}	27^{cd}	27^{cd}	40^{ab}	80^{cd}
394*	—	—	40^{cd}	—
28-29	28-29	$28-29^{b}$	$41-43^{b}$	81-82
396*	—	—	$43^{c}-46$	—
397*	30	$29^{c}-39$	—	—
30	31	31	24	14 19
398*	32	32	—	—
31-32	33-34	33-34	20-21	15-16
399* l. 1-2	—	—	22	17
399(A)*	—	—	—	—
399* l. 3-4	—	—	23	18
33	35	35	—	16 83
400* l. 1	—	—	—	—
,, l. 2-4	—	—	—	$84-85^{b}$
401*	$36-37^{b}$	$36-37^{b}$	—	—
34^{a-d}	$37^{c}-38^{b}$	$37^{c}-38^{b}$	16	14 10
$34^{e}-35^{b}$	$38^{c}-39^{b}$	$38^{c}-39^{b}$	17	—
35^{cd}	39^{cd}	39^{cd}	18^{cd}	11^{ab}
36^{ab}	40^{ab}	40^{ab}	18^{ab}	11^{cd}
36^{c-f}	40^{c-f}	40^{c-f}	19	12
37	41	41	25	20
404*	—	—	26	—
38	42	42	27	21
405*	—	—	—	—
39	43	43	—	22
40^{ab}	44^{ab}	44^{ab}	—	23^{ab}
406*	44^{cd}	44^{cd}	—	—
40^{cd}	45^{ab}	44^{ef}	—	23^{cd}
41-44	$45^{c}-48$	45-48	47-50	—
45	49	—	(cf. l. 1-2 of 345*)	(cf. l. 1-2 of 345*)
46-47	50-51	49-50	(cf. l. 5-7 and 10 of 345*)	(cf. l. 5-7 and 10 of 345*)
408*	52	51	—	—
48-51	53-56	$52-55^{b}$	51-54	—
409*	—	—	55^{ab}	—
410*	57-58	$55^{c}-56^{f}$	—	—
52	59^{ab}	57^{ab}	55^{cd}	—
411*	59^{cd}	57^{cd}	—	—
412*	[60^{ab}]	57^{ef}	—	—
413*	—	—	—	—
53-55	$60^{c}-62$	58-60	55-58	—
417*	63-64	61-62	—	—
56	65	63	—	—
57	66	64	—	24
19 1-4	19 1-4	19 1-4	18 1-4	15 1-4
5	5	5	—	6
6	6	6	5	5
7-11	7-11	7-11	6-10	7-11

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
12-13^{b}	12-13^{b}	12-13^{b}	11-12^{b}	—
13^{c}-16	13^{c}-16	13^{c}-16	12^{c}-16^{b}	12-15
425*	—	—	16^{cd}	—
426*	—	—	—	—
17-19^{b}	17-19^{b}	17-19^{b}	17-19^{b}	16-18^{b}
19^{cd}	19^{cd}	19^{cd}	—	18^{cd}
20-26	20-26	20-26	19^{c}-25	19-25
428*	—	—	—	—
27	27	27	26	26
430*	—	—	27-32^{b}	—
28	28	28	32^{c-f}	27
433*	—	—	—	28^{ab}
434*	—	—	—	—
20 1	20 1	20 1^{a-d}	19 1	15 28^{c}-29^{b}
App. 1 (No. 10) l. 1-2	—	—	2	29^{c}-30^{b}
" " l. 2 fn.	—	—	—	—
" " "	—	—	—	30^{cd}
" " l. 3	—	—	3^{ab}	31^{ab}
" " l. 4-5	—	—	3^{c}-4^{b}	—
" " l. 6	—	—	4^{cd}	32^{ab}
" " l. 7	—	—	5^{ab}	31^{cd}
" " l. 8	—	—	5^{cd}	32^{cd}
" " l. 8 fn.	—	—	—	—
" " "	—	—	—	—
App. 1 (No. 10) l. 9	—	—	6^{ab}	—
" " l. 10-16	—	—	6-9	33-36^{b}
2-4	2-4	2-3	10-12	36^{c}-39^{b}
436* (A)	—	—	—	—
5-6	5-6	4-5	22 10-11	17 10-11
7	7	6	—	—
8-11^{b}	8-11^{b}	7-10^{b}	19 13-16^{b}	15 39^{c}-42^{b}
440*	—	—	—	—
11^{c}-12	11^{c}-12	10^{c}-11	16^{c}-17	42^{c}-43
442*	13	12	—	—
13	14	13	18	44
App. 1 (No. 11) l. 1-3	—	—	—	—
" " l. 4	—	—	19^{ab}	—
" " l. 4 fn.	—	—	—	—
" " l. 5-13	—	—	19^{c}-23	—
" " l. 13 fn.	—	—	—	—
" " l. 14-41	—	—	24-37	—
" " l. 42-83	—	—	20 1-21	—
443*	15	[14]	—	45-47
14-16	16-18	15-17	—	48
—	—	—	—	49-50^{b}
444*	—	—	—	50^{c}-53^{b}
17-19	19-21	18-20	—	—
445*	—	—	—	53^{cd}
20^{ab}	22^{ab}	21^{ab}	—	—
446*	—	—	—	53^{ef}
20^{cd}	22^{cd}	21^{cd}	—	—
448*	—	—	—	54
21	23	22	—	55
450*	—	—	—	56-57
451* l. 1-4	—	—	—	(cf. 4.21.2-3)
451* (A)	—	—	—	58^{ab}
451* l. 5	—	—	—	(cf. 4.21.4^{ab})

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh. Ed	Gorresio Ed.	Lahore Ed
451* (B)	—	—	—	—
451* l 6-7	—	—	—	58^c-59^b
				(cf 4 21 4^c-5)
451* (C)	—	—	—	—
451* l. 8-9	—	—	—	59^c-60
22	24	23	22 35	17 39
23	[25^{c-d}]	24	36	40
452*	—	—	37	—
24	25^{a-b}	25	38	41
25	26	26	—	15 61
21 1	21 1	21 1	23 1	—
2	2	2	—	(cf 451* l 1-2)
3	3	3	—	(" l 3-4)
4	4	4	—	(" l 5-6)
5	5	5	—	(" l 7 8)
6-16	6-16	6-16	2-12	—
22 App 1 (No 12) l 1-17	22 —	22 —	21 —	16 1-9^b
" " l 17 fn	—	—	—	—
" l 18-60	—	—	—	9^c-30^b
" " l 60 fn	—	—	—	30^{cd}
" " l 61 69	—	—	—	31-35
—	—	—	—	36^{ab} (1)
App I (No 12)	—	—	—	36^c-38
l 70-75				
" l 75 fn	—	—	—	—
" l 76-90	—	—	—	39-46
1-5	1-5	1-5	1-5	85^c-90^b
457*	—	—	6	—
6-7^b	6-7^b	6-7^b	7-8^b	90^c-91
458*	—	—	—	92-93^b
7^c-8^b	7^c-8^b	7^c-8^b	8^c-9^b	93^c-94^b
459*	—	—	—	94^c-95^b
8^c-11^b	8^c-11^b	8^c-10^b	9^c-12^b	95^c-98^b
460*	—	—	—	98^c-99^b
11^c-16	11^c-16	10^c-15	12^c-17	99^c-104
App 1 (No 13) l 1-20	—	—	18-27	105-114
17-18	17-18	16-17	28-31	115-117
461*	—	—	—	—
463* l 7	—	—	—	—
19-24	19-24	18-23	32-37	118-122
465* l 1-5	25-27^b	24-25	—	—
" l 6-7	[27^{c-f}]	26	—	—
" l 8-13	27^g-29	27-29	—	—
25	30	30	—	123
26	31	31	38	124
23 1-3	23 1-3	23 1-3	22 1-3	17 1-3
467*	—	—	—	—
468*	4^{ab}	4^{ab}	—	—
4	4^c-5^b	4^c-5^b	4	4
469* l. 1-4	—	—	5-6	5-6
" l 5	—	—	—	7^{ab}
5	5^c-6^b	5^{c-f}	7	7^c-8^b
470* l 1	—	—	8^{ab}	8^{cd}
" l 2	—	—	8^{cd}	—
6	6^c-7^b	6	9	9
7^{ab}	7^{cd}	7^{ab}	12^{ab}	12^{ab}
472*	—	—	—	—
7^c-13	8-14^b	7^c-13	12^c-18	12^c-18

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed.
473*	—	—	—	—
14^{ab}	14^{cd}	14^{ab}	19^{ab}	—
14^{c}–15^{b}	15	14^{c}–15^{b}	19^{c}–20^{b}	19^{c}–20^{b}
474*	—	—	20^{cd}	—
15^{cd}	16^{ab}	15^{cd}	—	20^{cd}
475*	—	—	—	21^{ab}
16^{ab}	16^{cd}	16^{ab}	—	19^{ab}
16^{cd}	17^{ab}	16^{cd}	—	—
17–18	17^{c}–19^{b}	17–18	21–22	21^{c}–23^{b}
{ 477*	—	—	—	23^{cd}
19–22	19^{c}–23^{b}	19–22	23–26	24–27
23^{ab}	23^{cd}	23^{ab}	27^{ab}	—
23^{c}–24	24–25^{b}	23^{c}–24	27^{c}–28	28–29^{b}
481*	—	—	29^{ab}	—
25^{ab}	25^{cd}	25^{ab}	29^{cd}	29^{cd}
482*	—	—	—	30^{ab}
25^{c}–27	26–27	25^{c}–27	30–32^{b}	30^{c}–32
28^{ab}	28^{ab}	28^{ab}	33^{ab}	33^{ab}
28^{cd}	28^{cd}	28^{cd}	32^{cd}	33^{cd}
29	29	29	33^{c}–34^{b}	34
484*	—	—	34^{c-f}	35
485*	—	—	—	36–37
30	30	30	39	38
App I (No 14) l 1-72	24 1–44	24 1–44	—	—
24 1	25 1	25 1	24 1	18 1
2	2	2	2	—
488*	—	—	—	—
3–12	3–12	3–12^{d}	3–12	—
13–16^{b}	13–16^{b}	12^{e}–15^{d}	13–16^{b}	2–5^{b}
490*	—	—	—	—
16^{cd}	16^{cd}	15^{ef}	16^{cd}	5^{cd}
491*	—	—	—	—
17–21	17–21	16–20^{b}	17–21	6–10
492*	22–27	20^{c}–25	—	—
22	28	26	22	11
23^{ab}	29^{ab}	27^{ab}	23^{ab}	—
23^{c} 24	29^{c}–30	27^{c}–28^{b}	23^{c}–24	12–13^{b}
25^{ab}	31^{ab}	29^{ab}	25^{ab}	—
25^{c}–26^{b}	31^{c}–32^{b}	29^{c}–30^{b}	25^{c}–26^{b}	13^{c}–14^{b}
497*	32^{cd}	—	—	—
26^{c}–27	33–34^{b}	30^{c}–31	26^{c}–27	14^{c}–15
498*	34^{c}–35^{b}	32	—	—
28–32	35^{c}–40^{b}	33–37	28–32	16 20
499*	—	—	33^{ab}	21^{ab}
500*	40^{c}–41^{b}	38^{a-d}	—	—
33^{ab}	41^{cd}	38^{ef}	33^{cd}	21^{cd}
33^{c-f}	42	39	34	—
34–44	43–53	40–49	35–44	22–32
504*	54	50	—	—
25 1	26 1	26 1	25 1	19 1–2^{b}
506*	—	—	—	2^{cd}
2–4^{b}	2–4^{b}	2–4^{b}	2–4^{b}	3–5^{b}
507*	4^{cd}	—	—	—
4^{c}–11^{b}	5–11	4^{c}–11^{b}	4^{c}–11^{b}	5^{c}–12^{b}
509*	12^{ab}	11^{cd}	—	—
11^{cd}	12^{cd}	12^{ab}	11^{cd}	12^{cd}
510*	13	12^{c-f}	—	—
12–14^{b}	14–16^{b}	13–15^{b}	12–14^{b}	13–15^{b}
511*	—	—	14^{cd}	16^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
14^{cd}	16^{cd}	15^{cd}	15^{ab}	15^{cd}
15–22	17–25^{b}	16–23	15^{c}–23	16^{c}–24
23^{ab}	25^{cd}	24^{ab}	—	—
23^{c}–30^{b}	26–33^{b}	24^{c}–31^{b}	24–31^{b}	25–31
30^{cd}	33^{cd}	31^{cd}	31^{cd}	31^{cd} fn.
31^{ab}	34^{ab}	32^{ab}	32^{ab}	32^{ab}
514*	—	—	—	32^{c}–34
31^{c}–34	34^{c}–37	32^{c}–35	32^{c}–35	35–38
515*	—	—	—	39–40
35–36	38–39	36–37	36–37	41–42
516*	40	38	—	—
37–38	41–42	39–40	38–39	43–44
26 1–2^{b}	27 1–2^{b}	27 1–2^{b}	26 1–2^{b}	20 1–2^{b}
2^{cd}	2^{cd}	2^{cd}	—	2^{cd}
3–4	3–4	3–4	2^{c}–4^{b}	3–4
517*	—	—	—	5–6
518*	—	—	4^{c}–5	—
App. I (No. 15) l. 1–48	5–28	5–27	—	—
" " l. 48 fn.	—	—	—	—
5–7^{b}	29–31	28–30^{b}	6–8	7–9
521*	—	—	—	10
7^{c}–8^{b}	32	30^{c}–31^{b}	9	11
{ 522*	—	—	—	—
523*	—	—	—	12–14
{ 524*	—	—	—	—
8^{c}–13	33–38	31^{c}–36	10–15	15–20
526*	39	37	—	—
14–17	40–43	38–41	16–19	21–24
18	44	42	20	26
19	45	43	21	25
20–22	46–47	44–45	22–24	—
23	48	46	25	27
27 1–3	28 1–3	28 1–3	27 1–3	21 1–2
4	4	4	—	16^{c}–17^{b}
5	5	5	—	13^{c}–14^{b}
6	6	6	—	12^{c}–13^{b}
7	7	7	4	6
8	8	8	—	17^{c}–18^{b}
528*	—	—	—	18^{c}–19^{b}
9	9	9	5	7
10	10	10	—	15^{c}–16^{b}
11	11	11	—	14^{c}–15^{b}
529*	—	—	—	—
530*	—	—	—	—
12–13	12–13	12–13	6–7	8–9
14^{ab}	14^{ab}	14^{ab}	—	19^{cd}
531*	—	—	—	—
14^{c-f}	14^{c-f}	14^{c-f}	—	20
532*	—	—	—	—
15–16	15–16	15–16	—	21–22
17	17	17	—	25
18	18	18	—	29^{d}–30^{c}
19	19	19	—	30^{d}–31^{c}
20	20	20	—	35
534*	—	—	—	36
535*	21–22	21–22	—	—
21	23	23	—	27^{d}–28^{c}
536*	24	24	—	—
22^{a-c}	25^{a-e}	25^{a-e}	—	27^{a-c}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
22^{d}	25^{d}	25^{d}	—	—
23	26	26	—	24
24	27	27	—	28^{d}-29^{c}
25	28	28	—	—
26^{a-c}	29^{a-c}	29^{a-c}	—	32^{c}-33^{b}
537*	—	—	—	33^{c}
26^{d}	29^{d}	29^{d}	—	33^{d}
27	30	30	—	31^{d}-32^{c}
538*	—	—	—	—
28	31	31	—	34
29	32	32	—	37^{ab}, 38^{cd}
539*	33-34	33-34	—	—
30	35	35	—	37^{c}-38^{b}
540*	36-39	36-39	—	—
31	40	40	—	26
541* l. 1-4	41	41	—	—
541(A)*	—	—	—	—
541* l. 5-8	42	42	—	—
32	43	43	—	23
542* l. 1-28	44-50	44-50	—	—
542(B)*	—	—	—	—
542* l. 29-32	51-52	51-52	—	—
33^{ab}	53^{ab}	53^{ab}	8^{ab}	4^{ab}
543*	—	—	—	—
33^{cd}	53^{cd}	53^{cd}	8^{cd}	4^{cd}
544*	—	—	9	5
34	54	54	10	10
35	55	55	11	10^{cd} fn
36-37^{b}	56-57^{b}	56-57^{b}	12-13^{b}	11-12^{b}
37^{cd}	57^{cd}	57^{cd}	13^{cd}	39^{ab}
545*	—	—	—	—
38-41	58-61	58-61	14-17	39^{c}-42
546*	—	—	—	43
42	62	62	18	44
517*	—	—	—	45
43	63	63	19	47
44^{ab}	64^{ab}	64^{ab}	20^{ab}	46^{ab}
550*	—	—	—	—
44^{cd}	64^{cd}	64^{cd}	20^{cd}	46^{cd}
45-46	65-66	65-66	21-22	48-49
551*	—	—	23	50
28 1	29 1	29 1	28 —	22 —
2	2	2	1	1
552*	—	—	—	—
3-4^{b}	3-4^{b}	3-4^{b}	2-3^{b}	2-3^{b}
554*	—	—	—	3^{cd}
555*	—	—	3^{cd}	—
556*	—	—	—	—
4^{c}-5	4^{c}-5	4^{c}-5	4-5^{b}	3^{cd} fn
557*	—	—	—	—
6^{ab}	6^{ab}	6^{ab}	5^{cd}	4^{ab}
559*	—	—	—	4^{cd}
6^{c}-9^{b}	6-9	6^{c}-9^{b}	6-9^{b}	5-8^{b}
560*	—	—	9^{c}-10^{b}	8^{c}-9^{b}
9^{c}-12	10-12	9^{c}-12	10^{c}-13	9^{c}-12
561*	13	13	—	—
13	14	14	14	13
562*	—	—	15	14
563*	—	—	—	—

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh. Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed
564*	[15ab]	15ab	—	—
14ab	15cd	15cd	16cd	15cd
14cd	[16ab]	15ef	16ab	15ab
15-17b	16c-18b	16-18b	17-19b	16-21ab
17cd	18cd	18cd	19cd	—
565*	—	—	20ab	—
18-22	19-23	19-23	20c-25b	—
23	24	24	—	—
24ab	25ab	25ab	25cd	—
24cd	25cd	25cd	26ab	15cd
566*	—	—	—	—
25-30b	26-31b	26-31b	26c-31	19-24b
30cd	31cd	31cd	—	—
30e-31	31e-32	31e-32	32a-f	24c-25
32	33	33	—	26
29 1	30 1	30 1	29 1	23 1
569*	—	—	—	—
2	2	2	4	5
3-4	3-4	3-4	2-3	2-3
5	6	5	5	6
6	5	6	—	4
7	7	7	—	15c-f
8	8	8	16c-17b	16
9	9	9	17c-18b	—
570*	—	—	—	—
10	10	10	18c-19b	—
11ab	11ab	11ab	—	—
11cd	11cd	11cd	19cd	—
12	12	12	20	17
13-19	13-19	13-19	21-27	—
571*	—	—	28	—
20	20	20	29	—
21ab	21ab	21ab	6ab	7ab
572*	—	—	6cd	—
21c-22	21c-22	21c-22	7-8b	7c-8
573*	—	—	—	—
23-24	23-24	23-24	8c-10b	11-12
25ab	25ab	25ab	10cd	9ab
575*	—	—	—	—
25cd	25cd	25cd	11ab	9cd
26	26	26	12c-13b	10
27	27	27	14c-15b	13
576*	—	—	15c-14b	14
577* l. 1	1ab	60ab	11cd	15ab
" l. 2	1cd	60cd	3ab	15cd fn l. 1
App I (No 16) l. 1-31	28-36b	29-37b	—	—
" l. 34 fn	—	—	—	—
" l. 35-48	36c-44	37cd-45	—	—
" l. 49 fn.	45	46	—	—
" l. 69-112	46-56	47-57	—	—
" l. 112 fn	—	—	—	—
" l. 113-116	57	58	—	—
28	58	59	—	28
578*	—	—	—	29
579*	—	—	—	—
29	59	59	15c-18	15ab fn l. 2-3
580*	—	—	—	—
581*	—	—	30 1	—
30ab	60ab	60ab	2ab	20ab

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
22^{d}	25^{d}	25^{d}	—	—
23	26	26	—	24
24	27	27	—	26^{d}–29^{c}
25	28	28	—	—
26^{a-c}	29^{a-c}	29^{a-c}	—	32^{d}–33^{b}
537*	—	—	—	33^{c}
26^{d}	29^{d}	29^{d}	—	33^{d}
27	30	30	—	31^{d}–32^{c}
538*	—	—	—	—
28	31	31	—	34
29	32	32	—	37^{ab}, 38^{cd}
539*	33–34	33–34	—	—
30	35	35	—	37^{c}–38^{b}
540*	36–39	36–39	—	—
31	40	40	—	26
541* l. 1–4	41	41	—	—
541(A)*	—	—	—	—
541* l. 5–8	42	42	—	—
32	43	43	—	23
542* l. 1–28	44–50	44–50	—	—
542 (B)*	—	—	—	—
542* l. 29–32	51–52	51–52	—	—
33^{ab}	53^{ab}	53^{ab}	8^{ab}	4^{ab}
543*	—	—	—	—
33^{cd}	53^{cd}	53^{cd}	8^{cd}	4^{cd}
544*	—	—	9	5
34	54	54	10	10
35	55	55	11	10^{cd} fn.
36–37^{b}	56–57^{b}	56–57^{b}	12–13^{b}	11–12^{b}
37^{cd}	57^{cd}	57^{cd}	13^{cd}	39^{cd}
545*	—	—	—	—
38–41	58–61	58–61	14–17	39^{c}–42
546*	—	—	—	43
42	62	62	18	44
547*	—	—	—	45
43	63	63	19	47
44^{ab}	64^{ab}	64^{ab}	20^{ab}	46^{ab}
550*	—	—	—	—
44^{cd}	64^{cd}	64^{cd}	20^{cd}	46^{cd}
45–46	65–66	65–66	21–22	48–49
551*	—	—	23	50
28 1	29 1	29 1	28 —	22 —
2	2	2	1	1
552*	—	—	—	—
3–4^{b}	3–4^{b}	3–4^{b}	2–3^{b}	2–3^{b}
554*	—	—	—	3^{cd}
555*	—	—	3^{cd}	—
556*	—	—	—	—
4^{c}–5	4^{c}–5	4^{c}–5	4–5^{b}	3^{cd} fn.
557*	—	—	—	—
6^{ab}	6^{ab}	6^{ab}	5^{cd}	4^{ab}
559*	—	—	—	4^{cd}
6^{c}–9^{b}	6^{c}–9	6^{c}–9^{b}	6–9^{b}	5–8^{b}
560*	—	—	9^{c}–10^{b}	8^{c}–9^{b}
9^{c}–12	10–12	9^{c}–12	10^{c}–13	9^{c}–12
561*	13	13	—	—
13	14	14	14	13
562*	—	—	15	14
563*	—	—	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed	Kumbh. Ed	Gorresio Ed.	Lahore Ed
564^*	{15^{ab}}	15^{ab}	—	—
14^{ab}	15^{cd}	15^{cd}	16^{cd}	18^{cd}
14^{cd}	[16^{ab}]	15^{ef}	16^{ab}	15^{ab}
15-17^{b}	16^{c}-18^{b}	16-18^{b}	17-19^{b}	16-17^{ab}
17^{cd}	18^{cd}	18^{cd}	19^{cd}	—
565^*	—	—	20^{ab}	—
18-22	19-23	19-23	20^{c}-25^{b}	—
23	24	24	—	—
24^{ab}	25^{ab}	25^{ab}	25^{cd}	—
24^{cd}	25^{cd}	25^{cd}	26^{ab}	15^{cd}
{ 566^*	—	—	—	—
25-30^{b}	26-31^{b}	26-31^{b}	26^{c}-31	19-24^{b}
30^{cd}	31^{cd}	31^{cd}	—	—
30^{ef}-31	31^{ef}-32	31^{ef}-32	32^{a-f}	24^{c}-25
32	33	33	—	26
29 1	30 1	30 1	29 1	23 1
569^*	—	—	—	—
2	2	2	4	5
3-4	3-4	3-4	2-3	2-3
5	6	5	5	6
6	5	6	—	4
7	7	7	—	15^{a-f}
8	8	8	16^{c}-17^{b}	16
9	9	9	17^{c}-18^{b}	—
570^*	—	—	—	—
10	10	10	18^{c}-19^{b}	—
11^{ab}	11^{ab}	11^{ab}	—	—
11^{cd}	11^{cd}	11^{cd}	19^{cd}	—
12	12	12	20	17
13-19	13-19	13-19	21-27	—
571^*	—	—	28	—
20	20	20	29	—
21^{ab}	21^{ab}	21^{ab}	6^{ab}	7^{ab}
572^*	—	—	6^{cd}	—
21^{cd}-22	21^{cd}-22	21^{cd}-22	7-8^{b}	7^{c}-8
573^*	—	—	—	—
23-24	23-24	23-24	8^{c}-10^{b}	11-12
25^{ab}	25^{ab}	25^{ab}	10^{cd}	9^{ab}
575^*	—	—	—	—
25^{cd}	25^{cd}	25^{cd}	11^{ab}	9^{cd}
26	26	26	12^{c}-13^{b}	10
27	27	27	14^{c}-15^{b}	13
576^*	—	—	13^{c}-14^{b}	14
577^* | 1	62^{ab}	60^{ab}	11^{cd}	15^{ab}
| 2	62^{cd}	60^{cd}	12^{ab}	15^{ab} fn. l. 1
App. I (No. 16) l. 1-34	28-36^{b}	29-37^{b}	—	—
" " l. 34 fn.	—	—	—	—
" " l. 35-68	36^{cd}-44	37^{cd}-45	—	—
" " l. 68 fn.	45	46	—	—
" " l. 69-111	46-56	47-57	—	—
" " l. 112 fn.	—	—	—	—
" " l. 113-116	57	58	—	—
28	58	59	—	18
578^*	—	—	—	19
579^*	—	—	—	—
29	59	59	15^{c}-16^{b}	15^{ab} fn. l. 2-3
580^*	—	—	—	—
581^*	—	—	30 1	—
30^{ab}	60^{ab}	62^{ab}	2^{ab}	20^{ab}

Cnt Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed
App 1 (No 17)	—	—	—	—
l 78 fn				
„ „ l 79-202	55–62	54–61	—	—
$25–26^{d}$	63–64	62–63	34–35	26 26–27
26^{ef}	65^{ab}	64^{ab}	—	28^{ab}
App 1 (No 18) l 1	—	—	—	28^{cd}
„ „ l 2-9	—	—	36–38	29–32
„ „ l 9 fn	—	—	—	—
„ „ l 10-19	—	—	39–44	33–37
„ „ l 20	—	—	—	38
„ „ l 21-22	—	—	45	39
„ „ l 23 26	—	—	—	40–41
644*	65^{cd}	64^{cd}	—	—
27	66	65	—	42
645*	—	—	—	43
33 1–4	34 1–4	34 1–4	34 1–5	27 1–4
646*	—	—	—	—
5	5	5	6–10	5
647*	—	—	—	—
6	6	6	11	6
{ 648* l 2-22	—	—	—	6^{ab} fn
7–8	7–8	7–8	12–13	7–8
649*	—	—	—	9^{ab}
9^{ab}	9^{ab}	9^{ab}	14^{ab}	9^{cd}
650*	—	—	—	10
9^{cd}	9^{cd}	9^{cd}	14^{cd}	11^{ab}
651* l 1	—	—	15^{ab}	—
„ l 2	—	—	15^{cd}	11^{cd}
„ l 3	—	—	16^{ab}	—
10–13	10–13	10–13	$16^{c}–20^{b}$	12–15
14	14	14	$20^{c}–21^{b}$	15^{cd} fn l 1-2
652*	—	—	$21^{c}–23^{b}$	—
15^{ab}	15^{ab}	15^{ab}	23^{cd}	15^{cd} fn, l 3
15^{cd}	15^{cd}	15^{cd}	24^{ab}	16^{ab}
653*	—	—	—	16^{cd}
16–17	16–17	16–17	$24^{c}–26^{b}$	17–18
654* l 1-2	—	—	$26^{c}–27^{b}$	19
„ l 3-14	—	—	$27^{c}–33^{b}$	21–26
18	18	18	33^{c-f}	20
655* l 1-2	—	—	—	27
„ (A)*	—	—	—	—
(B)*	—	—	—	—
l 3-6	—	—	34	—
l 7 10	—	—	35	28
19	19	19	—	29
34 1	35 1	35 1	35 1	28 1
656*	—	—	—	—
2–4	2–4	2–4	2–4	$2–4^{d}$
657*	—	—	—	—
658*	—	—	—	4^{ef}
5	5	5	5	5
659*	—	—	—	—
6	6	6	6	6
{ 660*	—	—	—	—
7–11	7–11	7–11	7–11	7–11
661*	—	—	12–14	12–14
12–13	12–13	12–13	15–16	15–16
662* the prior half of l 1	—	—	17^{a}	17^{a}

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed
662* the post half of l 1 the prior half of l 2	—	—	17^{bc}	—
" the post half of l 2	—	—	17^{d}	17^{b}
" l 3 4	—	—	18	18
" l 5	—	—	19^{ab}	—
14	14	14	19^{c}-20^{b}	19
663*	—	—	20^{c}-22^{b}	20-21
15-17	15-17	15-17	22^{c}-25^{b}	22-25^{a}
664*	—	—	—	25^{cd}
665*	—	—	—	—
18	18	18	25^{c}-26^{b}	26
666*	—	—	26^{c}-27^{b}	—
19-22^{b}	19-22^{b}	19-22^{b}	27^{c}-30	27-30^{b}
22^{cd}	22^{cd}	22^{cd}	31^{ef}	31^{cd}
22^{ef}	22^{ef}	22^{ef}	31^{a-d}	30^{c}-31^{b}
23	23	23	32	32
668*	—	—	—	—
669*	—	—	33	—
35 1-12	36 1 12	36 1-12	36 1-12	29 1-12
13-15	13-15	13-15	16-18	16-18
16-18	16-18	16-18	13-15	13-15
19	19	19	19	19
672*	—	—	—	—
20	20	20	20	20
673* l 1-2	—	—	—	21
673* l 3-6	—	—	22	22
36 1^{ab}	37 1^{ab}	37 1^{ab}	37 1^{ab}	30 1^{ab}
674*	—	—	—	—
675*	—	—	—	—
1^{c}-4	1^{c}-4	1^{c}-4	1^{c} 4	1^{c}-4
676*	—	—	—	—
5 6	5 6	5-6	5-6	5-6
677*	—	—	—	7
678*	—	—	7	—
7-19	7-19	7-19	8-20	8-20
{ 681*	—	—	—	—
20	20	20	22	22
21	21	21	21	21
682*	—	—	23	—
22-24	22-24	22-24	24-26	23-25
683*	—	—	27	—
25-28^{b}	25-28^{b}	25 28^{b}	28-31^{b}	26-29^{a}
684*	—	—	—	—
28^{c}-29	28^{c}-29	28^{c}-29	31^{c}-32	29^{c}-30
30-31	30-31	30-31	—	31-32
32-37	32-37	32-37	33-38	33-38
685*	—	—	—	—
37 1-2	38 1-2	39 1-2	38 1-2	39-40
App I (No 19) l 1 33	—	—	6^{c}-22	31 1-15^{b}
" l 33 fn	—	—	—	—
3^{a-d}	3	3^{a-d}	3	15^{c}-16^{b}
686*	—	—	4	—
3^{ef}	4^{ab}	3^{ef}	6^{ab}	17^{ab}
4^{a-d}	4^{c}-5^{b}	4^{a-d}	5	—
4^{ef}	5^{cd}	4^{ef}	23^{ab}	17^{cd}
{ 687*	—	—	23^{c-}	—
5	6	5	24	18

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
688*	—	—	—	19^{ab}
689*	—	—	25^{ab}	—
690*	—	—	—	—
6–7	$7–8^{b}$	$6–7^{b}$	$25^{c}–26$	$19^{c}–20^{b}$
{ 691*	—	—	—	—
8–11	$8^{c}–12^{b}$	$7^{c}–10$	27–30	$20^{c}–23$
692*	—	—	—	—
12	$12^{c}–13^{b}$	11	31	24
13^{ab}	13^{cd}	12^{ab}	—	25^{ab}
$13^{c}–14^{b}$	14	$12^{c}–13^{b}$	32	$25^{c}–26^{b}$
$14^{c}–16$	$15–17^{b}$	$13^{c}–15$	$33–40^{b}$	$26^{c}–28^{b}$
693 (A)*	—	—	—	—
17–23	$17^{c}–24^{b}$	$16–22^{b}$	$40^{c}–48$ (om 18^{ab})	—
24	24^{cd}	22^{cd}	49^{ab}	28^{cd}
700*	—	—	—	—
$25–27^{b}$	$25–27^{b}$	$23–25^{b}$	$49^{c}–51$	$29–31^{b}$
701*	—	—	—	32^{ab}
27^{cd}	27^{cd}	25^{cd}	52^{ab}	31^{cd}, 32^{cd}
28–30	28–30	26–28	$52^{c}–55^{b}$	33–35
31	31	$29^{a–d}$	$55^{c}–56^{b}$	35 fn.
$32–33^{b}$	$32–33^{b}$	$29^{e}–30^{d}$	$56^{c}–57$	$36–37^{b}$
702*	—	—	58^{ab}	—
33^{cd}	33^{cd}	30^{ef}	58^{cd}	37^{cd}
703*	—	—	—	—
34	34	31	59	—
38 $1–3^{b}$	39 $1–3^{b}$	39 $1–3^{b}$	39 $1–3^{b}$	—
704*	—	—	—	—
$3^{c}–7$	$3^{c}–7$	$3^{c}–7$	$3^{c}–7$	—
706*	—	—	—	—
8–9	8–9	8–9	8–9	—
{ 707*	—	—	—	—
$10–11^{b}$	$10–11^{b}$	$10–11^{b}$	$10–11^{b}$	—
708*	—	—	$11^{c–f}$	—
11^{cd}	11^{cd}	11^{cd}	12^{ab}	—
{ 709*	—	—	—	—
12	12	12	$12^{c}–13^{b}$	—
710*	—	—	13^{cd}	—
13^{a}	13^{a}	13^{a}	14^{a}	—
711*	—	—	—	—
$13^{b}–15$	$13^{b}–15$	$13^{b}–15$	14^{b} 16	—
712*	—	—	17	—
713*	—	—	—	—
714*	16	16	—	—
16–17	17–18	17–18	25–26	—
715*	—	—	—	—
18–20	19–21	19–21	27–29	—
21	22	22	21	—
716*	23	23	—	—
22^{ab}	24^{ab}	24^{ab}	32^{cd}	—
717*	—	—	33^{ab}	—
22^{cd}	24^{cd}	24^{cd}	30^{cd}	—
23^{ab}	25^{ab}	25^{ab}	30^{ab}	—
23^{cd}	25^{cd}	25^{cd}	—	—
719*	—	—	—	—
720* | 1	26^{ab}	26^{ab}	—	—
" (A)*	—	—	—	—
" (B)*	[26^{cd}]	26^{cd}	—	—
" | 2–5	$26^{e}–28^{b}$	27–28	—	—
24–25	$28^{c}–30^{b}$	29–30	18–19	—

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed
26	30^{c}-31^{b}	31	31	—
721*	—	—	32^{ab}	—
27^{ab}	31^{cd}	32^{ab}	33^{cd}	—
722*	—	—	34-35	—
27^{cd}	32^{ab}	32^{cd}	36^{ab}	—
724* l 1	—	—	36^{cd}	—
,, l 2-3	—	—	—	—
,, l 4	—	—	37^{ab}	—
725*	—	—	—	—
28-29	32^{c}-34^{b}	33-34	20 24	—
728*	—	—	—	—
30	34^{c}-35^{b}	35	22	—
31	35^{c}-36^{b}	36	23	—
730*	—	—	—	—
731*	—	—	—	—
732*	—	—	—	—
733*	36^{c}-37^{b}	37	—	—
32^{ab}	37^{cd}	38^{ab}	37^{cd}	—
736*	—	—	—	—
737*	—	—	—	—
32^{cd}	38^{ab}	38^{cd}	38^{ab}	—
33^{ab}	38^{cd}	39^{ab}	38^{cd}	—
739*	39	39^{c-f}	—	—
740*	—	—	—	—
33^{c-f}	40	40	39	—
741*	—	—	—	—
34-37	41-44	41-44	40-43	—
39 1-2^{b}	40 1-2^{b}	40 1-2^{b}	40 1	32 1-2^{b}
{ 746*	—	—	—	—
2^{c}-3	2^{c}-3	2^{c}-3	2-3^{b}	2^{c}-3
4	4	4	4^{c}-5^{b}	—
5	5	5	3^{c}-4^{b}	—
6	6	6	5^{c}-6^{b}	—
—	7 (1)	7^{ab} (1)	—	—
7	8	7^{c-f}	6^{c}-7^{b}	4
8	9	8	7-8^{b}	—
9	10	9	8^{c}-9^{b}	5
10-11	11-12	10-11	9^{c}-11^{b}	8-9
12	13	12	11^{c}-12^{b}	6
13^{ab}	14^{ab}	13^{ab}	12^{cd}	—
13^{cd}	14^{cd}	13^{cd}	—	—
14	15	14	13	7
748*	—	—	—	—
15^{a-d}	16	15^{a-d}	14	10
15^{ef}	17^{ab}	15^{ef}	15^{ab}	—
751*	—	—	15^{cd}	—
16	17^{c}-18^{b}	16	16	—
17-19	18^{c}-20^{b}	17-18	17-18	11-12
19^{ab}	20^{cd}	19^{ab}	19^{cd}	13^{cd}
19^{cd}	21^{ab}	19^{cd}	19^{ab}	13^{ab}
20^{ab}	21^{cd}	20^{ab}	20^{ab}	14^{ab}
752*	—	—	—	14^{cd}
753*	—	—	20^{c}-23	—
20^{cd}	22^{ab}	20^{cd}	24^{ab}	15^{ab}
754*	—	—	24^{cd}	15^{cd}
21^{ab}	22^{cd}	21^{ab}	25^{ab}	16^{ab}
757*	—	—	—	—
21^{cd}	23^{ab}	21^{cd}	25^{cd}	16^{cd}
760*	—	—	26^{ab}	17^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
22–24	23^{c}–26^{b}	21^{c}–24^{b}	25^{c}–29^{b}	17^{c}–19
25^{ab}	26^{cd}	24^{cd}	29^{cd}	—
25^{c}–30^{b}	27–31	25–29^{b}	30–34	20–24
762*	—	—	—	—
30^{cd}	32^{ab}	29^{cd}	35^{ab}	25^{ab}
765*	32^{c}–34^{b}	29^{e}–31^{b}	—	—
31^{ab}	34^{cd}	31^{cd}	35^{cd}	25^{cd}
766*	35	32	—	—
31^{cd}	36^{ab}	33^{ab}	36	26
768*	—	—	—	—
769*	36^{cd}	33^{cd}	—	—
32	37	34	37	27^{a-d}
770*	—	—	—	27^{ef}
33–35	38–40	35–37	38–40	28–30
771*	—	—	41–42^{b}	31–32
36–37^{b}	41–42^{b}	38–39^{b}	42^{c}–43	33–34^{b}
772*	43^{ab}	39^{cd}	—	—
37^{cd}	42^{cd}	39^{ef}	44^{ab}	34^{cd}
773*	—	—	—	—
38–45	43^{c}–50	40–47	44^{c}–52^{b}	35–42
775*	51	48	—	—
46–48^{b}	52–54^{b}	49–50	52^{c}–54	43–45^{b}
777*	—	—	—	—
48^{cd}	54^{cd}	51^{ab}	55^{ab}	45^{cd}
49^{ab}	55^{ab}	51^{cd}	55^{cd}	46^{ab}
49^{c}–50^{b}	55^{c}–56^{b}	52^{a-d}	56	46^{c}–47^{b}
50^{cd}	56^{cd}	52^{ef}	57^{ab}	47^{cd}
779*	—	—	57^{c}–58	—
780*	—	—	—	—
51^{ab}	57^{ab}	53^{ab}	59^{ab}	48^{ab}
781*	—	—	—	—
51^{cd}	57^{cd}	53^{cd}	59^{cd}	48^{cd}
782*	—	—	60^{ab}	—
52–53	58–59	54–55	62^{c}–64^{b}	51–52
54	60	56	60^{c}–61^{b}	49
55	61	57	64^{c}–65^{b}	53
783*	—	—	65^{cd}	—
56	62	58	—	54
784*	—	—	—	—
57	63	59	61^{c}–62^{b}	50
785*	64	60	—	—
786*	65	61	—	—
787*	—	—	—	—
58	66	62	67	—
59	67	63	66	—
60	68	64	65	56
61^{ab}	69^{ab}	65^{ab}	—	57^{ab}
61^{cd}	69^{cd}	65^{cd}	69^{ab}	55^{ab}
62^{ab}	70^{ab}	66^{ab}	69^{cd}	55^{cd}
789*	—	—	—	—
790*	—	—	—	—
62^{cd}	70^{cd}	66^{cd}	70^{ab}	57^{cd}
791*	—	—	—	—
792*	—	—	—	58–59
63	71	67	71	60
40 1	41 1	41 1	41 1	33 1
793*	—	—	2^{ab}	—
2^{ab}	2^{ab}	2^{ab}	3^{ab}	2^{ab}
2^{cd}	2^{cd}	2^{cd}	2^{cd}	2^{cd}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
824*	—	—	46–48	—
825*	—	—	—	—
34	34^{c}–35^{b}	34	50	45
826*	—	—	—	46–48
35–37^{b}	35^{c}–38^{b}	35–37	51–53	49–51
828*	—	—	—	52^{ab}
829*	—	—	54	—
830*	—	—	55–57	—
37^{cd}	38^{cd}	38^{ab}	—	52^{cd}
832*	39^{ab}	38^{cd}	—	—
38–41	39^{c}–43^{b}	39–42	58–61	53–56
833*	—	—	—	57
834* l. 1–3	—	—	62–63^{b}	—
,, l. 4–8	—	—	63^{c}–65	58–60^{b}
835*	—	—	—	60^{c}–62^{ab}
836*	43^{cd}	43^{ab}	—	—
42^{ab}	44^{ab}	43^{cd}	70^{ab}	67^{cd}
42^{c-f}	44^{c}–45^{b}	44	66	62^{c}–63^{b}
837* l. 1–5	—	—	67–69^{b}	63^{c}–65
,, l. 6–7	—	—	—	66
,, l. 8	—	—	69^{cd}	67^{ab}
43	45^{c-f}	45	70^{c}–71^{b}	68
839* l. 1	—	—	71^{cd}	70^{ab}
,, l. 2–3	—	—	72	69
44^{ab}	46^{ab}	46^{ab}	74	70^{cd}
{ 840* l. 1	—	—	—	72^{ab}
841*	—	—	75–76	—
842*	—	—	—	70^{ef}
44^{cd}	46^{cd}	46^{cd}	77^{ab}	—
45^{ab}	47^{ab}	47^{ab}	73^{ab}	71^{ab}
45^{cd}	47^{cd}	47^{cd}	73^{cd}	71^{cd}
844* l. 1–3	—	—	77^{c}–78	72^{c}–73
,, l. 4	—	—	—	—
46	48	48	—	—
47	49	49	79	74
41 1^{ab}	42 1^{ab}	42 1^{ab}	43 1^{ab}	35 1^{ab}
1^{cd}	4^{ab}	4^{ab}	1^{cd}	1^{cd}
845*	4^{c}–5^{b}	4^{c}–5^{b}	—	—
846*	5^{cd}	5^{cd}	—	4^{cd}
847*	6^{ab}	5^{ef}	—	—
2^{ab}	1^{cd}	1^{cd}	2^{ab}	2^{ab}
848*	—	—	—	—
2^{c}–3^{b}	2	2	2^{c}–3^{b}	2^{c}–3^{b}
849*	—	—	—	3^{cd}
850*	3	3	—	—
3^{c}–4	—	—	3^{c}–4	4^{ab}; 5^{ab}
5	6^{c}–7^{b}	6	5	6
852*	—	—	6^{ab}	—
6^{ab}	7^{cd}	7^{ab}	7^{cd}	7^{cd}
6^{cd}	8^{ab}	7^{cd}	—	8^{ab}
7^{ab}	8^{cd}	8^{ab}	10^{ab}	7^{ab}
7^{c}	9^{a}	8^{c}	10^{c}	10^{a}
853*	—	—	10^{d}–11^{a}	—
7^{d}	9^{b}	8^{d}	11^{b}	10^{b}
854*	—	—	—	10^{cd}
855*	9^{cd}	9^{ab}	—	—
8	10–11^{b}	9^{c}–10	11^{c}–12	11
{ 857*	—	—	—	12^{ab}
858*	—	—	13^{ab}	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
9	11^c–12^b	11	6^c–7^b	8^c–9^b
859*	—	—	—	9^cd
10^ab	12^cd	12^ab	—	5^cd
860*	13^ab	12^cd	—	—
861*	—	—	—	—
10^cd	13^cd	13^ab	8^ab	12^cd
11	14	13^c–f	8^c–9	13–14^b
12–13	15–16	14–15	13^c–14, 16^cd	14^c–15, 17^cd
864*	—	—	17^ab	18^ab
14^ab	17^ab	16^ab	17^cd	18^cd
14^cd	17^cd	16^cd	15^ab	16^ab
14^ef	18^ab	16^ef	15^c–16^b	16^c–17^b
15^ab	18^cd	17^ab	27^ab	28^ab
866*	—	—	—	28^cd
15^cd	19^ab	17^cd	18^ab	19^ab
867* l. 1	—	—	18^cd	19^cd
867(A)*	—	—	—	20^ab
867* l. 2–5	—	—	19–20	20^c–21
" l. 6	—	—	21^ab	—
" l. 7–13	—	—	21^c–24	22–25
" l. 14	—	—	25^ab	—
" l. 15	—	—	25^cd	26^ab
867 (D)*	—	—	—	26^cd
" " l. 16–17	—	—	26	27
16^ab	19^cd	18^ab	—	—
16^cd	20^ab	18^cd	27^cd	—
17	20^c–21^b	19	28	29
869*	21^cd	20^ab	—	—
18–20	22–24	20^c–22^b	29–31	30–32
872*	25–26	23–24	—	—
21^ab	27^ab	25^ab	32^ab	33^ab
873*	—	—	32^cd	33^cd
21^c	27^c	25^c	33^a	34^a
874*	—	—	33^bc	34^bc
21^d	27^d	25^d	33^d	34^d
875*	—	—	—	35
22	28	26	34	36
876*	—	—	—	37^ab
877*	—	—	—	—
23	29	27	35	38
24	30	28	36	37^c–f
25–26	31–32	29–30	—	39–40
27^ab	33^ab	31^ab	37^ab	41^ab
878* l. 1	—	—	38^cd	41^cd
" l. 2	—	—	—	42^ab
27^cd	33^cd	31^cd	37^cd	42^cd
880*	—	—	38^ab	—
28	34	32	39	43
881*	—	—	—	44
29–31	35–37	33–35	40–42	45; 47–48
—	—	—	—	46 (r.)
882*	—	—	—	49
32	38	36	43	50
883*	—	—	44^ab	—
33–36	39–42	37–40	44^c–48^b	51–54
886*	—	—	—	—
37	43	41	48^c–49^b	55
38	44	42	56^c–57^b	55
39	—	—	—	66^ab

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
887*	45	43	$57^{c}-58^{b}$	57
888*	—	—	$59^{c}-60^{b}$	67
40–41	46–47	44–45	$51^{c}-53^{b}$	60–61
889*	—	—	$53^{c}-56^{b}$	62–64
—	—	—	—	65 (r.)
—	—	—	—	66^{cd} (r.)
42–43	48–49	46–47	$49^{c}-51^{b}$	58–59
44	50	48	$58^{c}-59^{b}$	68
45	51	49	$60^{c}-61^{b}$	69
$46-47^{b}$	$52-53^{b}$	50^{a-f}	$61^{c}-62$	76, 78^{ab}
892* l. 1	—	—	—	78^{cd}
892* l. 2–5	—	—	68	79
47^{cd}	53^{cd}	51^{ab}	$63-64^{b}$	70^{ab}
893* l. 1	—	—	—	77
894*	—	—	—	70^{cd}
48^{ab}	54^{ab}	51^{cd}	64^{cd}	71^{ab}
895*	—	—	—	—
48^{cd}	54^{cd}	52^{ab}	65^{ab}	72^{ab}
897*	—	—	—	71^{cd}
49	55	$52^{c}-53^{b}$	$66^{c}-67^{b}$	$72^{c}-73^{b}$
898* l. 2	—	—	—	73^{cd}
50	[56], 56^{cd}	53^{c-f}	67^{c-f}	74
51	56^{c-f}	54	$65^{c}-66^{b}$	75
52	57	55	69	80
903*	—	—	—	81
42 1^{ab}	43 1^{ab}	43 1^{ab}	44 1^{ab}	36 1^{ab}
904*	—	—	—	1^{cd}
$1^{c}-3$	$1^{c}-3$	$1^{c}-3$	$1^{c}-3$	$2-4^{b}$
907* l. 1–2	—	—	4	$4^{c}-5^{b}$
907* l. 3–6	—	—	—	$5^{c}-7^{b}$
908*	—	—	5	—
4	4	4	6	$7^{c}-8^{b}$
909*	—	—	—	8^{e-f}
5–6	5–6	5–6	7–8	9–10
910*	7	7	—	—
$7-11^{b}$	$8-12^{b}$	$8-12^{b}$	$9-13^{b}$	$11-15^{b}$
$11^{c}-12^{b}$	[12^{c-f}]	$12^{c}-13^{b}$	$13^{c}-14^{b}$	$15^{c}-16^{b}$
911*	—	—	$14^{c}-15^{b}$	$16^{c}-17^{b}$
$12^{c}-13^{b}$	$12^{a}-13^{b}$	$13^{c}-14^{b}$	$15^{c}-16^{b}$	$17^{c}-18^{b}$
912*	—	—	$16^{c}-19^{b}$	$18^{c}-21^{b}$
13^{cd}	13^{cd}	14^{cd}	19^{cd}	21^{cd}
913* l. 1	—	—	20^{ab}	22^{ab}
913 (A)*	—	—	—	22^{ab} fn
913* l. 2	—	—	20^{cd}	23^{cd}
914*	—	—	—	—
14–15	14–15	15–16	21–22	23–24
916*	—	—	—	—
16	16	17	23	25
917*	17^{ab}	18^{ab}	—	—
918*	17^{cd}	18^{cd}	—	—
17–18	18–19	19–20	24–25	26–27
919* l. 1	—	—	—	28^{ab}
,, l. 2	—	—	26^{ab}	28^{cd}
,, l. 3	—	—	—	29^{ab}
,, l. 4	—	—	26^{cd}	29^{cd}
19–26	20–27	21–28	27–34	30–34; 45–47
27^{ab}	[28^{ab}]	29^{ab}	35^{ab}	48^{ab}
$27^{c}-28$	$28^{c}-29^{b}$	$29^{c}-30$	$35^{c}-36$	$48^{c}-49$
922*	—	—	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
29	29^{c}–30^{b}	31	37	50^{ab}
30	30^{c}–31^{b}	32	38	56
934^{*}	—	—	39	57
31–36	31^{c}–36	33–38	40–45	58–63
App. I (No. 20) l. 1–16	—	—	46–53	35–42
" " l. 16 fn.	—	—	—	43
" " l. 17	—	—	54^{ab}	44^{ab}
" " l. 17 fn.	—	—	—	44^{cd}
" " Before l. 18	—	—	—	50^{ab}
" " l. 18–20	—	—	54^{c}–55	50^{c}–52^{b}
" " l. 20 fn.	—	—	—	52^{cd}
" " l. 21–26	—	—	56–58	53–55
" " l. 27–29	—	—	59–60^{b}	64–65^{b}
" " l. 29 fn.	—	—	—	65^{cd}
" " l. 30–34	—	—	60^{c}–62	66–68^{b}
" " l. 35–37	—	—	63–64^{b}	68^{ab} fn.
" " l. 38–45	—	—	64^{c}–68^{b}	68^{c}–72^{b}
" " l. 46–47	—	—	68^{c}–69^{b}	72^{ab} fn.
" " l. 48–56	—	—	69^{c}–73	72^{c}–76
" " l. 56 fn.	—	—	—	—
" " l. 57–59	—	—	74–75^{b}	77–78^{b}
" " l. 59 fn.	—	—	—	—
" " l. 60	—	—	75^{cd}	78^{cd}
37	37	38^{c}–39^{b}	76	79
38^{ab}	38^{ab}	39^{cd}	79^{ab}	80^{ab}
930^{*} l. 1–4	—	—	77–78	80^{c}–82^{b}
" l. 5–9	—	—	—	82^{c}–84
931^{*} l. 1–6	—	—	79^{c}–80^{b}	—
" l. 7–10	—	—	82^{c}–84^{b}	85^{c}–87^{b}
" l. 11–12	—	—	84^{c}–85^{b}	88^{c}–89^{b}
" l. 13–14	—	—	85^{c}–86^{b}	87^{c}–88^{b}
" l. 15–16	—	—	86^{c}–87^{b}	93–94
" l. 17–18	—	—	87^{c}–88^{b}	—
" l. 19	—	—	88^{cd}	91^{ab}
38^{c}–39^{b}	38^{c-f}	39^{c}–40^{b}	—	89^{ab} 89^{cd}
39^{c}–40^{b}	39	40^{c}–41^{b}	89	90
40^{c}–41	40–41^{b}	41^{c}–42	90–91^{b}	91^{c}–92
42–43^{b}	41^{c}–42	43–44^{b}	91^{c}–93^{b}	96–97^{b}
{ 933^{*}	—	—	—	95
43^{cd}	43^{ab}	44^{cd}	93^{cd}	97^{cd}
44	43^{c}–44^{b}	45^{a-d}	93^{c}–94^{b}	98^{ab} 97^{cd}
934^{*}	—	—	94^{c}–95^{b}	100–101
935^{*}	—	—	—	102
45^{ab}	44^{cd}	45^{ef}	97^{ab}	98^{cd}
45^{cd}	45^{ab}	46^{ab}	—	99^{ab}
46^{ab}	45^{cd}	46^{cd}	97^{cd}	—
936^{*}	—	—	98	—
46	46^{ab}	46^{ef}	100^{ab}	—
47^{ab}	46^{cd}	47^{ab}	—	—
47^{cd}	47^{ab}	47^{cd}	99^{ab}	—
937^{*}	—	—	99^{cd}	—
48^{ab}	47^{cd}	48^{ab}	—	—
48^{cd}	48^{ab}	48^{cd}	100^{cd}	103^{ab}
938^{*} l. 1	—	—	—	—
" l. 2	—	—	101^{ab}	—
49	48^{cd}–49	49	101^{c}–102	103^{c}–104
939^{*}	—	—	—	105
940^{*}	—	—	103–104	106–107
50–51^{b}	50–51^{b}	50–51^{b}	105–106^{b}	108–109^{b}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
51cd	51cd	51cd	—	109cd
52	52	52a-d	—	110
App. I (No. 21) l. 1	—	—	106cd	—
" " l. 2-4	—	—	107-108b	113-114b
" " l. 5	—	—	108cd	—
" " l. 6-7	—	—	109	111
" " l. 8	—	—	110ab	—
" " l. 9-15	—	—	110c-113	114c-117
" " l. 16-17	—	—	114	112
" " l. 18-19	—	—	115	118
" " l. 19 fn.	—	—	—	—
" " l. 20	—	—	116ab	119ab
" " l. 20 fn.	—	—	—	119c-120
" " l. 21	—	—	116cd	—
53-56	53, [54a-d], 54e-55	52e-55	117-120	121-124
946* l. 1-2	—	—	—	125
146 (A)*	—	—	—	—
946* l. 3	—	—	—	126ab
947*	—	—	—	—
57-58	56-57	56-57	121-122	126c-128b
950* l. 1	—	—	123ab	128cd
950(A)*	—	—	123cd	—
950* l. 2-3	—	—	124	129
" l. 4-5	—	—	—	130
" l. 6	—	—	125ab	131ab
" l. 7	—	—	—	131cd
951*	—	—	125cd	133cd
952*	—	—	—	—
59	58	58	126	134
60ab	59ab	59ab	127ab	132ab
953*	—	—	—	132cd
60cd	59cd	59cd	127cd	132ef
954*	—	—	—	133ab
61-62	60-61	60-61	128-129	135-136
956*	—	—	130	137
43 1	44 1	44 1	42 1	34 2
957*	2	2	—	—
2-6	3-7	3-7	2-6	3-7
959*	—	—	—	—
7ab	8ab	8ab	7ab	8ab
7c-10	8c-11b	8c-11b	8c-11b	8c-11b
961*	—	—	11cd	—
10cd	11cd	11cd	7cd	11cd
962*	—	—	8ab	—
11-14	12-15	12-15	12-15	12-15
965*	—	—	—	—
967*	—	—	—	—
15	16	16	16	16
16	17	17	—	33 75
44 971*	45 1-2b	46 1	45 —	37 —
1	2c-3b	2	1	12
2	3c-4b	3	19	13
3	4c-5b	4	5-6	38 1-5
4	5cd	5ab	2	1
5-6	6-7	5c-6	3-4	2-3
7	8	7	18	6
976* l. 1	—	—	—	7ab
976 (A)*	—	—	—	—
976* l. 2-8	—	—	—	7c-10

Crit. Ed	Bom. Ed	Kumbh. Ed	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
—	—	—	—	8^{ab} (r.)
8	9	8	7	37 1
—	[10^{ab}]	—	—	—
9^{a-d}	10^{ef}	9^{ef}	8	2
—	11^{ab} (r.)	—	—	—
9^{ef}	11^{cd}	9^{ab}	9^{ab}	3^{ab}
979* l. 1	—	—	9^{cd}	—
,, l. 2	—	—	10^{ab}	3^{cd}
980*	—	—	—	—
10–13	12–15	10–13	10^{c}–14	4–8
{ 981* l. 2–3	—	—	—	—
14–15	16–17	14–15	15–16	9–10
982*	—	—	—	11
983*	—	—	17	—
App. I (No. 22) l. 1–28	—	—	—	—
,, ,, l. 28 fn.	—	—	—	—
,, ,, l. 29–31	—	—	—	—
,, ,, l. 31 fn.	—	—	—	—
,, ,, l. 32–38	—	—	—	—
45 1–9	46 1–10	46 1–9	46 1–8^{b}	14–23
987*	—	—	—	—
10^{ab}	11^{ab}	10^{ab}	—	24^{ab}
988*	—	—	—	—
10^{cd}	11^{cd}	10^{cd}	8^{cd}	24^{cd}
11^{ab}	12^{ab}	11^{ab}	9	—
11^{cd}	12^{cd}	11^{cd}	10^{ab}	25^{ab}
12	13	12	—	—
13^{ab}	14^{ab}	13^{ab}	10^{cd}	25^{cd}
989* l. 1–5	14^{c}–16	13^{c}–15	—	—
,, l. 6	[17^{ab}]	16^{ab}	—	—
,, l. 7–9	17^{c}–18^{b}	16^{c}–17	—	—
13^{cd}	18^{cd}	18^{ab}	11^{ab}	26^{ab}
991* l. 1–2	19	18^{c}–19^{b}	—	—
991* l. 3 The prior half	20^{a}	19^{c}	—	—
991 (A)*	—	—	—	—
991* From the post half of l. 3–4	20^{b-d}	19^{d}–20^{b}	—	—
13^{c}–14^{b}	21	20^{c}–21^{b}	11^{cd}, 13^{cd}	26^{c}–27^{b}
992*	—	—	—	—
14^{cd}	22^{ab}	21^{cd}	12^{ab}	27^{cd}
993*	—	—	—	—
15^{ab}	22^{cd}	22^{ab}	12^{c}–13^{b}	28
15^{cd}	23^{ab}	22^{cd}	14	—
16^{ab}	23^{cd}	23^{ab}	15	29^{ab}
995*	—	—	—	—
16^{c}–17	24	23^{c}–24	16–18	29^{c}–30
996*	—	—	—	—
997*	—	—	—	—
998 (A)*	—	—	—	—
47 1^{ab}	47 1^{ab}	47 1^{ab}	47 1	38 —
1^{cd}	1^{cd}	1^{cd}	2^{ab}	11^{cd}
1000*	—	—	2^{cd}	—
2	2	2	3	12
1001*	—	—	4^{ab}	—
3–6^{b}	3–6^{b}	3–6^{b}	4^{c}–7^{b}	13–16^{b}
1004*	—	—	—	—
6^{c}–10	6^{c}–10	6^{c}–10	7^{c}–11	16^{c}–20
11^{ab}	11^{ab}	11^{ab}	12^{ab}	21^{ef}
11^{cd}	11^{cd}	11^{cd}	12^{cd}	21^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
51^{cd}	51^{cd}	51^{cd}	—	109^{cd}
52	52	52^{a-d}	—	110
App. I (No. 21) l. 1	—	—	106^{cd}	—
,, ,, l. 2-4	—	—	$107–108^{b}$	$113–114^{b}$
,, ,, l. 5	—	—	108^{cd}	—
,, ,, l. 6-7	—	—	109	111
,, ,, l. 8	—	—	110^{ab}	—
,, ,, l. 9-15	—	—	$110^{c}–113$	$114^{c}–117$
,, ,, l. 16-17	—	—	114	112
,, ,, l. 18-19	—	—	115	118
,, ,, l. 19 fn.	—	—	—	—
,, ,, l. 20	—	—	116^{ab}	119^{ab}
,, ,, l. 20 fn.	—	—	—	$119^{c}–120$
,, ,, l. 21	—	—	116^{cd}	—
53–56	53, $[54^{a-d}]$, $54^{e}–55$	$52^{e}–55$	117–120	121–124
946* l. 1-2	—	—	—	125
946(A)*	—	—	—	—
946* l. 3	—	—	—	126^{ab}
947*	—	—	—	—
57–58	56–57	56–57	121–122	$126^{c}–128^{ab}$
950* l. 1	—	—	123^{ab}	128^{cd}
950(A)*	—	—	123^{cd}	—
950* l. 2-3	—	—	124	129
,, l. 4-5	—	—	—	130
,, l. 6	—	—	125^{ab}	131^{ab}
,, l. 7	—	—	—	131^{cd}
951*	—	—	125^{cd}	133^{cd}
952*	—	—	—	—
59	58	58	126	134
60^{ab}	59^{ab}	59^{ab}	127^{ab}	132^{ab}
953*	—	—	—	132^{cd}
60^{cd}	59^{cd}	59^{cd}	127^{cd}	132^{ef}
954*	—	—	—	133^{ab}
61–62	60–61	60–61	128–129	135–136
956*	—	—	130	137
43 1	44 1	44 1	42 1	31 2
957*	2	2	—	—
2–6	3–7	3–7	2–6	3–7
959*	—	—	—	—
7^{ab}	8^{ab}	8^{ab}	7^{ab}	8^{ab}
$7^{c}–10$	$8^{c}–11^{b}$	$8^{c}–11^{b}$	$8^{c}–11^{b}$	$8^{c}–11^{b}$
961*	—	—	11^{cd}	—
10^{cd}	11^{cd}	11^{cd}	7^{cd}	11^{cd}
962*	—	—	6^{ab}	—
11–14	12–15	12–15	12–14	12–15
965*	—	—	—	—
967*	—	—	—	—
15	16	16	16	16
16	17	17	—	33 75
44 971*	45 $1–2^{b}$	45 1	45 —	37 —
1	$2^{c}–3^{b}$	2	1	12
2	$3^{c}–4^{b}$	3	19	13
3	$4^{c}–5^{b}$	4	4–6	34 1–5
4	5^{cd}	5^{ab}	2	1
5–6	6–7	$5^{c}–6$	3–4	2–5
7	8	7	12	6
971* l. 1	—	—	—	7^{ab}
971(A)*	—	—	—	—
971* l. 2-5	—	—	—	$7^{c}–15$

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
—	—	—	—	8^{ab} (r.)
8	9	8	7	37 1
—	[10^{ab}]	—	—	—
9^{a-d}	10^{cf}	9^{cf}	8	2
—	11^{ab} (r.)	—	—	—
9^{ef}	11^{cd}	9^{ab}	9^{ab}	3^{ab}
979* l. 1	—	—	9^{cd}	—
,, l. 2	—	—	10^{ab}	3^{cd}
980*	—	—	—	—
10–13	12–15	10–13	10^{c}–14	4–8
{ 981* l. 2–3	—	—	—	—
14–15	16–17	14–15	15–16	9–10
982*	—	—	—	11
983*	—	—	17	—
App. I (No. 22) l. 1-28	—	—	—	—
,, ,, l. 28 fn.	—	—	—	—
,, ,, l. 29–31	—	—	—	—
,, ,, l. 31 fn.	—	—	—	—
,, ,, l. 32–38	—	—	—	—
45 1–9	46 1–10	46 1–9	46 1–8^{b}	14–23
987*	—	—	—	—
10^{ab}	11^{ab}	10^{ab}	—	24^{ab}
988*	—	—	—	—
10^{cd}	11^{cd}	10^{cd}	8^{cd}	24^{cd}
11^{ab}	12^{ab}	11^{ab}	9	—
11^{cd}	12^{cd}	11^{cd}	10^{ab}	25^{ab}
12	13	12	—	—
13^{ab}	14^{ab}	13^{ab}	10^{cd}	25^{cd}
989* l. 1–5	14^{c}–16	13^{c}–15	—	—
,, l. 6	[17^{ab}]	16^{ab}	—	—
,, l. 7–9	17^{c}–18^{b}	16^{c}–17	—	—
13^{cd}	18^{cd}	18^{ab}	11^{ab}	26^{ab}
991* l. 1–2	19	18^{c}–19^{b}	—	—
991* l. 3 The prior half	20^{a}	19^{c}	—	—
991 (A)*	—	—	—	—
991* From the post half of l. 3–4	20^{b-d}	19^{d}–20^{b}	—	—
13^{c}–14^{b}	21	20^{c}–21^{b}	11^{cd}, 13^{cd}	26^{c}–27^{b}
992*	—	—	—	—
14^{cd}	22^{ab}	21^{cd}	12^{ab}	27^{cd}
993*	—	—	—	—
15^{ab}	22^{cd}	22^{ab}	12^{c}–13^{b}	28
15^{cd}	23^{ab}	22^{cd}	14	—
16^{ab}	23^{cd}	23^{ab}	15	29^{ab}
995*	—	—	—	—
16^{c}–17	24	23^{c}–24	16–18	29^{c}–30
996*	—	—	—	—
997*	—	—	—	—
998 (A)*	—	—	—	—
47 1^{ab}	47 1^{ab}	47 1^{ab}	47 1	38 —
1^{cd}	1^{cd}	1^{cd}	2^{ab}	11^{ef}
1000*	—	—	2^{cd}	—
2	2	2	3	12
1001*	—	—	4^{ab}	—
3–6^{b}	3–6^{b}	3–6^{b}	4^{c}–7^{b}	13–16^{b}
1004*	—	—	—	—
6^{c}–10	6^{c}–10	6^{c}–10	7^{c}–11	16^{c}–20
11^{ab}	11^{ab}	11^{ab}	12^{ab}	21^{ef}
11^{cd}	11^{cd}	11^{cd}	12^{cd}	21^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed
1005*	—	—	—	21^{cd}
12^{ab}	12^{ab}	12^{ab}	13^{ab}	22^{ab}
1006*	—	—	—	—
12^{cd}	12^{cd}	12^{cd}	13^{cd}	22^{cd}
13^{ab}	13^{ab}	13^{ab}	14^{ab}	—
13^{cd}	13^{cd}	13^{cd}	14^{cd}	23^{ab}
1008*	—	—	15^{ab}	23^{cd}
1009*	—	—	15^{c}–16^{b}	—
13^{ef}	14^{ab}	—	16^{cd}	24^{ab}
1010*	—	—	17^{ab}	—
1011*	—	—	—	—
1012 l 1	—	—	17^{cd}	24^{cd}
1012 (A)*	—	—	—	—
1012 l 2-3	—	—	18	25
1013*	—	—	—	26
14	14^{c-f}	14	19	27
48 App I (No 23) l 1-42	48 —	48 —	48 —	39 —
1^{ab}	1^{ab}	1^{ab}	1^{ab}	1^{ab}
1014*	—	—	—	—
1^{c}–3	1^{c}–3	1^{c}–3	1^{c}–3	1^{c}–3
1018*	—	—	—	—
4–5	4–5^{f}	4–5	4–6	4–6
{ 1019* l 3	—	—	—	—
1021* l 1	5^{ab}	6^{ab}	—	—
1021 (A)*	—	—	—	—
1021* l. 2	6^{ab}	7^{ab}	—	—
—	6^{cd} (r.)	—	—	—
6^{ab}	7^{ab}	6^{cd}	7^{ab}	7^{ab}
6^{c}–8	7^{c}–9	7^{c}–9	7^{c}–9	7^{c}–9
1022*	10^{ab}	10^{ab}	—	—
1023*	—	—	—	—
9–14	10^{c}–16^{b}	10^{c}–15	10–15	10–15
15–16	16^{c}–18^{b}	16–17	17–18	17–18
1024*	—	—	—	—
17–20	18^{c}–22^{b}	18–21	19–23	19–22
21	22^{c}–23^{b}	22	16	16
22	23^{c-f}	23	24	23^{c-d}
1026*	—	—	—	23^{ef}
48 1	49 1	49 1	49 1–2^{b}	40 1
2	2	2	2^{c}–4^{b}	—
3	3	3	4^{c}–5^{b}	2
{ 1029* l 1	—	—	—	—
1030* l 1-2	—	—	5^{c}–6^{b}	3
,, l 3	—	—	6^{cd}	—
4	4	4	7	—
1032* l 1	—	—	8^{ab}	—
,, ,, l 2-6	—	—	8^{c}–10	4–6^{b}
5	5	5	11–12^{b}	6^{cd}
6^{ab}	6^{ab}	6^{ab}	12^{cd}	—
6^{cd}	6^{cd}	6^{cd}	—	—
7	7	7	13^{c}–14^{b}	7
8^{ab}	8^{ab}	8^{ab}	13^{ab}	8^{ab}
8^{c}–9	8^{c}–9	8^{c}–9	14^{c}–15	8^{c}–9
1037*	—	—	—	10
10–21	10–21	10–21	16–27	11–12
1039*	—	—	—	—
1040*	—	—	—	—
22	22	22	28	—

Crit Ed.	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed.
21^cd	14^cd	29^cd	9^cd	10^ef
1118*	—	—	10^ab	11^ab
23-25	15-18^b	30-32	10^c 13	11^c-14^d
1120*	—	—	—	14^ef
26-29^b	18^c-21^b	33-36^b	14-17^b	15-18^b
1121*	21^cd	—	17^cd	18^cd
29^c-30	22-23^b	36^c-37	18-19^b	19 20^b
1122*	23^cd	—	19^cd	20^cd
1123*	24	38	—	—
31	25	39	20-22	21-23^b
32	26	40	25	23^c-25
{ 1126*	—	—	23-24	—
33	27	41	26	26
53 1^ab	54 1^ab	54 1^ab	54 1^ab	46 1^ab
1127* | 1	—	—	—	1^cd
, | 2	—	—	—	3^ab
1^cd	1^cd	1^cd	1^cd	2^cd
2-5^b	2-5^b	2-5^b	2-5^b	3^c-6^b
1128*	—	—	—	6^cd
5^cd	5^cd	5^cd	5^cd	2^ab
6-14^b	6-14^b	6-14^b	6-14^b	7-15
1132*	—	—	—	16^ab
14^cd	14^cd	14^cd	14^cd	16^cd
1133*	—	—	—	17^ab
1134*	—	—	15^ab	—
1135*	—	—	—	—
14^ef	15^ab	15^ab	15^cd	17^cd
1136*	15^cd	15^cd	—	—
15-21	16-22	16-21	16-22	18-24
1140*	—	—	—	25
54 1-3	55 1-3	55 1-3	55 1-2 4	47 1-2 4
1141*	—	—	—	—
4	4	4	3	3
5-7	5-7	5-7	5-7	5-7
—	—	—	—	8 (cf 52 25)
8-12	8-12	8-12	8-12	9-13
1147*	13^ab	13^ab	—	—
13-15^b	13^c-15	13^c-15^b	13-15^b	14-16^b
1148*	—	—	—	16^c-17^b
15^c-19	16-20	15^c-20^b	15^c-20^b	17^c-22^b
1149* | 1	—	—	—	22^cd
| 2	—	—	20^cd	23^ab
1150*	21-22	20^c-22	—	—
20	23	23	21	23^c-f
55 1	56 1	56 1	56 1	48 1
1151*	—	—	—	—
1152*	—	—	—	2^ab
2-4	2-4	2-4	2-4	2^c-5^b
1153*	—	—	—	5^cd
5-9	5-9	5-9	5-9	6-11^b
1155*	—	—	10^ab	11^cd
1156*	—	—	—	—
10	10	10^a-d	10-11^b	12
1157*	11-12^b	10^e-11	—	—
11-12	12^c-13	12-13	11^c-13^b	13-14
1158*	—	—	13^c-14	15-16^b
13^ab	14^ab	14^ab	15^ab	17^cd
{ 1159*	—	—	—	—
1160*	—	—	—	15^cd fn

Crit Ed	Bom Ed.	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed
6^{ab}	6^{cd}	6^{cd}	5^{cd}	7^{ab}
6^{cd}	7^{ab}	7^{ab}	7^{cd}	—
{ 1084*	—	—	—	7^{cd}
7–10	7^{c}–11^{b}	7^{c}–10	8–11	8–11
1085*	—	—	—	—
11–17	11^{c}–18^{b}	11–17	12–18	12–18
1086* l 1–12	—	—	19–24	21–26^{d}
,, l 13	—	—	—	26^{e-f}
18	18^{c}–19^{b}	18	26	19
19	19^{c-f}	19	—	20
51 1	52 1	52 1	25	43 1
2–9^{b}	2–9^{b}	2–9^{b}	27–34^{b}	2–5^{b}
1087*	—	—	34^{cd}	8^{cd}
1088*	—	—	—	—
9^{c}–10^{a}	9^{c}–10^{a}	9^{c}–10^{a}	35^{a-c}	9^{a-c}
1089*	—	—	35^{d}–36^{a}	9^{d}–10^{a}
10^{b}–12^{d}	10^{b}–12	10^{b}–12	36^{b}–38	10^{b}–12
1090* l 1	—	—	39^{ab}	—
, l 2	—	—	39^{cd}	13^{ab}
12^{c}–15	13–16^{b}	13–15	40–43^{b}	13^{c}–16
16	16^{c}–17^{b}	16	43^{c}–44^{b}	—
17^{ab}	17^{cd}	17^{ab}	—	—
17^{c}–19	18–20^{b}	17^{c}–19	44^{c}–46	17–19^{b}
1091*	—	—	—	19^{cd}
1092*	—	—	—	—
52 1	20^{c}–21^{b}	53 1	52 1	44 1
1094*	—	—	—	2–4
1096* l 1–5	—	—	2–4^{b}	—
1096 (A)*	—	—	—	—
1096* l 6–22	—	—	4^{c}–12	—
2	21^{c}–22	2–3^{b}	13–14	5–6
3	23^{ab}	3^{cd}	15^{ab}	7^{cd} fn
1098*	—	—	15^{cd}	—
4	23^{c}–24^{b}	4	17^{ab}	7^{ef}
1099*	—	—	—	—
1100*	—	—	—	—
1102*	—	—	17^{cd}	—
1103*	—	—	18^{ab}	8^{ab}
5	24^{c}–25^{b}	5	16	7^{a-d}
6^{ab}	25^{cd}	6^{ab}	18^{cd}	8^{cd}
1104*	—	[6^{c}–8^{d}]	19–21^{b}	9–11^{b}
6^{c}–9	26–29^{b}	8^{e}–11	21^{c}–24	11^{c}–14
10	29^{c}–30^{b}	12	25	—
11^{ab}	30^{cd}	13^{ab}	—	15^{ab}
11^{c}–13	31–32	13^{c}–15	26–28^{b}	15^{c}–17
1108*	—	—	28^{cd}	—
1109* l 1–4	—	—	—	18
, l 5–6	—	—	53 1	45 1
14	53 1	16	2	2
{ 1110* l 1–2	—	—	—	3
{ ,, l 3	—	—	—	—
15–16	2–3	17–18	3–5	4–5
17–18	4–5	19–20	—	6–7
1111*	6	21	—	—
19–20	7–8	22–23	6–7	8–9
1114*	9–12	24–27	—	—
21	13	28	8	9 fn
22^{ab}	14^{ab}	29^{ab}	9^{ab}	10^{ab}
1116*	—	—	—	10^{cd}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
22^{cd}	14^{cd}	29^{cd}	9^{cd}	10^{ef}
1118*	—	—	10^{ab}	11^{ab}
23–25	$15–18^{b}$	30–32	$10^{c}–13$	$11^{c}–14^{d}$
1120*	—	—	—	14^{ef}
$26–29^{b}$	$18^{c}–21^{b}$	$33–36^{b}$	$14–17^{b}$	$15–18^{b}$
1121*	21^{cd}	—	17^{cd}	18^{cd}
$29^{c}–30$	$22–23^{b}$	$36^{c}–37$	$18–19^{b}$	$19–20^{b}$
1122*	23^{cd}	—	19^{cd}	20^{cd}
1123*	24	38	—	—
31	25	39	20–22	$21–23^{b}$
32	26	40	25	$23^{c}–25$
{ 1126*	—	—	23–24	—
33	27	41	26	26
53 1^{ab}	54 1^{ab}	54 1^{ab}	54 1^{ab}	46 1^{ab}
1127* l. 1	—	—	—	1^{cd}
" " l. 2	—	—	—	3^{ab}
1^{cd}	1^{cd}	1^{cd}	1^{cd}	2^{cd}
$2–5^{b}$	$2–5^{b}$	$2–5^{b}$	$2–5^{b}$	$3^{c}–6^{b}$
1128*	—	—	—	6^{cd}
5^{cd}	5^{cd}	5^{cd}	5^{cd}	2^{ab}
$6–14^{b}$	$6–14^{b}$	$6–14^{b}$	$6–14^{b}$	7–15
1132*	—	—	—	16^{ab}
14^{cd}	14^{cd}	14^{cd}	14^{cd}	16^{cd}
1133*	—	—	—	17^{ab}
1134*	—	—	15^{ab}	—
1135*	—	—	—	—
14^{ef}	15^{ab}	15^{ab}	15^{cd}	17^{cd}
1136*	15^{cd}	15^{cd}	—	—
15–21	16–22	16–21	16–22	18–24
1140*	—	—	—	25
54 1–3	55 1–3	55 1–3	55 1–2 4	47 1–2 4
1141*	—	—	—	—
4	4	4	3	3
5–7	5–7	5–7	5–7	5–7
—	—	—	—	8 (cf 52 25)
8–12	8–12	8–12	8–12	9–13
1147*	13^{ab}	13^{ab}	—	—
$13–15^{b}$	$13^{c}–15$	$13^{c}–15^{b}$	$13–15^{b}$	$14–16^{b}$
1148*	—	—	—	$16^{c}–17^{b}$
$15^{c}–19$	16–20	$15^{c}–20^{b}$	$15^{c}–20^{b}$	$17^{c}–22^{b}$
1149* l. 1	—	—	—	22^{cd}
" l. 2	—	—	20^{cd}	23^{ab}
1150*	21–22	$20^{c}–22$	—	—
20	23	23	21	$23^{c–f}$
55 1	56 1	56 1	56 1	48 1
1151*	—	—	—	—
1152*	—	—	—	2^{ab}
2–4	2–4	2–4	2–4	$2^{c}–5^{b}$
1153*	—	—	—	5^{cd}
5–9	5–9	5–9	5–9	$6–11^{b}$
1155*	—	—	10^{ab}	11^{cd}
1156*	—	—	—	—
10	10	$10^{a–d}$	$10^{c}–13^{b}$	12
1157*	$11–12^{a}$	$10^{e}–11$	—	—
11–12	$12^{c}–13$	12–13	$11^{c}–13^{b}$	13–14
1158*	—	—	$13^{c}–14$	$15–16^{b}$
13^{ab}	14^{ab}	14^{ab}	15^{ab}	17^{cd}
{ 1159*	—	—	—	—
1160*	—	—	—	15^{cd} fn

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed
13^{c}-15	14^{c}-16	14^{c}-16	15^{c}-17	18-20
1162* | 1	—	—	—	21^{ab}
" | 2	—	—	18^{ab}	21^{cd}
" | 3-4	—	—	18^{c}-19^{b}	16^{c}-17^{b}
—	—	—	—	22 (1)
" | 5-18	—	—	—	23-29
1163*	17	17	—	—
16^{ab}	18^{ab}	57 1^{ab}	19^{cd}	30^{ab}
1164*	—	—	20	30^{c}-31^{b}
16^{cd}	18^{cd}	1^{cd}	21^{ab}	31^{cd}
17	19	2	21^{cd}	32
1166*	—	—	—	34^{ab}
18^{ab}	20^{ab}	3^{ab}	23^{cd}	31^{cd}
1167*	—	—	24	35
18^{cd}	20^{cd}	3^{cd}	25^{cd}	36^{cd}
1168*	21^{ab}	4^{ab}	—	—
19^{ab}	21^{cd}	4^{cd}	25^{ab}	36^{ab}
1169*	22^{ab}	5^{ab}	—	—
19^{cd}	22^{cd}	5^{cd}	22^{ab}	33^{ab}
{ 1170*	—	—	—	37^{ab}
20^{ab}	23^{ab}	6^{ab}	22^{cd}	33^{cd}
20^{c-f}	23^{c}-24^{b}	6^{c}-7^{b}	26	37^{c}-38^{b}
1171*	—	—	27-28	38^{c}-40^{b}
21	24^{c-f}	7^{c-f}	29	40^{c}-41^{b}
1172*	—	—	—	41^{cd}
1173*	—	—	—	—
56 1-4	57 1-4	8-11	57 1-5^{b}	49 1-4
1176*	—	—	—	—
1177*	—	—	—	5
1178*	—	—	—	—
1170*	—	—	—	—
1179 (A)*	—	—	—	—
5-6	5-6	12-13	5^{c}-7	14-15
{ 1180*	—	—	—	—
7^{ab}	7^{ab}	14^{ab}	8^{ab}	6^{ab}
1182*	—	—	—	6^{c}-7^{b}
7^{c}-8^{d}	7^{c}-8	14^{c}-15^{d}	8^{c} 9	7^{c}-8
1184*	—	—	10^{ab}	—
1185*	—	—	—	9
8^{c}-11^{b}	9-11^{b}	15^{c}-18^{b}	10^{c}-13^{b}	10^{ab}, 11-13^{b}
1186*	—	—	13^{cd}	—
11^{cd}	11^{cd}	18^{cd}	14^{ab}	13^{cd}
12-14	12-14	19-21^{b}	17^{c}-20^{b}	16-18
15^{ab}	15^{ab}	21^{cd}	14^{cd}	—
15^{cd}	15^{cd}	22^{ab}	15^{ab}	11^{cd}
1187*	—	—	15^{c}-17^{b}	—
16-17	16-17	22^{c}-23	20^{c}-22^{b}	19-20
1188*	—	—	—	—
18	18	24	22^{c}-23^{b}	21
1189* | 1	—	—	—	22^{ab}
" | 2	—	—	23^{cd}	22^{cd}
19	19	25	24	23
1190*	—	—	—	24
57 1-4^{b}	58 1 4^{b}	58 1-4^{b}	58 1-4^{b}	50 1-4^{b}
1191* | 1-4^{b}	—	—	4^{cd}	4^{cd}
1191 (A)*	—	—	—	—
1191* | 2	—	—	5^{ab}	5^{ab}
4^{c}-6	4^{c}-6	4^{c}-6	5^{c}-7	5^{c}-7
1192*	—	—	—	8

Crit Ed.		Bom Ed.		Kumbh Ed		Gorresio Ed.		Lahore Ed
	13^{c}-15		14^{c}-16		14^{c}-16		15^{c}-17	18-20
	1162* l 1		—		—		—	21^{ab}
	,, l 2		—		—		18^{ab}	21^{cd}
	,, l 3-4		—		—		18^{c}-19^{b}	16^{c}-17^{b}
	—		—		—		—	22 (r.)
	,, l 5-18		—		—		—	23-29
	1163*		17		17		—	—
	16^{ab}		18^{ab}	57	1^{ab}		19^{cd}	30^{ab}
	1164*		—		—		20	30^{c}-31^{b}
	16^{cd}		18^{cd}		1^{cd}		21^{ab}	31^{cd}
	17		19		2		21^{cd}	32
	1166*		—		—		—	34^{ab}
	18^{ab}		20^{ab}		3^{ab}		23^{cd}	34^{cd}
	1167*		—		—		24	35
	18^{cd}		20^{cd}		3^{cd}		25^{cd}	36^{cd}
	1168*		21^{ab}		4^{ab}		—	—
	19^{ab}		21^{cd}		4^{cd}		25^{ab}	36^{ab}
	1169*		22^{ab}		5^{ab}		—	—
	19^{cd}		22^{cd}		5^{cd}		22^{ab}	33^{ab}
	{ 1170*		—		—		—	37^{ab}
	20^{ab}		23^{ab}		6^{ab}		22^{cd}	33^{cd}
	20^{c-f}		23^{c}-24^{b}		6^{c}-7^{b}		26	37^{c}-38^{b}
	1171*		—		—		27-28	38^{c}-40^{b}
	21		24^{c-f}		7^{c-f}		29	40^{a}-41^{b}
	1172*		—		—		—	41^{cd}
	1173*		—		—		—	—
56	1-4	57	1-4		8-11	57	1-5^{b}	49 1-4
	1176*		—		—		—	—
	1177*		—		—		—	5
	1178*		—		—		—	—
	1179*		—		—		—	—
	1179 (A)*		—		—		—	—
	5-6		5-6		12-13		5^{c}-7	14-15
	{ 1180*		—		—		—	—
	7^{ab}		7^{ab}		14^{ab}		8^{ab}	6^{ab}
	1182*		—		—		—	6^{c}-7^{b}
	7^{c}-8^{d}		7^{c}-8		14^{c}-15^{d}		8^{c}-9	7^{c}-8
	1184*		—		—		10^{ab}	—
	1185*		—		—		—	9
	8^{c}-11^{b}		9-11^{b}		15^{c}-18^{b}		10^{c}-13^{b}	10^{ab}, 11-13^{b}
	1186*		—		—		13^{cd}	—
	11^{cd}		11^{cd}		18^{cd}		14^{ab}	13^{cd}
	12-14		12-14		19-21^{b}		17^{c}-20^{b}	16-18
	15^{ab}		15^{ab}		21^{cd}		14^{cd}	—
	15^{cd}		15^{cd}		22^{ab}		15^{ab}	1[illegible]^{cd}
	1187*		—		—		15^{c}-17^{b}	—
	16-17		16-17		22^{c}-23		20^{c}-22^{b}	19-20
	1188*		—		—		—	—
	18		18		24		22^{c}-23^{b}	21
	1189* l. 1		—		—		—	22^{ab}
	,, l 2		—		—		23^{cd}	22^{cd}
	19		19		25		24	23
	1190*		—		—		—	24
57	1-4^{b}	58	1-4^{b}	58	1-4^{b}	58	1-4^{b}	50 1-4^{b}
	1191* l 1-4^{b}		—		—		4^{cd}	4^{cd}
	1191 (A)*		—		—		—	—
	1191* l 2		—		—		5^{ab}	5^{ab}
	4^{c}-6		4^{c}-6		4^{c}-6		5^{c}-7	5^{c}-7
	1192*		—		—		—	8

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
7	7	7	8	9
1193*	—	—	9–11	—
1194*	—	—	—	—
8	8	8	12	10
1196*	—	—	—	—
9^{ab}	9^{ab}	9^{ab}	13^{ab}	11^{ab}
1198*	—	—	—	—
9^{c}–12	9^{c}–12	9^{c}–12	13^{c}–16	11^{c}–14
13	13	13	17	—
14–20	14–20	14–20	18–24	15–21
1200* | 1	21^{ab}	21^{ab}	—	—
1200 (A)*	21^{cd}	—	—	—
1200* | 2	22^{ab}	21^{cd}	—	—
21	22^{c}–23^{b}	22	25	22
22^{ab}	23^{cd}	23^{ab}	26^{ab}	23^{cd}
22^{cd}	[24^{ab}]	23^{cd}	26^{cd}	23^{ab}
23^{ab}	[24^{cd}]	24^{ab}	27^{ab}	24^{ab}
1201*	—	—	—	24^{cd}
22^{c}–24	[24^{e-h}], 24 ij	24–25	27^{c}–28	25–26^{b}
1202*	—	—	—	—
25–27	24^{k}–27	26–28	29–32^{b}	26^{c}–29
28^{ab}	28^{ab}	32^{ab}	32^{cd}	30^{cd}
1204*	28^{cd}	32^{cd}	—	—
28^{c}–29^{b}	29	29	33	31
{ 1205*	—	—	—	—
29^{c}–31^{b}	30–32^{b}	30–33^{b}	34–36^{b}	32–34^{b}
1206*	—	—	—	—
31^{cd}	32^{cd}	33^{cd}	36^{cd}	34^{cd}
1207*	—	—	—	35^{ab}
32	33	34	37	35^{c}–36^{b}
1208*	—	—	—	37^{cd}
33–34	34–35	35–36	38–39	37–38
58 1–3	59 1–3	59 1	61 28–30	51 1–3
4	4	4	—	4
1211*	—	—	—	5^{ab}
5–7	5–7	5–7	31–33	5^{c}–8^{b}
1212*	—	—	—	8^{cd}
8	8	8	34	9
1213*	—	—	—	9^{cd} fn
9	9	9	35	9^{cd} fn.
10–11^{b}	10–11^{b}	10–11^{b}	36–37^{b}	10–11^{b}
11^{c}–12^{b}	[11^{c}–11^{f}]	11^{c}–12^{b}	37^{c}–38^{d}	11^{c}–12^{d}
12^{c}–14^{b}	11^{g}–13^{b}	12^{c}–14^{b}	38^{e}–40^{b}	12^{e}–14^{b}
{ 1214* | 1	—	—	—	14^{cd}
,, 1, 2	—	—	—	15^{ab}
14^{c}–17	13^{c}–16	14^{c}–17	40^{c}–43	15^{c}–18
1216*	—	—	—	19
18^{ab}	17^{ab}	18^{ab}	44^{ab}	20^{ab}
18^{c}–19	17^{c}–18	18^{c}–19^{d}	44^{c}–45	—
1217*	—	—	—	—
1218*	—	—	46–47^{b}	—
20^{ab}	19^{ab}	19^{ef}	47^{cd}	—
20^{c}–21^{b}	19^{c}–20^{b}	20	48	20^{c}–21^{b}
21^{cd}	20^{cd}	21^{ab}	49^{ab}	21^{ef}
22^{ab}	21^{ab}	21^{cd}	49^{cd}	21^{cd}
22^{c}–24^{b}	21^{c}–23^{b}	22–23	50–51	22–23
1219*	—	—	—	24–27
1220*	—	—	—	28–29
1221*	—	—	—	30^{ab}

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed
1222*	—	—	—	—
24^{cd}	23^{cd}	24^{ab}	52^{ab}	—
25^{ab}	24^{ab}	24^{cd}	53^{ab}	30^{cd}
25^{cd}	24^{cd}	25^{ab}	52^{cd}	31^{ab}
25^{ef}	25^{ab}	25^{cd}	53^{cd}	31^{cd}
{ 1223*	—	—	—	—
26–27	25^{c}–27^{b}	26–27	54–55	32–33
1224*	—	—	—	—
28–29	27^{c}–28	28–29	56–57	34–35
1225*] 1	—	—	58^{ab}	36^{ab}
1225 (A)*	—	—	—	—
1225*] 2–4	—	—	58^{c}–59	36^{c}–37
„] 5–8	—	—	—	38
59 1–9	60 1–9	60 1–9	59 1–9	52 1–9
1229*	—	—	—	10^{ab}
10–17	10–17	10–17	10–17	10^{c}–17
1232*	—	—	18	—
18	18	18	19	18
1233*	—	—	—	—
19–20	19–20	19–20	20–21	19–20
1236*	—	—	22	21
1237*	—	—	—	22^{ab} 22^{c}–23^{b}
21	21	21	23	23^{cd}
1238*	—	—	—	—
60 1–3	61 1–3	61 1–3	60 1–6 10^{cd}	53 1–9
{ 1240*] 2	—	—	7^{cd}	—
1241*	—	—	7^{ab} 8–9	10^{ab}
4–6^{b}	4–6^{b}	4–6^{b}	—	10^{c}–12 13^{ab}
1243*	—	—	—	—
6^{cd}	6^{cd}	6^{cd}	10^{ab}	16^{cd}
7–8^{b}	7–8^{b}	7–8^{b}	11–12	17–18
8^{cd}	8^{cd}	8^{cd}	13^{ab}	13^{cd}
1246*	—	—	—	14^{ab} 14^{c}–16^{b}
1247*	—	—	—	
9–10^{a}	9–10^{a}	9–10^{a}	13^{c}–14^{c}	19–20^{a}
10^{b}	10^{b}	10^{b}	15^{b}	20^{b}
10^{c}	10^{c}	10^{c}	15^{a}	21^{a}
10^{d}	10^{d}	10^{d}	14^{d}	21^{b}
11^{ab}	11^{ab}	11^{ab}	15^{ef}	21^{cd} 21^{ef}
1248*	—	—	—	—
1249*	—	—	16^{ab}	—
1250*	—	—	—	22^{ab}
11^{cd}	11^{cd}	11^{cd}	16^{cd}	—
1253*	12	12	—	—
12–14	13–15	13–15	17–20	22^{c}–25
15^{ab}	16^{ab}	16^{ab}	21^{cd}	26^{ab}
15^{cd}	16^{cd}	16^{cd}	21^{ab}	26^{cd}
1256*	—	—	22	27
16	17	17	23	28
1257*	—	—	24	29
1258*	—	—	—	—
61 1^{ab}	62 1^{ab}	62 1^{ab}	61 1^{ab} 1^{c}–2^{b}	54 1^{ab} 1^{c}–2^{b}
1259*	—	—	2^{c}–11	2^{c}–11
1^{c}–10	1^{c}–10	1^{c}–10	—	—
1263*	—	—	—	—
11–12	11–12	11–12	12–13	12–13
1264*	—	—	—	—
13–15	13–15^{a}	13–15^{a}	14–16	13–16
1265*	15^{ef}	15^{ef}	—	—

Crit. Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed
62 1	63 1	63 1	17	17
1266*	—	—	18	18
2	2	2	19	19^ab 20^ab
{ 1267* l 1	—	—	—	19^cd
{ ,, l 2	—	—	—	20^cd
3-5	3-6^b	3-5^f	20-22 33^cd	21-24
1268 (A)*	—	—	23^ab	—
1268 (B)*	—	—	—	—
1269*	—	—	24^ab	25
1270*	—	—	—	26-29
1271* l 1	—	—	24^d	—
1271 (A)*	—	—	—	—
1271 (B)*	—	—	—	—
1271* l 2-3	—	—	25	—
6-7	6^c-8^b	6-7	26-27	—
8-9	8^c-10^b	8-9	63 1-2	55 1-2
1272*	—	—	3-7	—
10^ab	10^cd	10^ab	8^ab	3^ab
1273*	—	—	8^cd	3^d
10^cd	11^ab	10^cd	13^ab	8^ab
1274*	—	—	—	8^cd
1275*	—	—	13^cd	—
11-12	11^c-13^b	11-12	14-15	9-10
App I (No 24) l 1 16	—	—	16-23	11-18
,, ,, l 17 24	—	—	62 1-4	19-22
,, ,, l 24 fn	—	—	—	—
,, ,, l 25	—	—	5-6	25^ab
,, ,, l 26-28	—	—	7-8^b	25^c-27^b
,, ,, l 29	—	—	—	24^cd
,, ,, l 30-58	—	—	8-22	[illegible]
,, ,, l 58 fn	—	—	—	—
,, ,, l 59-60	—	—	23	40
13	13^c-14^b	13	63 9	4
1276*	—	—	10-12	5-7
14	14^c-15^b	14	62 24	54 39
—	—	—	—	55 47 (r.)
1277* l 1-7	—	—	63 24-27^b	[illegible]
1277 (A)*	—	—	—	—
1277* l 6-12	—	—	27^c-28	[illegible]
15^ab	15^ab	15^ab	62 25^ab	55 [illegible]
1278*	—	—	25^cd	—
—	—	—	63 [illegible] (r.)	—
15^cd	15^cd	15^cd	[illegible]	[illegible]
63 1-2	64 1-2	64 1-2	V. 1 1-2	56 1-2
1281*	—	—	—	3
3	3	3	3	3^ab [illegible]
4	4	4	[illegible]	3^cd [illegible]
5	[54^c-d]	5	4	4
6-7	5^c-6	6-7	[illegible]	[illegible]
8-9	7-8	8-9	[illegible]	[illegible]
1284*	[9^a-d]	—	—	—
10	9^e-f	10	[illegible]	[illegible]
11	10	11	[illegible]	[illegible]
1285*	—	12	—	—
1286*	—	—	—	—
12^ab	11^ab	[illegible]	[illegible]	[illegible]
1287*	—	—	—	[illegible]
12^cd	11^cd	[illegible]	[illegible]	[illegible]
1288*	—	—	—	[illegible]

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
13	12	14	13	11
1289* l. 1	—	—	15^{ab}	12^{ab}
,, l. 2	—	—	15^{cd}	12^{ef} fn.
1290*	—	—	16	—
14	13	15	14	15^{c}–16^{b}
15	14	16	10	12^{c-f}
{ 1291*	—	—	—	16^{cd}
1292*	—	—	—	17
16^{ab}	15^{ab}	17^{ab}	28^{ab}	15^{ab}
1293*	—	—	28^{c}–29	—
1294*	—	—	30^{cd}	24^{ab}
1295*	—	—	—	24^{c}–25
16^{cd}	15^{cd}	17^{cd}	30^{ab}	18^{cd}
17	16	18	19	21
1297* l. 1	—	—	20^{ab}	30^{ab}
1297(A)*	—	—	—	—
1297* l. 2–3	—	—	20^{c}–21^{b}	30^{c}–31^{ab}
,, l. 4	—	—	21^{cd}	—
,, l. 5	—	—	22^{ab}	31^{cd}
,, l. 6	—	—	22^{cd}	—
18–20	17–19	19–21	23–25	22–23; 28
1299* l. 1	—	—	34^{cd}	29^{ab}
{ ,, l. 2	—	—	—	29^{cd}
21	20	22	26	19
1300*	—	—	27^{ab}	—
22^{ab}	21^{ab}	23^{ab}	27^{cd}	20^{ab}
22^{c-f}	21^{c-f}	23^{c}–24^{b}	31	26
23^{ab}	22^{ab}	24^{cd}	32^{ab}	27^{ab}
1303*	—	—	34^{ab}	27^{cd}
1304*	—	—	32^{c}–33, 35	—
23^{cd}	22^{cd}	24^{ef}	36^{ab}	20^{cd}
64 1	65 1	65 1	36^{c}–37^{b}	32
{ 1305*	—	—	—	—
1306*	—	—	37^{cd}	—
2	2	2	38	33
1307*	—	—	39–40	—
3–4	3–4	3–4	41–42	34–35
1309*	—	—	43^{ab}	36^{ab}
5–8	5–8	5–8	43^{c}–47^{b}	36^{c}–39
9–14^{b}	9–14^{b}	9–13^{f}	47^{c}–52	40–43, 48^{c}–49^{b}
1313*	—	—	—	44–45^{b}
1314* l. 4	—	—	56^{cd}	—
{ 1315* l. 3–4	—	—	—	—
,, ,, l. 7–8	—	—	—	—
,, ,, l. 11	—	—	—	50^{ab}
1316* l. 1	—	—	53^{cd}	50^{cd}
,, l. 2–4	—	—	—	51–52^{b}
14^{c}–15	14^{c}–15	14–15^{b}	53^{ab}, 54	49^{cd}, 52^{c}–53^{b}
{ 1317* l. 2	—	—	—	—
1318* l. 1–2	—	—	—	53^{c}–54^{b}
,, l. 3	—	—	—	54^{cd}
1319*	—	—	—	—
1320*	—	—	—	51^{ab} fn.
16^{ab}	16^{ab}	15^{cd}	55^{cd}	55^{ab}
16^{cd}	16^{cd}	16^{ab}	55^{ab}	55^{cd}
1321*	—	—	—	55^{c}–57
17^{ab}	17^{ab}	16^{cd}	56^{ab}	58^{cd}
17^{cd}	17^{cd}	17^{ab}	57^{ab}	59^{ab}
1323* l. 1	—	—	57^{cd}	—

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed
1325* l 2–3	—	—	58	63
1326*	—	—	—	59^{c}–63
18–19	18–19	17^{c}–19^{b}	59–61	64–65
1327* l 2–3	—	—	—	66
20^{ab}	20^{ab}	19^{cd}	62^{ab}	67^{ab}
1328*	—	—	62^{cd}	—
20^{c}–21^{b}	20^{c}–21	19^{e}–20	63, 64^{cd}	67^{c}–68
1330* l 1	—	—	64^{ab}	69^{ab}
" l 2	—	—	—	69^{cd}
" l 3–6	—	—	65–66	70–71^{b}
1330 (A)*	—	—	—	71^{cd}
1330* l 7–8	—	—	67	72
22–23	22–23	21–22^{d}	68–69	73–74
24^{ab}	24^{cd}	22^{ef}	70^{cd}	75^{cd}
24^{cd}	24^{ab}	23^{ab}	70^{ab}	75^{ab}
25–26	25–26	23^{c}–25^{b}	71–72	76–77
{ 1333*	—	—	—	78
27	27	25^{c}–26^{b}	73	79
1334*	—	—	74	—
28	28	26^{c}–27^{b}	75	80
29^{ab}	29^{ab}	27^{cd}	76^{ab}	—
1335*	—	—	76^{cd}	—
29^{c}–30	29^{c}–30	28–29^{b}	77–78^{b}	81–82^{b}
1336*	—	—	78^{c}–82^{b}	—
31	31	29^{c}–30^{b}	82^{c}–83^{b}	82^{c}–83^{b}
1338*	—	—	83^{c}–85^{b}	—
32^{ab}	32^{ab}	30^{cd}	85^{cd}	83^{cd}
1339*	—	—	—	—
32^{cd}	32^{cd}	31^{ab}	86^{ab}	84^{ab}
1340*	—	—	86^{c}–89^{b}	—
1341*	—	—	—	—
33^{ab}	33^{ab}	31^{cd}	89^{cd}	84^{cd}
1342*	—	—	90	—
33^{c}–34	33^{c}–34	32^{a-f}	91–92^{ab}	85–86
1343*	—	—	92^{c}–96	
1344*	—	—	—	—
35	35	33	97	87
65 1	66 1	66 1	2 1	57 1
1345*	—	—	—	—
2	2	2	2	2
1346*	—	—	3–9^{b}	—
3–4^{b}	3–4^{b}	3–4^{b}	9^{c}–10	3–4^{b}
4^{c}–5	4^{c}–5	4^{c}–5	—	4^{ab} fn
5^{ab}	5^{ab}	6^{ab}	—	4^{cd}
6	6^{c}	6^{c}	11^{a}	5^{a}
6^{d}–7^{a}	6^{d}–7^{a}	6^{d}–7^{a}	11^{bc}	5^{b} fn
7^{b}	7^{b}	7^{b}	11^{d}	5^{b}
7^{cd}	7^{cd}	7^{cd}	12^{ab}	5^{cd}
1347*	—	—	—	6
8^{ab}	8^{ab}	8^{ab}	12^{cd}	[illegible]
8^{cd}	8^{cd}	8^{cd}	14^{ab}	[illegible]
1348*	9^{ab}	9^{ab}	—	—
1349*	—	—	14^{cd}	[illegible]
9	9^{c}–10^{b}	9^{c}–10^{b}	13	[illegible]
10^{ab}	[10^{cd}]	10^{cd}	15^{ab}	9^{ab}
10^{cd}	10^{ef}	11^{ab}	15^{cd}	9^{cd}
11^{ab}	11^{cd}	11^{ef}	16^{ab}	10^{ab}
11^{cd}	11^{ab}	11^{cd}	16^{cd}	10^{cd}
12–13	12–13	12–13	17–18	12–12

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed
1350*	—	—	—	—
14-16a	14-16a	14-16a	19-21a	13-15a
1351*	—	—	—	—
16b-18	16b-18	16b-18b	21b-23	15b-17
1352*	—	—	—	—
1353*	19	18c-f	—	—
1354*	—	—	—	—
1355*	—	—	—	—
1356* l 1-2	—	—	—	—
,, l 3	20ab	19ab	—	—
,, l 4-7	—	—	—	—
,, l 8	20cd	19cd	—	—
19	21	20	25	19
1358*	—	—	—	21-23
20	22	21	26	20
—	—	—	—	24-25b (r)
1359*	—	—	—	25cd
21ab	23ab	22ab	27ab	26ab
1360*	—	—	28ab	—
1361*	—	—	—	—
21cd	23cd	22cd	27cd	—
22	24	23	28c-29b	26c-f
23-25	25-27	24-26	—	27-29
1365*	—	—	—	—
26-27b	28-29b	27-28b	—	30-32
27c-28b	29c-30b	28cd, 30ab	24	18
1367*	—	[29a-f]	—	—
1368*	—	—	—	—
28cd	30cd	30cd	29cd	33ab
1369*	—	—	—	—
29	31	31	30	33c-f
30-31	32-33	32-33	31-32	—
32-33b	34-35b	34-35b	33-34b	34-35
1372* l 1-3	—	—	34c-35	36-37b
,, ,, l 4	—	—	36ab	38
,, ,, l 5	—	—	36cd	—
,, ,, l 6-7	—	—	37	37c-f
,, ,, l 8-17	—	—	38-42	38-43
33cd	35cd	35cd	43ab	45cd
34	36	36	43c-44b	46
35	37	37	44c-45b	44
1373*	—	—	45cd	45ab
36	38	38	46	47
66 1374*	67 1-3	67 1-3	3 —	58 —
1-2	4-5	4-5	1-2	1-2
1375* l 1-4	—	—	—	3-4
,, l. 5-6	—	—	3	5
3	6	6	4	6
1376*	—	—	—	—
4	7	7	5	7
1377*	—	—	—	—
1378*	—	—	—	—
5	8	8	6	8
App (No 25) l 1-2	—	—	7	10
,, ,, l. 3-4	—	—	8	9
App (No 25) l 5-11	—	—	9-12b	11-14b
,, ,, l 12-32	—	—	12c-22	14c-21
,, ,, l 32 fn	—	—	—	15
,, ,, l. 33-36	—	—	23-24	16-17

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed
App (No 25) l 36 fn	—	—	25 26	—
" " l 37 42	—	—	27-29	28 30
" " l 43 44	—	—	—	31
" " l 45 52	—	—	30-33	32-36^{b}
" " l 52 fn	—	—	—	—
" " l 53	—	—	34^{ab}	36^{cd}
6-7	9-10	9-10	34^{c}-36^{b}	37-38
1379*	—	—	—	—
8	11	11	36-37^{b}	39
9^{ab}	12^{ab}	12^{ab}	38^{cd}	45^{ab}
9^{cd}	12^{cd}	12^{cd}	39^{ab}	45^{cd}
10	13	13	37^{c}-39^{b}	44
11	14	14	39^{c}-40^{b}	42
1382*	—	—	—	—
1383*	—	—	—	—
12	15	15	41	40
1384*	—	—	—	41^{ab}
13^{ab}	16^{ab}	16^{ab}	40^{cd}	41^{cd}
1385*	—	—	—	—
13^{c}-14^{b}	16^{c}-17^{b}	15^{c}-17^{b}	42	43
14^{c}-15^{b}	17^{c}-18^{b}	17^{c}-18^{b}	—	44
15^{c}-16	18^{c} 20^{b}	18^{c}-20^{b}	43-44	47-49
1387* l 1-3	—	—	45-46^{b}	—
1387*(A)	—	—	—	—
" l 4-20	—	—	46^{c}-54	—
17-19	20^{c}-22	20^{c}-23^{b}	55-57	49-51
1388* l 1-2	—	[24^{a-d}]	—	52^{a-d}
l 3	—	—	—	52^{ef}
1389* l 1-3	—	—	58-59^{b}	—
l 4	—	[24^{ef}]	59^{cd}	53^{ab}
l 5	—	—	—	53^{cd}
l 6	—	—	60^{cd}	54^{ab}
l 7	—	—	60^{ab}	54^{cd}
l 8	—	—	61^{ab}	55^{ab}
1389(A)*	—	—	—	—
1389* l 9-10	—	—	61^{c}-62^{b}	55^{c}-56^{b}
20^{ab}	23^{ab}	23^{ab}	62^{cd}	56^{cd}
20^{c-f}	23^{c-f}	25	63	57
1390*	—	—	—	—
1391*	—	—	—	—
21-23^{b}	24-26^{b}	26-28^{b}	64-66^{b}	58-60^{b}
1393*	—	—	—	—
23^{cd}	26^{cd}	28^{cd}	66^{cd}	60^{cd}
24-25^{d}	27-29	29-30	67-68	61-62
1394*	—	—	69^{ab}	—
1395*	—	—	—	63^{ab}
25^{ef}	29^{ab}	31^{ab}	69^{cd}	63^{cd}
1397*	—	—	—	—
26^{ab}	29^{cd}	31^{cd}	70^{ab}	64^{ab}
1398*	—	—	—	—
[illegible]	30	32	70^{c}-74	[illegible]
[illegible]	31-33^{b}	33-[illegible]	75-[illegible]	[illegible]
1401* l 1-4	—	—	—	[illegible]
" l 5-10	—	—	—	[illegible]
31-33	[illegible]	[illegible] 39	[illegible]	60 1 3
1403*	[illegible]	[illegible]	—	—
1404*	—	—	4 1-2	4-5
34 35	37^{c}-[illegible]	[illegible]-41	3-4	[illegible]
[illegible]	41^{ab}	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	41^{cd}	[illegible]	5^{ab}	7^{ab}

Crit. Ed	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed	Lahore Ed
37^{ab}	42^{ab}	43^{ab}	6^{ab}	9^{ab}
1406*	—	—	6^{cd}	9^{cd}
37^{c}–39	42^{c}–44	43^{c}–45^{b}	7–9	—
1409* l. 1–4	—	—	—	—
,, l. 5–6	—	—	10	—
40–41	45–46	45^{c}–47^{b}	11–12	—
42	47	47^{c-f}	—	—
43	48	48	13	—
44	49	49	—	58 73
App. I (No. 26) l. 1–17	—	—	—	59 1–9^{b}
,, ,, l. 17 fn	—	—	—	—
,, ,, l. 18–26	—	—	—	9^{c}–13

CONTENTS OF THE KIṢKINDHĀKĀṆḌA

(N.B.: The figures within brackets show the number of stanzas.)

॥ वाल्मीकिरामायणम् ॥

॥ किष्किन्धाकाण्डम् ॥

॥ वाल्मीकिरामायणम् ॥

॥ किष्किन्धाकाण्डम् ॥

स तां पुष्करिणीं गत्वा पद्मोत्पलझषाकुलाम् ।
रामः सौमित्रिसहितो विललापाकुलेन्द्रियः ॥ १

तस्य दृष्ट्वैव तां हर्षादिन्द्रियाणि चकम्पिरे ।
स कामवशमापन्नः सौमित्रिमिदमब्रवीत् ॥ २

G_3 79 2
B_4 1 2
L 3 81 2

1

☞ V_4 illeg for the whole Kanda and so not *included in the apparatus of this Kanda* V_2 B_4 (available only for Kiṣkindha) $D_{1.4.11}$ do not contain the first Sarga These MSS begin this Kanda from Sarga 2 V_1 variants for Sarga 1 are given from a different MS taken in the Crit App of Aranya as V_1 which along with $Ś_1$ $Ñ_1$ V_3 B_{1-4} $D_{3.7.12.13}$ (D_{12} is not taken up in the Crit. App of Aranya) completes the Aranyakanda after 4 1 However the post-colophon entries after it are given at the end of Aranya under the symbols used for the above MSS in Aranya

D_4 begins with श्रीगणेशाय नमः । श्रीराम जय ।, D_8 begins with श्रीमते रामानुजाय नमः and then ins (introductory st)

स जयति रघुवंशतिलकः कौसल्याहृदयनन्दनो रामः ।
दशवदननिधनकारी दाशरथिः पुण्डरीकाक्षः ।
कूजन्तं राम रामेति मधुरं मधुराक्षरम् ।
आरुह्य कविताशाखां वन्दे वाल्मीकिकोकिलम् ।
वाल्मीकेर्मुनिसिंहस्य कवितावनचारिणः ।
शृण्वन्रामकथानादं को न याति परां गतिम् ।
वाल्मीकिगिरिसंभूता रामसागरगामिनी ।
पुनाति भुवनं पुण्या रामायणमहानदी ।
यः कर्णाञ्जलिसंपुटैरहरहः सम्यक्पिबत्यादरा-
द्वाल्मीकेर्वदनारविन्दगलितं रामायणाख्यं मधु ।
जन्मव्याधिजराविपत्तिमरणैरत्यन्तसोपद्रवं
संसारं स विहाय गच्छति पुमान्विष्णोः पदं
शाश्वतम् ।

कलौ युगे कल्मषमानसानामन्यत्र धर्मे खलु नाधिकारः ।
यत्र यत्र रघुनाथकीर्तनं तत्र तत्र कृतमस्तकाञ्जलिम् ।
बाष्पवारिपरिपूर्णलोचनं मारुतिं नमत राक्षसान्तकम् ।
जितं भगवता तेन हरिणा लोकधारिणा ।
अजेन विश्वरूपेण निर्गुणेन गुणात्मना ।
क्वाहं मन्दमतिर्गभीरमधुर (m also °हृदये) रामायणे तत्क्व च
व्याख्यानेऽस्य परिश्रमश्च महो हास्यास्पदं धीमताम् ।
को भारोऽत्र मम स्वयं कुलगुरुः कोदण्डपाणिः कृपा-
पूर्णो रचयत्वदः सपदि मज्जिह्वाग्रसिंहासनः ।

D_6 begins with श्रीजानकीवल्लभो विजयते and then ins अध्यात्मरामायणपारायणविधि

D_9 begins with श्रीरामाय नमः and then ins

सुग्रीवस्यार्जनं युद्धं इन्द्रसूनोश्च मर्दनम् ।
मारुतेर्मुद्रिकादानं कृतं येन स मे गुरुः ।
श्रीमते रामानुजाय नमः

D_{10} begins with ॐ नमः रामाय, D_{11} ॐ, T_3 श्रीरामाय नमः, हरिः ॐ, G_1 (in marg) हरिः ॐ शुभमस्तु, G_3 ॐ (marg हरिः ॐ शुभमस्तु । श्रीगुरुभ्यो नमः)

1 $Ñ_1$ illeg (for 1–16^{cd} —^{ab}) $Ś_1$ B_1 $D_{4.12.13}$ रम्यां, D_1 दृष्ट्वा (for गत्वा) $Ś_1$ B_1 $D_{6.12.13}$ -रामाकुलां, $V_{1.3}$ $B_{2.3}$ -समाकुलां (for -झषाकुलाम्) G(ed) तां समासाद्यपाल्येव रम्यां पुष्करिणीं शुभां —^{b}) $Ñ_1$ $V_{1.3}$ $B_{2.3}$ D_7 राम सौमित्रिसहाय —For 1^{cd} $Ś_1$ B_1 $D_{2.12.13}$ subst

1* राम सौमित्रिणा सार्धं ददर्शोपप्लवं च ।

[D_{12} [स]मभ्यार (for [अ]पश्यत्) $Ś_1$ D_{13} पश्यन् च दर्शं च (for the post half)]

2 $Ñ_1$ illeg (cf v l 1) V_1 B_4 om 2 —^{a}) $D_{4.8-10}$ तत्र; Cg k t as in text (for तस्य) G_1 [दृ]ष्ट्वा समन्तो, M_3 दृष्ट्वा तां (for दृष्ट्वैव तां) —For 2 $Ś_1$ B_1 $D_{12.13}$ subst

सौमित्रे पश्य पम्पायाः काननं शुभदर्शनम् ।
यत्र राजन्ति शैलाभा द्रुमाः सशिखरा इव ॥ ३
मां तु शोकाभिसंतप्तमाधयः पीडयन्ति वै ।
भरतस्य च दुःखेन वैदेह्या हरणेन च ॥ ४

अधिकं प्रविभात्येतन्नीलपीतं तु शाद्वलम् ।
द्रुमाणां विविधैः पुष्पैः परिस्तोमैरिवार्पितम् ॥ ५
सुखानिलोऽयं सौमित्रे कालः प्रचुरमन्मथः ।
गन्धवान्सुरभिर्मासो जातपुष्पफलद्रुमः ॥ ६

3* स तां दृष्ट्वा नदीं रम्यां नानाकुसुमभूषिताम् ।
उवाच लक्ष्मण वीर प्रियां सीतामनुस्मरन् ।

[(l 1) V3 illeg from नदी upto भूषितां —V3 illeg for l 2 (except उवाच) —(l 2) D1 प्रिय (for प्रियां)] —After 2 D5 6 8–10 T G1 2 M ins G2 cont after the first occurrence of l 1 of App I (No 2)

4* सौमित्रे शोभते पम्पा वैदूर्यविमलोदका ।
फुल्लपद्मोत्पलवती शोभिता विविधैर्द्रुमैः ।

[(l 1) D5 6 8–10 G M वैडू(D6 °डु)र्य]

—After 2 G1 reads l 6 of 63* and l 1 of App I (No 2) for the first time repeating them in their proper place

3 Ñ1 illeg (cf v l 1) —[a]) B1 D1 13 पम्पाया (for °या) —V3 illeg for [b] —[c]) Ñ2 V2 3 B1–3 D1 भ्राजते यत्र (V1 यत्र B4 यस्य) D3 6 M2 Ckp यत्र भ्राजति (for यत्र राजन्ति) D8 10 Ckpt शैला वा Cvp rp शैलाभा , Cv r m g as in text —After 3 Ś1 D1 13 12 read 5^{cd} 5^{ab} 4^{cd} and 4^{ab}

4 Ñ1 illeg (cf v l 1) For sequence in Ś1 D1 12 13 cf v l 3 Ñ2 V1 B2 3 D1 om 4 and 5 B1 om 4 V2 reads 4 and 5 (including 7*) after 8 —[a]) Ś1 D1 2 11 12 इह (for मां तु) Ś1 D12 [अ]भितप्त मां (for [अ]भिसंतप्तम्) —[b]) Ś1 D2 12 13 स(D2 13 मा) दीपयति दु खित, V3 पीडयत्यद्य लक्ष्मण D5 सौमित्रे दीपयति मां, D6 G1 2 M3 Cr m p g माधव पीडयन्ति च, Cv m k t as in text ॐ Cr माधव पीडयन्ति चकेत इति शेष । इव शब्दो वाक्यालंकारे । माधव पीडयन्ति वै इति पाठे वक्ष्यमाण वसन्तवर्णनस्वारस्य नास्तीति केचिच्चिरण्य । राज्यभ्रंशबन्धुवियोगादिना पूर्वमेव शोकाभिसंतप्तं मां भरतस्य दु खेन वैदेह्या हरणेन च भूयोपि माधव पीडयन्ति वै पीडयन्ति खलु । एतदुक्तविवक्षया समर्थ्यते ॐ —[c]) V3 illeg from च upto हरणे in [d] M1 शोकेन (for दु खेन) —After 4 D5 6 8 10 S ins

5* शोभते शोभनतरा पम्पा शोभते चित्रकानना ।
व्यवकीर्णा बहुविधैः पुष्पैः शीतोदका शिवा ।
नलिनैरपि संछन्ना ह्यत्यर्थं शुभदर्शना ।
सर्पव्यालानुचरिता मृगद्विजसमाकुला ।

[(l 2) G1 अवकीर्णा D6 M1 शीतजलाशया(M1 °ला शुभा) (for शीतोदका शिवा) —(l 3) T3 संभिन्ना (for °छन्ना) D5 6 8 10 बहवो D6 खवो G2 न्वीते (for न्वीता) —(l 4) T2 M1 [अ]नुचरित(M2 °त) (for °रिता) D6 marg T2 M2 समाकुल M1 समाकुला (for समाकुला)]

5 Ñ1 illeg (cf v l 1) For sequence in Ś1 D1 12 13 cf v l 3 Ñ2 V1 B2 3 D1 om 5 (cf v l 4) V2 reads 4 and 5 (including 7*) after 8 B1 transp [ab] and [cd] —[a]) Ś1 B1 D1 2 3 8 11 M1 2 Cv r प्रतिभाति (for प्रवि°) D1 [ए]षु M3 [ए]पत्र (sic) (for [ए]तद्) V3 D13 अधिक प्रतिभात्येते —[b]) Ś1 V3 B1 D2 3 11 13 नीलपीतैश्च शाद्वलै (V3 illeg for श्च शाद्वलै) —After 5^{ab} G1 ins

6* लताभि पुष्पिताग्राभिरुपगूढ समन्तत ।

—[c]) Ct as in text Ctp उपगूढै (for विविधै) V3 illeg from पुष्पै up to [d] D2 माल्यै (for पुष्पै) Ck उपगूढैर विविधै पुष्पै —[d]) M1 परिस्तोमम् Ś1 D13 [उ]द्गतै ; B1 D3 [उ]च्छ्रितै , D4 [उ]ज्ज्वलै , D13 [उ]त्थितै , G1 [आ] चित L(ed) [उ]पेतै (for [अ]र्पितम्) T1 परिस्तीर्ण इवार्पित —After 5 V3 ins

7* कुसुमे शाद्वले भूमि कीर्णा **** इव । (illeg)1 whereas G1 ins M1 cont after l 1 of 9*

8* नानाप्रख्यातकुसुमैर्दृष्टा भूर्भाति लक्ष्मण ।

—G2 cont while D5 6 8–10 T G1 2 M ins after 5

9* पुष्पभारसमृद्धानि शिखराणि समन्तत ।
लताभि पुष्पिताग्राभिरुपगूढानि सर्वत ।

[M1 transp l 1 and l 2 —(l 1) G1 राशि (for भार) —After l 1 M1 cont 8* G1 om l 2 —(l 2) Cf 6* D1 M1 उपगूढा(M1 °ढ) हि (for °ढानि) T3 G2 3 सर्वेन ॐ Ck उपगूढ ब्याधि Cv r अधिक प्रतिभातीत्यन्तेरर्थोपरत द्रुमाणां विविधै पुष्पै परिस्तोमैरिवार्पित । पुष्पभारसमृद्धानि शिखराणि समन्तात इति पाठ ॐ]

6 Ñ1 illeg (cf v l 1) —[a]) Ś1 D1 11 13 सुखा नुलोम (for °निलोऽयं) – V3 om (hapl) 6^{b}–7^{a} V3 illeg from 6^{c} upto पुष्पित (cf variant) in 6^{d} —[c]) B1 D1 गन्धैश्च (for गन्धवान्) D13 सौरभि Ñ2 B1 2 D1 वातो B2 वासो (for मासो) —[d]) Ś1 D1 2 11 13 नानापुष्पफलैर्(D1 13 °ल)द्रुमै ; Ñ2 V2 B1–3 D1 नानापुष्पित(V2 illeg upto °त)कानन ॐ Ck उक्तार्थस्य विवरणं माने त्यादि ॐ

पश्य रूपाणि सौमित्रे वनानां पुष्पशालिनाम् ।
सृजतां पुष्पवर्षाणि वर्षं तोयमुचामिव ॥ ७

प्रस्तरेषु च रम्येषु विविधाः काननद्रुमाः ।
वायुवेगप्रचलिताः पुष्पैरवकिरन्ति गाम् ॥ ८

मारुतः सुखसंस्पर्शो वाति चन्दनशीतलः ।
षट्पदैरनुकूजद्भिर्वनेषु मधुगन्धिषु ॥ ९

गिरिप्रस्थेषु रम्येषु पुष्पवद्भिर्मनोरमैः ।
संसक्तशिखरा शैला विराजन्ति महाद्रुमैः ॥ १०

पुष्पिताग्रांश्च पश्येमान्कर्णिकारान्समन्ततः ।
हाटकप्रतिसंछन्नान्नरान्पीताम्बरानिव ॥ ११

G 3.72 B 4.1 L 3.82

---

7 Ñ1 illeg. (cf. v.l. 1). V1 om. 7ᵃ (cf. v.l. 6). —ᵃ) Ñ2 V3 B1–3 D7 पुष्पाणि (for रूपाणि). Ś1 D2,12 13 रम्याणि. —ᵇ) Ś1 वनानि; B1 वन्यानां (for वनानां). D3 पुष्पशालिनां; D8 पुष्पपालिनां. —V3 illeg. from वर्षाणि in ᶜ up to मु in ᵈ. —ᶜ) Ś1 D3 5 12 13 सृजति (for सृजतां). —ᵈ) D6 T1 2 G2 M3 Cg तोयं (for वर्षं) T3 इह (for इव) Ś1 D2 5 12 13 तोयमुचो यथा.

8 Ñ1 illeg. (cf. v.l. 1). —ᵃ) D3 प्रचुरेषु (for प्रस्तरेषु). V1 सुरम्येषु. —ᵇ) Ś1 D5 12 कानने द्रुमा. —ᶜ) D3 वात- (for वायु-). —ᵈ) Ś1 D1 5 9,12 13 द्रुमा; D8 पुष्प (for अव-). Ś1 Ñ1 V1,3 B1–3 D2 5 7,12 13 महीं; D6 ह (for गाम्). —After 8, V3 reads 4 and 5 (including 7*), while D1,8 5–10 S ins. :

10* पतितैः पतमानैश्च पादपस्थैश्च मारुत ।
कुसुमैः पश्य सौमित्रे क्रीडतीव समन्ततः ।
विक्षिपन्विविधा शाखा नगाना कुसुमोत्कटा ।
मारुतश्चलितस्थानैः षट्पदैरनुगीयते ।
मत्तकोकिलसंनादैर्नर्तयन्निव पादपान् । [5]
शैलकन्दरनिष्क्रान्त प्रगीत इव चानिल ।
तेन विक्षिपतात्यर्थं पवनेन समन्ततः ।
अमी संसक्तशाखाग्रा ग्रथिता इव पादपा ।

[(l. 1) D3 पातमानैश् (for पत°). —(l. 2) T1 2 G1 M1 2 नीडन्नि (for क्रीडतीव). —(l. 3) G1 पुष्पिता (for विक्षिपन्) G1 द्रुमाणां (for नगानां) D6 2 T3 M3 कुसुमोत्करा, G2 3 M1 2 Cv r.m g k,tp कुसुमोत्कचा (G1 °त्कया), Ct as above. —(l. 4) D6 श्राविन°, B(ed.) वल्गित (for चलित). ⁂ Ct : चलितस्थाने सत्स्थानकुसुमोत्पतिते गीयत इव पुष्परमोत्कटया रनूपत इव । अनुगीयत इति पाठे अनुसृत्य गीयत इत्यर्थ ; Cm वल्गित स्थाने स्वस्थानकुसुमोत्पतिते षट्पदे मारुत गीयत इव ⁂ —(l. 6) D8 प्रक्षीन (for प्रगीत). Cv वानिल (for चानिलः). —(l. 8) G1 संरक्त (for संसक्त-). D8 ते शीना (for ग्रथिता)]

9 Ñ1 illeg. (cf. v.l. 1). —ᵃ) D2 2 G M Cr g स एव, D2 10 T स एव (for मारुत). —ᵇ) D3 om. चन्दन. —After 9ᵃᵇ, D2 5–10 S ins. :

11* गन्धप्रसवसंपृक्तं प्रमापनयनोऽनिल ।
अमी पवनविक्षिप्ता विनदन्तीव पादपा ।

[(l. 1) K(ed.) Ck गन्धवाहम्, D2 गंधमस्य मदत्पुष्प (for the prior half). T3 कुन- (for श्रम). —(l. 2) D2 विकेशी; G1 M3 विनर्दंति (for विनदन्ति).]

—V3 illeg. from ष in ᶜ to वं in ᵈ. —ᶜ) Ñ2 V1 B1–3 D2 3 7 8 13 उप(D12 अभि)कूजद्भिर्. D5 8 T2 G2 M3 (before corr. as in M2) Cm अनुकूजतो. M1 °गीयंतो (for अनुकूजद्भिर्). Ś1 षट्पदा अभिकूजति. —ᵈ) Ñ2 V1 B1–3 D7 च सुगंधिषु (V1 °भिः), V3 च सुगंधिः; D5 12 मद° (for मधुगन्धिषु) —After 9, Ñ2 V1 B1 2 D7 ins. :

12* तथा हीनस्य सौमित्रे वायते मे ददं मन. ।

[V3 om. (hapl.) from the post. half upto 10ᵃ.]

—Ñ1 D7 cont. :

13* सीता परवश याता पुष्पमासे सुमध्यमा ।

10 Ñ1 illeg. (cf. v.l. 1). V3 om. 10ᵃ (cf. v.l. 12*) —ᵃ) B1 D2 गिरिप्रस्थे च(D2 तु), G3 इरिप्र°; M3 (after corr. sec. m. as in text) गिरीन्द्र°, Cmp प्रस्तरेषु च (for गिरिप्रस्थेषु) Ś1 D2 12 13 चित्रेषु; Ñ2 V1 B1–3 D5 7 सौमित्रे. —ᵇ) D3 पुष्पवद्भिर्; D2 पुष्पोत्कटा (for पुष्पवद्भिर्) V1 D2 13 T2 M3 मनोहरैः. —ᶜ) Ś1 D12 स(D12 स)क्त। D3 Ck सविक; Cv,t,m g t as in text (for संसक्त-). T3 ससक्तशिखराकारा —ᵈ) Ś1 D5,12,13 भाति(D13 भांति) चित्रैर्. D3 पुष्पिताग्रैर्; D3 विचरंति (sic), M3 Cr,m विराजते; Cv as in text (for °जन्ति). Ś1 मनोरमै ⁂ Ct. संसक्तशिखराः सपक्षशेखराः इवेत्यर्थ इति कतक । गिरिप्रस्थेषु. रम्यैर्द्रुमैः सक्काग्रभागा इत्यर्थ इति तीर्थ. ⁂ —For 10ᶜᵈ, Ñ2 V1 2 B1–3 D7 subst. :

14* ससकविटपस्कन्धैर्दुर्निरीक्ष्यै नभस्तलम् ।

[V3 illeg., D1 विनिरीक्ष्य; B2 2 अनिरीक्ष्य (for दुर्निरीक्ष्य). Ñ2 नभस्तल.]

—After 10, D2 2 5–10 S ins. :

15* पुष्पसंछन्नशिरसा मारुतोत्क्षेपचञ्चला ।
अमी मधुकरोत्तंसाः प्रगीता इव पादपाः ।

[(l. 1) G2 मल्लिका- (for -संछन्न) D7 मारुतोत्कर. D3 -संयन्ता (for -चञ्चला). —(l. 2) ⁂ Cv r.m मधुकरोत्तंसा इति च(r m वा) पाठ. ⁂]

11 Ñ1 illeg. for 11 (cf. v.l. 1). V3 illeg. from मान् in ᵃ upto st. 49 (including colophon). —ᵃ) M3 तु (for च). D6 8–10 T G M3 सुपुष्पितांस्तु (for पुष्पिताग्रांश्च). B1 2 D3 5 10 T1 M3 पश्यैतान्. —ᵇ) B1 2 च सर्वतः (for समन्ततः). —ᶜ) G3 M3 हाटकैः (for हाटक-). V1 -प्रतिसंपूर्णान्; D6 G(ed.) -प्रतिमा(D3 °म)च्छन्नान्.

79 9 / 1 22 / 82 12

अयं वसन्तः सौमित्रे नानाविहगनादितः ।
सीतया विप्रहीणस्य शोकसंदीपनो मम ॥ १२
मां हि शोकसमाक्रान्तं संतापयति मन्मथः ।
हृष्टः प्रवदमानश्च समाह्वयति कोकिलः ॥ १३
एष दात्यूहको हृष्टो रम्ये मां वननिर्झरे ।
प्रणदन्मन्मथाविष्टं शोचयिष्यति लक्ष्मण ॥ १४
विमिश्रा विहगाः पुंभिरात्मव्यूहाभिनन्दिताः ।
भृङ्गराजप्रमुदिताः सौमित्रे मधुरस्वराः ॥ १५

—M1 om 11^{d}–13^{a} —^{d}) B1 चरान् (for मरान्) Ś1 D12 स्वरान्पीततरानिव, Ñ2 B2 D9 12 M3 भरान्(B2 वाण, D13 धरान्) पीताम्बराणि च(M3 [after corr. sec *m*] °निव) (corrupt) T2 सत्वान्श्वेताम्बरानिव —For 11, D5 subst

16* पुष्पिताग्राश्च पश्येमे कर्णिकाराः समन्ततः ।
हाटकप्रतिसछन्ना नरा पीताम्बरा इव ।

and then cont

17* शनैश्च मुच्यते पादान्वक पामधार्मिक ।
पश्य लक्ष्मण पम्पाया मत्स्यान्नारमुकम्पया ।

12 Ñ1 illeg for 12 (cf v l 1) V3 illeg M1 om 12 (for both, cf v l 11) —^{a}) Ś1 Ñ2 V1 B1-3 D2 3 7 12 13 वसन्तमास (B2 3 °काल) सम्राप्तो(Ñ2 V1 B1 D7 प्राप्तोप) —^{b}) Ñ2 V1 B1(m also) 2 3 D2 7 कूजित (for नादित) —^{c}) D4-6 11 T2 3 G1 M3 विप्रहीनस्य —For 12^{cd}, Ś1 Ñ2 V1 B1-3 D2 3 7 12 13 subst

18* विशालाक्ष्या विहीनस्य मम शोकविवर्धनः ।

[V1 B1 2 विशालाक्षी D2 3 13 विद्यु(D13 °द्यु)त्कस्य (for विहीनस्य) Ś1 D2 3 12 13 शोक(D3 मोह)मन्मथो महान् (for the post half)]

—Thereafter Ñ2 B2 3 D7 cont

19* नानाप्रकारैः कुसुमैश्छन्ना लक्ष्मण पादपाः ।
विचित्रवर्णा भाव्येते कुथाभिरिव सङ्गताः ।

[(l 2) D2 विचित्रवर्णा (for °वर्णा)]

13 Ñ1 V1 illeg for 13 (cf v l 1 and 11 respy) M3 om 13^{a} (cf v l 11) —^{a}) Ś1 Ñ1 V1 B1-3 D2 3 7 12 13 सौमित्रे मा सुदु सार्तं —^{b}) Ś1 D2 3 12 13 संदीपयति G2 मारुत (for मन्मथ) —D3 om 13^{c}–14 —^{c}) D5 10 G2 Ck t हृष्ट T2 G3 प्रवत(G3 °णद्)मानश्च (for प्रवद°) 𝔖 Cr हृष्ट प्रवदमानश्चेति सम्यक 𝔖 —^{d}) D5 G2 M1 2 Cl मामाह्वयति —For 13^{cd}, Ś1 Ñ1 V1 B1-3 D2 3 7 12 13 subst

20* हृष्ट पुष्ट प्रमुदित कोकिलो मामिवाह्वयेत् ।

[Ś1 D2 हृष्ट, B2 हृष्ट D3 पुष्ट D12 13 पुष्ट (for हृष्ट) V1 पुष्प, B2 पुष्ट (for पुष्ट) Ś1 B2 D2 12 13 वि॑न(B1 D2 12 °श)दमानश्च D3 प्रवदमानश्च (for पुष्ट प्रमुदित) Ś1 V1 B1 D2 3 12 13 स्वाह्वयेत्(Ś1 D13 13 °येत्) B2 3 समाह्वयेत्]

—Ñ2 1 1-3 D7 cont

21* प्रियासहायो मुदितो वसन्ते काममोदितः ।

[D7 प्रमुदितो (hypm) (for मुदितो) Ñ2 D7 वामो कामदीपन, B2 वर्षत कामदीपित (for the post half)]

14 Ñ1 V3 illeg for 14 (cf v l 1 and 11 respy) D3 om 14 (cf v l 13) —^{a}) D6 T2 G M1 2 Cv r m g k नत्यूहको, M3 सदस्यूहको, Ct as in text Ś1 राम, D2 3 13 नित्य, D12 काम (for हृष्टो) —^{b}) B2 3 वने, M1 रम्यो Ś1 Ñ2 V1 B1-3 D2 3 7 12 13 कानन, D6 Ck मा घन (for मा वन) —^{c}) Ñ2 B2 D7 प्रलपन्, B1 3 D2 3 प्रवदन्, D12 प्रमदन् (for प्रणदन्) B1 [आ]विष्टो —^{d}) Ś1 D2 3 12 13 शोषयिष्यति (for शोच°) Ñ2 V1 B2 3 D7 इह मां शोषयिष्यति, B1 स्वकान्तामनुतिष्ठति —After 14, Ś1 D2 3 12 13 ins

22* मां दृष्ट्वैव मृगी याति तां मृगोऽप्यनुधावति ।
वक्ष्यतीव न मी कार्यां हैमैर्यो मृगीरयम् ।
वारणोऽयं स्वकां भार्यां ह्वनुरक्तानुयायिनीम् ।
मत्प्रसादमिवाशङ्क करेण परिमार्जति ।

[(l 1) D2 13 मृगो (for मृगी) L(ed) नोपधावति D2 13 न मृगी प्रतिधावति (for the post. half) —Ś1 om l 2-3 —(l 2) D3 हैमैस्य मृगीरये, D12 कामरूपी मृगीरय (sic) (for the post half) —(l 3) D2 12 स्वनुरक्तो गुणार्थिनीं, D3 अनुरक्तां रतार्थिनी (for the post half) —(l 4) D2 13 [आ]शङ्कन् (for [आ]शङ्क) D2 3 प्रति(D3 °वि)मार्जति],

while D6 8-10 S ins

23* श्रुत्वैतस्य पुरा शब्दमाश्रमस्था मम प्रिया ।
मामाहूय प्रमुदिता परम प्रत्यनन्दत ।
एव विचित्राः पतगा नानारावविराविणः ।
वृक्षगुल्मलताः पश्य संपतन्ति समन्ततः ।

[(l 3) G1 M2 एते (for एव) D1 विविध D8 विहगा (for पतगा) D9 T2 रव (for °राव) —(l 4) M3 ततस्ता (for समन्तत)]

15 Ñ1 V3 illeg for 15 (cf v l 1 and 11 respy) D8 reads 15^{ab} in marg —^{a}) D8 विमिश्र; D9 विविध, D2 मिश्रिता (for विमिश्रा) Ś1 D2 12 13 T1 G2 विहगै Cm विहगा —^{b}) After °व्यूहा, D2 wrongly ins पादपाश्चेमे मता Ś1 D2 12 13 अन्यपुष्टैर्विनादिता, D3 आत्मपूजाभिनादिता, G1 आत्मवर्दिसंतोरमे 𝔖 Cv r विचित्रा विहगा मता प्रवदन्ति मन सुखमिति च दाद 𝔖 —For 15^{cd}, Ñ2 V1 B1-3 D7 subst

24* विविधविहगनापित विका पुष्पाभिनन्दि° ।

मा हि सा मृगशावाक्षी चिन्ताशोकबलात्कृतम् ।
संतापयति सौमित्रे क्रूरश्चैत्रवनानिलः ॥ १६
शिखिनीभिः परिवृता मयूरा गिरिसानुषु ।
मन्मथाभिपरीतस्य मम मन्मथवर्धनाः ॥ १७

पश्य लक्ष्मण नृत्यन्तं मयूरमुपनृत्यति ।
शिखिनी मन्मथार्तैषा भर्तारं गिरिसानुषु ॥ १८
मयूरस्य वने नूनं रक्षसा न हृता प्रिया ।
मम त्वयं विना वासः पुष्पमासे सुदुःसहः ॥ १९

G 3 79 16
B 4 1 41
L 3 81 21

[V1 गायत (sic) D3 गायद्भिः (for गायद्भिः) V1 रामानुज D1 वायुगेण B2 रणे पुष्ट (sic) (for विना पुष्प) B3 स्वयूथगिरिनिम्ना (for the post half)]

—After 15ab G3 ins l 1 of a passage relegated to App I (No 1) —a) Ś1 B1 D2 11 [अ]भिरक्षिता V1 [अ]भिनिरता D3 12 [अ]भिनन्दिता (for प्रमुदिता) N2 D7 मृगशावोऽप्यभिरता B1 मृगशावोभिरक्षित B2 मृगो शामाभिरक्षित —d) Ś1 D2 10 13 तरवो (for सौमित्र) Ś1 D11 T G3 Cr स्तना N2 B3 D7 स्वन B3 स्वर Cg k t as in text (for स्वरा) ※ Ck मृगशावप्रमुदिता कर्मधारयोय । प्रमुदितमृगराजा इत्यथ वाहिताग्न्यादि ※ —After 15 D5 8–10 T G1 2 M ins a passage relegated to App I (No 1) while G3 ins (l 1 of the same passage after 15ab) l 2–15 after 15

16 N1 illeg for 6cd V3 illeg for 16 (cf v l 1 and 11 resp) —a) D3 वा (for सा) D13 मां सा हि (by transp) G1 मामसौ M3 मा सा प्रस Cv as in text (for मा हि सा) —b) D5 परायणा G1 M1 -बलात्कृता (for बलात्कृताम्) Ś1 D13 चिताबाष्पाकलीकृता D3 8 13 चिंताबाष्पजडीकृत (D5 °ता) —For 16cd N2 V3 D1 3 D7 subst

25* मया विना मृगाक्षीं सीतां बाष्पजडीकृताम् ।

[(B1 मां विना मृगशावाक्षी (for the prior half) D1 (1 f lm also) बाष्पकलीकृता]

—d) D5 चैत्र्ये T1 चित्र G M3 3 चैत्रो (for चैत्र) Ś1 D8 11 13 नवोदित इव मद्रु N V1 B1 3 D7 मलयि (B1 °यि)मासेव मद्रु D3 कुजाग्रेव इव मद्रु —After 16 D3 8 10 S ins

26* अमी मयूरा शोभन्ते प्रनृत्यन्तस्ततस्ततः ।
स्वैः पक्षैः पवनोद्धूतैर्गवाक्षैः स्फाटिकैरिव ।

[(l 2) D3 8 स्वपो]

17 V3 illeg for 17 (cf v l 11) B1 reads 17 and 19 in marg —a) Ś1 D1 शिखण्डिभिः D3 शिखंडिनीभि (hypm) G(ed) वृता भाति (for परिवृता) —b) D1 8 14 S Cm g t प्रवृते मद (D3 मदन [hypm])मूर्छिता —After 1 ab Ś1 D1 read 19ab V3 illeg while B1 om 17c–18 G(ed) om 17cd —cd) T1 2 G1 M1 मन्मथानि Ś1 D5 8 11 13 प्रवृता (D3 मदर्ता D11 13 °भूता) मन्मथोन्मथा (for °) D3 वर्धिनी N2 V1 B1 3 D7 प्रवृत्ता (N2 °त्या B3 उन्मत्ता D7 °भूता) मन्मथाविष्ट मम शोक विवर्धना

18 V3 illeg for 18 (cf v l 11 N1 illeg B1 om D1 reads in marg 18 (for all cf v l 17) —a) Ś1 D3 12 G3 अनु (D1 G3 °पि)नृत्यति N2 V1 B1 3 D7 अनुनृत्यतीं (N2 °त्य यां) ※ Cv र उपनृत्यति उपान्वध्याङ्वस इति कर्मप्रवचनीय प्रविप्रयोगश्चेन ※ —b) Ś1 D3 8 11 13 मन्मथार्ता (for °र्तैषा) N2 V1 B1 3 D7 मयूरी मन्मथाविष्टा (B3 °ष्टां) —d) D3 नृपत (sic) V1 अनुसानुषु D3 8 10 12 T1 3 गिरिसानुनि (for गिरिसानुषु) G(ed) मम शोकविवर्धन —After 18 D3 8 10 S ins

27* तामेव मनसा रामा मयूरोऽप्यनुधावति ।
वितत्य रुचिरौ पक्षौ रुतैरुपहसन्निव ।

[(l 1) D5 T G1 3 [अ]भिधावति G1 M (उ)पधा° (for [अ]नुधा°) —(l 2) T G1 3 Cr m k अपहसन् Cg t as above (for उप°)]

19 V3 illeg for 19 (cf v l 11) N1 om 19 Ś1 D1 read 19ab after 17ab —a) Ś1 B1 D3 8 11 13 न हि नून मयूरस्य N2 V1 B1 3 D7 नैव नू (D1 नू)न मयूरस्य —b) Ś1 N2 V1 B1 3 D3 4 8 [अ]पहृता D3 8 11 उपहृता (for न हृता) ※ Cv मयूरस्यत्वाप् पक्षार्थं तस्माद् कान्तया हृयताद् Cr मयूरस्य प्रिया तस्मात्पृथक्कृता कान्तया इति सम्बन्ध ※ —After 19ab D3 8 10 S ins

28* तस्मान्नृत्यति रम्येषु वनेषु सह कान्तया ।

[D3 om (hapl) वनेषु]

—Thereafter T1 cont l 3 4 of 29* —c) N2 V1 D7 विनाभाव (for विना वास) Ś1 D1 D3 8 10 मई यथा निवद्धित B3 3 सीता पत्नी बाला D3 मोहे तथा निहित —d) Ś1 B3 3 D7 सुमध्यमा (N2 D7 °मा) V1 D3 सुमध्यमा G1 M3 (s निदु:सह (for सुदुःसह) Ś1 B1 D3 11 13 पुष्पमासि सुमध्यमा (B1 D13 °मां I (ed) °मा) ※ Cr आगति विना सीतावर्तिनाय भवप शोकस्य (पस्त) असह्यत्वमित्यर्थ शोकाख्यानमुचित प्रसंगात्प्रकारस्था स्यात् ※ Cm मयूरस्य इति श्लोकानन्तरं सत्यत्वमिति श्लोक ※ —After 19 D3 8 10 T1 C M ins T3 ins l 1 2 only after 19 and cont l 3–4 after 5*

29* पश्य लक्ष्मण संहृष्टं निदाघोष्णिताकृति ।
मदपत्निनीभिः कामातुरकामिनिस्तन ।
सलक्ष्यते विनालक्षी जानकी जानमव्यया ।
मदनेनाभिभूतेन यदि मोहयता भवत् ।

3 79 9
1 1 22
3 81 12

अयं वसन्तः सौमित्रे नानाविहगनादितः ।
सीतया विप्रहीणस्य शोकसंदीपनो मम ॥ १२
मां हि शोकसमाक्रान्तं संतापयति मन्मथः ।
हृष्टः प्रवदमानश्च समाह्वयति कोकिलः ॥ १३

एष दात्यूहको हृष्टो रम्ये मां वननिर्झरे ।
प्रणदन्मन्मथाविष्टं शोचयिष्यति लक्ष्मण ॥ १४
विमिश्रा विहगाः पुंभिरात्मव्यूहाभिनन्दिताः ।
भृङ्गराजप्रमुदिताः सौमित्रे मधुरस्वराः ॥ १५

—M1 om 11^d–13^a —^d) B1 वराद् (for नराद्) Ś1 D11 खरान्पीतकरानिव, Ñ2 B3 D3 13 M3 नराद् (B3 याण, D15 याराद्) पीताम्बराणि च (M3 [after corr. sec m] °निव) (corrupt) T3 सदाम्भोतम्बरानिव —For 11, D3 subst

16* पुष्पिताग्राश्च पश्येमे कर्णिकारा समन्ततः ।
हाटकप्रतिसंछन्ना नरा पीताम्बरा इव ।

and then cont

17* शनैश्च मुच्यते पादान्वक परमधार्मिक ।
पश्य लक्ष्मण पम्पायां मत्स्यानामनुकम्पया ।

12 Ñ1 illeg for 12 (cf v l 1) V3 illeg M1 om 12 (for both, cf v l 11) —^a) Ś1 Ñ2 V1 B1–3 D2 3 7 12 13 वसन्तमास (B2.3 °काल) सप्राप्तो (Ñ2 V1 B1 D7 मासोय) —^b) Ñ2 V1 B1 (m also) 3 1 D3 7 कूजित (for नादित) —^c) D4–6 11 T2.3 G1 M3 विप्रहीनस्य —For 12^cd, Ś1 Ñ2 V1 B1–3 D2 3 7 12 13 subst

18* विशालाक्ष्या विहीनस्य मम शोकविवर्धन ।

[V1 B1 3 विशालाक्षी D2 3 13 रिपु (D13 °पु) कस्य (for विहीनस्य) Ś1 D2 3 12 13 शोक (D1 मोह) मनीपनो महान् (for the post, half)]

—Thereafter Ñ2 B2 3 D7 cont

19* नानाप्रकारैः कुसुमैश्छन्ना लक्ष्मण पादपा ।
विचित्रवर्णा भान्त्येते कुथाभिरिव सद्वृता ।

[(1 2) B2 विचित्रस्तो (for °वर्णा)]

13 Ñ2 V3 illeg for 13 (cf v l 1 and 11 respy) M1 om 13^a (cf v l 11) —^a) Ś1 Ñ2 V1 B1–3 D2 3 7 12 13 सौमित्रे मां सुदुःसार्त —^b) Ś1 D2 3 12 13 संदीपयति G3 मारुत (for मन्मथ) —D6 om 13^c–14 —^c) D8 10 G1 Ck t हृष्ट T1 G2 प्रवत (G1 °पद) मानद (for प्रवद°) ✿ Cr हृष्ट प्रवदमानश्चेति सम्यक् ✿ —^d) D6 G2 M1 3 Ck मामाह्वयति —For 13^cd, Ś1 Ñ2 V1 B1–3 D2 3 7 12 13 subst

20* हृष्ट पुष्ट प्रमुदित कोकिलो मामिराह्वयेत् ।

[Ś1 D2 रुष्ट, B2 हृष्ट D3 पुष्ट D12 13 पुष्ट (for हृष्ट) V1 पुष्प, B3 पुष्ट (for पुष्ट) Ś1 B1 D2 12 13 वित (B1 D3 13 °त) दमानश्च D3 प्रवदमानश्च (for पुष्ट प्रमुदित) Ś1 V1 B1 D2.3 12 13 इवाह्वयन् (Ś1 D13 13 °यन्) B2 3 समाह्वयेत्]

—Ñ2 B2–3 D7 cont

21* प्रियासहायो मुदितो वसन्त कामदीपिते ।

[D7 प्रमुदितो (hypm) (for मुदितो) Ñ2 D7 वसन्ते कामदीपने, B2 वसंत कामदीपित (for the post half)]

14 Ñ1 V3 illeg for 14 (cf v l 1 and 11 respy) D3 om 14 (cf v l 13) —^a) D4 T2 G M1 3 Cv r m g h नत्यूहको, M3 नदत्यूहको Ct as in text Ś1 राम, D2 3,13 नित्य, D13 नाम (for हृष्टो) —^b) B2 3 वने, M2 रम्यो Ś1 Ñ2 V1 B1–3 D2 3 7 12 13 कानन, D3 Ck मा वन (for मां वन) —^c) Ñ2 B1 D7 प्ररवद्, B1 3 D2 3 प्रवदन् D13 प्रमदन् (for प्रणदन्) B1 [मा]विष्टो —^d) Ś1 D2 3.12 13 शोपयिष्यति (for शोच°) Ñ2 V1 B2.3 D7 इह मां शोपयिष्यति, B1 स्वकान्तमनुतिष्ठति —After 14 Ś1 D2.3 12 13 ins

22* मा दृष्ट्वैव मृगी याति वा मृगोऽप्यनुधावति ।
पश्यतीव न मी कार्या हैमैर्यां मृगैरयम् ।
वारणोऽप्य स्वकां भार्यां स्वनुरक्तानुयायिनीम् ।
मदमसादृमितामाङ्कः करेण परिमार्जति ।

[(1 1) D3 13 मृगो (for मृगी) L(ed) नोपधावति D2 13 स मृगी प्रतिधावति (for the post, half) —Ś1 om l 2–3 —(l. 2) D2 हैमैरथ मृगैरिव, D13 बालरूपी मृगीरथ (sic) (for the post. half) —(l 3) D2 13 स्वनुरक्तो नुयायिनी, D3 मनुरक्तां रतायिनी (for the post half) —(l 4) D3 13 [आ]शङ्कन् (for [आ]शङ्क) D2 3 मदि (D3 °वि) मार्जति]

while D3 8–10 S ins

23* श्रुत्वैतस्य पुरा शब्दमाश्रमस्था मम प्रिया ।
मामाहूय प्रमुदिता परम प्रत्यनन्दत ।
एव विचित्रा पतगा नानारावविराविण ।
वृक्षगुल्मलता पश्य सपतन्ति समन्तत ।

[(l 3) G2 M3 एते (for एव) D6 विचित्र D6 विहगा (for पतगा) D9 T3 रत (for राव) —(l 4) M3 ततस्तत (for समन्तत)]

15 Ñ2 V3 illeg for 15 (cf v l 1 and 11 respy) D6 reads 15^ab in marg —^a) D3 विमिश्र, D5 विचित्र, D6 मिश्रिता (for विमिश्रा) Ś1 D2 13 13 T1 G2 विहगै, Cm विहगा —^b) After °व्यूहा, D6 wrongly ins पादपाश्रमे मम Ś1 D2.12 13 आत्मपुष्टैर्विनादिता D3 आत्मपुत्राभिनादिता, G2 आत्मवृन्दैर्मनोरमै ✿ Cv r विचित्रा विहगा मत्ता प्रवदन्ति मत सुमनिति च पाठ ✿ —For 15^ab Ñ2 V1 B1 3 D7 subst

24* विचित्रमिह गायन्ति पिका पुष्पाभिनन्दिता ।

मा हि सा मृगशावाक्षी चिन्ताशोकबलात्कृतम् ।
संतापयति सौमित्रे क्रूरश्चैत्रवनानिलः ॥ १६
शिखिनीभिः परिवृता मयूरा गिरिसानुषु ।
मन्मथाभिपरीतस्य मम मन्मथवर्धनाः ॥ १७

पश्य लक्ष्मण नृत्यन्तं मयूरमुपनृत्यति ।
शिखिनी मन्मथार्तैषा भर्तारं गिरिसानुषु ॥ १८
मयूरस्य वने नूनं रक्षसा न हृता प्रिया ।
मम त्वयं विना वासः पुष्पमासे सुदुःसहः ॥ १९

G 3 79 16
D 4 1 41
L 3 82 21

[V1 मावद (s c) B 3 मायन्ति (for मार्यति) V1 रामापूथ B1 वायुसेन D2 रण पुष्ट (s c) (for विना पुष्प) B3 स्वयूथेप्सितनिता (for the post half)]

—After 15^ab G1 ins l 1 of a passage relegated to App I (No 1) —c) Ś1 B1 D2 13 [अ]भिरंहिता V1 -[अ]भिरिक्ता D3 12 [अ]भिनंदिता (for प्रमुदिता) M3 D7 भृगराडोप्यभिरत B2 भृगराजोऽभिरंदित B3 भृगो रामाभिरमित —d) Ś1 D2 12 13 सर्वो (for सौमित्र) V1 D6 T G1 Cr स्वनाः M1 B D7 स्वनं D3 स्वर Cg k t as in text (for स्वरा) ※ Cl भृगराजप्रमुदिता वनौषधिय । प्रमुदितभृंगराणां इत्यथ वाहितात्स्यादि ※ —After 15 D3 6 8–10 T G1 3 M ins a passage relegated to App I (No 1) while G2 ins (l 1 of the same passage after 15^ab)] ~ 15 after 25

16 N1 alleg for 6^ab V1 alleg for 16 (cf v l 1 and 11 re p)) —a) D1 वा (for सा) D11 मा सा हि (by transp) G2 मामसौ M3 मा ह्यद्य Cv as in text (for मा हि सा) —b) D2 परायणा G1 M1 -बलात्कृता (for बलात्कृतम्) Ś1 D11 चिंताबाष्पाकुलीकृता D3 5 10 चिंताबाष्पजडीकृत(D3 °ता) —For 16^ab M3 V1 B1 3 D7 subst

23* मया विना विशालाक्षी सीता बाष्पजडीकृताम् ।

[(B1 मां विना मृगशावाक्षी (for the prior half) B1 (inf lin also) बाष्पजीकृता]

—c) D2 चैत्र्य T1 चित्र G M2 3 चैत्रो (for चैत्र) Ś1 D 11 13 नवोदिव इव ग्रह Ñ V1 B1 3 D7 प्रतधि(B3 रवि)ग्रसित ग्रह D3 कुबस्तैन इव ग्रह —After 16 D3 6 8 10 S ins

(M3 °श्चा B3 द°नसक्ता D °मृता) मन्मथाविष्टा मम शोक विवर्धना

18 V1 alleg for 18 (cf v l 11 M1 alleg B1 om B3 reads in marg 18 (for all cf v l 17) —b) Ś1 D2 13 G2 अनु(D1 G2 °पि)नृत्यति N2 V1 B2 3 D7 अनुनृत्यती(M3 स्य ता) ※ Cv r उपनृत्यति उपनाद्रस्य समीपाश्चैपि कामप्रवर्तनीयत्वं क्रमियोगबलेन ※ —c) Ś1 D2 5 12 13 मन्मथनाता (for °र्तैषा) N2 V1 B2 3 D7 मयूरी मन्मथाविष्टा(B3 °ष्टो) —d) D3 नृत्यत (s c) V1 अनुसानुषु D3 5 10 11 T1 3 गिरिसानुनि (for गिरिसानुषु) G(ed) मम शोकविवर्धय —After 18 D3 6 8 10 S ins

27* तामेव मनसा रामा मयूरोऽप्यनुधावति ।
वितत्य रुचिरौ पक्षौ रुतैरुपहसन्निव ।

[(l 1) D3 T G2 3 [अ]भिधावति G1 M [उ]पधा° (for [अ]नुधा°) —(l 2) T G2 3 Cr m k आहमन् Cg t as above (for उप°)]

19 V1 alleg for 19 (cf v l 11) Ñ1 om 19 Ś1 D2 read 19^ab after 17^ab —a) Ś1 B1 D2 3 12 13 न हि नूनं मयूरस्य N2 V1 B2 3 D7 नैव नू(B3 -नु)नं मयूरस्य —b) Ś1 M3 V1 B1 3 D5 6 7 [अ]पहृता D2 12 13 [उ]पहृता (for न हृता) ※ Cv मयूरस्येत्यादि पक्षार्थं तस्मादू कान्तया हृत्यर्थः Cr मयूरस्य प्रिया तस्मान्नृत्यति कान्तया इति सम्यक् ※ —After 19^ab D3 6 8 10 S ins

28* तस्मान्नृत्यति रम्येषु वनेषु सह कान्तया ।

[D3 om (hapl) वनेषु]

3.79.18
4.1.42
3.81.22

पश्य लक्ष्मण पुष्पाणि निष्फलानि भवन्ति मे ।
पुष्पभारसमृद्धानां वनानां शिशिरात्यये ॥ २०
वदन्ति रावं मुदिताः शकुनाः संघशः कलम् ।
आह्वयन्त इवान्योन्यं कामोन्मादकरा मम ॥ २१
नूनं परवशा सीता सापि शोचत्यहं यथा ।
श्यामा पद्मपलाशाक्षी मृदुभाषा च मे प्रिया ॥ २२

[(l. 1) D6-10 संगमम्; G2 संरंभं; M1 सारंग्याम् (for संगमे). —(l. 2) D5.8-10 अतुलः; D6 यदेशः; M1 यदेषा (for यदेषा). D6 नानुवर्तते; G3 M3 समनोनिके (for अभिवर्तते). —(l. 3) T1.3 G2 M1.8 मामपि (for ममापि). D3 reads जानकी in marg. ✿ Cv.r : यदेषा शिशिरेति कामाक्रान्तमभिवर्तते ममाप्येवमिति सम्यक्पाठः. ✿ —(l. 4) G1 M2 यदि सा न हता मिया (for the post. half).]

20 V2 illeg. for 20 (cf. v.l. 21). —a) Ś1 Ñ V2 B1-3 D2.3.7.12.13 पादपानि (for लक्ष्मण). Ñ2 marg.; D3 रूपाणि (for पुष्पाणि). —b) Ś1 D13 फलानि च; Ñ2 D6.7 विफलानि (for निष्फ°). D3 ते (for मे). ✿ Cv.r : भवन्तीति शाखान्तरद्वितीया बहुवचनान्तः. ✿ —After 20ab, Ś1 B1 (only l. 1–2) D2.3.12.13 ins. :

30* परिचुम्बति संश्लिष्य भ्रमरश्चूतमञ्जरीम् ।
नवसंगमसंहृष्टः कामी प्रणयिनीमिव ।
भ्रमरश्चूतमञ्जर्या चलत्पल्लवपाणिना ।
विक्षिप्तः सांप्रतं भार्या सव्यलीक इव प्रियः ।

[(l. 1) D3 परिकुञ्चति; D12 परिचुम्बति. B1 संश्लिष्य; D3 संश्लिष्ट (for संश्लिष्य). D12 समराश् (for °रश्). —(l. 3) D3 विश्व- (for चलत्-).]

—B1 om. 20cd–21. —c) Ś1 D2.12.13 पुष्पाकर- (for पुष्पभार-). Ñ2 D7 -प्रवृद्धानां (for -समृ°). —d) Ś1 Ñ V1 B2 D2.3.7.12.13 M2 द्रुमाणां; B3 वृक्षाणां; D3 चलानां (for वनानां). Ś1 शिशिरात्यये; V1 शिशिरात्यये. —After 20, Ñ1 B2.3 (only l. 1) D7 ins. :

31* सीतया विप्रहीणस्य मम लक्ष्मण सांप्रतम् ।
वनेऽस्मिन्भयसंकाशो शकुनानि भवन्ति मे ।

[(l. 1) B2 सीतया तु विना चैतन्; D2 सीतायास्तु विनाशेन (for the prior half). B2 संप्रति (for सांप्रतम्). —(l. 2) Ñ1 illeg. for वने. B2 विष- (for भय-). B2 निष्फलानि (for शकुनानि).];

while D5.6.8–10 S ins. :

32* रुचिराण्यपि पुष्पाणि पादपानामतिश्रियः ।
निष्फलानि महीं यान्ति समं मधुकरोत्करैः ।

[(l. 1) M1 रुचिराणि (for रुचि°). G अति (G3 °ति) श्रियः (for °श्रियः). —(l. 2) M3 निर्याणि (for निष्फलानि).]

21 V2 illeg. for 21 (cf. v.l. 22). B1 om. 21 (cf. v.l. 20). —a) Cg.k वदन्ति (as in text); Ct भवन्ति. G2 M1 राव- (for रावं). Ś1 Ñ V2 B2.3 D2.3.7.12.13 समभिक्रान्ताः (Ś1 °ता; D3 °का) प्रमुदिताः; D5.8–10 T2 च (D1 मे) दृष्टि कामं शकुनाः; D6 वदन्ति कलमुदिताः. —b) D5.8–10 T2 मुदिताः (for शकुनाः). Ñ1 V1 B2.3 transp. शकुनाः and संघशः. —c) V1 आकूजन्त (for °ह्वयन्त). Ś1 Ñ1 D2.3.7.12.13 T2 G1 M2 आह्वयन्ति (G1 °यति) च चान्योन्यं. —d) D7 -(उ)न्मादकरे; G (ed.) -(उ)त्साहकरा (for -(उ)न्माद°). —After 21, D5.6.8–10 S ins. :

33* वसन्तो यदि तत्रापि यत्र मे वसति प्रिया ।

22 V2 illeg. for 22 (cf. v.l. 21). Ś1 om. (hapl.) 22–23. B1 transp. 22 and 23. Ñ V1 B1–3 D2.3.7.12.13 transp. 22ab and 22cd. —a) Ñ B1–3 D7 सीता परवशा (Ñ1 °शा) माता (Ñ2 D7 सीता; B1 माता); V1 ***(व-*)माता; D2.3.12.13 दीना परवशं माता. —b) V2 सा च; D6 om. (for सापि). B1.2 सापि शोच्या यदं यथा (D3 यथा यदं). —After 22ab, D5.6.8–10 S ins. :

34* नूनं न तु वसन्तस्तं देशं स्पृशति यत्र सा ।
कथं ह्यसितपद्माक्षी वर्तयेत्सा मया विना ।
अथवा वर्तते तत्र वसन्तो यत्र मे प्रिया ।
किं करिष्यति सुश्रोणी सा तु निर्भर्त्सिता परैः ।

[(l. 1) D6 न हि; G2 M2 Ck ननु (for न तु). G1 M2 transp. नूनं and न तु. D8.10 वसंतस्तु; G2 °स्तथ; M2 °तोऽयं (for °न्तस्तं). G3 व्रजति (for स्पृशति). —(l. 2) D6 वर्तेत (for °येत्). T1 M1.2 transp. मया and विना. —(l. 3) G2 वर्तेता (for °ते). —(l. 4) T1 सापि; M3 या तु (for सा तु). ✿ Ct : अथवा वर्तते तत्र वसन्तस्तथापि परैः शत्रुभिः पीडिता या सा अतस्तस्या वसन्तः किं करिष्यति पञ्चतीकाशपत्नी कामोत्पन्ने कामपीडा-नवकाशादिति भाव इति भावः । परे तु तत्र वसन्तो नास्त्येव । तस्मात् मया विना सा कथं तत्र तिष्ठेत् । अतो वसन्तस्तत्र ... एव मुख्यतया अथवेति. ✿]

—c) V2 D6 श्यामपद्म-. D6 -विशालाक्षी; D10 -कमलाक्षी (for -पलाशाक्षी). —d) G2 M1.2 मृदुभाषी. M2 मम (for च मे). Ñ2 V1 B1–3 D2.3.7.12.13 विना भूता मया प्रिया (B2 सती; D3 प्रिया मम). T1.2 G3 M3 मृदुपूर्वाभिभाषिणी. —After 22, D5.6.8–10 S ins. :

35* नूनं वसन्तमासाद्य परित्यक्ष्यति जीवितम् ।
दृष्टं हि हृदये पुष्पितं मन्मथं पश्यते ।
नाथे वर्तयितुं सीता मया सार्धं मयैव हि ।
मयि भावो हि वैदेह्यास्तत्त्वतो विनिवेशितः ।
ममापि भावः सीतायां सर्वथा विनिवेशितः । [5]

[D10 om. l. 2–3. —(l. 2) D5.8 मंयुर- (for हृदये). —After l. 3, G1 ins. :

35(A)* मार्गे वर्तयितुं मामपि हि वरिष्ठे ।

—(l. 4) G1 (त)मि; M3 तु (for हि). M1 सत्ये (for तत्त्वतो). —M3 om. (hapl.) l. 5. —(l. 5) M1.8 मम

एष पुष्पवहो वायुः सुखस्पर्शो हिमावहः ।
तां विचिन्तयतः कान्तां पावकप्रतिमो मम ॥ २३
तां विनाथ विहंगोऽसौ पक्षी प्रणदितस्तदा ।
वायसः पादपगतः प्रहृष्टमभिनर्दति ॥ २४
एष वै तत्र वैदेह्या विहगः प्रतिहारकः ।
पक्षी मां तु विशालाक्ष्याः समीपमुपनेष्यति ॥ २५
पश्य लक्ष्मण संनादं वने मदविवर्धनम् ।
पुष्पिताग्रेषु वृक्षेषु द्विजानामुपकूजताम् ॥ २६
सौमित्रे पश्य पम्पायाश्चित्रासु वनराजिषु ।
नलिनानि प्रकाशन्ते जले तरुणसूर्यवत् ॥ २७

G 3 79 21
B 4 1 62
L 3 82 27

(for मम) G3 भूव (for भाव) D6 वैदेह्यां (for सीताया) G3 सता (for सखा)]

23 V3 illeg for 23 (cf v l 21) Ś1 om 23 (cf v l 22) B1 transp 22 and 23 —a) Ñ2 V1 B3 D7 शीत (for वायु) B4 सब पुष्पावहप्रीत —b) N3 B1 D3 12 13 सुखावह N2 V1 B2 3 D7 हि मारुत (for हिमावह) —c) N2 D7 स (for हि) —N1 illeg from 23c–24d —d) B2 (sup lin also) D5 प्रतिमोपम (for °मो मम) —After 23 D5 [illegible] S ins

36* सदा सुखमह मन्ये य पुरा सह सीतया ।
मारुत स विना सीता शोकसंजननो मम ।

[(l 2) M3 शोक (for शोर) G2 M3 संजननो M2 क°पने (for संजननो)]

24 V1 illeg for 24 (cf v l 21) N1 illeg for 24ab (cf v l 23) —a) Ś1 N2 B2 3 D2 [illegible] विनितागो V1 विनिताशो B1 न सीतागो G1 M1 2 Cm g सो विना स (for तां विनाथ) B2 D3 विहगो N2 V1 B1 3 D7 [s]य M3 य (for ऽसौ) G(ed) नमितागोयमसक्यो —b) T1 Ch तथा (for तदा) Ś1 D2 [illegible] पक्षी प्रमुदित तदा N2 B1 3 D7 मया प्रभु (N2 D7 °भ) रिव सुख (N2 B3 [illegible]) V1 स प्रभु प्रण्डित [illegible] G3 पक्षी परदितस्तथा M1 पक्षी प्रणदति स्वय [illegible] Cv [illegible] Ct आवाप्तात सन्नू प्रदृष्टि [illegible] —) Ś1 N V1 B1 D2 [illegible] B1 2 D2 [illegible] (for वायसः) —d) G(ed) हृष्टमाम् (for प्रहृष्टम्) N2 V B2 3 D2 [illegible] मभि (B1 इव) नर्दति V1 मभिनद्ति D3 हृष्ट नर्दति D[illegible] G3 Ct °कूजति M1 °वसति (c c) (for अभिनर्दति)

25 V1 illeg for 25 (cf v l 21) —a) N2 V1 B2 3 D7 स तत्र (for [illegible]) G1 [illegible] (lam ...) M1 वै तत्र (for वै तत्र) —b) D3 Cm विहग D[illegible] प्रीतिकारक (for प्रतिहारक) N2 V1 B1 3 D7 महान् (B1 °र्द B2 °मो) कथयिष्यति V1 वयङ कथयिष्यति —cd) M1 वन (for पक्षी) Ś1 मत्तो D1 मां तु (for मां तु) Ñ1 V1 B1 3 D7 पक्षी कूजकूजति तस्याश्च कुमाहे भ्रम (D7 °यि) [illegible] Cv मां विनाथा [illegible] विहग प्रीतिकारक इति प्राचीन पाठ । स पक्षी तस्या सपोगकाल तथा [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] पक्षी मां विना [illegible] [illegible] प्रापयिष्यति आगम इत्यथ । यथा [illegible] [illegible] [illegible] सुखदु [illegible] आगम स तस्या [illegible] अन्यथा सैतत् पक्षिनाशो भविष्यतीति सभावयति । वायस इत्यादि प्रथमेकम् । राम [illegible] वायस [illegible] [illegible] य एष पादपगतो वायस पक्षी अत्र प्रहृष्टमभिकूजति । विशेषो वैदेह्या [illegible] सोसौ तत्र वै तस्या समीपेदि कूजिष्यति ततश्चाय पक्षी मां तु विशालाक्ष्या समीप [illegible] [illegible] [illegible] श्रवण मां स्मृत्वा रोदतीत्यथ अत्रापि तु [illegible] विहग प्रतिहारक इति प्रकल्प्य [illegible] [illegible] तद्भावस्य स्पष्ट [illegible] सर्वेषि तथैव Ct also quotes Kataka &c —After 25 Ś1 D2 [illegible] ins

37* एष कूजति धर्मात्मा रमयन्सहचारिणम् ।
न चापि दुर्गानादस्या विमयमपि नश्यति ।
सर्वेषामिव सयाति विहोऽस्य भावया वने ।
मां मूकमुद्दि मम तो न विमुक पदात्पदम् ।

[(l 2) D3 नो पिबी [illegible] (for [illegible]) —(l 4) Ś1 [illegible] D2 [illegible] (for °वे) D3 [illegible] (for the prior half) D2 [illegible] D2 [illegible] (for [illegible])]

26 V1 illeg for 26 (cf v l 21) —a) D6 T1 2 G M3 शृणु Cm g k t as in text (for पश्य) Ś1 D2 [illegible] B1 [illegible] B2 [illegible] (for संनाद) —b) Ś1 N V1 B1 2 D2 [illegible] मम (D7 वन) मन्मथवर्धन (Ś1 D2 [illegible] °न) D2 [illegible] —c) G3 द्रुमेषु पुष्पिताग्रेषु —d) Ś1 D2 अभिनिर्नदिता N1 D2 [illegible] अभिनिर्नदता (D2 °न D3 [illegible]) Ś2 V1 B1 D [illegible] (V1 [illegible]) D1 [illegible] B2 [illegible] D2 [illegible] G1 Ct [illegible] [illegible] (for उपकूजताम्) —After 26 D2 [illegible] S ins

38* [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] [5]
[illegible]

[(l 1) D3 [illegible] (for °सो) G1 [illegible] (for [illegible]) —(l 2) D2 [illegible] T1 M1 [illegible] G1 [illegible] (for [illegible]) —(l 3) D1 Ct [illegible] —(l 4) C1 [illegible] —(l 5) C M1 [illegible]]

27 V1 illeg for 27 (cf v l 21) —a) N2 V1 D2 [illegible] चित्रासु —After 27 [illegible]

3 79 26
4 1 63
3 81 35

एषा प्रसन्नसलिला पद्मनीलोत्पलायुता ।
हंसकारण्डवाकीर्णा पम्पा सौगन्धिकायुता ॥ २८
चक्रवाकयुता नित्यं चित्रप्रस्थवनान्तरा ।
मातंगमृगयूथैश्च शोभते सलिलार्थिभिः ॥ २९
पद्मकोशपलाशानि द्रष्टुं दृष्टिर्हि मन्यते ।
सीताया नेत्रकोशाभ्यां सदृशानीति लक्ष्मण ॥ ३०

39* मधुरं कोकिलो मन्दमृतुदोषेण कूजति ।
पम्पां पश्य सुविस्तीर्णां कथा श्रुतवतामिव ।,

while D5 6 8 10 S ins

40* किंनरा नरशार्दूल विचरन्ति ततस्ततः ।
इमानि शुभगन्धीनि पश्य लक्ष्मण सर्वशः ।

[(l 1) D5 8-10 T2 ततम्, D6 G3 ततम् (with hiatus) (for ततस्) —(l 2) D6 G3 M1 2 शुचि, G1 न शु (for शुभ) D4 पश्य रम्याणि लक्ष्मण (for the post half)]
—B1 om 27cd —c) Ś1 D1 12 13 सलिल्य स, D5 °न्यश्च (for °नानि) Ñ1 प्रकाशते सलिल्यस्त, V1 पद्मानि चास्यां शोभते —d) M3 अहो तरुणमार्यवत् —For 27cd, Ñ2 B1 2 D7 subst

41* मधुरं कोकिलालापमृतुदोषेण कूजताम् ।

[B2 मस्तदोषेण, B3 ऋतुभेदेन (for ऋतुदोषेण) B3 कूजित]

—Ñ2 D7 cont

42* षट्पदाश्च सुसंहृष्टा वनेषु च सुगन्धिषु ।
वसन्ते समनुप्राप्ते नानाविहगकूजिते ।

—After 27, Ś1 D2 5 12 13 ins

43* हिमनाशङ्कमानाभिः पुरैसिल्लकपाटवैः ।
नीचाभिरिव वल्लीभिः कुड्मलाभ्रस्य वृता ।

[(l 1) D2 हिमम् (for हिमम्) D5 कुम्भैः (for पुरैः) D13 शान्ते (for पार्श्वे) —(l 2) D2 13 वाशीभिः (for वल्लीभिः) D2 शीतानिलिरिव वापीभिः (for the prior half)]

28 V3 illeg for 28 (cf v l 11) —d) M1 [उ]त्पलैर् (for [उ]त्पल) V2 [अ]न्विता (for [आ]युता) Ś1 Ñ1 B1 D1 12 13 पद्मिनी चोत्पलायुता B2 3 पद्मिन्युत्पलसंयुता —d) Ñ2 B2 3 D7 पुष्प, G1 वापी (for पम्पा) D6 M2 [अ]न्विता (for [आ]युता) Ś1 Ñ1 B1 D2 3 12 13 पद्म(Ñ1 illeg B1 पुष्प D2 पुष्प)सौगन्धिकाकुला V1 पद्मगन्धोपशोभिता Cv p r as in text —After 28 D5 6 8-10 S ins

44* जले तरुणसूर्याभैः षट्पदाहतकर्णिकैः ।
पङ्कजैः शोभते पम्पा समन्तादभिसंवृता ।

29 V3 illeg for 29 (cf v l 11) M1 lacuna for 29a —a) V1 पुष्पसौगन्धिका दिव्या G1 चक्रवाकरणावर्ती —b) T1 चित्रप्रस्थ, G2 M3 °प्रस्था (for °प्रस्थ) Ś1 Ñ1 B1 D1 2 3 12 13 विविधद्रुमसंवृता (Ñ1 °युता B1 D1 °वृता), Ñ2 V1 D7 विविधद्रुमशोभिता —After 29ab, M1 ins. :

45* क्रौञ्चसारससंयुक्ता पम्पा सौगन्धिकायुता ।

—c) Ś1 B1 D1 2 6 11 13 M1 मातंगैर्, G2 मत्तमातंगयूथैश्च —d) Ś1 Ñ2 B1 D2 5 12 13 सेवितेव जलार्थिभिः, Ñ2 V1 B2 3 D7 सेविता साधु (B2 3 पश्य) लक्ष्मण —After 29 D5 6 8-10 S ins

46* पवनाहतवेगाभिरूर्मिभिर्विमलेऽम्भसि ।
पङ्कजानि विराजन्ते ताड्यमानानि लक्ष्मण ।
पद्मपत्रविशालाक्षीं सततं प्रियपङ्कजाम् ।
अपश्यतो मे वैदेहीं जीवितं नाभिरोचते ।
अहो कामस्य वामत्वं यो गतामपि दुर्लभाम् । [5]
स्मारयिष्यति कल्याणीं कल्याणतरवादिनीम् ।
शक्यो धारयितुं कामो भवेदभ्यागतो मया ।
यदि भूयो वसन्तो मां न हन्यात्पुष्पितद्रुमः ।
यानि स्म रमणीयानि तया सह भवन्ति मे ।
तान्येवारमणीयानि जायन्ते मे तया विना । [10]

[(l 1) M2 Cg [आ]हित, Cv r m t as above (for [आ]हत) —(l 2) G1 damaged for पङ्क —(l 3) D6 T3 प्रियवादिनीं, G1 2 M2 °दर्शनां, M1 2 पङ्कजप्रिया (for प्रियपङ्कजाम्) —(l 4) G1 सौमित्रे (for वैदेहीं) T1 G3 जीवितुं, G1 °न (for °तं) T2 M3 नाभिरोचये —(l 5) M2 कामस्य (for वामत्वं) M1 योषितामपि दुर्लभ (sic) (for the post half) —(l 6) G2 M1 2 स्मारयति (M1 °ति) G2 °यति (for °यिष्यति) —(l 7) D2 मारयितुं (sic) D6 T3 धारयितुं (for धार°) G1 अभ्यङ्गनो G(ed) Ch मयागतो (for अभ्यागतो) D6 मम ※ Cv r शक्यो धारयितुं मम इति पाठः ※ —(l 9) G2 M1 तं (for स्म)]

30 V3 illeg for 30 (cf v l 11) Ñ1 illeg for 30ab —a) V1 B3 पद्मकोश Ś1 D1 12 13 प्रकाशानि (for -पलाश°) B1 पद्मान्यलोकयुष्माणि —b) Ś1 Ñ2 V1 B1 2 D2 3 7 12 13 M2 दृष्टुं, Ct as in text (for द्रष्टुं) Ñ2 V1 B1 D7 G2 हि (Ñ2 D1 च) दृश्यते, B1 3 च मन्यते D6 हि मन्यसे (for हि मन्यते) —c) Ñ2 D7 नेत्रपद्माभ्यां, V1 B1 °कोषाभ्यां (for °कोशाभ्यां) —d) Ś1 B1 D1 12 13 [इ]वा Ñ1 D2 [इ]ह (for [इ]ति) ※ Ct नेत्रकोशाभ्यां नेत्र पद्माभ्यां। अत्र प्रदेशे अन्येऽपि कथन श्लोकाः प्रत्युक्तिर्येतेषु सन्ति ते हेया इति न प्रदर्श्यन्ते। कतिपयपद्यप्रमत्तकोविदकविलालालसोलुलितवियदैर्विदुरकुमारैः स्वप्रकृत्यानुगमनेन वा सहपाठसमक्रमपतनसंभावनाभ्रमेण वा कौतूहलेन प्रसङ्गेन वा तादृशाः श्लोकाः कोशेषु लिखिता इति वेदनीया। Cr also comments similarly ※ —After 30 Ñ2 V1 B1 3 D7 ins. :

47* लोकमध्ये तु सौमित्रे नवीनं पश्य पुष्पितम् ।
दृश्यो दूरात्ते रम्यं प्रदीप्तमिव किंशुकैः ।

पद्मकेसरसंसृष्टो वृक्षान्तरविनिःसृतः ।
निःश्वास इव सीताया वाति वायुर्मनोहरः ॥ ३१
सौमित्रे पश्य पम्पाया दक्षिणे गिरिसानुनि ।
पुष्पितां कर्णिकारस्य यष्टिं परमशोभनाम् ॥ ३२
अधिकं शैलराजोऽयं धातुभिस्तु विभूषितः ।
विचित्रं सृजते रेणुं वायुवेगविघट्टितम् ॥ ३३
गिरिप्रस्थास्तु सौमित्रे सर्वतः संप्रपुष्पितैः ।
निष्पत्रैः सर्वतो रम्यैः प्रदीप्ता इव किंशुकैः ॥ ३४
पम्पातीररुहाश्चेमे संसक्ता मधुगन्धिनः ।
मालतीमल्लिकाषण्डाः करवीराश्च पुष्पिताः ॥ ३५
केतक्यः सिन्दुवाराश्च वासन्त्यश्च सुपुष्पिताः ।
माधव्यो गन्धपूर्णाश्च कुन्दगुल्माश्च सर्वशः ॥ ३६
चिरिबिल्वा मधूकाश्च वञ्जुला बकुलास्तथा ।
चम्पकास्तिलकाश्चैव नागवृक्षाश्च पुष्पिताः ॥ ३७

G 3 79 5
B 4 1 8
L 3 82 20

[(l 1) B2 °लप्रसवा V1 शुभप्रद (for पश्य पुष्पितम्) —(l 2) M1 [S]रण्य (for रम्य) B2 प्रदीप्तैर् (for °प्तम्)]

31 V3 illeg for 31 (cf v l 11) V1 om 31^{ab} —^{a}) B1 D5 8 13 पद्मकार Ś1 D12 G1 संस्पृष्टो D3 सङ्गतो G2 M1 3 संहृष्टो (for संसृष्टो) —^{b}) G1 विनिर्गत —For 31^{cd} N2 B2 3 D7 subst

48* पद्मपुष्परजोमिश्र पादपा उत्तरि सृत ।
[G(ed) रजोमिश्र (for °मिश्र)]

—^{c}) N V1 B2 3 D 5 8 10 S निश्वास —^{d}) D1 G1 वायुर्वाति (by transp) D3 वाति वातो (for वाति वायुर्) Ś1 N V1 B1 3 D2 5 7 13 3 मनोरम (for हर) ❀ Ck पद्मकेसरत्यादि विशेषणाभ्या शैत्यसौरभ्यमान्द्यगुणसम्पन्नम् । अत्र द्विपा प्रविश्य क्वचिद्दृश्यन्त न तूपेभ्यन्त ❀

32 V3 illeg for 32 (cf v l 11) —^{a}) Ś1 V1 B1 3 D3 3 13 15 पम्पाया —^{b}) V2 दक्षिणो (s c) (for दक्षिणे) Ś1 N V1 B1 3 D2 5 7 13 15 C3 गिरिसानुषु —^{c}) Ś1 N B 3 D1 3 3 15 16 पुष्पिता V1 पुष्पिता (for ता) D3 5 9 कर्णिकारस —^{d}) D5 6 9 10 G2 शोभिता T2 शोभिनीं (for °भनाम्) Ś1 N V2 B1 3 D2 3 5 7 13 यष्टि (V1 °ष्टी) परमशोभना (V1 °ना)

33 V3 illeg for 33 (cf v l 11) —^{a}) Ś1 N1 B1 D3 3 13 15 शैलराजस्य (for °राजोऽयं) —V1 illeg from 33^{b} up to वि in 33^{d} —^{b}) Ś1 B1 3 D3 5 12 15 सुविभूषिता D3 सुमनोहरा D5 6 10 T1 सु वि° G(ed) च विभू° (for सु विभूषित) —^{c}) N2 V1 B2 3 D7 धातुर्न B1 पुष्पाणी (for विचित्र) V1 om B2 रम्य (for रेणु) Ś1 D3 13 15 पुष्पाणी सृजत वर्ष —^{d}) Ś1 V2 D3 13 15 विघट्टिता N2 D1 G2 3 विघट्टित (for °तम्) V2 B1 3 वायुवगेन घट्टित (G[ed] °ट्टित) B1 वायुवेगविरोधित —After 33 N2 reads 35^{a} and 35^{d}

34 V3 illeg for 34 (cf v l 11) D7 om 34^{ab} V2 B1 3 transp 34 and 35 D5 reads 34 twice —^{a}) Ś1 D3 13 15 गिरिप्रस्थाः N2 V1 B1 3 °प्रस्थ च N1 सु) Ś1 D3 °प्रस्थाः D6 M1 °प्रस्थानु (for °प्रस्थास्तु) —^{b}) Ś1 D3 सम्प्रदत्त N1 °पुष्पितैः N2 V1 पुष्पितद्रुमान् B1 3 पुष्पितद्रुमान् D2 °पुष्पित (for संप्रपुष्पितैः) —D7 transp 34^{cd} and 35^{ab} —^{c}) M1 रम्य (for रम्यैः) Ś1 D3 13 15 निष्पत्रो (D3 13 °त्रैर्) द्रुमो रम्य N1 निष्पत्रैर्द्रुमो रम्य N2 V1 B3 D7 निष्पत्रा (V1 °त्रा)म्द्रुमा पश्य B1 3 निष्फलान् (B3 निष्पदान्) द्रुमा पश्य D5 निष्पत्रौ द्रुमो रम्य —^{d}) Ś1 N1 B2 D3 5 12 15 प्रदीप्तैर् N2 V2 B1 3 D7 प्रदीप्तानिव किंशुकान्

35 V3 illeg for 35 (cf v l 11) For 35 40 Ś1 D12 subst 53* V2 B1 3 transp 34 and 35 D7 transp 34^{cd} and 35^{ab} N2 reads 35^{a} and 35^{d} after 33 —^{a} D2 3 रुहा D6 T1 2 नदार् (for रुहाश्) N2 V1 B1 3 D7 चैव (for चेमे) —V2 om 35^{bc} —^{b}) V1 P1 3 D7 पुष्पिता D6 10 Ck 1 सलिमा Cg as in text (for संसक्ता) V2 D5 मधुगन्धिनि (D6 °न) D7 मधु° (for मधुगन्धिन) N1 D3 5 13 पुष्पितास्तु सुगन्धिन —N1 D3 5 15 om 35^{cd} —^{c}) D5 6 10 T2 षण्डा Cg as in text (for षण्डाः) V1 B 3 मालत्यो (V1 °ती) मल्लिकाश्चैव —^{d}) G(ed) सु (for च)

36 V3 illeg for 36 (cf v l 11) For subst in Ś1 D12 cf v l 35 and 40 —^{a}) V1 शारदा D5 पनसा M1 Cv r कम्बल (for केतक्य) N2 B1 3 D7 शोभित B1 केतका) सिन्दुवाराश्च B1 शोभित सिन्दुवाराश्च D6 10 सिन्दुवाराश्च D6 T1 2 सिन्दुवारा (T2 °रा T2 स्य) सिन्दुवाराश्च —^{b}) B वासन्त्यश्च N1 D1 D5 6 सर्वत्र N2 D7 सुपुष्पिता (for सुपुष्पिताः) —After 36^{ab} C3 reads 35^{cd} (preceded by l 2 of 51*) —^{c}) D6 T1 माधवा B1 बकुला पुष्पा B1 मधुसंपूर्णाः (for °पूर्णाश्च) D1 10 मातुलि (D3 °लु D5 °ल)पाश्च पूर्णाश्च —^{d}) N2 V1 B1 3 D7 पुष्पिता G1 सर्वत (for सर्वशः) —For 36^{cd} N1 B1 D3 13 subst

49* शोभन्ते माधव मासि कासवाला सुपुष्पिता ।
[N1 2 D1 3 सु (for सु)]

—Thereafter in N1 two lines are illeg

37 V3 illeg for 37 (cf v l 11) For subst in Ś1 D12 cf v l 35 and 40 N1 om 37 40 D1 om (l 1) 37 D3 om 37^{ab} —^{a}) V1 B1 3 D2 7 9 G1 चिरबिल्वा D5 °बिल्व) T2 चीरबिल्वा B2 मधुकास (for

3 79 38
4 1 79
3 82 42

नीपाश्च वरणाश्चैव खर्जुराश्च सुपुष्पिताः ।
अङ्कोलाश्च कुरण्टाश्च चूर्णकाः पारिभद्रकाः ॥ ३८
चूताः पाटलयश्चैव कोविदाराश्च पुष्पिताः ।
मुचुकुन्दार्जुनाश्चैव दृश्यन्ते गिरिसानुषु ॥ ३९
केतकोद्दालकाश्चैव शिरीषाः शिंशपा धवाः ।
शाल्मल्यः किंशुकाश्चैव रक्ताः कुरवकास्तथा ।
तिनिशा नक्तमालाश्च चन्दनाः स्यन्दनास्तथा ॥ ४०

मधूकाश्च] —^{b}) T1 G M बंजुला (for वञ्जला) Ñ2 V2 B1.3 D1 च तथापरे, B1 तिदुकास्तथा (for वकुलास्तथा) —D12 reads 37^{c}–38 after 40^{ab} —^{c}) D12 तत्र तालाश्च मालाश्च —^{d}) V2 नागरन्ध्राश्च, B2.3 °पुन्नागा, D11 °वहलाश्च, M2 वनवृक्षाश्च (for नागवृक्षाश्च) M3 सु (for च) Ñ2 D1 चन्दनाश्च सुपुष्पिता, B1 दृश्यते गिरिसानुषु —For 37, D1 subst

50* विविधैश्चान्यवृक्षाश्च बकुलान्वकुलास्तथा ।
चम्पकातिलकाश्चैव नागवृक्षाश्च पुष्पितान् ।

38 V3 illeg for 38 (cf v l 11) For subst in Ś1 D12 cf v l 35 and 40 Ñ1 V1 om 38 (for Ñ1 cf v l 37) D5 8–10 om (hapl) 38^{ab}. The sequence of st 38–41 in Ñ2 D1 is 38^{cd}, 41 (om 41^{cd}), 39 40^{ab}, 38^{ab} l 2–3 of 54*, 40^{c-f} B1 2 D1 read 38 (^{ab} and ^{cd} transp) after l 1 of 54* D1 reads after 40^{ef} and D12 after 40^{ab} —^{a}) D2 9 10 नीपास्तु (for नीपाश्च) B1–3 D6 वरणाश्च, D3 वार्°, M1 वार° (for वर°) —^{b}) D2 8 (for सु) V2 B1 D1 सर्वतो भाति पुष्पिता, B2 वकुलाश्चन्दनास्तथा, B3 चन्दना स्यंदनास्तथा, D12 खर्जूराश्चाश्च पुष्पिता —After 38^{ab}, B2.3 D4 8 9 10 S ins.

51* पद्मकाश्चैव शोभन्ते नीलाशोकाश्च पुष्पिता ।
लोधाश्च गिरिपृष्ठेषु सिंहकेसरपिंजरा ।

[(l 1) G1 [श्च]श्च M3 [च]श्च (for [व]श्च) B2 3 तिल कालाश्चवैशोका, पद्मकाश्चैव पुष्पिता M1 पद्मकासितलकाश्चैव शोभन्ते च सुपुष्पिता —G2 reads l 2 after 36^{ab} —(l 2) B2.3 पार्श्वेषु (for पृष्ठेषु) M2 पत्रा (for पिंजरा) B2 3 राजते स्व (B2 °व)लास्तथा (for the post half)]

—Then B2 cont l 2–3 of 54* G2 reads 38^{cd} after 36^{ab} (after l 2 of 51*) —^{c}) M1 करवाश्च, T2 3 करीरा (T3 °रा)श्च, G M3 कुरढाश्च (for कुरण्टाश्च) Ñ2 B1.3 D1 अंकोला (D1 °ला)श्च करनाश्च (B1 करंटाश्च [hypm]) B1 D2 8 10 टद्धु (D1 °द्धु)द्दाला कदम्बाश्च —^{d}) Ñ2 B1–3 D5 8–10 T G2 M1 2 Cv g पूर्णका, G1 भूर्जका, G3 वर्णिका, Cr k t as in text (for चू°) D5 8 10 M3 (before corr see m) पारिभद्रका, D6 M1 पारिभाद्रका

39 V3 illeg for 39 (cf v l 11) For subst in Ś1 D12, cf v l 35 and 40. Ñ1 B1 om. 39 (for Ñ1 cf v l 37) For sequence in Ñ2 D1 cf v l 38.—^{a}) G1 पाटलिकाश्च (for °लयश्च) D5 8 10 [श्च]पि (for [चै]व), Ñ2 D1 विदर्भा स्यन्दनाश्च, V1 D2 3 T2 G1 चूताश्च पाटलाश्चैव (T2 °आदि) —^{c}) D5 मुचिविंद, D6 T2 3 G M Cv r k t, ^{b} मुचु (D6 M1 °चि)विन्द, Ct as in text (for °कुन्दा) Ñ2 V1 B2 3 D1 अर्जुना मुचुक (B1 °चके)दा (Ñ2 दा)श्च, D5 कदुपा कदम्बाश्च —^{d}) V1 चरते, G2 शोभंते (for दृश्यन्ते)

40 V3 illeg for 40 (cf v l 11) Ñ1 om 40 (cf v l 37) For sequence in Ñ2 D1 cf v l 38 —^{a}) D5 वक्र ; D12 धवक, G1 केतक, M3 कक्कुक (for केतक) Ñ2 [उ]द्दालका (for [उ]द्दाल°) V1 केतकोद्दालकाश्चैव, B1 वकुलोद्दालकाश्चैव B2 कनका कुलकाश्चैव B3 D5 पनसाश्चै (B3 °श्च)दालकाश्चैव —^{b}) D5 T2 3 M3 Cr g शिंशुपा V1 B1–3 D2 8 10 तथा (for धवा) Ñ2 D1 च सुपुष्पिता, D6 शिंशुपाद्या, Cv as in text (for शिंशपा धवा) —After 40^{ab}, B2 ins

52* सर्वत पुष्पितामाभिर्लताभिरनुवेष्टिताम् ।

—D12 reads 37^{cd} and 38 after 40^{ab} —D12 om 40^{c-f} —^{c}) T G M1 3 शाल्मल्य, M2 शाल्मलय T1 शिंशुपाद्या (for किंशुकाद्या) Ñ2 V2 B1–3 D2 3 9 धवा (V1 धवा, B2 वाया ; D2 धुवा) शाल्मल्यश्च —After 40^{c} M1 repeats erroneously 37^{d}–38^{d} and 36^{c}–37^{d} —M1 om 40^{d} —^{d}) B3 वका (for रक्ता) Ñ2 B1 D5 कुरवकास, V1 कुरवकास, B1 D2 7 9 M2 कुरवकाश्च (for °वकास्त) D5 कोविदाराश्च पुष्पिता, D1 सततं दुर्वहस्तथा —After 40^{ed}, D2 reads 38 —D2 om 40^{ef} —^{e}) Ñ2 V1 D6 तिलिश्श D1 तिलिशा D1 T G M1 3 Cr t तिनिशा Cg as in text (for तिनिशा) B1 रक्तमाल्याश्च; D2 नक्र° (for नक्त°) D6 तिलकाद्या नक्तमालाश्च —^{f}) D5 लिकुचाश्च M Cr g स्पन्दनाश्च, Ck स्वन्दनाश्च (for स्यन्द°) Ñ2 D1 सौविंदे भाति पादपा, V2 B1–3 चंदनाश्च सुपुष्पिता, G(c l) चदना विपुला भान्ति ❀ Cv अत्र कोविदु लोकपौर्वापर्यविपर्ययो सुमिश्रो दीयमानेषु पदेषु मूलत एव मुनिनानुमत । शताश्या: रविताबहुविधक्रमात्रत वाल्मीकिसिदसिप्याचार्यक्रमानुमार् ए ता इत्येवरूयं पाठयेत्पुस्तकेषु पतितम् । Cr अत्र कोविदु श्लोक पौवापर्यविपर्ययो सुमिश्रो दीयमानेषु मूलत एव मुनीनाम मिवत । पवायां रविता बहुविद्यामाल्पतो वाल्मीकिशिष्यैः पाल्या सतत दुर्मतत् एता इत्येवरूपं वायेषु कोशेषु पतितम् । —For 35–40, Ś1 D12 subst

53* चम्पकास्तिलकाश्चैव कोविदाराश्च पुष्पिता ।
मुचुकुन्दार्जुनाश्चैव दृश्यन्ते गिरिसानुषु ।
कदम्बोद्दालकाश्चैव शिरीषा निम्बकास्तथा ।

विविधा विविधैः पुष्पैस्तैरेव नगसानुषु ।
विकीर्णाः पीतरक्ताभाः सौमित्रे प्रस्तराः कृताः ॥ ४१

हिमान्ते पश्य सौमित्रे वृक्षाणां पुष्पसंभवम् ।
पुष्पमासे हि तरवः संघर्षादिव पुष्पिताः ॥ ४२

G 3 79 39
B 4 1 92
L 3 82 47

वम तालाश्च सालाश्च नागवृक्षाश्च पुष्पिता ।
धवा शाल्मलयश्चैव रक्षु कुरबकास्तथा । [5]
पनसा नक्तमालाश्च चन्दनास्तिलकास्तथा ।
उडुम्बरा कदम्बाश्च पणकाश्च सुपणवा ।
नीवारा वरणाश्चैव खर्जूराश्चाश्च पुष्पिता ।

[(l 4) D12 तालाश्च मन्याश्च तथा (for the prior half) —(l 5) D1• रक्त (for रक्षु) —(l 6) D1• रक्त (for नक्त) —(l 7) D12 चुडरा]

—After 40 D5 8 10 S ins Ñ2 D ins l 2-3 only after 38[cd] while B2-3 D3 ins l 1 only after 40 and B1 alone cont l 2 3 after 51*

54* हिन्तालास्तिलकाश्चैव नागवृक्षाश्च पुष्पिता ।
पुष्पिता पुष्पिताग्राभिर्लताभि परिवेष्टितान् ।
द्रुमान्पश्येह सौमित्र पश्यामा रुचिरान्बहून् ।
वातविक्षिप्तविटपा यथासन्ना द्रुमानिमान् ।
लता समनुवर्तन्ते मत्ता इव वराङ्गिव । [5]
पादपात्पादप गच्छञ्शैलाच्छैल वनाद्वनम् ।
वाति नैकरसास्वाद समोदित इवानिल ।
केचित्पर्याप्तकुसुमा पादपा मधुगन्धिन ।
केचिन्मुकुलसंवीता श्यामवर्णा इवाबभु ।
इद मृष्टमिद स्वादु प्रफुल्लमिदमित्यपि । [10]
रागमत्तो मधुकर कुसुमेष्वेव लीयते ।
निलीय पुनर् पत्य सहसान्यत्र गच्छति ।
मधुलुब्धो मधुकर पम्पातीरद्रुमेष्वसौ ।
इय कुसुमसंघातैरुपस्तीर्णा सुखाकृता ।
स्वय निपतितैर्भूमि शयनप्रस्तरैरिव । 15]

[T1 3 G M om l 1 —(l 1) B1 तत्र नागालतानाश्च D3 [ताल्श्च तालाश्च (for the prior half B1 D3 चम्पक (for चूताश्च) B2 3 सानुवाश्च सुपुष्पिता (for the post half) —After l 1 B2-3 D3 read 3b —(l 2) B2 सुरैर (for °तान्) N2 D2 पुष्पितानगा (for °ग्राभिर्) B3 om (hapl) लताभि N2 B3 D2 अनु॰ G1 वन (for प°) —M1 om l 3 4 —(l 3) N2 B3 D2 पश्य नाना (for द्रुमान्पश्येह) B2 पश्यन्, D4 पश्यामा (for °ह) —(l 4) G1 वायु (for वात) G वना (for यथा) G2 3 M2 लता (for इमान्) —D6 reads l 5 (except लता) in marg —(l 5) G1 M2 सह संवेष्टिते M1 लता समनुवेष्टे (for the prior half) T1 नतु G2 दर्प (for वर) —(l 7) D6 T2 [अ]नेक (for नैक) D4 8 10 Ct [अ] नरा (for [अ] निलान्) G2 चन्दनि (for समो°) —(l 11) D4 8 12 रागाच्चैव (for °मत्तो) —M1 om. (hapl) from the post. half up to the prior half of l. 13 Cg [अ]प्रविश्य (for [ए]व ली°) —(l 12) T निलीय (for निलीय)]

41 N2 alleg for 41 (cf 4 1 11) For sequence in Ś1 D1 cf 4 1 38 B1 om 41 —[a]) Ś1 वृक्षै (for पुष्पैस्) —[b]) Ś1 Ś1 D2 3 10 11 शार्दूला वनसानुषु (N1 °व) N2 V1 B2 3 D2 सानेषु गिरिसानुषु —Ś1 D7 om 41[cd] —[c]) Ś1 D2 3 8 10 विकीर्णा, N1 विविधा, V1 B2 3 D1 विवर्णा D4 10 Ct विस्तीर्णा, T G1 2 M1 2 Cv m विशीर्णा, G2 सुवर्ण, Cg as in text (for विकीर्णा) Ś1 D1 2 3 12 G1 2 M2 पीतरक्ताभे, V1 रक्तपीताभा (by transp) B2 °वर्णाभा D3 °रक्ता वा D1 T1 2 M2 Cv r m g °रक्ता हि, Ck t as in text (for पीतरक्ताभा) —[d]) Ś1 N2 D1 3 12 13 प्रस्तरीकृता V1 पश्य पादपा, B1 3 भाति पादपा (for प्रस्तरा कृता)

42 N2 alleg for 42 (cf 4 1 11) —[a]) Ś1 B2 D1 3 12 13 वसन्त G(ed) वनेषु (for हिमान्त) Ś1 D2 10 12 सर्वेषा (for सौमित्रे) N2 पुष्पप्रसव सौमित्र —[b]) V1 वयत, N2 V1 B1-3 D1 द्रुमाणा D6 (m also) पुष्पाणा (for वृक्षाणा) N1 D1 3 11 प्रसव B1 (m also) मप्रद, T2 प्रसव M1 सप्रय (for °संभवम्) —[c]) G2 पुष्पमासेषु (for °से हि) Ś1 N V1 B1 2 D1 2 13 13 पुष्पमासे विकाशेण D3 पुष्पमासान्हि वृक्षाणा —[d]) N V1 B1 2 D2 7 सहर्षाद्, D1 13 महर्षा, D3 हर्षिता, G(ed) महर्षाद् (for संघर्षाद्) Ś1 N1 D2 3 12 पुष्पिता द्रुमा D11 पुष्पितद्रुमा (for इव पुष्पिता) —After 42 D1 8 10 S ins

55* आह्वयन्त इवान्योन्य नगा षट्पदनादिता ।
कुसुमोत्तमसरिस्पा शोभन्ते बहु लक्ष्मण ।
एष कारण्डव पक्षी विगाह्य सलिलं शुभम् ।
रमते कान्तया सार्धं काममुद्दीपयन्निव ।
मन्दाकिन्यास्तु यदिद रूपमेतन्मनोहरम् ।
ख्याता यदि विख्याता गुणास्तस्या मनोरमे । 5]
यदि दृश्येत सा साध्वी यदि चेह वसेमहि ।
स्पृहयेय न शक्राय नायोध्यायै रघूत्तम ।
न हीदृशेषु रम्येषु शाद्वलेषु तथा मम ।
रमतो मे सर्वविहिता न कामेषु स्पृहा भवेत् । [10]
अमी हि विविधै पुष्पैस्तरवो रुचिरच्छदा ।
काननेऽस्मिन्विना कान्ता चित्तमुन्मादयन्ति मे ।

[(l 1) D6 (in marg) रिक्तो G R[illegible] विरुतो (for °नादिता) —M2 reads l 3 [illegible]

3 79 38
4 1 79
3 82 42

नीपाश्च वरणाश्चैव खर्जूराश्च सुपुष्पिताः ।
अङ्कोलाश्च कुरण्टाश्च चूर्णकाः पारिभद्रकाः ॥ ३८

चूताः पाटलयश्चैव कोविदाराश्च पुष्पिताः ।
मुचुकुन्दार्जुनाश्चैव दृश्यन्ते गिरिसानुषु ॥ ३९

केतकोद्दालकाश्चैव शिरीषाः शिंशपा धवाः ।
शाल्मल्यः किंशुकाश्चैव रक्ताः कुरवकास्तथा ।
तिनिशा नक्तमालाश्च चन्दनाः स्यन्दनास्तथा ॥ ४०

मधूकाश्च) —^{b}) T1 G M बकुला (for वञ्जुला) Ñ2 V1 B2.3 D1 च तथापरे, B1 तिंदुकास्तथा (for वञ्जुलास्तथा) —*D18 reads* 37^{c}–38 *after* 40^{ab} —^{c}) D13 तत्र शालाश्च मालाश्च —^{d}) V1 नागरूपाश्च, B2.3 °पुष्पाश्च, D13 °वृक्षाश्च, M2 वनवृक्षाश्च (for नागवृक्षाश्च) M3 सु (for च) Ñ2 D7 चम्पकाश्च सुपुष्पिता, B1 दृश्यते गिरिसानुषु —For 37, D5 subst

50* तिरिविल्वश्लमधूकाश्च वञ्जुलावकुलास्तथा ।
चम्पकास्तिलकाश्चैव नागवृक्षाश्च पुष्पितान् ।

38 V3 illeg for 38 (cf v l 11) For subst in Ś1 D12, cf v l 35 and 40 Ñ1 V1 om 38 (for Ñ1, cf v l 37) D8-10 om (hapl) 36^{ab}. The sequence of st 28-41 in Ñ2 D7 is 36^{cd}, 41 (om 41^{cd}), 39, 40^{ab}, 38^{ab} l 2-3 of 54*. 40^{c-f} B1-3 D5 read 38 (^{ab} and ^{cd} transp) *after l. 1 of* 54* D7 reads after 40^{cd} and D13 after 40^{ab} —^{a}) D5.11 नीपाश्च (for नीपाश्च) B1-3 D6 वरणाश्च, D1 वार°, M1 वार° (for वर°) —^{b}) D1 स (for सु) Ñ2 B1 D7 सर्वतो भाति पुष्पिता, B2 वञ्जुलाश्चद्रुमास्तदा B3 चंदना स्यन्दनास्तथा, D13 खर्जूराश्चाश्च पुष्पिता —After 38^{ab}, B2.3 D5.6.12 S ins

51* पद्मकाश्चैव शोभन्ते नीलाशोकाश्च पुष्पिता ।
लोध्राश्च गिरिपृष्ठेषु सिंहकेसरपिञ्जराः ।

[(l 1) G2 [अ]त्र, M1 [त]त्र (for [प]त्र) B2.3 नीलरक्ताश्चाशोका पद्मकाश्च पुष्पिता, M3 पद्मकास्तिलकाश्च शोभन्ते च पुष्पिता —*G1 reads l 2 after* 36^{ab} —*(l 2)* *B2.3* शृङ्गेषु (for पृष्ठेषु) M3 -पद्मा (for पिञ्जरा) B2.3 शोभन्ते सर (B2 °च)न्तास्तथा (for the post half)]

—Then B1 cont l 2-3 of 54* G1 reads 38^{cd} after 36^{ab} (*after l 2 of* 51*) —^{c}) M1 करञ्जाश्च, T2.3 करटा (T3 °टा)श्च; G M3 कुरडाश्च (for कुरण्टाश्च) Ñ2 B2.3 D1 अंकोल(D5 °ला)श्च करञ्जाश्च (B3 करदाश्च [hypm]), B1 D2.3.12 उद्दु(D1 °द्दं)म्बरा कदंबाश्च —^{d}) Ñ2 B1-3 D2.3.5-7.13 T G2 M2.3 Cv g पूर्णका, G1 भूर्जका, G2 पर्णिका, Ck h t as in text (for चू°) D5.12.13 M1 (before corr sec. m) परिभद्रका, D2 M1 पारिभाद्रका

39 V3 illeg. for 39 (cf v l 11) For subst in Ś1 D12, cf v l 35 and 40. Ñ1 B1 om. 39 (for Ñ1 cf v l. 37) For sequence in Ñ2 D7, cf v.l 38.—^{a}) G1 पाटलिकाश्च (for °लयश्च) D2.10.12 [अ]पि (for [च]व). Ñ2 D7 विकचा रक्तवर्णाश्च V2 D2.3 T2 G1 पूर्णश्च पाम्लाश्चैव (T2 °आपि) —^{c}) D5 मुविछिन्द, B2 T2.3 G M Cv r k t p मुचु(D6 M2 °चि)लिन्द, Ct as in text (for °कुन्दा) Ñ2 V1 B2.3 D7 अर्जुना मुचुकु(D2 °चके)न्दा(Ñ2 दा)श्च, D5 इङ्गुदा कदंबाश्च —^{d}) V1 चाले, G1 शोभन्ते (for दृश्यन्ते)

40 V3 illeg for 40 (cf v l 11) Ñ1 om 40 (cf v l 37) For sequence in Ñ2 D7 cf v l 38 —^{a}) D1 पत्रक, D13 चंपक, G1 कनक, M2 कतुक (*for* केतक) Ñ2 [उ]द्दालकाश्च (for [उ]द्दाल°) V1 कनकोद्दालकाश्चैव, B1 केतकोद्दालकाश्चैव, B2 पनका कुरकाश्चैव, B3 D5 केतक्यो (B3 °क्यू)द्दालकाश्चैव —^{b}) D5 T2.3 M3 Cr g शिंशुपा V1 B1-3 D2.3.13 तथा (for धवा) Ñ2 D7 च सुपुष्पिता, D6 शिंशुपादपा, Cv as in text (*for* शिंशपा धवा) —After 40^{ab}, B3 ins

52* सर्वत पुष्पिताग्राभिर्लताभिरुपवेष्टितान् ।

—D13 reads 37^{cd} and 38 after 40^{ab} —D13 om 40^{c-f} —^{c}) T G M1.2 शाल्मल्य, M3 शाल्मल्य T1 शिंशुपाश्च (for किंशुकाश्च) Ñ2 V1 B1-3 D2.3.7 धवा (V1 चरा, B3 वाचा, D1 शुभा) शाल्मल्यश्चैव —After 40^{c}, M1 repeats erroneously 37^{d}–38^{b} and 36^{c}–37^{b} —M1 om 40^{d} —^{d}) B3 यक्ता (for रक्ता) Ñ2 B1 D7 कुरुवकाश्च, V1 कुबरकाश्च, B2 D2.3 M3 कुरवकाश्च (for °वकास्) D5 कोविदाराश्च पुष्पिता, D5 शरद्रु कुर्वकस्तथा —*After* 40^{cd} *D2 reads* 38 —*D2 om* 40^{ef} —^{e}) Ñ2 V1 *D6* तिलिशा, *D7* निलिसा, *D8* T G M1.2 Cv r तिमिशा Cg as in text (for तिनिशा) B1 रक्तमालाश्च, D7 नक्त° (for नक्त°) D5 निशाख्या नक्तमालाश्च —^{f}) D2 तिलकाश्च । M Cr g स्पन्दनाश्च, Ck स्यन्दनाम् (for स्यन्द°) Ñ2 D7 सौमित्रे भाति पादपा, V1 B1-3 चंदनाश्च सुपुष्पिता, G(e1) चन्दनाः पिचुला अपि ॥ G1 अत्र कोशेषु श्लोकपौर्वापर्यविपर्यासो मुद्रितेषु दीयमानेषु कोशेषु मूलम् एव मुद्रितानुमतम् । पूर्वार्धं रक्तिमाग्बहुविस्तरमास्त काश्चिद्विशिष्टरूपाण्यपाठमनुसृत्य लग्नं इत्येतद्दर्थं प्रायेण पुस्तकेषु पतितम् । Cr अत्र कोशेषु श्लोकपौर्वापर्यविपर्यासो मुद्रितेषु दीयमानेषु मूलम् एव मुद्रितानाम निश्चय । पूर्वार्धं रक्तिमाग्बहुविस्तरमास्त काश्चिद्विशिष्टरूपाण्यपाठमनुसृत्य लग्नं इत्येतद्दर्थं प्रायेण कोशेषु पतितम् . ॥

—For 35-40, Ś1 D12 subst

53* पनसाश्चिरपाक्षश्चैव कोविदाराश्च पुष्पिता ।
मुचुकुन्दार्जुनाश्चैव दृश्यन्ते गिरिसानुषु ।
चम्पकोद्दालकाश्चैव शिरीषा शिंशपास्तथा ।

विविधा विविधैः पुष्पैस्तैरेव नगसानुषु ।
विकीर्णाः पीतरक्ताभाः सौमित्रे प्रस्तराः कृताः ॥ ४१

हिमान्ते पश्य सौमित्रे वृक्षाणां पुष्पसंभवम् ।
पुष्पमासे हि तरवः संघर्षादिव पुष्पिताः ॥ ४२

G 3 79 39
B 4 1 91
L 3 82 47

तत्र तालाश्च सालाश्च नागवृक्षाश्च पुष्पिताः ।
भव्या शाल्मलयश्चैव रम्या कुरवकास्तथा । [5]
पनसा नक्तमालाश्च चन्दनाः किंशुकास्तथा ।
उदुम्बरा कदम्बाश्च पर्णकाश्च सुपर्णका ।
नीवारा वरणाश्चैव खर्जूराम्राश्च पुष्पिता ।

[(l 4) D12 तालाश्च सालाश्च तथा (for the prior half) —(l 5) D12 रम्य (for रम्या) —(l 6) D12 रक्त० (for नक्त) —(l 7) D12 उदुम्बरा]

—After 40 D5 8-10 S ins Ñ2 D7 ins l 2-3 only after 38[cd] while B1-3 D3 ins l 1 only after 40 and B3 alone cont l 2-3 after 51*

54* हिन्तालास्तिलकाश्चैव नागवृक्षाश्च पुष्पिता ।
पुष्पिताः पुष्पिताग्राभिर्लताभिः परिवेष्टितान् ।
द्रुमान्पश्येह सौमित्रे पम्पाया रुचिरान्बहून् ।
वातविक्षिप्तविटपान्यथासन्नान्द्रुमानिमान् ।
लताः समनुवर्तन्ते मत्ता इव वरस्त्रियः । [5]
पादपात्पादपं गच्छञ्शैलाच्छैलं वनाद्वनम् ।
वाति नैकरसास्वाद संमोदित इवानिलः ।
केचित्पर्याप्तकुसुमाः पादपा मधुगन्धिनः ।
केचिन्मुकुलसंवीताः श्यामवर्णा इवाबभुः ।
इदं मृष्टमिदं स्वादु प्रफुल्लमिदमित्यपि । [10]
रागमत्तो मधुकरः कुसुमेष्वेव लीयते ।
निलीय पुनरुत्पत्य सहसान्यत्र गच्छति ।
मधुलुब्धो मधुकरः पम्पातीरद्रुमेष्वसौ ।
इयं कुसुमवर्षैरपक्षीणा सुखाकृता ।
स्वयं निपतितैर्भूमिः शयनप्रस्तरैरिव । [15]

[T1 2 G M om l 1 —(l 1) B1 तत्र तालास्तमालाश्च, D3 हिन्तालाश्च तमालाश्च (for the prior half) B1 D3 -वकुलास् (for -वृक्षाश्च) B2 3 रक्तशाश्च सुपुष्पिता (for the post. half) —After l 1 B1-3 D3 read 38 —(l 2) B3 सर्वेन (for °तान्) Ñ2 D7 पुष्पिताग्राश्च (for °भिर्) B3 om (hapl) लताभि Ñ2 B3 D7 अनु, G1 उप (for परि) —M1 om l 3-4 —(l 3) Ñ2 B3 D7 पम्पापश्य (for द्रुमान्पश्येह) B3 पश्चात्, D3 पश्यस्व (for °या) —(l 4) G3 वायु (for वात) G पथा (for यथा) G2 3 M3 लता (for इमान्) —D3 reads l 5 (except लता) in marg —(l 5) G3 M3 मत्त समनुवर्तन्ते M1 मत्ता समनुवेष्टन्ते (for the prior half) T1 नर, G3 पति (for वर) —(l 7) D5 T3 [अ]नैक (for नैक) D6 8 to Ct (आ)रसाद (for [आ]स्वाद) G3 वनोमिल (for इवा°) —(l 11) D5 8-10 रागरक्तो (for °मत्तो) —M1 om (hapl) from the post half up to the prior half of l 13 Cg [अ]वलीयते (for [प्र]व लीय°) —(l 12) T निलीय (for निलीय) G2 उत्फुल्ल (for आपस) D3 मधुवारायत्र (for सहसान्यत्र) —(l 13) D8 मधुलिप्से, G1 °मत्तो (for °लुब्धो) D5 om तीर —(l 14) M1 इमा M2 ईय (for इयं) D5 संछनैर् (for -वर्षैर्) M1 अपरीर्णा (for °क्षीणा) T2 सुसत्कृत्ति, G3 °वृता M1 सुनिश्चिता (for सुखाकृता) —(l 15) D5 निपातनैर् (for निप°) D6 शयने (for °न) M3 शयानप्रस्तरा इव G1 as above (for the post half)]

41 V3 illeg for 41 (cf v l 11) For sequence in Ñ2 D7 cf v l 38 B1 om 41 —[a]) Ñ1 वृक्षैः (for पुष्पैस्) —[b]) Ś1 Ñ1 D5 8 11 12 13 शाद्वला वनसानुषु (Ñ1 °च) Ñ2 V1 B2 3 D7 समेषु गिरिसानुषु —Ñ2 D7 om 41[cd] —[c]) Ś1 D2 12 13 विकीर्णा, Ñ1 विविधा, V1 B2 3 D3 चित्रणा, D8 10 Ct विस्तीर्णा, T G1 2 M1 2 Cv m विशीर्णै G2 सुवर्ण, Cg as in text (for विकीर्णाः) Ś1 D2 12 13 G1 2 M2 पीतरक्ताभैः, V1 रक्तपीनाभा (by transp) B1 °वर्णाभा D3 °रक्ता वा D6 T1 2 M3 Cv r m g °रक्ता हि, Ck t as in text (for पीतरक्ताभाः) —[d]) Ś1 Ñ1 D2 3 12 13 प्रस्तरीकृता, V1 पश्य पादपा, B2 3 भाति पादपा (for प्रस्तरा कृता)

42 V3 illeg for 42 (cf v l 11) —[a]) Ś1 B1 D2 3 12 13 वसन्ते G(ed) वनेषु (for हिमान्ते) Ś1 D2 12 13 संपश्य (for सौमित्रे) Ñ1 पुष्पमासक सौमित्रे —[b]) Ñ1 वसन्त, Ñ2 V1 B1-3 D7 द्रुमाणां, D6 (m also) पुष्पाणां (for वृक्षाणां) Ś1 D2 12 13 संपदा B3 (m also) संपद, T2 समय, M1 संचय (for संभवम्) —[c]) G3 पुष्पमासेषु (for °से हि) Ś1 N V1 B1 3 D3 7 12 13 पुष्पमास विनु चोणा, D3 पुष्पमासान्हि कुर्वाणा —[d]) N V1 B1 3 D3 7 संहर्षाद्, D2 13 संहर्षा, D3 हर्षिता G(ed) प्रहर्षाद् (for संघर्षाद्) Ś1 Ñ2 D2 3 12 पुष्पिता द्रुमा, D13 पुष्पितद्रुमा (for इव पुष्पिता) —After 42 D5 6 8 10 S ins

55* आह्वयन्त इवान्योन्यं नगाः षट्पदनादिताः ।
कुसुमोत्तंसविटपाः शोभन्ते बहु लक्ष्मण ।
एष कारण्डवः पक्षी विगाह्य सलिलं शुभम् ।
रमते कान्तया सार्धं काममुद्दीपयन्निव ।
मन्दाकिन्यास्तु यदिदं रूपमेतन्मनोहरम् । [5]
स्थाने नगति विख्याता गुणास्तस्या मनोरमा ।
यदि दृश्येत सा साध्वी यदि चेह वसेमहि ।
स्पृहयेयं न शक्राय नायोध्यायै रघूत्तम ।
नह्यत्र रमणीयेषु शाद्वलेषु तया सह ।
रमतो मे भवेच्चिन्ता न स्पृहान्येषु वा भवेत् । [10]
अमी हि विविधैः पुष्पैस्तरवो रुचिरच्छदाः ।
काननेऽस्मिन्विना कान्तां चित्तमुन्मादयन्ति मे ।

[(l 1) D6 (in marg) निस्वनै, G1 M2 -नादिन, M1 स्वनै (for -नादिता) —M3 reads l 3-4 inf lin sec

3 79 40
4 7 91
3 82 48

पश्य शीतजलां चेमां सौमित्रे पुष्करायुताम् ।
चक्रवाकानुचरितां कारण्डवनिषेविताम् ।
प्लवैः क्रौञ्चैश्च संपूर्णां वराहमृगसेविताम् ॥ ४३
अधिकं शोभते पम्पा विकूजद्भिर्विहंगमैः ॥ ४४

दीपयन्तीव मे कामं विविधा मुदिता द्विजाः ।
श्यामां चन्द्रमुखीं स्मृत्वा प्रियां पद्मनिभेक्षणाम् ॥ ४५
पश्य सानुषु चित्रेषु मृगीभिः सहितान्मृगान् ।
मां पुनर्मृगशावाक्ष्या वैदेह्या विरहीकृतम् ॥ ४६

---

m —(l 3) G2 3 शिव (for शुभम्) —(l 4) T G1 2 M2 3 मम (for इव) —(l 5) D5 (m) T1 2 G2 M3 2 Cr m यदि तद्, Cr p g k t as above (for यदिद) D6 8 10 T2 Cg t एतत् Cr m k as above (for एव) D5 6 Ct मनोरम (for °हरम्) ❀ Cv मन्दाकिन्यास्तु यदि तद्रूपमेव मनोहर मिति च सम्यक पाठ ❀ —(l 6) Cm मनोहरा (for °रमा) —(l 7) G3 वा (for च) D4 वसेदरी T1 Cm वसेन्मयि, G2 3 वसे मया (for °महि) —(l 8) M2 स्पृहयेह —(l 9) Ch च (for हि) D4 [ष]त (for [ष]त्र) D4 8 10 G M1 2 शार्दूलेषु (for शार्दू°) —D5 om from मन in l 10 up to चिता (cf l 12 variant) in l 12 —(l 10) G1 पुन (for भवेत्) ❀ Cv 2 न स्पृहान्येषु ना भवेदिति सम्यक ❀ —(l 11) D8-10 M1 विविध (for रुचिर) G1 -च्छदे (for -च्छद) —(l 12) D4 सीता (for वान्ता) D5 8 10 T2 चिता(D8-10)मुपादयन्ति मे (for the post half)]

43 V3 illeg for 43 (cf v l 11) —a) Ś1 D11 पश्य पपा सखी भाति, Ñ V1 B1-3 D2 3 10 पश्य पपा शुभ (Ñ2 B1 D3 13 शिव)जलां —b) Ś1 D11 विकसत्, B1 सुप्रभां, D4 13 सुशीता (for सौमित्रे) Ñ2 B2 3 D7 पुष्करावृता V1 पुष्पसमावृता (for पुष्करायुताम्) —c) Ñ2 V1 B1 3 D7 हंसकारण्डवायुतां —d) D2 प्लव (for प्लवैः) Ś1 Ñ1 D2 3 12 13 M1 मकीर्णां, Ñ2 B1 3 D7 समुद्धा, B2 सम्पूर्णा (for संपूर्णां) V1 प्लवैः क्रौञ्चैस्समुद्धा —f) Ś1 D11 विहंगः Cg as in text (for वराह) Ñ2 B1-3 D7 सारसैरभि (B2 3 °नु)नादितां, V1 सारसैश्चाभिनादिता, D2 8-10 महा मृगनिषेविता

44 V3 illeg for 44 (cf v l 11) —a) B2 अधिका —b) Ś1 N1 D2 3 12 13 कूजद्भिर्विहगैः शुभैः (D2 °गैस्तथा) N2 V1 B1 D7 कूजद्भिर्विहगोत्तमैः, B2 3 कूजद्भिर्विहगोत्तमैः —After 44 Ñ2 V1 B1-3 D7 ins

56* नानातीर्थतरोर्वैर्मुनिभिश्च तपोधनैः ।
नियमक्षालितसुखैर्नैर्मलियवणोदकैः ।

[(l 1) Ñ2 वरै सर्वैर् (for -नोर्वैर्) V1 B2 जय(B1 नानातीर्थतरोर्वैर्, D7 जस्तीरधै मनैः (for the prior half) D7 मुनिभिश्च (for मुनिभिश्च) B3 [उ]पशोभितैः (for तपोधनैः) —(l 2) Ñ2 V1 D7 नियमक्षोभितसुखैः (for the prior half) Ñ2 स्वभिषवणोत्कैर्, V1 द्विजस्वभिषवणोत्कैः, B2 दान्तैर्विमलोदकैः, D7 शुद्धविषणोदकैः (for the post half) B3 नियमाविरतैश्च द्विजैर्विमलोदकैः (hypm)]

45 V3 illeg for 45 (cf v l 11) —a) Ñ1 V1 B2 3 D2 च D4 [इ]द (for [इ]व) —b) B1 विविध मुदित, B2 °धा नुदिता, G2 °धा मुदिता (for विविधा मुदिता) Ś1 D11 [मा]मुश्चा (sic) (for द्विजाः) ❀ Cm प्रियां स्मृत्वा स्थितस्य मे कामं द्विजा दीपयन्तीति सम्बन्ध ❀ —D4 om 45cd —c) Ś1 Ñ1 B1 D2 12 13 पद्म (for चन्द्र) —d) Ś1 B1 D2 12 13 मन्मथो वर्धते मम, Ñ V1 B2 3 D7 मन्मथो मम वर्धते T2 3 G2 M1 Cvp rp मन्मथो वर्ध(G2 °र्ते)ते हि मे

46 V3 illeg for 46 (cf v l 11) —a) Ś1 D11 द्रष्टुर (for पश्य) —b) N1 द्विजान् (sic) (for मृगान्) —cd) Ś1 Ñ1 B1 D2 3 12 13 अहं तु (for मां पुनर्) Ś1 Ñ1 B1 D2 3 12 13 निराहीकृत Ñ2 V1 B2 3 D7 अहं पुनर्विशालाक्ष्या सीतया रहितोऽसुखी —After 46 Ś1 D11 12 ins B1 D2 cont after 62* D3 cont after 64*

57* एकं पत्र सुखी लोके चक्रवाको विहंगम ।
यस्य दृष्टिर्मनोरम्या छायेवानुगता प्रियाम् ।
प्रत्यादिशति मां मूर्खं चक्रवाक सुपण्डित ।
सर्व हि रक्ष्यते नारी न त्वया रक्षिता यथा ।
हा प्रिये मृगशावाक्षि तप्तकाञ्चनवर्णिनि ।　　[5]
कष्ट मां नाभिजानासि तु प्रिय मूढचेतसम् ।
निवासमगात केकया हतराज्य वनेचरम् ।
मां सान्त्य कथमद्य त्वं त्यक्त्वा निर्विषय गता ।
क शीलं क च मा भक्ति क सा तुष्टि क सा दया ।
यत्र मां शोकदुःखार्तं नाभिजानासि जानकि ।　[10]

[(l 2) B2 अथवृत्त (for यस्य दृष्टिर्) —(l 3) D2 सुपीडित D2 विदग्ध (for सुपण्डित) B2 प्रत्यादिशति मां पूर्वं चक्रवाकस्तु पण्डित —(l 4) B1 D2 13 भार्या (for नारी) —(l 6) D2 कृच्छ D2 12 पुत्र (for प्रिय) D2 -चेतन (for -चेतसम्) B2 वीरेण सूर्ये°चरम् (for the post half) —(l 8) B1 D2 मां सखे, D2 मां वन D12 मां च क, D13 नाथम (for मां सान्त्य) —(l 9) B1 ते, D2 ये (for क्व) B1 (with hiatus) इति (for मा r) D2 रति (for तुष्टि) B1 क भक्ति क च मा दया (for the post half) D2 क सा प्रीति क सा शान्ति क मा भक्ति क सा दया —(l 10) D2 दुःख शोकार्तं (by transp.) B1 D2 13 यत्र मां दुःखशोकार्तं (for the prior half)]

while Ñ V1 B1 3 D2 12 ins

58* अस्मिन्मनोरमे स्थाने मत्तद्विजगणायुते ।
रमेयं विहगोत्कृष्टे विविधे काननोत्तमे ।
पद्मपीनां वरतनुं विना सीतां सुखावहाम् ।

[(l 1) Ñ2 B1 D12 अ(B2 त)स्मिन्मानुषलोके (for the prior half) B2 3 द्विज (for द्विज) Ñ2 D7 मत्त

एवं स विलपंस्तत्र शोकोपहतचेतनः ।
अवेक्षत शिवां पम्पां रम्यवारिवहां शुभाम् ॥ ४७

निरीक्षमाणः सहसा महात्मा
सर्वं वनं निर्झरकन्दरं च ।
उद्विग्नचेताः सह लक्ष्मणेन
विचार्य दुःखोपहतः प्रतस्थे ॥ ४८

G 3 79 50
B 4 1 126
L 3 82 58

—(1 7) Ñ2 D7 रमते V1 B1 रमत (sic) D3 रामया (for रमेथ) B1 विहगाद्ये (m also महगोद्गुष्टे) V1 रम्यो काननोत्तम (sic) V2 V3 B3 D7 मुदिता काननप्रिय D3 विविधे काननोत्तमे (for the post half) B2 रमते कोकिला कांतां विहरन्काननान्तरे —(l 3) Ñ2 V1 B3 D7 शुभ (for शुभे) Ñ1 रम्य (for शिवे) Ñ2 V1 B3 D7 दुःखशोकापह शिव (V1 शुभ) G(ed) दुःखशोकापहे शिवे (for the post half) D3 सौगन्धिकयुत रम्य दुःखशोकापहारिण]

—Thereafter V1 D3 cont

59* सेवेय यदि वैदेह्या पम्पायोपवन सुशम् ।
[Ñ1 वैदेही and शुभ (for वैदेह्या and सुशम्) respy]

while B3 cont after 58*

60* एह्येहि पश्य वैदेहि पम्पावनमनुत्तमम् ।

—B2 further cont Ñ2 V1 B3 D7 cont after 58*

61* वन सवेत वैदेही न नष्टा स्यात्प्रिया यदि ।
[D7 गोचरति (for सेवेत)]

whereas B1 D3 cont after 58*

62* पश्येय यदि वैदेहीं नलिन्युपवन सुख ।

—Thereafter B1 D3 cont 57*

—After 47 D1 8 10 S ins

63* व्यथयन्तीव मे चित्त सञ्चरन्तस्ततस्तत ।
अभिरामान्तुनि रम्ये हि सर्वद्विजगणायुते ।
पश्येय यदि तां कान्तां तत स्वस्ति भवेन्मम ।
जीवेय खलु सौमित्रे मया सह सुमध्यमा ।
सेवते यदि वैदेही पम्पाया पवन सुखम् । [5]
पद्मसौगन्धिकवह शिव शोकविनाशनम् ।

[(l 1) M1 व्यथयति (for व्यथ°) G1 च (for [इ]व) D1 G1 सञ्चरति (for °रन्तस) —(l 2) D9 नलिनम् (for अ°) D8 अभिरम्सानुवरे रम्य (for the prior half) D8 9 G2 °गणाकुले —(l 3) D9 तात (for तत) —(l 4) M1 मयि (for सह) —(l 5) D8 10 T1 G1 सेवेत M1 कानन (for पवन) D8 9 9 M1 शुभ (for सुखम्) —G1 reads l 6 of 63* and l 1 of App I (No 2) for the first time after 2 repeating them in their proper place —(l 6) M1 शुभं (for शिवं)]

—Thereafter all the above MSS cont a passage relegated to App I (No 2)

47 V1 illeg for 47 (cf v l 11) —a) Ñ1 एवं विलपतस्तस्य Ñ2 V1 B1 D1 एवं विलपमानस्तु B2 एवं विलपमानस्तु D5 8 10 S एवं लक्ष्मणेन प्रबोधितस्तेन (D8 T G [G1 damaged] M1 3 °स्तत्र) —b) D8 [उ]पहत (for [उ]पहत) —After 47ab D1 ins

64* व्याजहार पुनर्वाक्य लक्ष्मण लक्ष्मणाग्रज ।

—Thereafter D3 cont 57*

—After 47ab D1 8 10 S ins

65* यस्य शोकं च मोहं च रामो धैर्यमुपागमत् ।
सोऽभ्यस्तकामस्तु यशस्वामचिन्त्यपराक्रम ।

[(l 1) D5 8 10 Ct स्य य (archaic) T2 G1 त्यक्त्वा (for यस्य) T1 3 तत्रो (for रामो) —(l 2) M3 [S व्यत (for Sभ्यस्) D6 अभ्यस्त T1 1 M1 सो वर्जकामत यशस्ते (sic) G1 1 सोऽस्यतिक्रामतास्पस्पम (for the prior half) D10 M1 पराक्रमं]

—c) Ś1 D 1 11 अवैक्षत Ñ1 रम्या (for पम्पा) —d) Ś1 D1 11 रम्या वारिमयीं Ñ1 पद्मा वारिवहा D5 1 रम्या वारि° (for रम्यवारिवहा) —For 47cd Ñ2 V1 B2 3 D subst

66* सीतार्थं राघवो दुःख पम्पामेव व्यलोकयत् ।
[Ñ2 D7 सीतां च B2 सीतायै V1 [अ]वलोकयत् (for व्यलो°)]

—For 47cd D4 8—10 S subst

67* राम पम्पा सुरुचिरा रम्यवारिवहां शुभाम् ।

[D5 8 10 T1 M1 रम्यो (for रम्य) Ś1 Cv 1 (अवरते सदस्य वारिश्रवो वारिपूर । पारिप्लवप्लवमानति यस्ते पारिप्लवनम वक्ष्य इत्यभिप्रायः ॐ]

48 V1 illeg for 48 (cf v l 11) —a) D1 7 8 1 12 T2 M3 निरीक्ष्यमाण Ś1 N V1 B1 2 D2 7 8 12 तु तथा D3 तु तथा G(ed) तु ततो (for सहसा) M2 महात्मना —b) G1 missing from वन up to कन्द on a damaged fol G1 निर्झर (for निर्झर) M3 कन्दराण Ś1 B1 D2 12 13 रम्य वन (Ś1 वन रम्य [by transp] unmetrical) पर्वत (B1 पादप) निर्झराश्च N V1 B3 1 D1 7 सर्व वन पादप (V1 D3 पर्वत) निर्झराश्च —c) B3 विस (for चेता) —d) Ś1 N V1 B1 1 D2 3 5 11 विमृश्य Cg k t 32 in text (for विचार्य) —After 48 D1 8—10 S ins

68* स सम्प्रयातस्त्रिदशाभसत्त्वो
महन्त्यरण्यानि मनस्विनोऽसौ ।
स लक्ष्मणो राघवमिष्टचेष्टो
रक्षन्धर्मेण बलेन चैव ।

3 79 51
4 1 130
3 82 59

तावृश्यमूकं सहितौ प्रयातौ
सुग्रीवशाखामृगसेवितं तम् ।
त्रस्तास्तु दृष्ट्वा हरयो बभूवु-
र्महौजसौ राघवलक्ष्मणौ तौ ॥ ४९

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे प्रथमः सर्गः ॥ १ ॥

ताम्रूश्यमूकस्य समीपचारी [5]
चरन्ददर्शाद्भुतदर्शनीयौ ।
शाखामृगाणामधिपस्तरस्वी
वितत्रसे नैव विचेष्ट चेष्टाम् ।
स तौ महात्मा गजमन्दगामी
शाखामृगस्तत्र चरञ्चरन्तौ । [10]
दृष्ट्वा विषादं परमं जगाम
चिन्तापरीतो भयभारभग्नः ।

[(l 1) M₁ विलासचारी —(l 3) D₆ reads in marg from पश up to l 4 T₁ ₃ M₃ Cg अपमतो (for तरस्वी) —(l 4) D₆ धैर्येण, M₁ गुण्येन (for धर्मेण) —(l 6) M₁ गिर (for चरन्). —(l 8) T₁ ₃ M₅ विचेष्ट (for वि°) D₈-₁₀ चेष्ट, T₁ ₂ G₃ M₂ विच्चिद् (for चेष्टाम्) D₆ T₂ भयमार्तस्य (T₂ °र्तं च) बभूव चित्त, D₁ G₁ ₃ M₁ ₃ भ्रान्तिर (G₁ °वे [sic]) तस्य बभूव चित्ता ॥ Cm तत्र तस्य सुग्रीवस्य चित्त विश्रान्तिमद्बभूवेति सम्बन्ध, Ct चित्तश्रमो वित्तश्रम वाल्यादिताच्छङ्कया भाग । इदमिह सोऽन्त्वादिविषयचेष्टामपि नैव विचेष्ट च न चचार च । विश्रान्तिमत्तरम बभूव चित्तमित्यपुन्विपाठ तस्य सुग्रीवस्य चित्त तद्दर्शनेन विश्रान्ति मद्बहुवद्भूवेत्यर्थ ॥ —(l 9) T₁ ₃ ततो (for स तौ) —(l 10) M₁ ₃ विर (for चरञ्) —(l 12) M₂ वर्तो D₆ T M₃ -भग्न (for भग्न)]

49 Vulleg for 49 (cf v l. 11) —[a]) D₁ ₃ ऋश्य मूक Ñ₂ D₃ स्वरित, V₁ D₂ ₃ D₇ स्वरितौ (for सहितौ) —[b]) Ñ₁ यत् (for तम्). Ñ₂ D₇ ₁₁ सेवितोत —For 49[cd], D₆ ₈-₁₀ S subst

60* तमाधर्मं पुण्ययुतं शरण्य
संदेव शाखामृगसेवितम् ।

[(l 1) M₂ तत्र (for तम्) —(l 2) M₁ -सेवितं तं]

—[c]) D₁₃ ततस्तु (for त्रस्तास्तु). Ñ₃ V₁ B₁-₃ D₈-₁₀ S च (for तु) D₁₃ दृष्ट्वा. Cg t as in text (for दृष्ट्वा) D₈ ₉-₁₀ Ct विजग्मुर्, D₆ T₂ G₂ [S]पिजग्मुर्, T₁ ₃ G₁ ₃ M Cg [S]विजग्मुर् (for बभूवुर्) —[d]) Ñ₂ V₁ B₂ ₃ D₇ द्वि, D₃ उभौ (for तौ).

Colophon Vulleg —*Kanda name* Ś₁ Ñ₃ V₁ B₃ D₂ ₇ ₁₂ आ(B₃ अ)रण्यकाण्डे. D₁ ₃ महर्षिवाल्मीकीये चतुर्विंशतिसाहस्र्यां (B₂ शतसाहस्र्यां) संहितायामरण्यकाण्डे, D₂ दण्डकारण्ये, D₁₃ श्रीवाल्मीकिमुनिकृते चतुर्विंशतिसाहस्र्यां संहितायामरण्यके काण्डे —*Sarga name* Ś₁ रामोन्मादः, Ñ₁ रामविलाप. B₁ रामोन्मादकर, B₂ ₃ पम्पावर्णने रामपरिदेवन, D₂ पम्पातीरे रामोन्माद, D₃ श्रीरामविलाप, D₁₂ महर्षिवाल्मीकिविरचिते रामोन्माद, D₁₃ पम्पातीरनिवास —*Sarga no* (figures, words or both) Ś₁ Ñ₁ B₁ ₂ D₂ om, Ñ₂ 82, V₁ 79 B₃ 84 D₂ 85 D₇ 87 —After Colophon, D₁₃ (not taken for Aranya) ins

सर्गाश्च तु शतं चैव सप्ताशैव चतुर्दश ।
चत्वारीह सहस्राणि श्लोकानां कीर्तितानि वै ।
शतं चैवात्र विज्ञेया श्लोका पञ्चाशदेव तु ।

अत परं किष्किन्धाकाण्डश्चैव भविष्यति । यस्याय प्रतिसंधि । तौ तु दृष्ट्वा महात्मानौ भ्रातरौ रामलक्ष्मणावित्यादि ॥ शुभं ॥ कला गुलामिधे मह(ठे) काश्मीरामध्यदेशत । स्वर्ते भ्रात्रा तु विप्रेण गोपालसे(से)न लिखित । श्रवणार्थं तु पुण्यार्थं मनसोऽपि विलासतः । रसपादेषु भरतर्षं लिखितं पुण्यकर्मणा ॥
—*After colophon, G concludes with* श्रीराम जय ।

२

तौ तु दृष्ट्वा महात्मानौ भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
वरायुधधरौ वीरौ सुग्रीवः शङ्कितोऽभवत् ॥ १

उद्विग्नहृदयः सर्वा दिशः समवलोकयन् ।
न व्यतिष्ठत कस्मिंश्चिद्देशे वानरपुंगवः ॥ २

नैव चक्रे मनः स्थाने वीक्षमाणो महाबलौ ।
कपेः परमभीतस्य चित्तं व्यवससाद ह ॥ ३

चिन्तयित्वा स धर्मात्मा विमृश्य गुरुलाघवम् ।
सुग्रीवः परमोद्विग्नः सर्वैरनुचरैः सह ॥ ४

G 4. 1. 1
B 4. 2. 4
L 4. 1. 3

2

☞ In Ś1 Ñ2 V3 B1–3 D2.3.7.12.13 Kiskindhakanda begins from this Sarga. Ś1 begins with श्रीरामचन्द्राय नमः । अथ किष्किन्धाकाण्डो लिख्यते ॐ, Ñ2 V1 श्रीरामचन्द्राय नमः, V3 ॐ नमः श्रीरामाय, B3 ॐ श्रीराम, D12 श्रीगणेशाय नमः । ॐ नमः सरस्वत्यै । ॐ श्रीरामचन्द्राय नमः

—Thereafter V3 B3 D12 ins

जयति रघुवंशतिलकः कौसल्याहृदयनन्दनो रामः ।
दशवदननिधनकारी दाशरथिः पुण्डरीकाक्षः ॥

[(1 1) B3 नन्दिवर्धनो (for हृदयनन्दनो)]

—D12 cont

कूजन्तं राम रामेति मधुरं मधुराक्षरम् ।
आरुह्य कविताशाखां वन्दे वाल्मीकिकोकिलम् ॥

V3 begins with ससीतारामलक्ष्मणाभ्यां नमः and then ins

जितं भगवता तेन हरिणा लोकधारिणा ।
* **** **** अगुणात्मना । (illeg)

B1 begins with ॐ नमः श्रीरामचन्द्राय and then ins

नमस्तस्मै मुनीशाय श्रीयुताय तपस्विने ।
सर्वज्ञानाधिवासाय वाल्मीकाय नमो नमः ।

B2 begins with ॐ रामचन्द्राय नमः, B3 ॐ नमो रामचन्द्राय, D1 ॐ नमः परमात्मने, D2 ॐ श्रीगणपतये नमः, D3 M1 श्रीरामाय नमः, D4 श्रीगणेशाय नमः । रामाय नमः, D7 श्रीगणेशाय नमः D13 begins with श्रीगणेशाय नमः and then ins

नारायणं नमस्कृत्य नरं चैव नरोत्तमम् ।
देवीं सरस्वतीं व्यासं ततो जयमुदीरयेत् ।
जितं भगवता तेन हरिणा लोकधारिणा ।
अजेन विश्वरूपेण निर्गुणेन गुणात्मना ।

D13 begins with श्रीगणपतये नमः

1 ᵃ) D4 om तु (subm) Ñ1 D6 तौ दृष्ट्वा तु (by transp) V3 दृष्ट्वा तौ तु (by transp) (for तौ तु दृष्ट्वा) —After 1ᵃᵇ, V1 ins

70* परस्परसमीपस्थौ ******** । (illeg)

—Thereafter V3 reads 4ᶜᵈ, while Ñ2 V1.2 B D7 read 4ᶜᵈ after 1ᵃᵇ —V1 illeg for 1ᶜᵈ —ᵈ) Ś1 Ñ V1.2 B D1.4.5.11–13 प्लवगाधिप, G(ed) प्लवगेश्वर (for शङ्कितोऽभवत्)

2 Ś1 Ñ1 D1.4.11–13 om 2 Ñ2 V B D7 transp 2 and 3ᵃᵇ —ᶜ) Ñ2 V1.2 L1–3 D7 व्यव(V2 °धि)तिष्ठत B2 सव्यतिष्ठत D5 न ह्यतिष्ठत (for न व्य°) Ñ2 V1 B D7 नैकस्मिन्, V2 नैकत्र (for कस्मिंश्चिद्) V1 व्यतिष्ठदकस्तत्र —ᵈ) V1 वने (for देशे)

3 Ñ2 V B D7 transp 2 and 3ᵃᵇ —ᵃ) Ś1 B2 D2.3.9.13 न च Ñ2 V B1.4 D7 न स B3 मनसा, D11 न च (for नैव) Ś1 Ñ V B1.2.4 D7–10 मनः स्थातुं, B3 न च स्थातुं D5 व्यवस्थातुं, D4 **तुं (for मनः स्थाने) D1 तान् वेक्ष्य वनस्थान —ᵇ) Ñ2 V B1.2 D1.2.4 G2.3 वीक्ष्यमाणौ, D6 G1 वीक्ष्यमाणो, D6 M1.2 Cm वीक्षमाणौ (for वीक्षमाणो) B2 (marg also) नरोत्तमौ D6.11 सु(D12 स)धन्विनौ (for महाबलौ) Ś1 Ñ1 D13 वीक्ष्यमाण(Ñ1 °क्ष्यमाणे, D12 °क्ष्यमाण)स्तु धन्विनौ D3.4.13 वीक्ष्यमाण सुधन्विनौ D7 वीक्ष्यमाणस्ततस्तत —Ñ2 V B D7 om 3ᶜᵈ —ᶜᵈ) D3 च व्यससाद D5 व्यपस° (for व्यवस°) Ñ1 D1.3 च (for ह) D4.13 चित्त(D3 °त्त, D11 °त्र) व्यसनमाददे (for ᵈ) Ś1 D13 कपि परमभीतस्तु त्वरां वा मनसादधे D11 कपीश्वर स भीत सम्सुग्रीव पार्श्वमागत

4 ᵃ) Ś1 Ñ2 D1–4.11.13 स चिंतयित्वा भीता(Ñ1 D1.3 धर्मा)त्मा Ñ2 V1.2 B1 D7 स चिंतयामास विमृश, V3 B1.2 (marg src m also as in B3) स चिंतयामास स विमृश —ᵇ) Ś1 Ñ V1 P D1.3.7.12.13 विमृश्य च पुनः पुनः (D2 मुहुर्मुहुः) —After 4ᵃᵇ Ñ2 V B D7 ins Ś1 Ñ1 D1–4.11.13 subst for 4ᶜᵈ D11 subst for 4

71* लघुकामो गिरिः शृङ्गं चकासीन्मलयस्थितः ।

[V3 illeg up to चकासीत् D2 गिरिः तु Ś1 Ñ1 D1–4.11.13 यत्र राम विनिश्चिकत्(D1.2 भवेत्) (for the post half)]

—Ñ2 V B D7 cont

72* चिन्तयन्नेव धर्मात्मा हनूमत्प्रमुखान्हरीन् ।
महाविश्ववलत्तस्मात्समीपस्थान्व्यलोकयत् ।

[(1 1) B1 सव (for एव) G(ed) सात्मा (for धर्मात्मा) D1 तस्तु सन्निधान्तव्र् (for the prior half) —(1 2) D7 सित (for तस्मा), D3 सभयम् (for व्यलोकयत्)]

ततः स सचिवेभ्यस्तु सुग्रीवः प्लवगाधिपः ।
शशंस परमोद्विग्नः पश्यंस्तौ रामलक्ष्मणौ ॥ ५

एतौ वनमिदं दुर्गं वालिप्रणिहितौ ध्रुवम् ।
छद्मना चीरवसनौ प्रचरन्ताविहागतौ ॥ ६

ततः सुग्रीवसचिवा दृष्ट्वा परमधन्विनौ ।
जग्मुर्गिरितटात्तस्मादन्यच्छिखरमुत्तमम् ॥ ७

ते क्षिप्रमभिगम्याथ यूथपा यूथपर्षभम् ।
हरयो वानरश्रेष्ठं परिवार्योपतस्थिरे ॥ ८

एवमेकायनगताः प्लवमाना गिरेर्गिरिम् ।
प्रकम्पयन्तो वेगेन गिरीणां शिखराणि च ॥ ९

ततः शाखामृगाः सर्वे प्लवमाना महाबलाः ।
बभञ्जुश्च नगांस्तत्र पुष्पितान्दुर्गसंश्रितान् ॥ १०

—Ñ2 V1.2 B D7 read 4^{ab} after 1^{ab}, V3 reads 4^{cd} after 70* —^{c}) M2(*in/ lin see m*) बभूव (for सुग्रीव) —^{d}) B1-3 वनचरै, D8-10 T2 वैर्वानरै, Cv r m g k as in text (for मनुचरै) —After 4^{cd}, Ñ2 V B D7 ins

73* चिन्तयामिपरीतात्मा निश्चित्य गिरिलङ्घनम् ।

[V3 B1-3 [अ]भिपरीतात्मा (for [अ]भिप°) B1.3 D7 गिरिलघने]

5 ^{a}) B1-3 च (for तु) Ś1 D11 तत्र तु सचिवैस्तैः, V3 सुतम्नम चिरेभ्यस्त (sic) D5 तेषां तु सचिवौ वीर —^{b}) G1 प्लवगेश्वर (for °गाधिप) Ś1 Ñ1 D1.4.11-13 सर्वैसे(Ś1 °वै)व यथातथ, D3 सुग्रीवो वानरेश्वर —^{d}) Ś1 Ñ V1.2 B D1-4.7.11.13 भ्रातरौ V3 दृष्ट्वा तौ, G(ed) गच्छेतौ (for पश्यंस्तौ)

6 ^{a}) D3.13 ततो (for एतौ) B4 प्राप्तौ (for दुर्गं) —^{b}) V1 D1.3 M2 वालिना प्रहितौ (for वालिप्रणि°) Ś1 Ñ1 D11 चरौ, Ñ2 V1.3 B D7 चरौ V2 D1-4.12.13 नरौ (for ध्रुवम्) —^{c}) Ñ1 धन्विनौ D3 छद्मिनौ (for छद्मना) —^{d}) D3.11 G3 विचरताव (for प्रचरन्ताव) Ñ2 V1.3 B D7 G(ed) मनुष्यावागताविति (G[ed] °त्र)

7 D12 om 7^{ab} —^{a}) V1 सुग्रीवसचिवा सर्वे —^{b}) Ś1 Ñ1 D3.4.12.13 दृष्ट्वा तौ वरधन्विनौ, Ñ1 V B D7 दृष्ट्वा तौ वरधन्विनौ, D3 दृष्ट्वा तौ धन्विना वरौ —After 7^{ab} D3 ins

74* वेगवन्तो भयत्रस्ताद्विप्रजग्मु प्लवंगमाः ।

—Thereafter D3 reads 9^{cd} 11^{cd} and 9^{ab} (including star passages) —V3 illeg from 7^{c} up to यूथपा यू in 8^{b} —^{d}) D6 T1.2 G M1.2 अन्य (for अन्यच) ❀ Ck अन्यमुत्तम तस्यैव गिरेः शिखरं जग्मुः सुग्रीवेण सहेति शेषः । लिंगमशिष्यं लोकाश्रयत्वाल्लिङ्गस्येति न्यायेन प्रयोगतः पुल्लिङ्गोपि शिखरशब्दः, Ct अन्यं शिखरमिति पाठे पुंस्त्वमार्षम् ❀ —For 7^{cd}, Ś1 Ñ1 D1.4.11.12 subst

75* वेगवन्तो गिरीनन्यान्प्रतिजग्मुर्वनौकसः ।

[D3.4.13 वीर्यवन्तो (for वेग°) D2 अति (for प्रति) Ñ1 जग्मुस्ते गिरिं दृष्ट्वा, D11 ततस्ते वानराः सर्वे (for the prior half)],

while Ñ2 D7 subst

76* जग्मुस्ते गिरिशिखरं तस्मादन्यत्प्लवंगमाः ।,

whereas V1.2 B subst

77* जग्मुस्ते शिखरं तस्मादन्यत्प्लवगपुंगवाः ।

[V1 B1.3 4 य (for अन्यत्) B1 सहसा (for पुंगवाः)]

8 V3 illeg up to यूथपा यू in ^{b} (cf v l 7) Ś1 Ñ1 D1.3.4.11-13 om 8 —^{a}) B1 तौ (for ते) Ñ2 V1.2 B D7 अभिसंगम्य, D3 उपसंगम्य D6 अथ संगम्य, T1.2 G M2.3 Cg अभिगं°, M1 उपगं° (for अभिगम्याथ) ❀ Ct ते क्षिप्रं शिखरान्तरमभिक्रम्य प्राप्य ❀ —^{d}) Ñ2 V1.2 B2.4 D2.7 G3 [अ]वतस्थिरे (for [उ]प°) B1 समीपार्योपतस्थिरे —After 8 G(ed) reads 10^{ab}

9 For sequence in D3 cf v l 7 G(ed) transp 9^{ab} and 9^{cd} —^{a}) Ś1 B2.4 D1.3-5.7-13 T G1 M3 Cr m gp k t एवम्, Cv rp mp g as in text (for एकम्) Ñ2 एकायना सुरौ, V1.2 B D7 एका(B4 °वा)यने दुर्गे (for एकायनगता) —^{b}) D11 प्रेक्षमाणा (for प्लवमाना) D3 महारवा, D4.13 गिरेर्गिरीन् (for गिरेर्गिरिम्) —D4.12 om D1 reads in marg 9^{c}-10^{b} V3 illeg from ^{c} up to गिरीणा 10^{d} —^{cd}) Ś1 Ñ V1.2 B D1.2.7.11 शैलेन्द्रांश्च महावृक्षान् (for °) Ś1 Ñ2 D1.3.11 पादपा (for गिरीणां) D6 T1.2 G M Cr g [अ]पि (for च) D3 कंपयतः प्रवेगेन पादपान्पुष्पशालिनः

10 D4.12.13 om D1 reads in marg 10^{ab} (for D1.4.13 cf v l 9) G(ed) reads 10^{ab} after 8 V1 missing from च in ^{d} up to $4.3.2^{a}$ —^{b}) V1 D11 क्रममाणा (for प्लवमाना) Ś1 D1.3 गिरेर्गिरिं D3 महागिरि (for महाबलाः) —D3 om (hapl) 10^{c}-11^{d} —^{c}) Ś1 D2.4.12.13 वै नगांस्, Ñ2 D11 अगमांस्, Ñ2 V1.2.3 B D7 पादपांस्; D2 तु द्रुमांस्त (for च नगांस्) M2 बभञ्जुश्च नगा प्रांश्च —^{d}) Ś1 D2.4.12.13 दुर्गमाश्रयान्; M1 D3 दुर्गसंश्रयान्; Ñ2 V1.2 B D7 च वन(V1.2 B2 D7 °न)द्रुमान्; D2.6.14 T2 दुर्गाश्रि°, D11 नगसंश्रयान् G1.3 M2 °स्थितान् —*After* 10 Ñ2 V1.2 B D7 ins

78* सालाश्वकर्णककुभास्तिलकार्जुनमञ्जुकाः ।
पातिताः सहसा सर्वे न्यग्रोधाश्वत्थतिन्दुकाः ।
व्याघ्रगोकर्णकपयो वराहा मृगयूथपाः ।

आप्लवन्तो हरिवराः सर्वतस्तं महागिरिम् ।
मृगमार्जारशार्दूलांस्त्रासयन्तो ययुस्तदा ॥ ११

ततः सुग्रीवसचिवाः पर्वतेन्द्रं समाश्रिताः ।
संगम्य कपिमुख्येन सर्वे प्राञ्जलयः स्थिताः ॥ १२

ततस्तं भयसंत्रस्तं वालिकिल्बिषशङ्कितम् ।
उवाच हनुमान्वाक्यं सुग्रीवं वाक्यकोविदः ॥ १३

यस्मादुद्विग्नचेतास्त्वं प्रद्रुतो हरिपुंगव ।
तं क्रूरदर्शनं क्रूरं नेह पश्यामि वालिनम् ॥ १४

यस्मात्तव भयं सौम्य पूर्वजात्पापकर्मणः ।
स नेह वाली दुष्टात्मा न ते पश्याम्यहं भयम् ॥ १५

अहो शाखामृगत्वं ते व्यक्तमेव प्लवंगम ।
लघुचित्ततयात्मानं न स्थापयसि यो मतौ ॥ १६

G 4 1 32
B 4 2 17
L 4 1 32

आर्दितः सहसा भीतैर्मीना इव दिशो गताः ।
द्रुममानं कपिवरैस्तमप्रमते प्रवेशितैः ।   [5]
सत्त्वा यतिप्रविद्धानि आसितानि द्रुमाणि च ।
शिखराच्छिखरं गत्वा सुपर्णानिलवेगिताः ।
मलयस्योत्तरे शृङ्गे सुग्रीवस्तु स्थितोऽभवत् ।

[V3 illeg from द्रु in l 1 up to अत्र in l 2 —(l 1) Ñ2 V1 B2-4 D7 च सर्वे, V2 [अ]नुगत (for [अ]श्वत) V3 तिर्यङ्गत्वनुग (for the post half) —(l 2) V1 V2 पतितः (for शा°) —(l 3) Ñ2 V1 2 D7 अर्दित B1 गत्वा (for अवसो) —V3 illeg from l 5 up to प्रविद्धा in l 6 —(l 6) Ñ2 V2 B1 2 D7 [अ]भि (V3 [अ]भि)प्रवृद्धानि (for [अ]तिप्रवि°) —(l 6) V1 तु स्थितो B1 सुस्थितो (for तु स्थितो)]

11 For sequence in D1 cf v l 7 V3 missing (cf v l 10) D3 om 11ab (for D1 cf v l 10) V3 illeg up to मृगमार्जार in c —For 11cd Ś1 Ñ V1 B D1 3 5 12 13 subst

79* उत्पत्य गिरिशृङ्गाणि मलयस्य वनौकसः ।

[Ś1 आपत्य I (ed) अप्लुत्य (for उत्पत्य) D1 भ्रमयन् (for शृङ्गाणि) Ñ2 V2 B D7 आप्लुत्य (V2 B4 °त्य) गिरिशृंगाणि (for the prior half) D11 गिरिदुर्गे महावन (for the post half)]

—D1 cont

80* आप्लुत्य सहिता ** सर्वे एव वनौकसः ।
    प्रासयन्तो महाव्याघ्रांस्तरक्षुद्वीपिवर्गिणः ।

—D11 om 11cd —cd) Ś1 Ñ V1 B D1 3 5 12 13 मार्जारमृग (by transp) D1 मृगमार्जार (for मृगमार्जार) Ś1 Ñ1 D1 12 13 महाबलाः D1 वनौकसः (for ययुस्तदा) D1 मृगमार्जारशार्दूलयाहमहिषादिगणान्

12 V1 missing (cf v l 10) Ś1 om 12ab —a) D1 ततः D1 marg (for तत) B1 4 सचिवाः (for °सचिवाः) —b) D1 12 पर्वतं च (for °तेन्द्रं) D1 समाश्रिताः (for °श्रिता) V2 D2-10 11 पर्वतेन्द्र समाश्रिताः (V1 समाश्रित)ताः D1 संभ्रान्तमुखसत्तम —c) V2 3 हरि (for कपि) D11 मुख्यस्य (for मुख्येन) —d) D1 M1 तदा (for स्थिताः) Ś1 Ñ V2 3 (illeg after स्थि up to 13a) B D1 2 3 11 13 स्थिताः प्राञ्जलयस्तदा D1 वदितार्थे व्यवस्थिताः D1 स्थिताः प्राञ्जलयोऽभवन्

13 V2 missing (cf v l 10) V3 illeg for 13ab (cf v l 12) —a) V2 D2 4 8-11 T1 ततस्तु G1 ततः, Ch as in text (for ततस्त) Ñ1 D1 11 भयत्रिस्त Ñ2 V2 B1 4 D7 भयमभ्रान्त B1 उपसभ्रान्तं, T1 2 M1 2 भयसविग्न (for भयसत्रस्तं) Ś1 D2 4 12 13 ततस्तेन (D12 °स्ते तं) सु(D2 12 स)विग्नं —b) D11 विमृद्य (for किल्बिष) D3 12 13 शंकितं (for °शङ्कितम्) —c) Ś1 Ñ1 (also as in text) Ñ2 V2 3 B2 4 D1-4 7 11-13 प्राह, B1 प्राह D4 marg (for वाक्य) —d) D7 reads सुग्रीव in marg Ś1 D12 वाक्यमब्रवीत्, Ñ2 V2 3 B2 4 D2 4 7 13 वाक्यमर्थज्ञ(B1 D12 °वि)त्, B2 कार्यसमर्थवित् D1 वाक्य मुत्तम D11 वानराधिप G1 वाक्यकोविदं (for वाक्यकोविद)
—After 13 D2 4 4 to S ins while V3 D11(l 2 only) ins after 14

81* सप्रमस्यायतामय मंत्रयाग्निकृत महात ।
    मल्पोऽय गिरिवरो मर्द नहाहित चालिन ।

[(l 1) V3 illeg for the post half D1 C2 3 M1 सर्वौ (for सर्वे) D2 4 T G M2 3 बालिकतो (for °त) —(l 2) D3 11 कम्प्यस्य गिरिवर (for the prior half) V3 नेहास्ति हरिपुंगव (for the post half)]

14 V1 missing (cf v l 10) D3 om 14 —a) Ñ V2 B D1 G1 कस्मात् D11 यदा च (for यस्मात्) —b) D1 प्राद्रुतो D3-11 विद्रुतो G2 प्रस्थितो (for प्रद्रुतो) —M1 om 14c-16d —c) D2 11 लोकदर्शनं (for क्रूर°) Ś1 Ñ1 D2 4 11 12 घोरं Ñ1 पापं (for क्रूरं) V2 3 B D3 11 घोरदर्शनं घोरं, D1 तं दुष्टदर्शिनं घोरं —d) Ś1 D11 नैव Ñ1 नात्र D1 11 न हि (for नेह) D11 वाली (for वालिनम्) —After 14 V3 D11 (l 2 only) ins 81*

15 V1 missing (cf v l 10) M1 om 15 (cf v l 14) —a) Ñ2 V2 3 B D3 11 नित्यं (for सौम्य) Ś1 D2 4 12 13 यत्नात्तव्यं पूर्वं (D2 4 म) नित्यं D1 घोरं) V2 यस्मात्तस्मादिह नित्यं —b) Ś1 D12 पूर्वं भयं (for पूर्व जात्) D3 11 निर्वाणात् (for कर्मण) —c) D1 नेह (for नेह) V1 D3 11 वालिन् (for वाली) —d) D1 भयं (for भयम्)

16 V3 missing (cf v l 10) M1 om 16ab (cf v l 14) V3 illeg from 16 up to तु in 20b —a) Ś1

4 1 22 | 4 2 18 | 4 1 23

बुद्धिविज्ञानसम्पन्न इङ्गितैः सर्वमाचर ।
न ह्यबुद्धिं गतो राजा सर्वभूतानि शास्ति हि ॥ १७
सुग्रीवस्तु शुभं वाक्यं श्रुत्वा सर्वं हनूमतः ।
ततः शुभतरं वाक्यं हनूमन्तमुवाच ह ॥ १८
दीर्घबाहू विशालाक्षौ शरचापासिधारिणौ ।
कस्य न स्याद्भयं दृष्ट्वा एतौ सुरसुतोपमौ ॥ १९
वालिप्रणिहितावेतौ शङ्केऽहं पुरुषोत्तमौ ।
राजानो बहुमित्राश्च विश्वासो नात्र हि क्षमः ॥ २०
अरयश्च मनुष्येण विज्ञेयाश्छन्नचारिणः ।
विश्वस्तानामविश्वस्ताश्छिद्रेषु प्रहरन्ति हि ॥ २१
कृत्येषु वाली मेधावी राजानो बहुदर्शनाः ।
भवन्ति परहन्तारस्ते ज्ञेयाः प्राकृतैर्नरैः ॥ २२
तौ त्वया प्राकृतेनैव गत्वा ज्ञेयौ प्लवंगम ।
शङ्कितानां प्रकारैश्च रूपव्याभाषणेन च ॥ २३

अहं, D11 अथ (for अहो) D3 8 11 च (for ते) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 शाखामृगेंद्रच —^{b}) D6 पुच (for पुत्र) Ś1 Ñ1 D1 0 4 11 13 पश्यामि तव वानर, Ñ2 V2 B D2 त्वजित प्लवगर्षभ, D3 11 त्वयात्र मर्कटोत्तम —^{d}) D10 M3 से (for यो) Ś1 Ñ1 D1 0 4 12 13 विनी(D1 °स्तू)तो बुद्धिनिश्चयात् —For 16^{cd} Ñ2 V2 B D3 7 11 subst

82* विनीतैरभिविख्याता मैव ते ह्युचितात्मा ।

[B1 अभिविख्याते (for °ता) D3 11 विदितैव ममाख्याता (for the prior half) D3 11 हृदय (for तेव ते)]

17 V1 missing (cf v l 10) V3 illeg for 17 (cf v l 16) —^{a}) Ś1 Ñ V2 D1 2 4 D1 2 4 7 12 13 —सुपर्वैर्, D4 सपन्ना (sic) D10 सपन्न (for सम्पन्न) B2 बुद्धि ज्ञानमुसम्पन्नैर्, D6 बुद्धिविज्ञानमापन्न —^{b}) Ñ1 D2 11 13 सर्वं समाचरन् (D11 °रेत्) Ñ2 V2 B D7 इङ्गितज्ञैर्महात्मभिः —D1 reads 17^{cd} in marg —^{c}) Ś1 B2 D1-4 11-13 ह्यबुद्धिं गितो, Ñ2 कुबुद्धिं गतो, V2 ह्यबुद्धिवृतो, B1 ह्यबुद्धियुतो, D6 7 ह्य(D7 कु)बुद्धिगतो, Cg as in text (for ह्यबुद्धिं गतो) G1 राजन् (for राजा) Ñ1 बुद्धिनीत्या तथा राजा, B2 (also) मद्बुद्धिं गतो राजा —^{d}) Ñ2 B1 2 4 D7 पाति हि (B1 ह) B3 पालयेत् (for शास्ति हि) D3 11 चिरं पाति वसुधाम्

18 V1 missing (cf v l 10) V3 illeg for 18 (cf v l 16) —^{a}) Ś1 D1 2 4 12 13 तस्य श्रुत्वा Ñ1 श्रुत्वा चैव Ñ2 B D3 7 11 श्रुत्वा तथा, V2 श्रुत्वा तद् (for श्रुत्वा सर्वं) —^{c}) D3 11 अथ B3 शुभकर (for °तरं) Ś1 D13 ततोऽपि स शुभं वाक्य —^{d}) D1 2 4 13 हनुमंतम्

19 V1 missing (cf v l 10) V3 illeg for 19 (cf v l 16) —^{b}) Ś1 D1 2 4 11-13 सायुध (for चापासि) —Note hiatus between ^{c} and ^{d} —^{c}) D3 11 कस्य स्याद्(by transp) D4 4 11 कस्यापि न (for कस्य न स्याद्) Ś1 D13 कस्य दृष्ट्वा भयं न स्याद्, —^{d}) Ś1 D2-10 12 T G M1 3 5 ह्ये(D12 ये)तौ (to avoid hiatus) (for एतौ) G1 M3 सुरसोपमौ —For 19 Ñ V2 B D3 7 subst Ś1 D13 ins l 1 only after 19^{ab}, while D13 ins after 19.

83* एतौ दृष्ट्वा महावीर्यौ धन्विनौ विपुलौजसौ ।
दीर्घबाहू विशालाक्षौ न स्यात्कस्य महद्भयम् ।

[Ñ1 D3 transp l 1 and l 2 —(l 1) Ñ1 illeg for एतौ Ñ2 महात्मानौ B4 महात्मानौ (for °वीर्यौ) Ś1 D13 at दृष्ट्वा च महात्मानौ (for the prior half) Ś1 Ñ1 D13 विपुलौ (Ñ1 illeg) विपुलौ D3 विक्रान्तौ D11 विपुलौजसौ (for विपुलौजसौ) —(l 2) Ñ1 D3 कस्य स्यान्न (by transp) (for न स्यात्कस्य)]

20 V1 missing (cf v l 10) V3 illeg up to शङ्के in ^{b} (cf v l 16) —^{a}) D1 5 8-10 T1 G1 M3 तौ, Cm as in text (for एतौ) D3 11 वालिना प्रहितावेतौ —^{b}) V1 शङ्कय, D3 शङ्के तौ (for शङ्केऽहं) Ś1 D1 2 4 12 13 पुरुषर्षभ —^{c}) Ñ1 मित्राणि, D3 11 मित्रा हि (for मित्राश्च) Ñ2 V2 B D7 बहुमित्राश्च राजानो —Ñ V2 B D7 om 20^{d}–21^{a}. —^{d}) Ś1 D13 नैव च D4 13 नैव न, D3 न तु न, T1 नास्ति हि (for नात्र हि) D1 विश्वासो वै ततोऽत्र

21 V1 missing (cf v l 10) Ñ V2 B D7 om 21^{abc} (cf v l 20) —^{b}) Ś1 D5 8 G1 Ct छन्नचारिण, D3 चरितं सदा Cg k as in text (for छन्नचारिण) —D3 om 21^{c}–22 —^{d}) B1 शत्रुषु D1 छिद्रे च K(ed) रन्ध्रेषु (for छिद्रेषु) Ñ2 B1 3 D7 च D1 6 10 T1 (अ,पि) G1 वै Cg as in text (for हि)

22 V1 missing (cf v l 10) Ñ1 D3 om 22 (for D3 cf v l 21) —^{a}) Ś1 न मृषु B3 अत्येषु (for कृत्येषु) Ñ2 V2 B D7 हन्ता (for वाली) V3 सर्वंत्र राजानो —^{b}) V3 भवति (for राजानो) Ś1 D1 4 5 8-10 T M1 3 Ck t बहुदर्शिनः Cr m g as in text —^{c}) B1 कुर्वन्ति D1 पराः सारस् (sic) D1 मध्य देशारो (for परहन्तारस्) —V3 illeg from 22^{d} up to ज्ञे in 23^{c} —^{d}) Ñ1 V3 B D7 प्राकृतैर् हि D13 पण्डितैः सदा G1 प्राकृतैर्नरैः G(ed) प्राकृतैर् हि Ś1 D1 12 13 ज्ञेया प्रा(D13 प्र)यः पुरुषैः(Ś1 D13 °षैः)वै । D3 न कृताः प्राकृतैर्नरैः (sic) D6 ज्ञेयाः प्राज्ञैः पुरुषोत्तमैः

23 V1 missing (cf v l 10) V3 illeg up to ज्ञे in ^{c} (cf v l 22) —^{a}) Ś1 तत् (for तौ) Ś1 Ñ1 D1 13 प्रहितेनेह(D13 °व) B1 D1 8-10 T1 प्राकृतेन D1 नदेनैव तत, D3 प्रहिते तत्र Cr m as in text (for प्राकृतेनैव) Ñ2 V2 B D7 गत्वैवं प्राकृतैः(B1 °त:)स —^{b}) Ś1 Ñ1 D1 2 4 11-13 ज्ञेयौ गत्वा (by transp) Ñ2 V2 B1 3 D7 त्वया ज्ञेयौ, B2 त्वया 20, B3 सुदुराजौ G1 गत्वा ज्ञेयं (for

लक्षयस्व तयोर्भावं प्रहृष्टमनसौ यदि ।
विश्वासयन्प्रशंसाभिरिङ्गितैश्च पुनः पुनः ॥ २४

ममैवाभिमुखं स्थित्वा पृच्छ त्वं हरिपुंगव ।
प्रयोजनं प्रवेशस्य वनस्यास्य धनुर्धरौ ॥ २५

शुद्धात्मानौ यदि त्वेतौ जानीहि त्वं प्लवंगम ।
व्याभाषितैर्वा रूपैर्वा विज्ञेया दुष्टतानयोः ॥ २६

इत्येवं कपिराजेन संदिष्टो मारुतात्मजः ।
चकार गमने बुद्धिं यत्र तौ रामलक्ष्मणौ ॥ २७

तथेति संपूज्य वचस्तु तस्य
कपेः सुभीतस्य दुरासदस्य ।
महानुभावो हनुमान्ययौ तदा
स यत्र रामोऽतिबलश्च लक्ष्मणः ॥ २८

G 4 1 0
B 4 2 29
L 4 1 26

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे द्वितीयः सर्गः ॥ २ ॥

गत्वा ज्ञेयौ) —ᶜ) Ś1 Ñ1 D1.2.4.12.13 स(Ś1 Ñ1 D13 त) चेन च प्र(Ñ1 वि)कारेण, Ñ2 V2 B D7 मनिचेष्टाविकारैश्च, D3.11 इङ्गितैश्च विकारैश्च —ᵈ) Ś1 दृष्टयथाभाषितेन च, Ñ1 रूपस्थाभाषणेन च, Ñ2 V2.3 B D7 रूपतो भाषितैस्तथा, D1 दुष्टया वा भाषितेन च, D2.13 दृष्ट्वाथ(D13 °ष्ट्वा वा)भाषितेन च, D3 दृष्ट्याभाषितेन च, D4.12 दृष्ट्वा व्याभाषितेन च, D11 दृष्ट्याभाषणे°, E3 रूपेणाभाष°, G1 रूप॰व्याभाषितेन च, Cr m g k t as in text

24 V1 missing (cf v l 10) G1 om 24ᵃ–25ᵇ —ᵃ) Ś1 D1–4.12.13 [प्र]तयोर् (for तयोर्) D11 लक्षयाथ तथा भाव —ᵇ) D3 T2.3 Cr m प्रहृष्ट, Cg k t as in text (for प्रहृष्ट) Ñ2 V2.3 B1–3 D7 दुष्टा(V2 दृष्टा P2 marg) दुष्ट समाहित, B4 दुष्टता च समाहित —ᶜ) Ś1 D1.3.4.11.13 विश्वासय, Ñ2 V2.3 B D7 विश्वासेन, D2.13 विश्वासाय (for °सयन्) D4 विश्वासविश्वासाभिर् —ᵈ) Ś1 D1.2.4.12.13 इङ्गितैः सर्वैस्तथा —After 24 Ś1 D13 ins

84* शुद्धभावं विदित्वैव जानासि त्वं प्लवंगम ।

25 V1 missing (cf v l 10) G1 om 25ᵃᵇ (cf v l 24) —ᵃ) Ñ1 सन्निधौ, D1 ममैव (for ममैव) Ś1 हि मले, V2.3 B D3.4 T1 [अ]भिमुख (B2 °खे) D1 T2 G1.2 M1.2 [अ]भिमुख, D4.13 वचने, D12 हि च ते, Cr m g k t (for [अ]भिमुख) —ᵇ) B2.3 पृच्छस्व (for पृच्छ त्वं) D3.11 अरिसूदन —ᶜ) D2 प्रवेशस्य (for °शस्य) —ᵈ) Ś1 D2.12.13 [अ]थ (for [अ]स्य) —After 25 Ś1 Ñ V2.3 B D1–4.7.11–13 ins

85* परमायुधसम्पन्नौ किं कार्यमिह लिप्सितम् ।

[Ñ2 V2.3 B D7 पृच्छ त्वं स्व, D4 (with hiatus) परम आयुध (for परमायुध) D13 इति (for इह) Ś1 Ñ1 D1.3 लप्स्यते, Ñ2 लिप्सित, D1.4 लिप्सया D7 लिप्सितौ D13 लिप्सय (for लिप्सितम्) D3.11 प्रतिलिप्सितविक्रमौ (for the post half)]

26 V1 missing (cf v l 10) V3 illeg for 26 —ᵃ) Ś1 D1.4.12.13 शुद्धभावौ, D3 शुद्धभाव (for शुद्धात्मानौ) Ñ2 V2 B D7 च यदि तौ, D1.2.4.13 यदि त्वेव (for यदि त्वेतौ) —ᵇ) Ś1 Ñ1 D1.3.4.12.13 जानासि (for जानीहि), Ñ2 V2 B D7 पश्यसि प्लवगर्षभ, D3.11 जानीये प्लवगर्षभ —ᶜ) D10 व्याभाषितैर् D3.11 विदुर्वा, D6 T G1 M1.2 विज्ञेया T2 °या) D12 रूपेण (for रूपैर्वा) Ś1 Ñ1 D1.2.4 व्याभा(Ś1 वि)भाषितेन रूपेण, D13 वा भाषितेन रूपेण —ᵈ) D6 T1 G1.3 M1.2 स्यादुष्टा, T2 दुष्टता, T3 स्युर्दुष्टा, G2 रूपैर्वा (for विज्ञेया) Ñ2 V2 B D7 S तयो (for ऽनयो) Ñ1 विज्ञेया दुष्टता तत्र, D3.11 तयो मैत्री परस्य ह ※ Cv तयो स्वभावपरिच्छेदे इङ्गितरूपाभ्यां भाषितैश्चिह्नितं कार्यं किं तु व्याभाषितेनैव ज्ञातुं शक्यत इत्याह व्याभाषितैरित्यादि। Cg अदुष्टतेति च्छेदः, Ck अदुष्टता दुष्टता चेत्युभयथापि तत्रत पदच्छेद Ct दुष्टता अदुष्टता चेति तद्वेण पदच्छेद ※

27 V1 missing (cf v l 10) D6 om 27 —ᵈ) Ñ1 V B D7 [अ]पि (for [ए]व) —V3 illeg for 27ᵈ–28ᵇ

28 V1 missing (cf v l 10) V3 illeg for 28ᵃᵈ (cf v l 27) G(ed) om 28 —ᵃ) Ś1 Ñ V2 B D1–4.7.11–13 तथेति कृ(D11 श्रु)त्वा वचनं तु (Ñ1 V2 B D7 स) तस्य —ᵇ) N2 रूप, D3.8.10 कपि (for कपे) Ñ1 पुनीतस्य, T Cg सुगीतस्य (for सुभीतस्य) D3.11 कपिप्रवीरस्य दु°, M3 सकपे सुभीतस्य दुरासदस्य च —ᶜ) Ś1 reads तदा in marg D3.11 महात्मा (for ययौ तदा) —ᵈ) D5.6.8–10 [ऽ]तिबली (D6 °ल) सलक्ष्मण (for °लश्च लक्ष्मण) Ś1 Ñ V2.3 D1.2.4.7.11.12.13 महाबलौ यत्र तु (Ñ2 V2 B1.2 D7 हि, B4 D1 च) रामलक्ष्मणौ D3.11 ययौ समीपं नरपुंगवयोस्तयो (D11 °योरिति) ※ Cv एतच्च त्रिष्टुब्जगत्योरुपसंस्थं वृत्तम् ※

Colophon —*Sarga name* Ś1 D13 हनुमत्प्रेषणं, Ñ V2.3 B सुग्रीवत्रास, D3.11 सुग्रीववाक्य, D4.13 हनुमत्प्रेषण, D7 सुग्रीवत्रास —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 D12 D4.13 om, Ñ2 V2.3 B2.4 D1.2.7.11.13 D6.8–10 S 2 —After colophon, G concludes with श्री(G1 ॐ श्री)रामाय नम

4 2 1
4 3 1
4 2 1

३

वचो विज्ञाय हनुमान्सुग्रीवस्य महात्मनः ।
पर्वतादृश्यमूकात्तु पुप्लुवे यत्र राघवौ ॥ १

स तत्र गत्वा हनुमान्बलवान्वानरोत्तमः ।
उपचक्राम तौ वाग्भिर्मृद्वीभिः सत्यविक्रमः ॥ २

स्वकं रूपं परित्यज्य भिक्षुरूपेण वानरः ।
आबभाषे च तौ वीरौ यथावत्प्रशशंस च ॥ ३

राजर्षिदेवप्रतिमौ तापसौ संशितव्रतौ ।
देशं कथमिमं प्राप्तौ भवन्तौ वरवर्णिनौ ॥ ४

त्रासयन्तौ मृगगणानन्यांश्च वनचारिणः ।
पम्पातीररुहान्वृक्षान्वीक्षमाणौ समन्ततः ॥ ५

इमां नदीं शुभजलां शोभयन्तौ तरस्विनौ ।
धैर्यवन्तौ सुवर्णाभौ कौ युवां चीरवाससौ ॥ ६

3

M1 begins with श्रीरामाय नम

1 V1 missing from 1-2ᵃ (cf v l 4 2 10) —ᵃ) Ñ1 V2 3 B4 तत्तु B1-3 तत्र, D3 11 तत्र, D7 तं तु (for वचो) D3 11 मश्रुत्य (for विज्ञाय) Ñ2 V3 B4 D7 मतिमान् (for हनुमान्) —ᵇ) Ñ2 V2 B D3 7 11 मद्वच (महात्मन) —ᶜ) V2 3 B4 D3 7 सु; D6 11 T2 च (for तु) Ś1 D2 4 12 13 पर्वतान्मलयात्तूर्णं —ᵈ) D1 दुद्रुवे (for पुप्लुवे)

2 V1 missing for 2ᵃ (cf v l 1) —ᵃ) Ñ1 illeg for स तत्र गत्वा Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 त्वरितो (for हनुमान्) —ᵇ) V2 (marg also as in text) मारुतात्मज (for वानरोत्तम) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 हनुमान्मारुतात्मज —For 2ᵃᵇ D3 11 subst

86* स तत्र येन रामस्थौ वीरौ नरवरात्मजौ ।
[D11 नरवरोत्तमौ (for °रात्मजौ)]

—Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 transp 2ᶜᵈ and 3ᵃᵇ —ᶜ) D3 11 चक्रु (for वाग्भिर्) Ś1 D1 4 12 13 उवाच क्रमशो वाग्भिर् —V1 illeg for 2ᶜ —ᵈ) D4 शुभ्रीभि (for मृद्वीभि) D3 11 वाग्मिनौ कामविग्रह —After 2ᶜᵈ, Ś1 D1-4 12 13 ins l 2 of 88*

3 Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 transp 2ᶜᵈ and 3ᵃᵇ —ᵃ) Ś1 D13 रूपं च Ñ1 D4 6 8-10 S (in g कपि V1 स्व हि, D1 2 4 13 रूप तु (for स्वकं) D3 11 रूप सपरित्यज्य —ᵇ) Ñ1 D4 6 8-10 S हनु(G2 M1 2 °नू)मान्मारुतात्मज ※ Cg रूपान्तरग्रहणसामर्थ्ययुक्तस्य मारुतात्मज इति ※ —After 3ᵃᵇ, D4 6 8-10 S ins

87* भिक्षुरूप ततो भेजे शठबुद्धितया कपि ।
तत्र स हनुमान्वाच श्लक्ष्णया सुमनोज्ञया ।
विनीतवदुपागम्य राघवौ प्रणिपत्य च ।

[D1 om l 1 —(l 1) M1 भिक्षुरे G2 M2 तत्र (for ततो) —D5 transp l 2 and 3 —(l 2) B(ed) तत्र (for तत्र स) D5 त वाचा सुमनज्ञ (for the prior half) —(l 3) D5 राघवौ स महाकपि (for the post half)]

—ᶜ) T1 2 G1 2 M3 [S]क्ष (for च) Ñ2 V B D7 अभ्यभ(B1 3 °व)भाषे, D3 11 अभ्य(D3 °व)भाषत, G(ed) तथा वभाषे (for आबभाषे च) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 मतिमान् (for तौ वीरौ) M3 आबभाषे तदा वीरौ —ᵈ) Ñ1 D1-4 11-13 ह (for च) Ś1 D13 यथान्तोत्र प्रशस ह —After 3, D6 8 10 S ins while Ś1 D1 4 12 13 ins l 2 only after 2ᶜᵈ (transp)

88* सपूज्य विधिवद्वीरौ हनुमान्वानरोत्तम ।
उवाच कामतो वाक्यं मृदु सत्यपराक्रमौ ।

[Ś1 D1 4 12 13 om l 1 —(l 1) T1 2 G1 3 M हनु(G1 M1 2 °नू)मान्मारुतात्मज (for the post half) —(l 2) M1 मृदुनि सत्यविक्रमौ G1 M2 वाग्मिवाक्य(M1 °र्वा)भिकविमान् (M2 °मन्) (for the post half)]

4 ᵃ) Ś1 D1 4 12 13 इन्द्रोपेंद्रसमानौ हि, Ñ V B D3 11 देवराजप्रतीकाशौ (Ñ1 °समानौ हि) —ᵇ) D3 4 13 शंसित (for संशित) —ᶜ) D13 दिश —ᵈ) Ś1 Ñ1 D1 4 12 13 देववर्णिनौ Ñ2 V B D7 वनचारिणौ D3 11 दिव्य(D11 देव)रूपिणौ (for वरवर्णिनौ)

5 D6 reads 5 after 8 —ᵇ) V2 3 B2-4 सर्वांश्च (B1 [also sup lin] अभ्यांश्च) D1 वन्यांश्च (for अन्यांश्च) Ñ1 V2 D3 4 मृगचारिण, T2 वनचारिणौ —ᶜ) D6 नीरे रुहान् (for तीर°) —ᵈ) D3 4 11 13 वीक्षमाणौ Ñ2 V B D7 मनोरमान् (for समन्तत)

6 ᵃ) Ś1 D1 4 12 13 शीततोयां Ñ2 V B D3 7 11 शीतजलां, G1 3 M3 शिवजलां (for शुभ°) —ᵇ) Ñ2 V B D3 3 M3 तपस्विनौ D1 रूपिणौ D3 11 सुवर्णाभौ (for तरस्विनौ) ※ Ct इमां नदीमिति सरस्वति विशेषणेन नदी स्त्रोपचार इति कश्चित् मन्यते A —ᶜ) V1 B3 4 सुवर्णाभौ M1 om (for सुवर्णाभौ) Ś1 Ñ1 D1 4 12 13 धैर्ययुक्तौ महात्मानौ, D3 11 धै(D11 धी)र्यवन्तौ सुधन्वानौ —ᵈ) B4 युवां कौ (by transp) —After 6 B4 D4 6 8-10 S ins Ś1 D1 2 4 12 13 ins after 11ᵃᵇ, while Ñ2 V2 3 B3 D7 cont after 92* B1 cont after 95*

89* निश्वसन्तौ वराङ्गौ पीडयन्ताविमा प्रजा ।

[Ś1 B3 4 D1 7 निश्वसन्तौ D4 D6 निश्वसन्तौ (for निश्वसन्तौ) Ñ2 illeg D3 महान्तौ (for वराङ्गौ) —M3 om (hapl) from the post half up to 8ᶜ, Ś1 D1 4 12 13 दारुणौ

सिंहविप्रेक्षितौ वीरौ सिंहातिबलविक्रमौ ।
शक्रचापनिभे चापे प्रगृह्य विपुलैर्भुजैः ॥ ७

श्रीमन्तौ रूपसंपन्नौ वृषभश्रेष्ठविक्रमौ ।
हस्तिहस्तोपमभुजौ द्युतिमन्तौ नरर्षभौ ॥ ८

प्रभया पर्वतेन्द्रोऽयं युवयोरवभासितः ।
राज्यार्हावमरप्रख्यौ कथं देशमिहागतौ ॥ ९

पद्मपत्रेक्षणौ वीरौ जटामण्डलधारिणौ ।
अन्योन्यसदृशौ वीरौ देवलोकादिवागतौ ॥ १०

यदृच्छयेव संप्राप्तौ चन्द्रसूर्यौ वसुंधराम् ।
विशालवक्षसौ वीरौ मानुषौ देवरूपिणौ ॥ ११

सिंहस्कन्धौ महासत्त्वौ समदाविव गोवृषौ ।
आयताश्च सुवृत्ताश्च बाहवः परिघोत्तमाः ।
सर्वभूषणभूषार्हाः किमर्थं न विभूषिताः ॥ १२

C 4 3 0
B 4 3 15
L 4 2 5

गिरि[D3 °र]व V2 D1 °नोपमवा प्रजा °व(D1 नगाविव) V3 B3 4 D2 धीन्थना प्रजा इव(D1 वसुधां) (for the post half)]

7 M1 om 7 (cf v l 89*) —ᵃ) Ś1 D1 प्रनीक्षणौ V B D1 2 4 5 विप्रमणौ V1 विप्रमिणौ (for विप्रेक्षितौ) —ᵈ) Ñ2 V B3-4 D7 सति(V D7 °म)तौ (for विक्रमौ) Ś1 V1 D1 2 4 5 सिंहविक्रान्तगामिनौ D5 6 महाबल पराक्रमौ —For 7ᵃᵇ D3 11 subst

90* सिंहाविव महास्कन्धौ सिंहाविव मनोरमौ ।
[D11 गजव् (for second सिंहाव्)]

—ᶜ) B3 4 T1 चाप (sic) (for शक्र) G2 निर्भा चापौ (for निभे चापे) —ᵈ) K1 प्रगृ V2 V त्रिम(V1 °गृ)ह्य (sic) B4 त्रिगृह्य D7 विसृज्य C1 m गृही वा (for प्रगृह्य) Ś1 विमलैर्भुजैः D3 11 विपुलौ भुजौ D5 6 10 T G M2 3 गृहीत्वा शत्रुनाशनौ (D6 °शासन T1 2 M1 C5 °सूदनौ T1 G1 2 M3 °नै)

8 M1 om 8ᵃᵈᵉ (cf v l 89*) —ᵈ) M3 lacuna for वृषभ Ś1 V1 D1 2 4 5 9 10 पंगदयभगामिनौ Ñ2 V B D2 कुंजरपभदर्शनौ D3 11 मत्तद्विरदगामिनौ —ᶜ) Ś1 V1 D1 4 11 12 मत्तद्विपसमौ पी(Ñ2 D3 11 पी)न(D1 याते) V1 V B D7 मत्तद्विपगतिप्रख्यौ —ᵈ) D2 मानमनौ M1 नातिमंतौ (for द्युतिमन्तौ) Ś1 D5 6 10 मनस्विनौ Ñ1 नोरसमौ D3 11 तपस्विनौ (for नरर्षभौ) —After 8 D4 reads 5

9 ᵃ) D5 6 10 T1 [S]सौ (for ऽयं) D3 11 पर्वतश्रेष्ठ (for पर्वतेन्द्रोऽयं) —ᵇ) Ś1 V1 D1 2 4 5 9 युवाभ्याम् (for युवयोर्) Ñ2 B4 D7 भासमानतः V1 भवत्र (moth eaten) D3 11 सोमपर्वत महाबलौ —ᶜ) M1 समरौ चापि (sic) (for अमरप्रख्यौ) Ś1 D1 4 11 12 राज्यार्हौ हि वेषोपेतावः D1 राज्यार्हावरोपनाम (sic) —ᵈ) Ś1 D1 2 3 11 इमं V1 इदं (sic) V1 V B D7 मा(B1 दी)मौ D1 कथं (for कथं) Ś1 V1 D1 2 4 5 11 12 G1 उपागतौ D2 °ता) Ñ2 V B D1 इमं कथं M1 इम तौ Ch as in text (for इहागतौ) —For 9ᶜᵈ, D3 11 subst

91* शासने च मही चास्ते पश्चा च विमलं शुभम् ।
(D11 हुविमलं (for च विमल°))

10 Ś1 om (hapl) to —ᵃ) V2 V3 3 B D1 पद्म मुख° V1 moth eaten (for °मण्डल) —ᶜ) D1 सदृग्या D4 5 12 13 वीर्यौ D1 11 [श्र]वरौ (for वीरौ) Ñ2 V B D7 सुवासन्योन्य(B2 [marg also] प्रभया द्व)सदृशौ 4 C5 अत्र सुदृग्युवुर्गोयेन्द्रप्रयोग परमसदृशाविस्पष्टदर्शन विमलभिशायन स्थित इ॰ —N1 om (hapl) 10ᵈ-11ᶜ —ᵈ) V1 V B1-3 D1 4-10 T1 G1 Cm t इह C1 as in text (for इव)

11 Ñ1 om 11ᵃᵈᵉ (cf v l 10) —ᵃ) D6 [प्र]वि T1 G1 M1 [प]व Cr m as in text (for [इ]व) Ś1 D1 2 4 5 11 12 यदृच्छया भूषितव(D1 °भ्यां) —ᵇ) Ś1 D1 2 4 5 11 12 इवागतौ (for वसुंधराम्) —For 11ᵃᵇ Ñ2 V B D7 11 subst

92* भूमौ निपतितौ नूनं सूर्याचन्द्रमसौ पुरा ।
[V1 भूत्र (for भूमौ) D5 11 पतितौ D3 11 सूर्येन्दुसम(D11 °सम)पि (for the post half)]

—Thereafter Ñ2 V3 2 B1 D2 7 cont 93* while B4 cont

93* विमहावुसपोमहर्गोमत वनचारिणौ ।

—Thereafter B4 cont 95* followed by 1 3 and 6 of 9ᵃ* —After 11ᵃᵈ Ś1 D1 2 4 11 12 89* —V1 B3 om 11ᶜ-12 D11 om 11ᶜ-12ᵈ —ᶜ) V1 V2 3 B1 4 D7 सौम्यौ D1 शूरौ (for वीरौ) —ᵈ) V1 D7 शिव (for देव) —M3 lacuna from रू in रूपिणौ up to वि in 12ᵃ V1 मानुषौ वनवासिनौ B2 जगद्गुरुधारिणौ D1 कौ भवन्तौ विहागतौ —After 11 Ś1 D1 4 11 12 ins

94* चक्रचापनिभे चापे गृह्य इहागतौ ।
[First half = 7ᶜᵈ]

12 V1 B1 om 12 D11 om 12ᵃᵇ (cf v l 11) —ᵃ) Ś1 V1 D1 महासत्वौ Ñ2 V1 2 B1 4 D7 °स्कन्धौ D5 6 10 T1 G1 2 M2 3 महोन्मादौ (for महासत्त्वौ) —ᵇ) M3 (after corr sec m) समुदाय (for समदा°) Ś1 V1 D1 2 4 5 11 समदौ वृषभाविव Ñ2 V2 3 B1 4 D7 समदौ कुञ्जराविव —ᶜ) T1 समुदाय (for आयताश्च) D5 6 10 प्रवृत्ताश्च (for सुवृत्ताश्च) V1 V2 3 B2 3 D7 सावेश्च

G 4 2 11
B 4 3 15
L 4 2 17

उभौ योग्यावहं मन्ये रक्षितुं पृथिवीमिमाम् ।
ससागरवनां कृत्स्नां विन्ध्यमेरुविभूषिताम् ॥ १३
इमे च धनुषी चित्रे श्लक्ष्णे चित्रानुलेपने ।
प्रकाशेते यथेन्द्रस्य वज्रे हेमविभूषिते ॥ १४
संपूर्णा निशितैर्बाणैस्तूणाश्च शुभदर्शनाः ।
जीवितान्तकरैर्घोरैर्ज्वलद्भिरिव पन्नगैः ॥ १५
महाप्रमाणौ विपुलौ तप्तहाटकभूषितौ ।
खड्गावेतौ विराजेते निर्मुक्तभुजगाविव ॥ १६
एवं मां परिभाषन्तं कस्माद् वै नाभिभाषथः ॥ १७
सुग्रीवो नाम धर्मात्मा कश्चिद् वानरयूथपः ।
वीरो विनिकृतो भ्रात्रा जगद् भ्रमति दुःखितः ॥ १८

सुवृत्तैश्च, B4 भायते सुवृत्तैश्च —d) D3 परिघोपमा (for परिघोत्तमा) Ñ2 V2 3 B2-4 D7 बाहुभि परिघोपमै. —e) D3 11 सर्वाभरण, D6 सर्वभुषित (sic) (for सर्वभूषण) Ñ1 V2 3 B2-4 D7 सर्वाभरणभूषार्हौ —f) Ñ2 V2 3 B2-4 D7 मन्ये वाप्य(B2 3 °त, B4 °प)विभू(Ñ2 °दू)षितौ, D2 11 दृश्यते चाप(D11 वाण [sic])भूषिता —For 12cd, Ś1 Ñ1 D1 2 3 11 12 subst while B4 cont after 93*

95* युवयोर्भूषणैर्हीना ह्यनुरूपा शरीरयो ।

[Ś1 D12 रूपैर् (for भू°) Ś1 स्वानुरूप (for ह्यनुरूप°) B4 वपुषामस्ययो (for the post half)]

—Thereafter Ś1 D1 2 4 12 13 cont, Ñ1 B4 cont l 1 and 6 only, while D2(marg) it ins after 12

96* उभावेव हि पश्यामि पार्थिवव्यञ्जनान्वितौ ।
मुनिवेषधरौ यद्वन्नरनारायणावृषी ।
किमर्थमिह संप्राप्तौ चीरकृष्णाजिनाम्बरौ ।
तर्कयामि सुहृद्वेषौ कार्यवन्ताविहागतौ ।
देवचिकार्ययोगेन एकदेहौ द्विधा कृतौ । [5]
लक्षणास्ससम्पन्नावश्विनाविव रूपिणौ ।

[(l 4) D2 13 सुहृत्त्व, D4 सुहृतौ, D14 कुशेहौ (for सुहृद्वे°) D12 ह्यागतौ (for °हा°) —(l 5) Note hiatus between the two halves D1 2 देव (to avoid hiatus) (for एक) D1 गता (for कृतौ) —(l 6) D2 11 -[श्च]वार (for [श्वि]नाव) B4 om मम्मा]

—Thereafter B4 cont 89*

13 a) D2 11 सकाननवना, D13 सप्तागरम्वनां (for ससागरवना) —d) Ñ2 V1 1 D2 मेरुविन्ध्य (by transp) Ś1 Ñ1 V2 3 D1-4 11-13 मेरुमन्दरभूषणा(V2 3 °भूषिता D2 11 °शोभिता) —After 13, Ñ2 V2 3 B2-4 D7 ins.

97* एवमन्यानि मन्येऽहं पार्थिवव्यञ्जनानि च ।
लक्षणान्यत्र भिन्नार्थे विशिष्टानि करोषि।

[(l 1) V2 3 लक्षणि (for °लक्षणानि) B2 3 चा पानि, G(ed) पश्यामि (for न मेऽहं) B4 यानिमे (for पानिच) D7 व्यञ्जनानि (for °नानि) —G(ed) om l 2 —(l 2) V2 om लक्षणान्यत्र B4 विशिष्टं विमानीति भा[ि]न वर्तसे]

14 a) Ñ2 damaged up to धी D6 (also) it G2 3 सुधनुषी (for च धनुषी) Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 श्लेषे Ñ2 श्लिष्टे, D11 दृष्टे, M1 श्लक्ष्णे (for चित्रे) —b) D11 T2 श्लक्ष्ण, D12 श्लक्ष्णे, M1 चित्र (for श्लक्ष्णे) D4 [च]नुलेपने Ñ2 V B D7 हिमचित्रानुलेप(V1 B2 3 °लोम, V2 °पात्र)ने —c) M1 महेन्द्रस्य (for यथे°) —d) Ś1 Ñ1 D1 2 3 12 13 मणि, V2 B1 D2 3 4 11 T1 वज्र, Cg t as in text (for वज्र). Ñ2 V B D7 11 परिष्कृते (for विभूषिते)

15 a) Ś1 D1-4 11-13 सपूर्णौ, Ñ2 B1 3 4 D7 सुपूर्णा, V D6 सुदृढा (for °र्णा) D3 5-11 च शितैर् (for निशि°) —b) G1 तूणयुग् (for तूणाश्च) Ś1 D1-4 11-13 तूणौ च शुभदर्शनौ, G(ed) तूणाश्चापि सुदर्शना —d) M1 ज्वलद्भिर् (for ज्वल°) D1 पावकै (for पन्नगै)

16 a) Ś1 D1 2 3 11 12 M1 Cg विस्तीर्णौ (for विपुलौ) Ñ1 महाप्रमाणौ विस्तीर्णौ, Ñ2 V B D7 महाप्रभावौ विस्तीर्णौ D2 13 महाप्रमाणौविस्तीर्णौ —b) Ś1 Ñ V B D1 2 3 7-10 11 भूषणौ, D2 12 भूषणे (for °षितौ) —c) Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 प्रकाशेते (for विराजेते) —d) Ś1 D1-4 11-13 निर्मुक्तौ (for निर्मुक्त) Ñ2 V B D7 निर्मुक्तोरगसंनिभौ, T2 (partially damaged) ; M1 निर्मुक्ताविव पन्नगौ ॐ Cg निर्मुक्तौ निर्मुक्तत्वचौ । Ct निर्मुक्तौ मुक्तकञ्चुकौ ॐ

17 a) M1 प्रीतिभाषन्तं (sic) (for परि°) Ś1 Ñ1 D1 2 3 12 13 युवं(D1 ह सौ [sic]) भाषमाणं(D1 2 3 °न्त [sic])तौ, Ñ2 V B D7 एवं मया भाष्यमाणौ, D3 11 एवं मयोच्यमानौ च —b) Ś1 Ñ V B D1 2 3 7 11 12 13 मां, D2 11 न, G2 मा (for वै) Ñ1 D1 13 नाभिभाषत, Ñ2 V B D7 नाभिभाषथ, D3 11 न समुदीरथ, Ct t as in text (for वै नाभिभाषथ) ॐ Ct परिभाषन्तं नाभिभाषथ इत्युभयत्र परस्मैपदमार्षम् । Cg नाभिभाषथ नाभिभाषेथे । व्यत्यय आर्षः —After 17 Ś1 Ñ V1 2 3 B D1-4 7 11-13 ins.

98* किमर्थं समयुक्तौ कि च मां नाभिभाषथ ।

[Ñ2 V1 किंमर्थं D2 किं, D7 किञ्चु (for किं) Ś1 D13 किं पृथक्युक्तौ D2 किञ्चु सञ्जुधुस (sic) D3 किमर्थं सञ्जुष्टौ (for the prior half) V2 नाभिभाषत, D4 नाभिभाषथ, D2 11 नाभिभाषथ (D11 °न) (for नाभिभाषथ) Ś1 Ñ1 D1 2 12 13 कस्माद् वै न(D1 न मि hy pm)भाषथ (D1 °त), D1 कस्माद् वै न भाषथ (for the post half)]

18 a) D4 सुग्रीवश्चापि —d) D1-10 T2 यूथप (for °यूथप) D1 कपीनां च प्रभुर्व —c) Ś1 Ñ1 D1 2 3 12 13 विनिकृतो, D2 विनि कृतो, D11 निकृतो, M1 [र]धी

प्राप्तोऽहं प्रेषितस्तेन सुग्रीवेण महात्मना ।
राज्ञा वानरमुख्यानां हनुमान्नाम वानरः ॥ १९
युवाभ्यां सह धर्मात्मा सुग्रीवः सख्यमिच्छति ।
तस्य मां सचिवं वित्तं वानरं पवनात्मजम् ॥ २०
भिक्षुरूपप्रतिच्छन्नं सुग्रीवप्रियकाम्यया ।
ऋश्यमूकादिह प्राप्तं कामगं कामरूपिणम् ॥ २१
एवमुक्त्वा तु हनुमांस्तौ वीरौ रामलक्ष्मणौ ।
वाक्यज्ञौ वाक्यकुशलः पुनर्नोवाच किंचन ॥ २२
एतच्छ्रुत्वा वचस्तस्य रामो लक्ष्मणमब्रवीत् ।
प्रहृष्टवदनः श्रीमान्भ्रातरं पार्श्वतः स्थितम् ॥ २३
सचिवोऽयं कपीन्द्रस्य सुग्रीवस्य महात्मनः ।
तमेव काङ्क्षमाणस्य ममान्तिकमुपागतः ॥ २४
तमभ्यभाष सौमित्रे सुग्रीवसचिवं कपिम् ।
वाक्यज्ञं मधुरैर्वाक्यैः स्नेहयुक्तमरिंदमम् ॥ २५

G 4 1 23
B 4 3 27
L 4 7 29

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे तृतीयः सर्गः ॥ ३ ॥

निकृतो (for विनिकृतौ) —[d]) D4 भ्राम्यति, G3 भ्रमण (for भ्रमति) Ś1 Ñ1 D1.4.12.13 वानर, D3.11 धीर्यवान्, D10 om (for तु स्थित)

19 [a]) Ś1 Ñ1 D1.4.12.13 दूतोऽहं —[c]) Ś1 D3.12.13 मुख्येन, D5 स्थेण (for मुख्यानां) —[d]) Ś1 D6.7.8.10.12 G2 M हनूमान् (for हनु°) Ñ1 ... नामत, T1 मारुतात्मज (for नाम वानर)

20 [a]) D5.8.10 स हि (for सह) Ś1 Ñ1 D2.4.12.13 धर्मज्ञ (for धर्मात्मा) D1 सुग्रीवो वानरश्रेष्ठो —[b]) D6 युवाभ्यां (for सुग्रीव) D2.4.12.13 साम्यं (for सख्यम्) Ś1 सुग्रीव समामिच्छति —[c]) Ś1 V2.3 B1(also) 3 D2.4.6.9.12 T2.3 G1.3 M1 विद्धि, B4 विन्मो (sic) D3 वैश्य, D8 विस Cg t as in text (for वित्त) —[d]) Ś1 D1.4.12-13 मारुतात्मज M3 पवमानेन (for पवनात्मजम्)

21 V2 B1.4 om 21 —[a]) D5 T2 भिक्षुरूप (for °रूप) G(ed) परिच्छन्न (for प्रति°) —[b]) Ś1 Ñ1 V1.3 B2.3 D1.2.4.12.13 हित (for प्रिय) D3.11 कारिणः, D6.8.10 T2 G M1.2 कारणात् (for काम्यया) —[c]) Ś1 V1 V3.3 B2.3 D1.4.12.13 मलयादिह संप्राप्त —[d]) Ś1 D12 कामार्थं Ñ1 om D8 (in marg) वानर (for कामग) D5.8.10 कामधारिण G2 ..रूपिण (damaged) ‡ Ck कामग कामरूपिणमिति विकृति पूर्वेणान्वय ‡

22 [a]) V3 हनूमांश्च (for तु हनुमांस्) —[b]) Ś1 Ñ V B D1.2.4.7.12.13 तावुभौ (for तौ वीरौ) —[d]) Ñ V B D1.6.7.12.13 ततो (for पुनर्) Ś1 D12 ततोवाच न किंचन

23 [a]) M3 तु वचन (for वचस्तस्य) Ś1 D1.2.4.12.13 हनू (D2.13 °नु)मतो वच श्रुत्वा Ñ1 हनुमद्वचन श्रुत्वा, Ñ2 V B D7 तत साचिव्य मनसा —[b]) Ñ2 V D1 D7 लक्ष्मण राघवो ब्रवीत् —Ñ2 V2 B D5.7 om 23[cd] V3 wrongly transp 23[cd] and 24[cd] —[c]) V3 प्रसन्नहृदय (for °हृष्टवदन) —[d]) Ś1 Ñ1 V2 D3.4.11.10 प्रियदर्शन, V3 दृप्त तेजस, D1 शुभदर्शन (for पार्श्वत स्थितम्)

24 [a]) D2.12 अय मत्री (for सचिवोऽयं) Ñ1 D1 हरी शस्य (for कपीन्द्र°) Ś1 D2.4.12.13 सचिवो वानरेंद्रस्य —[b]) D2 प्लवगस्य (for महात्मन) —Ñ2 V2 B D5 om 24[cd] V1 wrongly transp 23[cd] and 24[cd] D3.11 transp 24[cd] and 25[ab] —[c]) Ś1 Ñ1 V1.3 D1.2.4.12.13 सौहृद, D6 तमेव (for तमेव) D3 मत्सख्यमीक्षमाणस्य D11 तवैवाकाङ्क्ष माणस्य —[d]) Ś1 Ñ1 V1.3 D1.2.4.12.13 म समीपम् (for ममान्तिकम्) D8-10 T इहागत, Cg as in text (for उपा°) D3.11 समीप समुपागत

25 D3.11 transp 24[cd] and 25[ab] —[ab]) Ñ V B2.3 G3 तमाभाषस्व, B1 इम भाषस्व B4 D7 स्वमाभाषय (D7 °स्व) D3 T1.3 M1.3 अभिभाषस्व D5 T2 समाहृयस्व, D11 तमभिभाष Cg k t as in text (for तमभ्यभाष) ‡ Cg अभ्यभाष अभिभाषस्व। अत्रागमपरस्मैपद आर्षे ‡ G2 भद्र ते (for सौमित्रे) D3.11 हरि (for कपिम्) G(ed) म समीपमुपागत (for [c]) Ś1 Ñ1 D1.2.4.12.13 सद्वतमभिभाषस्व सौमित्रे हरियूथप —[c]) V1 अमित्र (for वाक्यज्ञ) Ś1 Ñ1 D1.2.4.12.13 सुग्रीवसचिव प्राज्ञ —[d]) D5.8 S अरिंदम (for °मम्) Ś1 D12 हनूमत महाबल Ñ1 कृत्यागत हे नय, Ñ2 V B D7 कृतज्ञ सत्यवादिन D1.2.4.13 कृत्यवत महाबल, D3.11 कृत्यात्समुपस्थित, G(ed) सत्यज्ञ सत्यवादिन —After 25 Ś1 Ñ1 D1.2.4.12.13 ins

99* कार्येणानामिह येन प्रयातौ
द्रष्टुं राजानं सुग्रत वानराणाम्।
तथाप्येतल्लक्ष्मणो वेत्ति तत्त्व
न स्वाश्रयं पश्य कापेस्य मार्गम्।

[(l 1) D1 यत्र चाच (for इह येन) Ś1 यातौ (for प्रयातौ) Ñ1 D1 कार्येणार्त यत्र यातावि त्व (D1 °दाशा [sic]) D2.12 प्रयातविह वा मच्छामो द्रष्टु (sic) —(l 2) Ś1 D12 वानरेंद्र (for वानराणाम्) —(l 3) D1 तथाप्येतल, D2.12 तस्यप्येव (for तथाप्येतल) D1.4.13 लक्ष्मण (D4 °क्षण) वेद (for लक्ष्मणो वेत्ति) —After l 3 D4 reads again l 1-3 —(l 4) Ñ1 न स्वाश्रय D4 मत्स्वाश्रयं (for न स्वाश्रयं) D4.12 यत्र (for पश्य)]

—After 25, D5.8-10 S ins a passage relegated to App I (No 3).

४

G 4. 3. 1
B 4. 4. 1
L 4. 3. 1

ततः प्रहृष्टो हनुमान्कृत्यवानिति तद्वचः ।
श्रुत्वा मधुरसंभाषं सुग्रीवं मनसा गतः ॥ १
भव्यो राज्यागमस्तस्य सुग्रीवस्य महात्मनः ।
यदयं कृत्यवान्प्राप्तः कृत्यं चैतदुपागतम् ॥ २
ततः परमसंहृष्टो हनूमान्प्लवगर्षभः ।
प्रत्युवाच ततो वाक्यं रामं वाक्यविशारदः ॥ ३
किमर्थं त्वं वनं घोरं पम्पाकाननमण्डितम् ।
आगतः सानुजो दुर्गं नानाव्यालमृगायुतम् ॥ ४
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा लक्ष्मणो रामचोदितः ।
आचचक्षे महात्मानं रामं दशरथात्मजम् ॥ ५

Colophon D₃ ₁₁ om —*Sarga name* D₄ ₆ ₈ ₁₀ S om Ś₁ Ñ₁ हनूमद्दर्शन, Ñ₂ V B D₁ ₂ ₄ ₇ ₁₂ ₁₃ हनूमद्वाक्य —*Sarga no* (figures words or both) Ś₁ Ñ₁ V₁ B₁ ₃ D₂ ₄ ₁₂ om Ñ₂ V₂ ₃ B₂ ₄ D₁ ₁ ₁₃ 2 D₅ ₆ ₈ ₁₀ S 3 —After colophon G concludes with श्रीरामाय नमः

4

☞ For Sarga 4 D₃ ₁₁ have a longer version which is given at the end of the Sarga as a substitute M₁ begins with श्रीरामाय नम

1 Ñ₂ D₇ om 1–4 D₁ om 1 —ᵃ) D₆ हनूमान्, G(ed) रामस्य (for हनुमान्) —V₂ om 1ᵇᶜ —ᵇ) Ś₁ V₁ ₃ (marg also) श्रुतवान्, V₂ B₁ ₂ ₄ कृतवान्, G(ed) हनुमान् (for कृत्यवान्) —ᶜ) Ś₁ V₁ ₃ B D₁₃ व्यथितभावं(Ś₁ D₁₃ स V₃ च, B₄ तु) Ñ₁ व्यवसितो भाव, D₆ ₁₃ व्यथितभाव(D₂ °व)स्य, D₅ T₃ G M₁ ₂ मधुरभाव च, D₆ ₈ ₁₀ T₁ Ck t मधुरभाव च, Cm g as in text (for मधुरसंभाषं) ❀ Cv मधुरभाषं मधुरभाषणम्। Cr मधुरभाषं मधुरभाषिणम् ❀ —ᵈ) Ś₁ Ñ₁ V₁ B₄ D₁ ₁₂ ₁₃ स्मरन्, V₂ ₃ B₁ ₃ D₃ [अ]स्मरत्, D₆ ₆ [अ]भ्यगात् (for गत)

2 Ñ₂ D₇ om 2 (cf v l 1) M₁ om 2ᵃᵇ —ᵃ) D₅ ₆ ₁₀ Ct भाव्यो, Cv r m g k as in text (for भव्यो) Ś₁ D₁ ₂ ₄ ₁₂ ₁₃ तत्र कार्यास्य(D₁ °गम) तस्य Ñ₁ तत्र रूपागम तस्य —ᵇ) Ñ₁ ततो दृष्ट्वा (for सुग्रीवस्य) —For 2ᶜᵈ, V B subst

100* नामरूपागम तस्य भ्रातृव्यव वानर ।

[B₁ ₃ राम (for नाम) V₁ D₄ °यवेद°न (for °व*)]

—ᵈ) M₂ उपागत (for °गतम्) ❀ Cv यद्राम कृत्यवानिये तद्वाक्यम्। न हि लक्ष्मणवाक्ये पूर्वं राम इति नाम हनुमता श्रुतम्। अतएव कृत्यवानित्येव समीचीन पाठ So also in Cr ❀ —For 2ᶜᵈ, Ś₁ Ñ₁ D₁ ₂ ₄ ₁₂ ₁₃ subst while V₂ cont (mostly illeg) after 102*

101* कृत्यवन्तावुभौ प्राप्तौ मत्वा तावितिते कपि ।

[D₁₃ कृतवता Ñ₁ damaged from तार up to धनुष्पाणि in l 1 of 104*]

while V B subst for 2ᶜᵈ

102* रामेण कृत्यवान्प्राज्ञ कृत्य चैतदुपागत ।

[V₁ प्राप्त B₂ प्राज्ञ (for राज्ञ) V₂ ₃ B₁ रामे न कृत्य(B₁ °त)वान्प्राज्ञ (V₃ °ज्ञ) (for the prior half) V₁ कृत B₂ सत्य (for कृत्य) V₂ कृतवान् (for [अ]भ्युपागत)]

—Thereafter V₂ cont 101* while V₁ ₃ cont 104* whereas B cont

103* रामस्तु सुमहाप्राज्ञो धनुष्पाणिरवस्थित ।
लक्ष्मणेन सह भ्राता काले कालविदा मह ।

[(l 1) B₄ च (for तु)]

3 Ñ₂ D₇ om 3 (cf v l 1) —ᵃ) G₁ परमसंतुष्टो —ᵇ) D₅ ₆ M₂ हनुमान् V B मारुतात्मज, D₈–₁₀ पुत्रगो त्तम (for प्लवगर्षभ) ❀ Cm ग इति गायत्र्या द्वादशाक्षर तत परमि(म ह)ति श्लोकस्य चतुर्दशाक्षरेण न हृष्टेन समु द्धाति। Cg अस्मिन् श्लोक प्लवगर्षभ इत्यत्र गकारो गायत्र्या द्वादशाक्षरम्। नवसहस्रश्लोका गता ❀ —ᶜᵈ) V B [उ]वाच (for ततो) B₂ G₁ ₃ M₁ राम वाक्य (by transp) D₅ ₆ ₈ T₃ M₂ विशारद, D₆ G₁ ₃ विदा वर(G₁ °र) (for विशारद) —For 3 Ś₁ Ñ₁ D₁ ₂ ₄ ₁₂ ₁₃ subst while V (V₂ after 101*) cont after 102*

104* राम तु सुमहाप्राज्ञो धनुष्पाणिमवस्थितम् ।
लक्ष्मणेन सह भ्राता हनुमान्वाक्यमब्रवीत् ।

[Ñ₁ damaged up to धनुष्पाणि in l 1 —(l 1) V₂ स (for तु) D₁ सुमहाप्राज्ञ, D₂ ₄ ₁₂ ₁₃ राम भ द्र महाप्राज्ञो(D₄ °ज्ञ) (for the prior half)]

4 Ñ₂ D₇ om 4 (cf v l 1) —ᵃ) D₅ ₆ ₈–₁₀ T G M₁ ₂ Ck च (for त्व) D₁ ₄ ₁₂ ₁₃ वन त्वं तु (for किमर्थं त्व) Ñ₁ M₁ दुर्गं, G₂ क्रूर (for घोर) Ś₁ वन त्व भुवन घोर —Ś₁ Ñ₁ V B D₁ ₂ ₄ ₁₂ ₁₃ transp ᵇ and ᶜ —ᵇ) Ś₁ D₁ ₂ ₄ ₁₂ ₁₃ शोभित V B -सेवित (for मण्डितम्) —ᶜ) D₁₃ दुर्गं, M₁ दिव्य (for दुर्गं) —ᵈ) Ś₁ Ñ₁ D₁ ₂ ₁₂ ₁₃ मृगव्यालनिषेवित V B सिंहव्याघ्रसमाकुले, D₄ मृगव्याघ्रादि सवित

5 ᵃ) Ñ₁ V B D₇ तदस् (for तस्य) Ś₁ D₁ ₂ ₄ ₁₂ ₁₃ व्याहृत Ñ₁ भाषित (for वचन) —ᵇ) Ś₁ Ñ₁ D₁ ₂ ₁₂ ₁₃ सौमित्रि (for लक्ष्मणो) D₂ रामचोदित —ᵈ) V₁ ₃ हनुमं। मयो वच, B₁–₃ पावर पवनात्मज G₁ हनुमंते महाकपि

राजा दशरथो नाम द्युतिमान्धर्मवत्सलः ।
तस्यायं पूर्वजः पुत्रो रामो नाम जनैः श्रुतः ॥ ६
शरण्यः सर्वभूतानां पितुर्निर्देशपारगः ।
वीरो दशरथस्यायं पुत्राणां गुणवत्तरः ॥ ७
राज्याद्भ्रष्टो वने वस्तुं मया सार्धमिहागतः ।
भार्यया च महातेजाः सीतयानुगतो वशी ।
दिनक्षये महातेजाः प्रभयेव दिवाकरः ॥ ८
अहमस्यावरो भ्राता गुणैर्दास्यमुपागतः ।
कृतज्ञस्य बहुज्ञस्य लक्ष्मणो नाम नामतः ॥ ९
सुखार्हस्य महार्हस्य सर्वभूतहितात्मनः ।
ऐश्वर्येण विहीनस्य वनवासाश्रितस्य च ॥ १०

G 4. 5. 13
B 4. 4. 13
L 4. 3. 14

6 ᵃ) Ś1 D5.8.11.12 मतिमान्; Ñ2 V B D7 धृतिमान् (for द्युतिमान्). —After 6ᵃᵇ, D5.6.8–10 S ins.:

105* धातुवर्ण्यं स्वधर्मेण नित्यमेवाभ्यपालयत् ।
न द्वेष्टा विद्यते तस्य न च स द्वेष्टि कंचन ।
स च सर्वेषु भूतेषु पितामह इवापरः ।
अग्निष्टोमादिभिर्यज्ञैरिष्टवानाप्तदक्षिणैः ।

[(l. 1) M1 स्व धर्मेण (for स्व°). D6.11 [अ]भिपालयत् (for [अ]भ्यपालयत्). —(l. 2) D6 G2 transp. second न and स. D6.8–10 न च द्वेष्टि न पश्यन (for the post. half). —(l. 3) D6.8.10 तु (for च).]

—ᶜ) Ñ2 V B D7 अग्रज (for पूर्वजः). —ᵈ) Ñ2 V B D7 महायशाः (for जनैः श्रुतः). —After 6, Ś1 Ñ V B D1.4.5.7.11.12 ins.:

106* धर्मशीलो मृदुर्दान्तः सर्वभूतहिते रतः ।

7 ᵃ) D11 om. D12 शरण्ये (for शरण्य). Ś1 D2.4.11.12 शरण्यार्थिनां. Ñ1 D1 शरणार्थी च. Ñ2 V B D7 शरणैषिणां (for सर्वभूतानां). —ᵇ) T3 पितृ. Ñ2 V B D7 आदेश (for निर्देश). Ś1 Ñ1 V1.2.3 D1.2.4.5.11.12 T2 -कारक. B3 (marg. also) -कारक; G1 M1.2 -पालक (for पारग). —ᶜ) D6.8.10 ज्येष्ठो (for वीरो). —ᵈ) M3 गुणवत्तम (for °र). —For 7ᶜᵈ, Ś1 Ñ1 D1.2.4.5.11.12 subst. B1 ins. after 8ᵃᵇ (first time):

107* तस्मादशरथात्पुत्रो राम एव महायशाः ।

[Ś1 दशरथात्पुत्रो (unmetric). Ñ1 B1 वीरो दशरथस्य (for the prior half). V1 D1 रामो नाम (for राम एव).]
—Thereafter B1 repeats 8ᵃᵇ as in Ñ1.

—For 7ᶜᵈ, Ñ2 V B D7 subst.:

108* पिता यस्य महातेजाः सत्यसंधेन राघव ।

—After 7, D6.8.10 S ins.:

109* रामलक्ष्मणभरत शत्रुघ्नो रामसंज्ञया ।

[D6 om. D8.10 शत्रुघ्नो (for भरत). D11.12 G1.2.3 च (for रामः).]

8 ᵃ) Ñ1 B D1.4.5.11 राज्य (for राज्याद्). D8.10 T2 मया (for वने). G1 M3 सार्धं (for वस्तुं). V1 महा° त्वदेव. Ñ2 V B D7 वन स्थान (for वन वस्तुं). —ᵇ) D8.10 T2 वने (for मया). G2 M3 वस्तुम् (for सार्धम्). Ñ1 B1 (second time) मया सह इ(B1 त)तो गतः; Ñ2 V B D7 प्रतिज्ञापारगामिना. —After 8ᵃᵇ, B1 ins. 107* and then repeats 8ᵃᵇ as in Ñ1. —V1 illeg. from भार्यया in 8ᶜ up to मम in l. 1 of 110*. —ᶜ) B1 D1.6.10 महाभाग G(ed.) विशालाक्ष्या (for महातेजाः). —Ñ1 om. (hapl.) 8ᵈᵉ. —ᵈ) B1 चागत (for [अ]नुगतो). Ś1 Ñ2 V2.3 B D1.4.7.11.12 व्रते (for वशी). —ᵉ) Ś1 D1.4.11.12 निशा-क्षये. Ñ2 V2 B1–3 D7 दिनक्षयात् (for दिनक्षये). B4 दिन-क्षयाद्रामचंद्र. —ᶠ) D1 प्रभयैव च (hypm.) (for प्रभयेव). —After 8, Ñ2 V B D7 ins.:

110* पिता चास्य महाराजो मम शोकमहार्णवे ।
सुखार्हः स गतः स्वर्गं सर्वलोकहितात्मन ।

[V1 illeg. up to मम in l. 1. —(l. 1) Ñ2 D7 [अ]पि (for च). —(l. 2) Ñ2 D7 सुखार्हस्य (for सुखार्हः स). V1 हिते रत (for हितात्मन).]

9 ᵇ) D5.6.10 दृष्ट्वा (D6 °त्वा)गत (for उपागत). —Ś1 D1.4.11.12 om. 9ᶜᵈ. —ᶜ) Ñ1 बहुज्ञस्य कृतज्ञस्य; D1 कृतज्ञस्य बहुज्ञस्य. —ᵈ) D1 धीमतां (for नामतः). —For 9, Ñ2 V B D7 subst.:

111* भ्राता लक्ष्मण नाम मां च विद्धि पुरंजय ।
यवीयांसमहं तस्य गुणैर्दास्यमुपागतः ।

[(l. 1) V1 भ्रात (for नाम). V1 विद्धि मां च (by transp.). —V1 mostly illeg. for l. 2. —(l. 2) B1 यवीयांसम् (for यवीयान्स). Ñ2 V2 D7 अनुज (for अनुग्रहः). V2 आगत (for भागतः). D7 गुणैर्दास्यमुपागत (for the post. half).]

10 Ñ2 V B D7 om. 10ᵃᵇ. —ᵃ) Ś1 V2 D1.4.11.12 मानार्हस्य सुखार्हस्य. —ᵇ) Ś1 V1 D1.4.11.12 लोक (for भूत). —ᶜ) V2 सर्वैश्वर्ये (for ऐश्वर्येण). Ś1 V1 D1.2.11.12 विभु(V1 °भु)नस्य. T1.3 G2 M3 विहीनस्य (for विहीनस्य). —ᵈ) D7 [आ]श्रितस्य (for [आ]श्रितस्य). Ś1 V1 D1.4.11.12 वन(Ś1 D12 °ने) च वसतेन (Ś1 °भ्रमत; Ñ1 °भ्रमे). D6.10 वनवास गतस्य च. —After 10, Ś1 V1 D1.2.4.11.12 ins.:

112* शोकाभिभूतस्य भ्रातुर्न युक्तो विभुम् ।
शुश्रूषा विनयेनास्य दुःखितस्य दुःखितात्मनः ।

[(l. 1) Ś1 भ्रात. D12 om. (for भ्रातुः). D1 विनयेन. Ś1 V1 D1.2.11 दुःखितस्य (for °स). Ś1 D12 दुःखितात्मनः.]

G 4 3 13
B 4 4 14
L 4 3 12

रक्षसापहृता भार्या रहिते कामरूपिणा ।
तच्च न ज्ञायते रक्षः पत्नी येनास्य सा हृता ॥ ११

दनुर्नाम श्रियः पुत्रः शापाद्राक्षसतां गतः ।
आख्यातस्तेन सुग्रीवः समर्थो वानराधिपः ॥ १२

स ज्ञास्यति महावीर्यस्तव भार्यापहारिणम् ।
एवमुक्त्वा दनुः स्वर्गं भ्राजमानो गतः सुखम् ॥ १३

एतत्ते सर्वमाख्यातं याथातथ्येन पृच्छतः ।
अहं चैव हि रामश्च सुग्रीवं शरणं गतौ ॥ १४

एष दत्त्वा च वित्तानि प्राप्य चानुत्तमं यशः ।
लोकनाथः पुरा भूत्वा सुग्रीवं नाथमिच्छति ॥ १५

शोकाभिभूते रामे तु शोकार्ते शरणं गते ।
कर्तुमर्हति सुग्रीवः प्रसादं सह यूथपैः ॥ १६

11 ᵇ) Ñ2 V B D7 छन्नेनास्य महाद्युते —ᶜ) Ś1 D1.2.4.12.13 न च विज्ञायते, Ñ1 न तद्विज्ञायते Ñ2 D7 तत्तु न ज्ञायते V1 स तु न ज्ञायते V2.3 न त सज्ञायते B1.3 न च तज्ज्ञायते (for तच्च न ज्ञायते) —ᵈ) M3 reads येनास्य in marg sec m D5.8.10 वा D6 च (for सा) V2 ** * हृता प्रिया (alleg)

12 ᵃ) D5.6.8.10 T1 G1 M1 Cg द्विते (for श्रिय) —ᵇ) G2 शापाद्रक्षोत्वमुगत, M3 स शापाद्राक्षसोऽभवत् —ᶜ) Ś1 Ñ V B D1.2.4.7.12.13 सुग्रीवस्तेन चाख्यात —ᵈ) G2 सामर्थ्यो (for समर्थो) T2 M1.2 वानरर्षभ

13 ᵃ) V2 D13 सज्ञास्यति, B2 आख्यास्यति (for स ज्ञास्यति) D6 महावीरस —ᶜ) Ñ2 D6 तत, V3 गत (for दनु) —ᵈ) D5.8.10 Ct दिव गत (for गत सुखम्) Ś1 D2.4.12.13 गतो वै सहसाद्भुत, Ñ1 जगाम सहसाद्भुत Ñ2 V B D7 गतो (V3 सर्वं)द्युतिमता वर D1 गतो वै राक्षसो द्रुत

14 ᵃ) B2.4 एष (for एतत्) V2.3 एतत्तव समाख्यात, B1.3 एत्र च य समाख्यात —ᵇ) Ś1 D2.4.13 T2 यथातत्त्वेन Cg as in text (for याथातथ्येन) —Ñ2 V2 B1.3 D7 om 14ᶜᵈ —ᶜ) G2 [ध]य (for [तृ]त) D5.8.10 G1 च (for हि) Ś1 Ñ1 V1.3 B2.4 D1.2.4.12.13 च(Ñ1 [व]य) मे भ्राता (for हि रामश्च) —ᵈ) V1.3 B2.4 गुरुतो(B4 °श्च) (for सुग्रीव) Ś1 D12 गुरु स्वशरण्यागतौ N1 D4 गुरुश्च शरणागतौ D2.13 द्वयं च शरणागतौ —After 14 V1.3 B2.4 ins l 1-6 of 115*

15 ᵃ) Ñ2 V B D7 सोऽय दत्त्वा बहु द्रव्यं —For 15ᵃᵇ Ś1 Ñ1 D1.2.4.12.13 subst

113* प्राप्य चानुत्तमामृद्धिं दत्त्वा वित्ते च शाश्वतम् ।
[Ñ1 वीर्तिं D2 सिद्धिं D13 वृत्तिं (for ऋद्धिं)]

—ᶜ) Ś1 Ñ1 D1.2.4.12.13 गृहुद्यंत (for पुरा भूत्वा) —ᵈ) N1 सिद्धम् D2 मायम् (for नाथम्) —After 15 Ś1 D13 ins

114* सर्वलोकशरण्यो मो शरणं चाभिकाङ्क्षति ।
[D13 [S]मे (for मो) and शरण्य (for शरणं)]

while D1.2.4.12 S ins after 15 Ñ1 D1.2.4.12 ins l 3-6 only after 15 V1.3 B2.4 ins l 1 6 only after 14 D7 ins l 1-2 only after 15

115* पिता यस्य पुरा ह्यासीच्छरण्यो धर्मेव सल ।
तस्य पुत्र शरण्यस्य सुग्रीवं शरणं गत ।
सर्वलोकस्य धर्मात्मा शरण्य शरण पुरा ।
गुरुर्मे राघव सोऽद्य सुग्रीवं शरणं गत ।
यस्य प्रसादे सतत प्रसीदेयुरिमा प्रजा ।　　　　[5]
स रामो वानरेन्द्रस्य प्रसादमभिकाङ्क्षते ।
येन सर्वगुणोपेता पृथिव्या सर्वपार्थिवा ।
मानिता सतत राज्ञा सदा दशरथेन वै ।
तस्यायं पूर्वज पुत्रस्त्रिषु लोकेषु विश्रुत ।
सुग्रीवं वानरेन्द्र तु राम शरणमागत ।　　　　[10]

[V1.3 B2.4 transp lines 1-2 and l 3-4 —(l 1) D5.6.8 T2 सीता (for पिता) B2 G1 ह्यस्य (for यस्य) D5.8.10 T2 सदा (for पुरा) D5.6.8.10 T2 च (for हि) B1 भक्तवत्सल (for धर्मे°) —(l 2) D6 G2 M3 Cb शरण्यश्च G1 M1 शरण्य सन् (for शरण्यस्य) D4 शरणागत (for शरण गत) —(l 3) V1 B2 शरण्य (for शरण्य) N1 शरण मम V1.3 B2 शरणार्थिनो D4 शरण मम D1.2.4.12 शरण्य(D12 °ण) मम (for शरण पुरा) —(l 4) V1.3 B2.4 श्रीमान् (for सोऽद्य) D7 नाथमिच्छति (for शरण गत) —After l 4 D7 ins

115(A)* शोकाभिभूतस्य नाथो नाथ सर्वधनुष्मताम् ।
लोकनाथ पुरा भूत्वा सुग्रीवं नाथमिच्छति ।
कर्तुमर्हति सुग्रीव प्रसाद तस्य धीमत ।

[For l 1 and 3 cf 15ᶜᵈ and 16ᶜᵈ resp]

while D7(ed) in brackets ins after l 4

115(B)* इक्ष्वाकूणां कुले जातो राजा दशरथात्मज ।
धर्मे स्थितो देवसैव पितुर्निर्देशपालक ।
तस्यास्य वसतोऽरण्ये नियतस्य महात्मन ।
रावणेन हृता भार्या सुग्रीवं शरणं गत ।

—B1 reads l 5-6 in marg —(l 5) Ñ1 V1.3 (V1 damaged after प्रसा°) B2.4 D1.2.4.12 प्रसादेन समीपेषु प्रजा यस्य महात्मन —(l 6) V1.3 B2.4 वानरेन्द्र (for वानरेन्द्रस्य) V1.3 B2.4 मभिवाञ्छति D1.2.4.13 अभिवाञ्छति (for अभिकाङ्क्षते) —After l 6 D6 ins

115(C)* तत्र कार्यो मनीषा युक्तैस्य सूक्ष्म ।

16 D7 om 16-21 —ᵃ) Ñ2 V B D7 चिन्ताभिभूते (for शोका°) —ᵇ) Ś1 D12 शोकात Ñ V B D1.2.4.13 शोकार्ते G1 कामार्ते (for शोकार्ते) M3 शरणागत —ᶜ)

एवं ब्रुवाणं सौमित्रिं करुणं साश्रुपातनम् ।
हनुमान्प्रत्युवाचेदं वाक्यं वाक्यविशारदः ॥ १७
ईदृशा बुद्धिसंपन्ना जितक्रोधा जितेन्द्रियाः ।
द्रष्टव्या वानरेन्द्रेण दिष्ट्या दर्शनमागताः ॥ १८
स हि राज्याच्च विभ्रष्टः कृतवैरश्च वालिना ।
हृतदारो वने त्रस्तो भ्रात्रा विनिकृतो भृशम् ॥ १९
करिष्यति स साहाय्यं युवयोर्भास्करात्मजः ।
सुग्रीवः सह चास्माभिः सीतायाः परिमार्गणे ॥ २०
इत्येवमुक्त्वा हनुमाञ्श्लक्ष्णं मधुरया गिरा ।
बभाषे सोऽभिगच्छामः सुग्रीवमिति राघवम् ॥ २१
एवं ब्रुवाणं धर्मात्मा हनूमन्तं स लक्ष्मणः ।
प्रतिपूज्य यथान्यायमिदं प्रोवाच राघवम् ॥ २२
कपिः कथयते हृष्टो यथायं मारुतात्मजः ।
कृत्यवान्सोऽपि संप्राप्तः कृतकृत्योऽसि राघव ॥ २३

G 4 3 25
B 4 4 31
L 4 3 25

G3 अर्हतु (for अर्हति) —d) Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 13 कारुण्य, Ñ2 V B D7 स हाय्य (B4 °य) (for प्रसाद) D6 तस्य भूपते, T1 3 G3 हरियूथपे, G2 M1 2 हरियूथप

17 D9 om 17 (cf v l 16) V3 illeg from ण् साश्रुपातनम् in b up to 4 7 —b) D3 कारुण्य (for करुण) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 साश्रुपाति (Ś1 °त्रि, D13 °ति)त, Ñ2 V1 2 B D4 7 M3 Cg साश्रुलोचन, D5 साश्रुपादिन, M2 समुपागत, L(ed) शस्त्रपाणिन, Ck t as in text (for साश्रुपातनम्) —After 17ab, B3 ins

116* सप्रश्रय सहदाश्य भाष्य चानुत्तम गता ।
प्रसादेन प्रसादेभ्य पुरा यस्य महात्मन ।
स रामो वानरेन्द्रस्य प्रसाद चाभिकाङ्क्षति ।

—c) D13 M3 हनुमान् (for हनूमान्) —d) Ś1 Ñ1 D1 4 12 लक्ष्मणाभिमुख स्थित, Ñ2 V1 2 B D7 सुग्रीवमभि याचते, D5 13 लक्ष्मणाभि (D13 °म)मुखागत

18 D9 om 18 (cf v l 16) —a) Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 13 त्वद्विधा V1 त्वादृशा (for ईदृशा) —b) Ś1 D1 3 4 12 13 जितात्मानो (for जितक्रोधा) —For 18cd Ś1 Ñ V1 2 B D1 3 4 7 12 13 subst

117* तस्य कृतोपकारास्तु वसुधा पालयन्ति त ।

[Ñ1 कृत (for तस्य) Ś1 Ñ1 D1 3 12 13 कृतोपकाराणां, B3 चापकारास्तु D4 कृतोपकारा G(ed) सत्कोपकारास्तु (for कृतोपकारास्तु) Ś1 Ñ1 V1 D1 3 4 12 13 विषु (D3 °षु)न्धरामपि (Ś1 D13 °पि, L(ed) °(मपि) (for the post half)]

—After 18, Ś1 Ñ V1 2 B D1 3 4 7 12 13 G2 M1 read 21

19 D9 om 19 (cf v l 16) —a) Ś1 सोऽपि, G2 हरि (for स हि) Ś1 Ñ2 D1 3 4 12 13 राज्यपरिभ्रष्ट, Ñ1 V2 B D7 T2 3 M3 राज्यात्परिभ्रष्ट (for राज्याच्च वि°) —b) Ñ1 D7 वालिना कृतविग्रह —c) Ś1 धन, L(ed) [स् वत्स] (for वने) Ñ1 V2 B D7 त्वदपि, D11 [ऽ]त्यर्दित, M3 त्यक्तो (for त्रस्तो) —d) Ñ1 भ्रातृभि, V1 2 B1 2 भ्रात्रा च (for भ्रात्रा वि) Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 13 भ्रात्रा निराकृतो वने (Ñ1 बलात्)

20 D9 om 20 (cf v l 16) —a) Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 13 रामस्य कल्याणमन, Ñ2 V1 2 B रामस्य तव चैव (V2 B1 °व्य)त, D7 रामस्य च तवैव त —c) Ś1 Ñ1 D1 12 सह युष्माभि, Ñ2 V1 2 B D7 सहितोऽस्माभिः, M1 सह सोऽस्माभि (for सह चास्माभि) —d) Ñ2 V1 2 B D7 वैदेहा (for सीताया) V1 2 B2 4 परिमार्गेण Ś1 Ñ1 D12 मिथ्या सर्वी (Ñ1 चान्द्रकुलस्य [sic]) महीमिमा, D4 त्वरया कृत्स्ना महीमिमा D1 4 13 स्थित (D4 चि)ता कृत्स्ना (D13 °त्स्ना) महीमपि

21 D9 om 21 (cf v l 16) Ś1 Ñ V1 2 B D1 3 4 7 12 13 G2 M1 read 21 after 18 —b) Ś1 D1 3 4 12 13 लक्ष्मण मधुराक्षर, Ñ1 लक्ष्मण हेतुमद्वच —c) Ñ1 D5 10 साधु गच्छाम, Ñ2 V1 2 B1-3 D7 [ऽ]त्राभि (V2 °भि) गच्छाम, B4 G3 चाभि°, D6 सोऽपि गच्छाम D1 सोऽभि गच्छाव, G2 ह्याभि°, G3 सोऽपि सुग्रीव, M3 K(ed) मोऽभिगच्छेम (for सोऽभिगच्छाम) Ś1 D1 3 4 12 13 अथवी रसंमय गच्छाम —d) Ś1 इव (for इति) Ñ2 लक्ष्मण (for राघवम्) Ñ2 V1 2 B D1 सुग्रीवो यत्र वानर (V3 तिष्ठति) G3 गच्छाम इति राघव & Cv इत्येवमुक्त्वेत्यादि श्लोक सीताया परिमार्गणे इत्यत पर द्रष्टव्य पूर्वत्र तु लेखकप्रमादात्पर्यंतम्, Ct दिष्ट्या दर्शनमागता इत्यनन्तरं पठ्यमान इत्येवमुक्त्वेति श्लोक सीताया परिमार्गणे इत्यस्यानन्तर द्रष्टव्य पूर्वत्र तु लेखकप्रमादात्पर्यंतम्. cf.

22 ab) D3 5 10 T3 ब्रुवत (for ब्रुवाणं) D4 धर्मेण (for धर्मात्मा) D2 4 9 13 M3 हनुमत (for हनू°) T2 G3 सलक्ष्मण Ñ2 V1 2 B D7 एव ब्रुवति तस्मिंस्तु वानरे पवनात्मज —c) B1-3 प्रतिगृह्य (for °पूज्य) Ś1 D1 4 12 13 स तद्वाक्यम्, Ñ1 B1-3 D1 ततो वाक्यम्, Ñ2 V1 2 B4 D7 ततो रामम् (for यथान्यायम्) —d) Ñ2 V1 2 B D7 लक्ष्मण, T3 G3 राघव (for राघवम्)

23 ab) D13 प्रथमतो (for कथयते) Ñ2 V1 2 B D7 वचनैर्यथा समाचष्ट (V1 B4 D7 °ष्ट) हृष्टोऽयं मारुता (Ñ1 D7 पवना)त्मज —B3 om (hapl) 23c-24 —c) D1 4 कृतवान् Ś1 D3 13 कवि, Ñ1 D1 सौम्य, D4 13 कपि (for सोऽपि) Ś1 Ñ V1 2 B1 4 D1 3 4 7 12 13 सुग्रीव (for संप्राप्त) —d) Ś1 D1 3 4 12 13 कृतकार्यो भविष्यसि (D4 13 °सि) Ñ1 D1 कृतकार्योऽसि राघव, Ñ1 V1 2 B1 4 D7 कृतकृत्यस्तथा वयं.

G. 4. 3. 13
B. 4. 4. 14
L. 4. 3. 12

रक्षसापहृता भार्या रहिते कामरूपिणा ।
तच्च न ज्ञायते रक्षः पत्नी येनास्य सा हृता ॥ ११

दनुर्नाम श्रियः पुत्रः शापाद्राक्षसतां गतः ।
आख्यातस्तेन सुग्रीवः समर्थो वानराधिपः ॥ १२

स ज्ञास्यति महावीर्यस्तव भार्यापहारिणम् ।
एवमुक्त्वा दनुः स्वर्गं भ्राजमानो गतः सुखम् ॥ १३

एतत्ते सर्वमाख्यातं याथातथ्येन पृच्छतः ।
अहं चैव हि रामश्च सुग्रीवं शरणं गतौ ॥ १४

एष दत्त्वा च वित्तानि प्राप्य चानुत्तमं यशः ।
लोकनाथः पुरा भूत्वा सुग्रीवं नाथमिच्छति ॥ १५

शोकाभिभूते रामे तु शोकार्ते शरणं गते ।
कर्तुमर्हति सुग्रीवः प्रसादं सह यूथपैः ॥ १६

---

11 [b]) Ñ2 V B D7 छलेनास्य महाद्युते. —[c]) Ś1 D1.2.4.12.13 न च विज्ञायते; Ñ1 न तद्विज्ञायते; Ñ2 D7 तत्तु न ज्ञायते; V1 स तु न ज्ञायते; V2.3 न तत्संज्ञायते; B1-3 न च तज्ज्ञायते (for तच्च न ज्ञायते). —[d]) M1 reads येनास्य in *marg. sec. m.* D2.10 तः; D7 च (for सा). V1 **** हृता प्रिया (illeg.)

12 [a]) D5.8-10 T1 G1 M1 Cg दितेः (for श्रियः). —[b]) G2 शापाद्रक्षोवपुर्गतः; M1 यः शापाद्राक्षसोऽभवत्. —[c]) Ś1 Ñ V B D1.2.4.7.12.13 सुग्रीवस्तेन चाख्यातः. —[d]) G1 सामात्यो (for समर्थो). T3 M2.3 वानरर्षभः.

13 [a]) V2 D13 संज्ञास्यति; D4 व्याख्यास्यति (for स ज्ञास्यति). D6 महावीरस्. —[c]) Ñ1 D6 ततः; V2 गतः (for दनुः). —[d]) D5.8-10 Cl दिवं गतः (for गतः सुखम्). Ś1 D1.4.12.13 गतो वै सहसाद्भुतः; Ñ1 अगमत्सहसाद्भुतं; Ñ2 V B D7 गतो (V2 सर्वे) द्युतिमतां वर; D2 गतो वै राक्षसो द्रुतं.

14 [a]) B2.4 एवं (for एतत्). V2.3 एतत्तत्र समाख्यातः; B1.3 एवं च च समाख्यातं. —[b]) Ś1 D1.4.13 T2 यथावस्थेन; Cg as in text (for याथातथ्येन). —Ñ2 V1 B2.3 D1 om. 14[cd]. —[c]) G1 [अ]यं (for [ए]व). D5.8-10 G1 च (for हि). Ś1 Ñ2 V1.2 B2.4 D1.2.4.12.13 च (Ñ1 [ए]व) से भ्राता (for हि रामश्च). —[d]) V1.3 B2.4 सुहृत्ते (B4 °श्च) (for सुग्रीवं). Ś1 D12 गुरुं शरणमागतौ; Ñ1 D2 सुहृदं शरणागतौ, D2.6.13 द्वय च शरणागतौ. —After 14, V2.3 B2.4 ins. l. 1-6 of 115*.

15 [a]) Ñ2 V B D7 सोऽयं दत्त्वा बहु द्रव्यं. —For 15[ab], Ś1 Ñ1 D1.2.4.12.13 subst.:

113* प्राप्य चानुत्तमामृद्धिं दत्त्वा वित्तं च शाश्वतम् ।

[Ñ1 कीर्ति, D1 सिद्धिं, D13 वृद्धिं (for ऋद्धिं).]

—[c]) Ś1 Ñ1 D2.4.12.13 सुहृद्भूतः (for पुरा भूत्वा). —[d]) Ñ1 मित्रम्; D1 नायकम् (for नाथम्). —After 15, Ś1 D12 ins.:

114* सर्वलोकशरण्यो मां शरणं चाभिकाङ्क्षति ।

[D13 [S]सौ (for मां) and शरण्यं (for शरणं).],

while D2.4.13 S ins. after 15: Ñ1 D1.2.12.13 ins. l. 3-6 only after 15, V2.3 B2.4 ins. l. 1-6 only after 14; D4 ins. l. 1-2 only after 15:

115* पिता यस्य पुरा ह्यासीच्छरण्यो धर्मवत्सलः ।
तस्य पुत्रः शरण्यस्य सुग्रीवं शरणं गतः ।
सर्वलोकस्य धर्मात्मा शरण्यः शरणं पुरा ।
गुरुर्मे राघवः सोऽयं सुग्रीवं शरणं गतः ।
यस्य प्रसादे सततं प्रसीदेयुरिमाः प्रजाः । [5]
स रामो वानरेन्द्रस्य प्रसादमभिकाङ्क्षते ।
येन सर्वगुणोपेताः पृथिव्यां सर्वपार्थिवाः ।
मानिताः सततं राज्ञा सदा दशरथेन वै ।
तस्यायं पूर्वजः पुत्रस्त्रिषु लोकेषु विश्रुतः ।
सुग्रीवं वानरेन्द्रं तु रामः शरणमागतः । [10]

[V1.2 B2.4 transp. lines 1-2 and l. 3-4. —(l. 1) D2.4.6.8 T3 सीता (for पिता). B2 G1 यस्य (for यस्य). D2.4.6.8 T2 तथा (for पुरा) D5.8-10 T2 च (for हि). B2 भक्तवत्सलः (for धर्म°). —(l. 2) D2 G2 M1 Cg शरण्यम्, G2 M2 शरण्यं मम् (for शरण्यस्य). D2 शरणागतः (for शरणं गतः). —(l. 3) V1 B2 शरण्य (for शरण्य). Ñ1 शरणं सतां, V1.2 B2 शरणार्थिनां; D1 शरणं गतः, D2.4.13 शरणं (D2.13 °णं) गतः (for शरणं पुरा). —(l. 4) V1.2 B2.4 श्रीमान् (for सोऽयं). D1 नाथमिच्छति (for शरणं गतः) —After l. 4, D1 ins.:

115(A)* शोकार्तानाथ नाथो नाथ गतिं पुत्रस्य तु ।
लोकनाथ पुरा भूत्वा सुग्रीवं नाथमिच्छति ।
कर्तुमर्हति सुग्रीवः प्रसादं तस्य धीमतः ।

[For l. 2 and 3, cf. 15[cd] and 16[cd] resp..],

while K(ed.) in brackets ins. after l. 4:

115(B)* इक्ष्वाकूणां कुले जातो रामो दशरथात्मजः ।
धर्मे निगदितश्चैव पितुर्निर्देशपालकः ।
तस्यास्य वसतोऽरण्ये नियतस्य महात्मनः ।
रावणेन हृता भार्या सुग्रीवं शरणं गतः ।

—B1 reads l. 5-6 in marg. —(l. 5) Ñ1 V2.3 (Ñ1 damaged after प्रसादेन) B2.4 D2.4.13 प्रसादेन प्रसीदेयुः प्रजा यस्य महात्मनः. —(l. 6) V2.3 B2.4 वानरस्य (for वानरेन्द्रस्य). V2.3 B2.4 अभिकाङ्क्षति, D1.2.13 अभिकाङ्क्षति (for अभिकाङ्क्षते). —After l. 6, D4 ins.:

115(C)* सर्वे सुरा ह्यभिकाङ्क्षन्ति स्पृहम् ।]

16 D4 om. 16-21. —[a]) Ñ2 V B D7 चिन्ताभिभूते (for शोका°). —[b]) Ś1 D13 पीडिते; Ñ V B D1.2.4.12 पीडितो; G1 कामार्ते (for शोकार्ते). M1 शरणागतं. —[c]

मायया राक्षसेन्द्रेण रावणेन दुरात्मना ।
आकाशमार्गे हृता सा क्रोशन्ती शोकविह्वलमानसा ॥ [25]
क्रोशन्ती रामरामेति लक्ष्मणेति च भामिनी ।
ह्रियमाणां तु तां दृष्ट्वा गृध्रराजो महाबलः ।
क्रोधं [illegible] गरुत्मानिव दुर्जयः ।
तत्र युद्धं महदासीद्गृध्रराक्षसयोस्तयोः ।
[illegible] हता सीता [illegible] । [30]
[illegible] वने महत् ।
[illegible] ।
कथिता [illegible] सीता रावणेन हृता [illegible] ।
[illegible] कथितं तदा ।
[illegible] । [35]
(cf 12) { मार्गमाणो वने दृष्टः कबन्धो नाम दानवः ।
कथितस्तेन सुग्रीवः पम्पा [illegible] ।
सोऽयमभ्यागतो राम [illegible] ।
[illegible] हनुमान् [illegible] तु ।
(cf 1ab) जगाम यत्र सुग्रीवो [illegible] स वानरः । [40]
(cf 2ab) [illegible] ।
[illegible] सुग्रीव [illegible] ।
हनुमन्तमथापश्यद्रामं लक्ष्मणमेव च ।
[illegible] तथा ।
[illegible] । [45]
[illegible] हनुमन्[illegible] ।
रामं [illegible] ।
(cf 1ab) एवमुक्तस्तु हनुमानाजगाम पुनर्द्रुतम् ।
(cf 3) { [illegible] सुग्रीवस्य [illegible] ।
[illegible] राम हनुमान् [illegible] । [50]
(cf 4) { [illegible] वने घोरे [illegible] ।
आगतः [illegible] पुरर्षभ ।
(cf 5) { [illegible] रामलक्ष्मणौ [illegible] ।
पुनः [illegible] ।
(cf 10) { रामस्य [illegible] सुग्रीवस्य च धीमतः । [55]
[illegible] ।
[illegible] सीता [illegible] ।
[illegible] ।
स रामो [illegible] ।
(=15) { [illegible] । [60]
[illegible] सुग्रीवं [illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] सुग्रीवं [illegible] ।
(cf 21) { [illegible] ।
[illegible] सुग्रीवः [illegible] । [65]

(cf 17) { एवं [illegible] ।
हनुमान् [illegible] ।
(cf 18ab) { [illegible] ।
[illegible] ।
(cf 19) { सोऽपि [illegible] । [70]
[illegible] वने [illegible] ।
(cf 20) { [illegible] ।
सुग्रीव [illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] रामो [illegible] । [75]
(cf 25) { [illegible] हनुमान् [illegible] ।
[illegible] रामलक्ष्मणौ ।
(=26) { स तु [illegible] कपिप्रवीरः
[illegible] ।
[illegible] प्रयातः [80]
[illegible] रामलक्ष्मण [illegible] ।

[Dn variants: om. l. 9. — After the prior half of l. 9 it ins.

123(1)* [illegible] ।
[illegible]

—(l. 11) [illegible] (for [illegible]) —(l. 15) [illegible] (for [illegible]) —(l. 20) [illegible] (for [illegible]) —(l. 22) [illegible] (for [illegible]) —(l. 23) [illegible] (for [illegible]) —(l. 29) [illegible] —(l. 33) [illegible] (for [illegible]) —(l. 36) [illegible] —(l. 37) [illegible] (i.e. the post. half) —(l. 43) हनुमन् here and below —(l. 44) [illegible] (for [illegible]) —(l. 47) [illegible] (for [illegible]) —(l. 50) [illegible] (for [illegible]) —(l. 53) [illegible] (for [illegible]) —(l. 54) [illegible] (for [illegible]) —(l. 55) [illegible] (i.e. the post. half) —Dn reads [illegible] —(l. 65) [illegible] (transp.) [illegible] (for [illegible]) —(l. [illegible]) [illegible] (for [illegible]) —(l. [illegible]) [illegible] (i.e. [illegible]).]

Colophon — Sarga name: [illegible] सुग्रीवसमागमः [illegible] हनुमत्[illegible] — Sarga no.: [illegible] (both) [illegible]

1 3 26
4 4 32
4 3 26

प्रसन्नमुखवर्णश्च व्यक्तं हृष्टश्च भाषते ।
नानृतं वक्ष्यते वीरो हनूमान्मारुतात्मजः ॥ २४

ततः स तु महाप्राज्ञो हनूमान्मारुतात्मजः ।
जगामादाय तौ वीरौ हरिराजाय राघवौ ॥ २५

स तु विपुलयशाः कपिप्रवीरः
पवनसुतः कृतकृत्यवत्प्रहृष्टः ।
गिरिवरमुरुविक्रमः प्रयातः
स शुभमतिः सह रामलक्ष्मणाभ्याम् ॥ २६

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे चतुर्थः सर्गः ॥ ४ ॥

---

24 B1 om 24 (cf v l 23) —b) B2 (marg also) चद्दो, G1 वर्णं (for °वर्णश्च) Ñ1 [s]श्चै, Ñ2 V1 2 B1 4 D7 [s]प, D1 तु (for च) —b) D1 हृष्ट (for हृष्टश्च) Ñ1 युक्त हृष्ट (for व्यक्त हृष्टश्च) D13 प्रभाषते (for च भा°) —c) Ñ1 भाषते, V2 वक्ष्यते (for वक्ष्यते) —d) D4 8 9 12 13 M3 हनुमान् (for हनू°) Ñ1 पवनात्मज, G(ed) हरीश्वर (for मारुतात्मज) —After 24 Ś1 ins

118* कपि कथयते हृष्टो यथाय स्वरसमस्त ।

while B1 4 ins

119* तथा तु वदत श्रुत्वा लक्ष्मणश्च महात्मन ।
अब्रवीत्प्रहसन् रामो हृष्यता प्लवगेश्वर ।
[(l 1) B1 लक्ष्मणस्य]

—After 24 G2 ins 121*

25 D2 reads 25 twice G2 om (hapl) 25ab —a) Ś1 B2 4 D1 2 4 5 8-10 12 13 स सुमहात्मा(D13 °त्मा)-ज्ञो, Ñ1 तु सुमहाप्राज्ञो, D6 T2 तु स महाप्राज्ञो, G3 स ***** (damaged) (for स तु महाप्राज्ञो) Ñ2 V1 2 B1 D7 इति ब्रुवाण(Ñ2 D7 °णे) धर्मज्ञ(Ñ1 D1 °ज्ञो, V1 °ज्ञो) —b) Ñ1 V1 2 B2 लक्ष्मण(D7 (both times) 4 9 12 M3 हनुमान्, D1 लक्ष्मणे (for हनू°) Ś1 D1 2 4 (both times) 12 13 हरिपुङ्गव, B2-4 हृदमब्रवीत् (for मारुतात्मज) —After 25ab, B2-4 ins

120* स रूपमभिसम्प्राप्य संहृष्टो हेमपिङ्गल ।
आरुह्यता नृपश्रेष्ठ मम पृष्ठमिदम् ।
लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा सुग्रीव प्रभुमर्हसि ।
इति ब्रुवाणो धर्मज्ञ लक्ष्मण मारुतात्मज ।

[(l 1) B2 प्रहृष्ट (for संहृष्टो) —(l 2) B2 नरेन्द्र (for नृप°) —(l 3) B2 अर्हसि (for अर्हसि) —B4 om l 4 —(l 4) B3 ब्रुवाण (for °णो) G(ed) एवमुक्त्वा महाप्राज्ञो हनूमान्पवनात्मज]

—d) G2 M1 कपि (for हरि) Ś1 Ñ V1 2 B D1 2 4 (second time) 7 12 13 सुग्रीवो यत्र वानर D2 (first time) हनूमा मारुतात्मज —After 25 D4 6 10 T G1 3 M1 3 Cv r ins G2 ins after 24 M1 ins l 1 after 25ab and l 2 after 25cd

121* भिक्षुरूप परित्यज्य वानर रूपमास्थित ।
पृष्ठमारोप्य तौ वीरौ जगाम कपिकुञ्जर ।

26 G(ed) om 26 —a) Ch हि (for तु) B4 (marg also) 4 विमलयशा (for विपुल°) —b) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 G1 3 M1 कृतकृत्यवान्, M2 परिगृह्य तौ Ch कृत कृत्ययुत (for कृतकृत्यवत्) —d) T1 G1 M1 2 सुशुभमति (for स शुभमति) —For 26cd, Ś1 Ñ V1 2 B D1 2 4 12 13 subst

122* मलयगिरिवराऋष्यमूक
पुरुषवरौ प्रतिगृह्य सम्प्रतस्थे ।

[(l 1) Ś1 Ñ1 V2 D1 2 4 12 13 गिरिवर (for गिरिवरा) V2 मलयगिरिवर D2 om तम् Ś1 Ñ2 V1 D1 2 4 12 13 ऋष्यमूकात् (for °क)]

—For Sarga 4 D11 subst

123* अस्माक च यथावृत्तं चरितं भ्रातृवत्सल ।
राज्यभ्रंश च शोकं च कथयस्व हनूमते ।
कृत्यवन्तौ यथा चावां सुग्रीवेणामितौजसा ।
एतत्सर्वं यथातत्त्वं शंसस्व रघुनन्दन ।
एवमुक्तस्तु रामेण लक्ष्मणो वाक्यमब्रवीत् । [5]
सचिव कपिराजस्य सुग्रीवस्य महात्मन ।
(cf 6) राजा दशरथो नाम द्युतिमान्धर्मवत्सल ।
तस्यायमग्रज पुत्रो रामो नाम महायशा ।
अनुजस्त्वहमप्यस्य लक्ष्मणो नाम नामत ।
भरतश्च महाबाहु शत्रुघ्नश्च ममानुज । [10]
तिस्रोऽस्माकं कपिश्रेष्ठ मातरो नृपसत्तमा ।
राममाता च कौसल्या सुमित्रा जननी मम ।
कैकेयी भरतस्यापि जननी पापनिश्चया ।
पित्राभिषेक रामस्य राज्यहेतो समुद्यते ।
कैकेयी निरनुक्रोशा न्यवारयत तं नृपम् । [15]
तत्र दत्तो वरस्तस्यै रामप्रव्राजनाय वै ।
वने वसतु रामोऽपि नव वर्षाणि पञ्च च ।
अयं पित्राभ्यनुज्ञातः प्रययौ दण्डकं वनम् ।
अजस्रं च वने रामसहमप्यनुजग्मिवान् ।
सीताप्यनुययौ साध्वी रामस्यैव यशस्विनी । [20]
रामं कमलपत्राक्षी छायेवानुगता सदा ।
वसतस्तु जनस्थाने राघवस्य महात्मन ।
(cf 11cd) रक्षसापहृता सीता वञ्चयित्वा महाभुजम् ।

मायया राक्षसेन्द्रेण रावणेन दुरात्मना ।
भारामर्यो रहिता साध्वी शोकसंविग्नमानसा । [25]
क्रोशन्ती राम रामेति लक्ष्मणेति च भामिनी ।
ह्रियमाणां तु तां दृष्ट्वा गृध्रराजो महाबल ।
रुरोध मार्गं तस्य च रावणस्य दुरात्मन ।
तत्र युद्धं महच्चासीद्गृध्रराक्षसयोस्तयो ।
हत्वा जटायुषं तेन हता सीता विहायसा । [30]
आश्रमे हतया सीतया मार्गमाणौ वने तदा ।
दृष्टवन्तौ तु तं गृध्रं गतजीवं पपात ह ।
कथितं तेन च सीता रावणेन हृता किल ।
म्रियमाणेन तेनैव नान्यत्किंचिदुदाहृतम् ।
अग्निना स तु संस्कृत्य गृध्रं विगतजीवितम् । [35]

(cf. 12) {मार्गमाणौ वने दृष्ट कबन्धो नाम दानव ।
ऋषिशप्तेन सुग्रीव पम्पा चाप्युपदेशिता ।}

सोऽयमभ्यागतो राम काकुत्स्थश्च महाद्युतिः ।
एतच्छ्रुत्वा वचस्तस्य हनूमांल्लक्ष्मणस्य तु ।
(cf. 1[cd]) जगाम यत्र सुग्रीवो जवेनैव स वानर । [40]
(cf. 2[ab]) आत्मरूपमास्थाय न्यवेदयत सत्वरम् ।
सत्यदृष्टमना सोऽथ सुग्रीव कपिसत्तम ।
हनुमन्नानय क्षिप्रं रामं लक्ष्मणमेव च ।
सहायं मार्गमाणे च स्वामिनं शरणं तथा ।
त्वया गुणवती युक्ता शक्तिमन्तौ विशेषत । [45]
गच्छस्व निपुणं पश्य हनूमन्बुद्धिमानसि ।
शेषे भवति वै पश्चात्सुपरीक्षितकारिणाम् ।
(cf. 1[cd]) एवमुक्तस्तु हनुमांस्तत्रापाद्य पुनर्वचः ।

(cf. 3) {समर्थो रघुवीरस्य सम्प्रहृष्टतनूरुह ।
उवाच च तदा रामं हनुमान्वाक्यकोविद । [50]}

(cf. 4) {त्रिमर्थं त्वं वने घोरे मृगव्यालनिषेवितम् ।
आगतः मानुषो युवां कथयस्व नृपसत्तम ।}

(cf. 5) {तस्य तद्वचनं श्रुत्वा लक्ष्मणो रामचोदित ।
पुनः प्रोवाच यद्वृत्तं यथागमनकारणम् ।}

(cf. 10) {रामस्य राज्यभ्रंशस्य सुतार्थेन च धीमता । [55]
पैतृकस्य विहीनस्य वनवासाश्रितस्य च ।}

रावणेन हृता सीता तस्मात्कारणकारणात् ।
सम्प्रेक्षणाच्चैवास्योऽयं कपीन्द्रस्य ।
स रामो वानरेन्द्रस्य प्रसादमभिकाङ्क्षति ।

(cf. 15) {एवं श्रुत्वा च विज्ञाय तस्य वाक्यं यथा । [60]
सोऽब्रवीत् पुनः श्रुत्वा सुग्रीवं नाथमिच्छति ।}

पुरा चास्य पिता कामी कामवानो धर्मवत्सल ।
तस्य पुत्र शरण्यश्च सुग्रीवं शरणं गत ।

(cf. 25) {किं शक्तिभूते रामो तु लोकानां शरणागते ।
कर्तुमर्हति सुग्रीव साहाय्यं भविता मह । [65]}

(cf. 17) {एवं ब्रुवाणं सौमित्रिं करुणं साश्रुलोचनम् ।
हनुमान्प्रत्युवाचेदं मधुरं मधुराक्षर ।}

(cf. 18[ab]) {ईदृशा बुद्धिसम्पन्ना जितक्रोधा जितेन्द्रिया ।
महाभागा नरश्रेष्ठ महाप्राज्ञो हि वेदवित् ।}

(cf. 19) {सोऽपि राज्यापरिभ्रष्ट कृतवैरश्च वालिना । [70]
हृतदारो वने त्रस्तो भ्रात्रा विनिकृत भृशम् ।}

(cf. 20) {करिष्यति स साहाय्यं तव रामस्य च प्रियम् ।
सुग्रीव सहितोऽस्माभि सीताया परिमार्गणे ।}

एवं मधुरमाभाष्य वाक्यं वानरपुंगव ।
अभ्यगच्छन्महाबाहू रामलक्ष्मणौ तदा । 75]

(cf. 25) {ततस्तु सुमहाप्राज्ञो हनुमान्मारुतात्मज ।
जगामादाय तौ वीरौ भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।}

(=26) {स तु विपुलयशा कपिप्रवीर
पवनसुत कृतकृत्यवत्प्रहृष्ट ।
गिरिवरमुरुविक्रम प्रयात
स शुभमतिः सह रामलक्ष्मणाभ्याम् । [80]}

[Dn variants, om l 8 – After the prior half of l 9 it ins

123(A)* सुग्रीवस्य पुराणा ।
भवेत्तस्य कृतात्मन

—(l 11) मृगाक्ष (for कपीन्द्र) —(l 18) [म]नि (for [अ]मि), —(l 20) सत्र (for साध्वी) —(l 21) मी (for मां) —(l 23) मार्गं (for सीता) —(l 29) भासी तत्र महद्युद्धं तयो राक्षसगृध्रयो —(l 33) ना (for न) —(l 36) महाकपे —(l 37) पैता न सुग्रीवेण (for the post half) —(l 43) हनूमन् here and below —(l 44) सम नाथ (for मार्गमाणे) —(l 47) सत्पुरुष (for सुग्रीवस्य) —(l 50) [अ]ब्रवीत् (for वचन) —(l 53) °ना (for °तेन) —(l 54) तव (for तदा) —(l 55) स वानरस्य धीरस्य (for the post half) —Dn reads l 57 58 in marg —(l 60) सा (for च) —(l 65) वसुदेव सुवीर —(l 66) भवत् ... (by transp.) च इ (for मधु) —(l 71) ... (for वाणी) —(l 76) स तत (for ततस्तु) —(l 79) प्रविश (for मधुर)]

Colophon —*Sarga name* Ś1 D4 ... सुग्रीव वाक्यं Ś2 सुग्रीवसमागमो Ś3 सुग्रीवाभ्यागमनं ... हनुमद्वाक्यं ... हनुमद्दर्शनं D1 वानरेन्द्र लक्ष्मण संवादः D2 रामागमनो नाम —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 ... om Ś2 ... D1 3 D2 2 — After colophon G1 continues with श्रीरामाय नमः

५

G 4 4 1
D 4 5 1
T 4 4 1

ऋश्यमूकात्तु हनुमान्गत्वा तं मलयं गिरिम् ।
आचचक्षे तदा वीरौ कपिराजाय राघवौ ॥ १

अयं रामो महाप्राज्ञः संप्राप्तो दृढविक्रमः ।
लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा रामोऽयं सत्यविक्रमः ॥ २

इक्ष्वाकूणां कुले जातो रामो दशरथात्मजः ।
धर्मे निगदितश्चैव पितुर्निर्देशपालकः ॥ ३

तस्यास्य वसतोऽरण्ये नियतस्य महात्मनः ।
रक्षसापहृता भार्या स त्वां शरणमागतः ॥ ४

राजसूयाश्वमेधैश्च वह्निर्येनाभितर्पितः ।
दक्षिणाश्च तथोत्सृष्टा गावः शतसहस्रशः ॥ ५

तपसा सत्यवाक्येन वसुधा येन पालिता ।
स्त्रीहेतोस्तस्य पुत्रोऽयं रामस्त्वां शरणं गतः ॥ ६

5

Ś1 V3 illeg for Sarga 5 (cf v l 4 4 17) M1 begins with श्रीरामाय नमः

1 ^{a}) Ñ2 V1 2 B D2 7 11 12 ऋश्यमूक Ś1 D11 हनु मांस्तु, Ñ2 V3 समागम्य, V2 B D3 7 11 समासाद्य (for तु हनुमान्) —^{b}) Ś1 Ñ1 D1 4 8 10 12 त्ततः(Ś1 ती)त्वा मलयपर्वतं, Ñ2 V B3 3 D7 हनूमान्पर्वतोत्तमं, B4 D4 11 हनुमान्मारुता त्मजः —^{c}) D6 महा (for तदा) Ś1 Ñ1 B4 D1-4 12-13 आचष्ट भ्रातरौ वीरौ, Ñ2 V1 2 B1 3 D7 कथयामास तौ वीरौ —^{d}) Ñ2 G1 3 M2 हरि (for कपि) Ś1 Ñ V1 2 B D1 4 7 11-13 सुग्रीवाय महामते ※ Cr ऋश्यमूकादित्यादि। ऋश्यमूके सुग्रीवस्य यथास्थाने रामलक्ष्मणौ स्थापयित्वा तस्मात् सुग्रीवानयनार्थं मलयगिरिमित्यर्थः । तत एव निशेषस्तुशब्द द्योती। अग्रे आख्यातो वायुपुत्रेण युक्तः तथा निवेदनपूर्वमेव प्रापणीयत्वात् ※

2 ^{a}) Ñ2 V1 2 B D1 महाबाहुर् (B4 °हो) D1 महात्मा च, D3 4 10 12 महाप्राज्ञ (for °प्राज्ञ) —^{b}) Ñ2 V2 2 B1 3 D7 धीमान्दशरथात्मजः, B4 दीर्घबाहुर्जितेन्द्रिय, D3 11 धीमा न्सत्यपराक्रम —^{d}) Ś1 Ñ V1 2 B D1 4 7 11-13 शरणं त्वामु पागत (D3 °मिहागत) ※ Cr रामोऽय सत्यविक्रम इति गुणप्रख्यानार्थं । पूर्वेण मिश्र वाक्यम् । अन्यथा रामशब्दोऽन तिरिक्त । अथ राम इत्यादि पूजनीय त्वाविशेषदन्तं हनुमद्वाक्य जात रामलक्ष्मणावन्यत्र स्थापयित्वा सुग्रीवाय कथितमिति वेदित व्यम् । अन्यथा स कृष्णा मानुषमित्यादि या न सङ्गच्छते । Cr m g 1 also comment similarly ※ — After 2, Ñ2 V1 2 B D3 read 5 6 D7 reads 5^{ab} while G1 reads 6^c-7 after 2 repeating 7 in its proper place

3 T2 om 3-6 D1 reads 3-4 after 6^{ab} M2 reads 3-6 inf lin sec m —^{a}) Ñ1 रामो नाम महायशा । Ñ2 V1 2 B D7 विश्रु श्रेष (B1 °ष) महात्मना — D7 om. 3^{cd}. —^{cd}) Ś1 Ñ1 D1-4 11 12 धर्मज्ञश्च कृतज्ञश्च D11 वन समागतो वीरो, G2 M1 धर्मे च निरतश्चैव (for ^{c}) Ś1 Ñ1 D1-4 9-10 11.13 Cr t निर्देशकारक, D11 °कारणात् । T1 1 G1 2 M1 °पालन (for °पालक) Ñ2 V1 2 B D7 नियुक्त लक्ष्मणेन वनमागत राघव

4 T2 om, M2 reads inf lin sec m 4 (cf v l 3) D1 reads 3 4 after 6^{ab} D4 10 read 4 after 6 —^{a}) Ñ1 D3 तस्येह Ñ2 V1 2 B D7 तस्यापि (V2 °य) (for तस्यास्य) Ś1 D3 4 12 13 तु महारण्ये, V2 वसतो वन्ये (for वसतोऽरण्ये) —^{b}) Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 नित्य(D1 2 °त्य)स्य M2 प्रयतस्य (for नियतस्य) Ñ2 V1 2 B D7 पितुरादेशकारिण —^{c}) Ñ2 V1 2 B D8-10 T1 2 G1 2 M रावणेन हृता (for रक्षसाप°) V1 B1-3 सीता (for भार्या) —^{d}) Ś1 D1 4 12 13 ते (for त्वां) Ñ2 V1 2 B1-3 D7 मायामास्थाय रक्षसा, B4 मायामादाय राक्षसी —After 4 Ś1 D3 4 12 13 ins while Ñ1 D1 ins after 6

124* सोऽयं त्वया महाप्राज्ञ सख्यमिच्छति राघव ।
सह सौमित्रिणा भ्रात्रा लक्ष्मणेन महाद्युति ।

[(l 1) Ś1 D12 अथ, Ñ1 माय (for सोऽय) Ñ1 महाबाहु, D1 महाप्राज्ञ (for °प्राज्ञ) —(l 2) D1 महात्मना (for °द्युति)]

while Ñ2 V1 2 B D7 ins

125* लक्ष्मणोऽयं धनुष्पाणि पार्श्वे ते समुपागत ।
लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा राम सत्यपराक्रम ।

[(l 1) G(ed) भूयो (for गत्वा) B4 वाचि (for पार्श्वे ते) —(l 2) B4 सुशोभ मत्रिका (for the post half)]

5 T2 om M2 reads inf lin sec m 5 (cf v l 3) Ś1 D3 4 12 13 om 5-6 Ñ2 V1 2 B D7 read 5 6 after 2 D6 transp 5 and 6 D7 reads 5^{ab} after 2 —^{a}) Ñ2 V2 B D7 [अ]श्वमेधाद्यै, D11 °मेधेषु G1 °मेधेन M2 °मेधाद्यैर् (for °मेधैश्च) —^{b}) Ñ1 [अ]प्यर्चित, D11 [अ]र्चित (for [अ]भितर्पित) —D7 om 5^c-6 —^{c}) D3 11 दक्षिणार्थ (for दक्षिणाश्च) G2 V2 तथा (for तथा) Ñ2 V1 2 B दक्षिणार्थं (B4 °र्थ) दत्ता चापि —^{d}) Ñ2 V1 2 B1-3 यो गा, M1 सुहृदः (for गाव) —For 5^{cd}, Ñ1 D1 subst

126* दत्तं शतसहस्राणां द्विजेभ्यो योऽददाद्वसु ।
[Ñ1 यो D1 नो —°दात् वसु (for the post half)]

6 Ś1 D3 4 12 13 T2 om M2 reads inf lin sec m 6 (cf v l 3 and 5) Ñ2 V1 2 B D7 read 5-6

भवता सख्यकामौ तौ भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
प्रतिगृह्णार्चयस्वेमौ पूजनीयतमावुभौ ॥ ७

श्रुत्वा हनुमतो वाक्यं सुग्रीवो हृष्टमानसः ।
भयं स राघवाद्घोरं प्रजहौ विगतज्वरः ॥ ८

स कृत्वा मानुषं रूपं सुग्रीवः प्लवगाधिपः ।
दर्शनीयतमो भूत्वा प्रीत्या प्रोवाच राघवम् ॥ ९

भवान्धर्मविनीतश्च विक्रान्तः सर्ववत्सलः ।
आख्याता वायुपुत्रेण तत्त्वतो मे भवद्गुणाः ॥ १०

तन्ममैवैष सत्कारो लाभश्चैवोत्तमः प्रभो ।
यत्त्वमिच्छसि सौहार्दं वानरेण मया सह ॥ ११

रोचते यदि वा सख्यं बाहुरेष प्रसारितः ।
गृह्यतां पाणिना पाणिर्मर्यादा बध्यतां ध्रुवा ॥ १२

G 4 4 13
B 4 5 11
L 4 4 11

---

after 2 D8 transp 5 and 6 —[a]) G(ed) धर्मेत (for तपसा) —[b]) D1 8 10 तेन (for येन) B3 तपिता (for पालिता) D3 11 प्रण(D11 °जा)येनाभिपालिता —After 6[ab] D1 reads 3 4 —G1 reads 6[c] 7 after 2 repeating 7 in its proper place —[c]) Ñ1 D1 स्त्रीहेतो स बभ्र प्राप्तो —[d]) Ñ1 D1 रामस्ते (for रामस्त्वा) D8-10 शमोरण्य समागत, M2 राम शरणमागत —After 6 N1 D1 ins 124* while D8 10 read 4

7 G1 repeats 7 here (cf v l 2) —[a]) D11 सख्य मिच्छेते (for °कामौ तौ) D3 तव तौ सख्यमिच्छेते —For 7[ab] Ñ2 V1 2 B D7 subst

127* भवता रामसौमित्री भ्रातरौ सख्यमिच्छत ।

[V1 B1 भवता (for °ता) B1 2 (also as above) 3 रामौ B4 वर्तुं तौ (for भ्रातरौ)]

—[cd]) V2 D1 3 परिगृह्य (for प्रति°) D6 T G1 M2 3 [च] तौ (for [इ]मौ) D8 9 10 प्रगृह्य चार्चयस्वैतौ (D9 °स्वमौ) (for °) N2 V1 2 B D7 यथावत् (B1 °र्थं) प्रतिन(V1 °थं)य च (for °) D3 11 तौ यथाव प्रतीच्छस्व पूजनीयौ कपीश्वर ॐ Ct प्रगृह्य दर्शनाकाङ्क्षिणोर्दर्शनं देया ॐ —For 7 Ś1 N1 D1 2 4 12 13 subst

128* तौ त्व हरिवरश्रेष्ठ राजपुत्रौ महायशौ ।
प्रतिगृह्य पाद्येमौ सत्कारार्हौ च सत्कुरु ।

[(l 1) D2 13 महायशौ (for °शौ) —(l 2) Ñ1 प्रतिगृह्य चैतौ D1 प्रतिगृह्यार्चयस्वैतौ (for the prior half)]

8 [b]) V1 damaged D8 10 वानराधिप (for हृष्ट मानस) —D8-10 om 8[c]-9[d] —[c]) V1 damaged D6 M3 च D11 सु (for स) B4 मद र घवाच घोर —[d]) V2 G1 2 M1 3 विप्रहौ (for प्रजहौ) B4 क्लम (for -ज्वर) —For 8[cd] Ś1 N2 D1 2 4 12 13 subst

129* भय वालिकृतं त्यक्त्वा भुज मारुतसिवात्यजत् ।

[D2 13 वालि, D4 वारि (for वालि°) N2 सभूर (sobm) (for मधुकूर) Ś1 D2 13 भुक, Ñ1 क्लिष्ट (for भुक)]

9 D8-10 om 9[ab] (cf v l 8) —[a]) Ñ2 B D5 7 11 कृत्वा च (for स कृत्वा) —[b]) T1 2 M3 कुलगर्षभ (for °गाधिप) —[c]) Ñ2 V1 2 B D7 दर्शनीयतरो D11 °तरो (for °तमो) —[d]) N2 V1 2 B D7 मधुरवाच त(V1 B1 च) राघव, D5 11 राघव समुपेयिवान्, D6 8 10 T2 प्रीत्योवाच च राघव —For 9 Ś1 N1 D1 2 4 12 13 subst while D2 12 ins after 9

130* उपसृत्य महातेजा राघव रघुनन्दनम् ।
उवाच वचन वीर प्रीतिपूर्वं कृताञ्जलिः ।

[(l 1) Ś1 D12 उपाय च (for उपसृत्य) N2 रविनन्दन, D2 12 सुरेश्वर (for रघुनन्दनम्) —(l 2) Ś1 D12 वीर D12 वीर (for वीर)]

10 [a]) Ś1 D2 12 13 धर्मी N1 धर्मी (sic) D1 धर्मी (for धर्म) Ñ2 D7 तु (for च) —[b]) D6 8 10 T2 सुतपा G1 सुप्रीतस्, M1 2 सुविपुल (for विक्रान्त) Ś1 D2 4 12 13 सत्व (D1 °त्र)वान्यली, Ñ2 B1 2 (also as in text) 4 D7 साधुवत्सल V1 धर्मवत्सल, V2 मधुविक्रम, D6 सर्वत्र सल (for सर्ववत्सल) —For 10[ab] D2 11 subst

131* भवाल्लिनीतो विक्रान्तो धर्मज्ञो धर्मवत्सल ।

—[c]) B1 3 D1 4-8 11 आख्यातो D2 ख्यातो D2 12 ख्या' D12 प्र]ख्याता (for आख्याता) —[d]) V1 2 B1 3 तत्त्वेन B2 सत्वेनैव D7 स्वतिन च (for तत्त्वतो मे) D3 11 भवतस्तत्त्वतो गुणा

11 [b]) G2 लाभाय (for लाभश्च) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 लाभश्चानुत्तमो महान्, N2 V1 2 B D7 लाभश्च (B2 before corr लभस्व) परमो मम, D3 11 लाभश्च परमो विभो —[c]) D4 यस् (for यत्) Ś1 N2 D1 2 4 12 13 सख्य हि (for सौहार्दं) N2 V1 2 B D7 यदिच्छसि सखि न स्व(V2 ते) D3 11 यत्त्वमिच्छसि सख्य वै —[d]) B4 महाशय (for मया सह)

12 [a]) D12 रोचये (for °ते) D1 8 10 मे सख्य, D3 सख्य वा (by transp) T1 सख्य हि (for वा सख्य) Ñ2 V1 2 B D7 यदि त रोचत सख्य D3 11 इच्छा यदि वयस्यार्थे, Cv r k as in text —[b]) D3 11 पाणिरेष (for बाहुरेष) —[c]) Ñ1 गृहाण (for गृह्यता) Ś1 D2 4 12 13 पाणिना गृह्यतां पाणिर् —[d]) Ś1 Ñ2 D1 12 13 ध्रुव V1 2 B D5 स्थिरा, T2 दृढा (for ध्रुवा) Ñ1 D7 मर्यादा स्थाप्यतां स्थिरा D11 मर्यादमुच्यता स्थिरा (sic) ॐ Ck बाहुरेष प्रसारित इति वचननिष्पालाय करलक्षणो हस्तो दीयत इत्यर्थः ॐ

G 4 4 24
B 4 5 12
L 4 4 12

एतत्तु वचनं श्रुत्वा सुग्रीवस्य सुभाषितम् ।
संप्रहृष्टमना हस्तं पीडयामास पाणिना ।
हृद्यं सौहृदमालम्ब्य पर्यष्वजत पीडितम् ॥ १३
ततो हनूमान्संत्यज्य भिक्षुरूपमरिंदमः ।
काष्ठयोः स्वेन रूपेण जनयामास पावकम् ॥ १४
दीप्यमानं ततो वह्निं पुष्पैरभ्यर्च्य सत्कृतम् ।
तयोर्मध्ये तु सुप्रीतो निदधे सुसमाहितः ॥ १५
ततोऽग्निं दीप्यमानं तौ चक्रतुश्च प्रदक्षिणम् ।
सुग्रीवो राघवश्चैव वयस्यत्वमुपागतौ ॥ १६
ततः सुप्रीतमनसौ तावुभौ हरिराघवौ ।
अन्योन्यमभिवीक्षन्तौ न तृप्तिमुपजग्मतुः ॥ १७
ततः सर्वार्थविद्वांसं रामं दशरथात्मजम् ।
सुग्रीवः प्राह तेजस्वी वाक्यमेकमनास्तदा ॥ १८

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे पञ्चमः सर्गः ॥ ५ ॥

---

13 [a]) Ś1 Ñ1 D1.2.3.12.13 एव तु, D11 तदेतद् (for एतत्तु) —[b]) T1.2 M3 सुग्रीवेण (for °वस्य) D13 प्रभाषित (for सु°) Ñ2 V1.2 B D5.7.12 राम सुग्रीवभाषित —[c]) V1.2 B3 D4 T1 स(D4 त)प्रहृष्ट (for संप्रहृष्ट) D11 पाणिं (for हस्त) —After 13[cd] Ñ V1.2 B D1-4.11-13 ins

132* ततो रामस्य सुग्रीव पाणिं जग्राह पाणिना ।
[D6 राघवश्चापि च (for ततो रामस्य)]

—D11 om 13[ef] —[e]) Ś1 D13 हृद्यं, Ñ1 V1.2 B1-3 D7 हार्दं, D6.9.10 हृष्ट, Cm g as in text (for हृद्य) G1 M3 सौहार्दम् (for सौहृदम्) Ñ1 हृदकुल (sic) D2 आस्थाय (for आलम्ब्य) B4 T3 हार्द(T3 हृष्ट) सौहार्दमालम्ब्य —[f]) Ñ2 V1.2 B D7 परि(Ñ2 °र्यं)ष्वज्य च (for पर्यष्वजत) B4 पीडयन् (for पीडितम्) Ś1 Ñ1 D1.2.3.12.13 पीडितं चापि सस्वजे, D5 गाढं च परिषस्वजे

14 [a]) D4 सत्यक्त्वा (for संत्यज्य) V2 B D3.11 ततो य(B3 °तोऽपि, D1.13 °तस्तु) हनु(B3.4 °नू)मास्त्यक्त्वा, G2 M3 हनूमानपि संत्यज्य —[b]) B1 च तत्क्षणात्, D5.11 महामतिः (for अरिंदम) —For 14[cd] G(ed) subst

133* तदस्तु हनुमान्दृष्ट्वा तयो सख्यमीप्सितम् ।

—[c]) Ś1 Ñ V1.2 B D1.4.7.11-13 स्वेन रूपेण काष्ठाभ्यां (Ś1 Ñ1 D1.11 °ष्ठाभ्यां D5.13 °ष्ठया D6 °ष्ठे वै, D3.11 काष्ठयो) G(ed) विधिवत्तोय काष्ठाभ्यां —[d]) D5.6.10 ज्ज(D6 जा)नयामास (for जनया°) ✱ Ck काष्ठयोररण्योर्मथनेन पावक मानयामास ✱

15 [a]) Ś1 D1.2.3.12.13 ज्वा(Ś1 उज्ज्व)लयित्वा (for दीप्यमानं) —[b]) Ñ2 V1.2 B D7 सस्कृत्य (for अभ्यर्च्य) G2.3 सस्कृत्य, M3 पूजितं (for सत्कृतम्) Ś1 D1.2.12.13 पुष्पैः सत्कृत्य यत्नतः (D1.13 सयत्न) D1 पुष्पैः सपूजयत्तत्र D5.11 पुष्पैः सत्कृत्य सस्कृतं —After 15[ab], D11 ins

134* प्रहृष्टमनसौ प्रीतौ तदा सुग्रीवराघवौ ।
[Cf 17[ab].]

—[c]) T1.2 G3 M3 [त]त्र (for तु) D1 G3 स (for तु) —[d]) D4.8-10 G3 निदधौ D1 T1 G2 M1 निदध्यौ (for °धे) —For 15[cd] Ś1 Ñ1 D1.2.3.12.13 subst

135* तत्रोपन्यस्य सप्रीत सख्यदं सत्यसाक्षिकम् ।
[D1.2.12.13 सस्नेह (for सख्यद) D2 साक्षिक Ś1 D1 स्थाप्य(D1 °स्य) संसाक्ष्य साक्षिणं (for the post half)]

while Ñ2 V1.2 B D7.11 subst

136* तत्रोपन्यस्य च प्रीत तयोर्मध्ये समेधितम् ।
[Ñ2 V1 B3 ततो (for तत्र) V2 प्रसाध्य (for [उ]पन्यस्य) B3 स (for च) B4 यत्नेन संप्रीत्या, D3.11 तत्रोपस्थाप्य संप्रीतम् (for the prior half) D11 समाहितं (for समेधितम्)]

—Thereafter D3 cont

137* तयोर्मध्ये हुतवहं सत्य ससाध्य साक्षिकम् ।

16 [a]) Ś1 Ñ1 D1.12.13 च D5.6 तु (for तौ) Ñ2 V1.2 B D7 ततोऽग्निं दीप्यमानं तु (D7 च) D4 ततो वै दीप्यमानं च —[b]) Ś1 Ñ V1.2 B D1.2.3.12.13 तौ (for च) D3.11 प्रदक्षिणमकुर्वतां

17 D4 om (hapl) 17 —[a]) Ś1 Ñ V1.2 B D1.2.3.12.13 प्रहृष्टमनसौ प्रीतौ (Ñ2 V1.2 B D7 प्रीतौ) —[b]) Ñ2 V1.2 नरवानरौ, B1-3 D7 (m sec m) रामवानरौ (for हरिराघवौ) —[c]) Ñ2 V1.2 B D7 पश्यन्तौ (for वीक्षन्तौ) —[d]) V1 निर्वृतिम् (for न तृप्तिम्) Ñ2 B D3.11 T3 अभिजग्मतु (for उप°) —After 17 D3.11 ins

138* ततोऽब्रवीद्वानरेन्द्रो राघवं परया मुदा ।
सर्वथाहमनुग्राह्यो देवतानां न संशयः ।

while D1.2.3.11 S (D11 after 135*) ins a passage relegated to App I (No 4)

18 [a]) Ś1 B1 D1.2.3.12.13 तत सर्वार्थविदुषं Ñ1 ततस्तं सर्वविदुषं, Ñ2 V1.2 B1.3 D7 ततः सर्वाभिरूपज्ञम —[b]) Ñ1 श्रेष्ठं B3 पुत्रं (for रामं) —[c]) Ñ1 वाक्यं सर्वार्थनिश्चितं Ñ2 V1.2 B1-3 D7 वाक्यं सेपनिभ(Ñ2 °सम)स्वनः । D5 वाक्यं सेपस्वनस्तदा —For 18 D1.2.3.11 S subst while B4 subst I 2 for 18[cd]

६

अयमाख्याति मे राम सचिवो मन्त्रिसत्तमः ।
हनुमान्यन्निमित्तं त्वं निर्जनं वनमागतः ॥ १
लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा वसतश्च वने तव ।
रक्षसापहृता भार्या मैथिली जनकात्मजा ॥ २
त्वया वियुक्ता रुदती लक्ष्मणेन च धीमता ।
अन्तरं प्रेप्सुना तेन हत्वा गृध्रं जटायुषम् ॥ ३
भार्यावियोगजं दुःखं नचिरात्त्वं विमोक्ष्यसे ।
अहं तामानयिष्यामि नष्टां वेदश्रुतिं यथा ॥ ४
रसातले वा वर्तन्तीं वर्तन्तीं वा नभस्तले ।
अहमानीय दास्यामि तव भार्यामरिंदम ॥ ५

[illegible]

139* स तु तद्वचनं श्रुत्वा राघवस्यात्मनो हितम् ।
सुग्रीवः परमप्रीतः सुमहद्वाक्यमब्रवीत् ॥

[(1 1) G1 a तस्य (for स तु) D5 तस्य वचः (for तद्वचनं) G2 [illegible] —(1 2) D5-6 G1 वाक्य (for वाक्य) D1 u पुनर्वचनं D[illegible] [illegible] (for सुमहद्वाक्यम्)]
—Thereafter D[illegible] S cont

140* तव प्रसादान्नृसिंह वीर
प्रियां च राज्यं च समाप्नुयामहम् ।
तथा कुरु त्वं नरदेव वैरिणं
यथा न हिंस्यात्स पुनर्ममाग्रजम् ।
सीताकपीन्द्रक्षणदाचराणां [5]
राजीवहेमज्वलनोपमानि ।
सुग्रीवरामप्रणयप्रसङ्गे
वामानि नेत्राणि समं स्फुरन्ति ॥

[(1 1) T1 a M3 [illegible] (for वीर) —(1 2) D5 om first च D6 om second च D6 T1 a G1 [illegible] (for °मवाम्) —(1 4) D6 M[illegible] यथा निहन्या(M3 [illegible]) [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ... [illegible] —T2 om (5-8) —(1 7) D[illegible] [illegible] (1a)(1) प्रणय —(1 8) T2 [illegible] (for सम)]
—After 18 S1 D[illegible] ins.

141* सततं राम महाबाहो सोऽस्मानद्य हनिष्यति ।
यथा यूथपतिश्रेष्ठो गजो वनमुपागतः ॥

[(1 1) D2 [illegible] (for मनो) —(1 2) D1 [illegible] (1 1 [illegible])]

Colophon — [illegible] D[illegible] om (Sarga cont) —Sarga name [illegible] [illegible] रामसुग्रीवसख्यं [illegible] सुग्रीवसख्यं B[illegible] सुग्रीवसख्ये —Sarga no (figures words or both) [illegible] om [illegible] D[illegible] D1 4 D[illegible] 3 —After colophon G concludes with श्रीरामाय नमः

6

[illegible] Nailing for Sarga 6 (cf v1 4 4 17) S1 [illegible] D[illegible] continue the previous Sarga M1 begins with श्रीरामाय नमः —Before 1, D[illegible] S ins.

142* पुनरप्यब्रवीत्प्रीतो राघवं रघुनन्दनम् ॥

1 [illegible] [illegible] B D[illegible] आचष्ट (for माख्याति) S1 [illegible] D[illegible] स (for म) [illegible] [illegible] ... [illegible] —[illegible] D[illegible] सेवको (for सचिवो) [illegible] B D[illegible] मंत्र(M[illegible]) [illegible] सत्कृत [illegible] मन्त्रिसत्तम (for °सत्तम) —D6 om 1[cd] —[illegible] D[illegible] T G M3 हनुमान् S1 D[illegible] प्रति मित्र (for यन्निमित्तं) S1 D[illegible] त्वं [illegible] D[illegible] om (sulm) (for त्वं) —[illegible] D[illegible] G1 M3 विजनं (for निर्जनं) S1 D[illegible] आगत

2 [illegible] D[illegible] सहानेन D[illegible] सहायेन G[illegible] भ्रात्रा (for सह भ्रात्रा) —[illegible] S1 [illegible] D[illegible] राक्षसेन हृता —[illegible] S1 D[illegible] Cm वैदेही (for मैथिली)

3 [illegible] B[illegible] D[illegible] transp [ab] and [cd] —[illegible] S1 [illegible] B D[illegible] विहीना D[illegible] वियुक्ता (for वियुक्ता) S1 D[illegible] [illegible] रुदन्ती (for रुदती) —[illegible] [illegible] om च (sulm) S1 [illegible] D[illegible] सानुजेन [illegible] B D[illegible] मैथिली (for धीमता) —[illegible] D[illegible] T1 G1 a M Ch अंतर (D[illegible] °र) Ch as in text (for अन्तरं) [illegible] D[illegible] दृष्ट्वा M[illegible] [illegible] (for हत्वा) —[illegible] D[illegible] [illegible] D[illegible] D[illegible] °द्)र्मं च D[illegible] धीमतामा (for हत्वा गृध्रं) S1 [illegible] D[illegible] सुमहात्मा (for जटायुषम्) [illegible] B D[illegible] रक्षसा हृता —After 3 D[illegible] ins

143* भार्यावियोगजं दुःखं प्राप्ति[illegible] त्वया ।

4 [illegible] B[illegible] D[illegible] T G[illegible] M नचिरात्वं (for नचिरात्त्वं) [illegible] B[illegible] D[illegible] चिरात्तं मोक्ष्यसे S1 D[illegible] [illegible](D[illegible])चिरात्त्वं मोक्ष्यसे —S1 D[illegible] 4[c]-5[b] —[illegible] D[illegible] मानयिष्यामि ते भार्यां —D[illegible] om 4[d] —[illegible] D[illegible] Ct एकश्रुतिमिव D[illegible] D[illegible] M[illegible] Cm वेदश्रुतिं (D[illegible] °ति)मिव D[illegible] वेदश्रुतिं(D[illegible] °ति)मिव Ct as in text (for °श्रुतिं यथा) [illegible] Ct [illegible] ... so also Ct [illegible]

5 S1 D[illegible] om 5[ab] (cf v1 4) D[illegible] transp 5 and 6 —[illegible] D[illegible] Ct रसातले (for °तले) D[illegible] G[illegible] वर्तन्तीं D[illegible] विद्धि [illegible] (for वर्तन्तीं) [illegible] D[illegible] D[illegible]

G 4 5 6
B 4 6 7
L 4 4 24

इदं तथ्यं मम वचस्त्वमवेहि च राघव ।
त्यज शोकं महाबाहो तां कान्तामानयामि ते ॥ ६
अनुमानात्तु जानामि मैथिली सा न संशयः ।
ह्रियमाणा मया दृष्टा रक्षसा क्रूरकर्मणा ॥ ७
क्रोशन्ती राम रामेति लक्ष्मणेति च विस्वरम् ।
स्फुरन्ती रावणस्याङ्के पन्नगेन्द्रवधूर्यथा ॥ ८
आत्मना पञ्चमं मां हि दृष्ट्वा शैलतटे स्थितम् ।
उत्तरीयं तया त्यक्तं शुभान्याभरणानि च ॥ ९

तान्यस्माभिर्गृहीतानि निहितानि च राघव ।
आनयिष्याम्यहं तानि प्रत्यभिज्ञातुमर्हसि ॥ १०
तमब्रवीत्ततो रामः सुग्रीवं प्रियवादिनम् ।
आनयस्व सखे शीघ्रं किमर्थं प्रविलम्बसे ॥ ११
एवमुक्तस्तु सुग्रीवः शैलस्य गहनां गुहाम् ।
प्रविवेश ततः शीघ्रं राघवप्रियकाम्यया ॥ १२
उत्तरीयं गृहीत्वा तु शुभान्याभरणानि च ।
इदं पश्येति रामाय दर्शयामास वानरः ॥ १३

पाताले यदि वा नीता (V1 सीता) —ᵇ) Ñ1 D1-4 13 यदि वा, Ñ2 V3 B1 3 D7 वर्तेते, D6 वर्तेती D6 marg, D8 G1 वर्तेती, D10 om D11 अथवा (for वर्तेन्ती) Ñ2 [अ]पि, D1-4 11 13 [अ]पि (for वा) D4 8-10 T G M1 3 नभस्थले —ᶜ) M2 आदाय (for आनीय) Ś1 Ñ1 D3 4 12 13 आनयिष्यामि निश्चय —ᵈ) B4 भार्यां तव परंतप

6 D3 transp 5 and 6 —ᵃ) V2 सत्य (for तथ्य) —ᵇ) D4 8-10 G1 3 M1 अवेहि Ś1 D12 तद्देव हि रघुप्रिय, Ñ1 प्रतिश्रुत्वा रघुप्रिय, Ñ2 V1 3 B D7 शृणु (B4 °त्वा) राघव राक्षस, D1 3 तद् (D3 त्वम) वेहि रघूत्तम, D4 11 तद्वेद (D4 °दं, D12 °वै) हि रघुप्रिय, D11 त्वमवेहि रघूत्तम —After 6ᵃᵇ, D5 10 S ins D11 ins after 8

144* न शक्या सा जरयितुमपि सेन्द्रै सुरासुरैः ।
तव भार्या महाबाहो भक्ष्य विषकृता यथा ।

[(l 1) G1 M2 अशक्या (for न शक्या) D6 सेन्द्रैरपि (by transp) (for अपि सेन्द्रैः) D8 11 न सा जरयितु शक्या सेन्द्रैरपि सुरासुरैः —(l 2) D8 11 विष भक्ष्य (for भक्ष्य विष)]

—ᶜ) D1 11 महाबाहुः, D8 च मोहं च (for महाबाहो) —ᵈ) Ś1 Ñ1 D1-4 13-13 समानेन (Ñ2 D5 11 समतेन, D1 समानेन) हि ते सखे, Ñ2 V1 2 B D7 सखे (V2 D7 °ख्ये) सख्येन ते सखे T1 कान्तां तामनुयामि ते

7 D3 transp ᵃᵇ and ᶜᵈ —ᵃ) Ñ2 V1 2 B1-3 D7 अनुमानेन (for °नात्तु) Ś1 Ñ1 B4 D1 3 4 11-13 विजानामि (for तु जानामि) —ᵇ) D7 मैथिलीं वा (for मैथिली सा) —ᶜ) B4 reads मया in marg, G2 तु दृष्टा हि (for मया दृष्टा) —ᵈ) D8-10 रौद्रकर्मणा, G2 कामरूपिणा (for क्रूरकर्मणा) Ñ2 V1 2 B1-3 D7 तदा क्रूरेण रक्षसा

8 ᵇ) Ś1 सस्वरं B4 D1-4 11-13 T1 सुस्वरं (D4 11 12 °रा) M1 स्वरं (for विस्वरम्) V2 B1 2 B1-3 D7 कान्तं लक्ष्मणेति च —ᶜ) Ñ2 V1 2 B1-3 D7 रावणस्याङ्के —ᵈ) V2 damaged from से up to 9ᵃ. V1 D8 G2 °वधूम् (sic) (for °वधूः) Ś1 Ñ V2 B1-3 D1 4 11-13 G1 इव (for यथा) —After 8, D11 ins 144*.

9 V2 damaged for 9ᵃ (cf v l 8) —ᵃ) D11 आत्मान (for आत्मना) D11 पंचमं (for °मं) Ñ V1 2 B D1-4 11 13 दृष्ट्वा, D6 मां सा, T1 मा हि, G2 मां तु (for मां हि) —ᵇ) D1 मां तु (for दृष्ट्वा) D4 11 13 शैलतले Ñ1 सा च शैलतटे स्थितं, Ñ2 V1 B D7 मां शैलस्य तटे स्थिता, V1 सा शैलस्योपरि स्थितं, D1 3 11 मां तु (D1 तु) शैलतटे (D3 11 °ट) स्थितां D8 मां तु शैले तदा स्थितं, D11 [अ]सौ तुतले तदा स्थिता (corrupt) —ᶜ) D1 4 5 13 तदा, D11 यथा, G1 तथा (for तया) Ñ1 D3 13 न्यस्तं, Ñ2 V1 2 B D7 11 क्षिप्तं (for त्यक्तं) —For 9-10 Ś1 D11 subst 145*

10 ᵃ) Ñ1 V2 B D1 2 3 13 यानि (for तानि) —ᵇ) Ñ2 V1 2 B D7 तानि (Ñ2 B3 om) स्थितानि (for निहितानि च) —ᶜ) V2 D1-4 11 13 तानि त्वं, D5 ताश्च (for [अ]हं तानि). —ᵈ) D3 11 समनुज्ञातुम्, Ś1 D11 समभि°, Ñ2 V1 2 B D7 त्वमभि°, D1 सामनु° (for प्रत्यभि°). —For 9 10 Ś1 D11 subst

145* आत्मनाभरणान्येषा सुग्रीवाः निह एकिका ।
आनये तानि राजेन्द्र प्रत्यनुज्ञातुमर्हसि ।

11 ᵃᵇ) Ñ2 V1 2 B D7 ततोऽब्रवीत्तदा राघवि (V2 missing after दाता up to पद(ᵃ) of l 2 of 149*) (for ᵃ) D1 s (marg also as in text) s G2 प्रियदर्शनं D7 °दर्शनम् (for °वादिनम्) Ś1 Ñ1 D1 3 4 11 13 एव मुक्तो सुग्रीवं सुग्रीवाय रघुनंदन —D7 om (hapl) 11ᶜ-12 —ᶜ) V1 V2 B D1 G2 शिघ्र, D5 11 नाथ (for शीघ्रं) —ᵈ) Ś1 Ñ1 V1 B D1 2 3 11 13 त्वं Ñ2 G2 च, D3 11 हि G1 तु (for प्र) 4 C v 1 किमर्थं प्रविलम्बसे इति पाठ

12 V2 missing D7 om 12 (for both, cf v l 11) B3 om 12-13ᵇ —ᵇ) Ś1 V2 D1 3 4 11 13 गह्वरी D8 गहने (for गहनां) D7 वने (for गुहाम्) —ᶜ) Ś1 V1 D1 3 4 11 13 त्वरायुक्तो, Ñ2 V1 B1 2 4 तत शीघ्रं (for ततः शीघ्रं) —ᵈ) G(ed) रामस्य (for राघव) D1 प्रीति (for प्रिय)

13 V2 missing (cf v l 11) B3 om 13ᵃᵇ (cf v l 12). —ᵃ) Ś1 D1 4 11 , [अ]पि तु Ñ1 D3 11 च D11

ततो गृहीत्वा तद्वासः शुभान्याभरणानि च ।
अभवद्बाष्पसंरुद्धो नीहारेणेव चन्द्रमाः ॥ १४
सीतास्नेहप्रवृत्तेन स तु बाष्पेण दूषितः ।
हा प्रियेति रुदन्धैर्यमुत्सृज्य न्यपतत्क्षितौ ॥ १५
हृदि कृत्वा स बहुशस्तमलंकारमुत्तमम् ।
निशश्वास भृशं सर्पो बिलस्थ इव रोषितः ॥ १६
अविच्छिन्नाश्रुवेगस्तु सौमित्रिं वीक्ष्य पार्श्वतः ।
परिदेवयितुं दीनं रामः समुपचक्रमे ॥ १७
पश्य लक्ष्मण वैदेह्या संत्यक्तं ह्रियमाणया ।
उत्तरीयमिदं भूमौ शरीराद्भूषणानि च ॥ १८
शाड्वलिन्यां ध्रुवं भूम्यां सीतया ह्रियमाणया ।
उत्सृष्टं भूषणमिदं तथारूपं हि दृश्यते ॥ १९

G 4. 6. 19
B 4. 6. 21
L 4. 4. 6

om. (subm.) (for तु). —[b]) Ñ2 D7 शुद्धानि, D5. 6. 8. 10 T2 G1. 3 M2 स तानि, M1 यतानि (for शुभानि). —[c]) D3. 11 दर्शयामास (for इव पश्येति). —[d]) D3. 11 सखे पश्येति चाब्रवीत्.

14 V1 missing (cf. v. l. 11). D4 om. 14[ab]. —[a]) Ś1 Ñ1 D1. 3. 4. 12. 13 राघवो (D4 °वौ) गृह्य, Ñ2 V2 B1–3 D7 सोऽपि वीक्ष्याथ, B4 समीक्ष्य दृष्ट्वा, D3. 11 स हि सदृश (for ततो गृहीत्वा). L4 तद्वस्त्र, D5. 6. 10 T2 G1 M3 वासस्तु, G3 रामस्तत्, M2 रामस्तु (for तद्वास). —[b]) Ś1 Ñ B D1–4. 7. 11–13 सीतायाः भूषणानि च, V2 सीतायाभरणानि च (metri causa). —[c]) Ñ2 V2 B1. 3 D7 बाष्पसंपूर्ण (for °संरुद्धो). D1 अंतर्बाष्पेण संरुद्धो. —[d]) Ñ2 V2 B D7 सनीहार इवोडुराट्, D3. 11 सनीहार इवांशुमान्.

15 V1 missing (cf. v. l. 11). —[a]) Ś1 Ñ1 D1. 3. 4. 12 प्रवृद्धेन. Ñ2 V2 B1–3 D3. 11 M1 प्रयुतेन, B4 समुत्थेन, D7 प्रसूतेन, G1 प्रसतेन (for प्रवृत्तेन). —[b]) Ś1 Ñ V2 B D1. 4. 7. 11–13 धर्षित (for दूषित). —[c]) B3 om. हा (subm.). V1 तदा धैर्यम्, V2 V3 B1. 2 D7 च धैर्यं स, D3. 12 रुदन्सुधैर्य, T2 रुदन्धैर्यम् (for रुदन्धैर्यम्). D1 हा प्रिये धर्मिरुन् (subm.). G (ed.) हा प्रिये जानकीत्युक्त्वा. —[d]) Ś1 D12 विसृज्य (for उत्सृज्य). V2 न्यपतद् (for न्यपतत्). Ś1 V1 D6. 8. 10. 11 G2 भुवि (for क्षितौ). D1 धैर्यं मुक्त्वापतद्भुवि. D11 समुत्सृज्यापतद्भुवि, G (ed.) धैर्यं त्यक्त्वापतत्क्षितौ.

16 V1 missing (cf. v. l. 11). —[a]) Ñ1 V2 D1. 3 D6 T1. 2 G M1. 2 तु, B1 तु, D3. 11 च (for स). Ś1 D12 L1 सुबहुशस्, L2 तु सुचिर (for स बहुशस्). —[b]) Ś1 Ñ1 D1. 3. 4. 12. 13 आसन्न, V2 V3 B D3. 11 सार्थकम् (for उत्तमम्). —[c]) Ś1 D4. 12. 13 निलि (D3. 13 °लि) श्वसन्महासर्पो, V1 निलि श्वसन् यथा सर्पो, V2 V3 B1–4 D7 विनिश्वासन्स्त (B1. 3 °श्वस, D7 °सन्तु) बहुशो (V3 om. स बहुशो). B4 विनिश्विस्य मुहुर्मुहुः, D1 विनिश्वसन्यथा सर्पो. D3. 11 समर्थं स निशश्वास. —[d]) Ñ2 V2 B D7. 11 भुजग (for बिलस्थ). Ś1 D1. 3. 4. 12. 13 कोपित (for रोषित).

17 V2 missing (cf. v. l. 11). —[a]) Ś1 D12. 13 -[अ]श्रुवेगस्तु B4 G1 M3 -[अ]श्रुपातस्तु, D3. 11 [अ]श्रुवेग (D12 °तः), D6 [अ]श्रुपूरैस्तु (for [अ]श्रुवेगस्तु). —[b]) D1. 12 सौमित्रे, T1 लक्ष्मण (for सौमित्रिं). D1 दृश्य, D6. 10 पश्य, D8. 10 T2. 3 G2 M1 प्रेक्ष्य (for वीक्ष्य). Ñ2 V2 B1–3 D7 राघव (for पार्श्वतः). —[c]) Ś1 Ñ V2 B3. 4 D1–4. 11–13 G1 दीनो, B4 रामो (for दीनं). —[d]) B2 दीन (for राम). D5 राघव पर्यचक्रमे, D6 स राम परिचक्रमे, D13. 12 रामस्समुपचक्रमे.

18 V1 missing (cf. v. l. 11). —[ab]) Ś1 Ñ1 D1. 3. 4. 12. 13 सत्यक्त वैदेह्या (by tran. p.). —Ś1 D12. 13 om. (hapl.) 18[c]–19[b]. D1 reads 18[c]–19[b] in marg. —[c]) Ñ2 V2 B D7 पीत (for भूमौ). —[d]) Ñ2 शरीराभरणानि च, V2 शरीरभूषणानि च.

19 V2 missing (cf. v. l. 11). Ś1 D12. 13 om., D1 reads in marg. 19[ab] (cf. v. l. 18). —[a]) D1. 3. 4. 10. 13 G1. 3 M1. 2 Cv. Ck. शाड्वलिन्यां, G2 शाड्वलायां, Cg. t. as in text (for शाड्वलिन्यां). Ñ2 V2 B1. 3 तदा (for ध्रुव). Ñ V2 B D3. 4. 11. 13 G2 M1 भूमौ (for भूम्यां). —[b]) D3. 4. 11. 13 वैदेह्या (for सीतया). —[c]) D3. 11 उत्सृज्य (for उत्सृष्ट). —[d]) D11 तथाभूत. D3. 12 च Ck. तु (for हि). Ñ V2 B4 D11 लक्ष्यते (for दृश्यते). —After 19, D3. 11 ins.:

146* कुण्डलानि च पश्य त्वं केयूराणि च लक्ष्मण ।
नूपुराणि च ता येव काञ्ची च शुभदर्शना ।

[(L. 1) D11 ... (for त्वं).]

—D3. 11 cont. D1. 4 (D1 in marg.) –11 T2 G M1 ins. after 19. T3 ins. L. 4 only after 23.

147* ततस्तु लक्ष्मणस्तेन लक्ष्मणो वाक्यमब्रवीत् ।
नाहं जानामि केयूरे नाहं जानामि कुण्डले ।
नूपुरे त्वभिजानामि नित्यं पादाभिवन्दनात् ।
ततस्तु राघवो वाक्यं सुग्रीवमिदमब्रवीत् ।

[G1 M1 read L. 2–3 in marg. —(L. 1) D1 एवं मुक्ते दीनं तु (for the prior half). D4 पुनः (for वाक्यम्). —(L. 2) D3. 11 [अ]भिजानामि (for both [अ]हं जानामि). D6 न जाने केयूरे तथा न जाने कुण्डले तथा. —(L. 3) D4 नूपुरे तु M1 ... (for नूपुरे तु). D6 [अ]भिजाने (for °जानामि). D4 [अ]भिजाने (for [अ]भिजानामि). —D4 om. L. 4. —(L. 4) G1 lacuna for तत. T3 G V3 ... (for तु). D1. 11 T1. 2 G M1 ... दीन, M2 दीन (for वाक्य).]

G 4 6 20
B 4 6 -4
L 4 4 37

ब्रूहि सुग्रीव कं देशं ह्रियन्ती लक्षिता त्वया ।
रक्षसा रौद्ररूपेण मम प्राणसमा प्रिया ॥ २०
क्व वा वसति तद्रक्षो महद्व्यसनदं मम ।
यन्निमित्तमहं सर्वान्नाशयिष्यामि राक्षसान् ॥ २१
हरता मैथिलीं येन मां च रोषयता भृशम् ।
आत्मनो जीवितान्ताय मृत्युद्वारमपावृतम् ॥ २२
मम दयिततमा हृता वना-
द्रजनिचरेण विमथ्य येन सा ।
कथय मम रिपुं तमद्य वै
प्लवगपते यमसंनिधिं नयामि ॥ २३

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे षष्ठः सर्गः ॥ ६ ॥

20 V1 missing (cf v 1 31) —a) Ś1 D2.4.11.12 वानर (for सुग्रीव) —b) D1 T2 मोशनी, G2 हरन्ती (for ह्रियन्ती) Ñ2 V2 B D1 ह्रियमाणोपलक्षिता —D12 om 20c-21b —c) Ś1 तेन घोरेण, Ñ V1 B D1-4.7.11.13 तेन रौद्रेण (for रौद्ररूपेण) —d) B1 M1 प्राणसमप्रिया, D8.9.10 T2 प्राणप्रिया हृता, T1.3 M3 प्राणैः प्रिया प्रिया, G2 M1 प्राणप्रिया प्रिया (M1 हृता) G3 प्राणाप्रियाप्रिया (for प्राणसमा प्रिया) ✻ Cg आर्ष प्राणेभ्य इ. Ck प्राणे प्रियेति, Ct प्राणप्रिया प्राणेभ्योपीष्टा प्राणसदृश्य तद्वीनग्रादिति भाव ✻

21 V1 missing (cf v 1 21) D12 om 21ab (cf v 1 20) —a) Ś1 Ñ1 D1-4.11.13 [अ]हो (for वा) Ś1 Ñ1 D1-4.11.13 वसति (for तद्रक्षो) B1 क नाम इति तद्रक्षो —b) Ś1 V2 D1.4.13 महद्व्यसनदो, V2 V3 B1-4 D1.11 M1 महाव्यसनदं (D1.11 °दो) (for महद्व्यसनदं) —After 21ab, V1 ins

145* राक्षसो रावणो नाम रक्षसां कुलपांसन ।
तत्र गच्छामहे सर्वे यथासौ निरपत्रप ।
सह हर्यक्षसैन्यैश्च सर्वैःसिंहैव च ।
स रामं चैवमुक्त्वा सुग्रीवो वानरेश्वर ।
कृताञ्जलिपुटं तत्र पुनरेवेदमब्रवीत् । [5]

—c) G1 हूमान् (for सर्वा) —d) Ś1 Ñ1 V1 B D1-4.7 11-13 निहनिष्यामि (for नाशयि°)

22 V1 missing (cf v 1 21) Ś1 missing from 22 up to 4 8 17b —a) G1 damaged for येन Ñ2 V2 B1-4 D2 मैथिलीं हरता तेन —b) D6.9.10 भृशं (for भृशम्) —c) B1 मृत्योद् (for मृत्यु). D1.11 M अपावृतं Cg as in text (for अपावृतम्) —After 22, Ñ2 V2 B D1.11 (1 26-21 only) ins a passage relegated to App I (No 5)

23 Ñ1 V1 missing (cf v 1 22 and 21 resp) Ñ2 V2 B D12 om 23 —a) D6 T1 G M दयिततरा (for °तमा) Ś1 D3.11 G M1.3 वनान्तात् (for वनाद्) —b) D1 विमुह्य, M1 विहृत्य, Ck t as in text (for विमथ्य) D1 मायशात्, D3 येन सापी (for येन सा) D5 सहसा विमथ्य सा (for विमथ्य येन सा) —c) Ś1 D1.11.13 M3 हतम्, M1 मम (for तम्) Ś1 D13 शीघ्रं M1 वै तु (for वै) —d) D1.11 प्लवगेश (for °पते) D1 यमस्य तु, D1.11 यमस्य पुर, D1 यमभवनं, G1 M1 यमसादनं M1.3 यमसंनिधौ (for यमसंनिधिं) D1.11 नयामि तं (for नयामि) Ś1 D13 प्रसभं नयामि यमस्य शासनं, D5 प्रसभं यमस्य पुरं नयामि तं ✻ Cv अभिज्ञानप्रत्यर्पणानुविधौ 'मम दयिततरे' इत्यादि श्लोको दृश्यते ॥ Cr अभिज्ञानदर्शने मम दयिततमेति (दयिततमे ?) त्यत्र श्लोक बहु कोशेषु दृश्यते ॥ Ct ममेति वियमवृत्तम् ✻ —After 23 D1 ins 1 18-21 of App I (No 5)

Colophon Ñ1 om —Sarga name Ś1 D1.11.13 सुग्रीवमन्त्र Ñ1 शोकापनोदनम्, V1 भूषणदर्शनं B1-4 मन्त्रसमर्पणं (B3.4 °दर्शनं), B1 वस्त्राभूषणदर्शनं D1 वस्त्रादिप्रदर्शनम् D1.11 भूषणदर्शनं (D13 °नं) G (ed) वस्त्राभरणोपलम्भनं —Sarga no (figures words or both) Ś1 B1 4.5 D1.3.11.13 om Ñ1 V1 B1 D1 D1.11 4 —After colophon, G concludes with श्रीरामाय नम

७

एवमुक्तस्तु सुग्रीवो रामेणार्तेन वानरः ।
अब्रवीत्प्राञ्जलिर्वाक्यं सबाष्पं बाष्पगद्गदः ॥ १
न जाने निलयं तस्य सर्वथा पापरक्षसः ।
सामर्थ्यं विक्रमं वापि दौष्कुलेयस्य वा कुलम् ॥ २
सत्यं तु प्रतिजानामि त्यज शोकमरिंदम ।
करिष्यामि तथा यत्नं यथा प्राप्स्यसि मैथिलीम् ॥ ३
रावणं सगणं हत्वा परितोष्यात्मपौरुषम् ।
तथास्मि कर्ता नचिराद्यथा प्रीतो भविष्यसि ॥ ४
अलं वैक्लव्यमालम्ब्य धैर्यमात्मगतं स्मर ।
त्वद्विधानां न सदृशमीदृशं बुद्धिलाघवम् ॥ ५
मयापि व्यसनं प्राप्तं भार्याहरणजं महत् ।
न चाहमेवं शोचामि न च धैर्यं परित्यजे ॥ ६
नाहं तामनुशोचामि प्राकृतो वानरोऽपि सन् ।
महात्मा च विनीतश्च किं पुनर्धृतिमान्भवान् ॥ ७
बाष्पमापतितं धैर्यान्निग्रहीतुं त्वमर्हसि ।
मर्यादां सत्त्वयुक्तानां धृतिं नोत्स्रष्टुमर्हसि ॥ ८

G. 4.6.10
B. 4.7.8
L. 4.5.0

7

☞ V3 illeg. for Sarga 7 (cf. v.l. 4.4.17). Ñ1 missing for Sarga 7 (cf. v.l. 4.6.22). M1 begins with श्रीरामाय नमः. Cv does not comment on this Sarga.

1 For 1cd, Ñ2 V1.2 B D1 subst.:

149* तस्याथ रामचन्द्रोऽथं श्रुत्वा सोऽशक्नुया तया ।
सुखमस्य परामृश्य अक्लिष्टेन पाणिना ।
परिष्वज्य च बाहुभ्यां स्नेहाद्वानरपुंगवः ।

[V1 missing up to वा in l. 2 (cf. v.l. 4.6.21).
—(l. 1) D1 साशंगया. Ñ2 B1 हता (for तया).—(l. 2) V2 [अ]परामृश्य. B2-4 वामस्य (for पाणिना).]
—d) Ñ2 V1.2 B1-3 D1 सु(V1.2 B2-4 स)दुःखो(V1 °खे, V2 °ख) B4 दुःखितो, D2 सबाष्पो (for सबाष्पं). Ñ2 V1.2 B D2.3 [illegible] (V1 B4 D2 °प). D1 G2 M1.2 -गद्गदं (for -गद्गदः). Ś1 D4.6.12.13 सु(D4.13 स)मश्रुसमदिग्धं (D4 °दिग्धं D5 °कुलं). D1 समग्रपदमदिग्धं.

2 a) Ñ2 V1.2 B1-4 पापकर्मणः. D1 °कारिणः (for °रक्षसः).—c) G2 पौरुषं (for सामर्थ्यं). Ś1 D4.1 G1 चापि. D1 तस्य (for वापि).—d) D1 सुकुले चाथ दुष्कुले. M1 पौरुषं तस्य वा कुलं. C7 Ct. दौष्कुलेयस्य तस्य कुलमाचारः स्थानं सर्वथा जाने नत्. स्थाने जानाम्येव । किं तद्दुष्प्रशंसनेन रामो । अति रोदनाद्द्यधुष्यत्वादित्याह स एवं विस्याद्दि° [illegible].

3 a) Ś1 D4.8.10.13 सदै (for सत्यं). T1.2 M1.2 ते (for तु). Ñ2 V1.2 B D1 सदै ते. D1 अहेवं (for सत्यं तु).—c) Ś1 D4 तथेप्रयत्नं (for तथा यत्नं).—d) B1 [अ]वाप्स्यसि (for प्राप्स्यसि). Ś1 B1.3 D1.5.6.8.10 जानकीं (for मैथिलीम्). G1 मैथिलीं प्राप्स्यसे यथा.

4 a) D2.11 रावणम् (for रावणं). V1 विद्धा (for हत्वा).—b) D1 परितुष्यः D1.6.12 परितुष्य: T1 परितोष्य (for परितोष्य). Ś1 D4 स्वयं श्रुत्वा यथा हरे । Ñ2 D1 समाप्यात्मपौरुषं. V B D2.3 समाप्यात्मपौरुषैः G परितोष्यामि पौरुषं.—Ś1 D4 om. 4c-9d.—c) B1-3 Ch. तथा कर्तास्मि (by transp.).—d) B1 G2 भविष्यति (for °ष्यसि).

5 Ś1 D4 om. 5 (cf. v.l. 4). D1.6.12.13 om. (hapl.?) 5-8.—a) Ñ2 V1.2 B1.2 D1 अशक्त्य; B3.4 M2 अशक्य (for आलम्ब्य). D2 [illegible] अलं शोकेन वैक्लव्यं.—b) B2-4 धैर्यमालं स्मर्तुं महत्.—c) Ś1 G1 M1 Ch. असदृशम्; Ct as in text (for न सदृशम्). Ñ2 V1.2 B D2.11 स(D11 या)दृशं (D1 °शं) त्वद्विधानां हि.—d) Ñ2 D1 सदृशं (sic). V1.2 B D2.11 नेदृशं, G2 हीदृशं (for ईदृशं). Ñ2 V1.2 B D2.11 सत्त्व; T2.3 M2 विद्धि (for बुद्धि).

6 Ś1 D1.4.6.12.13 om. 6 (for Ś1 D4, cf. v.l. 4 and for D1.6.12.13, cf. v.l. 5).—a) G2.3 M1 मम (for मया).—b) Ñ2 D2 [अ]पहरणं. D2.6-10 T2 विरहजं (for हरणजं).—c) V1 न च मैवं. D11 जानामि (for शोचामि). D2.6-10 T1 नाहमेवं हि शोचामि; M1 नाहं तामनुशोचामि.—d) D2.3.11 T2 धैर्यं न च (by transp.). D2.11 नापि धैर्यं समाश्रये. For 6cd, V2 subst., while after 6, V2 B1.2.4 D1 ins.:

150* शोकं धारयितुं धैर्यान्निगृह्णामि पदे पदे ।

[V2 B1 धारयितुं (for धा°). D1 शोकं [illegible] (for the prior half). V2 निगृह्य [illegible] (for the post. half).]

—After 6, D11 reads 13.

7 Ś1 D1.4.6.12.13 om. 7 (for Ś1 D4, cf. v.l. 4 and for D1.6.12.13, cf. v.l. 5).—a) V1.2 B1.3.4 D2.3.11 अहं तावत्(D2.3.11 तावत्) न शोचामि. G1 अहं तावन्न शोचामि. M1 न चाहमेवं शोचामि.—b) V1.2 B1.3.4 D2.11 वानर इत्यपि सन्.—c) V1.2 B1.3.4 D1 महात्मा गुणवांश्च.—d) D2.3.11 महान् (for भवान्). V1.2 B1.3.4 D2.3.11 G2 M2 धृतिमांश्च पुनर्भवान्.

8 Ś1 D1.4.6.12.13 om. 8 (for Ś1 D4, cf. v.l. 4 and for D1.6.12.13, cf. v.l. 5).—a) Ñ2 V1.2 B D2 शोकम् (for बाष्पम्). B1 बाष्प°.—b) D2.6-10.11 T M निग्रहीतुं (D2 °ग्रहि°) (for निग्रहीतुं).—T1 om. (hapl.) 8cd.

G 4 6 10
B 4 7 9
L 4 8 0

व्यसने वार्थकृच्छ्रे वा भये वा जीवितान्तगे ।
विमृशन्वै स्वया बुद्ध्या धृतिमान्नावसीदति ॥ ९
बालिशस्तु नरो नित्यं वैक्लव्यं योऽनुवर्तते ।
स मज्जत्यवशः शोके भाराक्रान्तेव नौर्जले ॥ १०
एषोऽञ्जलिर्मया बद्धः प्रणयात्त्वां प्रसादये ।
पौरुषं श्रय शोकस्य नान्तरं दातुमर्हसि ॥ ११
ये शोकमनुवर्तन्ते न तेषां विद्यते सुखम् ।
तेजश्च क्षीयते तेषां न त्वं शोचितुमर्हसि ॥ १२
हितं वयस्यभावेन ब्रूमि नोपदिशामि ते ।
वयस्यतां पूजयन्मे न त्वं शोचितुमर्हसि ॥ १३

मधुरं सान्त्वितस्तेन सुग्रीवेण स राघवः ।
मुखमश्रुपरिक्लिन्नं वस्त्रान्तेन प्रमार्जयत् ॥ १४
प्रकृतिस्थस्तु काकुत्स्थः सुग्रीववचनात्प्रभुः ।
संपरिष्वज्य सुग्रीवमिदं वचनमब्रवीत् ॥ १५
कर्तव्यं यद्वयस्येन स्निग्धेन च हितेन च ।
अनुरूपं च युक्तं च कृतं सुग्रीव तत्त्वया ॥ १६
एष च प्रकृतिस्थोऽहमनुनीतस्त्वया सखे ।
दुर्लभो हीदृशो बन्धुरस्मिन्काले विशेषतः ॥ १७
किं तु यत्नस्त्वया कार्यो मैथिल्याः परिमार्गणे ।
राक्षसस्य च रौद्रस्य रावणस्य दुरात्मनः ॥ १८

—c) B1 D5 G1 मर्यादा V1 B1-3 मयुना (for युनाना) D3 11 गनित्य सर्वभूताना —d) Ñ1 D7 [उ]च्छेत्तुम् (for [उ]त्स्रष्टुम्) D5 धृतिमात्रोत्सव यय (sic)

9 Ś1 D12 om 9ab (cf v l 4) —a) D3 हि, D11 ह (for first वा) Ñ1 V1 B1-3 D7 वाथ V2 वात्वा, D2 4 11 प्राण (for वार्थ) B3 दुःखे (for कृच्छ्रे) —b) Ñ2 V2 3 B D1-4 8 7 11 12 T1 G1 M1 3 जीवि(D12 °व)तात्यके(D7 °कै) (for °न्तगे) —c) Ś1 D12 विचिन्त्य च, Ñ2 D7 विमृश्य तु, V1 2 L D1 3 4 13 विमृष्य(D1 4 13 °श) स्व, D5 विमृश्य च, D6-10 G3 विमृशञ्च (for विमृशन्वै) Ś1 Ñ1 V1 2 B1 3 D1 4 7 11-13 स्वय B4 ततो (for स्वया) D3 विमृष्य निश्चय बुद्ध्या D8 विमृशन्परया बुद्ध्या —d) B3 M3 [अ]विपी(M3 °सी)दति (for [अ]व सीदति) B1 धीतिमान्न विषीदति

10 a) D3 बालिशस्य (for °शस्तु) Ś1 D2 4 11 13 यो वै (for नित्य) —b) Ś1 D1 4 12 13 वैक्लव्यमनुवर्तते, Ñ2 D7 यो वैक्लव्येन वर्तते —c) B1 D1 अवशो(D1 °श) —d) Ś1 D12 वात (for भार) Ñ1 D7 पाषाणविहतेव नौ V1 2 B1 3 पा(V1 moth eaten)पाणविहतेव नौ, G(ed) वातेनाभिहतेव नौ

11 b) Ś1 D2 4 12 13 मा V2 moth eaten L(ed) च (for त्वा) D8 प्रणये त्वा, G(ed) प्रणम्य त्वा (for °यात्त्वा) —c) B1 3 D7 लोकस्य (for शोकस्य) D11 पौरुषस्यादि शोकेन (sic)

12 D12 om (hapl) 12 B2 reads 12-13 in marg —a) D11 वर्तेते (sic) (for -वर्तन्ते) —b) B4 वर्तेतेभय (for विद्यते सुखम्) D4 न त सुखमाविदत (sic) —c) D6 नित्य (for तेषा) Ś1 D2 4 12 त(Ś1 वि)जश्च (D2 °जो हि) हरते शोको, Ñ2 V1 3 B1 2 D7 तेनश्च शोक (V1 श्को, [V2 श्लोक) क्षिपत, B3 तेन शोक क्षितिपते (sic) B4 D3 11 तजश्चाक्षिपते शोको —d) Ś1 तु (for त्वं) Ñ2 V1 2 B1 3 D7 तत (for न त्व) —After 12 D1-10 T1 3 G1 3 M1 3 ins

131* शोकेनाभिप्रपन्नस्य जीविते चापि संशय ।
स शोक त्यज राजेन्द्र धैर्यमाश्रय केवलम् ।

[(l 1) G2 विपन्नस्य, M3 प्रसन्नस्य (for °प्र°) G3 वा (for च) —(l 2) G2 M1 आश्रित्य (for आश्रय)]

13 Ś1 D2 12 om (hapl) 13 B2 reads 13 in marg (cf v l 12) D11 transp ab and cd and reads after 6 —a) V2 moth eaten (for हित) Ñ2 V2 3 B D7 मत्तस्य (for वयस्य) —b) Ñ2 V1 2 D1-3 D7 त्वम, D6 G1 ब्रुवे (for ब्रूमि) B4 वच्मि चोपदिशामि ते, D1 4 11 ब्रुवेणो(D4 °ण चो)पदिशामि ते, D3 ब्रवीमि प्रणयेन च D13 ब्रुव वो यदि शासते —c) Ñ1 V1 2 B D7 वयस्यभावाच्छृणु(V2 °ञ्च [moth eaten]) ते, D3 4 13 वयस्य मानयस्मा स, D8 मानयास्मे वयस्यत्व, D11 पूर्वोञ्जलिर्मया बद्धो, T3 वयस्य त्वा पूजयामि —d) D2 4 13 वै (for त्वं) M3 नैव (for न त्व)

14 a) Ś1 B3 D1-4 11-13 स्नेहे (for तेन) —c) D11 वस्त्र (for अश्रु) D11 परिक्षिप्त (for °क्लिन्न) —d) G2 वासोंतेन (for वस्त्रान्तेन) Ś1 B4 D1-4 13 13 प्र(B4 [अ]र)मृष्टवान्, V1 2 B1 3 D2 7 11 [अ]न्य(B1 3 [अ]थ)मार्जयत(V2 D11 °यद्) G1 समार्जयत् (for प्रमार्जयत्) ※ C3 अनित्यमागमशासनमितादमार । Ct प्रमार्जयत् प्रामार्जयत् ※

15 a) D1 स (for तु)

16 b) D3 om first च (subm) Ś1 V2 D1 2 4 12 13 स्निग्धेनात्र, G3 M3 सुस्निग्धेन (for स्निग्धेन च) —d) G2 यत् (for तत्)

17 a) Ś1 D2 4 11-13 एषोऽस्मि, D2 एष वै G3 M3 एष हि (for एष च) —c) B1 3 [अ]पीदृशो, D4 त्वादृशो (for ही°)

18 a) V2 किं तु कार्यस्त्वया यत्न —b) Ś1 D2 4 12 13 मैथिली, B3 सीतायाः, M3 वैदेह्या (for मैथिल्या) —d) D4 reads रावणस्य in marg

मया च यदनुष्ठेयं विस्रब्धेन तदुच्यताम् ।
वर्षास्विव च सुक्षेत्रे सर्वं संपद्यते तव ॥ १९
मया च यदिदं वाक्यमभिमानात्समीरितम् ।
तत्त्वया हरिशार्दूल तत्त्वमित्युपधार्यताम् ॥ २०
अनृतं नोक्तपूर्वं मे न च वक्ष्ये कदाचन ।
एतत्ते प्रतिजानामि सत्येनैव शपामि ते ॥ २१

ततः प्रहृष्टः सुग्रीवो वानरैः सचिवैः सह ।
राघवस्य वचः श्रुत्वा प्रतिज्ञातं विशेषतः ॥ २२
महानुभावस्य वचो निशम्य
हरिर्नराणामृषभस्य तस्य ।
कृतं स मेने हरिवीरमुख्य-
स्तदा स्वकार्यं हृदयेन विद्वान् ॥ २३

G 4 6 24
B 4 7 25
L 4 5 14

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे सप्तमः सर्गः ॥ ७ ॥

19 ᵃ) Ñ2 V1 2 B D7 तु (for च) B1 यद् (for यद्) Ś1 तव यत्कार्यं D1 * * * * य (lacuna) (for यदनुष्ठेयं) —ᵇ) Ñ2 V2 B3 D7 विश्र(V2 °श्र)म्भेन; V3 B1 2 4 विश्वस्तम D1 2 4 5 11 12 विश्रब्धेन (for विस्रब्धेन) —D1 3 4 11 12 om 19ᶜ–21ᵇ Ś1 om 19ᶜᵈ —ᶜ) Ñ2 V1 3 B2 3 D2 7 11 सुवर्षेणव B2 वर्षास्विव च D6 वर्षास्वेव च (for वर्षास्विव च) D8 सुवर्षेण सरक्षत्र —ᵈ) Ñ2 V1 2 B1–4 D7 सस्य निष्पा(V1 B3 D7 °ष्प)द्यते(V1 °त) D8 11 G M3 सर्वं संपत्स्यते (for सर्वं संपद्यते) T1 2 M3 मयि (for तव) B4 सस्यं संप स्यतत्तत् D8 सर्वं स पद्यत तति (sic)

20 D1 3 4 11 12 om 20 (cf. v l 19) —ᵇ) D8 reads मानात्समीरितम् । marg D11 यदीरितं (for समीरितम्) —After 20ᵃᵇ D11 reads 21ᶜᵈ —S1 om 20ᶜ–21ᵇ D6 om 20ᶜᵈ —ᶜ) B1–4 यत् (for तत्) —ᵈ) D2 11 कृत्स्नम् (for तत्त्वम्) V1 2 B D7 T2 G also [म]वधार्य(T2 °र्य)तां (for [उ]पधार्यताम्) Ñ2 तथ्यमित्यव धार्यतां

21 Ś1 V1 D1 3 4 11 12 om 21ᵃᵇ (for Ś1 cf. v l 20; for D1 3 4 11 12 cf. v l 19) —ᵃ) B2 वाक्यं (for पूर्वं) —D11 reads 21ᶜᵈ after 20ᵃᵇ —ᶜ) B D7 एवं (for एतत्) Ś1 D1 3 4 11 12 प्रतिजानेऽहं —ᵈ) Ñ2 V1 2 B D2 7 10 [स]त्ये (for न) M3 च स यदे (for शपामि ते) Ś1 D1–4 11–12 यथा सत्येन(D12 °स्तेन) न शपे

22 ᵃ) D3 10 ततः (for ततः) D11 प्रहृष्टे —ᵇ) B1 4 वानर (for वानरैः) G3 चतुर्भिर्वानरैः सह —V1 damaged from सह up to 22ᶜᵈ —ᵈ) Ś1 V2 B2 D1–4 11 प्रतिज्ञां तु (D11 च) B1 D12 प्रतिज्ञाय; D4 °ज्ञार्थं (for °ज्ञातं) —After 22 D1 3 4 11 12 S ins.

152* एवमेकान्तसहृदौ ततस्तौ नरवानरौ ।
उभावन्योन्यसदृशं सुखं दु समभाषताम् ।

[(l 1) D1 T2 -संभाषौ (for °सुहृदौ) —(l 2) D1 G2 M1 सुखदुःखम् M1 मनदुःखम् (for सुखं दुःखम्) D4 T G2 M3 ᵃCr m g k समभाषन्तौ Ct as above (for सभा°) दु Cr समभाषन्तौ आगमदागमवासिनिवासाभ्यामः परस्परेभ्य मार्गम् । so also Cm g दु]

—After 22 D11 ins., D3 ins after 4 8 1ᶜᵈ

153* कृतहृदयमिवात्मानं मन्यमान इवातमौ ।

23 D11 om from 23 upto 4 8 1ᶜᵈ —ᵇ) G1 नृपाणाम् (for नराणाम्) D4 6 11 16 नृपाणामधिपस्य D13 om (1 apl) तस्य —ᶜ) Ś1 D1–4 11 12 G1 2 M3 हरिः; D1 कृत (for हरि) —ᵈ) D1 तथा (for तदा) D1 4 11 च कार्यं T2 [स]्वं च कार्यं Cm as in text (for स्वकार्यं) D1 4 11 हृदय(D1 °यं)महृदं (for हृदयेन विद्वान्) —For 23 Ñ2 V1 2 B D7 subst

154* स तत्र वाक्येन हरिप्रवीर
प्रीतोऽभवद्धर्षविवृद्धचक्षुः ।
रामस्य तस्याद्भुतविक्रमस्य
सत्येन सत्यप्रतिमानिवेशः ।

[(l 1) G(ed) हरि (for तत्र) —(l 2) B1 °नेत्र (for °चक्षुः)]

Colophon D11 om (cf v l 4 23) —Sarga name Ś1 D1 3 4 11 12 रामाश्वासनं; Ñ2 V1 2 B D7 रामसु(Ñ2 °मो)गुप्त (V1 °संधि) —Sarga no (figures words or both) Ś1 V2 B1 2 4 D1 3 4 11 12 om. Ñ2 V1 B1 D7 6 D1 2 5 D10 4 —After colophon G concludes with श्रीरामाय नमः.

८

G 4 7 1
B 4 8 1
L 4 6 1

परितुष्टस्तु सुग्रीवस्तेन वाक्येन वानरः ।
लक्ष्मणस्याग्रजं राममिदं वचनमब्रवीत् ॥ १
सर्वथाहमनुग्राह्यो देवतानामसंशयः ।
उपपन्नगुणोपेतः सखा यस्य भवान्मम ॥ २
शक्यं खलु भवेद्राम सहायेन त्वयानघ ।
सुरराज्यमपि प्राप्तुं स्वराज्यं किं पुनः प्रभो ॥ ३
सोऽहं सभाज्यो बन्धूनां सुहृदां चैव राघव ।
यस्याग्निसाक्षिकं मित्रं लब्धं राघववंशजम् ॥ ४
अहमप्यनुरूपस्ते वयस्यो ज्ञास्यसे शनैः ।
न तु वक्तुं समर्थोऽहं स्वयमात्मगतान्गुणान् ॥ ५
महात्मना तु भूयिष्ठं त्वद्विधाना कृतात्मनाम् ।
निश्चला भवति प्रीतिर्धैर्यमात्मवतामिव ॥ ६
रजतं वा सुवर्णं वा वस्त्राण्याभरणानि वा ।
अविभक्तानि साधूनामवगच्छन्ति साधवः ॥ ७
आढ्यो वापि दरिद्रो वा दुःखितः सुखितोऽपि वा ।
निर्दोषो वा सदोषो वा वयस्यः परमा गतिः ॥ ८
धनत्यागः सुखत्यागो देहत्यागोऽपि वा पुनः ।
वयस्यार्थे प्रवर्तन्ते स्नेहं दृष्ट्वा तथाविधम् ॥ ९

8

Ś1 begins with ॐ, M3 with श्रीरामाय नम

1 Ñ1 missing up to 17ᵈ (cf v l 46-22) D11 om 1ᵃᵇ (cf v l 47 23) —ᵃ) V B1-3 D7 स, B4 [ऽ]थ, D3 om (for तु) D6 10 परितुष्टस्य सुग्रीवस् —ᵇ) D6 8 10 हर्षित (for वानर°) —After 1ᵃᵇ, D3 ins 153*. —ᵈ) Ñ2 V B1-3 D1 2,5-7,11 T1 2 G1 2 M2,3 [अ]ग्रतो (for [अ]ग्रज) B4 हृष्टवत्, D6 8-10 T3 G3 M5 घूरम्, M1 वीरम् (for रामम्)

2 Ñ1 missing (cf v l 1) —ᵃᵇ) D6 सर्वदा (for °था) Ś1 Ñ2 V B1 3 D2-4,7-11 G1 न संशय (for असं°) B4 अनुग्राह्योस्मि देवानां पितॄणां च विशेषतः —ᶜ) Ś1 Ñ2 V B1 3 D1 2-5 7 11 G3 M3 Ck Ct उपपन्नो, Cg as in text B3 marg D1 गणोपेत, D9 11 गुणै सर्वै (for °गुणो°) —ᵈ) Ñ2 V B1-3 D7 transp सखा and भवान्

3 Ñ3 missing (cf v l 1) —ᵃ) Ñ2 V B D7 भवद्वीर्यात्, D1 4 भवेद्वीर, D11 मया वीर (for भवेद्राम) Ś1 D2,5,12 13 सर्वं (L[ed] शक्य) नतु (D3 13 शक्य [D6 ऐश्वर्य] खलु) भवेद्वीर —ᵇ) Ś1 D12 मम Ñ2 V B D1 4 7 11 मया (for [अ]नघ) D12 त्वद्वीर्यात्त्रिभुवनेश्वर —ᶜ) Ś1 D1 4 12 पर D13 वर (for सुर) B2 (sup lin also) अनु, D3 इमं (for अपि) B1 स्वराज्यमपि संप्राप्तुं —ᵈ) Ś1 D12 स्वराज्ये B1 3 D1 3 स्वं राज्यं, D6 सुराज्यं (for स्व°) B2 D6,8 10 किमुत, D7 किमु तव (for किं पुन) Ś1 Ñ2 V B1 3 4 D1-4,7 11,12 सखे D11 मयेश (for प्रभो)

4 Ñ1 missing (cf v l 1) —ᵃ) Ś1 D1-3 12 13 सभाग्यो, V3 B2 सभार्यो (sic) B1 3 सुभाग्यो Cr m g k t as in text (for सभाज्यो) —ᵇ) Ś1 D2,5,12,13 सतो भूयो Ñ2 V B1 3 D7 सहायश्च (V3 °श्री B1 3 °श्च) B4 D3 13 महौजसां D1 सतो भूयं (for [सु]हृदां [चैव राघव]) —ᶜ) Ś1 D12 यथा, Ñ2 V1 3 B D2,7 11 येषां V3 तद् (for यस्य) Ś1 Ñ2 V B D1 2 4 3,12 13 लब्धं (for मित्रं) —ᵈ) Ś1 B1 D1 2,4 11 12 लब्धं मे राघव त्वया, Ñ2 V B1 3 D7 लब्धं राम त्वया सह, D2,11 लब्धो मे राघवस्त्विह

5 Ñ1 missing (cf v l 1) —ᵃ) D11 अथ (for अपि) —ᵇ) Ś1 ज्ञायसे (for °स्यसे) —ᶜ) D2,11 [ऽ]स्मि (for ऽहं) —ᵈ) Ś1 D6 8-10 स्वमपि (with hiatus) (for स्वयम्) Ñ2 V B D1-4,7 11-13 प्रत्यात्मनो (for आत्मगतान्)

6 Ñ1 missing (cf v l 1) —ᵃ) D10 reads in marg from तु up to धाना in ᵇ Ś1 D1 2 4 11,13 हि (for तु) —ᵇ) V3 महात्मनां B1 नरेश्वर, G1 धाता° (for कृतात्मनाम्) —V3 mostly illeg for 6ᵈ —ᵈ) V2 D6 8 10 सा M3 इह (for इव)

7 Ñ1 missing (cf v l 1) Ś1 D1 2,6 11,12 om 7-8ᵃᵇ —ᵃ) V1 च (for वा both times) —ᵇ) D1 3 10 शुभानि, T3 रत्नानि (for वस्त्राणि) V3 B D3 4 11 T3 G M3 च (for वा) —ᵈ) D3 11 उप (for अव)

8 Ñ1 missing (cf v l 1) Ś1 D1 2,4 11 12 om 8ᵃᵈ (cf v l 7) —ᵃ) V2 अपि (with hiatus) D6 G1 3 M3 वाथ (for वापि) —ᵇ) Ñ2 V B D3 7 11 दीनो दु॰(D3 सु)खितोपि वा —V3 illeg from ᵃ up to वय in —ᶜ) Ñ1 V3 D6 8-10 च (for वा both times) D2 3 4,5,7 12 T2 G1 2 M2 निर्गुणश्च गुणश्चैव V2 B1 निर्दोषश्च क्षमावांश्च D3 निर्दैन्यश्चाक्षमश्चैव

9 Ñ1 missing (cf v l 1) —ᵃ) Ś1 D1-4,11 सुहृत् (for सुख) —ᵇ) Ś1 D5-6 8 13 T2 G1 M3 (sup lin also as in text) देश ; D2 राज्य (for देह) Ś1 D2,4,12 13 G1 2 M3 [ऽ]थ वा ; D12 यथा (for ऽपि वा) D6 8 10 [अ]नघ (for पुन) Ñ2 V B1 3 D7 बंधुत्यागमथैव च B2 राज्यत्यागोथ राघव —ᶜ) T2 प्रवर्तेय (for प्रवर्तन्ते) —ᵈ) T2 स्मृत्वा स्नेहं (for स्नेहं दृष्ट्वा) D11 यथाविधि

तथेत्यब्रवीद्रामः सुग्रीवं प्रियवादिनम् ।
लक्ष्मणस्याग्रतो लक्ष्म्या वासवस्येव धीमतः ॥ १०
ततो रामं स्थितं दृष्ट्वा लक्ष्मणं च महाबलम् ।
सुग्रीवः सर्वतश्चक्षुर्वने लोलमपातयत् ॥ ११
स ददर्श ततः सालमविदूरे हरीश्वरः ।
सुपुष्पमीषत्पत्राढ्यं भ्रमरैरुपशोभितम् ॥ १२
तस्यैकां पर्णबहुलां भङ्क्त्वा शाखां सुपुष्पिताम् ।
सालस्यास्तीर्य सुग्रीवो निषसाद सराघवः ॥ १३
तावासीनौ ततो दृष्ट्वा हनूमानपि लक्ष्मणम् ।
सालशाखां समुत्पाट्य विनीतमुपवेशयत् ॥ १४
ततः प्रहृष्टः सुग्रीवः श्लक्ष्णं मधुरया गिरा ।
उवाच प्रणयाद्रामं हर्षव्याकुलिताक्षरम् ॥ १५
अहं विनिकृतो भ्रात्रा चराम्येष भयार्दितः ।
ऋश्यमूकं गिरिवरं हृतभार्यः सुदुःखितः ॥ १६

G 4 7 16
B 4 8 17
L 4 8 14

---

10 Ñ1 missing (cf v1 1) —a) Ś1 D1.3.11 तथा च, Ñ2 V3 B4 D7 स तथा D1.3 तथा वा (for तथेत्य) D3.11 सुग्रीव च तथा तथ्य (D11 हृष्टे) —b) Ś1 D2.4.12.13 प्रतिवादिन, D1.3.10 प्रियदर्शन (for प्रियवादिनम्) —c) Ś1 D13 [स]म्रतो (for [अ]ग्रतो) Ñ2 V B D7 मीत्या D3.11 रामस्, Cr m g k t as in text (for लक्ष्म्या) —G3 mostly damaged for c —d) Ś1 D1.3.4.12.13 निवासस्य च (D3.4.13 °स्येव) धीमत, Ñ2 V B D7 सुग्रीवमनुरञ्जयन्, D3.11 ततो (D11 इद) वचनमब्रवीत् —After 10, D3.11 ins

155* त्वमस्माक परो बन्धुस्त्व च मे परम सुहृत् ।
त्वया मित्रेण लप्स्यन्ति सर्वार्थो नात्र सशय ॥

11 Ñ1 missing (cf v1 1) D3.11 om 11-14 —a) B1 अथ (for ततो) D8.10 स्थितौ (for °त) —b) D3 महारथ (for °बलम्) —c) B1 दृष्टिं (for चक्षुर्) —d) B4 लोलाम् (for लोलम्)

12 Ñ1 missing (cf v1 1) D3.11 om 12 (cf v1 11) —a) V3 D2.3.4 D8.9.13 तत शालम्, D4 G1 M1 महासा(D4 °शा)लम् (for तत सा°) —b) B1 हरि प्रभु —c) B1 G1 सपुष्पम् B1-3 D7 T1 G2.3 M3 Cv r पर्णाढ्य(T1 °स्य) G1 पुष्पाढ्य Cm g k t as in text (for पत्राढ्य) Ś1 D1.3.4.13 सुपुष्पित वने काले D13 सुपुष्पित च ते काल —d) B4 -सेवित D1 -वीवित (for -शोभि°) ‡ Ck t ईषत्सुपुष्प पत्राढ्य पत्रबहुलम् ‡

13 Ñ1 missing (cf v1 1) D3.11 om 13 (cf v1 11) D1 om 13ab —a) D8 गृहत्यैकां (hypm) D1 तस्यैका D13 तस्यैव (for °कां) —b) Ś1 शाखा भित्त्वा Ñ2 V B D5.7-10 शाखां भङ्क्त्वा (by transp) D4.12.13 शाखां छित्त्वा (for भङ्क्त्वा शाखां) Ñ1 D8.10 सुशोभिता, D4 स पुष्पिता (for सु°) —c) Ñ2 V B D1.3.4.7.13 शालस्य D8-10 G1 M1 (after corr inf lin sec m as in text) रामस्य (for सा°)

14 Ñ1 missing (cf v1 1) D3.11 om 14 (cf v1 11) —a) V1 B1 यदा (for ततो) Ś1 D1.2.4.12.13 तथासीनौ (D4 °सीतौ) तदा दृष्ट्वा —b) D1.4.13 M1.2 हनुमानपि —c) D1.2.4.6.13 शालशाखां Ś1 D2.4.12.13 समानीय, D1 समाहृत्य (for समुत्पाट्य) —d) Ś1 D2.4.12.13 समवेशयत् —For 14cd, Ñ2 V B D7 subst

156* शाखां चन्दनवृक्षस्य समाक्षिप्य न्यवेशयत् ।
[V1 च शाख- (for चन्दन)]

—After 14 D5.8.10 S ins

157* सुखोपविष्ट राम तु प्रसन्नमुदधिं यथा ।
सालपुष्पावसकीर्णे तस्मिन्गिरिवरोत्तमे ।

[(l 1) D8 स (for तु) —(l 2) D8 शाल M2 [व]ष (for [अ]व) T1.2 G3 M3 फलपुष्पसमा(G1 °ष्पोपस)कीर्णे (for the prior half)]

15 Ñ1 missing (cf v1 1) —a) B4 राम (for श्लक्ष्ण) Ś1 D1.2.4.12.13 श्लक्ष्णयाथ गिरा तदा(D1 °दा), D5.8.10 T2 G3 M1 श्लक्ष्णया शुभया गिरा —c) D8 परया (for प्रणयाद्) Ñ2 V B D7 वाक्य (for राम) —d) G(ed) ईषद् (for हर्ष) Ś1 D1.3.4.12.13 बाष्पव्याकुल लोचन ‡ Cv,r उवाच प्रणयाद्रामामित्यत्र रामशब्दोऽभि रामवचन क्रियाविशेषेण (Cr om क्रियाविशेषण)। दूर प्रयुक्तप्रथमरामशब्दानुस्मरणार्थं वा॥ Cm g सुखोपविष्टमित्यादि श्लोकद्वयमेक वाक्यम्। द्वितीयरामपदमभिरामापकम्॥ Cr हर्षव्याकुलिताक्षरमिति क्रियाविशेषणम् ‡

16 Ñ1 missing (cf v1 1) —a) Ś1 D13 विनिस्कृतो, V1 D1.2.4.12.13 विनि कृतो, D8 वै नि कृतो (for विनि°) Ś1 Ñ2 V B D1.2.4.7.12.13 राम (for भ्रात्रा) —b) D1.3 चराम्येव (D1 °व), D3 वनवासी D11 वसामीह (for चराम्येष) Ñ2 V B D7 चरामि (V1 सत्यज्य) वसुधामिमा(V1 °तले) —c) Ś1 D2.4.12.13 ऋश्यमूकाश्रमे रम्ये, D3.11 ऋश्यमूक गिरिवर ‡ Cv r ननु अह विनिकृत इत्यादिना स्वमपमानना सुग्रीवेण पुनश्च कि क्रियते। प्रथममेवास्मै रघुनाथेन दत्ताम्॥ सत्यमेव तदत्र द्रढयितु पुनश्च प्रस्ताव। Ck अह विनिकृत इत्या दिक पूर्वश्लोकार्थस्यैव स्मरण स एवार्थोऽनुष्ठेय इत्यतावारे वक्तारीत्याशयेन ‡ —For 16cd, Ñ2 V B D7 subst

158* कृतदार समागम्य ऋश्यमूक समाश्रित ।

[V1 B1 (m also) 4 हृत(V1 moth-eaten)भार्यो(B1 °दारो) दुःखार्त, V1 (inf lin also as above) हृतदार समागम्य(V1 °श्य, G[ed] °म्य) (for the prior half)]

G 4 7 17
B 4 8 18
L 4 6 15

सोऽहं त्रस्तो भये मग्नो वसाम्युद्भ्रान्तचेतनः ।
वालिना निकृतो भ्राता कृतवैरश्च राघव ॥ १७
वालिनो मे भयार्तस्य सर्वलोकाभयंकर ।
ममापि त्वमनाथस्य प्रसादं कर्तुमर्हसि ॥ १८
एवमुक्तस्तु तेजस्वी धर्मज्ञो धर्मवत्सलः ।
प्रत्युवाच स काकुत्स्थः सुग्रीवं प्रहसन्निव ॥ १९
उपकारफलं मित्रमपकारोऽरिलक्षणम् ।
अद्यैव तं हनिष्यामि तव भार्यापहारिणम् ॥ २०

इमे हि मे महावेगाः पत्रिणस्तिग्मतेजसः ।
कार्तिकेयवनोद्भूताः शरा हेमविभूषिताः ॥ २१
कङ्कपत्रप्रतिच्छन्ना महेन्द्राशनिसंनिभाः ।
सुपर्वाणः सुतीक्ष्णाग्राः सरोषा भुजगा इव ॥ २२
भ्रातृसंज्ञममित्रं ते वालिनं कृतकिल्बिषम् ।
शरैर्विनिहतं पश्य विकीर्णमिव पर्वतम् ॥ २३
राघवस्य वचः श्रुत्वा सुग्रीवो वाहिनीपतिः ।
प्रहर्षमतुलं लेभे साधु साध्विति चाब्रवीत् ॥ २४

---

17 Ñ1 missing for 17ab (cf v l 1) D3 11 om 17ab —b) D1 6 8–10 T2 G1 3 M3 वने सम्भ्रांतचेतन (D6 °लोचन D9 °चेतसा, G1 °मानस) —For 17ab, Ś1 D1 2 4 12 13 subst

159* सुसंविग्नो भयार्तश्च वने सम्भ्रान्तमानस ।

[D2 सुसन्त्रस्तो, D4 पूर्णविग्नो (for सुसं°)],

while Ñ2 V B D7 subst

160* बलिनो वालिनो भीतो वने विभ्रान्तमानस ।

[D7 transp बलिनो and वालिनो B4 संभ्रांत (for विभ्रान्त)] —cd) Ñ2 D7 सोह स, V B3 4 सोह वि, B1 2 सोह सु (for वालिना) Ś1 D12 निष्कृतो, Ñ1 D2 निर्धूतो, D4 नि कृतो (for निकृ°) D3 11 वालिना नरशार्दूल वध्यमानस्य सुव्रत

18 D3 11 om 18ab —a) Ś1 D2 4 12 13 वै, Ñ2 V B3 4 D7 च, B1 2 तु, D6 हि (for मे) V1 2 भयत्रस्त, B1 2 D4 भयात्तस्य (for भयार्तस्य) —b) Ś1 D2 4 12 13 G1 M2 सर्वभूत (for °लोक) Ñ2 V B D7 सर्वकराल, D1 3 10 11 Cv [अ]भयकर (for [अ]भयंकर) —cd) Ñ2 V B D7 नाथो भवितु (V1 damaged from भवितु up to धर्मज्ञो in 19b) मर्हसि (for d) D3 11 कर्तुमर्हसि काकुत्स्थ ज्वरदस्य नय मम

19 V1 damaged up to धर्मज्ञो in a (cf v l 18) —c) D3 उक्त (for उवाच) Ñ2 V2 B D2 3 11 स (for तु) —c) G1 [अ]थ, M1 च (for स) Ś1 Ñ V B D2 4 7 12 13 सम्भाषत काकुत्स्थ D3 11 उवाच वचनं राम

20 a) Ñ2 V B D7 हतं M1 वरं (for फलं) —b) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 रिपुर्वै ते (D2 मे) महाकपे Ñ2 V B D7 रिपुर्वै मे सभार्यथा, D3 11 न मित्रं च (D11 वा) व्यलीकिनं (D11 °क) —c) D7 तस्य (for तव) D3 स (for तं) Ñ1 D1 2 8–10 वधिष्यामि (for हनि°)

21 a) V1 यमोपमा, D3 11 इमे मम (for इमे हि मे) Ś1 Ñ D1–4 9 11 G M1 महाभागा V B1–3 D7 °भागाः (for °वेगा) —V1 mostly damaged for b —b) D1 दिव्य (for तिग्म) —c) Ś1 V2 D11 –वनोद्भू(V2 °द्भ)ता (for –वनो°) —d) Ñ1 शरा मे हेमभूषिता

22 a) Ñ2 बर्हि (for कङ्क) Ś1 V1 D2 4 10 12 –परिच्छ (D2 °च्छि)न्ना, D3 13 विरच्छ(D11 °च्छि)न्ना (for प्रति°) —b) Ñ1 निस्वना (for सनिभा) —c) Ś1 D1 2 4 12 13 स्वर्णपुङ्खा (for सुपर्वाण) Ñ1 सुवर्णपुङ्खास्तीक्ष्णाग्रा —d) Ś1 Ñ1 V B D1–4 7 11–13 सरोषा इव पन्नगा

23 a) D3 8–10 वालि (for भ्रातृ) —b) D3–11 भ्रातर (for वालिनं) —For 23cd, Ś1 Ñ V B D1 2 4 12 13 subst

161* पश्य वालिनं पश्य कुद्धेराशीविषोपमैः ।

[Ś1 D4 12 तस्मात्त्व, D2 13 तथा त्व (for पश्य) V1 moth eaten for वालिन Ś1 D1 2 4 12 13 वालिं, Ñ1 D1 2 वालि, D11 कुद्धे (for कुद्धे) B1 कुद्धाशीविषसंनिभै (for the post half)] —c) Ś1 शरेण निहित Ñ1 V1 D1 2 4 12 13 रण विनिह(D1 °हि)त (for शरैर्वि°) Ś1 Ñ V B D2 4 7 12 13 भूमौ (for पश्य) —d) B1–3 विशीर्णम् (for विकी°)

24 a) Ś1 Ñ V B D1–4 7 12 13 राघवेणाभ्युक्तस्तु —b) Ś1 Ñ2 D2 4 12 13 वानरेश्वर, D3 11 T2 वानराधिप (for वाहिनीपति) —d) Ś1 Ñ1 D1–4 12 13 राघवं वाक्यम् अब्रवीत्; Ñ2 V B1–3 D7 प्रहृष्टश्चेदम°; B4 प्रहृष्ट पुनर° ✻ Cv 5 साध्वसाधु इति चाब्रवीदित्यत्र चकारेणन्यच्छास्त्रार्थादिति वचनान्तरं समुच्चयेन उत्तरस्य वचनान्तरस्याग ✻ —After 24 Ś1 Ñ1 D2 4 12 13 read 4 11 2–6 while Ñ2 V B D7 11 5

162* स तस्य रामस्य निशम्य भारती
स वानरो वालिविनाशदप्रभ ।
बभूव प्रहृष्टविनाशलेखनो
जगाद चैवं प्लवगेश्वरो नृप ।

Colophon

[(1 2) Ñ1 D2 13 तस्य V1 2 3 तव (for स तस्य) D1 भारति (for भारती) —(1 4) D1 प्लवगेश्वर]

[Colophon —Sarga name Ñ2 D1 सुग्रीवसान्त्वनम् V1 सुग्रीवसमाश्वासनं रामं V2 B1 रामवाक्यं V3–4 सुग्रीवसान्त्वन वाक्यं D1 वालिवधं 33, G(ed) सुग्रीवसान्त्वने रामवाक्यं

राम शोकाभिभूतोऽहं शोकार्तानां भवान्गतिः ।
वयस्य इति कृत्वा हि त्वय्यहं परिदेवये ॥ २५
त्वं हि पाणिप्रदानेन वयस्यो मेऽग्निसाक्षिकः ।
कृतः प्राणैर्बहुमतः सत्येनापि शपाम्यहम् ॥ २६
वयस्य इति कृत्वा च विस्रब्धं प्रवदाम्यहम् ।
दुःखमन्तर्गतं यन्मे मनो दहति नित्यशः ॥ २७
एतावदुक्त्वा वचनं बाष्पदूषितलोचनः ।
बाष्पोपहतया वाचा नोच्चैः शक्नोति भाषितुम् ॥ २८
बाष्पवेगं तु सहसा नदीवेगमिवागतम् ।
धारयामास धैर्येण सुग्रीवो रामसंनिधौ ॥ २९
संनिगृह्य तु तं बाष्पं प्रमृज्य नयने शुभे ।
विनिःश्वस्य च तेजस्वी राघवं पुनरब्रवीत् ॥ ३०
पुराहं वालिना राम राज्यात्स्वादवरोपितः ।
परुषाणि च संश्राव्य निर्धूतोऽस्मि बलीयसा ॥ ३१
हृता भार्या च मे तेन प्राणेभ्योऽपि गरीयसी ।
सुहृदश्च मदीया ये संयता बन्धनेषु ते ॥ ३२

G 4 8 28
B 4 8 33
L 4 7 37

—Sarga no (figures words or both) V1 B2 3 om Ñ2 V2 3 B4 D7, B1 9 D3 6)

Thereafter all the above MSS read 4 2 1 1 6(V1 2 4^b)

25 D1 om from 25 up to ज्यत् in 31^a D3 reads 25^cd twice —^a) Ñ2 V B D3 (second time) 1 2 2 भूतार्तो (for भूतोऽहं) —^b) Ś1 Ñ1 D3 8 (first time) 4 13 15 शोकार्तस्य, Ñ2 V B D3 (second time) 1 2 2 भयार्तानां (for शोका°) —D3 12 transp 25^cd and 27^ab —^c) Ñ2 V B D2 विज्ञाय D3 11 G1 M1 कृत्वा च (for कृत्वा हि) Ś1 Ñ1 D3 4 13 15 आर्तं (D4 आर्त) शोक समाविष्टम् —^d) Ś1 D2 4 5 13 15 त्वया, M3 त्वाम् (for त्वयि) Ś1 D2 परिदेव्यते, D3 11 G2 M1 विनिवेदये (for परिदेवये) Ñ2 V B D1 यथैवं (V1 यदेव, B1 3 तेनेदं B4 येनेदं) पर्यदेवय

26 D1 om 26 (cf v l 25) —^a) D4 त्वयि (for त्वं हि) —^b) N1 [ऽ]थ (for मे) Ś1 D3 11 12 15 -सन्निधौ D3 6 8 10 T G1 M2 3 Ch t -साक्षिके (for °क) —D12 om 26^c-27^b —^c) Ñ2 तत (for कृत) Ñ2 V B D7 प्रियतर (V1 °म B1 °र) (for बहुमत) —^d) D3 6 8-10 T3 G1 M1 च G1 [ए]व (for [अ]पि) M1 ते (for [अ]हम्) Ś1 Ñ1 D3 4 13 सत्यमेतद्ब्रवीमि ते, Ñ2 V B D7 सख्ये सत्येन ते शपे, D2 त्वद्गतश्चास्मि राघव D11 तस्यतश्चास्मि राघव

27 D1 om 27 (cf v l 25) D12 om 27^ab (cf v l 26) D3 12 transp 25^cd and 27^cd —^a) Ś1 Ñ2 B4 D3 4 13 14 तु D2 त्वां G1 M1 हि (for च) —^b) N2 D3 13 विश्वस्य, B1 3 D3 4 12 विश्रब्धं D3 8-10 T G1 2 M1 च विस्रब्ध —^c) Ñ2 D8-10 तद् (for यद्) Ñ1 दुःखमेत न्महाघोरं —^d) D3 4 5 12 T M दहति (for दहति) Ñ2 V B D2 7 11 सर्व, D3 12 नित्य)दा (for नित्यशः)

28 D1 om 28 (cf v l 25) —^a) Ñ2 B4 D7 एतदुक्त्वा स वचनं V B1-3 एवमुक्त्वा स(V1 B3 तु) वचनं D3 12 स एवमुक्त्वा वचनं —^b) Ś1 N1 D3 4 13 15 व्याकुल D4 पूरित, D4 भूषित, D12 वर्षित (for दूषित) —^c) Ś1 Ñ1 D3 4 13 15 दुःख (for बाष्प) D3 8 10 T3 दूषितया D4 पूरितया (for [उ]पहृ°) —^d) D3 4 11 T2 G1 M1 3 शक्नोमि, Gr m g t as in text (for °ति) Ñ2 V B D7 नाशक्नोद्(V1 न शक्तो) वक्तुमुत्तर

29 D1 om 29 (cf v l 25) Ś1 D12 om 29-32^b —^a) D4 बाष्पवेगो —^b) N2 D7 [इ]षित D4 [उ]द्गत (for [आ]गतम्) —^c) V2 G1 3 वारयामास, D3 4 13 धारयन्स तु (for धारया°) B4 वीर्येण (for धै°)

30 D1 om 30 (cf v l 25) Ś1 D12 om 30 (cf v l 29) —^a) Ñ1 D3 8 10 T1 3 स निगृह्य, D4 सन्निहत्य (for °गृह्य) Ñ1 तु तद्, D1 ततो, G1 च तं (for तु तं) Ñ2 V B D7 निगृह्य बाष्प(B2 °ष्पा)वेग तु(V1 त) D3 13 तं निगृह्य ततो बाष्प —^b) Ñ2 V2 3 B D2 7 विमृज्य (for प्रमृज्य) Ñ1 D3 4 13 विसृ(D4 °मृ)ज्याश्रुणि(Ñ1 °** [illeg]) वानर V1 विसृज्य * (moth-eaten) शुभे —D4 repeats 30^c 31 after 32^ab —^cd) D3 5 10 G M विनिश्वस्य D8 M1 तु (for च) T1 3 M3 वाक्यम् (for पुनर्) D3 5 10 अब्रवीत् (for अब्रवीत्) N2 D2 4 सुग्रीवो वारितस्तेन राघवेणेदमब्रवीत्, Ñ2 V B D7 सुग्रीव सान्त्वित सौहार्दाद् वचनमब्रवीत्, D11 सुग्रीव सौहृदात्तस्य मित्रसाद कपीश्वर

31 D1 om up to राज्या in ^a (cf v l 25) Ś1 D12 om 31 (cf v l 29) D4 repeats 30^c 31 after 32^ab —^ab) G1 transp राम and राज्यात् D3 राज्यस्वात् D11 राज्यस्वात् (for राज्यात्स्वाद्) —^d) V1 2 T1 निधूतो B4 निधृतो D1 निर्धूतो D3 निधूतो D12 निधूतो (for निर्धूतो) D3 11 तु (for ऽस्मि)

32 Ś1 D12 om 32^ab (cf v l 29) —^a) D1 2 4 13 transp हृता and भार्या च मे D8 च द्वंतेन (with hiatus) D12 समेतेन (for च मे तेन) —After 32^ab D4 repeats 30^c-31 —^c) D3 11 तु (for च) —^d) D4 सयता T1 सयुता (for संयता) D3 12 तेपि बंधने (for बन्धनेषु ते) Ś1 D12 सहता वै बनेषु ते; Ñ2 V B D7 ते मंडय विमानिता

G 4 8 23
D 4 8 34
L 4 7 8

यत्नांश्च सुदुरात्मा मद्विनाशाय राघव ।
बहुशस्तत्प्रयुक्ताश्च वानरा निहता मया ॥ ३३
शङ्कया त्वेतया चाहं दृष्ट्वा त्वामपि राघव ।
नोपसर्पाम्यहं भीतो भये सर्वे हि बिभ्यति ॥ ३४
केवलं हि सहाया मे हनुमत्प्रमुखास्त्विमे ।
अतोऽहं धारयाम्यद्य प्राणान्कृच्छ्रगतोऽपि सन् ॥ ३५
एते हि कपयः स्निग्धा मां रक्षन्ति समन्ततः ।
सह गच्छन्ति गन्तव्ये नित्यं तिष्ठन्ति च स्थिते ॥ ३६
संक्षेपस्त्वेष मे राम किमुक्त्वा विस्तरं हि ते ।
स मे ज्येष्ठो रिपुर्भ्राता वाली विश्रुतपौरुषः ॥ ३७
तद्विनाशाद्धि मे दुःखं प्रनष्टं स्यादनन्तरम् ।
सुखं मे जीवितं चैव तद्विनाशनिबन्धनम् ॥ ३८
एष मे राम शोकान्तः शोकार्तेन निवेदितः ।
दुःखितोऽदुःखितो वापि सख्युर्नित्यं सखा गतिः ॥ ३९
श्रुत्वैतच्च वचो रामः सुग्रीवमिदमब्रवीत् ।
किंनिमित्तमभूद्वैरं श्रोतुमिच्छामि तत्त्वतः ॥ ४०

---

33 a) Ñ1 V B D7 अद्यापि (for यत्नवान्) Ś1 Ñ1 D1 8 9-10 च स, Ñ2 V B4 D7 हि(V3 *) स, B1-3 D3 11 स हि (for च सु) —b) Ś1 D12 विनाशयति राघव —c) D12 तु (for तत्) Ś1 D1-4 12 13 हि (for च) V1 तत्र युक्ताश्च —d) G1 निहिता (for निहता) Ś1 Ñ1 V1 B1-3 D1-3 7 13 transp वानरा and निहता D14 यत (for मया), D3 11 निहिता वानरा मया

34 Ś1 D12 om 34-35b —a) D3 च (for तु) D3 दृष्ट्वा, D3 8-11 [अ]हं च (by transp) T2 3 G3 M2 3 चेह (for चाहं) Ñ2 V B D7 एतया शंकया चापि, Cvp as in text —b) B4 अद्य (for अपि) D3 वनस्थ त्वमरिंदम —c) D3 11 नोपसर्पिवानेह(sic) (D14 °म्यभीता) —d) D14 येन (for भये) D3 T2 सर्वेऽपि —For 34cd, Ñ2 V B D7 subst

163* नेहोपसृतवान्भीतो भयात्सर्वो बिभेति हि ।

[V3 [अ]भि (for [उ]प) V3 -सृतवान् (for -सृत°) B4 वाली (for भीतो) V3 भये (for भयात्) G(cd) सर्वे (for सर्वो)]

—For 34 Ñ1 D1 8 9 13 subst

164* एतयैव च दृष्टस्य शङ्कयेहाद्य राघव ।
नोपशान्ति पुरा प्रीत्या भयमेव ह्युपस्थितम् ।

[(l 1) D1 तु D13 स (for च) Ñ1 च, D8 13 तु (for त्वं) D1,13 शक्ये न (for °ह) —(l 2) Ñ1 -सह D1 -सह (for शान्ति) Ñ1 (also) भीर (for प्रीत्या) N1 D1 भये सर्वो बिभेति हि (for the post half)]

35 Ś1 D12 om 35ab (cf v l 34) —a) Ñ2 V D1 D1-4 7 11 13 G1 केवलं तु, B1-3 केवलास्तु D13 सहाय (for °या) —b) B1-3 D5 8 9 11 13 G M1 2 हनूमत् Ñ1 D1 2 4 13 प्रमुखी, N2 V B D3 7 11 इमे (for त्विमे) —M3 reads 35c-37b inf lin sec m —c) Ñ2 V B D7 यतो, B1 (sup lin. also) यदा, D3 11 ततो (for अतो) Ś1 Ñ1 D1 2 4,12,13 तव सधारयामीह

36 M3 reads 36 inf lin sec m (cf v l 35) a) D13 [ऽ]पि (for हि) V3 B1 2 4 स्निग्धा (for स्निग्धा) —c) Ñ1 D1 समा, D8 11 सम (for सह) Ñ1 V B1-3 D1 7 गच्छत(D1 °तो) (for गन्तव्ये) B4 मयि गच्छति गच्छति —d) Ś1 गच्छति (for तिष्ठन्ति) Ś1 Ñ1 D1 2 4 13 13 तिष्ठत , D8 10 चास्थिते (for च स्थिते) Ñ2 V B D7 तिष्ठति च मयि स्थिते.

37 M3 reads 37ab inf lin sec m. (cf v l 35) For 37-38b Ñ2 V B1 3 D7 subst 165* B4 reads 37-38b in marg —a) D8 त्वेव (for त्वेष) Ś1 D2 4 12 13 M3 ते राम, B4 काकुत्स्थ Ck as in text (for मे राम) —b) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 विस्तरं बहु, B1 °रेण मे D3 11 वचन सहव, G1 °र हि मे, G2 M1 बहुविस्तरे (for विस्तर हि ते) —c) D1 मम (for स मे) D2 ह्यस्ति (for ज्येष्ठो) G3 भूत्वा (for भ्राता) —d) D3 11 वया (for वाली)

38 B4 reads 38ab in marg (cf v l 37) —a) Ś1 Ñ1 B4 D1-4 11-13 विनाशेन, D8 9 10 Ct °शेपि (for °शाद्धि) —b) Ñ1 D1 4 5 8-11 T1 G3 M3 Ct प्रणष्टं, B4 प्रक्लिष्ट D2 प्रहृष्टं, D8 13 T1 3 G1 2 M1 2 प्रणष्ट, D13 प्रसृष्ट Cg as in text (for प्रनष्ट) Ñ1 सर्वतः, D3 11 मारिंदम (for अनन्तरम्) —For 38cd Ś1 Ñ1 B4 D1-4 11-13 subst , while Ñ2 V B1-3 D7 subst for 37-38b

165* यश्च ते समरे हन्यात्स मे स्यात्प्राणद सुहृत् ।

[Ś1 D1-4 12,13 तु (for च) D3 हि (for स्यात्) Ś1 D11 12 स स्यात्(D11 मे) प्राणपर सुहृत् (for the post half)]

39 a) V1 2 3 से (for मे) Ñ1 शोकार्थ (for °न्त) Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 एष ते(Ñ1 मे) राम कामार्थे , V3 B D7 एष ते राम शोकार्तं (D7 °र्थं) —b) Ś1 D13 [अ]भिवेदित (for निवे°) —D8 reads mostly 39cd in marg —c) D3 (m)8-10 सुखितो (for ऽदु खितो) Ś1 Ñ V B D2 4 7 11-13 सुखितो दु खितो वापि, M3 दु खत सुखतो वापि

40 a) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 तु तद्, Ñ2 V B D7 [इ]ति तद्(V3 ते) D3 11 चैतद् (for [ए]तच्च) D3 T1 3 M3 वचने, G3 च ततो (for च वचो) —b) Ñ1 प्रहसन् (for सुग्रीवम्) Ś1 Ñ1 D1 2 4,12,13 वाक्यम् ; G3 M1 पुनः (for इदम्) —c) Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 इदं वैरं

सुखं हि कारणं श्रुत्वा वैरस्य तव वानर ।
आनन्तर्यं विधास्यामि संप्रधार्य बलाबलम् ॥ ४१

बलवान्हि ममामर्षः श्रुत्वा त्वामवमानितम् ।
वर्धते हृदयोत्कम्पी प्रावृड्वेग इवाम्भसः ॥ ४२

हृष्टः कथय विस्रब्धो यावदारोप्यते धनुः ।
सृष्टश्च हि मया बाणो निरस्तश्च रिपुस्तव ॥ ४३

एवमुक्तस्तु सुग्रीवः काकुत्स्थेन महात्मना ।
प्रहर्षमतुलं लेभे चतुर्भिः सह वानरैः ॥ ४४

ततः प्रहृष्टवदनः सुग्रीवो लक्ष्मणाग्रजे ।
वैरस्य कारणं तत्त्वमाख्यातुमुपचक्रमे ॥ ४५

G 4 8 33
B 4 8 46
L 4 7 39

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे अष्टमः सर्गः ॥ ८ ॥

N₂ V B D₇ इदं दुःखं (for समुद्धर) —ᵈ) D₁₀ श्रावय (for श्रोतुम्) —After 40 D₅ ins

166* सुग्रीव निहतो येन त्व भ्रात्रा वालिना पुरा ।

41 ᵃ) Ś₁ सहर्षं, Ñ₁ ससुखं Ñ₂ D₁ सर्वं तु V B₄ D₈,₁₂ सर्वं हि B₁₋₃ सर्वं तत्, D₂,₄,₁₃,₁₅ सदर्थं (for सुखं हि) G₃ M₁ ज्ञात्वा (for श्रुत्वा) —ᵇ) D₁₁ transp वैरस्य and तव N₂ V B D₇ वैरस्यातीव मानद —ᶜ) Ś₁ Ñ₁ D₁,₂,₄,₁₃,₁₅ Cm अनन्तरं; N₂ V B D₇ सर्वं तथा D₈₋₁₀ Ck t आनन्तर्याद्, Cv r g as in text (for °न्तर्यं)

42 ᵃ) D₆ मम च (for हि मम) —ᵇ) Ñ₂ V₁,₂ B मम (for अत्र) —Ñ₂ V B₁ D₇ om B₂ reads in marg 42ᶜᵈ —ᶜ) M₃ वर्तते Ñ₁ D₂,₄ T हृदयोत्कंपि (Ñ₁ D₁ °प) (for °म्पी) —ᵈ) B₄ प्रावृषेण्य D₁,₁₃ इह वेग (D₃ °गस्) G₃ M₁ °ड्डाल (for प्रावृड्वेग) N₁ D₁,₄ [अ]म्भसि B₄ [अं]बुद (for [अ]म्भसः) Ś₁ B₃ D₁₃ प्रावृण्ण (B₃ °वर्ष) इवार्णवे ※ Ck प्रावृडिति सुस समीकम् । प्रावृण्णस्भसो वेग इत्यर्थः ※

43 ᵃ) Ś₁ D₁₃ M₁ विस्रब्धं Ñ₂ D₆ विश्वब्धो D₁,₄,₁₃ विस्रब्धः, Cm as in text (for विस्रब्धो) N₂ V B₁,₄ D₇ एवं (Ñ₂ D₇ यत्त्व)कथय विस्रब्धं (B₁,₄ D₇ °ब्धः) B₂,₃ तत्कथयस्व (B₂ सु) विस्र(B₃ °स्त)ब्धः D₃,₁₁ तत्त्वे कथय विस्रब्धो —ᵇ) Ñ₁ V₂ B₁ D₇ यावद्रोपये V₁ यावदोप्यते B₁ यावदेप्यते B₂,₃ °प्यते; D₁₁ आविश्यते (for °प्यते) ※ Ck धनुरारोप्यते यावत् । यावत्पुरेति एव आरोपयिष्यामि ※ —ᶜ) Ś₁ N₂ V₁ B D₂,₇,₁₂,₁₃ सृष्टश्च हि Ñ₂ निरस्यश्च, V₂,₃ सृष्टाश्च हि D₁ विसृष्टश्च, D₂,₁₁ समुत्सृष्टः D₆ निसृष्टश्च (also °ष्ट हि) D₆ T₃ G M₃ सृष्टश्चेद्धि (for सृष्टश्च हि) Ś₁ N₁ V B D₁(m),₄,₇,₁₁,₁₃ बाणा —ᵈ) V₃ विहतान् (for निरस्तश्च)

44 ᵃ) V₁ स (for तु) —ᵇ) Ś₁ Ñ₁ D₂,₄,₁₃,₁₅ राघवेण (for काकुत्स्थेन) —After 44ᵃᵇ, G₃ ins. l. 1 of 168* —ᵈ) Ś₁ Ñ₁ D₂,₄,₁₃,₁₅ सचिवैः सह वानर । Ñ₂ V B D₇ चतुर्भिः सचिवैः सह

45 ᵇ) Ś₁ Ñ₁ D₂₋₄,₁₃,₁₅ सह लक्ष्मणाग्रजे —ᶜ) Ś₁ Ñ₁ D₂,₄,₁₃,₁₅ परमं (for कारणं) Ñ₂ V B D₇ सर्वम्; D₁₁ यस्तद् (for तत्त्वम्) —After 45 D₁₁ ins

167* अथाब्रवीद्राघवमायतेक्षणं
 स्वकार्यनिर्वेदपरेण वानरः ।
सुयुक्तया तत्त्वसमर्थया गिरा
 यथावदेषो वालिनिर्विग्रहम् ।

—Then D₁ cont 168*

Colophon Ś₁ Ñ₂ V B D₁,₂,₇,₁₂,₁₃ om —*Sarga name* Ś₁ सुग्रीवनिर्वेदः । D₁₁ वैरकारणम्. —*Sarga no* (figures, words or both) V₁ om D₁₁ 5 —After colophon G concludes with श्रीराम जय

G 4 8 33
B 4 9 1
L 4 7 21

वाली नाम मम भ्राता ज्येष्ठः शत्रुनिषूदनः ।
पितुर्बहुमतो नित्यं मम चापि तथा पुरा ॥ १
पितर्युपरतेऽस्माकं ज्येष्ठोऽयमिति मन्त्रिभिः ।
कपीनामीश्वरो राज्ये कृतः परमसंमतः ॥ २
राज्यं प्रशासतस्तस्य पितृपैतामहं महत् ।
अहं सर्वेषु कालेषु प्रणतः प्रेष्यवत्स्थितः ॥ ३
मायावी नाम तेजस्वी पूर्वजो दुन्दुभेः सुतः ।
तेन तस्य महद्वैरं स्त्रीकृतं विश्रुतं पुरा ॥ ४
स तु सुप्ते जने रात्रौ किष्किन्धाद्वारमागतः ।
नर्दति स्म सुसंरब्धो वालिनं चाह्वयद्रणे ॥ ५
प्रसुप्तस्तु मम भ्राता नर्दितं भैरवस्वनम् ।
श्रुत्वा न ममृषे वाली निष्पपात जवात्तदा ॥ ६
स तु वै निःसृतः क्रोधात्तं हन्तुमसुरोत्तमम् ।
वार्यमाणस्ततः स्त्रीभिर्मया च प्रणतात्मना ॥ ७

9

Ś1 Ñ1 V B D1-3.7.8.10.11 cont the previous sarga. M1 begins with श्रीरामाय नमः
—Before 1, Ś1 D1.2.4.11-13 T G1 (I 1 after 4 8 44^cd) ins while D3 cont after 167*

168* श्रूयतां राम यद्वृत्तमादित प्रभृति त्वया ।
यथा वैरं समुत्पन्नं यथा चास्मि निराकृतः ।

[(l 1) T2 श्रूयतामभिधास्यामि यद्वृत्तं वालिनो मम —(l 2) T3 वैरं यथा (by transp) D1.3.11 T समुद्भूतं (for °त्पन्नं) D1.11 चास्मि, T G1 चाहं (for चास्मि) Ś1 निरस्कृत; D3 * निकृत (for निराकृतः)]

1 ^ab) Ñ2 V B D7 ज्येष्ठो भ्राता (by transp) Ś1 Ñ1 D1.2.4.11.13 T2 G1 शत्रुनिबर्हणः —^c) Ś1 मम (for बहु) —^d) T1.3 ममापि च (for मम चापि) Ś1 Ñ1 D1.2.4.11.13 पुरा तथा (by transp) V B बभूव स (B4 ह) D3.11 पुराभवत्, Ñ1 D7 मम चैव बभूव स

2 ^a) V2 [उ]च्चरे (meta) D9 [उ]परक्रे (for [उ]परते) D1 सोऽयं, D3.8-10 T2 तस्मिन् (for ऽस्माकं) —^c) Ś1 Ñ1 D1.2.4.11.13 वाली, Ñ2 V B D3.7.11 राजा (for राज्ये) —^d) D13 मस्वत (sic) G1.3 M1 -सत्तम (for संमत)

3 ^b) D1 सदा (for महत्) ‖ Cg पितृपैतामह वस्तुपरवृद्धिश्वान्वयी, so also in Ct ‖ —^c) Ñ2 V1.2 B1.3.4 D1-4.7.11.12 कार्येषु (for कालेषु) —^d) Ñ V D6 D1-4.7.11-13 सदा, B1-3 त(B1 also स sup lin)दा (for स्थितः) Ś1 D13 प्राणद् प्रेष्यवत्सदा M1 प्रणतज्येष्ठवत्स्थित
—After 3, D3.11 ins

169* नाहं कदाचित्काकुत्स्थ तस्य पापे मनो दधे ।

4 Ñ1 om 4^cd —^a) B3 T2 स(B3 also as in text)म (for नाम) —^b) Ñ2 V B4 D7 तु य, D1-3 च य, M3 स्मृत (for सुत) —^c) D3.11 [अ]भवत् (for महद्) B1-3 तेन तत्रास्य तद्वैरं —^d) D1 G1 M3 स्त्रीकृते (for °तं) Ś1 D3.11.13 तदा, Ñ1 D1 सदा, D3.11 च(D11 त)त् (for पुरा) Ñ2 V B D7 स्त्रीनिमित्तं किलाभवत्, D3.8.10 वालिन (D8 °ना) स्त्रीकृते पुरा, L(ed) स्त्रीकृतं विश्रुतं तदा ‖ Cm तस्य वालिनः स्त्रीकृतं स्त्रीनिमित्तमित्यर्थः । Ct स्त्रीकृतं स्त्रीनिमित्तम् । मयमितिहास क्वचित्पुराणे शोधनीयो बहुदर्शिभिः ‖

5 ^a) V1 सु*, B3 D1.4-7 G2.3 M (Cv r m g h) सुप्त, Ct as in text (for सुप्ते) D3 T2 रात्र्या (for रात्रौ) —^c) Ś1 D3.11.12 नर्दति स्म, D3 विननर्द (for नर्दति स्म) G1.2 M1.2 सुसंक्रुद्धो (for °रब्धो) —^d) D3 युधि (for रणे) Ś1 Ñ1 D1.2.13.14 [आ]ह्वयन्युधि, Ñ2 V B D7 समाह्वयत्, D3.11 [आ]ह्वयन्मृधे (for [आ]ह्वयद्रणे)
—After 5, D3.11 ins

170* मेघस्तनिततुल्येन महता दानवाधिप ।
विरात्रौ नर्दतो घोरं त्रैलोक्याभयप्रदिव ।

[(l 1) D11 वानराधिप (for दानवा°)]

6 ^a) Ś1 Ñ1 D1.2.4.12.13 सुप्तस्तु(D1 °सि) तं Ñ2 V B4 D7 स तु रात्रौ, B1-3 स तु रौद्रौ (B3 also as in B4) D3.11 प्रबुद्धस्तु, G1 M2 सुप्रस्तु ते (for प्रसुप्तस्तु) D5 भ्राता (for भ्राता) —^b) Ś1 D13 नर्दतः Ñ1 B4 D1.4 नर्दतः, D1 नर्दतो, D3.8.11 T2 नर्दतो: Cg as in text (for नर्दितं) V2 D1.3.11 भैरवं स्वर(V2 D11 स्व) B1 D4 T2.3 M2 भैरवस्वर, D4.7.10 भैरवं स्वनं (for भैरवस्वनम्) —^c) Ś1 Ñ1 D1.2.4.12.13 नादं (for श्रुत्वा) —Ñ1 om for न D3.11 तस्य (for वाली) —^d) Ś1 Ñ1 D1.2.4.13 गुहामुखात् (for जवात्तदा) D3.11 तलशब्दमिव द्विपः, D13 निष्पपात गुहामुखात्, M1 स्त्रीभिश्च सह निर्ययौ —For 6^cd Ñ2 V B D7 subst

171* श्रुत्वामर्षवशं प्राप्तो निर्जगाम गुहामुखात् ।

7 Ñ2 V B1.2 D7 om 7^ab —^a) Ś1 Ñ1 D1.13 निष्पतितः, D2.4.12 निष्पतितः, M3 वै निर्गतः (for वै निःसृतः) M3 कोपात् (for क्रोधात्) B1 स तदा निर्गतः कोपात्, D3.11 स गृहान्निर्गतः क्रोधात् —^b) Ś1 Ñ1 D1-4.11-13 निहन्तुम्, B3 वधार्थम् (for तं हन्तुम्) —^c) Ś1 D13 तथा, Ñ2 V1.2 B D7 स तु, D3.8.10 ततः, G1 M1 सह (for

स तु निर्धूय सर्वाङ्गो निर्जगाम महाबलः ।
ततोऽहमपि सौहार्दान्निःसृतो वालिना सह ॥ ८
स तु मे भ्रातरं दृष्ट्वा मां च दूरादवस्थितम् ।
असुरो जातसंत्रासः प्रदुद्राव तदा भृशम् ॥ ९
तस्मिन्द्रवति संत्रस्ते ह्यावां द्रुततरं गतौ ।
प्रकाशोऽपि कृतो मार्गश्चन्द्रेणोद्गच्छता तदा ॥ १०
स तृणैरावृतं दुर्गं धरण्या विवरं महत् ।
प्रविवेशासुरो वेगादावामासाद्य विष्ठितौ ॥ ११
तं प्रविष्टं रिपुं दृष्ट्वा बिलं रोषवशं गतः ।
मामुवाच तदा वाली वचनं क्षुभितेन्द्रियः ॥ १२
इह त्वं तिष्ठ सुग्रीव बिलद्वारि समाहितः ।
यावदत्र प्रविश्याहं निहन्मि समरे रिपुम् ॥ १३
मया त्वेतद्वचः श्रुत्वा याचितः स परंतपः ।
शापयित्वा च मां पद्भ्यां प्रविवेश बिलं तदा ॥ १४

G 4 8 47
B 4 9 14
L 4 7 34

तव) D5 धार्यमाणस्तथा स्त्रीय (sic) —[d]) B D1 प्रय (B3 also *sup lin* as in text) तस्मना (for प्रण°) —After 7 Ñ2 V B D1 ins

172*, समार्पितोऽतिसंरम्भाविन्नामाविचारयन् ।

[V1 3 समार्पितोऽपि B1 3 °र्पित (for °र्पितोऽति) V2 3 B4 D7 विचारयन्]

8 [a]) Ś1 Ñ1 D2 4 6 12 14 तानसर्वान् D3 11 न सर्वान् (by transp) D1 8 10 T2 G1 3 M1 2 ता सर्वा (for सर्वाङ्गो) —[b]) D1 -बली (for बल) —[d]) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 वालिने (D4 °न) पृष्ठतोऽन्वगां (Ś1 D11 °गात्, D1 °गात्) —For 8 Ñ2 V B D1 subst

173* सं विनिर्धूय निशान्तमस्मात्सर्वान्कपीश्वरम् ।
अन्वधावमहं वीर्यं सौहार्दमनुचिन्तयन् ।

[(l 1) V2 illeg up to स्मात् B1 3 सं (sic) (for स) V2 भगिन् (for स्मात्) V1 सर्वे (for सर्वान्) —(l 2) V2 अन्वरोचम् V1 अनुधावम् (sic) V3 अन्वगां तम् (for अन्वधावम्) Ñ2 V1 3 D1 अभि- B1 3 भा (for अनु) V2 सौहार्देन चिन्तयन् (for the post half)]

9 [a]) D10 से (for मे) Ś1 Ñ1 D2 4 12 14 स तु (D11 तु) सं वालिनं दृष्ट्वा D1 वालिनं स हि दृष्ट्वा च —[b]) V2 B1 3 D3 समागतम् ; V2 माम° ; D4 मम° (for मां च दूराद्) —[c]) D11 ज्ञात (for जात) —[d]) Ś1 D1 2 4 12 13 प्रदुद्राव (D11 °धाव) Ñ2 अपयातदा Ñ1 V1 3 B1 2 4 D7 11 T2 M1 ततो भृशम् T2 तथा भृशं (for तदा भृशम्)

10 Ñ1 om 10[ab] —[a]) Ś1 D1 2 4 12 13 से भ्रात (D1 °द्रु(sic))योर्वं संत्रासात् ; Ñ2 V B D1 7 11 G1 M1 सं वि° (B3 also in marg इति) द्रवति संत्रस्ते —[b]) Ś1 Ñ2 V2 B1 3 D2 4 12 13 G1 M1 आवां (for ह्यावां) D2 त्वरितं G1 द्रुत° (for द्रुत°) V1 D1 आवां द्रुततरं (V1 °°) द्र(D1 ग)तौ ; V2 आवां द्रुततरं यातौ B4 आवां द्रुततरं गतौ D1 भ्रातृमार्गमनुप्राप्तौ D11 आवां द्रुतमुपस्थितौ —[c]) B4 तु D11 T3 G1 M1 च ; D4 (in marg) G1 3 M2 हि (for ऽपि) T2 मार्गे (for मार्गश्च) Ś1 D1 2 4 12 प्रकाशं हि गतो मार्गं (Ś1 °र्गे) Ñ1 D1 प्रकाशो हि गत(D1 °तो) मार्गश्च Ñ1 V B1 4 D1 प्रा(V2 प्र)काशे तु गत(D1 also *sup lin* च)श्चे मार्गेश्च —Ś1 D11 om (hapl ?) 10[d]-11[a] —[d]) Ñ V B D1-3 11 [उ]द्यता (for [उ]द्गच्छता) —For 10[cd] D4 subst

174* प्रकाशरहित मार्गं चन्द्रेणोद्यता सदा ॥

while D11 subst

175* आकाशं हि गतं मागहायेन क्षपता तदा । (sic)

11 Ś1 D11 om 11[a] (cf v l 10) —[a]) Ñ1 V1 3 B2-4 D1 दृष्ट्वा (for दुर्गं) V2 सहसावृतं दृष्ट्वा B1 सदोरा वृत दृष्ट्वा —[b]) V1 3 D1 T2 3 धरण्यां (for °ण्या) Ñ2 धरण्या विवृतं तदा D2 3 11 धरण्यां विवृतं बिलं —B1 om 11[c]-12[a] —[c]) V2 दृष्ट्वा (for वेगाद्) —[d]) V2 तुरा (illeg) (for आवाम्) Ñ1 V1 2 B4 D1 त्वामाद्य (for आ°) D1 स्थिताविति (for विष्ठितौ) Ś1 D1 2 4 12 13 आवां द्वारे व्यवस्थितौ Ñ2 वाली द्वारे व्यवस्थित । D2 11 आवां द्वारे त्व(D11 तु)वस्थितौ —After 11 D1 ins. a passage relegated to Appendix I (No 6)

12 B1 om 12[ab] (cf v l 11) M1 om 12 —[a]) M1 तत् (for तं) Ś1 Ñ1 V1 3 D1 2 4 12 13 विश्य Ñ2 V2 B2-4 D3 7 11 विश्य D1 पुरि (meta) (for रिपुं) —[b]) M1 वाली (for बिलं) Ś1 Ñ1 V B1 3 D1-4 12 13 रिपुं क्रोधवशं गत —[c]) Ś1 Ñ2 V2 3 B D T1 G1 3 ततो (for तदा) —[d]) Ś1 D11 वचनं पुरतः स्थितः Ñ1 D2 3 4 12 वचनं पुरतः स्थितं

13 [a]) V1 D1 त्वमास्स्व D2 4 10 T2 G1 तिष्ठाद्य (for त्वं तिष्ठ) Ś1 D2 4 12 13 इह त्वं मां (D11 मा) सुग्रीव —[b]) Ś1 V1 D1-3 11 13 बिलद्वार (V1 °रं) (for °द्वारि) —[c]) Ś1 Ñ1 D1 4 12 13 यद् (D4 11 °दं) T2 3 M1 तत्र (for यावद्) —[d]) T2 3 M3 G1 सहसा (for समरे) —For 13[cd] Ñ1 V B D1 subst

176* यावदेनं निहन्म्यद्य हनिष्ये सुदुरासदम् ।

14 [a]) Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 G1 (भ° हि) D1 (हि) G1 M1 च (for तु) Ñ2 V B D1 तत् (for [त्व्]एतद्) G(ed) वचनं (for [त्व्]एतद्वचः) —[b]) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 वालिनो भ्रातृगौरवात् (D1 °वं) Ñ2 V B D1 G(ed.) भ्रातुरेव V2 °र्)व परंतप (G [ed.] परंतपम्) —After 14[ab], Ñ V B D1 ins.

G 4 8 47
B 4 9 15
L 4 7 35

तस्य प्रविष्टस्य बिलं साग्रः संवत्सरो गतः ।
स्थितस्य च मम द्वारि स कालो व्यत्यवर्तत ॥ १५
अहं तु नष्टं तं ज्ञात्वा स्नेहादागतसंभ्रमः ।
भ्रातरं न हि पश्यामि पापशङ्कि च मे मनः ॥ १६
अथ दीर्घस्य कालस्य बिलात्तस्माद्विनिःसृतम् ।
सफेनं रुधिरं रक्तमहं दृष्ट्वा सुदुःखितः ॥ १७
नर्दतामसुराणां च ध्वनिर्मे श्रोत्रमागतः ।
निरस्तस्य च संग्रामे क्रोशतो निःस्वनो गुरोः ॥ १८
अहं त्ववगतो बुद्ध्या चिह्नैस्तैर्भ्रातरं हतम् ।
पिधाय च बिलद्वारं शिलया गिरिमात्रया ।
शोकार्तश्चोदकं कृत्वा किष्किन्धामागतः सखे ॥ १९

177* प्रतिसिद्धस्तदानीं स सम्प्रविष्टश्च तद्बिलम् ।
[V3 B4 तदा वाली (for तदानीं स)],

While D3 ins

178* मद्वरेण हनिष्यामि बिलस्थमसुरं प्रभो ।

—D11 om from 14ᶜ up to 15ᵇ —V3 illeg for 14ᶜᵈ —ᶜ) V1 स्थापयित्वा (for स्थाप°) D3 8–10 सः D6 T3 G1 3 Cm तु (for च) Ś1 D1–4 12 13 मा(Ś1 D2 13 मा)परित्यज्य तु मा(D13 मा) प्राणै (D3 पद्भ्याम्) Ñ1 विवृत पाणिना सत्ये, Ñ2 V2 B D7 M1 स्थाप(M1 स्थाप्य)यित्वा तु मां पद्भ्यां —ᵈ) Ñ2 V1 2 B D7 T1 2 G2 M3 सहत्, D2 5 6 8–10 T3 G1 3 M3 तत (for सदा)

15 D11 om 15ᵃᵇ (cf v l 14) —ᵃ) Ñ1 D2 12 बिले (for बिल) —Ś1 om (hapl ?) 15ᶜ–17 —ᶜ) Ñ1 V1 च मह्द्, D1 13 मम च (by transp) D3 8–10 च बिल (for च मम) M1 द्वारे (for द्वारि) G2 स्थितस्य मम च द्वारे, G3 स्थितस्य मे बिलद्वारे —ᵈ) V3 व्यत्यवर्तत, G1 Cl [s]प्यत्यवर्तत M1 2 व्यत्य°; Ct as in text (for व्यत्यवर्तत) D1 11 रक्षमाणस्य गच्छत —After 15 B4 ins

179* न चैव निसृतो वाली ततस्तत्कम्पितो ह्यहम् ।

while D1 2,4,12 13 ins whereas L (ed) ins after 16ᵃᵈ

180* न निष्क्रामति वालीति ततोऽहं भृशदुःखितः ।
[D13 निष्क्रामति (for नि°)]

16 Ś1 om 16 (cf v l 15) D13 om 16–17 Ñ1 D2 4 12 om 16ᵃᵇ V3 illeg for 16 D1 reads 16ᵃᵇ in marg —ᵃ) T1 2 M1 2 ज्ञात्वा तं (by transp) Ñ2 V1 भनि ष्टं (Ñ2 ° ष्टं) तं तु तं ज्ञात्वा V2 B D3 भनिष्पतंतं (D7 °तु) तं ज्ञात्वा D3 भनि सरसे तं ज्ञात्वा D11 भनिर्गच्छंतं तं ज्ञात्वा —After 16ᵃᵇ, L (ed) ins 180* —D1 reads 16ᶜ–17 in marg —ᶜ) D3 8–10 T2 G1 3 M3 न प्र ; D6 तं मा T1 2 तु न, G1 न स्मा M1 न च (for न हि) Ñ1 कातरो बुद्धभावेन D1 2,4 12 कातरो बुद्धिभावेन —ᵈ) D6 पापशंकितः Cv m g k पापशंकि च Ct as in text (for पापशङ्कि च) D6 शंकिते मे मनोऽभवत् —For 16ᶜᵈ, Ñ2 V1 2 B D7 subst

181* भ्रातरं दुष्टवान्पाप पापशङ्काभवत्तदा ।

[V3 पापशंकी, B4 D7 पापशंकी (for °क्ष) V1 B3 पापशङ्कितमनास्तदा (B3 °मन [sic]) (for the post half)]
while D3 11 subst

182* उद्विग्नमानसो जातस्तस्य भ्रातुरनिर्गमात् ।

17 Ś1 D13 om D1 reads in marg 17 (cf v l 15 and 16) —ᵇ) Ñ1 D1 2 12 13 बिलद्वाराद् V1 D7 बिलात्तस्य (for बिलात्तस्माद्) D3 (also as in text) M3 विनिर्गतं (for विनि सृतम्) In M3, lacuna from तं up to न in ° is filled up sec m —ᶜ) Ñ1 D1–3 11 12 सीर्यं, Ñ2 D7 यथयात् V B3 4 स्यात्, B1 2 (also भूरि) यवत्र, D3 8–10 दृष्ट्वा, Cv r m g as in text (for रक्तम्) —ᵈ) D11 [अ]ति (for सु) Ñ1 D1 2 12 दृष्ट्वाहं भृशदुःखितः ; Ñ2 V B D7 तं (Ñ2 B3 तद्) दृष्ट्वा व्यथितो (V2 B4 दु खितो) ऽभवं; D3 8–10 ततोऽहं भृशदुःखितः

18 ᵃ) Ś1 D11 नदताम् —ᵇ) B4 आश्रुत (for आगत) —D11 om 18ᶜᵈ —ᶜ) Ś1 D4 13 निष्प(Ś1 °ष)तस्य, B D7 स्य°, D8,10 Ct न रतस्य (for निरस्तस्य) —ᵈ) D8,9 10 T1 M3 Ct [s]पि स्वनो; D6 नि स्वनो T3 [s]पि स्वनं, G1 मे स्वरो (for नि स्वनो) Ś1 D1–4 12,13 महान् (for गुरो) Ñ2 V B D7 क्रोशतो नि स्वनो महान् —For 18ᶜᵈ, N1 subst

183* तेषां निवसतां तत्र घोषं मे नि स्वनो महान् ।

19 ᵃ) V1 2 B4 [अ]पगतो (for [अ]व°) D6 तु (for बुद्ध्या) Ś1 B1–3 D2 13 अहं त्वव(Ś1 D13 °वा)गतो बुद्ध्वा —ᵇ) Ś1 D13 च; Ñ1 D1 2 12 G2 तैः D6 स्तैः (for तैर्) —For 19ᵃᵇ, D3 11 subst

184* भ्रातरं निहतं चाहं तेन शब्देन शङ्कितः ।

—Thereafter both cont.

185* ततो मया भयात्तस्य दानवस्य दुरात्मनः ।

—Ś1 Ñ1 D2,4 12,13 om 19ᶜᵈ D1 reads 19ᶜᵈ in marg —For 19ᶜᵈ, Ñ2 V B D7 subst

186* पूरयित्वा शिलाभिस्तु बिलं शोकसमन्वित ।
[B4 तु (for तु) V3 वारि (for बि°)],

while D3 11 subst

187* सहन्या शिलया पूर्वं बिलस्य पिहितं मुखम् ।

—Thereafter both cont

गूहमानस्य मे तत्त्वं यत्नतो मन्त्रिभिः श्रुतम् ।
ततोऽहं तैः समागम्य समेतैरभिषेचितः ॥ २०
राज्यं प्रशासतस्तस्य न्यायतो मम राघव ।
आजगाम रिपुं हत्वा वाली तमसुरोत्तमम् ॥ २१
अभिषिक्तं तु मां दृष्ट्वा क्रोधात्संरक्तलोचनः ।
मदीयान्मन्त्रिणो बद्ध्वा परुषं वाक्यमब्रवीत् ॥ २२
निग्रहेऽपि समर्थस्य तं पापं प्रति राघव ।
न प्रावर्तत मे बुद्धिर्भ्रातृगौरवयन्त्रिता ॥ २३
मानयंस्तं महात्मानं यथावच्चाभ्यवादयम् ।
उक्ताश्च नाशिषस्तेन संतुष्टेनान्तरात्मना ॥ २४

G 4 8 57
D. 4. 9. 25
L. 4 7 44

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे नवमः सर्गः ॥ ९

188* ततोऽहं वज्रमास्थाय छिद्रित्वा भ्रातरं हतम् ।

—D4 transp. 19^{c}-20^{b} and 20^{c}-21^{b} —^{c}) Ś1 Ñ1 D1.12 दुःखार्तेन (for शोका°) D1 दृष्ट्वा, G2 कर्तुं (for हत्वा) D1.2.12 दुःखार्तश्चोद्के दृष्ट्वा. —^{d}) Ś1 Ñ1 D2.4.12.13 तत, D1 सदा (for सले) D2.11 किष्किंधा पुनरागत

20 D4 transp 19^{c}-20^{b} and 20^{c}-21^{b}. —^{a}) G1 गाहमानस्य Ñ1 मा (for मे) Ñ1 यत्न, Ñ2 B D2.11 तत्तु, D2 तु तु (for तत्त्व) Ś1 D1.4.12 गूहमानं च(D1.4 तु) मा (Ś1 मे) यत्नात्, D2.13 गूहमान तु त(D13 मा) ज्ञात्वा —^{b}) D2 यततो (for यत्नतो) V2 सह, G3 हुत (for श्रुतम्) Ś1 Ñ1 D1.2.4.12.13 त(D12.13 तद्) वै(Ś1 D12 च) भ्रातृ विपर्यय —^{c}) Ñ2 V B D2.7.11 G3 मन्त्रिभि सर्वै (for तै समागम्य) Ś1 Ñ1 D1.2.4.12.13 श्रुत तैर(D2 वै)मन्त्रिभि (D13 मुनिभि) सर्वै (Ñ1 सर्वम्) —^{d}) Ś1 D2.4.12.13 ततोहम्, Ñ2 V B D2 राज्येऽस्मिन्, G1 समस्तैर् (for समेतैर्) Ñ1 सह राज्येऽभिषेचित, D2 तथा श्रुत्वाभिषेचित D2.11 समेत्य नृपति कृत

21 G1 om 21^{ab}. D4 transp 19^{c}-20^{b} and 20^{c}-21^{b}. —^{a}) T2 तत्र (for तस्य) Ś1 Ñ1 D1.2.4.12.13 राज्य प्रशास(Ś1 °स)माने तु D2.11 राज्य प्रशासमानस्य —^{b}) Ś1 Ñ1 D1.2.4.12.13 मयि (for मम) —For 21^{ab}, Ñ2 V B D7 subst

189* मयि शासति राज्यं तु धर्मेण रघुनन्दन ।

—^{c}) V2 बिल (sic) (for रिपुं) —^{d}) G1 om for वाली स Ñ2 V B D7 तं घोरं (G[ed] घोर त) सोध (Ñ1 D7 स हि) वानर, D2.5.6.8-11 दानव (D2.11 किष्किंधा) स तु वानर; T1 वानर स तु दानव ※ Ct मम समीप मागच्छम् स वानर इत्यन्वय. ※

22 ^{a}) D2 च, G1 M2 (after corr sup lin sc. m. as in text) स (for तु) D1 तं (sic) (for मां) —^{b}) Ś1 V2.3 B D1-4.7.9.11-12 रोष, Ñ1 M1 वाली (for क्रोधात्) —^{c}) V1 B1-3 D2.6 बद्ध्वा (for बद्ध्वा) —^{d}) Ś1 D1.4.12.13 उक्तवान् (for अब्रवीत्)

23 In M2 lacuna from प्र up to त is filled up sec m —^{a}) Ñ1 निग्रहेऽ, V3 विनिग्रहे; D1.2 M2 विग्रहे च (D1 °पि), D5-10 T2 G2 निग्रहे च (for निग्रहेऽपि) V2 [स]समर्थस्य D2.11 निग्रहे च समर्थोऽहि(D2 °र्थो हि) Ñ2 V B1-3 D2.7.11 तस्य पापस्य राघव; B4 पापस्य तस्य राघव —^{c}) Ñ2 V B D7 प्रावर्तत न (by transp) M1 न मे प्रवर्तते बुद्धिर् —^{d}) Ñ2 V B D7 तदा, D2 M2 भ्रातुर् (for भ्रातृ) G2 damaged from र up to ता Ś1 Ñ1 D1.2.4.12.13 हेतुं भ्रातरमग्रजं —After 23, D5.8-10 T G (G2 illeg) M1.2 ins.

190* हत्वा शत्रुं स मे भ्राता प्रविवेश पुरं तदा ।

[G2 पुरी (for पुर)]

24 ^{a}) G2 damaged (for मानयंस्त) D2.12 तु (for तं) Ś1 D1.13 मानयंस्त्वहमात्मानं, Ñ1 मानयंस्त्वहमेवेन (sic), Ñ2 V B D7 असान्त्वयमहं तं च, D2.11 मानयन्नै (D11 °येश) गुरुत्वे(D12 °ज्ये)ष्ठ D1 मानयन्भ्रातरमहं —^{b}) D1 तु (for च) Ñ2 V B D7 अभि(B2-4 °ति) नद्यन्, D2-4.11.12 अभिवादयन्(D2.11 °ये), D12 मानयन् (for चाभ्यवादयम्) D2 सत्कृत्य मामुपस्थिते —^{c}) D5.8-10 T1 प्रहृष्टेन (for संतु°). —For 24^{cd}, Ś1 Ñ V B D1-4.7.11-13 subst

191* उचिताश्चाशिषो दत्त्वा प्रहृष्टेनान्तरात्मना ।

[Ñ2 V2 B D7 तस्य (for दत्त्वा) V2.3 क्रियास्तस्य (for [आ]शिषो दत्त्वा) D1 उच्छ्रयन्त्वाशिषादाने, D2.4.13 नैनिशा आशिषोऽन्ये; D2.12 न त्वथ(D13 नैनिनाथा)शिषो मम (for the prior half) Ñ2 V B D7 प्रयुक्तो यथाविधि, D2.11 नैवाय क्रोधमूर्छित (for the post half).]

—Thereafter Ś1 D2.4.12 cont D2.13 ins. before 4 10.1, while D4 subst for 4 10 1

192* कुपयित्वा तु तं क्रुद्धमिदैवमयोपिते ।
न मां गीतापिरश्रुत्य नाशनाद्दं मयास्य हि ।

१०

G 4 9 1
B 4 10 1
L 4 7 46

ततः क्रोधसमाविष्टं संरब्धं तमुपागतम् ।
अहं प्रसादयांचक्रे भ्रातरं प्रियकाम्यया ॥ १
दिष्ट्यासि कुशली प्राप्तो निहतश्च त्वया रिपुः ।
अनाथस्य हि मे नाथस्त्वमेकोऽनाथनन्दनः ॥ २
इदं बहुशलाकं ते पूर्णचन्द्रमिवोदितम् ।
छत्रं सवालव्यजनं प्रतीच्छस्व मयोद्यतम् ॥ ३
त्वमेव राजा मानार्हः सदा चाहं यथा पुरा ।
न्यासभूतमिदं राज्यं तव निर्यातयाम्यहम् ॥ ४

[D1 3 12 च (D13 तु) सकृत्रम् Ś1 D4 12 रमयामि ह्रसंकुलम् (for the prior half) Ś1 D13 अनयोचित D13 अयथो चितं —Ś1 D12 om l 2 —(l 2) D1 3 मे (for मां) D4 लिह (for [अ]स्य हि)]

—Then D3 further cont while D11 cont after 191*

193* स तु विशुभ्रमुत मतापवा
 नुदितदिवाकरतुल्यदर्शन ।
 रुपित इव स दीप्तिमानम्
 न्भयि विनिवेदितदुष्टवाक्यति ।
 [(l 1) D3 lacuna up to त]

—After 191* Ñ2 V B D7 cont

194* एवंविधन मानेन मानयामि स्म वालिनम् ।
 म च मे प्रतिजग्राह कलुषेणान्तरात्मना ।
[(l 1) B1-3 मानयामास —(l 2) Ñ2 V2 D7 तद् (for त) B2.3 कल्मषेण (for कलुषेण)]

—After 24 D4 8 10 T1 3 G M ins

195* नत्वा पादावह् तस्य मुकुटेनास्पृशं प्रभो ।
 अपि वाली मम क्रोधान्न प्रसादं चकार स ।
[(l 1) T1 गत्वा (for नत्वा) D6 पादतल (for पादावहं) —(l 2) D6 जगाम (for चकार) G1 ह (for स) M3 न प्रसन्नश्च राघव (for the post half)]

Colophon Ś1 D1 3 12 om (Sarga cont) G2 mostly damaged —*Sarga name* Ñ1 D2.3 11 12 वालिचरित Ñ2 सुग्रीववाक्य V B वैर(B1 °रि)निर्वेदन —*Sarga no* (figures words or both) N1 V1 B1 D1 om Ñ2 V2 3 B2.3 D5 6 10 T G1 3 M 9 B4 8 D11 10 6 —After colophon G1 3 conclude with श्रीरामाय नम

10

Ś1 D1 3 12 continue the previous Sarga M1 begins with श्रीरामाय नम Before 1 D4 12 ins 192*

1 G2 damaged from 1 up to l 3 of 196* —a) Ś1 D1 3.12 तं तु (for ततः) D5 -समायुक्तं Ñ2 V B D7 ततस्तं क्रोधसरब्धं D13 न तुरुचोरुवसहिए (corrupt) —b) Ś1 D2.12 12 समुप(D12 °पा)स्थितं Ñ1 मामुपागतं V1 समुपागतो D1 मामुपस्थितं D3 12 वालिनं वरा (for तमुपागतम्) Ñ1 V2.3 B D7 सरभासमुपागतं —c) N2 V2.3 B D7 स(D7 त)प्रसादयमव्यग्रो(N2 V3 D7 °ग्रं) —d) V2 भ्रातरि (for भ्रातरं) Ś1 D6 10 12 T1 3 Ch t हितकाम्यया —For 1 D4 subst 192*

2 G2 damaged for 2 (cf v l 1) —a) Ñ1 D7 T1 च B1 3(*sup lin* also as in text) 1 [अ]पि D1 स D13 तु (for [अ]सि) D2 12 भ्राता (for प्राप्तो) —b) Ś1 N V B D1—3 7 12 13 G2 दिष्ट्या च(Ñ1 वि) निहतो रिपु —c) D6.12 च (for हि) —d) D1 12 om from त्वम up to न in d Ś1 D4 8 12.13 नाथ(D12 3 4) वत्सर, N1 °वत्सदा Ñ2 V B D1 कपियूथप, D6 12 बंधुनंदन L(ed) वत्सदत्सर Cv r m g as in text (for अनाथनन्दन)

3 G2 damaged for 3 (cf v l 1) —a) D2.11 शतशलाकं (for बहु°) D1 3 12 मे D2 त्वं (for ते) —b) Ś1 N1 D1 3.12 13 पूर्णचंद्रसमप्रभं Ñ2 V B D7 पूर्णचंद्रनिभं शुभं —c) Ś1 Ñ V B D1 3 7 12 प्रतीच्छ त्वं Ś1 N1 D2 12 मयोद्धृतं Ñ2 V B1 3 मयोद्धृ(B1—3 °द्वि)तं D4.8—10 मया धृतं (for मयोद्यतम्) —After 3 D4.6 8—10 S ins

196* भ्रातस्तत्र बिलद्वारि स्थित संवत्सरं नृप ।
 दृष्ट्वा च शोणितं द्वारि बिलाच्चापि समुत्थितम् ।
 शोकसंविग्नहृदयो भृशं व्याकुलितेन्द्रिय ।
 अपिधाय बिलद्वारं शैलशृङ्गेण तत्तदा ।
 तस्माद्देशादपाक्रम्य किष्किन्धां प्राविशं पुन । [5]
 विषादास्त्विह मां दृष्ट्वा पौरैर्मन्त्रिभिरेव च ।
 अभिषिक्तो न कामेन तन्मे त्वं क्षन्तुमर्हसि ।
[G2 damaged up to l 3 (cf v l 1) —(l 1) D6 T2 G1 चापो T1 3 M1 3 Cg चाप M2 चापो B(ed) भव (for तत्र) G2 निवृत्तश्च (for भ्रातस्तत्र) M3 संवत्सरात् (for °रं) G2 रया (for नृप) —(l 2) G1 तु M3 Cg [अ]थ (for first च) D6 द्वारे (for द्वारि) D6 वा (for second च) —(l 3) G1 -संतप्त- M3 संविग्न Cg as above (for संविग्न) —(l 4) T2 तथिधाय M1 भ्रापि° (for अपिधाय) G1 3 गिरिश्रृङ्गेण (for शैल°) D6 T2 G2 M1 3 तथा (for तदा) —(l 5) D4 8 10 T G M1 3 स्वकाश्च (for मया°) D6 M3 पुरी (for पुन) —(l 6) D6 तु (for त्विह) G1 M1 विषादयुक्त (for °दास्त्विह) —(l 7) D4.8 10 transp. it and एनम्]

4 a) Ś1 D1 3.12.13 मायश्चा Ñ2 V2.3 B1 D7 लोकार्हो V1 B1—3 लोकार्हस्तु M1 राज्यार्हश्च (for मानार्ह) —b) C1

मा च रोषं कृथाः सौम्य मयि शत्रुनिबर्हण ।
याचे त्वां शिरसा राजन्मया बद्धोऽयमञ्जलिः ॥ ५
बलादस्मि समागम्य मन्त्रिभिः पुरवासिभिः ।
राजभावे नियुक्तोऽहं शून्यदेशजिगीषया ॥ ६
स्निग्धमेवं ब्रुवाणं मां स तु निर्भर्त्स्य वानरः ।
धिक्त्वामिति च मामुक्त्वा बहु तत्तदुवाच ह ॥ ७
प्रकृतीश्च समानीय मन्त्रिणश्चैव संमतान् ।
मामाह सुहृदां मध्ये वाक्यं परमगर्हितम् ॥ ८
विदितं वो यथा रात्रौ मायावी स महासुरः ।
मां समाह्वयत क्रूरो युद्धाकाङ्क्षी सुदुर्मतिः ॥ ९
तस्य तद्गर्जितं श्रुत्वा निःसृतोऽहं नृपालयात् ।
अनुयातश्च मां तूर्णमयं भ्राता सुदारुणः ॥ १०

G 4 9 11
B 4 10 15
L 4 7 54

N₁ D₁,₃,₄,₁₁,₁₃ स एवास्मि D₃,₁₃ समयेहं (for तदा चाह) D₁₃ पुरा यथा (by transp) C₂ यथापुर Ñ₂ V B₂,₄ D₇ यव माशाकरा यय —After 4ᵃᵇ, Ñ₂ V B D₇ ins.

197* अमात्यैर्विनियुक्तोऽह राज्ये नामेच्छया विभो ।

[V₁ [S]स्मि (for ऽह)].

while D₅,₆,₈-₁₀ S ins after 4ᶜᵈ

198* राजभावे नियोगोऽय मया त्वद्विरहात्कृत ।
सामात्यपौरनगरं स्थित निहतकण्टकम् ।

[(l 1) D₆,₈ T₃ G₃ M₁,₂ राजभाव; G₁ राजाभावे (for राजभावे) G₃ नियु**य (for नियोगोऽय) D₆ ₁₀ T₁ मम (for मया) —(l 2) D₆ पौरैर् (for पौर)]

5 ᵃ) Ś₁ Ñ V B D₁,₃,₄,₇,₁₂,₁₃ वीर (for सौम्य) D₆ reads from सौम्य up to निबर्हण in marg —ᵇ) Ś₁ Ñ V B D₁,₂,₄,₅,₇-₁₀,₁₂,₁₃ तिसू(D₁,₂,₄,₅,₇-₁₀ °षू)दन (for निबर्हण) —ᶜ) Ś₁ D₆,₁₁ एष ते(D₆ त्वा) D₃ याचे त्वां (for याचे त्वां)

6 ᵃ) Ś₁ D₁₃ G₃ विशाद् (for बलाद्) Ñ V₁,₃ B₁-₃ D₃,₄,₅,₇-₁₀,₁₃ T₃ G₂,₃ M₃ अस्मिन्, D₁,₁₁ मह G₁ अस्मात् (for अस्मि) V₃ समागत्य (for °गम्य) D₆ repeats from स in ᵃ up to ति in 7ᶜ after इति in 7ᶜ —ᶜᵈ) Ś₁ D₁₃ राज्यभार, D₁,₃ D₂,₄,₁₂ राज्यभारे, D₁,₈-₁₀ राज्यभावे, M₁ राजभाव (for राजभावे) Ñ₂ V B D₇ नियुक्तोऽस्मि D₆ नियुक्तो य (for °क्तोऽहं) D₆ शास्य (for शून्य) Ś₁ Ñ₁ D₁,₃,₄,₁₁,₁₃ त्वया हीने(D₁ त्वदपेते) पुरे (D₁,₂ °रा)द्य (Ñ₁ **) Ñ₂ V B D₇ राज्याय नहि मे स्पृहा (for ᵈ) D₆,₁₁ त्वया हीने पुरे राज्यपतित्वे नियोजित ❁ Ct शून्यदेशस्य राजहीनदेशस्य वा परैरनिभिभवनीया तया जिगीषुत्वहेतुना । मत्सकाशे भूत इतिवत्प्रयोग ❁ —After 6 Ñ V B D₇ ins

199* अनिच्छन्नपि विभोऽहमस्त्वया हीने पुरेऽनघ ।

[Ñ₁ om mostly the prior half V₁,₃ विभोऽह; V₃ विभोऽस्म (for विभोऽ°) V₁ पुरानघ (for °रेऽनघ)]

7 D₁ repeats up to इति in ᵃ (cf 4 1 6) —ᵇ) Ś₁ D₁₃ एव (for एव) D₁₀ [ज्ञा]त्रुवाणं Ś₁ D₂,₄,₁₁

तु (for मा) N₁ V B D₇ तसेवं(D₇ °दैव) भाषमाणं तु (V₂,₃ B च) —ᵇ) Ñ₂ V B D₇ मा निर्भर्त्स्य, D₅,₆,₈-₁₀ T₃ G₁,₃ M₃ विनिर्भर्त्स्य —ᶜ) Ś₁ समायुक्त, D₁₃ समायुक्त (for च मामुक्त्वा) Ñ₂ V B D₇ धिक्कृत्य(V₂ °**) परुषं वाक्य —ᵈ) B₁,₂ D₁,₄ तत्तदम्, D₁₃ तत्र (for तत्तद्) Ś₁ Ñ₁ V₂,₃ D₂,₁₁,₁₃ बहुशस्तद्, B₂ (before corr sup lin) प्रचुर तद् (for बहु तत्तद्) M₂ बहूनित्युवाच ह

8 ᵃ) Ś₁ Ñ₂ V B D₁,₂,₃,₁₂,₁₃ सु M₁ स (for च) V B समानाय्य (for °नीय) —ᵇ) Ś₁ D₁₃ स्वेच G₁ चापि (for चैव) Ñ₂ V B D₇ तदा स (B₁-₃ स तदा [by transp])प्लवगेश्वर, D₁₀ मन्त्रिणस्तु समाहित —ᶜ) Ś₁ Ñ₁ D₁,₃,₄,₁₂,₁₃ मामुवाच सुहृन्मध्ये —ᵈ) Ś₁ Ñ₂ V B D₁,₄,₇,₁₁,₁₃ एतत्सुदारुणं, Ñ₁ D₃,₁₁ एतद्विग° (for परमगर्हितम्).

9 ᵃ) T₃ हि (for वो) D₅,₆,₈-₁₀ मया रात्रौ G₁ M₂ महारात्रौ (for यथा रात्रौ) —ᵇ) D₆ स महास्वन G₃ सहसा सुर (for स महासुर) —D₇ om 9ᶜᵈ —ᶜ) T₁ क्रुद्धो (for क्रूरो) Ś₁ N₁ D₁,₃,₄,₁₂,₁₃ समाह्वयते नित्यं G₁ समाह्वयति क्रुद्धो Ñ₂ V B₂-₄ समाह्वयति(V₁,₃ °त) मां नित्यं, B₁ स मामाह्वयति मां नित्यं, D₂,₁₁ माह्वयामा(D₂ °न)स मां नित्यं —ᵈ) Ś₁ D₅,₆,₁₁,₁₃ G₁,₂ M युद्धकाङ्क्षी (for युद्धकाङ्क्षी) Ś₁ Ñ₁ D₁,₃,₄,₁₂,₁₃ रिपुर्मम(N₁ °हान्), Ñ₂ V B महासुर (V₃ °स्वन B₃ (m also) वनौकस), D₂,₁₁ सुदारुण, D₅,₆,₈-₁₀ T₃ G₁ M₁,₂ तदा(G₁ यथा M₃ तथा) पुरा G(ed) महोदर (for सुदुर्मति)

10 ᵃ) Ñ₂ तद्विनदं; Ñ₁ D₁ [भ]ई गर्जितं V₁ [भ]विगर्जितं B₃ (m also) तद्रवं D₅,₆,₈-₁₀ T₃,₅ G M₃ तत्क्वथितं M₂ तद्ध्वन G(ed) [भ]निगर्जितं (for तद्गर्जितं) —ᵇ) Ś₁ Ñ₁ D₁,₁₁,₁₃ G₃ निर्गतो (for निःसृतो) Ñ₂ V B D₇ [ऽ]स्मि (for ऽह) D₆ गतोऽहं च Ś₁ D₁₃ निजालयात्, Ñ₂ V B D₇ गुहामुखात् D₂,₁₁ पुरोत्तमात् (for नृपालयात्) —ᶜ) Ś₁ V₁ D₂,₁₃ अनुजा(D₂,₁₃ °ज्ञा)तश्च, N₂ °सृतश्च (for °यातश्च). Ś₁ V₁ D₁,₃,₄,₁₂ से(Ñ₁ मां) भ्राता V₁ B₁-₃ मां ईदृ D₆ मा तूर्ण (for मां तूर्णम्) —ᵈ) Ś₁ Ñ₁ D₁,₃,₄,₁₂,₁₃ स(D₆ ज) मवेद(D₁,₁₁ °क) G₃ भ्राता चैव (for अयं भ्राता) Ñ V B D₇ अयं(Ñ₁ D₇ अय) मातृसुतो रिपु

G 4 9 12
B 4 10 15
L 4 7 55

स तु दृष्ट्वैव मां रात्रौ सद्वितीयं महाबलः ।
प्राद्रवद्भयसंत्रस्तो वीक्ष्यावां तमनुद्रुतौ ।
अनुद्रुतस्तु वेगेन प्रविवेश महाबिलम् ॥ ११

तं प्रविष्टं विदित्वा तु सुघोरं सुमहद्बिलम् ।
अयमुक्तोऽथ मे भ्राता मया तु क्रूरदर्शनः ॥ १२

अहत्वा नास्ति मे शक्तिः प्रतिगन्तुमितः पुरीम् ।
बिलद्वारि प्रतीक्ष त्वं यावदेनं निहन्म्यहम् ॥ १३

स्थितोऽयमिति मत्वा तु प्रविष्टोऽहं दुरासदम् ।
तं च मे मार्गमाणस्य गतः संवत्सरस्तदा ॥ १४

स तु दृष्टो मया शत्रुरनिर्वेदाद्भयावहः ।
निहतश्च मया तत्र सोऽसुरो बन्धुभिः सह ॥ १५

11 a) N1 दूरात् (for रात्रौ) —b) Ś1 D18 अद्वितीय (for सद्वितीय) Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 13 विनिर्गा(Ñ1 °ग)त (for महाबल) B2 मायावी स महासुर —c) D1 6 11 T2 G1 वित्रस्तो (for सत्रस्तो) Ñ2 V B D7 परमत्रस्त (for भयसत्रस्तो) —d) D3 11 भ्रात्रां च (for वीक्ष्यावां) D3 11 तद्(D11 °म)भिद्रुतौ, D5 8 10 समुपागतौ D6 T2 G2 M2 समभि° T1 3 G1 3 M1 समनु° (for समनुद्रुतौ) —e) T1 3 M3 च (for तु) D5 6 8–11 T2 G2 M2 अभिद्रुतस्तु (D11 °श्च) D3 अभिद्रुतश्च [sic] M1 अभिद्रवस्तु (for अनुद्रुतस्तु) —f) D5 6 8–10 T2 G M1 3 विवेश स (for प्रविवेश) D1 11 महद्बिलं (for महाबि°) —After 11, D3 ins l 3 4 of 201*

12 D1 6 11 T2 M3 om (all [except D3] hapl) 12ab —For 11e–12b Ñ2 V B D7 subst

200* प्राद्रवत्परमत्रस्त पृष्ठतोऽनवलोकयन् ।
विद्रवन्तं तथा तं च निशाम्य शुचि दानवम् ।
भ्रात्रोच सहसुग्रीवस्तिष्ठ तिष्ठत्यभाषित ।
स तु द्वादशमात्राणि योजनानि प्रधावित ।
सतो धरण्या विवर प्रविवेश भयार्दित ।　　[5]
तं तु दृष्ट्वा बिलप्राप्तं सपदं नित्यशोऽहितम् ।

[(l 1) Ñ2 D7 नावलोकयन् —(l 2) B1 तदा (for तथा) V B1–3 निशम्य (for °शाम्य) —(l 3) Ñ2 D7 इह (for सह) —B3 om l 4 —(l 5) V1 भयातुर (for भयार्दित) —(l 6) B1 दृष्ट्वाह B2 3 दृष्ट्वा च (for तु दृष्ट्वा) Ñ2 D7 मयार्त (for सपदं) V नित्यशोभिन]

—c) Ñ2 V1 D7 मया V2 3 B [s]थमो (for ऽथ मे) —d) Ñ2 V B D7 11 शुचिना (for मया तु) M1 क्रूर निदर्शन (for तु क्रूर°) —For 11e–12 Ś1 Ñ1 D1 4 12 13 subst D3 ins l 3–4 after 11

201* त्वरित प्राद्रवद्भ्राता पृष्ठतो मावलोकयन् ।
विद्रवन्तं ततो दृष्ट्वा निशायां तत्र दानवम् ।
अहं भ्राता च सुग्रीव सह यान्तं व्यवस्थितौ ।
रोषवादेन तु मया भाषितो हरिपुंगव ।
अयमुक्तोऽनुविभ्राता विपुल रोषवर्धन ।　　[5]

[(l 1) D12 त्वरितं (for °त) D1 4 4 13 भीत (for भ्राता) D13 पृष्ठतो (for पृष्ठतो) Ñ1 [s]नवल D1 मां वि ; D4 वावि D4 नावल D13 वाव (for माव) —(l 2) D1 तत्र वन —(l 3) D13 वा (for first च) Ñ1 सहसा समवस्थितौ D1 सहसानुव्यवस्थितौ, D4 सह चानुव्यवस्थितौ D12 सहसा तु व्यवस्थितौ (for the post half) —(l 4) Ś1 रोषवादेन D1 रोषेण नेव (for रोषवादेन) D12 पार्श्वतो (for पार्श्वस्थो) —(l 5) D1 शुचि (for ऽनुवि°) Ñ1 अतीव च मया भ्राता (for the prior half)]

13 a) V B D7 बुद्धि D1 3 11 शक्ति ; D4 गन्तुं (for शक्ति) —b) D4 दातुम् (for गन्तुम्) D4 व्यतिगन्तुम् B1 अहं D7 अत्र (for इत) D11 प्रतिगम्यामि तां पुरीं —c) Ś1 D1 4 11–13 G1 द्वारे (for °द्वारि) Ś1 Ñ1 V B D1–4 7 11–13 प्रतीक्षस्व (for प्रतीक्ष त्वं) —d) Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 13 यावदागमनाय (D1 4 12 13 °नं स) मा Ñ2 V B D7 [इ]त्युक्त एव मया तदा (Ñ2 D7 तदा मया [by transp)]

14 a) Ś1 Ñ V B D1–3 7 13 T1 G2 [स]हं G1 तद् (for तु) —b) Ś1 Ñ1 D1–4 11–13 तद् ; Ñ2 V B D7 G1 तद्, D5 8–10 T2 तु (for ऽहं) Ś1 Ñ1 D1–4 11 13 महा (D3 11 °हद्)बिलं Ñ2 V B D7 बिलं महत् (for दुरासदम्) —After 14ab Ś1 Ñ1 D1 4 12 13 ins

202* प्रविष्टो यत्र दुष्टात्मा दुन्दुभेः पूर्वजः सुतः ।

[Ñ1 D4 पूर्वजो दुदुभे (by transp)]

—c) D4 न (for तं) Ñ2 V B D7 द्वारे मे (for तं च मे) D5 8 10 T2 G1 3 M1 3 तं मे मार्गयतस्तत्र D3 तमेव मार्गन् तस्य —d) Ñ2 V B D2 3 7 साग्र (V1 °ग्रो) (for गतः) Ś1 Ñ V B1 D1–4 7 11–13 संवत्सरो गतः ; B1–3 संवत्सरो भवत्

15 a) Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 13 हि (for तु) D4 दृष्टो D7 दृष्टो (for दृष्टो) —b) B1 अनिर्वेदो (for °दाद्) D1 भयार्दितः ; D3 11 भयानक (for °वह) Ś1 D1 4 12 13 अ (D4 स)निर्वेदभयार्दित —c) B2 3 नि गृहस्य (for निहतश्च) D1 13 विराट् (for मया) Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 13 पुरा ; Ñ2 V B D2 3 7–10 सदा ; G1 तत्र (for तत्र) —d) Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 13 सानुग (D12 °ग) सह बांधवः ; D1 4 5 8 10 T2 G1 3 M1 3 स सर्वैः (D1 T2 G2 स तदा ; G1 M1 3 सर्वैश्च) सह बंधुभि

तस्यास्यात्तु प्रवृत्तेन रुधिरौघेण तद्बिलम् ।
पूर्णमासीद्दुराक्रामं स्तनतस्तस्य भूतले ॥ १६

सूदयित्वा तु तं शत्रुं विक्रान्तं दुन्दुभेः सुतम् ।
निष्क्रामन्नैव पश्यामि बिलस्य पिहितं मुखम् ॥ १७

विक्रोशमानस्य तु मे सुग्रीवेति पुनः पुनः ।
यदा प्रतिवचो नास्ति ततोऽहं भृशदुःखितः ॥ १८

पादप्रहारैस्तु मया बहुशस्तद्विदारितम् ।
ततोऽहं तेन निष्क्रम्य यथा पुनरुपागतः ॥ १९

तत्रानेनास्मि संरुद्धो राज्यं मार्गयतात्मनः ।
सुग्रीवेण नृशंसेन विस्मृत्य भ्रातृसौहृदम् ॥ २०

एवमुक्त्वा तु मां तत्र वस्त्रेणैकेन वानरः ।
तदा निर्वासयामास वाली विगतसाध्वसः ॥ २१

तेनाहमपविद्धश्च हृतदारश्च राघव ।
तद्भयाच्च मही कृत्स्ना क्रान्तेयं सवनार्णवा ॥ २२

ऋश्यमूकं गिरिवरं भार्याहरणदुःखितः ।
प्रविष्टोऽस्मि दुराधर्षं वालिनः कारणान्तरे ॥ २३

G 4 9 28
B 4 10 25
L 4 7 68

16 ^{a}) D3 11 [आ]स्यात ; D8-10 [पृ]व च (for [आ]स्यात्तु). Ñ1 G1 च प्रवृत्तन V2 3 सप्रवृत्तेन (for तु प्र°) Ś1 D5 6 12 13 भास्यात्तु सप्रवृत्ते(Ś1 D12 °द्धे)न —^{b}) G1 रुधिरेण च (for °रौघेण) —^{c}) Ñ1 D12 (before corr) पूर्णम् (for °र्णम्) Ñ1 D5 6 12 दुराक्रान्त, V3 गुहाद्वार, B1-3 दुराक्रोश, D3 11 G3 दुराक्रम्यं (for दुराक्राम) V1 3 पततस्, B1-3 D6 स्वनतस्, M1 नदतस् (for स्तनतस्) Ñ1 चास्य (for तस्य) D3 11 घटोदय इवोदधि .

17 ^{a}) D5 13 अर्दयित्वा (for सूद°) G2 3 च तं, M3 ततस् (for तु तं) Ñ2 V B D7 मायाविनं सूदयित्वा —^{b}) D5 विक्रम्य, D6 विश्रान्तस्, G1 M3 बलिनं, M1 विख्यातं (for विक्रान्तं) M3 प्रियं (for सुतम्) D5 6 8-10 T G2 3 Ct समरे सुखं, Cg as in text (for दुन्दुभे सुतम्) Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 मायाविनमहं तदा(D5 11 तत) Ñ2 V B D7 तं शत्रुं दुंदुभिप्रियं(B4 °भे सुत) ॐ Ct m अत्रैकस्तच्छब्द प्रसिद्धिपर । Ck सुखं यथा ॐ —^{c}) Ñ1 V1 D7 नि क्रमन्, V2 D11 13 नि क्रामन् , V1 Ck निष्क्रमन् (for निष्क्रामन्) Ś1 Ñ1 D5 6 11 13 न तु, D1 न नु, D3 नात्र, D8-10 T1 G1 3 नेह, D11 M1 न च T3 G2 M3 नेव, Ck as in text (for नैव) Ñ2 V B D7 चापश्यं (for पश्यामि) —^{d}) B D1 13 G2 M1 [अ]पिहित

18 ^{a}) Ś1 Ñ1 D1 3 6 12 13 मम विक्रोशतश्चैव, Ñ2 V B D7 विक्रोशतोऽपि हि मम(B2 m also सुमहत्) —^{c}) Ś1 D1 13 मम, D5 6 8-10 T1 G1 3 M1 3 यत , T2 यथा (for यदा) D3 11 नासीत् (for °स्ति) —^{d}) Ś1 Ñ1 D1 6 11-13 तदा(Ś1 D1 13 °द)हं (for ततोऽहं) M1 प्रति (for भृश) Ñ2 D7 मन्युमें वाभवत्तदा, V B मन्युमान(V2 °हाइ)भव त्तदा(B1-3 °त)

19 Ś1 Ñ1 D5 6 12 13 om 19 —^{a}) Ñ2 V B D7 च (for तु) —^{b}) D1 8-10 T G2 3 M1 3 बहुभिस् (for बहु शस्) D6 तु T2 3 G2 3 M3 तं T1 M1 सु (for तद्) D6 T1 G2 3 M3 Cv विदारितं । T3 निपातितं , T2 विदारितं (for विदारितम्) —D1 reads 19^{cd} in marg —^{c}) V2 3 (for ...) D11 नि क्रम्य D5 6 निष्क्राम्य (for निष्क्रम्य) —^{d}) D3 11 G3 Cg k t यथा, D3 यदा, M1 यस्मात्, Cm as in text (for यथा) D5 8-10 G1 M2 3 पुरम् (for पुनर्) D3 11 M3 इहागत (for उपा°) Ñ2 V B D7 यथागतमिहागत ॐ Cm यथा शब्दो वाक्यालंकारे ॐ

20 ^{a}) Ñ V B1 D1 3 7 11 तद् , D6 M3 Cg अत्र (for तत्र) Ñ2 V B4 D7 [पृ]तेन, B1-3 तेन (for [अ]नेन) Ś1 D5 6 12 13 कपटेन (for तत्रानेन) —^{b}) D6 8-10 G1 M2 Ct मृगयता Cm as in text (for मार्ग°) Ś1 Ñ1 D1 3 12 13 अविच्छताऽमुना(Ñ1 °ता पुन D1 3 13 °ता पुरा) Ñ2 V B D3 7 11 G2 M3 मार्गयता तदा(G2 M3 °तात्मन) —^{d}) Ś1 D1 3 4 12 13 न स्मृत्व Ñ2 V2 3 D7 विसृज्य (for विस्मृत्य) D2 13 M3 गौरवं (for सौहृदम्)

21 ^{b}) Ś1 Ñ1 D1 3 6 12 13 वाससा (for वस्त्रेण) D3 11 राघव (for वानर) —^{c}) B1 3 ततो, D3 11 वाली (for तदा) Ñ2 V B D7 निष्का(D7 °ष्क)सयामास G3 निर्धाव्य° (for निर्वासयामास) T2 3 M3 निर्वासयामास तदा (by transp) M1 तदानीं ताडयामास —^{d}) D3 11 तदा (for वाली) G3 विहत (for विगत) B3 5 D3 6 स वाली गतसाध्व(D6 °भाग)स D2 13 सोऽतीव्रगतमानस

22 ^{a}) D3 11 M1 (after corr as in text) [अ]पि (for [अ]प) —^{b}) Ś1 Ñ1 D1-6 11 13 मानद (for राघव) —^{c}) Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 13 मही कृत्स्ना D3 3 10 मही सर्वा (for मही कृत्स्ना) —^{d}) D3 11 भ्रांता मे D6 8-10 भ्रांतवान्, D6 भ्रांतेयं (for क्रान्तेयं) D5 6 8-10 सवनार्णवां (for °र्णवा) Ś1 D1 3 6 12 13 विचरामि मुदु गित (D3 12 समतत) Ñ1 माद्दोऽस्मि विचरामि

23 ^{ab}) Ś1 ऋषिमूकं D(except D7) ऋष्य° (for ऋश्य°) Ś1 Ñ2 V1 D1 3 4 12 13 M1 कृति(Ś1 V1 D11 °र्वि)त (for दुःखित) —^{d}) D12 वालिना (for °न) —For 22-23 Ñ2 V1(1 1-6 for 22 only)-3 B D7 subst D5 ins. 1 2 4 after 22^{cd}

203* इत्थं तत्रास्मि निहतो पश्यतो रघुनन्दन ।
हृतदारो हृतश्रीको दुःखार्त इव द्विज ।
मद्भये कृपणुद्विग्न विनि मृतं गुहागुहाम् ।
वासयामास मां वाली दृष्ट्वा मुमुदे दारुणम् ।

G. 4. 9. 29 B. 4. 10. 29 L. 4. 7. 69

एतत्ते सर्वमाख्यातं वैरानुकथनं महत् ।
अनागसा मया प्राप्तं व्यसनं पश्य राघव ॥ २४
वालिनस्तु भयार्तस्य सर्वलोकाभयंकर ।
कर्तुमर्हसि मे वीर प्रसादं तस्य निग्रहात् ॥ २५
एवमुक्तः स तेजस्वी धर्मज्ञो धर्मसंहितम् ।
वचनं वक्तुमारेभे सुग्रीवं प्रहसन्निव ॥ २६
अमोघाः सूर्यसंकाशा ममेमे निशिताः शराः ।
तस्मिन्वालिनि दुर्वृत्ते पतिष्यन्ति रुषान्विताः ॥ २७
यावत्तं न हि पश्येयं तव भार्यापहारिणम् ।
तावत्स जीवेत्पापात्मा वाली चारित्रदूषकः ॥ २८
आत्मानुमानात्पश्यामि मग्नं त्वां शोकसागरे ।
त्वामहं तारयिष्यामि कामं प्राप्स्यसि पुष्कलम् ॥ २९

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे दशमः सर्गः ॥ १० ॥

तन्नयाश्च मया सर्वा पृथिवी सागराम्बरा । [5]
पर्वतैश्च समाकीर्णा चरिता रघुनन्दन ।
ततोऽहमेतच्छैलेन्द्रमृष्यमूकमुपागतः ।
कारणायन दुर्धर्षं शैलं वाली व्यसर्जयत् ।

[(l. 2) D5 इत्यतो (for हत्श्रीको) —(l. 3) V1 *** (damaged) (for °दिशः) —(l. 4) D7 प्रामवासास (for प्रामया°) Ñ2 V1 B4 D2 उत्पात्य (for उत्पा*) V2 इहु* * * * * * (illeg.) —(l. 7) V3 D7 एत V3 एक (for एतत्) V2 समागत (for उपा°) —(l. 8) Ñ2 B1 कारणान्तर, V2,3 कारणान्येन (for °णायेन) Ñ1 दुर्धर्षं V2 * * * (illeg.) (for दुर्धर्षं)]

24 ᵃ) Ś1 D7 वैरादि(D7 °दे)कारणं, Ñ1 D1,4,12 वैरादिकरणं, Ñ2 V2,3 B D7 वैरस्यागमनं, D12 वैरस्य कारणं (for वैरानुकथनं) D5,11 वैरस्योत्थानकारणं —ᶜ) B4 अतस्तु तन् (for अनागसा) Ñ2 V2,3 B D7 प्राप्य (for °प्तं) —ᵈ) Ñ2 V2,3 B D7 पश्य राघव संशय

25 ᵃ) D13 वालिना Ś1 Ñ1 D1-4,12 M2 हि, D9-10 च, D11 से, T2 [अ]स्य (for तु) Ñ1 D12 भयात्तस्य (for भयार्तस्य) Ñ2 V2,3 B D7 वालिग्रासादिद्धार्तस्य, V1 वालिना तिमयार्तस्य D5 वालिहतभयार्तस्य —ᵇ) Ñ1 V1 D1,4-6,8-10,13 T2 G1 M2 सर्वलोक(Ñ1 G1 M2 °भूत)भयाप(Ñ1 D1 °च)ह; Ñ2 V2,3 B D7 कृष्णप्राणस्य राघव, G3 M1 सर्वलोका(M1 भूता)भयावह —ᶜ) D5,11 वीर त्वं (for मे वीर). —ᵈ) Ś1 Ñ1 D1-4,11-13 नि(D1 नि)ग्रहे: D8 निग्रहात् (for निग्रहात्) Ñ2 V2,3 B D7 अरदस्य(B4 * * *)पन्नर्थ (B4 °पर्न [meta.]) विभो. B2 (marg. also) तस्य पापस्य निग्रहे

26 ᵃ) Ñ2 D1,7,11 T2,3 G M2 तु (for स) —ᵇ) D5,11 धर्मवत्सलः; D12 T2 °सहित (for °संहितम्). Ñ1 V2,3 B D7 सुग्रीवेण पार्थव —ᶜ) Ñ2 V2,3 B D7 काशालवितुम् —ᵈ) Ñ2 V2,3 B D7 रघुनंदन (for प्रह°).

27 ᵇ) Ś1 D4,12 ते: Ñ1 V B D5,8,11-13 M [इ]मे: D7 [इ]ह (for [इ]मे) D6,8-10 निशिता मे शरा इमे —ᶜ) G1 तस्मिन् (for तस्मिन्) Ñ2 V B D7 सुग्रीव. D5,11,12 दुर्वृत्तं, D13 lacuna (for दुर्वृत्ते) —ᵈ) Ñ1 D1,12 सुदारुणा, Ñ2 V B D7 मयेरिता (for रुषान्विताः) ※ Cl. रुषान्विता कुपितेन मया विसृष्टा इत्यर्थः । निमित्तनिमित्तिनोरभेदोपचाराद् वाच्छल्यम् ।. Ct. रुषान्विताः रुषेव मया पातिता ※ Ś1 D4,12 निपतिष्यन्ति दारुणाः, M3 निपतिष्यन्ति वेगिताः

28 ᵃ) Ś1 Ñ1 D4,5,11,12 नेह, Ñ2 V2,3 B4 D7 हि न (by transp.) G1 M2 युधि (for न हि) Ś1 B1 D1,4,11,12 T1,3 G3 पश्यामि (for °श्येयं) D1 यावत्तमिह पश्यामि, D5,11 यावद्धि तं न पश्यामि, M1 यावत्तमभि पश्यामि —ᶜ) Ś1 D4,12 तावज्जीवति (for तावत्स जीवेत्). Ñ V B D5,11,12 ता(V2 या)वज्जीवेत्स(B4 D5 °त) दुरात्मा (D13 मायात्मा) —ᵈ) Ś1 D12 शुभ, Ñ1 D1,4,12 तत्र (for वाली) B4 चरित (for चारित्र) Ś1 (before corr.) D1-4,11-13 °दूषण, D6 दूषित (for °दूषक)

29 ᵃ) D1,12 आत्मानमिव (for आत्मानुमानात्) Ñ2 V2,3 D D7,11 जानामि (for पश्यामि) —V1 illeg. for 29ᵇ —ᵇ) Ñ1 V2 D1-4,8-11 T1 C1 मग्नमेव (for मग्नं त्वां) D6 दुःख (for शोक) —ᵈ) Ś1 D4,12,13 यावद् Ñ1 D1,11 यावद्, D6,10 Ct यावत् T1 सार्थ, M1 पुनः (for कामं) Ś1 Ñ1 प्राप्स्यसि (for °प्स्यसि) D6 पुष्कलं (for पुष्कलम्) —For 29ᶜᵈ, Ñ2 V B D7 subst.

204* अथ वालिनि मोहयामि राजकोषमागतम् ।

[Ñ2 V2,3 B4 D7 राज्ये (for राज्य)]

—Thereafter V2 B4,8 cont., while Ś1 Ñ1 D1-4,11,12 ins.

205* रायवेणैवमुक्तस्तु सुग्रीवो वानरोत्तमः ।
प्रहर्षमतुलं लेभे प्रहृष्टश्चेदमब्रवीत् ।
प्रसादात्तव काकुत्स्थ यथा वदसि राघव ।
त्वमलं समरे जेतुं सेन्द्रानपि दिवौकसः ।
यथा हि लोकस्य चराचरस्य [5]
दिवाकरो भाति हि रश्मिमाली ।
यथा हि सर्वेषु मृगेषु केसरी
तथा नरेन्द्र त्वमुदारविक्रम ।

११

रामस्य वचनं श्रुत्वा हर्षपौरुषवर्धनम् ।
सुग्रीवः पूजयांचक्रे राघवं प्रशशंस च ॥ १
असंशयं प्रज्वलितैस्तीक्ष्णैर्मर्मातिगैः शरैः ।
त्वं दहेः कुपितो लोकान्युगान्त इव भास्करः ॥ २
वालिनः पौरुषं यत्तच्च यच्च वीर्यं धृतिश्च या ।
तन्ममैकमनाः श्रुत्वा विधत्स्व यदनन्तरम् ॥ ३
समुद्रात्पश्चिमात्पूर्वं दक्षिणादपि चोत्तरम् ।
क्रामत्यनुदिते सूर्ये वाली व्यपगतक्लमः ॥ ४

G 4 8 4
B 4 11 4
L 4 6 23

[(l 1) V3 एवमुक्त स रामेण (for the prior half) D1 धानरेश्वर (for °रोत्तम) V3 सुग्रीव स महायशा (for the post half) —V3 illeg for l 2-3 —(l 4) Ñ1 V1 B1.2 D1-4.12 स्व दहे कुपितो राम (for the prior half) D1 सुरासुरान् (for दिवौकस) —(l 6) Ñ1 V1 B1.2 गभस्तिमाली (for हि रश्मिमाली) —(l 7) D13 तथा (for यथा) Ñ1 V1 B2.3 D1.4.12.13 च (for हि) V3 सर्वे V3 illeg for मृगेषु केसरी —(l 8) Ñ1 V1 B2.3 D1-4.13 नरेषु D12 नृपेषु (for नरेन्द्र).]

—After 29, D1.2.8-10 S ins while Ñ1 V B D12 ins before Sarga 11

206* तस्य तद्वचनं श्रुत्वा राघवस्यात्मनो हितम् ।
सुग्रीवः परमप्रीतः सुमहद्वाक्यमब्रवीत् ।

[Cf 4 11 1 B4 om l 1 —(l 1) Ñ2 V2.3 B1-3 D1 G2 स तु (for तस्य) D8-10 हर्षोपेतवचन (for the post half) —(l 2) G(ed) वाक्यमिदं (for परमप्रीत) V1 illeg for the post half Ñ2 V2.3 B D7 पुनर्वचनम् (for सुमहद्वचनम्)]

Colophon Ñ2 V2 B1.4 D7 om (Sarga cont) V2.3 B2.3 read colophon after 205* —*Sarga name* Ś1 D1.4.11.13 सुग्रीवराज्यं, Ñ2 सुग्रीवाश्वासनं V1 B2.3 सुग्रीव(V1 ***)वैरनिवेदनं V3 रामा *** (illeg) D1 सुग्रीवसमाश्वासनं, D3.11 सुग्रीववैरोपाख्यानं —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 V1 B2.3 D1.2.12 om D1 6 D11.13 7 —After colophon G concludes with श्रीरामाय नमः

11

M1 begins with श्रीरामाय नमः

1 Ñ2 V B D5(repeats them in their proper place) read 1-6 after 162* D10 om from 1 up to प्रश in 2ᵃ —ᵃ) M2 तस्य तत् (for रामस्य) D1 (second time) तत्(D11 च च)च (for वचनं) Ñ2 V B1.2 D1 तद्वचस्तस्य श्रुत्वा —ᵇ) D1 (first time) श्रीतिमाधैर्य, D5 पूजयामास (for पूजयांचक्रे) —ᵈ) B1 T1 राघव (sic) D1 (first time) वीर्यं (for राघवं) [illegible] (for प्रशशंस च) D1 (second time) वीरमब्रवीत् (for प्रशशंस च) —For 1, Ś1 Ñ1 D1.4.11.13 subst.

207* स तु तद्वचनं श्रुत्वा राघवस्य महात्मनः ।
सुग्रीवः परमप्रीतः काकुत्स्थमिदमब्रवीत् ।

[(l 2) D1.4.13 वचः (for परम) D1 पुनः (for °प्र°)]

2 *D10 om up to प्रज्व in* ᵃ (cf v l 1) Ś1 Ñ1 D1.4.12.13 read 2-6 after 4 8 24 —ᵃ) Ñ2 D7 दीप्तैस्तैः (for प्रज्वलितैः) —ᵇ) D8 तीक्ष्णो (sic) (for तीक्ष्णैः) —ᵈ) Ñ2 V B1-3 D7 दहेस्त्वं (by transp) D4.11 त्वं दहेत् D12 आदहेत् (for त्वं दहेः) V3 कुपितान् (for कुपितो) —ᵈ) D5 युगांतम् (sic) (for युगान्त) Ś1 Ñ V B D1-4(D5 first time) 7.11.13 युगान्ते रश्मिवान्(Ñ1 B1 °मा)निव, D5(second time) 11 युगान्तादित्यवत्त्विव

3 ᵃ) D13 पुरुषं (sic) (for पौ°) Ś1 Ñ1 D1-4(D5 first time) 11.12 पौरुषं, Ñ2 V B1-3 D5(second time) 6(marg) 7.11 G1 M2 यत्र B1 तेजो G2 यत्तु (for यत्तत्) —ᵇ) Ñ1 V B1-3 D7 धैर्यं(Ñ2 V2 °र्ये) तेजो, B4 बलं वीर्य (for यच्च वीर्यं) D1 यथा च यत् (for धृतिश्च या) Ś1 D12 यच्च धैर्यं यशस्तथा, Ñ1 यच्च धैर्यं बलं च यत्, D1-4(D5 first time) 11 यच्च(D12 °त्र) धैर्यं यश्च स्थयं(D1.4 °र्यं च यत्) D5(second time) 11 यच्च(D11 धृयं) शौर्यमादिश —ᶜ) B1-3 तन्ममैव वचः D4 तत्समेक, M2 (before corr as in text) तन्ममैक° (for तन्ममैकमनाः) —ᵈ) V1 illeg for 1 3 यदनन्तरम् D1 विधत्व (for विधत्स्व) D1 first time) 7.9 यद्वक्ष्ये(D5 मम°) (for यद°) Ñ Cm यत्तद्वीर्य पाल्यादाक्षादिकं तत्सर्वमावरणं सावधान. श्रुत्वा यदितो मत्प्रतिबिम्बितसम्भवं च योजनीयम् । तत्परतया अहमपि सुग्रीववालिविषयस्त्वं पाश्चात्येन । उभयोर् पुनरप्याह प्रबोधायेति

4 ᵃ) Ś1 V1 D12 पूर्वात् (for पूर्वं) —ᵇ) V2 समुद्राद् (for दक्षिणाद्) —V3 illeg from दि up to l 27 of App I (No 7) Ś1 D12 [उ]त्तरात् G1 (before corr) उत्तरं (for उत्तरम्) D1 दक्षिणान्मूर्धन्योत्तरं —D1 reads 4ᵃᵇ in marg —ᶜ) Ñ1 D1.4(both times) 5.13 क्रमत्युदिते(D5 °ते) —ᵈ) B1 वानर B3 वालिनामा D1 °क्लमः D13 च विगतश्रमः D1 °गतक्लमः (for व्यपगत°) Ñ Cm G(ed) वानुवीर्यं वायुवेगः संचारलक्षणम् । इमं सुदूरमाशर्यं वाली नित्य मुहूर्तमात्रमनुसरतोर्यो लोकपालकसाक्षात्कार इति

G 4 6 5
B 4 11 5
L 4 6 20

अग्राण्यारुह्य शैलानां शिखराणि महान्त्यपि ।
ऊर्ध्वमुत्क्षिप्य तरसा प्रतिगृह्णाति वीर्यवान् ॥ ५
बहवः सारवन्तश्च वनेषु विविधा द्रुमाः ।
वालिना तरसा भग्ना बलं प्रथयतात्मनः ॥ ६
महिषो दुन्दुभिर्नाम कैलासशिखरप्रभः ।
बलं नागसहस्रस्य धारयामास वीर्यवान् ॥ ७
वीर्योत्सेकेन दुष्टात्मा वरदानाच्च मोहितः ।
जगाम स महाकायः समुद्रं सरितां पतिम् ॥ ८
ऊर्मिमन्तमतिक्रम्य सागरं रत्नसंचयम् ।
मम युद्धं प्रयच्छेति तमुवाच महार्णवम् ॥ ९
ततः समुद्रो धर्मात्मा समुत्थाय महाबलः ।
अब्रवीद्वचनं राजन्नसुरं कालचोदितम् ॥ १०
समर्थो नास्मि ते दातुं युद्धं युद्धविशारद ।
श्रूयतामभिधास्यामि यस्ते युद्धं प्रदास्यति ॥ ११
शैलराजो महारण्ये तपस्विशरणं परम् ।
शंकरश्वशुरो नाम्ना हिमवानिति विश्रुतः ॥ १२

---

5 V3 illeg for 5 (cf v l 4) —a) Ñ2 V1 2 B1-3 D7 अग्राण्यारुह्य, D1 अग्राण्यासुष्य (sic) D3(second time) 11 आरुह्याग्राणि (for अग्राण्यारुह्य) —c) D8 9-10 Cs उत्पा(D4 °रुप)त्य, D7 आक्षिप्य (for उत्क्षिप्य) —d) Ś1 D1 गृह्णातीव च, D3 4 13 प्रगृह्णाति च (for प्रतिगृह्णाति)

6 V3 illeg for 6 (cf v l 4) —a) D13 बहव शाखताश्चैव —b) V3 विविध, D3(second time) 11 विपुला (for विविधा) —c) V3 सहसा (for तरसा) —d) Ñ1 विज्ञातुमिच्छता, V2 B2-4 जिज्ञासया(V2 B2 [sup lin also] °ता)त्मन, D7 जिज्ञासुना°, G2 दर्शयता° (for प्रथयतात्मन) Ś1 D1-4(D3 first time) 12 13 ब(Ś1 फ)लं स्व(D1 त्व) ज्ञातुमिच्छता(D13 °त) Ñ2 V1 बल जिज्ञासुना(V1 °सता)त्मन, B1 D3(second time) 11 बलजिज्ञासयात्मन —After 6 Ś1 Ñ V B D1-4(D3 first time) 7 12 13 ins a passage relegated to App I (No 7) —After 6 D3(second time) 11 ins.

208* शृणु चापि रघुश्रेष्ठ विस्तरेण कथामिमाम् ।

7 a) G2 -सदृश (for शिखर) D3 11 वीर्यवान्सुमहाबल, Cv r as in text —For 7ab, Ś1 Ñ V B D1 2 4 7 12 13 subst while D3 11 cont after 210*

209* आसीन्महासुर कश्चिद्दुन्दुभिर्नाम नामत ।

[Ñ2 V B D7 पूर्वं (for कश्चित्) Ñ1 V B D7 राघव (for नामत)]

—After 7ab, D3 11 ins

210* यथा स निहत पापो वालिना पुरवर्मणा ।

—Then cont 209*.

—d) B1 3 धारयंश्च स, L(ed) धर° (for धारयामास)

8 a) Ñ2 V B D3 वीर्योत्सुक स(V1 °कन) D4 8-10 T G2.3 स वीर्योत्सेक (D10 °ए) M2 स वीर्यवान्, Cg as in text (for वीर्योत्सेकेन) D13 वीर्योत्सुकेन धर्मात्मा —b) Ñ1 D8 9-11 T1 वरदानेन (for °नाच्च) Ś1 Ñ2 D1 2 4 12 13 विमोह (for मोहित) —c) Ś1 Ñ1 V2.3 B2-4 D1-4 11-13 स जगाम (by transp) V1 B1 समागम्य, D3.9 T G2 M °म सु (for जगाम स) V2 V B D7 महाबाहु (for °काय)

9 D7 om 9 —a) Ñ2 V1 B समासाद्य, D3 11 अभिप्रेक्ष्य (for अतिक्रम्य) Ś1 D1 2 4 12 13 सोऽभिपत्योर्मिसबाध (D1 °भत्त त, D2 13 °मतं तु) Ñ2 सोऽभिपत्यार्मिसवर्तं (sic) V1 2 ऊर्मिवन्त(V2 °न्त्य) समासाद्य —b) Ś1 Ñ V B D1 2 4 12 13 वरुणा(Ñ V B मकरा)लय (for रत्नसंचयम्) —c) B2 (sup lin also) D2 समयुद्ध, T2 3 M1 2 मम युद्धे (for मम युद्धं) —d) Ñ2 V B M1 स (for तम्) V3 चोवाच (for उ°)

10 b) Ś1 Ñ V1 2 B1 2 D1 4 7 11 13 महात्मन, V2 °सुर, B3 °त्मन, D2 °मना (for °बल) —D12 om 10cd —c) Ñ1 V D1-3 D7 दैत्य, B4 धैर्यं, D3 12 राम (for राजन्) Ś1 D4 त सुसंक्रुद्धम्, D3 8.13 सम(D3 समि)द्धं क्रुद्धम् (for वचन राजन्) Ñ1 ममवीत्सुमहत् क्रुद्ध —d) D3.11 तार्द(D11 °मि)दं (for असुर) D1 4 11 13 कालनोदित Ñ2 V B D7 राम कालप्रचोदित

11 a) D3 13 [अ]स्मि (for [ना]स्मि) D13 मे (for ते) D3 13 असमर्थो ह्यह G3 न समर्थोऽस्मि ते (by transp) (for समर्थो नास्मि ते) Ñ2 V B D7 न ते(D7 ते न [by transp]) दातुं समर्थोऽहं —b) D2 reads युद्ध in युद्धविशारद in marg D13 om दं युद्ध D1 विशारद (for °द) D3 11 तव युद्ध महाबल —c) V1 श्रावताम् I B3 श्रीमताम् (for श्रूयताम्) D8 9-10 T2 वक्ष्मि ; T1 M1 2 वामि (for अभि) —d) D4 प्रयास्यति (for प्रदा°) Ñ V B D7 येन(V1 द्वंद्व) युद्धं तव क्षम D3 11 द्वंद्व युद्ध तव क्षम

12 a) D1 शैलराजं (for °राजो) V1 D13 महारण्यस्य, D1 °पुर्यां, D4 °रण्यस्य (for °रण्ये) —D12 om 12d–13a —b) V3 B4 D8 M2 शरणो (for °णं) V2 V2 3 D3 7 महान् ; D3.11 M1 पर: (for परम्) V2 तपस्विनामतो महान् Cg: Cg पठें तपस्विशरणं तपस्विनां परमावासस्थानम् । विस्मयपुंसकम् ॥

☞ In V1, the portion from श्वशुरो in c up to दुन्दुभिम् in 29b is missing. In its place a fol of

गुहाप्रस्रवणोपेतो बहुकन्दरनिर्झरः ।
स समर्थस्तव प्रीतिमतुलां कर्तुमाहवे ॥ १३
तं भीतमिति विज्ञाय समुद्रमसुरोत्तमः ।
हिमवद्वनमागच्छच्छरश्चापादिव च्युतः ॥ १४
ततस्तस्य गिरेः श्वेता गजेन्द्रविपुलाः शिलाः ।
चिक्षेप बहुधा भूमौ दुन्दुभिर्विननाद च ॥ १५
ततः श्वेताम्बुदाकारः सौम्यः प्रीतिकराकृतिः ।
हिमवानब्रवीद्वाक्यं स्व एव शिखरे स्थितः ॥ १६
क्लेष्टुमर्हसि मां न त्वं दुन्दुभे धर्मवत्सल ।
रणकर्मस्वकुशलस्तपस्विशरणं ह्यहम् ॥ १७
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा गिरिराजस्य धीमतः ।
उवाच दुन्दुभिर्वाक्यं क्रोधात्संरक्तलोचनः ॥ १८
यदि युद्धेऽसमर्थस्त्वं मद्भयाद्वा निरुद्यमः ।
तमाचक्ष्व प्रदद्यान्मे योऽद्य युद्धं युयुत्सतः ॥ १९

G 4 9 49
B 4 11 19
L 4 8 14

---

different size containing st 103[a]– 218[c] (vulg) of Sundara Kanda Sarga 1 is misplaced
—[c]) D3 गाम (for गाढ़) V1 3 शकरस्य गुर्हे नाशि(V1 °ह सोऽपि)

13 V1 missing D11 om 13[a] (for both cf v l 12) —[a]) D5 8–10 T1 महा (for गुहा) D1 3 6 प्रश्रवणोपेतो —[b]) K(ed) Cg निर्दर (for निर्झर) D3 10 बहु(D1 °ह)निर्झरकंदर —[c]) G1 समर्थं स (by transp) D6 समर्थस्तव तु प्रीतिम् —[d]) B1 M3 अतुल D3 11 M1 दातुम् (for कर्तुम्) D5 8–10 मर्हसि(D9 °सि) (for माहवे)

14 V1 missing (cf v l 12) D1 reads 14[ab] in marg —[a]) D4 11 स (for तं) D3 भीतिमप (sic) T G M3 3 भीत इति (for भीतमिति) N V1 2 B D7 गमनावन(N1 स त भीत)मिति ज्ञात्वा —D1 reads 14[cd] after 15 —[c]) D4 8 10 आगम्य (for आगच्छत्) Ś1 D4 12 हिमवन्तमथागच्छत् D3 11 हिमवन्त दुराधर्ष —After 14[c] D3 11 ins

211* युद्धायाभिजगाम स ।
दुन्दुभि स महाकायश्च

—[d]) B1 3 श्र(B1 घ)र चापाद्, D3 11 चापाच्छर (by transp) D13 शरश्च° (for शरश्चापाद्) B4 नानापादप शोभित

15 V1 missing (cf v l 12) —[a]) Ś1 D1 3 8 12 G1 मत D3 11 श्रृगाद्, D13 श्वेत, L(ed) तत्र (for श्वेता) —[b]) D4 राजेंद्र, G3 नरेंद्र, Ch t as in text (for गजेन्द्र) Ñ1 V1 2 B D4 7–10 प्रतिमा D3 11 -सदृशा (for विपुला) —[c]) Ś1 N1 D1–4 13 11 बहुला (for बहुधा) —After 15 Ñ1 V1 3 B1–4 D7 ins

212* युद्धं प्रयच्छ मे शीघ्रं पर्वतेन्द्र महाबल ।
सद्युद्धेन समाख्यातस्त्वं वै युद्धविशारद ॥

whereas D1 reads 14[cd]

16 V1 missing (cf v l 12) —[ab]) D2 सौम्यो प्रतिमयाकृति (for [b]) Ś1 N1 D1 4 8 12 11 तम सोमस्य सदृश सोमस्येव प्रभा(V1 स सोमसदृशा)कृति —For 16[ab] N1 V1 3 B D7 subst

213* ततो हिमवताकार सौम्य प्रतिमयाकृति ।
Ñ1 हिमधराकार V1 3 B4 हिमधरा वीर (L(ed) धीर) B1 3 हमधरा° (for हिमवता°) N2 V3 B4 D7 श्री(B4 D7 प्र)तिमयाकृति (B4 °ति) V2 प्रीतिकराकृति]
—[d]) Ś1 D13 स्थित (for °त) V3 V1 1 B D7 दुंदुभिं दानवर्षभ(V1 1 B4 °वधर) D3 11 स्वकीयशिखरस्थित

17 V1 missing (cf v l 12) —[ab]) Ś1 D1 2 8 12 13 हतुम् Ñ1 द्रहुम् (for क्लेष्टुम्) D2 मा सा, D4 न मां (by transp) D13 मा श (for मा न) Ś1 N1 D3 12 11 धर्मवत्सल, D1 भक्ति°, D11 वत° (for धर्मवत्सल) N1 V1 3 B D7 अधन्यायितुं वीर न त्वमर्हसि मामिह(B4 °ति) —D1 reads 17[c] in marg —[c]) D11 युद्ध (for रण) Ś1 D12 दुराधर्षो रण च त्व Ñ1 दुराद्धर्षो रणोदर्य (sic) Ñ1 V1 3 B D7 अश(Ñ1 °स)क्तोस्मि रणोदर्ये (N1 D7 °णे योद्धु, V3 °ण दातु B4 °णोत्कर्षे) D2 8 10 दुराद्धर्षे(D13 °दर्षो) रणोदर्ये (D11 °प) D7 युद्धकर्मण्य कुशल —[d]) Ś1 Ñ V1 3 B1–4 D M1 शरणो (for °णं) M1 [स]स्म्यह (for ह्यहम्)

18 V1 missing (cf v l 12) —[a]) D3 11 (त)तद् (for तद्) B1 reads श्रुत्वा sup lin —[b]) N1 V1 2 B D7 दानव (for धीमत) —[d]) Ñ1 V1 3 B D7 3 11 M1 क्रोध, D6 M3 रोषात्, G2 3 कोपात् (for क्रोधात्) —For 18[cd] Ś1 N1 D1–4 12 13 subst

214* प्रगर्जमप्रशान्तात्मा वाक्य चोवाच दुन्दुभि ।
[V1 प्रलमस्य (sic) D1 प्रगम्भ- D2 प्रशान्त, D4 प्रहास (for प्रगर्ज) D1 वाच (for वाक्य) Ś1 D4 12 प्रोवाच (for चो°)]

19 V1 missing (cf v l 12) —[a]) D4 6 T1 युद्ध (for युद्धे) Ñ1 V1 3 B D7 transp यदि and युद्ध —[b]) Ñ1 भयाद्वासि, V1 सभयाद्वा B1–3 यदि वासि, D7 मया वासि (for मद्भयाद्वा) D3 11 भीतिरस्ती(D13 °म) (sic) (for वा निरुद्यम) —[c]) V1 D3 11 13 तद् (for तम्) —D6 reads from मान्मे up to यो in [c] in marg —[d]) N1 D7 वै D13 10 हि (for ऽद्य) V1 युद्धे D4 illeg D12 marg (for युद्धं) Ś1 B1(after corr sup lin as in text) D1–4 11–13 युयुत्सवे V1 D10 यु(V1 प्र [sic])युत्सव V3 D7 ययुत्सत (for युयुत्सत) —After

G 4 9 0
B 4 21 20
L 4 8 15

हिमवानब्रवीद्वाक्यं श्रुत्वा वाक्यविशारदः ।
अनुक्तपूर्वं धर्मात्मा क्रोधात्तमसुरोत्तमम् ॥ २०
वाली नाम महाप्राज्ञः शक्रतुल्यपराक्रमः ।
अध्यास्ते वानरः श्रीमान्किष्किन्धामतुलप्रभाम् ॥ २१
स समर्थो महाप्राज्ञस्तव युद्धविशारदः ।
द्वंद्वयुद्धं महद्दातुं नमुचेरिव वासवः ॥ २२
तं शीघ्रमभिगच्छ त्वं यदि युद्धमिहेच्छसि ।
स हि दुर्धर्षणो नित्यं शूरः समरकर्मणि ॥ २३
श्रुत्वा हिमवतो वाक्यं क्रोधाविष्टः स दुन्दुभिः ।
जगाम तां पुरीं तस्य किष्किन्धां वालिनस्तदा ॥ २४
धारयन्माहिषं रूपं तीक्ष्णशृङ्गो भयावहः ।
प्रावृषीव महामेघस्तोयपूर्णो नभस्तले ॥ २५
ततस्तु द्वारमागम्य किष्किन्धाया महाबलः ।
ननर्द कम्पयन्भूमिं दुन्दुभिर्दुन्दुभिर्यथा ॥ २६

19 Ñ2 V3 B D7 read second time l 3-6 of App I (No 7)

20 V1 missing (cf v l 12) G(ed) om 20 —^ab) G1 M3 त्वब्रवीद् (for ब्र°) D8 वाक्यविशारद Ñ2 V3 B D7 हिमवांस्तु सुसंरब्ध इदं वचनमब्रवीत् —^c) D13 अनुक्त्वा पूर्वं, T2 °पूर्वो M3 आनुपूर्व्येण, G2 k t as in text (for अनुक्तपूर्वं) —D8 reads from धर्मात्मा up to 20^d in marg —^d) Ś1 दुर्मतिम् (unmetrical) D4 दुरात्मम्, D13 दुन्दुभिम् (unmetrical) (for क्रोधात्तम्) V3 मसुरेश्वर —After 20 Ñ2 V3 B D7 read second time while D13 reads l 7-8 of App I (No 7)

21 V1 missing (cf v l 12) D8,12 transp ^ab and ^cd —^a) Ś1 Ñ1 D8 11 12 महाप्राज्ञ, V3 D8 11 M3 °वीर्यं G(ed) °बाहु (for °प्राज्ञ) —^b) Ś1 D2 4 8 12 T2 G M1 3 शक्रपुत्र प्रतापवान् —B1 reads 21^c-22 in marg —^cd) D4 अध्यास्ते (sic) (for अध्यास्ते) D8 G1 3 M वानर (for °र) D1 7 किष्किन्ध्याम् D8 अतुलां D13 मनल (for अतुल°) Ś1 Ñ V2 3 B D1 2 4 7 12 13 G1 M3 प्रभ (B3 °भ) D9 शुभा (for प्रभाम्) D7 11 किष्किन्धाम (D11 °मा) अमन्दघो (D3 °हो) हरीणामीश्वर प्रभु

22 V1 missing (cf v l 12) B1 reads 22 in marg (cf v l 21) —^a) D3 12 महाबाहुर् (for °प्राज्ञस्) Ś1 D2 4 8 12 13 स दास्यति महावीर्यस्, Ñ1 महासमर्थो (sic) महाप्राज्ञ —^b) D8,13 सर्व, D4 यत्र (for तव) Ś1 D2 4 8 12 युद्धे, B4 युद्धे (for युद्ध) —D8 om (hapl) from विशारद up to युद्ध in 23^d Ś1 B1 D13 विशारद (for °रद) —^c) B1 स तु D8 तत्र (for द्वंद्व) Ś1 D2 4 8 12 13 महाघोरं Ñ1 महाप्राज्ञ (also °घोर) B3 बली दातुं D8 10 स दातुं ते, G(ed) महान्दातुं (for महद्दातुं) —^d) M3 वानर (for वासव) B Cl एक स शक्र प्रतिद्वन्द्वपराक्रमावक Ak

23 V1 missing (cf v l 12) D8 om up to युद्ध in^d (cf v l 22) —^a) M3 [अ]य (for त्वं) Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 तं शीघ्रमभि (Ś1 D13 °मि)गच्छन्त्य —^b) Ś1 D12 युद्धं मनसश्च Ñ1 D8,13 योद्धुं (D9 युद्धे) यदि त्वद्य Ñ2 V3 3 B D7 11 युद्ध (V2 B4 3 मद्यु D13 योद्धुं) त्वयाद्य D1 योद्धुं हि योत्स्यसि G1 M3 योद्धु° (for युद्धमि°) हेच्छसि) M1 तेन योद्धुं कृतत्वर —^c) Ñ V2 B1 D1-4 11 12 T G1 3 M1 2 दुर्धर्षणो (for दुर्ध°) Ś1 Ñ V3 3 B (B1 marg) D1 3 4 7 12 13 वाली (for नित्यं) —^d) Ś1 Ñ1 V2 3 B D1 2 4 7 12 13 नित्य (for शूर) Ñ2 V2 3 B4 D7 11 G1 -कर्मसु —After 23 Ñ2 V3 3 B D7 read second time l 12-16 of Appendix I (No 7) and then cont

215* जितमेव सदा मेने वालिन परदर्पितं ।

24 V1 missing (cf v l 12) —^a) D3 8 10 T1 कोपाविष्ट स G1 M2 पर्वतेंद्रस्य (for क्रोधा°) —For 24^ab Ś1 Ñ V2 3 B D1-4 7 11-13 subst

216* तत श्रुत्वा हिमवत पर्वतेन्द्रस्य दुन्दुभि ।

[Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 स तत् (for तत) D3 11 स तु श्रुत्वा (for the prior half) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 मति x (दुन्दुभि°)]

—^c) D2 11 नगरीं (for तां पुरीं) Ñ V2 3 B D2 4 7 11 रम्यां D3 11 घोरां, G1 हृष्ट, M3 हृष्टो (for तस्य) Ś1 D12 आजगाम पुरीं एकां (sic) —^d) Ś1 Ñ V2 3 B D1-4 7 11 12 M3 वालिपालितां

25 V1 missing (cf v l 12) V2 illeg up to शृङ्गो in^b —^a) D4 8-10 G1 M3 वेषं (for रूपं) —^b) V1 रूपं (for शृङ्गो) Ñ1 D2 भयावहं D3 11 महाबल (D11 °बल) G1 भयानक (for भयावह) D4 12 तीक्ष्णशृङ्गो दुरासदः M3 °वेगो महाबल —^c) Ś1 D12 प्रावृषेण्यो V2 D3 13 यथा (for महा) —^d) T G M1 2 नभस्थले

26 V1 missing (cf v l 12) —^a) G1 illeg for स्तु G2 C_b तद् (for तु) M1 प्राप्य Ś1 Ñ V2 3 B D1 2 4 7 11-13 स निर्दी(V2 V3 B1 3 D4 13 °र्दी)र्य महाद्वारं —^b) B2 3 D1 4 7 11 12 किष्किन्धा (D1 °न्धा)यां (for °या) —^c) Ś1 D12 ननाद —Ś1 om 26^cd-29^b —^d) D3 13 °नदो D8 om (hapl) D12 स्वयं (for मृदं) दुन्दुभिर् Ś1 D1 2 4 12 13 दुन्दुभिस्तत्र V2 V3 B D7 विनिर्दिग्धाय (for दुन्दुभिर्यथा)

समीपजान्द्रुमान्भञ्जन्वसुधां दारयन्खुरैः ।
विषाणेनोल्लिखन्दर्पात्तद्द्वारं द्विरदो यथा ॥ २७
अन्तःपुरगतो वाली श्रुत्वा शब्दममर्षणः ।
निष्पपात सह स्त्रीभिस्ताराभिरिव चन्द्रमाः ॥ २८
मितं व्यक्ताक्षरपदं तमुवाच स दुन्दुभिम् ।
हरीणामीश्वरो वाली सर्वेषां वनचारिणाम् ॥ २९
किमर्थं नगरद्वारमिदं रुद्ध्वा विनर्दसि ।
दुन्दुभे विदितो मेऽसि रक्ष प्राणान्महाबल ॥ ३०
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा वानरेन्द्रस्य धीमतः ।
उवाच दुन्दुभिर्वाक्यं क्रोधात्संरक्तलोचनः ॥ ३१
न त्वं स्त्रीसंनिधौ वीर वचनं वक्तुमर्हसि ।
मम युद्धं प्रयच्छ त्वं ततो ज्ञास्यामि ते बलम् ॥ ३२
अथवा धारयिष्यामि क्रोधमद्य निशामिमाम् ।
गृह्यतामुदयः स्वैरं कामभोगेषु वानर ॥ ३३
यो हि मत्तं प्रमत्तं वा सुप्तं वा रहितं भृशम् ।
हन्यात्स भ्रूणहा लोके त्वद्विधं मदमोहितम् ॥ ३४

G. 4. 9. 70
B. 4. 11. 35
L. 4. 8. 70

---

27 V1 missing (cf v. l. 12). Ñ1 om. 27 (cf v. l. 26). — a) Ś1 D[illegible] T1 M1 समीपगान् ; Ñ2 B1 D2 M2 °गान् (for समीपजान्). Ś1 D[illegible] भञ्ज्या ; D3 lacuna (for भञ्जन्). — b) D[illegible] दारयन्नेदिनीं खुरैः. — c) Ś1 D[illegible] विषाणैः ; D[illegible] शृङ्गाभ्याम् (for विषाणेन) ; Ñ2 V[illegible] B D[illegible] शृङ्गाभ्यां (Ñ2 V2 B4 °भ्यां) लिखन् ; G1 (orig.) विषाणेनोल्लिखन् (as in text). D[illegible] दैत्य (for दर्पात्). — d) Ś1 D[illegible] वज्री (for द्विरदो). — After 27, Ñ2 V[illegible] (mostly illeg.) B D[illegible] ins.:

217* स तु मेघप्रतीकाश नर्दंश्च भयावहम् ।
दुन्दुभिं ह्यन्यथेहैं न कश्चित्प्रत्यवेक्षयत् ।

28 V1 missing (cf v. l. 12). Ñ1 om. 28 (cf v. l. 26). — a) Ś1 D[illegible] श्रुत्वा चैवमतो ; Ñ2 V[illegible] B D[illegible] तस्य (D1 तत, D[illegible] तं तु) शब्दं (V[illegible] °ब्दि)°, D[illegible] तत्र शक्रपुरे, G (ed.) तस्य वै दशतो (for अन्तःपुरगतो). — b) D[illegible] समर्षणः. — c) D[illegible] निष्पात. Ñ2 D[illegible] कृत (for सह).

29 V1 missing, (ab) (cf v. l. 12). Ñ1 om. 29ab (cf v. l. 26). — ab) V1 illeg. up to दुन्दु. D[illegible] स्पष्ट (D[illegible] °ष्ट) ; D[illegible] मितं ; D[illegible] महान् ; M1 वाक्यं (for मितं). D[illegible] (स) स्पष्टेन (for व्यक्त). Ś1 D[illegible] स्पष्टं स्पष्टम् (D[illegible] °स्पष्ट) ; Ñ2 V1 B D[illegible] अक्षय्य (D[illegible] व्यक्तार्थ) वाक्यपदं (for °). Ñ2 T[illegible] M[illegible] [illegible] D[illegible] [illegible] दुन्दुभि (for °भिम्). D[illegible] व्यक्ताक्षरपदं तमुवाच महादुन्दुभिं (sic). — c) D[illegible] सर्वेषां (D[illegible] हरीणां) मुनिपुङ्गवः.

30 a) D[illegible] कमद्द्वारम् ; D[illegible] (illeg.) ; [illegible] नगरद्वारम्). — b) Ñ2 D[illegible] D[illegible] रुद्ध्वा (for रुद्ध्वा). D[illegible] रुध्य (for [illegible]) Ś D[illegible] विनदसि. Ñ2 V[illegible] [illegible] (for विनर्दसि). — c) D[illegible] दुन्दुभिं (for °भे). — d) Ñ2 V1 B D[illegible] महाबाहो (by transp.). Ñ2 V1 B D[illegible] [illegible] [illegible] (for महाबल). D[illegible] [illegible] प्राणान्महाबल.

31 a) Ñ2 V1 D[illegible] D[illegible] सदैव तद् ; B4 तदा तद् (for तस्य तद्). — b) Ñ2 V1 B D[illegible] वालिन् (for धीमतः). — B[illegible] om. 31cd. — c) Ñ2 V1 B[illegible] D[illegible] M1 क्रोध ; G क्रोधात् ; M1 रोषात् (for क्रोधात्). — D[illegible] reads from उवाच up to क्रोध in 31c in marg.

32 D[illegible] reads 32 in marg. (cf v. l. 31). — a) Ñ2 V B D[illegible] T1 G[illegible] M1 [illegible] ; G1 कथं ; M1 तत् (for न). D[illegible] धर्म (for वीर). — b) G M[illegible] इच्छसि (for अर्हसि). Ś1 Ñ1 D[illegible] परिवेष्टुं वानराधिप. Ñ2 V B D[illegible] युद्धं (B °दायाम्) युद्ध्यसि (B1 °सि). — c) D[illegible] मया. D[illegible] प्रयच्छाद्य. D[illegible] T[illegible] G[illegible] M[illegible] C[illegible] °च्छाम (for प्रयच्छ त्वं). — d) Ñ2 V B D[illegible] M1 ज्ञास्यसि मे (for ज्ञास्यामि ते).

33 D[illegible] reads up to क्रोध in a in marg. (cf v. l. 31). — a) Ñ1 V B D[illegible] मर्षयिष्यामि. C[illegible] as in text (for धार°). — b) D[illegible] (marg. also) क्रोधं मुक्त्वा (for °मद्य). T[illegible] इमां (for इमाम्). — c) Ñ1 [illegible] V1 [illegible] D[illegible] [illegible] D[illegible] [illegible] D[illegible] T1 C M[illegible] [illegible] D[illegible] T[illegible] G[illegible] M[illegible] °थ ; G1 °थे) [illegible] D[illegible] [illegible] C[illegible] as in text ([illegible]). — After 33, D[illegible] (marg.) [illegible] ins.:

218* [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

(l. 1) [illegible]

34 a) Ñ1 V B [illegible]

G. 4 9 71
B 4 11 37
L. 4 8 30

स प्रहस्याब्रवीन्मन्दं क्रोधात्तमसुरोत्तमम् ।
विसृज्य ताः स्त्रियः सर्वास्ताराप्रभृतिकास्तदा ॥ ३५
मत्तोऽयमिति मा मंस्था यद्यभीतोऽसि संयुगे ।
मदोऽयं संप्रहारेऽस्मिन्वीरपानं समर्थ्यताम् ॥ ३६

तमेवमुक्त्वा संक्रुद्धो मालामुत्क्षिप्य काञ्चनीम् ।
पित्रा दत्तां महेन्द्रेण युद्धाय व्यवतिष्ठत ॥ ३७
विषाणयोर्गृहीत्वा तं दुन्दुभिं गिरिसंनिभम् ।
वाली व्यापातयांचक्रे ननर्द च महास्वनम् ॥ ३८

प्रमत्त) —^{b}) V1 D5 8-10 भग्न वा, G3 प्रमत्त (for सुप्त वा) Ñ2 B D1 3 4 रहिते, V3 रहितो, D2 पतित D12 रोहित, M1 [अ]रिं हत (for रहित) Ś1 Ñ V D4 7 12 नर, B1 3 4 रत, B2 पर, D1 3 11 रिपु, D2 18 चरै, D8-10 G2 कृत्वा (for भृशम्) —^{cd}) Ś1 V3 D12 निरय गच्छेत्, Ñ1 D1(cross ed marg as in text) 4 प्रसभ हन्यात्, N1 V1 3 B1-3 D7 खलु हन्याद्धि (B1-3 °पु) D3 om D11 व्यसन मोहात् (for भूणघ्न लोक) B4 अन्यायमत्त निहन्याद्धि (for °) B1-3 (ए)तद्द्विध. D1 तद्विधं (for स्य°) Ś1 Ñ V1 3 B1 4 D1 3 12 M1 म(Ñ1 स)दविक्लव. V2 B2 3 °विह्वल, D4 °विक्रम, D5 काम° (for मदमोहितम्) D3 11 स(D3 s) मयेत्पुरुषाधम (for ^{d}) D2 13 अभ्यासन्न परायत्त(D13 °पर्ये) स भयेनैव धर्मवित् ∥ Cv यो हि मत्तमित्यादेरनितम पदं सबोधनान्त वाक्यम् । अन्यथा मत्तमित्यनेन पुनरुक्त स्यात् ∥ —After 34 Ś1 D1 3 4 12 ins

219* तस्य तद्वचनं श्रुत्वा वानरेन्द्र प्रतापवान् ।

35 ^{a}) Ś1 N1 D1-4 12 13 स, Ñ2 V B D5 त G1 lacuna (for स) D11 विहस्य M1 प्रसह्य (for प्रहस्य) Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 G1 M1 3 वाक्यम्, Ñ1 V B D7 11 वाली, Cg as in text (for मन्द) —^{b}) D3 11 बलवान्, G1 M1 2 इद तम्, G2 कोपात्तम् (for क्रोधात्तम्) D5 10 असुरेश्वर (for °रोत्तमम्) Ś1 N1 D1 3 4 12 13 इद(Ś1 °ति, D13 °व) मद महासुरं, V1 V B D7 वाक्य वानर(D7 दान *)पुगव, G(ed) वाक्य वाक्यविशारद —^{c}) B विसर्ज्य (sic) D4 तत (for स्त्रिय) —^{d}) Ś1 Ñ1 D1 3 4 11-13 प्रभृतयस्, D4 प्रकृतिकास् (for प्रभृति°) Ñ2 V B D7 ताराद्या वानरेश्वर (B1-3 °र्षभ) D3 ताराप्रभृतयोमय

36 Ñ1 om 36^{ab} —^{a}) Ś1 D3 4 11 13 विज्ञाय, Ñ2 V B4 D7 दुर्वृत्ते(V3 D7 °त्त) B1-3 दुर्बुद्ध, D3 11 मां ज्ञात्वा G1 M3 मां मत्वा (for मा मंस्था) D1 मत्तस्त्वमसि सप्रासौ —^{b}) Ś1 D2 4,11-13 यदि(D12 °द्य) भीतोऽसि, D1 यद्भीतोऽसि च (for यद्यभीतोऽसि) Ñ1 V B D7 मोहान्मामवमन्यस —After 36^{ab}, Ś1 D4 12 ins

220* दैत्यापसद याहि त्वं यदि जीवितुमिच्छसि ।

—^{c}) D1 मदो य । D4 मदायं D13 मदोय G(ed) मदीये (for मदोऽयं) D2 4 13 संप्रहारोय(D4 °रो से) (for °हारे ऽस्मिन्) Ś1 D12 मदोऽयं प्रहारेऽस्मिन् —^{d}) N1 V3 Ck -पानं Cv r m g t as in text (for -पानं) D1 म गृह्यतां (for समर्थ्यताम्) Ś1 Ñ1 V2 D1 3,4 11-13 दैत्य(Ñ1 V3 D1 वीरा D11 तव)प्राणा हरिष्यन्ति D7 वीरप्राणं हरिष्यन्ति ∥ Ck वीर पाणमिति "वा भावकरणयोरिति" ल्युट्वम् ∥ —After 36 N1 V B D7 ins while D3 ins after 36^{ab}

221* यदि युद्धे स्पृहा तेऽस्ति यदि भीतो न संयुगे ।
तिष्ठ त्वं समरे मेऽद्य दर्शयस्व स्वपौरुषम् ।

[(l 1) D7 युद्धस्पृहा Ñ2 D7 [ऽ]स्ति (for ऽस्य) D1 [ऽ]सि (for न) —(l 2) Ñ2 D7 तु B4 ते (for मे)]

37 ^{a}) D3 11 सरब्धो —^{b}) Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 कामु (D4 12 दत्तु)य्य (for उत्क्षिप्य) —After काच, D4 ins (marg) मदसे लोहकटके —V1 damaged for महेन्द्रेण युद्धा in ^{cd} —^{d}) V1 D13 व्यवतिष्ठत (for °ष्ठत) G2 युद्धयैव व्यतिष्ठत —After 37, Ñ2 V B D2 7 11 ins

222* ततो युद्धं प्रवृत्तं तयो सुतुमुलं तदा ।
वालिनश्च महाबाहो बलिनो दानवस्य च ।
ततो वाली विषाणाभ्यामुल्लिखितो दनुसूनुना ।
प्रचकाशे महाबाहुरशोक इव पुष्पित ।
स तेन सह विक्रीड्य मुहूर्तं वानरर्षभ । [5]
महसन्दानवश्रेष्ठ वीरो वचनमब्रवीत् ।
असुराधम दुर्बुद्धे मदाय्दानेन दर्पित ।
अद्य त बलमुद्वृत्तं शमयेऽस्मि मिषात्मभासा ।

[(l 1) D1 प्रवर्तत (for °वृत्ते) —(l 2) B1-3 महाबाहो(for °बाहो) —(l 3) D3 11 विषाणाभ्यां सङ्गुतो(D11 °श्याग् ल्लुतो) (for °णाभ्यामुल्लिखितो) —(l 4) D11 स चकाशे —(l 5) D3 11 सहसा क्रीडन् (for सह विक्रीड्य) G(ed) वानरेश्वर —(l 6) D3 11 प्रहस्य दानव त तु (for the prior half) N2 वीरो D11 पुनः (for वीरो) —(l 7) V1 बलमानेन V2 3 बलेना°, D4 बल्यानेव (for बलमानेन) B1-3 मोहित —(l 8) D3 11 वपुर् (for बलम्) B1 उद्धृतं D2 उद्धृत (for उद्धृत)]

—After 37, G1 ins 224*

38 Ś1 om 38^{ab} G2 transp 38 and 39^{ab} —^{a}) D3 11 [अ]थ, G1 M1 तु (for तं) Ñ V B D1 2,4,7 11 13 स गृहीत्वा विषाणाभ्यां —^{b}) B1 दानवर्षभ ∥ Cv r विषाणयोरित्यादेरुत्तरार्धे आविष्येत्यादि ∥ —After 38^{ab}, D4 6 8-10 S ins

223* नदिष्यति तदा वाली विनदन्तपिङ्गलः ।

[D4 G1 2 M Cv r g k आविष्य(G1 °ध्य च) Ct as above D1 तदा (for तदा) G1 M2 वीरं (for वाली) —M2 om (hapl) from विनद् up to वाली in l. 3 of 224* D1 wrongly repeats the post. half G2 विन°न्]

—Thereafter G2 cont l 2-4 of 224*

G 4 9 0
B 4 11 62
L 4 8 39

स महर्षिं समासाद्य याचते स्म कृताञ्जलिः ॥ ४२

228* क्रुद्धस्तस्य महाभागश्चिन्तयामास को न्वयम् ।
येनाहं सहसा स्पृष्टः शोणितेन दुरात्मना ।
कोऽयं दुरात्मा दुर्बुद्धिरकृतात्मा च बालिशः ।
इत्युक्त्वा स विनिष्क्रम्य ददर्शे मुनिसत्तमः ।
महिषं पर्वताकारं गतासुं पतितं भुवि । [5]
स तु विज्ञाय तपसा वानरेण कृतं हि तत् ।

[(l 1) D5 T1 2 G3 M3 तत्र T3 M1 स तु (for तस्य) D8-10 G1 M1 महाभाग, M3 °काश्यप् (for °भागश्) ※ Cv पतितांस्तस्य, क्रुद्धस्तस्य चेति सम्यक् । महाभागो लेखकप्रमादकृत ※ —(l 2) D6 T2 G2 M1 2 [अ]य (for [आ]ह) —(l 4) D6 T1 3 G2 3 M1 2 [अ]थ (for स) M2 विनिक्रम्य T1 3 G1 3 M2 दृदृशे (for ददृशे) M3 मुनिपुंगव —(l 6) T1 हि न, G1 नु तत् (for हि तत्)]

—c) Ñ2 V B (B2 both times) D7 उपस्पृश्य Ś1 D2 4 12.13 तदा, Ñ1 तत, Ñ2 V B (B2 both times) D7 ददौ (for सदा) —d) Ś1 Ñ1 D2 4 11 12 प्रति वालिन (by transp) D6 8-10 वानरं प्रति D12 च प्रवाचिन (corrupt) (for वालिन प्रति) —After 42cd Ñ2 V B D7 ins

229* येनैव दानवः क्षिप्तो ममाश्रमपदं प्रति ।

[B2 (second time) [ए]व, D2 [इ]द (for [ए]व)] —a) Ñ2 V1 2 B D7 तेनेह न प्रवेष्टव्य, D2 12 इद ते नाश्र°, D5 इहानेनाश्र° Cv r as in text ※ Cg t अप्रवेष्टव्य न प्रवेष्टव्यमित्यर्थ ※ —f) D2 12 ध्रुव (for भवेत्) Ñ2 V B D7 प्रविष्टो जीवित (V1 B3 °त) त्यजेत् —After 42 D5 6 8-10 S ins

230* वनं मांसश्रयं येन दूषितं रुधिरस्रवैः ।
सभग्ना पादपाश्चेमे क्षिपता हासुरीं तनुम् ।
समन्ताद्योजनं पुण्यमाश्रमं मामकं यदि ।
आगमिष्यति दुर्बुद्धिर्व्यक्तं स न भविष्यति ।
ये चास्य सचिवाः केचित्संश्रिता मामकं वनम् । [5]
न च तैरिह वस्तव्यं श्रुत्वा यान्तु यथासुखम् ।
यदि तेऽपीह तिष्ठन्ति शपिष्ये तानपि ध्रुवम् ।
वनेऽस्मिन्मामके नित्यं पुत्रवत्परिरक्षिते ।
पत्राङ्कुरविनाशाय फलमूलाभवाय च ।
दिवसश्चाद्य मर्यादा यं द्रष्टा श्वोऽस्मि वानरम् । [10]
बहुवर्षसहस्राणि स वै शैलो भविष्यति ।
ततस्ते वानराः श्रुत्वा गिरं मुनिसमीरिताम् ।
निश्चक्रमुर्वनात्तस्मात्तान्दृष्ट्वा वालिरब्रवीत् ।
किं भवन्तः समस्ताश्च मतङ्गवनवासिनः ।
मत्समीपमनुप्राप्ता अपि स्वस्ति वनौकसाम् । [15]
ततस्ते कारणं सर्वं तदा शापं च वालिनः ।
शशंसुर्वानराः सर्वे वालिने हेममालिने ।
एतच्छ्रुत्वा तदा वाली वचनं वानरेरितम् ।

[(l 1) D6 मत्स्थिन (for °श्रय) —(l 2) D6 8-10 क्षिपता (for सभग्ना) D6 8-10 तम्रासुरी, G3 क्षिपता च (for क्षिपतेदं°) M1 क्षिपता च ह्यासुरीं तनुं (for the post half) ※ Ct आसुरीं तनु क्षिपता येनेमे पादपा सभग्ना इत्यन्वय ※ —(l 3) D5 8-10 transp योजनं and आश्रमं —D6 om l 4 —(l 4) G M Cv r आगमिष्यति Ct as above (for आग°) —(l 5) D6 तस्य M3 चापि (for चास्य) M3 तस्य (for केचित्) —(l 7) D6 T2 के (for ते) D8-10 तेपि वा यदि (for यदि तेऽपीह) M1 इरिष्यति (for [इ]ह तिष्ठन्ति) Cv तानह (for तानपि) —(l 8) M1 परिपालिते —(l 9) Cv अर्थाङ्कुर (for पत्राङ्कुर) —(l 10) M3 Cv r दिवस (for दिवसश्) G1 2 M2 [अ]त्र M3 Cg [अ]स्य (for [अ]द्य) D6 G2 M दृष्टः (for द्रष्टा) D8 श्वासिम, T3 चा° (for श्वोऽस्मि) —After 11 D6 ins मूल in marg and reads l 12 in marg —(l 12) M1 इति (for ततस्) —(l 13) D6 निश्चक्रतुर्ध (sic) (for निश्चक्रमु°) —(l 14) M3 समर्थास्य (for °स्ताश्च) —(l 16) G1 तद् (for ते) D6 8-10 तथा (for तदा) G3 वालिन (for °न) —(l 18) D5 तच्च (for एतच्च)]

43 D1 om 43 (cf v l 42) —ab) D6 T3 त (for स) D6 T1 2 M2 3 तत्रासाद्य (M1 भीतो) G M3 Cv r तमा° (for समासाद्य) Ś1 Ñ1 D1 3 11-13 एवमुक्तस्ततो (D2.12 °क्ता) वाली (for a) D2 12 ययाचे स (for याचते स्म) Ñ1 ययाचे महताञ्जलि (for b) D1 न प्रवेदे मुनिस्तस्य याचतोऽपि कृताञ्जले ※ Cv r प्रविष्टस्य वधो भवेदित्युक्त पर स महर्षिं समासाद्य याचते स्म कृताञ्जलि इति पाठक्रम । अन्यस्तु लेखकप्रमादकृत ※ —For 43 Ñ2 V B (B2 marg) D7 subst

231* एतच्छ्रुत्वा ततो वाली याचमान कृताञ्जलि ।

—Thereafter cont

232* महर्षिणा रुत शोधान्भमुक्तो महात्म ।
इह ते न प्रवेष्टव्यमृष्यमूकवन हरे ।
प्रविष्टस्य हि त सद्यो जीवित न भवेदिति ।

[(l 1) B1-3 रघूत्तम (for महात्म°) —After l 1 B2 repeats 42a-d with 229* —(l 2) B3 तेनेह (for इह ते) Ñ2 ऋष्यमूक (for °क) V3 ऋष्यमूक गिरिं प्रति (for the post half) —(l 3) V3 illeg from स्य up to भवे B1-3 भविष्यति (for भवेदिति)]

—After 43 D5 6 8-11 S ins

233* महर्षिस्तमनादृत्य प्रविवेशाश्रमं प्रति ।
शापधारणभीतस्तु वाली विह्वलतां गतः ।

[(l 1) D2 11 तत्र, T1 2 G1 M1 2 तम (for प्रति) M1 स्वमाश्रम (for [आ]श्रम प्रति) —D12 om l 2 —(l 2) T3 °कारण (for धारण) D5 शापवेगभयाद्भीतो (for the prior half)]

ततः शापभयाद्भीत ऋश्यमूकं महागिरिम् ।
प्रवेष्टुं नेच्छति हरिर्द्रष्टुं वापि नरेश्वर ॥ ४४
तस्याप्रवेशं ज्ञात्वाहमिदं राम महावनम् ।
विचरामि सहामात्यो विषादेन विवर्जितः ॥ ४५
एषोऽस्थिनिचयस्तस्य दुन्दुभेः संप्रकाशते ।
वीर्योत्सेकान्निरस्तस्य गिरिकूटनिभो महान् ॥ ४६
इमे च विपुलाः सालाः सप्त शाखावलम्बिनः ।
यत्रैकं घटते वाली निष्पत्रयितुमोजसा ॥ ४७
एतदस्यासमं वीर्यं मया राम प्रकाशितम् ।
कथं तं वालिनं हन्तुं समरे शक्ष्यसे नृप ॥ ४८
यदि भिन्द्याद्भवान्सालानिमांस्त्वेकेषुणा ततः ।
जानीयां त्वां महाबाहो समर्थं वालिनो वधे ॥ ४९

G 4 9 99
B 4 11 72
L 4 8 45

44 a) $\tilde{N}_2$ V B D_7 वाली (for भीत) D_{12} शापवेग भयाद्भीतो —V_3 illeg for 44^{bcd} —b) $Ś_1$ ऋषिमूक. $\tilde{N}_1$ ऋ***क $D_{5\,11}$ इम गिरिं (for महागिरिम्) —c) $Ś_1$ $\tilde{N}_1$ $D_{1\,2\,4\,13\,15}$ नेच्छते वाली, $\tilde{N}_2$ $V_{1\,2}$ B D_7 न स ($\tilde{N}_2$ च न, V_1 D_7 न च, V_2 B_4 स च) शक्नोति (for नेच्छति हरिर्) —d) D_{11} च (for वा) $D_{5\,11}$ कथचन G_3 वानरेश्वर (for [वा]पि नरे°) $Ś_1$ $\tilde{N}_1$ $D_{1\,2\,4\,12\,13}$ प्रेक्षितु वा($D_{1\,3}$ चा)पि वानर, $\tilde{N}_2$ V_2 B_{1-3} D_7 द्रष्टु वा रघुनन्दन, V_1 B_4 द्रष्टु राघवनन्दन

45 D_4 om 45 —a) V_3 illeg from श up to क in 45^d $\tilde{N}_2$ V_1 • B D_7 मात्वा (for ज्ञात्वा) —b) $Ś_1$ D_{13} इम, $\tilde{N}_2$ $V_{1\,2}$ B D_7 इह (for इद) $Ś_1$ D_{13} महाच(D_{13} °व)ल, $\tilde{N}_2$ $V_{1\,2}$ B D_7 °वने, $D_{4\,11}$ $M_{1\,3}$ महद्वने (for महावनम्) —c) $\tilde{N}$ $D_{7\,13}$ सहामात्यैर्, D_6 [ह]ह सामात्यो (for सहामात्यो) —d) D_6 T G $M_{1\,3}$ च वर्जित (for विव°) $Ś_1$ $\tilde{N}_1$ $D_{1-3\,11-13}$ विषाद त्यज($D_{1\,3\,11\,13}$ °ज्य) दूरत, $\tilde{N}_2$ V B भय सन्त्यज्य (V_3 **** [illeg]) दूरत, D_7 भय सहस्य दूरत

46 a) $Ś_1$ $D_{1-3\,11-13}$ एष ह्य($D_{3\,11}$ °ष चा)स्थिचय स्तस्य, $\tilde{N}_1$ एतदस्थिचय तस्य $\tilde{N}_2$ V B D_7 एतत्तस्यास्थि कातुरस्य —b) G_3 तु प्रकाशते (for सप्र°) —V_3 illeg for 46^{cd} (except वीर्यों) —c) $V_{1\,2}$ B D_7 G_2 वीर्योत्सेक- (for वीर्या सेकान्) D_3 निरस्तस्य (for °रस्त) —d) $\tilde{N}_2$ $D_{2\,13}$ $T_{1\,3}$ G_1 M_3 -कूटोपमो (for -कूटनिभो) $Ś_1$ $\tilde{N}_2$ $V_{1\,2}$ B $D_{7\,13}$ गिरिकूटनिभ($Ś_1$ $D_{4\,13}$ °टोपम) महत् —After 46, $D_{5\,12}$ ins

234* उद्धर्तुमेन नो वीरा दुन्दुभे कायमुत्तमम्।
शक्त प्राणभृतां लोके द्वितीय उपलक्ष्यते।

[D_7 उद्धतुम् (for उद्धर्तुम्) and वाली (for वीरा) —(l 2) D_5 उपलक्षये]

47 D_{11} om 47 —a) $Ś_1$ $\tilde{N}_1$ $D_{2\,4\,13}$ ते, D_{12} तु (for च) $Ś_1$ $\tilde{N}$ $D_{1-4\,12\,13}$ साला (for शाला) —b) $Ś_1$ $\tilde{N}_2$ $B_{1\,3}$ D_7 $G_{1\,3}$ M_1 D_5 स्कन्धा (for शाखा) $Ś_1$ $\tilde{N}_2$ $B_{1\,3}$ D_7 $G_{1\,3}$ M_1 विलम्बिन ($Ś_1$ °ता) D_{13} च लम्बिन (sic) D_{13} °विता (for [अ]वलम्बिन) —cd) $Ś_1$ D_{13} पत्रिणो यतते, $\tilde{N}_1$ D_4 यत्रैक यतते, $D_{1\,2\,13}$ यत्रैको य(D_{13} प)तते (for यत्रैकं घटते) $D_{4\,13}$ निपा(D_3 °त्या)तयितुम् (for निष्पत्र°). $\tilde{N}_2$ V B D_7 यत्रैवे(V_2 °र)यो ग्रयो निष्पत्रान चार्य वितन्वता D_3 एकैको बाणनिर्भिन्नो बाणैर्योग हि कुर्वता ॥ Cf. इमे विपुला निदाक्रमूलस्कन्धा शाखावलम्बिन प्रकाश बहुशाखायन्त । यत्र येषु एकमेककालमेव वाली ओजसा ओजोयुक्तस्पर्शेन सर्वानिष्पत्रयितु पत्रहीनान्कर्तु घटते चेष्टते त इमे सप्त साला इत्यर्थ । अनेन वायोरप्यधिक बल सूचितम् । न हि वायोर्युगपत्कम्पतेन सकलाङ्गपत्रपातन क्वचिद्दृष्टचरम् । कश्चित्तु निष्पत्रयितु निष्पत्रीकर्तुमित्यर्थं । एक साल शरेण भित्त्वा शरो निष्पत्र यथा गच्छति तथा कर्तुमतिव्यथयितुमिति यावत् । 'सपत्रनिष्पत्रादतिव्यथने' इति शास्त्राद्भाकृतकापि शाब्द बाण व्यापारस्यापि सम्भव इति व्याचख्यौ ॥

48 a) $Ś_1$ $\tilde{N}_1$ $D_{1\,2\,4\,12\,13}$ तस्योत्तम(D_1 °र) $\tilde{N}_2$ $V_{2\,3}$ B $D_{7\,11}$ त($V_{2\,3}$ B_4 $D_{3\,11}$ म)स्य महद्, D_6 तस्या°, G_1 M_3 °तुल (for अस्यासम) V_1 एतस्य सुमहद्वीर्यं —b) $D_{1\,2\,4\,6\,11}$ T G $M_{2\,3}$ प्रकीर्तित (for प्रकाशितम्) $\tilde{N}_2$ V B D_7 तव सङ्कीर्तित मया M_1 मया सपरिकीर्तित —c) $Ś_1$ $\tilde{N}_2$ $D_{1\,2\,4\,12\,13}$ G_1 M_3 त($D_{2\,13}$ त्व D_{12} तु) समरे, $\tilde{N}_2$ V B D_7 उत्सहेथे $D_{3\,11}$ तत्(D_{11} त) शक्यसे, D_6 T $G_{2\,3}$ M_1 त्वं वा° (for त वालिनं) B_1 गन्तु (for हन्तु) —d) G_1 M_3 वालिन (for समरे) $D_{3\,11}$ वालिन, D_6 शक्यसे (sic), M_2 °ते (for शक्ष्यसे) $\tilde{N}_2$ $V_{1\,2}$ B_{2-4} D_7 त($\tilde{N}_2$ त्व) दुरासद, V_2 B_1 त महासुर (for शक्ष्यसे नृप) $Ś_1$ $D_{1\,2\,4\,12}$ शक्ष्य(D_{12} °क्य)सि(D_{13} °से) त्व(D_6 त) हि वालिन, $\tilde{N}_1$ शक्ष्यसेव हि वानर D_{13} शक्ष्यसे त्व हि वालिन. L(ed) मम भ्रातरमाहवे —After 48 $D_{6\,8-10}$ S ins

235* तथा ब्रुवाणं सुग्रीव प्रहसँल्लक्ष्मणोऽब्रवीत् ।
कस्मिन्कर्मणि निर्वृत्ते श्रद्दध्या वालिनो वधम् ।
तमुवाचाथ सुग्रीव सप्त सालानिमान्पुरा ।
एवमेकैकशो वाली विव्याधाथ स चासकृत् ।

[(l 2) M_2 तस्मिन् G_1 वृत्ते (for नि°) D_{10} T_2 श्रद्दध्य द्(for श्रद्दध्या) —(l 3) G_1 M_3 अथोवाच(by transp) (for उवाचाथ) D_6 शालान् (for सालान्) —(l 4) M_1 पूर्वम् (for एवम्) $D_{6\,8}$ M_3 विव्याधाथ स G_2 °ध रा हि (for विव्याधाथ स)]

49 B_4 om 49 $\tilde{N}_2$ V B_{1-3} D_7 read 49 (preceded by [4–5, 11–12 of 236*]) after 52 —a) $\tilde{N}_2$ V $B_{1\,3}$ D_7 शाल्लान् B_2 तालान् (for सालान्) —b) B_{1-3} एकेषुणा (for त्वेक°) V_2 पुरा (for ततः) —For 49 $Ś_1$ $\tilde{N}_1$ $D_{1-4\,11-13}$ subst

236* यदि मिथ्या इमत्पाशानिपुणेनेन राघव।
समर्थोऽसि ततो हन्तु मम भ्रातरमाहवे।

[(l 1) $D_{1\,2}$ भिथ्याद्, $D_{4\,11}$ विस्ए (for मिथ्या)], while $D_{5\,6\,8\,10}$ S subst

237* रामो निर्दारयेदेष बाणेनैकेन च द्रुमम्।
वालिन निहत मन्ये दृष्ट्वा रामस्य विक्रमम्।

[(l 1) D_6 Cg विनारयेद् $T_{1\,2}$ $M_{1\,2}$ [s]वे दा° T_3 निर्धा° (for निर्दारयेद्) D_5 च द्रुमान् D_4 $T_{1\,2}$ $G_{1\,2}$ चेद् द्रुम, M_3 चेद् ध्रुव (for च द्रुमम्) —(l 2) D_8 निर् मयन (sic) (for निहत मन्ये)]

—Then $D_{5\,8-10}$ S cont while $\tilde{N}_2$ V B (repeats l 4 20 along with 238(B)* after App I [No 9]) D_7 ins l 4 8 and 11-12 after 52 and l 17-18, 13 16 and 19 20 after 49 (in all except B_4) on the other hand $D_{8\,11}$ ins l 3 20 after colophon

238* द्रष्टस्य महिषस्यास्थि पादेनैकेन लक्ष्मण।
उद्यम्याथ प्रक्षिपेच्च तरसा द्वे धनु शते।
एवमुक्त्वा तु सुग्रीवो राम रक्तान्तलोचनम्।
ध्यात्वा मुहूर्तं काकुत्स्थं पुनरेव वचोऽब्रवीत्।
शूरश्च शूरघाती च प्रख्यातबलपौरुष। [5]
बलवान्वानरो वाली संयुगेष्वपराजित।
दृश्यन्ते चास्य कर्माणि दुष्कराणि सुरैरपि।
यानि संचिन्त्य भीतोऽहमृश्यमूकमुपाश्रित।
तमजय्यमधृष्यं च वानरेन्द्रममर्षणम्।
विचिन्तयन्न मुञ्चामि ऋश्यमूकममु त्वहम्। [10]
उद्विग्न शङ्कितश्चाहं विचरामि महावने।
अनुरक्तै सहामात्यैर्हनुमत्प्रमुखैर्वरै।
उपलब्ध च मे श्लाघ्य सन्मित्र मित्रवत्सल।
त्वामहं पुरुषव्याघ्र हिमवन्तमिवाश्रित।
किं तु तस्य बलज्ञोऽहं दुर्भ्रातुर्बलशालिन। [15]
अप्रत्यक्षं तु मे वीर्यं समरे तव राघव।
न खल्वहं त्वां तुलये नावमन्ये न भीषये।
कर्मभिस्तस्य भीमैस्तु कातर्यं जनितं मम।
कामं राम सर ग्रीवि प्रमाणं धैर्यमाकृति।
सूचयन्ति परं तेजो भस्मच्छन्नमिवानलम्। [20]

[(l 2) M_1 स (for [अ]थ) D_6 G_3 $M_{2\,3}$ चह (for च) D_5 प्रविद्वेय (sic) (for प्रक्षिपेच्च) D_{9-10} G_1 उद्यम्य प्रक्षिपेद्वापि $C_{V\,r}$ as above (for the prior half) ◎ $C_{k\,t}$ तरसा बलेन प्रक्षिपेदपि चेत्यपि ◎ —(l 3) D_8 रामे (for राम) $D_{8\,11}$ लोचन (for °नम्) $D_{8\,11}$ ध्यात्वा मुहूर्तं पुनर (for the post half) —B (first time) om l 4 —(l 4) $D_{8\,11}$ [इ]दमब्रवीत्, D_6 G_2 [अ]ब्रवीत्पि (G_1 °द्वय (by transp)) (for वचोऽब्रवीत्) B (second time) पुन सञ्चिन्त्य काकुत्स्थमिद वचनमब्रवीत् —(l 5) $B_{1\,3\,4}$ (all second time) [श]त्रुर संघाती (B_4 °घ °°) B_2 (second time) T_3 G_3 M_1 [श]-

त्रुघाती च D_{6-10} शत्रुमानी च, G_1 रिपु°, M_2 [अ]रिनि° (for शूरघाती च) $\tilde{N}_2$ V B (first time) D_7 स हि शूरश्च मली (B_{1-3} °थी) च (for the prior half) —(l 6) $\tilde{N}_2$ V B (both times) $D_{3\,7\,11}$ तेजस्वी (for बलवान्) B_2 (first time after corr sup lin as above) संयुगे विपराक्रम, D_6 संयुगे (marg) वापराजित (for the post half) —(l 7) B_1 (first time) illeg, D_4 T_2 दुष्कराणि (for दुष्क°) $\tilde{N}_2$ V B (B_{1-3} first time B_4 both times) D_7 सुरासुरै (for सुरैरपि) —(l 8) G (ed) सस्मृत्य (for संचिन्त्य) $\tilde{N}_2$ V B (both times) D_7 संचिन्त्य D_4 भीतोदम् (sic) G (ed) सस्मृत्य (for भीतोऽहम्) $\tilde{N}_2$ V B (first time) D_2 सततं नो ($\tilde{N}_2$ न D_7 त) B (second time) न सत्यजे ($B_{3\,4}$ °जेह) $D_{7\,9\,11}$ $T_{2\,3}$ M समा° (for उपाश्रित) —(l 9) $D_{5\,6}$ T_3 अजेयम् T_3 तु (for च) D_6 अमर्षण M_2 अमर्षण (for अम र्षणम्) —(l 10) M_1 चिन्तयन्नपि $D_{9\,10}$ T $G_{1\,2}$ नानु चापि (for न मुञ्चामि) D_4 T_2 G M_2 C_V इम त्वह, $T_{1\,2}$ M_3 अहं त्विम, M_1 इम गिरि (for अमु त्वहम्) ◎ C_k पर्वतं पर्वतं वै विचिन्त्येत्यन्वय ◎ —l or l 9-10 $D_{3\,11}$ subst

238(A)* समरे विक्रम तस्य बाहुवलेव चिन्तयन्।

—$\tilde{N}_2$ om l 11 —(l 11) $D_{8\,11}$ M_3 [अ]रि (for [आ]ह) B (second time) उद्विग्नमानसश्चाह (for the prior half) M_2 विचराम (for °मि) V B (first time) D_7 वनेपुष्पा (V D_7 °पु श्रा)श्रयेनन (B_1 °मानस D_7 °लोचन) B (second time) वनेपुष्पा ($B_{3\,4}$ °पु श्रा)नायानन (for the post half) —(l 12) D_8 उपरक्तै (for अनु°) $G_{1\,2}$ $M_{1\,3}$ हनूमत् (for हनु°) D_5 हह D_{12} भरे, M_3 (after corr sec m as above) नरै (for वरै) $\tilde{N}_2$ $V_{1\,2}$ $D_{2\,4}$ (B_1 first time) D_7 चराभि हनुमादिभि (B_4 °मप्रमुखै) (metri causa) V_1 $B_{2\,3}$ ($B_{2\,3}$ first time) चरामि हनुमादिभि (hypm.) (for the post half) B (second time) अनुरक्तै (B_1 °रक्तै) महामात्यै (B_1 °त्यै, D_3 °मात्रै) श्रेष्ठैर्वानरै (B_4 °ष्टै)श्च सह —(l 13) $D_{8\,11}$ उपलभ्य तु D_8 उपलभ्ये (for उपलब्ध) B_1 (second time) तु D_4 हि (for च) $\tilde{N}_2$ V B (first time) मित्र हि (V_2 च D_{1-3} मे) $D_{5\,11}$ म श्लाघ्य D_7 [श्ला]घ्ये हि (for मे श्लाघ्य) B (second time) $D_{3\,11}$ सन्मित्रे (for सन्मित्र) B_4 (second time) D_{12} G_3 मित्रवत्सल (G_3 °वत्सल) (for °वत्सल) $\tilde{N}_2$ V $B_{2\,3\,4}$ ($B_{2\,3}$ first time) D_7 कृपालु मित्रवत्सल B_4 (first time) कृपालुर्मित्र वत्सल (for the post half) ◎ C_k सन्मित्र मित्र सर्वमत् ◎ —(l 14) B (second time) त्व नाह, $D_{8\,11}$ त्वां चाह D_4 T_1 G_1 त्वां चाह (for त्वामह) $\tilde{N}_2$ त्व मित्र G_1 त्वा° (for त्वा°) —(l 15) $\tilde{N}_2$ V B (both times) D_3 भ्रातृकस्य रेरिम, $D_{8\,11}$ भ्रातुर्वै वसु (D_6 वच)शालिन (for the post half) —(l 16) $\tilde{N}_2$ V B (first time) D_7 च (for तु) B (second time) तव तु न (for तव राघव) —After l 16 $\tilde{N}_2$ V B (repeats after 238*[r]) D_7 ins. $D_{3\,11}$ ins. after l 20

तस्य तद्वचनं श्रुत्वा सुग्रीवस्य महात्मनः ।
राघवो दुन्दुभेः कायं पादाङ्गुष्ठेन लीलया ।
तोलयित्वा महाबाहुश्चिक्षेप दशयोजनम् ॥ ५०

क्षिप्तं दृष्ट्वा ततः कायं सुग्रीवः पुनरब्रवीत् ।
लक्ष्मणस्याग्रतो राममिदं वचनमर्थवत् ॥ ५१

G. 4. 9. 93
B. 4. 11. 86
L. 4. 8. 49

238(B)* क्रियमाना प्रीतियुक्तानां सुहृदां सुहृद प्रति ।
कातर हृदय राम प्रलय नाधिगच्छति ।

[(l. 1) B2 (first time) प्रतियुक्तानां, D11 च सु° (for प्रीतियुक्तानां). V3 सुहृदो, B2 (first time) सुहृदानां (sic); D7 illeg. (for सुहृदां). —B2 (first time) om. l 2. —(l. 2) V1 B1.2 (B1.3 first time) नाम (for राम). B1,2 (both first time) प्रलक्षं, B4 (second time) शुशुभ (sic) (for प्रलय). V3 [अ]मितच्छति, D11 [उ]प° (for [अ]धि°).]

—Ñ2 V B2.3.4 D7 cont.:

238(C)* यथैव तुल्यामि स्वां तव मे क्षन्तुमर्हसि ।
अवश्य हि मया चेद स्वबल तव तस्य च ।

[(l. 1) Ñ2 यादव (sic); V2 यक्षेत्त, D7 यदेव (for यथैव). G(ed.) तोल्यामि (sic) (for तुल°). V1 तस्व, B1.2 तेन (for तव) —(l. 2) V2 अएष्व (sic) (for अवश्य). V1 बल च; V2 सुबल (for स्वबल). B4 तव वा तस्य वा बल (for the post. half).]

—D3.11 cont. after 238(B)*, B1.2.4 cont. after 238(B)* [1.].

238(D)* निर्भिद्यावदि बाणेन सालानेतान्सु सहितान् ।
वालिन समरे हन्तु समर्थः स्यात्ततो भवान् ।

[Cf. 4.11.49. —(l. 1) D3.11 यदि भेत्स्यसि (D11 °ति) (for निर्भिद्यावदि) B2.3 निर्भिद्य यदि रामेण (B3 बाणेन) (for the prior half). B4 शालान्, B1.4 सहतान् (for सहितान्). D3.11 तालानहाय राघव (for the post. half) —(l 2) D3 भवानिति (for ततो भवान्).]

—B4 (first time) om l. 17-18. —(l. 17) T3 G2.3 M3 त्वा (for त्वां). B1 (first time) सत्तव त्वां न (by transp.). Ñ2 V B2.3 (B2.3 first time) D7 च राघव (B2 °व), D3.11 न शीलये, D9 न भापये (sic) (for न भीषये). B1 (first time) नावमेने (sic) च राघव (for the post. half). —(l. 18) D6 भीतम् (for भीमेषु). B4 (second time) D6.8-10 T1 च (for तु). G1 भीतोसि (for भीमेरतु). Ñ2 V B1-3 (B1-3 first time) D7 च यते (for कलित) —(l. 19) D6.8-10 T1.2 G2 M3 राघव ते बाणी, D6 T2 G1.3 M1.2 राम भवद्वाणी (for राम तव श्रीणि). B2.3 (both second time) आदृति (for आकृति). 𑀰 Cg कामविति बाणी पयस्य वनानाम् ।, Ck °ते पाणी शाल्यपरिच्छिणेचार्थे ।, Ct : बाणे वाक्यिशीपया 𑀰 —(l. 20) B1-3 (all second time) नत्, D6 भवत् (for परं) G1 [अ]चल (for [अ]नलग्.).]

—After l. 20 of 238*, Ñ2 V B D7 cont. 246*, while D7.11 cont. l 4-5 only of 246* after 238(D)*.

50 ᵃ) Ś1 D1-4.11-13 श्रुत्वैवं (D1.2.13 तथैवं: D3.11 यथैवं) सुपतरजस्य; Ñ1 तस्यैव सुपवस्तेन; Ñ2 V B D7 यथेदं (Ñ2 V2 D7 °थैवं, V3 °थैन) वदतस्तस्य. —ᵇ) Ñ1 महात्मनः D11 च तत्क्षणात् (for महात्मनः). —After 50ᵃᵇ, D5.6.8-10 S ins, D3.11 ins. after 4.12.1ᵃᵇ, while Ñ2 V B D7 ins l. 1-2 after 4.12.1ᵃᵇ and subst. l. 3 for 4.12.1ᶜᵈ:

239* स्मितपूर्वमथो रामः प्रत्युवाच हरिं प्रभुः ।
यदि न प्रत्ययोऽस्मासु विक्रमे तव वानर ।
प्रत्ययं समरे श्लाघ्यमहमुत्पादयामि ते ।
एवमुक्त्वा तु सुग्रीवं सान्त्वं लक्ष्मणपूर्वजः ।

[(l. 1) Ñ2 V B D7 इदं, D3.11 ततो (for अथो). Ñ2 V1 B1-3 D7 कपीश्वरं; D3.11 हरीश्वरं, D6.8-10 T1.2 G2 हरिं प्रति (G3 °भुः), T3 हरिप्रभुं (for हरिं प्रभुः). V2.3 B4 सुग्रीव प्रत्ययापन्न (for the post. half). —(l. 2) D3.11 [ऽ]स्माक (for ऽस्मासु). Ñ2 V1 B1-3 D7 विषये (for विक्रमे). —(l. 3) D7 प्रलय (for प्रत्ययं). Ñ2 V1.3 B T1.2 G2 समर- (for समरे). Ñ2 V B1-3 D3.11 अथम्, B4 इमम् (for अहम्). D3.11 वः (for ते). V2 उत्पादये तव, B1-3 उत्पादयामि वै (for °मि ते) —(l. 4) G2 [अ]थ, M1 स (for तु). D3.11 वाक्य (for सान्त्व). D6.8-10 सान्त्वयल्लक्ष्मणाग्रज (for the post half).]

—Then G2 cont. 240*

—D11 om 50ᶜ⁻ᶠ —ᵈ) Ś1 D13 ताडयन्; Ñ V B D1-4.11.13 G1 तोलयन् (for लीलया). —After 50ᶜᵈ, V1 repeats 48 —ᵉ) Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 स लीलया महावीर्यः; Ñ2 V B D7 लीलयैव तदा रामः; G2 पुनश्च लीलया रामः. —V3 illeg. for 50ᶠ. —ᶠ) Ñ2 B D2.7 शतयोजनं. Cv r as in text for ᶜᵈᵉᶠ —After 50, Ś1 Ñ V B D G1.2 M1.3 ins, while G2 cont after 239*.

240* असुरस्य तनु शुष्कं पादेनैकेन राघवः ।

[D11 वालपर्णे (for असुरस्य). D3.11 तु त शुष्क (for तनु शुष्कं). D3.6.8-11 G M1.3 पादाङ्गुष्ठेन (for पादेनैकेन) D6.8-10 G1.2 M2 वीर्यवान्, G3 लोलयन्, M1 लीलया (for राघव).]

51 ᵃ) Ś1 Ñ V1.2 B2 D1-4.11-13 दृष्ट्वा तु (V1.3 च) तं; V2 B1-3 दृष्ट्वा च (V2 तु) तत्; D7 च दृष्ट्वा तं, G2 M1 दृष्ट्वा पुन (for दृष्ट्वा तत). —ᵇ) G2 M1 रामम् (for पुनर्). Ś1 D1.2.4.11-13 पुनरेव हि; Ñ2 V B D7 प्लवगेश्वर (for पुनरब्रवीत्). —D8 om 51ᶜᵈ. —ᶜ) Ś1 Ñ1 D1,3.4.11.12 [अ]ग्र (D4 [अ]तु)लं वीरम् (for [अ]ग्रतो रामम्). —After 51ᶜ, D8-10 T2 G2 M1 ins.:

G 4 9 94 B 4 11 87 L 4 8 50 आर्द्रः समांसप्रत्यग्रः क्षिप्तः कायः पुरा सखे ।
लघुः संप्रति निर्मांसस्तृणभूतश्च राघव ।
नात्र शक्यं बलं ज्ञातुं तव वा तस्य वाधिकम् ॥ ५२

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे एकादशः सर्गः ॥ ११ ॥

241* तपन्तमिव भास्करम् ।
हरीणामग्रतो वीरम्

[D4 G2 om from l 2 up to 51ᵈ —(l 2) M1 चाग्रतो राघवम् (for अग्रतो वीरम्)]

—ᵈ) Ś1 Ñ V B D1 2 3 4 5 7 11–13 M1 3 Cv समपीवत्, G1 as in text (for अभवत्) ❁ Ck उक्तमात्र हरिं सुग्रीवं प्रभू राम भूयोऽप्यधिक श्रुत्वा चाक्षम तोलनमथवानुपपत्तिमदिद वचनमभ्यधीदिति अनुपपत्त्यमय इति शेष ❁ —After 51 Ś1 D1 2 4 11–13 ins

242* सदेहो मम सञ्जातस्तन्मे निगदत शृणु ।
सौहृदादनुमिच्छामि राघवेद् विशेष च ।
महाबलस्यासुरस्य दुन्दुभेश्चरणेन हि ।

[(l 1) D13 निगदित (sic) (for °दत) —(l 2) D4 त D11 12 तव (for च) D4 निवेदत (sic) D13 निवेषत (for विशेष च) —D11 om l 3 —(l 3) D13 महाबलस्य (for °बलस्य) D1 1 12 द (for हि)]

—After 51 Ñ2 V B D7 ins while D4 8–10 T2 ins after 52ᵃᵇ, whereas D4 T1 3 G M ins after 52ᶜᵈ

243* परिश्रान्तेन मत्तेन भ्रात्रा मे वालिना तदा ।

[V2 illeg from त्तेन upto तदा Ñ1 V1 3 B D5 पुरा D7 यथा (for तदा)]

52 ᵃ) D4 मत्याय (for प्रत्यग्र) —ᵇ) B2 illeg for क्षिप्त Ñ2 V B D7 तथा (for पुरा) D4 क्षिप्त (for सखे) —After 52ᵃᵇ, D4 8–10 T2 ins 243* —ᶜ) D4 reads लघु in marg V2 B2 निर्मांस (for निर्मांसस्) —ᵈ) B1 3 स्थूलभूतश्च D8 11 शुष्क° (for तृणभूतश्च) Ñ1 V B D7 शुष्कक (for राघव) —For 52ᶜᵈ, Ś1 Ñ1 D1 4 8 11 subst

244* सांप्रतं लघुनिर्मांसः क्षिप्त कायस्तथाय वै ।

[(l 1) D1 निर्देश (sic) D8 11 -निर्मांसो (for -निर्मांस°) D8 11 क्षिप्त कार्ये (for क्षिप्त° कायस) Ś1 पुरा सखे, D1 यथा तो D13 तथाय वै (for स्तथाय वै)]

—After 52ᶜᵈ, D8 8–10 T2 ins while D4 T1 3 G M ins 243* and then cont

245* क्षिप्त एव प्रहर्षेण भवता रघुनन्दन ।

[T1 3 G2 M1 3 क्षिप्तम् (for क्षिप्त) D5 G1 Ck यत (for एव)]

—D8 reads from तु in 52ᵉ up to 52ᶠ in marg —ᵉ) D8 11 नात्र, D7 तत्र D11 न वै (for नात्र) —ᶠ) V2 रामस्य (for वा तस्य) D7 साधिके D13 तव वाधिके तस्य वाधिक (hypm) —After 52 Ñ2 V B1–3 D7 read 49 (preceded by l 5–8 and 11–12 of 238*) —After 52 D1 4 8 11 S ins Ś1 Ñ1 D1–4 11–13 ins l 3 only after 52 then D1 11 alone cont l 4–5 after 238(D)* V2 V B D7 cont after l 20 of 235*

246* आर्द्रं शुष्कमिति ह्येवमनुमहाय संस्थरम् ।
स एव समायतस्तत तव तस्य च यद् ।
मार्गेके तु निमित्त भवेद्धर्मविवेकदम् ।
दृष्ट्वैतं कार्मुके सज्य हस्तिहस्तमिवायतम् ।
मोरणपूर्णमायम्य विस्फारस्व महारवम् । [5]
इमे हि साले प्रहितस्त्वया शरो
न सप्तवोऽप्यासि विदारयिष्यति ।
ततो विमर्दोन मम प्रियं ध्रुव
कुरुष्व राजात्मज वालिनो मृधा । [10]
यथा हि नाम तु वर समा रवि
र्यथा हि शैले हिमवानसत्रिषु ।
यथा चतुष्पात्सु च केसरी वर
स्तथा नरणामसि विक्रमे वरः ।

[N2 V B D7 om l 1–3 —(l 1) D2 10 आर्द्र G1 M3 आर्द्र (for आर्द्रं) M2 शुष्क (for शुष्कम्) —(l 2) G3 तावत् (for तत) D6–10 Cv t बल T3 बले ते (hypm) Ck tp as above (for बले) —(l 3) Ś1 N1 D1 4 11 12 तालाने (D3 थाली ने [sic])ताथ D6 शालमेक (for गाल्मेक) Cg निभिद्या (for निर्भिद्य) D8 8–10 Cm t विनिर्भिद्य M3 विनिर्भिद्य (for तु नि°) Ś1 D12 शक्तिं (for चक्तिर्) D6 बलाढ्ये D6 बलाढ्ये ※ Cm सालमेक विनिर्भिद्य मवेद्यस्ते बलाढ्ये । एक माल विनिर्भिद्य बलाढ्ये प्रथमादिवचन व्यक्ते भवेत् अवेतागित्यर्थं ※ —After l 3 Ś1 D1–4 11–13 ins.

246(A)* तव या तस्य वा राजन्ननुज्ञातुमर्हसि ।
जवाय मम दुर्धर्ष व्यासिद्धन्यस्य च ।

[(l 1) D12 वानरस्य वै (for वा तस्य वा) D1 2 13 अनुज्ञातुम् D12 अपि° (for अनुज्ञातुम्) —D3 om l 2]

—Thereafter D5 ins l 14–72 of App I (No 9)
—After l 3 D6 ins a passage relegated to App I (No 8)

—(l 4) N2 V B D7 तत्तुल्या D3 11 तुल्येव (D11 °व) D4 G1 कुल्येक T3 G2 M1 3 कुल्येन (for कुलेन) D11 G1 सज्ज (for सत्त्व) Ñ2 D5 8 10 T3 [अ]पर V1 [उ]द्धत D3 [आ]नत D6 T1 3 G2 M Cl [आ]तत D11 [उ]त्तर (for [आ]यतम्) —(l 5) D8 12 आनम्य M3 आसाद्य (for आवम्य) N2 N3 V B D7 आयणमूल्गाद्य (for the prior half) N2 V B D2 7 11 M1 विसृज्य (for विसृज्य) —(l 6) Ñ V V B D2 7 11 M1 विसृज्य स्व (for विसृज्य) —(l 6) Ñ V B1 3 D2 इमाहं B4 अय (for इम) V1 न G1 M1 3 तु (for हि) N V B शालान् D6 शाल D7 तालान् G3 सालॉ (sic) (for साल) K(ed) Cg सहितस् (for प्रहितम्) ※ Cg महित राहित मसो वा हितततयो १ इति मतेप ※ —(l 7) V1 G3 गे (for एव) V1 3 °निपातयेद्भुव D6 निपात° D8 निपात (for निपात°) N2 D7 न मशयोस्ति प्रविनाशयेद्ध्रुव V3 विध्यसि (for विनाश°) N2 D7 न मशयोस्ति प्रविनाशयेद्धुव V3 B4 न सशयो (B4 °य) निव विनिपातिष्यति B1 3 निपात्य (B1 °यो) भियति निष्पनिष्यति —(l 8) B4 निर्भेत (for निर्भेत्त) G3 तव (for मम) V B D4 वचो (B रथे) मम प्रिय (for मम प्रियं ध्रुव) N2 मल * **** मम प्रिय (illeg) —(l 9) V1 3 राजन्नु D4 8 10 T3 राजपति D4 G3 M1 राजमम (M1 °मि) (for राजमन) V3 3 B1 3 शापितो G(ed) शापितो (for शापितो) B4 कुरुष्व शीघ्र शुभगापितो मया ※ Cm मया शापितोऽसि राजन् मम प्रिय कुरुष्वेति सवप ※ —V2 om l 10 13 —(l 10) M1 तु (for हि) M3 रवि (for वर) —(l 12) M3 चतुर्गाप् (for चतुष्टयम्) D6 म (for च) D6 परस् (for वरम्) —(l 13) D6 M1 तुणं (D6 नरा)णामपि (for नराणामसि) D6 T3 भवान् G3 नर (for वर) —For l 10–13 Ñ2 V1 3 B (repeating [var] after l 72 of Appendix I [No 9]) D1 subst while D5 (after l 72 of App I [No 9]) 11 ins after 246(A)*

246(B)* इतीव कातुरस्यवचः विचिन्तयन्
बल च वालिप्रभव स वानर ।
न वेद रामस्य स पौरुष ध्रुव
सुरासुरैरप्यविपक्षमाहवे ।

[(l 1) B (second time) भवीव (for इतीव) B1 (first time) विचिन्तया (for विचिन्तयन्) D5 11 इतीव कातुरस्य (D11 °व)ल विनस्यन् —(l 2) B (second time) D5 11 बलेन (D5 11 गयेन) वालिप्रभवेण (B5 4 D5 11 °न) वानर —(l 3) N2 नारन् (sic) (for न वेद) B(second time) अव पराक्रम, B4 (first time) भव स पौरुष (by transp) D5 11 स पौरुष महत् (for स पौरुष ध्रुव) —(l 4) B1 2 (all second time) सुरेश्वरैर् (for सुरासुरैर्) N2 V1 3 B2 (first time) अप्यनिमद्यम् B4 (second time) अप्रविद्धम् (for अप्यविपक्षम्) B5 (second time) अमरे (for आहवे) D5 11 सुरा (D5 महा) सुराणामविपक्षमाहवे]

Colophon Ś1 D1 4 12 om —*Sarga name* N1 दुंदुभि** (illeg) N2 दुंदुभिवृत्तान्तकथनं V1 वालिपराक्रम कथन दुंदुभिवृत्तान्तनिवेदनं V2 3 दुंदुभि (V2 2 **)वृत्तान्तनिवेदन B दुंदुभ्यु (B4 °भेर) पाख्यान, D2 3 13 सुग्रीववाक्य D11 सुग्रीवचिन्तन —*Sarga no* (figures words or both) N1 V1 B2 3 D2 om N2 V3 B3 D1 10 B4 9 D11 7 D12 8 —After colophon D5 11 ins l 3 20 of 238*, while G concludes with श्रीरामाय नम

१२

G 4 11 1
B 4 12 1
L 4 8 33

एतच्च वचनं श्रुत्वा सुग्रीवेण सुभाषितम् ।
प्रत्ययार्थं महातेजा रामो जग्राह कार्मुकम् ॥ १
स गृहीत्वा धनुर्घोरं शरमेकं च मानदः ।
सालानुद्दिश्य चिक्षेप ज्यास्वनैः पूरयन्दिशः ॥ २
स विसृष्टो बलवता बाणः स्वर्णपरिष्कृतः ।
भित्त्वा सालान्गिरिप्रस्थे सप्त भूमिं विवेश ह ॥ ३
प्रविष्टस्तु मुहूर्तेन रसां भित्त्वा महाजवः ।
निष्पत्य च पुनस्तूर्णं स्वतूणीं प्रविवेश ह ॥ ४
तान्दृष्ट्वा सप्त निर्भिन्नान्सालान्वानरपुंगवः ।
रामस्य शरवेगेन विस्मयं परमं गतः ॥ ५

12

D1 4 11 12 cont the previous Sarga M1 begins with श्रीरामाय नमः

—Before Sarga 12 B ins a long passage relegated to App I (No 9)

1 a) Ś1 D1 12 एवं तु, Ñ2 V B D7 तस्य तद्, D1 4 11 13 G1 3 एतत्तु Cg K as in text (for एतच्च) —b) Ś1 Ñ1 D1 2 4 5 8 10 12 13 सुग्रीवस्य D1 3 M3 सु भाषित (for सुभाषितम्) Ñ2 V B D7 सुग्रीवस्य महात्मनः —After 1ab, D1 11 ins 239*, while Ñ2 V B D7 ins l 1–2 of 239* after 1ab and subst l 3 of 239* for 1cd —c) Ś1 D1 13 तत्प्रत्यय, D13 महातेजो (for °जा) —d) Ñ1 रामो धनुरथाग्रहीत्

2 a) D13 गृहीत्वा च (for स गृहीत्वा) Ñ2 V B D1 दिव्यं (for घोरं) —b) Ś1 Ñ1 D1–4 12–13 G1 M1 राघव (for मानद) Ñ2 V B D7 शक्रचापसमद्युतिं —c) Ś1 D1–4 12 13 तालान्, D1 8–10 T1 G M1 3 सालम्, D6 शालम्, D12 तालम् (for सालान्) Ñ1 तानुद्दिश्य स चिक्षेप —d) Ś1 D1 3 4 12 13 पूरयिष्यन्स्वनैः (D1 3 13 °स्वनैः) दिशः (D1 °शः) Ñ1 पूरयित्वा दिशः स्वनैः D1 11 G1 पूरयन्प्रस्वनैर्दिशः, D1 8–10 T1 G1 पूरयन्स स्वनैर्दिशः —For 2cd, Ñ2 V B D7 subst

247* मुमोच बाणं सचाप सा(Ñ2 ता)लानुद्दिश्य राघवः ।

—After 2 Ś1 D1 13 ins

248* सृष्ट्या पीडितः शेषः सत्योऽपि सदाभवत् ।

3 a) B1 परिसृष्टो, Dt स नि° (for स वि°) B1 मायना (for बल°) D13 सृष्टो बलवता बाण —b) D12 पुंख (for बाण) Ñ2 V B D1 7 11 हेम (for स्वर्ण) Ś1 Ñ1 D1 4 12 13 वि(D1 सु)भूषित (for परिष्कृत) —c) Ś1 Ñ D1–4 8 11–13 तालान्, V B D1 7 शालान् (for सा°) Ś1 B1 D12 13 M1 गिरिश्रेष्ठ Ñ V B1 2 D1–4 7 12 गिरिं चैव D1–10 Cm1 गिरिप्रस्थे Cg as in text (for गिरिप्रस्थे) —d) Ś1 Ñ V B D1–4 11–13 प्रविवेश रसातले Cg सालानिति । सप्त सालान्भित्त्वा गिरिप्रस्थं गिरिं प्रथमतलं भूमिं विवेश । इत्यर्थे सुरगमिषुरपि ' सालान्सप्त सगिरीन्सरसातलानिति " सक्षेपे च गिरिं रसातलं चैव इति । अन्यस्त्वपपाठ — After 3 D1 4 ins

249* स तान्सप्त महातालानृष्यमूकं च पर्वतम् ।
मेदिनीं च विनिर्भिद्य प्रविवेश रसातलम् ।

[(l 1) D1 तालांश्च (subm) (for महातालान्)]

4 a) Ś1 Ñ1 D1–4 11–13 स(D12 स) प्रविश्य, D1 8 10 M1 सायकस्तु T1 2 प्रविष्टश्च (for प्रविष्टस्तु) —b) D1 8 10 सालान्, D6 T2 M1 Cr m g धरां, D1 तालान्, Ck as in text (for रसां) D6 महावार T1 शरोत्तम (for महाजव) Ś1 Ñ1 D1–4 11–13 हत्वा भू वा गमो(Ñ1 °हा)जव —c) D3 निष्पत्याथ, D11 वि पपात, M1 स निष्पत्य (for निष्पत्य च) D7 11 ततस्(for पुनस्) D8–10 Ct तूर्णं (for तूर्णं) —d) D1 8–10 M1 Ct तमेव D6 स्वतूणीं T1 M1 स्वस्थाने (for स्वतूणीं) T1 पुनरागमत् T1 निपपात ह T1 Ck पुनराविशत्, M1 प्रविवेश हि Cr m धरां भित्त्वा स्थाने तूणीरे पपातेति योजना — For 4 Ñ2 V B D7 subst Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 subst l 2 for 4cd

250* स तु हत्वा स्वरूपेण तत उत्पत्य सायकः ।
आजगाम पुनस्तूर्णं रामस्यामिततेजसः ।

[(l 1) Ñ2 D7 हत्वा रुपेण B1 स हत्वा° (for हत्वा स्व°) B1 तूर्णम् (for तत) —(l 2) Ś1 Ñ1 B1 D1 4 12 13 पुनर्वेग (for °स्तूर्णं) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 रामस्य(D1 °स्य) क्षिप्रकर्मण (D1 °कारिणः) (for the post half)]

5 V1 moth eaten for 5a —a) D1 निर्भिन्नान् (for निर्भिन्नान्) Ś1 D13 ततो दृष्ट्वा स निर्भिन्नान् B1 दृष्ट्वा सप्त शरैर्भिन्नान् B2 3 दृष्ट्वा स सप्त वै भिन्नान् —b) Ś1 Ñ D1 4 12 13 तालान् V1 3 B D1 7 शालान् Cg as in text (for सालान्) D1 11 गिरिं भूमिं च दारितां —c) Ñ2 D7 बाण (for शर) Ś1 D1 4 12 13 मोक्षेण (for वेगेन) Ñ1 रामस्य मोक्षेण —After 5 Ś1 Ñ1 V B D1–4 11–13 ins

251* दृष्ट्वा तं तु कृतं कर्म सुग्रीवः प्रमुदितः तदा ।
भ्रातृ हन्तारम्भ दृष्ट्वा राघवं प्रणतोऽभवत् ।

[(l 1) V2 3 B1 दृष्ट्वा D7 11 दृष्ट्वा तत् (for दृष्ट्वा तं तु) Ñ2 D7 महत्कर्म V1 B1–4 स कर्म (for कृतं कर्म) D1 1 संहृष्टः (for प्रमुदितः) Ś1 D1 1 3 Ñ1 V1 B1 4 D7 8

स मूर्ध्ना न्यपतद्भूमौ प्रलम्बीकृतभूषणः ।
सुग्रीवः परमप्रीतो राघवाय कृताञ्जलिः ॥ ६
इदं चोवाच धर्मज्ञं कर्मणा तेन हर्षितः ।
रामं सर्वास्त्रविदुषां श्रेष्ठं शूरमवस्थितम् ॥ ७

सेन्द्रानपि सुरान्सर्वांस्त्वं बाणैः पुरुषर्षभ ।
समर्थः समरे हन्तुं किं पुनर्वालिनं प्रभो ॥ ८
येन सप्त महासाला गिरिर्भूमिश्च दारिताः ।
बाणेनैकेन काकुत्स्थ स्थाता ते को रणाग्रतः ॥ ९

G 4 12 5
B 4 12 9
L 4 8 63

V3 B1 तत्, D3 11 च (for तत्) D1 द्रुमाटे कर्णो सुग्रीव स कीदश तु ताहा —(l 2) B1 3 कृताञ्जलिः (for कृताञ्जलिः)]

—Thereafter Ñ2 V B1 D7 cont , B1-3 ins after 7 while Ś1 Ñ1 D1 2 4 13 ins only l 1-2 and D13 ins l 1 only after 7

252* राम विश्रसौवीर महेन्द्रवरुणोपम ।
अहो ते चापमुक्तस्य सायकस्य महद्बलम् ।
पूर्वमेव मया राम शङ्कितस्त्वं नरर्षभ ।
महता तेजसा युक्तो गूढोऽग्निरिव दारुषु ।
नाभवन्मम विश्वासो ह्यभिजानाति राघव । [5]
समर्थस्त्वं काकुत्स्थ धनुष्यप्रबले मतौ ।
यथा हि तेजस्विवरो दिवाकरो
यथा नगानां च वरो हिमालयः ।
यथोदधीनां च वरो महार्णव
स्तथा नराणामसि विक्रमे वरः । [10]
न वृत्रशत्रुर्न यमो न चासुरो
न सर्वयक्षेश्वरो धनेश्वरो विभुः ।
न पाशहस्तो वरुणश्च ते समो
न मारुतो नैव च हव्यवाहनः ।

Colophon

[(l 1) In V1 letters from श्री up to क्र are moth eaten Ś1 D11 -माहर V1 श्रीगीर्ष D1 4 7 गोदीर D1 13 गौडीर्ष (for ‑वीर) —(l 2) In V1 letters from हो up to च are moth eaten Ś1 D1 2 4 13 ते युक्त Ñ1 तथाप (for ते चाप) Ś1 Ñ2 D1 2 4 13 शरस्य तु (for सायकस्य) —(l 3) V3 illeg for the post half —(l 4) V3 illeg for महता तेजसा —D7 om l 5-6 —(l 6) Ñ2 V1,3 धनुष्यके (for °ब्ल) —(l 7) Ñ2 D7 च (for हि). Ñ1 B1 2 तेजस्सु (for तेजस्वि) V3 illeg from स्वि up to वरो —(l 9) V3 illeg from थो up to वरो B4 नदीनां (for [उ]दधीनां) Ñ2 D7 महार्णवो वरः (by transp) —(l 11) Ñ2 नरेश्वरो V1 न चासुरा B1-3 न चासुरो (for न चासुरो) —(l 12) D7 मय (for सर्व) —(l 14) B1-3 वै न च (for नैव च)]

Colophon —*Sarga name* Ñ2 V1 3 B1 शालभेद, V1 शालवध B1-3 शालभित्त्वं —*Sarga no* (figures words or both) V1 D1 om Ñ2 V3 B1 2 12 V4 B4 D7 11]

6 V3 illeg for 6ab —a) Ñ2 D7 ह्यपतद् —b) Ñ2 V1 3 D7 मूर्धज (for भूषण) B प्राणश्रीकृतमूर्धज (sic) —B1-3 repeat 6c-7 after 252* —c) Ś1 Ñ1 B1-3 (B1-3 first time) D1 2 4 13 14 प्रणतप्रीतो, Ñ2 V B (B1-3 second time) D1 7 13 विपुलप्रीतो (for परम प्रीतो) —d) D6 कृताञ्जलि

7 B1-3 repeat 6c-7 after 252* —a) Ñ1 V1 B1-3 (B1-3 first time) D1 3 13 प्रोवाच (for चोवाच) Ś1 Ñ1 B1-3 (B1-3 first time) D1 3 4 12 13 हेलश्री, Ñ2 V B (B1-3 second time) D7 वचनं, D7 11 M1 धर्मिष्ठ (for धर्मज्ञं) —b) Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 G3 विस्मित B1 3 (all first time) तोषित (for हर्षित) Ñ2 V B (B1 3 second time) D7 पुनरेव कपीश्वर —c) V1 B1-3 (B1 3 first time) D1 3 4 6 13 विदुष Ñ2 V B (B1 3 first time) -सपत्न (B1 °त्त), G3 -कुशल (for विदुषां) —d) D7 13 स्थैरम् (for शूरम्) D1 अपि (for अव) Ñ2 V B (B1-3 second time) D7 श्रेष्ठं सर्वधनुष्मता —After 7 Ś1 Ñ1 D1 2 4 13 ins l 1-2 D13 ins l 1 of 252*

8 Ñ1 om 8 Ś1 D1 13 transp 8ab and 11cd D1 4 13 transp 8 and 11 —a) Ñ2 अपि (for अपि) Ś1 D1 4 12 सत्ये, D7 13 साक्षात् (for सर्वांस्) —b) V3 illeg D7 11 त्वद् (for त्वं) B4 D1 4 7 पुरुषर्षभ (for °भ) —D1 om 8cd —c) Ś1 D1 4 7 12 13 जेतुं (for हन्तुं) —d) Ś1 Ñ1 V B D1-4 7 11-13 M1 रणे, G3 प्रति (for प्रभो) —After 8 Ñ2 V B D7 ins

253* यदि वालिसहस्राणां सहस्रं पार्थिवात्मज ।
समर्थोऽसि रणे हन्तुं किमुतैकमरिंदम ॥

[(l 1) B1 सहस्रं (for सहस्रं) —(l 2) V1 नृप (for हन्तुं)]

while D4(om l 5) 11 ins

254* न देवा न च गन्धर्वा नासुरा न महोरगाः ।
न राक्षसा न चाप्यन्ये राम तुल्यबलास्तव ।
तेजस्विषु यथा सूर्यो नगेषु हिमवान्यथा ।
चतुष्पात्सु यथा सिंहस्तथा नृषु भवान्वरः ।
अहो ते भुजमुक्तस्य शरस्य सुमहद्बलम् । [5]

9 D11 om 9-10 —a) Ś1 Ñ V1 3 D1 4 6 12 -ता ला , V3 B शाला, D1 3 ताला (for साला) —b) Ś1 D1 4 4 13 क्षिति (for गिरिर्) Ś1 D13 शैलाश्च D1 4 शैलश्च (for भूमिश्च) D1 2 दारित (for °ता) Ñ1 पर्वतक्षिति दारिता , Ñ2 V B1 3,4 D7 शैलोर्वी दानवास्थित (V B4 D7 °स्थि च), B2 शैलोर्वी धरणी तथा —c) Ñ2 V B D7 शरेण निशितेन —d) T1 स्थास्यते (for स्थाता ते) Ś1 Ñ1

G 4 12 6
B 4 12 10
L 4 8 64

अद्य मे विगतः शोकः प्रीतिरद्य परा मम ।
सुहृदं त्वां समासाद्य महेन्द्रवरुणोपमम् ॥ १०
तमद्यैव प्रियार्थं मे वैरिणं भ्रातृरूपिणम् ।
वालिनं जहि काकुत्स्थ मया बद्धोऽयमञ्जलिः ॥ ११
ततो रामः परिष्वज्य सुग्रीवं प्रियदर्शनम् ।
प्रत्युवाच महाप्राज्ञो लक्ष्मणानुमतं वचः ॥ १२
अस्माद्गच्छाम किष्किन्धां क्षिप्रं गच्छ त्वमग्रतः ।
गत्वा चाह्वय सुग्रीव वालिनं भ्रातृगन्धिनम् ॥ १३

D4 11 12 क (D11 न) रपरता तेमगरे रणे, Ñ2 V B D7 सम (D7 स*)र्थेहतस्य क पुमान् (B1 सम), D* क स्थास्यस्यप्रतो रणे D3 कस्ते स्थातास्रतो रणे

10 D12 om 10 (cf v l 9) Ñ1 om 10-11. —^{a}) G2 समूत् (for अद्य) —^{b}) D4 रतिर् (for प्रीतिर्) V3 illeg for रद्य परा मम M1 अत्र (for अद्य) D3 [अ]तुला, D5 (marg also) वरा (for परा) —After 10^{cd}, Ñ2 V B D7 ins

255* अद्य मन्ये विनिहतं वालिनं युद्धदुर्मदम् ।
[B1 मने (for मन्ये) B4 वन (for युद्ध)]

—^{d}) B4 om महेन्द्र —After 10 Ñ2 V B D1 7 ins

256* उद्युक्तेभ्योऽपि देवेभ्य समरे नास्ति मे भयम् ।
[V3 illeg for the prior half V3 न हि (for नास्ति) D3 मत्युकेभ्यो रणे वीर देवेभ्योपि स ते भय]

11 Ñ1 om 11 (cf v l 10) D2.4 12 transp 8 and 11 —^{a}) Ś1 Ñ2 V B D2 7 11-13 तद्, D1 वद्य, M1 त्वम् (for तम्) V1 3 B1-3 अस्य (for अद्य) D4 सुहृदैव (corrupt) —^{b}) D4 रौद्रण (sic), D12 स्वैरिण (for वैरिण) —After 11^{ab}, B4 ins 259*.—Ś1 D1 12 transp 8^{cd} and 11^{cd} B4 om 11^{d} —^{d}) Ñ2 V B1-3 D1 दत्तर मयवानिव (B1 [m also] मद्नो यथा)

12 B4 om 12-13 D5 reads 12^{ab} in marg —^{a}) Ś1 परित्यज्य (for °ष्वज्य) —^{b}) Ś1 Ñ V B1-3 D4 6 7 11 12 प्रियवादिनं, D12 प्रतिवादिन —^{c}) D4.11 महातेजा (for °प्राज्ञो) —^{d}) Ś1 Ñ2 D2.11 12 -मतो, Ñ2 D8-10 Ct -मतं, M1 -मतो, Cg as in text (for मतं) D4 लक्ष्मणासु मतश्च च

13 B4 om 13 (cf v l 12) —^{ab}) D1 तस्माद्, T2 भाव (for अस्माद्) T1 G2 M2 3 गच्छेम, T2 गच्छाम (for गच्छाम) D2 शीघ्रं (for क्षिप्रं) —For 13^{cd}, Ś1 Ñ1 D1 3 4.11-13 subst

257* अहं गच्छामि किष्किन्धां सुग्रीव त्वं मयाग्रतः ।
[Ñ1 मां गच्छाम (for अ॰ गच्छामि) D4.11 वै यया (for अग्रतः)]

while Ñ2 V D1-3 D5 subst

258* अहं गच्छाम सुग्रीव किष्किन्धां वालिपालिताम् ।
[V1 3 B2 गच्छामि (for गच्छाम)]

—^{c}) D2 अह्वय Ñ2 V B1-3 D1 सुग्रीव (for सुग्रीव) Ś1 आह्वयस्व शीघ्र त्व, Ñ1 D1 3 4.11 12 गच्छ सुग्रीव [D12 °सु] शीघ्र त्व, G1 त्व आह्वयस्व सुग्रीव —^{d}) Ñ2 V B1-3 D1 वैरिण (for वालिन) Ś1 वालिन, Ñ2 V B1-3 D1 -रूपिण D2.7 13-वाधिनं D4 वाहिन, D11 -रूपिनं, Cv m g k t as in text (for गन्धिनम्) —After 13 V1 3 B2.3 D7 ins while Ś1 Ñ1 D1-3 11-13 cont l 15-16 only after 261*, Ñ2 V2 B1 D3 ins l 17-18 only after 13 B4 ins after 11^{ab}

259* ततो विष्कम्भमेवैन प्रयुद्ध च त्वया सह ।
हनिष्यामि यथामित्र बाणेनैकेन वालिनम् ।
भास्करात्त्व समुत्पन्नो धैर्यतश्चापि तादृश ।
प्रवृत्तप्रतनुश्चासि सर्वथा जेष्यसे रिपुम् ।
नाप्रहृष्टो हि विजय पुरुषो बलवानपि । [5]
विग्रहेषु प्रपन्नेषु सुग्रीव श्रमयान्वितः ।
अपापानिह पश्यामि दृश्यन्ते ये तु सयुगे ।
पुरुषाणां यथाधाय तङ्कुनेभ्याहता वने ।
सदाह्वाननिमित्त त्व नर्दस्व नदतो पर ।
नर्दतो हि तव श्रुत्वा न वाली मर्षयिष्यति । [10]
नर्दमानस्य ते वाली श्रुत्वा नादमनुत्तमम् ।
यत्र तत्र गतो वीर समभिक्राम्यति त्वराम् ।
स निशाम्य तत क्रोधान्निष्पतिष्यति वानर ।
निष्क्रान्तं तं शरेणाशु व्यासयिष्यामि जीवितात् ।
जीवितेनापि मे कार्यं सुग्रीव भजत प्रियम् । [15]
तुल्यशोकश्च दीनश्च यस्त्वं मां शरणं गत ।
एवमुक्तस्तु सुग्रीवो रामेण विदुषात्मना ।
गच्छामीत्यब्रवीद्धृष्ट प्रयातास्तदनन्तरम् ।

[(l 1) B4 D3 प्रवोद्धे (for प्रयुद्ध) —(l 3) B4 D7 भास्करिव (for °रात्त्व) —(l 4) B4 [श]रि (for [म]रि) V3 lacuna for रिपुम् —(l 5) B4 [ऽ]पि (for हि) B4.3 पुरुष विजय (by transp) —(l 6) D1 प्रपन्नेषु (for प्रपन्नेषु) —(l 7) V3 अपश्यामि (for अपापानिह) and दृश्ये (for दृ॰ शु) —(l 8) B2.3 अप्रसन्ने च (for अप्रसन्न) V1 3 [illegible] B2.3 [illegible] (B1 °ता) [illegible] B4 [illegible] (for the post half) —(l 9) B4 [illegible] (for [illegible]) B4 [illegible] (for [illegible]) —(l 11) V1 moth-eaten for [illegible] —(l 12) V1 moth-eaten for the prior half B4 [illegible] (for [illegible]) V1 [illegible] D1 [illegible] (for [illegible]) —(l 13) V1 3 B4 [illegible] (for [illegible]) —(l 15) Ś1 D1 [illegible] (for [illegible]) —(l 16) V1 B1-3 [illegible] (for [illegible]) V1 moth-eaten for [illegible] (for the prior half) B4 [illegible] (for [illegible])

G 4 12 18
B 4 12 28
L 4 8 69

तस्य चैवं ब्रुवाणस्य सुग्रीवस्य महात्मनः ।
करुणं दीनया वाचा राघवः पुनरब्रवीत् ॥ २८
सुग्रीव श्रूयतां तात क्रोधश्च व्यपनीयताम् ।
कारणं येन बाणोऽयं न मया स विसर्जितः ॥ २९
अलंकारेण वेषेण प्रमाणेन गतेन च ।
त्वं च सुग्रीव वाली च सदृशौ स्थः परस्परम् ॥ ३०
स्वरेण वर्चसा चैव प्रेक्षितेन च वानर ।
विक्रमेण च वाक्यैश्च व्यक्तिं वां नोपलक्षये ॥ ३१
ततोऽहं रूपसादृश्यान्मोहितो वानरोत्तम ।
नोत्सृजामि महावेगं शरं शत्रुनिबर्हणम् ॥ ३२
एतन्मुहूर्ते तु मया पश्य वालिनमाहवे ।
निरस्तमिषुणैकेन वेष्टमानं महीतले ॥ ३३
अभिज्ञानं कुरुष्व त्वमात्मनो वानरेश्वर ।
येन त्वामभिजानीयां द्वंद्वयुद्धमुपागतम् ॥ ३४

277* किं नु तत्कारणं येन शरेण हि न हन्यते ।

[G1 गम्यते (for हन्यते)]

28 ᵃ) Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 तस्यैव भाषमाणस्य —ᵈ) Ś1 Ñ1 D1 2 4 11-13 राघवो वचनमब्रवीत्, D3 राघवो वाक्यमब्रवीत् —For 28 Ñ2 V B D7 subst

278* तमेवमादि विविधं वदन्तं कृपणं बहु ।
अनामर्षयमाणं च रामः सुग्रीवमब्रवीत् ।

[(l 1) V D6 वचनं (for वदन्तं) —(l 2) V2 B4 अनामर्षयमाणम्, B1 समामर्षयमाणं (for °माणं)]

29 ᵃ) D7 श्रूयतां (for श्रूयतां) Ś1 Ñ2 V B D2-4 11,13 G1 M2 वानर, D11 वाक्यं (for तात) —ᵇ) Ñ2 V B D7 स मुञ्च, G2 कोपश्च (for क्रोधश्च) Ś1 Ñ2 V B D7 13 [तु]पापनीयतां, D1-4 11 13 [स]व्यपनीयतां (for व्यपनी°) —ᶜ) Ś1 करणं, D13 हेतुना (for कारणं) —ᵈ) D1 6-10 स, Cv r as in text (for न) D5 1-10 न (for स) Ś1 Ñ1 D1-3 11-13 विनिर्मोक्षितः, D1 G1 M1 Cv मरित(G1 °व)र्जित (for स विसर्जित) Ñ2 V B D7 न मुक्तः प्लवगाधिप ॥ Ck स बाणः इति । अरातिसंहारप्रयोजनक इत्यर्थः ॥

30 ᵃ) Ś1 Ñ B D1 2 वेषेन (for वेषेण) In M2 lacuna for °कारेण वेषे filled up *sec m* —ᶜ) D1 सुग्रीव च (by transp) —ᵈ) Ś1 V2 B1 D1 6 12 T2 स्व: Ñ1 V2 D1 च (for स्थः)

31 ᵃ) Ś1 B1-3 D1 2 4 6 10-13 M2 वचसा Cv t as in text (for वर्चसा) —ᵇ) Ñ1 V1 2 D7 स्थितेन च V2 B2 स्मितेन च B1 2 वर्तेन च T2 [तु]थ वानर (for च वानर) —ᶜ) Ś1 D11-13 वाक्येन, Ñ2 V B D7 वाचा च (V2 °च) (for वाक्यैश्च) —ᵈ) Ñ2 V2 3 B D7 व्यक्तं (for व्यक्तिं) Ñ1 V1 2 B D7 8 11 V3 मा (for वां) Ś1 D1 2 4 11 13 व्यक्तिर्न(D13 °र्नै)वोपलभ्यते: Ñ1 व्यक्तिर्नैवोपलक्षये, D1 11 व्यक्तिर्नैवोपलक्ष्यते(D7 °क्ष्य)

32 ᵃ) V B D7 तद् (for ततो) Ś1 D2 11 हि (for अहं) Ś1 D1-4 11 13 तव (for रूप) —ᵇ) Ñ2 V B1-3 D7 वानरेश्वर B1 वानराधिप D1 वानरर्षभ —ᶜᵈ) Ś1 Ñ1 D1 11 13 न मुक्तवान् । D11 नोत्सृष्टवान् । D1 न मुक्तवान् । Cr m g k t as in text (for नोत्सृजामि) D1 11 न
सत्यवानहं यथात् (for °) Ñ2 V B D7 रूपे मुह्यतो न त्वादिति बाणो न मुक्तवान् —After 32 D1 4 6-10 S ins.

279* जीवितान्तकरं घोरं सादृश्यात्तु विशङ्कितः ।
मूलघातो न नौ स्यादि द्वयोरिति कृतो मया ।
त्वयि वीरे विपन्ने हि अज्ञानाल्लाघवान्मया ।
मौढ्यं च मम बाल्यं च ख्यापितं स्यात्कपीश्वर ।
दत्ताभयवधो नाम पातकं महदुच्यते । [5]
अहं च लक्ष्मणश्चैव सीता च वरवर्णिनी ।
त्वदधीना वयं सर्वे वनेऽस्मिन्शरणं भवान् ।
तस्माद्युध्यस्व भूयस्त्वं मा मा शङ्कीश्च वानर ।

[(l 1) G1 रौद्रे (for घोरं) M1 Q विशे (for °त्तु). —(l 2) D4 स M2 न (for नौ) D4 6 अपि (for इति) —(l 3) Note hiatus between the two halves. Ñ1 विशेषे (for विपन्ने) M1 [s]पि (for हि) G1 1 M2 [illegible] (to avoid hiatus) (for अज्ञाना°) —(l 4) D6 [illegible] (for स्या°) M2 [illegible] (for कपी°) —(l 5) G1 दत्त (for दत्ता) G2 महापातकम् (for पातकं महद्) D1 4-10 महत् (for उच्य) —(l 8) D6 च [illegible] T1 2 [illegible] [illegible] (for मा शङ्कीश्च) G1 1 [illegible] (for the post half) [illegible]]

33 ᵃ) Ś1 Ñ V B D1-4 11-13 इमं, V2 B1 2 °ह्र्तं मुहूर्ते, D7 पूर्वं मुहूर्ते (for एतन्मुहूर्ते) T1 2 M2 सुग्रीव G1 M1 च मया (for तु मया) —ᵈ) Ś1 Ñ V B D1 6-10 G चे(D7 वे [*sic*])ष्टमानं(D1 11 °मा)नं (for °मानं)

34 ᵇ) L(ed) त्वमात्मनो (for त्वमा°) Ś1 Ñ1 D1 2 4 11-13 वानरोत्तम (for °श्वर) —For 34ᵃᵇ Ñ2 V B D7 subst

280* चिह्नभूतं त्वमात्मानं कुरुष्व कपिसत्तम ।

[V2 B1 2 अपि (for त्वम्)]

—ᶜ) Ś1 Ñ1 D1 2 4 11-13 यथा (for येन) (D1 येन) D11 उपजानीयां G1 M1 अभिजानामि (for अभिजानीयां) —ᵈ) Ś1 Ñ1 D1 2 4 11-13 युद्धे (for द्वंद्व) —After 34 D1 11 ins.

281* कृत्वाभिज्ञानचिह्नं त्वं कण्ठे चैव समाहृतः ।

गजपुष्पीमिमां फुल्लामुत्पाट्य शुभलक्षणाम् ।
कुरु लक्ष्मण कण्ठेऽस्य सुग्रीवस्य महात्मनः ॥ ३५

ततो गिरितटे जातामुत्पाट्य कुसुमायुताम् ।
लक्ष्मणो गजपुष्पीं तां तस्य कण्ठे व्यसर्जयत् ॥ ३६

स तथा शुशुभे श्रीमाँल्लतया कण्ठसक्तया ।
मालयेव बलाकानां ससंध्य इव तोयदः ॥ ३७

विभ्राजमानो वपुषा रामवाक्यसमाहितः ।
जगाम सह रामेण किष्किन्धां वालिपालिताम् ॥ ३८ G 4 12 48, B 4 12 41, L 4 8 99

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे द्वादशः सर्गः ॥ १२ ॥

[Cf 4 14 8ᶜᵈ —(l 1) D13 सिंह रवे (for सिंह रव)] —Thereafter D2 13 cont, T1 3 G1 M1 3 ins after 37ᵃᵇ, while D1 ins. after 38

282* विपरीत इवाकाशे सूर्यो नक्षत्रमालया ।
[=4 14 8ᶜᵈ]

35 ᵃ) D3 4 9 गजपुष्पाम् (D9 [marg also] ˚पुष्पाम्) Ś1 Ñ V B D1 2 4 7 12 13 गजपुष्पमयीं मालाम्, M1 गजपुष्प मिम पुष्पम् —ᵇ) Ś1 D1 2 13 शुभलक्षण, Ñ2 V B D7 कुसुमायुता, D3 11 धरणीतलात्, D1 13 M1 शुभलक्षण, Ch t as in text (for ˚क्षणाम्) —Ś1 om 35ᶜᵈ.—ᶜ) Ñ1 D1 13 कंठे बधान सौमित्रे (D1 ˚त्र) D3 13 कंठे बधान सौमित्रि, D4 कंठे बद्धा तु सौमित्रे

36 ᵃ) D4 गिरिचरे (for ˚तटे) —ᵇ) Ś1 Ñ1 D2 3 4 11 13 कुसुमाचित, D4 T1 कुसुमाकरम्, T1 3 M3 कुसुमाकुलां, G1 M3 कुसुमाकरां, M1 कुसुमोत्करां (for कुसुमायुताम्) Ñ V B D7 बालस्य कुसुमाकरां —ᶜ) D7 स लक्ष्मणो (by pm) Ś1 B4 D3 4 7 12 गजपुष्पां D1 4 ˚पोष्पी (for ˚पुष्पीं) —ᵈ) Ś1 Ñ1 D1 2,4 11-13 ससर्ज ह Ñ2 V B1-3 स समयान्, B4 व्यसर्जयत्, D2 [s]वसस पान्, T1 G M1 3 Ch व्यसर्जयत्, Cg t as in text (for व्यसर्जयत्) D1 तस्य समासयानह (sic)

37 ᵃ) Ś1 Ñ V3 B1 3 D1-4 6 8 11-13 धीरो, V1 B2 4 D7 [s]तीव (for श्रीमाँल्ल) —ᵇ) Ś1 Ñ V B D1-4 7 11-13 D4 कण्ठसक्तया (by माल्या (for लतया) B1 3 कंठगुणया D3 कण्ठदग्ना (transp.) (for कण्ठसक्तया) —After 37ᵃᵇ, T1 3 G1 M1 3 ins 282*.—D1 transp 37ᶜᵈ and 38ᶜᵈ —ᶜ) V3 illeg for मालयेव बला Ñ1 V1 2 B D7 विद्रावलि D3 4 13 मालयैव (for ˚येव) Ś1 D13 बकाना स (for बलाकानां) —ᵈ) D8 ससंधि (for ˚ध्य) Ś1 Ñ1 D1 4 13 ससंध्यस्तोयदो यथा (D4 ˚दा) Ñ2 V B D7 सान्ध्या तोयदो यथा, D2 11 13 स सन्ध्यस्तोयदो दिवि, D3 Cv p सन्ध्याभ्रो बलाहक

38 ᵃ) Ś1 D2-4 11-13 स भ्राजमानो, Ñ1 स भ्राजमानो, Ñ2 V B D7 भ्राजमानेन (for विभ्राजमानो) Cv r विभ्राजमानो वपुषेति लक्ष्यक् पाद (8) —ᵇ) Ś1 Ñ1 D1 2 4 11-13 -वशागत, D3 8 -वशानुग, D11 प्रचोदित (for -समाहित) Ñ2 V3 B1 D7 मालया कृतलक्षण, V1 2 B2-4 मालया कृत लक्षण —D1 transp 37ᶜᵈ and 38ᶜᵈ —ᶜ) Ś1 Ñ V B D1 2,4 7 11-13 प्रतस्थे (for जगाम) D8 स हि (for सह) —ᵈ) Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 पुनरेव हि, D8 9-10 पुनरागम (for वालिपालिताम्) Ñ2 V B D7 पुनरेव गुहां प्रति —After 38 D1 ins. 282*

Colophon —*Sarga name* Ś1 वालिसुग्रीवाभिगमनं, Ñ1 वालियुद्धे, Ñ2 V B1 3 वालिवध (V3 ˚धे) प्रस्थानं, D3 वालिवधप्रस्थापनं B4 वालिवधे सुग्रीवप्रस्थापन, D1 12 सुग्रीवाभिगमनं D13 सुग्रीवपराजयः D3 सुग्रीवभंग D4 वालिसुग्रीव, D11 सुग्रीवयुद्धं —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V3 B1-3 D1 2 4 13 om Ñ2 V3 B4 D3 8-10 S 12 (as in text), V3 13 D11 8, D13 9 —After colophon, G concludes with श्रीरामाय नम .

१३

G 4 13 1
B 4 13 1
L 4 9 1

ऋश्यमूकात्स धर्मात्मा किष्किन्धां लक्ष्मणाग्रजः ।
जगाम सहसुग्रीवो वालिविक्रमपालिताम् ॥ १
समुद्यम्य महच्चापं रामः काञ्चनभूषितम् ।
शरांश्चादित्यसंकाशान्गृहीत्वा रणसाधकान् ॥ २
अग्रतस्तु ययौ तस्य राघवस्य महात्मनः ।
सुग्रीवः संहतग्रीवो लक्ष्मणश्च महाबलः ॥ ३
पृष्ठतो हनुमान्वीरो नलो नीलश्च वानरः ।
तारश्चैव महातेजा हरियूथपयूथपाः ॥ ४
ते वीक्षमाणा वृक्षांश्च पुष्पभारावलम्बिनः ।
प्रसन्नाम्बुवहाश्चैव सरितः सागरंगमाः ॥ ५
कन्दराणि च शैलांश्च निर्झराणि गुहास्तथा ।
शिखराणि च मुख्यानि दरीश्च प्रियदर्शनाः ॥ ६
वैदूर्यविमलैः पर्णैः पद्मैश्चाकोशकुड्मलैः ।
शोभितान्सजलान्मार्गे तटाकांश्च व्यलोकयन् ॥ ७

13

M3 begins with श्रीरामाय नम

1 ^{a}) D3 स दिग्विजय D6 तदा तस्मात्, M1 सु ध°, M3 सुध° (for स धर्मात्मा) —^{b}) Ñ2 D1 7 किष्किंधां, D8 धर्मात्मा (for किष्किन्धां) Ñ1 पुनरागत (for लक्ष्मणाग्रज) —^{c}) Ñ1 राघव (for जगाम) —G3 om (hapl) 1^{d}—3^{c} —^{d}) Ś1 Ñ V B D1-3 7 11-13 पौरुष (for -विक्रम) G2 लक्ष्मणश्च महाबल

2 G2 om 2 (cf v l 1) D3 reads 2-3^{b} in marg —^{a}) Ś1 B1 D12 13 महाचापं, D8 महावीर्यं (for महच्चापं) —^{b}) D8 चाप (for राम) D3 M1 कनक (for काञ्चन) Ñ V2 B D1 7 भूषण (for भूषितम्) —For 2^{cd}, Ś1 Ñ1 D1-3(m) 4 11-13 subst

283* शरं चादित्यसंकाशं महेश्वरशरोपमम् ।,

while Ñ2 V B D7 subst

284* बाणमुद्धृत्य वीरैश्च ज्वलितानलवर्चसम् ।

[B3 lacuna for ज्वलिता]

3 G2 om 3^{ab} (cf v l 1) D3 reads 3^{ab} in marg (cf v l 2) —^{a}) Ñ V B D2 7 प्रययौ, D6 तु ययुस् (for तु ययौ) —^{c}) Ñ2 V B D7 विपुल (for संहत) Ś1 Ñ1 D1 4 11-13 सुग्रीवो वानरश्रेष्ठो —^{d}) D2 लक्ष्मण*, D8 10 लक्ष्मणस्य (for लक्ष्मणश्च) Ñ2 V B D7 [ए]व वीर्यवान्, D2 महामति (for महाबल)

4 ^{b}) D1 om, D12 नीलो (for नलो) D8 9 10 T3 वीर्यवान् (for वानर) Ñ2 V B D7 नल(Ñ2 °लो [sic]) नीलौ च वानरौ —^{c}) D12 भास्कर (for तारश्) —^{d}) D1 om (hapl) यूथप Ś1 Ñ V B2 3 D2 3 4 6 10 11 12 13 T1 2 M3 यूथप (for -यूथपा) ❀ Ck t हरियूथपानामपि यूथपानीति (Ct पाति तारश) ❀

5 ^{ab}) Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 पश्यतस्ते तरूनपुष्पान् (D1 °ष्पवान्, D3 °ष्पाग्र) (for °) Ś1 Ñ1 D1 4 11-13 -[अ]वनामितान् (for [अ]वलम्बिन) Ñ2 V B D7 पश्यन्तस्ते वसुधांशां पुष्पितानुचितान्बहून् —^{c}) V1 illeg for प्रसन्नाम्बुवह B2-4 [अं]बुरुहाश्, D3 [अं]बरहाश्, D7 °महीश् (sic) D8 [अं]बुवहाश्, G2 °हवाश् (meta) (for [अ]म्बुवहाश्) D6 13 प्रसन्नाम्बुरुहाश् —^{d}) Ś1 D12 सागरोपमा, D4 °सागरा (for सागरंगमा)

6 D2 transp ^{ab} and ^{cd} —^{a}) L(ed) कन्दरांश्च (for °दराणि च) Ñ1 V B D1 7 11 शैलानां (for शैलांश्च) Ś1 D12 कन्दरांश्च सशैलांश्च —^{b}) Ś1 Ñ1 D4 13 निर्झरांश्च D8 9 G1 2 Cv g k t निर्झराणि M3 Cr दर्दराणि (for निर्झराणि) D6 तदा (for तथा) D2 13 निर्झरांश्च गुहास्तथा —^{c}) V1 शि**णि (moth eaten) Ñ2 V B D7 दिव्यानि (for मुख्यानि) —^{d}) Ś1 Ñ1 D1 2 4 11-13 ददृशुः, Cv r g k t as in text (for दरीश्च) Ñ2 V1 B विविधा शुभा (for प्रियदर्शना) V2 3 D7 नदीश्च विविधा शुभा

7 ^{a}) D4 G 1 वैडूर्य (for वैदूर्य) D1-सदृशै (for विमलै) M1 पत्रै (for पर्णै) Ñ2 V B D7 -कालतोयाश्च (for विमलै पर्णै) Ś1 Ñ1 D1-4 12-13 वैडू(Ñ1 °दू)र्य सदृशै सर्व (Ñ1 D2 4 11 पत्रै, D2 om D13 पर्णै) D5 8-10 वैदूर्यविमलैस्तोयै (D5 °ऐ शैलै) —^{b}) D1 4 11 12 Cr चाकोश, G1 व्याकोश, Cv g k t as in text (for चाकोश) Ś1 D12 प्रफुल्लाशोककुड्मलै, Ñ2 V1 2 B D7 (m) नलिनी(Ñ2 V3 B2 3 4 °नी) कुसुमंजल(V1 °लं), V3 illeg —^{c}) D2 समागम्य, D11 यथाग्नेय (for शोभितान्स) M1 मार्गान् (for मार्गे) —^{d}) D2 3 12 Ct [अ]वलोकयन्, D6 M1 विलो° (for व्यलो°) D4 11 तडागान्निर्मलानपि —For 7^{cd}, Ś1 Ñ1 D1 2 3 4 11 12 13 subst while D2 ins after 5

285* रम्याणि स्वच्छतोयानि तडागान्यवलोकयन् ।
[Ś1 रम्यैरन्निम्यो वारि Ñ1 रम्यै स्वच्छतोयानि (subm) D1 4 13 रम्येर(निम्न(D2 °जैश्च) तोयानि, D2 रम्येरिम्य ते वारि, D11 रम्ये(* * * * * (for the prior half) B1 D1 4 11 12 13 तडागानि (for °गानि) D2 12 विलोकयन् (for [अ]वलोकयन्)],
while Ñ2 V1 2 3 B D7 subst for 7^{cd}

286* पश्यन्त प्रयुग्माश्च मातङ्गशतसंयुता ।
[G(ed) -शत्रुग (for -मातङ्गा)]

कारण्डैः सारसैर्हंसैर्वञ्जुलैर्जलकुक्कुटैः ।
चक्रवाकैस्तथा चान्यैः शकुनैः प्रतिनादितान् ॥ ८
मृदुशष्पाङ्कुराहारान्निर्भयान्वनगोचरान् ।
चरतः सर्वतोऽपश्यन्स्थलीषु हरिणान्स्थितान् ॥ ९
तडागवैरिणश्चापि शुक्लदन्तविभूषितान् ।
घोरानेकचरान्वन्यान्द्विरदान्कूलघातिनः ॥ १०
वने वनचरांश्चान्यान्खेचरांश्च विहंगमान् ।
पश्यन्तस्त्वरिता जग्मुः सुग्रीववशवर्तिनः ॥ ११
तेषां तु गच्छतां तत्र त्वरितं रघुनन्दनः ।
द्रुमषण्डं वनं दृष्ट्वा रामः सुग्रीवमब्रवीत् ॥ १२

G 4 13 12
D 4 13 13
L 4 9 12

8 D7 reads 8 in marg —^{a}) Ś1 Ñ V B D1-4 7 11 13 Cvp rp कादंबैः, D1 वदवै, D11 पारदैः, Cv r g l t as in text (for कारण्डैः) G2 हतै कादंबैश्च —^{a}) Ñ1 वञ्जुलैर्, V1 D5 मञ्जुलैर्, D2 वंजुलैर्, D6 रञ्जुलैर्, T1 2 G1 2 M Cr k. वञ्जुलैर्, G3 मयूरैर्, Cv as in text (for वञ्जुलैर्) V3 जलकुक्कुटैः, B3 illeg (for जलकुक्कुटैः) —^{c}) Ś1 Ñ2 V B D1 13 G2 [ब]न्यैश्च, D11 चापि (for चान्यैः) D6 अन्यैर्जलचरैश्चैव —^{d}) Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 13 नादिता दिशः, D3 11 सम्प्रना(D11 °णा)दितान् M3 Cg उपनादितान् (for प्रतिनादितान्) Ñ2 V B D7 हारसूदैश्च निनदिता (V1 3 °श्च निना[नि]तान् [V1° * = moth eaten] V2 D5 °श्च निनादिता, B1 2 3 °श्च निनादिता [B1 °ता]) —After 8, B1 ins 285*.

9 Ś1 Ñ1 D1 3 4 11-13 om 9^{ab} —^{a}) D3 G2 तृणाङ्कुर (for शष्पाङ्कुर) —^{b}) D2 8-10 G1 चारिण, Ck as in text (for गोचरान्) D5 वनमाश्रितान्, G2 (before corr) मृगपोतकान्, B(ed) वनचारणा (for वनगोचरान्) M1 मृगपोताश्च निर्भयान् ⊛ Ck मृदूनां शष्पाङ्कुराणां चाल तृणाङ्कुराणां आहारो येषु ते ⊛ —^{c}) D3 4 11 चरतो D1 चरतो, D8 तरत, M3 चरितस्, B(ed) चरत Cv r g k as in text (for चरत) Ś1 वहतो, Ñ1 D1 3 वनतो D2 13 वहतो (for सर्वतो) D9 मृगीगणान्तरितश्चापि, D11 चरतो वनतो पश्यन् —^{d}) D3 स्थलषु (for स्थलीषु) D5 बहून्, G2 तथा (for स्थितान्) Ś1 N1 D1 3 4 11-13 विविधान्मृगान्, M1 हरिणीं मृगान् (for हरिणान्स्थितान्) —For 9 Ñ2 V B D7 subst

287* स्वस्थाश्चापि गता गच्छान्वनराजिसमाश्रयान् ।
चरतो वीक्षमाणाश्च ययुर्मृगगणान्वने ।

[(l 1) V1 3 B1 तुल्यांश्च V2 कश्चांश्च (for स्व°) B1 3 चैव, B2 चाप- (for चापि) V2 गता * B1 गजाकारान् (for गतान्गच्छान्) —B3 om गतागच्छान्) Ñ2 B3 समाश्रितान् (for °श्रयान्) —(l 2) N2 (hapl) from l 2 up to l 1 of 290* —(l 2) N2 D7 बहून् (for वने)]

10 B1 om 10 (cf v l 9) D5 om from 10 up to l 1 of 289* —^{a}) M3 चारिणस् (for वैरिणस्) G1 M1 [प्]व (for [श्च]पि) Ś1 Ñ1 D1 3 4 11-13 प्रभिन्नकराटाँ [प्]व (for [श्च]पि) Ś1 D2 4 12 13 विभूषणान् D1 शुक्लदन्तविभूषणान् श्चापि —^{b}) Ś1 D2 4 12 13 विभूषणान् D1 शुक्लदन्तविभूषणान् G1 M3 वरान् (for —^{c}) T1 3 M1 महान् (for घोरान्) G1 M3 वरान् (for चरान्) T1 3 M1 घोरान् (for वन्यान्) Ś1 Ñ1 D1 3 4 11-13 गिरिशृङ्ग्यास(N1 D1 7 चरतश्च) तथा व(D1 3 13 चा)न्यान् —^{d}) Ś1 D1 3 4 13 20 नग, D11 गज (for कूल) —For 10 Ñ2 V D1 3 4 subst D7 subst for 10^{ab} only

288* तडागसेविनश्चैव कुञ्जरानिगिरिसन्निभान् ।
जलस्थांश्च वनस्थांश्च करेणुगणसेवितान् ।

[(l 2) V2 जलजांश्च Ñ2 B1 D7 वनस्थांश्च (for वन°) V2 B3 सेवितान् (for सेवितान्)]

—After 10 D5 6 8 10 S ins while D2 ins l 2 only after 9 (owing to omission)

289* मत्तान्गिरितटोद्धुष्टाम्परुषानिव जङ्गमान् ।
वानरान्द्विरदप्रख्यान्महीरेणुसमुक्षितान् ।

[(l 1) D8 -तटोत्कटान्, D9 -त गुहान्, D10 तटोद्धतान्, T G M3 3 Cg -तटोत्कटान् M1 -तटे गतान् G2 transp पर्वतान् and जङ्गमान् —(l 2) D2 6 S वारणा वा द्वि(D8 °न्वद्)प्रख्यान् (for the prior half) D6 M3 समुक्षितान् D9 मधुक्षितान्]

11 B1 om 11^{ab} (cf v l 9) —^{a}) D5 वने वने, M1 वनेचर (for वने वन) D6 चरानन्यान्, G1 चरांश्चापि (for चरांश्चान्यान्) D12 वनेचरचरांश्चान्यान् —^{b}) Ś1 Ñ1 D1 3 11 13 खचरान् —After 11^{ab} Ñ2 B3(m) 3 (after l 1 of 287*) D7 ins

290* विभिन्नकरणाश्चापि शुक्लदन्तविभूषितान् ।
चरतश्च तथा वन्यान्द्विरदान्कूलघातिन ।

[B3 om l 1 —(l 1) D7 करटाश् (for °णाश्) Post half = 10^b]

—^{c}) D1 4 11 किष्किन्धां (for पश्यन्तस्) Ś1 Ñ1 D1 3 13 किष्किन्धां (Ś1 °न्धां Ñ1 °न्ध्या) त्वरिता जग्मुः, Ñ2 V B D7 पश्यन्तस्ते (B1 सम्पश्यन्तो) ययुः सर्वे D2 ते जग्मुस्त्वरिता सर्वे, D6 पश्यन्त एव ते जग्मुः G2 पश्यन्तस्ते समाजग्मुः M1 पश्यन्त सहितो जग्मुः —^{d}) G(ed) परिवर्तिन (for -वश°)

12 ^{a}) D1 तु (for तु) Ñ2 V B3 4 D7 गच्छतां सत(V2 ययु)स्तत्र(V1 °स्तस्य V3 °* * [illeg] B2 °स्तेन) —^{b}) V3 * * (illeg) (for त्वरित) V1 रघुनन्दन G(ed) सुमनोहर (for रघुनन्दन) —^{c}) Ś1 Ñ1 D1 3 13 खण्ड(Ñ1 D1 °ड) घन N2 V B D7 -ष(V1 2 D7 -ण्ड)तमपो, D1 2 3 10 11 12 षण्ड(D2 10 °ड) वन [21

G. 4 13 13
B 4 13. 14
L. 4 9 12

एष मेघ इवाकाशे वृक्षषण्डः प्रकाशते ।
मेघसंघातविपुलः पर्यन्तकदलीवृतः ॥ १३
किमेतज्ज्ञातुमिच्छामि सखे कौतूहलं मम ।
कौतूहलापनयनं कर्तुमिच्छाम्यहं त्वया ॥ १४
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा राघवस्य महात्मनः ।
गच्छन्नेवाचचक्षेऽथ सुग्रीवस्तन्महद्वनम् ॥ १५
एतद्राघव विस्तीर्णमाश्रमं श्रमनाशनम् ।
उद्यानवनसम्पन्नं स्वादुमूलफलोदकम् ॥ १६
अत्र सप्तजना नाम मुनयः संशितव्रताः ।
सप्तैवासन्नधःशीर्षा नियतं जलशायिनः ॥ १७
सप्तरात्रकृताहारा वायुना वनवासिनः ।
दिवं वर्षशतैर्याताः सप्तभिः सकलेवराः ॥ १८
तेषामेवप्रभावेन द्रुमप्राकारसंवृतम् ।
आश्रमं सुदुराधर्षमपि सेन्द्रैः सुरासुरैः ॥ १९
पक्षिणो वर्जयन्त्येतत्तथान्ये वनचारिणः ।
विशन्ति मोहाद्येऽप्यत्र निवर्तन्ते न ते पुनः ॥ २०

as in text (for -षण्ड वन) ❀ Ct द्रुमाणां षण्ड समूहो यस्मिंस्तादृश वनम् ❀ —ᵈ) D3 सुग्रीव रामस्तमब्रवीत्(unmetrical) D11 सुग्रीवमिदमब्रवीत्

13 ᵃ) Ś1 Ñ1 D1.2.4.12.13 अयं घन, D5.13 एषोंऽबुद (for एष मेघ) Ñ2 V B D7 इवयेद् मेघसकाश —ᵇ) D1.3.8.10.13 खड (for षण्ड) Ñ2 V B D7 तरं (V1.2 °ख)ड (for वृक्षषण्ड) —ᶜ) Ś1 Ñ1 D1.4.12.13 सदृश D6-10 T1 G2 विपुल D6 विपुला (sic) (for विपुल) Ñ V B D7 नानागुल्मलतानद्ध (V1 B1 °बद्ध) D3.13 मेघसकाशसदृश D5 वायुवेगप्रचलित; D6 मेघसंघात निभं —ᵈ) B1 पयस्त (for पर्यन्त) Ñ2 D8.10 T2 G3 -वृत, V B1.2.4 D7 -वर्ण, B3 फले (for -वृत) ❀ Ct मेघेत्याद्युत्तरान्वयि ❀

14 ᵃ) Ś1 Ñ1 D1.2.4.11-13 तमिमं (for किमेतम्) D6 इष्टैतत्परिपृच्छामि —ᵇ) Ś1 Ñ V2.3 B D2-4.7.11-13 T1.2 (also as in text); M3 हि मे V1 M1 महत् (for मम) —ᵈ) D6 T1.2 G2.3 Ch कृतम् (for कर्तुम्) —For 14ᶜᵈ, Ś1 Ñ V B D1-4.7.11-13 subst

291* महद्दस्य परिज्ञाने मन्यक्षेप च संस मे ।

[Ñ1 (उ)तरि (for यदि) Ś1 परिज्ञान D2.4.12.13 °ज्ञाने (for °ज्ञाने) Ś1 D1.2.4.11.13 पन्थ N1 B1 मयीति (for प ऊम)]

15 ᵃ) Ñ1 V B1.2.4 D7 [ए]तद् (for तद्) —ᶜᵈ) Ś1 D1.4.12.13 [S स्व V1 च D2.11 स्त (for ऽथ) Ñ1 B D7 सं (for तद्) Ś1 Ñ1 V B D1.4.7.12.13 M3 महात्मनो D5.11 G3 वनं महत् (by transp.) (for महद्वनम्) Ñ1 सुग्रीवो हिमुग्रीवो वनमतद्ब्रवीत् ह

16 ᵃᵇ) Ś1 Ñ1 D1-4.11.13 एष राघव विस्तीर्ण आश्रम: श्रमनाशन —For 16ᵃᵇ Ñ1 V B D7 subst

292* बहुपुष्पफलशाली पादपाश्रममण्डलम् ।

[V1.3 तद् (for बहु)]

—ᶜ) Ś1 संपन्न: Ñ1 संपन्नं (for -सम्पन्नं) Ñ V B D1.2.4.7.11.13 बहुलीकृत' D2.3 °द्रुम)सं ध D5 °सरद D6.8.9 °वेष्टित; D10.11 °परिष्ट्र) D6 बहुपीतोपसेवित; D6 बहुपष्पिबहुगारिणं —ᵈ) Ś1 N1 D1.2.4.11.13 स्वच्छ (for स्वादु) Ś1 D13 फलोत्तम Ñ2 D7.8.13 -फलोषग, D5.8 °दक L(ed) फलैर्वृत (for फलोदकम्)

17 ᵃ) D6 M3 तत्र (for अत्र) B1 D11 राम (for नाम) —ᵇ) G1 ऋषय (for मुनय) Ś1 Ñ1 V1 B1 संश्रित B1 D1.2.4-9.10.11 संहित, D5 सुव्रत (for शंसित) —D6 om (hapl?) 17ᶜ-18ᶜ B reads 17ᶜᵈ (second time) as in Ś1 after 18ᵃᵇ —ᶜ) Ñ1 V1.2 B D7 धर्म(Ñ2 D7 कर्म)शील V3 धर्मशीला (for अध:शीर्षा) Ś1 Ñ1 D1.2.4.12.13 तपोबलसमायुक्ता —ᵈ) Ś1 D1.2.4.13 नित्यशो Ñ1 नित्यशते D2.13 नित्यशो L(ed) नियत (for नियतं) Ñ2 V B D7 नित्यं(V1 °श B1 तर्षं) वायुभक्षणा M1 निवतोऽतिशायिन

18 D6 om 18ᵃᵇᶜ (cf v.l. 17) D11 om from 18 up to मत्स in 19ᵇ —ᵃ) B3 D5.10 Ct रात्रं (for -रात्र) V1 महोरात्र B1 अहोरात्र (for सप्तरात्र) —ᵇ) N1 जलशायिन D4 वनवासिन; D1.10 [अ]वल (for वनवासिन) Ś1 D1-4.11.13 वायुभक्षा जितेन्द्रिया; Ñ V B D7 मौनव्रतपरायणा —After 18ᵃᵇ, B reads 17ᶜᵈ (second time) as in Ś1 —ᶜ) V1 दिव्य B1 दिव्य (for दिवं) —ᵈ) D3 M3 सप्त (for) D6 सहैव (for सप्तभि) D6 कप स्मृता (sic); D6 M3 तद्वनं (M1 °रै)

19 D11 om up to मत्स in ᵇ (cf v.l. 18) —ᵃ) Ś1 Ñ1 V B1 D1-4.11.13 T1 G2.3 M3 एव N1 B1.3 तस्य D2 इदं D6.10 Ct वनम् (for एव) N1 V1.2 B1.2 D2.3.12 प्रभावेन D6 गुप्त आश्रम (hyper) M1 -प्रभा वाता (for प्रभावेन) —ᵇ) Ś1 Ñ1 D1.4.12.13 T1.2 संवृत D5 ससर्प (for संवृतम्) Ñ1 V B D7 वृक्षैर्लताभिश्च D2.13 लतागुल्मसमाकुल —ᶜᵈ) T1.2 आश्रम सुदुराधर्ष (metri causa) (for °) Ś1 Ñ1 D1.4.11.13 आश्रमस्त (D1.2 °स्य; D2.11.13 °स सु) दुराधर्ष N2 V1 °र्ष) देवैरपि सवासवै; Ñ1 V B D7 आश्रम सुदुराधर्ष (D7 °र्ष) सेन्द्रैरपि सुरासुरै

20 ᵃ) Ś1 Ñ1 D1.2 [व स्य Ñ1 V B D7 वर्ज़ ह यं D1 त्य (for [ह त्य) D4 वर्जयन्ति वैतद् D6

विभूषणरवाश्चात्र श्रूयन्ते सकलाक्षराः ।
तूर्यगीतस्वनाश्चापि गन्धो दिव्यश्च राघव ॥ २१

त्रेताग्नयोऽपि दीप्यन्ते धूमो ह्येष प्रदृश्यते ।
वेष्टयन्निव वृक्षाग्रान्कपोताङ्गारुणो घनः ॥ २२

कुरु प्रणामं धर्मात्मंस्तान्समुद्दिश्य राघव ।
लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा प्रयतः संयताञ्जलिः ॥ २३

प्रणमन्ति हि ये तेषामृषीणां भावितात्मनाम् ।
न तेषामशुभं किंचिच्छरीरे राम दृश्यते ॥ २४

ततो रामः सह भ्रात्रा लक्ष्मणेन कृताञ्जलिः ।
समुद्दिश्य महात्मानस्तानृषीनभ्यवादयत् ॥ २५

अभिवाद्य च धर्मात्मा रामो भ्राता च लक्ष्मणः ।
सुग्रीवो वानराश्चैव जग्मुः संहृष्टमानसाः ॥ २६

G. 4 13 26
B. 4 13 28
L. 4 9. 23

पक्षिगणश्च जय येते —^{b}) G2 वनगोचरा (for °चारिण) —^{c} N1 देवाद् (for मोहाद्) Ñ2 V1 B D7 ये ह्येन, V2 ये ** , V3 ये चैन, D6 T2 लस्यत्र, D11 G3 ये स्वत्र, M1 ये तत्र (for येऽप्यत्र) Ś1 D1 4 10 दैवाद्दृशति चेद्दत्र (D1 ये यात्र, D4 ये ह्यत्र), D6 13 दृष्याद्दिशति ये ह्यत्र (D13 ते ह्यत्र) —^{d}) Ś1 D1 2 4 6 8-10 12 13 Ct न निवर्तति Ñ1 निवर्तात न (for निवर्तन्ते न) D3 11 सोन्मादा विचरति ते

21 ^{a}) Ś1 Ñ1 V1 B2 4 D1 4 13 स्वोप्य(V1 B2 4 D1 4 °षो ह्य)त्र, Ñ2 V2 3 B1 3 D7 -वरी ह्यत्र D3 13 M3 स्व(M3 °वा)स्तत्र, D5 स्वश्चात्र (for रवाश्चात्र) —^{b}) Ś1 Ñ V B D1 4 7 12 13 श्रूयते सकलाक्षर (B1 सवलाक्षरा, D1 सकपाक्षत, D5 सकपाक्षर) —^{c}) Ñ2 शीत (for गीत) Ś1 Ñ1 D2 11 13 स्वनश्चात्र Ñ2 V B D7 निनादश्च, D1 -स्वश्चात्र, D3 ध्वनिश्चात्र, D4 स्वनश्चैव, D6 8 10 स्वनश्चापि, D6 T2 M1 2 स्वरा(M2 °र)श्चापि T1 3 स्वराश्चात्र, G1 -स्वाश्चापि, M3 स्वनाश्चात्र (for स्वनाश्चापि) —^{d}) D5 गन्ध दिव्यश्च (for गन्धो दिव्यश्च) Ś1 D12 वायते, D1 वायति, D6 13 जायते, G(ed) वायुत (for राघव)

22 ^{a}) D11 च (for ऽपि) D5 शस्त्राग्नयश्च —^{b}) T3 [ऽ]प्येव (for ह्येष) G1 प्रकाशते (for प्रदृश्यते) D3 11 येषामेव प्रदृश्यते, T1 3 M3 धूमो ह्यत्र प्रकाशते —For 22^{cd} Ś1 Ñ1 D1 2 4 10 13 subst

293* व्रताग्नयश्च दृश्यन्ते तेषामेव महात्मनाम्।

[After दृश्यते Ñ1 wrongly reads 21^{d}]

while Ñ2 V B D7 subst

294* दृश्यन्ते चाग्नयो दीप्तास्तेषामत्र महात्मनाम्।

[(l 1) B1 3 एव (for अत्र) V1 महात्मन (for °त्मनाम्)] —D11 transp 22^{cd} and 23^{ab} —^{c}) Ś1 D12 वे(D13 वे)ष्टयैव च, D1 2 4 13 वेष्टयतान (for वेष्टयन्निव) Ś1 D13 वृक्षाग्रा, D6 वृक्षाग्रान्, D12 वीक्ष्याग्रान् (for वृक्षाग्रान्) Ñ2 V B D7 धूमश्च दृश्यतेऽग्नि, D3 11 वेष्टयन्त वृक्षाग्रान्) Ñ2 V B2 4 D7 महान्, T1 3 G2 M1 कर्तो धूम , —^{d}) Ñ2 V B2 4 D7 महान्, T1 3 G2 M1 [अ]रुणोऽग्न्या [ऽ]नघ, M3 वन (for घन) Ś1 D1 2 12 [अ]रुणो घन) Ñ1 कपोता सदृश्यता, B1 राम (for [अ]रुणो घन) Ñ1 कपोता सदृशध्वजा, D1 कपोतामार भ्रहारणो महान्; D3 11 कपोतवर्णसवत्रात्; D4 कपोतामार वर्णेस —After 22, D3 4 6 11 (D12 after 23^{ab} [transp]) S ins

295* एत वृक्षा प्रकाशन्त धूमसंसक्तमस्तका ।
मेघजालप्रतिच्छन्ना वैदूर्यगिरयो यथा।

[(l 1) G2 संसक्त (for सगर्क) D4 संसृग्न , T2 M1 मस्कृग्न G2 वस्तका (for मस्तका) —(l 2) D3 12 नीलमेघ, G2 मेघजाल (for मेघजाल) D4 प्रतिच्छन्ना D11 प्रतिच्छिन्ना (for प्रतिच्छन्ना) D3 4 6 8 12 G M Ck वैदूर्य (for वैदूर्य)]

23 D11 transp 22^{cd} and 23^{ab} —^{a}) Ś1 Ñ2 V D1-2 D1-4 7 11 13 G1 धर्मज्ञ, M3 धर्मात्मा (for धर्मात्मंस्) Ñ1 स्वप्रमाणधर्मज्ञ —^{b}) D3 6 T2 G2 M3 Ct तेषाम्, Cg k as in text (for तान्सम्) Ñ2 V B D7 तामुद्दिश्य नपरे धनान् —After 23^{ab} (transp) D11 ins 295* —^{d}) V3 प्रणत (for प्रयत) D1-4 7-13 सह(D3 °हि)ताञ्जलि , G2 3 सन्न°, M3 च कृ° Ñ2 लक्ष्मणेन कृताञ्जलि G1 नियतश्च कृताञ्जलि

24 B3 om 24-25 Ś1 D13 om (hapl) 24-25^{a} —^{a}) D3 [इ]ह (for हि) Ñ1 D1 4 11 13 मुनीन्ये तु (for हि ये तेषाम्) —D10 om (hapl) from ^{a} up to तेषाम् in ^{c} —^{b}) M1 3 मुनीना (for ऋषीणा) Ñ2 V2 B1 D7 सशिवात्मन। B1 शासितात्मना B2 भाविभात्मना, D3 श्रमतेनस्तु (for भावितात्म°) Ñ1 D1 2 11 13 सदैवा तु(D2 13 °च्च)ग्रतेजस D4 सदैवाध्यग्रपेतस —^{c}) D3 तु तथा काचित्, D13 तनुना काचित (for अशुभं किंचिद्) D6 8 10 T1 विद्यते (for दृश्यत) D3 6 12 समदृश्यत Ñ2 V1 D7 कदाचिदुपलभ्यते, V2 D1 2 कदाचिदुपपद्यत, V3 B4 कदाचिदपि वतत(B4 विद्यते)

25 B3 om 25 Ś1 D13 om 25^{ad} (for all cf v l 24) —^{b}) Ñ2 B1 D1 2 4 11 13 प्रणत महात्मनि —^{c}) Ś1 Ñ2 D2 3 4 11 13 महात्मनाम् (D3 °मानाम्) D11 13 च तेषां वै (for °त्मानस्) G2 M2 महात्मान समुद्दिश्य (by transp) —Ś1 D4 om 25^{d}-26^{a} —^{d}) D11 मुनीन् (for ऋषीन्) —For 25^{cd} Ñ2 V B1 2 4 D7 subst

296* स निक्षिप्य नमश्चक्रे महर्षीन्संशितव्रतान्।

[Ñ2 V2 B1 2 नमद्(meta ?) (for नमश्) B1 2 शासितव्रतान्]

26 Ś1 D4 om 26^{abc} (cf v l 25) —^{a}) D11 अनुवाद्य (for अभि°) D1 2 11 13 T1 3 G2 3 M1 3 तु, D6 स

[81]

[transp]) S ins

C 4 13 27
B 4 13.19
L 4 9 21

ते गत्वा दूरमध्वानं तस्मात्सप्तजनाश्रमात् । दद्दृशुस्तां दुराधर्षां किष्किन्धां वालिपालिताम् ॥ २७

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे त्रयोदशः सर्गः ॥ १३ ॥

१४

सर्वे ते त्वरितं गत्वा किष्किन्धां वालिपालिताम् ।
वृक्षैरात्मानमावृत्य व्यतिष्ठन्गहने वने ॥ १
विचार्य सर्वतो दृष्टिं कानने काननप्रियः ।
सुग्रीवो विपुलग्रीवः क्रोधमाहारयद्भृशम् ॥ २
ततः स निनदं घोरं कृत्वा युद्धाय चाह्वयत् ।
परिवारैः परिवृतो नादैर्भिन्दन्निवाम्बरम् ॥ ३

(for च) Ñ1 D3 महातेजा (for च धर्मात्मा) —d) Ñ1 वीर स, D1 6 11-13 वीरश्च D5 भ्राता च (for भ्राता च) D3 राम सौमित्रिरेव च —c) Ñ1 D1 6 11-13 सुग्रीवश्च महातेजा —d) Ñ1 D1-3 10 12 ते हृष्ट (for सहृष्ट) D6 मानस (for °नसा) Ś1 D4 11 जग्मुस्ते हृष्टमानसा —For 26 Ñ2 V B D7 subst

297* स च प्रणम्य तान्विप्रांस्ततो भूय सलक्ष्मण ।
ससुग्रीव पुनर्हृष्टो गुहामभ्युपेत्यप्रजत् ।

[(l 1) B4 रामो (for हृष्टो) —(l 2) B4 सुग्रीवश्च (for ससुग्रीव) B1-3 वशी, D7 [ऽ]भवत् (for व्रजत्)]

27 D1 4 11 13 read 27 before 4 14 1 —b) D1 5 11 [स्त]श्रयात् (for °मात्) —c) D9 11 ते (for ता) B4 सुदुर्धर्षां (for दुराधर्षां) —d) Ś1 किष्किन्दा, Ñ2 D7 °न्ध्यां (for किष्किन्धां) Ñ1 किष्किन्धा वालिन पुरीं —After 27 Ś1 D1-4 11-13 ins

298* बहुपादपगुल्माढ्या वानरैर्बहुभिर्वृताम् ।
अद्भुतश्रिद्धया रम्यां गुप्तां तोरणमण्डिताम् ।

[(l 1) Ś1 -गुल्माद्यां (sic) —(l 2) D1 विचित्र (for अद्भुतश्रिद्) D1 2 प्राकार (for तोरण)]

while D5 6 8-10 S ins

299* ततस्तु रामानुचरा महावानराः
प्रगृह्य शस्त्राण्युदितोग्रतेजसः ।
पुरीं सुरेशात्मजवीर्यपालिता
वधाय शत्रो पुनरागतास्त्विह ।

[(l 2) D5 M1 3 [उ]द्दि(M3 *)ताग्र T °ताग्य- G1 °ताग्र G3 [अ]मितोग्र (for [उ]दितोग्र) —(l 3) G1 2 सुरेन्द्रात्मज (for सुरेशा°) D8 वालि- (for वीर्य) —(l 4) D8 T G M1 सह M1 स्व (for त्विह) M3 पुनरागता सह]

Colophon Ś1 Ñ2 V2 B D1 7 13 om colophon, V1 reads after 300* —Sarga name Ñ1 V3 सप्तजनाश्रमदर्शनं, V2 सप्तजनानुकीर्तनं, D2 4 11 13 सप्तजनाश्रमवर्णनं, D5 पुन प्रयाण —Sarga no (figures words or both) Ñ1 D3 4 om V3 14 D5 6 8 9 10 S 13 (as in text) D11 9 D13 10 —After colophon G1 3 conclude with श्रीरामाय नम G2 with श्रीरामचन्द्राय नम

14

Ś1 Ñ2 V3 B D1 7 13 continue the previous Sarga M1 begins with श्रीरामाय नम

1 D1 4 11 13 read 4 13 27 before 1 V B1 om B2 reads in marg 1ab —a) Ś1 D2 4 10 13 त सर्वे, Ñ B2 3 D2 7 11 ते सर्वे (by transp) B4 ततस्त (for सर्वे ते) B3 त्वरिता (for त्वरितं) —b) Ś1 किष्किन्दा Ś1 Ñ B1 D T3 G M2 3 वालिन पुरीं B4 वानरीपुरीं (for वालिपालिताम्) B3 किष्किन्धावालिन पुरीं —c) Ś1 D2 4 वृक्षैराहुत्य चात्मानं, Ñ1 D1 6 11 13 तु (D1 द)श्चैतानं च V B1-3 D7 वृक्षैर्देहास्तथा(B3 °नमा)वृत्य —d) V1 तिष्ठन्त V3 तिष्ठन्तु; D2 13 व्यतिष्ठद् (for व्यतिष्ठन्) B4 व्यतिष्ठत तत पुन, D3 व्यतिष्ठत सर्वत (subst) —After 1 Ñ2 V B1-3 D7 ins

300* राघवाद्य सुग्रीवो हनुम प्रमुखाश्च ते ।

[D7 राघवेश्च च (for °वाद्य) V2 B1-3 हनूमद्]

—Thereafter, V2 reads colophon of Sarga 13

2 Ñ2 V B D7 read 2 (followed by 301*) after 18 —a) Ñ1 विसृज्य, Ñ2 D5-10 T1 2 G3 M3 विचार्य V2 3 विधाय, D3 G1 विचाल्य D6 विलाय, V1 प्रसार्य (for विचार्य) G1 स ततो (for सर्वतो) —c) D4 om (1 ap) ग्रीवो विपुल Ś1 D13 विपुलक्रोध —d) V1 B2 3 चाहारयद्, D2 18 M3 चाहरयत् Ś1 Ñ1 D1 6 11 13 त्वरा Ñ2 V B D7 पर (for भृशम्)

3 D2 om 3-4b —a) D5 8 10 तु T1 तु (for स) Ś1 Ñ1 D1 4 11 13 व्यनदद्, D13 व्यनदन् (for निनदं) —b) Ś1 Ñ1 D1 5 6 11-13 वालिनोह्वानकाङ्क्षया (Ñ1 D13

अथ बालार्कसदृशो दृप्तसिंहगतिस्तदा ।
दृष्ट्वा रामं क्रियादक्षं सुग्रीवो वाक्यमब्रवीत् ॥ ४
हरिवागुरया व्याप्तां तप्तकाञ्चनतोरणाम् ।
प्राप्ताः स्म ध्वजयन्त्राढ्यां किष्किन्धां वालिनः पुरीम् ॥ ५
प्रतिज्ञा या त्वया वीर कृता वालिवधे पुरा ।
सफलां तां कुरु क्षिप्रं लतां काल इवागतः ॥ ६
एवमुक्तस्तु धर्मात्मा सुग्रीवेण स राघवः ।
तमथोवाच सुग्रीवं वचनं शत्रुसूदनः ॥ ७
कृताभिज्ञानचिह्नस्त्वमनया गजसाह्वया ।
विपरीत इवाकाशे सूर्यो नक्षत्रमालया ॥ ८

G 4 13 33
B 4 14 10
L 4 9 33

°कारणात्) G1 युद्धाय च समाह्वयत् —c) Ś1 Ñ1 D1 2 4 11 12 परिगाढ, D3 om D13 परिगाढे (for परिवारे) Ñ1 परिक्षिप्तो, D2 परिवृत्तो, D2 13 पराक्रान्तो (for परिवृतो) —d) Ś1 D13 नैर्भिन्दम् (for नादैर्भिन्दन्) D13 नाद भिंदति चाबर (sic) —For 3 Ñ2 V B D7 subst and read after 2

301* ननादोच्चैर्गुहा सर्वां शब्देनापूरयन्निव ।
गाढं निवसितं धीमानाह्वयद्वालिनं युधि ।

[(l 2) Ñ2 निवसित, V1 2 निवेशित, V3 निरसित, B3 निनादित, B4 निवसन्, D7 विरमित, G(ed) निरसित (for निवसित) B4 रणे (for युधि)]

—After 3, D5 6 8–10 S ins

302* गर्जन्निव महामेघो वायुवेगपुरःसरः ।

[G2 (after corr as above) महातेजा (for °मेघो) D4 -समन्वित, G3 -पुरःसर (for पुरःसरः)]

4 D2 4 om 4ab. —b) T2 पतित (for गतिस) D5 8–10 T1 M3 तत (for तदा) D5 दृष्ट सदृशो यथा —For 4ab, Ś1 Ñ1 D1 2 4 11–13 subst

303* अथ जीमूतसंकाशो दीप्तसर्पणोद्धितम् ।

[D1 2 11 12 जीमूतप्रकाशो Ñ2 D1 2 12 13 दीप्तसर्प(D2 13 °द D13 °क)र्पणोचित(D1 2 12 °त) D2 दीर्घशिखा नर्पमाचित D13 दीप्तसिर्पणो यथा (for the post half)]

while Ñ2 V B D7 subst

304* अथ तानीवताम्राक्षं दृष्ट्वा सिद्धर्षभावितम् ।

[Ñ2 D7 पद्माक्ष (for ताम्राक्ष) D2 दृष्ट (for दृष्ट्वा) V1 2 दृष्ट्वा सिद्धर्षभावित V3 दृष्ट्वा सिद्धर्षभावित B3 दृष्ट्वा सिद्धमिद सिद्ध (for the post half)]

—c) V1 2 B D7 वीक्ष्य, D3 दृष्ट्वा (for दृष्ट्वा) V3 वीक्ष्यमाणो (for दृष्ट्वा रामं) B3 क्रियादक्ष D2 कृपा° (for क्रियादक्ष) —d) D6 reads वाक्यमब्रवीत् in marg B3 रामम् (for वाक्यम्)

5 a) Ñ2 D7 हरिवाहगुरया, V1 हरिवाघवया (sic) G(ed) हरिराजगुहा (for हरिवागुरया) Ñ2 V B D7 दीप्तां, D3 11 गुप्तां (for व्याप्तां) ∞ Cv हरिवागुरया वानरसमूहरूपया वागुरया । Cr हरिवागुरया शत्रुभूतवानरग्रहणार्थं प्राप्तया वागुरया । . . . . यद्वा शत्रुवानरग्रहणार्थं विततामित्यर्थः । Cm हरिवागुरया शत्रुभूतवानरग्राहिण्या । यद्वा शत्रुग्राहकत्वेन वानरा एव विवक्षिता, तथा व्याप्ताम् । Cg हरिवागुरया हरय एव वागुरा मृगग्रहणपाशः, तया व्याप्ताम् इतरदुष्प्रवेशामित्यर्थः । यद्वा हरिवागुरया हरिगृहे । आर्षेयवचनम् । "वागुरा मृगबन्धिनी" इति वैजयन्ती । Ck हरिवागुरया हरीणां शत्रुवानराणां प्राकारोपरि स्थितिनिरोधिनी प्राकाराग्रप्रतिष्ठापिता वागुरा । तया तया व्याप्ताम् । Ct हरिरूपवागुरया व्याप्तां वागुराकारतया स्थितहरिकाम् ∞ Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 परितो(Ñ1 त्वरितो, D2 13 राम त) नगरीं रम्या —b) Ś1 D1 4 11 मृष्ट, D2 13 स्पष्ट, D6 10 तदा (for तप्त) V1 moth eaten for तप्तका D5 6 8–11 T2 G1 3 M1 2 भूषणा, D6 भूषिता (for तोरणाम्) —c) Ś1 V1 2 B4 D1 3 4 7 13 स्मो (for स्म) G2 पश्य प्राकार (for प्राप्ताः स्म ध्वज) V1 B3 यन्त्राढ्या, D3 7 13 यन्त्राढ्या, D13 यन्त्राढ्या (for यन्त्राढ्या°) ∞ Cr ध्वजयन्त्राढ्यामिति पाठः । Ck प्राकारयुद्धापेक्षितानि यन्त्राणि आकाशयन्त्राणि तैराढ्या तथा । Ct ध्वजैर्यन्त्रैश्च प्राकारयुद्धापेक्षितैराढ्याम् ∞ —d) Ś1 किष्किन्धाम्, Ñ1 किष्किन्ध्याम् Ś1 Ñ1 D1–4 11–13 अतुलप्रभा, Ñ2 V B वालिपालिता (for वालिनः पुरीम्) D7 किष्किन्ध्या वालिपालिता

6 ab) Ñ2 V B D7 या प्रतिज्ञा (B4 transp) Ñ1 B3 D2 4 8–10 13 transp त्वया and कृता Ñ2 V1 2 B1–3 D3 7 11 transp कृता and पुरा —c) Ś1 D1 2 4 6 8–10 12 13 कुरु ताम् (by transp) —d) Ñ2 V B D2 7 11 कुसुमिता मिव, M2 काल इवागतो (for काल इवागतः) ∞ Cv अङ्कुरविस्फातदारु लतामिव । तथा काल इवागतामिति सम्यक् । Cr लता काष्ठमिवाहतमिति । काष्ठमुपमर्दनं । आहत निपात । लतारोहणार्थं निखात दारु । तां लतामिव । तथा काल इवागत इति सम्यक् । Cg आगत काले वसन्तकाले । Ck आगत काले ऋतुविशेषलक्षणः सर्वथा लतां प्राक् सपुष्पां सफलां करोति तथा त्वत्कृतप्रतिज्ञां त्वमपि सफलां कुर्वित्यर्थः । Ct यथा आगतः काले ऋतुविशेषरूपो लतां प्राक् सपुष्पां तत सफलां करोति तथा स्वकृतप्रतिज्ञां त्वमपि सफलां कुर्वित्यर्थः ∞

7 a) Ś1 Ñ1 D1 2 12 स B4 [s]थ (for तु) —b) Ś1 D2 4 13 तु, Ñ1 D11 च (for स) —cd) Ś1 D1 2 4 12 13 प्रत्युवाचाथ Ñ1 प्रत्युवाचेद, D2 11 अथ प्रोवाच, D5 6 8–10 T2 G1 2 M3 ततोऽब्रवीत् (for तमथोवाच) D5 6 8–11 G2 वचनं सुग्रीवं (by transp) D2 13 -दूषण, G2 सूदन (for -सूदन) Ñ2 V B D7 सुग्रीवं हर्षयन्वाक्यमुवाचेदमनन्तर

8 b) D2 4 13 मालया (for अनया) Ś1 Ñ1 D2 13 गजमालया, Ck नागसा° (for गजसाह्वया) ∞ Cg गजपुष्प्यामेव गजसाशब्द । यद्वा गजेन समा आह्वा आख्या यस्या

G 4. 13. 33
B 4. 14. 20
L 4. 9. 35

अद्य वालिसमुत्थं ते भयं वैरं च वानर ।
एकेनाहं प्रमोक्ष्यामि बाणमोक्षेण संयुगे ॥ ९
मम दर्शय सुग्रीव वैरिणं भ्रातृरूपिणम् ।
वाली विनिहतो यावद्वने पांसुषु चेष्टते ॥ १०
यदि दृष्टिपथं प्राप्तो जीवन्स विनिवर्तते ।
ततो दोषेण मा गच्छेत्सद्यो गर्हेच्च मा भवान् ॥ ११
प्रत्यक्षं सप्त ते साला मया बाणेन दारिताः ।
ततो वेत्सि बलेनाद्य वालिनं निहतं मया ॥ १२

सा नक्षत्रमाला तथा शोभस इति ।, Ck नक्षत्रेण समाना आह्वा संज्ञा यस्याः सा तथा । तया नक्षत्रसाह्वया ।, Ct नक्षत्रसाह्वया गजेन समाना आह्वा नाम यस्यास्तया ॥ —After 8ᵃᵇ, D5.6.8–11 S ins.:

305* लक्ष्मणेन समुत्पाट्य यैषा कण्ठे कृता तव ।
शोभसे ह्यधिकं वीर लतया कण्ठसक्तया ।

[(L. 1) D5.6.8–10 T2.3 M1 एषा (for यैषा) —(L. 2) D6.7 M3 [S]भ्यधिकं, D9.10 [S]त्यधिकं D11 M1 तथा (for ह्यधिकं) D8 भवता शोभसे (for शोभसे ह्यधिकं) D9.12 मालया (for लतया) D5 lacuna for कण्ठसक्तया]

—B3 reads 8ᶜᵈ in marg. —ᶜ) D3.13 विपरीतवद् (for विपरीत इव) ॥ Cv विपरीत विशेषेण परीत । अत्यन्तं अन्यथा यद्वा समुद्भवन्ति । धर्मांशुसक्षेपे सत्यपि तद्दिपरीतशैत्यगुणयोगात् विपरीत शीतलांशु सूर्यं आकाशे नक्षत्रमालयेव शोभसे । अथवा औपपत्तिकसूर्यो वा विपरीत इति केचित् । पौर्णमास्यां तु यश्चन्द्रः स सूर्य इति चोच्यते इति वचनात् नक्षत्रमालया विपरीत विशेषेण परीत पूर्णेन्दुरिव शोभसे इत्याहु ।, Cr g (Cg भवाहु) विपरीते रात्रौ । सूर्यं पूर्णचन्द्र । पर्वणि तु दिवा प्रोक्त विपरीत तु शर्वरी । रात्रावपगात चन्द्र सूर्य इत्यभिधीयते इति वचनात् । यद्वा नक्षत्रमालया विपरीत विशेषेण परियुक्त सूर्य इव चन्द्र इव । चन्द्रशब्देना न्यत्राभिधानं कथमिति चेत् । 'नवो नवो भवति' इति श्रुतौ सूर्यस्याप्यायकत्वाच्चन्द्रमा इत्युच्यते । तद्वन्द्रोऽपि सूर्यकिरणानुग्र। Cg 'अत्र)विशाखनक्षत्रविशेषणात् सूर्यशब्दे नाभिधीयत इति । यद्वा विशेषेण परीतो विपरीत नक्षत्रादृत सूर्य इवेत्यभूतोपमा । विपरीत इत्यनेन तात्कालिकगोचर मुच्यते । यद्वा विपरीते विपरीतकाले ।, Cm cites as in Cr g Ck विपरीत इवा' इति अभूतोपमेयम् । सूर्यो नक्षत्रमालया सप्तविंशतिनक्षत्रयोगेण आकाशे विपरीत विशेषेण परीतो वेष्टितो यदि भवति तद्वदित्यर्थः । यद्वा गह्वोऽमङ्गल यत्किंचित्प्रवृत्ति तद्वेष्यम् ।, Ct विपरीतो विशेषेण परीतो वेष्टित सूर्य इव । कविकल्पितोपमालीरोऽयम् । तेन तारका सूर्यो यदि भवेत्तदा तन्मार्गवर्णस्य कण्ठस्थकुसुममालस्योपमा स्यादित्यभिप्रायोऽपि स्य व्यञ्जयः । केचित्तु विपरीत इति सम्बन्धम् 'पर्वणि तु दिवा प्रोक्त विपरीत तु शर्वरी । पौर्णमास्यामुषश्चन्द्रः सूर्य इत्यभिधीयते" इति व्याचख्युः ॥ —For 8, Ñ2 V D7 subst.; B subst. L 1 for 8ᵃᵇ and ins. L 2 after 8ᶜᵈ

306* कृतविप्रियसस्वनया मया बानरेश्वर ।
विवर्धं वालिनं भूप समाहूय सुरेर्युधि ।

[(L. 2) B1.4 वानरं (for वालिनं)]

9 ᵃ) Ñ2 D7 तु; D6 तं (for ते) —ᵇ) Ñ1 V1.2 B1.4 D1 श्रम (for भय) Ś1 D1.3.12.13 शोकं, Ñ2 V B D7 तु तत् (for वैरं) D4 त्वय घोरं (for भयं वैरं) —ᶜᵈ) Ś1 Ñ1 D1–3.11–13 प्रमोक्षिष्ये, Cr Ct, Cm (ct as in text (for प्रमोक्ष्यामि) M1 दृष्ट्वैव प्रमोक्ष्यामि (for ᶜ) D3.11.12 (न्) ०) क्षेपेण (for मोक्षेण) Ñ2 V B D7 नाराचाग्न्येकबाणेन सद्यो हन्येव ते रिपुं ॥ Ct विमोक्ष्यामीत्यत्रमत्वर्थनिशेषयर्थं । Cg प्रमोक्ष्यामि प्रमोचयिष्यामि । अभिदृष्टत्वादेय ।, Ct प्रमोक्ष्यामि प्रमोचयिष्यामि ॥

10 ᵃ) Ñ2 V B D7 तु पाप (for सुग्रीव) —ᵇ) Ñ1 दारहारिणं, D7 reads in marg., D11 om. (hapl.) (for भ्रातृरूपिणम्) —ᶜ) Ś1 Ñ1 D1.3.12.13 वालिनं विद्धि, D5.11 शीघ्रं विनिहतो (for वाली विनिहतो) D13 यावत् (for यावद्) —ᵈ) G3 वत (for वने) D3–10 चेष्टते, M1 चेष्टताम्, Cg as in text (for चेष्टते) Ś1 D13 चेष्टतां पतन् पांसव , Ñ1 D1.3.12 चेष्टतां (D13 चेष्टते, D1 चेष्टेत) बलपांसुषु, D3.12 चेष्टते पांसुगुण्ठितं, D6 पुरा हि पांसु चेष्टते —For 10ᶜᵈ, Ñ2 V B D7 subst.

307* स तथैव मयाबिद्धः पांसुषु पात्यते ।

[Ñ2 D7 स तु, V1 स हतम्, V2.3 स हतः, B1 सार्द (for स तथैव) V1.3 हताः (for हतः) V B1 D7 पांसुषु (for पांसुषु) Ñ2 B1 D7 पात्यते, V3 नास्ते (for पात्यते)]

11 ᵃ) Ś1 D13 यातो (for प्राप्तो) —ᵇ) Ñ1 न जीवन् (for जीवन्स) Ś1 D1.3.13 T G1 Cr न (D1 न) निवर्तते Cg as in text (for विनिवर्तते), Ñ2 V B D7 भूयो जीवन्नेता (V3 °श्च) स , D5 न स जीवनमियाति, M1 न जीवन् निवर्तते, Ck जीवनभूयो निवर्तते —ᶜᵈ) D1 reads after दोषेण up to भवान् in marg. Ś1 Ñ1 D1–3.12.13 Cm मां, D5 मां, D13 स्यं Cr g k t as in text (for मा) D3.4 गच्छे (for गच्छेद्) D1 गर्हेत D13 गर्हेय (for गर्हेच्च), Ś1 Ñ1 D1–3.6–13 G1 Cr मां Crm g k as in text (for मा) Ñ2 V B D7 तत्र नातुलभो मे रुषे गर्हे (B भर्त्स्ये) येषा विगर्हितं (B1 °र्हेयं)

12 ᵃ) D1 प्रत्यक्ष (for प्रत्यक्षं) D13 मे (for ते) Ś1 Ñ1 D1–3.6–13 सालाः D7 सालां (for साला) Ñ2 V B1–4 D7 प्रत्यक्षं ते मया (V2 °हा) साला , B1 प्रत्यक्षं ते मयैतद्ध D13 प्रत्यक्षं सप्ते सेपा —ᵇ) Ñ2 V1.2 B1–4 D7 सप्त (for मया) D3.12 दारिता (for दारिताः) B1 सप्त साला न दारिता —ᶜ) T1 G2 M1 तेनाद्य वेत्सि (for ततो वेत्सि) Ś1 D13 तेनाद्य (D13 °दे) हि त्वं वेत्सि Ś1 ततो वेत्स्यथ बलेन Ś1 V1.2 B1–4 D7 तेनाद्य विद्धि Ñ2 V2 बधि (sic) D1 बधि (sic) निहतं, V2 °त) V1 तेन विजानीहि

अनृतं नोक्तपूर्वं मे वीर कृच्छ्रेऽपि तिष्ठता ।
धर्मलोभपरीतेन न च वक्ष्ये कथंचन ॥ १३
सफलां च करिष्यामि प्रतिज्ञां जहि संभ्रमम् ।
प्रसूतं कलमं क्षेत्रे वर्षेणेव शतक्रतुः ॥ १४
तदाह्वाननिमित्तं त्वं वालिनो हेममालिनः ।
सुग्रीव कुरु तं शब्दं निष्पतेद्येन वानरः ॥ १५
जितकाशी जयश्लाघी त्वया चाधर्षितः पुरात् ।
निष्पतिष्यत्यसंगेन वाली स प्रियसंयुगः ॥ १६
रिपूणां धर्षणं शूरा मर्षयन्ति न संयुगे ।
जानन्तस्तु स्वकं वीर्यं स्त्रीसमक्षं विशेषतः ॥ १७
स तु रामवचः श्रुत्वा सुग्रीवो हेमपिङ्गलः ।
ननर्द क्रूरनादेन विनिर्भिन्दन्निवाम्बरम् ॥ १८
तस्य शब्देन वित्रस्ता गावो यान्ति हतप्रभाः ।
राजदोषपरामृष्टाः कुलस्त्रिय इवाकुलाः ॥ १९

G 4 13 40
B 4 14 21
L 4 9 44

नियत [metri causa] B4 तेनानैश्च नियत, D2 4 13 तेन वै (D2 °नानै) ह्यस्य वेगेन, D3 11 तेनानैहि प्रमाणेन —d) D5 8–10 रणे (for मया) Ñ2 V B D7 समरे हत (for निहत मया)

13 D3 om after अनृत नो ... up to 14b. —a) Ñ1 ते, Ñ2 V B D7 हि, D1 च (for मे) —b) Ś1 D2 4 13 महा, V1 मद्वत्, Ñ2 V B D7 1° मया, D5 8 10 चिर, M2 धीर्य (for वीर) B1,2 कृच्छ्रेण (for कृच्छ्रेऽपि) M1 कृच्छ्रे भवति (for वीर कृच्छ्रेऽपि) Ś1 Ñ1 D1–4 11 12 वर्तता, D13 वर्तत, M1 2 तिष्ठत (for तिष्ठता). —T1 om 13cd —c) Ñ V B D1 3 7 11 धर्मलोप, T2 धर्मलोक (for धर्मलोभ) Ś1 Ñ1 D2 4 12 13 प्रवृत्तेन, Ñ2 V B D7 भयाद्वीर, D1 प्रवृत्तोपि, D3 11 परीत ते (for परीतेन) —d) Ś1 D2 नगरस्थे, D4 नोरण्ये, D10 om न (for न च वक्ष्ये) Ś1 Ñ1 V B2 4 D1–3 7 11–13 कदाचन (for कथंचन)

14 D9 om 14cd (cf v l 13) —a) Ñ2 V2 3 B D7 ते (for च) D12 (marg also) करिष्यामि (for करिष्यामि) —b) Ñ2 V B1–3 D7 संभ्रम त्यज, B4 त्यज संभ्रम (for जहि संभ्रमम्) —c) M2 कलमा (g as in text) (for कलमं) Ñ1 क्षेम (for क्षेत्रे) Ś1 D4 8–10 12 प्रसू (Ś1 D4 13 °भू) ते कलमक्षेत्र, D4 प्राप्तबीजमिव क्षेत्र, D1 प्रसून कलमाक्षेत्रे, D2 13 प्रभूतकुसुम (D13 °कुसुमम् [hypm]) क्षेत्र, D3 11 प्रसूतकलमां (D11 °कलां) भूमि, M3 प्रसूतां कलमां क्षेत्रे —d) D13 वर्षणेव (for °णेव) —For 14cd, Ñ2 V B1–3 D7 subst

308* प्राप्तबीजमिव क्षेत्र वृष्टिसर्गेण वासव ।

[B1–3 प्रोप्त (for प्राप्त).]

15 a) Ś1 D1 12 भयेऽस्य, Ñ1 D1 भवोद्धान- D2,13 भतोद्धान, D3 तदाख्यान, D5 तमाह्वान (for तदाह्वान) Ñ1 ते, D8–10 M1 च (for त्वं) Ñ2 V B1–3 D7 आह्वान त्वं (B1 3 °ते) कारण स (V1 3 B3 °मार्त) हवाद् —c) Ñ1 V (B1 3 °ते) कारण स ... —d) D4 नि क्रमेद् B D6 7 M1 2 मैशब्दं (for तं शब्द) —d) D4 निष्क्रमेद् (for निष्पतेद्). Ñ2 V B1–3 D7 स (Ñ1 स, D7 तद्) यथा पुन , D1 यदि वानर (for येन वानर)

16 a) D4 जिकपेत (corrupt) (for जितकाशी) Ś1 Ñ1 D12 बल (Ñ1 D12 °ल) श्लाघी, Ñ2 V2 3 B1 4 D1 3 4 11 13 T1 2 G2 M3 (before corr as in text) बलश्लाघी, V3 रणश्लाघी, B3 जितश्लाघी D2 बहुश्लाघी, D7 बलश्लाघी T2 जयश्लाघ्यो (for जयश्लाघी) —b) Ñ2 V3 B1 3 D7 वाधर्षित, D4 9 11 13 वा धर्षित Ñ1 D1–4 11 13 पुन (for पुरात्) Ś1 D4 च (D12 त्वा) च धर्षितवान्पुरा —c) Ś1 Ñ V B D1–4 7 11–13 (अ)विघ्न (for (अ)संगेन). D5 T2 निष्पतत्येव वेगेन, D6 M2 निष्पतत्यविसङ्गेन (M2 °पतेन) —d) D6 च (for स) Ñ2 V1 3 B D7 समर, V3 दर्शन, D6 संयुत (for संयुग). Ś1 Ñ1 D1 4 11 13 वाली समर (D1 2 13 परम) दुर्जय (Ñ1 °धीर)

17 D1 reads 17ab in marg —a) Ñ1 रिपूणो (sic) V B1–3 D7 रिपुणो (for रिपूणां) Ś1 Ñ V1 B D7 धर्षणा, D3 11 हरण, D8 9 10 T1 घर्षित D13 धर्षणं, D15 om (for धर्षणं) Ś1 Ñ1 D2 13 वीरा Ñ2 V B2 3 4 D7 वीरो, B1 वीर, D1 शर D8–10 शूरा (for शूरा) —b) Ñ2 V2 3 B D7 मर्षये (Ñ2 °य) न म D1 मरयन न (for मर्षयन्ति न) V1 न मरयर्षयेत्य —c) Ś1 D12 जानीमस्तु, Ñ1 D13 जानानस्तु Ñ2 V1 2 B4 D7 जानन्तो हि, V3 जानन्नेव B1–3 जानीमो हि, D1 वानमान, D3 जानतस्तु, D5 विजानीम D4 जानातु स, D11 विजानाना M1 जनयन् (sic) (for जानन्तस्तु) D3 स्वय (for स्वकं) —d) D3 स्त्रीसमक्ष (for स्त्रीसमक्षं)

18 a) Ñ2 V B D7 तद् (for तु) G1 स रामवचनं श्रुत्वा —b) Ñ2 V B D7 हेमपिङ्गेश्वर कपि —c) Ś1 D12 ननाद (for ननर्द) D3 11 भीम (for क्रूर) Ś1 D2 13 निर्हादो, Ñ1 D2 13 निर्ह्रादाद्, D1 नादो, D4 निनादी, D11 निर्हृद् (for नादेन) Ñ2 V B D7 ननाद पुनरेवोच्चैर् (V2 °र्वैर्, V3 illeg from वो up to र्द in d) —d) Ś1 Ñ V1 2 B D1–4 11–13 नादैर्भि (V3 °दि) न्दन्नि (V1 B 3 °भिन्दन्नि) वाम्बरं, G1 M1 निर्भिद्यन्निव वाम्बर —After 18 Ñ2 V B D7 read 2 [followed by 301*]

19 a) B1 3 तेन, D5–10 तत्र (for तस्य) D2 13 महता (for वित्रस्ता) —b) D1 हतप्रभा D2 13 महाप्रभा, D5 गतप्रभा, T2 गतप्रभा (for हतप्रभा). Ś1 D1 2 12 13 वानरी निहतप्रभा, Ñ1 V B D7 यमुग (V1 B °प्रभु) मृगाय दिश —c) Ś1 D12 राज्ञो दोष D5 जातदोष

G 4 13 47
B 4 11 21
L 4 9 45

द्रवन्ति च मृगाः शीघ्रं भग्ना इव रणे हयाः ।
पतन्ति च खगा भूमौ क्षीणपुण्या इव ग्रहाः ॥ २०

ततः स जीमूतगणप्रणादो
नादं व्यमुञ्चत्त्वरया प्रतीतः ।
सूर्यात्मजः शौर्यविवृद्धतेजाः
सरित्पतिर्वानिलचञ्चलोर्मिः ॥ २१

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे चतुर्दशः सर्गः ॥ १४ ॥

(for रामरोष) —ᵈ) N2 V B1-2 D7 इवातुरा, B4 इवोत्पसा (for इवात्तरा)

20 ᵃ) Ś1 D1 • 4 12 11 भ्रमति, V2 द्रुद्रुवुश्च, D8 द्रुवति (for द्रवन्ति) Ñ1 स (sic), M3 न (sic) (for च) V1 महुदुद्रुद्र (for द्रवन्ति च) —ᵇ) D13 भयाद् (for मग्ना) V1 3 D8 11 वने (for रणे) D2 रणे इव (by transp) D8 11 द्विपा (for हया) —D5 om 20ᶜᵈ —ᶜ) D11 [इ]व (for च) Ñ1 परिपाश्च (for पतन्ति च) V3 पेतुश्च खेचरा(V2 खगमा) भूमौ —ᵈ) Ñ1 द्विपा (for ग्रहा) D7 11 जना इव M2 इवाम्बरात् (for इव ग्रहा) —For 20 Ñ2 V2 B D7 subst V1 2 cont after 311*

309* व्यद्रवश्च भयाद्भीता दिशो दश वनास्तथा ।
गुहागता मृगेन्द्राश्च विनेदुः शब्दघर्षिता ।

[(l 1) Ñ2 D7 व्यद्रवन्, B4 प्राद्रवश्च (for व्यद्रवश्च) V1 B2 वन (for ?श) —(l 2) Ñ2 V1 D7 विनेदुः (for विनेदु)]

B4 cont

310* ततोऽब्रवीन्महाप्राज्ञः सुग्रीवो राघवं वच ।
प्राप्ताः स्म पुनरेवास्मो किष्किन्ध्यां वालिपालिताम् ।
कुरु स्वयाभ्यस्य प्रतिज्ञां सफलां कुरु ।
सत्यवति प्रतिज्ञाय विश्वस्य च पुनः पुनः ।
स तु रामवचः श्रुत्वा सुग्रीवो हेमपिङ्गल । [5]
प्रहर्षमतुलं लेभे सप्रसं सत्यं दुरत ।

—After 20, V1 2 ins.*

311* पर्वतः स च कैष्किन्धो बहुकन्दरनिर्झर ।
अवरोदहुत नादं गुहासु प्रतिनिस्वनैः ।

[(l 1) V2 * * * * ? निनाद (moth eaten) (for the post half) —(l 2) V1 अमो * * * नाद (for the prior half)]

*Thereafter they cont 309**

21 N2 V B D7 om 21 —ᵃ) Ś1 Ñ1 D1 4 12 स तत्र, D3 13 सर्वत्र (for तत स) Ś1 D5-10 -कृत, Ñ2 D6-11 12 सम, D2 -सम D3 इव, M3 निभ (for -गण) Ś1 M1 D1 3 11-13 प्रणादः, D2 प्रनाद (for प्रणादो) —ᵇ) D2 धीरो, D10 नादान् (for नादं) Ś1 D1 2 6 13 15 T2 M2 विमुमुचे, D4 प्रमुच्य, D8 प्रमुमुचे, D8 T1 3 G2 M3 व्यमुञ्चत् ; Cv ras in text (for व्यमुञ्चत्) ※ Cv 1 नादं व्यमुञ्चदिति पाठ ※ M3 प्रनीत (for प्रतीत) Ñ1 विमुच्य वीरस्त्वरया प्रतीत, D3 11 विमुच्य नादं परमप्रतीत —ᶜ) Ñ1 D5 सूर्य D5 G1 क्रोध (for शौर्य) D11 विवृद्धि (sic), G1 -समृद्ध (for विवृद्ध) D3 11 वेग (for -तेजा) —ᵈ) Ñ1 सरस्वती (for सरित्पति) Ś1 D1 4 12 13 पर्वीनि (for वानिल) ※ Cv 1 वानिलचञ्चलोर्मिरिति पाठे वा शब्द इवार्थे ※

Colophon —Sarga name Ś1 D1 4 13 वालिसमाह्वानं (D3 °ह्वय D4 °ह्वान) Ñ1 सुग्रीवगर्जनं, V B किष्किन्धागमनं, D1 युद्धं D3 सुग्रीवगर्जनं D11 सुग्रीवगर्जनं D12 वालिसमाह्वाय —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 V1 2 B1 2 D1 2 4 13 om N2 13 V3 15 D3 D7 13 D4 8, D11 10 D12 12 —After colophon G1 2 conclude with श्रीरामाय नमः ; G2 with श्रीरामचन्द्राय नमः

१५

अथ तस्य निनादं तं सुग्रीवस्य महात्मनः ।
शुश्रावान्तःपुरगतो वाली भ्रातुरमर्षणः ॥ १
श्रुत्वा तु तस्य निनदं सर्वभूतप्रकम्पनम् ।
मदश्चैकपदे नष्टः क्रोधश्चापतितो महान् ॥ २
स तु रोषपरीताङ्गो वाली संध्यातपप्रभः ।
उपरक्त इवादित्यः सद्यो निष्प्रभतां गतः ॥ ३
वाली दंष्ट्राकरालस्तु क्रोधाद्दीप्ताग्निसंनिभः ।
भात्युत्पतितपद्माभः समृणाल इव ह्रदः ॥ ४
शब्दं दुर्मर्षणं श्रुत्वा निष्पपात ततो हरिः ।
वेगेन चरणन्यासैर्दारयन्निव मेदिनीम् ॥ ५
तं तु तारा परिष्वज्य स्नेहाद्दर्शितसौहृदा ।
उवाच त्रस्तसंभ्रान्ता हितोदर्कमिदं वचः ॥ ६
साधु क्रोधमिमं वीर नदीवेगमिवागतम् ।
शयनादुत्थितः काल्यं त्यज भुक्तामिव स्रजम् ॥ ७

G 4 14 7
B 4 15 7
L 4 10 8

15

M1 begins with श्रीरामाय नमः

1 a) Ś1 D2 12 च Ñ2 B1 3 4 D1 6 10 13 G2 M3 तु D3 12 स (for त) —b) V1 3 B [स]मिगर्पित, V3 [स]मिर्गानित (for महात्मन) —c) V2 सुग्रीव, D1 श्रुत्वा च (for शुश्राव) L4 [अ]न्तर्गृहगतो —d) D3 13 वाली संध्यातपप्रभ

2 V2 om 2ab —a) T2 निनदं तस्य (by transp) Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 श्रुत्वा तस्य निनादं त(Ś1 D2 तत्) Ñ2 V1 3 B D7 श्रुत्वैव च निनदं त(B1 तु) —b) Ś1 Ñ2 V1 3 B D7 वालिनो D1-4 11 13 सत्व (for भूत) Ñ2 V1 3 B D7 वालिनो दारुण पुन (Ñ2 D7 स्वर, V1 वच) —c) Ś1 D2 सर्वस्य (for मदश्) Ñ2 V1 3 B D7 एकपदे (for चैक°) D3 13 मदश्चैकपदे नष्ट D5 मदश्चैवेकपदे भ्रष्ट —d) D3 13 [उ] समुदितो, D5 6 10 T G3 M1 3 Cg as in text (for [आ]पतितो) Ś1 D2 12 ग्रोधनाविद्ध(D2 °ष्ट) ततोभवत्, N1 शोपेनाप्यायितोभवत्, V2 V3 D7 क्रोधश्चास्याभवत्, V1 B3 तो (V3 °प्र)तोभवत् V1 3 B1-3 क्रोधश्चास्य यतो(V1 B3 ततो) V3 यथा)भवत्, B4 क्रोधश्चास्यान्तरोभवत्, D1 3 13 क्रोधेन विद्ध(D1 क्षोभि)तोभवत्

3 a) Ś1 D1 2 4 12 13 स हि, D8 9-10 T1 3 ततो, Cv m g k as in text (for स तु) V2 V3 B D7 स रोष ताम्रनयनो —b) D1 वाली स पर्यालोचन D7 वाली बालातपप्रभ D5 वाली संध्याघनप्रभ D8 10 वाली स कनक प्रभ —c) V1 सोमो (sic) (for सद्यो) Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 सद्युत्पन्नो (for निष्प्रभतां)

4 a) D1 व्यालो (for वाली) Ś1 D1 G2 [आ]प्रभ (for तु) Ś1 D1 शीघ (for क्रोधाद्) Ś1 D1 3 11-13 (for तु) Ś1 D1 शीघ (for संनिभ) Ñ2 V °स(D1 तु)प्रभ, D4 8-10 —शोधन (for संनिभ) —b) D1 [उ] B D7 ईहार्दाकरवदन शोभताग्रतराकृति —c) D1 [उ]त्थित D1 स्थला, Cr m g k t as in text (for [उ]त्पतित) D1 °पद्माभ k(ed) पद्मस्य (for °पद्माभ) D4 10 —पद्मार्थ D6 पद्मा k(ed) पद्मस्य (for °पद्माभ) Ś1 D3 12 भाति सम पर्वित पद्म Ś1 V B1-3 —पद्माभ) D3 12 वभौ पुन D3 7 11 यथाम्भोजपुष्पसमवन (D3 13 °पद्माप), Cr m उपलितपद्माभ पद्मपत, M1 विपतपुष्पितपद्माभ — Cr m उत्पतितपद्मामिव Cg उत्पतितपद्म विदलितरक्तोत्पल गतागिर कृतपद्माभ । C, उत्पतितपद्मा इति पाठे उत्पतिता स्योपरि प्रभूता पद्मानामाभा उपपतितपद्माभ इति पाठे उत्पतिता स्योपरि प्रभूता पद्मानामाभा यस्मिन्न इत्यथ । Ck उत्पतितानि उत्पादितानि पद्मानि यस्य स उत्पतितपद्म । अथ शब्द आवर्तते । उत्पतितपद्मस्याभा यस्य स तथा । Ct उत्पतिता यस्य स तथा । Ct उत्पतितपद्मोपेकदेशे लक्षणम् । उत्पतितप्रदत्तं पद्मास्थिता सा पद्माकृतशोभा यस्य तादृश इ —d) Ś1 D1 13 [अ] °पुष्प D1 [अ]प्र D2 द्रुम (for ह्रद) Ś1 सहस्रार इवाद्रुद, D3 13 समृणालमिवाद्रुदै

5 a) Ś1 D1 सदा दुर्म(D1 °र्म)र्षेण शीघ्र Ś1 शब्दा दुर्धर्षेण शीघ्र Ś1 V B D7 मो(Ñ1 सा, V1 B1 3 श, V1 शा)मर्षतमानसो D1 शब्दादमर्षेण शीघ्र D3 शब्ददुर्घर्षेण शीघ्र D3 11 13 स तु (D13 च) दुर्मर्षेण शीघ्र, D13 स तदा मरण शीघ्र —b) V3 D3 11 13 निष्पात (for निष्पपात) Ś1 V B D7 हरीश्वर —c) D3 8-10 T3 च पद (for चरण) —d) Ś1 V B D3 7 11 12 13 कंपयन् (for दारयन्)

6 a) G3 (after corr acc in as in text) तारा (for तारा) —b) Ś1 D1 3 4 12 13 स्नेहादर्थेन सौहृदान् (Ś1 D12 सौहृदम्) —c) Ś1 N1 D3 4 13 भृश । D3 11 G3 M1 त्रस्त (for त्रस्त) D1 G3 उवाच च त(G3 तु) सम्भ्रान्ता D1 °य) ⊗ Ck त्रस्तसम्भ्रान्तेति पुंवत्त्वात । त्रस्ता भीता । सम्भ्रान्ता धुभितचित्ता । Ct त्रस्तसम्भ्रान्ता । कर्मधारये पुंवत्त्वम् । त्रस्ता भीता सम्भ्रान्ता धुभितचित्ता । —d) Ś1 Ś1 D1 3 4 11 13 हीयोदर्कम् (for हितो°) D3 हीयोदर्कहितं वच —For 6 N2 V B D7 subst

312* तमुत्थाय तस्मात्‌ तदा वालिनं पावकप्रियम् ।
पावकस्य यथादीप्तं विस्फुरन्तं मुहुर्मुहुः ।

[(1 1) B1 3 यामोदर्य (for °प्रियम्) —(1 2) V1 3 B3 विस्फुर (for °स्फु°) Ś2 V3 B4 D7 मुहुर्मुहुः (for °मुहुः)]

7 a) Ś1 D1 साधुक्रोधम् । Ś1 साधु क्रोधम् D3 11 तु

G 4 4 8
B 4 15 9
L 4 10 8

सहसा तव निष्क्रामो मम तावन्न रोचते ।
श्रूयतामभिधास्यामि यन्निमित्तं निवार्यसे ॥ ८
पूर्वमापतितः क्रोधात्स त्वामाह्वयते युधि ।
निष्पत्य च निरस्तस्ते हन्यमानो दिशो गतः ॥ ९
त्वया तस्य निरस्तस्य पीडितस्य विशेषतः ।
इहैत्य पुनराह्वानं शङ्का जनयतीव मे ॥ १०
दर्पश्च व्यवसायश्च यादृशस्तस्य नर्दतः ।
निनादस्य च संरम्भो नैतदल्पं हि कारणम् ॥ ११
नासहायमहं मन्ये सुग्रीवं तमिहागतम् ।
अवष्टब्धसहायश्च यमाश्रित्यैष गर्जति ॥ १२

शोधम्, D13 सनुत्तोशम् (sic) (for साधु शोधम्) Ś1 T3 इद (for इम) —After 7ab Ś1 D1-4 11-13 ins

313* धैर्यमालम्ब्य धृतिमाश्रियन्तु स्वमिहार्हसि ।

—D12 om 7c-8b —c) Ñ2 B D1 6 7 11 कल्य V2 माल्य, D3 4 13 कल्ये, D5 T1 3 काल्ये Cv m g k t as in text Cr काल (for काल्य) Ś1 D3 शयनादुत्थित शोध —d) D1 मुक्तम् Ñ2 V2 3 B D7 माल्य मुनमिव त्यज V1 त्यज तोयमिव त्यज (sic) D6 13 त्यज मुक्तमिवाश्रय —After 7 D6 8 10 S ins

314* कालयोगेन सग्राम करिष्यसि च वानर ।
वीर ते शत्रुबाहुल्य फल्गुता वा न विद्यते ।

[(l 1) D6 कामम् G2 M1 हरीश्वर (for च वानर) —(l 2) G1 om ते (subm) Cl स्वधुना (for फल्गुता)]

8 D10 om 8ab (cf v l 7) —a) Ś1 Ñ1 D1 3 4 13 सहसा ते विनिर्गन्तु Ñ2 V B D7 तथापि सहसा शूरो (V1 °रौ) —b) Ś1 Ñ1 D1-4 11 13 मम बुद्ध्या Ñ2 V B D7 नियमो मे D3 मद्बुद्ध्या मे (for मम तावन्) —c) Ñ1 V2 3 B1 3 D1 6 7 11 T G2 M2 3 चाभिधास्यामि, M1 त्वभिधास्यामि —d) B4 D6 10 11 निवार्यते (for °र्यसे)

9 a) V1 आपतित M1 ह्यापतित (for आपतित) —b) Ś1 Ñ1 D2 त्वामाह्वयति संयुगे Ñ2 V B D7 त्वां स मां (V1 B 4 समां) हूतवा युधि, D1 2 13 तवाह्वानाय (D2 13 °नस्य) संयुगे D3 11 कृताह्वानश्च संयुगे D4 त्वामाह्वयत संयुगे ⊛ Cv आह्वयते आह्वयत । व्यत्ययेन भूतार्थे लट् । स्मशब्दो वाध्याहार्यः । Cr आह्वयते । पुनरेत्य स्थितस्य तस्यैतदाह्वान मे शङ्का ससहायत्वशङ्का जनयतीति योजना । इव शब्दो वाक्यालङ्कारे । अवधारणे वा । आह्वान कृतवान् । व्यत्ययेन भूतार्थे लट् । स्मशब्दो वा अध्याहार्य । Cm g आह्वयते । पुनरस्य स्थितस्यै (Cg °तस्य तस्यै) तदाह्वान मे (Cm मम) शङ्का सहायवत्त्व (Cg सहायसहितत्व) शङ्का जनयतीव जनयतीति (Cg जनयतीति) योजना । Ck आह्वयते स्म । Ct आह्वयत ⊛ —After 9ab, D7 reads 14cd (including 319*) —c) D3 13 निपत्य D3 11 निपत्य (for निष्पत्य) D1 यदि स (for च निरस्त) Ñ1 च (for त) —d) D2 11 M1 दिशं (for दिशो) —For 9cd Ñ2 V B D7 subst

315* भयाद्भुगस्त्वया सद्यो वलाद्विपन्न निर्जित ।

[V3 4 B1 4 विजित (for भयाद्) V2 D7 निर्जीव B1 3 निश्चय (for निर्जित)]

10 a) B2 एव त्वया (for त्वया तस्य) —b) Ś1 M1 D1 3 4 11 13 पीडितस्य, Ñ2 B सुदितस्य V D7 13 मृदितस्य D2 मृदितस्य (corrupt) D6 विदितस्य (for पीडितस्य) B4 कपीश्वर (for विशेषत) —c) Ś1 Ñ1 D1-4 11 13 पुनरेति B1 3 इत्येव (for इहैत्य)

11 a) G1 मदश्च (for दर्पश्च) ⊛ Ct अथ दर्पादि कारणविशेषपूर्वकं कार्यविशेष वादित्यनुमितम् ⊛ —b) D1 13 श्रूयते (for नर्दत) Ś1 D13 श्रूयते त (D13 °च) स्य यादृश Ñ1 D2 3 यादृशोऽस्य नर्दत, V1 2 B यादृशास्य नर्दत V3 यादृशोस्य विनर्दत, D2 यादृशस्तस्य श्रूयत —V1 3 B1 om while B2 reads in marg 11c-12 —c) B4 (अ)स्य T1 2 M3 (अ)पि (for च) Ñ2 V2 B2 (m) —4 D7 सन्नादो D3 सनादो, M1 सम्भव (for संरम्भो) Ś1 D1 4 13 नर्दतश्चैव (D1 °तस्य) सन्नादो (D2 °म्भो) Ñ1 श्रूयते तस्य निह्रादो D3 11 13 नर्दतश्चैव सन्नादो (D11 सनादो D13 सन्नादो) —d) D3 4 10 13 नदम्, G1 M3 न तद् (for नैतद्) Ñ2 V2 B1-4 D7 नैतदल्प (Ñ2 B4 °ल्प) प्रयोजन, D6 नैतदल्पस्य कारण —After 11 V3 ins

316* सदृश प्रहसन्नये प्रणीतमिव काननम् ।

12 V B1 om B2 reads in marg 12 (for V1 3 B1 3 cf v l 11) —a) Ś1 Ñ B4 D1 4 7 11 13 G2 स सहायम्, B2 3 असहायम् Cr g k as in text (for नास°) D2 3 7 11 13 G1 इम (for अह) —b) M1 इव (for इह) Ś1 D13 स्वामिहागत Ñ2 B1-4 अभितोऽनस D3 11 पुनरागतं D7 समितौजस, L(ed) स्वामुपागत (for तमिहागतम्) —Ś1 D13 om 12cd —c) Ñ2 B2 4 D7 अपि प्राप्त (B2 D7 °स) (for अवष्टब्ध) D2 13 [इ]ष्टो T3 तु (for च) B4 सुप्रबलसहाय च D3 अवष्टब्ध सहायेन D1 आश्रय्यसहायस्य —d) D11 G1 [य]त् (for [य]म्) Ñ2 B2 4 D7 स (B2 3 [य]म्) नदति (for [य]म् गर्ज°) Ñ1 D2 समाश्रित्य प्रगर्जति D1 मानाश्रित्यानुगर्जति D3 13 ना प था स प्रगर्जति D4 ना यथा सदृश गर्जति —After 12 Ñ2 B2 4 D7 ins V1 3 B1 ins after 11ab (owing to om) V3 cont after 316* while G(ed) ins after 12ab (owing to om of 12cd)

317* सुग्रीवसमाश्रय लब्ध्वा वालिन पुनरागत ।

[B2 अयत्नम् (for सुग्र°) V2 वलिन (for वालि) B2 पुनरागतं (for °गत)]

प्रकृत्या निपुणश्चैव बुद्धिमांश्चैव वानरः ।
अपरीक्षितवीर्येण सुग्रीवः सह नैष्यति ॥ १३
पूर्वमेव मया वीर श्रुतं कथयतो वचः ।
अङ्गदस्य कुमारस्य वक्ष्यामि त्वा हितं वचः ॥ १४
तव भ्रातुर्हि विख्यातः सहायो रणकर्कशः ।
रामः परबलामर्दी युगान्ताग्निरिवोत्थितः ॥ १५
निवासवृक्षः साधूनामापन्नानां परा गतिः ।
आर्तानां संश्रयश्चैव यशसश्चैकभाजनम् ॥ १६
ज्ञानविज्ञानसम्पन्नो निदेशे निरतः पितुः ।
धातूनामिव शैलेन्द्रो गुणानामाकरो महान् ॥ १७
तत्क्षमं न विरोधस्ते सह तेन महात्मना ।
दुर्जयेनाप्रमेयेन रामेण रणकर्मसु ॥ १८
शूर वक्ष्यामि ते किंचिन्न चेच्छाम्यभ्यसूयितुम् ।
श्रूयतां क्रियतां चैव तव वक्ष्यामि यद्धितम् ॥ १९

G 4 14 20
B. 4 15 23
L. 4 16 19

---

13 ^{a}) Ś1 प्रश्रुतो, D1* प्रद्रुतो (for प्रकृत्या) N1 निर्जितश् (for निपुणश्) Ś1 Ñ V B D1–4 7 10 13 चामौ, T2 चैव (for चैव) —^{b}) D6 बुद्धिमाश् (for बुद्धि°) D3 [म]पि (for [ए]व) —After 13^{ab}, Ñ2 V B D7 ins

318* नानाश्रय समाह्वान तव भूय करोति स ।
सत्यसन्धेन वीरेण राघवेण महात्मना ।
रामेण किल कृत्वैव सख्यमस्यागत पुन ।

[(l 1) V2 3 नाना(V3° ना)श्रय B1 3 रामाश्रय, G(ed) नानाश्रयात् (for नानाश्रय) V2 तवाह्वान (for समा°) B1 च (for स) —(l 2) V3 रामेण (for वीरेण) —(l 3) V1 राघवे (for रामेण) V2 खलु (for किल) V1 B1 4 [ए]व (for [ए]व) B1 3 किल कृत्वैव सुग्रहद (for the prior half) D1 3 अश्वागत (for अस्या°)]
—^{c}) Ś1 Ñ1 D1–4 8–13 नापरीक्षित, Ñ2 V B1 3 (marg also) 3 4 D7 सुपरीक्षित V1 स परीक्षित (for अपरी°)
—^{d}) Ś1 Ñ1 D1 4 8–13 सख्यमेष्यति, D5 6 G M1 2 सह नेष्यति (for सह नैष्यति) N2 V B D7 स्वधयसे(D7 °क्षये)श धीमता

14 ^{ab}) G2 कथयता (for °यतो) N2 V B D7 G(ed) परिश्रुतो मया पूर्वं रामेणैव(G[ed]°व) सहायवान् —Ñ2 V2 3 B om 14^{cd} D7 reads 14^{cd} (including 319*) after 9^{ab} —^{c}) D6 reads कुमारस्य in marg —^{d}) T1 G1 2 Cc g k t त्वां, Cv as in text (for त्वा) —^{e}) T1 G1 2 Cc g k t त्वां, Cv as in text (for त्वा) Ś1 D1 4 12–13 तत्ते वक्ष्यामि T3 हि तद्वच (for हित वच) Ś1 D1 4 12–13 तत्ते वक्ष्यामि हित शृणु, तरवत, N1 तत्त वक्ष्याम्यदोषत, V1 यद्वक्ष्यामि हित शृणु, D5 7–10 वक्ष्याम्यथ(D10 °क्षय*) हित(D6 7 हि तद्) वच, D6 वक्ष्यामि त्वां हि तद्वच ꣸ Cv पूर्वमेवेत्यादे पश्चार्धमङ्ग दस्य कुमारस्य त्वा हित वच इत्येतत् °तद् ?)। Cr पूर्वमेव दस्य कुमारस्य त्वा हित वच इत्येत(°तद् ?)। Cr पूर्वमेव मया वीर श्रुत कथयतो वच । अङ्गदस्य कुमारस्य वक्ष्यामि त्वां हित वच । इति पाठ ꣸—After 14 D6 10 S ins

319* अङ्गदस्तु कुमारोऽद्य वनान्तमुपनिर्गत ।
प्रवृत्तिस्तेन कथिता चारैरासीन्निवेदिता ।
अयोध्याधिपते पुत्रौ शूरौ समरदुर्जयौ ।
इक्ष्वाकूणां कुले जातौ प्रथितौ रामलक्ष्मणौ ।
सुग्रीवप्रियकामार्थं प्राप्तौ तत्र दुरासदौ ।

[(l 1) D6 G1 3 M1 2 Cr(p) वनान्तर Cg k t as above (for °न्तम्) —(l 2) D6 7–10 आसीत् (for आसीत्) —(l 3) G1 वीरौ (for शूरौ) —(l 4) D6 7–10 T2 G1 प्रथितौ (for प्रथितौ) ꣸ Cr प्राप्तौ शत्रुदुरासदावित्यत्र इतिकरण द्रष्टव्यम्. ꣸]

—Thereafter D7 reads 315*

15 ^{a}) D6 8–10 स ते (for तव) M1 विश्रुत (for विख्यात) —^{b}) V1 स सखा (for सहायो) D6 8–10 -कर्मणि (for -कर्कश) —^{c}) Ñ2 V B1–3 D7 11 युगान्ताग्निसम किल B4 °ग्नि प्रभु, D6 °ग्निसमप्रभ

16 ^{a}) D2 10 स वास (for निवास) Ś1 D4 10 निवास स च D11 निवास सर्वे —^{b}) Ś1 D4 8 12 13 प्रपन्नानां, N1 D2 8 12 वि°, D11 व्या° (for आपन्नानां) T2 (also) सदा (for परा) N2 V B D7 आर्तानां (B3 **)मार्त्तानां (B1 °क) —^{c}) D12 स*श्रयः (for संश्रयः) N2 V B D7 सपदा महतीनां च —^{d}) Ñ2 V1 2 B D7 भुवि, V3 भूरि, D1 8 11 13 T2 चैव (for चैक) Ś1 D4 10 भाजनं गुणसंपदां, N1 भाजनं गुणकर्मणां, G1 यशसां चैव भाजनं, V2 यशसामेक भाजनं

17 ^{a}) B1 3 (before corr) निदेश, D2 11 निर्देश, D4 13 निर्देशे (for निदेशे) D5 [s]निरत (for निरत) —^{c}) Ś1 N1 D2 4 11 13 कैलासो, D1 शैलोर्वी (for शैलेन्द्रो) —^{d}) V2 3 B3 गुणानाम् (sic) (for गुणानाम्)

18 ^{a}) Ñ2 D7 तद्युक्त D1 8–11 T2 G Ct तत्क्षमो, D2 तत्कामो (for तत्क्षमं) B3 नो (for न) B1 विरोधः, B1–4 D5 विरोध (for विरोधस्) Ś1 Ñ1 D13 तत् (Ñ1 त*) क्षमो नो(L[ed]न) विरोध, D6 तद्वक्षमो विरोधस्ते D12 तत्कर्मो न विराधा ते (corrupt) ꣸ Ct तत्तस्मात्तेनोक्तसमस्तगुणवता रामेण सह विरोधस्तव न क्षमम् अयुक्त । अकर्तव्यमिदम् ꣸ —^{c}) B1 3 (also) 4 वीरेण, B1 om (hapl ?) (for रामेण) D1 lacuna for रण Ś1 D12 कर्कश (D12 °श) Ñ2 V B D7 -कर्मणि, D2 11 -मूर्धनि, L(ed) -कर्कशे (for -कर्मसु)

19 ^{a}) Ś1 शूरे (sic), D10 12 अहं, D12 शूरे, M1 शूरा (for शूर) Ñ2 V B D7 वक्ष्यामि त्वां हितं किंचिद् —^{b}) D1 2 चेच्छामि, D4 नेच्छामि (for चेच्छामि) ꣸ Cr m

G 4 14 21 B 4 15 23 L 4 10 20

यौवराज्येन सुग्रीवं तूर्णं साध्वभिषेचय ।
विग्रहं मा कृथा वीर भ्रात्रा राजन्बलीयसा ॥ २०
अहं हि ते क्षमं मन्ये तव रामेण सौहृदम् ।
सुग्रीवेण च संप्रीतिं वैरमुत्सृज्य दूरतः ॥ २१
लालनीयो हि ते भ्राता यवीयानेष वानरः ।
तत्र वा सन्निहस्थो वा सर्वथा बन्धुरेव ते ॥ २२
यदि ते मत्प्रियं कार्यं यदि चावैषि मां हिताम् ।
याच्यमानः प्रयत्नेन साधु वाक्यं कुरुष्व मे ॥ २३

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे पञ्चदशः सर्गः ॥ १५ ॥

अभ्यसूयितुं नेच्छामि। त्वद्विषये अभ्यसूया न क्रियत इत्यर्थः।, Cg ते अभ्यसूयितुं नेच्छामि त्वद्विषये अभ्यसूया दोषाविष्करणं कर्तुं कदाचिदपि नेच्छामीत्यर्थः। यद्वा मया वक्ष्यमाणे हिते त्वया अभ्यसूया न कार्येत्यर्थः।, Ck त्वया अभ्यसूयितुं नेच्छामि देवदत्त भोक्तुमिच्छामीत्यादिव क्वचिद्समानकर्तृकेषु तुमुन्। कथमिव मा पुनर्वर्तेत्यभ्यसूया न कर्तव्येत्यर्थः।, Ct अभ्यसूयितुं नेच्छामि कथमिव मा प्रति वदसीति मदसूया न कर्तव्येत्यर्थः। आर्षं वादसमानकर्तृकेऽपि तुमुन्। ‹‹ Ś1 D13 न ते शुक(D13 कर्तुं)मसूयितुं, Ñ1 V B2-4 D7 न(D2 वद्)तु वारम्यतु(N2 B4 °न, B2 °श्य)सूयया, B1 न तु सम्यगसूयया, D12 न चैकोमभ्यशायतु (corrupt) —c) Ś1 Ñ1 D1 3 4 11–13 तस्य, B4 चैत्र, D2 यच्च, M1 चैतत् (for चैव) —d) D10 om (hapl) व to वदयामि Ś1 Ñ1 D1 4 12 13 नाहितं (for यद्धितम्) Ñ2 V B D7 यत्ता(D2 भद्रो) वक्ष्याम्यहं(Ñ2 D7 °मि ते) हितं, D5 11 रक्ष्यामि तव नाहि (D11 यद्धि)तं

20 D6 om 20 —a) T2 3 G1 2 यौवराज्ये तु(G1 3 च) Ñ2 V B D7 सुग्रीव स्वागमेष्ठ —b) Ś1 Ñ1 D1–4 11–13 तूर्णं स्व(D12 त)म्, Ñ2 V B D7 यौवराज्ये (for तूर्णं साधु) —c) D4 विग्रहं, G1 3 विरोधं (for विग्रहं) D2 न (for मा) D3 कुरु (for कृथा) Ś1 Ñ1 D1 4 13 13 सौख्याद्, D13 सौख्याद् (for वीर) —d) G2 सह (for राजन्) D3 9–10 यवीयसा (for बली°) Ś1 N1 D1–4 11–13 भ्राता रामेण च (Ś1 D13 वा) स्वयं N1 V B D7 शारणाभिवतन्वता

21 a) N1 B1 (also) हि वो (for हि ते) —b) D4 6 8 10 T2 M3 तत, M1 प्रीतिं (for तव) Ś1 N V B D1–4 7 11–13 रामस्य(B4 स्वाग्य) सह सौहृदं —c) Ś1 N1 D1 4 13 13 सह(D3 °सं) भ्राता B4 च सुग्रीवेति (for च संप्रीतिं)

22 a) Ś1 D4 13 लाल°, N1 भाल°, G1 3 M लाल° G2 पाल° (for लालनीयो) D2 हि गो G2 हितो (for हि ते) —b) D3 भ्राता N2 V B D7 यवीयानवरेषु(B2 3 °र°) —c) D1–3 11–13 तव्या सत्, G2 M1 तथापसत् (for तत्र वा सत्) D13 11 12 संनिधिस्थो (for सन्निहस्थो), Ś1 D4 13 समरस्थ स समस्थो वा, N1 *** वा कस्यो वा Ñ2 V B D7 विधयो वा(V3 °ध्य)विधयो वा —d) Ś1 Ñ V B D1 4 7 13 13 स, D2 च D6 तत् (sic) (for ते)

—After 22 Ñ2 B2–4 D3 7 ins

320* न विरोधः क्षम तेऽद्य सुग्रीवेण तवानघ।
अनिरस्यानलेनेव चिरकालं महात्मना।

[(l 1) Ñ2 विरोधक्षम B2 3 क्षमतेऽद्य D3 क्षमधाम (for क्षमं तेऽद्य) —(l 2) D3 चिरं काल महात्मन (for the post half)]

—Thereafter D3 ins the line of 22cd (var वै for ते)

—After 22, D6 9–10 S ins

321* न हि तेन समं बन्धुं भुवि पश्यामि कंचन।
दानमानादिसत्कारैः कुरुष्व प्रत्यनन्तरम्।
वैरमेतत्समुत्सृज्य तव पार्श्वे स तिष्ठतु।
सुग्रीवो विपुलग्रीवस्तव बन्धुः सदा मतः।
भ्रातृ सौहृदमालम्ब्य नान्या गतिरिहास्ति ते। [5]

[(l 4) T2 सम (for तव) D6 9–10 T2 महा(D6 सदा T3 सम)बलस्तव (for the post half) —(l 5) D6 9–10 M3 भ्रातृ (for भ्रातृ)]

23 a) Ñ2 V B1 4 D7 वा मत्प्रियं, B2 रामप्रियं B3 रामप्रिय G1 मे मत्प्रियं (for ते मत्प्रियं) —b) N1 चेद् हि N2 B3 वा चैति V B1 D3 11 G1 3 चावैति B4 वा वेत्सि D1 वा च च (for चावैषि) B1 3 D3 13 मां हितो D4 मा हितं G(ed) त्वं हितं (for मां हिताम्) —c) Ś1 D4 13 याचमाना(D6 °नो) N2 याच्यमान M1 याच्यमान। L(ed) याच्यमानो (for याच्यमान) D1 8 10 प्रियवेन (for प्रयत्नेन) —d) Ñ2 V1 2 B D7 साधु मे कुरु भाषितं N1 [with hiatus] साधु स मम भाषितं D3 साधु * * * * मे

—After 23 Ś1 Ñ1 D1–4 11 S ins

322* यदि वाक्यं शृणु वक्ष्यामि हि मे
न रोषमनुविधातुमर्हसि।
हतो हि स कोसलराजसूनुना
न विग्रहं काकुत्स्थमर्हसि।

१६

तामेवं ब्रुवतीं तारां ताराधिपनिभाननाम् ।
वाली निर्भर्त्सयामास वचनं चेदमब्रवीत् ॥ १
गर्जतोऽस्य च संरम्भं भ्रातुः शत्रोर्विशेषतः ।
मर्षयिष्याम्यहं केन कारणेन वरानने ॥ २
अधर्षितानां शूराणां समरेष्वनिवर्तिनाम् ।
धर्षणामर्षणं भीरु मरणादतिरिच्यते ॥ ३
सोढुं न च समर्थोऽहं युद्धकामस्य संयुगे ।
सुग्रीवस्य च संरम्भं हीनग्रीवस्य गर्जतः ॥ ४

G. 4. 15. 4
B 4. 16. 4
L. 4. 15. 4

[(l. 1) D3.13 ब्रुव (for ब्रुवु). D3 11 मपि । मम, D1 ... कथित हि त (for कथित हि ते).—(l. 2) Ś1 D3 13 एव तु (for वदानु).—(l. 4) Ś1 Ñ1 D1 ... सभो हि (D2 [S]पि, D12 [S]थ) राघव (for -मम...).]

—D3 ... S cont.:

323* तदा हि तारा हितमेव वाक्य
तं वालिनं पथ्यमिदं बभाषे ।
न रोचते तद्वचनं हि तस्य
कालाभिपन्नस्य विनाशकाले ।

[(l. 1) D3 ततस्तु, D6 यथा हि, G1 C1 तथा हि, Cm g k.c as above (for तदा हि).—(l. 2) T3 तदम् (for पथ्यम्) C1 तस्य न रोचते, ततो न रोचते वचनं, Cm तस्य तस्मै न रोचते; Cg ... तदा मरणकाले वालिने ... मारणे ... तस्य तस्मै। चतुर्थ्यै षष्ठी। "...नाम्" इति हि स्मृति ...]

—After 23, Ñ2 V B D7 ins., while Ś1 Ñ1 D1-4, 11-13 ins. after colophon an additional Sarga relegated to App I (No 10)

Colophon.—*Sarga name*: Ś1 Ñ V2.3 B D3.11.12 ताराश्वासं। V1 तारकथावर्ण. D1 ताराभय; D2 वालियुद्धे ताराश्वासन.—*Sarga no.* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V1 B1-3 D3.6.12 om., Ñ2 V3 B4 D7 14, V3 16, D1 9, D11 11, D13 12.—After colophon, G concludes with श्रीरामाय नमः.

16

M1 begins with श्रीरामाय नमः.

1 a) Ś1 Ñ1 D1-4.11-13 ... Ñ2 D7 तथा (for एवं). D11 om. तारां T2 तामेवं ब्रुवतीं तां, G1 एवं ब्रुवतीं तां D11 om. तारां.—b) Ñ1 V B D7 ताराभि (for °धिप°). Ś1 Ñ1 तारां.—c) Ś1 Ñ1 D1-4.11-13 वालिं D1.3.11.12 ताराधिपसदृशानां.—d) Ś1 Ñ1 D1-4.11-13 ... Ñ1 V B D7 ...

2 a) Ñ1 D1 [अ]विमर्शं; Ñ2 V B D7 तु [D2 स]-[अ]पि सरोषं, D6-11 C1.h.t सुसंरम्भं, G1.2 M1 Cp तु (G1 स) ... Cp as in text (for च सं°). Cs: गर्जतोऽस्य सुसंरम्भं इति च पाठः. Ś1 D3.11 गर्जतस्तस्य (D2 ...)संरम्भं (L (ed.) °म्भात्); D1 गर्जन वालिसरम्भं.—b) Ñ2 V B D7 शत्रोर्निशामनता-विन°.—c) Ñ2 D7 तं शक्य, V B ... D1-14 केनापि (for [अ]हं केन).—d) Ś1 Ñ1 D1 ... ... Ñ2 V B D7 जानन्नपि (B4 पुनः पुनः) मर्षये प्रिये.

3 a) Ś1 D3.13 ... V3 D11 ... B4 ... (for अधर्षि°). D3 ... D4 क्रूराणां (for शूराणां).—b) Ś1 Ñ1 V2.3 B4 D1-4.11-13 समागमेषु. Ñ2 V1 B1-3 D1 संयुगेषु (for समरेषु). B1 [अ]नुवर्तिनां; D13 [अ]तिवर्तिनां.—c) Ñ1 -[अ]मर्षिण° (for -[अ]मर्षणं) ... Cg: धर्षणामर्षणं धर्षणस्यामर्षणं सहनमिति वा धर्षणाया तिरस्कारस्य मर्षणमिति वार्थः।। Ck धर्षणाया मर्षणं सहनं तथाभ्यासः ... सहनम् ... Ś1 Ñ V B D1 ... कान्ते (for भीरु).—d) Ś1 Ñ1 D1-4.11-13 मरणात्तु (D3.13 °स्तु, D3.11 °त्तु) विशिष्यते.

—After 3, D3 ins.:

324* सर्वेण जातो यो वाली इति चेति श्रुतो भुवि ।
(Metri causa.)

—Then D3 cont. l. 1-2 of 325*

4 a) D11 transp. न and च.—b) Ś1 Ñ V B1.2.4 D1-4.7.11-13 योद्धु (for युद्ध).—c) Ś1 D3.4 [अ]पि संरब्धं, Ñ1 V1 D3.11 [अ] तिसंरब्धं, Ñ2 L2.3 D7 [अ]ति संरब्धं, V2.3 अ विसरम्भ, L1 ... सर्पाद्धं, B4 [अ]तिसरम्भं, D11 [अ]भिसंरब्धं, D13 [अ] विदुरभाद् (sic) (for च सं°).—d) Ñ2 V B D7 धीन° (for हीन). V3 D3.4.11 T2 गर्वित, D2 धीरस्य, D13 जीवित (for गर्जत°) Ś1 Ñ1 D1.4.11 हीनवीर्य (D1 °धीर)स्य गर्जितं (Ñ1 संयुगे).—After 4, Ñ2 V (V1 l. 1-2 only) B D7 ins.; while D3 cont. (l. 1-2 only) after 324*

325* प्रयुक्तो धर्षणां मात्रो यो मर्षयति दर्पितान् ।
मनुष्य इति भाष्यं न ... मन्यते ।
भूपश्च ... हरीश्वर ।
भार्ये ... ।
... । [5]
दाशरथे ... ।
इमां ... ।
... ।
... ।
न ... । [10]

G 4 15 10
B 4 16 5
L 4 12 5

न च कार्यो विषादस्ते राघवं प्रति मत्कृते ।
धर्मज्ञश्च कृतज्ञश्च कथं पापं करिष्यति ॥ ५
निवर्तस्व सह स्त्रीभिः कथं भूयोऽनुगच्छसि ।
सौहृदं दर्शितं तारे मयि भक्तिः कृता त्वया ॥ ६
प्रतियोत्स्याम्यहं गत्वा सुग्रीवं जहि संभ्रमम् ।
दर्पं चास्य विनेष्यामि न च प्राणैर्विमोक्ष्यते ॥ ७
शापितासि मम प्राणैर्निवर्तस्व जयेन च ।
अहं जित्वा निवर्तिष्ये तमलं भ्रातरं रणे ॥ ८
तं तु तारा परिष्वज्य वालिनं प्रियवादिनी ।
चकार रुदती मन्दं दक्षिणा सा प्रदक्षिणम् ॥ ९
ततः स्वस्त्ययनं कृत्वा मन्त्रविद्विजयैषिणी ।
अन्तःपुरं सह स्त्रीभिः प्रविष्टा शोकमोहिता ॥ १०

[(l 1) B1 वाणी (for भाती) V3 D3 वो (for यो) B4 [s]भिमवति (for मवेक्षति) —B2 reads from शक्तिमान् up to मति in l 4 in marg —(l 2) B1 तद् (for त) D3 मनुष्यश्चि तस्थि (for the prior half) B4 सर्वाणि (for गण°) D5 सनलिन —After l 2 B2 3 ins

325(A)* मुक्तस्यापि तथा सत्यास्तस्याने वचसस्तथा ।

—(l 3) B1 2 शार्दूलम् (for मिबान्तम्) —(l 4) V2 B1 दुर्मतिम्, B4 त म° (for स्व म°) V2 3 B1–3 दैन्यमाश्रित —(l 5) V3 3 B1–3 तु, B4 क (for स्व) G(ed) नुक्तश्च (for संयुक्ते) —(l 6) B1 transp वा and रामो —(l 8) V2 3 B तारा (for तार) B3 यतम् (for चेद) V3 वगच्छेद च रावण (sic) (for the post half) —(l 9) V2 3 ददत्, B1 ददिरा (sic), B4 गृह्णीत (for ददतु) Ñ2 D7 च (for वा)]

—Then B2 (m) cont

326* अहं वाली हतो भूया मे वा जेष्यामि संयुगे।

5 a) G(ed) तु (for च) B1 विषादस् (for विषा°) —b) Ś1 Ñ V B D7 12 न स पाप, D2 न स वाक्य, D5 न स जार्य, D6 न स साह्य, D11 न स वाच्य (for कथं पाप) D13 राज्ञा प्रति करिष्यसि (corrupt)

6 Ś1 Ñ V B D1–4 7 11–13 transp 6 and 7 —a) Ś1 Ñ1 V1 2 D1–4 12–13 किं मां, Ñ2 V3 B D7 किं वा (for कथ) D5 साम् (for भूयो) —c) B4 सौहार्दं D3 11 M1 transp सौहृदं and दर्शित Ñ2 V B D7 भद्रे, D1 8–10 T2 G1 2 M3 तावत् (for तारे) —d) D6–10 transp कृता and त्वया Ś1 Ñ V D2 4 D1 3 7 11 13 मम भर्तृ (D4 प्रभु) कृत(V3 गता) त्वया B2 3 मम तत्सुहृत त्वया D5 12 मम भर्तुं कृते त्वया, G2 मम भक्तिकृत त्वया

7 Ś1 Ñ V B D1–4 7 11–13 transp 6 and 7 —a) B2 3 हृति (for प्रति) D6 प्रीत्या (for गत्वा) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 प्रतियोत्स्येऽहं तं (Ś1 °त्स्ये तु तं Ñ2 °त्स्ये हि तं, D4 °त्स्ये,तुतं, D13 °त्स्येऽहुत) गत्वा —b) Ñ2 V B1 D7 त्वज संभ्रमं, B2 3 मज मंदिरं, D3 समस° ; G3 जय सं° (for जहि सं°) —c) T1 G1 M1 2 दर्पमात्रं, G2 दर्पमात्र (for दर्पं चास्य) V1 B1–3 D7 1 4 11 13 [अ]पनेष्यामि, D5 12 विमोक्ष्यामि (for विने°), Ñ2 V2 3 B1 D7 दर्पं वापनयिष्यामि, —d) D7 reads च in marg Ñ2 V2 3 B न स, D7 यत्र D13 यश्च (for न च) Ś1 D12 वियोजये, V1 2 D1 2 4 11 13 Ct वियोक्ष्यते, B4 D3 4 वियोज्यसे, T3 विमोक्ष्यते, Ck as in text (for °क्ष्यते) —After 7 D1 6–10 S ins

327* अहं व्यास्मिशितस्यास्य करिष्यामि यथेप्सितम् ।
वृक्षैर्मुष्टिप्रहारैश्च पीडितं प्रतियास्यति ।
न मे गर्वितमायस्तं सहिष्यति दुरात्मवान् ।
कृतं तारे सहायत्वं दर्शितं सौहृदं मयि ।

[(l 1) D6 T1 [आ]जौ (for [शा]जि) D6 T2 G2 3 M1 [अ]थ (for [अ]स्य) D6 8–10 यद् (for यथा) —(l 3) T1 दर्पितम्, G1 गर्जितम् (for गर्वि°) D6 G2 3 M1 मायत्त (for °स्त) —(l 4) G1 तावत् (for तारे) G3 सहाय च, M1 सहाया त्व (for °त्वं) M3 transp दर्शितं and सौहृदं]

8 a) Ś1 M1 [अ]वि (for [अ]सि) Ś1 D1–3 11–13 निवर्तस्व (for मम प्राणैर्) —b) Ś1 D1 3 12 प्राणैरथ, D4 13 मम प्राणैर् (for निवर्तस्व) Ś1 B3 D2 6 8–10 11 13 G1 3 M1 Ck t जयेन च, V1 **न च (moth-eaten); D5 त्वमात्तु वै G3 Cr m जयेन वा (for °न च) D13 प्राणैरभि जयेन च —c) Ś1 D6–10 Cv k t अलं, Ñ1 D1 4 12 13 भवे, D1 अत्तुं D3 11 शीघ्र, Cr m as in text (for अहं) Ñ2 V B D7 अयं निजा निवृत्तो (V3 °वर्तो)ऽसि —d) Ñ2 V B D2 8 11 T1 M1 समद, M1 समिति, M2 समरः Cv as in text (for °तं) Ś1 D12 न सहे भ्रातृगर्वित D1 3 4 13 नाहं भ्रातृगर्वितं ✿ Cv कयेन जयाशिषा। समरूमिति पाठ ।। Cr जयेन मनोजयेन। जयाशिषा वा। वाक्यधारणे। अहमिति। अहं जित्वाहं निवर्तिष्ये इत्यस्वशब्दद्वयस्य निबाह ।। Cm जयेन मनोजयेन। यद्वा जयाशिषा जयाशिषं इत्वा निवर्तिष्ये इत्यर्थः ।, Ct जनेन स्वपरिवारजनेनालं जित्वा जयमात्रं कृत्वा निवर्तिष्ये न तु घातयिष्ये इत्यर्थः । अहं जित्वेति पाठस्तु सांप्रदायिक ✿

9 a) V2 तूर्णं (for तारा) Ś1 D12 परिहृत्य (for °ष्वज्य) —b) Ś1 Ñ1 V B D1 4 7 11–13 प्रियदर्शना हेममालिनं, D6 प्रतियाप्तिनी, G2 °वादि । (for °वादिनी) —c) D13 मन्दं (for मन्दं) —d) V1 illeg Ñ2 V2 3 B (B3 m also) D7 वर्तमाना (for दक्षिणा सा)

10 a) T2 प्रदर्शनं (for स्वस्त्ययनं) —b) Ś1 Ñ2 V1 D6–10 T Ck t मंत्रविद्, Cg as in text (for °वद्) ✿ Cg मन्त्रवत्, स्वस्त्ययनमन्त्रवत् । मन्त्रवत् वैदिकमन्त्र इति शेष ।। Ck मन्त्रवित् स्वस्त्ययनमन्त्रविज्ञेयं । देवतांश्चार

प्रविष्टायां तु तारायां सह स्त्रीभिः स्वमालयम् ।
नगरान्निर्ययौ क्रुद्धो महासर्प इव श्वसन् ॥ ११
स निःश्वस्य महावेगो वाली परमरोषणः ।
सर्वतश्चारयन्दृष्टिं शत्रुदर्शनकाङ्क्षया ॥ १२
स ददर्श ततः श्रीमान्सुग्रीवं हेमपिङ्गलम् ।
सुसंवीतमवष्टब्धं दीप्यमानमिवानलम् ॥ १३
स तं दृष्ट्वा महावीर्यं सुग्रीवं पर्यवस्थितम् ।
गाढं परिदधे वासो वाली परमरोषणः ॥ १४
स वाली गाढसंवीतो मुष्टिमुद्यम्य वीर्यवान् ।
सुग्रीवमेवाभिमुखो ययौ योद्धुं कृतक्षणः ॥ १५
श्लिष्टमुष्टिं समुद्यम्य संरब्धतरमागतः ।
सुग्रीवोऽपि समुद्दिश्य वालिनं हेममालिनम् ॥ १६
तं वाली क्रोधताम्राक्षः सुग्रीवं रणपण्डितम् ।
आपतन्तं महावेगमिदं वचनमब्रवीत् ॥ १७

G 4. 15. 19
B 4. 10. 39
L 4. 12. 17

देव तथागति), Ct सज्जविरस्वस्त्यवनमप्रवेधी । देवाया स्वालङ्केदनम् ※ V2 3 B2 भर्तुर्विनय(B4 °जीवित)काङ्क्षिणी, D3 [अ]मानयद्विनयैषिण —c) B1 3 पुरस्त्रीभि —d) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 प्रविवेश यथागत(D4 °सुख) Ñ2 V B D7 प्रविवेश सुमध्यमा, D3 11 प्रविष्टा हृदय विना

11 c) D5 6–10 T1 2 G2 समर्या (for °सन्) Ś1 Ñ1 D1 2,4 12 13 स्वपुरा(Ñ1 किष्कि*) निर्ययौ वाली, Ñ2 V B D7 निश्चक्राम ततो वाली, D3 11 निर्जगाम तथा वाली —d) D2 महादर्प, M1 महानर्प (for °सर्प)

12 a) Ś1 V2 B1 3 4 D1 12 स निपत्य, M1 प्रतिपत्य, Ñ2 D7 स नि सृत्य, V1 3 D3–6 11 13 स निपत्य, B2 स निरीक्ष्य, Ś1 D12 G1 M2 निपत्य च, G3 सनिपत्य (for स नि श्वस्य) Ś1 D12 G1 M2 °तेजा महावेगाद्, D5 6–10 °रोपो, T2 °वीर्यो, G2 °बाहुर्, M3 °तेजा (for °वेगो) —b) D5 6–10 T2 वेगवान्, D1 कोपन (for रोषण) Ñ2 V B D7 क्रोधपर्याकुलेक्षण (B1 °लेन्द्रिय) —M1 om (hapl) 12c–14 —c) V1 धारयन्, D3 M3 चाल° (for चार°) ※ Cm g चारयन् प्रस्थित(Cm स्थित) इति शेष ※ —d) G1 मर्दन (for दर्शन) D11 काम्यया G2 –लालस (for काङ्क्षया)

13 M1 om 13 (cf v l 12) —a) Ś1 Ñ2 V B D1 3 4 7 12 13 दूराद्, Ñ1 वाली (for श्रीमान्) —b) Ś1 om (hapl) from हेम to ग्रीव in 14b —After 13ab, Ñ2 V B D7 ins

328* तमेवाभिमुखश्चापि ययौ योद्धुमतित्वरन् ।

[Ñ2 D7 तस्य चाभिमुखा चा(D7 वा)पि (for the prior half) Ñ2 V2 अति (for अति)]

—c) Ñ1 D12 ससंवीतम्, D13 सुसर्वाङ्गम्, D10 सुसंस्थितम् (for सुस°) Ñ1 असरब्ध (for अवष्टब्ध)
—For 13cd, Ñ2 V B D7 subst

329* सुसन्नद्धं योद्धुकामे रामस्याश्रयगर्वितम् ।

[Ñ2 D7 रामाश्रय, V B1 रामापा° B3 रामोपा° (for रामस्याश्रय)]

14 M1 om 14 (cf v l 12) Ś1 om up to ग्रीवं (cf v l. 13) T2 om 14–16 —a) Ñ1 D1 4–11 G M3 तं स (by transp), Ñ2 D7 स च (for स तं) Ñ V B D1 11 G M3 महावीर्यं D5 8–10 °बाहु, D6 °वीर (for °वीर्यं) —b) Ś1 Ñ2 D5 6–13 समुपस्थितं, B1 3 D3 11 पर्युप°, D12 G2 समव° (for पर्यव°) —c) D1 13 चमू, D3 वाली (for वासो) Ś1 Ñ1 D1 4 13 गाढ परिदधे(M1 °द*) वस्त्र (D1 4 चमू) —d) D5 8 10 कोपन (for रोषण) Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 पश्यत तमभीतवत्, D3 11 क्रोध(D13 वाली) सरक्तलोचन, D13 पश्यत तमभीतवान् —For 14cd, Ñ2 V B D7 subst

330* गाढं सनह्य चक्रे करिष्यन्कर्म दुष्करम् ।

[B2 धर्मदुष्कुल (sic) (for कर्म दुष्करम्)]

—Then cont

331* उवाच वालिताम्राक्ष सुग्रीव रोषमूर्छित ।
दुर्बुद्धे पाप सुग्रीव क्व त्वया मरणे पुन ।

[(l 1) V1 कोपमूर्छित, B4 हेमपिङ्गल (for रोषमूर्छित) —(l 2) D7 तव (for पुन)]

15 T3 om 15 (cf v l 14) Ñ2 V B D7 om 15–17 —a) Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 13 बल (for गाढ) —b) D5 11 M3 वेगवान्, M1 दक्षिण (for वीर्यवान्) —c) Ñ1 D5 11 G3 [अ]भिमुख (for [अ]भिमुखो) Ś1 D1 4 12 सुग्रीवाभिमुखो वीरो(D1 योद्धु, D4 °मुखो गत्वा [marg]) —d) D1 तत्र D6 युद्ध (for योद्धुं) D5 11 कृतत्वर (for °क्षण)

16 T2 om 16 (cf v l 14) Ñ2 V B D7 om 16 (cf v l 15) Ś1 Ñ1 D1–4 11–13 G2 M3 transp ab and cd D4 reads ab in marg —a) Ś1 D4 12 श्लिष्टमुष्टि, Ñ1 D1–3 5 8–11 13 Ct श्लिष्टं मुष्टिं, G2 क्लिष्टमुष्टिं, M2 श्लिष्टमुष्टि, Ck as in text (for °मुष्टिं) —b) Ñ1 D1 2 4 आपतद्, G2 भावयौ (for भागत) Ś1 D2 11 13 सरब्धमभ्यसापतत्, D4 °रूपस्यागत, D13 °रुध तरसापतत् —c) D4 G1 M3 तमुद्दिश्य, M1 समुद्दम्य (sic) (for °द्दिश्य) —After 16, M1 ins

332* सुग्रीवो गाढसंवीतो मुष्टिमुद्यम्य वीर्यवान् ।
इन्द्रयुद्धं समाहूय ययौ योद्धुं कृतक्षण ।

17 Ñ2 V B D7 om 17 (cf v l 15) —a) Ś1 T2 G1 M3 रक्ताक्षो Ñ1 D1 2 4 12 13 –ताक्ष, D11

G 4 19 10
B 4 20 5
L 4 22 5

न च कार्यो विषादस्ते राघवं प्रति मत्कृते ।
धर्मज्ञश्च कृतज्ञश्च कथं पापं करिष्यति ॥ ५
निवर्तस्व सह स्त्रीभिः कथं भूयोऽनुगच्छसि ।
सौहृदं दर्शितं तारे मयि भक्तिः कृता त्वया ॥ ६
प्रतियोत्स्याम्यहं गत्वा सुग्रीवं जहि संभ्रमम् ।
दर्पं चास्य विनेष्यामि न च प्राणैर्विमोक्ष्यते ॥ ७
शापितासि मम प्राणैर्निवर्तस्व जयेन च ।
अहं जित्वा निवर्तिष्ये तमलं भ्रातरं रणे ॥ ८
तं तु तारा परिष्वज्य वालिनं प्रियवादिनी ।
चकार रुदती मन्दं दक्षिणा सा प्रदक्षिणम् ॥ ९
ततः स्वस्त्ययनं कृत्वा मन्त्रविद्विजयैषिणी ।
अन्तःपुरं सह स्त्रीभिः प्रविष्टा शोकमोहिता ॥ १०

[(l 1) B1 वाणी (for मती) V3 D3 वो (for वो) B4 [s]भिमपति (for मर्षयति) —B4 reads from शक्तिमान् up to मति in l 4 in marg —(l 2) B1 तद् (for त) D2 मनुष्यर्षि रविद (for the prior half) B4 मर्षयामि (for गण°) D3 भ्रतरिव —After l 2, B2.3 ins

325(A)* मुक्तस्यापि तथा तस्यास्तस्या ते वचसस्तथा ।

—(l 3) B1.3 शार्दूलस् (for विक्रान्तस्) —(l 4) V3 B1 दुर्मतिम्, B4 त-व° (for त्वम°) V3.3 B1-3 दैन्यमाश्रित —(l 5) V3.3 B1-3 मु B4 स (for स्त) G(ed) मुक्तश्च (for मयुक्तो) —(l 6) B3 transp वा and रामो —(l 8) V3.3 B तारा (for तार) B2 एतच् (for भेद) V3 जगच्छेद च रतण (sic) (for the post half) —(l 9) V3 दहम्, B1 दहिता (sic), B4 दहति (for दहतु) Ñ1 D7 च (for वा)]

—Then B2 (m) cont

326* अहं वाली हतो भूयो वं वा जेष्यामि सयुगे।

5 a) G(ed) तु (for च) B2 विवादस् (for विषा°) —d) Ś1 Ñ V B D7.13 न स पाप D1 न स वाक्य, D3 न स जात्वं, D4 न स साध्य, D11 न स वाच्य (for कथं पाप) D13 राजा प्रति करिष्यसि (corrupt)

6 Ś1 Ñ V B D1-4.7.11-13 transp 6 and 7 —b) Ś1 Ñ1 V1.3 D1-4.11-13 किं वा, Ñ2 V2 B D7 किं वा (for कथ) D5 मास् (for भूयो) —c) B4 सौहार्दं D3.11 M1 transp सौहृद and दर्शित Ñ1 V B D7 भद्र, D5.6.8-10 T2 G1.3 M1 तावन् (for तारे) —d) D6.8-10 transp कृता and त्वया Ś1 Ñ V B2.3 D1.2.4.7.11.13 मम भर्तृ (D2 भ्रातृ)कृत(V3 गत) त्वया B1.4 मम तत्कृत त्वया D3.12 मम भर्तुं कृते त्वया G3 मम भक्तिकृत त्वया

7 Ś1 Ñ V B D1-4.7.11.13 transp 6 and 7 —a) B2.3 इति (for प्रति) D1 प्रीत्या (for गत्वा) Ś1 Ñ1 D1.2.4.13.13 प्रतियोत्स्येऽथ स (Ś1 °त्स्ये तु स, Ñ1 °त्स्ये हि स, D4 °त्स्ये,दुत, D13 °त्स्येऽद्भुत) गत्वा —b) Ñ2 V B1 D7 त्यज संभ्रम, B2.3 भज मंदिर, B4 सत्वस°, G2 जय स° (for जहि स°) —c) T2 G1 M1.3 दर्पमात्र, G2.3 दर्पमस्य (for दर्पं चास्य) V1 B1-4 D1.2.4.11.13 [अ]पनेष्यामि, D3.13 विमोक्ष्यामि (for विने°), Ñ2 V1.2 B4 D7 दर्पं चापनयिष्यामि —d) D7 reads च in marg Ñ1 V2.3 B स स D6 यथा, D13 यश (for न च) Ś1 D12 विमोजयेः V1.3 D1.2.3.4-11.13 Ct विमोक्ष्यते, B4 D2.4 मिमोज्यते, T2 विमोक्ष्यते, Ck as in text (for °क्ष्यते) —After 7, D6.8-10 S ins

327* अहं शापितस्त्वया सम करिष्यामि यथेप्सितम् ।
वृक्षैर्मुष्टिप्रहारैश्च पीडितः प्रतियास्यति ।
न मे गर्वितमायस्तं सहिष्यति दुरात्मवान् ।
कृतं तारे सहायत्वं दर्शितं सौहृदं मयि ।

[(l 1) D6 T1 [भा]जौ (for [आ]जि) D6 T2 G1.3 M1 [अ]त्र (for [अ]स्य) D8-10 अहं (for यथा) —(l 3) T1 दर्पितम्, G2 गर्जितम् (for गर्वि°) D6 G1.3 M2 मायत्त (for °स्त) —(l 4) G2 तावत् (for तारे) G3 सहाय च, M3 महाया त्व (for °यत्व) M3 transp दर्शित and सौहृ°]

8 a) Ś1 M2 [अ]सि (for [आ]सि) Ś1 D7.11-12 निवर्तस्व (for मम प्राणैर्) —b) Ś1 D1.3.13 प्राणैस्त्वं, D3.11 मम प्राणैर् (for निवर्तस्व) Ś1 B2 D2.5.8-10.12.13 G1.3 M1 Ck t जनेन च, V1 ज-न च (moth eaten), D1 समाप्तु वै, G2 Cr m जयेन वा (for °न च) D13 प्राणैरभिजनेन च —c) Ś1 D8-10 Cv k t अहं, Ñ1 D4.12.13 अथ, D1 भर्तुं D5.11 शीघ्रं Cr m as in text (for अहं) Ñ2 V B D7 अथ निरवा निवृत्तो (V3 °वर्तो)सि —d) Ñ1 V B D2-4 T1 M3 तमहं, M1 तमिम M2 सबले, Cv as in text (for °लं) Ś1 D13 न सहे भ्रातृगर्वितं, D1.3.4.11 समरे भ्रातृगैर्विणं ॥ Cv जयेन जयाशिषा। तमलमिति पाठः। Cr जयेन मनोजयेन। जयाशिषा वा। वावधारणे। अहमिति। अहं जित्वाहं निवर्तिष्ये इत्यहंशब्दद्वयस्य निर्वाहः ॥ Cm जयेन मनोजयेन। यद्वा जयाशिषा जयाशिषं कृत्वा निवर्तस्वेत्यर्थः ॥ Ct जनेन स्वपरिवारजनेनाले निवर्त जयमात्रं कृत्वा निवर्तिष्ये न तु वधमित्यर्थः। अहं जित्वेति पाठस्तु साम्प्रदायिक ॥

9 a) V3 तूर्णं (for तारा) Ś1 D13 परिस्वज्य (for °ष्वज्य) —b) Ś1 Ñ2 V B D1-4.7.11-13 प्रियदर्शनं Ś1 हेममालिनं D5 मतिचारिणी, G1 °वादिनं (for °वादिनी) —c) D13 सार्द्रं (for मन्दं) —d) Ñ1 illeg Ñ2 V1.2 B (B2 m also) D7 वेपमाना (for दक्षिणा सा)

10 a) T1 प्रदक्षिणं (for स्वस्त्ययन) —b) Ś1 Ñ1 V3 D8-10 T Ck t मन्त्रविद् Cg as in text (for °वद्) ॥ Cg मन्त्रवत् स्वस्त्ययनमन्त्रवत् । मन्त्रश्च वैदिकादन्य इति ज्ञेय ॥ Ck मन्त्रविद् स्वस्त्ययनमन्त्रविद्विश्वं । देवतांप्रार्थ-

प्रविष्टायां तु तारायां सह स्त्रीभिः स्वमालयम् ।
नगरान्निर्ययौ क्रुद्धो महासर्प इव श्वसन् ॥ ११
स निःश्वस्य महावेगो वाली परमरोषणः ।
सर्वतश्चारयन्दृष्टिं शत्रुदर्शनकाङ्क्षया ॥ १२
स ददर्श ततः श्रीमान्सुग्रीवं हेमपिङ्गलम् ।
सुसंवीतमवष्टब्धं दीप्यमानमिवानलम् ॥ १३
स तं दृष्ट्वा महावीर्यं सुग्रीवं पर्यवस्थितम् ।
गाढं परिदधे वासो वाली परमरोषणः ॥ १४
स वाली गाढसंवीतो मुष्टिमुद्यम्य वीर्यवान् ।
सुग्रीवमेवाभिमुखो ययौ योद्धुं कृतक्षणः ॥ १५
श्लिष्टमुष्टिं समुद्यम्य संरब्धतरमागतः ।
सुग्रीवोऽपि समुद्दिश्य वालिनं हेममालिनम् ॥ १६
तं वाली क्रोधताम्राक्षः सुग्रीवं रणपण्डितम् ।
आपतन्तं महावेगमिदं वचनमब्रवीत् ॥ १७

G 4 15 19
B 4 16 19
L 4 15 17

दर [illegible] 1, Ct [illegible] । [illegible] D5 N2 B4 [illegible] (B4 °जीवित) [illegible] D3 [स]मानयद्वि[illegible] —c) B4 [illegible] —d) Ś1 Ñ1 D1 [illegible] प्रविवेश यथागतं (D6 °सुख) Ñ2 V B D1 प्रविवेश सुसम्भ्रमा, D3 11 प्रविष्टा हृदय [illegible]

11 a) D5 8-10 T1 2 G2 [illegible] (for °राद्) Ś1 Ñ1 D1 [illegible] (Ñ1 [illegible]) निर्ययौ वाली V1 V B D7 [illegible] ततो वाली D3 11 [illegible] वाली —d) D3 महासर्पं M1 [illegible] (for °सर्प)

12 a) Ś1 V1 B1 2 4 D1 [illegible] स निश्वस्य V1 [illegible] Ñ1 D7 स नि [illegible] B3 स [illegible] G1 M1 [illegible] G2 [illegible] (for स नि श्वस्य) Ś1 D1 महावेगाद्, D5 8-10 °वेगो, T2 °वीर्यो G2 °बाहुर्, M1 °[illegible] (for °वेगो) —b) D5 8 11 T1 वेगवान्, D6 कोपन (for रोषण) Ñ2 V B D7 [illegible] (B1 [illegible]) —M1 om (hapl) 12c–14 —c) V1 [illegible] D1 M1 [illegible] (for चार°) ✱ Cm g [illegible] (Cm [illegible]) इति पाठ ✱ —d) G1 [illegible] (for दर्शन) D11 [illegible] G1 [illegible] (for काङ्क्षया)

13 M1 om 13 (cf v l 12) —a) Ś1 V1 V B D1 [illegible] Ñ1 वाली (for श्रीमान्) —d) Ś1 om (hapl) from इम to वीर in 14b —After 13ab Ñ2 V B D7 ins

328* [illegible] योद्धुमभ्यगात्।

[V3 D1 [illegible] (D7 [illegible]) (for the prior half) V2 V3 [illegible] (for [illegible])]

—c) V1 D11 [illegible] D11 [illegible] D11 [illegible] (for सुसं°) Ñ1 [illegible] (for अवष्टब्धं) —For 13cd, V1 V B D7 subst

329* सुसंनद्धं योद्धुकामं रामसाध्यदर्शिनम्।

[Ñ2 D1 [illegible] V B4 [illegible] D1 [illegible] (for [illegible])]

14 M1 om 14 (cf v l 12) Ś1 om up to वीर (cf v l 13) T1 om 14–26 —a) Ś1 D1 8-10 G M1 [illegible] (by transp) V1 D1 [illegible] (for [illegible]) Ñ V B D1 [illegible] G M1 महावीर्यं D5 8-11 °बाहु D6 वार (for °वीर्यं) —b) Ś1 Ñ1 D1 [illegible] समुपस्थितं B1 2 D3 11 [illegible] D11 G1 [illegible] (for पर्यव°) —c) D1 12 [illegible] D1 [illegible] (for वासो) Ś1 V1 D1 [illegible] (V1 [illegible]) [illegible] (D1 [illegible]) —d) D1 10 कोपन (for रोषण) Ś1 V1 D1 [illegible] [illegible] D11 [illegible] (D11 [illegible]) [illegible] D11 [illegible] —For 14cd V1 V B D7 subst

330* गाढं [illegible] दुरासदम्।
[B1 [illegible] (sic) (for [illegible])]

—Then cont

331* उवाच [illegible] सुग्रीवं रोष[illegible] ।
[illegible] सुग्रीव [illegible] ।

[(l 1) V1 [illegible] B1 [illegible] (for [illegible]) —(l 2) D1 [illegible] (for [illegible])]

15 T1 om 15 (cf v l 14) V1 V B D7 om 15–17 —a) Ś1 V1 D1 [illegible] (for गाढ) —b) D3 11 M1 [illegible] M1 [illegible] (for वीर्यवान्) —c) V1 D3 11 G1 [स]मिमुखं (for [स] मिमुखो) Ś1 D1 [illegible] सुग्रीवाभिमुखं [illegible] (D1 [illegible] D1 [illegible] marg) —d) D1 [illegible] D1 [illegible] (for योद्धुं) D11 [illegible] (for °क्षण)

16 T2 om 16 (cf v l 14) Ñ2 V B D7 om 16 (cf v l 15) Ś1 V1 D1 [illegible] G1 M1 transp ab and cd D1 reads ab in marg —a) Ś1 D11 [illegible] V1 D1 [illegible] Ct [illegible] G1 [illegible] M1 [illegible] Ck as in text (for °मुष्टि) —b) Ś1 D1 [illegible] C1 [illegible] (for [illegible]) Ś1 D1 [illegible] D1 [illegible] D11 [illegible] —c) D1 G1 M1 समुद्दिश्य, M1 [illegible] (sic) (for °दिश्य) —After 16 M1 ins

332* सुग्रीवो [illegible] मुष्टि[illegible] ।
[illegible] योद्धुं [illegible] ।

17 V1 V B D7 om 17 (cf v l 15) —a) V1 T1 G1 M1 [illegible] V1 D1 [illegible] [illegible] D11

G 4 15 21
B 4 16 20
L 4 12 18

एष मुष्टिर्मयाबद्धो गाढः सुनिहिताङ्गुलिः ।
मया वेगविमुक्तस्ते प्राणानादाय यास्यति ॥ १८
एवमुक्तस्तु सुग्रीवः क्रुद्धो वालिनमब्रवीत् ।
तवैव च हरन्प्राणान्मुष्टिः पततु मूर्धनि ॥ १९
ताडितस्तेन संक्रुद्धः समभिक्रम्य वेगतः ।
अभवच्छोणितोद्गारी सोत्पीड इव पर्वतः ॥ २०
सुग्रीवेण तु निःसंगं सालमुत्पाट्य तेजसा ।
गात्रेष्वभिहतो वाली वज्रेणेव महागिरिः ॥ २१
स तु वाली प्रचलितः सालताडनविह्वलः ।
गुरुभारसमाक्रान्ता सागरे नौरिवाभवत् ॥ २२
तौ भीमबलविक्रान्तौ सुपर्णसमवेगिनौ ।
प्रवृद्धौ घोरवपुषौ चन्द्रसूर्याविवाम्बरे ॥ २३

महत्त D6 8-10 G1 2 साम्राक्ष (for ताम्राक्ष) —^{d}) D3 11 पठित D6 9-10 कोविद (for पण्डितम्)

18 ^{a}) D6 8-10 महान् (for मया) —^{b}) D1 G1 M1 2 गाढ Ś1 Ñ1 D1 12 सुविहित, D6 8-10 सुनियत, T1 G2 3 सुहित M3 सनिहित (for सुनिहित) Ñ2 B1 3 D7 तद्वधार्थं समुद्यत, V D4 वधार्थं ते (V1 °र्थं च, B4 °र्थं ते) समुद्यत, D2 3 12 गाढं सुनि(D13 °स)हिताङ्गुलि, D3 11 गाढ विनिह°, T2 G1 गाढ सुनिय° —^{cd}) Ñ1 G1 M4 प्रयुक्तस्, G2 समुक्तस् (for विमु°) Ś1 D1 2 3 12 13 महावेगप्रमु(D14 °यु)क्तस्ते D3 11 तव रोषपरीतस्य (for °) Ñ2 V B D7 पतते मूर्ध्नि विनिर्मुक्त प्राणान्प(B3 मुष्टि प्राणान्)हरिष्यति

19 ^{a}) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 स तान्वचो (for तु सुग्रीव) D3 11 स एवमुक्त सुग्रीव —^{b}) Ñ1 वचनम्, D5 वानरम् (for वालिनम्) —^{c}) Ñ1 [ए]वास्य, D13 [ए]व हि, D4 6 13 [ए व] हि D6 8-10 चैव, D5 T2 G1 3 M1 4 चैव (for [ए]व च) M1 3 Ck [ध्रा]हरन् (for हरन्) Ś1 D12 तवैवा हि हरेत्प्राणान् —^{d}) Ñ2 D4 G1 Ck पतति (for °तु) D13 मुष्टिपात तु मूर्धनि ※ Cv: मुष्टि पततु(Cv °ति) मूर्धनि इत्यत्र विवरणं द्रष्टव्यम्। Cm: मूर्ध्नि मुष्टि पत त्वित्यब्रवीदिति योजना। Cg: पततु मूर्धनीत्यत्र समिति करणं द्रष्टव्यम्। Ck: मुष्टि पततु मामिति शेषः। Ct: एष मुष्टिमामकस्य मूर्ध्नि पतत्वित्यब्रवीत् ※ —For 19 Ñ2 V B D7 subst

333* एवमुक्त्वा तु सुग्रीवो हृदये तेन ताडित ।

—After 19 D4 11 ins

334* सुग्रीवेणैवमुक्तस्तु वाली सरक्तलोचन ।
सुग्रीव ताडयामास क्रोधामूर्छितः सन् ।

20 ^{a}) Ś1 D12 पार्श्वेन M1 मस्त्य (for संक्रुद्ध) Ñ2 V B D7 स(B3 त)मुद्यम्याहितस्तेन —^{b}) V3 4 B1 समभ्युत्थ [illegible] D2 समभिद्रुत्य, D2 13 समभिद्राव्य D3 6 11 T3 समतिक्रम्य, D1 M3 समति°, G1 3 समति°, G(ed) समभिद्रुत्य Ck t as in text (for समभिक्रम्य) Ñ1 V B D3 7 G2 3 M3 Cg वमित ※ Cg: अत्र सुग्रीव इत्यध्याहार्यम्। —^{c}) Ñ1 D1 4 5 10 11 शोणितं B1 [उ]द्गारं, B2 [उ]द्गार (for [उ]द्गारी) —^{d}) Ś1 D12 सधातुरः Ñ2 V B3 4 D2 6 8-10 13 सापीडः, B1 सपीडः, B2 प्रपीड, D1 समुद्रव (hypm) D11 सपिड (for सोत्पीड) G(ed) सर्वेत (for पर्व°) D4 न्यपतत्स महीतले

21 D1 om 21 —^{a}) B1-3 D2 च, D3 11 [अ]पि (for तु) Ś1 D12 सरभात्, Ñ2 V B1 3 4 D7 10 निर्भेदं (for निःसंग) —^{b}) Ñ V2 3 B D3 4 6 7 11 सान्त्वं D13 तारम् (for सा°) Ś1 Ñ1 V1 D1-3 11-13 उद्यम्य (for उत्पाट्य) D4 13 बोजसा D3 वी° (for ते°) —^{c}) D4 गात्रेपि (for °षु) Ñ2 V B D7 हृदये निहतो वाली —^{d}) B1 2 D12 [ए]व (for [इ]व) D3 11 गिरिर्महान् Ś1 Ñ1 D1 2 12 13 स्व(D2 13 स्य)पतत्स महीतले

22 ^{a}) Ñ2 V B D7 स्थान, D3 11 G1 M3 विचलित (for प्रच°) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 स तु तेन समाहित D5 6 8-10 T2 G3 M1 स तु वृक्षेण निर्भिन्न —^{b}) Ñ V B D2 6 7 13 साल D3 11 मुहूर्तं शाखताडित —^{c}) Ś1 D12 उरु (for गुरु) Ś1 N V B D1 2 4 6 7 13 14 समाक्रान्त D5 भराक्रान्ता, D6 10 भराक्रान्त D4 पाताक्रान्तो (for °समा°) —D13 om (hapl ?) 22^d-23^a —^{d}) D6 [वा]भवत् D11 [वा]सिता (sic) (for [इ]वाभवत्) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 T2 Cr g नौरिवार्थे इव सागरे, Ñ2 V B D7 वधान च(D7 न वधान) मुमुग च, D6 8-10 नौ समाधय सागरे, G1 M1 नौरिवार्तेव सागरे, G2 नौः सागर इवाभवत्, M2 Cm सार्थनौरिव सागरे Ck t सागरे नौरिवाभवत् (as in text) —After 22 Ś1 Ñ1 D1 4 12 13 ins

335* स मुहूर्तं समाश्वस्य घूर्णमानः प्लवगराट् ।
रोषादप्य प्रायास सुग्रीवमिति शरत् ।

[(l. 1) D13 सामाश्वस्य D2 घूर्णमानिमिनौ (sic) (for the post half) —D1 2 om from l. 2 up to 23^d —(l. 2) D4 स भवन (for प्रय°) D13 [अ]रिर (for जगत्)]

23 D1 2 om 23^{ab} (cf v.l. 335*) D13 om 23^a (cf v.l. 22) —^{a}) Ś1 D12 बारिवना Ñ1 भीमवना B1 (sup lin also as in text) भीमबला D6 बौ [illegible] M1 भीति बल (for °बल) D5 वीर्ययौ D4 7 सहा[illegible] (for वि°) ※ Cm: भाविवावि Cm (°गु)णौ [illegible] Cg: [illegible] —^{b}) D6 [illegible] गरुड (for सुपर्ण) Ñ1 V1 D6-8 11 T1 समवेगिनौ Ñ2 V3 4 B D7 [illegible] D1 T2 G3 [illegible] D1

G. 4 15 29
B. 4 16 36
L. 4 12 26

वेगेनाभिहतो वाली निपपात महीतले ॥ २६

निहतो हृदये वाली हेममाली महाबलः —After 25 D3 5 6 8–11 S ins

342* ततस्तेन महातेजा वीर्ययुक्तः कपीश्वरः ।

[D3 11 G2 M2 वीर्योत्सिक्तः (for वीर्ययुक्तः)]

26 [ab]) Ś1 D3 11 निहतो (for [अ]भिह°) D1 निप्पपात, D3 11 नि प° (for निप°) Ñ2 V B D7 स तेन (D7 रामेण) हृदये (V2 B2 निहतो) वाली निहतो (B3 हृदये) निपपात ह —After 26, Ś1 Ñ1 D1 2 4 5 12 13 ins

343* तदस्त्रं तस्य वीरस्य स्वर्गमार्गोपदेशकम् ।
रामबाणासनोन्मुक्तं मनःप्रवरमाशु तद्वित् ।

[cf 4 17 8 —(l 1) D1 तदस्त्रं (for तदस्त्र) —(l. 2) D1 नार्गविनिक्षिप्तम्, D2 3 11 -बाणविनिक्षिप्तम्, D4 12 -बाणाशु (D12 °शु) निर्मुक्तम् (for -बाणासनान्मुक्तम्)]

—After 26, Ñ2 V B ins. whereas D7 cont after 346*

344* हा हतोऽसीति विक्रुश्य रुदमाणे सुविह्वल ।

[B1 अग्नार्ते, B3 हसवीर्य (for हृष्ट°) B1 न (for सु). B2 3 दुःखार्तेन विहा॰ (for the post half)]

—Thereafter Ñ2 V B D7 cont whereas D3 8–10 T2 ins l 1 only after 26, whereas Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 cont after 343*

345* वामसव्यकण्ठस्तु वाली यातेश्वर शनैः ।
उवाचावेश्य वाली पङ्कमग्न इव द्विपः ।
पराङ्मुखवध कृत्वा को नु प्राप्तस्त्वया गुणः ।
यदहं युद्धसंरब्धस्त्वत्कृते निधनं गतः ।
न शोचामि तथात्मानं न तारां न च बान्धवान् । [5]
यथा पुत्रं गुणश्रेष्ठमङ्गदं कनकाङ्गदम् ।
यो मयादर्शनात्दीनो बाष्पाश्रुः स लालितः ।
दुःखमाप्स्यति सहसा हृतः मामनुस्मरन् ।
बाल्यस्थैर्यपिपासुर्यिपासितानपङ्कजः ।
तडाग इव कालेन परिशोषं गमिष्यति । [10]

[For l 1–2 l 5–7 and l 10 cf 4 18 45–47 and for l 3–4 cf 4 17 13 —(l 1) Ś1 D12 हन (for वाम) D1 -संरब्ध, T2 -वीक्ष्य (for -वीक्ष्य) Ñ2 V B1–4 D7 [5]वा B1 [3]दि (for तु) D2 4 12 तोर (for वा) D4 -शरः, T1 रवै (for -श्वरं). Ś1 D12 वाली व्याकुलन पुन Ñ2 V1 2 B D7 इत्युवाच (B1 °नु)शिथ V2 दृष्ट्वा वा समरे स्थि (for the post half) —(l 2) B3 4 -वक्रो (for °के) Ś1 Ñ1 D4 5 12 13 22 उवाच गतः शोणितः (for the prior half) Ś1 Ñ1 D12 वेगाद्, V1 ° 22 (moth-eaten) (for °ग्न) —(l 3) B1 [5]म (for तु) —After l 3 Ś1 D4 12 ins.

345 (A)* यथा न निहतो वाली रामस्यास्त्रेण वै ।
रोरयाम्यहं तुष्टेन वानरमर्द्दनः ।

—(l 4) B2 6 मेयुक्तः, D1 संरब्धः (for -संरब्धः) Ñ2 V B D7 त्वयाहृत्येन तारेण (for the post half) —(l 5) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 शोचामि महतोऽन्यायात् (Ś1 D12 नाइनायाम) (for the prior half) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 [अ]पि (for च) Ñ2 V2 B2 D7 न च तारां न बान्धवान् V2 न ताराः ** *** (for the post half) —(l 6) Ñ1 यथा हि (hypm) (for यथा) V1 2 D7 -श्रेष्ठम् (for -भद्र)

—After l 6 D4 ins

345(B)* स मया लालितो वीर सुखवृद्धो यशस्करः ।
वैरिणो वधनाशस्तो वीर विद्धवातुर ।
दीनतां यास्यति सुतो बाष्पपूर्णेक्षणः ।
वीर्योऽर्थं गुणसंपन्नो म्लानवक्त्रो मम ।
पुत्र मम मदुःखात् सुग्रीव संशेषति । [5]
इति सचिन्त्य संचिन्त्य वानरेन्द्रो भुवि ।

—(l 7) V2 D7 मम (for मया) Ś1 Ñ1 D2 4 12 13 स हि मद्दर्शनाद्धीनो (D2 4 12 °हीनो, D2 °दीन) (for the prior half) B1 संयाति (for प्रयाति) D2–4 D2 लालित, D1 लालित (for लालित) —Ś1 D12 om l 8–10 Ñ1 D2 4 12 om l 8–9 —(l 10) Ñ1 शीताशु, D2 4 12 पीताशु (for कालेन) Ñ1 D1 2 4 उपशोषं, D12 सकळेव (for परि°) D4 कसिष्यति]

—After 26 D7 (first time) 12 read 4 17 2–8 while D3–24 S ins

346* इन्द्रध्वज इवोद्धूत पौर्णमास्यां महीतले ।
आश्वयुक्समये मासि गतश्रीको विचेतनः ।

[(l 2) D3 5 10 गतसत्त्वो (for °श्रीको) Cf Cm इन्द्रध्वज इति । [illegible]]

—D3 8–10 S cont

347* शोकेन ...[illegible]
...[illegible]
...[illegible]
...[illegible]

अथोक्षितः शोणिततोयविस्रवैः
सुपुष्पिताशोक इवानिलोद्धतः ।
विचेतनो वासवसूनुराहवे
प्रभ्रंशितेन्द्रध्वजवत्क्षितिं गतः ॥ २७

G 4 15 0
B 4 16 39
L 4 17 33

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे षोडशः सर्गः ॥ १६ ॥

[(1 1) D5 8-10 M1 स्व (for शुभ) —(1 2) D4 8 स्वप्नभासिन्, D8 10 स्वभासिन G1 3 M5 स्वभूषित (for स्वप्न°) —(1 3) G3 कर्दन (for मदन) —(1 4) M1 हरि (for हर) ꣸ Cg हर प्रलये शङ्करो । नत्वंतैस्तवना देवेन बाणेन वाली हत इत्युक्तम् । इदमुत्तरत्र ताराबाक्येन " रामेण प्रहिते रौद्रैर्मार्गणैर्दूरपातिभिः " इत्यनेन बहुबाणहतत्वगमनेन विरुध्यते । नैवम् । अनुग्नवचनावाक्तस्य । स तारा एकबाण इत पुनःप्रश्नेनाह । यद्यपी दि—' त भार्यो बाणेनोऽपि रामदत्तेन संयुगे । हत प्लवगशार्दूल तारा तु बाभार वालिनम् ।' इति । रावणिकनो न —' निग्रहान च तमेर्व इति केन रावण ।" इत्यन्न प्रकृत्यार्थः प्रयुक्त । " प्रतिज्ञान च रामेण तथा वालि-वध प्रति " इति प्रतिजानिनाहार इत्यनादि वालिनेव कृत । अतीतन्नीं एकोनत्रगतीशयगगेषु ꣸]

while D7 cont 344* after 346*

27 D7 reads 27 in marg —a) Ñ1 समुत्थित ; V B D7 समुत्क्षित (for अथोक्षित) Ñ2 V1 3 B D7 केन, V1 moth-eaten (for तोय) B1 विहुते (for °स्रवै) Ñ1 मलु निर्गते शोणित विस्तर (sic) D3 8 स सु पिवो शोणित स सु निपिते शोणित विस्तर (sic) D1 11 स शोणितादिग्ध-विग्ध (D3 °इ)रि (D4 °द्रुह) स्वत्, D3 11 स शोणितादिग्ध-वपु स्वत्रण —b) Ñ1 V1 B1 2 4 D1 3 स1 V3 D3 8-10 T1 G2 3 M2 प्र (for सु) V1 B3 D13 G1 [अ]निल हत V2 [अ]निर्भिन्नत, B1 3 [अ]निलेरित, D5 [अ] नलाहत ; D3 12 G3 [अ]निलेरित, D7 [अ]निलोद्धत, D8-10 [अ]चलोद्धत, M3 [अ]नलोद्धत (for [अ]नि°) —For 27ab Ś1 D13 subst

348* व्यंचिधेनाहवचोदितेन
शरोग्रुणा भिन्नतनुर्नितान्तम् ।

—c) Ñ1 निपातितो (for विचेतनो) —d) D8 प्रच्यावितेन्द्र, M3 विप्रक्षितेन्द्र Ś1 Ñ1 D4 13 11 पपात चेन्द्रध्वजसन्निभो भुवि (Ñ1 D11 [ऽ]भवत्) Ñ2 V B D7 पपात भूमौ, B1 शक्रे]ध्वजवाकृतुच्च ; D3 4 11 प्रपातितेन्द्रध्वजसन्निभो धरौ (D3 °क्षोभवत्)

Colophon.—*Sarga name* Ś1 Ñ V D1 3 4 D7-11 13-14 वालिवध (V3 °** [moth-eaten]) B2 वालिपात —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V1 B1 2 D1 4 13 om Ñ2 V2 B4 D7 15 V3 D1 17, B3 D3 8-10 S 16 (as in text), D2 11, D11 13 D12 14 —After colophon, G concludes with श्रीरामाय नम

१७

G. 4 16 1
B. 4 17. 1
L. 4 12 0

ततः शरेणाभिहतो रामेण रणकर्कशः ।
पपात सहसा वाली निकृत्त इव पादपः ॥ १ ॥
स भूमौ न्यस्तसर्वाङ्गस्तप्तकाञ्चनभूषणः ।
अपतद्देवराजस्य मुक्तरश्मिरिव ध्वजः ॥ २
तस्मिन्निपतिते भूमौ हर्यृक्षाणां गणेश्वरे ।
नष्टचन्द्रमिव व्योम न व्यराजत भूतलम् ॥ ३
भूमौ निपतितस्यापि तस्य देहं महात्मनः ।
न श्रीर्जहाति न प्राणा न तेजो न पराक्रमः ॥ ४
शक्रदत्ता वरा माला काञ्चनी रत्नभूषिता ।
दधार हरिमुख्यस्य प्राणांस्तेजः श्रियं च सा ॥ ५

17

M1 begins with श्रीरामाय नमः

1 Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 om 1 D7 reads up to इव in ᵈ in marg —ᵃ) B3 स तेन (for शरेण) G2 निहतो (for [अ]भि°) V2 तत शरचेनेनाहतो (hypm) —ᵇ) Ñ2 V B D7 [अ]क्लिष्टकर्मणा (for रणकर्कशः) —ᶜ) Ñ2 V B D2 M1 भूमौ (for वाली) —ᵈ) D8 10 निष्कृत्त (for निकृत्त) ❀ Cv तत शरेणेत्यादि। पूर्वोक्तस्य पुनरुपन्यास सर्गादावनूद्या रम्भणं प्रायेण क्रोशत इति मुनिना क्रियते। अस्मात् श्लोकात्परत स भूमौ न्यस्तसर्वाङ्ग इत्येरमादिव, तस्य तस्येत्यादे परत त तथा पतितमित्यादि। अस्माच्च पर यथातिमिव पुण्यान्ते देवलोका दिह च्युतमित्यादिव पर महेन्द्रमिवेत्यादि। अत पर लक्ष्मणा नुगतो रामो ददर्शोपससर्प च। स दृष्ट्वा राघव वाली लक्ष्मण च महाबल। अब्रवीत्प्रश्रित वाक्य परुष धर्मसहितम्। इत्येष पाठ क्रम। अत्र पाठान्तरबाहुल्ये कारण महर्षिणा प्रथमदृष्टेष्व शोधितेषु कोशेषु ये आता कोशेषु च शोधितेषु तेषा कालेना न्योन्यसाङ्कर्यम्। अन्यत्राप्येवविधेषु विषयेषु प्रायेणैतदेव साङ्कर्ये कारण वेदितव्यम्।, Cr सप्तदशो सर्गे सर्गादौ तत शरेणेत्यादि पूर्वोक्तस्य पुनरुपन्यास। सर्गाद्यवनूद्यकरण प्रायेण क्रोशद इति मुनिना क्रियते। अस्मात् श्लोकात्परत स भूमौ न्यस्तसर्वाङ्ग इत्येव मान्ति, तद्ध्वमिति। एतदनन्तर स तथा पतितमिति श्लोक। तत पर यथातिमिव पुण्यान्त इति श्लोक। अत पर महेन्द्रमिति श्लोक। अत पर सिंहोरस्कमिति श्लोक। अत पर स दृष्ट्वा राघव वाली लक्ष्मण च महाबलम्। अब्रवीत्प्रश्रित वाक्य परुष धर्मसहितम्। इत्येव पाठ साधु। अत्र पाठान्तरबाहुल्ये कारण महर्षिणा प्रथमसृष्टेष्वशोधितेषु ये जाता श्लोका, ये शोधितेषु तेषा कालेनान्योन्यसाङ्कर्यं कारण वेदितव्यम्।, Cm आरम्भ णार्थोऽय सर्गादौ तत शरेणेत्यादि पुनरनुवाद।, Cg आरम्भ णार्थोऽयमनुवाद ❀

2 Ś1 Ñ1 D1 2,4 12 13 read 2–8 (including star passages) and 22–30 (all om 28–29) before 4 18 6 while D2 (repeats before 4 17 22) 11 read 2–8 after 4 16 26 D3 alone reads St 22–26, 30 and 27 (all except 22 and 25 second time) before 4 18 6 —ᵃ) M1 transp स and भूमौ D3 13 स भूमौ निपत(D13 पतित)श्च —ᵇ] Ś1 Ñ2 V B1–3 D1 2 4 (second time) 4 7 11 12 13 पपात, Ñ2 रुचिरो, D6 तप्त तद्, G2 अभवद् (for अपतद्) —ᵈ) D1 2 4 (second time) 4 13 यन्त्रमुक्त, D3 (first time) 11 °रज्जुर् (for मुक्तरश्मिर्) D6 द्विज (sic) (for ध्वज) Ś1 D13 L(ed) पुत्रो मुक्तासु (D13 °क्तोसु, L(ed) °क्तासु) सचर्, Ñ2 पुत्रो मुक्त इव ৮ (illeg) ज, B2 (marg also as in text) मुद्र शिथिरध्वज

3 For Sequence in Ś1 Ñ1 D1-4 11 13 cf v l 2 —ᵃ) V2 D6 8–10 तस्मिन् D12 उत्पतिते (for निप°) Ñ1 illeg Ñ2 V B1–3 D1 2,3 (second time) 7 13 वीरे (for भूमौ) —ᵇ) T1 3 M3 वानराणा (for हर्यृक्षाणां) Ś1 Ñ2 D1 2 3 (second time) 4 12 13 ऋक्षवानरराजनि (D3 °यूथपे) Ñ2 V B D7 तदा (B1 वरे) वानरपुंगवे, D3 (first time) 11 वानरे वानरेश्वरे —N1 illeg up to व्यराजत in ᵈ —ᶜᵈ) Ś1 D1 12 भ्रष्टचन्द्रम् (D1 °द्र) Ñ2 V1 2 B3–4 नष्टचन्द्रम् (B3 °द्र) V3 गतचन्द्र, B1 सद्भद्र M3 °चन्द्र (for नष्टचन्द्रम्) B1 2 D1 व्योम्नि (for व्योम) D2 प्रभ्रष्टचन्द्रवद्व्योम D4 भ्रष्टचन्द्र इव व्योम्नो (for °) Ś1 Ñ2 V B D1 2,3 (both times) 11 12 प्रकाशश V3 °त D4 प्रकाश च (sic) D7 प्राकाशत, G(ed) प्रकाशति (for व्यराजत) Ñ V B D1 3 3 (both times) 4 7–13 मेदिनी (for भूतलम्) D12 प्रभ्रष्टचन्द्रवदना प्राकाशत न मेदिनी

4 For sequence in Ś1 Ñ1 D1-4 11–13 cf v l 2 —Ñ1 illeg up to तस्य in ᵇ —ᵇ) Ś1 B4 D3 3 (second time) 4 11 13 देहो (for देह) —ᶜ) Ś1 V1 D1 3 3 (second time) 4 11 13 जहौ लक्ष्मीर्न च प्राणान्, Ñ2 V2 3 B D7 जहौ न लक्ष्मीर्न प्राणा (V3 °णो), D3 (first time) 11 न श्रीस्त्याज न प्राणान् —ᵈ) Ś1 Ñ D3 3 (both times) 4 7 12 13 पराक्रम (for °म) B4 तेजो न च पराक्रम

5 For sequence in Ś1 Ñ1 D1-4 11–13 cf v l 2 —ᵃ) Ś1 Ñ1 D1 3 12 13 तस्य दत्त, D3 (first time) 11 तस्य दत्ता (for शक्रदत्ता) D1 G2 3 M1 च या G1 महा (for वरा) Ñ1 V B D7 तस्य दिव्या (V3 हृदि यस्य; दि सा माला, D3 (second time) तस्य दत्तवरा माला —D13 om 5ᵇ–6ᵃ —ᵇ) Ñ2 V2 3 B (B2 marg also) D7 (gloss इंद्रदत्ता) देवनिर्मिता, V1 B3 D3 (first time) 4 11 5 वज्रभूषिता, D3 3 (second time) वज्रभूषणा, D2 11 हेमभूषणा D4 हैमभूषणा (for रत्नभूषिता) —ᶜ) V1 कपिमुख्यस्य, D3

स तया मालया वीरो हैमया हरियूथपः ।
संध्यानुगतपर्यन्तः पयोधर इवाभवत् ॥ ६
तस्य माला च देहश्च मर्मघाती च यः शरः ।
त्रिधेव रचिता लक्ष्मीः पतितस्यापि शोभते ॥ ७
तदस्त्रं तस्य वीरस्य स्वर्गमार्गप्रभावनम् ।
रामबाणासनक्षिप्तमावहत्परमां गतिम् ॥ ८
तं तथा पतितं संख्ये गतार्चिषमिवानलम् ।
ययातिमिव पुण्यान्ते देवलोकात्परिच्युतम् ॥ ९
आदित्यमिव कालेन युगान्ते भुवि पातितम् ।
महेन्द्रमिव दुर्धर्षं महेन्द्रमिव दुःसहम् ॥ १०

G 4. 16. 9
B 4. 17. 10
L 4. 13. 1

(first time) 11 °वीरस्य (for हरियूथपस्य) —^{d}) D1-3 (first time) 4 11 13 समाहिता (D3 [second time] 13 °तान्) (for श्रिय च ता) Ñ2 V B D7 प्राणान्ते समाहिता

6 For sequence in Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 cf v l 2 —D13 om 6^{c} (cf v l 5) —^{b}) D3 (first time) 4 Ch हेमया ※ Cr g हैमयेति दीर्घभाव आर्षः । Ct हैमयेति हैम्येति यावत् । Ct हेमया हैम्या ※ Ś1 Ñ1 D1 2 3 (second time) 4 12 13 हैम्या वानरयूथप (Ñ1 °* * *) N2 V B D7 शुशुभे शक्र (Ñ2 D7 देव) ध्वजो यथा —V1 damaged for 6^{c} —^{c}) Ś1 Ñ1 D1 2 3 (both times) 11-13 रक्त (for गत) —^{d}) Ś1 Ñ1 D1 2 3 (both times) 4 11-13 जाबभा Ñ2 V B D7 इवोद्ध (V2 °द्ध B1 °द्ध [sic]) त (for इवाभवत्)

7 For sequence in Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 cf v l 2 —Ñ1 illeg for 7^{ab} —^{a}) G1 देह (for देहश्च) B1 तस्यैव माला देहश्च —^{b}) Ś1 D1 13 शरस्तत (Ś1 °भा), Ñ2 V2 B D1 2 3 (second time) 7 11 13 G1 शरश्च सः (for च यः शरः) —^{c}) V1 त्रिदिवात्, B1 D1 3 (both times) 4 11 13 T2 त्रिधैव (for त्रिधेव) Ś1 Ñ1 V B D1 2 3 (second time) 4 11 12 13 पतिता (for रचिता) Ś1 D13 लक्ष्म्या (for लक्ष्मीः) —^{d}) Ś1 Ñ1 D1 2 3 12 13 [अ]प्यशोभयत्, Ñ2 V B D3 (second time) 7 [अ]प्यशोभत, D3 (first time) 11 [अ]प्यवर्तत, D6 9 T2 [अ]पि° (for [अ]पि शोभते)

—After 7 N1 ins 349*

8 For sequence in Ś1 N1 D1-4 11-13 cf v l 2 —Ñ1 om 8 —^{a}) D3 तदस्तु D3 (first time) 12 शर स (for तदस्त्रं) M1 वीर्यंस (for वीरस्य) —^{b}) V1 सूक्ष्म (for स्वर्ग) Ś1 D1 2 3 (second time) 4 12 13 G1 M1 प्रदर्शक (D3 °क) D3 (first time) 11 विमावन Cm g k, t as in text (for प्रभावनम्) —D3 reads 8^{c}-9^{d} in marg —^{c}) Ś1 D13 -बाणविनिक्षिप्तम्, D2 D1 3 12 -बाणात् (D1 °ण स D2 °ण स) विनिक्षिप्तम्, D3 (first time) 11 °सनाक्षिप्तम्, D4 बाणासनिक्षिप्यम् (sic) (for बाणासनक्षिप्तम्) —^{d}) Ś1 D1 2 3 (second time) 4 12 13 L (ed) भ (L [ed] त्व) नयत्, D3 (first time) 11 आहरे (for आवहत्) Ñ2 V B D7 देहे (V2 °हे) भुक्तमशोभत G1 भमवत्परमा गति —After 8 Ś1 N1 (after 7) D1 2 3 (after 8 c) 4 12 13 ins

349* तत्र पुनर्महातेजा वाली तु स्वसमन्वित ।
प्राणान्तकरणीं घोरा वेदना सन्नियम्य च ।
उवाच राम सोद्विग्न समीपस्थमरिंदमम् ।

[(l 1) D3 वालिर् (for वाली) —Ñ1 om l 2 —(l 2) D3 -कारिणीं (for -क°) D1 2 13 ह, D3 हि (for च) —(l 3) D3 4 अरिंदम (D3 °म)]

—D11 ins 352* after 8

9 D3 reads 9^{ab} in marg (cf v l 8) Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 transp 9-10^{b} and 10^{c}-11^{b} (including star passages) M1 reads 9^{ab} after 11 —^{a}) K (ed) तदा (for तथा) G2 भूमौ (for संख्ये) —For 9^{ab} Ś1 Ñ V B D1-4 7 11-13 subst

350* ततस्तं वालिनं भूमौ शयानं रुधिरोक्षितम् ।

[Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 read after 352* Ñ1 D2 3 12 निहत (for ततस्त) V3 पतित (for वालिनं) Ś1 D3 4 12 13 रामेण निहतं भूमौ (for the prior half) B4 पतित (for शयान)]

—After 9^{ab} D3 M3 ins l 2-3 of 354* while T G1 2 M2 3 ins l 2 of 354* whereas G3 reads 11^{cd} (preceded by l 2-3 of 354*) after 9^{ab} —^{d}) D1 3 13 G1 2 M1 इव, D3 11 क्षितिं, D6 9-10 T2 M2 Cv इह (for परि) D3 11 गत (for च्युतम्) —After 9 D3 ins

351* रणोपान्ते निपतितं देवलोकादिव च्युतम् ।

10 Ś1 N1 D1-4 12 13 transp 9-10^{b} and 10^{c}-11^{b} (including star passages) —^{a}) D7 कल्पान्ते (for कालेन) —^{b}) D1 कालेन (for युगान्ते) Ś1 D13 तु निपातित, Ñ2 B4 पातितं भुवि (by transp), V B1 2 D1 7 पतितं भुवि, D3 13 क्षिति° (for भुवि पातितम्) —^{c}) Ś1 D13 रामेण निहतं भूमौ —^{d}) Ś1 महीभम्, Ñ2 V B1 2 D7 कालाग्निम्, D6 9-10 T1 उपेन्द्रम् (for महेन्द्रम्) Ñ1 दुष्प्रम (for दुःसहम्) ※ Cg महेन्द्रमिव दुःसहमाभिमुख्येन स्थातुमशक्यम् । Ct महेन्द्रमुपेन्द्रस्यैव वृषभोत्तरामित्यनामेयेन । महेन्द्र भ्राता मेदेन । उपेन्द्र कर्मदेव इत्यर्थे ※

G 4 16. 0
B 4 17 11
L 4 13 1

महेन्द्रपुत्रं पतितं वालिनं हेममालिनम् ।
सिंहोरस्कं महाबाहुं दीप्तास्यं हरिलोचनम् ।
लक्ष्मणानुगतो रामो ददर्शोपससर्प च ॥ ११

स दृष्ट्वा राघवं वाली लक्ष्मणं च महाबलम् ।
अब्रवीत्प्रश्रितं वाक्यं परुषं धर्मसंहितम् ॥ १२

पराङ्मुखवधं कृत्वा को नु प्राप्तस्त्वया गुणः ।
यदहं युद्धसंरब्धस्त्वत्कृते निधनं गतः ॥ १३

कुलीनः सत्त्वसम्पन्नस्तेजस्वी चरितव्रतः ।
रामः करुणवेदी च प्रजानां च हिते रतः ॥ १४

सानुक्रोशो महोत्साहः समयज्ञो दृढव्रतः ।
इति ते सर्वभूतानि कथयन्ति यशो भुवि ॥ १५

11 Ś1 Ñ1 D1-4 18 19 *transp* 9-10^{b} and 10^{c}-11^{a} (including star passages) —^{a}) T3 lacuna *for* पतितं Ś1 Ñ1 D1 4 18 19 महेंद्रसूनुं निहतं —^{b}) Ś1 D18 रणदुर्मदं —After 11^{ab} Ś1 Ñ1 D1-4 11(after 8) 18 19 ins

352* महेन्द्रप्रतिमं तुल्येन शरेणानतपर्वणा ।

[D8 11 नलेन (*for* तुल्येन) D18 पत्रिणा (*for* पर्वणा)]
—Thereafter all (except D11) read 350*

—G1 M8 om 11^{cd} G2 reads 11^{cd} (preceded by 354*) after 9^{ab} —^{c}) D8 8 10 व्यूढोरस्कं G2 सिंहस्कंध (*for* सिंहोरस्कं) D7 महाबाहुं, D4 lacuna (*for* महाबाहुं) —^{d}) T3 हरिग्रीवं ॐ C^{g} हरिलोचनं कपिलनेत्रम्। Ck हरिलोचनं पीतनेत्रम्। Ct हरिलोचनं पीतनेत्रम्। हरिश्चन्द्र पीतपर्याय। हरिद्राभः पाठावो हरितो हरिदिति कोशः। आयस्तलोप ॐ —After 11^{cd} Ñ2 V B D7 ins

353* कपीन्द्रं पतितं सख्ये गतार्चिषमिवानलम् ।
उपासर्पत सुग्रीवो भ्रातरं प्लवगर्षभम् ।
बहुमानाच्च तं वीरं रुरोद रमसोत्थितम् ।

[(l 2) V3 कुलेश्वर —(l 3) V1 2 शूर B2 वाण (*for* रण)]

—After 11^{cd} D11 reads 12^{cd} D2 reads 11^{f}-12 in marg —^{a}) Ś1 Ñ1 V B D1 8 7 18 [अ]नुगतो (*for* °गतो) —^{f}) Ś1 [उ]पससर्प ([for °सर्प) V1 2 ह D6 तु (*for* च) M1 ददृश गतचेतन —After 11 D5 8 10 ins D6 G1 M8 ins l 1 3 after 9^{ab} T G1 M3 ins l 2 only after 9^{ab} G2 M1 ins l 2 after 9^{ab} (M1 repeats l 2 here) and l 3 after 11

354* तं तथा पतितं वीरं गतार्चिषमिवानलम् ।
बहुमान्य च तं वीरं वीरभाणं शनैरिव ।
उपयातौ महावीरौ भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।

[(l 2) D6 मान्य G2 त्वया (*for* मान्य) M1 2 (second time) बहुमान्य तु वीरं (for the prior half) D6 8 वीरभाण G2 M1 2 (second time) वृषं° (*for* वीर°) G3 M2(second time) शरैः (*for* शनैः) D10 इव (*for* इव) —(l 3) D6 G2 1 M1 2 महावीरौ]

—Thereafter G1 M1 2 cont 355* —After 11 G2 ins l 1 of 355* while M1 reads 9^{ab} after 11

12 D7 reads 12 in marg (cf v l 11) —^{a}) D8 6 8 11 T1 G3 M1 2 Cm तं (*for* स) —D11 reads 12^{cd} after 11^{cd} —^{c}) Ñ1 परुषं Ñ2 V B D1 8 4 8 11 M1 प्रश्रुतं (*for* प्रश्रितं) —^{d}) Ñ1 तदा रुद् (*for* परुषं) —After 12 Ñ1 B1 2 read 14^{ab} and M3 reads 22^{ab} —After 12 D8 8 10 T3 ins G2 ins l 1 after 11 and l 2 after the line of 4 18 45^{ab} (read after 12) G1 M1 2 cont after 354*

355* स भूमावल्पतेजोऽसुर्निहतो नष्टचेतनः ।
अर्थसहितया वाचा गर्वितं रणगर्वितम् ।

[(l 1) D8 M8 [ऽ]सौ Ck t as above (*for* ऽसुः) G2 3 स दृष्ट्वा (G2 वभाषे) स्वतेजस्वी (*for* the prior half) —(l 2) D6 रणवर्धिते T3 G2 3 M1 2 °र्षितं Ck t as above (*for* °र्वितम्)]

—After 12 G1 ins the line of 4 18 45^{ab} and the line of 4 18 45^{cd} after 355* while M1 ins the lines of 4 18 45 after 355* with the following var

[(l 1) G2 सावेरं M2 सावेश्वर (*for* सावेर)]

13 Ś1 Ñ V B D1 2 4 7 18 11 om 13 here (cf l 3-4 of 355* while D8 11 read 13 after 30 M1 transp 13 and 14^{ab} —^{a}) D6 वध युत्वा (*sic*) (*for* वधं कृत्वा) —^{b}) D8-10 [ऽ]त्र (*for* नु) D8 11 transp त्वया and गुण —G3 illeg *for* 13^{c}-14^{b} —^{c}) D6 °संरब्ध D11 °संयुक्तः (*for* °संरब्धः) —^{d}) T1 2 G2 M3 तवरोपसि वारितः —After 13 T1 2 G1 M 1 2 read 22^{ab} T1 2 alone repeating it in its proper place It seems that Cv T also have 22^{ab} after 13 where they state 'स्व नरायिषतेरित पाठ'

14 G3 illeg *for* 14^{ab} (cf v l 13) Ñ1 B1-3 read 14^{ab} after 12 M1 transp 13 and 14^{ab} —^{a}) D8 11 तपस्वी (*for* कुलीनः) Ñ1 V B1 2 3 D6 T2 2 सत्त्वसम्प (V1 ○ ● ● ● ● ; illeg])ध्वम् D1 °सत्त्व (*for* सत्त्व सम्पन्नः) —^{b}) D8 11 कलीनस् (*for* तपस्वी) —D1 8 4 18 18 transp 14^{cd} and 15^{ab} —^{c}) G(except l) कारुण्यवेदी (*for* करुण°)

15 D1 2 4 18 18 transp 14^{cd} and 15^{ab} —Ś1 om 15^{ab} —^{a}) Ñ1 महाबाहुः D6 महोदयः T1 2 M3 स्थितो° (*for* महोत्साह) —^{b}) Ñ1 सदाचारो D8 11 समयज्ञ (*for*

तान्गुणान्संप्रधार्याहमग्र्यं चाभिजनं तव ।
तारया प्रतिषिद्धः सन्सुग्रीवेण समागतः ॥ १६
न मामन्येन संरब्धं प्रमत्तं वेद्धुमर्हसि ।
इति मे बुद्धिरुत्पन्ना बभूवादर्शने तव ॥ १७
न त्वां विनिहतात्मानं धर्मध्वजमधार्मिकम् ।
जाने पापसमाचारं तृणैः कूपमिवावृतम् ॥ १८
सतां वेषधरं पापं प्रच्छन्नमिव पावकम् ।
नाहं त्वामभिजानामि धर्मच्छद्माभिसंवृतम् ॥ १९
विषये वा पुरे वा ते यदा नापकरोम्यहम् ।
न च त्वां प्रतिजानेऽहं कस्मात्त्वं हंस्यकिल्बिषम् ॥ २०

G 4 16 19
B 4 17 24
L 4 13 11

समयज्ञो) D3 4 12 ध्रुववत —°) D5 8 10 [य]नव् (for ते) —d) D5 11 प्रथयेति —After 15, D5 6 8-11 S ins

356* दम शम क्षमा धर्मो धृति सत्य पराक्रम ।
पार्थिवानां गुणा राजन्दण्डश्चाप्यपकारिषु ।

[Cf 4 17 25 —(l 1) D5 8-11 सत्त्व (for सत्य) —(l 2) D5 11 दडन चापकारिणा M3 दण्डश्चाप्यकारिषु (for the post half)]

16 a) D1 गुणास्ते (for तान्गुणान्) —b) D2 13 वा (for च) D3 [अ]पि कुल (for [अ]भिजन) Ñ1 तथा (for तव) Ś1 D12 उच्चैः चाभि(D12 °ति)गुणान्तव, V1 B4 वाग्यश्चाभिजनस्तव D5 11 अग्र्य च त(D11 न)व पौरुष —c) Ñ2 V B D6 7 T1 3 G M3 [ऽ]पि (for सन्) —d) B1 समानुत, B2 समुपागत (hypm) (for समागत) —After 16 Ñ2 V B D7 read 22

17 Ñ2 V B D7 om 17ab —a) D2 स (for न) Ś1 D12 मन्यत्र (for मन्येन) D2 10 सनद्ध, D3 11 G1 M1 सयुक्त, D6 G2 3 M1 ससक्त D12 सरद्ध (for संरब्ध) —b) Ś1 D12 प्रसक्तो, D1 4 15 प्रमथ D2 नप्रभ (sic) (for प्रमत्त) Ś1 N1 D3 5 6 8 11 12 वेद्धुमर्हति D* 13 T1 3 G M योद्धुमर्हसि(M1 3 °सि) D1 मेत्तुमर्हसि (for वेद्धुमर्हसि) —c) N1 D8-10 ते (for मे) Ś1 N2 D1 4 12 13 सीत्तु D* 13 मामना (for ऽत्पन्ना) —d) D11 न च (for तव) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 तव धर्मानुदर्श(Ś1 °दास)नात् —For 17cd Ñ2 V B D7 subst

357* इय चासीन्मम मतिरराधि समाविता गुणा ।

[Ñ2 V2 3 D7 समाविनो V1 समवनो (for संभाविता) V1 गुणान्]

—Thereafter they cont 359*

18 Ñ2 V B D7 om 18ab —a) D8 10 स (for न) D2 G1 त्वा (for त्वां) Ś1 Ñ1 D12 प्रतदनात्मान, D11 भविदि° (for विनिह°) —b) Ś1 धर्मध्रुपधम्, N1 D1-4 13 14 °यादम् G2 °भेदाय (for धर्मध्वजम्) D12 धर्म चायम धार्मिक —c) Ś1 N1 D1-4 12 13 जाने राम(D1 °म) दुरा समान, Ñ2 V1 B D7 न त्वां च(B1 तु B4 हि) दुष्कृतात्मिम, V2 3 G(ed) न त्वाव(G[ed]च त्वां)दुष्कृतात्मि

19 Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 transp 19 and 20 —a) D1 12 वेशधर (for वेष°) —b) Ñ2 V B1-3 D7 धर्म च्छद्माभिदानस B4 प्रच्छन्नाधर्मचारिण —After 19ab Ñ2 V B1-3 D7 ins

358* धर्मवैतसिक क्षुद्रमद्य त्वा नावबुद्धवान् ।
सता वेषधर पाप प्रच्छन्नाधर्मचारिणम् ।

[(l 1) B1 भिक्षुम् (for क्षुद्रम्) —(l 2) Ñ2 V1 B1-3 D7 वेशधर (for वेष°) Ñ2 V2 D7 क्रूर (for पाप)] —c) Ñ1 D12 त्वा (for त्वाम्) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 प्रति (for अभि) —d) Ś1 D12 धर्मवेष समसावृत, Ñ1 °धीरम सवृत D1 2 °द्वैत(D1 °वैर) सुसवृत D2 13 °चीत सुसहित D6 °तत्त्वसमावृत —For 19cd, Ñ2 V B D7 subst and cont after 357*

359* न त्वह त्वा विजानामि धर्मच्छद्मवृत शठम् ।

[V3 नाह त्वां हि (for न त्वह त्वां) V1 illeg for the post half Ñ2 D7 धर्मज्याहृत]

20 Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 transp 19 and 20 —a) Ñ2 V B D7 नगरे (for विषये) D13 om (hapl) पुरे वा Ś1 Ñ V B D1 2 4 7 12 13 [अ]पि (for ते) —b) Ñ2 V2 3 P1 2 D7 यदि B2 (*sup lin* also) तदा D6 तथा (for यदा) B5 Cr अपकरोमीत्यत्रै मूले हर B5 —c) Ñ1 त्वा (for त्वां) D1 अपि, D8-10 G1 M2 3 मत्र (for प्रति) Ś1 N1 -योस्यामि (sic) D1 2 4 12 13 G2 -युष्यामि D3 11 गृणामि T2 3 योत्स्यामि G3 M3 आने च (for -जानेऽहं) —d) M2 om (hapl) कस्मात्त्व हं D5 तस्मात् (for कस्मात्) D8 Cr 2 M1 मा D11 मा M2 om (for त्व) D11 M2 [अ]किल्बष (for [अ]किल्बिषम्) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 किमर्थं(Ś1 D12 निहतुर्) दुष्टितवधा —For 20cd, Ñ2 V B D7 subst

360* न च तऽह विरुध्यामि कस्मान्मा हतवानसि ।

[V1 चाहते (by transp) V2 विरुध्यामि (for वि°) B2 स (for मां)]

—Thereafter they cont

361* राज्ञो दशरथस्याथ पुत्र त्यागो मत कथम् ।
धर्मात्परिच्युतो राम धर्मान्निश्चरद्भ्य ।

[(l 1) V1 B2 3 D7 [अ]पि V1 [ह]त (for [अ]थ) Ñ2 V3 D7 त्यागो मत ; V2 3 B4 त्यागिता(B4 °ग)न (for त्यागो मत) —(l 2) V1 राज (for राम) Ñ2 D7 धर्म V2 धर्म V1 चर (for चरद्) V2 धर्मान्निर्धनेचर (for the post half)]

G. 4 16 28
B. 4 17 25
L. 4 13 13

फलमूलाशनं नित्यं वानरं वनगोचरम् ।
मामिहाप्रतियुध्यन्तमन्येन च समागतम् ॥ २१

त्वं नराधिपतेः पुत्रः प्रतीतः प्रियदर्शनः ।
लिङ्गमप्यस्ति ते राजन्दृश्यते धर्मसंहितम् ॥ २२

कः क्षत्रियकुले जातः श्रुतवान्नष्टसंशयः ।
धर्मलिङ्गप्रतिच्छन्नः क्रूरं कर्म समाचरेत् ॥ २३

राम राजकुले जातो धर्मवानिति विश्रुतः ।
अभव्यो भव्यरूपेण किमर्थं परिधावसि ॥ २४

साम दानं क्षमा धर्मः सत्यं धृतिपराक्रमौ ।
पार्थिवानां गुणा राजन्दण्डश्चाप्यपकारिषु ॥ २५

वयं वनचरा राम मृगा मूलफलाशनाः ।
एषा प्रकृतिरस्माकं पुरुषस्त्वं नरेश्वरः ॥ २६

भूमिर्हिरण्यं रूप्यं च निग्रहे कारणानि च ।
तत्र कस्ते वने लोभो मदीयेषु फलेषु वा ॥ २७

21 Ñ2 V B D7 read 21 after 30 —a) Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 शाल, Ñ2 V B D7 राम (for नित्य) —V2 illeg from वानर in b up to युध्य in c —b) Ñ2 V1 2 B D7 शाखार्ने (for वानर) Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 L(ed) राजान काननौकसः (Ś1 Ñ1 D2 12 °स) —M1 om 21cd. —c) D1 4 13 त्वाम् (for माम्) Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 13 योद्धारम् (for -युध्यन्तम्) Ñ2 V B D7 मामिहायुध्यमान (V2 3 °नम्) त्वम् —d) D4 समागत (for °गतम्) Ñ1 D13 अन्ये च धरमागत —After 21, D5 (first time) 11 read 31

22 T1 om 22-23b D5 11 om (hapl ?) 22 Ñ2 V B D7 read 22 after 16 Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 read 22-26, 30 and 27 before 4 18 6 D3 reads at 22-26 30 and 27 (all except 22 and 25 second time) before 4 18 6 D6 reads 22 twice G1 M1 2 read 22ab after 13 while T2 3 read 22ab after 13, repeating it here M3 reads 22ab after 12 —a) Ś1 D12 जनाधिपते —b) Ś1 D12 प्रसात, V B D7 प्रथित (for प्रतीत) —G1 M1 om. 22c-23b M3 om 22cd Ñ1 illeg from 22c-24 —c) Ś1 चिह्नम् G2 यदि (for अपि) Ś1 D1-4 12 13 राम B4 वीर (for राजन्) Ñ2 V B D7 लिङ्गमेतच्च ते राम, D1 लिङ्गमप्यास्थितो राम —d) D1-4 12 13 सदृशं धर्म (D13 मन्न) चारिणा

23 For sequence in Ś1 Ñ1 D1-4 12 13, cf v l 22 Ñ1 illeg for 23 (cf v l 22) T2 G1 M1 om 23ab (cf v l 22) D5 (first time) 11 read 23 after 32 D6 reads 23ab after 24ab —a) D11 क्षत्रिय (for क्षत्रिय) —b) D3 12 श्रुतवाक्, G2 श्रुत° (for श्रुतवान्). Ś1 Ñ2 V B D1 3 (second time) 4 5 12 13 छिन्नसंशय, D5 (first time) 11 दृष्ट° (for नष्ट°) —c) G3 M1 लिङ्ग (for लिङ्ग) D6 G1 प्रतिच्छन्नः, D11 °च्छिन्न, D13 -परिच्छिन्न (for प्रतिच्छन्न) Ñ2 V B D7 छद्मधर्मपरिच्छन्न —d) B4 D11 13 T1 3 क्रूर (for क्रूरं) D3 (second time) 4 13 धर्म (for कर्म) B4 समारभेत्, D6 T2 G1 M3 °चर (sic) (for °चरेत्)

24 For sequence in Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 cf v l 22 Ñ1 illeg for 24 (cf v l 22) Ñ2 V B D7 om 24 —a) D6 8-10 T2 त्वं राघव (for राम राज) —b) Ś1 D1 2 3 (second time) 4 12 13 धर्मज्ञ (for धर्मवान्) —After 24ab, D6 reads 23ab —c) D7 (first time) अधर्मं धर्मकामस्त्वं —d) D6 8-10 परिधावसे, D4 अभि° (for परिधावसि) —For 24cd, Ś1 Ñ1 D1 3 (second time) 4 12 13 subst

362* श्रुतिलिङ्गधरः कस्मादधर्मं कर्म सेवसे ।

[D2 धर्म (for श्रुति) D12 सेवसे नरा, D13 कर्म सेवसे (for कर्म सेवसे)]

25 For sequence in Ś1 Ñ1 D1-4 12 13, cf v l 22 D11 om 25 Ñ1 illeg up to सत्य in 25b —a) Ś1 D1-4 12 13 शमो, D2 दमो (for साम), Ś1 D4 13 दया, D1 3 शमो (for क्षमा) Ñ2 V B D7 अहङ्कार (for धर्म) —b) Ś1 Ñ1 D1-4 13 18 सत्य (Ñ1 illeg) शील पराक्रम, Ñ2 V B D7 क्षमा सत्य स्थितिर्धृतिः (V1 B1 2 धृति [V2 °ति] स्थिति) —Ñ1 illeg from वानर in c up to मृगा in 26b —c) Ś1 D1-4 7 12 13 राम (for राजन्) Ñ2 V B D7 इति श्व (V1 श्च) त्रगुणा राम —d) Ñ2 V B D1 2 7 [अ]पकारिणा, D13 [अ]थ कारणे, M3 °रापिषु (for [अ]पकारिषु)

26 For sequence in Ś1 Ñ2 D1-4 12 13 cf v.l 22 Ñ1 illeg up to मृगा in b (cf v l 25) —a) Ñ2 V B D7 शाखामृगा, D13 वने° (for वनचरा) V2 damaged for राम. —b) Ñ2 V1 3 B D7 मृग, V2 damaged D13 मृग, T2 G2 मृग (for मृगा) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 मूलफलाशिन —cd) D5 (first time) 11 मैवं (for एषा). D5 (first time) 8 6 9 11 T G1 M1 नरेश्वर (for °श्वर) Ś1 Ñ1 D1 3 3 (second time) 4 12 13 नैषा प्रकृतिरस्माकं वा मनुष्येषु (Ñ1 illeg up to मनुष्येषु) दृश्यते Ñ2 V B D7 मद्वर्तामदे मे (B1 धे) वे (V2 °व) यथा राम प्रवर्तसे

27 For sequence in Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 cf v l 22 —a) Ñ1 illeg for भूमिर्हिरण्य V1 B1 2 D13 (second time) 4 12 13 सु (B1 2 सु) वर्ण D1 मित्र, D6-10 रूप्यं (for रूप्य) [illegible] रूपं रूप्यम् । कारणानि येनि । आहुरित्येवं [illegible] —d) Ñ1 V B D1 7 G विग्रहे V1 G2 3 V1 B1 तत D1 हि (for च) Ś1 Ñ1 D1 3 3 (second time) 4

नयश्च विनयश्चोभौ निग्रहानुग्रहावपि ।
राजवृत्तिरसंकीर्णा न नृपाः कामवृत्तयः ॥ २८

त्वं तु कामप्रधानश्च कोपनश्चानवस्थितः ।
राजवृत्तैश्च संकीर्णः शरासनपरायणः ॥ २९

न तेऽस्त्यपचितिर्धर्मे नार्थे बुद्धिरवस्थिता ।
इन्द्रियैः कामवृत्तः सन्कृष्यसे मनुजेश्वर ॥ ३०

हत्वा बाणेन काकुत्स्थ मामिहानपराधिनम् ।
किं वक्ष्यसि सतां मध्ये कर्म कृत्वा जुगुप्सितम् ॥ ३१

राजहा ब्रह्महा गोघ्नश्चोरः प्राणिवधे रतः ।
नास्तिकः परिवेत्ता च सर्वे निरयगामिनः ॥ ३२

अधार्यं चर्म मे सद्भी रोमाण्यस्थि च वर्जितम् ।
अभक्ष्याणि च मांसानि त्वद्विधैर्धर्मचारिभिः ॥ ३३

G 4. 16. 31
B 4. 17. 38
L 4. 15. 16

पश्चाद्वो निग्रहास्पद D3 (first time) 11 निग्रहे कारण (D11 °ण) ग्रर्थे —°) T1. 2 M3 अत्र D3 (first time) T2 G2 हाभौ (for श्चोभौ) Ś1 Ñ V1 B1-4 D1. 2. 3 (second time). 4. 7. 8. 13 मदीयेऽस्मिन् (for वने श्चोभौ) V2. 3 B4 तथैहास्ते (V3 °स्ति) मदीयस्मिन् —d) Ś1 Ñ V B D1. 2. 3 (second time). 4. 11. 13 च (D1. 11 ध) ने लोभ (D3. 11 मूने) (for मर्दयेषु) V1 D13 फलेषु च D3 (first time) 11 फलादिषु G1 M3 धनेषु वा (for फलेषु वा)

28 Ś1 Ñ1 D1. 2. 3. 12. 13 om 28-29 D6 reads 28 twice V2 illeg for 28a —a) D11 [वा] पनयश्च (for वि°) Ñ2 V2. 3 B D7 चैव (for श्चोभौ) —b) D4 G1 M1. 2 समग्र D6 निग्राह (for निग्रह) V B1. 3 तथा B4 यथा (for अपि) Ñ2 D7 निग्रहोऽनुग्रहस्तथा B2 निग्रहानिग्रहौ तथा —cd) D5 राज्यवृत्तिर् Ñ2 V B D7 राजवृत्तमसंकीर्णं न स्यात्कामवशो नृप

29 Ś1 Ñ1 D1. 2. 3. 12. 13 om 29 (cf v l 28) —a) D3 तु (for च) —b) V2 B1 D7 राजवृत्त D3. 11 कोपा वापि (for कोपनश्च) Ñ2 V2 B1. 4 राजवृत्त न च स्थित V1 कामवृत्ते व्यवस्थित —c) D2. 11 राजवृत्त (D11 °त्ते) समुदीर्ण D6. 10 राजवृत्तेषु संकीर्ण —For 29cd Ñ2 V B D7 subst

363* संकीर्णधर्मवृत्तिश्च हिंसालोभपरायण ।

[V2 वृत्तिधर्मैश्च (by transp)]

30 For sequence in Ś1 Ñ1 D1-4. 12. 13 cf v l 22 Ñ1 illeg up to बुद्धिर in 30b —a) D3 न तस्य D3 (first time) वनस्ति G2 न चास्ति (for न तेऽस्ति) V1 V2 B1 [उ] पचितिर्, V3 B1 सुमतिर् V1 [उ] पचयो D12 [उ] पचितो (for [अ] पचितिर्) —b) Ś1 D3. 12. 13 [अ] च (for [अ] र्थे) B1. 2 D1 (both times) 11 उपस्थिता (for अव°) —c) V1. 2 कामवृत्तिस्, B1-3 °वृत्तेन (for °वृत्त) Ñ2 V B D3 (first time) 7. 11 त्वं (for सन्) —d) V1 कृष्यसे, B1. 3 क्रियसे (for कृष्यसे) Ñ2 V B1. 3 D7 प्रकृतो यथा D11 °श्वर (for मनुजेश्वर) —For 30cd, Ś1 Ñ1 D1. 2 (second time) 4. 12. 13 subst

364* इन्द्रियैः कृष्यसे हि त्वं सुग्रामद इव द्विज ।

[V1 illeg up to सुग्रामद Ś1 D12 द्विज (for द्विज)]

—Then Ś1 Ñ1 D1-4. 12. 13 cont

365* बाणेनैकेन काकुत्स्थ कृत्वा कर्म विगर्हितम् ।

[Ñ1 illeg D12 कृत कर्म जुगुप्सित (for the post half)]

—After 30 Ñ2 V B D7 read 21 D3. 11 read 13

31 D3 (first time) 11 read 31 after 21 —a) After हत्वा बाणेन D9 (marg) wrongly ins (sic)

366* पुत्रक युत महाप्राज्ञ कुद्धमा वेद हिमेति ।
पीतृद्रव्यं न इच्छति परार्थिधि धारयति मानव ।

—V2 illeg from काकुत्स्थ up to कृत्वा in d Ñ2 V1. 2 B D7 तीक्ष्णेन (for काकुत्स्थ) —b) Ś1 D12 सपत्राः Ñ2 D1. 11 त्वमिह D3 (first time) किमिह D3 स त्वं मा (for मामिह) Ñ2 V1. 2 B D7 त्वमनपकारिणं —c) T2 क (for किं) —d) Ś1 Ñ V B D1. 2. 4. 7. 11. 13 कृत्वा (V1 **) कर्म (by transp) V2 D11 सुदुष्कर (D6 °ष्कर) (for जुगुप्सितम्)

32 a) D3 राजहा ब्रह्मगोघ्नश्च —b) Ś1 V2 B3. 4 D1-4. 6. 10-13 चौरः B1 चैव (for चोरः) D3 मदिरापश्च स —c) D1. 4 परिवेत्ता (for परि°) Ch तु (for च) —After 32 D3 first time) 11 read 23 —After 32 D4. 6. 10 S ins

367* सूचकश्च कदर्यश्च मित्रघ्नो गुरुतल्पग ।
लोकं पापात्मनामेते गच्छन्ते नात्र संशयः ।

[(l 1) D6 मित्रघो (for मित्रघ्नो) —(l 2) G Cm g k t तस्य ते नात्र निः G2. 3 गच्छन्त न संशय (for the post half)]

33 a) Ś1 V1 V D1. 4. 11. 13 सद्भि (D12 **) र्मे (by transp); D12 शक्यिता (for न सद्भी) —b) Ś1 D12 किं मया त्वं करिष्यसि V2 D1. 4 किमस्मा त्वं करिष्यसि D3. 11 मत्स्यरोमाणि चा (D11 वा) पि हि D4 किमस्यीनि करिष्यसि D13 किमर्थं किं करिष्यसि G (ed) करिष्यसि किमस्थिभि —d) Ś1 Ñ1 D1. 2. 4. 12. 13 त्वादृशैर् (for त्वद्विधैर्) —For 33cd, Ñ2 V B D7 subst

368* अभक्ष्यं चैव मे मांसं त्वादृशैर्धर्मचारिभि ।

[V1 [अ] पि (for [च], [च]) V2 illeg for मे मांसं त्वादृश् Ñ2 V2 B2 (sup lin also) 4 D7 अह (V1 ** [illeg] B4 तृप [sic]) धर्म चि..]

G 4 16 32
B 4 17 39
L 4 13 37

पञ्च पञ्चनखा भक्ष्या ब्रह्मक्षत्रेण राघव ।
शल्यकः श्वाविधो गोधा शशः कूर्मश्च पञ्चमः ॥ ३४
चर्म चास्थि च मे राजन्न स्पृशन्ति मनीषिणः ।
अभक्ष्याणि च मांसानि सोऽहं पञ्चनखो हतः ॥ ३५
त्वया नाथेन काकुत्स्थ न सनाथा वसुंधरा ।
प्रमदा शीलसम्पन्ना धूर्तेन पतिना यथा ॥ ३६
शठो नैकृतिकः क्षुद्रो मिथ्याप्रश्रितमानसः ।
कथं दशरथेन त्वं जातः पापो महात्मना ॥ ३७
छिन्नचारित्र्यकक्ष्येण सतां धर्मातिवर्तिना ।
त्यक्तधर्माङ्कुशेनाहं निहतो रामहस्तिना ॥ ३८

---

34 ᵃ) D₆ पचनखा, D₁₃ *नखा D₂ ₃ भक्षा (for भक्ष्या) —ᵇ) Ś₁ Ñ V B D₁₋₃ ₇ ₁₂ ₁₃ ब्रह्मक्षत्रेषु, D₃ ₁₁ °क्षत्रस्य (for °क्षत्रेण) —ᶜ) Ś₁ Ñ V B D₁₋₄ ₆ ₇ ₁₁₋₁₃ शशक (for शल्यक) —V₃ illeg from श्वाविधो up to कूर्मश्च in ᵈ Ś₁ D₁₋₄ शल्ल(Ś₁ °ल)को, Ñ₁ शल्यको, Ñ₂ V₁ ₂ B D₁ ₁₃ शल्लकी, D₆ शकटो, G M₁ ₃ श्वाविडो, C₁ marg as in text (for श्वाविधो) D₃ खड्गी D₁₁ श्वाविद् (for गोधा) —ᵈ) Ś₁ तथा, Ñ₁ V₂ B₁ ₄ D₆ (marg also) खड्ग, Ñ₂ B₁ ₃ D₃ कूर्मं, V₁ खड्गी, D₁ यन्दिर, D₂ ₄ ₁₃ सेधा, D₁₁ गोधा, D₁₂ om (for शशः) N₂ B₂ ₃ D₇ खड्गश्च (for कूर्मश्च) ⊛ Cg ब्रह्मक्षत्रेणेत्युपलक्षण त्रैवर्णिकैरित्यर्थ । श्वान विध्यतीति श्वाविध् । पचाद्यच् । अन्येषामपीति दीर्घः । [श्वाविड् इति पाठे पृषोदरादि त्वाड्डकार]। Ck ब्रह्मक्षत्रेणत्येपलक्षणं । श्वा कण्टकाकार दीर्घरोमभि श्वान विध्यतीति श्वावि । नहिवृतीत्यादिना दीर्घ । डकार पृषोदरादित्वात्साधु ।, Ct ब्रह्मक्षत्रेणेति समाहार द्वन्द्व ⊛ —After 34 N₂ V B D₁₃ ins

369* अभक्ष्याणि च पञ्चैव यानि राम श्रुतानि मे ।
शृगालश्चैव श्वा च वानर किंनरो नर ।

[(l 1) V₁ [प]ञ्चे (for [प]ञ्च) and तानि (for यानि) D₁₃ तानि निबोध (for राम श्रुतानि) V₃ B₃ च B₁ वै (for मे) —(l 2) D₁₃ श्वा च मार्जारकश्चापि वानरा हि नरा नृप (sic)]

35 ᵃ) B₁ न (for second च) Ś₁ D₄ ₁₃ रोमाणि V B D₂ ₃ ₄ ₇₋₁₁ ₁₃ मे राम (for मे राजन्) —ᵇ) Ś₁ D₁₀ सेवन्ति (Ś₁ °न्त) (for स्पृशन्ति) —Ś₁ om 35ᶜᵈ —ᶜᵈ) D₁₁ मम पञ्चनखो हाह (for ᵈ) Ñ₂ V B D₇ भक्ष्य नैव च (V₂ *** [illeg] नैव) से मांस सद्भि पंचनखो हाह —After 35 D₁ ₂ ₄ ₅₋₁₃ S ins

370* तारया वाक्यमुक्तोऽहं सत्य सर्वज्ञया हितम् ।
तदतिक्रम्य मोहेन कालस्य वशमागत ।

[(l 1) D₁₁ उक्त सन् (for उक्तोऽह) G₁ सर्व (for सत्य) D₁₁ धर्मज्ञया (for सर्व°) —(l 2) D₁₁ नाह (D₁₁ अह मम) अन्य मोहाद् (for the prior half) D₇ वशम (for वशम्)]

36 ᵇ) Ñ₁ (with hiatus) सनाथा च B₁ D₁ ₁₁ ₁₃ सनाथा न (by transp) (for न सनाथा) —ᶜ) D₁₁ विगदा (for प्रमदा) V₃ D₁ ₆₋₁₀ -सम्पूर्णा (for -सम्पन्ना) —ᵈ) D₁ ₁₁ ₁₂ ₁₃ पतीचैत, D₆ पती** (for धूर्तेन) Ñ₂ V₁ ₂ D₂ पतिना (for पतिना) Ś₁ Ñ₁ पतीचैत निर्धनेन यथा D₂ ₆ ₈₋₁₀ T₂ G M₁ ₂ यथैव (D₃ om after यथैव up to द्विज in 36ᵃ) च विधर्मि (D₁₀ °र्मे)णा

37 D₂ om 37 (cf v.l 36) —ᵃ) D₃ नि कृतिक, D₆ नैकृ°, D₁₁ नैकृ°, G₁ नैस्ल° (sic) (for नैकृतिक) Ñ₂ D₇ पापो, D₁₀ क्रुद्धो (for क्षुद्रो) —ᵇ) D₆ प्रसूत, G₃ प्रहित (for प्रश्रित) Ñ₂ V B D₇ धर्मवैतसिकोवृत्त (V₁° ** [moth-eaten] B₁ °वृद्ध) D₁ ₁₁ ₁₃ दूरो (D₁₁ दूरो D₁₃ **) मिथ्याप्रश्रित —For 37ᵃᵇ Ś₁ N₂ D₁ ₅ ₁₃ subst

371* क्रूर शठो नैकृतिक क्षुद्रो मिथ्याप्रश्रितश्च ।

[D₂ शठो (for शठो) D₁ न कृतिक D₆ नैकृतिक (for नैकृतिक) Ś₁ Ñ₁ क्रुद्ध D₆ क्षुद्रो (sic) (for क्षुद्रो)]

—ᵈ) Ś₁ Ñ₁ D₁₋₃ ₁₁₋₁₃ त्वम, Ñ₂ D₇ दुष्टो (for पापो) —After 37, G₃ ins l 3-4 of 372*

38 D₆ om द्विज in ᵃ (cf v.l 36) —ᵃ) B₂ D₆ भिन्न (for छिन्न) Ś₁ Ñ V D₁₋₃ ₆ ₁₁₋₁₃ T₃ M₂ ₃ चारित्र, B₄ दारिद्र्य (for चारित्र्य) B₁ D₁₋₃ ₆ ₁₁ ₁₃ -कक्ष(D₃ ष)्येण, D₆ -कल्केन, D₇ -कौपीन (sic) (for कक्ष्येण) —ᵇ) Ñ₂ D₇ धर्माणि, B₁ D₆ °णु (for धर्मांति) Ś₁ D₁₃ सदा दुर्मार्गवर्तिना, N₁ D₁₋₃ ₁₁ ₁₂ सदा (D₁₁ °दा) दुर्मार्गगामि(D₁₂ °चारि)ना —ᵈ) Ś₁ N₂ D₁ ₁₁ ₁₃ हिंसितो (for निहतो) —After 38 D₅ ₆ ₈ ₁₀ T G₁ ₂ M ins G₃ ins l 1-2 after 38 and l 3-4 after 37

372* अशुभं चाप्ययुक्तं च सतां चैव विगर्हितम् ।
वक्ष्यसे चेदृश कृत्वा सद्भि सह समागत ।
उदासीनेषु योऽस्मासु विक्रमोऽयं प्रकाशित ।
अपकारिषु ते राम नैव पश्यामि विक्रमम् ।

[D₁₀ repeats l 1-2 consecutively —(l 1) D₆ धर्म- (for चैव) ⊛ Cr अशुभमिति । चरितमित्यर्थः । Cm अशुभं चेति । धरार्थ निन्दितमित्यर्थ ⊛ —G₃ reads l 2 after l 4 —(l 2) D₆ T₂ M₁ ₂(M₁ ₂) ₃ ? D₆ चे° C₁ as above (for चेदृश) D₆ समागत —⊛ Cv वक्ष्यसे च । वक्ष्यसि । अध्याये प्रश्न यथाय सत्व । Cr वक्ष्यसे इति । किं वक्ष्यसीत्यर्थ । आत्मनेपदमार्षम् । Cm किं वक्ष्यसे वक्ष्यसि । Ct वक्ष्यसे किं वक्ष्यसीत्यर्थ । शिष्टस्वभाव ⊛ —(l 3) D₆ [illegible] (for [illegible]) T₂ ₃ G₂ M₂ ₃ न (for यं) —(l 4) G₃ ₄ अपकारि° T₂ ₃ M₂ ₃ त (for ते) T₂ ₃ G₂ ₃ M₂ रामनैव (for राम नैव) G₁ पश्यामि न पराक्रमं (for the post half)]

दृश्यमानस्तु युध्येथा मया युधि नृपात्मज ।
अद्य वैवस्वतं देवं पश्येस्त्वं निहतो मया ॥ ३९

त्वयादृश्येन तु रणे निहतोऽहं दुरासदः ।
प्रसुप्तः पन्नगेनेव नरः पापवशं गतः ॥ ४०

सुग्रीवप्रियकामेन यदहं निहतस्त्वया ।
कण्ठे बद्ध्वा प्रदद्यां तेऽनिहतं रावणं रणे ॥ ४१

न्यस्तां सागरतोये वा पाताले वापि मैथिलीम् ।
आनयेयं तवादेशाच्छ्वेतामश्वतरीमिव ॥ ४२

G. 4 16. 41
B. 4 17. 38
L. 4 15. 35

39 Ñ₂ V B D₇ transp 39 and 40 —ᵃ) Ś₁ Ñ₁ D₁.₄.₁₁ दृश्यो वै यदि, Ñ₂ V₁ (moth-eaten) ₂.₃ B D₃.₇ दृश्यस्त्व (Ñ₂ D₇ °श्च, V₃ °स्तु) यदि (for दृश्यमानस्तु) —ᵇ) Ś₁ {Ñ₁ D₁.₃.₁₁.₁₃} न प्रच्छ (D₃ °स) न्नो, Ñ₂ B D₃.₇.₁₁ G₁ म (B₁.₃ स्व) या सह, D₄ T₃ G₂.₃ M मया यदि (for मया युधि) ‖ Cv r मया यदि (Cr सह) नृपात्मजेति पाठ ‖ B₁ D₄.₁₃.₁₆ नृपात्मज —Ñ₁ reads 39ᶜᵈ in marg —ᶜ) D₄.₁₃ अथ (for अद्य) Ñ₂ V B D₇ पश्येत (for देव) —ᵈ) Ś₁ D₃.₁₁.₁₃ पश्येथा, Ñ₂ V B D₇ त्व ध्रुव (for पश्येस्त्वं)

40 Ñ₂ V B D₇ transp 39 and 40 Ś₁ D₁₂ om 40 —ᵃ) Ñ₂ V₂.₃ B₁.₂.₄ D₁₁ त्व (D₃ त्व) दृश्ये (B₁ °ष्टे) न, B₃ ह्यदृश्येन (for [त्व]दृश्येन तु) V₁ त्वया दासदानार्ह, D₃ त्वया चादर्शनेनैव ‖ Cr त्वयादृश्येनेत्यत्र अदृश्येनेति पदच्छेदः ।, Cm g दृश्येति । अदृश्येनेति च्छेदः ।, Ck t न दृश्येताप्रकाशदेशे न त्वया ‖ —ᵇ) Ñ₁ D₁.₃.₄.₁₆ दुरात्मना —ᶜ) D₃.₁₁ प्रमत्त D₁₀.₁₃ प्रसुप्त (for प्रसुप्तः) D₃ G₃ M₁ [न]व (for [इ]व) Ś₁ D₁₂ प्रसुप्त उरगेणेव —ᵈ) V₂.₃ B D₇ G₃ पापवश D₅.₈.₁₀ T₂ G₁ M₁ Cr पाप° D₄ पाप° (for पान°) D₃.₁₁ G₃ M₃ नर प्रच्छन्नचारिणा —After 40 T₁.₃ G M₃.₅ ins 375*

41 ᵃ) V₃ -काम्यन (for -कामेन) —ᵇ) Ś₁ D₃.₄.₁₂.₁₃ युधाहं D₃.₁₁ यद्यपि D₄ T₁.₃ G₁.₂ M₁₋₅ यदाहं, M₃ कृतह (for यदहं) Ś₁ D₁.₄.₁₂.₁₃ पातितस्, Ñ V₁.₂ B D₇ हिंसि°, V₃ शासि° T₃ G₁.₂ न हतम् (for निहतम्) —After 41ᵃᵇ Ñ₂ B₁ (marg) ₂.₃ D₇ ins

373* तव माद्य न चेदर्थे सुग्रीवस्त्व करिष्यति ।
[B₃ न] (Cr सह)]

—B₃ cont

374* यदर्थं निहतश्चाहं त्वयाद्य कार्यगौरवात् ।
अहमेव च मे दुर्लभं राघव काङ्क्षितम् ॥

while D₅.₈.₁₀ T₂ ins after 41ᵃᵇ T₁.₃ G M₃.₅ ins after 40

375* मामेव यदि पूर्वं त्वमेतदर्थमचोदय ।
मैथिलीमहमेकाह्ना तव चानीतवान्भवेत् ।
राक्षसं च दुरात्मानं तव भार्यापहारिणम् ।

[(l 1) M₁ एवं (for यद) G₂.₃ एवम् (for त्वम्) —D₁ om l 2 —(l 2) D₄ एकहि T₃ एकाहात् (for एकाह्ना) G₁ नरेश (for तव च) D₅.₁₀ भवे T G₁ Cg भवे Cg as above (for भवेत्) ‖ Cg भवेत् भवेयम् । पुरुषव्यत्ययश्छान्दस । Ck t भवे भवेयमिति यावत् ‖ G₂.₃ न्यस्य (G₁ °न [sic]) निष्पाद्यवंशाय (for the post half) —M₃ om l 3 —(l 3) D₃ चेद् G₁.₃ तु (for च)]

—G cont

376* सीतायाः तु दशग्रीव बद्ध्वा समर्पये तव ।

—ᶜ) Ś₁ D₁₃ गत्वा, D₁.₃.₄.₁₃ गले (for कण्ठे) Ñ₂ V₁ B₁₋₃ D₇ प्रदद्यां स्यात्, B₄ च प्रदद्या, D₁₁ प्रदद्यां तम्, G₁.₃ Cr दशग्रीवं (for प्रदद्यां ते) —ᵈ) Ś₁ Ñ₁ D₁₋₄.₁₂.₁₃ तमहं, D₁₁ अहं च, T₃ निहत्य G₂.₃ Cr हत्वा त, M₁ निर्जितं M₂ नियत (for ऽनिहतं) Ñ₂ V B₁₋₃ D₇ मया तव स (Ñ₂ तु) रावण D₄ राम मायापहारिणं D₃ निहत्य वा रणे मया

42 ᵃ) D₃.₁₃ आस्तां (for न्यस्तां) D₃.₁₂ -तोयेन, D₁₃ -तोये च (for -तोये वा) —ᵇ) D₄ च (for वा) —ᶜ) Ñ₂ D₁.₃.₁₃ आनयेऽहं D₄ °ये वै (for आनयेयं) Ś₁ Ñ₁ D₁₋₄.₁₂.₁₃ अहं (Ñ₁ मया) दृष्टां, Ñ₂ V₁ B₁₋₃ D₇ यया (Ñ₂ D₇ अहं) शक्त्या V₂.₃ B₄ यथाशक्ति D₁₁ अहं स्वाद् (for तवादेशाच्छ) —ᵈ) D₁.₃.₄ यथा (for इव) D₁₁ हत्वा विधुर्भरक्तान् — After 42 Ñ₂ V B D₇ ins

377* एवं मा स हतात्मा रावणो राक्षसाधिपः ।
मध्यात्सागरमप्येकः सुग्रीवेण मया सह ।
इति युद्धमथा योग्यो युद्धं गृह्यतामिति ।
यावत्संध्यामुपासेय चतु सामुद्रिकीमिति ।
त्वयापि यदा रक्षो न स्थितिः पापकृत् ।　5
तदा लाङ्गूलपाशेन बद्ध्वा संध्यामुपास्य च ।
इहानीय मया योग्यो युद्ध्यस्व च राघव ।
स प्रणम्य गतो नाहं तव दास इति ब्रुवन् ।
तत्तु कार्यमये नेह सुग्रीवस्त करिष्यति ।
चिरेण वा मन्दबुद्धिः कृच्छ्रेण च करिष्यति । [10]
अहं यदर्थं निहतस्त्वया वै कार्यगौरवात् ।
अहमेव त्वया तत्र किमर्थं न नियोजितः ।
कार्यस्य करणायाथ यदर्थं परितप्यसे ।
मयैव हत्वा स भवेत्तव भार्यापहारकः ।
पाताले सागरे वापि यत्र सा च ते प्रिया । [15]

[(l 1) V₃ मा (for मां) G(ed) चैव (for एव) —(l 3) Ñ₂ V₃ B₃ D₇ एव (for इति) —(l 4) Ñ₂ B₁ सागर (for °सर्वं) B₁ D₇ चतु (for चतु) B₁.₃ -मागरीकाम् (for -समुद्रिकीम्) G(ed) रमां (for इति) —(l 5) V₃ रक्ष (for यदा) —(l 6) G(ed) वै चापि (for लाङ्गू-) —(l 7) B₄ इहानी च (for इहानीय) G(ed) युध्य (for

G 4 16. 49
B 4. 17. 52
L 4 13 26

युक्तं यत्प्राप्नुयाद्राज्यं सुग्रीवः स्वर्गते मयि ।
अयुक्तं यदधर्मेण त्वयाहं निहतो रणे ॥ ४३

काममेवंविधो लोकः कालेन विनियुज्यते ।
क्षमं चेद्भवता प्राप्तमुत्तरं साधु चिन्त्यताम् ॥ ४४

इत्येवमुक्त्वा परिशुष्कवक्त्रः
शराभिघाताद्व्यथितो महात्मा ।
समीक्ष्य रामं रविसंनिकाशं
तूष्णीं बभूवामरराजसूनुः ॥ ४५

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे सप्तदशः सर्गः ॥ १७ ॥

चो°) V2 च (for स) —(l 8) V2 3 B4 प्रणम्य स (by transp), D1 स प्रशस्य (for स प्रणम्य) —(l 9) Ñ2 D7 कामम् (for कार्येन) —(l 11) B2 (sup lin also) अथ D2 तदर्थं (for यदर्थं) Ñ2 D7 वा (for वै) —(l 12) V2 हि (for नि) —(l 13) B कारणार्थेन —Ñ2 V B1 D1 om l 15 —(l 15) B4 वर्तेत यदि राक्षस (for the post half)],

while G1 ins

378* मधुकैटभाभ्यां पाताले पुरा हरिरिव श्रुतिम् ।
[Hypm]

43 D10 repeats 43 consecutively —a) D3 11 तत् (for यत्) D4 प्रकृत (for प्राप्नुयाद्) —b) B3 D5 सुग्रीव G2 स दिवो (for स्वर्गते) —c) D4 अयुक्त D2 तव धर्मेण, D3 12 येन ध°, G1 इति ध°, G3 यत्त्व° (for यदधर्मेण) Ñ2 V B D7 तदयुक्तमधर्मेण —d) Ś1 (sup lin) Ñ1 D1-4 11-13 वृथा (for रणे) Ñ2 V B1 3 D7 मारयाह हतो रणे

44 Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 om 44 —a) V2 G2 लोके (for लोक) —b) G(ed) परियुज्यते Ñ2 V B D7 काले (Ñ2 °ल, V2 °ल) काले (B2 प्राले) न युज्यते, G3 क कालेन वियुज्यते.

☞ V2 illeg from 44c upto 4 18 51 —c) M1 प्राप्नुम् (for प्राप्तम्) —d) G(ed) दुष्कृत (for उत्तर) D6 राम (for साधु) —For 44cd, Ñ2 V1 3 B D7 subst

379* क्षमं कृत चेद्भवता सुकृत संप्रधार्यताम् ।
[B4 क्षेम Ñ2 क्षेमकर (for क्षमं कृत) B1 स्वकृत (for सु°)]

—Thereafter all cont

380* इन्द्रदत्तामिमां मालां सुग्रीव प्रतिमुञ्चतु ।
प्रशास्तु हरिराज्यं स त्यक्तप्राणो जीवितं वयम् ।
सुग्रीवमङ्गदं चैव तारां चैव सुदु खिताम् ।
भवान्परिग्रहे प्राप्तैर्यथावदनुपश्यतु ।

[(l 2) V1 B3 4 च (for स) Ñ2 B1 3 D7 त्यक्ष्यामि (for °मो) Ñ2 D1 3 (marg after corr) 3 D7 स्वयं (for वयम्) B4 वय त्यक्ष्याम जीवित (for the post half)]

45 M2 reads 45 (followed by 381*) inf lin sec m —a) D12 उक्त (for उक्त्वा) B1 2 (also sup lin) चक्षु (for -वक्त्र) —b) Ś1 Ñ1 V1 3 B D3 4 7 11-13 शराभि (D4 °भि) घा (D12 °घा) त (B4 °तात्) व्यथितान्तरात्मा, D1 शराभिघातोन्मथितो महात्मना —c) D1 निरीक्ष्य and सप्रकाश (for समीक्ष्य and -संनि° respy) —d) D3 10 बभौ वानर (for बभूवामर) Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 तूष्णीं बभू (D13 ∗∗) वाथ तदाल्प (Ś1 °दल्प, Ñ1 D3 4 11 °दा वि) चेता, Ñ2 V1 2 B D7 बभूव तूष्णीं स तदा विचेता ※ Ct इत्येवमिति । अस्य सर्गस्य तीर्थेन रामस्तुतिपरतया प्रयोजन तत्र कविनिबद्धस्य वक्तुर्वालिनस्तात्पर्यविषयभूतम् । 'यद्युक्त मया पूर्वं प्रमादाद्वाक्यमप्रियम् । तत्रापि खलु मे दोषं कर्तुं नार्हसि राघव ॥' इत्यग्रे वाल्युक्तेः । नापि वाल्मीकेस्तस्य दुरन्वयानुवादकत्वात् । अतात्पर्यविषयमपि बुद्धिवैभवादक्षरार्थत्वेन वर्ण्यत इति चेत्काण्डान्तरमेव भगवत स्तावक क्रियताम्, विमनेन प्रयासेन ※ —After 45, G1 2 M1 2 (inf lin sec m) ins

381* तमुक्तवन्तं प्रवरं हरीणां
मथोत्तरं वाक्यमुवाच रामः ।
हितं च तथ्यं वचनं प्रशान्त
समासधर्मार्थसमाहितं च ।

[(l 1) M2 रणे हत (for हरीणाम्) —(l 2) M1 स्वयं (for अथ) —(l 3) M2 प्रवरं (for वचनं) —(l 4) G1 समस्त, G3 स साम (for समास) ※ Cg अस्मिन्सर्गे त्रिसप्त चत्वारिंशत् श्लोकाः ※]

Colophon —*Sarga name* Ś1 D4 13 रामविगर्हणं (D4 °ण), Ñ V1 2 B1 3 4 D1 5 10 वालिवाक्यं B2 D7 12 वालिवधे वालिवाक्यं (D13 रामगर्हणं) —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 B1-3 D1 4, 6 11 om Ñ2 V1 3 B4 D7 16, D1 18, D11 14 D13 15 —After colophon, G concludes with श्रीरामाय नमः

१८

इत्युक्तः प्रश्रितं वाक्यं धर्मार्थसहितं हितम् ।
परुषं वालिना रामो निहतेन विचेतसा ॥ १
तं निष्प्रभमिवादित्यं मुक्ततोयमिवाम्बुदम् ।
उक्तवाक्यं हरिश्रेष्ठमुपशान्तमिवानलम् ॥ २
धर्मार्थगुणसम्पन्नं हरीश्वरमनुत्तमम् ।
अधिक्षिप्तस्तदा रामः पश्चाद्वालिनमब्रवीत् ॥ ३
धर्ममर्थं च कामं च समयं चापि लौकिकम् ।
अविज्ञाय कथं बाल्यान्मामिहाद्य विगर्हसे ॥ ४
अपृष्ट्वा बुद्धिसम्पन्नान्वृद्धानाचार्यसंमतान् ।
सौम्य वानरचापल्यात्त्वं मां वक्तुमिहेच्छसि ॥ ५
इक्ष्वाकूणामियं भूमिः सशैलवनकानना ।
मृगपक्षिमनुष्याणां निग्रहानुग्रहावपि ॥ ६

G 4 17 9
B 4 18 6
L 4 16 65

18

☞ V1 illeg up to 51* (cf v l 4 17.43) M1 begins with श्रीरामाय नमः

1 a) D2.13 इत्युक्त (for इत्युक्तः) N V1 B1 3 D1 3 4 7 11 प्रसृतं। B4 पुरुषं D6 प्रथितं M1 प्रसृतं Ck प्रश्रयं; Ct as in text (for प्रश्रितं) —b) D3 धर्मार्थं (for धर्मार्थं) D1 सदा; D10 lacuna (for हितम्) N2 V1 2 B D7 सदा (V1 2 B रामो) धर्मार्थसहितं —c) V3 धीमान् (for रामो) B4 हनुमद्गर्भितः तथा —d) Ś1 N1 D1-4 8 11 13 गतायुषा N2 V2 3 B D7 च(B1 वा)लितेन चरानल ⊕ C1 2 इत्युक्त इत्यादि श्लोकद्वयस्य वाक्यमन्यथा रामशब्दोऽनितिरिक्तम ⊕

2 d) N1 मुखशालम् (for उप°)

3 a) Ś1 D13 यथार्थ D4 धर्माग्र (for धर्मार्थ) Ś1 D13 -सद्युक्तं N V1 B D1-4 7 11 13 -संयुक्तं Cr m, k t as in text (for -सम्पन्नं) —b) Ś1 N V1 2 B D1-4 7 12 13 हरि(D1 °री, D4 °रि)हितमुत्तमं —c) Ck कथं गिरा (for अधिक्षिप्त) D2 तदा; G1 ततो (for तदा) Ś2 N2 D2 4 8 12 13 अधि(D2.13 °क्ष)ित्समना (for अधिक्षिप्तस्तदा) —d) Ś1 Ñ V1 B2 D1 4 7 12 13 तथा; B1 3 D6 तथा (for पश्चाद्) Ñ1 V1 B1-3 D1 वचनम् (for वालिनम्) V1 वालिनं वाक्य मब्रवीत्; B4 वचनं तथ्यमब्रवीत् D11 वालिनं समयाब्रवीत्

4 D13 om from first च in a up to समयं in b —b) D2.13 सकलं (for समयं) Ś1 D1-12 वापि; D13 चैव (for चापि) —c) D12 अभिज्ञाय (for अविज्ञाय) Ñ1 V1 2 B D7 वालिन्; D1 मौख्यान्; D13 सख्यात् (for बाल्यात्) —d) D2 विगर्हसि (for °हसे) Ś1 Ñ2 D1 4 7 11 मां विगर्हितुमर्हसि(D1 7 11 °मिच्छ)सि Ñ1 D2.11 मां गर्हितुमिच्छसि V1 2 B मां धर्मवित्तुमिच्छसि(B1 °मर्हसि) D2 11 मां धर्मविगर्हसि —After 4 Ś1 N1 D1-4 11-13 ins

352* कथं धर्ममधर्मं च जानासि त्वं कपीश्वर।
क त धर्मगत्या सार्वलौकिकमर्थसमन्वितम्।

[(l 1) D1 त्वं (for च) —(l 2) D2.13 कृतज्ञं D1 सर्वलौकिकं D2.13 धर्मविस्तरं D1 मत्तत्त्वमीक्षणं Ś1 धर्मारामसमर्थने D2.13 धर्मसामर्थ्ये (D1 °र्थ्यं) (for the post half)]

5 a) D2.13 यदृष्ट्वा (for अपृष्ट्वा) —b) T1 माचार (for आचार्य) Ś1 D2.13 विद्यावयविशारदान्; Ñ1 D1 वैद्याश्रयविशारदान्, Ñ2 V1 2 B D7 वैद्यानाचारपण्डितान्; D2.13 विद्यान्वयविशारदान्; D3 स्वेधार्थविद्य सत्तमान् (s c), D11 वैद्यानाचार्यसत्तमान —c) Ñ1 स सा D1 4 11 13 सोऽद्य, D1 सतो; D2.13 मूर्खे D2.10 मौग्ध्य (for सौम्य) —d) Ś1 N2 D1 2 4 8 11 13 न त्वं T1 2 M3 किं मां (for त्वं मां) Ś1 Ñ1 D1 2 4 8 12 13 (म)र्हसि (for (इ)च्छसि) ⊕ Cr1 वानर चापल्यादित्येकं पदम् ⊕ —For 5cd N1 V1 2 B D7 subst

353* यदि त्वमन प्रकाशी त्वं वानरैः परिहृत्तासि।

[Ñ1 D7 प्रकाशस (for °शी) B1 वानरै (for वानरैः) V1 B अप्रकाशसि (for परि°)]

—After 5 D1 ins

354* सूक्ष्म परमधर्मो हि विज्ञेय स कथं त्वया।

while M1 reads 15–17 after 5

☞ Ś1 N1 D1 2 4 11 13 read st 6–14 20–29 and 33 (including star passages) before 4.22 1 (cf note before 4 22 1) The sequence of stanzas 6–38 in N2 V1 2 B D7 is 15–17 6–12 34–36 31–32 (all om 33) 30 37–38 18–19 13–14 20–29 (including star passages) while the sequence of stanzas 6–38 in D2.11 is 15–17 6–12 34–36 18–19 13–14 20–29 33 (D11 om 23 29 33) 32 30 37–38 D1 alone repeats st 6–14 20–21 and reads st 23–29 and 33 before 4 22 1

6 a) N1 इक्ष्वाकूणामयं (s c) D1 इक्ष्वाकूणां पुरा (for इक्ष्वाकूणामियं) —c) N1 V1 2 B D7 -मनुष्येषु (for -मनुष्याणां) —d) T G1 2 M C1 r1 निग्रह (for निग्रहानु) Ñ1 निग्रहे धर्मयुक्ता; V1 2 B D7 निग्रहा धर्मयुक्ता; D1 (second time) निग्रहानुग्रहौ वा; D2.13 C1 निग्रहानुग्रहस्यापि D11 निग्रहाग्रहावपि G1 Ck निग्रहानुग्रहस्यापि; K(ed) निग्रहाग्रहावपि ⊕ Cm निग्रहानु

4 17 10
4 18 7
4 16 64

तां पालयति धर्मात्मा भरतः सत्यवागृजुः ।
धर्मकामार्थतत्त्वज्ञो निग्रहानुग्रहे रतः ॥ ७
नयश्च विनयश्चोभौ यस्मिन्सत्यं च सुस्थितम् ।
विक्रमश्च यथादृष्टः स राजा देशकालवित् ॥ ८
तस्य धर्मकृतादेशा वयमन्ये च पार्थिवाः ।
चरामो वसुधां कृत्स्नां धर्मसंतानमिच्छवः ॥ ९
तस्मिन्नृपतिशार्दूले भरते धर्मवत्सले ।
पालयत्यखिलां भूमिं कश्चरेद्धर्मनिग्रहम् ॥ १०
ते वयं मार्गविभ्रष्टं स्वधर्मे परमे स्थिताः ।
भरताज्ञां पुरस्कृत्य निगृह्णीमो यथाविधि ॥ ११
त्वं तु संक्लिष्टधर्मा च कर्मणा च विगर्हितः ।
कामतन्त्रप्रधानश्च न स्थितो राजवर्त्मनि ॥ १२

महानपि इक्ष्वाकूणामेवेत्यर्थः । Cg मृगादिनिग्रहानुग्रहावपि इक्ष्वाकूणामेव । कृत्स्नमिति शेषः . ॐ

7 a) Ś1 Ñ1 D1.2.3(second time).4.11.12 तान्हि पालयते धर्मान् (D1.3 धर्मार्द्, D5.12 धर्मं), Ñ2 D7 तामिमां पालयन्नास्ते, V1.2 B तामिमां पालयत्य (V2 °त्य)थ —b) Ś1 D3(first time).8–11 T1 M2 सत्यवान् (for सत्यवाग्) Ś1 D1.2.3(second time).4.12.13 शुचिः Ñ1 केकयीसुत, Ñ2 V1.2 B D7 पृथिवीपतिः —c) V2 सर्वे (for धर्म). Ś1 Ñ2 V1.3 B1–3 D1.2.4.7.12 -कामज्ञो, Ñ1 -कामश्च (for -तत्त्वज्ञो) —D7 om. (hapl ?) 7d–8a —d) D4.13 -[श]यमरे (for [श]नुग्रहे) Ñ2 प्रभु (for रत) Ñ1 समग्रहानुग्रहे रत

8 D7 om. 8abc (cf. v.l. 7) Ñ1 partially illeg. for 8ab. —a) D4.13 चैव (for चोभौ) Ś1 Ñ1 D3 जयश्च (Ñ1 illeg. after जयश्च) विजयश्चोभौ, Ñ2 V1.2 B नयश्च विनयश्च(Ñ2 °ज्ञा)श्च —b) G1 धर्मेष्, G2 सत्यं (for सत्य) Ñ2 B1–3 G3 M1 च सुस्थित, B4 च सहित, D1.2.3(second time).12 च सुस्थिरं, D4 वसु स्थित, G1 च सुस्थित, Cm k as in text (for च सुस्थितम्) V3 तस्मिन्सत्य प्रतिष्ठित, D3(first time).11 यस्मिन्शौर्यं च सुस्थित —c) D3 विक्रमैश्च (for विक्रमश्च) Ś1 Ñ1 D1.3(second time).4.12.13 यथोपेतो, D2 तथोपेतो (for यथादृष्ट) Ñ2 V1.2 B विक्रमी(B1–2 °मे) देशकालज्ञो —d) Ś1 Ñ1 D3.3 (second time).4.12.13 देशकालश्च या(Ñ1 °त्र *)न्नपि (D4.12.13 °ति), Ñ2 V1.2 B D7 विविधागुणैर्युतश्च; D1 देशकाल महाकाले; D3(first time).11 देशकालश्च धारयः L(ed.) देशकालश्च राजते

9 a) Ś1 Ñ V1.2 B D2.7.12 यस्य (for तस्य) Ś1 Ñ2 V1.2 B1 D2.7.11 G1.2 M1 Cg(v.l.)p धर्मकृतादेशाद्; Ñ1 B1.2.4 D2.12 धर्मे कृतो(D2 °तै) देशो(D2.4 °शाद्) D1.4 धर्मे कृतो देशाद्, G(ed.) °कृतो देशाद्, Ct r m g k t °कृतादेशा (as in text) —b) Ś1 D13 अन्येऽपि (for अन्ये च) Ñ1 V1.2 B D1 मानवा (for पार्थिवा) —c) Ś1 Ñ1 V1.2 B D1.2.3(first time).4.11–13 चरामि (for चरामो) Ś1 Ñ1 V2 D1.3(second time).4.12 सर्वां D3.3(first time).11.12 सर्वे (for कृत्स्ना) —d) G1.2 धर्मसंपालनम् (for °संतानम्) G1.2 M1 इच्छत (for इच्छव) Ś1 Ñ1 D1.12(both times).11–13 धर्माधर्मा (Ś1 D1.4.13 धर्मागमा; Ñ1 illeg. for धर्मा धर्मा)नुवर्तिनः, Ñ2 V1.2 B D7 धर्म(V1 सर्वे)धर्मानुपे (B2 °श्चे; B3 °नुरे; B4 °श्चे; D7 °श्चे)ऽखवः

10 a) B1 अस्मिन्, D2.13 तस्मान्, D3(second time).8–10 T2 यस्मिन् (for तस्मिन्) Ñ1 D5.8.13 -शार्दूल (for शार्दूले) —b) Ñ V1.2 B D1.7 सुरत (for भरते) Ñ1 मानवत्सले —Ñ1 partially illeg. for 10a. —c) Ś1 D12 पालयन् (for °यति) D3(first time).11 उर्वी, D3.8–10 पृथ्वीं (for भूमिं) —d) D3(first time).11 विग्रह, D3.8–10 Ct विग्रहं, D7 विग्रह (sic) Cm g k as in text (for विग्रहम्) Ś1 D1.13 कथं युद्ध्येत विग्रहे; Ñ1 क* युद्ध्येत विग्रह (sic) D1 कस्य युद्धेन विग्रहे, D4.13 कस्य युद्धे न विग्रह, D3 (second time) कस्य युद्धौ च विग्रह

11 a) D12 च ते (for वयं) D1.4.13 पथि विभ्रष्टा (D2 °ष्टान्) D3(first time).11 समयभ्रष्टान्; D8 धर्मविभ्रष्टान्, T2 M1.2 Cg k धर्मविभ्रष्ट; Ct as in text (for मार्गविभ्रष्ट) Ś1 Ñ1 D3(second time).4.12 न वयं पथि (D3 °थि) विभ्रष्टा —b) Ś1 Ñ1 D4.12 स्वधर्मस्थान (Ñ1 °मानवकुल, D4 °स्व स्व)विश्रमात्; Ñ2 V1.2 B D7 धर्मेण पृथिवीमिमां, D1 स्वस्वधर्मव्यतिक्रमात्; D1.3(second time).12 स्वधर्मं युध्यते (D3 धावति) क्रमात्; D3 (first time) स्वधर्मकृतिविक्रियात्; D11 स्वकर्मकृतविक्रियात् —c) Ś1 D13 भरतं च (for भरताज्ञां) —d) Ś1 Ñ1 D3.3(second time).4.12.13 विचयेनो; D1 विचयामि; D3.8–10 Ct विन यामो, T2 विक्षिपामो, Ch tp as in text (for निगृह्णीमो) —T1 for 11cd, Ñ2 V1.2 B D7 subst

385* धर्मातिक्रमिणां धर्मं कुर्महे दण्डधारणम्।

[Ñ2 सर्वे, B1.2 धर्मान्; B3 धर, B4 धर्मं (sic) (for धर्मं) V2 -धारणा (for -धारणम्)]

—After 11, Ś1 D13 ins.

386* इत्येवमुक्त्वाविशत्तु वाली धर्मार्थिनम्।
दयाय वचनं शास्त्रं निरुक्तवानं रघूत्तम।

[(1 2) D13 1 (for 11)]

12 a) V1 सर्वेति (for संक्लिष्ट) D3.8–10 T2 M1 धर्मश्च Cg k as in text (for धर्मा च) Ś1 D1.4 (second time).11.12 न त्वं (D4 त्व) क्लिष्टधर्म (D13 °र्म), Ñ1 न तं वाति * * * च Ñ2 V1.2 B1 D7 न त्व क्लिष्टधर्मा च (B3 °कर्मा) B1.4 न त्वं क्लिष्ट (B3 °ष्ट)धर्मा च D3(first time) त्वं तु क्लिष्टधर्मा D11 त्वं तु संक्लिष्टधर्मा च —b) Ś1 D1.12(second time)

ज्येष्ठो भ्राता पिता चैव यश्च विद्यां प्रयच्छति ।
त्रयस्ते पितरो ज्ञेया धर्मे च पथि वर्तिनः ॥ १३
यवीयानात्मनः पुत्रः शिष्यश्चापि गुणोदितः ।
पुत्रवत्ते त्रयश्चिन्त्या धर्मश्चेदत्र कारणम् ॥ १४
सूक्ष्मः परमदुर्ज्ञेयः सतां धर्मः प्लवंगम ।
हृदिस्थः सर्वभूतानामात्मा वेद शुभाशुभम् ॥ १५
चपलश्चपलैः सार्धं वानरैरकृतात्मभिः ।
जात्यन्ध इव जात्यन्धैर्मन्त्रयन्द्रक्ष्यसे नु किम् ॥ १६
अहं तु व्यक्ततामस्य वचनस्य ब्रवीमि ते ।
न हि मां केवलं रोषात्त्वं विगर्हितुमर्हसि ॥ १७

G 4 17 8
B 4 18 17
L 4 15 9

6.12.13 धर्मेण च, Ñ1 धर्मेषु च Ñ2 V1.2 B D7 पापचर्या (for कर्मणा च) B1-3 [अ]विगर्हित (for विगर्हित) ❁ Ct अत एव सङ्क्लिष्ट पीडितो धर्मो येन तादृश ❁ —Ś1 D13 om 12cd —c) Ñ1 D11 G1 काम तत्र, D5 धर्मतत्र B1 प्रधान सु, D3(first time) विधानश्च (for प्रधानश्च) —d) Ñ1 प्रस्थितो(ता?)ऽन्तरे यथा, Ñ2 B1.2 D7 प्राकृतो वानरो यथा, V1 प्रस्थितो वानरो यथा, V2 प्रहृतो वानरो यथा B4 न स्थितो वानराधम (sic) D1.3(second time).4 प्रस्थितश्चेतरे पथि, D3(first time).11 प्रस्तुतो वानराधम D12 प्रस्थितश्चेति वा इति —After 12 Ñ1 D1.3(after 12c).4.12 ins while Ś1 D12 ins l 3-4 only after 12ab (owing to om)

387* इति वालिवच श्रुत्वा राघव पुनरब्रवीत्।
कार्ये च पर पश्य यद्धर्मसि पातित ।
भ्रातुर्वर्तसि दारेषु जीवतो वानरेश्वर।
तस्मात्त्व निहत पाप शरेणानतपर्वणा।

[D1 om l 1 —(l 2) Ñ2 D5 स्वपरे, D4 स्व पर (for च परं) D2 कारण स्वर पश्य (for the prior half) D1.4 पातित (for पातित) —(l 3) D12 वर्तसे (for वर्तसि) Ś1 जीविते (for जीवतो) D12 वानरेश्वर —(l 4) D4 कस्मात्त्व D12 तथा त्व (for तस्मात्त्व) Ñ1 सदैवे D4 पाप D5 पापात् (for पाप) D1.12 नतपर्वणा]

13 a) D8-10 T1 चापि D6 G1 M2 चापि (for चैव) Ñ1 partly alleg for 13b —b) D1.11 बुद्धि (for विद्यां) —c) D6 alleg for त्रयस्ते पितरो —d) Ś1 Ñ1 D1.2 (second time).11 धर्मे चेद्गुरुो(D2 °रु)भ्यसे(Ñ1 °a s e [alleg] D1 °रुप्यते) Ñ2 V1.2 B1.2 D7 धर्मश्चेद्गुरुप्यत (B1.2 °स) B3.4 धर्मे चेद न प्यसे (B3 पुप्यत) D3.4.12 धर्मे चेद्(D4 चेद) न पुष्यस, D5(first time).11 M1 धर्मे वामागुरुपश्यता, D6 T1.2 G2 M2 धर्मे पथि हि वर्त (G2 °र्तिनो)

14 a) Ś1 Ñ V1.2 B D1.2(both times).4.5.11.12 गोद्र, M1 भ्रामस (for आत्मन) D1.12 शिष्य (for पुत्र) —b) D5(first time).11 G2 गुणान्वित । D6 गुणोक्ति (for गुणोदित) Ś1 Ñ V1.2 B D1.3(second time).4.7.12 शिष्यश्च(Ś1 Ñ1 D12 °श्चश्च B1 °ष्यस्तु) गुणवानपि D5.12 गुणश्च गुणवानपि —cd) G1 पुत्रस्त च (for पुत्रवत्ते) Ñ2 V1.2 B D7 [क पि सर्वेषा (for त्रयश्चिन्त्या) D3.9-11 चैव (for चेद्) Ñ2 V1.2 B D7 भवित (for अत्र) Ś1 Ñ1 D1.2.3(second time).4.12.13 वत्ते पुत्रवत्(D2 °व)मा ज्ञेया धर्मेषु(D13 °र्मे च) हरिपुंगव ❁ Ct अत्र चिन्तने त्रया धर्मा धर्मज्ञानमेव कारणम् ❁

15 M1 reads 15-17 after 5 —a) B1 सूक्ष्म (for सूक्ष्म) Ñ2 V1.2 B D7 -दुराप, D1.4.10 G1.2 Ct दिविस्थ, Cm g as in text (for -दुर्ज्ञेय) Ś1 Ñ1 D1-4.11-13 सूक्ष्मो (Ñ2 D1 °क्ष्मा)पराधो विशेष (D2.3 न ज्ञेय) —b) Ś1 Ñ1 D1.3.4.12.13 सतां धर्ममनुस्मरन् —c) Ñ2 V1 B D7 भूतात्मे (B1.3 D7 °त्म)व, V2 भूतानामेव(hypm) (for आत्मा वेद) Ñ2 V1.2 B D7 T1.2 G2 M1 Ct शुभाशुभे Ct m g k t as in text (for °शुभम्) ❁ Ck परमविशेषपरमात्मा श्रीमद्धरि (गु)रूपया परमाचार्य श्रीम (द्वय)भूप्यास जैमिन्यादिभिरेव विशेष इतरैस्तु परमत्वधर्मविशेष एव ❁

16 M1 reads 15-17 after 5 —a) Ñ2 B1 D7 सचिवैश्च, D2.13 चपलैश्च (for चपलश्च) V1.2 B1-3 M1 सचिवै (for चपलै) —b) B2 च तामसि, D1 अकृतात्मन (for °त्मभि) B3.4 सामर्थैरकृतात्मभि D12 चपलै रकृतात्मभि (sic) —d) D8-10 Ct प्रभस (for द्रक्ष्यसे) Ś1 D13 मन्त्रयन्ध्यसे नु किं D1.4.11.12 G1 M1 मन्त्रयन्दृश्यसे नु (D2 G1 न D12 तु M1 स) किं, D3 मेन्त्रयन्द्रक्ष्यसे नु किं D4 अन्वितस्त्व हि वानर Cg as in text ❁ Ck चपल सर्वं किं मन्त्रयन् किं नु राजधर्मं मन्त्रयन् निश्चिन्वन् किं नु रक्षणीयमजानात रक्षसि न किमपि। Ct रक्षसे नु किमिति पाठे रक्षणीयमजानात किं नु रक्षसि न किमपि ❁ —For 16cd, Ñ2 V1.2 B D1 subst

388* अन्योऽन्यैरेव संयुक्तो विशाल्यसि कर्थं नयम्।

[B1.2 स्व (for स्य) D7 अन्यो अपैर संयुक्तो (for the prior half) V2 युतो (for नय)]

17 M1 reads 15-17 after 5 —ab) V1.2 B D1.2.7 व्यर्थताम्, D5 स्थितताम् (sic) (for व्यक्त°) D7 अधस्यानुमार्थ (sic) Ck अस्मद्वचनस्य (for अस्य वचनस्य) D12 reads ब्रवीमि ते in marg —cd) V1.2 B D7 मैव(D7 °व) (for न हि) D6 मे, D12 मा (for मां) Ñ2 कस्मात् (for °त्) D3.12 रोषाद् (for रोषात्) Ñ1 V1.2 B D7 उपेक्षितुम्, D1.3.11-13 गर्हयितुम् (for विगर्हितुम्) Ś1 त्व विगर्हयितु मर्हसि (hypm) D1 न त्व महितुमर्हसि (for d) Ñ2 न हि कपटरोषेण त्वं धर्षयितुमिच्छसि —After 17, Ś1 Ñ1 D1.2.4.11.12 read 34-36

C. 4 17 28
B 4 18 18
L. 4 14 13

तदेतत्कारणं पश्य यदर्थं त्वं मया हतः ।
भ्रातुर्वर्तसि भार्यायां त्यक्त्वा धर्मं सनातनम् ॥ १८
अस्य त्वं धरमाणस्य सुग्रीवस्य महात्मनः ।
रुमायां वर्तसे कामात्स्नुषायां पापकर्मकृत् ॥ १९
तद्व्यतीतस्य ते धर्मात्कामवृत्तस्य वानर ।
भ्रातृभार्याभिमर्शेऽस्मिन्दण्डोऽयं प्रतिपादितः ॥ २०
न हि धर्मविरुद्धस्य लोकवृत्तादपेयुषः ।
दण्डादन्यत्र पश्यामि निग्रहं हरियूथप ॥ २१
औरसीं भगिनीं वापि भार्यां वाप्यनुजस्य यः ।
प्रचरेत नरः कामात्तस्य दण्डो वधः स्मृतः ॥ २२
भरतस्तु महीपालो वयं त्वादेशवर्तिनः ।
त्वं च धर्मादतिक्रान्तः कथं शक्यमुपेक्षितुम् ॥ २३

18 Ś1 Ñ1 D1.3.4.12.13 read 18–19 after 36 (cf v l 17) —^{ab}) Ś1 Ñ1 D1–4.11–13 अपर (for तदेतत्) Ñ2 V1.2 B D7 कारण चापर पश्य मया येनासि (B1 °न वि) हिंसित —^{c}) Ś1 Ñ V1.2 B D1–4.7.11–13 भार्यायां वर्तसे भ्रातुर —^{d}) D4 मुक्त्वा (for त्यक्त्वा) Ñ2 V1 B D7 रुमा (V1 स्नुषा) या स्वमधार्मिक (Ñ2 °धर्मक) V3 त्य रुमाया स्वधार्मिक

19 Ś1 Ñ2 D1.3.4.12.13 read 18–19 after 36 (cf v l 17) —^{a}) D3 T3 G1 तस्य (for अस्य) Ś1 V1.2 B3 D3.4.12.13 म्रियमाणस्य (D4 °स्तु) Ñ B1.2.4 D2.5.7.11 ध्रिय°, G2 रममाणस्य M1 Cv rp mp चर° Cvp r m g k t as in text (for धर°) G3 धरमाणस्य तस्य त्वं —^{b}) Ñ2 V1.2 B D7 यवीयस (for महात्मन) —^{c}) Ś1 D13 भार्यायां (for रुमायां) Ś1 Ñ1 D1–4.11–13 मोहात् (for कामात्) —^{d}) Ś1 D1–4.11–13 काममोहित (for पापकर्मकृत्) Ñ1 रुमाया काममोहित —For 19^{cd} Ñ2 V1.2 B D7 subst

389* हीनिमुक्त शुभ मूढ सवदर धर्मं सनातनम् ।

[B4 वियुक्त (for विमुक्त) V1 स्व B1.3 वस (for शुभ) V3 रमशाल (sic) (for सनातनम्)]

20 ^{a}) D1 विहीनस्य, D2.13 व्यपेतस्य D3(first time).11 व्यपेतस्य M1 च्युतस्य च Ck t as in text (for व्यतीतस्य) Ñ1 सद्धर्मात्, D3(first time) ते स्वर्गात् (for ते धर्मात्) —D4 illeg for 20^{b} —^{b}) Ñ2 कपि मुख्यस्य, V1.3 कपिवृषस्य B1.2 कपिश्रेष्ठस्य, B3 कपि वृद्धस्य, B4 कपिभूपस्य D1 व्यतिक्रान्तस्य, D7 कामसुखस्य, G2 कामवृत्तेश M1 कर्मवृत्तस्य (for कामवृत्तस्य) Ś1 Ñ1 D2.11.13 व्यतिक्रान्तस्य लौकिकात् (Ñ1 सर्वेव) D3 (second time) व्यतिक्रान्तस्य लौकिकं —^{c}) Ñ2 B2–3 D7 भ्रातुर (for भ्रातृ) D1 [भ्रा]मिमर्शस्य, D4 G2 विमर्शेऽस्मिन् । G3 M3 [भ्रा]वमर्शेऽस्मिन् (for –[भ्रा]भिमर्शेऽस्मिन्) Ś1 Ñ1 D2.3(second time).11.13 M1 भ्रातुर्भार्याभि (D3 °भि)मर्शे (D12 °धर्मे)ऽस्मिन् V1.3 B4 भ्रातुर्भार्याविमर्देऽस्मिन् D1 T1.2 भ्रातुर्भार्यापमर्शेऽस्मिन्, D11 भ्रातृभार्यापरिमर्शेऽस्मिन् ; G (ed) भ्रातृभार्यापहर्तारं —^{d}) Ñ1 illeg for दण्डोऽयं Ñ V1.2 B D1.2.3(second time).7.13 विनिपातित (for प्रतिपादित) Ś1 D12 यदोषे विनिपातित D4 दृष्टस्त्व निपातित

21 Ñ1 illeg for 21^{a} —^{ab}) Ś1 D3(second time).4.12 एव, D3(first time) न ते, D11 तस्य, D13 क्रोधे (for न हि) D5.8–10 लोक (for धर्म) V3 व्यतीतस्य (for विरुद्धस्य) Ś1 Ñ1 D3(second time).4.12.13 लोकवृत्ता (Ñ1 D4 °त्त) व्यपेक्षि (D4.13 °क्ष) णा (D3 °क्षया) Ñ2 V1 B1.2 लोभवृत्तस्य पक्षिण (B1.2 पापिन) V3 B3.4 D7 लोभवृत्तव्यपेक्षिण, D3(first time) लोकवृत्तातत्यागिन D11 लोकवृत्ताविपातिन (for ^{b}) D2 यो हि धर्मविरुद्धश्च लोक वृत्तव्यपेक्षया, D4 एव धर्मविरुद्धस्य लोकवृत्तव्युपेक्षिण —D6 om 21^{c}–22^{b} —^{c}) V3 अन्यत्तु, B3 D3(first time).11 अन्य न (for अन्यत्र) Ś1 Ñ1 D2.3(second time).4.12.13 सदृश मरण मन्ये (D4 om मन्ये) —^{d}) Ś1 तदेवा Ñ1 illeg D2.3(second time).4.13 तवाद्य, D3(first time) निग्रहे D11 तपदं (for निग्रहं) Ñ1 D3(first time).11 पुंगव (for यूथप) B4 हरियूथपयूथप ※ Ct दण्डादन्यत्र यत्नोऽन्यमित्यर्थे । कश्चिदनेन तिर्यग्योनिष्वयदाहमर्यादाप्येवेति ध्वनितम् । दृश्यते च गृहे पाल्यमानेषु पारावतादिष्वन्य स्वभार्या सहित दृष्ट्वापु परस्पर युद्ध भार्याया बहुप्रकारताडनादि दण्ड इत्याहु ※ —After 21 D5.8–10 S ins

390* न च ते मर्षये पापं क्षत्रियोऽहं कुलोद्भवः ।
[M3 हि (for च) D5.8 to T2 कुलोद्भवः]

22 Ś1 Ñ1 D1.2.3(second time).4.12.13 om 22^{ab} (for D2 cf v l 21) —^{a}) D6 G1.2 M1.2 च (for वा) D3(first time).11 औरसां भगिनीं चापि —^{b}) D3(first time).11 पत्नीं च M1 भार्यां च (for भार्यां वा) —Ñ1 illeg for 22^{cd} —^{c}) D4 illeg from कामात् up to भरतस्तु in 23^{a} Ś1 D1.2.3(both times).11–13 स्वैरवृत्त (D12 °वि) श्चरेत्कामं (D3[first time].11 °काम) —^{d}) D1 तस्य दैवो वधो मतः ; D3(first time).11 तस्य दैव वधः स्मृत —For 22^{cd} V1.2 B D7 subst

391* औरसस्य च पुत्रस्य पत्न्यां भ्रातुर्भवस्य च ।
स्वैरवृत्तस्य कामेन राज्ञा दण्डाय धारणम् ।

[(l 1) B1 [भ्रा]तृजस्य (for [भ्रा]तुरस्य) Ñ2 व (for च) —(l 2) V3 B3 दण्डनिर्धारणं (for the post half)]

23 D3 illeg up to भरतस्तु in ^{a} (cf v l 22) D11 om 23–29 —^{a}) Ś1 Ñ V1.2 B D1–4.7.11.13 च (for तु)

गुरुधर्मव्यतिक्रान्तं प्राज्ञो धर्मेण पालयन् ।
भरतः कामवृत्तानां निग्रहे पर्यवस्थितः ॥ २४

वयं तु भरतादेशं विधिं कृत्वा हरीश्वर ।
त्वद्विधान्भिन्नमर्यादान्नियन्तुं पर्यवस्थिताः ॥ २५

सुग्रीवेण च मे सख्यं लक्ष्मणेन यथा तथा ।
दारराज्यनिमित्तं च निःश्रेयसि रतः स मे ॥ २६

प्रतिज्ञा च मया दत्ता तदा वानरसंनिधौ ।
प्रतिज्ञा च कथं शक्या मद्विधेनानवेक्षितुम् ॥ २७

तदेभिः कारणैः सर्वैर्महद्भिर्धर्मसंहितैः ।
शासनं तव यद्युक्तं तद्भवाननुमन्यताम् ॥ २८

सर्वथा धर्म इत्येव द्रष्टव्यस्तव निग्रहः ।
वयस्यस्योपकर्तव्यं धर्ममेवानुपश्यता ॥ २९

G 4 17 43
B 4 18 29
L 4 14 6

—b) Ñ2 V1 2 B D1 3 4 7 12 T2 3 G2 3 M1 2 चादेश, D2 11 आदेश, L(ed) वादेश (for इवावेश) G(ed) -कारिण (for -वर्तिन) —c) D6 T1 2 G2 M3 तु (for च) Ñ1 D1 3 4 धर्मम् (for धर्माद्). Ñ2 V2 B1 2 D7 व्यतिक्रांत (for अति°) Ś1 D12 त्वा च धर्ममतिक्रांते, V2 त्वं च देशव्यतिक्रांत, B4 त्व च धर्मव्यतिक्रांत, D5 13 त्व तु धर्ममतिक्रांत, D8 त्वा तु धर्मादतिक्रांत —d) D1 अपेक्षितु (for उपेक्षितुम्) D4 7 T2 3 G1 2 M1 2 कथ शक्य उपेक्षितु

24 D11 om 24 (cf v l 23) D1 om 24ab —a) Cg गुरुधर्म° (for गुरुध°) Ñ1 G2 M1 -व्यतिक्रात, T1 2 °क्रातात् (for -व्यतिक्रान्त) Ś1 D1 13 गुरुवृत्त(D1 °त्ति)मतिक्रातान् (D1 °त) Ñ2 V1 2 B D7 गुरुवृत्तव्यतिक्रात, D3 मैतु वृत्यामतिक्रांत D5 गुरुवृत्तानतिक्रांत, D12 तु वृत्यानतिक्रात —b) Ñ2 V1 2 B D1-4 7 12 13 M1 प्रज्ञा, Ñ1 illeg (for प्राज्ञो) M1 रक्षयन् (for पालयन्) —c) Ñ2 D8-10 -वृत्तानां (for -वृत्ताना) —d) D5 निग्रही (for निग्रहे) Ñ1 illeg B1 3 पर्युपस्थित, B4 समवस्थित, D1 [5]पि व्यवस्थित, D12 देशवर्तिन, L(ed) देशवर्तिनो (for पर्यवस्थित) Ś1 निग्रहोदेशवर्तिन

25 D11 om 25 (cf v l 23) D1 om 25cd —a) Ñ1 illeg V1 2 B1-3 ते वय Cg वय च (for वय तु) D5 भरतादेशाद्, D8-10 T1 2 M2 Cr m t °वादेश, Cg as in text (for °तादेश) Ñ1 B4 D7 ते वय भरतादेश (Ñ2 °श्य) —b) B4 G1 M3 हादि D6 10 T1 Ct [अ]वधि (for विधिं) Ñ2 V1 2 B D7 विशेषत (for हरीश्वर) —For 25cd Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 subst

392* वय च भरतादेशे विधि परम विधानवत् ।

[Ś1 D12 वा भरतोद्देशे D2 विधिवद्विधानवत (for the post half) Ñ1 * * * भरतादेशविधि परम विधानत]

—D6 om 25cd —c) Ñ1 D5 illeg for त्वद्विधान्भिन्न Ś1 D12 त्वद्विधा भिन्नमर्यादा D2 13 द्विविधा भिन्नमर्यादा —d) G1 2 M3 निहंतु (for नियन्तु) Ñ2 V2 D1 3 4 D7 सततोद्यता, D1-3 12 कृतनिश्चया (for पर्यवस्थिता) Ś1 Ñ1 D13 नियते कृतनिश्चया, V2 B2 निहंतु सततोद्यता, D8 9 10 निगृहीतु व्यवस्थिता, B(ed) निग्रहीतु व्यवस्थिता

26 D11 om 26 (cf v l 23) —a) G1 तु (for च) Ñ2 V1 2 B D7 सुग्रीवश्चैव रक्ष्योये —b) V1 B D7 लक्ष्मणोय (for लक्ष्मणेन) D6 om (hapl) तथा V2 यथा भ्राताऽनुजस्तथा —c) Ñ2 V1 2 B2 4 D7 हरीश्व(V1 °रि) त्वम् (for निमित्त च) B1 3 राज्यदारहरीश्च त्वम्, D2 13 दारा राज्येषु मित्रेषु —d) T1 2 M1 2 नि श्रेयस (for °सि) Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 निग्रहस्ते कृतो मया, Ñ2 V1 2 B D7 असोसि(V1 °तो ह्य)निहतो मया, D6 8-10 T2 G2 Cm t नि श्रेयसकर स मे ※ Ck यस्मादेव तस्मादसखित्वादेव सुग्रीव स्वस्य दारराज्ये निमित्त तस्मादयथं मे मम नि श्रेयनिरत नि श्रेयसनिरत इति यावत् ※

27 D11 om 27 (cf v l 23) —Ñ1 partially illeg for 27ab —a) Ñ2 प्रतिज्ञात (for °ज्ञा च) D6 दत्वा (for दत्ता) V1 2 B D7 प्रतिज्ञात(D6 °ज्ञा तु) मया ह्यस्य (B1 2 तस्य) —b) G1 2 पावक (for वानर) B4 वानरा नरसंनिधौ (sic) —After 27ab, Ñ2 V1 2 B D7 ins

393* राज्य दाराश्च तच्चैव कर्थं कर्तुं मयान्यथा ।

—Ñ1 partially illeg for 27cd —c) D2 3 13 G2 3 प्रतिज्ञाय, G1 प्रतिज्ञा तु (for प्रतिज्ञा च) Ñ2 V1 B2 4 मिथ्या, D2 3 13 T2 G3 Ck शक्य (for शक्या) Ś1 D12 प्रतिज्ञात कृत शक्य, V2 B1 3 प्रतिज्ञा च मया (V2 कथ) मिथ्या, D2 प्रतिज्ञा च कथं मिथ्या —d) Ś1 D1 3 4 12 ह्य(D12 ह्य)पेक्षितु, D6 ह्यवेक्षितु, D4 [अ]नुपेक्षितुं, D13 ह्यपेक्षितु, G1 2 Ck [अ]नपेक्षितु, Cg t as in text (for [अ]नवे°) Ñ2 B4 D7 कर्तव्या मद्विधेन हि, V1 2 B1-3 कर्तव्यास्मद्विधेन हि —After 27 Ñ2 V1 2 B D7 ins

394* न मे मिथ्या भवेद्वाक्यमतोऽसी विनिपातित ।

[V1 वाग (subm) (for वाक्यम्) V1 B1 इत्यतोऽसि निपातित (for the post half)]

28 D11 om 28 (cf v l 23) —cd) Ñ1 partially illeg for 28b D6 8-10 सहितै (for -संहितै) D1-4 12 13 महद्भिर्हेतुसंज्ञितै (for b) Ñ2 V1 2 B D7 G(ed) तदेवं कारणैर्धर्मसंघातैर्विनिपातित (G(ed) °रधासि निहतो मया) —Ñ1 illeg for c —c) D2 13 तव सद् (D13 सद्) D5 * * तद्; D1 भवतो (for तव यद्) Ś1 D12 शासन भरतेनोक्त —d) D2 11 तद्वयाद्, D6 तस्वदार (for तद्भवान्) L(ed) अनुमान्यता

29 D11 om 29 (cf. v l 23) —a) D3 स तथा, V1

G 4.17.○ B. 4. 18. 31 L. 4. 14. 19

राजभिर्धृतदण्डास्तु कृत्वा पापानि मानवाः ।
निर्मलाः स्वर्गमायान्ति सन्तः सुकृतिनो यथा ॥ ३०
आर्येण मम मान्धात्रा व्यसनं घोरमीप्सितम् ।
श्रमणेन कृते पापे यथा पापं कृतं त्वया ॥ ३१ X
अन्यैरपि कृतं पापं प्रमत्तैर्वसुधाधिपैः ।
प्रायश्चित्तं च कुर्वन्ति तेन तच्छाम्यते रजः ॥ ३२ X

सर्वथा (for यथा) Ś1 Ñ1 D1 [illegible] प्येति (D4 °ह) (for इत्येव) D5 13 सर्वथा सर्वं प्येति —b) Ś1 Ñ1 D1 [illegible] कर्तव्यम् (for द्रष्टव्यम्) D3 4 कर्तव्यमतः [illegible] —Ñ1 partially illeg for 29cd —c) D4 T1 2 G M1 2 Cv r m g k [illegible] Ct as in text (for [illegible]). Ś1 D1 11 का(Ś1 व)यं च भरतस्याज्ञा, D1-3 वयस्यस्यापि च (D3 त)त्कार्ये, D13 वयस्यापि च परकार्ये(sic), M3 सख्युश्चापि प्रियं कार्यं —d) Ś1 D1 12 -वर्तिना(Ś1 °न) D2 -वर्तता, D5 T G2 M1 3 Cr m k -पश्यत, D6 पश्यत, Cg t as in text (for पश्यता) D1 12 धर्मं एवानुवर्तते, D1 कर्म एवानुवर्तते ∰ Cv धर्ममेवानुवर्तते धर्ममेवानुपश्यत ∰
—For 28c-29, Ñ2 V1 2 B D7 subst

395* न मां धर्ममविज्ञाय त्वं गर्हयितुमर्हसि ।
अविज्ञाय परं धर्मं केवलं सौख्यमास्थितः ।
नान्यकार्येऽद्य परुषं पशुमन्त्र त्वमर्हसि ।
सर्वथा धर्मं एवैष कृतस्ते निग्रहो मया ।

[(l 1) Ñ2 [illegible] (for न मां) V1 B1 2 अविज्ञाय V1 D1 [illegible] B2 3 [illegible] (for [illegible]) —D7 om (hapl) l 2-3 —(l 2) V1 B1 [illegible] (for [illegible]) V2 V1 अधिक —(l 3) V2 [illegible] —(l 4) G(ed) [illegible] (for [illegible]) V2 कृत (for कृत [illegible])]

—Thereafter they cont

396* भ्रातृदाराभिमर्शी च मया सम्यक् निग्रहितः ।
भ्रष्टः स पतितस्त्यक्तः पूर्वोऽपि निहतो मया ।
स्वर्गं प्राप्नुहि दुष्प्राप्यं कायार्थं निहतो ह्यसि ।
यदि वा लोभकारणाय मया त्वं निहतो वृथा ।
तत्प्रायश्चित्तं [illegible] [illegible] ते । [5]
इति रामस्य श्रुत्वा वाली धर्मार्थमन्वितम् ।
समाहितमनोवृत्तिरिदं वचनमब्रवीत् ।

(B1 reads l 1 in marg —(l 1) V2 B1 D7 [illegible] (for [illegible]) —(l 2) B1 [illegible] (sic) (for [illegible]) V1 [illegible] G(ed) [illegible] (for [illegible]) —(l 3) G(ed) [illegible] B1 [illegible] (for [illegible]) V1 [illegible] (for [illegible]) —(l 4) D7 [illegible] (for [illegible]) —(l 5) B1 [illegible] (for [illegible]) B1 [illegible] (for [illegible]) —(l 6) B1 [illegible]]

—After 29 D1 [illegible] ins

397* [illegible]
[illegible]
[illegible]

(M1 om (hapl ?) l 1, while D1 reads l 1 in marg —(l 1) D1 G1 [illegible] (for [illegible]) D1 [illegible]

T G2 M1 Cr m g पश्यता, Ct as above (for -वर्तता) ∰ Cv [illegible] ∰ —(l 2) D1 [illegible] (for [illegible]) —(l 3) D1 [illegible], G1 [illegible] (for [illegible]) D1 [illegible], D4 T G2 M [illegible] (D4 M1 [illegible], T1 [illegible], M1 [illegible]) G1 [illegible] G1 [illegible] (for the post half)]

30 Ś1 Ñ1 D1 [illegible] read 30 after 32 (preceded by 399*) —a) Ś1 D1 [illegible] G1 कृत, Ñ1 कृत (for [illegible]) Ś1 Ñ1 D1 [illegible] च, Ñ2 D1 [illegible] V1 2 B [illegible], D1 [illegible] (for तु) D1 12 [illegible] (D1 [illegible]) —b) D13 [illegible] (for कृत्वा) D1 [illegible] मानवा —c) Ś1 V2 D1 [illegible] —d) D1 [illegible]
—After 30 D1 [illegible] ins

398* [illegible]
राजा [illegible]

[(l 1) D1 T1 G1 Cr [illegible] (for [illegible]) G2 [illegible] (for [illegible]) D1 [illegible] (for the post half) —(l 2) D1 [illegible] M1 [illegible] (for [illegible]) M1 [illegible]]

31 D1 [illegible] om 31 —a) Ñ2 V1 2 B D7 [illegible] (for आर्येण) Ś1 Ñ1 D1 [illegible] D1 [illegible] (D1 [illegible]) —b) Ś1 D1 [illegible] Ś1 [illegible] D1 [illegible] D1 [illegible] (for [illegible]) Ñ2 V1 2 B D7 [illegible] (Ñ2 [illegible] D7 [illegible]) [illegible] —c) Ñ2 V1 B D1 [illegible] D1 [illegible] (for कृते पापे) Ñ1 Ñ1 D1 [illegible] (D1 [illegible]) [illegible], D1 [illegible] —d) D1 [illegible] D1 [illegible] G1 तथा (for यथा) D1 [illegible] (for पापं) D1 G1 M1 [illegible] (by transp)]

32 a) D1 [illegible] V1 B G1 [illegible] —G1 om 32ab —b) B1 [illegible] Cr [illegible] (for [illegible]) Ś1 V1 2 B D1 [illegible] D1 [illegible] —cd) Ś1 D1 T1 [illegible] (T1 [illegible]) [illegible] D1 [illegible] D1 [illegible] (for च कुर्वन्ति) Ś1 [illegible] D1 [illegible] D1 [illegible] (for तेन) Ś1 D1 [illegible] D1 [illegible] D1 [illegible] (l c d) V2 V1 2 B D7 [illegible] D1 [illegible] ∰ Cm [illegible] ∰ —After 32 Ś1 Ñ1 V1 2 B D1 [illegible] M1 ins.

तदलं परितापेन धर्मतः परिकल्पितः ।
वधो वानरशार्दूल न वयं स्ववशे स्थिताः ॥ ३३
वागुराभिश्च पाशैश्च कूटैश्च विविधैर्नराः ।
प्रतिच्छन्नाश्च दृश्याश्च गृह्णन्ति सुबहून्मृगान् ।
प्रधावितान्वा वित्रस्तान्विस्रब्धानतिविष्ठितान् ॥ ३४
प्रमत्तानप्रमत्तान्वा नरा मांसार्थिनो भृशम् ।
विध्यन्ति विमुखांश्चापि न च दोषोऽत्र विद्यते ॥ ३५

G 4 17 18
B 4 18 39
L 4 14 11

399* तेन तेषां न तत्पाप कृत सौम्येन कर्मणा ।
माध्यारोहति जातोऽसि मंदीय स्वनवानिव ।
ततस्तस्य निहत पाप शरेणानतपर्वणा ।
गमिष्यामि सता लोकाञ्शस्त्रपूतो मनोरमान् ।

[(l 1) Ś1 Ñ1 D1.4.11.13 तेषां कृत, B4 तेषां च तत् (for तेषां न तत्) Ś1 Ñ1 D1.13 मेति D5 घरत (for कृत) D1 दाथ शाम्येन कर्मणा, D11 घरत सौम्येन कर्मणा (for the post half) D2.13 तेन ते यत्कृत पाप मेति सौम्य न तत्कृत —(l 2) Ñ2 V1.2 B2.4 D7 अथवा(B2 °थवा, B3 °स्या °रोहति, B1.2 अन्यथाहार इति (sic), M3 पीरोदमिति (for माध्यारोहति) D2.13 यातानि (for जातोऽसि) Ś1 Ñ1 D1-4.11-13 समुद्र, B4 मेघेभ्य, M2 महोध (for मंदीय) Ś1 D13 स्वनवानपि, D12 स्तनवानिव —After l 2 D1 ins

399(A)* त्व पुनर्वानरो मूर्खे न प्रायश्चित्तमर्हसि ।

—(l 3) Ś1 Ñ1 D1-3.11-13 M3 तस्मात् (for ततस्) D4 त (sic) (for त्व) B1.2 D2.12 पाप B3 D13 पापे (for पाप) B1 -सर्गेण (for -पर्वणा) —(l 4) V2 गमिष्यामि (sic) Ñ2 D7 शुभांल (for सतां) Ś1 Ñ1 D2.12.13 शस्त्रपूतान्, D4 शास्त्रपूतान् (for शस्त्रपूतो)]

—Thereafter Ś1 Ñ1 D1.4.12.13 read 30

33 Ñ2 V1.2 B D7.12 om 33 —a) Ś1 Ñ1 D1-3.4 (also as in D12) 12 परिखेदेन, D13 °खेदेन (for °तापेन) —b) M2 परिकल्पित —c) G1 यथे (for वधो) Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 यथस्ते तु(D13 स्तु)शार्दूल —d) D5 स्वय (for वयं) Ś1 D1.12 स्वे (for स्व) D1.13 नायमश्रेयसे स्थित —After 33, Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 ins

400* निग्रहानुग्रहौ राज्ञः कर्तव्यौ नित्यमेव तु ।
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा धर्मार्थसहितम् ।
समाहितमना वाली न किंचिद्व्याजहार ह ।
अव्यथमानमनोबुद्धिर्वेदनार्थेन्द्रियक्रम ।

[Ś1 D4.13 om l 1 —(l 1) Ñ1 D1.4 [अ]नुग्रहौ (for [अ]नुग्रहौ) Ñ1 illeg from राज्ञः up to तु D1 सद्, D4 हि (for तु) —(l 3) Ñ1 partially illeg for the post half D4 स (for ह) —Ñ1 om l 4 —(l 4) Ś1 D13 नश्यमान (for अव्य°) D13 मन (for मनो) Ś1 D1.4.13 स्थित (for क्रम) D1 सेंद्रियमनाहित (for the post. half)]

while D4.8-10 S ins after 33

401* शृणु चाप्यपरं भूय कारणं हरिपुंगव ।
यच्छ्रुत्वा हेतुमद्वीर न मन्युं कर्तुमर्हसि ।
न मे तत्र मनस्तापो न मन्युर्हरियूथप ।

[(l 1) D5 वा (for च) —(l 2) M1 वाक्य (for वीर) D5.8-10 Ct तच्छ्रुत्वा हि महावीर (for the prior half) G1 मन्यु (sic) —(l 3) G1 ते (for मे) G2 तत्र मे न G3 तत्र वेन (for न मे तत्र) V3 महत्तापो D4.10 -यूथप (for -यूथप)]

34 Ś1 Ñ1 D1.4.12.13 read 34-36 (Ś1 D13 om 34c-35b) after 17 —ab) D5 रूपैश्च, M3 गूढैश्च (for कूटैश्च) Ś1 D1-4.11-13 कूटैश्च पाशैश्च (by transp) —c) D12 प्रतिच्छिन्नाश्च D2.13 गृह्णति (for दृश्याश्च) —d) Ñ2 V1.2 B D7 निघ्नति (for गृह्णन्ति) Ś1 Ñ1 D1.4.12 बहवो, B4 स च बहून् D5.11 विविधान् (for सुबहून्) D2.13 बहवो मृगशावकान् —Ś1 D13.12 om 34c-35b —c) D2.3.4 प्रधावतो (for प्रधावितान्) D5 सुविश्रब्धान्, D13 *विस्रब्धान् (for वा वित्रस्तान्) G2 transp वित्रस्तान् and विस्रब्धान्, D1 नाप वेष्टितान्, D4 अनधिष्ठितान्, T2.3 अपि विष्ठितान्, M1 अपि गर्वितान् Ñ1 वित्रस्तानथ विष्ठितान्, D2.13 वीप्सनीव स्वधिष्ठितान्, D3 राजवंशश्चापि *धिष्ठितान् (hypm) T1 विस्रब्धांश्चातिविष्ठितान्, M3 विस्रब्धांश्च विनिष्ठितान् (for d) —For 34cd, Ñ2 V1.2 B D7 subst

402* प्रधावितांस्तु विघस्तांश्चावश्चाप्यविद्रुतान् ।

[B3 च, B4 तु (for तु) V2 प्रधाविता * * स्तांश्च (for the prior half) D1 चलतश्च (for वातश्च) V2 [अ]प्यनुद्रुतान्, B1 [अ]स वि°, D7 [अ]प वि° (for [अ]प्य°) V1 B1.2 प्रधावितानविस्रस्तान्विस्रब्धान(V1 °श्चा)प्यविद्रुतान्]

35 Ś1 Ñ1 D1.2.4.12.13 read 34-36(Ś1 D13 except 34c-35b) after 17 —Ś1 D11.12 om 35cd (cf v l 34) —a) D1 च (for वा) —b) D1.11 चर्म, D7 प्रति, D4 बने (for नरा) D5.8-10 मांसार्थिनो (for °र्थिनो) Ñ1 D1-3.13 मृगान् (for भृशम्) —D5 om 35c-36d —c) D2.11 वध्यन्ति (for वि°) Ś1 Ñ1 D1.2.4.12.13 [अ]-भिमुखान् (for विमुखान्) Ñ1 D5 चात्र, D1 चापि G3 चाप्याद्य Cv as in text (for चापि) M1 वध्यन्ते विमुखाश्चापि —d) D1.13 तत्र दोषो, D10 नत्वदोषो (for न च दोषो) D4.11 न (for ऽत्र) Ś1 D1.2.4.11.13 दृश्यते (for विद्यते) Cr विमुखोश्चापीति पाठ । विमुखांश्चापि न दोषस्तत्र विद्यत इति सम्बन्धः —For 35 Ñ2 V1.2 B D7 subst (all read l 2 after 36ab)

403* प्रमुक्तांश्चाप्रमुक्तांश्च घ्नन्ति मांसार्थिनो मृगान् ।
विध्यन्ते न च दोषेण निघ्नन्तोऽभिमुखान्मृगान् ।

G. 4. 17. 18
B. 4. 18. 40
L. 4. 19. 21

यान्ति राजर्षयश्चात्र मृगयां धर्मकोविदाः ।
तस्मात्त्वं निहतो युद्धे मया बाणेन वानर ।
अयुध्यन्प्रतियुध्यन्वा यस्माच्छाखामृगो ह्यसि ॥ ३६ X

दुर्लभस्य च धर्मस्य जीवितस्य शुभस्य च ।
राजानो वानरश्रेष्ठ प्रदातारो न संशयः ॥ ३७

तान्न हिंस्यान्न चाक्रोशेन्नाक्षिपेन्नाप्रियं वदेत् ।
देवा मानुषरूपेण चरन्त्येते महीतले ॥ ३८ X

त्वं तु धर्ममविज्ञाय केवलं रोषमास्थितः ।
प्रदूषयसि मां धर्मे पितृपैतामहे स्थितम् ॥ ३९ X

एवमुक्तस्तु रामेण वाली प्रव्यथितो भृशम् ।
प्रत्युवाच ततो रामं प्राञ्जलिर्वानरेश्वरः ॥ ४०

यत्त्वमात्थ नरश्रेष्ठ तदेवं नात्र संशयः ।
प्रतिवक्तुं प्रकृष्टे हि नापकृष्टस्तु शक्नुयात् ॥ ४१ X

यदयुक्तं मया पूर्वं प्रमादाद्वाक्यमप्रियम् ।
तत्रापि खलु मे दोषं कर्तुं नार्हसि राघव ॥ ४२ X

(Ñ2 erroneously repeats l. 1 after l. 2 —(l. 1) B4 [अ]प्युपगोह्य (for [अ]प्रमु°) B2 अनुगोधानि गुप्तश्च B3 विपुलायाप्युपगोह्य (for the prior half) V2 मांमादिश्य —(l. 2) Ñ1 om. न (subm.) V2 B1.3 विपुलाम्, D1 विविधान् (for ऽभिपुराम्) G(ed.) [ऽ]पि भृशान्यहम्]

36 D6 om. 36^{abcd} (cf. v. l. 35) Ś1 Ñ1 D1.2.3.11.12 read 34-36 (Ś1 D12 except 34^a-35^b) after 17 —^{ab}) Ś2 D4.12 चैव Ñ2 V1.2 D7 तावत् D5-7.8.11.12 चापि (for चात्र) D12 मृगया (for मृगयां) B1 निर्यान्ति निपुणादान्ये राजानो मृगया गताः —After 36^{ab}, Ñ2 V1.2 B D2 read l. 2 of 403* —^c) B1 तस्मात् (for तस्मात्) Ś1 Ñ1 V1 D2.5.11 यस्मा° D1 बद्धो (for युद्धे) D4.12.13 तस्मात्वं निह(D11 °हा D12 °हि)तो यस्मात् —^d) D11 मया हतेन वानर (D Cv युद्धे भन्येन युद्धे। अयुद्ध इति वा पदच्छेदः) —^e) V2 B1 युध्यन्वा (for अयुध्यन्) Ś1 Ñ1 D1.2.4.13.17 अयुध्य (Ś1 °द्ध)मानो युद्धे वा (Ñ1 *) M1 अयुध्यन्वा प्रयुध्यन्वा —^f) Ś1 Ñ V1.2 B D1-4.7.11-13 सौम्य (for यस्मात्)

37 ^a) Ś1 Ñ2 V1.2 B D2.4.7.11.12 हि Ñ1 D2 तु (for च) D12 दुर्दर्शस्य Ñ1 यशसस्य (for धर्मस्य) —^b) Ś1 V1.2 B D2.4.7.11.13 G2 M1 सुखस्य D6 om. (for शुभस्य) Ñ2 D2 G1 वा (for च) —D6 reads 37^{cd} in marg. —^d) D6 प्रदातारौ (sic) —After 37, Ñ2 V1.2 B D2 ins.:

404* यद्यन्मन्येत राजानो धर्मयन्ममिवीक्षता ।
कर्तव्यं दृढमेव दोषमस्य धर्मस्य वा ॥

38 ^a) V2 B1 G1 M1 Ck. तस्य (for तान्न) D12 तथा D5-11.12 हिंसेत (for हिंस्यान्न) D6 वा (for न) V1 B1 D2 कोपेन् (for [चा]क्रोशेत्) —^b) Ś1 D12 न क्रोशे°. Ś2 V1 B1 D1 अव्यग्रं (for नाक्षिपेत्) V2 [illegible] वदेत् —^c) M1 G. मानुष (for मानुष) V1 V2.3 B1 D1 दृश्यमानरूपेण हि (V2 °रूपे च) —^d) V1 हिंसितु (for चरन्त्येते) D5.11 °मे (for °ते) —After 38^{ab}, B2 (in marg.) ins.:

405* यतेयुश्च विविधा राजानश्च नराधिपे ।
विज्ञाय तत्र धर्मस्य गुरवस्तु सदा नरः ।
[(l. 1) B1 विविधा (for वि°धा).]

39 Ñ2 V1.2 B D4.7 om. 39 —^a) D12 अविज्ञाय (for अवि°) Ñ1 त्वं तु धर्मं विज्ञाय D5.11 धर्मस्य विज्ञाय —^b) Ś1 D4.12 रोषमास्थित Ñ1 D2 धर्ममास्थित D1.8.11 रोष(D6 दर्प)मास्थित (for रोषमास्थितः) —^c) Ś1 D4.12 अविदूषयसि, Ñ1 मा**यसि (illeg.), D2 मावर्णयसि D4.11.13 भावे(D12 °वे)दयसि, D5-10 विदूष° (for प्रदूषयसि) —^d) D5.12 पितृपैतामहोचिते

40 Ñ2 V B D2 read 40 after 406* —^a) B1 उक्तश्च D1 उक्ते तु (for उक्तस्तु) —^b) Ñ1 [ऽ]व्यथत् (for भृशम्) Ñ2 D2 स वाली व्यथितेन्द्रिय। V B वाली प्रव्यथितेन्द्रियः D12 स वाली व्यथितो भृशं —After 40^{ab}, D5-10 T1.2 G M ins.:

406* न दोषं राघवे दध्यौ धर्मेऽधिगतनिश्चयः ।
(G1 धर्मो°विज्ञ)

—^d) D12 प्राञ्जलिश्च जितेन्द्रिय (D11 °यं)

41 ☞ Ś1 Ñ1 D1.2.4.11.12 om. 41-56 (for 41, 45-47 cf. 315*) —^a) Ñ2 V1.2 B D2 यथा (B1.2 °दा)त्थ त्वं(?) D5.11 वदवादितिदं त्वया —^b) Ñ2 V1.2 B D2 नान्यद् (for तदेवं) D6 तदेवं न संशय D5-10 तथैव न संशय —^c) D5.11 प्रकृष्टेन M1 प्रकृष्टो हि (for °ष्टे हि) Ñ2 V1.2 B D2 प्रविष्टं प्रकृ° V2 [illegible] D2 इति चाहं प्रकृष्टो हि —^d) G3 M1 Ck. शक्नुयां (for °यात्) Ñ2 V1.2 B2.3 D5-11 यद(V2 B1.3 D5.11 °य)दुक्तेन युक्तमः B1 मत्प्रहितेन युक्तेन (?)

42 Ś1 Ñ1 D1.2.4.11.12 om. 42 (cf. v. l. 41) —^a) Ñ2 B2.3 D2 यदयुक्तं V2 B1.2 D5.11 यद्युक्तं V2 यो[illegible] G1.2 यदुक्तं M1 मया° (for यदयुक्तं) [illegible] D5-11 B1 [illegible] D6 T1 G1 M1 मे (for पूर्वं) —^b) Ñ2 V1.2 B1.3 D2 वाक्यम् (for °त्प्रमादात्) T1.2 M1 G1 वाक्यं(for वाक्यम्) [illegible] —^d) D5.11 [illegible] D6 दोषं मे (for ...) The मे दोषं; G1.2 [illegible] (for मे दोषं) M1 [illegible]

त्वं हि दृष्टार्थतत्त्वज्ञः प्रजानां च हिते रतः ।
कार्यकारणसिद्धौ ते प्रसन्ना बुद्धिरव्यया ॥ ४३ X
मामप्यगतं धर्माद्व्यतिक्रान्तपुरस्कृतम् ।
धर्मसंहितया वाचा धर्मज्ञ परिपालय ॥ ४४ X
बाष्पसंरुद्धकण्ठस्तु वाली सार्तरवः शनैः ।
उवाच रामं संप्रेक्ष्य पङ्कलग्न इव द्विपः ॥ ४५ X
न त्वात्मानमहं शोचे न तारां नापि बान्धवान् ।
यथा पुत्रं गुणश्रेष्ठमङ्गदं कनकाङ्गदम् ॥ ४६ X
स ममादर्शनाद्दीनो बाल्यात्प्रभृति लालितः ।
तटाक इव पीताम्बुरुपशोषं गमिष्यति ॥ ४७ X
सुग्रीवे चाङ्गदे चैव विधत्स्व मतिमुत्तमाम् ।
त्वं हि शास्ता च गोप्ता च कार्याकार्यविधौ स्थितः ॥ ४८ X
या ते नरपते वृत्तिर्भरते लक्ष्मणे च या ।
सुग्रीवे चाङ्गदे राजंस्तां चिन्तयितुमर्हसि ॥ ४९ X
मद्दोषकृतदोषां तां यथा तारां तपस्विनीम् ।
सुग्रीवो नावमन्येत तथावस्थातुमर्हसि ॥ ५० X
त्वया ह्यनुगृहीतेन शक्यं राज्यमुपासितुम् ।
त्वद्वशे वर्तमानेन तव चित्तानुवर्तिना ॥ ५१ X

G 4 17 56
B 4 18 56
L 4 24 0

D8 11 क्षन्तुमर्हसि राघव (for ᵈ) Ñ2 V1 2 B D7 क्षन्तुमर्हसि मे दोषमेव(D7 °चे [sic]) रिपुनिषूदन

43 Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 13 om 43 (cf v l 41) —ᵃ) V3 **र्थ, D7 दृष्टार्थ (for दृष्टार्थ) —ᵇ) D8 ? प्रज्ञानां (for प्रजानां) D6 न (sic) (for च) —D2 om 43ᶜᵈ —ᶜ) Ñ2 V1 2 B D7 युक्ता ते D5 6 8–10 G1 M2 सिद्धौ च, D11 सिद्धा ते (for सिद्धौ ते) —ᵈ) Ñ2 V1 2 B D7 मतिरुत्तमा G(ed) बुद्धिरुत्तमा (for बुद्धिरव्यया)

44 Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 13 om 44 (cf v l 41) —ᵃ) D6 T1 2 [अ]पगतं G1 धर्मं (for धर्माद्) D3 11 मा पाप्यगात धर्मात्, D6 G2 3 M3 मामप्यगतधर्माणं T3 माम् अगतकर्माणम् Ck as in text ⊛ Cr अपगतधर्माणं अकृत्यकारिणम् ; Cm g अगतधर्माणि कृत्याकरणवन्तम् ⊛ —ᵇ) D2 व्यतिक्रम, D11 °क्रम्य, T3 अविक्रान्त, G1 व्यतिक्रान्त (for व्यतिक्रान्त) —ᶜ) D8 11 -सत्कृतया (for संहितया) —ᵈ) G3 धर्मेत (for °र्मज्ञ) D8 11 -तारय (for -पालय) —For 44 Ñ2 V1 2 B D7 subst

407* स त्वं धर्मादपगतं कामवृत्तं वनौकसम् ।
धर्मसंयुक्तया बुद्ध्या स्वधर्मं प्रतिपादय ।

[B1 om l 1 —(l 1) V1 2 D7 अपगत (for स्व°) —(l 2) Ñ2 V1 पालय V2 पालयद् (for पाद्य)]

45 Ś1 Ñ V B D1 3 4 12 13 om 45–47 here (cf l 1–2 l 5–7 and l 10 of 345*) D3 11 T1 2 G M om 45 —ᵇ) T2 पात (for सार्त) D6 स्वनै (for शनै)

46 For Ś1 Ñ V B D1 3 4 12 13 cf v l 41 and 45 —ᵃ) D8–10 T2 न च G3 नैव, Cg t as in text (for न तु) —ᵇ) G1 दारां (for तारां) D2 6 11 T1 2 M3 च Cg as in text (for [न]पि) —ᶜ) D5 8–10 T2 3 G2 3 -ज्येष्ठम् (for श्रेष्ठम्)

47 For Ś1 Ñ V B D1 3 4 12 13 cf v l 41 and 45 D6 reads 47 in marg —ᵃ) D3 11 तटाकमिव (for तटाक इव) —ᵈ) D2 11 राम शोषं (for उपशोषं) ⊛ Ck पीताम्बुस्तटाक इति 'तस्मादुच्यमाना पीयमाना आपो न क्षीयन्त इत्त श्रुते " यद्यपि पानपाणादुपशोषो न सम्भवति, तथापि तस्यापुपशोषनिमित्तमेव पीतशब्दम निर्दिशत इत्यर्थः ⊛ —After 47 D5 8 9 10–11 S ins

408* बालश्चाकृतबुद्धिश्च एकपुत्रश्च मे प्रियः ।
तारेयो राम भवता रक्षणीयो महाबलः ।

[(l 1) G3 बालश्च कृतविद्यश्च (for the prior half) D5 -बुद्धिश् (for पुत्रश्) —(l 2) D8 11 त्वया राघव तारेयो (for the prior half)]

48 Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 13 om 48 (cf v l 41) D2 om (hapl) 46ᶜ–49ᵇ —ᵃ) D11 सांगदे —ᵇ) Ñ2 V1 2 B D7 य(V2 त)दनन्तर (for मतिमुत्तमाम्) —ᶜ) D5 10 T1 transp शास्ता and गोप्ता —ᵈ) Ñ2 V1 2 B D7 भूतानां रघुनन्दन ⊛ Ct कार्यविधौ गोप्ता, अकार्यविधौ शास्ता ⊛

49 Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 13 om 49 (cf v l 41) D1 om 49ᵃᵇ (cf v l 48) —ᵃ) D11 नरपतौ M1 बुद्धिर् (for वृत्तिर्) —ᵇ) Ñ2 V1 2 B D7 तथा (for च या) —ᶜᵈ) D8 11 सांगदे (for चाङ्गदे) G3 राम M1 चैव (for राजंस्) D8 11 तां विधातुं त्वमर्हसि T1 2 M3 तां त्वमाधातुमर्हसि (for ᵈ) Ñ2 V1 2 B D7 सुग्रीवमङ्गदो राम(G[ed] चापि) तां त्व(V2 तां [by transp]) वर्तितुमर्हसि

50 Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 13 om 50 (cf v l 41) —ᵃ) Ñ2 V1 2 B D2 7 11 च (for तां) —ᵇ) T3 तथा —ᶜ) Ñ2 V1 2 B D7 नावमन्येत सुग्रीवम् —ᵈ) Ñ2 V1 2 B1 4 D5 8 9 11 त्वं कर्तुम् ; B3 कर्तुं त्वम् (for [अ]वस्थातुम्) ⊛ Cv अवस्थानुमवस्थापयितुमन्तःकाचित्रणपर्योऽयम् ⊛

51 Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 13 om 51 (cf v l 41) —ᵃ) D6 T1 G1 2 [अ]पि, D7 तु (for हि) —ᵇ) T1 2 M3 राज्यं शक्यम् (by transp) Ñ2 V1 2 B D7 प्रशासितु (for उपा°) D3 11 राज्यं शक्यमवाप्तुं —ᶜ) G1 धर्ममानेन —ᵈ) B3 D11 चित्तानुवर्तिना —After 51, Ñ V B D7 ins.

G 4 17 53 B 4 18 59 L 4 14 6

स तमाश्वासयद्रामो वालिनं व्यक्तदर्शनम् ॥ ५२ ✗
न वयं भवता चिन्त्या नाप्यात्मा हरिसत्तम ।
वयं भवद्विशेषेण धर्मतः कृतनिश्चयाः ॥ ५३ ✗
दण्ड्ये यः पातयेद्दण्डं दण्ड्यो यश्चापि दण्ड्यते ।
कार्यकारणसिद्धार्थावुभौ तौ नावसीदतः ॥ ५४ ✗
तद्भवान्दण्डसंयोगादस्माद्विगतकल्मषः ।
गतः स्वां प्रकृतिं धर्म्यां धर्मदृष्टेन वर्त्मना ॥ ५५ ✗

स तस्य वाक्यं मधुरं महात्मनः
समाहितं धर्मपथानुवर्तिनः ।
निशम्य रामस्य रणावमर्दिनो
वचः सुयुक्तं निजगाद वानरः ॥ ५६ ✗

409* इति वालिवच श्रुत्वा रामो राजीवलोचन ।,
while D5 8 9–10 S ins

410* शक्य दिन धारयितु वसुधा धापि शासितुम् ।
त्वत्तोऽह कथमाराद्धुन्वायमाणोऽपि शास्त्रा ।
सुग्रीवेण सह भ्राता द्वन्द्वयुद्धमुपागत ।
इत्युक्त्वा वानरो राम विरराम हरीश्वर ।

[(l 1) D6 शाषितु (s c) (for शासि°) T2 वसुधा किं पुन मन्ये (for the post half) —(l 2) D6 हि (for ऽह) D5 परद् (for कथम्) D5 हि (for ऽपि) —D5 6 T2 G3 M2 om l 4 —(l 4) T1 3 G2 3 M1 3 सत्तमो (for वानरो)]

52 Ś1 Ñ2 D1 2 4 12 13 om 52 (cf 1 1 41) —ᵃᵇ) M1 2 आश्वासयत् (for °सयद्) Ñ2 V B D7 आश्वासयद्विद वाक्यमुवाच मधुराक्षर D5 11 समभवीत्ततो रामो वालिन हेम मालिन —After 52 D5 6 8 9–11 S ins

411* सामसम्पन्नया वाचा धर्मतत्त्वार्थयुक्तया ।

[D5 अद (for साम) D8 9–10 साधुसंपन्नया वाचा (for the prior half) D5 11 धर्मैहत्वर्थे M1 धर्मनश्चार्थे (for धर्मतत्त्वार्थ)]

—Thereafter D5 11 T1 2 G M1 3 cont

412* न संतापस्त्वया कार्य एतदर्थं प्लवगम ।
[D5 11 कार्यो हरिवर्ये (for कार्य प्लवग)]

—Thereafter D5 11 further cont.

413* व्यमेतद्धि कार्यं राजभिर्धीरैरपि ।

53 Ś1 Ñ2 D1 2 4 12 13 om 53 (cf 1 1 41) D5 11 transp 53 and 54 —ᵃᵇ) D5 11 ह्यस्य विनयात्मा (D5 °य धर्मा)न सत्तम(D5 °रय हि) हरियूथप —ᶜ) D5 नीति 1 D11 नय (for भवद्) —For 53 Ñ1 V B D7 subst

414* न दर्पे भवता विन्त्य नात्मा नापि सुहृज्जन ।
धर्मत शास्त्रकारण प्रतिष्ठितमहं वयम् ।

[(l 1) V1 2 B2 4 [म]ह न (by transp) (for नापि) G(ed) नात्र हि (for नात्मा–पि) V1 ध्यायमाना —(l 2) Ñ2 D1 स्म (for हम)]

54 Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 om 54 (cf 1 1 41) D5 11 transp 53 and 54 —ᵃᵇ) D5 दण्डान् (for दण्डं) D10 यैश (for यश्च) D5 इत्येष शास्त्रे दण्डो राज्ञो यथापि दृश्यते —ᶜ) D5 11 दर्शनाद् (for सिद्धार्थाव) —ᵈ) D5 तावुभौ (by transp) —For 54 Ñ2 V B D7 subst

415* दण्ड्ये निपातयन्दण्डमदण्ड्य परिपालयन् ।
सम शत्रौ च मित्रे च यो राजा स न सीदति ।

[(l 1) V2 दण्डे (for दण्ड्ये) Ñ1 V1 D7 प्रति (for परि) —(l 2) B1 तथा राजा (for यो राजा स) V1 B1 न स (by transp)]

55 Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 om 55 (cf 1 1 41) —ᵃ) D5 दैवने योगाद् —ᵃᵇ) D5 धर्मां (for धर्म्यां) D5 10 Ct दैव Cg as in text (for धर्म) D5 10 Ct दिष्टेन Cg दृष्टेन (as in text) D5 11 गतासि सुग(D5 °म)तिं राजन्धर्मदृष्टेन सत्पथा —For 55 Ñ2 V B D7 subst

416* स भवान्दण्डसंयोगेनानेन हृतकल्मष ।
गत शुभां गतिं पुण्यां न शोचितुमतोऽर्हसि ।

[(l 1) Ñ2 D7 योगेन अनेन (with hiatus) (for °संयोगेनानेन) D7 हत (for हृत) V2 हृतकिल्बिष —(l 2) B2 त्वमर्हसि (for मतोऽर्हसि) Ñ2 D7 न च शोचितुमर्हसि (for the post half)]

—Thereafter Ñ2 V B D7 read 40

—After 55 D5 erroneously repeats from 55ᵃ up to गत स्वां in 55ᵃ and then ins, while D5 6 8 9 10 11 S ins after 55

417* त्वत्र शोकं च मोहं च भयं च हृदय स्थितम् ।
त्वया विधानं हर्यग्र न शक्यमतिवर्तितुम् ।
यथा त्वय्यङ्गदो नित्य वर्तते वानरेश्वर ।
तथा वर्तेत सुग्रीवे मयि चापि न संशय ।

[(l 1) D5 11 त्यज (for त्व) D5 6 10 हृदय (for हृदये) —(l 2) G1 2 M1 हर्येश D5 11 विधातं त्वयि हर्येश (for the prior half) G1 हरि (for अग्र)]

56 Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 om 56 (cf 1 1 41) —ᵃ) D5 om मधुरं D5 समाहितो (for महात्मन) —ᵇ) D5 हितार्थ (for समाहित) Ñ1 V B1–3 D5–11 –पथानुवर्तिन B4 पथानुवर्तिन D5 पथानुवर्तिन —ᶜ) B1 निशम्य राम शास्त्रार्थयुक्तौ —ᵈ) B1 D5 11 जगाद वाक्यं पुनरेव संयुत

शराभितप्तेन विचेतसा मया
प्रदूषितस्त्वं यदजानता प्रभो।
इदं महेन्द्रोपम भीमविक्रम
प्रसादितस्त्वं क्षम मे महीश्वर ॥ ५७

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे अष्टादशः सर्गः ॥ १८ ॥

१९

स वानरमहाराजः शयानः शरविक्षतः।
प्रत्युक्तो हेतुमद्वाक्यैर्नोत्तरं प्रत्यपद्यत ॥ १
अश्मभिः परिभिन्नाङ्गः पादपैराहतो भृशम्।
रामबाणेन चाक्रान्तो जीवितान्ते मुमोह सः ॥ २
तं भार्या बाणमोक्षेण रामदत्तेन संयुगे।
हतं प्लवगशार्दूलं तारा शुश्राव वालिनम् ॥ ३
सा सपुत्राप्रियं श्रुत्वा वधं भर्तुः सुदारुणम्।
निष्पपात भृशं त्रस्ता विविधाद्गिरिगह्वरात् ॥ ४

G 4 18 4
B 4 19 4
L 4 15 4

57 ᵃ) Ś1 Ñ1 D1 4 12 मया नरेश्वर, Ñ2 V B4 D7 रुषान्वितेन, B1 2 रुषान्वितेन वा, D3 11 मया नरर्षभ G3 मया विचेतसा (by transp) (for विचेतसा मया) D2 3 समाहितस्तेन मया नरेश्वर —ᵇ) Ś1 Ñ V1 2 B D1–4 7 11–13 G3 प्रधर्षितस्, V3 D5 8 10 प्रभाषितस्, Cg as in text (for प्रदूषितस्) Ś1 D1 2 4 5 8 11 12 13 विभो Ñ2 V B D7 मया। D3 11 [अ]सता (for प्रभो) —ᶜ) D3 11 पिता (for इदं) D2 5 11 T2 विक्रम —ᵈ) D3 सं नरेश्वर D6 T1 मे महेश्वर। D1 मे हरीश्वर, D10 मे कपीश्वर, D11 त नरेंद्र, T1 2 G1 M3 मे नरेश्वर (for मे महीश्वर) —For 57ᶜᵈ Ś1 Ñ1 D1 4 12 13 subst

418* पिता महेन्द्रोपम सप्रसादित
क्षमस्व मेऽद्य क्षमतो नृपोत्तम।

[(l 2) Ñ1 स्व मनुजाधिपेति (for क्षमतो नृपोत्तम)]

while Ñ2 V B D7 subst for 57ᶜᵈ

419* सदेव देवोपम सप्रसादित
क्षमस्व मे राघव वंशवर्धन।

[(l 1) Ñ2 V1 2 अथ B1 अथ (for सदेव) V3 तदय देवोपम प्रसादित]

Colophon —*Sarga name* Ś1 Ñ1 D1 3 4 11 12 रामवाक्य Ñ2 B1 वालिवाक्यं V B2–4 D6 12 वालिवधे राम वाक्य D7 वाक्यं —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ2 V1 B1–4 D1 4 11 13 om Ñ2 V2 B1 D7 17 V3 D3 19, D11 15 D12 16, L(ed) 14 —After colophon G concludes with श्रीरामाय नमः

19

M3 begins with श्रीरामाय नमः

1 ᵃ) D11 वानरो (for वानर) Ñ2 V B D7 11 13 G2 स वानरो महातेजा (D13 °राज) —ᵇ) B2 (m also शयाने) हृष्टा च (for शयान) Ñ1 D5 8 10 पीडित, V1 2 D1–4 11 13 G1 3 विक्षित (for विक्षत) —ᶜ) D6 T2 M1 Ck हेतुमिद् (for °मद्) Ñ2 V B D3 11 वाक्य (for वाक्यैर्) Ś1 Ñ1 D1 4 4 12 13 प्रयुक्तो हेतुमिर्युक्तैर् —ᵈ) Ś1 Ñ1 V2 D12 G2 प्रतिपद्यत D5 8–10 G3 प्रतिपद्यते

2 ᵃ) D1 13 परिरिक्षाग D6 परिक्षाग, T1 2 M3 प्रवि(T2 °ति)भिन्नाग —ᵇ) Ñ1 D7 पादपेन (for पादपैर्) Ś1 N1 D1 2 4 12 13 महावृक्षैरपीड़ित —ᶜ) T1 [अ]क्रान्तो T2 क्रान्तो, G3 [आ]क्रान्त, M3 भ्रान्तो (for [आ]क्रान्तो) —ᵈ) Ś1 Ñ1 D1–4 12 जीविताशाः (D3 °त स) मुमोच ह Ñ2 V B D7 मुमोह भय। B2 शर)पीडित, D13 जीवितनाशं शुभावहाम्

3 ᵃ) Ś1 Ñ V B D1 4 7 11–13 M2 रामभुक्तेन (for बाणमोक्षेण) —ᵇ) Ś1 Ñ1 D1–4 11–13 बाणेनैवन (for रामदत्तेन) Ñ2 V B D7 शरेण भुजताडित M3 बाणेन युधि निर्भये —ᶜᵈ) D12 हत D3 T3 प्लवग (for प्लवग) Ñ2 V B D7 तारा शुश्राव पातय भर्तारं (Ñ2 D7 भर्तारं पतित [by transp]) वालिन सदा

4 ᵃ) Ñ2 V B D7 वधं (for [अ]प्रिय) —ᵇ) Ñ2 V B D7 तारा (for वधं) D7 भर्तुर्नाशं सुदारुणं —ᶜ) V1 2 D1 3 7 11 निपपात D5 10 निपपात Ś1 D12 गृहात्। Ñ2 D7 तदा V B भूमौ D2 तदा, D4 13 पुरात् (for भृशं) Ś1 Ñ V B D1 3 4 10 12 13 T2 G1 2 M2 तस्मात् (for त्रस्ता) G3 भृशापन्ना (for भृशं त्रस्ता) D4 निष्पपातं पुरात्तस्मात् —ᵈ) Ñ1 V B D1 3 हर्म्या D5 8–10 अट्टाल, D6 marg G1 M3 विपुला (for विविधाद्) D2 5 8–10 Ck t °कन्दरात् Ś1 D4 12 13 मक्षु(D6 °धु)दा गिरिकन्दरं, Ñ1 D4 12 सहसा गिरिकन्दरं(Ñ1 °गह्वरं) D3 11 M3 हर्म्याद् (D11 हर्म्या)गिरिगुहोदरात्(M3 °द्वारात्) Ck Cg (गि)रिधा ...गह्वराद्गिरिगुहात निष्पपात &

G. 4. 18. 6
B. 4. 19. 5
L. 4. 15. 6

ये त्वङ्गदपरीवारा वानरा हि महाबलाः ।
ते सकार्मुकमालोक्य रामं त्रस्ताः प्रदुद्रुवुः ॥ ५
सा ददर्श ततस्त्रस्तान्हरीनापततो द्रुतम् ।
यूथादिव परिभ्रष्टान्मृगान्निहतयूथपान् ॥ ६
तानुवाच समासाद्य दुःखितान्दुःखिता सती ।
रामवित्रासितान्सर्वाननुबद्धानिवेषुभिः ॥ ७
वानरा राजसिंहस्य यस्य यूयं पुरःसराः ।
तं विहाय सुवित्रस्ताः कस्माद्द्रवत दुर्गताः ॥ ८
राज्यहेतोः स चेद्भ्राता भ्रात्रा रौद्रेण पातितः ।
रामेण प्रसृतैर्दूरान्मार्गणैर्दूरपातिभिः ॥ ९
कपिपत्न्या वचः श्रुत्वा कपयः कामरूपिणः ।
प्राप्तकालमविश्लिष्टमूचुर्वचनमङ्गनाम् ॥ १०
जीवपुत्रे निवर्तस्व पुत्रं रक्षस्व चाङ्गदम् ।
अन्तको रामरूपेण हत्वा नयति वालिनम् ॥ ११
क्षिप्तान्वृक्षान्समाविध्य विपुलाश्च शिलास्तथा ।
वाली वज्रसमैर्बाणैर्वज्रेणेव निपातितः ॥ १२

---

5 Ñ2 B1 D7 om while B2 reads in marg 5. Ś1 Ñ1 D2.4.12.13 transp 5 and 6 —^{cd}) V B2-4 D3.11 M2 वाति (for [अ]ङ्गद) B4 परीषगा M1 च (for हि) D1.2 M2 भीमविक्रमा (for हि महाबला) V B3-4 D3.11 वभूवुर्नानरर्षभा (D3.11 °रास्तदा) (for ^{b}) Ś1 Ñ1 D1.2.4.12.13 ये त्वङ्गदस्यानुचरा वानरा वै (Ñ1 °रास्ते) महात्मन —^{c}) B4 तु, D2.12 तु (for स) Ñ1 (also as in text) आसाद्य, B1 आदाय (for आलोक्य) —^{d}) B1 G3 M1.2 राम D2.12 रामाद् (for रामं) Ś1 D2.4.12.13 भीता, D1 श्रुत्वा (for त्रस्ता) D12 G1 विदुद्रुवु (for प्रदुद्रुवु) N1 रामन विदुद्रुवु

6 Ś1 Ñ2 D1.2.4.12.13 transp 5 and 6 Cv r support the text —^{a}) Ś1 D1.4.13 ततस्तत्र Ñ1 ततस्तामिन्, Ñ2 V B1-3 D7 परित्रस्तान्, B4 परिभ्रष्टान्, D3 हृत तत्र, D6 G1 ततस्तस्मा, D12 हत तत्र, T2 च सत्रस्ताद् (for ततस्त्रस्तान्) —^{b}) Ś1 Ñ1 D1.2.4.11-13 परान्, V2 B4 D3 G3 M3 स्तुतं, G2 ध्रुव (for द्रुतम्) —^{c}) D1.2.12 यथा यूथ; D6 M3 यूथाधिप, M2 °निव (for यूथादिव)

7 ^{a}) Ś1 D1.4.13 तथ (for सती) Ñ2 V B D7 तु खितान् (V2 °ता) भृशात् खिता (V2 °तान्), D2.12 तु खिता तु खितान्वच —^{c}) Ñ2 V B D7 भीतान् (for सर्वान्) —^{d}) Ś1 V3 B2-4 D1-4.6.7.11.13 अनुविद्धान् Ñ2 सत्यवि° V3 सप्रवि°, D6 सुगान्वि°, M2 अतिवि°, Cv m k t as in text (for अनुबद्धान्) D12 इवविद्धानि वेपुभि ॐ Ck उपापेल्यतो वानरा इत्यादि ॐ

8 ^{a}) Ñ2 V B D7 वानरेन्द्रस्य (for राजसिंहस्य) Ś1 Ñ1 D1.2.4.11.12.13 राज्ञो वानरसिंहस्य —^{b}) D3 om (hapl) यस्य Ñ2 D7 यूथपस्य (for यस्य यूयं) Ś1 Ñ1 D1.2.4.12.13 परिच्छदा (for पुरःसरा) —^{c}) Ś1 Ñ V B D1.2.4.12.13 परित्रस्ता; D3 भय°; T2 M3 सुसं° (for सुवित्रस्ता) —^{d}) V B4 D6 T2.3 G1.2 M द्रवथ, B3 व्रजथ (for द्रवत) Ñ2 D7 दीनाः, V B भयदा, D3.11 सर्वे (for दुर्गता) Ś1 Ñ1 D12 कस्मात्पलाय समंततः, D2.4 कथं (D2 °स्माद्) गच्छत वर्तिता। D1.13 कस्मात्पलायध्वं हेतुना G1 कस्माद्य विनिर्गता

9 ^{a}) Ś1 D1.2.4.12.13 ससौ, Ñ1 D3.11 सच, G2 Ck स च (for स चेद्) D10 om (hapl), D3.11 G1 M2 भ्राता (for भ्राता) —^{b}) D3.11 वाली, D6 marg G1 M2 भ्राता (for भ्रात्रा) D8-10 क्रूरेण Ś1 D1-4.12.13 पातित (for पातित) —^{cd}) Ś2 D12 विद्धो, Ñ2 [अ]भिहतो, D1.6 [अ]विद्धो, D3 [अ]भ्यर्दितो, D11 [अ]सुदितो, G2.3 M2 प्रहितैर्, Ck प्रेषितैः (for प्रसृतैर्) T1.3 M तीक्ष्णैर् (for दूरान्) Ś1 D12 युधि ताडित, Ñ1 शातकारिणा (for दूरपातिभि) D1.2.4.13 मार्गणेनाशु (D2.13 °न च) ताडित (for ^{d}) D3.11 रामचापेन निहतो (D11 तीव्रेण) वज्रेण मघुवियैश्च —For 9 Ñ2 V B D7 subst

420* कथित्राता च रौद्रेण राज्यलुब्धेन पातित ।
रामेण विसृतान्दूरात् शरैः सर्वविघोषणैः ।

[(1 1) V2 B4 भ्राता स, B1 भर्त्रा च, B2.3 D7 भ्राता च (D7 न) (for भ्राता च) —(1 2) B विशोषणैः (for विशेषणैः)]

10 D11 reads 10 twice erroneously —^{b}) Ś1 कपि (sic) (for काम) —^{c}) D1.2.4.12.13 T1 G1 M Cg k tp अविश्लिष्टं, D6 इव श्लिष्टं, Cm t अविशिष्टं (as in text) —^{d}) D2.12 अंगना (for अङ्गनाम्) —For 10 Ñ2 V B D7 subst

421* कपीन्द्रपत्न्यास्तद्वाक्यं वानरा करुणं वच ।
प्राप्तकालं वचस्तथ्यमूचुः सर्वाङ्गनास्तदा ।

[(1 1) V2 तत (for वच) —(1 2) B1 तेषाम् (sic) G(ed) तथा (for तथ्य)]

11 ^{a}) Ś1 सापुत्रि, B1 D2.4.12.13 जीवपुत्रि (D2.12 °त्रा) D6 जीवितव्य (corrupt) (for जीवपुत्रे) B1 निवर्तय —^{b}) Ś1 D1.2.13 पालय (for रक्षस्व) D6 वा (for च) Ñ1 D11 पुत्रं चाप्यङ्गदाद् Ñ2 V B D7 रक्ष पुत्रं त्वमङ्गदं D3.11 पुत्रं रक्ष त्वमङ्गदं —^{d}) B1 भूत्वा Ñ2 V B2-4 D7 हरि (for नयति) B1 हत्वाद्य तु (for हत्वा नयति)

12 Ś1 Ñ1 D1.2.4.12.13 om 12^{a}-13^{b} —^{a}) T1 M1 Ck क्षिप्त्वा (for क्षिप्तान्) D3.11 (°) वृक्षानुत्पाट्य (D11 °वन्) —^{b}) D8-10 तथा शिला (by transp) (for

अभिद्रुतमिदं सर्वं विद्रुतं प्रसृतं बलम् ।
अस्मिन्प्लवगशार्दूले हते शक्रसमप्रभे ॥ १३
रक्ष्यतां नगरं शूरैरङ्गदश्चाभिषिच्यताम् ।
पदस्थं वालिनः पुत्रं भजिष्यन्ति प्लवंगमाः ॥ १४
अथवा रुचितं स्थानमिह ते रुचिरानने ।
आविशन्ति हि दुर्गाणि क्षिप्रमद्यैव वानराः ॥ १५

अभार्याः सहभार्याश्च सन्त्यत्र वनचारिणः ।
लुब्धेभ्यो विप्रयुक्तेभ्यः स्वेभ्यो नस्तुमुलं भयम् ॥ १६
अल्पान्तरगतानां तु श्रुत्वा वचनमङ्गना ।
आत्मनः प्रतिरूपं सा बभाषे चारुहासिनी ॥ १७
पुत्रेण मम किं कार्यं किं राज्येन किमात्मना ।
कपिसिंहे महाभागे तस्मिन्भर्तरि नश्यति ॥ १८

G 4 18 18
B 4 19 16
L 4 25 17

शिलास्तथा) D3 विधानविपुलास्तथा —°d) D8 11 वज्रो पमेन बाणेन वज्रिणेव निपातित —For 12 Ñ2 V B D7 subst

421* क्षिप्तवृक्षाः महाकायान्विसृजंश्च महाशिला ।
वज्रिवज्रोपमेनाजौ रामेण विनिपातित ।

[(l 1) V1 B2 3 D7 क्षिप (for क्षिपन्)]

13 Ś1 Ñ1 D1 3 8 12 13 om 13ab (cf v l 12) —a) Ñ2 V B D7 भीतभीतम्, D5 8-10 Ct अभिभूतम्, G3 अपि द्रुतम्, Cv r m g as in text (for अभिद्रुतम्) —b) M3 विसृत (for विद्रुत) Ñ2 V B D9-10 Ck t धावत, D2 11 प्रस्थित G2 निर्गतं M3 Cv विसृतं, Cr m as in text (for प्रसृत) —c) Ñ V B D4 T2 G1 M3 तस्मिन्, G3 हते (for अस्मिन्) T1 प्लुवग —d) G3 यस्मिन् (for हते) Ś1 Ñ1 D1 3 6 12 13 हते समिति (Ñ1 वासवः D13 समभि)वद्गुने Ñ2 V B D7 हते समितिशोभने

14 a) Ñ1 D2 3 4 11 रक्षतां (corrupt) Ś1 Ñ V B D1 3-5 7-13 नगरीं शूरैः, T1 2 M3 नगरद्वारम् (for नगरं शूरैः) —b) D4 [अ]पि रक्ष्यतां (for [अ]भिषिच्यताम्) —c) Ś1 रामेण Ñ1 D1 3 4 13 पदस्थो, D12 om (for पदस्थं) Ś1 Ñ1 D1 3 6 12 13 पुत्रो, T1 om (for पुत्रं) —d) V1 भविष्यते, D7 9 10 भवि(D7 °रि)ष्यंति (for भजिष्यन्ति) Ś1 Ñ2 D1 2 6 12 13 भविष्यति सहायवान् B1 2 भजिष्यंतस्य वानराः

15 a) Ś1 Ñ1 D1 2 6 12 13 अथ ते D7 अथ तं D9-11 T1 M1 2 Ch रुचिरं(D2 °र) Cv r m g [अ]-रुचिरं Ct as in text (for रुचित) —b) Ś1 Ñ1 D1-6 12 13 स्थाहर्त(Ñ1 निहत, D13 °त) रुचिरानदे ‡ Ch अथ यद्वा भद्रा भवत्वितमिति पदं छित्वा द्विरथापर्यित ... नृ यद् रुचितमेव Ct कश्चित्तु इह त स्थानमपगातुमत्रचितमनभिमतम् । इतरप्तृदैर्वदित्याहु ... —] or 15cd Ñ2 V B D7 subst

423* यच्चते रोचतां स्थितमङ्गदस्याभिषेचनम् ।
अनेन विधिना येवो भविष्यन्ति वनाद्वने ।

[(l 1) V2 स्थित् (for स्थितम्) —(l 2) V1 वनाद [illegible] D7 वरुणेन (for वनाद्वने)]

—c) D9-11 G1 च G2 [इ ह] (for हि) Ś1 विशंतो विशि, Ñ1 व्राविशांति हि, Ñ2 V B विशंतु बत D1 2 4 5 8-11 13 विशंतु(D6 °ति) हि ति (D7 वत) D3 4 10 भाविशंतु

हि (D6 च) (for भाविशन्ति हि) —d) Ś1 D1 13 दूरम् (for क्षिप्रम्) Ś1 Ñ V B D1 3 4 11 13 T2 G3 M3 Cv g भन्यानि D3 अन्ये च, D5 अत्र हि, D6 T3 G2 M2 अद्य च, D12 G1 पुत्र च Ch t as in text (for अद्यैव) D7 क्षिप्र मस्या(gloss क्षिप्रमपद्रुत्य)भिषेचन

16 a) D1 सभाया Ñ1 D1 6 11 ह्(Ñ1 D1 ह)त (for सह) Ś1 D2 6 12 13 सभाया याऽभार्याश्च, G M2 Cv r m g k t अभार्याश्च सभार्याश्च —b) D4 भवत्र, T3 सति ये (for सन्त्यत्र) Ś1 N1 D1-4 11 13 वनगोचरा —c) Ś1 D6 13 [ऽ]ति(D4 [ऽ]प्य)प्रसवेभ्यस्, D1 [ऽ]पि प्रुपगेभ्यस्, D9 10 Ck p t विप्रलब्धेभ्यस् D12 [ऽ]तिप्रस गेभ्यश्, G2 °र्दुर्धह्रस्, Ck विप्रलब्धेभ्यस्, Cr m g as in text (for विप्रयुक्तेभ्य) Ñt ***पि प्रसतेभ्यस् (illeg) D3 लुब्धो वालिप्रसेभ्यस् (sic) —d) Ś1 तेन, Ñ1 D1-3 5 8-11 M3 तेभ्यो Cv r k as in text (for स्वेभ्यो) D1 वयं (for नस्) D5 6 10 सुमहद्, Cr m g k t as in text (for तुमुल) ‡ Cm g य वनचारिण सन्ति तेभ्य विप्र युक्तेभ्य लुब्धेभ्य स्वेभ्य सुग्रीवादिभ्यो विप्र ~ —For 16 Ñ2 V B D7 subst

424* अदाराश्च सदाराश्च बहवो निरुत्सवा ।
सर्वेषां हि प्रवृत्तेभ्य स्वेभ्यो न सुमहद्भयम् ।

[(l 1) B1(m also as above) 2 मुदारैश्च (for सदाराश्च) V2 बहवो (for बहवो) —(l 2) V2 B2 3 D7 च (for हि)]

—Then all the above MSS cont

425* मीनानां शूगमाणानामन्योन्य हि मनोरमान् ।

[B1 3 तु (for हि) V1 मनोरम (sic)]

—After 16, D3 11 ins

426* रामबाणविद्वस्य हनूपुत्रावतदेशा ।

17 a) Ś1 D2 11 कल्याणं, D4 6 11 रक्षताम्(D12 °णां) स्त्, G1 Ch tp चवांतर, Cv r m g t as in text (for अल्पान्तर) Ś1 Ñ1 B1 3 D1 3 10 V1 M1 तद् (for तु) —b) Ñ V B D7 सुरत रवां(B1 2 वचनं) मनोरमा —c) Ś1 D11 बाष्पार्ता प्रतिसंत्रस्ता D6 आत्मनः प्रतिवि सर्प —d) V1 वारुहास्यया B1 D4 5 11 चारुभाषिणी

18 a) V1 B1 3 D7 T2 M2 3 राज्येन च, V1 वा)
D3 4-5 राज्येनापि (for किं राज्येन) D13 अस्मारमना —c)

G 4 18 19
B 4 19 19
L 4 15 18

पादमूलं गमिष्यामि तस्यैवाहं महात्मनः ।
योऽसौ रामप्रमुक्तेन शरेण विनिपातितः ॥ १९
एवमुक्त्वा प्रदुद्राव रुदती शोककर्शिता ।
शिरश्चोरश्च बाहुभ्यां दुःखेन समभिघ्नती ॥ २०
आव्रजन्ती ददर्शाथ पतिं निपतितं भुवि ।
हन्तारं दानवेन्द्राणां समरेष्वनिवर्तिनाम् ॥ २१
क्षेप्तारं पर्वतेन्द्राणां वज्राणामिव वासवम् ।
महावातसमाविष्टं महामेघौघनिःस्वनम् ॥ २२
शक्रतुल्यपराक्रान्तं वृष्ट्वेवोपरतं घनम् ।
नर्दन्तं नर्दतां भीमं शूरं शूरेण पातितम् ।
शार्दूलेनामिषस्यार्थे मृगराजं यथा हतम् ॥ २३
अर्चितं सर्वलोकस्य सपताकं सवेदिकम् ।
नागहेतोः सुपर्णेन चैत्यमुन्मथितं यथा ॥ २४

D3 महाराजे, D3 11 °सत्त्वे (for °भागे) —d) G3 damaged for भिसन्म Ś1 D12 तस्मिन्गच्छति भर्तरि, Ñ1 D1 3 11 13 तस्मिन्वसति भर्तरि, Ñ2 V B D7 विनष्टे मम भर्तरि, D4 तस्मिन्वसति भर्तरि(hypm)

19 a) D13 पद्मूल D13 गमि**, M3 गमिष्येद्य (for गमिष्यामि) —b) D6 तु (for [अ]हं) Ñ2 V B D7 त्रिदिवा मन (for [अ]हं महा°) —Ñ2 V B D7 om 19cd —c) D12 13 रामप्रमुक्तेन

20 b) D1 6 8 8 10 13 T1 3 G2 3 M3 रुदती Ś1 Ñ1 V1 3 B D1 3 शोककातरा Ñ2 V2 D2 7 13 °विह्वला, D4 कुररी यथा, D5 8-10 °मूर्छिता, D6 °कर्षिता, G3 क्रैव्यकर्शिता (for शोककर्शिता) —D4 om 20c–28b —c) Ñ1 D2 11 13 [ऊ]रू (for [उ]रश्च) Ś1 Ñ1 D1 3 11-13 बाहू च, Ñ2 V1 2 B D7 पाणिभ्यां (for बाहु°) —d) Ś1 Ñ1 D13 समनिघ्नत (N1 °ती) D2 च विनिघ्नती, D3 11 शतशो घ्नती, D5 सम भिजघ्नती(sic ?) D13 च विचेतसा (for समभिघ्नती) Ñ2 V2 B D7 निघ्न(Ñ2 V2 B1–3 D7 °घ्न)ती साथ निर्दय (V2 3 °या)

21 D4 om 21 (cf v l 20) —a) Ś1 Ñ1 V1 D1 3 6 8 11 सा व्रजती(D9 om from ती up to वासव in 22b) Ñ2 V2 B D7 आधावती, V3 G3 आश्रु(V2 °न[sic])व्रजती (for आव्रजन्ती) D2 10 [आ]श्रु, D11 [आ]ता (for [अ]थ) —b) D2 निपतितं —c) D3 10 M2 (after corr sec m as in text) वानर (for दानव) Ś1 Ñ2 V B D1 2 7 12 13 भर्तार(Ñ2 V1 2 B2 D7 भातार) वानरेन्द्राणां —V1 om (hapl) 21d– 22a —d) Ñ V2 3 B D1 7 12 सयुगेषु D3 12 सयुगे हि (for समरेषु) Ś1 Ñ2 V2 3 B2 D7 11 12 G1 [अ]निवर्तिनं, B1 D12 [अ]प्यु(D13 [अ]पि)वर्तिनां

22 D4 om 22 (cf v l 20) D9 om 22ab V1 om 22a (for both cf v l 21) —a) Ś1 Ñ1 D1 3 11 13 गिरिशृङ्गाणां Ñ2 V1 3 B D7 11 शैलशृङ्गाणां —b) Ś1 D12 वज्रणेव च V3 वज्राणामिव, V2 देवानां°, M3 सुराणां° (for वज्राणामिव) —D1 om 22cd —cd) D2 महाराश । D13 महापाशु (for °वात) Ś1 D3 12 13 -समुद्भूतं Ñ1 महामसमभाते सं (for c) D5 8-10 S निष्ठमे Ś1 Ñ1 D1 12 13 महावेग(D3 in marg) महास्वन (for d) B1 D11 महापातसमाविद्ध महामेघसमस्वनं

23 D4 om 23 (cf. v l 20) M2 reads wrongly 24d and 23a after 22c —ab) Ś1 D2 12 13 वज्राशनिभुज (D2 13 °हत, L[ed] °शुच)घोरं, Ñ1 D1 3 11 M3 (first time) वज्राशनिसमाविष्ट (for a) Ñ1 D13 यथा (for वृष्ट्वा) Ś1 D1 3 12 13 यथैवोपहते घनं(D1 घृत [sic] D3 नग, D13 वन) (for b) B1 वज्राशनिसमैस्ताडै परसैन्ये च निघ्नत, —c) Ś1 D13 नदन्त (for नर्दन्त) Ś1 D3 12 13 G3 नदतां (for नर्दतां) Ś1 D2,12,13 सख्ये Ñ1 D1 3 11 विमर्दे निहत शूरे(D3 11 भूमौ) ⊛ वृषेव जल मुत्सृज्यावितत नर्दता मध्ये भीमं नर्दन्तम् ⊛ —d) D6 शूर (for शूर) Ś1 D13 समत D3,11 13 समरा (for पातितम्) Ñ1 D1 3 शूरेण हत(D1 सह, D2 रण)सगत —For 22e–23d Ñ2 V B1–3 D7 subst whereas D4 subst for 23ed

427* सवर्तनिद घोर शूर शूरेण संगतम् ।

[V2 कूल (for शूर) B2 रुदित (for सैन°)]

—B1 om 23ef —e) D7 [आ]मिषस्यार्थं D6 reads from स्यार्थं to हत in 23f in marg —f) Ñ1 D1 3 11 मृगराज, L(ed)तृषितात Ñ1 D1 हत यथा (by transp) D5 8-10 इवाहत (for यथा हतम्) M3 मृगो विनिहत यथा ⊛ Ct मृगराज मृगश्रेष्ठ प्रभूतमांसरुधिरार्थेन श्रेष्ठमत एवाह आमिषस्यार्थं इति । अत्र शार्दूलस्तरक्षुरेव अन्यस्तु सिंह इति मृगराजपदेन रत्नमोहात् प्राप्यते ⊛ —After 23 D1 reads 26ab

24 D4 om 24 (cf v l 20) —ab) Ñ2 V B D3 11 -लोकानां (for -लोकस्य) Ñ2 V B D7 सस्कंध विटपद्रुम (for b) Ś1 D3 12 13 पूजित दैवतागार्थं गुल्मं च विटप(D13 °प)द्रुम, Ñ1 D1 पूजितं सर्वलोकेषु सजातं वै महा वट —M2 reads wrongly 24d and 23a after 22c —d) Ñ2 V1 B D7 M2(first time) व(D4 चो)न्मूलितं, V3 चोन्मीलितं (for उन्मथितं) ⊛ Ck चैत्यवर्ति वल्मीकं नाग हेतोः सुपर्णेन यथा उन्मथितं भवति तद्वत् सुग्रीवप्रयोजनहेतो रामेणोन्मथितमित्यर्थ । अत्र सुपर्णेन नागेभ्य चैत्यद्रुमस्तद्विमोच नार्थं चैत्योन्माथ इति पर । अयं तु मन्दितेनो सुपर्णोऽपि यदि पाठ स्यात्तदा पुनस्त नैवदत्ति ⊛

अवष्टभ्यावतिष्ठन्तं ददर्श धनुरूर्जितम् ।
रामं रामानुजं चैव भर्तुश्चैवानुजं शुभा ॥ २५
तानतीत्य समासाद्य भर्तारं निहतं रणे ।
समीक्ष्य व्यथिता भूमौ संभ्रान्ता निपपात ह ॥ २६
सुप्तेव पुनरुत्थाय आर्यपुत्रेति क्रोशती ।
रुरोद सा पतिं दृष्ट्वा सन्दितं मृत्युदामभिः ॥ २७
तामवेक्ष्य तु सुग्रीवः क्रोशन्तीं कुररीमिव ।
विषादमगमत्कष्टं दृष्ट्वा चाङ्गदमागतम् ॥ २८

G. 4. 18. 32
R. 4. 19. 28
L. 4. 15. 27

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे एकोनविंशः सर्गः ॥ १९ ॥

---

25 D4 om. 25 (cf. v.l. 20). D5 wrongly reads 25[ab] twice.—[a]) V1 सुविष्टभ्य. Ñ1 D1 स्थितं वीरं. V2,3 B1,3,4 D6,7,11 T1,3 G2,3 M Cg च स्थितं, D12,4 तिष्ठंतं; G1 [अ]धिति° (for [अ]वतिष्ठन्त). D8,13 अवष्टभ्यधनुष्क त (D8 तद्).—[b]) Ś1 Ñ2 V B1,2,4 D5,7,12,13 T1,2 M5 उत्तमं; Ñ1 D1 अव्ययं, B3 उद्यम (sic), Cg as in text (for ऊर्जितम्).—[c]) Ñ1 [अ]पि (for [ए]व).—[d]) Ś1 Ñ2 V B D1,3,7,12,13 [अ]नुजं तथा. Ñ1 D8-10 तथानुजं; T2 °जं शुभं (for [अ]नुजं शुभा).

26 D4 om. 26 (cf. v.l. 20). D1 reads 26[ab] after 23.—[a]) Ś1 D5,12,13 सा तान्सर्वान्; D1,4,11 तान्व्यतीत्य. D5,11 महाबाहुं (D5 °हून्) (for समासाद्य). Ñ2 V B D7 सा तदा तं (V2 B1,3 तु) समालक्ष्य.—[b]) Ś1 D13 च हतं; D1 निहितं (for निहतं). D1 यथा (for रणे).—D1 om. from 26[c] up to 420 1[ab].—[c]) Ñ2 V B1,3,4 D7 समासाद्य; B2 विलप्य (for समीक्ष्य). Ñ1 पतितं; B4 पीडिता, D5,13 व्यथिता. D8 T2 भूत्वा (for भूमौ).—[d]) Ñ2 V1 D5,7,11 सदुःखा (for संभ्रान्ता). D6,10 सा (for ह). Ś1 Ñ1 D5,12,13 सदुःखा पपात सा (Ś1 ह). V2,3 सदुःखा निषसाद ह.—After 26, D5,11 ins.:

428* भर्तुः पार्श्वे परिष्वज्य तारा ताराधिपानना ।

27 D1,4 om. 27 (cf. v.l. 26 and 20 respy.). Note hiatus between [a] and [b].—[a]) G1,2 सुप्त्वेव. Ñ1 च समुत्थाय (for पुनरु°). Ś1 D5,12,13 प्रसुप्तमिव (D12 °मि) सोपेत्य (D5 चोपेत्य; D13 चोत्पत्य), D5,11 तु रोदन च (D11 तु) समुत्थाय.—[b]) Ñ1 D8,11,12 T G2,3 M2 हार्य; G1 M1 हार्ये (all to avoid hiatus) (for आर्य-). Ś1 Ñ1 D1,5,6,8-13 वादिनी; T2,3 G1 M3 शोचती (for क्रोशती).—[c]) Ś1 Ñ1 D5,12,13 विललाप; D5,11 सा रुरोद (by transp.) (for रुरोद सा).—[d]) Ś1 Ñ1 D13 सादितं, D1,2,11,13 दर्शितं; D6-10 Ct सदीनं, D8 T2,3 संदितं; G दर्शितं; Cv,r,m g k संदितं (as in text). Ś1 D13 -दामनि; L(ed.) -धामनि (for -दामभिः).—For 27, Ñ2 V B D7 subst.:

429* प्रसुप्तमिव चालोक्य हार्यपुत्रेति भाषिणी ।
ननाद संपरिष्वज्य पतितं धरणीतले ।

[(l. 1) G(ed.) [आ]लिङ्ग्य (for [आ]लोक्य).—(l. 2) V1 त परिष्वज्य (for सं°).]

—Thereafter all the above MSS. cont.:

430* हा हतास्मि महाबाहो त्वयाद्य विधवा कृता ।
अशृण्वता मम वचस्त्वयेदमनुभूयते ।
न कालस्य प्रियः कश्चिन्न द्वेष्योऽस्ति कपीश्वर ।
कालः कालयते सर्वान्सर्वं कालेन बध्यते ।
कालः सर्वस्य भव्यस्य प्रियस्यैवाप्रियस्य च । [5]
कालेनाद्य हतो नूनं मम वैधव्यकारिणा ।
उक्तोऽसि हरिशार्दूल मया सुबहुशस्तदा ।
उत्तिष्ठ वानरश्रेष्ठ किं शेषे पतितः क्षितौ ।
न मां पश्यसि दुःखार्तां सपुत्रां पतितां भुवि ।
समाश्वासय तावन्मां यथापूर्वमरिंदम । [10]
अनाथां पतितामन्तीं सपुत्रां निहते त्वयि ।

[(l. 1) D7 हता (for हता).—(l. 2) B3 अशृण्वता, B4 अशृण्वता (for अशृण्वता).—V om. l. 3, while B3 reads it in marg.—(l. 3) B1-3 [आ]श्च (for श्चि). B3 द्वेष्यपि, G(ed.) द्वेष्योऽपि (for द्वेष्योऽसि). B4 हरीश्वर.—(l. 4) Ñ2 V2 B3,4 D7 बध्यते (for काल्यते). B1,3 कालेन बध्यते विश्व (for the post. half).—(l. 6) B4 निहतो (for [अ]द्य हतो). B1 वैधव्यदारुणात्.—V om. l. 8-9.—(l. 10) Ñ2 B1,2 तातं (for तावन्). V2 नाथ्यामि मामथ (for the prior half). D7 रामां (for यथा-).]

—After 27, M3 ins. 431*.

28 D4 om. 28[ab] (cf. v.l. 20). D1 om. 28 (cf. v.l. 26).—[a]) D12 अवेक्ष्य (for मवेक्ष्य). V2,3 B1,2 M1 च (for तु). Ñ2 V B D7 सौमित्रिः (for सुग्रीवः).—[b]) T1 रुदतीम् (sic) (for कुररीम्).—[c]) G3 क्लिष्टं (for कष्ट).—[d]) D10 T2 चाङ्गदमातरं.—For 28[cd], Ñ2 V B D7 subst.:

431* भ्रातरं सविशोकान्तांमुमोचाश्रूणि वीर्यवान् ।

२०

G 4 19 1
B 4 20 1
L 4 15 29

रामचापविसृष्टेन शरेणान्तकरेण तम् ।
दृष्ट्वा विनिहतं भूमौ तारा ताराधिपानना ॥ १
सा समासाद्य भर्तारं पर्यष्वजत भामिनी ।
इषुणाभिहतं दृष्ट्वा वालिनं कुञ्जरोपमम् ॥ २
वानरेन्द्रं महेन्द्राभं शोकसंतप्तमानसा ।
तारा तरुमिवोन्मूलं पर्यदेवयदातुरा ॥ ३
रणे दारुणविक्रान्त प्रवीर प्लवतां वर ।
किं दीनामपुरोभागामद्य त्वं नाभिभाषसे ॥ ४

[V3 3 B1 चान्यान् D5 सर्वान् (*for* चातरान्)]

—For 28 Ś1 Ñ1 D3 11 12 subst D4 subst l 2 only for 28[cd]

432* तां समीक्ष्याथ सौषेणी रुदन्तीं कुररीं यथा ।
पुत्रं चैवाङ्गदं दीनं सर्वे वै दीनतां गताः ।

[(l 1) Ś1 D12 तु सौषेणी रुदन्ती (for [अ]थ सौषेणी रुदन्तीं) —(l 2) D12 तु (for च) Ñ1 D3 सचिवा दीनतां गतान् D12 सर्वे दीनवतां गता (for the post half)]

—Then Ś1 D1 12 cont

433* शोचन्ती सा प्रियं पुत्रं पतिं च पतितालसा ।

—For 28 D3 11 subst while M3 ins after 27

434* पुत्रं चैवाङ्गदं दीनं सचिवान्प्रेक्ष्य चातुरान् ।
समवेक्ष्य च सुग्रीवं शुक्रोश कुररी यथा ।

Colophon Ś1 D1 3 4 11 12 om (cont the Sarga) —*Sarga name* Ñ D5 7 12 ताराविलाप V1 B1-3 वालिवधे ताराविलाप(V2 °नि प)तन V3 तारानिपतन V4 ताराागमन B4 ताराविलापन —*Sarga no* (figures words or both) Ñ1 V1 B1 3 D2 om N2 V3 B4 D7 18 V3 20 B2 D5 6 8 10 S 19 D12 17 —After colophon G1 2 conclude with श्रीरामाय नमः G3 with श्रीरामाय नमो नमः

20

Ś1 D1 3 4 11 12 cont the previous Sarga M1 begins with श्रीरामाय नमः

Before 1 D2 13 ins.

435* शोचन्ती सा प्रियं पुत्रं पतिं च पतितालसा ।

1 D3 om 1[ab] (cf v l 4 19 26) —[a]) N2 V B D7 M1 विमुक्तेन (for विसृष्टेन) —[b]) M3 [अं]तकरूपिणा (for °रेण तम्) Ñ2 V B1 4 D1 बाणेन हृदि विक्षत B1 2 शरेण हृदि विक्षत D3 11 शरेणानतपर्वणा —[c]) M3 तारा च (for दृष्ट्वा वि) N2 V B D7 T2 M2 निपतित D10 विनिहितं (for विनिहतं) Ñ2 V B D7 धरा (for भूमौ) Ś1 N1 D3 4 11 12 स्फुरन्त(D3 12 °न्तं) पतितं भूमौ, D1 समीक्ष्य च पतिं भूमौ D3 11 वालिनं निहतं दृष्ट्वा, G(ed) भर्तारमथ शालोक्य —[d]) D12 om (hapl) M1 दृष्ट्वा (for तारा) Ś1 D2 4 11 12 [अ]धिपप्रभा D3 12 [अ]धिपोपमा(D12 °मे) (for [अ]धिपानना) N2 V B D6 7 ताराधिप(N2 B3 D6 °धिप) निभानना, D1 तारा समनुधावत, G(ed) तारा निपतितं भुवि ※ Cr रामचापेति एतदनन्तरं सा समासाद्येति श्लोकः कतिपयकोशेषु प्रमादाल्लिखित अतः परं दुर्लभं भविष्यतीत्यनन्तरं द्रष्टव्यम् ※ —After 1 Ś1 Ñ V B D1-4 7 11-13 ins a passage relegated to App I (No 11)

2 For 2-4 Ś1 Ñ V B1 3 4 D1-4 7 11 12 subst 436* B4 om 2[ab] G2 reads 2-3[b] after 16 —[a]) T3 3 समासाद्य च भर्तारं —[b]) D5 परिष्वजति (for पर्य°) B2 परिष्वज्य च वानरी —[c]) B2 निहतं (for [अ]भि°)

3 For subst in Ś1 N V B1 3 4 D1-4 7 11 12 cf v l 2 and 4 For 3-4 B2 subst l 1-3 of 436* G2 reads 2-3[ab] after 16 —[a]) G2 M1 महाभाग (for महेन्द्राभं) D5 6 8 10 वानरं पर्वतेन्द्राभं —D6 reads 3[cd] in marg ※ Cv तारा सान्त्वना प्लवः परिदेवनार्थं विशेषणम् ।, Cr m तारा उच्चैः स्वरा अतो न पौनरुक्त्यं ※ —[d]) D5 6 8-10 T2 पर्यदेवयता(D6 °दा [sic])तुरा

4 [b]) D5 प्लुता (for प्रवीर) —[c]) T1 मा त्वम् (for दीनाम्) D6 अप्यरोगां माम् G1 M2 अनुरागां माम् । G2 M1 त्व(M1 च)पुरोभागाम् G3 अनुरक्तां माम् । Cr m g k as in text (for अपुरोभागाम्) D5 किमिदानीं पुरोगां माम् । D8-10 Cr किमिदानीं पुरोभागाम् —[d]) T1 नैव (for त्वं न) G1 M3 अद्य न प्रतिभाषसे —For 2-4 Ś1 Ñ V B1 3 4 D1-4 7 11 12 subst B2 subst l 1-3 for 3-4

436* अथ तारा परिष्वज्य पतिं शोकपरायणा ।
उवाच रुदती दीना साश्रुपाताविलेक्षणा ।
कृताङ्गमेषमुन्मूला तव मूलविनाशनात् ।
दु खशोकवती लोके धारयिष्यामि जीवितम् ।
स्मरन्ती हसितं चारु सलापं च शुचि स्मितम् । [5]
धक्ष्यते हृदयं नूनं ममार्यं शोकपावकः ।

[(l 1) V1 परिपूज्य (for °ष्वज्य) N1 तारा परिष्वज्य पतिं रुरोदोत्पतावम —V1 2 repeat l 2 before 444* and B1 after 15[ab] —(l 2) Ś1 N1 D1 3 4 11 12 वचनं D11 स ह° (for रुदती) Ś1 N2 D1 3 4 11,12 शोकं गगनाश्रु(N1 D3 4 12 °नश्रु)ता B1 (both times) भवत्यावि° (for the post half) —(l 3) V1 कृता तेनाहम् B1-3 कृता हताहम्, G(ed) कृता तवाहम् (for कृताङ्गमेषम्) D4 निर्मूला (for उन्मूला) Ñ2 कृता च विनिर्मूला D11 कृतोपहतमूलाद् (for the

उत्तिष्ठ हरिशार्दूल भजस्व शयनोत्तमम् ।
नैवंविधाः शेरते हि भूमौ नृपतिसत्तमाः ॥ ५
अतीव खलु ते कान्ता वसुधा वसुधाधिप ।
गतासुरपि यां गात्रैर्मां विहाय निषेवसे ॥ ६
व्यक्तमन्या त्वया वीर धर्मतः संप्रवर्तिता ।
किष्किन्धेव पुरी रम्या स्वर्गमार्गे विनिर्मिता ॥ ७
यान्यस्माभिस्त्वया सार्धं वनेषु मधुगन्धिषु ।
विहृतानि त्वया काले तेषामुपरमः कृतः ॥ ८
निरानन्दा निराशाहं निमग्ना शोकसागरे ।
त्वयि पञ्चत्वमापन्ने महायूथपयूथपे ॥ ९
हृदयं सुस्थिरं मह्यं दृष्ट्वा विनिहतं भुवि ।
यन्न शोकाभिसंतप्तं स्फुटतेऽद्य सहस्रधा ॥ १०

G 4 19 25
B 4 20 10
L 4 25 41

prior half) Ś1 V1 D1 2 4 12 13 मूलविनाशने V2 मूलविपादनात् (for °विनाशनात्) —After l 3 V2 1 ins

436*(A) सुखानामुचिता नित्य दुःख सौख्यामयनापवत् ।

—(l 4) V2 नित्य (for लोके) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 [अ]ह कथ (for जीवितम्) D12 कथ शक्ष्यामि जीवितु (for the post half) —(l 5) D12 [आ]रक्षित (for रक्षित) Ś1 Ñ2 D1 2 4 12 13 तव(Ñ1 °त) स्मरता रक्षि(D13 सहि)त (for the prior half) B1 2 शुचि निरिमित D7 शुचि सस्मित (for च शुचि स्मितम्) —(l 6) Ś1 Ñ1 D2 4 11-13 [व]द (for [अ]थ)]

5 Ñ1 D1 om 5-7 Ś1 Ñ2 V B D2 4 7 11-13 read 5-6 (including star passages) after 471* D3 reads 5 after 4 23 9 M1 reads 5-6 twice —b) Ś1 B4 D2 4 11 12 त्यजस्व(Ś1 D12 °न त्व B4 °जैनच) शयनं क्षितौ Ñ V B1 2 त्यजैतच्छयनं क्षितौ D7 त्यनैत छमन (sic) क्षितौ —For 5cd Ś1 Ñ2 V B1-3 D1-4 7 11 13 subst

437* वीरा नैवंविधा भूमौ शेरते कृतलक्षणा ।

[Ś1 V2 D2-4 7 12 13 वीर D12 भूया (corrupt) (for वीरा) Ś1 D4 13 स्वपति (for शेरते) Ñ2 V2 2 D7 राजलक्षणा V1 B1 2 हृतलक्ष्म(B1 °क्ष्य)णा D13 कृतवक्षणा (sic) (for कृतलक्षणाः)]

6 Ñ1 D1 om 6 (cf v l 5) D3 om 6-20ab Ś1 Ñ2 V B D2 4 7 11-13 read 5-6 after 471* (cf v l 5) M1 reads 5-6 twice —a) D12 अतीव (for अतीव) Ś1 शोभते, B2 (with hiatus) खलु ते, D14 स्खलते (for खलु ते) V2 प्रीता (for कान्ता) —b) D3 संस्थिता D4 lacuna (for वसुधा) D7 वसुधाधिप तु त्विया D13 वसुधा वा त्वयापि वा —c) B2 गतासुर (for °सुर्) V2 अपि मा, B1 अप्रिय (sic); D4, 8 13 अपि यो, D2 3 10 अपि ता

7 Ś1 Ñ V B1 2 D1-4 7 11-13 om 7 (for Ñ1 D1 cf v l 5 and for D3 cf v l 6) B3 4 om 7-14ab D6 reads 7 twice —a) D8 10 G M1 2 Ct अद्य, Cr m g k as in text (for अन्या) —b) D8 परिवर्तिता D6 8 T G1 3 M2 3 Cr g k स(M1 स) प्रवर्तिता(G1 °ता); Cm t as in text (for संप्रवर्तिता) —d) G1 [ऽ]वनिर्मिता (for वि°) ॐ Cv धर्मेण संप्रवर्तिता धर्मेण समारब्धा धर्मनिर्मितेति यावत् । धर्मेत संप्रवर्ततेति सम्यक । परस्मैपदमृषिनिपातनेन । धर्मेण वर्ततेऽर्थः । . Ct कतकस्तु धर्मेत प्रवर्तिता रक्षिता किष्किन्धेयापि स्वर्गमार्गे स्वर्गस्थदेशे निर्मितेत्यर्थमाह ॐ

8 D5 6 D3 om 8 (cf v l 7 and 6) —a) Ś1 Ñ1 D1 4 13 यानि ता(D1 या)नि, Ñ2 V B1 2 D7 12 यानि यानि (V1 चैव) D2 13 स्थानि तानि (for यान्यस्माभिस्) —b) Ś1 D12 पुष्पगन्धिषु, N2 V B1 2 D7 सु(V1 B1 2 च) सु°, D1 om D2 8 13 मद° (for मधु°) Ñ1 कानने मधुगन्धिति —c) Ś1 Ñ1 D1 2 4 11-13 पुरा काले (D2 लोके) Ñ2 V2 1 D7 सुख काले V2 B1 2 स्वय लोक (V1 काले) (for त्वया काले) ॐ Cv r m द्वितीय त्वया शब्द कृत इत्यनेन सबध्यते ॐ

9 B3 4 D3 om 9 (cf v l 7 and 6) —a) Ñ2 विलपती, D1 विलपती, D12 विरहाढ्ढा (for निरानन्दा) D11 निरानंदा D13 lacuna (for निराशाह) V2 निराशाह निरानंदा —b) V2 3 D11 पतिता (for निमग्ना) —c) Ś1 D12 शोकस्त्वम् (for पञ्चत्वम्) —d) Ś1 Ñ V D1 2 D2 4 5 7 11-13 -वानर (for -यूथप) D2 4 6 G1 यूथप (for यूथपे)

10 B3 4 D3 om 10 (cf v l 7 and 6) —a) D6 8-10 Ct सुस्थितं (for सुस्थिरं) D6 G1 M2 मन्ये (for मह्यं) —b) D5 8-10 Ct निपतितं, D6 T3 त्वां निहतं, M3 हि निहत (for विनिहतं) M1 दृष्ट्वा भुवि निपातित —For 10cd, Ś1 Ñ1 D1 2 4 11 13 subst

438* दृष्ट्वा त्वां पतित भूमौ शयानमसुखाय मे ।

[Ñ1 निपतितं, D1 13 त पनित (for त्वां पतितं) Ñ1 D1 13 वै (for मे)]

while Ñ2 V B1 2 D7 subst

439* वज्रसारमिदं नूनं हृदयं मे कपीश्वर ।

—c) Ś1 Ñ1 D1 2 4 11 13 कस्मान्न(Ś1 D12 °स्यापि, Ñ1 D1 °सान्मे) हृदयं नाथ(D4 °थ, D12 **) Ñ2 V B1 2 D7 यत्त्वां दृष्ट्वा(Ñ2 D7 वीक्ष्य) हतं भूमौ D11 किमर्थं हृदयं नाथ —d) Ś1 Ñ1 D1 2 4 13 दीर्यते N2 V2 D7 द(V2 क)लितं, V3 B1 2 स्फुटितं, D12 **तं, G1 स्फुटति (for स्फुटते) Ñ V2 3 B1 2 D1 7 न, D6 [ऽ]त्र (for ऽद्य) V1 न विदीर्यते सहस्रधा (hypm) D11 शतधा न विदीर्यते

G 4 19 16
B 4 20 11
L 4 15 42

सुग्रीवस्य त्वया भार्या हृता स च विवासितः ।
यत्तत्तस्य त्वया व्युष्टिः प्राप्तेयं प्लवगाधिप ॥ ११
निःश्रेयसपरा मोहात्त्वया चाहं विगर्हिता ।
यैषाब्रुवं हितं वाक्यं वानरेन्द्र हितैषिणी ॥ १२
कालो निःसंशयो नूनं जीवितान्तकरस्तव ।
बलाद्येनावपन्नोऽसि सुग्रीवस्यावशो वशम् ॥ १३
वैधव्यं शोकसंतापं कृपणं कृपणा सती ।
अदुःखोपचिता पूर्वं वर्तयिष्याम्यनाथवत् ॥ १४
लालितश्चाङ्गदो वीरः सुकुमारः सुखोचितः ।
वत्स्यते कामवस्थां मे पितृव्ये क्रोधमूर्छिते ॥ १५

---

11 B2.4 D3 om 11 (cf v l 7 and 6) —a) Ñ2 V B1.3 D7 प्रिया, D2.13 हृता (for त्वया) —b) D5 त्वया (for हृता) D6 च स (by transp) Ñ1 V1 D1.2 विमानित (for विवासित) Ś1 D4.12 हृता सद्विवासिता D13 त्वया सा च विमानिता —After 11ab, V1.2 ins, B3 cont after 441*

440* तेन चाप्यनुनीतोऽसि मन्त्रिभिः सह सम्मते ।
तच्च त्वया नानुकृतं तस्येदं फलमागतम् ।
उक्तं चापि मया पूर्वं न च तत्कृतवानसि ।
मा गच्छ सह रामेण विवादं हरिपुंगव ।
भविष्यच्छन्दसहायोऽसौ सुग्रीव शक्रनन्दन । [5]
तत्त्वया न श्रुतं वाक्यं मन्दभाग्यतया नृप ।

[(l 2) V3 [उ]पकृत (for [अ]नुकृत) —(l 3) V1 तत् (for त) —(l 5) B3 भविष्य° (for °च्छन्द) V3 पुत्रनन्दन (for शक्र°) —(l 6) V3 तदस्मा भीमविक्रम (for the post half)]

—c) Ś1 Ñ1 D1 सोऽद्य तस्य, D3 सा हि तस्य, D6 यत तस्य D11 तथातस्य, D13 lacuna T1.3 M3 यत्तु तस्य, G3 यत्तस्य हि, M1 यदि तस्य (for यत्तत्तस्य) G1 [व्यु]ष्टं ते (for त्वया) T2 M2 व्युष्टे (M2 °ष्टि [sic]) (for व्युष्टि) D2.12 सा तस्यास्त्वया व्युष्टि —d) G1 [प्र]व, M2 [प्र]प्त (for [प्रा]प्ते) G3 पुत्रगोचर —For 11cd, Ñ2 V B1.3 D7 subst

441* अद्य तस्य फलं प्राप्तं त्वया वानरपुंगव ।

[Ñ2 V1 D7 सम्यक V2 सद्य (for अद्य)]

—Thereafter B3 cont 440*

12 B2.4 D3 om 12 (cf v l 7 and 6) —a) D2.11 T G3 M निश्रयस (for नि°) Ñ2 V2 B1.3 D7 घा (V2 सा)हं (for मोहात्) Ś1 Ñ1 D1.4.12.13 नि (D6 नि) श्रेयस(D1.4 °स) परं चाहं, V3 नि श्रेय परमो मोहात् —b) Ś1 Ñ V B1.3 D2.4.6.7.12.13 वीरः D11 [अ]हं च (by transp) (for चाहं) Ś1 Ñ1 D1.2.4.12.13 वि(Ñ1 च)मानिता (for विगर्हिता) —c) V1 D1.4 G1 M3 याचमाणा, D2 पूर्वाक्रिया D5 T2.3 G1 M1 यथाप्युर्व Ch t as in text (for यैषाब्रुवं) Ś1 Ñ V2.3 B1.3 D7.11.13 मानसापि प्रियं(Ś1 Ñ1 D4.12.13 शुभं) वाक्यं D13 आपन्ना हितं वाक्यं (corrupt) —After 12 D4.5-10 S ins

442* रूपयौवनसंपन्नां वरिष्ठानां च सादरं ।
नूनमस्यमयमाये विहारि प्रमथिष्यति ।

[(l 2) D6 T2 G3 अथ (for भार्ये) T3 प्रमथिष्यति]

13 B2.4 D3 om 13 (cf v l 7 and 6) —a) Ś1 Ñ2 V1 D1.7.12 नि सशयं, D2.11 निराशयो, D6 निरापर्य (corrupt) (for नि संशयो) Ñ2 D7 प्राप्तो (for नूनं) V2.3 B1.3 कालो नि संशयम् —b) Ñ1 हर (for तव) D7 वितोलकन्तरस्तव (corrupt) —c) Ś1 Ñ V1.2 B1.3 D1.2.4.7.11.12 G1 M1.2 [अ]भिपन्नो, D6 [उ]पपन्नो, Cg L t as in text (for [अ]व°) Ś1 [s]स्ति (for ऽसि) —d) Ś1 Ñ1 D13 [अ]वशो वशन्, Ñ2 V1.2 D1 [अ]वशोऽपि सन् V1 [अ]बलाबल, B1.3 [अ]वशो यश , D7 [अ]वशे वशे (for [अ]वशो वशम्) —After 13 Ñ2 V2 B1.3 D7 ins. a long passage relegated to Appendix I (No 12) —After 13 V1.2 read 18 while D6 to G3(only l 2) ins.

443* अस्थाने वालिनं हत्वा युध्यमानं परेण च ।
न संतप्यति काकुत्स्थ कृत्वा कर्म सुगर्हितम् ।

14 D3 om 14 (cf v l 6), B2.4 om 14ab (cf v l 7) Ñ2 V2 B1.3 D7 om 14-21 —a) M2 वैधव्य (for °व्यं) Ñ1 V3 शोकसंतप्ता (for °तापं) Ś1 D4.12 विधवा शोकसंतप्ता(D13 °तप्ता) V3 D11.13 वैधव्य शोकसंतप्ता(D12 °तापा) D2 वैधव्यशोकसंतप्ता —b) V1.3 D5.8-10 कृपणा, D13 om (for कृपणं) D12 कृपणं कृपणात्मा (sic) —c) Ś1 Ñ1 D1.4.11-13 अदुःखु ता दु खं(D13 om) वै (D12 दु खेन) V1.2 न दु खपूजिता पूर्वं B2.4 सुखसाधुचिता नित्यं Al अदु खोपचिता पूर्वं —d) V1 B2.4 दु खे शोचयामि (for वर्तयिष्यामि) Ś1 Ñ1 D1.4.12.13 [अ]हं कथ (for [अ]नाथवत्) ⊛ Cg अकृपणा च सती संप्रति कृपणा भूत्वा ॥ Ct कृपणाकृपणा अतिदैन्येन कृपणा। मयाधार्या वा द्विष्यम् ⊛

15 Ñ2 V2 B1.3 D7 om 15 (cf v l 6 and 14) —a) D1.4.13 लालितश् (for लालि°) Ś1 Ñ1 B2.4 D1.4.12.13 बाल (for वीर) D2.11 लालितश्चाङ्गदो बाल —b) D6 सुकुमार D2.12 सुकोमल D4.11 सुखैषित (for सुखोचित) —After 15ab, B3 repeats l 2 of 436* —c) V1.3 B2.4 D1.3 M2 प्राप्य(D6 °प्य)से(V3 ते) K(ed) वत्स्येत (for वत्स्यते) V1.3 B2.4 D11 कुं M1 के (for मे) Ś1 Ñ1 D1.4.12.13 कस्य(Ś1 D1.2.13 कस्य) D6 काम)मे तदेतां कृती(D12.13 °मां कृत) —d) B2.4 सुग्रीवे (for

कुरुष्व पितरं पुत्र सुदृष्टं धर्मवत्सलम् ।
दुर्लभं दर्शनं ह्यस्य तव वत्स भविष्यति ॥ १६
समाश्वासय पुत्रं त्वं संदेशं संदिशस्व च ।
मूर्ध्नि चैनं समाघ्राय प्रवासं प्रस्थितो ह्यसि ॥ १७
रामेण हि महत्कर्म कृतं त्वामभिनिघ्नता ।
आनृण्यं तु गतं तस्य सुग्रीवस्य प्रतिश्रवे ॥ १८
सकामो भव सुग्रीव रुमां त्वं प्रतिपत्स्यसे ।
भुङ्क्ष्व राज्यमनुद्विग्नः शस्तो भ्राता रिपुस्तव ॥ १९
किं मामेवं विलपतीं प्रेम्णा त्वं नाभिभाषसे ।
इमाः पश्य वरा बह्वीर्भार्यास्ते वानरेश्वर ॥ २०

G 4 19 0
B 4 20 22
L 4 15 53

पितृव्ये) Ś1 D1 पितृव्यात्कोधमूर्छिता (D1 °ता) Ñ1 D1.3.5 पितृव्यात्क्रोधमूर्छितात् (D1 °छित)

16 Ñ2 V2 B1-3 D7 om 16 (cf v l 6 and 14) —ᵃ) Ś1 Ñ1 D1-3.12.13 पुत्र पश्याद्य पितरं V1.3 B4 पुत्र वीक्षस्व पितरं, D11 पुत्राद्य पश्य पितरं —ᵇ) D4.5 सुहृदं, D6 सुहृदं (for सुदृष्टं) Ś1 V1.3 B4 D1-3.12.13 च कुरु प्रियं Ñ1 D11 कुरु च प्रियं, D11 कर्मवत्सलं (sic) (for धर्मवत्सलम्) D6.13 सुहृदं च कुरु प्रियं —ᶜ) M3 दुर्लभं (for दुर्लभं) Ś1 D11 चैव Ñ1 D1.11.13 तात, V1 तथा V3 D1-3.10 तस्य, B4 ह्यस्य D1 T1.2 M3 वत्स, D6 चैवतु D6 तेन G1 M1 चास्य, M3 स्वस्य (for ह्यस्य) —ᵈ) Ś1 Ñ1 D1-3.12.13 कदाचित्स्य, V1 पुत्रस्तस्य V3 पुत्र तेव, B4 पुत्र पुत्र, D6.13 पितुर्वा च (for तव वत्स) —After 16 G2 reads 2-3ᵃ

—After 16 Ś1 Ñ1 V1.3 D1-3.11-13 T1.2 M1.3 ins the lines of 2 while B1 ins the line of 2ᶜᵈ only with the following variants

[(1 1) D11 समाश्रित्य V1.3 क्रन्दमाना पुत्र पुत्र, D12 पुत्र पुनरिति (for the post half) —(1 2) M1 रामेण (for युग) Ś1 Ñ1 B1 D1.13 भिन्नं हृदि V1.3 D11 बाणेन (for [अ]भिन्नं हृदा) V1.3 D11 भिन्नं, D1.2.13 वाक्य (for यस्मिन्)]

—Thereafter Ś1 Ñ1 V1.3 B4 D1-3.11-13 cont

444* किमर्थं पुत्र वक्षो त्वं दृष्ट्वा वीर यां गुरुम् ।
उपास्य यत्नतो नित्यं सान्त्ववचनमञ्जसम् ।

Before this V1.3 repeat l 2 of 435* —(l 1) Ś1 Ñ1 V1.3 D11 दृष्ट्वो (for °ते) V3 मृत्युं B1 D11 साम्य (for यां गुरुं) —(l 2) B1 D1 तथा च (for यत्नतो) V1.3 नित्य यत्नं (l transp), B1 D11 नित्यं वत्स, D1.3.13 वत्स नित्यं (for यत्नतो नित्यं) Ś1 नीचैः नैव मस्तकं Ñ1 नो [illegible] (illeg) [illegible] V1.3 सान्त्वयन्मस्तकं B1 सान्त्वयन्ती सर्वं, D1.2.13 सान्त्वयस्व मस्तकं (for the post half)]

17 Ñ2 V2 B1-3 D7 om 17 (cf v.l. 6 and 14) V1 om 17ᵃᵇ —ᵃ) Ś1 Ñ1 B4 D1-3.11-13 चै(D11 वे)वैनं T1 G2 M1 पुत्रं त्वं (for पुत्रं त्वं) —ᵇ) D1-3.13 मे (for च) Ś1 Ñ1 D1-3.11-13 सहितः (Ś1 Ñ1 °ता) स्वयं तथा V3 संदेशं चैव सहिता D11 संदेशार्थमिदं स्व च —ᶜ) V1.3 [ए]त्व (for [च ए]) Ś1 Ñ1 V1.3 D1.2.11-13 समाश्रित्य Gm 1 उपाघ्राय (for °घ्राय) —ᵈ) B2 प्रवासा (sic) गतुमर्हसि

18 Ñ2 V2 B D1-7 om 18 (for all except B2.4, cf v l 6 and 14) V1.3 read 18 after 13 —ᵃ) Ś1 V1.3 D1-3.11-13 सु (for हि) —ᵇ) Ś1 Ñ1 V1 D1-3.11-13 इह (for अभि) —ᶜ) V1.3 D11 हि, M3 [illegible] च (for तु) V1 D2 गतस्, D11 ततस् (for गतं) Ś1 D1-3.12.13 आनृण्यस्य गतं(D1 कृ)तो ह्यस्य(D1 [S] स्यस्य, D11 [S]सि त्व) Ñ1 आनृण्य हि गतो ह्यस्य —ᵈ) V1.3 प्रतिश्रवा(V3 °वा)त्, D1 प्रतिश्रमे

19 Ñ2 V2 B1-3 D7 om 19 (cf v l 6 and 14) —ᵃ) Ś1 D1.6.13 राम, T1 रूप (for रुमां) G1 स (for त्वं) Ś1 D1-3.12.13 प्रतिपद्य च, Ñ1 परिगृह्य च (for प्रतिपत्स्यसे) V1.3 B4 प्रतिपद्यस्व मा रुमां, D11 रुमामुपलभस्व च —ᶜ) D1.13 भुक्त्वा (sic) (for भुङ्क्ष्व) B2.4 अभिव्यग्र (for अनुद्विग्न) —ᵈ) Ś1 V1.3 D7 शान्तो, D1.6.13 शस्तो, D6 सस्तो (for शस्तो) Ś1 B4 D1-3.11-13 स्व(D1 त [sic])था (for तव) Ñ1 शत्रुभ्राता हतस्तथा —After 19 V3 ins

445* विना येन विपन्नासि सुग्रीवस्य वशोऽपि सन् ।
रामेण सुमहत्कर्म कृतं त्वामिह वध्यता ।
[(l 2) Cf 18ᵃᵇ]

20 D1 om 20ᵃᵇ (cf v l 6) Ñ2 V2 B1-3 D7 om 20 (cf v l 14) —ᵃ) Ś1 D1-3.12.13 कस्मादेव (for किं मामेवं) D1-11 T1 प्रलपतीं (for विलपतीं) D11 किमेव विलपती मा —ᵇ) D1-10 प्रियो (for प्रेम्णा) Ś1 Ñ1 D1.13 नाभिनन्दसे, V3 नाभ्यभाषसे, B1 नान्ववेक्षसे (for नाभिभाषसे) D1.13 प्रेक्षितवा नाभिनन्दसे, D11 प्रणया न समुदीक्षसे —After 20ᵃᵇ, D11 ins

446* इमामवस्थां संप्राप्ता भार्या सुरूपिणी सुत ।

—ᶜ) T1 M1 पश्यापरा, G2 सर्वापरा, G3 पश्य परा (for पश्य वरा) D1-10 T बह्वी (for बह्वीः) —For 20ᶜᵈ Ś1 Ñ1 D1-3.11-13 subst

447* इमाश्च परमप्रस्ता भयात्रासमस्य पत्नयः ।
[D1 सर्वाः कृपणा नार्यो, D11 समाश्वास्य भार्या (subst) (for the prior half) D1.12.13 बह्वी(D1.13 भार्या) पश्य (for भयात्रासमस्य) D1.11 वानर (for °री)]

—Thereafter D1.13 cont

G. 4 19 0
B. 4 20 23
L. 4 15 54

तस्या विलपितं श्रुत्वा वानर्यः सर्वतश्च ताः । परिगृह्याङ्गदं दीनं दुःखार्ताः परिचुक्रुशुः ॥ २१

448* कुररीरिव दुःखार्ता विलपन्तीर्हतेश्वरा ।

[D5 कुररीव च (for कुररीरिव) and विलपती हते गयि (for the post half)]

—For 20cd, V1 3 B2.4 subst

449* इमा खल्वपरा भार्यास्तावत्स्वं पश्याद्य वानर ।

[V1 य (for त्व) B2 इमा यस्य परा वधूर्यस्य भार्या सुवानर, B4 इमानन्यपरा वधूर्यस्य भार्यांश्च वानरान्]

21 Ñ2 V2 B1 3 D1 om 21 ((cf v l 14) —a) Ñ1 **कृच (illeg) D2 13 विलपन, Cg k t, as in text (for विलपित) D1 तस्यास्तद्वचनं श्रुत्वा —b) B2 4 D5 T1 G1 वानर्या (for °र्य) Ś1 D1 4 12 तु (for च) V1 सत्वमेव ता, V3 तत्र चरम ता (corrupt), B2 4 सर्वशस्तु ता, D2 13 सर्वत स्थिता, D3 11 शोकवर्षिता (for सर्वतश्च ता) Cv as in text —c) V3 परिपूज्य (for °गृह्य) Ñ2 D1 तत्र, B2 4 D5 6 8–10 12 T1 G1 3 M1 दीना (for दीन) —d) M3 दुःखिता (for दुःखार्ता) B1 प्र* D8 8–10 प्रति (for परि) Ś1 D2 4 12 13 दुःखेनार्ता (D1 13 °र्ति) प्रचुक्रुशुः, Ñ1 D1 पुनरेव प्रचु(Ñ2 °* [illeg])क्रुशुः, V1 3 आर्तवाक्यमथाब्रुवन् (V1 °* * [moth eaten]) B1 दुःखार्तास्ता प्रचुक्रुशुः, D2 11 आर्तनादान्वि(D11 °दा वि)चुक्रुशुः —After 21, Ś1 Ñ1 V1 1 B2 4 D1–4 12–13 G3 ins

450* तासामार्तस्वरं श्रुत्वा वानरीणां वनान्तरे ।
अन्तश्चरपुरो वृद्ध प्राह वाक्यं सहेतुकम् ।

[(l 1) Ñ1 D3 11 रोदने(Ñ1 °दिते) सति तासां तु D1 रोदनेन च तासां तु (for the prior half) B2 4 तदा कपि (for वनान्तरे) —(l 2) B2 4 transp प्राह and वाक्य.] —Thereafter Ś1 Ñ1 V1 3 B2 4 D1–4 12 13 cont

451* गुणदोषाश्रयं ज्ञात्वा स्वकर्मफलमात्मन ।
प्राप्नोति फलमन्यत्र प्रेत्य सर्वं शुभाशुभम् ।
कः शोच्यः शोच्यते शोच्य को वा शोच्योऽनुशोचति ।
कश्च कस्येह शोच्योऽस्ति देहेऽस्मिन्बुद्बुदोपमे ।
अङ्गदश्च कुमारोऽयं साङ्ग्यो जीवपुत्रया । [5]
आपदां च समर्थानि विधेयानीह सर्वथा ।
आगत्यानिश्चयामेत्य भूतानां च गतागतम् ।
मानुष्येणेह कर्तव्यं पण्डितेनेह लौकिकम् ।
न हि दैवमतिक्रम्य मानुष्येणेह सिध्यति ।

[For l 1–8 cf 4 21 2–5 —(l 1) B2 4 °दोषाश्च यो, D1 °दोषौ तु यो, Cv °दोषज (for °दोषाश्रय) B2 4 वेत्ति (for ज्ञात्वा) Ñ1 गुणदोषेवपोर्षा (sic) V1 3 गुणदोषात्व (V3 °त्व)संज्ञान (sic), D3 गुणदोषौ ब च (for the prior half) B2 4 स्वकर्मफलमात्मन Cv स्वधर्मफलहेतुक (for the post half) —(l 2) Ñ1 V1 3 D1 अन्यते (for °त्र) B2 4 परमार्थं, D1–3 12 13 प्रेत्य सर्व(D3 °र्वं) Cv सर्व प्रेत्य (for प्रेत्य सर्व-) —(l 3) Ñ1 D1 2 4 12 13 ना(Ñ1 D1 न)शोच्य, V1 3 B2 4 D4 क शोच्य (for कःशोच्य) Ñ1 B2 4 D2 4 शोचते (for शोच्यते) D2 13 शोच्य (for शोच्य) D1 om the post half V1 3 B2 4 शोच्य (for शोच्यो) V3 B2 4 D2 3 12 13 न (for ऽनु) V1 B1 शोचते (for °ति) ❀ Cv दीनमिति कमिति संबन्ध ❀ —(l 4) Ñ1 कश्च क कस्य शोच्योऽस्ति, V1 3 नास्ति कश्चित्शोच्यो वै D1 क कस्य हि शोच्योऽस्ति, D3 13 क कस्येह शोच्य स्याद् (for the prior half) D1 बुद्बुदे (for बुद्बुदोपमे) ❀ Cv अनुशोक संबन्धोक ❀ —After l 4, V1 3 B1 ins

451(A)* मा त्वमार्योऽतिशोचिष्ठ मा च कार्य विलम्बया ।
सर्वो ह्यत्र कृतोऽस्माकं स्वकार्यो सर्वदेह ।

[(l 1) B3 आर्ये (for आर्यो), V1 शोचि* (illeg) (for °ष्ठ) V1 om V3 मा कार्य विघ्ने पुरा (for the post half) —(l 2) V1 पार्* (for स्वार्थ.) V1 3 सुमान्य(V1 °भ्य)र्थो (for स्वकार्यो)]

—(l 5) D1 तु (for च) V1 3 आपद्यथो, D1 4 दृष्ट्वा (for संदृश्यो) Ś1 D12 पुत्रवत्सया (for जीवपुत्रया) —After l 5 V1 3 B2 4(only l 1) ins D3 ins after l 6

451(B)* अङ्गदो ह्यत्र पश्यतस्तपस्वी करुणं दशाम् ।
पित्रा वीर्यवता हीनं सुग्रीवस्याग्रतागत ।

[(l 1) D1 करुणा (for करुणं) —(l 2) D1 सुग्रीवस्य वशं गत (for the post half) —After l 2, B1 erroneously reads l 7 for the first time, repeating it below]

—V1 3 om l 6 —(l 6) D2 13 आ(D13 अ)पत्स्व (for आपदां) Ñ1 दैवेयमिह सर्वदा B2 4 विधानान्यानि नित्यश(B4 °श्या निमित्तश) D1 विधेयानि सर्वथा (subm) (for the post half) —(l 7) Ś1 गति, Ñ1 D12 गत्वा (for एत्य) V1 3 B1 D3 जानीते नियमं चैव B1(second time) अनामन्यानिभाव तेषां (for the prior half) V1 3 यति तथा, B4 D1 4 गताणि, D3 गृहलते (for गतागतम्) B1 (first time) मूताना गतानिस्तश (for the post. half) —After l 7, D1 ins

451(C)* विचार्य मनसा सम्यग्नुपेय यदिष्यति ।

—D1 om l 8–9 —(l 8) Ñ1 मानुष्येणेह, V1 3 B2 4 मानुष्यके हि(B2 4 °के च), D3 मनुष्यकेन D2 13 मनुष्येणेह, D1 आनुष्य रोव (for मानुष्येणेह) B1 इह देव हि मार्गे (for the post half). ❀ Cv तस्मान्मनुष्ये हि कर्तव्यं पण्डितेनेह लौकिकमिति हे पण्डिते गुणशास्त्रिक कर्तव्यम् । नेह लौकिकमनुष्ये कर्तव्यम्. ❀ —Ñ2 V1 1 D1 4 om l 9 —(l 9) D2 13 नेह (for न हि) B2 4 D11 मानुषेणेह, D3 13 पौरुषेणेह (for मानुष्येणेह)]

किमङ्गदं साङ्गदवीरबाहो
विहाय यास्यद्य चिरप्रवासम् ।
न युक्तमेवं गुणसंनिकृष्टं
विहाय पुत्रं प्रियपुत्र गन्तुम् ॥ २२
किमप्रियं ते प्रिय चारुवेष
कृतं मया नाथ सुतेन वा ते ।
सहायिनीमद्य विहाय वीर
यमक्षयं गच्छसि दुर्विनीतम् ॥ २३

यद्यप्रियं किंचिदसंप्रधार्य
कृतं मया स्यात्तव दीर्घबाहो ।
क्षमस्व मे तद्धरिवंशनाथ
व्रजामि मूर्ध्ना तव वीर पादौ ॥ २४
तथा तु तारा करुणं रुदन्ती
भर्तुः समीपे सह वानरीभिः ।
व्यवस्यत प्रायमनिन्द्यवर्णा
उपोपवेष्टुं भुवि यत्र वाली ॥ २५

G 4 19 0
B 4 20 26
L 4 25 61

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे विंशः सर्गः ॥ २० ॥

---

22 Ñ1 D1 3 11 om 22–24 Ś1 D4 11 13 read 22–24 after 4 23 30 Ñ2 V B1 4 D7 read 22–24 after 484* G3 Cv read 25 before 22 ‡ Cr परिगृह्याङ्गदे वीर दुःखार्तां परिलुप्तशुरित्यत पर क्षिमङ्गदमिति श्लोक अत पर किमप्रियमिति श्लोक अत पर तथा तु तारा सर्गान्त श्लोक ‡ —[b]) Ñ2 V B1 4 D7 दीर्घबाहु (for वीरबाहो) Ś1 D4 13 एवं हि लोक गतदीर्घबा(D4 °[illeg])हो, D3 गतेह लोके तव दीर्घबाहो, D4 किमगां मामपि वीर राजन् D13 गतेह लोके बत वीर्यबाहो —[c]) Ś1 D13 यास्यसि Ñ2 V2,3 D5 G3 2 यास्यसि, V1 B D7 T यास्यति, D8–10 यातोसि, M1 यासीत Cg as in text (for यास्यद्य) Ś1 D13 [अ]चिराय दुर्ग, N2 V D7 चिराय वीर, B1 2 4 [अ]चिरेण(B3 °राय) वीर B3 [अ]चिराय वास, D3 13 [अ]चिराय दिए D8–10 Ct चिर प्रवास G1 चिर प्रवास , Cg as in text (for चिरप्रवासम्) —[e]) B1 अयुक्तम् Ś1 D4 11 13 तव वीर गन्तु N2 V1 2 B1 D7 गुणविपरीतेषु (B3 °तु)क V3 °विपरीतेक B1 3 °विगुणपरीतं (for पूर्वं गुणसंनिकृष्टं) —[d]) D3 14 मां च (for गन्तुम्) Ś1 D4 11 सुहृदं प्रियां च D4 10 Ck t प्रियचारुवेषे, G1 किमहं प्रियं ते (for प्रियपुत्र गन्तुम्) ‡ Ck किमङ्गद साङ्गदत्यादि । एवमेव सन्निवेशक्रम । सचनश्वासमाख्यानक्रमेणैव पाठसन्निवेशक्रम । सुगमम् । वीरबाहो वीरश्लाघनीयबाहुर्वीरबाहु मध्यम पदलोपी समास ‡

23 Ñ1 D1 3 12 om 23 Ś1 D4 11 13 read 22–24 after 4 23 30 N2 V B1 4 D7 read 22–24 after 484* (for all cf v l 22) —[a]) D4 किं मेप्रिय Ś1 D13 पुत्र भाषसे V1 D13 सत्यभाषित, V2 3 B1 4 D8–10 सत्यभाष B1 3 पुत्र तावत् D8 सत्यभाव , D1 यत्र भाषसे D7 सत्यभाषृत (sic), G(ed) भार्ये तावत् (for चारुवेष) G2 प्रियाप्रियं चाङ्गदपुत्रमोतद —D2 om. 23[bcd] —[b]) D2 om , D11 कृत (for कृतं) Ś1 D13 यास्यपुत्र यो हि मां, Ñ2 V B1 3 D13 यासत्पुत्र येन D4 वा * * * * * * * * D7 वा तव पुत्रेण च(unmetrical) —[c]) D2 तथा (for वीर) Ś1 D13 भर्तुर्हितामद्य यमक्षय प्रिया D8 S सहायदा मा स वि(T1 G1 2 M2 अप)हाय वीर —[d]) D8 M1 2 3 स्वम्र स्थितो T2 G2 2 M यम्(T2 क G2 य) प्रस्थितो (for यमक्षयं) V2 D1 2 दुर्विवृत्त V3 दुर्विवर्यं D5 T2 G1 3 M दीर्घमिव प्रवास Ś1 D4 13 कथं(D4 प्रियां) परित्यज्य गमिष्यसि प्रिय (D4 °से कथ D13 °से विभो), D2 प्रिया परित्यज्य गतोसि वै कथ —After 23 N2 V B1 3 D7 8 13 ins

452* कथं हरीन्द्रस्माणाहं तव
प्रियेषु पथ्येषु च वर्तमानाम् ।
प्राणैः प्रकृष्टैरपि पालयित्वा
परित्यजन्यासि पितुः समीपम् ।

[(l 1) D2 कथ्य (for कथं) V1 B2 सनाथ (for हि तेषु) —D3 om l 2–3 —(l 2) V1 हितेषु (for प्रियेषु) —(l 3) V3 D13 महद्भ (for प्रकृ°) —(l 4) B1 3 समीपे (for °पम्)]

24 Ñ1 D1 3 11 om 24 Ś1 D4 11 13 read 22–24 after 4 23 30 N2 V B D7 read 22–24 after 484* (for all cf v l 22) —[a]) N2 V B1 3 D7 यद् , V1 यम् (for यदि) V3 मयि प्रधार्य (for असंप्र°) —[b]) Ś1 V2 वै तव, B1 वै यव V1 D4 13 येतत (for स्यात्तव) —[c]) D4 मूर्ध्वं न (for क्षमस्व) D13 भो (for मे) Ś1 D13 विद् D2 13 -वश (for -नाथ) Ñ2 V B1 3 D7 क्षमस्व तन्मे हरियूथनाथ —[d]) D1 illeg up to तव वी B1 भजामि B3 पतामि, D1 व्रजानि (for व्रजामि) Ś1 D4,12,13 प्रपद्य वासुष्यकृताध, D2 °र्तु D13 °नाथ) शेषकान् —After 24 B1 3 read 4 23 30

25 Ñ2 V B1 3 D7 om 25 G3 Cv read 25 before 22 —[a]) Ś1 B3,4 D3–6 11–13 एव (for तथा) D1 हि (for तु) Ś1 Ñ1 B1 D3–7 11–13 विलप्य B2 विलप (for

२१

G 4 23 1
B 4 21 1
L 4 15 D

ततो निपतितां तारां च्युतां तारामिवाम्बरात् ।
शनैराश्वासयामास हनूमान्हरियूथपः ॥ १
गुणदोषकृतं जन्तुः स्वकर्मफलहेतुकम् ।
अव्यग्रस्तदवाप्नोति सर्वं प्रेत्य शुभाशुभम् ॥ २
शोच्या शोचसि कं शोच्यं दीनं दीनानुकम्पसे ।
कश्च कस्यानुशोच्योऽस्ति देहेऽस्मिन्बुद्बुदोपमे ॥ ३
अङ्गदस्तु कुमारोऽयं द्रष्टव्यो जीवपुत्रया ।
आयत्या च विधेयानि समर्थान्यस्य चिन्तय ॥ ४
जानास्यनियतामेवं भूतानामागतिं गतिम् ।
तस्माच्छुभं हि कर्तव्यं पण्डिते नैहलौकिकम् ॥ ५
यस्मिन्हरिसहस्राणि प्रयुतान्यर्बुदानि च ।
वर्तयन्ति कृतांशानि सोऽयं दिष्टान्तमागतः ॥ ६

रुदन्ती) —°d) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 व्यवस्यति, B2.4 व्यवस्य तत्, D2 व्यसेवत, D11 अवस्यत (for व्यवस्यत) B1 पापम्, D2 13 प्राप्यम् (for प्रायम्) Ñ1 D1 अथोपवेष्टुं (for अनिन्द्य वर्णा) G2 3 सुपोपवेष्टु (to avoid hiatus) (for उपो°) Ś1 B2 4 D2.12 13 अचिन्त्य(B2 4 D9 13 °निन्द्य)रूपा तत्रो (D13 °तो)पविष्टा, D11 अनिन्द्यरूपा उपोपविष्टा (with hiatus) M3 उपोपवेष्टुमनिन्द्यवर्णा (by transp) D13 वालि (for वाली) Ñ1 D1 अभ्येत्य पादावभिवाद्य(D2 °वुपगृह्य) वालिन (for d) ꙮ Cv r m g प्रायमुपोपवेष्टु (Cv r प्रसमुपोद पादपूरणे इति निर्वचनम्), Cr अस्मिन्सर्गे परिगृह्याङ्गद वीन तु ताता परिशुश्रुषुरित्यत पर सर्गस्य अष्ट (हनूमत)वाक्यभूता गुणदोषकृत जन्तुरित्यादय पञ्चाश श्लोका सर्गमसर्गांश्च केषुचित्कोशेषु दृश्यन्त । एतल्लेखकप्रमाद कृतमित्यवगन्तव्यम् ꙮ

Colophon D3 11 G3 Cs om —*Sarga name* Ś1 V3 B D1 2.4 7 12 13 तारविलाप, Ñ1 ताराप्रायोपवर्णन, V1 ताराप्रलाप —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 V2 B1 2 D2 4 12 om V2 21, B3 23 B4 19 D1 13 D5–12 T G1 2 M 20 (as in text), D13 18 —After colophon V2 3 B2 4 ins. App I (No 12) G1 concludes with श्रीरामाय नम

21

☞ D3 11 G3 continue the previous Sarga Ś1 Ñ1 D1 4 12 om Sarga 21 (for st 2–5 cf I 1–8 of 451*) Ñ2 V B D1 (preceded by App I (No 15)) 12 read Sarga 21 (om st 2–5) after Sarga 23 D3 11 read Sarga 21 (om st 2–5) after 451* M2 begins with श्रीरामाय नम

1 ab) D3 11 दृष्ट्वा (for तारां) Ñ2 V B D7 12 तामार्तां पतितां दृष्ट्वा च्युतामिव विहायस —c) Ñ1 V B D1.7 12 13 ताराम् (for शनैः) —d) Ñ2 V2.3 B3 4 D7 13 कपि सत्तम , V1 B2 कपिकुंजर , D3 11 M3 मारुतात्मज (for हरियूथप).

2 Ñ2 V B D7 12 13 om. 2–5 G3 reads 2–5 after 4 20 21 preceded by 450* —a) D1 गुणदोषकृतं —b)
De तावदाप्नोति (for तदवा°) —c) D6 स्वयं G1 स्व स्वं, G2 सर्वं (for सर्वं) ꙮ Cr गुणदोषकृत ज्ञानाज्ञानाभ्यां कृत पापकर्मादिक तत् । अविभक्तिकनिर्देशोऽयम् । तस्य शुभाशुभ फलभूत सुखदु ख प्रेत्याव्यग्र प्राप्नोतीति योजना ॥ Cm तदित्यविभक्तिकनिर्देशोऽयम् । तस्य शुभाशुभ फलभूतं सुखदु ख प्रेत्याव्यग्र अवाप्नोत्येवेति योजना । , Ct गुणो रागादिभि दोषेण रागादिमत्त्वं वा कृत यत्स्वकर्मास्ति तज्जस्य शुभाशुभरूपं फलं प्रेत्याव्यग्रोऽनाकुलोऽवाप्नोति । गुणदोषकृत ज्ञानाज्ञानकृत मित्यर्थ इति कश्चित् ꙮ

3 Ñ2 V B D7 12 13 om 3 (cf v l 2) —a) D1 om शोच्या ꙮ Ct शोच्येति दीनमित्यत्रापि किमिति सम्बध्यते । अनुशोक अनुबन्धशोक । शोच्या शोचसि । दीना दीनमनुकम्पस इति पदच्छेद ꙮ D6 G1 2 किं (for कं) —c) M2.3 कस्य (for कश्च) T1 2 G M2 3 Ck कस्या(M2 कश्चा M3 को या)नुशोच्योऽस्ति

4 Ñ2 V B D7 12 13 om 4 (cf v l 2)

5 Ñ2 V B D7 12 13 om 5 (cf v l 2) —a) D1 (आ)नियताम्, G1 नियताम् (for [अ]नियताम्) D5 M2 एव (for एवं) ꙮ Ck जानासीत्यभिप्रायवचने एव ꙮ —b) D6 अगतिं —d) D1.6–10 T1 2 G1 M3 Ck नेह M3 नैव (for नैह) ꙮ Cr m पंडित(Cm °त इति) सम्बोधन मेतत् ॥ Ck पण्डिते नेह लौकिकमिति पाठ ॥ Ct हे पण्डिते । इह पतिपुत्रादिवियोगकाले न लौकिकं बहुरोदनादि कर्तव्यम् । श्रीविलासबोधकतया मृतेष्टसाधनत्वेन च तस्य लौकिकत्वम् ꙮ

6 d) D1 4 6–11 T1 G M1 2 ब्रजन्ति नि(D11 प्र)वृत्तानि च ꙮ Ck हरिरूक्षिभिरिति निर्देश । हरीणामित्यर्थ ꙮ —c) D1 11 प्रावर्तन (for वर्तयन्ति) D1.4.6–11 T1 Ct कृतान्तानि M3 कृतांतानि, Cs r m g k as in text (for कृतांशानि) ꙮ Cv कृतान्तानीति पाठे सर्वोपभोगानीत्यर्थः ꙮ —d) M दिष्टान्तम् (for दिष्टान्तम्) D3 11 सोऽयमिहो मरि गत. —For 6, Ñ2 V B D7 12 subst

> 453* यस्याश्च हरिमुख्यानामयुतान्यर्बुदानि च ।
> तान्यमानि वानराणां सोऽयं भूमौ निपीडितं ।

((I 1) D13 अद्य (for यत्र), Ñ1 B1 D7 12 (for [च]अ) B1 यस्य बलीमुखानाम् (for the prior half).

यदयं न्यायदृष्टार्थः सामदानक्षमापरः ।
गतो धर्मजितां भूमिं नैनं शोचितुमर्हसि ॥ ७

सर्वे च हरिशार्दूलाः पुत्रश्चायं तवाङ्गदः ।
हर्यृक्षपतिराज्यं च त्वत्सनाथमनिन्दिते ॥ ८

ताविमौ शोकसंतप्तौ शनैः प्रेरय भामिनि ।
त्वया परिगृहीतोऽयमङ्गदः शास्तु मेदिनीम् ॥ ९

संततिश्च यथा दृष्टा कृत्यं यच्चापि सांप्रतम् ।
राज्ञस्तत्क्रियतां सर्वमेष कालस्य निश्चयः ॥ १०

संस्कार्यो हरिराजस्तु अङ्गदश्चाभिषिच्यताम् ।
सिंहासनगतं पुत्रं पश्यन्ती शान्तिमेष्यसि ॥ ११

सा तस्य वचनं श्रुत्वा भर्तृव्यसनपीडिता ।
अब्रवीदुत्तरं तारा हनूमन्तमवस्थितम् ॥ १२

G 4 23 8
B 4 22 12
L 4 0 0

—(l 2) V D13 तत्पर विदुषः (for °णि दधुषः) B4 आत्मा श्लाघ्यतिष्ठति (for the prior half)]

7 *) Ñ2 V1-3 B1 3 D7 तद्दर्शितस्त्वायथार्थ (V3 °र्थे), V2 D13 तद्स्मिन्नपि धमार्थं, B4 तद्दर्शितस्त्यात धर्मात्म, D3 11 तद्दर्शितपरायदर्थे —b) D3 स्त मे, T3 सम (for साम) Ñ2 V B D3 7 11 13 परे (for पर) —c) Ñ2 V3 B D3 7 11 गते V2 D13 तारे (for गतो) D6 धर्मजिता, D11 कर्मजिता (for धर्मजितां) Ñ2 V B D7 13 धर्मानिर्जितँल्लोकान् —d) V1 नैव, V2 B D3 11 नैन, D3 11 न त्वं (for नैनं)

8 a) D1 [अ]पि, T G3 M1 2 हि, Ct as in text (for च) —b) D3 11 सपितृव्यस्तथाङ्गद —cd) T3 हरि (for पति) M3 इद हर्यृक्षराज्य च (for c) D3 11 हर्यृक्षगण सैन्य च त्वद्वशसमर्पितं ⊛ Cr हर्यृक्षपतिराज्य चेति पाठ ⊛ —For 8 Ñ2 V B D7 13 subst

454* त्वया चापि च चिन्त्या सपितृव्यस्तथाङ्गद ।
हरयश्च महाभागे शोकाकुलाक्षसहिता ।

[(l 1) V1 2 D13 वा (for च) —(l 2) D13 महाभागा Ñ2 B1 3 D7 संयुत , V3 B4 सहता (for संहिता)]

9 a) T M1 3 Cv r g शोकसंतापौ (for शोकसंतप्तौ) D3 11 तदिदं शोकसंताप —b) D1 शैव मोक्षस्व, D11 शनैर्मोक्षस्व, M2 शनै रनय (for शनैः प्रेरय) D6 10 G1 M2 भामिनी ⊛ Cv r ताविमौ शोकसन्तापौ शनैः प्रेरय भामिनि इति च पाठ (Cr इति पाठ) ⊛ —cd) D3 11 त्वया परिगृहीतार्थों वानराणांस्तु चाङ्गद —For 9 Ñ2 V B D7 13 subst

455* तदिदं शोकसंतापं शनैर्मोक्ष्यसि भामिनि ।
प्रशासति हरीन्सर्वानङ्गदे त्वत्परिग्रहात् ।

[(l 1) V1 D4 D13 तदिदं G(ed) तदिद (for तदिदं)]

10 a) D3 सत्यनिरत, D13 सङ्गनिरत (sic) (for संततिश्च) D11 दृष्टा (for दृष्टा) V2 V B D7 13 का(B3 म)नैतव (V2 om up to वै)ण यदृष्ट —b) Ñ2 V B D3 7 11 13 कार्ये (for कृत्यं) B4 [पु]त्र (for [सा]पि) B4 M2 सप्रति Cr m g k t as in text (for सांप्रतम्) —c) G1 2 तु (for तत्) M3 सात्वद् (for सर्वम्) Ñ2 V B1-3 D7 13 तत्क्रियता कर्तुम् (for तत्क्रियतां सर्वम्) —d) B4 D3 एव (for एष) Ñ2 V B D7 13 लोकस्य (for कालस्य) V2 reads स्य निश्चय in marg B3 निर्णय (for निश्चय) ⊛ Cv एष कालस्य निश्चय । एषा कालस्य निष्ठा । काल सर्वं मारयतीत्यर्थः । ननु अत्र सर्गे तारापरिदेवने पर्यवसन्न परिचुक्रुशु । व्यवस्यत इति क्रियापदं परिदेवनक्रियाया विच्छेद उक्त । एवं सति पुन परिदेवनारम्भे इति पर्यदन्वयमित्यादि वक्तव्य न वक्तव्यम् । परिदेवनक्रियाया अविच्छिन्नत्वात् । सा हि परिदेवयमानैव परिष्वज्य प्रायोपवेशव्यवसाय च कृतवती । तस्या परिदेवयमानायामेव वानर्यश्च परिचुक्रुशु । अत्र च प्रमाण पुन परिदेवनारम्भवचनकरणमेव । अथ च परिहार । प्रायेण कोशेषु एष एव पाठक्रम इत्युच्यते । परमार्थतस्तु पाठक्रमोऽन्य । सोऽप्यन्येषु कोशेषु दुर्लभ । तथापि प्रयत्नेन दृष्ट प्रदर्श्यते । रामचापविसृष्टेनेत्यादे परत सा समासाद्येत्यादिश्लोक निलयित मित्यादेरनन्तर किमङ्गदमित्यादय सप्त पर तथा तु तारेत्यादि । अत्र सर्गश्च .. ततोनिपतितामित्यादे सगाद श्लोकादनन्तरं गुणदोषकृतमित्यादयश्चत्वार श्लोका । तस्य पर वालिन्द्रादिसह स्राणीत्यादि । एव पाठक्रमस्य व्यत्यास सर्गसर्गस्य लेखकदोषात् शोधिताशोधितकोशसाङ्कर्याच्च जात ⊛

11 Note hiatus between a and b —ab) D6 T G1 M3 च G1 2 M2 [ऽ]यम् (for तु) G2 (to avoid hiatus) ह्यङ्गद (for अङ्गद) M3 चाङ्गद (subm) (for तु अङ्गद) D3 11 सान्त्वय हरिराज समाधत्स्वेत्र भामिनि —d) D3 11 द्रक्ष्यसि (for पश्यन्ती) D6 10 G1 M3 एष्यति (for एष्यसि) —For 11 Ñ2 V B1 3 D7 13 subst B4 subst l 1 only for 11ab

456* संस्कृत्य वालिनं वीरमङ्गद स्थाप्यतामिति ।
राज्यमेतत्कपीनां तु निश्चय परम स्थित ।

[(l 1) Ñ2 reads l 1 in marg Ñ2 illeg for सस्कृत्य वालिन B4 अत्र स्थाप्य वालिनि (for the post half) —(l 2) Ñ2 B3 D7 राज्ये ह्यस्मिन् (for राज्यमेतत्) V1 D13 हि (for तु) V2 3 इति मे दीक्षिता (for the post half)]

12 b) D6 7 G2 M भर्तुर् (for भर्तृ) Ñ2 V B D7 13 कर्शिता, D3 11 दु खिता (for पीडिता) —d) D10 M2 हनुमन्तम् V1 D13 समस्थितम्, B3 (marg also as in text and as in V1) तदस्थितम् D7 11 तदास्थितं (for मवस्थितम्)

G 4 23 9
B 4 21 14
L 4 0 0

अङ्गदप्रतिरूपाणां पुत्राणामेकतः शतम् ।
हतस्याप्यस्य वीरस्य गात्रसंश्लेषणं वरम् ॥ १३
न चाहं हरिराजस्य प्रभवाम्यङ्गदस्य वा ।
पितृव्यस्तस्य सुग्रीवः सर्वकार्येष्वनन्तरः ॥ १४
न ह्येषा बुद्धिरास्थेया हनूमन्नङ्गदं प्रति ।
पिता हि बन्धुः पुत्रस्य न माता हरिसत्तम ॥ १५
न हि मम हरिराजसंश्रया-
त्क्षमतरमस्ति परत्र चेह वा ।
अभिमुखहतवीरसेवितं
शयनमिदं मम सेवितुं क्षमम् ॥ १६

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे एकविंशः सर्गः ॥ २१ ॥

---

13 [ab]) Ñ2 V B D7.13 किं कार्यं (V1 D13 मार्यो) पतिहीनाया पुत्राणामयुतैरपि —[cd]) Ñ2 V B D7.13 निहतस्य (for हतस्यापि) G2 [ए]व (for [अ]स्य) D2 गात्रसंश्लेषणे D6 G1.2 M1.2 Ck पर Cm g t वरम् (as in text) Ñ2 V1 B[1]D7.13 गात्रच्छाया विशिष्यते V2.3 स गात्रमविशिष्यते (for [d]) D5.11 मृतस्यापि हि मे भर्तुः स्पर्शो एव विशिष्यते

14 D5.11 om 14–15 —[a]) D1 7–10.12 T1 G1.3 M2 Ct हरिराजस्य Cg हरिराजस्य (as in text) —[b]) D1 समवाप्ति (for प्रभवामि) G2 [अ]र्ध गदस्य (for [आ]ङ्गदस्य) Ñ2 V2 B1–3 D7 च (for वा) —[c]) G2 तस्य (for तस्य) D13 पितृव्येणास्य Ñ2 V B D7.13 वीरस्य (for सुग्रीव) —[d]) V1 D13 [अ]नेन्तरं (for [अ]नन्तरः)

15 D5.11 om 15 (cf v l 14) —[a]) D1 M2 हनुमन् —[c]) Ñ2 V B D7.13 पितैव (for पिता हि) —[d]) Ñ2 V B D7.13 हरिपुंगव (for °सत्तम)

16 [a]) V1 om D13 हरि (for हरि) D13 -राज्य (for राज) —[b]) D3 क्षेमतरम् । D1 क्षमतमम् (for क्षमतरम्) D6.13 च (for वा) Ñ2 V B D7.13 शोभनं (for चेह वा) —[c]) D5.11 हरिराज ; G1 M1 -हरिवीर (for हतवीर)

Colophon —*Sarga name* Ñ1 D1 वालिशापं V B1–3 D13 वालिविलापो हनू[(V °नु]मद्वाक्यम् । B4 हनूमद्वाक्यम् । D7.13 तारविलाप —*Sarga no* (figures words or both) V2 B3–4 om Ñ2 V2.3 23 V1 25 B4 D1 24 D2 20 D13 26 D12 22 —After colophon G concludes with श्रीरामाय नमः

२२

वीक्षमाणस्तु मन्दासुः सर्वतो मन्दमुच्छ्वसन् ।
आदावेव तु सुग्रीवं ददर्श त्वनुजमग्रतः ॥ १
तं प्राप्तविजयं वाली सुग्रीवं प्लवगेश्वरम् ।
आभाष्य व्यक्तया वाचा सस्नेहमिदमब्रवीत् ॥ २
सुग्रीव दोषेण न मां गन्तुमर्हसि किल्बिषात् ।
कृष्यमाणं भविष्येण बुद्धिमोहेन मां बलात् ॥ ३
युगपद्विहितं तात न मन्ये सुखमावयोः ।
सौहार्दं भ्रातृयुक्तं हि तदिदं जातमन्यथा ॥ ४
प्रतिपद्य त्वमद्यैव राज्यमेषां वनौकसाम् ।
मामप्यद्यैव गच्छन्तं विद्धि वैवस्वतक्षयम् ॥ ५
जीवितं च हि राज्यं च श्रियं च विपुलामिमाम् ।
प्रजहाम्येष वै तूर्णं महच्चागर्हितं यशः ॥ ६

22

☞ Before Sarga 22 Ś1 Ñ1 D3 [illegible] read App I (No. 13) st 1–8 [illegible] 30 and 27 of Sarga 17 and st 6–14 20–29 33 of Sarga 18 (all including [illegible] and star passages). D[illegible] read before Sarga 22 a passage given in App I (No 13) and D[illegible] alone reads after App I (No 13) st 2–8 (second time) 349* 22 23ab–24 (second time) 25 [illegible] and 30 (both second time) 3[illegible] and 27 (both second time) of Sarga 17 st 6–14 (second time) 20 21 and 2[illegible] (all second time) 23–29 and 33 of Sarga 18 — M[illegible] begins with [illegible]

1 [illegible]

2 [illegible]

3 [illegible] बुद्धिमोहेन कृष्यमाणं [illegible]

4 [illegible]

5 [illegible]

[illegible]

6 [illegible]

G 4 21 8
D 4 22 7
L 4 16 91

अस्यां त्वहमवस्थायां वीर वक्ष्यामि यद्वचः ।
यद्यप्यसुकरं राजन्कर्तुमेव तदर्हसि ॥ ७
सुखार्हं सुखसंवृद्धं बालमेनमबालिशम् ।
बाष्पपूर्णमुखं पश्य भूमौ पतितमङ्गदम् ॥ ८
मम प्राणैः प्रियतरं पुत्रं पुत्रमिवौरसम् ।
मया हीनमहीनार्थं सर्वतः परिपालय ॥ ९
त्वमप्यस्य हि दाता च परित्राता च सर्वतः ।
भयेष्वभयदश्चैव यथाहं प्लवगेश्वर ॥ १०
एष तारात्मजः श्रीमांस्त्वया तुल्यपराक्रमः ।
रक्षसां तु वधे तेषामग्रतस्ते भविष्यति ॥ ११

तथा (for इमाम्) —ᵇ) V1 3 B1 3 D7 विनहामि, V2 B2 4 विनहासि, D5 13 प्रजहाति (D12 °सि) Ś1 D12 [ए]व (for [ए]व) Ñ1 illeg D6 om (for वै) —ᶜ) D5 8–10 T3 मह च (D7 तु) (for मद्वच) Ś1 D2 12 वाघादि (D2 °षह, D12 °सादि)त, Ñ2 V B D7 वाप्युचि (V2 °दि, B1 3 °द्ध, B4 °चिद्ध)त, D1 4 M2 चाव्या (D6 °प्या)हृत, D5 11 वास्यधिक (for वागाहित) B2 यच (for यश) D13 मद्द्यपहृत यश, C3 मम चैवाहित यश ⁂ Cv अगर्हितं यश वाली अवध्य अनव्ययश्चेति लोके रूढ यश 1, Cr m अगर्हित यश वाली येनाप्यवध्योऽप्रधृष्य श्चेति प्रसिद्ध यश 1, Cg अगर्हित यश यस्नाप्यवध्यो वालीति प्रसिद्ध यश 1, Ck अगर्हित प्रशस्त यश वाली येनाप्यशक्य वध इत्येवरूपम् 1, Ct अगर्हित यश प्रशस्त यशो वाली वनाप्यवध्य इत्येवम् । तच्च प्रजहामि धृवमेव शरेण रामहस्ता दिति भाव । अन्ये तु । चर्वथे, यश इ युत्तर योज्य । अगर्हित यशस्तु प्राप्तोमीति शेष । वाली भगवता रामेण हतेन हत इत्येवरूप च यश इत्याहु ⁂

7 ᵃ) D8 यस्या Ñ2 V B D7 अहम्, G2 चाहम् (for त्वहम्) —After 7ᵃᵇ, Ś1 Ñ1 D1 3 4 11–13 ins

458* तच्छ्रुत्वा त्व महाबाहो हृदि कर्तुमिहार्हसि ।
शरो हि मे शरीरस्थो रामविक्रमपातित ।
सर्वेन्द्रियविमोक्षाय प्राणानादाय यास्यति ।

[Ñ1 om l 1 —(l 1) D13 तत्र श्रु वा (for तच्छ्रुत्वा त्व) —D3 om (hapl) from l 2 up to 7ᶜᵈ —(l 2) Prior half = prior half of l 1 of 457* D12 मच्छरीरस्थो D8 13 रामयुक्तिनिपातित (for the post half)]

—ᶜ) Ś1 Ñ1 D1 3 12 13 कर्म Ñ2 D1 3 D7 तन्मे V B2 4 त्व मे D5 11 तात, D3 राजा (for राजन्) —ᵈ) D5 13 T2 G3 Cg एतत्, G(ed) एव, Ck t as in text (for एव) M1 V1 D1 6 8–11 T2 G2 त्व (V2 त्व)म् (for तद्) M2 V2 3 B1 3 4 D7 कर्तुम् (B1 3 एतत्)मर्हसि साम्प्रत ⁂ Cg अस्यामवस्थाया चरमावस्थाया यद्वचो वक्ष्यामि एतद्यद्यप्यसुकर तथाप्यवश्य कर्तुमर्हसि । मदुक्तरीत्या राजा भवेत्यर्थ 1, Ck अस्यामवस्थायामिति । चरमदशायामित्यर्थ । यद्वच भवद्य वक्तव्यमिति शेष । यद्यप्यसुकरमिति मया तेऽत्यन्तमपकृततया दित्यादय । गर्हितस्येऽपि योजना 1, Ct अस्यामवस्थायां चरमदशाया यद्यप्यसुकर मयात्यन्तमपकृतत्वात्, तथापि कर्तुमर्हस्येवेति योजना । सात्विकवास्तात्विकसमाश्रयणादेत्याशय । स्थ राज्यस्य दत्तत्वस्याजमिति सम्बोधनम् ⁂

8 ᵃ) B3 D5 सुखार्थं, D12 सुखाहं (for °र्हं) D6 सुखसमृद्ध, D12 च सुखसंवृद्धे —ᵇ) N2 V B D7 G3 एतद् (for एनम्) Ś1 D3 13 सु (D6 च) बालिश (for अबा°) —After 8ᵃᵇ, Ś1 Ñ1 D1 3 4 11 13 ins

459* विद्धि राम महाप्राज्ञ सतत लालित मया ।
अदृष्टपूर्वं सुग्रीव दु खे सविशेषतसम् ।

[(l 1) D1 सुग्रीव (hypm) (for राम) D4 11 महाभाग Ś1 D3 13 लालित (for लालितं) —(l 2) D3 11 13 पूर्वं (for पूर्वं) Ś1 Ñ1 दुख (for दु खे) D11 चेतन]

—ᶜ) B3 4 बाष्पपूर्णं

9 ᵃ) Ś1 D1 13 प्राणात् (for प्राणै) B3 प्रियतम —ᵇ) G3 तथा (for the first पुत्र) Ś1 Ñ1 D1 4 12 13 पुत्र परस्तु खिल —ᶜ) Ś1 D1–3 D11 महीनाय (B1 °थ) D1 अहीनार्थे G(ed) अनार्थं हि (for महीनार्थं) —ᵈ) L(ed) सर्वथा (for °त)

10 ᵃ) M3 एव (for अपि) Ñ1 विधाता च D3 11 M1 पिता चैव (M3 तात) D1 4 11 T3 पिता दाता D3 हितदाता (for हि दाता च) Ś1 D13 त्वमस्य पालने तावत्, Ñ2 V B D7 त्वमस्याथ (B3 °थास्य) पिता ताव (N2 दाता) D1 3 4 13 त्वमस्य नेता धाता (D4 transp नेता and धाता) च, G3 त्वमस्य हितदाता च —ᵇ) G1 हि (for च) Ś1 N2 D1 6 8 13 T1 2 G2 3 M2 सर्वशः N2 V B D7 धर्मत (for सर्वत) —ᶜ) B3 भये हि (for भयेषु) Ś1 D3 4 12 13 [अ]भयदाता च (for °दश्चैव) —ᵈ) G यथाहं N2 B2 D3 10 प्लवगेश्वर (for °श्वर) D3 11 यथैवाहं हरीश्वर

11 ᵇ) Ś1 Ñ1 D1 11 मम D1–3 11 13 मया (for त्वया) Ñ2 V B D7 अङ्गद कनकाङ्गद —After 11ᵃᵇ, Ś1 N1 V3 D1 3 4 13 11 ins

460* यौवराज्येऽभिषेक्तव्यो मयि प्रेतगतिं गते ।
सीतायाश्चाधिगमने दृष्टे रावणस्य च ।

[(l 1) D3 [S]भिषेक्तव्यो Ñ1 मम (for मयि) V1 प्रेतगतिं गते D1 3 11 13 प्रेतवश° D3 °गते गतो (for प्रेतगतिं गते) —(l 2) D2 13 [अ]धिगमने Ś1 मरणे (for दर्शने) D1 रावणेन]

—ᶜ) Ś1 Ñ1 D1–3 8–13 रक्षसां च N2 V B D7 राम रामो Ck रक्षसां तु (as in text) —ᵈ) V2 3 अग्र योधी, V2 B अग्रयोधी, D6 °तस्तु D7 °यायी, D11 सहायश्च G1 सहायस्त (for अग्रतस्त) D3 11 G1 भविष्यति

हते तु वीरे प्लवगाधिपे तदा
प्लवंगमास्तत्र न शर्म लेभिरे ।
वनेचराः सिंहयुते महावने
यथा हि गावो निहते गवां पतौ ॥ २५

ततस्तु तारा व्यसनार्णवप्लुता
मृतस्य भर्तुर्वदनं समीक्ष्य सा ।
जगाम भूमिं परिरभ्य वालिनं
महाद्रुमं छिन्नमिवाश्रिता लता ॥ २६

G 4 21 38
B 4 22 31
L 4 16 124

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे द्वाविंशः सर्गः ॥ २२ ॥

पुण्यौघेणानुबध्यन्ते करिष्यति पदद्य क ।
येन दत्त महद्युद्ध गन्धर्वस्य महामन ।
गोलभस्य महाराष्ट्रौदेश वर्षाणि पञ्च च ।
नैव रात्रौ न दिवस तद्युद्धमुपशाम्यति ।   [10]
ततस्तु षोडशे वर्षे गोलभो विनिपातित ।
त हत्वा दुर्विनीत तु वाली दंष्ट्राकरालवान् ।
सर्वाभयकरोऽस्माकं कथमेष निपातित ।

[(l 1) T3 शोकाद् (for तत्र) D5 6 T2 G1 M1 2 Cg हरि Ck t as above (for हत) —(l 2) D5 8 10 प्लवग सत्तमा ❀ Ck t परिदेवयमाना चिन्तुकुलिस्वर ❀ —(l 3) D6 [अ]पि (for हि) D5 8–10 च T1 2 M3 [अ]थीश (for न) D5 6 8–10 वानरेश्वरे (for °राधिपे) —(l 5) T2 इत्यतस्तु॑ले —D8–10 om l 6–7 —(l 6) M3 शौर्येण and च पर्वत (for वेगेन and वनानि च respy) —(l 7) D5 6 G1 पुण्यौघेन Cr g पुण्यौघेण (as above) —(l 9) T1 गोलभस्य Cr t as above (for °भस्य) —(l 11) D8–10 षोडशमे (for तु षोडशे) D10 गोलभी —(l 12) M3 हत्वा त (by transp) D8 दृष्ट (for दत्त) ❀ Cv दंष्ट्राकरालवान् दंष्ट्रया करालो गुणो दंष्ट्राकराल तद्वान् कराल दंष्ट्र (सु)वान् वा ।, Cr दंष्ट्राकरालवान् भावप्रधानो निर्देश । दंष्ट्राभ्यां करालवान् । दंष्ट्रया करालो गुणो दंष्ट्राकराल । तद्वान् । दंष्ट्राकरान्वा वा । Cm दंष्ट्राकरालवान् कराल दंष्ट्रावानित्यर्थ ।, Cg दंष्ट्राकरालवान् । भयालदंष्ट्रावान् । वर्णनियम ।, Ck दंष्ट्राकरालवान् । स्वार्थे मतुप् । दंष्ट्राकराल इत्यर्थ ।, Ct दंष्ट्राकरालवान् कार्ये । स्वार्थे मतुप् । दंष्ट्राकराल इत्यर्थ ❀ —(l 13) D8–10 G1 [अ]भयकरो T1 2 एवो (for एष)]

25 G(ed) om 25 —a) Ś1 D12 प्रवीरे, Ñ1 श्वीरे, G1 तु वीर (for तु वीरे) —b) Ś1 Ñ V B D1–3 7 11 12 महात्मना तत्र (Ś1 Ñ1 D12 °नस्तत्र (sic)) D8–10 वनचरास्तत्र, D11 महानुभावेन (for प्लवगमास्तत्र) D5 illeg from तत्र up to रे —c) Ñ2 V B D1 7 11 वनौकस (for °नचरा) V1 सिंहयुतौ (corrupt) V2 3 B4 सिंहपुरे —d) Ś1 Ñ1 D1–3 11–12 हु(D2 11 हु)तर्षभा गाव इवाकुला (Ñ1 इवाकुलम) कुला (D11 °च प्रतस्थिरे) Ñ2 V B D7 मृगारिणा गाव इवर्षभे हते D4 हतर्षभा गा इव भ्राकुलाकुला (sic)

26 a) Ś1 reads तु in marg D1 व्यसनार्णवे T1 2 G1 2 M2 3 [आ]प्लुता (for प्लुता) —b) Ñ2 V B D7 निरीक्षमाणा (for मृतस्य भर्तुर्) D1 12 T1 2 M3 व्यसन (for वदन) Ś1 D1 4 11 12 निरीक्ष्य Ś1 D12 °क्ष्य)ती Ñ1 D12 निरीक्ष्य, N3 V D7 प्रियस्य, B प्रियस्य वै (B1 सा) D1 2 निरीक्ष्य तां (D2 सा); D5 6 T2 G1 2 M3 समाश्रिता G2 M1 समीक्ष(G2 °क्ष्य)ती ❀ Ck t समीक्ष्य सेति पाठ ❀ —c) Ś1 पपात भूमौ, Ñ V B D1–3 7 11–13 विवेश भूमौ (for जगाम भूमिं) Ñ1 D1 परिवाय Ñ2 V2 D7 परिगृह्य —d) D1 2 M2 सिहम् (for छिन्नम्) B1 महाद्रुमारिष्यसम् D10 श्रिता (for [आ]श्रिता) D1 महाद्रुमं चैत्यमिवाश्रिता श्रिया (sic)

Colophon —*Sarga name* Ś1 D12 वालिसंहारम, Ñ1 अंगदपरिदेवन, N2 D7 वालिप्राणत्याग V B1–3 D1 वालिप्राणोत्क्रम (D1 °त्क्राति) B4 D8 10 वालिवध, D2 अंगदानुशासन, D6 वालिसंप्रामसमरण D11 अंगदप्रापन —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 N1 V1 B1–3 D4 8 12 om Ñ2 V2 G2 G(ed) 21 V3 24 B4 D4–11 T G1 2 M 22 (as in text) D1 14 D2 23 D11 19 D13 20 L(ed) 16 —After colophon G concludes with श्रीरामाय नम

G 4 21 32
B 4 22 19
L 4 16 117

तां मालां काञ्चनीं दत्त्वा वाली दृष्ट्वात्मजं स्थितम् ।
संसिद्धः प्रेत्यभावाय स्नेहादङ्गदमब्रवीत् ॥ १९
देशकालौ भजस्वाद्य क्षममाणः प्रियाप्रिये ।
सुखदुःखसहः काले सुग्रीववशगो भव ॥ २०
यथा हि त्वं महाबाहो लालितः सततं मया ।
न तथा वर्तमानं त्वां सुग्रीवो बहु मंस्यते ॥ २१
मास्यामित्रैर्गतं गच्छेर्मा शत्रुभिररिंदम ।
भर्तुरर्थपरो दान्तः सुग्रीववशगो भव ॥ २२
न चातिप्रणयः कार्यः कर्तव्योऽप्रणयश्च ते ।
उभयं हि महादोषं तस्मादन्तरदृग्भव ॥ २३
इत्युक्त्वाथ विवृत्ताक्षः शरसंपीडितो भृशम् ।
विवृतैर्दशनैर्भीमैर्बभूवोत्क्रान्तजीवितः ॥ २४

[(l 1) V3 उक्त्वे (for उक्त्वा) V2 सुग्रीवमिन्म् (for तत सुग्रीवम्) —For l 2-3 cf st 16 —(l 2) V1 आग्तस्य (for वाम°) —(l 3) V2 यदि (for स हि) V2 सुक*** V3 B1 3 4 D7 समुपेष्यति (for °पैष्यति) V1 B3 महती लाभु पश्यति (for the post half) —(l 4) V1 स तु (for इति) —(l 5) N2 V3 D1 हर्षं च (for प्रहर्षं) B3 मनसा (for मालास्था) D7 वालिनासने —(l 6) B4 समभिज्ञानो (for स्वभ्यनु°) B1 रामता (for धीमता) —(l 7) V3 om च (subm) B1 सधीशे B2 सुग्रीवो (for सुग्रीवो) —(l 8) Ñ2 V2 3 B4 D7 बहुमानेन (for बहु मेने च) Ñ2 B1 3 D1 वाक्य V1 ज्ञाना (sic) (for मालां) D1 वानरम् (for वालिनम्)]

19 a) D2 11 वाली प्रेक्ष्य, D5 6–10 दृष्ट्वा चैव (for वाली दृष्ट्वा) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 वाली प्रेक्ष्यागद सु(Ñ1 D[illegible] स्थि)त Ñ2 V B D7 मूर्च्छया(V1 3 °र्च्छि वा)प्राप वाग्मद —c) Ñ1 D1 2 4 12 13 ससाध्य, V3 D3 स सिद्धः G2 ससिद्धि Ñ2 V2 B D[illegible] 4 7 12 13 प्रव (for प्रेत्य) Ś1 ससाध्य प्रेक्षमाणमाने

20 a) B3 देशकाल B4 देशे काले (for °कालौ) Ś1 Ñ1 D1–4 11 13 भजस्व च ॐ Cg कथं मत्प्रयाणानन्तरम् । देशकालौ भजस्व । यथार्थं जानीथा । देशकालौ जानीहि । अस्मिन्देशे अस्मिन्काले च एव वर्तितव्यमेवं न वर्तितव्यमिति विवेचयेत्यर्थ ॐ —c) G1 सम (for सह) Ñ2 V B D7 पुत्र (for काले) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 समदुःखसुख काले (Ś1 D12 °त्रश्चैव) —d) D13 दारुणो (for वशगो) D10 भवेत्

21 a) Ck cites यथायमित्यादि Ñ2 V B D7 पुत्र(V1 त्वं हि)चैव मया (B2 3 °त्र) बाल्ये (Ñ2 V2 B1 D7 °ल्यो) —b) N2 D5 (after corr sup lin लालित) 7 पालित (for लालित) Ñ2 V B D7 यथा (for मया) —D1 om 21c–22 —c) B1 3 G(ed) स, G3 ते (for न) Ñ2 V B D7 सम्यगागम् (for वर्तमान) D13 त्वा D3 सततं वर्तमानं त्वां D6 स तथा यथमानत्वात् —d) Ś1 Ñ V B D5 6 7 11–13 साधु (for बहु) Ś1 D3 12 मानतः Ñ1 D2 3 D4 6 11 T M1 3 G1 2 मन्यत

22 D1 om 22 (cf v l 21) —a) D6–10 T1 न (for मा) G1 [अ]मित्रवत (for °त्रैगत) —c) D4 6 8–11 भर्तुरर्थपरो दीन (D12 दीन) —d) D3 भवान् (for भव) —For 22, Ś1 Ñ2 V B D2 4 7 12 13 subst whereas Ñ1 D3 11 subst l 1 only for 22ab

464* मास्य द्विषद्भिरेवो भूयिष्ठानन्यांश्च सश्रये ।
भर्तुरर्थकरश्चैव विनशो भव पुत्रक ।

[(l 1) V3 मात्र, D3 मा* Ñ2 V B D7 11 शत्रुभि (for द्विषद्भि) Ñ1 नाशयामि (for अन्यांश्च) Ñ2 V B D7 तदीयो वासि (B4 भीति) सश्रित (V1 °क्ष्य) D[illegible] 4 13 स्यान्न्यायमप्य D3 12 नारंभासौभि क्षणां हृद G(ed) तदीयाश्रितान्माश्रय (for the post half) —(l 2) Ñ2 V B D7 सुग्रीवस्य महाबाहो (Ñ2 V B1 D7 °हो) (for the prior half) Ñ1 V2 3 B D7 कृतज्ञो, D13 विधिज्ञो (for विनशो)]

23 a) B4 नैवासि, D13 न वाति (for न चाति) B3 प्रश्रय (for प्रणय) —b) Ś1 Ñ V2 B D3 4 7 11 12 प्रणयश्च V2 प्रणतश्च (for ऽप्रणयश्च) B1 3 गो (for ते) V1 कर्तव्यो न प्रणश्यते (sic) D3 कर्तव्य***** (illeg) ॐ Cvr कर्तव्योऽप्रणय इति सम्यक् ॐ —c) D3 11 G1 M2 महान्दोषम्, D3 4 T G1 M1 3 महादोषम् (for महादोष) Ś1 Ñ2 V2 B1 3 D13 एकांत हि महा(Ś1 D11 समो)दोषम्, V1 3 B2 4 D7 13 एकांत हि (D13 °ति) महान्दोषम्, D5 एत वै ते हि महान्दोषम् (sic) —d) Ś1 Ñ1 V2 D3 4 11 उभयवान्, V1 V1 3 B D1 4 7 उभयभाग् D3 अंतर्मुखो D11 अंतरभाग् (for अन्तरदृग्) D13 14 11 भवेत्

24 a) Ñ2 V1 3 B1–4 D7 उक्त्वा, D5 [इ]त्युक्त्वा स (for [इ]त्युक्त्वाथ) Ś1 N1 D3 4 11 13 परिवृत्ताक्ष (D3 °वृत्ताक्ष) (for [अ]थ विवृत्ताक्ष) V2 इति यथाम्नि वृत्ताक्ष, B3 इति जयाप्रिवृत्ताक्ष —c) Ñ2 V1 D7 विनिर्वृतै B1–3 विवर्तितै B4 °वृतैः (for विवृतै) Ś1 Ñ1 D1 4 11 सीदतै (for भीमै) V1 3 विशी(V3 °वी)र्णदशनोऽभितै D3 13 विवृत दन्तै भीतैः —d) V2 बभूवोत्क्रान्तजीवित (corrupt) —After 24 D5 6–10 S ins. D1 ins. only l 8–13 after 4 23 4

465* ततो विपुलपुष्पस्य मालया देवपूजया ।
परित्यक्तमानस्य सर्वे दशरथुपया ।
किष्किन्धा इव पूर्या न स्वर्गेण वासवालये ।
उद्यानानि च शुभ्राणि पर्वता काननानि च ।
हत प्रजागजानुमि नियमा वानरा [illegible] । (5)
सम्य यशेन यहत कामानि वनानि च ।

हते तु वीरे प्लवगाधिपे तदा
प्लवंगमास्तत्र न शर्म लेभिरे ।
वनेचराः सिंहयुते महावने
यथा हि गावो निहते गवां पतौ ॥ २५

ततस्तु तारा व्यसनार्णवप्लुता
मृतस्य भर्तुर्वदनं समीक्ष्य सा ।
जगाम भूमिं परिरभ्य वालिनं
महाद्रुमं छिन्नमिवाश्रिता लता ॥ २६

G 4 21 38
B 4 27 31
L 4 26 124

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे द्वाविंशः सर्गः ॥ २२ ॥

पुर्वापिणानुबध्यन्त करिष्यति वदथ क ।
भन दृष्टं महृत्वं मरवबस्य महात्मन ।
मोऽभस्य महाबाहोर्देग बपाणि पञ्च च ।
मैव रात्री न दिवस तद्दुःखपनाम्यति । (10)
ततस्तु योऽहतं च मोऽभो विनिशालि ।
स हत्वा दुर्निवीत तु वाली देशात्कलहवान् ।
सवासपकराऽस्मात् कपमेव निपातित ।

[(l 2) T1 नोवाए (for तत्र) D4-6 T1 G2 M1 2 Cg वृ‍ति Ck t as above (for हन) —(l 2) D4-6 10 मुक्ता सहता ⊕ Ck t परिवेदमाना त्रिकुदुर्लभ P —(l 3) D5 [अ]पि (for दि) D5 8-10 च T1 2 M2 [अ] द्वीह (for न) D4 6 8-10 बातोमो (for °दपि) —(l 5) T1 पुत्रेण्गद्धे —D5 10 om l 6-7 —(l 6) M1 वीर्येन and च पर्वत (for वैरेन and वनानि च resp) —(l 7) D4-6 G1 पुर्णवेन Crg पुर्णवेन (as above) —(l 9) T2 गोलभ्यत Cr t as above (for °भ्रव) —(l 11) D5 10 चेद्वडते (for तु चेदते) D11 लम्भी —(l 12) M2 तत्र च (by transp) D5 एत (for दत्त) ⊕ Cv महापराध्याश् मदतां बगाने पुत्र मध्यस्थ तद्र् काद भृ (मा)तृत्। Cr अथ व्यक्त व् भवताम निगुः। दद्भवेर् भवान्त्नु।दया करा।पुत्र्गप्रमाण।तत्तुङ्गमदराम्या। Cm देवदासवन् कार्यनु पाठिर्दि। Cg बलकगान्नु। सत्यवेताना। वर्णित। Ch दद सम्पवान्। राश्ये मधुर। देवसत्व तस्ये। Ct देहात्कामान्यत्र। राश्ये महुः। महत्वाय सर्वे ⊛ —(l 13) D4-6 10 G1 [अ]भवेत T1 2 यदो (for यत्र)]

25 G(ed) om 25 —a) Ś1 D12 प्रवीर Ñ1 वीरेः G1 तु वीर (for तु वीरे) —b) Ś1 Ñ V B D1-3 7 8 11 13 महाप्मना तत्र (Ś1 V2 D12 °तदत्र [sic]) D8-10 वनचराम्नत्र, D11 महानुभावन (for प्लवगाधिपे) D6 illeg from तत्र up to र —c) Ñ2 V B D1 3 7 11 वनौकस (for °नचरा) V1 सिंहपुत्री (corrupt) V2 3 B1 सिंहपुत्र —d) Ś1 Ñ1 D1-3 11-13 हृ(D3 11 हृ)तर्षभा गाव इवाकुला (Ñ2 इवाकला) कुला (D3 11 °व प्रतस्थिरे) Ñ2 V B D7 मृताधिपा गाव इवाहता D6 हतर्षभा गा इव आकुलाकुला (sic)

26 a) Ś1 reads तु in marg D1 व्यसनार्णव T2 3 G2 3 M2 3 [आ]कुला (for प्लुता) —b) Ñ2 V B D7 निरीक्षमाणा (for मृतस्य भर्तुर्) D6 10 T1 2 M3 व्यसनं (for वदनं) Ś1 D2 8 12 13 निरीक्ष्य (Ś1 D13 °क्ष्य)ती Ñ1 D11 निरीक्ष्य: V2 V3 D7 निपत्य: B निपत्य वै (B2 सा) D1 निरीक्ष्य तं (D3 सा) D4 6 T3 G1 3 M3 समाश्रिता, G2 M1 समीक्ष्य (G2 °क्ष्य)ती ⊕ Ck t समीक्ष्य सेति पाठ ⊛ —c) Ś1 पपात भूमौ Ñ V B D1-3 7 11 12 निपत्य भूमौ (for जगाम भूमिं) Ñ1 D2 परिवार्य, Ñ2 V2 D7 परिगृह्य —d) B1 3 M2 छिन्नम् (for छिन्नम्) B2 महाद्रुमाश्लिष्टम् D11 श्रिता (for [आ]श्रिता) D1 महाद्रुमे वैश्यमिवाश्रिता श्रिया (sic)

Colophon —*Sarga nam* Ś1 D12 वालिसंग्रामम्, Ś1 अंगदपरिदेवनं, Ñ2 D7 वालिप्राणत्याग, V B1-3 D1 वालिप्राणोत्सर्ग (D1 °ख्याति) B4 D4-8 वालिवध, D6 अंगदानुशासन, D8 वालिसंग्राममरणं D11 अंगदशासन —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V1 B1-3 D4-6 11 om Ñ2 V2 G1 G(ed) 21 V3 24 B4 D8-10 T G1 2 M 22 (as in text) D1 14 D2 23 D11 19 D12 20 L(ed) 16 —After colophon G concludes with श्रीरामाय नम

२३

G, 4. 22. 1
B, 4. 23. 1
L, 4. 17. 1

ततः समुपजिघ्रन्ती कपिराजस्य तन्मुखम् ।
पतिं लोकाच्च्युतं तारा मृतं वचनमब्रवीत् ॥ १
शेषे त्वं विषमे दुःखमकृत्वा वचनं मम ।
उपलोपचिते वीर सुदुःखे वसुधातले ॥ २
मत्तः प्रियतरा नूनं वानरेन्द्र मही तव ।
शेषे हि तां परिष्वज्य मां च न प्रतिभाषसे ॥ ३
सुग्रीव एव विक्रान्तो वीर साहसिक प्रिय ।
ऋक्षवानरमुख्यास्त्वां बलिनं पर्युपासते ॥ ४

23

M1 begins with श्रीरामाय नमः.

1 ^{b}) Ñ2 V B D7 कपिराजप्रभो(B3 °ज**)मुखी. —^{c}) Ñ2 V1.2 B1–3 D2.3 Ck.t लोकच्यु(D2.3 Ck.t °श्च्यु)ता: D5–7 G3 M1.2 लोकच्युतं; Cr.m.g as in text (for लोकाच्च्युतं). Ś1 Ñ1 V3 B4 D2.4.10–13 पतिलोक(Ś1 Ñ1 D2.11–13 °काच्)च्यु(D10 °श्च्यु)ता तारा; D3 सा यथा पतिता तारा. —^{d}) Ś1 Ñ1 D4.12 पतितं पतिम्; Ñ2 V B D1–8.11.12.13 पतिं वचन(D1.2.13 पतित)म् (for मृतं वचनम्).

2 D3 reads 2–3^{b} twice. —^{a}) Ñ1 V1 B2 व्यसने (B2 °ने), B1.3 °मं, D2 °मः (for विषमे). D12 त्वद्विषमे Ś1 Ñ1 D1.3.4.13 कृच्छ्रे; D2.13 शेषु (with hiatus) (for दुःखम्). ॥ Cr.g. दुःखमित्येतत्क्रियाविशेषणम्. ॥ V2 प्रासवत्व व्यसने दु स्वम्. —^{b}) Ś1 Ñ1 D12 सुकृत्वा (for अ°). Ś1 D12 विषमं (for वचनं). —^{d}) G3 सुदुःख- (for °खे). ॥ Cv: सुदुःखे वसुधातल इति सम्यक् ; Cr.m.g: सुदुःखे सुतरां दुःखकरे. ॥ —For 2^{cd}, Ś1 Ñ V B D2.3.4.7 (marg.) 12.13 subst.:

466* आप्नोषि मम प्राणानद्वितीयो रणे हतः ।

[Ś1 D12 आप्नोति. Ś1 Ñ1 D12 सम (for मम). Ñ2 V B D7 प्रियान्(V1.2 °य) हित्वा तथा(V3 यथा, B3 तत°) प्राणान् (for the prior half). Ś1 अद्वितीये (for °यो). D4 हरे (for रणे). Ñ2 V2 B D7 त्रिभिर्हतः, V1 मे दिव गतः (hypm.), V3 दिव गतः (for रणे हतः).]

3 D7 reads 3^{cd} in marg. —^{b}) D2.3 -तले (for तव). —^{c}) D2.13 सेवसे(D13 °ते), D3 शेते हि (for शेषे हि). Ś1 Ñ V B D1.3.4.7.11.12 [ए]नां (for तां). —^{d}) D4 तु (for च). G(ed) transp. च and न. D4 (marg.) -मन्यसे; D12 °ते (for -भाषसे). Ñ2 V2.3 B1.3.4 D7 मा च किं न प्रभाषसे. —After 3, D3 ins.:

467* सुग्रीवभयविक्रान्ता वीर साहसमाश्रिताः ।

whereas D6–10 S ins.:

468* सुग्रीवस्य वशं प्राप्तो विधिरेष भवत्यहो ।

4 D7 transp. ^{ab} and ^{cd}. —^{a}) Ñ1 illeg.; D6 एष (for एव). Ś1 Ñ V B D2.7.12 श्रीमत्सद्राय(Ś1 Ñ1 D2.12 °मते नाथ; B3 °माय सु) विक्रान्त(Ñ2 °ते); D1 °पवशमाक्रांतं, D3.4.13 श्रीमंतं नाथ विश्रांत, D11 °पभयविक्रांता. —^{b}) Ñ2 V B D7 सर्वः; G3 वीरः (for वीर). D6 प्रिय- (for प्रिय). Ñ1 D2.12 साहसमास्थित.(Ñ1 °त); D2.4.13 °के प्रियं. D3 यानर्य ** प्रिय (for साहसिक प्रिय). —^{c}) D1–3.12.13 ऋद्धय- (for ऋक्ष-). T1.2 त (for त्वां). —^{d}) Ś1 Ñ V B D1.3.4.7.12.13 बहवः; D3.11 बलिनः, M3 राजानं (for बलिनं). Ñ2 D7 समुपासते. V2 पर्युद्गमते. ॥ Ck: पर्युपासत इति । उपालिप्यत इति यावत् ; Ct. पर्युपासते पर्युपासन्त. ॥ —After 4, D7 ins. l. 8–13 of 465* and then cont., while Ś1 Ñ2 V B D2.4.11–13 ins. after 4; whereas Ñ1 D1.3 ins. after 5^{ab}:

469* रणमर्षण विक्रान्त प्रदीप्त कृपतां वर ।
(4.20.4) किमेतदद्य त्वं वीर पुरोगानाभिनन्दसि ।
नन्दयन्सुहृदः सर्वान्सामदानपरिग्रहैः ।
यः पुरा बुध्यसे राजन्सोऽद्य नैव विबुध्यसे ।
पुत्रोऽयमङ्गदो बालो भृत्यामात्याश्रयैव च ।　[5]

[Ñ1 illeg. from l. 1 up to the prior half of l. 5. D1 om. l. 1–4. —(l. 1) Ś1 D12 रणमर्षण, D2.13 °मर्षित (for रणामर्षण). B4 रणामर्षपरिक्रान्तः (for the prior half). V1 प्रदीप (for °प्त). V1 B1.2 तपतां वर, V2.3 कनकावर; B3 पततां वर, B4 कामक्रोधर (for कृपतां वर). Ś1 D4.12 शूर मानवां वर; D2.13 प्रतीतमतिरातत, D3.11 प्रतीतः पतितो वर (for the post. half). —(l. 2) V1 B2.4 ते (for त्व). Ś1 D3.4.11.12 किमागत्पुरोगां मां(D3.11 °यातां), V3 किमेतत्पुरोगानिवीर, D2.13 किमगाद पुरो भान (for the prior half). V2.3 D2.4 -भाषसे (for -नन्दसि). Ś1 D3–4.11–13 नाथ वीराभिनंदसि(D2 °से, D11 °मन्यसे) (for the post. half). —(l. 3) D4 सामुदाद (for सामदान). —(l. 4) D11 त्व (for य). Ñ2 V B1.2.4 D2 काले, B3 कांत (for राजन्). Ñ2 V B1.2.4 D7 हि त्व (V1.2 B1.3 तु, B4 तु), D12 चैव (for नैव). Ñ2 V B1.2.4 D7 न (for वि-). Ś1 D12 विबोधसे, D2–4.11.13 [अ]व (D2 [अ]प)बुध्यसे (for विबुध्य°). —After l. 4, V3 ins. 470*. —Ñ2 V1.2 D2 om. l. 5. —(l. 5) D12 -भृत्याद (for -[भ]त्यात्य). Ñ1 बालो भृत्यास (for भृत्यामात्याश्र). D2 [ऽ]मात्या भृत्याश्रयैव च (for the post. half).]

एवं विलपितं कृच्छ्रमङ्गदस्य च शोचतः ।
मम चेमां गिरं श्रुत्वा किं त्वं न प्रतिबुध्यसे ॥ ५
इदं तच्छूरशयनं यत्र शेषे हतो युधि ।
शायिता निहता यत्र त्वयैव रिपवः पुरा ॥ ६
विशुद्धसत्त्वाभिजन प्रिययुद्ध मम प्रिय ।
मामनाथां विहायैकां गतस्त्वमसि मानद ॥ ७
शूराय न प्रदातव्या कन्या खलु विपश्चिता ।
शूरभार्यां हतां पश्य सद्यो मां विधवां कृताम् ॥ ८
अवभग्नश्च मे मानो भग्ना मे शाश्वती गतिः ।
अगाधे च निमग्नास्मि विपुले शोकसागरे ॥ ९
अश्मसारमयं नूनमिदं मे हृदयं दृढम् ।
भर्तारं निहतं दृष्ट्वा यन्नाद्य शतधा गतम् ॥ १०
सुहृच्चैव हि भर्ता च प्रकृत्या च मम प्रियः ।
आहवे च पराक्रान्तः शूरः पञ्चत्वमागतः ॥ ११

G 4. 21. 16
B 4. 23. 12
L 4. 17. 16

5 ᵃ) Ś1 Ñ1 V3 D1.3.6.8-10.12.13 T1 सेपा Ś2 Ñ2 V1.2 B D1-4.7.11-13 विलपता Ñ3 प्रलपता (for विल°) B1.3 कृ॰ग्रम् (for कृच्छ्रम्) —ᵇ) G2 [अ]मि, M2 [अ]पि (for च) Ś1 D2.3.4.12.13 वधुना सुहृदामपि, Ñ1 ..... जतामपि (illeg) Ñ2 V B D7 शोकार्त्तस्याङ्गदस्य च D3 अंगदस्य सुतो वली —After 5ᵃᵇ, Ñ1 D1.3 ins 469* V3 om 5ᶜᵈ —ᶜ) D8-10 [इ]मां गिरं (for [इ]मां गिरं) Ś1 Ñ V B D1-4.7.11-13 ममार्थं (Ś1 Ñ1 D12 °र्थ, B4 °र्थं, D3 °र्थ) विलपन्त्याश्च —ᵈ) G3 च (for त्वं) Ś1 Ñ V1.2 B D1-4.7.11-13 शयान किं न (V3 तु) (for किं त्वं न प्रति) V3 ** सं M1 भाषसे (for बुध्यसे) —After 5 Ś1 Ñ2 V1.2 B D1-4.7.11.13 ins while V3 ins after l 4 of 469*

470* पश्येममङ्गदं वीर दीनशोकसमन्वितम् ।
कृताञ्जलिमुपासीनं किमेनं नाभिभाषसे ।

[(l 1) V1 D5 [प]श्य (for [इ]मम्) Ś1 D2.4.12.13 शोकोपहत् (for दीनशोकस°) —Ś1 D1-4.13.14 om l 2 —(l 2) V3 [म]नि (for [अ]भि)]

6 ᵃ) V2.3 तु (for तत्) Ś1 Ñ1 D12 शर, V2.3 D8-10 G1 M1 Cr m g 1 वीर, Ch as in text (for शूर) —ᵇ) Ś1 Ñ1 D1.3.12.13 शेषे यत्र (by transp) B1.3 यत्र शेषे, D3 शेषे तत्र G2 Ct तत्र शेषे, M3 °ह, Cr g as in text (for यत्र शेषे) —ᵈ) G1 रिहत (sic) (for रिपव) —For 6ᶜᵈ Ś1 Ñ V B D1.4.7.11.13 subst

471* समीपे मन्दभाग्याया कथितं यत्वया मम ।

[(l 1) Ś1 Ñ1 D1.3.12 स्वल्पभाग्यया D2.11 मूल्ये येषे (for मन्दभाग्याया) Ñ2 V2.3 B1.3.4 D7 हि D1 तद् (for यत्) D2.3.11.13 transp कथित and यत्वया D3 इह (for मम)]

—Thereafter Ś1 Ñ2 V B D2.4.7.11-13 read 4 20 5-6

7 ᵃ) Ñ1 V B2.4 D7 सत्त्वाभिजात D2.11 सत्त्वोऽभिजन (for -सत्त्वाभिजन) B1.4 विशुद्ध (B3 °स्वच्छ) सत्त्वाभिजात —ᵇ) Ś1 Ñ V3 B D1-4.7.11-13 -कारी (Ñ1 D2.11 °रो), V1.2 -कारिन् (for युद्ध) V3 मम (sic) (for मम) D12 प्रिय (for °य) D6 corrupt (for मम प्रिय) —After 7ᵃᵇ, D3 (marg sec m sic) ins.

472* धर्मेणेति राघवेण मन्मथेनेव विनाहिता ।
किंकरेण कृतं युद्धं पश्य त्वं हतं शिरम् ।

—ᶜ) B1.3 [प]रो, D1 दते (for [ए]का) —ᵈ) Ñ1 V B D2.4.11 खलु (for त्वम्) Ś1 Ñ1 D1.3.4.12.13 कथ गतासि (D13 °ति)

8 ᵃ) Ñ2 V B D7 transp शूराय and न —ᵇ) D10 lacuna for क या Ś1 Ñ1 D3.4.12.13 वि° (for खलु) —ᶜ) Ś1 Ñ2 V B D2.4.7.11.13 हि मा (for हतां) —ᵈ) D1 यथाहं (for सद्यो मां) D1 विधवां (for °वां) Ś1 Ñ1 V B D2.4.7.12.13 सद्यो वैधव्यमागता

9 ᵃ) Ñ2 V2.3 B1.3.4 D7 भार्ये D3 D2.11 भग्न, D1 भवि, D2 भय (for अव) —ᵇ) Ñ1 V B D7 गतिर्भग्ना च शाश्वती ※ Cr m गम्यत इति गतिरिति व्युत्पत्त्या (Cr गतिशब्देनात्र) प्राप्यभूतप्रियपुरुषोऽभिमत। Cg गति परिपुष्टे स्थैर्ये । यद्वा गम्यत इति गति सुप्रसिद्धम्य I, Ch t शाश्वती स्थिरा गति सुख्यासि ※ —ᶜ) G1 तु (for च) Ñ1 V B D1 आकराल, G(ed) आकाशाले (for अगाधे च) D1 वि (for नि) —Ñ1 wrongly repeats ᵈ —ᵈ) Ñ2 V B D7 विपुद्ध (for विपुले) —After 9 D3 reads 4 20 5

10 ᵃ) Ñ1 वज्रमसारमयं B1.3 °मिव (sic) (for अश्मसारमय) Ś1 D1.2.4.12.13 मन्ये (with hiatus) (for नूनम्) —ᵇ) D2.11 G1 ममेद (for इद मे) B2 मयं (for हृदय) V1.2 हृदय सुदृढं मम —ᶜ) B1 हि हत, D4 निहित (for निहत) —ᵈ) D2.3.11 M1 कृत (for गतम्) Ś1 Ñ2 D1.2.4.12.13 शतधा यन्न दीर्यते

11 ᵃ) Ś1 (sup lin) Ñ V B D1.4.7-10.12 G1 च, Cr as in text (for हि) D6 T1 G2 हि (for च) D2.12 स सुहृच्चैव भर्ता च ※ Ct सुहृच्चैव हीत्यादि । पूर्वोक्तहृदयदार्ढ्यस्य समर्थनमेतत् ※ —ᵇ) Ś1 Ñ1 D12 सुहृद्प्रिय, Ñ2 च मया प्रिय, D1.4.11 सुहृद (D4 °ह)प्रिय, D7 T1 M1 मम च प्रिय (by transp) (for च मम प्रिय) —ᶜ) B1.2 अद्भुते च, D8-10 प्रहारे च, T1 °षेषु G(ed) °च रि (for आहवे च) Ñ2 V B D7.11 परिक्षो (V3 °क्षां B2.4 °क्षा)न्त (for पराक्रान्त) —ᵈ) B2 D12 शूर D1 पति (for शूर) Ś1 D12 शूरस्य पञ्चत्वमागत ※ Ch t पराक्रान्त परेणाक्रान्तोऽभिभूत पञ्चत्वमागत । एतद् (Ch तं) दृष्ट्वापि यद्धृदय (Ck हृदयं) न विदीर्णं तद् दृढमिति पूर्वेणान्वय ※

C 4 22 17
B 4 23 12
L 4 27 17

पतिहीना तु या नारी कामं भवतु पुत्रिणी ।
धनधान्यैः सुपूर्णापि विधवेत्युच्यते बुधैः ॥ १२
स्वगात्रप्रभवे वीर शेषे रुधिरमण्डले ।
कृमिरागपरिस्तोमे त्वमेवं शयने यथा ॥ १३
रेणुशोणितसंवीतं गात्रं तव समन्ततः ।
परिरब्धुं न शक्नोमि भुजाभ्यां प्लवगर्षभ ॥ १४
कृतकृत्योऽद्य सुग्रीवो वैरेऽस्मिन्नतिदारुणे ।
यस्य रामविमुक्तेन हृतमेकेषुणा भयम् ॥ १५
शरेण हृदि लग्नेन गात्रसंस्पर्शने तव ।
वार्यामि त्वां निरीक्षन्ती त्वयि पञ्चत्वमागते ॥ १६
उद्बबर्ह शरं नीलस्तस्य गात्रगतं तदा ।
गिरिगह्वरसंलीनं दीप्तमाशीविषं यथा ॥ १७

---

12 a) Ñ2 V2 B1–3 D1 7 11 हि, V1 B1 D6 च (for तु) —b) Ñ2 V B D1 7 भवति (for °तु) —c) D6 प पूर्णापि, G1 सुसपूर्णा (for सुपूर्णापि) Ś1 Ñ V B D1–3 7 11–13 धनधान्यौघपूर्णा(Ñ2 V B D7 °युक्ता)पि, D6 8–10 धनधान्यसमृद्धापि —d) Ś1 D5 6 10 12 वीरै, D3 11 T1 3 M3 जनै (for बुधै)

13 a) D4 स्वगात्रैर्भूभवे (for स्वगात्रप्र°) Ñ1 स्वते, D1 [ऽ]रण्ये (for वीर) —b) Ś1 Ñ V B D1–4 7 11–13 G3 रुधिरकर्दमे —D4 om 13c–14b —c) Ś1 D5 12 कृतराग, Ñ2 D5 7 10 M1 क्रिमि°, V1 °रोम, D1 क्षमिराम (sic) D14 लाक्षा° (for कृमिराग) D8 11 परिक्षिते (for °स्तोमे) —d) Ś1 D3 12 यथा हि, Ñ1 D8–10 स्वर्वीये, Ñ2 V B D7 यथैव, D1 2 6 12 G1 M1 2 °व्य D6 स्वयश, D11 यथा त्वं, G3 3 त्व पुरा M3 °माप्त (for त्वमेव) V1 शयनं (for °ने) Ś1 D8 12 13 तथा, Ñ2 V1 3 B D5 7 11 G2(before corr) पुरा (for यथा) Cv कृमिरागपरिस्तोमे कृमिरागो लाक्षारचित परिस्तोम कुथ सलाक्षिक परिस्तोमो यस्मिन् शयने तत्र। कृमिराग यदन्यत्वार्परं लाक्षिक प्रियदर्शनमित्युपलभ्यते।। Cr कृमिरागो लाक्षारञ्जित परिस्तोम कुथो यस्मिंस्तत्। कृमिराग यदन्यत्वार्पं लाक्षिके प्रिय दर्शनमित्युपलभ्यते। यद्वा इन्द्रगोपप्रमे राग इव रागो यस्य स। कृमिराग। परिस्तोमो यस्मिन्।। Cm कृमिरागो लाक्षा रञ्जित परिस्तोम कुथो यस्मिंस्तथा। "कृमिरागं यदन्यत्वार्पं लाक्षिकं प्रियदर्शनम्" इत्युपलभ्यते। यद्वा कृमे इन्द्रगोपस्य राग इव रागो यस्य स कृमिराग, परिस्तोमो यस्मिन् शयने तत्तथा।। Cg k कृमेरिन्द्रगोपस्य राग इव रागो यस्य स तथा। कृमिराग, परिस्तोम कुथ आस्तरण यस्मिन् तत्तथा।। Ct कृमेरिन्द्रगोपादे राग इव रागो यस्य तादृश परिस्तोम आस्तरणं यस्मिन्। कृमिरागो लाक्षाराग 'कृमिरागं यदन्यत्वार्पं लाक्षिकं प्रियदर्शनमित्युपलभ्यते' इत्यमरशेषात् इति दिव्यन्ये इति —After 13 Ś1 Ñ1 D3 8 (owing to om after 13ab) 11 12 read 16ab —After 13 D1 11 ins

473* वारपुत्रेण बाणेन सुपर्णानिलवेगिना ।

—Then D1 11 read 16ab.

14 D13 om 14 Ś1 Ñ1 D3 8 11 12 om 14ab (for D1 cf v l 13) —ab) Ś1 V B D7 महावीर्यशरं यत्र रामसायकपीडितं —c) Ś1 Ñ1 D1 12 13 परिष्वङ्गु V1 °बद्धुं B1 3 °रिब्धुं D6 °लब्धुं (for °रब्धुं) —d) Ñ1 V B D7 बाहुभ्यां (for भुजाभ्यां) Ś1 Ñ V B D4 7 10 11 ते (Ś1 D8 11 त्वां, Ñ1 om D1 तु, D13 तं) हरि(V2 3 कपी)श्वर (for प्लवगर्षभ) D6 त्वां भुजाभ्यां हरीश्वर

15 a) Ś1 Ñ V B D1–4 7 10 11 -कार्या (for -कृत्यो) B [ऽ]य (for ऽद्य) —b) Ś1 Ñ1 D3 12 प्रतिभाति मे (D3 ते) Ñ2 V3 B D4 7 11 प्रतिभाति(B1 D4 7 11 °यांति) ते, V2 त्रिभिरद्भुते, D1 सति दा° (for ऽस्मिन्नतिदारुणे) V1 शरो नोद्ध्रियते कथ (sic) D13 वीरि(D12 वने)स्मिन्विनिपातिते —After 15ab, Ñ2 V B1 3 D7 ins.

474* युष्माभि कपिराजस्य प्राणा यत्सायकेर्हृता ।

[V1 2 3 च (for वः)]

—Ñ2 V B D7 om 15c–16 —c) D4 12 यस्य D6 यस्य (for यस्य) Ś1 नियुक्तेन, G2 विमु° (for विमु°) —d) D1 4 9 12 हृतम् D3 कृतम् (for हृतम्) D6 यस्य D6 स्वयं (for भयम्) —After 15 Ś1 D1–4 11–13 ins

475* एवं तु विलपन्त्या वै तारायाश्च समीपत ।

[D12 च (for तु) D1 13 विलपन्ती and तारा वाति (for °पन्त्या and ताराया resp)]

16 Ñ2 V B D7 om 16 (cf v l 15) Ś1 Ñ1 D3 12 13 read 16ab after 13 D1 11 read 16ab after 473* D4 reads 16ab after 13cd —ab) Ś1 Ñ1 D3 4 8 12 13 [ऽ]पि (for हृदि) Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 13 जीवितान्त(D1 तत्र जीवित)हारिणा (for d) D3 12 नशोऽपि विलोक्य गात्रे मे प्रतिबाध्यते —Ś1 Ñ1 D1 4 11–13 om 16cd —c) G3 M3 वारिता त्वां (G3 °मिह) Cr m g k t as in text (for वार्यामि त्वां) Cr m g वार्यामि वारितापर्यर्थ (Cm °र्थम्) ।। Ck वार्यामि निवार्यं इति यावत्।। Ct वार्यामि निवारिता भवामीत्यन्वय इति

17 a) Ñ1 D6 G1(also ms for sec m) M1 उज्जहार V B D1 उद्धार G2 3 M1 उद्बबार(M3 °बर्ह) (for उद्बबर्ह) Cg k t उद्बबर्ह उद्धृतवान्।। Ck उद्बबर्ह उत्पाटने। उद्धृतवानित्यर्थः Ś1 Ñ V B D1–4 11–13 शरो (for शरं) Ñ1 तदा (for नीलस्) —b) D6 तथा (for तदा) Ś1 Ñ V B D1–4 11–13 शरं तस्य च देहात्(Ñ1 तस्य) Ś1 Ñ1 D1–3 11–13 मर्मणि) —cd) Ś1 Ñ1 D1 4 11 13 प्रमत्तं गिरिदुर्गस्थ D1 13 महागिरिनितम्बस्थ (for c) D3 4 6

तस्य निष्कृष्यमाणस्य बाणस्य च बभौ द्युतिः ।
अस्तमस्तकसंरुद्धो रश्मिर्दिनकरादिव ॥ १८
पेतुः क्षतजधारास्तु व्रणेभ्यस्तस्य सर्वशः ।
ताम्रगैरिकसंपृक्ता धारा इव धराधरात् ॥ १९
अवकीर्णं विमार्जन्ती भर्तारं रणरेणुना ।
अस्रैर्नयनजैः शूरं सिषेचास्त्रसमाहतम् ॥ २०

रुधिरोक्षितसर्वाङ्गं दृष्ट्वा विनिहतं पतिम् ।
उवाच तारा पिङ्गाक्षं पुत्रमङ्गदमङ्गना ॥ २१
अवस्थां पश्चिमां पश्य पितुः पुत्र सुदारुणाम् ।
संप्रसक्तस्य वैरस्य गतोऽन्तः पापकर्मणा ॥ २२
बालसूर्योदयतनुं प्रयान्तं यमसादनम् ।
अभिवादय राजानं पितरं पुत्र मानदम् ॥ २३

G 4 22 27
B 4 23 24
L 4 17 23

12 13 क्रुद्धम् (for दीप्तम्) Ñ2 V B D7 घोरमाशीविष दीप्त पर्वतस्येव गह्वरात्

18 a) G1 तस्मात् (for तस्य) Ś1 Ñ V B2 4 D1 12 Cr निष्क्रम(Ñ1 निःक्रम, Ñ2 °क्राम्य, V1 °क्रम्य, D13 °क्रम्य)माणस्य, B1 3 G1 निकृष्य°; Cm g k as in text (for निष्कृष्य°) —b) D3 6 8–11 T2 [अ]पि (for च) ※ Cr g पूर्वोक्तश्लोकोक्तसर्पसाम्यापेक्षया 'च' शब्दः ।, Ck 'च' शब्दाल्लोहितरत्नस्य बाणस्य द्युतिः ※ —b) Ś1 Ñ V B D1 3 6 7 12 13 सायकस्या(Ñ2 D1 शरीराद्)भवद् (for बाणस्य च बभौ) Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 13 वपु (for द्युतिः) —c) D4 8 –10 सन्नद्ध (D6 °द्धो) (for संरुद्धो) —d) D8–10 रश्मेर् (for रश्मिर्) ※ Ck दिवा(°न ?)करात् स्पष्टार्थत्वपञ्चमी । दिवा(°न ?)करस्य रश्मिरिव बभौ ।, Ct दिनकरादिति पञ्चमी षष्ठ्यर्थे ※ —For 18cd, Ś1 Ñ1 D1–3 11–13 subst

476* मरीचिरिव दीप्तस्य व्रजतस्ता दिवाकरे ।

[D3 11 ताम्रस्येवार्कपरस्य (for the prior half) Ñ1 गच्छति (for व्रजति)]

—Ś1 D3 11 12 13 cont Ñ2 V B D4 7 subst for 18cd

477* पर्वतेनिगूढाया स्फुरन्त्या इव विद्युत ।

[Ś1 V1 D3 12 13 वर्षमेघ (for पर्वतेन) Ś1 D4 13 निरुद्धाया B1 3 विमू° (for निगूढाया) Ś1 D3 4 12 स्फुरन्त्या (for स्फुरन्त्या)]

19 a) Ñ2 V1 3 B D3 7 च D6 त (sic) (for तु) —b) Ñ2 D7 सर्वत (for °शः) D3 11 व्रणानस्योद्धृते शरे ※ Cv व्रणेभ्य हृदयनिखातशरसमुद्धरणाभिघातविवृतेभ्य शिलापादपाद्रिप्रहरणव्रणेभ्य ।, Cr m शरपादपशिलाजनित व्रणापेक्षया व्रणेभ्य इति बहुवचनप्रयोग ।, Cg व्रणेभ्य इति बहुवचनं पाशाधिकरणन्यायेनास्यबहुत्वात् । यद्वा शिलापादप प्रहारकृतव्रणानि एतावत्पर्यन्तं शोणितनिर्गमशून्यतया स्थितानि इदानीं शरव्रणाच्छोणितनिर्गमकाले सर्वेभ्योऽपि शोणितानि सुस्रुवुरित्यर्थ । Ct व्रणेभ्य शरशिलापादपनिर्भिन्नेभ्य ※ —Ñ2 V B D7 ताम्रधातुविनिर्मुक्ता(V1 °विमुक्ता तु) —For 19 Ś1 Ñ1 D1 3 4 11 13 subst

478* पेतु रुधिरधाराश्च देहात्तस्य महायुध ।
संगैरिका जलधारा प्रावृषीव धराधरात् ।

[(1 2) Ñ1 illeg D3 11 जलधरा (for बला°) D1 संगिरौ जलधर (for the prior half) Ś1 D13 धरापता (for °रात्)]

20 a) Ś1 Ñ V B D1 4 7 12 प्रमार्जती, D3 11 प्रमृजती, D8 12 तु मा° (for विमा°) —b) Ś1 Ñ1 D3 4 11–13 रेणुभि , Ñ2 V B D7 पांसुभि , G1 रेणुका (for रेणुना) —c) Ñ1 D1 2 4 13 सार्धैर् G1 3 M1 3 आस्रैर् (for अस्रैर्) G1 M3 नवजले (for नयनजै) D6 धीर (for शूर) Ñ2 V B D3 7 11 अश्रुपातै(D3 11 तारा सार्धै)र्नयनजै —d) D13 सचिते (sic) (for सिषेच) Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 13 प्रमुखे (D1 °खा) पति Ñ2 V B D7 भृश(B3 बहु)दु खिता D3 11 [अ]प्यभिमुखे पति D6 10 °हित, G3 °गत (for [अ]स्त्रसमाहतम्)

21 Ñ1 D1 12 om 21ab —a) D6 [उ]क्षिप्त (for [उ]क्षित) —For 21cd, Ś1 Ñ2 V B D3–4 7 11 12 subst

479* निवर्तमाना स दृष्ट्वा भरण्या पतित पतिम् ।

[Ś1 D2 4 12 चेष्टमानं तु त, B4 निवर्तं° D3 11 निश्चेष्टं निहत (for निवर्तमान त)]

—c) Ñ2 D7 विक्रुश्य (for पिङ्गाक्षं) —d) D3 lacuna for अङ्गदम्

22 ab) B1 3 प्राप्य (for पश्य) Ś1 Ñ1 D3 4 11 12 transp पश्य and पुत्र D6 स (for सु) Ñ D13 दारुण (for °णाम्) —D6 reads 22c–23 in marg —c) Ś1 D13 सप्रसक्तश्च रावासौ —d) Ś1 D13 गतोऽन्त, Ñ2 V B D7 कृतो(Ñ2 D7 °ता)न्त , D1 गतश्च D3 11 12 G1 M3 °त, D8 मतांत (sic) (for गतोऽन्त) Ś1 Ñ1 D2–4 12 13 कर्मकृत, D6 °णां (for कर्मणा)

23 Ś1 D4 12 om 23ab Ñ1 illeg for 23ab D6 reads 23 in marg (cf v l 22) —a) D3 6–10 T2 [उ]न्नत (for [उ]दय) —b) D1 6 G प्रयात —For 23cd Ñ2 V B D1–3 7 11 13 subst

480* अप्रतीतोऽपि सतत नीयमानं यमक्षयम् ।

[D1 3 हि (for पि) D1 3 13 अप्रमत्तो(D1 सुप्रणीतो)सि (for अप्रतीतोऽपि) B1 नीयमानो, D1 3 ह्रियमाण D7 13 दृष्ट° (for नीयमान)]

—d) Ñ2 V B D7 पुत्र मानिन, D3 13 पितृमानद (for पुत्र मानदम्)

G 4 22 28
B 4 23 24
L 4 17 28

एवमुक्तः समुत्थाय जग्राह चरणौ पितुः ।
भुजाभ्यां पीनवृत्ताभ्यामङ्गदोऽहमिति ब्रुवन् ॥ २४
अभिवादयमानं त्वामङ्गदं त्वं यथा पुरा ।
दीर्घायुर्भव पुत्रेति किमर्थं नाभिभाषसे ॥ २५
अहं पुत्रसहाया त्वामुपासे गतचेतनम् ।
सिंहेन निहतं सद्यो गौः सवत्सेव गोवृषम् ॥ २६
इष्ट्वा संग्रामयज्ञेन नानाप्रहरणाम्भसा ।
अस्मिन्नवभृथे स्नातः कथं पत्न्या मया विना ॥ २७
या दत्ता देवराजेन तव तुष्टेन संयुगे ।
शातकुम्भमयीं मालां तां ते पश्यामि नेह किम् ॥ २८
राजश्रीर्न जहाति त्वां गतासुमपि मानद ।
सूर्यस्यावर्तमानस्य शैलराजमिव प्रभा ॥ २९

---

24 a) V1 B स उत्थाय, G0 समर्थाय, G (ed.) स च तया (for समुत्थाय) D2 13 एवमुत्थाय स तदा —c) Ś1 D12 जानुभ्यां Ś1 D1 2 6 18 13 चारु (D2 4 °रु) G1 साधु (for पीन) —After 24 Ñ2 V B D7 ins

481* त दृष्ट्वा रुदती तारा वालिन वाक्यमब्रवीत् ।

25 a) V2 अभिवाद्यमानम् (for °यमान) Ś1 V1 D1 7 12 तम्, Ñ2 V2 B1-3 D2 11 13 G1 त्वम्, D1 तु (with hiatus) (for त्वाम्) B4 अभिवादयत मे पुत्रम् (hypm) —b) Ś1 V B D1 4 11 12 स, Ñ1 स, Ñ2 D1 7 13 च, D1 सा (for त्वं) Ñ1 illeg, D1 [अ]ब्रवी पुत्र, G2 पुरा यथा (by transp) (for यथा पुरा) ❀ Cv अभिवादयमानमित्यस्यादौ उवाच तारेत्यनन्तरं प्रकृतं सबध्यते ।, Cr अभिवादय राजानमित्यादौ उवाच तारेत्यनन्तरं प्रकृत सबध्यते । अभिवाद्य राजानमस्मिति पाठ ।, Cg अभिवादयमानमिति । त्वामभिवादयमानमित्यन्वय ।, Ct त्वामभिवादयमानम् । इद तारावाक्यम् ❀ —After 25ab, Ś1 D1 12 ins

482* दृष्ट्वा तारा तदोवाच भर्तारमसितेक्षणा ।

—c) Ñ2 V B D1 आयुष्मान् (for दीर्घायुर्) —d) Ś1 Ñ1 D1 6 12 किमेव (for किमर्थं) V1 [अ]पि (for [अ]भि)

26 a) M3 सहाय (for °या) Ś1 Ñ V B D1 4 7 12 13 आर्यपुत्र सपुत्रा त्वाम् (D13 °अहत्वम्) —b) Ś1 D12 उपासते (for °से) V2 जीवित, D2 11 T1 G1 2 M °स (for चेतनम्) —c) D2 9 10 T2 पातितं, M1 [व्]व हत (for निहत) Ñ2 V B D7 घोरेण (for सद्यो) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 ईश्वरेण हत यथे, D2 11 ईश्वर च हर यथे (sic) ❀ Cv r सिंहेन निहतमिति पाठ ❀ —d) Ś1 Ñ V B D1-4 7 11-13 गो (Ñ2 V2 गो) पति (for गोवृषम्)

27 b) D9-10 M3 राम (for नाना) M3 -[अ]भसि (for °सा) Ś1 Ñ V B D1-4 7 11-13 T1 2 राम (V नाना)-बाणमहा (Ñ2 B4 D1 °धो) भसा (T1 2 °सि) —c) Ś1 V2 B3 D5 6-10 तस्मिन् B1 2 स्नान (for स्नात) —d) Ś1 Ñ1 D2 3,4 12 13 पत्न्या किं त्वं, Ñ2 V B D7 11 किं त्वं पत्न्या (for कथं पत्न्या)

28 Ñ2 V B D7 transp ab and cd —a) D1 11 transp तव and तुष्टेन Ś1 D4 6 12,13 माला देवा सुराहवे, Ñ1 माला दैत्यासुराहवे Ñ2 V1 2 B D7 दत्तयेवासुरे हते (V1 2 °राहवे); V2 दत्तयेवाहवेसुरे। D1 मायाविन्यसुर हते —Ñ1 illeg from 28c up to प्रभा in 483* —c) Ś1 D12 -कौंभमयीं D2 4-6 8 10 13 T2 G M1 2 -कौं (D2 G M1 2 -कु) भीं (M3 °भ) स्रिय (for -कुम्भमयीं) D1 T1 2 शातकौंभी स्रिय (T1 2 °कुम्भमयी) माला —d) Ś1 D1 2 4 12 13 न ता, Ñ2 V B D7 न ते, D2 11 G1 तां न (G2 च) (for तां ते) D2 11 पश्यसि G1 पश्याम (for पश्यामि) Ś1 Ñ2 V B D1 2 4 7 12 13 मूर्धनि, D11 ते कथे (for नेह किम्)

29 ab) D2,8-10 राज्य (for °ज) D2 अति (for अपि) Ñ2 V B D1 न त्वा (V2 ते) श्रीर्विनहात्येव गतायुषमपि प्रभो —c) Ñ2 V B D7 11 अर्कस्य (for सूर्यस्य) ❀ Cm आवर्तमानस्य अवर्तमानस्येति च छेद । अदृश्यस्येत्यर्थ ।, Cg t आवर्तमानस्यास्तं गच्छत इत्यर्थ (Ct गच्छत) ।, Ck आवर्तमानस्येति । अस्तमयमानस्येत्यर्थ ❀ —d) V2 प्रभो (for प्रभा) —For 29cd, Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 subst

483* गच्छत्यस्तं दिनकरे शैलराज प्रभा यथा ।

[Ñ1 illeg up to प्रभा (cf v. l. 28). Ś1 D12 -राज (for -राज) D1 तथा (for यथा) D1 शैलराजमिव प्रभा]

—Thereafter Ś1 D2 4 12 13 cont while Ñ2 V B D7 11 ins after 29

484* किं कन्येव पुरी पूर्वं स्वर्गमार्गं प्रकाशते ।
विदित ते पर स्थान शूरमार्गप्रदर्शनम् ।

[(l. 1) Ś1 D12 च (for [इ]व) Ś1 V2 -मार्ग (V2 °र्ग) (for मार्गं) —(l. 2) Ś1 D2 11 13 प्रजानसे पर मार्ग (D2 3 मार्ग) D2 12 जानसे परमं मार्ग (for the prior half) D3 शूर-, D13 स्वर (for शूर) Ś1 D2,4 11-13 प्रदर्शि (D2 11 °र्शि) न, V2 B प्रदर्शि (B4 °र्शि) न (for प्रदर्शनम्)]

—After 484*, Ñ2 V B2,4 D7 read 4 20.22-24

—Ś1 D4 6 11-13 further cont, while Ñ1 D1 cont after 483*

485* सत्यजेयं खलु प्राणास्त्वत्समागमकाङ्क्षिणी ।
त्वया सह परे लोके यदि मे स्यात्समागम ।
न त्वन्ति हेतु कश्चो वा पापहीनस्य समागम ।
स्वधर्मं तस्मिन्कृता हि देहशुद्धस्य गच्छति ।

[(l. 1) D1 खलु (for खलु) N2 illeg for समागमा D2 11 त्वाम् and -कारिणी (for खलु and -काङ्क्षिणी) Ś1 D12 त्वदर्शनमिच्छन्ति (for the post half) —(l. 2) D1 परे (for परे) —D13 om (hapl) l. 3 —(l. 3) D1 कश्चो, D4 कश्चो, D13 कश्चो (for कश्चो) D2 न त्वमदेव कश्चो वा, D11

न मे वचः पथ्यमिदं त्वया कृतं
न चास्मि शक्ता हि निवारणे तव ।
हता सपुत्रास्मि हतेन संयुगे
सह त्वया श्रीर्विजहाति मामिह ॥ ३०

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे त्रयोविंशः सर्गः ॥ २३ ॥

२४

गतासुं वालिनं दृष्ट्वा राघवस्तदनन्तरम् ।
अब्रवीत्प्रश्रितं वाक्यं सुग्रीवं शत्रुतापनः ॥ १
न शोकपरितापेन श्रेयसा युज्यते मृतः ।
यदत्रानन्तरं कार्यं तत्समाधातुमर्हथ ॥ २

G 4 24 2 B 4 25 2 L 4 18 0

न स्वाले देवकल्पो वा (for the prior half) —(I 4) N1 illeg from भोक्ता up to गच्छति D2 13 हु (for हि)]

30 Ñ1 illeg up to श्रीरि in ᵈ —ᵃ) Ś1 N2 V B1 3 4 D1 3 4 7 12 13 तथ्यम् (for पथ्यम्) D3 11 अपि (for इद) D2 transp त्वया and कृत —ᵇ) Ś1 D1 3 4 12 13 [अ]पि (for [अ]स्मि) D11 G2 शक्त्या (for शक्ता) Ś1 D1 3 4 12 13 [अ]स्मि N2 V2 3 B D3 7 11 G1 3 M1 2 त्रि (for हि) —Ñ2 illeg from वारणे up to हते in ᶜ —ᶜ) Ñ2 V B3 4 D7 हत(Ñ2 *) रण(B* युधि) त्वयि, B1 2 रणे हते त्वयि (for हतेन संयुगे) —ᵈ) Ñ2 V B D7 transp सह and त्वया D3 11 च (for हि) B2 D5 8 10 अपि, D2 11 इति, M2 इव (for इह) Ś1 Ñ V B1 3 4 D1 3 4 7 12 13 च पलायते (N2 V B1 3 4 D7 विनिर्गता) मम (for विजहाति मामिह) —After 30 Ś1 D2 4 12 13 read 4 20 22–24

Colophon B1 2 om (*Sarga cont*) —*Sarga name* Ś1 Ñ2 V B D2 4 7 12 13 ताराविलाप , Ñ1 D1 तारावाक्य, D3 11 ताराकरुणोक्ति —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 V1 B1 2 D3 4 om Ñ2 V2 G1 22, V3 25 D1 15 D2 24 D11 20, D12 21 —After colophon D12 reads St 1 and 6–16 of 4 21 with addl colophon, while G1 3 conclude with श्रीरामाय नम , G2 with ॐ

—After Sarga 23, D6–10 S ins an additional Sarga relegated to App I (No 15)

24

M1 begins with श्रीरामाय नम

1 D2 om from 1 up to प्राप्त in 9ᵈ (cf v l 1 167 of App I No 15) —ᵇ) Ś1 N1 D1–3 11 13 लक्ष्मण परवीरहा —ᶜ) V2 3 उवाच N1 V1 2 B2 3 D1 4 11 प्रसृत (for प्रश्रित) —ᵈ) Ś1 N1 D1 3 11 12 13 मद्रचेतस V1 °शासन D3 12 दीनमानस (for शत्रुतापन) —For 1 D6–10 S subst

486* स सुग्रीव च तारा च साङ्गदा सहलक्ष्मण ।
समानशोक काकुत्स्थ सान्त्वयन्निदमब्रवीत् ।

[(l 1) T G2 3 M3 Cg L सुग्रीव चैव (T Cb वापि) (for स सुग्रीव च) D5 3 M1 2 Cm तारा (for °रा) D9 लक्ष्मण (for °ण)]

2 D4 om 2 (cf v l 1) Ś1 Ñ1 D1 4 11–13 om (except D11 hapl) 2–12 —ᵃ) N2 V B2 3 D7 न तथा, B1 3 तथा न (for न शोक) —ᵈ) Ñ2 V B1–3 D7 नर (for मृत) B4 श्रेयो युज्येत वानर —ᵈ) D10 अर्हथ —For 2ᶜᵈ, Ñ2 V B D7 subst

487* सपुत्रा त्वं समाश्रित्य तारा वसतु साम्प्रतम् ।
[B2 3 तिष्ठतु (for वसतु) V B1–4 सम्प्रति]

—V1 cont

488* अपुत्रार्थे हि यद्दुःखं तत्समाद्रष्टुमर्हसि ।

G 4 24 3
B 4 25 3
L 4 18 0

लोकवृत्तमनुष्ठेयं कृतं वो बाष्पमोक्षणम् ।
न कालादुत्तरं किंचित्कर्म शक्यमुपासितुम् ॥ ३
नियतिः कारणं लोके नियतिः कर्मसाधनम् ।
नियतिः सर्वभूतानां नियोगेष्विह कारणम् ॥ ४
न कर्ता कस्यचित्कश्चिन्नियोगे चापि नेश्वरः ।
स्वभावे वर्तते लोकस्तस्य कालः परायणम् ॥ ५
न कालः कालमत्येति न कालः परिहीयते ।
स्वभावं वा समासाद्य न कश्चिदतिवर्तते ॥ ६
न कालस्यास्ति बन्धुत्वं न हेतुर्न पराक्रमः ।
न मित्रज्ञातिसंबन्धः कारणं नात्मनो वशः ॥ ७
किं तु कालपरीणामो द्रष्टव्यः साधु पश्यता ।
धर्मश्चार्थश्च कामश्च कालक्रमसमाहिताः ॥ ८
इतः स्वां प्रकृतिं वाली गतः प्राप्तः क्रियाफलम् ।
धर्मार्थकामसंयोगैः पवित्रं प्लवगेश्वर ॥ ९
स्वधर्मस्य च संयोगाज्जितस्तेन महात्मना ।
स्वर्गः परिगृहीतश्च प्राणानपरिरक्षता ॥ १०
एषा वै नियतिः श्रेष्ठा यां गतो हरियूथपः ।
तदलं परितापेन प्राप्तकालमुपास्यताम् ॥ ११
वचनान्ते तु रामस्य लक्ष्मणः परवीरहा ।
अवदत्प्रश्रितं वाक्यं सुग्रीवं गतचेतसम् ॥ १२

3 Ś1 Ñ1 D1-3.11.13 om 3 (cf v l 1 and 2) —^{b}) G2 M1 Cr वाष्पमोचन Cm g k t बाष्पमोक्षण (as in text) ※ Ck कृते बाष्पमोक्षणेनेति तृतीया न दृश्यते । अल कृतेत्यादि योगे सर्वतो दृश्यते । अत कृत पर्याप्तमित्यर्थो न वर्णित ※ —For 3^{cd} Ñ2 V B D7 subst

489* शोक स्वभावानुगतो बाष्पमोक्ष कृतश्च ते ।

[V2 सुभाव (for स्वभाव) B1 शोकस्वभावसुगत (for the prior half) V1.2 B मोक्ष (for मोक्ष)]

—^{c}) B1 उत्तर, T2 अंतर (for उत्तरं) —^{d}) Ñ2 V B D7 कर्म शेषम्, D8-10 पर कर्म (with hiatus) (for कर्म शक्यम्)

4 Ś1 Ñ1 D1-3.11-13 om 4 (cf v l 1 and 2) —^{a}) M3 नियत (for °ति) —^{b}) Ñ2 V B D7 लोक संग्रह —^{c}) Ñ2 B1 D7 लोकानां (for भूतानां) —^{d}) Ñ2 V B D6.7 नि(B1-3 वि)योगेष्वपि (for °ष्विह) ※ Ck सर्वभूतानां नियोगाधिकृतप्राणिमात्रस्य तत्तत्कर्मनियोगेऽपि नियतिरेव कारणम् ※

5 Ś1 Ñ1 D1.3.11-13 om 5 (cf v l 1 and 2) —^{a}) V3 चिंता (for कर्ता) B2 कोपि (for कश्चिन्) —^{b}) D8 वा (for च) V B नापि च (by transp) Cr m g as in text (for चापि न) —^{c}) Ñ2 V B D7 काल (for लोकस्) —^{d}) Ñ2 V1 B D7 कस्य V2 कर्तुः V3 ॰स्य (illeg) (for तस्य) B1 परायण

6 Ś1 Ñ1 D1-3.11-13 om 6 (cf v l 1 and 2) —^{a}) V1 स (for न) T2 [न]काल (for काल) V2 पुनर् (for कालम्) V1.2 B1.2(sup lin also) D8 अभ्येति —^{c}) Ñ2 V1 D8-10 T G1 M1.2 Ck Cv c m g as in text (for वा) B1 समासाद्यापि (for °साद्य) —^{d}) Ñ2 V B D1-10 Cv k t किंचिद् Cr m g as in text (for कश्चिद्) Ñ2 मति, V2 B1-3 अति (for अति)

7 Ś1 Ñ1 D1-3.11-13 om 7 (cf v l 1 and 2) —^{a}) Ñ2 V3 B2.4 [भा]भ्य(V3 [भ]तु, B3.4 [न]ध)बुद्धिर्वा, V1 B1.3 [भा]त्य(B3 [भ]ध)हेतुत्वम्, V3 [भा]स्मृतिर्वा (for [स]स्ति बन्धुत्व) —^{b}) Ñ2 V B D7 बुद्धिर् (for हेतुर्) D8 वा (for न) —^{d}) D8 T G1.2 M2 वश, G1 वशे (for वश)

8 Ś1 Ñ1 D1-3.11-13 om 8 (cf v l 1 and 2) —^{a}) Ñ2 V1 B D7 परिणामो, V2 °णाम (for °णामो) —^{b}) V1 B1.3 द्रष्टव्ये Ñ2 V3 पश्यता, V1.2 B D7 दृश्यतो (for पश्यता) —^{d}) B1 कालदुम, D7 °कर्म (for °क्रम) V1 M1 -समाहित

9 Ś1 Ñ1 D1-3(up to प्राप्त in 9^b).11-13 om 9 (cf v l 1 and 2) —^{a}) Ñ2 V B D7 प्रभाव (V3 °वे) (for इत स्वा) —^{b}) Ñ2 V B D7 इत (for गत) V2.3 B1 प्राप्त (for प्राप्त) V1 B1 क्रियाफल (for °फलम्) —^{c}) Ñ2 V B D7 स सप्तयोग(Ñ2 V1.3 D7 °योगे, V1 °दय [sic]) D8-10 G1.2 M1.2 Cv r g(?) t सामद्य(M2 Cv °त्य)नार्थं D8 T धर्मकामार्थं (by transp) Cm g k as in text (for धर्मार्थकाम) D8 सद्गुणै (sic) —^{d}) Ñ2 V B D7 साकार्थे (for पवित्रं) B2 प्लवगाधिप

10 Ś1 Ñ1 D1-3.11-13 om 10 (cf v l 2) —^{a}) Ñ2 V B D7 स(B1 स्व)धर्मेण, D8 सर्वधर्मेण (for स्वधर्मस्य च) —^{b}) Ñ2 V B D7 ख्यात्वा(V1.2 B1 °त्वा) तनात्मनानु(V1.2 D1.2 °नु) —^{c}) G1 प्रतिगृहीतश्च (for परि°) —^{d}) Ñ2 V1.2 B D7 स्व(V3 D7 सु)धर्मे परिरक्षता D8 प्राणान परि°, T3 प्राणा न परिरक्षिता

11 Ś1 Ñ1 D1-3.11-13 om 11 (cf v l 2) —^{a}) V1.2 एष वै नियत(V3 °त)ति श्रेष्ठो —^{b}) V1.2 गतोऽयं D8 यो गति (for यां गतो) V3 हरिपुंगव —^{c}) D8 तद्वा (for तद्) Ñ2 V B D7 भवे हि परिभवस्य(V1 °ताप) D7 °वाये) —^{d}) B1.3 प्राप्तं (for प्राप्त)

12 Ś1 Ñ1 D1-3.11-13 om 12 (cf v l 2) —^{a}) B1.3 D8 च (for तु) T1 G M2.3 वचनान्ते(T3 °वेत्त

कुरु त्वमस्य सुग्रीव प्रेतकार्यमनन्तरम् ।
ताराङ्गदाभ्यां सहितो वालिनो दहनं प्रति ॥ १३
समाज्ञापय काष्ठानि शुष्काणि च बहूनि च ।
चन्दनानि च दिव्यानि वालिसंस्कारकारणात् ॥ १४
समाश्वासय चैनं त्वमङ्गदं दीनचेतसम् ।
मा भूर्बालिशबुद्धिस्त्वं त्वदधीनमिदं पुरम् ॥ १५
अङ्गदस्त्वानयेन्माल्यं वस्त्राणि विविधानि च ।
घृतं तैलमथो गन्धान्यच्चात्र समनन्तरम् ॥ १६
त्वं तार शिबिकां शीघ्रमादायागच्छ संभ्रमात् ।
त्वरा गुणवती युक्ता ह्यस्मिन्काले विशेषतः ॥ १७
सज्जीभवन्तु प्लवगाः शिबिकावाहनोचिताः ।
समर्था बलिनश्चैव निर्हरिष्यन्ति वालिनम् ॥ १८
एवमुक्त्वा तु सुग्रीवं सुमित्रानन्दवर्धनः ।
तस्थौ भ्रातृसमीपस्थो लक्ष्मणः परवीरहा ॥ १९
लक्ष्मणस्य वचः श्रुत्वा तारः संभ्रान्तमानसः ।
प्रविवेश गुहां शीघ्रं शिबिकासक्तमानसः ॥ २०

G 4 24 20
B 4 25 20
L 4 18 9

G2 °द्व, M2 °सस्व) (for °नान्ते तु) —c) Ñ2 V B D7 प्रवर्तेत् V3 B2.4 D8 प्रसृत (for °प्रेत) —d) Ñ2 V B D7 द्रुवमेश्वर (for गतचेतसम्)

13 Ñ1 illeg from 13 up to 14c —a) Ś1 Ñ2 V B D1.2.7.13.23 नियताम् (for कुरु त्वम्) Ś1 D13 एव (for अस्य) D4 illeg for कुरु त्वमस्य ॐ Cr कुरु त्वमस्येति पाठ ॰ —c) Ñ2 V B1.2.4 D7 सह वै (for सहितो) B2 सह ताराङ्गदाभ्यां च —d) Ś1 D1.2.4.22.13 कुरु (for प्रति) Ñ2 V B D7 वीरस्य च हनूमता D8.11 सर्वैश्च हरिपुङ्गवैः

14 V1 illeg for 14ab (cf v l 13) —a) V3 V B D7 समानायय (V3 °नीय) च D13 °दाय च (for समाज्ञापय) —b) D12 om (hapl) बहूनि च V3 B1 सुबहूनि च (B1 °न्यपि) D8 च वनानि च (for च बहूनि च) —D8 reads 14cd in marg —c) Ñ2 V B D1.7 चन्दनागुरु (B1 °रु) D8 T G1 M2.3 Cg °दानि (for °नि च) V3 V B D1.3.13.31 सुरभीणि D3.13 रम्याणि (for दिव्यानि) —d) Ñ2 V1.2 B -सत्कार (for -संस्कार) V1.2 B4 -कार्ये (for °णात्) Ś1 Ñ1 D8.11 वालिसत्कारण(Ñ1 °**** [illeg] D13 °रेण) प्रति D1.4.13 °सत्कृत(D1 °कार, L3 ed)°कार)न प्रति D7.23 °संस्करण प्रति

15 a) Ś1 Ñ V B D1-7.11.13 तारा D3.4.10 दान (for चैनं) —b) Ś1 Ñ1 D1.4.13 च सुभेषज V1 V1 B D3.7.11.13 च शुभाङ्गदं(B1 °भाशुभ) V1.3 कनकाङ्गद, D8 G3 M3 °मानस, Gmp गतचेतस (for दीनचेतसम्) —c) D12 नो (for मा) Ś1 D13 मा भूर्बालिकबुद्धिस

16 a) D6 G1 माल्य (for °न्ये) Ś1 V1 D13 माचक्ष्वद च सन्माल्य(V1 °इचे ***** [illeg]) Ñ2 V B D7 हनू(Ñ2 V1.3 °नु)मन्यच्च, B1 °नस्तु) माल्यानि D1.13 भाधस्व हनुमन्माल्य(D13 °स्य) D2.4 भाय(D4 °द)त्स्वेद तु(D4 च) सन्माल्य D8.11 हनूमन्माल्यदामा(D11 °ना)नि —N1 illeg from 16d up to 17 —d) M3 [मा] भरणानि (for विविधानि) —After 16ab D8.11 ins

490* फलानि च समूलानि रत्नानि विविधानि च ।

—a) D3.9 घृत (for घृतं) Ś1 D1.3.11-13 घृत(D3 सित D8 °ते) तैलं च गन्धांश्च Ñ2 V B D7 गन्धतैलं च(B1 °न्यानि) गन्धाश्च —d) Ś1 B2 D1.4.13 यच्चान्यत्, D3 यच्चाश्य D11 यत्तस्य (for °त्र) D3.13 यच्चास्त्यन्य(D13 °न्यत्त)दनन्तर, G2 अन्यच्च तदनन्तर —After 16 D8.11 ins

491* त्वसर्वं शीघ्रमादाय तूर्णमानय मानद ।

17 Ñ1 illeg for 17 (cf v l 16) —a) Ñ2 V1.3 B D1 सत्वर, V2 स त्व च D4 illeg D8.11 त्व तावत् (for त्व तार) V3 मल्पाम् (for शीघ्रम्) —b) Ś1 D3 [भ]ज्ये हि, D1.4.13.23 [स]श्येहि M2 (after corr sec m as in text) गच्छ L(ed) [अ]याहि(sic) (for [आ] गच्छ) Ś1 Ñ V B D1.2.4.7.12.13 वानर (for संभ्रमात्) D8.11 भागच्छादाय सत्वर —c) V1 V B D7 शीघ्र1 (for गुणा) M3 transp गुणवती and युक्ता Ś1 D1.4.12.13 शुभा गुण(D8.13 पुण्य)वती युक्ता (Ś1 D13 °के [sic]) —d) Ś1 D1.13 तस्मिन्, D1.2.13 अस्मिन्, G1 त्वस्मिन्

18 a) D3 प्लवगा —b) B2 D1 G2 M2.3 -वहनोचिता, D8.11 वहने क्षमा, D8.11 [उ]द्व° (for वाहनोचिता) —c) V1 शक्तिता (for समर्था) —d) V1 V B D3 ते हरि(V1 वहि)ष्यन्ति D4 T3 निर्द(T3 °व)हि°, G1.2 M1 निर्भ° G3 निहनि° M3 निर्वे (for निर्हरि°)

19 a) Ñ2 V B D7 समाज्ञाप्य चैव (for एवमुक्त्वा तु) —V1 illeg from सुग्रीव up to संभ्रान्त in 20b V2 om from 19b up to 21a —c) D8.11 भ्रातु G1 °भ्रा (for भ्रातृ) B1 D1 G1 समीपेश(D4 °पे स G1 °पे च) (for °पस्थो) Ś1 Ñ1 V1.3 B1-4 D1.2.7.12.13.23 तस्थौ भ्रातु समीपेषु(Ś1 D12 °पे स D1.2.13 °पे तु) —d) D8.11 शुभलक्षण

20 V2 om 20 V1 illeg for 20ab (for both cf v l 19) —b) D7.13 T2 तारा (sic) (for तार) Ñ2 V1 B D7 सत्वर (for संभ्रान्त) Ś1 D1.13 धारा संभ्रान्त मानसा —c) Ś1 D8.13 गृह (for गुहां) —d) Ñ2 V1.3 B D7 -नयनोत्सव, D3.8.11 G M1.3 -गत° (for सक्त मानस) Ś1 Ñ1 D1.4.12.13.23 वालिसत्का(D8.13 °स्कृत)र कारणात्

G 4.24.3
B 4.25.3
L 4.18.0

लोकवृत्तमनुष्ठेयं कृतं वो बाष्पमोक्षणम् ।
न कालादुत्तरं किंचित्कर्म शक्यमुपासितुम् ॥ ३
नियतिः कारणं लोके नियतिः कर्मसाधनम् ।
नियतिः सर्वभूतानां नियोगेष्विह कारणम् ॥ ४
न कर्ता कस्यचित्कश्चिन्नियोगे चापि नेश्वरः ।
स्वभावे वर्तते लोकस्तस्य कालः परायणम् ॥ ५
न कालः कालमत्येति न कालः परिहीयते ।
स्वभावं वा समासाद्य न कश्चिदतिवर्तते ॥ ६
न कालस्यास्ति बन्धुत्वं न हेतुर्न पराक्रमः ।
न मित्रज्ञातिसंबन्धः कारणं नात्मनो वशः ॥ ७
किं तु कालपरीणामो द्रष्टव्यः साधु पश्यता ।
धर्मश्चार्थश्च कामश्च कालक्रमसमाहिताः ॥ ८
इतः स्वां प्रकृतिं वाली गतः प्राप्तः क्रियाफलम् ।
धर्मार्थकामसंयोगैः पवित्रं प्लवगेश्वर ॥ ९
स्वधर्मस्य च संयोगाज्जितस्तेन महात्मना ।
स्वर्गः परिगृहीतश्च प्राणानपरिरक्षता ॥ १०
एषा वै नियतिः श्रेष्ठा यां गतो हरियूथपः ।
तदलं परितापेन प्राप्तकालमुपास्यताम् ॥ ११
वचनान्ते तु रामस्य लक्ष्मणः परवीरहा ।
अवदत्प्रश्रितं वाक्यं सुग्रीवं गतचेतसम् ॥ १२

3 Ś1 Ñ1 D1.3.11-13 om. 3 (cf. v.l. 1 and 2). — [a]) G3 M1 C1 बाष्पमोचन. Cm g k t बाष्पमोक्षण (as in text). ※ Ck. कृत बाष्पमोक्षणेनेति तृतीया न दृश्यते। अत्र कृतत्वादि योगे सर्वतो दृश्यते। अत्र कृत पर्याप्तमित्यर्थो न वर्णित ※ — For 3[ab], Ñ2 V B D7 subst.

489* शोक स्वभावानुगतो बाष्पमोक्ष कृतश्च ते।

[V2 सुगात्र (for स्वभाव). B1 शोकप्रभावानुग* (for the prior half). V1.3 B मोक्ष (for -मोक्ष).]

— [c]) B4 उत्तर, T3 अंतर (for उत्तर). — [d]) Ñ2 V B D7 कर्म शेषम्, D8-10 पर कर्म (with hiatus) (for कर्म शक्यम्).

4 Ś1 Ñ1 D1.3.11-13 om. 4 (cf. v.l. 1 and 2). — [a]) M3 नियत (for °ति). — [b]) Ñ1 V B D7 लोक समह. — [c]) Ñ2 B4 D7 लोकानां (for भूतानां). — [d]) Ñ2 V B D6.7 नि(B1.2 वि)योगेष्वपि (for °ष्विह). ※ Ck. सर्वभूतानां नियोगाधिकृतस्थितिमात्रस्य तत्तत्कर्मनियोगेऽपि नियतिरेव कारणम् ※

5 Ś1 Ñ1 D1.3.11-13 om. 5 (cf. v.l. 1 and 2). — [a]) V2 चिन्ता (for कर्ता). B1 कोऽपि (for कश्चिद्). — [b]) D8 मा (for च). V B नापि च (by transp.). Cr m g as in text (for चापि न). — [c]) Ñ2 V B D7 काल (for लोकस्). — [d]) Ñ2 V1 B D7 यस्य, V1 कर्तुं, V3 नस्य (illeg.) (for तस्य). B1 परायण.

6 Ś1 Ñ2 D1.3.11-13 om. 6 (cf. v.l. 1 and 2). — [a]) V3 स (for न). T2 [अ]काल (for काल). V1 पुरुष (for कालम्). V1.2 B1.2(sup. lin. also) D7 अत्येति. — [c]) Ñ2 V1 D8-10 T G1 M1.2 Ck Ct Cr m g as in text (for वा). B1.2 समासाद्य (for °साद्य). — [d]) Ñ2 V B D7-10 G3 A1 किंचिद्. Cr m g as in text (for कश्चिद्). A1 मति, V1 B1.2 मति (for अति).

7 Ś1 Ñ1 D1.3.11-13 om. 7 (cf. v.l. 1 and 2). — [a]) Ñ2 V3 B1.2 [आ]युष्य V1 [अ]नु B3.4 [अ]यु सुहृत्वा, V1 B1.2 [आ]त्म(B3 [अ]ध)सुहृत्त्वाद्. V1 [आ]त्मसुहृत्त्वं (for [अ]स्ति बन्धुत्वं). — [b]) Ñ2 V B D7 सुहृद् (for हेतुर्). D8 वा (for न). — [d]) D6 T G2.3 M3 यता, G1 वशे (for वशः).

8 Ś1 Ñ1 D1.3.11-13 om. 8 (cf. v.l. 1 and 2). — [a]) Ñ2 V1 B D7 परिणामे, V2 °नाम (for °णामो). — [b]) V2 B1.3 द्रष्टव्य. Ñ2 V2 पश्यतां, V1.3 B D7 पश्यतो (for पश्यता). — [d]) B1 कालक्रम, D7 °कर्म (for °क्रम). V3 M1 -समाहित.

9 Ś1 Ñ1 D1.3(up to प्राप्त in 9[b]).11-13 om. 9 (cf. v.l. 1 and 2). — [a]) Ñ2 V B D7 प्रयान (V2 °तं) (for इतः स्वां). — [b]) Ñ2 V B D7 इत (for गत). V2.3 B4 प्राप्त (for प्राप्त). V1 B4 क्रियाफल (for °फलम्). — [c]) Ñ2 V B D7 स संयोग(Ñ2 V2.3 D7 °योगं, V1 °र्य [sic]). D8-10 G1.2 M1.2 Cr g m t सामर्थ्य(M1 C1 °मा)मर्थ. D6 T धर्मकामार्थ (by transp.). Cm g k as in text (for धर्मार्थकाम). D5 संयुतं (sic). — [d]) Ñ2 V B D7 समर्थ्य (for पवित्रं). B1 प्लवगाधिप.

10 Ś1 Ñ1 D1.3.11-13 om. 10 (cf. v.l. 1, 2). — [a]) Ñ2 V B D7 स्व(D7 स्व)धर्मस्य, D8 सर्वधर्मस्य (for स्वधर्मस्य च). — [b]) Ñ2 V B D7 स्वयं वा(V1.3 B1 °वा) सतात्मतात्मतु(V1.3 B1.3 °तु). — [c]) G1 परिगृहीतस्त (for परि°). — [d]) Ñ2 V1.3 B D7 स्व(V3 D7 सु)धर्म परिरक्षता, D6 प्राणान परि°, T1 प्राणान परिरक्षित.

11 Ś1 Ñ1 D1.3.11-13 om. 11 (cf. v.l. 2). — [a]) V2.3 एष वै विद्(V3 °व)ति श्रेष्ठ. — [b]) V2.3 गतोऽसि. D6 यां गति (for यां गतो). V1 हरियूथप. — [c]) D8 मत्रा (for तद्). Ñ2 V B D7 सर्वे हि परितापस्य(V1 °तापे). D7 °स्येव. — [d]) B1.3 कार्ये (for प्राप्त).

12 Ś1 Ñ1 D1.3.11-13 om. 12 (cf. v.l. 2). — [a]) B1.3 D6 च (for तु). T1 G M1.2 वचनान्तेन, T2 °न्तेन.

कुरु त्वमस्य सुग्रीव प्रेतकार्यमनन्तरम् ।
ताराङ्गदाभ्यां सहितो वालिनो दहनं प्रति ॥ १३
समाज्ञापय काष्ठानि शुष्काणि च बहूनि च ।
चन्दनानि च दिव्यानि वालिसंस्कारकारणात् ॥ १४
समाश्वासय चैनं त्वमङ्गदं दीनचेतसम् ।
मा भूर्बालिशबुद्धिस्त्वं त्वदधीनमिदं पुरम् ॥ १५
अङ्गदस्त्वानयेन्माल्यं वस्त्राणि विविधानि च ।
घृतं तैलमथो गन्धान्यच्चात्र समनन्तरम् ॥ १६
त्वं तार शिबिकां शीघ्रमादायागच्छ संभ्रमात् ।
त्वरा गुणवती युक्ता ह्यस्मिन्काले विशेषतः ॥ १७
सज्जीभवन्तु प्लवगाः शिबिकावाहनोचिताः ।
समर्था बलिनश्चैव निर्हरिष्यन्ति वालिनम् ॥ १८
एवमुक्त्वा तु सुग्रीवं सुमित्रानन्दवर्धनः ।
तस्थौ भ्रातृसमीपस्थो लक्ष्मणः परवीरहा ॥ १९
लक्ष्मणस्य वचः श्रुत्वा तारः संभ्रान्तमानसः ।
प्रविवेश गुहां शीघ्रं शिबिकासक्तमानसः ॥ २०

G 4. 24. 10
B 4. 25. 20
L 4. 18. 9

G₂ °द्य, M₃ °त्स्य) (for °मान्ते सु) —ᶜ) Ñ₂ V B D₇ अब्रवीत्. V₃ B₁.₄ D₆ प्रसृत (for °श्रित) —ᵈ) Ñ₂ V B D₇ प्लवगेश्वर (for गतचेतसम्)

13 Ñ₁ illeg from 13 up to 14ᵇ —ᵃ) Ś₁ Ñ₂ V B D₁.₂.₇.₁₁.₁₃ क्रियताम् (for कुरु त्वम्) Ś₁ D₁₂ कुरु (for त्वम्) D₄ illeg for कुरु त्वमस्य ॐ; C₂ कुरु त्वमस्येति पाठ ॐ —ᶜ) Ñ₂ V B₁.₃.₄ D₇ सह पै (for सहितो) B₂ सह ताराङ्गदाभ्यां च —ᵈ) Ś₁ D₁.₂.₄.₁₁.₁₃ कुरु (for प्रति) Ñ₂ V B D₇ वीरेण च हनूमता, D₁₁ सर्वैश्च हरिपुङ्गवैः

14 Ñ₁ illeg for 14ᵃᵈ (cf v 1. 13) —ᵃ) Ñ₂ V B D₇ समानायय (V₃ °नीय) च D₁₂ °दाय च (for समाज्ञापय) —ᵇ) D₁₃ om (hapl) बहूनि च V₃ B₄ सुबहूनि च (B₄ °न्यपि) D₈ च घनानि च (for च बहूनि च) —D₈ reads 14ᶜᵈ in marg —ᶜ) Ñ₂ V B D₁.₇ चन्दनागुरु (B₂ °रु) D₆ T G₁ M₂.₃ Cg °दीनि (for °नि च) V₃ V B D₁.₇.₁₁ सुरम्याणि, D₁₃ रम्याणि (for दिव्यानि) —ᵈ) Ñ₂ V₁.₂ B सत्कार (for -संस्कार) V₁.₂ B₄ -कारणं (for °णात्) Ś₁ Ñ₁ D₁₁ वालिसंस्कारण(V₃ °* * * * [illeg]), D₁₂ °रिण) प्रति D₁.₄.₁₃ °सत्कार(D₂ °काल, L[ed]°कल्प)न प्रति, D₈.₁₁ °संस्कारणं प्रति

15 ᵃ) Ś₁ Ñ₂ V B D₁₋₄.₇.₁₁₋₁₃ तारा, D₈₋₁₀ दीन (for चैनं) —ᵇ) Ś₁ V₁ D₁.₄.₁₃ च शुभेक्षणं, V₂ V₃ B D₁.₂.₇.₁₁.₁₃ च शुभाङ्गदं(B₂ °ङ्गशुभं) V₂.₃ वनकाङ्गदं, D₆ G₂ M₂ °मानसं, Cmp गतचेतसं (for दीनचेतसम्) —ᶜ) D₁₁ नो (for मा) Ś₁ D₁₂ मा भूर्बालिश्यबुद्धिस्

16 ᵃ) D₆ G₁ माल्य (for °स्त्वे) Ś₁ Ñ₂ D₁₂ आयच्छेह च सन्माल्यं(Ñ₂ °च्छे * * * * * [illeg]) Ñ₁ V B D₇ हनू(Ñ₂ V₁.₂ °नु)मत्वचा, B₄ °त्त्वाशु) माल्यानि, D₁₁ आयच्छ हनुमन्माल्य(D₁₂ °ल्यं) D₄.₈ आय(D₆ °न)त्वेह तु(D₁ च) सन्माल्यं, D₁₁ हनुमन्माल्यदामा(D₁₂ °मा)नि —Ñ₁ illeg from 16ᵇ up to 17 —ᵇ) M₁ [आ]भरणानि (for विविधानि) —After 16ᵃᵇ, D₁₁ ins

490* फलानि च समूलानि रत्नानि विविधानि च ।

—ᶜ) D₆.₈ घृत (for घृतं) Ś₁ D₁₋₄.₁₁₋₁₃ घृत(D₁ सित, D₂ °तं) तैलं च गन्धांश्च, Ñ₂ V B D₇ गन्धतैलं च(B₂ °लानि) गन्धांश्च —ᵈ) Ś₁ B₂ D₁.₄.₁₁ यथान्यत्, D₆ यथार्थ, D₁₁ यथार्थ (for °त्र) D₁₁ यथास्त्यन्य(D₁₂ °न्यस)दनन्तर, G₂ अन्यच्च तदनन्तर —After 16 D₁₁ ins

491* त्वत्सर्वं शीघ्रमादाय तूर्णमानय मानद ।

17 Ñ₁ illeg for 17 (cf v 1. 16) —ᵃ) Ñ₂ V₂.₃ B D₇ सचर, V₁ स त्व च D₄ illeg D₁₁ त्व तावत् (for त्वं तार) V₃ भव्याम् (for शीघ्रम्) —ᵇ) Ś₁ D₁ [अ]थैहि D₁.₄.₁₁.₁₃ [अ]थेहि, M₃ (after corr sec m as in text) गच्छ L(ed) [अ]थैहि(sic) (for [आ]गच्छ) Ś₁ Ñ V B D₁.₄.₇.₁₁.₁₃ वानर (for संभ्रमात्) D₁₁ आगच्छदाय सत्वर —ᶜ) Ñ₂ V B D₇ शोभा (for युक्ता) M₃ transp गुणवती and युक्ता Ś₁ D₁₋₄.₁₁.₁₃ शुभा गुण(D₈.₁₃ पुण्य)वती युक्ता (Ś₁ D₁₂ °भे [sic]) —ᵈ) Ś₁ D₁.₁₂ तस्मिन्, D₁.₃.₁₃ कस्मिन्, G₁ त्वस्मिन्

18 ᵃ) D₈ प्लुगम —ᵇ) B₂ D₁ G₂ M₁.₃ -वहनोचिता। D₁.₁₁ वहने क्षमा, D₁₁ (ड)हु° (for वाहनोचिता) —ᶜ) V₁ शायिता (for समर्था) —ᵈ) Ñ₂ V B D₇ ये हरि(V₁ वह्नि)ष्यति, D₆ T₂ निर्द(T₂ °ध)हि°, G₁.₃ M₁ निर्भ°, G₂ निहृनि°, M₂ निर्ध° (for निर्हरि°)

19 ᵃ) V₁ V B D₇ भाषाप्य चैव (for एवमुक्त्वा तु) —Ñ₁ illeg from सुग्रीव up to संभ्रान्त in 20ᵇ V₁ om from 19ᵃ up to 21ᵃ —ᶜ) D₁.₁₁ भ्रातु, G₁ °भ्रा (for भ्रातृ) B₁ D₄ G₁ समीपेथ(D₄ °पे स, G₁ °पे च) (for °पस्थो) Ś₁ Ñ₂ V₂.₃ B₁₋₃ D₁.₂.₇.₁₁.₁₃ तस्थौ भ्रातुः समीपे(Ś₁ D₁₂ °पे स D₁.₁₁.₁₃ °पे तु) —ᵈ) D₁₁ शुभलक्षण

20 V₁ om 20 Ñ₁ illeg for 20ᵃᵇ (for both cf v 1. 19) —ᵃ) D₁₁ T₁ तारा (sic) (for तार) Ñ₂ V₁ B D₇ मनसा (for संभ्रान्त) Ś₁ D₁.₁₁ तारा संभ्रान्तमानसा —ᶜ) Ś₁ D₁.₁₂ गृहं (for गुहां) —ᵈ) Ñ₂ V₁.₃ B D₇ -न्यवेशयत, D₁.₄.₁₁ G M₁.₃ -गत° (for सक्त), Ś₁ Ñ₁ D₁.₄.₁₁.₁₃ वालिसत्का(D₁.₁₁ °स्कृता)र कारणात्

G 4 24 21
B. 4 25 21
L 4 18 30

आदाय शिबिकां तारः स तु पर्यापतत्पुनः ।
वानरैरुह्यमाना ता शूरैरुद्वहनोचितैः ॥ २१

ततो वालिनमुद्यम्य सुग्रीवः शिबिकां तदा ।
आरोपयत विक्रोशन्नङ्गदेन सहैव तु ॥ २२

आरोप्य शिबिकां चैव वालिनं गतजीवितम् ।
अलंकारैश्च विविधैर्माल्यैर्वस्त्रैश्च भूषितम् ॥ २३

आज्ञापयत्तदा राजा सुग्रीवः प्लवगेश्वरः ।
और्ध्वदेहिकमार्यस्य क्रियतामनुरूपतः ॥ २४

विश्राणयन्तो रत्नानि विविधानि बहूनि च ।
अग्रतः प्लवगा यान्तु शिबिका तदनन्तरम् ॥ २५

राज्ञामृद्धिविशेषा हि दृश्यन्ते भुवि यादृशाः ।
तादृशं वालिनः क्षिप्रं प्राकुर्वन्नौर्ध्वदेहिकम् ॥ २६

21 V2 om 21^a (cf v l 19) —^a) Ś1 D 4 T2 तारा D2 वीर D12 13 तारा (for तार) —^b) D 11 T2 ता (for स) D om for पर्यापतत्पुन A2 D2 पर्यागत V2 D1 2 G1 3 M पर्यं° (for पर्यापतत्) B पर G(ed) पुर (for पुन) Ś1 सानुजै सह बान्धवै L(ed) सानुगो वानभाक्स —^c) G(ed) वाह्यकैर् (for °नरैर्) D8 च (for ता) —^d) D1 चरैर् (for °रैर्) Ś1 Ñ1 D1 4 12 13 शिबिका (D1 2 12 °का) वाहनोचितै —After 21 D6 8 10 S ins

492* दिव्या भद्रासनयुता शिबिका स्यन्दनोपमाम् ।
पक्षिकर्मभिराचित्रा द्रुमकर्मविभूषिताम् ।
आचिता चित्रपत्तीभि सुनिविष्टा समन्तत ।
विमानमिव सिद्धाना जालवातायनायुताम् ।
सुनियुक्ता विशाला च सुकृता शिल्पिभि कृताम् । [5]
दारुपर्वतकोपेता चारुकर्मपरिष्कृताम् ।
वराभरणहारैश्च चित्रमाल्योपशोभिताम् ।
गुहागहनसंछन्ना रक्तचन्दनरूषिताम् ।
पुष्पौघै समभिच्छन्ना पद्ममालाभिरेव च ।
तरुणादित्यवर्णाभिर्भ्राजमानाभिरावृताम् । [10]
ईदृशी शिबिका दृष्ट्वा रामो लक्ष्मणमब्रवीत् ।
क्षिप्रं विनीयता वाली प्रेतकार्यं विधीयताम् ।

[(l 1) Cr k. भद्रासनगता (for °युता) —(l 2) D6 द्रुम (for द्रुम) D6 G1 °कर्मविराजिता (for °विभूषिताम्) —(l 3) D8 10 T2 3 M3 Cg आचिता M3 °चिता (for आचिता) D6 T3 पत्तिभि D8 पङ्क्ति (for °पत्तीभि) D6 ता (for सु) —(l 4) M2 जाल (for °ल) M1 2 [म] चिता (for [आ]युताम्) —G2 om l 5 8 —(l 5) D6 म (for सु) G1 M2 सुगुप्ता M3 °कृता (for सुकृता) T M3 शिल्पिभि —D2 om from परिष्कृताम् in l 6 up to माल in l 9 —(l 7) D1 M1 2 भारैर् (for हारैर्) —(l 8) D6 10 T2 M2 भूषिता (for रूषिताम्) —(l 9) D6 10 T1 पुष्पा च —(l 11) M2 वाहृ]

22 ^b) N1 illeg from शिबिका up to सहैव in ^d Ś1 D1 2 4 12 13 वरी (for तदा) —^c) Ś1 D1 2 4 12 13 आरो (Ś1 D12 °पा) पयदनुक्रोशाद् (D1 °त्) V2 V B D1 2 11 आरोपयद्वि (V2 B1 °त्र) क्रोशन् D8 आरोपयत्ति क्रोशाद् —^d) V1 विनादेन (for ङ्गदेन) Ś1 N1 D1 4 12 13 T1 सहैव त (D11 हि) V2 V B D7 सम (V B1 4 सह) प्रभु D2 सहैतु D1 सहैव ह (for सहैव तु)

23 Ś1 N1 D1 4 12 13 om 23^ab —^a) N2 V B D1 2 11 शिबिकाया तु (D11 च) (for °का चैव) —^b) N2 V B D1 11 सुग्रीवि —N2 om 23^cd —^c) D1 11 अलंकार (for °कारैश्च) —^d) D1 11 M1 वानर G1 M3 शोभित (for भूषितम्) Ś1 Ct r माल्यैर्वस्त्रैश्च भूषितमिति पाठ ३० —For 23^cd Ś1 N1 D1 4 12 13 subst

493* माल्यैश्च समलंकृत्य वाससा प्रवरेण च ।

[N1 illeg up to प्रव D1 च D13 म (for च)] while V B D7 subst

494* वाससाच्छादयामास माल्यैश्चालंचकार ह ।

[V उच्छादयामास (for [आ]च्छा°) D7 [अ]लंकार (for [अ]लं°) B1 D3 च (for ह)]

—After 23 G1 2 read 26^cd

24 ^a) N1 राजा D1 2 12 13 तदा D11 °र (for राजा) V2 सह ** ज्ञापयामास (illeg) V B D1 तत्र पश्चात् पयामास ^b Cm आज्ञापयत्सुग्रीवस्तमिति श्लोके विश्राणयन्तोनि श्लोकस्य उत्तरार्धं द्रष्टव्यम् ^c —^c) Ś1 D2 12 13 T2 M3 Cg औ (D15 ऊ) र्ध्वदैहिकं D2 11 ऊर्ध्व° Ct t as in text (for और्ध्वदे°) —^d) Ś1 V B D7 इति वानरान् D2 6 8 10 T G1 2 M1 2 Ct °रूपत (for अनुरूपत)

25 Ś1 N1 D1 2 4 12 13 om 25^ab —^a) D11 विकिरन्तश्च (for विश्राणयन्तो) —^b) G1 धनानि (for बहूनि) M3 [अ]पि (for च) —^c) D1 यान्ति (for यान्तु) —^d) D6 T M1 2 Cr g समनन्तरं (for तद°) — Cr शिबिका समनन्तरम् । अग्रविभाग प्रदेशपर् । भाग्या यथाशक्ति पूर्वेण संबन्ध । Cg शिबिकासमनन्तरमित्यस्या समीपे । आग्रविभागे द्रष्टव्यम् । इत्याज्ञापयदिति पूर्वेण संबन्ध इ —For 25 N2 V B D7 subst

495* ततो रत्नानि दृश्यो बहूनि विविधानि च ।
अग्रतः प्लवगोत्तम शिबिका समनन्तरम् ।

[(l 1) Ñ2 भूरि (for बहूनि) —(l 2) V2 शिबिका (for °का)]

26 ^a) D1 राज्ञां वृद्धि (for °ज्ञामृद्धि) V2 विशेषाश्च V1 °षश्च D1 °षा (for विशेषा हि) —For 26^cd Ś1 D1 4 12 13 subst

अङ्गदं परिगृह्याशु तारप्रभृतयस्तथा ।
क्रोशन्तः प्रययुः सर्वे वानरा हतबान्धवाः ॥ २७

ताराप्रभृतयः सर्वा वानर्यो हतयूथपाः ।
अनुजग्मुर्हि भर्तारं क्रोशन्त्यः करुणस्वनाः ॥ २८

तासां रुदितशब्देन वानरीणां वनान्तरे ।
वनानि गिरयः सर्वे विक्रोशन्तीव सर्वतः ॥ २९

पुलिने गिरिनद्यास्तु विविक्ते जलसंवृते ।
चितां चक्रुः सुबहवो वानरा वनचारिणः ॥ ३०

अवरोप्य ततः स्कन्धाच्छिबिकां वहनोचिताः ।
तस्थुरेकान्तमाश्रित्य सर्वे शोकसमन्विताः ॥ ३१

ततस्तारा पतिं दृष्ट्वा शिबिकातलशायिनम् ।
आरोप्याङ्के शिरस्तस्य विललाप सुदुःखिता ॥ ३२

G 4 24 32
B 4 25 40
L 4 18 40

496* राज्ञामृद्धिविशेषो हि दृश्यते भुवि यादृश ।

[Ś1 D14 राज्ञो मू्र्धि D13 °ज्ञा वृद्धि (for राज्ञामृद्धि)]

—After 26ab, D5.8-10 G2.3 M1 ins

497* तादृशीमिह कुर्वन्तु वानरा भर्तृसत्क्रियाम् ।

[D5 M2 तादृशानिह, G2.3 °शीमिव (for °शीमिह) D8 तादृशीमिह कुर्वंति (for the prior half) D13 भर्तु (for भर्तृ) M1 मतिक्रिया (for °याम्)]

—D6 transp 26cd and 27, G1.3 read 26cd after 23 —c) Ñ2 V B D7 तादृशीर् (for °श) —D8 om. from वालिन up to हत in 27d Ś1 D6.8.13 वालिन (for वालिन) Ś1 धीरे, Ñ2 V1.3 B D1 सर्वं, V2 सर्वान्, D1-6.11-13 शीघ्रं (for क्षिप्र) —Ñ1 illeg from क्षिप्र up to दैहिकम् in d —d) Ñ2 V B D7 चक्रुर्वै D11 क्रियताम् (for प्रा°) D5 M3 Cg औदर्ध्वदैहिक, Cv1 और्ध्वदैहिकं (as in text) Ś1 D13.4.13.15 कुर्वन्तु सचिवा (D5 शिबिकां) स्तत्र (D13 शिरा)

27 D8 om up to हत in d (cf v l 26) D6 transp 26cd and 27 —a) Ś1 D14 अंगद् (sic) (for °दं) Ñ1 प्रति*** (illeg) Ñ2 B1-3 D7 प्रतिगृह्याशु, G(ed) °ह्य Cr as in text (for परि°) —Ñ1 illeg for 27b —b) Ś1 Ñ2 D1.2.4.6.11-13 T M Cr तारा, Cg as in text (for तार) Ś2 D1.4.6.12.13 स्तथ V B D4.7 T1.2 G M Cr स्तदा (for तथा) ⊛ Cg ताराप्रभृतयो वानरा इति सम्यक् ⊛ —c) Ñ1 illeg from प्रयु up to ह in 27d, D13 ते ययु (for प्र°) Ñ2 V B D7 तत्र (for सर्व) Ś1 क्रोशंतस्तत्रानुपयु, D1.4.6 क्रोशन्तस्त्वा (D12 °शास्या, D6 °र्तं त्व)नुपयु, D13 क्रोशन्तोनुययुस्तत्र —d) M1 वानर्यो (for °रा) Ś1 Ñ2 D13 प्लवग्***(Ñ1 **** [illeg]) हतं हरिं (Ñ1 पतिं) Ñ2 V B D1.7.11 प्लवगा वालिने, D1.2.4 प्लवंगास्ते हतं हरिं (D1 हरिं हत [by transp] D13 प्लवगास्तं हतं हरिं ⊛ Cr अङ्गदं परिगृह्याशु ताराप्रभृतयस्तदा । क्रोशन्त प्रययु सर्वे वानरा हतबान्धवा । इति पाठ ⊛ —After 27, D5.8-10 S ins

498* तत्र प्रतिष्ठिता सर्वा वानर्योऽस्य वशानुगा ।
चुक्रुशुर्वीरवीरेति भूय क्रोशन्ति ता स्त्रिय ।

[D8 reads from l 1 up to 25d in marg —(l 2) D8 सर्वे (for सर्वा) —(l 2) D5.8-10 ता प्रिय, D6 वानरा (for ता स्त्रिय)]

28 D8 reads 28ab in marg (cf v l 498*) —a) Ñ2 V B D4.11 चास्य, D7 चापि (for सर्वा) —b) Ś1 Ñ1 D1.2.4.12.13 सर्वेका, Ñ2 V B D5.8-10 G3 -योधिपा (for -यूथपा) —c) B4 अथ (for अनु) Ś1 Ñ1 D1.2.4.12.13 हत नाथ, Ñ2 V B D7 कपींद्रं त (Ñ1 illeg D7 तु) D5.8-10 च भ° (for हि भर्तारं) —d) Ś1 D1.2.4.12.13 करुणं तदा (D1 [marg] °था) Ñ1 मधुर तदा, Ñ2 V B D7 बाष्पविक्लवा, D3.11 दीनमानसा (for करुणस्वना)

29 D1 reads from 29 up to पुलिने in 30a in marg —a) V2 D11 तार, B4 भासां (for तासां) —c) Ś1 Ñ V B D M1 शैल, G2.3 शैला G1 वृक्षा (for सर्व) —d) G1 M1.2 सर्वंश (for °त) Ś1 Ñ V B D1-4.7.11-13 रुद्र (Ñ1 क्यद् [sic] D5 रुदं)तीव समंतत, G3 क्रोशतीव च सर्वश

30 D1 reads पुलिने in marg (cf v l 29) —a) Ñ1 illeg from नद्यास्तु up to वन in d V3 D1.13 -नद्याश्च, B1.3 पार्श्व च D1 -तूर्णे च (for -नद्यास्तु) —b) Ś1 D2.4.12.13 गिरिसंवृते, G1 °युत (for जलसंवृते) —c) Ñ2 V B D1.7 G1.2 M2 सुबहवो —d) Ś1 Ñ V B D1-4.7.11-13 राज (Ñ1 ** [illeg] Ñ2 V B D7 वालि, D1 गुरु, D8.11 गुण) वल्लभा T M3 शोककर्शिता (for वनचारिण)

31 a) V1 अधिरोप्य, G1 मग्न° (for अव°) Ñ2 V B D7 च तां (for तत), B1.3 ते च (for स्कन्धात्) Ś1 Ñ1 D1.2.4.12.13 अवतार्यांशु (D2.4.13 °र्यं तु) ते स्कन्धात् —b) Ś1 Ñ2 V B D1.7.12.13 वानरर्षभा, Ñ1 वाहनोच* (illeg) D1.2.4.11 G3 M1 वा°, D5.8-10 वाहनोत्तमा (for वहनोचिता) —c) Ñ2 V B D7 सामान (for °श्रित्य) —d) Ś1 Ñ V B D1-4.7.11-13 ध्यानपरायणा, D5.8-10 G3 शोकपरायणा

32 b) Ñ2 V B D7 [श] यनायि (B4 °यानि) नं (for -तलशायिनम्) —cd) Ś1 D13 [अं] के (for [ङ्]के) D1 कृत्वा (for तस्य) G1 सव शिरसेऽक्रमस्य ततार्तु कातरो सर्वे M2 अवनामुखुखी देवी पर्यदेवयदातुरा —After 32 Ś1 Ñ V B D1-4.7.11-13 ins

499* अद्य शोकं विधो भाग मम ते पुरुषर्षभ ।

G 4 24 33
B 4 25 41
L 4 18 22

जनं न पश्यसीमं त्वं कस्माच्छोकाभिपीडितम् ।
प्रहृष्टमिव ते वक्त्रं गतासोरपि मानद ।
अस्तार्कसमवर्णं च लक्ष्यते जीवतो यथा ॥ ३३
एष त्वां रामरूपेण कालः कर्षति वानर ।
येन स्म विधवाः सर्वाः कृता एकेषुणा रणे ॥ ३४
इमास्तास्तव राजेन्द्र वानर्यो वल्लभाः सदा ।
पादैर्विकृष्टमध्वानमागताः किं न बुध्यसे ॥ ३५
तवेष्टा ननु नामैता भार्याश्चन्द्रनिभाननाः ।
इदानीं नेक्षसे कस्मात्सुग्रीवं प्लवगेश्वरम् ॥ ३६
एते हि सचिवा राजंस्तारप्रभृतयस्तव ।
पुरवासिजनश्चायं परिवार्यासतेऽनघ ॥ ३७
विसर्जयैनान्प्लवगान्यथोचितमरिंदम ।
ततः क्रीडामहे सर्वा वनेषु मदिरोत्कटाः ॥ ३८
एवं विलपतीं तारां पतिशोकपरिप्लुताम् ।
उत्थापयन्ति स्म तदा वानर्यः शोककर्शिताः ॥ ३९

[N1 illeg from मे up to वत्सल Ś1 D3.4.12.13 नाथ (for नाम) D3.4.13 ननुते (for ननु ते)]

while D6 9–13 T G2.3 M1(inf lin sec m) 3 ins

500* हा वानर महाराज हा नाथ मम वत्सल ।
हा महार्ह महाबाहो हा मम प्रिय पश्य माम् ।
[(1 x) G2.3 महावीर (for °राज)]

33 Ś1 D13 om 33 Ñ1 illeg up to श्लो in b —a) Ñ2 V1.2 B D3.7.11 जनवत्, V3 ह नाथ T2 G1 जानन (for जन न) T2 [इ]मा (sic) (for [इ]मं) D1 नेक्षसे त्वमिम पुत्र, D3.4.13 नेच्छ(D13 °क्ष)सि त्वमिम वत्स —b) D2 निपीडित, D6 [भ]ति° (for [भ]मिपी°) —Ñ1 illeg from c up to म in d —c) D1 समृद्धम्, M1 प्रविष्टम् (for प्रहृष्टम्) V2.3 D6.8.10 G1 इह B1.3 D1.3.4.12 G3 अपि (for इव) B1 transp ते and वक्त्र —d) D6 मृतासोरपि N V B D1.3.5.7.11 वानर, D3.11 लक्ष्यते (for मानद) —e) D3.11 सध्यार्क, D2 बालार्क (for अस्तार्क) D2.3.4.13 वर्णाभ (for वर्णं च) N1 V B D7 G(ed) तद्वाग्दिव्यसक्श (G(ed) °सदृश) G2 बालार्कसमवर्णं च —f) Ñ V B D2.7.10 दृश्यते (for लक्ष्यते) D3.4.6.7 G3 M3 जीवितो (M3 °नो) (for जीवतो)

34 a) G1.3 एव (for एष) M1 राज (for राम) —c) D7 [स्म]स्य G(ed) स्मो (for स्म) —d) Ś1 Ñ1 D1.3.4.11.12 ह्यकेषुणा (for एके°) D8 G2.3 M1.3 वने (for रणे) Ñ2 V B D7 पृषत्काणहता कृता

35 b) D6 G3 तव T2 M3 तदा (for सदा) D8.10 Ct [s]प्सरसस्तव G2 [s]प्यवल्लभा (for वल्लभा सदा) —For 35cd Ś1 Ñ V B D1–4.7.11–13 subst

501* इमास्तव स्त्रियो वीर सदा सुदयिता भृशम् ।
[B1.3 ते च (for तव) B2.4 D2 प्रिय (for स्त्रियो) —N1 illeg from सुदयिता up to न in 35d]

—c) Ś1 D1.4.12 पार्श्वविकृष्ट(D1 °कृता D2 °कृष्य) नगराद् Ñ2 V B D7 पाद(B2 D7 पादौ [sic] B4 पद्म) कृष्टो नगराद्, D3.13 पादान्विकृष्य(D13 °ष्टा) नगराद्

36 N1 illeg for 36a —a) V2 ताराद्या इति B1 तावस्तारस (sic) D12 सवैता ननु(sic) (for तवेष्टा ननु) D8–10 चैवैमा, M1 राजइ (for नामैता) —b) D2 सार्याश्च (sic) (for भार्याश्च) G2 अनाथा प्लवगेश्वर —G1 om 36cd —c) D6 नेक्षसे (for °क्षसे) —d) D8.10 T1 प्लवगेश्वर M1 °गाधिप (for °गेश्वरम्) —For 36cd Ś1 N V B D1–4.7.11–13 subst

502* कथमीर्ष्यां न कुरुषे सुग्रीवस्य समीपतः ।
[V1.2 B1 ईर्षां B2 (sup lin also) अर्ष्यां (for ईर्ष्यां) Ś1 Ñ1 D13 तु Ñ2 V1.2 नु (for न) V3 कुरुते (for °षे)]

37 a) B3 सर्वे D3.11 इमे (for एते) —Ñ2 reads 37b in marg —b) D3 तथा (for तव) —c) B D1–4.7.11–13 T1 G2 M1.2 पुरवासी (for °वासि) D1 सकल (for जनश्च) Ñ1 D1 सर्वे (for चायं) —d) Ñ1 illeg from ते up to यथो in 38b Ñ2 V B D7 [आ]स्थितो विभो D3.11 [उ]पस्थिते(D11 °तान्) D8.10 विपीदति T2.3 स तेनघ (for [आ]सतेऽनघ) D4.13 पर्युपासतेनघ (D13 °घ)

38 Ñ2 illeg up to यथो in b —a) N2 V B D1–4.7.9.11–13 T G2 M1.2 [ए]तान् (for [ए]नान्) N1 V2.3 B D1.2.7–10 सचिवान् (for प्लवगान्) —b) N1 V B D7 यथापूर्वम् D8.10 Ct यथासुखम् (for यथोचितम्) —Ñ1 illeg for 38cd except तत —c) Ś1 N1 V B D1.4.11.13 क्रीडाम(D3 °म) सहिता G3 °हे सर्वे (for °महे सर्वा) —d) Ś1 Ñ2 V B D2.4.7.11.13 वनेष्वपि (for वनेषु) D6.8.10 S Crg मदनोत्कटाः ※ Cr मदनोत्कटा इत्यत्र विलपतीति शेष ॥ Ct यथापुरं यथापूर्वं क्रीडामहे । इत्यत्र सहेति विलपतीति शेषः ※

39 a) V2.3 B1.3.4 विलापिनीं V3 D1 °विनी D3.11 °पती (for विलपतीं) ※ Cg विलपतीं विलपन्तीम् ※ D3.13 तारा (for °रां) —b) N1 दुःखा1 D3.13 पति D1 भृशं (for पति) —N1 illeg from शोक up to 39c D3.11 परिप्लुते D8.10 -परि(D8 °रि)प्लुता(D8 °ता) (for परिप्लुताम्) —c) D3.11 सर्वो (for तदा) —d) Ś1 V2 B2.4 D1.4.8.10.11.13 कर्षिता । B1.3 विह्वला (for °कर्शिता)

सुग्रीवेण ततः सार्धमङ्गदः पितरं रुदन् ।
चितामारोपयामास शोकेनाभिहतेन्द्रियः ॥ ४०
ततोऽग्निं विधिवद्दत्त्वा सोऽपसव्यं चकार ह ।
पितरं दीर्घमध्वानं प्रस्थितं व्याकुलेन्द्रियः ॥ ४१
संस्कृत्य वालिनं ते तु विधिपूर्वं प्लवंगमाः ।
आजग्मुरुदकं कर्तुं नदीं शीतजलां शुभाम् ॥ ४२
ततस्ते सहितास्तत्र अङ्गदं स्थाप्य चाग्रतः ।
सुग्रीवतारासहिताः सिषिचुर्वालिने जलम् ॥ ४३
सुग्रीवेणैव दीनेन दीनो भूत्वा महाबलः ।
समानशोकः काकुत्स्थः प्रेतकार्याण्यकारयत् ॥ ४४

C 4 24 44
B 4 25 53
L 4 38 54

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे चतुर्विंशः सर्गः ॥ २४ ॥

---

40 ᵃ) Ś1 D5.6.11.12 तत्र (for तत) D7 सार्धम् (for सार्धम्) —ᵇ) D5.9.10 T1 सौमित्र (for अ°) M1 तदा (for रुदन्) —ᵈ) Ś1 M1 D1-4.11.12.14 [उ पह(D1 °हि)]तेन्द्रिय D5.6.10 °पुतेन्द्रिय D11 निर्ह° (for [ऽ] भिहतेन्द्रिय) Ñ2 V B D7 रुदमानो मुहुर्मुहु

41 M1 om from 41 up to विधिपूर्वं in 42ᵇ Ś1 D3 G2 om (hapl) 41 —ᵃ) D4 om (hapl) from विधिवद् up to 4ᶜ ※ Ct विधिवद्दत्वायन इत्येतावतैव स्याजग्मनवत् विधिवद्दत्तचितिविधिवद्दिलिथं । विधिवद्विहोत्रविधिनेत्यय इत्यन्ये ※ D1 दत्त्वा D6 T1 हुत्वा D13 ददार् (for दत्त्वा) —ᵇ) V2 च (for स) M3 स (for ह) —D1 om 41ᶜᵈ —ᵈ) D12.13 व्याकुलेन्द्रिय

42 M1 om up to विधिपूर्वं in 42ᵇ D6 om 42ᵃ (for both cf v l 41) —ᵃ) D3.10.11 (for तु) Ś1 D1.4.6.12.13 वालिनं ते (Ś1 D13 स) तु सत्कृत्य (D1 °ज्वाल्य D6 °वाल्य) Ñ2 V1.2 B D7 वालिनं तु ततः कृत्य (B1 °त्वा) V3 वालिनं तु तथा कृत्वा D5.11 वालिनं ते तु संस्कृत्य —ᵇ) M1 D3 विधिवच्च (for पूर्वं) D5.8-14 विधिवत्प्लवगर्षभाः —Nallee from ᵇ up to शीत in ᵈ —ᶜ) Ś1 D1.4.6.12.13 प्रजग्मुर (for आ°) —ᵈ) Ś1 Ñ2 V1.2 B D1.4.6.12.13 पेरां V3 दर्भां (for नदीं) D5 T1.2 G1.2 M1.2 गिरि D5.8-11 T3 G3 पुण्य (for शीत) M1 D5.8.9.10 G1 M3 दिव्य (for शुभाम्)

43 For 43-44 Ś1 Ñ V B D1.4.6.12.13 subst 503* —ᵃ) G2 सहिताम् (for सहिता स) —Note that 43 between ᵃ and ᵇ —ᵇ) T M1.2 अङ्गदं (to no 11 tes) —ᵈ) D5.8-10 T1 वानराः D8 T2 G1.2 M1.3 °नो (for वालिने)

44 ᵃ) D5.8-10 [दु]:ख (for [द]ीन) —ᶜ) M3 समाक्रम् (for काकुत्स्थः) Cc समानशोक काकुत्स्थ इत्यत्र समानदुःखत्व सखित्वे चेत्यतदाकरणितम् ※ —For 43-44 Ś1 D1.4.6.12.13 subst Ñ2 subst 1 1-3 Ñ1 V B D6.7 subst 1 1-2 only

503* तत कृतोदका सर्वे पुनर्यां क्रियवासव ।
आजग्मू राघवं द्रष्टुं लक्ष्मणं धार्मिकं तथा ।
तत्र प्राञ्जलय सर्वे सुग्रीवाद्य सहाङ्गद ।
वालिन पूर्ववृत्तानि कथयन्तोऽद्भुतानि च ।

[(l 1) B1 पुनर्या (for °र्य) V3 वानरेभ्य D7 (also as above) °र्य (for क्रियवासव) —D1 reads l 2 in marg —(l 2) Ś1 D13 आवव्रु D1 प्र° (for आजग्मू) V1.2 B1 सहिता राम (for राघव द्रष्टुं) Ñ2 V3.1 B D7.11 महौजसं V2 °सं V3 महाभुजं (for [ध]र्मिकं तथा) —(l 3) Ś1 प्राञ्जलि (for °य) —(l 4) D1 ते (for च)]

—After 44 D5.8 to S ins

504* ततोऽथ त द विनिमयमौल्ल
प्रकाशमिक्ष्वाकुवरेषुणा हतम् ।
प्रदीप्य दीप्ताग्निसमौजसं तदा
सलक्ष्मणं राममुपेयिवान्हरिः ।

[(l 1) D6 (3 as T G1.2 M1 दृ ढ G1 M1 इते M2 त (for ध त) —(l 2) D5.8 प्रशान्त (for °हत्) G2 वरेण च नृप (for °षुणा हतम्) —(l 3) T1 यशः (for °स)]

Colophon D5 om —*Sarga name* Ś1 Ñ1 D13 वालिसंस्कार D12 °संस्कार सर्गः(V1 °* * * * (illeg)) Ñ2 V B D1.4.7.9.11 वालिसंस्कार D5.8.10.14 °महाप्र) —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 V1 D13 D4.13 om V2 V3 C 21 (as in text) V3 25 D13 D5.6 T G1.2 M 25 D11 22 D12 23 —After colophon G concludes with श्रीरामाय नमः

२५

G. 4. 25. 1
B. 4. 26. 1
L. 4. 19. 1

ततः शोकाभिसंतप्तं सुग्रीवं क्लिन्नवाससम् ।
शाखामृगमहामात्राः परिवार्योपतस्थिरे ॥ १
अभिगम्य महाबाहुं राममक्लिष्टकारिणम् ।
स्थिताः प्राञ्जलयः सर्वे पितामहमिवर्षयः ॥ २
ततः काञ्चनशैलाभस्तरुणार्कनिभाननः ।
अब्रवीत्प्राञ्जलिर्वाक्यं हनुमान्मारुतात्मजः ॥ ३
भवत्प्रसादात्सुग्रीवः पितृपैतामहं महत् ।
वानराणां सुदुष्प्रापं प्राप्तो राज्यमिदं प्रभो ॥ ४
भवता समनुज्ञातः प्रविश्य नगरं शुभम् ।
संविधास्यति कार्याणि सर्वाणि ससुहृज्जनः ॥ ५
स्नातोऽयं विविधैर्गन्धैरौषधैश्च यथाविधि ।
अर्चयिष्यति रत्नैश्च माल्यैश्च त्वां विशेषतः ॥ ६
इमां गिरिगुहां रम्यामभिगन्तुमितोऽर्हसि ।
कुरुष्व स्वामिसंबन्धं वानरान्संप्रहर्षयन् ॥ ७
एवमुक्तो हनुमता राघवः परवीरहा ।
प्रत्युवाच हनूमन्तं बुद्धिमान्वाक्यकोविदः ॥ ८

25

M1 begins with श्रीरामाय नमः.

1 Ñ1 illeg for 1abc. D7 reads 1ab in marg —a) B4 -[अ]भि, D5 [अ]भि (for [अ]भि) —d) D7 -मानस (for -वास°). —For 1cd, Ś1 D1.4.12–13 subst

505* भ्रातृशोकात्तु सुग्रीव प्रेतकार्यकृत शुचिम् ।
सहाक्रन्देन शोचन्त भ्रातर स्वर्गमाश्रितम् ।

[(l 1) D2 भ्रातृशोकात्तु D3.12 कार्य (for °य) D1 कृते (for °त) —(l 2) D3.13 शोचते (for °न्त)]

—c) D3 शाखामृगाः Ś1 D12 शाखामृगैर्महामात्रैः Ñ2 V2.3 B1 D5–7.12 °मृगा (Ñ2 D5.7 °गा) स(Ñ2 D5–7 म)हामात्या, V1 °मृगगणा सर्वे —d) Ś1 Ñ1 D1.4.11–13 कृतोदक (for [उ]पतस्थिरे) Ñ2 V B D7 परिवव्रु कृतोदका —After 1, Ś1 Ñ1 D1.4.12.13 ins

506* तत पुन प्रतस्थुस्ते रामदर्शनलालसा ।
[Ñ1 पुन (for तत)]

2 a) Ñ2 V B D7 च काकुत्स्थं, D6 महात्मानं (for °बाहु) Ś1 Ñ1 D1.4.12.13 तेभिगम्य महात्मान, D5 समाजग्मुर्महात्मान, D11 आजग्मु सुमहाभाग —b) V2 D5.11 -कारणे —c) Ś1 Ñ V B D2.4.7.12.13 तस्थु ; D3.11 भूत्वा (for स्थिता) —After तस्थु, Ñ1 illeg up to 3. D11 reads 2d twice

3 Ñ1 illeg for 3 (cf v l 2) —ab) D10 om तत D2 शीलस्थम् (for शैलाभस्) Ñ2 V B D7 तत शैलवपु (V2 °लव *)र्भीमोसारुणादित्यसनिभ —d) Ñ2 V B D2.3.5.7.8.11.13 S हनुमान् Ś1 D1.4.12 to पवनात्मज ; Ñ2 V B D7 रघुनन्दन (for मारुतात्मज)

4 a) Ś1 Ñ2 V B D3.4.7.11.12 G1 तव (for भवत्) Ñ1 D5.6.8–10 G3 M3 काकुत्स्थ (for सुग्रीव) —b) Ś1 Ñ1 D1.3.4.12.13 पद (for महत्). —After 4ab, D5.8–10 ins

507* वानराणां सुदुर्धर्षा सम्प्राप्तवता हि नाम् ।
[D6 -भव (for -वन्त).]

—c) V1 वानराणां च (hypm) D5.6.10 महात्मानां (for °राणां) Ñ1 D5.6 सुदु प्राप्य —d) B2 (before corr प्राप) प्राप्य, D5.6.10 T3 प्राप्त, M1 प्रा*(damaged) (for प्राप्तो) G3 प्रभु (for °भो). Ś1 Ñ1 D1.4.12–13 राज्य प्राप्स्य (Ś1 D13 °भो)ति राघव, Ñ2 V B3.4 D7 प्राप्य(Ñ2 B1 D7 °प) राज्य परंतप

5 Ñ2 om 5ab —a) D6 illeg for भवता —b) Ś1 Ñ1 V B D1–4.7.11–13 प्रविश्य नगरीं शुभां (V B D7 इमा) —Ñ1 illeg for 5c–6b —c) Ñ2 V2.3 B1.2.4 स(B1.4 स)विधाय च, D2.4.6.11 T3 स विधास्यति —d) Ñ2 V B D7 सर्वथा D3.11 सीताया (for सर्वाणि) D3.6.11 T3 G3 M1.3 गण , D2 जनै , D4 -गणै (for -जन)

6 Ñ1 illeg for 6ab (cf v l 5) —a) Ś1 स्नाताथी (corrupt) D12 स्नाताय (corrupt) L(ed) स्नात्वायं Ś1 D1.2.4.12.13 मधैर्, Ñ2 V B D7 रत्नैर्, D11 सौधैर् (for गन्धैर्) —b) D2.13 M1 ओषधीभि D8–10 ओषधैश्च Cm as in text (for औषध°) Ś1 D1.13 शुचिश्चित, Ñ2 V1.3 B4 D7 ततस्तत ; V2 B1–3 D3.13 समतत ; D2 शुचिर्भूत्वा (for यथाविधि) D3.11 सर्वै(D3 *र्वै)श्च दद्यात्वां वर (D3 °र) —c) Ś1 Ñ V B D1–4.7.11–13 विधैश्, D5.6.10 माल्यैश्च (for रत्नैश्) —D6 illeg for 6d —d) D8–10 रत्नैश्च (for माल्यैश्च) Ś1 Ñ2 D1–3.11–13 माल्यैस्त्वां (D3.13 °स्त्वा) प्रीत(D11 °ति)मानस , Ñ2 V B D7 गन्धैस्त्वां प्रीति(Ñ2 V1.2 B1 °त)मानस

7 a) Ñ V B1.2(marg, also) 3.4 D1.4.7.11 दिव्याम् ; B2 दुर्गाम् (for रम्याम्) —b) D8–10 त्वम् ; T2 M1 इद (for इतो) Ś1 Ñ V B D1–4.7.11–13 असि(V1 इति)वार्त्ते त्वमर्हसि —c) D1.3.13 स्वामिसमये —d) Ś1 Ñ1 B1 D2.8–11 T1.2 G1.2 संप्रहर्षय V2 °हर्षितान्, T3 °धर्षयन् (for °हर्षयन्) B1.3 D6 वानराणां प्रहर्षयन्

8 b) Ś1 Ñ V B D1–4.7.11–13 रामो दशरथात्मज —c) Ñ1 illeg from वाच up to बुद्धि in d. D4 illeg after प्रत्यु —d) B1 वाक्यकोविदैः

चतुर्दशसमाः सौम्य ग्रामं वा यदि वा पुरम् ।
न प्रवेक्ष्यामि हनुमन्पितुर्निर्देशपालकः ॥ ९
सुसमृद्धां गुहां दिव्यां सुग्रीवो वानरर्षभः ।
प्रविष्टो विधिवद्वीरः क्षिप्रं राज्येऽभिषिच्यताम् ॥ १०
एवमुक्त्वा हनूमन्तं रामः सुग्रीवमब्रवीत् ।
इममप्यङ्गदं वीर यौवराज्येऽभिषेचय ॥ ११
पूर्वोऽयं वार्षिको मासः श्रावणः सलिलागमः ।
प्रवृत्ताः सौम्य चत्वारो मासा वार्षिकसंज्ञिताः ॥ १२
नायमुद्योगसमयः प्रविश त्वं पुरीं शुभाम् ।
अस्मिन्वत्स्याम्यहं सौम्य पर्वते सहलक्ष्मणः ॥ १३
इयं गिरिगुहा रम्या विशाला युक्तमारुता ।
प्रभूतसलिला सौम्य प्रभूतकमलोत्पला ॥ १४
कार्तिके समनुप्राप्ते त्वं रावणवधे यत ।
एष नः समयः सौम्य प्रविश त्वं स्वमालयम् ।
अभिषिञ्चस्व राज्ये च सुहृदः संप्रहर्षय ॥ १५

G 4 25 16
B 4 26 18
L 4 19 17

9 ᵃ) Ś1 Ñ1 न प्रविशामि Ś1 Ñ1 D1.3.4.12.13 [अ]ह वीर (for हनुमन्) —ᵈ) Ś1 D1.2.4.10.13 -कारक, D5.8–10 G2 पालग (for पालक) Ñ2 D2 पितुर्निर्देशमास्थित्, Ñ2 V B D7 पितुरादेश एव(B1-3 °द) मे(V3 न)

10 ᵃ) Ś1 Ñ1 D1.12 समयमृद्धा, D2 समयमहां, D3.13 समय महा, D3 अथाधीन, D11 सह निह (for सुसमृद्धा) Ś1 D13 दिष्टा, D5 T3 M3 रम्या (for दिव्या) —For 10ᶜᵈ, Ñ2 V B D7 subst

508* यूय प्रविशत क्षिप्र प्रविश्य च पुरीमिमाम् ।

[B4 हनुमन्प्रविश क्षिप्र (for the prior half) G(ed) कुरुध्व मदनन्तर (for the post half)]

—ᶜ) After ष, D4 illeg up to ज्ये in ᵈ Ś1 D13 माधो, Ñ1 स्नात, D5 T3 वीर (for वीर) Ñ2 V B D7 सुग्रीवो विधिना(B3 D7 °वत्) स्नात, D1–3.11.13 प्रवेष्टु विधिवत् (D3.11 °ना) स्नात (D3.12 सात) —ᵈ) Ñ2 V B3.4 D7 एष राज्ये, B1.3 स राज्ये हि (for क्षिप्र राज्ये)

11 ᵃ) D3.4.8.9.11 हनुमत —ᵈ) After राम, Ñ1 illeg up to इम in ᶜ —After 11ᵃᵇ D8–10 S ins

509* वृत्तज्ञो वृत्तसंपन्नमुदारबलविक्रमम् ।

[G2 सुपवृत्त दृढसत्त्वम् (for the prior half) G3 M3 -बलविक्रम]

—ᶜ) V3 D6.8.10 इदम्, G(ed) एतम् (for इमम्) Ś1 V1 B2 D1–4.11.13 राजन्, Ñ1 राज्ये, D3.7.8.10 M1.3 वीर (for वीर) Ñ2 V2.3 B1.3.4 D13 अयमभ्यङ्गदो राजन् —ᵈ) Ñ2 V2.3 B1.4 [ऽ]भिषिच्यता D1 G2 [ऽ]भिषेच ह(G3 च) (sic) (for ऽभिषेचय) —After 11, D3.6–11 S ins

510* ज्येष्ठस्य हि सुतो ज्येष्ठ सदृशो विक्रमेण ते ।
अङ्गदोऽयमदीनात्मा यौवराज्यस्य भाजनम् ।

[(l 1) M3 स, Ck as above (for हि) D4.8.9–11 M1 Ck च D6 T3 G1 M2 ह (for ते)]

12 ᵃ) Ś1 D13 दीर्घोय, Ñ2 V B D7 प्रथमो (for पूर्वोऽयं) —ᵇ) Ñ2 V D7 सलिलागम, B1.3 °लैद्वैत, D2 °लान्वित (sup lin also °लागत) (for °लागम).—ᶜ) D1 प्रदिष्ट. D3 illeg from सौम्य up to मासा in ᵈ D3.11 अत प्रभृति च वारो —ᵈ) Ś1 Ñ1 D1.3.11–13 शारदा D6 Cg Ct -संज्ञका, M3 साञ्जिता (for ता) Ñ2 V B D7 मासा वै(Ñ2 B2 °श्च) वार्षि(V1.3 कार्ति, B3 धार्मि) का इमे ※ Cg पूर्व इत्यादि। पूर्व वर्षर्तुपेक्षया प्रथम। वर्षा वर्षर्तु। स्त्रियां प्रावृट् स्त्रिया भूम्नि वर्षा इत्यमर। तत्र भवो वार्षिक। "द्वौ द्वौ मार्गादिमासौ स्यादृतु" इति श्रावणभाद्रपदौ वर्षर्तु। तदेकदेशत्वाच्छ्रावणो वार्षिक इत्युच्यते। "वर्षाभ्यष्ठक्" इति ठक्प्रत्यय। वार्षिकसंज्ञकाश्चत्वारो मासा इति। आश्वयुजा पादाभ्यां चतुष्ट्वमिति ज्ञेयम्। छत्रिन्यायात्। वर्षमुख्यत्वाद्रूपानन्तर कालत्वाच्च चत्वारोऽपि युद्धयोग्या न भवन्ति। कश्चित्तु पक्षा वै मासा इति श्रुतिपक्षमाश्रित्य च त्वारो वार्षिका मासा इत्युक्तम्। श्रावण प्रथमो मास इत्यत्रापि प्रथम पक्ष इत्यर्थ। "च त्वारो वार्षिका मासा गता वर्षशतोपमा" इत्युपसंहारादित्याह।, Ck ये प्रयुक्ताश्चत्वारो मासा, तेषामयं पूर्व इति योजना।, Ct ये चत्वारो वार्षिकसंज्ञका प्रवृत्तास्तेषामयं पूर्व इति योजना ※

13 ᵇ) Ñ1 D3.4.11 पुरीमिमा, Ñ2 V2.3 B(B2 sup lin also) D7 स्वमालय (for पुरीं शुभाम्) —ᶜ) Ś1 Ñ V B D1.2.4.7.12.13 इह (for अस्मिन्) G2 स्थास्यामि (for वत्स्यामि) Ś1 Ñ1 D1.3.4.12.13 तावत्, G2 दास (for सौम्य) —ᵈ) Ś1 Ñ V B D1–4.7.11–13 पर्वते नियतेन्द्रिय

14 ᵃᵇ) B4 शिलाया (for विशाला) Ś1 युक्त, Ñ2 V B3.4 D1.2.4.7.12.13 मुक्त, D3.12 गुप्त (for युक्त) B1.3 इमा गिरिगुहा रम्या विशाला मुक्तमारुता —After 14ᵃᵇ, Ñ2 V B D1.3.7.11 ins while Ś1 Ñ1 D2.4.12.13 ins after 14

511* इह वत्स्याम्यहं सौम्य त्वया सौमित्रिणा सह ।

[D3.11 अत्रो (for इह) D3.4 वर्षा (for वर्षा)]

—ᶜ) Ś1 Ñ1 D1.2.4.12.13 प्रसन्नसलिला पुण्या(Ñ1 रम्या) Ñ2 V B D3.7.11 प्रसन्नसलिला रम्या —After 14ᶜ, D5 wrongly repeats 13ᵈ–14ᶜ.—ᵈ) Ñ2 V2.3 B D3.7.11 -कमलोत्पला, V1 कमलोपमा

15 ᵃ) Ś1 Ñ V B D1–4.7.12.13 कार्तिके(Ñ2 V B D3.7.11 °र्ती) समति(D13 °नु)प्राप्य —ᵇ) V1 हि यत्, B2 D3.11 यतः, M3 स्त, M2 तत (for यत) Ś1 Ñ1 V1 D1.2.4.12.13 कुरु यत्न रिपोर्वधे D6 त्व रावणवधाय च ※ Cg

C. 4 25 17
B. 4 26 18
L. 4 19 18

इति रामाभ्यनुज्ञातः सुग्रीवो वानरर्षभः ।
प्रविवेश पुरीं रम्यां किष्किन्धां वालिपालिताम् ॥ १६
तं वानरसहस्राणि प्रविष्टं वानरेश्वरम् ।
अभिवाद्य प्रहृष्टानि सर्वतः पर्यवारयन् ॥ १७
ततः प्रकृतयः सर्वा दृष्ट्वा हरिगणेश्वरम् ।
प्रणम्य मूर्ध्ना पतिता वसुधायां समाहिताः ॥ १८
सुग्रीवः प्रकृतीः सर्वाः संभाष्योत्थाप्य वीर्यवान् ।
भ्रातुरन्तःपुरं सौम्यं प्रविवेश महाबलः ॥ १९
प्रविश्य त्वभिनिष्क्रान्तं सुग्रीवं वानरर्षभम् ।
अभ्यषिञ्चन्त सुहृदः सहस्राक्षमिवामराः ॥ २०
तस्य पाण्डुरमाजह्रुश्छत्रं हेमपरिष्कृतम् ।
शुक्ले च वालव्यजने हेमदण्डे यशस्करे ॥ २१
तथा सर्वाणि रत्नानि सर्वबीजौषधानि च ।
सक्षीराणां च वृक्षाणां प्ररोहान्कुसुमानि च ॥ २२
शुक्लानि चैव वस्त्राणि श्वेतं चैवानुलेपनम् ।
सुगन्धीनि च माल्यानि स्थलजान्यम्बुजानि च ॥ २३
चन्दनानि च दिव्यानि गन्धांश्च विविधान्बहून् ।
अक्षतं जातरूपं च प्रियङ्गुमधुसर्पिषी ॥ २४

कार्तिक इति । कार्तिके मासि समनुप्राप्ते समीपं प्राप्ते । आश्वयुजस्य इत्यर्थः । यत यतस्व, सेनासन्नहन कुरु । कार्तिकशब्दस्य आश्वयुजानन्तरपरत्वं स्वयमेव वक्ष्यति "पूर्वमाश्वयुजे मासि त्वया कालः प्रतिश्रुतः" इति। Ct ḥ t यतस्व(Ct प्रयत)तस्व ‡ —ᵉ) Dɪ 13 न पुण (by transp), G1 पुण ते (for पुण न) —Ñ2 illeg after न up to माल in ᵈ —ᵈ) Ñ2 पुरीमिमां, V2 3 B1 3 4 D7 पुरीं शुभां (for रम्यमालयम्) —ᵉ) Ś1 Ñ2 V B D1 4 5 7 9 13 15 G2 समभिविश्य स्वराज्ये च(B1 3 °पु, D7 स्थे) D3 11 T2 समभिषिच्य(D11 °पिच्य) स्वराज्येन, D4 M3 °षिञ्च स्वराज्ये च, D8 10 °षिच्य स्वराज्ये च, M1 °षिञ्चन् राज्ये तु —ᶠ) D13 सुहृदां Ñ1 V1 3 D7 सम्प्रहर्षयन्, T1 °भयम् G1 °मोत्तम (for °हर्षय)

16 ᵇ) T M2 वानराधिप —ᶜ) D3 11 गुहां (for पुरीं) —ᵈ) Ś1 किष्किन्धां, B1 किष्किन्ध्यां D12 om (hapl) पालि Ñ1 V B1-3 D7 प्रहृष्टो विगतज्वर

17 ᵃ) Ś1 D11 ता (for तं) —ᵇ) Ñ2 V2 3 D7 प्रहृष्ट (for प्रविष्ट) Ś1 वानरर्षभा, Ñ V B D1 4 5 7 13 15 °रर्षभ, D3 11 प्लवगेश्वर (for °रेश्वरम्) —ᶜ) Ś1 Ñ1 D1 2 4 5 13 15 अभिगम्य, D8 8-10 °वाद्यै (for °वाद्य) —Ñ1 illeg from हानि up to वारयन् in ᵈ Ñ2 V1 B1 2, 4 D2 5 8-10 13 M3 प्रविष्टानि B2 प्रह्र° (for प्रहृ°) —ᵈ) D8 8-10 प्लवगेश्वर (for पर्यवारयन्)

18 ᵃ) Ś1 तारप्रमुखा सर्वे —ᵇ) D3 11 दृष्टा (for दृष्ट्वा) Ś1 Ñ2 V B D1 4 7 13 15 वर्षं(G[ed]वृद्)हिता वनौ[Ñ1 V B D7 हरी]श्वर —ᶜᵈ) Ś1 Ñ1 D1-4 1-15 जयेत्युक्त्वा (D12 °त्युक्ते निपतिता (for °) Ś1 Ñ1 D1 2 4 13 15 महात्मा (for समाहिता) Ñ2 V B D7 जयेति पतिता भूमौ शिरोभिः सुसमाहिता

19 P1 4 om 19-20ᵃᵇ. D13 om (hapl) 19 —ᵇ) Ś1 D2 4 12 हनुमान्स हरीश्वर Ñ1 समाभ्य * हरीश्वर D1 भ्रातुर्भार्या च हरीश्वर, D3 11 स नयित्वा हरीश्वर —For 19ᵃᵇ, Ñ2 V B3 4 D7 subst

512* सा तदुत्थाप्य सुग्रीवः समाप्य च यथाविधि ।
[B3 स (for सा)]

—ᶜ) Ś1 N V2 3 B3 4 D1-5 7 11 13 G2 रम्य (for सौम्य) —ᵈ) G(ed) महाकपि

20 B1 2 om 20ᵃᵈ (cf v l 19) —ᵃ) Ñ1 V B2 D7 चाभि-, B1 चाभि D3 11 च त्रि (for त्वभि) D8 8 10 Ct प्रविष्ट मीतनिक्रान्त ‡ Ck प्रविश्य रत्नकोशादिक स्थिय च दृष्ट्वाभिषेकाय पुनः प्रतिनिवृत्तमित्यर्थः ‡, Ct प्रविष्ट मीतनिष्क्रान्तमिति प्रविश्य त्वभिनिष्क्रान्तमिति पाठे प्रविश्यान्तःपुरगतकोशादिकं दृष्ट्वाभिषेकाय तु पुनर्निष्क्रान्तं प्रतिनिवृत्तं सभास्थानागतमित्यर्थः ‡ —ᵇ) Ś1 D12 प्लवगेश्वरः, Ñ V1 4 B3 4 D3 7 11 वानरर्षभा D1 2 4 13 प्लवगर्षभा G2 वानरेश्वर, M1 3 प्लवगेश्वर (for वानरर्षभम्) —Ñ2 mostly illeg for 20ᶜᵈ —ᶜ) T2 G1 3 अभिषिञ्चत Ś1 D12 अभिषिच्य तु यस्मिन्, Ñ2 V B D7 अभ्यषिञ्चन्(V1 °ञ्चन्त)हामात्या(Ñ2 D7 °मा) D1-4 11 15 अभ्य(D12 °भि)षिञ्चन्सुहृदिनं (D4 °न)

21 ᵃ) G2 तत D1-3 D12 S पादरम् (for पाण्डु°) —ᵇ) Ś1 Ñ1 D1-4 12-15 हेमविभूषित, Ñ2 V B D7 कनकभूषण (for हेमपरिष्कृतम्) —ᵈ) D1 दृष्ट (for दण्डे) Ś1 D2 4 12 13 हेमदण्डे (Ś1 D12 °द) महाय D1 13 °प नि, Ñ1 D1 2 11 °दंड (Ñ1 °रत्न) विभूषिते, Ñ2 V B D7 °दण्डपरिष्कृते

22 ᵃ) D8 8-10 transp सर्वाणि and रत्नानि Ś1 Ñ V B D1-4 7 11-15 दिव्यानि मणिरत्नानि —ᵇ) Ñ1 D1 2 12 -[औ]षधीस्तथा M3 [औ]षधीरपि (for [औ]षधानि च) Ś1 D2 4 12 13 सर्वाश्चैवो(Ś1 °औ)षधीस्तथा —ᶜ) D3 11 सक्षीरिणां —ᵈ) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 प्रोहा (sic) Ñ2 V1 2 B1 2 (after corr) 3 D7 प्रोहां V3 B3 (before corr) 4 प्रोह (for °हान्)

23 Ś1 Ñ1 D1 4 12-15 om 23ᵃᵇ For 23-24ᵃᵇ, Ñ2 V B D7 subst 513* —ᵃ) M3 (after corr as in text) शु क्लानि (for शुक्लानि) —D3 11 transp 23ᶜᵈ and 24ᵃᵇ —ᶜ D3 11 सुगन्धानि —ᵈ) D1 पुष्पाणि (sic), T2 वनजानि (for स्थल°)

24 D3 11 transp 23ᶜᵈ and 24ᵃᵇ —ᵃ) Ś1 Ñ1

दधि चर्म च वैयाघ्रं वाराही चाप्युपानहौ ।
समालम्भनमादाय रोचनां समनःशिलाम् ।
आजग्मुस्तत्र मुदिता वराः कन्यास्तु षोडश ॥ २५
ततस्ते वानरश्रेष्ठं यथाकालं यथाविधि ।
रत्नैर्वस्त्रैश्च भक्ष्यैश्च तोषयित्वा द्विजर्षभान् ॥ २६
ततः कुशपरिस्तीर्णं समिद्धं जातवेदसम् ।
मन्त्रपूतेन हविषा हुत्वा मन्त्रविदो जनाः ॥ २७
ततो हेमप्रतिष्ठाने वरास्तरणसंवृते ।
प्रासादशिखरे रम्ये चित्रमाल्योपशोभिते ॥ २८
प्राङ्मुखं विधिवन्मन्त्रैः स्थापयित्वा वरासने ।
नदीनदेभ्यः संहृत्य तीर्थेभ्यश्च समन्ततः ॥ २९
आहृत्य च समुद्रेभ्यः सर्वेभ्यो वानरर्षभाः ।
अपः कनककुम्भेषु निधाय विमलाः शुभाः ॥ ३०

C 4 25 33
D 4 24 33
L 4 19 0

D1 3 4 13 15 मुख्यानि, D6 दिव्यादि (for दिव्यानि) —N1 illeg for ^{f} —^{f}) Ś1 D12 [ए]व नवान्, D1 3 4 13 [उ]चा वचान् (for विविधान्) D1 तथा (for बहून्) —For 23–24^{ab}, N1 V B D1 subst

513* सुगन्धीनि च माल्यानि स्थलजान्यम्बुजानि च ।
वासांसि चाथ शुक्लानि गन्धांश्च विविधान्वरान् ।

[N1 om 1 2 —(l 2) B1 (marg also as above) पुष्पाणि (for शुक्लानि) V1 वरान् (sic) B1 2 (sup lin also) 3 नवान् (for वरान्)]

—^{e}) N1 D1 3 11 अक्षतान् 3 B3 अयुतं (for अक्षत) Ś1 N1 D1 3 13 अक्षतान्यत्र (Ś1 °न्यत्र, D13 °न्यथा) रूपाश्च, D5 13 लाजपात्राण्यथान्यत्र रूपांश्च —^{f}) D12 प्रियेव (sic) (for प्रियङ्गु) Ś1 सर्पिषान्, D12 सर्पिषात् । T1 सर्पिर्ष (for °षी) V1 प्रियंगुमपि सर्पिषी (sic)

25 ^{a}) N1 1 2 वै व्याघ्रं, D1 वैयाघ्रं, M1 °घ्र (for °घ्रं) —^{b}) N1 वाराह (illeg) D3 11 वाराह, D1 4 5 12 वराहौ D10 वाराहौ T1 2 वराहौ T3 G2 3 M1 वराहौ, G1 वाराही M1 वाराहौ, Cg as in text (for वाराही) ※ Cg वाराही वराहचर्मविकृती । "सुपां सुलुक्" इत्यादिना पूर्वसवर्णे दीर्घः ※ Ś1 वाराहं चाप्युपानहौ N1 V B D1 वाराहे (B4 D1 वाराह) चैव (V1 B1 2 चापि) पादुके, D1 वाराहे चाप्युपानहे, D1 वाराह चोपानहिति च (sic) D12 दूर्वाश्चैव सुशोभना —^{c}) Ś1 V1 B1 D1 3 4 13 समालभनम् । D1 समालम्भनम् 3 D1 T1 Cv °लेपनम् Cr m g k t as in text (for समालम्भनम्) D1 मादाय (for मादाय) —^{d}) G1 2 M1 च M1 मु (for स) Ś1 N1 D1 3 4 13 नार्यं (N1 प्राप्ता D1 चतु)र्थान्य (D1 °थ मा)नस्तोषयत्ना, N1 V1 B D1 3 13 सार्वा(V1 B1 D1 °पा, D1 नाव)श्च मुभर्दर्शना (B1 4 °नाम्) V1 2 D1 10 गोरोचन (B [ed] Cr न मन दिव्या —^{e}) Ś1 N1 V1 B D1 3 13 तत्र सहिता N1 D1 G1 मुदिता सत्रा(D1 सर्वे G1 तत्र) D1 चैव सहिता (for तत्र मुदिता) —^{f}) M1 वरा (for वरा) N1 V1 B D G1 2 M1 च (for तु)

26 D1 11 read 26^{cd} after 27 —^{a}) D1 भनुष (corrupt) (for ततस्) D1 G1 2 M1 ते Cr m g as in text (for ते) Ś1 N1 V1 B D1 3 4 11 13 वानर(V1 °रा श्रेष्ठा N1 प्रवरा श्रेष्ठा (for वानरश्रेष्ठ) D1 3 तत स्तेयो नारश्रेष्ठ —^{b}) N1 B1 2 यथाकाम N1 V D1 4 D1 °कालं, D1 4 10 ऋत्विजेषु (for यथाकालं) —N1 mostly illeg for 26^{cd} —^{c}) Ś1 D1 3 4 13 15 वस्त्रैश्च माल्यैश्च, N1 B1 D1 भक्ष्यैश्च वस्त्रैश्च (by transp) V माल्यैश्च वस्त्रैश्च B1 भक्ष्यैश्च चेलैश्च, D1 11 गन्धैश्च माल्यैश्च (for वस्त्रैश्च भक्ष्यैश्च) —^{d}) Ś1 D1 3 4 12 13 तर्पयित्वा B1 2 प्रप° (for तोष°) G1 M1 द्विजोत्तमान् ※ Cv वानरश्रेष्ठमित्यादि वचनो वाक्य यथोपेयमन्तरोर्के वाक्यम् ॥ so also Cr m g ※

27 ^{a}) V2 परिस्तीर्ण —^{b}) V2 समिद्ध D1 11 समिद्धं M1 (before corr as in text) समिधं (for समिद्ध) —^{c}) D12 हीविषा (sic) (for हविषा) —^{d}) D1 हुता (sic) (for हुत्वा) D1–4 11 13 द्विजा (for जना) —After 27, D1 11 read 26^{cd}

28 D1 om 28^{ab} D1 G1 2 (transp ^{ab} and ^{cd} —^{a}) K (ed) हैम Ś1 N1 D1 3 4 11–13 परिष्कारे N1 V B D1 प्रतिष्ठानं D1 प्रतिष्ठाने (for प्रतिष्ठाने) —^{b}) N1 सवितान् N1 V1 2 3 B D1 °संवृत (for संवृते) Ś1 D1 3 4 11–13 दिव्यास्त(D1 4 °म)रणपूर्ण(D1 11 संस्कृते D1 °सावित) —^{c}) N1 V B D1 शिवाकारे —^{d}) Ś1 N1 V B D1 12 शोभिते (for °ते) ※ Cv ततो हेमप्रतिष्ठाने इत्यत्र श्लोकस्य प्रथमं पादद्वयम् । हेमप्रतिष्ठाने हेमपादपीठे । Cr हेम प्रतिष्ठाने हेममयपीठयुक्त Cm हेमप्रतिष्ठाने वरास्तरणसंवृत इत्येतदुभयं वरासनविशेषणम् । [Cg हेमप्रतिष्ठाने हेममय पादयुक्ते । वरासनविशेषणमेतत् ※

29 N1 illeg from ^{a} up to तीर्थेभ्य in ^{d} —^{a}) Ś1 D1 3 13 प्राङ्मुखं N1 V B1 2 D1 4–10 विधिवन्मन्त्रैः B1 विधिमन्त्रैश्च (for विधिवन्मन्त्रैः) —^{b}) V1 D1 स्थाप्य यित्वा D1 3 11 प्राप° (for स्थाप°) Ś1 N1 V B D1 4 7 11 13 वरासने —^{c}) Ś1 D1 4 11–13 सरस्यस्त् । V1 आहृत्य B1 (sup lin also as in text) संहृत्य (for संहृत्य) —^{d}) Ś1 N1 D1–4 11–13 (पु)नि सर्वेभ्य (for समन्ततः) N1 V B D1 ताम्र दिव्यं च शोभनं

30 D1 om 30 —^{a}) Ś1 D12 आहृत्य D1 3 °त्य (for °त्य च) —^{b}) Ś1 N1 D1 3 11 तत्र त (for सर्वेभ्यो) —Ś1 V1 D1 3 12 om (hapl ?) 30^{cd} B1 reads 30^{c}–31^{b} in marg —^{c}) D1 कलशे D1 तत्र (for अप),

G 4 25 32
B 4 26 34
L 4 19 52

शुभैर्वृषभशृङ्गैश्च कलशैश्चापि काञ्चनैः ।
शास्त्रदृष्टेन विधिना महर्षिविहितेन च ॥ ३१
गजो गवाक्षो गवयः शरभो गन्धमादनः ।
मैन्दश्च द्विविदश्चैव हनूमाञ्जाम्बवान्नलः ॥ ३२
अभ्यषिञ्चन्त सुग्रीवं प्रसन्नेन सुगन्धिना ।
सलिलेन सहस्राक्षं वसवो वासवं यथा ॥ ३३
अभिषिक्ते तु सुग्रीवे सर्वे वानरपुंगवाः ।
प्रचुक्रुशुर्महात्मानो हृष्टास्तत्र सहस्रशः ॥ ३४
रामस्य तु वचः कुर्वन्सुग्रीवो हरिपुंगवः ।
अङ्गदं संपरिष्वज्य यौवराज्येऽभ्यषेचयत् ॥ ३५
अङ्गदे चाभिषिक्ते तु सानुक्रोशाः प्लवंगमाः ।
साधु साध्विति सुग्रीवं महात्मानोऽभ्यपूजयन् ॥ ३६
हृष्टपुष्टजनाकीर्णा पताकाध्वजशोभिता ।
बभूव नगरी रम्या किष्किन्धा गिरिगह्वरे ॥ ३७

—[d]) D1 3 7 11 M2 विधाय Cr m g as in text (for वि°) N1 D1 विविधा शुभा D3 8 9 10 G1 M3 Cr m g विमल नक G3 विविध जलै (for °ला शुभा) D6 (m) सविधाय कृत्वा शुभा

31 B2 reads 31[ab] in marg (cf v l 30) —[a]) D6 कुभैर् D13 जम्ब (corrupt) (for शुभैर्) Ś1 Ñ1 V1 2 D3 8 9 12 G1 M3 ऋषभ G2 आर्षभ G3 हिरण्य, Ck as in text (for वृषभ) N2 D7 शुभैरुचकशृंगैश्च B1 3 शुभैस्तासैश्च रौप्यैश्च B4 शुभै रजतकुंभैश्च —[b]) D5 8–12 [तु]च (for [श्च] पि) N2 V3 3 B D2 पार्थिवै (for काञ्चनै) —After 31[ab] Ś1 D5 8 9 11 12 ins

514* क्षौमवैर्विविधैश्चैव कुसुमैश्च तथाविधैः ।
मङ्गल्यै पूर्णकुम्भैश्च लाजाभिश्च विभूषितैः ।
कन्याभिश्च प्रशस्ताभिः शातकुम्भैः समन्वितैः ।
आभिषेचनिकैर्द्रव्यैः समन्तात्परिवारितैः ।
प्रयतद्भिः कपिभिर्मन्त्रवद्भिः समन्ततः । [5]

[(l 1) D1 कुसुमैश् (for कुसुमैश्) —(l 2) D13 मागल्यै —(l 3) D1 कुभ (for °म्भै) D11 समन्विता Ś1 D12 शातपौभ सुगन्धिनै D1 °कौभमसन्विता (for the post half) —Ś1 om l 4 5 —(l 4) D11 12 अभिषेचनिकैर् D8 12 परिवारिता D13 °वारित (for °वारितै) —(l 5) D8 11 प्रनतवद्भि° D12 प्रणतद्भिश (for प्रयत°) D6 मन्त्रविद्भि D13 नियतद्भि (for मन्त्रवद्भि)]

—[c]) N1 D6 महता D7 समता (for विधिना) —[d]) D1 विहितन (for विहि°) D6 ते (for च)

32 N1 mostly illeg for 32 —[a]) V1 2 B D1 गवये —[b]) D1 सासो D2 4 5 7 11 सरभो (for श°) —[c]) D13 मैन्दस् Ś1 B2 D5 12 द्विविधश् V2 द्विवदस् D2 द्विपदश्, M3 विविदश् (for द्विविदश्) Ś1 D1 3 4 12 [त]भौ (for [ए]व —[d]) Ś1 D1 3 8 10 11 सुषेणो D13 M3 हनुमाश् (for हनू°) V1 B D1 3 11 जाम्बवान् N2 V B D5 7–10 तथा (for नल)

33 [a]) Ś1 D5 G1 3 अभ्यषिञ्चंस् N2 D2 4 11 अभ्यषिञ्चत D1 अभ्यषिञ्चन् (subm) D13 अभ्यषिञ्चन् तु —[b]) N2 V1 2 B D7 विमलेन (for प्रसन्नेन) D3 4 13 महात्मानोभ्य पूजयन —[c]) N2 V1 2 B D7 त(V1 च)थैवेन V3 सुषेणेन (for सहस्राक्षं) —[d]) D1 transp वसवो and वासवं

34 [a]) Ś1 N V B D1 4 7 11 13 सर्वे ते वानरर्षभा —D7 om (hapl) 34[c]–35[b] —[c]) G1 3 प्रचुक्रुशुर् (for प्रचुक्रुशुर्) —[d]) Ś1 D1 8–12 Ck हृष्टा भृशं N2 V B हृष्टरूपा (for हृष्टास्तत्र) —After 34 Ś1 N1 D5–8 11 12 ins

515* पूतस्मिन्नन्तरे छत्रं गृहीत्वा पनसो हरिः ।
धारयामास संहृष्टः सुग्रीवस्य महात्मनः ।
यूथपौ नलतारौ च बालव्यजनधारिणौ ।
त्वरितावभिगम्यैनं तस्य पार्श्वे स्थितौ हरी ।

[(l 1) Ñ1 illeg from स्मिन् up to नल in l 3 D1 om गृहीत्वा —(l 3) D5 नीलतारौ D13 नलकौ (for नलतारौ) —(l 4) D1 3 11 [ए]नं (for [ए]नं) Ś1 Ñ1 D12 पार्श्वे (for पार्श्वे)]

35 V1 D7 om 35[ab] (for D7 cf v l 34) —[a]) Ñ2 V3 3 B वचनं M1 3 च यच (for तु वच) D1 M2 श्रुत्वा (for कुर्वन्) —[b]) Ś1 N1 D2 3 4 13 12 प्लवगेश्वर N2 V3 3 B वानरर्षभ D5 8–10 वानरेश्वर (for हरिपुंगव) —Ś1 om (hapl) 35[cd] —[c]) D11 T1 G1 स (for सं) —[d]) V3 D1 13 T1 G1 3 M1 3 [ऽ]भि (for ऽभ्य)

36 [a]) Ś1 D2 3 11–13 तु Ñ2 (ऽ)भि D1 हि D1 च (for च) Ñ1 B1 D7 [ऽ]भि (for तु) —N1 illeg for [a] —[d]) B1 D3 8 10 G1 हि (for ऽभि) D3 11 महात्मानम पूजयन् —After 36 D5 8–12 S ins.

516* रामे चैव महात्मान लक्ष्मणे च पुन पुन ।
प्रीताश्च सुहृदः सर्वे शासनं तस्य चक्रिरे ।

[(l 2) D1 सर्वेऽपि D3 8 11 M1 3 Ct चक्रिरे T1 3 सर्वे Cr m g K as above (for सर्वे)]

37 Ñ1 illeg for [a] —[a]) D3 M1 हृष्टपुष्ट G(ed) पुष्टहृष्ट (for हृष्टपुष्ट) T2 नराकीर्ण —[b]) Ś1 Ñ1 V1 3 B1 3 4 D2 3 4 5 11 ध्वजमालिनी Ñ2 V1 B2 D7 [ऽ]त्र ध्वज मालिनी (for ध्वजशोभिता) —[c]) N1 V2 3 B 4 D7 transp नगरी and रम्या —[d]) Ś1 किष्किन्ना Ś1 Ñ1 D1 3 8 9 11 शालिनी (M1 °ह्वरे) Ś1 V B D3 11 चित्रकानना (for गिरिगह्वरे)

निवेद्य रामाय तदा महात्मने
महाभिषेकं कपिवाहिनीपतिः ।
रुमां च भार्यां प्रतिलभ्य वीर्यवान्
नराप राज्यं त्रिदशाधिपो यथा ॥ ३८

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे पञ्चविंशः सर्गः ॥ २५ ॥

२६

अभिषिक्ते तु सुग्रीवे प्रविष्टे वानरे गुहाम् ।
आजगाम सह भ्रात्रा रामः प्रस्रवणं गिरिम् ॥ १
शार्दूलमृगसंघुष्टं सिंहैर्भीमरवैर्वृतम् ।
नानागुल्मलतागूढं बहुपादपसंकुलम् ॥ २
ऋक्षवानरगोपुच्छैर्मार्जारैश्च निषेवितम् ।
मेघराशिनिभं शैलं नित्यं शुचिजलाश्रयम् ॥ ३
तस्य शैलस्य शिखरे महतीमायतां गुहाम् ।
प्रत्यगृह्णत वासार्थं रामः सौमित्रिणा सह ॥ ४

G 4 26 4
B 4 27 4
L 4 20 4

38 ᵃ) Ś1 N V1 3 B2 3 4 D1-4 7 11 12 महात्मने तदा (by transp) V1 B2 G1 महात्मने तत (G1 °था) (for तदा महात्मने) —ᵇ) N2 V B D7 कृताभिषेक (V1 3 °क) D1 13 बद्धाभिषेक (for महाभिषेक) M2 -वाहिनीश्च —ᶜ) Ś1 N V1 2 B D1 4 7 11-13 उवास (for रुमां च) V3 B4 भार्या D3 4,13 सो च G1 ताराम् (for भार्यां) B1 प्रतिगृह्य D6 8 10 G3 उपलभ्य (for प्रतिलभ्य) Ś1 N2 D1 4 12 13 स्तारं (for वीर्यवान्) —ᵈ) Ś1 N1 D1 3 4 11 13 ससार N2 V B D2 7 12 अवाप्य (for °प)

Colophon —*Sarga name* Ś1 N V B D1 4 7 11 13 सुग्रीवाभिषेक —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 N1 V1 B1 2 D2 4 13 om N2 V2 G3 25 (as in text) V3 D13 28 B3 4 D3 6-10 T G1 2 M 26 D1 16 D11 22 —After colophon G concludes with श्रीरामाय नम

26

M1 begins with श्रीरामाय नम

1 ᵃ) D7 [S]प (for तु) —ᵇ) V1 प्रहृष्ट (for प्रविष्टे) D8 11 वानरी (for वानरे) —ᶜ) N1 D1 समागम्य च (for आजगाम) —ᵈ) B3 4 D3 5 6 11 13 प्रस्रवणं (for प्रस्रवणं) N1 D1 प्रस्थये राघवो गिरिं

2 ᵃ) D3 13 -संकुष्टं (for -संघुष्टं) —ᵇ) V2 B D7 -चरैर्वृतं D6 T G M1 2 वरैर्वृतं (T1 °र) (for -रवैर्वृतं) Ś1 N1 D1-4 11 12 सिंहव्याघ्रनिषेवितं —N2 V B D1 om 2ᶜᵈ —ᶜ) D1 4 -गाढैः D2 12 -कीर्णं (for -गूढं) —ᵈ) Ś1 N1 D2,4 12 -संवृतं D 3 -संवृतं G1 -संवृतं (for -संकुलम्)

3 ᵃ) Ś1 वृष्य D1 3 13 ऋष्य D5 भक्ष D11 रक्ष (all s c) (for ऋक्ष) M3 -गोपुच्छ (for °च्छैश्च) —ᵇ) B3 [प्]च सेवितं D3 4 13 विभूषित (for निषेवितम्) —V1 om 3ᶜᵈ —ᶜ) Ś1 D3 4 12 13 -वृंद G3 -राशि (for -राशि) D1 निभै (for निभं) —ᵈ) Ś1 N2 D1-4 11 12 M1 रम्य (M1 निय) शुचिजलाशय N2 V2 3 B3 4 D7 G1 2 M3 नित्य शुचि(V3 शुचि)जलस्त्र(V3 B4 °स)व B1 3 नित्य शुचिजलं नय D6 8-10 G3 नित्य शुचिकर शिव(G3 शुभ)ं G(ed) नित्य गिरिगुहाश्रय

4 ᵃ) Ś1 N1 D1-4 11 12 महतो महतीं V2,3 B1 D7 G1 महतीमायतीं (for महतीमायतां) V3 शुभां (for गुहाम्) —ᶜ) N2 V B D7 प्रतगाभ्याह G1 प्रत्यग्राहृत M1 प्रत्यग्रहीत (for प्रत्यगृह्णत) V2 रामार्थं (s c) D5 वासार्थे (for वासार्थं) Ś1 N1 प्रत्यगृह्णन्निवासार्थं D1 4 12-13 पयगृह्ण(D1 4 12 °ह्णा)न्निवासार्थं —ᵈ) D5 om सौमित्रिणा सह —After 4 Ś1 N1 D2 4 11 12 ins D2 cont l 4 only after 518*

517* गुहायां नातिदूरे हि गिरिकूटे बहूदका ।
विस्तीर्णाश्चायताश्चैव पद्मिन्योऽस्य सुपुष्पिता ।
कारण्डवघनैर्युक्ताश्चक्रवाकैरलंकृता ।
प्रसन्नस्वादुसलिला मृणालबहुपुष्करा ।

[(l 1) Ś1 D 2 नातिदूर N2 तु D3 11 च (for हि) N1 गिरिकुल्या बहूदका D2,1 सर(D1 °र [s c])कूट बहूदक (for the post half) —(l 2) D3 11 विस्तीर्णायत D1 वापि (for चैव) N1 D1 च (for ऽस्य) D8 11 पद्मिनीभिरलंकृता (for the post half) —(l 3) N1 -घनैर्युक्ता D1 स्वनोत्क्रुष्टा D2,4 13 -भिर्युताः D13 -भिर्युताः (for -घनैर्युक्ता) N1 चक्रवाकाभिकूजिता (for the post half) D3 11 हंसकारंडवाकीर्णा(D11 °र्णे) चक्रवाकोप शोभित —(l 4) Ś1 D 2 प्रसन्ना D5 om (for प्रसन्न) B4 D3 11 -सलिलं (for -सलिला) Ś1 D13 मृणाल (for मृणाल) D13 -वन (for -बहु) B4 D3 12 पुष्कर (for पुष्करा)]

while N2 V B D7 ins

518* गुहायाश्चाप्यदूरस्थं गिरिकण्ठे बहूदकम् ।
विस्तीर्णं चायतं चैव पद्मिन्या चोपशोभितम् ।
दात्यूहैः सारसैश्चैव कारण्डैश्चाप्यलंकृतम् ।

G 4 26 6 B 4 27 29 L 4 20 7

अवसत्तत्र धर्मात्मा राघवः सहलक्ष्मणः ।
बहुदृश्यदरीकुञ्जे तस्मिन्प्रस्रवणे गिरौ ॥ ५
सुसुखेऽपि बहुद्रव्ये तस्मिन्हि धरणीधरे ।
वसतस्तस्य रामस्य रतिरल्पापि नाभवत् ।
हृतां हि भार्यां स्मरतः प्राणेभ्योऽपि गरीयसीम् ॥ ६
उदयाभ्युदितं दृष्ट्वा शशाङ्कं च विशेषतः ।
आविवेश न तं निद्रा निशासु शयनं गतम् ॥ ७
तत्समुत्थेन शोकेन बाष्पोपहतचेतसम् ।
तं शोचमानं काकुत्स्थं नित्यं शोकपरायणम् ।
तुल्यदुःखोऽब्रवीद्भ्राता लक्ष्मणोऽनुनयन्वचः ॥ ८

[(l 1) Ñ2 D2 [अ]विदूरस्थ (for [अ]प्यदूरस्थ) V3 गिरिशृङ्ग (sic) (for कुण्ड) —(l 2) B2.4 शावन (for चावन) B4 परिणोभित (for शोभि°) —(l 3) V2.3 कन्दरेषु] —Thereafter B1 cont l 4 of 517* —After 4 D5.6.8–10 S ins a passage relegated to App I (No 16)

5 [a]) Ñ2 V अनुसेवत, B D7 अन्वसेवत, G2 न्यवसत्तत्र (for अवसत्तत्र) D11 G3 धर्मज्ञो (for धर्मात्मा) D5.6.8–10 T G1.2 M Cv tp m g इत्युक्त्वा न्य(D6 नि)वसत्तत्र —[c]) D5.11 विस्तृ M2 दृश्य (for दृश्य) Ñ2 D2 बहुनिम्नदरीकुञ्जे ∯ Cv इत्युक्त्वा न्यवसत्तत्रेति । तत्र शब्दो गुहायां योज्य ।, Cr इत्युक्त्वा न्यवसत्तत्र राघव सह लक्ष्मण । इति पाठ ।, Cm तत्र गुहायां न्यवसदिति सबन्ध ∯

6 D5.11 om 6[ab] —[a]) Ñ1 D2 बहुरम्ये, D5.6.8–10 सुसुखे हि, (for सुसुखेऽपि) —[b]) Ñ1 D1 तु G2 वै (for हि) Ñ1 धरणीतले —[c]) Ñ1 D1.2 तत्र (for तस्य) —[d]) D1 नाविशत् (for नाभवत्) —For 5[c]–6[d], Ś1 D2.4.12.13 subst

519* बहुपुष्पफलैर्युक्ते सुरम्ये धरणीधरे ।
बहुरम्ये बहुद्रव्ये रतिरल्पापि नाभवत् ।
वसतस्तत्र रामस्य लक्ष्मणस्य च धीमत ।

[(l 1) D2.12 धरणीतले —(l 2) D4 illeg after सुर up to नाभ —(l 3) D4.12 तस्य (for तत्र)]

while Ñ2 V B D7 subst

520* बहुनिम्नदरीकुञ्जे सुपुण्ये धरणीधरे ।
बहुरम्ये वनोद्देशे नानामृगसमाकुले ।
गुशोच राघवस्तत्र लक्ष्मणस्य समीपत ।

[(l 1) B1 निम्ने B3 निम्न B4 -कुञ्जे (for -निम्न) —(l 2) V2 D7 (marg also as above) -समाकुले (for -समाकुले) —(l 3) V1.2 तस्य (for तत्र)]

—[e]) Ś1 Ñ1 V1 B2.4 D1.2.4.12.13 G1 तु V2 च (for हि) Ñ2 V1 D2.7.11 भार्यां च (for हि भार्यां) Ś1 Ñ2 V3 B D1–7.11–13 कौमारीं N2 गु 4.6.8 V2.3 सुदेवीं (for स्मरत)

7 Ñ2 V B1–3 D7 om 7[ab] —[a]) Ś1 Ñ1 D2.11.13 उदयाद्भ्युदितं B4 दृश्यमभ्युदितं D1 चित्रमभ्युदितं D2.4.12 समुद्र(D13 श्रु)त्वा सयोदयं(D4 °य), D3 G2 उदयाम्युदयं (G3 °यात्) Cv °गुदयाम्य Cr m g t as in text (for उदयाभ्युदितं) D2 युक्ते (for दृष्ट्वा) —[b]) Ś2 Ñ1 B1 D3.4.8 to T G1 M2 तु (for च) D1–4.11–13 शशाङ्कस्य विशेषत (D4 illeg from शम up to नैनमाविशति in l 1 of 521*) —After 7[ab] Ś1 D2.4.12.13 ins N1 D1 subst for 7[c]–8[b]

521* नैनमाविशति प्रीतिर्वनेष्वपि सुराधिपु ।
रम्येऽपि चाविशत्येते बाष्पो नेत्रसमुद्भव ।

[(l 1) Ñ1 ते वसत विशति (sic) D1 नैव चाविशति D4 illeg (for नैनमाविशति) —(l 2) Ñ1 वने (for रम्ये) D1 विशन्तेन (for [आ]विशत्येते) D2 तस्ये चापि विशत्येते D4 चाप्येषि च विशत्येन D12 रम्ये वा विशत्येन D13 न्यापेपि विशत्येते (for the prior half)]

—Thereafter Ñ1(l 1–2 only) D1 cont 523* —[c]) Ś1 D13 नाविवेश च निद्रा तं Ñ2 V B D7 न विवेश च निद्रैनं D2.4.12 न विवेश च निद्रा तं —[d]) Ś1 D2.13 शयानं शयने शुभे (D4 गतं), D4.12 शयने शयने हत

8 For 7[c]–8[b], Ñ1 D1 subst. 521* —[b]) D4.5–11 -चेतने (for -चेतसम्) —For 8[cd], Ś1 Ñ2 V B D4.12.13 subst D3 ins after 8[cd]

522* विम्रस्तथैव निःश्वस्य बाष्पदुःखसमुद्भवा ।

(Ñ2 चैव V B चैव D7 तेन (for तेन) Ñ2 [आ]सु V D D2.7 [ए]नं, D2.4.12.13 [ए]व (for [आ]ह) D11 मधु (for बाष्प) Ñ2 D7 शोकसमुद्भवा V1.2 B3 शोकाप्लुतं V2 B1.4 शोकसमुद्भवा (for -दुःखसमुद्भवा)]

—Thereafter Ś1 D2.4.12.13 cont N1(l 1–2 only) D1 cont after 521*

523* विललाप महातेजा कामशोकवशीकृत ।
राम कमलपत्राक्षो दुःखशोकाभिपीडित ।
चिन्तामग्नमनुजो व्याघ्रि धनपुत्रे यथा ।
निःश्वसन्तो विनिःश्वस्य शोकशोकसमाकुल ।
आसीच्चिन्तापर श्लथाश पुन स मुहुर्मुहुः (5)
पुनश्च दैन्यमापन्नो बहुदुःखसमन्वितः ।

[(l 1) D13 om (hapl.) from वश up to शोक in 524* D1 [k g (for वश) —(l 2) Ś1 -[आ]र्त-पीडित (for [अ]भि°) —(l 3) D1 चिन्तयन्ननुजो (for the prior half) Ś1 D4.13 धनदे (for धनपुत्रे)

अलं वीर व्यथां गत्वा न त्वं शोचितुमर्हसि ।
शोचतो ह्यवसीदन्ति सर्वार्था विदितं हि ते ॥ ९

भवान्क्रियापरो लोके भवान्देवपरायणः ।
आस्तिको धर्मशीलश्च व्यवसायी च राघव ॥ १०

न ह्यव्यवसितः शत्रुं राक्षसं तं विशेषतः ।
समर्थस्त्वं रणे हन्तुं विक्रमैर्जिह्मकारिणम् ॥ ११

समुन्मूल्य शोकं त्वं व्यवसायं स्थिरं कुरु ।
ततः सपरिवारं तं निर्मूलं कुरु राक्षसम् ॥ १२

पृथिवीमपि काकुत्स्थ ससागरवनाचलाम् ।
परिवर्तयितुं शक्तः किमङ्ग पुन रावणम् ॥ १३

अहं तु खलु ते वीर्यं प्रसुप्तं प्रतिबोधये ।
दीप्तैराहुतिभिः काले भस्मच्छन्नमिवानलम् ॥ १४

G 4 26 16
B 4 27 40
L 4 20 21

—(l 4) D1 विश्रान्त (for विश्रान्त) Ś1 D11 दुःख (for क्रोध) L(ed) इत हेति च रुद्गुह (for the post half) —(l 5) D1 18 अभीरिताक्ष D3 4 11 निमीलिताक्ष (for अ°) D1 लेशत L(ed) स्वस्थास्य (for स्वस्थाय) —(l 6) D1 स्वैस्वम् (for च देवम्) D1 3 11 तत्र (for तथा)]

—D3 11 further cont while Ś1 N1 D2 3 4 12 13 subst for 8cd

524* स समीक्ष्य महातेजा सुमित्रानन्दवर्धनः ।

[D12 om the prior half (cf v l 523*) D3 सुग्रीव (sic) (for सुमित्रा) N1 D1 [अ]नेनेरिवर्धनः D3 राम शोकाग्नितप्त D11 बाष्पोपहतचेतसं (for the post half)]

—a) Ñ1 V B1 3 D1 शोकसमय (V3 3 °मिव) M1 स शोकमार्ने (corrupt) (for स शोकमार्ने) —d) G(ed) मिणि (for मिये) D3 11 बाष्प (for शोक) —f) Ś1 D1 4 13 12 [S]नुमते N V B1 3 1 D1 8-10 G1 3 M1 Cr [S]नुनये B1 [S]नुगतस् Ct p sp gp (for Sनुनयन्) ※ Cv लक्ष्मणोऽनुनयन्निति च पाठः । Cr g लक्ष्मणोऽनुनयन् (Cr °ये) यच इति पाठः ※ B1 तत्र (for यत्र)

9 a) B1 G1 M1 कृत्वा (for गत्वा) Ś1 N1 D2 8 13 13 नार्हस (D8 °सि) त्वं स्यथां धर्मं D1 या हि सदा तथा कर्तुं (sic) —b) Ś D2 4 13 13 च N1 D1 [न]व (for त्व) —cd) V1 2 3 B1 3 D1 3 10 शोचतो (for शोचतो) Ś1 D1 सतु सीदन्ति D1 M1 व्यवसीदति (for ह्यवसीदन्ति) N1 illeg for सीदन्ति सदा V1 B D1 11 सर्वथा (for सर्वथा) V1 विदुता (for विन्ति) D1 च (for हि) D8 तत् (for ते) Ś1 D1-4 11.10 सर्वार्था सर्वदुःखित (D3 11 °भरे) (for d)

10 a) D3 11 नित्यं (for लोके) —b) D1 देव M1 Cr m g दैव Ct as in text (for देव) —For 10cd Ś1 N V B D1 3 4 7 11.13 subst

525* भव क्रियापरो नित्यं सदा ह्यपरायणः ।

[N1 V B D1 कार्यपरो (for क्रिया°) N1 D1 भव (for तथा) N2 V B D1 भव धर्मपरायण (for the post half)]

—a) V2 (marg) V1 B D1 अक्रोधो (for आस्तिको) Ñ1 ... शीलश्च —D3 11 om. 10d —d) G(ed) स (for च)

11 a) D3 4 13 [अ]व्यवसित (D13 °नि)त(D1 °वा) M1 Ck [अ]व्यवसित (Ck° त) Cm g t as in text (for [अ]व्यवसित) D3 4 13 नाथूर् D11 कथित् (for शत्रु) Ś1 न च ह्यवसित नाथूत् N1 D1 (also as in D1) पश्य ह्य(D1 2 व्य)वसितात्त(D3 °त स)शत्रु D12 न ह्यवसित शत्रु वै —D1 transp 11b and 11c —d) Ś1 N1 D1-4 13 13 राक्षसि (for राक्षस) Ś1 N V B D1-4 7 13 13 च T तु (for त) —c) V1 वने (for रणे) Ś1 N1 V1 1 B D1 4 7 11 13 जेतुं (for हन्तुं) —D1 om 11d —d) N1 V B D1 10 T G1 3 M1 3 Cm p k t विक्रमे D1 विक्रमाद् D3 13 विक्रमी Cr g as in text (for विक्रमैर्) Ś1 D3-4 12 13 जिह्मचारिण ; Ñ1 V B1 1 D7 सिंहसंनिभ D1 सिंहविक्रमे D1 राक्षसेश्वर G1 M1 जिह्मकारण Cr m p t as in text (for जिह्मकारिणम्) N1 विक्रमेद्राक्षसेश्वर ※ Cm विक्रमे जिह्मकारिणमिति पाठः ※

12 a) D5 4 सं (for त्वं) Ś1 N V B D1 4 7 11 13 समुद्दप(N1 V B D7 दीप D1 °द्दप)य तेनस्त्वं —b) N1 V1 3 B D3 7 ० स्थिरीकुरु V3 स्थिर भव (for स्थिरं कुरु) —c) D1 G1 स्वं (for तं) —d) Ś1 N1 D1 3 4 12 13 निर्भेद N1 V B D7 निष्कल (for निर्मूलं) N1 V B D7 पैशिण (for राक्षसम्) D3 . . राक्षस ईदृशम् सि

13 D3 13 read 13 after 23 —a) Ś1 N1 D1 4 4 13 वीर त्वं N1 V1 3 B D7 काम त्वं V3 कामरत्व(sic) D3 13 पेशां त्वं D11 वीरत्ये (for काकुत्स्थ) —b) N1 illeg for वनाचलाम् Ś1 D1 2.4.12 13 [आ]क्रया (for [अ]चलाम्) —c) D1 परिसहरणे (for वर्तयितुं) —d) G1 किमङ्ग (for °मङ्ग) Ś1 N1 D1 3 4 12.13 कि पुनर्दुरात्मसं N1 V B D7 किमु सं रावणं रणे D3 13 कि पुनर्युधि रावणं D8 10 T1 किं पुनस्ते हि रावणं D8 G1 M1 कि पुनः रावणं रणे ※ Cg अङ्गेति सम्बोधनम् । पुनरित्यत्र दीर्घाभाव आर्षः ※ —After 13 D3.4 4 11 S ins

526* नरकाले प्रतीक्षस्व प्रावृट्कालोऽयमागतः ।
ततः सराष्ट्रं सगणं रावणं त्वं वधिष्यसि ।

[Cf 4 5 18 —(l 1) D3 3 4 T1 न (for त्व) Dn ṛ^ṣ t]

14 D3 transp 14 and 15 —a) D1 इत्ते (for अहं) Ś1 D3 4 12 13 हि B1 च (for तु) Ś1 B1 D1 वीर त (by transp) (for ते वीर्यं) —b) Ś1 D3 13 13 प्रसुप्तं

G 4 26 17
B. 4 27 41
L. 4 20 22

लक्ष्मणस्य तु तद्वाक्यं प्रतिपूज्य हितं शुभम् ।
राघवः सुहृदं स्निग्धमिदं वचनमब्रवीत् ॥ १५
वाच्यं यदनुरक्तेन स्निग्धेन च हितेन च ।
सत्यविक्रमयुक्तेन तदुक्तं लक्ष्मण त्वया ॥ १६
एष शोकः परित्यक्तः सर्वकार्यावसादकः ।
विक्रमेष्वप्रतिहतं तेजः प्रोत्साहयाम्यहम् ॥ १७
शरत्कालं प्रतीक्षेऽहमियं प्रावृडुपस्थिता ।
ततः सराष्ट्रं सगणं राक्षसं तं निहन्म्यहम् ॥ १८
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा हृष्टो रामस्य लक्ष्मणः ।
पुनरेवाब्रवीद्वाक्यं सौमित्रिर्मित्रनन्दनः ॥ १९
एतत्ते सदृशं वाक्यमुक्तं शत्रुनिबर्हण ।
इदानीमसि काकुत्स्थ प्रकृतिं स्वामुपागतः ॥ २०
विज्ञाय ह्यात्मनो वीर्यं तथ्यं भवितुमर्हसि ।
एतत्सदृशमुक्तं ते श्रुतस्याभिजनस्य च ॥ २१
तस्मात्पुरुषशार्दूल चिन्तयञ्शत्रुनिग्रहम् ।
वर्षारात्रमनुप्राप्तमतिक्रामय राघव ॥ २२

Ñ1 * * यक्षिव (illeg) V3 च प्रबोधये, B1 परिबोधये (for प्रतिबोधये) D1 इ मुख बोधयेति च —^{c}) Ś1 दीप्यमानाहुति, Ñ V B D1–4 7 9–11 13 G2 दीप्तमाहुतिभि, D12 प्रदीप्तमाहुति, G1 प्राप्तैराहुतिभि, Cr m g t as in text (for दीप्तैराहुतिभि)

15 D10 transp 14 and 15 —^{a}) D3 लक्ष्मणेन (for °णस्य) Ś1 Ñ2 D2,4 5 8–10 12 13 हि, G1 च (for तु) —^{b}) B2 3 4 प्रतिगृह्य (for °पूज्य) V2 B3 D3 transp हित and शुभम् —G1 illeg for 15^c–16 —^{c}) Ś1 Ñ1 D1–4 11–13 सौहृदात्, Ñ2 V2 3 B सौहृद, V1 D7 सौहृद (for सुहृदं)

16 G3 illeg for 16 (cf v l 15) —^{a}) V2 मदनु, D1 यदि तु (for यदनु) —V3 om (hapl) 16^{bc} —^{b}) D8 सुहृदेन (for स्निग्धेन च) B1 3 4, D7 [अ]वहितेन (for च हितेन) Ś1 D11 हितं तव (for हितेन च) —^{c}) Ñ1 सत्त्व, V3 B D1 3 5 6 11 12 G1 2 M2 सत्त्व D3 स सर्व, Cr m g t as in text (for सत्य) Ś1 D3 4 12 13 -संयुक्त (for युक्तेन) D7 हितेन क्रमयुक्तेन —^{d}) D3 यदुक्त D12 om (for तदुक्त)

17 ^{cd}) D2 4 12 13 तं च शोकसमुत्थं मे त्वत्कार्य(D1 दु स कार्य)विसादक —^{c}) Ñ1 (अ)प्रतिहते (for (अ)प्रतिहतं) D12 विक्रमे च प्रतिहत —^{d}) Ś1 Ñ1 D1–4 12 13 प्रोत्साहितं च ते (Ñ1 °तं त्वया) D11 संधुक्षयाम्यहं (for प्रोत्साहयाम्यहम्)

18 D2,11 om 18–22 Ś1 D1 3 4 12 13 transp 18 and 19 —^{a}) Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 13 प्रतीक्षस्व B4 प्रतीक्षाव, D4 6 8–10 S प्रतीक्षिष्ये D7 प्रतीक्षयेऽहम् (for प्रतीक्षेऽहम्) —^{b}) Ś1 Ñ1 D1 3 4 11 13 प्रावृट्कालोयमागत, B4 प्रावृडियं उपस्थिता D4 6 8–10 S स्थितोऽस्मि पवने सह —B4 reads 18^{cd} after 22 —^{c}) Ś1 Ñ1 D1 4 13 सजनं D3 12 सगर्वं (for सगणं) —^{d}) Ś1 D1 3 4,12,13 पश्य रावणमुद्रू(Ś1 °द्व)तं, Ñ1 पश्य राक्षसमुद्धृतं

19 D2,11 om 19 (cf v l 18) Ñ1 om 19–22 Ś1 D1 3,4,12 13 transp 18 and 19 —^{b}) Ś1 D1 3 4,12,13 राघवस्य महात्मन —^{cd}) Ś1 D1,3,4 12,13 हितं(Ś1 D3 12 13 °तो) तुष्टो मेधावी लक्ष्मणो वाक्यमब्रवीत्

20 Ñ1 D2 11 om 20 (cf v l 18 and 19) Ś1 D1 3 4,12 13 om 20–22 —^{b}) V3 B4 युक्तं, V2 वाक्यं (sic) (for उक्तं) V B निबर्हण(V2,3 °णे) —^{c}) Ñ2 V3 B4 अपि, V3 अस्मि (for असि) —^{d}) V3 स्वम् (for स्वाम्) B3 उपागत (for °तः)

21 Ś1 Ñ1 D1–4 11–13 om 21 (cf v l 18 19 and 20) —^{a}) V1 B1 च (for हि) G(ed) [आ]त्मवीर्यं त्वं —^{b}) V2 तत्त्वं (for तथ्यं) Ñ2 V1 2 B3 4 D7 भावितुम्, B2 वक्तुम्, G(ed) भावितुम् (for भवितुम्) V3 ते भावयितुमर्हसि —^{d}) B2 3 [अ]भिताणस्य B4 वचनस्य (for [अ]भिजनस्य)

22 Ś1 Ñ1 D1–4 11–13 om 22 (cf v l 18 19 and 20) —^{a}) Ñ2 अपि, D7 अति (for तत्) —^{c}) V1 2 B1 -रात्रिः B2 -कालम् (for -रात्रम्) V2 वर्षां * * म् V B1 प्राप्ताम् (for प्राप्तम्) —For 18^c–22 D4,6 8–10 S subst

527* सुग्रीवस्य नदीनां च प्रसादमनुपालयन् ।
उपकारेण वीरस्तु प्रतिकारेण युज्यते ।
अकृतज्ञोऽप्रतिकृतो हन्ति सत्त्ववतां मनः ।
अथैवमुक्तः प्रणिधाय लक्ष्मणः
कृताञ्जलिस्तत्प्रतिपूज्य भाषितम् । [5]
उवाच रामं स्वभिरामदर्शनं
प्रदर्शयन्दर्शनमात्मनः शुभम् ।
यथोक्तमेतत्तव सर्वमीप्सितं
नरेन्द्र कर्ता नचिरात्तु वानरः ।
शरत्प्रतीक्षः क्षमतामिमं भवान् [10]
जलप्रपातं रिपुनिग्रहे धृतः ।

[(l 1) G1 (with hiatus) नदीनां (for नदीनां च) —(l 2) G1 M1(also) कुर्वन्तु (for वीरस्तु) Ś1 Cor.g उपकारेणापि । तु शुभेनोपकारेण G —(l 3) D8 om (hapl.) कृताञ्जलिः G1 M1 [ऽ]प्रतिकृतो Cv r m g t as above (for °कृतो) —(l 4) D8 अथैवमुक्तं D6 10 Ct अथैवमुक्त T4 प्रणाम्य (for प्रणिधाय) —(l 5) G2 ते (for तत्) —(l 6) G2,3 सति (for स्वभि) D4,9 om (hapl.) from दर्शनं up to प्र in l 7 —(l 9) D8 न (for तु)]

नियम्य कोपं प्रतिपाल्यतां शरत्
क्षमस्व मासांश्चतुरो मया सह ।
वसाचलेऽस्मिन्मृगराजसेविते
संवर्धयञ्शत्रुवधे समुद्यतः ॥ २३

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे षड्विंशः सर्गः ॥ २६ ॥

२७

स तदा वालिनं हत्वा सुग्रीवमभिषिच्य च ।
वसन्माल्यवतः पृष्ठे रामो लक्ष्मणमब्रवीत् ॥ १
अयं स कालः संप्राप्तः समयोऽद्य जलागमः ।
संपश्य त्वं नभो मेघैः संवृतं गिरिसंनिभैः ॥ २
नवमासधृतं गर्भं भास्करस्य गभस्तिभिः ।
पीत्वा रसं समुद्राणां द्यौः प्रसूते रसायनम् ॥ ३

G 4. 27. 3
B 4. 28. 3
L 4. 28. 3

T G1 M हरीश्वर (for तु वानर) —(I. 10) M2 प्रतीक्षन्, M3 प्रतीक्ष्व (for प्रतीक्ष) T2 हर्ता, G1 वध G2.3 हर (for हन) —(I. 11) D5 विश्व (for पुण्)]

—After 22, B4 reads 18cd

23 a) Ś1 Ñ1 D1.2.3.11.12 नियम्य; Ñ2 V B D7 मज्जस्व D4.11 विमुच्य (for नियम्य) Ñ2 V B D7 शांतिं, D1.11 M2 शोकं (for कोपं) Ñ2 V1.2 B1 D1.2.3–10 प्रति; Cm as in text (for प्रति) V1 B1–4 -लयतां (for -पाल्यतां) D2.11 शरदं प्रतीक्षयन् (for प्रतिपाल्यतां शरत्) —b) D2 * क्षामिः D11 क्षमामि; D12 क्षमस्व (for क्षमस्व) D4.11 त्वया (for मया) —c) Ś1 Ñ1 D1.2.3.12.13 वस स्वयं; V2 रसांते, B1 वसस्वने; D4.11 वसस्वगो; G2 समेचले (for वसाचले) V2 मग (for मृग) Ś1 Ñ1 D1–4.11–13 सिंह; Ñ2 D7 -नाग, D8 -नाग (for राज) —d) Ñ2 V2 B1 D4.9.11 समपघ्न; V1.3 B2 स(B3 स)मेधयन्; B1.3 समीरयन्; D1.4–10 S Cr m g t संवर्धयन्; Cg as in text (for संवर्धयन्) Ñ1 B2 समुन्नतः V B1–3 D2.4.11 समुद्यतः; D4.5–10 समर्थः; Cg as in text (for समुद्यतः) Ś1 Ñ1 D1.2.3.12.13 विहाय शोकं (D1 शोकं) भुजगो यथा बिले ※ Cg समुद्यत इति पाठे संवर्धयन्पूर्वार्धकारापूर् ※ —After 23 D1.2 read 13

Colophon —*Sarga name* Ś1 प्रस्रवणपर्वताधिगमनं; Ñ1 प्रस्रवणाधिगमनं; V1 गिरिनिवासः; V1 * *भिवासो (damaged), V1.3 B प्रस्रवणगिरिनिवासः; D1 प्रस्रवण गिरोद्गमो; D2 प्रस्रवणाधिगमनो; D4.11 माल्यवत्कृतनं; D3.4.13 काल(D11 °स)धर्माधिगमनो(D12 °ने) —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V1 B1.4 D1.2.3.13 om Ñ2 V2 G1 26 (as in text), V3 29, B1 D3–10 T G1.2 M Cr.r m.g.k t 27, D11 23, D12 25, L(ed) 20 —After colophon, G concludes with श्रीरामाय नमः

27

M1 begins with श्रीरामाय नमः

1 a) D2 तथा हि; D1 Cg स तथा, Ck t as in text (for स तदा) D5 विश्वा (for हत्वा) —b) Ñ1 अभिषाय (sic) D5 अभिषिंच्य, D12 अभिषेच्य (for अभिषिच्य) D11 स (for च) —c) B1.4 पार्श्वे —d) Ś1 D1.2.11.13 वचनम्; Ñ2 V B D7 सौमित्रिम् (for लक्ष्मणम्)

2 a) Ś1 Ñ2 V B D1–4.11–13 M2 स प्राप्त (for स काल) —b) D1.13 (s)पि M1 [s]त्र (for ऽद्य) Ś1 D2.11.13 जलागमो; Ñ2 V B D7 समयो जलदागमः; G2 समय सलिलागम —After 2ab, D7 reads 24 —c) Ś1 Ñ1 D1.2.11.13 हि (for त्वं) V1 पश्य पश्य D11 सपश्य (for संपश्य त्वं) Ñ2 V1.2 B1.4 D7 पश्याद्य गगनं मेघैः B1.3 प्रच्छाद्य गगं(B3 °ह)नं मेघैर् —d) Ś1 Ñ V B D1–4.11–13 आवृतं G1 सांवृतं (for संवृतं) Ś1 Ñ1 D1.12 भूमिसंनिभैः; V1 °सं * * (damaged) B1 °सन्निभैः; D2.4.13 भूमिसंनिभैः (for गिरिसंनिभैः)

3 a) Ś1 D13 सर्वं; Ñ2 V B1.4 D7 नव; D1 नव (metr) (for नव) Ś1 D11 -भृतं गर्भं; Ñ1 एवमाभाय; V1 D4 T1 Cr -धृतं गर्भं; D1 धृतो गर्भो; D4.11 -भृतो गर्भो; Cr.m g k t as in text (for -धृतं गर्भं) B1 अधुना संवृतं गर्भं —b) G1 वसतिभिः —c) Ś1 V1 D1.2 D1.2.11.13 रस सर्वं, D5 विश्वादयन् (for पीत्वा रसं) Ś1 V1 D1.2.11.13 वसानाय (for समुद्राणां) —After 3 Ñ1 D1–4.11 (D4.11 repeat 33 in its proper place) read 33 followed by 544* —After 3 the sequence up to 37, in Ś1 D11, is as follows 33 544*, 7, 9, 12, 13, 34, (om 35) 36, 37ab, 6 5, 21, 10, 4, 8 5.5*, 14 15, 16 32 23 17, 31, 22, 21, 24, (om 25) 18, 19, 27, 26, 28 20, 534*, 29cd, 30, 29cd, 37cd.

G 4 27 9
B 4 28 4
L 4 21 16

शक्यमम्बरमारुह्य मेघसोपानपङ्क्तिभिः ।
कुटजार्जुनमालाभिरलंकर्तुं दिवाकरम् ॥ ४
संध्यारागोत्थितैस्ताम्रैरन्तेष्वधिकपाण्डुरैः ।
स्निग्धैरभ्रपटच्छेदैर्बद्धव्रणमिवाम्बरम् ॥ ५
मन्दमारुतनिःश्वासं संध्याचन्दनरञ्जितम् ।
आपाण्डुजलदं भाति कामातुरमिवाम्बरम् ॥ ६
एषा घर्मपरिक्लिष्टा नववारिपरिप्लुता ।
सीतेव शोकसंतप्ता मही बाष्पं विमुञ्चति ॥ ७
मेघोदरविनिर्मुक्ताः कह्लारसुखशीतलाः ।
शक्यमञ्जलिभिः पातुं वाताः केतकिगन्धिनः ॥ ८
एष फुल्लार्जुनः शैलः केतकैरधिवासितः ।
सुग्रीव इव शान्तारिर्धाराभिरभिषिच्यते ॥ ९

4 For sequence in Ś1 D13, cf v l 3 Ñ V1 B1 3 4 D1 3, 4 7 12 om 4–6 V2 3 read 4–5 after 33 preceded by 544*. B2 reads 4–5 after 13. —ᵃ) Ś1 D13 सम्प्रमद्(D13 °दि)रम् (for शक्यमम्बरम्) V1 3 B3 D3 11 आरोढुं (for आरुह्य) —ᶜ) M3 कुटजार्जुन. —ᵈ) V3 इवाथितः, D8–10 T G1 3 दिवाकर (for दिवाकरम्) ※ Cg दिवाकरम् अस्मत्कुलगुरुभूतसूर्यमध्ये सदा ध्येयं विष्णुम् । " अलंकारप्रियो विष्णु " इति न्यायेनालंकर्तुं शक्यम् । लिङ्गसामान्ये नपुंसकम् । Ck दिवाकरोऽलंकर्तुं शक्य सर्वत्र । अत्रेदमन्वयम् । सुकर इत्यर्थ ।, Ct दिवाकरोऽलंकर्तुं शक्य सुकर इत्यर्थं ※

5 For sequence in Ś1 D13 cf v l 3 Ñ V2 B1 3, 4 D1 3 4 7 12 om 5 while V1 3 B2 read 5 after 33 (for all cf v l 4) —ᵃᵇ) Ś1 D13 -रागान्वितैर(for -रागोत्थितैस्) D3 11 नभैर(for ताम्रैर्) D6 पांडुभि, S (except T2) Cm g k पांडरै Ś1 D13 रक्तैश्चाधिक-पाडुरै, D8–10 अंतेष्वपि च पाण्डुभि V3 सन्ध्यारागाचितै रक्त चन्द्रपूर्वकपाडरै, V3 B4 सन्ध्यारागाचितै रक्तपूर्वक-पाडरै ※ Cv m सन्ध्यारागोत्थितै, उत्थितसन्ध्यारागै अन्ता रान्तरा समुज्ज्वलसन्ध्यारागै यावत् (Cm °रागैरिति यावत्) ।, Cr सन्ध्यारागोत्थितै, उत्थितसन्ध्यारागै, आहिताग्न्यादित्वाद्वि शेषणस्याप्युत्थितशब्द(°स्य)परनिपात । अन्तरान्तरा समुज्ज्वल सन्ध्यारागै ।, Cg सन्ध्यारागोत्थितै, उत्थितसन्ध्यारागै । आहि ताग्न्यादित्वात्परनिपात । पक्षान्तरपक्षे, उत्थितसन्ध्यासुरागै ।, Ck सन्ध्यारागस्थमेघपटलेषूत्थितैरर्थानिर्देशुभि ।, Ct सन्ध्या रागोत्थितैरुज्ज्वलसन्ध्यारागै ※ —ᶜ) V1 B4 अभ्रघनर, D1 M1 उदैर्; Ś1 D13 स्निग्धैरभ्र(D13 °भ्यार)तम्बेदैर्, D7 स्निग्धैरभ्रै पयोदैव (sic). —ᵈ) Ś1 D13 पद्द(Ś1 पद्ध) प्राणम् । B2 वर्षंद्रुवम् (for बद्धव्रणम्) D3 [क्षा]दवप्राण मिवांबरे

6 For sequence in Ś1 D13 cf v l 3 Ñ V B D1–4 7 11 12 om 6 (for all except V2 3 B3 D3 11, cf v l 4) —ᵃ) Ś1 D13 निश्वारे (for निःश्वासं) —ᵇ) Ś1 D13 चंदन, T2 -चंदन (for चन्दन) Ś1 D13 चर्चित D1 -र्चित D10 रंजित (for -रञ्जितम्)

7 For sequence in Ś1 D13 cf v l 3 Ñ1 D1 4 8 12 read 7 (preceded by 544*) after 33 —ᵃ) Ś1 D13 सीता, N1 D3 4 11 सार, D1 सार (for घर्म) D3 -परिक्लिशा, D2 -परिप्लुत (for °क्लिष्टा) —ᵇ) N1 तथा; D1 वन (meta) (for नव) Ñ1 पाश्व (for -वारि) B4 नववारिभिराप्लुता —ᶜ) D3 सुवसा (for -संतप्ता) Ś1 Ñ V B D1 2 4 7 12 13 सीता सतापतप्तेव(V1 3 °व) —ᵈ) Ś1 मद्दा (for मही)

8 For sequence in Ś1 D13, cf v l 3 Ñ V1 B1 D1 2 4 7 12 om 8 V2 3 B2–4 transp 8 and 9 (B4 om 9ᵃᵇ) —ᵃ) Ś1 D13 मेघावर; Cv m g t as in text Cr बाष्पो° (for मेघोदर) —ᵇ) V2 3 B2–4 कर्केशा जल रेणव, D6–11 Ct कर्पूरदलशीतला । Cm g k कह्लारसुख° (as in text) —ᶜ) D3 11 शक्या ह्यञ्जलिभि पातुं —ᵈ) Ś1 V2 3 B2 3 D3 6–11 T1 3 G M1 2 Ck t केतक (for केतकि) Ś1 D13 -वासिभि, G2 -गंधय ※ Cv एते वाता एवंस्वभावा, एतानञ्जलिभि पातुं शक्यमिति वाक्यार्थ ।, Cr एते वाता एवंस्वभावा । एतान ञ्जलिभि शैत्यमान्द्यसौरभ्यजनितादरातिशयेनाञ्जलिभिरादाय पातुं शक्यमिति योजना । शक्यमित्येतल्लिङ्गसामान्ये नपुंसकम् ।, Cm " शक्यमञ्जलिभि पातुम् " इत्यनेन शैत्यमान्द्यसौरभ्य गुणस्याद्ादरातिशयेनाञ्जलिभिरादाय पातुं शक्यत इत्युच्यते । Cg एवगुणत्वात् वाता, आदरातिशयेनाञ्जलिभिरादाय पातुं शक्यम् ।, Ck जलवत् . इत्यादिसाम्यादञ्जलिभि पातुं शक्यमिति वाद ।, Ct अञ्जलिभि पातुमित्यादराति शयातुक्ति । जलवत्कान्तिद्दरावाच ※ —After 8, Ś1 D13 ins

528* केदारस्य च कदार सोदरस्य निरन्तर ।
उपयेदेन सीतामि प्रीयन्ती यदि सा प्रिया ।

[(l 2) D13 सीतेति **** (damaged) L(ed. सीतेती या प्रपंतिनि (for the post half)]

9 For sequence in Ś1 D13 cf v l 3 V2 3 B2–4 transp 8 and 9 B4 om 9ᵃᵇ —ᵃ) V1 3 B1 D1 4 8–10 12 13 अलि(D13 इव)वासित ; Cg अधिवासित (as in text) D7 कानन(°नै)रधिवासित ; D3 11 कानैर विवासित ; D4 कानने च विवासित ; D12 कर्णाभिवासित —ᶜᵈ) Ś1 मवारिर् (corrupt) B4 शांतरिपुर् D3 11 शांतारिर्; D13 स वारि (for शान्तारिर्) D6 अधि विक्त; D13 इव विच्यते; T2 damaged (for अभिषिच्यते) B1 पूर्वानुगम सुग्रीव शांताभिधाराभिषिच्यते (hypm.)

मेघकृष्णाजिनधरा धारायज्ञोपवीतिनः ।
मारुतापूरितगुहाः प्राधीता इव पर्वताः ॥ १०
कशाभिरिव हैमीभिर्विद्युद्भिरिव ताडितम् ।
अन्तःस्तनितनिर्घोषं सवेदनमिवाम्बरम् ॥ ११
नीलमेघाश्रिता विद्युत्स्फुरन्ती प्रतिभाति मे ।
स्फुरन्ती रावणस्याङ्के वैदेहीव तपस्विनी ॥ १२
इमास्ता मन्मथवतां हिताः प्रतिहता दिशः ।
अनुलिप्ता इव घनैर्नष्टग्रहनिशाकराः ॥ १३
क्वचिद्बाष्पाभिसंरुद्धान्वर्षागमसमुत्सुकान् ।
कुटजान्पश्य सौमित्रे पुष्पितान्गिरिसानुषु ।
मम शोकाभिभूतस्य कामसंदीपनान्स्थितान् ॥ १४
रजः प्रशान्तं सहिमोऽद्य वायु-
र्निदाघदोषप्रसराः प्रशान्ताः ।
स्थिता हि यात्रा वसुधाधिपानां
प्रवासिनो यान्ति नराः स्वदेशान् ॥ १५

G 4 27 0
B 4 28 15
L 4 31 21

---

10 For sequence in Ś1 D12 cf v.l 3 Ñ B1.3 D1.2.4.7.13 om 10–11 V1 B2.4 read 10 after l 28 of 543* (B2 after 542(A)*) T1 damaged for 10 —b) B4 धाराः (for धारा) —d) Ś1 D12 प्रसाता, V3 प्रधीता (for प्राधीता)

11 For sequence in Ś1 D12 cf v.l 3 Ñ V2 B D1.2.4.7.13 om 11 (for all except V2 B2.4 cf v.l 10) V1.3 read 10–11 after 14 —a) D6.13 हैमाभिर् —b) V2 D8–10 T2 G2.3 M3 कषि- D12 वत् (for इव) —cd) V1 स च मेतद् (corrupt) D5 स्तन स्पतानिह्रांद् वेदनार्तमिवाम्बर, D11 स्तनत्स्तनीतामर्षवेदनार्त मिवाम्बर —After 11, D6.11 ins

529* वनवासगृहे सदिमदीपे
प्रथम मन्यवहे कृताधिवासे ।
विनिमीलितचन्द्रसूर्यनेत्र
स्वपितीवाम्बरमम्बुभारखिन्नम् ।

[(l 1) D11 वनवाम and प्रदीपे (for वनवास- and प्रदीपे resp)]

while G1 M2 (*inf lin sec m*) ins

530* हसतीव बलाकाभिर्नृत्यतीव शिखिध्वनैः ।
रोदितीवाम्बुधाराभिरुन्मत्तमिव चाम्बरम् ।

12 For sequence in Ś1 D12 cf v.l 3 —a) Ś1 D3–6.11–13 भ्रमन्ती (for स्फुरन्ती) D6 om (hapl) from प्रति in 12b up to स्फुरन्ती in 12c Ñ1 illeg for स्फुरन्ती प्रति Ñ2 V B1.3 D7 (भ्र)मी, B2 मो, T M3 मा (for मे) B2 कनकोज्ज्वला (for प्रतिभाति मे) —c) B3 विभाति (for स्फुरन्ती) —T1 damaged from 12c–13b —d) Ś1 Ñ1 D3–6.11–13 सीतेव विवशा गुरा; Ñ2 V B1–3 D7 ह्रियमाणेव मैथिली

13 For sequence in Ś1 D12, cf v.l 3 T1 damaged for 13ab (cf v.l 12) D3.13 read 13 after 542* —a) B4 मन्मथार्ता G(ed) °प्रपा (for °वतां) D7 इमास्त्व माधवो —b) Ś1 Ñ1 D1.12 हिता प्राणिदि (D1 प्रणिह)ता दिशा; Ñ2 V1 B1.3 D7 हिता प्रतिमु(B3 D7 °मु)खा दिशा, V2.3 B2.4 हिता रतिमु(V2 °मु)खा दिशा, D5.6.10 हिता प्राणवता दिशा, D2.11 हिता प्रीतिकरा दिशा —c) D4 इति (for इव) —d) D13 G3 निशाचरा, T2 °चर Cr in g निशाकरा (as in text) & Cg नष्टग्रहनिशाकरा अदृष्टशुक्रादिग्रहचन्द्रा । "चार अदर्शने" इत्यस्माच्चिह्ना । यद्वा नष्टग्रह ग्रहणरहित अदृश्यमान इत्यर्थः । तारकाश्चन्द्रो यासु ता & —After 13 V1.3 read 33 with 544* B2 reads St 4–5 and B3 reads 33–36 (including star passages)

14 For sequence in Ś1 D12, cf v.l 3 Ñ B1 D1.2.4.13 om 14–32 D7 om 14–23 V2 B2.4 om 14 and V1.3 B3 om 14ab —a) Ś1 क्वचिद्रुष्यामि सदय, D12 क्वचिद्बाष्पाभिसदय (sic) & Cg क्वचिदित्यादि सार्धं श्लोक एकान्वय & —b) G1 वर्षास्विव (for वर्षागम) D6 वर्षागमसमुत्सुकान् —After 14ab D6.11 ins

531* सीतेव शोकसंतप्ता मद्दर्शनसमुत्सुका ।

(D11 सीता माप्यवसेव (for the prior half))

—c) G2 M1 कुटजान् Ś1 D12 सस्य, D11 पश्य, L(ed) अपि (for पश्य) —d) D4 वन (for गिरि) —e) Ś1 B2 D12 मम शोकाभितप्तस्य —f) T1 damaged from स up to 15b Ś1 D12 कामसंजीवनं स्थित, V1.3 B3 D5.11 कामं संदीपयति हृ(B3 °ति हि; D2.11 °सागी) —After 14, V1.3 read 10–11, while G2 ins after 14

532* मल्लिकाम्बुकुलान्पश्य सौमित्रेऽस्मिन्प्रयोत्तमे ।

15 For sequence in Ś1 D12 cf v.l 3 Ñ B1 D1.2.4.7.13 om 15 T1 damaged up to 15ab (for all cf v.l 14) —a) Ś1 B3 प्रशान्त (sic) (for °शान्तं) Ś1 D6.12 स च (D6 हि) मेघ, V1 शिशिरोऽद्य V2.3 सहितोऽद्य B2.4 मरुतश्च D5 स हि मारु D11 °मोघ (for सहिमोऽद्य) D2 स हि समीरणाद् (for सहिमोऽद्य वायुर्) & Ck सहिम शीतलमित्यर्थ & —b) Ś1 D12 -शोषप्रसर, V2.3 B2 -काल (B3 °र)प्रसर, D2.11 -दाहप्रसरा, D5 -दोषप्रसवा (also °प्रसरा) (hypm) D6 -दोषप्रसर (for -दोषप्रसरा) Ś1 B2 D12 प्रशान्त B4 निदाघकाल प्रशान्तदाह

G 4.27.0
D 4.28.26
L 4.21.22

संप्रस्थिता मानसवासलुब्धाः
प्रियान्विताः संप्रति चक्रवाकाः ।
अभीक्ष्णवर्षोदकविक्षतेषु
यानानि मार्गेषु न संपतन्ति ॥ १६
क्वचित्प्रकाशं क्वचिदप्रकाशं
नभः प्रकीर्णाम्बुधरं विभाति ।
क्वचित्क्वचित्पर्वतसंनिरुद्धं
रूपं यथा शान्तमहार्णवस्य ॥ १७
व्यामिश्रितं सर्जकदम्बपुष्पै-
र्नवं जलं पर्वतधातुताम्रम् ।
मयूरकेकाभिरनुप्रयातं
शैलापगाः शीघ्रतरं वहन्ति ॥ १८
रसाकुलं षट्पदसंनिकाशं
प्रभुज्यते जम्बुफलं प्रकामम् ।
अनेकवर्णं पवनावधूतं
भूमौ पतत्याम्रफलं विपक्वम् ॥ १९
विद्युत्पताकाः सबलाकमालाः
शैलेन्द्रकूटाकृतिसंनिकाशाः ।
गर्जन्ति मेघाः समुदीर्णनादा
मत्ता गजेन्द्रा इव संयुगस्थाः ॥ २०

—c) L(ed) स्थिरा (for स्थिता) V2 om D2 च (for हि) D3 मनुजाधिपानां —d) Ś1 D12 प्रवासिता, D14 °ना (for प्रवासिनो) Ś1 V B D11.14 स्वदेशे (for स्वदेशान्)

16 For sequence in Ś1 D12, cf v l 3 Ñ B1 D1.2.4.7.13 om 16 (cf v l 14) —a) Ś1 D12 मानव B3 कामलुब्धा, D3 -वासवस्था V3 मानसव सलुब्धा —b) V1 D8.11 राजहंसा (for चक्रवाका) V2.3 B2.4 प्रियान्विता हंसगणास्तदानीं —B3 om 16cd.—c) Ś1 D12 मे(D12 भी)कान, V3 मतीक्ष्ण, L(ed) भेकानु (for अभीक्ष्ण) D5 -वर्षोदर Ś1 D12 -शोषितेषु, V2.3 D6 G1 वीक्षितेषु, D1.11 विक्षतेषु, Ck t as in text (for विक्षतेषु) —d) Ś1 D12 जातानि, V2 मार्गेषु (for यानानि) V1 जातानि, V3 om (for मार्गेषु) V1 B2.4 transp यानानि and मार्गेषु Ś1 D12 च (for न) V1 D1.11 सच रति (for संपतन्ति) —After 16, V2 reads 31, preceded by l 5–8 of 540*

17 For sequence in Ś1 D12 cf v l 3 Ñ V1 B1 D1.2.4.7.13 om 17 T1 damaged for 17 (for all except V1 T1, cf v l 14).—b) D12 प्रसाति —c) Ś1 -संनिरुद्ध —d) D3 चैव (for शान्त)

18 For sequence in Ś1 D12 cf. v l 3 Ñ B1 D1.2.4.7.13 om 18 (cf. v l 14) V1 reads 18 and 20 after 27.—a) Ś1 D12 व्यामिश्रिता (for °श्रितं) —For 18ab, B3 subst

533* व्यामिश्रित सर्जकदम्बनीप
विल्वेषुकस्तिन्दुककेशरैश्च ।

—B3 om 18cd —c) Ś1 अतीव जुष्टा, D6 मयानुयात, D10 M2 अनुप्रयाता L(ed) मतीवजुष्टा, Cg L t as in text (for अनुप्रयातं) V1 मयूरकेकानुकलैरुपेतै, V2.3 B2.4 मयूरकेकानुरवानुयात, D1.8.11 G2.3 M1.3 मयूरकेकाभिरता युता(G3 °रु)त, G1 मयूरकेकाभिरतेन यातं —d) Ś1 शैलायना, D12 शैला* * (for °पगा) V1 वदति, D6 प्रयां* (for वहन्ति) V1.3 B2.4 शीघ्रमभिप्रयाति (for शीघ्रतरं वहन्ति)

19 For sequence in Ś1 D12 cf v l 3 Ñ V1 B1 D1.2.4.7.13 om 19 (for all except V1, cf v l 14) —a) Ś1 D12 रसातलैः D6 (also रसातल in marg) रसाकुलं (for रसाकुलं) Ś1 षावर, D12 * * द (for षट्पद) D8.11 -संनिकीर्णं (for °काशं) —T1 damaged for 19bc.—b) V3 प्रयुज्यते, M1 प्रभृश्यते (for प्रभुज्यते) —V2 om (hapl) from प्रकाम up to फल in 19d V1 B2.3 विपक्वे, B4 विपक्वं, D2.11 विताम्रं, D12 प्रकाशं (for प्रकामम्) —c) B3 पतित विभाति (for पवनावधूतं) —d) Ś1 D12 [षा]श्रु (for [मा]म्र). B3 सशब्द (for विपक्वम्)

20 For sequence in Ś1 D12, cf v l 3 —Ñ B1 D1.2.4.7.13 om. 20 (cf v l 14) V1 reads 18 and 20 after 27 —a) V1 विद्युत्पताका, D12 विद्युद्बलाका, T1 damaged (for विद्युत्पताका) —b) B3 महेंद्र (for शैलेन्द्र) V1 -तुल्या, B4 -कूडा (for -कूटा) V3 -सन्निवेशा (for °काशा) Ś1 D12 शैलेंद्रकू(D12 °कू)टे गिरिसन्निकाशा —B3 om 20cd —d) G1 मद्रा (for मत्ता) —After 20 Ś1 D12 ins

534* सप्तच्छदानां कुसुमोपगन्ध
षट्पादवृन्दैरनुगीयमान ।
मत्तद्विपानां पवनानुसारी
द्रोप वनेष्वभ्यधिक करोति ।

[(l 4) D12 [अ]लपिक (for [अ]भ्य°)]

—After 20, B3 (after 20ab owing to om) D1.6.8–11 S ins V1.3 ins l 5–8 only, while V2 B2.4 ins l 3–8 after 20

535* वर्षोदकाप्यायितशाद्वलानि
प्रवृत्तनृत्तोत्सवबर्हिणानि ।
वनानि निर्वृष्टबलाहकानि
पश्यापराह्णेष्वधिकं विभान्ति ।

मेघाभिरामा परिसंपतन्ती
संमोदिता भाति बलाकपङ्क्तिः ।
वातावधूता वरपौण्डरीकी
लम्बेव माला रचिताम्बरस्य ॥ २१

निद्रा शनैः केशवमभ्युपैति
द्रुतं नदी सागरमभ्युपैति ।
हृष्टा बलाका घनमभ्युपैति
कान्ता सकामा प्रियमभ्युपैति ॥ २२

जाता वनान्ताः शिखिसुप्रनृत्ता
जाताः कदम्बाः सकदम्बशाखाः ।
जाता वृषा गोषु समानकामा
जाता मही सस्यवनाभिरामा ॥ २३

G 4 B 4 L 4 | 0 28 21 | 0 25 24

सद्‌हृदन्त सलिलातिभारं   [5]
बलाहको वारिधरा नदन्तः ।
महत्सु शृङ्गेषु महीधराणां
विश्रम्य विश्रम्य पुन प्रयान्ति ।

[(l. 1) D2 [आ]धावत (for [आ]स्थाय) D1.3.10.11 G M1.2 शावुमानि, D3 -शावुलानि (for शावमानि) —(l. 2) B2 D11 -नूरवोत्सव D3 -निर्वो°, G2 -गौनो° (for -नूरो°) T1 damaged from महिणानि up to [म]धिक in l. 4 D2.11 -वर्हेणानि —(l 3) B1 G1 M1 निविष्ट B3 M2 निवृष्ट D3 T2 नि(ष (for निवृष्ट) —(l 4) B4 D1.11 प्रस्थ (for दर्प) B2 [म]धिका (for [म]धिकं) G1 [म]दातोध्यधिक (for °धिकं) G2 विभाति B3 भारोप्यगर्वोध्यधिक विभाति —T2 damaged for l 5 —(l 5) B4 समुद्वहन्ते (for °न्त) V1 सलिलाधिवृ B2.3 सलिलानि —(l 6) B1 नन्दन्** B2 D2.11 नन्दि V1 मन्दरैश्चैव मनिन्दितेन —(l 7) V2 अमृत (for महत्सु) —(l 8) G1 विभाम्य विभाम्य V2.3 B2.4 प्रयान्ति B4 बधा प्रयान्ति]

—Thereafter V3 B1 Cont

535(A)* मेघानिना भाति बलाकाढ्य
मन्विव भृहारव पैण्डरीकी ।

[(l 1) V3 damaged for मेघानिना]

while V3 cont l 31-32 of 512*

21 For sequence in Ś1 D12 cf v l 3 —N V1 B1 D2.3.4.7.10 om 21 (cf v l 24) V1 om 21-24 —a) Ś1 V3 D12 मेघाभिकामे V3 मेघाभिकाम (sic) B2.4 °कामे (for मेघाभिकामा) Ś1 D12 परिसंवर्तते B3 इव सवर्तिता T2 °संवर्तते —T1 om 21b-22d —b) Ś1 D12 समवेता D3 संमोदिता G1 सा सोदिता Ck t बलाकपङ्क्तिरिति स्रस्तपक्षे(Ct °स्वरे) इत्यर्थः —T1 damaged from 21c up to l 2 of 537* —T3 reads 21c-27 after 30cd —c) Ś1 D12 वरपुण्डरीका D2.11 वरपुण्डरीका G1 °पौण्डरीकी G1 M1 °पुण्डरीकी(G1 °का) Cm g k t as in text (for वरपौण्डरीकी) B3 वातावधूतेव पुण्डरीकं —d) V1.2 रचिता D2.4.10 Ct रचिता G1 k as in text (for रचिता) Ś1 D12 रचिताम्बराणां B1 रचिता माला रचिता कृष्ण —After 21 V3 B2.4 D1.4.6.11 T1.2 G M ins, while B1 ins l 3-4 only, after 21

[T1 damaged for l 1-2 —(l 1) B1 -नोत्सरे G1 M1 -नो(M1 को)त्सवति-, G2 M2 -स्वोत्सर (for -नोत्सान्तर) B1 -विरिरेव —(l 3) B1 गतवापि निरेव D2.4.11 T1.2 G3 M2 °वृत्तन D3 गोन्र्युवेन G1 M1 °रेफेन G2 °निकेन M1 Ck °पतन Ct as above (for गतानुवृत्तेन) G1 शुभ (for शुक) V1 B2.4 निद्राने (D4 °गत) केशवकर्मेण —(l 4) B2 शरीरमालक्ष्यकेन]

22 For sequence in Ś1 D12 cf v l 3 and for sequence in B3 cf v l 21 —N V1 B1 D2.4.7.10 om 22 T2 om 22cd (cf v l 24 and 21) —a) D12 lacuna for शनै क M2 शनै (for शनै) B3 कशवम् —b) D4 दृते (for द्रुतं) —c) Ś1 B3 D12 दृष्ट (for हृष्टा) —Ś1 D12 om (hapl) 22cd T1 damaged for 22c-23b —d) B4 सकाम D1 सकामी B1 घनम् (for प्रियम्) V2.3 B2.4 कान्तारमं कामिनमभ्युपैति D3 सधारिकामे परि सपन्ति D13 कान्ता स्वकान्तं घनमभ्युपैति

23 For sequence in Ś1 D12 cf v l 3 and for sequence in B3 cf v l 21 —N V1 B1 D2.4.7.10 om 23 (cf v l 24 and 21) T1 damaged for 23ab (cf v l 22) —a) Ś1 यथा D12 om (for जाता) V2.3 B2.4 D3 om from शिखिसुप्रनृत्ता up to जाता कदम्बा in b Ś1 D12 शिखिन प्रमत्ता B3 °सुप्रवृत्ता D3 शिखिसुप्रवृत्ता T3 M3 C1 °सुप्रमत्ता T2 C1 Cm.pt °सुप्रनाया G1 M1.2 C2 °संप्रनया C3 °मत्तनाः C1 °मत्तनुत्ता (sic) Ck t as in text (for शिखिसुप्रनृत्ता) Ck C1 शिखिसुप्रनृत्ता मयूरमारिता मत्तमहिषिदत्त । भाव विनृत्यन्त बहुवीहिरा ॥ Cm शिखिसुप्रमत्ता इति पाठ । शिखिनो मयूराणां सुप्रमत्ता येषु ते तथोक्ता ॥ Cg शिखिभि सुप्रनृत्तं येषु ते तथोक्ता ॥ Ck शिखिसुप्रनृत्ता इति स्वरूपविशेषणम् —b) D3 कदम्बा —c) Ś1 D12 वृषाश्च (for वृषा गोषु) and l -कामा (for -कामा)

G 4. 0. 0
B 4. 28. 27
L 4. 21. 23

वहन्ति वर्षन्ति नदन्ति भान्ति
ध्यायन्ति नृत्यन्ति समाश्वसन्ति ।
नद्यो घना मत्तगजा वनान्ताः
प्रियाविहीनाः शिखिनः प्लवंगाः ॥ २४
प्रहर्षिताः केतकपुष्पगन्ध-
माघ्राय हृष्टा वननिर्झरेषु ।
प्रपातशब्दाकुलिता गजेन्द्राः
सार्धं मयूरैः समदा नदन्ति ॥ २५
धारानिपातैरभिहन्यमानाः
कदम्बशाखासु विलम्बमानाः ।
क्षणार्जितं पुष्परसावगाढं
शनैर्मदं षट्चरणास्त्यजन्ति ॥ २६
अङ्गारचूर्णोत्करसंनिकाशैः
फलैः सुपर्याप्तरसैः समृद्धैः ।
जम्बूद्रुमाणां प्रविभान्ति शाखा
निलीयमाना इव षट्पदौघैः ॥ २७
तडित्पताकाभिरलंकृताना-
मुदीर्णगम्भीरमहारवाणाम् ।
विभान्ति रूपाणि बलाहकानां
रणोद्यतानामिव वारणानाम् ॥ २८

24 For sequence in Ś1 D12 cf v l 3 and for sequence in D5 cf v l 21 —Ñ V1 B1 D1.3.4.11 om 24 (cf v l 14 and 21) D7 reads 24 after 2^{ab} —^{a}) D3.9 प्रव (D5 गाव) विकर्षति (for वहन्ति वर्षन्ति) —^{b}) V2.3 B3 सुहृति, B2 युष्यति D11 प्रपतन्ति (for ध्यायन्ति) B3 समाभुर्वति, D6 समाक्षिपति, M1 समाह्वयति (for समाश्वसन्ति) —T1 damaged from वनान्ता up to 25^{b} —^{c}) V2 D3 वनस्था Ś1 D12 सुघोषणा शालरजा वनातात् —V3 illeg for 24^{c}–32^{d} —^{d}) V2 B2–4 D3.11 वियुक्ता (for विहीना) Ś1 D12 प्लुवते, D6.11 G1 Ct प्लुवंगमा, G2 प्रयाता, Cg as in text (for प्लवगा) ❀ Cr : अत्र प्लवगशब्दो वानरवाची ❀

25 Ś1 Ñ B1 D1.3.4.11.13 om 25 (cf v l 3 and 14) For sequence in B3 cf v l 21 V3 illeg for 25 T1 damaged for 25^{ab} (for both cf v l 24) D7 om 25–31 —^{a}) V2 निघम्, B3 गधान् (for गन्धम्) V1 D11 पुष्पगंधान्, D5 गाधपुष्पात्, D6 पुष्पसंतम् (for पुष्पगन्धम्) D8.9–10 मत्ता Cg as in text (for हृष्टा) V2 B3.4 गिरिगह्वरेषु B3 गिरिकंदरेषु (for वननिर्झरेषु) —V2 B2.4 om 25^{c} —^{c}) V1 D11 प्रवोधित B3 प्रजात, D5 प्रयात, G3 प्रयाव; M1 प्रसाद Cg k l as in text (for प्रपात) B2 [भ]राविता (for [आ]कुलिता) —^{d}) V2 B2 प्रमदा (for स°) B1 मुदै सममदा (for मयूरै समदा)

26 For sequence in Ś1 D12 cf v l 3 and for sequence in B3 cf v l 21 —Ñ B1 D1.3.4.7.11.13 om V3 illeg for 26 (cf v l 14 24 and 25) —^{a}) Ś1 अतिहिस्यमाना; V2 अभिरम्यमाना (both s c) D12 अभिहस्यमाना (for अभिहन्यमाना) —^{b}) V2 विलंबमानं (s c) —T1 damaged for 26^{c}–27^{a} —^{c}) V2 B2.3 पुष्परसावमृद्धं D11 °रसावगाढ —After 26^{b}, Ś1 D12 ins.

537* लीलाविलासो परमे मुदाय ।

—^{d}) D6 मुदं (for मदं) D11 पिबन्ति M1 विशंति (for त्यजन्ति) D6 शनैर्मुदं षट्चरणा पिबंति

27 For sequence in Ś1 D12 cf v l 3 and for sequence in B3 cf v l 21 Ñ B1 D1.3.4.7.11 om V3 illeg for 27 (cf v l 14 24 and 25) T1 damaged for 27^{ab} (cf v l 26) D5 reads 27–30 after 541(A)* —^{ab}) G1 इंगाल (for अङ्गार) Ś1 D12 G2 -पूर्णोत्कर; V1 -चूर्णोत्कर B2–4 -वाणोत्कर (for -चूर्णोत्कर) Ś1 D12 -सनिकाश V2 परो; B3 in marg (for फलै) V1 ष * * विमलै (for सनिकाशै फलै) B3 सुगंधै; B1 G3 समुद्रा D3.11 प्रवृद्धै; G1 समया (sic) (for समृद्धै) ❀ Cr : अङ्गारचूर्णोत्करसनिकाशैरित्यत्राङ्गारशब्द शान्ताङ्गारवाची । अन्यथा षट्पदौघसाम्यं न स्यात् ।, Cm : अङ्गारशब्द शान्ताङ्गारवाची ।; Ct : अङ्गार शान्ताग्निस्वरूपाः उत्करस्तत्समै ❀ —^{c}) V1 D6 G1 प्रतिभान्ति V2 B1.3 च विभाति, D12 प्रति * * (for प्रविभान्ति) —V2 om 27^{d} —^{d}) V1 B3.4 D8.9–11 निपीय°, B3 निगीय° (for निलीयमाना) D9–11 षट्पदौघै —After 27 V1 reads 18 and 20 while B3 ins (sic)

538* सुगन्धिविस्तीर्णघनोत्थितीरे
सुरिक्तनिस्थित इव पयोभि स्तनषट्पदशानाम् ।
जनाति सर्वाण्यपहारयिता
कृत्वा नवमाकृति पूर्णपेतर ।

28 For sequence in Ś1 D12 cf v l 3 —Ñ B1 D1.3.4.7.11.13 om V3 illeg for 28 (cf v l 14 24 and 25) V1 om from .S* up to l 4 of 510* —^{a}) V1 तडित् (sic) —^{b}) V1 B3.4 -गंभीरि (for -गम्भीर) Ś1 D12 G3 M1 महागोकानां (for महारवाणाम्) —T1 damaged for 28^{cd} —^{cd}) D8.9.10 T2.3 [उ]त्युक्तानाम् (for [उ]द्यतानाम्) Ś1 V3 G1 वारणानां T2 वरणां (s c) G1 कुंजराणां (for वारणानाम्) B3 मुग्धा विभान्ति मदोत्कटानां बलाहकानां मदोत्कटानां

मार्गानुगः शैलवनानुसारी
संप्रस्थितो मेघरवं निशम्य ।
युद्धाभिकामः प्रतिनागशङ्की
मत्तो गजेन्द्रः प्रतिसंनिवृत्तः ॥ २९

मुक्तासकाशं सलिलं पतद्वै
सुनिर्मलं पत्रपुटेषु लग्नम् ।
हृष्टा विवर्णच्छदना विहंगाः
सुरेन्द्रदत्तं तृषिताः पिबन्ति ॥ ३०

G 4 0 0
B 4 23 33
L 4 22 38

29 For sequence in Ś1 D12 cf v l 3 —V B1 V1 D1 2 4 3 12 om 29 (cf v l 24 25 and 28) V3 illeg for 29 (cf v l 24) —°) V2 मागानुगर्व (hypm) B2 4 D3 12 मार्गानगं (D3 °ग) B3 मार्गणे (for मार्गानुग) V2 B2 4 -वना(B3 रसा)नुचारी (for -वनानुसारी) —²) V1 B2 4 सप्रस्थित (for °तो) —°) Ś1 वृत्ताभिकाम । V1 B2 4 °राग ; B3 °लापी D3 11 °काशी D12 *दितिकाम (for युद्धाभिकाम) Ś1 D11 प्रतिनागनीका B2 4 D3 4 11 T G2 3 °नादशंकी (D16 °का) —⁴) D11 गर्जेद्र V2 सा+वृत्त ; B1 -सवृत्त (for -संनिवृत्त) —After 29 V1 B2 4 D2 3 4 11 S ins

539* क्वचित्प्रगीता इव षट्पदौघैः
क्वचित्प्रनृत्ता इव नीलकण्ठैः ।
क्वचित्प्रमत्ता इव वारणेन्द्रैर्
विभान्त्यनेकाश्रयिणो वनान्ताः ।
कदम्बसर्जार्जुनकन्दलाढ्या [5]
वनान्तभूमिर्नववारिपूर्णा ।
मयूरमत्ताभिरुतप्रनृत्तै-
रापानभूमिप्रतिमा विभाति ।

[(l 1) D3 4 11 षट्पदौघैः B3 नानागुणधीकृतवागर्भ —(l 2) D3 मग्नेता D11 प्रमत्ता G1 प्रणार्ता (for प्रनृत्ता) B4 रुह (for इव) D3 11 नदत्स्ने (for नीलकण्ठैः) B3 पुष्पैः स्नेहप्रदर्श वनानां —B3 om (hapl) l 3-4 T2 damaged for l 3-6 —(l 3) D3 4 प्रमुता D3 11 G1 M2 4 मत्ता (for प्रमत्ता) V1 B2 4 D11 वारणेन्द्रैः (for वारणेन्द्रैर्) —(l 4) V1 B2 4 [अ]नेकवया D3 [अ]नेकशिवा D4 M3 अनेकाश्रय (M3 °यो) D11 °ह्वलो M3 °यविने (for [अ]नेकाश्रयिणो) —(l 5) V1 B2 4 अर्जुनाद्य, D3 11 अर्जुनाढ्या D3 11 कन्दलाढ्या (for -कन्दलाढ्या) —(l 6) D3 11 G1 M1 4 mg (for रा) M3 -वारि (s c) (for -वारि) V1 B2 4 -पूर्णा B3 -पीठ D3 11 -निपिता (for -पूर्णा) —(l 7) D3 11 -केवर M3 -तृत्त (for -मत्त) D4 [अ]भिरत V1 -नृत्तैः B2 4 D3 वनृ (1 G1 -नृत्तैः ((for -नृत्तैः)]

30 For sequence in Ś1 D12 cf v l 3 —V V1 B1 D1 2 4 3 11 om 30 (cf v l 24 25 and 28) V3 illeg for 30 (cf v l 24) D3 repeats 30ᵃᵇ after 30ᶜᵈ —°) Ś1 सकाशे V2 B2 4 D3 11 G1 -सकाशे ; D3 4 10 -समाशे ; Cm as in text (for -सकाशं) V1 B2 4 D3 11 पतेद्वै ; V2 B1 पतेत ; D1 पतश्च (for पतद्वै) —²) V1 पत्र ; B2 4 पत्र । D11 वेषु (for पत्र) Ś1 पत्रेणासु ; D11 lacuna (for पत्रपुटेषु) —After 30ᵃᵇ B3 reads 21ᵉ-27 and om (from 30ᵉ up to l 4 of 540*) —B1 om 30ᶜ —ᶜ) V1 B1 विकीर्णात् (for विवर्ण) —T1 partly damaged from 30ᵈ up to l 2 of 540* —ᵈ) D3 पतन्ति (for पिबन्ति) —After 30 V2 B2 4 D2 3 4 11 S ins V1 ins l 5-8 after 26 while B3 ins l 5-8 and l 11 14 after 30ᵃᵇ

540* षट्पादतन्त्रीमधुराभिधानं
प्लवंगमोदीरितकण्ठतालम् ।
आविष्कृतं मेघमृदङ्गनादैर्
वनेषु संगीतमिव प्रवृत्तम् ।
क्वचित्प्रनृत्तैः क्वचिदुन्नदद्भिः [5]
क्वचिच्च वृक्षाग्रनिषण्णकायैः ।
व्यालम्बबर्हाभरणैर्मयूरैर्
वनेषु संगीतमिव प्रवृत्तम् ।
स्वनैर्घनानां प्लवगाः प्रबुद्धा
विहाय निद्रां चिरसंनिरुद्धाम् । [10]
अनेकरूपाकृतिवर्णनादा
नवाम्बुधाराभिहता नदन्ति ।
नद्यः समुद्वाहितचक्रवाकास्
तटानि शीर्णान्यपवाहयित्वा ।
दृप्ता नवप्राभृतपूर्णभोगा [15]
द्रुतं स्वभर्तारमुपोपयान्ति ।

[T1 damaged for l 1 2 —(l 1) V2 [अ]भिधानं, G1 °नाद (for °धानं) —(l 2) V2 प्लवङ्ग B3 प्लवेन B3 मोदित (for मोदीरित) D3 11 M3 Cr k -कोशल Cr mg k as above (for -कण्ठताल) —(l 3) D3 11 आविष्कृता (for आविष्कृतं) —G1 om (hapl) l 5 8 —(l 5) V1 वन्ते ; V2 मृदङ्गः (s c) B2 4 D3 M3 वृक्ष ; B3 D3 G1 नदद्भिः (for प्रनृत्तैः) V1 G1 3 वर्षद्भिः D11 नदद्भिः (for उन्नदद्भिः) —(l 6) V1 D11 -नीरमध्ये B3 -निषण्णदेहैः ; D3 निषण्ण° (for निषण्णकायैः) —(l 7) D3 M3 व्या ° G1 व्यालम्ब (for व्यालम्ब) D3 -बर्हा (for -बर्हा) V1 प्रविष्णनिद्रा मयूरैः —(l 8) V2 B2 4 वनेषु (V1 °षु) संगीतमिव प्रवृत्तम् —T1 damaged for l 9-12 —(l 9) G1 स्वरैः (for स्वनैः) V2 B2 4 प्लवगाः (B3 °गाः) D3 प्लवगा ; T1 प्रबुद्ध (for प्रबुद्धा) —(l 11) V1 D3 -रूपा (for -रूपा) V1 B2 4 -वर्ण (V1 वर्ण B3 4) -निनादा V1 अवर्णनाद (for -वर्णनादा) —(l 12) D3 नवाम्बु (metr) (for नवाम्बु) D3 हता (for अभिहता) B3 धाराभिहता नदन्ति —(l 13) V1 B2 4 समुद्वाहित B3 समुद्भूत D3 समुद्वाहित (for समुद्वाहित) —(l 14) V1 B2 4 D3 11

G 4 0 0
B. 4 28 40
L. 4 21 26

नीलेषु नीला नववारिपूर्णा
मेघेषु मेघाः प्रविभान्ति सक्ताः ।
दवाग्निदग्धेषु दवाग्निदग्धाः
शैलेषु शैला इव बद्धमूलाः ॥ ३१

मत्ता गजेन्द्रा मुदिता गवेन्द्रा
वनेषु विश्रान्ततरा मृगेन्द्राः ।
रम्या नगेन्द्रा निभृता नरेन्द्राः
प्रक्रीडितो वारिधरैः सुरेन्द्रः ॥ ३२

श(D5 त)लानि जीर्णानि D4 तत्र विशीर्णानि D6 तटान्यशीर्णानि (for तटानि शीर्णानि) B4 [उ]पवाहयित्वा; G2 [अ]पहापयित्वा (for [अ]पवाह°) B2 सफेनतोया कलुषैर्वनान्ते —(l. 25) D2.8.11 ala तृष्णा G M1 नवा (for नव) D3.12 -प्रावृषि D5.6.8–10 Cm t प्रावृष, M1 प्रावृन Cv r g k as above (for प्रावृष) D2.11 M1 -तोया- D4 भोगाद् (for भोगा) V2 B2.4 ह(B2 व)ता नवप्रावृषि तोयपूर्णा —(l. 26) V D3.9.10 [आ]द्रुत M3 भुव (for द्रुत) V2 सुमतरित्स्, D11 च मत्तां° (for स्वमत्तां°) V2 B2.4 D5.11 G3 प्रलोपयन्ति (B2.4 °प)त्ति D4 T2.3 M Cv r g °पयानि (for प्रलोपयन्ति) ※ Ck t उत्सोपयन्ति प्रसमुपोः पादपूरणे इति ह्रिस्वम् ※] —After 30 B3 reads 21°–27

31 For sequence in Ś1 D13 cf v.l. 3. Ñ B1 D2.3.5.11 om 31 (cf v.l. 24 and 25). V3 illeg for 31 (cf v.l. 24). V1 reads 31 after l. 5–8 of 540* read after 16 —ᵃ) V1.2 B2–4 D3.12 बहु, Cr m g k as in text (for नव) M3 प्रविभाति सक्ता (for नववारिपूर्णा) T1 damaged after नववारि up to ᵈ —ᵇ) V1.2 B2–4 D1.4.6–12 M2 Ct प्रतिभाति Cr m g k प्रविभाति (as in text) V2 B2–4 नीलाः (for सक्ता) M3 नववारिपूर्णा (for प्रविभान्ति सक्ता) —ᶜ) Ś1 V2 B1–4 D3.4.12 दावाग्नि (for first दवाग्नि) V3 -दग्धा इव दावदग्धा —B3 om from 31ᵈ up to l. 1 of 541* —ᵈ) D6 T2 -माला (for -मूला) —After 31 V1 B1–4 D3.4.8–11 S ins

541* प्रहृष्टसनादितबर्हिणानि
सशक्रगोपाकुलशाद्वलानि ।
चरन्ति नीपार्जुनवासितानि
गजाः सुरम्याणि वनान्तराणि ।
नवाम्बुधाराहतकेसराणि [5]
द्रुतं परित्यज्य सरोरुहाणि ।
कदम्बपुष्पाणि सकेसराणि
नवानि हृष्टा भ्रमराः पिबन्ति ।

[B4 om l. 1 —(l. 1) B2.3 प्रहृष्ट D3.8.10 Ct प्रणत Cr g as above (for प्रहृष्ट) D11 -संनादित V1 -नर्दित्या B1 D3.5.11 बर्हिणानि (for -बर्हिणानि) —(l. 2) B3 शर्करा M3 सुगन्ध (for शक्र) T2.3 G M1.2 -गोप (sic) Cv r m t as above (for -गोप) Ck c नागवणानि —(l. 4) D6 गेहा (for गजाः) B4 च रम्याणि (for सुर°) —After l. 4 D11 ins

541(A)* उत्खेन्द्रकुलाकुलशैलनितम्बा
गर्जन्ति मेघाः समुदीर्णनादाः ।

तडित्पताकाभिरलंकृतानाम्
मत्ता गजेन्द्रा इव संयुगस्थाः ।
सुखं मयूरेषु मदः कृतेषु [5]
लीला गजेन्द्रेषु मुदः खगेषु ।
रतिर्द्वितीयं हृदयेषु कामे
निवेशयामास कदम्बवातः ।

—Thereafter D3 reads 27–30 —(l. 5) D3.11 प्रनांषु (for नवाम्बु) —(l. 6) D5.8–10 द्रुतं D6 निर्वं (for द्रुतं). V1 B2.3 D3.8.10 M1.3 परित्यज्य B2 पयोधराणि (for सरोरुहाणि) —T1 damaged for l. 7–8 —(l. 8) V1 B2.4 वनानि (metri) D4 न चानि- G2 M3 वनेषु (for नवानि) V2 B2.4 मत्ता (for हृष्टा) V1 D1 T2.3 G2 M पतन्ति (for पिबन्ति) B2 वनानि हृष्टान्यपि संपिबन्ति]

32 For sequence in Ś1 D13 cf v.l. 3. Ñ V1 B1 D1.2.4.12 om 32 (for all except V1 cf v.l. 34) V3 illeg for 32 (cf v.l. 24) —ᵃ) B3 हरीन्द्रा D3.11 मृगेन्द्रा (for गजेन्द्रा) —ᵇ) V2 विक्रान्ततराः B2–4 D3.5–11 T विक्रान्त°; G2 M3 विभ्रान्त°; G1 विश्रान्तितरा (for विश्रान्ततरा) —B3 om 32ᶜᵈ D1 transp 32ᶜ and 32ᵈ —ᶜ) Ś1 D13 नरेन्द्राः D6 गजेन्द्रा D6 मृगेन्द्रा (for नगेन्द्रा) Ś1 D13 निभृता D5.7 सुखिता D6 मुदिता D11 विदृता (for निभृता) M3 नगेन्द्रा (for नरेन्द्रा) —ᵈ) Ś1 D1.2.11 G1 प्रक्रीडिता (for प्रक्रीडितो) ※ Cr m g t प्रक्रीडित इति क्वचित् भिन्ना ※ Ś1 D1.7.11 T2 G1.3 सुरेन्द्रा (T2 G2 sic) V3 क्रीडन्ते विविधैः सुरेन्द्रा (sic) —After 32 V1 B1.2 (after 31ᵃᵇ due to om. of ᶜᵈ) D4 D6–11 S ins while V2 cont. l. 31 32 only after 535*

542* मेघाः समुद्भूतसमुद्रनादा
महाजलौघैर्गगनावलम्बाः ।
नदीस्तटाकानि सरांसि वापीर्
महीं च कृत्स्नामपवाहयन्ति । [5]
वर्षप्रवेगा विपुलाः पतन्ति
प्रवान्ति वाता भृशमुग्रघोषाः ।
प्रनष्टकूलाः प्रवहन्ति शीघ्रं
नद्यो जलं विप्रतिपन्नमार्गाः ।
नरेन्द्रैरिव पर्वतेन्द्राः
सुरेन्द्रदत्तैः पवनोपनीतैः । [10]
घनाम्बुकुम्भैरभिषिच्यमानाः
रूपं श्रियं स्वामिव दर्शयन्ति ।
घनोपगूढं गगनं न तारा
न भास्करो दर्शनमभ्युपैति ।

वृत्ता यात्रा नरेन्द्राणां सेना प्रतिनिवर्तते । वैराणि चैव मार्गाश्च सलिलेन समीकृताः ॥ ३३

G. 4. 27. 8
B. 4. 28. 33
L. 4. 27. 4

नवैर्जलौघैर्धरणी वितृप्ता [15]
तमोविलिप्ता न दिशः प्रकाशाः ।
महान्ति कूटानि महीधराणां
धाराभिधौतान्यधिकं विभान्ति ।
महाप्रमाणैर्विपुलैः प्रपातै-
र्मुक्ताकलापैरिव लम्बमानैः । [20]
शैलोपलप्रस्खलमानवेगाः
शैलोत्तमानां विपुलाः प्रपाताः ।
गुहासु संनादितबर्हिणासु
हारा विशीर्यन्त इवावभान्ति ।
शीघ्रप्रवेगा विपुलाः प्रपाता [25]
निर्धौतशृङ्गोपतला गिरीणाम् ।
मुक्ताकलापप्रतिमाः पतन्तो
महागुहोत्सङ्गतलैर्ध्रियन्ते ।
सुरतामर्दविच्छिन्नाः स्वर्गस्त्रीहारमौक्तिकाः ।
पतन्तीवाकुला दिक्षु तोयधाराः समन्ततः । [30]
निलीयमानैर्विहगैर्निमीलद्भिश्च पङ्कजैः ।
विकसन्त्या च मालत्या गतोऽस्तं ज्ञायते रविः ।

[(l. 1) V1 B1 मेघैः (for मेघाः). D5 समुद्रयान-; D1,10 G M Ck समुद्गन-; Ct as above (for °द्गत-). —(l. 2) V1 B2,4 G2,3 M3 -[अ]भिलंघाः; B3 -[अ]भिरपैः (for -[अ]म्बराः). D5 महाजलौघेन समावृताः. —T1 damaged from दृशि in l. 3 up to समुद्गीर्ण in l. 6. —(l. 3) D5 न्यापद्; G1 नदी (for नदीम्). B2,3 D2,3 तडागानि (for तटाकानि). B1 D5 वापी; B3 वापी (for वापीः). —(l. 4) V1 B2,4 मसिर्दर्शैव; B1 मसिरः मदुपम, D2,3 G3 M3 Cvp.cp मसि(D1 °सि)न(Cvp °ता)वंशनि; D3 चमिवादयंति; T2,3 उर°; G3 मसिगृर्एति; Cv.r.m.g.k.t as above (for मरवारमन्ति). —(l. 5) V1 B2,4 भावर्णेगा; D3 G3 °वेगा; D1 सर्प°; Cm.g.t as above (for सर्वबेगा). —(l. 6) B3 वासा प्रवासः (for प्रवाति वासाः). V1 B2,4 -नागः; B3 D3,4-10 -वेगा; D1 -वेगाः (for -वेगाः). —(l. 7) D1 T2,3 G1 M1,3 मत्त- (for मत्त-). D2,3 -पूर्ण, D5 -पूर्णाः (for -पूर्णाः). B1 मदरूपा न विभांति वाम्ये. —(l. 8) V1 B2,4 T G3 M3 कुर्वे((for कुर्वं). B1 नवो मेघकाले विनिंदोभाः; D4 नवो मत्ता प्रतिस्वनार्थः. —(l. 9) V2 कुर्वे; B2 कुर्वे; B3 कुर्वे (for कुर्वे). —(l. 10) B3 विं(- (for शुक्र-). B(ed.) -नीरैः (for -वृंदैः). —(l. 11) B2 सर्पेषु; D1 सैरंधु; D2,11 घटांगु- (for घटाङ्ग-). D5 मविकिरन्ताम (for मविक्षिप°). —T1 damaged from l. 11 up to करो in l. 15. —(l. 12) V1 B2,4 D2,3 G1 करा- (for करे). V1 B2,4 मान् (for मान्). —B3 om. l. 13-16. —(l. 13) V1 B2,4 हस्ताः; D2,11 मत्तं; D5-10 ह लग (for लग्नं). —V1 B2,4 om. l. 14-22. —D5 om. from विपुल in l. 15 up to महाप्रमा° in l. 19. —(l. 15) D2,11 विपुला; T1 (ए)व एव (for विपुल). —(l. 16) D1 T1 नदी°नि, D1 °विरिन (sic); D2,3 नदी विपुला, G1 °विपुला (for वनो- विलिप्ता). G1 च (for न). —(l. 18) B1 धाराभिधौतानि; D2,3,10 धाराविधौतानि. —(l. 19) B1 महेद्रकेदे (for महाप्रमाणैर्). D5 विपुल- (for विपुलैः). B1 प्रपातैर्. —T1 damaged from l. 21 up to हारा in l. 24. —(l. 21) T2 शैलोपरि-; G3 शृंगोपम-; M1 शैलोपमाः (for शैलोपल-). B1 शृंगोपसंगतमसमविंगैः; D2,11 शृंगोपयुक्तस्खलमानवेगैः. —(l. 22) D2,11 विपुलैः प्रपातैः (for °ला: प्रपाताः). —(l. 23) V1 B2,4 रिदासु (for गुहासु). V1 सदादिन- (for सं°). D2,3,11 -बर्हिणासु. —(l. 24) B3 हारा (for हारा). G3 व्यवकीर्ण (for विशी°). V1 B2-4 D5 M3 (आ)वर्तंति; D5 M1 (आ)विभांति; G2,3 (अ)भिभांति (for (अ)वभान्ति). —B3 om. l. 25. —(l. 25) D1-11 G1 शीघ्र (for शीघ्र-). D2,11 प्रपाताः (for विपुलाः). —(l. 26) V1 D1,4,11 T2,3 G M1 निर्धूत-; B1 निर्धौत-; B3 निर्धौ- (for निर्धौत-). V1 D2,4 -शृंगोच्छ्रया; B3 -शृंगोपनिभा; D1 -शृंगोपहता; T1 -शृंगोपगता; G1,2 M1,3 -शृंगोत्कटा (G1 M1 °ता) (for -शृंगोपतला). —(l. 27) D4 -प्रतिमे. B2-4 D5 पतंति (for पतन्तो). —(l. 28) M1 -गुहोत्संग- (for -गुहो°). V1 B2-4 G M3 -तलैर् (for -तलैर्). B1 तलद्भिः; B3 ध्रियंते (for ध्रियन्ते). D2,11 महागुहाभिः स धृतिं प्रियंते. —For l. 28, B1 subst.:

542(A)* महागुहोत्सङ्गतलैरदृष्टैः
प्रमुक्तधाराः शिखरे शतं तद् ॥

—After l. 28, V1 B2(after 542(A)*),4 read 10.
—After l. 28, B1 ins. (sic):

542(B)* घनाधिवाले स्फटिकप्रकाशे
गर्जन्ति मन्द्रस्वनकम्पनशब्दे ।
मेघादिरश्मी इवलम्बमाने
वेगा धनेन सलिलैश्च निर्झरैः ।
संदीप्यन्ते मनिलेष्विह सानुमन्ते. [5]

—V1 B2-4 om. l. 29-32. —(l. 29) T1 damaged from स्वर्ग- up to सूर्ये in l. 31. D2,11 -केश° (for -मौक्तिकाः). —(l. 30) D2,3,5-10 पतंति सायु (D5 यायु; D6 सायु)सा. D2,11 तोयधारा विमानगाः (metri causa) (for the post. half.). —(l. 31) V1 D1 पतीव; D2,3,10,11 T2 G1 निलीय; D5 निलीय- (for निलीय). D2,11 च संग° (for निमेष). V1 D2,11 संकुचितानि (for नि°). —(l. 32) V1 D2,11 ज्ञायते रविः (for the post. half).]
—Thereafter D2,11 read 13.

33 For sequence in Ś1 D12, cf. v.l. 3. Ś1 D1-4,11 (D2,11 repeat 33 here),12 read 33 (all except D1 followed by 544*) after 3. V1,2 read 33 after 13, while B1 reads 33-36 after 13. —a) Ś1 D2,3,11 यातुः; V1,2 B1-4 यातो V1 B1 यात ; D1,2 यात्राः D12 (first time यातु) प्रवृत्ता D12 यातु (for वृत्ता). a) Ct : वृत्ता निवृत्ता। वृत्ता इति पाठेऽप्ययमेवार्थः. b) B1,2 यात्रा (for यात्रा).

G 4 27 10
B 4 28 54
L 4 28 10

मासि प्रौष्ठपदे ब्रह्म ब्राह्मणानां विवक्षताम् ।
अयमध्यायसमयः सामगानामुपस्थितः ॥ ३४
निवृत्तकर्मायतनो नूनं संचितसंचयः ।
आषाढीमभ्युपगतो भरतः कोसलाधिपः ॥ ३५
नूनमापूर्यमाणायाः सरय्वा वर्धते रयः ।
मां समीक्ष्य समायान्तमयोध्याया इव स्वनः ॥ ३६
इमाः स्फीतगुणा वर्षाः सुग्रीवः सुखमश्नुते ।
विजितारिः सदारश्च राज्ये महति च स्थितः ॥ ३७
अहं तु हृतदारश्च राज्याच्च महतश्च्युतः ।
नदीकूलमिव क्लिन्नमवसीदामि लक्ष्मण ॥ ३८

Ñ1 * * * त (illeg), D3 (first time) यत्र यत्र (for वृत्ता यात्रा) Ñ2 सफला वानरेन्द्राणां —^{b}) B2-4 प्रतिनिवर्तिता (V3 B4 °नी) (for °निवर्तते) Ś1 Ñ1 D2 5 6 12 13 लोके(D1 काले)स्मिन्न प्रवर्तते, Ñ2 B1 D7 सेना प्रतिनिवर्तिता, D5 11 (both first time) कालेस्मिन्वि (D11 °न्वै)निवर्तते, D8-10 Ck t सेना पर्येव वर्तते —After 33^{cd} (second time) D5 11 ins

543* मुक्तयुद्धबला सर्वं विपर्गमुपभुज्यते ।
[D12 उपभुवते (for °भुज्यते)]

—^{c}) V3 दुरावाणि (for वैराणि) B1 3 D1 हि (for (च)व) Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 मार्गाश्च सह वैरेण (D11 शैलेन) —^{d}) V3 B4 निवारि(D4 °रि)ता (for समीकृता) Ś1 D12 सरिद्भिर्विषमीकृता —After 33 Ś1 Ñ V B1 2 6 (repeats after 36) 4 D1 2 3 7 11 (after 33 first time) 12 13 ins

544* घने समुदितो रुद्धो दीनरूप प्रकाशते ।
सूर्य प्रनष्टो धर्मज्ञ शोकेनाहमिवावृत ।

[(l 1) Ñ1 illeg from समुदितो up to प्र Ś1 Ñ1 D2 12 समुदितैः, B1 संमुदितो Ś1 om, D2 [ऽ]प्युप्तो (for रुद्धो) D1 समु * * * द्धो V3 B4 दीनरश्मि, D1 दीनो वीर D5 6 10 दीनो वे न (for दीनरूप) B1 (second time) पीनरूप स दृश्यते (for the post half) —(l 2) D4 11 प्रविष्टो (for प्रनष्टो) Ś1 Ñ1 V3 B4 D12 13 धर्मात्मा (for धर्मज्ञ) B1 (second time) मन्यकाश सशोच (for the prior half)]

—Thereafter V1 2 read 4–5

34 For sequence in Ś1 D12 cf v l 3 and for sequence in B1 cf v l 33 ☞ V1 illeg from 34 up to विविदिषा in 4 30 26^a D1 11 transp 34 (^{ab} and ^{cd} transp) and 35 T1 damaged for 34 —^{a}) D1 M प्रोष्ठ, Ct as in text (for प्रौष्ठ) D8 11 प्राप्ते D12 T2 सौम्य (for ब्रह्म) Ś1 Ñ1 D12 प्रोष्ठपादश्च गोपानां Ñ2 V1 2 B D7 मास प्रौष्ठपदे रक्षोः D1 प्रौष्ठपादप्रतोषानां D2 6 12 प्रौष्ठपादर्गिमाना —Ñ1 illeg from ^{b} up to मयम in ^{c}. —^{b}) Ś1 D1 6 10 मासो ब्रह्म, B1 दृष्टिमानो D3 11 कारो ब्रह्म D11 ब्राह्मणेभ्य (for ब्राह्मणानां) Ś1 D12 दृष्ट्वा(Ś1 °ष्ट)विवाहां, D2 तदर्थिनां D11 तदर्दिनि, G1 M3 बर्हीषतां (for विवक्षताम्) —^{c}) Ñ2 V1 2 B1 3 4 D7 स्वाध्याय, D3 6 स्वायाय (for अध्याय) —^{d}) D1 भवस्थित (for ह्यपस्थित)

35 Ś1 D12 om 35 For sequence in B1 cf v l. 33 V3 om (hapl) 35–37 D1 11 transp 34 (^{ab} and ^{cd} transp) and 35 —^{a}) D10 T1 G निवृत्तः Cv r m g t as in text (for निवृत्त) Ñ2 B1 कर्मा यतनो, B1 2 °प्रयतो, D1 °यततो, D3 6 13 -कार्यायतनो (for -कर्मायतनो) ※ Ck निवृत्तिकर्मक वर्षत्राणिरदप्रवृत्ति निवृत्तिकर्मायतन राजधानी यस्य स तथा ※ —Ñ1 partly illeg for 35^b —^{b}) D3 M3 -सञ्चय (for -संचय) D1 6 13 संचयसंचित (by transp) —^{c}) T2 मत्युपगतो Ñ1 बाष्प्य मत्यपगतो (illeg) B1 3 भाषाढीमुपयातोयः D1 6 13 आषाढामभ्युपगतो —^{d}) Ñ1 G1 कौसलाधिप, M3 कोसलेश्वर

36 For sequence in Ś1 D12 cf v l 3 and for sequence in B1 cf v l 33 V3 om 36 (cf v l 35) —^{a}) Ś1 D12 सपूर्णं, D3 6 मापूर्णं (for मापूर्य) —^{b}) Ñ2 B1 3 4 D7 T1 रव 3 V1 ध्वनि (for रय) Ś1 सारू श्रयते स्वना (sic) Ñ1 illeg B2 सर प्रावर्तते रव, D1 सरय्व श्रूयते स्वन, D2 4 12 13 सरय्वा श्रूयते ध्वनि (D12 स्वन) —T1 damaged for 36^c–37^a —^{c}) Ñ2 V1 B D2 7 11 वने (for समा) Ś1 D12 मामवेक्ष्य वने याता D1 मां प्रेक्ष्य हि वने याहि, D12 मा प्रेक्ष्य वचने याति (sic) —^{d}) Ś1 V1 D1 2 3 4 5 8-10 13 14 Ck अयोध्यायाम् (for °ध्याया) D2 3 द्रुते (for स्वन) —After 36, D1 repeats 544*

37 For sequence in Ś1 D12 cf v l 3 V3 om 37 (cf v l 35) T1 damaged for 37^{ab} (cf v l 36) —^{a}) Ś1 D12 इमो हर्षि(Ś1 °र्षी)तगुणो वर्षी D1 6 13 इमामथ(D12 °थे) गुणोपेतां ※ Cg वर्षा इत्यत्र भर्षयोगे द्वितीया ※ Ck t वर्षा(Ck °र्षि) विस्तीर्ण हरयनुकर्षे ※ —^{b}) Ś1 D12 च सुखे(D12 °खी) स्थितः Ñ1 D1 6 13 समुपास(D6 13 °भु)ता Ñ2 V1 B D7 सुखमेधते (for सुखमश्नुते) —^{c}) D3 सदाराश्च (for सदारश्च) Ś1 D12 जितारिश्च सुग्रीवो Ñ1 D1 6 जितारिः सदारश्च D3 11 जितारि सदारश्च —^{d}) Ś1 Ñ1 V1 B D7 11 च महति (by transp) Ñ1 illeg (for महति च) D1 6 13 च राज्ये महति स्थित —After 37, D7 ins

545* सीतोपमर्दविलोलाभां
मदीयपूर्वां गतयोऽप्य गता ।
कान्तोपगुप्तावसन्नवलिनी
प्रवाहवारिणीव वाहिनीषाम् ।

38 Ñ1 illeg for 38^{ab} —^{a}) Ś1 D1 6 11 13 हि D12 D3 च (for तु) Ñ2 B1 वृत (for हृत) —D1 om (hapl ?) from महतश्च in ^{b} up to च्युतश्च in 39^b —^{b})

शोकश्च मम निस्तीर्णो वर्षाश्च भृशदुर्गमाः ।
रावणश्च महाञ्शत्रुरपारं प्रतिभाति मे ॥ ३९
अयात्रां चैव दृष्ट्वेमां मार्गांश्च भृशदुर्गमान् ।
प्रणते चैव सुग्रीवे न मया किंचिदीरितम् ॥ ४०
अपि चातिपरिक्लिष्टं चिराद्दारैः समागतम् ।
आत्मकार्यगरीयस्त्वाद्वक्तुं नेच्छामि वानरम् ॥ ४१
स्वयमेव हि विश्रम्य ज्ञात्वा कालमुपागतम् ।
उपकारं च सुग्रीवो वेत्स्यते नात्र संशयः ॥ ४२
तस्मात्कालप्रतीक्षोऽहं स्थितोऽस्मि शुभलक्षण ।
सुग्रीवस्य नदीनां च प्रसादमनुपालयन् ॥ ४३

G 4 27 39
B 4 28 65
L 4 21 47

D3 11 [ए]व परिच्युत (for महतश्च्युत) —e) D1 G2 3 क्लिष्टम् (for क्लिष्टम्) ⊛ Ck नदीतट्लमिति । कर्तुं । So also Ct ⊛ —d) D11 अथ (for मम)

39 D4 om up to वर्षाश्च in b (cf v l 38) —a) Ś1 Ñ1 D1 2 11 13 सागरश्च हि (Ñ1 सु) Ñ2 V1 B1-3 D5 7 11 सागरश्चापि (D11 °हि) (for शोकश्च मम) —T1 damaged for 39bcd —b) Ś1 Ñ1 D13 13 मार्गाश्च, D2 3 मार्गाश्च, D3 11 पयानो (for वर्षाश्च) G3 मम (for भृश) Ś1 Ñ1 D13 13 -दुर्गम —After 39ab D6 reads erroneously 40cd for the first time repeating it in its proper place —D3 om 39cd —c) D3 11 पुर (for महान्) —d) Ś1 D13 अवाप्य Ñ1 D1 2 4 13 अप्राये, Ñ2 V1 3 B D6-8 10 G1 3 M1 Ct अपार D6 T3 अन्तार्य, Cm g as in text (for अपार) B3 मा G3 M2 मा (for मे)

40 a) Ś1 D13 अयात्र B1 आयता D6 अयात्रा॰, M3 आयतास्ू (for अयात्रा) D11 [ह]ि, Gt M3 [व]पि (for [ए]व) Ś1 V3 D13 दृष्ट्वा मा, Ñ1 दृष्ट्वा न, D3 11 दृष्ट्वा मे, D1 दृष्ट (sic) मां (for दृष्ट्वेमां) D1 अपारा चेह दृष्ट्वा न —b) D6 मार्गाश्च (for मार्गांश्च) Ś1 D13 सागर चैव दुर्गम, Ñ1 D1 सागरश्चातिदुस्तर (D1 °गम) Ñ2 V1 3 B D7 11 सागरस्य च दुर्गे(B3 मूर्ते)ता, D2 4 13 सागर च सुदुस्तर (D4 °गम) —D3 repeats 40cd (cf v l 39) —c) Ś1 D13 प्रमत्ते Ñ1 प्रणतश्च, D2 4 13 प्रमत्ते, D3 11 प्रणयात्, M3 भृशुते (for प्रणते) Ś1 Ñ V1 3 B D1 4 7 11 13 G3 चापि, D3 वापि D3 11 नापि (for चैव) Ś1 D13 सुग्रीव Ñ1 D3 11 M3 सुग्रीवो (for सुग्रीवे) —d) Ś1 D2 4 11 13 मया किं साध्यमेव हि N1 D1 मया किं याच्यमचित हि, Ñ2 V1 3 B D7 न किंचिद्याहृत मया, D3 11 मया किंचिदुदाहृत

41 a) Ñ2 अति (for अपि) Ñ1 D1 2 4 13 चापि V1 3 B2, 4 D6 8 10 Ct चापि D7 वापि M3 चात्र (for चाति) Ś1 D13 अपि चैवारिणा क्लिष्टम्, —b) B3 विना (for चिरात्) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 G3 समागत (for °तम्) —c) B3 वीर्य, D6 M3 -कार्य (for -कार्ये) V3 गरीयस्त्व (for -गरीयस्त्वात्) ⊛ Cv वक्तुं नियोक्तुमात्मकार्ये गरीयस्यपि सोऽतिपरिक्लिष्टश्चिराद्दारैः समागत इति कृत्वा न तत्र तं नियोक्तुं वाञ्छितवानित्यर्थ (sic)।, Cr m वक्तुं नियोक्तुं नेच्छामीति भूपार्थं (Cm भूते) एट्।, अपि चातिपरिक्लिष्टश्चिराद्दारैः (Cm °परिक्लिष्टो दारैः) समागतः इति प्रथमान्तपाठे इतिकरणं द्रष्टव्यम्। Cg वक्तुं नियोक्तुं नेच्छामीति भूतार्थे एट्।, Ck नेच्छामि। नेच्छम्।, Ct नेच्छामि नैपिषम् ⊛ —d) D1 साप्रत D6 पातर (for वानरम्) —After 41, Ś1 D1 2 4 12 13 ins

546* स तु खादु खितो नून सुग्रीव सुखितोऽपि सन् ।
अकाले तादृश मित्रं नाहं दु खे नियोजये ।

[(l 1] Ś1 सुख खाद D13 स दु खदु खितो नून (for the prior half) Ś1 सुखितोप सन्, D3 सुखितोपि सत्, D4 13 सहि (D4 सुखि)तो हि सत् (for सुखितोऽपि सन्) —After l 1, D1 reads erroneously 42c —(l 2) Ś1 D12 [illegible] (for नाह)]

42 T1 damaged up to वेत्स्यते in d —a) M3 भयम् (for स्वयम्) Ś1 Ñ1 D1 2 4 13 विनिश्चित्य, D6 7 G3 हि विश्राम्य, D13 हि निश्चित्य, G(ed) हि विश्रम्य (for हि विश्रम्य) —b) Ś1 Ñ V1 3 B D1-4 7 11-13 उपस्थित (for उपागतम्) —c) D3 13 उपकार्य, T3 उपकारस्तु (for °कार) D3 11 तु (for च) —d) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 ज्ञास्यते Ñ2 D7 वेक्षते (for वेत्स्यते) —After 42 Ś1 D1 2 4 11 13 ins

547* यथा वालिवध सार्धं सुग्रीवस्य मया कृतम् ।
तथा सीताधिगमने स साहाय्यमुपेष्यति ।

[(l 2) D13 13 [अ]पि (for [अ]धि) D1 तथा स सीताधिगमे (for the prior half) D1 सह (for मह) D11 स सहाय्यम् D4 उपेष्यते D13 उपे° (उपेष्यति)]

43 Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 transp 43 and 44 (including star passage) —a) D3 4 11 T3 प्रतीक्ष्यो (sic) —b) D3 11 स्थास्यामि (for स्थितोऽस्मि) —For 43ab Ś1 N1 D1 2 4 13 13 subst

548* तस्मात्काल हि विश्राम्य स्थितोऽहमिदमुत्तमम् ।

[Ñ1 D1 तु काल (for काल हि) Ñ1 रम्यम् (for इदम्)] while Ñ2 V1 3 B D7 subst for 43ab

549* तस्य सकल्प्य विश्रामं स्थिताऽहमिदमन्तरम् ।

[B4 विश्राइ (for विश्राम) B3 स्थितोस्मि मुखन्मुख (for the post half)]

—d) B1 3 प्रतिश्रो (for प्रसादम्) Ś1 V1 3 B1 3 4 D6 8 11 12 प्रतिपालयन् (D4 °य) N B2 D2 7 परि°, D3 8-10 अभिकाङ्क्षयन्, G3 अभि° (for अनुपालयन्)

G 4 27. 20 B 4 28 64 L 4 21 46

उपकारेण वीरो हि प्रतिकारेण युज्यते ।
अकृतज्ञोऽप्रतिकृतो हन्ति सत्त्ववतां मनः ॥ ४४
अथैवमुक्तः प्रणिधाय लक्ष्मणः
कृताञ्जलिस्तत्प्रतिपूज्य भाषितम् ।
उवाच रामं स्वभिरामदर्शनं
प्रदर्शयन्दर्शनमात्मनः शुभम् ॥ ४५
यथोक्तमेतत्तव सर्वमीप्सितं
नरेन्द्र कर्ता नचिराद्धरीश्वरः ।
शरत्प्रतीक्षः क्षमतामिमं भवा-
ञ्जलप्रपातं रिपुनिग्रहे धृतः ॥ ४६

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे सप्तविंशः सर्गः ॥ २७ ॥

44 Ś1 Ñ1 D1 5 6 12 13 transp 43 and 44 (including star passage) —a) D1 M1 युक्तो, D3 6 वैर, D12 धीरो (for वीरो) Ñ2 V1 2 B D7 13 उपकार कृतज्ञेषु Ś1 Ñ V3 2 B2 D3 4 7-10 12,13 प्रतीकारेण, D2 नापकारेण, Cr m g as in text (for प्रति°) V2 सूच्यते (for युज्यते) —After 44ab, V3 ins.

550* सुकृतज्ञोपकारेण युज्यते यत्र सत्वर ।

—cd) Ñ1 partly illeg Ñ2 V1 2 B D7 अकृतज्ञे प्रतिकृतां, D2 कृत ह्यपकृत इति; D3 अकृते ह्युपकृते, D3 11 12 अकृतज्ञे ह्यपकृतं, D4 अकृतज्ञामनिकृतौ (for °) Ñ2 इति सत्त्वतां, D1 तस्मात्सत्त्ववतो Ś1 D12 अकृतं ह्यपकृतं इति लोकेश्वेव (D13 °या)सतां मन (hypm), D4 अकृतां ह्यपकृतं इति सेव सत्त्ववतां मन (hypm) L(ed) कृतं ह्यपकृत्य इति लोकेश्वेवासतां मन

45 T1 damaged for 45ab. —a) Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 स एवम्; D4 T1,2 G1 2 M Cg तथेनम् (for अथैवम्) D5 उक्तं Ś1 D1 10 प्रविधाय, Ñ1 °धाय (for प्रणिधाय) —b) D1 G3 स (for तत्) D5 राघव (for भाषितम्) Ñ1 V3 B D7 प्रतिभाषित यथ (for प्रतिपूज्य भाषितम्) —c) V3 D3 तु D7 हि (for सु) Ś1 D2,12 13 प्रियपूज्यदर्शनं, Ñ1 परिपूज्यमानम्, D1 प्रतिपत्रदर्शनं, D4 प्रविदर्शनं प्रियं (for स्वभिरामदर्शनं) —d) V2 निदर्शयन् (for प्र°) B1 दीप्तमिमं (corrupt) D1 सौहृदम् (for दर्शनम्) B1 शुभं (for शुभम्)

46 a) D1 5 8-10 यदुक्तम्; Cg as in text (for यथोक्तम्) Ś1 Ñ1 D2,6 12,13 एवं (for एतत्) V3 ईप्सितं (for ईप्सितं) Ś1 Ñ V1 2 B D1-4 11-13 नचिरेण वानर (for नचिराद्धरीश्वर) —c) V1 शरत्प्रभावो, D1-4 D6,7 शरत्प्रतीक्षः D2,3 शरत्प्रतीक्ष्य Ś1 Ñ1 B1 D1 2,5,12,13 G1 इदं D7 इमां (for इमं) B1 2 यदि (for भवान्) D1,6,11 G3 M3 transp इमं and भवान् D4 सततश्च क्षमतां प्रिया प्रभो (corrupt) —d) Ś1 D12 जलप्रसादे (D12 °दो), Ñ1 D2,4 13 जलप्रसादे, Ñ2 V1 2 B1 4 D7 स (Ñ2 B1 न) हि प्रलापं, B1 न हि प्रलापो, B2 यदि प्रलापे, D5 जले प्रपातं, D11 जलप्रतापं (for जलप्रपातं) Ñ2 पुरि (for रिपु). —D4 illeg from धृत up to ततो in l 1 of 551* Ñ2 वृत्तः V1 2 B D7 रत; D1 M3 कृत; D3 11 स्थित; D4 एवं (for धृत) —After 46, Ś1 Ñ V1 B D1-4 7 12-13 ins.

551* ततोऽस्य तस्मिन्वसतो महागिरौ
महाघनभिन्नपथो हतो प्रियाम् ।
विसृज्य तोयं जलदा महाजवा
पुनर्निवृत्ता शारदे निवेश च ।

[(l 1) D4 illeg up to ततो Ñ2 B D7 तथापि (for ततोऽस्य) Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 महावने V3 तथापि तस्यापने महागिरौ —(l 2) Ś1 D12 [म]प तां, D3 11 हितं (for हतो) —(l 3) Ñ B1-3 D7 तथा महाजवा (Ñ1 °भिनो) V3 जलदा महाजवा B4 जलदा महाजवा, D1 जलदा महाजवा (sic) (for जलदा महाजवा) —(l 4) D1 प्रवृत्त (corrupt) D12 निवेश तां (for निवेश च) Ñ1 B1-3 D7 पुनर्निवृत्ताः शारदे न्योदयम्, V3 शारदं प्रविवेश, D1 पुनर्निवृत्ता शारदे न्यायात्मन् (sic), D2 पुनर्निवृत्ता शरदे निवेश तां]

Colophon T1 damaged —Sarga name Ś1 Ñ2 V1 2 B D1-4,7 11-13 प्रावृड्वर्णनं (D3 4 °वर्ण D12 13 °नं), Ñ1 वर्षावर्णनं —Sarga no (figures words or both) Ś1 Ñ1 V1 B1 D2,3 11 om, Ñ2 V3 B2 G3 27 (as in text), B3 4 D1-10 T1,2 G1 2 M 28, D1 38, D11 41, D12 26. —After colophon G2 3 conclude with श्रीरामाय नमः; G1 with श्रीरामचन्द्राय नमः

२८

समीक्ष्य विमलं व्योम गतविद्युद्बलाहकम् ।
सारसारवसंघुष्टं रम्यज्योत्स्नानुलेपनम् ॥ १
समृद्धार्थं च सुग्रीवं मन्दधर्मार्थसंग्रहम् ।
अत्यर्थमसतां मार्गमेकान्तगतमानसम् ॥ २
निवृत्तकार्यं सिद्धार्थं प्रमदाभिरतं सदा ।
प्राप्तवन्तमभिप्रेतान्सर्वानेव मनोरथान् ॥ ३
स्वां च पत्नीमभिप्रेतां तारां चापि समीप्सिताम् ।
विहरन्तमहोरात्रं कृतार्थं विगतज्वरम् ॥ ४
क्रीडन्तमिव देवेशं नन्दनेऽप्सरसां गणैः ।
मन्त्रिषु न्यस्तकार्यं च मन्त्रिणामनवेक्षकम् ॥ ५

G 4 29 5
B 4 29 5
L 4 32 0

28

☞ V2 illeg for Sarga 28 (cf v l 4 27 34) M1 begins with श्रीरामाय नमः

1 Ś1 Ñ V1 2 B D1 2 4 7 12.13 om 1 T1 damaged up to रम्य in 1d —c) D6 8-10 G2 3 M1 3 सारसाकुल (M1 °रस) —d) D5 8 4 5 11 G1 2 ब्रम्य (for रम्य)

2 a) Ś1 D4 13 समीक्ष्यमाण Ñ1 D1 3.12 समीक्ष्य राम, Ñ2 V1 2 B D7 समीक्ष्य कामान्, D3 11 कामास्थान च (for समृद्धार्थं च) —b) Ś1 D1-4 12 13 व्यक्त (for मन्द) V1 -सपहे D1 -सहिते (for संग्रहम्) N2 V2 B D7 भसुहृद्धर्मसग्रहे, G(ed) भेदे धर्मार्थसग्रहे —c) D5 10 G1 चासता, D6 यासतो, Cg k t as in text (for असतां) Ś1 Ñ2 D1 2.4.12.13 अस्य(D1 °न्व)र्थविहिताल्मानम्, Ñ2 V1 2 B D7 त्वर्थैव(V2 B1 D7 °र्थे र, B1 °र्थे वि) हितात्मानं, D3 11 त्वर्थं(D11 °र्थे) समवेतत्वाद्, D6 8 अतीत्य च सतां मार्गम् —d) Ñ1 B1 2 3 D7 कोशास्तेकान्त ; V1 2 कांतायां गत, B4 कातासमक्त (for एकान्तगत) ❀ Cr एकान्तगत मानस एकस्मिन् कामपुरुषार्थे अन्त निश्चय गत मानस मन यस्य स तथोक्त । तम् ।, Cg एकान्तगतमानसे एकस्मिन् काम पुरुषार्थे अन्ते निश्चय गत मानसं यस्य तथोक्तम् । यद्वा असतां कामुकानां मार्गमेकान्तगतमत्यन्तगतं मानसं यस्य स तथा । 'सीमैकान्तनितान्तानि' इत्यमर ❀ —After 2 D3 ins.

552* समीक्ष्यमाण सुग्रीव सत्यधर्मार्थसौहृदम् ।
अन्यथावाक्यदात्मानमेकान्तगतमानसम् ।
[(l 2) Post half = 2d]

3 D1 om 3 —a) T1 Gm g निवृत्त, Cv r k t as in text (for निवृत्त) —b) G1 -सहितं (for [अ]भिरतं) G2 सदा (for सदा) —For 3cd, Ś1 Ñ V1 2 B D1-4.12.13 subst

553* निवृत्तार्थमभिप्रायैरीप्सिता विपासितम् ।
[Ñ2 B D7 निवृत्तार्थ(B2.3 °वृत्तस B4 °वतान) मभिप्रायैर्, V1 2 निवृत्ति समनुप्राप्तम् (for the prior half) D7 रीहेर् (sic) (for रीप्सितम्) B1 भर्ता D13 भार्या (for भार्या)]

—T1 damaged from 3c up to 4b Ñ1 illeg from c up to मनो in d —c) D11 प्राप्नुवंतम् (for प्राप्त°) Ś1 Ñ2 V1 2 B D1.4.12.13 अभिप्रायान्(Ś1 D1.4.12.13 °यं), D3 अभिप्रेत (for अभिप्रेतान्) —d) Ś1 D1.4.12.13 सर्वम् (for सर्वान्) Ś1 Ñ D1-4.12.13 मनो(Ñ1 illeg)गत(Ñ2 °तान्), V1 2 B1 2 मनोनु(B2 °र्थ)गान्, B4 मनोरमान् D7 सर्वनितालाभतान्वि

4 T1 damaged for 4ab (cf v.l 3) —a) Ñ1 illeg for मभिप्रेता —b) G1 [ष्ट]व, M3 Cv [अ]भि, Cr m as in text (for [अ]पि) Ś1 D1-4.12.13 मनसे(Ś1 D11 °सी)प्सिता, Ñ2 V1 2 B D7 परमे(V1 मपरे [meta]) प्सितां, M1 समभीप्सतीं (for [अ]पि समी°) Ñ1 राज्ञी चापि मनौकसां —After 4ab, Ś1 Ñ1 D1.4.12.13 ins

554* सुषेन राजपुत्र्या च बुद्धा रतिपरायणम् ।
[D2 राजपुत्र्या, L(ed) राजपत्न्या Ñ1 सर्वे समीहित तथ (for the prior half)]

while Ñ2 V1 2 B D7 ins

555* सहर्षे राजपत्नीना लब्ध्वा कामपरायणम् ।
[V1 परायण D7 परायणां]

whereas D1 3 12 ins

556* स महाराजपत्नीं च लब्ध्वा रतिपरायणम् ।
[D1 तां महा-; D11 कपीश (for स महा) D11 कामपरायणं]

—Ś1 D13 om 4c-5

5 Ś1 D13 om 5 (cf v l 4) —a) M1 देवेंद्रं (for देवेशं) Ñ1 D1-4.12.13 महतूणे शक्र(D13 °पौरंद्र)मिव Ñ2 V1 2 B D1 महर्षति शक्रमिव —b) D1 8-10 गौवर्णे (for नन्दने) Ñ2 V1 2 B D3 7 11 नन्दने साप्सरोगणं(D11 °णै) D3 4 स तदेवाप्सरोगणे, D13 ततो देवाप्सरोगणान् —c) D1 व्यस्तकार्यं च D11 न्यस्तकार्योर्थं, T1 न्यस्तराज्यं च (for न्यस्तकार्यं च) Ñ V1 2 B D1-4.12 मन्त्रिसन्न्यस्त(D1 °स्तस्य [sic])कार्यां(N2 D7 राज्या)र्थं(D2 ना) —d) D1-4.6.13 T2 G2.3 M2 मंत्राणाम्, M1 मित्राणाम् ; Cg as in text (for मन्त्रिणाम्) Ñ1 V2 B1-4 D1-4.12.13 T2 अनवे(B2 °पे)क्षि(V2 D1-4.12 क्षणे B1 D11 क्षिणः D1 क्षिकं) Ñ2 V1 B1 D7 G2 अनवेक्षिण(G2 °क्षकं) D1 अनिवेक्षण Cg as in text (for अनवेक्षकम्) —After 5 D3 11 ins

557* कुर्वन्तौ राज्य(D1 °ज्य)लक्ष्मीं च लब्ध्वा रतिपरायणम् ।

G 4 28 5
B 4 29 6
L 4 22 24

उत्सन्नराज्यसंदेशं कामवृत्तमवस्थितम् ।
निश्चितार्थोऽर्थतत्त्वज्ञः कालधर्मविशेषवित् ॥ ६
प्रसाद्य वाक्यैर्मधुरैर्हेतुमद्भिर्मनोरमैः ।
वाक्यविद्वाक्यतत्त्वज्ञं हरीशं मारुतात्मजः ॥ ७
हितं तथ्यं च पथ्यं च सामधर्मार्थनीतिमत् ।
प्रणयप्रीतिसंयुक्तं विश्वासकृतनिश्चयम् ।
हरीश्वरमुपागम्य हनुमान्वाक्यमब्रवीत् ॥ ८

राज्यं प्राप्तं यशश्चैव कौली श्रीरभिवर्धिता ।
मित्राणां संग्रहः शेषस्तद्भवान्कर्तुमर्हति ॥ ९
यो हि मित्रेषु कालज्ञः सततं साधु वर्तते ।
तस्य राज्यं च कीर्तिश्च प्रतापश्चाभिवर्धते ॥ १०
यस्य कोशश्च दण्डश्च मित्राण्यात्मा च भूमिप ।
समवेतानि सर्वाणि स राज्यं महदश्नुते ॥ ११

---

6 a) G3 M3 उत्पन्न, Cm as in text (for उत्सन्न) T1 रान (for -राज्य). G M Cm सदेहं (for -संदेश) D5.6.10 Ct उच्छिन्नराज्यसंदेहं, Cg as in text —b) D1 इव स्थित —For 6ab, Ś1 Ñ V1.2 B D1-4.7.11-13 subst

558* राज्यस्थ सुखसंदोहे वर्तमानमुपस्थितम् ।

[Ś1 D12 राज्यार्थे (for °स्थ) D4.12 सु(D4 सू)रतदेह, D7 °सगोहे (for सुखसंदोहे) D13 अस्यैसुखभोगेषु (for the prior half) V1.2 B वर्तमाने, D3 सुसस्थित D11 व्यवस्थित (for °स्थितम्)]

—Then Ś1 D2.4.12.13 cont

559* स्वयमेव विनिश्चित्य ज्ञात्वा कालमुपस्थितम् ।

—T1 damaged for 6c-7c —c) Ñ1 -कालज्ञ (for -तत्त्वज्ञ) Ś1 D2.4.12.13 विनिश्चितार्थ(D13 °र्थं)कालज्ञ, D1 विश्चितार्थोऽपि कालज्ञ, D5 विनिश्चित्यार्थतत्त्वज्ञ —d) Ś1 Ñ V1.2 B D2.7.12.13 कार्यकाल, D1 काले काल, D3 कार्याकार्य (for कालधर्म) D4 कर्मण कार्यकालवित्

7 T1 damaged up to c (cf 6) —a) B1 D1.11 T2 G2 प्रसाद (for °द्य) Ś1 Ñ1 D1-4.7-10.12.13 विविधैर् (for मधुरैर्) Ñ2 V1.2 B1-3 D7 मधुरैर्वाक्यैर् (by transp) B4 विविधैर्वाक्यैर् —b) D6 मनोहरै, D12 G1 मनोगुणै (for °रमैः) Ś1 Ñ1 D2.4.12.13 शाखामृगपतेः स्तेन Ñ2 V1.2 B D1 हरीणां मानयन्पति —c) Ś1 Ñ V1 D2.4.7.12 M1 -तत्त्वज्ञ —d) Ś1 Ñ V1.2 B D2-4.7.12.13 सुग्रीव (for हरीशं)

8 a) G2.3 M3 Cg सत्य Ct as in text (for तथ्यं) D1 om (hapl) पथ्यं च D2.14 Ct transp तथ्यं and पथ्यं Ñ2 D7 हितं पथ्यं यदास्य च —b) G1 दानार्थ (for धर्मार्थं) D3 -नीतिमान्, D11 हेतुभि, T1 -नीतिवत् (for -नीतिमत्) Ś1 Ñ V1.2 B D1-4.7.12.13 धर्मकामा(D1 °र्थं)र्थहेतुमत्(V1 D3 °हेतुभि, D2 °सुत्तम, D12 °हेतुमान्) —c) Ś1 D1.2.7.11-13 प्रणयाद्, B4 प्रणत (for प्रणय) D5 प्रिय, D7.12 नीति (for प्रीति) —d) Ś1 Ñ1 V1.2 B D2.7.11-13 विश्वस्य (for °मय) —e) V2 B1-3 D7 उपागंय (for °गम्य) —f) Ñ V1.2 B D2.7.12.13 G M1.2 हनूमान् (for हनु°)

9 a) N2 V2 B1.2 D7 राज्यम् (for प्राप्तं) Ś1 T M1 प्राप्तं राज्य (by transp) Cg t राज्य प्राप्त (as in text) Ś1 Ñ1 V1 D1-4.11-13 स्फीता Ñ2 B1.2 D7 दिव्या, V2 B3 दीप्ता (for चैव) B4 राज्यं त्वया परिप्राप्त —b) D6 कौलीन (hypm) D8 कालाः (sic) T1 काशिन्, T2 पौर Cg k t as in text (for कौली) Ś1 Ñ1 V1 D2.4.12.13 बलात्स्वा(Ñ1 कालात्स्वा, V1 कालश्री, D2.4.13 बलाच्छ्री)राज्ञस्ताश्च्युता Ñ2 V2 B1-3 D1.2.7 कौली श्रीरात्मसा(D2 °स)त्कृता B4 D11 कौली श्री परिवर्धि(D11 °रक्षि)ता D1 G2 कौली श्रीरभिवर्धिता —After 9ab, Ś1 Ñ V1.2 B D1-4.7.12-13 ins

560* स्वजनं पूजितं सर्वं प्रकृतीश्चानुरञ्जिता ।
यशस्ते प्रतापेन नामसात्राधरोपिता ।

[(l 1) Ñ2 V2.3 B1-3 D7 रञ्जिताश्च(V3 सुरञ्जिता) प्रकृत (for the prior half) Ñ1 B2 D7 स्व(B2 सु)जन परिपूरि(D7 °जि)त, V1 B1.2 स्वजना परिपूजिता, V2 सुजनश्च प्रपूजित, B4 D12 प्रकृतिश्चानुरञ्जिता, D11 प्रकृतैश्चानुरञ्जिता (for the post half) —(l 2) B2 [s]च (for ते) V1 मान (for नाम) B1 -नीत्र (for -मात्र)]

—c) D1 विद्याणा (sic) D7.12 मत्रिणा (for मित्राणां) B4 चैव (for शेषस्) Ś1 Ñ1 D1-4.12-13 चैव(D1.12 कार्य D3 चैव, D13 श्रिव[sic]) समग्रह (for सग्रह शेषस्) —d) T1.2 M3 सं (for तद्) D1 G1 M3 (before corr as in text after corr see m) भर्हसि (for °ति) Ñ1 B4 D2.4.12 अनुमन्यतां Ñ2 V1.2 B1-3 D7 मनु(D1 °व)यु(B3 °यु)क्तता, D13 अनुमोदता (for कर्तुमर्हति) Ś1 D12 त्वद्दया चानु(D12 मनु)मन्यतां

10 a) Ś1 Ñ V1.2 B D2.4.7.12 मित्रज्ञ D1 मंत्रज्ञ D13 मैत्रिज्ञ (for कालज्ञः) D1 तथा हि मित्रे मित्रज्ञ —b) Ś1 D2.4.12.13 चानुवर्तते (for साधु व°) —c) Ś1 Ñ1 V1 D2.4.12.13 प्रभावश्च (for प्रतापश्च) V1 [पु]व वर्धते B2 D5-10 G2 [च]पि वर्धे(G2 °र्द्ध)ते, D2.4.12 [अ]भिवर्तते D7 प्रवर्धते (for [अ]भिवर्धते)

11 a) D1 यश्च (for यस्य) Ś1 Ñ2 V1.2 B D1-4.7.11-13 दंडश्च कोशश्च (by transp) Ñ1 मित्रं च कोशश्च —b) V1 मित्रे च (for मित्राणि) Ś1 D2.4 पुरं(Ś1 °रि) धनं, Ñ1 B4 D4 स(B1 च) भूमिप, D1 T2 च भूपति D11 च भूतया

तद्भवान्वृत्तसम्पन्नः स्थितः पथि निरत्यये ।
मित्रार्थमभिनीतार्थं यथावत्कर्तुमर्हति ॥ १२
यस्तु कालव्यतीतेषु मित्रकार्येषु वर्तते ।
स कृत्वा महतोऽप्यर्थान्न मित्रार्थेन युज्यते ॥ १३
क्रियतां राघवस्यैतद्वैदेह्याः परिमार्गणम् ।
तदिदं वीर कार्यं ते कालातीतमरिंदम ॥ १४
न च कालमतीतं ते निवेदयति कालवित् ।
त्वरमाणोऽपि सन्प्राज्ञस्तव राजन्वशानुगः ॥ १५

G 4.28.17
B 4.29.16
L 4.27.16

D11 पुरे * न, D11 स भूपति (for च भूमिप) D8 मित्राणा सोच भूमिप —c) Ś1 D8.12.13 पूर्णान्येतानि, Ñ2 G1 समये तानि, D1 राज्यं दुर्गं च, D2 राष्ट्रं दुर्गाणि, D3 समवेतानि D8-10 Ct समान्येतानि, Cm g k as in text (for समये तानि) Ñ1 चयोति, D2.13 राजेन्द्र (for सर्वाणि) ‡ Ct समयेतानि इति पाठे मिलितानीत्यर्थः ‡ —d) Ś1 Ñ1 D1.8.11.12 राज्यफलम्; Ñ2 V1.2 B2 D7 राज्य (V2 °ज्ञा, B2 °ज)श्रि (D7 श्रि)यम्, B1(orig. as in Ñ2 sup. lin. also) राज्य सुखम् (for राज्यं महद्) B1.2 स राजा सुखमेधते; D2.4.12 राज्यस्य फलमश्नुते

12 D3 om. 12. —a) G(ed.) स (for तद्) Ś1 Ñ1 D1.4.12.13 मित्र, V3 वृत्ति; B2 धृते (sic) D2 मत्र (for वृत्त) —c) Ñ2 D1 उपनीतश्च (D1 °च त्वं) D2 अभिनीतार्थो; G(ed.) अभिनीतस्त्वं (for अभिनीतार्थं). Ś1 D2.4.12.13 मित्राणामुपनीतस्त्वं (D2 °नीयस्त्व [sic], D4 °नीयस्व, D12 °नीयश्च) —d) V3 वक्तुं (for कर्तुम्) Ś1 Ñ V1.2 B1.2 D1.2.4.7.11-13 G1 मर्हसि (for °ति) —After 12, D1.2.9-10 S ins.:

561* सहस्त्य सर्वकार्याणि मित्रार्थे योऽनुवर्तते ।
सक्रमाद्धितोत्साह सोऽनर्थैर्नावरुध्यते ।

[(L. 1) D1.9.10 G2 M1.2 Cg सत्कर्माणि, D8 कर्मसर्वाणि (sic) (for सत्कार्याणि) D2 G2.3 मित्रार्थं D8 (ऽ)भिवर्तते, D10 न वर्तते (for ऽनुवर्तते) —(L. 2) G2.3 Cg M हि, Ct as above (for पि) G3 संभ्रमार्थकृतोत्साह (for the prior half) D8-10 T1.2 G1 सोऽनर्थैर्नावरुध्यते (for the post. half)]

—After 12, D11 ins. 562*

13 a) Ñ1 V1.2 B D7.11 हि (for तु) B1 कालव्यतीतेषु; G1 कालप्रतीतेषु (for कालव्य°) Ś1 D12 यो हि कालोपनीतेषु, D13 यो हि कालात्ययनीते तु; D4 यो हि काला व्यतीतेषु —b) D8 मित्रकार्ये तु वर्तते D11 °कार्येष्वनुवर्तते —cd) Ś1 D2.4.11.12.13 M1 न मित्रार्थेषु (D12 °र्थे हि), B2 कमित्रार्थेषु न (hypm.) T1 G कमित्रार्थे न, Ct as in text (for न मित्रार्थेन) V1 D11 कृत्वा (D11 °त्वा) महतामप्यर्थं न मित्रार्थ (D11 °र्थानभिनीतार्थे) प्रयुज्यते —Ñ1 D1.2 subst. for 13, while Ś1 Ñ2 V1.2 B D2.4.11.12.13 ins. after 13 D11 ins. after 12:

562* अनर्थाद् हि कार्यार्थे च काले प्रतिपद्यते ।
स राजा बुद्धिसम्पन्न सर्वेषां नृपति वर्तते ।

[(L. 1) Ñ2 V1.2 B1 D7 कर्माणि, D1.2 न वर्त्ते, B1 कार्याणि (for कार्यार्थे) Ñ1 यत्र, D13 क (for च) D12 (with hiatus) उपपद्यते (for प्रति°) B1.2 काले संप्रतिपद्यते (for the post. half) —(L. 2) Ñ2 बुद्धि सर्वेषां (for बुद्धिसम्पन्न) B2 D8 सर्वेषां (for सर्वेषां) Ñ1 *** परिवर्तते (alleg.) D2 सर्वेषां भूपति मित्र (for the post. half)]

—Thereafter D11 cont.:

563* स क्रमाद्विहितोत्साहमर्थिन यो रणादि च ।
स हि कालाभिपन्नेषु मित्रकार्येषु वर्तते ।

—After 13, D6 T G1.2 M1.2 ins.:

564* यदिदं वीर कार्यं नो मित्रकार्यमरिंदम ।

14 Ñ1 D1 om. 14ab. Ś1 D2.12.13 read 14ab after 17ab. Ñ2 V1.2 B D2.5.7-11 G2 M1 transp. ab and cd. D8 G1 M2 read 14cd after 15ab, G2 reads 14cd after 15 —a) Ś1 D2-4.12.13 राघवस्य प्रतिश्रुत्य, Ñ2 V1.2 B D7.11 रामस्य रण (V2 चर)विक्रान्त (B2-4 D7 °न्ते) —b) Ś1 प्रतिमार्गणं (for परि°) —c) Ñ2 यदि त्वं, D8-10 G1 Ck यदिदं, D7 यद्विदं, Cv r as in text (for तदिदं) Ś1 Ñ V1.2 B D1-4.7-12 मित्र (for वीर) Ś1 Ñ1 D2-4.12.13 त्वं, D8-10 G1 नो, Cv r m g as in text (for ते) —d) D11 कालमीतम् G2 मित्रकार्यम् (for कालातीतम्) Ś1 Ñ1 D2-4.12.13 कर्तुमर्हस्यरिंदम (D12 °म) ‡ Cv यदिदं वीरकार्यं नो मित्रकार्यमरिंदमोऽतीताद्(°ति पाठे ?) यदि न कर्तव्यम् । "तदिदं वीरकार्यं ते कालातीतमरिंदम । न च कालमतीतं ते निवेदयति कालवित्" । इत्येव पाठक्रम ॥ Cr यदिदं वीरकार्यं ते मित्रकार्यमरिंदम । न च कालमतीतं ते निवेदयति कालवित् इतिक्रम । Cm यदिदमिति । वीर अरिंदम न कार्यमस्माभिः कर्तव्यम्, यदिदं मित्रकार्यमस्ति तदिदं वीरकार्यं रामकार्यम्, अरिंदम ! ते कालातीतं पुनः कालमतिक्रम्य वर्तत इत्यर्थः । अस्मिन् श्लोके अरिंदमेति द्विरभि° धीमभ्यगतन सुग्रीवेण हर्युपुत्रमर्त्ये श्लोकमहीकाराविगुणिति वेदितव्यम् ‡ —After 14, Ś1 D12 read 24cd

15 a) V2 B2.4 तु; D11 ते (for च) Ñ2 V1.2 B D7 त्वां, D2 om. (for ते) Ś1 Ñ1 D2.4.12 कालातीतन् (for कालतीतं ते) D12 न च कालपरित्यागन् —b) V1 B1 न चोदयति (for निवेदयति). Ś1 Ñ1 D2-4.12.13 यो (D2 यो)धर्मज्ञ धर्मेण । Ñ2 सचो प्यायति धर्मवित्; V1 चोदयति धर्मवित्; D1-3 D7 यथोक्त (D7 °चोद)यति धर्म वित् —After 15ab, D8 G1 M2 read 14cd —c) Ñ1 V1 B1 D2.7.10.11 Ct स (for सन्) L(ed.) त्वरमाणो द्रष्टुं प्राज्ञः Ś1 Ñ1 D2.4.12.13 त्वरमाणन्तु (D2 °ण)मपि D1 त्वरमाणेन संप्राज्ञः D4 त्वरमाणोऽप्यसंप्राज्ञः —d) Ñ1 D2 तथा

G. 4. 28. 18
B. 4. 29. 17
L. 4. 22. 17

कुलस्य केतुः स्फीतस्य दीर्घबन्धुश्च राघवः ।
अप्रमेयप्रभावश्च स्वयं चाप्रतिमो गुणैः ॥ १६
तस्य त्वं कुरु वै कार्यं पूर्वं तेन कृतं तव ।
हरीश्वर हरिश्रेष्ठानाज्ञापयितुमर्हसि ॥ १७
न हि तावद्भवेत्कालो व्यतीतश्चोदनादृते ।
चोदितस्य हि कार्यस्य भवेत्कालव्यतिक्रमः ॥ १८
अकर्तुरपि कार्यस्य भवान्कर्ता हरीश्वर ।
किं पुनः प्रतिकर्तुस्ते राज्येन च धनेन च ॥ १९
शक्तिमानसि विक्रान्तो वानरर्क्षगणेश्वर ।
कर्तुं दाशरथेः प्रीतिमाज्ञायां किं नु सज्जसे ॥ २०
कामं खलु शरैः शक्तः सुरासुरमहोरगान् ।
वशे दाशरथिः कर्तुं त्वत्प्रतिज्ञां तु काङ्क्षते ॥ २१
प्राणत्यागाविशङ्केन कृतं तेन तव प्रियम् ।
तस्य मार्गाम वैदेहीं पृथिव्यामपि चाम्बरे ॥ २२

(for तव). Ś1 Ñ2 D1.4.12 राज्य-1 V3 वाक्य-1 B4 मंत्र- (for राजन्). D2.13 राज्यवशा नराः (for राजन्वशानुगः). —After 15, G2 reads 14^{ab}.

16 ^{a}) Ñ2 V1 D8–10 T1.2 M1.3 Ck.t हेतुः (for केतुः). D6.8 T2 स्फीतश्च; Ck.t as in text (for स्फीतस्य). Ś1 Ñ1 D1–4.12.13 भस्य स्फीतस्य हेतोश्च (D1.2.4.10 °हिं; D5 राज्यंत्स [sic]); G2 कुलस्य केतुभूतः स. —^{b}) Ś1 Ñ1 V1 D1–4.12.13 -कालस्य; Ñ2 V3 B D7 -कालं स (for -बन्धुश्च). Ś1 Ñ1 D1.3.4.12.13 वानर (D1 °रः); D3 दायकः (for राघवः). D11 तव राज्यस्य राघवः. —^{c}) Ś1 -प्रदानस्य; Ñ1 B4 D3 -प्रभावस्य; V1 -प्रमेयो वै; D1.2.12 -प्रमाण (D1 °णे)-स्य; D4.13 -प्रधानस्य; G2 -प्रतापश्च (for -प्रभावश्च). Ñ2 V3 B1.3 D7 अप्रमेयोऽप्रमेयैः स (Ñ2 B1 [*int. lin.* also as in V2] °यैश्च). —^{d}) Ñ2 V3 B1.3 D7 अप्रतिमो; G2 चाप्रतिमं (for चाप्रतिमो). Ś1 Ñ1 D2.4.12.13 च (Ñ1 चा) प्रतिमार्गतः; D7 चापि प्रमार्गतः; Cr as in text (for चाप्रतिमो गुणैः). V1 स स्वयं प्रतिमो गुणैः (sic). ※ Cv : स्वयं चाप्रतिमो गुणैरित्येतत्त्वमित्यस्य विशेषणम् ।; Ck : स्वयं चेति । चकाराः सुश्रूषणश्चेत्यर्थः ।; Ct : स्वयं च चाहाशरणः. ※

17 ^{a}) Ś1 D2.4.12.13 चा (D12.13 वा) ज्ञितः (Ś1 D1.12.13 °श्च:); Ñ V1.2 B D7 प्राक्चोदनात् (for त्वं कुरु वै). Ś1 D2.12.13 कार्यः. D1.2.11 प्राक्चोदना कार्या. —^{b}) Ś1 Ñ V1.2 B1.2.4 D1–4.7.11–13 कृतवतः प्रियं (for तेन कृतं तव). —After 17^{ab}, Ś1 D2.4.12.13 *read* 14^{ab}; *while* Ñ2 V2 B1 D7 read 566*. —D1.4.13 om. 17^{c}–24; while Ś1 Ñ1 V1 D1.12 om. 17^{c}–24^{b}. —^{c}) D5.6.8–10 कपि- (for हरि-). —After 17, Ñ2 V2 B D7 ins.:

565* असंगतलयो दीप्ते हरिवीरा महाबलाः ।

[B1.2 असद्गता. D2 (after corr. as above) असंगतलये राजन् (for the prior half). B1 हरीश्वर.]

18 Ś1 Ñ1 V1 D1.2.4.12.13 om. 18 (cf. v.l. 17). —^{a}) V2 स (for न). —^{b}) Ñ2 V2 B D7 चोदनाय ते; Cv चोदनापृते; Cr.m.g.k.t चोदनादृते (as in text). —^{c}) Ñ2 V2 B D7 कथ्यो (D7 °थ्यो) हितस्य; D2 चोदितस्य हि; D10 चोदितस्य (subm.) (for चोदितस्य हि). V2 B1.2 D2.11 कालस्य (for कार्य°).

19 Ś1 Ñ1 V1 D1.2.4.12.13 om. 19 (cf. v.l. 17). B1 om. 19^{ab}. —^{a}) V2 B1–3 D7 कार्यं भो; D2.11 कार्येषु (for कार्यस्य). G2 अभिकार्यस्य (sic) (for अपि का°). —^{b}) D3 कपीश्वर; D10.11 G2 हरीश्वरः. —^{cd}) Ñ2 V2 B D7 किं पुनर्यः प्रियं (B1 [before corr.] स्वयं) कर्ता राज्ये स्थाप्यई (B1–3 °यं) नस्य च (B1 [m. also] त्वा यः समन्वितात्); D2.11 किं पुनर्यो विकर्तुश्च राज्यदातुर्महीयसः.

20 Ś1 Ñ1 V1 D1.2.4.12.13 om. 20 (cf. v.l. 17). —^{a}) B1–3 मतिमान् (for शक्ति°). D5.8.9 G1 असि; D4 इति; T M3 अपि (for असि). B1.2 (before corr. as in text).3 विक्रांत. —^{b}) Ñ2 V2 B D7 हर्यृक्षाणां (for वानरर्क्ष-). D5.8.10 T G3 M3 -गणेश्वरः. —^{c}) D3 कार्यम् (for प्रीतिम्). —^{d}) D6 T2 G2.3 Cm.g न (for नु). D8 सज्जसे (for सज्जसे). Ñ2 V2 B2.4 D7 आज्ञया स (V2 स्व) ज्ञयेषु ते; B1.3 आज्ञया सज्जते तव; D2.11 आज्ञापय महाबल; D6 आज्ञामानुराजसे. ※ Cv : आज्ञायां किं नु संयतपत (नु समरे ?) इतिसम्बन्ध: ।; Ck : आज्ञया किं नु सज्जसे. ※

21 Ś1 Ñ1 V1 D1.2.4.12.13 om. 21 (cf. v.l. 17). —^{a}) Ñ2 V2 B4 D7 सुसंक्रु (V2 °व) द्धः; D2.11 स वै क्रुद्धः (for शरैः शक्तः). —^{b}) M1 -नरोरगान् (for -महो°). Ñ2 V2 B D2.7.11 ससुरासुरमानवान् (B1.2 D2.11 °नुषान्). —^{c}) Ñ2 V2 B4 D2.7.11 देहेन्; B1.2 वशं (for वशे). Ñ2 V2 B4 D2.7.11 लोकान् (for कर्तुं). —^{d}) Ñ2 V2 B4 D7 स (for तु). B4 D2 कांक्षति. B1–3 प्रतिज्ञां तव कांक्ष (D7 °क्ष) ते; D2.11 तां प्रतिज्ञां तु कांक्षति; D5–10 Ck.t त्वत्प्रतिज्ञाम् पेक्षते.

22 Ś1 Ñ1 V1 D1.2.4.12.13 om. 22 (cf. v.l. 17). D3 (reads 22^{a} in marg.).11 read 22 after 24. —^{a}) D2.7.9.11 T2 प्राणत्यागविशंकेन. ※ Cr : उपकारमहत्त्वाद्योतनार्थं प्राणत्यागाविशङ्केनेति विशेषणम् ।; Cg : प्राणत्यागाविशङ्केनेत्यनेनोपकारमहत्त्वं द्योतितम् ।; Ck : प्राणत्यागाविशङ्केनेति । स्वजीवपर्यन्तमप्युपेक्ष्य. ※ —^{b}) Ñ2 V2 B1–3 D7 तेन (for तव). D5.8–10 महत्; Ct as in text (for तव). —^{c}) ※ Ck : मार्गामेति लोट् ।; Ct : मार्गाममन्वेषयाम. ※ Ñ2 V2 B1–3 D7 तस्य मार्गया तु वैदेही. —^{d}) D2.11 यदि वाम्बरे; M3 अपि चाम्बरे.

न देवा न च गन्धर्वा नासुरा न मरुद्गणाः ।
न च यक्षा भयं तस्य कुर्युः किमुत राक्षसाः ॥ २३
तदेवं शक्तियुक्तस्य पूर्वं प्रियकृतस्तथा ।
रामस्यार्हसि पिङ्गेश कर्तुं सर्वात्मना प्रियम् ॥ २४
नाधस्तादवनौ नाप्सु गतिर्नोपरि चाम्बरे ।
कस्यचित्सज्जतेऽस्माकं कपीश्वर तवाज्ञया ॥ २५
तदाज्ञापय कः किं ते कृते वसतु कुत्रचित् ।
हरयो ह्यप्रधृष्यास्ते सन्ति कोट्यग्रतोऽनघ ॥ २६
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा काले साधु निवेदितम् ।
सुग्रीवः सत्त्वसम्पन्नश्चकार मतिमुत्तमाम् ॥ २७
स संदिदेशाभिमतं नीलं नित्यकृतोद्यमम् ।
दिक्षु सर्वासु सर्वेषां सैन्यानामुपसंग्रहे ॥ २८

G 4 28 30
B 4 29 29
L 4 22 22

23 Ś1 Ñ1 V1 D1 2 3 8 9 11 om 23 (cf v l 17) G2 om (hapl) 23–25^{b} —^{a}) Ñ2 V2 B D3 5 11 न नागा (V2 नगो) नापि, D4 6–10 G1 2 M3 देवदानव (for न देवा न च) —^{b}) D4 6–10 G1 2 M2 अ(G1 ता)सुरा स (for नासुरा न) —Ñ1 om 23^{c}–24^{b} D3 reads 23^{c}–24 in marg —^{cd}) V2 च यक्षाद्‌, D7 यक्षाश्च (by transp) B4 कुर्युः (for तस्य) D4 6–10 इव (for उत) B1 किं पुनस्तस्य राक्षसा (for ^{d}) D3 11 न यथात्मनः कुद्धस्य (D3 om [hapl] कुद्धस्य) न च राक्षसा धीमतः

24 D4 6 10 G1 om 24 Ś1 Ñ1 V1 D1 12 om 24^{ab}, D3 reads 24 in marg (cf v l 17 and 23) —^{a}) D5 8 तदेव V3 B D7 सप्तम (for युक्तस्य) —^{b}) D3 पूर्वं, D5 पूर्वं (for पूर्वं) D5 तस्य M2 तत्र (for तथा) V2 B1 3 D7 तव कृतप्रिय, B1 3 कृतवान् प्रियं D6 9–10 Ct प्रतिकृतस्तथा —Ś1 D12 read 24^{cd} after 14 Ñ1 B1 (marg) read 24^{cd} after 26 —^{c}) Ś1 Ñ1 B2 D1 3 11 12 T2 पिनाक(D1 12 °श) Ck t as in text (for पिङ्गेश) V2 B4 D7 तस्य त्वमर्ह विनाश(V2 °श) —^{d}) B4 D7 हितं (for प्रियम्) —For 24^{cd} Ñ1 (reads after 17^{ab}) V2 B1 3 subst while V2 B4 D7 ins after 17^{cd} whereas B2 ins after 24^{ab}

566* कर्तुमर्हसि पिङ्गाक्ष रामस्य महत्प्रियम् ।

[B2 (after corr as above) तस्य कर्तुं (for कर्तुमर्हसि) Ñ1 B1 D7 हितं (for महत्) V2 प्रिय हितं]

—After 24 D3 11 read 23

25 Ca om 25^{cd} (cf v l 23) —^{a}) Ś1 D1 4 11 न भवेद् V1 B1 D1 भवनी(D1 °नेद्) V2 B4 भवनी (for भवनौ) Ñ B1 3 D7 नाप्यस्माकोपरिष्टाच्च D3 11 नापत्नाथ मत ना(D11 वा)प्सु —^{b}) Ñ1 B1 3 ना(Ñ1 वा)प्स्वपि न (for नोपरि) Ś1 D6–8 11 10 चांबरे, Ca चांबरे L(ed) चांबरे (for चाम्बरे) M1 न गतिर्नोपि चांबरे —^{c}) D3 11 कस्यचित् (for कस्यचित्) Ś1 Ñ1 D11 सृज्यते D5 T2 3 G1 सज्जते M1 सज्जेत (sic) Cm g k t as in text (for सज्जते) —^{d}) Ś1 Ñ V1 2 B D1 2 3 8 9 11 12 तव ह (Ś1 D12 कय, D1 तदा, D3 तु) D5 हरीश्वर (for कपीश्वर) Ñ1 D11 तवाज्ञया

26 ^{a}) Ś1 Ñ1 D5 6 11 तदाज्ञापय न, D1 2 11 12 M1 तदा(D11 M1 °दा)ज्ञापयत Ś1 D1 2 12 11 किम Ñ1 किं च Ñ2 V2 B D7 कस्मिन्, V1 किं त्वां D1 3 11 किं या (for किं ते) —^{b}) M1 कुतो, Cr as in text (for कृते) D5 व्यवस्यतु (sic) Cr as in text (for वसतु) Ś1 D12 कुतो वा यादि विद्यते(Ś1 [before corr] D11 °ति) Ñ V1 2 B D1 2 3 11 M1 Ck t कुतो यादि व्यवस्यतु(Ñ2 D1 °स्यत , D11 °स्थित , M1 °ति) D4 6 10 कुतो यादि स विद्यते D5 G1 कुतो या स तु (D6 वस्तु [sic]) कुत्रचित्, Cm g k(ed) कृते कुत्र व्यवस्यतु or Ck कुतो यादि व्यवस्यति यद्वा । सार्वविभक्तिकस्तसि । Ct कुतो यादि । सार्वविभक्तिकस्तसिः etc —^{c}) Ś1 ह्यप्रधृष्यास्ते, Ñ1 V2 ह्य(V2 हि) प्रधृष्यास्ते, D5 ह्यप्रधृष्यास्ते B1 हि प्रधृष्यास्ते, D1 2 3 T2 M1 (S)प्यप्रधृष्यास्ते D7 [S]प्य प्रधृष्यास्ते D12 [S]प्य प्र° T3 [S]प्यप्रधर्षास्ते —^{d}) Ś1 D12 कोट्यग्रमनूनता ; Ñ1 V1 D5–8 11 12 कोट्यग्र(D5 को * *)तो(D11 12 °को) नृप (D11 °प) Ñ2 V2 B1 D7 कोट्य शतं नृप (D7 पर) B1 4 कोट्य सहस्रश ; B2 कोट्यग्रगामिन ; D4 6 10 M2 Cr m कोट्यग्रतोऽनघ(M1 Cr m °तोनघा), G(ed) कोट्यग्रगा नृप —After 26 Ñ1 B1 (marg) read 24^{cd} while D3 ins whereas D11 subst for 27^{cd}

567* एवमुक्तो हनुमता सुग्रीवः धर्मसंहितम् ।

27 ^{b}) Ś1 D1 2 11 12 निवेदित Ñ1 D7 निवेदित (D7 °त); D4 6 10 निरूपितं (for निवेदितम्) —For 27^{cd} D11 subst 567* —^{c}) Ś1 D1 2 11 12 महात्मा (for सत्त्वसम्पन्न) —^{d}) D7 रतिम् (for मतिम्) V1 V2 B1 3 D7 कामगवान् ; B1 D7 भगवान् (for उत्तमाम्)

28 ^{ab}) D4 सन्दिदेश (for संदि°) Ś1 Ñ1 D1 2 3 11 12 (स)च हरि Ñ2 V2 B1–4 D7 (स च हरि D5 M1 [स निदेश G1 2 [स निर्ग°(G2 °र्ग) (for स संदि) D5 संदिदेश हरि नीलं D4 6 10 संदिदेशादि(D11 °श) कपिनाम् G2 संदिदेशाभिमताम् ; M1 संदिदेश महाबाहु (for ^{b}) B1 नित्ययुक्तः D1 10 om नीलं (D3 नीलं नित्य) D3 संदिदेश हरि नीलं सततं कृतोद्यम (sic) —^{cd}) Ś1 Ñ1 V2 3 B1 3 D5–8 11 12 सैन्यानां सर्वेषाम् (by transp) Ñ1 B1 3 कुरु (Ñ1 विश) सर्वान् Ñ1 V1 2 B1 3 D11 संग्रहे (Ñ1 D7 °भवे) हरि(D1 सर्वे) D11 सर्व (D11 सर्व) संग्रह D1 3 उपसंग्रहं

G. 4 28 20
B 4 29 30
L. 4 22 23

यथा सेना समग्रा मे यूथपालाश्च सर्वशः ।
समागच्छन्त्यसंगेन सेनाग्राणि तथा कुरु ॥ २९
ये त्वन्तपालाः प्लवगाः शीघ्रगा व्यवसायिनः ।
समानयन्तु ते सैन्यं त्वरिताः शासनान्मम ।
स्वयं चानन्तरं सैन्यं भवानेवानुपश्यतु ॥ ३०

त्रिपञ्चरात्रादूर्ध्वं यः प्राप्नुयान्नेह वानरः ।
तस्य प्राणान्तिको दण्डो नात्र कार्या विचारणा ॥ ३१
हरींश्च वृद्धानुपयातु साङ्गदो
भवान्ममाज्ञामधिकृत्य निश्चिताम् ।
इति व्यवस्थां हरिपुंगवेश्वरो
विधाय वेश्म प्रविवेश वीर्यवान् ॥ ३२

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे अष्टाविंशः सर्गः ॥ २८ ॥

---

29 a) G(ed) सेना. D13 सेना यथा (by transp). B1 सागमाणि, T3 समग्रं मे (for °ग्रा मे). —b) Ś1 Ñ1 D1-4. 12 13 पौ(D3 5 पू)र्णमास्या (for यूथपालाश्च). Ñ1 हि (for च). D11 सैनिका, G3 सर्वत (for सर्वश). —c) Ś1 D3-4 12 13 समागच्छति, D4 6 M3 समागच्छतु. Ñ2 V2 3 B D7 [अ]समोद्यात, D6 वेगेन (for [अ]संगेन). —d) Ñ1 D8-10 Ck t सेनाग्र्ये(Ck °ग्र)ण, B4 सेनाग्र्याणि, Cr m g as in text (for °ग्राणि). Ś1 D3 13 तथा नीतिर्विधीयताम्, D7 सेनामासाणि सत्कुरु, M3 तथा सेनाग्रणीः कुरु.

30 a) Ś1 स्वन्तुपाला, B1 शृंगे लीना, D2 स्वन्त पाला, D3 तन्त्रपाला, G(ed) चातपाला. Ś1 D12 प्रणता, B1 प्रवणा, D1 वणना (sic) D3 प्लुवगा (for प्लवगा). D2 13 दैस्वन्तपाला प्रणता —b) G1 शीघ्रा तु (for शीघ्रगा) D11 हरियूथपा (for व्यवसायिन). —Ś1 Ñ V1 2 B1 3 D1-4 7 11 13 om. 30cd. —c) D9 समानयत. M1 तै (for ते). D5 8 10 T3 शीघ्र, M1 सार्धं (for सैन्य) —d) T M3 त्वरित (for °ता). G2 मम शासनात् (by transp). ❀ Cv: य अन्त पाला इत्यस्योत्तरार्धे समानयन्तु ते सैन्य त्वरिता शासनान्मम इत्येतत् ❀ —e) B1 D2 अथ (for स्वय). Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 [अ]नुत्तम (Ñ1 °मा), D3 [अ]नुमत, G3 [अ]नंतक (for [अ]नन्तर). D5 8-10 G3 Ct कार्यं, D13 सैन्ये, Ck as in text (for सैन्य). G3 यद्यनन्तर कार्यं —f) D3 स्वयम् (for भवान्). B1 3 [अ]त्र पश्यतु, D1 2 तु (D3 त्र) पश्यतु, T3 [अ]नुपश्यति. D13 G3 भवान्सम(D13 °**)नुपश्यतु —For 30e-f, B3 subst. while B4 subst. for 30cd

508* सहृचानसैन्येन चान्भवाननुमन्यताम् ।

31 a) Ñ1 D1-4 11 13 य सप्त, Ñ2 V1 2 B D7 ए पंच (for त्रिपञ्च). Ñ V1 2 B D1 2 4 7 13 मे, D3 च. D13 न (for य). Ś1 D11 य सप्तरात्रमध्ये मे —b) Ś1 Ñ2 D2 3 4 13 नागमिष्यति. Ñ2 V1 2 B D1 नागमिष्यति, D5 8-11 T1 G1 2 M1 °यादिह. D12 नामुपादिह (corrupt) (for प्राप्नुयान्नेह) K(ed) वानर ❀ Cm: त्रिपञ्चरात्रादूर्ध्वं य इति पाठे पञ्चदशरात्रादूर्ध्वमेवागन्तव्यमिति भावः । त्रिरात्रपञ्चरात्रयोः पञ्चानां रात्रीणां समाहारस्त्रिपञ्चरात्र ❀ —c) Ñ2 V1 2 B D7 11 प्राणान्तिक दण्ड(B4 D12 कुर्या). M3 प्राणान्तको दण्डो —d) Ś1 D1 2 13 निपात्यो(Ś1 °त्यो)त्र मतिर्मम, Ñ1 निपात्य इति मे मति, Ñ2 V1 2 B1-3 D7 कुर्यामिति मतिर्मम, D1 D11 दण्डमेव मतिर्मम, D2 4 13 निपात्योत्र इ(D2 °त्यो ह्य)त्र निश्चित

32 ab) B4 G3 सर्वान् (for वृद्धान्). G1 अनुयातु. D3 सोंगदो, D11 चाङ्गदो, T3 सागतो (for साङ्गदो). —B3 reads from शास्य (cf. var.) up to b in marg. Ś1 Ñ2 V1 2 B1-3 D2-4 7 12 13 हरींश्च सर्वाननुयोज्य(Ñ2 V2 B1-3 D7 °शास्य, D2 °योज्य, D4 °योद्य) संगतान् (D13 संगता [sic]) D5 हरींश्च वृद्धानुपयातु सौगदो (corrupt) (for a) V2 भवाननिमाज्ञाम् (sic) D3 गच्छन्म° (for भवान्ममाज्ञाम्) G1 M3 अनु(M2 °वि)कृत्य (for अधि°). V1 सगत, D3 सत्वरा, D8-11 निश्चित (for निश्चिताम्). Ś1 D2 4 13 कुरुतां च (D4 °तास्व) सर्वदा, B4 अपि कृत्य निश्चित, D13 कुरु तात सर्वश (for अधिकृत्य निश्चिताम्). Ñ2 D7 भवान् चाज्ञामधिगम्य सगतान्, B1 2 भवानुमाज्ञामधिगम्य संग(B1 सर्वे)त (for b) Ñ1 हरीन्समृद्धाननुयोज्य सगता *** वाज्ञां **** सर्वश —c) V1 B2 3 व्यवस्थय (for व्यवस्थां) Ñ1 illeg. for स्था हरिपुंगवे. Ś1 Ñ2 V1 2 B D2 3 13 हरीन्द्रहिनीश्वरो, D1 2 4 13 बलिनां हरी(D1 बले)श्वरो (for हरिपुंगवेश्वरो). —d) B1 2 विहाय (for विधाय). Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 संस्थां, Ñ2 V1 2 B1(marg.) 2-4 D7 सर्वान् (for वेश्म). D11 वेश्मानि विवेश (for वेश्म प्रवि°)

Colophon V1 om. colophon. —*Kāṇḍa name*: B1 हैकाकाण्डे (sic). —*Sarga name*: Ś1 D12 सेनाचोदनं, Ñ1 सैन्यप्रतिदेशन, Ñ2 V1 D7 सैन्यादेश, B2 3 4 सैन्यव्यवस्था, D1 सैन्यगमनादेश, D3 सैन्यपरिनोदनो, D3 सेनानोदनो, D5 सुग्रीवादेशो, D4 उद्योगसेनाचोदनो, D11 वानरोद्योग, D13 उद्योगे सेनानुमोदनो. —*Sarga no.* (figures, words or both): Ś1 Ñ1 B1 D2 4 om. Ñ2 D13 27. V2 B2 3 G3 28 (as in text), B4 D3 5 10 11 T G1 3 M all G 29, D1 29, D11 25. —After colophon G concludes with श्रीरामाय नमः.

२९

गुहां प्रविष्टे सुग्रीवे विमुक्ते गगने घनैः ।
वर्षरात्रोषितो रामः कामशोकाभिपीडितः ॥ १
पाण्डुरं गगनं दृष्ट्वा विमलं चन्द्रमण्डलम् ।
शारदीं रजनीं चैव दृष्ट्वा ज्योत्स्नानुलेपनाम् ॥ २
कामवृत्तं च सुग्रीवं नष्टां च जनकात्मजाम् ।
बुद्ध्वा कालमतीतं च मुमोह परमातुरः ॥ ३
स तु संज्ञामुपागम्य मुहूर्तान्मतिमान्पुनः ।
मनःस्थामपि वैदेहीं चिन्तयामास राघवः ॥ ४
आसीनः पर्वतस्याग्रे हेमधातुविभूषिते ।
शारदं गगनं दृष्ट्वा जगाम मनसा प्रियाम् ॥ ५
दृष्ट्वा च विमलं व्योम गतविद्युद्बलाहकम् ।
सारसारवसंघुष्टं विललापार्तया गिरा ॥ ६
सारसारवसंनादैः सारसारवनादिनी ।
याश्रमे रमते बाला साद्य मे रमते कथम् ॥ ७

G 4 29 0
B 4 30 7
L 4 23 15

29

☞ V3 illeg for Sarga 29 (cf v l 4 27 34) M2 begins with श्रीरामाय नम

1 V1 om 1^{ab} —^{a}) D5 8-10 गृह, Cr m g k as in text (for गुहा) G(ed)शरद्घोपयाताया —^{b}) B1 विविक्ते (for विमुक्ते) ॐ Cr m सुग्रीवेविमुक्त इत्यत्र 'अविमुक्त' इति पदच्छेद ॐ Ś1 Ñ1 D1 2 4 11-13 विनिवृत्ते(D1 निवृत्ते च) जलागमे, D3 निवृत्ते जलदागमे —^{c}) N2 V1 2 B3 4 D1 2 4 7 12 13 वर्षारात्र, B2 1 वर्षाकाल, D11 दीर्घ काल, Cr m g as in text (for वर्ष°) D8 10 वर्षरात्रे स्थितो राम —^{d}) B1 2 [अ]ति (for [अ]भि) —After 1 D1 ins

569* मदमत्तमयूरस्य शृङ्गे माल्यवतो गिरे ।
सीताविरहसंतप्त राम मुदुरमूर्छितः ।

2 Ñ1 D2 3 4 12 13 read 2 after 6 (transp) Ñ2 V1 2 B D7 read 2 after 4 D3 repeats 2 after 570* Ś1 reads 2^{ab} after 6 —^{a}) S Cr m g पाडर V2 B1 D1 2 3(second time) 4 12 13 विमल (for गगन) D1 om from दृष्ट्वा up to 3^d Ñ V1 B1-3 D7 पांडुर विमले व्योम्नि (N1 °म दृष्ट्वा [by pm]) —^{b}) Ñ1 V2 B4 D3 (second time) 4 12 13 गगने Ñ2 B1-3 D7 विमले (for विमलं) D1 मद्गनक्षत्रसकुलं —Ś1 om 2^{cd} —^{c}) N2 V2 B4 D7 शताली, V1 B2(m also) 1 सरत्को B1 सरत्तां, D3 (second time)निर्मला, G(ed) रात्रौ च (for शारदीं) N1 D1 2 4 12 13 निर्मेघा(Ñ1 °मेघा) रजनीं दृष्ट्वा —D13 om 2^d —^{d}) N V1 2 B D1 2 3 (second time) 4 7 शारजं (for दृष्ट्वा) D3 शारदा धातुलेपनां (sic)

3 D5 om 3^{cd} (cf v l 2) —^{a}) Ñ2 V1 2 B D7 कामवर्ते D4 कामवृत्ते च सुग्रीवे —^{c}) D5 9-10 T1 दृष्ट्वा (for बुद्ध्वा) D11 व्यतीत (for मतीत) —^{d}) N2 मदनातुर Ñ2 D7 च परतप (for परमा°)

4 ^{a}) Ś1 Ñ V1 2 B D1-4 7 11 13 तत (for स तु) Ñ1 उपालम्ब, D1 2 समासाद्य (for °गम्य) —^{b}) D5 मुहूर्ते, G2 3 मुहूर्तं Ś1 D13 मतिमास्थित ; Ñ1 illeg ; N2 V1 B1-4 D7 पुनरा मन, V2 B4 रघुनन्दन, D2 4 M1 2 मतिमान्वर, D8 9 10 °स्तप, D13 G3 °श्वर (for मतिमान्पुन) D5 मुहूर्तं प्रतिमान्पुन D11 क्षण मतिमता वर —^{c}) Ś1 N1 D1-4 12 13 मनोनिविष्टा —^{d}) Ñ1 illeg for राघव ॐ Cv मन स्थामपि वैदेहीं चिन्तयामास राघव (4 29 4^{cd}) इत्यत परमासीन (4 29 5) इत्यादि श्लोक । एष च पूर्वोक्तस्य प्रपञ्चाधम् । अस्माच्च पर, दृष्ट्वा स विमलं व्योमे(4 29 6)त्यादि भनयो र्व्यत्यासो लेखकप्रमादकृत । Cr मन स्थामपि वैदेहीं चिन्तयामास । चिन्त्यमानामपि वैदेहीं विशेषतश्चिन्तितवानित्यथ । तस्मात्श्लोकात्परत पर्वतस्याग्र इति श्लोक । अ(त?)स्माच्च परतो दृष्ट्वा च विमलं व्योमेति श्लोक । व्यत्यासस्तु लेखकप्रमादकृत ॐ —After 4 Ñ2 V1 2 B D7 read 2

5 M1 om 5-6 Ś1 D11 om 5 D13 om 5^{abc}. D3 reads 5 after 2(r) Ñ V1 2 B D1 2 4 6 7-10 12 13 Ct transp 5 and 6 —^{a}) D6 पर्वताग्रे च —^{b}) B3 (sup lin also) रत्न (for धातु) —^{c}) Ñ1 illeg up to गगन Ñ2 V1 2 B1 2(m also) 3 D7 कदर्पशरतप्तागो(B1 2 °सतप्तो) D1 शरदुत्थित दृष्ट्वा D2 4 12 शारदीं रजनीं दृष्ट्वा D3 शारदीं स प्रिय दृष्ट्वा

6 M1 om 6 (cf v l 5) Ñ V1 2 B D1 2 4 6 7 10 12 13 transp. 5 and 6 —^{a}) Ñ V1 2 B D2 7 11 स दृष्ट्वा D7 व्योम्नि (for व्योम) Ś1 D1 2 4 12 13 शरद्वा(Ś1 D13 समीक्ष्य D1 स दृष्ट्वा) निर्मल व्योम —^{c}) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 सर सारस V1 B1 3 T1 G2 सारसाराव, V2 सारसाला च (sic) B4 सारसानां च D3 सारसालाप, D5 G3 सारसाकुल, D11 क्रौञ्चसारस G1 सारसाराम, Cm as in text (for °रव) D13 सरस सारस घुष्टं —After 6 Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 read 2 (Ś1 om 2^{cd})

7 Before 7 Ñ2 V1 2 B D7 read 21-29 (Ñ2 V1 2 B om 28 B4 reads twice 21-27 D7 transp 27 and 28) Ñ1 D1 2 4 12 13 om 7-20 D5 om 7 Ś1 D13 read 7 8 12 before 28 Ñ2 reads in marg from सनादैः up to रमते in ^{b} (see var) —^{a}) Ś1 D13 -[आ]रावमधुरा, Ñ2 V1 2 B1-4 D7-16 G Cr k t -[आ]रावसनादैः (Ñ2 V1 D7 °नाद B4 °नादैः) Cv m g as in text (for [आ]रव

G 4 29 16
B 4 30 8
L 4 23 16

पुष्पितांश्चासनान्दृष्ट्वा काञ्चनानिव निर्मलान् ।
कथं सा रमते बाला पश्यन्ती मामपश्यती ॥ ८
या पुरा कलहंसानां स्वरेण कलभाषिणी ।
बुध्यते चारुसर्वाङ्गी साद्य मे बुध्यते कथम् ॥ ९
निःस्वनं चक्रवाकानां निशम्य सहचारिणाम् ।
पुण्डरीकविशालाक्षी कथमेषा भविष्यति ॥ १०
सरांसि सरितो वापीः काननानि वनानि च ।
तां विना मृगशावाक्षीं चरन्नाद्य सुखं लभे ॥ ११
अपि तां मद्वियोगाच्च सौकुमार्याच्च भामिनीम् ।
न दूरं पीडयेत्कामः शरद्गुणनिरन्तरः ॥ १२
एवमादि नरश्रेष्ठो विललाप नृपात्मजः ।
विहंग इव सारङ्गः सलिलं त्रिदशेश्वरात् ॥ १३
ततश्चञ्चूर्य रम्येषु फलार्थी गिरिसानुषु ।
ददर्श पर्युपावृत्तो लक्ष्मीवाँल्लक्ष्मणोऽग्रजम् ॥ १४

सनादै) —^{b}) Ñ2 B4 -[क]रावधारिणी V1 B1 D5.6-10 T1.2 -[क]रावनादिनी, V2 -[क]रावरागिणी, D12 -[क] रवनादिनी (for °नादिनी) —^{c}) Ś1 D12 यस्य मे, Ñ2 B1 D7 या स्म मे, B1 यस्य ते B2.3 यश्च मे, D11 या सु मे, M1 भाश्रमे, Cm t as in text (for चाश्रमे) ꣸ Ch. आश्रम इति पदम् ꣸ Ś1 D12 कांता, D11 पूर्वं (for बाला) —^{d}) Ś1 D12 रस्यते, Ñ2 B2.3 D7 बोध्यते, V2 रोधते Cm t as in text (for रमते)

8 Ñ1 D1.2.3.13 om 8 (cf v l. 7) For sequence in Ś1 D12 cf v l 7 and 28. —^{a}) D2 मसान् (for [म] सनान्) Ś1 D12 घनसालान्वी Ñ2 असनाप्रैव (sic), V1 परमासान्वै, V2 सैघलान्दृष्ट्वा, B1.3 D7 असनाञ्चान्वै, B1 Ch असनान्दृष्ट्वा (for चासनान्दृष्ट्वा) —^{b}) M1 transp इव and निर्मलान् Ś1 Ñ2 V1.2 B D7.13 काञ्चनेन(V1 °नैरि, D12 °नानि)व निर्मितान् (B4 निर्मलान्), D3.11 वसकाञ्चननिर्मलान् : M2 काञ्चनानि सुनिर्मलान् (sic) —^{c}) Ś1 Ñ2 V1.2 B D7.12 Ch. t वर्तते (for रमते) Ś1 D12 नूनं, V2 B1 श्यामा (for बाला) —^{d}) D1.4 M2 पश्यनी D3.11 पश्यमाना सु (D11 न) मा सती

9 Ñ1 D1.4.13 om 9 (cf v l 7) Ś1 D12 om. 9–17 —^{a}) V1 पुन (for पुरा) —^{b}) Ñ1 V1 B1 D2.7.11 स्वनेन, D6.8–10 Ct कलेन (for स्वरेण) —^{c}) V2 B2 D3.11 बोध्यते (for बुध्यते) —^{d}) Ñ1 B1.4 D2.7 मे बोध्यते; V1.2 B1.3 D6–10 मे रमते D11 सबोध्यते (for मे बुध्यते) D1 स्वयं; D2 om (for कथम्) —After 9 D3 ins

570* सेवालं गर्जते भुवत प्रावृट्काले निशोभवम् ।
स्वरूपमपि सां हित्वा न स्थिता सा वने स्थिता ।
सापि वैदेहि कदाचित् मां हित्वा गहनं वनम् ।
त्वद्वियोगेन दुःखार्ता वीरं पश्यति रघुनन्दनम् ।

—Then D3 repeats 2 and 3 Thereafter reads 5

10 Ś1 Ñ1 D1.2.4.11.13 om 10 (cf v l. 7 and 9) D11 om 10–24^b. D3 om. 10–20. —^{a}) Ñ1 V1 B1.2 (before corr as in text). D7 श्रीमती V1 D6.8.10 S निस्वनं —^{b}) V2 B1.2.4 D6.7 सहचारिणी —^{c}) Ñ1 V1.2 B D7 G1 -पलाशाक्षी (for विशालाक्षी) —^{d}) Ñ1 V1 B1–3 D7 पुरा (for एषा)

11 Ś1 Ñ1 D1–4.11–13 om 11 (cf v l 7, 9 and 10) B1 om 11^{cd}. —^{a}) V1 सरांसि पर्वतो मध्य —^{b}) Ñ2 V2 B3–4 गिरीनपि, D7 गिरानपि (for वनानि च) —^{d}) V1 धीर, B1–3 M1 चिर (for चरन्)

12 Ñ1 D1–4.11.13 om 12 (cf v l 7 and 10) Ś1 D12 read 7–8 and 12 before 28 —^{a}) B1.3 तां कथं, B1 (after corr sup. lin also) चरितां (for मपि तां) —^{b}) Ñ2 D7 यशस्विनीं, V2 B1 च भामिनीं (for च भामिनीम्) Ś1 D12 सौकुमार्यविभासिनीं B1 सुकुमारीं यशस्विनीं, B2.3 सौकुमार्यां यशस्विनीं —^{c}) Ñ2 V1.2 B D7 न भूतो D6.10 Ch. t सुदूरं, G1 न नूनं; G2.3 न दूरं Cv.r.mg as in text (for न दूरं) Ś1 D12 न भूतो दीपयेत्काम —^{d}) Ś1 D12 -सुदीपित, V2 B1(before corr sup lin also) विदीपित (for निरन्तर)

13 Ñ1 D1–4.11.13 om (cf v l 7 and 10) Ś1 D12 om 13–20 —^{a}) B1–3 एवमादीन V2 V1.2 B1.4 D7 नरव्याघ्रो, G1 M1.2 सुरश्रेष्ठो (for नरश्रेष्ठो) —^{b}) M1 नरोत्तम (for नृपात्मज) —^{c}) V2 सारङ्गो (for सारङ्ग) —^{d}) Ñ2 V1.2 B1–3 D7 फलार्थी त्रिदशेश्वरं

14 Ś1 Ñ1 D1–4.11–13 om 14 (cf v l 7, 10 and 13) —^{a}) D6.8 संचीर्य; T3 च घोर G3 संसेव्य G2 सेवर्ये Cm.g k t as in text (for चञ्चूर्य) Cr mg [illegible] (for [illegible]) सुर्षे पुष्टिकं चरित्वा । चकाभिवारेण पुष्टिमारोंगु चरित्वे स्वयं (Cg °स चरित्वा । ” विद्ये मौर्षिके वर्गो ” इति मत् ।)) Ct चञ्चूर्य चरित्वा । चरितेद पुनःपुनःपुनःचाप्रतिमाप्य चर् । चर् चगोरिलाशिबिराम्याचरेरायाकाशोऽपुरे इति । Ct चञ्चूर्य भाद्रुतीन गर्हितं चरित्वा । चञ्चूपरमाय स्यात् V2 रम्येषु B1 (sup lin also) रस्येषु (for रम्येषु) M1 रम्येषुर्विकम्पेषु —^{c}) T1 पर्यपावर्ती D6 °र्चे (for °र्ती) —^{d}) M1 (after corr as in text) भ्रात (for °भ्राग्रजे) —^{d}) D1 D6 भ्रातृलक्ष्मणं

तं चिन्तया दुःसहया परीतं
विसंज्ञमेकं विजने मनस्वी ।
भ्रातुर्विषादात्परितापदीनः
समीक्ष्य सौमित्रिरुवाच रामम् ॥ १५

किमार्य कामस्य वशंगतेन
किमात्मपौरुष्यपराभवेन ।
अयं सदा संह्रियते समाधिः
किमत्र योगेन निवर्तितेन ॥ १६

क्रियाभियोगं मनसः प्रसादं
समाधियोगानुगतं च कालम् ।
सहायसामर्थ्यमदीनसत्त्व
स्वकर्महेतुं च कुरुष्व हेतुम् ॥ १७

न जानकी मानववंशनाथ
त्वया सनाथा सुलभा परेण ।
न चाग्निचूडां ज्वलितामुपेत्य
न दह्यते वीरवरार्ह कश्चित् ॥ १८

सलक्षणं लक्ष्मणमप्रधृष्यं
स्वभावजं वाक्यमुवाच रामः ।
हितं च पथ्यं च नयप्रसक्तं
ससाम धर्मार्थसमाहितं च ॥ १९

G 4. 29. 27
B 4. 30. 19
L 4. 23. 0

15 Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 om 15 (cf v l 7, 10 and 13) —a) B4 तच D5 8-10 स (for तं) Ñ2 V1 B1-3 स चिंतया (V1 °यन्) दु सह्यमाभिभूत —b) Ñ2 B4 एव स्वशुचा, V2 एव च शुचा, B1 3 D7 एव सुशुचा, M1 गुको विजने, M3 आर्तं विजने (for एकं विजने) Ñ2 D7 मनस्विनं B4 विसंज्ञसेन समन सङ्घो (sic) —c) B3 परितोषितदीन, D6 8-10 त्वरितोषित°, G1 परितापदीन (for परितापदीनः) —d) D6 समीक्ष्य D5 8-10 M1 दीनं (for रामम्)

16 Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 om 16 (cf v l 7, 10 and 13) —a) D9 अथ (for आर्य) Ñ2 V1 B1 3 D7 वशे स्थितेन (for वशंगतेन) ❀ Cs कामस्य वशंगतेन । कामस्य वशगत्या । क्रियाविशेषणम् । भावे निष्ठा च । महर्षिप्रयोगप्रामाण्येन द्वितीयाया अलुगिति कर्मणि निष्ठेति केचित् ।, Cr m कामस्य वशंगतेन किं कामवशगतेन (Cm °वशगमनेन) किम् । द्वितीयाया अलुगार्षं । भावे निष्ठा । Cg किमिति । वशंगतेन, मनसेति शेष ❀ —b) D8 अत्र (for आत्म) Ñ2 V2 B1-3 D7 सौभाग्य, D5 वैरूप्य, G1 पारुष्य (for पौरुष्य) ❀ Cr m पौरुषमेव पौरुष्यम् । Cg पौरुष्य पौरुषम् । स्वार्थे ष्यञ् ।, Ck आत्मपौरुष्यस्य स्वार्थे ष्यञ् ❀ —c) G(ed) नाथ D6 8 T2 3 यथा, D8-10 Ck t द्विधा, T1 G M2 Cv r m g p यदा, Cg as in text (for सदा) Ñ2 V2 D7 सन्नियता V1 B सन्नियता D5 सन्नियते G(ed) सन्नियतो (for संह्रियते) D10 समाधिभि —d) Ñ2 B1 D7 आत्म, B2 4 अर्थं, D6 तत्र (for अत्र) B1-3 D8 10 Ck t निवर्तनेन (Ck t °र्ते न) D5 निवर्तितेन, D9 निवर्तिते तु, Cv r m g as in text (for निवर्तितेन) V1 कृतं नियोगेन निरतनेन, V2 निमयं योगेन * सयोगं ❀ Ck अथ समाधिर्मद्धानुसधानं च द्विधा किमर्थं संह्रियते । मत्र द्विधेति पाठः । द्रतीति द्वौ । तथा सर्वनाशकामशोकेनेत्यर्थः । किमत्र योगेन निवर्तते न इति पाठः । यस्मिन्योगे समाधौ सति सर्वमपि दुःखं निवर्तते न । नम् स्मरे, निवर्ततैव निरोत्स्य । अत्र पाठपाठपोषणाशक्त्या पाठान्तरं प्रकल्प्य यत्किंचिद्व्यागत यदा मद्दे सूते ।, Ct समाधिर्मद्धानुसधानम् । द्विधा द्रतीति द्वौ शोकरतेन किमर्थं संह्रियते । अज्ञारयामयस्थायां योगेन समाधिना सर्वं दुःखमिति शेष किं न निवर्तते अपि तु निवर्तत एवेत्यर्थः । एवमेव पाठः पाठ इति कतककृत् । पाठान्तर त्वस्य योजनाशक्त्या कल्पितमिति च स ❀

17 Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 om 17 (cf v l 7, 10 and 13). —a) Ñ2 B2 3 नयातियोगं V2 निर्वेदयं योगं, B1 D7 नयाभि°, B4 क्रियाग्र° (for क्रियाभि°) D5 om M3 मनसा (for मनस) —b) M1 योगेन नत (for -योगानुगत) Ñ2 V1 B D7 समापयन् (Ñ2 D7 °नय, B4 °ददस्) स्वां (B3 ना) समगुणेन काम (B1 °स) —V1 om 17cd —c) B1 3 (before corr as in text) 3 मनस्व (for सहाय) Ñ2 B1-3 D5 8-10 M3 Ck t -सत्त्व, D6 M1 सत्त्व, Cr as in text (for -सत्त्व) —d) Ñ2 V2 D7 स्वकार्यहेतौ तु (V2 च D7 om) B1 3 सहायहेतौ च (for स्वकर्महेतुं च) D6 8-10 तात, M1 सत्त्व (before corr °र्थं) (for हेतुम्) B3 सहाय (before corr स्वभाव)हेतौ च कुरुष्व नाथ (sup lin also कुरु सहेतु) B4 स्वकार्यहेतुं च कुरुष्व शेषं G(ed) कामार्थे हेतौ च कुरु प्रयत्न

18 Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 om 18 (cf v l 7, 10 and 13) —a) Ñ2 V2 4 B D7 पार्थिव (for मानव) —b) Ñ2 V2 B D7 त्व (V1 B2 4 सु)शीलयुता (for त्वया सनाथा) —c) Ñ2 V1 2 B1 3 न चाग्नि (B1 3 °म)चा, B2 °डूर्तां B4 वनाग्निवर्णां, D7 °वर्णां (for न चाग्निचूडां) —d) Ñ2 V2 B1-3 D7 दह्यते (for दह्यते) V2 वीरवरश्च D7 °वरो हि (for °वरार्ह)

19 Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 om 19 (cf v l 7, 10 and 13) —a) B2 3 D6 7 Cr स लक्षणं Ñ2 V1 2 B D7 लक्ष्मणवाक्य (V1 °क्य)दृष्ट (for °मप्रधृष्यं) —b) G1 damaged for ने वाक्य Ñ2 D7 समाश्रयन् V1 गतानि B1 3 गतो भय (for स्वभावज) —c) Ñ2 B1 3 D7 तथ्य V1 तथ्य (for पथ्य) V2 स च प्रसक्त B1 3 न तथ्य°, B2 D7 म च प्र°, D8 वप भयुत G1 नवप्र°, G(ed) तथा स्वयोक्त (for नयप्रसक्त) —d) V2 ससश (corrupt), B1 3 D7 समाश B2 4 समाश्रम (for ससाम) ❀ Cr

G 4 29 16
B 4 30 8
L 4 23 16

पुष्पितांश्चासनान्दृष्ट्वा काञ्चनानिव निर्मलान् ।
कथं सा रमते बाला पश्यन्ती माममपश्यती ॥ ८

या पुरा कलहंसानां स्वरेण कलभाषिणी ।
बुध्यते चारुसर्वाङ्गी साद्य मे बुध्यते कथम् ॥ ९

निःस्वनं चक्रवाकानां निशम्य सहचारिणाम् ।
पुण्डरीकविशालाक्षी कथमेषा भविष्यति ॥ १०

सरांसि सरितो वापीः काननानि वनानि च ।
तां विना मृगशावाक्षीं चरन्नाद्य सुखं लभे ॥ ११

अपि तां मद्वियोगाच्च सौकुमार्याच्च भामिनीम् ।
न दूरं पीडयेत्कामः शरद्गुणनिरन्तरः ॥ १२

एवमादि नरश्रेष्ठो विललाप नृपात्मजः ।
विहंग इव सारङ्गः सलिलं त्रिदशेश्वरात् ॥ १३

ततश्चञ्चूर्य रम्येषु फलार्थी गिरिसानुषु ।
ददर्श पर्युपावृत्तो लक्ष्मीवाँल्लक्ष्मणोऽग्रजम् ॥ १४

सनादै) —[b]) Ñ3 B4 [आ]रावधारिणी V1 B3 D5-10 T1 2 [आ]रावनादिनी, V3 -[आ]रावराविनी, D12 [आ] रवभाषिनी (for °नादिनी) —[c]) Ś1 D12 यस्य मे, Ñ2 B4 D7 या स्म मे, B1 यस्य ते B2 3 यश्च मे, D11 या तु मे, M1 आश्रमे, Cm t as in text (for याश्रमे) ※ Ck आश्रम इति पदम् ※ Ś1 D12 कांता, D11 पूर्वं (for बाला) —[d]) Ś1 D12 रस्यते, Ñ2 B2 3 D7 बोध्यते, V3 रोचते Cm t as in text (for रमते)

8 Ñ1 D1 3 4 13 om 8 (cf v l 7) For sequence in Ś1 D12 cf v l 7 and 28 —[a]) D3 नगान् (for [श्चा]सनान्) Ś1 D12 पनसांस्तन्वी Ñ2 *सनाद्वैव (sic) V1 परमास्तन्वै, V3 सेवलान्दृष्ट्वा, B1 2 D7 असनांस्तान्वै, B4 Ck असनान्दृष्ट्वा (for चासनान्दृष्ट्वा) —[b]) M1 transp इव and निर्मलान् Ś1 Ñ1 V1 2 B D7 12 काचनेने(V3 °नैरि, D12 °नानि)व निर्मिताम्(B4 निर्मलान्) D5 11 सस्कांचननिर्मलान्, M2 काचनानि सुनिर्मलान् (sic) —[c]) Ś1 Ñ1 V1 2 B D7 12 Ck t यतते (for रमते) Ś1 D12 नूनं, V3 B4 श्यामा (for बाला) —[d]) D5 6 M1 पश्यती D5 11 पश्यमाना तु (D12 न) मा सती

9 Ñ1 D1 3 4 13 om 9 (cf v l 7) Ś1 D12 om 9-13 —[a]) V1 पुन (for पुरा) —[b]) Ñ2 V3 B4 D7 11 स्वनेन, D5 8 10 Ct कलेन (for स्वरेण) —[c]) V3 B4 D11 बोध्यते (for बुध्यते) —[d]) Ñ1 B2 4 D7 से बोध्यते V1 2 B1 3 D6 8-10 से रमते D11 सम्बोध्यते (for मे बुध्यते) D3 व्यथा D5 om (for कथम्) —After 9 D5 ins

> 570* मेघानां गर्जनं श्रुत्वा प्रावृट्कालेऽतिशोभनम् ।
> क्षणार्धमपि मां हित्वा न स्थिता सा कथं स्थिता ।
> आस्से वैदेहि कल्याणि मां हित्वा सह न वसत् ।
> त्वद्वियोगेन दुःखार्तं शोष्ये त्वद्वचनामृतम् ।

—Then D5 repeats 2 and thereafter reads 5

10 Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 13 om 10 (cf v l 7 and 9) D11 om 10-24[b] D5 om 10-20 —[a]) Ñ1 V1 B1 2 (before corr as in text) 3 D7 क्रीडतां, V2 D5 9 10 S निस्वन —[b]) V2 D1 3 4 D6 7 सहचारिणी —[c]) Ñ1 V1 2 B D7 G2 पलाशाक्षी (for विशालाक्षी) —[d]) Ñ2 V1 B1 2 D7 एका (for एषा)

11 Ś1 Ñ1 D1-4 12-13 om 11 (cf v l 7 9 and 10) B1 om 11[cd] —[a]) V1 सरांसि पर्वतो नद्य —[b]) Ñ1 V2 B1-4 गिरीनपि, D7 गिरावपि (for वनानि च) —[d]) V1 वीर, B1-3 M1 चिर (for चरन्)

12 Ñ1 D1-4 13 13 om 12 (cf v l 7 and 10) Ś1 D12 read 7-8 and 12 before 28 —[a]) B1 2 ता कथं, D2 (after corr sup lin also) तावता (for अपि तां) —[b]) Ñ2 D7 यशस्विनीं, V3 B4 च भामिनीं (for च भामिनीम्) Ś1 D12 सौकुमार्यविभासिनीं, B1 सुकुमारीं यशस्विनीं B2 3 सौकुमार्यां यशस्विनीं —[c]) Ñ2 V1 2 B D7 न भृशं D6 10 Ck t सुदूरं G1 न नूनं, G2 स दूरं, Cv, r m g as in text (for न दूरं) Ś1 D12 न भृशं दीपयेत्काम —[d]) Ś1 D12 -सुदीपितं, V2 B4 (before corr sup lin also) विदीपितं (for निरन्तरः)

13 Ñ1 D1-4 13 13 om (cf v l 7 and 10) Ś1 D12 om 13-20 —[a]) B1-3 एवमादीन् Ñ2 V1 2 B1 2 D7 नरव्याघ्रो, G2 M1 2 नृपश्रेष्ठो (for नरश्रेष्ठो) —[b]) V3 नरोत्तमः (for नृपात्मजः) —[c]) V3 सारङ्गो (for सारङ्गः) —[d]) Ñ2 V1 2 B1-3 D7 जलार्थी त्रिदशेश्वरं

14 Ś1 Ñ1 D1-4 12-13 om 14 (cf v l 7 10 and 13) —[a]) D6 8 सचीय, T2 च घोरं G1 2 संचाय Ct सचार्य Cm g l, t as in text (for चञ्चूर्य) ※ Ct m g च(Ct स ?)ञ्चूर्यं कुटिलं चरित्वा । फलाभिलाषेण कुटिलमार्गेषु चरित्वे त्यर्थः (Cg °न चरित्वा । " विरचय कोटिदये गतौ " इति धातुः) । Ck चञ्चूर्य चरित्वा । चरेर्यङ्लुक-ताद्वाञ्चाँसस्मारे क्त्वः । चर फलोत्पित्स्वादिभ्यामभ्यासस्याक्यकारस्योर्गुणस्ये इति चेति दीर्घश्च । Ct चञ्चूर्य प्राप्य खेन गर्हितं चरित्वा । यङ्लुक् ताद्धातोस्मासे ल्यप् ※ V3 रम्येषु B1 (sup lin also) रम्येषु (for रम्येषु) M1 ततश्चञ्चूर्यमाणेषु —[b]) B1 फलार्थो D5 °र्थं (for °र्थी) —[c]) M1 (after corr as in text) पर्युपावृत्तो (for °पावृत्तो) —[d]) B1 D5 लक्ष्मणाग्रजं

नीलोत्पलदलश्यामाः श्यामीकृत्वा दिशो दश ।
विमदा इव मातंगाः शान्तवेगाः पयोधराः ॥ २४
जलगर्भा महावेगाः कुटजार्जुनगन्धिनः ।
चरित्वा विरताः सौम्य वृष्टिवाताः समुद्यताः ॥ २५
घनानां वारणानां च मयूराणां च लक्ष्मण ।
नादः प्रस्रवणानां च प्रशान्तः सहसानघ ॥ २६
अभिवृष्टा महामेघैर्निर्मलाश्चित्रसानवः ।
अनुलिप्ता इवाभान्ति गिरयश्चन्द्ररश्मिभिः ॥ २७

G 4 29 15
B 4 30 27
L 4 25 13

24 D13 om 24[cd] (cf v l 10) For sequence in Ñ2 V1.2 B D7 cf v l 7 B4 reads 24 twice (cf v l 21) Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 read 23 24 (including star passage) after 26 B2 reads 24 in marg (for both cf v l 23) D4 illeg up to इव in [a] (cf v l 574*) —[a]) M3 श्याम (for श्यामा) —[b]) V2 B (B4 first time) D7 G2 श्यामीकृत्य, B4 (second time) श्याम कृत्य, D3 °कृत (for श्यामीकृत्वा) Ś1 Ñ1 D1.2.4.12.13 सबलाका सरिद्रुत —[c]) Ñ2 V2 B (B4 second time) D7 समदा (for विमदा) —[d]) Ñ2 V1 B2-4 D7 गत (B4 (first time) सानु) (for शान्त) Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 नदरूपा घनाघना

25 For sequence in Ñ2 V1.2 B D7 cf v l 7 B4 reads 25 twice (cf v l 21) B2 reads 25[cd] in marg (cf v l 23) —[a]) B3 D3 नल * भी M1 आगर्भ (for °गर्भा) B1 महाभागा D(ed) °मेघा (for °वेगा) D13 गर्भा महाजलवेगा (sic) —[b]) D1 धन्वना D2.4.13 गर्भिता (for गन्धिन) Ñ1 कुट * * * घटना (illeg) —After 25[ab] D3 ins

575* यान्ति रात्रौ रतिश्रान्ता यामिनीसुहृदोऽनिशं ।
एकाकेऽस्य धर्मिमत्तमश्चिकामोदवासिता । (sulm)
यान्ति कह्लारसुभगा सस्यच्छन्नसुगन्धय ।
याता नवरतसंततमभूतननमधरा ।

—[cd]) B4 (first time) चरिता: D4 विगता (for विरता) Ñ1 निवृत्ता * * * सौम्य (illeg) Ñ2 V1 B1.2 D7 निर्वृत्त वातवर्षेश्च V2 D4 (second time) निर्वृत्तु सततं सर्व (B4 संश्च) (for °) Ñ2 जलवाता (for वृष्टि°) Ñ2 V1.2 B2.3.4 (first time) D7 समुद्रयुत : B4 (second time) समेतश्च : D4 सुदारुणा (for समुद्यता) Ś1 D1-4.12.13 निवृत्ता निशि (Ś1 °श)रा सौम्य (D13 °म्या) वृ(D13 इ)ष्टिपाता समन्तत : D13 प्रशान्तमवता सौम्या सद्दृता भीम मारुता —After 25 Ñ2 V1.2 B D7 ins 577*

26 For sequence in Ñ2 V1.2 B D7 cf v l 7 B4 reads 26 twice (cf v l 21) —[a]) Ñ1 V1.2 B4 (second time) D3.13 मेघानां (for घनानां) D11 मातङ्गानां (for वारणानां) Ś1 Ñ2 B1-4 D3.4.7.12 G1 घना(G1 घना)नां वा रणानां च D1 मेघानां दर्दुराणां च —Ñ1 om (hapl) 26[ab] D4 mostly illeg for 26[b] —[b]) B4 (first time) मानद (for लक्ष्मण) —[c]) Ñ2 B2-4 (B4 second time) D1-4.12.13 (after corr as in text) नादा B2.3 D1-4.12.13 प्रस्रवणानां (for प्रस्र°) —[d]) T1 दसार (for प्रशान्त°) Ś1 Ñ1 D1.2.4.12.13 विनिवृत्ता(Ś1 D13 °त्तो) नृपात्मज Ñ2 V1.2 B (B4 second time) D4.7 विनिवृत्ता सदद्दुरा, D11 प्रशान्तश्च परंतप —After 26 Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 read 23-24 while Ñ2 V1.2 B (B4 second time) D7 ins 5-6*

27 For sequence in Ñ2 V1.2 B D7 cf v l 7 B4 reads 27 twice (cf v l 21) —[a]) B4 (second time) अनिवृष्टा D4 अभिवृष्टा D3 अभिवृष्टा D11 अथ दृष्ट्वा (for अभिवृष्टा) Ś1 D1.2.12.13 महाव्रत Ñ2 B2 (sup lin also as in B3) D7 सम मेघैः Ñ1 द्रव्या मेघैर् B1.2 शारमेघैर् (for महामेघैर्) B4 (first time) अनिवृष्टया महावेगैर् —[b]) V1.2 B4 (both times) विमलाश्च, D11 सुनीलाश्च (for निर्मलाश्च) Ś1 Ñ2 V1.2 B (B4 second time) D7 4.7.12.13 चित्रधातव —D4 illeg from ° up to पश्य (cf var) in [d] —[c]) Ś1 अभिलिप्ता D1.4.12.13 अवलिप्ता —[d]) Ś1 Ñ V1.2 B (B4 second time) D1-4.7.12-13 पश्य लक्ष्मण D4 M3 चित्रलीसिभि (for चन्द्ररश्मिभि) —After 27 Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 ins while Ñ2 V1.2 B (B4 second time) D7 ins after 26

576* उत्पलैः पुण्डरीकैश्च कुमुदैश्चापि पुष्पितैः ।
पाण्ड्य समभिशोभन्ते धीमन्त प्रमदा इव ।

[(l 1) B4 [ए]र (for [अ]पि) Ś1 D1.4.12.13 पार्श्वे B4 D1.2 पांडुरे (for पुष्पिते) Ñ1 * * * * * पांडरे (illeg) V2 कुमुदैश्च पांडरे (for the post half) —D7 reads l 2 after 28 —(l 2) Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 लघुर (for सर्व) Ś1 D1.12.13 सामात्या Ñ1 तमन्या D2 सान्द्रा (for सैकत) V1 प्रवर (for प्रमदा)]

—Then Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 cont Ñ2 V1.2 B D7 ins after 25 D1.5-11 Ck t ins after 31 D13 ins after 27 while M3 ins after 29

577* घनेषु ससपताश्च कोविदाराश्च पुष्पिताः ।
दृश्यन्ते बन्धुजीवाश्च श्यामाश्च गिरिसानुषु ।

[(l 1) Ñ2 V1.2 B1-3 D5-11 M3 घनेषु B4 कूपत्र; D4 वनेषु D11 भवन्ति (for सन्ति) V1 D4.11 [illegible] —Ś1 D13 om l 2 —(l 2) Ñ2 V2 B1-3 D7 दृश्ये D4 इष्टे (for दृश्य°) Ñ1 * * बन्धु, V1 B4 बन्धुजीवाश्च (for °जीवा°) Ñ1 illeg for श्यामाश्च V1 B4 गिरिसानुषु (for °सानुषु) D13 [illegible]]

—After 27 B1 D5.8-11 G1 M1 (l 1-36) Cal t ins a passage relegated to App I (No. 17)

G. 4 29 29
B 4 30 20
L. 4 23. 0

निःसंशयं कार्यमवेक्षितव्यं
क्रियाविशेषो ह्यनुवर्तितव्यः ।
ननु प्रवृत्तस्य दुरासदस्य
कुमार कार्यस्य फलं न चिन्त्यम् ॥ २०
अथ पद्मपलाशाक्षीं मैथिलीमनुचिन्तयन् ।
उवाच लक्ष्मणं रामो मुखेन परिशुष्यता ॥ २१
तर्पयित्वा सहस्राक्षः सलिलेन वसुंधराम् ।
निर्वर्तयित्वा सस्यानि कृतकर्मा व्यवस्थितः ॥ २२
स्निग्धगम्भीरनिर्घोषाः शैलद्रुमपुरोगमाः ।
विसृज्य सलिलं मेघाः परिश्रान्ता नृपात्मज ॥ २३

एतच्छ्लोक सप्रश्नयत्वाद्वियमाणां पूर्वोक्तलक्ष्मणवाक्येषु विद्यमानत्वादुपरिष्टाद्रामेण लक्ष्मणवाक्ये वानूद्यमानत्वादुक्तवन्तमिति पदमध्याहृत्य व्याख्यातव्य ॐ —After 19 Ñ2 V2 B D7 ins

571* सुभाषित ते नरवर्य वाक्य
कोऽन्य समोऽस्तीह हितस्य वक्ता ।
स्थितोऽस्मि सत्ये धृतिमद्य कृत्वा
त्यक्तो मया शोककृत प्रलाप ।

[(l 1) V2 अभाषित B4 येन् (for ते) V2 B4 न च यच्च वाक्य, B2 [s]वयथार्थं वाक्यं, B3 नरवर्य कार्यं D7 नरदेव वाक्य (for °वर्य वाक्य) —(l 2) Ñ2 D7 समाश्रस्ति, V2 समास्तीह, B4 त्वथातीव (for समोऽस्तीह) —(l 3) B1.3 सत्य, B4 सत्ये, D7 कृत्ये (for सत्ये) —(l 4) Ñ2 V2 B4 त्यक्त मया शोककृता प्रलापा]

20 Ś1 Ñ1 D1–4.11–13 om 20 (cf v l 7, 10 and 13) —a) V1 B4 न संशय V1.2 B ह्यपेक्षि°, D7 निपेक्षि°, G1.2 M2 Cv r m g अपेक्षणीय Ck अपे° Ct as in text (for अवेक्षि°) —b) D6.10 क्रियाविशेषो V1 B4 D6–10 G1 M2 Cv t [s]पि Cm h as in text (for हि) Ñ2 B1–3 [ह्य]नुकीर्तितव्य G(ed) °वर्तनीय (for °वर्तितव्य) —c) Ñ2 V1.2 B2 D6–10 M1 न तु प्रवृद्ध(D6.8 M1 °त्त)स्य, B1.3 यत्र प्रवृद्धस्य, B4 नह्यप्रवृद्धस्य (for ननु प्रवृत्तस्य) —d) D6–10 Ck t वीर्यस्य, G2 का ** (damaged) Cv r m g as in text (for कार्यस्य) B4 बल (for फल) D1.6–10 Ct च चिन्त्य G2 M1 विचिन्त्य, Cv m g as in text (for न चिन्त्यम्) Ñ2 V2 B1–3 D7 बल निहतु मम मन्मथस्य, V1 कुमार कामस्य बल निहतु —After 20 Ñ2 B D7 read an addl colophon

[*Sarga name* Ñ2 B1–3 D7 शरद्विलाप B4 लक्ष्मणवाक्य —*Sarga no* (figures words or both) B1 om Ñ2 28 B2 29 B3.4 D7 30]

21 D11 om 21 (cf v l 10) For sequence in Ñ2 V1.2 B D7 cf v l 7 B4 reads 21–27 twice —a) Ñ V1.2 B (B4 both times) D1–4.7.11.13 तत (for अथ) V2 B1.3.4 (first time) D7.9 पलाशाक्षो, D12 विशालाक्षीं (for पलाशाक्षीं) —b) Ñ2 D1–4.12.13 V3 वैदेहीम् (for मैथिलीम्) D2 समचिन्तयन् —After 21ab, Ñ2 V2 B (B4 after second time) D7 ins

572* स शून्यहृदय शून्ये फलार्थं लक्ष्मणे गते ।

[Ñ2 B1.3 फलार्थं (for °र्थे)]

—Ñ2 om 21cd —c) Ś1 Ñ1 D1.2.4.12.13 अब्रवील्लक्ष्मण दृष्ट्वा, V1.2 B (B4 both times) D3.7 अब्रवील्लक्ष्मणं दीनो (V2 [m also दीनो] धीरो, B4 [first time] रामो) ॐ Cv अथेत्यादि । पुनरारम्भवचन शरद्वर्णनरूप प्रकरणान्तरस्य प्रस्तावाय ॐ

22 D12 om 22 (cf v l 10) For sequence in Ñ2 V1.2 B D7 cf v l 7 B4 reads 22 twice (cf v l 21) —a) M3 वर्तयित्वा B4 (first time) यथाकाम (for सहस्राक्ष) —c) Ś1 B4 (first time) D1–3.8.9.12.13 T2.3 G2.3 M2 निवर्तयित्वा Cr g k t निर्वर्तयित्वा (as in text) Ś1 D12 [श]ष्प ध्वानि, D8.13 शस्यानि (for सस्यानि) Ñ2 V1 B1–3 D7 निष्प(V1 B1.3 D7 °ष्पा)द्य (B2 निष्पाद्य) सस्य(Ñ2 D7 सर्व)समूर्ति, V2 B4 (second time) निष्पाद्य सर्वशस्यानि —d) Ś1 Ñ V1 B (B4 first time) D1–4.7.12.13 पुरदर, V2 वृकोदर (for व्यवस्थित) —After 22 (first time), B4 ins

573* आपाण्डुजलदश्याम सध्याचन्दनचर्चितम् ।
मन्दमारुतनि श्वास कामातुरमिवाम्बरम् ।

23 D11 om 23 (cf v l 10) For sequence in Ñ2 V1.2 B D7 cf v l 7, B4 reads 23 twice (cf v l 21) Ś1 Ñ1 D1.4.12.13 read 23–24 (including star passage) after 26 —a) D6.8–10 G1 M1 दीर्घ (for स्निग्ध) D7.13 निर्घोषान् B2 स्निग्धनिर्घोषगभीरा —b) Ś1 D1.2.3.4 पुरोगमान्, M2 °पमा (for °गमा) ॐ Cg शैलद्रुमपुरो गमा शैलद्रुमाणामग्रे गच्छन्त ।, Ck शैलाश्च द्रुमाश्च पुर(°र ?)श्च शैलद्रुमपुरा (°र ?) रेफान्ता (°न्त ?) । तान्द्र गच्छन्तीति गमा । पचाद्यच् । शैलद्रुमपुर इति द्वितीयाबहुवचनान्तम् । तान्गच्छन्ति तथा भूत्वा सलिल विसृज्य परिश्रान्ता ॐ D6 तदित्थत समाहिता —B4 reads 23c–24b in marg —c) V1 प्रमुच्य (corrupt) (for विसृज्य) —d) Ñ2 B (B4 second time) D7 प्रतिघाता, V1.2 प्रतिशाता B4 (first time) प्रतिशान्ता D3.8.10 G1.2 Ct परिक्लान्ता (for °श्रान्ता) D7 T2 G1 M1 (before corr) नृपात्मजा —For 23cd Ś1 Ñ1 D1–4.12.13 subst

574* पूरयित्वा महाकोशा प्रतिशान्ता महाद्युते ।

[D8 illeg from प्रति up to दुते in 24a Ñ1 निवृत्ता वै, D6 प्रतिश्रान्ता (for °शान्ता) D3 नृपात्मज (for महाद्युते)]

नीलोत्पलदलश्यामाः श्यामीकृत्वा दिशो दश ।
विमदा इव मातंगाः शान्तवेगाः पयोधराः ॥ २४
जलगर्भा महावेगाः कुटजार्जुनगन्धिनः ।
चरित्वा विरताः सौम्य वृष्टिवाताः समुद्यताः ॥ २५
घनानां वारणानां च मयूराणां च लक्ष्मण ।
नादः प्रस्रवणानां च प्रशान्तः सहसानघ ॥ २६
अभिवृष्टा महामेघैर्निर्मलाश्चित्रसानवः ।
अनुलिप्ता इवाभान्ति गिरयश्चन्द्ररश्मिभिः ॥ २७

G 4 29 13
B 4 30 27
L 4 23 13

24 D11 om 24[ab] (cf v l 10) For sequence in Ñ2 V1 2 B D7 cf v l 7 B4 reads 24 twice (cf v l 21) Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 read 23 24 (including star passage) after 26 B3 reads 24 in marg (for both cf v l 23) D6 illeg up to दल in [a] (cf v l 574*) —[a]) M1 श्याम (for श्यामा) —[b]) V1 B (B4 first time) D7 G3 श्यामीकृत्य B4 (second time) श्याम कृत्य D3 °कृत (for श्यामीकृत्वा) Ś1 Ñ1 D2 3 4 12 13 सबलाका सविद्युत —[c]) N2 V2 B (B4 second time) D7 समदा (for विमदा) —[d]) N1 V2 B3-4 D7 गत (B4 [first time] सातु) (for शान्त) Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 नदरूपा घनाघना

25 For sequence in N1 V1 2 B D7 cf v l 7 B4 reads 25 twice (cf v l 21) B3 reads 25[ab] in marg (cf v l 23) —[a]) B3 D3 जल * र्भा M1 जगर्जुश्च (for °गर्भा) B1 महाभागा B(ed) °मेघा (for °वेगा) D11 गर्भा महाजलावेगा (sic) —[b]) D1 धन्वना D3 4 13 गर्भिता (for गन्धिन) Ñ1 कुट * * * षदना (illeg) —After 25[ab] D3 ins

575* वाति रात्रौ रतिक्लान्तकामिनीमुहृदोऽनिलः ।
लतालोलवनिमल्लमल्लिकामोदवासितः । (subm)
वान्ति कह्लारसुभगाः सरच्छदसुगन्धयः ।
याता नगरतरूकाननवधूगमनमन्थराः ।

—[cd]) B4 (first time) चरिता D6 विगता (for विरता) Ñ1 निवृत्ता * * * सौम्य (illeg) N1 V1 B1 3 D7 निर्वेशु शतशश्चैव V3 B4 (second time) निर्वेशु शतधा सर्वे (B4 सौम्य) (for °) N1 जलवाता (for वृष्टि°) N2 V1 3 B1 2 4 (first time) D7 सविद्युत 3 B4 (second time) समततं 3 D6 सुदारुणा (for समुद्यता) Ś1 D1 4 12 13 निवृत्ता शिशि(Ś1 °ख)रा सौम्य(D12 °म्या) वृ(D12 13 [illegible])ष्टिपाता समततं D11 प्रपातप्रभवा सौम्या सवृता सीम मारुता —After 25 N2 V1 2 B D7 ins 577*

26 For sequence in Ñ2 V1 2 B D7 cf v l 7 B4 reads 26 twice (cf v l 21) —[a]) N1 V1 2 B4 (second time) D3 13 मेघानां (for घनानां) D11 मातंगानां (for वारणानां) Ś1 Ñ2 B1-2 D1 4 7 13 G1 मेघा(G1 घना)नां च वराणां च D1 मेघानां दर्दुराणां च —N2 om (hapl) 26[b] D6 mostly illeg for 26[b] —[b]) B4 (first time) [illegible] (for लक्ष्मण) —[c]) Ñ1 B1-4 (B4 second time) D[illegible] 7 12 (after corr as in text) नादाः B2 3 D1-4 [illegible] प्रश्रवणानां (for प्रस°) —[d]) T1 महान् (for सहसान°) Ś1 N1 D1 2 4 12 13 विनिवृत्ता(Ś1 D12 °त्तो) नृपात्मज N2 V1 2 B (B4 second time) D3 7 विनिवृत्ता सदद्रुरा, D11 प्रशांतश्च परंतप —After 26 Ś1 Ñ1 D1 4 12 13 read 23 24 while Ñ2 V1 2 B (B4 second time) D7 ins 576*

27 For sequence in Ñ2 V1 2 B D7 cf v l 7 B4 reads 27 twice (cf v l 21) —[a]) B4 (second time) अतिवृष्टा D3 अभिवृष्ट्या D6 अभिसृष्टा D12 अथ दृश्या (for अभिवृष्टा) Ś1 D2 4 12 13 महावद N2 B2 (*sup lin* also as in B1) D7 सम मेघैर् V1 नवा मेघैर् B1 3 शरन्मेघैर् (for महामेघैर्) B4 (first time) अतिवृष्टा महावेगैर् —[b]) V1 2 B4 (both times) विमलाद् D11 सुनीलाद् (for निर्मलाद्) Ś1 Ñ2 V1 2 B (B4 second time) D2 4 7 12 13 चित्रधातव —D6 illeg from ° up to पश्य (cf var) in [d] —[c]) Ś1 अभिलिप्ता D2 4 12 13 अवलिप्ता —[d]) Ś1 Ñ V1 2 B (B4 second time) D1-4 7 12 13 पश्य लक्ष्मण D6 M1 चित्रदीप्तिभि (for चन्द्ररश्मिभि) —After 27 Ś1 Ñ1 D1 4 12 13 ins while Ñ2 V1 2 B (B4 second time) D7 ins after 26

576* उपक्ले पुण्डरीकैश्च कुमुदैश्चापि पुष्पितैः ।
भान्ति सममिशोभन्ते शोभन्ते प्रमदा इव ।

[(1 1) B4 [ए]व (for [ज]पि) Ś1 D2 4 12 13 [illegible] B4 D1 3 पांडुरे (for पुष्पितैः) N1 * * * * * पांडरे (illeg) V2 कुसुमैश्च पांडरे (for the post half) —D7 read L 2 after 28 —(1 2) Ś1 N1 D1-4 12 13 [illegible] (for [illegible]) Ś1 D1 12 13 [illegible] Ñ1 [illegible] D6 [illegible] (for [illegible]) V1 प्रवरा (for प्रमदा)]

—Then Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 [illegible] after 25 D[illegible] Ch[illegible] ins after [illegible] while M2 ins after [illegible]

577* [illegible]
[illegible]

[(1 1) [illegible]]

—[illegible]

G 4 29 0
B 4 30 58
L 4 23 38

दर्शयन्ति शरन्नद्यः पुलिनानि शनैः शनैः ।
नवसंगमसव्रीडा जघनानीव योषितः ॥ २८
प्रसन्नसलिलाः सौम्य कुररीभिर्विनादिताः ।
चक्रवाकगणाकीर्णा विभान्ति सलिलाशयाः ॥ २९
अन्योन्यबद्धवैराणां जिगीषूणां नृपात्मज ।
उद्योगसमयः सौम्य पार्थिवानामुपस्थितः ॥ ३०
इयं सा प्रथमा यात्रा पार्थिवानां नृपात्मज ।
न च पश्यामि सुग्रीवमुद्योगं वा तथाविधम् ॥ ३१
चत्वारो वार्षिका मासा गता वर्षशतोपमाः ।
मम शोकाभितप्तस्य सौम्य सीतामपश्यतः ॥ ३२

---

28 Before 28, Ś1 D13 read 7, 8 and 12 For sequence in D7 cf v l 7 Ñ2 V1 2 B om 28 D1–4 11 13 transp 28 and 29 T1 repeats 28 after 29 M3 reads 28 *inf lin sec m* —ᵃ) D1 ˚सह्वा, D12 सप्राड्वा (corrupt), D8 9–10 M2 3 ˚सव्रीडा (for सव्रीडा) —After 28 D1 2 4 11 12 ins

578* शरत्काले तु कान्तारा मञ्जर्यो मारुतेरिता ।
वरासवमदक्षीवा विलोला इव योषित ॥

while D2 ins after 28, whereas D11 ins, only l 4–5 after 29

579* रविस्तापयते लोकं यथा पृथ्वीपति खलु ।
तोयं प्रसन्नतामेति सज्जनानां यथा मन ।
पङ्कं शोषणमायाति यथा कान्त॰ वित्तवान् ।
कुमुदं फुल्लमुदक ताराभि फुल्लमम्बरम् ।
हसवान समन्ताच्च शर्वर्यामिश्चरेतरम् । [5]
काशा क्षीरनिकाशा
दधितरवणानि सप्तपर्णानि ।
नवनीतनिभश्चन्द्र
शरदि च मकमा ज्योत्स्ना ।
चेत कर्षन्ति सप्तच्छदकुसुम ॰॰ सारसौम्यतुल्य [10]
न्दूद्वीरसीत॰॰श्रुतिसुभगदिशो यासरा शारदीना ।
किं च व्यानोत्पलपङ्कदमधुमुखी सचरच्चञ्चरीक
श्रणी वेणीसनाथा रमयति तरश पद्मिनीमंशुमाली ।

[(l 4) D12 ताराणि (for ताराभि)]

—After 28 D3 T (first occurrence) G1 2 M3 Cv r m g ins a passage given in App I (No 17) while D12 ins l 17–116

29 Ś1 D13 om 29 For sequence in Ñ2 V1 2 B D7 cf v l 7 B1 reads 29 twice D2–4 11 13 transp 28 and 29 —ᵃ) Ñ1 D1–4 13 तथ, B4 (first time) सौम्या (for सौम्य) —ᵇ) B4 (first time) D8 6–11 G M3 पुराभिद्र Cg as in text (for ˚रीभिर्) Ñ V1 2 B D1–4 7 13 कुरैः (D3 सारसैः) भद्राः (D1 ˚सा D7 ˚णो) दिता —ᶜ) Ñ V1 2 B (B4 second time) D1–4 7 13 हरकारवधारीणां —ᵈ) Ñ2 V1 2 B1 3 D7 सपद्मा : B4 (second time) सप्त (for विभान्ति) G1 सन्ति सरा Ñ1 D1–4 13 चक्रवाकोपशोभिता (Ñ2 ˚पूरिता) D7 सपद्मा सन्तिशया —After 29 T1 repeats 28 while Ñ2 V2 B1–3 D7 ins

580* शारद शशकल्माष शशाङ्क पश्य लक्ष्मण ।
अभिवृष्टमिवादर्श साञ्जनैर्वाष्पबिन्दुभि ।

[(l 2) Ñ1 D7 अतिवृष्टम्, B3 अभिमृष्टम् (for अभिवृष्टम्)]

whereas D12 ins l 4–5 of 579* and then ins. l 1 16 of App I (No 17) —After 29 M3 ins 577*

Before 30, G(ed) ins

581* एवमुक्त्वा तु काकुत्स्थो मुहूर्तं ध्यानमास्थित ।
लक्ष्मण कार्यसिद्ध्यर्थं पुनर्वचनमब्रवीत् ।

30 ᵃ) D2 4 8 11,13 अन्योन्य —ᵇ) Ś1 Ñ V1 2 B D1–4 7 11–13 मानि(B1 3 ˚यि)नां विजिगीषतां (D1 ˚पुणां) G(ed) मानिना विजयैषिणा —Ś1 Ñ1 D1–4 11–13 transp 30ᶜᵈ and 31ᵃᵇ —ᶜ) Ś1 D13 उद्योगसमये V2 B4 प्राप्त D11 सोम्य (for सौम्य) —ᵈ) Ś1 Ñ1 D1–4 11–13 नृपात्मजा Ñ2 D7 जयैषिणा, V1 2 B महात्मनां, G(ed) जयार्थिनां (for उपस्थित)

31 Ś1 Ñ1 D1–4 11 13 transp 30ᶜᵈ and 31ᵃᵇ —ᵇ) Ñ2 D7 महात्मनां, V1 B1–3 M3 जयार्थिनां, V2 B4 नरर्षभ (for नृपात्मज) Ś1 Ñ1 D2 3 11–13 नरेन्द्राणां सर्वे(D13 हितै)षिणा, D1 नरेन्द्राणां जिगीषूणां D4 नरेन्द्र विजयार्थिना ॰॰ C1 2 अन्योन्यबद्धवैराणां जिगीषूणां नृपात्मजेति पाठ ॰ —ᵈ) V1 उद्योगे (for ˚गं) D3 om after उद्योगं Ś1 D1–13 13 Ct च, D3 तु (for वा) —After 31 D1–13 Ct ins 577* and then cont

582* हंससारसचक्राह्वै कुररैश्च समन्तत ।
पुलिनान्यवकीर्णानि नदीनां पश्य लक्ष्मण ।

32 D3 om 32ᵃᵇ D13 repeats 32ᵃᵇ and 45ᶜᵈ after 49 —ᵃ) V1 2 B1–3 D7 काम (for लोक) Ś1 Ñ1 D1–4 12,13 परीतस्य D11 M2 3 [प्र]विमृतस्य (for [अ]भितप्तस्य) —ᵈ) V2 D8 9–10 तथा (for सौम्य) ॰ C1 चत्वारो वार्षिका मासा गता वर्षशतोपमा इति आषाढश्रावणभाद्रपदाश्विनाख्याश्चत्वारो मासा व्यतीता इति वर्षाकालस्यावधि द्विमासेनोक्तत्वात् । तत्र प्रावृषो मासद्वयं वार्षिका मासा गतप्राया । तथा शरत्प्रथमो मासोऽपि गत इति चत्वार Cr चत्वारो वार्षिका मासा वर्षशतोपमा गता इति वर्षाकाले आषाढश्रावणौ मासौ शरत्तु भाद्रपदाश्विनौ । वर्षौक्त ॥ Cg चत्वार इति । चत्वार मासा । वार्षिकाः आषाढाद्या इति । पूर्वाऽर्धं वाक्यशेषो मास प्रधान । वर्षिकाणाम् पुनरन्ते शरत्पुरुषकालिकमाद्यार्धम् उभयथा वार्षिकाणाम् । कार्तिक समनुसार

प्रियाविहीने दुःखार्ते हृतराज्ये विवासिते ।
कृपा न कुरुते राजा सुग्रीवो मयि लक्ष्मण ॥ ३३
अनाथो हृतराज्योऽयं रावणेन च धर्षितः ।
दीनो दूरगृहः कामी मां चैव शरणं गतः ॥ ३४
इत्येतैः कारणैः सौम्य सुग्रीवस्य दुरात्मनः ।
अहं वानरराजस्य परिभूतः परंतप ॥ ३५
स कालं परिसंख्याय सीतायाः परिमार्गणे ।
कृतार्थः समयं कृत्वा दुर्मतिर्नावबुध्यते ॥ ३६
त्वं प्रविश्य च किष्किन्धां ब्रूहि वानरपुंगवम् ।
मूर्खं ग्राम्यसुखे सक्तं सुग्रीवं वचनान्मम ॥ ३७
अर्थिनामुपपन्नानां पूर्वं चाप्युपकारिणाम् ।
आशां संश्रुत्य यो हन्ति स लोके पुरुषाधमः ॥ ३८
शुभं वा यदि वा पापं यो हि वाक्यमुदीरितम् ।
सत्येन परिगृह्णाति स वीरः पुरुषोत्तमः ॥ ३९
कृतार्था ह्यकृतार्थानां मित्राणां न भवन्ति ये ।
तान्मृतानपि क्रव्यादः कृतघ्नान्नोपभुञ्जते ॥ ४०

G 4 30 73
B 4 30 73
L 4 29 50

स्व रावणवध भवेति पूर्वोक्तवचने तु कार्तिक समनुप्राप्त इत्यस्य समाप्त इत्यर्थ इत्याहु ॥ —After 32 D6 8 9–10 S ins

583* पश्य गारीव भर्तारं पृष्ठतोऽनुगता वनम् ।
विषम दण्डकारण्यमुदारशीव चाङ्गना ।

[(l 2) T M3 चागता (for चाङ्गना)]

33 Ś1 om 33 —ᵃ) B1 3 कृतराज्ये, T वने सौम्य (for हृतराज्ये) —ᶜ) B4 transp कृपा and न —ᵈ) Ñ2 V1 2 B4 D1 मानद, B1–3 वानर (for लक्ष्मण)

34 ᵃ) D6 सुनाथो Ś1 Ñ D1 3 7 12 दारश्च, V1 2 B D11 -राज्यश्च, D2 4 13 राज्योह (for -राज्योऽयं) G(ed) अनाथो राष्ट्रभ्रष्ट —ᵇ) T2 वानरेण (for रावणेन) Ś1 D1–4 12 13 प्रधर्षित D6 वानरेण स धर्षिणा —ᶜ) D2 13 दुराग्रह (for दूरगृह) ॥ Ct 'दूरग्रह' इति पाठे दूरवर्तिस्त्रीविषयो ग्रहो रावणोऽभिनिवेशो वा यस्येत्यर्थ ॥ D11 दुर्बलो दुर्मद कामी —ᵈ) Ś1 D2–4 10 13 तथैव, N3 V1 2 B D1 मां चापि (for मां चैव) V1 B1 शरणागत

35 ᵃ) Ś1 D4 13 [ए]तत्, Ñ2 V1 2 B1 3 D7 [ए]भि (for [ए]तै) D11 इत्येभि कारणैस्तात —ᵇ) D6 महात्मन (for दुरा°) Ś2 Ñ1 D1–4 10–13 सुग्रीवेण दुरा(D3 13 महा)त्मना —ᶜ) Ś1 Ñ1 D1 4 11 13 M1 रामेन Ck t as in text (for वानरस्य) ॥ Ct वानरराजस्य वानरराजेन शेषे षष्ठी ॥ —ᵈ) Ś1 D1–4 10 13 न सशय, V1 [ऽ]हं लक्ष्मण Ñ2 V1 D4 D8 10 परतप (for °तप) ॥ Cg सुग्रीवस्य परिभूत इति 'क्तस्य च वर्तमाने' इति षष्ठी । Ck परिभूत इति । मतिबुद्धीत्यत्रानुक्तसमुच्चयार्थेन चकारेण वर्तमानक्त क्तस्य च वर्तमाने इति षष्ठी ॥

36 ᵃ) Ś1 D4 13 वारत्रा(Ś1 °द) स च कालो मे Ñ1 D1–3 13 स चतुर्मासकाल(V1 °लो) मे —ᵈ) D3 दुर्मति, D6 दुरात्मा D11 दुर्गीता (for दुर्मतिर्) Ś1 D2 4 13 12 [अ]ति(D2 13 [अ]पि)मन्यते N V1 2 B1–3 D1 3 7 11 [अ]भिमन्यते Ck [ए]व बुध्यते (for [ना]वबुध्यते) —After 36, D3 11 ins

584* न स पश्यामि सौमित्रे यत्त प्रतिकरोति य ।
सर्वस्य हि कृतार्थस्य मतिरन्या प्रवर्तते ।

37 ᵃ) Ś1 N V1 2 B D G2 3 स(D5 om) किष्किन्धा प्रविश्य(Ś1 D4 6 °श्य) त्व, G1 M1 2 किष्किन्धां समाविश्य त्वं —ᵇ) Ś1 Ñ1 D1–4 12 13 ब्रूहि स(D4 6 त्वं) (D13 * * *) वानराधिपं(Ś1 D4 13 °श्वर) —ᶜ) M1 ब्राह्म (sic) (for मूर्खं) Ś1 D12 नं तु D4 6 ग्राम (for ग्राम्य) Ñ1 -सुखे रत D10 13 सुरे रक्त, G3 सुखासक्त G(ed) सुखे सुस (for सुखे सक्तं) —ᵈ) B1 3 वचनं (for °नात्) —After 37 B1–3 ins

585* समयस्ते धृतो योऽसौ तस्य कालविलम्बनम् ।

38 ᵃ) Ś1 Ñ1 V2 D4 D1–4 11–13 अर्थिनां याचमानानां —ᵇ) D3 वा (for च) —ᶜ) Ś1 D13 सश्राव्य (for संश्रुत्य) B4 हन्यात् (for हन्ति) D11 आशां यो हन्ति सुग्रीव

39 D3 om 39 D5 reads 39 in marg —ᵃᵇ) D2 13 शुद्ध (for शुभं) After 39ᵃ Ñ1 wrongly ins पूर्वं चाप्युपकारिणां Ñ2 V1 B1 3 D5 7 T2 G3 Cm येन, Cv/p mp as in text (for यो हि) Ś1 Ñ1 V2 B1 4 D2 4 12 13 वाक्य य(D 3 13 यत्) समुदीरित (for ᵇ) D11 शुभ वा वाक्य यापि यद्वाक्यं समुदाहृत —ᶜ) Ś1 Ñ1 D2 4 12 13 सत्यवाङ्नाभि(D3 °वाक्या)भिजानाति Ñ1 V1 2 B D7 सत्यमि(Ñ2 D7 °त्य म)भिजानाति(V2 °भि) D3 11 सत्येन प्रतिजानाति (D11 °गृह्णाति) —ᵈ) Ś1 N V1 2 B D2–4 7 12 13 G3 लोके, D11 सौम्य M3 वीर (for वीर) Ś1 Ñ1 V2 पुरुषाधम —After 39 Ñ2 V2 B2–4 D7 ins

586* न च पश्यामि सौमित्रे योऽर्थी न कृपणं वदेत् ।
न च नैवानुपश्यामि योऽर्थिनं नावमन्यते ।

[(l 1) B3 missing for first न —(l 2) V2 B4 तु (for च) Ñ2 D7 अपि नैव पश्यामि (for the prior half)]

40 ᵃ) D2 8 13 कृतार्थो D3 (अ)कृतार्थाश्च (for °र्थानां) Ñ2 V1 B1–3 D7 सकृतार्थाः कृतार्थाश्च —ᵇ) D7 T1 2 मित्राणि D2 13 भयं त्यजत् D7 भवति ये (for भवन्ति ये) ॥ Cr m g मित्राणां न भवन्ति मित्राणामुपकारका(Cg °राय) न भवन्तीत्यर्थ । अस्य श्लोकस्यार्थ ते हरिश्रेष्ठ ब्रूयास्त्वम् । इति सुग्रीव मूढ इति पूर्वेण संबन्ध ॥ —ᶜ) D6 वाहरात् (for क्रव्यादः) D2 13 मृतानपि च श्वाद्या ॥ Cv कृतघ्ना नोपभुञ्जत इत्यत्र सुग्रीवस्य दुराचारस्य समासिद्धयुक्त क्रियमाण

G. 4 30 18
B 4 30. 74
L 4 25 31

नूनं काञ्चनपृष्ठस्य विकृष्टस्य मया रणे ।
द्रष्टुमिच्छति चापस्य रूपं विद्युद्गणोपमम् ॥ ४१
घोरं ज्यातलनिर्घोषं क्रुद्धस्य मम संयुगे ।
निर्घोषमिव वज्रस्य पुनः संश्रोतुमिच्छति ॥ ४२
काममेवंगतेऽप्यस्य परिज्ञाते पराक्रमे ।
त्वत्सहायस्य मे वीर न चिन्ता स्यान्नृपात्मज ॥ ४३
यदर्थमयमारम्भः कृतः परपुरंजय ।
समयं नाभिजानाति कृतार्थः प्लवगेश्वरः ॥ ४४
वर्षासमयकालं तु प्रतिज्ञाय हरीश्वरः ।
व्यतीतांश्चतुरो मासान्विहरन्नावबुध्यते ॥ ४५
सामात्यपरिषत्क्रीडन्पानमेवोपसेवते ।
शोकदीनेषु नास्मासु सुग्रीवः कुरुते दयाम् ॥ ४६
उच्यतां गच्छ सुग्रीवस्त्वया वत्स महाबल ।
मम रोषस्य यद्रूपं ब्रूयाश्चैनमिदं वचः ॥ ४७

दृष्टवान्। अत पर हि वाक्य लक्ष्मण प्रति प्रयुज्यते। न सुग्रीवाय संदिश्यते ※—After 40 Ñ2 V1 2 B D2 7 11 read 45

41 Ñ2 V1 2 B D7 read 41 and 42 after 50 while D5 11 read the same after 46 —a) D2 12 तूर्णं (for नूनं) Ś1 विनस्य, D12 शिष्टस्य (for पृष्टस्य) —b) Ñ2 D7 विकृतस्य, D2 13 व्यावृत्तस्य (for विकृष्टस्य) V1 D2 7 13 महारणे D7 मया विकृष्टस्य रणे —c) Ñ V1 2 B D1-10 इच्छसि, D2 12 इच्छामि (for इच्छति) —d) D2 4 6 7 12 T1 G M1 2 Ck गुणो (for गणो)

42 Ñ2 V1 2 B D7 read 41 and 42 after 50 while D5 11 read the same after 46 —a) D5 9 G1 M1 घोरं, Cg as in text (for घोरं) D12 ज्याघात (for ज्यातल) —b) Ś1 D1-4 12 मम क्रुद्धस्य (by transp) D13 सम क्रुद्धस्य, G1 क्रुध्यतो मम (for क्रुद्धस्य मम) —c) Ś1 Ñ1 V1 2 B D1-4 11-13 निष्पेषम् (for निर्घोषम्) —d) Ś1 Ñ1 D4 12 त्वं, D2 13 त (for स) Ś1 Ñ1 B4 D1 5 6 (after corr) 9-13 इच्छसि Ñ2 V1 2 B1-3 श्रोतुमिच्छसि (B3 °च्छामि) वानर D7 श्रोतुमिच्छति वानर ※ Cv r g पुन संश्रोतुमिच्छतीति पाठ ।, Ct संश्रोतुमिच्छती युक्तमिति सुग्रीव गृहीति संबन्ध ※—After 42 V2 B3 4 ins while D5 11 cont after 590*

587* काल कालप्रकर्षेण तिष्ठ सत्ये कपीश्वर ।
　　　यद्यर्थस्तव राज्येन जीवितेन सुखेन वा ।

[(l 1) B4 काम (for काल) D5 11 अन्न कालातिपातेन स्वमुक्तिष्ठ हरीश्वर —(l 2) B4 यद् D11 न हि (for यदि) B4 जीवनेन (for जीवितेन) D5 11 च (for वा)]

43 Ś1 D4 12 om 43-48a Ñ1 D1 3 13 om 43-47 B3 reads 43 in marg —a) B4 काम चैव, D5 Ck काममेव (for °मेव) Ñ2 V1 2 B D7 गते काले D2 परिज्ञाते, D11 G3 गते कार्ये (for गतेऽप्यस्य) —b) D5 गते कार्ये D6 परिज्ञाने (for परिज्ञाते) —c) D11 मत् (sic) (for त्वत्) —d) B1 2 D7 चिन्ता मा (for चिन्ता स्यात्) —After स्यात्, D6 wrongly reads 42d in place of नृपात्मज.

44 Ś1 Ñ1 D1 3,4 12,13 om 44 (cf v l 43) —a) B4 यदर्थम् (for यदर्थम्) V2 स मया (for अयम्) —c) Ñ2 B1-3 D7 समसौ, D5 11 तद्वय (for समय) V2 B4 नाद्य नाभिजानासि —d) V2 B4 प्लवगेश्वर: G3 स हरीश्वर

45 Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 13 om 45 (cf v l 43) Ñ2 V1 2 B D2 7 11 read 45 after 40 V2 B4 read 45 twice —a) D6 9 वर्षा, T G1 2 M1 (after corr sec m as in text) Cv m वर्षं Ct as in text (for वर्षा) V2 B4 (both first time) हि (for तु) Ñ2 V1 2 B (V2 B4 second time) D2 7 11 प्रतिश्रुत हि मे राज्ञा (V2 B °ज्ञ) M1 वार्षिक समय काल ※ Cv वर्षं वर्षाकाल समयस्यावसरम्।, Cr m वर्षं तु वर्षाकालमेव समयकाल प्रतिज्ञायावस्थाय, सङ्केतकाल प्रतिज्ञायेत्यर्थ । Cg वर्षति। वर्षासमयकाल वर्षा एव समयकाल सङ्केतकालस्तम्। यथाशब्देन चत्वारो मासा उपलक्ष्यन्ते।, Ct वर्षा वर्षान्तरकाल सङ्केतविषय काले प्रतिज्ञाय ※—b) D5 11 प्रतिकर्तुं (for प्रतिज्ञाय) ※ Ck व्यतीतान्मासानबुध्यत इत्यन्वय । Ct व्यतीतान्व्यतीत प्रायान् ※—After 45 Ñ2 V1 2 B D2 7 11 ins

588* तत्कालपरिणामश्च सहायश्चान्तरस्थित ।
　　　तद्याश्च प्रतिज्ञाता कथ शक्य न शोचितुम् ।

[(l 1) D5 11 परिणामाश्च (for °णामश्च) D5 11 तद्दाश्च नवस्थित्य (for the post half) —B3 reads l 2 marg —(l 2) V1 कथ (for कथ) V2 शक्या D2 (for शक्य) D5 कथ न शोचितु क्षम (for the post half)

46 Ś1 Ñ1 D1 3 4 12,13 om 46 (cf v l 43) —a) D5 सोमात्य D5 11 सामात्य स्वपुरे क्रीडन् —b) D5 11 पुष्प (for पानम्) G1 [उ]पसेव्यते —For 46cd, Ñ2 V1 2 D7 subst

589* सामात्य परिसक्रीडन्कामस्य वशमागत ।

[V1 परीर्दि (for परिस) V2 B4 D7 सदामात्य परिक्रीड (for the prior half) V1 कालस्य B1 यमस्य (for कामस्य) —c) B1 शोकशीलेषु Ñ2 V1 2 B1 2 D7 च (for न) T2 [अ]स्माक (for [अ]स्मासु) —d) Ñ2 V1 2 B1 2 D7 रमते निरपत्रप, D4 रमते निरुपद्रव —After 46 Ñ2 V1 2 B D7 read 50 41, 42, while D5 11 read 41 and 42

47 Ś1 Ñ1 D1 3,4,12,13 om 47 (cf v l 43) Ñ2 V1 B1 2 D7 om 47 —a) V2 वा *, B4,4 वीर (for गच्छ) G1 M2 वक्तव्यो हि (M2 स) सुग्रीवस्त्व —b) V2 D5 9-10 वीर

न च संकुचितः पन्था येन वाली हतो गतः ।
समये तिष्ठ सुग्रीव मा वालिपथमन्वगाः ॥ ४८
एक एव रणे वाली शरेण निहतो मया ।
त्वां तु सत्यादतिक्रान्तं हनिष्यामि सबान्धवम् ॥ ४९
तदेवं विहिते कार्ये यद्धितं पुरुषर्षभ ।
तत्तद्ब्रूहि नरश्रेष्ठ त्वर कालव्यतिक्रमः ॥ ५०
कुरुष्व सत्यं मयि वानरेश्वर
प्रतिश्रुतं धर्ममवेक्ष्य शाश्वतम् ।
मा वालिनं प्रेत्य गतो यमक्षयं
त्वमद्य पश्येर्मम चोदितैः शरैः ॥ ५१
स पूर्वजं तीव्रविवृद्धकोपं
लालप्यमानं प्रसमीक्ष्य दीनम् ।
चकार तीव्रां मतिमुग्रतेजा
हरीश्वरे मानववंशनाथः ॥ ५२

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे एकोनत्रिंशः सर्गः ॥ २९ ॥

G 4 30 6
B. 4 30 85
L 4 23 35

(for वत्स) D3 6 10 T3 महाबल —c) T3 सदा (for मम) D3 11 क्रुद्धस्य (for रोषस्य) —d) D3 11 ब्रूहि चैनम्, T3 मृगाधैवम् (for °श्चैनम्)

48 Ś1 D4 12 om 48ab (cf v l 43) Ñ1 D1 3 13 transp 48 and 49 M1 transp 48ab and 48cd —a) Ñ V1 3 B1-4 D1-3 6 7-11 13 G M1 3 स, G(ed) हि Cg as in text (for च) Ñ1 बाणो (for पन्था) —b) Ñ1 B2 D3 13 मया (for गत) —D11 repeats 48cd (cf v l 32) Ś1 transp 48cd and 49ab —d) M3 वधम् (for पथम्)

49 Ñ1 D1 3 13 transp 48 and 49 Ś1 transp 48cd and 49ab —a) D1 2 13 G2 M1 एकेनैव Ñ2 B1 3 D7 मया, G1 हतो (for रणे) V1 एव एव तदा वाली —b) Ś1 D1 3 4 12 13 [अ]भिहतो (for निहतो) G(ed) पुरा (for मया) Ñ2 V1 B1 3 D2 बाणेन निहतो रणे (V1 मया) G1 बाणेन समरे मया —Ś1 D4 12 om 49c–50 —c) D5 13 त्वा (for त्वां) Ñ1 V1 B2 3 D1 3 13 अपक्रान्त (for अति°) —d) D1 3 6 G3 M1 2 वधिष्यामि (for हनि°) D3 13 वधामि सहबान्धव. —After 49 D3 ins while D11 repeats 32ab and 48cd after 49 and then ins

590* प्रतिज्ञां रक्ष सुग्रीव या कृता वह्निसाक्षिणी ।
मा सत्यात्त्वामतिक्रान्त नयिष्ये यमसादनम् ।

—Then D3 13 cont 587*

50 Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 om 50 (for Ś1 D4 12, cf v l 49) Ñ2 V1 3 B D7 read 50 after 46 V2 B2 4 read 50ab twice —a) D3 13 यदत्र (for तदेवं) V1 हि गते (for विहिते) Ñ2 V1 2 B D7 काले (for कार्ये) V2 B3 (both first time) प्रतीक्षेवंगते कार्ये, B4 (first time) पश्चात्वेवगते कार्ये —b) Ñ2 V1 2 B1-3 (V2 B2 second time) D7 हितं यत् (by transp) B3 (first time) तद्धितं (for यद्धितं) V2 (second time) प्लवगेश्वर (for पुरुषर्षभ) —cd) M1 काले (for काल) T2 G1 M3 Cr -व्यतिक्रम (for °क्रम) V2 B3 4 तद्ब्रूहि वा नरश्रेष्ठ (V2 वानरश्रेष्ठ) पुरा कालोति(B3 °ति)वर्तते ∰ Cv कालव्यतिक्रम, भवतीति शेष ।, Cm g कालव्यतिक्रम, मा भूदिति शेष । त्वरत्वर त्वरेति (Cg °त्वर त्वरत्वरेति) सबन्ध ।, Ct त्वराहेतु कालव्यतिक्रम, आगत इति शेष ∰ —For 50cd, Ñ2 V1 B1 2 D7 subst while V2 B3 4 ins after 50ab

591* तच्चिन्तयाशु वैदेहा न कालोऽतिक्रमेद्यथा ।

[Ñ2 D7 तच्चिन्तयत V1 तत्ताश्चिन्तयाशु (sic) (for तच्चिन्तयाशु) B4 वैदेह्या (for वैदेहा)]

—After 50 Ñ2 V1 2 B D7 read 41 and 42

51 a) D3 13 स त्व (for सत्य) Ñ1 V2 B1 D1 3 4 8 10 12 13 T1 मम (for मयि) Ś1 Ñ1 D1 13 वानरर्षभ Ñ2 V1 B1-3 वानरेंद्र वत्, D7 वानरेंद्र —b) V2 B2 परिश्रुत, D1 प्रतिश्रव (for प्रतिश्रुत) D1 7 अपेक्ष्य (for अवेक्ष्य) B4 प्रतिश्रव न त्वमवेक्ष्य शाश्वत, D6 (mostly in marg) प्रतिश्रुत यद्दयता ममाग्रे —c) Ñ2 B1 3 D7 न, V1 motheaten (for मा) Ś1 Ñ1 V1 2 B1-3 D1 3 4 7 11 13 प्रयात, Ñ2 प्रेतक्षय (sic), B4 D2 5 8 10 T G1 3 M3 Ck t प्रतगतो D3 प्रेतगतिः, D13 प्रेतगतिं, G2 प्रतगते (for प्रेत्य गतो) Ś1 Ñ1 V1 B1 3 4 D T2 G1 3 M1 3 यमक्षये (for °क्षयं) —d) V1 हतो (for त्वम्) V2 D6 8 10 T G2 M3 Ck t मम चोदित, G2 निहतो मया (for मम चोदितैः), Ś1 Ñ V2 B D1-4 7 11-13 हतोऽथ (D2 हत च) पश्येत्स्य (D13 °श्य स)मतिप्रगे शरे ∰ Cv कुरुष्वेत्याद्युपन्यास सदृग्ग्रहण तद्वचनदिश्यदर्शनार्थ ।, Cr सदिष्ट सदिश्योपदिशति । कुरुष्वेति । Cm कुरुष्वेत्याद्युपन्यास समर्थेण सुग्रीवहितसदर्शनार्थम् (°र्थ ?) । Cg उत्तमर्थं पुन सक्षेपेण समाप्ते दर्शयति । कुरुष्वेति । Ck अथोपदेशात्मकेन कुरुष्वेत्यादि ।, Ct उपदेश सक्षेप । कुरुष्वेति ∰

52 a) Ś1 Ñ V1 2 B D1-4 7 11-13 शोक, D6 कक (for -कोप) —c) Ś1 D1 4 13 13 तीक्ष्णां, T2 धीरां (for

३०

G 4 31 1
B 4 31 1
L 4 23 36

स कामिनं दीनमदीनसत्त्वः
शोकाभिपन्नं समुदीर्णकोपम् ।
नरेन्द्रसूनुर्नरदेवपुत्रं
रामानुजः पूर्वजमित्युवाच ॥ १
न वानरः स्थास्यति साधुवृत्ते
न मंस्यते कार्यफलानुषङ्गात् ।
न भोक्ष्यते वानरराज्यलक्ष्मीं
तथा हि नाभिक्रमतेऽस्य बुद्धिः ॥ २
मतिक्षयाद्ग्राम्यसुखेषु सक्त-
स्तव प्रसादाप्रतिकारबुद्धिः ।
हतोऽग्रजं पश्यतु वालिनं स
न राज्यमेवं विगुणस्य देयम् ॥ ३

वीरा) Ñ1 D7 मतिम् (for मतिम्) Ś1 N2 B1 2 D1 2 3 12 13 ज्ञमवेगो —ᵈ) Ś1 Ñ1 D1 2 4 7 12 13 देवनाथ D3 11 देवपुत्र ; D5 6 8 10 T G1 2 M1 Ch t -नराधवेन (for -नराधवः) —After 52 Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 read 4 30 1-5 while D11 reads 4 30 1-9 —After 52 B1-3 ins

592* उवाच वाक्यं प्रसभं हितं च
सौमित्रिरत्यर्थमुदारसत्त्वम् ।

[(1 2) B3 प्रसह (for प्रसभं)]

Colophon —*Sarga name* Ś1 लक्ष्मणसुग्रीवसंदेश , Ñ1 D11 रामसंदेश Ñ2 V1 2 B1-3 D7 सुग्रीवाह्वानं B4 शरद्विलास D1 रामवाक्य D2 4 12 13 सुग्रीवसंदेश D3 लक्ष्मण प्रति रामवाक्य —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 V2 B1 3 D2 4 om Ñ2 V3 G3 29 (as in text) B2 4 D3 7 31 D1 20 D5 6 8-10 13 T G1 3 M 30 D11 26 D12 27 —After colophon G concludes with श्रीरामाय नमः

30

☞ V3 illeg up to किष्किन्धां in 26ᵈ (cf v 1 4 27 34) M3 begins with श्रीरामाय नमः

1 Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 read 1-5 D11 reads 1-9 after 4 29 52 —ᵃ) D5 6 8 10 T G2 3 M3 Cg सदीनसत्त्व —ᵇ) B4 कोप (for शोक) B4 T2 3 M1 2 -कोप ; D6 8 10 T1 -काम Cg as in text (for -कोपम्) —For 1 Ś1 Ñ V1 2 B1-3 D1-4 7 11-13 subst

593* स लक्ष्मणस्तद्वचनं निशम्य
रामस्य शोकाभिपरिप्लुतस्य ।
उवाच वाक्यं सहितात्मपर्थी
रामार्थसिद्ध्यर्थमदीनसत्त्व ।

[(1 3) D11 नशिमाद् (for नशिमाद्) Ñ2 D1 3 7 मतीर्थी V1 B3 (*sup lin* after corr as above) मतस्थी (for अर्थी) —(1 4) V3 रामार्थसिद्धयर्थं D11 हितार्थमतर्थं D13 -सत्त्व (sic) (for सत्त्व) N3 मतिशुक्त (for अदीनसत्त्व)]

2 For the sequence in Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 cf v 1 1 —ᵃ) D3 ग्रुव (for साधु) —ᵇ) N2 V1 3 D5 8 10 T1 Ct मंस्यत Cm g k as in text (for मंस्यते) Ś1 D11 कार्य (D13 °म) फलानुवर्ती Ñ1 कालफलमिवताम्, N2 D7 धर्मफलानुरागात् (D7 °धर्म) B G1 कार्येफलानुबन्धात् B1 °नुसम्बन्ध B3 °नुसंग) D1-4 11 12 काम (D1 °ल) फलानुषङ्ग (D3 °समात् D11 °धर्म) D13 T3 1 G (ed) कार्यफलानुपगात् (G (ed) °वेद) —Ñ2 om (hapl ?) 2ᶜ —ᶜ) M1 तोष्यते G1 मोक्ष्यते (for भोक्ष्यते) B D1-4 10 11 13 T1 G M3 Ct k राज्य, Cm g t as in text (for राज्य) Ś1 D13 न तोषतेसौ नरराजलक्ष्म्या L (ed) न मोक्ष्यते वानरराजलक्ष्म्यास —ᵈ) Ś1 D3 सदाहिताय M1 V1 B D5 6 T1 G1 M1 2 Ch tp तथा हि नाति , N1 D7 °त्यति V1 तथा * नाति D3 एषा हि नोप D4 L (ed) °नाग D11 °नोप Cv r m g as in text (for तथा हि नाभि) D1 L (ed) [ऽ] स्य बुद्धि D3 12 नत्वा हि नाभ्यक्रमतो विशुद्धि (sic) ❀ Ch नातिक्रमत इति पाठः । Ct तथा हि नातिक्रमत इति पाठ पाठः ❀

3 For the sequence in Ś1 Ñ1 D1-4 11 12 cf v 1 1 —ᵃ) D3 M1 प्रमाद् (for -क्षयाद्) V3 ग्राम (for ग्राम्य) B1 3 अतिक्रिया प्राप्य (for मतिक्षयाद्ग्राम्य) —ᵇ) D11 भवत् (for तव) Ś1 D13 भवत्प्रसादाद्यप्रतिकार दीन N1 D1 4 11 भवत्प्रसादाप्रति (D11 °दाद्य) कारबुद्धि (D3 °पद्य राज्य) Ñ2 V1 B1-3 D7 कामप्रवृत्तोप्रति (N2 V1 °त्तायति B1 3 °त्तोतिप्र) कारबुद्धि ; V2 D4 D6 8 10 T G1 Ch t तव प्रसादाप्रति (G2 °स्वप) कारबुद्धि G1 तवप्रसादाप्रतिपक्षराज्य M1 कामप्रवानोप्रतिकारबुद्धि Cm g as in text ❀ Cm तव प्रसाद उपकारे विषये । अप्रतिकारबुद्धिः प्रत्युपकारबुद्धिरहितः । Cg तव प्रसादाप्रतिकारबुद्धिः प्रसादस्य राज्यप्रदानादिरूपस्य अप्रतिकारबुद्धि प्रत्युपकारबुद्धिरहितः ॥ Ck तव प्रसादात् सम्प्राप्य ग्राम्यसुखेषु सक्त इति । यद्वत्तव वाक्यं प्रतिकारबुद्धि वर्तते । एवं पाठान्तरे योजना शक्या । तव प्रसादाप्रतिकारबुद्धिरिति परिचय। धात्मसम्प्रसादादिह्यादि भावः ❀ —ᶜ) B1 4 हतो (for हतो) N2 Cv पश्यति Ś1 D1 2 4 11 13 वालिन यथा V1 °न वरेद्रा V2 B1 D5 6 10 T G M1 3 वीरं वालिनं D11 °न सद्य M3 वीर तस्य (for वालिन स) D7 हतागतो वालिपथेन दुष्टो ❀ Cv हतोऽग्रजं पश्यति वीर वालिं इति सम्यक् । इकारा तवमुखिवयोगेषु

न धारये कोपमुदीर्णवेगं
निहन्मि सुग्रीवमसत्यमद्य ।
हरिप्रवीरैः सह वालिपुत्रो
नरेन्द्रपत्न्या विचयं करोतु ॥ ४

तमात्तबाणासनमुत्पतन्तं
निवेदितार्थं रणचण्डकोपम् ।
उवाच रामः परवीरहन्ता
स्ववेक्षितं सानुनयं च वाक्यम् ॥ ५

न हि वै त्वद्विधो लोके पापमेवं समाचरेत् ।
पापमार्येण यो हन्ति स वीरः पुरुषोत्तमः ॥ ६

नेदमद्य त्वया ग्राह्यं साधुवृत्तेन लक्ष्मण ।
तां प्रीतिमनुवर्तस्व पूर्ववृत्तं च संगतम् ॥ ७

सामोपहितया वाचा रूक्षाणि परिवर्जयन् ।
वक्तुमर्हसि सुग्रीवं व्यतीतं कालपर्यये ॥ ८

सोऽग्रजेनानुशिष्टार्थो यथावत्पुरुषर्षभः ।
प्रविवेश पुरीं वीरो लक्ष्मणः परवीरहा ॥ ९

G 4. 31. 9
B 4. 31. 9
L 4. 24. 4

तनन । वालिनमिति पाठे एकादशाक्षरपादस्त्रिष्टुभ द्वादशाक्षरपादा जगत्या साङ्कर्यं स्यात् ।, Cr हतोऽयम पश्यतु वीर वालिन मित्यत्र वृत्तभङ्ग आर्षं । हतोऽयम पश्यतु वीर वालिनमिति सम्यक् पाठ ।, Cg अत एव हत सुग्रीव अग्रज वालि पश्यतु । एव विगुणस्य तस्य राज्य न देयम् । वालिनमिति क्वचित्पाठ । तत्र वृत्तमुपजाति ‡ —[d]) D7 om न D9 एव Ś1 D11 चैव राज्य (for राज्यमेवं) Ś1 V1 B1 D1-4 11-13 विगुणाय (for °णस्य)

4 For the sequence in Ś1 Ñ1 D1-4 11 12 cf v l 1 —[a]) B1 D2 13 धारये V1 चापम्, D1-4 11 12 रोषम्, M1 शोकम् (for कोपम्) Ś1 D12 विदारये वेगम् (for न धारये कोपम्) L(ed) दोषविदीर्ण (for कोपमुदीर्णं) —[b]) D1 विधूय D9 न हन्मि (for निहन्मि) Ś1 D12 अदीनम्, Ñ1 V1 B1 3 4 D5-9 11 13 G2 3 अत्र(N1 D1 11 G1 3 °स)त्यम् Ñ1 V1 D7 अद्य तम् G(ed) मयुक्तम् (for मसत्यम्) D1 निहत्य सुग्रीवमसत्यबुद्धि —[c]) V1 B4 तत (for हरि) Ś1 D1-4 12 13 हत(D1 °ते)प्रवीरोध(D1 °रेद्य, D12 °रोय) नरेंद्रसूनुर्, Ñ V1 B1-3 D7 हत(B2 तत) प्रवीरोघ हरींद्रसूनुर् D11 हतप्रवीरो न तु वानरेंद्रो —[d]) N1 reads नरेन्द्र in marg N V1 2 B1 4 D1 5-7 10 T G1 M1 पुत्र्या B1 3 G(ed) कन्या (for पत्न्या) V1 D2 3 13 त्रिजयं D1 11 Ch करोति (for °तु) Ś1 D11 नरेंद्रपुत्री विधवो करोतु (sic) D11 नरेंद्रपत्नीमपरोक्षयेयत

5 For the sequence in Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 cf v l 1 —[a]) D1 मार्ते (sic) (for मात्त) Ś1 D1 12 तस्मातै (D13 °त्त)वेगाच्च समुत्पतंतं —[b]) Ś1 Ñ V1 2 B D1 5 7 11-13 वेदयेन D4 (marg) निर्भाय (for °रणचण्डकोपम्) —[c]) B1 2 वीरः B4 वीर (for राम) —[d]) Ś1 Ñ1 D2-4,11-13 स्व(D4 स्वा)पेक्षया, V1 D1 स्वपेक्षित B1 सुबे°, D5-10 T2 3 Ct स्वर्वी°, Cm g k as in text (for स्ववेक्षितं)

6 For the sequence in D11, cf v l 1 —[a]) M1 (प)वे (for वै) Ś1 Ñ1 B1 D1-4,11-13 न यावे(D1 स्वयं) त्वद्विधा(Ñ1 B4 D11 °ध)लाब, Ñ1 V2 B1-3 D7 G(ed) न खलु त्व(G(ed) °त्वस्स)द्विधात्सात V1 पश्य त्वं त्वद्विधात्सात —[b]) N1 illeg Ñ1 V1 2 B1 2 D1-4 11 12 प्रकुर्वते, D7 प्रवर्तते (for समाचरेत्) Ś1 D12 पाप कुर्वंति निश्चितं, B4 पापमेवानुवर्तते —[c]) Ś1 D12 पाप मयण Ñ1 D1 4 11 13 पापमार्गेण D8-10 कोपमा°, G(ed) °भावेन Cv as in text (for पापमार्येण) D1 कोप धैर्येण यो हति —[d]) D1 न (for स) V1 B2 D3 4 11 T1 M1 वीर D12 धीर (for वीर) D1 11 पुरुषाधम

7 For the sequence in D11 cf v l 1 —[a]) D3 8 10 T1 G1 अत्र (for अद्य) Ś1 Ñ V1 2 B D1-4 7 11 13 G1(after corr as in text) कार्यं (for ग्राह्यं) —[b]) B1(after corr as in text) सानुवृत्तन Ś1 D2-4 11 13 सहित (for लक्ष्मण) D1 साधुवृत्तविगर्हित —[c]) Ñ1 G(ed) वृत्तिम् (for प्रीतिम्) —V1 illeg from 7[d] up to सुग्री in 8[c] —[d]) N1 V1 2 D7 सौहृद D1 4 11 13 लक्ष्मण (for संगतम्) Ś1 D12 पूर्ववत्त(Ś1 °त्व) च लक्ष्मण B1-3 पूर्वं वृत्त(B1 °वंवृत्त) च सौहृदं B4 पूर्वदृष्ट च संगमं D1 2 पूर्ववृत्ते च(D2 °त्ता तु) लक्ष्मण

8 For the sequence in D11 cf v l 1 Ñ1 illeg up to सुग्री in 8[c] (cf v l 7) —[a]) Ś1 D12 सम (for साम) V1 D1 (उ)पह्(D2 °ग)तया D1 °पहया (for °हितया) —[b]) V1 D3 13 परिभाजयन् D4 11 परि वर्जयेत् —[c]) D12 -समर्हे (for -मर्हसि) Ś1 Ñ V1 2 B D1 4 7 13 मतीत(N2 D7 11 °ते) कालसमहे(Ś1 Ñ1 °ह) D1 2 13 पति(D1 सत D2 पते)त कालसमहे ‡ Ch व्यतात भावे निग्रा ‡

9 For the sequence in D11 cf v l 1 —[a]) Ś1 D1 12 एवम् (for ग्रजेन) D2 11 (म)हिशिष्टार्थो —[c]) Ś1 Ñ1 D1 4 12-13 प्रययौ तां(Ñ1 स) (for प्रविवेश) B4 श्रीमांश्च (for वीरो) N1 V1 2 B1-4 D1 ता(V1 B2 3 प्र)न्नाम पुरीं श्रीमांश्च —[d]) Ś1 Ñ1 V1 2 B1-3 D7 12 शुभलक्षण, Ñ1 D12 पुण्यलक्ष(D1 °क्ष्म)ण । B4 कमलेक्षण । D4 13 पुण्यकर्मे(D13 °मेव) (for परवीरहा) ‡ Cv लो प्रमेत्यादिश्लोकद्वयं वक्ष्यमाणस्य संक्षेप । So also Cr m ‡

G 4. 31. 10
B. 4. 31. 10
L. 4. 24. 5

ततः शुभमतिः प्राज्ञो भ्रातुः प्रियहिते रतः ।
लक्ष्मणः प्रतिसंरब्धो जगाम भवनं कपेः ॥ १०
शक्रबाणासनप्रख्यं धनुः कालान्तकोपमः ।
प्रगृह्य गिरिशृङ्गाभं मन्दरः सानुमानिव ॥ ११
यथोक्तकारी वचनमुत्तरं चैव सोत्तरम् ।
बृहस्पतिसमो बुद्ध्या मत्वा रामानुजस्तदा ॥ १२
कामक्रोधसमुत्थेन भ्रातुः कोपाग्निना वृतः ।
प्रभञ्जन इवाप्रीतः प्रययौ लक्ष्मणस्तदा ॥ १३
सालतालाश्वकर्णांश्च तरसा पातयन्बहून् ।
पर्यस्यन्गिरिकूटानि द्रुमानन्यांश्च वेगतः ॥ १४
शिलाश्च शकलीकुर्वन्पद्भ्या गज इवाशुगः ।
दूरमेकपदं त्यक्त्वा ययौ कार्यवशाद्द्रुतम् ॥ १५

---

10 ^{a}) B1.3 स सुमति, D1.4.5 T2.3 G1 शुभमति, D3.13 शुभगति (D13 °ति) (for °मति) B1 अतिवेगगति- माज्ञो —^{b}) T1 भ्रात् (for भ्रातु) V1 भ्रातु प्रियवर वच. —^{c}) D8 G1 -सक्रुद्धो (for -संरब्धो) —^{d}) D1 भुवनं, D1 तद्गृह, D7 श्वन (for भवन) V3 B4 हरे

11 ^{a}) D5 शत्रु (for शक्र) V1.3 B3 -चापसदृश (for -बाणासन) Ś1 Ñ1 D1–4.11–13 शक्रचापनिभ (Ñ1 illeg from भ to काला in ^{b}) घोर (D1.5 चापं) G1 शक्राशनिसमप्रख्य —^{b}) D1 चित्र (for धनु) Ś1 Ñ1 D1–6.8–12 T1.2 G1.2 M1 Cl. t [उ]पम (for [उ]पम) Ñ2 V1.2 B D7 धनुर्दंडमिवातक —^{c}) B1 प्रकृष्ट, D13 प्रतिगृह्य (hypm) (for प्रगृह्य) Ñ2 V1 B1.2 D7 गिरिशृंगाभो, V2 B4 गिरिसंकाशो, G(ed) स महावीर्यो —G(ed) om 11^d–12^c —^{d}) D13 मंदर V3 प्रसानुमान् (hypm) M2 शृंगवान् (for सानुमान्) B1 यथा (for इव) D6 मद्र सोनुमानिव —After 11 D8 ins, while D11 subst for 12^{ab}

594* स तोपादभिसंप्राप्तो निदाघरविसंनिभ ।

[D3 संक्षेपाद्.]

12 G(ed) om 12^{abc} (cf v l 11) —^{a}) Ñ2 V1.2 B D7 यथोक्तकामा (for °कारी) D3 यथोक्तवचन वक्ता —^{b}) Ñ1 V1 B1–3 D7 सत्त्व (V1 स च B1.2 साम) युक्तो मद्बल ; V3 आरेभे वचनोत्तर B4 D3 सारवच्च चोत्तरं —For 12^{ab} Ś1 Ñ1 D1.2.4.11.13 subst

595* यथोक्तवचनो वक्ता सूराणां कर्मणोत्तम ।

[D2.13 मनुजेत्तम (for कर्मणो°) Ñ1 ****मनुष्टं (illeg) D1 सत्तरागम*** (lacuna up to 22^{cd}) (for the post half)],

whereas D11 subst 594*

—^{c}) Ś1 Ñ2 V1 D1.2.3.11.13 -मतिर्धीरो; Ñ1 समो धीरो V2 D4 -समो धीरो B1–3 मतिर्धीमान् ; D6 मतिर्धीरो (for -समो बुद्ध्या) —^{d}) Ñ2 V1.2 B D7.11 G(ed) यथो; G1 शास्त्रा (for मत्वा) V1 T1 M1.3 तथा (for तदा) Ś1 Ñ1 D1–4.13 भ्राता रामस्य लक्ष्मण.

13 D1 lacuna for 13 (cf v l 22) —^{a}) Ñ1 V1 B1.3 D2.7.13 राम (for काम) D11 शोक (for क्रोध) T1 -समुद्वेन —^{b}) Ñ1 D1.6–11 T1 G Cl. t भ्रातृ क्रोप । Ñ2 V1.2 B D7 वह्नि (D7 °र्हि) तेन; D5–8.11 भ्रातृ (D8 °तु)- शोक (for भ्रातु कोप) Ś1 D11 भ्रातृशोकेन चातुर —^{c}) Ś1 Ñ1 V1.2 B D2.3.11–13 [का]विह, D3 [म]लम ; D4.13 प्रीत ; G1 [म]धृष्टि ; Ct as in text (for [म]प्रीत) G(ed) यथाग्रह (for इवाप्रीत) —^{d}) V2 B D11 स ययौ (for प्र°) D4.6–11 G M1 सत. T1 तथा (for तदा) —For 13^{cd}, Ñ1 D7 subst while V1 B ins. after 13

596* शरजालांशुमान्वीर स लक्ष्मणदिवाकर ।
कपिराजवद्दीर्थं पास्यन्निव धरायुर्गि ।

[B2 om l 2 —(l 2) Ñ1 D7 दीर्थ B1.3 दिर्थ (for दीर्थ) B1 पश्यन् (sic) (for पास्यन्)]

14 D1 lacuna for 14 (cf v l 22) —^{a}) Ñ1 V1.2 B1.2.4 D4–6.7.11 शाल ; G(ed) सालांश्च (for साल) V2 तु ; B3–4 D7 स (for च) Ś1 D13 सालांस्तालां (D11 सालतालां) स्तमालांश्च, D13 सालाश्वकर्णांश्च पतसान् (hypm) —^{b}) Ñ1 illeg for पातयन्बहून् G1 पातयन् ; G2 पात्यन् (for पात°) Ś1 D2.4.11–13 द्रुमान् , D3.6–10 बहुलान् (for बहून्) —After 14^{ab}, Ñ B1–3 D1–3.5.11–13 L(ed) read 15^{cd} —V1.2 B1 G(ed) om 14^c–15^b —^{c}) V1 प्रविशन् , B1.3 D7 प्रस्पन् ; D4.6.8 पर्यस्य (for पर्यस्यन्) —^{d}) D3.8.10 T1.2 G1.3 M1 Ct t वेगित (for वेगत) Ś1 Ñ B1–3 D1.2.3.11–13 द्रुमान्यांश्च महाबल

15 D1 lacuna for 15 (cf v l 22) V1.2 B1 G(ed) om 15^{ab} (cf v l 14) —^{a}) D11 सालांश्च (for शिलाश्च) —^{b}) Ś1 D1.2 D3–6.7.11.13 बलात्; Ñ1 कृष्ण (sic) (for गज) D6 इवाशुगं —Ś1 om 15^{cd} —Ñ B1.2 D1–4.7.11–13 L(ed) read 15^{cd} after 14^{ab} —^{c}) D1 एकं (for एक) D6 यदीं (for -पदं) Ñ1 D1.4.11.13 दूरादपि (D1 °दं) पदं त्यक्त्वा; Ñ2 V1.2 B2.3 D7 दूरादकशी (B1 °दीर्घ) त्यक्त्वा; B1.2 दूरादपि वर्तीत्यक्त्वा D3 (sic) 11 दूरात्पद (D3 °द) मपदं चापा —^{d}) D1 द्रुत ; D11 त्वरत (for द्रुतम्) B1 ययौ कार्यवशो गत

तामपश्यद्बलाकीर्णां हरिराजमहापुरीम् ।
दुर्गामिक्ष्वाकुशार्दूलः किष्किन्धां गिरिसंकटे ॥ १६
रोषात्प्रस्फुरमाणोष्ठः सुग्रीवं प्रति लक्ष्मणः ।
ददर्श वानरान्भीमान्किष्किन्धाया बहिश्चरान् ॥ १७
शैलशृङ्गाणि शतशः प्रवृद्धांश्च महीरुहान् ।
जगृहुः कुञ्जरप्रख्या वानराः पर्वतान्तरे ॥ १८
तान्गृहीतप्रहरणान्हरीन्दृष्ट्वा तु लक्ष्मणः ।
बभूव द्विगुणं क्रुद्धो बह्विन्धन इवानलः ॥ १९
तं ते भयपरीताङ्गाः क्रुद्धं दृष्ट्वा प्लवंगमाः ।
कालमृत्युयुगान्ताभं शतशो विद्रुता दिशः ॥ २०
ततः सुग्रीवभवनं प्रविश्य हरिपुंगवाः ।
क्रोधमागमनं चैव लक्ष्मणस्य न्यवेदयन् ॥ २१
तारया सहितः कामी सक्तः कपिवृषो रहः ।
न तेषां कपिवीराणां शुश्राव वचनं तदा ॥ २२

G 4. 31. 19
B 4. 31. 22
L 4. 24. 18

16 D1 lacuna for 16 (cf v. l. 12). —a) Ś1 Ñ1 D2–4. 11–13 अथ (for ताम्). Ñ2 V1. 2 B1–3 D5. 7. 12 समाकीर्णां, G2 गजाकीर्णां. —b) V2 B4 कपि (for हरि). Ś1 Ñ1. 2 (marg.) V3 B1–3 D2–4. 7. 11. 13 कपिराजपुरीं शुभां (Ñ2 V1 B1–3 D7 सदा). —c) Ś1 Ñ1 D2. 4. 12 सौम्याम्; D3. 13 सौम्य (for दुर्गाम्). D13 प्लवगवानरसंकीर्णां. —d) Ś1 (here and below) किष्किन्दां. D11 गिरिसंनिभां. —For 16cd, Ñ2 V1 B1 D7 subst., while V2 B2–4 D5. 11 ins. after 16ab:

597* कपिभिः शैलसंकाशैः समन्तादुपशोभिताम् ।

[D5. 11 मेघ (for शैल). V2 प्रभञ्जनसमैर्वीरैः. D5. 11 कामरूपि-भिरीवृत. G(ed.) समन्तादिव सर्वशः (for the post. half).]
—After 16, Ś1 Ñ1 D2–4. 12. 13 ins.:

598* कपिभिः शैलसंकाशैः समन्तादभिरक्षिताम् ।
तत्र सुग्रीवभवनं लक्ष्मणः स ददर्श ह ।

[(l. 1) Ś1 D13 शाल (for शैल). —D1 om. l. 2. —(l. 2) D4 ससर्ज.]

17 D1 lacuna for 17 (cf v. l. 12). Ñ2 V1. 2 B D7 G(ed.) om. 17. D7 om. 17ab. —a) D6. 11 प्रस्फुरत्सत्वोष्ठ. —b) Ś1 D2. 4. 12. 13 वानरं (for सुग्रीवं). —c) Ñ1 D4 च हरीन् (for वानरान्). Ñ2 D5. 11 भीतान्; M3 वीरान् (for भीमान्). —d) Ñ1 D5. 6. 11. 13 T1 किष्किन्धायाः. —For 17cd, Ś1 D2. 4. 12. 13 subst.:

599* स ददर्श हरीन्भीमान्किष्किन्धायां च निःसृतान् ।

[D2 निःसृतान्. D4. 13 निःसृतान्.]
—After 17, D4. 6–10 S ins.:

600* तं दृष्ट्वा वानराः सर्वे लक्ष्मणं पुरुषर्षभम् ।

18 D1 lacuna for 18 (cf v. l. 12). G1 does not comm. on st. 18–27. —a) Ñ1 D7 शृङ्गाग्र (sic) (for शृङ्गाणि). —D6 reads from शत up to हरान् in b in marg. D1 M1 बहुश (for शतशः). —b) Ñ2 V1. 2 B1–3 D7 महाद्रुमान् (for महीरुहान्). —c) D1 कुञ्जरप्रख्याः. —d) Ś1 Ñ2 B1 D2–4. 11–13 ये (D11 ते) बलिनो. Ñ2 V1. 2 B1–3 D7 शलयामास (for पर्वतान्तरे).

19 D1 lacuna for 19 (cf v. l. 12). V1. 2 om. 19. —a) D1 तान्समुद्गीत (by pm.). —b) Ś1 Ñ2 B1–3 D2. 4. 7. 12. 13 सर्वान्दृष्ट्वा; Ñ2 B1 D5–8. 10 G M1 सर्वान्दृष्ट्वा तु (B1 स; G1 °ष). D13 दृष्ट्वा सर्वान्स (for हरीन्दृष्ट्वा तु). —c) D1 परम. D5 द्विगुण (for द्विगुणं). D13 दीप्तो (for क्रुद्धो). Ś1 Ñ B D2. 4. 7. 12. 13 भूय एवाभवत्क्रुद्ध (D13 °त्कोपो). —d) Ñ2 B D7 हविषा. D13 बह्विन्धन (corrupt) (for बह्विन्धन).

20 D1 lacuna for 20 (cf v. l. 12). —a) B1–3 D7 G1 ततस्ते. D13 ते तं (by transp.) (for तं ते). Ñ2 V1. 2 B D7 -समाविष्टा (for -परीताङ्गा). —b) D4. 6–10 क्रुद्धं (for क्रुद्ध). —c) Ś1 D11. 13 कालं (for काल). G2 -युगां-ताभं (for युगान्ताभं). D6 T1 कालमृत्युमिवा(D6 °त्युं समा)यान्तं. —d) Ś1 Ñ1 D2–4. 12. 13 दुद्रुवुर्भयात् (Ñ1 D2 °त). Ñ2 V1. 2 B1–3 D7 विद्रुतास्तत्र. D6 D13 [स]च (D6 दि) प्रदुद्रुवु (for विद्रुता दिश).

21 D1 lacuna for 21 (cf v. l. 12). —a) Ś1 Ñ1 D2–4. 12. 13 हरयस्तत्र (Ñ1 °या) (for हरिपुंगवा). —cd) B1 सक्रोधमागतं चैव (for °). Ś1 Ñ2 D2. 4. 12. 13 तस्मै सर्वे; B1 लक्ष्मणं च (for लक्ष्मणस्य). Ñ2 V1. 2 B1–3 D5. 11 ते (D5. 13 प्र) सर्वे सुग्रीवायैव लक्ष्मणं क्रुद्धमागतम्.

22 D1 lacuna for 22 (cf v. l. 12). —ab) D1 ता दिश (sic) (for तारया). D4. 10 कृपावृषः; T1 -वृषा तदा; G1 -वृषो हरि (for -वृषो रहः). Ś1 D13 तारया सह कोनाया (Ś1 सहकामा च) तत्र कपिर्वरे (Ś1 °र) पुरः. D13 तारया सम (D13 सत) मामन्य गुप्तः कपिवरस्त्वथ. —For 22ab, Ñ V1. 2 B D7. 11 subst.:

601* तारया सह सुग्रीवो रममाणः पुरे तदा ।

[B1 वानरो (for सुग्रीवो). D7 G(ed.) पुरा (for पुरे). Ñ1 अपूर्व, कपिसत्तम (by pm.). B4 सत्, कपिपुंगवः; D7 कलमपुरे सत्; D11 कपिपुंगवो बली (for the post. half).]

—c) Ś1 Ñ2 D2–4. 12. 13 G1 हरि (for कपि). D4–10 सिंहानां (for -वीराणां). —d) Ñ2 V1. 2 B1–3 D7. 11 वाक्यानि (for वचनं). T1 तथा. G(ed.) सर्वं (for तदा).

G 4 31 0
B 4 31 33
L 4 24 34

एष रामानुजः प्राप्तस्त्वत्सकाशमरिंदमः ।
भ्रातुर्व्यसनसंतप्तो द्वारि तिष्ठति लक्ष्मणः ॥ ३३

लक्ष्मणस्य वचः श्रुत्वा शोकाविष्टोऽङ्गदोऽब्रवीत् ।
पितुः समीपमागम्य सौमित्रिरयमागतः ॥ ३४

Dₖ 1 12 13 अंगदं रोषसंविग्न, N1 D1 अंगद् रोषसद्गुद —[b]) Ś1 N1 D1–4 12 13 महाबल D5 °पथा (for °यशा) —[c]) B4 सुग्रीवे (for °व) —[d]) B4 समागमनकारण —For 32[cd] Ś1 N1 D1–4 12 13 subst

610* सामिहोरपस्थित शीघ्रं सुग्रीवाय निवेदय ।

[D1 3 [म]वस्थित (for [उ]प°)]

33 Ñ1 V B1–3 D7 11 om 33 (for D11 cf v l 28 and for the rest cf v l 32) —[b]) B4 त्वत्समीपम् (for त्वत्सकाशम्) B4 D5 8 10 T M1 Cl अरिंद्रम Cg अरिंदम (as in text) —[c]) T1 G1 M2 Cg भ्रातृ (for भ्रातुर्) T3 सदीप्तो Cg as in text (for -संतप्तो) B4 भ्रातुर्वचन माश्राय —[d]) B4 तेजात (for लक्ष्मण) ॐ Cv एष रामानुज इत्याद्युत्तर इतिकरणे सबन्ध । Ch एष इति द्वारामप्रस्य परामर्श ॐ —For 33 Ś1 Ñ1 D1 4 12 13 subst

611* एष वै लक्ष्मणो नाम रामवाक्यप्रचोदित ।
व्यवसायपरेसाशु शीघ्र भ्रातो महाद्युते ।

[(l 1) D1 2 13 प्रनो(D13 °णो)न्ति (for -प्रचोदित) D1 रामवाक्येन नोदित (for the post half) —(l 2) Ñ1 illeg for the prior half D1 3 [अ]थ and महाबल (for [आ]शु and °कपे respy)]

—After 33 B4 D5 8 10 S ins

612* तस्य वाक्य यदि रुचि क्रियता साधु वानर ।
इत्युक्त्वा शीघ्रमागच्छ वस वाक्यमरिंदम ।

[(l 1) D1 M2 वाक्ये Cl t as above (for वाक्य) D8 (before corr) 9 10 वानर (for वानर) B4 यथासमयि वानर (for the post half) —(l 2) D5 वद्य (for वाक्य) B4 D5 8 10 G1 2 M2 Ct इत्य सम Cl as above (for अरिंदम)]

34 Ñ1 V B1 3 D7 11 om 34 (for D11 cf v l 28 and for the rest cf v l 32) —[a]) G1 क्रोधाविष्टो M2 त्वराविष्टो D1 3 [ऽ]भवत् (for ऽब्रवीत्) ॐ Cv लक्ष्मणस्येत्यादि वक्ष्यमाणस्य सग्रह । Cr सौमित्रिरयमागत इत्यन्त इतिकरण द्रष्टव्यम् । Cg लक्ष्मणस्येति । अयमागत इत्य न्तस्येतिकरण योध्यम् ॐ —For 34[cd] Ś1 D1–4 12 13 subst

613* तथेति कृत्वा वचनमेतस्मै न्यवेदयत् ।

[D4 12 स पितुर् (for वचनम्) D1 तथेत्युक्त्वा स पितुर् (for the prior half) D1 पतत्स D4 12 13 पतस्य (for °स्तस्मै) D2 निवेदयत्]

—For 34 Ñ1 subst

614* अङ्गदस्तु वच श्रुत्वा सुग्रीवाय न्यवेदयत् ।

—Ñ1 cont Ś1 D1 4 12,13 cont after 613*

615* लक्ष्मणागमन श्रुत्वा सुग्रीव प्लवगेश्वर ।
लक्ष्मणे कुपित प्राप्त विदित्वा समुपाविशत् ।

[(l 1) D3 om (hapl) from the post half up to the prior half of l 2 of 605* Ś1 D1 प्लवगाधिप (for °गेश्वर) —(l 2) D1 मत्वा (for प्राप्त) D1 तत्राश्वासं समाविशत् (for the post half)]

—Then all the above MSS further cont 605*

—After 34 B4 D5 8 10 S ins

616* अथाङ्गदस्तस्य वचो निशम्य
ससंभ्रान्तभाव परिदीनवक्त्र ।
निपत्य तूर्णं नृपतेस्तरस्वी
तत कुमारश्चरणौ ववन्द ।
सगृह्य पादौ पितुरुग्रतेजा [5]
जग्राह मातु पुनरेव पादौ ।
पादौ रुमायाश्च निपीडयित्वा
निवेदयामास ततस्तदर्थम् ।
स निद्राक्लान्तसंवीतो वानरो न विबुद्धवान् ।
बभूव मदमत्तश्च मदनेन च मोहित । [10]
तत किलकिला चक्रुर्लक्ष्मणं प्रेक्ष्य वानरा ।
प्रसादयन्तस्त क्रुद्ध भयमोहितचेतस ।

[(l 1) B4 चैव D8 तस्य (for तस्य) D5 8 10 सुतीव्रवाचा (for वचो निशम्य) —(l 2) M1 वेग (for भाव) D8 8 Ct पर Ct p as above (for परि) B4 सीमान्तचेता परि वृततत्र —B4 om l 3 and 4 —(l 3) D5 8 10 Ct विनीत D8 उपेत्य D8–10 T2 3 M3 Ct पूव (for तूर्ण) —(l 4) D8 10 Ct कुमारात्तु Cv r as above (for कुमारस्) ॐ Cv t निपत्य तूर्णं नृपतेस्तरस्वी तत कुमारश्चरणौ ववन्दे इति पाठ ॐ —(l 5) M1 स गृह्य T1 3 M1 3 अत्य (for उग्र) —(l 7) D8 पादौ (for पादौ) —(l 8) D5 समर्थं D8 9 10 T2 G1 तस्य D8 तस्यै G1 समर्थं (for तदर्थम्) ॐ Ct लक्ष्मणस्य बंध इति संक्षेपश्लोकार्थस्य विस्तार अथाङ्गदस्तस्येत्यादि । So also Ct ॐ —(l 9) B4 नक्रान्ति D8 गाति T2 क्रान्ति; G1 3 M1 2 न्त G2 न्तोन Cv t as above (for क्लान्त) T2 संवानो (s c) (for -संवीतो) B4 [अ]बुध्यत D8 विबुद्धिमान्; G1 3 [अ]बुद्धवान् Ct as above (for विबुद्धवान्) M1 वानरेन्द्रो न बुद्धवान् (for the post half) —(l 10) D5 om (hapl) T2 मधुमत्तश्च (for मदमत्तश्च) D8 T2 स T3 हि M1 तु (for second च) B4 बभूव मन्दात्मा स मदेन च विमोहित —(l 11) D5 M1 2 किलिकिला B4 चौक्ष (for प्रेक्ष्य) —(l 12) B4 T2 से D8 ते (for त) D8 क्रोध (for क्रुद्ध) G2 लक्ष्मण समुपस्थित (for the post half)]

—Thereafter D5 reads 27 (including 606*)

ते महीधरनिभं दृष्ट्वा वज्राशनिसमस्वनम् ।
सिंहनादं समं चक्रुर्लक्ष्मणस्य समीपतः ॥ ३५
तेन शब्देन महता प्रत्यबुध्यत वानरः ।
मदविह्वलताम्राक्षो व्याकुलस्रग्विभूषणः ॥ ३६
अथाङ्गदवचः श्रुत्वा तेनैव च समागतौ ।
मन्त्रिणौ वानरेन्द्रस्य संमतोदारदर्शिनौ ॥ ३७
प्लक्षश्चैव प्रभावश्च मन्त्रिणावर्थधर्मयोः ।
वक्तुमुच्चावचं प्राप्तं लक्ष्मणं तौ शशंसतुः ॥ ३८
प्रसादयित्वा सुग्रीवं वचनैः सामनिश्चितैः ।
आसीनं पर्युपासीनौ यथा शक्रं मरुत्पतिम् ॥ ३९

G 4. 31. 33
B 4. 31. 44
L 4. 31. 46

---

35 ᵃ) D₁ महीधरधुर्यं M₃ महेभ° (for महीधरनिभं) Ś₁ Ñ₁ D₂ [illegible] तं महेंद्रनिभं दृष्ट्वा Ñ₂ V B₁₋₃ D₇ ते महाद्रि(B₁ °भ्र)निभाकार(D₂ °भा घो)रा. D₁₁ ते महेंद्र समाकारा —ᵇ) D₈.₁₂ वज्रध्वनि Ñ₁ B₄ प्रभ. Ñ₂ V D₁₋₃ D₇.₁₂ -स्वना (for स्वनम्) —After 35ᵃᵇ, D₇ ins l. 2 of 622*, 621* and then reads 43ᶜᵈ —ᶜ) V₂ मुक्तं चक्रुः D₁ महच्चक्रुः G₁ समा°; G(ed.) तदा° (for समं चक्रुः) D₁ सिंहनादस्वनं चक्रुः —ᵈ) Ś₁ D₁₁ समंततः D₁ सिंहोत्तम (for समीपतः)

36 For 36–39 Ś₁ Ñ V B₁₋₃ D₁₋₄.₇.₁₁₋₁₃ subst. 618* —ᵈ) D₈₋₁₀ व्याकुल (for व्याकुल-) G₁ व्याकुलांगविभूषण —After 36, B₄ ins.

617* सुग्रीवो वानरश्रेष्ठ सकार इव चन्द्रमा ।

37 For subst. in Ś₁ Ñ V B₁₋₃ D₁₋₄.₇.₁₁₋₁₃ cf. v.l. 36 and 39. —ᵇ) D₆ तेन चैव (by transp.) (for तेनैव च) B₄ सहसागतौ; M₃ च सहागतौ (for च समागतौ) —ᶜ) B₄ मंत्रिणो —ᵈ) G₁.₃ M₁ Cₜ. संमतौ दा(G₂ द्वा)र; M₁ संमदौ द्वार; Cₜ as in text (for संमतोदार) B₄ दर्शिनः D₆.₁₀ T₁ Cₜ दर्शिनौ; Cm.k. -दर्शिनौ(as in text) G₃ संमतो दारदर्शिते ; Cm. दारदर्शिनौ [illegible]

38 For subst. in Ś₁ Ñ V B₁₋₃ D₁₋₄.₇.₁₁₋₁₃ cf. v.l. 36 and 39. For 38–39 B₄ subst. l. 2–15 of 618* —ᵃ) D₁ प्लक्षश्च; D₆ प्लक्षश्च; D₈.₁₀ प्लक्षश्च; D₉ प्लक्षश्च; M₃ प्लक्षश्च; Cₖ as in text (for प्लक्षश्च) T₁ G₁(before corr. as in text); प्रभावश्च (for °वश्च) —ᵇ) G₁ निश्चयौ (for धर्मयोः) D₁ मंत्रिणोश्चार्थधर्मयोः (sic) —ᶜ) D₁ विक्रमोच्चावचं G₂ प्राप्तौ (for प्राप्तं) —ᵈ) D₆ तं (for तौ)

39 ᵃ) D₈.₁₀ Cₜ सांत्वैः; G₁ सांत्वैः (for साम) D₆ निश्चयैः; G₁ -संयुतैः; Cₜ निर्दिष्टैः (for निश्चितैः) D₆ वचनैः सार्थनिश्चितैः; G₂ वचनैः सांत्वसंयुतैः —For 36–39 Ś₁ Ñ V B₁₋₃ D₁.₄.₇.₁₁₋₁₃ subst. B₄ subst. l. 2–15 for 38–39 whereas G₂ ins. l. 2–5 after 39ᵃᵇ.

615* तेन शब्देन महता वानरः प्रतिबोधितः ।
सुग्रीवः सचिवैः सार्धमप्रमत्त धार्यताम् ।
[illegible]
[illegible]
[illegible] । [5]
[illegible]
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] । [10]
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] । [15]

[(l. 1) D₂ [illegible] (for [illegible]) [illegible] B₁₋₃ D₇ [illegible] (by pm.) [illegible] —(l. 2) Ñ₁ [illegible] (for [illegible]) Ñ₂ V B D₇.₁₁ [illegible] (for the post. half) [illegible] —(l. 3) Ś₁ Ñ₁ [illegible] D₁ [illegible] (for [illegible]) —(l. 4) D₁₁ [illegible] (for [illegible]) —For l. 3–4 Ñ₂ V B D₁.₇ G₁ subst.

618(A)* [illegible] ।
[illegible] ।

[(l. 2) B₄ [illegible] (for [illegible]) G₁ [illegible] (for [illegible]) B₁ om. first [illegible].]

—D₂ reads l. 5 twice (var.) —(l. 5) Ś₁ D₁(first time) [illegible] (metri causa) [illegible] D₁ [illegible] (D₁₁ [illegible]) D₁(second time) [illegible] (for [illegible]) Ñ₂ V B D₁(second time) [illegible] G₁ C(ed.) [illegible] (G ed. [illegible]) (for the post. half) —(l. 6) [illegible] (for the prior half) Ñ₁ B₁ D₁₁ [illegible] (B₁ [illegible]) [illegible] Ñ₂ V B₁₋₃ D₇ [illegible] —Ś₁ [illegible] om. l. 7 and 8 —(l. 7) [illegible] (for [illegible]) [illegible] (for the post. half) —[illegible] om. l. [illegible] —(l. [illegible]) [illegible] B₁₋₃ D₇ [illegible] (for [illegible]) —D₁ om. (l. 9ᵃ) from the post. half up to the prior half of 618(B)* [illegible] —After l. 9 [illegible] D₁₁ ins.

618(B)* [illegible]

G 4 31 34
B 4 37 45
L 4 34 48

सत्यसंधौ महाभागौ भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
वयस्यभावं संप्राप्तौ राज्यार्हौ राज्यदायिनौ ॥ ४०
तयोरेको धनुष्पाणिर्द्वारि तिष्ठति लक्ष्मणः ।
यस्य भीताः प्रवेपन्तो नादान्मुञ्चन्ति वानराः ॥ ४१
स एष राघवभ्राता लक्ष्मणो वाक्यसारथिः ।
व्यवसायरथः प्राप्तस्तस्य रामस्य शासनात् ॥ ४२
तस्य मूर्ध्ना प्रणम्य त्वं सपुत्रः सह बन्धुभिः ।
राजंस्तिष्ठ स्वसमये भव सत्यप्रतिश्रवः ॥ ४३

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे त्रिंशः सर्गः ॥ ३० ॥

[D13 om the prior half B4 वह्निना मन्त्रनिश्चये D2 मन्त्रिणामर्थसिद्धये (for the post half)]

—Ñ2 V2,3 B D7 11 om l 9 and 10 —(l 9) Ñ1 illeg for सचिवैः D1 2 13 च (for तु) D13 **मान् (for मतिमान्) —(l 10) Ñ1 प्रतिपोदित (for स प्रचो°) D1-4 12 वानरै प्रतिवेदित (D1 °वेदितै, D4 °देवित [meta]) (for the post half) —(l 11) Ś1 Ñ1 उवाच वै (for उवाच च) Ñ2 V2 3 B प्राह D3 प्रोक्त (for तेषां) D12 वाक्यमुवाच त तत्र D13 उवाच वाक्य वै तेषां (for the prior half) Ñ1 B1 D1 लक्ष्मण Ñ2 V2 3 B D7 शुश्रुवान्, D11 तेंगुवन् (for शुश्रुवे) —Ñ2 V2 3 B D7 11 om l 12 and 13 —(l 12) D3 13 अथ (for अर्थं) D3 धर्मार्थसहित तेषां (for the prior half) D2 13 मन्त्रिणस्तु (D13 °ण तु) D4 मन्त्रीश स (for मन्त्रिणो स) —Ñ1 D2-4 12 om l 13 —(l 13) L(ed) वाक्यविक्षम —(l 14) Ñ2 V2 3 B1-3 D7 अथ मन्त्र (for प्रसादयित्वा) Ñ2 V2 3 B D7 वचने (for बुद्धिमान्) Ñ1 D1 2 प्रज्ञाभन D12 उवाच हनुमांस्तत्र (for the post half) —(l 15) Ñ1 D1-4 12 पर्युपासीनो Ñ2 V B D7 उवाच मन्त्रिसारो D12 स्वयं मधुरया वाचा (for the prior half)]

40 ᵃ) Ś1 Ñ1 V B1 2 D1-4 11-13 महात्मानौ Ñ2 B3 4 D7 महोत्साहौ (B4 °**) (for महाभागौ) —After 40ᵃᵇ B4 ins

619* बलविक्रमसम्पन्नौ दुर्जयावमरैरपि ।

—ᶜ) D8-10 Ct मनुष्यभाव —For 40ᶜᵈ Ś1 Ñ V B D1-4 7 11-13 subst

620* उपकारप्रवृत्तौ च राजन्राज्यस्य दायकौ ।

[Ñ2 V B1 3 D7 उपकारे च वर्तेते B4 D13 वयस्यत्व तव गतौ (for the prior half) N1 B1 3 D7 12 राजन्राज्यस्य (D3 °**) दायकौ B4 रामयौ राज्यदायकौ (for the post half)]

41 ᵃ) B3 4 G3 एक , D13 एक* (for एको) —ᵇ) Ś1 Ñ1 D1 2 4 11-13 भूमिप , V3 marg D8 वालिन (for लक्ष्मण) —ᶜ) D3 13 तस्माद् , D3 11 G3 यस्माद् (for यस्य) ⊛ Ct यस्य भीता यस्माद्भीता ⊛ Ñ1 पलायतो B4 D1 2 13 T3 G3 M3 प्रवेपते (T3 °ति) (for °पन्तो) Ś1 D3 13 G1 तस्य भीता प्रवेपते (G1 प्रवर्तते), Ñ2 V B1-3 D7 तस्य भीता वेपमाना —ᵈ) Ñ V B D1-4 7 11-13 G1 2 M1 2 नाद Ñ2 D7 कुर्वन्ति (for मुञ्चन्ति)

42 ᵃ) D3 4 11 M2 एव (for एष) —ᵇ) Ś1 D1 2 12 13 गुणसागर , V1 वाक्यमब्रवीत् , B1 नाम सारथि , B3 4 राम सारथि (for वाक्यसारथि) —ᶜ) Ś1 Ñ1 B1-3 D1 2 4 12 13 नय, V1 T2 G1 रत Cg t as in text (for रथ) V3 व्यवसाय पुर मासस् —After 42 Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 ins , while Ñ2 V B cont after 622*, D7 cont after l 2 of 622*

621* स हन्यता वा प्रतिपिध्यता वा
यद्वा क्षमं ते कुरु मन्यसे तत् ।
क्रुद्ध किमागच्छति लक्ष्मणोऽयं
रोषस्य हेतुं न हि विद्म सर्वे ।

[(l 1) V1 सहन्यता V3 संसप्यता (sic) —Ñ1 mostly illeg for l 2 —(l 2) B2-4 यद्यमने G(ed) अत्र होष (for वा क्षमं ते) Ñ2 V1 B3 D7 यद् (for तद्) Ś1 L(ed) रुष होष वदस्व (L[ed] भवता तद् [by transp]) विधेय D1-4 12 यत्र (D1 °च) क्षम पार्थिव सज्जनों च (D1 2 वा) D13 क्षेम च यत्कर्तव्यं विदेव —(l 3) Ś1 V2 3 B4 D1-4 12 13 [s]सौ, Ñ1 illeg (for ऽयं) —(l 4) V1 रामस्य (for रोष°) V3 B4 D3 च (for हि) D3 विद्म (for विद्म) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 रामस्य हेतोरिह त न विद्म (D1 °द्म)]

—After 42 Ñ2 V B ins , D7 ins l 1 after 42 and l 2 after 35ᵃᵇ

622* हनूमतो वच श्रुत्वा शोकाविष्टोऽङ्गदोऽब्रवीत् ।
तथेति कृत्वा स पितुरेवदर्थं न्यवेदयत् ।

[(l 1) Ñ2 V हनुमतो —(l 2) Ñ2 om (subst) V B3 4 D7 च (for स)]

whereas D3 4 8-10 S ins

623* अथ च तनयो राजस्तारायाः दयितोऽङ्गद ।
लक्ष्मणेन सकाशं त प्रेषितस्त्वरयाऽनघ ।
सोऽयं रोषपरीताक्षो द्वारि तिष्ठति वीर्यवान् ।
वानरान्वानरपते चक्षुषा निर्दहन्निव ।

[(l 1) D3 G1 ते (for च) D3 दयितोत्तर M3 तस्त्वेन (for दयितोऽङ्ग°) K(ed) transp तनयो and दयितो —(l 2) D4 [s]नघ (for ऽनघ) —(l 3) G1 रोषरक्ताक्षो —(l 4) D3 G3 प्रदहन् (for निर्द°)]

43 V G(ed) om 43 D7 reads 43ᵃᵇ after 621* (cf v l 35) —ᵃ) Ś1 D13 प्रणताह्न्, D3 4 8-10 T1 G1 2

३१

अङ्गदस्य वचः श्रुत्वा सुग्रीवः सचिवैः सह ।
लक्ष्मणं कुपितं श्रुत्वा मुमोचासनमात्मवान् ॥ १
सचिवानब्रवीद्वाक्यं निश्चित्य गुरुलाघवम् ।
मन्त्रज्ञान्मन्त्रकुशलो मन्त्रेषु परिनिष्ठितः ॥ २
न मे दुर्व्याहृतं किंचिन्नापि मे दुरनुष्ठितम् ।
लक्ष्मणो राघवभ्राता क्रुद्धः किमिति चिन्तये ॥ ३
असुहृद्भिर्ममामित्रैर्नित्यमन्तरदर्शिभिः ।
मम दोषानसंभूताञ्श्रावितो राघवानुजः ॥ ४

G 4 32 4
B. 4 32 4
L. 4 33 4

M3 प्रणाम (for प्रणम्य) —^{b}) D11 सवार (for °पुर) D12 तत्र (for सह) D5 3 11 मन्त्रिभि, D8-10 T1 -बान्धव (for बन्धुभि) D5 सबान्धव (subm) (for सह बन्धुभि) —After 43^{ab}, D5 6 8-10 S ins

624* गच्छ शीघ्रं महाराज रोषो ह्यद्योपशाम्यताम् ।
यदाह रामो धर्मात्मा तत्कुरुष्व समाहित ॥

[T1 damaged for l 1 —(l 1) G2 कुरु (for गच्छ) D6 T2 3 G2 3 M3 Cr^{p} रोषो ह्यस्य निवर्त्येत(G3 °र्तं)तां G1 M1 रोषश्चाप्युपशाम्यताम् M2 रोषोऽस्य सुपशाम्यताम् (for the post half) ※ Cr रोषो ह्यस्य निवर्त्यतामिति पाठ ※ —(l 2) D6 8 11 यथा हि M3 यदाह (for यदाह)]

—^{c}) D1 2 13 राज्ये D5 राजन्कि (hypm) (for राजन्) Ś1 Ñ1 B D1-4 7 12 13 [अ]द्य (for इत्र) D11 राजश्रियैव समये —^{d}) D2 13 तव, Cg as in text (for भव) D7 सत्य (for सत्य) Ś1 प्रतिश्रवा D1 4 परशुभा(D3 सता ना)मैव तद्वदा —After 43 Ś1 D1-4 12 13 ins

625* अपकारेण संयुक्तं प्रतिकार भरस्व च ।
कर्तुमर्हसि सीतार्थं प्रीतिमानीय तद्वदा ।
स हि शूरो महेष्वास सर्वास्त्रविधिपारग ।
असर्पो तु रसतस्तु तस्य प्रतिकृत क्षमम् ।

[(l 1) D2 3 प्रतीकार, D4 उपकार (for प्रति°) —(l 2) Ś1 D12 सीतार्थं D1 3 तव सयत्नश्रित D2 13 पक्षे मार्येर तद्वचो D4 प्रीतिमार्थं च तद्वो (sic) (for the post half) —(l 3) D2 13 स धन्वा (for सर्वास्त्र) —(l 4) D3 भगो (for °र्पो)]

Colophon D1 om (cont the Sarga) —*Sarga name* Ś1 V3 D13 लक्ष्मणागमनं, Ñ1 लक्ष्मणप्रवेश, Ñ2 D7 लक्ष्मणागमनं V1 B2 4 लक्ष्मणप्रयाण B1 3 लक्ष्मणवाक्य D2 13 किष्किन्धाप्रवेश, D3 सुग्रीवमद, D4 लक्ष्मणागमनं, D12 लक्ष्मणगुहागमन —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V3 B1 D12 13 om Ñ2 V2 30 (as in text) V1 33 B3 D8-10 S 31 B2 4 D3 32 D11 27 D12 29 —After colophon, G concludes with श्रीरामाय नम

31

M2 begins with श्रीरामाय नम

1 T1 damaged from 1^{a} up to 2 —l or 1, Ś1 Ñ V B D1-4,7 11-13 subst.

626* एवमुक्तस्तु सुग्रीवो मन्त्रिभिर्हनुमन्मुखैः ।
मुहूर्तं चिन्तयामास दीन किंचिदवाङ्मुख ।

[(l 1) Ś1 D2 4 12 13 संमन्त्र्य (for मन्त्रिभिः) Ñ1 V B1 3 D7 हनुमत्पि (metri causa) Ñ2 (also) V2 (also) B2 °मत्पि (hypm) (for हनुमन्मुखैः) B4 वानरैः श्रुत्वा सचिवैः (for the post half) —(l 2) D2 3 दीन(D3 हीन) किंचिद् D11 किंचिद्दीन (for दीन किंचिद्) B4 D1 अधोमुख (for अवाङ्मुख)]

—Then D3 cont

627* तेषां तद्वचनं श्रुत्वा सुग्रीवः स वचोऽब्रवीत् ।
अर्थधर्मसमायुक्तं सर्वेषामात्मनिश्चयम् ।

2 T1 damaged for 2 (cf v l 1) —^{a}) D6 8-10 T2 3 G2 3 M1 2 स च वान्, Cr g as in text (for सचिवान्) B1 सोऽब्रवीत् (for अब्रवीद्) Ś1 Ñ V B1-3 D1-4 7 11-13 सर्वान्, B4 सर्वांश (for वाक्यं) G2 अब्रवीत स वाक्यं —^{b}) Ś1 Ñ1 D2-4 11-13 समर्थार्थं(D11 विनश्चित्य) बलाबले Ñ2 V B2 3 D7 स निश्चित्य V2 °श्चि[sic]बल बलाबल B4 चित्य बुद्ध्या बलाबलं D1 सभार्यं च बलाबल —^{c}) D6 T2 G3 मन्त्रज्ञो (for °ज्ञान्) Ś1 V1 D13 वाक्यज्ञो वाक्यज्ञशी(D12 °ज्ञ)तः Ñ2 V B D7 वचनं वाक्य कुशलो D1-4 11 13 वाक्यज्ञो वाक्यसभायी —^{d}) D1 मन्त्रिभि D7 मन्त्रेषु (for मन्त्रेषु) Ñ2 V B D11 T2 3 G2 3 M1 3 परिनिष्ठितान्(B4 °तं) D1 परिवर्जित Cm as in text (for °निष्ठित)

3 ^{a}) Ñ2 दुर्व्याहृतं (for °हृत) V2 न च मे व्याहृतं किंचिद् —^{b}) V2 D2 3 न चापि मे D7 न चापि (for नापि मे) Ś1 D1-4 11 13 दुरधिष्ठितं —V1 illeg from 3^{d} to 4^{a} —^{d}) Ś1 D2-4 11 13 किं निमित्तं स(D11 12 सु D13 तु) लक्ष्मणः Ñ2 V B D7 बन्धुक्त किं तु लक्ष्मणः D2 इह किं निमित्तं D11 क्रुद्ध कस्मात्स मे प्रभु G(ed.) यस्मात्क्रुद्ध इहागत

4 Ñ1 illeg for 4^{ab} (cf v l 3) —^{a}) Ñ2 V B D7 असहृद्भिर् D1 सुहृद्भिर् (sic) D2 3 11 नो(D2 न)सुहृद्भिर् (for असुहृ°) Ś1 D1 4 म(Ś1 स)दामात्यैर् D2 3 मम मात्रैर् (sic) D1 ममामित्रैर् D11 ममामात्यैर् (for ममामित्रैर्) —T1 damaged for 4^{cd} —^{c}) Ś1 Ñ1 D11 दोषान्, V1 B2 3 D2 3 नूनं D1 4 दक्षात् D3 गुण (for मम) Ñ1 ●●●● (illeg) Ñ2 असद्भूतान् V1 B1 D11

G 4 32 3
B 4 32 5
L 4 25 5

अत्र तावद्यथाबुद्धि सर्वैरेव यथाविधि ।
भवद्भिर्निश्चयस्तस्य विज्ञेयो निपुणं शनैः ॥ ५
न खल्वस्ति मम त्रासो लक्ष्मणान्नापि राघवात् ।
मित्रं त्वस्थानकुपितं जनयत्येव संभ्रमम् ॥ ६
सर्वथा सुकरं मित्रं दुष्करं परिपालनम् ।
अनित्यत्वात्तु चित्तानां प्रीतिरल्पेऽपि भिद्यते ॥ ७
अतोनिमित्तं त्रस्तोऽहं रामेण तु महात्मना ।
यन्ममोपकृतं शक्यं प्रतिकर्तुं न तन्मया ॥ ८
सुग्रीवेणैवमुक्तस्तु हनुमान्हरिपुंगवः ।
उवाच स्वेन तर्केण मध्ये वानरमन्त्रिणाम् ॥ ९
सर्वथा नैतदाश्चर्यं यत्त्वं हरिगणेश्वर ।
न विस्मरसि सुस्निग्धमुपकारकृतं शुभम् ॥ १०
राघवेण तु शूरेण भयमुत्सृज्य दूरतः ।
त्वत्प्रियार्थे हतो वाली शक्रतुल्यपराक्रमः ॥ ११

समुत्थात्। G(ed) भसदशात्, Ct as in text (for मम भूतात्) B1 नूनं दोषेण सभूतात्; D2 13 मैत्रादेकांतसभूतात्. —d) Ś1 Ñ1 D3 4 11 ह्रेरि(D1 नोद्दि)तो लक्ष्मणो(Ñ1 illeg up to °णो) भवेत्, Ñ2 V B D7 11 श्चापि(V3 मापि; V3 क्षुभि)तो लक्ष्मणादपि, D13 लक्ष्मणो मेदितो भवेत्

5 a) B1 3 4 D13 T2 तत्र (for अत्र) Ś1 Ñ1 V2 3 B1–3 D1 3 4 6 8–11 13 G1 3 M1 3 Cl t बुद्धि (for -बुद्धि) —b) Ś1 B1 3 D1 7 12 विधीयता, Ñ V1 3 B2 4 D3 11 [अ]विधीयता, T2 यथा विधि, Cg as in text (for यथा°) D2 4 13 सर्वेषामेव धीमता —c) V1 नियत B1 3 D3 निश्चित (D3 °श्चि)स, B4 निश्चये, D11 निश्चयं (for निश्चयस्) Ñ2 D7 तत्र, V B D3 11 सत्य (B4 °त्व, D3 11 °त्ये) (for तस्य) Ś1 Ñ1 D4 12 भवद्भिर्निश्चितैस्तावैर्(D12 °त्ते) D1 भवद्भिर्निश्चयानश्च, D2 13 भवद्भिर्निश्चिता सख्ये, D5 6 8–10 G1 2 M2 3 Cr m g t भावस्य(D6 G1 2 M3 °स्र) निश्चयस्तावद् —d) D2 विज्ञाय (for विज्ञेयो) D6 निपुण (for °णं) Ñ2 V B D3 7 11 विज्ञान(B4 °त, D11 °य)कुशलैर्मम, D2 13 विज्ञेया निपुणे शनै

6 a) Ś1 D11 क (for न) —b) Ś1 D4 12 चापि, B4 वापि, D1 नानि (sic) (for नापि) Ś1 Ñ V B1–3 D1–4 7 11–13 transp लक्ष्मणान् and राघवात् —c) B2 3 दु स्थान (sic) D1 12 M1 Cl t मस्थान, T1 स्वस्थान (for त्व°) V3 कसमात्सुस्थानकुपित (sic) —Ñ1 illeg from 6d up to रि in 7b —d) V1 जनयेसतपि (for °त्येव)

7 a) Ñ2 V B D7 11 सुकरं सर्वथा (by transp) G(ed) मैत्र (for मित्र) Ś1 D1 3 4 12,13 दुष्करं सर्वथा मि(D1 म)त्र —b) V1 3 B D5 8–10 प्रति, Ck as in text Ct सत्य (for परि) Ñ2 पालित (for पालनम्) Ś1 D1–4 11–13 कृत दुरतु(D12 स्वपुर)पालन —c) V B1 2 4 D7 हि, M1 om M3 च (for तु) D4 अनित्यत्वादावृति (sic) Ś1 D3 4 चित्तस्य D12 13 वित्तस्य, G2 corrupt (for चित्तानां) —d) D5 मतिर् (for प्रीतिर्) M1 च (for ऽपि) Ś1 Ñ2 V B D1 7 11 13 अल्पेन, D12 अल्प न (for °ऽपि) D1 सुध्यते, D11 विद्यते (for भिद्यते) Ñ2 प्रीति * * * * * * (illeg) D2 4 13 प्रीतिरल्पे न विद्यते

8 a) Ñ3 G1 3 M3 हतो, Cr m g k t as in text (for अतो) Ñ2 V B1–3 D7 [ऽ]निमित्त B4 G1 निमित्तात् (for निमित्तं) V3 त्रिथोह B2 तु स्थोहं (for त्रस्तोऽहं) —b) Ś1 D1 3 4 11 हि, Ñ1 [अ]पि (for तु) Ñ2 V B1 3 D7 11 राघवेण (for रामेण तु) Ñ1 कृतात्मना —c) Ś1 V1 3 B3 D1 11–13 G2 मया Cg as in text (for मम) V2 [उ]पकृतं Ś1 B3 D1 12 वाक्य (for शक्यं) —d) Ś1 D12 च, V3 तु (for न) V3 मृषा (for मया) —After 8 Ś1 D1 4 12 13 ins

628* अतो तु स मम महद्बुद्धि शल्यमिवार्पितम् ।

[Ś1 D12 अहो D1 तो (for अतो) D1 स्वमहद् (for मम महद्)]

9 a) Ś1 Ñ1 V2 3 D1–4 6 10 12 13 T G(G3 before corr) M1 2 उक्त (for उक्तस्) Ñ2 D7 एव वदति सुग्रीवे —b) Ś1 Ñ1 V B D1 4–11 T G M1–3 Ct हनूमान् (for हनु°) Ñ2 V1 D7 हरियूथप; V2 3 B4 M3 मारुतात्मज B1–3 कपियूथप (for हरिपुंगव) —c) Ś1 Ñ2 D1–4 12 13 श्लक्ष्णया वाचा Ñ1 V B D7 वदता(V3 B4 °वन) श्रेष्ठो(B4 तत्र) (for स्वेन तर्केण) —Ñ1 illeg from 9d up to म in 11b —d) D2,13 वानरमाश्रिण

10 Ñ1 illeg for 10 (cf v l 9) —a) D11 हि (for न) —b) M3 यस्त्व (for यत्त्व) D1 3 6 9 13 हरिगणेश्वर (D6 °र [sic]) —c) G2 स्व (for न) Ś1 D2 13 G1 तं(G1 हि) स्निग्धम् Ñ2 V3 D3 6 11 G3 M3 [अ]ति(D6 G2 [अ]पि)स्निग्धम्(Ñ2 V3 °ग्ध) D5 8–10 विस्निग्धम् (for सुस्निग्धम्) V1 2 B D6 7 13 न विस्मरिष्यसि(V3 °स्यति) स्निग्धम्, D1 न विस्मरिष्यसि स्निग्धस्य (hypm with hiatus) —d) Ś1 Ñ2 V1 3 B D1–10 12 13 T1 3 G1 2 M1 3 उपकार, Cg as in text (for °कार) Ś1 D1 4 12 ह(D1 य)था कृत, Ñ2 B4 D7 कृत महत्, V B1–3 महत्कृत D11 13 कृत तथा (for कृत शुभम्)

11 Ñ1 illeg up to म in b (cf v l 9) D12 repeats (var) 11ab after 12ab —a) D12(second time) भरत स (for राघवेण) Ś1 Ñ2 V B D1–4 7 12 13 (both times) हि (for तु) V1 D8–10 M3 वीरेण (for शू°) —b) Ñ2 V B1 3 D7 नामयित्वा मदेश्च —c) V1 शरेण मि; D11 वत्प्रियार्थं (for त्वत्प्रि°) —d) D7 पराक्रम

सर्वथा प्रणयात्क्रुद्धो राघवो नात्र संशयः ।
भ्रातरं स प्रहितवाँल्लक्ष्मणं लक्ष्मिवर्धनम् ॥ १२
त्वं प्रमत्तो न जानीषे कालं कालविदां वर ।
फुल्लसप्तच्छदश्यामा प्रवृत्ता तु शरच्छिवा ॥ १३
निर्मलग्रहनक्षत्रा द्यौः प्रनष्टबलाहका ।
प्रसन्नाश्च दिशः सर्वाः सरितश्च सरांसि च ॥ १४
प्राप्तमुद्योगकालं तु नावैषि हरिपुंगव ।
त्वं प्रमत्त इति व्यक्तं लक्ष्मणोऽयमिहागतः ॥ १५

आर्तस्य हृतदारस्य परुषं पुरुषान्तरात् ।
वचनं मर्षणीयं ते राघवस्य महात्मनः ॥ १६
कृतापराधस्य हि ते नान्यत्पश्याम्यहं क्षमम् ।
अन्तरेणाञ्जलिं बद्ध्वा लक्ष्मणस्य प्रसादनात् ॥ १७
नियुक्तैर्मन्त्रिभिर्वाच्यो अवश्यं पार्थिवो हितम् ।
अत एव भयं त्यक्त्वा ब्रवीम्यवधृतं वचः ॥ १८
अभिक्रुद्धः समर्थो हि चापमुद्यम्य राघवः ।
सदेवासुरगन्धर्वं वशे स्थापयितुं जगत् ॥ १९

G 4 32 19
B 4 32 19
L 4 25 20

---

12 [a]) Ś1 Ñ1 V1 D2 8 11 12 प्रणय, B1 °ये (for °यात्) Ñ2 V2 3 B1-3 D7 सर्वथासौ प्रणयवान् —[b]) D11 रामो नास्ति (for राघवो न) V3 नो न (for नात्र) —After 12[ab], D13 repeats (var) 11[ab]. —[c]) Ñ1 V B D1 °यत्, D3 4-6 8-10 12 13 स (for स) —[d]) Ś1 Ñ1 D2 4 7-9 13 कीर्ति, V2 लक्ष्म, D1 5 श्रीति (for लक्ष्मि)

13 [a]) Ñ2 जानासि (for जानीषे) B1 3 D7 त्व प्रमूढो न जानासि, B2 दुःखमूढो न जानासि —[b]) Ñ1 illeg from दा up to 14[b] B1 3 D1 11 वर —[c]) Ñ2 V B1 3 D7 फुल्ल, D8 फुल्ला (for फुल्ल) B4 D3 G1 -सप्तच्छदा (for °द) Ñ1 V B1-3 D7 -श्रम (for श्यामा) —[d]) D5 प्रावृत्ता Ś1 B4 D1-4 11-13 हि, G M1 च (for तु) Ś1 D12 प्रिया, D1 8-10 T1 शुभा D13 वरा (for शिवा) Ñ1 V B1-3 D7 प्रवृत्ता (B2 °इत्ता) शरदंबिव

14 Ñ1 illeg up to [b] (cf v l 13) —[b]) Ś1 निर्गत, Ñ1 T G1 M1 3 प्रणष्ट (sic) B1 G3 प्रनष्टा, D1 विगत, D2 13 विधीत (corrupt) D3 4 12 विगत (unmetrical), D11 प्रनष्टाभ्र (hypm) (for प्रनष्ट) V1 3 D7 10 11 12 -बलाहका —[c]) Ñ1 V B1 3 D7 हि (for च) —[d]) V3 सचित्राश्च (sic) (for सरितश्च) Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 नद्यश्च हरिपुंगव —After 14 Ñ1 D1-4 12,13 ins

619* प्रसक्त कामभोगेषु राजस्त्वं नावबुध्यसे ।

[Ñ1 प्रभक्ता D3 प्रमत्त D13 प्रमत्त (for प्रसक्त) —D1 reads in marg from काम up to आर्तस्य in 16[a] Ñ1 राज****** (illeg) (for the post half)]

15 D3 reads 15 in marg (cf v l 14) Ś1 om (hapl's) 15[ab] —[a]) Ñ1 D1-4 11-13 -समय, V B D7 G1 -काल च (G1 तं) (for -कालं तु) —[b]) D3 नावैषि (sic) D11 त्रिपुरहन् (for हरिपुंगव) —[c]) D7 इव (for इति) Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 प्राप्तस्तव (D13 °स्त्वा)मिति श्रुत्वा —[d]) D4 यद् (for ऽयम्)

16 [a]) D3 reads आर्तस्य in marg (cf v l 619*) B2 3 कृत (for हृत) D1 3 भार्यस्य (for दारस्य) —[b]) D10 T3 G3 पुरुप (sic) D11 वचन Ch पौरुष, Ct as in text (for परुष) Ś1 Ñ1 D2 3 4 12 13 प(Ś1 Ñ1 पु)रुषाक्षर Ñ2 V2 3 D7 वानरेश्वर, V1 B1-3 D3 वानरोत्तम, D4 D11 प्लवगेश्वर G1 परुषात्तरात् (sic) —Ñ1 illeg from [c] up to स्य in [d] —[c]) D11 परुष (for वचन) —[d]) Ś1 Ñ1 D1 4 12 13 समीरित (for महात्मन)

17 [a]) Ñ1 illeg from हि up to स्य in [d] G1 3 च ते G3 हि मे (for हि ते) Ñ1 B2 D7 कृता(D7 °तो)पकार स्यास्याह, V1 B2 3 कृतोपकारस्याह वै(V1 °रस्य तथा) —[b]) Ś1 V B1 3 D1-4 6 11-13 नान्य (for °न्यत्) Ś1 D12 [अ]ह क्षमे Ñ1 [अ]क्षम (illeg) V1 B1 3 D7 ते क्षम D1-4 [त्व]पक्रम, D13 [त्व]पक्रत (for [अ]हं क्षमम्) —[c]) D11 अंजलिर् (sic) (for °लिं) Ś1 V2 3 B4 D1 2 4 13 कृत्वा (for बद्ध्वा) —[d]) Ñ2 V B1 3 D7 12 प्रसादने Ś1 Ñ1 B4 D1-4 12 13 राघवस्य प्रसादने (B4 °न)

18 Note the hiatus between [a] and [b] —[a]) B1 विमुक्तैर् B2 नियुक्त, D7 नियतैर् (for नियुक्तैर्) Ñ1 D1 3 सचिवैर् (for मन्त्रिभिर्) Ñ2 V B2 D7 11 वाच्यम्, B1 3 4 वाक्यम् (for वाच्यो) —[b]) Ś1 Ñ1 D1-3 4 8-10 12 13 S ह्यवश्य (for अ°) D4 पार्थिवे (for °वो) Ñ2 V B D7 इति विज्ञाप पार्थिव(B1 तत्त्वत) —[c]) D1 8 10 इत (for अत) Ś1 D13 तत्र (for एव) —[d]) Ś1 Ñ1 V1 D1-4 12,13 [प्र]प हित D1 [त]परव, D6 [प्र]व द्रुतं, D11 [अ]विश्चेत, T1 [प्र]तद्रुत (for [अ]वधृत) D1 तत्र (for वच) Ñ2 V2,3 B D7 द्रवीमि हित वच

19 [a]) Ñ2 V2,3 B1 3 D7 G1 M1 अपि, D1 3 12 13 अति (for अभि) D1 अभिक्रुद्ध (sic) V1 3 B2 समर्थोपि (V1 °ह) T1 समारात्ते (for समर्थो हि) —[cd]) Ś1 D4,12 सपद्म, Ñ1 D1-3 12 सपक्षा (for सदेवा) Ś1 Ñ2 D1-4,12,13 वशिवत्यितु अपद् (for [d]) Ñ1 V1 B1 3 D7 वशे स्थापयितु धीर(V1 देवस) त्रैलोक्यं सचराचर

G 4. 32. 20
B 4. 32. 20
L 4. 25. 21

न स क्षमः कोपयितुं यः प्रसाद्य पुनर्भवेत् ।
पूर्वोपकारं स्मरता कृतज्ञेन विशेषतः ॥ २०
तस्य मूर्ध्ना प्रणम्य त्वं सपुत्रः ससुहृज्जनः ।
राजंस्तिष्ठ स्वसमये भर्तुर्भार्येव तद्वशे ॥ २१

न रामरामानुजशासनं त्वया
कपीन्द्र युक्तं मनसाप्यपोहितुम् ।
मनो हि ते ज्ञास्यति मानुषं बलं
सराघवस्यास्य सुरेन्द्रवर्चसः ॥ २२

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे एकत्रिंशः सर्गः ॥ ३१ ॥

---

20 [a]) Ñ V₁ D₇ स न क्षम (by transp.); G₁ न समर्थः; M₁ न स प्रभुः (metr.) (for न स क्षमः). D₁ कोपयुत (sic). D₂ कोपयितु(sic) (for कोपयितुं). V₃ न लक्ष्मण कोपयित (sic). — [b]) Ñ₁ om. य. Ñ₁ D₇ [illegible] T₃ G₁ M₁ G₂ प्रसाद्य; Ck as in text (for °द्य). Ñ₁ V₁ B₁ D₂ प्रसाद्यता (B₁ °द्य च) पुन पुन. — [c]) Ñ₁ D₃ पूर्व; B₁ सर्व (for पूर्व). — [d]) D₃ कृतज्ञेन; D₂ सविशेष (for कृतज्ञेन).

D₇ ₐ) तथाप्यु न मानुषं बलं — [d]) T₃ न (for ग) Ñ₁ [स]रा D₃ [स]घ (for [स रा]). D₇ सुरेन्द्र (for सुरेन्द्र). D₁ लोकस्य (for वर्चस). — After 22 V₁ B D₇ subst., while D₆ ins. after 21:

632* इत्येवं लोकनाथेन च राघव
अत्र दर्शितं यहीनं विस्तार
लक्ष्मणेन यात्रेति कौतुकम्
स्वसंविधान्यविषयविचारः ।

३२

अथ प्रतिसमादिष्टो लक्ष्मणः परवीरहा ।
प्रविवेश गुहां घोरां किष्किन्धां रामशासनात् ॥ १
द्वारस्था हरयस्तत्र महाकाया महाबलाः ।
बभूवुर्लक्ष्मणं दृष्ट्वा सर्वे प्राञ्जलयः स्थिताः ॥ २
निःश्वसन्तं तु तं दृष्ट्वा क्रुद्धं दशरथात्मजम् ।
बभूवुर्हरयस्त्रस्ता न चैनं पर्यवारयन् ॥ ३
स तां रत्नमयीं श्रीमान्दिव्यां पुष्पितकाननाम् ।
रम्यां रत्नसमाकीर्णां ददर्श महतीं गुहाम् ॥ ४
हर्म्यप्रासादसंबाधां नानापण्योपशोभिताम् ।
सर्वकामफलैर्वृक्षैः पुष्पितैरुपशोभिताम् ॥ ५
देवगन्धर्वपुत्रैश्च वानरैः कामरूपिभिः ।
दिव्यमाल्याम्बरधरैः शोभिता प्रियदर्शनैः ॥ ६

G 4 33 7
B 4 33 6
L 4 26 7

32

M1 begins with श्रीरामाय नमः

1 B4 om 1^{ab} —^{a}) Ś1 Ñ1 D2 4 12 13 तथा (for अथ) G1 समादिश्य Cv r m g t as in text (for °दिष्टो) Ñ2 V B2-3 D5 7 12 ततो (D5 अथ) रोषपरीतात्मा —^{c}) D1 स विवेश Ś1 D4 12 पुरीं D6 13 शुभां (for गुहां) Ś1 D12 रुका (sic), Ñ1 V3 D2 4 5 8-10 13 G2 3 रम्यां, B4 दिव्यां D2 3 श्रीमान् (for घोरां) —^{d}) Ś1 Ñ1 B4 D1 2 4 12 13 वालिपालितां D6 वालिशासनात् (for रामशासनात्) D12 आशीविष इव श्वसन्

2 ^{a}) V2 सर्वे (for तत्र) —^{b}) D6 13 महात्मा(D6 °त्मा [sic]) (for °काया) —^{c}) Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 13 वानरा N2 V B3 D7 9 ते सर्वे, B1 2 तेजस्वी (for बभूवुर्) —^{d}) Ś1 Ñ1 D2 4 12 13 स्थिता Ñ2 V B1 3 D5 7 त्रस्ता, D1 तस्थु (for सर्वे) Ś1 Ñ1 V1 2 B2 D1 4 12 13 तदा, D2 T2 तथा (for स्थिता)

3 N1 om 3^{cd} —^{a}) D6 9 16 S Cr निश्वसन्त Cm g as in text (for नि°) V2 तदा (for तु त) —For 3^{cd} Ś1 N2 V1 B1 3 D2 4 7 12 13 subst

631* क्रुद्धं विनिश्वसन्तं तं ज्वलन्तमिव तेजसा ।

[D6 विनिःश्वसंत D1 3 न (for तं) N2 V1 B1 2 D7 भगीतम् (for ज्वलन्तम्)]

—^{c}) Ñ2 V2 B1 3 D5 7 भीता G2 M1 तत्र (for त्रस्ता) —^{d}) V1 D3 चैव (for चैनं) Ś1 Ñ V1 2 B D1 3 4 7 12 13 प्र(N1 नि)त्यवारयन् —After 3 B3 ins l 1 of 632*

4 ^{ab}) B3 M1 दिव्यां, D11 चित्रां (for श्रीमान्) B3 चित्र D5 G1 2 M1 2 दिव्य (for दिव्यां) D6 9 10 transp श्रीमान् and दिव्यां D11 दिव्यकामफलद्रुमां (for ^{b}) —^{d}) B3 उद्यानवनशोभिता —For 4 Ś1 Ñ V B1 2 4 D2-4 7 12 13 subst B3 ins l 1 after 3, ll 2-3 after l 1 (1) and l 4 after 4

632* स तु रोषपरीतात्मा लक्ष्मणः परवीरहा ।
जातरूपमयीं चित्रां ददर्श महतीं गुहाम् ।
रम्यां रत्नसमाकीर्णां चित्रपुष्पितकाननाम् ।
वैदूर्यरचितस्तम्भां प्रवालोच्छ्रिततोरणाम् ।

[B1 2(l 1 only) 3 repeat ll 1-3 (including 632(A)*) after 609* (read after 4 32 24) —(l 2) Ñ2 V B1 2(both first time) D7 दिव्यां (for चित्रां) B4 स ता रत्नमयीं दिव्यां (for the prior half) V2 शुभां (for गुहाम्) B1 2(both first time) transp the post halves of ll 2 and 3 —Ñ2 B4 D7 transp ll 3 and 4 —(l 3) D3 दिव्यां D3 दिव्य (for रम्यां) B1 2(both first time) शुभ (for रत्न) B4 °कीर्णां (for °समा°) —After the prior half of l 3 Ñ2 V B(B1 2 both times) D7 ins

632(A)*   उद्यानवनशोभिताम् ।
स तां रत्नमयीं दिव्यां

[(l 1) B4 उद्यानैरुपशोभितां —(l 2) B4 चित्रां (for दिव्यां)]

B4 दिव्य (for चित्र) —V om l 4 —(l 4) B4 वैदूर्य Ñ2 B4 D7 °रचितस्तम्भां D3 हरितस्तम्भां D2 प्रवालि कृततोरणां (for the post half) B1 2 दिव्यपुष्पसमाकीर्णां रत्नकाञ्चनतोरणां]

—Thereafter Ñ2 V2 3 B2 3 D7 read 18-24 (including star passages)

5 V3 illeg for 5-7 —^{a}) D13 रम्य (for हर्म्य) D1 सम्बधां D3 सबद्धां (for संबाधां) —^{b}) V1 पुष्प, B1 2 भाण्ड D8-10 रत्न G3 वण G(ed) वन्य (for पण्य) Ś1 N1 D1-4 11-13 नानामणि(Ñ1 ° * * [illeg] D1 2 11 °पुष्प)विभूषिता —After 5^{ab} D3 ins

633* हृष्टां कपिसमाकीर्णां उद्यानवनशोभिताम् ।

—D5 om (hapl) 5^{cd} —^{c}) V1 2 B D5 कीर्णां (for सर्व) D2 3 G2 काम Ck t as in text (for काम) B1 2 कामगन्धैर्, G(ed) °गन्धैर् (for °फलैर्) Ñ1 D7 प्रकीर्णां कामगैर्वृक्षैर् —^{d}) D5 सर्वि G3 सर्वैर् (for उप) Ś1 V1 2 B D5 7 निर्मिता विश्वकर्मणा

6 V2 illeg for 6 (cf v l 5) D11 transp ^{ab} and ^{cd} —^{a}) D7 दिव्य (sic) (for देव) D10 पुत्रैश्च (for पुत्रैश्च) —^{b}) Ś1 D4 12 वानरैरुपशोभिता —^{c}) V2 दिव्य (for दिव्य) D1 12 13 T1 2 माल्य (for माल्य)

G 4. 33 8
B 4 33 7
L 4 26 8

चन्दनागरुपद्मानां गन्धैः सुरभिगन्धिनाम् ।
मैरेयाणां मधूनां च संमोदितमहापथाम् ॥ ७
विन्ध्यमेरुगिरिप्रख्यैः प्रासादैर्नैकभूमिभिः ।
ददर्श गिरिनद्यश्च विमलास्तत्र राघवः ॥ ८
अङ्गदस्य गृहं रम्यं मैन्दस्य द्विविदस्य च ।
गवयस्य गवाक्षस्य गजस्य शरभस्य च ॥ ९
विद्युन्मालेश्च संपातेः सूर्याक्षस्य हनूमतः ।
वीरबाहोः सुबाहोश्च नलस्य च महात्मनः ॥ १०
कुमुदस्य सुषेणस्य तारजाम्बवतोस्तथा ।
दधिवक्त्रस्य नीलस्य सुपाटलसुनेत्रयोः ॥ ११

—^{d}) Ś1 D4 12 मधुरे (for शोभिता) B4 प्रियदर्शिभि, D11 दिव्यदर्शने (for प्रियदर्शने)

7 V3 illeg for 7 (cf v l 5) —^{a}) Ś1 Ñ V1 B D2 4 8 9 12 13 T2 G [अ]गुरु- (for [अ]गरु) D1 2 4 13 गन्धैश्च (for पद्मानां) ※ Cr चन्दनागरुपद्मानामित्यत्र पद्मशब्दश्चन्दनाग्निसहपाठाद्दालेपनद्रव्यवाची ।, so also Cm g k t ※ —^{b}) Ś1 Ñ V1 B D2-4 7 11-13 -गन्धिभि, D5 8-10 M1 Ct गन्धिता (M1 °भी) (for गन्धिनाम्) D1 वासिता च सुगन्धिभि —^{c}) Ś1 Ñ1 D2-3 12 13 सुराणां, D4 om D6 marg (for मधूनां) —^{d}) Ś1 Ñ V1 B D2-4 7 11-13 समाद्रु(D4 °द्रु)त, T2 समोदित (for समोदित) D1 महामना (for -महापथाम्)

8 M3 om 8^{ab} D1 reads while M1 repeats 8^{ab} after 15^{ab} —^{b}) T परिभूषिता, M1(first time) सुविभूषिता (for नैकभूमिभि) —^{d}) D6 विमनास् (for °लास्) ※ Cv r गिरिनद्य (Cv °द्य इति) व्यत्ययेन द्वितीयार्थे प्रथमा । (Cr गिरिभ्य प्रसृता नद्यी[°दीरि?]त्यर्थः ।) Cm गिरिनद्यो गिरिभ्य प्रसृता नद्य इत्यर्थ ।, Cg गिरिनद्यो गिरिनदी । व्यत्ययेन द्वितीया ※ —For 8, Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 subst

634* विन्ध्यमेरुनिकाशाश्च बहुभूमिसमावृता ।
ददर्श नृपमार्गेषु चित्रा प्रासादपङ्क्तय ।
सरांसि च सपद्मानि पुष्पितानि वनानि च ।
ददर्श गिरिनद्यश्च लक्ष्मणो विमलस्तथा ।
देवतायतनांश्चैव राजमार्ग ददर्श स । [5]
सुधाप्रदाव सुरुचं विमानं प्रियदर्शनम् ।

[(l 1) D4 -सकाशाश्च (for निकाशाश्च) D2.12 बहु (for बहु) D11 शैला सनव (for भूमिसमावृता) —(l 2) D1 2 द्दष्ट्रे D1 चित्र; D4 शुभ्रा (for चित्रा) Ñ1 illeg from मार्गे up to लक्ष्मणो in l 4 —(l 3) D12 वा (for first च) —(l 4) D12 विमलस (for विमल्य) D2-4 13 विमला लक्ष्मण(D13 °ण)स्तथा(D4 °था) D11 तत्रापश्यद्गिरिनदीविमला राघवानुज —(l 5) D2 4 13 [आ]वर्ण (for [आ]यतनानि) D12 इ (for स) —(l 6) D11 सव (for सुधा) D1 च शुभ (for सुरुच) Ś1 D2 12 शुभ (for प्रिय)],
while Ñ1 V B D1 subst for 8

635* शैलप्रतिरशभाश्च बहुरूप समन्तत ।
दृष्टवांश्च मार्गेषु शुभ्रा प्रासादपङ्क्तय ।
देवतानां निरर्थांश्च रामभार्यां ददर्श स ।
सुधावदातान्सुरभीन्विमानानीव सर्वश ।
सरांसि च स पद्मानि पुष्पितानि वनानि च । [5]
तत्रापश्यद्गिरिनदीर्विमला भरतानुज ।

[V3 om l 1 —(l 1) B4 विन्ध्यमेरुनिकाशाश्च बहुना समाहिता —V3 reads from l 2 to st 17 in marg —(l 2) B1-2 तु (for च) —(l 3) V3 B4 द (for द) —(l 4) G(ed) [ए]व (for [इ]व) V2.3 B4 सर्व (for सर्वत) —(l 5) V3 पुष्पाणि च (for पुष्पितानि) B4 वनानि विविधानि च (for the post half) —(l 6) B4 -नदी विमला V3 3 B4 राघवानुज]

9 V3 reads 9 in marg (cf v l 635*) —^{a}) D3 गृहा (sic) (for गृहं) —^{b}) D3-4 मैंद्रस्य (for मैन्दस्य) Ś1 D13 द्विविधस्य, Ñ2 B3 3 D7 गवयस्य, M2 द्विविदस्य (for द्विविदस्य) G1 वा (for च) —^{c}) Ñ1 D7 द्विविदस्य, B2 गयस्य च (for गवयस्य) D12 गवाक्षस्य, D13 गवाक्षस्य (for °क्षस्य) —^{d}) V1 B4 D12 गवस्य (for गजस्य) Ñ2 V1 B2-3 D7 शरभस्य च धीमत ; V3 गयस्य रम्भस्य च, D2 13 नीलस्य च नलस्य च

10 V3 reads 10 in marg (cf v l 635*) V3 om 10 and 11, D2.13 om 10^{ab} —^{a}) Ñ2 V1 3 B D1 12 विद्युन्मालस्य, D1 °मालांशु ; G2 °मालेः सु (for विद्युन्मालेश्च) —Ñ1 illeg for 10^{b} —^{b}) D1 सूर्यशास्य D4 12 सूर्याक्षस्य (for सूर्याक्षस्य) —Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 transp 10^{cd} and 11^{ab} —^{d}) Ñ1 D1 2 4 13 विनतस्य (for नलस्य च) Ś1 D2 12 विनतस्याथ कर्णते ; Ñ2 V1 3 B1-3 D7 13 नीलस्य च नलस्य च —After 10^{ab} (transp) D2 ins l 2 of 636*

11 V3 om 11 (cf v l 10) D2 7 13 om 11^{ab} Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 transp 10^{cd} and 11^{ab} —^{d}) B4 तारे (for तार) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 नीलस्य च नलस्य च —D2 om 11^{cd} —^{cd}) D2 13 सुपाटलसुनेत्राभ्यां दधिवक्त्र(D13 °वक्त्र)स्य चैव हि —For 11, Ñ2 V1 3 B1-3 subst Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 subst l 2 only for 11^{cd} D2 ins l 1 after 11^{ab} and subst l 2 for 11^{cd} D2 ins l 2 only after 10^{ab} (transp)

636* कुमुदस्याथ सुषेणस्य विनतस्याथ कर्णते ।
कप सायवेऽप्येव रम्भस्य च शरभस्य च ।

[V3 reads 636* in marg (cf v l 635*) —(l 1) B1 2 च (for first [अ]थ) B4 ... (for कुमुद°) B4 धीमत, V1 विनतस्य, B3 विनतस्य, B4

G. 4 33 24
B. 4 33 19
L. 4 26 24

स सप्त कक्ष्या धर्मात्मा यानासनसमावृताः ।
प्रविश्य सुमहद्गुप्तं ददर्शान्तःपुरं महत् ॥ १९
हैमराजतपर्यङ्कैर्बहुभिश्च वरासनैः ।
महार्हास्तरणोपेतैस्तत्र तत्रोपशोभितम् ॥ २०
प्रविशन्नेव सततं शुश्राव मधुरस्वरम् ।
तन्त्रीगीतसमाकीर्णं समगीतपदाक्षरम् ॥ २१
बह्वीश्च विविधाकारा रूपयौवनगर्विताः ।
स्त्रियः सुग्रीवभवने ददर्श स महाबलः ॥ २२

लक्ष्मण प्रविवेश ह ※ Cg पूर्वं 'वानरेन्द्रगृह रम्यम्' इत्युक्तस्यानेकविशेषण॰ययधानेन सुग्रीवस्य गृह रम्यमिति पुनर्वचनम्, स्वरूपतो रम्यमुक्तविशेषणैश्च रम्यमिति रम्यपदद्वयनिर्वाह (यद्वा वानरेन्द्रयोर्ऋक्षरजोवालिनोर्गृहभूतमिदानीं सुग्रीवस्य गृह प्रविवेशेति सबन्ध ※ —After 18ab, Ś1 D12 ins

640* सभवैर्हेमभिर्गुप्तैर्भस्मावगतसन्निभै ।

—c) Ś1 D12 स(D12 सा)वारित स, Ñ1 अवा*** (illeg), D1 11 कान्तार्यमाण D11 क्वार्यमाण (for भवार्यमाण) —d) Ś1 Ñ1 D2 8 11 12 13 महाभैर् (for °भस्) —M1 damaged from भास्कर up to first स in 19a —For 18 Ñ2 V B D7 subst, Ś1 D2-4 12 13 ins l 3-6 after 18

641* सुग्रीवस्य गृह रम्य प्रासादैरपशोभितम् ।
कैलासगिरिसकाश ददर्श सुधया सितम् ।
समुपायान्तमभ्यग्रं गत्वा सुग्रीवशासनात् ।
प्रत्युज्जग्मुश्च सचिवा कृताञ्जलिपुटास्तदा ।
तानाभाष्य यथान्याय हनुमत्प्रमुखान्कपीन् । [5]
धर्मबुद्धया न दौर्बल्याद्विदित प्रविवेश ह ।

[(l 1) Ñ2 D7 सर्वं (for रम्य) V2 3 B1 बहुभिर्वृ (for उपशोभितम्) G(ed) नानारत्नविभूषित (for the post half) —(l 2) B1 3 शिखराकार (for गिरिसंकाश) G(ed) दृष्ट्वा भूषित तत (for the prior half) —(l 3) V1 समुपायान्तम्, G(ed) समुपायान्तम् Ś1 D2-4 12 13 गृहात् V गत्वा, B4 कृत्वा (for गत्वा) —(l 4) V2 B2 तु (for च) V1 प्रतिजग्मुश्च G(ed) प्रत्याजग्मुश्च B1 तथा (for तदा) V1 illeg for पुटास्तदा —(l 5) D12 यथाप्राप्य (for °न्याय) Ś1 V2 B1 D13 हरीन् (for कपीन्) —B1 om l 6 —(l 6) Ś1 D12 धर्मबुद्धिर्न्यायेन शक् (for the prior half) V1 illeg after धर्म up to ह D7 प्राविवेश]

19 M1 damaged for स (cf v l 18) For sequence in Ñ2 V2 3 B1-3 D7 cf v l 18 —a) Ś1 D2 3 4 12 कक्षा (D1 °क्षां, D4 °क्षा) Ñ1 V B1-3 D7 11 कक्ष्ये (B1 3 °क्ष्यं) (for कक्ष्या) ※ Cm कक्ष्या द्वाराग्रभूमय । Ct सप्तकक्ष्या द्वारपालरक्ष्येति शेष ※ B4 कक्षा सप्तकक्ष्या धर्मात्मा (sic) —b) B4 यानाशन (for यानासन) Ñ2 V B1-3 D7 -समावृता D1 °ता T1 M1 -समाकुला (for °वृता) D11 यानोद्यानसमावृत (sic) T2 3 M2 यानायनसमावृता —c) Ñ1 D1 8-10 ददर्श (for प्रविश्य) B3 गुप्तं (for गुप्तं) ※ Cv सुमहद्गुप्तिविद्यावेष्टितम् ※ —d) Ś1 D1 8 10 13 ददर्श D1 महत् (for महत्) Ñ1 D1 प्रविश्य (Ñ1 illeg after प्रविश्य up to च in 20b) तु पुर ततः

20 Ñ1 illeg up to च in 20b (cf v l 19) For sequence in Ñ2 V2 3 B1-3 D7 cf v l 18 —a) Ś1 D7 8 12 M2 हेम (for हैम) Ñ2 V1 B1-3 D7 -वर्याङ्कैर् (for पर्यङ्कैर्) —b) Ś1 D1-4 12 13 महद्भिश् (for बहुभिश्) V2 B1 वरासनै (for वरा°) —D11 om 20cd —c) B1 महार्हभवनोपेतैस् G1 महार्हस्तृतसोपानैस् —d) D3 8-10 समायुत (for [उ]पशोभितम्) Ś1 D12 दृश्य विस्मसनिभ —After 20, B4 ins

642* प्रविशन्नेव च तत्र श्रुत्वा सुवननिस्वनम् ।
चापं च स महाबाहुरवाकृष्यत लक्ष्मण ।
समुद्धावासन तत्र सौमित्रिरपरान्वित ।

21 For sequence in Ñ2 V2 3 B1-3 D7, cf v l 18 D11 om 21-24 Ś1 Ñ1 B4 D1-4 12 13 read st 21-24 (including star passages) after 4 30 603* —ab) G1 च तत, G2 M1 स सतो(M1 °ता) (for सततं) D12 T1 3 G2 मधुरस्वने, D4 G2 3 M3 मुरज(G2 M2 °ज)स्वनं ※ Cg स लक्ष्मणस्ततं वीणादिवाद्यजातम् । Ck सततं वीणादिवाद्यघोषमहितम् । Ct तन्त्रीगीतेन वीणावाद्यघोषेण सहितं मधुरस्वनं मुरजाद् शुश्राव ※ —c) D1 तन्त्र (for तन्त्री) D3 शत (for गीत) —d) D8-10 G3 -ताल M1 गीति (for गीत) ※ Cg समगीतपदाक्षरं सततया तन्त्रीगीतं समतया गीतानि कण्ठगीतानि पदान्यक्षराणि च यस्य । यद्वा समाग्यन्यूनातिरिक्तानि गीतसंबन्धीनि पदान्यक्षराणि च यस्य ※ —For 21 Ś1 Ñ V B D1-4 12 13 subst

643* स तत्र मधुरं गीतं शुश्राव सुमनोहरम् ।
एकतानित्व सवात तन्त्रीलक्षितवणुभि ।

[(l 1) Ñ1 illeg from मु up to शुश्रा B1 गुप्तं (for मधुरं) D1 वर्त्म च (for शुश्राव) B1 वर्धेत परमं (for the post half) —(l 2) Ñ1 illeg from सवात up to दर्श in 22d Ś1 V2 3 B1 3 D12 तन्त्री(V2 3 B1 3 °त्र)मिश्र संस्वनं(Ś1 °त B1 तद्) (for the prior half) D1 सर्वं कृत्वेणुभि (sic) D1 10 संगीतवेणुनादितैः (for the post half) D1 शुश्राव परमं स्नेहसंलितम्]

22 D11 om 22 (cf v l 21) For sequence in Ñ2 V2 3 B1-3 D7, cf v l 18 Ś1 Ñ1 B4 D1-4 12 13 cf v l 21, Ñ1 illeg up to ददर्श in d (cf v l 643*) —a) Ś1 D12 बह्वीस्त B1 बह्वीभिर् D1 बहवश्च, D7 विदुष (sic) D13 वीरस्य (for बह्वीश्च) M1 damaged

दृष्ट्वाभिजनसम्पन्नाश्चित्रमाल्यकृतस्रजः ।
वरमाल्यकृतव्यग्रा भूषणोत्तमभूषिताः ॥ २३
नातृप्तान्नाति च व्यग्रान्नानुदात्तपरिच्छदान् ।
सुग्रीवानुचरांश्चापि लक्षयामास लक्ष्मणः ॥ २४
ततः सुग्रीवमासीनं काञ्चने परमासने ।
महार्हास्तरणोपेते ददर्शादित्यसंनिभम् ॥ २५
दिव्याभरणचित्राङ्गं दिव्यरूपं यशस्विनम् ।
दिव्यमाल्याम्बरधरं महेन्द्रमिव दुर्जयम् ।
दिव्याभरणमाल्याभिः प्रमदाभिः समावृतम् ॥ २६

G 4 33 0
B 4 33 65
L 4 26 28

for वक्षोऽस्य वि —ᵇ) Ś1 दर्शिता, D3 1 12 13 -दर्पिता (for गर्विता) —ᶜ) D1 भुवने, D2 13 भवने, M2 -सदने (for मन्दिरे) —ᵈ) Ś1 Ñ2 V B1-3 D1-4 7 12 13 भरतानुज, B4 सुमहायशा, D6 T1 2 G M सुमहायशः (for स महा°)

23 D11 om 23 (cf v l 21) For sequence in Ñ2 V2 3 B1 3 D7 cf v l 18 For sequence in Ś1 Ñ1 B4 D1-4 12 13 cf v l 21 —ᵃ) B4 दक्षो (for दृष्ट्वा) Ś1 Ñ V B1 3 D1-4 7 12 13 रूपदाक्षि(D3 °ण्य)ण्यसम्पन्ना (Ñ2 °युक्ता)श्च —ᵇ) D2 13 गन्ध, D3 10 तत्र (for चित्र) Ñ1 कृतश्च ता, D1 विभूषिता, D4 -कृतप्रभा, D6 1 कृत(D6 °त)स्रज (for कृतस्रजः) —ᶜ) D5 फलमूल, D6 T G1 2 M3 3 Cv m g फलमाल्य (for वर°) Ś1 Ñ V B D1-4 7 12 13 नानाविरागवसना ‡ Cv फलमाल्यकृतव्यग्रा । भावप्रधानोऽयं निर्देशः । फलमाल्यकृत फलमाल्यार्थं व्यग्रा इति केचित् ।, Cr गन्धमाल्यकृतव्यग्रा गन्धमाल्यकरणे व्यग्रा । फलमाल्यकृते व्यग्रा इति पाठे फलमाल्यार्थं व्यग्रा इत्यर्थः ।, Cm g फलमाल्यकृतव्यग्रा फलमाल्यार्थं व्यग्रा इत्यर्थः ।, Ck वरमाल्यकृतव्यग्रा । उत्तमस्य माल्य(°स्य ?)स्यार्थं गृहे कृतव्यग्रा दिव्यस्रङ्निर्माणव्यग्रा इत्यर्थः ।, Ct वरमाल्यकृतव्यग्रा वरमाल्यानामुत्तमस्रजां एव करणे तत्र व्यग्रा ‡ —ᵈ) B1 महार्हभूषणोत्तमा

24 D11 om 24 (cf v l 21) For sequence in Ñ2 V2 3 B1-3 D7 cf v l 18 For sequence in Ś1 Ñ1 B4 D1 4 12 13 cf v l 21 Ñ1 partially illeg for 24 —ᵃ) B4 नातृप्ता D1 मनुष्याश्च, D2 नानुत्तान्, D3 नान्द्रान् (sic) G3 न तृप्तान् (for नातृप्तान्) G1 2 [ना]वि (for [ना]ति) Ś1 B3 D1 12 न(D4 ना D3 च) गद्व्यग्रान् (B4 °ग्रो) Ñ2 V B1-3 D2-4 7 ना(D3 4 ना)प्यतिव्यग्रान्, D6 T2 G3 M1 2 नापि(D6 T2 M3 °ति) चाव्यग्रान् (for नाति च व्यग्रान्) D6 नानृप्ता नापि च व्यग्रा D13 नात्यसा नाम दृष्यान्तः (sic) ‡ Ck t अत्यग्रा परिवर्पावरणहितान् ‡ —ᵇ) Ś1 D13 मुदिताश्च, Ñ2 V2 3 B1 3 D7 नाप्यनानुरूप । V1 नान्यदृष्ट, B4 नानादृष्ट, D1 नानारूप, D2 12 नानुद्रम ; D3 नानुदीप्त ; D4 नापकृष्ट (for नानुदात्त) Ś1 D13 [न]परिच्छदान्, B3 D2 3 12 -परिच्छदा (D4 °दो) ‡ Cr m नानुदात्तपरिच्छदान् नानुत्कृष्टवस्त्राभरणादिकान् ।, Cg नानुदात्तपरिच्छदानुत्कृष्टवस्त्राभरणादिकान् ।, Ck t अनुदात्तपरि

च्छदान् अनुत्कृष्टालङ्काररहितान् ‡ —ᶜ) Ś1 Ñ2 V B1 3 D1-4 7 12 13 तत्र (for चापि) B4 काश्चिदप्यागता तत्र —After 24 Ñ2 V B1 3 D7 read 4 30 28–31 (including star passages) while B1 D3 6 8 10 S ins a passage relegated to App I (No 18)

25 D13 om 25ᵃᵇ D1 repeats 25ᵃᵇ after 26 —ᵃ) B4 D1 (both times) तत्र (for ततः) —ᵇ) Ś1 Ñ1 D1 (both times) 3 4 13 शयनोत्तमे (for परमासने) —ᶜ) D1 महार्ह्ये (sic) (for °र्ह) D4 [उ]पेतैः, D11 [आ] स्तीर्ण D13 [उ]पेतो (for [उ]पेते) —ᵈ) Ñ2 V1 B D7 8 9 13 सन्निभे (for °भम्)

26 ᵇ) G1 दिव्यरूप (for °पं) D3 यशस्विनो (for °नम्) Ś1 D4 13 दिव्यरूपसमन्वितः Ñ2 V B1 3 D7 दिव्यमाल्या(D2 °गन्धा)नुलेपन —ᶜ) Ñ2 V D7 दिव्याम्बरधर साक्षात् B1-4 दिव्याम्बरधरं श्रीमन्, D1 दिव्यरूपाङ्गदधर —Ñ2 V B1-3 D7 om 26ᵉ–27 —ᵉ) Ś1 Ñ1 D3 4 10 11 M1 माल्याभि (for माल्याभिः) —G2 damaged from 26ᶠ upto दृष्ट्वा in 27ᵃ —ᶠ) Ś1 B4 D1-4 12 13 T G1 2 M1 2 समन्ततः, Ñ1 समन्वित, D11 अलङ्कृत Cg as in text (for समावृतम्) ‡ Cv प्रमदाभिरिति । सहित ददर्शेति सम्बन्ध । दृष्ट्वा च सरब्धतरकोपो बभूव । अत्रान्तरे श्लोकभ्रंशोऽस्तीव । Cr समतत इत्यत्र समामिति पदच्छेद । प्रमदाभि सम सुग्रीव ददर्श । तत सरब्धतरकोपो बभूवेति सम्बन्ध । Cm प्रमदाभि सम तत इति पाठ । तत्र प्रमदाभि सममिति च्छेद । प्रमदाभि सम सुग्रीव ददर्श, तत सरब्धतररोषो बभूवेति सम्बन्ध । प्रमदाभिरित्थम् इति पाठे मार्गिमोऽस्यपद्गुणितेता ।, Ck प्रमदाभि समं ददर्शेत्यन्वय । तत एव हेतो सरब्धतर । अत एव रक्ताक्ष ।, Ct प्रमदाभि समं ददर्शेत्यन्वय । तत सरब्धतरकोपो बभूवेत्यन्वय ‡ —After 26 D1 (preceded by the repetition of 25ᵃᵇ) 4 11–13 ins a passage relegated to App I (No 19) while Ñ2 V B1-3 D7 ins the same passage after 26ᶜᵈ (all owing to om of 26ᵉᶠ) —After 26 D6 8 10 T G1-3 (damaged) M ins

654* सरब्धतरकोपो बभूवान्तकसंनिभ ।

[T1 -कोपाक्षो (for -रक्ताक्षो) T2 बभूवाथ G1 -संनिभ (for °भ)]

G. 4 33 0
B. 4 33 66
L. 4 26 42

रुमां तु वीरः परिरभ्य गाढं
　　वरासनस्थो वरहेमवर्णः ।
ददर्श सौमित्रिमदीनसत्त्वं
　　विशालनेत्रः सुविशालनेत्रम् ॥ २७

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे द्वात्रिंशः सर्गः ॥ ३२ ॥

३३

तमप्रतिहतं क्रुद्धं प्रविष्टं पुरुषर्षभम् ।
सुग्रीवो लक्ष्मणं दृष्ट्वा बभूव व्यथितेन्द्रियः ॥ १
क्रुद्धं निःश्वसमानं तं प्रदीप्तमिव तेजसा ।
भ्रातुर्व्यसनसंतप्तं दृष्ट्वा दशरथात्मजम् ॥ २
उत्पपात हरिश्रेष्ठो हित्वा सौवर्णमासनम् ।
महान्महेन्द्रस्य यथा स्वलंकृत इव ध्वजः ॥ ३
उत्पतन्तमनूत्पेतू रुमाप्रभृतयः स्त्रियः ।
सुग्रीवं गगने पूर्णं चन्द्रं तारागणा इव ॥ ४

27 Ñ1 V B D7 om 27 (for all except B4 cf v l 26) G2 damaged for रुमां (cf v l 26) —a) D4 च (for तु) Ś1 Ñ2 D1 6 11-13 सा दिव्यरूपा परिरभ्य तारां — Ś1 transp b and c —b) Ś1 Ñ1 D1 6 11 13 T3 वर(D1 3 नव)हेमवर्णो (T3 °र्ण) G2 °वक्त्र (for °वर्ण) —c) D1 3 11 M1 सौमित्रिर् (for °त्रिम्) Ś1 Ñ1 D2 12 13 महीनसत्त्वो (for °सत्त्व) D4 ददौ स दान सम दीनसत्त्वो —d) D1 3 6 11 विशालनेत्र(D1 °त्रा D6 °त्र) (for °नेत्र) Ś1 Ñ1 D1 12 13 पृथुदीर्घ(D13 °न)वक्षा, D1 3 11 पृथुपीनवक्षा (D3 °क्षास) D6 6 8-10 G2 M2 सविशालनेत्र (for सुविशालनेत्रम्) —After 27 Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 ins

645* स पद्मपत्रप्रतिमाननेत्रं
　　　महार्हकार्पं द्युवसमप्रभावम् ।
　उपोपविष्टं कनकप्रभासे
　　　वरासने सूर्यनिभे ददर्श ।

[(l 1) D4 पद्म (for पत्र) Ś1 D13 प्रतिपद्म(D13 °क्ष) नेत्र D2 6 11 13 प्रतिमान(D11 °म)नेत्रो (for °माननेत्र) —(l 2) D2 13 प्रभाव (for °वम्) —(l 3) Ś1 D11 12 सुखोपविष्ट D4 पद्म निविष्ट (for उपोप°) Ñ1 *****वर्णे D1 सुविरोचमाने D2 13 हुताशनाभे D2 13 वरहेमवर्णे(D13 °र्णे) (for कनकप्रभासे) —(l 4) D1 गोवसुभे D2 13 15 सूर्यनिभे (D11 °सुन) (sic) D4 स्वर्णनिभे (for सूर्यनिभे)]

Colophon —*Sarga name* Ś1 Ñ2 V B D2 7 13 लक्ष्मणप्रवेश । Ñ1 D1 11 गुहाप्रवेश । D4 लक्ष्मणानुगमन । D5 लक्ष्मणविविधसंवर्धन । D13 प्रवेश —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 V1 3 B1 D2 5 13 om Ñ2 31 V2 B2 35 B3 4 D7 134 D2 27 D4 6 8 10 T G1 3 M 33 D12 28 D11 29 —After colophon G2 3 conclude with श्रीरामाय नमः । G1 concludes with श्रीरामचन्द्राय नमः ।

33

M2 begins with श्रीरामाय नमः

1 For 1-6 Ñ2 V B (B4 for 1-5) D7 subst 645* —a) D1 सत प्रतिहत D4 समप्रतिहत (for तमप्रतिहतं) —b) G2 पुरुष * (for °षर्षभम्) —G2 partly damaged for 1cd —d) Ś1 Ñ1 D1 3 6 11-13 व्यथितलक्ष(D4 °था) (for °तन्द्रिय) D2 बभूवावस्थितलक्ष

2 For subst in Ñ2 V B D7 cf v l 1 and 6 —a) D11 हि (for तं) Ś1 क्रुद्धं खलु श्वसन्तं तु Ñ1 D1-4 12 13 क्रुद्धं विनिःश्वसन्तं तु (D13 च); D4 कोपयंतं निश्वसंतं —c) T G1 2 M1 भ्रातृ (for भ्रातुर्) D1 2 वचन (for व्यसन)

3 For subst in Ñ2 V B D7 cf v l 1 and 6 D6 om 3c-4b D11 transp 3 and 4 —a) D1 हरी श्रेष्ठो D4 हरि सोप (for हरिश्रेष्ठो) —cd) D6 om महान् Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 महेन्द्रस्य महाकाशम्(Ś1 D11 °शं तत् तं) सहसा यावर ॐ C7 महानिलादौ पवेरगस्यश्चकार्यं प्रति पादयत । C1 उत्पपातेति । महेन्द्रस्य ध्वजो यथा स्वलंकृत स्वयं स्वलंकृतो हरिश्रेष्ठ सौवर्णमासनं हित्वा महाध्वज इवोत्पपातेति संबन्ध । C3 महेन्द्रस्य ध्वज इवोत्पपात । स्वलंकृत इत्युभयविशेषणम् ॥ Ck महान्महेन्द्रस्य ध्वजो यथा स्वलंकृत सभा स्वलंकृतो महेन्द्रध्वज इवोत्पपात ॥ Ct महामहेन्द्र ध्वजो यथालंकृत ॐ

4 For subst in Ñ2 V B D7 cf v l 1 and 6 D6 om 4cd (cf v l 3) D11 transp 3 and 4 —a) Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 समुत्पेतुर् (for अनूत्पेतुर्) ॐ C7 उत्पतन्तमनूत्पेतुरिति सम्यक ॥ C3 अनूत्पेतु पश्चादुत्पेतु ॥ Ck C अनूत्पेतु पश्चादुत्पतिताः ॐ —b) Ś1 Ñ1 D7 4 11 13 तारा (for रुमा) G2 damaged for स्त्रिय —c) G2 damaged from पूर्णं up to गण d M1 पूर्णे M2 पूर्ण (for पूर्णं) —d) D6 om from इव up to 5a Ś1 Ñ1 D1-4

संरक्तनयनः श्रीमान्विचचाल कृताञ्जलिः ।
बभूवाव्यथितस्तत्र कल्पवृक्षो महानिव ॥ ५
रुमाद्वितीयं सुग्रीवं नारीमध्यगतं स्थितम् ।
अब्रवील्लक्ष्मणः क्रुद्धः सतारं शशिनं यथा ॥ ६
सत्त्वाभिजनसम्पन्नः सानुक्रोशो जितेन्द्रियः ।
कृतज्ञः सत्यवादी च राजा लोके महीयते ॥ ७

G 4 34 11
B 4 34 7
L 4 37 7

11-13 तारागणौ (D11 °णैर्) यथा (for °गणा इव) —After 4 D4.6.11 ins

646* प्रत्युद्गम्य च सुग्रीवो बहुमानेन लक्ष्मणम् ।
गृहं प्रवेशयामास सामात्य सपुरोहित ।

5 For subst in Ñ2 V B D1, cf v l 1 and 6 D1 om 5 (cf v l 4) —a) D3.11 सुरक्त, D4 सरक्त; D6 सुरक्त (for संरक्त) —b) Ś1 मद्दस्वद्; Ñ1 D3.4.13 संदृश्य (D4 °दल [meta] D13 °रुल). D7 सुग्रीवश्च D5 महतीश D3.8.12 Ct समाचार, D12 सरलश च D12 संदृश्य; L(ed) संस्पर्श (for विचचाल) —c) Ś1 Ñ1 D1-4.12.11 कल्पवृक्षोपमस्तदा ‡ Ct बभूवेतस्य लक्ष्मण इति शेष । कल्पवृक्षोपमया सदृशो ‡ —After 5 D1 ins

647* अथ महामहोदधौ भयाराकुलितेन्द्रिय ।
सुग्रीव शुश्रूषया वाचा प्रत्युवाच लक्ष्मणम् ।
निर्यातास्मि महाबाहो महार्ह कनकासने ।
निशम्य कोपं मृत्योऽस्मि रामस्य विदितात्मन ।
सोऽप्रवीत्तदनायत्त सदृशो वानरेश्वर ।   [5]
तत्कृत्वा महीतु स सत्कारं महाद्युतम् ।

6 a) Ś1 Ñ1 B4 D1.11.13 तारा (for रुमा) D4-6.11 ताराद्वितीय सुग्रीवो —b) Ś1 D12 तारा (for नारी) D1.4.13 नारी (for मध्ये) Ś1 Ñ1 D1.4.5.11.13 पुन (for स्थितम्) D1 नारीमध्यगतं पुन —For 1-6 Ñ2 V B4 D7 subst B4 subst for 1-5 and reads after 6ab while D4-6.11 ins 1 2-21 after 6ab and subst 1 22 for 6cd

648* अथ तं लक्ष्मणं वीरं प्रविष्टं पुरुषर्षभम् ।
सुग्रीवो लक्ष्मणं तत्र निरीक्ष्याब्रवीद्वच ।
तं लक्ष्मणो विनिश्वस्य गर्जन्निव रुषान्वित ।
भ्रातुर्वचनसंस्थ इदं वचनमब्रवीत् ।
न शक्यमनुयातेन कृतघ्न कपिपुंगव ।   [5]
तं प्राप्य तत्कार्यं ज्ञात्वा संवेदय वा ।
यदा कृतं कृतघ्नेन त्वयान्तगुणानिविष्टे ।
अधिगम्य तदा तत्र सत्कारं त्वाभवीश्वर ।
सोऽप्यधर्मेण रामस्य कृत्य शापतितमित ।
तत्कार्यं प्रतिगृहीत्वा कथं वानरपुंगव ।   [10]
अथ वानरेन्द्रो श्रुत्वा भयाराकुलितेन्द्रिय ।
लक्ष्मणं कम्पमानः सुग्रीव इदमब्रवीत् ।
रामस्यानो वर्ष श्रुत्वा रामसत्यपराक्रमेण ।
सर्वं प्रतिकरिष्यामि नरराघव निर्वाजितम् ।
अथ धीमतश्च निपितृषु न करण तथा ।   [15]
निवसन्ति वाघव स्थिये तथो हदये तव सिद्धयन् ।
सोऽप्यधीतमर्थेण सदृशो वानरेश्वर ।
सङ्कल्प्य सत्कारो न ते प्राप्त कपेर्गृहान् ।
स त्वं शृणु समादिष्टं मार्गसमादिष्टकर्मेण ।
कुरु मतिरत्य च करे यदि सान्त्विति मन्यसे ।   [20]
तत्र प्रीतिं परित्यज्य स्थितमेव कपीश्वरम् ।
समर्थोपस्य वाक्यं लक्ष्मणो पर्यभीरत ।

[—(l 1) B4 वीर (for वीरं) B1 पुरुषर्षभं, B4 °र्षभ (for पुरुषर्षभम्) —(l 2) D4.6.11 सेवार्थ (for दृष्ट्वा) —(l 3) D4.11 [s विनिश्वस्य (for विनि°) D4.6.11 विन(D4.11 °नि)श्च (for गर्जन्न) —(l 4) V1 D6 वचन (for वचन) V1 D4 संस्थ D4-6.11 संस्थ (for संस्थ) D4-6.11 सुग्रीवमभ्यभाषत (for the post half) —(l 5) D4 न त्यक्तो विप्रवर्ज (for the prior half) Ñ2 V1 B4 D4-6.11 कपिपुंगव —(l 6) V1 D4.11 तत्कार्ये D4 शुभे वै (for तत्कार्य) V1 B4 D4.6.11 च (for वा) —(l 7) Ñ2 D7 तत्र (for यदा) D4.6.11 सत्य कृतार्थी कृत सान् (for the prior half) B4 मत्येनैनिव (for मतेरि°) —(l 8) D4-6.11 दीर्घेण (for धि°) D4 सत्कारम् (for सत्कार) D4.6.11 च (for तत्र) —(l 9) D4 कृतेऽसि (for रामस्य) Ñ2 B4.5 D7 प्रतिभिर्दे V1 B4 प्रतिभिर्द, B4 (before corr प्रतिपत्त) सहुपेषे (for प्रतिपेषे) V1 D4 कृतेविज्ञातुरिति V1 कृते तत्समिति D4 (with hiatus) अत्येऽनतुरिति D4 कृतयित्वानुरितेत D11 कृतेनित्य प्रतिरि (for the post half) —(l 10) D4-6 तत्कालन (for °गुत्र) —(l 11) D4.6.11 अथ (D4 अथ D11 अत्रो) लक्ष्मणमीत्वा (for the prior half) —(l 12) V1 सम्पूर्णमर्थेषु (corrupt) D4 वचनं बभाषेषु (for the post half) —(l 13) D4-6.11 विं मानव (for [illegible]) —(l 14) Ñ2 V1.2 B4 D4 प्रतिपालयन् V1 D4 शेते च (for प्रतिपेक्षामि) D4.6.11 वीं (D4 °व) महीतेन (D4 °ते) (for the prior half) D4 नर (for नर) —(l 15) D4.6.11 मर्षितो (for मर्षाणो) B4 द (for च) D4 लक्ष्मण (v l) (for लक्ष्मण) —(l 16) V1 वो (for तव) —(l 17) B4 रामेणैव च (for स्थिते च) —(l 18) D4-6.11 सदरे (by transp) (for ते सदा) D4-6.11 इह (for इहा) —(l 19) G(ed) तत्र (for सदित) —(l 20) V1 B4 कुरु तत्र च (V1 तिस) करे (for the prior half) G(ed) तस्य (for अस्य) —(l 21) Ñ2 D4 तत V1.2 B4 D4.11 (for तत्) —(l 22) V1 D4-6.11 [illegible] (for the prior half)]

7 a) B4 स सत्कीय D4 सत्त्वाभिजन; D4 after corr as in text) सत्त्वाभिजन; D11 सत्त्वाभिजन (for सत्त्वाभिजन) —d) D1 लोके (for राजा)

G 4 34 13
B 4 34 8
L 4 27 8

यस्तु राजा स्थितोऽधर्मे मित्राणामुपकारिणाम् ।
मिथ्या प्रतिज्ञां कुरुते को नृशंसतरस्ततः ॥ ८
शतमश्वानृते हन्ति सहस्रं तु गवानृते ।
आत्मानं स्वजनं हन्ति पुरुषः पुरुषानृते ॥ ९
पूर्वं कृतार्थो मित्राणां न तत्प्रतिकरोति यः ।
कृतघ्नः सर्वभूतानां स वध्यः प्लवगेश्वर ॥ १०
गीतोऽयं ब्रह्मणा श्लोकः सर्वलोकनमस्कृतः ।
दृष्ट्वा कृतघ्नं क्रुद्धेन तं निबोध प्लवंगम ॥ ११
ब्रह्मघ्ने च सुरापे च चोरे भग्नव्रते तथा ।
निष्कृतिर्विहिता सद्भिः कृतघ्ने नास्ति निष्कृतिः ॥ १२
अनार्यस्त्वं कृतघ्नश्च मिथ्यावादी च वानर ।
पूर्वं कृतार्थो रामस्य न तत्प्रतिकरोषि यत् ॥ १३
ननु नाम कृतार्थेन त्वया रामस्य वानर ।
सीताया मार्गणे यत्नः कर्तव्यः कृतमिच्छता ॥ १४

---

8 [a]) D3 11 राज्ये (for ऽधर्मे) ※ Cv अधर्मे इति पदच्छेद (Cg च्छेद)। so also Cr m Ck अधर्मे स्थितो ऽधर्ममार्गावलम्बीत्यर्थः । Ct अधर्म स्थित इत्यन्वय । अधर्ममार्गस्थ ※ —[b]) G2 मत्राणाम् (sic) (for मित्राणाम्) —[c]) D1 2 M2 (before corr sec m) मिथ्या —[d]) B1 3 किं (for को) —After 8 Ś1 D1-4 12 13 ins

649* पञ्च पश्वनृते हन्ति दश हन्ति गवानृते ।

[Ś1 पल्यनृते D3 पश्वानृते D13 पाल्वनृते (sic) (for पश्वनृते) D4 च कुञ्जरान् (for गवानृते)]

9 [a]) Ñ2 अश्वानृत —Ñ2 om from ह up to नृते in [a] —[b]) V B2 3 D8 7 11 T G2 M3 च (for तु) Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 पुरुषानृते, B2 तुरगानृते (for तु गवा°) —After 9[ab], Ś1 Ñ1(l 1 only) D1-4 12 13 ins

650* हन्ति जातानजाताश्च हिरण्यार्थेऽनृते वदन् ।
सर्वं भूम्यनृते हन्ति मास्म भूम्यनृतं वदीः ।

[(l 1) D1 2 4 जातानुजातांश् Ñ1 illeg for हिरण्यार्थेऽनृत Ś1 हिरण्यार्थं D2 13 वदेद् (for वदन्) —(l 2) Ś1 D4 सर्वं D1 om (for सर्वं) Ś1 D12 मास्य (for मास्म) Ś1 D1 12 वदेत् (for वदी)]

—Ñ1 V1 om 9[cd] —[c]) Ñ2 B1 2 D7 स(D7 स)तत V2 स्तवर्णं V3 B4 D11 स्तनत (for स्वजन) D2 सर्वं (for हन्ति) —[d]) D2 स इति D12 यो वदेत् (for पुरुष) D1 यो मिथ्या कुरुते वच —After 9 Ś1 D2-4 11 13 ins l 2 only Ñ2 V (V2 after 9[ab]) B4 D7 ins l 2-3 after 9 while B1 3 ins after 9

651* हन्ति जातानजातांश्च भूम्यर्थे त्वनृतं वदन् ।
गवानृतेन तुल्यं च पुरुषानृतमुच्यते ।
कुलमात्मसमं हन्ति नरो भूम्यनृतं वदन् ।

[B3 reads l 1 in marg —Ñ2 D7 transp l 2 and l 3 —(l 2) Ñ2 B1 3 D7 भूम्यनृतेन—V2 D2 13 गवानृतं तु (V2 च D13 हि) (for गवानृतेन) Ś1 D2-4 12 13 हि (for च) Ñ2 D7 सदृश (for तुल्यं च) —(l 3) Ñ2 D7 कुलानां सप्तम इति (for the prior half) B4 भूम्यर्थमनृतं वचः (for the post half)]

10 [a]) V2 2 सर्वं (for पूर्वं) —[b]) V2 2 B D7 सार्थं (for न तत्) M2 यत् (for यः) —[c]) T1 कृतघ्न (sic) (for °घ्न) —[d]) Ś1 D12 भवेत् (for वध्य) D1 4 11 13 पुरुषाधम (for प्लवगेश्वर)

11 [ab]) D4 पूर्वं (for श्लोक) Ś1 D12 देव, D1 4 11 12 T2 भूत (for श्लोक) Ñ2 V B1-3 D7 अपि च ब्रह्मणा गीत श्लोक शृणु प्लवंगम —[cd]) Ś1 D12 दृष्ट्वा (for दृष्ट्वा) Ś1 B4 D12 कृतघ्न (for °घ्नं) B4 क्रोधेन D2 क्रुध्येन (sic) D4 क्रुद्धेषु, D13 क्रुध्येत (for क्रुद्धेन) Ś1 तद् D11 त्वं (for तं) V1 क्रुद्धमेतन् (sic) (for क्रुद्धेन तं) Ñ2 V B1 3 D7 कपीश्वर (for प्लवंगम)

12 Cf Mbh 12 166 24 —[a]) B1 D6-11 T G M1 2 Ck t गोघ्ने(B4 °घ्नि) चैव (for ब्रह्मघ्ने च) —[b]) Ś1 Ñ V B D1 2 8 10 13 T चैरे Ñ2 D7 भ्रष्ट (for भग्न) D2 3 11 12 शठे (for तथा) D4 सुवर्णस्तेययोगत —[c]) M1 विकृता (for °हिता) Ñ2 V B1-3 D7 राजन् ; D2 12 लोके (for सद्भि) —Ñ2 illeg from कृ up to र्थं (see var) in 13[a]

13 Ñ1 illeg up to श (see var) (cf v l 12) —[a]) B4 च (for त्व) Ñ2 V B1-3 D7 स त्व पाप (for अनार्यस्त्व) Ś1 D1-4 12 13 कृतघ्नस्त्वं (Ś1 D12 °अ, D13 °घ्न त्व) गुरुतल्पश्च —[b]) D2 4 12 मिथ्याचारश्च (for °वादी) M1 पार्थिव (for वानर) —[cd]) Ś1 D12 राम स्यात् (for रामस्य) D4 वानरे कृतकार्ये स (for °) D2 4 12 M3 (before corr) प्रतिकरोति (for °षि) Ś1 तत्, D2 4 12 य (for यत्) B4 न त्व प्रतिकरोषि य (for [d]) Ñ2 V B1 3 D7 कृतार्थं पूर्वमर्पेण मार्थं (V2 B1 3 न त्व) प्रतिचिकीर्षसि

14 Ś1 D12 om 14-15[b] —[a]) D2 4 12 न तु (for ननु) D1 6 राम (for नाम) ※ Ck ननु नामेत्यादि । आमन्त्रणमसिद्धयोनाम ※ —[b]) G2 वानरपुंगव (for रामस्य वानर) —[c]) D4 वानर (for यत्न) ※ Ck मार्गणं यत्न इति । प्राक्प्रतिज्ञात इति शेष । so also Ct ※ —[d]) Ñ V B1-3 D1-4 7 13 कुशलैषिण B4 त्वनसूयता (for कृतमिच्छता) —After 14, Ñ2 V B D7 11 ins

652* सत्कृता ये च मित्राणां न भवन्त्युपकारिणः ।
साम्प्रतानपि कर्तव्यात् कृतप्रत्युपकारिणः ।
ऋष्यमूके गिरिश्रेष्ठे यथाल्पकं पुरा हि न ।
पाणिसंग्रहणं कृत्वा तत्र स्मरसि दुर्मते ।

[(l 1) Ñ2 B1 2 3 G(ed) तु (for च) V1 D2 11 सत्कृताश्च(D1 कृतार्थास्त्व) कृतार्थास्त्व मित्राणां न भवन्ति ये —(l 3)

स त्वं ग्राम्येषु भोगेषु सक्तो मिथ्याप्रतिश्रवः ।
न त्वां रामो विजानीते सर्पं मण्डूकराविणम् ॥ १५
महाभागेन रामेण पापः करुणवेदिना ।
हरीणां प्रापितो राज्यं त्वं दुरात्मा महात्मना ॥ १६
कृतं चेन्नाभिजानीषे रामस्याक्लिष्टकर्मणः ।
सद्यस्त्वं निशितैर्बाणैर्हतो द्रक्ष्यसि वालिनम् ॥ १७

G 4 34 26
B 4 34 17
L 4 37 18

D5 गिरे. पृष्ठ (for गिरिश्रेष्ठे) V1 B1-3 वसु (for वसत्) B1 सत्य (for सत्य) Ñ2 D7 कृत (for हि न) D5 सत्य स्व पुरावत्त (for the post half) —(l 4) D5 न त्वम् असि वानर (for the post half)]

15 Ś1 D12 om 15[ab] (cf v l 14) —[a]) D2 3 4 13 सक्तो (D13 °क्त) (for स त्व) V2 D2 12 13 ग्रामेषु (for °म्येषु) D1 धर्मषु, T2 भोग्येषु (for भोगेषु) D2 प्रसक्त ग्राम्यधर्मेषु —[b]) D1 पाप, D2 13 पस्तु, D3 पापं, D4 पापे (for सक्तो) D1 परिश्रवा (sic) D7 °व (for प्रतिश्रव) —[c]) Ñ1 स (for न) D5 T2 M1 2 Ch त्वा, G1 त्व (for त्वा) B1 त्वा रामो न (by transp) V2 B2 D7 [S] भिजानीते, B4 हि जानाति D2 13 T2 न जानीते, D11 [S]भि जानाति, G1 °नीयात् (for विजानीते) —[d]) Ñ2 V2 B2 3 D1 धारिण, V3 वारिणं (metr) (for °राविणम्) Ś1 Ñ1 B4 D1 2 4 10 13 कृतघ्नं दुष्टचारिणं (D4 °मानस) ※ Cv सर्पं मण्डूकराविणमिति । मण्डूक इव रौतीति मण्डूकरावी । तम् । मण्डूकस्वरेण स्वगण इति मत्वाभिगच्छति । स त गृह्णाति । तं मण्डूकराविणं सर्पम् । त्वा न जानाति । रामो वञ्चकं त्वा न जानातीत्यर्थः ।, so also Cr (m g) Ct मण्डूकराविणं स्वगृहीतमण्डूकद्वारा मण्डूकविरावबन्त सर्पमज्ञानत्वलोक मण्डूकशब्दमात्रेण मण्डूकमेव जानीते न सर्पम् । शब्दप्रमाणा भावेन रामेणावञ्चितोऽभूदित्यर्थः । यद्वा भवत्सु मण्डूक इव रौतीति मण्डूकरावी । मण्डूकग्रहणार्थं सर्पो मण्डूकवद्रौति । तत्स्वरेण स्वगत[°ण ?] इति मत्वा मण्डूकस्तत्समीपमागच्छति । स त गृह्णाति । एवं वञ्चकत्वात्त्व जानातीत्याह—यत सर्वलोकसमत मनृतमपि साहसादुक्ति । नहि सर्पस्य मण्डूकरवोऽस्ति । नापि च मण्डूका मण्डूका .. नितोऽनुमाय गच्छति । नापि च सर्पाणा मेवैकमय प्रसिद्ध ?।, Ct मण्डूकराविणं स्वगृहीतमुखस्थ मण्डूकशब्देन शब्दयन्त सर्पं यथा जनोऽनवलोकनान्मण्डूकमेव जानीते, न तु सर्पं तथा तव स्वरूपं रामो नाज्ञासीदिति भाव ※ —After 15 Ś1 Ñ1 D1-4.12 14 ins

653* प्रमत्तश्चातिरक्तश्च यथा स्यान्मकृतात्मा ।

[D2 13 [भ]वि, D5 [भ]वि (for [भ]वे) Ñ1 illeg from र up to त D12 [भ]विलिश् (for °क्तश्) D13 [भ]व (for स्यात्)]

16 [a]) Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 महात्मना (D2 3 °त्मा) महाभाग्यात् —[b]) V1 विप्र, D13 प्राप्त, D12 पापं (for पाप) Ñ1 D4 11 करणवेदिन (for °वेदिना) —[c]) Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 रामेण, B4 वानरेण (for हरीणां) D6 रामो मा पतते (corrupt) (for हरीणां प्रापितो) B2 वहि G3 M1 राज्ये (for राज्यं) —[d]) D11 G1 दुरात्मन् (for °त्मा)

17 [a]) D2 13 (न) भिजानासि (for °नीषे) Ś1 D1 4 12 13 कृत तु नाभिजानासि (D12 °भि, D13 °ति) V1 T2 कृत चेन्नाभिजानीषे, Ñ2 V B1-3 D7 प्राकृत (D7 °ते) नाभिजानासि (Ñ2 °नीषे) B1 कृत यथाभिजानासि, M1 कृत चैतन्न जानीषे —[b]) D1 7 13 T2 °कारिण (for °कर्मण) D3 8-10 राघवस्य महात्मन —[c]) Ñ2 V B D7 सद्य D11 मया (for सद्यस्) Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 मया सख्ये (D3 मया सख्येन) शितैर्बाणैर् (D4 शितप्राण [sic]) —[d]) D1 प्राप्स्यसि (for द्रक्ष्यसि) Ñ2 V B1-3 D7 हतस्यो नात्र संशय —After 17 Ñ V B D7 11 ins while Ś1 D1.4 12 13 ins. l 1-2 after 17 and l 3-14 after 18 whereas D3 ins after 18

654* उपकारो न कर्तव्यस्त्वद्विधानां महात्मभि ।
सुखाणामकृतज्ञाना क्षीवधानां कदाचन ।
को हि विज्ञानसम्पन्नो दृढलोकपरावर ।
कामभोगेषु सज्जेत यथा त्वमिह वानर ।
महान्तं प्राप्स्यसे दोषं सर्वथा क्षीणपुण्यकम् । [5]
मयेनैव पुरा प्राप्तमसुरेण सुरेश्वरात् ।
नैव सत्यं प्रमाणं ते न प्रतिज्ञा न सङ्गमम् ।
न च पाणिग्रहस्ते दीप्यमाने विभावसौ ।
सर्वथा वञ्चितो भ्राता मम दुष्टात्मना त्वया ।
अहृष्टबुद्धिरनार्येण बुद्धिमान् निष्टबुद्धिना । [10]
भवमानक्षण क्रोधो महान्मे परिवर्तते ।
उदय सागरस्येव पर्वकाले महात्मन ।
क्षुद्रं नृशंसं दुर्बुद्धे स्त्रीप्रधानं च वानर ।
अहं त्वां सायकैस्तीक्ष्णैर्नेष्यामि यमसादनम् ।

[(l 1) B2 3 महत्सु (for महात्मभि) —(l 2) Ś1 Ñ1 B2 हि (Ñ2 हु B1 ब [sic])कृतघ्नानां D2 13 अकृतज्ञानां (for अकृतज्ञानां) Ñ1 illeg B1 क्षीणधानां (for क्षी°) Ñ1 D13 कथचन —D12 om l 3 5 —(l 3) V1 दृढ° (for दृढ) Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 समर्थश्च (Ś1 °मन्देष्व) Ñ1 °क्या D4.12 13 °सक्त कां]मभोगेषु V1 ग्राम्यभोग प्रसक्त (for the prior half) Ñ1 om यम् —(l 5) V1 प्राप्स्यसे B1 प्राप्ते Ś1 Ñ2 D1-4 13 त्वम् (Ñ1 त्वम्)नि ऽस्मद् D4 त्वम् दुर्बुद्धे D12 प्राप्स्यते न महोरोषं (for the prior half) —(l 6) D1 [ऋ]षे D4 10 षि (for [ऋ]ष) Ś1 D2 मयेन हि (D3 °नैव) D1 मारेन (sic) D13 मयेनैव (for मयेनैव) Ś1 Ñ1 D1 4 12 13 यथा (for पुरा) D11 मये न यथा प्राप्त त्वया त्वमस्ति हि त्वया —V1 om l 7 —(l 7) B1 3 नैव (for नैव) D2 13 निश्चय सत्य (for नैव सत्यं) V1 तु (for ते) Ñ1 illeg for न प्रतिज्ञा न D4 सङ्गति (for °मम्) Ñ2 V1 3 B1 3 4 D7 प्रतिज्ञा (V3 B4 °न)सर्पस्य B1 न प्रतिपन्नं च (for the post half) —(l 8) Ś1 D1-4 12 13 (न) च (for न) D1-4 10 च (for ते) —(l 10) Ś1 D12 ऋत° (sic) (for दृष्ट°) —(l 11) Ñ1 B1 वर्तमानश्च Ñ1 V1 भवमान

G 4 34 33
B 4 34 18
L 4 27 20

न च संकुचितः पन्था येन वाली हतो गतः ।
समये तिष्ठ सुग्रीव मा वालिपथमन्वगाः ॥ १८

न नूनमिक्ष्वाकुवरस्य कार्मुका-
च्च्युतांञ्शरान्पश्यसि वज्रसंनिभान् ।
ततः सुखं नाम निषेवसे सुखी
न रामकार्यं मनसाप्यवेक्षसे ॥ १९

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे त्रयस्त्रिंशः सर्गः ॥ ३३ ॥

(for स्वमान) —Ñ1 om from क्रो up to ते Ś1 D1 2 4 13 दोषो D3 11 रोषो (for क्रोधो) V1 महात्मा B4 महास (for महात्मो) Ś1 D1-4 12 13 हृदि वर्तते V2 प्रतिपद्यते (for परिवर्तते) D11 मम विवर्तते (for मे परिवर्तते) —(l 12) D4 वदये D11 13 उदय (for च्छदय) —(l 13) D1 क्रुद्धो (for क्षुद्र) D11 दुर्बुद्धे (for दुर्वृत्त) Ñ2 D7 क्लीबसत्त्व V1 3 B3 D1 2 11 13 वानर (for °र) —(l 14) Ś1 D2 3 12.13 शाप, V1 स्वय V3 D4 अय (for अद्य) D1 13 [अ]द्य (for त्वां)]

—Thereafter Ś1 Ñ1 D1(l 1-2 only) 3-4 12 13 cont 655*

18 Ñ2 om 18 —a) Ś1 Ñ2 V B D4 6 7 10 स D3 om (subm) (for च) D1 राम स एव कुर्येथाः —b) B4 गतो हत (by transp) D1 निपातित (for हतो गत) —D1 om 18cd —d) M3 वधम् (for पथम्) Ś1 D13 अद्य गा (for अन्वगा) —After 18 Ś1 D2 3(l 1-14) 4 12 13 ins l 3-14 of 654* then all cont Ñ1 cont after 654* D1 cont l 1-2 after 654* and ins l 7 10 after 18ab while D11 ins after 18 Ñ2 V B D7 ins l 3-10 after 18

655* तथा करोम्यद्य तेऽद्य सायकैर्मर्मभेदिभिः ।
अपरेऽपि यथा नैवमवज्ञास्यन्ति सौहृदम् ।
तथा करोम्येष शरैरजिह्मगै
र्महाविषैर्दृप्तविषोरगैरिव ।
यथैवमन्योऽपि न सौहृदं शठो
विभेत्स्यते कामवशप्रयोजन ।   [5]
अहमिह खलु सत्पथादपेत
चलितमतिं चपल स्वजातिदोषात् ।
अनृतमधुरवादिन कृतघ्न
तमिव नयाम्यजमुन्मथामि बाणैः ।   [10]

[Ñ2 V B D7 om l 1-2 —(l 1) D3 om ते D11 रोषात् (for तेऽद्य) D3 11 तथा तथा करोम्यद्य (for the prior half) —(l 2) D12 हि (for [ऽ]पि) D12 अपरोऽपि Ś1 D13 नैव (for नैवम्) Ś1 D11 [अ]वज्ञास्यन्ति हि D11 अपमस्यति (for अवज्ञास्यन्ति) Ñ1 सौहृदान् (for °दम्) —After l 2, D1 ins

655(A)* तान्येव दिव्यास्त्राणि तदेव च महद्धनुः ।

while D3 11 ins

655(B)* किं चिरं ते क्षमिष्ये च काल तस्य मन्यसे ।
पूर्वं कृतोपकारस्य रामस्याक्लिष्टकर्मणः ।
सुग्रीव को वेदयते दुष्टस्येह मत तव ।
आत्मानं क्रममाणस्य पश्यामि शकुनेरिव ।
दुरात्मनि कृत गूढे न चिरादेव नश्यति ।   [5]
अकृतज्ञे च सुग्रीव भस्मनीवाहुतिर्यथा ।
मैथिल्या मार्गणोपाय यत्नेन कुरु वानर ।
करोषि चेन्मनिश्चत्य सवथा प्रवदस्व माम् ।

[(l 2) D3 स्वाशुपकारस्य (for कृतो°) —(l 5) D11 कृत (for कृत) —(l 6) D11 कृतं (for यथा) —(l 8) D11 प्रतिरुद्ध]

—Ś1 Ñ1 D4 12 om l 3-6 —(l 3) D7 [अ]पि (for [ए]व) —(l 4) D11 महाजवैश्च (for °विषैः) Ñ2 om D11 तीक्ष्णविषैः (for दृप्त°) D4 13 इवोरगैः (for इवोरग) —(l 5) D2 13 यथोक्ष्वेव D3 12 यथैवमीह (for [य]थैवमन्योऽपि) B2 3 शठे D4 13 नरा D2 कुधो (for शठो) —(l 6) Ñ2 D7 कामवशा° V2 3 B1-3 कामवशा (V1 B2 °श) D1 कामशर (for कामवशा) B1 2 प्रयोजित D2 प्रवेरिता D11 °रे (for प्रयोजन) D4 12 विभित्स्ते रामस्य प्रवेशो (D4 °रि)न —(l 7) V1 B1 2 अयम् V2 3 स्वयम् (for अहम्) Ś1 Ñ1 D1 2 4 11-13 अयमहमिह (Ñ1 °*) D3 अहमकस्मिह (sic) (for अहमिह खलु) —(l 8) Ś1 D1-3 12 13 चपलमति Ñ1 om ; D11 चलितमति D2 4 13 स्वभाव (for स्वजाति) Ś1 D13 चपलस्वभावदोषात् —(l 9) V2 अनृत (for °त) Ś1 Ñ1 D2-4 12 13 मधुरभाषिण (D4 13 °त) D1 मधुर भाषिण (for मधुरवादिन) —(l 10) V1 त्वम् (for तम्) D4 इह (for इव) D7 जेमजन् (for नयाम्यज) Ñ1 तरामि (for [व]ध्यामि) Ś1 D13 प्रभुपति यामजम थामि बाणै]

19 V B4 D11 om B4 reads in marg 19 —a) Ś1 Ñ B1-3 D1-4 7 11 12 13 यावद् (for नूनम्) M3 कार्मुक (for °कात्) —b) Ñ B1 2 शराञ्च्युतान् ; D1 3 4 T1 G M3 शरांश्च्युतान् (by transp) D7 शितान्शरान् । D12 शरांश्च तान् (for च्युतान्शरान्) Ñ B1-3 D7 चतुर्विंशक (Ñ2 °कान्) M1 °सैनिकान् (for वज्रसंनिभान्) —c) Ś1 D1-4 12 13 तावद् (for ततः) M3 कथं (for सुखं) Ñ

३४

तथा ब्रुवाणं सौमित्रिं प्रदीप्तमिव तेजसा ।
अब्रवील्लक्ष्मणं तारा ताराधिपनिभानना ॥ १
नैवं लक्ष्मण वक्तव्यो नायं परुषमर्हति ।
हरीणामीश्वरः श्रोतुं तव वक्त्राद्विशेषतः ॥ २
नैवाकृतज्ञः सुग्रीवो न शठो नापि दारुणः ।
नैवानृतकथो वीर न जिह्मश्च कपीश्वरः ॥ ३
उपकारं कृतं वीरो नाप्ययं विस्मृतः कपिः ।
रामेण वीर सुग्रीवो यदन्यैर्दुष्करं रणे ॥ ४
रामप्रसादात्कीर्तिं च कपिराज्यं च शाश्वतम् ।
प्राप्तवानिह सुग्रीवो रुमां मां च परंतप ॥ ५

G 4. 35. 5
B 4. 35. 5
L 4. 28. 5

D2.6 G2 विवेशसे N B1.2 D7 एवं D3 सुख (for सुखी) —^{d}) D14 स (for न) D13 रामकोप (for °कार्यं) Ś1 D4.5.13.14 G2 व्यपेक्ष(D5 °वेक्ष्य)से N B1.2 D7 व्यवस्य (B2.3 °स्य)सि D8.13 [अ]व्यपेक्षसे (for [अ]व्यवेक्षसे) ☸ Cr (m g) न नूनमिति t (Cr °मिति—न नूनमिति पाठ) इत्यनुवर्तस्व कामुकस्य (Cm °कात् Cg °क) स्युतात्मानो वद्ध सविभागं पश्यसि मादृशी नूनम् । ततो नाम तस्मात्खलु सुखं निषेवसे सुखीसंग्रामकार्यं मनसापि नाव(Cr न च) क्षम इति योजना । ; so also Ck t ☸

Colophon —*Sarga name* Ś1 N2 V1 B1.2.4 D2.4.7.11–13 लक्ष्मणवाक्य N1 D5 लक्ष्मणकोप V2 कृतलक्ष्मण वाक्यं V3 B3 लक्ष्मणकृतवाक्य D1 लक्ष्मणप्रकोप —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 N2 V1 B1 D2.4.11.13 om N2 V2 32 V3 B4 36 B2.3 D7.1 35 D5 23 D4.6.10 T G1.3 M 34 D12 29 G2 33 —After colophon G concludes with श्रीरामाय नम

34

M1 begins with श्रीरामाय नम

1 ^{a}) Ś1 N V B D1–4.7.11.12 इति (for तथा) D1 सुमित्र (unmetrical) G2 काकुत्स्थ (for सौमित्रिं) —^{c}) N2 V B D7 वचनं (for लक्ष्मणं) —^{d}) Ś V B D2.4.12.10 तारापति (for ताराधिप) D7 -चन्द्रानना (for निभा°) —After 1 V1 ins

656* हरिणामीश्वरो राजा सुग्रीवो वानराधिप ।

2 ^{a}) D1 न वै (for नैवं) Ś1 B1 D2.4.6.11.12 वक्तव्य —^{b}) B2 D 4.11 M1 पुरुषम् (sic) (for प) —^{c}) Ś1 D1.12 [S]श्रीशं N V B1.2 D7 राजा D2.4.13 [S लोकं (for श्रोतुं) —^{d}) Ś1 D1.4 वक्तृवक्त्रात् N2 V B1.2 D7 त्वद्वक्त्रात् (for तव वक्त्रात्)

3 ^{a}) Ś1 [अ] कृतज्ञ (sic) B1 °निष्ठ (for [अ] कृतज्ञ) —^{b}) V B D7 च (for [अ]पि) D1 रामो नैवापि दारुण —D1 reads from इत्य in ^{a} up to 3^{d} in marg —^{c}) N2 V1 नैवानुतम(V1 °त)तिर्वीरो V2.3 B1.2 D7 न चानृ(V1 °कृ)तमतिर्वीरो B1 D2 न वा(D2 नैवा) नृतकथो वीरो D1 न वानृतकथो वीर —N1 om (hapl ?) 3^{d}–4^{a} —^{d}) G2.3 हरीश्वर Ś1 D1.4.11 नैव(D1.3 न च) जिह्मविनिश्चय N2 D1 न जिह्ममतिनिश्चय V2.3 B1.2 D2.4.7.11.13 न जिह्म इति निश्चय V1 न जिह्ममतिनिश्चय B4 न जिह्मश्चातिनिष्ठुर

4 N1 om 4^{a} (cf v l 3) —^{a}) Ś1 D2 चैव D1.3.12 वीर D1 धीर G2 पूर्वं (for वीरो) —^{b}) Ś1 N1 D1.2.4.12.13 नाप्य(D1 न चा)य विस्मरिष्यति N2 V B D3.11 न च विसर्जुमर्हति ☸ Cr विस्मृत कर्तरि निष्ठा । Cg विस्मृत इति कर्तरि निष्ठा । न वै दुष्करं तमुपकारं न विस्मृत इति योजना ☸ —^{cd}) T2 धीर Ś1 N1 D1.2.4.12.13 रामलक्ष्मणयोर्वीर (Ś1 N1 D1.2 °र) B1 D2.11 रामेणा प्रतिवीर्येण (for °) G1 यत्त (for यद्) D1 दु कृते M1 दुष्कृत (for दुष्कर) D1 कृत दुष्करं रणे D3 कृतं यद् कृतं रणे D1 कृतमस्य सुदुष्करं (for ^{d}) N2 V B D7 रामेणाप्रतिवीर्येण सुग्रीवेऽन्यै (V1 मे) सुदुष्करं —After 4 B1 ins

657* जीवितं च हि राज्यं च नाथ विस्मरति प्रभो ।

while L(ed) ins

658* करिष्यति सौमित्र इति मे मतिरीदृश ।

5 ^{a}) D1.13 प्रसादं (for प्रसादात्) —^{d}) B1 हरिराज्यं (*for कपि°*) —^{d}) *N2 V2.3 D7.1 D1 मां रुमां* (by transp) D4.5.10.13 वानर । G(ed) विजयं —After 5 D2 ins

659* महागौतमो नाम कश्चिन्मुनिर्महातपा ।
तस्य भार्या महाभागा स्वरूपामवपयाय ।
सोऽतीन्द्रियं तपस्तेपे ब्रह्म तस्मादिव ।
अथ शक्र समुद्दिश्य मे मम विरमाण्य ।
मनकाममगमत् शोभयवैनमद्भुत । [5]
बालमिव शोभा सा व्याविदित गौतमम् ।
तपसा योगपदमपूरि ज्ञिंग्रहे महात्मा ।
निर्द्य कर्त्तन्य तत्र मनकवाहनमानरम् ।
यदुत्थितोऽप्यद्भुत तत्वतन समयुपत्त ।
मद्मकृत्य स तत्कर्णे कालमाहुवर्णे गत । [10]
कृमानुजस्त्वं वीर सुग्रीव प्रजाधिप ।

G 4 35 6
B 4 35 6
L 4 36 6

सुदुःखं शायितः पूर्वं प्राप्येदं सुखमुत्तमम् ।
प्राप्तकालं न जानीते विश्वामित्रो यथा मुनिः ॥ ६
घृताच्यां किल संसक्तो दश वर्षाणि लक्ष्मण ।
अहोऽमन्यत धर्मात्मा विश्वामित्रो महामुनिः ॥ ७
स हि प्राप्तं न जानीते कालं कालविदां वरः ।
विश्वामित्रो महातेजाः किं पुनर्यः पृथग्जनः ॥ ८

देहधर्मं गतस्यास्य परिश्रान्तस्य लक्ष्मण ।
अवितृप्तस्य कामेषु रामः क्षन्तुमिहार्हति ॥ ९
न च रोषवशं तात गन्तुमर्हसि लक्ष्मण ।
निश्चयार्थमविज्ञाय सहसा प्राकृतो यथा ॥ १०
सत्त्वयुक्ता हि पुरुषास्त्वद्विधाः पुरुषर्षभ ।
अविमृश्य न रोषस्य सहसा यान्ति वश्यताम् ॥ ११

6 ᵃ) Ś1 D12 सदु:ख, Ñ1 V3 D1 3 4 13 स(V3 स्व) दु:ख ; Ñ2 V1 2 B2 4 D5 6-11 T2 3 G1 M1 2 Ck t सुदु:ख (for सुदु:ख) B3 समितो, D1 13 सा(D13 स)पितो, D6 शयन, G(ed) सक्तिो (for शायित) Ś1 Ñ V B D2-4 7 11-13 चिरं, D1 om (for पूर्वं) —ᵇ) Ñ2 B प्राप्याय, V2 3 प्राप्तोय D7 प्राप्याथ, D11 प्राप्तोय (for प्राप्येद) D4 अनुत्तम (hypm) (for उत्तमम्) —ᶜ) Ś1 D2-4 6 12 13 प्राप्त (for प्राप्त) —ᵈ) B4 D6 T2 G3 M1 मुनिर्यथा (by transp) D1 4 11 महामुनि (for यथा मुनि) —For 6ᶜᵈ, Ñ2 V B1 3 D7 subst, while D11 ins after 6ᶜᵈ

660* राघवस्य प्रसादाद्धि सुग्रीव सुखमेधते ।

[D11 प्रसादाद्धि रामस्य (for the prior half)]

7 D1 om (hapl) 7 —ᵃ) D6 T1 M2 स किलासक्तो (for किल स°) D5 मेनकाया ययासक्तो D13 L(ed) घृताची(D12 °ता4)केलिसक्तो —ᶜ) G(ed) अमन्यताहो (by transp) Ś1 Ñ2 D2 4 12 13 न विजानाति धर्मात्मा, Ñ1 V B1-3 D7 अमन्यत हि धर्मात्मा —ᵈ) Ñ2 V B D7 11 महातपा (B4 °यशा) (for °मुनि) Ś1 D4 13 ग्राम्यभोग सुखे रत, D5 11 ग्राम्यभोग सुरेश्वराद् ⁑ Cv अहोऽमन्यत दिवसममन्यत।, Cr घृताच्यामिति विश्वामित्रो घृताच्यामासक्तो दशवर्षाण्यहोऽमन्यत दिनममन्यत। अत्र घृताचीशब्दो मेनकाया नामान्तरम्। सा ददर्श महातेजा मेनका कुशिकात्मज इति ?)। तस्या वसन्त्यां वर्षाणि पञ्च पञ्च च राघव। इत्यनेन विश्वामित्रस्य मेनकाया दशवर्षासक्त्यैः कारणे विहितत्वात्।, Cg विश्वामित्रो घृताच्यामासक्तो दशवर्षाण्यहोऽमन्यत दिनममन्यत। घृताचीशब्देनात्र मेनकैवोच्यते। मेनकासक्तस्य बालकाण्डेऽभिधानात्।, Cl घृताच्यामित्यादि। मेनकायां दशसहस्र वर्षसंभोगो बालकाण्ड उक्त । सा ददर्श महातेजा मेनका कुशिकात्मज। इत्येतद्वाक्य च । कालान्तरे घृताच्यामपि तस्य सग इत्यवगम्यते।, Ct अहो दिनम्। यद्यपि पूर्वं बालकाण्डे मेनकासबन्ध उक्तस्तथाप्येतद्वचनाद्घृताचीसबन्धोऽपि तस्य ज्ञेय इत्याहु ⁑

8 ᵃ) D3 च(sic) (for न) D1 3 13 जानाति (for जानीते) Ñ2 V B1-3 D7 11 काल स नावबुध्यति —ᵇ) Ñ2 V1 3 B1 प्राप्त, V2 B3 4 D7 11 प्राप्त (for काल) V2 वध, D10 G3 4 M1 वर —ᵈ) Ñ2 V B D7 11 इतरो (for पुनर्य)

9 ᵃ) Ś1 N V B1 4 D2 11 13 दशवर्षं, D10 G1 पशुधर्मं (G1 °र्मं) D4 10 11 T G2 3(also sec m) M3 Cv देहधर्मं, Cr m g as in text (for देहधर्मं) M3 [श]स्य (for [ग]स्य) B2 3 D2 4 7 13 दशवर्षेश(B3 °र्षेषु)विरस्य, D1 दशधर्मकृतरयास्य ⁑ Ck देहधर्मेषु आहारनिद्राभयमैथुन च सामान्यमेतत्पशुभिर्नराणामिति लक्षणा।, Ct देहधर्मा आहारनिद्राभयमैथुनानि, 'पशुधर्मं' इति पाठेऽप्ययमेवार्थः ⁑ —D11 om (hapl) 9ᶜ-10ᵇ —ᶜ) Ñ2 V B1-3 D7 कामात्मा (for कामेषु) —ᵈ) M2 3 Cr m g काम (for राम) M1 damaged for क्षन्तुमि T1 M3 क्षमर्हसि Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 राम क्षमितुमर्हति, Ñ2 V3 D7 राघव क्षन्तुमर्हति, V1 2 B1-3 D10 G1 राघव क्षन्तुमर्हसि, B4 स राम क्षन्तुमर्हति, G1 कामस्य क्षन्तुमर्हसि

10 V1 D11 om 10ᵃᵇ (for D11 cf v l 9) —ᵃ) B1 नच (for न च) Ñ V2 3 B1-3 D1 3 क्रोधवशं (for रोष°) Ś1 Ñ V2 3 B1 3 D1-4 7 12 13 M3 वीर (for तात) —ᵇ) B3 क्षंतुम् (after corr as in text) —ᶜ) V1 illeg from यार्थ up to स in ᵈ D7 11 M1 3 निश्चितार्थम्, G1 लोकयात्राम्, Cr m g k t as in text (for निश्चयार्थम्) B1 न विज्ञाय (for अवि°) D1 अवितृप्तस्य कामेषु —ᵈ) Ñ2 V B1-3 D7 रघुनन्दन (for प्राकृतो यथा)

11 ᵃ) G1 च (for हि) —ᵇ) B4 तु नरेश्वर D1 4 G1 3 पुरुषर्षभा D11 रघुनन्दन (for पुरुषर्षभ) —ᶜ) Ś1 Ñ2 B D2 7 12 13 G3 अ(Ñ1 3)विमृश्य, V2 न विमृश्य D1 अविगृह्य (for अविमृश्य) —After 11, Ś1 Ñ2 V B D2-4 7 11-13 ins

661* धर्मज्ञस्य कृतज्ञस्य सतत गुरुवर्तिन ।
त्व सकाशाद्विशेषेण नाथ पश्यमर्हसि ।
पूजितस्य हि ते भ्रातु रामस्याद्भुतकर्मण ।
सखा परमक सौम्य सुग्रीवो वानरेश्वर ।
यथा रामस्तव भ्राता तथायं ते गुरुर्विभु । [5]
पूजनीयश्च मान्यश्च रामस्यापि परंतप ।

[(l 1) B3 धर्मज्ञ स्वकृतज्ञस्य (for the prior half) D3 13 सदाचर्तिन (for गुरुवर्तिन) —(l 2) D4 11 तव सकाशा D11 तव पश्येद् (for सकाशाद्) D11 om from सं up to भ्रातु in the prior half of l 5 —(l 3) D1 4 13 तव (for हि ते) Ś1 D4 रामस्य रामपूर्विने, D4 13 रामस्य

प्रसादये त्वां धर्मज्ञ सुग्रीवार्थे समाहिता ।
महाक्रोपमसुत्पन्नः संरम्भस्त्यज्यतामयम् ॥ १२

रुमां मां कपिराज्यं च धनधान्यवसूनि च ।
रामप्रियार्थं सुग्रीवस्त्यजेदिति मतिर्मम ॥ १३

समानेष्यति सुग्रीवः सीतया सह राघवम् ।
शशाङ्कमिव रोहिण्या निहत्वा रावणं रणे ॥ १४

शतकोटिसहस्राणि लङ्कायां किल रक्षसाम् ।
अयुतानि च षट्त्रिंशत्सहस्राणि शतानि च ॥ १५

C 4. 35. 23
B. 4. 35. 15
L 4. 28. 22

रणकर्मणि, D2 रामकार्यहितकारिण (for the post half) —(l 4) Ś1 D4 परतर (for °भ्रक) D2.4.13 सौम (for सौम्य) —(l 5) Ś1 D4 तथा तेव D11 प्रियो भ्राता (for तव भ्राता) Ś1 D4.11 सुग्रीवोप(D4 °पि), B1 तथा चाव, D2 तथाव (sobm) L(ed) तथा तैव (by transp) (for तथाव तै) V1.3 B1 D2.11 गुरु प्रिय —(l 6) Ś1 D4.12 विशेषन, B1 झनाम (for मतंप)]

12 a) D1 T2 M1.2 त्वा (for त्वां) Ñ2 V D1–3 D7.11 शिरसा, D2.4.12 धर्मात्मन्, D1 धर्मज्ञ (for धर्मज्ञ) B1 प्रसीद त्व सुधर्मात्मन्; T1 प्रसादयित्वा धर्मज्ञ —D11 om from 12b up to 13c —b) Ñ V2 B1 D1.8.10 T1 सुग्रीवार्थे, V1 रामस्यार्थे. B(ed) °वार्थे (for सुग्रीवार्थे) B1 D11 T2 समाहित Ś1 सुग्रीवार्थसमाहित —c) Ś1 Ñ2 V1 B1 D2–4.7.12.13 महारोष, B1.3 °रम, D1 °रोप; D6 °प्रोप (for महाक्रोप) V2.3 B D1.7 -समुत्थान (B1 °त्सर्ग, D2 °त्थाल), D1 °त्पन्न (for समुत्पन्न) T1 सम्भ्रमः; G1 स सपत्न, M1 सहसा, Cm g k t as in text (for संरम्भ)

13 D11 om 13a–b (cf v l 12) —a) G(ed.) मा रुमां (by transp) Ś1 D12 स रुमां मां धन धान्यं, D2.4.13 रुमां मां धनधान्यं च, D3 स रुमांश्च राज्यं च, D8–10 रुमां मां चापदं राज्यं —b) D1.7 G1 धनं (for धन) Ñ1 V1 B1 D1.2.7 G1.2 M1 धान्य (for धान्य) Ñ1 D1.2 गृहाणि (for -वसूनि) Ś1 D1.4.12.13 कपिराज्य गृहाणि च ꣸ Cg धनधान्येत्यत्र धनशब्दो हस्तिरथाश्वादिपरः। वसुशब्दो रत्नपरः ꣸ —d) Ś1 Ñ1 V D2.3.12 त्यजेदपि च जीवितं, B1–3 सत्यजेदपि जीवितं —After 13, Ś1 Ñ1 V B D1.4.7.11–13 ins

662* क शक्रसदृश देवस्य ख्यातस्य स्वेन कर्मणा ।
उपकारस्य सर्वा प्रतिकर्तुं महात्मन ।
स हि योग्यो महाबाहुरीदृशानां सहस्रशः ।
प्रतिकर्तुं राघवे नित्यं वा नरर्षभ ।
न च शोकवशं तात गन्तुमर्हसि लक्ष्मण । [5]

[(l 1) B1 तव (for तस्य) —Ś1 D2.4.12.13 om from the post. half of l 1 up to the prior half of l 2 —(l 2) Ś1 D2.4.11.13 नित्य (for प्रति) —(l 3) D11 च (for हि) D11 दे (for वै) Ś1 D12 (हि) वै V2 D1 °राणं (for °शानं) —V1 illeg from वै up to राघवे in l 4 —(l 4) Ñ1 B1–3 D4 प्रतिस्मरयेत् (for प्रति°) Ś1 D2.4.12.13 अपि वा पुन V1 B1–4 D7.11 वानरर्षभ, D1 वा नरर्षभ —Ś1 D2.4.12.13 om l 5]

14 a) Ś1 B1 D12 समन्वेष्यति Ñ1 V B1–3 D7 समानयिष्यति हरि (B1 °त्वपिरात्) —b) B1 राघव सह सीतया —D11 om from 14cd up to l 2 of 663* —c) D1 इह (for इव) —d) Ś1 Ñ1 V B D2.4.7.12.13 G1 तं हत्वा Ñ1 D1.2 हत्वा तं, D1 T1 निहत्य (for निहत्वा) D1.8–10 हत्वा तं राक्षसाधमं ꣸ Cr समानेष्यतीति ... । निहत्वा ल्यबभावश्च। Cg समानेष्यतीति। समानेष्यति घट यिष्यति। निहत्वेत्यत्र ल्यबभाव आर्षः ꣸ —After 14 Ś1 Ñ1 V B D2–4.7.11–13 ins

663* मयैव सह सुग्रीवं राघवो रमयेद च ।
समानयिष्यत्यचिराद्राघव सह सीतया ।
यत्तु मे सौम्य विज्ञाप्यं शृणु तत्त्वं नरर्षभ ।
श्रूयते नरशार्दूल रावणस्य दुरात्मन ।

[B1 D11 om l 1–2 —(l 1) D7 मयैव V1.3 मयैव (for रामो) D7 रमयेत Ś1 D12 यथा मयैव सुग्रीवो राघवा रमया यथा (D11 °वैव च) D1.12 यथा मयैव (D4 °व) सुग्रीव सत्योऽयमुत्तम —Ś1 D2.13 om l 2 —(l 2) Ñ1 V2 D7 [अ]चिर D2.4.13 तथाऽरिष्यत्सुग्रीवो राम च सहमैथिली, L(ed) अचिरेणैव रामोऽयं सीतया रामयिष्यति —(l 3) V1 तत्, D2.13 स (for यत्) Ñ1 D7 च B1 त्व (for तु) D4.11 विज्ञेय (for विज्ञाप्य) Ś1 D2–4.12.13 तन्मे (for तत्त्व) D11 नर्तेभ —(l 4) V D1.2.4 D7.11 श्रूते D12 महात्मन (for दुरात्मन)]

15 a) Ñ V B D1–4.7.11–13 शतकोटि —b) Ś1 D11 सन्ति (for किल) Ś1 D2.13 G M1 राक्षसा —c) B1 T G मायुतानि D2.7.9.13 विंशत् (for त्रिंशत्) —d) Ś1 D2.4.12.13 चतुर्दश Ñ1 illeg (for शतानि च) ꣸ Cm शतकोटीत्यादि। किलेति वार्तायाम्। ꣸ Ck शत कोटीत्यादि। अत्र सख्याया ज्ञाप्यमस्ति। विशिष्य बोधनात्। न्यर्बुद कोटिशतकोटि। एषा समुद्र शतकोटिमध्ये मध्य सख्यानां सहस्रमित्यर्थं। तदुपरि षट्त्रिंशदयुतानि षष्टिसहस्रा धिकलक्षाणीत्यर्थः। तदुपरि सहस्रसङ्ख्यानि, तदुपरि शतानि लङ्कायां राक्षसा सन्ति। तेषां वधे सहायार्थेऽस्य परमसू यस्या ध्यस्ते("स्ये?)त्यादि च। Ct शतेति। एषा सख्या निर्विशेष। इत्तकोटि समुद्र शतकोटिमध्ये मध्यानां सहस्र तथा षष्टिसहस्राधिकत्रिलक्षाणि तदुपरि षट्त्रिंशत्सहस्राणि तदुपरि यावन्ति शतानीत्यर्थः ꣸

G. 4 35 23 / B. 4 35 16 / L. 4 28 23

अहत्वा तांश्च दुर्धर्षान्राक्षसान्कामरूपिणः ।
न शक्यो रावणो हन्तुं येन सा मैथिली हृता ॥ १६
ते न शक्या रणे हन्तुमसहायेन लक्ष्मण ।
रावणः क्रूरकर्मा च सुग्रीवेण विशेषतः ॥ १७
एवमाख्यातवान्वाली स ह्यभिज्ञो हरीश्वरः ।
आगमस्तु न मे व्यक्तः श्रवाचस्य ब्रवीम्यहम् ॥ १८
त्वत्सहायनिमित्तं वै प्रेषिता हरिपुंगवाः ।
आनेतुं वानरान्युद्धे सुबहून्हरियूथपान् ॥ १९

16 a) Ś1 Ñ1 V2.3 B4 D4.6 तु, D2.3.12 सु (for च) Ñ2 V1 B1-3 D7 G(ed) अहत्वा (B2.3 °ह था) सुबहू-नस्य (G[ed] °न), D12 अहत्वा वान्दुराधर्षान् —b) V1.2 B2.3 न शक्तो, D5.8-10 G1.3 M1.3 अशक्य, D6 T G2 न शक्य (for न शक्यो) B1.3 D1.6.8-10 T G M1.3 रावण (for °णो) —D2.12 om 16d–17a —d) B1.2 [अ]सौ (for सा)

17 D2.12 om 17a (cf v l 16) D11 om 17 D3 transp 17 and 18 —a) Ś1 Ñ1 D1.3.12 नैव, Ñ2 V B D1 न च (V2 ... B4 ते) T2 तथ (for ते न) Ś1 Ñ1 D1.3.5.6.12 G2 शक्यो T2 शक्यं (for शक्या) D1 जेतुम् (for हन्तुम्) —b) Ś1 D12 सर्वदा, Ñ1 D1-4.12 सर्वथा Ñ2 V B D7 राक्षसा (for लक्ष्मण) —V1 om 17c–18 —c) Ś1 Ñ1 D1-4.12 राक्षसा क्रूरकर्माण, Ñ2 V2.3 B D7 रामेण क्रूरकर्माण —d) V3 B1 हितेन (V3 ***) वै (for विशेषतः) Ñ2 V2 B2-4 D7 सुग्रीवसहितेन वै (D4 D7 च) ❀ Cr m तेनेति । अत्र नकारोऽनुषज्यते । तेन राक्षसवधं (Cm °धेन) विना रावणवधस्याशक्यत्वेनासहायेन (Cm °न सहायरहितेन) सुग्रीवेण क्रूरकर्मा रावणो (Cm °कर्मा रावणो विशेषतो) रणे हन्तुं न शक्यश्च । न शक्य एवेति योजना ।, Cg ते न शक्या इति च्छेदः । ते राक्षसा हन्तुं न शक्याः । रावणो विशेषेणासहायेन सुग्रीवेण हन्तुं न शक्य ।, Ch त इत्यादि च । यस्मादसहायेन रामेण ते हन्तुं न शक्याः । यस्माद्रावणश्च क्रूरकर्मा क्रूरपराक्रमस्तस्मात्सुग्रीवेण प्रयोजनं विशेषतोऽस्ति । रक्षःसेनायाः प्रतिसेनाघटनस्य सुग्रीवेण विनाशक्यार्थत्वात् ।, Ct त इति । यस्मादसहायेन रामेण ते हन्तुमशक्या यस्माद्रावणश्च क्रूरकर्मा क्रूरपराक्रमस्तस्माद्विशेषतः सुग्रीवेण सहायेन प्रयोजनमस्ति । तत्सेनाप्रतिसेनाघटनस्य सुग्रीवाधीनत्वात्सर्वेषां मनुष्याणामशक्यत्वादिति भावः । यत्तु तीर्थः सुग्रीवेण सहायेन ते राक्षसा हन्तुमशक्या, रावणश्च हन्तुमशक्य इत्यन्वयं कृत्वा वाली त्रिलोकरावणवधाय सुग्रीवं वृथा प्रार्थयते रामस्तस्यासामर्थ्यस्य इति कथां च कल्पयति तदपार्थकम्, रामस्य सहायापेक्षासमर्थनस्यैव प्रस्तुतत्वात् ❀ —After 17, Ś1 Ñ1 D1-4.12 ins

664* निहन्तव्या सुबहवः सह वानरपुंगवैः ।
[Ñ1 निहन्तव्याश्च],

while D1 ins

665* नैव शक्यो रणे हन्तुं स सहायेन राक्षसः । (sic)

18 V1 om 18 (cf v l 17) D3 transp 17 and 18 —a) Ś1 Ñ1 D1.2.4.11.12 एतद् (for एवम्) Ñ2 illeg from श्रवाच up to स ह in a. B2 मार्यद मे (for माख्यातवान्) —b) Ś1 B4 D1-4.12 हरि प्रभु Ñ V2.3 B1.2 D7 11.13 हरिप्रभु (V3 °प्रिय), B4 [ऽ]गच पुरा (for हरीश्वरः) —c) B4 [ऽ]स्ति न मे, D5.11 नास्ति मे, G(ed) मे वशो (for तु न मे) V3 B3 D11 G1 व्यक्त G(ed) [ऽ]व्यक्त (for व्यक्तः) —d) Ś1 Ñ1 D12 श्रुत्वा चैतद्, Ñ2 B1.2 श्रुत्वा चैव, V2 D5.7 श्रवादेतद्, V3 श्रुत्वादेतद्, B4 श्रुत्वा तस्य (corrupt) D2 श्रवादेव, D3.11.13 श्रुतादेतद्, D4 श्रुत्वा चैव D6 G2 श्रवणात्तु, T2 M3 श्रवात्तस्माद्, G2 श्रवात्तस्माद्, G(ed) तस्मादेतद् (for श्रवात्तस्य) Ñ2 V2.3 B1.2 D7 ते (for [अ]हम्) ❀ Cv आगम स्वयमागमः । Cr एवमाख्यातवान्वालीति पूर्वोक्तं रावणवधादिकं वाली तत्काले कदाब्रवीदिति योजना । ताराप्रोक्तामङ्गदोक्तरामसुग्रीवसख्यकरणवृत्तान्तश्रवणात् । वृत्तान्तश्रवणानन्तरमतिबलपराक्रमरावणनिरसनविषये मां दुर्बलं सुग्रीवं कथमवलम्बत इति तारया प्रत्युत्तरत्वेनोक्तवानित्यवगम्यते । आगम । श्रवणा(श्रवा ?)त्तस्य ब्रवीम्यहमिति पाठश्रवणात् ।, Cm एवमाख्यातवानिति । ननु सहायरहितेन सुग्रीवेण रावणो हन्तुं न शक्य इति पूर्वोक्तं रावणबलादिकं च तारायै वाली कदाब्रवीदिति चेत्ताराप्रोक्ताङ्गदोक्तरामसुग्रीवसख्यकरणवृत्तान्तश्रवणानन्तरमतिबलपराक्रमरावणनिरसनविषये मां विहाय दुर्बलं सुग्रीवं राम कथमवलम्बत इति तारया प्रत्युत्तरत्वेनोक्तवानित्यवगम्यते ।, Cg एवमिति । आगमः स्वयमवगमः । श्रवात् श्रवणात् । अत्र सुग्रीवेण युद्धाय निर्गमकाले तारयाङ्गदोक्तरामसुग्रीवसख्यकथायामभिहितायां एतादृशो रावणः, सुग्रीवो दुर्बलस्तत् कथं रामोऽवलम्बत इति वालिनोक्तमिति ज्ञेयम् ।, Ck एवमित्यादि । आगमस्तु न मे व्यक्त इति । रावणस्यैवं सख्याबलस्यागम प्राप्तिप्रकारस्तु न ज्ञात । किं तु सख्याभावे असहायत्वं श्रुतं चारेण । अतोऽहं श्रुतार्थं ब्रवीमि—अश्रुतमिति यावत् । अत्र यद्वा अहोऽसहायेन सुग्रीवेण हन्तुं न शक्यः इत्यप्युक्तम् । तथा तस्य हनने न प्रत्यहो देव निषेध इति न जानीम । प्रकृतं तु रामस्य सहायापेक्षणकथनं तु तत्सहाय इति जानीम ।, Ct एवमिति । आगमस्तु न मे व्यक्तो रावणस्य बलप्राप्तिप्रकारस्तु न मया ज्ञात, महाबलं महाकाय्यं श्रुतम्, तस्य श्रवणात्तु तस्मै वाक्यमब्रवम् ॥ —After 18 Ñ2 V2.3 B1-3 D7.11 ins, while V1 ins after 17ab (owing to om)

666* महाबले महासत्त्व महावीर्यश्च रावण ।
अशक्य स महाबाहुरसहायेन राघव ।

[D1 om 1 2 —(1 2) V1 महत्. Ñ1 D7 ... D11 रावण (for राघव)]

19 a) Ś1 V2.3 B1-3 D1-4.7.11-13 तव (for त्वत्) V2.3 संशय (for सहाय) —Ñ2 illeg from नि... up to सुद्धे in a. V1 च, D2.3.16 हि, D11 तु, M3 वे (for वै)

तांश्च प्रतीक्षमाणोऽयं विक्रान्तान्सुमहाबलान् ।
राघवस्यार्थसिद्ध्यर्थं न निर्याति हरीश्वरः ॥ २०
कृता तु संस्था सौमित्रे सुग्रीवेण यथा पुरा ।
अद्य तैर्वानरैः सर्वैरागन्तव्यं महाबलैः ॥ २१
ऋक्षकोटिसहस्राणि गोलाङ्गूलशतानि च ।
अद्य त्वामुपयास्यन्ति जहि कोपमरिंदम ।
कोट्योऽनेकास्तु काकुत्स्थ कपीनां दीप्ततेजसाम् ॥ २२
तव हि मुखमिदं निरीक्ष्य कोपा
त्क्षतजनिभे नयने निरीक्षमाणाः ।
हरिवरवनिता न यान्ति शान्तिं
प्रथमभयस्य हि शङ्किताः स्म सर्वाः ॥ २३

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे चतुस्त्रिंशः सर्गः ॥ ३४ ॥

G 4 35 32
B 4 35 83
L 4 28 32

—^{b}) V$_{3}$ B$_{4}$ M$_{1}$ हरियूथपा (for °पुंगवा) —^{c}) V$_{1}$ मानत्वं (sic) (for मानेतुं) Ś$_{1}$ Ñ$_{2}$ V$_{2,3}$ B D$_{1-4,7,11-13}$ [illegible], V$_{1}$ मपरान् (for वानरान्) —^{d}) V$_{1}$ D$_{6,8-10}$ T$_{2}$ G M$_{3}$ हरिपुंगवान् Ś$_{1}$ D$_{13}$ वानरान्वा नरोपमान्, Ñ V$_{2,3}$ B$_{1-3}$ D$_{1-4,7,11}$ वानरान्परवारणान् (V$_{3}$ D$_{3,4}$ °नरान्)

20 ^{a}) Ñ$_{2}$ D$_{7}$ स, D$_{6,13}$ तु (for च). D$_{1,4,7,12}$ T$_{3}$ [illegible] (T$_{3}$ सप्रे)क्षमाणो B$_{4}$ तांश्च * * क्षमाणो हि —^{b}) B$_{2}$ [illegible](sic) (for विक्रान्तान्) B$_{1}$ *महाबलान्, D$_{6,13}$ सु[illegible]बलान्; G$_{2}$ हरिपुंगवान् —^{c}) B$_{1,3}$ राघवार्थस्य B$_{3}$ युद्धार्थं G$_{1}$ सिद्ध्यर्थं (for सिद्ध्यर्थं) —^{d}) Ś$_{1}$ Ñ$_{2}$ D$_{13}$ निर्यातोयं, Ñ$_{2}$ V B D$_{2-4,7,11}$ M$_{1}$ न निर्यातो, D$_{2}$ निर्यातो न (for न निर्याति) G$_{2}$ नौदासीन्यं गतो हरिः.

21 ^{a}) D$_{4}$ कृत्वा Ś$_{1}$ D$_{1,4,13}$ तु सज्ञा V$_{2}$ सज्ञा च, V$_{2,3}$ च सस्था, B$_{2}$ D$_{8-10}$ Ch t सुसस्था; D$_{12}$ तथाज्ञा D$_{4}$ तु संस्था; D$_{5}$ [अ]त्र सस्था (for तु संस्था) B$_{1,3}$ कृतात्र संस्था सौमित्र —^{b}) Ś$_{1}$ तथा पुरा, D$_{6,13}$ यथा पुरा' D$_{5}$ महात्मना, D$_{8-10}$ Ch t पुरा यथा (by transp)

22 ^{a}) B$_{4}$ ऋक्षशत D$_{1}$ ऋक्षकोटी, D$_{6,13}$ ऋक्षकोटी (for °कोटि) —^{c}) B$_{1}$ M$_{3}$ (also *inf lin*) त्वाम् D$_{4}$ अभि; D$_{11}$ (both times) अनु (for उप) —^{d}) Ñ$_{2}$ V$_{1}$ D$_{7}$ त्वम्; D$_{6,13}$ सह (for जहि) D$_{13}$ कोपम्; G$_{2}$ रोषम् (for कोपम्) Ñ$_{2}$ V$_{1}$ D$_{2,11}$ (both times) भयंरंग (for अरिंदम) V$_{2,3}$ B$_{1-3}$ त्यज शोकमथंतप —Ñ$_{1}$ D$_{1,4,11}$ om 22^{ef} —^{e}) G$_{1}$ कोट्यनीकास्, —For 22^{ef}, Ś$_{1}$ Ñ$_{2}$ V B D$_{2,11,13}$ subst and read after 22^{cd} (D$_{11}$ after 22^{ab})

667* कोटिशस्त्वामिमयन्ति पृथिव्यां ये चरन्ति वै ।
भासमुद्रान्तरापूर्णा सागरद्वीपवासिनः ।

[(1) Ś$_{1}$ D$_{6,13}$ कोटिशोऽनेकशस्ते D$_{11}$ कोट्योऽनेकास्तु काकुत्स्थ (for the prior half) B$_{4}$ भजति (for चरन्ति) D$_{11}$ च (for वै)]

—Thereafter D$_{11}$ repeats 22^{cd}

23 ^{a}) Ś$_{1}$ D$_{13}$ वदनम्; Ñ$_{2}$ V B$_{1-3}$ D$_{7}$ तु (B$_{4}$ *) मुखम्, Cg as in text (for हि मुखम्) ॐ Cv अप्रेको हिशब्द पादपूरणार्थम्।, Cg तव हीति। हिशब्द पादपूरणे ॐ Ñ$_{2}$ om इदं Ś$_{1}$ Ñ$_{1}$ D$_{13}$ निरीक्ष्य रुष्टं, D$_{2,4,11}$ निशाम्य रुष्ट —^{b}) D$_{1,2,4,13}$ निभैर्; D$_{5,6-10}$ G$_{1,3}$ M$_{3}$ Cr m g -समे, G$_{2}$ -समैर्, Cv as in text (for निभे) D$_{1,2,4,13}$ G$_{2}$ नयनैर् (for नयने) Ś$_{1}$ V$_{2}$ D$_{13}$ च भीमरूपे, Ñ$_{1}$ D$_{2}$ निरीक्षमाणं, D$_{1,4,6,10}$ G$_{3}$ M$_{3}$ निरीक्ष्यमाणा (D$_{6,13}$ °णं), Cv, r m g as in text Ñ$_{2}$ V$_{2,3}$ B D$_{7,11}$ क्षतजनिभेक्षण मीक्ष्यमाणमेवं —^{c}) T$_{2}$ -[illegible] (for -वनिता) D$_{2}$ om यान्ति —D$_{2}$ om from शान्ति up to नरऋषभ in l 3 of 668* —^{d}) Ñ$_{2}$ illeg from हि up to सर्वा D$_{13}$ हि; G$_{1}$ om (for हि) B$_{3}$ D$_{6}$ om D$_{6,13}$ तु (for स्म) D$_{6}$ om सर्वा ॐ Cv प्रथमभयस्येति कर्तृकर्मणोः कृतीति कर्मणि (षष्ठी)। न लोकाव्ययेत्यादिप्रतिषेधो मुनिप्रयोगवशादेव न प्रवर्तते।; Cr प्रथमभयस्येत्यत्र कर्तृकर्मणोः कृतीति कर्मणि षष्ठी। न लोकाव्ययेति षष्ठीनिषेधेऽपि तस्य प्रयोग आर्षः।; Cm प्रथमभयस्येति कर्मणि षष्ठी।; Cg प्रथमभयस्य शङ्किता इति कर्मणि षष्ठी। न लोकाव्यय° इत्यादिना षष्ठीप्रतिषेधेऽपि तत्प्रयोग आर्षः।; Ck प्रथमभयस्य शङ्किता इति—प्रथमो ज्येष्ठ स्तस्येव भयं सुग्रीवभयमित्यर्थः। निषेधविषयेऽपि षष्ठ्यार्षी।; Ct प्रथमभयस्य तालदलभयस्य वालिवधात्सुग्रीवविषयभयस्य। षष्ठ्यार्षी ॐ —After 23 D$_{8}$(om up to नरऋषभ in l 3) ins.

668* अलमिह हि विषस्य सहसाधो
न खलु हरिः प्रमदावनेषु सक्तः ।
नरऋषभ समागता भयस्य
हरिरिपभासप्रमदानिवेशनस्य ।

—Thereafter D$_{8}$ cont while Ñ$_{2}$ V B D$_{7,11}$ ins. after 23

669* प्रमध्य वै वैकृतराक्षसानां
पुरीं समस्तां यदि वा महीं समाम् ।
प्रियां तव आनुरनिन्द्यरूपिणीं
मिदानयिष्यन्ति नरेन्द्र वानराः ।

३५

G 4 36 1
B 4 36 1
L 4 29 1

इत्युक्तस्तारया वाक्यं प्रश्रितं धर्मसंहितम् ।
मृदुस्वभावः सौमित्रिः प्रतिजग्राह तद्वचः ॥ १
तस्मिन्प्रतिगृहीते तु वाक्ये हरिगणेश्वरः ।
लक्ष्मणात्सुमहत्त्रासं वस्त्रं क्लिन्नमिवात्यजत् ॥ २
ततः कण्ठगतं माल्यं चित्रं बहुगुणं महत् ।
चिच्छेद विमदश्चासीत्सुग्रीवो वानरेश्वरः ॥ ३
स लक्ष्मणं भीमबलं सर्ववानरसत्तमः ।
अब्रवीत्प्रश्रितं वाक्यं सुग्रीवः संप्रहर्षयन् ॥ ४
प्रनष्टा श्रीश्च कीर्तिश्च कपिराज्यं च शाश्वतम् ।
रामप्रसादात्सौमित्रे पुनः प्राप्तमिदं मया ॥ ५
कः शक्तस्तस्य देवस्य ख्यातस्य स्वेन कर्मणा ।
तादृशं विक्रमं वीर प्रतिकर्तुमरिंदम ॥ ६
सीतां प्राप्स्यति धर्मात्मा वधिष्यति च रावणम् ।
सहायमात्रेण मया राघवः स्वेन तेजसा ॥ ७

[(I 1) D8 18 -राष्ट्राधिप, D3 11 -राज्यवाहिनी (for राजसमर्ता) —(I 2) D8 11 नगाश्चलस्था (for पुरी नगस्था) V1 महीतले (for मही महाम्) D1 13 नगस्थलाद्वा यदि वा महीतलाद्वा —(I 3) B1 अचिरं D8 8 11 13 अनन्य (for अनित्य) —(I 4) D8 13 [आ]नयिष्यामि (for [आ]नयिष्यन्ति) V1 महेंद्र (for नरेंद्र)]

Colophon —*Sarga name* Ś1 Ñ V B D1 7 11–13 तारावाक्य, D1 लक्ष्मणप्रसादन, D8 उद्योगे लक्ष्मणप्रवेशो तारावाक्य, D8 लक्ष्मणानुनये तारावाक्य —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 V1 B1 D2 4 12 13 om Ñ2 V2 33 V3 37 B1–4 D1 7 36, D1 24 D5 6 8–10 T G1 2 M 35, D11 30 —After colophon, G concludes with श्रीरामाय नमः

35

M1 begins with श्रीरामाय नमः

1 ab) Ñ2 V2 3 B1 4 D1 5 7 12 प्रसृत (B4 °श्रित, D1 °श्रय) (for तारया) Ñ2 V1 2 B1 4 D1 5 7 12 तारया G1 M1 प्रसृत (for प्रश्रित) Ś1 Ñ1 V2 B2 3 D1 13 G1 transp तारया and प्रश्रित B1 4 D7 -सहि (B4 °यु)त (for -संहितम्) D1 13 इत्युक्ते प्रश्रि(D1 °श्रु)ते वाक्ये तारया धर्मसंहिते —Ñ1 illeg for 1cd —c) D1 3 ऋजु (for मृदु) N2 V B1 D1 7 स्वभावात्(D1 °वं) D1 13 -स्वभाव (for °व) —d) D1 13 प्रतिगृह्याह D8 11 तस्य (D11 धर्म)वित् (for तद्वचः)

2 a) D1 T1 अस्मिन्; Cm g h t यस्मिन् (as in text) —b) D1 om from हरिगणेश्वर up to सुग्रीवो in 3d M1 damaged for हरिगणेश्वर —N1 illeg for 2cd except लक्ष्मणात्सु —c) D1 स (for सु) Ś1 D11 सु (Ś1 स)महानैसाद्; D1 8 G1 M1 सु(D1 सु)महात्रास (for सुमहत्त्रास) ♣ Cr सुमहत् सुमहान्तम् ॥ Cg सुमहत्त्रासमिति "आत्मबहत" इत्याकारान्तत्वमार्षम् ♣ N2 V B1–3 D1 राम लक्ष्मणात्(V1 B1 3 °स) त्रासं D11 लक्ष्मणात्सर्वं त्रासं —d) D1 3 13 क्लिष्टं माल्यम् (for वस्त्रं क्लिन्नम्) V2 B1 [स]त्यजत् (sic) Ś1 D11 तथा माल्यानि चात्यजत्

3 D1 om up to सुग्रीवो in d (cf v l 2) —a) D1 कंठे D8 13 कंठ (for कण्ठ) D11 -गतां माल्यां (for -गतं माल्य) —Ñ1 illeg for 3ab —b) Ñ2 V B D1 विध (for -गुणं) Ś1 D8 12 13 महा, D1 3 बहु (for महत्) D11 चित्रा बहुविधा बहु —c) T1 विमलश्च; Ck t as in text (for °दश्च) Ś1 [अ]भूत् (for [आ]सीत्) G1 सत्त्ववाना सीत् —d) D11 वानराधिप

4 a) Ñ2 V2 B1–3 बल, D7 -बल; D13 -रूप (for -बल) —b) Ñ2 V1 B D1 यूथप D1–4 12 13 सत्तम (D1 °त) (for -सत्तमः) —cd) Ñ1 illeg for प्रश्रितं वाक्यं सुग्रीव Ś1 D1 12 समतं Ñ2 V1 B D1 मधुरं D2 8 12 13 प्रसृतं (for प्रश्रितं) Ś1 Ñ V1 B D1–4, 7 12 13 प्रीतिवर्धनं (D1 7 °न) (for संप्रहर्षयन्) V2 1 उवाच प्रांजलिर्भूत्वा सुग्रीवमिदं वचः ♣ Ck t लक्ष्मणं समहर्षयन्निसन्वयः ♣

5 V1 1 om 5cd —a) D1 T M1 2 प्रणष्टा (D1 M1 °ष्टं) D11 प्रविष्टा Cg as in text (for प्रनष्टा) —b) D1 इदं मया, M1 च शा** (for च शाश्वतम्) —c) V1 यस्य (for राम) M1 damaged for रामप्र —d) V1 D1 10 शाश्वतम् D1 च शाश्वत (sic) (for इदं मया)

6 a) Ś1 D1 12 8 (for कः) B1 D7 वाक्य (for तस्य) —c) G1 शक्र (for वीर) Ś1 Ñ1 D1–4 12 13 यादृशं (Ñ1 illeg) तादृशं यावि N1 V2 3 B1–4 D7 मा(V2 3 स)दृश सदृशो लोके V1 मादृश सदृशो यावि B1 सादृशं सदृशं लोके D11 तादृशं यावि सदृशं —d) D7 प्रतिकाम् (sic) Ś1 D1–4, 12 13 मद्य पुनः D1 परंतप (for अरिंदम) ♣ Cr तादृशं विक्रमं वीरेति पाठः ॥ Cg तादृशं विक्रमं प्रतिकर्तुम् तादृशस्य विक्रमस्य प्रतिकर्तुमित्यर्थः ॥ Ck तादृशं विक्रमसि सदृशोपकारमित्यर्थः ॥ Ct तादृशं सदृशोपकारसहायम् ♣ —For 6cd, D1 6–10 subst

670* तादृशं प्रतिदृश्यं च अंशमपि नृपात्मज ।

[Note hiatus between the two halves.]

7 Ś1 illeg for 7cd —c) V1 3 B D1 दृष्टवांश्चित्ते D1 °ष्यामि (sic) (for वधिष्यति) V1 स (for च) D1 3 राक्षसं —d) ♣ Cr g सहायमात्रेण मयोपयुक्तत्वेन गृहीतेत्यर्थः ॥

सहायकृत्यं किं तस्य येन सप्त महाद्रुमाः ।
शैलश्च वसुधा चैव बाणेनैकेन दारिताः ॥ ८

धनुर्विस्फारमाणस्य यस्य शब्देन लक्ष्मण ।
सशैला कम्पिता भूमिः सहायैस्तस्य किं नु वै ॥ ९

अनुयात्रां नरेन्द्रस्य करिष्येऽहं नरर्षभ ।
गच्छतो रावणं हन्तुं वैरिणं सपुरःसरम् ॥ १०

यदि किंचिदतिक्रान्तं विश्वासात्प्रणयेन वा ।
प्रेष्यस्य क्षमितव्यं मे न कश्चिन्नापराध्यति ॥ ११

इति तस्य ब्रुवाणस्य सुग्रीवस्य महात्मनः ।
अभवल्लक्ष्मणः प्रीतः प्रेम्णा चेदमुवाच ह ॥ १२

सर्वथा हि मम भ्राता सनाथो वानरेश्वर ।
त्वया नाथेन सुग्रीव प्रश्रितेन विशेषतः ॥ १३

यस्ते प्रभावः सुग्रीव यच्च ते शौचमुत्तमम् ।
अर्हस्त्वं कपिराज्यस्य श्रिय भोक्तुमनुत्तमाम् ॥ १४

सहायेन च सुग्रीव त्वया रामः प्रतापवान् ।
वधिष्यति रणे शत्रूनचिरान्नात्र संशयः ॥ १५

धर्मज्ञस्य कृतज्ञस्य संग्रामेष्वनिवर्तिनः ।
उपपन्नं च युक्तं च सुग्रीव तव भाषितम् ॥ १६

G 4 36 13
B 4 36 10
L 4 29 13

Cr सहायमात्रेणोपलक्षितम् ❀ —ᵈ) D11 om स्वेन तेजसा Ñ1 कर्मणा (for तेजसा)

8 ᵃ) T1 2 साहाय्य (for सहाय) Ś1 D1 4 11–13 कार्य (for कृत्य) B1 सहायकर्तं D10 के(sic) (for किं) —ᵇ) D11 न हि (for सप्त) —ᶜ) Ś1 Ñ1 D4 12 G2 शैलाश्च D2 शिलाश्च, D8 9–10 गिरिश्च (for शैलश्च) M1 damaged for श्च वसुधा —ᵈ) D4 [illegible]न, D6 शरेण (for बाणेन) V B D7 दानवास्थि च(V3 वि) दारित

9 ᵃ) Ñ2 V B D7 आकर्षतस्तस्य(V1 2 B1 °श्च) D1 3–6 8–10 13 T2 3 G M °यानस्य (sic) D11 विकर्ष° (for विस्फारमाणस्य) —ᵇ) Ś1 D1 4 9 12 13 तस्य —ᶜ) Ñ1 कामना(sic), D6 13 कंपते M1 क्षुभिता (for कम्पिता) —ᵈ) D4 6 10 11 G1 transp तस्य and किं नु Ś1 N1 D1–4 12 13 भवेत्, Ñ2 B2 प्रभो°, V B4 D7 प्रभो: B1 विभो (for नु वै)

10 Ñ1 illeg up to करिष्ये in ᵇ —ᵃ) Ñ2 D1 12 अनुयात्रा, B1 3 °यात्राम्, D3 सहायार्थे Ś1 N2 V B D1–4 7 11–13 T2 G3 तु(Ś1 D2 4 12 13 हि) रामस्य Cm as in text (for नरेन्द्रस्य) —ᵇ) Ñ1 पुरुषर्षभ N2 V B D7 नाथ सदा (for ऽहं नरर्षभ) —ᶜᵈ) G3 गच्छामो (for गच्छतो) Ñ2 V2 3 B1 4 4 D7 transp रावणं and वैरिणं

11 ᵃ) Ñ2 V B D7 यच्चे (for यदि) M1 कश्चिद् (sic) D4 यत्किंचिद् (subm) Ś1 Ñ D1–4 12–13 व्यति क्रांते —ᵇ) D5 प्रश्रयेन D1 च (for वा) —V1 illeg for 11ᶜ —ᶜ) D12 त (for मे) D1 प्रेष्यस्य क्षमितव्यं त D6 प्रेष्यस्य क्षन्तव्यमेतत् D10 प्रेष्यस्य क्षन्तव्यमेतन् ❀ Cr g क्षमितव्यं क्षन्तव्यमित्यर्थः (Cg °व्यम्) ; so also Ch t ... —ᵈ) D1 च (sic) (for न) V1 illeg D12 T2 G1 किंचित् ; Cm k as in text (for कश्चिन्) D1 नापराध्यत D2 तत्क्षमामि न संशयः —For 11ᶜᵈ, N2 V2 B D7 1 subst

672* स मया सर्वथा रामेण कस्य न स्यादुपक्रमः ।

[V1 तस्य (for कस्य) D12 [अ]स्ति (for स्याद्) B1 3 कृति (for क्रमि)]

12 ᵃ) Ś1 D12 तस्यास्तु (for तस्य) Ñ1 illeg for ब्रुवाणस्य —ᵈ) T2 M3 [ए]वम्, M1 [ए]नम् (for [इ]दम्) D7 स (for ह) D11 प्रीत्या चैतदुवाच ह

13 Ś1 Ñ V B D1–4 7 11–13 read 13(Ñ D1 4 om 13ᶜᵈ)–15 after 18 —ᵃ) Ś1 D2 3 12 13 तु V B D7 स, D11 च (for हि) —ᵇ) D2 13 राघवो (for सनाथो) Ś1 V B D2 3 7 11–13 रघुनन्दन (for वानरेश्वर) —ᵈ) D1 4 7 11–13 G1 प्रश्रित(D4 11 °श्रु D7 °थि)तेन (for प्रश्रितेन) Ñ1 V B D1 7 11 महात्मना (for विशेषतः)

14 For the sequence in Ś1 Ñ V B D1–4 7 11–13 cf v l 13 —ᵃ) Ś1 N V B(B1 sup lin also) D1 4 7 11 12 स्व, B4 [s]तु (for स्ते) D3 12 13 सुष्ठु(D11 यस्ते D13 साधु)स्वभाव सुग्रीवो (sic) D4 यस्ते स्वभाव स्तनश्च —ᵇ) D5 यत्र (for यच्च) T2 G1 शौर्यम्; Ch t as in text (for शौचम्) D6 8–10 इदमं M3 मार्गेण (for उत्तमम्) ❀ Cm शौचमार्जवमित्यत्र तत्तत्स्वभावार्थ ❀ Ś1 Ñ V B D1–4 7 11–13 यच्च शौर्य(Ñ1 शौच B1 3 सौम्य) समुत्तमं —V1 om 17ᶜᵈ —ᶜ) Ś1 Ñ V1 3 B D1–4 11 12 महा(D1 2 °स्या)सि (for अर्हस्त्वं) D1 4 7 कपिराज्यस्य —D1 om 14ᵈ–16ᵇ —ᵈ) Ś1 श्रियो D1 श्रियं (for श्रियं) Ñ1 om भोक्तुम् Ś1 अनन्तर (for अनुत्तमाम्)

15 For the sequence in Ś1 N V B D1–4 7 11–13 cf v l 13 D1 om 15 (cf v l 14) —ᵃ) Ñ V B D2 7 हि D6–10 तु (for च) —For 15ᵇ D7 reads 19ᵇ (var) followed by 19ᶜᵈ and om 15ᶜᵈ —ᶜ) N M1 हनिष्यति (for वधि°) D1 M3 शत्रुम् (for शत्रून्) Ś1 N2 B D2 4 11 12 हनिष्यति रणे शत्रुम् —ᵈ) V D1 T2 3 G M3 म(V1 स M3 रा)चिरात्

16 D1 om 16ᵃ (cf v l 14) —ᵇ) D1 [स] नि वर्तिन —ᶜ) Ñ2 V B D7 वचनं तव (for तव भाषितम्) Ś1 N2 D1 2 4 12 13 सुग्रीवस्य सुभाषित

G 4 36 14
B 4 36 17
L 4 29 14

दोषज्ञः सति सामर्थ्ये कोऽन्यो भाषितुमर्हति ।
वर्जयित्वा मम ज्येष्ठं त्वां च वानरसत्तम ॥ १७
सदृशश्चासि रामस्य विक्रमेण बलेन च ।
सहायो दैवतैर्दत्तश्चिराय हरिपुंगव ॥ १८
किं तु शीघ्रमितो वीर निष्क्राम त्वं मया सह ।
सान्त्वयस्व वयस्यं च भार्याहरणदुःखितम् ॥ १९
यच्च शोकाभिभूतस्य श्रुत्वा रामस्य भाषितम् ।
मया त्वं परुषाण्युक्तस्तच्च त्वं क्षन्तुमर्हसि ॥ २०

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे पञ्चत्रिंशः सर्गः ॥ ३५ ॥

---

17 D7 om. 17–18^{b}. Ñ1 illeg. for 17^{ab}. —^{a}) D2 reads दोषज्ञ in marg. Ś1 D4.11 दोषज्ञस्य च, D1 °ज्ञस्येह, D4.13 °ज्ञस्यैव, D5 °ज्ञ प्रति (for °ज्ञ सति). D6.9.13 सामर्थ्यै (for °र्थ्ये). V3 दोषज्ञश्च समर्थश्च. —^{b}) Ñ2 V B D9.11 भवितुम् (for भाषितुम्). —^{c}) G1.3 मम (G2 मम) श्रेष्ठ (for मम ज्येष्ठं). —^{d}) Ś1 Ñ1 V B D1–4.11–13 भ्रातरं (V3 °तर [sic]) त्वां (Ś1 Ñ1 ह, D1 त्व) च वानर (D8.12 °र, D5 र), Ñ2 सनाथो रघुनन्दन.

18 D7 om. 18^{ab} (cf. v. l. 17). Ñ2 om. 18. —^{a}) Ś1 D12 त्वं च, V1.2 B2.4 ह्यासि, B1.3 ह्यस्य, D4 त्व हि, D6.10 G2 M3 चापि, D11 [ऽ]स्यापि (for चासि). D8–10 रामेण (for रामस्य). Ñ1 समस्त्वं चापि रामेण. —^{b}) V2–3 B1–3 सत्त्वेन च, B4 साहाय्येन (for विक्रमेण). Ś1 Ñ1 D1–4.11.13 सत्त्वेनाभिजनेन च. —^{c}) Ś1 Ñ1 D1–3.12.13 वयस्यो, V B1–3 D7.11 सखा त्वं, D6 सहायैस्, G (ed.) सुसाधुं (for सहायो). D4 कर्तव्या दैवतैर्भूतिश्र (sic). —^{d}) D1.3.12 हरिपुंगव (for °व). —After 18, Ś1 Ñ V B D1–4.7.11–13 read 13. 15.

19 D7 om. 19^{a}. —^{a}) G1 इत (for किं तु). Ś1 Ñ1 D1.3.4.12.13 शीघ्रतर (for °मितो). —D7 reads 19^{bcd} after 15^{a}. —^{b}) Ś1 D3.12.13 निष्क्रम्य त्वं, Ñ V1.2 B D8–10 निष्क्रम त्व, D1 निष्क्रमस्व (for निष्क्राम त्व). —^{c}) Ś1 Ñ1 D1–4.12.13 आश्वासय, G2 सान्त्वय त्व (for सान्त्वयस्व). M3 त्वं (for च). D11 आश्वासय रघुश्रेष्ठ. —^{d}) Ñ V B D1.7 -कर्षित, D5 T3 M3 -कर्शित (for -दुःखितम्). —After 19, D5.11 ins.:

672* रामस्त्वा हरिशार्दूल भार्याहरणदुःखित ।
पुरा शरणमापन्नो न तं विसर्तुमर्हसि ॥
[(l. 2) D11 transp. न and त.]

20 Ñ2 om. 20^{ab}. Ñ1 illeg. up to श्रुत्वा in 20^{b}. —^{a}) B2 D2 M3 यश्च, D4.13 यस्य, G (m. g.) t. as in text (for यच्च). Ś1 G1 -तप्तस्य (for भूतस्य). —^{b}) D8–10 दृष्ट्वा (for श्रुत्वा). —^{d}) Ñ2 V2.3 B D7 तन्मम, V1 तावत्, D1 क्षान्ति मे (for तच्च त्वं). Ś1 Ñ1 D1.2.4.12.13 तानि मे सोढु मर्हसि, D8–10 सखायमत्र सखे मम, D7.11 तन्मे त्वं (D7 °म्मम) क्षन्तुमर्हसि. —After 20, Ś1 Ñ2 V B D1–4.7.11–13 ins.:

673* तमोवशगतानां हि क्षन्तव्यं स्वच्छचेतसा ।
मतो दुष्कृते सुग्रीव सौहार्दात्क्षन्तुमर्हसि ।
महात्मनस्तस्य हि शोकविक्लव
निशाम्य वाक्यं मम मन्युरुत्थित ।
ततो मया त्वं कुपितेन मार्षेत [5]
विमुच्य तीक्ष्णानि वचांसि भाषित ।

[Ñ2 V B D7.11 om. l. 1–2. —(l. 1) D1 दशधर्मगतानां च, D2 दशाधर्मगतानां च, D13 दशाधर्मगतानां हि (for the prior half). D1.2 स्वस्थ, D3.12 दृढ (for स्वच्छ). D13 -चेतसा (for चेतसा). —(l. 2) D2.4.12 सौहृदाद् (for सौहार्दात्). —D2.3.13 om. l. 3–6. —(l. 4) D4.11 उत्थितः. —(l. 5) D7 मतो (for ततो). —(l. 6) D2 भाषिते (for °त).]

Colophon D1 om. (Sarga cont.). —*Sarga name*: Ś1 Ñ2 V B D7.12 सुग्रीवलक्ष्मण (D12 लक्ष्मणसुग्रीव) वाक्य, Ñ1 D3.11.13 लक्ष्मण (D11 सुग्रीव) वाक्यं. D2.4 लक्ष्मणसुग्रीवयोर्वाक्यं. —*Sarga no.* (figures, words or both): Ś1 Ñ1 V1 B1.4 D2.4.12.13 om. Ñ2 V2 34, V3 38, B2.3 D7 37, D6.8–10 T G1.2 M 36, D11 31, G3 35 (as in text). —After colophon G concludes with श्रीरामाय नमः.

३६

एवमुक्तस्तु सुग्रीवो लक्ष्मणेन महात्मना ।
हनुमन्तं स्थितं पार्श्वे सचिवं वाक्यमब्रवीत् ॥ १
महेन्द्रहिमवद्विन्ध्यकैलासशिखरेषु च ।
मन्दरे पाण्डुशिखरे पञ्चशैलेषु ये स्थिताः ॥ २
तरुणादित्यवर्णेषु भ्राजमानेषु सर्वशः ।
पर्वतेषु समुद्रान्ते पश्चिमस्यां तु ये दिशि ॥ ३
आदित्यभवने चैव गिरौ संध्याभ्रसंनिभे ।
पद्मतालवनं भीमं संश्रिता हरिपुंगवाः ॥ ४
अञ्जनाम्बुदसंकाशाः कुञ्जरप्रतिमौजसः ।
अञ्जने पर्वते चैव ये वसन्ति प्लवंगमाः ॥ ५
मनःशिलागुहावासा वानराः कनकप्रभाः ।
मेरुपार्श्वगताश्चैव ये च धूम्रगिरिं श्रिताः ॥ ६

G 4 37 6
B 4 37 6
L 4 30 6

36

M1 begins with श्रीरामाय नमः.

1 After 1ab, B2.3 ins

675* समाश्वित कुमारेण सुग्रीवो वानराधिप ।,

while D1 3 ins

675* प्रत्युवाच यथैवैतद्कुमर्हसि लक्ष्मण ।
इति वानरराजोऽसौ लक्ष्मणेन समाश्रित ।

—c) ☞ Some MSS invariably read हनूमत for हनु° and hence this variant is ignored hereafter —d) T2 M3 त्विदम् (for वाक्यम्) D1 3 इद वचनम्, D6 8–10 T3 वचन चेदम् (for सचिवं वाक्यम्)

2 a) V1 हिम्य (for विन्ध्य) Ś1 D1 3 8 11 महेंद्रे (D3 4 °द्र) मलये सह्ये —b) V1 B1–3 चे, V3 वै (for च) Ś1 D3 12 शिखरे तथा (for शिखरेषु च) D1 हिमवद्विन्ध्य पर्वते, D5 हिमवद्विन्ध्यमन्दरे —c) B2 3 (after corr [s]-प्यस्त) पाण्ड्य, B4 पार्श्व (for पाण्डु) V1 गिरिषु (for शिखरे) Ś1 Ñ1 V2 D2.4 11–13 पार्श्व (D11 पांड्य) गिरिषु (for पाण्डुशिखरे) Ñ2 मद्रेष्वस्तगिरिषु D1 3 उदये पाण्ड्य गिरिषु D7 मद्राप्स्येषु गिरिषु —d) Ś1 Ñ1 D3 8 12 13 पा(D2.6 13 पं)चालेषु च संश्रिता (Ñ2 सर्वत, D7 संश्रिता, D13 ये श्रिता) V2 3 B2.3 D11 पञ्चशैले च ये श्रिता, D1 3 कैलासे ये च संश्रि(D3 °श्रि)ता

3 a) V1 -सकाशे (for -वर्णेषु) —b) Ñ2 B1–3 D6 7 11 M3 सर्वत, B4 °दा D2.8–10 नित्यश (for सर्वश:). —c) V1 2 पर्वते ये, D1 प्रचालेषु (sic) (for पर्वतेषु) Ñ1 V1 2 D13 समुद्रेषु (for समुद्रान्त) G(ed) पर्वतप्रान्तसमुद्रान्ते —d) Ś1 Ñ V B1–3 D2 6 8 7 11–13 G3 M3 Cg पश्चिमायाः Ch as in text (for पश्चिमस्यां) ⊕ Ct पश्चिमस्यामिति सार्वम् ⊕ Ñ1 om (subm) V2.3 B1–3 D2.7 11 13 T1 2 M1 च (for तु) L(ed) सदा (for तु ये) V1 स्वेर्दिशि (for तु ये दिशि) B4 पश्चिमा ये श्रिता दिश, D1 3 पूर्वे पश्चिम उत्तर

4 a) D3 मादित्ये (for आदित्य) D1 भुवने G(ed.) आदित्योदयने Ś1 Ñ1 V B1–3 D1.4.11.13 भवने, Ñ2 [s]पाश्ले, D2 [s]श्रवने, D7 [s]प्याश्ले, D11 वारि (for चैव) —c) T2 निशा, Ch t as in text (for गिरौ) Ñ1 चादित्य, B4 चंद्रार्क (for सध्याभ्र) Ñ2 V B3 D3 7 -सनिभा, B1 2 -दर्शना (for संनिभे) Ś1 D8 13 चादित्यसनिभा, D1 सध्यार्कसनिभा, D2 13 सौम्यार्कसनिभा (for सन्ध्याभ्रसंनिभे) —c) D8–13 पद्मावलवन, G(ed) यानन्यान्पर्वतान् (for पद्मतालवन) D8–13 भीमा (for भीम) Ś1 Ñ1 D1–4 12 13 पद्मचंद्र(D3 °काच)न सकाशा, Ñ2 V B1–3 पद्मानलताश(V2 °तमा, B1 3 °चला) भीमा(Ñ2 °काशा), B4 D7 पद्मासन(D7 °नन)लता भीमा, D5 पद्मावत्पर्न भीम ⊕ Cv पद्मतालवनं भीममिति पाठ । पद्मो वृक्षविशेषश्चन्दनविशेषश्च ।, Cr m पद्मनालवनमिति (Cm °ताले)ति । पद्मश्चन्दनवृक्षविशेष । (Cm पद्मशाख्यो वृक्षो वा ।), Cg पद्मश्चन्दनविशेषा ।, Ct 2 पद्मावल्के गिरिविशेष ⊕ —d) B2 (after corr marg as in text) ये च सदर (for हरिपुंगवा) Ñ1 सश्रया हरियूथपा, D1 समरेंद्रनवर्णिन —After 4, B4 ins.

676* ये वनेषु च रम्येषु सुगन्धिषु महत्सु च ।
तापसानां च रम्येषु वनान्तेषु समन्तत ।

5 B2 reads 5–6 (including 678*) in marg —a) V1 अंजनांबुज, D1 3 सजलांबुद (for अञ्जनाम्बुद) —b) D8–10 कुंजरेंद्रमहौजस —c) Ñ2 V B1–3 D7 11 ये च (for चैव) —d) T3 निवसंति M3 ये च सति (for ये वसन्ति) Ś1 Ñ V B D1–4 7 11–13 वसति (D2.13 सति ये) हरियूथपा (Ñ1 V2.3 D7 °पुंगवा)

6 B2 reads 6 in marg (cf v l 5) —a) D2.8–10 M1 महाशैल, M3 मन शिल, Cg as in text (for मन-शिला) Ñ2 V B D7 11 -गुहाशया, T2 शैलगुहा (for -गुहावासा) Ś1 Ñ1 D1–4.12.13 हरिताल(D1 °लु)गुहासंस्था (D2.13 °सना) ⊕ Cv 2 मन शिलागुहावासा इति सम्यक् ।, Ch t महाशैलदरदाख्य(Ch °शैलाख्य)पर्वत ⊕ —b) Ñ2 D7 पावकप्रभा —c) D11 -पार्श्वे Ś1 V1 स्थिताद् (for गताद्) D1–4.11.13 पार्श्वगताश्चैव —d) V2 D1 धूम, B4 धौम्य, D1 7 धूम्रा D11 धूम्रे (for धूम्र) Ś1 Ñ1 D2.4–4.8.13 T2 गिरि, Ñ2 V1 3 B1–3 D7 M1 गिरौ (for गिरिं) D1 M1 स्थिता G(ed) गिरिस्थिता D13 ये च धूम्रगिरीश्रिता M3 ये धूम्रगिरिमाश्रिता. —After 6, Ś1 Ñ1 D1–4.11.13 ins.

G 4 37 8
A 4 37 7
L 4 30 8

तरुणादित्यवर्णाश्च पर्वते ये महारुणे ।
पिबन्तो मधु मैरेयं भीमवेगाः प्लवंगमाः ॥ ७
वनेषु च सुरम्येषु सुगन्धिषु महत्सु च ।
तापसानां च रम्येषु वनान्तेषु समन्ततः ॥ ८
तांस्तांस्त्वमानय क्षिप्रं पृथिव्यां सर्ववानरान् ।
सामदानादिभिः कल्पैराशु प्रेषय वानरान् ॥ ९
प्रेषिताः प्रथमं ये च मया दूता महाजवाः ।
त्वरणार्थं तु भूयस्त्वं हरीन्संप्रेषयापरान् ॥ १०
ये प्रसक्ताश्च कामेषु दीर्घसूत्राश्च वानराः ।
इहानयस्व तान्सर्वाञ्शीघ्रं तु मम शासनात् ॥ ११
अहोभिर्दशभिर्ये च नागच्छन्ति ममाज्ञया ।
हन्तव्यास्ते दुरात्मानो राजशासनदूषकाः ॥ १२
शतान्यथ सहस्राणि कोट्यश्च मम शासनात् ।
प्रयान्तु कपिसिंहानां दिशो मम मते स्थिताः ॥ १३

677* अत्र शिलाधातुगिरिं संश्रिता ये च मन्दरम् ।
बहवो वानरा शूरा सन्ध्याभ्रसमवर्चस ।

[(l. 1) D1 2 गिरं (for -गिरिं) D11 श्रिता वै (for संश्रिता) D4 पर्वते ये महागुणे (for the post. half) —(l. 2) D1 [अ]भ्रनिभ, D2 13 -वर्चसः; D7 -[अ]भ्रारुण (for [अ]-भ्रसम)]

while Ñ2 V B D7 ins.

678* वानरा कनकप्रख्या हरितालदरीशया ।
बहवो वानरा शूरा संश्रिता ये च मन्दरम् ।

[B2 reads in marg. (cf. v. l. 5) —(l. 1) V2 हरिता पृथिवीशया (for the post. half) —(l. 2) Ñ2 (also) D7 तत्र (for शूरा) V1 मदरे B1 मत्परा (मन्दरम्)]

7 a) Ś1 Ñ1 B1 D1 4 13 14 तरुणारुण V2 3 B1 3 -वर्णाभा, D1 -सङ्काशा, G2 -वर्णाभे (for -वर्णाश्च) —b) D1 M3 च D2 om. (subm.) (for ये) Ś1 D1 महारणे (sic) Ñ2 V B1 3 D7 महोदये, B4 महागिरौ, D4 महागुणे, D11 महारुणा; G3 महावने (for महारुणे) —c) Ś1 Ñ V2 3 B D1-4 7 11-13 पिबन्ति (for पिबन्तो) —d) Ś1 भीमरूपा, D4 हिमवेगा (for भीमवेगा)

8 Ñ1 illeg. up to सुगन्धिषु in b —a) Ś1 D1-4 13-14 सु(D2 11 च)विशालेषु Ñ2 V1 B1 3 D7 रमणीयेषु (for च सुरम्येषु) V2 3 ये वनेषु च रम्येषु —b) D7 सुगन्धेषु —c) Ñ2 V1 D5-10 तापसाश्रम (for °नां च) Ś1 Ñ1 D1-4 13 15 पुण्येषु (for रम्येषु) ❀ Ct तापसाश्रमरम्येषु रम्यतापसाश्रमेषु। यद्वा तैं रम्येष्विति वनविशेषणम् ❀ —d) D11 विशालेषु T2 वनान्ते तु (for वनान्तेषु) V1 महत्सु च (for समन्ततः)

9 a) Ś1 Ñ1 B4 D1-4 13 तान्स(D2 तान्स)मानय वै (Ñ1 B4 °यन) Ñ2 V B1 3 D7 तांस्त्वमानय वै D1 तान्वै समानय D6 तांश्च समानय, D11 तान्समाज्ञापय (for तांस्तांस्त्वमानय) ❀ Ct आनयेत्यस्य वानरावेश्यर्थे इति कतक ❀ V2 शीघ्रं (for क्षिप्रं) D13 तान्समानय क्षिप्रं वै —D6 7 13 G1 M1 2 om. 9cd —c) Ś1 D11 वाक्यैर्, M3 सर्वैर्, Ck t as in text (for कल्पैर्) —d) Ś1 Ñ V1 B D1-4 11 13 अनुप्रेषय D5-10 Ct वानरैर्वानरवरैः

10 M3 om. (hapl.) 10 —a) D2 प्रेषिता, D13 प्रेषिणः (sic) (for प्रेषिताः) D11 प्रथम प्रेषिताः (by transp.) Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 दूता, D6 येन, G2 ये तु (for ये च) —b) D5-10 ज्ञाता (for दूता) Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 महाकाया (for मया दूता) Ś1 Ñ1 D2 12 13 G2 महाबला, Ñ2 V B D7 महौजस, D4 °जवान्, D11 G3 प्लवंगमाः Ct as in text (for महाजवा) ❀ Ck महाजवा इति पाठः ❀ —c) Ś1 D11 च (for तु) Ñ2 V B1-3 D7 तेषां त्वरार्थं, D6 त्वरमाणोऽत्र (for त्वरणार्थं तु) —d) B1 3 वीर (for हरीन्) Ś1 D1 12 [आ]शु च, Ck as in text (for [अ]परान्) D5-10 Ct संप्रेषय हरीश्वरान्, G(ed.) हरीन्प्रेषय चापरान्.

11 a) Ś1 Ñ2 V B D7 13 च प्रसक्ता (by transp.) —b) B4 D1 13 यूथपा (for वानरा) —c) Ñ2 B4 इहानयत(B2 °य च) V2 B1 3 इहानाय(V1 °य)वा B4 इह वानय, Ct as in text Ñ2 D7 आशु, V1 B1 3 आनान्; D5-10 शीघ्रं D13 om. (for सर्वान्) V2 3 D4 4 D7 3 सर्वांस्तान् (by transp.) —d) Ñ2 V1 B1 3 D7 सर्वान् (for शीघ्रं) Ś1 Ñ V B D1-4 7 11-13 T2 वै, G2 च (for तु) D5-10 सर्वानेव कपीश्वरान्

12 Ś1 D12 T1 om. (hapl.) 12-13b D7 reads 12-13b twice —a) V2 3 B4 (first time) तु, h(ed.) हि (for च) Ñ1 illeg. Ñ2 V1 B1 3 (second time) D7 शीघ्रं D1 2 11 सैन्य D1 13 सेनां, D4 तूर्णं (for ये च) —b) D6 नागच्छेत् Ñ1 D1 4 च(D2 ये) प्रयच्छेति ये(D2 न) चिह, Ñ2 V1 B1 3 (second time) D7 नागमिष्यंति ये मम D2 13 न प्रवेक्ष्यंति ये त्विह D1 L(ed.) ये वा (L(ed.) चा)गच्छति न त्विह, D11 नागमिष्यंति ये त्विह —d) D6 राम (for राज) D11 -वचका। T2 -दूषणा (for -दूषका)

13 Ś1 D11 T1 om. 13ab (cf. v. l. 12) —a) Ñ2 V B1 3 (both times) D7 11 शतानि च Ñ2 V1 3 B1 3 (both times) D6 7 T2 G3 M2 3 Cr सहस्राणां —b) G2 कोटिश (for कोट्यश्च) —c) D2 3 आयान्तु (for प्रयान्तु) Ñ2 V B D7 कपि(Ñ2 D7 हरि)वीरा वै(B4 °राश्च) (for कपिसिंहानां) —d) B4 दिशु (for दिशो) M3 तत्र (for मम) T2 वशे (for मते) Ñ2 V B D1 रामपते (for

G 4 37 22
B 4 37 21
L 4 30 21

अस्तं गच्छति यत्रार्कस्तस्मिन्गिरिवरे रताः ।
तप्तहेमसमाभासास्तस्मात्कोट्यो दश च्युताः ॥ २१
कैलासशिखरेभ्यश्च सिंहकेसरवर्चसाम् ।
ततः कोटिसहस्राणि वानराणामुपागमन् ॥ २२
फलमूलेन जीवन्तो हिमवन्तमुपाश्रिताः ।
तेषां कोटिसहस्राणां सहस्रं समवर्तत ॥ २३
अङ्गारकसमानानां भीमानां भीमकर्मणाम् ।
विन्ध्याद्वानरकोटीनां सहस्राण्यपतन्द्रुतम् ॥ २४
क्षीरोदवेलानिलयास्तमालवनवासिनः ।
नारिकेलाशनाश्चैव तेषां संख्या न विद्यते ॥ २५
वनेभ्यो गह्वरेभ्यश्च सरिद्भ्यश्च महाजवाः ।
आगच्छद्वानरी सेना पिबन्तीव दिवाकरम् ॥ २६

क्षयपुर, G(ed) क्षयपुर, Cr m g as in text (for निर्यपुर) D1 2.12 G2 M2 3 येन, Cr m g as in text (for यत्र) D4 वानर (for राघव) V3 तत्र वानरा, D2 ते च राघव (for यत्र राघव) —After 20^{cd}, B4 reads l 2 of 682*

21 B2 om 21 (cf v l 20). Ś1 Ñ1 D2-4 12 13 transp 20 and 21 B4 transp 20^{cd} and 21^{ab} —^{a}) Ś1 D12 गो सूर्ये, V2 3 सविता (for यत्रार्कस्) —^{b}) D1 T2 3 M3 स्थिता (for रता) Ñ2 V B2 3 D7 G(ed) गिरौ हेमप्रभे शुभे (V3 °भासिते) —^{c}) Ñ2 B3 D7 -सुवर्णाभा, V B2 -सवर्णाभा (V2 °भास) D4 D5 T2 M2 समाभासस्, D6 G2 3 M3 महाभासस् (G2 M3 °सास्) D5 8-10 T2 सतप्तहेमवर्णाभास् —Ñ1 illeg for 21^{d} —^{d}) D6 तस्मिन्, D2 ताश्च (for तस्मात्) Ś1 D2 3 4 12 13 स्स्युता (for च्युता) Ñ2 V B2 3 D7 11 दृशागता, B1 D2 दशोद्यता (for दश च्युता) —After 21, Ñ2 V B2 3 D7 ins while B1 ins. l 2 only after 20^{ab} (owing to om) B4 reads l 1 after 20^{ab} and l 2 after 20^{cd}

682* वानराणां च सुग्रीव सिंहसंहननौजसाम् ।
मन्दराः पर्वतश्रेष्ठात्त्रिंशत्कोट्यः समाययुः ।

[(l 1) V1 B4 G(ed) च (B4 प G(ed.) तु) वीराणां, V2.3 B2 त सुग्रीवे (B4 °व) (for च सुग्रीव) B4 सिंहसंहनना बला (for the post half) —B2 reads l 2 for the first time after 20^{cd} repeating it here —(l 2) B4 च गिरि (for पर्वत)]

22 ^{a}) Ś1 Ñ1 V B2 3 D1 4 7 12 तु (for च) —D2 om 22^{b}-23^{c} —^{c}) D12 कोटी (for कोटि) G2 -सहस्राणां Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 13 सप्तकोटि (D12 °टी) शतान्येव, Ñ2 V B1-3 D7 कोटीशतानि (B1 3 °ना) द्वारिकाद्, B4 तत्र कोटिशतान्येव —^{d}) Ś1 D12 उपागाम (sic) D5.6 11 G3 उपागमत्, D8-10 T2 समागमन्, D12 उपागता (for उपागमन्)

23 D1 om 23^{abc} (cf v l 22) —^{a}) Ś1 Ñ1 D13 फलमूलकसज्जा ये, Ñ2 V B D1 3 4 7 11 12 फलमूलाशना ये —^{b}) B4 D2 समाश्रिता —V3 reads 23^{c}-24 in marg —^{c}) D1 3 अथ तेषां, B1 D1 7 12 तेषां कोटी (for तेषां कोटि) V3 D6 -सहस्राणि —Ñ2 B1 om (hapl) from 23^{d} up to सहस्रं in 24^{d} (cf var l —^{d}) Ś1 D1 3 12

समुपागत (D13 °ता) Ñ1 D4 11 समुपागमन्, V B2 3 D7 स (V3 3 B2 D7 स) न्यवर्तत (B1 °यत्, D7 °ते) B1 पर्यवतत, D11 उपतस्थिरे (for समवर्तत)

24 Ñ2 B1 om up to सहस्रं in 24^{d} (cf v l 23) V3 reads 24 in marg (cf v l 23) —^{a}) Ś1 Ñ1 D1 13 अंगारशिखराभाना, V2 3 B3-4 D1-3 7 12 13 अंगारनिकराभाणां (D1 13 °णां च), V3 अंगारवर्णभीमानां —Ñ1 illeg for 24^{b}-25^{b} —^{b}) Ś1 D1 13 भीष्माणां (for भीमानां) V2 भीमवर्चसां, D4 भीष्मकर्मणां (for भीमकर्मणाम्) —^{d}) D6 [अ]गमन्, G1 M1 2 [आ]पतन् (for [अ]पतन्) D11 [उ]पतस्थिरे (for [अ]पतन्द्रुतम्) Ś1 D1 13 सहस्रं भुवि (D4 न च) चोद्यत, Ñ2 V B1-3 D1 7 सहस्रं (Ñ2 B1 om) स (Ñ1 V1 2 D2 स) न्यपतत, B4 सहस्रमयुतानि च D1 3 13 सहस्र नव चोद्यते —After 24 Ñ2 V B D7 ins

683* उदयात्पर्वताच्चैव ग्रस्ताग्नमलयौजसा ।
दश कोटिसहस्राणि वानरा समुपागमन् ।

[(l 1) V1 B1 3 उदयाद (for उदयाद्) —(l 2) B3 -सहस्राणां (for °साणि) V B वानराणामुपागमन् (for the post half)]

25 Ñ1 illeg for 25^{ab} (cf v l 24) —^{a}) D1 वेलामुविवास (for वेलानिलयास्) —^{b}) Ś1 Ñ2 V B D1 3 4 11-13 -वनगोचिन, D2 फलाशिन, D7 -फलाशिन, G(ed) -फलभक्षिण (for -वनवासिन) —^{c}) D1-3 11 G M नालिकेर (for नारिकेल) D6 [आ]सनास् V3 D2 7 सौम्यास्, D1-3 सर्वे D4 धीरास्, D1 3 चंडास (for चैव) Ś1 D13 नारिकेला (D13 °लिकेरा) शिन सौम्यास् Ñ1 D4 11 नालिकेराशना (D1 13 °सना) सौम्यास् —Ñ1 illeg from संख्या in 25^{d} up to ग्रहरे in 26^{b}

26 Ñ1 illeg up to ग्रहरे in ^{b} (cf v l 25) —^{a}) D12 वनेभ्य Ś1 Ñ2 V1(m) 1 1 B D3 7 11 13 सागरेभ्य, D1 3 4 11 पर्वतेभ्यश्च (for गह्वरेभ्यश्च) —^{b}) G1 गिरिभ्यश्च (for सरिद्भ्यश्च) Ś1 Ñ V B1 3 D1-4 7 11-13 वनौकसा (Ñ2 V1 2 B1 3 D7 11 °सां) B1 D1 14 महाबला, B4 महौजसो D4 महाबला K(ed) महाबला (for महाजवा) ॐ Cv r वनेभ्यो गह्वरेभ्यश्च सरिद्भ्यश्च महाजवा इति पाठ ॐ —^{c}) Ś1 Ñ1 D13 वानराणामसंख्येय (Ñ1 illeg after वान up to गते in 27^{a}) Ñ2 V B1-3 D1 7 भग्नाना (Ñ2 B3 D1 7 °णा) द्वानरेन्द्र, D4 वरूथिन्याम

ये तु त्वरयितुं याता वानराः सर्ववानरान् ।
ते वीरा हिमवच्छैलं ददृशुस्तं महाद्रुमम् ॥ २७
तस्मिन्गिरिवरे रम्ये यज्ञो माहेश्वरः पुरा ।
सर्वदेवमनस्तोषो बभौ दिव्यो मनोहरः ॥ २८
अन्ननिष्यन्दजातानि मूलानि च फलानि च ।
अमृतस्वादुकल्पानि ददृशुस्तत्र वानराः ॥ २९
तदन्नसंभवं दिव्यं फलं मूलं मनोहरम् ।
यः कश्चित्सकृदश्नाति मासं भवति तर्पितः ॥ ३०
तानि मूलानि दिव्यानि फलानि च फलाशनाः ।
औषधानि च दिव्यानि जगृहुर्हरियूथपाः ॥ ३१
तस्माच्च यज्ञायतनात्पुष्पाणि सुरभीणि च ।
आनिन्युर्वानरा गत्वा सुग्रीवप्रियकारणात् ॥ ३२
ते तु सर्वे हरिवराः पृथिव्यां सर्ववानरान् ।
संचोदयित्वा त्वरितं यूथानां जग्मुरग्रतः ॥ ३३

G 4 37 34
B 4 37 33
L 4 30 34

-म्येति D1 2 4 वानर वपुरम्येता, D11 चमूरम्येति वसा D13 वानर च पुरम्येत्य (sic) —ᵈ) Ś1 B1 D13 रुधतीव Ñ2 V B2-3 D2 3 रुधतीव D15 पिबतीव (for पिबन्तीव) T1 दिशौवर (for दिवाकरम्)

27 Ñ1 illeg up to सर्व in ᵇ (cf v l 26) D2 reads in marg from सर्व in 27ᵇ up to 28 —ᵇ) D12 पृथिव्यां सर्ववानरा —ᶜ) Ś1 Ñ V B2 3 D1-4 8-11 13 G1 M1 शैले D13 शैलाद् —ᵈ) Ś1 Ñ V B1-3 D1 4 7 12 13 महदद्भुतं B4 सुमहावनं D6 स महागिरिं (for स महाद्रुमम्)

28 D2 reads 28 in marg (cf v l 27) —ᵃ) D2 यस्मिन् (for तस्मिन्) Ñ V1 2 B1 3 D2 4 11 13 T2 G M2 पुण्ये (for रम्ये) —ᵇ) Ñ1 D8 तदा D7 पर (for पुरा) … Cg यज्ञ इति । दिव्योऽश्वमेध इत्यर्थः । Ct माहेश्वरो यज्ञो महेश्वरदेवत्यो दिव्योऽश्वमेध इति कतक … —After 28ᵃᵇ D1 ins

684* गौरीपद्मानि वेदीं च तपोवनमनुत्तमम् ।

—ᶜ) D2 11 सर्वदैव Ñ2 V1 2 B D2 7 12 मनस्तोषी, G2 -मनस्तोष्यो G3 प्रियकरो (for मनस्तोषो) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 M2 दै (D13 M1 दे)वतसंतोषी D6 दवमतोदोषो T3 देवमत जातो (for देवमनस्तोषो) —ᵈ) M3 बहु (for बभौ) Ś1 D2 4 12 13 विप्र Ñ1 तत्र B4 सर्व D6 T2 G3 M2 दिव्य (for दिव्यो) Ś1 -मनोरमे G1 -मनोहर (for मनोहर) Ñ2 V B1 3 D2 11 बभूव परमा (Ñ2 सु महा) र्चित D1-11 बभूव सुमनोरम

29 ᵃ) V1 2 D6-11 T2 3 M3 Cm k t निस्यद D3 विपाद (corrupt) Cv r as in text (for निष्यन्द) D2 (sup lin also) भद्रविष्याद्र D2(m) यज्ञसिद्धानि D6 जनुविप्लेद, D7 भन्नात्स्येद, D13 जनुविच्छेद, M1 अन्न विष्यद (for अन्ननिष्यन्द) B1 मन्यविष्य सु जातानि B3 जनुविष्यजातानि G(ed) अनुविष्य सुजातानि —V2 B1 om (hapl ?) 29ᶜ–31ᵇ B1 om 29ᶜᵈ —ᶜ) D11 [मा]स्वाद, D13 M1 -स्वाद (for स्वादु)

30 V2 B1 om 30 (cf v l 29) Ñ2 om 30ᵃᵇ B3 transp 30(m) and 31ᶜᵈ —ᵃ) T2 सनिभं (for -संभवं) Ś1 D13 तत समभवद्, Ñ1 तद्वादभवद् B2 4 त (B3 य)द्वनमभूत B3 तदन्नमद्भुत D1 4 12 यदन्नमभवद्, D11 तद्रूप सत्कृत G3 तदन्नसमभवद् (for तदन्नसंभवं) D1 तदन्नममृतप्रख्य —ᵇ) Ś1 Ñ2 V1 3 B2-4 D1 4 8 13 T2 3 G1 M फल (for फलं) Ś1 B3 D3 8 13 T2 -मूल (for मूलं) Ñ2 B1 D2 4 7 12 मनोरम (for मनोहरम्) —Ñ2 illeg for 30ᶜ —ᶜ) Ś1 D13 कचित् (for कश्चित्) B2 सम्यग्, B4 स सद् (for सकृद्) D1 4 12 समाश (for अश्नाति) Ñ1 यश्च कश्चिदथा खादन् —ᵈ) D4 मासि (for मासं) D2 स सभवति (for मासं भवति) Ś1 D3 12 13 ति क्षुध Ñ D1 निवृत्त ; V1 2 B1 D1 विक्षुध, B2 4 सोत्सुक G3 हर्षित (for तर्पित) T3 न समवति तर्पित (sic)

31 V2 B1 3 om 31ᵃᵇ (for all except B2 cf v l 29) —ᵃ) Ś1 V1 2 B3 D1-4 8 12 13 M1 दिव्यानि मूलानि (by transp) —ᵇ) Ñ D1 8 13 बलानि B4 पुष्पाणि (for फलानि) Ś1 D1 13 च फलाशिन, Ñ B2 D3 4 12 च फलानि च B3 च सर शिला D2 अमृतानिन (with hiatus) (for च फलाशना) —B3 transp 30(m) and 31ᶜᵈ —ᶜ) Ñ1 मनोरम B1 D1 3 12 च मुख्यानि (for च दिव्यानि) Ñ2 V B1-3 D7 विविधाश्चो (Ñ2 D7 'श्चौ) षधीर्मुख्या —ᵈ) Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 प्रगृह्य (for जगृहु) Ñ V B1-3 D7 8 10 हरिपुंगवा

32 ᵃ) V2 यस्माच्च Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 भगवतो य (D1 श)श्यात् V1 3 च यज्ञोपवनात् (for च यज्ञायतनात्) —Ñ1 illeg for ᵇ —ᵇ) V B D2 सुरभीण्यपि M1 च फलानि च (for सुरभीणि च) Ś1 D1 4 8 12 13 कुसुम (D13 'सुदं) च मनोहर —ᶜ) Ñ2 V B D7 11 वानरास्तत्र (for वानरा गत्वा) —ᵈ) Ś1 D13 हित (for प्रिय) Ś1 V D2 3 11 13 G1 -कारिण Ñ2 D7 -कारिण B D6 -काम्यया (for -कारणात्)

33 D7 om 33–34ᵇ —ᵃ) D3 हरिमुख्या ; D11 13 हरिवरान्, T3 तु द्राप (for हरिवरा) —ᵇ) M2 पृथिव्या T1 -वानरा… —ᶜ) Ñ2 V B तत्र समय D6 सचोदयित्वा D11 13 सर्वो° (for संचोदयित्वा) Ś1 Ñ1 D2 4 12-13 T1 M1 त्वरिता (for त्वरितं) —ᵈ) Ñ1 V2 3 B त्वरया T1 यूथपान्, G2 3 M1 3 यूथपा (for यूथानां) Ś1 Ñ1 D1-4 12-13 अर्थेनाजग्मुरग्रत

4 37 35 / 4 37 34 / 4 30 35 ते तु तेन मुहूर्तेन यूथपाः शीघ्रकारिणः ।
किष्किन्धां त्वरया प्राप्ताः सुग्रीवो यत्र वानरः ॥ ३४
ते गृहीत्वौषधीः सर्वाः फलं मूलं च वानराः ।
तं प्रतिग्राहयामासुर्वचनं चेदमब्रुवन् ॥ ३५
सर्वे परिगताः शैलाः समुद्राश्च वनानि च ।
पृथिव्यां वानराः सर्वे शासनादुपयान्ति ते ॥ ३६
एवं श्रुत्वा ततो हृष्टः सुग्रीवः प्लवगाधिपः ।
प्रतिजग्राह च प्रीतस्तेषां सर्वमुपायनम् ॥ ३७

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे षट्त्रिंशः सर्गः ॥ ३६ ॥

34 D7 om 34[cd] (cf v l 33) —[a]) B4 ततस्, D6 तेन (for ते तु) ❀ Cm तेन मुहूर्तेन ससम्यर्थे तृतीया ❀ —[b]) Ś1 Ñ V B1-3 D1-4 12 13 G1 वानरा, D8 8-10 T3 कपय (for यूथपा) Ś1 Ñ1 D1-3 12 13 विक्रमा, V1 B1 3 D6 8 10 चारिण, B4 D4 11 T2 3 M3 -गामिन (for -कारिण) —[c]) Ś1 किष्किन्दा, Ñ B4 D7 किष्किन्ध्या Ś1 Ñ V B D1-4 7 12 13 समनु, G2 त्वरिता, M1 त्वरित (for त्वरया) —[d]) B4 सुग्रीवो यन्यवेदयन् (sic)

35 Ś1 D1 om 35[ab] Ñ1 illeg from [a] up to मूल in [b] —[a]) Ñ2 V1 3 B D1-4 7 11-13 दिव्या (for सर्वा) —[b]) Ñ2 V B1-3 D1-4,8-13 T2,3 G1 3 M फल (for फलं) —[c]) Ś1 Ñ1 D4,12 13 स (for त) D1 3 पति प्राहयामासुर् (for प्रति°) —[d]) Ś1 V3 D3 समब्रवीत् (sic) (for अब्रुवन्)

36 [a]) Ś1 D12 परिश्रिता, Ñ2 B1-3 D7 ये च गता V1 D1 3 8-10 परिसृता, V2,3 देव गता (for परिगता) Ś1 Ñ2 B1 3 G(ed) सर्वेदशागता (for सर्वे परिगता) Ś1 Ñ2 B1 3 D2 7 12,13 शैलाद्, D7(m) वानरा (hypm) (for शैला) D12 शैला परिगता (by transp) —[b]) Ś1 Ñ1 B1-3 D7 13 समुद्रांश्च D4 9-10 सरितश् (for समुद्राश्) D3 13 समुद्राश्च वनाश्च ये —[c]) D4 पृथिव्या —[d]) D12 D3 13 वै (for ते)

37 D2 om (hapl) from श्रुत्वा in 37[a] up to 4 37 8. —[a]) T2 M1 पुनर् (for एवं) G2 तच्छ्रुत्वा तु (for एवं श्रुत्वा) T2 M1 वचो (for ततो) Ś1 Ñ2 V2,3 B D1,2 11 13 तत प्रहृष्ट(D3 °ष्ट)मनास्तु; Ñ1 D2,12 प्रहर्षमुप तस्तस्य(D13 °स्तेषां), V1 तत प्रहर्षमतुलं —[b]) Ś1 D13 वानरस्तदा, Ñ2 V B1-3 D7 13 वानराधिप, B4 D11 वानरेश्वर, G2 प्लवगेश्वर (for प्लवगाधिप) Ñ1 D12 सुग्रीवस्य महात्मन, D13 सुग्रीवादिमहात्मनां —Ñ1 illeg from च in [c] up to सर्वेषु in [d]. —[c]) V2 3 B4 D1 3 4 12 सुग्र G2 M2 तद् (for च) —[d]) Ñ2 V2,3 B1-3 D7 तेभ्य (for तेषां) B4 ततस्तेषाम् (for तेषां सर्वम्) —After 37, D3 11 ins

685* स दृष्टवान्वैरनुद्धृत्यमागतैर्
महर्षयेता हरिवाहिनीपतिः ।
ननन्द रामप्रियकारणोद्यतो
यथोदये चन्द्रमसः सरित्पतिः ।

Colophon D1 3 om colophon (for D7 cf 4 1. 37) Ś1 D12 read the colophon after 4 37 7 —*Sarga name* Ś1 D12 वानरोद्योग; Ñ1 सेनाभिदेश; Ñ2 B4 D7 हनुमदादेश; V हनुमदादेश; B1-3 हनूमदुपदेश; D4 वानर D2 3 वानरसैन्यप्रवेश (D4 marg हनुमदुपदेश); D4 वानरसैन्यप्रवेशन; D11 हनूमदुपदेश; D13 सैन्यप्रवेश —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V1 B1 D4,12,13 om Ñ2 V2 35 V3 39 B2-4 D7 3 38 D4,8,11 T2 3 G1 3 M 37 D11 37 —After colophon D7 concludes with कृष्ण, while G concludes with श्रीरामाय नमः.

३७

प्रतिगृह्य च तत्सर्वमुपायनमुपाहृतम् ।
वानरान्सान्त्वयित्वा च सर्वानेव व्यसर्जयत् ॥ १
विसर्जयित्वा स हरीञ्शूरांस्तान्कृतकर्मणः ।
मेने कृतार्थमात्मानं राघवं च महाबलम् ॥ २
स लक्ष्मणो भीमबलं सर्ववानरसत्तमम् ।
अब्रवीत्प्रश्रितं वाक्यं सुग्रीवं संप्रहर्षयन् ।
किष्किन्धाया विनिष्क्राम यदि ते सौम्य रोचते ॥ ३
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा लक्ष्मणस्य सुभाषितम् ।
सुग्रीवः परमप्रीतो वाक्यमेतदुवाच ह ।
एवं भवतु गच्छामः स्थेयं त्वच्छासने मया ॥ ४
तमेवमुक्त्वा सुग्रीवो लक्ष्मणं शुभलक्षणम् ।
विसर्जयामास तदा तारामन्याश्च योषितः ॥ ५

G 4 38 24
B 4 38 6
L 4 31 18

37

☞ T1 missing for Sarga 37 (cf v l 4 36 17) M1 begins with श्रीरामाय नम

1 D9 om 1-8 (cf v l 4 36 37). D12 om 1-2 Ś1 D12 read 1-2 after 4 36 37 —a) Ś1 Ñ V1 3 B D1-4 7 10 11 G2 तु (for च) —b) Ś1 Ñ1 D3 8 11 मभ्युपास, Ñ2 V B1-3 D1 2 7 12 उपागतं (for उपाहृतम्) —cd) Ñ V2 B4 D3 7 11 तु (for च) Ñ1 D1-4 11 विससर्ज कपीश्वर (D6 °श्वरान्) (for d) Ś1 D12 वानराणां मुपागत्य (D12 °म्य) सान्त्वयित्वा हरीश्वर

2 D8 11 om 2 (cf v l 1) For sequence in Ś1 D12 cf v l 1 —a) Ś1 D12 च, D8 तु (for स) Ñ1 D3 4 12 स विसृज्य तत (Ñ1 कपीन्) सर्वान्, Ñ2 V B D1 G(ed) स(G[ed] स) विसृज्य च सुग्रीव, D3 विससर्ज कपीन्सर्वान् —b) N2 V1 3 B D1 वानरांस्, V2 हरींस्तान्, D3-4 12 कपींस्तान्, G1 सर्वांस्तान् (for शूरांस्तान्) G2 द्रुमयोधिन (for कृतकर्मण) —c) Ñ1 V2 3 B1-3 D1 ययौ (for मेने) —d) G2 स (for च) Ś1 N1 D12 महाबल, N2 V B1-3 D1 हरीश्वर (for महाबलम्) ※ Ch राघव चेति । कृतार्थमित्यनुकर्ष ॥ so also Ct ※ —After 2 D2 7 ins a passage relegated to App I (No 20)

3 D3 om 3 (cf v l 1) Before 3 Ś1 D12 13 ins. a passage relegated to App I (No 20) —ab) Ś1 D1 2 M1 -बल (for -बलं) D3 8 11-13 स लक्ष्मणो (D12 लक्ष्मणो स) भीमबल- (for a) Ś1 Ñ1 D1-3 11-13 सत्तम, D4 °म (for सत्तमम्) Ñ2 V B D7 लक्ष्मणस्तु त(B1 स लक्ष्मणस्त)तो वीर सुग्रीवं प्लवगोत्तमं ※ Cm स लक्ष्मण इति सार्धश्लोकमेकं वाक्यम् । भवतिकरण द्रष्टव्यम् ※ —c) V1 मधुरं V2 मध्ये V3 B1 3 D3 4 12 M1 प्रसन्न B4 प्रात (for प्रश्रित) —d) Ś1 V2 D1-4 11 12 सुग्रीव (for °वं) M1 प्लवगर्षभ (for संप्रहर्षयन्) Ñ2 V B D7 त्वरय(B2 (before corr] त्वरत्र)न्मधुरं तदा(D12 °या) —After 3cd, Ñ2 V B D7 ins

686* भ्रातास्ते हरयो वीर ये गतास्तव शासनात् ।
 द्रष्टुमर्हसि तं प्रभुं राघवं प्रियकारिणम् ।

[(1 2) V2 B1 विस्पष्टान् D7 प्रीतिकारिण (for प्रियकारिणम्)]
—Ñ2 V1 3 B D7 read 3ef after 4cd —ef) D1 G1 M1 2 किष्किन्धातो (for °या) Ś1 Ñ1 D2 4 12 13 विनिष्कामस, G2 3 तु निष्कामो (for विनिष्काम) ※ Ch विनिष्क्रामेति समप्रश्ने लोट् प्रार्थने वा ॥ Ct विनिष्कामेति प्रार्थने लोट ※ B4 गुहायास्त्वय निर्यामो, D11 यदि प्रमाणमर्थेय T2 किष्किन्धातोऽमिति" (for e) Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 तत्र(D1 तु च) लक्ष्मण रोचते(Ñ1 °चे) (for f) Ñ2 V D1 2 D7 गुहाया स्त्वया(D2 °या) निर्यामो यदि लक्ष्मण मन्यसे —After 3 Ñ2 V1 B1 2 ins a passage relegated to App I (No 20)

4 D9 om 4 (cf v l 1) Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 om 4a-d —b) Ñ2 V B2 D1 (अ)थवत्तदा B1-3 [ब]मा तदा (for सुभाषितम्) —After 4cd Ñ2 V1 3 B D7 read 3ef —c) N2 V1 B1 3 D7 11 तथा (for एवं) D3 7 8 10 12 G2 3 M1 गच्छाम D6 T2 G1 M2 °च) M2 °व (for °म) Ś1 D12 एव त्वामनुगच्छाम (Ś1 °म) —f) D1 स्वयं तच्छासनात्मया —After 4 N2 V1 B1 2 D1 ins while D12 subst for 5ab

687* प्रभुस्त्वमेवेति च त लक्ष्मणोऽप्यब्रवीत्तदा ।

(Ñ2 D7 तम्रो (for च त) D7 [ऽ]प (for °पि) G(ed) लक्ष्मण च (for °णोऽपि)]

—After 4 V2 3 D8 2 ins. a passage relegated to App I (No 20)

5 D9 om 5 (cf v l 1) —b) B1 वानरलक्षणं D1 2 11 °लक्ष्मणं (for शुभलक्षणम्) —For 5ab, D12 subst 687* —c) D3 ततो (for तदा) Ñ2 V B1-3 D7 11 ततो विसर्जयामास D11 विसर्जयित्वा च(D6 तु) तदा —d) Ś1 B4 D3 12 तारां तांश्च Ñ1 D3 4 6 12 ताराद्यांश्च(D3 12 °न्यास्) (for तारामन्याश्च) —After 5 Ś1 N1 D3 4 12 13 ins while D3 11 cont after 689*

688* प्रविश्याथ तु ताराश्च तस्यासन्न पुरं तदा ।

—After 5 N2 V D1 2 D7 11 ins

689* किष्किन्धायास्तदा सर्वा शुभमन्त्र पुरं स्थिर ।

G 4 38 25
B 4 38 7
L 4 31 19

एतेत्युच्चैर्हरिवरान्सुग्रीवः समुदाहरत् ॥ ६
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा हरयः शीघ्रमाययुः ।
बद्धाञ्जलिपुटाः सर्वे ये स्युः स्त्रीदर्शनक्षमाः ॥ ७
तानुवाच ततः प्राप्तान्राजार्कसदृशप्रभः ।
उपस्थापयत क्षिप्रं शिबिकां मम वानराः ॥ ८
श्रुत्वा तु वचनं तस्य हरयः शीघ्रविक्रमाः ।
समुपस्थापयामासुः शिबिकां प्रियदर्शनाम् ॥ ९
तामुपस्थापितां दृष्ट्वा शिबिकां वानराधिपः ।
लक्ष्मणारुह्यतां शीघ्रमिति सौमित्रिमब्रवीत् ॥ १०
इत्युक्त्वा काञ्चनं यानं सुग्रीवः सूर्यसंनिभम् ।
बृहद्भिर्हरिभिर्युक्तमारुरोह सलक्ष्मणः ॥ ११
पाण्डुरेणातपत्रेण ध्रियमाणेन मूर्धनि ।
शुक्लैश्च वालव्यजनैर्धूयमानैः समन्ततः ॥ १२
शङ्खभेरीनिनादैश्च बन्दिभिश्चाभिनन्दितः ।
निर्ययौ प्राप्य सुग्रीवो राज्यश्रियमनुत्तमाम् ॥ १३
स वानरशतैस्तीक्ष्णैर्बहुभिः शस्त्रपाणिभिः ।
परिकीर्णो ययौ तत्र यत्र रामो व्यवस्थितः ॥ १४

[D3 12 मह्य (for स्त्रिय)]

while B4 ins

690* प्रतिष्ठाने तु सर्वेषां तासामन्तःपुरे सत ।

6 D1 om 6 (cf v l 1) —ᵃ) B1 क्षेत्र, D6 8 10 Ct एहि, G2 3 यात; Cv r m g as in text (for एत) B1 T2 G M1 हरिवर (for °रान्) Ś1 Ñ1 D1-4 11 12 को(Ś1 Ñ1 D12 के)ऽप्युवाच हरिप, Ñ2 V B1-3 D7 11 कपिराजोय कोऽपीति —ᵇ) Ś1 Ñ1 D1-4 11 12 सु(D2 स)महाबल (Ñ1 °मति) (for समुदाहरत्)

7 D1 om 7 (cf v l 1) —ᵃ) M1 शीघ्रगामिन (for °माययु) —ᶜ) D11 कृताञ्जलि —ᵈ) V2 3 B2-4 D7 11 G2 3 येऽस्य, B1 D3 त(D3 य)स्य, T1 ये च (for ये स्यु) V1 स्युर्, B2 तद् (for स्त्री) B4 D3 7 11 T2 दर्शने, Cm b t as in text (for -दर्शन) V3 हरय शीघ्रमागमन् —For 7 Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 13 subst while D3 11 ins after 7

691* वानराश्चाप्युवस्तत्र हर्मे स्म वयमित्यथ ।

[Note hiatus between the two halves D11 आगत्य (for वानराश्) D1 3 11 सर्वे (for तत्र) Ñ1 [अ]त D3 3 13 [उ]त (for [अ]थ) D1 11 हरिपुंगव (for वयमित्यथ)]

8 D1 om 8 (cf v l 1) —ᵃ) Ś1 Ñ V B1-3 D1 4 5 11-13 स सुग्रीवो (for तत प्राप्तान्) —Ñ1 erroneously repeats 5ᵇ in place of 8ᵇ —ᵇ) B4 [आ]नन, G2 प्रभान् (for प्रभ) Ś1 D1 4 12 13 शतलीन्समुपाग (D1 °न्सुसमादिः D3 12 °न्सुसमाग)तान्, Ñ2 V B1-3 D7 11 वानरान्समुपस्थितान् ✿ Cm अर्कसदृशप्रभ इति पाठे ✿ —ᵈ) Ś1 D1 3 4 12 13 इह (for मम) Ñ1 वाहनोपित V1 मम वा** (damaged); D3 11 मे सुसत्कृ(D3 °सत्कृ)तां (for मम वानरा)

9 ᵃ) Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 सुग्रीव Ñ2 V B D7 11 तस्य तद् (for श्रुत्वा तु) Ś1 Ñ V B D1-4 7 11-13 श्रुत्वा (for तस्य) —ᵇ) Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 जातसंभ्रमा; Ñ2 V B1-3 D7 11 ते कृतत्वरा, B4 °गामिन (for शीघ्रविक्रमा) —ᶜ) Ñ2 V1 B2-3 D7 भक्ति, V2 3 B4 प्रति (for सम्) Ś1 D1-4 12 13 उपा(D1 समा)नयन्महाद्वारा(D3 12 °स्था) —Ñ1 reads 9ᵈ–10ᵃ in marg —ᵈ) Ñ2 V B1 3 D7 रत्नभूषितां D1 वानराधिपे (for प्रियदर्शनाम्)

10 Ñ1 reads 10ᵃ in marg (cf v l 9) —ᵃ) B4 समुप D1 तत स (for तामुप) —ᵇ) Ñ1 सुग्रीवो (for शिबिकां) D1 प्रियदर्शना D12 G2 °रेश्वर (for वानराधिप) —ᶜ) Ś1 V B1-3 D 4 12-13 क्षिप्रम् (for शीघ्रम्) —ᵈ) Ñ2 V2 3 B1 3 D7 सौमित्रिमिदमब्रवीत्, D2 इति सुग्रीव उक्तवान्

11 ᵃ) D1 काञ्चनीमतरा (sic) D6 °मे यान (for काञ्चनं यानं) —ᵇ) B2 सूर्यसम D3 -सप्रभा D11 संनिभं (for संनिभम्) —ᶜ) B4 D8-10 बहुभिर्; G1 ब° (for बृहद्भिर्) D12 कपिसंयुक्तम् (for हरिभिर्यु°) D1 वाहृद्भिर्हरिभिर्युक्ताम् (hypm) —ᵈ) D1 तु लक्ष्मणात् (sic) D3 11 [अ]नुलक्ष्मण (D11 °णो) (for सलक्ष्मण) —After 11, D13 ins.

692* आरूढ शिबिका सा तु सुग्रीव कृतवान्प्रिय ।
निर्जगाम पुरात्तस्मात्तस्मात् सहलक्ष्मण ।

12 ᵃ) D1 om from ण up to मानै in ᵈ B1-3 D12 T2 3 G M पाण्डरेण —ᵇ) Ś1 B4 D3 4 12 13 बहुधा (for मूर्धनि) —Ñ1 illeg from वनैर् in ᶜ up to 14 —ᵈ) B1 2 ध्रियमाणे, D3 4 13 M1 °न (for धूयमानै) Ś1 D1-4 12 13 M1 स(D1 इ)तस्तत (for समन्तत)

13 Ñ1 illeg for 13 (cf v l 12) Ñ2 V B1 2 D7 om 13ᶜᵈ —ᵇ) D3 13 सर्वैरेव, M3 हरि° (for बन्दिभिश्च) Ś1 B4 D1-3 8 9 10 M3 [अ]भिनं(D3 °ना)दित, D1 [अ]भिन° (for [अ]भिन°) —ᵈ) B D2 4 8 11-13 राज्ञ; T1 राज्य (for राज्य)

14 Ñ1 illeg for 14 (cf v l 12) —ᵃ) Ś1 Ñ2 V1 2 B D1-4 7 11-13 M1 घो(M1 द्व)रैर् (for तीक्ष्णैर्) V1 स वृत वानरैर्घोरैर् —ᵇ) Ś1 D1-4 12 13 बलिभि; D3 एवभि (for बहुभि) B4 लोक (for शस्त्र) —ᶜ) D13 समन्ता हि(D3 °भि) G1 M1 °पूर्णो (for परिकीर्णो) Ś1

स त देशमनुप्राप्य श्रेष्ठं रामनिषेवितम् ।
अवातरन्महातेजाः शिबिकायाः सलक्ष्मणः ॥ १५
आसाद्य च ततो रामं कृताञ्जलिपुटोऽभवत् ।
कृताञ्जलौ स्थिते तस्मिन्वानराश्चाभवंस्तथा ॥ १६
तटाकमिव तद्दृष्ट्वा रामः कुड्मलपङ्कजम् ।
वानराणां महत्सैन्यं सुग्रीवे प्रीतिमानभूत् ॥ १७
पादयोः पतितं मूर्ध्ना तमुत्थाप्य हरीश्वरम् ।
प्रेम्णा च बहुमानाच्च राघवः परिषस्वजे ॥ १८
परिष्वज्य च धर्मात्मा निषीदेति ततोऽब्रवीत् ।
तं निषण्णं ततो दृष्ट्वा क्षितौ रामोऽब्रवीद्वचः ॥ १९
धर्ममर्थं च कामं च काले यस्तु निषेवते ।
विभज्य सततं वीर स राजा हरिसत्तम ॥ २०

C 4 38 44
B 4 38 25
L 4 31 0

D5 4 12 13 सप्तो निर्ययौ तत्र —ᵈ) D4 तत्र (s c) (for यत्र) D1 G3 transp यत्र and रामो Ś1 B4 D1-4 12 13 महा(D2 बल?)बल (for स्वयंस्थित) —For 14ᶜ–16 Ñ2 V B1-3 D7 11 subst 693*

15 For subst in Ñ2 V B1 3 D7 11 cf v l 14 and 16 For 15 23 Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 13 subst 698* For 15 16 B4 subst 693* —ᶜ) G3 राजो (for तथा) —ᵈ) M3 च (for स)

16 For subst in Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 cf v l 15 and 23 —ᵃ) T2 तु (for च) —ᶜ) M1 तत्र (for तस्मिन्) G1 कृताञ्जलिपुटे तस्मिन् —ᵈ) T3 M3 तदा Cr m g k t as in text (for तथा) —For 14ᶜ–16 Ñ2 V B1 3 D7 11 subst while B4 subst for 15–16

693* ययौ स स्वस्ति श्रीमान्वृतोऽमात्यैर्महाबलैः ।
महत्या हरिवाहिन्या कम्पयन्पृथिवीतलम् ।
तत शङ्खनिनादैश्च पटहानां च निःस्वनैः ।
सुग्रीवस्य प्रयाणेऽभूदाकाशमिव पूरितम् ।
पताकानां च सहस्राणि शैलाङ्गूलशतानि च । [5]
वानराश्च सुमनसस्तस्य जग्मुः पुरः सरा ।
स गत्वा क्षणमात्रेण माल्यवन्तं महागिरिम् ।
दूराद्राघवमासाद्य तस्थौ हरिगणेश्वरः ।
सोऽवतीर्याशु सुग्रीवः शिबिकायाः सलक्ष्मणः ।
अभ्यगच्छत्तदा रामं दिव्याभरणभूषितः । [10]
मूर्ध्नि कृत्वाञ्जलिं श्रीमान्राममभ्यागमाम ह ।
काञ्चनीं शिबिकां त्यक्त्वा पद्भ्यामेव हरीश्वरः ।
स रामं शिरसा भूमौ प्रणिपत्य प्लवंगमः ।
तस्थौ बद्धाञ्जलिपुटः सुग्रीवः प्लवगेश्वरः ।
बद्धाञ्जलिपुटं दृष्ट्वा सुग्रीवं प्लवगेश्वरम् । [15]
सा सर्वा वानरचमूः कृताञ्जलिपुटाभवत् ।

[(l 1) B4 D3 12 परिवृत (for स स्वस्ति) B3 धीमान् (for श्री°) B4 D11 च स्वन (for महाब°) D3 अमात्यैश्च स्वन (for the post half) —(l 2) B1 3 महावानरसेनाया (for the prior half) D11 च मेदिनी (for पृथिवीतलम्) —(l 3) D3 *तै (for तत) —(l 4) B4 D11 अपि D3 अपि (for च) D3 पूरयन् (for पूरितम्) —(l 5) D11 तु (for first च) —(l 6) V1 V2 B3 मनुजवास् D3 °कुलाद् (for सुरंगमाद्) B1 3 °सर्त (for °सरा) —After l 6 D3 reads l 10 —(l 7) V1 स्वक्षणाणे च (for क्षणमात्रेण) —(l 8) B1 3 नगरम B4 D3 11 दूरस्थान समासाद्य (for the prior half) —(l 9) V1 2 B1 3 च D3 [अ]न (for [आ]शु) —D10 om l 10 —(l 10) D3 सोऽभ्यगच्छत् —(l 11) V3 रामस्य (for रामम्) —After l 12 B4 ins

693(A)* तौ परस्परसंबन्धाद्युक्तार्थनिश्चयौ ।
ददृशाते महाभागावमरौ नरवेषगौ ।

—(l 13) D7 सहसा (for शिरसा) V2 3 भूमि (for °मौ) B4 D3 11 प्रणम्य हरिपुंगव (D3 11 प्लवगेश्वर) (for the post half) —(l 14) B4 पुं° G(ed) पु° (for पु°) V1 D3 11 विनयात्कपिकुञ्जर (for the post half) —(l 15) V1 D3 11 कृताञ्जलि —(l 16) V3 3 सर्वे (for सर्वा)]

17 For subst in Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 13 cf v l 15 and 23 —ᵃ) Ñ2 V B D7 8 11 तडागम् —ᵇ) D6 °पङ्कज (for °जम्) ※ Cr तटाकमिव तद्दृष्ट्वा रामः कुड्मलपङ्कजमिति पाठ ※ —ᶜ) V2 D7 9 महा (for महत्)

18 For subst in Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 13 cf v l 15 and 23 Ñ2 V B D3 7 11 om 18ᵃᵇ —ᵃ) G3 दृष्ट्वा (for मूर्ध्ना) —ᶜᵈ) Ñ1 V B D3 7 11 स सुग्रीवं परिष्वज्य बाहुभ्यां रघुनन्दन

19 For subst in Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 13 cf v l 15 and 23 —ᵃ) T2 M1 तम् (for ततो) —ᶜ) D5 8 10 निषण्णं तं (by transp) D6 तं निविष्टं D3 निषण्णं च (for तं निषण्णं) —ᵈ) D5 6 10 T3 G1 ततः (for वचः) —For 19 Ñ2 V B D3 7 11 subst

694* अमात्यांश्च समाभाष्य निषीदेत्यब्रवीद्वच ।
तं निषण्णं क्षितितले सचिवैः सह वानरम् ।
सुग्रीवमब्रवीद्रामः प्रणयात्तोषयन्निव ।

[(l 2) D3 वानरैः (for °रम्) —(l 3) Ñ2 D7 तोषवर्जितं V2 3 °मुदार D3 11 मधुरं वच (for तोषयन्निव)]

20 For subst in Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 13 cf v l 15 and 23 —ᵇ) T3 M3 3 transp काले and यस्तु T2 निषेवेत् (for °ते) —ᵈ) G1 damaged for सत्तम —For 20 Ñ2 V B D3 7 11 subst

695* त्रिषु योऽधिगतोऽर्थेषु नित्यं धर्मपरायण ।
काले निषेविता वाम स राजा राज्यमर्हति ।

C. 4 38 44
B. 4 38 21
L. 4 31 0

हित्वा धर्मं तथार्थं च कामं यस्तु निषेवते ।
स वृक्षाग्रे यथा सुप्तः पतितः प्रतिबुध्यते ॥ २१
अमित्राणां वधे युक्तो मित्राणां संग्रहे रतः ।
त्रिवर्गफलभोक्ता तु राजा धर्मेण युज्यते ॥ २२
उद्योगसमयस्त्वेष प्राप्तः शत्रुविनाशन ।
संचिन्त्यतां हि पिङ्गेश हरिभिः सह मन्त्रिभिः ॥ २३

एवमुक्तस्तु सुग्रीवो रामं वचनमब्रवीत् ॥ २४
प्रनष्टा श्रीश्च कीर्तिश्च कपिराज्यं च शाश्वतम् ।
त्वत्प्रसादान्महाबाहो पुनः प्राप्तमिदं मया ॥ २५
तव देव प्रसादाच्च भ्रातुश्च जयतां वर ।
कृतं न प्रतिकुर्याद्यः पुरुषाणां स दूषकः ॥ २६
एते वानरमुख्याश्च शतशः शत्रुसूदन ।
प्राप्ताश्चादाय बलिनः पृथिव्यां सर्ववानरान् ॥ २७

[(l 1) B1-3 नित्य स्थितो (for नित्योत्थितो) V3 [ऽ]नु (for श्च) Ñ1 om कृत्स्नेषु नित्य धर्मे D7 कृत्येषु (for कृत्स्नेषु) —(l 2) V1 3 D3 11 निषेवते (for °विता)]

21 For subst in Ś1 Ñ1 D1 4 12 13, cf v l 15 and 23 —For 21ab, Ñ2 V B D3 7 11 subst

696* यस्तु धर्मार्थमुत्सृज्य राजा कामपरायण ।

[D3 [अ]धर्मार्थ (for धर्मार्थम्) D3 11 रति (for काम)]
—c) D3 11 प्रसुप्तो वा (for यथा सुप्त) Ñ2 V B D7 वृक्षाग्र इव सुप्त स(V1 प्रसुप्त) —d) Ñ2 reads पतित in marg

22 For subst in Ś1 Ñ1 D1 4 12 13 cf v l 15 and 23 —b) G2 तथा (for रत) —c) D5-10 G1 M1 2 Cl t च (for तु) —For 22, Ñ2 V B D3 7 11 subst

697* स त्वं ग्राम्यसुखे सक्तो धर्ममुत्सृज्य वानर ।
न मत्सकाशादन्येभ्य शीर्घं वधमवाप्स्यसि ।
तदेवद्वचन श्रुत्वा त्यक्त्वा ग्राम्यसुखं सखे ।
मित्राणामुपकुर्वाणो राज्यं रक्षितुमर्हसि ।

[(l 1) V2 3 सर्वं (for स त्वं) D3 11 मार्गे (for ग्राम्य) V2 3 B4 सुखासक्तो (for सुखे सक्तो) —(l 2) D7 मे (for मत्) D3 11 मनसा कामगत्येष (for the prior half) V3 D11 भवाप्स्यति (for °सि) —(l 3) V2 3 B4 हित्वा (for त्यक्त्वा) D3 11 कर्मे (for सखे)]

23 b) D5-10 G2 रिपुघ्न, T1 G3 °घ्ने (for विनाशन) G1 प्रकृष्य शत्रुनाशन —For 23 Ñ2 V B D3 7 11 subst

698* सीताया मार्गणार्थं च कुरु यत्नमरिंदम ।
मृगयस्व च तं देश यस्मिन्वसति रावण ।
तच्छ्रुत्वा रामवचनं सुग्रीव प्लवगेश्वर ।

[(l 1) V1 B1-3 D7 मार्गणार्थे (for °र्थं) D11 अनद्रित (for अरिंदम) —(l 2) D7 om देश]

—For 15-23 Ś1 Ñ1 D1 4 12 13 subst

699* सोऽभ्यगच्छच्चन्द्रा राम दिव्याभरणभूषित ।
काञ्चनीं शिबिकां स्वस्था पद्मामेव सर्वगाम ।
स राम शिरसा भूमौ प्रणम्य हरिपुंगव ।

24 a) Ś1 Ñ1 D1 13 उपविश्यम्यानुज्ञात Ñ2 V B D3 7 11 समाधस्त (V1 °सन्) प्रणम्येद्, D7 उपाविशदनुज्ञात, D4 13 उपविश्यत्वनुज्ञात —b) Ś1 Ñ1 D1 4 12 13 प्रोवाचि वाक्यम् (for राम वचनम्) —After 24 D12 ins, while D5 ins after 25

700* कामं क्रोधं च शोकं च त्वादृश सोढुमर्हति ।
धैर्येण स महाबाहो प्रणतस्त्वां प्रसादये ।
यदि किंचिदतिक्रान्तं विश्रम्भात्प्रणयेन च ।
तदर्हसि भवान्क्षन्तु सखे बद्धोऽयमञ्जलि ।

[(l 2) D5 तु (for स) —(l 4) D5 अर्हति (for °सि)]

25 a) Ś1 Ñ1 V2 3 D6 11 T2 3 M1 2 प्रणष्ट (sic) ※ Cr m.g प्रन(Cr °ण)ष्टेत्यादि(Cm °ष्टेति) सार्धश्लोकमेकं वाक्यम् ※ —b) Ñ1 om च (subm) D13 मयि राघव (for कपि राज्यं च) —After 25 D5 ins 700*

26 a) G3 तु (for च) Ś1 Ñ V B D1-4 7 11-13 तव(Ś1 D1 13 नर) देवस्य(D3 °व स्व) भ्रातुश्च —b) Ś1 Ñ D1-4 11-13 मित्रस्य, V B D7 पितुश्च (for भ्रातुश्च) ※ Cv भ्राहु रिति । एकशकार पादपूरणार्थ । पुनश्च पूर्वेणैकवाक्यार्थ (°र्थम्) ※ —c) Ś1 Ñ1 D1 4 12 13 कृते (for कृतं) Ś1 D13 च (for न) V3 प्र **तिकृतिं (illeg) कुर्याद् —d) D1 मानुषाणां Ś1 D1 4 13 च D5-10 हि, Cl t ns in text (for स) Ś1 दूषण, D13 lacuna, T3 दूषित (for दूषक) Ñ2 V B D7 स नराधमपुरुषाधम

27 ab) Ñ1 D1-4 13 गता (for इते) D1 4 13 ये D3 11 मे (for च) Ś1 D13 आगता राम मुख्या मे Ñ2 V B D7 तद्र(V1 भाग)ता हरिमुख्यास्ते G(ed) प्रेषिता हरिमुख्यास्तु (for a) Ś1 D13 च सहस्रश Ñ2 V B1-3 D1-4 7 11 13 °कर्षण(D3 7 11 °णा) (for शत्रुसूदन) B4 राम शत्रुप्रकर्षण (for b) D1 दूता समाज्ञया राम गता दश दिशो हरिन् —After 27cd Ś1 D13 ins

701* प्रकर्षन्त च सशास्ता बलिनोऽतुलविक्रमा ।

[Ś1 [ऽ]तुलविक्रमा]

—cd) M1 [भा]हूय (for [भा]दाय) Ñ1 ह्यत्र (for बलिन) Ñ2 V1 3 B1-3 D7 आनेष्यन्ति हि ये(B3 मे) वानरा V2 B4 D11 आनयिष्यन्ति ये वानरान् (for c) D1-4 पृथिव्या

ऋक्षाश्चाभिहिताः शूरा गोलाङ्गूलाश्च राघव ।
कान्तारवनदुर्गाणामभिज्ञा घोरदर्शनाः ॥ २८
देवगन्धर्वपुत्राश्च वानराः कामरूपिणः ।
स्वैः स्वैः परिवृताः सैन्यैर्वर्तन्ते पथि राघव ॥ २९
शतैः शतसहस्रैश्च कोटिभिश्च प्लवंगमाः ।
अयुतैश्चावृता वीराः शङ्कुभिश्च परंतप ॥ ३०

अर्बुदैरर्बुदशतैर्मध्यैश्चान्तैश्च वानराः ।
समुद्रैश्च परार्धैश्च हरयो हरियूथपाः ॥ ३१
आगमिष्यन्ति ते राजन्महेन्द्रसमविक्रमाः ।
मेरुमन्दरसंकाशा विन्ध्यमेरुकृतालयाः ॥ ३२
ते त्वामभिगमिष्यन्ति राक्षसं ये सबान्धवम् ।
निहत्य रावणं संख्ये ह्यानयिष्यन्ति मैथिलीम् ॥ ३३

G 4 38 38
B 4 38 33
L 4 37 37

(for °श्च) D1 T1 वानरा (for °रान्) Ś1 D12 महाकाया पृथिव्यां ये वानरा समुपागता

28 a) Ś1 Ñ1 D12 G2 3 M3 [आ]वाहिता, D5 8-10 वानरा, T2 3 वाहिता (for [अ]वहिता) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 G3 घोरा, D3 राजन् (for शूरा) Ñ2 V B D7 11 ऋक्षाश्चा प्यानयिष्यति, G1 ऋक्षाश्च हि महाघोरा —b) V2 B D7 11 गोलाङ्गूलाश् (for °लाश्) D2.13 तु (for च) —d) Ñ1 D1-4 13 भीमविक्रमा, D11 [अ]तुलविक्रमान् (for घोरदर्शना) Ś1 D12 कपितो भीमविक्रमा, Ñ2 V B D7 कपिशान्भीमविक्रमान् (V1 2 B2 °दर्शनान्, B1 °दुर्गमान्)

29 a) V1 B4 दानव (for -गन्धर्व) V2 3 B D7 पुत्रांश्च D2 13 -सुता ये (for पुत्राश्च) —b) V2 3 B D7 वानरान् (for °रा) —c) Ñ2 V2 3 B D7 परिवृतान् (for °ता) D11 transp परिवृता and सैन्यैर् V1 स्वै स्वै सैन्यै परिवृतान् —d) Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 पथि (D2 13 सर्वे) तिष्ठति (for वर्तन्त पथि) Ñ2 V B D7 आनयिष्यति वान(B1 चाप)रान्, D11 आगमि ध्वनि यूथपा

30 a) D2 13 यास्यागीति (for शतै शत) —b) Ś1 Ñ V B D1-4 7 11-13 अ(Ñ1 B1 3 प्र, Ñ2 D7 सा)युतैरपि (Ñ1 °श्चपा) (for च प्लवगमा) D5 8 10 वर्तत कोटिभि स्तथा —c) Ñ D1 3 6 [आ]गमिष्यति, D4 8-10 T1 G1 M1 2 °ता धीर(M1 °रै) (for [आ]वृता वीरा) Ś1 V D1 2 4 7 11 13 प्रयुतै(V1 B2 °तै)रा(V2 3 D1 7 11 °श्चा)गमिष्यति D12 अयुतैरागमिष्यति —d) Ś1 Ñ2 सयुतैर् (for शङ्कुभिर्) Ś1 D12 हरियूथपा, G2 च प्लवगम (for च परतप) ☞ Cf शतैरित्यादौ प्लवंगमवानरादिपर्यायशब्दप्रयोग क्वचिदर्थविवक्षया । क्वचित्प्लवगमा शतसहस्रैर्वृता आगमिष्यन्ति । क्वचिद्वानरा कोटिभिर्वृता आगमिष्यन्तीति । अन्यथा वानरादिशब्देनान्यतमेनैव संज्ञाशब्देन चारितार्थ्यात् निष्प्रयोजनस्य प्रयोगोऽनर्थक स्यात् ।, Cf. सर्वत्र कश्चिच्छतै केचित्सहस्रैरित्यादिना केचिच्छब्दो योज्य ।, Cf. शतैरित्यादौ 'कश्चित्' इत्यध्याहार । परिवृता इत्यर्थकम् 'आवृता' इति च सर्वत्र योज्यम् ☞

31 Ś1 D12 om (hapl) 31 —a) V2 3 नियुतैर् (for अर्बुदैर्) G1 न्यर्बुद (for अ°) —b) V3 शतै, D4 ** (for मध्यैश्) Ñ2 D5 6 8-11 T2 3 G1 M1 2 चान्तैश्, V3 B1-3 D1 3 7 अतै(D1 7 °तै)श्, V3 पद्मैश्; B4 D4 13 अन्यैश् (for चान्तैश्) Ñ1 आगमिष्यति यूथपा —After 31ab, B2 4 ins 702* —B3 om 31c-33b —Ñ1 om (hapl) 31cd —cd) D1 2 4 पराध्यैश् (for °र्धैश्) V1 D5 6-11 समुद्राश्च परार्धाश्च (for °) D1 4 हरीणां, G3 M1 हरिभिर् (for हरयो) Ñ2 V B1 2.4 D7 11 सह(B4 शत) यूथपै (for हरियूथपा) D2 13 समुद्रेभ्य पर्वतेभ्यश्च नाना स्थानेभ्य एव च (hypm)

32 B3 om 32 (cf v l 31) —a) D2 वीर, G3 सर्वे (for राजन्) —c) Ñ2 V B1 2.4 D5-11 G M3 मेघ(G2 °रु)पर्वत (for मेरुमन्दर) —d) Ś1 Ñ1 D2-4 12.13 शैल (for मेरु) D5 8-10 मेरुविन्ध्य (by transp) Ñ2 V B1 2.4 D7 वानरा कामरूपिण D1 नदीशैलकृताश्रया

33 B3 om 33ab (cf v l 31) —a) G3 च त्वा (for त्वाम्) V1 3 B1 2 D2 मनु, D3 अन्या (for अभि) —b) D1 2.13 रावणे ये (D1 च) D3 रावणाय, D11 लङ्कायां ये (for राक्षस ये) Ś1 Ñ1 D12 रावण घातिनो हि ये (Ñ1 ***** [illeg]) Ñ2 V B1 2.4 D7 युधि यातं सबान्धवा, D4 रावण ये सहान्वय, D5 8-10 राक्षसं योद्धुमाहवे —After 33ab, Ñ2 V B1 3 D7 ins while B2 4 ins after 31ab

702* शाकवाग्न्युधा धीरास्तथा चलशिलायुधा ।

[Ñ2 V1 D7 नरा V2 B3 तरु, V3 [अ]रेच, B4 वन्य (for [अ]वन्य) B2 शिलायुधा (for °युधा)]

—c) D2 13 निघ्नति Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 हत्य (for रावण) Ś1 Ñ1 D1-4 12.13 सीताम्; Ñ2 V B D7 11 शत्रुम्; D5 8 10 युद्धे, D6 G2 सह (for संख्ये) —d) Ś1 Ñ V B D1-4 6.12-13 आ(D6 त्वा)नयिष्यति (for ह्या°) —After 33 D1 2 11 ins

703* अपि वैवस्वतगृहादप्याहृत्य परिष्यसे।

G 4 38 59
B 4 39 34
L 4 31 0

ततस्तमुद्योगमवेक्ष्य बुद्धिमा-
न्हरिप्रवीरस्य निदेशवर्तिनः ।
बभूव हर्षाद्वसुधाधिपात्मजः
प्रबुद्धनीलोत्पलतुल्यदर्शनः ॥ ३४

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे सप्तत्रिंशः सर्गः ॥ ३७ ॥

३८

इति ब्रुवाणं सुग्रीवं रामो धर्मभृतां वरः ।
बाहुभ्यां संपरिष्वज्य प्रत्युवाच कृताञ्जलिम् ॥ १
यदिन्द्रो वर्षते वर्षं न तच्चित्रं भवेद्भुवि ।
आदित्यो वा सहस्रांशुः कुर्याद्वितिमिरं नभः ॥ २
चन्द्रमा रश्मिभिः कुर्यात्पृथिवीं सौम्य निर्मलाम् ।
त्वद्विधो वापि मित्राणां प्रतिकुर्यात्परंतप ॥ ३
एवं त्वयि न तच्चित्रं भवेद्यत्सौम्य शोभनम् ।
जानाम्यहं त्वां सुग्रीव सततं प्रियवादिनम् ॥ ४

---

34 Ś1 Ñ1 V3 D1-4 11-13 om 34 —a) G3 damaged for ततस्तमु Ñ2 V1 2 B D5-11 T3 G2 3 M1 3 समुद्योगम्, T3 समुद्वेगम् (for तमुद्योगम्) B1 उदीक्ष्य, B2,3 प्रमी° (for अवेक्ष्य) Ñ2 V1 2 B D2 7 10 वीर्यवान् —d) D7 प्रवृद्ध B D7 -पत्र- (for -तुल्य) G1 विमल (for -दर्शन)

Colophon V3 D1 om (cont the Sarga) —*Sarga name* Ś1 Ñ1 D2-4 11 12 सुग्रीववाक्यं (Ñ1 °क्य) N2 V2 3 B1 2 D7 सुग्रीवनिर्याणं (V1 2 °याणं) B3 रामसुग्रीव समागमः. *D5 D10* सुग्रीवसमुद्योग (*D10* °समागम) —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 V1 B1-3 D2 4 12 13 om Ñ2 36 V2 B4 40 D2 7 39 D5 8 8-10 T2 3 G1 3 M 38 D11 33 —After colophon G concludes with श्रीरामाय नमः

38

☞ Ś1 D12 T1 missing for Sarga 38 (for T1 cf v l 4 36.17) V3 D1 continue the previous Sarga M1 begins with श्रीरामाय नमः

1 d) G3 damaged for प्रत्युवाच Ñ1 D1 कृताञ्जलि (for °लिम्) Ñ1 V B1-3 D7 11 ततो वचनमब्रवीत्

2 a) D6 यदि (for यद्) Ñ V B1-3 D1 4 7 12 13 इंद्रो यद्विसृजेद्वर्षं (D2 4 13 °र्षं) —b) Ñ1 D1 8 10 भविष्यति, T3 M3 भवेत्कचित् (for भवेद्भुवि) —c) G3 उदितो (for आदित्यो) Ñ1 V2 3 D5 8-10 T3 [s]सौ (for वा) —Ñ1 illeg for d —d) D1 8 11 नभम् (for नभः)

3 G1 om 3 4ab —a) Ñ1 illeg for चन्द्रमा Ñ1 B2 D4 8-11 G3 रजनीं (for रश्मिभिः) Ñ2 V B1-3 D7 चंद्रो वा विमलं कुर्यात्, D1-4 13 चन्द्रो वा रजनीं कुर्यात् —b) N V B D1-4 8-11 13 G3 प्रभया (for पृथिवीं) N1 B2 निर्मल V B1 3 निर्मलं; D7 मंडलं (for निर्मलाम्) —After 3ab Ñ1 (mostly illeg) D1-4 11 13 ins

704* तूष्णीं धारयते भूमिं सर्वभूतानि सागर ।

[D2 तूर्णं D2 4 13 अक्षीण् (for तूष्णीं)]

—c) D2 4 13 त्वद्विधा अपि (with hiatus) (for त्वद्विधो वापि) —d) Ñ1 V1 D5 8-10 G2 M1 3 Ck t प्रीतिं, Cr m g as in text (for प्रति) D2 4 13 प्रतिकुर्यु; D11 उपकुर्यात् (for प्रतिकुर्यात्)

4 G1 om 4ab (cf v l 3) —a) D12 नैवं (for एवं) D1 11 कृतं (for न तत्) —b) Ñ2 यद्भवेत् (by transp.) M1 भवेत्तत् (for भवेद्यत्) D7 सौभाग्य (for यत्सौम्य) B M1 दर्शनं D3 शोभितं D5 °नं (s c) D12 सौहृदं (for शोभनम्) —V3 om (hapl) G3 mostly damaged for 4cd —c) Ñ2 V2 B1-3 D1 4 7 त्वां च D2 4 13 हि त्वां (for [अ]हं त्वां) D2 11 M1 सुग्रीवं (for °व) D11 जानामि त्वां महावीर —d) D2 8 धर्मज्ञं (for सततं) N1 V2 B1-3 D1-4 11 13 सत्यवादिनं (D2 °विक्रमं) M2 प्रियकारिणं (for प्रियवादिनम्)

त्वत्सनाथः सखे संख्ये जेतास्मि सकलानरीन् ।
त्वमेव मे सुहृन्मित्रं साहाय्यं कर्तुमर्हसि ॥ ५
जहारात्मविनाशाय वैदेहीं राक्षसाधमः ।
वञ्चयित्वा तु पौलोमीमनुह्लादो यथा शचीम् ॥ ६
नचिरात्तं हनिष्यामि रावणं निशितैः शरैः ।
पौलोम्याः पितरं दृप्तं शतक्रतुरिवारिहा ॥ ७
एतस्मिन्नन्तरे चैव रजः समभिवर्तत ।
उष्णां तीव्रां सहस्रांशोश्छादयद्गगने प्रभाम् ॥ ८
दिशः पर्याकुलाश्चासन्रजसा तेन मूर्छिताः ।
चचाल च मही सर्वा सशैलवनकानना ॥ ९
ततो नगेन्द्रसंकाशैस्तीक्ष्णदंष्ट्रैर्महाबलैः ।
कृत्स्ना संछादिता भूमिरसंख्येयैः प्लवंगमैः ॥ १०
निमेषान्तरमात्रेण ततस्तैर्हरियूथपैः ।
कोटीशतपरीवारैः कामरूपिभिरावृता ॥ ११

G. 4 39 12
B. 4 39 11
L. 4 0 0

5 Ñ1 illeg for 5–6 —a) D2 lacuna for सख्ये. —b) G1 रिपून् (for अरीन्) —d) D4.10 सहायं (for साहाय्य) —For 5 Ñ2 V B D1–4 7 11 13 subst while T2 G1 subst for 5cd

705* भ्राता च त्वं सखा च त्वं प्रिय सौम्य सुहृच्च मे ।
त्वं मा त्रातुम सुग्रीव वैदेह्या कर्तुमर्हसि ।

[(l 1) V3 त्वं मे (for first च त्वं) B1 D1–4 11 T2 G3 त्वं मे भ्राता (B1 T2 G3 भ्राता) D11 त्वं हि भ्राता (for भ्राता च त्वं) Ñ2 V1 D2 4 7 13 त्वं च (by transp) D11 चैव T2 G3 [अ]सि त्वं (for second च त्वं) D4 वै (for मे) B1 T2 G2 वयस्य त्वं च मे सुहृत्, D2 प्रिय सौम्याय शोभन (for the post half) —(l 2) B1 सुग्रीव त्वं च वैदेह्या D1–4 11 13 T2 G3 त्वं मां (D2 त्वं त्वं T2 G3 त्वं मे) सुग्रीव वैदेह्या (for the prior half) B1 D2 4 13 T2 सानाथ्यं D2 सख्यं G2 साहाय्य (for वैदेह्या) D2 11 समानयितुमर्हसि (for the post half)]

6 Ñ1 illeg for 6 (cf v l 5) —a) D1 यो (for [ज]हार) —b) D5 8–10 Ct मैथिलीं Ck as in text (for वैदेहीं) —D3 om 6cd —G2 damaged from 6c up to नचिरात् in 7a —c) Ñ2 V B1–3 D2 7 13 सत्रास (B1 D2 °त्र)मिव, B2 D4 4 13 सत्रासयेत (for वञ्चयित्वा तु) —d) B1 D1 3 अनुह्लादो (for °ह्रादो) Ñ2 V D1 3 D7 11 पुरा (for शचीम्) B1 शचीपतः D1 शचीमिव (for यथा शचीम्) D4 4 13 महेन्द्र त्व (D1 शचिन्द्रस्य) शची यथा

7 G2 damaged for नचिरात् in a (cf v l 6) —a) D11 T1 अचिरात् (for नचिरात्) Ñ1 D1 3 6 8 10 T1 G M1 3 Ct वधिष्यामि Ck as in text (for हनिष्यामि) —c) V3 D13 G(ed) दृष्टं (for दृप्तं) —d) M1 [अ]रिहा Ct as in text (for [अ]रिहा) Ñ V 2 3 B1 3 D2–4 7 9 पु(V3 पौ)लोमिमिव वासवः V1 D1 11 पुलोमानं यथा हरिः B1 पुलोमानमिवेश्वरः —After 7, V3 D1–4 11 ins.

706* एष प्रभावात्सुग्रीव कृतार्थो वै भवाम्यहम् ।

[D1 प्रभाच्च (hypm) (for प्रभावात्) Ñ1 illeg for the post half D1 [इ]ह भविष्यति (sic) (for वै भवाम्यहम्)]

8 —a) Ñ2 B2 D1–4 13 13 घोरं, Ñ2 V B1 3 D2 ततो (for चैव) —V1 illeg for 8c–11b —b) D2 समभवत्तत (for समभि°) Ñ2 V1 3 B1 3 D2 घोरं तद्बलमायुयौ V2 घोरं तुमुलमारभे D1–4 11 वानराणां महद्बलं, D11 वायवी वानर बल ✱ Cg समभिवर्तत समभ्यवर्तत ; Ck t अभिवर्ते तामभ्यवर्तत (Ck °वर्तति यावत्) ✱ —After 8ab D1 ins 707* —D1 2 4 13 om 8c–9b —c) Ñ2 V1 3 B1 D7 मुष्णतीव्रा, D1 3 मुष्णांतीं ता (sic) D3 11 प्रच्छादयत्, D2 8–10 उष्णा शीर्षे, G(ed) मुष्णत्वा ता (for उष्णां तीव्रां) —d) Ñ2 V B1 3 D2 7 11 गगने विपुला (D2 11 महती) प्रभा (V1 शुभा)

9 Ñ1 illeg for 9 Ñ2 D1 2 4 13 om 9ab (for all except Ñ1 cf v l 8) G2 damaged from च up to नगेन्द्र in 10a —b) V B1–3 D7 तत्र सद्(V1 दूषि)ताः ; D3 11 महतावृता (for तेन मूर्छिता) D5 8–10 सम्भ्रमा तेन दूषिता —c) B2 (after corr sup lin as in text) सा (for च) Ñ2 V B1–3 D7 कृत्स्ना G2 चैव (for सर्वा) —For 9cd D1 2 4 13 subst while D1 ins after 8cd

707* ततस्तस्य महावीर्यं यान्त्यद्भुत्यान्तम् ।

[D1 यद्वी सर्वं (for महावीर्य) D1 तुमुलाद्भुत (for यद्भुत्यान्तम्)]

10 Ñ1 illeg for 10 (cf v l 8) G2 damaged for ततो नगेन्द्र (cf v l 9) —a) Ñ2 V2 नगेन्द्र, V1 शैलेन्द्र ; B1–3 D1 3 4 13 नागेन्द्र, B1 D3 11 गजेन्द्र ; G1 महेन्द्र (for नगेन्द्र) —b) Ñ2 V B2 3 D7 भारवाहिद, D4 13 महाप्लवनद (for तीक्ष्णदंष्ट्रैः) G M3 महाजवैः (for °बलैः) —For 10c–11 D1 4 13 subst 709* —c) D1 सर्वपर्वते पृथ्वी, D11 सजातदा धरा (for संछादिता भूमिः) —d) B1 उपस्थितैः (for प्लवंगमैः) Ñ2 V B1–3 D7 महावीर्यैः सर्वतः (V1 प्लवगैः)

11 Ñ1 illeg for 11 (cf v l 8) —b) G(ed) तत्र (for ततस्) —After 11ab, Ñ2 V B D7 11 ins

708* षभुत्र सहसा सर्वा दिशः प्रत्यन्तदिक्स्थैः ।
मृगकाननगोराहिनागेन्द्रशतसंवृते ।

[(l 1) G(ed) निरुक्त (for प्रत्यन्त) —(l 2) G(ed) तत्र (for मृग) V2 B1 4 D11 –न्द्र (for –न्द्र)]

G 4 39 12
B 4 39 12
L 4 0 0

नादेयैः पार्वतीयैश्च सामुद्रैश्च महाबलैः ।
हरिभिर्मेघनिर्ह्रादैरन्यैश्च वनचारिभिः ॥ १२
तरुणादित्यवर्णैश्च शशिगौरैश्च वानरैः ।
पद्मकेसरवर्णैश्च श्वेतैर्मेरुकृतालयैः ॥ १३
कोटीसहस्रैर्दशभिः श्रीमान्परिवृतस्तदा ।
वीरः शतबलिर्नाम वानरः प्रत्यदृश्यत ॥ १४
ततः काञ्चनशैलाभस्ताराया वीर्यवान्पिता ।
अनेकैर्दशसाहस्रैः कोटिभिः प्रत्यदृश्यत ॥ १५
पद्मकेसरसंकाशस्तरुणार्कनिभाननः ।
बुद्धिमान्वानरश्रेष्ठः सर्ववानरसत्तमः ॥ १६

—Thereafter D8 cont l 3-4 of 709* while D12 cont 710*

—V3 illeg from 11c up to तीक्ष्ण in 4 39 26a —c) Ñ2 V1 2 B D5 7 T2 G1 3 M3 -वृतैश्चान्यै (for परीवारै) G2 कोटीवृतशतैश्चान्यै, G(ed) कोटिभि शतश श्चान्यै —G3 damaged for 11d —d) V1 T2 मावृतै, V2 B1-3 मावृत D6 M1 भावृत (for मावृता) D5 वानरै कामरूपिभि D6 10 वानरैर्हरियूथपै —For 10c-11, D1 2 6 13 subst while D3 ins l 1-3 after 11ab and D2 11 subst l 4-5 for 11cd whereas D8 cont l 3-4 after 708*

709* वभूवुर्वानरैर्घोरैर्दिश सर्वा समावृता ।
हरिभि काञ्चनाभासैस्तीक्ष्णदंष्ट्रैर्महाजवै ।
चालतालायुधैश्चान्यैरन्यैश्चापि शिलायुधै ।
दशसाहस्रयूथैश्च कोटीयूथैश्च वानरै ।
खगैरन्यै कामरूपै स्वर्गैः कामगैस्तथा । [5]

[(l 2) D3 भीमनिर्ह्रादै (for काञ्चनाभासै) D1 महाबलै, D2 महायुधै, D4 महाजवै (for महाजवै) —(l 3) B1 [ए]व (for first [अ]-न्यै) D1 om च येषु B4 तथान्येश्च (for श्चान्यैश्चापि) —(l 4) B4 D1 11 शत (for दश) B4 D11 यूथपै (for वानरै) D2 4 13 वानरै कोटिभि सर्वे (for the post half) —D2 om (hapl) l 5-13d —(l 5) D13 ह्रग (for तथा) D1 कोटिशतश्रेष्ठै कामरूपैश्च कामगै D11 कोटिगणयुतैश्चान्यै कामगै कामरूपिभि]

12 Ñ1 illeg for 12 (cf v l 8) D1 om 12 (cf v l 11) —a) Ñ2 V2 B1-3 D7 शैलजैश्चैव D1 2-10 11 T2 3 G1 3 M1 2 पार्वतेयैश्च Cm g as in text (for पार्वतीयैश्च) V1 शैलजैश्च नदीजैश्च —b) G1 महाजवै (for °बलै) —c) Ñ2 V1 2 B D5-7 9 11 13 भीम; T1 काम (for मेघ) V1 निनादै; B1 सहादैर्; (for निर्ह्रादैर्) —d) Ñ2 V2 3 B1 D2 11 13 T3 G M1 2 Ct 1 वनवासिभि; Cr m g as in text (for °चारिभि) —After 12 Ñ2 V1 2 B1-3 D7 ins while D11 cont after 708*

710* चालतालायुधैश्चान्यैरन्यैश्चापि शिलायुधै ।

(= l 3 of 709* D1 3 चापि; D12 अन्यैस् (for चान्यैर्) V2 चैव B2 हरि (for चापि) B1 3 तथान्य, D12 तथैव च (for श्चान्यैश्चापि)

13 D2 om 13cd (cf v l 11) —a) Ñ V1 B1 2 D5-7 9 11 -गौरैर् (for -वर्णैर्) —After 13a, T2 ins.

711* सुवर्णाभैश्च सर्वश ।
महापर्वतसंकाशै

—B1 om (hapl) 13bc —b) V1 B1 D12 सर्व ; B2 3 सर्व (for शशि) Ñ2 marg D2 11 शशगौर (for शशिगौ°) V2 वानरै कामरूपिभि —c) Ñ2 V1 2 B1-3 D1 असिताञ्जननिभै (V1 °सितै) श्चान्यै —d) D1 हैम (for श्वेतैर्) Ñ2 V1 2 B1-3 D4 6 11 सर (D1 10 हम (for मेरु)

14 G3 damaged from 14a up to शतब in 14c —a) D5 9 11 कोटि (for कोटी) G1 M1 बहुभि (for दशभि) —b) Ñ2 D1 सदा T2 तथा (for तदा) —d) G(ed) प्रत्यपद्यत (for प्रत्यदृश्यत)

15 B1 D2 4 13 om (hapl) 15 —a) D1 तत (for ततः) G1 सकाशस्; G2 M1 -वर्णाभस् (for शैलाभस्) —cd) Ñ2 B1-3 D5 6 7 11 M2 अनेकैर्; G2 M1 अनेक (for अनेकैर्) D2 11 G2 M1 शत; D2 3 11 बहु (for दश) Ñ2 illeg for -साहस्रै कोटिभि Ñ1 D1 11 कोटिभिश्च समावृत (for d) —After 15 Ñ V1 2 B1 3 D1 2 7 11 ins.

712* पूज्यमानो महामात्यैर्वानरैर्वानराधिप ।
वानरेन्द्रो महेष्वास सुषेणो नाम वीर्यवान् ।

[(l 1) Ñ1 illeg for the prior half B2 महामा°त्यै D1 °वीर्यै (for महामात्यैर्) Ñ1 V1 D1 2 वानरर्षभ (for °राधिप) —(l 2) B1 सुषेनो (for सुषेणो) Ñ1 D1 2 महाद्युति (for नाम वीर्यवान्)]

—Thereafter D11 cont while D2 cont l 2 only

713* वृत कोटिसहस्रेण वानर प्रत्यदृश्यत ।
सुग्रीवश्वशुरो धीमान्सर्ववानरपूजित ।

—After 15 Ñ2 V1 2 B1-3 D7 read 24 25 28 21, 30 31 (Ñ2 V1 D7 om) and 29

—After 15 D1 3 10 T2 3 G M ins while B1 (owing to om of 15) ins after 14

714* तथापरेण कोटीनां सहस्रेण समन्वित ।
पिता रुमाया संप्राप्त सुग्रीवश्वशुरो विभु ।

[(l 1) D3 तत परेण —(l 2) G2 प्रभु; G3 damaged (for विभु) D2 सुग्रीवं प्रभुं द्रष्टुं धीमानवनिपूजित]

16 G3 damaged for 16a —a) V1 पद्म (for पद्म) Ñ2 D1 2 3 11 13 पद्मैर (for पद्मकेसर) —b) Ś1 illeg.

अनीकैर्बहुसाहस्रैर्वानराणां समन्वितः ।
पिता हनुमतः श्रीमान्केसरी प्रत्यदृश्यत ॥ १७
गोलाङ्गूलमहाराजो गवाक्षो भीमविक्रमः ।
वृतः कोटिसहस्रेण वानराणामदृश्यत ॥ १८
ऋक्षाणां भीमवेगानां धूम्रः शत्रुनिबर्हणः ।
वृतः कोटिसहस्राभ्यां द्वाभ्यां समभिवर्तत ॥ १९
महाचलनिभैर्घोरैः पनसो नाम यूथपः ।
आजगाम महावीर्यस्तिसृभिः कोटिभिर्वृतः ॥ २०
नीलाञ्जनचयाकारो नीलो नामाथ यूथपः ।
अदृश्यत महाकायः कोटिभिर्दशभिर्वृतः ॥ २१
दरीमुखश्च बलवान्यूथपोऽभ्याययौ तदा ।
वृतः कोटिसहस्रेण सुग्रीवं समुपस्थितः ॥ २२

G 4 39 30
B 4 39 24
L 4 0 0

D1 3 4 13 दृहनार्क (for तरुणार्क) D1 -समानन (for निभानन) —V1 om 16^c–18 —^d) Ñ2 D7 -समृत, V3 B D2 3 4 11 T2 G1 M3 -समत (for -सत्तम)

17 V3 om 17 (cf v l 16) —^a) B4 D3 5 8 10 13 T3 G3 M2 अनेकै: (for अनी°) Ñ2 V1 B1 3 D7 13 दश (for बहु) —D4 om (hapl) 17^b–18^c —^b) Ñ2 V1 B1–3 D7 कोटीनां च D3 4 13 कोटिमिश्र (for वानराणां) —M3 reads *inf lin sec m* from समन्वित up to प्रत्य in 17^d B1 3 समावृत (for समन्वित) —^c) Ñ2 B1–3 D7 पितामहसुत श्रीमान् —^d) Ñ1 नाम यूथप (for प्रत्यदृश्यत) —After 17 Ñ2 ins

715* ततो यूथपतिर्नीलो कोटिभिर्दशभिर्वृत ।
कपीनामुग्रवेगानामग्रत: प्रत्यदृश्यत ।

18 V3 D1 M2 om 18 D3 om 16^{abc} (D1 M2 hapl.) (for V3 and D3 cf v l 16 and 17 respy) For 18–31 D11 subst. 734* —^a) Ñ2 B1 3 D7 गोलां गूलैर् (sic) G3 गोलांगूलो (for गोलाङ्गूल) B4 D2–4 10 गोहागूलो महावीर्यो (B4 °काथो) D6 गोलाङ्गूलाधिप श्रीमान् —^b) Ñ2 V1 B1 3 D7 नाम वानर (V1 नामत) (for भीमविक्रम) —G3 damaged from टि in ^c up to दृश in ^d —D3 repeats 18^{cd} after 30^{ab} (first occurrence) —^c) N1 कोट्या B4 D7 कोटी (for कोटि) D3–4 13 वृत कोट्या महातजा (D3 °वीर्यो) —^d) Ñ1 B4 वानर प्रत्यदृश्यत Ñ2 V1 B1 3 D7 गोलाङ्गूलैरदृश्यत D2–4 13 वानरैर्भीमविक्रमै

19 For subst in D11 cf v l 18 and 31 —^a) Ñ2 V1 3 B1–3 D1 धूम्रवर्णाना B4 भीमदेहाना (for भीमवेगाना) —^b) D4 सत्र (for शत्रु) N2 V1 3 B1 3 D7 धूम्रो नामर्क्षपुंगव —^c) B4 सत (for वृत) Ñ1 D1–3 7 13 कोटी (for कोटि) N1 D1–4 8 13 -सहस्रेण V2 B1 3 -सहस्राणां (for -सहस्राभ्यां) —^d) D4 om (hapl) द्वाभ्यां Ñ2 V1 3 B1 3 D7 च समावृत G1 M3 समभिदृश्यत (for समभिवर्तत) N2 वानर प्रत्यदृश्यत D2–4 13 मेघाभ प्रत्यदृश्यत D2 सुग्रीव समुपस्थित —After 19 D4 ins. 716*

20 For subst in D11 cf v l 18 and 31 —^a) Ñ V1 B1–3 D2–4 7–10 13 महाच(D4 °ल)लः B4 महाचल, C1 3 m g as in text (for महाचल) D2 सवृतो वानरै घोरै —^b) G1 हरि (for नाम) —D1 3 4 13 G1 om (hapl) 20^c–21^b —^{cd}) D7 महावीरैस् (for °वीर्यस्) N2 V1 2 B1–3 D7 त्रिभि कोटिशतैर्वृत (for ^d) Ñ1 D3 उपयातो महातेजा कोटिभिर्दशभिर्वृत —After 20 Ñ2 V1 3 B1 3 D7 read 23^{ab} 22^{cd} 26 22^{ab} 27 and 32 (with star passages) while D4 reads 27–30 (with star passages)

21 For sequence in Ñ2 V1 3 B1 3 D7 cf v l 25 For subst in D11 cf v l 18 and 31 D1 3 4 13 G1 om 21^{ab} (cf v l 20) B4 om 21^a–22^b —^a) D3 चयप्रख्यो (for चयाकारो) —^b) D3 नलो (for नीलो) —G3 damaged after नीलो up to दृश in ^c Ñ1 D3 5 10 नामैष D3 यूथप T1 M3 नाग्राप (for नामाथ) Ñ2 V1 3 B1–3 D7 गवयो नाम (for नीलो नामाथ) M3 वानर (for यूथप) —^{cd}) Ñ1 D5–8 13 आजगाम D1 उपाययौ (for अदृश्यत) D1 महातेजा (for °काय) D2 13 कोटीभिर् (for कोटिभिर्) N2 V1 3 B1 3 D7 अयुतेन वृत प्राप्तो गवाक्षो महाबल —After 21 D1 3 read 29 (including star passages) while D4 4 (after 19) 8 10 T1 2 G M ins after 21

716* तत काञ्चनशैलाभो गवयो नाम यूथप ।
आजगाम महावीर्य पञ्चभि कोटिभिर्वृत ।

[(l 1) M3 गवाक्षो (for गवयो) —(l 2) G1 3 M3 आगतो हरिवीराणां (for the prior half) D3 8–10 transp *पञ्चभि and कोटिभिर्* M3 कोटिभिर्भिर्वृत (*for the post half*)]

22 For sequence in Ñ2 V1 3 B1 3 D7 cf v l 20 For subst in D11 cf v l 18 and 31 B4 om 22^{ab} (cf v l 21) N1 D1–4 13 (for all except N1 cf l 1 of 725*) om 22 —^{cd}) D1 हाययौ (sic) M3 द्यायत्तौ (for ऽभ्याययौ) D1 तथा G1 तत (for तदा) N2 V1 3 B1 3 D7 प्राह कोटि(D1–3 °टी)सहस्राणां सहस्रेण दरी (N2 °री)मुख —After 22^{ab}, N2 V1 3 B (B4 after 30) D7 ins.

717* चतुर्भि सह कोटीभिर्वानराणां महात्मनाम् ।
[B1 चन्द्रभिर (for चतुर्भि सह)]

—Thereafter B1 cont l 1–2 of 722*.

G 4 39 30
B 4 39 25
L 4 0 0

मैन्दश्च द्विविदश्चोभावश्विपुत्रौ महाबलौ ।
कोटिकोटिसहस्रेण वानराणामदृश्यताम् ॥ २३

ततः कोटिसहस्राणां सहस्रेण शतेन च ।
पृष्ठतोऽनुगतः प्राप्तो हरिभिर्गन्धमादनः ॥ २४

ततः पद्मसहस्रेण वृतः शङ्कुशतेन च ।
युवराजोऽङ्गदः प्राप्तः पितृतुल्यपराक्रमः ॥ २५

ततस्ताराद्युतिस्तारो हरिर्भीमपराक्रमः ।
पञ्चभिर्हरिकोटीभिर्दूरतः प्रत्यदृश्यत ॥ २६

—After 22^{ab} G1 reads 26^{ab} for the first time repeating it in its proper place B4 transp 22^{cd} and 23^{ab} —^{c}) Ñ2 B4 D7 कोटि, V1 2 B1 3 कपि (for वृत) M3 कोटी (for कोटि) Ñ1 D7 -सहस्रैस्तु (for °स्रेण) Ñ2 V1 B1 2 (before corr as in V1) 3 प्रत्युपस्थितौ (B2 °त) V2 G1 पर्युपस्थितौ (G1 °त) D5 8-10 M॰ समवस्थित (M1 °त) D7 °तौ, T2 3 G2 °त (for समुपस्थित) ❀ C1 सुग्रीव समवस्थितमिति पाठ ।, Cr सुग्रीव समुपस्थितमिति पाठ ❀

23 For sequence in Ñ2 V1 2 B1-3 D7, cf 1 20 B4 transp 22^{cd} and 23^{ab} —^{a}) M3 विविदश्च (for द्वि°) Ñ2 B4 D2-4 7 13 [ए]व (for [उ]भाव्) —G2 damaged from श्वौ in ^{b} up to वान in ^{d} —^{b}) Ñ V1 2 B D1-4 7 13 वानरौ भी (D13 °रैर्भी) मविक्रमौ (D13 °मै) —After 23^{ab} V1 2 ins l 3-4 of 724* while D7 reads 26^{ab} and 30^{ab} for the first time repeating them in their proper place —^{d}) ❀ Cg अदृश्यताम दृश्येताम् ❀ M3 सुग्रीव समवस्थितौ —For 23^{cd}, Ñ1 D1 2 (reads after 18^{cd} [r]) 3 4 13 subst

718* प्रकर्षन्तावनुप्राप्तौ कोटी सप्तदशात्र च ।

[D13 प्रवर्षन्तावनुप्राप्त (for the prior half) Ñ1 illeg for the post half]

—Thereafter they cont

719* स्त पद्भिश्च कोटीभिर्वानरो गन्धमादन ।
पृष्ठतोऽनुगतो वीरो जगाम स महाद्युति ।

[(l 1) D1 षड्भिस्तु D3 इतैस्तु (for पद्भिश्च) —D1 om l 2 —(l 2) D1 धीमन् (for वीरो) Ñ1 D1 2 4 आजगाम महाकपि (Ñ1 °कप D4 °कपि) (for the post half)]

—After 23 D5 6 8-10 T2 3 G M ins

720* सप्तश्च महाप्राज्ञो कोटिभिस्त्रिभिर्वृत ।
ऋक्षराजो महातेजा जाम्बवान्नाम नामत ।
कोटिभिर्दशभि प्राप्त सुग्रीवस्य वशे स्थित ।
रुमण्वान्नाम विक्रान्तो वानरो वानरेश्वर ।
आयातो बलवांस्तूर्णं कोटीशतसमावृत । [5]

[(l 1) T2 G2 M1 त्रिभिर् (for त्रिभिर्) D5 8-10 transp सप्तभिर् and त्रिभिर् —After l 1 D6 ins

720 (A)* [illegible]

while M3 ins

720 (B)* आजगाम महातेजा सुग्रीवस्य समीपत ।

—(l 2) G1 तूर्णं (for नामत) —(l 3) G1 M3 कोटिभि (for कोटि°) D5 8-10 व्याप्त (for प्राप्त) T2 वशे (for वशे) D6 सुग्रीव समुपस्थित (for the post half) —(l 4) G1 मधवान् (for रुमण्वान्) D6 T2 G2 M3 वानरेश्वरं (for °र) D5 8-10 रुमणो नाम तेजस्वी विक्रान्तैर्वानरैर्वृत । ❀ Cr रुमणः(?) नाम विक्रान्त वानरो वानरेश्वरमिति पाठ ❀ —(l 5) T2 M1 2 आययौ (for आयातो) —G2 damaged from तूर्णं up to स्त in 24^{d} D5 9 कोटि (for कोटि) T2 -समन्वित (for -समावृत)]

24 For sequence in Ñ2 V1 2 B1-3 D7 cf 1 25 For subst in D11 cf 1 18 and 31 G2 damaged up to स्त in ^{a} (cf 1 720*) B4 om (hapl) 24 —^{ab}) B1 चतु (for तत) B1 2 D7 कोटी (for कोटि) G2 सहस्राणा (for °स्रेण) Ñ2 V1 2 B1 3 D7 transp -सहस्राणां and सहस्रेण D1 2 शतानि (for शतेन) —^{c}) Ñ2 V1 2 B1-3 D7 [ऽ]नुगतै (for ऽनुगत)

25 For sequence in Ñ2 V1 2 B1-3 D7 cf 1 25 For subst in D12 cf 1 18 and 31 —^{a}) B4 कोटि (for पद्म) —^{b}) B1 D5 6-10 T2 दास (for शङ्कु) B1 3 सहस्राणा (for वृत शङ्कु) D2 4 13 वृत शङ्कुभिरेव च —^{c}) Ñ1 वीर, B1 D2 13 धीमान् (for प्राप्त) —^{d}) Ñ V1 B1 2 D1-3 8 10 13 T2 G2 3 M2 3 पितुश्च, V2 B2 पिता (for पितृ) —After 25 B4 ins 723*

26 For sequence in Ñ2 V1 2 B1-3 D7 cf 1 20 For subst in D12 cf 1 18 and 31 B1 om 26 G2 transp 26 and 27 D7 reads 26^{ab} for the first time after 23^{ab} and repeats here G1 repeats 26^{ab} (cf 1 22) —^{b}) Ñ1 D2 3 हरिर्वा हरियूथप (D1 भीमपराक्रम) Ñ2 V1 2 B1-3 D3 11 G1 M1 हरिर्भीमविक्रम (D6 G2 M1 °म) D2 4 13 हरिभिर्हरियूथप ❀ Cr हरिर्भीमपराक्रम इति पाठ ❀ Cr धनमानद्युतिस्तारोहरिर्भीमपराक्रम इति पाठ ❀ —After 26^{ab}, D1 reads 30 (followed by 730*) Ñ1 D2 4 13 om 26^{c}–27^{b} D12 om 26^{cd} —^{c}) Ñ1 V1 2 B1 3 D7 सह (for हरि) D6 कोटिभिस्तत्र (for हरिकोटीभिर्) —^{d}) Ñ2 V1 2 B1 3 D7 वृतो B1 महद्वै G1 आवृत (for वृत) V1 संदिदृशे D5 8-10 पति (for प्रत्यदृश्यत) —After 26, Ñ2 V1 2 B1 3 D7 ins

721* तरयमानो महावीर्यैर्बहुभि पूर्वपूर्वजै ।
[V1 2 D7 महावीर्ये (for °वीर्यै)]

इन्द्रजानुः कपिर्वीरो यूथपः प्रत्यदृश्यत ।
एकादशानां कोटीनामीश्वरस्तैश्च संवृतः ॥ २७
ततो रम्भस्त्वनुप्राप्तस्तरुणादित्यसंनिभः ।
अयुतेन वृतश्चैव सहस्रेण शतेन च ॥ २८

ततो यूथपतिर्वीरो दुर्मुखो नाम वानरः ।
प्रत्यदृश्यत कोटिभ्यां द्वाभ्यां परिवृतो बली ॥ २९
कैलासशिखराकारैर्वानरैर्भीमविक्रमैः ।
वृतः कोटिसहस्रेण हनुमान्प्रत्यदृश्यत ॥ ३०

G 4. 39. 22
B 4. 39. 35
L 4. 0. 0

27 For sequence in Ñ2 V1 3 B D7 cf v l 20 For subst in D11, cf v l 18 and 31 Ñ1 D2 4 12 om 27^{ab} (cf v l 26) G3 transp 26 and 27 D5 reads 27 after 732* —^{a}) D5 इंद्रजानु, D6 T2 G1 ईंद्रानुज (for इन्द्रजानु) Ñ2 D7 महातेजा, V1 3 B1-3 महाजानुर्, B4 कपिर्वीरो (for कपिर्वीरो) —^{b}) Ñ2 V1 3 B1-3 D1 3 7 वानर (for यूथप) —After 27^{ab}, Ñ2 V1 3 B (B4 cont l 1-2 after 717*) D7 ins

722* शतसाहस्रसख्यैस्तु शरभो नाम वानर ।
अनीकं समनुप्राप्त सुग्रीववशवर्तिभि ।
तत पर्वतसकाशस्तरुणार्कनिभानन ।
वृत कोट्या महातेजा मस्तवान्प्रत्यदृश्यत ॥

[(l 1) V2 शते सहस्र (for शतसाहस्र) B2 -मुख्येश B3 सख्येन (for सख्यैस्तु) Ñ2 D7 वृत सहस्रसंख्येश (for the prior half) Ñ2 V1 3 D7 नामत B2 यूथप (for वानर) —(l 2) B1 अनीकेनाभिसंप्राप्त (for the prior half) Ñ2 V3 B1 4 वशवर्तिन (B4 °ना) (for °वर्तिभि) —(l 3) V2 समानन (for निभानन) —(l 4) V1 2 B2 (after corr sup lin as above) रूपवान्, B1 3 बलव G(ed) कलभ (for मस्तवान्) B1 प्रत्यपद्यत (for °दृश्यत)]

—After 27^{ab} D2 reads 729* and 730*

—Ñ2 D2 4 12 read 27^{cd} after 729* —^{c}) D3 एकविंशति (for एकादशानां) —Ñ1 damaged from 27^{d} up to the prior half of l 1 of 724* —^{d}) M1 सहस्रैस्तु (for ईश्वरस्तु) B4 चैव (for तैश्च) D1 4 13 तत्र (D3 स स) मावृत M3 प्रत्यदृश्यत (for तैश्च संवृत) —For 27^{cd}, Ñ2 V1 3 B1 3 D7 subst while B4 ins after 25

723* कोटीभिरेकादशभि संवृतस्तु गयस्तदा ।

[B3 श्वयस् (for गयस्) B1 3 तथा (for तदा) B4 संवृतो गवयस्तदा (for the post half)]

—Thereafter Ñ B D7 cont V1 3 cont l 1-2 and ins l 3-4 after 23^{cd} while Ñ1 ins l 1 and 4 after 27

724* यूथपाधिपति धीमान्वानर प्रत्यदृश्यत ।
अश्चैरञ्जनसकाशैर्महाशीर्षैर्महाबलै ।
वृत शतसहस्रैश्च तारस्वा प्रत्यदृश्यत ।
तथैव विनतो धीमान्कुमुदो लक्ष्मणो हरि ॥

(l 1) Ñ1 damaged for the prior half. Ñ1 B4 दृष्ट (for वानर] —[Ñ B om (hapl) l. 2-3 —(l 3) V1 3 समुपागत (for प्रत्यदृश्यत) —(l. 4) Ñ1 B4 स श्रीमान्विनतो धूम्र (for the prior half)]

—Thereafter Ñ1 cont 735* while Ñ2 V1 3 B D7 cont 738* —After 27, B4 reads 33^{cd} for the first time, repeating it in its proper place while D1-4 12 ins after 27

725* दरीमुखो दुराधर्षो वृत प्रत्यदृश्यत ।
स श्रीमान्विनतो धूम्र कुमुदो लक्ष्मणो हरि ।

[(l 1) Cf 22^{ab} —(l 2) D1 रंभो (for धूम्र) D3 नमुचिर् (for कुमुदो) D1 हनुमान्विजयी हरि (for the post half)]

—Thereafter all the above MSS cont 735*

28 For sequence in Ñ2 V1 3 B1 3 D7 cf v l 15 and in B4 cf v l 20 For subst in D11, cf v l 18 and 31 Ñ1 D2 4 12 om 28-29 D1 3 om 28 —^{a}) V4 सुमस् (for रम्भस्) —^{b}) Ñ2 V1 3 B1 3 -सप्रभ (for -संनिभ) —^{c}) M1 3 [सा]युतस् (for युतस्) V3 [व]पि (for [°]व) —^{d}) Ñ2 V1 3 B1 3 D7 M1 सहस्राणा (for °स्रेण) B1 शतानि (for शतेन)

29 For sequence in Ñ2 V1 3 B1 3 D7 cf v l 15 and in B4 cf v l 20 For subst in D11 cf v l 18 and 31 Ñ1 V3 D2 4 12 om 29 (for all except V3 cf v l 28) T1 G2 om (hapl) 29-31 D1 3 (first time second time reads after 731*) read 29 after 21 —^{a}) T2 गतो (for ततो) Ñ2 B1-3 D1 3 (second time) 7 धीमो (for वीरो) —^{b}) D1 3 वीर्यवान्, G2 नामत (for वानर) —^{c}) B4 D5 6 8 10 T3 G1 3 M3 कोटीभ्यां (for कोटिभ्यां) —For 29^{cd}, Ñ2 V1 B1-3 D7 subst

726* शतेन च सहस्राणा सहस्रनवकेन च ।,
while D1 3 subst

727* वृतो द्वादशभिर्वीर कोटीभि प्रत्यदृश्यत ।

[D3 तो (for वृतो) D3 कोटिभि (for कोटीभि)]
—Thereafter D1 cont

728* गजश्च करभश्चैव गवय शरभस्तथा ।
पृथक्पृथक्वृता कोट्या प्रत्यदृश्यन्त वानरा ।

—After 727* D1 cont 730*

30 For sequence in Ñ2 V1 3 B1-3 D7, cf v l 15 in B4 cf v l. 20 For subst in D11 cf v l 18 and 31 T2 G1 om 30 (cf v l 29) D1 reads 30

G 4.39 0
B 4.39 35
L 4 0.0

नलश्चापि महावीर्यः संवृतो द्रुमवासिभिः ।
कोटीशतेन संप्राप्तः सहस्रेण शतेन च ॥ ३१

(followed by 732*) after 26ab D2 reads 30ab for the first time after 23ab and repeats here (cf v.l 22) —c) B4 D1.3.4.13 कैलाश (for कैलास) —After 30cd (first time), D2 repeats 18cd and then reads 718* and 719* —c) B1 D1.3.4 कोटी (for कोटि). —d) Ñ1 illeg D1-4.13 मेघाभ (for हनुमान्). —After 30, B3 ins 717*

31 For sequence in V1 B1-3 cf v.l 25 Ñ2 V2 B4 D7 T2 G2 om 31 (for T1 G3, cf v.l 29) —b) D4 द्रुमधारिभि (for °वासिभि) —c) D5 कोटिशतेन —For 31 Ñ1 V1 B1-3 D1 (reads after 27ab) 2-4.13 subst

729* काञ्चनीऽप्यथ्यञ्छ्रेनीलः कोटिभिर्दशभिर्वृत ।
कपीना भीमवेगानामग्रत प्रत्यदृश्यत ।

[(l 1) D1 काला D3.4.13 काश्यो (sic) (for काञ्च) V1 B2.3 च्छविर् B1 हरिर् (for च्छने) D2 दशकोटिशतैस्त (for the post half)]

—Thereafter Ñ1 D2.4.13 read 27cd, while D1 cont whereas D2 cont after 727*

730* य श्रीमान्वानर श्रेष्ठ कुमुदो नाम यूथप ।
वृत खर्वसहस्रेण वानर प्रत्यदृश्यत ।

[(l 1) D3 नामन (for यूथप) —(l 2) D3 शङ्कु (for खर्व)]

—D2 cont

731* द्वादशाना तु कोटीनामीश्वर दृश्यतेऽपराम् ।

—Thereafter D2 repeats 29 and further cont while D1 ins after 30

732* वानराणा सुघोराणा पद्मकोटीसमावृत ।
[D3 षम (for पद्म)]

—Thereafter D2 reads 27 (followed by 725* and 735*) —After 31, D5.6.8.10 T1.3 G M ins.

733* ततो दधिमुख श्रीमान्कोटिभिर्दशभिर्वृत ।
सप्राप्तोऽभिनदस्तस्य सुग्रीवस्य महात्मन ।

[(l 1) D6 G M2 तथा (for ततो) D8-10 T2 दधिमुख (for °दधि°) G1 M1.3 कोटिभिर् —(l 2) D8 G1.3 [s]भिवदस्य T1.2 M4 [s]भिनद M3 मातुल्य, M2 [s]भिवदत् (for °भिनद°) G3 श्रीमद्वेगस्य (for ऽभिनदस्तस्य)]

—For 18-31, D11 subst

734* वणार्णवासिनां चैव सर्ववर्तुरुद्रवासिनाम् ।
तेषा कोटिशत गृह्य जाम्बवान्प्रत्यदृश्यत ।
परिवार्य ततस्थुस्ते सुग्रीवं वानरेश्वरम् ।
गिरे काञ्चनशृङ्गस्य वानरा ये गुहाश्रया ।
तथा शङ्कुपरीमाणं सिंहकेसरिवर्चसाम् । [5]
तेन सैन्येन महता युक्तौ वानरसत्तमौ ।
मैन्दश्च द्विविदश्चोभौ सुग्रीवमुपतस्थतु ।
गर्जनाङ्ग्नेहृनाश्चैव हरयो गिरिसंनिभा ।
अस्त गच्छति यत्रार्कस्तस्मिन्गिरिवरे रता ।
अप्रमेयबलास्तेषा हरिकोट्यश्चतुर्दश । [10]
परिवार्यागता वीरा शरभ वानरोत्तमम् ।
कैलासशिखरेभ्यश्च सिंहकेसरिवर्चसाम् ।
कोटीशतमुदीर्णाना सहस्रमयुत तथा ।
परिवार्य महावीर्यं विनतं सुमहामतिम् ।
महाबलं ससुग्रीव ते सर्वे ददृशुस्तदा । [15]
क्षीरोदवेलानिलयास्तमालवनगन्धिन ।
नालिकेराशना शूरास्तेषा संख्या न विद्यते ।
तरुणादित्यवर्णाना वानराणां महौजसाम् ।
दशकोट्योऽथ धूम्राख्या ससशार्दूलसाम्मितम् ।
मन्दरे पर्वतश्रेष्ठे ये वसन्ति महाबला । [20]
परिवार्यावतस्थुस्ते वीर शतबलिं कपिम् ।
मेरुपर्वतनिलयाना वानराणा सुवर्चसाम् ।
श्वेताञ्जनवर्णाना कुशलाना महात्मनाम् ।
तेषा कोटीशत दृष्ट श्रीमन्त वानराधिपम् ।
कुमुद वानरश्रेष्ठ परिवार्योपतस्थिरे । [25]
ऋषभे पर्वतश्रेष्ठे वानरा सतत रता ।
तेषा कोटीशत साग्रं बलिना कामरूपिणाम् ।
तेन सैन्येन महता नलो नाम महाबल ।
उपतस्थे हरिवर सुग्रीवं प्लवगेश्वरम् ।
वानराणां तु कोट्यस्ता दशैका घोरतेजसाम् । [30]
चक्रपर्वतनिलयाना समासेव्यनिवासिनाम् ।
धूम्र नाम महावीर्यं परिवार्य महाबलम् ।
सुग्रीवमभ्यगच्छन्त नर्दमानास्ततस्तत ।
शैल सकाशको नाम तस्मिन्गिरिवरे रता ।
वानरा सुमहाकाया दैत्यदानवसंनिभा । [35]
तेषा कोट्यो दशशता पनसं नाम यूथपम् ।
परिवार्याभिजग्मुस्ते सुग्रीवं वानरेश्वरम् ।
तत शतसहस्राणा शतनादित्यवर्चसाम् ।
वानराणां सुघोराणां गज सुग्रीवमभ्ययात् ।
गवाक्षस्तु सहस्राणां कोटीभिर्दशभिर्वृत । [40]
वानरो वानरैर्भीमै सुग्रीव सोऽभ्यगच्छत ।
ततस्तु गवयो नाम वानरो लघुविक्रम ।
वृत कोटीसहस्रेण वानराणामुपागमत् ।
तत कनकवर्णाभे कालरूपपराक्रमे ।
भीमरूपैर्महाकायै प्रचण्डैर्युद्धदुर्मदै । [45]
तेषा शतसहस्रेण सोऽम्भसामर्णवोऽपि ।
रम्भ परिवृत श्रीमान्सुग्रीवमभ्यवर्तत ।
श्रीमाञ्शतबलश्चैव शुभविद्युत्तिदर्शी ।
शतसाहस्रयूथेन प्राप्तवानाम्बभासुराम् ।
तत पद्मसहस्रेण महापद्मशतेन च । [50]
सुषेणोऽङ्गद प्राप्त पितृतुल्यपराक्रम ।

शरभः कुमुदो वह्निर्वानरो रम्भ एव च ।
एते चान्ये च बहवो वानराः कामरूपिणः ॥ ३२

आवृत्य पृथिवीं सर्वां पर्वतांश्च वनानि च ।
आप्लवन्तः प्लवन्तश्च गर्जन्तश्च प्लवंगमाः ।
अभ्यवर्तन्त सुग्रीवं सूर्यमभ्रगणा इव ॥ ३३

कुर्वाणा बहुशब्दांश्च प्रहृष्टा बलशालिनः ।
शिरोभिर्वानरेन्द्राय सुग्रीवाय न्यवेदयन् ॥ ३४

अपरे वानरश्रेष्ठाः संगम्य च यथोचितम् ।
सुग्रीवेण समागम्य स्थिताः प्राञ्जलयस्तदा ॥ ३५

G 4 39 41
B 4 39 42
L 4 0 0

पतस्त्वाराशुतिस्तारो हरिभिर्भीमविक्रमैः ।
आगच्छत्त्वरितो भीम सुग्रीव सहवायवम् ।
अथ बालार्कसंकाशः सुपर्णमिव वेगवान् ।
यूथपानां सहस्रेण वृत सेमरिण सुत । [55]
हनुमान्वीर्यसम्पन्न सुग्रीव समुपस्थित ।
पद्मकिञ्जल्कसदृश श्रीमान्वारवनात्य ।
हरि सुपार्श्वो नाम वीर्यवान्भीमविक्रम ।
कोटीसहस्रेण वृत सुग्रीवमभ्यवर्तत ।

—Thereafter D11 reads 33^(c–f)

32 For sequence in Ñ2 V1 2 B1–3 D7 cf v l 20 D11 om 32^(ab) —^(ab)) G3 M1 transp वह्निर् and रम्भ M3 रङ् (for रम्भ) ⊛ Cv r वानरो रम्भ एव चे (Cv एवे) ति पाठ ⊛ —For 32^(ab), Ñ1 D1–4 12 subst and Ñ1 reads after 724*, while others read after 725*

735* सम्पाती रन्तिद्यो नाम खङ्ग सख्यो महाहनु ।

[Ñ1 D3 रमने नाम (D3 रीद्रो) D2 जाम्बुवान्भीमो (for रन्तिद्यो नाम) D1 वेगदर्शी D3 धूम्रेभ्यो (for खङ्ग सख्यो) Ñ1 खङ्ग * * * * * * (illeg) (for the post half)]

—Thereafter D3 cont

736* शरार्चि शतगुल्मश्च सुदंष्ट्रोल्कामुखस्तथा ।

while D3 4 10 cont after 735*

737* गजो गवाक्षो गवय शरभो गन्धमादन ।
एकैको दशकोटीभिरावृत प्रत्यदृश्यत ।

—For 32^(cd) Ñ2 V1 2 B D7 subst and read after 724*

738* सम्पाति सनतो नाम रम्भोऽथ शरभस्तथा ।
[V1 D1 रम्भम् (for शरभ)]

—^(c)) Ñ2 V1 2 B1–3 D7 11 महात्मा (for बहवो)

33 D1 repeats here 33^(cd) (cf v l 27) —^(a)) V2 समाच्छाद्य, D2–4 12 भ्राम्य (for आवृत्य) B4 (second time) शूर, D3 4,12 सर्वे (for सर्वां) —^(b)) V3 [स]पि (for second च) D3 सपर्वतवनाकरां —After 33^(ab), D3 6 8-10 T1 2 G M ins

739* यूथपा समनुप्राप्ता तेषां संख्या न विद्यते ।
आगताश्च विनिष्टाश्च पृथिव्यां सर्ववानरा ।

[(l 1) D5,6 8–10 T2 M3 देवां (for तेषां) —(l 2) D5 8 10 T2 निविष्टा, Cv r m g as above (for विनिष्टाश्च) G1 विनिविष्टाश् (for च विनि°)]

while D11 ins

740* ततो नागेन्द्रसंकाशैस्तीक्ष्णदंष्ट्रैर्महाबलैः ।
बभूवुर्वानरैर्घोरैर्दिश सर्वा समावृता ।

—D11 reads 33^(c–f) after 734* —^(c)) D11 आप्लुवन्त (for आप्लवन्त) Ñ1 damaged from प्लवश्च up to अभ्यवर्तन्त in ^(e) Ñ2 V1 2 B1–3 D7 प्लवमाना गर्जन्तश्च —^(d)) B4 रुवन्तश्च (for गर्जन्तश्च) D3 ते (for च) D2 महाबला (for प्लवंगमा) —^(e)) D3 4 12 प्रत्यावर्तत (for अभ्यव°) —^(f)) T1 G2 प्रहृगणा (for अभ्र°) D1 सूर्यम् अभ्रगणो यथा ⊛ Cv अभ्रगणा इति सम्यक्। Cr सूर्यम् अभ्रगणा इवेति पाठ ⊛ —For 33^(e)–34^(b) Ñ2 V1 2 D7 subst 742* —After 33 B1 3 ins

741* तान्प्रविष्टान्विनीताश्च समेत्य हरियूथपान् ।

[B3 तत प्रविष्टा विनीता (for the prior half) B3 पुनत (for -यूथपान्)]

34 Ñ1 illeg after कुर्वाणा up to प्रहृष्टा in ^(b) —^(a)) B1 बानुशब्दांश्च D1–4 12 विधु नन्द च (D1 °न्दास्ते), G3 M3 बहुश शब्दान् (for बहुशब्दांश्च) —^(b)) B4 D6–10 G2 प्रकृष्टा D3 सुहृष्टा D12 प्रविष्टा (for प्रहृष्टा) Ñ1 हि समालिन, D1–4 12 वनमालिन, D5,6–10 M1 बाहु° (for बलशालिन) —For 33^(e)–34^(b) Ñ2 V1 2 D7 subst, while B1 3 D11 (l 2 only) subst for 34^(cd)

742* द्विविदश्च समागम्य सुग्रीवं पर्यवारयन् ।
प्रहृष्टाश्च विनीताश्च समेत्य हरिपुंगवा ।

[(l 1) Ñ2 D7 द्विविदस्य (for द्विवि°) V1 समागत्य (for °म्य) Ñ2 V1 प्रत्यवारयन् (for पर्य°) —(l 2) B1 3 समागम्य (for समेत्य) G(ed) हरियूथपा]

—^(c)) D5,6,13 शिरसा ते (for शिरो°) Ñ2 V1 2 B1–3 D7 11 वानरश्रेष्ठ (D11 °ष्ठा) (for वानरेन्द्राय) —^(d)) D1 3 [अ]भ्यवादयन्; D4 निवेदयन्, T2 °वेद (for न्यवेदयन्) Ñ2 V1 2 B1–3 D7 सुग्रीवं त प्रणेमिरे; D11 सुग्रीव तेऽभ्यवादयन्

35 ^(a)) D12 अपर वानरश्रेष्ठ (corrupt) —^(b)) Ñ2 B1 यथाकामं V1 2 B1–3 D7 11 यथाकाल, D4,6 T2,3 G3 M2 3 Cv r m.c संगम्य च, Cg संगम्य च, Ck t as in text (for संगम्य च) V1 यथाविधि D6–10 यथोदितं Ck t

4.39.42
4.39.43
4. 0. 0

सुग्रीवस्त्वरितो रामे सर्वांस्तान्वानरर्षभान् ।
निवेदयित्वा धर्मज्ञः स्थितः प्राञ्जलिरब्रवीत् ॥ ३६

यथासुखं पर्वतनिर्झरेषु
वनेषु सर्वेषु च वानरेन्द्राः ।
निवेशयित्वा विधिवद्बलानि
बलं बलज्ञः प्रतिपत्तुमीष्टे ॥ ३७

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डेऽष्टात्रिंशः सर्गः ॥ ३८ ॥

as in text (for यथोचितम्). Ñ1 D1-4 13 यथाकाम(Ñ1 °लं) यथाबल. —^{c}) G(ed.) Ch समागम्य, Ct as in text (for °म्य). —^{d}) Ñ1 illeg. for स्थिता प्राञ्जलयस्त. Ñ2 V1 2 B D1-4 7.11 13 तस्थुः (for स्थिता). Ñ1 तत, B1 D4 13 T2 3 तथा (for तदा).

36 ^{a}) B4 T2 राम (for रामे). —Ñ1 damaged from स्तान् in ^{b} up to धर्मज्ञ in ^{c}. —^{b}) D1 प्रहृष्टो (for सर्वांस्तान्). D5 8-10 त्वरितांस्त्वदा (for वानरर्षभान्). —D2 reads 36^{c}–37^{b} in marg. —^{c}) D1 धर्मात्मा (for धर्मज्ञ). D3-4 13 निवेद्य स तु धर्मात्मा. —^{d}) B4 D1-4 11 13 G3 M1 गत (for स्थित). G2 अब्रवत (for अब्रवीत्). —For 36, Ñ1 V1.2 B1-3 D7 subst., while D11 subst. for 36^{ab}.

743* सुग्रीवस्त्वागतान्सर्वान्वानरांस्तान्महाबलान् ।
न्यवेदयत रामाय प्रियार्हाय कृताञ्जलि ।

[(l. 1) D11 च (for तु). D11 भगवेयान् (for वानरंस्तान्). V1 महात्मन (for °बलान्).]

37 D2 reads 37^{ab} in marg. (cf. v.l. 36). —^{a}) D11 तथा (for यथा). M3 कंदरेषु, M3 Cv c निर्दरेषु. Cm as in text (for -निर्झरेषु). —^{b}) D1 om. (hapl?) वनेषु. Ñ1 B4 D1-4 14 स्कंधेषु (for सर्वेषु). D1-4 G1 Cg? वानरेंद्र ; T2 G1 °द्रान् (for वानरेन्द्रा). Ñ2 V1 2 B1-3 D7 11 गुहासु स्कंधेषु च काननेषु. —^{c}) Ñ1 निवे * * * (illeg.). G1 B1 M1.3 निवेदयित्वा, D3-4 13 निवेश्य (D3 °श) राजा. G2 प्रवेशयित्वा. Cr.m.g.k.t as in text (for निवेशयित्वा).

—^{d}) B4 D2 बलाबलज्ञ (B4 °ज्ञा), D1 बलाद्बलज्ञ, D3.4 13 पराबलज्ञ. (for बलं बलज्ञ). G1 M1 प्रतिवप्तुम् (for °पत्तुम्). Ñ1 D1-4 13 प्रशशास सर्वान् (D2 13 °र्वं). B4 प्रतिपातुं सर्वेत (for प्रतिपत्तुमीष्टे). §§ Cv ईष्टे। प्रभवतु। व्यत्ययेन न तु लोडर्थे लट्॥ Cr m.g ईष्टे ईशो भवेत्। व्यत्ययेन लिङर्थे लट्॥ Ck व्यत्ययाल्लट्। ईशो भवतु।, Ct : ईष्टे ईशो भवेत्। लिङर्थे लट्. §§ —For 37^{cd}, Ñ1 V1 2 B1-3 D7 subst.

744* यथार्थमावेश्य बलानि वानरा
उपाविशन्पर्वतशृङ्गकल्पा ।

[(l. 1) B1 यथार्थम् (for °र्थम्). Ñ1 V1 D7 यथा स्वसारेण, G(ed.) यथार्थमेवाथ (for यथार्थमावेश्य).],

while D11 subst.:

745* निवेशिताः पर्वतशृङ्गकल्पा
वनौकसो रामसमहाप्रभावा ।

Colophon —*Sarga name* : Ñ2 बलाभिगमनं। Ñ1 D7 सैन्यदर्शनं. V1 उद्योगबलागम, V2 D1 बलागमनं। B1 वानर सैन्यदर्शन, B2 वानरागमनं, B3 यागमनं; B4 वानराह्वानं। वनागमन, D3-4 13 वानरागमनो (D3 °गमो); D11 बलसमुद्योगमनो —*Sarga no.* (figures, words or both). Ñ1 V1 D1 D3 7 11 om., Ñ1 37, V2 36, B2 D4 8-10 T2 3 G1 3 M 39, B3 D2 40, B4 41, D1 25; D11 34 G2 38 (as in text). —After colophon, G1 2 conclude with श्रीरामाय नमः ; G2 with श्रीरामचन्द्राय नमः .

३९

अथ राजा समृद्धार्थः सुग्रीवः प्लवगेश्वरः ।
उवाच नरशार्दूलं रामं परबलार्दनम् ॥ १
आगता विनिविष्टाश्च बलिनः कामरूपिणः ।
वानरेन्द्रा महेन्द्राभा ये मद्विषयवासिनः ॥ २
त इमे बहुसाहस्रैर्हरिभिर्भीमविक्रमैः ।
आगता वानरा घोरा दैत्यदानवसंनिभाः ॥ ३
ख्यातकर्मापदानाश्च बलवन्तो जितक्लमाः ।
पराक्रमेषु विख्याता व्यवसायेषु चोत्तमाः ॥ ४
पृथिव्यम्बुचरा राम नानानगनिवासिनः ।
कोट्यग्रश इमे प्राप्ता वानरास्तव किंकराः ॥ ५
निदेशवर्तिनः सर्वे सर्वे गुरुहिते रताः ।
अभिप्रेतमनुष्ठातुं तव शक्ष्यन्त्यरिंदम ॥ ६

C 4 40 6
B 4 40 6
L 4 32 0

39

☞ T1 missing for Sarga 39 (cf v l 4 36 17) M1 begins with श्रीरामाय नमः

1 V1 illeg up to 26a (cf v l 4 38 21) D1 3 om 1 —a) B4 समुद्धार्थे —b) B4 सुग्रीवो वदतां वरः —M1 om 1c-2b —d) G2 परबलार्दन (for °र्दनम्) —For 1, Ś1 Ñ1 D2 4 11-13 subst Ñ2 V1 2 B1-3 D7 subst for 1-2b, while B4 ins after 1ab

746* आगतांश्च निविष्टांश्च पृथिव्यां सर्ववानरान् ।
दृष्ट्वा प्रहृष्टः सुग्रीवो रामं वचनमब्रवीत् ।

[(l 1) Ś1 प्रविष्टांश्च V2 विशिष्टांश्च B2 om (hapl) D2 13 पृथिव्यां वै (for निविष्टांश्च) Ñ1 विनिविष्टांश्च (for च नि°) Ñ2 D2 13 पृथिव्यां, B3 बलिनः (for पृथिव्यां) —Ś1 D13 om l 2 —(l 2) Ñ1 D2 4 11 राजा राघवमब्रवीत् D12 राघवं वाक्यमब्रवीत् (for the post half) —For l 2 B4 subst

746 (A)* दृष्ट्वा प्लवगशार्दूलः प्रहृष्टवदनस्तदा ।]

2 V3 illeg for 2 (cf v l 1) M1 om 2ab (cf v l 1) For 1-2b, Ñ2 V1 2 B1 3 D7 subst 746* —a) Ś1 B1 D1-4 11 13 आगताश्च G2 °गता हि (for आगता वि°) D1 आगताश्च विशिष्टाश्च —b) D5 8 10 चारिण (for -रूपिणः) —c) Ñ2 वानराश्च (for वानरेन्द्रा) Ś1 Ñ1 D1-4 11 13 महाकाया, Ñ2 V1 2 B1 4 D7 महात्मानो, G2 (before corr) महाभागा M1 वगेन्द्राभा (for महेन्द्राभा) B1 वानरेन्द्र महात्मानो T2 वानरा वानरेन्द्राभा M2 वानरा वारणेन्द्राभा —d) D2 ये तु मद्विषयस्थिताः D4 11 ये कश्चित्पृथिवीचरा —After 2, B4 reads 5cd

3 V3 illeg for 3 (cf v l 1) B2 om 3 Ś1 reads 3 twice Ñ2 V1 2 B1-3 D5 7-10 repeat 3 after 6 T2 3 G1 2 M Cg repeat and G1 reads 3ab after 6 —a) V2 (second time) इह मे, D2 13 इति मे (for त इमे) D2 5 8-10 T1 G1 M2 3 Ck t (all except D8 first time) बहु (D8 °*)विक्रान्तैर् T2 (first time) हरिविक्रान्तैर् G2 M1 (second time) शतसाहस्रैर्, M1 (first time) बलविक्रान्तैर् (for बहुसाहस्रैर्) G1 (first time) त इतो बहुविक्रान्तैर् —b) Ś1 (both times) D2 4 13 G1 2 (both second time) M1 (first time) अनेकैर्, Ñ2 B3 D1 7 13 T2 3 G3 M (Ñ2 D7 both times T2 3 G3 M second time) Cg अनेकैर्, V2 B1 (both first time) पलीकैर् (V2 °*) D5 8 10 (all first time) बलिभिर्, D9 (first time) बलि, G2 (first time) वानरैर् (for हरिभिर्) Ś1 (second time) बहुविक्रमै D5 8-11 Ct (all except D11 second time) अनेकै (D11 °नीकै) बहुविक्रमै, V1 2 B1 2 (all second time) D2 अनीकैर्भीमविक्रमा —G2 om 3c-5b V1 moth-eaten for the first time for 3c —c) Ś1 Ñ2 V2 B1-3 D1-4 11-13 (Ś1 Ñ1 V2 B2-3 first time) शूरा, Ñ1 om D7 (first time) सर्वे, T2 M1 वीरा (for घोरा) Ñ2 V1 2 B1-3 D7 (all second time) आगता वैकृताभा —d) V2 B1 2 D7 11 (all except D11 first time) देव (for दैत्य) D1 विक्रमा (for -संनिभा)

4 V3 illeg for 4 (cf v l 1) G2 om 4 (cf v l 3) Ś1 Ñ1 D2 3 4 11 13 om 4-6 Ñ2 V1 2 B1-3 D7 transp 4 and 5 —a) D5 8 10 -[क]र्मावदाना; D6 -यदा न्याश्च (for [क]र्मापदानाश्च) Ñ2 V1 2 B2-3 D7 ख्यातकर्मा पदेशाश्च B4 इत्य ख्यातकर्माणो M1 ख्याता कर्मा° ☞ Ct ख्यातकर्मापदाना इत्यत्रापादानशब्दोऽद्भुतकर्म वर्तते ※ —b) V2 B1-3 D7 क्षमा (for -क्लमा) B4 बलतेजोजितक्षमा —V1 om 4cd —c) B1 D11 च ख्याता, D2 ज्ञातारे (for विख्याता) M2 पराक्रमेण च ज्ञाता —d) M1 व्यवसायेषि (for °येषु) B4 चोद्यता G(ed) व्यवसाये चयोत्तमा

5 V3 illeg for 5 (cf v l 1) B4 G1 om 5ab (for G2 cf v l 3) Ś1 Ñ1 D2 3 4 11 13 om 5 (cf v l 4) Ñ2 V1 2 B1-3 D7 transp 4 and 5 —a) Ñ2 V1 B1-3 D7 -[अ]न्तचरा D10 [अं]बु*रा V1 पृथिव्यां च चरा राम D2 पृथ्व्यंबरचरा वीरा D6 पृथिव्यां व्यवरोमा *(sic) D11 पृथिव्यतचरा वीरा —b) B1 2 [अ]रण्य (for नग) B4 निवेशिन (for निवासिन) —B4 reads 5cd after 2 —c) D5-10 Ck t कोट्योघाश्च Cr m g as in text (for कोट्यग्रश) Ñ2 V1 2 B D7 11 कोटिश समनुप्राप्ता —d) B4 तत्र (for तव)

6 V3 illeg for 6 (cf v l 1) Ś1 Ñ1 D2 3 4 11 13 om 6 (cf v l 4) —a) V1 D2 11 निर्देश —b) D2 11

G 4 40 6
B 4 40 8
L 4 32 4

यन्मन्यसे नरव्याघ्र प्राप्तकालं तदुच्यताम् ।
तत्सैन्यं त्वद्वशे युक्तमाज्ञापयितुमर्हसि ॥ ७
काममेषामिदं कार्यं विदितं मम तत्त्वतः ।
तथापि तु यथातत्त्वमाज्ञापयितुमर्हसि ॥ ८
तथा ब्रुवाणं सुग्रीवं रामो दशरथात्मजः ।
बाहुभ्यां संपरिष्वज्य इदं वचनमब्रवीत् ॥ ९
ज्ञायतां सौम्य वैदेही यदि जीवति वा न वा ।
स च देशो महाप्राज्ञ यस्मिन्वसति रावणः ॥ १०
अधिगम्य च वैदेहीं निलयं रावणस्य च ।
प्राप्तकालं विधास्यामि तस्मिन्काले सह त्वया ॥ ११
नाहमस्मिन्प्रभुः कार्ये वानरेश न लक्ष्मणः ।
त्वमस्य हेतुः कार्यस्य प्रभुश्च प्लवगेश्वर ॥ १२
त्वमेवाज्ञापय विभो मम कार्यविनिश्चयम् ।
त्वं हि जानासि यत्कार्यं मम वीर न संशयः ॥ १३
सुहृद्द्वितीयो विक्रान्तः प्राज्ञः कालविशेषवित् ।
भवानस्मद्धिते युक्तः सुकृतार्थोऽर्थवित्तमः ॥ १४

T2 G M1.3 स्थिता (for स्था) D5 सर्वे गुरुत्वशे स्थिता D11 तत्र तत्र हिते स्था —c) B1.3 अनुष्ठातु (for °ष्ठातु) G3 शक्ति * * मनु * * तु —d) D5 शक्य तु (for शक्यमि) Ñ1 V1.2 B1-3 D3 शक्यास्तव परंतप B4 स* (lacuna) शक्ता अरिंदम D6.11 शक्ता ह्यते महौजस —After 6 Ñ1 V1.2 B1-3 D6.7-10 repeat 5 while T2.3 G1.2 M Cg repeat and G3 reads 5[ab] after 6

7 V3 illeg for 7 (cf v l 1) D11 transp 7 and 8 —a) Ñ1 महाराज Ñ2 V2 B1.2 D7 महाभाग (for नरव्याघ्र) V1 यच्चिन्त्यते महाभाग —c) D5.10 T3 G2.3 M Ck t त्वत् (for तत्) Ś1 Ñ1 D4.12 स्वसैन्य मानवश्रेष्ठ Ñ2 V1 B1.3 D7 मा सर्वबलसंयुक्तम् V2 सर्वबलसमायुक्तम्, B4 स्वसैन्य त्वद्धिते युक्तम् D1.3.13 स्वसैन्य राघव (D1.13 वानर) श्रात D2.11 ससैन्यस्त्वद्विधास्यामि —d) Ś1 Ñ1 D1.2.4.12.13 निवेशयितुम् (for आज्ञापयितुम्) D3.11 समाज्ञापय मा प्रभो

8 V3 illeg for 8 (cf v l 1) Ś1 Ñ1 D1.3.4.12.13 om (hapl) 8 D2.11 transp 7 and 8 —a) Ñ2 B1.3 D7 एवम् (for एषाम्) —b) Ñ2 V1.2 B4 D2.7.11 T2 वीर B1.3 देव (for मम) T2 तत्त्वक (for तत्त्वत) B3 विहित वीर तावत —c) D5.6.8-10 G M1.2 युक्तम्, Ck as in text (for तत्त्वम्) D6.12 तथापि त्व (D12 यद्) यथा युक्तम्, T2 तथापि त्व यथाकार्यम् —d) D2.11 आज्ञापयतु राघव —For 8[cd] Ñ2 V1.2 B1-3 D7 subst

747* तथापि च यथाचारमथमाज्ञप्तुमर्हसि ।

[Ñ2 अथ माज्ञप्तुमर्हसि V1 B3 अनु माज्ञप्तु° (for the post half)]

9 V3 illeg for 9 (cf v l 1) —a) D1 T2 M1.2 इति D11 G1 M3 एवं (for तथा) Ś1 Ñ1 D1.4.12.13 इति युक्ते सुग्रीवे —Note hiatus between c and d —c) B1.3 स (for स) Ñ1 D1.11 स (Ñ1 स) परिष्वज्य बाहुभ्यां —d) Ś1 Ñ1 D2-4.12.13 प्रीतो D3 हृष्टो (for इदं) B1 वचनं चेदमब्रवीत्

10 V3 illeg for 10 (cf v l 1) Ś1 Ñ1 D1-4.12-13 (D2.13 om [hapl] 10[b]-11[a]) read 10-11 after 14 —a) G1 वीर, M3 मम (for सौम्य) —b) Ñ2 B2.3 T2 वानरा (for वा न वा)

11 V3 illeg for 11 (cf v l 1) D2.13 om 11[a] (cf v l 10) Ś1 Ñ1 D1-4.11.12 read 10-11 after 14 —a) B4 D2.6.11 G1.3 M2.3 तु (for च) Ś1 Ñ1 D1.4-10.13 T2.3 G2 अभिगम्य तु वैदेहीं Ñ2 V1.2 B1.3 D7 गत्वा तु वैदेहीं —b) D2.13 निलयो —D2 repeats 11[cd] 15[c-f] 17 18[b] after 18[cd] —c) D8 प्राप्त कार्ल (sic) Ñ2 V1.3 B1.3 D7 करिष्यामि B4 विधास्यामस् (for विधास्यामि) —d) Ś1 Ñ1 D1.4.12.13 transp सह and त्वया Ñ2 V1.2 B1-3 D7 सामर्थ्यात् (V1.2 °र्थ्ये) भवता सह D11 सुग्रीव सहितस्त्वया

12 V3 illeg for 12 (cf v l 1) D13 om 12[a] 14[b] —a) Ñ2 V1.3 B1-3 D7 अत्र नाहं (for नाहमस्मिन्) —b) D6.7-10 G3 वानरेन्द्र B4 D6.11 स (for न) Ś1 Ñ V1.2 B1-3 D1-4.12 वानरेन्द्र सलक्ष्मण —c) D6 तत्र (for अस्य) D2 हेतो (for हेतु) —d) Ś1 D12 गतिविभ (D13 °विम) वतो मम (corrupt); Ñ1 त्वं गति * * तो मम (illeg) Ñ2 B1-3 D7 त्वयि चैतत्समाहितं V1 त्वयि चैव समाहितं V2 B1 त्वय्येवैतत्समाहितं D1.4 त्वं गतिर्द्ध मतो मम D11 त्वं गतिस्त्व परायण

13 V3 illeg for 13 (cf v l 1) Ś1 Ñ1 D1.4.12.13 om 13 (for D13 cf v l 12) —a) B1.3 ज्ञापय —b) B1 कार्ये —V3 B1 om (hapl ?) 13[cd] —c) Ñ2 V1 B2.3 D7 सुग्रीव D5.8-10 मे कार्यं (for यत्कार्यं) —d) Ñ2 V2 B2.3 D7 कार्यस्य परिनिश्चयं

14 V3 illeg for 14 (cf v l 1) D13 om 14[ab] (cf v l 12) —a) Ś1 Ñ V1.3 B D1-4.7.11.12 सुहृद्विनीतो D4 विक्रान्तश्च महाबुद्ध ... Cg सुहृद्विनीत इति पाठः ... —b) Ś1 D1.2.13 कर्मे; Ñ1 V2 B D2.7 कार्ये (for काल) D11 प्रभु कार्ये Ñ1 * * कर्मे विशारदः V3 प्राज्ञः कार्यविशारद D4 प्राज्ञ कर्मविशारद —c) Ś1 D12 हितयुक्त; D4 निधियुक्त (for हित युक्तः) V1.2 V3 B D7 युक्तो यस्य भवानर्थे D2 भवानस्मिन्निव युक्त (sic) D13 भवान्यस्य हिते युक्त; D11 निवे युक्त [illegible]

एवमुक्तस्तु सुग्रीवो विनतं नाम यूथपम् ।
अब्रवीद्रामसांनिध्ये लक्ष्मणस्य च धीमतः ।
शैलाभं मेघनिर्घोषमूर्जितं प्लवगेश्वरम् ॥ १५
सोमसूर्यात्मजैः सार्धं वानरैर्वानरोत्तम ।
देशकालनयैर्युक्तः कार्याकार्यविनिश्चये ॥ १६
वृतः शतसहस्रेण वानराणां तरस्विनाम् ।
अधिगच्छ दिशं पूर्वां सशैलवनकाननाम् ॥ १७

तत्र सीतां च वैदेहीं निलयं रावणस्य च ।
मार्गध्वं गिरिदुर्गेषु वनेषु च नदीषु च ॥ १८
नदीं भागीरथीं रम्यां सरयूं कौशिकीं तथा ।
कालिन्दीं यमुनां रम्यां यामुनं च महागिरिम् ॥ १९
सरस्वतीं च सिन्धुं च शोणं मणिनिभोदकम् ।
महीं कालमहीं चैव शैलकाननशोभिताम् ॥ २०

G 4. 40. 24
B 4. 40. 21
L 4. 31. 15

—ᵈ) B D7 11 स कृतार्थो D1 2 सकृतार्थो D3 8-10 सुहृदाशो (for सुहृत्कार्ये) Ś1 T2 [S]र्थविस्तर; Ñ2 V1 2 B D7 11 मनसाय। D2 त्रिविक्रम, D11 हरीश्वर, T2 M1 °विक्रम (for °विस्तर) Ñ1 कृतार्थो *प्रविस्तर; D5 सकृतार्थोर्थ विस्तर; D4 स कृतार्थार्थविस्तर, D12 स्वकृतार्थं * विस्तर, D1 12 त्रिविक्रम शायतो; M1 सुहृदर्थैर्थविस्तर —After 14, Ś1 Ñ1 D1-3 11 (D3 11 preceded by 746*)-12 read 10-11 —After 14 D3 11 ins

748* तत्रास्त्वामभिधास्येऽहं साहाय्ये कृतनिश्चयम् ।

15 V2 alleg for 15 (cf v l 1) D4 repeats 15ᵃᵇᶜᵈ (cf v l 11) —ᵇ) Ś1 D11 विनतं B1 विनीतं, D2 विनतं (for विनतं) Ñ2 V1 2 B1-3 D3 11 रामेण चेह (V2 सह; D11 प्रीति) मयुक्त; D1 रामस्यदक्षमसंनिधौ —B4 om 15ᶜᵈ —ᵈ) G2 3 M1 विशेषत (for च धीमत) —For 15ᶜᵈ, Ś1 Ñ1 D1 2 8 12 13 subst

749* अमर्षीलक्ष्मणस्यापि रामस्य वनगोचर ।
[D1 °लक्ष्मणस्य रामस्य वनगोचर (corrupt)]

while Ñ2 V1 2 B1-3 D3 11 subst

750* विनतं नाम यूथेशं समाहूय वचोऽब्रवीत् ।
[V1 विनतं (for विनत) D3 11 समाहि (D11 °ह)देनमब्रवीत् (for the post half)]

—Ś1 Ñ1 D1 2 8 12 13 om 15ᵉ–16 —ᵉ) D1 भीम (for मेघ) —ᶠ) M1 प्लवगोत्तम (for °श्वरम्) V1 V2 3 B D7 सुग्रीव (B1 कपाय) प्लवगेश्वर; D2 वदार्तं वानरेश्वर; D11 वानरे प्लवगेश्वर —After 15 Ñ2 V1 2 B1 3 D3 ins

751* शिलाघनाभं चैव कपर्दं भीमविक्रमम् ।
[Ñ2 शिलाघनं B1 °ऽस्यायत् (for °घनाभं) V2 चैव (for चैव) V1 2 11 (for कपर्दं)]

16 V2 alleg for 16 (cf v l 1) Ś1 Ñ1 D1 2 8 12 13 om 16 (cf v l 15) —ᵃ) D1 6-14 सिवैः (for -[आ]त्मजैः) D11 वीरैः (for सार्धं) D1 सूर्यसोमात्मजैर्वीरैः —ᵇ) Ñ2 V1 वानरोत्तमैः (corrupt) V2 B D1 वा (V2 °ह)नरोत्तमः; D11 वानरैर्वीरैः D1 M2 3 वानरोत्तम T2 G1 °तमः; G(ed.) °तमैः (for वानरोत्तम) —D11 om 16ᶜᵈ —ᶜ) Ñ2 V2 B1-4 D7 विमार्ग (D7 °ग)नैः D11 विचारणैः, M2 नये युक्तो G2 k as in text (for -नयैर्युक्त) —ᵈ) D1 2 8 विशु कार्यं; G1 M1 गुण कार्यं; G2 k as in text (for कार्याकार्य) Ñ2 V1 B1-3 D3 11 मयानयनकोविदै° V2 मयानयनकोविदैः; B4 कृतकार्यविनिश्चय

17 V2 alleg for 17 (cf v l 1) D1 repeats 17 (cf v l 11) —ᵃ) Ñ1 V1 2 B1-3 D3 कोटि (B1 4 D1 °टी) (for शत) D11 वृत कोटिसहस्रेण —ᵇ) Ś1 Ñ1 D1-3 12 13 सरिंदम (for तरस्विनाम्) —ᶜ) Ñ2 V1 2 B1-3 D3 11 गच्छस्व, B4 अभिगच्छ, D1-3 अभिगच्छ D11 अभि गच्छ (for अधिगच्छ) V1 D1 सर्वां (for पूर्वां) —ᵈ) M1 द्रुम (for वन)

18 V2 alleg for 18 (cf v l 1) —ᵃ) Ñ1 तत्र; D1 [अ]न्वीक्षा (for सीतां) D1-3 12 13 तु (for च) G1 मार्गेध्वं (for वैदेहीं) —G1 om 18ᵇᶜ —ᵇ) D11 T1 विचिन्वे —After 18ᵃᵇ, D1 repeats 11ᶜᵈ, 15ᵃ⁻ᵈ, 17-18ᵃ —ᶜ) B1 मार्गध्वं, D11 मार्गेथ Ñ2 V1 B1-3 D7 वन (for गिरि) M1 शृङ्गेषु (for -दुर्गेषु) —ᵈ) D1 2 3 नदी (D11 °दि)षु (for च नदीषु) Ñ1 transp वनेषु and नदीषु Ñ2 V1 D7 नदीषु च गुहासु च; V2 B1-3 गुहासु च वनेषु च G1 गिरिदुर्गे वनेषु च

19 V2 alleg for 19 (cf v l 1) Ś1 Ñ V1 2 B1 4 D1-3 11 13 transp 19ᵃᵇ and 19ᶜᵈ —ᵃ) Ś1 Ñ V1 2 B1-3 D1-4 7 12 13 चैव; T1 दिव्यां (for रम्यां) B1 भागीरथीं च कावेरीं —ᵇ) Ñ1 V1 2 B D7 नदीं (for तथा) —ᶜ) G1 दिव्यां (for रम्यां) Ś1 Ñ V1 2 B1 3 D1-3 11 13 यमुनामागता (V2 °गत) रम्यां (V1 V1 2 B1 3 D7 दिव्यां; B1 4) D1 यमुनां विन्ध्यं रम्यां G1 कालिन्दीं शोणभद्रां च —ᵈ) B1 यमुनं (for यामुनं) Ś1 D1-3 13 नगं Ñ1 नदीं D11 नगं (for गिरिम्) —For 19ᶜᵈ, L1 reads 20ᶜᵈ repeating it in its proper place

20 V2 alleg for 20 (cf v l 1) —ᵃ) Ś1 Ñ V1 2 B1-3 D1 4 7 11 13 सरस्वतीं (V1 2 °तीं च B1 °तीं) नदीं शोणं B1 सरस्वतीं च सिन्धुं —ᵇ) Ś1 Ñ V1 2 B1-3 D1-3 11 महीं (for महीं) —After 20ᵃᵇ, Ś1 Ñ1 D1 2 8 12 13 ins

752* कावेरीं रुचिरां चैव ताम्रपर्णीं च निम्नगाम् ।

G 4 40 25
B. 4 40 22
L. 4 32 15

ब्रह्ममालान्विदेहांश्च मालवान्काशिकोसलान् ।
मागधांश्च महाग्रामान्पुण्ड्रान्वङ्गांस्तथैव च ॥ २१

पत्तनं कोशकाराणां भूमिं च रजताकराम् ।
सर्वमेतद्विचेतव्यं मृगयद्भिस्ततस्ततः ॥ २२

[D2 13 नन्नामपि Ñ1 illeg for चारणाः D1 नगी तामपि चारणा (for the post half)]

—Thereafter D11 reads 21^{cd}.

—After 20^{ab}, Ñ2 V1 2 B D7 ins

753* रचिता कुटिला चैव चन्दनी चारणा तथा ।
वेदवैनाशिका चैव रम्या माहिषिकामपि ।
तत शकपुलिन्दांश्च कलिङ्गांश्चैव मार्गत ।
अन्विष्य दण्डकारण्यं सशैलवनकाननम् ।
तत्र गोदावरीं पुण्यां प्रसन्नसलिलां नदीम् [5]
तत्र पर्वतजालेषु कान्तारविषमेषु च ।
रावण सह वैदेह्या मार्गितव्यस्ततस्तत ।

[(l 1) Ñ2 कुररा V1 रुचिरा D7 कुवरा (for कुटिला) V1 रुचिर रुचिर चैव B1 रुचिर कुटिला चैव B2 रुचिरा चैव कावेरी (for the prior half) V2 नदी (subm) (for चन्दनी) Ñ2 B3 D7 च(B3 न)दनामपारी तथा B1 3 नदनायतन तथा (for the post half) B4 रुचिरां कुचिरां चापि चन्दनामपि चारणा —B4 om l 2 —(l 2) Ñ2 वेदी; D7 वेणी (for वेद) V2 वैताकिका B1 3 वैवारिका (for वैनाशिका) V2 वैन्वैनाशिका चैव B2 वेदा विनाशिकां चैव (for the prior half) Ñ2 B1 3 माहिषकामपि —(l 3) B2 तथा (for तत) V2 शर- D7 शक (for शक) V1 कालिङ्गाश्च (for कलिङ्गांश्च) B4 कालिङ्गांश्चैव सागरान् (for the post half) —(l 5) B1 रम्या (for पुण्या) Ñ2 V1 2 B2 3 4 D7 तत्र गोमती रम्या (B1 3 पुण्या) प्रसन्नसलिला नदी —(l 6) B1 3 -राजेषु (for -जालेषु) Ñ2 V1 2 B4 D7 विषमेषु (for °षेषु) —(l 7) B2 समत (for ततस्त)]

—^{cd}) Ś1 Ñ2 V2 B3 D2 4 7 13 नदीं (for महीं) D3 8 10 T3 G M1 2 (श्र)पि (for (ए)व) B1 3 नदीं कालमयी चैव, G(ed) नदीं कालमसीं चैव (for ^{c}) Ś1 B4 D1-4 11-13 समता पुण्यवाहि(D1 °सि)नीं; Ñ2 V2 B1 3 D7 तमसा च महा(D7 °हीं)नदीं G2 शैलराशि विशेषत G3 सशैलवन शोभिता (for ^{d}) Ñ1 V1 नदीं कालमही चैव तमसा पुण्य वाहिनीं (V1 च महानदीं) ※ Cv नदीं कालमहीं चापि शैलकाननशोभितामिति पाठ ※ —After 20 Ś1 Ñ V1 2 B D1-4 7 12 13 ins

754* गोमतीं गोकुलाकीर्णां तथा पूर्वां सरस्वतीम् ।

[Ś1 गैतमीं (for गोमती) Ñ1 D1 गौतमीं गोकुलापूर्णां (for the prior half)]

—Thereafter D11 cont 760*

21 V2 illeg for 21 (cf v l 1) —^{a}) Ñ2 V1 B4 सुह्मान्मलान्, V2 om B1 सुभान्मलान्; B2 सुदसान्मदान्; B3 सुह्मान्मलान्; D7 सुह्मान्मलान्, T1 महादयान्; Ck t as in text (for ब्रह्ममालान्) G2 विदेहांश्च (for विदेहांश्च) Ñ1 D1 सिमां मल्ला सिरापा च D2 कलिङ्ग वंगवङ्गागान्, D4 शीघ्र काशिमहाराष्ट्र, D11 महामलविदेहं च M1 महावर्त विदेहं च —^{b}) Ñ1 D1 2 3 मगधान्, Ñ2 V1 2 B D1 मलपान्, V2 मलदान्; D11 मालवीं (for मालवान्) D6 G3 M1 -कौसलान् —For 21^{ab}, Ś1 D12 subst

755* शीघ्रं मान्यमहाराष्ट्र मगधा काशिकोसला ।

[Ś1 मगधान् (for मगधा)]

while D2 13 subst

756* सुह्मोन्मलान्शिरांश्च मगधान्वाशिकोसलान् ।

[D13 [उ] मल (for [व]मलान्)]

—After 21^{ab}, B3 ins

757* द्राविडान्मलयान्मद्रान्पुण्ड्रकाम्मण्डकानपि ।

—D11 reads 21^{cd} (preceded by 752*) after 20^{ab} —^{c}) B1 सख्याश्चैव (for मागधांश्च) D11 मागधां वारदां चैव —^{d}) B1 पौंड्राश्चैवं तथैव च D3 8 10 पु(D3 पु)ड्राङ्गश्चैव तथैव च D11 पुंड्र वंगा तथैव च, T3 पुड्रांस्वंगांश्च सर्वश G2 वङ्गान्पुण्ड्रांस्तथैव च G3 M1 पौंड्रान्वङ्गांश्च सर्वश —For 21^{cd}, Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 subst

758* मलयांश्च विदेहांश्च पुण्ड्रान्वङ्गांश्च मार्गत ।

[Ñ1 * * * श्च D1 2 मल्लांश्च; D3 4 13 मा(D13 म)ल वांश्च (for मलयांश्च) D2 मार्गत D12 वार्गतान् (for मार्गत) D1 पुण्ड्रदेशांश्च मागध D2 पुड्रानुड्रांश्च मार्गत, D13 पुंड्रवङ्गांश्च मार्गत (for the post half)]

—For 21^{cd}, Ñ2 V1 2 B1-3 D7 subst

759* मगधान्दण्डकूलांश्च वङ्गान्वङ्गांस्तथैव च ।

[B3 मागधान् B1 पङ्कूलांश्च B2 पद्मकूलांश्च (for दण्डकूलांश्च) V2 सागरान्दण्डकूलांश्च (for the prior half)]

—Thereafter all the above MSS cont while Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 cont after 758*, D11 cont after 754*. B4 ins after 21

760* महानदं च लौहित्यं शैलकाननशोभितम् ।

[B1 महानाद (for °नद) D11 लोहित्यं (for °त्यं) Ñ1 च (for शैल) D11 शोभितं Ś1 D1 13 शैलं च (D1 13 °ल)वनोभितं, D1 शैलवनशोभितं D2 13 शैलसर (D2 °सर)शोभित (for the post half) D4 महानदी मार्गमाण लौहित्य शैलमहारं]

22 V2 illeg for 22 (cf v l 1) D11 reads 21^{cd} in marg —^{a}) D4 पत्तनं च (sic) D6 T1 पत्तनं D7 G1 Ck t भूमिं च (for पत्तनं) D1 कोशाकाराणां D7 कोशकाराणां (for कोशकाराणां) D7 शोभितं पत्तनं कोशं —^{b}) D5 T1 M1 Ck रजताकरं; T1 °कारं Ct t रजताकरां (as in text)

रामस्य दयितां भार्यां सीतां दशरथस्नुषाम् ।
समुद्रमवगाढांश्च पर्वतान्पत्तनानि च ॥ २३
मन्दरस्य च ये कोटिं संश्रिताः केचिदायताम् ।
कर्णप्रावरणाश्चैव तथा चाप्योष्ठकर्णकाः ॥ २४
घोरा लोहमुखाश्चैव जवनाश्चैकपादकाः ।
अक्षया बलवन्तश्च पुरुषाः पुरुषादकाः ॥ २५
किराताः कर्णचूडाश्च हेमाङ्गाः प्रियदर्शनाः ।
आममीनाशनास्तत्र किराता द्वीपवासिनः ॥ २६
अन्तर्जलचरा घोरा नरव्याघ्रा इति श्रुताः ।
एतेषामालयाः सर्वे विचेयाः काननौकसः ॥ २७
गिरिभिर्ये च गम्यन्ते प्लवनेन प्लवेन च ।
रत्नवन्तं यवद्वीपं सप्तराज्योपशोभितम् ॥ २८

G 4 40 33
B 4 40 30
L 4 39 35

Ś1 तिमिवर्गेश्चयाकुलं (sic), Ñ1 B4 D1-4.13 M1 तिमिं (M1 भ्रम) च रत्नाकर (D1.13 °रकं), Ñ2 V1.2 B1-3 D7 तिमिं च रत्नाकर (B3 °रक), D13 तिमिंचरमयाकुलं, G(ed) तिमिर कलाकरं —c) D1.2-10 T3 च तद् (for एतद्) —d) Ś1 Ñ1 D12 मार्गमाणस्, D1-4 मार्गमाणैस्, M1 तत्पतद्भिस्, M3 मार्गयद्भिस् (for मृगयद्भिस्) D5 om तत Ñ2 V1.2 B1-3 D7 सीतार्थं (V1 °र्था D7 °र्थं) राक्षसस्य च, D1 मार्गमाणैरि हस्तत.

23 V3 illeg for 23 (cf v l 1) —ab) Ś1 D1-4.12.13 रामस्य पत्नीं वैदेहीं Ñ1 रामस्य ** वैदेहीं B4 तासां रामस्य तां पत्नीं (for a). Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 G3 स्नुषां दशरथस्य च (for b) Ñ2 V1.2 B1-3 D7 भार्यां सूर्यसकाशेत्तुंद्विशोभसमन्वितं —c) Ñ2 V1.2 B1-3 D13 M3 अवगाढानि, M1 अपगाढांश्च (for अवगाढांश्च) Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 अवगाढं समुद्रं च —d) D4 पन्यानि (corrupt) T3 सवनानि, Cv r m g t as in text (for पत्तनानि) Ñ2 V1.2 B1-3 D7.11 पत्तनानि गिरीणपि D5 पत्तनानि वनानि च

24 V1 illeg for 24 (cf v l 1) —a) M1 गिरेः (for च ये) Ś1 D1-4.12.13 कुक्षिं Ñ2 V1 B1.3 D7 M3 कोटिं, B4 चोरा (sic) (for कोटिं) —b) Cv m g मश्रिता (as in text) Cr श्रिता D4.9.10 Ct आलया D6 T3 M3 आयता, Ch as in text (for आयताम्) Ś1 Ñ V1.2 B D1-4.7.11-13 G3 M1 कि(D13 कै)राता (D3 किरता) कर्णिदर्शिना —Ś1 damaged from श्रो up to ष्ठ in c —c) M3 सण (for कर्ण) D1.6-10 G1 M3 प्रावरणाश्च Cm g k t प्रावरणाश्च (as in text) —d) D6 (ज)ल्यौष्ठ Ś1 D1.13 किराताश्चाष्टकर्णिका (D13 °कर्णिका) V2 B1.3 D7.11 किराताश्चौष्ठ(B1-3 °म)कारा (D7 °णि)का V1.2 B4 किराताश्चो(B4 °श्चौ)ष्ठकर्णका, D1.4.2 किराताश्चौष्ठ(D4 °श्च)कर्णिका, D12 किराताश्चैककर्णका; G1.3 तथा चाप्योष्ठकर्णिका G2 तथैवास्योष्ठकर्णिका

25 V1 illeg for 25 (cf v l 1) Ś1 D13 om 25ab —a) D1.2.6-10 G1 M3 घोरा (for घोरा) V1 D1 चक्रेरा कालमुखास V1 B D4 घोरा (D13 घना) कालमुखाश्चैव D1 दूषण कालमुखास्ता D1-4 चर्चेरा (D1 चर्केरा) कालमुखा (D1 °मुखका) —b) D1.3 कामगाश्च G3 जवना हि Ct 4 as in text (for जवनाश्च) D1.4 G1 जवना (sic) Ś1 कालमुखाश्चैव पाद** B1-3 पादका च(D1 क)ैंकारास्था T3 जवनाश्चैव पादका —c) D5.6-10 Ct तथैव, Ck as in text (for पुरुषा) Ś1 Ñ1 D1.4.12.13 पापकारिण, D1 पापरूपिण (for पुरुषादका) D1 पुरुषाश्च पराईना, —For 25 Ñ2 V1 D7 subst

761* पादा कालमुखाश्चैकपादका सर्वेरास्तथा।

[D7 कृत्र (for कत्र) V2 [श]त्रि (for [द]ते) Ñ2 पान्का V1 पाजुका (for पादका)]

26 V1 illeg for 26a (cf v l 1) —a) M1 किंकरा (for किराता) Ñ2 B1-3 D7 स्थूलचूडाश्, V1.2 तस्°; B4 तस्°; D6 तीक्ष्णचोलाश्, D1.6-10 G3 Ck t तीक्ष्णचू(D6 °चु)डाश्; D7 स्थूल°, D13 तृणचूडाश्; G3 तृणचूडाश्; Cg as in text (for कर्णचूडाश्) ✽ Cm पर्णचोलाश्चेति पाठ ✽ Ś1 Ñ1 D1.4.13 किराता वनचूडाश्च, D12 किराता वनच्(D1 °छू)लाश्च G1 किंकरास्तीक्ष्णचूडाश्च, M1 किरातार्जुन चूडाश्च —b) Ñ V B D1.3.7-11.13 हे(D1 है)मांगा (D1 °भा) (for हेमाङ्गा) Ś1 चंद्रमा (for दर्शना) —c) B4 D4.11 T3 G1.2 M1 यात्रा D1.8.11 चापि, M3 चैव (for तत्र) Ś1 Ñ1 D1.12.13 आममीनाश्चि(नाश्च)ैव Ñ2 V2 B1-3 D7 आममांसाशना V2 °शिन)श्चैव D1 अम्यमीनाश्ना श्चैव D4 प्रायसीमाशिनश्चैव G1 सूक्ष्मीनाशनाश्चापि —d) D1.2 समुद्र (for किराता) D13 समुद्रद्वीपवासना (sic)

27 a) Ś1 D1.3.12.13 नता (for चरा) D2 ये च M1 तास (for घोरा) —b) Ś1 V1 B1 D1-4.12.13 नर(Ś1 °ता V1 °व)व्याघ्रा D1 °ह्री) D5 उरव्याघ्रा (for नरव्याघ्रा) V1.2.3 श्रुति D6 स्मृता (for श्रुता) Ñ1 नरा व्याघ्रा इव श्रुता V1 D1 नरा व्याघ्रा इति श्रुति B1 पशव्याघ्रा इति श्रुता D1 नरव्याघ्रा इति स्मृता —V1 mostly damaged for cd —c) V1 D1.4.10 आश्रया (for आलया) —d) G1 मार्गण (for विचेया) T3 G3 M3 Cg m k कानरूपिण; Cv p as in text (for काननौकस) Ś1 D1-4.12.13 विचेतव्या समन्ततः V1 V B D1.11 विचेया वनौकसा (D11 °से) ✽ Cv काननर्षिण इति शोधनम् ✽ Cr m g k t काननौकस इति शोधनम् (Ck °शुद्धि) ✽

28 a) Ñ2 V1 D8 इतिभिर् (for गिरिभिर्) Ś1 D13 यानि D1.8 न D1.11 येषि (for ये च) M3 शंर्य D1 गिरिभिर्निलय्य D1 गिरिदुर्गनिलयेषु (sic) T3 गिरि निलयेषु —b) Ś1 प्लवन V1 प्लवनेन V1.2 जलम V1 पवनेन B1 प्लवेन B4 प्लवन B1 पुरुषाः D1 प्लवनेन

G. 4 40 33
B. 4 40 30
L. 4 32 23

सुवर्णरूप्यकं चैव सुवर्णाकरमण्डितम् ।
यवद्वीपमतिक्रम्य शिशिरो नाम पर्वतः ॥ २९
दिवं स्पृशति शृङ्गेण देवदानवसेवितः ।
एतेषां गिरिदुर्गेषु प्रपातेषु वनेषु च ॥ ३०
रावणः सह वैदेह्या मार्गितव्यस्ततस्ततः ।
ततः समुद्रद्वीपांश्च सुभीमान्द्रष्टुमर्हथ ॥ ३१
तत्रासुरा महाकायाश्छायां गृह्णन्ति नित्यशः ।
ब्रह्मणा समनुज्ञाता दीर्घकालं बुभुक्षिताः ॥ ३२

(hypm) D2 प्रवरे च, D3 11 प्रवरेण, D12 प्रवेरेन (sic) (for प्रवरेण) B1 वा (for च) D13 भवणेन प्रवरेण च (hypm) —V1 om 28^{c}–29^{b} —^{c}) D8–10 Ck t यत्न संतो (for रत्नवन्त) Ś1 Ñ B1 D1 2 3 13 जलद्वीप, B2 3 जलद्वीपं, D8 13 यवद्वीपं, D7 जल°, D11 च ये द्वीप (for यवद्वीप) —^{d}) Ś1 Ñ1 B4 D1 4 11–13 सर्वरत्नोपशोभित, Ñ2 V3 D7 फलभोज्योप°, V2 B1–3 फलभोज्योप°, T2 सर्वरत्नोप°, Cm g k t as in text

29 V1 om 29^{ab} (cf v l 28) —^{a}) Ś1 D4 12 -कुड्य, D1 कुद्यक (sic) D2 -कुड्यके, D11 कुड्यक, T1 -कुप्यक, G2 -कुल्यक, Cv r कुड्यक, Cm g as in text (for रूप्यक) D8 द्वीप (for चैव) Ñ1 सुवर्णकुड्यकद्वीप, D3 13 सुवर्णकुड्य (D13 °कुड्य)क शैलं, D1 सुवर्णकुड्यकुमैश्च, D9 10 Ck t सुवर्ण रूप्यक द्वीप —^{b}) Ñ1 D1 5 8–10 13 T2 Ct सुवर्णाकर, M1 °शालार (for °र्णाकर) Ñ2 V2 3 B1–3 D7 यवद्वीपं तथैव च —^{c}) Ś1 Ñ V B1–3 D1 2 4 7 11–13 जम्बु, M3 यात्र (for यव) D7 जम्बुद्वीपमभिक्रम्य —^{d}) Ś1 Ñ2 V2 D1 3 7 11–13 शिखिरो, D2 शिरसो (for शिशिरो)

30 ^{a}) Ś1 Ñ2 D2–4 11–13 शृङ्गैर्यो B1 शृङ्गाग्रैः, D2 य शृङ्गैर् (for शृङ्गेण) Ñ2 V B1–3 शृङ्गैर्नभस्पृशैर्दिव्यैर् D7 शृङ्गैर्नभस्पृशैर्दिव्यैर् —^{b}) Ñ2 D7 -संश्रित (D7 °तै), V B2 3 -सत्कृतै, B1 -सप्रभै, M1 -सेवित, G(ed) -सत्कृतै (for सेवित) —After 30^{ab}, B1 reads 767*, while D11 ins

762* तत्र भान्ति फला वृक्षा नराश्च नरभोजना ।

—^{c}) D11 एतेषु (for °षां) T1 एतेषु गिरिशृङ्गेषु —^{d}) D11 (with hiatus) प्रपातेषु, T2 G3 3 M1 प्रभू°, Cv g as in text (for प्रपा°) —For 30^{cd}, Ś1 Ñ1 D1–4 12 13 subst

763* तत्र सर्वेषु शृङ्गेषु निर्झरेषु गुहासु च ।

[Ñ1 D1 तस्य (for तत्र) Ñ1 damaged from शृङ्गेषु up to च D1 transp सर्वेषु and शृङ्गेषु]

while Ñ2 V B D7 subst

764* तस्य रम्येषु शृङ्गेषु गुहासूपवनेषु च ।

[Ñ2 D7 शृङ्गेषु रम्येषु (by transp) B1 तीरेषु रम्येषु (for रम्येषु शृङ्गेषु) V1 वनेषु (for गुहासु) B1 गह्वरेषु गुहासु च (for the post half)]

—After 30, D5 8–11 T2 3 G M ins

765* मार्गध्वं सहिता सर्वे रामपत्नीं यशस्विनीम् ।
ततो रक्तजलं शोणमगाधं शीघ्रवाहिनम् ।

गत्वा पारं समुद्रस्य सिद्धचारणसेवितम् ।
तस्य तीर्थेषु रम्येषु विचित्रेषु वनेषु च ।

[(l 1) T2 सहिते D11 मार्गध्वं सहितां सीतां (for the prior half) —D11 om from l 2 up to 31^{b} —(l 2) D6 T2 भीमम् D8–10 Ct माध्व (for शोणम्) T3 G1 M1 ततो नित्य(M2 °नील)जलं भीमम् (for the prior half) ॐ Ct ततोऽशील इत्य भीमन्निति पाठ । , Cr m नित्यजलं भीममिति पाठे नित्यजलमिति महत्त्व संज्ञा ॐ D8–10 Ct -गोपाल Cm g as above (for अगाधं) T3 M1 2 Cr g शीघ्रवाहिन T1 मागध शीघ्रवाहिनी, G1 वक्ष्यति शीघ्रवाहिन (for the post half) —(l 4) G3 तीरेषु (for रम्येषु) G1 विरेषु च G2 रम्येषु च M1 तीरेषु च (for विचित्रेषु)]

31 D7 11 om 31^{ab} (for D11, cf v l 30) —After 31^{ab}, D5 6 8–10 T2 3 G M ins

766* पर्वतप्रभवा नद्यः सुरम्या बहुनिष्कुटाः ।
मार्गितव्या दरीमन्तः पर्वताश्च वनानि च ।

[(l 1) D6 8 10 सुभीम (for सुरम्या) —(l 2) M2 नदीमत]

—^{d}) D6 सुरभीन्, G1 सुरम्यान् (for सुभीमान्) —For 31^{cd}, Ś1 N V B (B1 after 30^{ab}) D1–4 7 11–13 subst

767* तत्र कालोदकं नाम समुद्रं भीमदर्शनम् ।
आक्रीड दानवेन्द्राणां गता द्रक्ष्यथ वानराः ।

[(l 1) Ś1 अथ, V1 D1–3 10 ततः, D4 12 तथा (for तत्र) D11 कालोदरो (for कालोदकं) D1 -दर्शिन (for -दर्शनम्) D12 समुद्रो भीमदर्शन (for the post. half) —(l 2) Ś1 D3 13 वानरेन्द्राणां Ś1 D4 13 गत्वा]

—Thereafter Ñ2 V2 3 B1–3 D7 cont

768* हरिभिर्यं च सम्पन्ने प्लवगैः प्लवगैश्च ।

[Cf 28^{ab} Ñ2 V1 D2 न (for first च) Ñ1 प्लवगैः प्लवगैश्च, V2 3 प्लवगैः प्लवगैश्च (for the post half)]

—After 31, D6 8–10 T2 3 G M ins

769* ऊर्मिमन्तं महारौद्रं क्रोशन्तमनिलोद्धतम् ।

[T2 G2 M2 समुद्रं च (for महारौद्रं) T2 क्रोशं ... , M2 °लोलित (for °लोद्धतम्)]

32 ^{a}) Ś1 Ñ V B D1–4 7 11–13 तत्र (Ś1 Ñ1 °त्रो) राक्षसगणा (Ś1 °गणा) घोरास्(D11 °रा) —^{b}) Ś1 Ñ V1 2 B D1–4 11 12 (म)लक्षिता (D12 °ता)ः V3 लक्षिता ः D12 लक्षिता (for नित्यशः) —^{c}) D7 समुपाया (sic) (for

तं कालमेघप्रतिमं महोरगनिषेवितम् ।
अभिगम्य महानादं तीर्थेनैव महोदधिम् ॥ ३३
ततो रक्तजलं भीमं लोहितं नाम सागरम् ।
गता द्रक्ष्यथ तां चैव बृहतीं कूटशाल्मलीम् ॥ ३४
गृहं च वैनतेयस्य नानारत्नविभूषितम् ।
तत्र कैलाससंकाशं विहितं विश्वकर्मणा ॥ ३५
तत्र शैलनिभा भीमा मन्देहा नाम राक्षसाः ।
शैलशृङ्गेषु लम्बन्ते नानारूपा भयावहाः ॥ ३६
ते पतन्ति जले नित्यं सूर्यस्योदयनं प्रति ।
अभितप्ताश्च सूर्येण लम्बन्ते स्म पुनः पुनः ॥ ३७
ततः पाण्डुरमेघाभं क्षीरोदं नाम सागरम् ।
गता द्रक्ष्यथ दुर्धर्षा मुक्ताहारमिवोर्मिभिः ॥ ३८

G 4 40 43
B 4 40 44
L 4 32 35

समनुज्ञाता) —[d]) Ś1 N1 D1-4 10 13 नित्य, D3 चिर (for दीर्घं) —After 32 Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 ins

770* महास्त्रहारिणः पापास्ते द्विषां नाक गता ।

[Ñ1 damaged from क to 33[a]]

33 Ñ1 damaged for 33[a] (cf v l 32) —[a]) V1 D10 ते (for तं) —[c]) Ñ1 महास्मान (for °नादं) —[d]) Ś1 Ñ V2 3 B1-3 D2-4 7 11 13 स(Ñ1 D3 य)था(D8 11 13 °दा) नद(Ñ1 °यश्च)नदीपतिं

34 [a]) D6 तथो (sic) (for ततो) Ś1 Ñ V B1-3 D1-4 7 11 13 घोरं (for भीमं) —[b]) Ś1 Ñ1 B4 D1 3 4 12 13 लौहित्य (for लोहितं) —D1 om 34[cd] —[c]) V1 तथा, B4 D6 13 G3 M3 4 म्, Cm g as in text (for गता) Ś1 D13 वस्स च, Ñ1 ता चापि D7 तां तत्र D11 त चैव (for तां चैव) B3 D4 8-10 गत्वा प्रेक्षथ तां चैव, D5 गच्छ द्रुमवरीं चैव —[d]) D3 13 गृहीता (for बृहतीं) Ś1 M1 2 शाल्मली (M1 °लिं) D3 13 शाल्मलिं

35 [ab]) B1 3 वैनतेयस्य T3 G3 M1 नानारत्नोपशोभित (for [b]) Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 गृह पत(D13 °त)गराजस्य सुपर्णस्य महात्मन —[c]) Ś1 Ñ V2 शुभ्र, V3 B1 D2 4 7 12 शुभ्र, V3 B2 3 D1 3 11 13 शुभ (for तत्र) B1 4 D1 3 6 11 13 कैलास —[d]) Ś1 Ñ V B D1 4 6 7 11 13 G1 निर्मित (for विहित) —After 35 Ś1 Ñ V B1-3 D1 4 7 11 (repeats l 2-3 after 38) 12 13 M3 ins

771* तस्य रम्येषु देशेषु विचेया जनकात्मजा ।
तत शृङ्गसहस्रेण भित्त्वा सलिलमुत्थितम् ।
द्रक्ष्यथाम्बुधरप्रख्य शोभन नाम पर्वतम् ।

[M3 om l 1 —(l 1) Ñ2 B1-3 D7 वेषु (for तस्य) —Ñ1 illeg from देशेषु up to शृङ्ग in l 2 Ś1 स्थानेषु D1 देवेषु (sic) (for देशेषु) V3 D11 transp रम्येषु and देशेषु D13 तस्य स्थानेषु रम्येषु (for the prior half) D11 विशेषा (for °चेया) —(l 2) M3 तत्र (for तत) B1 3 -सहस्रेषु D3 13 सागरम् (for सलिलम्) D11 (both times (first time °त)) M3 सागरमुत्थित —(l 3) Ñ2 B1 3 D7 द्रक्ष्यथोद्धत्य (for the prior half) D11 (second time) M3 शोभ(D11 °ङ्ग)शै शै(M3 रू)प्यसंकाश ऋषभाख्य पर्वत]

36 [a]) Ś1 D4 13 शृंग, D3 7 13 शैल (for शैल) Ś1 D2 4 13 19 घोरा (for भीमा) Ñ1 तत्र शालनिभाकारा, Ñ2 V B1 3 D7 तस्य शृङ्ग(V B3 वृक्ष)सहस्रेषु(V2 3 °ण) D1 यत्र शालनिभा घोरा —[c]) Ś1 Ñ1 लभते (sic) D3 लम्बते, D3 ब्रुवतो (for लम्बन्ते) Ñ2 V B1-3 D7 क्षरि मात्रा(V3 °त्र) लबते(D7 °बैते [sic]) B4 शैलशृङ्गे प्रलम्बते D11 रमते शैलशृङ्गेषु —[d]) D1 G3 रूप (for रूपा) Ñ1 D2-4 13 महाबला B4 भयानका D5 भयावहा D11 भयंकरा (for भयावहा) Ś1 D13 नानारूपधराश्च ते

37 [a]) D6 12 निपतन्ति (for ते पतन्ति) Ñ2 V B1 3 D1 घोरा (for नित्यं) —[b]) V1 आदित्योदयनं प्रति —After 37[ab], D6 T1 2 G M1 2 Cv r m g ins whereas D5 8-10 M1 Ck t ins after 37

772* निहता ब्रह्मतेजोभिरहन्यहनि राक्षसा ।

—[cd]) D4 13 Ck t स्म, D11 हि Cv r g as in text (for च) Ñ1 शाला हि V1 3 तप्ताभि (for -तप्ताश्च) B2 महेन्द्रेण (for च सूर्येण) G3 M1 च (for स्म) Ñ2 D3 D11 निशायामुत्पतन्ति च V1 3 लवन्ते च पतन्ति च (for [d]) ※ Ck इद शैलशृङ्गेषु लम्बन्त इत्यादिश्लोकद्वय प्रक्षिप्तमेव । एतत्प्रक्षेपश्च "रक्षांसि ह वा पुरोनुवाक इत्यनुवाकवर्तिम ।" तानि रक्षांसि मन्देहारुणे द्वीपे प्रक्षिपन्तीति वाक्यस्य मन्देहा रपात्राक्षसास्तदरुणद्वीपे द्वीपे प्रक्षिपन्तीत्यर्थं मन्यमान कश्चित् । नारुणद्वीपप्रसङ्ग । अर्थतस्त च वाक्यस्य श्रुतिसविज्ञानभाष्ये ऽस्मदीये द्रष्टव्यम् । प्राचीनकोशेषु च न दृश्यते । तदव्याख्येयम् । कुण्डलिनीयमेव श्लोकद्वयम् ※ Ś1 Ñ1 V2 B1 3 D1 4 7 13 11 अभिशस्ता(D1 3 13 °प्ता) महेन्द्रेण निशायामुत्पतन्ति च —After 37 B1 ins

773* पुनरापतते सूर्यो ब्राह्मणैरभिरक्षित ।
वालखिल्यप्रभृतिभिर्मरीचि पर्वतादिभि ।

38 [a]) B1 3 T2 G M Cr m g पाडुर, Ck t पाडुर (as in text) ※ Ct पाण्डुरेति । अत्र सुराक्षीरोदयोर्मध्ये सर्पिर्दधिसमुद्रयोनिवेशनानुक्तिस्तत्र विवेचनस्थलाभावादिति कतक । अनुक्तमपि तदुभयविवेचनसमर्थतोऽवगन्तव्यमिति तीर्थ ※ —[b]) V2 पर्वत (for सागरम्) —[c]) Ñ1 D5 6 10 T1 M3 गत्वा (for गता) Ś1 B1-3 D1-4 11 13 दुर्धर्ष —[d]) Ś1 Ñ V B D1-4 7 11-13 मुक्तामणि(Ñ2 °माल)वि भूषित(Ñ2 V1 B1-3 D7 °वराल्य V1 3 °धराल्य B4 °भिरावृत) —After 38, D11 repeats l 2-3 of 771*

G 4 40 45
B 4 40 44
L 4 32 36

तस्य मध्ये महाश्वेत ऋषभो नाम पर्वतः ।
दिव्यगन्धैः कुसुमितै राजतैश्च नगैर्वृतः ॥ ३९
सरश्च राजतैः पद्मैर्ज्वलितैर्हेमकेसरैः ।
नाम्ना सुदर्शनं नाम राजहंसैः समाकुलम् ॥ ४०
विबुधाश्चारणा यक्षाः किंनराः साप्सरोगणाः ।
हृष्टाः समभिगच्छन्ति नलिनीं तां रिरंसवः ॥ ४१
क्षीरोदं समतिक्रम्य ततो द्रक्ष्यथ वानराः ।
जलोदं सागरश्रेष्ठं सर्वभूतभयावहम् ॥ ४२
तत्र तत्कोपजं तेजः कृतं हयमुखं महत् ।
अस्याहुस्तन्महावेगमोदनं सचराचरम् ॥ ४३
तत्र विक्रोशतां नादो भूतानां सागरौकसाम् ।
श्रूयते चासमर्थानां दृष्ट्वा तद्वडवामुखम् ॥ ४४
स्वादूदस्योत्तरे देशे योजनानि त्रयोदश ।
जातरूपशिलो नाम महान्कनकपर्वतः ॥ ४५

---

39 B4 om 39–41 D11 om 39^ab —^a) V1 B1–3 तत्र (for तस्य) Ñ1 D1 मध्ये तस्य (by transp) Ś1 Ñ1 D1 2 4 13 शुभो नाम, Ñ2 V B1–3 D5 7 12 [शै]शुभानाम, T2 G1 M1 2 महाश्वेत (for महाश्वेत) —^b) Ś1 Ñ V B1–3 D1–4 7 12 13 जातो (G[ed] स्थितो) रत्नपर्वत —^c) B1–3 सुकुसुमैर्, D11 च सुरभि (for कुसुमितै) —^d) D5 8–10 ज्वालितैश्, D6 रचितैश्, M1 आश्रमैश् (for राजतैश्) Ś1 D12 कलशैश्च, Ñ1 D1 2 4 कमलैश्च (D2 °श्च तै), Ñ2 V B1–3 D3 7 13 पादपैर्वृत (for च नगैर्वृत)

40 B4 om 40 (cf v l 39) —^a) Ś1 Ñ1 V1 D1 3 13 14 तत्र सा (Ñ2 वि), Ñ2 V1 2 B1–3 D7 यत्र सा, D2 तत्र स, D11 marg (for सरश्च) D2 12 राजते (for राजतैः) B2 3 पात्रैर् (for पद्मैर्) —^b) Ś1 Ñ V B1–3 D1–4 7 11 12 नलिनी (for ज्वलितैर्) D11 नील (for हेम) B1 2 भूपणै (for °केसरैः) —^c) Ś1 Ñ2 V D1–4 7 11–13 सुदर्शना (V2 °र्शा* D2 °नो) —Ñ1 illeg for 40^d —^d) B2 D7 राजहस, D2 हेमहंसै Ś1 Ñ2 D1 4 7 11–13 समाकुला (D2 °ल) V1 राजहंसकलाकुला V2 राजहंसकुला, V2 B1 (before corr as in V1) राजहंससमाकुला, B3 राजत स समाकुल

41 B4 om 41 (cf v l 39) —^ab) Ś1 D1–4 12 13 किंनरास्, D10 विविधास् (for विबुधास्) —D4 om from यक्षा up to 50 D11 विविधाभरणा यक्षा (for °) D4 6 10 चाप्सरो (for सा°) Ś1 Ñ2 D1–3 12 13 गंधर्वा पन्नगो (Ñ1 °रगो, D3 13 °न्नगो) रगा (D1 °हाग) (for ^b) Ñ2 V B1–3 D7 किंनरा वानरा यक्षा गंधर्वाप्सरसस्तथा —^c) Ñ2 V B1–2 D1 7 तामभि (D2 °धि) गच्छंति D3 1 10 समभिगच्छंति —^d) Ś1 Ñ V B1 3 D1–3 7 13 14 पारदर्शीनीं (B1 °र्शिनीं) (for तां रिरंसव)

42 D4 om 42 (cf v l 41) —^b) Ś1 D1 3 13 तत्र Ñ1 G1 2 M1 तथा D4 8 10 तदा (for ततो) D12 द्रक्ष्यथ (for द्रक्ष्यथ) —^c) D1 स्वादूदं (sic) D11 घृतोदं (for जलोदं) T2 3 G1 सागरं (for सागर) D5 8 10 सागरं शीर्षं (for सागरश्रेष्ठं) Ś1 Ñ V B D1 2 7 12 13 घृतोदं सुदधि (D1 °धिं D13 °धे) श्रेष्ठं D3 (m) घृतोदयोदधिश्रेष्ठं G3 r नरोदं सागरश्रेष्ठमिति च पाठ (Cr घृतोदमिति पाठस्तु लेखकप्रमादकृत) —^d) Ñ2 D1–3 11 13 नमस्कृतं Ñ2 V B D7 मनोहर D8 6–10 भयावहं (for भयावह) Ś1 सर्वदेवनमस्कृत

43 D4 om 43 (cf v l 41) —^a) Ñ2 V B D7 यत्र (for तत्र) M1 2 यत् (for तत्) Ś1 D12 कलादं B1 3 त ओधज (for तत्कोपजं) —^b) Ś1 Ñ V B D1–3 11–13 कृत्वा (for कृतं) Ś1 D13 हयशिरा, D8 3 13 °शिरो (for °मुखं) Ñ2 V B D7 हरि । D11 सुहृद् (for महत्) —G2 reads 43^cd twice —^c) D5 8–10 T2 G1 2 M1 2 Ch t अस्या (D4 G2 अथा, T2 अथो, M1 तत्र) हुस्त (for °हुस्तन्) T1 महद्, Cr g k t as in text (for महा) —^d) T2 औरस, G1 वेदनं, M1 दर्दनं, M2 उदितं, Cr m g k t as in text (for मोदनम्) —For 43^cd, Ś1 Ñ V D1–3 11–13 subst

774* हविर्भूतं जले नित्यमपिबद्वडवामुखम् ।

[Ñ1 illeg after भू up to स्म in 44^d V 2 3 B3 हविर्भुग् (for हविर्भूत) B1 दिव्यम्, D1 हव्यम् (for नित्यम्) Ś1 D1–3 11–13 पयोधिम् (Ś1 °धिस्त D2 12 13 °धो विश) Ñ2 अत्र हव्य V1 2 अत्र दिव्य, L(ed) पयोधि स (for अत्र नित्यम्) V B1 2 4 वडवामुख Ś1 D12 प्राप्तविरत इति D1–3 11 13 प्राप्तविरत (D3 °तो) इति (D3 °ति) (for the post half)]

44 D4 om 44 (cf v l 43) Ñ1 illeg up to दृष्ट्वा in ^d (cf v l 43) —^a) B4 D7 वै क्रोशतां D2 मंदिरं —^b) Ś1 Ñ2 V B D1 2 7 11–13 M1 सन्निधीनां —G2 illeg for 44^c–45^b —^c) D4 श्रूयते Ś1 Ñ2 V B D1 3 7 11–13 भूतमात्रानां T2 G1 M1 2 च समर्थानां G3 Cr m श्रूयते च समयानामित्यत्र पाठोऽप्यर्थ Cr —^d) Ñ2 V B D7 विशतां D5 8 11 दृष्ट्वाभूद् (for दृष्ट्वा तद्) Ś1 D1 11 13 दृश्यतां (D11 यातां) वडवामुखे

45 D4 om 45 (cf v l 41) G2 illeg for 45^ab (cf v l 44) —^a) D11 घृतोद T2 G1 क्षौद्र (for स्वादूदस्य) D1 11 T2 क्षीरो Cg as in text (for दस्य) Ś1 स्वाद्व D1 10 T2 G1 सुरो Cg as in text (for दस्य) Ś1 Ñ V B D1–3 7 12 13 घृतोदस्योत्तरे दूर M2 मधूदस्योत्तर गीत r Cr स्वादूदस्योत्तरे एवं इति पाठ Ch t अपर गीत इति पाठ Cr —^b) Ś1 Ñ V B D1 3 11 13 चतुर्दश (for त्रयोदश) —^c) Ś1 Ñ V D D1 3 11 13 प्राप्त D11

G. 4 40 62
B 4 40 58
L 4 38 51

तत्र पूर्वं पदं कृत्वा पुरा विष्णुस्त्रिविक्रमे ।
द्वितीयं शिखरे मेरोश्चकार पुरुषोत्तमः ॥ ५२

उत्तरेण परिक्रम्य जम्बूद्वीपं दिवाकरः ।
दृश्यो भवति भूयिष्ठं शिखरं तन्महोच्छ्रयम् ॥ ५३

तत्र वैखानसा नाम वालखिल्या महर्षयः ।
प्रकाशमाना दृश्यन्ते सूर्यवर्णास्तपस्विनः ॥ ५४

अयं सुदर्शनो द्वीपः पुरो यस्य प्रकाशते ।
यस्मिंस्तेजश्च चक्षुश्च सर्वप्राणभृतामपि ॥ ५५

शैलस्य तस्य कुञ्जेषु कन्दरेषु वनेषु च ।
रावणः सह वैदेह्या मार्गितव्यस्ततस्ततः ॥ ५६

काञ्चनस्य च शैलस्य सूर्यस्य च महात्मनः ।
आविष्टा तेजसा संध्या पूर्वा रक्ता प्रकाशते ॥ ५७

781* जातरूपमयं दिव्यं शोभते सूर्यसंनिभम् ।
[Cf. 50cd]

—c) Ñ2 V B1-3 D7 नग (for शृङ्ग) —d) Ñ2 V2 3 B1-3 D7 इदं; B4 G2 M1 शुभ्र, D5 श्रुत (for ध्रुवम्). —After 51, Ñ2 V B1-3 D7 ins.

782* तस्य पर्वतराजस्य महच्छृङ्गं मनोरमम् ।
[Ñ2 V1 D7 मनोहर]

—After 51, Ś1 Ñ2 V B1-3 D1-4 7 11-13 read 54 (Ñ2 V B1-3 D7 preceded by 782*) and 57.

52 B4 reads 51-52 before 59. —a) Ś1 Ñ1 V2 B4 D8 12 13 पूर्वे (for पूर्वं) —b) Ś1 Ñ V B D1 2 4 7 12 13 तदा (for पुरा). Ś1 Ñ2 V B1-3 D1 7 11 M2 त्रिविक्रम. —c) B1 3 D3 6 9 10 शिखर; D2 च शिरो (for शिखरे). D13 द्वितीय च शिर भूधरः. —After 52, B4 ins l. 1-2 of 779*.

53 a) B4 तदुत्तर, D7 उत्तरेषु (for उत्तरेण) —c) Ś1 Ñ V B1-3 D1-4 7 12 13 भूतानां (for भूयिष्ठं) —d) Ś1 रत्नमाश्रित, Ñ1 V1 B2 त समाश्रित, Ñ2 V2 3 B1 3 D7 तमुपाश्रित, D1-4 11-13 तत्समाश्रि(D1 °श्रि)त, T2 तन्महोच्छ्रित (for तन्महोच्छ्रयम्).

54 Ś1 Ñ V B1-3 D1-4 7 11-13 read 54 (Ñ2 V B1-3 D7 preceded by 782*) and 57 after 51. —a) Ś1 D12 वैखा(D13 °खा)नरा (for वैखानसा) —b) B4 बालखिल्या; Ñ V D12 13 मरीचिपा (for महर्षयः). B1-3 D1-4 7 11 वालखि(D1 °खि)ल्या मरीचिपा. —c) Ś1 Ñ V B D1-4 7 11-13 प्रा(Ñ1 D4 प्र)देशमात्रा (for प्रकाशमाना). —d) V2 3 B D2 7 तपोधना, D11 मनोजवा (for तपस्विनः). Ś1 Ñ1 D2-4 12 13 सूर्य(Ñ1 तत्र, D3 प्रात, D4 सर्व)काले तपोधना (D3 °युता).

55 B4 om. 55. —a) T1 तत (for अयं). Ś1 Ñ1 D4 12 ततोऽस्य दर्शनाद्दीनि (D4 °देव). Ñ2 V B1-3 D7 11 तत (B1 3 °त्र) सुदर्शनो (B1 3 °न) द्वीपो, D1 ततस्तु दर्शना द्विरिः, D2 13 ततस्ततस्तदर्शनादेव, D3 ततस्तद्दर्शनालोको. —Ñ1 damaged for 55cd. —b) D6 पूर्वो (for पुरो). T1 G1 यत्र, Cr m g k t ns in text (for यस्य). Ś1 D2 4 11 12 गोभिरेव (D2 11 °रर्कं). Ñ2 V B1-3 D1 2 7 13 गोभिरस्य (for पुरो यस्य). —c) Ś1 Ñ2 V B1-3 D2 3 4 7 11 13 ततस्; D8-10 M1 Ct तस्मिंस्; Cr m g as in text. Ct. अस्मिन् (for यस्मिन्). Ś1 D12 सर्वेऽत्र (for चक्षुश्च). D13 यकारो यत्र चक्षूंषि, G2 यस्मिंश्च तेजश्चक्षुश्च. —d) Ś1 D1-4 11-13 इह (for अपि). ※ Cv सुदर्शनो द्वीपो जम्बुद्वीपः । यस्मिंस्तेजश्च चक्षुश्चेति पाठ ※. —After 55, Ñ2 V B1 3 D2 7 11 ins.

783* आक्षिप्य सहसा सूर्यो द्योतते स्वेन तेजसा ।
[B1-3 शोभते, D2 दीप्यते (for द्योतते).]

56 Ñ2 V B1 3 D7 om. 56. B2 om. 56ab. B1 reads 56 after 50. —ab) T2 3 G2 M1 Ct तस्य शैलस्य (by transp.). D6 8-10 पृष्ठेषु, D6 शृङ्गेषु (for कुञ्जेषु). D11 शैलेष्वेतेषु देशेषु (for °). D11 सागरेषु (for कन्दरेषु). Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 शैलेषु तेषु दिव्येषु काननोपवनेषु च. B1 वेषु पर्वतशृङ्गेषु विपिनेषु नदीषु च. —After 56, B4 ins.

784* तद्यान्तिकसमुत्थेषु पर्वतेषु गुहासु च ।
विचित्य सीतां वैदेहीमभिकामत वानरा ।

57 Ś1 Ñ V B1-3 D1-4 7 11-13 read 57 after 54. —a) Ś1 D2 4 12 13 T3 [प]ब, Ñ1 [स]स्य D1 न (for च) —b) T2 [इ]व (for च). B4 D11 महौजसः, D4 विशेषत (for महात्मनः). —cd) Ñ2 V B D7 प्रसृत (for आविष्टा). M3 reads संध्या inf. lin. sec. m. D2 4 13 T3 पूर्वं, D3 सूर्या (for पूर्वा). Ñ2 V B1-3 D7 transp. संध्या and पूर्वा. G2 transp. पूर्वा and रक्ता. —After 57, D5 6 8-10 T1 2 G M ins.

785* पूर्वमेत कृत द्वार पृथिव्या भुवनस्य च ।
सूर्यस्योदयन चैव पूर्वा ह्येषा दिगुच्यते ।

[(l. 1) D5 द्वीप (for द्वारं). G2 3 कृतद्वारं. D6 पृथिव्या°.]
—Thereafter they cont., while B2 3 ins. after 57.

786* तस्य शैलस्य पृष्ठेषु निर्झरेषु गुहासु च ।
रावण सह वैदेह्या मार्गितव्यस्ततस्ततः ।

[(l. 1) B2 अत्र पर्वतशृङ्गेषु. B3 तस्य पर्वतराजस्य. D6 तत्र पर्वतपृष्ठेषु (for the prior half). ※ Cv: तस्य शैलस्य पृष्ठेष्विति पाठः ※. B1 वनेषु च (for निर्झरेषु). D6 शृङ्गेषु च. G2 च रावण (for गुहासु च). —(l. 2) G2 गुहासु चैव (for रावण सह). D6 T2 विशेषत (for ततस्ततः).]
—Thereafter B2 cont.

787* तमतिक्रम्य शैलेन्द्रं सुवर्णशिखरोचितम् ।
नानातरुगणाकीर्णं रसधातुविभूषितम् ।

ततः परमगम्या स्यादिक्पूर्वा त्रिदशावृता ।
रहिता चन्द्रसूर्याभ्यामदृश्या तिमिरावृता ॥ ५८
शैलेषु तेषु सर्वेषु कन्दरेषु वनेषु च ।
ये च नोक्ता मया देशा विचेया तेषु जानकी ॥ ५९
एतावद्वानरैः शक्यं गन्तुं वानरपुंगवाः ।
अभास्करममर्यादं न जानीमस्ततः परम् ॥ ६०
अधिगम्य तु वैदेहीं निलयं रावणस्य च ।
मासे पूर्णे निवर्तध्वमुदयं प्राप्य पर्वतम् ॥ ६१
ऊर्ध्वं मासान्न वस्तव्यं वसन्वध्यो भवेन्मम ।
सिद्धार्थाः संनिवर्तध्वमधिगम्य च मैथिलीम् ॥ ६२

G 4.40.70
B 4.40.70
L 4.38.57

58 Ś1 D12 om. 58–59. Ñ1 D1–4.13 om. 58–59^{b}. B4 om. 58. Ñ2 V B1.3 D7 transp. 58 and 59. —^{a}) D3 om. ततः. Ñ2 V B1–3 D6.7.9 T3 G2 सा D12 तु (for स्याद्). —^{b}) T3 G2 M1 पूर्वा दिक् (by transp.). D12 तमसा (for त्रिदशा). Ñ2 V B2–4 D7 पू(B1.3 स)र्वा दिक्तिमिरावृता. —^{c}) Ñ2 V B1–3 D7 लो(D7 रो)मदृर्य (V2.3 D7 °दि)ता(Ñ2 V2.3 D7 °नौ). D9–10 G3 M1 तमसावृता (for तिमिरावृता). D11 भावृता न प्रकाशते.

59 Before 59, B4 reads 51 and 52. Ś1 D12 om. 59. Ñ1 D1.4.13 om. 59^{cd} (for all cf. v.l. 58). Ñ1 V B2.3 D7 transp. 58 and 59. —^{a}) Ñ2 V B1 D7 दिव्येषु (for सर्वेषु). B1.3 शैलेष्वेतेषु दिव्येषु. —^{b}) Ñ2 V B D5 सागरेषु (for कन्दरेषु). V1.3 D5.8–10 T1 नदीषु (for वनेषु). —^{c}) V1 विभक्ता. B4 ये नोक्ता, D1 यत्रोक्ता, D3 च प्रोक्ता. G3 तु प्रोक्ता (for च नोक्ता). Ñ V1 D4.8.10 यथोद्दिष्टा.

60 For 60^{ab}, Ś1 D12 subst. 790*. Ñ1 D1–4.13 transp. 60^{c}–61^{b} and 61^{c}–62^{b}. D12 reads 60^{ab} in marg. —^{c}) Ś1 D12 M3 भास्करम्. Ñ2 न मर्यादं. L(ed.) भास्यादं (for भमर्यादं). Ñ2 अत भास्कर मर्याद. D3 भामास्करसमर्यादं. —^{d}) V2 V B D7.9 जानामि. M3 जानीमस्. (for जानीमस्.) Ś1 Ñ1 D1–4.12.13 नाधि गम्यत परं.

61 Ñ1 D1–4.13 transp. 60^{c}–61^{b} and 61^{c}–62^{b}. V2 V B1.3 D7 om. 61^{ab}. D12 repeats 61^{ab} after 62^{ab}. —^{a}) Ñ1 D1.4.13 (second time) T1.2 M3 अभिगम्य; B4 प्रविचिन्त्य (for अधिगम्य). D12 G2 च (for तु). —B4 om. bc. —^{b}) D1 निलये. D12 (second time) तु (for च). G2 तस्य रक्षस (for रावणस्य च). —Ś1 D12 om. 61^{c}–62^{b}. —^{c}) D6 मास (for मासे). —^{d}) Ñ1 D1–4.13 गत्वा समुद्रं गिरिं (V1.2.3 [damaged]). B4 उदयं प्रस्थितो गिरिं. —For 61^{cd}, V2 V B1–3 D7 subst.

789* उदयं पर्वतं गत्वा मासात्प्रतिनिवर्तथ ।

[Ñ2 illeg. for मासा. Note hiatus between the two halves. V2 B1 प्रतिनिवर्तध्व. Ñ2 सम्यक् निवर्तध्व. B1.3 नत्वा(?)वि(B3 तां मासादि)निवर्तध्व. D7 तस्मात् निवर्तत (for the post. half).]

62 Ñ1 D1–4.13 transp. 60^{c}–61^{b} and 61^{c}–62^{b}. Ś1 D12 om. 62^{ab} (cf. v.l. 61). Ñ2 damaged up to वस in 62^{b}. D12 reads 62^{ab} in marg. —^{a}) Ñ2 V B1–3 D7 transp. ऊर्ध्वं and मासान्. D12 वस्तव्यो (for वस्तव्यं). —After 62^{ab}, B4 ins.

789* इत्येवमन्वशीद्वीरः सुग्रीवो वानरप्रभुः ।

—After 62^{ab}, D1.3.13 ins., while Ś1 D12 subst. for 60^{ab}:

790* एतावद्वानरैः शक्यं गन्तुं रघुनन्दन ।

[Ś1 D12 स्तवं (for शक्यम्).]

—D12 repeats 61^{ab} after 62^{ab} and then ins. 791*. B4 om. 62^{cd}. —^{c}) Ñ2 D7 विनिवर्तध्वम्. —^{d}) B1 D12 तु (for च). V1.3 ज्ञात्वा च. V2 B2.3 D7 अवगम्य तु (B3 °म्य तु, D7 °म्याद्) (for अधिगम्य च). —For 62^{cd}, Ś1 Ñ1 D1.4.12.13 subst. D12 ins. after 61^{ab} (v.l.).

791* पूर्णे मासे समुद्राय निवर्तध्वं प्लवंगमाः ।

[D2 पूर्णे (for पूर्णे).]

—Thereafter all the above MSS. cont.:

792* कथा धरं प्रवक्ष्यामि वनितस्या महोत्तरे ।
दक्षिणस्यां दिशि यथा गन्तव्यं प्लवगाधिपैः ।
यथोक्तं चैव कर्तव्यमवश्यं प्रीतिमानहम् ।
अन्यथा सर्वथो वः स्याद्दारुणो जीवितस्य च ।

[(l. 1) D1.13 वनान्ते (for वनितस्या). —(l. 2) D2 तथा (for यथा). Ñ1 वानरैर्वै. D1 प्लवगमा. D4.13.14 प्लवगैः. D3 प्लवगैर्वै (for प्लवगाधिपैः). —(l. 3) Ñ1 illeg. after यथ up to प्रीति. D1.13 एव कर्तुं (for कर्तव्य). D3 प्रीतिरिष्ट (for प्रीतिमान्). —(l. 4) Ñ1 हि. D1.13 वा (for वः). Ñ1 दारुणं सद्यो वा. D13 भवेद्वो दारुणं च (for the post. half).]

4 40 71
4 40 71
4 32 60

महेन्द्रकान्तां वनषण्डमण्डितां
दिशं चरित्वा निपुणेन वानराः ।
अवाप्य सीतां रघुवंशजप्रियां
ततो निवृत्ताः सुखिनो भविष्यथ ॥ ६३

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे एकोनचत्वारिंशः सर्गः ॥ ३९ ॥

४०

ततः प्रस्थाप्य सुग्रीवस्तन्महद्वानरं बलम् ।
दक्षिणां प्रेषयामास वानरानभिलक्षितान् ॥ १
नीलमग्निसुतं चैव हनुमन्तं च वानरम् ।
पितामहसुतं चैव जाम्बवन्तं महाकपिम् ॥ २
सुहोत्रं च शरारिं च शरगुल्मं तथैव च ।
गजं गवाक्षं गवयं सुषेणमृषभं तथा ॥ ३
मैन्दं च द्विविदं चैव विजयं गन्धमादनम् ।
उल्कामुखमसङ्गं च हुताशनसुतावुभौ ॥ ४

63 a) Ś1 Ñ1 V B1-3 D2-4 7 11-13 M2 -शैल, D1 शाल (for षण्ड) —b) B1 विचित्वा (for चरित्वा) Ś1 D12 सचार्य सर्वामपि ता च वानरा, Ñ1 विचार्य सर्वा .. गो च वानरा, Ñ2 V B1-3 D7 दिश कपींद्रा निपुण विचित्य, D1-3 13 विनीय सर्वां सनगा स(D3 13 °क्ष)वानरा, D4 विचीय सर्वां मनजावचानरा (sic) D11 दिश विचीयातिशयेन वानरा ※ Cv r g निपुणेन नैपुण्येन (Cv भावप्रधानोऽयं निर्देश) ※ —c) Ś1 Ñ1 B4 D1-4 11 13 नरेंद्र(D4 महेंद्र)पत्नीमपि (D1-3 13 °गि)गम्य मैथिलीं, Ñ2 V B1-3 D7 नरेंद्रपत्नी (B2 °कन्या, D7 °पुत्री)मुपलभ्य मैथिलीं

Colophon —*Sarga name* Ś1 D12 पूर्वदिग्वर्णन, Ñ1 पूर्वदिग्विजय, Ñ2 सीतान्वेषणे पूर्वदिग्गमनादेश, V1 सीतान्वेषणे पूर्वदिक्प्रेषण, V2 3 पूर्वदिग्गमनादेश, B1 3 सीतान्वेषण दिग्गमनोद्देश, B2 D7 सीतान्वेषणे पूर्वदिग्गमनादेश, B4 पूर्वदिक्प्रेषण, D1 पूर्वदिक्निरीक्षण, D2 13 पूर्वदिग्वर्णन, D3 सुग्रीवोद्योगे पूर्वदिग्वर्णन, D4 उद्योगे पूर्वदिग्वर्णनं, D11 दिशा त्रिनये पूर्वदिक्प्रेषण —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 V1 B1 D3 4 12 13 om Ñ2 G2 3 (as in text) V2 37 V3 B2 42 B3 4 D5 6 8-10 T2 3 G1 3 M 40 D1 26 D2 3 41 D11 35 —After colophon G concludes with श्रीरामाय नम

40

☞ T1 missing for Sarga 40 (cf v l 4 36 17)
M1 begins with श्रीरामाय नम

1 B1 om 1 —a) Ñ2 V1 2 B2 3 D7 अथ, V3 इति (for तत) Ñ2 V B2 3 D7 11 स(V2 सु) हरीन् (for सुग्रीवस्) —b) Ś1 D12 तं कपिं वानरेश्वर, Ñ1 D1-4 13 स (D2 13 स) कपिं वानरर्षभ (D1 3 °भ), Ñ2 V B2 3 D7 11 दिश(V3 °शा) पूर्वां हरीश्वर, B4 तद्धरीणा महाबल —c) Ś1 Ñ V B2 3 D1-4 7 11-13 अपरान् (for दक्षिणा) V1 प्रेरयामास —d) Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 समहर्षयन्, Ñ2 V B2 3 D7 11 दक्षिणा दिश, B4 अभिरक्षितान् (for अभिलक्षितान्) —After 1 Ñ2 V B2 D7 11 ins

793* अब्रवीद्गिरिसंकाश हनुमन्तमवक्षितम् ।

[G(ed) उपस्थित (for अव°)]

2 D2 om 2ab Ś1 Ñ V B1-3 D2 3 4 7 11-13 transp ab and cd —ab) Ś1 Ñ1 D4 13 मारुतिं (for वानरम्) Ñ2 V B1-3 D7 11 नलं चन्द्रनमेव च (for b) B4 हनूमत्कपिश्रेष्ठ कुमुद च महाबलं —c) Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 वीर (for चैव) —d) D1 जाम्बवत D2 13 M1 2 महाबलं D3 °सर्ति D8-10 महौजस (for महाकपिम्)

3 D2 om 3 —a) Ś1 Ñ1 D4 13 सुराचिं, D1 शराचिं D3 सारात्रिं, D6 शरालिं T2 सुतारिं (for शरारिं) Ñ2 V B D7 11 श(D11 प)रार्चिषं सु(D7 सु)होत्र च D12 सहोत्रं च सुरार्चि च —b) D2 12 13 शतगुल्मं G2 च वानर (for तथैव च) —D11 transp 3cd and 4ab Ñ1 illeg from गवाक्ष in c up to सुष in d —c) Ś1 D4 12 13 शरभं गवाक्ष (for गवयं) V1 गवय च गवाक्ष च —d) D11 D1 सुरभ (for गवय) V1 गवय च गवाक्ष च —d) D11 G1 कुमुदं सुपर्वम् G(ed) कुमुदम् (for सुषेणम्) D8-10 G1 वृषभं (for ऋषभं)

4 D11 transp 3cd and 4ab —a) Ś1 D12 द्विविदं M1 विविदं (for द्विविदं) —b) Ñ2 V1 2 3 D1-3 D7 G1 M1 शरभं, V1 D5 6 10 Ct सुषेणं D2 11 विनतं (for विजयं) —Ñ1 illeg for 4cd —c) B1 असङ्गं D2-11 अनंगं (for असङ्गं) —d) Ś1 D4 13 वैश्वानर (for हुताशन) B4 -सुतौ तथा, M1 -समावुभौ (for -सुतावुभौ) ※ Ct अग्निहुताशनयो

अङ्गदप्रमुखान्वीरान्वीरः कपिगणेश्वरः ।
वेगविक्रमसम्पन्नान्संदिदेश विशेषवित् ॥ ५

तेषामग्रेसरं चैव महद्बलमसंगगम् ।
विधाय हरिवीराणामादिशद्दक्षिणां दिशम् ॥ ६

ये केचन समुद्देशास्तस्यां दिशि सुदुर्गमाः ।
कपीशः कपिमुख्यानां स तेषां तानुदाहरत् ॥ ७

सहस्रशिरसं विन्ध्यं नानाद्रुमलतायुतम् ।
नर्मदां च नदीं दुर्गां महोरगनिषेविताम् ॥ ८

G 4 41 10 B 4 41 3 L 4 57 10

सर्वेऽप्यधिष्ठातृदेवतारूपेण हुताशनरविनिःसृतकान्तिविशेषण मेदश्च भेद । हुताशनसुतानिति पाठः । Ct मम तु पैत्रस्तारा विदुरस्य । हुताशनसुतान्वित्यसिरत्वपार्श्व हुताशनतमित्य[illegible] शब्दयोर्भेद S —For 4cd, Ñ1 V B1-3 D2 subst, while D11 ins after 4

794* हरिमुख्यं भीममुखं तारं च वनगोचरम् ।

[D11 प्रमेय च (for भीममुख)]

—After 4, B4 ins

795* नलं च सुमहाभागं तेजोरम्य महाकपिम् ।
पवनप्रभम चैव गोलाङ्गूल महाकपिम् ॥

whereas M1 ins

796* नलं च सुमहाभागो शोपर्णं च महाबलम् ।
पनस प्रहस चैव गोलाङ्गूल महाबलम् ।

5 a) Ñ1 D2 सर्वान्, V B1-3 D13 पृतान् (for वीरान्) —b) Ñ1 V B1-3 D1-11 हरीन् ; B4 कपीन् (for वीर) D12 हरि (for कपि) Ś1 Ñ1 D7-12 14 कपीश्वरविभ्रे (Ś1 Ñ1 °भ्रे)श्वर —Ñ1 om 5cd —c) Ś1 D11 कपीश्वर ; Ñ1 V B D12 विशेषण ; D3-5.13 हरीश्वर (D13 °रान्) Cv g k t as in text (for विशेषवित्) > Ct विशेषविदिति पाठ S

6 D11 om 6-7 —a) Ś1 (in gloss असदृशं) Ñ1 D3.4.11 सनुमनं Ñ1 V B D1-11 दीप्तं (V1 D7 °प) मुनि D1 सनुसतं D10 असम्रङ्ग M3 अप्रमेय Cg as in text (for अप्रमेय) —b) T3 महावीरम् (for महद्बलम्) Ñ1 V1 B D3.11 G1 M1 असगतं V1 असंहतं D1 M1 असावतो Cg as in text (for असंगगम्) Ñ1 D12 14 T1 G1 2 महद् (T1 G1 2 महाब)लमयोगते Ñ1 D11 हरी सम्मतेकरा ; V1 महद्[illegible](illeg) D1 हरी बलसम्पन्नो D1 हरी बलतमो गति S Cv महद्बलमसङ्गमिति तत्पक्ष॥ Cr पराक्रमं चैव महद्बलमसङ्गमिति च पाठ । Ck समवद् मिति । असंबंधोऽपि यान् ॥ Ct अप्रमेयं मुख्यं । समवद् मिति पाठेऽपदेऽप्रभूमिश्वर्यं S —D1 om 6c-7b —c) Ñ1 V B1-3 D1 निधाय B4 विहाय D3.11 निधाय, D13 विधायं (for विधाय) D1 विधाय सर्वे वीराणाम् —d) D1 प्रादिशत (B1 pm) (for प्रादिशत्) —After 6 Ñ1 B1-3 D7 11 ins l 1-3 only V ins l 1-2 only after 6 whereas Ś1 Ñ1 D1-3.11 ins l 2-5 only after 7 B4 cont l 3 only after 810*, D11 ins l 2-5 only before 8

797* कृत शतसहस्रेण तारेयो हरिसत्तम ।
एवं सह महाभागैर्वानरैः कामरूपिभिः ।
अभिगम्य महाभागा विशालां दक्षिणां दिशम् ।
बुद्धिविक्रमसम्पन्नैः पार्थैरनुगच्छथ ।
तत्र सीतां च मार्गध्वं निलयं रावणस्य च । [5]

[(l 1) B1 2 तारो यो D11 भूतो वा (for तारेयो) —(l 2) Ñ1 illeg from एवं to वा D11 एवि (for एवं). —(l 3) D11 अभिगम्य (for अभिगम्य) Ñ1 B1-2 D1 अभियाति महाभागा (for the prior half) D7-9 11 दिशं (for दक्षिणां) Ñ1 Pest —(l 4) Ś1 Ñ1 संयुतैः (for सम्पन्नैः) Ś1 Ñ1 अनुगच्छथ D1-3 11 °गच्छत (for अनुगच्छथ) —(l 5) Ś1 D11 तत्र (for तत्र) D1 वैदेहीं (for सीतां) D1 निलयं (for निलयं) D1 om च (subm)]

7 V D11 om 7 D1 om 7ab (for D11 cf v l 6) Ñ1 illeg for 7ab —ab) D1 केचित्तु (for केचन). D1 दिशास्त्र गिरिमार्गेणा ; D1 तस्याश्च परिमार्गेण (for b) D1 ये केचित्तु नदेशास्तामयांश्चपरिमार्गेण (metri causa) —c) Ñ1 B1-3 D11 सुग्रीव ; G1 स वीर (for कपीश) —d) G1 सवर्णा (for स तेषां) Ś1 Ñ1 D1-10 11 T1 2 Ct समुदाहरत् ; D1 तदुदाहरत् । Cg as in text (for तानु°) Ñ1 B1-3 D1 समादिदेश च तान्हरीन् । D11 आचचक्षे स तानति —After 7 Ś1 Ñ1 D1-3 11 ins l 2-5 of 797* while M3 ins

798* दक्षिणां दिशमासाद्य सर्वे सह गवेषत ।
सर्वेषु गिरिदुर्गेषु नदीषु च गुहासु च ।

8 Before 8 D11 ins l 2-5 of 797* —a) Ś1 Ñ1 V B1-3 D1-10 M1 2 सहस्रशिरसं Cr m g k t °रसं (as in text) —b) B1 D1-4 4 10 T1 2 G1 2 M1 नानाद्रुम D1.11 नानाविधं D1 नानावारं (for नानाद्रुम) Ñ1 V B1-3 D11 नानाद्रुम (D11 °च)लतायुतं —c) Ś1 Ñ1 B1 D1-4 6-10 11 दुर्गां D11 दिव्यां G1 दुर्गां (for दुर्गां) —B1 om (hapl) 8d-9a —d) Ñ1 V D1 4 दिव्यां च मृगसेविता (B1 °ता) D1 किन्नरमुखसेविताम् (sic) —After 8, Ñ1 V B1-3 D1 3 ins Ś1 D1 ins after 11ab Ñ1 D1 11 cont l 3-4 only after 809* while B1 ins after 9a

799* एवं समाप्य सौम्यां तीरे पुण्यां नदीं महीम् ।
मारुतेरिव तस्यां तु वेगवतीं नदीं महीम् ।
तत्र पर्वतराजेषु दुर्गेषु विविधेषु च ।
[illegible] सह वैदेह्या [illegible] ।

G 4 41 13
B 4 41 9
L 4 33 0

ततो गोदावरीं रम्यां कृष्णावेणीं महानदीम् ।
वरदां च महाभागां महोरगनिषेविताम् ॥ ९
मेखलानुत्कलांश्चैव दशार्णनगराण्यपि ।
अब्रवन्तीमवन्तीं च सर्वमेवानुपश्यत ॥ १०
विदर्भानृषिकांश्चैव रम्यान्माहिषकानपि ।
तथा वङ्गान्कलिङ्गांश्च कौशिकांश्च समन्ततः ॥ ११

[B₁ transp l 1 and 2 —(l 1) Ś₁ D₈ तां तु G(ed) दिव्यां (for भीमां) Ś₁ D₁₂ श्वृङ्ग (for शीघ्र) Ñ₂ B₁ D₇.₁₁ -ओघम् (for रोघम्) —(l 2) Ś₁ D₁₁.₁₂ पहितुता S₁ D₁₂ दिव्या (for रम्यां) —B₁ om (hapl) from वेत्रवतीं up to पुण्यां in 800* L(ed) वेगवती (for वेत्र°) —After l 2 Ś₁ cont 805* —(l 3) Ñ₁ illeg for तत्र पूर्वं D₁₄ तस्य (for तत्र) B₁ पर्वतदेशेषु Ñ₂ V₁.₂ कुजरे (sic) (for कुञ्जु) Ś₁ Ñ₁ D₁₋₄.₁₂.₁₃ विराणा गिरा(D₁₋₃.₁₃ विर)षु च (for the post half) —After l 3 V₁ reads 11^{ab} for the first time repeating it in its proper place —(l 4) D₁₂ ग्रागव (sic) (for रावण)]

9 B₄ om 9^{a} B₂ om up to पुण्यां in 800* (for both cf v l 8) Ś₁ D₁₂ G₁ om (hapl) 9 —^{a}) T₃ गोमतीं (for गोदावरीं) Ñ₁ नदीं भीमरथीं रम्यां Ñ₂ V B₁.₂ D₇.₁₁ तां च दिव्यां गिरिनदीं(D₁₁ महापुण्यां) D₁₋₆.₁₃ तां च(D₁₃ सति (sic)) वेगवतीं रम्यां ✻ Ck तत्र गोदावरीमित्यत्र विन्ध्यपूर्वदक्षवर्तिगोदावरीं नदीम् I, so also Ct ✻ —^{b}) V₁ T₂ कृष्णवेण्या B₁.₄ D₁.₆.₇ °वेणां B₃ D₅ G₂ M₂ °वर्णां D₈.₁₂ °वेणां D₁₀ कृष्णां वेणां D₁₁ °वेण्णां (for कृष्णवेणीं) —After 9^{b} B₄ ins 799* —D₃ om 9^{c}–10 D₈.₁₀ om 9^{cd} —^{c}) M₁.₂ तां (for च) Ñ₁ D₁ महाकूलां B₁ °वेगां D₂.₁₅ °कालां D₆ वरारोहां T₁ G₂.₃ M₁ °रोहां T₂ °भोगां (for महाभागां) —^{d}) N₂ B₁ महानद्य D₁.₁₃ महाना(D₁₁ °न)ग (for महोरग) —For 9^{cd} Ñ₂ V B₁₋₃ D₇ subst

800* देविकां बाहुदां पुण्यां रम्यां बाहुमतीमपि ।

[B₂ om up to पुण्यां D₇ वेण्यां (for देविकां) Ñ₂ V₁ बहुनां V₃ मनगां (sic) V₂ महुदां (for बाहुदां) V₂ B₁ transp पुण्यां and रम्यां N₂ V₁ बहुमतीम्]

whereas D₁₁ subst

801* दुर्गां दुर्गमवाहां च विविक्यां तु वनौकस ।

10 D₃ om 10 (cf v l 9) —^{a}) B₁ उत्कलां G₁ मुकुलान् (for उत्कलान्) Ś₁ D₁.₁₂ मेकलामु(Ś₁ D₁₂ °नु)त्कला चैव Ñ₂ V B₁.₂ D₇ मेकला(B₁ °कला)नुत्कला श्चैव D₂.₁₃ मेकला मुत्कलां(D₂ मुत्कलां) चैव D₅.₆ T₂.₃ G₃ M मेखलामुत्कलां चैव D₁₁ मेकलोत्कलांश्चैव G₂ मेखलामुत्कल चैव —^{b}) V₁ T₂ -नगरानपि (for -नगराण्यपि) Ś₁ Ñ₁ D₁.₁₂ नदं मणिनिमोदकं V₂ V₃ दशाणाख्य(V₂ °सेतु) रानपि V₁ B₁ D₇ दशाणाराष्ट्र V₂ °णं)राणपि B₁.₂ दशार्णान्युत्तरानपि B₄ समन्तानि पुराणि च D₁.₃.₁₃ नदीं मणिनिभो(D₁.₁₃ °निभो)दकां —After 10^{ab}, D₁₁ ins.

802* पर्वतान्विन्ध्यपादांश्च विचेतव्यास्ततस्ततः ।

—^{c}) Ś₁ D₁ जां(Ś₁ जे)बुमतीं चेन्(D₁ वेणु)मतीं Ñ₁ D₂.₈.₁₂.₁₃ ब्रह्म(Ñ₁ °ब्रह्म D₁₁.₁₂ °ब्रह्म)तीं पद्म(D₁₁.₁₂ °व)तीं, B₁ T₂ साम्रावतीमवर्तीं च D₅.₆.₁₀ G₂ ब्रह्म(D₅ G₂ °हु D₆ ब्रह्म)वेतीमवतीं च D₁₁ गोधवनीमवतीं च T₁ बामवतीं मवतीं च G₁ आबुवतीं मुवतीं च G₂ मचतामं मुवतीं च M₁ ब्रह्मवतीमवतीं च M₂ अथर्वतीमवतीं च —^{d}) D₇ सर्वाम्, D₁₁ सर्वान् (for सर्वम्) D₁₂ एव Ś₁ Ñ₁ D₁₂ विधीयता D₄ विचीयता, M₁ (अ)नुपश्यथ (for (अ नु पश्यत) D₁ सर्वाश्चैता प्रपश्यत —For 10^{cd}, N₁ V B₁.₂ D₇ subst

803* अन्तर्वेदीश्च विमलान्विचिन्वन्तु वनौकस ।

[Ñ₂ D₁ अतर्वे नीं च विमलां V₁ अन्तर्वेदीश्च विशालाश्च V₂ अर्वी च विशाल च V₃ B₂(after corr m as above) अंतर्गी च विमल (for the prior half)]

—Thereafter all the above MSS cont

804* ततो मेखलाश्च पाण्ड्यांश्च विचित्य विविधैस्ततः ।
गन्तव्यो मलय श्रीमान्पर्वतो धातुमण्डित ।
अस्युर्यतीर्थं वेगवतीं समुद्राणि पुराणि च ।

[(l 1) Ñ₂ V₂ एपांश् V₁ illeg (for पाण्ड्यांश्) Ñ₂ V₃ D₇ विचित्र V₃ विचित्य (for विचित्य) —(l 2) Post half=13^{d} V₁ गात्र (for धातु) —(l 3) B₂.₃ सुचित्रशिखर श्रीमान् (for the prior half) B₁ विसृजित मानम (=14^{b}) (for the post half)]

11 B₁ reads 11–14^{ab} after 18 V₁ reads 11^{ab} for the first time after l 3 of 799* repeating it here —^{a}) V₂ D₁₁ विदर्भान् Ñ₁ ऋषिकां Ñ₂ V₁ (second time), B₁ D₂.₁₀ ऋषिकांश् D₇ ऋषिकांश् M₁ वृषिकांश् (for ऋषिकांश्) ✻ Ck ऋषिका इति पाठ ✻ Ct ऋष्टिकानिति पाठ ✻ D₁₋₄.₁₃.₁₄ विदर्भानृषिकां चैव —^{b}) V₁(first time) माहिषकान्, V₁(second time) B₁.₄ D₁₋₆.₁₃.₁₄ माहिषिकान्, T₁ माहिषि° G₁ V₁ माहिष्म(M₁ °ष्मि)वान् (for माहिषकान्) G₁ मय (for अपि) V₂ D₁.₁₁ रम्यां सा D₁₂ च)हिषि(V₂ D₁ °ष) कामपि —After 11^{ab}, Ñ₁ D₁.₁₁ ins whereas Ś₁ cont after l 2 of 799*

805* माहिष्मे हिमवत्शिखरावतस्ततः नर्मदाम् ।
[D₁₂ वेतसीं]

—Then Ś₁ D₁.₁₁ cont l 3 4 of 799*

—^{cd}) D₁ T₂.₃ G₁ M₁ Ck तथा D₁₂ Ct तथा G₂.₃ M₁ चैव (for वङ्गान्) Ś₁ Ñ₁ D₁.₁₃ तथा वङ्गानलिङ्गां(D₁₂

G 4. 41. 21
B 4. 41. 25
L 4. 33. 20

तस्यासीनं नगस्याग्रे मलयस्य महौजसम् ।
द्रक्ष्यथादित्यसंकाशमगस्त्यमृषिसत्तमम् ॥ १६
ततस्तेनाभ्यनुज्ञाताः प्रसन्नेन महात्मना ।
ताम्रपर्णीं ग्राहजुष्टां तरिष्यथ महानदीम् ॥ १७
सा चन्दनवनैर्दिव्यैः प्रच्छन्ना द्वीपशालिनी ।
कान्तेव युवतिः कान्तं समुद्रमवगाहते ॥ १८
ततो हेममयं दिव्यं मुक्तामणिविभूषितम् ।
युक्तं कवाटं पाण्ड्यानां गता द्रक्ष्यथ वानराः ॥ १९

16 [a]) Ś1 Ñ V2 B D1-4.7.11.13 तत्र (for तस्य) D1* नदस्य (for नगस्य) ❀ Ch तस्येति । अधोमुखस्येत्यर्थः ।, Ct तस्याधोमुखपर्यायस्य ❀ —[b]) Ś1 D12 तपस्वतं (for मलयस्य) Ñ2 V1.2 B D5-11 T2.3 G2.3 M1.2 महौजस —[d]) Ś1 मुनिसत्तमं (for ऋषिस°) ❀ Ct अगस्त्यमिति (!)यद्यपि पञ्चवटीत उदग्भागेऽगस्त्याश्रमः पूर्वमुक्तस्तथाप्यग्रापि बोध्यः । वाल्मीकेरनेकदेशेष्वाश्रमवत् । समानतामान्य एवाय मित्यन्ये ❀ —After 16, Ś1 Ñ1 (l. 3 only) D1-4.12.13 ins.

809* तमतिक्रम्य शैलेन्द्रं दिव्यधातुसमन्वितम् ।
पुलस्त्यऋषिमासाद्य गता द्रक्ष्यथ वानराः ।
गन्धर्वकन्या निहता यत्र हित्वा सखीजनम् ।

[(l. 1) D1 विभूषित (for समन्वितम्) —(l. 2) D1 ऋषिमासीन, D4 ऋषिसंघान Ś1 D13 गत्वा (for गता). —(l. 3) D1 [अ]भिहता (for निहता) D1 हत्वा D13 गत्वा (for हित्वा) D13 सखीजन (for °जनम्) Ś1 यत्र गत्वा [before corr. हित्वा] सुखी जन, Ñ1 damaged (for the post. half).]

17 Ñ1 damaged for [ab] —[a]) Ś1 D1 तथा, D12 तथा (for तेन) Ś1 D13 ह्यनुज्ञाता —[b]) Ś1 D1-4.12.13 [अं]तरात्मना (for महा°) —Ñ1 illeg. from ° up to तरिष्यथ in [d] —[cd]) Ś1 D3.4.13 ता महाग्रा(D3 °ग्र)हदु(D4 °सदु [hypm.])ष्टा Ñ2 V1.2 B D1.7 M1 ता महाग्रा(V1.2 ग्र)हदु(D7 M1 °सु)ष्टोदा, D2.13 तिमिग्राहदुष्ट तोया D11 ता(in gloss ताम्रपर्णी) महाग्राहदुष्टोदा (for °) ❀ Cv ताम्रपर्णीम् । ग्राहविशेषणोपादानाद्ग्राहवतीति तस्या सज्ञान्तरम् । Cr ताम्रपर्णीं ग्राहजुष्टामिति पाठः ।, Ch.t ग्राहजुष्टामित्यादि(Ck °मिति) ताम्रपर्णीविशेषणम् ❀ D1 तरिष्यत (sic) D8 ताम्रपर्णी ग्राहजुष्टा तरितव्या महानदी

18 [a]) Ś1 Ñ1 B4 D1.11.12 स, Ñ2 V1.2 B1-3 D7 या (for सा) D8 वहैर् (sic) D7 -चूर्णैर् (for -वनैर्) B4 D6.8.11 चित्रै M3 दीर्घै (after corr. दिव्यै) (for दिव्यैः) —[b]) Ñ2 V2 D1 T2 G2 M1.2 प्रच्छन्न, V1 प्रसन्न, B4 D1 प्रसन्ना G1 damaged for द्वीप D8 मालिनी (for शालिनी) Ś1 Ñ1 D4.12 प्रसन्नद्वीपमालिनी, D3.5.13 प्रसन्न(D3 °न्ना)द्वीपशालिभि D6.8.10 प्रच्छन्नद्वीपवा(D8 °वा)रिणि D11 प्रच्छन्ना दीप्तिमालिनी —[c]) Ñ2 V1.2 B2.3 D2-4.7.11.13 कान्तसङ्केता(D4 °ता) B1 कृतसङ्काशा (sic) D5.8.10 G1 Ct युवती कान्त (for युवतिः कान्त) Ś1 Ñ1 L(ed.) कान्ता तां (L[ed.] कान्त तं) कृतसङ्केता D11 कामेन कृतसङ्केता —[d]) Ś1 Ñ1 B4 D1-4.11.13 मभि(B4 वाभि, D1 मति)गच्छति, Ñ2 V1.2 B1-3 D7 अभिधावति, M3 इव गाहत (for अवगाहते) —After 18, B3 reads 21-24[ab]

19 [b]) B1 मुक्तादाम, G3 मणिमुक्ता (by transp.) (for मुक्तामणि) Ñ2 V1.2 B1-3 D7 तोरण मणिभूषित (Ñ2 D7 °षण), D11 तप्तकाञ्चनतोरण —[c]) Ś1 D1.3.11.13 युक्त कपा(D1 °वा)ट, Ñ1 V1.2 B D7 कपा(B °वा)टयुक्त D3 गूढकपाट D4 युक्त कपाट (for युक्तं कवाटं) B4 पड्याना D3.12 पद्याना (for पाण्ड्यानां) D4 युक्त कपाटे पण्ड्यावा —After 19, Ś1 Ñ V1.2 B D1-4.7.11-13 ins.

810* तामतिक्रम्य कावेरीमागत्य मलयं गिरिम् ।
पौष्पीं मालामिव कृता वेला द्रक्ष्यथ वानरा ।
मर्यादां तां समुद्रस्य वेलां गत्वा यशस्विनीम् ।
सचन्दनवना रम्या विचिन्वन्तु वनौकस ।
तत्र वेत्रवनखण्डेषु गुहागहनेषु च । [5]
रावण सह वैदेह्या मार्गितव्यस्ततस्तत ।
ततः समुद्रं सतार्योऽगाध पुष्पितमण्डितं ।
शतरङ्ग स दृष्टो हि कश्यपेन पुरा कृत ।
उपकारं तु विन्यस्तं सागरास्तुरीकृतम् ।
इष्टा भगवता शप्तो ह्यतरङ्गो भविष्यसि । [10]
तत स शासनात्तस्य समुद्र सरिता पति ।
अतरङ्गोऽभवत्क्षिप्रं निर्मलादर्शदर्शन ।
ततो द्वीपं समुद्रस्य शतयोजनमायतं ।

[B3 om. (hapl.)] 1 and 2 —(l. 1) D1.13 वैरीमव (corrupt) (for कावेरीम्) Ñ1 damaged from कृत्य up to मिव कृ in l. 2 V1 गत्वे गिरि —(l. 2) D3 पुष्पीं, D13 पुष्प (for पौष्पीं) Ñ2 V2 B1.2.4 D7.11 पौष्पीमिव कृतां मालां, V1 पौष्पीकृतामिव मालां (for the prior half) Ñ2 V1 B1.2.4 D7 वनां, V1 वनीं (sic) (for वेलां) B4 दृक्ष्य (sic) (for द्रक्ष्य°) —For l. 2 Ś1 D13 subst. while L(ed.) ins. after l. 2

810(A)* पौष्पीं च मालां दिव्यां तु विचिन्वन्तु वनौकस ।

—Ś1 D13 L(ed.) om. l. 3 and 4 —(l. 3) D13 ह (sic) (for तां) V2 B1 यशस्विनी (B1 °न), D4 (य)शस्विनी D4 °स्विन (for यशस्विनीम्) Ñ1 गत्वा * * यशस्विन (for the post. half) —(l. 4) D12 सुरा (for वना) Ñ2 B1 D2-4.11.13 दिव्या (for रम्या) Ñ1 B4 विचिन्व (for °न्तु) D4 * * * * * नौकस (damaged) (for the post. half) —(l. 5) V2 तत्र (for तत्र) Ñ1 D1.4.12 केतकि- D1.13 केतकि (for वेत्रक) Ś1 Ñ D2.3.7.11-13 -खण्डेषु V1 -खण्डेषु (for खण्डेषु) Ś1 Ñ1 B4 D1-4.11-13 पुष्पितेषु वनेषु च (for the post. half) —(l. 6) D1 om. (hapl.) from the post. half up to the prior half of l. 8 D7 ततस्तत (for तत°) —(l. 7) Ñ1 illeg. for संतार्य and

ततः समुद्रमासाद्य संप्रधार्यार्थनिश्चयम् ।
अगस्त्येनान्तरे तत्र सागरे विनिवेशितः ॥ २०
चित्रनानानगः श्रीमान्महेन्द्रः पर्वतोत्तमः ।
जातरूपमयः श्रीमानवगाढो महार्णवम् ॥ २१

नानाविधैर्नगैः फुल्लैर्लताभिश्चोपशोभितम् ।
देवर्षियक्षप्रवरैरप्सरोभिश्च सेवितम् ॥ २२
सिद्धचारणसंघैश्च प्रकीर्णं सुमनोहरम् ।
तमुपैति सहस्राक्षः सदा पर्वसु पर्वसु ॥ २३

C 4. 41. 33
B 4. 41. 23
L 4. 33. 32

damaged thereafter up to नि in l. 8 (cf. Ś1 variant). Ś1 D1-3.11 तत्रैव्यो B4 च तां कार्यो (sic) D12.13 यत्रैव्यो (for संतापो) Ś1 D1-3.12.13 संज्ञा (for मतिम्) D4 [s]गच्छ इति स्मृत्य (for the post half) —(l. 8) V1 कुलग्राम, D4.6 D12 कलाग (for अन°) Ś1 D1-3.12.13 स देवो ब(D3.12.13 ब्र)ह्मणो हि(Ś1 D12 °लोक्य) (for the prior half) V3 पुरस्कृत, D11 कृत पुरा (by transp.) (for पुरा कृत) Ś1 Ñ1 D4.13 कुशिकः शासनि(Ñ1 damaged up to नि)मित्त, D1-3.12 पुरागस्त्ये(D2 °रा मास्ये)न निर्मित (for the post half) —(l. 9) V1 B2.3 भुवि न्यस्य (V1 °स्त) D1 स नि°, D3.11 भुवि° (for भु विन्यस्त) D2 तांगत (for तद्धेद्) D3.11 आपूरयित —(l. 10) D3.12 तस्यो भगवता यत्र (sic) (for the prior half) D3.11.13 कागतो Ś1 D2.11.13 महिष्यति Ñ1 V1.3 B D5 भवेति न (for महिष्यति) D1.4.12.13 भविष्यति (damaged) (for the post half) —(l. 11) Ś1 च शासनम् Ñ2 D5 तद्वचनात् V2.3 B स वचनात् (for स शासनात्) B1 om. समुद्र Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 वै महासत्त्व (for सरितां पति) —(l. 12) V1 B1 D2.13 गतेन (for स्थितम्) B विमम (for विशेष) Ś1 D1 विशै° B2 D4.13 सन्निभ (for दर्श) Ñ1 damaged D11 विशेषमनक्रम (D3 °मलन्त) (for the post half) —(l. 13) Ś1 D3.4.11-13 इति and भावर (for ईति and भवेत् resp.)]

—Then B1 cont. l. 5 of 797*, while Ñ2 V1.2 B2-4 D5 read 811* and 812*.

20 Ś1 D1.4.11-13 om. 20. Ñ1 damaged for 20ab —a) Ñ2 V1.2 B D5 तत्र सागरमासाद्य —b) D3 स प्रह (for निश्चयम्) G2 M3 सप्रवार्थार्थनिश्चय —Ñ1 om. 20cd —c) Ñ2 V1.2 B D5 G2 (ख्) नरा (for [म].रे) —d) Ñ2 V1.2 B2-4 D5 पश्चात्नितिर्विष्टिरि(V2 °तो नित्रि)विशित: B4 पवत सन्निवेशित

21 —a) B1 T1 G1 तत्र (for चित्र) B1 नाना नगः D3.4.11 न्याकुलनगः G1 नानाद्रुमा (for नानानग) ⊗ Cv.r विचित्रनानानगश्रीमानिति पाठ. —Ñ1 for 21ab, Ś1 Ñ1 D1-4.11-13 subst. whereas Ñ2 V1.2 B2-4 D5 subst. for 21cd and read after 810*:

811* तपनीयमयं शैलेन्द्रो महेन्द्र इति विश्रुत ।

[Ñ1 damaged up to महेन्द्र B1 तपनीयमयं Ś1 D1.3.11.12 शैलेन्द्र (for शैलेन्द्रो) Ś1 °न्द्रो (for महेन्द्र) Ś1 Ñ1 D1-4.11-13 नाम पर्वत V1 B1 विश्रुत (for इति विश्रुत)]

—Thereafter Ñ2 V1.2 B2-4 D5 cont. Ś1 Ñ1 D1.4.11-13 ins. l. 1 after 23ab and ins. l. 3-4 after 23. D1 ins. l. 1 after 23ab then cont. l. 4 and ins. l. 3 after 23. D4 ins. l. 3-4 after 23. D11 ins. after 23:

812* नानापक्षिगणैर्जुष्टो बहुकिंनरसेवितः ।
तत्र सीता च मार्गेया निलयं रावणस्य च ।
पुष्पितं पादपैः कीर्णं सिद्धचारणसेवितम् ।
सप्ताप्सरोगणैर्जुष्टं पन्नगाध्यासितं तथा ।

[(l. 1) D13 जुष्ट (for जुष्टो) V1 जुष्टो (for जुष्टो) D11 नगपक्षि and सेवितं (for नानापक्षि and सेवितः resp.) —(l. 2) D11 तत्रकिनरी देवानां पुष्करसंकुलं —(l. 3) Ś1 Ñ1 D2.4.11.13 कीर्ण D1 श्रीमान् D13 पुष्प (for कीर्णं) Ś1 Ñ1 D1.2.4.11.12 सेवित (for सेवितम्) —(l. 4) B1 नग (for तत्र) Ś1 Ñ1 D1.4.11-13 सप्तागमस्य (D1 सप्तगमो D12.13 प्रासो च) वैशेषि विविधवर्णैश्च]

—c) Ś1 Ñ1 V1.2 B D2-4.11.12.13 जातरूपमयो दृष्टौ (—d) G2 महोदधि (for महार्णवम्) Ś1 Ñ1 D1-4.11-13 सप्तसेतु गणसेवित (Ś1 °सवृत) Ñ2 V1.2 B2-4 D5 कथ्यतेत्ता सेवितं (B2 °त) ⊗ Cv.r.m कथंच श्रीमान् पुष्पवन्तादि समुद्रिवत्। द्वितीय श्रीमान् शोभावान् (Cv.r °समुद्रिवत) अपर कान्तिमान्)। Cg श्रीमान् पुष्पवन्तादिसमृद्धिमान्। श्रीमान् कान्तिमान् ।

22 D1 om. 22a—23b Ś1 Ñ1 V1.2 B1.3 D1.2.4.11-13 om. 22. B1 om. 22ab —a) G1 नगैः पुष्पैः, M2 नगो पुष्पैः M3 नगौ सर्वैः —c) D1 G2 गोवर्यैः (for देवर्षि) —d) D1.2.4.13 T2 G1 M3 शोभितं (for सेवितम्)

23 D1 om. 23ab (cf. v.l. 22) —a) T1 प्रवीण D1.3.4.11 G2 M3 सुमनोरमं (for °हरम्) Ś1 D2.3.11 सिद्धकिंनरसेवितः Ñ1 V1.2 B D2.4.12 चित्रं(V1 B1-4 विचि) B1 शर्दि, D4 प्रति) कीर्णं(D1.3 °र्ण) मनोरम D11 विप्रकीर्णं मनोरम —After 23ab Ś1 Ñ1 D1.4.11-13 ins. l. 1 of 812* and then D1 cont. l. 4 of 812* —c) Ś1 Ñ1 V1.2 B D4.11.12.13 यत्तु D3.11 G1 Ck तत्र (for तमु°) —d) Ñ2 V1.2 B2-4 D11 सदा पर्वणि पर्वणि —After 23 Ś1 Ñ1 D1-4.11.12 ins. l. 3-4, D1 ins. l. 3 of 812*, while D11 ins. 812* —On the other hand G(ed.) ins. after 23:

813* तत्र चन्द्रा करतो विशेषा प्रकाशसमा ।
पुनः समुद्रमासाद्य दृश्यते हयाननम् ।

G. 4. 41. 35
B. 4. 41. 23
L. 4. 33. 34

द्वीपस्तस्यापरे पारे शतयोजनमायतः ।
अगम्यो मानुषैर्दीप्तस्तं मार्गध्वं समन्ततः ।
तत्र सर्वात्मना सीता मार्गितव्या विशेषतः ॥ २४
स हि देशस्तु वध्यस्य रावणस्य दुरात्मनः ।
राक्षसाधिपतेर्वासः सहस्राक्षसमद्युतेः ॥ २५
दक्षिणस्य समुद्रस्य मध्ये तस्य तु राक्षसी ।
अङ्गारकेति विख्याता छायामाक्षिप्य भोजनी ॥ २६
तमतिक्रम्य लक्ष्मीवान्समुद्रे शतयोजने ।
गिरिः पुष्पितको नाम सिद्धचारणसेवितः ॥ २७
चन्द्रसूर्यांशुसंकाशः सागराम्बुसमावृतः ।
भ्राजते विपुलैः शृङ्गैरम्बरं विलिखन्निव ॥ २८
तस्यैकं काञ्चनं शृङ्गं सेवते यं दिवाकरः ।
श्वेतं राजतमेकं च सेवते यं निशाकरः ॥ २९

---

24 ^{a}) Ś1 D2.4.12.13 गिरेः पार्श्वे, Ñ1 D3.8 गिरेः पारे (sic), V2 B1 D11 परे पारे (for [अ]परे पारे). —^{b}) D11 बहु- (for शत-). D8.4–10 T2 G1.2 M3 शतयोजनविस्तृतः. —D11 reads 24^{c-f} before 27. —^{c}) V1.2 B D1.7.11.12 अगम्यं (for °म्यो). D7 मानुष. Ś1 Ñ1 D1–4.12.13 सर्वैर्, Ñ2 V2 B D1.7 द्वीपं; V1 धीरैर्; D6 द्वीपस्; D11 प्राहुर्; G(ed.) दिव्यं (for दीप्तस्). —^{d}) Ś1 Ñ V1.2 B D1–4.7.12.13 य(Ñ D1–3.7.12 स)मार्गध्वं गोचरा; D11 द्वीपं स वनगोचरा. —D7 om. 24^f–25^b. —^{f}) D11 ततस्ततः (for विशेषतः). —For 24^{ef}, Ś1 Ñ1 D1–4.12.13 subst.:

814* तत्र सीतां च मार्गध्वं निलयं रावणस्य च ।

[Ś1 Ñ1 D2.12 वैदेहीं (for मार्गध्व).]

—After 24, Ñ2 V1.2 B1–4 ins.:

815* स हि देवर्षिचरित सिद्धचारणसेवित ।

[In B1 the portion from सेवित up to 36^b is lost on a missing folio.]

25 B1 missing (cf. v.l. 24). D7 om. 25^{ab} (cf. v.l. 24). Ś1 Ñ1 D1–4.12.13 om. 25–26. —^{a}) Ñ2 V1.2 B2–4 D11 तत्र(V1.2 यत्र; B2 सर्वे; D11 स हि) देवेशस्यस्य. —^{b}) D6 om. (hapl.) रावणस्य. —^{c}) Ñ2 V1.2 B2.3 D7 श्रूयते वानरर्षभाः.

26 B1 missing (cf. v.l. 24). Ś1 Ñ1 D1–4.12.13 om. 26 (cf. v.l. 25). —^{a}) Ñ2 V1.2 B2–4 D7.11 मध्ये चापि(Ñ2 D7 °स्य) (for दक्षिणस्य). —^{b}) G1 यस्य तु; M1 वसति (for तस्य तु). Ñ2 V1.2 B2–4 D7.11 सिंहिका नाम(D11 भीम) (for मध्ये तस्य तु). —^{c}) Ñ2 V2 B2–4 D7 व्याख्याता(?)किल; V1 D11 व्यख्याति(V1 °र)किति; T2 अंगार कीर्तिं (for °केति). —^{d}) T2 भाक्षय, M1.2 भाक्ष्य (for माक्षिप्य). D6 G M1 भोजिनी; T1 भोजनी (sic) (for भोजनी). Cf. Cr. भोजनं दीप्यमानया इति भोजिनी ॥ Ct.: समुद्रमध्यस्था सागरेऽपि मध्यरूपेण समुद्रस्थ सागरस्थेन स्वरूपेण इत्यर्थः ; तस्य तु रावणस्य तु । भोक्त्री भोक्तु शीला. Ñ2 V1.2 B2.3 D7.11 छायामादाय(D7 तु; D11 च)दारुणा(V1 °णी). B4 छायाम्बरनिवासिनी. —After 26, B4 D2.3.5(?) (wrongly reads twice) and S ins.:

816* एवं नि संशयान्कृत्वा संशयान्नष्टसंशया ।
मृगयध्वं नरेन्द्रस्य पत्नीममिततेजसः ॥

[(l. 1) M1 निःसंशयं. B4 एतान्निःसंशयं कृत्वा (for the prior half). Cf. Cv.: कृतेऽन्न पूर्वकाले न विशेषः. B4 नष्ट- (for नष्ट-). M1 संशय नष्टसंभ्रमा (for the post. half). D11 तां च निःसंशयं नीत्वा नियतं गतसंभ्रमाः. —(l. 2) G1 damaged from रेन्द्रस्य up to तेज. T2 मार्ग- (for अमित). D11 पत्नी रामस्य विश्रुता (for the post. half).]

27 B1 missing (cf. v.l. 24). Before 27, D11 reads 24^{c-f}. —^{b}) D11 सहस्रशतयोजनं. —^{c}) D6 पुष्प तको. —For 27, Ś1 Ñ V1.2 B2–4 D1–4.7.12.13 subst.:

817* तमतिक्रम्य द्वीपं तु गिरिं दृश्यथ काञ्चनम् ।
दक्षिणं सागरं भित्त्वा श्रयस्व चन्द्रसूर्ययो ॥

[(l. 1) Ñ1 V1.2 B3 तद्वीपं, B4 D1–3.13 तु द्वीपं (by transp.), B4 D7 तु द्वीपं (for द्वीपं तु). —(l. 2) Ś1 Ñ1 D2–4.13 अधिगम्य, D12 अधिग° (for अधिगम्य). D4 गत्वा (?) (for भित्त्वा). Ś1 Ñ1 D2–4.12.13 सूर्ययोः (for °र्यो).]
—Ś1 Ñ1 D2–4.12.13 cont.:

818* प्रविष्टो सागरं भवने प्रभाहेण महता गिरिः ।

[D2 सदृशे मूर्धन्य (sic) (for भवने प्रभा°).]

28 B1 missing (cf. v.l. 24). Ñ1 om. 28^{ab}. —^{a}) Ñ2 V1.2 B2–4 D7 सकाशः. —^{b}) M1 सागरेषु. Ś1 D1–4.12.13 परिवृतः; Ñ2 V2 B2.3 D7 विवेशितः; V1 B4 सम्वृतः. D6.8–10 समावृत (for समावृतः). —D11 reads 28^c–29 in marg. —^{c}) G1 भ्राजते. D1 विपुल; D1 विपुलैः (for विपुलैः). —For 28^{cd}, Ñ2 V1.2 B2–4 D7 subst.:

819* राजतमुखितैः शृङ्गैर्विलिखन्निव सागरम् ।

[Ñ2 D7 राजतमुखिते, D1 भ्राजते विपुलैः (for राजतमुखितैः).]

29 B1 missing (cf. v.l. 24). D11 reads 29 in marg. (cf. v.l. 28). —^{a}) D6 [ए]कं; D11 [ए]क (for [ए]कं). G1 शोभि (for शृङ्गं). —^{b}) V1 B2–4 D7.11 यत्र (for यं). —D4.5 om. (hapl.) 29^{cd}. —^{cd}) G1 damaged after श्वेतं up to यं. G1.2 M1 राजतं (for °तम्). Ś1 Ñ1 D2.12 श्वेतं चास्य; B4 एकं श्वेतं; T2 श्वेतं च (for श्वेतं च).

न तं कृतघ्नाः पश्यन्ति न नृशंसा न नास्तिकाः ।
प्रणम्य शिरसा शैलं तं विमार्गत वानराः ॥ ३०
तमतिक्रम्य दुर्धर्षाः सूर्यवान्नाम पर्वतः ।
अध्वना दुर्विगाहेन योजनानि चतुर्दश ॥ ३१
ततस्तमप्यतिक्रम्य वैद्युतो नाम पर्वतः ।
सर्वकामफलैर्वृक्षैः सर्वकालमनोहरैः ॥ ३२
तत्र भुक्त्वा वरार्हाणि मूलानि च फलानि च ।
मधूनि पीत्वा मुख्यानि परं गच्छत वानराः ॥ ३३

G 4. 41. 45
B 4. 41. 34
L 4. 33. 41

N2 V1.2 B2.3 D7 अपर राजत(N2 °त) शृंग D1.3.11 अत रजतसंकाश(D1 °शैल्य च) (for °) M3 च (for य) D12 श्वेत रजतसंकाश दिवाकरनिषेवित(sic)

30 B1 missing (cf v l 24) —a) Ś1 Ñ2 B3.4 D1.2.10.12 तत् (for त) D11 नृशंसा (for कृतघ्ना) V1 G1 त कृतघ्ना न पश्यंति, D2 न कृतघ्ना प्रपश्यति —b) D12 कृतघ्ना (for नृशंसा) —After 30ab, Ś1 D11.12 ins

820* नास्तिकास्तथा केचित्र च पापकृतो जना ।

—c) B4 त तु (for शैलं) —d) Ñ2 V1.2 B2 D7.12 विचिन्वत D1.5-10 M2 विमार्गेय (for विमार्गत) Ś1 N1 B1 D1-4.10.11 विचिन्वतु वनौकस , B4 विचिन्वत्व प्लवंगमा

31 B1 missing (cf v.l 24) —a) B4 शैलेन्द्रं, D4.10 दुर्धर्षं (for दुर्धर्षाः) —T2 om (hapl) 31c–34b —c) B4 अध्वना दुर्वगाहेन (sic) —For 31 Ś1 Ñ V1.2 B1.3 D1-4.11-13 subst

821* तं तु शीघ्रमतिक्रम्य गिरिमादित्यवर्चसम् ।
परे पारे समुद्रस्य योजनानि चतुर्दश ॥

[(l 1) Ś1 Ñ1 D4.12 शैलम् (for शीघ्रम्) Ñ2 V1.2 B2.3 D7.11 तमतिक्रम्य दुर्धर्ष(D12 °र्षं) (for the prior half) Ś1 Ñ2 V1.2 B2.3 D4.7.11 -संनिभ (for -वर्चसम्) D11 चन्द्रसूर्यसम गिरिं (for the post half) —(l 2) N1 पर पारे N2 परे पार D2.4.13 परे पार (for परे पारे) Ś1 D11 पारे समुद्रस्य गिरिं (for the prior half)]

32 B1 missing (cf v l 24) T2 om 32 (cf v l 31) Ś1 Ñ1 D1-4.11-13 transp 32 and 33 —ab) G2 damaged from तो नाम up to सर्वका in d Ś1 Ñ V1.2 B2.3 D1-4.7.11-13 ततः सागरमुत्तीर्य विशुद्ध(Ś1 Ñ D1-4.7.12.13 °द्धा V2 °द्धं D11 °द्धा)नाम पर्वत —T1 om (hapl) 32c–34b —c) G1 सर्वकाल B1 द्रुमैर् (for वृक्षैः) —N1 illeg from 32d up to नाम in l 3 of 822* —d) D1 सर्वकाले B4 -मनोरमे (for -मनोहरैः) Ś1 Ñ2 V1.2 B2.3 D1-4.7.11-13 निर्मितो(B2 °तैर्) विश्वकर्मणा —After 32 Ś1 Ñ1 D1.2.4.11-13 ins while Ñ2 V1.2 B4 D7 cont l 1 and 2 after 824* B3 cont after 824* B2 cont l 4 after 824* D3 ins. l 1 and 2 after 32 then cont 824*, thereafter repeats l 1 and 2 and ins l 3 and 4

822* तस्य वासगृहेषु पुष्पितेषु वनेषु च ।
रावण सह वैदेह्या मार्गितव्यस्ततस्तत ।
तमतिक्रम्य दुर्धर्षं माल्यवान्नाम पर्वत ।
अध्वना दुर्विगाह्य च योजनानि चतुर्दश ।

[Ñ1 illeg up to नाम in l 3 —(l 1) D2.12 पाण्डु- D3(second time) पूर्वेषु (for पर्वत) V1.2 D3(second time) ? पुष्पाढ्येषु (for पुष्पितेषु) Ś1 D4.12 वनेषूपवनेषु च (for the post half) —B2 reads l 2–4 in marg —(l 3) D2 °न्द्र D12 दुर्धर्षा (for दुर्धर्षं) —Ś1 reads l 4 in marg —(l 4) D1.2.11.13 तु D3 तद् (for च)]

33 B1 missing (cf v l 24) T1.2 om 33 (cf v l 32 and 31 respy) Ś1 Ñ1 D1-4.11-13 transp 32 and 33 —a) Ś1 Ñ V1.2 B2.3 D1-4.7.11-13 वराहाणि B2 G2 महार्हाणि G1 सुरा° (for वरार्हाणि) —b) B4 पुष्पाणि (for मूलानि) —c) V1 B3 D4.8.10 मुख्यानि (for मुख्यानि) —d) Ñ2 V1.2 B2.3 D7 गच्छतो वानरा परे —For 33cd, Ś1 Ñ1 D1-4.11-13 subst

823* मधूनि च महार्हाणि गच्छेयुर्वानरा परम् ।

[Ś1 D12 मधूनि (for मधूनि) Ś1 D13 अथ वानरा D2.13 वानरा परान् (for वानरा परम्)]

—After 33 Ñ2 V1.2 B2-4 D7 ins D3 cont after the first occurrence of l 1–2 of 822* (which is after 32) while D11 cont after 831*

824* तमतिक्रम्य शैलेन्द्रं नानाधातुविभूषितम् ।
उशीरबीज दिव्यं तं पश्यत द्रुमसंकुलम् ।
जातरूपमयैः शृङ्गैः पुष्पितैरुपशोभितम् ।
मधुकामा नरा पूर्वं न पश्यन्ति महीधरम् ।
जातरूपमयास्तत्र विविधास्तत्र पादपाः । [5]
उशीरबीजो शैलेन्द्रो यमस्येवालयस्तथा ।

[(l 1) D3 धातु (for तम्) B1 निषेवित (for विभूषितम्) D11 तामतिक्रम्य तु पुरीं काञ्चनीं मणिविभूषां —(l 2) Ñ2 B2.4 उशीर B1 D3.7 तु B1 च (for त) D11 त दिव्य (by transp) —(l 3) D3 शृंग (for शृंगैः) B4 परि (for उप) D3 सतत समलंकृतं (for the post half) —(l 4) V1 सततमा B1 मृत्यु° B3 कतु° D3 पिशु° (for मधु°) D3 नीड़ (for पूर्वं) D11 न (for त) V2 पश्यति च (for न पश्यन्ति) —(l 5) D3 चैव (for तत्र) D3 वासेनाक्षा D11 विशालाक्षा (for विविधास्तत्र) —D3 om l 6 —(l 6) B3-4 उशीर (for उशीर) Ñ2 D7.12 वैद्युतो V1 वै गुह्ये (for गुह्ये) V2 मयस्येव B1 मयस्येवेदर (hypm) B4 मनश्चोदर D11 यस्य चोदर]

—Thereafter Ñ2 V1.2 B4 D7 cont l 1 and 2 of

G 4 41 50
B 4 41 34
L 4 33 45

तत्र वैश्रवणाक्रान्तः कुञ्जरो नाम पर्वतः ।
अगस्त्यभवनं यत्र निर्मितं विश्वकर्मणा ॥ ३४

तत्र योजनविस्तारमुच्छ्रितं दशयोजनम् ।
शरणं काञ्चनं दिव्यं नानारत्नविभूषितम् ॥ ३५

तत्र भोगवती नाम सर्पाणामालयः पुरी ।
विशालरथ्या दुर्धर्षा सर्वतः परिरक्षिता ।
रक्षिता पन्नगैर्घोरैस्तीक्ष्णदंष्ट्रैर्महाविषैः ॥ ३६

सर्पराजो महाघोरो यस्यां वसति वासुकिः ।
निर्याय मार्गितव्या च सा च भोगवती पुरी ॥ ३७

822* B3 cont 822* D5 cont l 4 of 822* while D3 repeats l 1 and 2 of 822* and then ins l 3 and 4 of the same star passage

—On the other hand D11 cont after 824*

825* तत्र सीता च मार्गध्वं निलयं रावणस्य च ।
निर्झराश्च गुहाश्चैव विचिन्वन्तु वनौकसः ।

34 B1 missing (cf v l 24) T2 3 om 34^{cd} (cf v l 32 and 31 respy) D1 om from 34 up to विपुल गुणानु in 47^{b} V2 om 34–37 Ś1 reads 34^{ab} in marg —^{a}) Ś1 N2 V1 B2-4 D2 3 11 12 13 तत (N1 B4 D2-4 11 13 तत्र) कुञ्जराकार (V2 ^{°}र) D7 तत्र स कुञ्जराकार —^{c}) B1 -सदन D4 5 भुवन (for भवन) Ś1 N1 D1 5 चाऊ N2 B2-4 D1 तत्र (for यत्र) D11 अगस्त्यस्य यत तत्र —After 34 Ś1 Ñ1 D 1 12 13 ins

826* सरिच्छ्रान्जना नाम तामुवाच मुनिस्ततः ।
अगस्त्यो ह्यभिषेकार्थं कुञ्जरागमनं प्रति ।
सा समूलैः पविधिना सपर्वतवनाकरा ।
कुञ्जरं पर्वतं गत्वा महर्षिं समुपस्थिता ।
रक्तचन्दनसंरम्भा मणिविद्रुमसंकुला । [5]
देवाश्चरिता पुण्या पवित्रा च सरस्वती ।

[N1 illeg from l 1 up to मणिवि in l 5 —(l 2) D4 स्वभिषेकार्थं (for ह्यभि°) —(l 3) Ś1 D13 वनाकुला (for वनाकरा) —D12 om l 4 —(l 4) D1 वानर (sic) and समुपस्थिता (for पर्वत and समुप° respy) —(l 5) D1 11 -संकरा D4 नगरा (for नगरा) —(l 6) Ñ1 देवर्षिभि D-13 सावित्री च D3 सावित्री (for पवित्रा)]

whereas D11 ins 829*

35 B1 missing (cf v l 24) V1 D1 om 35 (cf v l 34) —^{a}) Ś1 Ñ1 D12 तद्विपोजन B4 D11 दश योजन —Ñ1 illeg from विस्तारम् up to st 36 B1 D13 विस्तारम् (for विस्तारम्) —^{b}) Ś1 D1 13 भायत (for उच्छ्रित) Ś1 V1 B3 4 D1 4 6 7 11 13 M3 शत (for दश) —G2 damaged from स in दश up to रक्षि in ^{d} —D12 om 35^{cd} —^{c}) Ś1 N1 V1 B3-4 D1 4 6 7 11 तोरणं (for शरणं) —^{d}) Ś1 D1 4 L(ed) पन्नगैरन्नोभिः (L(ed) °रभितः) D13 पन्नगैरभितः तत् —For 35 D12 13 subst

827* तत् त्रियोजनविस्तारमुच्छ्रितं शतयोजनम् ।
तोरणं काञ्चनैर्दिव्यैः पन्नगैरन्योभितम् ।

36 B1 missing for 36^{ab} (cf v l 24) V1 D1 om 36 (cf v l 34) Ñ1 illeg for 36 (cf v l 35) —^{a}) B4 तत्रो (for तत्र) G1 M2 राघवती (for भोग°) —^{b}) Ś1 D4 13 निलय D2 निलय D12 आलये (for आलय) कुं Cl. सप्तति । उक्तलक्षणागस्त्यभवनलब्धिदर्शन इत्यर्थ । भोगवती नाम सर्पाणामालय पुरीति नित्यपुंलिङ्गत्वात् । Ct तत्र कुञ्जरपर्वते एव । आलयशब्दो नित्यपुंलिङ्ग कुं —^{c}) D11 -कक्षा T2 G1 2 M3 -कक्ष्या (for रथ्या) D13 दुर्धषा (for °धर्षा) D3 विशाला रथ्या दुर्धषा —^{e}) Ś1 N2 V1 B D2 4 7 11 13 तप्तकाञ्चनतोरणा —^{f}) Ś1 N1 D2 4 12 13 दिव्यैस् (for घोरैस्)

37 V2 D1 om 37 (cf v l 34) —^{a}) D11 सर्पेन्द्रो Ś1 Ñ V1 B D2-4 7 11-13 महाराजा M1 °घोरो (for °घोरो) —After 37^{ab} Ś1 Ñ1 (mostly illeg) D2-4 11 13 ins

828* तत्रोऽभयाति निर्माणं तोरणं दक्षिणां दिशम् ।

[D2 13 निर्याति (for निर्माणं) D11 om (hapl) तोरणं D2 दक्षिणे (for °णां) D2 दिशि]

while N2 V1 B D7 ins after 37^{ab} D11 ins after 34

829* तासु चित्रेषु पार्श्वेषु वनेषु च सुगन्धिषु ।
रावणं सह वैदेह्या मार्गितव्यस्ततस्ततः ।

((l 1) D11 पार्श्वेषु (for पार्श्वेषु))

—Thereafter N2 V1 B D7 cont whereas V2 ins before 38

830* सरिद्रम्या च नाम यदगस्त्यस्याश्रमात् ।
अगस्त्यस्याभिषेकार्थं कुञ्जरं पर्वतोत्तमे ।
यत्र मूलैःपथिनाम सशृङ्गवनाकर ।
कुञ्जरे पर्वते गत्वा महर्षिर्यत्र संस्थित ।
रक्तचन्दनसंछन्ना मणिविद्रुमसंकराम् । [5]
देवर्षिचरितां पुण्यां सावित्रीं तां सरस्वतीम् ।

(Cf 826* —(l 1) V2 वैशाखन V2 B1 नद्य (B1 °नद्य) नाम D7 वैशाखना (for नामयत्) —D7 om l 2–3 —B2 om l 4–6 —(l 4) V2 संस्थित (for संस्थितः) —(l 5) V2 -चन्दन (for चन्दन) V2 -संछन्न D2 3 -संछन्ना (for -संकुला) —(l 6) V2 -चरितां (for चरितां) G(ed) (for पुण्या))

—Ś2 V2 B D7 om 37^{cd} —G2 damaged from स in ^{d} up to रोद in 831* —For 37^{cd}, Ś1 N1 (mostly illeg) D2-4 11 13 subst

तं च देशमतिक्रम्य महानृषभसंस्थितः ।
सर्वरत्नमयः श्रीमानृषभो नाम पर्वतः ॥ ३८
गोशीर्षकं पद्मकं च हरिश्यामं च चन्दनम् ।
दिव्यमुत्पद्यते यत्र तच्चैवाग्निसमप्रभम् ॥ ३९
न तु तच्चन्दनं दृष्ट्वा स्प्रष्टव्यं च कदाचन ।
रोहिता नाम गन्धर्वा घोरा रक्षन्ति तद्वनम् ॥ ४०
तत्र गन्धर्वपतयः पञ्च सूर्यसमप्रभाः ।
शैलूषो ग्रामणीर्भिक्षुः शुभ्रो बभ्रुस्तथैव च ॥ ४१

C 4 41 61
B 4 41 41
L 4 33 36

831* पर्वतं तां पुरीं चैव मार्गेण यानरोत्तमाः ।

[Ś1 D8 [illegible] D3 [illegible] (for पवन तां) D2 [illegible] (for चैव) D1 [illegible] (for the post half)]
—Then D1 cont 824*.

—After 37, D[illegible] T3 G M ins, B4 ins before 38

832* तत्र यानस्तोरहा ये केचन मुमभूता ।

[G3 damaged up to [illegible] G3 [illegible] (for तत्र च) M1 -[3][illegible] (for [illegible]) B1 T2 M3 [illegible] (T3 [illegible])- [illegible] B4 om ये D[illegible] G1 C1 [illegible] C m as above (for [illegible]) M3 [illegible] (for the post half)]

38 D1 om 38 (cf v l 34) Before 38, V1 ins 830*, while B4 ins 832* —[a]) B4 [illegible] देशात् (for त च देशम्) Ś1 Ñ1 D[illegible] [illegible] (V1 D[illegible] [illegible]) Ñ2 V1 B[illegible] D[illegible] [illegible] (D[illegible] [illegible]) [illegible] —D1 om (hapl) from नृषभ in 38[b] up to श्रीमा in 38[c] —[d]) T1 G1 वृषभ (for ऋषभ) V1 B2 D[illegible] C1 [illegible] D[illegible] G[illegible] -[illegible], D[illegible] -[illegible] Cm g k as in text (for [illegible]) B[illegible] D[illegible] [illegible] (B[illegible] °[illegible]) —[c]) D[illegible] [illegible] (for सर्व) —[d]) B[illegible] D[illegible] T2 G2 वृषभो (for ऋषभो) Ś1 Ñ1 D[illegible] [illegible] (D[illegible] °[illegible]) D[illegible] [illegible]

39 D1 om 39 (cf v l 34) —[ab]) T1 M1 [illegible] C[illegible] as in text (for पद्मकं) Ś1 Ñ1 B1 D[illegible] गोशीर्षं चंदनं (B1 [illegible]) [illegible] D[illegible] गोशीर्षं चंदनं, D[illegible] गोशीर्षं पद्मकं चैव (for [illegible]) D[illegible] [illegible] (for [illegible]) Ñ2 V1 B[illegible] D[illegible] गोशीर्षं (V1 [illegible] D[illegible] °[illegible]) चंदनं यत्र पद्मकं (V1 [illegible]) [illegible] D[illegible] गोशीर्षं चंदनं [illegible] D[illegible] [illegible]) हरिश्यामं च चंदनं D[illegible] गोशीर्षचंदनं [illegible] हरिचंदनमेव च —[c]) G[illegible] [illegible] (for यत्र) —[d]) V1 [illegible] B[illegible] [illegible] G[illegible] [illegible], C[illegible] as in text (for [illegible]) D[illegible] [illegible] in marg Ñ2 V1 B[illegible] D[illegible] [illegible] T2 [illegible] C[illegible] as in text (for [illegible]) Ś1 Ñ1 D[illegible] चंदनं [illegible] —After 39, D[illegible] repeats [illegible]

40 D1 om 40 (cf v l 34) G3 damaged [illegible] 40[abc] —[a]) B4 [illegible] G1 [illegible] (for तत्र) Ś1 Ñ1 V1 B[illegible] D[illegible] [illegible] (V1 D[illegible] [illegible]) [illegible] [illegible] [illegible] —[b]) V1 B[illegible] [illegible] V1 B[illegible] [illegible], D[illegible] [illegible] (for [illegible]) D[illegible] T[illegible] [illegible] (for च) Ś1 Ñ1 D[illegible] [illegible] (Ś1 damaged from [illegible] up to in 40[d]), Ñ2 V1 B D2 M1 [illegible] (D[illegible] [illegible], M1 [illegible]) [illegible] (for च कदाचन) —[d]) V1 D[illegible] T2 घोर B2 [illegible] (for घोरा) Ś1 D[illegible] [illegible] (D[illegible] °[illegible]) [illegible] च तद्वन

41 D1 om 41 (cf v l 34) —[a]) Ñ2 V1 B[illegible] D[illegible] तेषां (for तत्र) D[illegible] गन्धर्वराजानस्तु —[b]) Ś1 Ñ2 B2 D[illegible] चत्वारः सूर्यवर्चसः, Ñ2 V1 B[illegible] D[illegible] पञ्चात्र सूर्यसंनिभाः —[c]) N1 D[illegible] T2 M1 ग्रामणी (for °णीर्) Ñ2 V1 B[illegible] D[illegible] [illegible], B1 [illegible] D[illegible] [illegible], D[illegible] [illegible], T1 [illegible] T2 [illegible], M1 [illegible] (for [illegible]) —[d]) D[illegible] [illegible], T[illegible] [illegible] (for शुभ्रो) Ś1 D[illegible] [illegible] (D[illegible] D[illegible] [illegible]) [illegible] वानरः Ñ[illegible] (illeg) [illegible] वानरः Ñ2 V1 B D2 [illegible] (Ñ1 B[illegible] [illegible], V1 [illegible], B[illegible] [illegible] D[illegible] [illegible]) [illegible] पर्यन्तान् D[illegible] [illegible] (D[illegible] [illegible]) [illegible] वानरः D[illegible] [illegible] वानरः
—After 41, Ś1 Ñ1 D[illegible] ins

833* अभिगच्छन्ति तं देशं दिव्याश्चाप्सरसां गणाः ।
तथा चैव [illegible] नाम पर्वतः ।

[Ñ1 D[illegible] om l 1]

—Then all the above MSS cont while Ñ2 V1 B D1 ins after 41 D[illegible] ins l 1 only after 41

834* [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] 5
[illegible]
[illegible]
[illegible]

Ś1 Ñ1 D[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] (for [illegible]) D[illegible] [illegible] (for the post half) —(l 2) G[illegible] [illegible] —(l 3) V1 B D[illegible] [illegible] —(l 4) Ś1 Ñ1 D[illegible] [illegible] —(l 5) Ś1 Ñ1 B[illegible] D[illegible] [illegible] —(l 6) B[illegible] Ś1 Ñ1 D[illegible] [illegible] (for [illegible])

G 4 47 70
B 4 41 44
L 4 33 07

अन्ते पृथिव्या दुर्धर्षास्तत्र स्वर्गजितः स्थिताः ।
ततः परं न वः सेव्यः पितृलोकः सुदारुणः ।
राजधानी यमस्यैषा कष्टेन तमसा वृता ॥ ४२

एतावदेव युष्माभिर्वीरा वानरपुंगवाः ।
शक्यं विचेतुं गन्तुं वा नातो गतिमतां गतिः ॥ ४३

विनिर्दिष्टे) —N₂ damaged from the post half up to the prior half of l 7 Ś₁ D₂₋₄ ₁₂ ₁₃ क्रीड(D₁₃ नद्यो)- वीव महोर्मय (for the post half) —B₁ om l 7 8 —(l 7) D₃ माल्यिन्याद (for माल्यिवद) Ñ₂ D₂ पुण्य V₂ रम्य (for रम्य) Ñ₂ V₂ B₁ ₃ D₇ मनोरम (for °हरम्) Ś₁ N₁ D₂₋₄ ₁₂ ₁₃ तीरे रम्ये मनोहरे(Ś₁ D₁₃ °रमे) (for the post half) —(l 8) V₂ D₇ तु न (by transp) Ś₁ N₁ D₂₋₄ ₁₂ ₁₃ उत्थरे(D₁₂ तत्र वै) पर्वतश्रेष्ठे(D₁₂ तु) ग्रनीवारसंवृते]

—Thereafter Ś₁ Ñ₁ D₂ ₄ ₁₂ ₁₃ further cont (Ñ₁ D₂ ₄ ₁₃ l 4 only)

835* विहगा मधुराभाषा नानावर्णोपशोभिताः ।
दृश्यारण्यनिवासाश्च कोकिला मधुरस्वनाः ।
अन्ये च विहगा मुग्धा मृगसंघा मनोहराः ।
दृश्यन्ते तत्र भूमौ वा पर्वतेषु गुहासु च ।

[(l 1) D₃ विहगा and शोभिन (for विहगा and °भिताः respy) —(l 2) D₃ देवारण्य (for देवारण्य) —(l 3) D₃ मृगसिंहा मनोरमाः (for the post half) —(l 4) N₁ D₂ ₄ ₁₂ दृश्यते D₃ यत्र (for तत्र) D₇ च (for वा) D₂ ₁₂ वनेषु (for गुहासु) D₃ वा (for च)]

—On the other hand D₅ ₆ ₈ ₁₀ T₁ ₃ G M Ck t ins. after 41

836* रविसोमाग्निवपुषां निवासः पुण्यकर्मणाम् ।

42 D₃ om 42 (cf v l 34) Ś₁ N V₁ ₂ D₁ ₃ D₂₋₄ ₁₂ ₁₃ read 42ᵉᶠ after 42ᶜᵈ —ᵃ) N₂ V₁ D₁₃ अंत B₁₋₃ अंते (for अन्ते) N₁ om पृथिव्या Ś₁ Ñ D₁₂ दुर्धर्ष । B₁ ₃ D₇ °र्षं (for °र्षास्) V₂ D₄ अस्त (D₄ अंत) पृथिव्यां दुर्धर्षम् D₂ ₄ ₁₁ ₁₂ भास्त(D₁₁ अंत) पृथिव्यां दुर्धर्षे —ᵇ) D₅ ₆ ₈ ₁₀ G M₁ ₂ Ck t तत (for तत्र) T₁ जितास्थिताः (for जित स्थिताः) Ś₁ N₁ D₁₂ स्वर्ग च(N₁ स्व°° (illeg)) यस्मिन् स्वर्ग: Ñ₂ V₁ ₂ B D₃ न (V₂ ज)ितस्ते तत्र परं D₁₃ स्वर्गो यत्र गत स्वर्गे D₂ सूर्यो यत्रागत स्वर्ग। D₁₁ स्वर्गो यत्रागमस्त्वयं —ᶜ) Ś₁ V₁ D₁₂ ततः B₄ परम् (for परं) Ś₁ Ñ₂ V₁ ₂ B₁ ₃ D₇ ₁₁ ₁₂ ₁₃ नैवारण्य ; V₂ D₇ नवारण्य B₄ तु नो सव्य ; D₅ ₆ T₂ G₁ M₁ न च (D₆ वै) सव्यः ; T₁ न गंतव्य ; G₁ नैव सव्यः ; M₁ न दृश्यार्थः Ck t as in text (for न च सव्य°) D₃ तत परागता सुधाः ; D₁₃ तत परगता पृथ्व्या —ᵈ) Ś₁ Ñ₁ D₁₂ यमलोक —D₃ om from तत up to तस्ये वि in 43ᵃ D₁₂ पितृलोकेषु दारुणः ; D₅ ₆ T₁ G₁ ₃ M₁ ₂ पितृलोका सुदारुणः —ᵉᶠ) G₂ [इ]त्रा (for [वृ]ता) Ś₁ Ñ₁ D₂₋₄ ₁₂₋₁₃ संवृता राजधानी च (for ᵉ) Ś₁ Ñ₁ D₁₃ कृत्स्नेन D₂ ₃ ₁₂ घनेन D₁₁ रौद्रेण (for कष्टेन) B(ed.) [आ]वृता (for वृता) N₂ V₁ ₂ B₁₋₃ D₇ विपुलो राजधानी शामतिकस्य समो महान् D₄ राजधानी च दुर्धर्षा धर्मराजमहात्मन —After 42 Ś₁ N V₁ ₂ B₁ ₃ D₂₋₄ ₇ ₁₁ ₁₂ ₁₃ ins

837* तामतिक्रम्य शैलेन्द्रस्तत्र पारिप्लव प्रभुः ।
प्रासादः काञ्चने स्तम्भैर्वज्रवैदूर्यवर्तिकैः ।
नानावृक्षलतागुल्मैः सर्वतः प्रतिशोभितः ।
यत्र वैवस्वतो राजा धर्मासनगतः प्रभुः ।
बिभर्ति सर्वभूतानामुभे सुकृतदुष्कृते । (5)
स तु दशमातङ्गस्य दिव्याः कनकवर्षदाः ।
मुक्तामणिप्रवालैश्च प्रवालाङ्कुरकोमलैः ।
तुलाकोट्यधरे यस्य महर्षेः पुण्यकर्मणः ।

[(l 1) D₃ ₁₂ तम् and शैलेन्द्र (for ताम् and °केन्द्रः respy) V₁ ₂ B₂ वैवस्वतस्य हि राज्ञो(V₂ राज्ञोऽसि B₂ तु) हि) (for the prior half) V₁ पारिप्लवः B₂ पर्वत (for °प्लव) N₂ B₁ ₃ D₇ वैवस्वतस्य राज्ञो हि तत्र पारिप्लव D₂ ₁₂ तमतिक्रम्य नैलेन्द्र तत्र वै पार्वतीपतु(D₁₂ °पति) —Ñ₁ damaged for l 1 —(l 2) V₂ B₂ D₁₂ ₁₃ काञ्चन (for °नै) V₁ स्तिवैदू V₂ B₃ D₁₁ -स्तम्भे B₁ वैदू (for वज्रवैदू) Ś₁ D₂₋₄ ₇ ₁₂ ₁₃ -वैदूर्य (for -वैदूर्य) V₂ ₃ B₁ D₁₁ -वे(V₂ वै)दिक D₁₃ -वेदिके (for -वर्तिकैः) —N₁ illeg from l 3 up to धर्मासन in l 4 —(l 3) Ś₁ D₂ ₄ ₁₂ ₁₃ नानागुल्मलताकीर्णे (for the prior half) B₁₋₃ D₁ परिशोभित D₄ समन्वित (for प्रतिशोभित) Ś₁ D₂ ₃ ₁₁ तमलङ्कृत्य D₂ ₁₃ प्रतिशोभिते वै च(D₁₃ स)र (for the post half) —(l 4) Ś₁ D₂ ₄ ₁₁ ₁₃ तत्र (for यत्र) D₁₁ तत्र महातेजो धर्मासनगत प्रभुः —(l 5) V₁ ₂ B₁ ₃ बिभर्ति (for बिभर्ति) Ñ₁ V₁ ₂ D₂ ₄ ₁₁ -दुष्कृते (for -दुष्कृते) D₂ ₃ यु(D₁₂ स)ते सुकृतदुष्कृते (for the post half) —D₁₁ om l 6–8 N₁ V₁ ₂ B₁ ₃ D₇ om l 6–7 —(l 6) D₂ ₄ ₁₂ ₁₃ दिव्य कनकवर्ष (D ₃ °वर्षे) (for the post half) —(l 7) Ś₁ Ñ₁ मुक्तामणिभिश्च —Ś₁ illeg from ... up to महर्षेः in l 8 —(l 8) V₂ ₃ D₇ तुलाग्रेऽ (for तुलाकोट्य) Ś₁ D₂ ₄ ₁₃ तुलाग्रे(D₁₂ °ग्रे)धनकान्त D₁₁ तुलाग्रेऽर्ध राज्ञि(for the prior half)]

43 D₁ om 43 (cf v l 31) D₃ om up to तस्ये वि in ᵃ (cf v l 42) D₃ om 43ᵃᵇ —ᵃ) D₂ वानराः (for युष्माभिः) —ᵇ) Ś₁ Ñ₁ D₂₋₄ ₁₂ ₁₃ वानरैः B₂ D₁₁ वीरः (for वीराः) Ñ₂ D₂ सुग्रीवे सर्वैर्वानरैः ; V₂ ₃ B₂ वानराः प्लवङ्गमाः (V₂ °मा) —ᶜᵈ) G₁ गन्तुं (sic) B₁ transp विचेतुं and गन्तुं G₁ वा G₂ वो (for वा) T₁ नातः शक्यं गतिः (for ᵈ) D₁ तस्मादागतो तस्ये गतुं वनाद्गुहा —For 43ᶜᵈ, Ś₁ Ñ V₁ ₂ B₁₋₃ D₂₋₄ ₇ ₁₂ ₁₃ subst

सर्वमेतत्समालोक्य यच्चान्यदपि दृश्यते ।
गतिं विदित्वा वैदेह्याः संनिवर्तितुमर्हथ ॥ ४४
यस्तु मासान्निवृत्तोऽग्रे दृष्टा सीतेति वक्ष्यति ।
मत्तुल्यविभवो भोगैः सुखं स विहरिष्यति ॥ ४५
ततः प्रियतरो नास्ति मम प्राणाद्विशेषतः ।
कृतापराधो बहुशो मम बन्धुर्भविष्यति ॥ ४६

G 4 41 0
B 4 42 48
L 4 33 0

838* अभिगन्तुं विचेतुं या दक्षिणां ककुभं प्रति ।

[Ñ2 V1.2 B1.3 D7 समय गन्तुं Ñ2 D7 प्रवेष्टुं (for विचेतुं) B1-3 च (for या) Ś1 ककुभां, Ñ1 गमन Ñ2 V2 D7 तां (V2 ता) दिशं, V1 B1-3 वि(V2 B2 वै)दिशां (for ककुभं) D4 दक्षिणागमन प्रति (for the post half)]

—All the above MSS cont, while D11 ins after 43

839* अभ्यास्कममर्यादं न जानीमि तत परम् ।
मृणालोरासम गत्वा तां च विज्ञाय मैथिलीम् ।
ततः शीघ्रं निवर्तध्वं कृतकार्या वनौकसः ।

[Ñ1 D1.4.13 om l 1 Ś1 D11.16 read l 1 after l 3 —(l 1) Ś1 D13 नात परतर मनोत (for the post half) —(l 2) Ś1 Ñ1 D11.13.15 तृणाग्रोर् V1 D1 तृणावेर्, D3.13 तृणागेर् D4 त्रिणागेर् Ś1 Ñ1 D4.13 तत्र (for तां च) —(l 3) Ś1 Ñ1 D4.13 शीघ्रमेव V1 *** म (damaged) D2.13 निवर्तेत (for °तेध्व) Ś1 Ñ1 D1.4.11-13 कृतकृत्या (for °कार्या)]

44 N1 D1-4.13 om 44 (for D1 cf v l 34) Ñ2 V1 (om hapl 45 and l 1 of 840*) 2 B1.3 D7 transp 44 and 45 (including star passages) —a) Ś1 D13 विचेतव्य, B4 समुद्दिष्ट, D11 °दिष्ट (for समालोक्य) —b) B4 शक्यते (for दृश्यते) —For 44ab Ñ2 V1 (l 2 only) 2 B1-3 D7 subst Ś1 Ñ1 D2-4.13.15 cont l 1 only after 843*

840* निखिलेन विचेतव्य यथोद्दिष्ट वनौकसः ।
यच्चान्यदपि नोद्दिष्ट तत्रापि क्रियता मन ।

[(l 1) Ñ1 illeg up to यथोद्दिष्ट Ś1 D12 यथादृष्ट, Ñ1 D7 यथोक्त च D3.13 यथादिष्ट (for °दिष्ट)]

—Then Ñ2 V1.2 B1-3 D7 cont

841* शैलेषु तेषु दुर्गेषु निर्झरेषु गुहासु च ।
वनेषु च विचित्रेषु पत्तनेषु महत्सु च ।
अन्वेष्या महिषी सीता राघवस्य महात्मन ।
अधिगम्य च वैदेहीं निलय रावणस्य च ।

[(l 1) D7 G(ed) [च]तेषु (for तेषु)]

—After 44ab, Ś1 ins while D11 subst for 44cd

842* निखिलेन विचेतव्य यत्रयत्रविहंगमैः ।

[D1 यत्रेतत्र]

—cd) D11 निखिलेन निवर्तध्वं यथोद्दिष्ट प्लवगमा —After 44 Ñ2 V1.2 B1-3 D7 ins 844*

45 D1 om 45 (cf v l 34) B4 om 45–46 Ñ2 V1 (om hapl 45 and l 1 of 840*) 2 B1.3 D7 transp 44 and 45 (including star passages) Ñ1 illeg from 45a up to the prior half of 843* —a) D5.8-11 T2 G M3 च (for तु) D11 निवर्तेह M2 निवृ त्योग्रे (for निवृत्तोऽग्र) Ś1 Ñ2 V1 B1-3 D2-4.7.12.13 यो मा नि(B1.3 वि)वृत्तो युष्माक(D5 °ष्मभ्य) —b) Ś1 सीता दृष्टा (by transp) G3 यो वदेत् (for वक्ष्यति) D4.13 सीता दृष्टेति वक्ष्यति —After 45ab D4 ins in marg समागम्य सत्तो मानमर्हति —c) D1 विभवैर् —For 45cd Ś1 N V2 B1-3 D2-4.7.13.15 subst

843* स मे तुल्यफलो राज्ये मानार्हश्च भविष्यति ।

[Ñ1 illeg for the prior half D11 सम (for स मे) Ś1 D13 तुल्यबलो D5 °फले D11 सन्तुलो (for मानार्हश्च)]

—Thereafter Ś1 Ñ1 D2-4.12.13 cont l 1 of 840* and then further cont D11 cont after 843* whereas Ñ2 V1.2 B1-3 D7 ins after 44

844* मासादूर्ध्वं न वस्तव्य वसन्वध्यो भवेन्मम ।
यथोक्त चैव कर्तव्यमेव स्या प्रीतिमानहम् ।
अन्यथा संशयो व स्यात्प्राणानां जीवितस्य च ।
यत्न सर्वात्मना कार्यो यथा प्राप्येत जानकी ।

[(l 1) Ñ1 illeg from मासाद् up to वध्यो Ś1 ऊर्ध्वमासं D2-4.11.13 ऊर्ध्वं मासात् (by transp) D13 कर्मैर्मासि (for मासादूर्ध्वं) D4.13 वस्तयो B1-3 भविष्यति (for भवेन्मम) —(l 2) D11 एतद् (for चैव) —(l 3) D4.13 [S]पि D2 वा D4 हि (for व) Ñ1 illeg for the post half —Ś1 Ñ2 B1 D2-4.7.13 om l 4 —(l 4) Ñ2 V1 प्राप्येह B2.3 यत्र B2 °स्ये]त (for प्राप्येत)]

46 Ś1 Ñ V1.2 B D1.4.7.11-13 om 46 (for B4 D1 cf v l 46 and 34 resp) M1 transp ab and cd —a) G3 M1 प्रियतमो

G 4 41 79
B 4 41 49
L 4 33 74

अमितबलपराक्रमा भवन्तो
विपुलगुणेषु कुलेषु च प्रसूताः ।
मनुजपतिसुतां यथा लभध्वं
तदधिगुणं पुरुषार्थमारभध्वम् ॥ ४७

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे चत्वारिंशः सर्गः ॥ ४० ॥

४१

ततः प्रस्थाप्य सुग्रीवस्तान्हरीन्दक्षिणां दिशम् ।
बुद्धिविक्रमसम्पन्नान्वायुवेगसमाञ्जवे ॥ १

47 D1 om up to गुणेषु in ^b (cf v l 34) N1 illeg from 47^a up to colophon —^a) T2 इति बहुल (for अमितबल) —^b) Ś1 Ñ2 V1-3 B D5-8 11-13 गुण विपुलेषु (by transp). B2 कुलेषु B3 om (hapl), M3 reads inf lin (for कुलेषु) Ñ2 V1 2 B D7 स, D5 om (for च) V1 प्रसुता —^c) Ñ2 om V2 B1-3 D7 द्रुत D1 4 प ता (D4 om from ता up to तदधि in ^d) (for यथा) V1 यथालयध्व (for यथा लभ°) ⊛ Ck लभध्वे लप्स्यध्वे इति यावत्।, Ct लभध्व लप्स्यध्वम् ⊛ —^d) Ñ2 D7 प्रथित, B4 विपुल D1 2 तदति, D5 तदापि (unmetrical) D11 तमपि, D13 तदिति, T1 G1 M3 तदनु, G3 तमति Cg k t as in text (for तदधि) V1 2 B1 3 आचरध्व, D1 6 M1 माल° (for आरभध्वम्) ⊛ Cg पुरुषार्थं पुरुषव्यापारम्। अत्र सप्तमिलीपर्यन्तमभिधानरसदीर सागरगमनसर्गसिद्धम्। एवमुत्तरसर्गेयोरपि बोध्यम्। अत्र सार्धं पञ्चाशच्छ्लोका ⊛ —After 47, Ś1 Ñ2 V1 2 B1-3 D1-4 7 11-13 read 4 43 16

Colophon Ñ1 illeg —Sarga name Ś1 D2 12 दक्षिण दिग्वर्णन (D2 °न) Ñ1 D7 सीतान्वेषणे (D7 °णं), V1 B1 3 सीतान्वेषणे दक्षिणदिग्विनिर्देश V2 दक्षिणदिशिविस्तरः। D2 सीतान्वेषणे दक्षिणदिग्विजयनिर्देश, B4 दक्षिणदिक्प्रेषण D1 11 दिग्वर्णन, D5 वानरप्रेषणे दक्षिणदिग्वर्णन। D6 दिग्विजये दक्षिणदिग्वर्णनं, D11 दक्षिणदिशिनिवेदन —Sarga no (figures words or both) Ś1 V1 B1 D2 4 12 13 om Ñ2 39 V2 38 B3 44 B1 D1 1 42 B4 43 D1 27, D5 8-10 T1 2 G1 2 M 41, D11 37, G1 40 (as in text) —After colophon, G concludes with श्रीरामाय नमः. —After Sarga 40, Ś1 Ñ V B D1-4 7 11-13 read Sarga 43

41

☞ T1 missing for Sarga 41 (cf v l 4 36.17). M1 begins with श्रीरामाय नमः

1 Ś1 reads 1 in marg —^a) Ś1 D4 8-10 T2 G1 M2 3 Cm g t अथ (for तत) D6 8 to G1 M1 स हरीन् D6 T2 G1 M3 च हरीन् (for सुग्रीवस्) —^b) D5 8 10 T1 G1 2 M1 2 सुग्रीवो (for तान्हरीन्) Ś1 Ñ V B D1-4 7 11-13 हनु (Ñ2 V1 3 B D3 11 °नू) मत्प्रमुखान्हरीन् (Ñ V1 D1 कपीन्) —M3 om 1^cd V2 illeg from प्रस्थाप्य in 1^a up to दाना in 2^c D5 6 8-10 T2 3 G M1 3 Cb t read 1^cd (preceded by 850*) after 3^cd —^c) D5 6 8-10 T2 G M3 सपक्ष (for °पन्नान्) —^d) M1 वैनतेय (for वायुवेग) Ñ2 V1 B2 4 D7 11 वैनतेयसमौजस, V2 B1 3 वैनतेय महौजस, D5 6 8-10 T2 3 G M3 वैनतेयसमद्युति —After 1 D5 6 8-10 T2 3 G M (M3 after 1^ab) ins.

845* मरीचिपुत्रान्मारीचानर्चिर्माल्यान्महाबलान् ।
ऋषिपुत्रांश्च तान्सर्वान्प्रतीचीमादिशद्दिशम् ।

[D6 G3 om l 1 G1 M2 om from नर्चि in l 1 up to सर्वा in l 2 —(l 1) T3 मारीचपुत्रान् G3 मरीचिपुत्र मारीचान् (for the prior half) D6 M3 Cv r g k अर्चिर्मान्, T2 3 G3 M1 अर्चिर्माल्यान्, Ct as above (for अर्चिर्माल्यान्) ⊛ Ck t मारीचशब्देन व्युत्पत्त्या (Ck °शब्दस्य) मरीचिपुत्रा संभाव्यते मरीचिपुत्रानित्युक्तम् (Ck °त्रानिति) ⊛]

—Then all the above MSS cont while Ś1 N1 (after 5^ab) V1 D2-4 ins after 3 D1 2 ins. after 3^ab D4 cont after 849*

846* द्वाभ्यां शतसहस्राभ्यां कपीनां कपिसत्तमः ।

अथाहूय महातेजाः सुषेणं नाम यूथपम् ।
तारायाः पितरं राजा श्वशुरं भीमविक्रमम् ॥ २
अब्रवीत्प्राञ्जलिर्वाक्यमभिगम्य प्रणम्य च ।
साहाय्यं कुरु रामस्य कृत्येऽस्मिन्समुपस्थिते ॥ ३
वृतः शतसहस्रेण वानराणां तरस्विनाम् ।
*अभिगच्छ दिशं सौम्य पश्चिमां वारुणीं प्रभो ॥ ४
सुराष्ट्रान्सहबाह्लीकाञ्शूराभीरांस्तथैव च ।
स्फीताञ्जनपदान्रम्यान्विपुलानि पुराणि च ॥ ५
पुंनागगहनं कुक्षिं बकुलोद्दालकाकुलम् ।
तथा केतकषण्डांश्च मार्गध्वं हरियूथपाः ॥ ६

G 4 43 0
B 4 42 8
L 4 35 8

[D3 कपि (for शत) D5,6,8 13 T2,3 G M कपिसत्तमा V1 B2,3 हरीणां हरियूथप (for the post half)]

—Thereafter D5,8 10 T2,3 G M further cont

847* सुषेणप्रमुखा यूयं वैदेहीं परिमार्गत ।

[D5,8 10 M3 परिमार्गथ (for °मार्गत) ∯ Ch परिमार्गथ परिमार्गध्वमिति यावत् । so also Ct ∯]

2 V3 illeg for 2^{abc} (cf v l 1) D11 om 2^{ab} —^{a}) Ś1 V3 D1 अभ्यागम्य B4 उथाहूय (for अथाहूय) D5,6,8 10 T2,3 G M अवमो मेघसंकाश —^{b}) Ś1 N1 B1 D1 5 8 10 12 13 G2 वानर (for यूथपम्) —After 2^{ab} B3 ins while B4 cont after l 2 of 863*

848* बुद्धिविक्रमसम्पन्न भर्तृन्यायपरायणम् ।
तेजसा बलमुख्यस्य वीर रामहिते रतम् ।

—^{c}) Ś1 N1 D1 4 12 13 वीर M1 सौम्य (for राजा) D11 तारं सुषेणं राजा तु

3 ^{ab}) D11 प्रहृत (for प्राञ्जलिर्) N1 V2,3 B D1 अतिपूज्य D11 अभिवाद्य (for अभिगम्य) Ś1 N1 D1 4 12 13 कपि(Ś1 D4 13 °पि)सेनापतिं वाक्यमभिवा(V1 ° *** [damaged])द्य प्रसाद्य च ∯ Cv r m अब्रवीदिति पुनर्वचन प्राञ्जलित्वा Cr m °स्वामिवामना)दिति दिक्कथनार्थम् । Cg प्राञ्जलित्वादिकमनार्थमब्रवीदिति । अतो न पौनरुक्त्यम् ∯ —After 3^{ab} Ś1 N1 D4 13 ins

849* उवाच वानरं तत्र प्रहृष्य हरिपुंगव ।

—Then N1 reads 10^{ab} and 5^{ab} (including star passages) D4 cont 846* while D5,8 10 T2,3 G M ins after 3^{ab}

850* महर्षिपुत्रं मारीचमर्चिष्मन्तं महाकपिम् ।
वृतं कपिवरैः शूरैर्महेन्द्रसदृशद्युतिम् ।

[(l 1) G2 मरीच M1 Cg मरीचिं Cv r m k t as above (for महर्षि)]

—Thereafter D5,8-10 T2,3 G M2,3 Ch t read 1^{cd} D5,8 10 T2,3 G M Ch t om 3^{c}–4 Ñ1 D1-4 11 13 om 3^{cd} V3 illeg from स्य in 3^{c} up to 4^{c} —^{d}) Ś1 कृत्ये (for कृत्ये)

4 D5,8,9-11 T2,3 G M om 4 (cf 845*) V3 illeg for 4^{a} (for all cf v l 3) —^{a}) B4 कुरुष्व वेदेहा (for शतसहस्रेण) —^{b}) V1 B2 समन्वितः (for तर) B4 सुरत परिमार्गणे —^{c}) N1 V1 D7 अभियाय V3 B अभिगम्य (for अभिगच्छ) B4 महावेग , D11 महाभाग (for दिशं सौम्य) —^{d}] B1 पश्चिमां विमलां दिशं D11 विशालां पश्चिमां दिशं —For 4 Ś1 N1 D1-4 12 13 subst

851* वृतः शीघ्रं प्रयाहि त्वं विशालां पश्चिमां दिशम् ।

[D1 13 (2)ति (for तः) D4 8 13 विपुलां (for विशालां) Ś1 D13 पुरीं (for दिशम्)]

—Thereafter Ś1 D1-4 12 (including 861*) 2 13 read 10^{ab} while B4 ins 861* after 4

5 For sequence in N1 cf v l 3 —^{a}) V3 स्व राष्ट्रान् D5 8-10 M1 सौराष्ट्रान् V3 illeg from ह्लीकान् up to 852* Ś1 सहवाल्मीकान् D11 च सुबाह्लीकान् (for सहबा) N1 D1 सु(D4 स्व)राष्ट्र सहबाह्लीकं G2 सौराष्ट्रान्बाह्लीकांश्च —D11 reads 5^{b} in marg —^{b}) Ś1 N1 B1 D1-4 12 13 G1 शूद्राभीरांस् V2 B2 D7 भद्राभीरांश् V1 भद्राभीरान् V3 ओड्राभीरांस् B1 भद्राभीरान् B4 भद्राभीरांस् D5,8 1 Ct नेंद्राभिराड् T3 M2 Ch tp शूराभीरान् G1 शूद्राभीरांस् M1 शूरसेनांस् (for शूराभीरांस्) D4 हि (for च) —After 5^{ab} N1 ins 846* —^{c}) Ś1 N1 V1,2 B D1 4 12 13 चैव (for रम्यान्) —^{d}) Ñ1 D1-4 11 13 G2 विशालानि D10 वि * (for विपुलानि) Ñ1 V2 B1 2 D7 तथा सूर्पारका(V2 °करा)नपि V3 तथा सूपरिकानपि —After 5 N1 V(V3 illeg) B1 2 D7 ins

852* प्रभासादीनि तीर्थानि तथा द्वारवतीमपि ।

[V1 प्रभा° (for प्रभास) B2,3 द्वारवतीम् (for °वतीम्) V3 तथैवानेकानीति (for the post half)]

—Then all the above MSS read 9 6^{cd} 10^{cd} 863*

6 D3 om 6 V3 illeg for 6^{ab} Ś1 D2,4 12,13 transp 6 and 7^{ab} —^{a}) Ś1 N1 D1,2,4 12 13 नागगहन (Ś1 N1 °नं) N2 V1 3 D1-3 D7 नृपबहुलं B4 गहना नृभान् D11 गहनं कर्षे G1 गहनं गिरि G2 गहन गुहा (for गहनं कुक्षिं) —N1 om 6^{bcd} —^{b}) B4 -[आ]कुलान् M1 [आ]वृत (for [आ]कुलम्) Ś1 Ñ1 D1 2,4 13 तमकर्षैरधिवासित (Ś1 N1 °तो) V3 बहुलोद्दालसंकुलं D11 विपुलोत्पलमालिन —V B1 2 D7 om 6^{cd} —^{c}) M1 तत (for तथा) B4 D1 तत्रापि Ś1 खण्डांश्च N1 D1,2,4 12 13 खण्डांश्च D2 पुरैश्च G1 दर्दं च Cg as in text (for षण्डांश्च) —^{d}) D11 om

G. 4. 43. 7
B. 4. 42. 8
L. 4. 35. 7

प्रत्यक्स्रोतोगमाश्चैव नद्यः शीतजलाः शिवाः ।
तापसानामरण्यानि कान्तारा गिरयश्च ये ॥ ७
गिरिजालावृतां दुर्गां मार्गित्वा पश्चिमां दिशम् ।
ततः पश्चिममासाद्य समुद्रं द्रष्टुमर्हथ ।
तिमिनक्राकुलजलमक्षोभ्यमथ वानराः ॥ ८
ततः केतकषण्डेषु तमालगहनेषु च ।
कपयो विहरिष्यन्ति नारिकेलवनेषु च ॥ ९

मार्गध्व Ś1 Ñ1 B4 D2.4.8-10.12.13 T2 G1.2 M1.2 हरिपुंगवा (for °यूथपा) —After 6, Ś1 D1.4.12.13 (D12.13 om 9^cd) read 9 (Ś1 D4.12 including 859*), while B4 reads 9^cd

7 Ś1 D2.4.12.13 transp 6 and 7^ab V2 illeg from 7^a up to कन्द in l 1 of 853* —^a) Ñ2 V1.3 B1-3 D7.11 विशालाश्च, D8-10 M1 Ct °चक्षुश्चैव, Cv g as in text Cr k [उ]द्गमाश्चैव (for गमाश्चैव), Ś1 D4.12 घोरेव (D4 °व)त्यो विशालाश्च, Ñ1 तत्र तत्र च गच्छन्त्य, B4 स्रोतो वतीर्विशालाश्च, D1 श्रोतोमाल्यो विशालाश्च, D2.3 श्रोतोवत्यो विशालाश्च, D13 स्रोतस्वत्यो विशालाश्च, T3 G M3 प्रत्यक्स्रोतो द्गमाश्चैव —^b) Ñ1 B4 D1.11 नद्यौ B4 शीतलजलाया (for °जलाः शिवा) —After 7^ab, D3 reads 9 —^c) D2.13 तपस्विनाम् (for तापसा°) —After 7^c, Ñ2 V D1-3 D7 ins

853* गिरीणां कन्दराणि च ।
कैकेयान्सिन्धुसौवीरान्

[(l 1) V2 illeg up to कन्द —(l 2) V2 कैकेय (for °यान्)]

—^d) Ñ V2.3 B1-3 D2.4-10.12.13 Cv r t कान्तार, Cm g as in text (for °रा) Ś1 Ñ1 D1.2.4.12.13 तथा (for च ये) B4 कान्तारान्पूर्वशैलांस्तथा, D11 गिरीणां कदराणि च, M1 कान्तार गिरिसंचये —After 7 Ś1 Ñ1 B4 D1.2.4.12.13 ins, while D11 cont after 855*

854* कैकेयान्सिन्धुसौवीरान्मालवाश्चारदर्शनान् ।

[Ś1 B4 कैकयान्, D1.4 केकयान् B4 गुणवांश्च, D1 संजयांश्च, D2.13 त्रिगर्तांश्च; D11 मार्गध्वं (for मालवांश्च) D12 दर्शना (for °नान्)]

—Then D12 cont 857*, whereas D7.8-11 T2.3 G M ins

855* तत्र स्थली मरुप्रायामत्युच्चशिरसं शिलाः ।

[T1 M2 तत् (for तत्र) D6.8-11 Ct तत्र स्थलीरे (D11 °स्थ)प्राया; G1 तत्र स्थले मरुप्रायम् (for the prior half) D6.8-10 Ct शिशिरा; M1 शिलया; Cs r as above (for शिरस) M2 शिला (for शिला) D11 मरुयुक्त शिलातलान्, G1 मरुकुम्भिशिलातलिनी (for the post half)]

8 D12 om 8 D7 reads 8^ab after 15^ab V2 illeg from जाला in * up to शिला in 857* —^a) M2 गिरिजाल (for °जाला) —^b) Ñ2 V2 B1-3 D7 मार्गस्व (for मार्गित्वा) T2 पश्चिमां (sic) (for पश्चिमां) —After 8^ab, B1.2 ins. l 15 of 867* for the first time repeating it in its proper place —^c) Ñ2 V2 D1 यास्थ, V1 B1-3 D2.4.8-11 T2 G M1.2 यास्य (for आसाद्य) —^d) V1.3 B1.2 (after corr in as in text) द्रष्टुमर्हसि —^e) D12 G2 M1 मीन, Cg as in text (for तिमि) D6-11 -[आ]कुल, D4 -[आ]वृत; Cg as in text (for [आ]कुल) —^f) D8-10 G2 M1 Ct पश्चात् द्रक्ष्यथ वानरा, D11 वायुवेगसमुद्धूत ॥ Cr तिमिनक्राकुलजलमक्षोभ्यमथ (Cr °तिमि) वानरा इति पाठः ॥ —For 8, Ś1 Ñ1 B4 D1.4.13 subst

856* गिरिजालावृतं चैव नानानक्रसमाकुलम् ।
महाग्राहसमाकीर्णं सागरं चापि पश्चिमम् ।

[(l 1) D2.13 पर्वत (for गिरि) Ś1 वृतांश्च, Ñ1 D13 -वृत, B4 D1 -[आ]वृतांश्च (for -[आ]वृतं) D4 नर (for नक्र) Ś1 Ñ1 B4 -समाकुलान्, D1 -समन्वितम् (for समाकुलम्) —(l 2) D2.4.13 [प]र (for [अ]पि) B4 नदीं ग्राहसमाकीर्णां समुद्रं चापि पश्चिमं]

—Then all the above MSS cont, while Ñ2 V B1-3 D7 subst for 8^ef, D11 ins after 6 D12 cont after 854*

857* द्वीपाश्च विविधोत्सन्ना विन्ध्यपादपशोभितान् ।

[V2 illeg up to विन्ध्, D11 om द्वीपाश्च Ñ2 V1.3 B1-3 D7 बहुला (for विविधा) D1.12 चैव (for च) Ñ2 V1.3 B1-3 D7 बहु, D4.12 विन्ध्य (for विन्ध्य) D11 नानाविधविलासितान् (for the post half)]

—Then Ñ2 V B1-3 D7 cont

858* मानसांश्चैव मार्गध्वं काननाश्चापदीश्वरा ।

[V3 कोणान् (for °नानि)]

9 Ñ1 D11 om 9 Ś1 D4.12.13 (D12.13 om 9^cd) read 9 after 6 (transp) while B4 reads 9^cd after 6 D3 reads 9 after 7^ab For sequence in Ñ2 V B1-3 D7 cf v l 5 —^a) Ś1 Ñ2 V B D1-3.7-11.13 D1.13 om (for तत) D1 वनानि, T2 केतक Ś1 Ñ2 V B D1.2.4.12 करेषु (for षण्डेषु) —^b) Ś1 D1.4.12 [illegible] D4 °क]षेषु च Ñ2 V B D7 [illegible] पर्वेषु च D2 [illegible] D13 [illegible] च —Ñ1 D1 D7 om (hapl ?) 9^c-10^d. D12.13 om (hapl ?) 9^cd. —^c) V2 M1 कपयो D1 [illegible]

तत्र सीतां च मार्गध्वं निलयं रावणस्य च ।
मरीचिपत्तनं चैव रम्यं चैव जटीपुरम् ॥ १०
अवन्तीमङ्गलोपां च तथा चालक्षितं वनम् ।
राष्ट्राणि च विशालानि पत्तनानि ततस्ततः ॥ ११
सिन्धुसागरयोश्चैव संगमे तत्र पर्वतः ।
महान्हेमगिरिर्नाम शतशृङ्गो महाद्रुमः ॥ १२
तस्य प्रस्थेषु रम्येषु सिंहाः पक्षगमाः स्थिताः ।
तिमिमत्स्यगजांश्चैव नीडान्यारोपयन्ति ते ॥ १३

G. 4. 43. 16
B. 4. 42. 16
L. 4. 35. 17

—ᵈ) D1–4 6 G M नालिकेर- (for नारिकेल) V3 illeg. for वनेषु च.—After 9, Ś1 D4 12 ins.:

859* यत्र तत्र च गच्छध्वं नदीः शीतजलाः शुभाः ।
[Ś1 शीतलाः (for °जलाः).]

10 Ñ2 V B D7 om. 10ᵃᵇ (for Ñ2 B4 D7, cf. v.l. 9). For sequence in Ś1 Ñ1 D1–4.11–13, cf. v.l. 3 and 4, and for sequence in Ñ2 V B2–3 D7, cf. v.l. 5. —ᵃ) D11 वैदेहीं (for मार्गध्वं). Ś1 Ñ1 D1–4 11 13 मार्गध्व तत्र (D1 **) वैदेहीं.—After 10ᵃᵇ, D5.6 8–10 T2 3 G M ins.:

860* वेलातटनिविष्टेषु पर्वतेषु वनेषु च ।
[D5 8–10 T2 3 वेलावन-; Cg as above (for °तट-). D5 om (hapl.) पर्वतेषु.]

while D11 ins.; whereas B4 ins. after 4:

861* भवान्मार्गेतु मार्गज्ञैर्बहुभिर्वानरैर्वृतः ।
[B4 वानिर्भिर्हरिभिर्वृतः (for the post. half)]

—V3 illeg. for 10ᶜᵈ.—ᶜᵈ) B4 मरजं. D5 6 8–10 T2 G M Cv g सुरची (for मरीचि). Ś1 -वपनः D1 पत्तने; D4 पत्तनं; D6 -पट्टणं (for -पत्तनं). ⁂ Cv· सुरचीपत्तनमित्याद्यावपि मार्गध्वमित्यनुवर्तते. ⁂ Ś1 Ñ1 D1–4.12 13 रम्यं (for चैव) D11 सुरभीपत्तनं दिव्यं. T2 सुरलीतर्पणं चैव (for ᶜ) D1 पुण्यं (for रम्यं) B4 D4.8–11 जटा(D11 °टी)पुरं, T1 जलापुरं (for जटी°). Ś1 D4.12 पुण्यं चैव वृहद्वलं (D4 °द्रुम), Ñ1 पुण्यं चैव पृथुस्थलं. Ñ2 V1 B2 D7 रम्यं च कु (V1 B2 ज)टिलस्थलं; B3.4 रम्यं च जटिलं स्थलं; D3.8.13 पुण्यं चैव जटा(D3 °टी)स्थलं (for ᵈ). V2 पत्तनं चैव रम्यं च कुटिलं सजलं स्थलं.

11 For sequence in Ñ2 V B2–3 D7, cf. v.l. 5. —ᵃ) D5–10 G3 Ct अंगलेपां; T1 °देशां; G2 M3 Cv.r चांगलोपां, G3 अंगलोपां; Cm.k as in text (for °लोपां) —ᵇ) G1 पुरं (for वनम्). —ᶜ) T2 M1 पट्टणानि (for पत्तनानि). M1 समीक्ष्य च (for ततस्ततः).—For 11, Ś1 Ñ1 B4 D1–4 11–13 subst.:

862* सरितः सागरान्शैलान्सुगम्यं वनौकसः ।
पुराणि च विशालानि प्रवेष्टव्यानि कानिचित् ।
स्थावराणि च मुख्यानि पत्तनानि ततस्ततः ।

[(l. 1) B4 मर्ष्यैर्गरोगे च तथारिष्टक वन, D12 मर्त्यैर्गनगेश च दिव्यसागरस्यैव च —(l. 2) D1 पुण्यानि, D13 राष्ट्राणि (for पुराणि). B4 स्थाणि चैव स्थानि (for the prior half). Ñ1 illeg. from the post. half up to च in l. 3. B4 D12 च (for -चित्).—(l. 3) D13 विशालानि (for च मुख्यानि). D2.13 समन्ततः; D12 च सर्वशः (for ततस्ततः).],

while Ñ2 V B1–3 D7 subst.:

863* सुवीरमद्रलोके च तथा कोहलमेव च ।
क्रमशस्तानि सर्वाणि विचेतव्यानि वानरैः ।
रत्नवन्ति विशालानि पत्तनानि समन्ततः ।

[(l. 1) V3 **म्; B3 सुवीरम् (for सुवीरम्). V1 मद्रलोके, V3 बहु° (for मद्र°). V1 B3 कौलूकम्; V3 (अ)कोलूतम्; B1.2 हीरुतम्; G (ed.) कोलूकम् (for कोहलम्).—(l. 2) B1 पत्राणि (for सर्वाणि).—After l. 2, B2 cont. 848*.—V3 illeg. for l. 3.]

12 ᵃ) V3 illeg. after सिन्धुसाग up to सिंहा° in 13ᵇ. Ś1 Ñ1 B4 D1–4 12 13 चापि, D12 यत्र (for चैव). —ᵇ) D1.12 सगमम् (for संगमे) D2 13 [S]पि च (for तत्र). Ñ2 V1.2 B2–3 D7 पर्वतो महान् (for तत्र पर्वतः). Ñ1 संगमैव च सर्वतः. —ᶜ) Ś1 Ñ1 D2–4 12.13 G3 M3 महाहेम; Ñ2 V1.2 B1–3 स वै केन; D5 8–10 T1.2 महान्सोम; D7 स चैकनः; D12 महाफेन- (for महान्हेम).—ᵈ) Ñ2 V1 2 B1–3 D7 बहुद्रुमः, D11 प्रतापवान्, T2 महाद्युतिः (for महाद्रुमः)

13 V3 illeg. up to सिंहा in ᵇ (cf. v.l. 12) —ᵃ) D5 6 8–10 T2.3 G1 2 M Ck तत्र (for तस्य) B4 पृष्ठेषु (for प्रस्थेषु). D11 तत्र पक्षगमाः सिंहाः, G3 तत्प्रस्थेषु च रम्येषु. —ᵇ) Ś1 Ñ V B D1–4 7 11.13 सिंहा वसन्ति सर्वशः, D4 T2 सिंहाः पक्षिगणाः स्थिताः; D11 पक्षिणो नीडवासिनः; G1 2 सिंहाः पक्षिगुणाः स्थिताः; G3 सिंहाः पक्षगुणास्तथा, M1 सिंहाः पक्षिगणान्विताः. —After 13ᵃᵇ, Ś1 Ñ V B1.3.4 D1–4.7 12.13 read 14ᶜᵈ and 865* —V3 illeg. up to नीडा in ᵈ. —ᶜ) Ñ V1 2 B D3 4 6 7.11.13 T2 G M1.2 तिमिमात्स्यान् (for तिमिमत्स्य-). Ś1 D12 -[श्चै]व गजान्; D1 -नागांश् (for -गजांश्) —ᵈ) Ś1 D1–4 11–13 नीडेषु; B1 M1 नीडान् (for नीडानि). B4 हि, D5–8.11 13 च, D5.6 ये (for ते). ⁂ Cr पक्षैर्गमा पक्षाभ्यां गच्छन्तीति पक्षगमाः। नीडान्यारोपयन्ति स्वावासस्थानानि प्रापयन्ति ।; Cm: पक्षगमाः पक्षाभ्यां गच्छन्तीति पक्षगमाः सपक्षा इत्यर्थः। सिंहास्तिमिमत्स्यगजांश्चैव नीडान्यारोपयन्ति स्वावासस्थानानि प्रापयन्ति ।; Cg: पक्षैर्गच्छन्तीति पक्षगमाः, सपक्षा इति विशेषणम्। नीडानि वृक्षाग्रस्थावासस्थानानि । अत एव महाद्रुम इति पूर्वमुक्तम् ।। Ck· पक्षगमाख्याः सिंहविशेषाः । ते तिम्यादीन्स्वानि नीडान्यारोपयन्ति । नीडमप्येतेषां सिंहानां पक्षगमत्वमन्वर्थमित्यभिप्रेतम् ।; Ct· सिंहास्तु दास्याः पक्षगमाः पक्षिणः स्थिताश्चेत पक्षिणास्तिमिमत्स्यगजान्नी]

G. 4 43 17
B. 4 42 17
L. 4 35 18

तानि नीडानि सिंहानां गिरिशृङ्गगताश्च ये ।
दृप्तास्तृप्ताश्च मातङ्गास्तोयदस्वननिःस्वनाः ।
विचरन्ति विशालेऽस्मिंस्तोयपूर्णे समन्ततः ॥ १४

तस्य शृङ्गं दिवस्पर्शं काञ्चनं चित्रपादपम् ।
सर्वमाशु विचेतव्यं कपिभिः कामरूपिभिः ॥ १५

डानि स्वत्रासस्थाना यत्रोपपन्ति प्रापयन्ति ※—After 13 Ś1 Ñ2 V B1-3 D7 12 ins

864* सरस्तत्र सुविस्तीर्णं नलिनी च मनोरमा ।
[Ś1 D12 मनोहरा (for °रमा)]

14 Ñ1 illeg for 14^{ab} —^{a}) Ś1 D12 यत्रेन, D7 12 शृगाणां (for सिंहानां) —V2 illeg for 14^b —^{b}) D3 om गिरि Ś1 D12 शत च तत्, B4 D14 शत च यत्; D3 गत च तत्, T2 G M2 -गताश्च ते Cm g as in text (for °ताश्च ये) Ñ2 V1 3 B1-3 D3 गिरे शृगशत च तत् (Ñ2 D7 °तानि च) D2 15 गिरिशृगे शत च तत्; D11 गिरि शृग शत च तत् ※ Cv r गिरिशृङ्गगताश्च ये (Cc ते) इति पाठ ※—D12 om 14^c–15^b, B1 om 14^{c-f} Ś1 Ñ V B1 3 4 D1-4 7 12.13 read 14^{ef} and 865* after 13^{ab} —^{c}) B1 हृष्टास्, B2 तृप्ताश्, D1 घृष्टाश् (for दृप्तास्) Ś1 Ñ V1 2 B3 2.4 D1-4.7 12 13 च मत्त, V3 च यक्ष(sic) D2 तप्ताश्च (for तृप्ताश्च) —^{d}) B1 ° [शं]खुद, M1 ध्वनि (for स्वन) V2 B1 D1 4 5 6 13 T1 G M निस्वना —^{e}) D6 M1 विहरन्ति (for विच°) ※ Cl तोयपूर्ण इति प्रस्थे विवक्षनुरूपं ।, Cl तोयपूर्ण प्रस्थे ※ —For 14^{ef} Ś1 Ñ V B1 3 4 D1 4 7 12 13 subst

865* तत्र पक्षगमा सिंहा वह्निनो वनवासिन ।
नाख्यास्यादपितव्यश्च पुरा दत्तवरा हि ते ।

[(l 1) Ś1 D12 पक्षिणा V B3 4 पक्षिगणा D1 D13 पक्षगमा (for पक्षगमा) V2 illeg from सिंहा up to काञ्चन in 15^b D6 सिद्धा (for सिंहा) V2 B1 3 सिंह D2 3 13 नीर- D1 नीर (for वन) Ś1 D4 12 चहवो नीलवासिन , B4 वह्नि शिवरागम (for the post half) —Ñ2 B4 D1-4 13 om l 2 —(l 2) Ś1 D12 न तु V1 नाथ B3 4 नापि (for नापि) Ś1 D12 हि, B3 4 च (for च) D7 गुरु (for पुरा)]

15 D12 om 15^{ab} V2 illeg up to काञ्चनं (for both cf v l 14) B4 om 15^{ab} Ś1 Ñ1 (damaged for 15^{ab}) 2 V B2.3 D1-4 7 12 13 transp ^{ab} and ^{cd} —^{a}) G1 3 दिवि (G1 °व) स्पृष्टं (for दिवस्पर्शं) Ś1 D2.4 12.13 तत्र शृङ्गं गिरेस्तस्य (D2 °स्थं, D12 °स्य) Ñ2 V1 B1-3 D7 तत्र शृङ्गं दिवि (Ñ2 V1 B3 °वं) स्पर्शं (V1 °स्पृक) V3 तत्र शृङ्गं दिव स्पृष्टं (m also स्पृष्टा) D1 तत्र शृङ्गं गिरिस्तस्य, D3 तत्र शृङ्गमपि स्पर्शं —^{b}) Ñ2 V1 B1-3 D7 भीम 3 D1 गिरि (for चित्र) Ś1 D12 चित्रद्रुमसमाकीर्णं D1 चित्रकानन पादपं —After 15^{ab} Ś1 V1 D1-4 12 13 ins

866* पारिजातश्च तत्रस्थ विविधद्रुमशोभितं ।
[Ś1 Ñ1 D1 13 … (for °जातस्य) D12 … (for …)]

—After 15^{ab}, D7 reads 8^{ab}

—V2 illeg for 15^{cd} —^{c}) D2 12 सर्वत्र तु । D3 सर्वथा तु (for °माशु) —^{d}) Ñ1 D1-4 13 वलिभि ; Ñ2 V1 2 B1 3 D7 T2 हरिभि (for कपिभि) —After 15 Ś1 Ñ V (V2 partly illeg) B D1-4 7 12 13 ins

867* सिन्धोरेव च तीर्थानि विचेतव्यानि यत्नत ।
मरुधान्वमरुश्चैव पुरामीराश्रयाश्च ये ।
गिरयश्च विचेतव्या वनान्युपवनानि च ।
शैलोदा पञ्चवरान दत्तामिवामरन्धतीम् ।
पुराणि यवनानां च विचिन्वन्तु वनौकस । [5]
बाल्हीक पञ्चयायास यत्र तथां समीपत ।
तत्र पञ्चजन कृत्स्न विचेतव्य समन्तत ।
काश्मीरमण्डल चैव शमीपीलुवनानि च ।
पुराणि च सशैलानि विचिन्वन्तु वनौकस ।
ततस्तक्षशिला रम्या शाकलं पुष्करावतीम् । [10]
अवगाह्य शाल्वादीन्मणिमन्त च पर्वतम् ।
तथा गान्धारदेशाश्च मरुभूमिश्च सर्वश ।
विचेय रमणीयं च फरग्यानां निवेशनम् ।
गिरिजालावृतां दुर्गां मार्गित्वा पश्चिमां दिशम् ।
पश्चिमेन विचेतव्या देशा सगिरिकन्दरा । [15]
तत पश्चिममासाद्य समुद्रं भीमदर्शनम् ।
मार्गध्वं वानरास्तत्र भीमं सागरमुत्तमम् ।

[(l 1) Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 सिन्धो (D1 °सा)रेव (for सिन्धोरेव) V1 om D2 (च)र (for च) Ñ2 V2 B4 तीर्थानि (for तीर्थानि) Ś1 D12 यात्रा Ñ1 D1-4 13 यत्न (for यत्न) —After l 1 Ñ1 D1-4 12.13 ins

867(A)* तानपानामरण्यानि कान्ताराणिरेव ये ।

—(l 2) Ś1 Ñ1 D1-4 12.13 मरुधन्वा मरु (D2 …)श्च V1 B1-3 मरुधान्वमरुश्चैव G(ed) मरुधान्वमरुश्चैव (for the prior half) Ś1 V1 D1-4 12.13 पुर (for पु) Ś1 D2 [आ]लय्या Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 इत्थं (for च ये) B1 4 इति नीमान्धात्र ये, D1 तथामीरान्पलानव (for the post half) —(l 3) Ñ2 damaged for चेतव्या वना Ś1 विचेतव्य (for °तव्या) —D4 om l 4-6 —(l 4) Ñ2 D7 … V1 D7 दर्शिवान् B1 °शैलान्, B3 दत्तानैवीर (for दत्तामिव) Ñ2 V2 दर्शिता … (for the post half) —For l 4 Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 subst

867(B)* शैलाद्वै च … … …

[D2 … D12 … (for …) D1 … (for the prior half) D1 13 … D1 … (for …) V2 D1 … (for …)]

कोटिं तत्र समुद्रे तु काञ्चनीं शतयोजनाम् ।
दुर्दर्शां पारियात्रस्य गता द्रक्ष्यथ वानराः ॥ १६
कोट्यस्तत्र चतुर्विंशद्गन्धर्वाणां तरस्विनाम् ।
वसन्त्यग्निनिकाशानां घोराणां कामरूपिणाम् ॥ १७

नात्यासादयितव्यास्ते वानरैर्भीमविक्रमैः ।
नादेयं च फलं तस्माद्देशात्किंचित्प्लवंगमैः ॥ १८
दुरासदा हि ते वीराः सत्त्ववन्तो महाबलाः ।
फलमूलानि ते तत्र रक्षन्ते भीमविक्रमाः ॥ १९

C 4 43 30
B 4 42 23
L 4 35 31

—(l 5) B2 D3.7 च वनानां (for चवनानां) Ñ1 illeg , V3 पुरात्पवनानां च B1.2 पुरं(B1 °रू)थिव वनानां च D1 पुरं मख्वन चैव D2.13 पुरं गजवन चैव D5 पुरजवन चैव (for the prior half) B1-3 विनिन्वस्य (for °न्व तु) —V1 om (hapl) l 6-9 Ś1 D8 om l 6-7 Ñ1 D1-4.12.13 om l 6 —(l 6) B1-3 यत्र (for यत्र) B1.3 विधेयत (for समीपत) —(l 7) Ñ1 illeg for पश्चन्न कृत्य V3 D1-4.11 पवनद (for °वन) D1 चैव, D2.3.13 त्य (for कृत्य) —(l 8) Ś1 Ñ1 B2 D8 वशीर Ñ1 D1.4 वानरैर्वोपगे , D2.13 वानरैर्वानिरोदृशा , D3 चैतत्य वानरोत्तमै (for the post. half) —Ñ1 D1-4.12 om l 9 —(l 9) Ś1 D1 पुराणि त्य(D1 दा)त्र च विचरन्ति ता(D8 पा)रे —B2 om l 10-17 —(l 10) D8 नाम (for यत्र) Ś1 Ñ1 D2 वनत्त्व(D2 °न कुन)स्ति नाम (for the prior half) V1 सान्तं B3 D4.13 सन्ते D3 स्थानं (for शान्त) Ñ1 illeg after तु up to l 12 D2.13 पुष्पितानि(D1 °नि) D4 पुष्पताङ्गै (for °पतीन्) —(l 11) B1.2 सद्य(B3 °ता [meta.])पि (for अवगान्) B2 D3 भार्गवान् (for भार्गवीन्) V1 अविद्यानविद्वान्यार्गीन् (for the prior half) V1 मारुन्धे B1-3 मन्दिर (for °मन्त) —For l 11 Ś1 D1-4.12.13 subst

867(C)* आरुह्य कपिसेनाभिः मार्गध्वं वनविस्तरम् ।

[D1 आरु° D1.4 आरुह्य कपिसेनाभि(D4 °भाले) D2.13 आरुह्य सैनाभिः D3 मार्गे पश्चिम वापि (for the prior half) D1-4.13 हत (for वन) Ś1 D8 विस्तरे (for °स्तरम्)]

—(l 12) V1 D1.2.13 गच्छत Ś1 D1-4.12.13 देश D3 देशांय् (for देशान्) Ś1 D8 महल्प D2 हरि° D3-4.13 हरिणि (for मरुभूमिषु) —(l 13) B1 भ्रमताय (for समीप) Ñ1 V B D2.7.13 वैकेयाना D3 केकयाना —Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 om l 14 —D8 ins l 15 after 8^{cd} repeating it here —(l 15) Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 अन्ये यान्ति(D1-4.13 °न्ति) (for ऋषिदेशं) D1 कान्ता (for कन्दरा) Ś1 Ñ1 D1-4.13 देशा नानाकानना (for the post half) —After l 15 Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 ins.

867(D)* अभितश्चि च, तस्य सौराष्ट्रं तरसा च ।

[Ś1 D8 अभिपश्चि , D2 च देशानि , D3 अपेक्षार्थं (for अभितश्चि) D1.13 हत्वा (for तस्य)]

—Ñ1 illeg for l. 17 —(l 17) Ś1 Ñ1 V1.3 D1.2.13 वीर्य(V1 D1.3 °रू) सागरवत्(Ś1 °स्त्री) (for the post. half)]

16 Ś1 Ñ1 B1 D1-4.12.13 om. 16 Ñ1 V B1-3 D8 om 16^{cd}. —^a) D1 T1.2 G M3 समुद्रस्य(G1 °द्रे च) D8-11 M1 समुद्रस्य, M3(before corr) समुद्रसु Cm g as in *text* (for समुद्रे तु) ❀ Cv r कोटिं तत्र समुद्र द्रक्ष्यथे (Cv तत्र समुद्र इ)ति पाठ ।, Cm कोटिमिति । तत्र समुद्रे पारियात्रस्य कोटिं द्रक्ष्यथेति सम्बन्ध ।, Cg तत्र समुद्र गता पारियात्रस्य कोटिं शृङ्गम्। Ck t कोटिं शृङ्गम् । समुद्रस्य मध्ये इति शेष . ❀ —^c) Ñ2 V1.2 B1.2 D7 दुर्धर्षं (for दुर्दर्शां) V1 B1.2 पा(V2 पि)रियात्रस्य D2 पारिजातस्य, G2(also) M1 °यात्रायो (for °यात्रस्य) —^d) Ñ2 V1.2 B1 D8-10 गत्वा (for गता)

17 ^a) G1 M3 चतुर्विंशाद् —^b) D8.10 M3 तपस्विनां (for तरस्विनाम्) —D4 damaged from वानरा in ^a up to तु in ^d (see var) —^c) Ś1 V2 B2 D1.4(D4 damaged up to तु) .12.13 कोट्यो वानरपुंगवा D8-10 घोराणां पाप कर्मिणा —For 17 Ñ2 V B1-3 D7 subst while Ś1 V1 B4 D1-4.12.13 subst l 1 for 17^{ab}

868* वनको विशतिश्चात्र गन्धर्वाणां महात्मनाम् ।
कोट्यस्तत्रार्कवर्णानां वसन्ति क्रूरकर्मिणाम् ।

[(l 1) V2 वानराः (for विंशतिः) Ñ1 V B1-3 D7 [श्च]त्र B2 [अ]पि (for [अ]त्र) V3 illeg from वसन्ति up to l 2]

—After 17 D1.6-11 (after 19) T1.2 G M ins

869* पावकार्चिःप्रतीकाशाः समवेताः सहस्रशः ।

[D5 सर्वेताश्च (for समवेता) D1.6-10 सततं (for सहस्रश)]

18 V1 illeg upto भीम in ^b —^a) B4 D5 [अ]भि (for [अ]ति) Ś1 Ñ V1.3 B1-3 D1-4.7.12.13 दूरतो वर्जनीयास्ते(D2.13 °स्तैर्) —^b) D8.11.13 G1.2 M3 भीमविक्रमै : D11 कामरूपिभि (for °विक्रमै) B4 प्लवंगमा कदाचन —^c) D11 तत्र (for तस्माद्) ❀ Cr नादेयमिति । न आदेयमिति पदच्छेद ।, Cm नादेयस्तदानुमादे न भवति ।, Cv आदेयं न स्वीकार्यम् ।, Ck t नादेयम्(Ct °दे न)-ग्राह्यम् ❀ —^d) G2.3 प्लवंगमाः D11 दर्शं प्रयासमनसा , G1 प्राप्यमप्रागुर्वेः —For 18^{cd}, Ś1 Ñ V B D1-4.7.12.13 subst

870* न ग्राह्यं फलमूलं च तस्मिन्देशे प्लवंगमैः ।

[Ś1 D12.13(sic) ग्राह्ये V1 B4 D12 [illegible], D1 न देव (for न ग्राह्यं) Ś1 D8 फलमूलं च V1 न फल मूलं (for °मूलं च) B1 D7.8 प्लवंगमा]

19 D3 reads 19 in marg, Ñ1 damaged from 19^a

G 4 43 31
B 4 42 26
L 4 35 32

तत्र यत्नश्च कर्तव्यो मार्गितव्या च जानकी ।
न हि तेभ्यो भयं किंचित्कपित्वमनुवर्तताम् ॥ २०
चतुर्भागे समुद्रस्य चक्रवान्नाम पर्वतः ।
तत्र चक्रं सहस्रारं निर्मितं विश्वकर्मणा ॥ २१
तत्र पञ्चजनं हत्वा हयग्रीवं च दानवम् ।
आजहार ततश्चक्रं शङ्खं च पुरुषोत्तमः ॥ २२
तस्य सानुषु चित्रेषु विशालासु गुहासु च ।
रावणः सह वैदेह्या मार्गितव्यस्ततस्ततः ॥ २३

up to सत्त्वचन्तो in ^{b} —^{b}) Ś1 D1–4 12.13 समप्रख्या Ñ2 V B D7 °धर्षा (for दुरासदा) D4 च (for हि) —V3 illeg for 19^b–20^a —^{b}) Ś1 Ñ V1 2 B1–3 D1–4 7 11 13 विशेषत B4 दुरासदा (for महाबला) —^{c}) D11 फलमूल हि T2 तैस् (for ते) —^{d}) D6 T2 रक्षन्ते T3 भीमविक्रमं (for °विक्रमा) —For 19^{cd} Ś1 Ñ V1 2 B D1–4 7 12 13 subst

871* रक्षन्ति फलमूलानि गन्धर्वा भीमविक्रमा ।

[B3 भक्षन्ति (for रक्षन्ति) Ś1 Ñ1 B4 D2–4 12 13 फलमूल च (D2 3 12 तद्) (for °मूलानि)]

—After 19 D11 ins 869*

20 V3 illeg for 20^{ab} (cf v l 19) D11 om 20^{cd} —^{a}) D1 ततो (for तत्र) Ñ2 V1 2 B1 3 D7 प्रयत्न (for यत्नश्च) D2 12 तत्र तत्र स्वकर्तव्ये (D12 °र्तव्यैर्) D10 तत्र यत्न प्रकर्तव्यो —^{b}) Ñ2 V1 2 B1 3 D7 मैथिली (for जानकी) —^{c}) Ś1 Ñ V B D1 4 7 12 13 चोक्ति (for तेभ्यो) Ñ2 V B1–3 D7 तेभ्य D12 om (for किंचित्). —^{d}) Ś1 Ñ1 D4 12 तत्सर्वम् Ñ2 V1 2 कार्यं सम् V3 कपियम् D7 कार्य सम् (for कपित्वम्) B1–3 कार्यषु मम वर्तता D11 धीरास्तामनुवर्तत —After 20 D5 6 8–11 T1 2 G M ins

872* तत्र वैडूर्यवर्णाभो वज्रसंस्थानसंस्थित ।
नानाद्रुमलताकीर्णो वज्रो नाम महागिरि ।
श्रीमान्समुदितस्तत्र योजनानां शतं समम् ।
गुहास्तत्र विचेतव्या प्रयत्न प्लवंगमा ।

[(l 1) D11 ततो (for तत्र) D11 T2 Ct वैदूर्य Cm g k वैडूर्य (as above) D11 G1 -सकाशो (for -वर्णाभो) —(l 3) D11 समुच्छ्रितस् (for समुदितस्) G1 सम Ct m g k t as above (for समम्) —(l 4) M3 तस्य (for तत्र) G3 अन्वेष्टव्या (for विचे°) D11 कपिभिर्वै प्लवंगमे (for the post half)]

21 ^{a}) Ñ1 V2 3 B1 3 D7 भवभागे V1 B2 भवगाहे (B2 °ह); D4 चतुर्वेगे (for चतुर्भागे) —V3 illeg from 21^b up to स्थित in 38^d —After 21^{ab}, Ś1 Ñ V1 2 B1 3 D1–4 7 12 13 ins

873* सर्वरत्नमयं शृङ्गं नक्राहसमुच्छ्रयं ।

[D1 शिखं (for शृङ्ग) —D4 om from गे up to 21^a Ñ2 V1 D7 समुच्छ्रय V2 °च्छ्रये (for °च्छ्रयं) Ś1 Ñ1 D2 3 12 दिव्यं (D3 °व्य) चक्रगन्दुरे D4 13 सोवर्ण (D13 °र्ण) चक्रमुच्च (for the post half)]

—D11 om 21^c–22 Ñ1 damaged from 21^c up to l 1 of 874* —^{c}) D13 तस्मिन् G3 यत्र (for तत्र) B1 2 सहस्राक्ष, G(ed) महासारं (for सहस्रारं) —After 21^c Ś1 Ñ V1 2 B1–3 D1–3 7 12 13 ins

874* वज्रनाभमयोमयम् ।
सुरारिमथनं दिव्य

[Ñ1 damaged for l 1 —(l 1) Ś1 अतिष्ठ D13 अयस्मय (for अयोमयम्) Ñ2 D7 वज्रसारमयोमय]

—^{d}) Ñ2 V1 2 B1–3 D7 वराहेण निर्मितं (V1 B2 °मितं) —After 21 Ś1 Ñ1 D1–4 12 13 ins

875* तत्र मेघौघनिर्घोषं पाञ्चजन्यो धरिष्यति ।
यस्मा दशशतानां देवः स मधुसूदन ।

[(l 1) Ñ1 D1 सव D2 तु हि D3 4 12 सु च (for तत्र) D3 पवनन्यो D1 [र]षि (for हि) —(l 2) D1 3 तं दे° D4 12 देवः तु (for देवः स)]

—After 21 V2 ins 877* B1 2 read 24

22 V1 2 D11 om 22 V3 illeg for 22 (for D11 and V3 cf v l 21) —^{a}) Ś1 Ñ1 B1 D1 12 तत (for तत्र) —^{cd}) B2 आजग्राह (for °हार) Ś1 Ñ B1–3 D1–4 7 12 13 पुरा (for ततश्च) Ś1 Ñ B D1–4 7 12 13 transp चक्रं and शङ्खं Ñ2 B1–3 D7 मधुसूदन (for पुरुषोत्तम) —After 22 Ś1 Ñ1 D1–4 12 13 ins

876* ततो मेघनिभोऽत्युच्चै स वज्रानिनि ध्वन ।

[D1 तत्र (for ततो) Ñ1 damaged from त्युच्चै up to नि D1 2 रथोद्यतो D4 12 रथोत्युच्चे (for निभोऽत्युच्चै) D2 12 वज्रानिसमस्वन (for the post half)]
while Ñ2 B1–3 D7 ins after 22 V1 ins after 21 V2 ins after 23

877* सानुमान्पर्वतो दिव्य सहस्रांशुसमप्रभ ।

—After 22 D3 reads 27^{ab}

23 V3 illeg for 23 (cf v l 21) Ś1 (om 23^{cd}) Ñ1 D1–4 12 (om 24^{ab}) 13 transp 23 and 24 V2 reads 23 (including 877*) after 25 D6 reads 23 in marg —^{a}) D5 6 8–10 T1 2 G1 2 तत्र (for तस्य) Ñ1 V1 2 B1–3 D7–10 रम्येषु (for चित्रेषु) Ś1 Ñ1 B1 D1–4 11–13 तस्य (D4 °स्) चित्रेषु सानुषु (Ś1 सानुषु D13 सानुषु) —^{b}) Ś1 Ñ1 B1 D1–4 11 13 गिरिषु D2 om (for विशालासु) V1 B1 2 गह्वरेषु (for गुहासु) —Ś1 om 23^{cd} —^{d}) D1 इतस् (for ततस्) —After 23 V2 ins 877*

योजनानि चतुःषष्टिर्वराहो नाम पर्वतः ।
सुवर्णशृङ्गः सुश्रीमानगाधे वरुणालये ॥ २४
तत्र प्राग्ज्योतिषं नाम जातरूपमयं पुरम् ।
यस्मिन्वसति दुष्टात्मा नरको नाम दानवः ॥ २५
तत्र सानुषु चित्रेषु विशालासु गुहासु च ।
रावणः सह वैदेह्या मार्गितव्यस्ततस्ततः ॥ २६
तमतिक्रम्य शैलेन्द्रं काञ्चनान्तरनिर्दरः ।
पर्वतः सर्वसौवर्णो धाराप्रस्रवणायुतः ॥ २७
तं गजाश्च वराहाश्च सिंहा व्याघ्राश्च सर्वतः ।
अभिगर्जन्ति सततं तेन शब्देन दर्पिताः ॥ २८
तस्मिन्हरिहयः श्रीमान्महेन्द्रः पाकशासनः ।
अभिषिक्तः सुरै राजा मेघवान्नाम पर्वतः ॥ २९

G 4. 43. 45
B 4. 42. 35
L 4. 35. 45

24 V3 illeg. for 24 (cf. v.l. 21). B4 om. (hapl.) 24–26. D11 om. 24ab. B1,3 read 24 after 21. Ś1 (om. 23cd) Ñ1 D1–4,11 (om. 24ab)–13 transp. 23 and 24.—a) B1,3 D6 M3 योजनानां. G1,2 M3,4 शत. षष्टिर् (for चतुःषष्टिर्).—b) Ś1 D13 वाराहो.—c) B2 सुवर्णशृङ्गैः. Ś1 Ñ1 D2 4,11,12 श्रीमांश्च (D12 with hiatus). Ñ2 V1,2 B1–3 D1,6,7 T2,3 G3 स श्रीमान्; D5 च श्री°; D5,8–10 सुमहान् (for सुश्रीमान्).—d) Ś1 D13 ह्यगाधे; Ñ1 ज्वगाधे; D1 [अ]गाधे च (for ऽगाधे). Ñ2 V1,2 B1–3 D7 अगाधश्च महोदधि°.

25 V3 illeg. for 25 (cf. v.l. 21). B4 D13 om. 25 (for B4, cf. v.l. 24). D11 om. 25–26.—a) Ñ2 V3 B3 D1–3,7,11,13 T2 तत्र; C1,m g t as in text (for तत्र). Ś1 Ñ1 D4 प्राग्ज्योतिषं नाम तत्रो (Ñ1 °स etc.).—b) G1 शुभं (for पुरम्). D4 जातरूपोपमं पुरं.—D6 om. 25c–26.—c) Ñ2 V1,2 B3 D1–3,5,7–11,13 T2,3 G2,3 M1,2 तस्मिन् (for यस्मिन्). T3 मंदात्मा (for दुष्टात्मा).—d) V3 मामत (for दानव).—After 25, V2 reads 23 (including 877*).

26 V3 illeg. for 26 (cf. v.l. 21). B D6,11 G2 om. 26 (for B4, cf. v.l. 24 and for B1,3 D4, cf. v.l. 25). D3,4 (second time),12,13 read 26 after 29.—a) V1 D5,8–10 T3 G1 M3 तत्र (for तस्य). Ś1 विश्रासु; Ñ2 V1,2 D5,7–10 रम्येषु; D1 दिव्येषु (for चित्रेषु).—b) Ś1 दिशासु च (for विशालासु).—Ś1 om. 26cd.—c) D1 हृतस्; D1 om. (hapl.) (for ततस्).

27 V3 illeg. for 27 (cf. v.l. 21). T1 om. (hapl.) 27–29. D4 reads 27ab after 22.—a) D4 अभि (for अति-).—Ñ1 illeg. for 27b.—b) D8–10 G2 Ck t. -दर्शने; Cv m g as in text (for -निर्दर). Ś1 D1–4,11–13 महेन्द्रप्रतिम (D1–3,11 °प्रति)पालित. Ñ2 V1,2 B D7 काञ्चनैर् (Ñ2 D7 °नै)धातुभिर् (B3 धातुभि)र्युतं.—After 27ab, Ś1 D1–4,11–13 ins., while Ñ2 V1,2 B1,3 D7 cont. l. 1 only after 880*:

878* ज्वलन्निव सदा शैलः कुसुमितैर्नानावर्णः ।
स हि देवर्षिसंघैश्च काञ्चनैरभिवृतः ।

[(l. 1) D1 ज्वलितम्.—(l. 2) Ś1 सा (for स हि). Ś1 पुरं (for पूर्°).]

—c) D4 -[आ]कुल- (for -[आ]युतः).—For 27cd, Ś1 Ñ V1,2 B D1–4,7,11–13 subst.:

879* शिलाशतस्य धाराणां सहस्रं परिवर्तते ।

[Ś1 शिरसि संधाराणां (for the prior half). V1,2 B संप्रवर्तते (for परि°).]

—Then Ñ2 V1,2 B1–3 D7 cont.:

880* ततो मेघमिवोपान्ते वज्राशनिसमस्वनम् ।

[B3 -समप्रभ (for °स्वनम्).]

—Thereafter Ñ2 V1,2 B1,3 D7 cont. l. 1 of 878*.

28 V3 illeg. for 28 (cf. v.l. 21). T1 om. 28 (cf. v.l. 27).—ab) Ś1 Ñ1 B4 D1–4,11–13 मयूराश्च (for वराहाश्च). B4 D1–4,9,11–13 सिंह- (for सिंहा). Ś1 Ñ1 D1–4,11–13 पर्वतः; B4 पर्वते; D4 G1,2 M1,2 सर्वशः; C1,t as in text (for सर्वतः). Ñ2 V1,2 B1–3 D7 द्विरदाश्च मयूराश्च सिंह(B3 °हा)व्याघ्राश्च च(B3 त)त्र वै.—c) Ñ2 V1,2 B1–3 D7 शतशो; B4 D1 संहृष्टा (for सततं). Ś1 Ñ1 D1–4,11–13 अभिगर्जन्ति (D4 °जमुश्च) संहृष्टा.—d) D5 घारा- (for तेन) M3 गर्विता. C1 m,g k,t as in text (for दर्पिता). Ś1 Ñ V1,2 B D1,2,4–7,11,13 G(ed.) धाराशब्द (G[ed.]°शब्दैः)कृतोपमा (Ś1 Ñ1 °इवा; D1 °दृशा; D5 °ज्वरा; D12 °स्वना; D13 °द्वला); D6 तेन स्वनाब्देन गर्विता; D11 धाराशब्दाय वधूता (with hiatus).—After 28, Ś1 Ñ1 D1–4,11–13 ins.

881* स हि शब्दो महाशैलस्तस्य सम्प्रकाशते स शिशिरः ।
समन्तादभिगच्छन्ति देवदानवराक्षसाः ।

[(l. 1) Ś1 Ñ1 ह्यस्य (for शब्द).—(l. 2) D11 अभि (for अभि).]

29 V3 illeg. for 29 (cf. v.l. 21). T1 om. 29 (cf. v.l. 27).—a) D5,8–10 G M1,2 यस्मिन्.—b) D1 reads पाकशासन- in marg.—Ñ1 illeg. for 29c–30.—c) Ś1 D4,12 सदा राज्ये; Ñ2 V1,2 B1–3 D7,11 सुरैः पूर्वं; D1–4,13 सदा राजा; G1 सुरै स्वयं (for सुरै राजा).—d) Ś1 D1,12 सुषेणो (D1 °षेणे) नाम पर्वतः; Ñ2 V1,2 B1,3 D7 सुषेणे (Ñ2 B3 D7 °षेणे) स्व (V1 सव) पर्वते; D1,4 स्वस्थोपपर्वतः; D2,3,11 सुषेणो (D13 °षेणो) नाम पर्वतः; D4 सुषेणे नाम पर्वते; D5,8–11 G M3 मेघो नाम स पर्वतः.—After 29, D3,4 (second time),12,13 read 26.

G. 4 43 41
B. 4 42 36
L. 4 33 42

तमतिक्रम्य शैलेन्द्रं महेन्द्रपरिपालितम् ।
षष्टिं गिरिसहस्राणि काञ्चनानि गमिष्यथ ॥ ३०
तरुणादित्यवर्णानि भ्राजमानानि सर्वतः ।
जातरूपमयैर्वृक्षैः शोभितानि सुपुष्पितैः ॥ ३१
तेषां मध्ये स्थितो राजा मेरुरुत्तमपर्वतः ।
आदित्येन प्रसन्नेन शैलो दत्तवरः पुरा ॥ ३२
तेनैवमुक्तः शैलेन्द्रः सर्व एव त्वदाश्रयाः ।
मत्प्रसादाद्भविष्यन्ति दिवा रात्रौ च काञ्चनाः ॥ ३३
त्वयि ये चापि वत्स्यन्ति देवगन्धर्वदानवाः ।
ते भविष्यन्ति रक्ताश्च प्रभया काञ्चनप्रभाः ॥ ३४
आदित्या वसवो रुद्रा मरुतश्च दिवौकसः ।
आगम्य पश्चिमां संध्यां मेरुमुत्तमपर्वतम् ॥ ३५
आदित्यमुपतिष्ठन्ति तैश्च सूर्योऽभिपूजितः ।
अदृश्यः सर्वभूतानामस्तं गच्छति पर्वतम् ॥ ३६

---

30 Ñ1 V3 illeg for 30 (cf v.l. 29 and 21 respy) —b) D13 शमेण (for महेन्द्र) D4.12 प्रतिपालित —D3 om 30c–31 —c) Ś1 D4.8.12 G2.3 M1.2 षष्टिं; D6 षष्टि, G1 तस्मिन् (for षष्टिं) ॐ Ck षष्टि गिरिसहस्राणीति। षष्टिसंख्यानीति यावत्। अत्र ब्राह्मणा इतिवत्पञ्चम्यादिसूत्रनिपातनात् ॐ —d) D12 reads गमिष्यथ in marg

31 V3 illeg for 31 (cf. v.l. 21) D3 om 31 (cf v.l. 30). D11 reads up to शोभितानि in d in marg —a) Ñ2 V1.2 B D1.2.4.6.7–11.13 T2.3 G M1.2 सर्वत (for सर्वतः) —D1 transp 31cd and 32ab (including 882*). —c) Ś1 Ñ1 D3.12.13 वृक्षै (for वृक्षैः) —d) Ś1 Ñ1 D1.4.12.13 पुष्पितैरुपशोभितै (Ñ1 °ता), Ñ2 V1.2 B D7 पुष्पितै (B4 विविधै) शोभिता (B1.2 °सना)नि च —After 31, Ś1 Ñ1 D2.4.11–13 ins, while D1 ins after 32ab

882* प्रभया तेषु शैलेषु ये तत्र मृगपक्षिण ।
औषध्यश्च प्रकाशन्ते पादपाश्च हिरण्मया ।

[(l 1) D1.2.11.12 तस्य शैलस्य (for तेषु शैलेषु) —Ñ1 illeg from मृग up to दत्त in 32d. —(l 2) D12 ओषध्यश्च]

32 V3 illeg for 32 (cf v.l. 21) Ñ1 illeg up to दत्त in d (cf v.l. 882*) D1 transp 31cd and 32ab (including 882*). —a) B3 om मध्ये —b) Ś1 Ñ2 V1.2 B1–3 D4.7.12.13 कनक, T2 M3 उत्तर, Ck as in text (for उत्तम) —After 32ab, D1 ins 882*. —c) D11 तस्मै (for शैलो) Ś1 D1–4.12.13 तस्मै दत्तो वर पुरा —After 32, Ñ2 V1.2 B D7 ins

883* यादृशी मे प्रभा शैल तादृशी ते भविष्यति ।

33 V3 illeg for 33 (cf v.l. 21) —b) T1 सर्व एव, G1 M3 पर्वता ये (for सर्व एव) ॐ Ct. तेनैवमिति। आदित्येनैवमुक्त इत्येवंशब्दार्थ। सर्व एवेति ॐ —For 33ab, Ś1 Ñ1 B4 D1–4.12.13 T2 G2 M1 subst

884* प्रसादात्तव शैलेन्द्र प्रभया ये त्वया श्रिता ।

[B4 T2 G2 M1 प्रभया (for प्रसादात्). B4 तस्य शैलस्य. D12 त्वदाश्रिता (for त्वया श्रिता). B4 D1–4.12 T2 G2 M1 सर्वे भावास्त्व(D1.4 °स्त)दाश्रिता (T2 G2 M1 °श्रया). D4 प्रभया ये त्वदाश्रिता (for the post half)]

while Ñ2 V1.2 B1–3 D7.11 subst for 33ab

885* प्रभावान्मम शैलेन्द्र सर्वे भावाश्चराचरा ।

[D12 तव (for मम) V2 च चराचरा (for श्चराचरा)]

—c) Ś1 Ñ1 D1–4.12 त्वत्प्रसादाद्, Ñ2 V1.2 B1–3 D7 तवा(V1.2 °श्रा)श्रिता, B4 त्वत्प्रकाशाद्, D11 त्वदाश्रिता D13 त्वत्प्रभावा, G(ed) तवाश्रया (for मत्प्रसादाद्) —d) Ś1 Ñ1 D1–4.12.13 M3 दिवारात्र (for दिवा रात्रौ)

34 V3 illeg for 34 (cf. v.l. 21) —a) G1 M1 [ए]व (for ये). Ñ1 D1–4.12.13 चापि, Ñ2 V1.2 B3 D7.11 च हि, B1.2 हिनि (for चापि). —b) Ś1 Ñ1 D1–4.12.13 देवदानव(D1 °गन्धर्व)राक्षसा —Ñ1 illeg from 34c up to उत्तम in 35d. —c) D13 न (sic) (for ते) Ś1 D1–4.12.13 रक्ताभा, Ñ2 V1.2 B1–3 D7 रक्ताभा, D6.10 T2 मन्ताश्च, G1 रक्ताना, G3 रक्तास्ते G(ed) सुवर्णा (for रक्ताश्च) B4 भविष्यति तु ते रक्ता, D11 भविष्यति च भक्ताश्च —d) B1 रक्ताभा, B3 om (for प्रभया) Ś1 D1.2.4.12 काञ्चना (D1.2.4 °न) प्रभया सह, Ñ2 V1.2 D7 काञ्चनप्रभयैव च, B3 काञ्चने प्रभयेति ह, B4 D13 G1.2 M1.2 प्रभया काञ्चना इव, D1.13 सह पश्चिमसंध्यया

35 Ñ1 (up to उत्तम in d) V3 illeg for 35 (cf v.l. 34 and 21 respy) D1.13 om 35ab. —a) Ñ2 V1.2 B1–3 D7 मरुतो (for वसवो) D1.6.8–10 T1.2 G1.2 M1.2 Cr m g k t विश्वेदेवाश्च वसवो (M3 मरुतो) —b) Ś1 मारुताश्च M3 वसवश्च (for मरुतश्च) D11 [ऽ]थ (for च) Ś1 D2.12 सहाश्विभि; D1.4 सहाश्विन (for दिवौकस) Ñ2 V1.2 B1.2 D7 वसवश्चाश्विनावपि —Ś1 om 35c–36b —c) Ñ2 V1.2 D6.8.10 G2 M1 Ck t भास्कर, Cr भास्करः; Cg भास्कर (as in text) D12 पार्श्वमां (for पश्चिमां) D1 आरुह्या पर्वे नित्यं, D13 भस्य उदयापर्वे नित्यं —d) Cg मेरुमुत्तमपर्वतम् ॐ T2 M3 Cr m उत्तर, Ck t as in text (for उत्तम) Ñ2 पर्वते (for पर्वतम्) Ñ2 V1.2 B D7 मेरोरुत्तम(V1.2 B4 °रुत्तम, B1 °स्युत)मूर्धनि, D1–4.12.13 मेरुमुत्तम(D1.4 °र)पर्वते। D11 उपतिष्ठति भास्कर

36 V3 illeg for 36 (cf. v.l. 21) Ś1 om 36ab

योजनानां सहस्राणि दश तानि दिवाकरः ।
मुहूर्तार्धेन तं शीघ्रमभियाति शिलोच्चयम् ॥ ३७
शृङ्गे तस्य महद्दिव्यं भवनं सूर्यसंनिभम् ।
प्रासादगणसंबाधं विहितं विश्वकर्मणा ॥ ३८
शोभितं तरुभिश्चित्रैर्नानापक्षिसमाकुलैः ।
निकेतं पाशहस्तस्य वरुणस्य महात्मनः ॥ ३९
अन्तरा मेरुमस्तं च तालो दशशिरा महान् ।
जातरूपमयः श्रीमान्भ्राजते चित्रवेदिकः ॥ ४०

G 4.43.51 B 4.43.46 L 4.33.60

(cf. v.l. 35). —^{b}) Ñ₂ V₁ ₂ B D₁₋₄.₁₁ G₂ M₁ Ck वर्णितेति. Ct.m g as in text (for °निहित). D₁₁ मयपद्मुत्राय चैत्रौ.—^{d}) B₃ [ऽ]मियोतिन । D₆ [ऽ]मियुतिन (for ऽभिद्°). B₁ शीघ्र सूर्योऽभियुज्य वै.—After 36^{ab}, D₅ ins. l. 6 of 889*.—D₁ om. 36^{c}–38.—^{c}) B₁ भवद्देः B₃ भवद्दे. D₁₂ भविष्य (sic) (for भवद्यः).—^{d}) B₁ श्वेतं (for भस्तं) B₁ ₂ दर्शन (sic). D₁₁ भास्कर (for पर्वतम्).—After 36, D₁₁ ins.:

886* तत्र तान्नाहमागच्छ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] [5]

[l. or l. 2–4. cf. 4.41.27–28^{d}.]

37 V₂ illeg. for 37 (cf. v.l. 21). D₁ om. 37 (cf. v.l. 36). —^{a}) B₁ सहस्रे हे (for °णि ते).—^{b}) Ś₁ D₁₁ हे [illegible] [illegible]

38 [illegible]

time) -तर (for -तल). D₁₃ प्रासादं सहस्रार्धे.—^{d}) Ś₁ Ñ₂ V₁ ₂ B₁₋₄ D₁.₂.₄ ₁₁₋₁₃ (Ś₁ D₁₁ both times) विविधं (for विहितं).

39 Ñ₁ illeg. up to पति in ^{b} (cf. v.l. 35). For sequence in Ñ₂ V₁ ₂ B₁₋₄ D₇, cf. v.l. 38.—^{a}) G₃ -वृक्ष (for -पक्षि). Ś₁ Ñ₁ B₄ D₁.₂.₄ ₁₁ ₁₂ G₃ -समावृतं.—For 39^{ab}, Ñ₂ V B₁₋₃ D₁.₃.₁₁ subst.; while Ś₁ D₁₁ ins. after 39 (r.) whereas D₁ ₄ ₁₃ cont. after 889*:

887* शोभितं पक्षिभिश्चित्र कायनैश्च महाद्रुमैः ।

[D₁₁ [illegible] (for °पक्षिभि°)]

—Then Ś₁ D₁.₂.₄ ₁₁ ₁₃ repeat 39^{cd}.—V₁ illeg. for 39^{c}–43^{d} —^{c}) Ś₁ (first time) [illegible], Ñ₂ V₁.₂ B₁₋₃ D₁₁ [illegible]; B₄ D₆ T₃ G₂ M₁ [illegible] (for [illegible]) Ś₁ D₁₋₄.₁₂ (except D₁₁ all second time) [illegible] (D₁ [illegible], D₁₁ [illegible]) [illegible] —^{d}) B₄ [illegible] (for [illegible]).—After 39, Ś₁ D₁ ₄ ₁₂.₁₃ read 43–43 (including subst.) while Ś₁ Ñ₁ D₁₋₄.₁₁ [illegible] after 39^{cd} repeated) ins. whereas Ñ₂ V B₁₋₃ D₇ ins. after 43 and D₁₁ after 41

888* [illegible]
[illegible]

[illegible]

40 [illegible]

G. 4. 43. 52
B. 4. 42. 47
L. 4. 35. 61

तेषु सर्वेषु दुर्गेषु सरःसु च सरित्सु च ।
रावणः सह वैदेह्या मार्गितव्यस्ततस्ततः ॥ ४१
यत्र तिष्ठति धर्मात्मा तपसा स्वेन भावितः ।
मेरुसावर्णिरित्येव ख्यातो वै ब्रह्मणा समः ॥ ४२
प्रष्टव्यो मेरुसावर्णिर्महर्षिः सूर्यसंनिभः ।
प्रणम्य शिरसा भूमौ प्रवृत्तिं मैथिलीं प्रति ॥ ४३
एतावज्जीवलोकस्य भास्करो रजनीक्षये ।
कृत्वा वितिमिरं सर्वमस्तं गच्छति पर्वतम् ॥ ४४
एतावद्वानरैः शक्यं गन्तुं वानरपुंगवाः ।
अभास्करममर्यादं न जानीमस्ततः परम् ॥ ४५

41 For sequence in Ñ2 V1.3 B1-3 D7, cf. v.l. 38. V2 illeg. for 41 (cf. v.l. 39). Ñ1 D2 om. 41 (cf. v.l. 40). T2 transp. 40 and 41. —^{ab}) B4 D1 पर्वत- (for सर्वेषु). Ś1 D2.4.11.13 देशेषु; D1 -शृङ्गेषु (for दुर्गेषु). G3 transp. सर्वेषु and दुर्गेषु. D11 उदय शैलस्य शृङ्गेषु (for ^{a}). Ś1 D1.2.4.11-13 निर्झरेषु गुहासु च; B4 समुद्रेषु नदीषु च; G1 सरित्सु च सरःसु च (for ^{b}). Ñ2 V1.3 B1-3 D7 तत्र पर्वतशृङ्गेषु कंदरेषु गुहासु च. G2 तेषु तेषु च सर्वेषु विशालेषु गुहासु च. —G2 om. 41^{cd}. —^{cd}) D2 हृतस् (for ततस्). B4 मार्गितव्या तवेन्द्रस्य पत्नी गिरिवनेषु च. —After 41, Ñ2 V1.3 B1-3 D1.3.4.7.13 ins.; while Ś1 D11 ins. l. 1-2 after 43 and l. 3-6 after 42, D2 ins. l. 6 only after 36^{cd}:

889* उदयकाञ्चनवर्णाभं लोहिताक्रममप्रभम् ।
ग्रस्तसालोकयिष्यन्ति कपयः कपियूथपाः ।
स च शैलो न गन्तव्यो वानरैर्वानरर्षभाः ।
तत्र वैश्वानरो भूतस्तेजसा धर्मतेजसः ।
न सिंहा न च शार्दूला न मृगा न विहंगमाः । [5]
अभिगच्छन्ति तं देशं न देवा न च पन्नगाः ।

[(l. 1) Ś1 तद°, D1.4.13 तत्र (for तप्त-). Ñ2 V1.3 B1-3 D7 स(B1.3 अ)थ पर्वतपरं शैल (for the prior half). —D1 om. l. 2-4. —(l. 2) Ś1 D13 अमन्त् (for असम). V2 गत्वा मान, परिष्यन्ति (for the prior half). Ñ2 सर्वे च कपिपुंगवा°, V1.3 B1-3 कपय° (B2 वानरा°) कामरूपिण (for the post. half). —(l. 3) Ś1 D1.3.13.14 स शैलो नात (Ś1 यो न, D1 वै न, D11 यो न) (for स च शैलो न). D4 न शैले नावगन्तव्यो (for the prior half). —(l. 4) D1 तत्र वैश्वानरोऽस्त्यत्र (for the prior half). D1 धर्मतेजसो (for °तेजस°). Ś1 D13 तत्र वैश्वानरेभास(D13 °भूत)स्तेजसोत्पन्नतेजसः. —For l. 4, Ñ2 V1.3 B1-3 subst.:

889(A)* स हि वैश्वानरस्थानस्तेजसा धर्षितः सदा ।

[Ñ2 तस्य दुर्गम; V2 तस्य धर्षेद° (for धर्षित° सदा).]

—(l. 5) D4.13 मृगा (for मृगा). D2 मृगा नापि (for न मृगा न). Ñ2 V1.3 B1-3 D7 न च सिंहा न शार्दूला न मृगा (B1 पक्षा) न च पक्षिणः. —(l. 6) Ñ2 V1.3 B1-3 D7 देवं देशं; D1.3 तं देशं (for तं देशं). V2 न दानवा; B2 न देवा (m.c.). D2 दानवा (for न देवा). Ś1 D13 राक्षसा (for पन्नगा).]

—Thereafter Ś1 D11 repeat 38 and 39^{cd} (which is preceded by 887*); while D1.3.4.13 cont. 887* and repeat 39^{cd}. —After 41, D11 ins. 888*.

42 V2 illeg. for 42 (cf. v.l. 39). Ñ1 B1 D2 om. 42 (for Ñ1 D2, cf. v.l. 40). Ś1 D1.4.11.13 read 42-43 after 39. —^{a}) G3 मेरौ; Cr.m1 as in text (for यत्र). D3.6.8-10 T2.3 G2.3 M2.3 धर्मज्ञस् (for धर्मात्मा). —^{c}) D6-10 T2 G1 (मे)रु; T3 (मे)रुं (for (मे)रु). —^{d}) D1 विख्यातो (for ख्यातो वै). —For 42, Ś1 Ñ2 V1.3 B1-3 D1.3.4.7.11.13 subst.:

890* अगम्यो हि ततो मेरुपर्वत स पुलिमाकृति ।
प्रभासयति तं देशं द्वितीय इव भास्करः ।

[(l. 1) Ś1 D1 आसाद्य पर्वतो मेरु, D3.4.11.13 अभ्येत्य (D1 °मे पर्वतो, D11 °मे स्वालते) मेरु (for the prior half). Ś1 [स]हित, D1 [अ]हते, D3.4.13 [स]नौ (for स). Ñ2 D7 मुनि (for ऋषिः). —(l. 2) Ś1 D1.4.11.13 प्रकाश° (for प्रभास°). Ś1 D4.13 तद् (for तं).]

while D11 subst. for 42:

891* प्रकाशयत्यहो नित्यं मेरुसावर्णिको मुनि ।

43 V2 illeg. for 43 (cf. v.l. 39). Ñ1 D2 om. 43 (cf. v.l. 40). Ś1 D1.4.11.13 read 42-43 (including subst.) after 39. D11 repeats 43 and 40 after 892*. —^{a}) Ś1 D11 प्रष्टो; T3 M3 प्रष्टव्यो (for प्रष्टव्यो). Ñ2 V1 B3 D7 स च; V1 B2.3 स तु (for मेरु). —^{c}) D1.13 (both times) T1 भूमि (for भूमौ). —^{d}) Ś1 D1 T3 G3 M1 प्रवृत्ति (for °त्तिं). —After 43, Ś1 D11 ins. l. 1-2 of 889*, while Ñ2 V1.3 B1-3 D7 read 38-41.

44 V2 illeg. for 44^{ab} (cf. v.l. 39). Ñ1 illeg. from ^{a} up to जीव in ^{a}. —^{a}) B1.3 D2 न तावत् (for एतावत्). —^{c}) D1 वितिमिरं (for वितिमिरं). Ñ2 V B D7 महीम् (for सर्वम्). —^{d}) Ś1 D11 पर्वतं; D1 पर्वतम् (for पर्वतम्). —After 44, Ñ2 V B1-3 D7 ins. 888*.

45 V2 illeg. up to शक्यं in ^{b} (cf. v.l. 883*). —^{a}) B1 न तावद् (for एतावद्). D1 transp. शक्यं and गन्तुं. B1 -पुंगव (for -पुंगवाः). —^{c}) Ś1 D1.13 अतःपरम्. —^{d}) Ñ V B D1.3.13 M1 जानामि (for जानीमस्). Ś1 D1.4.11.13 शक्तिमत्तादवतः परं.

अधिगम्य तु वैदेहीं निलयं रावणस्य च ।
अस्तं पर्वतमासाद्य पूर्णे मासे निवर्तत ॥ ४६
ऊर्ध्वं मासान्न वस्तव्यं वसन्वध्यो भवेन्मम ।
सहैव शूरो युष्माभिः श्वशुरो मे गमिष्यति ॥ ४७

श्रोतव्यं सर्वमेतस्य भवद्भिर्दिष्टकारिभिः ।
गुरुरेष महाबाहुः श्वशुरो मे महाबलः ॥ ४८
भवन्तश्चापि विक्रान्ताः प्रमाणं सर्वकर्मसु ।
प्रमाणमेनं संस्थाप्य पश्यध्वं पश्चिमां दिशम् ॥ ४९

G 4 43 67
B 4 42 55
L 4 35 73

46 Ś1 Ñ1 D1-4 8 10 read 46-47^{b} (including star passages) after 51 —^{a}) D3 11 T2 G2 3 M1 अभिगत्य, D4 8-10 अवगम्य (for अधिगम्य) B1-3 D7 च (for तु) D12 अधिगम्या तु वैदेही —Ñ1 illeg for 46^{bcd} D6 damaged from 46^{b} up to पर्वत in 46^{c} V3 illeg from च in 46^{b} up to 47^{b} —^{b}) D1 तु (for च) —^{c}) Ś1 V2 D3 12 T3 G2 3 M1 3 अस्तपर्वतम् —^{d}) T3 पूर्ण मासि, G2 पूर्णमासि (for पूर्ण मासे) Ñ2 V1 2 निवर्तध्वं B1 3 D7 निवर्तध्यं (sic) D8 न्यवर्तत D10 11 G1 M1 निवर्तथ (D10 °त D11 °न [both sic]) (for निवर्तत) Ś1 D1-4 8 10 निवर्तध्वं प्लवगमाः ॥ Ct. निवर्तध्वमित यावत्॥, Ct निवर्तत निवर्तध्वम् ॥ —After 46 Ś1 D12 ins l 1 only of 893*

47 V3 illeg for 47^{ab} (cf v l 46) Ñ1 damaged for 47^{ab} Ś1 Ñ1 D1-4 8 10 read 46-47^{b} (including star passages) after 51 —^{a}) Ñ2 V1 2 B1 3 D7 transp ऊर्ध्वं and मासात् —^{b}) T3 वसद् (for वसन्) T2 G3 भविष्यति (for भवेन्मम) —After 47^{ab}, Ś1 Ñ1 B4 (only l 1) D1-4 8 10 ins, while Ñ2 V1 2 B1 3 D7 ins after 50 D12 ins after 51

892* अभिगम्य निवर्तध्वं सीता दृष्टा हृतेति वा ।
    भवान्गुरुर्मे श्वशुरः पिता यथा
        सुहृत्तथार्यो मम नास्ति कश्चन ।
    कृतेन कार्येण यथा पुरा कृते
        यथा च पश्यामि तथा विधीयताम् । [5]

[V3 illeg up to नास्ति in l 3 (cf v l 50) Ñ2 V1 2 B1-3 D7 11 om l 1 M1 illeg from l 1 up to श्वशुर in l 2 —(l 1) Ś1 D2 अधिगम्य (for अभि°) D1 दृष्ट्वा (for दृष्टा) B4 अधिगम्य तु वैदेहीं निलयं रावणस्य —(l 2) Ñ2 V2 B1-3 D7 11 transp पिता and यथा —(l 3) D4 om तथार्यो Ś1 Ñ1 किंचन (sic) (for कश्चन) Ñ1 V2 B1 3 D7 11 न मे सुहृत्परो (D7 °श्च प°)ऽस्तीति कश्चन (B1 [before corr] किंचन) D12 तथा न मे त्वत्सुहृदोऽस्ति कश्चन —(l 4) Ñ1 चिरायमस्मात् Ñ2 V1 2 B1 3 D7 11 भवत्प्रमाणं, D1 चिरायुषायः (for यथा पुरा कृते) —(l 5) Ñ1 V1 2 B1-3 D7 11 [भा]तु (for च) D12 [भ]वेऽद्यागमे (for च पश्यामि)]

—Thereafter D12 repeats 43 and 40

—^{c}) B4 D6 G2 M1 3 सहैव, D6 सदैव (for सहैव) D6 om शूरो युष्माभि D9 शौर्य (for शूरो) —^{d}) B4 G1 भविष्यति (for गमि°) ॥ Ct श्वशुरो मे गमिष्यतीति पाठ ॥ —For 47^{cd}, Ñ1 V B1 3 D7 11 subst while Ś1 D12 ins l 1 only after 46

893* अवश्यं हि परं चात्र देवैरपि सवासवैः ।
    इत्यर्थमेव श्वशुरः पितृभूतो विसर्जितः ।
    कृत्स्नमस्मात्परं भवतां समर्थं परिपालने ।

[(l 1) Ś1 D12 तस्मात् (for तत्र) V2 3 महासुरैः (for सवासवैः) —(l 2) V1 2 B2 एव (for च) —V3 illeg after भू up to 48^{a} —(l 3) V1 B3 कृत्स्नात् B1 3 कृत्स्नम् (for कृत्स्नान्) V1 प्रतिपालने]

—After 47 Ś1 D12 ins

894* स्वयमेको बलवता समर्थं प्रतिपालने ।

48 V3 illeg for 48^{a} (cf v l 47) —^{a}) D4 गन्तव्य (for श्रोतव्य) V2 सर्वमेवास्य, D12 वाक्यमेतस्य (for सर्व°) —^{b}) B4 G2 M3 दृष्ट D1 3 दृष्ट (for दिष्ट) Ś1 Ñ1 D1 4 8 10 13 भवद्भिर्विक(Ñ1 °द्भिर्दिष्ट, D8 10 13 °द्भि शीघ्र D4 °द्भि दृष्ट)कारिभि, Ñ2 V B1-3 D7 च(B1 त)थैव मम (B1 सर्वे) वानरा D12 सर्वे निर्दिष्टकर्मभि —After 48^{ab} D12 ins

895* भवता चैव सर्वो मे रक्ष्यो योऽयं जन पथि ।

—Ñ1 om 48^{cd} —For 48^{cd}, Ś1 B4 D1-4 8-10 subst

896* अद्भुतो मम हि श्वशुरो मतिमान्महाबलः ।

[B4 भवति D1 मम हि (for मम हि) D4 अगार * * स्मार (sic) (for the prior half) D11 भवताम न संशय (for the post half)]

while Ñ2 V B1 3 D7 subst Ś1 D12 ins after 48^{cd}

897* योऽन्यथा स्थापयति करि स मे वध्यो भविष्यति ।

[Ś1 D12 इति (for करि)]

—Then Ñ2 V B1-3 D7 read 51 (including 900*)

49 Ñ1 damaged up to प्रमाणं in ^{b} —^{a}) Ś1 D2 4 12 13 सर्वे B4 चापि (for चापि) —^{b}) D1 प्रमाणं D2 4 सर्वे एव हि (for सर्वकर्मसु) —Ñ1 illeg from ^{a} up to पश्यध्वं in ^{d} —^{c}) G3 पूर्वे (for पर्वे) Ś1 D1 11 प्रमाणमेव स्थाप्य B4 तथा प्रमाणं स्थाप्य, D1-4 13 प्रमाणमेतं संस्थाप्य —^{d}) Ś1 B1 D1-4 11-13 G2 सर्वेत (for पश्यध्व) B4 गुरुमानसा (for पश्चिमां दिशम्) ॥ Ct. पश्यध्व पश्चिमां दिशमिति पाठ ॥, Ct g प्रमाणमेनं संस्थाप्य पश्यध्वं पश्चिमां दिशमिति पाठ (Ct g प्रमाणं व्यवस्थापकम् । पश्यध्वं पश्यत । आत्मनेपदमार्षम्) ॥ —For 49 Ñ1 V B1-3 D7 subst

G 4 43 67
B 4 42 56
L 4 35 74

दृष्टायां तु नरेन्द्रस्य पत्न्याममिततेजसः ।
कृतकृत्या भविष्यामः कृतस्य प्रतिकर्मणा ॥ ५०
अतोऽन्यदपि यत्किंचित्कार्यस्यास्य हितं भवेत् ।
संप्रधार्य भवद्भिश्च देशकालार्थसंहितम् ॥ ५१

ततः सुषेणप्रमुखाः प्लवंगमाः
सुग्रीववाक्यं निपुणं निशम्य ।
आमन्त्र्य सर्वे प्लवगाधिपं ते
जग्मुर्दिशं तां वरुणाभिगुप्ताम् ॥ ५२

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे एकचत्वारिंशः सर्गः ॥ ४१ ॥

Ś1 Ñ1 B4 D1-4.11.13 T2.3 G3 M1 ins l. 2 only after 49

898* एतच्छ्रुत्वा मया प्रोक्तं भवन्त पश्चिमां दिशम् ।
सर्वत्र परिमार्गन्तां यथा दृश्येत जानकी ।

[V3 illeg for l. 1 —(l. 2) Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 स्वस्त (for सहस्र) D11 T2.3 G3 M1 भवन्त परिपश्य (D11 °मार्ग) तु (for the prior half) —D4 om. from यथा up to 50]

50 Ñ1 D1-4.12 om. 50 (for D4 cf. v.l. 898*) D5.6.8-10 G1.2 M2 om. 50^{ab} —^{ab}) B1 हि (for तु) D11 दृष्टाया वस्य भवने रावणस्याग्नितेजसः —For 50^{ab} Ś1 Ñ2 V B1-3 D7.12 subst.

899* रामपत्न्या हि दृष्टाया मैथिल्यां सर्वथा वयम् ।

[B1.3 रामपत्न्यां V1 च दृष्टायां B2 तु दृष्टाया (for हि दृष्टाया) Ś1 D12 सर्वतो (for सर्वथा)]

—V1 om. 50^{cd} —^{c}) Ś1 Ñ2 V2.3 B1.3 D7.12 कृतार्था न्मुक्ता (V3 illeg. from न्मुक्ता up to नास्ति in l. 3 of 892*) D11 कृतकार्या (for कृतकृत्या) —^{d}) Ś1 D12 T3 प्रतिकारिण B4 °कारणं G3 °कर्मणि (for °कर्मणा) Ñ2 V2 B1.3 D7 कृतस्य तु प्रतिकारिण. —After 50 Ñ2 V2.3 B1.3 D7 ins. 892*

51 Ñ2 V B1-3 D7 read 51 (including 900*) after 48 —^{a}) Ś1 Ñ B2.4 D1-4.7.12.13 ततो (for अतो) V3 illeg. from किंचित् up to तु च in l. 1 of 901* D5.6.8-10 G1.2 M1 कार्यं (for किंचित्) Ñ V2 B1-3 D7 कार्यस्य V1 कार्यस्य हि, G(ed.) कार्यमस्मद्, Cv as in text (for °स्यास्य) D5.6.8-10 प्रियं (for हितं) Ś1 D12 कार्यमात्म (Ś1 °न्य)यित्के हितं (for ^{b}) D11 ततो यावत्प्रियं किंचित्कार्यसन्नि महत्तम —D10 om. 51^{c}–52 —^{c}) B4 D1-4.13 T2 M3 Cv समधार्य, Cm.g. संप्रधार्य (as in text) B4 तु D3 तद् (for च) —^{d}) Ś1 D2.4.12.13 °कालानु D11 °कालाभि, M3 °कालाय (for °कालार्थ) D2 संहितं (for °संहितम्) —For 51^{d}, Ñ2 V (V3 illeg.) B1-3 D7 subst.

900* च सुषेणमत कार्यं देशकालोपपादितम् ।

[Ñ2 B1.3 °मतं (for मतं)]

—After 51 Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 read 46–47^{b} (including star passages) while D11 ins. 892*

52 D10 om. 52. V3 illeg. up to च in l. 1 of 901* (for both cf. v.l. 51) —^{a}) B2 कपींद्रा, M2.3 प्लवगाः (for प्लवगमाः) ⸨ Cv सुषेणप्रमुखाः प्लवगमाः इति ⸩ —V1 illeg. for 52^{b} —^{b}) Ñ2 V1.2 B2.3 D7 कपींद्र (for सुग्रीव-) V2 विपुलं (for निपुणं) G(ed.) निशम्य तद् B1 कपींद्रवाक्यानि पुनर्निशम्य D11 निशम्य सुग्रीववचः समाहिता —Ñ1 damaged for 52^{c} —^{c}) B4 प्रणम्य (for आमन्त्र्य) Ś1 D2.4.12.13 प्लवगाधिपं ततो, B4 D5.6.8.9 T3 G M1.2 °धिपास्ते, D1 °गाः समस्ततो, D3 °धिप तदा (for °धिपं ते) —^{d}) Ś1 D2.4.12.13 दिशं ते B4 प्रतीचीं (for दिशं तां) Ś1 D2-4.13 [अ]भिपालितां, Ñ1 [अ]भिगुप्तां B4 [अ]भिरक्षितां D11 [अ]भिपालितां (for [अ]भिगुप्ताम्) D1 वरुणेन पालितां —For 52^{cd} Ñ2 V B1-3 D7 subst.

901* दिशं विचेतुं वरुणाभिपालितां
सभिप्रयाता समुद्रपालकाः ।

[(l. 1) V3 illeg. up to च B1.3 प्रचेतुं (for विचेतुं) —(l. 2) V1 प्रस्थितास्ते (for अभिप्रयाता)]

while D11 subst.

902* प्रणम्य सर्वे हरिवाहिनीपतिं
दिशं प्रजग्मुर्वरुणाभिपालिताम् ।

—After 52 Ś1 Ñ1 B4 D1-4.12.13 ins.

903* ततः प्रयाता द्रुमखण्डमण्डितां
पतगमालाविषयेविराजिताम् ।
दिशं प्रतीचीं प्रति वानरोत्तमाः
सदा प्रहृष्टाः परतापमर्दनाः ।

[(l. 1) Ñ1 illeg. up to °ताम् B4 तीर्थं (for °ताः) Ś1 पुन° B4 °मण्डि (for °मण्ड) —(l. 2) Ñ1 °मोदितां, B4

४२

ततः संदिश्य सुग्रीवः श्वशुरं पश्चिमां दिशम् ।
वीरं शतबलिं नाम वानरं वानरर्षभः ॥ १
उवाच राजा मन्त्रज्ञः सर्ववानरसंमतम् ।
वाक्यमात्महितं चैव रामस्य च हितं तथा ॥ २
वृतः शतसहस्रेण त्वद्विधानां वनौकसाम् ।
वैवस्वतसुतैः सार्धं प्रतिष्ठस्व स्वमन्त्रिभिः ॥ ३
दिशं ह्युदीचीं विक्रान्तां हिमशैलावतंसकाम् ।
सर्वतः परिमार्गध्वं रामपत्नीमनिन्दिताम् ॥ ४

G 4 44 6
B 4 43 4
L 4 36 8

पश्चिमाभिना D3 सेविनिद्रुमां (for °द्रुमाम्) —(l 4) Ś1 भति D13 तत (for त्व) D5 पुर (for पर) D1 नर्मना D5 त्वना (for त्व ना) B4 हरीन्मृष्टे पददर्शनत्ना (sic)]

Colophon —*Sarga name* Ś1 Ñ2 D1-6 11 पश्चिम दिग्वर्णनं Ñ2 V (V3 illeg) B1 3 D1 पश्चिमदिग्निर्याणं B4 सुषेणपश्चिमदिग्निर्याण D11 पश्चिमदिग्निवेदनी —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 N1 V1 B1 D4 11 13 om Ñ2 G2 41 (as in text) V3 40 V2 illeg B2 43 B3 D7 44 B4 45 D1 26 D1 -10 T2 3 G1 3 M 42 D11 39 —After colophon G concludes with श्रीरामाय नमः

42

☞ T1 missing up to 30[b] (cf v l 4 36 17) M1 begins with श्रीरामाय नमः

1 Ñ1 illeg for 1[ab] —[a]) Ś1 Ñ2 V B D1 3 7 11-13 प्रस्थाप्य (for संदिश्य) —[b]) V2 3 B D7 11 सुषेणं (for श्वशुरं) —After 1[ab] Ś1 B3 D1-4 12 13 ins

904* चिन्तयामास सहसा सुहृत्तमिव वानर ।
[B3 इति D3 अथ (for इव)]

—[c]) D5 घोरं Ś1 विलोः N2 V1-2 नले D5 बलिन् (for बलिं) —[d]) D1 reads in marg D5 om वानरं D5 वानरर्षभः D1 4-11 °र्षभ : T1 °र्षभि (for °र्षभः)

2 [a]) V1 प्रोवाच Ś1 N1 D1-4 11 13 L(ed) हरिराजानं (D3 °नोप L ed) °बलो) Ñ2 V B D7 11 राजा रामाज्ञः D1 10 T2 G2 M1 3 Ch 1 राजा(M1 वाच्या) सत्य(G2 M1 धाम) ज्ञ (for राजा मन्त्रज्ञः) —[b]) B4 सर्वत D1 4-11 T1 3 G M -सत्तम (D1 T2 °मं) (for -संमतम्) —V1 illeg for 2[c]-3[a] —[c]) D4 5-10 वाक्यं —For 2[cd] Ś1 N1 D1-4 11 13 subst

905* राघवस्य शुभं वाक्यमशुभं रावणस्य च ।
[N1 D1 3 11 शुभं रामस्य (for रामस्य शुभं) D11 भविष्यं (for अशुभं) D1 राम्यं वाक्यं शुभं मम (for the post half)]

while N1 V1 2 B D7 subst for 2[cd]

906* ब्रूहि रामहितं वाक्यमहितं रावणस्य च ।
[B1 शुभं (for हि)]

3 V1 illeg for 3[a] (cf v l 2[c] —[a]) Ś1 D1 4 कोटि 3 N1 D1 3 11 13 कोटी (for शत) —[b]) Ś1 V1 B D1 4 11 13 वानराणां महौजसां (V3 तपस्विनां V B D7 11 तरस्विनां) —D11 om 3[cd] —[c]) D5 सुतैः (for सुतैः) D4 11 विवस्वत सुतैः —V1 illeg from 3[d] up to the prior half of l 4 of 907* —[d]) D1 सप्रविष्ट M1 प्रतीक्षस्व (for प्रतिष्ठस्व) Ś1 D 3 सम त्रिभ D1 4 सर्वमन्त्रिभि D4 13 सु° (for स्वमन्त्रिभि) Ñ2 V B D7 सुमहद्योगान्वि D5 10 प्रविष्ट सर्वमन्त्रिभि ☞ Cv प्रतिष्ठस्व स्वमन्त्रिभिरिति पाठ । Cr प्रतितिष्ठस्व मन्त्रिभिरिति साधु पाठ —After 3 Ś1 Ñ1 D1 4 11 13 1 5 Ñ2 V B D7 ins l 1 2 only after 3

907* पञ्चशतसहस्रै…ःर्वैर्विक्रमेणाग्र धीमता ।
पालितामेकपिङ्गेन धनदेन महात्मना ।
उत्तरां त्वं दिशं गत्वा सशैलवनकाननाम् ।
मार्गस्व सार्धं हरिभिर्देशकालानुकोविदैः ।
यत्र सीतां च वैदेहीं निलयं रावणस्य च । [5]
मृगयस्व प्रयत्नेन विक्रान्तैर्हरिभि सह ॥

D1 3 11 13 om l 1-2 Ñ2 illeg up to हरिभि in l 4 —(l 1) D4 सर्वै (for -सहस्र) D7 विनोदेन (for विक्रमेण) —V1 illeg from ऽधीमता up to l 2 D4 विनोदगोपिता (for the post half) —(l 2) Ś1 एकपिङ्गेन —(l 3) Ś1 D1 3 13 तु (for त्व) D1 दशयन्ती —(l 4) Ś1 D13 मार्गय Ś1 मार्ग (for मार्गे) N1 D1 3 [अ]त्रेरेदि° —(l 6) D 3 न (for च)]

—Then N1 V1 B D7 cont

908* विग्रहवर्त्मा तव वसौ रावणस्य धीमत ।
विक्रिन्तस्तु महत्सर्ग सुग्रीवमविर सह ॥

[(l 2) V3 विधिन्ति (s c) V1 सुग्रे V1 सु 3 V1 °र्षा (for सुग्रे)]

4 [a]) D1-10 M1 Ch 1 दिशं (for °शा) Ś1 N1 D 3 11 13 निश्चलां(D1 °कां) सुनिपुणां(Ñ2 D7 11 °णानां) D11 उदीचीं निश्चितमिह कि Ch 1 दिशास्वपि वानरर्षभ (Ch °र्ष) सयुक्ति 4 —[b]) V1 सह D1 हिम (for हिम) D11-10 T1 M1 3 न वर्णितां —[c]) D4 प्राय (for सर्वत) —Ñ1 illeg from 4[d] up to चैव in 915* —[d]) Ś1 D1-4 11 13 रामपत्नीम् D5 वनितां D1-10 वनविधां (for अनिन्दिताम्) D11 अन्वष्टिं राघवं पुनः —For 4 Ñ2 V B D7 subst Ś1 D13 ins after 4

G 4 44 7
B 4 43 5
L 4 36 9

अस्मिन्कार्ये विनिर्वृत्ते कृते दाशरथेः प्रिये ।
ऋणान्मुक्ता भविष्यामः कृतार्थार्थविदां वराः ॥ ५
कृतं हि प्रियमस्माकं राघवेण महात्मना ।
तस्य चेत्प्रतिकारोऽस्ति सफलं जीवितं भवेत् ॥ ६
एतां बुद्धिं समास्थाय दृश्यते जानकी यथा ।
तथा भवद्भिः कर्तव्यमस्मत्प्रियहितैषिभिः ॥ ७
अयं हि सर्वभूतानां मान्यस्तु नरसत्तमः ।
अस्मासु चागतप्रीती रामः परपुरंजयः ॥ ८
इमानि वनदुर्गाणि नद्यः शैलान्तराणि च ।
भवन्तः परिमार्गन्तु बुद्धिविक्रमसम्पदा ॥ ९
तत्र म्लेच्छान्पुलिन्दांश्च शूरसेनांस्तथैव च ।
प्रस्थलान्भरतांश्चैव कुरूंश्च सह मद्रकैः ॥ १०
काम्बोजान्यवनांश्चैव शकानारट्टकानपि ।
बाह्लीकानृषिकांश्चैव पौरवानथ टङ्कणान् ॥ ११

909* त्रिशमेता सुविचिता कर्तुमर्हथ वानरा ।
विदेहराजदुहितु कृते सत्यक्तजीविता ।

[(l 1) Ś1 शुचिदृशं, D13 शुचि दिशं (for सुविचितां) —V3 illeg from l 2 up to 5ᵃ —(l 2) Ś1 D13 कार्ये (for कृते) and मानसा (for जीविता)]

5 Ñ1 illeg for 5 (cf v l 4) V3 illeg for 5ᵃ (cf v l 909*) —ᵃ) B1 तस्मिन् Ś1 D13 निवृत्ते तु, Ñ2 V1 2 B1–3 G3 [ऽ]भिनिर्वृत्ते, D3 5 13 तु (D5 हि) नि°, D4 M1 सुनि°, G(ed) [ऽ]थ नि°, Ck t as in text D1 अस्मिन्हि काले निर्वृत्ते —ᵇ) Ñ2 V2 B D4 दाशरथिप्रिये —ᶜ) B4 D11 ऋण , D3 13 क्षणान् (for ऋणान्) G1 M1 ऋणान्मुक्तो भविष्यामि —ᵈ) D5 6 10 वर (for वरा) Ś1 D1–4 13 15 कृतार्था हरिपुंगवा , Ñ2 V1 2 B1–3 D7 कृत प्रत्युपकारिण , V1 B4 कृतस्य प्रतिकारिण , D11 ऋणमेतद्धि नो महद्, G1 M2 कृतकृत्याश्च वानरा ‡‡ Cr m कृतार्थार्थविदां वरा इत्यत्र दीर्घ(Cm सवर्णदीर्घ) आर्ष ।; Cg कृतार्थाश्चार्थविदश्च कृतार्थार्थविदस्तेषा वरा , Ck कृतार्था कृतकृत्या । अर्थविदो लब्धाभीष्टार्थाश्च तथा , Ct कृतार्था कृतकृत्या । अर्थविद्। लब्धाभीष्टानाम्। सन्धिरार्ष ‡‡

6 Ñ1 illeg for 6 (cf v l 4) V3 illeg from महात्मना in ᵇ up to ᵈ —ᶜ) Ś1 D1–4 12 13 प्रति(D13 प्रास [sic])कर्तास्मि (for °कारोऽस्ति) Ñ2 V1 2 B D7 11 तस्य प्रतिकृते हि स्यात्(D11 °ते कार्ये) —ᵈ) G2 transp सफलं and जीवितं Ś1 Ñ2 V1 2 B D2 7 12 13 मम, D5 तत , D6 च मे (for भवेत्) —After 6 D6 8 11 T2 3 G M ins

910* सर्वथा कार्यनिर्वृत्तिमकुर्वन्नपि यश्चरेत् ।
तस्य स्यादसफलं जन्म किं पुन पूर्वकारिण ।

[(l 1) D11 अथवा D11 प वर्तुं विपनाचरेत् (for the post half) —(l 2) D11 हि पुनरीश्वरेन च (for the post half)]

7 Ñ1 illeg for 7 (cf v l 4) —ᵃ) Ñ2 V B D7 G3 पुरस्कृत्य D6 T1 G1 2 M3 अस्त° (for समास्थाय) D11 मता च दिशमास्थाय —ᵇ) Ś1 D13 यथा दृश्यत मैथिली, D1 5 11 G1 यथा दृश्येत जानकी (D1 मैथिली) D2 4 13 मता दृश्येत मैथिली —ᵈ) Ś1 D2 4 11–13 मम (for अस्मत्) हितैषिण

8 Ñ1 illeg for 8 (cf v l 4) —ᵃ) Ś1 V1 D1–4 12 13 सर्वभावेन, B1 धर्मो भू°, D7 धर्मे° (for सर्वभूतानां) —ᵇ) M3 च (for तु) D6 नृप (for नर) Ś1 D1 4 12 13 समान्यो(D3 सामान्यो) हरिपुंगवा (D4 12 13 °व) Ñ2 V B D7 सम्मा(V साम्मा, B1 सन्मा, D2 स मा)न्यो हरि (V3 illeg from हरि up to ᵈ)सत्तमा (B3 [before corr] °यूथपा) D11 नमस्कार्यो नरोत्तम —ᶜ) Ś1 D1–4 12 13 च परा प्रीतिं, Ñ2 V1 2 B D7 च गतो भक्तिं (B1 गता भक्ति , D7 °क्ति) D5 6 8–10 G3 च गत प्रीतिं(D5 °तप्रीती) D11 [अ]नुगत प्रीतिं, T2 G1 2 M1 चागत प्रीतिं (for चागतप्रीती) —ᵈ) Ñ2 V1 2 B D7 11 परा (for राम) Ś1 D1–4 12 13 गत पराबलार्दन

9 Ñ1 illeg for 9 (cf v l 4) —ᵃ) Ś1 D1–4 12 13 देश(D12 शैल)दुर्गाणि Ñ2 V B D7 शैलशृङ्गाणि D5 6 10 बहुदुर्गाणि (for वनदुर्गाणि) —ᵇ) Ś1 V1 D2 4 12 13 नगा , V3 D1 नद , V2 B4 D2 M1 2 नदी , Cr m g as in text (for नद्य) D11 शिलामध्यान्तराणि च —ᶜ) D1 भवति , D2 तावद्धि (for भवन्त) V B1–3 D7 प्रति(V2 D7 परि) मार्गेता D13 °मार्गयेता (sic), D2 4 13 M3 °मार्गध्वं Cr m g as in text (for °मार्गन्तु) —ᵈ) Ś1 B1 D4 12 13 -सम्पदा , G(ed) सम्पद् (for -सम्पदा)

10 V1 illeg for 10 (cf v l 4) —ᵃ) D13 ते च (for तत्र) Ś1 Ñ2 V B D3 7 11 13 मत्स्यान्पुलिन्दांश्च D1 2 4 10 मत्स्या पुलिं , D5 पुलिं [sic] दाश्च —V3 illeg from ᵇ up to सह in ᵈ —ᵇ) D1 2 4 12 शूरसेनान् —ᶜ) Ś1 D13 G3 प्रस्थलान्, V2 प्रशालान्, B1 प्रस्थलान् D1 प्रस्थलान् B4 प्रशालान्, D2 4 13 प्रस्थ(D1 °स्थ)लान् , G(ed) प्रस्थान् Ck t as in text (for प्रस्थलान्) Ś1 Ñ2 D1–3 D12 13 मद्रकांश्च , V1 2 D11 मद्रकांश्च , B1 मद्रकांश्च , G1 M1 भर° Cr m g k t as in text (for भरतांश्च) D13 11 कुरु साम्भद्र (D1 °भद्र)कांश्च —ᵈ) D1 कुरूंश्च —G1 om (hapl ?) from सह मद्रकै up to 12ᵃ Ś1 D1 4 11–13 कै(Ś1 D13 क)श्च , V3 B1 D1 M1 मद्रकै (for मद्रकै)

11 Ñ1 illeg for 11 (cf v l 4) G1 om 11 (cf v l 10) —ᵃ) Ś1 Ñ2 V B D1–3 12 13 कम्बोजान् D5 6 10 G1 M1 कांबोज , D6 कांबोजां , T2 3 कांबोज° (for काम्बोजान्) D1 यवनान् (for यवनांश्च) Ś1 शीतान् D1 4 12 13 शीतान् T1

चीनान्परमचीनांश्च नीहारांश्च पुनः पुनः ।
अन्विष्य दरदांश्चैव हिमवन्तं विचिन्वथ ॥ १२

लोध्रपद्मकषण्डेषु देवदारुवनेषु च ।
रावणः सह वैदेह्या मार्गितव्यस्ततस्ततः ॥ १३

G 4.44.19
B 4.43.13
L 4.36.21

वंगान्, G3 नागान् (for चैव) D11 गांधारान्यवनानाश्च —b) Ś1 D12 पाहूश्चैव समारकान्, Ñ2 V B D1 शकानो(B2 °न्यो) त्रागस्पारदान् D1 4 13 पौंडांश्चैव स(D1 शकानोंद्रान्स, D2 शुकाश्चोदान्स, D4 पौरांश्चैव स)मालवान् D5 8-10 शकानां पत्त नानि च D6 T2 शकनारट्टि(D6 °ट्ट)कानपि, D11 शुकान्चौडा समाकुलान् (sic) —D9-11 om 11c–12b —c) V1 B1 3 D3 7 11 वाह्लिकान्, M2 बाहिकान् (for बाल्ही°) D3 हृदि कान्, D1 कृतिकाश्च (for ऋषिकांश्च) —d) M1 पारवान् (for पौर°) Ñ2 V B D7 किंक(V1 °त)रान्, D4 कोकणान्, D6 G1 3 M1 3 कंकणान्, T2 टंकणान्, T3 तकणान् (for टङ्कणान्) Ś1 D12 तथा रामठ(D12 र*म)टङ्कणान्, D2 समासत्वगणान् (sic) D2 13 तथा रमट(D13 °ह)तङ्कणान्, D3 तथा परस्तगणान्, D4 L(ed) तथा रामठता(L[ed] °त)गणान्; D11 तथा च मठतगणान्

12 Ñ1 illeg for 12 (cf v l 4) G2 om 12a (cf v l 10) D9-10 om 12ab (cf v l 11). —a) V1 चीरान्, D3 दीनान्, D4 M1 चीरान्, D12 om (for चीनान्) —V3 illeg from -चीनांश्च up to l 1 of 911* V1 चीरांश्च, D3 दीनांश्च D11 °षु (for -चीनांश्च) G2 M3 त्रि(M3 नि)हारांश्च, T1 न्यवाकांश्च, T2 न्यहकांश्च G2 M3 ना(G3 न)रा° (for नीहारांश्च) Ñ2 V1 2 B D1 3 4 7 10 12 13 तुषारा(Ñ2 B D7 °खारा, D12 °रुखा)न्बर्बरानपि, D3 तुषा रांश्च बर्बरानपि D8 बपहर(D8 न्यहुरा)श्च पुन पुन (sic) D11 तुषारान्बर्बरै सह (for d) Ś1 परमचीनास्तथा शाल्वा न्वंगान्बर्बरानपि (sic) —After 12ab, Ś1 Ñ2 V B D1-4 7 11-13 ins

13a Ś1 V1 B1 3 D1-4 7 11 13 ख(B1 3 D13 प)ण्डेषु, Ñ2 D9-11 Ct -खण्डेषु, V2 -खण्डांश्च, Ct k as in text (for -षण्डेषु) —b) B4 देवदार Ś1 Ñ2 V1 2 B1-3 D1-4 7 12 13 -वनैस्तथा, D12 -वने तथा (for -वनेषु च) —After 13ab, Ś1 Ñ2 B D1-4 7 11-13 ins

912* शालैस्तालैस्तमालैश्च भूर्जैश्च बहुभिर्वृतम् ।
किंनरैश्चारणैः सिद्धैः पिशाचैर्यक्षराक्षसैः ।
अनुकीर्णं स्थित शैलमावृत्य दिशमुत्तराम् ।
पन्नगैर्मृगयूथैश्च नानापक्षिगणैस्तथा ।
अनुकीर्णं वनं सर्वं वानरैश्च सहस्रशः । [5]
तस्य पर्वतजालेषु नदीषु च गुहासु च ।

[(l. 1) Ś1 D2 12 सालैश्च, D13 शाल (for शालैश्च) D11 -ताल- (for तालैश्च) B4 शालैश्चनतमालैः * (for the prior half) Ś1 वृतान्, B1 3 वृतं (for वृतम्) Ñ2 भूर्जैश्च बहुपादपः, D2 भूर्जैर्बहुभिरावृतं (for the post half) —(l. 2) B1 वानरैः (for चारणै) D4 दश (for यक्ष) —B4 om. (hapl) l 3-4 —(l 3) Ś1 D1-4 11 13 अनुकीर्णे स्थित शैल (for the prior half) D3 आश्रित्य D4 आवृत्य (for आवृत्य) —V2 illeg from दिशम् up to first च in l. 6. V1 D13 उत्तर —(l 4) B1 खगैः (for तथा) Ś1 D1-4 11 13 तावन्नैर्गुह्यकैः सिद्धैः (D2 13 दैत्यैः, D3 चैव) किंनरैः (D1 3 पन्नगैः) मृगपक्षिभि, D11 तावकैः पन्नगैश्चैव गुह्यकैर्मृगपक्षिभि —(l. 5) Ñ2 B4 D7 वा(D7 चा)रणैश्च (for वानरैश्च) Ś1 D12 अनुकीर्णं शैलं आश्रित्य शतयोजनात्, D1 अनुकीर्णं स्थित शैलं आवृत्य शतयोजनं, D2-4 13 अनुकीर्णवन (D13 °न) शैल आश्रित्य (D13 °त्य) शतयोजन (D3 शतयोजनं D4 °न], D11 [illegible] ... शैलमाश्रित्य

... D12

G 4 44 21
B 4 43 14
L 4 36 23

ततः सोमाश्रमं गत्वा देवगन्धर्वसेवितम् ।
कालं नाम महासानुं पर्वतं तं गमिष्यथ ॥ १४
महत्सु तस्य शृङ्गेषु निर्दरेषु गुहासु च ।
विचिनुध्वं महाभागां रामपत्नीं यशस्विनीम् ॥ १५
तमतिक्रम्य शैलेन्द्रं हेमगर्भं महागिरिम् ।
ततः सुदर्शनं नाम पर्वतं गन्तुमर्हथ ॥ १६
तस्य काननषण्डेषु निर्दरेषु गुहासु च ।
रावणः सह वैदेह्या मार्गितव्यस्ततस्ततः ॥ १७
तमतिक्रम्य चाकाशं सर्वतः शतयोजनम् ।
अपर्वतनदीवृक्षं सर्वसत्त्वविवर्जितम् ॥ १८

तुकम्.) V1 अन्विष्य चाप भुवोंत (sic) (for the prior half) Ś1 तपस्थान, V3 शर°, D2 शस्य°, D3 पुनेसुग, D6 प्रवि°, D7 °गतु (meta), D11 °गर्भं, D13 उपांसस्य(sic) (for अस्तुक) B1 2 गमिष्यथ महाश्रम (for the post half).]

while B4 ins after 13:

914* किरातानथ चान्विष्य भूयोत्तुङ्ग गमिष्यथ ।

14 Ñ1 illeg for 14 (cf v l 4) V3 illeg up to देव in ^{b} (cf v l 913*) —^{a}) Ś1 Ñ2 V1 2 B D1-4 7 11 12 महाश्रम(D3 °य) (for सोमाश्रमं) D13 किरातमाश्रमं गत्वा —^{b}) D12 यक्ष (for देव) D3 4 12 13 दानव (for गन्धर्व) —^{cd}) B4 कुंद, T2 काले, Cg k as in text (for कालं) Ś1 D1-4 11-13 महाघोरं, G(ed) सदा शांत (for महासानुं) K(ed) तु (for तं) Ś1 D2 4 12 13 पर्वतं चैव द्रक्ष्यथ, Ñ3 V B4 D7 गमिष्यथ शिलोच्चय, D1 3 11 पर्वतं द्रष्टुमर्हथ (for ^{d}) B1 2 गत्वा चैत्ररथ नाम महासत्व शिलोच्चयं —After 14, V3 ins 916*.

15 Ñ1 illeg up to वैदेह्या in 915* (cf. v l 4) V3 illeg for 15 —^{ab}) D5 6 T1 2 G1 2 M शैल(G1 3 M1 °ले)स्य, D8-10 Ct शैलेषु (for शृङ्गेषु) Ñ2 V1 2 B1-3 D2 7 11 तस्य पर्वतदुर्गे(D3 11 °शृङ्गे)षु (for ^{a}) Ñ3 V1 2 B1-3 D1 वनेषु च, B4 G3 M3 निर्झरेषु D3 6 11 कंद°, D6-10 पर्वतेषु (for निर्दरेषु) Ś1 D2 4 12 13 तस्मिन्पर्वतशृङ्गेषु वनेषु पवनेषु च, D1 तस्य पर्वतदुर्गेषु वनेषु गहनेषु च —^{c}) D5 6 8-10 T2 3 M1 3 विचिन्वत —^{d}) D8-10 अनिंदिता, D6 T2 3 M1 3 ततस्तत (for यशस्विनीम्) —For 15^{cd}, Ś1 Ñ V1 2 B D1 4 7 11-13 subst

915* अन्वेष्य सह वैदेह्या रावणो राक्षसाधिप ।

[= 913(A)* Ñ1 illeg up to वैदेह्या B2 3 अन्विष्य D3 11 रावण (for अन्वेष्य) D3 11 12 गर्भित वाक्यस्तत (for the post half) B4 अन्विष्य सहिषी सीतां राघवस्य महात्मन]

—Thereafter Ñ3 V1 2 B2 D1-4 7 11 cont Ś1 Ñ1 B1 2 D13 subst for 16^{ab}, V3 ins after 14

916* आसाद्य क्रमतिक्रम्य हेमगर्भं महागिरिम् ।

[Ś1 Ñ1 D11 13 तामाणा(D13 °का)रम्, D1 2 4 ताम्राकरम्, D3 4 12 हिमगर्भं, D11 वेदगर्भं (for हेम°)]

16 Ñ3 V B3 D1-4 7 11 12 read 16^{cd} after 17 D3 reads 16-17 in marg —^{b}) B4 महौजस (for सहा°) —For 16^{ab}, Ś1 Ñ1 B1 2 D13 subst 916* —V3 illeg for 16^d-17 —^{d}) Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 G3 पर्वतं तु(D1 च D12 वै) गमिष्यथ, Ñ3 V1 2 B D7 गमिष्यथ शिलोच्चयं M3 गंतुमर्हथ पर्वतं —After 16, D6 8-10 T2 3 G M ins while Ñ3 V B3 D1-4 7 11 12 ins after 16^{ab}

917* ततो देवसखा नाम पर्वतः पतगालय ।

[Ñ3 V1 2 देवसखो, V3 °सखो, B3 °थो D1-4 °सम D6 T2 3 G1 2 M2 3 Ch °सखे, D7 12 °सखे, D12 °सम (for देवसखा)] V1 एतगालय, G3 पवनाख्या, Cg k t पतगाल्य (as above) D1-4 11 12 पर्वतं स गमिष्यथ (D1 च चरिष्यथ) (for the post half) §§ Cv पतगाख्या इति पाठ ।, Cr ततो देवसखो नाम पवतः पर्वतान्विता इति पाठ । पवताख्या इति पाठान्तरं संबोधनम् । Cm पवताख्या इति कश्चिद्संबोधनम् §§]

—Thereafter, D6 8-10 T2 3 G M cont

918* नानापक्षिसमाकीर्णो विविधद्रुमभूषित ।

[T2 G1 M3 नागाकीर्णो (for समा°)]

17 V3 illeg, D3 reads in marg 17 (for both, cf v l 16) Ś1 Ñ1 om 17. G1 illeg for 17^{ab} —^{a}) V1 तत्र Ñ2 V2 B1 D6 7-10 T3 G1 2 कानन (for कानन) Ñ3 V1 2 D7-10 खंडेषु (for ष°) D1-4 11-13 तस्य पर्वत (D2 4 12 13 सर्वेषु) शृंगेषु —^{b}) B4 D3 T3 M3 निर्झरेषु (for निर्द°) Ñ3 V1 2 B1-3 D7 प्रियगुगहनेषु च D1-4 11 13 प्रियगुना वनेषु च —^{cd}) D3 कृतस्तत D6 विचिन्वत महाभागां रामपत्नीं ततस्तत . —After 17, Ñ3 V B3 D1 4 7 11 12 read 16^{cd}.

18 D11 om 18^{ab} —^{a}) B1 2 शैलेन्द्रं B3 (before corr as in text after corr marg) शैलेंद्रं (for चाकाशं) —^{b}) Ś1 Ñ2 V1 D1-4 11 12 पर्वतं (for सर्वत) —B1 om 18^c-20^b. —^{cd}) V1 आपर्वत, D3 स° (for अपर्वत) V1 2 सर्वसत्वैर्, T3 °जतु, G3 सर्वं पक्षि (for सर्वसत्त्व) Ś1 Ñ1 D3 4 12 13 पर्वतो हि नदीवृक्षैः (D12 13 °क्ष) सर्वसत्त्वै(Ñ1 illeg from त्वै up to 1 2 of 919*) र्वि(D2 4 12 °र्वै वि)वर्जित —After 18 Ś1 Ñ1 D2 4 12 13 ins while Ñ3 V B1-3 D7 ins 1 2 and 4 only after 18

919* तत्र घोरतमं देशं गिरिमध्यमनागमम् ।
शतं शतयोजनायत संततं सूर्यरश्मिभि ।
न यत्र सिंहा व्याघ्रा वा वर्जितं मृगपक्षिभि ।
त्वरमाणे कृताहारे पीततोयैश्च वानरै ।

तं तु शीघ्रमतिक्रम्य कान्तारं रोमहर्षणम् ।
कैलासं पाण्डुरं शैलं प्राप्य हृष्टा भविष्यथ ॥ १९
तत्र पाण्डुरमेघाभं जाम्बूनदपरिष्कृतम् ।
कुबेरभवनं दिव्यं निर्मितं विश्वकर्मणा ॥ २०
विशाला नलिनी यत्र प्रभूतकमलोत्पला ।
हंसकारण्डवाकीर्णा अप्सरोगणसेविता ॥ २१
तत्र वैश्रवणो राजा सर्वभूतनमस्कृतः ।
धनदो रमते श्रीमान्गुह्यकैः सह यक्षराट् ॥ २२
तस्य चन्द्रनिकाशेषु पर्वतेषु गुहासु च ।
रावणः सह वैदेह्या मार्गितव्यस्ततस्ततः ॥ २३
क्रौञ्चं तु गिरिमासाद्य बिलं तस्य सुदुर्गमम् ।
अप्रमत्तैः प्रवेष्टव्यं दुष्प्रवेशं हि तत्स्मृतम् ॥ २४
वसन्ति हि महात्मानस्तत्र सूर्यसमप्रभाः ।
देवैरप्यर्चिताः सम्यग्देवरूपा महर्षयः ॥ २५
क्रौञ्चस्य तु गुहाश्चान्याः सानूनि शिखराणि च ।
निर्दराश्च नितम्बाश्च विचेतव्यास्ततस्ततः ॥ २६
क्रौञ्चस्य शिखरं चापि निरीक्ष्य च ततस्ततः ।
अवृक्षं कामशैलं च मानसं विहगालयम् ॥ २७

G 4. 44. 35
B 4. 43. 28
L 4. 36. 48

[Ñ1 illeg for l 1–2 —(l 1) D1 त तु D11 ततो (for तत्र) —(l 2) D11 सतत (sic) (for सततम्) B1.2 D7 संततश्चेव (B1.2 °च) त भिन्ने सचिरा विम्मरश्मिना —D11 om l 3 —(l 4) V3 illeg from वानरे up to जाम्बून in 20ᵇ

19 B1 om V3 illeg for 19 (for both cf v.l 18) —ᵃ) Ñ2 V3 D5.6.8–10 M2 तत्तु D1 तत्र (for तं तु) —ᵇ) V3 शतयोजनं, B1–3 D7 लोमहर्षणे Ś1 Ñ1 D1–4.11–13 कानन(Ś1 D13 कांच)मं शतयोजनं —ᶜ) D6 T1 G M पाण्डरं D5.6.8–10 प्राप्य(for शैल) —ᵈ) D5.6.8–10 हृष्टा यूयं(D6 **) G2 प्राप्य हृष्टा (for प्राप्य हृष्टा) G1 गमिष्यथ —For 19ᶜᵈ, Ś1 Ñ1 D1–4.11–13 subst

920* भवत पर्वत श्रेष्ठं कैलासं नाम सुप्रभम् ।,

while Ñ2 V1.2 B1–3 D7 subst

921* पाण्डरं सुप्रभ तत कैलास नाम पर्वतम् ।

[D7 पांडुर]

20 B1 om 20ᵃᵇ, V3 illeg up to जाम्बून in ᵇ (for both cf v.l 18) —ᵃ) Ñ2 D7 M1 तत (for तत्र) T1 G M पांडर —ᵇ) D2.13 जंबूनद Ś1 Ñ1 D1–4.11–13 विभूषित (for परिष्कृतम्) —ᶜ) D1 भुवनं Ś1 D1.2.10.11 T1 रम्यं (for दिव्यं)

21 V3 illeg for 21 —ᵃ) V1 T2 विशाल ; D2 °ली (for विशाला) Ś1 D13 तत्र (for यत्र) —ᵇ) D11 G1 प्रफुल्ल (for प्रभूत) D14 कनकोत्पला —Note hiatus between ᶜ and ᵈ —ᵈ) D6 T1.2 G M ह्यप्सरोगण (to avoid hiatus) Ś1 Ñ1 B1 D1–4.11–13 मुक्तावैडू(B1 D11 °दू, D5 °डु)र्यवालुका Ñ2 V1.2 B2 D7 वैदू(D7 °डु)र्यमणिवेदिका B1.3 विशाला मणिवेदिका

22 ᵃ) Ñ2 V B D4.7–10 लोक, M3 देव (for भूत) —ᶜᵈ) Ñ2 D7 वमत (for रमते) Ñ2 V B1–3 D7 नित्यं (for श्रीमान्) D8 transp रमते and श्रीमान् Ś1 Ñ1 D1.2.4.11.12 राजराट् (for यक्ष°) D4 धनाध्यक्षः श्रीमान् सर्वे लोकनमस्

23 V3 illeg up to तस्य in 24ᵇ —ᵃ) G1 तत्र (for तस्य) B1.2 सर्वनिकाशेषु, B4 चन्द्रनपदेषु T2 °विकाशेषु (for चन्द्रनिका°) G(ed) तस्य सर्वनिकाशेषु —ᵇ) Ś1 Ñ V1.2 B1–3 D1.2.4.7.11–13 निर्झरेषु, B4 दुर्गेषु च, D1 कन्दरेषु (for पर्वतेषु) —ᶜ) D5 om from सह up to ᵈ —ᵈ) D1 इतस् (for ततस्) —After 23, Ś1 Ñ1 D1–4.11.13 ins. I 1–17 while D11 ins App I (No 20)

24 V3 illeg up to तस्य in ᵇ (cf v.l 23) —ᵃ) Ñ1 V1.2 B D7 पर्वतम्, D1 G1 स(G2 च) गिरिम् (for तु गिरिम्) —ᵇ) G2 वलिं (meta.) (for बिलं) Ś1 Ñ1 D1–4.11.12 गिरेर्महत्(D12 °हान् [sic]) (for सुदुर्गमम्) Ñ2 V B D7 गिरेस्तस्य(V3 illeg) बिलं (B1 वन)महत्, D11 शक्यश्छिद्रं कथचन —ᶜᵈ) D11 वानरा हि कुतूहलात् (for ᵈ) Ś1 Ñ V B D1–4.7.12.13 दुष्प्रवेशो दुराधर्षः सिद्धचारणसेवितः

25 V3 illeg for 25 —ᵃᵇ) D12 च (for हि) D11 साक्षाद्रुद्रास्तत्र वसति ज्वलत्प्रभा —ᶜ) Ñ1 D8–10 अप्यर्चिता ; D1 येप्यर्चिता M1.2 भक्त्य° (for अप्यर्चिता) Ñ2 शश्वद् (for सम्यग्) Ś1 Ñ2 V1.2 B D2.4.7.11–13 G(ed) देवैरभ्यर्चिता श्च(G[ed] °त्रा)श्वद् (V2 सर्वे) —ᵈ) Ñ1 illeg from -रूपा up to 26ᵃ Ś1 D2.4.12.13 देवतुल्या D6 विचरति G1.2 दिव्य° (for देवरूपा)

26 Ñ1 illeg for 26ᵃ (cf v.l 25) —ᵃ) B1–3 च (for तु) Ñ2 V B D7 दिव्या D6.11 रम्या (for चान्या°) Ś1 D12 L(ed) त च (L[ed] °ताश्च) सानुगुहा सर्वा, D1 क्रौञ्चेशस्य महाप्रस्थाः (sic) D4.13 क्रौञ्चसानुमहा सर्वा (sic) D2 क्रौञ्चसानुमहा सभा —ᵇ) Ś1 Ñ1 D1–4.11.12 सानव (for सानूनि) —ᶜ) Ś1 Ñ V B D1.2.7.11–13 M1 निर्दराश्च D8 निर्द्र° D6 निर्भ° D9.10 G1 दृर्° D6 दूर्°, G2 निर्झर श्च (sic) (for निर्दराश्च) —ᵈ) Ś1 Ñ1 D2.4.11.13 मार्गितव्याश्च (for विचे°) D1 नेतव्याश्च इतस्ततः (with hiatus)

27 V3 illeg for 27 D6–10 om (hapl) 27ᵃᵇ, D12 reads 27 after App I (No. 20) —ᵃᵇ) D1 क्रौञ्चस्य,

G 4 44 36
B 4 43 28
L 4 36 49

न गतिस्तत्र भूतानां देवदानवरक्षसाम् ।
स च सर्वैर्विचेतव्यः ससानुप्रस्थभूधरः ॥ २८
क्रौञ्चं गिरिमतिक्रम्य मैनाको नाम पर्वतः ।
मयस्य भवनं तत्र दानवस्य स्वयं कृतम् ॥ २९
मैनाकस्तु विचेतव्यः ससानुप्रस्थकन्दरः ।
स्त्रीणामश्वमुखीनां च निकेतास्तत्र तत्र तु ॥ ३०
तं देशं समतिक्रम्य आश्रमं सिद्धसेवितम् ।
सिद्धा वैखानसास्तत्र वालखिल्याश्च तापसाः ॥ ३१
वन्द्यास्ते तु तपःसिद्धास्तापसा वीतकल्मषाः ।
प्रष्टव्याश्चापि सीतायाः प्रवृत्तिं विनयान्वितैः ॥ ३२

D4 क्रौंचे स (for °शैलस्य) D13 श्च (for च) G2 M1 निरीक्षतस् (for °क्ष्य च) Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 निरीक्ष्यं (Ñ1 °श) समतत (for ᵇ) Ñ2 V1 2 B D7 क्रौंचस्य शिखरस्थ च तद्गृह्यथ (D7 तद्गृह्यताथ) सरो महत् —ᶜ) Ñ1 D1 3 4 13 सहृद, G1 सुवृक्षो, Ck t as in text (for सवृक्ष) Ś1 D12 सवृक्षक सशैले च, Ñ2 V1 2 B D7 सवृक्षकमशैल च, D5 G1 सक(G1 सवृ)क्ष कामग शैल, D11 सवृक्षकाचम शैल —ᵈ) D11 वायस G1 मानसा (sic) (for मानस) —Ñ1 illeg from विहगालयम् up to 28

28 Ñ1 illeg for 28 (cf v l 27) V1 om 28ᵃᵇ —ᵃ) Ś1 D12 न स्वानि सर्वे (D12 °निस्तत्र) D1 नातिस्तत्र (sic?) (for न गतिस्तत्र) Ñ2 V2 3 B D7 देवाना (for भूताना) —ᵇ) Ñ2 V2 3 B1 4 D7 न भूताना न (Ñ2 B4 च) B2 3 भूताना न च D5 6 9 G2 M3 न देवाना न D8 10 देवाना न च (for देवदानव) G1 देवाना नरराक्षसा —ᵈ) T2 G1 3 M2 Cv भूतल, G2 -कंदर, Cg k t as in text (for -भूधर) T1 सदय देवमानस, M1 पर्वतो बहुकंदर —For 28ᶜᵈ, Ś1 D1-4 11-13 subst, while G1 2 M3 ins after 28ᵃᵇ

922* तस्मात्सिरीक्षितव्य स पर्वतश्चैव मानस ।

[D12 तस्मिन् D13 परीक्षितव्य (for नि°) D11 श, D13 च (for स) G1 2 M3 तत्र सर्वे विचेतव्य (for the prior half) D1 G1 2 पर्वतो दे(D1 नै)वमानस, D12 M3 पर्वते देवमानसे (for the post half)],

while Ñ2 V B D7 subst for 28ᶜᵈ

923* सघमाद्रास्ेविनीय तदभमते प्लवंगमे ।

[V2 तदभमेषे]

—After 922* Ś1 D12 ins 1 18-26 of App. I (No 20)

29 Ś1 D11 om 29 Ñ1 om 29ᵃᵇ V3 illeg for 29 —ᵃ) D11 तु सम् (for गिरिम्) D1 4 13 समतिक्रम्य शैलेंद्रं —ᵇ) D1 मैनाकं (for °को) D1 M3 पर्वत ऋ Ck t मैनाको (Ck °पर्वतो)ऽय समुद्रमासाद्य ऋ —ᶜ) Ñ1 4 5 6 (illeg) V1 G1 ययस्य (metr) (for मयस्य) D1 सुवर्ण D1 4 M3 यत्र (for तत्र) —ᵈ) Ñ1 -ख्यद्य (sic ?) (for स्वयं कृतम्) D1 निर्मित विश्वकर्मणा —After 29, Ñ1 D1 2 4 ins 1 23-26 while D3 12 ins 1 18-26 of App I (No 20)

30 Ñ1 illeg for 30ᵃᵈ —ᵃ) Ś1 D1-4 12 13 मैनाकश्च D9 11 °कस्य, G M1 2 °क स (for मैनाकस्तु) D1 प्रचेतव्य, D11 °व्या (for विचेतव्य) —ᵇ) T2 M1 भूतल (for -कन्दर) D1 4 12 13 सानुप्रस्थ सकदर, D11 सानुप्रस्थ गुहा कया —T1 resumes from 30ᶜᵈ —ᶜ) Ñ2 V2 B D7 हि, V1 D5 6 8-10 T G2 3 M1 तु (for च) —ᵈ) Ś1 Ñ1 V D1 2 3 13 G2 निकेतस D13 om (hapl) second तत्र Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 T2 तत्र वै (D11 T2 ते) Ñ2 V B D7 शोभना (for तत्र तु) —After 30 Ś1 Ñ (Ñ2 reads twice) V B D1-4 7 11-13 ins

924* तत्राश्रमपद रम्यमृषीणामूर्ध्वरेतसाम् ।
दीप्त सप्तर्षिचरित धर्मैकृतनिश्रयम् ।

[(l 1) Ś1 Ñ (Ñ2 second time) D1-4 13 हृद, D12 तम् (sic) (for तत्र) V2 D1 13 दिव्यम् (for रम्यम्) V3 illeg after रम्य up to the prior half of 926* —(l 2) Ñ1 दीप्ति, V1 D11 दीप्त (for दीप्त) Ś1 सर्वि (for °र्षि) Ñ2 (both times) B1 -रुचिर D1 4 रचित (for चरित) V1 धर्मे तु, D3 धर्मे च (for धर्मै) V2 निश्चये (for °यम्) Ñ1 धर्मि च (sic) कृतनिश्चये, B1 3 धार्मिक कृतनिश्चये B2 धर्मे कृतविनिश्चये, B4 धर्मेकृतनिश्चये D1 धर्म रक्षितनिश्चय D11 धर्मे च कृतनिश्चया (for the post half)]

31 Note hiatus between ᵃ and ᵇ —ᵇ) G1 ह्याश्रम (to avoid hiatus) —For 31ᵃᵇ, Ś1 Ñ1 D1 4 11-13 subst

925* आश्रमं समतिक्रम्य शैलं बहुफलोदकम् ।

while Ñ2 V B D7 subst

926* तमाश्रमसतिक्रम्य शैलो बहुफलोदक ।

[V1 illeg for the prior half (cf v l 924*) V2 B1 तत (for तम्) B1 3 शैले बहुफलोदके (for the post half)]

—ᶜ) Ś1 Ñ V B D1 2 3 7-10 12 यत्र D4 13 नाम (for तत्र) —ᵈ) V1 B D1 2 3 11 12 वालिखिल्यास्तु B1 2 °ल्याश्च D2 °ल्या) D1 मरीचिपा, D11 च तु यत्र M1 वालिखिल्य (for च तापसा)

32 ᵃ) T2 G1 M1 transp ते and तु D8-10 वरिष्ठास्तत्र सिद्धाश्च Cm g as in text —ᵇ) D6-10 T G1 3 M3 तपसा (for °सा) G1 जितकल्मषा —For 32ᵃᵇ, Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 subst

हेमपुष्करसंछन्नं तत्र वैखानसं सरः ।
तरुणादित्यसंकाशैर्हंसैर्विचरितं शुभैः ॥ ३३
औपवाह्यः कुबेरस्य सार्वभौम इति स्मृतः ।
गजः पर्येति तं देशं सदा सह करेणुभिः ॥ ३४
तत्सरः समतिक्रम्य नष्टचन्द्रदिवाकरम् ।
अनक्षत्रगणं व्योम निष्पयोदमनादिमत् ॥ ३५
गभस्तिभिरिवार्कस्य स तु देशः प्रकाशते ।
विश्राम्यद्भिस्तपःसिद्धैर्देवकल्पैः स्वयंप्रभैः ॥ ३६
तं तु देशमतिक्रम्य शैलोदा नाम निम्नगा ।
उभयोस्तीरयोर्यस्याः कीचका नाम वेणवः ॥ ३७
ते नयन्ति परं तीरं सिद्धान्प्रत्यानयन्ति च ।
उत्तराः कुरवस्तत्र कृतपुण्यप्रतिश्रयाः ॥ ३८

G 4 44. 0
B 4 43 38
L 4 36 85

927* वय्यासते तापसा सिद्धास्तपसा निस्तमोरजा ।
[D4 वैषास् (sic) D13 वैषास (for वय्यास) Ś1 D13 तापसा (sic) (for त°) D13 transp तापसा and तपसा D11 ते प्रणम्य विनीतैस्तु महाभागा महर्षय..]

while Ñ2 V B D7 subst

928* यस्या देवोपमा सर्वे तापसा नीरजस्तमा ।
[V2 3 त(V3 illeg after त upto 33ᵇ)पसा]

—ᶜ) D2 4 5 8–11.13 T3 M3 प्रष्टव्या Ś1 Ñ1 D3 4 12.13 M3 चैव, Ñ2 V2 3 B D7 त च D1 तेपि (for चापि) D11 रामभार्याया (for चापि सीताया) —D6 reads ᵈ in marg —ᵈ) D6 8–10 T1 2 M3 प्रवृत्तिर् (for °त्ति) Ñ2 V2 3 B D7 श्रमितोऽसह , D11 राजपत्न्य च (for विनयान्विते) Ś1 Ñ1 D1–4 12.13 प्रवृत्तिर्वि(D1 °त्ति र्वि)ज(D7 °न)यौजने ※ Cr प्रष्टव्याश्चापि सीताया प्रवृत्तिर्विनयान्वितैरिति पाठ ※

33 V3 illeg for 33ᵃᵇ (cf v l 32) —ᵃ) Ñ2 B1 D4 5 7 11 हिम (for हेम) D9 13 -सलिल M3 -समाधे (for -सछन्नं) G3 हिमपुष्करमध्यस्थं —ᵇ) D6 तस्मिन् , D11 यत्र (for तत्र) Ś1 Ñ1 D3 4 12.13 नानापक्षिगणायुतं —ᶜ) Ñ2 V B D7 सकाश —ᵈ) D6 विचलितं T1 G3 विरचित (meta) (for विचरितं) Ś1 N1 D1 4.12 13 हेम हं(D11 हिरण्यैहं)सैः समाकुलं Ñ2 V B2–4 D7 स्वर्गैः(V2 3 °रै)र्वारिचरैर्वृतं B1 स्वर्गैर्विरचितैर्वृतं

34 ᵃ) Ś1 Ñ1 D1 4.12–13 T1 G1 Cr औपवाह्यः, B1 (before corr) तत्र वाह्य ; D5 तपवाह्य , Cm g t as in text (for औपवाह्य) —ᵇ) V3 illeg from स up to 35ᵇ B4 इव (for इति) Ś1 Ñ1 V1 2 B D3 4 12.13 G3 श्रुत ; D1 स्मृति ; D11 श्रुति (for स्मृत) —ᶜ) D1 पश (sic) D5 सर (sic) D6 गजै (for गजः) V1 पतन (for पर्येति) D1 3 तं दिव्यं D3 4.12 13 तद्दिव्यं (for तं देशं) Ś1 D13 L(ed) गजै पद्माश्रितं दिव्यं(L(ed)°व्ये) —ᵈ) G3 हन्ति (for सह) V1 करे * * (illeg)

35 V3 illeg for 35ᵃᵇ (cf v l 34) —ᵃ) D11 सरस्तु समतिक्रम्य —ᵇ) B1(before corr) चैत्र (for -चन्द्र) D1 नष्टचंद्रमिवाम्बुर —ᶜ) Ś1 D1 3 11 -मह; D3 4.12.13 -मह ; D4.10 -गग (for -गण) D11 सीमे (for व्योम) —ᵈ) M3 अनादितं Ś1 Ñ1 D3 4.12.13 निर्मेघ(D3 4 °घ)नादितं Ñ2 V B2 D1 7 11 निर्मेघ(D3 11 °घे)घनादि(V1 °दि)तं B3 निर्माण घनगर्जितं, B2 4 D7 निर्मेघ(B3 °मेल) घनम (B3 °म)र्जितं

36 ᵃ) Ś1 Ñ1 D1 4 12.13 गभस्तय (for °स्तिभिर्) D11 म च (for इव) —ᵇ) V2 B D7 देश स , D12 देशो पि (for तु देश) B2 D9 10 G1 Ct प्रकाश्यते Ct प्रकाशते (as in text) —After 36ᵃᵇ, B4 ins l 1–12 of 931* —ᶜ) T3 विश्रामद्भिस् M2 सम (for तप) Ś1 Ñ1 D1 3 12 13 शा(D1 श्रा)म्यद्भिस्ता(D3 विश्राम्यस्ता)पसै सिद्धैः ; D11 शाम्यद्भिर्ऋषिभिस्तत्र —ᵈ) Ñ1 देवदानवसेवित —For 36ᶜᵈ Ñ2 V B D7 subst

929* शाम्यद्भिस्तापसैस्तत्र द्योतित स्वेन तेजसा ।
[V3 illeg up to स्वेन B4 शाम्यद्भिस्]

—After 36 Ñ2 V (V1 partly illeg) B D7 ins a passage relegated to App I (No 20) while Ś1 D3 12.13 ins l 27–60 N1 D1 3 4 ins l 18–22 and l 27–60 of App I (No 20) after 36

37 V3 illeg for 37ᵃᵇ —ᵃ) Ñ1 D3.4 12 13 शैलम् (for देशम्) D11 स्वयंप्रभमतिक्रम्य G1 त देश समतिक्रम्य —ᵇ) D11 सा नदी (for निम्नगा) —ᶜ) D10 om. (hapl.) तीरयोस् V1 damaged from यस्या up to नाम in ᵈ D1 रम्या D3 7 11 T G1 2 M1 2 यस्या D6 मस्या (for यस्या) —ᵈ) D1 कीचका, L(ed) केचका (for कीचका) V3 वानरा (for वेणव) —After 37 Ñ2 V (V1 l 4 only) B D7 ins l 1–4 of 930*

38 V3 illeg for 38ᵃᵇ —ᵃ) Ś1 D7 T3 G1 तेन यान्ति V1 त वसति D4 नयति त (by transp) D11 ये प्रयान्ति M1 तेषु यान्ति (for ते नयन्ति) Ś1 N V1 2 B D1–4 7 11–13 पार (for तीरं) —ᵇ) Ś1 Ñ2 D1–3.12.13 तीर्थं V1 D11 T1 M1 सिद्धा (for सिद्धान्) D3 T1 प्रीत्यानयति च D11 प्रत्यायान्ति च D12 प्रत्यानयन्ति (for प्रत्यानयन्ति च) ※ Cr तत्र यान्ति परं तीरं सिद्धाःप्रत्यानयन्ति चेति सम्य क्पाठ । Cr तत्र यान्ति परं (तीरं ?) सिद्धाः प्रत्यानयन्ति चेति पाठः ※ —After 38ᵃᵇ Ś1 Ñ1 D1–4 11–13 ins while Ñ2 V (V1 l 4 only) B D7 ins. l 1–4 after 37

930* सा च रम्या नदी शर्तं पुण्या परमदुर्गमा ।
तस्याः स्पृष्ट्वा तु सलिलं सर्व शैलोऽभिजायते ।
ते तु शैलमयास्तस्या महातीरप्रवहणम ।

समागच्छन्त्यसगेन सगम ते परस्परम्।
ते नदीं त पर पार पुन प्रस्थापयन्ति च। [5]
ता नदीं दूरपर्यन्ता ते सततवेणुभि।
प्लावयित्वा ततस्ता तु नदीं कीचकवेणुभि।
नदीं शीतां महावेगां द्रक्ष्यथाद्भुतदर्शनाम्।
तस्या स्नात्वा शुचिर्भूत्वा सलिलेन समाप्लुता।

[(l 1) D7 न सा (by transp) V3 illeg from प्लवया up to l 3 Ñ2 B4 D7 वि(D7 हि)तरितु V3 B1 3 तरी(B3 3 °रि)तु हि (for नदीं तां) D11 न शक्या च नदी तर्तुं (for the prior half) N2 V3 B D7 नदीं D11 एवा (for पुण्या) —(l 2) D1 damaged from तस्या up to तु स Ñ2 V2 B D7 [द]व D1 2 11 हि D1 11 च (for तु) Ñ2 V2 B D7 नर (for सर्वे) Ś1 गौणो Ñ1 गिलो (sic) (for गैले) —(l 3) Ñ2 V3 B D7 वेपि D13 देवस (for ते तु) D1 उभयोस्तीरयोस्तस्या D11 ते तु तीर पर गत्वा (for the prior half) Ñ2 V3 B D7 नया (for सदा) —(l 4) V1 महात्प्रगति (sic) N2 V B D7 [अ]पकन D2 सगेन (for [अ]सगेन) Ś1 मसरक्कस Ñ1 D2 3 12 न सगत्या (D2 °त्य) V3 समेत्य च D1 सतत्य च D3 सगत्य(°त्या ?) तु D11 सगमेन D13 न गच्छत्या(sic) (for सगम ते) —D12 om l 5 6 Ś1 om l 5 —(l 5) Cf 38[ab] D1 3 सीरे (for पुन) Ñ1 पुण्या हपतिव (sic) —(l 6) Ñ1 illeg after दूरपर्यं up to ते D1 भाते सततवेणुभि (sic) (for the post half) —D2 reads l 6 twice. —(l 7) D2 3 11 कीचकवेणुभि D11 गतिं सा यरवेणुभि (for the post half) —(l 8) D1 2 11 महागोना (for °वेगां) D1 2 11 द्रक्षा (sic) (for °थ) D11 गता द्रक्षथ धनदा (for the post half) —(l 9) D1 2 11 तस्यां स्नाता शुचीभूता (D11 °ता) (for the prior half) D2 11 परिप्लुता (for समा°) D11 तदो याद्य समाप्लुता (for the post half)]

while Ñ2 V B1 3 D7 ins after 38[ab] B2 ins l 1 12 only after 36[ab] Ś1 N1 D1 2 11 12 ins l 7 14 after 38 l 15 16 after 41 and l 19 after 40[ab] D2 ins l 7-14 after 38 l 16 after 41[ab] l 19 after 40[ab] while D11 ins l 7-12 after 930*, l 13-14 l 17-19 after App I (No 21) and l 15-16 after 39

931* आपगा दूरपारा ते सवरन्ति हि वेणुभि।
तत सीतां नदीं शुभ्रा द्रक्ष्यथाद्भुतगोचराम्।
तस्या स्नात्वा तु शुचयो निश्चिता पुण्यकर्मण।
कुरूश्चाथोत्तरान्शीघ्रं यास्यथोत्तममानुषे।
नदी नीला महाघोरा सर्वभूतपहारिणी। [5]
तामुत्तीर्य प्रयत्नेन निपुणं प्रविचिन्त्य च।
तां पश्यथ हरिश्रेष्ठा विशालानुत्तरान्कुरून्।
दानशीला महाभागाश्चित्रपुण्यान्नरोत्तमान्।
न तत्र शीतमुष्णं वा न जरा नामयस्तथा।
न शोको न भयं वापि न वर्षं न च भास्कर। [10]
सर्वकामफलैर्वृक्षै पुष्पितैरुपशोभिता।
शोभिता काञ्चनैश्चैव विशालै रत्नपर्वतै।
भूमि सशर्करा पाण्डु समा निस्तृणकण्टका।
नीरजस्का सुगन्धा च कान्तिमच्छद्मवालुका।
तत्र काञ्चनपद्माश्च नद्य काञ्चनवालुका। [15]
तत्र हेमद्रुमच्छन्ना विगाढा हेमपर्वतै।
तत्र काञ्चनपद्माश्च नलिन्यस्तत्र सापगा।
रम्याणि वापनीयानि रत्नोत्पलवनानि च।
हेमकिञ्जल्कवर्णानि सुगन्धीनि रुचिराणि च।

[V3 illeg for l 1-2 —(l 1) B1 3 अवेगा B2 आवेगात् (for आपगा) Ñ1 D7 पारा तो B4 पारे ते (for °पारा ते) N2 V1 2 B2 D7 सतरति (for संचरन्ति) —(l 2) V1 [आ]श्व (for [अ]द्भुत) V1 B4 गोचरा —(l 3) N2 V2 1 B1 [आ]प्लु शुचयो V1 सुशुचयो B1 [अ]थ शुचयो D7 [अ]तिशुचयो (for तु शुचयो) V3 illeg after तु up to l 5 V1 2 B2 D7 पुण्यकर्मिण —(l 4) B1 यास्येत्थ (sic) V1 B2 3 कारुणवालोत्तरा शीघ्र (sic) (for the prior half) —(l 5) N2 V3 B4 D1 7 रस (for भूत) B1 [उ]पकारिणी (for [अ]पहा°) —(l 6) V2 मतीत्य (for उत्तीर्य) B2 विपुल (for निपुण) V2 3 D7 प्रविचिन्त्य (for °चिन्त्य) —D11 reads l 7 twice —(l 7) V1 B4 गच्छत D2 भान्छत् (sic) D7 गच्छति (for °थ) D1 2 कपिश्रेष्ठा (D2 °ष्ठ) (for हरि°) D11 (second time) गत्वा द्रक्ष्यथ विशालान् (for the prior half) V3 illeg from विशालान् up to l 9 —(l 8) N1 illeg for महाभागाश्चित्र (see var) Ś1 D13 भोगान् (for भागान्) Ś1 N1 B1 D1 2 11-13 तु(N1 illeg)नान् D7 कुशान् (for सुद्यान्) D7 अपि (for नरा) N2 V1 नरान् B1 नरान् (for नरान्) —B1 om l 9-10 —(l 9) N1 illeg for तुष्णं N2 D2 3 7 11 च (for वा) Ś1 N1 D1 2 11 11 [s]पि च(D1 3 4 11 वा) (for तथा) —(l 10) N2 V च (for वा) Ś1 D2 3 11 13 रुजा(D2 13 °जे D1 °जा) किंचित् D1 2 भयं किंचित् (for भयं वापि) D2 11 न शोको नामय वापि (D11 किंचित्) (for the prior half) G(ed) नापि (for न च) Ś1 D13 न भयं तस्य तस्कराद् N1 D1 2 11 न भय न च(N1 सत) तस्कर (D1 °रा) D11 न च च न भास्कर (for the post half) —V3 illeg for l 11-12 Ś1 N1 D1-4 11 13 transp l 11 12 and l 13 14 —(l 11) B1 सर्व (for सर्व) Ñ1 D1 12 शोभितान् (for °ता) D1 सर्व चोत शोभितान् (for the post half) —(l 12) D7 शोभितान् (for °ता) Ñ1 D1-4 13 [अ]पि (for [च]ैव) Ś1 D13 काञ्चने रत्न आदि B1 शोभितान्वगपतीश्च D1 शोभितान्कर्मशारि (sic) D13 पुष्पिताश्च पुष्पितैश्च (for the prior half) Ś1 Ñ1 D1-4 11 13 च्छ(D1 °द्व)श्चैव शोभन V1 निर्मलैरुपशोभिता (for the post half) —After l 12 D11 ins l 1-2 of 910* and then l 6-7 16-17 of App I (No 21) —(l 13) Ñ1 च (for स-) D1 पुष्पिता D11 शर्करा (for सशर्करा) D7 शुचि सितं-

ततः काञ्चनपद्माभिः पद्मिनीभिः कृतोदकाः ।
नीलवैदूर्यपत्राढ्या नद्यस्तत्र सहस्रशः ॥ ३९
रक्तोत्पलवनैश्चात्र मण्डिताश्च हिरण्मयैः ।
तरुणादित्यसदृशैर्भान्ति तत्र जलाशयाः ॥ ४०
महार्हमणिपत्रैश्च काञ्चनप्रभकेसरैः ।
नीलोत्पलवनैश्चित्रैः स देशः सर्वतो वृतः ॥ ४१
निस्तुलाभिश्च मुक्ताभिर्मणिभिश्च महाधनैः ।
उद्भूतपुलिनास्तत्र जातरूपैश्च निम्नगाः ॥ ४२
सर्वरत्नमयैश्चित्रैरवगाढा नगोत्तमैः ।
जातरूपमयैश्चापि हुताशनसमप्रभैः ॥ ४३

G 4. 44. 96
B 4. 43. 43
L 4. 56. 97

पांडु G (ed) भूमि शुचिश्च पांडुश्च (for the prior half) V3 -संकरा (for -कण्टका) V3 भूमि शुचिस्सता च समाना तृणसंकटा —(l 14) Ś1 Ñ1 D3.6.12.13 निकटाग (D6.13 °टिता) गताबाधा D1 नीरवा विगताबाधा D4 नीरवा निगताबाधा (for the prior half) V3 illeg from कच्चिच्च up to l 16 Ñ1 illeg for च मृदु D11 सा (for second च) B1.3 मृग (for मृदु) —(l 15) Ś1 Ñ1 D1.3.12.13 गणिरत्नाद्य (D3 °लोप) रीर्णाश्च D11 गणिमुक्ताप्रकीर्णाश्च (for the prior half) B3 D7 om (hapl) from नद्य up to पद्माश्च in l 17 —(l 16) V1.2 B3 D11 तत्र (for तत्र) D6.12.13 हुम (for द्रुम) Ś1 ह्म-ड्डमा Ñ1 श्रमि (for second देश) Ś1 D1.2.4.12-13 विविधा म (D2.11 °माद्दैर्) णिपवने (for the post half) —After l 16 Ś1 Ñ1 D1.3 (l 2 only) 4.12-13 ins 933* —(l 17) D11 तत (for तत्र) V1.2 पुष्पाद् (for -पद्माद्) D11 पत्रिन्यस् (for नलिन्यस्) V1 षांडरा (for षाण्डरा°) —(l 18) V3 illeg from नीलानि up to l 19 D11 मनोहराणि रम्याणि (for the prior half) V1 om च G (ed) वनान्युपवनानि च (for the post half) —(l 19) V3 D11 -गर्भाणि (V1 °*) D7 -वर्णासि (for -वर्णानि) D3 गुणवीनि च (hypm) D6 om (hapl ?) (for सुगन्धीनि)]

—Ñ2 V B1-3 D7.11 om 38c-39b B4 G3 om 38cd —cd) Ś1 Ñ1 D1.3.4.12.13 G3 M3 यत्र (for यत्र) ※ Cv उत्तरा कुरवस्तत्रेति पाठः ※ D6 प्रतिश्रिया T3 परिश्रया (for प्रति°) Ś1 Ñ1 D1.13.13 नानागुणसमा (D6 °ना) सा ; D1 सर्वलोकसमागुणे D6 कृतपुण्यप्रतिश्रया (for d) D7 उत्तरापथमासाद्य सर्वलोकसमागुणे

39 Ñ2 V B1-3 D7.11 om 39ab (cf v l 38) —a) Ś1 Ñ1 B4 D1-3.12.13 तत्र ; T2.3 ते च (for तत) D1 T G1.2 M1.2 Cr m -पद्मासा, Ck as in text (for °भि) —b) D6 om (hapl ?) पद्मिनीभि B4 वृतोदका (for कृतोदका) G2 M1 पद्मिन्यो निभृतोदका —V3 illeg for 39cd —c) Ś1 D1-10.12.13 G M Cv c m -वैदूर्य (D3.6 °दू) र्ये (for -वैदूर्य) Ś1 D3.4.12.13 पर्यंता Ś1 पत्राणि Ñ2 V1.2 B1-3 D7 सोपाखा B4 M2 पद्मभिस ; D1.2 वर्णानि D11 -पत्राणि (for -पत्राढ्या) —d) B4 तत्र (for नद्यस्) Ś1 Ñ1 D1-4.12-13 नीलोत्पलवनानि च Ñ2 V1.2 B1-3 D7 वाप्यस्तत्र समंततः —After 39 D11 ins l 15-16 of 931* and 933*

40 D11 om 40-42 —a) Ś1 Ñ1 D2.4.12.13 -श्चैव आपि, Ñ2 V B D1.3.7 °श्चान्यैर्, T1.2 °श्चाक-, M2 वने श्चाम (for वनैश्चात्र) —b) Ś1 Ñ V B D1-4.7.12.13 मण्डि B4 °खे) र्दैर् (for मण्डिताश्च) —After 40ab, Ś1 Ñ1 D1.4.12.13 ins l 19 of 931* V3 illeg for 40c-41b In M2 lacuna from c up to भान्ति in d filled as in text sec m —c) B4 G1.2 M1 सकाशैर् D5.8-10 सकाशा G3 वर्णैश्च Cg as in text (for सदृशैर्) ※ Cg रक्तत्वविभक्तिकनिर्देशः । रक्तैरुत्पलवनैर्हिरण्मयैरुत्पलवनैस्तरुणादित्यसदृशैरुत्पलवनैश्चेत्यर्थः —For 40cd Ś1 Ñ V1.2 B1-3 D1-4.7.12.13 subst

932* शोभमानास्तत्र गन्धाढ्या नलिन्यः फुल्लपङ्कजाः ।
[Ñ2 V1.2 B1-3 D7 शोभिमानास्तत्र गन्धाढ्या (for the prior half)]

41 D11 om 41 (cf v l 40) V3 illeg for 41ab (cf v l 40) —a) D1 महार्ह G1 -वर (for -मणि) Ñ1 पत्रश्च Ñ2 D7 हारैश्च, D3 T1 चित्रैश्च ; D5 -वर्णैश्च, D8.10 T3 -रत्नैश्च (for पत्रैश्च) V1.2 B1-3 महार्हमणिहारैश्च —b) B D6 -केशरैः (for केसरैः) D4 कल्कोत्पलवालुका —After 41ab D4 ins l 16 of 931* D4 om 41cd —c) Ś1 Ñ V B3 D4.7.12.13 दिव्यैः ; D1.2 चार्यैः ; B4 वृक्षै D1.3 शुद्धैः (for चित्रैः) G3 M1 नीलनीरजपत्रैश्च —d) Ś1 D4.12.13 सर्वतः Ñ1 illeg (for स देशः) B4 सर्वैतर् (sic) (for °तो) Ś1 D12 वृता D3 वृते M3 द्दिर (sic) (for वृत) D1 सदेशे सेविना वृता —After 41 Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 ins l 15-16 of 931*

42 D11 om 42 (cf v l 40) —a) Ś1 Ñ1 V B D1.3.7.12.13 निर्मलाभिश्च ; D5 T3 M3 Cv r निस्त° T3 निश्च° ; Cm g k t as in text (for निस्तुलाभिश्च) V3 illeg from मुक्ताभिर् up to d —b) D1 महावनै —After 42ab D7 ins 934* and om 42c-43b —c) B4 D1.3.4.10 T G1.2 M3 उद्धृत Cg as in text (for उद्भूत) Ñ2 B4 -सरितम् V1.2 B1-3 D1.3 -नगितम् (for पुलिनास्) Ś1 Ñ1 D2.4.12.13 उद्धृ (D12 °दू) ता निर्मलास्तत्र —d) T1 G3 M1 रूप्यास् ; Ck t as in text (for रूपैश्च) Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 निम्नगा पुलिनोपगा (D1 °पमला ; D4 °पमा) ; Ñ2 V1.2 B1-3 निम्नगा विमलोदका

43 D7 om 43ab (cf v l 42) —a) Ś1 (before corr दिव्यैर् ; after corr sec m marg) Ñ2 D1-4.12.13 शुभैर् (for चित्रैर्) —b) B4 विभाति च (for अवगाढा)

G. 4 44 93
B 4 43 43
L. 4 30 98

नित्यपुष्पफलाश्चात्र नगाः पत्ररथाकुलाः ।
दिव्यगन्धरसस्पर्शाः सर्वकामान्स्रवन्ति च ॥ ४४
नानाकाराणि वासांसि फलन्त्यन्ये नगोत्तमाः ।
मुक्तावैदूर्यचित्राणि भूषणानि तथैव च ॥ ४५
स्त्रीणां यान्यनुरूपाणि पुरुषाणां तथैव च ।
सर्वर्तुसुखसेव्यानि फलन्त्यन्ये नगोत्तमाः ॥ ४६

M1 नरोत्तमे (sic) Ś1 Ñ2 D2-4 12 13 अवतादै शिलोश्चये (D1 2 °वैनंगोत्तमे) —For 43^{ab}, Ñ2 V B1-2 subst, while Ś1 Ñ1 D1 2 4 13 15 ins after l 16 of 931*, D3 ins l 2 only after l 16 of 931*; D11 subst for 43 and reads after l 16 of 931*

933* सुवर्णगिरयस्तत्र मणिरत्नशिलोच्चया ।
सर्वरत्नमया भान्ति पादपैरुपशोभिता ।

[(l 1) D4 सुवर्ण (for °र्ण) Ś1 Ñ1 D1 1,4 11-12 चात्र (for तत्र) —(l 2) D6 तत्र हेम (for सर्वरत्न) D1-4 11 13 -मेवर् (for मया) B3 उपशोभिते. Ś1 Ñ1 D1-4,11-12 कांचनैरुपशोभिता (for the post half).]

—Ñ1 V B1 2 read 43^{cd} after 44 (preceded by 934*) B4 repeats 43^{cd} after 934* —^{c}) Ñ1 V B (B4 second time) D7 -मयाश्चैव, D1 °श्चैव, D6 °श्चात्र (for -मर्यश्चापि) —^{d}) Ñ2 V B (B4 second time) D7 -समप्रभा D4 -स**भै

44 D7 om 44 V3 illeg for 44 —^{a}) G1 रम्य (for नित्य) Ñ2 V1 2 B1-2 फलाश्चान्ये D6 °श्चापि D4 °न्यत्र D3 4 10 T1 2 M3 °स्तत्र D11 -फलैष्फला G1 -लुता°. G3 फलै° (for -फलाश्चात्र) —^{b}) D11 नावे (for नगा) Ś1 Ñ1 D1-4 12,13 पादपा वै (D1 °श्या D3 °श्च) मधुस्रु (D1-4 °च्यु)ता (D2 3 4 12 °त) —Ś1 Ñ2 D3 4 12 13 read 44^{cd} after 45 —^{c}) Ś1 Ñ1 D2 4 12 13 -गन्धसम, Ñ1 V1 2 B1-2 तथा सुख (Ñ2 °खा), D4 °सुख (for -गन्धरस) D4 T1 G3 -स्पशान्, D11 °र्शो (for -स्पर्शा) —^{d}) D4 T G1 2 M1 2 सर्वान् (for सर्व) T1 M1 सृजति (for स्रवन्ति) Ś1 Ñ D1 4 12-13 सर्वकाम फलप्रदा (Ñ1 °द्रुमा , Ñ2 °कान्विता D11 °दै) V1 2 B सर्वकामान्फलन्ति वै (V1 च B1 हि, B4 ते) —After 44 Ś1 Ñ V B D1-4 12,13 ins while D7 ins after 42^{cd}

934* सहर्षिभवन तत्र तत्र मन्दाकिनी नदी ।
देवर्षिभवने रम्य तत्र चैत्ररथ वनम् ।
तत्र क्षीरवहा नद्य सदा पायसकर्दमा ।
ब्रह्मणा विहितास्तत्र पादपाश्च मधुस्रुवा ।

[(l 1) D2 सुवन D3 यत्र (for first तत्र) Ś1 D1 4 12 13 सहर्षीणां विविर् (Ś1 D12 °ता [sic])वत्र Ñ1 सर्षीणां 4 भवन (for the prior half) V1 om (hapl) from the post half up to the prior half of l 2 Ś1 Ñ1 D2-4 12,13 यत्र B1 तथा (for second तत्र) B1 तथा (for नदी) —(l 2) Ś1 Ñ1 D1 12 13 वरित D1 1 -सहितं D2 -रचित (for भवन) Ñ1 D2 रिम्यं V1 2 B1 तत्र (for रम्य) Ś1 Ñ1 D2 4 12 13 यत्र V B1 तो (for तत्र) V1 illeg from चैत्ररथ up to l 4 —(l 3) Ñ1 B1 क्षीरमधा B1 स्रवा, D1 स्रव (for वहा) B1 स्रवा पायसकर्दमा (for the post half) —(l 4) D12 सहितास् (for वि°). Ñ1 B1 4 मधु स्रुत V1 फलान्विता V1 °स्रवा B1 D7 °स्रुता (for मधुस्रुवा) Ś1 Ñ1 D2-4 12 13 नगा पुष्पफलान्विता (for the post half)]

—Ś1 Ñ1 D2-4 12 13 cont while D7 ins after 45

935* चित्रस्रग्गन्धिकैर्माल्यै पङ्कजैश्च कुशेशयै ।
काञ्चनैर्मणिनृपैश्च शोभिता वनजै शुभे ।

[(l 1) Ś1 Ñ1 D1 2 -संतान (Ś1 °नि)कैर् (for सान्तानिकैर्) D2 पुष्पितैस् (for पङ्कजैस्) —(l 2) Ñ1 illeg after काञ्च up to वनजै. D1 स्वन , D2 नाल- (for मणि) D12 गजै (for शुभे) Ś1 D12 शोभितास्च नगै शुभै (for the post half)]

—After 934*, Ñ2 V B1-3 read B4 repeats 43^{cd}

45 ^{a}) Ś1 Ñ V B1-3 D2-4 7 12 13 -वर्णानि B4 D12 -रागाणि, T1 M1 रूपाणि (for [ना]काराणि) D11 G1 वस्त्राणि —^{b}) D12 फलान्यन्ये V3 illeg for नगोत्तमा, D12 फलन्त्येते समवत ❀ Cr नानाकाराणि वासांसि फल न्त्यन्ये नगोत्तमा इति पाद I, Ch वासांसि फलन्त्यन्ये नगोत्तमा इत्यनन्तर, शयनानि प्रसूयन्त इत्यादि (I) मध्ये द्विश्च श्लोका अप क्षिप्ता । क्वचित्कोशेषु विपाभरास्तथा । रमन्त सततं तत्रेति I अत्र च द्विश्चा श्लोका प्रक्षिप्ता I, Ct इव वक्त केचिच्छ्लोका ' रमन्ते सतत तत्र नारीभिर्भास्वरप्रभा " इत्यन्ता प्रक्षिप्ता, प्राचीनपुस्तकेष्वनुपलम्भादिति कतक ❀ —After 45^{ab}, M1 reads 48^{cd} for the first time repeating it in its proper place D7 om 45^{c}-48^{d} Ñ2 V B1 2 T2 G1 om 45^{cd} —^{c}) D2 शुभ्रा (for मुक्ता) Ś1 D1-4 8-10 12 13 G2 3 M वैडूर्य (for -वैदूर्य) D11 वस्त्राणि (for चित्राणि) —^{d}) Ś1 Ñ2 D1-4 11-13 च पादपा (for तथैव च) —After 45 Ś1 Ñ1 D2-4 12 13 read 44^{cd} while D1 ins 935*

46 D7 om 46 (cf v l 45) Ś1 Ñ2 D1 4 12 13 om 46-48^{b} T2 G1 om 46 M1 om 46^{ab} V3 illeg from 46 up to च in l 1 of 936* For 46 57 D11 subst 941* D6 repeats 46^{ab} after 48 —^{a}) M3 चापि (for यानि) B4 om रूपाणि —After 46^{ab}, Ñ1 V B ins

936* तत्र सकलरूपाणि रत्नगर्भाणि च शुभा ।
भूषणानि विचित्राणि शातकुम्भमयानि च ।

[V3 illeg up to च in l 1 —(l 1) Ñ1 V1 2 B4 तत्र (for तत्र) —After l 1, B4 ins 937* B3 om l 2 —(l 2) Ñ2 V1 2 B3 च चित्राणि (for विचित्राणि)]

महार्हाणि विचित्राणि हैमान्यन्ये नगोत्तमाः ।
शयनानि प्रसूयन्ते चित्रास्तरणवन्ति च ॥ ४७

मनःकान्तानि माल्यानि फलन्त्यत्रापरे द्रुमाः ।
पानानि च महार्हाणि भक्ष्याणि विविधानि च ॥ ४८

स्त्रियश्च गुणसम्पन्ना रूपयौवनलक्षिताः ।
गन्धर्वाः किंनराः सिद्धा नागा विद्याधरास्तथा ।
रमन्ते सहितास्तत्र नारीभिर्भास्करप्रभाः ॥ ४९

सर्वे सुकृतकर्माणः सर्वे रतिपरायणाः ।
सर्वे कामार्थसहिता वसन्ति सहयोषितः ॥ ५०

G. 4 41 105
B 4 43 50
L. 4 36. 106

—V3 illeg. from ᶜ up to न in ᵈ.—ᵉ) B4 ॰ससेव्या॰ (for सेव्यानि). Ñ2 V1 2 B1-3 सर्वर्तुकाल(V1 ॰फल)-ससेव्यान्(V2 ॰व्या ; B1-3 ॰सान्पान्). —After 46, Ñ2 V D1-3 read 48ᵃᵇ.

47 Ś1 Ñ1 D1-4 7 12 13 om. 47 (cf v.l. 45 and 46). For subst in D11, cf. v.l. 46 and 52 Ñ2 V B1-3 om (hapl) 47ᵃᵇ.—ᵃ) D5 6 8-10 T1 महार्हाणिविचित्राणि, G1 महार्हाणि च यत्नाणि —ᵇ) D5 8-10 फलति; B1 T2 G2 हैमानि (for हैमान्य) —ᶜ) T1 3 फलन्ति शयनीयानि —ᵈ) V3 illeg for न्ति च, G2 विचित्रास्तरवंति च —After 47, Ñ2 V1 2 B1-3 ins., while B4 ins after l. 1 of 936*

937* विचित्रान्नान्यसपोषानस्पैन्यानुगास्तथा ।

[V2 विचित्रान्, B4 योषीश्च(sic) (for ॰सयोगान्)]

48 Ś1 Ñ1 D1-4,7 12 13 om. 48ᵃᵇ (cf. v.l. 45 and 46). For subst. in D11, cf. v.l. 46 and 52. M1 repeats 48ᵃᵇ (cf. v.l. 45). Ñ2 V B1-3 read 48ᵃᵇ after 46. —ᵃ) Ñ1 V1,3 B1-3 धान्यानि (for माल्यानि).—ᵇ) B4 पुष्पवंति (for फलन्त्यत्र). D6 10 परे (for [अ]परे). Ñ2 V1 2 B1-3 T2 M1(second time) फलं(B1 नय)स्रम्ये नगोत्तमाः (= 46ᵈ).—ᶜ) B1 फलानि (for पानानि). —ᵈ) V3 illeg. from क्ष्या up to च. D7 भक्षांश्च (for भक्ष्याणि). Ñ2 D7 [अ]पि (for च). —After 48, Ñ2 V1,3 B1-3 D7 ins.:

938* वितत्तानि तथैवान्ये घनानि रुचिराणि च ।
विचित्राणि प्रमूतानि फलन्ति धरणीरुहाः ।

[(l. 1) Ñ2 V3 वितनानि, D7 वितानानि (for विततानि). V1 तथा चान्ये (for तथैवान्ये). Ñ2 V1 B1-3 सुचिराणि, V3 भूषणानि (for रुचिराणि).—(l. 2) V3 भायोषानि (for विचित्राणि). V3 फलानि (for फलन्ति).]

—After 48, D6 repeats 46ᵃᵇ.

49 For subst. in D11, cf. v.l. 46 and 52.—ᵃ) Ñ2 V B1-3 D7 नार्यश्च (for स्त्रियश्च). Ś1 Ñ1 D1 4 12 13 स्वरूप ; G1 च शील- ; L(ed.) सुरूप (for च गुण-). —B1 om. from 49ᵈ up to ॰सहि in 50ᶜ.—ᵇ) Ś1 Ñ1 D1 4,12,13 तथा (for रूप). Ś1 Ñ1 D1 4 12 13 दृप्ति(D13 ॰प्ति)ता ; Ñ1 V B1-3 D7 G2 M1 शालिनी (M1 ॰न); D1,3 ॰न्विता (for ॰लक्षिता).—V1 illeg. after किंनरा in ᶜ up to l. 1 of 940*.—ᶜ) Ś1 Ñ1 D1,4 12 13 किंनरा सर्पा, D6 किंन सिद्धश्च (for किंनराः सिद्धा).—ᵈ) D1 3 4 नागा (for नागा).—ᵉ) D5,10 सततः M1 किंनरास्च (for सहितास्). Ś1 Ñ1 V2 D1 2,4,12 13 तामिर्, D3 स्त्रीभिर् (for तत्र).—D7 om (hapl. ?) from 49ᶠ up to the prior half of l. 2 of 940*.—ᶠ) D5 8-10 T2 3 G1 3 भास्वर ; G1 M3 भासुर- (for भास्कर). Ś1 Ñ1 D1-4,12 13 नारीभि(D4 ॰भिः)स्तत्र तत्र वै(D2 ह). Ñ2 V1 2 B1-3 भाति भा(Ñ2 V3 D1 तामिर्भा)स्करसंनिभा .—After 49, Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 ins

939* वियोगेन न युज्यन्ते सत्कृता परस्परम् ।
ता स्त्रिय पुरुषाश्चैव विधि पश्यत यादृशम् ।

[(l. 1) D1,3 न वियोगे (for वियोगेन) Ś1 वियुज्यन्ते (for न युज्यन्ते) Ñ1 D2 चिता (for ॰कृता) D3 13 परस्परा ; D13 om. (for परस्परम्).—D4 om. (hapl.) from l. 2 up to l. 1 of 940*.]

—Thereafter they cont., while Ñ2 V B1-3 D7 ins. after 49, B4 ins. l. 1 after 51ᵃᵇ and l. 2 after l. 5 of App. I (No 21), D11 cont. l. 1-2 only after l. 12 of 931*:

940* तत्र पादपशाखासु प्रभवन्ति परस्परम् ।
कान्तिमत्यः शुभा नार्यः सर्वाभरणभूषिताः ।
तुल्याश्चोपमाकारा रूपवन्त्यो महौजसः ।
निस्तन्द्रीक्षुद्भयाकान्ता मधुरप्रियवादिनः ।

[D7 om. up to the prior half of l. 2. D4 om. l. 1. V3 illeg for l. 1.—(l. 1) V1 3 B1-3 ॰शाखाग्रे(V1 ॰ग्रे॰) (for ॰शाखासु). Ñ1 D4 D2 3 11 रमन्ति, V2 प्रमत्ताश्च; V3 परमस्था ; B2 3 तुर सजह , B4 निवसंत (for प्रभवन्ति). Ñ2 शुभामिर्नवस्त्रका (for the prior half) Ñ2 V1,2 B D11 सहसश्च; D3 फलानि वै (for परस्परम्).—After l. 1, B4 ins. a passage relegated to App I (No. 21) —(l. 2) Ñ2 V B D11 रूपवत्यः शुभाश्चा(B1 D11 ॰भा नार्यो) (for the prior half).—(l. 3) V3 illeg after तु up to l 4. Ñ2 V1,3 B1-3 चोत्कर्षे(B1-3 ॰र्षो)श्चार्या —(l. 4) Ś1 Ñ1 D12 न दृश्यति भय तत्र, V1 D1 3 निस्तन्द्रा क्षुद्भयात्ता(D1 3 ॰त्तस्त), V3 D7 निस्तन्द्रा(D7 ॰द्रा ह)यथा काशा , D2 13 न तद्रा क्षुद्भय तत्र, D4 नतेंद्राक्षुभय तत्र(sic); G(ed.) निस्तन्द्रीक्षुद्भयश्यामा (for the prior half) Ś1 Ñ1 D1-4,12,13 मधुरा (for मधुर-).]

—Thereafter D11 cont. l. 6-7 and 16-17 of App. I (No. 21).

50 B4 om. up to ॰सहि in ᶜ (cf. v.l. 49). For

G. 4. 44. 106
B. 4. 43. 51
L. 4. 36. 109

गीतवादित्रनिर्घोषः सोत्कृष्टहसितस्वनः ।
श्रूयते सततं तत्र सर्वभूतमनोहरः ॥ ५१
तत्र नामुदितः कश्चिन्नास्ति कश्चिदसत्प्रियः ।
अहन्यहनि वर्धन्ते गुणास्तत्र मनोरमाः ॥ ५२
समतिक्रम्य तं देशमुत्तरस्तोयसां निधिः ।
तत्र सोमगिरिर्नाम मध्ये हेममयो महान् ॥ ५३
इन्द्रलोकगता ये च ब्रह्मलोकगताश्च ये ।
देवास्तं समवेक्षन्ते गिरिराजं दिवं गतम् ॥ ५४
स तु देशो विसूर्योऽपि तस्य भासा प्रकाशते ।
सूर्यलक्ष्म्याभिविज्ञेयस्तपतेव विवस्वता ॥ ५५

---

subst in D11, cf v l 46 and 52 —c) D6 सर्वे Ś1 D1–4,12 13 सर्वं (D12 °र्वे) कामसमृद्धार्थाः, Ñ2 V B1–3 D7 सिद्ध (V1 damaged) कामा समृद्धार्थाः (B4 सुसिद्धार्थाः). —d) V2 illeg from न्ति up to पवन in l 1 of App I (No 21) V2 रमति (for वसन्ति) B4 सहदैवतै : D9 11 °ता, T2 °ताः, T3 °त, Cg as in text (for सहयोषित)

51 V2 illeg for 51ab (cf v l 50) For subst in D11, cf v l 46 and 52 —a) Ś1 Ñ1 B D2–4 7 12 13 M1 निर्घोषा, D1 निनदा (for निर्घोष) —b) D7 सोत्कृष्टा, T1 G1 3 सोद्घुष्ट (for सोत्कृष्ट) Ś1 Ñ1 D2–4 12 13 निनदस्वना, Ñ2 V3 B2 4 D7 M1 हसितस्वना, V1 -सहितस्वनः, B1 3 भूषितस्वना, D1 सहिता सुरा, D5 8–10 हसितस्वरै, G1 सहितस्वन, Cg as in text (for हसितस्वन) —After 51ab, Ñ V (V2 partly illeg) B1–3 D7 ins a passage relegated to App I (No 21) (all due to om) B4 ins. l 1 of 940* after 51ab —Ñ V B1–3 D7 om 51c–52 —c) Ś1 D1–4, 12 13 श्रूयते, B4 लक्ष्यते (for श्रूयते) G2 सततस्; M1 हसितस् (for सततं) —d) Ś1 D1–4 12 13 -मनोहरा, B4 D5,6,8–10 G1 2 M2 -मनोरम (B4 °मा) (for -मनोहर)

52 Ñ V B1–3 D7 om 52 (cf v l 51) —a) D1 3 transp तत्र and न Ś1 D1 4 12 13 न तत्र क्षुधितः कश्चिन् (D13 °स्तत्र), B4 न तत्रानुदितः कश्चिन् —b) Ś1 D12 च, B4 D6 8–10 T3 G M1 2 [क]श्च (for [क]श्चि) Ś1 D2,4 12 13 असत्क्रिय, D3 T3 असत्प्रिय, Ck t as in text (for असत्प्रिय) —c) Ś1 D1–4 13 कुर्वंति; B4 वर्तेते; D12 कुर्वद्धिर् (for वर्धन्ते) —d) B4 मन सुखा (for मनोरमा) Ś1 D1–4 12 13 गुणास्तत्र मनोहरान्. —For 46–52, D11 subst.

> 941* विविधैश्च फलै रम्यैर्दिव्यमाल्यानुलेपनैः ।
> वस्त्रकर्मविचित्राणि शुभानि शयनानि च ।
> पारिजातस्य पुष्पैश्च फलैश्चापि हयवरा ।
> विधै सन्तानकैमाल्यै पुष्कैश्च कुशेशयै ।
> पुष्पैश्चाप्सरसां मुख्यैर्यौवनस्था मनोरमा । [5]
> फलन्त्यन्ये ममात्मत्र प्रमदाभिरलंकृत ।
> विचित्रैश्च न युज्यन्ते सकविता परस्परम् ।
> ता प्रिय पुरुषांश्च विधि पश्यत शाश्वता ।

—After 52, Ś1 D1–4,12 13 ins. a passage relegated to App I (No 21)

53 a) Ñ2 V B1–3 D5,8–10 G3 M1 समतिक्रम्य; B4 अतिक्रम्य तु (for समतिक्रम्य) Ñ2 V B1–3 D7–10 शै (V3 illeg after शै up to च in 54d) लेन्द्रम् (for तं देशम्) D11 तं च देशमतिक्रम्य, G(ed) कुरूंस्तान्समतिक्रम्य —b) G(ed) उत्तरे Ñ2 V3 B2 D7 M1 3 पयसां (for तोयसां) G1 निधि Ś1 D1–4 12 13 उत्तर तोयमेदित, Ñ1 उत्तर तोयनुस्वन B1 3 4 D8 उत्तरं पयसां निधिं (D8 °धि), D11 समुद्र माहुरुत्तमं ‖ Cv : तोयसां निधिं जलधिम् । अत्र गच्छथेत्यध्याहार्यम् । उत्तरस्तोयसांनिधिरिति सम्यक् । ; Cm उत्तरस्तोयसांनिधि (Cm पयसां निधि) उत्तरलवणसमुद्र अस्तीति शेष ‖ —c) D11 तस्य (for तत्र) G1 हेम (for सोम) D3 गिरिं (for गिरिर्) —d) Ś1 D12 हरि सोममयो, Ñ1 D3 4 13 मध्ये सोममयो, Ñ2 B1 3 D7 हिरण्यमयो (D7 °मयो), B2 मध्ये हिरण्मयो, D1 मध्ये सोमगिरिर् (sic) (for मध्ये हेममयो)

54 V3 illeg up to च in b (cf v l 53) D5–10 om 54 —a) D11 T1 इंद्रलोके D3 om (hapl) from ये च up to गता in b Ś1 Ñ1 D1–3 12 13 पुण्या, D12 देवा (for ये च) —b) T3 ब्रह्मलोके —c) Ñ1 V B1–3 D7 सर्वे ते, B4 D4 13 देवास्ते (for देवास्तं) Ś1 च स रक्षंति, Ñ1 D2 12 समरक्षति, Ñ2 V1 2 तामवेक्षते, V1 D7 समवेक्षत, B1–3 समवेक्षत; B4 समपेक्षति D1 समरक्षंति D4 त सारिप्यति, D1 समरक्षि, D11 अभिरक्षति, T2 समपेक्षंति (for समवेक्षन्ते) D11 सालोक्यं ह्युपयंति —d) Ś1 गिरिजातं Ś1 D2 4 12 13 दिवंगतः Ñ V2 दिवो निशि V1 B1–3 D7 दिवा निशि, M1 दिवं गता (for दिवं गतम्) D1 द्विविराजग निर्व.

55 a) D6 इसूर्यो (for विसूर्यो), Ñ2 V B1–3 D7 G(ed) वि (G[ed] अ) सूर्यो (B1–3 °र्ये) वि हि देश स (V1 2 °शस्य) —V2 illeg from b up to सर्वभा in 946* —b) B1 भास (for भासा) D11 (अ) वभासित- —c) D1 सूर्यमलक्ष्मी D8 9 °क्ष्म्या (for सूर्यलक्ष्म्या) —d) G1 तपस्तोये, M2 तपसेव, Cv m g k t as in text (for तपतेव) D1 3 तेजसेव विवस्वत —For 55cd, Ś1 Ñ1 D2,4 12 13 subst

> 942* तथाप्रकृत्य लक्ष्म्या च तेजसा च विवस्वता ।

[Ñ1 illeg up to second च D4 दृश्यः (for °थाप्र). Ś1 यथा दृश्य लक्ष्म्या च (for the prior half)] while Ñ2 V1 2 B D7 subst .

> 943* सपूर्ण इव शशीदीप्तस्तपतीव दिवाकर ।

भगवानपि विश्वात्मा शम्भुरेकादशात्मकः ।
ब्रह्मा वसति देवेशो ब्रह्मर्षिपरिवारितः ॥ ५६
न कथंचन गन्तव्यं कुरूणामुत्तरेण वः ।
अन्येषामपि भूतानां नातिक्रामति वै गतिः ॥ ५७
स हि सोमगिरिर्नाम देवानामपि दुर्गमः ।
तमालोक्य ततः क्षिप्रमुपावर्तितुमर्हथ ॥ ५८

G 4 44 122
B 4 43 57
L 4 36 128

[G(ed) °वाक्ते]

whereas D11 subst for 55^cd

944* उत्तरा करचो भाति सत्कृते च विवस्वती ।

56 V3 illeg up to सर्वात्मा in 948* (cf v l 55) —^a) Ś1 N V1 2 B D G1 2 M1 Cv m g h t तत्र T1 G1 M1 चापि (for नपि) Ś1 N V1 3 B2 3 D1–4 7 12 13 भूतात्मा (for विश्वात्मा) —^b) Ś1 Ñ1 D1 4 12 13 स्थाणुर् (for शम्भुर्) Ś1 एव (for एक) N2 V1 2 B1–3 D7 स्वयम्भूर्बहुधा(V2 °रा)त्मक —For 56^cd Ś1 N1 D1–4 12 13 subst

945* वसते ब्रह्मण पुत्रो मनुश्च परमो व्यय ।

[D1 3 12 वसति (for °ते) Ñ1 illeg from ब्रह्मण up to परमो D11 मनु प्रादुर्भवेय (for the post half)]

—Thereafter they cont

946* आदौ सृजति भूतानि काल चैव चतुर्विधम् ।
सर्वलोकनिमित्त च मनोहारि तदाश्रमम् ।
स तु सोमगिरिर्दिव्यो नान्यासाद्य कथचन ।

[(l 1) D3 13 वर्धति D4 वमति (for सृजति) D1 11 काले D12 [आ]पि पुनर्युग (for [च]व चतुर्विधम्) —(l 2) D1 निवृत्ते D3 प्रवृत्तौ D11 निर्वृत्त (for निमित्त) D2 मनो प्राचुस्त माश्रय D3 मनो प्राचुस्ताश्रम D13 मनु प्राङ्गुतमन्यच (for the post half) —After l 2 D11 ins

946(A)* मनुरूवस्य गन्तव्यमुत्तरेण प्लवगमा ।

—(l 3) D11 च राम (for तु सोम) N1 illeg after गिरि up to कथचन Ś1 न तु D11 नान्या (for नान्या)]

—Thereafter D3 cont 950* while D13 further cont (followed by l 6–7 of 950*)

947* सर्वमेतद्विचेतव्य यन्मया वो निवेदितम् ।
यदि शीघ्रमुपावृत्ता दृष्ट्वा सीतेति वक्ष्यथ ।
मया सुतर्पिता कर्तुमिष्यथ यथासुखम् ।

—N1 V B D7 subst for 56^cd

948* ब्रह्मा भवति यत्रात्मा सर्वात्मा सर्वभावन ।

[V3 illeg up to सर्वात्मा V2 V3 B4 D7 वसति (for भवति) V2 रम्यात्मा B4 विश्वात्मा (for सर्वात्मा) B4 महर्षिगणसंवृत (for the post half)]

57 D3 11 om 57–58 —^a) B4 T1 3 G3 कथचन न (by transp.) N1 कर्तव्ये B1 वक्तव्ये (for गन्तव्ये) —V3 illeg after कुरु up to रावण in 949* —^b) D1 उत्तरेषु Ś1 N1 V1 B2 3 D1 2 4 7 12 13 च N1 हृ V2 तु B1 हि D2 वै D6 om (subm) G1 स (for च) —^c) D4 अन्ये पि —^d) D4 G2 M2 Ck [अ]त्र (G2 °त्रा) D5–6 T1 Ct [अ]तु (for [अ]ति) Ś1 N V1 B1 3 4 D1 2 4 7 12 13 न तत्र (N2 B2 D7 तत्र न) क्रमते गति V2 B2 तत्र न क्रमण (B3 क्षमते) गति

58 D3 11 om 58 V3 illeg up to रावण in 949* (for both cf v l 57) —^a) G2 हेम (for सोम) D1 दिव्यो (for नाम) —^b) Ś1 N1 D1 2 4 12 13 देवदानव (for देवानामपि) —^c) N1 तमासाद्य —^d) G1 उपवर्तितुम् Ś1 N1 D1 2 4 12 13 रावणश्चात्र (Ś1 N1 °णश्चात्र D1 °ण प्रति) मृग्यता —For 58^cd N1 V B 2 D7 subst

949* तमाविश्य तत शीघ्रं रावण परिमृग्यताम् ।

[V1 illeg up to रावण B1 2 तमाविश्य B3 °न्विष्य (for समाविश्य) V2 परिमार्गेता B1 °दृश्यता B3 °गम्यता (for परिमृग्यताम्)]

—Thereafter N2 V B1 2 D7 cont Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 ins after 58 B4 ins l 1 and 3 after 58 and l 6–7 after 60 D3 cont after 946* D13 cont l 6–7 only after 947* (owing to om)

950* तस्य शैलस्य पार्श्वेषु नोपरिष्टात्कथचन ।
उद्यानेषु च रम्येषु गन्धर्वभवनेषु च ।
रावण सह वैदेह्या मार्गितव्यस्ततस्तत ।
प्रविश्य च ततो यत्रा सर्वकामसमन्वितम् ।
राक्षसीं वा समालोक्य महोल्लूखलमेखलाम् । [5]
अधिगम्य तु वैदेहीं निलय रावणस्य च ।
एकरात्रमुषित्वा च मासेनैवागमिष्यथ ।

[D3 om l 1 —(l 1) D4 om शैलस्य V3 illeg after पार्श्वे up to l 5 Ś1 D13 [उ]पविशाद् N2 V2 B2 4 [च]पविश्य (B4 °श) (for [उ]परिष्टात्) —After l 1 N2 V1 2 B D7 ins

950(A)* कन्दरेषु च शून्येषु निलम्बेषु गुहासु च ।

[D7 निलयो G(ed) निदरेषु (for निलम्बेषु)]

—(l 2) N1 illeg after गन्धर्व up to l 7 V1 °नगरेषु D1 °भुवनेषु (for भवनेषु) —(l 3) D1 रावण (for ततस्) —N2 V1 2 B1 3 D7 om l 4–5 —(l 4) Ś1 D13 विशालाने च त (for प्रविश्य च ततो) D1 °समुद्भूत (for °समन्वितम्) D3 सर्वकार्ये सुयुक्ति (for the post half) —(l 5) D2 3 समागम्य (for समालोक्य) Ś1 महोलूखल —(l 6) B1 2 अभिगम्य G(ed) अवगम्य V1 निलय (for निलय) V3 illeg for रावणस्य च D13 तु (for च) —N2

G. 4. 44. 116
B. 4. 43. 58
L. 4. 36. 134

एतावद्वानरैः शक्यं गन्तुं वानरपुंगवाः ।
अभास्करममर्यादं न जानीमस्ततः परम् ॥ ५९
सर्वमेतद्विचेतव्यं यन्मया परिकीर्तितम् ।
यदन्यदपि नोक्तं च तत्रापि क्रियतां मतिः ॥ ६०
ततः कृतं दाशरथेर्महत्प्रियं
महत्तरं चापि ततो मम प्रियम् ।
कृतं भविष्यत्यनिलानलोपमा
विदेहजादर्शनजेन कर्मणा ॥ ६१
ततः कृतार्थाः सहिताः सबान्धवा
मयार्चिताः सर्वगुणैर्मनोरमैः ।
चरिष्यथोर्वीं प्रतिशान्तशत्रवः
सहप्रिया भूतधराः प्लवंगमाः ॥ ६२

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे द्विचत्वारिंशः सर्गः ॥ ४२ ॥

V B1.3 D7 om. l. 7. —(l. 7) B3 एकमासम्; B4 एक मासम्; D1.11 एकरात्रिम्; D5 एकां रात्रिम् (for एकरात्रम्). B1.4 D13 तु; D4 om. (subm.) (for च). D1 [इ]ह प्रयत्नतः; D3 [इ]हाभिगम्यत; D12 [प्र]यागमे तथा (for [प्र]यातमिष्यत). B3.4 पूर्णे मासि (B4 °से) निवर्तेत (B4 °त) (for the post. half).] —Thereafter Ñ1 V (V3 illeg.) B D7.11 cont.; Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 cont. after 954*:

951* मासादूर्ध्वं न वस्तव्यं वसन्वध्यो भवेन्मम ।

[Ś1 Ñ1 B1 D1-4.11-13 ऊर्ध्वं मासात् (by transp.). D3 वसन्वध्ये.]

—B1.4 further cont.:

952* अधिगम्य तु वैदेहीं कृतार्थाः संनिवर्तथ ।

[B4 सिद्धार्थाः संन्यवर्तत (for the post. half).]

59 Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 transp. 59 and 60. V3 illeg. for 59. —b) B1 वानरास्तु मन्यतो D4 G1 M1 °सत्तमाः (for वानरपुंगवाः). —c) Ś1 D4 अभास्करम् (sic). —d) Ñ1 V1.2 B1-3 D5.6.7 जानामि (for जानीमः). Ś1 Ñ1 D2.6.12.13 मासि (Ś1 Ñ1 °सि) ज्ञानपदक: पर.

60 D11 om. 60. Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 transp. 59 and 60. —ab) D7 एव (for एतद्). D3 प्रयेतव्यं (for वि°). Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 मया यो यत्र (Ś1 Ñ1 यत्रायं D12 यो यत्र) परिकीर्तितः. T3 G2 समस्तं च (G1 च:) प्रकीर्तितं (for b). Ñ2 V B1-4 D7 सर्वमेतद्विशेषेण मार्गितव्यं प्रयत्नतः. —After 60ab, Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 ins.:

953* कान्तारेषु च घोरेषु वनेषु गहनेषु च ।

[D12 दुर्गेषु (for घोरेषु). D1.3 दुर्गेषु दुर्गेषु (D3 वनेषु च); D4 वनेषु ... च (for the post. half).]

... for 60d-61b. —c) Ś1 Ñ1 D1.2.12.13 नैवोक्तं ... Ñ2 V1.2 B1-3 D7 नोद्दिष्टं; B4 नो यत्र; D1.3 न प्रोक्तं; D5 नो प्रोक्तं; M2 चानुक्तं (for नोक्तं च). —d) B4 तत्रार्थे; D3 तथापि (for तत्रापि). Ś1 D2.6.12.13 क्रियते (for क्रियतां). B4 तत्रापि क्रियतामभिः. —After 60, Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 ins.:

954* मासं कृत्वा हरिश्रेष्ठ तु शीघ्रमागन्तुमर्हथ ।

[D1.2.4 च (for तु). D13 om. (hapl.?) शीघ्रमागन्तु.]

—Thereafter they cont. 951*. —After 60, B1 ins. l. 6-7 of 950*.

61 V3 illeg. for 61ab (cf. v.l. 60). For 61-62, D11 subst. 955*. —a) Ś1 Ñ1 B1-4 D1-4.12.13 कृतेः V3 G1 प्रियं (for कृतं). Ñ1 illeg. after ता up to प्रियं. Ś1 D1-4.12.13 -प्रियेः V2 कृते (for -प्रियं). —b) V1 D5-10 G1.2 महत्प्रियं; D13 महाप्रियं; G2 as in text (for महत्तरं). D7 वा (for च). V3 D5 तथा (for ततो). D13 महत् (for मम). D13 प्रियात्. —c) V3 D1.3 कृतो; B1 कृते (for कृतं). D1 om. from भविष्यति up to 61d. Ñ1 V1.2 B1-3 D1.2.12.13 G1 [भ]व (V1.2 [भ]वि) ष्यति मिलोपम (D1 °मं); B4 [भ]विष्यत्यमलोपमैः (for [भ]विष्यत्यनिलानलोपमा). —d) B1 -दर्शनजेन ततः (for °जेन कर्मणा).

62 D4 om. 62a (cf. v.l. 61). V3 illeg. up to च (see var.) in b. —a) M1 सवता: (for सहिता:). D3 reads सबान्धवा in marg. —Ś1 illeg. for 62cd. —b) Ś1 D1-4.12.13 मनोहरैः (D4 °रा:); V1 मनोज्ञैः (for मनोरमैः). —c) Ś1 D1-4.12.13 [इ]ह (for [उ]र्वीं). D1.13 प्रतिशान्त- (for प्रतिशान्त-). D1.2.13 ... G1 ... (for -शत्रवः). Ñ2 V1.2 B1-4 D7 ... (V1 °... D1 °...) प्लवंगमाः. —d) D1 सहप्रियाः. Ñ1 V1.2 B1.3 D5-10 G1 M1.3 भूतधराः (V3 illeg.); V1 ...

४३

विशेषेण तु सुग्रीवो हनुमत्यर्थमुक्तवान् ।
स हि तस्मिन्हरिश्रेष्ठे निश्चितार्थोऽर्थसाधने ॥ १
न भूमौ नान्तरिक्षे वा नाम्बरे नामरालये ।
नाप्सु वा गतिसंगं ते पश्यामि हरिपुंगव ॥ २
सासुराः सहगन्धर्वाः सनागनरदेवताः ।
विदिताः सर्वलोकास्ते ससागरधराधराः ॥ ३
गतिर्वेगश्च तेजश्च लाघवं च महाकपे ।
पितुस्ते सदृशं वीर मारुतस्य महौजसः ॥ ४

G 4 42 4
B 4 44 5
L 4 34 5

मूधरनाम्‌ Cr m g k t as in text (for भूतधरा) N₂ V₂₃ D₁₋₄ D₇ धरिष्यथ V₁ भविष्यथ (for प्लवगमा) Ś₁ Ñ₁ D₁₋₄ ₁₂ ₁₃ सपुत्रदारा(D₃ °रा) धर(D₁ ₂ ₄ ₁₂ °रि)णीं सनिहता D₄ सह प्रिये सासवमागतामिमो ❀ Cm भूतधरा प्राणभूद्धरा प्राणिभिरुपजीव्या सती उर्वीं धरिष्यथेति सम्बन्धः । भूतधरामिति पाठे उर्वीविशेषणम् ❀ —For 61-62 D₁₁ subst

955* प्रिय कृत वो मम तद्भविष्यति
प्रिये कृते दाशरथेर्महात्मन ।
ततो मया दानफलेन पूजिता
भवै शतैस्तै सुखिनो भविष्यथ ।

—Thereafter D₁₁ cont Ś₁ Ñ V B D₁ ₄ ₇ ₁₂ ₁₃ ins after 62

956* इत्येवमुक्त्वा हरय सुग्रीवं
राम ससुग्रीवममन्यार्थीयम् ।
शिरोभिरर्च्यां सहिता प्रणम्य
जग्मुर्दिशो वैश्रवणाभिगुप्ताम् ।

[(l 1) Ñ₂ V D₁ उक्ता (for उक्त्वा) B₁ ₂ [s]थ (for तु) B₁ D₁ ₁₁ हरिपुंगवास्ते Ś₁ Ñ₁ D₁₋₄ ₁₂ ₁₃ तथेति चोक्त्वा(Ś₁ Ñ₁ D₄ ₁₀ °क्त्वा) हरिपुंगवास्ते —Ñ₁ illeg for l 2-4 —(l 2) V₁ illeg after सुग्रीव up to l 4 f D₁ वीर्या —(l 3) Ś₁ D₂ ₄ ₁₂ ₁₃ शिरोभिरानम्य(D₁ ₁₃ °म्य)गुणाग्र(D₃ °ग्र)गिरय B₄ तत शिरोभि प्रणिपत्य सर्वे —(l 4) Ś₁ D₂ ₄ ₁₂ ₁₃ [अ]भिरक्षितां B₃ [अ]भिपालितां D₁ [अ]भिगुप्तां (for [अ]भिगुप्ताम्) D₁ वैश्रवणेन रक्षितां]

Colophon —*Sarga name* Ś₁ D₃ ₄ ₁₃ उत्तरदिग्वर्णनं (D₁ ₄ °न) Ñ₁ दिग्विचये उत्तरदिग्वर्णनं N₂ उत्तरदिग्वर्णन V₁ सीतान्वेषणे उत्तरदिग्विनिर्देशः । V₂ उत्तरदिग्विषयप्रतिज्ञा V₃ illeg B₁ ₂ उत्तरदिग्विषयाज्ञा B₄ उत्तरदिग्वर्णनं D₁₁ उत्तरदिग्विजय D₇ सीतान्वेषण उत्तरदिग्वर्णनं, D₁₂ उत्तरदिङ्निवेदन —*Sarga no* (figures words or both) Ś₁ Ñ₁ V₁ B₁ D₁ ₄ ₁₀ ₁₂ ₁₃ om N₂ G₂ 42 (as in text) V₃ 41 V₂ B₂ 46 B₃ 44 B₁ D₇ 45 D₁ 29 D₁ ₂ ₈ T G₁ ₃ M 43 D₁ 40 —After colophon, G concludes with श्रीरामाय नमः

43

☞ Ś₁ Ñ V B D₁ ₄ ₁₂ ₁₃ read Sarga 43 after 40 M₂ begins with श्रीरामाय नमः Before 1 Ś₁ ins the lines of 4 41 1

1 V₁ illeg for 1-11 (cf v l 4 40 15) —[a]) D₁ ₁₁ विशेषतस् (for °षेण) Ś₁ च (for तु) M₃ सविशेषेण सुग्रीवो —[b]) Ś₁ Ñ V₁ ₂ B D₁₋₄ ₇ ₁₁₋₁₃ हनूमतमुवाच ह ❀ Cr हनूमत्यर्थमुक्तवानित्यत्र हनूमत्यर्थमुक्तवानिति हिवान् । धातूनामनेकार्थत्वात्कर्माधिकरणयोरपि पदमभिन्याहृतवाच्यत्र विशेषे वर्तते ❀ —[c]) G₁ हरिश्रेष्ठो (for °ष्ठे) —[d]) Ś₁ Ñ V₁ ₂ B D₁ ₂ ₇ ₁₁ ₁₃ समाधयति(D₁₃ °यतु) विक्रम —After 1 D₁ ₄ ₈₋₁₀ S ins

957* अब्रवीच्च हनूमन्तं विक्रान्तमनिलात्मजम् ।
सुग्रीव परमप्रीत प्रभु सर्ववनौकसाम् ।
[(l 2) D₁₀ T₂ परम (for °म)]

2 V₂ illeg for 2 (cf v l 1) —[a]) B₁ हनूमन् (for न भूमौ) V₁ ₂ B₂ ₃ D₇ G₃ अंतरिक्षे (for नान्त°) Ś₁ Ñ₁ B₁ D₁ ₄ ₁₁ च (for वा) —[b]) D₁₁ नाघस्तान् (corrupt) (for नाम्बरे) D₁ G₃ वा (for न) B₄ D₂ [अ]सुरालये (for [अ]मरा°) Ñ₂ V₁ ₂ B₁₋₃ D₇ पाताले वा(B₂ च) सुरालये —[c]) B₄ D₁₂ M₃ गतिभंगं Cg k t गतिसंगं (as in text) Ś₁ Ñ V₁ ₂ B₁ ₂ D₁₋₄ ₇ ₁₁ ₁₃ नाप्सु वा गतिभंग ते —[d]) B₁ D₁₁ हरिसत्तम

3 V₁ illeg for 3 (cf v l 1) —[a]) Ś₁ D₁₋₄ ₁₂ ₁₃ सासुरा B₁ D₇ ₁₀ G₁ ₃ ससुरा D₁ T₂ असुरा Ct as in text (for सासुरा) ❀ Ck ससुरासुरे । (°रेति।?) ❀ V₂ B₃ D₁ M₁ सुर (for सह) D₁₁ ससुरोरग —[b]) G₃ सनागा (for °ग) D₁₁ -गुह्यका (for देवता) Ś₁ Ñ₁ D₁₋₄ ₁₂ ₁₃ सनागा(D₃ °गा)सुरा(D₁ ₄ ₁₃ °रा)नरा । N₂ V₁ B D₇ सनागा सहदेवता । V₂ सहनागा सदेवता । D₂ सयक्षोरगदेवता । G(ed) सनागा सहदानवा —[c]) Ñ₁ illeg for सर्वलोकास्ते सस। Ś₁ Ñ₂ V₁ ₂ D₁₋₃ D₁₋₄ ₇ ₁₁ ₁₃ वीर (for सर्व) D₄ विदिता वीरतत्त्वोर्वे —[d]) D₁ ससागरधराधरा (sic)

4 V₁ illeg for 4 (cf v l 1) Ñ₁ illeg for 4[ab] —[a]) D₁₁ क्षतिर् (for गतिर्) M₁ वेगं (for वेगश्) D₁₁ वीर्यं (for तेजश्) —[b]) V₁ B₁₋₃ G₂ लाघवश् । Ct as in text (for °वं) D₁₁ महामते —[c]) G₁ तु (for ते) Ś₁ Ñ₁ D₁ ₂ ₄ ₁₃ T₁ वीर्यं D₁₂ पूर्वं D₁ धीर (for वीर) —[d]) V₁ मानदस्य D₁ महात्म (for मारुतस्य) Ś₁ Ñ V₁ ₂ B₁₋₃ D₁₋₄ ₇ ₁₂ ₁₃ G₁ महात्मन (for महौजस)

G 4 42 5
J 4 44 6
L 4 51 6

तेजसा चापि ते भूतं समं भुवि न विद्यते ।
तद्यथा लभ्यते सीता तत्त्वमेवोपपादय ॥ ५

त्वय्येव हनुमन्नस्ति बलं बुद्धिः पराक्रमः ।
देशकालानुवृत्तिश्च नयश्च नयपण्डित ॥ ६

ततः कार्यसमासंगमवगम्य हनूमति ।
विदित्वा हनुमन्तं च चिन्तयामास राघवः ॥ ७

सर्वथा निश्चितार्थोऽयं हनूमति हरीश्वरः ।
निश्चितार्थतरश्चापि हनुमान्कार्यसाधने ॥ ८

तदेवं प्रस्थितस्यास्य परिज्ञातस्य कर्मभिः ।
भर्त्रा परिगृहीतस्य ध्रुवः कार्यफलोदयः ॥ ९

तं समीक्ष्य महातेजा व्यवसायोत्तरं हरिम् ।
कृतार्थ इव संवृत्तः प्रहृष्टेन्द्रियमानसः ॥ १०

5 V3 illeg for 5 (cf v l 1) —a) N2 V1 B2 4 D7 11 G2 चापि, B1 3 D1-6 13 [अ]पि च M2 वासि (sic) (for चापि) D1 ते तेजो, D4 11 भूत ते (by transp) (for ते भूत) Ś1 Ñ2 D12 तेजसापि बलेनापि (Ñ1 °नुत [sic]) T2 तेजसा पतिते भूत (sic) —b) Ś1 Ñ2 V1 2 D1-8 D7 11 13 न सम (Ś1 D12 °मो, V3 °त्त्व) विद्यते भुवि Ñ1 B4 D1-3 8-10 12 T3 न समं भुवि विद्यते —cd) Ś1 Ñ2 D12 यथाद्य, D1 यथाशु, D2 13 यथा तु (for तद्यथा) Ś1 Ñ V2 3 B D1 2 3 11 13 दृश्यते (for लभ्यते) D3 यथा सद्दृश्यते सीता (for c) M2 तत्त्वथैव (for तत्त्वमेव) D3 8-10 T3 G M3 Ct [अ]नुचिंतय, T1 [अ]वधारय (for [उ]पपादय) Ś1 Ñ V1 2 B2 4 D1-3 7 12 13 तथा त्वं कर्तुं (D2 13 यत्तु) मर्हसि, B1 3 तथा कर्तुं त्वमर्हसि, D11 तथा युक्त विधीयता (for d) D4 यथासा दृश्यते तात कर्तुमर्हसि वानर ॐ Cr द्वितीयमत्पच्छन्दस्तथाशब्दार्थे ।, Cm तद्यमित्यत्र यदिति छेद । तत्तथाशब्दार्थे ॐ

6 V3 illeg for 6 (cf v l 1) —a) Ñ2 V1 2 B1-3 D7 सर्वं, B4 D11 शक्ति (for अस्ति) —b) Ñ2 V3 B1-3 D7 तेज (for बुद्धि) B4 D11 बलवीर्य (D11 °बुद्धि) पराक्रमा —For 6cd, Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 subst

958* वीर्यं शक्तिस्तथोत्साहो गतिस्तेन पराक्रम ।

[Ñ1 illeg from थो up to तेन Ś1 D12 नित्य (for [उ]त्साहो) D12 धृतिश् (for गतिश्) Ś1 D4 12 चैव (for तेन)]

—Ñ1 illeg from 6c up to चिन्त in 7d —c) B2 [अ]नुवर्तिन (sic) —d) Ś1 B4 D1 2 12 [अ]र्थसमाहित, Ñ2 V2 3 B1-3 [अ]नयवित्त; D2 4 13 [अ]त्र समाहित; D1 12 [अ]नर्थवर्जित (for नयपण्डित) ॐ Cv r m g नयपण्डितेत्यत्र (Cv °त्र पदपरिसमाप्त्यर्थाभि: Cg °त्यनन्तरमि) विसर्गो द्रष्टव्य (Cg बोध्यम्) ।, Ck t नये नीतिशास्त्रे । पण्डित समयपरस्त (Ct परिज्ञाति) महेदि ॐ —After 6, B1 ins

959* सर्वं त्वयि समायत्तं निश्चितं न हनूमते ।

7 V3 illeg for 7 (cf v l 1) Ñ1 illeg up to चिन्त in d (cf v l 6) —a) Ñ2 V3 B1-3 D7 11 तत (for तत) Ś1 D12 कार्यसमागमम्; D4 12 °मुपागम्य; D1 11 कार्यं समागम्य; G2 °सिद्धम्; G(ed) °निश्च; Cr m g t, as in text (for °समासंगम) V1 2 समागम्य कार्यं समागमा; D1 तत्र कार्यं समागम्य —b) V1 समासमाय, V3 D7 समवसाय, B1-3 समवगम्य M1 उपागम्य, Cr m g t as in text (for अवगम्य) Ś1 D4 12 हनूमता (D3 °त) D1 महामति (for हनूमति) —After 7ab Ñ2 V2 3 B1 3 4 (repeats in its proper place) D1 (B2 D7 preceded by 962*) read 10ab D2 13 om 7c–8b —c) Ś1 D3 4 12 G2 Cr च हनुमत V2 3 B D7 स महाबुद्धिस, Cm g as in text (for हनुमन्त च) —d) M2 चिंतयित्वा स Cr m g k t as in text (for चिन्तयामास) D1 पार्थिव (for राघव) ॐ Cv चिन्तयामास राघव इति पाठ ॐ

8 V3 illeg for 8 (cf v l 1) D2 13 om 8ab (cf v l 7) —b) Ś1 Ñ V2 B1-3 D2 4 12 13 कपीश (for हरी°) —cd) V1 निश्चितावनव, D1 °द्दर; D1 °परस; T2 3 M1 3 Cg °कारक; G1 °तमस, G(ed) निश्चितानुभवस (for निश्चितार्थतरस) D1 12 कपीश्वरे निश्चित (for c) D11 निश्चितार्थश्च हनुमान्कार्यसाध्ये च साधने

9 V3 illeg for 9 (cf v l 1) —a) Ñ2 B1 3 D3 10 [ए]व, Cg k as in text (for °वं) Ñ1 B1 D1 प्रहितस्य, D12 प्रथि° (for प्रस्थि°) D1 [अ]पि (for [अ]स्य) Ś1 Ñ1 D12 यद्देव (Ñ1 तत्सर्वं) प्रस्थितं चापि, D1 सर्वं प्रस्थितं चापि D3-4 12 तद्दैव (D3 °दैवं D12 °देव) प्रथित चापि ॐ Ck एवं प्रस्थितस्य । अन्तर्भावितण्यर्थे । भर्त्रा प्रस्थापितस्य ॐ —b) Ś1 D12 परं ज्ञातं च Ñ2 D1 परिज्ञातं (D2 °तं) च, D2-4 12 °स्य (for परिज्ञातस्य) B4 कर्मणि (for °भि) —c) V1 मंत्री (metri causa) D12 भर्त्रा (for भर्त्रा) —d) B1-3 ध्रुवे (for ध्रुव) D11 कर्म (for कार्य) —For 9cd, Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 subst

960* मयैं मामनुगृहीतास्साधयेन फलोदयम् ।

[Ñ1 illeg after मय up to 10a D1 मनुगृहीते (for °गृहीतास्) D1 भव तु कर्म गृहीत (for the prior half)]

10 V3 illeg for 10 (cf v l 1) Ś1 illeg for 10ab (cf v l 960*) —a) Ś1 Ñ2 V1 2 B1-3 D1 11 स समीक्ष्य; D1 12 मर्त्यस्य स; D2 समीक्ष्य च (for तं समीक्ष्य) —b) Ñ2 V2 3 B1-3 D7 कपि (for हरिम्) Ś1 D1-4 12 13 व्यवसायेन वानरं (D1 12 °र) —After 10ab, Ñ2 V2 3 B1-3 D7 ins

961* कपिमति ध्रुवं कार्यसंपत्तिमन्ववैक्षत ।

ददौ तस्य ततः प्रीतः स्वनामाङ्कोपशोभितम् ।
अङ्गुलीयमभिज्ञानं राजपुत्र्याः परंतपः ॥ ११
अनेन त्वां हरिश्रेष्ठ चिह्नेन जनकात्मजा ।
मत्सकाशादनुप्राप्तमनुद्विग्नानुपश्यति ॥ १२
व्यवसायश्च ते वीर सत्त्वयुक्तश्च विक्रमः ।
सुग्रीवस्य च संदेशः सिद्धिं कथयतीव मे ॥ १३

स तद्गृह्य हरिश्रेष्ठः स्थाप्य मूर्ध्नि कृताञ्जलिः ।
वन्दित्वा चरणौ चैव प्रस्थितः प्लवगोत्तमः ॥ १४
स तत्प्रकर्षन्हरिणां बलं मह-
द्बभूव वीरः पवनात्मजः कपिः ।
गताम्बुदे व्योम्नि विशुद्धमण्डलः
शशीव नक्षत्रगणोपशोभितः ॥ १५

G 4 42 16
B 4 44 16
L 4 31 16

—Ñ2 V1 3 B D7 (B3 D7 preceded by 962*) read 10^cd after 7^ab (B4 repeats here) Ñ1 partly damaged for 10^c —^c) D5 6 8–10 T1 G2 सहृद्य, Cg as in text (for सवृत्त) Ś1 D1–4 12 13 कृतार्थं इति (D1 °थभावे) निर्वृत्त —^d) D11 प्रसन्नेनान्तरात्मना —After 10 Ñ2 V1 3 B1 3 ins B2 D7 ins after 7^ab while B4 ins after 10^cd (r)

962* तत कार्यसमाधानमवसक्त हनूमति ।

[V3 °समा(र्ध)गम् (for °धानम्) V3 अवसज्य B2 3 °सक्तु (for अवसक्त)]

11 V3 illeg for 11 (cf v l 1) —^a) Ñ2 V1 2 B1–3 D7 चास्य, B4 D2 G1 M1 तस्मै (for तस्य) V1 2 B1 3 D7 तत्र (for तत) —^b) Ñ2 V1 2 B1 3 D7 –[अ]भिचिह्नित (for [उ]पशोभितम्) —^c) B अंगुलीयम्, Ś1 D13 अभिज्ञाने (for °न) —^d) V3 B1 3 राजपत्न्या (for °पुत्र्या)

12 ^a) M1 3 त्वा (for त्वां) D1–3 13 एतद्दृष्ट्वा (for अनेन त्वा) Ś1 Ñ1 D4 13 एतद्दृष्ट्वा हरे सीता Ñ2 V B1 3 D7 अस्य सा (B1 3 अस्यापि) हरिशार्दूल —^b) Ś1 Ñ1 D4 D1–3 12 13 दर्शने, Ñ2 V B1 3 D7 दर्शनात्, D4 सीता च D11 दृष्टेन (for चिह्नेन) V3 illeg from जनकात्मजा up to चैव (see var) in 13^b —^d) D6 G1 2 M1 तु पश्यति (for [अ]नु°) T3 मत्सकाशेन पश्यति —For 12^cd, Ś1 Ñ V1 3 B D1–4 11–13 subst

963* संस्यते भक्तियुक्त त्वा न चोद्वेगं गमिष्यति ।

[Ñ1 V3 संनियुक्त (for भक्तियुक्त) Ñ V1 त्वा Ś1 D12 चस्यते संनियुक्त त्वां (for the prior half) D13 स्यात्र न (for न चोद्वेग) Ñ V3 B D1 2 7 11 13 करिष्यति (for गमि°)]

13 V3 illeg up to चैव in ^a [see var] (cf v l 12) —^a) Ś1 Ñ1 V1 3 B D1 3 4 7 11–13 हि, D7 [ऽ]पि (for च) Ñ1 damaged after ते up to च in ^b —^b) G1 सत्त्वयुक्तश्च (for सत्त्व°) Ś1 D1–4 12 13 प्रभावश्चैव कर्मणो, Ñ2 V B1–3 D7 कर्म चैव (V3 धाति, V3 illeg up to चैव) प्रकाशितं, B4 कर्मणां च प्रभावना, D11 कर्मणश्च फलोदय —^c) V1 om च (subm) —^d) D7 सिद्धं चेदय तीव मे D13 सिद्धिं कथयमेति च (sic) ॐ Cv सिद्धिं कथयतीव मे इत्यत्र प्रकारवचनमितिकरण द्रष्टव्यम् ।, Cr m सिद्धिं कथयतीव मे इत्यत्रेति वदति (Cm °त्र इत्यादीदि)त्यध्याहर्तव्यम् ॐ

14 ^a) Ś1 Ñ1 D1–4 12 13 तद्गृहीत्वा D6 11 T1 3 G1 M1 3 स तं गृह्य Cg as in text (for स तद्गृह्य) G3 महाबाहु (for हरिश्रेष्ठ) Ñ2 V B D7 स तं गृ(Ñ2 D7 तद्गृ)हीत्वा हनु(B1 4 D7 °नू)मान् —^b) Ś1 Ñ1 D4 13 मूर्ध्न कृत्वा Ñ2 V B D1 2 3 4 10 13 कृत्वा मूर्ध्नि (for स्थाप्य मूर्ध्नि) —V3 illeg for 14^cd —^c) G2 चरण (for °णौ) G3 चैत (for चैव) —^d) D5 6 8–10 T2 G2 M3 प्लवगर्षभ G1 पृथिवीपते (for प्लवगोत्तम) —For 14^cd, Ś1 Ñ2 V1 3 B4 D7 12 subst while B1 3 subst I 1 only

964* पादौ प्रणम्य रामस्य सुग्रीवस्य च मारुतिः ।
सहायसहितो व्योम पुप्लुवे वानरर्षभ ।

[(l 1) Ś1 D12 स्पृष्ट्वा च (for प्रणम्य) B1 रामस्य पादाभिवन्दिता (for the prior half) Ś1 D12 महात्मन (for च मारुतिः) —(l 2) Ñ2 V1 D7 सहायैः सहितो Ś1 D12 सौम्य (for व्योम) B4 प्लवगर्षभ (for वानर°)]

—Thereafter B4 cont

965* ततो व्यापदकाङ्क्षा पिङ्गाक्षा सर्व एव ते ।
अङ्गदप्रमुखा वीरा हनूमन्तमुपाव्रजन् ।

—For 14^cd Ñ1 D1–4 13 subst

966* पादौ स्पृष्ट्वा च रामस्य पुप्लुवे वानरर्षभः ।

while D11 subst

967* चरणौ वन्द्य रामस्य लक्ष्मणस्य च धीमतः ।
ततस्तु हनुमान्वीर सुग्रीव प्लवगेश्वरम् ।
आपृच्छ्य प्राञ्जलिर्भूत्वा पुप्लुवे वानरर्षभ ।

15 ^a) B4 बलिनां (for हरिणां) D7 D5 8–10 G1 Cr transp बलं and महद् ॐ Cv r हरिणामित्यत्र नामीति दीर्घो वृत्तभङ्गपरिहाराय (न) कृत (Cr दीर्घाभाव आर्ष); Cm g t हरिणामित्यत्र (Ct °णाम् ।) दीर्घाभाव आर्ष ॐ —^b) B4 मानस (for पवन) —For 15^cd, Ś1 Ñ1 D1–4 11–13 subst

G. 4 43. 0
B. 4 44 17
L. 4 33 75

अतिबल बलमाश्रितस्तवाहं
हरिवरविक्रम विक्रमैरनल्पैः ।
पवनसुत यथाभिगम्यते सा
जनकसुता हनुमंस्तथा कुरुष्व ॥ १६

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे त्रिचत्वारिंशः सर्गः ॥ ४३ ॥

968* प्रहर्षयन्वानरसैन्यमागत
हरिप्रवीर श्वसनात्मज कपि ।

[(1 1) Ś1 D13 आयन (for आगत) D13 प्रहर्षयित्वा नरसैन्यमागत (sic)],

while Ñ2 V B1-3 D7 subst.:

969* स हर्षयंस्तद्बलिनां महद्बलं
वनौकसां वायुसुतो ययौ तदा ।

[(1, 1) B3 D7 संहर्षयन् (for स हर्ष°).]

—c) Ś1 V गताङ्गदो D1 विगूढ, D13 सुधर्मे (for विशुद्ध) V3 illeg. from -मण्डल up to d. V2 °न (for मण्डल) —d) Ś1 Ñ V1.2 B D1-4.7.11-13 गतो समावृत (for गणोपशोभित)

16 Ñ1 V3 B4 om. 16. Ś1 Ñ2 V1.2 B1-3 D1-4.7.11-13 om. st. 16 (including star passage) here and read after 4.40.47 —a) D5.12 om. बलम्. D1 तथा, D13 त्वया (for तव) —b) D10 om. (hapl.) विक्रम. D1 °नल्पे (for °ल्पै) Ś1 D6.12 तव मतिविक्रम पौरुषस्य काल, D1 तव मतिकारण विक्रमस्य काल, D5.7.13 तव मति(D3 तदुचित)विक्रमकारणस्य काल; D13 तदपि च विक्रम विक्रमस्य काल. —For 16ab, Ñ1 V1.3 B1-3 D7 subst.:

970* अतिबलबलमाश्रितस्तवाहं
तदमरविक्रम विक्रमस्य काल ।

[(1 1) V3 अमित (for अतिब°). —(1 2) V1 B2 *** म(damaged) (for विक्रमस्य).]

—c) Ś1 Ñ1 V2.3 B1-3 D1-4.7.12.13 मतिरसुत Ś1 V1.2 D1.8-10.12.13 [अ]धि (for [अ]भि) B1-3 [अ]धिगम्य तेजसा, D2.11 [अ]भिगम्य तेजा —d) D3 damaged for °स्तथा कुरुष्व ※ Cv हरिवरविक्रम सिंहविक्रम । अत्र श्लोकस्यान्ते इति रामोऽब्रवीदित्यध्याहार्यम् । एतत्सर्वमनुष्ठेयं कपि-धापयतीति स्वयं तु न प्रयुङ्क्ते कपिकार्य (?)॥ Cm अतिबलेति । तथा कुरुष्वेत्यनन्तरमिति च रामोऽब्रवीदित्यध्या-हर्तव्यम् । (Cm अतिबलेति संबोधनम् ।)॥ Cg अतिबलेति सप्तुद्धि । हरिवरविक्रम सिंहश्रेष्ठविक्रम सुग्रीवस्तुल्यविक्रमोऽसि । श्लोकान्ते इति रामोऽब्रवीदित्यध्याहार्यम् ॥ Ct अतिबलेत्यादि वचनं रामसुग्रीवसाधारणम् ॥ Ct अतिबल पवनसुत हनुमन् तवैव बलमाश्रितोऽहमस्मि, अतोऽनल्पैर्विक्रमैर्जनकसुता यथा धिगम्यते तथा कुरुष्व । इत्यब्रवीदिति शेषः । रामसुग्रीवयोः साधारणमिदं वचः । अतएव तु अनुशिष्टात्मकश्लोक अर्थोऽस्य प्रयुक्तः ※

Colophon —*Sarga name*: Ś1 अङ्गुलीयप्रदानं. Ñ V1 D1.7.12.13 अङ्गुलीयप्रदानं (D1.13 °नं); V2 B अङ्गुलीय° V2 B4 °रीयक)प्रदानं; V3 illeg. D6 हनुमत्संदेशो अङ्गुलीयप्रदानं; D5 हनुमत्संदेशाङ्गुलीयप्रदानं; D1 अङ्गुलीयकदानं; D11 हनुमतेऽङ्गुलीयप्रदानं. —*Sarga no.* (figures, words or both): Ś1 Ñ1 V1 B1.3 D4.8.11.13 om.; Ñ1 40 V2 B4 D1 25 D4.7 V3 B4 D5.6-10 T G1.3 M 43, B1 42, D1 25 D4.7 G1 43 (as in text) D11 38; L(ed.) 34. —After colophon, G concludes with श्रीरामाय नमः.

४४

तदुग्रशासनं भर्तुर्विज्ञाय हरिपुंगवाः ।
शलभा इव संछाद्य मेदिनीं संप्रतस्थिरे ॥ १
रामः प्रस्रवणे तस्मिन्न्यवसत्सहलक्ष्मणः ।
प्रतीक्षमाणस्तं मासं यः सीताधिगमे कृतः ॥ २
उत्तरां तु दिशं रम्यां गिरिराजसमावृताम् ।
प्रतस्थे सहसा वीरो हरिः शतवलिस्तदा ॥ ३
पूर्वां दिशं प्रति ययौ विनतो हरियूथपः ॥ ४
ताराङ्गदादिसहितः प्लवगः पवनात्मजः ।
अगस्त्यचरितामाशां दक्षिणां हरियूथपः ॥ ५

G 4 45 3
B 4 45 6
L 4 38 2

44

M1 begins with श्रीरामाय नमः —Before 1 D6 8 9 10 S ins

971* सर्वांश्चाहूय सुग्रीव प्लवगान्प्लवगर्षभ ।
समस्तानब्रवीद्भूयो रामकार्यार्थसिद्धये ।
एवमेतद्विचेतव्य यन्मया परिकीर्तितम् ।

[(l 1) T2 G2 प्लवगाधिप G1 °षभ (for °र्षभ) —(l 2) M3 समर्थान् (for °स्तान्) G1 वाग्मीद G2 वीरो (for भूयो) D6 8–10 समस्ताश्चाब्रवीद्राजा (for the prior half) —(l 3) D6 8–10 मवक्ष्विविनोत्तमे (for the post half) ‡ Cg सर्वानाहूय तान समस्ता[न्]सुग्रीवाभ्यपूर्वः प्लवगानब्रवीत् । यद्वा सम इति छेदः । सम सर्वत्र पक्षपातरहित । Ck सर्वांस्तानाहूय समस्तां स्तानाहूयाब्रवीदुक्तप्रकार एवमित्यादि ‡]

1 Ñ1 om 1 Ś1 D1–4 13 15 read 1–2 after 15 (follwed by 982*) —a) Ś1 Ñ2 B1–4 D1–4 7 12 G3 तदुग्रं (for तदुग्र) V3 illeg from भर्तुर् up to 2b D2 गंतु (for भर्तुर्) —b) B1–3 हरियूथपा (for °पुंगवा) B4 सर्वे विज्ञाय वानरा —c) D5 ससाद्य (for °छाद्य) ‡ Cv शलभा इति पाठ । Cg शलभा इति बहुत्वमात्रे दृष्टान्त । Ch शलभा उत्पातकालप्रवृत्ता असंख्याता प्राणि विशेषा ‡ —d) Ñ2 B1 पृथिवीं च (B1 स) (for मेदिनीं स) V3 B2 3 D2 11 वा पृथ्वीं (B2 3 पृथिवीं [hypm]) च (D11 च पृथ्वीं) प्रतस्थिरे

2 V3 illeg for 2ab (cf v l 1) Ś1 D1 4 13 15 read 1–2 after 15 (followed by 982*) Ñ1 reads 2 after 14ab whereas G(ed) reads 2 after 7 —a) B1 3 D1–4 6 13 15 प्रश्रवण D13 तत्र (for तस्मिन्) —b) Ś1 D11 व्यवसत् D1 T1 G1 नियमत् , D7 स वसत् , M3 भवसत् (for न्यवसत्) —c) D1 4 6 9 13 15 प्रतीक्ष्यमाणस् —d) T1 कृतं Cg as in text (for कृत) Ś1 Ñ V B D1–4 7 11–13 सीताधि(V3 B1 3 D13 °धि)गमने कृत (Ñ2 D8–10 कृत V B कृत D1 13 15 कृत ; D7 कृते [sic]) D6 G1 M3 4 सीताभ्यधिगमे कृत (M3 °त) T2 G3 सीताधि धिगमे कृतं (metri causa) ‡ Cr m सीताधिगमे इति निमित्तसप्तमी । Cg सीताधिगमे सीताधिगमनिमित्तम् ‡

3 Ś1 Ñ1 D1–4 13 15 (all read 3 after 6) read 3–7 (including star passages) before Sarga 46 Ñ2 V B1–3 D7 read 3 after 974* D11 reads 3 and 9c–f after 974* —a) G3 हि (for तु) V3 illeg from दिश up to l 2 of 972* Ś1 Ñ1 D1 4 13 15 दिव्या Ñ2 V1 B1 2 D1 2 7 11 दुर्गां V2 स्वर्गां B4 घोरा (for रम्या) —b) Ś1 Ñ V2 B2 4 D1 4 7 11–13 गिरिजाल (for °राज) Ñ2 V2 B1 2 D7 -समावृता —c) ‡ Cg प्रतस्थे प्रस्थातुमुद्युक्त । सर्गान्ते सुग्रीवसन्निधौ समागमनात् ‡ —d) T1 2 तथा G1 महान् (for तदा) —For 3cd, Ś1 Ñ V B D1–4 7 11–13 subst

972* वीर शतवलिर्नाम ययौ बहुबलानुग ।
सागरान्सागरानूपा सरित पत्तनानि च ।
सर्वाणि च पयो जग्मुर्नदन्तो भीमविक्रमा ।

[V3 illeg for l 1–2 —(l 1) Ś1 D13 शतबलो (for °लिर्) Ś1 Ñ1 D1–4 13 15 प्रययौ सरा(D2 °बला)नुगः (for the post half) —(l 2) D11 सोपगद् (for सागरान्) V1 सप्ततरपान् B1 सागर° D1 3 सागरमसान् G(ed) पवन° (for सागरानूपान्) Ś1 Ñ1 D4 13 15 सरांसि सागराणु(Ñ1 °रप)रतान् (for the prior half) Ñ1 D8 9 15 16 पत्तनानि Ñ2 पत्तनास्तथा (for पत्तनानि च) —(l 3) Ś1 Ñ1 D1–4 13 15 वि(D2 नि)नन्त प्लवगा D2 विनर्दि प्लवगा (for the post half)]

4 For sequence in Ś1 Ñ1 D1–4 13 15 cf v l 3 —a) T2 विनीतो M3 नाम (for हरि) —For 4 Ś1 Ñ V B(B4 l 1 only) D1–4 7 11–13 subst

973* पूर्वां तु दिशमास्थाय विनत प्लवगे सह ।
प्रतस्थे कपिशार्दूलो वानरैर्बहुभिर्वृत ।

[(l 1) V1 तो (for तु) V2 illeg after दिशम् up to 5b B2 कपयो नागु (for दिशमास्थाय) D11 सर्वे (for विनत) Ś1 Ñ1 D1–4 13 15 प्लवगान्स B1 प्लवगेर्वृत (for प्लवगै सह) —(l 2) Ś1 D1 4 13 15 हरि (for कपि) D11 विनतो (for वानरैर्)]

5 For sequence in Ś1 Ñ1 D1–4 13 15 cf v l 3 V3 illeg for 5ab (cf v l 973*) T2 G1 2 M1 2 transp ab and cd —a) Ś1 Ñ V1 B D1–4 7 11–13 G1 2 -(अ)ङ्गदमुख्यो (for [अ]ङ्गदादि) —b) G1 2 M1 2 हनूमान् (for प्लवग) T1 2 G2 M1 2 मारुतात्मज —c) Ś1 Ñ1 B2 D1–4 13 15 -सेविताम् Ñ1 V1 2 B1 D1 [आ]-

G 4 45-4
B 4 45-7
L 4 36 3

पश्चिमां तु दिशं घोरां सुषेणः प्लवगेश्वरः ।
प्रतस्थे हरिशार्दूलो भृशं वरुणपालिताम् ॥ ६
ततः सर्वा दिशो राजा चोदयित्वा यथातथम् ।
कपिसेनापतीन्मुख्यान्मुमोद सुखितः सुखम् ॥ ७
एवं संचोदिताः सर्वे राज्ञा वानरयूथपाः ।
स्वां स्वां दिशमभिप्रेत्य त्वरिताः संप्रतस्थिरे ॥ ८

चरिताम् (for चरिताम्) —ᵈ) Ś1 Ñ1 B4 D1-4 12,13 प्रतस्थे हनुमान्कपि (B4 °नपि) Ñ2 V B1-3 D7 11 प्रतस्थे प्लवगै सह ❀ Cv ताराङ्गदादीत्यादे श्लोकस्यार्धस्यत्यासो लेखककृत ❀

6 For sequence in Ś1 Ñ1 D1 4 12 13 cf v l 3 —ᵃ) D1 8-10 G2 च M1 ता (for तु) M2 भृशं (for दिशं) —ᵇ) Ś1 Ñ1 B4 D1-4 8 11 13 T2 G M1 2 प्लवगै सह (for प्लवगेश्वर) —ᶜ) Ś1 Ñ1 D1 4 12 13 कपि (for हरि) —ᵈ) Ś1 Ñ1 D2,1-6,8-10,12,13 T2 G2,3 M दिशं D1 3 दुर्गां (for भृशं) ❀ Cv भृशं वरुणपालितामिति सम्यक् ❀—For 6 Ñ2 V1 3(marg) 3 B1-3 D7 11 subst

974* सुषेणः कपिशार्दूलो हृष्टो वरुणपालिताम् ।
प्रतस्थे विक्रमोपेतैः सुदुर्गां प्लवगैः सह ।

[(l 1) D7 हृष्टा (for °ष्टो)]

—Thereafter Ñ2 V B1 3 D7 read 3 while D11 reads 3 and 9ᵉ⁻ᶠ

7 For sequence in Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 cf v l 3 Ñ2 V B1 3 D7 11 read 7 after 15 (followed by 983*) —ᵃ) B4 इति (for ततः) —ᵇ) B4 प्रस्थाप्य सुमहात्मनः, T2 G1 M1 प्रस्थाप्य विज(M1 °च)याय तान् ❀ Ck यथातथमिति निपात । Ct यथार्थं यथायोग्यमित्यर्थः ❀—For 7ᵃᵇ Ś1 Ñ1 V B1 3 D1 4 7 11-13 subst

975* इति राजा दिशः सर्वाः समस्थाप्य विचारकान् ।

[B1 3 इह (for इति) Ñ2 B1 3 D7 सर्वान् (for सर्वाः) Ñ2 V1 D1-4 विचारयन् D3 विचारयन् (for °रकान्) V2 3 प्रसंस्थाप्य विचार्यैवम् D3 संप्रस्थाप्य विचारक (sic) D7 संस्थाप्य हरियूथपान् D11 प्रस्थाप्य स तु वानरान् (for the post half)]

—ᶜ) D6 कपि (for कपि) B1 सेनापतिं, D7 सैन्यपतीन् (for सेनापतीन्) V2 illeg from मुख्यान् up to ᵈ Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 सर्वान् (for मुख्यान्) —ᵈ) T2 मुमुदे D5 सुखितः G2 M1 मुदितः सुखी, Cg as in text (for सुखितः सुखम्) Ś1 Ñ1 D1 4 12 13 वान्यानप्रत्युपस्थितान् Ñ2 V 2 B1-3 D7 11 सुग्रीवो मुदितोऽभवत् (Ñ2 D7 °तोऽर्भवत्), B4 समप्रामन प्रविष्यताम्, D1 तावतासदुपस्थितः (sic) ❀ Cr मुमोद सुखितः सुखमित्यस्य पश्चाद् संचोदिताः इत्यर्धं द्रष्टव्यम् । अत एवं स्वां स्वां दिशमित्यर्धो युज्यते । अतः पश्यामि नयिष्यामहे इति । अन्यान्तः इतिकरणमध्याहार्यं (°र्यम्) ॥ Cr मुमोद सुखितः सुखमित्यस्य पश्चाद् संचोदिताः सर्वे राज्ञा वानरयूथपाः । स्वां स्वां दिशमभिप्रेत्य त्वरिताः संप्रतस्थिरे । आनयिष्यामहे सीतां हनिष्यामश्च रावणमिति पाठ । मध्ये इतिकरणं द्रष्टव्यम् । अस्यापि प्रे(°प्रये ?)त्यनेन सम्बन्धः ❀—After 7 Ś1 Ñ1 B1 D1-4 12 13 ins.

976* नाम्ना विनतमेकाग्रं प्राचीं दिशमचूचुदत् ।
तथा शतबलिं चैव कुबेरचरितां दिशम् ।
दिशं वरुणगुप्तां च सुषेणमपि वानरम् ।
शशास दक्षिणामाशां हनूमन्तं च मारुतम् ।
हरीणां वरलोकाग्रं पृथिव्यां समुपस्थितम् । (5)
दृष्ट्वा महद् सुग्रीवो राजा वचनमब्रवीत् ।
सर्वमेव विदित्वा तु दृष्ट्वा सीतां च जानकीम् ।
यथेहायात शीघ्रेण तथा वै परिधावत ।

[(l 1) D2,13 अथो (for नाम्ना) B4 एकाग्रे D1 3 एवं (D2 °क)र्या (for एकाग्रम्) Ñ1 D1 अनुशात् B4 अनुद्° D4,13 उपलिन (for अनुशत) —After l 1 D1 ins.

976(A)* नदीशैरे वनां शेख शैलवने अलामये ।
आरामेषु च कुशान्वित्विषु विभक्तेष्वेषु ।

—(l 2) D1 यथा (for तथा) Ś1 नानविल L(ed) ' (for °बलिं) B4 उदीचीं तु तथा नील (for the prior half) B4 [ध]नपुष्पितां D1 रक्षिताम् (for चरितां) D13 (for दिशम्) —Ñ1 om. l 3 —(l 3) B4 तु (for च) D13 वानर (for °रम्) —(l 4) Ñ1 D1 समा° (for शशास) B4 महास धृष्टवान (for the prior half) B1 दक्षिणं (for मारुतम्) D1 हनुमान्मानसस्तथा (for the post half) —(l 5) D1 सर्वमेवार्थ (for वरलोकाग्रं) B4 समुपागत (for °स्थितम्) —B4 om l 6-7 Ñ1 om l 7 —(l 7) Ś1 D1-4 12,13 एव D1 पश्य (for एव) D1 विचिता (for विदित्वा) D1 च (for तु) Ś1 D1 ह (for च) —(l 8) B1 यथागति (for यथेहायात) D1 एव महत्व नीचेन (for the prior half) Ś1 D1 तथैव (for तथा वै) D4,13 परिपालन (for °वत) B4 तथा सर्वे विराः (for the post half)]

—Thereafter Ś1 Ñ1 D1 2 4,12 13 (Ś1 D13 5ᵃᵇ only) repeat 8(v 1 r)

—After 7 D7 ins. App I (No 22) while G(ed.) reads 2

8 ᵃ) M2 Cg संचोदिताः Cv r as in text (for °चोदिता) Ś1 Ñ1 B4 D1-4 12,13 अनुनिशस्तु ह सर्वे —ᵇ) B4 D3 G2,3 M1 वानरर्षभाः —For 8ᵃᵇ Ñ1 V B 2 D7 11 subst

977* अनुनिशा यथा सर्वे सुग्रीवेण महौजस ।

[V2 illeg from सर्वे up to 9ᵇ V3 अन° ···· सर्वे (damaged) (for the prior half)]

नदन्तश्चोन्नदन्तश्च गर्जन्तश्च प्लवंगमाः ।
क्ष्वेलन्तो धावमानाश्च ययुः प्लवगसत्तमाः ।
आनयिष्यामहे सीतां हनिष्यामश्च रावणम् ॥ ९

अहमेको हनिष्यामि प्रसह्य रावणमाहवे ।
ततश्चोन्मथ्य सहसा हरिष्ये जनकात्मजाम् ॥ १०

वेपमानां श्रमेणाद्य भवद्भिः स्थीयतामिति ।
एक एवाहरिष्यामि पातालादपि जानकीम् ॥ ११

विधमिष्याम्यहं वृक्षान्दारयिष्याम्यहं गिरीन् ।
धरणीं दारयिष्यामि क्षोभयिष्यामि सागरान् ॥ १२

अहं योजनसंख्यायाः प्लविता नात्र संशयः ।
शतं योजनसंख्यायाः शतं समधिकं ह्यहम् ॥ १३

G 4. 45. 14
B 4. 45. 15
L 4. 37. 7

—c) D3 अभिप्रेक्ष्य, D6 अनुप्रेत्य, D9 अनुप्राप्य (for अभिप्रेत्य). —d) Ś1 Ñ1 D2.6.12.13 सहिता, L(ed.) सहिता (for त्वरिता).

9 V3 illeg. for 9cd (cf. v.l. 977*). D6 T G M2.3 Cm.g transp. abcd and ef. —a) V3 B1 [अ]नदुतश्च (for [न्न]द°). D1 तु (for second च). D3 नदन्तश्चोद्भतश्च. —b) Ś1 D12 प्लवन्तश्च (for गर्जन्तश्च). B4 महाबला (for प्लवगमा). —D11 reads 3 and 9c–f after 974* —c) Ś1 Ñ V2.3 B4 D1–4.7–10.12.13 Ct क्ष्वेडन्तो, V1 B1–3 D5 क्ष्वेलन्तो (for क्ष्वेलन्तो). —d) Ś1 Ñ V1.2 B1–3 D1–4.7.11–13 प्रययुस्ते महाजवा (B3 D1 °बला), V3 प्रययुस्ते प्लवगमा. D5.8–10 T1.2 G2 M1.2 Cm.g.t विनदन्तो महाबला. —After 9cd, D5.8.10 T2 (as in Ś1) ins. the line of 8ab. —e) T3 आनयिष्यामहे Ct as in text (for °महे). ※ Cm.g आनयिष्यामह इत्यत्रेतिकरणं द्रष्टव्यम्। (Cg आनयिष्यामह इति वदन्त इत्यन्वय ।)। Ct आनयिष्यामह इत्यादेरूचुरित्यनेनान्वय ※ —For 9ef Ś1 Ñ V B D1–4.7.11–13 subst.

978* आनेष्यामो वयं सीतामपि मृत्युमुखोदरात्।

[Ñ1 V3 B D7 आनेष्यामो (for आनेष्यामो). V3 illeg. after वय up to -मुखोन्तरात्. Ś1 D2.12 -मुखादपि B4 -रसा गतां D1 -मुखादथ D4.13 -मुखाद्गता(D4 °ता) D11 -मुखादपि (for -मुखोन्तरात्).]

—Ñ2 V1–3(illeg.) B D7 cont. Ś1 Ñ1 D1–4.12.13 cont. l. 2 only while D11 ins. after 9cd:

979* पातालतलसंस्था वा यदि वाप्युदधिं गताम्।
प्रतिज्ञां चक्रिरे वीरा प्लवमाना महौजस ।

[(l. 1) B4 [उ]त्कृ (for [व]पधि). —(l. 2) V1 B1 प्रतिज्ञाम् (for °ज्ञां). D3 धीरा (for वीरा).]

—After 9, T1 ins.:

980* अहमेको हनिष्यामि रावणं दुष्टराक्षसम्।

10 a) Ñ1 B1 D1.3.8–10 T1.2 G1 M1.2 वधिष्यामि, B4 नाशि° (for हनि°). —Ñ1 illeg. from b up to हरिष्ये in d. —b) B1 दृष्टे (for प्रसह्य). Ś1 D1–4.12.13 रावणं रणमाहवे Ñ1 V B1–3 D7.11 रावणं दुष्टमाहवे. —c) D11 V3 तरसा (for सहसा). Ś1 D1–4.12.13 तं तथोन्मथ्य तरसा. Ñ2 V B1–3 D7 तथैवो(V3 illeg. after वो up to त)न्मथ्य तरसा. B4 उन्मथ्य त हि तरसा.

11 V3 illeg. for 11 (cf. v.l. 10). D1 om. 11ab. —a) Ñ1 V1.2 B D7.11 किं बहुना. M1 वेपमाने (for वेपमानां). Ñ1 D7 [च]त्र (for [अ]द्य). Ś1 Ñ1 D1–4.12.13 किं वा (D1 च) श्रमेण महता ※ Ck. जनकात्मजाविशेषणं श्रमेण वेपमानामित्यादि।, so also Ct ※ —b) B1 T1 G M3 इह (for इति). Ś1 Ñ V2.3 B2.3 D1–4.7.11–13 स्थप्यतामिदं (Ñ1 °मिदं [illeg.] V1.2 B1–3 D3.11 °इ D1 °ति) (for स्थीयतामिति) ※ Cv.r. भवद्भि स्थीयतामिहेति पाठ ※ —c) Ś1 Ñ V1.2 B1–3 D1.3.7.11–13 अहमेवा नयिष्यामि B4 अहमेव हरिष्यामि. —d) Ś1 Ñ1 D1–4.12.13 मैथिलीं (for जानकीम्).

12 a) D1 वेधयिष्यामि L(ed.) विदरिष्यामि (for विधमिष्यामि). B4 विमथिष्याम्यहं वृक्षं —Ñ1 illeg. for b. —b) B1 चालयिष्यामि D6 M3 पात° (for दार°). Ś1 D12 चूर्णयिष्यामि पर्वतान्, Ñ1 V B1–3 D1–4.7.12.13 चाल(V1 B1–2 °न)यिष्यामि पर्वतान्. —c) Ś1 Ñ V B1.3 D1–4.7.11–13 वसु(V3 illeg. after वसु up to l. 2 of 981*)धां (for धरणीं). Ñ1 D1.4.6.13 G1 धारयिष्यामि. —D7 om. (hapl.) from 12d up to चालयिष्यामि in l. 3 of 981* —d) B1–3 शोषयिष्यामि D1 क्षोभयामि च (for क्षोभयिष्यामि). Ś1 Ñ1 V2 B4 D1.3.11.13 सागरं.

13 a) Ñ1 V1 B1.2 विशालां, V2 विशालो D1 विशाल्या (for संख्यायाः). Ś1 Ñ1 D1–4.12.13 योजनानां (Ñ1 illeg. after नां up to ना in b) त्रिशतीनां(Ś1 D12 °तिभि ; D3 °तिहिं). —b) Ś1 D12 प्लवमानाः, B1.2 प्रविश्य, B3 D5 T1 G1 प्लाविता D3 प्लविता, D5.8–10 प्लवेयं, D6 प्रविष्टे, D11 प्रविषा (sic) (for प्लविता). —c) B4 D5.8–10 T G1.2 शत (for शतं). —d) M3 तथा (for ह्यहम्). ※ Cr. अहमित्यादि। प्रथमं शतशब्द पूर्वेण सबध्यते। मूल योजनसंख्याया शतं प्लविता नात्र संशय । पुनो योजनसंख्याया समधिकं शतं ह्यहं प्लविता।। Cm. अहमिति मह (Cm मह)। योजनसंख्याया शतं प्लविता नात्र संशय इत्येकस्य वचनम्। योजनसंख्याया शतं समधिकं (Cr °धिकं ह्यह)मित्यन्यस्य। (Cr हिशब्द प्रसिद्धौ)।। Cg. अहमित्यादि सागरानित्यन्तमेकवाक्यम्।। Ct. अहं योजनेत्येकस्य वाक्यम्। शतयोजनेत्यन्यस्य ※ —For 13cd, Ś1 Ñ1 D1–4.12.13 subst., Ñ1 V B1–3 D7

G 4 45 15
B 4 45 16
L 4 37 9

भूतले सागरे वापि शैलेषु च वनेषु च ।
पातालस्यापि वा मध्ये न ममाच्छिद्यते गतिः ॥ १४

इत्येकैकं तदा तत्र वानरा बलदर्पिताः ।
ऊचुश्च वचनं तस्मिन्हरिराजस्य संनिधौ ॥ १५

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे चतुश्चत्वारिंशः सर्गः ॥ ४४ ॥

---

subst l 2–3 and D11 for 13 while B4 ins l 2–3 after 13

981* अहमद्य गमिष्यामि योजनानां शतं द्रुतम् ।
मधुद्विर्वानराणीयं खेदयति वानरान् ।
अहमेको गमिष्यामि कार्यस्यैतस्य साधक ।

[D7 om up to गमिष्यामि in l 3 V3 illeg up to l 2 (for both cf v l 12) Ñ1 illeg for the prior half —(l 1) D1 एतो (for अद्य) Ś1 D11 द्रुत (for द्रुतम्) —(l 2) Ñ1 illeg up to खेदयति D4 [illegible] दुर्बुद्धि (for म°) B4 [illegible] (for the prior half) D11 स्तु (for च) Ś1 B4 D5 [illegible] प्रेरयति G(ed) क्षेपयति (for खेदयति) —(l 3) V2 B2 4 भविष्यामि (for गमि°) V3 D3 [प]कस्य (for [प]तस्य) D11 साधने (for साधक) B4 कार्यस्यास्यैतस्य (for the post half)]

14 V3 illeg for 14 —ª) Ś1 D11 सर्वत्र Ñ1 D4 6 13 सर्वेतश्च (for सागरे वा) —ᵇ) Ś1 Ñ1 D2-4 11 13 सर्वेषु B4 D1 सरित्सु (for वनेषु) M4 वा (for second च) Ñ2 V1 2 B1-3 D7 11 सरित्स्वन्येषु वा पुनः —After 14ᵃᵇ Ñ1 reads 2 Ñ1 om 14ᶜ–15 —ᶜ) G1 पाताले वा (for पातालस्य) D1 3 च (for [वा]पि) Ñ2 V1 2 B1 3 D7 से (for वा) Ś1 B1 D1-3 11-13 मध्ये तु B3 मे D5 11 न) D4 om (for वा मध्ये) —ᵈ) T1 transp न and मम B4 T1 च्छिद्येत T1 [उ]च्छिद्यत (for [मा]च्छिद्यते) Ś1 D1-4,12 13 गतिर्मे न छिद्यते Ñ2 V1 2 B1-3 D7 न हि (B3 हि) हन्येत मे (V3 मे) गतिः D5 11 न गतिश्छिद्यते

15 Ñ1 om 15 (cf v l 14) —ª) D1 3 5 6 G M1 2 C1 [ए]कैकशः (for °कं) Ś1 D1-4 12 13 इति चैकैक वानरा(Ś1 D11 °राः वै) Ñ1 V1 B1-3 D7 तदेकैकमेवानलास D11 एकैकं तु तदा तत्र T2 एकैकमस्तदा तत्र G1 एकैक पृथग् इत्यथ ® —ᵇ) Ñ2 B1 3 D7 11 वानरो बलदर्पित —ᶜ) Ś1 B1 D1-4,12 13 ऊचुस्ते Ñ2 V B1 4 D7 11 वचनं (for ऊचुश्च) Ś1 Ñ2 D1-4 7-10 12 13 T2 वचनं V1 3 M3 तत्र (for तस्मिन्) ® Cm ऊचुश्च । अत्र चकार प्रधानपरिवादयोः समुच्चयवाचक । उवाच प्रतस्थिरे इत्यर्थः ® —ᵈ) Ś1 D1-4, 12 13 सगतः, Ñ2 V1 2 B D1 समीपे, V3 illeg (for संनिधौ) —After 15 Ś1 B4 D1-4 12 13 ins

982* गजपुत्र्या हरिवराः स्वा स्वां दिशमुपागताः ।
तेऽपि जग्मुर्महात्मानो गन्तुकामा दिशो दश ।

[(l 1) D2 12 ज्वाला (for पुत्र्या) Ś1 D11 तु [illegible] D1 हरिवृषा D3 हरिवराः (for हरिवराः) B4 [illegible] वानरास्ते तु (for the prior half) D1 3 सेनाम् (for दिशम्) D4 सेना महात्मा (for दिशमुपागताः) —(l 2) B4 ज्यानग्मुर्महावीरा (for the prior half) B4 महीमम (for [illegible] दश)]

—Thereafter Ś1 D1-4 12 13 read 1–2 while Ñ2 V1 2 B1-3 D7 11 ins after 15

983* एवमुक्त्वा हरिश्रेष्ठाः स्वैः स्वैः सैन्यैर्महायशाः ।
विप्रजग्मुर्महात्मानः सुग्रीवस्य हितैषिणः ।

[(l 1) B1 3 D11 उक्त्वा (for उक्त्वा) D11 °श्रेष्ठो (for °ष्ठा) B1 3 D1 स्वै स्वै मैः मैः G(ed) स्वैः स्वैः [illegible] (for स्वैः स्वैः सैन्यैः) —(l 2) V3 B3 प्रतिजग्मुः G(ed) सज्जग्मुः (for विप्रजग्मुः) D11 महात्मानः (for °न) D1 महा° 2 (for हितैषिण)]

—Thereafter Ñ1 V(V3 after st 15) B1 4 D11 read 7 and then D7 ins. App I (No 22)

Colophon Ś1 Ñ2 D1-4 12 13 om —Sarga name Ñ2 V1 2 B1-3 D7 11 वानरसमितिवर्णनं D11 °न V3 B1 3 B4 सैन्यगमनम् —Sarga no (figures words or both) V1 B1 om Ñ1 43 V1 42 V2 B1 47 D1 D6 8-10 T G1 2 M 45 D1 D7 46 D11 47 G3 44 (as in text) —After colophon, G concludes with श्रीरामाय नमः

४५

गतेषु वानरेन्द्रेषु रामः सुग्रीवमब्रवीत् ।
कथं भवान्विजानीते सर्वं वै मण्डलं भुवः ॥ १
सुग्रीवस्तु ततो राममुवाच प्रणतात्मवान् ।
श्रूयतां सर्वमाख्यास्ये विस्तरेण नरर्षभ ॥ २
यदा तु दुन्दुभिं नाम दानवं महिषाकृतिम् ।
परिकालयते वाली मलयं प्रति पर्वतम् ॥ ३
तदा विवेश महिषो मलयस्य गुहां प्रति ।
विवेश वाली तत्रापि मलयं तज्जिघांसया ॥ ४
ततोऽहं तत्र निक्षिप्तो गुहाद्वारि विनीतवत् ।
न च निष्क्रमते वाली तदा संवत्सरे गते ॥ ५
ततः क्षतजवेगेन आपुपूरे तदा बिलम् ।
तदहं विस्मितो दृष्ट्वा भ्रातृशोकविषार्दितः ॥ ६
अथाहं कृतबुद्धिस्तु सुव्यक्तं निहतो गुरुः ।
शिला पर्वतसंकाशा बिलद्वारि मया कृता ।
अशक्नुवन्निष्क्रमितुं महिषो विनशेदिति ॥ ७

G 4.46.7
B 4.46.8
L 4.37.21

45

Ś1 Ñ1 D2.4.13 cont. the previous Sarga. M1 begins with श्रीरामाय नमः.

—Before 998*, Ñ2 V B1(1. 37–38 only) 3 3 ins. a passage relegated to Appendix I (No. 22) while B4 D11 ins. the same passage before 1. For Sarga 45, Ñ2 V B1–3 D7 subst. 998* which is given at the end.

1 a) Ś1 Ñ1 D1–4 12 13 तेषु सर्वेषु (for वानरेन्द्रेषु). —c) D1 11 विजानासि (for °नीते). —d) Ś1 Ñ1 D1–4 11 13 पृथिव्या मडले महत्. B4 D11 सर्वं (D11 कृत्स्न) पृथिविमडल (metri causa).

2 a) D2.4–10 च (for तु). —D3 om. (hapl.?) from 2b–3a. —b) Ñ1 B4 D1 3 रघुनन्दन. D6 प्रणतात्मवान् (sic). D11 प्रयता° (for प्रणतात्मवान्). Ś1 D2 12.13 इद वचन मब्रवीत्. —d) D2 विस्तरेण. Ś1 Ñ1 D2 12.13 रघूत्तम. D3 8–10 वचो मम. G2 नरेश्वर (for नरर्षभ).

3 D6 om. 3a (cf. v. l. 2). —ab) D3.18 T2 G1 Cr m दुदुभिद् (sic). Cv g k t as in text (for °भिं). Ś1 Ñ1 D1–3 11 14 स यदा मायि(D11 मायि)नं मा(D3 मा)म. D11 यदा स दुदुभे पुत्र. G2 M1 यदा(M1 °था) दुंदुभिनामान (for a). Ś1 Ñ1 D1–4 12.13 दानव(D4 मायिन) बलिनं नृप (for b). B4 मायाविन दुंदुभेस्तु ज्येष्ठदैत्य यथा नृप. —Ś1 D2.4 13 om. 3cd. —c) Ś1 D2.13 परिकालयते. D3.8–10 प्रति°. Cg as in text (for परिकालयते). ✻Cg परिकाल्यते पलायमाने । बलतेर्नर्गो दूरिदार्णी ✻. —d) Ś1 B4 D1 3 11 12 transp. प्रति and पर्वतम्.

4 a) D2 G1 यदा. Ś1 Ñ1 D11 संवेश. B4 मायावी. D2.4 दैत्येशो. D11 दैत्येशो (for महिषो). —b) Ś1 Ñ1 D2 4 12.13 महागुहां. B4 D1 गुहा भयात्. D3.11 गुहां शुभा (for गुहां प्रति). —d) T2 महिष तं जिघांसया. Cr m g मलय तज्जिघांसया (as in text). —For 4cd, Ś1 Ñ1 B4 D2–4 11–13 subst.:

954* अन्तः प्रविश्य तं वाली मायिनं प्रति अभिधावत् ।

[B4 D1 3 11 अनु (for अन्त°). D11 तत्र (for वाली). Ñ1 प्रतिजघ्निवान्. B4 दानव विनिघ्नमति, D1 3 मायिन त(D3 हि) निजघ्निवान्. D11 दानवेंद्रजिघांसया (for the post. half).]

5 Cf. 4.9.15. —a) G1 तदाह. Ś1 Ñ1 D1–4 11–13 तेन (for तत्र). B4 D6 विक्षिप्तो (for नि°). —b) Ś1 Ñ1 B4 D1–4 11 13 द्वारे (for द्वारि). Ś1 Ñ1 D1 3 4 12.13 M1 विनीतवान्. Cr m g as in text (for °वत्). ✻ Cr m विनीतवत् भृत्यवत् ।, Cg विनीतवत् विनययुक्तमिति क्रियाविशेषणम्. ✻ —c) D1 स (for न). Ś1 Ñ1 D1–4 12 13 निष्क्रा(Ñ1 D1 4 नि क्रा)न्तवान्. D6 T M3 निष्क्रामते (for निष्क्रमते). —d) D1 तत्र. T1 तथा (for तदा). D3 11 तथा(D11 °दा) संवत्सरो गत. —For 5cd D11 subst.

955* संवत्सरमतिक्रान्त न च निष्क्रमते गुरु ।

6 Cf. 4.9.17. —a) Ñ1 D2.4 12 13 तदा. G1 मोहेन (for वेगेन). —Note hiatus between a and b. —b) Ś1 D2.4 12 13 सुपूर, Ñ1 D1 3 11 सु° D5 सपुपूरि (sic). D6 प्रपूर्येत (sic) (for आपुपूरे). Ś1 Ñ1 D1–4 12 13 बिल तदा (by transp.). B1 [s]थ महिर्ल. G2 तदाबिल (for तदा बिलम्). —c) Ś1 Ñ1 D2.4 12 13 G1 तदा (for तद्). Ś1 Ñ1 D1–4 11 13 रुधिर (for विस्मितो). D4 ततोऽहं दु स्थितो भूत्वा. D11 ततोऽह व्यथितप्राण. —d) Ś1 Ñ1 D2.4–11 T1 G2 3 M1 भ्रातु ; Cr m g as in text (for भ्रातृ). Ś1 D1–4 12 13 T1 3 G1 M2 3 Cr विशार्दित ; B4 परिप्लुत ; D11 °श विपीडित. Cm g as in text (for विषार्दित).

7 Cf. 4.9.19abcd. —a) D1–11 T G M1 3 Cv r m, k t गत , Cg as in text (for कृत). Ś1 Ñ1 B4 D1–4 11–13 मथ(D11 मतो) मे बुद्धिरव्यक्ता. —b) Ś1 Ñ1 D11 व्यक्त मे (for सुव्यक्त). D4 मे हतो (for नि°). —c) D11 तत्र शिला मया तत्र. —d) Ś1 Ñ1 D1 12.13 तस्य (Ś1 Ñ1 °स्या) द्वारे. B4 °द्वारे, D1 3 तदा(D3 °भो) द्वारे

G 4 46 8
H 4 46 8
L 4 37 21

ततोऽहमागां किष्किन्धां निराशस्तस्य जीविते ।
राज्यं च सुमहत्प्राप्तं तारा च रुमया सह ।
मित्रैश्च सहितस्तत्र वसामि विगतज्वरः ॥ ८
आजगाम ततो वाली हत्वा तं दानवर्षभम् ।
ततोऽहमददां राज्यं गौरवाद्भययन्त्रितः ॥ ९
स मां जिघांसुर्दुष्टात्मा वाली प्रव्यथितेन्द्रियः ।
परिकालयते क्रोधाद्धावन्तं सचिवैः सह ॥ १०
ततोऽहं वालिना तेन सानुबन्धः प्रधावितः ।
नदीश्च विविधाः पश्यन्वनानि नगराणि च ॥ ११
आदर्शतलसंकाशा ततो वै पृथिवी मया ।
अलातचक्रप्रतिमा दृष्टा गोष्पदवत्तदा ॥ १२
ततः पूर्वामहं गत्वा दक्षिणामहमाश्रितः ।
दिशं च पश्चिमां भूयो गतोऽस्मि भयशङ्कितः ।
उत्तरां तु दिशं यान्तं हनुमान्मामथाब्रवीत् ॥ १३

(for बिलद्वारि) B4 T1.3 G3 M1 कृता मया (by transp) D7.8.12 मया हृता, D11 समर्पिता K(ed) मयावृता (for मया कृता) —d) Ñ1 D1.3 नि क्रमितु D11 निर्गमितु (sic) D12 निक्रमितु(sic) (for निष्क्रमितु) D2 अशकुवा निष्क्रमतु (sic) —f) Ś1 Ñ1 D5.6.11.12 असुरो, B4 दानवो, D11 मायावी (for महिषो) Ś1 D12 हि(D12 वि) मरिष्यति, Ñ1 B4 D1-5.8-11.13 Ct त्रिनश्चि(D4 °शे[sic]) ष्यति D6 त्रिविशेदिति (sic) M1 न त्रिशेदिति (for त्रिन शेदिति) ❀ Cm g त्रिनशेद्विनश्येदित्यर्थः ।, Ck त्रिनशेद्विन शिष्यतीति यावत्।, Ct त्रिनशिष्यतीत्यस्येति युद्धेति शेष ❀

8 For 8[ab], cf 4 9 19[ef] —For 8[ab], Ś1 Ñ1 B4 D1-4.12,13 subst

986* ततोऽहमायां नगरीं निराशो भ्रातृजीविते ।

[D1 नगरे (for °रीं). B4 ततोऽहमागम्य पुरीं (for the prior half) Ś1 D1.13 -जीवितात् (for °ते)]

—For 8[cd], cf 4 9 20[cd] —c) D5.6-11 Ct प्राप्य G3 प्राप्ता (for प्राप्तं) Ś1 D3.8.12.13 राज्यं चादाय सुमहत् (D4 सुमहत्त [sic]) Ñ1 D1.3 राज्यं चाप्राप्य(Ñ1 °प्यय [sic]) सुमहत्, B1 सुमहत्प्राप्य राज्यं च —d) Ś1 Ñ1 B4 D1-4.8.13 Ct तारां च, G3 M1 तारया (for तारा च) —e) D3.10 तस्य (for तत्र) Ś1 Ñ1 B4 D1-4.11-13 मित्रै परिवृत सर्वैर —f) B4 D11 गतसाध्वस (for विगतज्वर) Ś1 D12 विहरामि गतज्वर ❀ Cr वसामीत्यत्र ल्यब्लोपेन भूतार्थे लट्।, Cm g t वसामवसम् ❀

9 a) D1 T1 G2.3 तदा (for ततो) D3 वालिन् (for वाली) D5 आजगाम ततो वालि (sic) —b) Ś1 Ñ1 D1-5.8.11.13 असुरं युधि D6.9-10 M1 वानरर्षभ , G3 दानवं तदा Cg as in text (for दानवर्षभम्) —c) D1 अददां T1 अददद् (sic) G3 प्राददां (for अददां) Ś1 Ñ1 B4 D1-4.12.13 ततोऽस्मै(B4 °स्य) राज्यमददं(D1 °दां) —d) D3 वालिनो (for गौरवाद्) Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 -वर्जित (for -यन्त्रित) D11 भयमानत —After 9 D11 ins

987* राज्ये यदा मया प्राप्ते रुमा तारान्वितः प्रिय ।

10 D11 transp [ab] and [cd]. —a) Ś1 D12 जिघां सु D1 जिघांसन् (for जिघांसुर्) D11 स वालिना सदात्मा (sic) —b) D3 वालिन् Ś1 Ñ1 B4 D1-4.12.13 वि(Ñ1 D1.3 प्र)चलितेंद्रिय (B4 °चे) (for प्रव्यथितेन्द्रिय) —After 10[ab], D11 ins

988* तेन रोषेण वाली मां हन्तुं समुपचक्रमे ।

—c) D3 -तापयते (for -कालयते) Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 G1 रोषाद्, B4 राजन् D6.9-10 G3 वाली (for क्रोधाद्) —d) D11 उपचक्रमे, M1 वानरर्षभ (for सचिवै सह) ❀ Cr m g परिकालयते निरका(Cr °रा)सयत्।, Ck परि कालयते निष्कासयति स्म । अपि च सचिवैं सह धावन्तं मामनु धावति स्मेति शेष ।, Ct परिकालयते सचिवै सह धावन्त मनुधावति स्म ❀

11 D3 om 11-12 Ś1 Ñ1 D1.3.4.12.13 om 11[ab] —b) B4 सुधावान , D6-10 सोऽनुब(D6 °बु)न्ध, D11 अनुविद्ध , T1 अनुयात (with hiatus) G3 M1.3 Ck अनुयात (with hiatus) Cr m g as in text (for सानुबन्ध) D8 प्रधर्षित (for प्रधावित) ❀ Ct ततस्तेन वालिना सोऽहमनुबद्धोऽनुद्रुत प्रधावित ❀ —d) Ś1 D1.4.12.13 पुराणि (for वनानि) Ś1 D1.3.4.11-13 T1 विविधानि (for नगराणि) Ñ1 M1 नगराणि वनानि च, B4 नगराणि पुराणि च

12 D3 om 12 (cf v l 11) Ś1 Ñ1 B4 D1.3.4.12.13 om 12 —b) D1 ततो वै, D11 ममता (for ततो वै) —c) G1 दृष्ट्वा (for दृष्टा) D8 reads from गो up to तथा (for var) in marg D6-10 कृत्वा D6 तथा (for तदा)

13 a) D1.3 दिशं (for मह) D3 दिशः (for गत्वा) D4 D5.6-11 S Ct पूर्वां दिशं ततो गत्वा —b) D3 आश्रित (for आश्रित) B4 दक्षिणारम्यच दक्षिणां (sic) D1 दक्षिणं शामहं स्थित D1.3.4-11 S पश्यामि विविधान्द्रुमान् —After 13[ab], D1.4.11 S ins

989* पर्वतांश्च नदी रम्या सरांसि विविधानि च ।
उदयं तत्र पश्यामि पर्वतं धातुमण्डितम् ।
क्षीरोदं सागरं चैव नित्यमप्सरसामालयम् ।
परिकालयमानस्तु वालिनाभिद्रुतस्तदा ।
पुनरावृत्य सहसा प्रस्थितोऽहं तदा विभो । (5)
पुनरावर्तमानस्तु वालिनाभिद्रुतो द्रुतम् ।
दिशस्तस्यास्ततो भूय प्रस्थितो दक्षिणां दिशम् ।
विन्ध्यपादपसंछन्नां चन्दनद्रुमशोभिताम् ।
द्रुमशैलान्तरे पश्यन्भूयो दक्षिणतोऽपराम् ।

इदानीं मे स्मृतं राजन्यथा वाली हरीश्वरः ।
मतङ्गेन तदा शप्तो ह्यस्मिन्नाश्रममण्डले ॥ १४

प्रविशेद्यदि वा वाली मूर्धास्य शतधा भवेत् ।
तत्र वासः सुखोऽस्माकं निरुद्विग्नो भविष्यति ॥ १५

G 4 46 14
B 4 46 23
L 4 37 □

[(l 1) D1 नदीश्रेष्ठ (for नदी रम्या) D5 6–10 पर्वतान्तं दरीस्थान् (for the prior half) ※ Cv पर्वतांश्च नदीं रम्या इति पाठ । पर्वतान्तं नदीं रम्या इति पाठे स द्वान्त सुग्रीवविन्ये । Cr पर्वतांश्च नदी रम्या इति पाठे साधुः ※ G2 सरांसि विविधा न्यपि (for the post half) —(l 3) D1 क्षीरो° (for °र) G2 M1 [च]रि (for [द]श) D4 निरीक्ष्यमाणस्य (s c) D11 निरीक्ष्यन्निवसिन् (for the post half) ※ Cg अप्सरम् अप्सरसाम् । पुष्पमरुकोदीर्ण । Ck अप्सरसाम्पद् । अवारान्तोऽप्सर शब्दोऽपि । Ct अप्सरसमप्सरोलोकाच्छालोप्सार्थे ※ —(l 4) D5 6–11 M3 परि(D11 प्र*)काल्यमानस्तु तत्र (l 5 pm) G1 परीक्ष काम्यमानस्तु Cr g ns above (for the prior half) ※ Ct परिकाल्यमान परिकाल्यमान पलायमान इत्यर्थ । आकारलोप आर्ष ※ D4 रि (for [भ]रि) D5 6–10 द्रुतो द्रुत D11 G1 2 M3 द्रुतो द्रुत T1 द्रुतस्तथा G3 द्रुतास्तथा(sic) (for द्रुतस्तथा) ※ Cg वालिनाभिद्रुत परिकाल्यमानोऽहं द्रुतालिकमपश्यमिति पूर्वेणा न्वय ※ —(l 5) D6 आवृत्ति(s c) (for आवृत्य) D6 तथा (for तत्र) D11 पुनरावर्तिसहसा एवाहमेतानरासि च —D5 6–11 om l 6 —(l 6) M1 आवृत्यतात्य (for आवर्ते°) D6 वि (for [भ]रि) G1 द्रुतस्तथा M3 द्रुतं तदा (for द्रुतो द्रुतम्) ※ Cv परिकाल्यमानेनाप्यर्थ पूर्वेण संबध्यते । अरण्य चानन्तरं पुनराप्तये व्यापधमखानन्तर पुनरावर्तमान इत्यायर्थम् । Cr परिकाल्यमान शीरोऽप्युपयमन स पश्यामि । पश्चात्तन्तरं पुनराप्य सहसा हसितो इ तत्र विश्रो । पुनरावर्तमान तु वालिनाभिद्रुतो द्रुतोऽभि क्रम ※ —After l 6 T1 reads l 2 of 991* —(l 7) D11 तत पूर्वं गिरि गत्वा दृष्ट्वा पुनरागत (cf 4 45 13[cd]) —G1 repeats l 8–9 after 990* —(l 8) D11 -थारभि (for -थाम) G1 2 (both times) विवणा समारीणां (for the prior half) D6 गोभिश्च G1 °तां, M1 2 भूमिना (for गोभिराम्) —D11 om l 9 —(l 9) D5 6 10 G1(both times) Ct °ल्यते (for °ल्येते) Ct पन्थम् (for सम्य) D6 भूमौ (for भूमो)]

—[cd]) D11 हिन्दं तु D11 स्थितो (s c) (for दृष्टं च) B1 पश्चिमं च दिशं भूयो (for °) D1 [2]स्माद् (for पश्चि) B1 बोधिम (for साद्रिम) D1 दृष्ट्वाकोचरात् भूयो दिशामस्य प्रधाविन —For 13[cd] D5 6 10 S sub t

990* पश्चिमां च दिशं प्राप्तो वालिना समभिद्रुत ।

[G1 repeats 990* after l 9 (r) of 989* D5 10 Ct भ्रतो (for पश्चिमा) G1 2 M1 g Ct as above (for च) C1 1(both t mes) च दिशं पश्चिमे द्रुतं (G1 च °) (for the post half)]

—Thereafter they cont while D1 ins, after 13[cd]

991* संप्रदर्शितविश्रामस्थाने च गिरिसत्तमम् ।
अन्वय वाली गिरिश्रेष्ठमुतं संदर्शितं ।

हिमवन्तं च मेरुं च समुद्रं च तथोत्तरम् ।
यदा न विन्दं शरणं वालिना समभिद्रुत ।

[(l 1) D5 6–10 स पन्थम् D6 अपन्थ D11 पश्यामि Cr m as above (for संपश्यन्) M1 संपश्यन्निविविधान्नान् (for the prior half) D11 वा (for च) D5 6 गिरिसुपर्ण Ct as above (for गिरिसत्तमम्) —T1 reads l 2 after l 6 of 989* —(l 2) D6 प्राप्तः (for प्राप्य) D11 वाली T1 चाह (for वाली) D11 गिरिवरम् (for °श्रेष्ठम्) D5 11 T G1 2 M Cr उत्तरां (for °र) D5 संप्रधावित D6 सप्रधावित D11 गिरिप्रावर Cr as above (for संप्रधावित) ※ Cv प्राप्तेसरि । अवाप्यन्वयमिति संबध्यते ※ —(l 3) —After the prior half of l 3 D11 ins.

991(A)* कपये नाभ्ययाच्छत् ।
दुरुक्त्योत्तराणि

M1 नमेत्तरे D11 समुद्रमपि चोत्तरं (for the post half) —(l 4) T2 1 यदा Cr m as above (for यदा) D5 6–11 Ct न तदा D6 नाहं Cr m g as above (for न विन्दं) D11 वालिनाभिद्रुतो ह्यहम् (for the post half) ※ Cr न विन्दे शरणमिति । तथैव वालिन्यम् । मत्रियमागच्छ्रामन निरागमनार्थ । Cm g न विन्दे शरणम् (Cm सहसम् अर्थ) ※]

—[cd]) D1 च (for तु) B1 प्राप्य D4 वाली D11 याम (for यामे D11 *स् (for मास्) B1 तत्रे (for च) D5 6 10 S तत्रो (M1 °ना) मां बुद्धिमपी हनुमान्वाक्यम ब्रवीत्

14 [a]) S1 D5 6 10 11 सुखे D6 11 सुग्रीव Cr m g k t as in text (for हरी) —[b]) S1 Ñ1 B1 D1 5 6 10 11 शल्यमूके(B1 D1 °क) गिरौ प्राप्ति D1 ऋष्यमूके गिरिन्तुम D1 इन्ये समुपस्थिता —After 14[ab] D11 ins

992* ताडु यन्माह में चं ऋष्यमूके महागिरिम् ।

—[c]) T1 मतङ्गेन Ś1 Ñ1 D1 6 10 10 G1 M1 Cm g तत्र D6 11 T1 C1 Cr यत्र Ck t as in text (for तदा) D1 शप्तो D11 वालि (for शप्तो) —[d]) B1 तस्मिन् (for ह्य°) Ś1 Ñ1 D–4 10 11 भगवत्स्थाने प्रति D11 तत्रस्य निश्चयस्थितसे —After 14 D11 ins.

993* दुन्दुभिं लोहितकर्षणेन मूर्धनो महामुने ।
ऋष्यमूके गिरि तत्र वाली प्रवेशनम् ।

15 [a]) T G1 2 M1 वै (for वा) Ś1 Ñ1 D1 5 10 सदा तत्र वालेन्द्रा । D1 इह प्रविशन्ते तत्र । D5 6 10 तदा न वालेन्द्रमे —[b]) Ś1 Ñ1 B1 D1–4 10 11 न (for [स]र्वत) Ś1 तुष्टुद । Ñ1 स्यत्(sic) D1 पतन् (sic) D5 6 10 पतन् । D1 चम्पन् (for भवेत्) —Ś1 D11 om 15[c–d]

G 4 46 15
B 4 46 23
L 4 37 29

ततः पर्वतमासाद्य ऋश्यमूकं नृपात्मज ।
न विवेश तदा वाली मतङ्गस्य भयात्तदा ॥ १६

एवं मया तदा राजन्प्रत्यक्षमुपलक्षितम् ।
पृथिवीमण्डलं कृत्स्नं गुहामस्म्यागतस्ततः ॥ १७

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे पञ्चचत्वारिंशः सर्गः ॥ ४५ ॥

Ñ1 B4 D1-3 11 om 15^{cd} —^{d}) T1 3 M1 निरुद्विग्नो Ck t as in text (for °द्विग्नो) ※ Cg निरुद्विग्नो निर्भय । शापे निवृत्त ※ —For 15 D11 subst

994* तदास्य शापया मूर्धा फलिष्यति न संशय ।
तस्य शापभयाद्वाली ऋश्यमूकं न गच्छति ।
तत्र गत्वा वयं राजन्वसामो विगतज्वरा ।

16 Ś1 D12 om 16 (cf v l 15) —^{a}) D8 10 11 Ck t तत्र (for तत) Ñ1 B4 D1 5 16 T2 G1 3 M2 आगम्य G2 आगच्छ Cg k t as in text (for आसाद्य) —^{b}) D2 ऋश्यमूक —After 16^{ab} B4 ins

995* नाविशय वालिनं वै मतङ्गस्य भयार्दितम् ।

—B1 reads 16^{cd} twice —^{cd}) D1 3 11 चिकित(D3 °तेक [sic]) D4 विदले (for विवेश) N1 न विवेशितुमा वाली (sic) (for ^{c}) B4 भयार्दित (for °त्तदा) N1 D1 3 12 मतङ्गभयमोहित D4 मतङ्गभय*** (for ^{d}) D12 न विविशे तया वाली शापस्य भयपत्रित

17 Ś1 D12 om 17^{ab} (cf v l 15) —^{a}) D11 राम (for राजन्) Ñ1 D1 3 12 एवं तदा मया राम D4 ** ** मया राम —^{b}) Ñ1 उपलक्षित (sic) (for °क्षितम्) —^{cd}) D5 repeats मण्डलं सर्वं गुहा (see var) D3 6 8-10 T3 G1 2 M3 सर्वं (for कृत्स्नं) T2 सदनम् (for गुहाम्) D1 4 G1 M3 Cg k महत् M1 अमि (for अस्मि) D2 4 12 M1 तदा C(as in text (for तत) Ś1 D12 गुहामभ्यागतस्तदा B4 गुहा रस्या गतस्तत (sic) D1 तस्यमेतद्ब्रवीमि ते D3 11 यथा मण्डलं (for ^{d}) —After 17 B1 ins

996* एवमुक्तो हरीशेन रामो वाक्यमथाब्रवीत् ।
पुनश्च परिपृच्छामि श्रोतुं शापस्य कारणम् ।
मतङ्गस्य प्रभावं च धारं पश्यामि पौरुषम् ।
एवमुक्तस्तु सुग्रीवस्तदा वाक्यमुदाहरत् ।
स तोलयित्वा बाहुभ्यां मायाविमथतनम् । [5]
चिक्षेप वेगात्सं वाली पादवेगेन योजनम् ।
मतङ्गो रुधिरासिक्त सहसारमिदमब्रवीत् ।
त्वयेह न प्रवेष्टव्यं प्रविष्टस्य वधो भवेत् ।
एवमत्र सर्वमाख्यातं कीर्तनं च दिशां मया ।
वालिनाशं च भद्रं ते ऋश्यमूकं च सगमं । [10]
[For l 5 8 cf 4 11 40-42]

while D1 ins

997* ततो हरीश्वरवचनं समुदाहृतं हरिगणा ।

—For Sarga 45 Ñ2 V B1 3 D1 subst

998* गतेषु वानरेन्द्रेषु रामः सुग्रीवमब्रवीत् ।
कथं त्वया महाबाहो दृष्टपूर्वा वसुंधरा ।
कथं भवान्विजानीते सुदुर्गमिदं महत् ।
पृथिवीमण्डलं सर्वं कथं तु भवजानासि ।
एवमुक्तस्तु रामेण सुग्रीवः प्लवगाधिप । [5]
उवाच श्रूयतां राम यथा दृष्टं मया पुरा ।
यस्तु मया समाख्यातो दुन्दुभिर्नाम दानव ।
बलदर्पसमुत्सिक्तो निहतो वालिना मृधे ।
महिषो नाम तनसी दुन्दुभेः पूर्वजः सुत ।
बलं नागसहस्रस्य धारयन्बलवीर्यम् । [10]
बलदर्पसमुत्सिक्तः पर्वताग्रे वनगोचरात् ।
किष्किन्धाद्वारमागत्य समाह्वयति वालिनम् ।
स तत्र निहतः सख्ये यथा ते कथितं श्रुतम् ।
तस्मिंश्चिरायमाणे च यथाहमभिषेचितः ।
अभिषिक्तं च मां दृष्ट्वा विराद्यागत्य कोपत । [15]
स निष्कासितवान्वाली धनुर्भिर्वानरैः सह ।
ततो जवेन काकुत्स्थ विद्रुतोऽहं भयातुरः ।
उत्सापमानस्तेनाहं दृष्टवान्सर्वतो महीम् ।
विचार्य वायुपुत्रो मां सस्मार्येदं वचोऽब्रवीत् ।
शप्तो वाली मतङ्गेन पुरा महिषकारणात् । [20]
इह स न प्रवेष्टव्यमृश्यमूकं वर्नं वने ।
वाक्यात्ते पतञ्भूषा प्रविशन्स्वमिदं वरम् ।
इदानीं मे स्मृतो राजन्नृश्यमूको महागिरिः ।
तं नु गच्छाम वै सर्व तत्रासौ न प्रविश्यति ।
ततोऽहं तद्वचः श्रुत्वा गतवान्वसुधाम् । [25]
हनुमद् इति श्रुत्वा प्रविष्टोऽस्मि तमाश्रमम् ।
समागमस्त्वया यत्र मया राज्यमवाप्यते ।
मान्मिन्नर्थे रिपुं यत्र सकलभयमोहितम् ।
यथाभिषेचितो राज्ये त्वयाहं रघुनन्दन ।
निहत्य वालिनं संख्ये भयमुत्सृज्य दूरत । [30]
एवं राघव तत्सर्वं सदेशा पृथिवी मया ।
जम्बूद्वीपश्च विस्तीर्णो प्रत्यक्षमुपलक्षित ।
पृथिवीमण्डलं कृत्स्नं दीप्तं नद्यो वनानि च ।
दृष्टमेतन्महाराज पश्चात्तं परिदृष्टवान् ।

४६

दर्शनार्थं तु वैदेह्याः सर्वतः कपियूथपाः ।
व्यादिष्टाः कपिराजेन यथोक्तं जग्मुरञ्जसा ॥ १

सरांसि सरितः कक्षानाकाशं नगराणि च ।
नदीदुर्गांस्तथा शैलान्विचिन्वन्ति समन्ततः ॥ २

G 4 47 3
B 4 47 2
L 4 38 12

[(l 1) = 1^ab. V1 सुग्रीव रागम् (sic) (for राम सुग्रीवम्) —(l 4) V2 D7 तु (for तु) —(l 5) V1 मुवनेश्वर —(l 6) B2 पुरा गया (by transp) —(l 8) Ñ2 D7 समाबुत्ती (for समुत्क्षिप्तौ) V3 om (hapl ?) from निहतौ up to the prior half of l 11 B1 रणे (for मृधे) —For l 9-10 cf 4 11 7 —(l 9) B3 स तु (for क्षण) V2 दुदुभे पूर्वजोत्तुर, B1 दुदुभे पूर्वजस्तु, B2 D7 दुदुभे पूवज सु(D7 स्तु)न (for the post half) —(l 10) B1 -म्बुजोक्ष्य —(l 11) B2 रण (for बल) V3 ओश्मन् (for भासवत्) —(l 12) V2 3 आगम्य B2 आमाद्य (for आगत्य) V B2 समाप्लुत G(ed) समाप्लुत च (for समाप्लुवति) —(l 13) V2 सहित (for निहत) D7 यथावत् (for यथा ते) V2 B1 कृत (for श्रुतम्) —(l 14) Ñ2 चिरायमाणेन, V1 3 चिरायमाणे तु (for °माणे च) —(l 16) V1 नि कासितवान् G(ed) मां निरस्तवान् (for निष्कासितवान्) V2 दान्विवे (for बाल्ये) —(l 17) V2 तत्र (for ततो) Ñ2 D7 निगता (for विद्रुतौ) —(l 18) Ñ2 V2 D7 अनुधावमानस्य (hypm) (for उत्पाद्यमानस्य) —After l 18 B1 2 (reads l 2-3 in marg) 3 ins

993(A)* नदीश्च विविधाः पश्यन्वनानि नगराणि च ।
ततः सर्वमिदं गत्वा दक्षिणां दिशमाश्रितः ।
दिशं च पश्चिमां भूयो गतोऽस्मि भयशङ्कितः ।

[Cf 11^cd and 13^abcd]

—For l 20-22 cf 4 11 42 —(l 20) G(ed) -काराशाद् —(l 21) V2 B1-3 D7 ऋष्यमूक —(l 22) V1 स्पृशेत्, V2 3 फलेत् B2-3 भवेत् (for पतेत्) B1 3 विवेशेत् (sic) (for प्रविशेत्) V2 इम (for इद) —(l 23) Ñ2 D7 मुखे (for स्थितौ) —(l 25) V3 तत्र (for ततो) B1-3 भयान्वित (for °क्रान्ता) —(l 26) Ñ2 D7 इद (for इति) B1 ज्ञात्वा (for श्रुत्वा) V2 [s]इ (for ऽस्मि) Ñ2 V2 D7 तदा B तव (for तम्) —(l 27) V2 B1-3 अवाप्य च D7 अवाप्यते (for °प्य) V1 समागमे रेशा तत्र मया मय प्राप्य च —(l 28) V2 3 तत्र (for यत्र) V3 भयतो मया (for भयमोऽहितम्) —(l 29) V2 3 B2 3 तत्र (for यत्र) —(l 30) B2 अदृष्टवते (hypm) (for अदृष्टम्) —(l 32) V1 3 जम्बुद्वीपस्य V2 विस्तार (for विस्तीर्ण) —(l 33) V2 सर्वे (for कृत्स्न) —(l 34) V2 D7 मया राजन् (for महाराज)]

Colophon D1 om —*Sarga name*. Ś1 Ñ1 D2-4 11 12 पृथिवीदर्शनं (D2 °नं) Ñ2 सुग्रीवचनं V1 भूमंडलप्रदेशनं V2 3 पृथिवीमंडलपरिज्ञानज्ञापनं (V3 °निवेदनं) B1-3 पृथिवीमंडलपरिज्ञाननिवेदनं. B4 वालिनाशकथनं D11 पृथिवीमडलनिवेश —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 V1 B3 D2-4 12 13 om Ñ2 G3 45 (as in text) V2 44 V3 B1 49 B2 3 47 D5 6 8-10 T G1 2 M 46 D7 48, D11 43 L(ed) 37 —After colophon, D7 concludes with रामः G with श्रीरामाय नमः

46

M1 begins with श्रीरामाय नमः Before 1, Ś1 Ñ1 D1-4 11 12 read st 4-6 3 and 7 of 4 44 (with star passages)

1 Ś1 D11 om 1^ab —^b) Ñ1 D1-4 11 सबला (for सर्वतः) T3 हरि (for कपि) D3 8-10 -कुञ्जरा (for -यूथपाः) —For 1^ab, Ñ2 V B1-3 D7 subst

999* अन्विष्यन्तस्ततः सीतां सर्वे ते कपियूथपाः ।
पृथिवीं परिचिन्वन्त सशैलवनकाननाम् ।

[(l 1) V अन्विष्य तु V2 हरियूथपा —(l 2) Ñ2 V1 3 B1 3 D7 प्रत्यचिन्वत V3 परिचिन्वन्तु (for परिचिन्वन्त)]

—^c) D1 यथोक्ता D5 प्रेषिता D7 11 आदिष्टा (for व्यादिष्टाः) Ñ1 V1 3 D1-3 D7 सिंहेन (for -राजेन) —^d) Ś1 Ñ1 B4 D11 यथेष्ट, D13 तथोक्त (for यथोक्तं) Ś1 Ñ1 B4 D1-4 11 12 पुर ते (for अञ्जसा) Ñ2 V B1-3 D7 सर्वे एव च (Ñ2 D7 ते, G(ed) हि) (for जग्मुरञ्जसा) —After 1 Ñ2 V B1-3 D7 ins

1000* व्यचिन्वन्त पुनः सर्वे सीताधिगमने तदा ।

[V2 विचिन्वन्तु B1 2 वनं सर्वं (B1 °र्वे) G(ed) विद्य सर्वां (for पुनः सर्वे) V2 विचिन्वन्तो पुरा सर्वे (for the prior half) Ñ2 V2 [अ]भिगमने D7 ऽधिगमने (for सीताधिगमने)]

2 ^a) Ś1 D11 T3 G3 M1 वृक्षान्, D2-4 12 कच्छान् D6 ते सरित्कक्षान्; Cr g as in text (for सरित कक्षान्) Ñ1 B4 D1 8-11 T1 2 G1 2 M2 ते सरांसि सरित्कक्षान् (B4 °कक्षान्; D11 °वृक्षान्) Ñ2 V B1-3 D7 ते सरांसि गिरीन्वृक्षान् (V3 °न्सर्वान्) (Cm सर(सरः ?)सांसि सरित्कक्षानिति पाठः । सरित्कक्षाः सरित्प्रान्त इति) —^b) B4 नगाश्च D11 वनानि T2 3 ग्रामांश्च, G3 आकाशान्; Cg Ck Ct as in text (for आकाश) Ś1 Ñ2 V B1-3 D1-4 7 11 12 सकाननि (B1-3 सकाननि) वनानि च —^c) D8-10 देशान् (for शैलान्) Ś1 Ñ1 D1-4 11 12 द्रुमाणि सरित (L(ed) सर्वेव) शैलान् (Ś1 D11 शैला) Ñ2 V B1-3 D7 11 दरीदुर्गांश्च (D11 नदीदुर्गाणि) शैलांश्च —^d) Ś1 D12 विचेतव्या Ś1 D3 दुर्गमा D11 ईक्ष्यमाणा (hypm) (for समन्ततः) Ñ1 D2-4 12 का

G. 4. 47. 4 B. 4. 47. 3 L. 4. 38. 13

सुग्रीवेण समाख्यातान्सर्वे वानरयूथपाः ।
प्रदेशान्प्रविचिन्वन्ति सशैलवनकाननान् ॥ ३
विचित्य दिवसं सर्वे सीताधिगमने धृताः ।
समायान्ति स्म मेदिन्यां निशाकालेषु वानराः ॥ ४
सर्वर्तुकांश्च देशेषु वानराः सफलान्द्रुमान् ।
आसाद्य रजनीं शय्यां चक्रुः सर्वेष्वहःसु ते ॥ ५
तदहः प्रथमं कृत्वा मासे प्रस्रवणं गताः ।
कपिराजेन संगम्य निराशाः कपियूथपाः ॥ ६
विचित्य तु दिशं पूर्वां यथोक्तां सचिवैः सह ।
अदृष्ट्वा विनतः सीतामाजगाम महाबलः ॥ ७

(D13 वि)चिन्वन्तश्चवर्षंभा ; Ñ2 V इतस्ततश्(Ñ3 V3 °श्च)-भि(V1 °भिः V2.3 °भि)चक्रमु ; B1-3 D7 स(D2 ते: D7 तान्) इत्याज्ञप्ति(B1.3 °प्ति)चक्रमुः ; B4 D13 विचिन्वंत उरंगमा . — After 2, Ñ1 V D1.2 D7 ins. :

1001* निरंतराणि निलयांश्च विचिन्वन्तस्ततस्तत. ।

[V2 निर्धृतानि च(hypm.). D7 निरंतं निलयांश्च(sandhi) (for the prior half). Ñ1 V1.2 B2 व्यचिन्वन.]

3 Ñ1 om. 3^{ab}. — a) Ś1 D1-4.12.13 [स]मिसख्याताः Ñ2 V B D7 [स]भिसंख्यातान्, D5 [स]भिसंख्याता ; D5.8-10 T2 M3 समाख्याता ; G2 समादिष्टा (for समाख्यातान्). — b) T1.2 -पुंगवाः (for -यूथपाः). Ś1 D1-4.12.13 दिशस्ते वानरोत्तमाः ; Ñ2 V B1-3 D2.13 देशांस्ते(V2 °शांस्तान्) वानरर्षभाः ; B4 देशांश्च पुर्वगमा . — G2 repeats 3^{c}–4^{b} and 6^{cd} after 6. — c) D1 ते देशान् (for प्रदेशान्). — For 3^{cd}, Ś1 Ñ2 B1 D1-4.12.13 subst. :

1002* विचिन्वतान्न बहुला भ्रूलम्प्रमद्रोविदाः ।

[Ś1 D13 विचित्य (for विचिन्वंत्). D7 विचिन्वतान्, Ñ1 D4 अविचिन्वंश्चाव बहुलान् ; B1 विचिन्वत्रु ... ; D2 अविचिन्वाव वचिन, D13 विचिन्वन्त वचिने (for the prior half). Ñ1 मनुजान्, D2.13 मनुजा:, D4 मनुजान् (hypm.). B4 D13 भ्रूष(D13 भिरे)वनान्नि च, D2 मनुजान्नरोविदाः (sic) (for the post. half).].

while Ñ2 V B1-3 D7 subst. for 3^{cd} :

1003* विचेरुर्वृक्षगुल्मानामुद्यानानि वनानि च ।

4 G2 repeats 4^{ab} (cf. v. l. 3). — a) D5 Ct [illegible] G M3 विचित्य, Cm.g as in text (for °चित्य). T2.3 G2 दिवसे (for °स). ... Ct : दिवसाधिगमनसमयोगे दृष्टीता ॥ Ś1 Ñ1 B4 D1-4.12.13 सर्वे च सर्वे(D4 D13 °सर्वान्)दिवसान् : Ñ2 V B1-3 D7 सर्वे सर्वे(B2 D7 °सर्वा B3.4 °सर्वान्) दिवसान् ; D6 विचित्य तु दिवसं सर्वे. — b) Ś1 D1-4.12.13 -(स)मागता: V1 D13 T2 -(स)मिगमने (for (स)मिगम°). Ś1 D13 गताः ; Ñ2 V1 B1-4 D1-4.12.13 धृताः ; V2.3 D4 धृता: (for धृताः). D1 समागताः. — c) Ś1 Ñ V B D1-4.12.13 समापतन्ति(B1.3.4 °पेतुः D4 °पेतुः); D1.2 समापतन्ति (i. e. समापतन्ति स्म) D1.2 D5-8 मेदिन्यां (for °दिन्यां). — d) Ś1 Ñ2 D1-4.12.13 निशाकालेषु च; B4 निशाकालेषु, D6 निशिकालेषु T2 अस्तकालेषु (for निशाकालेषु). Ñ2 V B1-3 D7 निशाकालेषु सुसंयताः (D4 सर्वथा).

5 a) Ś1 Ñ1 D13 सर्वर्तुकेषु, Ñ2 V B1-3 D7 सर्वर्तुपरतेषु(B2 °ता. D13 °ता); D1 सर्वर्तुषु, D2.13 सर्वर्तुकेषु(D13 °केषु); D4 सर्वर्तुकेषु, D7 M1 Cm.g.k सर्वर्तुकामान् ; Cv.t as in text (for सर्वर्तुकांश्च). Ś1 देवेषु; B1.3 शैलेषु, D13 दे... (for देशेषु). B4 समप्रशस्तदेशेषु — b) Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 वानरस्त्रदुमान् ; Ñ2 V B1-3 D7 विविधांस्तरून्(V2 °विधा..., D13 °वान्द्रुमान्). D1.6.8-10 T1 G M3 Ct सफलद्रुमान् ; M1(after corr. inf. lin. sec. m. as in text) सहलद्रुमान्; Cv.m.g as in text (for सफलान्द्रुमान्). — c) Ñ2 V B1-3 D2.4 यांस्; D13 रात्रि (for शय्यां). Ś1 Ñ1 B1.4 D1-4.12.13 रजनीयाम्. — d) Ś1 D13 स(D13 स)म्याः ; D2 चकु (sic) (for चक्रुः). Ñ1 सर्वे ... (illeg.) सु, D1 सर्वे गुहासु, D1-4.13 सर्वे क्षपासु, D13 ... (for सर्वेष्वहःसु). B1 चकुः सर्वे गुहासु.

6 a) M1 तथा; Cg.k.t as in text (for कृत्वा). Ś1 D1-4.12.13 कृत्वं तु मासे समये ; Ñ1 D13 कृत्वा(Ñ1 °त्वा) [illegible] (D13 ...) मासमर्यादां(Ñ1 °दा); Ñ2 V B D7 दिने(V1.2 B1-3 D7 °न)थे प्रथमो मासि(V2 B4 °से). — b) D4.8 ... (for प्रस°). G2 M3 प्रस्रवणायते ; Cg.k.t प्रस्रवणं गता (as in text). Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 गमिष्याः ; कपिराजेन Ñ2 V B D7 कृत्वा प्राप्त(B1.3 °प्त)वतो गिरौ. — After 6^{ab}, B4 ins. :

1004* सतेज मासि पूर्णे सर्वे प्रस्रवणे गता ।

— c) Ś1 D13 संगम्य; Ñ1 D1-4.12.13 संगम्य ; B4 संगतवै (sic) (for संगम्य). Ñ2 V B1-3 D7 कपिराजं समागम्य (G[ed.] °संगम्य). Ś1 D13 ...; Ñ1 D1-4.12.13 ... ; B4 आगते (sic) (for निराशाः). Ś1 Ñ2 B4 D1-4.12.13 कपियूथपाः ; Ñ2 V B1-3 D7 हरियूथपाः. — After 6, G2 repeats 3^{c}–4^{b} and 6^{cd}.

7 a) Ś1 Ñ1 D13 विचित्य तु ; D1.2.4.13 विचित्य तु D13 विचिन्वानः D13 विचितवन्तु (sic). Cm.g as in text (for विचित्य तु). B4 दृष्ट्वा; D1.2.13 दिशां (for तु दिशं). Ś1 D13 सर्वां (for पूर्वां). G2 विचित्य च दिशं पूर्वां — b) ... D13 दिशं ; T1.2 M3 यथोक्ता; T2 यथोक्त (1st यथोक्तां) V1 m sheeten for सचिवै सह. Ś1 ... Ñ V2.3 B1-4 D1-4.12.13 दिशं (D13 °शम्) ... — Ś1 om. 7^{cd}. D13 reads 7^{a-b} in mar. — c) Ś1 Ñ2 V B D1-4.12.13 T1 अदृष्ट्वा M1 °दृष्टि] ... (P2 D1.13 °दृ) ... — d) D13 महाबल. ... Ñ2 V B1-3 D7 विचित्य ... (D7 °ता); Ñ2 V B1-3 D7 विचित्य

G 4 47. 19
B. 4 47. 14
L. 4 38. 27

उदारसत्त्वाभिजनो महात्मा
स मैथिलीं द्रक्ष्यति वानरेन्द्रः ।
दिशं तु यामेव गता तु सीता
तामास्थितो वायुसुतो हनूमान् ॥ १४

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे षट्चत्वारिंशः सर्गः ॥ ४६ ॥

D₂ ₁₂ ₁₃ शासितान्याह(D₃ °द)ानि च, D₃ ₄ ज्ञासितानि च वानरैः, T₂ सर्वाणि निहतानि च —After 13^cd, Ś₁ Ñ V B₁₋₃ D₁₋₄ ₇ ₁₂ ₁₃ ins B₄ D₁₁ ins after 12 ¹

1008* रावण मन्यमानैश्च तत्र तत्र प्लवगमैः ।

[Ś₁ Ñ₁ D₁₋₄ ₁₂ राक्षगान् (for रावण) D₁,₃ ₄ इ वमानैश्, D₁ ₁₃ मन्यमानो(D₃ °ना)श् (for °मानैश्)]

—Thereafter Ñ₂ V B D₇ cont

1009* प्रविशन्ति नदन्तश्च धावन्तश्च प्लवगमाः ।
प्लवमाना ग्रजन्तश्च पर्यधावन्त वानराः ।

[(l 1) Ñ₂ V₃ D₇ प्रविशन्तो B₄ धावयत (for धावतश्च)]
—M₃ om 13^ab —^a) D₁ चैव ये (by transp) G₃ गहनोद्देशा (for गहना देशा) —^b) B₃ विचेतास्, B₃ विचित्रास्, D₁₃ विविधास् (for विचितास्) D₇ om (hapl) second पुन —After 13 Ñ₂ V₁ ₃ B D₇ ins

1010* आगमप्रतिकारश्च वानरैस्तत्र चेष्टित ।

[V₁ वानरैश्च विचेष्टित, B₄ वानरैरभिचेष्टित (for the post. half)]

while D₁₁ ins

1011* आवासे प्रतिचिन्वद्भी रावणस्य दुरात्मन ।
एकैक पर्वतोऽस्मासिर्नदीवनमहागुहा ।
मार्गिता राघवस्यार्थे सतकृत्वो नरेश्वरा ।

—Thereafter all the above MSS cont whereas Ś₁ Ñ₁ V₄ D₁₋₄ ₁₁₋₁₃ ins after 13

1012* प्रवृत्तिर्न च वैदेह्या क्वचिदप्युपलभ्यते ।
हनूमान्राघवार्थे तु यत्नवान्प्रियदर्शन ।
आगम तस्य काङ्क्षामो ध्रुव सोऽधिगमिष्यति ।

[(l 1) Ñ₁ D₁₋₄ ₁₁₋₁₃ प्रवृत्ति(D₁ °कृति) (for प्रवृत्तिर्) Ś₁ Ñ₁ D₁₋₄ ₁₁ ₁₃ नैव D₁₂ चापि (for न च) Ś₁ Ñ₁ D₂,₁₂,₁₃ नानुविंदामहे प्रभो, D₁ ₃ ₄ नाधुनावगमहे प्रभो(D₃ ₄ °व), D₁₁ नाधिगच्छामहे प्रभो (for the post half) —After l. 1, D₂ ins ·

1012(A)* स्थाने स्थाने विचिन्वद्भिरपि कृत्वा श्रमं परम् ।
देव नासादिता सीता स्वप्नप्राप्यमुखैरपि ।

—(l 2) Ñ₂ B₃ ₄ D₇ राघवार्थेषु Ś₁ Ñ₁ D₁₃ हनूमान युक्तश्च D₁₋₄ ₁₂ हनूम(D₂ ₁₂ °म)तत्तु(D₁ ₃ ₄ °श्च) युक्तश्च, D₁₁ हनूमानस्तु योऽत्रास्य (sic) (for the prior half) Ś₁ Ñ₁ D₁₋₄ ₁₁₋₁₃ राक्षसै भृशगर्वित (Ñ₁ °** , D₁ ₃ ₄ ₁₁ ₁₃ °भृमित D₁₂ °मुमित] (for the post half) —(l 3) Ś₁ Ñ₁ D₁₃ आगति (for आगम) Ś₁ Ñ₁ B₄ D₁₋₄ ₁₁₋₁₃ प्रति (for तस्य) Ś₁ Ñ₁ D₁₋₄ ₁₂ ₁₃ न चिरादागमिष्यति, D₁₁ न चिरं स चरिष्यति (for the post half)]

—Thereafter Ś₁ Ñ₁ D₁ ₄ ₁₁₋₁₃ cont

1013* विक्रमेण च शौर्येण प्रज्ञाबलसमन्वित ।

[D₃ ₄ प्रज्ञया च, D₁₁ प्रतिज्ञान (for प्रज्ञाबल) D₁₁ प्रज्ञा बलसमावृत (for the post half)]

14 ^a) Ś₁ Ñ V B D₁₋₄ ₇₋₁₃ G₃ हनूमान् । Cg as in text (for महात्मा) —^b) Ś₁ Ñ₂ V B₁ D₁₋₅ ₁ ₁₃ T₁ G₁ ₃ M₃ द्राक्ष्यति, T₃ प्रेक्ष्यति (for द्रक्ष्यति) Ñ₁ D₃ ₁₀ T₁ वानरेंद्र, B₄ निश्चयेन (for वानरेन्द्र) —^c) Ñ₁ V₁ D₂,₃,₇ च (for first तु) Ś₁ Ñ₁ D₁₋₄ ₁₁₋₁₃ यामेव D₁ रामेव(sic) T₃ याम्यां च (for यामेव) Ś₁ Ñ V₁ B₁₋₃ D₁₋₄ ₁₁₋₁₃ हृता(D₁ °ता) B₄ इत्थ D₇ om (for गता) Ñ₂ V₁ B₁,₃ ₄ हि; B₃ च (for second तु) D₂ ₁₂,₁₃ मैथिली (for सीता) V₂ ₃ दिशं च याम्यां गहनां देशान् —^d) Ñ₁ D₁₋₄ ₁₁₋₁₃ याम् (for ताम्) V₁ विविद्गु (sic) V₃ विविष्वते; B₄ T₁ ₃ तां प्रस्थितो (for तामास्थितो) Ñ V B D₂ ₄ ₇ ₁₁₋₁₃ G₁,₃ महात्मा (for हनूमान्) ⊗ Cg अस्मिन्सर्गे चतुर्दश श्लोका ⊗

Colophon —*Sarga name* Ś₁ V B₂₋₃ D₁₃ वानरप्रत्यागमने Ñ₁ B₄ D₁₋₄ ₁₁ ₁₃ वानरप्रत्यागमन ; Ñ₂ वानरप्रत्यागमं —*Sarga no* (figures words or both) Ś₁ Ñ₁ V₂ B₂ D₂,₄ ₁₂,₁₃ om , Ñ₂ D₁₁ 44 V₂ 45 V₃ B₄ 50, B₂ ₃ 48 , D₂ 30 D₃ ₅ ₈₋₁₀ T G₁ ₂ M 47 D₇ 49 G₃ 46 (as in text) —After colophon D₇ concludes with राम ; G with श्रीरामाय नमः

४७

सह ताराङ्गदाभ्यां तु गत्वा स हनुमान्कपिः ।
सुग्रीवेण यथोद्दिष्टं तं देशमुपचक्रमे ॥ १
स तु दूरमुपागम्य सर्वैस्तैः कपिसत्तमैः ।
विचिनोति स्म विन्ध्यस्य गुहाश्च गहनानि च ॥ २
पर्वताग्रान्नदीदुर्गान्सरांसि विपुलान्द्रुमान् ।
वृक्षषण्डांश्च विविधान्पर्वतान्घनपादपान् ॥ ३
अन्वेषमाणास्ते सर्वे वानराः सर्वतो दिशम् ।
न सीतां ददृशुर्वीरा मैथिलीं जनकात्मजाम् ॥ ४

G 4 48 4
B 4 48 4
L 4 59 24

47

D4 erroneously repeats Sarga 47 (cf. v.l. 4 46.10). M1 begins with श्रीरामाय नमः. Before 4.47, D11 ins. a passage relegated to App. I (No. 23).

1 B1 reads 1-3ª in marg. —ª) Ś1 Ñ1 D1.12.13 प्रस्थितो, D3.4 T G1 M2 स गत्वा (by transp.), D5.6-10 सहसा (for गत्वा स). G2 हनूमान्मारुतात्मज. —For 1ªᵇ, Ñ2 V B1.2 D2.11 subst. while B4 ins. after 1ªᵇ:

1014* अङ्गदप्रमुखै सार्धं हनूमान्वानरैस्तदा ।

[B1-3 D11 वानरमुख्यै (D2 °ख्यै) (for अङ्गदप्रमुखैः). D7 वानरैः (for °रैस्). B1.3 तत्°, D11 वै (for तदा).]

—ᵇ) Ś1 D13 यदा (D13 °था)दिष्ट, Ñ2 V1.2 B1-3 D2.11 यथोद्दिष्टं, V2 B4 समादिष्ट (B4 °ष्टं) (for यथोद्दिष्टं). —ᵈ) B4 सुदुरासदं (for उपचक्रमे). Ś1 Ñ1 D1.4.12.13 स तु दे (D4 °शं) स दुरासदं, Ñ2 V B1-3 D2.11 हरिभिर्वानरर्षभैः, D5.6-10 T3.4 M1 तत्तु (D6 T3.4 M1 स तं) देशं प्रचक्रमे, T1 G1 तं प्रदेशं प्रचक्रमे. ✿ Ck.: प्रचक्रमे अन्वेष्टुमिति शेषः. ✿

2 B1 reads 2 in marg. (cf. v.l. 1). —ª) Ś1 Ñ1 B1 D1.4.12.13 सहसा, D5 तु देशम्, T2 तु सादाद् (for तु दूरम्). Ñ2 V B1-3 D2 स विन्ध्यमागम्य (Ñ2 D2 °गम्य, B1 °साद्य). —ᵇ) Ñ2 V B1-3 D2 हरिभिर्युक्त: T2 हरि° (for कपिसत्तमैः). Ś1 Ñ1 D1.4.12.13 सह (D1 °हि) तैर्हरिभिर्हरिः, B4 सर्वैर्वानरपुंगवैः. —ᶜ) D5.6-10 ततो विचि (D10 °चि)नोति विन्ध्यस्य. ✿ Cr.: विचिनोति स्म विन्ध्यस्येति (Cr. °ति पाठः) साम्पतः ✿ —ᵈ) B4 (व)नानि (for गह°). D4 वा (for च). G1 गहनानि गुहास्तथा. —For 2 D11 subst.

1015* तत स विन्ध्यमासाद्य विचिनोति स्म वानरान् ।
तस्याथ विन्ध्यस्य गुहाश्च गहनानि च ।

3 B1 reads 3ªᵇ in marg. (cf. v.l. 1). —ª) D5.6-10 Cr. पर्वताग्रा: ; Cg. as in text (for °ग्रान्). T2 नदी दुर्गान् (for नदीदुर्गान्). D11 नदीनां पर्वतानां च. —ᵇ) D5.6-10 T1 विपुल (for विपुलान्). B4 D11 G2 M1 कन्दरान्विविधान्द्रु (B4 D11 °पादपु)मान्. —For 3ªᵇ, Ś1 Ñ1 D1.4.12.13 subst.

1016* गुहाश्च सरित शैलान्कन्दराण्विविधान्दरान् ।
[D1 विविधद्रुमान् (for विधान्दरान्).]

while Ñ2 V B1-3 D2 subst.

1017* शैलाग्राणि नदीदुर्गाण्विविधाणि वनानि च ।
[B1-3 नदीदुर्गा (for नदीदुर्ग°).]

—ᶜ) D6.10 वृक्षखण्डांश्च V1 B1.3 च (V2 तु) विस्तीर्णान्, B4 सुविपुलान् (for च विविधान्). Ś1 Ñ1 D1.4.12.13 चित्र (D4 वृक्ष)खण्डा (Ñ1 °षण्डा)श्च विपुलान्, Ñ2 V1.2 B1 D2 वृक्षखण्डांश्च विस्तीर्णान्, D7 वृक्षखण्डान्सुविपुलान्, D11 वृक्षसंघांश्च गहनान्. —ᵈ) Ś1 Ñ1 B4 D1.4.12.13 सर्वतो (for पर्वतान्). Ś1 D1.4.6.10.12.13 G2 वन (for घन). Ñ2 V B1-3 D2 सजलान्वनपादपान्. ✿ Cv.: पर्वतान्घनपादपानिति साम्यक् । पर्वताश्च विन्ध्यप्रत्यन्तपर्वता इति विशेषा ।. Cr. m.: पर्वतानित्यत्र पर्वं, Cm. प्रत्य)न्तपर्वतान् । गोमन्तक (Cm. °न्त)प्रभृतीन् । घनपादपानिति सर्वेष विशेषणम् ।. Cg. पर्वतान्प्रत्यन्तपर्वतान् ✿ —After 3, V1 B4 D2.11 ins.

1018* सिंहशार्दूलयुक्तेषु दुर्गेषु गिरिसानुषु ।
धातुभिश्चक्रविचित्रेषु महत्सु शिखरेषु च ।
किंनरोरगगन्धर्वैर्निषेवितेषु वनेषु च ।
सागरासारयुक्तेषु सरःसु च नदीषु च ।
विषमेषु सरोऽग्रस्य महाप्रस्रवणेषु च । [5]
तेषु तेषु प्रदेशेषु तालपत्रालयासु च ।
महत्सु गिरिदुर्गेषु वनेषु च गुहासु च ।
चक्रुरन्वेषणं सर्वा सीतायाः पवनात्मज ।

[(l. 1) V1 शृङ्गेषु D11 पुण्ड्रेषु (for दुर्गेषु) V1 दुर्गेषु (for दुर्गेषु). D11 गिरिप्रान्ते मणु च (for the post. half). —D11 om. (hapl.) l. 2-4. —(l. 2) B4 विचित्रेषु (for विचित्रेषु). —(l. 3) V1 निषेवि (for °गन्धर्वै). V1 निर्घोषेषु (for निषेवितेषु). —D2 om. (hapl.) l. 4-7. —(l. 4) V1 जुष्टेषु (for युक्तेषु). V1 विविधासु सरित्सु च (for the post. half). —V1 transp. l. 5 and 7. —(l. 5) D11 गत्वा प्रस्रवणेषु च (for the post. half). —V1 om. (hapl.) l. 6. —(l. 6) D11 रम्येष्वरण्येषु च (for the post. half). —B4 om. (hapl.) l. 7. —(l. 7) V1 कन्दरेषु (for गिरिदुर्गेषु). V1 गुहासु (for वनेषु च). —(l. 8) V1 D2 सर्वा (for सर्वा).]

4 ª) Ś1 D11 अन्विष्यमाणास्, G1 M1 अन्वेष°. Ck. as in text (for अन्वेषमाणास्). Ś1 Ñ1 D1.4.12.13 च

C. 4 48 5
B 4 48 5
L 4 39 5

ते भक्षयन्तो मूलानि फलानि विविधानि च ।
अन्वेषमाणा दुर्धर्षा न्यवसंस्तत्र तत्र ह ।
स तु देशो दुरन्वेषो गुहागहनवान्महान् ॥ ५
त्यक्त्वा तु तं तदा देशं सर्वे वै हरियूथपाः ।
देशमन्यं दुराधर्षं विविशुश्चाकुतोभयाः ॥ ६

यत्र वन्ध्यफला वृक्षा विपुष्पाः पर्णवर्जिताः ।
निस्तोयाः सरितो यत्र मूलं यत्र सुदुर्लभम् ॥ ७
न सन्ति महिषा यत्र न मृगा न च हस्तिनः ।
शार्दूलाः पक्षिणो वापि ये चान्ये वनगोचराः ॥ ८

तदा Ñ1 V1 B2.4 D7.11 तु तथा V2.3 B1.3 D1 तु तदा (for तं सर्वे) —G3 om 4^cd —^b) Ś1 D13 सर्वे हरियूथपा, Ñ V1.2 B D1-4.7.11.13 सर्वे ते हरि(B4 कपि)यूथपा, V3 सर्वतो हरियूथपा —D1 om (hapl) 4^c-6^b —^c) V2.3 च स((for सीता) V2.3 सीता, T2 M1 सर्वे (for वीरा)

5 D1 om 5 (cf v.l 4) —^b) D5.6.8-10 M3 Ck t [अ]पि, Cr as in text (for च) B4 D11 च वनेचरा, M1 च वनौकस (for विविधानि च) G3 फलितानि वनौकस —D5.8.10 om 5^cd —^c) B1 वै सुख, D6 तत्र हि (for तत्र ह) G3 M1 सर्वतो वानरर्षभा —For 5^a-d, Ś1 Ñ1 D2.4.11.13 subst while B1 D12 ins. 1 3 after 5^cd

1019* ते मूलानि फलान्येव भक्षयन्तो वनेचरा ।
अन्वेषमाणा दुर्धर्षा न्यवसंस्तत्र ते सुखम् ।
तेषां तत्रैव वसतां कालश्चाभिगतो महान् ।

[(l 1) D2.4 मधुराणि (for ते मूलानि) —(l 2) Ś1 अन्वेष्यमाणा (for अन्वेष°) Ñ1 ते यथासुखं (for तत्र ते सुखम्) —(l 3) B4 तथा (for तत्र) D2.4 व्यतिगता (for चाभि°) B4 सर्वकालोऽभ्यवर्तत, D11 स कालो व्यत्यवर्तत (for the post half)]

while Ñ2 V B1-3 D7 subst for 5^a-d

1020* फलमूलानि रम्याणि भक्षयन्तो वनेचरा ।
जाग्रतां मृगयमाणास्तु पिबन्त सलिलं शुचि ।
तत्रैव वसतां तेषां स कालो व्यत्यवर्तत ।

[(l 1) V1.3 वन्यानि (for रम्याणि) —(l 2) D7 शुचि (for शुचि)]

—Before 5^cd D3.8.10 G3 M3 ins while D6 T G1.2 M2.3 ins l 1 after 5^cd and l 2 after 6^ab

1021* निर्जलं निर्जनं शून्यं गहनं रोमहर्षणम् ।
तादृशान्यप्यरण्यानि विचित्य क्षुधापीडिता ।

[(l 1) D6 T M1.2 Cv transp निर्जनं and निर्जलं D3.8-10 G1 रोमहर्षण Cv r as above (for रोमहर्षणम्) —After l 1, G3 ins

1021(A)* ददृशुः सर्वतो दुर्गं वानरास्तु महाबला ।]

—B1 reads 5^cd twice —^e) Ś1 Ñ V B2.4 D1-4.7.11-13 हि (for तु) B1(first time) हि भागो B1 (second time) D3.8-10 G1 दृशास्त्र Cv r as in text (for तु देशो) Ś1 Ñ1 B1 D1.4.11.13 दुराधर्षो D3.8-10 T G1 M1 Cv दुरन्वेष्यो Cr as in text (for दुरन्वेषो) —^f) B1 वने (for महान्) V1 गुहागहन ** G1 गुहागहनवर्मवान्

6 D1 om 6^ab (cf v.l 4) —^a) B1 गत्वा (for त्यक्त्वा) M1 कृतः (sic) (for तु तं) D6 विनीयंत D1 विचीयत (sic) D3 ह्रस्युक्त्वा त (corrupt) Cv r as in text (for त्यक्त्वा तु तं) Ñ2 V B D3.4.7-13 G1.2 ततो C1 as in text (for तदा) Ś1 Ñ2 D13 विचेयत तद्देश D2.13 विचीय तु तद्देश, G3 इति त्यक्त्वा तु तं देश —^b) Ś1 Ñ V B D2.4.7.11-13 T2 M1 ते, Cv r as in text (for वै) —After 6^ab, D6 T G1.2 M2.3 ins l 2 of 1021* —^c) Ś1 Ñ1 D13 विचेतु महापर्वत, Ñ2 V B 3 D7 अन्यैचक्र(V1 °गच्छ V3 °*चक्र, V2 °न्वेष्य, B1 °न्वेष) अकुतोभया, B4 आगच्छशाकुपर्वत, D1-4.13 विचेरु(D2 °तु) बैकुपर्वत D11 त जग्मुर्बैकुपर्वत ॥ Cv अथवसत्र तत्र हैमन पर "स तु देशो दुरन्वेष्यो, निर्जनं निर्जलं शून्य त्यक्त्वा तु तं तदा देश, तादृशान्यप्यरण्यानि देशमन्य दुराधर्षं इत्येष पाठक्रम ।; Cr ते भक्षयन्तो मूलानि अन्वेषमाणा दुर्धर्षा स तु देशो दुरन्वेपो, निर्जलं निर्जनं शून्य त्यक्त्वा तु तं तदा देश, तादृशान्यप्यरण्यानि, देशमन्य दुराधर्षं इति पाठक्रम ।, Ck फलानि विविधान्यपि ल(भ?)क्षयन्तोऽन्वेष माणास्त इति पूर्वेण सबन्ध । अत परं निर्जलं निर्जनमिति (°मित्यादय) श्लोका । अत्र यथादर्शितयोजनाशक्त्या स्व सौकर्याय मध्ये कश्चन श्लोक प्र(प्रा)क्षिपन्केचित् प्राचीन पुस्तकेषु । एतादृशान्यपीति दुरन्वेषाण्यपीत्यर्थ । क्षुधापीडिता इति मृगपक्षिमूलफलशून्यत्वात्क्षुत्पिपासाभ्यामिति शेष । स देश इति प्रागुक्तनिर्जल मान्देश इत्यर्थ । तथापि समपि विचित्य तु तं देश त्यक्त्वान्य देश विविशुरित्यन्वय । यद्वा भद्रस्तु निर्जनमित्यनन्तर त्यक्त्वा तु तं तदा देशमित्यादि पठति । निर्जनादिवर्ण नस्यवेल्य श्यसिद्धये - मन्विष्ट स्यात् । दुरन्वेषदशान्वेषण सति प्राचीनपाठश्च तथा नास्ति ॥

7 ^a) V2 T1 तत्र (for यत्र) Ś1 Ñ1 D2.11.13 वै निष्फला D3.6 नि(D6 तृ)ष्यफला (for वन्ध्यफला) B3 reads वृक्षा twice —^b) Ñ2 V2.3 B1-3 D7 T2 फल, V2 दल (for पर्ण) Ś1 Ñ1 D2.4.11.13 विपत्रा पुष्पवर्जिता, B4 D1 विपुष्पा फल(D1 पत्र)वर्जिता । D13 पुष्पिता पुष्पवर्जिता [sic] ॥ Cv पर्णवर्जिता इति सम्यक् ॥ —^c) Ś1 Ñ V2 B D1.4.7.11-13 transp मूलं and यत्र V1 damaged from सुदुर्लभम् up to मृ in 8^b B1 सुदुर्गतं D11 च दुर्लभ (for सुदुर्लभम्)

8 V1 damaged up to मृ in ^b (cf v.l 7) —^c)

स्निग्धपत्राः स्थले यत्र पद्मिन्यः फुल्लपङ्कजाः ।
प्रेक्षणीयाः सुगन्धाश्च भ्रमरैश्चापि वर्जिताः ॥ ९

कण्डुर्नाम महाभागः सत्यवादी तपोधनः ।
महर्षिः परमामर्षी नियमैर्दुष्प्रधर्षणः ॥ १०

तस्य तस्मिन्वने पुत्रो बालको दशवार्षिकः ।
प्रनष्टो जीवितान्ताय क्रुद्धस्तेन महामुनिः ॥ ११

तेन धर्मात्मना शप्तं कृत्स्नं तत्र महद्वनम् ।
अशरण्यं दुराधर्षं मृगपक्षिविवर्जितम् ॥ १२

तस्य ते काननान्तांस्तु गिरीणां कन्दराणि च ।
प्रभवाणि नदीनां च विचिन्वन्ति समाहिताः ॥ १३

तत्र चापि महात्मानो नापश्यञ्जनकात्मजाम् ।
हर्तारं रावणं वापि सुग्रीवप्रियकारिणः ॥ १४

G 4 48 15
B 4 48 16
L 4 39 15

B₁ तत्र (for यत्र) —ᵇ) Ñ₂ V B D₇ [अ]पि (for च) G₃ पक्षिण (for हस्तिन) —ᶜ) G₃ हस्तिनो (for पक्षिणो) B₁ ₃ यत्र, B₄ चापि, D₃ *पि, M₃ नापि (for चापि) —ᵈ) D₁₁ न (for ये) D₁ ₈ ₄ वनचारिण (for °गोचरा) —After 8 D₅ ₆ ₈–₁₀ S ins

1022* न चात्र वृक्षा नौषध्यो न वल्ल्यो नापि वीरुध ।

[T₁ ₃ G₁ M₁ ₃ यत्र (for चात्र) G₁ नो नपो (for नौषध्यो) D₆ गुल्मो, M₃ लता (for वल्ल्यो) T₂ [अ]ति, G₁ च (for [अ]पि)]

while D₁₁ ins after 8

1023* वर्जित पशुसंघैश्च तदन्यैर्वनचारिभि ।
निम्नतारण्यबहुल महाभीम महद्वनम् ।

9 ᵃ) T₂ ₃ तले (for स्थले) Ñ₂ V₃ B₁–₃ D₂ जाता, D₆ om (for यत्र) Ś₁ न सपद्मा, Ñ₁ D₅ ₁₀ न सत्यत्र, V₁ ₃ तले जाता। B₁ तले तत्र D₁ ₈ ₁₃ न (D₁₁ च) तत्रासन् (for स्थले यत्र) D₁₂ स्निग्धपत्रानुसपद्मा —ᶜ) Ś₁ Ñ₁ D₁–₄ ₁₁–₁₃ सुगन्धाश्च प्रेक्षणीया —ᵈ) Ñ₁ D₅ ₁₃ परिसिञ्जि(Ñ₁ °सञ्चि)ता, Ñ₂ V B D₃–₁₀ M₁ च विव° (for चापि वर्जिता) Ś₁ D₁₁ भ्रमरै प(D₁₂ °*₃)रिव जिता, D₁₁ भ्रमरैरुपवर्जिता ※ Cv स्निग्धपत्रा इत्यादावपि नेति सबध्यते । भ्रमरैश्चापि वर्जितमिति पाठ ।, Cr m स्निग्धपत्रा इत्यादावपि न सन्तीत्यनुषज्यते (Cr भ्रमरैश्चाविवर्जिता इति पाठ)।; Cg स्निग्धपत्रा इत्यादि। यत्रापि न सन्तीत्यनुषज्यते इति कश्चित् । तन्न । भ्रमरैश्चापि वर्जिता इत्यन्यथा नन्वयात्। किं तु भ्रमरैरप्यनुपभुक्त स्थलपद्मिनीमात्रमित्यर्थ । सर्वेऽपि महाटका स्थलपद्मिनीर्वे गता इति भाव । अन्यदेशे विचिन्वुरिति पूर्वेणान्वय ।; Ck स्निग्धपत्रा पद्मिन्यश्च सन्तुकर्षं । भ्रमरैश्चापिवर्जिता सगुणा । प्रफुल्लपङ्कजानि च न सन्ति ।; Ct भ्रमरैरिववर्जिता विरल पतिन यासु ता सपुष्पा इत्यर्थ । तादृशा फुल्लपङ्कजाश्च यत्र न सन्ति ※

10 ᵃ) Ś₁ Ñ₁ D₁–₄ ₁₁–₁₃ तरिटु, V₁ B₃ D₇ कण्डो, V₂ कण्वो, B₁ ₂ कण्वो, D₁ वरिटु D₆ कांडुर G(ed) कंडो (for कण्डुर) V₁ क*** (damaged) (for कण्डुर्नाम) D₆ महावीर्ये (for महाभाग) —ᶜ) D₁ ₄ यत्रासीत् (for महर्षि) D₁₂ परमोत्सोः M₁ °षो (for परमामर्षी) —ᵈ) Ñ₁ D₁ नियतो (for °मैर्) D₁ नियमै दुष्प्रधर्षक

11 G₃ om 11 11 —ᵃ) B₁ पुत्रो (for तस्मिन्) B₁ तस्मिन् (for पुत्रो) —ᵇ) Ñ₁ दुष्प्रधर्षण (for दशवार्षिक) T₂ G₁ M₂ Ch बालो द्वादशवार्षिक, M₁ बाल षोडशवार्षिक —ᶜ) B₄ D₆ ₈ T G₁ ₃ M₁ ₃ Ch प्रणष्टो —ᵈ) Ñ₂ V₁ ₃ B₁ ₃ D₇ G₁ Cm तस्य, D₉–₁₀ Ck t तेन, G(ed) सोमूत्, Cg as in text (for तत्र) V₁ क्रुद्ध सो**हामुनि

12 G₃ om 12 (cf v l 11) —ᵃ) B₃ कृत्स्नं (for शप्त), Ś₁ Ñ₁ D₁ ₄ ₁₂ ₁₃ तेनैव(D₂–₄ ₁₂ °न वै) मुनिना शप्त —ᵇ) Ñ₂ V₁ ₃ सर्वं (for कृत्स्न) Ś₁ D₅ ₁₂ ₁₃ तद्, V₂ damaged (for तत्र) D₁₂ महावन V₁ B D₁ ₈ ₁₁ सर्वं(B₄ शप्त, D₁ ₁₁ कृत्स्नं) तत्सुमहद्वनं, G₁ सशाप तद्वन महत् —ᶜ) B₄ महद्वन्य (for अशरण्य) Ñ₁ V D₁–₃ D₇ ततोभवद्नारण्य —ᵈ) B₄ सर्वं (for मृग) Ñ₁ V B D₇ ₁₂ -र्गणैरपि (for विवर्जितम्) Ś₁ Ñ₁ D₁ ₁₂ ₁₃ अपि देवगणै सह(Ñ₁ D₅ °दा) D₁ अपि पक्षिगणै सदा, D₁ ₄ अपि रक्षोगणै सदा ※ Cv r मृगपक्षिविवर्जितमिति पाठ ※

13 G₃ om 13 (cf v l 11) Ñ₁ illeg up to गिरीणा in ᵇ —ᵃ) T₁ ₃ M₃ च (for तु) Ñ₂ V B D₇ तत्र (for तस्य) Ś₁ Ñ₂ V B D₁–₄ ₁₁–₁₃ काननान्तानि, T₂ काननान्तास्तु Ct as in text (for काननान्तांस्तु) —ᵇ) D₃ हरीणा (for गिरीणा) Ś₁ V₁ V₂ B D₁ ₈ ₁₁ ₁₂ निर्झराणि, G₃ M₃ शिखराणि (for कन्दराणि) D₁₂ पर्वतानि गिरीणि च (sic) —ᶜ) Ś₁ Ñ₁ D₁ ₁₂ ₁₃ प्रभा (D₁₂ °म)वाश्च, Ñ₂ V B D₇ नद्यनानि, D₁ ₃ प्रभ(D₃ °भ्र)वांश्च (for प्रभवाणि) B₃ तं D₁ ₄ हि (for च) D₁₁ महाभो प्रभवांश्चैव ※ Cm t प्रभवान्युत्पत्तिस्थानानि ॥ Cg गिरिगणसम्प्रदा ॥ —ᵈ) Ś₁ Ñ₁ V B D₁₂ ₁₁–₁₃ सम(Ñ₂ V L₁₂ ₁₃ वि)चि रसहि(D₁₂ °रि)ता सदा Ñ₁ D₁ विचिन्वन्ति महिता मम, D₁ ₄ व्यावल्गन्, D₁ °न्व)हिता सदा

14 G₃ om 14 (cf v l 11) —ᵃ) Ś₁ Ñ V B₁–₄ D₁–₄ ₁₁–₁₃ [अ]पि ते (for चापि) —ᶜ) Ś₁ Ñ₂ V₁ D₁ ₁₂–₁₃ T₁ च (for वा) —ᵈ) Ś₁ D₁–₄ ₁₂ ₁₃ रामस्य (D₁ °स्या)प्रियकारिणे —After 14 Ś₁ Ñ V B D₁–₄ ₁₁–₁₃ read 21

G. 4 48 17
B. 4 48. 16
L. 4 39 16

ते प्रविश्य तु तं भीमं लतागुल्मसमावृतम् ।
ददृशुः क्रूरकर्माणमसुरं सुरनिर्भयम् ॥ १५
तं दृष्ट्वा वानरा घोरं स्थितं शैलमिवापरम् ।
गाढं परिहिताः सर्वे दृष्ट्वा तं पर्वतोपमम् ॥ १६
सोऽपि तान्वानरान्सर्वान्नष्टाः स्थेत्यब्रवीद्बली ।
अभ्यधावत संक्रुद्धो मुष्टिमुद्यम्य संहितम् ॥ १७
तमापतन्तं सहसा वालिपुत्रोऽङ्गदस्तदा ।
रावणोऽयमिति ज्ञात्वा तलेनाभिजघान ह ॥ १८
स वालिपुत्राभिहतो वक्त्राच्छोणितमुद्वमन् ।
असुरो न्यपतद्भूमौ पर्यस्त इव पर्वतः ॥ १९
ते तु तस्मिन्निरुच्छ्वासे वानरा जितकाशिनः ।
व्यचिन्वन्प्रायशस्तत्र सर्वं तद्गिरिगह्वरम् ॥ २०
विचितं तु ततः कृत्वा सर्वे ते काननं पुनः ।
अन्यदेवापरं घोरं विविशुर्गिरिगह्वरम् ॥ २१

15 a) Ś1 D12 द्रुत, B1.2 द्रु त, B4 G2 तु तद्, D2.13 M1 [अ]द्भुत, D6 [अ]शुभ, D11 वन, T3 M3 [आ]शु त, G1 महा, M2 [अ]थ स (for तु त) V3 देश, B1.2 G3 M1 घोरं (for भीम) —b) V3 G3 समाकुल, D1 °ते, D5.6 चर्यवृत (for -समावृतम्) Ś1 स्थित शैलमिवापर (cf 16b) V3 D11 शाल(D11 तृण)गुल्मलताकुल —Ś1 reads 15c in marg —c) Ś1 Ñ V1.2 B D1-4.7.11-13 सु(V3 D1 ते B1-3 च)महाकायम्, D8.9-10 G3 भीमकर्माणम् (for क्रूरकर्माणम्) V3 सददृशुर्महाकायम् —d) V3 देव, D11 भय (for सुर) Ś1 D12 भीमविक्रम, M1 सुरमर्दनं, Cg k t as in text (for सुरनिर्भयम्)

16 Ś1 D12 om 16ab —a) Ñ V B D1-4.7.11.13 भीम, M3 घोरा (for घोरं) —b) B4 स्थिता (for °तं) D1 यमम्, G3 M1 नीलम् (for शैलम्) Ñ1 D2-4.13 [अ]प्रत, D2 G3 M1 [अ]चल, D8.9-10 [अ]सुर (for [अ]परम्) —c) Ś1 Ñ V B3 D1-4.7.11-13 परिदृशु, B1 चापि दृशु, B2 पर दृशु, D6 परिहृता (for परिहिता) —d) Ś1 Ñ V B1-3 D1-4.7.11-13 हरिसिन्धति(D11 °सिहि) तचक्षुष (Ñ1 D2.3.13 °षि), B4 त्रस्थुस्तिमिरलोचना, T1.2 G1.2 M2.3 दृष्ट्वा तान्पर्वतोपमान्, T3 दृष्ट्वा तं पर्वतोत्तम ⊕ Cv r दृष्ट्वा तान्पर्वतोपमानिति सम्यक्(Cr °ति पाठ) ⊕ —After 16, T3 G3 M1 ins

1024* सोऽपि मारीचतनय मय प्रासममन्यत ।
अथैतत्क्रोशदीक्षा समापातानमिद्रवत् ।

[(l 1) T3 प्रायस् (for प्रास्म्) —(l 2) T3 आगतान्स गभिद्रवत् (for the post half)]

17 a) Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 स हि G3 M3 ततस् (for सोऽपि) B4 D1.3.4 G1.2 M1 दृष्ट्वा (for सर्वान्) D11 T3 स हि(T3 सोऽपि) मारीचतनय —b) Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 तिष्ठ तिष्ठेति चा(D3.4 °त्यथा)ब्रवीत्, D11 तृणलवाम नामत, T3 G3 M1 तिष्ठतेत्यब्रवीद्रुष (T3 °द्बली) ⊕ Cr सोऽपि तानित्यत्र तच्छब्दस्थाब्रवीदित्यनेन सबन्ध ⊕ —c) Ś1 D2.4 12 समभ्यधावत्, M3 अभ्यधावद्य (for अभ्यधावत) 1.13 स क्रुद्धो, D11 वेगेन (for संक्रुद्धो) Ñ1 D3 समभ्य नन्स(D3 °स्तु) सक्रुद्धो(hypm) —d) Ś1 Ñ1 D1.2.13 मुष्ट B1 D11 दक्षिणं, D3.4.13 वेगवान्(D13 °न) D8.9-10 सगत, D6 T1.2 G1.2 M2 Cr संहतं(T3 G1 °तो) (for संहितम्) —For 17, Ñ2 V B2.3 D7 subst while B1 subst 1 1-2 for 17ab

1025* सोऽपि मारीचतनयस्तूणवत्तानमन्यत ।
तमद्रव सुसंक्रुद्धो युद्धाय समुपाद्रवत् ।
राक्षसोऽपि सुसंक्रुद्धस्तिष्ठ तिष्ठेत्युपाह्वयत् ।
मुष्टिमुद्यम्य विनदन्नङ्गदं समुपाद्रवत् ।

[(l 1) V3 अपश्यत (for अमन्यत) —B3 om l 2 —(l 2) V3 आगदश्च (for तमद्रव) —B3 om l 3 —(l 3) V2.3 B3 स्वयं क्रुद्धः (for सुसंक्रुद्ध) —B3 om l 4 —(l 4) Ñ2 D7 विनदन् (for वि°) V3 अथ]

18 a) Ñ1 V B1-3 D7 वेगेन (for सहसा) —b) Ś1 D12.13 तथा Ñ1 V B D1.3.4.7.11 बली (for तदा) —d) G2 हा (for ह).

19 a) B4 स वालिपुत्राद्विहतो, D4 स वालिपुत्रोऽभिहितः G1 स तलाभिहतस्तेन —b) Ś1 Ñ D2.7.11.13 मुखाद् B4 मद्यम् (for वक्त्राद्) Ñ1 B1.3 D3.4.7 उद्गिरन् B4 D8.11.13 उद्वहन्, D3 उद्धिरान् (sic) (for उद्वमन्) —c) V B1-3 D7 राक्षसो (for असुरो) D6 G2 न्यपतद्, T1 M3 [ऽ]भ्यपतद् (for न्यपतद्) —d) Ñ1 V B1.3 D7 वज्राहत इव द्रुम

20 a) Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 हते M3 तेषि (for ते तु) Ñ2 V1.2 B1-3 D7 निपतिते, V3 विनिहते (for निरुच्छ्वासे) —b) Ñ2 जितवासिन (for °काशिन) —G2 om (1apl ?) 20c-21b —cd) D5.6.8-10 T3 G1.2 M1.2 विचिन्वन्तु M3 विचिन्य (for व्यचिन्वन्) —G2 damaged for प्रायशस्तत्र सर्वं B4 D11 प्रयतास् (for प्रायशस्) Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 विचेरु प्रय(D4 पर्व[sic])तास्तत्र Ñ2 V B1-3 D7 प्रय (Ñ2 V2.3 °ति V1 °त्य)विन्वन्प्रयत्नेन (for °) D3.4 सर्वे (for सर्वं) Ñ V2 D2-4.8-10 ते V1 B1-4 त्वं D7 om (for तद्) B4 D11 T3 M1 सर्वतो G2.4.6 तो (for सर्वं तद्) Ñ1 वन (for गिरि) Ś1 D2.3.13 सर्वे ते वनगह्वरं (for °d)

21 G1 om 21ab (cf 1 1 20) Ś1 Ñ V B D1-4.7.11-13 read 21 after 14 —a) D8 विविचिन्त्य (for विचितं

G 4 49 4
B 4 49 3
L 4 40 2

तत्र तत्र सहास्माभिर्जानकी न च दृश्यते ।
तद्वा रक्षो हृता येन सीता सुरसुतोपमा ॥ ३

कालश्च नो महान्यातः सुग्रीवश्चोग्रशासनः ।
तस्माद्भवन्तः सहिता विचिन्वन्तु समन्ततः ॥ ४

विहाय तन्द्रीं शोकं च निद्रां चैव समुत्थिताम् ।
विचिनुध्वं यथा सीतां पश्यामो जनकात्मजाम् ॥ ५

अनिर्वेदं च दाक्ष्यं च मनसश्चापराजयम् ।
कार्यसिद्धिकराण्याहुस्तस्मादेतद्ब्रवीम्यहम् ॥ ६

---

3 G3 om (hapl) 3–4 —^{a}) ॐ Cr सहास्माभि रिति–युष्माभिरिति शेष । अस्माभिरित्यात्मनि बहुवचनम्। Cm सहास्माभिरित्यात्मनि बहुवचनम्। अस्माभि सह विचितानि युष्माभिरिति शेष ॐ —^{c}) B1 M3 transp न and च —^{cd}) D5 तथा (for तद्वा) D9 10 Ct तथा रक्षोपहर्ता च सीतायाश्चैव दुष्कृती —For 3 Ś1 Ñ V B1–3 D1–4 7 11–13 subst while B4 ins l 1 only after 2

1029* विचितं च वनं सर्वं तृणा हि विदलीकृतम्।
पश्यामो न च वैदेहीं रावणं तं च राक्षसम्।

[(l 1) Ś1 Ñ1 D3 वै वन D1 3 4 11 नो वन D12 चेदन D13 हे वन (for च वन) V3 कृत्स्न (for सर्वं) Ś1 Ñ1 D2 12 13 नो V1 D2 3 11 च (for हि) B4 भृश तद् (for तृणा हि) D13 कलौ —(l 2) Ś1 Ñ1 D1–4 11–13 न च पश्याम Ś1 Ñ2 D1 2 11 13 चापि N2 D7 न च; V1 * च V3 च न D3 4 चापि (for त च)]

—Thereafter all the above MSS cont

1030* सुग्रीवेण यथोद्दिष्टा देशा सुविचिता कृता ।
याश्च गोहिष्टकान्देशास्ते चापि विचिता पृथक् ।
नैव प्रवृत्ति शृणुमस्तयो कस्यचिदन्तिकात्।

[(l 1) V1 damaged from दिष्ट up to चिता V3 D4 11 (अ)न्दिष्टा (for (उ)द्दिष्टा) Ñ3 D7 सुविचित D1 2 सविचिता Ś1 Ñ1 V2 3 D12 देशास्ते विचितास्तथा D1 3,13 देशास्ते विचि(D3 °चि)तास्तथा D3 4 11 देशास्ते विचिता अपी (for the post half) —(l 2) Ś1 Ñ1 D1–4 11 13 अनुद्दिष्टाश्च (D1 °स्तु) ये (D13 ते) देशास् D13 अनिर्दिष्टाश्च ये देशास् (for the prior half) D1 तु (for च) D1 विचिता —Ś1 Ñ1 D1–4 11 13 om from l 3 up to l 1 of 1032* —(l 3) Ñ2 D7 न च V1 नैव B1 न वै (for नैव)]

4 Ś1 Ñ1 D1–4 11 13 G3 om 4 (for all cf v l 3) —^{a}) K(ed)वो Ck t as in text (for नो) —^{d}) B4 पुन पुन (for समन्तत) —For 4 Ñ2 V B1–3 D7 subst

1031* कालश्च सुमहान्यातो मार्गता जनकात्मजाम्।
कृतश्च कालपर्यन्त सुग्रीवेणोग्रशासन ।

[(l 1) D7 मार्गतो —(l 2) V1 damaged for the post half]

—Thereafter all the above MSS cont while Ś1 Ñ1 D1–4 11–13 further cont after 1030* (due to om)

1032* न च सा दृश्यते सीता रामपत्नी न रावण ।
उच्यतामत्र दुर्धर्षा यच्च क्षेममनन्तरम्।
न हि सा दृश्यते सीता यत्किंचित्त भ्रमामहे ।
शृण्वतामेव च वाक्यमङ्गद पवनात्मजम्।
उवाच वचनं वीरो वानराणा हितावहम्। (5)
सर्वे एव समर्थाश्च श्रुतवन्तश्च वानरा ।

[Ś1 Ñ1 D1–4 11 13 om l 1 —(l 1) Ñ2 V1 3 D7 न (for second च) —(l 2) V1 अत्र (for अत्र) V1 D7 क्षमम् (for क्षेमम्) V3 यत्र क्षेमतर परं (for the post half) Ś1 Ñ1 D1 3 11–13 तदुच्यतां यथाभाग किं च (Ś1 D13 च D12 वा) क्षमसत्तम पर (Ś1 D3 13 क्षेमसत्त पर D1 क्षेमपर भवेद्) —(l 3) Ś1 D2 12 13 च (for हि) Ś1 Ñ1 D1 11 13 भ्रमामो येन हेतुना (for the post half) —(l 4) Ś1 Ñ1 D1–4 11–13 तस्यैव शृण्वतो वाक्यम् V3 शृण्वत तस्य वाक्यम् (for the prior half) —(l 5) Ś1 D1 12 13 हिताविह D1 3 11 हितावह (for हितावहम्) —(l 6) Ñ1 सम * (illeg) V1 3 समृद्धाश्च (for समर्थाश्च) B1–3 बलवन्तश्च (for श्रुतवन्तश्च)]

5 ^{a}) D1 तन्द्रा (for तन्द्रीं) —^{b}) G3 M2 [अ]पि (for [ए]व) T1 समुत्थिता (for °त्थिताम्) —^{c}) D5 G1 M1 3 विचिन्वध्वं (for °नुध्व) D8–10 T1 G1 3 तथा (for यथा) —For 5 Ś1 Ñ1 D1–4 11–13 subst

1033* वैक्लव्यमत्र मा गास्तु सीताधिगमने वृथा।

[D1 मा गाद D3 4 11 मा यात (for मा गास्तु) D13 वैक्लव्यमत्र न गतान् (for the prior half) Ñ1 सीताया गमने (for °धिगमने) D1 3 4 11 सीताधिगमन प्रति (for the post half)]

while Ñ2 V B1–3 D7 subst for 5

1034* अलं नैराश्यमागत्य सीताधिगमनं प्रति ।
ते यथ परिमार्गामि पुनस्तां जनकात्मजाम्।
शक्यं यापि प्रिया मार्गणाच्यथा पश्याम मैथिलीम्।

[(l 1) V3 वैराग्यम् (for नैराश्यम्) V1 3 [अ]वगमनं (for [अ]धिगमन) —(l 2) V3 ये (for ते) D7 –मार्ग च —(l 3) V2 दृश्यजाम B1–3 पश्यामि (sic) (for पश्याम)]

whereas B4 subst for 5

1035* विहाय निद्रां तन्द्रीं च समोह च समुत्थितम्।
सर्वार्थं सर्वतो दृष्टिमन्यथेणा तराभासा।

6 Ś1 Ñ1 D1–4 11 13 om 6 —^{a}) Ñ2 V B1 3 D7 अनिर्वेद्य V1 दाक्ष्यवद्य M3 दाक्ष्य (for दाक्ष्यं) —^{b}) D5 G M1 2 मानसं T2 मानसम् (for मनस्°) N2 V1 2

अथापीदं वनं दुर्गं विचिन्वन्तु वनौकसः ।
खेदं त्यक्त्वा पुनः सर्वं वनमेतद्विचीयताम् ॥ ७
अवश्यं क्रियमाणस्य दृश्यते कर्मणः फलम् ।
अलं निर्वेदमागम्य न हि नो मीलनं क्षमम् ॥ ८
सुग्रीवः क्रोधनो राजा तीक्ष्णदण्डश्च वानराः ।
भेतव्यं तस्य सततं रामस्य च महात्मनः ॥ ९
हितार्थमेतदुक्तं वः क्रियतां यदि रोचते ।
उच्यतां वा क्षमं यन्नः सर्वेषामेव वानराः ॥ १०
अङ्गदस्य वचः श्रुत्वा वचनं गन्धमादनः ।
उवाचाव्यक्तया वाचा पिपासाश्रमखिन्नया ॥ ११
सदृशं खलु वो वाक्यमङ्गदो यदुवाच ह ।
हितं चैवानुकूलं च क्रियतामस्य भाषितम् ॥ १२
पुनर्मार्गामहे शैलान्कन्दरांश्च दरीस्तथा ।
काननानि च शून्यानि गिरिप्रस्रवणानि च ॥ १३

G 4. 49. 19
B 4. 49. 13
L 4. 40. 14

B3 T2 M3 Cm g (अ)पराभ्य, Ñ1 (अ)परायण, B1 3 D2 पराजय, G1 °जित. Ck t (अ)पराजय (as in text). —Ñ2 V B1-3 om 6cd. —d) T2 एव. Ck t as in text (for एतद्).

7 Ñ2 V B1 3 D7 transp 7 (with star passage) and 8ab. —a) D6 M2 तद्. Cv m t as in text (for इ(द)द्). M1 अन्य चापि वने दुर्गं. —For 7ab, Ś1 Ñ V B D1 4 7 11 13 subst.:

1036* यद्यप्येतद्वनं सर्वं विचितं सुसमाहितैः ।

[B4 विहित (for विचित). Ś1 Ñ2 वै, B2 3 श्री, D1 4 11–13 ब, D3 4 न (for सु). D4 समादित (sic).]

—c) Ś1 Ñ1 D4 4 12–13 हरियरैः, B1 3 D1 G2 वनं सर्वं (B1 3 °वै). B2 D6 7 T1 3 G1 M1 पुनः सर्वं, M2 पुनः सर्वैर् (for पुनः सर्वं). —d) Ś1 Ñ1 D1–4 11 13 पुनरेव, D5 8 10 T2 वनमेव, G3 Cv m पुनरेतद्, Cg as in text (for वनमेतद्). D2 3 विचीयता. D5 8 10 Cv r t विचि-न्वता. M1 विचिन्वत. Cm g as in text (for विचीयताम्). Ñ2 V B1-3 D7 विचिन्वतु वनौकसः. ‡‡ Cv: विचिन्वता सर्वं । चिनोतेर्लोडादेशस्यात्मनेपदस्य प्रथमपुरुषबहुवचनस्य रूपमेतत्। सर्वं वनमेतद्विचीयतामिति पाठः । Cr: विचिन्वतामिति विचिनोतेर्लोट् प्रथमपुरुषबहुवचने रूपम्। विचीयतामिति पाठे युष्माभिरिति शेषः । Cm: विचीयता भवद्भिरिति शेषः Cg: विचीयतामन्विष्यताम् ‡‡

8 Ñ2 V B1-3 D7 transp. 7 (with star passage) and 8ab. —a) D5 8 10 कुर्वता तस्य (for क्रियमाणस्य). ‡‡ Cv r: अवश्यं क्रियमाणस्येति सम्यक् (Cr °ति पाठः) ‡‡ —b) Ś1 Ñ V B D1–4 7 11–13 कर्मणो दृश्यते (by transp.). —c) Ñ2 D8–10 परं (for अलं). Ñ2 V B1 3 D7 आगत्य (for आगम्य). Ś1 Ñ1 D2 4 12 विक्लवत्वं न गन्तव्य, D1 3 11 वैक्लव्यं नैव (D1 नानु)गन्तव्यं. D13 विक्लव स न गन्तव्य. —d) B4 नेह नो (for न हि नो). Ś1 Ñ2 D2 12 धर्षणं, Ñ2 V B1 3 D7 हीदृशं, D1 2 11 12 मर्षणं (D11 °णं). D6 शर्हं, D5 8–10 M1 Ck t (उ)न्मीलनं (D6 °नं). G2 जीवितुं, G3 जीवनं. Cr m g as in text (for मीलनं). Ñ2 V1 2 क्षम (for क्षमम्).

9 a) T1 2 M3 कोपनो (for क्रोधनो). —b) Ś1 D2 4 12 -दण्ड स, D1 दृढस्च, D13 सुदृढ स (for दण्डश्च). Ś1 Ñ1 V2 B D1 2 4 6 12 13 T2 3 G1 M2 3 वानर (for वानराः). —c) Ś1 Ñ V B D1–4 7 11–13 शूरस्य (for सततं). ‡‡ Cm: तस्य तस्मादित्यर्थः ‡‡ —After 9, Ś1 Ñ1 D1–4 11–13 ins.:

1037* गतेष्वङ्गवकृत्येषु सुक्तकालमयेषु च ।
किं च कुर्यात्स नो राजा सुहृत्कार्ये निवेदिते ।

[(l. 1) Ś1 Ñ1 D12 कृत (for (अ)कृत). Ś1 Ñ1 D13 मुक्त (for सुक्त). D13 सुक्तकालभयेषु च (for the post. half). —(l. 2) D1 3 4 11 न (for च). D13 कुर्वीत स च (by transp.). D1 विनाशिते, D4 (s)विवेदिते. D11 निवेशिते (for निवेदिते). D13 सुहृत्कार्यं विनोदित (for the post. half).]

10 B4 transp. ab and cd. —a) M3 यथार्थम्. Ś1 Ñ1 D1–4 11–13 इदम् (for एतद्). Ś1 Ñ1 D2 4 12 13 हि, Ñ2 V B1 3 4 D5 7 11 मे (for वः). B2 हितार्थमुक्तमेतन्मे, M2 हितार्थमेव युष्माकं —c) G3 उच्यते. Ñ1 illeg. from वा up to सर्वेषा in d. Ś1 B1 स, Ñ2 D7 च, D5 8 10 हि (for वा). Ś1 D1–4 11–13 किंचित्, D5 6 T1 G2 M1 Ck t यत्तत्, D14 तत्तत् (for यन्नः). V1 3 B3 4 उच्यतां राक्षस यन्न (sic), B4 उच्यतां मे क्षमं यद्धि.

11 D12 om. 11–12b. —a) Ñ2 V1 2 B1–3 D1 3 7 तु तच्, V3 D11 च तच (for वचः). —cd) Ś1 Ñ1 B4 D2 4 8–12 T1 3 व्यक्तया (for (अ)व्य°). G3 प्रवास (for पिपासा). G3 M1 (आ)श्रय (for श्रम). Ñ2 V B1-3 D7 उवाच प्रस्(V2 °थि)त वाक्य सर्ववानरसंनिधौ.

12 D13 om. 12ab (cf. v. l. 11). —a) Ś1 Ñ1 D1–4 11 12 (इ)दं, B4 नो (for वो). —b) D1 12 G3 (s)पम् (for यद्). —c) G3 M1 (अ)नुरूप (for °कूलं). —For 12, Ñ2 V B1 3 D7 subst.:

1038* सदृशं चानुरूपं च वाक्यमङ्गदभाषितम् ।
हितं च पथ्यं च भवेत्क्रियतां न संशयः ।

[(l. 1) B3 (आ)त्मनः. —(l. 2) Ñ2 D7 असंशय.]

13 a) D14 एव (for पुनर्). D6 मार्गे महा. G2 यास्या-महे, G3 मागाम वै (for मार्गामहे). Ś1 Ñ1 B1 3 D1 12 13 सर्वान्, D2 3 11 शैल, D3 सर्वा (for शैलान्). B4 पुनर्मार्गाम

G 4 49 20
B 4 49 14
L 4 49 15

यथोद्दिष्टानि सर्वाणि सुग्रीवेण महात्मना ।
विचिन्वन्तु वनं सर्वे गिरिदुर्गाणि सर्वशः ॥ १४

ततः समुत्थाय पुनर्वानरास्ते महाबलाः ।
विन्ध्यकाननसंकीर्णां विचेरुर्दक्षिणां दिशम् ॥ १५

ते शारदाभ्रप्रतिमं श्रीमद्रजतपर्वतम् ।
शृङ्गवन्तं दरीमन्तमधिरुह्य च वानराः ॥ १६

तत्र लोध्रवनं रम्यं सप्तपर्णवनानि च ।
विचिन्वन्तो हरिवराः सीतादर्शनकाङ्क्षिणः ॥ १७

तस्याग्रमधिरूढास्ते श्रान्ता विपुलविक्रमाः ।
न पश्यन्ति स्म वैदेहीं रामस्य महिषीं प्रियाम् ॥ १८

ते तु दृष्टिगतं कृत्वा तं शैलं बहुकन्दरम् ।
अवारोहन्त हरयो वीक्षमाणाः समन्ततः ॥ १९

अवरुह्य ततो भूमिं श्रान्ता विगतचेतसः ।
स्थित्वा मुहूर्तं तत्राथ वृक्षमूलमुपाश्रिताः ॥ २०

शैलस्य, M2 पुनर्मार्गा ∗∗∗∗ (lacuna) —d) B4 कन्दराणि (for कन्दराश्च) Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 वनानि च, D8-10 शिलास्तथा T2 G3 दरींस्तथा (sic) G1 गिरींस्तथा (for दरीस्तथा) Ñ2 V B1-3 D7 सकन्दरगुहान्तरान् —D5 om (hapl) from शून्या up to d —e) Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 च रम्याणि, Ñ2 V B1-3 D7 च रम्याणि T1 च दुर्गाणि, G(ed) विचित्राणि (for च शून्यानि) —f) Ś1 Ñ1 V2 B1-3 D1 3 13 नदी, Ñ1 V1 3 B4 D2 4 7 11 नदी, D3 नद्य (for गिरि)

14 a) Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 यथोपदिष्टमस्माक —b) B1 [अं]तरात्मना (for महात्मना) —cd) G2 3 सर्वं (for सर्व) Ś1 Ñ1 D1-4,11-13 वयं विचिनुम सर्वे (D1 °वं) B4 विचिन्वतो वय सर्वे (for c) ❀ Cr g विचिन्वन्तु वन सर्वमित्यत्र (Cg °पं इति) भवन्त इति शेष I, Cm विचिन्वन्तु भवन्त इति शेष ❀ D8 G1 3 दरी (for गिरि) D8 9-10 समता, T2 G1 2 M2 सर्वत (for सर्वश) D2 दरीमत च पर्वत (for d) Ñ2 V B1-3 D7 निश्चय परम कृत्वा विचिन्वतु वनौकस

15 D5 om 15-16 —a) D13 समुत्तस्थुर् (for °त्थाय) Ś1 D4 13 तत पुन (Ś1 पुनस्तत) समुत्तस्थुर् Ñ2 V D1-3 D7 तत सर्वे समुत्थाय, G2 पुन समुत्थाय ततो —c) V2 वीक्ष्य, G1 दिव्य (for विन्ध्य) Ś1 Ñ1 B1 D1 3 4 11-13 -संछन्नां (D12,13 °न्ना) Ñ1 V1 -संकीर्णा, T3 -संपूर्णां (for -संकीर्णां) —d) Ś1 D1 3 11 13 विचिन्वन्; Ñ1 B4 D12 व्यचिन्वन् (for विचेरुर्)

16 D3 om 16 (cf v l 15) —a) D1 मेघासप्रतिमं (corrupt) —b) Ś1 Ñ V B1 3 D1 3 4 7 11-13 महा; G(ed) मेरुं (for श्रीमद्) V2 D4 12 13 -नागम (for -रजत) Ñ2 V B1-3 D7 संनिभं; D4 8 °भ (for -पर्वतम्) B4 महेंद्रोजनपर्वते —c) B2 4 D8 T1 G1 2 M2 दरीमंतम्; M2 नदीमंतम् (for दरीमन्तम्) Ś1 Ñ1 D1 3 4 11-13 श्रीम माद्रजु सर्वे —d) Ś1 Ñ1 D1 4,12,13 दरीमत च पर्वत; V2 V3 B2 3 D2 आरो(B1 3 °र)हन्हरिपुंगवा; V1 मोहयन्हरि पुंगवा (sic) B4 आरुह्य हरियूथपा; D3 11 गिरिदुर्गाणि सर्वशः

17 a) D1 3,11 यत्र (for तत्र) D3 11 रोध्र; M2 कोद्र (for लोध्र) Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 चैव, M2 दिव्य (for रम्य) —c) Ñ2 V2 B1 3 D7 G1 M2 व्यचिन्वंस्त, V1 3 D6 T1 M3 विचिन्वंस्ते, B2 T3 विचिन्वंते (for विचिन्वन्तो) G1 M1 विचिन्वंति स्म हरय ❀ Cv विचिन्वत इति पूर्वेण ❀ —d) D4 सता (sic) (for सीता)

18 a) D3 च (for ते) Ś1 D13 त ते समरुह्य स्या (D12 मूला) Ñ1 D2 4 13 तं ते समधिरुह्य वै —b) Ś1 Ñ V B D1-4 7 11-13 विश्रान्ता(Ñ1 अश्रान्ता; Ñ2 V B D7 श्रान्ता तु D1 भ्रान्ताश्च, D3,11 शीघ्राश्च) लघुविक्रमा —c) Ś1 Ñ V B1 3 D1-4 7 12 13 न चापश्यंत वैदेहीं B4 D2 न च पश्यति वैदेहीं

19 a) Ś1 Ñ1 V B D1-4,7 11-13 हर्ये D4 दृष्टं T2 -पथ, Gk t as in text (for -गतं) M1 हर्म्यंतल (for दृष्टिगत) D8 10 दृष्ट्वा (for कृत्वा) D3 ते तु दृष्टेव सर्वेऽपि —b) V2 शैलेषु (for तं शैल) M1 वन (for बहु) D1 बहुकन्दरनिर्झरं —c) B4 D6 अवरोहंत D8 9 10 T1 M2 (2 अध्यारु° (for अवारोहन्त) B4 सश्रान्ता (for हरयो) Ś1 Ñ1 D1 4 11-13 अवत(Ś1 Ñ1 D13 °ये)हस्त(D1 °रुः सर्वे) श्रान्ता(Ñ1 illeg from श्रान्ता up to विचि in 21a) —d) Ś1 D1 2,3,4,8-10,12 वीक्षमाणा Ñ1 B1-3 प्रतिविक्ष V1 3 D1 प्रतिचिक्षा; V3 प्रतिविक्ष (for वीक्षमाणा) B4 D1 3 11 T G2 M1 सततत (for समन्तत)

20 Ñ1 illeg for 20 (cf v l 19) D1 om (hapl) 20-22 —a) Ś1 D1-4,11-13 अवतीर्य (for °रुह्य) Ś1 V1 B1-3 D7 12,13 च ते; V1,2 D4 11 तु ते; B4 च तं; D हृष्ट D1 वने (for ततो) B2 सर्वे; B4 भीमे; G1 भूमौ (for भूमिं] —b) B4 D1 8-10 T2 प्राप्ता (for श्रान्ता) Ś1 B1 3 तु गिरा, D2 विक्रुत (for विगत) B4 भूमि भीरु गुरुचिता, T3 विश्रान्ता गतश्रमा —c) V (except D6) स्थित्वा (for स्थित्वा) Ś1 V3 D1 13 13 [अ] थ B D11 [अ]नन्तरं; D2 [इ] च; D3 [अ] च (for [अ] थ) —d) V1,2 B वृक्षमूलान्युपाश्रिता; D1 वृक्षमूलसमाश्रिता

ते मुहूर्तं समाश्वस्ताः किंचिद्भग्नपरिश्रमाः ।
पुनरेवोद्यताः कृत्स्नां मार्गितुं दक्षिणां दिशम् ॥ २१

हनुमत्प्रमुखास्ते तु प्रस्थिताः प्लवगर्षभाः ।
विन्ध्यमेवादितस्तावद्विचेरुस्ते समन्ततः ॥ २२

G 4. 49. 28
B 4. 49. 22
L 4. 40. 6

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे अष्टचत्वारिंशः सर्गः ॥ ४८ ॥

21 Ñ1 illeg up to किंचि in [d] (cf v l 19) D7 om 21 (cf v l 20) —[a]) D13 मुहूर्तं (for मुहूर्तं) —[b]) Ś1 Ñ1 D1–4 11–13 भ्रष्ट, G2 गत (for भग्न) B3 -समाश्रिता (for -परिश्रमा) B1 किंचित्परिश्रमान्विता —[c]) D1 [उ]त्थिता, D13 [ह]दृता (for [उ]द्यता) V1 moth-eaten from कृ up to दक्षिणा in [d] Ñ2 B1–3 कृत्स्नान् (for कृत्स्नां) —[d]) Ś1 Ñ1 D12 13 विचेरुः D2 विचेतु (for मार्गितु) Ñ2 V2 3 B1–3 नतकाननां —After 21 D2 3 12 ins

1039* समागमार्थं सर्वेते कृत्वा कृत्वा च चक्रमु ।
[D12 समागमनार्थं (for °गमार्थं)]

—Thereafter D12 cont

1040* न हि यस्माद्विरेमुस्ते सीतामनधिगम्य ताम् ।
रामप्रियेप्सव सर्वे सुग्रीववचने स्थिता ।

—D12 further cont 1042* and then reads colophon

22 Ś1 Ñ1 D1–4 7 11 13 om 22 (for D7 cf v l 20) —[ab]) D8–10 ततस्ते (for ते तु) D12 अथ ते पुनरव्येत्य प्रस्थिता वानरर्षभा ꣾ Cv हनुमत्प्रमुखा इत्यादि निगमनम् ꣾ —For 22[ab] Ñ2 V B subst

1041* दरीशिखरनद्यो ऽथ लतापादपसंकुलम् ।
[Ñ2 V [S]थ (for ऽथ)]

—[c]) D6 [उ]दितात्, G2 [अ]मितात् (for [आ]दितस्) D8–10 T1 कृत्वा (for तावद्) Ñ2 V B विन्ध्ये (Ñ2 V2 3 °न्ध्य) वानरमुख्यास्ते T2 विन्ध्यमेरोदितास्तावद् ꣾ Ct तावच्छब्दो वाक्यालंकारे ꣾ —[d]) Ñ2 मार्गयन्ति V B मार्गन्ति(B1 °न्ति) स्म, D8–10 विचेरुश्च T1 3 M1 °रुस्त (for विचेरुस्ते) D12 विचिन्युपवनम्, T2 विचेरुदितस्तत, M2 3 विचेरुस्ते ततस्तत —After 22, V1 2 ins, while D12 cont. after 1040*

1042* असमरिगतमानसा पुनस्ते
गिरिविवरे ऽभिसमीक्षितु गुहाश्च ।
जनकनृपसुतामभीप्समाना
हरिनृपशासनभीरव प्रयाता ।

[(l 1) V2 ततस् (for पुनस्) —(l 2) Note hiatus between -विवरे and अभि° V1 गिरि ✻ वरेऽभिवीक्षित गताश्च, V2 गिरिरेव मान्यभिवीक्षितु गतास्ते (sic) —(l 4) D12 गुरु (for हरि)]

—Thereafter V1 2 cont while Ñ2 V3 B ins after 22 and D7 ins after 19 (owing to omission)

1043* प्रयततरत इतश्च समन्ततो
गुहासु शैलान्तरनिर्झरेषु ।
अन्वेषमाणा जनकाधिपात्मजा
भ्रमन्ति तस्मिन्गिरिसंकटे तदा ।

[(l 3) V3 [आ]त्मजां प्रिया B2 [आ]त्मजां च (for [अ]धिपात्मजां) —(l 4) Ñ2 तथा (for तदा)]

Colophon D1 om colophon D12 reads colophon before 22 —*Sarga name* Ś1 D12 पर्वतारोहणं, Ñ1 D4 13 दिग्विजये पर्वतारोहणं Ñ2 अन्वेषणे, V1 D7 सीतान्वेषणं (D7 °णे), V2 दक्षिणदिग्विजये सीतान्वेषणे V3 B3 सीतान्वेषणे दक्षिणदिग्विजय (V3 °ये), B1 2 सीतान्वेषण दिग्विजय ; B2 विन्ध्यपर्वते, D2 11 पर्वतविचयो, D8 दिग्विजये च पर्वतारोहणं —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 V2 B1 D4 12 13 om Ñ2 46 V1 D11 47 V3 B2 52 B3 50 D2 8–10 T G1 M 49 D7 51 G1 39 L (ed) 40 —After colophon D4 concludes with राम G with श्रीरामाय नम

४९

G 4 50 1
B 4 50 1
L 4 41 1

सह ताराङ्गदाभ्यां तु संगम्य हनुमान्कपिः ।
विचिनोति स्म विन्ध्यस्य गुहाश्च गहनानि च ॥ १
सिंहशार्दूलजुष्टाश्च गुहाश्च परितस्तथा ।
विषमेषु नगेन्द्रस्य महाप्रस्रवणेषु च ॥ २
तेषां तत्रैव वसतां स कालो व्यत्यवर्तत ॥ ३
स हि देशो दुरन्वेषो गुहागहनवान्महान् ।
तत्र वायुसुतः सर्वं विचिनोति स्म पर्वतम् ॥ ४
परस्परेण रहिता अन्योन्यस्याविदूरतः ।
गजो गवाक्षो गवयः शरभो गन्धमादनः ॥ ५
मैन्दश्च द्विविदश्चैव हनुमाञ्जाम्बवानपि ।
अङ्गदो युवराजश्च तारश्च वनगोचरः ॥ ६
गिरिजालावृतान्देशान्मार्गित्वा दक्षिणां दिशम् ।
क्षुत्पिपासापरीताश्च श्रान्ताश्च सलिलार्थिनः ।
अवकीर्णं लतावृक्षैर्ददृशुस्ते महाबिलम् ॥ ७

49

D1 continues the previous Sarga M1 begins with श्रीरामाय नम

1 ᵃᵇ) D4 च (for तु) Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 ताराङ्गदाभ्यां सहित (for ᵃ) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 ससैन्यो, B4 समेत, D8 सहसा D11 गिरींद्र (for संगम्य) Ñ2 V B1-3 D2 त(V3 स, B1 3 ता)मासाद्यागदसुखैर्द्दरिभिर्हनुमास्तदा —V2 om (hapl see variant) from 1ᶜ up to l 1 of 1046* —ᶜᵈ) Ñ1 V1 विचिनोत्तस्य, V3 B2 3 D7 व्यचिनोत्तस्य, B1 व्यचिन्वतस्य, D2 4 °नोति स (for विचिनोति स्म) T2 G1 विंध्य च (for विन्ध्यस्य) —D1 om from च up to 3 M3(after corr *inf lin sec m* as in text) गुहा च (for गुहाश्च) Ś1 Ñ1 D2 4 12 13 गुहाश्चैव वनानि च, G3 वनानि च गुहास्तथा (for ᵈ) D11 विचिनोति दुराधर्षं सकंदरदरीगुह

2 V2 D1 om 2 (cf v l 1) V3 om 2 4ᵇ V1 B4 D om (hapl) 2 —ᵃ) D6 T1 2 G1 2 M Cv r m g जुष्टेषु (for -जुष्टाश्च) —ᵇ) G2 शिलाम् (for गुहाश्च) D2 8-10 तदा D6 T G1 2 M1 शिलाश्च सरितस्तथा —ᶜ) D10 विपयेषु(sic) —ᵈ) G1 M गुहा, G2 नदी, Cv r m g as in text (for महा) D6 गुहाप्रस्रवणेषु च —For 2 Ś1 Ñ B1-3 D2 4 7 12 13 subst

1044* ते मार्गमाणा सरब्धा रामार्थे त्यक्तजीविता ।
घोराणि गिरिदुर्गाणि प्रविशन्ति प्लवंगमा ।

[(l 1) D2 सरब्धा (sic) —D8 *om from* l 2 up to 4 —(l 2) Ś1 D2 प्रविशत D4 12 1 प्राविशत (for प्रविशन्ति)]

—After 2 D2 6 8-10 S ins while D13 cont after 1050*

1045* आसेदुस्तस्य शैलस्य कोटिं दक्षिणपश्चिमाम् ।
[D6 11 कोणं (for कोटिं)]

3 Ś1 Ñ1 V2 3 D1-4 12 13 om 3 (for V2 3 D1 2 cf v l 1 and 2) —ᵇ) B2 [ऽ]त्यवर्तत D3 व्यत्यवतत, पवतात

4 V2 3 om 4ᵃᵇ D8 om 4 (cf v l 1 and 2) —ᵃ) Ś1 Ñ1 V1 B D1 2 4 11 13 दुराधर्षो, Ñ2 D3 7 12 T3 G1 दुरन्वेष्यो (for °न्वेषो) —ᵇ) Ñ2 V3 B1 3 D7 लता (for गुहा) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 -गहनगोचर (M1 D1 °संकट) —ᶜ) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 श्रीमान् (for सर्वं) D11 विंध्य से पर्वतश्रेष्ठ ॐ Cr m तत्रेति । तत्र सगमय्येत्यध्याहार्यम् ॐ —ᵈ) Ś1 Ñ1 दिव्यमार्गं स मार्गते D1 विंध्यस्थान च मार्गते D2 4 13 विंध्यमार्गांन्स मार्गते D11 सिंहव्याघ्रनिषेवित D12 दिवामार्गं स मार्गते —For 4ᶜᵈ Ñ2 V B D7 subst

1046* ततो भूयो विचिन्वाना हनूमत्प्रमुखास्तदा ।
वृक्षष्वण्डोपविष्टास्ते दृष्ट्वा चान्योन्यमब्रुवन् ।

[V3 om l 1 —(l 2) V1 B1 3 प्रविश्यते (for [उ]पवि°) V2 दृष्टस्तु B4 दृष्टस्ते (for दृष्ट्वा च) B2 द्विष्ट अन्योन्यमब्रुवन् G(ed) दृष्ट्वा थ्वे ष समब्रुवन् (for the post half)]

5 ᵃᵇ) Ñ1 D6 8 S Cr g k हनुमान् V3 B D7 [अ]वहिता Ct as in text (for रहिता) Ś1 D1 4 13 सर्वमापेक्ष्य हनुमान् (for ᵃ) D2 T1 [अ]पि दूरत D6 13 विदूरत Cr m g k as in text (for [अ]विदूरत) Ñ1 V B D7 सीतादर्शनकाङ्क्षिण D1 अन्योन्यमपि दूरत (for ᵇ) D11 पतत पतरे शैंद्रं विचिन्वति वनौकस —ᶜ) G2 नलो (for गजो)

6 ᵃ) Ś1 D13 द्विविधश्च —ᵇ) B2 4 D11 जाम्बवान् Ś1 N V D1 3 4 D5-4 6 7 11-13 T2 G1 2 M2 नल (for अपि) T1 2 G2 M1 2 सुषेणो नायकश्च —ᶜ) V3 तु (for च) —ᵈ) B4 M3 वनगोचरा

7 ᵃ) M1 जाल (for जाल) V1 -वृतां दुर्गां B2 4 T2 [आ]वृतान्दुर्गान् (for [आ]वृतान्देशान्) N2 V2 3 D7 शिलाजाला(D7 °ल)वृतान्दुर्गान्, B1 3 गिरिजालावृतान्दुर्गान् —For 7ᵃᵇ Ś1 Ñ1 D1 4 12 13 subst

1047* समागम्य तत्र सर्वे विचिन्वन्ति स्म तद्वनम् ।
ते विचिन्त्य वन सर्वे त गिरिं वानरर्षभा ।

ततः क्रौञ्चाश्च हंसाश्च सारसाश्चापि निष्पतन् । जलार्द्राश्चक्रवाकाश्च रक्ताङ्गाः पद्मरेणुभिः ॥ ८

G 4 50. 12
B 4 50 10
L 4 48 9

[(l 1) D2 च ते (for तत) D12 om (hapl) from विनिष्क्रान्ति up to सर्वे in l 2 —(l 2) Ś1 Ñ1 विनिष्क D1 3 पुन (for तत) D4 ** * श्रि Ś1 वनगोचरा]

—Thereafter they cont

1048* विषादमगमन्सर्व सुग्रीवाद्रामसंभवात् ।
सुविषण्णमुखा दीना सुग्रीवभयमोहिता ।
मपश्यमानास्ता सीतां रावणं च सुदुःखिता ।

[(l 1) D1 3 सुग्रीवस्य वानरा (for the post half) —(l 2) Ñ1 विविषण्ण D3 ते विषण्ण- D13 सविषण्ण —D13 om (hapl ?) l 3 —(l 3) Ñ1 अनुपश्यमाना सीतां D3 अपश्यन्त्य तां सीतां (for the prior half)]

—After 7ᵃᵇ D3 4.5 11 S ins

1049* विविशुस्ततस्तत्र ददृशुर्विवृतं बिलम् ।
दुर्गमृक्षबिलं नाम दानवेनाभिरक्षितम्

[(l 1) D10 om (hapl) तत्र —(l 2) T2 दुर्गम्- (for दुर्गमृक्ष)]

while D12 ins

1050* विचीय तु महावेगं दक्षिणं महाबला ।
विषादमगमन्सर्वे सुग्रीवभयमोहिता ।
अपश्यन्तश्च वैदेहीं रावणं च दुरासदम् ।

—Thereafter D12 cont 1045*

—ᶜ) Ñ1 V B D7 11 G1 परिश्रान्ता D8-10 G2 M1 परितास्तु (for परीताश्च) Ś1 Ñ1 D1-3.5 11 सुभुक्षिता परिश्रा(D2 °श्रां)तास —ᵈ) Ś1 Ñ1 D1-3 5 10 तृषिता Ñ2 V B1 3 D7 तृषिता(B2 3 क्लिष्टा)श्च B4 कांतास्तु D4 5 10 श्रांतास्तु D6 marg D12 तृषार्ता (for श्रान्ताश्च) —After 7ᶜᵈ Ñ2 V B D1(om hapl) ins

1051* जलं च सीतां च पुनर्मृगयामासुरातुरा ।
संभ्रान्तास्तत्र सर्वे ध्यायन्तो वनगोचरा ।
चरमुद्विग्ना त्वरयन्ता सुग्रीवाद्रामकाङ्क्षिणाः ।
त विषण्णमुखा दीना सुग्रीवभयमोहिता ।
अपीक्षमाणा सीतां च रावणं च सुदुःखिता । [5]
क्षुधिता परिश्रान्तास्तृषिता सलिलार्थिन ।

[(l 3) Ñ1 वानरश्रमात् (for चरमुद्विग्ना) —(l 6) B1 तृषार्ता (for तृषिता)]

—After 7ᶜᵈ, G2 reads 10ᶜᵈ (followed by 1058*) D12 om 7ᵈ-8ᵇ —ᵉ) M1 महा (for तथा) D12 वन सीतायुक्ते गुहेर —ᶠ) D11 विवृते बिले T1 3 M1 ते महद्बिले (for स महा°) ⊛ Cm दुर्गमिति (Cm दुर्गं दुर्गमम् ।) दानवेन मयेन । विन्ध्यस्य बिलम् (Cm बिलस्य विन्ध्यस्य) योजनिष्ठ ददृशुरिति पुनरन्वयः । C1 दानवस्य मयस्य । ऋक्षबिलं नाम पर्वतविवरमिति प्रसिद्धम् । महाबिलं ददृशुरिति

पुनरुक्तिर्गुणातरविधानाय ⊛ —For 7ᵉᶠ Ś1 Ñ1 D1-3 11 subst

1052* निरीक्षमाणा ददृशुस्तं लताभिर्वृतं बिलम् ।

[Ś1 वृक्ष (for वृते) Ś1 विस्मयाकुलचेतस (for the post half)]

while Ñ2 V B D7 subst for 7ᵉᶠ

1053* यथावदीर्णं ददृशुर्बिलं भूमौ समावृतम्
तमसा महता ग्रस्तमिन्द्रस्यापि भयावहम् ।

[(l 1) Ñ2 D7 [अ]वकीर्णं V2 [अ]वकीर्णं (for [अ]वदीर्ण) B1-3 वृक्षमालि(B2 °ले)न —(l 2) V1 तिमिरेण (for तमसा)]

8 D12 om 8ᵃᵇ (cf 1 l 7) —ᵃ) D8 4.5 10 T1 G M1 C1 तत्र (for तत) D6 हंस (subm) (for हंसाश्च) —ᵇ) Ñ2 V B D7 कुररा(V1 D1 °रा)स्तथा D6 T1 G2 M1 चापि(D6 °पि)निष्पतन् , T2 च निष्क्रमन् , G(ed) कुकरास्तथा (for चापि निष्क्रमन्) Ś2 Ñ1 D1-4 11 निष(D1-3 निष्प)तति(V1 °त) सहस्रश । D12 निपेतुश्चुद्विग्ना स्तथा ⊛ Cg । निष्क्रमतिर(Ct °रा)क्रमन् । Ct निष्क्रम क्षिप्रामन्तीति यावत् ⊛ —ᶜ) Ś1 Ñ1 D1-4 11 12 जलाकार (for जलार्द्रान्) T2 चक्रवाकैश्च, G2 च कपोतास्तु (for चक्रवाकाश्च) —ᵈ) Ñ2 V B D7 पद्मकिञ्जल्कपिञ्जरा । G(ed) पद्मरेणुभिरञ्जिता —After 8 Ś1 Ñ V B D1-4 7 11-12 ins

1054* कुररा सारसाश्चैव बकुलाश्च विहंगमा ।
जलकुक्कुटकादम्बा ये चान्ये जलचारिण ।

[(l 1) V2 कुररा D3 11 12 कुरर (for कुररा)]

☞ V1 illeg after कुरर up to colophon

V1 B2 3 कुक्कुटा, G(ed) मद्गुराश्च (for सारसाश्च) Ñ2 D7 बक(D7 बका)का बकुलाश्चैव V1 कुररा बकुलाश्च B1 4 कुररा वंजुलाश्च (for the prior half) Ñ2 V1 D7 तथैव जलकुक्कुटा V2 B तथैव जलकु(V2 °कुं)टा G(ed) तथैव जलबकाः (for the post half) —(l 2) B4 -कुक्कुट D12 -कुटि (for -कुक्कु) Ś1 D3.4 11.12 जलकु(D12 °कुं)टकाश्चैव B2 3 रत्नकापेत वारया D1 जलकुक्कुटका (for the prior half) —After the prior half Ñ2 V1 3 B D7 ins.

1054(A)* निष्क्रान्ता मण्डप ।
कन्दरा प्रवेश

[(l 1) Ñ2 D7 निष्क्रान्ति —(l 2) B1 3 कन्दरा]
Ś1 चारे (for चारे) Ś1 D3 4 11.12 चारैस (for चारैण)]

—Thereafter Ś1 cont

1055* स्फुरा मैवाश्रै सर्वे ग्रहा वैवाल्मराघव ।
कुड्मलिता वै गगेर नूनं रत्नपत्रं कमलान्वित ।

G 4 50 14
B 4 50 10
L 4 41 10

ततस्तद्बिलमासाद्य सुगन्धि दुरतिक्रमम् ।
विस्मयव्यग्रमनसो बभूवुर्वानरर्षभाः ॥ ९
संजातपरिशङ्कास्ते तद्बिलं प्लवगोत्तमाः ।
अभ्यपद्यन्त संहृष्टास्तेजोवन्तो महाबलाः ॥ १०
ततः पर्वतकूटाभो हनुमान्मारुतात्मजः ।
अब्रवीद्वानरान्सर्वान्कान्तारवनकोविदः ॥ ११
गिरिजालावृतान्देशान्मार्गित्वा दक्षिणां दिशम् ।
वयं सर्वे परिश्रान्ता न च पश्याम मैथिलीम् ॥ १२
अस्माच्चापि बिलाद्धंसाः क्रौञ्चाश्च सह सारसैः ।
जलार्द्राश्चक्रवाकाश्च निष्पतन्ति स्म सर्वशः ॥ १३
नूनं सलिलवानत्र कूपो वा यदि वा ह्रदः ।
तथा चेमे बिलद्वारे स्निग्धास्तिष्ठन्ति पादपाः ॥ १४

---

9 ^{a}) T3 आश्रित्य (for आसाद्य) —^{b}) D6 सुगंधे —^{c}) D6 reads from स्मय up to ^{d} in marg G3 त्रिक्रम (for विस्मय) D8 विस्मय व्यग्रमनसा

10 G3 reads 10^{cd} (followed by 1058*) after 7^{cd} ❀ Cg असंहृष्टा सन्तोऽभ्यपद्यन्ताभ्यपद्यन्त ।, Ck तेजोवन्त इति मत्वपकान्दिस ❀ —For 9–10 Ś1 Ñ1 D1–4 11 13 subst

1056* ततो दृष्ट्वा बिलं सर्वे विस्मयाकुलचेतसः ।
अभवन्वानराः सर्व पश्यन्त स्थिरचक्षुषः ।

[(l 1) D1 2 ते तु (for ततो) D11 घोरं D13 सर्वं (for सर्वे) D2 transp the post halves of l 1 and l 2 —(l 2) D11 [s]निरीक्षणाः, D13 स्थिरचक्षुषा]

while Ñ2 V1 2 B D7 subst for 9–10.

1057* ते तु दृष्ट्वा बिलं सर्वे विस्मयाकुलचेतसः ।
अभवन्दीनमनसो हृष्टाश्च चकशङ्कया ।

[(l 1) V1 2 ततो (for ते तु) —(l 2) D7 om दीन B1 हृष्टाश् (for हृष्टाश्) B1–3 -काङ्क्षया (for शङ्कया)]

—After 10 D5 6 8 10 S ins

1058* नानासत्त्वसमाकीर्णं दैत्येन्द्रनिलयोपमम् ।
दुर्दर्शमतिघोरं च दुर्विगाह्यं च सर्वशः ।

[(l 1) D6 G1 3 M3 महामर्त्र (for नानासत्त्व) —(l 2) G3 M1 दुर्वेदं D5 8–10 इव (for अति) D6 T G1 M3 दुर्विगाह G3 सर्वेत]

11 ^{a}) Ś1 Ñ V1 2 B D1–4 7 11–13 सकाशो (for कूटाभो) —^{b}) Ś1 Ñ1 D1–4 12 13 वानरर्षभ V1 D6 T3 M2 3 पवनात्मज G1 पर्वतोपम (for मारुतात्मजः) ❀ Cv हनूमान्पवनात्मज(ज इ)ति पाठ ।, Cr तत पर्वतकूटाभो हनुमान्मारुतात्मज इति पाठ ❀ —^{c}) Ñ2 V1 2 D7 समेतान् B1–3 समेत्य (for अब्रवीद्) D5 8 10 घोरान् (for सर्वान्) —^{d}) D1 2 4 -गोचरान् G3 -कोविदान् Cr m g k t as in text (for -कोविदः) Ś1 Ñ1 D1–4 11 13 [illegible] (D13 °मं, I [ed] °मा) [illegible] Ñ2 V1 2 B1–3 D7 इदं वचनमब्रवीत्

12 ^{a}) Ñ2 V1 2 B D11 [illegible] (B4 D11 [illegible]) D1 -वृतान्देशान् ❀ Cv r m दक्षिणां दिशं दक्षिणस्यां दिशि (Cm °क्षिणस्य) (Cv [illegible] वा शुभ प्रयोगेण वा सप्तम्यर्थे द्वितीया) ❀ Cg दक्षिणां दिशं सारस्यां दक्षिणस्यां दिशामित्यर्थं ❀ —^{c}) V1 moth-eaten for वयं सर्वे —^{d}) D4 T1 2 M1 2 पश्यामि, D11 पश्यत (sic) (for पश्याम) B1 G1 M3 जानकीं (for मैथिलीम्) —For 12 Ś1 Ñ1 D1–4 12 13 subst

1059* विचितोऽयं गिरिः सर्वः शतशो वानरर्षभैः ।
यदर्थं च वयं प्राप्ता सा च सीता न दृश्यते ।

[(l 1) D1 हि (for ऽयं) D1 कृत्स्न, D3 कृत्स्न (for सर्व) Ś1 D3 13 वानरैर्गणः (for °र्षभैः) —(l 2) Ñ1 D3 4 13 वैदेही (for च सीता) D4 13 मे प्राप्यते D2 न गम्यते D13 गृह्यते (sic) (for न दृश्यते)]

13 For 13^{ab}, Ś1 Ñ1 B4 D1–4 12 13 subst

1060* बिलादस्मात्तु सहसा हंससारसवञ्जुलाः ।

[D1 बहवो (for सहसा) B4 तस्मात्स्माद्विनिर्गता (for the prior half) D1 हंसा (for हंस-) D3 -कुक्कुटाः (for -वञ्जुलाः)]

—^{cd}) T1 चक्रवाकैश्च, D6 चैव (hypm) (for च) T1 [इ]ह (for स्म) D10 T1 G3 M3 सर्वतः Ś1 Ñ1 D1–4 12 13 निष्क्रान्ता(Ñ1 D2 4 °क्र)मेति सहस्रशः (for ^{d}) B4 निष्पतति स्म सततं पक्षैः सलिलयोषिभिः —For 13 Ñ2 V1 2 B1–3 D7 subst

1061* अस्मादपि च पश्यामो बिलान्निष्पततो बहून् ।
जलेचराम्पक्षिगणास्ततोऽयं सहसा ।

[(l 1) G(ed) तु (for च) V1 2 निपतन्तो, B1 प्रपतन्ते (for निष्प°) V2 महान् (for बहून्)]

while D11 subst for 13

1062* इमे वै सहिता क्रौञ्चा सारसा चक्रवाकयः ।
चक्रवाकाश्च दृश्यन्ते निपतन्तो अनेकशः ।

14 ^{a}) G1 निरुते (for नूनं) Ś1 वा सलिलं च (for सलिलवान्) —^{b}) D6 जलवान् (for यदि वा) B4 M3 सर (for ह्रद) —After 14^{ab} Ñ V1 2 B1 2 D7 ins

1063* भविष्यति तथा ह्यत्र निष्पतन्ति पतत्रिणः ।
सरित्प्रस्रवणश्यामस्मात्सम्भवितं वचः ।
सीतां च मृगयिष्यामः सर्वथा विस्मयान्वितः ।
इयं बहुदकं ह्यत्र भविष्यति महाह्रदः ।

[(l 1) Ñ1 illeg from भवि up to 13 —(l 2) D7 सर (for सरि) —(l 3) V1 [illegible] —(l 4) V1 [illegible]

इत्युक्तास्तद्बिलं सर्वे विविशुस्तिमिरावृतम् ।
अचन्द्रसूर्यं हरयो ददृशू रोमहर्षणम् ॥ १५
ततस्तस्मिन्बिले दुर्गे नानापादपसंकुले ।
अन्योन्यं संपरिष्वज्य जग्मुर्योजनमन्तरम् ॥ १६

ते नष्टसंज्ञास्तृषिताः संभ्रान्ताः सलिलार्थिनः ।
परिपेतुर्बिले तस्मिन्कंचित्कालमतन्द्रिताः ॥ १७
ते कृशा दीनवदनाः परिश्रान्ताः प्लवंगमाः ।
आलोकं ददृशुर्वीरा निराशा जीविते तदा ॥ १८

G 4 50 25
B 4 50 24
L 4 41 19

तत्र (sic) [for the prior half] V1 महाद्भुताद् (for महाद्भु॰)]

while B4 D11(l 1 only) ins

1064* भविष्यतीति मन्यध्वं छिद्रं हीदं महद्वनम् ।
ध्यजं सलिलमप्यत्र भविष्यति न संशय ।

[(l 1) D11 चेत (for ही॰) D11 महद्विल]

—c) V1 B2 3 तत्र B1 अत्र, G1 यथा (for तथा) Ñ1 V1 2 B D7 हीने D6 मया M1 यामी (for चेमे) Ñ1 V1 2 B D1 7 बिलद्वारि, G1 बलिद्वारे —d) B4 D6 T1 G1 दृश्यति (for निर्गति) Ñ1 V1 2 B1 3 D7 स्निग्धपर्णा महा द्रुमा D6 अक्लिष्टाश्च पादपा (with hiatus) —For 14cd, Ś1 Ñ1 D1-4 8 12 13 subst

1065* भविष्यति यथा ह्यते निपतन्ति अलक्षा ।
प्रविश्याथ विचेष्यामो रावणं पापचेतसम् ।
तां च सीतां महाभागां सर्वं एव महद्बिलम् ।

[(l 1) D1 यत्र D6 तथा (for यथा) D2 3 निष्पतति Ñ1 illeg from ति up to 15 —(l 2) D1 विचेष्य (for चेष्याम) —(l 3) D1 भागा (for भागां)]

15 Ñ1 illeg for 15 (cf v l 14) —a) Ś1 Ñ1 V1 2 B D1-11 13 T G1 2 M1 2 Cg [उ]क्त्वा Ck t as in text (for [उ]क्तास्) D1 ते (for तद्) ❀ Cv इत्युक्त्वेति पाठ । ; Cr m इत्युक्त इति (Cm °क इति पाठ) इत्युक्त इति सर्वे हरयस्तद्बिलं विविशु ❀ —b) Ś1 D1 4 12 13 प्रविशाम; B4 प्रविश्य (for विविशुम्) V1 2 B1 3 D1 तमसावृत B1 तं समावृतं (for तिमिरावृतम्) —cd) D1 सूर्यो (for सूर्यं) V1 श्रीदृशे (sic) (for ददृशु) M1 transp हरयो and ददृशु Ś1 D1 4 12 13 लोम(D6 °म) हर्षणं (for रोम॰) V2 V1 3 B1-4 D7 भीषण(D7 भास्वर) लोमहर्षणं —After 15 D6 ins

1066* मध्याह्ने दिवा मार्ग विशामाद्यसर्जतिच्या ।
हनूमन्तं पुरस्कृत्य प्राविशन्सलिलार्थिन ।

while D1 4 12 13 S ins

1067* विहाय तस्मात्सिंहाश्च तरस्वाश्च मृगपक्षिण ।
प्रविष्टा हरिशार्दूला बिलं तिमिरसंवृतम् ।
न तयोः सत्वर चासुन तयो न पराक्रम ।
वायोरिव गतिस्तेषां दृष्टिस्तमसि वर्तते ।
न प्रविशन्तु वानरा बलिनं कपिकुञ्जरा । (5)
प्रकाशमभिरामं च ददृशुर्देशमुत्तमम् ।

[(l 2) G1 तत्र (for °र्दूल) D6 reads भीमास्य in marg —(l 3) D4 9-10 Ct इति (for वसुर्) —(l 6) D4 8 10 चाभिराम (for अभिराम) ❀ Ct न सज्जते न प्रतिबध्यते । तेज प्रभाव । अन्ये तु तेषां दृष्टिर्न सज्जते तमस्यपदार्थेष्वपि शेष निरिरावृतत्वात्, अत एव तेज पराक्रमयोरपि बुद्धिमागमनम् । यद्यपि वायोरिव गतिस्तथापि यतो दृष्टिस्तमसि प्रतिबद्धा वर्तते, अतो वेगेन परस्परहस्तग्रहणपूर्वक प्रविष्टा इत्यर्थ । अतएव 'गृह्य हस्तं परस्परम्' इत्यत्र हनुमदुक्तिरित्याहु ❀]

16 a) Ś1 Ñ1 नेस्मिन् (sic) (for तस्मिन्) Ñ1 illeg after बिले up to निकर in b (see var) Ś1 D12 तत्र D8 9-10 भीमे (for दुर्ग) —b) Ñ2 V1 2 B1-3 D7 लता (for नाना) Ś1 Ñ1 B4 D1 2 4 12 13 शिलानिकर(Ñ1 illeg)-संवृते(Ś1 D12 °निर्वृते B4 °संकटे D1 °समने) D11 शिलाकन्दरसंवृ(D12 °शोभि)ते —After 16ab, Ñ2 V1 2 B1-3 D7 ins

1068* हनूमानग्रतस्तेषामद्रश्यत मनन्तरम् ।

[V2 D7 ध्वनरं (for मन॰)]

—c) D1 समवष्टभ्य (for संपरिष्वज्य) —D2 om from 16 d up to तं in 1069* —d) Ś1 D1 4 12 13 ययौ D1 ययौ (for अन्तरम्) —After 16 Ñ2 V1 2 B1-3 D2 3 11 (after 16ab) ins

1069* स्वसम्पदा विमुदास्ते वानराश्चतुरायम् ।

[D3 om the prior half V2 स्वतेजसा D7 नु तेजसा (for स्वते॰) V1 स्वसंचारविमुदास्ते D11 स्वतेजसा प्रमुदास्ते (for the prior half) D3 11 भास्वरी (for भास्वत्)]

17 ab) D1 सज्वाला; D10 ● ● ता (for तृषिता) B4 तृषार्ता D1 तृषिता (for संभ्रान्ता) Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 transp तृषिता and संभ्रान्ता —d) D6 किंचित्; M1(after corr inf lin sec m as in text) कस्मिन् (for कंचित्) B4 D11 मर्मज्ञा (for मतन्द्रिता) Ś1 Ñ1 D1 4 12 13 मासमेकं बुभुक्षिता —For 17cd Ñ2 V1 2 B1-3 D7 subst

1070* त्रिविष्टपमहोर्ग घोरं मासमात्र प्लवंगमा ।

[Ñ2 D7 ते; B3 ते (for ध्रुव)]

18 a) V1 B4 कृतश (for कृशा) —b) G1 परि श्रांता Ś1 Ñ1 V1 2 B D1 4 12 13 निराशिता ; G1 पतौ कम (for प्लवंगमा) —cd) Ś1 मालोक D1 मलोके (for आलोक) D11 मृगान् (for वीरा) Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 जीविते मृता; D4 8 10 T1 M1 Ct ● जीविते पुरा D6 °म तदा Ñ2 V1 2 B D7 वरमेयेव हनुमत्लोके मृगकान्ति

G 4. 50. 26 B 4. 50. 24 L 4. 41. 20

ततस्तं देशमागम्य सौम्यं वितिमिरं वनम् ।
ददृशुः काञ्चनान्वृक्षान्दीप्तवैश्वानरप्रभान् ॥ १९
सालांस्तालांश्च पुंनागान्ककुभान्वञ्जुलान्धवान् ।
चम्पकान्नागवृक्षांश्च कर्णिकारांश्च पुष्पितान् ॥ २०
तरुणादित्यसंकाशान्वैदूर्यमयवेदिकान् ।
नीलवैदूर्यवर्णाश्च पद्मिनीः पतगावृताः ॥ २१
महद्भिः काञ्चनैर्वृक्षैर्वृतं बालार्कसंनिभैः ।
जातरूपमयैर्मत्स्यैर्महद्भिश्च सकच्छपैः ॥ २२
नलिनीस्तत्र ददृशुः प्रसन्नसलिलायुताः ।
काञ्चनानि विमानानि राजतानि तथैव च ॥ २३
तपनीयगवाक्षाणि मुक्ताजालावृतानि च ।
हैमराजतभौमानि वैदूर्यमणिमन्ति च ॥ २४

19 a) Ś1 D1 ते (for त) Ś1 Ñ1 B1.3 D2.12.13 आसाद्य (for आगम्य) — b) D5.8–10 M2 सौम्या (for सौम्य) Ś1 Ñ1 D2.4.12.13 शुभं, D6 T3 G1 M3 (after corr inf lin sec m as in text) घन (for वनम्) Ñ3 V1.2 B D7 प्रसह्य (B1 पुनर्ह्य) तिमिरं शुभ (B4 समं), G3 M1 सौम्य वितिमिरप्रभ — d) G2 सूर्य, M3 दीप्तान् (for दीप्त) Ś1 Ñ1 D1.3.4.12 दीप्तानग्निशिखोपमान् (Ñ1 °खा इव), B1 वैश्वानरसमप्रभान्, B4 दीप्तान्वैश्वानरोपमान्, D2.3 प्रदीप्तानग्निशिखा इव (D13 °खामिव)

20 ab) B4 D11 शालांस्त° D5.8–11 तमालांश्च, G2 च ककुभान् (for च पुनागान्) D5.8.10 पुनागान्, G2 वंजुलान् (for ककुभान्) T1.2 G1.3 बकुलान् (for वञ्जुलान्) M2 द्रुमान् (for धवान्) B4 D11 पुनागककुभा (D11 °गांश्चा भ्रका) स्तथा, G(ed) पनसांश्चपकान्वरान् (for b) Ś1 Ñ1 D2.4.12.13 शा(Ś1 D3 सा)लान्प्रियक(Ś1 °यगु)तालांश्च पूर्णे(D3.4 °र्णे)कांश्च द्रुमास्तथा Ñ2 V1.2 B1–3 D7 शालप्रियगु(V1 B2 D7 °प्रियकून्, V2 °न्पियालान्)वकु(B2.3 °हु)लान्पुनगांश्च पकान्बहून्(Ñ2 °न्वरान्, V2 °न्धरान्, D7 °न्धवान्), D1 शालाप्रियगुल्मांश्च नीपान्सप्तच्छदांस्तथा G3 सालांस्तालपुनागान्बकुलान्वञ्जुलान्धवान् — c) Ś1 Ñ1 D3–4.12.13 नागपुष्पांश्च Ñ2 V1.2 B1–3 D1.7 अशोका(D1 पलाशा)न्नागपुष्पांश्च, D3 चपकावृक्षाणांश्च (sic) — d) Ś1 Ñ1 B1 D1–4.12.13 नानाशकुनिनादितान् —After 20 B2.3 ins

1071* पुनागान्नागपुष्पांश्च नानाशकुनिनादितान् ।

while B4 D5.8–11 S ins

1072* स्तबकैः काञ्चनैश्चित्रै रक्तैः किसलयैस्तथा ।
आपीडैश्च लतामिश्च हेमाभरणभूषितान् ।

[(l. 1) M2 अन्यै (for रक्तै) —(l. 2) B4 G3 -भूषितै Cv m g as above (for °तान्)]

21 V1.2 om 21–22b Ñ1 illeg from a up to रक्तै क्रिस (see var) in b — a) B4 D1.3.4 सकाशैश्च, G3 M2 -वर्णाभान् (for -संकाशान्) — b) D5.8–10 G M1.3 वैडूर्यमय, D6 M2 वैडूर्यकृत, T2 वैडूर्यमणि (for वैदूर्यमय) Ś1 Ñ1 B1–3 D1–4.12.13 रक्तै क्रिस(Ñ1 **** [illeg], D1–4.7 °स)लयैर्वृतान् —After 21ab, B4 D5.8–10 S ins

1073* विभ्राजमानान्सुपुष्पा पादपांश्च हिरण्मयान् ।

[B4 G2 विराजमानान् B2 ततजान्वै (for पादपांश्च)]

while D11 ins.

1074* तत्र पुष्करिणीं दृष्ट्वा विस्मिता हरियूथपाः ।

— Ñ2 B2.3 D7 om 21c–22b — c) Ś1 D1–6.8–10.12.13 G M Cv r m g -वैडूर्य B3 D5.8.10 T2.3 -वर्णाश्च, B4 पद्माश्च, Cv r m g as in text (for -वर्णाश्च) — d) Ś1 D5.12.13 विहगैर्युक्ता, B4 G1 पतगायुता D3.4.11 विहगा युता, D6.8–10 पतगैर्वृता, Cr m as in text (for पतगा वृता) Ñ1 पद्मि* गहने युता (illeg) B1 पद्मिनी गहनैर्वृता, D5 पद्मिन्य पतगैर्वृता, T3 G2.3 M1.3 पद्मिन पतगायुता (G2 °क्ष्या)

22 Ñ2 V1.2 B2.3 D7 om 22ab (cf v l 21) D11 reads 22ab (except महद्भि) in marg — a) Ś1 D5.12.13 पुष्पैर्, B1 D2.3.4.6 T1.3 G M Cv r पद्मैर् D11 पत्रैर् (for वृक्षैर्) — b) Ś1 Ñ1 B4 D3–4.11–13 वृता D1 तत्र (for वृतं) D5.12.13 -सन्निभा B1 व्यावृता सर्वे सन्निभै — c) Ñ2 V1.2 B2.3 D7 चापि B2 चैव, D7 दिव्यैश्च G3 M1 मीनैर्, Cv r m as in text (for मत्स्यैर्) — d) Ś1 Ñ1 D1–4.11–13 विचरद्भि (for महद्भिश्च) Ñ1 सह कच्छपै (hypm) D5.8–10 [स]श्च पकैः, Cr m as in text (for सकच्छपैः) Ñ2 V1.2 B1–3 D1 चरद्भिस्त कच्छपैः, B4 वितद्भिश्च कच्छपैः

23 a) V1 नदीस्ते, D11 सरितस्, T3 नलिन्यस्त (for नलिनीस्त) — b) Ś1 D5.11–13 -सलिला शुभा, G1 -सलिला शिवा D6 M3 Cr m -सलिलावृता (for -सलिलायुता) Ñ2 V1.2 B1–3 D7 प्रभूतकमलोत्पला ॥ Cg नीलवैडूर्यवर्णादि श्लोकद्वयमेकान्वयम् । उक्तविशेषणविशिष्टा पद्मिनीरुक्तविशेषणयुक्ता नलिनीश्च ददृशुरित्यन्वयः । अतो न पुनरुक्ति ॥ —D12 om (hapl) 23d–24a — d) Ś1 Ñ1 B1 D1–4.11.13 गृहाणि (for तथैव) Ñ2 V1.2 B2.3 D7 स्फाटिकानि गृहाणि च

24 D13 om 24abc (cf v l 23) B1 om (hapl) 24ab Ñ1 om 24a — a) D2 पतनीय, G(ed) तापनीय (for तपनीय) — b) Ś1 Ñ V1.2 B1–3 D1–4.7.11–13 -[अं]तराणि D7 -वृतानि (for [आ]वृतानि) — cd) D12 G1 M1.2 Ch हेम, Cr g t as in text (for हैम) V1 -भास्वानि (for -भौमानि) D5–10 G M वैडूर्य (for वैदूर्य) Ñ2 transp भौमानि and वैदूर्य B1 D6.8.10 T1.2 G1.3 M1 -मणिवन्ति (for °मन्ति) Ś1 Ñ1 B4 D1–4.11–13 [illegible]

दद्दशुस्तत्र हरयो गृहमुख्यानि सर्वशः ।
पुष्पितान्फलिनो वृक्षान्प्रवालमणिसंनिभान् ॥ २५
काञ्चनभ्रमरांश्चैव मधूनि च समन्ततः ।
मणिकाञ्चनचित्राणि शयनान्यासनानि च ॥ २६
महार्हाणि च यानानि दद्दशुस्ते समन्ततः ।
हैमराजतकांस्यानां भाजनानां च संचयान् ॥ २७
अगरूणां च दिव्यानां चन्दनानां च संचयान् ।
शुचीन्यभ्यवहार्याणि मूलानि च फलानि च ॥ २८
महार्हाणि च पानानि मधूनि रसवन्ति च ।
दिव्यानामम्बराणां च महार्हाणां च संचयान् ।
कम्बलानां च चित्राणामजिनानां च संचयान् ॥ २९

G 4 50 34
B 4 50 37
L 4 47 32

(B4 D1-4 12 °हम D3 °ह्वा)युतानि च —After 24 Ś1 Ñ B1 3 D4 4 7 12 13 ins

1075* प्रभया भ्राजमानानि काञ्चनानि बृहन्ति च ।

[B3 D1 ज्वलितानि (for भ्राज°) G(ed) विविधानि (for काञ्चनानि) D1 बृहूनि (sic) (for बृहन्ति)]

25 ^{a}) D11 ते महार्हाणि (for तत्र हरयो) —^{b}) B1 मुख्यांश्च (for मुख्यानि) M3 सर्वत Ñ2 V1 2 B1-3 D3 वन(V2 वने)राजीनसमतत —For 25^{cd}, D4 subst 1078* —After 25^{ab}, Ñ1 V1 2 B4 D7 ins

1076* भक्ष्यभोज्यफलान्वृक्षान्देशे देशे मधुच्युत ।
[V2 तरो (for भक्ष्य)]

while D2 reads 26^{cd} (followed by 1078*) after 25^{ab} —D1 om (hapl) 25^{c}-30 Ñ1 B1 (hapl) om 25^{c}-26^{b} Ś1 D2 12 13 read 25^{cd} after 27 —^{c}) Ś1 D2 12 13 फलितश्चैव, Ñ2 V1 2 B2 3 D2 4 5 फलितांश्चैव B4 चलितांश्चापि, D11 फलवृक्षांश्च (for फलिनो वृक्षान्) —^{d}) Ś1 D2-4 12 13 सचयान् (for °संनिभान्) D11 प्रवालजल सन्निभा

26 D1 om 26 Ñ1 B1 om 26^{ab} (for all, cf v l 25) —^{ab}) B4 सत्र (for चैव) Ñ2 V1 2 B2 3 D7 माक्षिक भ्रमर चै(Ñ2 V1 °रांश्चै)व (for °) Ñ2 V2 B2 3 D7 सधु सत्र (for मधूनि च) D11 कोचना भ्रमरा यत्र भ्रमति मधुर स्वरा —For 26^{ab} Ś1 D2-4 12 13 subst

1077* पादपास्तत्र दद्दशुर्वानरा हरितच्छदान् ।
विद्रुमसमवर्णांश्च सामवेदसमस्वनान् ।
दद्दशुर्वृक्षशाखासु भ्रमरान्काञ्चनप्रभान् ।

[(l 2) D3 विद्रुमसमवर्णानि (for the prior half)]

—Thereafter Ś1 D2 12 13 cont while D3 ins after 26 D4 subst for 25^{cd}

1078* सलोरमाणि रम्याणि दद्दशुस्तत्र वै ।

—D4 om 26^{c}-28^{b} D2 reads 26^{cd} (followed by 1078*) after 25^{ab} —^{c}) Ś1 Ñ1 V2 D2 3 12 13 तत्र । Ñ2 V1 B1-3 D7 हेम । B4 माल (for मणि) D11 तत्र हारचित्राणि ॐ Cr मणिकाञ्चनचित्राणि शयनान्यासनानि चेत्यन परं, महार्हाणि (च) यानानि दद्दशुस्ते समन्ततः । हैमराजतकांस्यानां भाजनानां च राशयः । अगरूणां च दिव्यानां भाज नानां च संचयान् । शुचीन्यभ्यवहार्याणि मूलानि च फलानि च । महार्हाणि च पानानि मधूनि रसवन्ति च । दिव्यानामम्बराणां च महार्हाणां च संचयान् । तत्र तत्र च विन्यस्तान्दीप्तान्वैश्वानर प्रभान् । दद्दशुर्वानरा शुभ्राञ्जातरूपस्य संचयानित्येष पाठ क्रम ॐ

27 D1 4 om 27(cf v l 25 and 26 respy) Ñ1 D3 om 27-28^{b} —^{a}) Ś1 Ñ2 V1 2 B D2 3 11 13 स्त्वा(V2 B1 4 D11 श्चा)स्तीर्णानि विशालानि, D5 8 10 M1 विविधानि विशालानि —^{b}) Ś1 Ñ2 V1 2 B1-3 D7 12 13 वनौकस, D5 दिवौकस, G1 ततस्तत (for समन्तत) ॐ Cv "महार्हाणि च यानानि दद्दशुस्ते समन्तत " इत्यत पर हैमराजतकांस्यानामित्याद्यर्धश्लोक । अत पर " महार्हाणि च पानानि मधूनि रसवन्ति च । दिव्यानामम्बराणां च महार्हाणां च संचयान् । कम्बलानां च चित्राणामजिनानां च संचयान् । तत्र तत्र च विन्यस्तान्दीप्तान्वैश्वानरोपमान् । दद्दशुर्वानरा शुभ्राञ्जातरूपस्य संचयानित्येष पाठक्रम ॐ —^{c}) D5 12 M1 हेम, Cv as in text (for हैम) Ś1 D2 12 13 मुख्यानां, B4 -राणाणां, Cv as in text (for -कांस्यानां) —^{d}) D3 13 संचय, D5 8-10 T1 राशय, D11 संयमे (sic) G1 राशय (for संचयान्) —After 27 Ś1 D2 12 13 read 25^{cd}

28 D1 om 28 (cf v l 25) B4 om 28-30 Ś1 Ñ1 D2-4 12 13 T1 om 28^{ab} (for N1 D3 4 cf v l 27 and 26 respy) Ñ2 V1 2 B2 3(marg) 3 D7 read 28^{cd} and 29^{cd} after 29^{ef} —^{a}) B1-3 D5 6 G M1 2 अगुरूणां Ñ2 V1 2 B1-3 D7 सुगंधानां (for च दिव्यानां) —^{b}) D5 भाजनानां G1 भाजनानां (for चन्दनानां) N2 V1 2 B1-3 D7 तथैव च (for च संचयान्) D11 चन्दनस्योत्तमस्य च —B3 reads 28^{c}-29^{d} in marg —^{c}) D5-6 शुभानि (for शुचीनि) V1 2 D5 10 T1 G2 3 M1 [अ]भ्यवहाराणि, Cr °र्याणि (as in text)

29 B2 D1 om 29 (cf v l 28 and 25 respy) B3 reads 29^{ab} in marg (cf v l 28) Ñ1 om 29 30^{b}, D13 om 29 V1 D6 om 29^{ab} —^{a}) Ś1 D2 12 13 वस्त्राणि, D5 8-10 Cv t यानानि Cr m as in text (for पानानि) —^{b}) D7 मद्यानि (for मधूनि) V2 V2 B1-3 D7 विविधानि D11 [अ]तिरम्याणि (for रसवन्ति) Ś1 D2 12 13 धान्यानि च फला(D2 फला)नि च —^{cd}) Ś1 D2 12 13 अंबराणां, G2 3 च महार्हाणां (for

G. 4. 50. 36
B. 4. 50. 37
L. 4. 41. 33

तत्र तत्र विचिन्वन्तो बिले तत्र महाप्रभाः ।
ददृशुर्वानराः शूराः स्त्रियं कांचिददूरतः ॥ ३०

तां दृष्ट्वा भृशसंत्रस्ताश्चीरकृष्णाजिनाम्बराम् ।
तापसीं नियताहारां ज्वलन्तीमिव तेजसा ॥ ३१

ततो हनूमान्गिरिसंनिकाशः
कृताञ्जलिस्तामभिवाद्य वृद्धाम् ।
पप्रच्छ का त्वं भवनं बिलं च
रत्नानि चेमानि वदस्व कस्य ॥ ३२

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे एकोनपञ्चाशः सर्गः ॥ ४९ ॥

अम्बराणा च) D3 4 रत्नानामगराणां, G(ed) कुथानां कम्बलानां च (for °) G2 3 अंबराणां, G(ed) राङ्कवानां (for महार्हाणां) Ś1 D5–8 11 13 वाससां (D3 4 °सं) (for सचयान्) Ñ2 V2 3 B1–3 D7 वाससां च महार्हाणामजिनानां च सचयान्. —After 29^{cd}, Ś1 D13 ins

1079* कम्बलानि महार्हाणि मूलानि च फलानि च ।

—G2 om (hapl) 29^{ef} —^{e}) D1 विचित्राणां, D1 च त्रिचित्राणां (hypm) (for च चित्राणाम्) Ś1 D13 महार्हाणां विचित्राणां (for °) Ś1 D13 अंजनानां (for अजिनानां) Ñ2 V1 3 B1–3 D7 कु(Ñ2 V1 3 क)थानां कम्बलानां च राङ्कवानां (V2 वङ्कुराणां) च सचयान्, D11 रत्नानां कम्बलानां च वित्रानानां च सचयान् —After 29^{ef}, Ñ2 V1 3 D1 8 (marg) 3 D7 read 28^{ab} and 29^{cd} —After 29, D6 T G1 3 M ins while D11 subst for 30

1080* तत्र तत्र च विन्यस्तान्दीप्तान्वैश्वानरप्रभान् ।
ददृशुर्वानरा शुभ्रान्जातरूपस्य सचयान् ।

[(l 1) M1 विक्षिप्ताम्, Cv r वियस्तान् (as above) D11 G1 दीप्त (for दीप्तान्) G3 M1 Cv [व]प्रभान्, G1 [भ्र]प्रभान्, M1 [ठ]प्रभान् Cr as above (for प्रभान्) —For the post half cf 19^{d} —(l 2) D11 वनितां शुभ्रां]

30 B4 D1 om 30 (cf v l 28 and 25 respy) Ñ1 V2 D7 om 30^{ab} (for Ñ1 cf v l 29) —^{a}) G3 तत्रापि च, M2 तत्र चापि (for तत्र तत्र) Ś1 D5 11 13 च दिव्यानि, Ñ2 V1 B1–3 प्रदीप्तांश्च, D3 4 च दीप्तानि, G2 च चिन्वतो (for विचिन्वन्तो) —^{b}) Ś1 D5–8 12 13 दीप्तानि (D3 4 –दीप्तानि) रुचिराणि च Ñ2 B1–3 कांचनानां च सचयान्, V1 जातरूपस्य सचयान्, D6 T3 G1 2 M2 बिले तस्मिन्महाप्रभा, T1 2 G3 M1 3 बिले तस्मिन्महाद्युता —^{c}) Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 13 सर्वे, Ñ2 V1 2 B1–3 D7 दिव्यान् (for शूराः) —^{d}) G2 मनुत्तमा (for मदूरत) Ś1 Ñ1 D5–8 11 13 गृहमुख्यानि सर्वशः, Ñ2 V1 2 B1–3 D7 वैश्वानरशिखोपमान् —For 30, D11 subst 1080*

31 ^{a}) G1 2 M2 3 –सतप्ताङ्ग (for संत्रस्ताङ्ग) Ś1 Ñ1 D1–4 11 13 तानि दृष्ट्वा च ददृशुः, B4 D5 8–11 ता च ते (D11 दृष्ट्वा) ददृशुस्तत्र, T2 M2 तां दृष्ट्वा हरयस्तत्र ॥ Cr 'तां दृष्ट्वा भृशसंत्रस्ता' इति पाठः । Cm तामिति । संत्रस्ताः स्वदीप्तातिरिक्ततेजोदर्शनेनेति भावः ॥ —For 31^{ab}, Ñ2 V1 3 B1 3 D7 subst

1081* ददृशुस्तत्र चासीनां विटरे काञ्चने शुभे ।

[After चासीनां, Ñ2 wrongly repeats 30^{bcd} and the prior half of 1081* Ñ2 कांचने विटरे (by transp)] —^{d}) D4 चलतीम् (for ज्वलन्तीम्) Ñ2 V1 3 D1–8 D7 चीरकृष्णाजिनाम्बरा (V2 °नां–) —After 31, D6 8 10 S ins

1082* विस्मिता हरयस्तत्र व्यवतिष्ठन्त सर्वशः ।
पप्रच्छ हनुमांस्तत्र कासि त्वं कस्य वा बिलम् ।

[G M1 om l 2 ॥ Cv r "विस्मिता हरयस्तत्र व्यवतिष्ठन्त सर्वशः" इत्यत परं पप्रच्छ हनुमान्० श्लोक (Cr °ला)र्धं केषुचित्कोशेषु न दृश्यते । तत्र सङ्गतम् (Cr कोशेषु दृश्यते । तेन विना वक्ष्यमाणेन विरोधः) ॥]

32 D1 om 32 —^{b}) B4 अभिगम्यः D12 उपगम्य (for अभिवाद्य) Ś1 Ñ1 D1–4 13 15 तस्थौ, Ñ2 V1 3 B1 3 D11 विद्वान्, B4 धीर्यवान् (for वृद्धाम्) —^{d}) Ś1 Ñ1 D5 13 14 चैतानि, K(ed) हेमानि (for चेमानि) Ś1 Ñ V2 3 B D1–4 7 11–13 वररणि (for वदस्व) ॥ Cm वदस्व वद ॥

Colophon V3 illeg —*Kāṇḍa name* D1 इत्येव काण्डे —*Sarga name* Ś1 Ñ V1 3 D3–4 D7 13 बिलप्रवेश, B1 बिलप्रवेशन D1 13 त्रिदिवानयेन बिलप्रवेश D7 1 बिलप्रवेशो हनुमद्वाक्यं, D11 सीतान्वेषण —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 V1 B1 D4 12 13 om Ñ1 47 V2 D11 48 B1 2 51 B4 53 D1 31 D3 5 6 8–10 T G1 2 M 50 D7 52 L(ed) 41 —After colophon D3 concludes with राम G with श्रीरामाय नमः ।

५०

इत्युक्त्वा हनुमांस्तत्र पुनः कृष्णाजिनाम्बराम् ।
अब्रवीत्तां महाभागां तापसीं धर्मचारिणीम् ॥ १
इदं प्रविष्टाः सहसा बिलं तिमिरसंवृतम् ।
क्षुत्पिपासापरिश्रान्ताः परिखिन्नाश्च सर्वशः ॥ २
महद्धरण्या विवरं प्रविष्टाः स्म पिपासिताः ।
इमांस्त्वेवंविधान्भावान्विविधानद्भुतोपमान् ।
दृष्ट्वा वयं प्रव्यथिताः संभ्रान्ता नष्टचेतसः ॥ ३
कस्येमे काञ्चना वृक्षास्तरुणादित्यसंनिभाः ।
शुचीन्यभ्यवहार्याणि मूलानि च फलानि च ॥ ४
काञ्चनानि विमानानि राजतानि गृहाणि च ।
तपनीयगवाक्षाणि मणिजालावृतानि च ॥ ५
पुष्पिताः फलवन्तश्च पुण्याः सुरभिगन्धिनः ।
इमे जाम्बूनदमयाः पादपाः कस्य तेजसा ॥ ६
काञ्चनानि च पद्मानि जातानि विमले जले ।
कथं मत्स्याश्च सौवर्णा चरन्ति सह कच्छपैः ॥ ७
आत्मानमनुभावं च कस्य चैतत्तपोबलम् ।
अजानतां नः सर्वेषां सर्वमाख्यातुमर्हसि ॥ ८

G 4 51 9
B 4 51 9
L 4 47 9

50

1 V3 illeg for 1 3 —a) D3 10 इत्युक्ता (sic) D5 तु महान् (for हनुमांस्) Ś1 Ñ1 धीरस् D1 4 10 13 धीरस् (D3 °रा) (for तत्र) Ñ2 V1 3 B1–3 D7 अथ तां हनु मान्प्राह, D11 तत्रेत्युक्त्वा तु हनुमान् —b) Ś1 Ñ1 D3 8–10 12 13 वीर (for पुन) N2 [अं]बरीं (for °राम्) —G3 om 1cd —c) Ñ2 V3 D7 स V1 B–3 D 4 तु (for तां) —d) Ś1 Ñ V1 B2–4 D2 6 13 स्थविरवतां V3 B1 D5–4 7 11 शासितव्रतां (for धर्मचारिणीम्) —After 1 Ś1 Ñ V1 2 B D1–4 7 11–13 M3 ins

1083* वानरा स्मो महाभागे सततं वनगोचरा ।

[Ś1 B1 3 स्तु Ñ V1 B4 स्तु V3 B2 D7 13 M3 स्म (sic) (for स्मो) Ś1 D1 12 गतय (for सतत)]

2 V3 illeg for 2 (cf v l 1) —b) V1 संनिभ V3 पालिता (for संवृतम्) —V3 om 2c–4b —c) Ś1 N1 D 4 12 13 बुभुक्षिता Ñ2 V1 B1 3 D7 1 क्षुधिता स्म (B1 3 च D1 तु) B4 क्षुधार्दिता (for क्षुत्पिपासा) —d) B2 परिक्लिष्टा (for °खिन्नाश्च) Ñ2 V1 B D7 पिपासिता (for च सर्वशः) Ś1 Ñ1 D 4 12 13 हत्वो न पराजिता D3 परी गम्य गिरीन्बहून्

3 V3 illeg for 3 (cf v l 1) V2 om 3 (cf v l 2) —a) Ś1 Ñ V1 B D1–4 11 13 इदं (for महद्) Ś1 V1 B2 D1 3 4 13 13 धरण्यां Ś1 Ñ1 D2 4 13 15 बिलं (Ś1 D11 °दि D3 °द)त (for विवर) D7 इदं धरिण्या विवर —b) B1 3 च D3 4 स्मो (for स्म) Ñ2 V1 B D7 जलार्थिन, D3 4 महाबिल (for पिपासिता) —N2 illeg from स्त्वे in c up to तो in d —cd) D5 भोगान् (for भावान्) Ś1 D12 इहैव च विधि दृष्ट्वा D1 3 13 इम चेह विधिं दृष्ट्वा D3 4 इम नैवविधि दृष्ट्वा D11 इमांश्चेह विधान्दृष्ट्वा (sic) (for c) Ś1 D 4 13 15 विविधं चाद्भुतोपमं D11 त्रिदिवानद्भुतोपमान् (for d) Ñ2 V1 B D7 दृष्ट्वाद्भुतमिदं दिव्य(B1 चाव्यं) भीमस्तुगाह्वने बिले —ef) Ś1 N1 B1 D1–4 11–13 भूयो (for दृष्ट्वा) Ñ2 V1 B1–3 D7 व्यथा गता सा किमयमुन्मादश्चित्त विभ्रम

4 V3 om 4ab (cf v l 2) —a) D3 8 10 T2 M3 3 [दृ]ते (for [दृ]मे) —b) D1 -वर्चस (for -संनिभा) —After 4ab N2 B D7 read 6cd V3 illeg for 4c–5b —c) D6 G M1 [अ]भ्यवहारा (M1 °रो)णि

5 V3 illeg for 5ab (cf v l 1) Ś1 V1 B4 om (hapl) 5 V3 om (hapl) 5ab —a) B1 3 कांचनानां (for °नि) —b) D3 11 रजतानि (for रा°) —D11 om (hapl) 5cd —c) N2 इपनीय (sic) D1 पतनीय (meta) G(ed) ताप° (for तप°) —d) Ñ V1 2 B1 3 D3–4 7 11 13 मुक्ताजालावृ(D 3 °ह्लेत्त)तानि च

6 V3 om 6ab V2 illeg for 6 N2 B D7 read 6cd after 4ab —a) V1 D3 4 फलिताश्चैव(V1 °श्चापि) (for फलवन्तश्च) Ñ1 B D7 फलिता पुष्पिताश्चैव —b) Ñ2 V1 B D3 10 T2 G1 3 M3 सायत (for गन्धिन) Ś1 D11 पुष्पिता फलगन्धिन —B4 om 6cd —After 6 Ñ2 V1 2 D7 ins while B1 3 (reads after 7) subst for 7ab

1084* पद्मानि च महार्हाणि सुगन्धीनि कथ विह ।

[N2 D7 -सुगधानि (sic) (for °धीनि)]

7 Ñ2 V D7 transp ab and cd —a) Ś1 Ñ1 D1 2 12,13 काचना विविधा पद्मा —b) Ś Ñ1 D2,12,13 रानता D1 राजेति (for जातानि) N2 V1 2 D7 विमलैर्भासि V2 B2 विमलाभासि T1 2 विमलोदके —For 7ab B1 3 (reads after 7) subst 1084* —d) D3 9–11 दृश्यते (for चरन्ति) Ś1 Ñ1 D –4 12 13 विचरति सकच्छपा Ñ2 V B1 3 D7 चरति विमले यशे

8 a) Ñ1 illeg from भावं up to मह in b (see var) D3 8–10 T1 2 G M3 Cm t आत्मनस्तु; Ck as

G 4 51. 10
B 4 51 9
L. 4 42 10

एवमुक्ता हनुमता तापसी धर्मचारिणी ।
प्रत्युवाच हनूमन्तं सर्वभूतहिते रता ॥ ९
मयो नाम महातेजा मायावी दानवर्षभः ।
तेनेदं निर्मितं सर्वं मायया काञ्चनं वनम् ॥ १०
पुरा दानवमुख्यानां विश्वकर्मा बभूव ह ।
येनेदं काञ्चनं दिव्यं निर्मितं भवनोत्तमम् ॥ ११
स तु वर्षसहस्राणि तपस्तप्त्वा महावने ।
पितामहाद्वरं लेभे सर्वमौशनसं धनम् ॥ १२
विधाय सर्वं बलवान्सर्वकामेश्वरस्तदा ।
उवास सुखितः कालं कंचिदस्मिन्महावने ॥ १३
तमप्सरसि हेमायां सक्तं दानवपुंगवम् ।
विक्रम्यैवाशनिं गृह्य जघानेशः पुरंदरः ॥ १४
इदं च ब्रह्मणा दत्तं हेमायै वनमुत्तमम् ।
शाश्वतः कामभोगश्च गृहं चेदं हिरण्मयम् ॥ १५

---

in text (for भास्मानम्), D3 भनुभावेद, D3 9-10 T1 3 G M3 Cm t भनुभावाद्वा, D6 भनुभावे वा, D12 भनुभाव* च, L(ed) च तमावद्व, Cg k as in text (for भनुभाव च) —[d]) Ś1 B2 4 D1-4 11-13 यस्य, V पस्य (for कस्य) D8 10 M1 Ct वा, Cg as in text (for च) T3 [प]च, Cg k as in text (for [न]तत्) Ś1 Ñ V1 2 B D1-4 7 11-13 चेद्(B4 D11 चैतत्) मह(Ñ1 illeg up to मह, D13 °*)द्विज (for चैतत्तपोबलम्) —V3 illeg. after पश्य(sec var) up to मा in [d] —[e]) B1 सजीवैता V1 B1-3 तु (for न) V3 भजानतानाम (corrupt), D1 भभ्यागतानां (for भजानतां न) Ś1 Ñ1 D2-4 12 13 भभ्यागतानामस्माक —[f]) Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 तस्य, B4 D12 व्यक्तम् (for सर्वम्) Ś1 Ñ1 D1 3 12 13 भाख्यातुम् (for भा°) Ñ2 D7 सत्वं त्व वक्तुमर्हसि, V B1-3 भस्माक (V3 ** [illeg]) वक्तुमर्हसि.

9 [a]) D1 सुवहुशस् (for हनुमता) —[b]) Ś1 Ñ1 V3 D1 12 13 महाचारिणी (for धर्म°) —[c]) D7 प्रत्युवाच (for प्रत्यु°) —After 9 B4 ins an additional Colophon [Sarga no 54]

10 Before 10 B4 ins तापस्युवाच —[a]) D8 a 10 वानरर्षभ, D11 दानवोत्तम , Cg as in text (for दानवर्षभ) —V3 illeg from [c] up to वा in [d] —[d]) D4 **या(illeg) G1 हेमाया , Cr m g k t as in text (for मायया) Ñ2 V B D3 1 7 विल (for वनम्) —After 10, D11 ins

1085* सर्वशिल्पविदा श्रेष्ठ सर्वदानवपूजित ।

11 D7 wrongly transp [ab] and [cd] repeating [cd] in its proper place —[a]) Ñ2 B1-3 D7 दैत्य (for पुरा) —[b]) Ś1 Ñ2 V B D1-4 7 11-13 स (for ह) —[c]) Ś1 Ñ V B D1-5 7 11-13 तेन (for येन) Ś1 Ñ1 D2-4 6 12 13 G1 M2 सर्वं (for दिव्य) Ñ1 V B D7 काञ्चनमयं, D11 निर्मितं सर्वं (for काञ्चनं दिव्यं) —[d]) D11 काञ्चनं (for निर्मितं) B1 तु वनोत्तम, D6 भुवनोत्तम (for भवनो°) B4 मायया विहितं वन

12 [a]) Ñ2 V B1-3 स हि, D7 दश (for स तु) B4 सहस्र वै (for °स्राणि) —[b]) D8 8-10 महद् (for महा). —D11 om (hapl) 12[c]-13 V3 illeg for 12[cd] —[c]) D4 पिता**र (illeg) —[d]) T1 देवाश्रम (for औशनस) Ñ2 B1 4 4 बलं (for धनम्) D1 औशनस म० ✻ Cv r औशनस धन शिल्पशास्त्रज्ञानम् (Cr विविध निर्माणसामर्थ्यमिति यावत्)1, Cm औशनस धन विविध निर्माणप्रतिपादकशिल्पशास्त्रज्ञानम् । शिल्पस्यौशनसा प्रणीतत्वा त्तदनत्वव्यपदेश ।1 Ck औशनस धनमेव निर्माणसाधन सामर्थ्यं च लेभे। पितामहाज्ञया शुक्रात्प्राप्तवानित्यर्थ । अत एव औशनस धन शिल्पशास्त्रमित्याह । उशनस एव तावच्छिल्पशास्त्र साधारणज्ञान धनत्व विमतम् । अपि वा तथापि तत्सिद्ध्ये तु सर्वैव कर्तव्या, न तु पितामहमुद्दिश्य वर्षसहस्रं तप ।1 Ct औशनस धन निर्माणसाधनपदार्थजात निर्माणसाधनशिल्प शास्त्रज्ञानं च लेभे। शिल्पशास्त्रस्यौशनप्रणीतत्वात्तद्धनत्वव्यपदेश . ✻ Ś1 D2 12 13 सर्वशत्रुनिबर्हण, V2 सर्वमौशल्यधन (sic) D3 4 सुरै सर्वैरवचन

13 D11 om 13 (cf v l 12) —[a]) Ñ2 V B D7 विहाय मृत्यु, D8 T1 3 G3 M3 वन(M2 फल) विधाय, Cm as in text (for विधाय सर्व) Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 वंचयामास (D1 °ता च त, D3 4 °याम स)तो मृत्यु —[b]) D3 4 कामीश्वर (for °मेश्वरस्) Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 सुखी, D6 T3 तथा (for स्तदा) —[c]) Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 पुन स (for उवास) Ś1 Ñ1 D2-4 12 13 उषित (for सुखित) —[d]) V1 3 B1 D3 4 12 G3 किंचिद् , D2 13 कश्चिद् (for कंचिद्) D3 वसिन् (for अ°). Ś1 Ñ2 V3 B1-3 D1-4 12 13 महाद्रि(D13 व)ने

14 [a]) Ś1 तत्तोप्सरसि, V1 तपश्चरत (for तमप्सरसि) —D3 mostly illeg for 14[b] —[b]) D6 T1 3 G M1 3 सत्तम (for पुंगवम्) D12 वानरपुंगवा —V3 illeg. for 14[cd] —[c]) B4 D11 विचरन्नाशनिं, T3 विक्रम्य कुलिशं (for विक्रम्यैवाशनिं) ✻ Cv विक्रम्ये(°म्यै)वाशनिमिति पाठ ✻ B4 कृत्वा (for गृह्य) Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 शनैर्निष्क्रान्तमालोक्य Ñ2 V1 2 B1-3 D7 भावल्याशनिमादाय —[d]) D6 एव G1 M2 इन्द्र , Cg as in text (for ईश) Ś1 Ñ V2 B1-3 D2-4 7 11-13 निजघान, V1 जघान स (for जघानेश) B4 जघान वलवृत्रहा, D1 यश चक्रे पुरंदरे (sic)

15 Ñ2 illeg for 15[cd] —[a]) Ś1 Ñ2 V B1-3 D1-4 7 12 13 तदिदं(D2 3 13 °दम्) (for इदं च] Ś1 ब्रह्मिणा (for ब्रह्मणा) D3 4 दत्तो (for दत्तं) B4 D11 हेमायास्तु (D11 °यै त)विदं दत्त —[d]) Ñ2 V B1-2 हेमायाः(B1 °या [sic]), D8 हेमाद्यै (for °यै) B2.4 विलम् (for वनम्)

दुहिता मेरुसावर्णेरहं तस्याः स्वयंप्रभा ।
इदं रक्षामि भवनं हेमाया वानरोत्तम ॥ १६

मम प्रियसखी हेमा नृत्तगीतविशारदा ।
तया दत्तवरा चास्मि रक्षामि भवनोत्तमम् ॥ १७

G 4.51.18
B 4.51.18
L 4.42.18

Ś1 D12 बिलं सुष्टेन भो मयि B1 सृष्टन महाणा वनं D1.3.13 वरो दृष्टेन हे[D13 चे[sic]]मया, D5.6 विलं तु(D6 ह)देन हेमया, D7 मायावनमनुत्तमं, D11 सुष्टेन महाणा पर —[c]) Ś1 Ñ1 D2.12.13 एवमेतद्य(D2.13 °तु) भ(D12 तु)वन, V1.2 B D4.7.11 शाश्वता कामभोग्या(V2 °भ्या)श्च, D1.3.4 एवमेतत्सुवनं D5 G3 शाश्वत कामभोग्य(G3 °गाद्) च —[d]) D2 न (for च)

16 [a]) D6 मेरुसा** (illeg) G(ed) हेमसावर्णेर् (for मेरु°) —[b]) Ś1 Ñ1 V B D1-4.7.11-13 नाम्ना, D6 illeg, T2 G3 M1 तस्य (for तस्याः) D6 illeg for स्वयप्रभा —Ñ1 om 16[cd] —[c]) Ñ2 V B D2 सदा (for इदं) V3 illeg from य up to मि in 17[d] D6 भुवन (for भ°) —[d]) Ś1 Ñ2 V1.2 B D1-4.7.11-13 वानरर्षभ (D12 °भ) T2 वानरोत्तमा (for °म).

17 V3 illeg up to रक्षामि in [d] (cf v.l 16) Ñ1 illeg for 17 —[a]) Ś1 D2.4.13 सा मे (for मम) B1 प्रिया (for प्रिय) G1 कस्य सा मे प्रियसखी —[b]) Ñ2 B D1-4.7 11-13 नृत्य, G1 हेमा (for नृत्त) D6 गीतनृत्य, T1.2 G2.3 M1.2 गीतनृत्त (by transp) (for नृत्तगीत) —[c]) Ś1 D12 गृहे, B2.3 त्वया D1-4.13 मह, D6 तदा (for तया). Ś1 D1-4.11.13 [द]दे, D11 [च]हं (for [च]स्मि) Ñ2 D7 सरितिस्वावृत्ताह V1 B सरिवापाददाहं, V3 सखी चाद्दाहं (for दत्तवरा चास्मि) cf. C5 दत्तवरा चास्मीति पाठ: —[d]) D5.6.10 भवने महद् (for °नोत्तमम्) —After 17, Ñ1 V B D7 ins while Ś1 Ñ1 D1-4.11-13 M3 ins after 19

1086* एवमुक्ते शुभे वाक्ये तापस्या धर्मसंहिते ।
हनूमान्कपिशार्दूलः प्रत्युवाच स्वयंप्रभाम् ।
अर्थिनः स्म प्रयच्छाशु जलं भक्ष्याणि चैव नः ।
म्रियमाणांश्चिराद्दास्मान्संजीवयितुमर्हसि ।
सा तु तस्य वचः श्रुत्वा तापसी धर्मचारिणी । [5]
आदाय फलमूलानि विधिनोपजहार ह ।
प्रतिगृह्य तु ते तस्मात्तदातिथ्यं वनेचराः ।
विधिवद्भक्षयामासुस्ता चैव समपूजयन् ।
तं भक्षयित्वा तत्सर्वं पीत्वा च विमलं जलम् ।
सर्वे ददृशुरालोकं सर्वतो हरियूथपाः । [10]
प्रसन्नमनसः सर्वे सर्वे च विगतज्वराः ।
संजातबलरूपाश्च तत्रासन्हरियूथपाः ।
तर्पिता विविधैर्मूलैः फलैः शीतेन वारिणा ।

[(l 1) Ś1 Ñ1 D1.4.12.13 एतच्छ्रुत्वा शुभं वाक्यं (for the prior half) V1 तारस्य (sic) (for तापस्या) Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 °संहितं, B3 °संश्रिते (for संहिते) —V3 om. l 2-3 —(l 2) Ś1 Ñ1 D1-4.11-13 M3 हरि (for कपि) —(l 3) Ñ2 illeg from ह up to प (see Ś1 var) Ñ1 M2 अर्थिनां (for न°) D6 सप्रयच्छाम, D5 सप्रयच्छार्थ, D11 स प्रयच्छार्थं M2 न प्रय° (for स्म प्रयच्छाशु) Ś1 D12 अर्थिनो संप्रयच्छामि (for the prior half) D2 चर (for जल) Ś1 Ñ1 D1(om after भक्ष up to तापसी in l 5) 3-4.11-13 M3 चर(Ś1 D12 बु ह) भक्षं मनुष्य (for the post half) —(l 4) M3 म्रियमाणो (for °णान्) Ś1 Ñ1 D2-4.11-13 M3 संजीवय तपोधने (for the post half) —(l 5) Ś1 Ñ1 D2.4.13 तस्य(Ñ1 ** [illeg])सा तु D3.13 सा तु तस्य D11 साधु तस्य (for सा तु तेषां) M2 तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य (for the prior half) Ñ1 तापसी (for °सी) V3 D12 मन्त्र (for धर्म) —(l 6) V3 illeg from the post half up to l 7 D2.4 च D11 M2 स (for ह) Ś1 D12 [उ]पानयत्ता Ñ1 D3.13 [उ]पाहरत्ता D1.4 [प्र]दातुरूत्ता (for [उ]पजहार ह) —(l 7) D2 च (for तु) D12 सर्व (for तस्मात्) Ś1 D12 तस्मात्ते (by transp) D2 तस्यास्तु (for ते तस्मात्) D2 [अ]तिथ्य (sic) (for [आ]तिथ्यं) —(l 8) D11 सुविना M2 सुभार्थी (for विधिवद्) Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 महत्यति स (for °यामासु) V3 त (for ता) V3 प्रत्यपूजयन् (for सम°) Ś1 Ñ1 D2-4.12.13 पूजयन्त्यस्य(D12 °* **)प्रभां, D1 पूजयन्तस्य तापसी (sic) D11 M3 शापक्षत(M3 क्षतक्षत) पोषनाम् (for the post half) —(l 9) Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 भक्षयित्वा च(D1.3.4 तु) ते सर्वे (for the prior half) D1 तु (for च) V1.3 विपुलं (for विमलं) D11 M3 पीत्वा सुरभि वारि च (for the post half) —(l 10) D11 हर्षे (for सर्वे) V3 illeg from लो up to l 11 M3 भालोकस्य K(ed) आलोकान् (for °कं) Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 अन्वतस्थुर्वे (Ñ1 अगान्तर्वे [sic]) सर्वे(D1.3.4 °सर्वतो लोके) (for the prior half) V2 कामतो (for सर्व°) M2 जनता सुष्ठो (for हरियूथपाः) Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 दिव्ये(Ñ1 दग [sic] D1 दिव्य) वानरपुङ्गवाः —D12 om (hapl) l 11-12 —(l 11) D7 प्रमत्त (for प्रसन्न) Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 M3 -चन्ना (for मनस) M3 वासन् (for first सर्वे) Ñ2 V1 B2 D7 ते (for च) Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 M3 मर्दे संह(Ś1 D12.13 °तु)ष्टमानसा B1 सर्वे° हृष्टमानसाः (for the post half) —(l 12) Ñ2 -चन (for -बल-) Ś1 Ñ1 D1-4.12 सजा(D1 °ता)नवलवीर्याश्च(D1.3.4 °र्ये) D11 M3 समान बलवीर्ये च (for the prior half) Ś1 Ñ1 D1.2.13 -पुंगवाः (for -यूथपाः) D12 M3 तत्र तेषां वनौकसां (for the post half) —After l 12 V1 B1 read a colophon [*Sarga* name V1 सत्यदर्शनम् B1 स्वयंप्रभादर्शनं —*Sarga* no (figures, words or both) V1 om., B1 55]

—Ñ1 V B1 D1 M3 om l 13 —(l 13) Ś1 D12 स्वप्नेन

G. 4 51. 26
B. 4 51. 18
L. 4 47. 19

किं कार्यं कस्य वा हेतोः कान्ताराणि प्रपद्यथ ।
कथं चेदं वनं दुर्गं युष्माभिरुपलक्षितम् ॥ १८

इमान्यभ्यवहार्याणि मूलानि च फलानि च ।
भुक्त्वा पीत्वा च पानीयं सर्वं मे वक्तुमर्हथ ॥ १९

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे पञ्चाशः सर्गः ॥ ५० ॥

५१

अथ तानब्रवीत्सर्वान्विश्रान्तान्हरियूथपान् ।
इदं वचनमेकाग्रा तापसी धर्मचारिणी ॥ १
वानरा यदि वः खेदः प्रनष्टः फलभक्षणात् ।
यदि चैतन्मया श्राव्यं श्रोतुमिच्छामि कथ्यताम् ॥ २
तस्यास्तद्वचनं श्रुत्वा हनुमान्मारुतात्मजः ।
आर्जवेन यथातत्त्वमाख्यातुमुपचक्रमे ॥ ३
राजा सर्वस्य लोकस्य महेन्द्रवरुणोपमः ।
रामो दाशरथिः श्रीमान्प्रविष्टो दण्डकावनम् ॥ ४
लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा वैदेह्या चापि भार्यया ।
तस्य भार्या जनस्थानाद्रावणेन हृता बलात् ॥ ५

(for धर्षिता). D4 [illegible] (for चारिणा). D5 [illegible] [illegible] (for the post. half)]
—Thereafter Ś2 V B D1 read 4.51.1.

18 V3 illeg. for 18ab. —a) Ñ1 illeg. for किं कार्यं. —b) Ś1 D4.10 [illegible] Ñ1 D1.3.4 [illegible] (D4 [illeg.]) [illegible] Ñ2 V1.2 B1-3 D2 [illegible] ; M3 [illegible] (for प्रपद्यथ). D3 [illegible]. —c) V3 [illegible] V2 [illegible] (for [illegible]). Ś1 Ñ1 V B D1-7.11.12 [illegible] D11 [illegible] (for वनं).

19 Ñ2 V B D1 om. 19. —a) D4.5-10 T1 [illegible] (for इमानि). Ñ1 illeg. from [illegible] up to d. D [illegible] G1.3 M1 C1 [illegible] Ck [illegible] (as in text). —d) [illegible] G1.3 M1.3 [illegible] (for सर्वं). D [illegible] (for [illegible]). [illegible] Cg. [illegible]. d —After 19, Ś1 Ñ1 D1-4.10 M1 ins. 1056*

(illeg.). B2 [illegible]. —V3 illeg. for 1ab (except इदं वचनम्). —c) Ś1 D1.3.4 [illegible] Ñ1 V1 B D2 [illegible], V1 [illegible] (for एकाग्रा). —d) Ś1 [illegible]
—After 1, D11 wrongly repeats 4.50.15.

2 a) V3 M1 [illegible]. D [illegible] (for [illegible]) —b) V3 D11 M1 [illegible]. Ś1 Ñ V1.3 B1-3 D1-4.10.11 [illegible] (for [illegible]). —c) Ś1 Ñ1 [illegible] B1 [illegible]; B2 D1-4.10 G1 [illegible] G2 M1 [illegible] G3 [illegible]. Ck.t as in text (for [illegible]). B1 D1.4.9 [illegible] D11 [illegible] (for [illegible]) —d) V3 illeg. from [illegible] up to 3b. Ñ1 V1.2 B1-3 D1.11 [illegible]; D4-10 T1 [illegible] (for [illegible]) Ś1 Ñ1 D1-4.10.11 [illegible].

3 V3 illeg. for 3ab (cf. v.l. 2) —a) [illegible] (for [illegible]) D11 [illegible] (by transp.) [illegible] —c) Ś1 D11 [illegible] (for आर्जवेन). Ñ1 [illegible] (for [illegible]). D [illegible] D11 G1 [illegible] (for [illegible])

4 a) T1 [illegible] (for [illegible]). G1 [illegible]

वीरस्तस्य सखा राज्ञः सुग्रीवो नाम वानरः ।
राजा वानरमुख्यानां येन प्रस्थापिता वयम् ॥ ६
अगस्त्यचरितामाशां दक्षिणां यमरक्षिताम् ।
सहैभिर्वानरैर्मुख्यैरङ्गदप्रमुखैर्वयम् ॥ ७
रावणं सहिताः सर्वे राक्षसं कामरूपिणम् ।
सीतया सह वैदेह्या मार्गध्वमिति चोदिताः ॥ ८
विचित्य तु वयं सर्वे समग्रां दक्षिणां दिशम् ।
बुभुक्षिताः परिश्रान्ता वृक्षमूलमुपाश्रिताः ॥ ९
विवर्णवदनाः सर्वे सर्वे ध्यानपरायणाः ।
नाधिगच्छामहे पारं मग्नाश्चिन्तामहार्णवे ॥ १०
चारयन्तस्ततश्चक्षुर्दृष्टवन्तो महद्बिलम् ।
लतापादपसंछन्नं तिमिरेण समावृतम् ॥ ११
अस्माद्धंसा जलक्लिन्नाः पक्षैः सलिलरेणुभिः ।
कुरराः सारसाश्चैव निष्पतन्ति पतत्रिणः ।
साध्वत्र प्रविशामेति मया तूक्ताः प्लवंगमाः ॥ १२

G 4 51 40
B 4 52 23
L 4 42 33

---

6 ᵃ) M₃ राजा (for राज्ञः) Ś₁ Ñ₂ V B D₂₋₄ ₇ ₁₁₋₁₃ तस्य वीर सखा प्राज्ञ —ᵇ) D₃ ₄ नाम्नैव (for वानरः) —ᶜ) D₅ om (hapl) राजा वानर Ñ₂ V B₁₋₃ D₇ वीराणां (for मुख्यानां) —V₃ illeg from 6ᵈ up to अङ्गद in 7ᵈ —ᵈ) B₃ D₁ तेन (for येन) B₄ वन (for वयम्)

7 V₃ illeg up to अङ्गद in ᵈ (cf v l 6) Ś₁ D₁₋₄ ₁₂ ₁₃ om (hapl) 7 —ᵃ) D₁₁ T₃ [आ]चरिताम्, G₃ m as in text (for चरिताम्) ※ Cv अगस्त्य चरिता इत्यादौ ⁎⁎चित्पूर्वदोष ※ —ᵇ) B₄ पालिता (for रक्षिताम्) —ᶜ) V₁ सदेव (for सहैभिर्) Ñ₂ V₁ ₂ B₁₋₃ D₁ वीरैर्, D₄ भीमैर्, M₃ घोरैर् (for मुख्यैर्) —ᵈ) M₃ प्रमुखा, Ck t as in text (for °खैर्) Ñ₂ V B₁₋₃ D₁ वृता, (for वयम्)

8 ᵃ) Ś₁ रावर (sic) B₃ वानर (sic) D₁₁ राक्षस (for रावण) D₁ रावण सहितान्वेष्टु (metri causa) —D₇ om (hapl) 8ᵇ–10ᵃ —ᵇ) Ś₁ D₁₁ रावणं (for राक्षसं) —B₁ om 8ᶜ–9ᵇ —ᶜ) Ñ₂ V B₂ ₃ सहित वीरा (for सह वैदेह्या) —ᵈ) V₃ illeg after मार्गध्व up to 9ᵈ Ś₁ D₂ ₃ ₁₂ ₁₃ चयत्नत, D₄ ₆ चोदयता, D₁₁ चोदितास, G₁ (after corr as in text) चेवसा, Ck t as in text (for चोदिता)

9 D₇ om 9 B₁ om 9ᵃᵇ V₃ illeg for 9ᵃᵇ (for all cf v l 8) —ᵃ) Ś₁ विचेयत (sic) Ñ₂ V₁ ₂ B₂ ₃ विचिन्वतो, D₁ ₆ विचीयतो D₂ ₄ ₁₁₋₁₃ विचीय तु D₅ विचेतु च (sic) (for विचित्य तु) D₃ ₈ ₁₀ G वन (for वय) Ñ₂ B₄ D₃ ₁₀ सर्वे —ᵇ) V₁ D₃ ₈ ₁₀ Ct समुद्र, D₁₁ समस्ता, G₁ समाता (for समग्रा) —After 9ᵃᵇ, Ś₁ B₄ D₁ ₄ ₁₁₋₁₃ M₃ G(ed) ins

1087* नाधिगच्छाम वैदेहीं रावणं नापि तं रिपुम् ।

[D₁₁ M₃ transp नाधिगच्छाम and वैदेही G(ed) च (for second न) B₄ नैर्ऋत रावण, D₁ ₂ ₄ M₃ नापि त रावण (by transp) (for रावण नापि तं) D₁₃ रावण च निशाचर (for the post half)]

while Ñ₂ V₁ ₂ B₂ ₃ ins

1088* बहुशो न तु पश्याम सीतया सह रावणम् ।

—ᶜ) D₁₁ पिपासार्ता (for परिश्रान्ता) D₅ ₈₋₁₀ G₃ वयं बुभुक्षिता सर्वे —ᵈ) V B₁₋₃ D₁₁ -मूलानि (for -मूलम्) B₄ परिगम्यागरीन्बहून् (sic) ※ Cv r: बुभुक्षिता परिश्रान्ता (Cr °न्ता वृक्षमूलमुपाश्रिता) इति पाठ. ※

10 D₇ om 10ᵃ (cf v l 8) V₃ illeg for 10ᵃᵇ (except विवर्णवद्) —After 10ᵃ, Ś₁ Ñ₂ V₁ ₂ B D₁₋₄ ₁₁₋₁₃ ins

1089* सुग्रीवभयदर्शिन ।
तृष्णया चार्दिता सत्र

[(l 1) G(ed) भयकर्षिता (for °दर्शिन) —(l 2) Ś₁ D₂ ₃ ₁₂ ₁₃ तृषया (for तृष्णया) B₄ विषण्णमनस सर्वे, D₁ तृष्णाक्षुत्पीडिता सर्वे, D₄ तृषा सलवर्दिता सर्वे]

—ᵇ) B₄ ध्यानशोक, T₁ ₃ सत्रा ध्यान (for सर्वे ध्यान) —ᶜ) Ś₁ D₁₋₄ ₁₁ ₁₃ न गच्छामो वय पार, V₂ नाध्य गच्छामहे पार ※ Ck नाधिगच्छामहे पारमिति। चिन्तामहार्णवस्येति शेष, Ct नाधिगच्छाम। हे इति स्वयप्रमासबोधनम्। नाध्यगच्छाम पार चिन्तामहार्णवस्येति शेष ※ —ᵈ) Ś₁ D₂ ₁₂ ₁₃ G₃ M₁ शोक, D₁ ₃ ₆ दुख, D₁₁ दुखे (for चिन्ता)

11 ᵃ) Ś₁ D₁₁ सर्वे (for चक्षुर्) —ᵇ) D₅ महा, *D₆ T G₂ ₃ M₂ ₃ बय, M₁ ततो (for महद्)* Ś₁ Ñ₂ V B D₁₋₄ ₇ ₁₁₋₁₃ पश्यामो विवृत बिलं —ᶜ) D₃ ₄ -पल्लव (for पादप) B₄ D₁₁ सहद्, D₈ ₁₀ सपर्स (for संछन्न) —ᵈ) Ś₁ Ñ₂ V B D₁₋₄ ₇ ₁₁₋₁₃ महदास्यमिव क्षिते, D₇ महास्यमिव वक्षिते

12 ᵃ) D₆ T₁ G₃ M₁ ₃ तस्माद् (for अस्माद्) Ś₁ Ñ₂ V B D₂ ₇ ₁₁₋₁₃ ततो हसा समुत्पे(B₄ °मापे)तु, D₁ ₃ ₄ ततो हसा ह्युत्पतति —ᵇ) Ś₁ B₄ D₁₋₄ ₁₂ ₁₃ सलिलोक्षि(D₃ ₄ °क्षि)भि, Ñ₂ V B₁₋₃ D₇ सजलशीकरै, D₅ °रावि भि, D₁₁ °शीकरै, T₁ ₂ M₃ °विग्रहै, Ck t as in text (for सलिलरेणुभि) D₆ T₂ G M₁ ₂ निर्याता विधुत्वाद्विलाद् —ᶜ) T₁ कुररा, M₃(after corr *suf lin sec m* as in text) कुमारा (for कुररा) B₁ चेदुला क्रौंचा (for

G 4 51 40
B 4 52 13
L 4 42 14

तेषामपि हि सर्वेषामनुमानमुपागतम् ।
गच्छामः प्रविशामेति भर्तृकार्यत्वरान्विताः ॥ १३
ततो गाढं निपतिता गृह्य हस्तौ परस्परम् ।
इदं प्रविष्टाः सहसा बिलं तिमिरसंवृतम् ॥ १४
एतन्नः कार्यमेतेन कृत्येन वयमागताः ।
त्वां चैवोपगताः सर्वे परिद्यूना बुभुक्षिताः ॥ १५
आतिथ्यधर्मदत्तानि मूलानि च फलानि च ।
अस्माभिरुपभुक्तानि बुभुक्षापरिपीडितैः ॥ १६
यत्त्वया रक्षिताः सर्वे म्रियमाणा बुभुक्षया ।
ब्रूहि प्रत्युपकारार्थं किं ते कुर्वन्तु वानराः ॥ १७
एवमुक्ता तु सर्वज्ञा वानरैस्तैः स्वयंप्रभा
प्रत्युवाच ततः सर्वानिदं वानरयूथपान् ॥ १८

सारसाश्चैव) —[d]) Ś1 D2–4 12 13 वञ्जुलाश्चैव पक्षिण , Ñ2 V B1–2 D7 G(ed) च(G[ed]म)शुक्लाश्चकसाह्वया , B4 सारसाश्चापि पक्षिण , D12 चक्रवाकाश्च पक्षिण —After 12[cd], Ñ2 V B D7 11 ins while Ś1 D1–4 12 ins 1 2 after 12[cd] only

1090* कादम्बा जलपृक्ताश्च तथान्ये च जलेचरा ।
यतो नो मतिरुत्पन्ना दृष्ट्वा ताञ्जलचारिण ।

[(l 1) Ñ2 V1 2 D7 जल(V2 illeg after जल up to 4 52 2[cd])पृक्ताश् (for °पृक्ताश्) D12 जलपृक्ता कन्याश्च पृक्ता कमलरेणुभि —(l 2) Ś1 D1–4 11 12 मे(D11 नो) बुद्धिर् (for नो मतिर्) Ś1 B1 D1–4 12 transp दृष्ट्वा and तान् V2 D2 वनचारिण , D12 °पक्षिण (for नभ्चारिण)]

—[b]) V2 D4 सर्वे (for सार्ध) Ś1 D1–4 11 12 अत्र प्रवेक्ष्याम इति D11 प्रविशामेव सामर्थ्यात् —[c]) Ś1 D1 12 13 प्रोक्ता ; Ñ2 V1 2 B1 2 D7 [उ]क्ता वै B4 ह्युक्ता D1 2 4 11 चोक्ता (for तूक्ता)

13 V2 illeg for 13 (cf v l 1090*) —[a]) Ś1 D1–4 12 13 तस्मिंस्तामपि(D2.4 °मेव) Ñ2 V1 2 B1–2 D7 एषामपि च, B4 D11 एतेषां चैव (for तेषामपि हि) —[b]) Ñ1 V1 B1–2 D7 चैकमत्यम् ; B1 D11 एकपद(D11 °विस)म्(T1 2 G1 M1 अनुमानाद् ; Cv m g k t as in text (for अनुमानम्) Ś1 D1–4 12 13 गत्(D2 4 °कं) मति (L[ed] बुद्धि)रुपस्थिता V2 चैकार्यं समुपागत ॐ Cr तेषामपि हि सर्वेषामनुमानादुपागतमिति पाठ । अनुमानं वर्णक्रियपक्षिनिर्गमनरूपलिङ्गदर्शनम् । तस्माद्बिलप्रवेशनमस्मा कृतमित्यर्थ ॐ —[c]) After गच्छाम , B1 reads erroneously the portion from कार्यमेतेन in 15[c] up to 16 (omitting 16[d]) repeating the same in the proper place Ś1 D12 प्रविशामश्च D1–4 13 प्रविशामोऽत्र(D1 °मो वा) (for °मेति) D4.5–10 अस्मिन्बिलेऽतिगत्या सर्वे D11 बिलमेतत्प्रविशामो —[d]) D1 4 भर्तु ; D4–10 (S)त्यर्थ (for भर्तृ) D1 कार्ये (for -कार्य) Ñ2 V1 2 D7 -त्वरायुता(V2 °त) (for -त्वरान्विता) B भर्तृकार्ये त्वरायुता(B1.4 °त); D11 भर्तृकार्यसमाश्रिता

14 V2 illeg for 14 (cf v l 1090*) —[a]) V1 V1 2 B1–4 D1 पतिते(V1 B1 2 °ते; V2 °ते)न; B1 निपतितौ (for निपतिता) Ś1 D1–4 12–13 पति(D11 प्रति)गृह्य तस्ते गाढं —[b]) B1 T1 1 G1 M1 हस्तौ; D1–13 Ct हस्ते (for हस्तौ) Ś1 D1–4 11–13 वयं हस्त (D1 2 4 °हस्तान्; D11 °स्ते) (for गृह्य हस्तौ) Ñ2 V1 2 B1–4 D7 हस्त(V1 2 °स्ते)मादाय ते मिथ ॐ Ct 'हस्ते' इति पाठेऽपि हस्ते स्थित्वेवार्थ । परिष्वज्येति पूर्वोक्तस्वरसात् ॐ —[c]) D1 सहिता (for सहसा) —[d]) Ś1 D2 11.12 बिलं सतिमिरं महत्; B1 4 बिलं तिमितिमिरं वृत

15 V2 illeg for 15 (cf v l 1090*) —[a]) V1 D1 एव D7 इद (for एतन्) Ś1 न , D1 च (for न) —[b]) Ś1 D1–4 12.13 कार्येण (for कृत्येन) G(ed) विवम् (for वयम्) V1 कृत्ये निश्चयमागता , G1 सर्वे वयमिहागता —D1 om 15[c]–16 —[c]) V1 [अ]प गता ; T1 1 [उ]पागता (for [उ]पगता) —Ś1 om (hapl) 15[d]–17[a] —[d]) Ñ2 D1 4 7 11 म्रियमाणा D1 सर्वे धूना (for परिद्यूना) V1 2 B D2 11 12 म्रियमाणा बुभुक्षया

16 V2 illeg for 16 (cf v l 1090*) Ś1 D1 om 16 (cf v l 15) D1 4 13(D4.11 hapl ?) 11 om 16–17[b] —[a]) Ñ2 V1 2 B D7 स्वया मूल (for मूलानि च) —[c]) Ñ2 V1 D1 1–11 T1 उपयुक्तानि (for °भुक्तानि] —[d]) Ñ2 V1 2 B D7 भ्रमकर्शितै (for परिपीडितै) D11 पुनर्जीविताद्य वयं

17 V2 illeg for 17 (cf v l 1090*) Ś1 om 17[a] (cf v l 15) D1–4.12.13 om 17[ab] (cf v l 16) —[a]) T ये (for यत्) Ñ2 V1 2 B1 2 4 D7 त्वया पालनीकृता मन्ये B1 D1 तां पैवोऽथ(D7 निहिताथ)गता सर्वे D11 त्वया स्वीकृता सर्वे —[b]) V1 2 B1 4 D1 7 G1 बुभुक्षिता (for °क्षया) —[c]) Ñ2 V1 2 B1 4 D7 वद (for ब्रूहि) D11 प्रत्युपकारं त(D1 °ताथं)। G1 प्रत्युपकारार्थं —[d]) T1 वा G1 तु; Ct as in text (for ते) D1 कुर्वन्ति (for कुर्वन्तु) B1 किं कुर्वन्तु वनौकस

18 V2 illeg for 18 (cf v l 1090*) —[a]) D11 वा G1 M1 [अ]प (for तु) Ś1 B1 D1–4.11 तु सर्वे Ñ2 V1 2 D1–4 D7 वा तत D2 T1 1 G M1 2 सर्वेषु (for सर्वज्ञा) —[b]) M1 तु (for तै) Ñ2 V1 2 B1 4 D1 वानरान् बाहुभूपुत्रा —D11 om 18[c]–19[b] —[c]) D1 च तान् (for तत) —[d]) B1 D1 4 वानरान् (T1 2 पुंगवान् (for -यूथपान्) Ś1 D1 4 11 13 इदं वानरान् यूथपान् Ñ2 V1 2 B1 2 D7 वानरान्सर्वान्वानर्षभान्; D1 वानरान् यूथपान्

सर्वेषां परितुष्टास्मि वानराणां तरस्विनाम् । | चरन्त्या मम धर्मेण न कार्यमिह केनचित् ॥ १९

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे एकपञ्चाशः सर्गः ॥ ५१ ॥

५२

एवमुक्तः शुभं वाक्यं तापस्या धर्मसंहितम् । | उवाच हनुमान्वाक्यं तामनिन्दितचेष्टिताम् ॥ १

G 4 52 1
B 4 52, 12
L 4 44 1

19 V3 illeg for 19 (cf v l 1090*) D12 om 19ab (cf v l 18) V1 mostly damaged for 19b —b) Ś1 Ñ2 V3 B D1-4 7 12 13 महौजसा, D8 G3 तरस्विना, M1 महात्मना (for तरस्विनाम्) —c) Ñ2 V1 2 B D7 धर्मं(B4 °र्मे) हि (for धर्मेण) Ś1 D3 4 13 चरता राम कार्यार्थं, D1 चरत्या इह धर्मं च, D8 13 चरत्या मम इम धर्मं(D13 °द धर्म्यं) —d) D13 तत् (for न) Ś1 D1-4 12 13 मम (for इह) ⊛ Ct अत्र कतकस्तु द्विपञ्चाशत्सर्गेणमालिमाह ⊛ —After 19 Ś1 D1 3 4 13 ins

1091* एतदेव हि मह्य यद्दिष्टान्त श्रमातुरं ।

[Ś1 D13 एतेनैव (for एतदेव) D3 4 सर्वं (for मह्य)]

while M3 (*inf lin sec m* which is crossed) ins

1092* इत्युक्ता सा वानराणा वचस्त
चक्षुत्वा राम लक्ष्मणेन स्थित तम् ।
नत्वा गत्वा ऋष्यमूक महीधं
प्राप्यानुज्ञां प्राविशत्सा बिल च ।
द्विपञ्चाश सर्ग
प्रविश्य सा बिल दृष्ट्वा वानराणा स्वयप्रभा । [5]
युष्माक हि मया किंचित्कर्तव्य चैतदुच्यताम् ।

Colophon B2 D3 4 4 om —*Sarga name* Ś1 स्वयंप्रभानामवाक्य, Ñ2 V1 B1-3 D7 स्वयप्रभासवादं(B1-3 °द) V3 सीतान्वेषणे स्वयप्रभासवाद , D3 11 13 स्वय प्रभावाक्य, D8 11 स्वयप्रभादर्शन(D11 °प्रवेश) —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 V1 B1 3 D3 13 13 om , N2 V3 49 B2 D3 4 10 T G1 2 M 52, D7 53 D13 50 G3 51 (as in text) L(ed) 43 —After colophon V3 concludes with

य सुरासुरयक्षरक्षसा
कारणस्य जनक सनातन ।
जानकीकुमुदिनीसुधाकरो
ऐलकस्य दिशतु मङ्गले हरि ॥

D3 with श्रीराम, G with श्रीरामाय नम

52

1 Ñ1 missing up to 7a (cf v l 4 51 4) V3 illeg. up to 2b (cf v l 1090*) —a) D1 एतद् (for एवम्) Ś1 D11 T2 उक्त्वा D1-4 12 13 श्रुत्वा, Cg k t as in text (for उक्त) Ñ2 V1 3 B1-3 D3 एवमुक्ते शुभे वाक्ये, B4 एवमुक्ते तु वचने —b) D11 ते तस्या (for तापस्या) Ñ2 V2 3 B3 4 D7 सहिते, B1 M2 -सस्थिते (M2 °तं) (for -संहितम्) —d) D8 9-10 -लोचना (for -चेष्टिताम्) —For 1cd, Ś1 D1-4 11-13 subst.

1093* ऋजु प्राञ्जलय सर्वे परितुष्टा स्वयंप्रभाम् ।
[D1 3 परितुष्टां (for °तुष्टा).]

—Thereafter they cont

1094* लोलस्वभावैरस्माभिर्यदिदं व्याहृत वच ।
तासर्वं मर्षणीय ते सर्वैरेव कृतोऽञ्जलि ।
एक तु वयमिच्छामस्त्वत्प्रसादात् तपोधने ।
श्रूयतामभिधास्यामस्तच्छ्रुत्वा कर्तुमर्हसि ।
कृत्स्नो मास परिगतो वनेऽस्मिस्तु तपोधने । [5]
न च जानीम स देश प्रविष्टा येन वानरा ।

[(l 1) D3 11 लोभ (for लोल) —(l 2) Ś1 D2 एव (for स्व) —(l 3) D3 3 13 एव (for एक) D2 तु (for तु) D1-3 11 13 त्वत्प्रसादात्, D8 त्वत्प्रसादात्, D13 अतोऽपि

G. 4 52 23
B. 4 52 21
L. 4 41 5

शरणं त्वां प्रपन्नाः स्मः सर्वे वै धर्मचारिणि ।
यः कृतः समयोऽस्माकं सुग्रीवेण महात्मना ।
स तु कालो व्यतिक्रान्तो बिले च परिवर्तताम् ॥ २
सा त्वमस्माद्बिलाद्घोरादुत्तारयितुमर्हसि ॥ ३

(for तपोधने) —D14 om (hapl) l 4–5 —(l 4) D11 अभिधास्यामि D1 शृणु तथ्य च तच्छुभे D11 शुणु तथ्य वचश्च तद् (for the post half) —D11 transp l 5 and 6 —(l 5) D11 एष (for इत्थं) D13.13 बिलेऽस्मिंस्तु D11 बिले चास्मिन् (for वनेऽस्मिंस्तु) D13 तपोनिधे (for °धने) D1 कृत्स्न मार्गं परिश्रान्ता बिले ह्यस्मिंस्तपोधने —(l 6) D1 जानीम च (by transp) D11 कथयस्व विलक्षार (for the prior half)]

while Ñ2 V1.3 B D7 subst for 1[ab]

1095* हनुमान्कपिशार्दूल प्रत्युवाच पुनर्वचः ।

—Thereafter they cont

1096* भवत्यानुगृहीता स्म सर्व एव वनौकसः ।
कृतमातिथ्यमस्माकं श्रमश्चापगतो महान् ।
कथितं चापि ते तत्त्वमस्माभिर्धर्मचारिणि ।
कारणं चापि वैदेह्याः मार्गणे ते निवेदितम् ।
विचितं शतशश्चायं देशो दक्षिणसंज्ञितः । [5]
प्रेषितैर्वानरेन्द्रेण सीतार्थेऽस्माभिराहते ।
समयश्च कृतस्तेन कपीनां संनिधौ तदा ।
पूर्णे मासि निवर्तध्वं वसन्वध्यो भवेन्मम ।
इति प्रतिसमादिष्टा भर्त्रा वयमनिन्दिते ।
विचिन्वन्तो दिशः सर्वा वानरा शीघ्रगामिनः । [10]
वय तु दक्षिणामाशां सुग्रीवेण प्रचोदिताः ।
समन्तात्परिधावन्तः पश्याम विपुलं बिलम् ।
प्रविश्य चैव सहसा सीताविषयकारणात् ।
न च पश्यामि निष्क्रामं बिलादस्मात्सुमध्यमे ।
एवमुक्ते हनुमता ते सर्वे वानरास्तदा । [15]
ऊचुः प्राञ्जलयो भूत्वा तापसीं धर्मचारिणीम् ।
लोलस्वभावैरस्माभि किंचित्तेऽपकृतं यदि ।
सर्वं मर्षयितव्यं तत्सर्वैरेव कृतोऽञ्जलिः ।
एवं तु वयमिच्छामस्त्वा वक्तुं धर्मचारिणि ।
श्रृण्वतो चाभिधास्यामः सर्व एव तथामतम् । [20]
सर्वे परिगता देशा विलेऽस्मिन्सर्ववानरैः ।
न च पश्याम तं देशं प्रविष्टा येन वानराः ।

[(l 1) V3 moth eaten B4 सर्वे वानरश्रेष्ठास्तु (for the post half) —(l 2) Ñ2 D7 [श्र]म गतो (for [श्र]मगतो) B3 मोहोपहतचेतसां (for the post half) —(l 4) B4 यथावत्परिमार्गणे (for the post half) —(l 5) V3 विदित (for विचित) V3 स्तु शतश् (for शतशश्) B4 [श्र]पि (for [श्र]य) B3.3 सहित (for -संज्ञित) —After l 5 B4 ins.

1096 (A)* रामेणोक्तं हि निरो बीरा वानरा भीमविक्रमाः ।

—(l 6) B3 प्रेषिता (for °तैः) B4 सुग्रीवेण महात्मना (for the post half) —(l 7) B3 तेषां (for तेन) B4 सर्वेषामुपवर्तिने (for the post half) —(l 8) Ñ2 पूर्णे B2 मासे (for मासि) B4 स्म एव कृतस्मा (for the post half) —(l 9) D7 एव (for इति) V1 तेन (for प्रति) B4 भर्तुर्वचन चोदिता (for the post half) —(l 10) B4 विचिन्वति B2 दिशः सर्वे (for दिशः सर्वा) D4 वानराश्चान्यविक्रमाः (for the post half) —(l 11) B4 हि (for तु) V1 प्रणम्य (for प्रचोदिता) B4 सुग्रीवसमनोदिता (for the post half) —(l 12) V3 न पश्यामि पुन बिलं (for the post half) —(l 13) B4 बिलं प्रविष्टाश्च सुमहत्सीताविचयकारिणः (hypm) —(l 14) V1.3 B1-3 निष्कासं B4 निर्गम D7 निष्कासं (for निष्क्रामं) B4 तपोधने (for सुमध्यमे) —(l 15) V1 एवमुक्ता B2.3 सर्वे ते (by transp) —For l 17–22 cf 1034* —(l 17) V3 B1-3 [ऽ]प्रकृत (for ऽप°) —(l 18) D3 सर्वे (for सर्वं) B2.3 ते (for तत्) D7 एव (for एव) —(l 19) V3 B1-4 वच (for वक्तुं) B1 धर्मचारिणी —(l 20) V1 तथा ** (moth-eaten) (for तथामत) —(l 21) B1 परिगतो देशो]

2 Ñ1 missing V3 illeg for 2[ab] (cf v 1 1) D6 reads 2[ab] in marg —[b]) D6.8.10 T2 G1 M1 धर्मचारिणी (T2 °ण) —For 2[ab], Ś1 Ñ2 V1.3 B D1.4.7.12.13 subst

1097* तदिच्छामो वयं भद्रे बिलाद्स्मात्तपोधने ।
स्वतेजसा विनिर्गन्तुं त्व हि नः परमा गतिः ।

[(l 1) Ñ2 V1.3 B D1.3.4.7 सर्वे (for वयं) D11 एष मास परिगतो (for the prior half) D4.13 हस्माद् (for अस्माद्) D12 बिले चास्मिन् (for बिलादस्माद्) Ñ2 V1.3 B D7 मनोहराद् D3.4 तु शोभने (for तपोधने) —(l 2) Ñ2 V1.3 B D7.11 प्रसादात् (for तेजसा) D4 न निर्गन्तुं D11 भयं हित्वा (for विनिर्गन्तुं) D1 त्वत्तेजसा विनिर्गन्तु (for the post half)]

—D3 om from 2[c] up to अस्माद् in 3[a] —[c]) Ś1 D1-4.12.13 कृतश्च G1 यत्कृत (for यः कृत) V1.3 D6.8.10 [ऽ]स्माकं (for ऽस्माक) —[c]) Ś1 D1-4.11-13 M2 च B2 हि (for तु) D6 T2.3 M1 ह्यतिक्रान्तो (for व्यतिक्रान्तो) Ñ2 V B1.3 D7 स काल समतिक्रान्तो —[f]) G1.3 न (for च) Ś1 Ñ V B D1-4.7.11.13 [ऽ]स्मिन्परिधावतां D13 [ऽ]स्मिन्नपि धावतां M1 च परिधावतां M2 च परिवर्तितां (for च परिवर्तताम्) M3 वने महति वर्ततां

3 Ñ1 missing (cf v 1 1) D3 om up to अस्माद् in [a] (cf v 1 2) Ś1 om 3 —[a]) Ñ2 V B1-4 D7 तस्माद् D1-4.13 दुर्गाद्, D6 दूराद्, D8-10.12 भयाद् (for घोराद्) —After 3 Ñ2 V B D7 ins

1098* तीक्ष्णो हि राजा सुग्रीव प्रियार्थी राघवस्य च ।

तस्मात्सुग्रीववचनादतिक्रान्तान्गतायुषः ।
त्रातुमर्हसि नः सर्वान्सुग्रीवभयशङ्कितान् ॥ ४
महच्च कार्यमस्माभिः कर्तव्यं धर्मचारिणि ।
तच्चापि न कृतं कार्यमस्माभिरिह वासिभिः ॥ ५
एवमुक्ता हनुमता तापसी वाक्यमब्रवीत् ।
जीवता दुष्करं मन्ये प्रविष्टेन निवर्तितुम् ॥ ६
तपसस्तु प्रभावेन नियमोपार्जितेन च ।
सर्वानेव बिलादस्मादुद्धरिष्यामि वानरान् ॥ ७
निमीलयत चक्षूंषि सर्वे वानरपुंगवाः ।
न हि निष्क्रमितुं शक्यमनिमीलितलोचनैः ॥ ८
ततः संमीलिताः सर्वे सुकुमाराङ्गुलैः करैः ।
सहसा पिदधुर्दृष्टिं हृष्टा गमनकाङ्क्षिणः ॥ ९

G 4 52 24
B 4 51 29
L 4 48 14

---

4 Ñ1 missing (cf v l 1) D13 om 4–5 —[a]) D11 -समयाद् (for -वचनाद्) —[b]) D1 विनिवृत्तान् (for अतिक्रान्तान्) D11 एते वृथास्तपोधने —After 4[ab] D3 5 6 ins

1099* अतिदुर्गं बिलेऽस्मिन्ह्यकालो न परिधावताम्।
[D1 कालो गतो (for अकालो)]

while D11 ins

1100* दिव्यान्यस्माभिरेतानि भुक्तानि हि फलानि च।
भक्षितानि च मूलानि सर्वेण यशस्विनि।
स च कालो बिले दुर्गे गतो न परिधावताम्।

—For 4 Ś1 Ñ2 V B D1 13 subst D3 5 6 11 subst for 4[cd] and both the groups read after 5

1101* तद्भावभयभीतांश्च प्रीत्या जीवितुमर्हसि।
[Ñ2 V B D1 7 11 भीतानां Ñ2 V B D7 श्रम भवितुम् D1 प्रवेष्टितुम्, D6 भीतार्वेष्टितुम् D11 मार्गमन्वाशुम् D13 मत्प्राणीश्वितुम् (hypm) (for प्रीत्या जीवितुम्)]

—Thereafter Ñ2 V1 B D7 cont

1102* अस्मानस्माद्बिलाद्दुर्गादुत्तारयितुमर्हसि।

—Ñ2 V1 B D7 further cont Ś1 V2 3 D1 3 5 6 11 13 cont after 1101* D8 12 ins after 3 (due to om)

1103* इति ब्रुवाणोऽस्मा सर्वा सर्वभूतहिते रता।
[Ś1 V3 रताद् (for रता)]

5 Ñ1 missing D8 13 om 5 (cf v l 1 and 4) —[a]) Ś1 D1 5 6 11 13 कार्यं (D11 कार्यं) कर्तव्यम् (for कार्यमस्माभि) —[b]) Ś1 D1 2 6 11 अस्माभिर् D11 अस्माकं (for कर्तव्यं) —[c]) D1 11 तथापि (for तच्चापि) —[d]) T1 युष्माभिर् (sic) (for अस्माभिर्) Ś1 D1 5 6 11 13 इहास्माकं (D1 11 °भि) प्रवेशनात् Ñ2 V2 3 B4 D7 इह न प्रवि(V3 D7 प्र(वि))ष्टैर्वनात् V1 अस्माभि प्रविश्यनात् D1 5 इह न प्रवि (D2 3 °ति)ष्टैर्वनात् —After 5 Ś1 Ñ1 V B D1 5 6 7 11 13 read 1101*

6 Ñ1 missing (cf v l 1) —[ab]) Ś1 D1 5 11 13 इदं मधुरया वाचा (for [a]) Ñ2 V B D7 उवाच परमप्रीता बिलाद् अपरपेक्षया —After 6[ab] Ś1 Ñ2 V B D1–5 7 11 13 ins

1104* इदं विष्णुयानेन बिल शक्रेण सद्गुणे।
असुरार्थं विमुक्तेन पुरा वज्रेण दारितम्।
दुरासद सुदुर्धर्षं बहुरत्नसमाकुलम्।

महाभागेन पुत्राथ निर्मितं विश्वकर्मणा।
तस्य वैरातिसर्गेण बिलेऽस्मिन्वज्रदारिते। [5]

[(l 1) Ś1 D1 5 11 13 तु (D3 6 हि) सुरराजेन D11 देवर° (for विष्णुराजेन) D11 पुरा (for बिल) —(l 2) V3 विसृष्टेन Ś1 D1–5 11 13 असुरार्थं विसृष्टे(D11 °मुक्ते)न (for the prior half) Ñ(ed) तत्र वज्रेण पातितं (for the post half) —V3 illeg from l 3 up to 7[d] —(l 3) D7 दुराधर्षं (for सुदु°) V1 नाक (for रत्न) Ś1 D1 4 13 13 दुरापर्षं दुरासाद(D1 °साद्य D3 4 °सार) नानारत्नविभूषितं D11 उदर्घं तु(Ñ(ed) दुर्धर्षं च) दुरासद नानारत्नसमन्वितं —(l 4) Ś1 D11 सुतार्थे B4 D1–5 11 13 पुत्रार्थ Ñ(ed) स्वार्थे (for पुत्रार्थे) —Ś1 om l 5 —(l 5) V3 [म]तिसर्गेण D3 [अ]भिसर्गेण V3 तस्य वैराभिसर्गेण D1 5 एव दे(D6 दे)वविक्रम तु D3 5 11 13 एव देव(D11 तेन D13 देवि)विक्रम Ñ(ed) एव देवरिपुर् ते (for the prior half) D3 पुरा वज्रेण दारिते (for the post half)]

—[c]) V1 2 B3 4 D5 11 13 जीवित (for °वता) D11 दुर्लभं (for दुष्कर) —[d]) B1 3 निवर्तितं

7 Ñ1 missing[a] V3 illeg for 7[ab] (cf v l 1 and 6) —[a]) Ś1 D1 2 4 13 च D3 12 [5] स्य D3 8 10 तु T1 ते (for तु) —[b]) D1 6 11 [उ]पात्तेन (for [उ]पार्जितेन) Ñ1 D7 से V1 2 B3 4 वै (for च) Ś1 D11 नियमेनान्वे(D11 °र्जितेन) न च D11 नियमैर्माननेन च —D1 illeg from एव in[c] up to ति in[d] (see var) —[c]) Ś1 V1 B D1 5 7 11 13 सर्वे (for सर्वान्) M3 तस्माद् (for अस्माद्) D11 निष्क्रामयिष्ये सर्वान्वो —[d]) D1 6 10 तारयिष्यामि G1 वानरा Ś1 N V B D1–5 7 12 13 वि(D6 illeg)क्ष(V1 V B D1 7 °ता)मिष्यथ वानरा (V1 °रान्) D11 निशादस्मात्प्लवंगमा

8 D11 om 8[ab] —[a]) Ñ1 D1 संमीलयत D1 1 (marg also as in Ñ1) 2 4 11 समीलयत (for निमील°) Ñ V B D1–5 7 11 13 नेत्राणि (for चक्षूंषि) —[b]) V3 moth eaten from यें up to पुंग (see var) Ñ2 V B D7 प्लव (V1 moth eaten) गा (for पुंगवा) —V3 illeg for 8[c]–13[b] —[c]) V1 B1 3 D3 8 22–23 निष्क्रामितुं (for निष्क्रमितुं) —[d]) Ś1 Ñ V1 2 B D1–5 7 12 13 चक्षु(D2 3 °क्षूं)षि अनि(D1 °नु)मीलितैः D11 पुरैर्वैश प्लवगमे

9 V1 illeg for 9 (cf v l 8) —[a]) Ś1 V1 2 B1 3 D1–5 7 12 13 ते हृष्टा B1 G2 3 ते वानरा

G 4 52 25
B 4 52 29
L 4 44 0

वानरास्तु महात्मानो हस्तरुद्धमुखास्तदा ।
निमेषान्तरमात्रेण बिलादुत्तारितास्तया ॥ १०

ततस्तान्वानरान्सर्वांस्तापसी धर्मचारिणी ।
निःसृतान्विषमात्तस्मात्समाश्वास्येदमब्रवीत् ॥ ११

एष विन्ध्यो गिरिः श्रीमान्नानाद्रुमलतायुतः ।
एष प्रस्रवणः शैलः सागरोऽयं महोदधिः ॥ १२

स्वस्ति वोऽस्तु गमिष्यामि भवनं वानरर्षभाः ।
इत्युक्त्वा तद्बिलं श्रीमत्प्रविवेश स्वयंप्रभा ॥ १३

D6 तु मीलिता, D4 G1 M1.2 ते मीलिता; D8–10 T3 Ck t निमीलिता (for सुमीलिता) —b) D4 illeg from मार up to करै Ñ2 B4 D7 सुकुमारकैरे, V3 B1–3 सुकुमार करै (for °राङ्गुरै) V1 सुकुमारस्तु चैकरे (corrupt) ※ Ck सुकुमाराङ्गुलैरिति। समासान्तश्छान्दस ※ —c) D6 G ददृशुः T2 स्पृष्ट्वा Ck t as in text (for दृष्ट्वा) D11 सम नेत्राणि विदधुर —d) T3 मुखं (for दृष्ट्वा) Ñ1 V1.2 B D5.8–10 T1 M3 -कांक्षया (for -काङ्क्षिणः) —For 9cd, Ś1 Ñ1 D1–4.12.13 subst

1105* समावृण्वन्तु नेत्राणि तुष्टा गमनकाङ्क्षिणः ।

[Ñ1 D2.12 समावृण्वन्त D1 समावृत्य तु D4 damaged, L(ed) °ण्वत (for °ण्वन्तु)]

while Ñ2 V1.2 B D7 subst

1106* सर्वे न्यमीलयंश्चक्षुर्निर्गमनकाङ्क्षिणः ।

[V1 न्यमीलयत् V2 B4 आमीलयन्, B3 D7 निमीलयन् (for न्यमीलयन्) B4 -कांक्षया (for -काङ्क्षिणः)]

10 V3 illeg for 10 (cf v l 8) Ś1 Ñ1 D1–4.11–13 om 10 —b) Ñ2 D7 बद्ध, V2 B1.2 (before corr) भद्र (for रुद्ध) Ñ2 V2 B D7 स्थिता, D6 G2 तथा (for तदा) —V1 moth eaten for न्तरमात्रेण in c —d) T2 उद्धारितास्, G(ed) नि सारितास् (for उत्ता°) ※ Cr वानरास्तु महात्मानो हस्तरुद्धमुखास्तदा। निमेषान्तरमात्रेण बिलादुत्तारितास्तयेति पाठ ※

11 V3 illeg for 11 (cf v l 8) —a) D8.9.10 उवाच सर्वांस्तांस्तत्र D6 G1.2 M3 Cr बिलादुत्तारयामास —b) D6 G1.2 M3 सर्वांस्तान् (for तापसी) D11 ब्रह्मचारिणी (for धर्म°) —c) Ś1 Ñ2 D1–4.11–13 उक्ता; D13 °ती)यं (for निःसृतान्) —d) D2.4 समागम्य (for समाश्वास्य) —For 11 Ñ2 V1.2 B D7 subst

1107* उवाचेदं विषमात्तस्मात्प्रमेत्य सुव्रती यदा ।
तत सा ता समुत्तीर्णान्समाश्वास्येदमब्रवीत् ।

[(l 1) D7 विषमात् V1 सुव्रती (for सुदती) —(l 2) V1 तान्सा (by transp)]

12 V3 illeg for 12 (cf v l 8) —b) M3 लतायुत (for °युत) Ś1 Ñ1 D2.12.13 एष सह्यो महाबाहु(D2.13 °ब) ; Ñ2 V1.2 B1.2 D7 बहुकंदर(Ñ2 D7 °कुंजर)निर्झर ; B4 D1.3.4.11 एष सह्यो(B4 मलयोऽय) महागिरि —c) Ś1 Ñ1 D1–4.12.13 M3 श्रीमान् (for शैल) —d) Ś1 Ñ V1.2 B2–3 D1–4.7.12.13 एष(D1 अयं) पार्श्वे (for सागरोऽयं) ※ Ct प्रस्रवण किष्किन्धासमीपप्रस्रवणादन्योऽयमित्याहु ※ स्वभूमेर्गन्तुमिच्छन्तीति हेतोस्तस्यापि दर्शनमिच्छन्ति। यथेच्छा तथा गन्तव्यमिति तात्पर्यम् ※

13 V3 illeg for 13ab (cf v l 8) —a) G1 स्वस्त्य स्तु वो (by transp) (for स्वस्ति वोऽस्तु) —b) T2 भवनं (sic) (for भवनं) Ś1 Ñ V1.2 B2–4 D1.2.3.12.13 G1 वानरो त्तमा (for वानरर्षभाः) —c) D2.4 सा G1 स्यात् (for तद्) Ñ2 V B1.2 D7 घोरं (for श्रीमत्) —d) Ś1 Ñ1 D2.4.12.13 यशस्विनी Ñ2 V D7 मनस्विनी B1–3 D1 तपस्विनी (for स्वयंप्रभा) —After 13 Ñ2 V B D7 ins

1108* तपोयोगप्रभावेन निमेषान्तरचारिणी ।

—Thereafter they cont while Ś1 Ñ1 D1–4.12.13 ins after 13

1109* बिल तु तद्धि तपसा स्वयंप्रभा
प्रविश्य धर्मेण तथा तपस्विनी ।
स्थले तु रम्ये हरयो व्यवस्थिता
कराक्तदैर्घैर्दर्देर्महाबला ।

Colophon

वानरास्तु महात्मानो हस्तरुद्धमुखा स्थिता । [5]
चक्षुर्व्युन्मीलयामासुर्मुहूर्तात्सर्व एव हि ।

[(l 1) D12 स्वय मा (for तपसा) Ñ2 V B D7 तद्धि (V3 illeg after तद्धि up to l 4) बिल सा तरसा स्वयंप्रभा —(l 2) D1 यशस्विनी (for तप°) Ñ2 V1.2 B D7 प्रविश्य धर्मे निय(V2 B °र)ता तप(B1.2 मन)स्विनी —(l 3) V2 स्थलेषु D12 बिले तु (for स्थले तु) Ñ2 V1.2 B D7 सर्वे (for रम्ये) Ñ1 स्थितास्तु सर्वे हरय समन्तत —(l 4) Ñ2 V1.2 B D7 नदन्ते (for नदन्तः) Ś1 Ñ1 D2.12.13 कराम्रक्तैर्देहै (D13 °देहिरि) समागता .

Colophon —*Sarga name* Ś1 Ñ1 V2 B4 D2.4.11.13 बिलनिर्ग(D11–13 °र्गा)मन (Ś1 Ñ1 V2 B4 D2.4 °नं) Ñ2 D7 बिलनिष्क्रमण V1 वानरबिलद्वारोर्ण V3 बिलनिर्गमनं B1–3 सीतान्वेषणे बिलनिर्ग(B1 °र्गा)मनं —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 V1 B2 D1.2.12.13 om Ñ2 49 V2 50 V3 55 B1.2 D2 53 B4 56 D1 32 D7 54 D11 51 L(ed) 44 —*After colophon* D2 concludes with राम

—(l 5) V2 B1.2 D7 ते (for तु) Ś1 Ñ1 D1.2.12.13 महावीर्या D2.4 महाभागा (for °त्मानो) V1 B1–3 बद्ध (for रुद्ध) D11 तदा (for स्थिता) D2.4 चक्षुरस्पृष्टमुखा स्थिता (for the post half) —(l 6) Ś1 Ñ1 D1–4.12.13 हि (Ś1 Ñ1

ततस्ते ददृशुर्घोरं सागरं वरुणालयम् ।
अपारमभिगर्जन्तं घोरैरूर्मिभिराकुलम् ॥ १४
मयस्य मायाविहितं गिरिदुर्गं विचिन्वताम् ।
तेषां मासो व्यतिक्रान्तो यो राज्ञा समयः कृतः ॥ १५
विन्ध्यस्य तु गिरेः पादे संप्रपुष्पितपादपे ।
उपविश्य महाभागाश्चिन्तामापेदिरे तदा ॥ १६

ततः पुष्पातिभाराग्राँल्लताशतसमावृतान् ।
द्रुमान्वासन्तिकान्दृष्ट्वा बभूवुर्भयशङ्किताः ॥ १७
ते वसन्तमनुप्राप्तं प्रतिवेद्य परस्परम् ।
नष्टसंदेशकालार्था निपेतुर्धरणीतले ॥ १८
स तु सिंहर्षभस्कन्धः पीनायतभुजः कपिः ।
युवराजो महाप्राज्ञ अङ्गदो वाक्यमब्रवीत् ॥ १९

G 4 52 19
B 4 53 7
L 4 45 8

स)मुहूर्तेन कालेन D12 मुहूर्तेनैव कालेन (for the prior half) Ś1 Ñ1 D5-8 11 13 नक्षुक्ष्मीलय संग(D13 °निय)ता D1 चक्षुस्मील्य सहिता, D12 चक्षु कीय सम गता [sic] (for the post half)]

—After 13 D6 8-10 M1 Ck t ins an additional Colophon [*Sarga no* D6 8-10 Ck t 52 M1 53]

14 Before 14 M1 ins श्रीरामाय नमः —a) G1 सागर (for ददृशुर्) D11 भीम (for घोर) —b) Ś1 Ñ V B D1-4 7 12 13 समुद्र, G1 ददृशुर् (for सागर) D11 मकरालय (for वरुणा°) —V2 om 14cd —c) Ś1 Ñ2 V3 B D1-4 7 12 13 इव G1 परि, M1 अनु (for अभि) Ñ1 अपारमिव दुर्धर्षं —d) D11 भीमैर् (for घोरैर्) T3 M1 मावृत (for आकुलम्) Ś1 Ñ V1 2 B D1-3 7 12 13 महोरगनिषेवित ❀ Ck अथ बिलादुत्तीर्य स्वयंप्रभाबिलागमनात्प्रभृतिविस्मृत कालातिपात विदितवानङ्गदस्य प्राय प्रवृत्ति । एतमिह पूर्वापेक्षया प्रकरणविच्छेदादिह सर्गारम्भ । तथा च पाठो विच्छेद प्रकाशते । अन्ये त्विह नावच्छिन्दन्ति । अन्यान्तरीयस्था दिसत्या । ततस्त इत्यादि ❀

—After 14 Ś1 Ñ1 D1-3 11-13 ins l 1-2 only while Ñ2 V B D7 subst for 15ab

1110* ततस्त देशमागम्य सौम्य वितिमिर शुभम् ।
यथाप्राप्तमकृत्वा च ततो वचनमब्रुवन् ।
रामस्य भार्यां तां द्रष्टुं रावणं च निशाचरम् ।

[(l 1) D1 12 ते (for त) Ñ2 V1 D5 7 13 मागत्य (for °म्य) D11 वै तिमिर (for वि°) D13 शिव (for शुभम्) —(l 2) Ś1 Ñ1 D12 अगच्छन्त(D13 °च्छति) निष्क्रान्त B1 यथा प्राप्तमपि कृत्वा D1 अनागच्छन् निष्क्रान्ता D2 3 12 13 अगच्छन्मुख(D3 11 °र)निष्क्रान्त(D2 °न्ता) (for the prior half) V1 अब्रवीत् (for अब्रुवन्) Ś1 Ñ1 D1-3 11 13 सुग्रीवस्य प्रतिश्रुत (D1 °श्रम, D2 °श्रव) (for the post half)]

15 a) Ś1 D12 [स]मिह(D13 °हि)ते (for विहित) —For 15ab, Ñ2 V B D7 subst 1110* —c) Ś1 Ñ1 B4 D1-4 11-13 स च ते मासा, Ñ2 V B1-3 D7 स च काले (for तेषां मासो) M1 व्यतिक्रान्ता —d) V1 राज्ञा य (by transp) T1 हि न ; Ck as in text (for कृत)

16 a) Ś1 Ñ V B1-3 D1-4 7 12 13 ते(V1 तत्) विन्ध्यस्य D11 विन्ध्ये गिरि (for विन्ध्यस्य तु) Ñ1 V1 2 3 B D7 पार्श्वे (for पादे), —b) Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 चिरपुष्पित, V1 समफुल्लित (for संप्रपुष्पित) Ś1 Ñ1 D1 12 13 -कानने (for पादपे) —c) Ś1 Ñ V B D1-4 7 12 13 महाकायाद्, D1 °मायाद्, D6 8 10 T3 M3 °रमानद् (for महाभागाद्) —d) M3 कासेदिरे (for आपे°) Ñ1 V B1-3 D7 यदा, D12 G3 तथा (for तदा)

17 Ñ2 V B2 3 D7 om 17-18 —a) Ś1 D5 12 13 पुष्पातिभारातांल्, B1 पुष्पाभि° D1 पुष्पाणि साराग्राँल्, D2 पुष्पाभिरामाग्राँल् D3 पुष्पाभिहाराग्राँल्, D4 पुष्पित°, D11 पुष्पितशाखाग्राँल्, G1 पर्वत° (for पुष्पातिभाराग्राँल्) —b) Ś1 D12 त्रुटि (for शत) D6 11 समाकुलान् (for समावृतान्) B1 4 लताश्चैव सहस्रश —c) Ś1 Ñ1 B1 4 D1-4 12 13 दृष्ट्वा वासन्तिकान्वृक्षान्(B4 पुष्पान्), D1 11 दृष्ट्वा हैमन्तिकान्वृक्षान् —d) Ś1 Ñ1 D1 3 12 13 विक्लबा D12 सवृता (for शङ्किता) D3 4 पुष्पवन्त हि(D3 *) प्लवगमा —After 17 D3 reads 19cd (repeats in its proper place) and 21-22 while D6 reads 21 22 after 17

18 Ñ1 V B1 3 D7 om 18 (cf v l 17) —ab) D1 11 हैमन्तम् (for वसन्तम्) T3 अनुप्राप्त, Cv r g k t as in text (for अनुप्राप) T1 G1 प्रतिवुद्धा G2 M3 प्रतिपद्य M1 प्रतिबोध्य (for °वेद्य) B1 4 प्रतिविश्य(B4 °ष्टाय) प्लवगमा (for b) Ś1 D12 ते वसन्तमह दृष्ट्वा राजभीतिवशा भवन् (archaic) —Ś1 D13 om 18c-19b —c) G1 2 -कालार्थी (for -कालार्था) B1 नष्टसंज्ञास्त्वनाशा हि —d) Ñ1 D1-4 13 निपेतुर् (for निपेतुर्) Ñ1 B1 4 D1-4 13 वसुधा (for धरणी) —After 18 D6 8 10 S ins B4 ins l 1 only after 18

1111* ततस्तान्कपिवृद्धांस्तु शिष्टांश्चैव वनौकस ।
वाचा मधुरयामन्त्र्य यथावदनुमान्य च ।

[(l 1) B4 च (for तान्) T1 मति (for कपि) B4 D6-10 T1 M3 च (for तु) B1 तांश्च सर्वान् M1 शिष्टांस्तु (for शिष्टांश्चैव)]

19 Ś1 D12 om 19ab (cf v l 18) —a) Ñ V B D1-4 7 11 13 सत (for स तु) Ñ1 D1-4 13 पीनायत, D6 8-10 G1 M1 सिंहदर्प (for सिंहर्षभ) —b) D1 सिंहदर्प, D2-4 सिंहर्षभ D12 मघर्षभ (for पीनायत) D1 3 4 11 13 भुजो बली D3 महाबली, G1 M1 -महाभुज (for भुज कपि) Ñ1 सिंहर्ष * * * बली (alleg) —D1

G 4 52 20
B 4 51 8
L 4 45 9

शासनात्कपिराजस्य वयं सर्वे विनिर्गताः ।
मासः पूर्णो बिलस्थानां हरयः किं न बुध्यते ॥ २०
तस्मिन्नतीते काले तु सुग्रीवेण कृते स्वयम् ।
प्रायोपवेशनं युक्तं सर्वेषां च वनौकसाम् ॥ २१
तीक्ष्णः प्रकृत्या सुग्रीवः स्वामिभावे व्यवस्थितः ।
न क्षमिष्यति नः सर्वानपराधकृतो गतान् ॥ २२

---

repeats 19[cd] here (cf 1 17) —[c]) Ś1 D3 (first time) 12 भयगदो (for युवराजो) Ñ2 महद्वाक्यम्, V B1-3 D7 महद्वाक्यम्, D11 हित वाक्य (for महाप्राज्ञ) Ñ1 D1 12 °ङ्गदो नाम, D1 3 (second time) 4 °ङ्गदो वाक्यं D6 कुमारस्त्वसदर्शी ॥ Ch महाप्राज्ञ अङ्गद इत्य सविसंबन्धस् । , Ct प्राज्ञ अङ्गद इत्यर्थम् ॥ —[d]) D11 युक्तम् (for वाक्यम्) Ś1 Ñ1 D3 1 (both times) 4 12 13 ततो (D3 [second time] 4 स्वस्थो) वचनमब्रवीत्, Ñ2 V B1-3 D7 अंगदस्तानथाब्रवीत्, D1 सत्य चैवाब्रवीत्कपि —After 19 V1 B1 ins l 1-2 only of 1114*

20 V3 illeg for 20 —[a]) Ś1 Ñ1 D2 3 11-13 शासन (for °नात्) Ñ2 V1 3 B1-3 D7 सिंहस्य (for °राजस्य) —[b]) Ś1 D13 पूर्णो मासो (L[ed]°सि) निवर्तितु, Ñ1 D5 13 पूर्णो मासो निवर्त(Ñ1 र्त्ये)तां, Ñ2 V1 3 B1-3 D7 सर्वे वयमिहागता , B4 गिरि प्रस्रवणं गता D1 3 4 11 मासे पूर्णे निवर्तन (D1 °र्तितु) —[c]) T3 विलस्थाने G2 बिलेऽस्माक (for °स्थाना) —[d]) D5 10 नु (for न) D1 6 8-10 G M1 बुध्यत G3 as in text (for बुध्यते) M2 हर किं न स बुध्यत (corrupt) ॥ Ck किं न बुध्यतेति । कालात्यय मिति शेष ।, Ct किं न बुध्यत नावबुध्यत । कालात्ययमिति शेष ॥ —For 20[cd], Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 subst

1112* स च पूर्णो बिलेऽस्माकं निबोधध्व प्लवंगमा ।

[D5 मास पेत वय सर्वेस्माक (by pm) (for the prior half) —After स्माक N1 erroneously repeats 20[b] D1 तद्बुध्यध्व D13 न बुध्यध्व (for निबोधध्व) D4 व्यतिक्रममिम प्रभु (for the post half)]

—Thereafter Ś1 D13 cont 1116* D3 4 cont 1118*
—For 20[cd] Ñ2 V1 2 B D7 subst

1113* मासः पूर्णो बिलगता नावबुद्ध्याम वानरा ।

(B4 पूर्णे मासे (by transp) B3 यता (for गता) Ñ2 V1 2 D7 नावबुध्याम हि वानरा B4 इत्यो नावबुध्य (for the post half)]

—After 20 D1 6 8 10 S ins V1 B4 ins l 1-2 after 19 B1 2 cont l 1-2 only after 1113*

1114* वयमाश्वयुजे मासि काङ्क्षमाणा व्यवस्थिता ।
प्रस्थिता सोऽपि चातीत किमतः कार्यमुत्तरम् ।
भवन्त प्रत्यय प्राप्ता नीतिमार्गविशारदा ।
हितेष्वभिरता भर्तुर्निसृष्टा सर्वकर्मसु ।
कर्मस्वप्रतिमा ख्याता दिक्षु विश्रुतपौरुषा । [5]
मा पुरस्कृत्य निर्याता पिङ्गाक्षप्रतिचोदिता ।
इदानीमकृतार्थाना मर्तव्यं नात्र संशय ।
हरिराजस्य संदेशमकृत्वा क सुखी भवेत् ।

[(l 1) V1 B3 आश्वयुजे D8 आषाढे (for आश्वयुजे) D6 मासे (for मासि) —T2 3 om M3 reads [illegible] l 2 —(l 2) V1 व्यतीतस्तस्माद्भवत (for the prior half) D8 om (hapl) G2 3 विगत (for किमत) V1 G3 उत्तम (for उत्तरम्) M1 किं न कृत्यमनन्तर (for the post half) —(l 3) M1 ख्याता Cg l as above (for प्राप्ता) —(l 4) D6 [भ]र्तुर्हिता (for °रता) —(l 5) T3 कर्मसु, Ch as above (for कर्मसु) D6,8-10 M3 सर्वे (for ख्याता) G3 M1 विश्रुत (for विश्रुत) —(l 6) T2 M3 पिङ्गाक्षा, Ck as above (for पिङ्गाक्ष) G2 चोदिता Ck as above (for °चोदिता) D6 पिङ्गलाक्षप्रचोदिता, G3 पिङ्गाक्षेशप्रचोदिता (for the post half)]

21 Ś1 D13 om 21-22[b] D3 reads 21-22 (including star passages) after 19[cd] (first occurrence) D4 reads 21-22 (including star passages) after 17 —[a]) Ñ1 D1-4 13 सोऽह, D8 10 अस्मिन् (for तस्मिन्) Ñ V B D1-4 7 11 13 व्यतीते, D6 गतेषु, D8 T3 अतीत (for अतीते) Ñ1 B4 D1-4 11 13 समये (for काले तु) —[b]) Ñ2 V B D7 11 स्वय कृते (by transp) Ñ1 D1-4 13 सुग्रीवस्य महात्मन —[cd]) B4 मन्ये (for युक्तं) V1 2 B1 3 D6 7 T2 नो (for च) B4 अस्माकं नात्र संशय (for [d]) D11 प्रायोपवेश मन्येहं युष्माकं नात्र संशय —For 21[cd], Ñ1 D1-4 13 subst

1115* इह प्रायोपवेशं न पश्य मन्येऽद्य वानरा ।

[D1 हि (for न) D3 4 प्रायमुपासिष्ये (for प्रायोपवेशं न) Ñ1 D3 4 13 वय (for पश्य) D3 4 मत्वाय (sic) (for मन्येऽद्य)]

22 Ś1 D13 om 22[ab] (cf 1 21) D3 reads 21-22 (including star passages) after 19[cd] (first occurrence) D4 reads 21-22 (including star passages) after 17 —[ab]) D3 4 11 13 G1 2 M3 तीक्ष्ण (for तीक्ष्णः) B4 बलवान् (for सुग्रीव) G3 M1 कार्ये (for भावे) N1 D1-4 13 विवृधोऽ मम वानरा , B4 D11 सुग्रीव (D11 कपीश्व) प्लवगेश्वर (for [b]) Ñ2 V B1-3 D7 सुग्रीवो (V3 illeg after वो up to 22[d]) बलवांस्तीक्ष्ण प्रकृत्या वानरेश्वर —After 22[ab] Ñ1 D1-4 11 13 ins while Ś1 D13 cont after 1112*

1116* तावत्प्रायं स्वकाः प्राणांस्त्यजेवैव न संशय ।

[Ñ1 प स्वान् D1 तु स्वान् D3 4 मम D11 तथा (for स्वकान्) Ñ1 पर D1 3 4 11 इति (for नैव)]

अप्रवृत्तौ च सीताया॰ पापमेव करिष्यति ।
तस्मात्क्षममिहाद्यैव प्रायोपवेशनं हि नः ॥ २३
त्यक्त्वा पुत्रांश्च दारांश्च धनानि च गृहाणि च ।
यावन्न घातयेद्राजा सर्वान्प्रतिगतानितः ।
वधेनाप्रतिरूपेण श्रेयान्मृत्युरिहैव न॰ ॥ २४
न चाहं यौवराज्येन सुग्रीवेणाभिषेचित॰ ।
नरेन्द्रेणाभिषिक्तोऽस्मि रामेणाक्लिष्टकर्मणा ॥ २५
स पूर्वं बद्धवैरो मां राजा दृष्ट्वा व्यतिक्रमम् ।
घातयिष्यति दण्डेन तीक्ष्णेन कृतनिश्चयः ॥ २६
किं मे सुहृद्भिर्व्यसनं पश्यद्भिर्जीवितान्तरे ।
इहैव प्रायमासिष्ये पुण्ये सागररोधसि ॥ २७
एतच्छ्रुत्वा कुमारेण युवराजेन भाषितम् ।
सर्वे ते वानरश्रेष्ठाः करुणं वाक्यमब्रुवन् ॥ २८

G 4 53 16
B 4 53 20
L 4 45 17

—d) M1 कुतोऽस्मात् (for कुतो गतात्) —For 22cd Ś1 Ñ V1 3 B D1 4 7 11-13 subst

1117* क्षमिष्यति न सोऽस्माकं व्यतिक्रममिमं प्रभुः ।

[Ś1 N1 D1 11 13 क्षमिष्यति स Ñ2 V1 3 B D1 11 न क्षमिष्यति (by transp) D4 क्षमिष्यति न (corrupt) (for क्षमिष्यति न) Ś1 D12 नास्माकं N1 D1 13 नोऽस्माकं B4 D11 नो राजा (for सोऽस्माकं) D3 4 वसुधेवविक्रुश (D3 °क्रुश) (for the post half)]

—Thereafter Ś1 Ñ V1 3 B D1 7 11 13 cont while D3 4 cont after 1112*

1118* न हि क्षास्यति सुग्रीवो घोरं कर्म कृतं महत् ।

[N2 B4 घोरं (for घोरं) Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 कर्मं घोरमिदं कृतं (D1 मृत) (for the post half)]

23 a) Ś1 Ñ V B D1-4 7 11-13 सीतायि (N2 °ता वा V2 B1 D1 12 13 °तामि) गमनस्मामि (D1 °क) —b) B3 D3 4 T1 पूर्वं (for एव) Ś1 D12 13 [अ]गमिष्यति Ñ1 B2 3 D1 गमिष्यति (for करिष्यति) —V3 illeg for 23c-24b —c) G2 [ए]वाद्य (by transp) (for [अ]द्यैव) B4 एव भवति न सर्वान् —d) B4 D3 5 10 G1 M1 Ct मत्तु (B4 इह G2 M1 हित) प्रायोपवेशनं ‹Ct m g प्रायोपविशनमिति (Ct °शन)। गुणाभाव आर्ष›—For 23cd Ś1 N V1 3 B1 3 D-4 7 11 13 subst

1119* प्रायदोषा वय सर्वं साधु प्रायमुपास्महे ।

[V1 B1 3 संप्राप्ता स्म G(ed) प्रायदेशा (for प्रायदोषा) Ñ1 reads सर्वे in marg V1 प्रियम् (for प्रायम्) D11 इहास्महे (for उपा°)]

24 V3 illeg for 24ab (cf v l 23) V1 moth eaten from पुत्रान् in a up to धना in b —a) D3 4 मित्राणि (for पुत्रांश्च) D3 reads दारांश्च in marg D12 G3 M3 transp पुत्रान् and दारान् Ś1 Ñ1 D 12 13 त्यक्त्वा दारांश्च मित्राणि D1 इह दाराणि विद्राव्य (sic) —b) B4 transp धनानि and गृहाणि —c) Ś1 N1 D1-4 10 13 स (N1 न) चास्मान् V2 D1 न हि नो V B1 3 न (V2 3 स) चास्मा D11 वानरं स (for यावन्न) D3 पातयेद् M3 घातयेद् (for घात°) V1 दृष्ट्वा (for राजा) D3 4 7 10 T G1 2 M3 Ct प्रुव नो (M3 हि) (M3 °हिता) राजा

—d) Ś1 N V B D1-4 7 11 13 पश्चात् D13 यत्र (for सर्वान्) V1 इति B1 न च B2 3 मत् (sic) D 12 अपि G(ed) हि न (for इत) —e) B2 (before corr) घनेन D11 विधिना D12 वेधेन (sic) (for वधन) —f) Ś1 N V B D1 4 7 11-13 मृत्यु श्रेयान् (by transp) G3 M1 श्रेयो मृत्युर् (for श्रेयान्मृत्युर्) ‹Ct श्रेयो मृत्युरिहैव न इति पाठ ›

25 B4 om 25ab V3 illeg after यौवराज्ये in a up to 25d —a) N2 D7 यौवराज्येऽपि V1 3 B1 3 यौवराज्ये वै —b) Ś1 N1 D1-4 12 13 मते तस्य (for सुग्रीवेण) —D11 reads twice 25cd —c) N2 V2 4 B1 3 D7 11 (first time) [s]हं V1 illeg B4 हि (for ऽस्मि) Ś1 N1 D1 3 4 11 (second time) 13 सुग्रीवो यदि मोक्ष स्याद् D1 12 सुग्रीवोऽयं विरोधे स्याद् —d) V2 V1 3 B1 3 D7 विक्लितात्मना (for [अ]क्लिष्टकर्मणा) —After 25 Ś1 N1 D1 4 11 13 ins

1120* अङ्गद परिपाल्यस्ते हतेऽस्मिन्स्यामहं हत ।

[D1 परिपाल्योऽसि D11 प्रतिपाल्यस्ते (for परि°) D1 हते नास्मिन्नह हत D3 हतेऽस्मिन्परिनाभिह (corrupt) D12 हतेऽस्मि भयमन्तुत (for the post half)]

26 a) Ś1 V1 3 B1 4 D7 11 13 पूर्वं (for पूर्वं) D7 मद् (for मा) —b) Ś1 N1 D1-4 12 13 इम दृष्ट्वा V2 V B1-3 D7 11 दृष्ट्वा राजा (by transp) (for राजा दृष्ट्वा) —c) V2 V1 3 B1 3 D7 तीक्ष्णेन (for दण्डेन) —V3 illeg from d up to 27 —d) Ś1 Ñ1 D1 4 12 13 तीव्रेण ससुहृज्जन (D3 4 °न) V2 V1 2 B1 3 D7 दृढे (V1 तीक्ष्णे) नातिचिरादुत D11 तीव्रेण कुरु निश्चय

27 V3 illeg for 27 (cf v l 26) —a) Ś1 D13 व्यसनं (for व्यसनं) N1 न ताव पुण्यमस्मासि —b) Ś1 D13 13 पश्यतो (for °द्भिर्) Ś1 Ñ V1 2 B D1-4 7 11 13 जीवितान्तरे D3 °तान्तिक (for °तान्तरे) —c) Ñ1 V1 2 B1 3 D1-4 10 13 T2 3 आसिष्ये B4 इहाहं प्रायमाविश्य D 1 इह प्राय समासिष्ये —d) Ś1 N V1 3 B1-3 D1-4 7 13 रम्ये M3 पूर्णे (for पुण्ये)

28 a) D13 एव तद् (hypm) (for एतत्) Ś1 N1 D1-4 12 13 तु पेयपदम् V2 V B1 3 D7 11 तु करणी (for

G 4 53 17
B 4 53 21
L 4 45 18

तीक्ष्णः प्रकृत्या सुग्रीवः प्रियासक्तश्च राघवः ।
अदृष्टायां च वैदेह्या दृष्ट्वास्माश्च समागतान् ॥ २९
राघवप्रियकामार्थं घातयिष्यत्यसंशयम् ।
न क्षमं चापराद्धानां गमनं स्वामिपार्श्वतः ॥ ३०
प्लवंगमानां तु भयार्दितानां
श्रुत्वा वचस्तार इदं बभाषे ।
अलं विषादेन बिलं प्रविश्य
वसाम सर्वे यदि रोचते वः ॥ ३१
इदं हि मायाविहितं सुदुर्गमं
प्रभूतवृक्षोदकभोज्यपेयम् ।
इहास्ति नो नैव भयं पुरंदरा-
न्न राघवाद्वानरराजतोऽपि वा ॥ ३२

कुमारेण) B₄ तच्छ्रुत्वा वचनं तत्र —c) Ñ₂ V B₁₋₃ D₇ युवराजस्य (for °जेन) Ś₁ Ñ₁ D₁₋₄ ₁₂,₁₃ अंगदस्य शुश्रुवुः —c) Ñ₂ V B₁₋₃ D₇ ते सर्वे (by transp) D₃ ₄ D₈ ₄ ₁₁ ₁₃ वानरा (for वानर) D₁₁ दीना (for श्रुत्वा) —d) Ñ₂ V B₁₋₃ D₇ इदं वचनमब्रुवन् D₁₁ साश्रुगद्गदमब्रुवन्

29 V₃ illeg from 29a up to 1121* —a) D₃ ₉ ₁₀ तीक्ष्ण (for तीक्ष्णः) —b) D₆ ₈₋₁₀ T M₇ Ck t -रक्तश्च (for सक्तश्च) Ś₁ Ñ V₁ ₂ B D₁₋₄ ₇ ₁₁₋₁₃ प्रियार्थी (Ś₁ Ñ₁ D₁₂ ₁₃ °र्थ, D₃ ₄ °र्थे) राघवस्य च (Ś₁ D₁₃ तु) —After 29ab, Ś₁ Ñ V₁ ₂ ₃ (illeg) B D T₂ G₁ M₃ (marg) ins

1121* अस्मानकृतकार्यांश्च तस्मिंश्च समये गते ।

[Ś₁ Ñ₁ D₁₃ -कार्यांस्तु B₄ -कृत्यांश्च D₁ वीर्यांस (for कार्यांश्च) D₆ ₈ ₁₀ T₂ G₁ M₃ समीक्ष्याकृतकार्यांस्तु (G₁ °र्यांश्च M₃ °र्यांश्च) (for the prior half) Ñ₁ D₁₂,₁₃ संपूर्णे Ñ₂ D₇ सर्वांश्च (for तस्मिंश्च) D₁ ₈ कृते (for गते) Ś₁ D₁₃ संपूर्णे समयागमे (for the post half)]

—c) Ñ₂ V₁ ₂ B₃ D₇ हि V₃ D₁ ₃ M₃ तु (for च) Ś₁ Ñ V B D₁₋₄ ₇ ₁₁₋₁₃ सीतायां (for वैदेह्या) —d) D₃ ₄ ₈₋₁₀ T₂ M₃ चैव (for [अ]स्माश्च) Ś₁ Ñ₁ D₁₂ [आ]गतान्पुन D₁₃ गतान्पुन (for समागतान्) Ñ₂ दृष्ट्वा नास्माप्यतान्पुनः V B₁₋₃ D₁ ₄ ₇ दृष्ट्वा (D₁ °ष्ट्वा) स्मान्गतान्पुनः (D₁ ₄ °न्पुन) B₄ D₁₁ दृष्ट्वास्मानपि चागतान्

30 B₂ om 30cd —a) D₆ ₁₁ G₃ M₃ राघव (for राघव) Ñ₂ V₁ ₂ B₁₋₃ D₇ -कामार्थी D₅ -कार्यार्थं D₈₋₁₀ T₁ ₂ G₂,₃ M₁ ₂ -कामाय, Cr as in text (for कामार्थं) —b) D₆ T₂ G₁ [अ]संशय (for °यम्) Ś₁ Ñ₁ B₄ D₁₋₄ ₁₁ ₁₃ वधिष्यति न संशयः Ñ₂ V B₁₋₃ D₇ हनिष्यति न संशय —V₃ illeg from 30c up to 1122* —c) D₆ T₁ ₂ G₂,₃ M₃ तु (for च) Ś₁ Ñ₁ D₁ ₄ ₁₃ न क्षमं परराधानि: Ñ₂ V₁ ₂ B₁₋₃ D₇ नापि च क्षमं V₁ स्वयमपरा हि B₄ D₁ क्षमं च अपराधे हि (D₁ वै) D₁₃ न क्षमंपरराधानां D₁₂ न क्षमपराधानि: T₂ G₁ न क्षमं सापराधानां —d) Ś₁ Ñ V₁ ₂ B D₁₋₄ ₇ ₁₁₋₁₃ गमनादागतानां गमनाय (D₁₂ °य) —After 30, Ś₁ Ñ V₁ ₂ ₃(illeg) B D T₂ G₁ M₃(marg) ins.

1122* प्रधानभूताश्च वयं सुग्रीवस्य समागताः ।

[V₁ सुग्रीवेण (for सुग्रीवस्य) Ś₁ Ñ₁ B₄ D₂₋₄,₁₃ स(D₈ न)ता मता Ñ₂ V₁ ₂ B₁₋₃ D₇ सुसंमता D₁ मता मता D₁₂ ₁₃ महात्मना (for समागताः)]

—D₆ ₈ ₉₋₁₀ T₂ G₁ M₃ cont T₁ ₂ G₂,₃ M₁ ₂ ins. after 30

1123* इहैव सीतामन्विष्य प्रवृत्तिमुपलभ्य वा ।
नो चेद्गच्छाम तं वीर गमिष्यामो यमक्षयम् ।

[(l 1) D₆ ₈₋₁₀ T₂ अन्वीक्ष्य (for अन्विष्य) —(l 2) T₂ वयं यम (for यमक्षयम्)]

31 V₃ om 31 —a) B₄ विवादेन, M₂ प्रवादेन (for विषा°) —d) D₁₁ सर्वे वसामो B₄ हि च । D₇ तद (for च) —For 31 Ś₁ Ñ V₁ ₂ B₁₋₃ D₁₋₄ ₇ ₁₂,₁₃ subst.

1124* श्रेयः प्रायोपगमनमीदृशे कार्य आगते ।
भयार्दितानां तेषां तु प्लवगानां महात्मनाम् ।
उवाच वचनं तारस्तत्काले सदृशं हितम् ।
विषादस्त्यज्यतामेव सर्वैरेव प्लवंगमैः ।
प्रविशामो बिलं दुर्गं यत्र नास्ति भयं महत् । [5]
यदि वो रोचते वाक्यं सर्वेषां हरिपुंगवाः ।

[Ś₁ Ñ₁ D₁₋₄ ₁₃ ₁₄ om l 1 —(l 1) Ñ₂ D₇ -मागतम् (for -मागते) —(l 2) D₁₄ सुमहात्मनाम् (for महात्मनाम्) —(l 3) Ś₁ Ñ₁ D₁₋₄ ₁₂ ₁₃ उवाच वाक्यं (D₁ तारः) तारस्तु (for the prior half) Ś₁ Ñ₁ B₁₋₃ D₁ ₂ ₁₂ ₁₃ वचः D₁₄ तथा (for हितम्) —(l 4) D₁ एव (for सर्व) Ś₁ D₁ प्लवंगमाः (for °मैः) —(l 5) Ś₁ Ñ V₁ D₁₂ ₁₃ प्रविश्य (for प्रविशामो) V₁ विनिश्चय (for °निर्णय) Ś₁ Ñ₁ D₁₋₄ ₁₂ ₁₃ यत्राम्य (D₁ °म) निवेशः, D₂ °नो D₃ निवृत्ता (for the post half) —D₇ om. l. 6 —(l. 6) Ś₁ V₁ D₁ ₁₂ वा (for वो) Ś₁ Ñ₁ D₁ ₁₂ ₁₃ सर्वे D₁₃ सर्वे (for सर्वेषां)]

—Then Ñ₂ V₁ ₂ B₁₋₃ D₇ cont 1125*

32 a) B₄ तु (for हि) D₁ सुदुर्गं D₁ G₁ M₃ दुर्गं (for सुदुर्गमं) —b) Ñ₂ V₁ B D₁₁ M₃ मध्य- D₁₄ -पुष्प (for -वृक्ष) D₁₋₄ भोज्यमध्ये M₃ भोज्यपेयं (for भोज्यपेयम्) —c) G₁ मर्दितं (for दुर्गमं) Cr इदं हि मायाविहितं सुदुर्गं, Cr सुदुर्गं विचार्य वृक्षोदकम् —For 32ab, Ñ₂ V₁ B D₁₁ subst.

श्रुत्वाङ्गदस्यापि वचोऽनुकूल-
मूचुश्च सर्वे हरयः प्रतीताः ।
यथा न हन्येम तथा विधान-
मसक्तमद्यैव विधीयतां नः ॥ ३३

G. 4. 53. 26
B. 4. 53. 27
L. 4. 45. 26

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे द्विपञ्चाशः सर्गः ॥ ५२ ॥

1125* प्रहीतुमिन्द्रोऽपि न चोऽस्य शक्त-
सुग्रीवरामौ सहितौ न चापि ।

[(l. 1) B4 प्रवेष्टुम् (for प्रहीतुम्). Ñ2 न नाम, V2.3 न नाम, B4 किल न, D7 क्रोध (for न चोऽस्य). —(l. 2) B1-3 सहितौ न चापि, B4 पुन एव तस्मात् (for सहितौ न चापि).]
—For 32, Ś1 Ñ1 D1-4.11.12 subst., Ñ2 V2.3 B1-3 D7 cont. after 1124*

1126* स्थिवता किं विमर्षेण श्रेयो न स्थिवतामिदम् ।
दुर्धर्षं च महच्चैव बहुमन्यं च वानरा ।
तत्रस्थानो न शक्तोऽपि त्रातुं सेन्द्रा हि देवता ।
किं पुना राघवो राजा लक्ष्मणो वापि वीर्यवान् ।
सुग्रीवो वानरेन्द्रो वा तथा सर्वे वनौकस ॥ [5]

[D7 om. l. 1-2. —(l. 1) Ś1 Ñ1 D2 विमृष्टेन, D1.3.4.11.12.13 °मृष्टेन (sic) (for विमर्षेण). Ñ1 V1.3 पुनरपि (for second स्थिवताम्). Ś1 Ñ1 D1-3 तु (Ñ1 D1 च, D2 श्रेयोऽभ्युपदिशाम्य (for न स्थिवतामिदम्). D4 श्रेयाशुपदिशाम्यह, D11 श्रेयोऽप्युपदिशाम्यह, D12 श्रेयोऽयुपदिशाम्यह (for the post. half). —(l. 2) Ñ2 V3 महा वेद, V2 B1-3 महर्षेद, D12 महा वेद (for महच्चैव). Ñ2 V1 D11 °मद्य, B1.3 तुभ्य (for मन्यं). —(l. 3) Ñ1 V1.3 B1-3 D7 च (for नो). Ñ2 D1.2.12 न त्राता हि, Ñ2 V1.3 नाल त्राता, B1-3 न न त्राता; D2.3 न त्राता वै, D7 ना त्राता (for न शक्तोऽपि). Ñ2 V1.3 B1.2 D2.3.12 त्रातुं (for त्रातुं). B1-3 D1 न, D2.3 [अ]पि (for हि). Ś1 D1.12.13 सेन्द्राः (metri causa). B1 दैवता (for देवता). —(l. 4) Ñ2 V1.3 B1-3 D1.3.4.11 मानुषो सखो (for राघवो राजा). D1 नाम, D2 चापि (for वापि). —(l. 5) Ś1 D1.12.13 नो वा सर्वे, D2 ते वा स°, D3 ते च स°, D4 ते सर्वे च (for तथा सर्वे).]

33 a) G2 वचनो (for [अ]पि वचो). M3 Cv [ऽ]नुरूपम्; Cr m g as in text (for [अ]नुकूलम्). Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 सख्यु (Ś1 °खि) स्तु (D3.4 सखोच्च) वाक्यं हि तम (D3.4 हि तदा, D13 तु तदा) ङ्गदस्य (D3 °ङ्गते). Ñ2 V B1-3 D7.11 तद् (V3 °म, D7 °दं) ङ्गदस्यापि हितोच वाक्यम्; B4 तदङ्गदस्याय वचोऽनुरूप —b) Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 प्रोचुस्तु (for ऊचुश्च). Ś1 Ñ V B1-3 D1-4.7.12.13 समेता; D4 प्रवीता (for प्रतीता). B4 सुग्रीवमूचुर्हरय प्रतीता. —c) D11 हन्याम, D12 हन्येत, M3 हिंस्येम (for हन्येम). Ñ2 V B1-3 D7 हि तद् (for तथा). D1 वध्याय तथा (sic). —D4 reads from स in c up to colophon in marg —d) M1 मन (for म). Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 विधीयतां (D1 निकुर्वते) सहायिता हर सर्वे, Ñ2 V B D11 विधीयतां महायमानाः स्म.

Colophon.—*Sarga name* Ś1 D1.12 अङ्गदवाक्य, Ñ1 D2.3.13 द्विविधराये अङ्गदवाक्यं, Ñ2 V D1-3 D7 तारवाक्यं, B2 सीतान्वेषणे तारवाक्ये, B4 वानरविषाद; D11 वानरमत. —*Sarga no.* (figures, words or both): Ś1 Ñ1 V1 B1 D2,4,12,13 om., Ñ2 50, V1 51, V2 56, B2.3 D1 M3 51, B4 57, D7 33, D8 ...11 T G1.2 M1.2 53; D7 55; L(ed.) 45 —After colophon, D3 concludes with राम; G with श्रीरामाय नम.

५३

G 4 54 1
B 4 54 1
L 4 46 1

तथा ब्रुवति तारे तु ताराधिपतिवर्चसि ।
अथ मेने हृतं राज्यं हनुमानङ्गदेन तत् ॥ १
बुद्ध्या ह्यष्टाङ्गया युक्तं चतुर्बलसमन्वितम् ।
चतुर्दशगुणं मेने हनुमान्वालिनः सुतम् ॥ २
आपूर्यमाणं शश्वच्च तेजोबलपराक्रमैः ।
शशिनं शुक्लपक्षादौ वर्धमानमिव श्रिया ॥ ३
बृहस्पतिसमं बुद्ध्या विक्रमे सदृशं पितुः ।
शुश्रूषमाणं तारस्य शुक्रस्येव पुरंदरम् ॥ ४
भर्तुरर्थे परिश्रान्तं सर्वशास्त्रविशारदम् ।
अभिसंधातुमारेभे हनुमानङ्गदं ततः ॥ ५
स चतुर्णामुपायानां तृतीयमुपवर्णयन् ।
भेदयामास तान्सर्वान्वानरान्वाक्यसम्पदा ॥ ६
तेषु सर्वेषु भिन्नेषु ततोऽभीषयदङ्गदम् ।
भीषणैर्बहुभिर्वाक्यैः कोपोपायसमन्वितैः ॥ ७

53

M1 begins with श्रीरामाय नमः

1 ^{a}) V2 वदति (for ब्रुवति) B1 2 [s]पि B2 ह (for तु) D11 तारेये (for तारे तु) Ś1 Ñ1 D1 4 12 13 तथा(D2 4 12 °था) वदति तारेये —After 1^{ab} Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 ins (Ś1 Ñ1 D2 12 13 ins l 2 after 1^{cd})

1127* अवमान्य तु तद्वाक्यं यदुक्तं तेन संसदि ।
अयुक्तं व्याहृतं तेन श्रुत्वा तत्पवनात्मज ।

[Ñ1 om l 1 D1 3 4 11 transp l 1 and l 2 —(l 1) D1 अवमान्यन D11 अनुमान्य च (for °मान्य तु) D11 प्रयुक्त (for यदुक्तं) —(l 2) D13 कृत्वा (for श्रुत्वा)] —Before 1^{cd} Ś1 D1 12 13 read 5^{cd} D2 13 repeating it in its proper place D1 3 4 om 1^{cd} —^{c}) V1 2 B2 4 D1 कृत D2 हत (for हृत) D2 lacuna for हृत राज्यं —^{d}) Ś1 D2 6 12 13 तु Ñ2 V2 3 B1 2 हि V1 ह (for तत्) —After 1 M2 reads 6^{cd} repeating it in its proper place

2 Before 2 D1 3 4 read 5^{cd} —^{a}) Ś1 D13 बाद्ये यथा B1 2 [अ]सकाया (for ह्यष्टाङ्गया) —^{b}) Ś1 D12 नयतज , D1 3 4 चतुरस्तान (for चतुर्बल) Ñ V B D2 7 11 12 पितुस्तेजोगुणान्वित —^{c}) D2 -गुणान् (for -गुण) —^{d}) Ñ1 D2 11 अंगद् सुत (for वालिनः सुतम्)

3 ^{a}) Ś1 Ñ1 D2 12 13 यथासा (for शश्वच्च) —^{b}) D1 3 4 -बुद्धि (for बल) Ś1 Ñ1 D2 12 13 तेजोबुद्ध्या समन्वितं —^{cd}) Ñ1 damaged for क्षादौ वर्धमान D11 पक्षे तु (for पक्षादौ) Ñ2 V B1 2 D2 [श्रो]जसा (for श्रियः)

4 ^{b}) B1 D2 4 T1 G M1 2 विक्रमे D1 महता (for सदृशं) Ś1 Ñ2 V B1 2 D2 7 12 13 विक्रमेण सम पितु —^{c}) Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 तारयं (for तारस्य) —^{d}) Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 M1 गुरोर (for शुक्रस्य) D11 [अ]सुराधिपं (for पुरंदरम्) Ñ2 V B D2 यथा नर्त्ये बृहस्पत ☙ Cr m g शुक्रस्येव पुरंदरम् । पुरंदर(Cg °रन्दर्)मनि धानादय शुक्रशब्दो बृहस्पतिपर । यद्वा(Cm °द्वा स) कस्यांचि दवस्थाया हितमुपदिशत शुक्रस्य वचन पुरंदर श्रुतवानिलव गम्यते । (Cg गुरोरिव पुरंदरमिति क्वचित्पाठ ।) Ct शुक्रस्येव पुरंदरम् । विपरीतोपदेशमहे दृष्टान्त । अभूतोपमेयम् ॥ Ct शुक्रस्येव पुरंदरम् । विपरीतोपदेशमहे उपमेयं । शुक्र शब्दोऽत्र बृहस्पतिपर इति कश्चित् ❧

5 ^{a}) V2 कार्ये (for अर्थे) Ś1 Ñ V B2 D1 4 9 11 13 पराक्रान्त , B2 वनाक्रान्तो D2 परिक्रान्त (for परिश्रान्तं) B1 2 भर्तुर्वैयर्थ्यो क्रो (B2 °र्णे क्रो]न्तो —^{b}) V1 D2 4 युद्ध V2 3 B1-3 D1 7 युक्त (for सर्व) Ś1 Ñ1 V B D1 4 7 11 विशारद M2 विद्य पर (for °रदम्) N2 युक्तिशास्त्रविदां वर ☙ Ck t सर्वशास्त्रविशारद इति हनू(Ct °नु)मद्वि शेषणम् ❧ —After 5^{ab} Ś1 D1 3 4 11 ins while D11 ins after 5

1128* आवभाषे हनुमतिर्वाप नयकोविद ।

[D1 नयेविनय D1 11 13 नयानय (for नयाय नय)]

—G1 om (hapl ?) 5^{c}–7^{b} Ś1 D2 12 13 read 5^{cd} before 1^{cd} D2 13 alone repeating it here D1 3 4 read 5^{cd} before 2 —^{d}) B1-3 M2 तदा D2 12 (both first time) वच (for तत)

6 G1 om 6 (cf v l 5) M2 reads 6^{cd} after 1 repeating it here —^{b}) D1 6-10 M1 Ck t द्वितीयम् Cv r m g as in text (for तृती°) Ś1 D1-4 11 13 उप दापयन् Ñ2 V3 B D4 7 मनुवदयन् , V1 2 D1 11 G1 Cm मनुवर्णयन् Cv k t as in text (for उप°) —Ñ1 1 lost from तान्स in ^{c} up to वाक्य in ^{d} —^{c}) Ś1 B1 D11 सर्वान्तान् (by transp)

7 G2 om 7^{ab} (cf v l 5) D1 illeg from सु in भिन्नेषु up to ङ्ग in ^{b} —^{a}) B1 D1 transp सर्वेषु and भिन्नेषु —^{b}) Ñ2 V B1 2 D1 11 [s]भेदयद् D 2 [s]भीषयत (for ऽभीषयद्) —^{c}) Ś1 D 4 भाषणैर (for भीषणैर) D1 6-10 विविधैर् (for बहुभिर्) Ś1 D1 11 र्वे 1 Ñ1 D11 भीमैर् D1 4 13 रौद्रै 1 G(ed) हवै (for वाक्यै) —^{d}) Ś1 D2 12 13 Pr(D12 स [sic])भाव । Ñ1 सदर्भ Ñ2 V2 3 B1 D2 शमांका । V1 मार्दवा B1

त्वं समर्थतरः पित्रा युद्धे तारेय वै धुरम् ।
दृढं धारयितुं शक्तः कपिराज्यं यथा पिता ॥ ८
नित्यमस्थिरचित्ता हि कपयो हरिपुंगव ।
नाज्ञाप्यं विषहिष्यन्ति पुत्रदारान्विना त्वया ॥ ९
त्वां नैते ह्यनुयुञ्जेयुः प्रत्यक्षं प्रवदामि ते ।
यथायं जाम्बवान्नीलः सुहोत्रश्च महाकपिः ॥ १०
न ह्यहं त इमे सर्वे सामदानादिभिर्गुणैः ।
दण्डेन न त्वया शक्याः सुग्रीवादपकर्षितुम् ॥ ११
विगृह्यासनमप्याहुर्दुर्बलेन बलीयसः ।
आत्मरक्षाकरस्तस्मान्न विगृह्णीत दुर्बलः ॥ १२
यां चेमां मन्यसे धात्रीमेतद्बिलमिति श्रुतम् ।
एतल्लक्ष्मणबाणानामीषत्कार्यं विदारणे ॥ १३

G 4 54 13
B 4 54 13
L 4 46 14

शकायन (sic), D12.4 शिक्षाक्षर, D11 वाक्यै शाका (for कोपोपाय) B1.3 रामसदृशमूर्तिं, G(ed) शिक्षार्थं झंगद् च तै.

8 a) Ñ2 त्व हि (hypm) (for त्व) Ś1 D2.12.13 समो वानर; T3 समर्थस्तत, G3 M1 °र्थं सर्वं(M2 °स), Ck t as in text (for समर्थतर) T3 प्रीतो (for पित्रा). —b) D1.4 6–10 G3 ध्रुव, Ck as in text (for धुरम्) Ś1 Ñ1 D1–4.12.13 युधि सारेय विक्रमै (Ñ1 D13 °म, D1.4.6 वै कथ) D11 युक्तिमत्क्रियाविधौ —For 8cd, Ñ2 V B D7 subst

1129* सामर्थ्ये त्व पितुस्तुल्यो युधि सत्क्रियाविधौ।

[V1.3 तु (for त्व) B1 transp सामर्थ्ये and त्व]

—c) D1 तारयितु (for धार°) G3 शक्य (for शक्त) —d) D1 पितृ (for कपि) D1.4 transp यथा and पिता

9 D4 damaged for 9a—d) D1 अनवस्थित (for नित्यमस्थिर) Ś1 Ñ2 D2.13.14 चित्तत्वात्, Ñ1 D7 चित्ताश्च, V1.2 B1–3 D11 चित्तास्तु, V3 चित्तास्ते (for चित्ता हि) —b) D11 हरयो (for कपयो) Ś1 Ñ1 D1–4.13 कपिकुंजरा (D1.4 °र) B4 कपिपुगव D13 हरिकुनरा (for हरिपुंगव) Ñ2 V B1–3 D7 हरयो हरिसत्तम —cd) Ñ2 V D1 न यस्तु, B1–3 यस्तु म, D1.11 नाज्ञां ते (for नाज्ञाप्य) B1.3 निहृत्स्यति (for विषहि°) Ñ2 V1.2 B1.2 D7 दारैर्, V3 यत्नैर्, D5.6.8–10 T G3 M2 Ct -दारं, Cr m g k as in text (for -दारान्) D1.11 पुत्रदार(D1 °रान्)विनाकृता (for d) Ś1 Ñ1 D2.12.13 नाज्ञां त प्रसहिष्यति पुत्रदारैर्(D13 °र) विनाकृता, B4 नाज्ञा प्रतिसहिष्यति पुत्रदारान्विनास्तव, D1.4 नाज्ञां ते वै करिष्यति पुत्रदारविनाकृता

10 a) D5 [अ]नुयुञ्जीरन्, D9–10 G1 Ck t °येयु, D11 °रायते, Cv r m g as in text (for [अ]नुयुञ्जेयु) Ś1 Ñ1 D2.12.13 त्वय्येते नानुरज्ये(Ñ1 °रजे D2 °ज्ये)यु, Ñ2 V B1.2 D7 नैते(B1 न च, G[ed] न,ते) त्वामनुरज्ये(B1.2 °रजे)रन्, B3 न चैतत्त्वामनुरज्येरन्, B4 त्वां ह्येते नानुरजेयु, D1.4.6 तव राज्ये न भास्यति —b) D1.4.6 कथयामि (for प्रवदामि) —c) G1 M1 [अ]ह, Cg t as in text (for [अ]य) —For 10 c, Ś1 Ñ V B D1–4.7.12–13 subst

1130* यथाहं तारनीलौ च समतौ न पितुस्तव।

[V1.3 B1 यथा हि, B1 यतार, D11 तथाह (for यथाह) Ñ2 V B D7 रामसुग्रीवौ, D11 नलनीलौ च (for तारनीलौ च) Ñ2 V B D7 लक्ष्मणश्च, D1 संमता न D4 सतत न (for संमतौ न) D11 जाम्बवाश्च तथा पितु, D13 समताबान्धुसत्ता (sic) (for the post half)]

11 a) D4 damaged for ह्यह Ñ2 D7 वा, D5 च, D4 G2 [अ]पि, Cg t as in text (for हि) Ś1 Ñ V B1 D1–4.7.11–13 ह च ते (for त इमे) B1–3 न शक्यं न च ते सर्वे, D1 नाथ नाह न चेमौ ते, M1 न ह्यत इमे सर्वे —b) M2 सार (for साम) Ś1 D2.12.13 [अ]र्थभेदनै, Ñ V1.2 B D1.4.6.7.11 त्रि(Ñ2 प्र)भेदनै; V3 [अ]पभेदनै (for [आ]दिभिर्गुणै) —c) Ś1 D13 M2 वा, Ñ1 तु, Cg t as in text (for न) V1.2 B2.3 T1.2 transp दण्डेन and न D2.13 चायुधै, D1.4 नायुधै, D11 न युधा (for न त्वया) Ñ1 तथा शक्या, V1 पुरा शक्या, V2 * शक्त, B2 [आ]युधा शक्त, B3.4 [आ]युधा शक्या (B4 °क्य) T2 त्वया शक्य (for त्वया शक्या) Ñ2 V3 B1 D7 न दण्डै युधा शक्या, D1 न दण्डैर्नायुधै शक्या ॐ Cv दण्डेन (न) त्वयेति पाठ ।, Cr दण्डेन न त्वया शक्य("क्या?) इति पाठ ॐ —d) D1–3 D13 T2 M2 अपि, B4 अपि, Cg t as in text (for अप)

12 a) V2.3 B4 [अ]समस् (for [आ]सनम्) D4 इति (for अपि) B1.3 [अ]ह (sic), D3 [आ]ह (for [आ]हुर्) Ś1 Ñ1 D2.12.13 न (D13 न हि (hypm)) विग्रह(D13 °ह) सम प्राहुर् —b) Ñ2 V2 D2.6–8.9–12 T1.2 G1.3(before corr as in text) Ck t बलीयसा, Cv r m g as in text (for °यस) Ś1 Ñ1 V1.2 B D1.4.7.12.13 दुर्बलस्य बलीयसा (D13 °स) —c) Ś1 D2.3.11–13 रक्षाकरी(D2.11 °री) Ñ2 V B D1.4.7 क्षयकर (for रक्षाकर) —d) Ñ2 D7 विगृह्णीत V2 B1.2 नि(B2 प्र)गृह्णीत V3 च गृह्णीत D1.4 [अ]नुगृ° (for विगृह्णीत) Ś1 D2.12.13 बुद्धिं गृह्णाति दुर्बल

13 ab) Ñ2 V1.2 B1–3 D7 धीर V1 स्यात्, D13 धात्र (for धात्रीम्) T बलम् (for बिलम्) D2.8–10 स्मृतं D4 श्रुता, Ct as in text (for श्रुतम्) Ñ2 V B1–3 D7 गुहा दुर्गसमाश्रया D12 गुहामस्तिविक्रम (for b) B4 यामिमामन्यसेरमान्वै धरित्रं च बिल महत् —For 13cd, Ś1 Ñ1 D1–4.12.13 subst

1131* यच्चात्र मन्यसे स्थातुं बिले सर्वनिर्मिते ।

G 4 54 14
D 4 54 14
L 4 46. 15

स्वल्पं हि कृतमिन्द्रेण क्षिपता ह्यशनिं पुरा ।
लक्ष्मणो निशितैर्बाणैर्भिन्द्यात्पत्रपुटं यथा ।
लक्ष्मणस्य च नाराचा बहवः सन्ति तद्विधाः ॥ १४
अवस्थाने यदैव त्वमासिष्यसि परंतप ।
तदैव हरयः सर्वे त्यक्ष्यन्ति कृतनिश्चयाः ॥ १५
स्मरन्तः पुत्रदाराणां नित्योद्विग्ना बुभुक्षिताः ।
खेदिता दुःखशय्याभिस्त्वां करिष्यन्ति पृष्ठतः ॥ १६
स त्वं हीनः सुहृद्भिश्च हितकामैश्च बन्धुभिः ।
तृणादपि भृशोद्विग्नः स्पन्दमानाद्भविष्यसि ॥ १७
न च जातु न हिंस्युस्त्वां घोरा लक्ष्मणसायकाः ।
अपवृत्तं जिघांसन्तो महावेगा दुरासदाः ॥ १८

[Ś1 यथात्र D1 यत्तेन, D4 यत्रैव G3 यत्रैव (for यथात्र) Ś1 D12 सन्यते D7 8 4 पातु (for खलु) D3 4 निर्भिन्नबुर्गे- भक्तिने (D3 °संचिते D4 °सेविते) (for the post half)]

—a) Ś1 Ñ1 D- 12 13 तत्र, Ñ2 V B1-3 D7 11 त्वया B4 तद्वि, D1 4 4 पुप (for पुरा) D13 -वाक्यानाङ् (sic) (for -बाणा°) —b) Ñ2 V2 B1 D7 11 कार्यं (for कार्यं) Ñ1 D6-13 Ch t विदार्ण Ś1 D1 3 4 13 सुकर (D1 3 4 °र) प्रविदारणे (D1°णे, D3 4 °णं)] ∴ Ch ईयत्कार्यमीपत्कर मिति यावत् । खलभावच्छन्दस, Ct ईपत्करम् । खलभाव भावे ॥ —After 13 Ñ1 ins 1132*

14 Ñ1 om 14ab —a) Ś1 D2-4 11-13 स्तोके Ñ2 V B1 2 D7 विर, M2 स्वत्व Cv t m g as in text (for स्वल्पं) B3 विर निहतमिन्द्रेण B4 हत्त हि बिलमिंद्रण —b) Ś1 D1-4 11-13 वज्रेणात्र विदारणे Ñ2 V B1-3 D7 व्य क्ष्य (B3 वात्र) विपात (D7 °पीड) नात्, B4 दुर्भिचारानि गुहया —After 14ab, Ś1 D1-4 13 ins while Ñ1 (due to om) ins after 13

1132* यस्तैरमारनिन्द्रस्य पुर सुरवर्षितम् ।

[Ñ1 D3 13 विर्भिन्नमान् (for यस्तैर°)]

—a) Ñ2 V B1-3 D7 तु गिरि (for गिरि°) B4 सहस्रम दारैर्भिपात —b) B4 दीर्घं D1 3 4 13 T1 मिपात (for मिन्नात्) B4 M1 पण (for पत्र) D13 पुरं (for पुटं) V2 त्वया (for यथा) —After 14cd, Ś1 Ñ1 D2 3 11-13 ins

1133* वज्रमेरे सुरतस्य सर्वान्पूर्वविदं त्वम् ।

[D13 देवेष्वधावतिन (for the post half)],

while Ñ2 V B D7 ins

1134* सर्वपक्षानविनया यथा पुरो विदारितम् ।

[Pa r° (for पुरा)]

whereas D1 3 4 ins

1135* यत्नविन्द्रस्य वज्रे हि सेन्द्रमवदारितम् ।

—a) Ñ2 Ñ1 V1 D12 तु सारिता V2 B1 B4 D1 3 4 7 13 T M2 तु सारिताः D1 4 M1 हि मारता (for च नाराचा) —d) B1-3 बहुना (for बहव) Ñ2 V B1-3 D7 सायका (for तद्विधा) Cm °सविधा °समा वर्णविस्फोटकर. —After 14 B1 D1 3 4 13 ins

1136* बलादिभिरलवना विदितार्थ दारुण ।

[B4 प्रथा (for -स्पर्शा) B4 अभिमेदना, D1 3 4 13 इ° दारुणा Cr g as above (for अति दारुणा)]

15 a) B4 भावस्यातु हि D1 3-4 4-13 T M1 Ct1 भवस्थान, Cv t m g as in text (for °स्थाने) D13 यत्र स्थान यदा यास्य —b) B4 पुपिप्यसि D3 मानेप्यासि (for आसिष्यसि) D1 3 4 13 समेप्यसि परंतप (D4 °प) —For 15ab, Ś1 Ñ1 D2 11 13 subst

1137* भवस्थातु महाबाहो यदैवात्र स्वमेप्यसि ।

[Ś1 D13 अथ (for अत्र)]

while Ñ2 V B1-3 D7 subst for 15ab

1138* यदि वर्त्मा मवानेव विरोऽस्मिन्वै प्रतिश्रयम् ।

[B1 सत (for यदि) V1 भवेनैव (for भवानेव) B4 परिश्रा G(ed) भनिसंश्रय (for वै प्रतिश्रयम्)]

—c) Ñ2 V B D1 3 4 7 13 ततस्त्वां T1 2 M3 तवैवं Ch t as in text (for तदैव) Ś1 D2 11 13 बहुव (for हरय) —d) D1 3 हृ (D1 हृ) वसपर्द (for °निश्चया) D13 स्वस्येत्यकृतान्वचय (D13 °निश्चया)

16 Ñ1 illeg for 16 —a) D1 पुत्रदारांश —b) Ś1 D2 11-13 भयातुरा (for बुभुक्षिता) —c) Ś1 D1 4 खेदिते T1 खिदिता M1 खदिता Ch t as in text (for खेदिता) V2 3 B1 D1 दु खिताश्च D1 4 दु खसंपीडिता D13 G2 °शय्यासु Ch t as in text (for दु खशय्याभि) D13 दु खाद्दु खतर यया —d) D7 वि करिष्यन्ति दुर्मते

17 a) Ś1 Ñ V B1 3 D1-4 7 11 13 स हित्वं B1 भविहीन B4 परिहीन, D6 स त्वं हीन (for स त्वं हीन) D13 सुहृत्त्व (for °द्भिश्च) —b) D13 कस्य (for -कामैश्च) —c) Ś1 Ñ V B1-4 D1-4 11-13 भयोद्विग्न (for भृशो°) —d) Ś1 स्पन्दमानो D13 M1 वर्तमानात् (for °मानात्) V2 B3 भविष्यसि D1 गमिष्यसि (corrupt) D1 3 4 13 गमिष्यसि (D3 °सि) G3 भविष्यसि (for भविष्यसि) Ñ1 V1 स्पन्दमानो गमिष्यसि (V2 °सि) V3 स्पन्दमानोऽहभिष्यसि B1 3 D1 3 4 13 स्पन्दमानो भवि° 1 सर्व° ष्यति (D13 भविष्यति) T1 स्पन्दमानाद्भविष्यसि

18 a) Ñ2 V B1 D7 तु जातु T1 2 M3 न हि त्वा (for न च जातु) Ś1 Ñ1 D2 3 4 11 13 न हि जातु D3 हन्तु न D13 हि) हिंस्युस्त्वां V1 नन्तु न शुद्धिहिंस्युस्त्वां D2 3 11-13 M1 Ct अनुवृत्तं (D13 °न्तं) जिघांसा —c) Ś1 Ñ1

अस्माभिस्तु गत मार्गं विनीतवदुपस्थितम् ।
आनुपूर्व्यात्तु सुग्रीवो राज्ये त्वा स्थापयिष्यति ॥ १९
धर्मरामः पितृव्यस्ते प्रीतिकामो दृढव्रतः ।
शुचिः सत्यप्रतिज्ञश्च न त्वा जातु जिघांसति ॥ २०
प्रियकामश्च ते मातुस्तदर्थं चास्य जीवितम् ।
तस्यापत्य च नास्त्यन्यत्तस्मादङ्गद गम्यताम् ॥ २१

G 4 54 22
D 4 51 22
L 4 46 24

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे त्रिपञ्चाशः सर्गः ॥ ५३ ॥

B D₁ ₄ ₇ 11–13 राम T₂ घोर (for घोरा) ॐ Cv घोरा लक्ष्मणसायका इति पाठ ॐ—N₁ illeg up to दुरा in 18ᵈ —ᵈ) D₆ ₄ 11 T₁ ₃ Ct अपावृत्ते T₂ समवृत्ति G₃ M₂ अप्रवृत्त Cv r g as in text Cm अस्व° (for अपवृत्ते) Ś₁ D₂-₄ 11 13 महावेगा (D₃ ₄ °गाद्) B₁ महाभागा (for त्रिधासन्तो) N₁ **प्रभा (for दुरासदा) Ś₁ D₂ 11–13 गदा (D₁ 11 13 वज्रा) शनिसमप्रभा (L[ed] °स्वना) B₄ पातालेऽपि प्रतिष्ठिते D₃ ₄ यादृ त्व न गमिष्यसि (for ᵈ) D₁ अपवृत्तो यदि त्वं तु न गमिष्यसि सर्वथा —For 18ᶜᵈ Ñ₂ V B₁ ₃ D₇ subst

1139* अपवृत्ता महावेगा यदि त्व नागमिष्यसि ।

[N₂ अपावृत्त V₃ अपवृत्त D₇ °वृत्त (sic) (for °वृत्ता) V₁ ₂ B₁ ₃ गमिष्यसि (for [आ]गमिष्यसि)]

19 ᵃ) V₃ गत (for गत) —ᵇ) V₁ उपस्थित —ᶜ) D₁₁ स G₁ च (for तु) Ś₁ N₁ D₂ 12 13 आनुपूर्व्याय N₂ V B D₁ °पूर्व्या स (B₁ च) D₁ ₃ ₄ °पूर्वेण D₆ ₈ °पूर्व्या तु D₁₄ G₁ °पूर्व्यां तु Cr m g k t as in text (for °पूर्व्यात्तु) —ᵈ) Ś₁ N₁ D₂ 11 13 स्वराज्ये D₁ राज्ये स ₃ D₁₂ राज्ये त्व (for राज्ये त्वां)

20 ᵃ) D₂ कर्मकाम ₃ D₁ ₁₆ Ck t धर्मराम (for धर्मकाम) —ᵇ) Ś₁ D ₂ शुचिकामो N₁ D₂ 11 13 G₁ गुरु Ck t as in text (for प्रीति°) N₂ V B D₁ धर्मात्मा सत्यवाक D₁ ₃ ₄ धर्म कामस्तथैव च —ᶜ) M₂ शुभ (for शुचि) D₁ प्रतिज्ञस्त D₁ 12-13 सत्यश्च G₃ M₁ ₂ °ज्ञश्च (for प्रतिज्ञश्च) —ᵈ) V₃ D₂ ₉–₁₀ G₂ ₃ त्व D₁ त्वां Ck as in text (for त्वा) B₁ त्वां जातु T₂ त्वा जातु L(ed.) त्व जात Ck as in text (for त्वां जातु) —V₁ illeg from जिघांसति up to तदर्थं in 21ᵇ N₂ V₂ ₃ B D₆ ₇ ₁₁ T₂ G₁ M₂ न (D₁ च) सात्वयेत् D₂ ₈ ₁₀ न नाशयेत् G₃ न वात्स्येत् Ck as in text (for जिघांसति) Ś₁ D₁ 12 13 स त्वा वाच्यं (D₁ वाच्यं) करिष्यति V₁ न त्वां जातु न सात्वयेत् D₁₃ न च त्वां जातु शातयेत् (D₁₃ शातयेत्) D₃ ₄ न साहाय्य करिष्यति

21 V₁ illeg up to तदर्थं (cf v l 20) —ᵃ) B₄ मातुस्त (by transp) G₁ मे मातुम (sic) (for स मातुस) —ᵇ) Ś₁ M₁ V₁ D₂ ₄ 11 13 तस्य (for चास्य) —ᶜ) D₁ ह्यपत्यं (for [अ]पत्य च) Ś₁ B₄ D₂ ₃ ₄ 13 हि न Ñ₂ V B₁–₃ D₇ 11 13 म च (by transp) (for च न) Ś₁ B₂–₃ D₁ 12 T₂ [अ]न्य (for [अ]न्यद्) —ᵈ) D₃ ₄ गम्यता (for गम्यताम्) —After 21 Ś₁ D₁ ₃ ₄ 11 13 ins

1140* सर्वपापेश्च दु खानां त्वयोऽस्यस्यधिकं तु क्रिम् ।
अपाय मयेयन विक्त त्व सम्प्रवेक्ष्यसि ।

[(l 1) Ś₁ D₁₃ दु खेष D₁ दुस्साय (for दु खानां) D₂ तवारित D₃ तवाति D₃ तवाय D₁₁ मयाति (for त्वयोऽति) D₁₃ तु (for तु) —(l 2) Ś₁ D₁₃ विरे (for बिले) D₁ बिल संप्रवेक्ष्यसि (for the post half)]

Colophon B₄ D₁ om (cont the Sarga) —*Sarga name* Ś₁ Ñ V₁ B₁ ₂ D₂–₄ ₇ 11 13 हनुमद्वाक्य D₁ before हनु° wrongly reads अङ्गदयोगपतनि। V₃ ₃ सीता न्वेषणा हनुमद्वाक्यं —*Sarga no* (figures words or both) Ś₁ N₁ V₁ B₁ D₂ ₄ 11 13 om N₂ 51 V₁ ₂ 52 V₃ 57 B₂ ₃ D₁ M₁ 55 D₆ ₈–₁₀ T G₂ ₃ M₂ ₃ 54 D₇ 56 D₁₁ C₁ 53 (as in text) —After colophon G concludes with श्रीरामाय नमः

५४

G 4 55. 1
B 4 55 1
L. 4 47 1

श्रुत्वा हनुमतो वाक्यं प्रश्रितं धर्मसंहितम् ।
स्वामिसत्कारसंयुक्तमङ्गदो वाक्यमब्रवीत् ॥ १
स्थैर्यं सर्वात्मना शौचमानृशंस्यमथार्जवम् ।
विक्रमश्चैव धैर्यं च सुग्रीवे नोपपद्यते ॥ २
भ्रातुर्ज्येष्ठस्य यो भार्यां जीवतो महिषीं प्रियाम् ।
धर्मेण मातरं यस्तु स्वीकरोति जुगुप्सितः ॥ ३
कथं स धर्मं जानीते येन भ्रात्रा दुरात्मना ।
युद्धायाभिनियुक्तेन बिलस्य पिहितं मुखम् ॥ ४
सत्यात्पाणिगृहीतश्च कृतकर्मा महायशाः ।
विस्मृतो राघवो येन स कस्य सुकृतं स्मरेत् ॥ ५
लक्ष्मणस्य भयाद्येन नाधर्मभयभीरुणा ।
आदिष्टा मार्गितुं सीता धर्मस्तस्मिन्कथं भवेत् ॥ ६

54

D1 continues the previous Sarga. M1 begins with श्रीरामाय नमः

1 ᵃ) Ś1 Ñ1 V2.3 B1–3 D1.7.12.13 तु हनुमद् (for हनुमतो) —ᵇ) B1.3 D2–4.6.10 प्रसृत, B2 प्रसृत D12 प्रसृत; M3 प्रसृतः Ct as in text (for प्रश्रित) —ᶜ) D6 सदा (for स्वामि) D2.4 -सत्कार (for -सत्कार) V1 -संसक्तम् (for -संयुक्तम्) —ᵈ) Ś1 Ñ V B D1–4.7.11–13 प्रत्युवाच ह (B2 D12 च) (for वाक्यमब्रवीत्)

2 ᵃ) G2 धैर्यम् (for स्थैर्यं) Ñ2 V B D7.12 धर्मित्व (V2 B3 °र्थे)त्वं D3.6–13 G1 M Cg k t सर्वात्मना-, D6 °न (for सर्वात्मना) B2 सौम्य (for शौचम्) Ś1 D1.3.4.12 स्थै(Ś1 धै)र्यं धर्मो यशः शौर्यम् Ñ1 D5.13 धैर्यं धर्मात्मता शौर्यम् ‡ Cr स्थैर्यं सर्वात्मना शौचमिति पाठः ‡ —ᵇ) G3 तथा (for मथ) —ᶜ) V1 M1 विक्रम (for °मश्) Ś1 Ñ1 D1–4.10.13 सत्य V2.3 धर्मः D11 शौर्यं, M3 धैर्यं, (sic) (for धैर्यं) —ᵈ) B4 [उ]पयुज्यते, D5 °लभ्यते (for [उ]पपद्यते)

3 Ś1 Ñ V B D1.4.7.11–13 transp 3 and 4 (including subst) —ᵃ) Ñ2 V1 D7 च भ्रातुः V2.3 B1.2 च भ्रातुः D2.3.4 भार्यां च (D7 तु) (for यो भार्यां) —ᵇ) B2.3.4 (after corr as in text) D6 T3 M1 जीवितो D9 भाषितो, D4 भावतो (for जीवतो) D3 प्रियां (sic) (for प्रियाम्) —ᶜ) G3 तां तु (for यस्तु) Ś1 Ñ1 D1–4.12.13 धर्मतो मातरं यस्ता (D1.3.4 योसौ), Ñ2 V B D7.11 धर्मतो मातरमिव —ᵈ) G1 [अ]जुगुप्सिते (for जुगुप्सितः) —After 3 D12 ins

1141* पश्चाद्य घातयामास रावेणाक्लिष्टकर्मणा ।
निर्गुणो निरपेक्षश्च धर्मस्तत्र कथं भवेत् ।

4 Ś1 Ñ V B D1–4.7.11–13 transp 3 and 4 (including subst) —ᵃ) Ś2 V1 D2.12.13 धर्मात्मा V2 D11 धर्मं स (by transp) D7 स धर्मं M3 समर्थं Cm g k t as in text (for स धर्मं) Ñ1 V B1.3 D7 जानाति (for जानीते) D1.4 कथं धर्मं विजानीते —ᵇ) D6 दुरात्मवान्, M3 महात्मना (for दुरात्मना) Ś1 Ñ V B D1.11–13 भ्रातरं पूर्वजं हि य, D3.4 पूर्वजे भ्रातरि प्रिये —After 4ᵃᵇ B3 (marg) ins

1142* राज्यलोभेन पापात्मा पितर मे जघान ह ।

—ᶜ) T3 (also) G3 विनियुक्तेन, Cv m g k t as in text (for [अ]भि°) —ᵈ) T3 G1 M3 Cr [अ]पिहितं, Cm as in text (for पिहितं) —For 4ᶜᵈ, Ś1 Ñ1 D1.12 II subst

1143* अश्मना पर्यवस्थीत विश्वासानुगत पुरा ।
[D12 अश्मनि (for °ना) D12 प्रतिक्षीन D13 °संवान (sic) (for पर्यवस्थीत) D13 [अ]नुगम (for °गत) Ś1 Ñ1 विश्वासाद्भवगत पुरा (for the post half)]

while Ñ2 V B D7 subst

1144* अश्मनि प्रस्थरीतसीद्धि स्वभ्रातुरूपतने बिले ।
[B1.3 भ्राता शैलम B4 परिक्षीत (for प्रस्थरीतसीद्धि) G(ed) स्वभ्रातु (for स्वभ्रातु) N2 D7 भर्त्(D7 °सि)न पतितं बिले (for the post half)]

whereas D2.3.4 subst

1145* मरीरसीद्वसना द्वारं प्रविष्टे निपुलं बिलम् ।
[D1 प्रविष्टो (for °ष्टे) and पृथु (for विपुलं)]

5 ᵃ) Ś1 Ñ V B1–3 D1–4.7.11–13 सत्या पाणि B4 सत्या पाणी (for सत्यात्पाणि) D12 T3 -गृहीतश्च (for °श्च) —ᶜ) Ś1 Ñ V2.3 B D1–4.7.11–13 न स्मृतो (for विस्मृतो) —ᵈ) B1 स कर्थं B2.3 कर्थं स (for स कस्य) M1.2 तु कृतं Ch t as in text (for सुकृतं)

6 ᵃ) D2.12 लक्ष्मणेन (sic) B2.4 भयाद्ये(B3 °द्वे)न D1.6.13 भयेनाह, Cm g as in text (for भयाद्येन) —ᵇ) B2 नाधर्मे, D2.3.4 न धर्मं (for नाधर्म) —ᶜ) Ñ2 V B1–3 D7 आज्ञप्ता(Ñ2 V2 D7 °प्त) (for आदिष्टा) Ñ1 V2.3 B2.3 D3.4.13 सीता (for सीतां) —ᵈ) Ñ2 V2.3 B1.3 D2.3.7.11 धर्मस्तस्य(V1 B1–3 D11 °स्य) Ñ1 B1 D2.3.4–10 T2.3 धर्मोऽस्मिन् (for धर्मस्मिन्) ‡ Ch धर्मं धर्मपीयूषं प्रवाचनम् ‖ Cr 'धर्मोऽस्मिन्' इति पाठे धर्मधर्मपीयूषं प्रवाचनमित्यर्थः ‡ Ś1 D1.12.13 स कथं सुकृतं स्मरेत्(D1 भवेत्) Ñ1 स तु कथं कृतं स्मरेत्

तस्मिन्पापे कृतघ्ने तु स्मृतिहीने चलात्मनि ।
आर्यः को विश्वसेज्जातु तत्कुलीनो जिजीविषुः ॥ ७
राज्ये पुत्रं प्रतिष्ठाप्य सगुणो निर्गुणोऽपि वा ।
कथं शत्रुकुलीनं मां सुग्रीवो जीवयिष्यति ॥ ८
भिन्नमन्त्रोऽपराद्धश्च हीनशक्तिः कथं ह्यहम् ।
किष्किन्धां प्राप्य जीवेयमनाथ इव दुर्बलः ॥ ९
उपांशुदण्डेन हि मां बन्धनेनोपपादयेत् ।
शठः क्रूरो नृशंसश्च सुग्रीवो राज्यकारणात् ॥ १०
बन्धनाच्चावसादान्मे श्रेयः प्रायोपवेशनम् ।
अनुजानीत मां सर्वे गृहान्गच्छन्तु वानराः ॥ ११
अहं वः प्रतिजानामि न गमिष्याम्यहं पुरीम् ।
इहैव प्रायमासिष्ये श्रेयो मरणमेव मे ॥ १२
अभिवादनपूर्वं तु राजा कुशलमेव च ।
वाच्यस्ततो यवीयान्मे सुग्रीवो वानरेश्वरः ॥ १३

G 4 53.13
B 4 55 14
L 4 47 14

7 [a]) Ñ2 V B1-3 D7 तस्मात्, G2 अस्मिन् (for तस्मिन्) D6 वापि (for पापे) B4 कृतार्थे (for कृतघ्ने) Ś1 Ñ V B D1-4.8.11-13 T1 च (for तु) —[b]) D1.2.10 Ct स्मृतिविभ्रमे (for °हीने) Ś1 Ñ2 V1 D1.3.11.12 दुरा(V1 द्रुता), D7 [ऽ]न्वज्ञा)त्मनि (for चलात्मनि) D11 चलचित्त कृतात्मनि —[c]) Ś1 Ñ2 B4 D1.11-13 प्राज्ञ (for जातु) N2 V D1-3 D7 विश्वस्या(V1.3 °से)त्क तु(अप्या) D7 पुन प्रा)ज्ञ —[d]) Ś1 D11.13 सत्कुलीनो, B4(before corr as in text) D14 °ने, D5 सुकुलीनो (for तत्कुलीनो). B3 जिजीविषु D3.8.10 जिजीवषु (for जिजीविषु) —After 7, Ś1 D4.12.13 ins the lines of 4 52 25 with var

[(l 2) Ś1 D1.4.12.13 राघवे गमिष्यति (for the prior half)]

8 Ñ1 om 8[ab] —[a]) Ś1 Ñ2 V3.3 B1-3 D1.2.7.12 राज (for राज्ये) G2 पुत्र Ck t as in text (for पुत्रं) D1.5.11 T1.2 G1.3 M3.5 राज्ये पुत्र प्रतिष्ठाप्य ⊕ Cg पुत्र अभिषिच्याय ⊕ —[b]) D1 T1 G1.2 Ck सुगुणो Ct as in text (for सगुणो) D5.6.8 to विगुणो, Ck t as in text (for निर्गुणो) Ś1 N2 V B D1-4.12.13 ह(D13 सु)गुण वापि(N2 V B1 °ष D7 °ण्य) निर्गुण —[c]) B1-3 शत्रु, B4 D14 शत्रू D1 शत्त, D11 शत्रव (for शत्रु) Ś1 Ñ1 D1.12.13 स कथं तु(D1.13 तद्) (for कथं शत्रु) D1 वा (for मां) —[d]) Ś1 Ñ V B1-4 D1.7.11-13 निकृष्टो (for सुग्रीवो) D1 M1 योजयिष्यति, Ck t as in text (for जीव°) —After 8, D1.4.11 ins the lines of 4 52 25 while D11 repeats wrongly इ रामेणाहितकर्मणा and 8

9 [a]) D5 भिन्नो (for मन्त्रो) Ś1 D1.4.12.13 विरुद्धश्च, Ñ2 विरुद्धश्च, Ñ2 V B D1.11 [ऽ]पराद्धश्च, D1 [ऽ]व मद्धश्च, Ck t as in text (for ऽपराद्धश्च) —[b]) Ñ2 V1.3 B1-3 D7 हीन शक्त्या, V1 °शक्ता D1 शक्तोत्का (sic), D1.8.10 भिन्नशक्ति, M3 शक्तिहीन, Ck t as in text (for हीनशक्ति) Ś1 Ñ1 D1-4.11.12 तथा गुणकथा ध्रुवम्, B4 स्वस्य श्रेयोऽहमहं ध्रुवम्, D11 तस्य वै निकषा ध्रुवम् —[c]) D1.3 किष्किन्धा —[d]) Ś1 Ñ1 B4 D1.12-13 सुग्रीववश कथ, N2 V B1-3 D7 गताश्(V °शु)रिव सगर, D1.3.4 सुग्रीववशमागत

10 [a]) D1.4 अपांशु (sic) D1 अपांशुदण्डे (sic) निहित —[b]) Ś1 Ñ2 V1 B1-4 D1.2.11.12 [अ]वसादयेत् D1 [अ]वपादयेत् (for [उ]पपादयेत्) V1 B1 धनु(B1 बधे)नैवावसादयेत्, D1.11 वधने रोधे(D11 स च)सादयेत्, D1.4 वधने रोध घातयेत् —[c]) D1.4.11 स च T2 शत (for शठ) B4 क्षुद्र (for क्रूरो) Ś1 Ñ V B D1-4.7.11-13 कृतघ्नश्च (for नृशंसश्च)

11 [a]) D4 om , M3 वा (for च) Ś1 Ñ1 D11 वैधने योगवसनात्, Ñ2 V3 B1-3 D7 बन्धनाम्मरण श्रेय, V1.2 बधन(V3 °ने) मरणाच्छ्रेय, B4 बधन नावसान मे, D1.3.4 बद्धीवादात्वहाप D1.11.12 बधने(D2 °न) रोध(D11 वर) चेत्सोस्मात्(D1 °स्मात्) —[b]) Ñ2 V B1-3 D7 इह (for श्रेय) —[c]) Ñ2 D7 अनुज्ञाय च, B3 D3.8.10 श(B3 वा) नुमानतु (for अनुजानीत) —[d]) Ñ2 V1 B1 D1.2.7-12 T2 G2 M1.3 गृह (for गृहान्) Ś2 Ñ V1.3 B D1.11.13 G1.3 M3.5 गच्छत(Ś1 N2 B1 °ह) (for गच्छन्तु) —After 11, D10 erroneously repeats 11[ab] up to श्रेय

12 [a]) T2 तु (for व) Ñ2 V B D7.11 भवत प्रति गच्छतु —[b]) B4 T2 (आ)गमिष्यामि (for गमिष्यामि) Ñ2 V B D7.11 पुर D5 G1 पुर (for पुरीम्) —For 12[ab] Ś1 Ñ1 D1.4.12.13 subst

1146* गमिष्यामि न तत्राहमकृतार्थ कथचन ।

[D1.11 न (sic) (for न) Ś1 D13 कथचन, D1 [ऽ]हे साधने (for कथचन)]

—[c]) V1.8 D1-4.6.7.8-11.12(also) 13 ह्यासिष्ये (for आसिष्ये) —[d]) Ś1 B4 D1.12 G2 च, D1 वा (for मे) V1.2 मार्ग वने —After 12 D6 T G M1.3 Cv r m g ins, while D3.10 Ck t ins. after 13[ab]

1147* अभिवादनपूर्वं तु राघवौ बलशालिनौ ।

13 B1 om (hapl ?) 13[ab] (cf 12[d] variant) —[a]) V3 अभिवाद स, D7 °वादित, D11 °वादय (for अभिवादन) Ñ1 मे, D6 G2.3 M3 ह(also) Cv r हि D11 वो (for तु) —[b]) D11 हि (for च) Ś1 D1-4.11 जने(D1

G 4 53 14
B 4 55 14
L 4 47 15

आरोग्यपूर्वं कुशलं वाच्या माता रुमा च मे ।
मातरं चैव मे तारामाश्वासयितुमर्हथ ॥ १४

प्रकृत्या प्रियपुत्रा सा सानुक्रोशा तपस्विनी ।
विनष्टं मामिह श्रुत्वा व्यक्तं हास्यति जीवितम् ॥ १५

एतावदुक्त्वा वचनं वृद्धानप्यभिवाद्य च ।
संविवेशाङ्गदो भूमौ रुदन्दर्भेषु दुर्मनाः ॥ १६

तस्य संविशतस्तत्र रुदन्तो वानरर्षभाः ।
नयनेभ्यः प्रमुमुचुरुष्णं वै वारि दुःखिताः ॥ १७

सुग्रीवं चैव निन्दन्तः प्रशंसन्तश्च वालिनम् ।
परिवार्याङ्गदं सर्वे व्यवस्यन्प्रायमासितुम् ॥ १८

मतं तद्वालिपुत्रस्य विज्ञाय प्लवगर्षभाः ।
उपस्पृश्योदकं सर्वे प्राङ्मुखाः समुपाविशन् ।
दक्षिणाग्रेषु दर्भेषु उदक्तीरं समाश्रिताः ॥ १९

°न) कौशल्यमुच्यताम्, Ñ V B1-3 D7 सुग्रीव प्लवगेश्वर, D13 न कौशल्य तमुच्यता —After 13^ab D5 8 10 Ck t ins 1147* D8 reads 13^cd in marg —^c) D7 11 12 तातो, D6 पिता (for तातो) B4 वै (for मे) —^d) Ś1 Ñ1 D2 12 13 वचनान्मम (for वानरेश्वर) Ñ2 V B1-3 D3 कुशलं वचनान्मम, B1 D1 8 11 युष्माभिर्वचनान्मम ❀ Cv t अभिवादनपूर्वं हि(Cr तु) राघवौ बलशालिनौ । अभिवादनपूर्वं तु(Cr हि) राजा कुशलमेव चेति पाठ (Cr °व च । वाच्यस्तातो यवीयान्मे सुग्रीवो वानरेश्वर । इति पाठक्रम)।, Cg अभिवादनेति । राघवौ कुशल वाच्याविपत्युपक्ष ।, Ck वाच्यस्तात इत्यादि राघवौ बलशालिनावित्यनन्तरं व्याख्यातात् इतिक्रमा पाठपाठा । तयोरुक्तनाशक्या पाठव्यत्यास पठति स्म ❀

14 ^a) D1 3 4 कौशल्य (for कुशलं) —^b) V1 B4 तारा (for माता) Ś1 D13 तु सा (for रुमा) V B1 3 रुमा तथा, B1 तथाप्रमा (for रुमा च मे) —^c) Ś1 Ñ V B D1-4 7 11-13 [अ]पि (for [ए]व) —^d) T1 अर्हसि (for °थ)

15 ^a) B1 [अ]सौ (for सा) —^b) V1 सकरुणा (for सानुक्रोशा) D7 यशस्विनी (for तप°) —After 15^ab, Ś1 D1-4 12 13 ins (D13 1 2 only)

1148* बहुभिर्मधुरैर्वाक्यै शोकप्रणुदनै शुभे ।
भर्तृहीना विवस्ना च शोकार्ता दु सभागिनी ।

[(l 1) D1 शुभै (for शुभे) —(l 2) D1 पुत्रभ्र विवक्षा च दीना सा पुत्रवत्सला]

—^c) M3 निविष्टम् (for विनष्ट) D1 अपि मां, D3-6 8-11 T3 M3 इह मां D4 मामित (for मामिह) —^d) V B1-3 D1 3 4 7 त्यक्ष्यति (for हास्यति)

16 ^a) D4 एवमुक्त्वा तु (for एतावदुक्त्वा) T1 2 G1 M1 वचनं घोरं [illegible] (for उक्त्वा वचनं) —^b) Ś1 Ñ D1-4 8-13 M3 सानु, V B1-3 D7 तत्र B4 दृष्ट्वा (for अपि) T2 वृद्धान्समभिवाद्य च G2 वृद्धानामभिवाद्य च —^c) V1 3 G1 स विवेश, D3 4 प्रविवेश, D8 9-10 M3 विवेश च (for संविवेश), —^d] G2 रुदन् (for रुदन्) D1 9-13 दुर्मुख (for दुर्मना)

17 ^a) Ś1 B1 D12 13 श्रुत्वा (for तस्य) Ñ D7 तस्य तद्वचनं(Ñ1 संदिशत) श्रुत्वा V B1 3 तस्य श्रुत्वा वचस्तत्र, M1 संविशतस्तस्य —^b) Ñ2 V2 3 B1-3 D7 सत्ते, V1 करुण, T G1 2 M3 रुदतो (for रुदन्तो) Ś1 Ñ1 B1 D7 12 13 वचनं हरियूथपा, D1 3 4 ततो वानरयूथपा D11 ततस्ते हरियूथपा —^c) D11 जलं नेत्रे (for नयनेभ्य) Ñ2 B1 3 D7 अससृजुर्, V2 प्रमसृजुर् G(ed) तु ससृजु (for प्रमुमुचुर्) —^d) Ś1 Ñ1 B4 D1-4 11-13 शोकार्ता V B1-3 D7 नेत्रजं (for उष्णं वै)

18 ^a) D1-4 12 13 [अ]पि (for [ए]व) Ś1 Ñ1 चाभिनिंदत (for चैव निन्दन्त) —^b) Ś1 [5]पि, D13 हि (for च) D2 प्रशंस तस्य (sic) D6 प्रशंसतश्च (for प्रशंसन्तश्च) —D1 om 18^cd —^d) Ś1 Ñ1 D2 12 13 विविशु Ñ2 न्यवसन्, V1 3 B1-3 D10 M3 व्यवसन्, B4 व्यवसु (also विविशु in marg) (for व्यवस्यन्) Ś1 Ñ1 प्रियम् (for प्रायम्) D1 तस्मिन् प्रांजलयस्तत्र, D3 4 11 सर्वे प्रांजलयस्तदा (D11 °दा) ❀ Ck t व्यवसन्व्यवसायमकुर्वन्निति यावत् (Ct °सायं) ❀

19 ^a) Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 विज्ञाय, Ñ2 V B D7 8 10 त(D9 य)द्वाक्य (for मत तद्) —^b) Ś1 D13 हरिपुंगवा Ñ1 D1-4 12 हरियूथपा (for प्लवगर्षभा) —^c) V2 3 (V1 also) B D7 11 G2 विप्रो, D3 G1 M3 Cr m g सर्वे (for सर्वे) —D13 om (hapl) from 19^c up to सर्वे in l 1 of 1149* —Note hiatus between ^e and ^f —^e) V1 सर्वेषु (for दर्भेषु) —^f) T समाश्रिता (for °श्रिता) Ś1 Ñ V B D1-4 7 11 12 कृत्वा चोदक तीरं M1 कृत्वा तीरमाश्रिता ❀ Cr m उदकतीर समाश्रिता इति क्वचित् पाठः । उदकतीर समीत(Cm °समीप)वर्तत उदक्तीरे समाश्रिता इति वा(Cm च) पाठः ❀—After 19 Ś1 Ñ1 D2 4 12 13 (after 19^c owing to om) ins while Ñ2 V B D1 ins l 2 only

1149* न दीनमनसः सर्वे रुदन्तो हि पृथक्पृथक् ।
तदाङ्गदं परिष्वज्य सर्वे संविविशुर्भुवि ।

[(l 1) D13 om the prior half D1 [illegible] (for [आ]) D2 4 11 सर्वे प्रांजलयस्तदा (for the post half) —(l 2) V2 [अ]ङ्ग परिष्वज्य V2 D1 4 [अ]ङ्गदं (D2 °द) परिष्वज्य D11 [अ]ङ्गं परिष्वज्य (for [अ]ङ्गदं परिष्वज्य) Ś1 Ñ1 [illegible]

स संनिरुद्धैर्बहुभिर्महीधरो
महाद्रिकूटप्रतिमैः प्लवंगमैः ।
बभूव संनादितनिर्झरान्तरो
भृशं नदद्भिर्जलदैरिवोल्बणैः ॥ २०

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे चतुःपञ्चाशः सर्गः ॥ ५४ ॥

५५

उपविष्टास्तु ते सर्वे यस्मिन्प्रायं गिरिस्थले ।
हरयो गृध्रराजश्च तं देशमुपचक्रमे ॥ १

संपातिर्नाम नाम्ना तु चिरजीवी विहंगमः ।
भ्राता जटायुषः श्रीमान्प्रख्यातबलपौरुषः ॥ २

G 4 55 2
B. 4 56. 2
L. 4 48 2

D1,11,12 तदा (for भुवि) D4 सर्वे सविशारदा, D5 सर्वे भूमि सुपाविशन्, D6 सर्वे भूमाव् * विशन् (for the post half)] —After 19 D6 ... 5 ins.

1150* मुमूर्षवो हरिश्रेष्ठा एताश्चसमिति स्म ह ।
रामस्य वनवास च क्षय दशरथस्य च ।
जनस्थानवध चैव वध चैव जटायुष ।
हरण चैव वैदेह्या वालिनश्च वधं रणे ।
रामकोप च वदता हरीणा भयमागतम् । [5]

[(l 1) M2 एतद् (for एतत्) G2 हा (for ह) —(l 4) D6 ... तथा (for रणे) D6 transp वध and रणे —D10 ins l 5 after 20 —(l 5) G1 transp भयम् and आगतम्]

20 a) V1 D1 3 सम विशद्धिर्, D1 स्वद्रुसद्धिर् (corrupt), M1 एव बद्धिर् (for स संनिरुद्धैर्) Ś1 Ñ1 D1 4 12 13 यलिभिर् (for बहुभिर्) —b) Ś1 Ñ V B D5-4 11-12 महाद्रिशृंग, D7 महद्रि श्रृंग (for महाद्रिकूट) D11 प्रमुखै (for प्रतिमै) V1 illeg B1 समंताद् (for प्लवंगमै) —c) Ś1 Ñ1 D2,12 13 कंदरांतरो B1 सानुकंदरो, G M2,3 Cr m g निर्दे° (for निर्झरान्तरो) —d) D11 रुद्द्भिर् (for नदद्भिर्) Ś1 Ñ V B D1-4 7 11-12 [उ]ज्ज्वले(Ś1 B1 °ग, B4 D2 11 12 °लै) D8-10 [र्जो]ल्वर (for [उ]ल्बणै) Cg अस्मिन्सर्गे सार्धत्रयोविंशति श्लोका —After 20, D10 ins l 5 of 1150*

Colophon —*Sarga name* Ś1 Ñ1 D2,4 7 12 13 प्रायोपवेशन (D7 °ने), Ñ2 D6 प्रायोपवेश, V1 B1-3 वानर प्रायोपवेश । V3 सीतान्वेषणे वानरप्रायोपवेशन । V2 वानरप्रवेश, B4 वानरप्रायोपवेशन. D11 अंगदप्रायोपवेशनं —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V1 B1 D1 D1 4 12 13 om Ñ2 52, V1 53 V2 B4 58 B2,3 D6 M1 56 D3 8-10 T G1 2 M2 3 55 D7 57 D11 G3 54 (as in text) L(ed) 47 —After colophon, G concludes with श्रीरामाय नम

55

M1 begins with श्रीरामाय नम

1 a) Ś1 Ñ1 B1 D11-12 च (for तु) V3 तत (for तु ते) Ś2 Ñ1 D1 12 प्राप्ते (Ñ2 D2 °स्त) (for सर्वे) —b) Ñ1 V B D1 4 7 11 G1 2 M2 तस्मिन् (for यस्मिन्) Ñ1 V1 2 B1 3 D7 धराग्रे V1 रसातले B1 धराधरे, D1 11 महीधरे (for गिरिस्थले) Ś1 Ñ1 D2-4 12,13 सर्वे (D1 4 12 प्रायश) तस्मिन्महीधरे —Ñ1 illeg from 1c up to नाम in 2a —c) D9 गध (sic) (for गृध्र) Ś1 D2 12 13 गृध्रराजोथ, D1 °राजस्तु (for गृध्रराजश्च) —D1 missing after राज up to स गु in 1152* —V3 illeg for d —d) Ñ1 V2 B D7 समुपश्रित, V1 समुपागत, D1 3 समभ्यवर्तत (for उपचक्रमे) —After 1, D11 ins.

1151* संपातिर्नाम भद्रयं चिराच्चातामुपागतम् ।

—Thereafter D11 cont while Ś1 D1-4,12 13 ins after 1

1152* स गुहाया विनिर्गम्य विन्ध्यस्य शिखरे स्थित ।

[(l 1) D1 missing for स गु D4 विनिष्क्रम्य, D2 विनि-ष्क्रम्य (for विनिर्गम्य) D12 स गुहा बदे निर्गम्य (for the prior half)]

2 Ñ1 illeg up to नाम in a (cf v l. 1) V1 illeg up to जीवी in b —a) V1 B1-3 [illegible] (for °र्नाम) Ś1 Ñ1 D2 12,13 वेगेन, B4 नाम्ना वै (for नाम्ना तु) —b) Ś1 Ñ V1 2 B D1-4 7 11-13 दीर्घजीवी, D1 °वि), D6 चिरजीवि, G1 2 M2,3 चिरजीवो (G1 °वि), V1 [illegible]

G 4 56 3
B 4 56 3
L 4 48 3

कन्दरादभिनिष्क्रम्य स विन्ध्यस्य महागिरेः ।
उपविष्टान्हरीन्दृष्ट्वा हृष्टात्मा गिरमब्रवीत् ॥ ३
विधिः किल नरं लोके विधानेनानुवर्तते ।
यथायं विहितो भक्ष्यश्चिरान्मह्यमुपागतः ॥ ४
परम्पराणां भक्षिष्ये वानराणां मृतं मृतम् ।
उवाचैवं वचः पक्षी तान्निरीक्ष्य प्लवंगमान् ॥ ५
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा भक्षलुब्धस्य पक्षिणः ।
अङ्गदः परमायस्तो हनूमन्तमथाब्रवीत् ॥ ६
पश्य सीतापदेशेन साक्षाद्वैवस्वतो यमः ।
इमं देशमनुप्राप्तो वानराणां विपत्तये ॥ ७
रामस्य न कृतं कार्यं राज्ञो न च वचः कृतम् ।
हरीणामियमज्ञाता विपत्तिः सहसागता ॥ ८
वैदेह्याः प्रियकामेन कृतं कर्म जटायुषा ।
गृध्रराजेन यत्तत्र श्रुतं वस्तदशेषतः ॥ ९

B1–3 D1 7 द्विजोत्तम, D12 *गम (for विहगम) —ᶜ) Ś1 Ñ1 B4 D2 12 13 शूर (for धीमान्) Ñ2 V B1 3 D1 3 4 7 11 जटा(V3 **[moth eaten])युषोग्रजो भ्राता —ᵈ) D1 3 5 8–10 M विख्यात (for प्रत्यात) B4 D2 3 4 11 विक्रम (for वीरय)

3 Ñ1 illeg up to चिर in 4ᵈ —ᵃ) D4 missing for कन्दराद B2 3 अति 1 T3 अपि (for अभि) Ś1 D2 12 13 निर्गम्य V1 D1 4 11 नि क्रम्य, V3 निष्कृत्य, D3 *क्रम्य (for निष्क्रम्य) —ᵇ) B3 om स विन्ध्यस्य Ś1 B4 D2 12 13 गिरेर्दुर्ग (B4 °रे स्थित) (for महागिरे) D1 3,4 12 विंध्यस्य शिखरे स्थित —D4 reads ᵈ in marg —ᵈ) Ś1 D1–3 11–13 स(Ś1 D2 स)हृष्ट इदमब्रवीत्, Ñ2 V B D7 प्रीतो(B4 हृष्टो) वचनमब्रवीत्, D4(m) मनो विस्मयमागत

4 Ñ1 illeg up to चिर in ᵈ (cf v l 3) —ᵃ) Ś1 Ñ2 V B1–3 D7 परे, B4 D2 12 13 परो (for नर) D1 3 4 11 विधिस्तु परमो लोके —ᵇ) Ñ2 V B1–3 D7 [अ]वर्तते, G(ed) [अ]पतिष्ठते Cm as in text (for [अ]नुवर्तते) Ś1 D2 12 13 विधिनैवोपपद्यते B4 विधिना चोपवर्तते D1 3 4 11 विधे सर्वं प्रवर्तते —ᶜ) Ś1 Ñ2 V B1–3 D1 3 7 11 13 [इ]द, D3 4 [इ]द (for [अ]य) G1 यथाहं Ś1 Ñ2 V D1–4 7 11 13 विहित; B1–3 चिंतित (for विहितो) Ś1 Ñ2 V B1–3 D1 7 12 13 M3 भक्ष्य B4 मेध D1 3 11 मह्य, D3 भक्ष D4 T1 3 G M3 भक्षश्, Cm k t भक्ष्यश् (as in text) —ᵈ) G M1 2 Cm k इहागत, Ct as in text (for उपागत) Ś1 Ñ1 D1 2 12 13 मह्यं(Ś1 D12 मह्य D13 भक्षं) चिर(Ñ1 illeg up to चिर)मिहेप्सित Ñ2 V B1–3 D7 चिरान्मे समुपस्थित D3 4 11 मह्यं चिरमिहागत —After 4 Ś1 Ñ1 D1–4 11–13 ins

1153* दैवेन विहितं नूनं भक्ष्यमेतदुपस्थितम् ।

[D4 missing for दैवेन विहित D3 भक्षम् (for भक्ष्यम्) Ś1 Ñ1 भक्ष्यमेतदुपस्थित D1 3 4 11 मह्यं भक्षं उ(D3 4 मु)पस्थित (for the post half)]

5 ᵃ) Ś1 Ñ1 V B1–3 D2–4 12 13 वर्ष(Ś1 D2 12 सं)वराणां क्षा(Ś1 D12 क्षा)दिष्ये, Ñ2 B4 D7 अनेकवराणां खादिष्ये, D1 वर्ष वराणां मोक्ष्येयं D11 वर्ष वराणां खादिष्ये (sic) —ᵇ) D11 मृतामृत —Ñ1 illeg from ᵃ up to साक्षाद् in 7ᵇ —ᶜᵈ) G2 M3 इद Cr m g as in text (for एव) M1 विधि (sic) (for वच) B4 एवमुक्त्वा स सपाति, D11 एवमूचे स सपाति (for ᶜ) D3 समीक्ष्य (for निरीक्ष्य) Ñ2 V B1–3 D7 एवमुक्त्वा तु सपाति(D7 °तिस्) तानवैक्षत(V1 3 तान्निरीक्ष्य च) वानरान् —For 5ᶜᵈ, Ś1 D12 subst D1 3 4 subst 1 2 while D2 3 subst 1 1 only for 5ᶜᵈ

1154* हृष्टोऽब्रवीच्च सपातिर्दृष्ट्वा तान्हरियूथपान् ।
　　　एवमुक्त्वा सपाति प्रेक्ष्यमाण प्लवंगमान् ।

[(l 2) Ś1 D12 प्रेक्ष्यमाणान् (for °माण)]

6 Ñ1 illeg for 6 (cf v l 5) —ᵇ) D3 8–10 T1 M3 भक्ष्य, G1 पक्ष (for भक्ष) D3 **स्य (for लुब्धस्य) D1 3 4 भक्ष(D1 रूक्ष) गृध्रस्य (for भक्षलुब्धस्य) Ś1 D2 11–13 विह(D13 °हं)गस्यातिवैरिण, Ñ2 V B1 3 D7 गृध्रराजस्य दारुण B4 भक्ष्य गृध्रस्य पक्षिण —ᶜ) Ñ2 B1–3 परमत्रस्तो V1 °माश्चर्यो B4 D11 G1 M3 Cv °मायत्तो, D13 °मोद्विग्नो (for परमायस्तो) ❀ Cr परमायस्त परमोद्विग्नम् ❀ —ᵈ) Ś1 Ñ2 V B D1–4 7 12 13 उवाच ह (for मथाब्रवीत्)

7 Ñ1 illeg up to साक्षाद् in ᵇ (cf v l 5) —ᵃ) M3 अद्य (sic), Cv k t as in text (for सीता) Ñ2 V B1 3 D7 प्रमादेन, B4 D2–4 11 13 प्रमादेन (for [अ]पदेशात्) Ś1 D12 पश्यामीद(D12 पश्यपश्येत) प्रमादेन, D3 4 पश्य गृध्रापदेशेन ❀ Ct 'गृध्रापदेशेन' इति पाठ सुगम ❀ —ᵇ) Ś1 Ñ V B4 D13 वैवस्वतोपम (B4 °मं) G1 वैवस्वत यमे (for वैवस्वतो यम) —ᶜ) D2 T1 इदं (for इमं) G1 प्राप्त (for प्राप्तो) ❀ Cr इमं देशमनुप्राप्त इति साध्वर्थ ❀ —ᵈ) D11 कपीनां जीवितांतक

8 ᵃ) V1 3 न रामस्य (by transp) —ᵇ) Ś1 Ñ2 V B D1–4 7 11–13 न राज्ञो वचनं कृत, D3 4 न कृतं(D11 °रक्षा) राजशासने —Ñ1 illeg for 8ᶜ–10ᵇ —ᶜ) B3 G1 इह स(G1 न)ज्ञाता (for इयमज्ञाता) —ᵈ) Ś1 D12 13 कृता (for [आ]गता) B1–3 समुपागता (for सहसा°) ❀ Cr हरीणामियमज्ञाता विपत्तिरिति पाठ ❀

9 Ñ1 illeg for 9 (cf v l 8) —ᵃ) Ś1 Ñ2 V B D1–4 7 11–13 वैदेह्या प्रिय(B प्रिय)कामाय —ᵇ) D3 इच्छता द्विजो महान्, D3 इच्छतापि द्विजोत्तम —D1 3 4 11

तथा सर्वाणि भूतानि तिर्यग्योनिगतान्यपि ।
प्रियं कुर्वन्ति रामस्य त्यक्त्वा प्राणान्यथा वयम् ॥ १०
राघवार्थे परिश्रान्ता वयं संत्यक्तजीविताः ।
कान्ताराणि प्रपन्नाः स्म न च पश्याम मैथिलीम् ॥ ११
स सुखी गृध्रराजस्तु रावणेन हतो रणे ।
मुक्तश्च सुग्रीवभयाद्गतश्च परमां गतिम् ॥ १२
जटायुषो विनाशेन राज्ञो दशरथस्य च ।
हरणेन च वैदेह्याः संशयं हरयो गताः ॥ १३
रामलक्ष्मणयोर्वासमरण्ये सह सीतया ।
राघवस्य च बाणेन वालिनश्च तथा वधः ॥ १४
रामकोपादशेषाणां रक्षसानां तथा वधः ।
कैकेय्या वरदानेन इदं हि विकृतं कृतम् ॥ १५

G 4 56 16
B 4 56 16
L 4 48 19

om 9[cd]. —[c]) Ñ2 V B1-3 D7 गृध्रराजा (metri causa) °नस्थाने —[d]) B1 D11 तु (for तद्) Ñ2 V B D5 … न संशय (for मदीयक) Ś1 श्रुतवांस्तु न संशय —After 9 Ś1 Ñ2 V B1-3 D2 … ins, while D3 4 … ins after 8[cd] (owing to om):

1155* रावणेन मृतस्तेन स तु प्राणैर्वियोजितः ।

[Ñ2 V1 B1-3 D7 वै, D2 च (for तु) V1 मर्दे, V2 ह्रीं (for स तु)]

—Thereafter Ñ2 V B1-3 D7 cont:

1156* कृतो राजा च सुग्रीवो हतश्च रामेण वालिनम् ।

[B1 स (for च)]

10 Ñ1 illeg for [ab] (cf v l 8) —[a]) Ś1 D1 … यथा Ñ2 V B1-3 D1 तथैव, B1 तथ (for तथा). G1 सर्वाण्यपि च, Cr as in text (for तथा सर्वाणि) —[c]) G1 गतानि च, Cr °गतान्यपि (as in text) —[f]) D1 … रामस्य कुर्वन्ति (by transp) —[d]) Ś1 D11 प्राणांस्तथा (for प्राणान्यथा) Ñ1 वय (for वयम्) Ñ2 V2 D1 … त्यक्त्वात्मानो वयं यथा (D2 4 transp वयं and यथा) V1 3 B D11 त्यक्त्वात्मानं वयं यथा (B1 4 यथा वयं, D11 न संशय) —After 10, D3 … S ins:

1157* अन्योन्यमुपयुक्तेन स्नेहकारुण्यवर्जिता ।
तत्रानयोरन्यार्थं त्यक्तव्यमात्मना ।
प्रियं कृतं हि रामस्य धर्मज्ञेन जटायुषा ।

[(l 1) T1 मा (for करुण) —(l 2) T G1 M1 Cr m … Ck1 as above (for तत्र) T1 … M1 … Cv …]

11 [a]) Ś1 Ñ V B1-3 D1-4 … रामस्यार्थे B1 सर्वार्थं हि D1 राघवार्थे (for राघवार्थे) Ś1 Ñ V1 3 B D1-4 … परिश्रान्ता । D11 परिश्रम्य (for परिश्रान्ता) —[b]) Ś1 D1-4 … सर्वे B1 सर्व (for वयं) Ñ V B1-3 D1 सर्वे संत्यक्तजीविताः —[c]) Ñ1 illeg from रि प्रपन्ना up to 13[b]. Ś1 D1 … प्रविष्टाः स्मो V1 B1 D1 G1 M1 प्रपन्नाः स्मो B1 प्रपन्नाः D4 … D5 …प्रपन्नाः (for प्रपन्ना स्म) B1 कान्तारांस्तु वयं स्म —[d]) Ś1 V2 B1 D1 … T1 G1 पश्यामि D11 पश्याम (for पश्याम), D1 न पश्यामः (for न च पश्याम) G1 … मैथिलीं

12 Ñ1 illeg for 12 (cf v l 11) —[a]) Ś1 D1-4 … धन्य स(D2 °न्यस्तु) Ñ2 V2 3 B1 2 D7 सुखितो, V1 सुखी, B1 3 सुखितो, D11 स धन्यो (for स सुखी) —[b]) V1 D11 युधि (for रणे) —[c]) B1 तु (for च) V1 वाली बलवान् (for सुग्रीवभयाद्) —[d]) Ś1 Ñ2 V1 2 3 B D1 … गतिमुत्तमां V1 गति** (moth eaten) (for परमां गतिम्) —After 12, Ś1 Ñ2 V B D2 … ins

1158* विमुक्तेन विनाशाय जहार जनकात्मजाम् ।
राक्षसाधमः पाप पौलस्त्यकुलपांसन ।
एतास्मृताशो गृध्रोऽयं भक्षयिष्यति वानरान् ।

[(l 1) V1 विमु** (moth-eaten) —(l 2) Ś1 D3 … मूढ° (for पाप) V2 3 B1 कुलाधम (for पौलस्त्य) V2 कुल° (for पांसन) —B1 D11 om l 3 —(l 3) Ś1 D1 … [5]थ पक्षी (for गृध्रोऽयं)]

—Thereafter D11 reads l 3 4 of 1162* for the first time repeating them in their proper place

13 Ñ1 illeg for 13[ab] (cf v l 11) —For 13[cd], Ś1 D1 … subst D11 cont after l 4 of 1162*

1159* विमुक्त विनाशेन रामपत्नीजनस्य च ।

[Ś1 राज्ञ (for राम) D11 … (for °जन°)] while Ñ2 V B D1 … subst for 13[cd]

1160* जटायुषो वालिनश्च नाशात्दशरथस्य च ।

—Thereafter D2 cont 1162* while D11 cont l 3 4

—D1 om 13[c]-15 —[c]) Ñ1 V B1 2 D7 हरणे(D1 °णे) चापि (for हरणेन च) —[d]) Ñ1 V B1 2 D1 … वानरा (for हरयो) Ś1 वानरा संशयं Ñ1 D1 … हरयः संशयं (by transp) B1 गुणागतः (for हरयो गताः)

14 For 14-15 Ñ1 Ñ V B D1 … subst 1161* —[a]) T G1 M1 (all with hiatus) वास (for वासम्) —[b]) M1 सीतया सह (by transp) —D1 reads [cd] in marg —[d]) D1 … T1 G M1 वधो (for वधः)

15 [a]) D1 … रावणं च (for रामकोपाद) —[c]) D1 … T1 G1 (before corr) M1 वधे (for वधः) —Note hiatus between [c] and [d]. —[d]) D1 … Cr च Cv m g k as in text (for हि)

—For 14-15, Ś1 N(Ñ1 mostly illeg) V B D1 3 4 7 11-13 subst

1161* एकस्या खलु कैकेय्या कृते क्लिश्यन्ति मानवाः ।
सुदुष्करं कृतं कर्म कैकेय्या धर्मगर्हितम् ।
यथा समस्ता निहता कुलमास्मा तथा वयम् ।
कैकेय्या हि कृते पापे शोकेन स गतो दिवम् ।
सत्यसंध क्षितिपतिः पुत्रं सप्रेष्य दण्डकम् । [5]

[Ś1 Ñ V B D7 om l 1 —(l 1) D11 एकस्या खलु कैकेय्या कृतं कर्म सुदुष्करं —D1 3 4 11 om l 2 —(l 2) V3 सुदुष्कर Ñ2 D7 वन (for कर्म) —(l. 3) Ś1 B3 D12 13 यथा (for यथा) Ñ1 नियत, B1 विहत (for निहत) D1 3 4 समस्ता निहता यत्र D11 समस्त यत्र निहत (for the prior half) Ñ2 V2 3 B4 D7 यशो वय, B1-3 D11 यशो बल (for तथा वयम्) V1 कुलमात्मयशो बल (for the post half) —(l 4) B3 शोके, D1 4 पत्न्या D3 पश्य(sic) (for पापे) B3 न मुख (for शोकेन) Ñ2 V B D7 महाद्युति (for गतो दिव) D11 कुमिने माधुर्याईवे (for the post half) —(l 5) Ñ2 V2 3 B D7 यथा क्षितिपतिकृत (V2 B4 °ट), D11 राजा दशरथो वृत (G[ed] मन°) (for the prior half) Ñ2 V B D7 11 मुनी (for पुत्र) D1 12 दडके, D3 4 दण्डकान् (for दण्डकम्)]

Thereafter Ś1 Ñ1(illeg) D1 3 4 11-13 cont Ñ2 V B2 4 D7 cont l 2-4 only B1 3 cont l 2-4 13 and 15-18 only while D2 cont after 1160*

1162* यत्र रामस्य वसतो रावणेन हृता प्रिया ।
उपकार हि कुर्वन्ति राघव स्वजने सदा ।
धन्य स गृध्राधिपतिर्जटायु पर्यवस्तदा ।
यो राघवार्थे निहतो रावणेन पराक्रमी ।
सोऽप्यृष्यमूके महारण्ये सुग्रीवेण समागत । [5]
दूरे वालिन चैकेन सर्वमर्माभिघातिना ।
निहत्य वालिन राम सुग्रीवमभिषिक्तवान् ।
सिद्धार्थं स प्रशासन्त काले वानरपुंगवम् ।
तत सचोदयामास सीतान्वेषणतत्पर ।
ततो राघवस्य श्रुत्वा सुग्रीवो वानरेश्वर । [10]
विचीयन्ता दिश सर्वा सोऽस्मान्वै प्रेषयत्तदा ।
ते विचित्य दिश सर्वा यथोद्दिष्टा नृपात्मजाम् ।
अदृष्ट्वा मैथिलीं सीतां भयात्प्रायमुपास्महे ।
त्यक्तदारसुहृद्दुर्गास्तथात्मवर्ज्यप्रियास्तथा ।
ते वयं कचिरात्कालान्निराहारा बुभुक्षिता । [15]
देहमुत्सृज्य यास्याम प्रतिश्रयमिवापगा ।
कुलान्येतानि कैकेय्या हतानि त्रीणि लीलया ।
वानराणां नराणां च पक्षिणां मपारस्य च ।

(D1 om l 1-2 D11 transp l 1 and 2 —(l 1) Ś1 D12 13 यस्य (for यत्र) D2 वनतो (sic) D13 वनतो (for वसतो) —D1 3 4 om l 2-4 —(l 2) Ñ2 V B D11 तु (for हि) D2 कुर्वन्ति (for कुर्वन्ति) Ñ2 V B D7 11 स्वजने V2 सदा, D11 सतां (for सदा) D13 स्वजनेषु च —D11 reads l 3-4 after l 18 D12 reads l 3-4 first time after 1158* repeating them here D13 cont l 3-4 (followed by 1159*) after 1160* —(l 3) B3 4 च (for स). —(l 4) Ñ2 V B D7 11 पराक्रमात्, D12 (first time) दुरात्मना (for °क्रमी) —(l 5) D1 सोऽपि पश्य, D12 तामन्वेषु (for सोऽप्यृष्यमू) D3 4 सोऽन्वेष्टु महारण्ये (for the prior half) Ñ1 ** वेण (for सुग्रीवेण) D11 समेयिवान् (for समागत) —(l 6) Ñ1 D1 3 4 11 शरेण (for दूरे वालेन) D1 °मर्माभिपातिना, D12 °भिघातिना —(l 7) D11 निपात्य (for निहत्य) —(l 8) Ś1 D1 च D2 न , D3 11 तु (for स) D1 सिद्धार्थं तु Ś1 D12 प्रशांति (D13 °न्त) (for प्रशासन्त) D11 राज्य (for काले) D13 °पुंगवः (for °वम्) —(l 9) D1 11 राम (for तत) D13 स चोदयामास (for सचोद°) D2 °त्सरं D12 °त्सरम् (for °त्सर) —(l 10) D12 कपिराजो महाद्युति (for the post half) —(l 11) Ś1 विचीयन्तु D1 विचीयन्तां, D1 विचीयन्तो D12 विचेयता, D13 विचीयन (for विचीयन्ता) D11 विचेयार्थं तु वैदेहा (for the prior half) D12 विप्रस्थापयत्तदा (D4 °यन्नरी) (for वै प्रेषयत्तदा) Ñ1 D1 यथोद्दि(Ñ1 ***)ष्टा नृपाज्ञया, D12 सोऽस्मान्प्रस्थापयत्तदा, D13 सोऽस्मान्वै प्रेषयत्तदा (for the post half) —(l 12) D1 3 4 वि(D3 4 व)चित्य, D2 विचित्य (for विचित्य) D12 ते विचित्य दिश सर्वा D13 वै विचित्य दिश सर्वा (for the prior half) D1 4 यथोद्दिष्टा D11 नृपाज्ञया Ñ1 यथादिष्टा नृपात्मजा D12 यथोद्दिष्टा नृपात्मजा (for the post half) —(l 13) D1 न दृष्ट्वा (for अदृष्ट्वा) Ś1 D12 तत्सुता, D11 सर्वे (for सहसा) —B1 3 om l 14 —(l 14) D1 3 4 11 प्रिया (D3 °य)प्रिया (for प्रियास्तथा) —(l 15) D1 13 निरिताहा (for न चिरात्) B3 न ते वयं चिरात् D11 काल (for कालाद्) D12 निरा** —(l 16) B3 पश्याम (for यास्याम) B1 3 [अ]पगा , D1 3 4 [अ]पगा (for [आ]पगा) D11 यथैवाप पिपासया (for the post half) —(l 17) D12 missing after कुलान्येता up to हतानि B1 3 त्रीणि (for [त्र]ीणि) D1 हतानि (for हतानि) B1 3 त्रिणि वानरा (for त्रीणि लीलया) —(l 18) D1 वराणां (for नराणां) D1 3 प्रस्तरस्य (for प्रस्तरस्य) D11 तु (for च)]

—After 15, D1 4 8-10 S ins

1163* तद्गुप्तस्मनुदर्शितं यथो
भुवि पतितांश्च समीक्ष्य वानरान् ।
भृशचकितमतिर्महामति
कृपणमुदाहृतवानस गृध्रराट् ।

[(l 2) D1 8-10 T1 निरीक्ष्य (for समीक्ष्य) —(l 3) D8-10 T1 C1 पतित (for मति) —(l 4) D1 8-10 G1 गृध्रराज (for °राट्) cf Cv स कृपाविति सावङ्। अथवा पुनरागूर्वं स्वान् । वचमानीयमस्तीवे सुदर्शिनवुवाच तु सोऽसौ कृतदर्धत्वेन ततं सामान्यं चावङ् । Cr कृपाविति सावङ् । अथवा

तत्तु श्रुत्वा तदा वाक्यमङ्गदस्य मुखोद्गतम् ।
अब्रवीद्वचनं गृध्रस्तीक्ष्णतुण्डो महास्वनः ॥ १६
कोऽयं गिरा घोषयति प्राणैः प्रियतरस्य मे ।
जटायुषो वधं भ्रातुः कम्पयन्निव मे मनः ॥ १७
कथमासीज्जनस्थाने युद्धं राक्षसगृध्रयोः ।
नामधेयमिदं भ्रातुश्चिरस्याद्य मया श्रुतम् ॥ १८
यवीयसो गुणज्ञस्य श्लाघनीयस्य विक्रमैः ।
तदिच्छेयमहं श्रोतुं विनाशं वानरर्षभाः ॥ १९

G 4 56 22
B 4 56 22
L 4 48 37

[illegible]] Cg [illegible]]

—Thereafter T G M ins an additional Colophon with Sarga No 56 —Thereafter G1 concludes with श्रीरामाय नमः

16 ᵃ) G1 2 M1 तत (for तत्तु) G2 M1 [illegible] (for तत्तु श्रुत्वा) D1-10 T2 तथा (for तदा) Ś1 Ñ1 D2 [illegible] ततो वाक्यम् । Ñ2 V B D1 [illegible] D1 तत श्रुत्वा मयं वाक्यम् —ᵈ) Ś1 Ñ1 V B D[illegible] Ñ1 [illegible] (illeg) D11 [illegible] (for मुखोद्गतम्) —After 16ᵃᵇ, Ś1 Ñ2 V B D[illegible] ins

1164* [illegible] सहसा [illegible] ।
[illegible] गिरिवरे स्थित ।

[(l 1) V1 B1-3 [illegible] (for °ति) D[illegible] (D2 °न्- D4 °ते) (for [illegible]) —(l 2) V1 [illegible] (for [illegible]) Ś1 D[illegible] B[illegible] lacking D[illegible] (for the prior half) Ś1 D[illegible] V1 moth-eaten, B[illegible] D[illegible] (for the post half)]
—ᵇ) B1 D11 [illegible] (for [illegible]) —ᵈ) Ñ1 V B D[illegible] ; G1 [illegible] (for महास्वनः)

17 ᵃ) B1 गिरि (for गिरा) —ᵇ) T M1 [illegible] —ᶜ) B1 [illegible] T2 [illegible] (for वधं) —D10 om (hapl) 17ᵈ-18ᵃ —ᵈ) B1 [illegible] (for कम्पयन्) —For 17 Ś1 Ñ V B1-3 D[illegible] subst

1165* [illegible] ।
[illegible] ।

[(l 1) Ś1 Ñ2 [illegible] (for [illegible]) Ñ1 V B1-3 D[illegible] (D[illegible]) (for the prior half) B[illegible] —(l 2) Ś1 Ñ2 D[illegible] V1 [illegible] (for [illegible]) D[illegible] (for [illegible]) V1 [illegible] Ś1 Ñ2 D[illegible] (for the post half)]

—Thereafter D[illegible] cont, B1 ins after 19ᵃ, while Ś1 Ñ V B1-3 D[illegible] ins after 20ᵃᵇ

1166* [illegible] ।
[D[illegible] (by transp)]

18 D10 om 18ᵃᵇᶜ (cf v l 17) Ś1 V B[illegible] D[illegible] read 18-19ᵇ (18ᶜᵈ and 19ᵃᵇ transp) after 20ᵃᵇ (preceded by 1166*) —ᵃ) Ś1 Ñ2 D[illegible] [illegible] (for आसीज्) —ᵇ) T2 [illegible] (sic) Cg as in text (for गृध्रयो) —After 18ᵃᵇ Ś1 Ñ V B D[illegible] ins

1167* [illegible] ।
[illegible] ।

[(l 1) Ñ2 mostly illeg B1 [illegible] (for [illegible]) Ś1 D[illegible] (for the prior half) Ś1 B1 D[illegible] (for [illegible]) V1 [illegible] B1 [illegible] (for [illegible]) —(l 2) Ś1 D[illegible] (for [illegible]) B1 [illegible] (for [illegible]) V1 [illegible] (for [illegible]) Ś1 D[illegible] (D1 °ह) B1 [illegible] (for [illegible]) Ñ1 [illegible] (for the post half)]

Ś1 Ñ V B D1-4 [illegible] transp 18ᶜᵈ and 17ᶜᵈ Ñ1 illeg (for 18ᵈ —ᵈ) B1-3 D1 [illegible] G1 M1 [illegible] (for [illegible]) D1 [illegible] —After 18 Ś1 D[illegible] ins 1170* while D[illegible] S ins

1168* [illegible] ।

[Cf 21ᶜᵈ G1 M [illegible] (for [illegible]) G2 M1 [illegible] (for [illegible])]

19 Ś1 Ñ V B1 2 D[illegible] read 18-19ᵃᵇ after 20ᵃᵇ and all including B1 D[illegible] transp 18ᶜᵈ and 19ᵃᵇ —ᵃ) Ñ2 V1 2 B D[illegible] (for [illegible]) —ᵇ) V1 [illegible] D[illegible] (for विक्रमैः) —After 19ᵃᵇ D[illegible] S ins

1169* [illegible] ।

[Ñ1 (ed) [illegible] (for the post half)]

—ᶜ) D1 [illegible] (for श्रोतुं) Ñ1 Ñ2 D[illegible] —ᵈ) B1 D1 [illegible] (for °र्षभाः) —For 19ᶜᵈ D[illegible] subst while Ñ1 D[illegible] ins after 18

1170* [illegible] ।

[D[illegible] D[illegible] (for °[illegible])]

G 4 56 22
B 4 56 23
L 4 48 33

भ्रातुर्जटायुषस्तस्य जनस्थाननिवासिनः ।
तस्यैव च मम भ्रातुः सखा दशरथः कथम् ।
यस्य रामः प्रियः पुत्रो ज्येष्ठो गुरुजनप्रियः ॥ २०

सुपार्श्वदग्धपक्षत्वान्न शक्तोमि विसर्पितुम् ।
इच्छेयं पर्वतादस्मादवतर्तुमरिंदमाः ॥ २१

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे पञ्चपञ्चाशः सर्गः ॥ ५५ ॥

20 After 20[ab], Ś1 Ñ V B1-3 D2 7 12 13 read 18 (preceded by 1166*)-19[ab] (18[cd] and 19[ab] transp) —[c]) Ś1 Ñ V B1 3 D2.7 12 13 तस्येष्टस्य, D1 4 G1 M1 तस्य चैव (for तस्यैव च) —[d]) Ś1 Ñ V B1-3 D2 4 7 11 13 नृप D3 स्वयं Cong k t as in text (for कथम्) —[e]) Ñ2 V2 3 D3 6 7 तस्य B2 यथा (for यस्य) —[f]) Ś1 Ñ1 D2 12 13 स(D11 सु D13 *) सदृशो गुणैः Ñ2 V B1-3 D7 श्रेष्ठश्च सद्गुणैः (V2 विक्रमैः), D1 3 4 12 श्रेष्ठतमो गुणैः (D1 °भोग्रणीः) (for गुरुजनप्रियः) —After 20 Ś1 Ñ V B D1-4 7 11-13 ins

1171* यत्र प्रविष्टः स कथं भार्यया सह सीतया ।
पृष्ठतोऽनुगतो भ्रात्रा लक्ष्मणेन च वीर्यवान् ।
कथं चापि हृता सीता केन वा हरिपुंगवाः ।
कस्मिन्वा कारणे तस्य सर्वमाख्यातुमर्हथ ।

[(l 1) Ñ2 V2 3 B D7 सीतया (for भार्यया) Ñ2 V2 3 B1 3 4 D7 भार्यया (for सीतया) B3 भायया सह (for सह सीतया) —(l 2) D4 लक्ष्मणो (sic) (for पृष्ठतो) Ñ1 V3 D1 भ्राता D3 ** (for भ्रात्रा) D3 4 स (for च) D1 लक्ष्मणो नाम (for °णेन च) Ś1 Ñ1 V1 D3 11-13 महात्मना (for च वीर्यवान्) —(l 3) Ś1 V1 D2 7 11-13 च (for वा) D1 3 4 चापहृता (for चापि हृता) D1 पुङ्गवा (for °पुंगवाः) Ñ2 D7 वानरपुंगवाः (for वा हरिपुंगवाः) —(l 4) Ś1 D1 3 4 13 तथा Ñ1 D2 12 सर्व, B1 हता D11 तीर (for तस्य) B1-3 केन वा कारणेनेदं (for the prior half). Ś1 Ñ1 D2 12 13 एतद् (for सर्वम्) V1 अर्हसि (for °र्हथ) Ñ1 भा ****** (illeg) (for आख्यातुमर्हथ)]

21 [a]) Ñ2 V B1-3 D7 पक्षौ ह (for °पक्षत्वान्) D1 4 पक्षदग्धत्वान् —[b]) D2 13 शक्नोति T2 3 शक्नोस्मि D11 न च शक्तो (for न शक्तोमि) Ś1 Ñ1 D2 12 13 विचे(D12 13 °चे)ष्टितुं G3 M1 [उ]पसर्पितुं M3 [अ]पसर्पितुं (for विसर्पितुम्) Ñ2 V B1 3 D7 अ(D1 3 न)समर्थो विसर्पणे —D3 om 21[cd] —[c]) B1 इच्छामि (for इच्छेयं) Ś1 Ñ V B1 2 D2 7 12 13 अस्मादितोऽप्यद्य (V2 ° तो V2 °द्रिरितो) B4 D1 3 4 गिरिदुर्गास्तु D11 वा गिरेर्दुर्गाद् (for पर्वतादस्माद्) —[d]) G3 अपसर्तुम् (for अवतर्तुम्) Ś1 Ñ V B D1 2 7 11 12 भवद्भि(V1 2 युष्माभि)रवतारणं(Ś1 D2 °तारितु Ñ1 °तारित) D4 13 भवद्भि पा(D13 °द्भिरपि)वारित Cg Ct अतिमानुषीं पञ्चविंशतिश्लोकाः । Ck t अवतर्तुमवतारयितुमिति यावत् —After 21 Ś1 D1 3 4 13 ins

1172* समीपं समुपागम्य स्प्रष्टुं च परिभाषितुम् ।
[D1 3 4 भाषण (for भाषितुम्)]

while D11 ins after 21

1173* तत सर्वमहं पश्ये यन्मयापि सदा श्रुतम् ।

Colophon —D1 T G1 M1 om —*Sarga name* Ś1 Ñ V1 3 B1 D2 3 7 11 13 संपातिदर्शनं (D2 that °नं) V2 B2 3 सीतान्वेषणे संपातिदर्शनं B1 जटायुर्वधकथनं D4 प्रायोपवेशे संपातिदर्शन —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V1 B1 D2 4 12 13 om, Ñ2 53 V1 54 V3 B4 59 B2 3 D3 M1 57 D1 4 9-10 G2 M2 55 D7 58 D11 G1 55 (as in text) —After colophon G2 3 conclude with श्रीरामाय नमः

५६

शोकाद्भ्रष्टस्वरमपि श्रुत्वा ते हरियूथपाः ।
श्रद्दधुर्नैव तद्वाक्यं कर्मणा तस्य शङ्किताः ॥ १
ते प्रायमुपविष्टास्तु दृष्ट्वा गृध्रं प्लवंगमाः ।
चक्रुर्बुद्धिं तदा रौद्रां सर्वान्नो भक्षयिष्यति ॥ २
सर्वथा प्रायमासीनान्यदि नो भक्षयिष्यति ।
कृतकृत्या भविष्यामः क्षिप्रं सिद्धिमितो गताः ॥ ३
एतां बुद्धिं ततश्चक्रुः सर्वे ते वानरर्षभाः ।
अवतार्य गिरेः शृङ्गाद्गृध्रमाहाङ्गदस्तदा ॥ ४
बभूवर्क्षरजो नाम वानरेन्द्रः प्रतापवान् ।
ममार्यः पार्थिवः पक्षिन्धार्मिकौ तस्य चात्मजौ ॥ ५

G 4 57 6
B 4 57 5
L 4 49 14

56

D3 T G1 M3 continue the previous Sarga. M1 begins with श्रीरामाय नमः

1 ᵃᵇ) B1 (before corr. as in text) शोकाकृष्ट D1 शोकस्पृष्ट, G1 (m g as in text) (for शोकाद्भ्रष्ट) D1 अथ (for अपि) V1 वा हरि, D1 च हरि, D8-10 T1 G2 M3 वानर (for ते हरि) B4 शोकार्तस्य वच श्रुत्वा सपातेर्हरियूथपा —ᶜ) B4 ते (for तद्) —ᵈ) V2 B D7 तेन (for तस्य)

2 Ś1 om 2ᵃᵇ G3 reads up to तदा in ᶜ in marg sec m —ᵃ) Ñ1 D2 च (for तु) —Ñ1 illeg from गृध्र up to क्षिप्रं in 3ᶜ —ᵇ) D1 transp दृष्ट्वा and गृध्र D1 चिंतयित्वा वलीमुखा —For 2ᵃᵇ, Ñ1 V B1-3 D7 subst

1174* ते तु प्रायमुपाविष्टाश्चिन्तयन्तोऽवनीमुखा ।

[V1 illeg for विष्टाश्चिन्तयन्तो Ñ2 V2 D7 वलीमुखा (for ऽवनीमुखा)]

—ᶜ) D2 कुर्युर् (for चक्रुर्) Ś1 D11-12 तथा (D1 इमां) घोरां, Ñ1 V B1-3 D7 अथ पापं, D4 तदा क्रूरा D1 इमां क्रूरा (D1 °र) M1 तदा रौद्रीं, G1 (m g as in text) (for तदा रौद्रां) —ᵈ) B4 भक्षयेदिति (for °यिष्यति)

3 Ñ1 illeg up to क्षिप्रं in ᶜ (cf v l 2) G3 om 3-4 D2 om (hapl) 3ᵃᵇ —ᵃ) Ś1 D1 अथवा (for सर्वथा) D4 अस्मात्र (sic) (for आसीनान्) D6 सर्वान्प्रायमुपासीनान् —ᵇ) D1 [अ]थ (for नो) —ᶜ) Ñ2 V B1-3 D7 सर्वे (for क्षिप्रं) Ñ1 क्रत्वा गतिं (sic) (for इतो गताः) D1 सर्वे स्वर्गं (D1 °र्गे) तितो ध्रुव

4 G3 om 4 (cf v l 3) —ᵃ) D1 एव (for एतां) Ñ2 V B D1 तदा, D1 तथा (for ततश्) Ś1 Ñ V2 B D1-4 11-13 कृत्वा V1 गत्वा (for चक्रु) —ᵇ) Ś1 Ñ2 V B1 D2 10 13 वानरपुंगवा Ñ1 B3 D11 वानरयूथपा, D1 ते वानरोत्तमा D8-10 त हरियूथपा (for ते वानरर्षभा) —ᶜ) D1 अवनीर्य (for °तार्य) T2 गिरिं (for गिरेः) D1 G2 तस्माद् (for शृङ्गाद्) —ᵈ) Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 आश्वासयन् (for आहाङ्गदस्) T2 तथा (for तदा) —For 4ᶜᵈ, Ñ2 V B D7 subst

1175* त ऐऽवतारयामासुर्गिरिशृङ्गात्खगोत्तमम् ।
अवतार्य ततश्चैनमङ्गदो वाक्यमब्रवीत् ।

[(l 1) B1 सर्वे (for तेऽ) B4 दुर्गाद् (for शृङ्गात्) —(l 2) V2 B1 D7 [ए]तम् (for [ए]नम्) B4 अवताय गिरे कूटाद्गृध्राव महाबल]

—Thereafter B4 cont

1176* समाश्वास्य च सपातिमङ्गदो वालिनन्दन ।
इदं वचनमव्यग्रममनीद्गदा वर ।

—After 4 Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 ins

1177* समाश्वास्य ततो गृध्रमीश्वर पिशिताशिनाम् ।
प्लवगेन्द्रात्मज श्रीमानङ्गद प्रत्युवाच ह ।

[(l 1) D1 तु त (for ततो) D1 अब्रवीत्पिशिताशि (D1 °त्र)न (for the post half) —(l 2) D1 वाक्यमब्रवीत् (for प्रत्युवाच ह)]

—Then D1 cont

1178* आसीद्राजा महाराज इक्ष्वाकूणां महारथ ।
नाम्ना दशरथ श्रीमान्धार्मिक सुचिरामयान् ।
तस्य पुत्रौ महात्मानौ वीरावुग्रबलान्वितौ ।

[(l 2) D1 पार्थिव (for धार्मिक) —(l 3) D1 वीर (for उग्र) D1 बलवन्तौ बभूवतु (for the post. half)]

—D1 further cont while D1 ins after 6ᵃᵇ

1179* लोक विश्रुतकर्माणौ रामो लक्ष्मण एव च ।

[After the prior half D1 ins

1179*(A) वीरावुग्रबलान्वितौ ।
* * * * * लक्ष्मणौ]

5 Ś1 Ñ1 D2 11-13 read 5-6 after 11 D1 read 5 and 6ᵃᵇ after 11 (all including star passages) —ᵃ) Ś1 D1 विरजा B1 D1 [ब]विरजा D1-4 11 विरजो, D1 T1 M2 Ch [ऋ]क्षरजा M1 क्षीरजा (for [ऋ]क्षरजो) Ñ1 V B1 D7 प्रागवभूवर्क्षराजो वै, B3 प्रागभूव ऋक्षराजो, D1 बभूव पूर्वंगोराजः —ᵇ) D1 प्रभाव वान् (for प्रताप°) —ᶜᵈ) G1 M3 पृथिवीपालौ (for पार्थिव पक्षिन्) D1 ममार्येश्वर श्रीमांस्तस्य चोभवात्मिदौ

G 4 57 7
B 4 57 6
L 4 49 15

सुग्रीवश्चैव वाली च पुनरोघबलावुभौ ।
लोके विश्रुतकर्मभृद्राजा वाली पिता मम ॥ ६
राजा कृत्स्नस्य जगत इक्ष्वाकूणां महारथः ।
रामो दाशरथिः श्रीमान्प्रविष्टो दण्डकाननम् ॥ ७
लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा वैदेह्या चापि भार्यया ।
पितुर्निदेशनिरतो धर्म्यं पन्थानमाश्रितः ।
तस्य भार्या जनस्थानाद्रावणेन हृता बलात् ॥ ८
रामस्य च पितुर्मित्रं जटायुर्नाम गृध्रराट् ।
ददर्श सीतां वैदेहीं ह्रियमाणां विहायसा ॥ ९
रावणं विरथं कृत्वा स्थापयित्वा च मैथिलीम् ।
परिश्रान्तश्च वृद्धश्च रावणेन हतो रणे ॥ १०

—For 5ᶜᵈ, Ś1 N1 D13 subst while D2 13 ins after 5

1180* वानरप्रवर श्रीमान्धार्मिकौ तस्य चात्मजौ ।
[Ś1 D2 12 13 वानर]

—For 5ᶜᵈ Ñ2 V B D7 subst l 1 only while D3 4 subst. l 2 only

1181* समार्यक पक्षिवर धार्मिक शुचिरात्मवान् ।
तस्यात्मजौ महात्मानौ बलवन्तौ बभूवतु ।

[(l 1) B1 कपिवरो B2 हरिश्रेष्ठ (for पक्षिवर) B4 तस्य चात्मजौ (for शुचिरात्मवान्) —(l 2) D3 4 पुत्रौ (for [आ]त्मजौ)]

6 Ś1 Ñ1 D2 11-13 read 5–6 after 11 D3 4 read 5 and 6ᶜᵈ after 11 (all including star passages) D1 om 6ᵃᵇ —ᵃᵇ) Ś1 Ñ1 D13 चैत्रावुलाल B1 चौघब°, D5 8-10 Ct घनब°, Cv r m g tp as in text (for ओघ बलाव) D2 11 पुत्रौ चैत्रावुलावुभौ, M3 पुत्रावेतौ महाबलौ (for ᵇ) Ñ2 V B1-3 D4 1 वाली च हरिशार्दूल सुग्रीवश्च परतप, D7 तस्य पुत्रौ महात्मानौ वीरावोघबलान्वितौ D12 तस्य पुत्रौ महावीर्यौ विख्यातौ बलशालिनौ —After 6ᵃᵇ, D4 ins 1179* —ᶜ) Ś1 V1 छोक (for लोक) Ś1 Ñ V B1-3 D1-4 7 11 12 कर्माणौ B4 -कर्मा वै (for -कर्मभृद्) —ᵈ) Ñ1 V1 3 B1-3 D7 राजा चासीत्, V2 स राजासीत् (for राजा वाली) Ś1 Ñ1 D2 12 तु मे पिता, D13 वशे मम (for पिता मम) D1 3 4 11 वाली(D3 4 °लि) सुग्रीव एव च

7 ᵃ) G2 भ्राता (for राजा) D12 G1 सर्वस्य (for कृत्स्नस्य) Ś1 Ñ2 V B D1-4 7 11 13 राजा सर्वस्य लोकस्य; N1 आसीद्राजा महायशा —ᵇ) Ñ2 V B2-3 D7 क्षत्रियाणां, D13 राघवाणां (for इक्ष्वाकूणां) —After 7ᵃᵇ, Ś1 D1-4 11 13 ins

1182* राजा दशरथो नाम रथकुञ्जरवाजिमान् ।
तस्य पुत्रो गुणश्रेष्ठो रामो राजीवलोचन ।

[(l 1) D1 3 4 वीरो (for राजा) —(l 2) D4 damaged from श्रे° up to जीवलो D1 गुणै ख्यातो (for गुणश्रेष्ठो)]

—ᵈ) Ś1 Ñ V B D2 1 11-13 दण्डकं (for दण्डका) —For 7ᶜ–8ᵇ D1 3 4 subst 1183*

8 ᵇ) B4 सीतया (for वैदेह्या) D6 8-10 सह G2 चैव (for चापि) Ś1 Ñ1 D2 12,13 सीतया (for भार्यया) Ñ2 V B1-3 D7 भार्यया चापि सीतया, D11 पत्न्या च सह सीतया —For 7ᶜ–8ᵇ D1 3 4 subst

1183* प्रविवेश महारण्य लक्ष्मणेन सह प्रभु ।
वैदेह्या सीतया चैव धर्मपत्न्या महात्मना ।

[(l 1) D1 लक्ष्मणश्च महायशा (for the post half) —(l 2) D1 सार्धं (for चैव)]

—D1 om 8ᶜᵈ —ᶜ) D6 8 T1 G M3 निदेश (for निदेश) Ñ2 D7 निष्क्रान्तो (for निरतो) Ś1 N1 D2 12 13 पितुर्वाक्यकर श्रीमान्, V1 3 B2 3 पितुर्निदेश|V2 B2 °योगा)द्विक्रान्तो, V2 पितुराज्ञया निष्क्रान्तो, B1 4 पितुर्निदेशाद्विष्क्रान्तो, D3 4 11 पितुराज्ञाक(D11 °ह)र श्रीमान् —ᵈ) Ś1 N1 V1 B1 D1 7 9 11,13 धर्मं, Ñ2 V2 B2 D2 6,10 धर्मं (for धर्म्यं) B4 प्रस्थानम् (for पन्थानम्) N1 B1 D6 7 G1 M3 आस्थित (for आश्रित) V2 धर्मपथ्या समाश्रित (sic) —After 8ᶜᵈ, Ñ2 V B D7 ins

1184* ब्राह्मणैर्विना नित्य सर्वपापाभिसंधिना ।

[V2 -[अ]भ्यसिना (moth-eaten) B1 -[अ]तिसिद्धिना]

—ᶠ) Ś1 V1 3 B2 3 D13 13 हताद्, D12 सती (for बलात्) —For 8ᵉᶠ, D1 3 4 subst while Ś1 D12 13 (D13 only l 1) ins after 8ᶜᵈ

1185* वसतस्तस्य रामस्य रावणो राक्षसेश्वर ।
जहार सीतां वैदेहीं धर्षयित्वा महाबली ।

[D4 partly damaged for l 1 —(l 1) D1 तत्र (for तस्य) —(l 2) Ś1 D12 अकारणरिपुर्जातो विधिरेवात्र कारण]

—After 8 Ś1 Ñ1 D2 12 13 read 15ᶜᵈ while B1 reads 15ᶜᵈ as in Ś1 for the first time after 8 repeating it in its proper place

9 ᵃ) Ś1 D2 12 13 [अ]प Ñ2 D1 3-6 8-11 G M3 Cv g तु B4 हि (for च) D7 मित्रं (for मित्रं) —ᵇ) Ś1 Ñ V B1-3 D1 2 7 11 13 धार्मिक (for गृध्रराट्) —ᶜᵈ) D13 सीता (for सीतां) D1 3 4,11 विवशा (for वैदेहीं) B4 च सीतया, D11 बलीयसा (for विहायसा) Ñ2 V B1-3 D7 ददर्श नीयमानां च(G[ed]ता) राक्षसेन स मैथिलीं ⊛ Ck t रावणेन विहायसीति(Ct °ति पाठे) ह्रियमाणामिति शेष ⊛

10 Ñ2 om 10ᵃᵇ —ᵃ) D4 damaged for मै विरथं

एवं गृध्रो हतस्तेन रावणेन बलीयसा ।
संस्कृतश्चापि रामेण गतश्च गतिमुत्तमाम् ॥ ११
ततो मम पितृव्येण सुग्रीवेण महात्मना ।
चकार राघवः सख्यं सोऽवधीत्पितरं मम ॥ १२
मम पित्रा विरुद्धो हि सुग्रीवः सचिवैः सह ।
निहत्य वालिनं रामस्ततस्तमभिषेचयत् ॥ १३
स राज्ये स्थापितस्तेन सुग्रीवो वानरेश्वरः ।
राजा वानरमुख्यानां येन प्रस्थापिता वयम् ॥ १४
एवं रामप्रयुक्तास्तु मार्गमाणास्ततस्ततः ।
वैदेहीं नाधिगच्छामो रात्रौ सूर्यप्रभामिव ॥ १५
ते वयं दण्डकारण्यं विचित्य सुसमाहिताः ।
अज्ञानात्तु प्रविष्टाः स्म धरण्या विवृतं बिलम् ॥ १६
मयस्य मायाविहितं तद्बिलं च विचिन्वताम् ।
व्यतीतस्तत्र नो मासो यो राज्ञा समयः कृतः ॥ १७

G 4 57 22
B 4 57 17
L 4 49 20

B4 transp रावण and विश्व —b) Ś1 N1 V B1-3 D1-4 7 11-13 मोक्ष(B1 D11 °व)यित्वा (for स्थापयित्वा) D2 तु (for च) B3 जानकीं (for मैथिलीम्) —c) G2 स (for first च) D6 G3 M3 गृध्रस् (for वृद्धस्) —d) Ñ2 V B1-3 ततो हत D7 हतस्तत (for हतो रणे) D3 4 छित्त्वा पक्षौ निपूदित

11 a) D6 वृद्धो (for गृध्रो) B4 तात (for तेन) Ś1 Ñ1 D2 3 11-13 एव जटायुर्निहतो —b) D3 4 दुरात्मना (for बलीयसा) —After 11ab, N2 V B D7 ins

1186* मित्रार्थमभिसंवृत्त शूर पौरुषमास्थित ।

[B3 अति (for अभि) G(ed) पर (for शूर) V2 B1 3 आश्रित (for आस्थित)]

—c) Ś1 Ñ2 V1 2 B1 2 4 D1 3 4 7 13 सत्कृतस् (for संस्कृतस्) —d) D6 9-10 जगाम (for गतश्च) Ś1 Ñ V B D1-4 7 11 13 गतः स्वर्गं न संशयः —After 11 Ś1 Ñ1 D2 11-13 read 5-6 D3 4 read 5 and 6cd after 11 (all including star passages) while Ñ2 V B D1 7 read 15 (followed by 1187*) after 11

12 a) D13 पितृव्येन सुग्रीवेण (unmetric) —b) D12 राघवेण (for सुग्रीवेण) —c) D13 राघवे (for °व) —d) Ś1 Ñ V B1 3 D1-4 7 11 13 अवधीत् T2 सोवद्त् (sic) (for सोऽवधीत्) Ś1 Ñ V D1-4 7 12 13 च मे D11 वने (for मम) B3 पितर चावधीत्सम

13 a) Ñ V1 D3 11 तु B4 च D4 om (subm) (for हि) Ś1 D13 विरोध(D13 °ध) च V2 3 B1-3 D2 7 12 विरुद्ध तु(D3 13 च) D1 निरस्तोऽभूत् D6-10 Ch t निरुद्धो हि (for विरुद्धो हि) —d) V1 ययस, D1 च्दा (for ततस्) Ś1 D2 12 13 स्वभि[D2 13 (after corr) °भ्य]षेचयत्, Ñ1 V B1 3 D3 4 7 11 अभिषिक्त(B3 °षेक)वान् (for अभिषेचयत्) ⊛ Cr m g अभिषेचयदभ्यषेचयत् ⊛

14 N1 illeg for 14a —a) Ś1 D13 राज्ये च D11 स्वराज्ये (for स राज्ये) —b) Ś1 N1 B4 D2 12 13 वानरो नाम N2 V2 3 B1 3 D4 7 M3 वानराधिप, D3 4 13 नाम वानर, G1 2 M3 प्लवगेश्वर (for वानरेश्वर) —d) D6 9-10 T1 2 तत (for येन) Ś1 N1 D2 12 13 तेन च प्रेषिता वय

15 Ś1 N1 D2 12 13 om 15cd Ñ2 V B D1 7 read 15 (followed by 1187*) after 11 —a) D2 3 4 वय राम, D12 राघवेण (for एव राम) Ñ2 V B1-3 D7 स्मो, D11 च (for तु) —b) B1 D1 इतस् (for ततस्) —B4 repeats 15cd here (cf v l 8) Ś1 Ñ1 D2 12 13 read 15cd after 8 —c) Ś1 Ñ1 B4 (first time) D2 12 13 ता(Ñ1 ते) वय (for वैदेहीं) V1 [अ]वगच्छामो, G1 M2 च पश्यामो (for [अ]धिगच्छामो) —d) Ñ2 V B1 3 D7 निशि (for रात्रौ) —After 15 Ñ2 V B(B1 after the second occurrence of 15cd) D1 7 ins while D3 4 ins l 1 only

1187* पुत्रमिक्ष्वाकुनाथस्य वसत कानने प्रियाम् ।
जहार रावणो भार्यां हत्वा गृध्र जटायुषम् ।
तव भ्रातुर्निहन्तार रामभार्यापहारिणम् ।
निहन्तु कपय क्षिप्र नानीयुयदि यत्र स ।

[(l 1) B4 D1 3 4 इक्ष्वाकोस्तस्य रामस्य (for the prior half) —(l 2) D1 निहत्य च (for हत्वा गृध्र) —B4 D1 om l 3-4 —(l 4) B1 3 शीघ्र (for क्षिप्र) B1 3 कुत्र (for यत्र)]

16 B3 reads in marg 16-18 (repeating 16 in marg after 18) —a) T G3 दंडकारण्ये —b) B1 (second time) विचित्य सुमहात्मना D3 4 11 विचिन्वत समाहिता —c) B4 D1 3 4 11 च (for तु, Ś1 Ñ2 D2 12 13 अज्ञानेन N2 V B1 3(both times) 3 D7 म(वि)(V2 °सि)-ज्ञानात् (for अज्ञानात्तु) —d) Ś1 B1 D3 4 11-13 G3 धरण्या D6 धराया M3 धमिण्या (sic) (for धरण्या) B1 विवृत B4 त्रिकुट T2 G1 विवर (for विवृत)

17 B3 reads 17 in marg (cf v l 16) D10 om 17-18 D11 om 17ab —a) Ś1 त्रिहत (for विहित) —b) Ś1 Ñ1 D13 वन तद्बि Ñ2 D7 बिल तत्तु V1 त्रिल तत्र (moth-eaten) V3 D1 3 4 विल तत्र (by transp) B1 3 बिल तस्य B4 एवध तत्र (for तद्बिल च) V2 बिल तत्परिचिन्वता D2 13 बिल तद्धि(D13 त वै) विचिन्वता —c) G1 वतानस् (for व्य°) B4 तस्य वै D11 स च नो (for तत्र नो) —d) Ś1 Ñ2 D13 राज्ञो य Ñ1 V B1-3 D1-4 7 13 राज्ञा य (by transp) (for यो राज्ञा) —After 17 B1 3(marg) 3 ins.

G. 4.57.22 B. 4.57.18 L. 4.49.22

ते वयं कपिराजस्य सर्वे वचनकारिणः ।
कृतां संस्थामतिक्रान्ता भयात्प्रायमुपास्महे ॥ १८

क्रुद्धे तस्मिंस्तु काकुत्स्थे सुग्रीवे च सलक्ष्मणे ।
गतानामपि सर्वेषां तत्र नो नास्ति जीवितम् ॥ १९

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे षट्पञ्चाशः सर्गः ॥ ५६ ॥

1188* स्वयंप्रभाप्रसादेन निष्क्रान्तास्तत्र सत्वरात् ।
ततो वयं प्रपश्याम समुद्रं भीमदर्शनम् ।

[(l. 2) B₃ निष्क्रान्ताश्च (for ततो वयं)]

18 B₃ reads in marg., D₁₀ om. 18 (cf. v.l. 16 and 17 respy.). Ś₁ om. 18ᵃᵇ.—ᵃᵇ) Ñ V B D₁₋₄,₇,₁₁₋₁₃ तेन स्म (V₃ तु; B₁₋₃ स्म) कपिराजेन प्रेषिताः सर्वतो दिशम् (D₁₃ वयं).—ᶜ) G₁ कृत्वा; Cr.m.g. as in text (for कृतां). D₁ सहसा; T₂ ज्ञातां; Cr.m.g. as in text (for संस्थाम्). Ś₁ Ñ₁ D₁₋₄,₁₃,₁₁ अतिक्रम्य, V₁ B₁₋₃ D₄ अतिक्रान्ता; V₃ अभिक्रान्ता (for अतिक्रान्ता).—ᵈ) D₄,₉ उपासिताः (for °स्महे). Ñ₁ V₂,₃ B₁₋₄ D₇ अद्येव प्रायमास्महे.—After 18, Ś₁ Ñ V B (B₂ after the repetition of 16 [var.]) D₁₋₄,₇,₁₁₋₁₃ ins.:

1189* ते प्रायमुपविष्टाः स्म सुग्रीवभयमोहिताः ।
असद्वीर्य शरीराणि कुरु कार्यं यथासुखम् ॥

[G(ed.) om. l. 1.—(l. 1) D₃ ते (for स्म). Ñ₂ V B₁₋₄ ते स्म (B₁ स्म) प्रायमुपा (V₃ °प स्ता) विष्टाः; D₁ तस्मात्प्राय मुपाविष्टाः; D₁₃ प्रविष्टाः स्म ... (for the prior half). —(l. 2) B₁ शरीराणि (corrupt) (for शरीराणि). B₄ D₄,₁₁ यथेप्सितं (for यथासुखम्).]

19 ᵃ) D₄ च (for तु). D₃,₄ G₁ M₃ सुग्रीवे (for काकुत्स्थे). Ś₁ Ñ₁ B₄ D₁,₃,₁₁₋₁₃ क्रुद्धे हि तस्मिन्सुग्रीवे Ñ₂ V B₁₋₃ D₇ सुग्रीवे हि (Ñ₂ V₁ तु) भूयो क्रुद्धे.—ᵇ) Ś₁ Ñ₁ D₁₃,₁₂ राघवे; G₁ M₃ काकुत्स्थे (for सुग्रीवे). D₄ G₂,₃ M₁ सह (for च स). Ñ₂ V B₁₋₃ D₇,₁₁ राघवे लक्ष्मणे तथा, B₄ रामे चैव सलक्ष्मणे, D₁₃ लक्ष्मणे राघवे तथा.—ᵈ) M₁ हि (for [अ]स्ति). Ñ₂ D₇ नास्ति नस्तत्र (by transp.), V B₁₋₃ नास्ति किंचन (for तत्र नो नास्ति) —After 19, Ś₁ D₁₋₄,₁₁₋₁₃ ins.:

1190* एतावत्यं यथोऽस्माकं संस्थाने स्थे निशामय ।

[D₁,₃,₄,₁₁ ... (for the prior half) D₁₃ संवृते (for संस्थाने).]

Colophon. D₃ om. (cont. the Sarga).—*Sarga name*: Ś₁ Ñ V₃ B₁,₄ D₁₋₄,₇,₁₁₋₁₃ अङ्गदवाक्यं; ... सम्पाति प्रायोपवेशः; V₂ B₂,₃ सीतान्वेषणे अङ्गदवाक्यं.—*Sarga no.* (figures, words or both): Ś₁ Ñ₁ V₁,₃ B₂ D₁,₂,₁₃ om., Ñ₂ 54 V₂ B₃ 60, B₁,₃ D₃ M₁ 58, D₁,₄,₁₁₋₁₀ T G₁,₂ M₂,₃ 57; D₇ 59. D₁₃ G₂ 56 (as in text), L (ed.) 49.—After colophon, D₃ concludes with राम, while G with श्रीरामाय नमः.

G 4 58 7
B. 4 58 6
L 4 50 7

तमहं भ्रातरं दृष्ट्वा सूर्यरश्मिभिरर्दितम् ।
पक्षाभ्यां छादयामास स्नेहात्परमविह्वलम् ॥ ६
निर्दग्धपक्षः पतितो विन्ध्येऽहं वानरोत्तमाः ।
अहमस्मिन्वसन्भ्रातुः प्रवृत्तिं नोपलक्षये ॥ ७
जटायुषस्त्वेवमुक्तो भ्रात्रा संपातिना तदा ।
युवराजो महाप्राज्ञः प्रत्युवाचाङ्गदस्तदा ॥ ८

६ D1 3 4 सोऽवसीदत D11 °त, M3 अपि सीदति (for अव सीदति) ※ Cr. जयैषिणाविति। पतनप्रकारसेत्यन्तू (?) इति यावत्। आदित्यमुपयातौ स्व । येनान्त्यि उत्पत्य प्रथम प्राप्यते। स आवयो प्रबल इति प्रतिज्ञापूर्वमिति शेष इति प्राचीना । वस्तु, आचचक्षे मुने सर्वं सूर्यानुगमन तदेति संपातिना वक्ष्यमाण सूर्यानुगमनमात्र दृष्ट्वोक्तम्। न तूत्तरवाक्यवर्तित्रवणपुनरुक्तवर्णीन दृष्टम्। अस्माभिस्तूच्यते पुरा वृत्रवधे वृत्ते सति स च जटायुरहं च जयैषिणौ अप्रमद एव किल प्रबल त ज्येष्ठ्याय इति इन्द्रं जयैषिणौ भूत्वा प्रथममाकाशमार्गेण स्वर्गतावभूताम्। ततो गरुडवद्भृश जवेन निर्जित्यावृत्य प्रत्यावृत्य ज्वलन्त रश्मिमालिनमादित्यमपि दर्पादुपयातौ स्व । उपयातयोरावयोर्मध्ये जटायुस्तु सवितरि मध्ये प्राप्तेऽवसीददिति स्म। अथ तमहं भ्रातरमित्यादि। अत्र तु सर्वं पद साधुम्। परत्र तु स्वर्गताविति पद नविदमावृत्येति पद च व्यर्थम्। इन्द्रप्रसङ्गश्च व्यर्थः। जयैषिणाविति पद चासगतम्। न किलादित्य जेतुमेतौ गतावित्युक्तम्। नापि चान्योन्य जिगीषा तु स्पष्ट मूला। सा तु नास्ति भ्रातु स्वपक्षतो दाहपरिहारेण स्पष्टा। एव चादित्यमुपयातौ स्व सवितरि मध्य गते जटायुरवसीदति स्मेत्येतावत एव वक्तव्यत्वात्। सर्वमन्यद्व्यर्थमसगत च स्पष्टम्।, Ct पुरेति। पुरा पूर्वं वृत्रवध वृत्ते सति स जटायुरहं च जयैषिणौ वृत्रवधनेन्द्रस्यातिप्रबलत्व निर्णीय तज्जयैषिणौ भूत्वा प्रथममाकाशमार्गेण स्वर्ग गतौ। ततो गरुडवद्भृश जवेन त विजित्यावृत्य प्रत्यावृत्यादित्य दर्पादुपयातौ स्व । अथ तमुपयातयो रावयोर्मध्ये जटायु सवितरि मध्य प्राप्तेऽवसीददिति स्मेति कतक । अन्ये तु जयैषिणौ परस्परौ येनोत्पत्यादित्य प्रथम प्राप्यते स आवयो प्रबल इति प्रतिज्ञापूर्वमिति शेष इत्याहु । तेषामावृत्येति पदस्येन्द्रप्रसङ्गस्य चासगति ※

6 V3 B4 om 6 (cf v l 5) —ᵃ) D1 तद् (for तम्) —ᵇ) B3 सूर्यरश्मिसमप्रभ —ᶜ) Ś1 Ñ B1-3 D1-3 7 11 13 छादयाचके ※ Cr छादयामासाच्छादयामास।, Cm g छादयामासाच्छादयम्।, Ck छादयामासेति लिडुत्तम। समाच्छादयमिति यावत्। अपरोक्षेऽप्यार्षो लिट्।, so also Ct ※ —ᵈ) D3 4 तदा (for स्नेहात्) Ñ1 V1 2 B1-3 D6 7 T1 G3 M3 विह्वल (for °लम्) D11 विह्वल नष्टचेतम —After 6 Ś1 Ñ V1 2 B1-3 D2 3 12 13 ins., while D3 4 11 ins 1 1 after 7ᵃᵇ and 1 2 after 6

1192* एव प्रियो मया भ्राता वीर्यस्तुषेण रक्षित ।
दह्यमान स्वय स्नेहादात्मान नोपलक्षये ।

[(1 1) D3 4 तम D11 मया (for प्रियो) V1 2 मम D11 तम (for मया) Ñ1 illeg for the post half —(1 2) Ś1 D3 4 11-13 स्वमान V1 2 D11 न तद D3 तम (for स्वय) Ñ1 illeg for स्नेहान्मान Ś1 D3 11 देहाद्, B1-3 D3 13 (for स्नेहाद्) D3 4 11 उपलभे (for °ये)]

7 Ś1 om (hapl) 7 —ᵃ) T1 2 M3 पक्ष Ct. as in text (for पक्ष) D13 om पतितो —Ñ1 om V1 damaged for 7ᵇ —ᵇ) G3 M1 (ऽ)स्मिन् (for ऽहं) D5 8-10 M3 वानरर्षभा (for °रोत्तमा) Ñ1 B4 D1-4 11-13 पर्वते (D13 सर्वतो) हि पराजित, V1 2 B1-3 D7 पर्वतसिंह शायित —After 7ᵃᵇ, D3 4 11 ins 1 1 of 1192* —ᶜ) Ñ1 V B D1 13 अस्मिन्विध्ये (for अहमस्मिन्) Ñ1 V B D1 6 7 11 अ(B1 त)स्मिन्विध्ये न तु (B1 4 च, D1 6 हि) भ्रातु —ᵈ) Ñ1 V B1 2 D7 8 4 1 31 उपलक्षये (for नो°) B4 प्रवृत्तिर्विदिता मया —After 7 Ñ1 V B D7 ins

1193* सुदीर्घस्याथ कालस्य प्रवृत्ति कथिता हि न ।
अब्रवीत्पुनरेवेद वाक्यस्त्रिग्धया गिरा ।
न भय कपिवीराणां विद्यते म सकाशत ।
भ्रातुर्जटायुषो मृत्यु श्रुत्वा शोकेन विह्वल ।
युष्मान्समुपसर्पामि प्रवृत्यर्थं यवीयस । [5]
तदेतदुपलब्धं मे तस्य वीरस्य वैधनम्।

[(1 1) Ñ1 D7 [अ]पि (for [अ]थ) B1 3 कथिता (for कथिता)

☞ B3 missing from 1 3 up to 4 58 29ᵃᵇ —(1 5) V3 समुपदर्शामि (for °सर्पामि) D1 प्रवृत्यर्थे (for °र्थं) —(1 6) Ñ1 illeg for तदुपलब्ध V3 धीरस्य (for वीरस्य)]

—while D3 4 11 ins after 7

1194* भूलिङ्गानामव मार्गं न शक्नोम्यभिधावितुम्।

[D3 नलिङ्गानाम्, D11 चुलिङ्गानाम् (for भूलिङ्गा°) D11 शक्तोप (for शक्नोमि)]

—Thereafter D3 4 11 read 25-28ᵃ

8 ᵃ) T G3 M3 उक्ते —ᵇ) G3 1 M1 2 तत (for तदा) —ᶜ) Ś1 Ñ1 D3 M3 प्रश (for प्राज्ञ) —ᵈ) G1 M1 2 तत (for तदा) Ś1 Ñ1 B4 D1-4 11-13 [ह]रिसंघ (for [अ]ङ्गदस्तदा) —For 8 Ñ1 V B1 2 D7 subst, while Ś1 N1 D1-4 11 13 subst 1 1 for 8ᵃᵇ

1195* एवमुक्तो जटायोस्तु भ्रात्रा सत्यार्थदर्शिना ।
युवराजोऽङ्गदो भूय प्रोवाच वचन हरि ।

[(1 1) Ñ1 V1 2 B1 D1 3 4 7 उक्ते (for उक्तो) Ñ1 भ्रातु (sic) (for जटायोस्तु) D3 4 11 सा (for तदा) Ś1 D2 12 13 [अ]नुदर्शिना (D2 13 °न) (for [अ]र्थदर्शिना)]

—After 8 D3 4 11 ins

1196* न शोचमीयो भ्राता ते मियार्थे स्वर्गतो हि स ।
सत्पुत्रश्च तथा दृष्टो राघवेण महात्मना ।
लक्ष्मणेन च वीरेण भ्रातृ प्रियहितैषिणा ।

जटायुषो यदि भ्राता श्रुतं ते गदितं मया ।
आख्याहि यदि जानासि निलयं तस्य रक्षसः ॥ ९
अदीर्घदर्शिनं तं वा रावणं राक्षसाधिपम् ।
अन्तिके यदि वा दूरे यदि जानासि शंस नः ॥ १०
ततोऽब्रवीन्महातेजा ज्येष्ठो भ्राता जटायुषः ।
आत्मानुरूपं वचनं वानरान्संप्रहर्षयन् ॥ ११
निर्दग्धपक्षो गृध्रोऽहं गतवीर्यः प्लवंगमाः ।
वाङ्मात्रेण तु रामस्य करिष्ये साह्यमुत्तमम् ॥ १२
जानामि वारुणाँल्लोकान्विष्णोस्त्रैविक्रमानपि ।
देवासुरविमर्दांश्च अमृतस्य च मन्थनम् ॥ १३
रामस्य यदिदं कार्यं कर्तव्यं प्रथमं मया ।
जरया च हृतं तेजः प्राणाश्च शिथिला मम ॥ १४
तरुणी रूपसम्पन्ना सर्वाभरणभूषिता ।
ह्रियमाणा मया दृष्टा रावणेन दुरात्मना ॥ १५
क्रोशन्ती राम रामेति लक्ष्मणेति च भामिनी ।
भूषणान्यपविध्यन्ती गात्राणि च विधुन्वती ॥ १६

G 4 58 20
B 4 58 16
L 4 50 17

9 [a]) Ñ2 B1.3 D7 प्रियभ्रात (Ñ2 °भ्रा, B3 °तु) (for यदि भ्राता) V जटायुस्ते (V1 °योस्त्व) प्रियो भ्राता, B4 जटायोस्त्व वरीयाश्च D5.6.11 जगायुस्तेनुजो (D5 ततो) भ्राता —Ñ2 partly illeg for 9[cd] —[b]) D4 विश्रुतो (for श्रुत ते) V B1.3.4 D5.6.7.11 ब्रुवतो (for गदित) —For 9[ab], Ś1 Ñ1 D1.3.12.13 subst

1197* सपाते दीर्घदर्शी स्व घोरादस्मान्महाभयात्।

—After 9[ab], D5.6.11 ins

1198* भ्रातृभ्य तस्य गच्छ स्व राक्षस कथयस्व न ।
राक्षसे कथिते तस्मिन्नृणस्त्व भविष्यसि।

—[c]) Ś1 Ñ1 D13 पाह्य (Ñ1 illeg after पाह्य up to निलय in [d]) स्मात्, V B1.3.4 D7 आचक्ष्व (for आख्याहि) Ś1 B4 D5.6.11.12 यदि जानीषे, D3.13 त्व विजानीषे (for यदि जानासि) D1 ग्रहाख्याहि विजानीषे —[d]) Ñ2 V B1.3.4 D7.11 भ(Ñ2 *)वन (for निलय) Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 रावणस्य च (D1 चेत्, D3.4 ह) (for तस्य रक्षस)

10 [a]) B2 D5-7 Cm g k दुर्मेन, Cr t as in text (for दर्शिन) Ñ2 V B1.3.4 D7 रौद्रं D5.6.8-10 M3 त वै, D11 घोर, G1 त च, M1 त तु (for त वा) —[b]) Ñ2 V B1.3 D5.7-11 राक्षसाधमं, T G1 राक्षसेश्वर (for राक्षसाधिपम्) —For 10[ab], Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 subst

1199* पापस्याद्रीर्घदर्शिन राक्षसस्य दुरात्मन ।
(D1.3.4 रावणस्य (for राक्षसस्य))

—[c]) Ś1 Ñ1 D1.3.12.13 आसन्ने (for अन्तिके) Ñ2 V B1.3 D7.11 इहाभ्यासे वि(D11 सु)दूरे वा, B4 इह समय वा दूरे, D1.3.4 आसन्ने वा वि(D1 नापि)दूरे वा

11 [a]) V2 महाप्राज्ञ (for °तेजा) —[b]) D5.6.8-10 G1 M1 transp ज्येष्ठो and भ्राता Ñ2 V B1.3 D7.11 सपाति गृध्रसत्तम., —[d]) B4 वानरांस्तान्प्रहर्षयन्

12 [a]) Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 क्लिष्टोह, Ñ2 V2 B1.3 D7 वृद्धोहं, B4 वृद्धो हि (for गृध्रोऽहं) —[b]) T M3 हीन (for गत) Ñ2 V B1.3.4 D5.6.7.11 च वानरा (for प्लवंगमा) Ś1 Ñ1 D1.12.13 हतवीर्यश्च वानरा —[c]) B4 [पु]व, D3.4 [ह]ह, D5.6.8-10 [अ]पि, D11 च (for तु), —[d]) Ś1 D13 हितम्, B4 D6 G1.2 M2 प्रियम्, G(ed) कार्यम्, Ck t as in text (for साह्यम्)

13 D1.11 om 13-14 Ś1 Ñ1 V1 D2-4.12.13 om 13 —[a]) Ñ2 V2.3 B1.3.4 D7 गरुडानहो (for वारुणाँल्लोकान्) —[b]) Ñ2 V2.3 B1.4 D7 त्रैविक्रमानपि, B3 तान्विक्र°, G1 त्रैविक्रमान्विभान् —Note hiatus between [c] and [d] —[c]) D5.6 S Cr m g महासुर, Ct as in text (for देवा°) D5.6 T M3 वा (for च) Ñ2 V2.3 B1.3.4 D7 महा(Ñ2 D7 सुरा, B1 समा)सुरविमर्दं च —[d]) D5.6.8-10 G1 M3 Ct ह्य(M3 [अ]प्य)मृतस्य (to avoid hiatus) (for अमृतस्य) V3 D5.6-10 विमशन

14 D1.11 om 14 (cf v l 13) Ñ1 illeg up to कर्तव्य in [b] —[a]) Ś1 D13 रामाय (for रामस्य) B4 यदि तत्, M3 दयित (for यदिद्) Ś1 Ñ2 V B1.3 D2-4.7.12.13 कृत्य (for कार्यं) —[b]) Ś1 V1 D2-4.12.13 त(D2 स)दृ च, Ñ2 D7 कार्यं तत्, V2.3 B1.3.4 कृत्य तत् (for कर्तव्य) D2 कथित, G(ed) परम (for प्रथम) Ś1 Ñ V B1.3.4 D1-4.7.12.13 G M1.3 मम, Ct as in text (for मया) —[c]) Ś1 Ñ V B4 D3.6.11 तु हृत(V2 क्षत), B1 संहृत, B3 T1.2 [अ]पि हृतं, D4.12 [अ]नुहृत T1 [अ]पहृत, G1 तु हृत (for च हृत) —[d]) Ś1 Ñ1 V1 D2.12.13 तु (for च)

15 [a]) V1 वराभूषण, V2 B1 D7 वरा° (for सर्वाभरण) —[c]) B1.3 ध्रियमाणा, B4 D11 नीत(D11 हृत)स्येन (for ह्रियमाणा) —[d]) Ñ2 V राक्षसेन (for रावणेन) D1.3.4 बलीयसा (for दुरात्मना) Ś1 Ñ1 D1.12.13 राक्षसेन्द्रेण वानरा, B4 D11 ह्रियमाणा विहायसा

16 [a]) Ś1 D13 सु(Ś1 स)स्वर B4 भाविनी, D2.13 सुस्वने(D13 °ना) (for भामिनी) Ñ V B1.3 D7.11 करुण लक्ष्मणेति च D1.3.4 सौ(D1 damaged after सौ up to णे)-मित्रे लक्ष्मणेति च —[c]) Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 निरस्यन्ती, B4 [अ]पधुन्वती, Cg as in text (for [अ]पविध्यन्ती), —[d]) G1 विनिन्वती, M3 विधुन्वती (for विधुन्वती).

G 4 58 35
B 4 58. 31
L 4 50 33

असाकं विहिता वृत्तिर्निसर्गेण च दूरतः ।
विहिता पादमूले तु वृत्तिश्चरणयोधिनाम् ॥ ३०
उपायो दृश्यतां कश्चिल्लङ्घने लवणाम्भसः ।
अभिगम्य तु वैदेहीं समृद्धार्था गमिष्यथ ॥ ३१
समुद्रं नेतुमिच्छामि भवद्भिर्वरुणालयम् ।
प्रदास्याम्युदकं भ्रातुः स्वर्गतस्य महात्मनः ॥ ३२
ततो नीत्वा तु तं देशं तीरे नदनदीपतेः ।
निर्दग्धपक्षं संपातिं वानराः सुमहौजसः ॥ ३३
पुनः प्रत्यानयित्वा वै तं देशं पतगेश्वरम् ।
बभूवुर्वानरा हृष्टाः प्रवृत्तिमुपलभ्य ते ॥ ३४

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे सप्तपञ्चाशः सर्गः ॥ ५७ ॥

—ᵈ) M1 तु (for च) —ᵉ) V1 D1 4 12.13 G2 शत साम्रे D11 -शता मार्गान्, M1 -शत साम्राद्, Ck t as in text (for -शतात्साम्राद्) Ś1 भाप्रोजने शत साम्र —ᶠ) Ś1 Ñ1 D1-4 11 13 सर्वं पश्याम(Ś1 D2.12 13 °मि) चक्षुषा, Ñ2 V B1 3 4 D7 पश्यामो वयमामिष

30 ᵃ) Ñ2 V B1 3 4 D7 दृष्टिर् (for वृत्तिर्) —ᵇ) B1 [ए]व (for च) D4 3 सुदूरत G1 M3 तु दूरत, G2 [अ]विदू°, G(ed) विदू° (for च दूरत) —ᶜ) V1 D3 12 पद् D5 8-11 Ck t मूष, Cr m g as in text (for पाद) B1 -मूले च, D4 -मूलेन (for -मूले तु) —ᵈ) V2 दृष्टिस् (for वृत्तिस्) V1 वृत्तिश्चरणयोर्मम B4 वृत्त तु रणयोधिनां —After 30 G2 reads 28ᵃᵇ (followed by 1204*)

31 Ñ2 illeg from स in ᵃ up to स in ᵇ —ᵃ) D2 दृश्यते D11 पश्यतां (for दृश्यतां) —ᵇ) Ś1 B4 D12 तारणे (for लङ्घने) D11 रंपनार्थं महोदधेः —After 31ᵃᵇ, M3 ins

1206* द्वीपे द्वीपे समुद्रस्य तत्र यानानि सन्ति वै ।
यानेन समुद्रस्य तया तानि सार्धं प्लवंगमा ।

—ᶜ) Ś1 N V B1 4 D2 7 12 13 M3 अभिगम्य Ñ1 V1 B1 2 D7 च (for तु) —ᵈ) B3 सुसमृद्धा (for समृद्धार्था) Ñ1 V3 B1 D7 8 भविष्यथ (for गमि°) Ś1 Ñ1 D1-4,12,13 सिद्धार्था समितश्चैव(Ñ1 °तश्च)। V3 #सिद्धार्था भविष्यथ B4 समृद्धार्था भविष्यति। D11 सिद्धार्था पुनरेष्यथ —After 31 Ś1 D1-4 12.13 ins.

1207* अत्र विज्ञानयोगेन मर्यामि च प्लवंगमा ।

[D12 नेन (for केन) D13 प्रयत्नेन (for मर्यामि च) D2 मर्यामि सर्वं प्लवंगमा (for the post half)]

32 D4 om 32-34 D1 reads 32-34 after 4 58 29 D2 reads before 4 59.1 while D11 reads 32-34 after l 1 of 1225* —ᵃ) V3 B2 3 सागरं (for समुद्रं) Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 नेतुम् (for नतुम्) Ñ2 V1 2 D7 सागरं तीरं (G[ed] सवरिता:)यदि B4 कवेरं नेतुम् (for समुद्रं नेतुम्) D11 वरुणायमानं (for नेतुमिच्छामि) —ᵇ) Ś1 N1 D1-4 12.13 वानराः G(ed) वानरा (for भवद्भिर्) D11 नीतमिच्छामि वानरा —ᶜ) D8 Ś1 Ñ1 D1 4.12.13 भ्रात्रे (for भ्रातु) —ᵈ) Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 स्वर्गताय महात्मने —After 32 L(ed) ins

1208* इति श्रुत्वा च तद्वाक्यं तेऽङ्गदप्रमुखास्तदा ।

33 D4 8 om 33 (for D4, cf v l 32) —ᵃ) T1 तं गृध G1 संपातिं Cr m g as in text (for स देशं) Ś1 तं तवस्र समं देश Ñ D1-3 11 13 ते तं(D13 तु) नीत्वा(Ñ1 *** [illeg]) समं देशं V1 B1 3.4 D7 स नीतस्य(D7 °त्वा च) समं देशं, V3 तं नीत्वा तु समं देशं V1 तं नीत्वा प्रथमं देश, D12 तं नी ** समं देशं —ᵇ) Ś1 Ñ1 D1-3.11-13 पुण्य, D6 T1 M2 Cr m g तीरं (for तीरे) —ᵈ) Ś1 Ñ1 D1-3 12.13 अवता(D1-3 °ती D13 °ता)र्य प्लवंगमाः V1 B1 3 D7 अवता(B1 3 D7 °ती)र्याथ सागरं(V1 °र); B1 D11 अवतीर्य च सागर(D11 °रे)

34 D4 om 34 (cf v l 32) —ᵃ) D6 G1 M1 2 च Cr m g तं (for वै) D4.8 10 तं पुन प्रत्यपिन्वा च —ᵇ) D2 प्लवगेश्वरं (sic) (for पत°) —For 34ᵃᵇ Ś1 Ñ1 B1 3.4 D1-3.7 11-13 subst

1209* प्रत्यानीय पुनश्चापि प्रत्यारोप्य इतोद्यतम् ।

[Ś1 Ñ1 D2 11 13 पुन सूर्यं D1 3 च संपातिं (for पुनश्चापि) Ñ1 तत्र भोत्रा D13 आरोप्य च (for प्रत्यारो°) D1 D2.12.13 तत्र भोत्रा प्लवंगमा (for the post half) D1 कृत्वोदकं पुनश्चैव नागराज्ञिमानयन्]

—ᵈ) B2 प्रवृत्तिम् (for प्रवृत्तिम्) Ś1 Ñ1 D1-3.11-13 Ñ2 V D7 च (for ते)

Colophon B2 D1 om —Sarga name Ś1 V2 D2 संपातिप्रवृत्तिलाभः; Ñ2 V2 B1 D7 वानरोपचरितम्; V1 B3 सीतान्वेषणे वानरचरितम्; V3 सीतान्वेषणे वानरचरितम्; B4 सीतान्वेषणे प्रवृत्तिः D1 सीतान्वेषणवृत्तिकथनम्; D1 सीतान्वेषणवृत्तिकथनम्; D11 सीतान्वेषणवृत्तिप्रदानिकम्; D12 प्रवृत्तिः —Sarga no (figures, words or both) Ś1 V2 V1 B1 D1.2.12.13 om Ñ1 V2 55 V1 B4 61 B1 D7 M1 59 D11.13 T G1 2 M1 2 58 D1 60 D3 G2 57 (as in text) —After colophon G concludes with श्रीरामाय नमः

५८

ततस्तदमृतास्वादं गृध्रराजेन भाषितम् ।
निशम्य वदतो हृष्टास्ते वचः प्लवगर्षभाः ॥ १
जाम्बवान्वै हरिश्रेष्ठः सह सर्वैः प्लवंगमैः ।
भूतलात्सहसोत्थाय गृध्रराजानमब्रवीत् ॥ २
क्व सीता केन वा दृष्टा को वा हरति मैथिलीम् ।
तदाख्यातु भवान्सर्वं गतिर्भव वनौकसाम् ॥ ३
को दाशरथिबाणानां वज्रवेगनिपातिनाम् ।
स्वयं लक्ष्मणमुक्तानां न चिन्तयति विक्रमम् ॥ ४
स हरीन्प्रीतिसंयुक्तान्सीताश्रुतिसमाहितान् ।
पुनराश्वासयन्प्रीत इदं वचनमब्रवीत् ॥ ५

G 4.61.31
B 4.59.5
L 4.51.6

58

☞ B3 missing for 1–29ᵇ (cf. v.l. 4.57.7). V3 missing for Sarga 58. Ñ2 V2 B1.2.4 D7 read Sarga 58 after 4.62.7 (V2 B4 preceded by an additional colophon). D1 continues the previous Sarga. M1 begins with श्रीरामाय नमः.

1 V1 missing 1–24 and reads from st. 25 (damaged up to सवर्ता in ᵈ) up to colophon after 4.62.3ᵃ —ᵃ) Ñ2 V2 B1.2 D7 इत्येवम्; B4 इत्येतद् (for ततस्तद्). Ś1 B1 °स्वाद, D4.6 °स्वादु, D11 प्रण्य (for [आ]स्वाद) —ᵇ) Ś1 Ñ V2 B1.2.4 D1–4.7.11–13 गृध्रराजसमीरितं —ᶜᵈ) Ś1 Ñ V2 B1.4 D1–4.7.12.13 वचनं, B1 सहसा, D5.6 तत्र स ; T G3 वाभवन् (sic), M3 मुदिता (for वदतो). D1 विगृह्य वचनं श्रुत्वा (for ᶜ) ※ Cr. निशम्य वदतो हृष्टा इति पाठः ※ Ct. वदत इत्यत्र तुमभाव आर्षः ※ Ś1 Ñ1 D1–4.12.13 सर्वा, Ñ2 V2 B1.2.4 D7 भूयः; T च ते (for वचः). D6 G2 प्लवगोत्तमाः, D4.10 °गेश्वराः; Ck t as in text (for °गर्षभाः). D11 प्रशस्य भवन दृष्टा यो वा नयत मैथिली ※ Cr. ततस्तदमृतास्वाद मित्यारभ्य 'प्रतिनिवृत्तमितुकाः दिशं पयुर्जनकसुतापरिमार्गणो त्सुकाः' इत्यन्ताः पञ्च सर्गाः कपुस्तकेषु दृश्यन्ते । तत्र पूर्वा पार्थविरोध स्फुरति । तान्विना कथापि समगच्छते । तथा क्षिपत्तस्य प्रतिक्षिप्तनीयेति स्वाधेन व्याख्यायते ।, Cg. ततस्तदमृतास्वाद मित्यारभ्य पञ्च सर्गाः प्रक्षिप्ताः । सर्वकोशेष्वदर्शनात्तान्विनापि कथासंघट्टनात्पूर्वापरविरोधस्फोरकत्वाच्च । तथापि ते व्याख्या स्यन्ते तत इत्यादि ※

2 ᵃ) D1.6.11 जाम्बु(D11 °मू)वांस्तु; M1 जंगदस्तु (for जाम्बवान्). Ś1 Ñ1 V2 B1.2.4 D1–4.12.13 G1 M1 च, Ñ2 D7.13 G1 तु (for वै). D1.5.6.10 M1 जांबवान्वानरश्रेष्ठ —ᵇ) Ñ2 illeg. from सहसो up to गृध्र in ᵈ. V2 B1.2.4 D7 [उ]त्थाय, G2 गृध्र (for [उ]त्थाय) —ᵈ) Ś1 Ñ V2 B1.2.4 D1.11–13 M2 गृध्र(Ñ2 **)राजमथा(Ś1 D1.12.13 °मिदा)ब्रवीत्; D7 गृध्रराजं यथावदेः (sic). G1 °राजानिदमब्रवीत् ※ Ck. गृध्रराजानमब्रवीदिति । राजा हस्व त्वनिपातश्च भवति. —After 2 D1 reads st. 25–29 followed by colophon.

3 ᵃᵇ) क्व च (for केन). G1 के (for को). D1.3.4 नयति, D11 नयत (sic), G1 हरत (sic) (for हरति). G1 M1.2 Ck जानकीं (for मैथिलीम्). Ś1 Ñ1 D1.12.13 मैथिलीं को जहार ता (for ᵇ). Ñ2 V2 B1.2.4 D7 कथं पुत्रेण ते दृष्टा ह्रि(V2 D7 हि)यमाणायतेक्षणा —ᶜ) D1.4 ख्यक (for सर्वं). Ś1 Ñ1 D1.12.13 सर्वमाख्याहि भद्रं ते, Ñ2 V2 B1.2.4 D7 तदाचक्ष्व महाप्राज्ञ —ᵈ) D1 त्वं च, D2.4 हि त्वं (for भव)

4 D11 om. 4. D1.13 om. 4ᵃᵇ —ᵃ) D1 °बाणेन, M1 °बा*ना (damaged) (for °बाणानां) —ᵈ) D11 बहु (for वज्र). Ś1 D13 प्रमाथिनां; D1 प्रतापिना, D2.4 प्रमाथिनां (for निपातिनाम्). M3 (after corr. see m.) वज्रवेग निपातिनां —For 4ᶜᵈ, Ś1 Ñ V2 B1.2.4 D1–4.7.12.13 subst.

1210* स्वयं लक्ष्य इवायाकारो वैवस्वतपथि स्थित ।

[B4 सव (for स्वय). D2.4 लक्ष्य (for लक्ष्य). Ś1 D13 स्वयं लक्ष्यसमाय. Ñ1 D12 स्वयं लक्ष्या(Ñ1 °क्ष्यो)मिंमुक्तो. V2 स्वयं लक्ष्यतामसो (for the prior half). V2 B1.2.4 D7 °पथे, D12 °पथ (for °पथि). Ś1 Ñ1 स्थिति.]

—Then Ś1 D13 cont., while D1.4.11 subst. for 5ᵃᵇ:

1211* तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य सीताश्रुतिसमाहितम् ।

[D11 सीता श्रुति (for °ताश्रुति). D4.10 °मनाहित (for °हितम्).]

5 ᵃ) Ś1 D1.12 T1 प्रतिसंयुक्तान्. Ñ1 D1–11 Ct प्रतिसमु°, Ñ2 V2 B1.2.4 D7 प्र(B4 प्री)तिमुदितान् (for प्रीतिसंयु°). G2 हरीन्प्रीतिसमायुक्तान् —ᵇ) Ś1 Ñ1 D12.13 °समायुक्तान्; B4 °समाहितान्; D11 *** त (for °समा°) —For 5ᶜᵈ, D1.4.11 subst. 1211*. D11 om. 5ᶜ–6ᵈ —ᶜ) Ś1 Ñ1 D11 भूय (for पुनर्). Ś1 माश्वास्य, Ñ2 V2 B1.2.4 D7.11.13 प्राहो (for प्रीत). D1–4 भूयश्चाश्वासयन्प्राहो —ᵈ) Ś1 Ñ1 D1–4.11.13 तमेवार्थमभाषत. Ñ2 V2 B1.2.4 D7 वचनं चाब्रवीदिदं. D1 समथमनुभाषत

G 4 61 32
B 4 59 6
L 4 51 6

श्रूयतामिह वैदेह्या यथा मे हरणं श्रुतम् ।
येन चापि ममाख्यातं यत्र चायतलोचना ॥ ६
अहमस्मिन्गिरौ दुर्गे बहुयोजनमायते ।
चिरान्निपतितो वृद्धः क्षीणप्राणपराक्रमः ॥ ७
तं मामेवंगतं पुत्रः सुपार्श्वो नाम नामतः ।
आहारेण यथाकालं बिभर्ति पततां वरः ॥ ८
तीक्ष्णकामास्तु गन्धर्वास्तीक्ष्णकोपा भुजंगमाः ।
मृगाणां तु भयं तीक्ष्णं ततस्तीक्ष्णक्षुधा वयम् ॥ ९
स कदाचित्क्षुधार्तस्य मम चाहारकाङ्क्षिणः ।
गतसूर्येऽहनि प्राप्तो मम पुत्रो ह्यनामिषः ॥ १०
स मया वृद्धभावाच्च कोपाच्च परिभर्त्सितः ।
क्षुत्पिपासापरीतेन कुमारः पततां वरः ॥ ११
स ममाहारसंरोधात्पीडितः प्रीतिवर्धनः ।
अनुमान्य यथातत्त्वमिदं वचनमब्रवीत् ॥ १२
अहं तात यथाकालमामिषार्थी खमाप्लुतः ।
महेन्द्रस्य गिरेर्द्वारमावृत्य च समाश्रितः ॥ १३

---

6 D3 om 6ab (cf v l 5) —a) Ś1 Ñ1 तत्र, Ñ2 V2 B1.2.4 D7 इह, D1-4.11.13 तात, M3 इति, L(ed) बत (for इह) —b) D3 श्रवणं (sic) (for हरणं) D4 कृतं (for श्रुतम्) —cd) Ñ1 ममाख्याता, D1-4.11.13 समाख्यात (for ममा°) Ś1 D1 यच्चापि मे समाख्यात, G(ed) पुत्रेण हीदमाख्यात (for c) Ś1 तत्र (for यत्र) K(ed) वा (for च) Ñ2 V2 B1.2.4 D7 पुत्रेण हि(B4 च) स(Ñ2 D7 म)माख्यात महावीर्येण धीमता

7 a) T2 गिरेर् (for गिरौ) —b) Ś1 Ñ V2 B1.4 D7.11 योजनशतविस्तरे(Ś1 Ñ1 D11 °स्तृते), B2 D-12.13 योजनायुतविश्रुते(B2 °स्तरे, D13 °स्तृते), D3.4 शतयोजनविस्तृते —c) T M3 चिर Ñ1 D11 भ्रापतितो, Ñ2 V2 B1.4 D7 प्रप°, B3 सप° (for निपतितो) B1 चाहं (for वृद्ध) Ś1 D1.2.12.13 चिरात्तु(D1 विपक्ष, D2 वियद्) पतितो गृध्र, D3.4 विजय पतितो गृद्ध —d) Ś1 Ñ V2 B1.2.4 D1-4.7.12-13 क्षीणवीर्ये, L1(sup lin also) °प्राय, G3 M1 क्षीण क्षीण (for °प्राण) —After 7, Ś1 Ñ1 D1-4.11-13 ins

1212* विपक्ष परिसर्पामि तीक्ष्णा दुर्गा वसुंधराम् ।

[D12 विपक्षि, D13 तीक्ष्ण (for तीक्ष्णां) D3.4.11 एकपक्षो विपरिसर्पामि तीक्ष्णदर्भां वसुंधरा]

8 a) Ñ1 D1.11.13 तत् (for तं) Ñ V2 B1.2.4 D7.11 गुरुहित (D7 °त), D3.4 सक्तो हि(D4 °हि)त, D12.13 स्नेहहित, D1.2.10 एवगत (for एवंगत) Ś1 D12 तन्मे स्नेहहित पुत्र —b) Ś1 स्वपार्श्वो Ś1 Ñ1 D1.2.10.12 नाम वानरा, N2 सुगणान्वित V2 D3 सुगणोऽहि(D3 °पि)त B1.2 च गुणोदित B3 स्वगुणान्वित, D1.4.7.11 सु(D11 च) गुणोचित (for नाम नामतः) —c) B1 यथाकाल —d) Ś1 Ñ V2 B1.2.4 D7-4.7.11-13 प्रीणाति (for बिभर्ति) D1 तपतां (meta) (for पततां) —After 8 Ś1 D1-4.12.13 ins

1213* एककाले जनस्थ हिमवन्तं जगाम स ।
मम भोजनसिद्धौ च आपरन्मारुदर्शनात् ।

[(1.2) D1.2.4 एककाले Ś1 D12 सुद्रय तु पातिप (for the post half) —Ś1 D13 om from 1 2 up to st

9 —(1.2) Note hiatus between the two halves. D1.13 स मे भोजनसिद्धौ (sic) (for the prior half)]

9 Ś1 D13 om 9 (cf v 1 8) —a) V2 D7 -कोपाश्च B1.4 -कोपास्तु, D3.4 G1 -कामाश्च (for -कामास्तु) —b) G1 M3 च पन्नगा (for भुजंगमा) —c) Ñ1 V2 B1.4 D3.4.7 च (for तु) D3 तीव्रं (for तीक्ष्णं) —d) D12 तात (for ततस्) D4 G2 क्षुधो, Ct as in text (for क्षुधा) Ñ2 V2 B1.2.4 D7.11 अस्माकं क्षुधय(B1 °वय, B2 सुमय) तथा(D11 महद्) D1 पतत्रिणा च क्षुधय D3.4 क्षुधय च पतत्रिणा

10 b) Ñ V2 B1.2.4 D1.2.4.7-11.13 M3 [आ]हाराशि (for चाहार) Ś1 D12 समा(D13 महा)हाराभिकाङ्क्षिण ॥ Cv मम चाहारकाङ्क्षिण । सहस्यर्ये पक्षी —c) Ñ1 गते Ñ2 V2 B1 D1.10 Ck t गत D1 हत (for गत) Ś1 D12 प्रेम्णा, M1 प्राते, Ck t as in text (for प्राप्तो) —d) Ñ2 V2 B1.2.4 D7 G1 निरामिष Ck t as in text (for ह्यना°) Ś1 D1.12.13 स तु (D13 मम) सुतुर्गिराविह Ñ1 D1.4.11 मम सुतमिता(D11 °रता) मिष

11 D2.10 om 11 —a) Ñ1 V2 B1.2.4 D7 भूयः सायेन, D3.4 गृध्रभावाच्च(D3 °त्तु), G(ed) क्रुद्ध° (for वृद्धभावाच्च) —b) Ś1 Ñ1 D1.2.4.11.13 क्रोधा(D7 कोपा D3 कामा)च्च पततां वर, D3 वेगादापततो हि स —c) Ñ2 V2 B1.2.4 D7 [अ]भिभूतेन (for परीतेन) —d) Ś1 Ñ1 D1-4.11-13 कुमार परिभर्त्सित, Ñ2 V2 B1.2.4 D7 कुमार पतगोत्तम

12 a) D1 G1.3 M3 मामु D3.4-10 Ct मया (for मम) D3.4.13 M3 समरोधात्, Cm k t as in text (for संरो°) —b) D1.12.13 मोदित, G1.3 M पीडित Ck t as in text (for पीडित) Ck प्रियवर्धन —c) Ś1 D1-4.12.13 यथातथम्) Ñ1 V2 B1.2.4 D7 °तथ्यम् (for °तत्त्वम्) Ñ1 समीक्ष्य सो यथान्यायम् —d) D3.4 मामथानुमुपस्थमे

13 a) D3.4 मया (for अहं) Ś1 Ñ1 D1.12.13 यथा यथम् B1 यथा काले (with hiatus) —b) Ś1 D11 आमिषार्थी G1 °धार्थ (for °पार्थी) Ś1 खमुत्प्लुत, D1 समाप्लुत (for खमा°)

G 4 61 47
B 4 59 19
L 4 58 0

एवमुक्तस्ततोऽहं तैः सिद्धैः परमशोभनैः ।
स च मे रावणो राजा रक्षसां प्रतिवेदितः ॥ २०
हरन्दाशरथेर्भार्यां रामस्य जनकात्मजाम् ।
भ्रष्टाभरणकौशेयां शोकवेगपराजिताम् ॥ २१
रामलक्ष्मणयोर्नाम क्रोशन्तीं मुक्तमूर्धजाम् ।
एष कालात्ययस्तावदिति वाक्यविदां वरः ॥ २२
एतमर्थं समग्रं मे सुपार्श्वः प्रत्यवेदयत् ।
तच्छ्रुत्वापि हि मे बुद्धिर्नासीत्काचित्पराक्रमे ॥ २३
अपक्षो हि कथं पक्षी कर्म किंचिदुपक्रमेत् ।
यत्तु शक्यं मया कर्तुं वाग्बुद्धिगुणवर्तिना ॥ २४

(for तात).—[b]) Ñ2 B1 2 D7 मां(Ñ2 B2 मा) मुवंश्च, V2 मा मुवाश्च, D1 2 तेमुवन्मा, D2 13 मामुवन्मां, D4 ते मुवतो, D5 अस्तुवन्मा, D6 11 S मामुवन्मां(D6 G1 °न्मा), D9 अमुवन्मा (for °वन्मा) B1 चाब्रुवस्ते महाशया —[c]) Ñ2 illeg V2 B1 2 D7 केवल (for कथंचित्). B2 केवल स्वपितु पुण्य, D11 कथंचिद्वालपुत्रस्त्व, M1 स कथंचित्कलत्रोसौ(sic) —[d]) G2 तेऽद्वसिम (sic) (for ते स्वस्ति) T1 G1 2 [स]सहाय, Ñ V2 B1 2 4 D1 3 4 7 11 तेन(B1 **, D1 3 4 गत, D11 मुक्त) स्वस्ति न सहाय (Ñ1 *** [illeg]), D1 13 तेन स्वस्ति यमूव (D13 °क एव) ते ॥ Cv दिष्ट्या जीवसीत्यादि । तात दिष्ट्या जीवसि कथंचित्सकलत्रोऽसौ गतस्ते स्वस्त्यस्त्विति महर्षयो मामब्रुवन्नित्यन्वय । अत्र हिशब्द पादपूरणे चार्थे च कलत्र रक्षणीयस्तु (?) ।, Cr m दिष्ट्येति । असौ सकलत्र सरक्ष्य वस्तु कथंचिद्गतो हि । (Cm हे) तात दिष्ट्या जीवसि । तेऽ सहाय स्वस्तीति मा महर्षयोऽब्रुवन्निति योजना ।, Cg दिष्ट्येति । असौ सकलत्र सरक्ष्यगोऽस्त कथंचिद्गत । अतस्ते स्वस्त्यासीद् सहायमिति मा महर्षयोऽब्रुवन्निति योजना ।, Ck सा सीता दिष्ट्या जीवति स्म । तस्या हनने तवोपस्करम् । दैवात्त्वाहनना त्कृपो जातमिति । अथ महर्षयश्च मामब्रुवन् । किमिति । असौ पुरुष सकलत्रस्त्वद्दृष्टिविषय एव तया सगत कश्चित् । असहाय सकलत्रेण गतश्चेत्तव स्वस्त्यस्तु ।, Ct 'दिष्ट्या जीवति सीता' इति पाठ । दिष्ट्या सीता त्वद्दृष्टिपथ प्राप्ता जीवति स्म त्वया तद्धननस्योपस्करत्वादेव पूजयित्वा मा महर्षयोऽब्रुवन् । असौ त्वया दृष्ट पुरुष सकलत्र कथंचित्कुशली गत, अतोऽसंशय ते स्वस्त्यस्त्विति कतक । अन्ये तु 'दिष्ट्या जीवसि तातेति' इति पाठ । हे तात ! त्व दिष्ट्या रावणं प्राप्यापि जीवसीत्य ब्रुवन् । यतोऽसौ सकलत्र, अतोऽसशयमप्राप्य गत । अतस्ते स्वस्ति जातमित्यर्थमाहु ॥ —After 19 B2 ins

1217* राक्षस वै महाभाग घोरास्सीता हरिष्यति ।

—Then B2 cont while Ñ2 V1 B1 4 D7 ins after 19

1218* कथंचिद्वारभावात्तु न हतस्त्व खगोत्तम ।
एष वै रावणो नाम देवदानवमर्दन ।
अटन्पर्येति पृथिवीं वरदानेन दर्पित ।

[(l 1) Ñ2 illeg from कृ up to स्त्व B4 ते (for तु) B1 4 4 खगोत्तम —(l 3) Ñ2 illeg for the prior half]

20 D13 om 20 Ś1 Ñ1 D1-4 13 om 20[ab] (for Ś1 D13 cf v l 18) —[b]) D11 शोभिते (for -शोभनै) Ñ2 V2 B1 2 D7 तप सिद्धैर्मे(Ñ2 illeg)हर्षिभि —[c]) Ñ2 स वै मे B1 न च मां (for स च मे) Ñ V2 B2 4 D1 3 4 7 11 रक्षसां (for रावणो) D13 मायो (for राजा) Ś1 D13 स यक्षरक्षसा राजा —[d]) Ñ V1 B1 3 4 D1 3 4 7 11 रावणो (for रक्षसां) Ś1 D7 प्रतिबोधित , Ñ2 *** दित (illeg) V2 B2 °चोदित (for °वेदित)

21 [a]) D1-10 Ck t पश्यन्, Cr m as in text (for हरन्) —[b]) Ś1 Ñ1 D1 13 13 मैथिलीं (for रामस्य) B1 रामा रामस्य वा प्रिया —Ś1 Ñ1 B2 D8 11-13 transp. 21[cd] and 22[ab] —[c]) B1 शोकमोह , D1 13 क्रोशवेग (for शोकवेग) Ñ V2 B1 2 D1-4 7 11 परायणा B4 -समाहतां, D6 -समन्वितां (for पराजिताम्) Ś1 D13 वेग ग्रस्तामविद्रुतां ॥ Cv r भ्रष्टाभरणकौशेयामिति सम्यक् (Ct °ति पाठ) । (Cv एतच्च सर्वं पूर्वेणैकवाक्यं वा) ॥

22 Ś1 Ñ1 B4 D8 11-13 transp 21[cd] and 22[ab] —[b]) Ś1 D13 रुद- (for मुक्त) G1 M1 विक्रोशन्तीं गुहमुग्धं —[c]) B2 D13 एव (for एष) Ñ1 V2 B1 4 4 D1-13 13 G2 M1 तात (with hiatus), Ñ1 वाय (for तावद्) Ś1 एवं कालोऽत्ययस्तात (with hiatus) D13 एव कालो अत्ययात (with hiatus) —[d]) Ñ2 illeg for इति वाक्य Ś1 Ñ1 D8 12 13 धर्मभृता, D9 वाक्यमिदं, D13 कालविदा (for वाक्यविदां)

23 [a]) Ś1 Ñ V2 B1 4 D1 2 4 8-10 12 13 G3 एतद् B4 इमम्, D1 6 एवम् (for एतम्) —[b]) Ś1 स्वपार्श्व —[c]) Ñ1 न (for [त्वा]पि) M1 वै (for मे) D1 3 4 वाक्यं (for बुद्धिर्) Ś1 Ñ1 V2 B1 2 D7 12 एतच्च(Ś1 D13 इति)श्रुत्वा न(Ñ1 च D7 तु) मे काचिद्, D12 13 तच्छ्रुत्वा हरि (corrupt) मे काचिद् —[d]) Ś1 Ñ V2 B1 2 D7 12 11 बुद्धिरासीत्, B4 नास्ति तस्य (for नासीत्काचित्) D1 3 4 नासीत्काचित्पराक्रमः (D4 °मे)

24 [a]) D1 4 विपक्षो D5 [ऽ]पि M1 [ऽ]हं (for हि) —[b]) Ñ1 B2 D4 7-10 समारभेत्, V1 B1 2 समाचरेत् D1 3 11 M3 उपक्रमे D6 उपाक्रमेत् (for °क्रमेत्) —After 24[ab], Ś1 D1-4 12 13 ins

1219* पक्षाभ्यामावृतस्तेन रावणो मैथिलीं हरन् ।
विचार्य युधि युद्धं च धर्मापेक्षी सुतो मम ।
आयुध्यन्स महावीर्यो रावणेन दुरात्मना ।
पुत्र सतर्जितो वाग्भि कथं त्राता न मैथिली ।
युध्यद्धिल्पित श्रुत्वा तौ च सीतां विनाकृतौ । [5]
न मे दशरथस्यापि पुत्राणाम् उपरोऽपि ह ।
तथा तु भूयो वक्ष्यामि भवतो पुरस्तादभयम् ।

श्रूयतां तत्प्रवक्ष्यामि भवतां पौरुषाश्रयम् ।
वाङ्मतिभ्यां हि सर्वेषां करिष्यामि प्रियं हि वः ।
यद्धि दाशरथेः कार्यं मम तन्नात्र संशयः ॥ २५

ते भवन्तो मतिश्रेष्ठा बलवन्तो मनस्विनः ।
सहिताः कपिराजेन देवैरपि दुरासदाः ॥ २६
रामलक्ष्मणबाणाश्च निशिताः कङ्कपत्रिणः ।
त्रयाणामपि लोकानां पर्याप्तास्त्राणनिग्रहे ॥ २७

G 4 61. 55
B 4 59 27
L 4 58 33

[(l 2) D1-4.13 विचार्य बुद्ध्(D2 4 बुद्ध)्ये बुद्ध्या (for the prior half) Ś1 D12 वर्धितेषु D4 °वैश्री (for °वेक्षी) —For l 3–6, cf 4 62 6–7 (om in 4 62) —(l 4) D4 partly illeg D1 अत्र (for पुत्र) Ś1 D12 पुत्र स तेजस्वीवाभि (for the prior half) Ś1 D1 12 13 मैथिली —(l 5) D4 damaged for पुष्पाढि —(l 6) Ś1 दाशरथि (for दशरथ) D2 न से दशरथ श्रीमान् (for the prior half) Ś1 पुत्रेषु तो नप्तापिक (sic) D1 पुत्रश्रेष्ठोऽपिके मम (for the post half) —D1.3 4 om l 7 —(l. 7) D13 नु (for तु) D12 वक्ष्यामि (sic) (for वक्ष्यामि) L(ed) पौरुषाश्रय (for पुरु°)]

—Then Ś1 D1-4.12 13 cont Ñ1 V3 D11 ins after 24ab, while B2 ins (marg) after 25ab

1220* स हि विश्रवसः पुत्रो भ्राता वैश्रवणस्य च ।
अध्यास्ते नगरीं लङ्कां रावणो राक्षसाधिपः ।
तीरे द्वीपे समुद्रस्य सम्भे शतयोजने ।
तस्मिँल्लङ्का पुरी तस्य निर्मिता विश्वकर्मणा ।

[(l 2) D1 13 वसते (for अध्यास्ते) D4 damaged from नगरीं up to लङ्कां D1 राक्षसेश्वर (for °साधिप) —(l 3) V3 D1 3 4 11 द्वीप B2 द्वीप (for द्वीपे) V3 B3 D1-4 समम् (for सम्भे) —(l 4) V3 B2 D1 3 4 रम्या (for तस्य)]

—Thereafter Ś1 D2 12 13 further cont

1221* तत्र सीता तु वसति भर्तृहीना तपस्विनी ।

while B2 cont (in marg) after 1220*

1222* यत्रास्ते जानकी सीता राक्षसीभिः सुरक्षिता ।

—Ś1 D1 2 13 om 24cd —c) B1 3 यत्र B4 यत्र D4 13 यत्तत्र (for यत्तु) B4 G1 2 transp शक्यं and कर्तुं —d) Ñ1 D1 मतिशो V1 B1 मतिमद् 1 B2 मति(G[ed] °ति)वत् (for वाग्बुद्धि) D2 11 13 °परिवर्तिना D4 °परिवर्तनात् (for °गुणवर्तिना) —After 24, Ñ1 V3 B1 D7 read 1223*

25 V1 which is damaged up to भवतां in a resumes from पौरुषाश्रयं (cf v l 1) —a) Ś1 D1 12 13 वचः B4 भवतः D4 4 6 14 तत्र (for तत्) D4 damaged for वक्ष्यामि, Ñ1 V3 B1 2 D7 श्रूयतां चाभिधास्यामि D1 तथा तु मूखो वक्ष्यामि —b) D3 4 11 प्लवगर्षभा (for पौरुषाश्रयम्) —After 25ab, B2 ins (marg) 1220* V1 damaged 25cd —c) Ś1 D12 कपि सत्य(?) Ñ1 D2 4 11 मति हि मे D1 2 12 मति हि मे (D1 तु) D4 T G1 M1 3 तु सर्वेषां (for हि सर्वेषां) —d) M3 मे (for च) Ś1 D12 सर्वेषु पुरुषर्षभा Ñ1 D1 8 12 सर्वेषु पुरुषर्षभ, B1 4 कार्यार्थं प्रवर्तते D2 4 स मान्य पुरुषर्षभ, D11 स मान्य प्लवगर्षभा ※ Cv वाङ्मतिभ्यामित्यादौ हिशब्दः पादपूरणे। अनयोः पूर्वे पूर्वोत्तरस्य श्रूयतामित्यस्य हेतुतया अविरोधेऽ वर्तेत। अपर पादपूरण इति केचित् ※ —For 25cd, Ñ1 V3 B1 D7 subst and read after 24 while B1 ins. after 25

1223* वाङ्मात्रेण समर्थोऽहं साहाय्ये वानरर्षभाः ।

—a) Ś1 V3 D1 4 12 13 वस्तु, Ñ1 D1 M1 अपि Ñ2 V1 B1 2 D7 यथा, D11 यत्र (for यद्धि) Ś1 Ñ V1 2 B1 2 4 D1-4.7 11-13 तु स (for कार्यं) —c) D4 [न]तन् (for तन्) V1 moth-eaten from न up to मतिमतो (see var) in 26a D2 नास्ति (for नात्र)

26 Ñ1 om (hapl) from मति up to वन्तो in a —a) Ś1 D13 यद्भवन्तो, Ñ1 B4 D1-4 8-11 13 G2 3 M2 Ck ? तद्°, Ñ2 V1 B1 2 D7 भवन्तोऽपि (B1 हि) (for ते भवन्तो) Ś1 D2 12 13 महावीर्या, V3 मम श्रेष्ठा (for मतिश्रेष्ठा) ※ Cv ते भवन्तो इति सम्यक् ※ —b) Ś1 D2 12 13 महोत्साहा Ñ2 D7 मतिमन्तो (for बलवन्तो) D1 यशस्विन (for मन°) V1 2 B2 3 मनस्विनो (V1 moth-eaten) यश स्विन —c) D4 10 प्रहिता M3 प्रथिता (for सहिता)

27 a) D4 12 13 Ct विहिता (for निशिता) Ś1 Ñ1 D1 4 13 13 कङ्कवाससः D1 ते दुरासदा (for कङ्कु°) —d) D4 प्राण (for त्राण) Ś1 Ñ V1 2 B1 2 4 D1-4 11-13 समपर्याप्ता(V1 °प्राण) नि(B4 रि)ग्रहे D7 समपर्याप्त पराक्रमे ※ Ck प्राणं च निग्रहश्च इति द्वन्द्वैकवद्भावः ※ Ct प्राण निग्रहे प्राणे निग्रहे च पर्याप्ता इति समाहारद्वन्द्वः ※ —After 27, B3 ins (in marg), while B4 ins after 29

1224* किं पुना रावणः क्षीणः पुण्यस्तस्याः कुपी ।
आदिमध्यान्तमगम्या प्रायेणामर्षदीर्घिकाम् ।
सयुक्तं देशकालाभ्यां कर्मैव नाश्माद्यतम् ।
न हि शक्या गतिर्ज्ञातुं दैवतस्य पुरैरपि ।
प्रत्यक्षमनुमानो हेतुः स तु कार्यपराक्रमी । [5]
न हि पश्याम्यसाध्यं च समुद्धतेषु कर्मसु ।
तस्मात् कार्यसिद्धिं च दीपनीति न संशयः ।
इहागतो मम्युक्ता शूराणां व्यवसायिनाम् ।
मायापथनुधी नित्यं निश्चितार्थो महात्मनाम् ।
स हि कापाधि दीप्ताने विपुलानो महात्मवति । [10]

[B3 om] 1 —(l 2) B4 [भ]वे (for [भा न्त]) —(l 5) B4 कार्यस्य —(l 7) B4 [द]व (for [द]धि)]

G 4 61 56
B 4 59 27
L 4 51 34

कामं खलु दशग्रीवस्तेजोबलसमन्वितः ।
भवतां तु समर्थानां न किंचिदपि दुष्करम् ॥ २८

तदलं कालसंगेन क्रियतां बुद्धिनिश्चयः ।
न हि कर्मसु सज्जन्ते बुद्धिमन्तो भवद्विधाः ॥ २९

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे अष्टपञ्चाशः सर्गः ॥ ५८ ॥

---

28 D7 reads 28–29 after 2 —a) Ś1 V1 D2 12 13 कश (for काम) —b) D1 3 4 वीर्ये (for -बल) —c) D1 3 4 च (for तु) Ś1 Ñ V1 2 B1 3 4 D1–3 7 11–13 समप्राणा, D4 समं किंचित्, G1 समस्तानां (for °र्थाना) —d) Ś1 Ñ V1 2 B1 3 4 D1 2 7 13 कर्म (for अपि) M1 स्तंभ (for दुष्करम्) D5 6 11 कला नार्हति षोडशी, D12 किंचित्कर्तुं (L(ed) कर्तुं किंचित्) न दुष्करं, G3 नास्ति किंचिदसाध्यद्

29 D7 reads 28–29 after 2 —a) V1 B2 हीनेन, V2 हा***, B1 हान्या तु, B3 -सक्तेन, D3 4 मगेन, D7 हानेन (for संगेन) —b) Ś1 धर्मे-, D3 4 11 कार्ये (for बुद्धि) G3 M1 क्रियतां तस्य निग्रह —B3 resumes from 29cd (cf v l 1) D12 om 29cd —c) D11 ते (for न) B4 सीदंति, D1–3 8 मज्जंते (for सज्जन्ते) —d) Ñ2 illeg for द्धिमन्तो Ś1 जितद्रिया (for भवद्विधा) —After 29 D1 reads 4 57 32–34 —After 29 Ś1 Ñ V1 2 B1–3 D2 4 7 11 (only l 1) (D3 4 repeat [var] after 4 62 7 D11 repeats l 1 and ins l 2–8 after 4 62 7) 13 ins D12 ins after 29ab while B4 ins 1224* after 29 and thereafter cont

1225* न हि वीर्यानुरूपं यो भूमौ प्रायोपवेशनम् ।
सत्त्वविक्रमगाम्भीर्यरूपयौवनशालिनाम् ।
उत्तिष्ठत न युक्तं वै कृत्वा कार्यविनिश्चयम् ।
कृते पुरुषकारे हि मरणं नाभिजायते ।
स्थिरविनयविशालचक्षुष
सदृशगजेन्द्रसमाननवक्षस । [5]
कुलबलमनुरूपमाश्रितं
कुरुत न गर्हितमन्यपत्रपा ।

[D12 om l 1 —(l 1) B3 om, Ñ2 illeg for the prior half L(ed) च (for हि) Ñ1 V1 2 B1–4 D3 4 (both first time) 7 12 (first time) [इ]दम् (for वीर्ये) D3 (first time) ने D13 च (for यो) D3 4 11 (all second time) न तैः (D11 °तैः) नानुरूपं यो (for the prior half) Ś1 Ñ1 D2 13 मौन (for भूमौ) —After l 1, B4 ins

1225(A)* प्राणायामपरा भूत्वा धृतपापा भविष्यथ ।,

while D11 reads 4 57 32–34 —(l 2) B1 3 -बलविक्रम (for -रूपयौवन) —(l 3) V1 उत्तिष्ठध्वं B3 (with hiatus) ज्युक्त (for न युक्त) Ñ2 om V1 2 B D7 11 हि, D3 4 (both first time) 13 च (for वै) B4 D3 4 (both first time) त्यक्तुं वीर्य (B4 कार्ये) (for कृत्वा कार्य) Ñ1 V1 2 B1–3 D7 त्यक्तुं कार्यमनुष्ठितं D3 4 (both second time) माप कार्यविनिश्चिते, D11 [इ]युक्तो कार्यमनन्विते (for the post half) —(l 4) D3 4 (both times) कारेण (for -कारे हि) D11 कृत पुरुषकारो हि (for the prior half) Ñ2 V1 D3 4 (both first time) नाभिधावते (N2 °भि***[illeg]) V2 B D7 नाभि (V2 °भि, D7 °भि) बाधते, D3 4 (both second time) नैव बाध्यते D11 नैव बाध्यते (for °जायते) —(l 5) Ñ2 V1 2 B1 3 D7 अति B4 अति (for स्थिर) Ś1 Ñ2 V2 B D3 4 (both times) (second time) 7 11–13 -लक्षण, D4 (first time) चक्षु (for चक्षुष) —(l 6) Ñ2 V2 3 B D7 सदृश (B4 वदन) गजे (thereafter D3 om up to l 8) दृढराजभावव D3 4 (both second time) 11 प्रवरगजेन्द्रसमानवाहव (D11 °पानद (sic)) D13 सदृशगजेन्द्रसमान्वक्षस —(l 7) Ñ2 V1 2 B1–3 D11 D13 सदृशगजेन्द्रसमानवक्षस (for किमिदम् B4 कथमिदम् D3 (first time) 13 कुरु बलम् (for कुलब°) V1 भजन्य (for अनु) Ñ2 B3 इहाश्रित (for आश्रित) D3 4 (both second time) किमिदमननुरूपमाश्रित (D4 °भानुरूप) —(l 8) D4 (first time) त्व कुरुत (for कुरुत, D3 (first time) [अ]गर्हितम्, D13 विगर्हितम् (for न गर्हि°) Ś1 अत्र पतित L(ed) अथ विक्रम च (for अन्यपत्रपा) Ñ1 V2 B1–3 कुरुत (V2 °त) विगर्हितमन्यथा (V1 °थ्य) पत्रपा V1 कुरुते विविहितमनपत्रपा (sic) B4 कुरुत विगर्हितमन्यपत्रपा, D3 (second time) कुरुत विगर्हितमन्यपत्रपा (second time) विगर्हितमानवपदपत्रपा]

—Thereafter D3 (after repetition) 12 read colophon

[*Sarga name* D4 11 शूद्रसंवाद(D11 °द) —*Sarga no* (figures words or both) D4 om D11 61]

५९

ततः कृतोदकं स्नातं तं गृध्रं हरियूथपाः ।
उपविष्टा गिरौ दुर्गे परिवार्य समन्ततः ॥ १
तमङ्गदमुपासीनं तैः सर्वैर्हरिभिर्वृतम् ।
जनितप्रत्ययो हर्षात्संपातिः पुनरब्रवीत् ॥ २
कृत्वा निःशब्दमेकाग्राः शृण्वन्तु हरयो मम ।
तत्त्वं संकीर्तयिष्यामि यथा जानामि मैथिलीम् ॥ ३
अस्य विन्ध्यस्य शिखरे पतितोऽस्मि पुरा वने ।
सूर्यातपपरीताङ्गो निर्दग्धः सूर्यरश्मिभिः ॥ ४
लब्धसंज्ञस्तु षड्रात्राद्विवशो विह्वलन्निव ।
वीक्षमाणो दिशः सर्वा नाभिजानामि किंचन ॥ ५
ततस्तु सागराञ्शैलान्नदीः सर्वाः सरांसि च ।
वनान्यटविदेशांश्च समीक्ष्य मतिरागमत् ॥ ६

G 4 19 6
B 4 60 6
L 4 52 6

Colophon —*Sarga name* Ś1 N1 D2 13 12 संपातिवाक्य, Ñ2 D7 वानराश्वासनं, V2 सीतान्वेषणे वानराश्वासन, V2 D3 4 वानराश्वास B1 दक्षिणदिग्विचये वानराश्वासन, B3 4 वानराश्वासन, B2 वानरप्रत्याश्वासन, D2 सीतान्वेषण प्रवृत्युपलम्भ D11 सीताप्रवृत्त्युपलम्भ —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 N1 V1 B1 D2 4 13 12 om Ñ2 V2 D3 5 8 10 T G1 2 M2 3 59 B2 3 62 B4 66 D1 35 D2 M1 60 D7 63 D11 G3 58 (as in text) —After colophon D2 concludes with इति, G with श्रीरामाय नमः, while D7 ins l 17–31 of App I (No 24)

59

☞ B2 missing from Sarga 59 up to 4 62 7 M1 begins with श्रीरामाय नमः

1 Before 1 D1 reads 4 57 32–34 G2 mostly illeg (for ab —a) D1 कृत्वा (for कृत) D4 11 भ्रातुस् (for स्नात) D2 कृतोदक भ्रातुर्थे —b) Ś1 N1 D2 13 18 गृध्र त (by transp) —c) Ś1 N1 D2 12 13 गिरे पृष्ठ N2 V1 D1 2 4 गिरिशिखरे D4 8 10 गिरौ रम्ये D11 गिरिशृङ्गे G1 M2 गिरौ तस्मिन् (for गिरौ दुर्गे) V2 3 B1 2 4 D7 उपविष्ट गिरितटे —d) N2 V2 3 B1 2 4 D1 [उ]पतस्थिरे V1 [अ]वतस्थिरे (for समन्ततः)

2 a) N2 V2 3 B1 2 4 D7 ततो (for तम्) —b) Ś1 Ñ V B1 2 4 D2 4 12 13 निशम्य (B4 °यन्त) D1 5 7 11 निशाम्य (for तैः सर्वैः) M1 कपिसमूहे (for हरिभिर्वृतम्) —c) D1 3 4 11 स लब्ध G2 सज्ञात (for जनित) —d) M1 वाक्यम् (for पुनः)

3 a) D13 [अ]निशब्दम् (for निःशब्दम्) Ś1 D2 12 13 सम्यञ्च , V1 भाकाश D4 एकाम D7 °म (for एकाग्रा) —b) Ś1 D2 शृण्वतो D12 शृण्वन्त (for शृण्वन्तु) N2 V B1 2 4 D7 शृणुत (B4 °वत) प्लवगर्षभाः —c) Ś1 V V1 B1 2 4 D1 3 8–12 C1 तथ्य V3 कृत्स्न D3 4 तथा C1 as in text (for तत्त्व) —d) Ś1 N2 D2 12 13 यस्माज्, N2 V B2 4 D7 येन (for यथा) D3 4 ज्ञास्यथ, D13 जानासि, D11 °ति (for जानामि) V1 B3 4 D11 जानकीं (for मैथिलीम्) B1 येन जानीत जानकीं (also in marg °नामि मैथिलीं)

4 a) B1 T3 तस्य D1 (after corr) शिखरात् (for शिखरे) —G3 illeg for 4b —b) D3 5 10 [अ]नघ T इह (for वने) Ś1 Ñ1 B1 4 D2 3 12 13 पुरास्मि पतितो भृश (B1 4 दिव) N2 V B3 D4 7 पुरास्मि (V1 यथाह) पतित क्षितौ (V2 पद्ये V3 पर्णे [sic] V1 B2 शनै) D11 पुरास्मिन्पतितोऽभव —c) Ś1 D2 12 13 दाहदग्ध , Ñ V B1 2 4 D1 7 दाहदुःख , D3 4 खेददुःख , D4 8 11 G M2 सूर्यताप (for सूर्यातप)

5 a) B2 न लब्ध (hypm) (for लब्ध) V1 moth eaten from संज्ञस्तु up to first ना in d D1 [अ]थ, D4 6 11 च (for तु) —b) Ñ2 V2 B1 4 D1 3 4 7 11 सरभो (for विवशो) Ś1 D2 12 13 सह (D12 सतु)जो व्याकुलेन्द्रिय , Ñ1 ****कुलेन्द्रिय (illeg) —c) B1 4 D1 4 5 8 10 12 वीक्षमाणो (for वीक्ष°) G1 M2 चैव (for सर्वा) —d) N2 V B1 3 4 D7 तस्यत , D1 2 4 दै दिश (for किंचन)

6 a) D2 सतोर्द्धं Ś1 Ñ1 D1 4 6 12 13 G1 सर्वान् (for शैलान्) ꣸ C1 ततस्तु सागराद्भिरत्र दिशि पाशानितिरद्दु वचनम् ꣸ —b) D1 तीर्थानि च D3 4 विकासोल्लास् (for नदीः सर्वाः) Ś1 N1 D2 13 18 शैलाश्चैव वनानि च —c) D5 [उ]पविदेशांश्च , D2 10 च प्रदेशांश्च T1 3 M2 [उ]दधिवेलां (for [अ]टविदेशांश्च) D1 4 वनान्यौ नद्यश्चैव —d) D4 G2 M1 निरीक्ष्य (for समीक्ष्य) D3 4 निरीक्ष्य स्मृतिरागमत् (D1 °रागमत् [metri causa]) D4 10 निरीक्ष्य मतिरागता —For 6cd Ś1 N1 D2 12 13 subst

1226* सरांसि च नदीश्चैव दिशश्चापि स्मृतिमानहम् ।
[Ś1 D2 13 स्मृतिमान्मवान् (sic)]

—For 6 Ñ2 V B1 2 4 D7 subst

1227* ततो मायागतदेशानद्री शैलान्वनानि च ।
सरांसि निरीक्ष्यैव पश्चात् स्मृतिविंशति ।

[(l 1) D7 समेष्टान् D11 ताहृ (for नदेशान्) V1 moth eaten from देशान् up to च B1 D1 नगी (for नदी) V2 B1 शैल (for °नान्) —(l 2) N2 V1 2 D7

G 4 59 7
B 4 60 7
L 4 52 7

हृष्टपक्षिगणाकीर्णः कन्दरान्तरकूटवान् ।
दक्षिणस्योदधेस्तीरे विन्ध्योऽयमिति निश्चितः ॥ ७
आसीच्चात्राश्रमं पुण्यं सुरैरपि सुपूजितम् ।
ऋषिर्निशाकरो नाम यस्मिन्नुग्रतपाभवत् ॥ ८
अष्टौ वर्षसहस्राणि तेनास्मिन्नृषिणा विना ।
वसतो मम धर्मज्ञाः स्वर्गते तु निशाकरे ॥ ९
अवतीर्य च विन्ध्याग्रात्कृच्छ्रेण विषमाच्छनैः ।
तीक्ष्णदर्भां वसुमतीं दुःखेन पुनरागतः ॥ १०
तमृषिं द्रष्टुकामोऽस्मि दुःखेनाभ्यागतो भृशम् ।
जटायुषा मया चैव बहुशोऽभिगतो हि सः ॥ ११
तस्याश्रमपदाभ्याशे ववुर्वाताः सुगन्धिनः ।
वृक्षो नापुष्पितः कश्चिदफलो वा न दृश्यते ॥ १२
उपेत्य चाश्रमं पुण्यं वृक्षमूलमुपाश्रितः ।
द्रष्टुकामः प्रतीक्षे च भगवन्तं निशाकरम् ॥ १३

पश्यन् (for पश्यत) V2 पश्य स्तुतिरथाविशद् (for the post half)]

7 a) Ś1 D2 12 13 गृध्र , D1 4 11 मृग (for हृष्ट) V1 पुष्ट (for पक्षि) G2 समाकीर्ण , M1 (after corr inf lin as in text) -जनाकीर्णं —b) V1 सुदर (for कन्दर) Ś1 Ñ1 V B2 4 D2 5-11 Ct [उ] दर , Ñ2 B1 -[उ]दक , D1 4 [उ]दार , Ck as in text (for -[अ]न्तर) V2 B1 3 -कूपवान् , D1 3 4 शृगवान् (for -कूट°) —cd) Ñ2 illeg from धे up to य D3 [उ]त्तरे (for [उ]दधेस्) V B1 4 D1 कूले (for तीरे) Ś1 D1 4 11-13 मे स्मृति (D11 °त) Ñ1 मे मति , Ñ2 V B2 3 D1 वानरा , D3 M3 निश्चय (for निश्चित)

8 a) G2 यत्र (for चात्र) D1 3 4 [आ]श्रम पुण्य (for °मं पुण्य) Ś1 Ñ1 D2 12 13 अस्मिंस्तत्राश्रम पुण्य , Ñ2 V1 3 B1 2 4 D7 11 अस्ति चा(Ñ2 D11 वा)श्राश्रम पुण्य , V2 अस्ति तात्राश्रम पुण्य , G1 आसीद्यत्राश्रम पुण्य —b) Ś1 Ñ V B1 3 4 D1-4 7 11-13 G1 सुपूजित (for °तम्) —V3 illeg for 8c-9b —c) Ś1 Ñ1 D2 12 13 मुनिर् (for ऋषिर्) D9 (marg gloss) चद्रमा (for निशाकरो) Ś1 M1 नाम्ना (for नाम) —d) D8 13 तस्मिन् (for य°) Ś1 D2 7 13 तस्मिन्नुग्रतपोभवद्(D13 °धन) Ñ1 तस्या*** कर्मेण (illeg) Ñ2 तस्मिन्नुग्र**भूत् , V1 2 B1 3 4 M2 (after corr sec m inf lin) य(V1 2 B4 त)स्मिन्नुग्रतपा अभूत् , G1 यस्मिन्नुग्रतपावसत् ⊛ Cg भवद्गावत्1, Ck t उग्रतपाभवद्दिति सन्धिश्छान्दस (Ct °सार्थं) ⊛

9 V3 illeg for 9ab (cf v l 8) —b) Ñ2 illeg V1 2 B1 2 4 D7 उषितं गिरौ D3 5 8-10 ऋषिणा गिरौ (for ऋषिणा विना) Ś1 D1-3 12 13 तेनाहमु(D1 °ह म्यु) षित सह D2 11 तेनेहाभ्युषितो गिरि —d) M1 च (for तु) G1 नानानगविशोभित —For 9cd Ś1 Ñ (Ñ1 illeg) V B1 2 4 D1-4 7 11 12 subst

1228* स्वर्गतस्य गते स्वर्गे द्वे शते वसतो मम ।

[Ñ1 illeg for स्वर्गतस्य D11 हि (for तु) V2 illeg for the post half]

—Thereafter Ś1 Ñ1 D2 12 13 cont

1229* ततो गिरितटे ह्यस्मिन्नाघपक्षतनूरुह ।

10 °D1 om 10-11 —a) Ś1 Ñ1 D2 3 6 12 13 T2 G2 तु (for च) Ś1 Ñ1 D2 12 13 गिरि , Ñ2 V1 2 B1 3 4 D7 शैल (for विन्ध्य) —V1 illeg from 10b up to द्रष्टु in 11a —b) Ś1 D13 समा Ñ1 D2 12 सम (for ग्रात्) D2 4 11 ऋष्येदेशमलाङ्ख्य —Ś1 om 10cd —c) D7 तीक्ष्णां दुर्गां (for तीक्ष्णदर्भां) —d) G2 कृच्छ्रेण (for दु खेन) D11 विषताम्यह (for पुनरागत) Ñ1 D2 12 13 कृच्छ्रास (D13 कृ**)मुदपाक्रम (Ñ1 °द***[illeg]) Ñ2 V1 2 B1 2 D7 विपताभि सु(Ñ2 D7 सम)द्गु खित , B4 D3 4 कृच्छ्रेण दिव(D3 °ह)तास्यहं, L(ed) महता चाप्युपाक्रम

11 D1 om 11 V2 illeg up to द्रष्टु in a (for both cf v l 10) Ñ1 illeg from दु up to गतो in b —a) Ś1 D11 द्रष्टुकामोस्मिन् , D3 4 द्रष्टुमिच्छामि (for °कामोऽस्मि) —b) D3 4 [अ]भ्याहतो, M2 [अ]भ्यागतो, Ct as in text (for [अ]भ्यागतो) V B1 3 D7 प्रथम कृतवान्नृष (D7 °महं) —c) Ñ2 V B1 3 4 D3 4 7 11 सार्धं G2 M1 चापि, G(ed) पूर्वं (for चैव) Ś1 Ñ1 D2 12 13 सार्ध जटायुषा पूर्वं —d) Ś1 Ñ1 D2 6-13 M2 Ct [ऽ]भिगतो (for V1 D4 [ऽ]पि गतो, D13 सर्वं गतो (corrupt) (for ऽभिगतो) V1 [ऽ]पि (for हि)

12 a) D8 अस्य (for तस्य) T2 -नतास्याशे (for पदा°) Ś1 Ñ1 D13 अभ्याशाश्राश्रमे पुण्ये Ñ2 V B1 3 4 D1-4 7 11 13 अभ्यासे चा(D11 °सच्चा)श्र(V2 illeg from श्र up to 13b)माव(D2 13 °से)पुण्याद्(Ñ2 V2 D2 13 °ण्ये) —b) Ñ2 B1 2 D1 7 सुगन्धय (for °न्धिन) —c) D1 3 4 न तत्र, D6 7 वृक्षाणा T2 वृक्षो वा (for वृक्षो न) —c) M2 न गतो V1 2 B1 2 M3 [अ]त्र दृश्यते D1 नगो भवेत् , D2 न गोचरे D4 नगो वने D6 G1 M1 2 न विद्यते D7 [अ]पि दृश्यते (for न दृश्यते) G2 अफलो नात्र विद्यते —For 12cd Ś1 Ñ2 D2 11-13 subst

1230* पुष्पवन्तः सदा वृक्षाः फलवन्तश्च सर्वत ।

[D11 च वृक्षाश्च (for सदा वृक्षाः)]

13 V2 illeg for 13ab (cf v l 12) —a) Ś1 D13 उत्पश्य V1 B1 2 D2 13 उत्पत्य (for उपेत्य) Ś1 Ñ1 D11 चाश्रमद्वाराद् Ñ2 V1 B2 D7 चाश्रमद्वारि, D3 चाश्रमद्वारा

अथापश्यमदूरस्थमृषिं ज्वलिततेजसम् ।
कृताभिषेकं दुर्धर्षमुपावृत्तमुदङ्मुखम् ॥ १४
तमृक्षाः सृमरा व्याघ्राः सिंहा नागाः सरीसृपाः ।
परिवार्योपगच्छन्ति दातारं प्राणिनो यथा ॥ १५
ततः प्राप्तमृषिं ज्ञात्वा तानि सत्त्वानि वै ययुः ।
प्रविष्टे राजनि यथा सर्वं सामात्यकं बलम् ॥ १६
ऋषिस्तु दृष्ट्वा मां तुष्टः प्रविष्टश्चाश्रमं पुनः ।
मुहूर्तमात्रान्निष्क्रम्य ततः कार्यमपृच्छत ॥ १७
सौम्य वैकल्यतां दृष्ट्वा रोम्णां ते नावगम्यते ।
अग्निदग्धाविमौ पक्षौ त्वक्चैव व्रणिता तव ॥ १८
द्वौ गृध्रौ दृष्टपूर्वौ मे मातरिश्वसमौ जवे ।
गृध्राणां चैव राजानौ भ्रातरौ कामरूपिणौ ॥ १९

G 4 59 20
B 4 60 19
L 4 52 19

D6.11 चाश्रमाद्दूरात्, D4 [अ]भ्याश° (for °म दूरस्थ) D2.3.4 तमेवाहमृषिं दृष्ट्वा, D13 उपेत्याश्रममद्दूरात् —b) G1 उपागत (for °ज्वलित) —c) Ś1 D7 प्रतीक्ष्ये च, Ñ1 V1.2 D3.4.12.13 T2 M1.3 प्रतीक्षे(M1 °क्ष्ये)ऽहं, D2 प्रतीक्षेप D3.4 °क्षे स्म D11 G1 °क्षेऽहं, G(ed.)°क्षे त (for प्रतीक्षे च)

14 D13 om 14ab —a) M1 [अ]पश्यद् (for °श्यम्) Ś1 Ñ V B1.2 D1.4.7–13 अथ(B2 कथ) पश्यामि(V2 illeg from मि up to b; D1 °म्य) दूरस्थम् —b) B2 D1.2.11 ज्वलन (for ज्वलित) —d) Ś1 Ñ1 D1–4.11–13 आगच्छ न्तम्, G1 उदावृत्तम्, Ch t as in text (for उपावृत्तम्) Ñ1 illeg N2 V D1.2.4 D7 उपातिष्ठत् (for उदङ्मुखम्)

15 ab) Ñ2 D7 चमरा D1 वानरा D2.13 सृमर, D4 (marg gloss) सावरसिंगम्, D11 सूकरा (for सृमरा) D1.3.4 transp व्याघ्रा and सिंहा, V1 D5.8–10 नाना (for नागा) —c) Ś1 D8.12.13 तु गच्छन्ति Ñ1 V B1.2.4 D1.4.7.11 [अ]नुग°, L(ed.) [अ]भि° (for [उ]पगच्छन्ति) —d) Ś1 D12.13 मातर Ñ1 D6 G3 M3 धातार D5 दासारं (sic) (for दातारं) Ñ2 V B1.2.4 D7.11 धातारमिव (B2 °ह) देहिन, D3.4 प्राणिनो मातर यथा

16 V2 illeg for 16a —a) D11 प्रयात तम् (for तत प्राप्तम्) Ś1 Ñ V1.2 B1.2.4 D2.7.11.12 समाप्ते तमृषिं (Ś1 D13 तं मुनिं) दृष्ट्वा D3.4 प्रविष्टमथ ते ज्ञात्वा —b) M3 (after corr inf lin as in text) सर्वाणि (for सत्त्वानि) N2 V B1.2.4 D7 दिव्य(V2 ** [illeg])स्त प्रययुस्तत, D1.4.12 तं सत्त्वाश्चो(D12 सर्वे ते)द्वते ययु —Ś1 D13 om 16cd —c) D1 प्रहृष्टे (for प्रविष्टे) Ñ V1.2 B1.2.4 D2–4.7.11.12 प्रविष्टस्येव भवने, V2 यथा प्रविष्टो भवन —d) Ñ V B1.2.4 D1–4.7.11 राज्ञ, D12 राज्ञ (sic) (for सर्वं)

17 a) Ś1 N1 D1.4.12–13 तु(D2.3.4 च) प्रेक्ष्य, N2 V B1.2.4 D7 दृष्ट्वा तु (by transp) G1 च दृष्ट्वा (for तु दृष्ट्वा) D13 मा (for मां) Ś1 Ñ V B1.2.4 D1–4.7.11.12 तूर्णं (D1 °र्णे) M3 तत्र M3 प्रीत (for तुष्ट) T ऋषिस्तु दृष्ट्वा मां तु(T3 त) G2 ऋषिस्तु मां दृष्ट्वा —b) Ś1 Ñ V B1.2.4 D1–4.7.11–13 प्रविवेश (for °ष्ट) Ś1 N1 D1.2.3.12.13 तत, Ñ2 V1.2 B1 D7 विशु V2 मुनि, D3 प्रभु, D2.4.11 प्रति (for पुन) —Ñ1 om 17cd D13 transp 17cd and 18 —c) Ś1 Ñ2 V B1.2.4 D1–4.7.11–13 स (D12.13 मु) मुहूर्तादिनिष्क्रम्य D3.4.12 मुहूर्तमात्रात्निष्क्रम्य, —d) N2 V1.2 B1.2 D7 स(N2 D7 च) पृष्टवान् (for अपृच्छत) B4 पर्यपृच्छत्स मा तत D1.2.3.13 ततो वचनमब्रवीत् । D4.11 मां प्रवृत्तपक्षमे —After 17, Ñ2 V B1.2.4 D7 ins

1231* वर्णवैकल्यमालोक्य पक्षयोश्च पराजयम् ।
नातिज्ञानादि पूर्वं त्वां पप्रच्छागतवानसि ।

[(1 2) V1 D7 कर्णं (for वर्णं) B1.2 -वैकल्यम् (for वैकल्यम्)]

18 D2.13 transp 17cd and 18 —a) D3.4 रौम्यो (for सौम्य) D12 कैवल्यतां (meta) (for वैक°) Ś1 Ñ2 D2.11.13 रोम्णा तु(D2.13 °म) विक Ś1 D13 °क)र्ह दृष्ट्वा D1 रोम्णा विकलतां दृष्ट्वा, M3 सौम्य वैकल्यता दृष्ट्वा —b) Ś1 D1–4.12.13 न स(Ś1 मभि D13 न वि)नानामि मां मुनि, Ñ1 * * * * * * * * नि (illeg) D11 रोमहीनो च न नर्तं ॐ Cr g ते नावगम्यत इत्यत्र न इति पदच्छेद (Cg भिन्न पदम्) ॐ
—For 18ab, N2 V B1.2.4 D7 subst

1232* तव विद्रुतां दृष्ट्वा रोमर्तं न ज्ञानमानहम् ।

[B2 रोमाणु (s c) (for रोम्णां न) B4 को नानुगानवान (for the post half)]

—c) G3 M3 अग्निर्दग्धाविमौ Cm g t as in text (for अग्निद°) N2 D1.2.4.11 इमौ (for इमौ) Ś1 D2.12.13 विनिर्दग्धावुभौ पक्षौ —d) Ś1 Ñ V1.2 B1.2.4 D1.4.7.11–13 शरीरं च व्रणानि मे(Ñ2 V1.2 B1 D7 ते B1 °णि ते) D4.11 °रतव) V2 शरीरे च * * * * * (illeg) D3.4.10 Ct प्राणाधारि शरीरक, G3 M3 शरीर चाय(M3 निर्व्र)णं तथा G(ed) शरीरं च व्रणावृतं
—After 18, N1 ins

1233* स मुहूर् * * * * * (illeg)ततो वचनमब्रवीत् ।

19 a) N2 V B1.2.4 D1.4–7.10 M3 गृध्रौ द्वौ (by transp) B2 वा (for मे) Ś1 Ñ1 D2.12.13 मया (Ś1 D13 दृष्टा Ñ1 illeg)दृष्टपूर्विणौ द्वौ तु —b) Ñ2 V1.2 B1.2 D7 मारुतस्य समौ B4 मारुतमिमौ G(ed) वायुसम समौ —c) Ś1 N1 D1–4.12.13 गृध्राणां महावीर्यौ —d) B4 राम (for काम) —For 19 D11 subst

1234* न ज्ञातोऽसि मया पूर्वं यतो नोक्तोऽसि द्विजय ।
स्वशक्तिर्भीम पौरस्ते तत्कुपस्यामस्य ।

G 4 59 21
B 4 60 20
L 4 52 20

ज्येष्ठस्त्वं तु च संपातिर्जटायुरनुजस्तव ।
मानुषं रूपमास्थाय गृहीतौ चरणौ मम ॥ २०

किं ते व्याधिसमुत्थानं पक्षयोः पतनं कथम् ।
दण्डो वाय धृतः केन सर्वमाख्याहि पृच्छतः ॥ २१

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे एकोनषष्टितमः सर्गः ॥ ५९ ॥

---

20 ᵃ) Ñ2 V3 D7 तु तत्र V1 2 B4 तत्र तु (V1 च); B1 3 तस्य च G1 M1 वयोस्तु G2 M3 स (M3 हि) त्वं तु (for स्त्व तु च) V2 B1 3 4 संपाती D6 M3 संपाते (for °तिर्) Ś1 Ñ1 D1 4 12 13 G(ed) सयोर्ज्येष्ठस्तु (G(ed) °श्च) संपातिर्; D6 8 10 ज्येष्ठोसितस्त्वं संपाते D11 स च ज्येष्ठस्तात संपाते —ᵇ) Ś1 Ñ1 D1 4 13 तु (D1 3 4 च) नथ पञ्ज ; Ñ2 V B1 3 D7 अनुजश्च ह (for अनुजस्तव) D12 अग्न * * * ध यत्न —ᶜ) T वपुर् (for रूपम्) —ᵈ) M1 गृहीत्व (sic) (for गृहीतौ) Ñ2 V B1 3 4 D7 11 पादौ ममहतुर्मम (B1 °स्तव) —For 20ᶜᵈ Ś1 Ñ1 D1 4 12 13 subst

1235* समाग्रहीतौ चरणौ रूपमास्थाय मानुषम् ।

[Ś1 समाग्रहीतौ Ñ1 D3 1 म(Ñ1 स)मागृहीतौ D1 तेनौ गृहीतौ D3 13 मम(D13 °मा) गृहीतौ (for समागृहीतौ)]

—Thereafter Ś1 Ñ1 D1 4 12 13 cont while Ñ2 V B1 3 4 D7 11 ins after 20

1236* साम्या सुरूपं न पश्यामि वपेन च बलेन च ।
त्रिविनोमि जगत्सर्वं सयोस्तुल्यो न विद्यते ।

[(l 1) Ñ2 V B1 3 4 D7 सयोस (for साम्या) Ñ2 V1 1 B1 3 4 D7 रूपेण V1 °पेण (for भोर) —(l 2) Ñ2 V D1 2 D7 त्रिवि(Ñ2 V1 2 D7 °वि)स्य च(B1 तु) B1 त्रिविस्य (subm) D6 त्रिपीडानि D3 त्रिविन्तानि (sic) D11 त्रिवानि (for त्रिविनोमि) Ñ2 V2 3 B1 3 D7 इतन (for सर्वं) V1 त्रिवित्र ज्यात इतन (for the prior half) D1 ताव (for सयोस्) Ñ2 V2 3 B1 3 D7 11 तुल्य (for तुल्यो)]

—Then Ś1 Ñ1 D1 4 12 13 further cont

1237* कस्त्व पक्षमिद तु त्वं प्राप्तवानसि सांप्रतम् ।

[Ś1 Ñ1 D13 इम(sic) (for इ°)]

21 V1 moth eaten up to एत in ° —ᵃ) D1 कि तु V3 B4 व्याधे (for व्याधि) B1 1 समुत्पन्न (B1 °ने) (both sic) (for °त्थानं) Ś1 Ñ1 D1 4 12 13 कस्ते व्याधि समुत्पन्न ॐ Ck t व्याधिसमुत्थानमिति पक्षीतस्तुराः ॐ —ᵇ) Ś1 Ñ1 D1 4 12 13 पक्षाणां (for पक्षयो) D6 पतितं (for पतन) —ᶜ) Ś1 D1 4 13 M3 वा(D1 वा)पि इव । B1 वा पतित B3 वाप पतित (hypm) D6 11 वा निहत ; Ck t as in text (for वायं एत) T दत्तो वा(T2 ना)पि इत कन —ᵈ) Ś1 Ñ1 D1 4 12 13 सर्वमाख्यातुमर्हसि Ñ2 V B1 3 4 D7 तथ्य(V1 कथा V2 3 तत्) मिच्छामि वेदितुं D6 समाख्यातुं त्वमर्हसि —After 21 D1 3 4 13 ins

1238* दुःखिते त्वां समागम्य मम प्रव्यथते मन ।

[L(ed) त्वा (for त्वां)]

Colophon D1 3 om —*Sarga name* Ś1 Ñ1 D1 4 12 13 निशाकरदर्शनं Ñ2 V2 B3 D7 निशाकरदर्शनं सर्वोत्तमं V1 B1 4 निशाकरमु(V1 *****[moth eaten])दर्शितं V3 निशाकरमुनिदर्शनं D11 निशाकरकथनम् —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 V1 B1 D6 10 12 13 om Ñ1 V2 56 V3 B1 62 B3 D6 11 T G1 3 M3 60 D7 M1 61 D11 G2 59 (as in text) L(ed) 52 —After colophon G concludes with श्रीरामाय नम

६०

ततस्तद्दारुणं कर्म दुष्करं साहसात्कृतम् ।
आचचक्षे मुनेः सर्वं सूर्यानुगमनं तथा ॥ १

भगवन्व्रणयुक्तत्वाल्लज्जया चाकुलेन्द्रियः ।
परिश्रान्तो न शक्नोमि वचनं परिभाषितुम् ॥ २

अहं चैव जटायुश्च संघर्षाद्दर्पमोहितौ ।
आकाशं पतितौ वीरौ जिज्ञासन्तौ पराक्रमम् ॥ ३

G. 4. 60 6
B. 4. 61. 3
L. 4. 53 9

60

☞ B1 missing for Sarga 60 (cf. v.l. 4.59). D1.3.4 cont. the previous Sarga. M1 begins with श्रीरामाय नमः.

1 a) D6.9 तु (for तद्). — b) D8-10 Ct सहसा; Ck as in text (for साहसात्). — d) T2.3 M3 (before corr. as in text) तदा, Ct as in text (for तथा).

2 a) D6 अस- (for व्रण-). — b) D3.4 G2.3 M त्या (D6 M1 ह्या)कुलेन्द्रियः. — c) G2 M1 बाष्परुद्धो; Ck t as in text (for परिश्रान्तो). — d) T2.3 M Ck.t प्रतिभाषितुं. — For 1-2, Ś1 Ñ V B1.2.4 D1-4.7.11-13 subst.:

1239* एवमुक्तस्तदा तेन श्लक्ष्णया परया गिरा ।
अनुजं संस्मरन्किंचिद्बाष्पपूर्णमुखोऽभवत् ।
स बाष्पवेगः सहसा नदीवेग इवागत ।
वार्यमाणः प्रयत्नेन यत्नात्से संप्रवर्तते ।
धारयित्वाश्रुवेगं तु स्वात्मदेहसमुत्थितम् । [5]
निवेदयामि स्म तदा मह्यं संहताञ्जलिः ।
भगवन्व्रणितस्थोऽस्मि लज्जयावनताननः ।
उदाहर्तुं न शक्नोमि बाष्परुद्धमुखोऽस्म्यहम् ।
संपातिनं मां भगवन्विद्धि दुष्कृतकारिणम् ।
भ्रातरं तस्य वीरस्य ज्येष्ठमिह जटायुषः । [10]
स्वचापलकृताद्दोषाद्दिविनाशाद्दिताम्बरम् ।
तत्तदा दारुणं कर्म सहसा दुष्करं कृतम् ।
सूर्यानुगमनं घोरं यावद्गस्तमनं रवे ।
कारणं चाभिधास्यामि येन पक्षाविमौ मम ।
विनिर्दग्धौ विरूपौ च भगवञ्श्रोतुमर्हसि । [15]

[(l. 1) Ś1 D13 (ऽ)पि (for तु). Ñ1 V B1.3.4 D7.12 -तदा (D11 श्लक्ष्ण) धर्मात्मना वच (for the post. half). — (l. 2) V1 moth-eaten from स्मरन् up to the prior half of l. 5. D4 अनुजीव (for अनुजं सं). — Ñ2 V2.3 B1.3.4 D7 om. l. 3-4. — (l. 3) D1.11 स बाष्प (D12 वारि) वेग सहसा नदीवेगमिवागत. — (l. 4) D1.11 वा(D11 धा)र्यमाण, D3.4 धार्यमाण (for वार्य°). D2 सोऽथ (for से सं-). — (l. 5) D1 धारयित्वा — Ñ2 illeg. from तु up to स्म in l. 6. Ñ2 B4 D2.7.11.12 स (for तु). D11 -शोक- (for -देह-). V2 समुद्गतं (for -समुत्थितम्). Ś1 B2 D2.12.13 भ्रातृस्नेहसमुत्थितं, B1 भ्रातृस्नेहसमुत्थितं (for the post. half). — (l. 6) Ñ2 V B1.3.4 D1 निवेदया- -साम (for °यामि स्म). V1 moth-eaten from तदा up to the post. half. D2 न्यवेदयमहं सर्वं, D4 आवेदयामि तत्सर्वं, D7 निवेदयामास हि मां (for the prior half). B2 D7 महर्षि (sic). D2.13 महर्षौ (for °र्षे). D11 न्यवेदयमहं सर्वमृषये सहिताञ्जलिः. — After l. 6, Ñ2 V B1.3.4 D1.7.11 read l. 12 and 13. — (l. 7) D7 वचन (for भगवन्). Ñ2 V1.3 B1.3.4 D7 प्रतिरुद्धत्वात्; V2 om.; D3.11 दग्धपक्षत्वात्, L(ed.) संप्रक्ष° (for प्रतिरुद्धोऽस्मि). Ñ2 V1 B4 D7 G(ed.) चाह (G(ed.) °पि)लज्जित; V3 चापि मानित; V2 B1.3 चाथ (B3 °प)मानित; D2 (अ)वनतो मुने, D4.11 चाकुलेन्द्रिय, D4 च नतो मुने (for [अ]वनताननः). — (l. 8) Ñ2 V B1.3.4 D7 तत्र(Ñ2 D7 °था) वक्तुं, D11 बाष्परुद्धो (for उदाहर्तुं). Ñ2 ** ** मुख मम (illeg.), Ñ2 V B1.3.4 D7 गुरु(V1.3 B1 दुःख)बाष्पो रुणद्धि मे, D2-4.12 रुणद्धत्व मुखं मम(D3.4 प्रभो), D11 वचन प्रतिभाषितु (for the post. half). D1 तदपहर्तुं न शक्नोमि रुणद्धत्व मुखं मम. — (l. 9) Ñ1 मा, D11 तु (marg.) मां (hypm.) (for मां). Ñ2 V2 D1.2.4.11.13 दुष्कृतकारिण, V1 B1.3.4 D2 दुष्क(D3 दुष्क)कारिण. — (l. 10) Ñ1 illeg. from जटायुष up to the prior half of l. 11. B1 G(ed.) भ्रातर ज्येष्ठमिहस्य वीरस्य च जटायुष. — Ñ2 V B1.3.4 D1.11 om. l. 11. — (l. 11) D1.13 स्वचापल्य, D1.2.4 दैवेन (for विधिना). — G(ed.) om., while Ñ2 V B1.3.4 D1.7.11 read l. 12 and 13 after l. 6. — (l. 12) Ñ2 एतत्तद्; D1 सर्वं तद्; D11 यत्तदा (for तत्तदा). Ñ1 D13 दुष्कृतं, D2-4 दुष्कृतं (for दुष्करं). Ñ2 V B1.3.4 D1.7.11 transp. सहसा and दुष्करं. — (l. 13) D2 सूर्याभिगमनं, D11 सूर्यानुगमनं Ś1 गतस्तयो (for °मनं) Ñ2 B3 D7 आसूर्यास्तमनो(B3 °यो)दय, V B1.4 D1.2.4.11 यावदस्तमनोदय(V2 D1.3.4 °नोदयं, D11 °नोदयात्) (for the post. half) — D7 om. l. 14 and 15 — (l. 14) V2 lacuna for विमौ मम — (l. 15) Ñ2 V B1.3.4 D1.3.4 निर्दग्धौ च D2 विरूप (for °पौ).]

3 a) D7 च हि (for चैव). — b) Ś1 Ñ V B1.2.4 D1-4.7.11-13 स(D11 प्र)हृष्टौ, D6 M1 सदर्पाद्, B2 दर्पौ; D6.8-10 Ct गर्वं (for दर्पं). V1 -विमोहितौ (hypm.); B1.3 -चालितौ (for -मोहितौ). — c) D6.8-10 T1 G1 द्रुतम् (for वीरौ). Ñ1 V B1.3.4 D7 वीर्यादुत्पतितौ वेगात्, (V1 वीर [sic?], B1 चैव). — d) Ñ1 V B1.3.4 D7 पार्श्व गति (for पराक्रमम्). — For 3cd, Ś1 (marg.) Ñ1 D1-4, 11-13 subst.; Ñ2 V B1.3.4 D7 ins. l. 2 only after 6:

1240* सं समुत्पतितौ वेगाद्दृष्टीर्लं नभस्तलम् ।
जिज्ञासन्ताबुभौ वीर्यं मन्योन्यस्य जयैषिणौ ।

G 4 60 7
B 4 61 4
L 4 53 10

कैलासशिखरे बद्ध्वा मुनीनामग्रतः पणम् ।
रविः स्यादनुयातव्यो यावदस्तं महागिरिम् ॥ ४
अथावां युगपत्प्राप्तावपश्याव महीतले ।
रथचक्रप्रमाणानि नगराणि पृथक्पृथक् ॥ ५
क्वचिद्वादित्रघोषांश्च ब्रह्मघोषांश्च शुश्रुव ।
गायन्तीश्चाङ्गना बह्वीः पश्यावो रक्तवाससः ॥ ६
तूर्णमुत्पत्य चाकाशमादित्यपथमास्थितौ ।
आवामालोकयावस्तद्वनं शाद्वलसंस्थितम् ॥ ७
उपलैरिव संछन्ना दृश्यते भूः शिलोच्चयैः ।
आपगाभिश्च संवीता सूत्रैरिव वसुंधरा ॥ ८

[D11 om 1 1 —(1 1) N2 illeg from स up to बु D8 13 स महत्विन, D3 4 उभाशुस° (for स समुत्पतितौ) D1 समुत्पतितौ वेगाव (for the prior half) D1 गगाकूलान् D3 13 भूतोल, D4 4 गगाँर (for बहुतीन) —(1 2) B1 2 निशम्बाव् (for °न्नात्) Ñ2 V B1 3 4 D7 [जं]नैरैगिगो (for जदे°)]

—Ś1 (marg) Ñ1 D1-4 12-13 cont whereas Ñ2 V B1 3 4 D7 ins after 4ab

1241* पण स्वराज्यमुद्दिश्य कालस्य वशमागतौ।

[D1 3 च राज्यम् (D3 °ह्य) (for स्वराज्यम्) N2 V1 D7 पणे सु(D7 स्व)राज्यम्, V2 3 B1 2 4 पणेषु राज्यम् (for पण स्व°)]

4 a) D8-10 कैलासे शिखरे G2 3 M1 कृत्वा Ck t as in text (for बद्ध्वा) Ñ2 V B1 2 4 D5 त्रिपरस्पारे पण कृत्वा, D11 कृत्व कैलासशिखरे —b) D3 4 ऋषीणाम् (for मुनीनाम्) Ñ2 V B1 2 4 D7 पुरा (for पणम्) —After 4ab, Ñ2 V B1 2 4 D3 ins 1241* —c) Ś1 N1 D1 12 13 रविर्नौ सु(Ś1 [m also] °विभतौं D1 °विहिं नौ) प्रयातव्यो, Ñ2 B1 4 D7 रविर्यातु°, V1 3 रविर्यात्र°, V2 *** यानुयातव्यो (lacuna) B2 रविरनुदि° (sic) D5 रवि नानुगतव्यो, D6 4 रवि समभि° —d) Ś1 Ñ V B1 2 4 D1 3 7 11-13 अस्तमनो (Ś1 V1 B1 2 °यो, B4 G[ed] °यो)दय(V1 °य, D12 °यान्) D3 4 अस्तगिरो(D3 °तो) दय, G1 अस्तमिसुगिरि, M3 अस्तमयाचलं Cm k as in text (for अस्तं महागिरिम्)

5 a) D5 M1 अथवा; D8 10 अप्याप्तौ (for अथावां) D4 प्राप्याय् (for प्राप्ताव) —b) D5 अपश्याम; Cm k t अपश्याव (as in text) D8 T3 G3 M3 -तले (for -तले) —For 5cd, Ś1 Ñ V B1 2 4 D1-4 7 11-13 subst

1242* अथ वायुपथं प्राप्य पश्याव पृथिवीतले।

[V1 अथवा पुरय (for अथ वायु°) D2 13 पश्यामि D5 पश्याम (for °व)]

—d) Ś1 Ñ V B1 2 4 D1-4 7 12 13 क्वचित्क्वचित्; D11 पृथ क्वचित् (for पृथक्पृथक्)

6 a) D5 घोषाश्च, D6 4 10 घोषांश्च, D3 M1 निर्घोषान्; D13 घोषाणि (sic) (for घोषांश्च) —Ñ1 illeg for b —b) Ñ2 V B1 2 4 D2 3 7 क्वचित्क्वचित्; D11 क्वचि क्वचित् (for च शुश्रुव) Ś1 D1 12 13 तथा (Ś1 क्वचित्) गीतवन्तं (D3 °न्त) क्वचित्; D4 6 11 क्वचिद्गन्धर्व (B[ed] ,वि) स्वन —After 6ab, Ś1 D1-4 12-13 ins

1243* क्वचित्पुण्याहघोषांश्च क्वचिच्च रविस्वनान्।

[D2 -घोषस् D3 रवि तस्वन, D13 lacuna, D12 °स्वने (for °स्वनान्)]

—Then all the above MSS except D13 read 1245* while D12 cont 1247* —After 6ab, Ñ1 reads 1245* —Ñ1 illeg from c up to पश्यावो in d. —c) D8-10 T3 M3 रम (for च) G3 अंगना (for चाङ्गना) Ś1 Ñ2 V B1 2 4 D1-4 7 12 13 स(V1 म)पैवा पश्यतो (for गायन्तीश्चाङ्गना) Ś1 D13 बहूः; D11 बाघ (for बह्वीः) —d) D11 पश्याम Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 सुवि(D3 4 °सु)सूचिता; Ñ2 V B1 2 4 D7 सु(V1 सू)ह कुडला (for °वाससः) —After 6, Ñ2 V B1 2 4 D7 ins 1 2 of 1240*

7 V1 illeg for 7ab —a) B1 उत्पत्य, D11 उत्पुत्य (for उत्पत्य) G1 चाघ्रामाद् (sic) (for चाकाशम्) —b) Ñ2 B1 D7 8 10 M3 पदमास्थितौ V1 -पथमास्थितौ; B4 D3 M2 -पथमास्थितौ, D5 -पथमागतौ; D11 -पथसंस्थितौ —c) T1 सु (for तद्) D1 3 4 आवामालोकयतो स्व; D11 मालोकयेतावदानि —d) D1 3 सर्वं; D3 स्वर्ग (for वनं) D8 8-10 -संवृत, D12 M3 -संनिभ; Cm °नि Ck t as in text (for -संस्थितम्) T2 वनं शाद्वलसंस्थितं G2 वंशानशाद्वल मस्थितान् —For 7cd, Ś1 Ñ V B1 2 4 D1-4 7 12 13 subst

1244* आवामालोकयन्तौ च कुवाणौ वेगमुत्तमम्।
भवनि दृश्यन्तौ तु नवशाद्वलशोभिताम्।

[(l 1) Ñ2 V B1 2 D7 तु (for च) Ñ2 V B1 2 4 D7 वेगुमुपागतौ (B4 °ति) (for the post half) —(l 2) D11 च (for तु) Ñ1 भवनि स्व सन्तरं Ñ2 V B1 2 4 D7 पृथिवीं(Ñ1 V2 D7 °वी) च तत्र सर्व (for the prior half) —Ñ1 illeg from the post half up to 8ab B4 वन (for नव) V1 2 B1 2 4 शोभिता V1 -शोभिता]

8 Ñ1 illeg for 8ab (cf v.l 7) —a) B1 (after corr as in text) ; D8-10 G1 M3 उपलैरिव Ck t उपलैरिव (as in text) Ś1 D12 13 संछन्ना D1 संछन्ना D3 समावृता D3 4 सदृशा भू (for संछन्ना) —b) V B1 2 4 सम (for भूः) D1 भू समाने ; D3 4 समावृतैश्च T3 G2 स्वान्ती भूमि (for दृश्यते भूः) Ś1 D1 12 13 सुसमयान्नैश्च पर्वतैः ; D11 भूरगुहरपर्वतैः —D13 om 8cd —c) M3 संयुक्ता (for संवीता) —For 8cd, Ś1 D1-4 12 (re,reads [var]

G 4 60 18
B 4 61 13
L 4 53 23

यत्नेन महता भूयो रविः समवलोकितः ।
तुल्यः पृथ्वीप्रमाणेन भास्करः प्रतिभाति नौ ॥ १२
जटायुर्मामनापृच्छ्य निपपात महीं ततः ।
तं दृष्ट्वा तूर्णमाकाशादात्मानं मुक्तवानहम् ॥ १३
पक्षाभ्यां च मया गुप्तो जटायुर्न प्रदह्यत ।
प्रमादात्तत्र निर्दग्धः पतन्वायुपथादहम् ॥ १४
आशङ्के तं निपतितं जनस्थाने जटायुषम् ।
अहं तु पतितो विन्ध्ये दग्धपक्षो जडीकृतः ॥ १५
राज्येन हीनो भ्रात्रा च पक्षाभ्यां विक्रमेण च ।
सर्वथा मर्तुमेवेच्छन्पतिष्ये शिखराद्गिरेः ॥ १६

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे षष्टितमः सर्गः ॥ ६० ॥

1253* मनश्च मे हतं भूय संनिपत्य तु सत्वरम् ।
यत्नेन महता ह्यस्मि पुनः सधाय चक्षुषी ।

[(l 1) D T M Cv r संनिवृत्य, D Ct चक्षु प्राप्य (for संनिपत्य) M च (for तु) G सहस (for सत्वरम्) —(l 2) D G M Cv r [अ]न्वस्मि (for ह्य°) D G Ct मन , Cv r m g k as above (for पुन) Cm g चक्षुषि]

12 [b]) D भास्कर प्रतिलोकित ‡ Cv r 'मनश्च मे हत (Cr °श्रममूल)भूय संनिवर्त्य तु सत्वरम् । यत्न महताप्यस्मिन्पुन सधाय चक्षुषी । यत्नेन महता भूयो रवि समवलोकित ' इति पाठक्रम ‡ —For 12[cd], Ś1 Ñ V B1.2.4 D subst

1254* अग्निराशिरिवाकाशे भास्कर श्यामलोहित ।
अस्मिन्नयवपुस्तत्र नातिव्यक्त प्रकाशत ।
यत्नेन महता व्योम्नि मया समभिवीक्षित ।

[Ñ illeg up to विवाकाशे in l 1 (cf v l 10) —(l 1) Ś D [आ]भाति (for [आ]काशे) Ś Ñ D नीललोहित , Ñ D ताम्रलोहित, B सर्व° (for श्यामलोहित) —(l 2) B D तस्य (for तत्र) Ś D नातिव्यक्त V B नाति°, D नातिदूरे (D °रात्) (for नाति व्यक्त) Ñ V B D प्रकाशते —(l 3) Ñ illeg from व्योम्नि up to st 14 Ñ सम** **(illeg) V B D समवेक्षित (for °वीक्षित)] —[c]) D G तुल्य Ś D तुल्यश , V marg (for तुल्यो) —[d]) V V D स V B D सो, D न (for नौ) Ś D भाति मे भास्करस्तदा

13 Ñ illeg for 13 (cf v l 12) —[a]) Ñ V B D ममानस्य D °पृच्छत् , M ममापृच्छ्य Ct as in text (for मनापृच्छ्य) —[b]) Ś V V B D पपाताकाशमुत्पत्य (D °त) —For 13[cd], D subst

1255* ततो ऽहमपि वेगेन आत्मानं मुक्तवानहम् ।
तस्य पश्चाद्गतो दीन पक्षाभ्यामावृतस्तथा ।

—[cd]) Ś D सकृत्(D °त्) , V पुनरावृतम् (for मुक्तवानहम्) —V moth eaten from महम् up to प्र in 14[b] D पपात पश्चात्तदा (D °त) (for [cd]) D पतन्तमहं दृष्ट्वा तदा खात्मवशोऽभवम्

14 Ñ illeg for 14 (cf v l 12) V moth eaten up to प्र in [b] (cf v l 13) —[a]) Ś D स, V B D T G M तु (for च) V [अ]दग्धो (for गुप्तो) —[b]) Ś V B D व्यदह्यत (D °त), V व्यदह्यत, D निदह्यत (sic), D [ए]व दह्यत (D °त) D T G M प्रदह्यते (D °तो) (for प्रदह्यत) —Ñ illeg for 14[c] —[c]) V moth eaten V B D यथाकाम (D °म) तु, D प्रकाशादस्मि, G (ed) यच्चाहं गुरु (for प्रमादात्तत्र) Ś D पराक्रमस्त्वस्मिदग्ध ; V B यथाकाम स्थि (V स्थ) निर्दग्ध , D प्राकाममस्मि निर्दग्ध D दुष्टु[ल]मस्मिदग्धा (corrupt) —[d]) Ś D पत (for पतन्) V सन् (for अहम्) Ñ V B D G (ed) पथाच्युत , V मुखाच्युत (for पथादहम्) B यथा वायुपथाच्युत

15 Ñ V B D transp [ab] and [cd] —[a]) Ś D अपीदं त, D अपीह तं, D अशंकिते (sic) D तमपीदं G Ck आशङ्के च Ct as in text (for आशङ्के तं) N V B D अपीष पतत वाई (N °त **, Ñ °तं वाई V °तश्चाई), D अपीदं चापि पतितं —Ñ illeg from तितो in [c] up to गतोऽस्मि in 1256* V moth eaten from पतितो in [c] up to दग्ध in [d] —[c]) Ś Ñ D च N V B D हि (for तु) —[d]) Ś D जटाकृतो G M चलीकृत (for जडीकृत) —After 15 Ś Ñ V B D ins

1256* पुण्यानि यानि मे सन्ति यत्र गतोऽस्मि सागरे ।
आकाशं वा मृतो यास्मि विवर वा गिरेर्वये ।

[Ñ illeg up to गतोऽस्मि Ś यानि D यानि (for यानि) N V B D पुण्यानपवर्तेन (for the prior half) N V तिकाने गत V B D तिकाने गतिं N गतिमपीति D तिष्ठे च (for यत्र गतोऽस्मि) —(l 2) Ś N D नैव (for नास्मि) Ś Ñ D च (for second वा)]

16 [a]) Ś Ś D राज्याद्विहीनो D राज्य° हीनो D G हाताय हीनो —V moth-eaten from भ्रात्रा in [a] up to मर्तु in [c] —[c]) M सर्वथा वधेम्

६१

एवमुक्त्वा मुनिश्रेष्ठमरुदं दुःखितो भृशम् ।
अथ ध्यात्वा मुहूर्तं तु भगवानिदमब्रवीत् ॥ १
पक्षौ च ते प्रपक्षौ च पुनरन्यौ भविष्यतः ।
चक्षुषी चैव प्राणाश्च विक्रमश्च बलं च ते ॥ २
पुराणे सुमहत्कार्यं भविष्यं हि मया श्रुतम् ।
दृष्टं मे तपसा चैव श्रुत्वा च विदितं मम ॥ ३
राजा दशरथो नाम कश्चिदिक्ष्वाकुनन्दनः ।
तस्य पुत्रो महातेजा रामो नाम भविष्यति ॥ ४

G 4 61 4
B 4 62 4
L 4 64 5

Ck t as in text (for °था मर्तुम्) Ś1 N V B1 3 4 D1-4 7 11 12 इच्छामि (for एवेच्छन्) —[d]) Ś1 N V B1 3 4 D1-4 7 11 12 पतिष्यामि गिरस्तटात् —After 16 Ś1 N B1 2 D1 4 7 11-12 ins

1257* को हि मे जीवितेनार्थो विपक्षस्याद्य पक्षिण ।
परैः सचार्यमाणस्य काष्ठलोष्टसधर्मिण ॥

[(l 1) D1 3 4 11 तु (for हि) D3 4 जीविते वा(D4 वा)र्थो (for °तेनार्थो) Ś1 N [अ]थ पक्षिण D3 4 [अ]प्यसंगिन (for [अ]द्य पक्षिण) —(l 2) N1 illeg from परैः up to °णस्य N2 illeg from संचार्यमाणस्य up to °धर्मिण D11 परिसंसार्यमाणस्य D13 परैः सर्वंप्रमाणस्य G(ed) परैः सचरमाणस्य (for the prior half) D12 काष्ठलोष्टस्य धर्मि(D1 °र्मे)णः (for the post half)]

—D3 4 11 cont

1258* दुःखान्विशोऽस्मि भगवंस्तदनुज्ञातुमर्हसि ।
एवंविधस्य धर्मात्मन्कि मे जीवितकारणम् ॥

[(l 1) D1 [s]पि (for इति) —(l 2) D11 न (for किं)]

Colophon D1 T1 om (cont the Sarga) —Sarga name Ś1 N B1 D2 7 11 12 सपातिविलापः V B1 2 सीतान्वेषणे सपातिविलापः D3 4 सपातिपक्षदहनं ; D1 निशाकरसंपातिदर्शनं —Sarga no (figures words or both) Ś1 N1 V1 B1 D2 4 12,13 om N2 V2 57 V1 B4 63 D1 D3 4 8-10 T1 2 G1 2 M1 3 61 D11 G3 60(as in text) D7 M1 62 —After colophon D8 concludes with रामः G with श्रीरामाय नमः

61

B3 missing for Sarga 61 (cf v l 4 59) D1 T1 continue the previous Sarga M1 begins with श्रीरामाय नमः

1 [a]) D1 ऋषि (for मुनि) N1 D8 एवं मुनि महाशं D 3 एवं मुनिवरश्रेष्ठं —[b]) Ś1 N1 V1 3 D1 3 11 12 आरुदं N2 V2 B1 3 4 D3 4 अरुदन् (for अरुदं) D3 8 10 भृशं दुःखित (for दुःखितो भृशम्) D1 दुःखेनाभिहतो भृशं —After 1[ab] Ś1 N V B1 3 4 D1 4,7 11 12 ins

1259* ध्यात्वा नेत्रजं पापि गिरि प्रस्रवणं यथा ।
मां तु बाष्पमुखं दृष्ट्वा मद्दुःखं च करुणाकिल ।

[(l 1) N V1 2 D7 विसृज्य B1 2 D विसृजन् D8 13 विसृजन् G(ed) असृजं (for °सृजन्) Ś1 D2 13 गिरि D3 4 गिरे (for गिरि) D13 तथा (for यथा) N1 V1 2 B1 2 D7 गिरिप्रस्रवणादिव V2 गिरि प्रस्रवणाद्रि च D 1 गिरिप्रस्रवणाक्षुरा(s c) (for the post half) —(l 2) V1 illeg from बाष्पमुख up to 2[d] Ś1 D2 11 12 रा बाष्प D8 तु बाष्प (for तु बाष्प)]

—[cd]) N2 V1 2 B1 2 4 D7 अथ D8-10 च (for तु) B1 स खेदाद् (for भगवान्) B1 वाक्यम् (for इदम्) V2 अब्रवीदिदम् (by transp) Ś1 D1 4 11 12 ध्यात्वा मुहूर्तं भगवानिदं वचनमब्रवीत्

2 V1 illeg for 2[ab] (cf v l 1259*) —[a]) V1 B1 2 D7 तु (for च) N2 V1 2 B1 2 4 D7 पक्षि(B1 पक्ष)प्रपत्ते D11 भविष्येते (for प्रपक्षौ च) —[b]) V2 नवा वन्यौ (for पुनरन्यौ) D11 विशेषतः (for भविष्यतः) —For 2[ab] Ś1 N1 D 4 11 12 subst

1260* भविष्यतस्तु पक्षौ ते विशापितरौ द्विज ।

[D1 सत्यौ (for तु पक्षौ) D3 4 ते पक्षौ (by transp) D1 नैवोपितरौ द्विज D3 4 पुनरन्ये विशेषतः (for the post half)]

—[c]) Ś1 D11 चक्षुषा D1 11 12 चक्षुषि (for चक्षुषी) Ś1 N1 D 1 प्राणवृद्धिश्च N1 D1-4 11 12 प्राणवृद्धिश्च V B1 2 4 D7 प्राणवृद्धिश्च G2 M1 चैव ते प्राणा Ct as in text (for चैव प्राणाश्च) D6 G1 2 M1 3 प्राणाश्च चक्षुषी चैव —[d]) G1 विक्रमे (for विक्रमश्च) D2 बलं (for बलं) T1 om च (subm)

3 V1 mostly illeg for 3 —[a]) V1 पुरा॰ V1 2 B1 4 4 तु महत् G2 च महत् (for सुमहत्) N2 V1 2 B1 2 4 कृत्यं (for कार्यं) D4 7 13 पुराणेषु महत्कार्यं (D1 °कृत्य) —[b]) Ś1 N1 D1-4 11 12 स्वशक्त्या हि N2 V1 2 B1 2 4 D7 त्वया कार्यं D4 M3 भवि वति G1 M1 2 भविष्यद्धि (for भविष्यं हि) N2 B 2 D1 11 श्रुतं मया (by transp) V1 2 D4 श्रुतं मम (for मया श्रुतम्) —V1 om (hapl) 3[cd] (see [a] var) —[c]) D11 च G2 हि (for मे) D1 [दृ]ष्टं (for [दृ]ष्टं) —[d]) D11 श्रुत्वा M1 श्रुतं (for श्रुत्वा) D6 तु (for च) B2 चरित (for विदित) N2 D1 11 मया (for मम) Ś1 N1 D1 3 12,13 सौवर्णं च श्रुतं द्विज G(ed) सत्यमेतद्विशेषतः

4 [a]) D1 नैवार्त D1 10 वधेन (for नाम) D11

C. 4 61 6
B. 4 62 5
L. 4 51 6

अरण्यं च सह भ्रात्रा लक्ष्मणेन गमिष्यति ।
तस्मिन्नर्थे नियुक्तः सन्पित्रा सत्यपराक्रमः ॥ ५
नैरृतो रावणो नाम तस्य भार्यां हरिष्यति ।
राक्षसेन्द्रो जनस्थानादवध्यः सुरदानवैः ॥ ६
सा च कामैः प्रलोभ्यन्ती भक्ष्यभोज्यैश्च मैथिली ।
न भोक्ष्यति महाभागा दुःखमग्ना यशस्विनी ॥ ७
परमान्नं तु वैदेह्या ज्ञात्वा दास्यति वासवः ।
यदन्नममृतप्रख्यं सुराणामपि दुर्लभम् ॥ ८
तदन्नं मैथिली प्राप्य विज्ञायेन्द्रादिदं त्विति ।
अग्रमुद्धृत्य रामाय भूतले निर्वपिष्यति ॥ ९
यदि जीवति मे भर्ता लक्ष्मणेन सह प्रभुः ।
देवत्वं गतयोर्वापि तयोरन्नमिदं त्विति ॥ १०
एष्यन्त्यन्वेषकास्तस्या रामदूताः प्लवंगमाः ।
आख्येया राममहिषी त्वया तेभ्यो विहंगम ॥ ११

रघूणां प्रवरो गुणे —D3 reads 4ᶜᵈ–5 in marg —ᵈ) D1 रामनामा

5 D1 reads 5 in marg (cf v l 4) V3 mostly illeg for 5 G1 reads 5ᵃᵇ twice —ᵃ) Ś1 Ñ V1 3 B1 2,4 D1–4 7 11–13 अरण्य(D1–4 13 °ण्ये) भार्यया सार्धं —ᵇ) Ś1 Ñ1 D2,4 12 13 भ्रात्रा च स, Ñ2 V1 3 B2 3 4 D7 भ्रात्रा चैव, D6 भ्रात्रा सह, D11 भ्रात्र स च (for लक्ष्मणेन) B4 G2 [आ]गमिष्यति (for गमिष्यति) D1 भ्राता च समसेष्यति —ᶜ) D1 T2 कस्मिन्, Cg h(ed) कस्मिन्, Cv r k t as in text (for तस्मिन्) D2 G1 M3 स (for सन्) —For 5ᶜᵈ, Ś1 Ñ V1 3 B1 3 4 D1–4 7 11–13 subst

1261* कस्मिंश्चिदर्थे धर्मेण पितुर्निर्देशमास्थितम्।

[Ñ2 illeg V3 पितामे V2 B1 3 D7 पित्रा च B4 पित्रा न (for धर्मे) Ñ2 V1 3 B1 3 4 D7 नियुक्त सत्यविक्रम, D13 पित्रा नियुक्तम् (for the post half)]

6 ᵃ) Ñ2 V B1 2,4 D7 मम चै D3 निर्ऋतो (for नैरृतो) Ś1 Ñ1 D1–4 12,13 रावणो नाम रामस्य(D4 रघोरेव) —ᵇ) Ś1 Ñ V B1 2,4 D1–4 7 12,13 भार्यांम(D2 °शु)पहरिष्यति D11 भार्यां तस्योपनेष्यति —ᶜ) D3 6–10 G2 M1 जनस्थाने —ᵈ) Ś1 D13 दुर्जय (Ś1 °से); L(ed) दुर्नय (for अवध्य)

7 V3 illeg for 7 —ᵃ) Ś1 Ñ1 D1,2,12 13 तु (for च) Ś1 D13 प्रयुक्तिता D2 12 प्रतार्यमा D6 प्रलोभिनी (for प्रलोभ्यन्ती) Ñ2 V1 3 B1 3 4 D7 प्रलोभ्यमाना सा कामै D3 6 11 कामै (D11 °मै) प्रलोभ्यमाना सा M1 सा च प्रलोभिता मम —ᵇ) Ś1 V1 B1 D2 चरित V1 दुष्याद् (corrupt) B3 4 मद D1 अद्य D4 5 अभेद् (for भक्ष्यैर्) Ś1 Ñ V1 3 B1 3 4 D2 11 तैरेव (for भोज्यैश्च) D3–6 11 13 भक्ष्यैर्भोज्यैश्च मैथिलि —ᶜ) Ś1 Ñ V1 3 B1 3 D1–4 7 11–13 वाचयमाना विशाधीप्सिदै D3 वाचयमानामिना भिति G(ed) वाच्यमाना सती मम —ᵈ) D1 3 11 T M3 दुःखे (for दुःखम) Ś1 Ñ V3 B1 D1–4 11 न भोक्ष्यते V1 B1 3 D7 न भोक्ष्यति (for यशस्विनी)

8 ᵃ) Ś1 V1 3 B1 3 D7 वामन्धि V1 दिव्यमन्नं (for परमान्नं) Ñ V D1 3 D1–13 च (for तु) —ᵇ) Ś1 (marg) D13 दाता (sic) G1 दयतं (sic) L(ed) देवराट्, Ck t as in text (for वासव) —Ñ2 D2 12 transp 8ᶜᵈ and 9ᶜᵈ —ᶜ) Ś1 Ñ1 D1–4 11–13 G1 सद् (for यद्) D7 अमृतं मुख्य (for °तप्रख्यं)

9 V3 illeg for 9 Ś1 D13 om (hapl) 9ᶜᵈ, Ñ1 D2 12 transp 8ᶜᵈ and 9ᶜᵈ —ᵃ) Ñ2 अमृतं प्राप्य, D1 अमृतप्राप्य D12 अमृतं प्राप्य G1 अमृतं प्राप्य (for मैथिली प्राप्य) —ᵇ) Ñ1 विज्ञायेन्द्रोदत्तं त्विति D2 विज्ञायेन्द्रो दत्तमिति, D3 13 विज्ञायेन्द्रप्रयोदत्तं —ᶜ) Ś1 D13 अग्रम् G2 अग्रम् (for अग्रम्) —ᵈ) D11 भूतये (for °ले) D1 त निवेदयति Ck t as in text (for निर्वपिष्यति)

10 ᵃ) Ś1 Ñ1 D2,12 G1 भर्ता मे (by transp) —ᵇ) Ś1 Ñ1 B1 D1–4 11 13 देवत्वे (D13 om from तो up to मा in 11ᵃ) यदि लक्ष्मण, Ñ2 V3 B1 3 D7 देवत्वे वा (Ñ2 °व B3 °तेपि) स लक्ष्मण ; V1 D3–6 11 लक्ष्मणो वापि देवर ; V2 देवत्वे सह लक्ष्मण G1 M1 भ्रात्रा सौमित्रिणा सह —ᶜ) D3 6–10 G2 M3 गतयोर् (for गतयोर्) G2 सीतायां प्रेषयोर्वापि —For 10ᶜᵈ, Ś1 Ñ V B1 3 4 D1–4 7 11 13 subst

1262* इह वा प्रेतलोके वा तयोः स्यादिदमक्षयम्।

[V1 इह वा, B1 इह च B4 इहैव (for इह वा) D2 4 निरयाले (for प्रेतलोके) Ś1 Ñ1 D2 13 निरये(Ś1 निरये; Ñ1 इदम्)प्रयाणे(D1 °ले) वा D1 इह वा प्रयागे वा D11 इदम् प्रेतयानेषु (for the prior half) V3 illeg for तयो Ś1 स्यात्तिर तव इदम्, Ñ1 D1–4 11 12 स्यादित्थं वा(D2 11 13)इदं (Ś1 ∗∗∗) तयो ; D1 इदं वाक्ष्यं तयो (for the post half)]

—Thereafter D3 4 11 cont

1263* तपसापात् तु वचनं सीता सद्धविष्यति।
तत्र कार्ये धनकामी सुसूक्ष्मपरिवर्जिता।

11 D13 om up to मा in ᵃ (cf v l 10) V3 missing after सद in ᵃ c1 to 4 62 7 —ᵃ) V1 इत्यादि T1 1 G1 M1 3 तस्य (for तस्या) D3 6–10 Ck t दृश्यते देविनास्तत्र —ᵇ) Ś1 महा (for राम) —ᶜ) B1 अन्वेष्यता D3 विस्मय (for आख्येया) G1 3 M1 भाषा इह (for महिषी) —ᵈ) Ś1 Ñ V1 3 B1 2,4 D1–4 11–13 तेभ्यस्त्व (V1 3 B1 3,4 °इह) अन्तकाम्

सर्वथा तु न गन्तव्यमीदृशः क्व गमिष्यसि ।
देशकालौ प्रतीक्षस्व पक्षौ त्वं प्रतिपत्स्यसे ॥ १२
उत्साहयमहं कर्तुमद्यैव त्वां सपक्षकम् ।
इहस्थस्त्वं तु लोकानां हितं कार्यं करिष्यसि ॥ १३
त्वयापि खलु तत्कार्यं तयोश्च नृपपुत्रयोः ।
ब्राह्मणानां सुराणां च मुनीनां वासवस्य च ॥ १४
इच्छाम्यहमपि द्रष्टुं भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
नेच्छे चिरं धारयितुं प्राणांस्त्यक्ष्ये कलेवरम् ॥ १५

G. 4. 62. 16
B. 4. 62. 15
L. 4. 54. 16

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे एकषष्टितमः सर्गः ॥ ६१ ॥

---

12 V3 missing (cf. v. l. 11). Ñ2 mostly illeg. for ᵃ.—ᵃ) V1.2 B1.3 D5 नैवः B4 [तु]व नः D1 ते नः M2.3 हि नः Ck म हि (for तु न). Ś1 Ñ1 D2-4.11-13 चेद्(D13 चेद्) हिद् खम् (for तु न गन्तव्यम्).—ᵇ) V2 B1 D4.12 T1 गमिष्यति.—ᶜ) Ś1 Ñ1 D1-4.13.14 एवं काल (for देशकालौ).—ᵈ) Ñ2 V1.3 B1.4 पक्षौ हि; B1 त्वपक्षौ (for पक्षौ त्वं). Ñ2 V1.2 B3 D6 °त्स्यसे (for °पत्स्यसे). Ś1 Ñ1 D2-4.12.13 प्राप्स्यसे त्वं यथाऋद्धी Ś1 D13 °द्धात्; D2 °द्धेः). D7 पक्षौ प्रतिष्ठ(?)प्स्यसे (sic).—After 12, D3.13 G3 ins.:

1264* यदा प्रवृत्ति तौ सर्वामाकर्णयसि खगोत्तम ।
तदैव पक्षौ वर्णाय तव सर्व भविष्यति ।

[(l. 1) D1.8 श्रोष्यसि (for तौ सर्वाम्). G3 विहग (for खगोत्तम).]

13 V3 missing (cf. v. l. 11).—ᵃᵇ) D6 चोत्सहेयम् (for उत्सहेयम्). Ñ1 illeg. from यमहं up to त्वां. Ś1 D1-4.12.13 उत्सहे त्वां (Ś1 D12.13 चा, D1 वा) इमद्यैव, D11 त्वामुत्सहेयमद्यैव (for ᵃ). Ś2 D2.12.13 मोक्षा कर्तुं; D1 बाह्या कर्तुं; D4.11 कर्तुं त्वा (for अद्यैव त्वां). Ñ2 V1.2 B1.3.4 D7 उत्सहेये(B4 °हा) यथावैव पक्षौ कर्तुं यथा पुरा ॥ Cm k. r.: उ(Cm मो)त्सहेयम्. ॥—ᶜ) D11 इह मेव (for इहस्थस्त्वं). Ñ1 V1.3 B1.3 D7.9.10 Ct हि (for तु).—ᵈ) Ś1 Ñ1 D1-4.11-13 महत्. Ñ2 V2.3 B1.3.4 D13 G M1.2 इदं; D6 हित- (for हितं). D11 करिष्यति (for °ष्यसि).

14 V3 missing (cf. v. l. 11).—ᵃ) Ś1 Ñ1 V1 B1.3.4 D1.4.12.13 तथापि; Ñ2 D1.4.11 यथा(Ñ2 °था)पि; V2 तथापि (for त्वयापि). Ś1 Ñ1 V2 D1.12.13 यत्कार्यं; D2 कार्यं यत्; G1 कर्तव्यं; Cv t as in text (for तत्कार्यं). M2 तत्त्वया यापि तत्कार्यं.—ᵇ) B4 इयोरह (for तयोश्च). Ś1 Ñ1 D1.12.13 या नृप; D4.6 नृपति- (for च नृप-). D11 सत्ययो राजपुत्रयोः.—ᶜ) D13 om (hapl ?) णानां सुरा. Ñ2 V2.3 B1.3.4 D7 मुनीनां; D8.9.10 गुरूणां; T1 om. (for सुराणां).—ᵈ) Ñ2 V1 B1.3 D7 देवानां, V1 B4 सुराणां; G1 ऋषीणां (for मुनीनां). B4 च विशेषतः; D1 भावितात्मनां (for वासवस्य च).

15 V3 missing (cf. v. l. 11). D1 om. 15.—ᵃ) D11 ईहामि (for इच्छामि) D11 इह हीच्छाम्यहं द्रष्टु.—ᶜ) D8-10 नेच्छे (for नेच्छे) Ś1 Ñ1 D1.4.12.13 चिरं तु जीवितव्य स्याद्. Ñ2 V1.2 B1.3.4 D7 न चिरं जीवितव्यं (Ñ2 °तं मे, D7 °तं मे) स्याद्; D11 न तु जीवितुमिच्छामि.—ᵈ) Ś1 D12 इत्यत्यक्ष, Ñ1 D1-4.13 इति त्यक्ष्ये; Ñ2 V1.2 B3.4 D7 असत्यक्ष्ये; D11 त्रिदं त्यक्ष्ये (for प्राणांस्त्यक्ष्ये). ॥ Ct. इच्छाम्यहमिति । इहतत्त्वार्थदर्शनो इदं सिद्धं तत्त्वार्थदर्शनं यस्य स महर्षिरेव भाग्यमश्नवीत् । अतो हेतोरहमपि भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ द्रष्टुमिच्छामि । यदि महर्षिरेव मां प्रति नापरस्यतया प्राणं चिरं धारयितुं नेच्छे नैच्छत्, तर्हि तु कलेवरं त्यक्ष्ये इत्येवेच्छामित्यर्थं इति कतक । अन्ये तु नियाकर धारयमेवेदम् । महर्षिरापि स उपेक्षात्. ॥—After 15, D3.8-10 T G M1.2 ins; while M3 ins before 4.62.1:

1265* महर्षिस्त्वत्रवीदेवं दृष्टतत्त्वार्थदर्शनः ।

Colophon. Ś1 Ñ Ṽ3 B1.3 D1-3.11-13 T1 om.—*Sarga no* (figures, words or both): D8-10 T1 G1.3 M2.3 62, M1 63.—After colophon, G concludes with श्रीरामाय नमः.

६२

G 4 61 17
B 4 63 1
L 4 54 17

एतैरन्यैश्च बहुभिर्वाक्यैर्वाक्यविशारदः ।
मां प्रशस्याभ्यनुज्ञाप्य प्रविष्टः स स्वमाश्रमम् ॥ १

कन्दरात्तु विसर्पित्वा पर्वतस्य शनैः शनैः ।
अहं विन्ध्यं समारुह्य भवतः प्रतिपालये ॥ २

अद्य त्वेतस्य कालस्य साग्रं वर्षशतं गतम् ।
देशकालप्रतीक्षोऽस्मि हृदि कृत्वा मुनेर्वचः ॥ ३

महाप्रस्थानमासाद्य स्वर्गते तु निशाकरे ।
मां निर्दहति संतापो वितर्कैर्बहुभिर्वृतम् ॥ ४

62

Ś1 Ñ V1.3 B1.3.4 D1-3.5.7.12.13 T2 continue the previous Sarga. M1 begins with श्रीरामाय नमः

1 V2 D3 missing for 1-7 (cf v l 4 61 11 and 4 59 respy) Before 1 M3 ins 1265* D5 om 1 —a) Ś1 Ñ V1.3 B1 D1.3.4.7.12.13 चान्यैर् (for अन्यैश्) —b) D6 M3 विद्वान्वर (for विशारद) Ś1 Ñ V1.3 B1.3.4 D1.2.7.11-13 वाक्यैर्धर्मार्थसहितैः (D1 °र्थोविदैः) —c) D1 T2 मा Ck t as in text (for मां) Ś1 B4 D12 प्रशास्य V3 D13 प्रदश्य, B1.3 D6 प्रशस्य G(ed) आश्वास्य Ck t as in text (for प्रशस्य) Ś1 Ñ V1.3 B1.3.4 D1.2.4.7.11-13 [स]म्यनुज्ञाप्य (for °प्य) —d) D1 प्रविवेश (for प्रविष्टः स) D8.9.8-10 G3 M1 स्वालयं (for स्वाश्रमम्) Ś1 Ñ V1.3 B1.3.4 D2.4.7.11.13 प्रविवेशाश्रमं मुनि (D6 मुनः) —After 1, Ś1 Ñ V1.3 B1.3.4 D1.2.4.7.11-13 ins

1266* तपेश्चाह वच श्रुत्वा दृष्टकामश्च राघवौ ।
तथा तु स्वसमाविष्टो न त्यजामि कलेवरम् ।

[(l 1) D13 तु (for first च) Ñ2 V1.3 B1.3.4 D1.2.7 श्रुत्वा (for श्रुत्वा) Ñ2 V1.3 B1.3.4 D7 राघव —(l 2) Ñ2 V1.3 B1.3.4 D7 मतो (for तथा) Ś1 D12 दुःखे L(ed) दुःखे (for दुःख)]

—Thereafter Ñ1 D1 cont 1270*

2 V1 B2 missing for 2 (cf v l 1) —a) Ś1 Ñ1 D2.12.13 कन्दराच्च (for कन्दरात्तु) Ñ2 V3 B1.3 D7 त्रि(V3 च) निसृत्याद् V1 च विनिसृत्य B1 च विसर्प्याहं (for तु विसर्पित्वा) D6 कन्दराद्विनि सार्पत्वा —b) Ś1 Ñ1 B4 D12.13 विचरंश्च N2 V1.3 B1.3 D7 विचरन्मैं, D2 विचरंश्च M1 निर्दरात्तु (for पर्वतस्य) M3 [शो]नकैः (for first शनैः) ❀ Cv कन्दरादित्या नि । कन्दरनिर्दरयोरैक्यार्थ । स च सानुसन्धिरप्रमार्ग । कन्दरादुपसर्पित्वा कन्दरेण विसर्पित्वा ततो निर्दराद्विन्ध्य समारुह्य । कन्दरात्तु विसर्पित्वा पर्वतस्य शनै शनैरिति सम्यक । Cr कन्दरात्तु निर्पर्पित्वा पर्वतस्य शनै शनैरिति पाठ । कन्दरात्तु विसर्पित्वा निर्दरात्तु शनै शनैरिति पाठे कन्दरनिर्दरयोरैक्यो र्थ । स च सानुसन्धिरप्रमार्ग । कन्दराद्विसर्पित्वा निर्दराद्विन्ध्य समारुह्येत्यर्थ ❀ —c) Ś1 D12 सोऽहमद्रिं N1 D2.13 महमद्रिं Ñ2 V1.3 B1.3.4 D7 दृम(V3 °प)मद्रिं (for अहं विन्ध्यं) —d) B4 तद्रूप (for भवत) V1 प्रतिमानयेऽ D7 G2 परिपालये G1 परिलक्षये, G3 M3 प्रतिलक्षये (for प्रतिपालये) —For 2 D1.3.4.11 subst , while Ś1 Ñ1 D12.13 ins. 1 1 after 2ab and 1 2 after 2

1267* श्वाणाभ्या गुहा गत्वा स्थितोऽहमतिदु खित ।
स च काल प्रतीक्षामि चिन्तयन्नेव तन्मना ।

[(l 1) Ś1 Ñ1 दृढ, D1.11 हति, D11.12 अपि (for अति) —(l 2) Ñ1 illeg from प्र up to क्षे D2 प्रतीक्षामि (sic) (for °क्षामि) D12 काल च त प्रतीक्षामि (sic) (for the prior half) D3.4.11 त काल च मुहूर्तं च चिन्तयानो दिवानिश]

3 V2 B2 missing for 3 (cf v l 1) —a) Ś1 Ñ1 अद्य ते°, D1.3.4 अद्य मे तस्य (for अद्य त्वे°) ❀ Cr अद्येति। Cm अद्य त्वेतस्येति। Cg अद्य त्विति। Ck एतस्य कालस्येति मुनिनावस्थापितस्य तद्वियोगादनन्तरप्रवृत्तकालस्येत्यर्थ । Ct एतस्य कालस्य मुनिसंवादानन्तरकालस्य ❀ —b) D4 सार्धं (for साग्रं) D8.9.8-10 वर्षं साग्रशत G(ed) सार्धं वर्षशत ❀ Ct r वर्षशतमित्यत्र शतशब्दोऽनन्तवचन (Cv अन्यथा 'अष्टौ वर्षसहस्राणीति ' वक्ष्यमाणेन पूर्वमुक्त तद्विरुध्येत) । Cr m g पूर्वं निशाकरमुनिप्रयाणानन्तरमष्टौ वर्षसहस्राणि मम (Cg °णि) व्यतीतानीत्युक्तवान् । अद्य (Cm °त्वद्य। इदानीं) साग्रं वर्षशत(Cg °त गत)मि त्येतदष्टवर्षसहस्रोपलक्षणम् । Ck साग्र वर्षशतमिति। अष्टवर्षसहस्राणीति यावत् । तथा प्रागेव तेनोक्तम् । Ct साग्रं वर्षशत गतम् शतशब्दोऽनन्तवाची तेन किंचिदधिकाष्टवर्षसहस्राणीत्यर्थ । प्रागुक्तमेव तेनोक्तं ❀ —c) D6 G2 देशकालौ, D12 °काले (for देशकाल) D12 T2 प्रतीक्ष्यो (sic) (for °क्षो) D1 [ऽ]ह (for °स्मि) —After 3c, one fol is missing in V1 and thereafter V1 reads from 25(cd damaged) of Sarga 58 up to colophon

4 V2 B2 missing for 4 (cf v l 1) V1 om 4-7 —a) Ś1 D12.13 सोऽहं त्यक्ष्ये(D12 °क्ष्ये, D13 °क्ष्ये) समासाद्य Ñ1 सोऽहं त्यक्ष्यागमासाद्य D1 इदं वनमासाद्य, D2 सोऽहं त्यक्ष्ये समासाद्य —b) B1 [ऽ]त्र M2 च (for तु) Ś1 D12.13 स्वर्गते तु निशाकर —c) N1 V3 B1.3 D7 स मां दहति (for मां निर्दहति) Ś1 Ñ1 D1.2.12.13 शोकाग्नि : D1.3 विलापि (for संतापो) —d) D11 विनितैद् (for वितर्कैर्) G1 M1 युत (for वृतम्) Ś1 N1 D2.12.13 शुष्कं वनमिवानल । D1.3.4 शुष्क(D1 °ष्कं)वनमिवानल

उत्थिता मरणे बुद्धिं मुनिवाक्यैर्निवर्तये ।
बुद्धिर्या तेन मे दत्ता प्राणसंरक्षणाय तु ।
सा मेऽपनयते दुःखं दीप्तेवाग्निशिखा तमः ॥ ५

बुध्यता च मया वीर्यं रावणस्य दुरात्मनः ।
पुत्रः संतर्जितो वाग्भिर्न त्राता मैथिली कथम् ॥ ६

G 4 61 26
H 4 63 7
L 4 51 9

5 V₃ B₂ missing for 5 (cf v l 1) V₁ om 5 (cf v l 4) —[a]) Ś₁ N₂ D₅.₁₀.₁₃ व्यर्थिका D₁ व्युत्थिता D₁ उत्थिता D₄ उक्षिता D₈.₉.₁₀ उद्दिता (for उत्थिता) Ñ₁ V₂ B₁.₃.₄ D₇ मह्यं D₁₃ स्मर्ये (metra) (for मरणे) D₆.₄ बुद्धिद् (for बुद्धिं) —[b]) G₂ M₂ स्मृति (for मुनि) Ś₁ Ñ₁ D₄.₁₁ कृत्स्ना(D₆ मा तु) भूयो जिजीविषु N₂ V₂ B₁.₃.₄ D₇ मरणं सहसा मह D₁₁ इमा भूयो जिजीविषु D₁₃ कृत्वा भूयो जिजीविषु —[c]) D₆.₈ मे न ते D₉.₁₀ मे तेन (by transp) (for तेन मे) —[d]) M₃ प्राणार्थं (for प्राणस) D₈ च (for तु) D₆.₉.₁₀ Cf प्राणानां रक्षणे(D₉ °णं) मम —[e]) D₁ सो (for सा) M₃ नो (for मे) Ñ₁ V₂ B₁.₃.₄ D₇ विनयते (for ऽपनयते) —[f]) N₂ V₂ B₁.₃.₄ D₇ दीपस्येव शिखा तम —For 5[cdef] Ś₁ N₂ D₁.₄.₁₁.₁₃ subst while N₂ V₁ B₁.₃.₄ D₇ subst l 1 only for 5[cd]

1268* श्रुतैस्तैर्वै प्रशमयन्नाहं वारिधरैरिव ।
आस्था तु सुदृढा बद्ध्वा मुनेर्वाक्यमनुस्मरन् ।
श्रुत्वा निवृत्ता सद्य स तमो दीपमिव ज्वलन् ।

[(l 1) Ñ₁ illeg for श्रुतैस्तैर्वै N₂ D₁ शमयन्नात्मेर्द् V₂ प्रशमयन्नात्मेर्द् B₁.₄ प्रशम वा(B₃ °मैवा)त्मेर्द् D₁₁ तैः प्रशमयन् (for तैर्वै प्रशमयन्) B₃ हरे प्रशमयन्वानैरैर् (for the prior half) N₂ V₂ B₁.₃.₄ D₇ अनु (for वारि) —After l 1 Ñ₁ V₂ B₁.₃.₄ D₇ ins

1268(A)* सुख्यार्थां निखिला बुद्धिर्मयैवं वानरोत्तम ।

[V₂ सख्यार्थी (for °र्थां) B₄ नि युता (for निखिला) Ñ₁ B₁ धर्मार्था (for °र्दे)]

while D₄.₁₁ ins after l 1

1268(B)* मुनेर्वचनं तु तच्छ्रुत्वा वाक्यमिदमुवाच ।
वयं तु पतामाहं शरीरं धारयाम्यहम् ।

[(l 1) D₁₁ स्तुत्वा (for श्रुत्वा)]

—D₁ om l 2 N₁ illeg up to मुनेर् —(l 2) D₁.₄ आस्था (for आस्था) D₆.₄ कृत्वा (for बद्ध्वा) D₁₁ आस्थां तु प्रतिपेदस्य (for the prior half) D₁₁ मुनि (for मुनेर्) D₁₃ समुद्धरन् D₈.₁₁ समुद्धरन् (for स्मरन्मरन्) —(l 3) D₁₃ श्रुत्वा D₆.₄ दृष्टवा (for श्रुत्वा) D₁ प्रथा तु सहर्षं दुःस (for the prior half) D₁.₁₁ दोष (for दीपम्) D₁₁ निवसामि सान्त्वं सुष प्रतीप इव वर्धिता]

—Thereafter Ś₁ D₁.₄.₁₁.₁₃ cont while N₁ V₂ B₁.₃.₄ D₇ ins after 5

1269* अहमेव निःशेषोस्मि वैरामे पोषयति पुत्रक ।

[N₂ D₄.₁₁ is सखुम् N₁ B₁ D₇ च (for तु) Ś₁ क्षयेद् D₆.₁₁ कायेद् D₁₃ कन्देद् (for तैरतैद्) Ñ₁ V₂ B₁.₃.₄ D₇ पुत्रो मामिह पुष्यति (for the post half)]

—Ś₁ D₁₃.₁₃ further cont N₂ D₁ cont after 1266*, D₁.₁ cont after the repetition of 1225*

1270* इदमप्यद्भुत सर्वे पश्य तु हरयो मम ।
इमौ पक्षौ प्ररूढौ मे बल चैव यथा पुरा ।
पुनर्युवानमात्मानं पश्याम्येतत्प्रवत्तत्रम् ।
मनसा चैव जानामि मनश्चाप्याति हीत्र मे ।
एवं पश्यामि देवैर्द्रेहीमशोकर्वनेकागतराम् ।   [5]
स्वस्ति वोऽस्तु गमिष्यामि कृतार्थो सन्तु वानरा ।
तलस्ते वानरा हृष्टास्तदद्भुतमवेक्ष्य वै ।
यौवनप्रवरराजस्य कृत कार्यमिति ब्रुवन् ।

[(l 1) D₁ अप D₆.₄ मपि (for वापि) —(l 2) D₆.₄ महौ (for °रौ) D₁ हस्त D₆.₄ सर्वे (for चैव) —(l 3) Ñ₁ illeg up to °त्मान D₁ पश्यन्तमेतत्प्रत D₆.₄ पश्यन्ती दैवयुगम (for the post half) —(l 4) N₁ illeg for जानामि मनश्चाप्या —(l 5) D₁ दर्शितां (for °कोशां) —(l 7) D₆.₄ दृष्ट्वेक्ष्य तु (for अवेक्ष्य वै) —(l 8) D₆.₄ यौवन (for °नाद्) D₁.₄ मरे L(ed) [अ]ब्रुवन् (for ब्रुवन्) N₁ भूत आम तथा च (for the post half)]

—After 1269* N₁ V₂ B₁.₃.₄ D₆.₄.₁₁ cont

1271* एककाल पतनार्थे हिमवत पर्वताय स ।
पद्मासुप्तामागतसुतस्तेन रावणो मैथिलीं हरन् ।
सम्पाप ममावस्था धर्मविद्धि न युवानन् ।

[(l 1) B₁.₃ यत D₆.₁₁ एक (for एक) V₂ एक कम (for एककाल) N₂ B₁ शतार्थे (for °र्थे) —After l 2 Ñ₁ B₁ D₇ ins

1271(A)* कदाचिद्र तमासाने दृष्टो निशाकर ।

[D₇ ह बनावत् (for कदाचिद्)]

while D₆.₁₁ ins after l 1

1271(B)* [illegible]

[D₆ [illegible]]

—(l 2) D₆.₄.₁₁ [illegible] —D₆.₄ om l 3 —(l 3) [illegible] (for the post half) [illegible]

6 V₂ B₁ missing for 6 (cf v l 4) Ś₁ om 6 (cf v l 4, Ś₁ N₂ D₁.₄.₁₁.₁₃ [illegible] ins after l 3–5 of 1270*) —[a]) D₆.₄.₁₁ [illegible]

(4 61 27
H 4 63 7
L 4 54 0

तस्या विलपितं श्रुत्वा तौ च सीताविनाकृतौ ।
न मे दशरथस्नेहात्पुत्रेणोत्पादितं प्रियम् ॥ ७
तस्य त्वेवं ब्रुवाणस्य संपातेर्वानरैः सह ।
उत्पेततुस्तदा पक्षौ समक्षं वनचारिणाम् ॥ ८
स दृष्ट्वा स्वां तनुं पक्षैरुद्गतैररुणच्छदैः ।
प्रहर्षमतुलं लेभे वानरांश्चेदमब्रवीत् ॥ ९
निशाकरस्य महर्षेः प्रभावादमितात्मनः ।
आदित्यरश्मिनिर्दग्धौ पक्षौ मे पुनरुत्थितौ ॥ १०

(for च) Ñ2 V3 B1.2.3 वागता तु, D7 म जाता तु (for कुर्वता च) D12 महा (for मया) ✻ Cv r कुर्वता च मया वीर्यमिति पाठ ✻ —ᶜ) T3 वाक्यैर् (for वाग्भिर्) —ᵈ) B1.4 D6 G1 मैथिली (for °ली) D4.11 सीता म श्रायसे कथ

7 V3 B3 missing for 7 (cf v l 1) Ś1 Ñ1 V2 D1.8.12.13 om 7 (cf. v l 4 and 6) —ᵃ) B1 D11 सीता (for सीता) D4.8.10 वियोगितौ (for विनाकृतौ) —ᶜ) D5.11 दाशरथे; D4 दाशरथ (for दशरथ) —ᵈ) T1.2 M1 Ck [श्रा]पादित Ct as in text (for [उ]त्पादित) —After 7, Ñ2 V2 B1.2.4 D7 (V2 B4 preceded by an additional colophon) read Sarga 58

—After 7, D3.4 repeat 1225* and D11 repeats l 1 and then cont l 2–8 of 1225* with variants

8 Before 8, Ś1 Ñ1 D2–4.12.13 read 14–15 and colophon, and all (except Ñ1) repeat 14 (Ś1 D13 14ᶜᵈ only) in its proper place V B D7 read 14–15ᵇ (including star passage) before 8, repeating 15ᵃᵇ in its proper place —ᵃᵇ) D5 सपातेर्, D8.10 सहैर् (for मया रे) Ś1 Ñ V B D1–4.7.11–13 एव कथयतस्तस्य पत्त(Ñ2 V1.2 °त)ास्य महात्म(D7 °न)न —ᶜ) D6 उत्पत तश्च D11 समुद्गतौ (for उत्पेततुस्) Ś1 Ñ2 D1–4.12.13 तत, T2 सदा (for तदा) ✻ Cm पक्षाविति प्रत्ययोरुप लक्षणम्। अन्यथोत्तरत्र पक्षैरिति बहुवचनप्रयोगात् ✻ —ᵈ) Ś1 Ñ2 D1–4.12.13 वानराणा प्रपश्यता, D11 सपानेरसितौजस

9 ᵃ) Ñ2 D7 स्व, D5 [आ]त्म, M2 स्व (for स्वा) D1 दृष्ट्वाचिता (for स दृष्ट्वा स्वा) T G2 M2 Ck पत्रैर्; G1 पुत्रैर् (for पक्षैर्) —ᵇ) Ñ1 illeg V2.3 D1–4.7.12.13 M1 तरुणच्छदै, B2.3 च तनुच्छदै (for अरुणच्छदै) ✻ Cv r m g अरुणच्छदैररुणवर्णैर्विग्रहैः (Cr m अरुणवर्णैरिति वा [Cm °रिति] पाठ), Ck अरुणच्छदैरसौ। अरुण पूर्वसमच्छादनसमर्थतया पूर्वमदृष्टैरित्यर्थः), Ct अरुणच्छदैर् रुणवर्णैः ✻ —ᶜ) Ñ2 V B D7 सद्य स(V °श्च, D7 °श्च तु) महा(Ñ1 illeg up to महा बल, D1 मुनि से मनसा स्मरन् —After 9 N2 V B D7 ins

1272* सुवर्णाभोऽग्रदर्श्वेत जाम्बवानृषभोऽपि च ।
नलो नीलो गयो मैन्दो द्विविदो गवयस्तथा ।
तारो गवाक्ष कुमुद शरभ पनसो हरि ।
हनुमान्कथनश्चैव ये चान्ये प्लवगोत्तमा ।
ऊचुश्च राममाहात्म्यं महावीर्यं च लक्ष्मण । [5]
यथो प्रभावात्संपातिपक्षावुद्गतावुत ।
अशरीरा ततो वाणी दिव्या प्रादुरभूत्तदा ।
एवमेतत्सुरश्रेष्ठा प्रभावश्च यथा वच ।
तत प्रहृष्ट संपातिर्वानरांश्चेदमब्रवीत् ।
हर्षविस्तीर्णया वाचा स्वरसंपत्संयुक्तया । [10]

[(l 1) B4 श्रीमान् (for चैव) Ñ2 D7 ऋक्ष (for चक्ष). —(l 2) Ñ2 नलो V1.2 गजो (for गयो) —(l 4) Ñ2 V3 कथनश्चैव, V2 प्लवगाग्रण्ये (for कथनश्चैव) V1 चपाङ्ग; G(ed) °गमन् (for उपागता) —(l 5) V1 damaged from राम up to वीर्य V3 D7 रामे माहात्म्य (for राममाहात्म्य). B1.2 लक्ष्मण (for °णे). —(l 6) V2 तयो (for यथो). B1 प्रसादात् (for प्रभावात्) B3 स्वपक्ष (for अ°) —(l 7) V1 damaged for ततो वाणी दि V3 दिव्या (for दिव्या). —(l 8) B3 हवम् (for एवम्) V3 यम (for एतत्). V3 यथावैवत् (for यथा वच) —(l 9) V1 damaged for वानरांश्चेदम V2 B1 इदम् (for चे°) —Ñ2 V2 B4 D7 om l 10 —(l 10) V1 damaged after हर्ष up to स्व V2 *न्यकया B2.3 सुशकया (for प्रस°) V3 स्वरसंयुतयुक्तया (for the post half)]

while D1 ins l 3–5 of 1276* after 9

10 ᵃ) Ñ2 B3.4 D1.3.4.7.11 तस्यर्षे, V1 damaged, V2 विप्रर्षे; B1 D5.6.8–10 राजर्षे, D13 *र्षे (for महर्षे) Ś1 N1 D13 निशाकरस्यर्षेस्तस्य, V3 निशाकरमहर्षेस्तु, D2 निशाकरस्यपेस्तस्य, M3 महर्षेर्निशाकरस्य —ᵇ) Ś1 N1 D2.3.12.13 सुमहात्मन, G1 मञ्जुलात्मन; G3 महितौजस, M1 इद्धसा तत (for अमिता त्मन) N2 V D1–3 D7 प्रसादात् सुमहात्मन, B4 D1.11 सर्वे (D1 प्रीता) पश्यन्तु वानरा, D4 प्रभाव सुमहात्मन, D5.8–10 प्रभावादमितौजस —After 10ᵃᵇ, Ś1 Ñ V (V3 repeats after l 5 of 1276*) B1–3 D1.3.7.12.13 ins, D1 cont after l 5 of 1276*, D11 cont after 1276*

1273* समुत्थिताविमौ पक्षौ सर्वे पश्यन्तु वानरा ।

[D4.11 समुत्थितावुभ् Ś1 Ñ1 D2.12 पश्यत V1.2 (first time) पश्यत (for पश्यन्तु) Ñ1 illeg for वानरा]

—Then all the above MSS read 13 (followed by 1276*) —After 10ᵃᵇ, D4 D11.13 ins l 6 of 1276*. —D3.4 om 10ᶜᵈ —ᶜ) D11 सम (for रश्मि) Ś1 Ñ1 रश्मिनिर्दग्धौ (N1 illeg from रश्मि up to पक्षा in ᵈ [see var]) V1 B4 D1.3.12.13 G2.3 M1 रश्मिनिर्दग्धौ (for °निर्दग्धौ) —ᵈ) Ś1 N1 D4.12.13 पक्षौ तु मामका (N1 illeg up to मामका) क्षमौ N1 V B D1.7 पक्षाव

यौवने वर्तमानस्य ममासीद्यः पराक्रमः ।
तमेनाद्यावगच्छामि बलं पौरुषमेव च ॥ ११
सर्वथा क्रियतां यत्नः सीतामधिगमिष्यथ ।
पक्षलाभो ममायं वः सिद्धिप्रत्ययकारकः ॥ १२

इत्युक्त्वा तान्हरीन्सर्वान्संपातिः पततां वरः ।
उत्पपात गिरेः शृङ्गाज्जिज्ञासुः खगमो गतिम् ॥ १३
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा प्रीतिसंहृष्टमानसाः ।
बभूवुर्हरिशार्दूला विक्रमाभ्युदयोन्मुखाः ॥ १४

G 4 62 14
R 4 63 14
L 4 55 30

(V₂ पक्षौ न गमनक्षमौ, D₅.₈₋₁₀ पक्षौ पुनरुपस्थितौ D₁₁ पक्षौ तौ गमनं क्षमौ (sic) —After 10 Ś₁ D₁.₃.₁₂.₁₃ ins

1274* सजातौ तस्य सत्येन क्षणेन खगमक्षमौ ।

[Ś₁ D₁₃ तमेव क्षणम् (for क्षणेन खगम्)]

while Ñ₂ V₃.₂ B D₇.₁₁ ins after 10

1275* सद्यो तौ तस्य भावेन क्षणेन गमनक्षमौ ।

[B₁ सद्यौ (for संवृतौ) D₁₁ तस्य स्नेन (for तस्यभावेन) B₄ D₇ गगन (D₇ °मने) (for गमन)]

11 ᵃ) D₁₃ वर्तमानश्च (for वर्तमानस्य) G₁ यौवनोद्वर्तमानस्य —ᵇ) Ś₁ D₁₃ यथासीत्मे, Ñ₁ D₃.₁₃ यथासीन्मे D₂ समासीच D₃ मसासीत् (corrupt), D₇ समासीच (for ममासीद्य) D₆ समासीच पराक्रम —ᶜ) Ś₁ Ñ₁ D₁₋₄.₁₂.₁₃ तद् (for तम्) Ñ₂ V₂ G₁ [म]धिगच्छामि B₄ [म]नु°, D₁ [प्]व ग°, D₁₃ मभिष्यामि M₁ [म]भि°; M₃ नु गच्छामि (for [अ]वगच्छामि) D₇ तमेवाद्य गच्छामि, D₁₁ तमाद्यमनोवगच्छामि —ᵈ) D₆ T G₂ पौरुषम् (for पौरुषम्) V₂ बलस्य (for एव च) Ś₁ Ñ V₁.₂ B D₁₋₄.₁₂.₁₃ बलं पौरुषमात्मन । D₁₁ यथा पौरुषमागतं ❀ Cm बलं पौरुषमेव चेति पाठः । पुराणमेव पौराणम् । स्वार्थेऽण् पुराणेषु दिव्यसनो बलस्य बलं श्रूयते तादृशमिति वा ❀

12 ᵃ) V₂ सर्वथा (for सर्वथा) —ᵇ) Ś₁ D₁.₁₂.₁₃ दृश्यथ वानरा Ñ₁ illeg D₁.₃.₄ प्राप्स्यथ वानरा (for अधिगमिष्यथ) —V₂ om 12ᶜᵈ —ᶜ) Ñ₂ B D₇ पक्षाभ्यां V₁.₃ पक्षाभ्यां भो D₁ पक्षाभ्यो, D₁₃ पक्षलाभो (for पक्षलाभो) Ñ₁ illeg from ममायं up to ° Ś₁ Ñ₂ मया D₁₁ यथा (for मम) D₁.₄ च T₁ न (for व) Ś₁ D₁.₁₂.₁₃ मया, M₁ सिद्धि (for [म]यं व) —ᵈ) G₂ सिद्ध (for सिद्धि) Ś₁ D₁₂.₁₃ प्रत्यय स(D₁₃ स)निर्दर्शनः V₂ V₁.₃ B D₁ प्रत्यक्ष(Ñ₂ V₂ D₁ सर्वथा) संनिदर्शनः D₁₁ प्रत्यक्षस्तु निदर्शनः (D₃ °र्शनं) D₁₁ प्रत्यक्षेषु निदर्शनः D₁₁ प्रत्ययो हि निदर्शनं —After 12, Ś₁ D₁₋₄.₁₁₋₁₃ ins. a passage relegated to App I (No 24) while Ñ (Ñ₁ partly illeg) V₁ (V₁ after 12ᵃᵇ owing to om) B D₇ ins. l 1–16 of App I (No 24)

13 B₁ om 13 Ś₁ Ñ (Ñ₁ partly illeg for 13ᵃᵇ) V B₁₋₄ D₁₋₄.₁₁₋₁₃ read 13 (followed by 1276* [D₁ l 1-2]) after 1273* —ᵃ) Ñ₁ V B₁₋₄ D₁ V₁ वानराः D₆ तान्प्लवगान् M₃ स हरीन् (for तान्हरीन्) D₁ om सर्वान् —ᵇ) Ś₁ D₁₋₄.₁₁₋₁₃ G₂ पततोश्वर ; Ñ₂ V₂ B₁₋₃ D₇ खचरेश्वर ; V₁.₃ च खगेश्वर D₆.₈.₁₀ M₂.₃ पतगोत्तम, G₁ प्लवगोत्तमात् (for पततां वरः) —ᵈ) D₁ जिज्ञासन् (for °सुः) Ś₁ D₁₂.₁₃ खगमद्, Ñ₂ D₁₁ खगमो, B₂ D₆ खगमनो(B₂ °ना), T₁ M₃ खगमो G₁ M₁.₂ खगतिं(M₃ °ते) (for खगमो) B₂ गति ; G₂ तथा M₁ तदा (for गतिम्) Ñ₁ V B₁.₃ D₇ निजपक्षात्मनो गतिं —After 13 Ś₁ Ñ (Ñ₁ partly illeg) V B₁₋₃ D₁.₂.₁₁.₁₂.₁₃ ins., B₄ ins l 6 only after 10ᶜᵈ, D₁ ins l 1-2 after 13 l 3-5 after 9 and l 6 after 10ᶜᵈ, D₁₁ ins. l 1-4 after 13 and l 6 after 10ᶜᵈ

1276* ततस्ते वानराः सर्वे विस्मयोत्फुल्ललोचनाः ।
पर्वताग्रमवैक्षन्त संपातिश्च विहङ्गमः ।
शिखरस्थस्तु संपातिः प्लवगानिदमब्रवीत् ।
हर्षविह्वलितान्सर्वान्स्वरसंपत्सुपुष्कया ।
निशाकरस्य सदृशं सर्वे पश्यत वानराः ।   [5]
लब्धवलस्य रूपम प्रभावमिदमीदृशम् ।

[(L 1) B₁ g B₂ a (for ते) Ñ₁ ततस्तु वानराश्चान् (for the prior half) —(l 2) Ś₁ D₁.₁₂.₁₃ °न्त, Ñ₂ V क्षेत्र, D₁₁ संचेन D₁₃ उदेन (corrupt) (for संचेन) B₂.₃ शतानी (for °रि) Ś₁ D₁₋₄.₁₁₋₁₃ विहित (for विहि) D₁ पश्यन्तु सर्वेऽत्र संपातिनाम्नासनगीद् —(l 3) B₁₋₃ संपाती (for °ति) Ś₁ Ñ₁ D₁₋₄.₁₁₋₁₃ मब्रवीन् (for ग्भवीत्) D₁ इति स्मानानर्हमात् (for the post half) —(l 4) Cf l 10 of 1273* Ś₁ D₁₋₄.₁₁₋₁₃ संपातस्य (for विशल्लितान्) Ś₁ B₁ D₁₃ पत्रुतन्, V₁ सं°, B₃.₂ -पुष्कया (for -सुपुष्कया) D₁ स्वरसंपत्कंपरीह (for the post half) —(l 5) V₁.₃ शिनौ, D₁.₈ सोन (for हव्यौ) Ś₁ D₁.₁₂.₁₃ शिखरस्थो वो (for the prior half) Ś₁ D₁.₁₂.₁₃ एव (for सर्वे) Ś₁ V₁ D₇ पश्यत (for पश्यत) V₁ प्रभावाद्य महत्सत्त्वं, D₁ प्रभावेन महत्स्वन D₁₃ पुनः पतगसी (for the post half) —After l 5 V₁ repeats 1273*, while D₁ cont 1273* —D₁₃ om l 6 —(l 6) Ś₁ D₁.₁₂ लब्धपक्ष D₁.₄ लब्ध्वैव, D₁₁ लब्धस्य (for लब्धस्य) V₁ लब्धपक्षस्य V₁ सर्वे तु पक्षस्य (for the prior half) Ñ₁ illeg for the post half V₁ B₁ रूपम् (for रूपम्) Ś₁ D₁.₁₂.₁₃ दृश दृश (for दृशमीदृशम्)]
—Thereafter D₁₃ cont 1273*

14 Before 14 (read before 8) V (V₁ missing from l 17 up to हरीणां in l 31) B ins. l 17–60 and D₇ l 31–60 of App I (No 24) Ś₁ D₁₋₄.₁₂.₁₃

G. 4.63.20
D. 4.63.15
L. 4.54.31

अथ पवनसमानविक्रमाः
प्लवगवराः प्रतिलब्धपौरुषाः ।
अभिजिदभिमुखां दिशं ययु-
र्जनकसुतापरिमार्गणोन्मुखाः ॥ १५

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे द्विषष्टितमः सर्गः ॥ ६२ ॥

---

repeat 14 (Ś1 D12 14^{cd} only) here (cf. v.l. 8). Ñ2 om. 14. Ñ1 reads 14 before 8. —^{a}) Ś1 Ñ1 D2.11.13 (D13 first time) ततस्ते; V B D7 ते तु तद्- (for तस्य तद्). D1 तस्य ते तद्वचः श्रुत्वा, D2-4.12.13 (all, except D11, second time) ते तद्वचनमाज्ञाय. —^{b}) Ś1 Ñ2 D2.12.13 (D2.13 first time) सर्वे; D3.4 (both first time) प्रीता; D8-10 M3 प्रति- (for प्रीति). B1 -संयुग- (for -सहृष्ट-). —^{c}) D3.4 (both first time) कपि- (for हरि-). —^{d}) Ś1 Ñ1 D2.12.13 (all, except Ñ1 D7, first time) विक्रोश; D3.4 (both first time) विरोध (for विक्रम-). D3 (first time) -[अ]भ्युदयात्पुन; D3(second time).11 -[अ]भ्युदितोन्मुखाः; D13 (first time) -[अ]भ्यु° (for -[अ]भ्युदयोन्मुखाः). Ś1 D2.12.13 (all second time) विष्णुतुल्यपराक्रमाः. —After 14^{cd} (r.), Ś1 D2-4.12.13 ins., Ñ1 (partly illeg.) ins. after l. 16 of App. I (No. 24), Ñ2 V B D7 ins. before 15. D11 ins. after 14:

1277* एवमुक्त्वा तु संपातिस्तान्सर्वान्हरियूथपान् ।
जगामाकाशमाविश्य सुपर्ण इव वानरान् ।
श्रोत्रेण तु खगं दृष्ट्वा प्रहृष्टा वानरर्षभाः ।
इदं हृष्टतरो भूत्वा वालिपुत्रोऽङ्गदोऽब्रवीत् ।
दत्त्वा प्रवृत्तिं वैदेह्या जीवयित्वा च वानरान् । [5]
यातश्च निरयं पक्षी संपातिर्दृष्टमानसः ।
तद्गम्यताम् गच्छामो दक्षिणस्योदधेर्गिरिम् ।
समर्थयामहे तत्र लङ्घनार्थं महोदधेः ।
ततस्तथेत्येव तमूचुरङ्गदं
प्रहर्षयुक्ता हरयो महाबलाः । [10]
समावृतो ज्ञातिबलेन सत्त्ववा-
ञ्जगाम तं गृध्रनिवेदितं गिरिम् ।

Colophon

[V1 moth-eaten for l. 1. —(l. 1) D1 उक्त्वा (for वक्ता). D1.3.4.11 आगम्य (for तान्सर्वान्). Ñ2 V2 B D7 तानामन्त्र्य प्लवगमान्, V3 आगम्य प्लवगोत्तमान् (for the post half). —(l. 2) Ñ2 V B D1-4.7.11.13 नैर्ऋ(D2.12.13 °र्ऋ)त (for वानरान्). —Ś1 D12 om. (hapl.) ll. 3-5. —(l. 3) Ñ2 B2 उड्डीनं तु, V2 प्रडीन, D2.13 प्रडीनं त, D7.11 उड्डीनं तु (D11 त) (for श्रोत्रेण तु). B D11 प्रहृष्टा वानरर्षभाः, D3 प्रहृष्टो वानरर्षभ (for the post. half). —(l. 4) B4 D11 हृष्टतरो, D1 हृष्टतरो, G (ed.) °रो (for हृष्टतरो). D1-4.11.13 वाक्य (for भूत्वा). B1 विनयसन्नो भूत्वा (for the prior half). —(l. 5) V1.2 श्रुत्वा (for दत्त्वा). V1 damaged, D2.13 सीतायाः (for वैदेह्याः). Ñ2 B2 तु (for च). D12 वानरा (for °रान्). —(l. 6) Ñ2 V2 B D1.2.3.11 गतः स्व-; V3 गतः स, D2.13 यात स्व, D3 गतश्च (for यातश्च). D3.4 पूर्ण- (for हृष्ट-). —(l. 7) D7 om. (hapl.?) गच्छत. Ñ2 V2.3 B D7.11 [उ]दधेः (for [उ]दधेर्). D1 गिरौ (for गिरिम्). —After l. 7, B1 (erroneously) ins.:

1277(A)* समस्ताश्चिन्तयिष्यामो दक्षिणस्योत्तरं गिरिम् ।

—(l. 8) D12 om. from महे up to धें. D1 तस्य (for तत्र). Ñ2 B1.3 D7 समताश्चिन्तयिष्यामो, V1 ततस्ताश्चिन्तयिष्यामि, V2 B4 समस्ताश्चिन्तयिष्यामो, B2 समेताश्चिन्तयिष्यामो, D11 समवेक्षिष्याम वयं G (ed.) तमस्ताश्चिन्तयिष्यामो (for the prior half). Ñ2 V2.3 B D7 लङ्घनार्थे (for लङ्घनार्थं). D3.4.11 महोदधिं (for °धेः). —(l. 9) B1 निशम्य शुक्लं (for ततस्तथेति). Ñ2 V2 B D1.7 प्रवदत (D1 °दत)गदं, V1.2 D3.4 प्रतिपूज्याङ्गदं, D11 [अ]भ्यवदस्त्वथाङ्गदं (for [ए]व तमूचुरङ्गदं). —(l. 10) Ñ2 V2 B D7 अवदन् (for हरयो). D3.4 प्रहर्षयुक्तैर्हरिभिर्महावने. —V1 damaged from ज्ञाति in l. 11 up to समाव in 15^{a} (r.). —(l. 11) Ñ2 V1.2 B D7 स चान्वितो (Ñ2 °त-), V3 समन्वितो, D1 स मारुती, D2.13 स चावृतो, D12 स चावृतो (for समावृतो). D3.4 रात (for ज्ञाति). Ñ2 V2 B D1.7 सत्वरो, V3 संवृतो, D3.4.11 सत्वरं (for सत्त्ववान्).

Colophon. —*Sarga name*: Ś1 Ñ1 D2.12.13 संपातिपक्षलाभ, D1.3.4 संपातिगमन (D1 °न). —*Sarga no.* (figures, words or both) D1 37, D3 63. —After colophon, D3 concludes with राम.]

15 Ś1 Ñ1 D2-4.12.13 read 14-15 and colophon before 8. V B D7 read 14-15^{b} (repeat 15^{cd} here) before 8. D11 om. 15. D3 reads 15 in marg. V1 damaged up to समाव (cf. v.l. 1277*). —^{a}) Ś1 विक्रमास्ते (for विक्रमाः). —^{b}) B1 (first time) प्लवग विप्रवराः, G (ed. [first time] °पुंगवा) प्लवंगमाः (for प्लवगवराः). Ś1 Ñ V B D1-4.7 (V B D7 both times) .12.13 परिपूर्णमानसाः, G3 °मानसाः (for प्रतिलब्धपौरुषाः). —After 15^{ab} (first occurrence), V B D7 ins.:

1278* प्रियवचनशतानुवादिनो

हरितनया स च आम्बवान् बभूवु ।

Colophon

[(l 1) B3 सुवार्थवेदिनो B2 स्वार्थ° (for शतानुवादिनः) —(l 2) V2 ते हरितनया B4 हरितनय V1 B3 D7 ह (for च) B2 बभूव (for बभूवु)

Colophon —*Sarga name* V1 सपातिसमागमे सुवर्णगमन V2 सपातिपार्श्वगमन, V3 B4 सुवार्थगमन, B1 3 सुवार्थगमन B2 सीतान्वेषणे सपार्श्वगमन, D7 सुपार्श्वाञ्जन —*Sarga no* (figures words or both) V3 60, V1 65 B2 63 B3 53 B4 66 D7 64]

—*) Ś1 Ñ V B D2-4 7 12 13 स्वरितम् (for अभिविद्) Ś1 V3 B1-4 D2 7 12 13 T G M1 2 Ct m g अभिमुखा V1 2 यथो * *, G (ed) -अभिमता, Ct as in text (for -अभिमुखा) V3 प्रयात, D4 पयौ, D12 om (for मधुर) Ś1 D12 transp दिश and मधुर D1 ऊद्र्ध्वमभि मुखा हि मधुर, D3 अभिनिद्रतिमुखा दिशो मधुर (sic) Cf अभिजिदभिमुखामभिजिन्नक्षत्रसमुखा दिश दक्षिणाम् । यद्वाभिजिदाहुल्यकारकर्मणि क्विप् । अभिजेतव्यो रावण समुखो यस्या वा दिशम् —d) M2 -मुता (for -मुना) Ś1 Ñ1 D2-4 12 13 [उ]दयुक्ता (for [उ]न्मुखा) Ñ2 V B D त(V3 om) कृतमनय पितृराजरक्षिता (B4 °रक्षिता) Cg एव प्रशिक्षा पक्ष सर्वा गता

Colophon V3 om —*Sarga name* Ś1 V3 सपाति पक्षोद्गमन (V2 °न), Ñ1 V1 B2 D2 12 सपातिपक्षोद्गम N2 B4 D7 सीतान्वेषणे सपातिपक्षोद्(B4 °द्ग)म, B1 सीतान्वेषणे दक्षिणदिग्गमने सपातिवाक्य B3 पक्षोद्गम, D1 3 4 सपातिपक्षोद्भव, D12 सपातिपक्षलाभ, D13 सपाति पक्षागमन —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 V1 D1 2 D3 4 13 13 om N2 60, V3 66 B2 54 B4 67 D1 36 D3 11 G3 62 (as in text) D6 T1 61, D8-10 T2 3 G1 2 M3 3 63 D7 65 M1 64 L(ed) 55 —After colophon, G concludes with श्रीरामाय नम —After colophon N2 ins

किष्किन्धाकाण्ड समाप्तम् । श्रीरामचन्द्राय नम । श्री श्री सुमतिजयजितामित्रदेव स भाजाने विक्रमसिंह नचोया । सवत् ७९८ माङ्गिण वदि ९ *** श्री श्री सुमतिजयजिता मित्रमलदेवसने नामा ******************* (illeg) किष्किन्धाकाण्डसपूर्णा * दिनजने ।

—V3 ins

इत्यार्षे रामायणे किष्किन्धाकाण्ड सपूर्णम् ।
वसुनिगमसिवासपकाश्यनेत्र
स्थितवति नभसीति शाकवर्षे ।
कलिसरद्विहितास जीवनाथ
प्रतिपदि सितमिश्रपरतमध्ये ।
पुस्तकमिदमनपरिश्रमचेत्ता विद्वज्जनो मान्य ।
सागरलङ्घनखेद हनुमानेक पर वेद ।
पलिशादपि कुटिलहृद कुलिशादपि कठिनकर्माण ।
गरलादपि मर्मभिदो ये केचन तानमस्कुर्म ।
मधुमथनपदाब्जे यस्य दत्तचेता
यमगुरुप भवानम्योध पाश जहातु ।
परकिरण * सूर्ये विस्तृताशेषमालि
प्रभवति तिमिराणा लोकपथ*शक्ति ।
वीर्णं लया तोयधियादमत्र
जानन्तु रामादपि साधुमीन ।
दुरात्मवालीपरिशादिनी
मुपायमन्येषय जीवनाय ।
चरमपद्य महोगेयाथस्य ।

—V2 ins

समाप्त चेद किष्किन्धाकाण्डमिति ॥ शुभम् ॥

—B1 ins

समाप्त चेद किष्किन्धाकाण्डम् ॥ अस्यानन्तर सुन्दरकाण्डम् ॥ यस्याद्यमाद्य श्लोक ॥

आरयाते गृध्रराजेन समुत्पत्य प्लवगमा ।
सहिता प्रीतिमापन्ना सिंहनाद विनेदिरे ॥ इत्यादि ॥ ॐ ॥

रामचन्द्राय नम ।
जयति रघुवंशतिलक कौसल्यानन्दिवर्धनो राम ।
दशवदननिधनकारी दाशरथि पुण्डरीकाक्ष ।

—B3 ins

समाप्त चेद किष्किन्धाकाण्डमिति ॥ शक १७५५
आदिकाव्य महद्वेतत्पुरा वाल्मीकिना कृतम् ।
रामस्य चरित दिव्य देवदेवस्य भाषत ।
शृणुयाद्य सदा लोके स वै मुच्येत किल्बिषात् ।
पुत्रकामी तु पुत्रार्थान्धनकामो धनानि च ।
लभन्ते मनुजा लोके श्रुत्वा रामस्य चेष्टितम् । [5]
लभते पतिकामा हि पति कन्या मनोरमम् ।
समागम प्रोषितस्य लभन्ते बन्धुभि प्रियै ।
यथा रामेण कौशल्या सुमित्रा लक्ष्मणेन च ।
भरतेन च कैकेयी जीवपुत्रास्तथा प्रिय ।
तथा रामायण श्रुत्वा नून प्राप्स्यति सगमम् । [10]
तथा विजयते राजा शत्रूंश्च विनिष्यति ।
श्रुत्वा काण्डमिदं पुण्य दीर्घमायुश्च विन्दति ।
इदं तु विजय चित्रे रामस्याक्लिष्टकर्मण ।
लोकनाथस्य कृष्णस्य सर्वे प्राञ्जलयो नृपा ।
शृण्वन्ति लोके य इममार्ष वाल्मीकिना कृतम् । [15]
रामस्य चरित दिव्य नास्ति तेषा पराभव ।
सर्वपापविनिर्मुक्तो दीर्घमायुरवाप्नुयात् ।
प्रीयते भगवान्विष्णु स हि रामो महायशा ।
आदिदेवो महाबाहुर्हरिनारायण प्रभु ।
द्विजश्च वेदान्समवाप्नुयात्सुख [20]
राज्य च राजन्यवर सुखागतम् ।

६३

G 5 1 1
B 4 64 1
L 4 56 1

आख्याता गृध्रराजेन समुत्पत्य प्लवंगमाः ।
संगताः प्रीतिसंयुक्ता विनेदुः सिंहविक्रमाः ॥ १

संपातेर्वचनं श्रुत्वा हरयो रावणक्षयम् ।
हृष्टाः सागरमाजग्मुः सीतादर्शनकाङ्क्षिणः ॥ २

धनानि वैश्यश्च सुखेन च लभेत्
तथैव शूद्रश्च परां च सम्पदम् ।
आरोग्यमैश्वर्यमथो यशश्च
धनं महद्बुद्धिकरं सुपुण्यम् । [25]
श्रोतव्यमेतन्नियतैस्तु सद्भि
र्यशस्करं बुद्धिकरं च नित्यम् ॥

इत्यार्षे रामायणे महर्षिवाल्मीकिये शतसाहस्रया संहितायां वैयासिक्याः किष्किन्धाकाण्डं समाप्तमिति । ॐ रामाय नम ।

—B3 ins

समाप्तं किष्किन्धाकाण्डमिति ।

—B4 ins

समाप्त चेद किष्किन्धाकाण्डमिति ॥ श्री श्री रामचन्द्राय नम ॥ लिखित श्रीगोवर्धनदेवशर्मणो लिपिरिय ॥ शा बहवेदा॥ शकाब्दा ॥ १७२० ॥ श्री राधागोविन्दार्पितचित्त निर्मलाशय श्रीयुक्त श्रीलश्रीयुत् देवनारायणसिंह चौधरे पुस्तकमिदम् ॥

—D7 ins

किष्किन्धाकाण्ड समाप्तम् ॥ शुभमस्तु ॥

63

☞ In Ñ1 V2 B1.2.4 D7 Sundara Kāṇḍa begins from 4 62 B3 ends with Sarga 62 For Sargas 63–66 B3 of Sundarakāṇḍa is taken as B3 in Kiṣkindha

Ñ2 V3 D3 begin with ॐ नम श्रीरामचन्द्राय, B2 with ॐ रामचन्द्राय नम, B4 with ॐ श्री श्रीराम॰ D7 with श्रीगणेशाय नम श्रीरामचन्द्राय नम॰, M1 with श्रीरामाय नम —Thereafter Ñ1 D7 ins the following introductory st

नमस्तस्मै मुनीन्द्राय श्रीयुताय तपस्विने ।
सर्वज्ञानाधिवासाय वाल्मीकाय नमो नम ।
नमोऽस्तु रामाय सलक्ष्मणाय
देव्यै च तस्यै जनकात्मजायै ।
निपातितं येन समस्तरक्ष
स्तस्मै नमो दाशरथाय नित्यम् ॥

While B1.4 ins.

जयति रघुवंशतिलक कौसल्याहृदयनन्दनो राम ।
दशवदननिधनकारी दाशरथि पुण्डरीकाक्ष ।

—Thereafter B1 cont

नमस्तस्मै मुनीशाय श्रीयुताय तपस्विने ।
शान्ताय वीतरागाय वाल्मीकाय नमो नम ।

1 ᵃ) Ś1 Ñ2 V1.3 B1.3.4 D1–4.7.11–13 आख्याते, D6 आगता (for आख्याता) —ᵇ) Ś1 Ñ V1.3 D1–10 समुत्प्लुत्य, Cm g as in text (for °त्पत्य) —ᶜ) D6 T Cg सगत्य, G1 M3 सहत्य, G2 सगत्य, Ct as in text (for सगता) Ś1 Ñ1 D2.11–13 प्रीतिमतश्च D3.4 प्रीतिमतस्ते, D6 प्रियसंयुक्ता (for प्रीतिसयुक्ता) —Ñ1 illeg from ᵈ up to 2 —ᵈ) T भीम (for सिंह) Ś1 D1–4.11–13 सघबत् (for विक्रमा) —For 1ᶜᵈ Ñ2 V2.3 B1.2.4 D7 subst

1279* सहिता प्रीतिसहृष्टा सिंहनाद विनेदिरे ।

[V1 शदिक्क मषिक्षत (moth-eaten) (for the prior half) B3 प्रचक्रिरे (for विनेदिरे)]

—After 1, D1.13 ins 1281*.

2 Ñ1 illeg for 2 (cf v l 1) D2.13 om 2 —ᵃ) Ś1 D13 वचनाते तु (for वचन श्रुत्वा) —ᵇ) D6 रावणालय (for रावणक्षयम्) Ś1 D1.2.4.12.13 सर्वे वानरपुंगवा ※ Cv रावणक्षय रावणनिलयम् । वचनमिति पाठ । अत्र क्षयशब्दो निवासवचन । रावणक्षय रावणवीर्यनाशन वचन श्रुत्वा प्रति कुप्य ।, Cr m g रावणक्षय रावणनिलयभूत (Cg °त) लङ्का द्वीपमुद्दिश्य सागर तन्मार्गभूत सागर (Cm °तसमुद्र) माजग्मुरिति सबन्ध ।, Ck रावणक्षयं रावण मुद्दिश्योक्त वचनं श्रुत्वा ।, Ct रावणक्षय रावणनाश रावणगृह चोद्दिश्योक्त वचन श्रुत्वा ※ —For 2, Ñ2 V1 B1.2.4 D7 subst, while V2 cont after 1281*

1280* ते तु गत्वा समुद्रस्य दक्षिणस्योत्तर गिरिम् ।
समुद्रं ददृशुर्भीम तिमिनक्रसमाकुलम् ।

[(1 1) B4 [ऽ]पि (for तु) B2 [उ]त्त गिरे, B4 [उ]त्तरे गिरौ —(1 2) B3 घोर (for भीम) Ñ2 D7 -समाकुल (for -समा°)]

—After 2, Ś1 V2 D1.2.4.11.13 ins while D13 ins after 1

1281* रात्रिभिर्दिवसैश्चैव हरयस्ते समुत्सुका ।
उदधिवेलावनानि रात्रिमासेदुर्वनचारिणः ।

[(1 1) V3 [अ]पि (for [च]व) —(1 2) V1 अतीत D1.4.11 आगमद् (for उदधि) Ś1 D13 प्रतिविवसैर्वीर, L (ed.) दाशुर्वनरर्षभ (for the post half)]

अभिक्रम्य तु तं देशं ददृशुर्भीमविक्रमाः ।
कृत्स्नं लोकस्य महतः प्रतिबिम्बमिव स्थितम् ॥ ३
दक्षिणस्य समुद्रस्य समासाद्योत्तरां दिशम् ।
संनिवेशं ततश्चक्रुः सहिता वानरोत्तमाः ॥ ४
सत्त्वैर्महद्भिर्विकृतैः क्रीडद्भिर्विविधैर्जले ।
व्यात्तास्यैः सुमहाकायैरूर्मिभिश्च समाकुलम् ॥ ५
प्रसुप्तमिव चान्यत्र क्रीडन्तमिव चान्यतः ।
क्वचित्पर्वतमात्रैश्च जलराशिभिरावृतम् ॥ ६
संकुलं दानवेन्द्रैश्च पातालतलवासिभिः ।
रोमहर्षकरं दृष्ट्वा विषेदुः कपिकुञ्जराः ॥ ७
आकाशमिव दुष्पारं सागरं प्रेक्ष्य वानराः ।
विषेदुः सहसा सर्वे कथं कार्यमिति ब्रुवन् ॥ ८

G 5. 1. 8
B 4. 64. 7
L 4. 56. 7

3 Ñ1 om 3–5. Ś1 D11 om 3–4. D1–4.11.12 transp 3 and 4. —a) D5.8–10 Ct अभिगम्य, D4 G1.2 M1.2 अतिक्रम्य, Cr as in text (for अभिक्रम्य). Ñ2 V1.2 B1.2.4 D7 त(D7 ते तु [hypm]) समुद्रं समालोक्य (B4 marg also as in D1). D1–4.11.12 ते समुद्रं समासाद्य —b) Ñ2 V1.2 B1.2.4 D7 वानरा (for ददृशुर्). D2 -दर्शन, D3.4 नि स्वनं (for विक्रमा). —c) Ñ2 V1.2 B1.2.4 D7 सर्वं, D1.4.11 कृत्स्न (for कृत्स्नं). —d) Ñ2 V2 B1.4 D7 इवार्णव, V1 इवोच्छ्रित, B3 इवातर, D1–4.11.12 इवागर ❀ Cv प्रतिबिम्बमिवादर्शतलमिव।, Cr g प्रतिबिम्बमिव प्रतिनिधिमिव। (Cg इद तटविशेषणम्, सर्वलोकस्य समस्तवस्तुसंपूर्णमित्यर्थः ।) प्रतिमान प्रतिबिम्ब प्रतिमा प्रतियातना प्रतिच्छाया। प्रतिकृतिरर्चा पुंसि प्रतिनिधिरुपमोपमान स्यादिति अमर ।, Cm प्रतिबिम्बमिव प्रतिबिम्बाधारभूतादर्शतलमिव। अत्र सागरमित्यनुकृष्यते। Ck प्रतिबिम्बमवस्थितमिति पाठः। महतो लोकस्य सचन्द्रार्कग्रहस्य प्रतिबिम्बित यत्रावस्थित तदित्य। दक्षिणस्येत्यादि। यद्वा महत्तु प्रतिबिम्बमिव स्थितमिति पठित्वादर्शतलमिव स्थितम्। यद्वा लोकस्य प्रतिनिधिमिव स्थितमिति। उभय व्यर्थम्। न हि प्रतिबिम्बशब्द आदर्शवाची। नापि महोर्मिदन्तुर नीलसमुद्रमादर्शोऽस्मत्तल पीतवर्णत्व(?) लोकान्तर्गतस्य समुद्रस्य कृत्स्नलोकप्रतिनिधित्व दर्भस्थाने शरवाञ्छि सुरूपापेक्षया कल्प्यमिति जानीम।, Ct यत्र महतो लोकस्य सचन्द्रार्कग्रहस्य कृत्स्न प्रतिबिम्ब स्थित त समुद्र ददृशु। 'प्रतिबिम्बमवस्थितम्' इति प्राचीन पाठ। 'प्रतिबिम्बमिव स्थितम्' इत्याधुनिकपाठो न युक्त कृत्स्नलोकप्रतिबिम्बभावाप्रसिद्धे ❀

4 Ś1 Ñ1 D11 om 4 (cf v l 3). D1–4.11.12 transp 3 and 4. Ñ2 V2.1 B1.2.4 D7 read 4–5 after 7. —b) D6 उत्तर तटं (for उत्तरां दिशम्). Ñ2 V1.2 B1.2.4 D7 तीरमुत्तर(V1.2 °भ)मागता ❀ Cr m उत्तरां दिशमित्यत्र दिक्शब्देन तीर लक्ष्यते (Cm उत्तर कूलमिति सम्यक्) ❀ —c) D6 reads from निवेश up to 5 in marg —d) Ñ2 V1.2 B1.2.4 D7 सर्वे ते हरियूथपा (B3 °पुंगवा). D1–4.8.11.12 G2 M1.2 हरिवीरा महाबला (D1–4.11.12 हरीश्वरा)

5 Ñ1 D8–10 om 5 (for Ñ1, cf v l 3). D6 reads 5 in marg (cf v l 4) —ab) B3 D11 सत्त्वैर् (for सत्त्वैर्). Ś1 D11.12 श्रीसद्भिर्, G1 विकृतैः (for विकृतैः). Ñ2 V1.2 B1.4 D7 बहुभिर्, B3 विकृतैर्, D1.2.4 जलजैर्, D11 विमले, G1 विमलैर् (for विविधैर्). T transp विकृतैः and विविधैर्. V1 D6 G3 बले, D1 बले (for जले). Ś1 D11.12 बहुभिर्बुधा बले (for b) —c) M2 व्यथितास्यै (for व्यात्तास्यै). G2 च (for सु). Ś1 Ñ2 V2.3 B1.2.4 D1–4.7.11.12 G2 M2 व्यादितास्यैर्महाकायैर्(Ś1 D11–12 °यैर्) —d) Ś1 V1 D11.12 उत्तम(D11 °द)द्भि (for ऊर्मिभिश्च). Ś1 Ñ2 V1 B1 D11.12 समा(Ś1 सुस)वृत (for समाकुलम्), B3 महद्भिश्च समावृत, B4 D2.4 भुज(D8 °ग)गैश्च समावृत, D15 तथ मद्भिस्सावृता (sic), G3 ऊर्मिभि समलकृत

6 Ñ1 illeg from 6 up to पाताल in 7b —b) Ñ2 V1.2 B1.2.4 D7 कुत्रचित्, D11 चालसद (for चान्यत) —c) Ś1 D11.12 मात्रास्त, T Ck -मात्रैस्तैर्, Ct as in text (for मात्रैश्च). Ñ2 D7 कुत्रचित्पर्वताकारैस्त —d) D1.3.4.11 रचितु(D7 °चि)तै (for आवृतम्). Ś1 D11.12 जलराशीन्समुद्भिपन्(D11.12 °पत्), Ñ2 V1.2 B1.2.4 D7 चर(Ñ2 B1 D7 °ल)द्भिर्जलचारिभि

7 Ñ1 illeg up to पातालत in b (cf v l 6) —a) M1 सङ्कुल (for सकुल). D1 पन्नगेन्द्रैश्च (for दानवेन्द्रैश्च) —c) Ñ2 V1.2 B1.2.4 D1.3.4.7.11 लो(B3 D11 रो)महर्षण(Ñ2 °षक)मक्षोभ्य M2 रोमहर्षणक दृष्ट्वा —d) Ñ1 illeg from वे up to भ्यातिम् in 9d. Ś1 D11.12 M2 विनेदु, D1 G2 निषेदु (for विषेदु). Ñ2 V1.2 B1.2.4 D7 दृष्ट्वा ते सागरं तदा. D1.3.4.11 ददृशुस्ते प्लवगमा —After 7, Ñ2 V1.2 B1.2.4 D7 read 4–5

8 Ñ1 illeg for 8 (cf v l 7) —a) V1 B1 निष्पार, G2 M1 दुष्पाप (for दुष्पार) —b) Ś1 D11.12 सागर दृश्यते तत, Ñ2 V1.2 B1.2.4 D1–4.7.11 दृष्ट्वा(D1 °श्य) ते सागरं तत (V1 D1.4.11 °दा) —c) D11 निषेदु Ś1 D11.12 वानरा, D6.8–10 सहिता (for सहसा). G2 निषेदु सर्वे एवाय —d) T1 ब्रुव (sic) (for ब्रुवन्). M1 विब्रुवस्ततस्तत ❀ Cv r m ब्रुवन्ब्रुवन्त (Cr m कार्यं वचन ब्रुवन्त) 1, Ct ब्रुवन्ब्रुवन् ❀ —For 8cd, Ñ2 V1.2 B1.2.4 D1.3.4.7.11 subst.

1282* विषेदु करय केचिच्चैचिन्तयामि मुहुः ।

[V1 B1.2 D11 निषेदु Ñ2 D1.2.4 ज्ञ (for मुहुः)]

G 5 1 9
B 4 64 8
L 4 56 8

विषण्णां वाहिनीं दृष्ट्वा सागरस्य निरीक्षणात् ।
आश्वासयामास हरीन्भयार्तान्हरिसत्तमः ॥ ९
न विषादेन नः कार्यं विषादो दोषवत्तरः ।
विषादो हन्ति पुरुषं बालं क्रुद्ध इवोरगः ॥ १०
विषादोऽयं प्रसहते विक्रमे पर्युपस्थिते ।
तेजसा तस्य हीनस्य पुरुषार्थो न सिध्यति ॥ ११
तस्यां रात्र्यां व्यतीतायामङ्गदो वानरैः सह ।
हरिवृद्धैः समागम्य पुनर्मन्त्रममन्त्रयत् ॥ १२
सा वानराणां ध्वजिनी परिवार्याङ्गदं बभौ ।
वासवं परिवार्येव मरुतां वाहिनी स्थिता ॥ १३

9 Ñ1 illeg up to समाश्वान् in ᵈ (cf v l 7) —ᵃ) M3 विश्रुता (for विषण्णां) —ᵇ) Ś1 D2.13.15 समुद्रस्य (for सागरस्य) —ᵈ) G2 यूथप M1 -यूथपान् (for -सत्तम) Ś1 D2.13.15 अंगदो वानरर्षभ —For 9 N2 V1.3 B1.3.4 D1.3.4.7.11 subst

1283* विषण्णवद्वानरान्दृष्ट्वा तत्र कांश्चित्प्लवंगमान् ।
आश्वासनार्थं तेजस्वी तारेयो वाक्यमब्रवीत् ।

[(l 2) B3 आश्वासार्थं हि D11 श्वासनार्थं तु (for आश्वासनार्थं)]

—Thereafter Ñ2 V1.3 B1.3.4 D1.3.4.7.11 read 1291* and then 1292*, then V3 alone reads 23ᵃᵇ for the first time, repeating it in its proper place —After 9 D4.6 S ins.

1284* तान्विषादेन महता विषण्णान्वानरर्षभान् ।
उवाच मतिमान्काले वालिसूनुर्महाबलः ।

[(l 1) T निषण्णान् (for वि°) —(l 2) D3 कालं (for काले) D1 om (hapl) from the post half up to बाल in 10ᵈ]

10 D1 om up to बाले in 10ᵈ (cf v l 9) ☞ The sequence (including om and star passages) of st 10 to 23 in Ś1 Ñ1 D2.13.15 is as follows 12ᶜᵈ, 15 13 10 11 16ᵃᵇ 14 12ᵃᵇ 16ᶜᵈ, 21, 22ᵃᵇ, 23ᶜᵈ 1298*, 18, 19 22ᶜᵈᵉᶠ, 23ᵃᵇ 20 Ñ2 V1.3 B1.3.4 D1.3.4.7 transp 10 and 11 and all with D1 read them before 17 D11 reads 10 and 11 (followed by 1290*) before 16 (first occurrence) —ᵃ) G1 च (for न) Ś1 Ñ V1.3 B1.4 D1-4.6-10.12.13 M3 न विषादे मन कार्यं, B3 निर्विषार्दं महावीर्य G2 विषादे न मन कार्यं —ᵇ) V1 moth-eaten Ś1 Ñ2 B1.4 D1-4.6.11.13 विषयुक्त Ñ2 (marg also as in Ñ1) V3 D7 विषमुच्यते, T दोषवत्तम, G1.3 M दोष इत्तम Ch t as in text (for दोषवत्तर) B3 कर्तुमर्हेथ वानरा —ᶜ) G1 M3 पुरुषान् (for पुरुष) Ś1 D2.13.15 सा (D2.13 सा) दयत्यकृतज्ञं तु Ñ V1.3 B1.3.4 D1.3.4.6.7.11 मार (Ñ1 V1 मार्द) यत्यकृतप्रज्ञ L (ed) सादृश्यत्यपि सज्ज तु —ᵈ) D1 बाल क्रुद्धा G2 M3 भीमरूप (M3 °पा) (for बाल क्रुद्ध) D1 M3 [उ]रगा

11 For sequence in Ś1 Ñ1 D2.13.15 cf v l 10 N2 V1.3 B1.3.4 D1.3.4.7 transp 10 and 11 reading them before 17 D11 reads 10 and 11 before 16 (preceded by 1290*) —ᵃ) Ś1 V1.3 B1.3.4 D Ct यो विषादः Ñ T1.2 M3 यं (Ñ1 स) विषाद , T3 य *** (for विषादोऽय) V1 T3 Cv प्रहसते, B1 (marg also as in B4) D1.3.4.11 विषहते, B3 प्रवहते, B4 D4.6 न सहते (for प्रसहते) ※ Cm विषादोऽयं न सहते इति पाठ ※ —ᵇ) D1.3-4.6-7.11 समुपस्थिते (D1 °त) D6 G1 पर्युपस्थित (G2 °त), T2 M3 पर्यवस्थिते (for पर्युपस्थिते) Ś1 Ñ V1.3 B1.3.4 D2.7.13.15 विक्रमे प्रत्यु (Ñ2 V1.3 B1.3.4 D7 समु) पस्थिते —ᶜ) D11 तेन (for तस्य) Ñ2 V1.3 B1.3.4 D7 युक्तस्य (for हीनस्य) —ᵈ) Ñ2 सिध्यते, V3 विध्यति, B1.3.4 D1.3.4.7 विद्यते, D11 कल्पते G (ed) रिष्यते (for सिध्यति) —After 11, D11 ins. 1290* and then reads 16 (first time) while G3 ins.

1285* इति ब्रुवति तस्मिंस्तु वालिपुत्रे महात्मनि ।
आदित्योऽस्तंगतस्तत्र रजनी चाभ्यवर्तत ।,

whereas M3 (inf lin sec m) ins after 11

1286* इति सान्त्वयतस्तस्य प्रवृत्ता रजनी तदा ।

12 For sequence in Ś1 Ñ1 D2.13.15 cf v l 10 B3 om 12 Ñ1 om 12ᵃᵇ —ᵃ) Ś1 Ñ2 V1.3 B1.4 D1-4.7.11.13 अथ (for तस्यां) —ᵇ) Ś1 Ñ1 V1.3 B4 D1-4.7.11-13 हरिसत्तम , B1 हरियूथप , G1.3 M3 हरिभि सह (for वानरैः सह) —After 12ᵃᵇ Ś1 D2.13.15 ins while Ñ2 V1.3 B1.4 D1.3.4.7.11.11 subst for 12ᶜᵈ

1287* सह तैर्वानरैः सर्वैर्निषसाद गिरेस्तटे ।

[V3 स त परिवृत D1.3.4.11.13 सहैर्वानरैः (for सह तैर्वानरै) Ś1 D2.13.15 विषसाद]

—ᵈ) Ś1 Ñ1 D2.13.15 मंत्रकालमसम्यत (Ñ1 °मंत्रयत्) —After 12 Ś1 Ñ1 D2.13.15 ins

1288* स वानरैः परिवृतो युवराजो बभौ तदा ।
मरुद्गणैः परिवृतो वृत्रशत्रुरिवाम्बरे ।

[(l 2) Ś1 Ñ1 महाजनैः (for °द्गणै) D2.13 वृत्र-, D15 om (for वृत्र)]

13 For sequence in Ś1 Ñ1 D2.13.15 cf v l 10 Ñ1 om 13-14 while M3 reads them in marg —ᵃ) Ś1 D2.13.15 सु (D2.13 च) चमू (for ध्वजिनी) —ᶜ) Ś1 D2.13 [इ]ह D2.13.15 [च]व (for [इ]व) —ᵈ) Ś1 Ñ2 V1.3 B1.3.4 D1-4.7.11-13 वाहिनी महतां यथा —After 13

कोऽन्यस्तां वानरीं सेनां शक्तः स्तम्भयितुं भवेत् ।
अन्यत्र वालितनयादन्यत्र च हनूमतः ॥ १४
ततस्तान्हरिवृद्धांश्च तच्च सैन्यमरिंदमः ।
अनुमान्याङ्गदः श्रीमान्वाक्यमर्थवदब्रवीत् ॥ १५
क इदानीं महातेजा लङ्घयिष्यति सागरम् ।
कः करिष्यति सुग्रीवं सत्यसंधमरिंदमम् ॥ १६

G 5 1 30
B 4 64 15
L 4 56 18

Ś1 D1.2.3.12 ins while Ñ2 V1.3 B1.2.4 D1.2.4.7.11 ins after 14

1289* कान्चिदर्देन महता सहसा समभिप्लुतान् ।
भयपरिद्दद्द धीमान्वानरान्वानरर्षभ ।

[Cf 1284* —(l 1) B1 विवा°त (for विषा°) D11 भयविद्रुतान् (for समभिप्लुतान्) Ñ2 V1.3 B1.2.4 D7.11 मदसम्मिपरिप्लुतान् (for the post half) —(l 2) D2.4.11 तथे (D11 °तो)वानरांग° सर्वान् (for the prior half) D2 वानरपैसान् (for वानरर्षभ) Ñ2 V1.3 B1.2.4 D2 वालिपुत्रोऽभ्यभीमानिद वचनमब्रवीत्]

—Thereafter Ñ2 V1.3 B1.2.4 D1.2.4.7 cont while D11 ins after 12

1290* न विषादे महावीर्या कर्तुमर्हथ वानरा ।
विषण्णो हि जन शत्रो न भवत्यर्थसाधक ।

[(l 1) B2 D2 मा (for न) V1 ह* * * * * * नरा (illeg) (for the post half) —(l 2) D11 नरा (for जन) B1 D1.2.4 सर्वे (for शत्रो) D2.4.11 -साधने (for -साधक)]

—*After 1290*, D11 reads 16 for the first time, repeating it in its proper place*

14 For sequence in Ś1 Ñ1 D1.2.11, cf v l 10 Ñ1 om, while M1 reads 14 in marg (for both cf v l 13) —a) Ś1 D5 T G1 M1 वाहिनीं D4 यानिनं (for वानरीं) D5 रिपुं (for सेनां) —b) D1 तारयितुं (for स्तम्भयितुं) —c) Ś1 Ñ2 V1.2 B1.2.4 D1.2.3.4.7.11.12 अंगदाद्विविदान्मैन्दात् —d) B2 अन्यथोऽपि, B1 अन्य एव, D1.4 अन्यथैवा D2 अन्यतश्च G(ed) अन्यतो वा (for अन्यत्र च) —After 14 Ś1 D1.2.3.12 ins l 2 of 1291*, while Ñ2 V1.3 B1.2.4 D1.2.4.7.11 ins 1289*

15 For sequence in Ś1 Ñ1 D1.2.11 cf v l 10 —a) G1 तद् (for तान्) —b) D2 lacuna for तच्च —For 15 Ñ2 V1.3 B1.2.4 D1.4.7.11 subst and read after 1283*, while Ś1 D1.2.3.12 ins l 2 after 14

1291* अनुमान्य हरीन्वृद्धानितानमुखानस च ।
वचनं मा पुनर्हि इत्युक्त्वा वचं दम् ।

[(l 1) D1.2.4.11 सर्वान् (for वृद्धान्) B1 अनु°नय (for °मान्य) D1.4.7.11 तथायम्बु । सर्वे (for the post half) —(l 2) B2 प्रेष्य Ś1 D1.2.3.12 मर्वे वानरा वा ऐ (for the prior half) Ñ2 इदं वचः(by transp), V1 B1 इदमवद V1 श्रुत्वा वच B1.2.4 वच D2 [अ]मद इद (metri causa) (for वच इदम्)]

—Thereafter all the above MSS cont

1292* निशा तावदिमा सर्वे स्वपन्तु विगतज्वरा ।
श्व प्रभाते करिष्यामो यत्र श्रेयो भविष्यति ।

[V1 स्वपन्त B2 D2 स्वपन्त L(ed) वसंतु (for स्वपन्तु) Ñ2 V1 B1 वयम् प्रगतज्वरा B2 संगम्यैह गतज्वरा (for the post half) —(l. 2) D11 सुप्रभाते (for श्व प्रभाते) Ś1 D1.2.11.12 करिष्यामो(D12 °मि) D11 °ष्यामि (for करिष्यामो) B1 स्वस्ति, D4.7.11 यत्र (for यत्र) D1 सर्वेदिति]

—Then V1 reads 23ab for the first time repeating it in its proper place

16 For sequence in Ś1 Ñ1 D1.2.11.12 cf v l 10 Ñ2 V1.3 B1.2.4 D1.2.4.7.11(second time, cf v l 1290*) read 16 (including 1294*) after 1301* —a) Ñ2 V1.3 B1.2.4 D1.2.4.7.11(second time) वानरा क इदानीं वो(V1 damaged from वो up to 16b) —After 16ab, Ñ2 V1.3 B1.2.4 D1.2.4.7 ins. B1 ins. l 2-3 after 16 while D11 ins l 3 only after 16ab (1) and l 1-2 after 22cd

1293* क करिष्यति रामस्य नृपस्य प्रियमुत्तमम् ।
क इमान्वानरान्सर्वान्प्राणसंशयमागतान् ।
मोक्षयिष्यति सुग्रीवाच्चौद्रान्मृत्युमुखादिव ।

[(l 1) D1.4.11 रामाय नृपाय (for रामस्य नृपस्य) D11 (उ)त्तमम् (for प्रियम्) —(l 2) D2.4.4 क इमां वाहिनीं इमां(D2 सेनां) (for the prior half) D1.4.4 भयात् (for °गतान्) —(l 3) V1 D1.4.11 मोचयिष्यति (for मोक्ष°)]

—After 1293*, B1 cont Ñ2 V1 B1.4 D7.11 ins. after 16 V1 cont after 1295*, while Ś1 Ñ1 D1.2.12 ins after 19

1294* क करिष्यति रामस्य प्रियमात्यन्तिकं हरि ।

[Cf l 1 of 1293* Ś1 Ñ1 D1.2.3.12 आत्यन्तिकं तत् (for चात्यन्तिकं हरि)]

—Thereafter Ś1 Ñ1 D1.2.12 cont D1 cont l 1 only, while V1 D1.2.4 ins. after 16

1295* क करिष्यति कपयो वर्तयिष्यति सागरम् ।
गमयन्ता मती श्रुता शक्तिरस्ता च जानकी ।
कृतार्थीकृत येन भाग्य सर्वतोजन ।

[(l 1) Ś1 D2 वर्तयिष्यति च कपयो (for the prior half) —(l 2) Ś1 Ñ1 V1 D1.2.11 स्वयं अन्यदार्शी

G 5 1 19
B 4 64 16
L 4 56 21

को वीरो योजनशतं लङ्घयेत प्लवंगमाः ।
इमांश्च यूथपान्सर्वान्मोचयेत्को महाभयात् ॥ १७
कस्य प्रसादाद्दारांश्च पुत्रांश्चैव गृहाणि च ।
इतो निवृत्ताः पश्येम सिद्धार्थाः सुखिनो वयम् ॥ १८
कस्य प्रसादाद्रामं च लक्ष्मणं च महाबलम् ।
अभिगच्छेम संहृष्टाः सुग्रीवं च महाबलम् ॥ १९
यदि कश्चित्समर्थो वः सागरप्लवने हरिः ।
स ददात्विह नः शीघ्रं पुण्यामभयदक्षिणाम् ॥ २०

(for the post half) —(l 3) V1 विक्रांतश्चैव D2.11 क्रतव्यश्चैव (for लङ्घनीयश्च) D1 3 4 केनाय (for वगेन). V1 सागर शतयोजन [for the post half)]

—L(ed) reads 22^cdef after 1295*.

—^d) Ñ2 V1 2 B1 3 4 D1 3 4 7 असशय (for वारिदमम्).

17 For sequence in Ś1 Ñ1 D2 12 13 cf v l 10 Before 17 Ñ2 V1 3 B1 3 4 D1 3 4 6 7 read 10-11 (except D8 all transp) D11 om 17^ab —^a) D8 [ऽ]पि को (for वीरो) Ñ2 V1 2 B1 3 4 D7 को योजन शत मात्र —^b) V1 3 B1 4 D9 8-10 T2 G1 2 M3 प्लवगाम (for °मा) B3 लङ्घयेत्प्लवगाधम , D1 3 4 समुद्र लघयिष्यति —^c) D8 इमास्त (sic) G1 इमा * (for इमांश्च) —^d) S मोक्षयेत् (for मोचयेत्) G3 महतो भयात् (for को महा°) —For 17^cd, Ñ2 V1 3 B1 3 4 D1 3 4 7 11 subst

1296* क इमान्वानरान्सर्वान्मोक्षयेद्वधबन्धनात् ।

[Cf l 2-3 of 1293* V1 moth-eaten from the post half up to न in l 2 of 1297*]

—Thereafter they all cont while Ś1 D2 13 14 cont l 1-3 and 5 after 1299*

1297* वामनस्य यथाब्रह्म बहुशो वा स्वयंभुवः ।
विक्रम्य सहसा हस्तादमृतं स इहानयेत् ।
चन्द्रादपि हरेल्लक्ष्मीं तेजो वा रविमण्डलात् ।
लङ्कामितो विक्रमेण गच्छेद्य इति मे मतिः ।
विक्रम्य य इतो लङ्कां गत्वा तु पुनरामजेत् । [5]
बुद्ध्या मे समाख्यात यस्य वा परमा गतिः ।

[V1 moth-eaten up to न in l 2 —(l 1) Ñ2 च वामनस्य (sic) V3 B4 च वामनस्य D1 3 4 11 [वा]मनस्य (for वामनस्य) B3 ब्रह्म पद्मासन (for the post half] —After l 1, D11 ins

1297(A)* विक्रम्य सहसा हा इन्द्र इह * * * वायव ।

—(l 2) D1 क D11 च (with hiatus) (for स) —(l 3) Ñ2 D7 चन्द्राच्च (Ñ1 °द) स लक्ष्मीं च, D11 चन्द्रमण्डलाल्लक्ष्मी (for the prior half) —(l 4) V1 गमो (for इतो) Ñ2 विक्रमेन (for विक्रमेण) B1 स (for य) —(l 5) L(ed) विक्रमी (for विक्रम्य) D11 च यतो (for य इतो) Ñ1 D1 7 [मा]तु V1 तां; V3 B1 (marg also as in Ñ1) च B4 स (for तु) —(l 6) V1 बुद्ध्या स॰, B1 बुद्ध्या मे (for बुद्ध्या मे) B1 भाषमाणु Ñ2 B4 D7 बुद्ध्या मम गता D1 °वा)ख्याते, B3 बुद्ध्या समाख्याता हि; G(ed) बुद्ध्या समाख्यातु (for the prior half) B3 मा परमा B1 शीघ्रतरा (for या परमा)]

—For 19 Ś1 Ñ1 D2 13 14 subst

1298* क इमा वाहिनीं सर्वां समवेता वनौकसाम् ।
मोक्षयिष्यति सन्देहात्सुग्रीवस्य महात्मन ॥

[(l 1) Ñ1 D2 13 वनौकसं (sic) —(l 2) Ñ1 illeg from स° up to यस्य]

18 For sequence in Ś1 Ñ1 D2 13 14 cf v l 10 —^ab) Ñ2 V1 3 B1 3 4 D7 G2 3 यस्य (for कस्य) M3 प्रभावाद् (for प्रसादाद्) Ñ2 V1 3 B1 D7 G2 transp पुत्रान् and दारान् Ñ2 V3 B1 3 4 D1 धनानि (for गृहाणि). Ś1 Ñ1 D2 13 धनानि च गृहाणि च, D1 3 4 11 14 गृहाणि च (D12 *** -) धनानि च (for ^b) —^c) D8 यतो, G1 इमे (for इतो) V3 विवृत्ता (for निवृत्ता) Ñ2 B3 4 D1 3 12 T पश्याम (for पश्येम) —^d) B3 सिद्धार्था (for सिद्धार्था) D1 reads दिनो वय in marg

19 For sequence in Ś1 Ñ1 D2 13 14 cf v l 10 —^b) Ś1 Ñ V1 2 B3 4 D2 3 7 13 महारथं, D1 4 °बलं for 'बलम्) —^c) B1 G1 2 °गच्छाम, D11 अभिगच्छेव (for अभिगच्छेम) —^d) Ś1 Ñ2 D1-4 11-13 महौजसं, V1 महाबलं, B1 कपीश्वरं D2 4 8-10 वनौकस (for महाबलम्) —After 19 Ś1 Ñ1 D2 13 14 ins 1294* and 1295* —After 19 D11 reads 23^cd (including 1303*)

20 For sequence in Ś1 Ñ1 D2 13 14 cf v l 10. —^a) Ś1 D11 हि V3 [ऽ]पि, D1 वा, G1 च (for व) —^b) Ś1 Ñ1 D2 13-13 सागरस्येह लंघने L(ed) सागरस्यास्ति लघने —^c) Ś1 Ñ1 D2 13-14 स मवीतु इदानयं, Ñ2 V1 2 B1 3 4 D7 स ददातु (B1 3 °ति) जमस्तास्य —^d) D1 पुण्यां मे (for पुण्याम्) —After 20, Ś1 D2 13 14 ins while Ñ1 V1 2 (illeg) B1 3 4 D1 3 4 7 11 cont l 1 only after 1303* and subst l 2 for 23^cd

1299* को वा किमद्विरमते हरिश्रेष्ठो महाबल ।
इह स विमसमाख्यातु यस्य वा परमा गतिः ।

[(l 1) D11 कश्चित् (for को वा] Ś1 किंचं (for किमद्वि). D13 किंचं विक्रम्य Ñ2 V1 B1 3 4 D7 को न कि वा समर्थो D1 को न किंचनकानीं, D3 को न प्रविकिरो; D4 को न किंचनकामे (for the prior half]. —After l 1, B3 reads l 4-5 of 1304* —(l 2) Ñ1 V1 B1 3 4 D1 इह(B1 ह)म

अङ्गदस्य वचः श्रुत्वा न कश्चित्किंचिदब्रवीत् ।
स्तिमितेवाभवत्सर्वा सा तत्र हरिवाहिनी ॥ २१
पुनरेवाङ्गदः प्राह तान्हरीन्हरिसत्तमः ।
सर्वे बलवतां श्रेष्ठा भवन्तो दृढविक्रमाः ।
व्यपदेश्यकुले जाताः पूजिताश्चाप्यभीक्ष्णशः ॥ २२
न हि वो गमने संगः कदाचिदपि कस्यचित् ।
ब्रुवध्वं यस्य या शक्तिर्गमने प्लवगर्षभाः ॥ २३

G 5. 1. 36
B 4. 64. 21
L 4. 56. 20

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे त्रिषष्टितमः सर्गः ॥ ६३ ॥

स्वरिता सर्वे D2. 3. 4 ह्यो मे विमारवान्(D2 °तु) D12 स ब्रवीत् स्फुट तथ (for the prior half)]

—Thereafter Ś1 D5. 13. 15 cont l 1–3 and 5 of 1297*

21 For sequence in Ś1 Ñ1 D5. 13. 15 cf v l 10 V2 damaged from श्रु in [a] up to भवत् in [c] —[b]) B1 किंचित्कश्चिद् (by transp) (for कश्चित्किंचिद्) —[c]) M2 स्या (for [इ]व) Ś1 D5. 13. 15 ग्रहा, D6 T G M1. 3 तत्र (for सर्वा) Ñ2 V1. 3 B1. 3. 4 D1. 3. 4. 7. 11 स्तिमिताश्चाभवन्सर्वे —[d]) Ś1 D5. 13. 15 M2 तत्र सा (by transp) Ñ2 V1. 3 B1. 3 D1. 11 तत्र ते, B2 ते तत्र, D3. 4 ये तत्र, D6 T G M1. 2 सर्वा सा (for सा तत्र) Ñ2 V2 B1. 3. 4 D7 -यूथपाः V1 D1. 3. 4. 11 पुंगवाः (for -वाहिनी) —After 21 Ñ2 V1. 3 B1. 3. 4 D1. 3. 4. 7. 11 ins

1300* अथ तांस्तिमितान्दृष्ट्वा चिन्तयाऽल्पचयान्वितान् ।

[Ñ2 V3 B1. 3 स्थिरगात्रान्, V1 स्थिरगात्रान् B2 स्वानुयोग (for स्तिम°) D1 स्त स्तिमान् D3. 4 -व्यवस्थि° D11 व्यवस्थि तान् (for व्यवस्थि°)]

22 For sequence in Ś1 Ñ1 D5. 13. 15 cf v l 10 —[a]) Ś1 [ग]वलीमसूत्रान्, D13 [अ]भवच्चवृत्ताम् (sic) (for [अ]ङ्गद प्राह) —For 22[ab], Ñ2 V1. 3 B1. 3. 4 D1. 3. 4. 7. 11 subst

1301* अङ्गदो हरिशार्दूल पुनर्वचनमब्रवीत् ।

—Thereafter all the above MSS (D11 second time) read 16 (followed by 1294*) —[cd]) Ś1 Ñ1 V1 B2. 4 D1–4. 11. 13 हि(V3 च) प्लवग , Ñ2 V3 B1 D7 हि प्लवगा, D13 हि प्रवरा (for बलवतां) Ñ1 illeg from श्रे up to च Ś1 भवंति, D13 तेजस्वी (for भवन्तो) D6 G2. 3 M1 दृढ (for दृढ) Ñ2 V1. 3 B1. 3. 4 D7 सर्वे विश्रु (B2 °स्या)तपौरुषा (for [d]) —After 22[cd], D11 ins l 1–2 of 1293* —Before 22[ef], D11 wrongly ins विख्यातवलका —[e]) D6–10 व्यपदेशा , G2 M1 व्यपदिष्ट (for व्यपदेश्य), D1. 3. 4 -कुला सर्वे (for -कुले जाता) Ñ2 V1. 3 B1. 3. 4 D7 व्यपदेशे च विख्याता , D11 व्यपदेशा अङ्गुमासो —V1 om (hapl ?) from 22[f] up to the prior half of l 1 of 1304* —[f]) D1. 3. 4. 11 यश्चंतो दुरासदा —For 22[ef], Ś1 Ñ1 D5. 13. 15 subst

1302* व्यपदेशेषु व्याख्याता प्रजाभिश्चापि सत्कृता ।

[Ñ1 illeg from ख्या up to आ D5 चाख्याता, D13 च ख्याता (for व्याख्याता) D5. 15 पूजाभिश्च (for प्रजाभिश्च)]
—After 22 D11 ins 1304*

23 For sequence in Ś1 Ñ1 D5. 13. 15 cf v l 10 V2 om 23[cd] (cf v l 22) V3 reads 23[ab] (first time) after 1292* repeating it here D11 reads 23[cd] (including 1303*) after 19 —[a]) B1. 3 नो (for वो) Ś1 B1(marg also as in text). 3. 4 D2 भग , Ñ2 D7 [S] शक्ति (for संग) —[b]) Ś1 Ñ1 V1(second time) B1 D1. 3. 4. 7. 11–13 G M1. 3 कस्यचित्कस्यचित् B2 कुत्रचित्कस्यचित् , V3 (first time) कस्य कुत्रचित् , D1. 3. 4. 6. 10 कस्यचित्क्वचित् (for अपि कस्यचित्) —After 23[cd] Ś1 Ñ1 D1. 4. 11–13 ins while Ñ2 V2 B1. 3. 4 D7 cont after l 3 of 1304* whereas V1 cont after l 1 of 1304*

1303* यद्गुर्वोऽपि लोके वा गुरुपूज्योऽपि वा भवेत् ।

[Ñ1 illeg from the first पूर्वो up to वा Ś1 D1. 3. 11 हि (for first ऽपि) Ś1 वो लोके Ñ2 V2 B1. 4 D1. 3. 11 वा लोके (by transp) D5. 15 वो लोके D13 वो लोके (for लोके वा) V1 illeg from second ऽपि up to गपि in 4.64.29* Ś1 हि (for second ऽपि) V2 [अ]भवत् , B2 (marg also as above) भविद् (for भवेद्)]

—Thereafter Ñ2 V1. 3(illeg) B1. 3. 4 D1. 3. 4. 7. 11 cont l 1 of 1299* then D1. 3. 4 cont Ñ2 V2 B1. 3. 4 D7 ins after 23[cd], while V1 ins after 22* (due to om) and D11 ins after 22

1304* सर्वे भवन्तो विख्याता यशसातिबलर्द्धय ।
यदि कश्चित्समर्थो व सागरस्यास्य लङ्घने ।
स ब्रवीतु हरिश्रेष्ठो वीर्यमूर्जितमात्मन ।
दृष्ट्वा वीर्यमह तस्य भवामि सहितस्त्वदा् ।
कृतार्थो भविष्यामि ध्रुव प्लवगसत्तमा ।   [5]

६४

G 5 1 36
B 4 65 1
L 4 56 38

ततोऽङ्गदवचः श्रुत्वा सर्वे ते वानरोत्तमाः ।
स्वं स्वं गतौ समुत्साहमाहुस्तत्र यथाक्रमम् ॥ १
गजो गवाक्षो गवयः शरभो गन्धमादनः ।
मैन्दश्च द्विविदश्चैव सुषेणो जाम्बवांस्तथा ॥ २
आबभाषे गजस्तत्र प्लवेयं दशयोजनम् ।
गवाक्षो योजनान्याह गमिष्यामीति विंशतिम् ॥ ३

[(l 1) V1 om the prior half (cf v l 22) D2 विक्रमा (for विस्तरा) B1 वस्त्राणि च रक्षमा (for the post half) —After l 1 V1 cont 1303* —(l 2) Cf 20ᵃᵇ D11 तु (for [भ]न्य) Ñ1 V2 3 B1 2 4 D2 मागरङ्गने (V3 °प्रवणे) हरि (for the post half) —(l 3) V1 हरिश्रया B2 तस्य तु हरिश्रया B1 स चारसन्नितु श्रेष्ठो (for the prior half) —After l 3 Ñ2 V2 B1 3 4 D2 cont 1303* and (V3 illeg) l 1 of 1299* while V1 D1 3 4 11 read l 1 of 1299* D1 2 12 om while B2 reads l 4-5 after l 1 of 1299* —(l 4) Ñ1 illeg up to भवद्धि B2 वीर्यं मन्त्रस्य]

—ᶜ) G2 वा (for या) ⁂ Cr m.g सुवर्णमिति निर्देश स्पन्दस (Cg °स्वार्थो निर्देश) । Ck सुवर्ध्वमिति । मृग्यमिति यावत् । ⁂ Ct सुवर्ध्व मृग्यताम् ⁂ —ᵈ) D1 8-10 G1 M1 प्लवने (for गमने) Ś1 Ñ1 D2.13 14 गमने च (D2 च) प्लवगमा —For 23ᶜᵈ N1 V1 3 (illeg) B1 2 4 D2 3 7 subst l 2 of 1299*

Colophon Ś Ñ V1 3 (illeg) B 2 4 D2-4 7 11-13 om (cont the Sarga) —Sarga no (figures words or both) D1 5-10 T1 2 G1 2 M1 2 64 T3 62 G3 63 (as in text) M1 65 —After colophon G concludes with श्रीरामाय नमः

64

Ś1 Ñ V1 B1 2 4 D1-5 7 11-13 continue the previous Sarga B1 begins with श्रीरामाय नमः

1 ☞ V1 illeg up to गति in 29* (cf v l 1303*) B1 om 1-2ᵃ —ᵃ) Ś1 N V2 B1 2 D1-4 7-13 14 Ck 1 स्वयं गिरः ; D11 श्रीरङ्गदः Cr m.g as in text (for ततोऽङ्गद) —ᵇ) T1 transp सर्वे and ते Ś1 D1-4 11 12 ते वै (D11 च) शाखामृगर्षभाः ; Ñ1 D1 5-12 ते सर्वे वानरर्षभाः ; Ñ2 V2 B1 2 4 D2 हृष्टाः शाखामृगास्तथा —V1 (first time damaged) repeats 1ᶜᵈ after 1306* —ᶜ) D1-4 11-13 गति ; D11 गतिः T1 गताम् (for गतौ) Ś1 Ñ1 स्वां स्वां गतिं (for स्वं स्वं गतौ) ⁂ Cr स्वं स्वं गतौ गतागमनादिविषये पाठ । गतो गमनविषये ⁂ —ᵈ) D1 5-10 Ck समूहुः ; D11 समुहुः (for माहुः) D1 2 3 11 नयः (for -क्रमम्) Ś1 Ñ1 V1 D1 2 13 14 प्लवग तु तदा हि सा —For 1ᶜᵈ, N1 B1 4 D2 subst D2 4 ins after 1ᵃᵇ while D11 cont after 1306*

1305* कृताञ्जलिपुटास्तत्र वाक्यमङ्गदमब्रुवन् ।

[B4 सर्वे (for तत्र)]

—Thereafter Ñ1 B1 4 D2 cont V1 ins after 1ᵃᵇ (first time) while D3 4 11 ins after 1

1306* सेनामध्यात्समुत्पत्य हृष्टास्ते प्लवगर्षभाः ।

[Ñ1 D2 प्लवगमा (for °भाः) V1 हर्षितानाथ° D3 4 11 वानराः समहर्षयन् (for the post half)]

2 B1 om 2ᵃᵇ (cf v l 1) —ᵃ) Ñ2 B1 4 D2 गयो (for गजो) Ś1 Ñ1 D1-4 13 14 शरभो ; D6 यो गय (sic) (for गवय) —ᵇ) Ś1 Ñ1 D-6 10 11 ऋषभो (for शरभो) —Ñ1 partly illeg for 2ᶜᵈ V1 damaged from द up to जाम्ब in ᵈ —ᶜ) D11 द्विविधः ; M1 त्रिविदश (for द्विविदश्च) —ᵈ) Ñ2 D1 8-10 अंगदो B1 3 4 D2 हनूमान् (for सुषेणो) Ś1 Ñ1 V1 B1 2 4 D1 2 7 11 13 M1 नल ; D6 नल D6 सदा (for तथा) D11 जाम्बवानल गय च ⁂ Cv r सुषेणो जाम्बवांस्तथेति पाठ (Cv °पति सम्यक) ⁂ —After 2 Ñ2 V1 B1 3 4 D2 7 ins

1307* नीलस्तारश्च रम्भश्च ऋषभ: कथनस्तथा ।
सानुप्रस्थोऽपि पनसस्तथा दधिमुखो हरिः ।
एतच्छ्रुत्वा महद्वाक्यमङ्गदेन समीरितम् ।
गन्तुकामाः महात्मानस्तत्र प्राञ्जलयस्तदा ।

[(l 1) V1 damaged after नील up to म in l 2 Ñ2 नरभ (for रम्भश्च) D2 शरभ (for ऋषभ) D7 कथन (for कथनः) B1 ग्रन्थ पनसस्तथा (for the post half) —(l 2) B1 च कथन (for स पनस) —(l 4) D2 महात्मानो (for °नः) V1 illeg for तत्र V1 नम (for तत्र)]

3 ᵃ) Ś1 Ñ1 D1 11-13 स (D 2 11 13 ता)भाषत (for आबभाषे) Ñ2 V2 B1 3 4 D2 गय (V1 °ज) पूर्वतुषा बेदे ; D2 4 गजोऽपि हिदृढं तावत् —ᵇ) Ś1 D1 11 प्लवते Ñ2 V2 B1 4 D2 गमिष्ये B2 दशगामि D2 4 गमिष्ये D11 प्लवन (for प्लवेयं) T2 दान (for दश) —ᶜ) B1 योजनानां तु D1 °षेयः D1 4 प्लवगो प्राह (for योजनान्याह) —ᵈ) Ś1 Ñ1 D1 11-13 प्लवेयं त्रिगुणान्याह । Ñ1 V1 B1 2 4 D2 गमिष्ये विंशति चा (B1 °ति) D1 गमये त्रिगुणान्यन ; D2 4 वानर विंशतियोजनं

गवयो वानरस्तत्र वानरांस्तानुवाच ह ।
त्रिंशतं तु गमिष्यामि योजनानां प्लवंगमाः ॥ ४
शरभो वानरस्तत्र वानरांस्तानुवाच ह ।
चत्वारिंशद्गमिष्यामि योजनानां न संशयः ॥ ५
वानरास्तु महातेजा अब्रवीद्गन्धमादनः ।
योजनानां गमिष्यामि पञ्चाशत्तु न संशयः ॥ ६
मैन्दस्तु वानरस्तत्र वानरांस्तानुवाच ह ।
योजनानां परं षष्टिमहं प्लवितुमुत्सहे ॥ ७
ततस्तत्र महातेजा द्विविदः प्रत्यभाषत ।
गमिष्यामि न संदेहः सप्ततिं योजनान्यहम् ॥ ८
सुषेणस्तु हरिश्रेष्ठः प्रोक्तवान्कपिसत्तमान् ।
अशीतिं योजनानां तु प्लवेयं प्लवगर्षभाः ॥ ९

G 5 1 48
B 4 65 9
L 4 56 40

4 ^{ab}) Ś1 N1 D5 6–13 शरभो, Cv as in text (for गवयो) D10 repeats वानरस्तत्र D1 3.4 शरभो वानरान्सर्वान्हरिमध्ये स्थ(D1 गणमध्येस्थ)मापत ※ Cr गवयो वानरस्तत्र वानरांस्तानुवाच हेति पाठ ※ —D11 om (hapl) 4^{c}–5^{d} —^{c}) Ś1 N1 D1 12.13 अहं त्रिंशद् D1 त्रिंशति तु D6 त्रिंशतं तु (for त्रिंशतं तु) ※ Ct त्रिंशदित्यर्थे त्रिंशतमित्यार्षम् ※ —^{d}) D13 न संशय (for प्लवंगमा) —For 4 N2 V1 B1 3 4 D7 subst

1308* अब्रवीद्रथय श्रीमं दृष्ट्वा वानरसंसदि ।
यामि त्रिंशतमेकाह्ना योजनानीति वीर्यवान् ।

[(l 1) Ñ1 V1 तम्य (for °रथो) —(l 2) B1 एकाहात् (for एकाह्ना)]

—All the above MSS cont while Ś1 D5–6 12 13 ins after 4

1309* अथाद्रिशिखराकारो विक्रमेऽप्रतिमो हरिः ।

[Ś1 D5–6 12 13 [अ]ग्र (for [अ]द्रि) Ś1 D5–6 12 13 ऋषभ(Ś1 °भो)प्रतिमो गरो B3 बभ्वान्विक्रमो हरि (for the post half)]

5 D11 om 5^{cd} (cf v.l 4) —^{a}) Ś1 N1 D1–3 5–10 12.13 ऋषभो (for शरभो) Ś1 Ñ1 D1 12.13 वानरश्रेष्ठो Ñ2 V1 B1 3 4 D7 सुमहातेजा, G1 2 M3 तानुवाचाथ M1 वानरास्तत्र (for वानरस्तत्र) —^{b}) M1 वानरस्त (for °रांस्) D1 इत्थं (for तान्) D1 G1 2 M1 वानरर्षभ (for तानुवाच ह) N2 V1 B1 3 4 D7 प्रत्युवाचेदमंगद —^{c}) D11 समेष्यामि (for गमि°) N2 V2 B1 3 4 D7 चत्वारिंशत(V1 °ति)मेकाह्ना(B1 °ह्ना D1 °ह्नि) D1 4 चत्वारिंशतमेष्यामि —^{d}) B1 योजनानि (for °नां) N2 V1 B1 3 4 D7 महात्यन्ध्य D1 S प्लवगमा (for न संशय)

6 ^{a}) Ś1 N1 D1 5 6 12.13 T1 2 M2 3 वानरस्, D1 अब्रवीत् (for वानरास्) Ñ1 D1 शठो हेममय श्रीमान्, V1 B1 3 4 शठो हेमोपम (B1 हिमोपम, B4 हेममय) श्रीमान्, D1 6 13 विन्ध्यमेरुसकाश —^{b}) Ś1 D13 स्वब्रवीद्, D6 13 प्राब्रवीद्, D6 वानरान्, G1 प्राब्रवीद् (for अब्रवीद्) —^{c}) G1 सहस्राणि, L(ed) तु वै पश्चिम् (for गमिष्यामि) —^{d}) Ś1 Ñ1 D1 12.13 दृश मे स(D13 स)ति, D1 च स सं°, G1 तु प्लवंगमा (for तु न संशय) L(ed) अहं प्लवितु मुत्सहे ※ Cm चत्वारिंशत्पञ्चाशच्छब्दयोर्द्वितीयार्थे प्रथमा ※ —For 6^{cd} Ñ2 V1 B1 3 4 D1 6 7 13 subst

1310* मुखं योजनपञ्चाशत्क्रमेयं वानरर्षभा ।

[D1 6 अहं D13 अहो (for मुखं) B4 पञ्चाशत योजनार्थं (for the prior half) V1 क्रमे मे D1 क्रमेयु(sic) (for क्रमेय) D5 6 12 अपि अन्ना (for वानरर्षभा)]

7 ^{ab}) Ś1 N1 D1 12 13 हि (for तु) D13 lacuna for वानरस्तत्र Ñ1 illeg for ^{b} G1 2 तु (for ह) Ñ2 V1 B1 2 4 D7 ततस्तु हिमरत्था(D7 हि महाद्य)णो(B1 °यो) मैन्दो वाक्यमथाब्रवीत्, D5 6 12 मैन्द प्राह महातेजा वानर पर्वतोपम (D13 °सम [corrupt]) —^{cd}) Ś1 Ñ1 D1 12 13 तु मैं Ñ2 V1 B1 3 4 D1 2 3 7 11 अहं D10 च है M3 (*sec m*) परो (*for* पर) D1 2 4 अथ, D11 सह (*for* अहं) N2 V1 B1 3 4 D7 क्रमो(B1 गच्छे)थ नात्र संशय G(ed) हमकामितुमुत्सहे (*for* ^{d}) G2 षष्टिमेव गमिष्यामि योजनानां प्लवगमा

8 ^{a}) D1 तु तान् (for तत्र) N2 V1 B1 3 4 D7 द्विविदस्तु (for ततस्तत्र) D5 6 11 ततस्तु हिमरूपाणो —^{b}) Ś1 D12 द्विविद (for °द) Ś1 N1 D1 5 11–13 प्रत्युवाच ह (for प्रत्यभाषत) Ñ2 V1 B1 3 4 D7 प्रत्युवाचेदमंगदं —Ñ1 illeg from 8^{c} up to हरि in l 1 of 1311* —^{c}) D5 6 11 लंघयिष्ये (for गमिष्यामि) —^{d}) D1 3 6 11 योजनानां तु सप्ततिं

9 For 9–14^{b} Ñ2 V1 B1 3 4 D7 subst 1315* —^{a}) D5 6–10 महातेजा G1 कपि°, Cv as in text (for हरिश्रेष्ठ) —^{b}) D1 G2 M1 2 कपि(D1 G1 [before corr] M1 हरि)सत्तम, T1 2 M1 हरि° (for कपिसत्तमान्) D1 1 10 सत्त्ववान्कपिसत्तम —^{d}) D1 G1 2 वानरर्षभा, T1 2 G3 M1 प्लवगेश्वरा (for प्लवगर्षभा) —For 9 Ś1 Ñ1 D1–3 11 13 subst while D5–10 subst l 2 for 9^{cd}

1311* सुषेणश्च हरिश्रेष्ठ सत्त्ववान्बलवानपि ।
अशीतिं प्रविजानीत योजनानां पराक्रमम् ।

[Ñ1 illeg up to हरि in l 1 (cf v l 8) —(l 1) D1 3.6 11 तु कपिश्रेष्ठ (for च हरि°) —(l 2) D5 अपि जानीते D5 6–10 प्रविजानेहं (for प्रवि°) D1 10 पराक्रमी D1 6 11 °क्रमे (for °क्रमम्)]

—Thereafter D1 cont l 3–4 and 7–8 of 1315*

G 5 81 [B 4 65 10] L 4 56 41

तेषां कथयतां तत्र सर्वांस्ताननुमान्य च ।
ततो वृद्धतमस्तेषां जाम्बवान्प्रत्यभाषत ॥ १०
पूर्वमस्माकमप्यासीत्कश्चिद्गतिपराक्रमः ।
ते वयं वयसः पारमनुप्राप्ताः स्म साम्प्रतम् ॥ ११
किं तु नैवं गते शक्यमिदं कार्यमुपेक्षितुम् ।
यदर्थं कपिराजश्च रामश्च कृतनिश्चयौ ॥ १२
साम्प्रतं कालभेदेन या गतिस्तां निबोधत ।
नवतिं योजनानां तु गमिष्यामि न संशयः ॥ १३
तांश्च सर्वान्हरिश्रेष्ठाञ्जाम्बवान्पुनरब्रवीत् ।
न खल्वेतावदेवासीद्गमने मे पराक्रमः ॥ १४

10 For subst in Ñ2 V1 B1-3 4 D7 cf v l 9 and 14 —ᵃ) T1 V3 तत्त्द् (for तत्र) ❀ Cv तत्सु तत्त कथयत्सु। Cm g तयो कथयता तेषु कथयत्सु (Cg °यत्सु सत्सु) ❀ —ᵇ) M1 वै (for च) —ᶜ) D4 वृद्धतरस् (for °तमस्) T G1 3 तत्र (for तेषां) ❀ Ck t वृद्धतमस्तेषामिति निर्धारणे षष्ठी ❀ —For 10, Ś1 Ñ1 D1-4 11 12 subst

1312* स मारुतसमो वीर्य धातराष्ट्रसमो जवे ।
जाम्बवांस्तु महाप्राज्ञो वृद्ध परमसत्तत ।
वानराणां वच श्रुत्वा सागरप्लवन प्रति ।
तान्सर्वान्वानरश्रेष्ठानिद वचनमब्रवीत् ।

[D1 om 1 1 —(l 1) D1 4 11 मारुतस्य समो वेगे (for the prior half) D1 जवे (for जवे) —(l 2) D1 2 च (for तु) —Ñ1 D1 om l 3 —(l 4) Ñ1 illeg from न्वा up to वचन D1 3 4 11 सहितान्व्यचम् (D1 °न्वानयम्) (for वानरश्रेष्ठान्)]

—Thereafter Ñ1 cont l 6 of 1314* repeating it in its proper place

11 For subst in Ñ2 V1 B1-3 4 D7 cf v l 9 and 14 —ᵃ) M1 [अ]स्ति (for [आ]सीत्) —D1 om 11ᶜᵈ —ᶜ) M1 वयसो (for °स) Ś1 Ñ1 D1 3 11 12 वृद्धभावा (Ñ1 D12 °वं) हि (for वयस पारम्) —ᵈ) D1 मनुप्राप्ती (sic) D13 मनु प्राप्ता M1 ह्यतिक्रान्ता (for अनुप्राप्ता) ❀ Cv ते वृद्धतमा पारमनुप्राप्ता इति सम्यक्। Cr स वयं वयस पारमनुप्राप्ता स्म साम्प्रतमिति पाठ 13 Ck t स्म स्म इति पाठद् (Ct स्म इत्यप) ❀ —After 11 Ś1 Ñ1 D1 3,4,11-13 ins while D1 ins l 2 3 after 11ᵃᵇ

1313* बलाभिर्विक्रतो प्राप्ते मन्दवृष्टिपराक्रम ।
भरताग्रजार्थे गरुडसमृद्धस्य च भाषनम् ।
देवासुरविमर्दश्च दृष्टा मे बहव पुरा।

[(l 1) D1 4,11 °विस्मर्न (for विभिन्ना) Ś1 Ñ1 D1 3,4 प्राप्ता (for प्राप्ते) D1 11 बहु- D1 वेग (for वृष्टि) Ś1 Ñ1 D1 3 13 न्माक्रमा (for °म) —(l 2) Ñ1 हर्ष (sic) D1 3 4 13 जन्म (for [अ]र्थे) D4 समुद्राय (for समृद्धस्य)]

12 For subst in Ñ2 V1 B1-3 4 D7 cf v l 9 and and 14 —ᵃ) D4 [ए]व (for [ए]वं) Ś1 D1 11 शक्यं D1 नने (for गते) —ᵇ) D1 11 उपेक्षितुं D13 उपेक्षितुं (for उपेक्षितुम्) —ᶜ) D4,12 यदृप M1 यथा तु (for यदर्थं) —ᵈ) Ś1 D1 3 11 M1 निश्चय (for °यौ)

13 For subst in Ñ2 V1 B1-3 4 D7 cf v l 9 and 14 For 13–14ᵇ, Ś1 Ñ1 D1-4,11-13 subst 1314* —ᵃ) D4 8-10 कालमस्माकं (for °भेदेन) —ᶜ) G2 M1 च (for तु)

14 ᵃ) M1 तु (for च) D1 G2 हरिश्रेष्ठो T1 2 G1 M1 कपि° (for हरिश्रेष्ठान्) —ᵇ) D1 2 14 G2 इदम् (for पुनर्) ❀ Cr तांश्च सर्वान्हरिश्रेष्ठाञ्जाम्बवान्पुनरब्रवीदिति पाठ ❀ —For 13–14ᵇ, Ś1 Ñ1 D1 4 11 12 subst while Ñ2 V1 B1-3 4 D7 ins l 4 after 17ᵃᵇ

1314* साम्प्रत कालमस्माक योऽस्ये गतिपराक्रम ।
तं पुरस्कृत्य गच्छामि न हि किंचिन्मृषा वदे ।
अहमस्य समुद्रस्य यास्यामि प्लवने धृत ।
दर्पेन योजनशत नयत्येव न संशय ।
तांश्च सर्वान्हरिवराञ्जाम्बवाननुमान्य वै । [5]
उवाच हरिमुख्यानां संनिधौ वचनं पितृ ।

[(l 1) Ś1 Ñ1 D1 3 11 वत्म् (for का°) Ś1 D13 योऽयं D1 बोध (for योऽस्य) Ś1 D13 पराक्रमे Ñ1 D1,3,11 °मे (for °म) —D1 om l 2 3 —(l 2) D4 ह्यानि (sic) (for वक्ष्यामि) D13 [ए]व (for हि) D13 धृतं (for वदे) —D1 repeats l 3-4 after 17ᵃᵇ —(l 3) D13 भवत् (for अहम्) Ś1 D1 (first time) 11 प्लवन हृ(Ś1 ह L(ed) त)न Ñ1 प्लवने धृत D1 (second time) प्लवने मत (for प्लवने धृत) —(l 4) Ñ1 D1,11 नवेन मा (for नयत्येव) D1 नवतिं योजनानाम् गच्छेदमिति मे मति —(l 5) Ś1 D13 हरिवरो D1 कपि° (for हरिवराम्) D1 मनुमान्य (sic) (for °न्य वै) —Ñ1 repeats here l 6 (cf v l 1312*) D1 om l 6 —(l 6) Ñ1 (second time) illeg for संनिधौ वच Ś1 transp संनिधौ and वचनं Ñ1 (both times) पुन, D1 पितृ D1 4 11 पुन (for पितृ)]

—For 9–14ᵇ Ñ2 V1 B1-3 4 D7 subst D1 cont l 3-4 and l 7-8 after 1321* and along with Ś1 Ñ1 D1,4,11 12 ins. l 11 after 14

1315* अग्निपुत्रस्ततो धीमाश्चेदं वचनमब्रवीत् ।
अशीतिं वै गमिष्यामि योजनानां प्लवंगमा ।
स्वकं पुत्रो मम धीमानब्रवीद्गुरुविक्रम ।
सप्तपदं नवतिं पूर्णां योजनानामिति ब्रवत् ।
मासोऽप्यतीत सन्यत्र महाकष्टपाराक्रम । [5]

मया महाबलेश्चैव यज्ञे विष्णुः सनातनः ।
प्रदक्षिणीकृतः पूर्वं क्रममाणस्त्रिविक्रमः ॥ १५

स इदानीमहं वृद्धः प्लवने मन्दविक्रमः ।
यौवने च तदासीन्मे बलमप्रतिमं परैः ॥ १६

G 5 1 55
B 4 63 16
L 4 56 55

नवतिं योजने द्वे च गमिष्यामीति वीर्यवान् ।
तत सागरगम्भीरो वानर पवनो जवे ।
मन्दरस्य प्रमाणेन भास्कराभिसमप्रभम् ।
तत्र सर्वान्हरिवराञ्जाम्बवाननुमान्य इ ।
उवाच हरिमुख्यानां सन्निधौ प्रहसन्निव । [10]
तारुण्ये मे बल वीर्यं यत्रासीद्विक्रमे मम ।

[(l 1) B3 वचन चेदम् (for नीलो वचनम्) —(l 2) B2 च (for तै) —(l 4) B2 तूर्णं D7 पूर्वं (for पूर्णे) V1 ह्रुतान् B3 योजनानि महावल (for the post half) —(l 5) Ñ2 D7 त तु (for तत्र) —(l 6) B4 transp द्वे and च Ñ2 B2 D7 योजनान्येव (for योजने द्वे च) —(l 7) B2 पवनोपम (for पवनो जवे) V1 ततो भक्तमभ्रे वीर्यं धार्यराट्सभो जवे —(l 8) Ñ2 D5 7 भद्राभ्र (for °भ्र) V1 मद्राभ प्रमाणे च (for the prior half) —(l 9) V1 हरिमहाम् (for °वरान्) B3 अनुज्ञाप्य (for °मान्य) D1 च (for ह) —(l 11) D12 तारुण्य (for °ण्ये) Ś1 [t]पि Ñ1 D2 3 11–13 हि (for मे) Ś1 Ñ1 V1 विक्रमे (for °मो) B3 यत्रासीद्विक्रमोपम (hypm) (for the post half)]

—Thereafter Ś1 Ñ1 D2–4 11–12 cont while Ñ1 V1 B1 3 4 D1 cont l 1 and V1 alone cont l 2–4 after 1317* D1 ins l 2–4 after 14ab

1316* यावत्तं यौवनस्थेन मया तच्छ्रोतुमर्हथ ।
सर्वस्य वृद्धस्य बल पौरुषं यौवने गते ।
नापेक्षणस्य बहुधा ह्रस्व भवति वानरा ।
किं तु वक्ष्याम्यहं वीर्यमात्मनो यौवनोदये ।

[(l 2) Ñ1 illeg from बल up to l 4 D3 4 पौरुषे (for °ष) D1 गत (for °ते) —(l 4) D11 वीरत आ(D11 °श्रा)त्मन (for वीर्यमात्मनो) Ś1 D12 यौवनोदय]
—Thereafter V1 cont 1319*, D1 cont l 1 2 of 1318* —c) Ś1 D12 स (for न) Ś1 [आ]सीत् (for [आ]सीद्) Ñ2 B1 4 D7 नैतादपातेव खल्वा(B4 मेत्रा)सीद्, V1 नैतावन्मम खल्वासीद्, B2 नैतावन्मे बलं ख्यातीव्; D1 नैव तावच्चदासीन्मे D5 4 13 न खल्वेवैषम पूर्वं —d) Ñ2 B1 4 D7 वा, V1 च; B3 च, D1 हि (for मे) B3 पराक्रमे (for °म)

15 a) D5 6 8 11 वैरोचनेन्द्र (for महाबलेश्च) —b) D4,8–10 मम(D6 °भुर)विष्णु (for यज्ञे विष्णु) —c) G3 प्रदक्षिणो Cm as in text (for °णी) —d) D1 M3 क्रममाणं (for °णस्) D1 4 T G M1 3 Cm g त्रिविक्रमं, D2 4 °क्रमः Cv r k as in text (for त्रिविक्रम) —For 15 Ś1 Ñ V1 (followed by l 2 4 of 1316*) B1 3 4 D5 7 12 13 subst , while D2 3 4 subst l 1 for 15ab and (all except D1) cont l 2 D11 subst l 1 for 15ab and cont l 2 after l 1(r)

1317* सुषेणेन मया चैव बलियज्ञे सनातन ।
विक्रमात्स्त्रीन्क्रमान्विष्णुर्हि प्रदक्षिणमावृत ।

[(l 1) D3 4 11 repeat l 1 after l 2 of 1318* Ś1 D12 सुपर्णेन मया Ñ2 V1 B1 3 4 D5 6 7 12 मया बहुधा (D3 4 11 [first time] transp मया and बहुधा) D2 सुखेन च मया (for सुषेणेन मया) D1 3 4 11 (all except D1 second time) तदा विष्णु (for बलियज्ञे) D5 13 समागत (for सनातन) —(l 2) Ñ2 B4 D5 विक्रमस्त्रीन्क्रमान् V1 चैव (for विष्णुस्) Ś1 D3 12 त्रि (for त्रि) D3 4 11 आगत (for आवृत) Ñ2 V1 B4 D7 त्रि प्रद(V1 विष्णुर)क्षिणं कृत B1 3 त्रि त्रि प्रदक्षिणीकृत (for the post half)]
—Thereafter Ś1 D2 12 13 cont Ñ1 D5 6 cont l 1–2 after 1317* and l 3 after 1320* Ñ2 V1 D7 cont l 3 only after 1320* D1 cont l 1–2 after 1316* and l 3 after 1320* D11 cont l 1 after 1317* l 2 after l 1 (first occurrence) of 1317* and l 3 after 1320*

1318* त्रिविक्रमे मया तात सशैलवनकानना ।
त्रि सप्तकृत्व पृथिवी परिक्रान्ता प्रदक्षिणम् ।
गत्वा प्राप्य च कैलासं गच्छामि विबुधालयम् ।

[(l 1) D12 विक्रमेण (for त्रिविक्रमे) Ś1 Ñ1 D12 त्रिविक्रमेण या कृता(Ñ1 * * * [illeg]) (for the prior half) —(l 2) D2 12 त्रि (for त्रि) Ñ1 सप्त** (for सप्तकृत्व) D1 3 4 11 प्रक्षिप्ता (for °क्रान्ता) —(l 3) V1 transp प्राप्य and च D2 त तु प्राप्यागच्छामि D3 4 11 त गत्वा चैव गच्छामि (for the prior half) D1 3 4 11 कैलासं (for गच्छामि)]
while Ñ2 D7 cont after 1317* V1 cont after 1316*

1319* पुनरन्यत्तु वक्ष्यामि तदपि श्रोतुमर्हथ ।
[V1 अत्यर्थं (for भवन्तु)]

—After 15 D1 3 4 11 ins Ñ1 cont after l 2 of 1318 Ñ2 V1 D7 cont l 3 only after 1319*

1320* मया चौषधयोऽस्माभि सञ्चिता देवशासनात् ।
निर्मथ्यममृत याभ्यस्तदानीमासीन्महद्बलम् ।
उद्धात्सर्वताद्भक्ति विविधरोषधम् ।

[(l 1) Ñ1 तदा (for मया) Ñ1 illeg after चौष up to यो in l 2 D1 सेविता (for सञ्चिता) —(l 2) D11 याभ्यस् (for ता°) D1 नि यतस्मुन याभ्यस् (for the prior half) D11 महाबल (for महद्बलम्) —(l 3) V1 damaged for मत्त गिरिव Ñ1 गिरिसनुष्ठ (for °षधम्)]

16 Ś1 Ñ V1 B1 3 4 D1–4 7 11–13 transp ab and cd —a) Ś1 महा (for अह) G1 वृद्ध (for वृद्ध) —b) D1 नयने (for प्लवने) Ñ2 V1 B1 3 4 D2(both times) 4 5 11
]

G 5. 1. 56
B. 4. 65. 17
L. 4. 56. 58

सम्प्रत्येतावतीं शक्तिं गमने तर्कयाम्यहम् ।
नैतावता च संसिद्धिः कार्यस्यास्य भविष्यति ॥ १७
अथोत्तरमुदारार्थमब्रवीदङ्गदस्तदा ।
अनुमान्य महाप्राज्ञो जाम्बवन्तं महाकपिम् ॥ १८
अहमेतद्गमिष्यामि योजनानां शतं महत् ।
निवर्तने तु मे शक्तिः स्यान्न वेति न निश्चितम् ॥ १९

न तथा विक्रमान्वित —After 16ab (transp) D5 repeats l. 4–5 of 1321* and 16ab —c) M3 तु (for च) Ś1 Ñ V1 B1.2.4 D1-8.7.11-13 बाल्यभावे (for यौवने च) Ś1 D11 तदा स्यात् (sic) B4 T1 त(T3 य)थासीत्; T1 G2 य(G2 स)दासीत् (for तदासीत्) D4 तु (for मे) —d) B1 D5.8.9-10 पर (for परे) —After 16 Ś1 D4.11.12 ins. while D4 ins l. 1–4 of 1326* and then cont

1321* पद्भ्यां त्रिपादं विनिघ्नं वै यथावदत्रवीत्तदा ।
दैत्य पर्वतहन्तस्तु न भविष्यथ मास्तुधा ।
इत्युक्त्वा पर्वतं दोर्भ्यां चिक्षेपासुरनन्दन ।
तदा पतेन खेदान्तु पर्वतो जानुनाहत ।
तेन भग्नश्च मे जानु स्तन्नं त्रिविक्रम । [5]

[(l. 2) D4.12 [भा]त्रिपादुष (for त्रिपादं वै) D4 यज्ञ त्रिपादुष (for the prior half) D4.12 वर्तेदान् D5 विमेदान् D4 विचिदम् (for वचनम्) —(l. 2) D4 च (for तु) D11 दैत्य पर्वतहस्तात्तु (for the prior half) D4 भविष्यति (for °थ) D4.12 भविष्यति मे कृथा (for the post half) —D4 repeats l. 4–5 after 16ab —(l. 4) D4.12 पतनं; L(ed) [आ]घातेन (for पतेन) Ś1 [भा]हृत (for [आ]हत) D5 (both times) तत्र पतन्ते भग्न(D4 °म)या जानुना पर्वतो धृत —(l. 5) D5 (both times) transp मे and जानु D12 स्तब्ध (for स्तन्नं)]

17 a) B3 सम्प्राप्य (for सम्प्रति) B3 D5 तावतीं (for [ए]तावतीं) —b) B4 विक्रमे (for गमने) —For 17ab, Ś1 Ñ1 D(6.12.13) subst

1322* साम्प्रतं प्लवने शक्तिं नयतिं प्रवितर्कये ।

[D1 नयतिं शक्ये (for प्लवने शक्तिं) D1 गमन (for नयतिं) D1.2.12 यति (for प्रवि)]

while D4.8-12 subst

1323* सम्प्रत्येतावदेवाद्य शक्य मे गमने स्वत ।

—After 17ab, Ñ3 V1 B1.2.4 D7 ins l. 4 of 1314* while D5 repeats l. 3–4 of 1314* —c) D1.2.6 G1 M3.8 नैतस्त्वया D5.8.11 ए° (for नैतावता) G1 M1 हि (for च) Ś1 Ñ1 D1.12.13 च संसिद्धिः D1 सुसंसिद्ध (for च संसिद्धि) —d) Ś1 Ñ1 D1.2.10.12 यातु (D1 गत्वा) कार्यसिद्ध भवेत् , D5.11 नास्य कार्यस्य दृश्यते —For 17cd Ñ2 V1 (damaged) B1.2.4 D7 subst

1324* एतावता समाप्तिश्च न कार्यस्यास्य दृश्यते ।

[B4 transp न and कार्यस्यास्य D1 एतावतास्य कार्यस्य समाप्तिर्न दृश्यते]

—Thereafter they cont. Ś1 D4.11-12 cont l. 2–3 after 1326* while D5 ins l. 2–3 after 17

1325* हेतुमद्धारक वाक्यं तथोक्तवति जाम्बवे ।
तत पर्वतसकाशो हनुमानञ्जनीसुत ।
न किंचिदब्रवीत्तत्र चर्क पौरुषमात्मन ।

[(l. 2) Ś1 D4.11-12 तत्र (for तत) Ñ2 V1 B1.2.4 D7 अंजना (for °नी) —(l. 3) V1 damaged from तत्र up to ए Ś1 D4-8.11-13 ने तत्र सो(D4.12 आ)ब्रवीत्किंचित् (for the prior half) D5.11.12 चक्र (for चर्क)]

—After 17, Ś1 D4.11.12 ins D4 ins l. 1–4 after 16 D4.11 ins l. 5–7 after 17

1326* हृ कदाचिद्गतोऽहं तु यज्ञे तेषां महात्मनाम् ।
कपीनामभिवृद्धानां कैलासस्य समीपत ।
ततोऽहमभिधावेय सुग्रीवात्मजतेजस ।
बलिपुत्रे च हतवान्कुम्भं मृत्युमिवापरम् ।
मयोक्तवति तस्मिंस्तु हरीणां प्रवरे वच । [5]
तलप्रहारपाद तेजस्वी ज्ञातीन्यामदु त्रिपात् ।
नवतिं चैव सप्ताधिगमिष्यामि प्लवङ्गमा ।

[(l. 1) D4 तनोऽहमासे कैशचित् (for the prior half) D4.11.13 यज्ञ (for °ज्ञे) D4 इड्डु (for तेषां) —(l. 4) D4 ततोऽस्य बलिभव (for the prior half) —After l. 4 D4 cont 1321* —(l. 5) D4 तथा (for मय) D11 तथोक्ते प्रति तस्मिंश्च (for the prior half) D4.11 कपीनां (for हरीणां) D4.11 प्रवरो (for °रे) D5 प्लवनेन च (for प्रवरे वच) —(l. 7) Ś1 [अ]पि L(ed) [अ]थ (for [अ]पि)]

18 a) G3 अविस्तरम् (for अथोत्तरम्) Ś1 Ñ1 D1.4.11.12 उदार च, V1 °रोथ D1 °र्तं च, M3 °त्तार्थम् (for उदारार्थम्) —b) G3 तथा (for तदा) Ś1 Ñ1 D1.5.12.13 प्रत्युवाचेदमङ्गद , Ñ2 V1 B1.2.4 D7 अंगदो वाक्यमब्रवीत् ; D5.11 प्राब्रवीद्वाक्यमङ्गद —c) Ñ2 B1.2.4 D1 महात्मानं; V1 D1.2.4.11 M3 °प्राज्ञं, D4.11 °तेजा D5.8-10 तदा प्राज्ञो, D11 °बाहुं (for महाप्राज्ञो) —d) Ñ2 -बलं D1.2 T G2.3 M -कपिं (for कपिम्)

19 ab) D4 एत, D5 एव (for एतद्) Ś1 Ñ1 D2.4.12.13 ध्रुव (for महत्) Ñ2 V1 B1.2.4 D7 क्रोधं योजनशतं संदेहो नास्ति वानरा —c) D1.12 च (for तु) Ś1 Ñ1 D1.12.13 मे बुद्धिः; G1 शक्तिः स्यान् (for मे शक्तिः) D5 निवर्त****र्द्धि —d) D5 M3 न निश्चिता G3 विनिश्चित (for न निश्चितम्) Ś1 Ñ1 D1.12.13 निश्चयं नाधिगच्छति G1 M1.2 न स्यादिति मतिर्मम, G2 न यति न तु निश्चय —For 19cd, Ñ2 V1 B1.2.4 D4.7.11 subst while Ś1 D4.12.13 ins l. 2–3 after 19

तमुवाच हरिश्रेष्ठो जाम्बवान्वाक्यकोविदः ।
ज्ञायते गमने शक्तिस्तव हर्यृक्षसत्तम ॥ २०
कामं शतसहस्रं वा न ह्येष विधिरुच्यते ।
योजनानां भवाञ्शक्तो गन्तुं प्रतिनिवर्तितुम् ॥ २१
न हि प्रेषयिता तात स्वामी प्रेष्यः कथंचन ।
भवतायं जनः सर्वः प्रेष्यः प्लवगसत्तम ॥ २२

G 5 1 68
B 4 65 27
L 4 56 75

1327* प्लवस्त्वागमने शीघ्रं शक्तिं नाभवेयाम्यहम् ।
बाल्यात्क्लिष्टभावाच्च गुणदोषाविचारणात् ।
पिप्राई क्वाचित लोहाक्ष श्रमं प्राहित पुरा ।

[(l 1) D6.10.11 आगमने (for त्वा°) B3 शक्तिं (for शीघ्रं) Ñ2 B1.4 D7 transp शीघ्रं and शक्तिं B4 न शक्नुवे यास्यहं (for the post half) —(l 2) Ś1 D11 बद्ध (for क्लिष्ट) Ś1(after corr marg as above) D12 गुरु- (for गुण) B4 विचारणात् D14 विचारत D9.11.13 [अ]विचारत (for [अ]विचारणात्) —(l 3) D1 reads पिशाइ लालि in marg Ś1 D12 पिश च D13 पिश वा (for पिप्राइ) Ś1 ज्वालाणि B3 न रवय D6.11 न शान्त D14 सप्तमा (sic) D12 सर्वान्ति (sic) (for न श्रमं)]

20 a) Ñ1 V2 B1.3.4 D6.7.11 महाप्राज्ञो, D7.8-12 M1.2 °ष्ठ (for हरिश्रेष्ठो) —b) Ñ1 V1 B1.3.4 D7 प्रहसन्निव (for वाक्यकोविदः) ॥ Cv हरिश्रेष्ठ इति जाम्बवतो व्यपदेशो हरिसाधर्म्यात् । अल्प सन्तर हर्यृक्षाणाम् । अत एवासौ हर्यृक्षसत्तमेत्यद्वदं सबोधयति । सजातीयस्य निर्धारणं भवति । निर्धारणेऽपि समस्यन्ति सुनय । Ct तमुवाच हरिश्रेष्ठं जाम्बवान्वाक्यकोविद इति पाठ । हर्यृक्षसत्तमसुग्रीवस्य वानरराज्याभिषेकेण ऋक्षविकस्यापि प्राप्ते । ऋक्षो वानरावान्तरजातिविशेष आरभते । तत समानजातीयत्वान्निर्धारणमुपपद्यते । न निर्धारणे (इति) षष्ठीसमासस्य निषेधेऽपि मुनिप्रयोगात्साधुत्वम् । Cm "तमुवाच हरिश्रेष्ठो जाम्बवान्वाक्यकोविद " हरिश्रेष्ठ इति जाम्बवतो व्यपदेशो हरिसाधर्म्यात्, अन्यथा तस्य ऋक्षाणा हरीणां च । अत एवासौ हर्यृक्षसत्तमेत्यङ्गदं सबोधयति । सजातीयस्य हि निर्धारणं भवति । 'न निर्धारणे' इति षष्ठी समासस्य निषेधेऽपि मुनिप्रयोगात्साधुत्वं सप्तमीसमासो वा । Cg हर्यृक्षसत्तमेति । ऋक्षत्व वानरावान्तरजाति, अत सुग्रीवादेर्ऋक्षराजत्वमिति ॥ —After 20ab, Ñ1 V1 B1.3.4 D6.7.11 ins

1328* नैवं युक्तं त्वया वीर वक्तुं वानरसंसदि ।

[B3 वक्तु (for युक्तं) D1 transp युक्तं and वक्तुं D6.11 संनिधौ (for संसदि) B4 कथितं असतंसदि (for the post half)]

—c) G2 आपते (for ज्ञा°) Ś1 Ñ1 D9.12.13 बुद्धिस् (for शक्तिस्) —d) Ś1 Ñ2 D9.12.13 M1 हर्य (Ñ1 °र्यृ) ऋक्षगयः D2 हर्यृक्ष°; D12 M1.2 हर्यृक्ष° (sic) (for हर्यृक्षसत्तम) —For 20cd D13 subst l 1 of 1329*

21 a) D1 M3 Cv e m g शतं Ct as in text (for वा) Ś1 Ñ2 D1.9.13-13 शतं वा भूयो (for शतसहस्रं) D1 तु; D11 च (for वा) —b) Ś1 Ñ1 D1.11-13 गत्वा प्रतिनिर्वर्तितुं (D12 °र्तने) —For 20c-21b, Ñ2 V1 B1.3.4 D6.7 subst while D13 subst l 1 only for 20cd

1329* यथं सर्वं विजानीमो युवराज बल तव ।
गत्वा गन्ता निवर्तेथा शतक्रतो महार्णवम् ।

[(l 1) D7.8.12 वय जानीम गमने (for the prior half) —(l 2) D1 निवर्तत्वं (for °र्तेथा)]

—c) Ś1 Ñ1 D1-4.11-13 भवेच्छक्तो; Ñ2 V1 B1.3.4 D7 सहस्रस्य (for भवाञ्शक्तो) —d) Ś1 Ñ1 D1-4.11-13 न त्वे (D6.11 °न्वे) व विधिरुच्यते; Ñ2 V1 B1.3.4 D7 भवाञ्शक्तो हि लघने —After 21 Ś1 D1-4.11.13 ins Ñ2 V1 B1.3.4 D7 cont l 1 after 1329* and ins. l 3-8 after 21

1330* त्वं हि वालिबलाद्दीन किंचिद्दुर्बलसुराव ।
योजनाना सहस्रस्य लङ्घने शक्तिमान्विभो ।
यादृशो हरिशार्दूलो वाली प्रख्यातविक्रम ।
सुग्रीवश्च महाबाहु तादृशस्त्वं हरीश्वर ।
त्वं हि प्रेषयितास्माकं निग्रहानुग्रहे प्रभु । [5]
त्वदाज्ञानिरता सर्वे वयमाद्राम मैथिलीम् ।
अस्माकं यदि न स्यास्त्वमग्रणीर्वानरेश्वर ।
न कस्यचिद्वय किंचिच्छ्रुणुयाम परस्परम् ।

[(l 1) D6.11 न (for हि) B3 D14 नयह (sic) (for बलाद्) D9.13 सत्तम (for -सुराव) —(l 2) Cf 21cd —(l 3) V1 वद्गणो B3 मान्येव (for यादृशो) V1 शार्दूल Ñ1 V2 B1.3.4 D7 प्रवित (for प्रख्यात) —(l 5) Ñ2 V2 B3 [अ]नुग्रह (for °हे) —(l 6) Ñ2 V1 B1.3.4 D6.7.11 मार्गाम (for आद्राम) —After l 6 L(ed) ins

1330(A)* अवलम्ब्याश एतस्मिन्युगे नास्त्यत्र संशय ।

—(l 7) Ś1 D13 transp स्याम् and त्वम् —Ś1 om l 8 —(l 8) D13 न कस्यचिद्वि यत्किंचित् (for the prior half)]

22 a) Ñ2 V1 B1.3.4 D6.11 च (for हि) Ś1 वत्स Ñ2 V1 B1.3.4 D7 कश्चित् (for तात) —Ñ1 illeg for 22b-23b —b) Ś1 प्रेष्य; D1.6.11.13 प्रेष्ये (for स्वामी) Ś1 D13 कथं भवेत् (for कथंचन) Ñ2 B1.4 D7 प्रेष्ये (B3 °ष्ये) समनुयुज्यते V1 प्रेष्य कर्तुं युज्यते B3 प्रेष्य समनुयुज्यते; D6.11 प्रेष्यकर्मसु युज्यते —After 22ab D1 reads 24ab D1 om 22cd —c) D3 T G M1.2 भवतो (for °ता) —d) Ś1 D9.12.13 वानरेन्द्र प्रयस्व —For 22cd, Ñ2 V1 B1.3.4 D6.7.11 subst

1331* भवतश्च वयं सर्वे प्रेष्या वानरसत्तम ।

G 5 1 68
B 4 65 23
L 4 56 74

भवान्कलत्रमस्माकं स्वामिभावे व्यवस्थितः ।
स्वामी कलत्रं सैन्यस्य गतिरेषा परंतप ॥ २३
तस्मात्कलत्रवत्तात प्रतिपाल्यः सदा भवान् ।
अपि चैतस्य कार्यस्य भवान्मूलमरिंदम ॥ २४
मूलमर्थस्य संरक्ष्यमेष कार्यविदां नयः ।
मूले हि सति सिध्यन्ति गुणाः पुष्पफलादयः ॥ २५
तद्भवानस्य कार्यस्य साधने सत्यविक्रमः ।
बुद्धिविक्रमसम्पन्नो हेतुरत्र परंतप ॥ २६
गुरुश्च गुरुपुत्रश्च त्वं हि नः कपिसत्तम ।
भवन्तमाश्रित्य वयं समर्था ह्यर्थसाधने ॥ २७
उक्तवाक्यं महाप्राज्ञं जाम्बवन्तं महाकपिः ।
प्रत्युवाचोत्तरं वाक्यं वालिसूनुरथाङ्गदः ॥ २८

[D11 भवतश्च (for भव°) B3 वानरपुंगव B4 °सत्तमा, D3 4 प्लवग° (for वानरसत्तम)]

23 a) Ñ1 illeg for 23ab (cf v l 22) D4 किल त्वम्, D11 (gloss) कलत्रवद्रक्षणीयरक्षकबुद्ध्या यावत्प्रयाणपर्यन्तं परिपाल्य इत्यर्थः (for कलत्रम्) D9 वस्मानि (for °कं) Ś1 D3 13 भवान्किलात्र पास्माकं, Ñ2 B1 3 4 D7 भवान्सर्वेत्र चास्माकं V1 भवान्समक्षमस्माकं —b) B1 स्वामी तत्र D6 G2 °व्ये (for स्वामिभावे) G1 व्यवस्थित (for °तः) —c) Ś1 D3 12 किलात्र, B3 त्वं कीश, D4 किल त्व (for कलत्र) D3 11 सर्वस्य (for सैन्यस्य) —d) G(ed) मतिर् (for ग°) Ś1 D3 12 एक D4 6 M3 °पा L(ed) °का (for एषा) Ś1 Ñ1 D1 3 12 13 प्लवगमा (Ś1 °म, Ñ2 D2 3 °म) Ñ3 V1 B4 D7 12 परा सता B1 परायणाः B3 सनातनी (for परंतप)

24 Ś1 Ñ V1 B1 3 4 D2 3 6–10 12 13 G M1 2 Cr k t transp 24ab and 24cd D1 reads 24cd after 22ab —a) D10 यस्मात् (for त°) Ś1 D1 12 13 तु त्वं, T G1 M3 तत्र [L(ed)]तस्य (for तात) —b) Ñ V1 B1 3 4 D1–4 7 11–13 G1 Ct परिपाल्य (for प्रति°) G2 M1 स नो (for सदा) ※ Cv तत्र प्रतिपाल्यस्य। कार्यप्रतिपाल्यम्। Cr तस्मात्कलत्रवत्तात प्रतिपाल्य इति पाठ ※ —c) Ś1 Ñ1 D1 12 13 चैवास्य, D6 8 10 M1 वै तस्य, G2 चेदस्य Cr as in text (for चैतस्य) Ñ2 V1 B1 3 4 D3 4 7 12 अस्माकं च (B3 हि) महाबाहो, D1 तद्भवानस्य कार्यस्य —d) Ś1 Ñ1 D3 13 11 गतिर् (for मूलम्) D3 11 अरिंदम (for °म) D2 मूलं हरिवरोत्तम

25 a) M1 damaged for मूलमर्थं D12 संरक्षम् (for °क्ष्यम्) —b) D1 11 एषा (for °ष) D10 काय (for काय) D3 11 मति (for नय) Ś1 D2 3 13 कार्यविनिश्चय, Ñ1 illeg. (for °विदां नय) —For 25ab, Ñ2 V1 B1 3 4 D3 4 7 subst

1332* मूले हि सर्वथा रक्ष्य वृक्षस्य हरिपुंगव ।

[D3 4 न (for हि) B1 3 4 D7 सर्वेण (for °था) D4 रक्ष (for रक्ष्य) D3 4 वृक्षस्येव परंतप (for the post half).] —c) Ñ2 मूलं (for °ले) M1 तु (for हि), D1 खलु (for सति) D4 शुश्रूषति, T2 संस्रवति (for सिध्यन्ति) Ñ2 V1 B1 3 4 D3 इक्षितं चात्र सिध्यंति —d) D6–10 सर्वे, D11 पुष्प: G2 चापि (for पुष्प) Ñ2 V1 B1 4 D1–3 7–11 12 T2 M2 3 Ct फलो (B4 °ला) दया (D1 M3 °य) G1 -फलाधिका (for फलादय) ※ Cv r गुणा पुष्पफलोदय इति सम्यक् ※

26 a) Ñ2 V1 B1 4 D3 4 7 सैन्यस्य (for कार्यस्य) B3 ऋक्षवानरसैन्यस्य —b) Ñ1 D1 8–12 साधनं (for °ने) Ñ1 D6 8 9–10 G विक्रम (for °मः) Ñ2 V1 B1 3 4 D3 4 7 M1 मूले सत्यपराक्रम (D3 4 °मः) —c) G1 M2 मति (for बुद्धि) Ś1 D12 -सपत्नौ (for °न्नो) —d) D2 बुद्धिर् (for हेतुर्) Ś1 D1–4 11–13 एक, Ñ1 एव (for अत्र) Ś1 D1–4 11–13 परंतप (for °प) —For 26cd, Ñ2 V1 B1 3 4 D7 subst while Ś1 D3 4 11–13 ins after 26

1333* वयं तव महाबाहो शाखापत्रफलोपमा ।

[B3 तत्र (for तव) D12 वयस्तद्वत् (for वयं तव) Ś1 D1 11–13 पुष्प (for पत्र) B3 शाखासत्र D3 4 7 शाखा पुष्प- (D7 पत्र) (for शाखापत्र) D1 11 13 फलोपमा (for -फलोपमा)]

27 a) D3 lacuna for गुरु V1 damaged from पुत्रश् up to कपि in b —b) B4 -नंदन, D1–4 7 8 11 12 -सत्तम (for सत्तम) —c) Ñ1 lacuna for वयं Ś1 D1 12 13 वय भवतमाश्रित्य B3 त्वयासमाश्रिता होते —d) Ś1 सर्वे, Ñ1 D12 lacuna D7 हस्य (for ह्यर्थ) Ś1 Ñ V1 B1 3 4 D7 11 12 निश्चये (for साधने) D2 शक्ताश्चार्थविनिश्चये D1 12 समर्थाश्च (D12 °र्थे) विनिश्चये, D3 4 समर्था कार्यनिश्चये —After 27, Ñ2 V1 B1 3 4 D3 4 7 11 ins

1334* तस्य शक्यं त्वया गन्तुमस्मानुत्सृज्य वै क्वचित् ।
न चास्माकं क्षम वीर त्वां मोक्तुं हरिपुंगव ।

[(l 1) B3 शक्यस् (sic) (for शक्य) —(l 2) B3 हि (for च) D3 वीर क्षेम न चास्माकं (for the prior half) Ñ2 B4 transp त्वां and मोक्तुं]

28 a) Ś1 Ñ2 V1 B1 3 4 D1–4 7 11–13 G3 उक्तवंत (for °वाक्यं) D1 om (hapl) from प्राज्ञं up to महा in b D1 4 11 तत प्राज्ञः G3 M1 म (M1 damaged after म up to वा in b) हाप्राज्ञो (for महाप्राज्ञं) —b) Ś1 Ñ1 D3 4 11 जाम्बुवंत, D3 प्राज्ञ° (for जाम्बवन्तं) B3 हरीश्वरः D2 3 4 11 12 T2 G1 3 M3 °कपि (for महाकपिः) Ñ2 D7 जांबवं (D3 [marg] °तं) हरिपुंगवं, V1 damaged B1 4 जांबवं हरियूथपं —Ñ1 illeg for 28cd —c) V1 damaged from वचं up to वानर in 29b Ś1 D1–4 11–13 तत

यदि नाहं गमिष्यामि नान्यो वानरपुंगवः ।
पुनः खल्विदमस्माभिः कार्यं प्रायोपवेशनम् ॥ २९
न ह्यकृत्वा हरिपतेः संदेशं तस्य धीमतः ।
तत्रापि गत्वा प्राणानां पश्यामि परिरक्षणम् ॥ ३०

स हि प्रसादे चात्यर्थं कोपे च हरिरीश्वरः ।
अतीत्य तस्य संदेशं विनाशो गमने भवेत् ॥ ३१
तद्यथा ह्यस्य कार्यस्य न भवत्यन्यथा गतिः ।
तद्भवानेव दृष्टार्थः संचिन्तयितुमर्हति ॥ ३२

G 5. 1 86
B. 4. 65 32
L. 4. 56 84

श्रीमान् (for [व]नर वाक्य) —d) Ñ2 B1.3 D7 हृष्ट(B1 हृष्ट. B3 क्रिशो)दीनमुखोऽपद्°. B4 किंचिद्दीनमुखोऽपद

29 V1 damaged up to वानर in b (cf v l 28) Ś1 Ñ1 D1.3.4.13 om 29ab.—a) M3 वा (for न) V3 resumes (cf v l 1) —b) D1.3–5.7.11 M3 [अ]न्ये (for °न्यो) B1 D2.3.5.11 M3 पुंगवा, D2 °व (for -पुंगव) D6 नान्यो वा हरिपुंगव, G(ed) न चान्यो वानरर्षभ —After 29ab, Ñ2 V1.3 B1.3.4 D2.7.11 ins.

1335* गमिष्यति द्रुत यद्वा ते वय संशय गता ।

[D2.7.11 गमिष्यति (for °ष्यति) B3 पुरी (for द्रुत) G(ed) गत (for °ता)]

—c) Ś1 Ñ V1.3 B1.3.4 D2.7.11.13 अस्माद् (for °भि) —d) Ñ2 B1.3.4 D7 प्राप्तं (for कार्यं)

30 a) V1 damaged from त्वा up to d D13 हरिपति (for °ते) —b) D1 om (hapl) from धीमत up to तस्य in 31c.—B1 om 30cd —c) B4.5 न च गत्वा पश्याम —d) Ñ2 V3 B1 D7 पश्याम, B4 प्राणानां, D1.3.13 न पश्ये (for पश्यामि) Ś1 Ñ1 D1.3.13 -संक्षयं (for -रक्षणम्) —After 30 Ñ2 V1.3 B1.3 D2.7.11 ins, while B3 ins l 4–8 after 30ab (due to om)

1336* अतीतसमयान्नास्मद्दृष्ट्वा च हरिसत्तम ।
शङ्कमानश्च मां दृष्ट्वा यथायाक्रामयिष्यति ।
विशेषेण च सुग्रीवो मन्येव हरिपुंगव ।
निपातयिष्यति नूनं दण्डं प्राणापहारिणम् ।
नि संशयोऽपि हि वध सुग्रीवान्मम दृश्यते । [5]
सत्यार्थं च गत्वा मे पुन प्रतिनिवर्तनम् ।
नि संशयाद्भयाच्च श्रेयान्सत्यपिवो वध ।
इत्येवमर्थं साधेपु प्रवृत्तिरुपलभ्यते ।

[(l 1) V1 reads the prior half in marg V1 सत्येन् (for भयात्). V3 D2.7.11 स (for च) B1 -सत्तर, D2.4.11 -पुंगव(D11 °वा) (for -सत्तम) —(l 2) B4 स (for च) D2.4.11 पुरुद्योत(D11 °क) वधिष्यत्(D11 °सन्). (for the prior half) Ñ2 D7 वधम् (for यथाव) —(l 3) D2.4.11 मन्येव (for सुग्रीवो) D1 मन्ये च (for मन्येव) D2.4.11 सुग्रीवो मतरेश्वर (for the post half) V1 निश्चितेन वानराण् सुग्री*** पुंगव (moth-eaten) —(l 4) V1 हरि (for नूनं) B3 तत्र यत्नात्पातियाथ (for the prior half) V1 damaged for दण्ड प्राण B3 दण्ड (for दण्डं) —D11 repeats l 5 after l 6 —(l 5) Ñ2 D7 मतान्तर, V1 damaged, B3 वध मत्पर, D11 वध सोऽयं (for the post half) D2.4 नि संशय विनाशोऽयं (for the prior half) V1 नेह D2.4.11 मयि (for मम) Ñ2 D7 सुग्रीवाच्चो(D7 °च) यथस्तथा B3 सुग्रीवस्य प्रदृश्यते (for the post half) —(l 6) V1 संगच चापि (for सत्यार्थ च) B3 हि, D2.11 [अ]न (for मे) V3 B4 मम (for पुन) —(l 7) B4 हि (for च) V1 संशयो (for °यितो) —(l 8) V3 D11 [ए]व (for [च]वम्) V1 B1 D11 मर्थ (for अर्थं) D2.11 शास्त्र (for °षु) B3 D2.4.11 उपपन्ने (for °लभ्यते)]

31 D1 om up to तस्य in c (cf v l 30) —a) D1.3 न (for स) Ś1 Ñ1 D2.11.13 कोपे च, D1 कोप वा. G1 चात्यर्थं (for चात्यर्थं) —b) D6 वा (for च) D3 [अ]पि हरीश्वर (for हरिरीश्वर) Ś1 Ñ1 D1.3.12.13 हरीणां निश्चय प्रभु ※ Cr कोपे हरीश्वर इति सम्यक्). Ct. कोपे चेश्वर ※ —For 31ab, Ñ2 V1.3 B1.3.4 D2.7.11 subst

1337* स हि कोप प्रसादे च प्रभुरस्माकमीश्वर ।

[Ñ2 D7 निग्रहे (for हि कोपे) V3 B1 प्रसादे (for प्रसादे) Ñ2 D7 ईश्वर (for ईश्वर)]

—D1 om 31cd —c) Ś1 Ñ V1.3 B1.3.4 D2.4.7.11–13 अकृत्वा (for अतीत्य) G1(after corr as in text) अनीत्य च त देशं —d) D13 विनाशः T3 अविनाशः (sic) (for विनाशो) Ñ2 V1.3 B1.3.4 D7 निग्रहो(V3 B1.3 °हं) (for गमने) D2.4 ध्रुव, D11 ध्रुव (for भवेत्) —After 31, Ñ2 V1.3 B1.3.4 D2.7.11 ins

1338* सोऽहं नि संशयं यास्ये परं पारं महोदधे ।
आगमिष्यामि च पुन दृष्ट्वैव जनकात्मजाम् ।
तदेतत्सुविनिश्चित्य युष्मा सर्वे वनौकस ।
यत्र क्षमं कृत्यतमं युक्तं तद्गुणमर्हथ ।

[(l 1) D11 निःसंशय (for °य) —(l 2) B4 दृष्ट्वा च (for दृष्ट्वैव) —(l 3) V1 moth eaten from दे up to विनि D2.4.11 वे (for यु) B4 तस्मै हि सुनिश्चित्य (for the prior half) Ñ2 B1 सर्वे (for सर्वे) —(l 4) B4 च (for क्षमं) B1.3 क्षेम (for युक्तं) V1 यत्र क्षमतरं कुर्य (for the prior half). V1 moth-eaten for युक्तं तद् B4 transp युक्तं and तद्. D2.4.11 यत्कार्यं कर्तुमर्हथ (for the post half)]

—Thereafter D11 cont 1340*.

32 D11 om 32.—a) D2–11 M1 तथा (for यथा) Ś1 D2.4.11 [ए]वास्य T3 वास्य G1 ह्यस्य (for ह्यस्य) —b) Ñ2 B1.3.4 D2.4.7 भवेद् (for भवति) G1 न

G. 5 1 89
B. 4 65 33
L. 4 56 84

सोऽङ्गदेन तदा वीरः प्रत्युक्तः प्लवगर्षभः ।
जाम्बवानुत्तरं वाक्यं प्रोवाचेदं ततोऽङ्गदम् ॥ ३३

अस्य ते वीर कार्यस्य न किंचित्परिहीयते ।
एष संचोदयाम्येनं यः कार्यं साधयिष्यति ॥ ३४

किंचित्परिहीयते —For 32[cd], D1 subst l 3 of 1341* —After 32[cd], D3.4 ins

1339* भवन्तो बुद्धिसम्पन्नाः संचिन्तयितुमर्हथ ।

—[a]) Ś1 D1.13.11 इह, D6 एष (for एव) D7.4 इह तत्रार्थं (for एव ह्यर्थं) Ñ2 V1.2 B1.2.4 D7 यूयं हि बुद्धि(V1 बहु, B1 वृद्ध)शास्त्रज्ञाः —[b]) Ñ2 V1.2 B1.3.4 D7 अर्हथ (for अर्हति) —After 32, Ñ2 V1.2 B1.2.4 D7 ins D3.4 cont after 1339*, while D11 cont after 1338*

1340* तथोक्तवति तद्वाक्यं युवराजेऽङ्गदे तदा ।
कृताञ्जलिपुटाः सर्वे वानराः सम्प्रणेमिरे ।
न शक्यं भवता गन्तुमित पदमपि क्वचित् ।
दृष्ट्वा मन्यामहे सर्वे त्वां वयं वालिदर्शनम् ।
शुभं वा यदि वा पापं प्रियं वा यदि वाप्रियम् । [5]
सहिता वा सहिष्याम सुग्रीवाद्यद्भविष्यति ।

[(l 1) V1 अथोक्तवति, D3 °मपि (for तथोक्तवति) D3.4.12 अङ्गदे कपिसत्तमे (for the post half) —(l 2) B1 तत्र D3.4.11 वानर (for सर्वे) B3 संप्रशशिरे, B4 सम्प्रणेदिरे, D3.4.11 इदमब्रुवन् (for संप्रणेमिरे) —(l 3) B1 पादम् (for पदम्) V1 moth-eaten for क्वचित् —(l 4) D3.4.11 त्वां हि दृष्ट्वा वयं सर्वे (for the prior half) B4 त्वां च यत् D3.4.11 मन्यामो (for त्वां वय) —(l 6) B3 तात् D3.4.11 से (for तद्), B4 भविष्यति (for भवि°)]

—D3.4 further cont, while D1 subst l 3 only for 32[cd]

1341* अङ्गदस्तु तथा वीरो प्रत्युक्तो वानरर्षभैः ।
अथाब्रवीन्महाबाहुर्जाम्बवन्तं च वानरः ।
यथा स्याद्य रामस्य कार्यसिद्धिर्महामते ।

[(l 2) D4 जांबुवत —(l 3) D1 तु (for च)]

33 [a]) Ś1 D1-3.5.13 G2 M3 तथा, D13 ततो (for तदा) Ñ2 V1.2 B1.3.4 D7 अंगदे तु(B3 च) शुभं वाक्यं, D11 अंगदे तु तथा वीरे —[b]) Ñ1 V1 B1 प्रत्युक्ते, V3 B2 D7.11 °क्ते (for प्रत्युक्त) Ś1 Ñ1 D1.13.11 प्लवगेश्वर, Ñ2 B2.4 D7.11 °भे, V1 वानरर्षभे (for प्लवगर्षभ) —After 33[cd], Ñ2 V1.2 B1.2.4 D7 ins while D3.4.11 ins l 1 after 33[cd] and l 2 after 33

1342* अथ तत्र महाबुद्धिर्हृष्टया संचिन्त्य वानरान् ।
वानरप्रीतिजननमुदारं वाक्यकोविदः ।

[(l 1) B1 युक्त्या (for °ष्टया) D3.4.11 वानर (for °रान्) —(l 2) D3.4 वानर (for °र) B4 -संयुक्तम् (for -जननम्) D3.4.11 हितमुत्तमं (for वाक्यकोविद)]

—whereas D1 reads 34[cd] after 33[ab]

—[cd]) B1 अब्रवीद्, B3 अंतर, D7.10 उत्तम (for उत्तरं) D11 ततो वै जाम्बवान्वाक्यं (for °) G2 M1 तदा (for ततो) Ñ2 V1.2 B2.4 D3.4.7.11 अब्रवीद्वालिनः सुतं, B1 उत्तरं वालिनं सुतं (for [d]) Ś1 Ñ1 D1.3.13.11 जाम्ब(Ś1 D1 °मु)-वानर्षभस्त्वाह वालिपुत्रमनिन्दितं

34 [a]) Ś1 Ñ1 D1.12.13 येन ते, Ñ2 V1.2 B1.4 D1.7.11 सेत्स्यते; B3 D6 शक्यते, D1.6-10 G1 M1 तस्य ते (for अस्य ते) Ś1 D12 च(D11 सी)र्वोर्य(L[ed] °ह्) Ñ1 कार्येषु, Ñ2 V1.2 B2.4 D3.4.7.11 कार्यार्थी; D13 कार्योय (for कार्यस्य) —[b]) D1 किंचिन्न (by transp), D6 यत्किंचित् (for न किंचित्) Ś1 Ñ1 D1.12.13 परिहास्यति, Ñ2 V1.2 B1.2.4 D1.3.8-11 °हास्यते (for °हीयते) ✻ Cf कार्यस्य न परिहास्यते दीपे यद्वी भवुत्थानमिति दोषो वा ✻ —D1 reads 34[cd] after 33[ab]. —[c]) Ś1 Ñ1 D1.12.13 अथ Ñ2 V1.2 B2.4 D3.7.11.13 अहं D4 अथ (for एष) Ś1 D1.12.13 सदेशयामि (for संचोद°) —[d]) D11 यत् (for य) —After 34 Ñ2 V1.2 B2.4 D3.4.7.11 ins

1343* मुहूर्तमात्रं निःशब्दा भवन्तु प्लवगर्षभाः ।
यावति श्रेयसं वाक्यं किंचित्प्रकथयाम्यहम् ।
जाम्बवेन तथोक्ते तु वानरे वानरसंसदि ।
सर्वा सा वानरचमूस्तूष्णीं तमभित स्थिता ।
सोऽब्रवीत्तं महाबाहु जाम्बवान्हरियूथप । [5]
अङ्गदाभिमुखं स्थित्वा समक्षं हृष्टमूर्धज ।
अहं धामामि तं वीर वानरं वानरर्षभाः ।
यो गत्वा योजनशतं कृतार्थं पुनरेष्यति ।
शलाकाक्षिप्रविष्टा तु सन्निकर्षात दृश्यते ।
सैव दूरस्थिता दृश्या भवत्यनतिसंवृता । [10]

[(l 1) V2 B3 मुहूर्तमात्र B3 °मपि D3.4.11 किंचिन्मुहूर्तं (for मुहूर्तमात्र) V1 D7 अभवन् V2 B1 भवत (for भवन्तु) D3.4.11 भवन्त वानरर्षभा (for the post half) —(l 2) D4 भवन् D13 अथ (for यावत्) D4 नि संशय D13 सुचोदित (for नि श्रेयसं) D7 निश्चित (for निश्चित) D4.11 transp वाक्यं and किंचित् —(l 3) B3 जाम्बवता (for °वेन) Ñ2 तथोक्तेन B1 D7 तथोक्ते च (for तथोक्ते तु) D3.11 उक्ते जाम्बवता वाक्ये(D11 चैव) (for the prior half) D4.11 तथा (for वाक्ये) —(l 4) D11 तूष्णींभूत व्यवस्थिता (for the post half) D3.4 सर्वे ते वानरास्तूष्णीं भूयश्चैव व्यवस्थिता —(l 5) V1 B1.2 तु D3.4 तान् (for तं), V1.2 B1.3 D3.4 महाबाहुर् (for °हु) V1.2 B1 D7 जाम्बवान् (for °वान्) V2 -यूथपं (for °प) —(l 6) D3.4.11 वानर (for अङ्गद) V1 B1 [अ]भिमुखं, V2 °खे (for °ख) V1 moth-eaten from खि up to ह —(l 7) V2 illeg from वानर up to ऋ in l 8, D7 om (hapl) वानर. B3 वानरर्षभ (for °भा) —(l 9)

ततः प्रतीतं प्लवतां वरिष्ठ-
मेकान्तमाश्रित्य सुखोपविष्टम् ।
संचोदयामास हरिप्रवीरो
हरिप्रवीरं हनुमन्तमेव ॥ ३५

G 5 1 97
B. 4 65 35
L. 4 56. 87

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे चतुःषष्टितमः सर्गः ॥ ६४ ॥

B3 गणा क्षिप (sic) (for शलाकाक्षि) V1 [अ]पि D4 हि (for तु) D11 शिलाक्षिमविष्टे हि (for the prior half) —(l. 10) D5 न (for स) D4 दूरे, D7 दूरं (for दूरं)]

—Thereafter V3 cont

1314* * * * * * * * * * * * * * * * * * * ।
कर्मण्यां धान्युपायश्च सोऽस्यां तु विनियुज्यते ।
अथामयी महात्मजा तारेयो वालयोऽङ्गद (sic) ।
अहोतान्गुणाञ्श्रये भूयिष्ठं च गुणोत्तरान् ।
वानरा वानरश्रेष्ठे यद्युप्सति हनुमति । [5]
एप वायोर्वेगे तस्य वायोर्व इव शीघ्रगः ।
हनुमान्वायुपुत्रस्तु कार्ये च विनियुज्यताम् ।
वनाश्मी * * * * * * * * * * * * * * (illeg) ।
क्रमेन मह* * * * * * * * * * * * * (illeg) ।
* * * * (illeg) मिदं कार्यं लोकदुष्ट यशस्करम् । [10]
प्रियं वानरराजस्य करिष्यति न संशयः ।
इति वानर * * * * * * * * * * * * (illeg) ।
* * * * * * * * * * * * * * * * * * ।

[Lines 8 and 13 are illeg]

35 [a]) Ś1 Ñ1 D11-13 M1 प्रतीतं (M3 °पं) V3 महात्मा G2 (S)प्रतीतं (for प्रतीतं) D3.4.11 प्लवतां D6 पततां (for प्लवतां) D1 तत कपीनां प्रवरं वरिष्ठम् (for [a]) Ś1 Ñ1 D3.11.13 माश्रित्य (for माश्रित्य) M1 (after corr as in text) [उ]पविष्ट (for °ष्टम्) Ñ2 V1 B1.3.4 D7 तत कपिवृंदवरम् (V1 °मति) तु (V1 moth-eaten from तु up to kāṇḍa name) आंशवांस्तूष्णीकमाप्य सुखोपविष्ट ॥ Cv r प्लवतां वरिष्ठमिति पाठः ॥ —[c]) Ś1 D11.12.13 संदेशयामास (D3.13 °शि) Ñ1 B2.3.4 D3.5.7 कामन्त्र° (for संचोदयामास) Ś1 Ñ1 V3 D3.12.13 महानुभावो Ñ2 B1.3.4 D7 कपिप्रवीरम् D1.2.4.11 महाप्रभावो (for हरिप्रवीरो) —[d]) Ś1 D11 हरिं समिति (D14 °मि) तु Ñ1 D12 हरि स (D11 स) पृष्टो Ñ2 B2.3.4 D7 एकांतमाश्रित्य D1 हरि न नीत्वा (corrupt) D3.13 हरिं महात्मा D4 °पो (for हरिप्रवीरं) D6 हनुमेन (sic) Ñ1 D7 एवं B1.4 D2 त्वं D6 पुहि (for एव)

Colophon.—*Kāṇḍa name* Ñ2 V1 (moth-eaten) B1.2.4 D7 सुंदरकांडे —*Sarga name* Ś1 D3.11.13 वानर सैन्य Ñ1 D11 वानरसंघ ; Ñ2 V2 B1.4 D7 समुद्रलंघन (B3 °लं) चिंता (V3 °तार्थं) ; V3 समुद्रपत्थर्यं B3 समुद्र संघप्रापणम् ; D1 सागरलंघने वानरसंघ ; D3.4 वानरक (D3 °प्रक्र) मणविक्रमय —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 B1 D3.11.13 om Ñ2 V2 B2.4 D7 7 D1 38 (sic) D2 (G1 (before corr as in G2) 64 (as in text) ; D1 62 D3-10 T G1.2 M2.3 65 D11 63 M1 66 L (ed) 56 —After colophon G concludes with श्रीरामाय नमः

६५

G 5 2 1 B 4.66 1 L 4 37 1

अनेकशतसाहस्रीं विषण्णां हरिवाहिनीम् ।
जाम्बवान्समुदीक्ष्यैवं हनुमन्तमथाब्रवीत् ॥ १
वीर वानरलोकस्य सर्वशास्त्रविदां वर ।
तूष्णीमेकान्तमाश्रित्य हनुमन्किं न जल्पसि ॥ २
हनुमन्हरिराजस्य सुग्रीवस्य समो ह्यसि ।
रामलक्ष्मणयोश्चापि तेजसा च बलेन च ॥ ३
अरिष्टनेमिनः पुत्रौ वैनतेयो महाबलः ।
गरुत्मानिव विख्यात उत्तमः सर्वपक्षिणाम् ॥ ४
बहुशो हि मया दृष्टः सागरे स महाबलः ।
भुजगानुद्धरन्पक्षी महावेगो महायशाः ॥ ५

65

M1 begins with श्रीरामाय नमः

1 ᵃ) D5.8.11.13 G साहस्रीं —ᵇ) D10 lacuna for षण्णां B1 कपि (for हरि) V2 त्रिप * * * * * * (illeg) —ᶜ) Ś1 D1.3 जांबुवान् Ś1 D1.6.11.13 T1.3 G2.3 M1.3 [ए]व Ñ2 V1.2 B1.3 D2.4 [अ]प Ck t as in text (for [ए]वं) B3 प्रसमीक्ष्याथ D3.13 समुपागम्य, D6 सपरीक्ष्यैव, T2 समवेक्ष्यैव (for समुदीक्ष्यैवं) —ᵈ) Ñ2 V1.2 B1.2.4 D2.4.7 उवाच ह (for मथाब्रवीत्) —After 1 D3.4.11 ins

1345* कार्यं वानरसैन्यस्य सर्वशास्त्रार्थकोविदे ।
[D3 -कार्यार्थे (for शास्त्रार्थे)]

—Then they cont l 5–11 of 1346*

2 ᵃ) Ñ2 V1.2 B1.3.4 D7 कस्य (V3 वीर, B1 मुख्यः B2 मुख्यो) वानरसैन्यस्य —ᵇ) D2.4.6 G1.3 M विशारद, G3 विदां वर (for विदां वर) Ś1 Ñ1 D5.12.13 सर्वधर्मार्थकोविद, Ñ2 V1.3 B1.3.4 D1.3.4.7.11 सर्वशास्त्रार्थकोविद (Ñ2 °द G[ed]°द) —ᶜ) V1 moth-eaten from मा up to हनुम in ᵈ Ñ2 V2 B1.4 D7 आसाद्य, B3 D11 माश्राय (for माश्रित्य) D1 तूष्णीमेका समासाद्य (sic) D2.13 तूष्णीमेव समागम्य (D13 after corr °श्रित्य, D13 °श्रेष्य) —ᵈ) Ś1 वल्पसे Ñ V1.3 B1 D1.3.4.7.11.13 भाषसे (for जल्पसि) B3.4 D2 हनुमान्किं न भाषते (D2 °से) D12 हनुमन्किं सुवक्ष्यसे ⊕ Ck एवमब्रवीदित्येवंशब्दार्थे एव वीर वानरेत्यादि। वानरलोकस्य I, Ct एवमब्रवीदित्येवंशब्दार्थं वीर वानरेति। वानरलोकस्य वीरेत्यन्वयः निर्धारणे षष्ठी। यद्वा हे वीर। वानरलोकस्य कृत्यमुद्दिश्य किं न जल्पसीत्यन्वयः ⊕ —After 2 Ñ2 V1 B1.3.4 D7 ins while D3.4.11 cont l 5–11 after 1345*

1346* यो युक्तो बुद्धिशास्त्राभ्यां यशसा विक्रमेण च ।
कर्मणां चाप्युपायज्ञः सोऽस्या धुरि नियुज्यते ।
अथाब्रवीन्महातेजास्तारेयो वानरोऽङ्गद ।
बहूनेतान्गुणानन्ये भूयिष्ठांश्च गुणोत्तरान् ।
वानरा वानरश्रेष्ठे वायुपुत्रे हनूमति । [5]
एष कार्येऽत्र तुल्यस्तद्वेन इव श्रीमता ।
हनुमान्वायुपुत्रस्तु कार्येऽस्य विनियुज्यताम् ।
यशस्वी युक्तिमांश्चैव रामसुग्रीवयोर्हितः ।
अनेन सह सख्यं च विदित लोकवीरयोः ।
धर्मयुक्तमिदं कार्यं लोकजुष्टं यशस्करम् । [10]
प्रियं वानरराजस्य करिष्यति न संशय ।
इति वानरमुख्यस्य समनुज्ञाय शासनम् ।
अथोचुर्हनुमन्तं ते वानरा वानरर्षभम् ।

[(l 1) B3 युक्तो यत्र (sic) (for युक्तो बुद्धि) —(l 2) B4 कर्मणा Ñ2 B4 वा (for च) V1 नियुज्यतां (for °ज्यते) B3 कर्मणा सत्पथाय कथं स दूरमाश्रित —(l 4) Ñ2 B3.4 D7 भूयिष्ठं वा (B3.4 च) B3 गुणोत्तमान् (for °त्तरान्) —(l 5) V1 व * * ति (moth-eaten) B3 सर्वमेव (for वायुमति) N2 D3.4.7.11 transp वायुमति and हनूमति —(l 6) D3 अपि समस् (for ऽत्र तुल्यस्) —(l 7) B1 -मुख्यः D7.4.11 -नन्य (for पुत्रस्तु) V1 तु D3.4.11 [S]स्मिन् (for ऽस्य) B3 कार्येण विनियुज्यते (for the post half) —D3.4.11 om l 9 —(l 9) D3 विदित (for विदित) —(l 10) D1 **युक्तं D11 धर्मयुक्तम् (for धर्मयुक्तम्) B4 सर्वं, D4 लोके (for लोक) —(l 12) B1.3 राजस्य (for -मुख्यस्य) D7 समनुज्ञाप्य (for °ज्ञाय) —(l 13) D7 त (for ते) V1 B3 अथोवाच (B3 °चुस्ते) हनूमन्तं (for the prior half) V1 जांबवान् (for वानरा)]

3 V2 illeg for ᵃ —ᵃ) Ś1 Ñ1 D1–4.11–13 कपि (for हरि) —ᶜ) D1.3.4 [ए]व (for [अ]पि) D2 यद्वा समीरणस्यापि D3 वह्निमारुतयोश्चापि —ᵈ) B1 [अ]पि (for first च)

4 V2 illeg for 4ᵃᵇ —ᵃ) N2 B1.3.4 D7 भ्राता (for पुत्रो) ⊕ Cv अरिष्टनेमि काश्यप। तत्कारान्तत्वमार्षम्।, so also the other Cs ⊕ —B1.3 om 4ᶜ–6ᵇ Ś1 D13 om 4ᶜ–5 —ᶜ) N V1.3 B4 D1–3.10.11 T2.3 M3 इति, Ct as in text (for इव)

5 Ś1 B1.3 D13 om 5 (cf v l 4) —ᵃ) B4 G2 [S]पि (for हि) —ᵇ) D2.8 G3 हि G1.2 M1 (after corr see m ns in text) सु (for स) Ñ2 V1 D3.7 सागरे मकरालये V2 B4 सप्तस्वसागरे पुरा D1.4 सौम्ये सुमहाबल —D1 om 5ᶜᵈ —ᶜ) D8–10 G2 M1 भुजगान् (for भुज°) Ñ2 D3.7 पूर्वं (for पक्षी) V2 B4 भुजंगान्तुक्षिपन्पक्षी —ᵈ) V2 D6 D6 महाबल (for °यशाः) Ñ V1 D3–5.11 महातेजा महाबल (D3.4.11 °यशा) D[illegible] महाबाहुर्महाबल

पक्षयोर्यद्बलं तस्य तावद्भुजबलं तव ।
विक्रमश्चापि वेगश्च न ते तेनापहीयते ॥ ६

बलं बुद्धिश्च तेजश्च सत्त्वं च हरिसत्तम ।
विशिष्टं सर्वभूतेषु किमात्मानं न बुध्यसे ॥ ७

अप्सराप्सरसां श्रेष्ठा विख्याता पुञ्जिकस्थला ।
अञ्जनेति परिख्याता पत्नी केसरिणो हरेः ॥ ८

अभिशापादभूत्तात वानरी कामरूपिणी ।
दुहिता वानरेन्द्रस्य कुञ्जरस्य महात्मनः ॥ ९

G 3. 2. 13
B. 4. 66. 10
L. 4. 57. 8

---

6 B1.2 om 6^ab (cf v l 4) —^a) V3 यद्बलम्, D4 भुजयोर्यद् (for पक्षयोर्यद्) —^b) D8-10 भुजवीर्यं, M1 भुजयोस्तद् (for तावद्भुज) —V3 mostly illeg for ^cd —^c) Ñ3 V1 B1.3.4 D7 (ए)व (for [श्चा]पि) Ś1 Ñ1 V1 D G2 तेनग्र (for वेगश्च) —Ś1 D12 om (hapl) 6^d–7^a —^d) D1.3.10.11 G1 M1 [श्च]पि, D5.6.9 [श्च]व [for [श्च]व] Ñ1 V1 B1.3.4 G3 ते न(B3 न च) तेनाव(G2 °पि) हीयते, D2 नो भयं तद्विहीयते, D7 भवतो नैव हीयते, D12 न भय तव हीयते ※ Cv r पक्षयोर्यद्बलं तस्य तावद्भुजबलं तव । विक्रमश्चापि वेग(Cv तेज)श्च न ते (Cr ते न) तेनापहीयते इति पाठ (Cv तेनापहीयते । ततो नु ततोऽपहीयते ?, Cr अत्र) समानपदमध्याहर्तव्यम् । विक्रमादिकं तेन गरुत्मता समान नापहीयते । न न्यून भवतीति योजना । यद्वा तेनेति पञ्चम्यर्थे तृतीया ।; Cm g पक्षयोरिति (Cg अत्र समानपदमध्याहार्यम्) विक्रमादिकं तेन गरुत्मता समानम्(Cm °मिति शेष ।) नापहीयते न न्यूनं भवति(Cm °तीत्यर्थः) । यद्वा तेनेति पञ्चम्यर्थे तृतीया(Cg तेनेति पञ्चम्यर्थे तृतीया वा) ।, Ch तस्य पक्षयोर्यद्बलं तव च यद्भुजवीर्यबलमुभय तुल्यमिति शेष । पक्षयोर्यद्बलं तस्य भुजवीर्यबल तवेति पाठ । योजना वाक्यान्यथा पठति पर । त वेगो विक्रमश्च तेन गरुत्मद्बलेन वेगेन च नापहीयते न्यूनो न भवति । आत्माभिज्ञानयत्नप्रकाश हेमन्तमित्यर्थः ।, Ct 'भुजवीर्यबल तव' इति प्राचीनपाठे तस्य पक्षयोर्यद्बलं तव च यद्भुजवीर्यबलमुभय तुल्यमिति शेष । ते विक्रमश्च तेजश्च तेन गरुत्मता नापहीयते न न्यूनो भवति ※

7 Ś1 D12 om 7^a (cf v l 6) —^ab) V3 वेगश्च, D11 सत्त्वं (for तेजश्च) D11 वेगो (for सत्त्वं) B1.4 transp तेजश्च and सत्त्वं Ś1 Ñ V1 B1.3.4 D5.8-10.12.13 M3 हरिपुंगव D5.6 तेजो बुद्धिर्बलं चैव वेगो च हरिपुंगव —^c) V3 B3 D7 वरिष्ठः G M3 विशिष्ट (for विशिष्टं) Ś1 Ñ V1.3 B1.3.4 D7 सर्वभूतानां D4.6.11 °भूतेभ्य D13 हरिभूतानां [for °भूतेषु) D1 न हि सर्वभूतेषु, D3.13 विभूत्याः सर्वभूतानां —^d) Ñ2 V2.3 B1.4 D7 transp किम् and आत्मान D5.8-10 Ct सम्भ्रसे, D7 मुद्यसे (sic) [for बुध्यसे] B3 आत्मान न च बुध्यसे —After 7 Ś1 Ñ1 D12.13 ins.

1347* यादृशो वैनतेयस्य वेगो वेगवतो महान् ।
तादृशस्तव वेगो हि किमात्मानं न बुध्यसे ।

[(l 1) D11 lacuna for वेगो D13 वेगवतो (for °वतो) —(l 2) D13 न (for हि) D11 lacuna for न]

8 ^a) D1.11 उत्तमा ; D4 अप्सरो; T G1.2 M1 मासीद्, (for अप्सरा) Ñ2 B3.4 अप्सर-; B1 [श]प्सरस (for [श]प्सरसां) Ś1 Ñ1 D12 उत्तमाप्सरसाश्रेष्ठा, D1 अप्सरोऽप्सर श्रेष्ठा, D5.6 अप्सरस्त्वप्सर श्रेष्ठा, D7 अप्सरास्त्वप्सरा श्रेष्ठा, D11 अप्सराश्चाप्सर श्रेष्ठा M3 अप्सरा सुरसां श्रेष्ठा(sic) ※ Cr m अप्सराप्सरसामिति निर्देश आर्षं ।, Cg अप्सरेति निर्देश आर्षं, Ch अप्सराप्सरसामिति मधिम्लान्दस । 'अप्सरा' इत्येकवचनान्तोऽप्यस्ति ।; Ct अप्सराप्सरसामिति । 'अप्सरा' इत्येकवचनान्तोऽपि । सन्धिरार्षे । 'अप्सरा' इत्यावन्त आर्षं इत्यन्ये ※ —^b) G1.2 M3 विज्ञाता, Ck t as in text (for विख्याता), B1 (with hiatus) अञ्जना सदा, D1.4.6.11 M1 पुञ्जिकस्थली, Ct as in text (for °स्थला) —After 8^ab, B1 reads 9^ab 10^cd, 9^cd and 8^cd while Ñ2 V2.3 B3 D7 read 9 Ś1 Ñ1 D1-4.11-13 transp 8^cd and 9^ab D5 transp 8^cd (followed by 1349*) and 9 —^c) D1.4.12 अञ्जनी B1 D1.7 परिज्ञाता B3 T G1 च विख्याता (for °ख्याता) M1 अञ्जना चेति विख्याता —^d) B1.3.4 वनाणि Ñ2 V1.3 B3.4 D7 कपे, B3 तथा (for हरे) —After 8 Ñ1 V1 D5-10 S ins

1348* विख्याता त्रिषु लोकेषु रूपेणाप्रतिमा भुवि ।

[G1.2 M3 ख्याता ये G3 विज्ञाता (for विख्याता)]

—Then Ñ2 V2 D7 cont, while V1 B1.3.4 D2 ins after 8 whereas Ś1 Ñ1 D1-4.11-13 ins. after 9

1349* अभिशापक्षयाज्ञाता पुनश्चित्रविचारिणी ।

[B1 पद D5.6 याता (for ज्ञाता) Ñ2 V1.3 B1.4 D7 पुनश्(Ñ2 °र्) दिवि चारिणी D1.3.4 भूमिविचरणा (for the post half)]

9 For the sequence in Ñ2 V2.3 B3.4 D7 cf v l 8 Ś1 Ñ1 D1-4.11-13 transp 8^cd and 9^ab B3 transp 8^cd and 9 —^a) D1.4 G3 M1(before corr) कपि (for अपि) Ñ2 D7 प्रसूता सा, B3 (marg also) अमूत्पशाद्; B4 अमूत्तात (for अभूत्तात) —^b) D5-9 Ct कपिश्च (for वानरी) —After 9^ab, B3 reads 10^c–11^b repeating them in their proper place D1 om 9^cd —^c) Ś1 Ñ1 D12 दुहिता विप्र(Ñ1 कुञ्जर)पत्नी; Ñ2 V3.4 B1.3.4 D7 °ता हरिमुख्यस्य D3.13 °तोत्तरामस्यामी —^d) Ś1 Ñ1 D1.11.13 वानरस्य (for कुञ्ज°) ※ Cv r अभिशापाद् भूतात्र वानरी कामरूपिणी । दुहिता वानरेन्द्रस्य कुञ्जरस्य महात्मन इति पाठक्रम ※ —After 9, Ś1 Ñ1 D1-4.11-13 ins. 1349*.

G. 5. 3. 15
B. 4. 66. 10
L. 4. 37. 9

कपित्वे चारुसर्वाङ्गी कदाचित्कामरूपिणी ।
मानुषं विग्रहं कृत्वा यौवनोत्तमशालिनी ॥ १०
अचरत्पर्वतस्याग्रे प्रावृडम्बुदसंनिभे ।
विचित्रमाल्याभरणा महार्हक्षौमवासिनी ॥ ११
तस्या वस्त्रं विशालाक्ष्याः पीतं रक्तदशं शुभम् ।
स्थितायाः पर्वतस्याग्रे मारुतोऽपहरच्छनैः ॥ १२
स ददर्श ततस्तस्या वृत्तावूरू सुसंहतौ ।
स्तनौ च पीनौ सहितौ सुजातं चारु चाननम् ॥ १३
तां विशालायतश्रोणीं तनुमध्यां यशस्विनीम् ।
दृष्ट्वैव शुभसर्वाङ्गीं पवनः काममोहितः ॥ १४
स तां भुजाभ्यां पीनाभ्यां पर्यष्वजत मारुतः ।
मन्मथाविष्टसर्वाङ्गो गतात्मा तामनिन्दिताम् ॥ १५
सा तु तत्रैव संभ्रान्ता सुवृत्ता वाक्यमब्रवीत् ।
एकपत्नीव्रतमिदं को नाशयितुमिच्छति ॥ १६

---

10 For the sequence in B1, cf. v l 8 N1 illeg for 10ᵃᵇ (except कपित्वे) —ᵃ) Ñ2 V1 3 B1 4 D7 कपित्वात्, D3.4 कदाचित् (for कपित्वे) Ś1 D5 कपित्वे सा सुचार्वङ्गी —ᵇ) Ñ1 D7 कांहिचित्, D1 मानुषी, D4 4 कामरी (for कदाचित्) —B3 reads 10ᶜ–11ᵈ after 9ᵃᵇ, repeating 10ᶜᵈ here —ᶜ) D5 तु वपु, G3 ग्रहण (for विग्रह) —ᵈ) V3 D5–6 8–10 G3 M1 3 रूपयौवन, D11 यौवनोन्मत्त (for °त्तम) G M1 3 -शालिनी Ñ2 V1 B1 3 (both times) 4 D7 साभ्रादमरवर्णिनी

11 D5 6 6–10 M3 Ck t transp ᵃᵇ and ᶜᵈ B3 reads 10ᶜ–11ᵈ after 9ᵃᵈ, repeating 11ᵃᵇ here —ᵃ) Ś1 Ñ V1 3 B1 3 (both times) 4 D1–4 7 11–13 व्यचरत् (for अचरत्) —ᵇ) Ñ2 V1 3 B1 4 D2 7 11 प्रावृषि (for प्रावृड्) Ś1 Ñ1 B3 (both times) D1 3 4 12 13 प्रावृण्म्बुदसंकुले (B3 °निभा, D1 3 °तते D4 °गता) ❀ Cv r अचरत्पर्वतस्याग्रे प्रावृडम्बुदसंनिभे इति पाठ ❀ —ᵈ) D6 महार्हा (for महार्ह) D1 महार्हा क्षौमवाससा, D6.8–10 कदाचित्क्षौमधारिणी

12 ᵃ) Ñ2 V1 3 B1 3 4 D7 transp तस्या and वस्त्रं —After 12ᵃ, D4 reads 12ᵈ and 12ᵉ repeating 12ᶜᵈ in its proper place D1 transp ᵇ and ᵈ —ᵇ) D4–6 8–10 13 T3 G3 पीत (for पीत) D6 -रक्ताक्ष (for °दश) Ś1 Ñ1 D1 12 13 तत, D4 शुभं (sic) (for शुभम्) B1 पीतं रक्तं सुशोभनं D1 स्फीतं रक्तच्छदं शुभं —ᶜ) Ś1 D13 स्थिता सा (for स्थितायाः) —ᵈ) Ñ2 B3 T M1 3 [ऽ]पाहरत्, B4 प्राहरत्, D3 5 6 11 व्यहरत् (for ऽपहरत्) Ñ1 शुभं (for शनै) Ś1 D1 12 13 मारुतोऽच्छद शुभं (with hiatus) V1 पपात धरणीतले

13 ᵃ) G3 सददर्श G1 तदा (for ततस्) —ᵇ) Ñ2 B1 3 D7 समाहितौ, V1 समाजितौ, B4 समाहृतौ, D1 3 6 11 13 G3 M1 सुसंहितौ, D4 च संहतौ, G2 सुसवृतौ (for सुसंहतौ) —ᶜ) Ñ2 V1 3 B1 4 D7 रुचिरौ (for सहितौ) B1 स्तनौ च पीनकठिनौ, G1 संहतौ च स्तनौ पीनौ —ᵈ) Ś1 D1 3 12 13 सुनास, Ñ1 सुनस, G1 सजातं (for सुजातं) G3 चारुलोचनं N1 V1.3 B1 3.4 D2.4 7 11 सुरूपं प्रिय (D2.4 11 चारु) दर्शनं —After 13, D11 ins

1350* नेत्रे कमलपत्राभे सुनास चारुदर्शनम् ।

14 ᵃ) D4 8–10 कलाद् (for विशाल) D11 विशाला यतसुश्रोणीं —ᵇ) Ś1 Ñ1 D1 11.13 तपस्विनीं, Ñ2 V1 3 B1 3 4 D2 4 5 मनिंदितां G1 M3 मन° (for यशस्विनीम्) —ᶜ) T2 तु (for [ए]व) Ñ2 V1 3 B1 3 4 D7 चारुसर्वाङ्गीं, D2 13 शुभसर्वाङ्गीं (for शुभसर्वाङ्गीं) —ᵈ) V2 B1 3 4 D2 3 4 7 11 मारुत, G3 मभवत् (for पवन) Ś1 Ñ1 D1–4 11–13 समवेपत (D1 °पथु, D4 °क्षत) (for काममोहित)

15 ᵃ) D6 G3 सती (for स तां) Ś1 D2.13 13 पवन 1 Ñ2 D7 वृत्ताभ्या, B3 D5–10 M1 3 दीर्घाभ्यां, D6 om (hapl) D6 marg (for पीनाभ्यां) —Ñ1 illeg for 15ᵇ–16 —ᵇ) Ñ2 V1 3 B1 D7 भाविनीं B3 कामिनीं B4 भामिनीं (for मारुत) Ś1 D1 12 13 सुनेत्रां परिषस्वजे, D2 3 4 11 दीर्घनेत्रां परिष्वजत् (D1 11 °जत्) —D1 om 15ᶜ–17ᵇ —ᶜ) Ñ2 V1 3 B1 3 4 D7 सर्वात्मा (for -सर्वाङ्गो) Ś1 D2.13 13 मदनाविष्टसर्वा (D3 °सर्वविष्टा [metr])त्मा Ck °विष्टसर्वाङ्गो, Ct 13 in text —ᵈ) Ñ2 V1 B1 D7 ते मारुतम्, B3 तां मारुत (with hiatus) B4 त्वन्मारुतम्, D11 गतवान्ताम् (for गतात्मा ताम्). ❀ Cv स तामित्यादौ द्वितीयस्य तच्छब्दस्य सा गतात्मेति सबन्ध । सतीमिति सत्यक् । तच्छब्दाभ्यासात् ।, Cr m g स तामिति । तां गतात्मा (Cg तद्गतचित्त । तां) पर्यष्वजतेति सबन्ध (Cr m सतीमिति वा पाठ) ❀

16 D1 om Ñ1 illeg for 16 (for both cf v l 15) —ᵃ) T2 सं (for तु) Ś1 D1 4 13 सा तत्र कोप (D1 4 °पात्)संभ्रांता, Ñ2 V1 3 B1 3 4 D7 तत्र (Ñ2 D7 °त्र) सा कोपसरक्ता (V1 3 °कं, B1 °क्ता); D2.13 सा च तत्र सुसभ्रांता D11 सा तत्रा सा ससभ्राता (corrupt) —After 16ᵃ G1 M1 3 (inf lin sec m) ins

1351* कुलसयन्ती च मारुतम् ।
तद्रूपमपि भावंती

[(l 1) M3 [ए]व (for च) —(l 2) M3 भावयि (for भावंती)]

—ᵇ) Ś1 Ñ1 V1 3 B1 4 D2–4 7 11–13 M1 सुनेत्रा, D5 -लोचना, D1 10 सुवता (for सुवृत्ता) —ᵈ) D13 सहेति (for इच्छति)

अञ्जनाया वचः श्रुत्वा मारुतः प्रत्यभाषत ।
न त्वा हिंसामि सुश्रोणि मा भूत्ते सुभगे भयम् ॥ १७
मनसास्मि गतो यत्त्वा परिष्वज्य यशस्विनि ।
वीर्यवान्बुद्धिसम्पन्नः पुत्रस्तव भविष्यति ॥ १८
अभ्युत्थितं ततः सूर्यं बालो दृष्ट्वा महावने ।
फलं चेति जिघृक्षुस्त्वमुत्प्लुत्याभ्यपतो दिवम् ॥ १९

G 5 2 25
B 4 66.21
L 4 57 29

17 D1 om 17^cd (cf v.l 15) —^b) G1 पवन (for मारुत) Ñ1 V1.3 B1.4 D5.6.7.11 प्रत्यभाषत मारुत —^c) D1.3 न त्वा M3 (before corr as in text after corr sec m) हसामि (for हिंसामि) Ñ V2.3 B1.4 D5-7.11.13 कल्याणि (for सुश्रोणि) B2 न त्वां घातामि रम्भोरु D2 महत्वानस्मि कल्याणि —^d) D1.4.11 transp भूत् and ते D2.8.10 मनसो (for सुभगे) Ś1 Ñ1 D5.11.13 मा ते भूद्बुद्धिरन्यथा N2 V2.3 B1.2.4 D2 मारुतोस्मि शुभा(B2 वरा)नने

18 ^a) G2 मारुतो (for मनसा) G2 समेतो (for (अ)स्मि गतो) Ñ1 V1 B1 D1.8.13 यत्, B3 D11 (ऽ)हं (for यत्) —^b) Ñ1 illeg from त्वज्ज up to स्व in ^d D1 परिष्वज्य D1.4 भजिष्यामि (for परिष्वज्य) Ś1 D11.13 मनस्विनि Ñ2 V2.3 B2.4 D2 तपस्विनी(Ñ2 °नि) B1 D2 T2 G2 M2 यशस्विनी; D2 T3 G1.3 M1.3 मनस्विनी —^c) Ñ1 V1.3 B1.3.4 D1.5-11 transp पुत्रस् and तव D3.4 तस्मात्ते भविता सुत —For 18^cd Ś1 D4 subst while D3 cont after 1355*

1352* वीर्यवन्त महात्मन जनयिष्यसि शोभने ।

—After 18 Ś1 Ñ2 V1 B1.2.4 D1.2.13 read 27^c–28^b
—After 18 Ñ2 V2 D5-11 S ins

1353* महामन्त्रो महातेजा महाबलपराक्रम ।
लङ्घने प्लवने चैव भविष्यति मया सम ।

[(l 1) D7 महामन्त्रो (for °सत्त्वो) Ñ2 V2 D7 महाशयो (for °तेजा) —(l 2) V3 भवने (for प्लवने) Ñ2 चापि V2 D7 चापि (for चैव) T3 च मत्समं T2.3 M1 हि मत्सम ✻ Cv ! अभिपपात मम सम: इत्यत परमेवमुक्ता ततस्तुष्टा जगामो ते महाकपे । गुहायां त्वां महाबाहो प्रजज्ञे प्लवगर्षभम् । (Cv °रतुष्टेत्यादि श्लोक: । अस्मात्तन्तरम्) अभ्युत्थितं तत: (Cv °त) सूर्यं बालो दृष्ट्वा महावने । फलं चेति जिघृक्षुस्त्व(Cv °स्त)मुत्प्लु(Cv °प्लु)त्याभ्यपतो दिवम् । इति पाठक्रम: (Cv इत्येव श्लोक) ✻]

—Then V3 cont

1354* रामरावणयोर्युद्धं कार्यसिद्धिं करिष्यति ।

—After 18 D3 ins.

1355* सा त्वं बलवति पुत्रं लप्स्यसे चापि मत्समम् ॥

while D6.8.11 ins. after 18 V2 D5-11 S cont. l 3 only after 1353* V3 further cont. l 3 only after 1354*

1356* मम सादृश्यीभ तेजसा बले वीर्ये च मारुतम् ।
मारुतेनोपपन्नस्ते धीमान्पुत्रो भविष्यति ।

एवमुक्ता ततस्तुष्टा जननी ते महाकपे ।
गर्भं सा धारयामास सहस्रपरिवत्सरान् ।
अथ पर्वमङ्गल्ये वै गर्भं सधाय साञ्जना ।		[5]
तस्मिन्नचलवाटे पुण्ये सुषुवे त्वां महाबलम् ।
स एव सेमरिया क्षेत्र सम्पूर्णम् श्रीमजितक्रम ।
गुहायां त्वां महाबाहो प्रजज्ञे प्लवगर्षभम् ।

[(l 2) D2 तादृशेन (for तादृशेन) —(l 3) D11 कृत्वा (for कृत्वा) Ñ2 V2 महाकपे D7 °वने (for °कपे) —(l 4) D2 गर्भ संधारयामास महत्र परिवत्सरान् —D5.6.11 om l 8 —(l 8) D7 त्वां D8.9.10 G1 प्लवर्षभ]

—Then D1.4.11 read 28^cd

19 Before 19 Ñ2 V2 D1.7 G2 read 27^c–28^d G2 alone repeating them in their proper place D3 om 19 Ñ1 illeg upto बालो in ^b —^a) D12 M1 अभ्युद्यते (for °स्थित) Ś1 B1 D11 उद्यते हि स(B1 त)मादित्य Ñ1 V1.3 B2.4 D1.5.6.8.13 उद्यत हि(D1 तं) त्समादित्य —^b) Ñ2 V2 B3 D7 बाल्यात् (for बालो) Ś1 Ñ1 D1.3.13 मृगा (for दृष्ट्वा) B1 महावने B2.4 °मन (for °वने) —^d) T2.3 G1 उत्पत्य (for उत्प्लुत्य) M1 (अ)भ्युपतो M3 (अ)भ्युद्गतो (for (अ)भ्यपतो) D1.4.8.10 उत्पत्याभ्युदि(D1 °त्याभ्यात D2 °त्या ज.ज.)तो दिवं G3 उत्पुत्याभ्युत्थितो दिवं ✻ Ck ! फलमिति जिघृक्षु सन्नुत्प्लुत्य दिव मभ्युत्थितवानिति योजना (Ct °मुत्प्लुत्योत्प्लुत्य दिवमभ्युत्थितः । 'उत्प्लुत्याभ्युत्थितो दिवम्' इति पाठान्तरे उत्प्लुत्य दिवमभ्युत्थित इति योजना) ✻ —For 19^cd Ś1 N V1.3 B1.2.4 D1.2.6 7.11.13 subst

1357* महीतुकाम बीजायपुष्पपाशाग्रं बली ।

[D1 बली (for बली) Ñ2 V1.2 B1.3 D7 गिरेफलमिति च D11 वनाय महत्(D13 गिरेः) फल (for the post half)]

—Then Ñ2 V2 D5.7.13 cont while S1 D11 ins after 20 (first occurrence)

1358* यमेव दिवसं त्वं च महीतुं भास्करं प्लुत ।
तस्मिन्नेव दिने राहु जिघृक्षुर्दिवाकरम् ।
उपाजगाम त्वां दृष्ट्वा त्वरितं सोपकक्रम ।
इन्द्राय भवनं गत्वा सह शक्रम न्यवेदयत् ।
ऐरावतपृष्ठगतो दृष्ट्वा सार्क समागमम् ।		[5]
समागतञ्च शक्रस्त्वां प्रतिनिवारयमायतत् ।

[(l 1) V3 यत (for प्लुत) Ñ2 D1 भास्कर प्लुतस्त्वम् (for the post half) —(l 2) V3 moth eaten for म्

G 5 2 21
B 4 66 22
L 4 57 20

शतानि त्रीणि गत्वाथ योजनानां महाकपे ।
तेजसा तस्य निर्धूतो न विषादं ततो गतः ॥ २०

तावदापततस्तूर्णमन्तरिक्षं महाकपे ।
क्षिप्तमिन्द्रेण ते वज्रं क्रोधाविष्टेन धीमता ॥ २१

ततः शैलाग्रशिखरे वामो हनुरभज्यत ।
ततो हि नामधेयं ते हनुमानिति कीर्त्यते ॥ २२

ततस्त्वां निहतं दृष्ट्वा वायुर्गन्धवहः स्वयम् ।
त्रैलोक्ये भृशसंक्रुद्धो न ववौ वै प्रभञ्जनः ॥ २३

मनिष Ś₁ D₂ ₁₂ ₁₃ तमेव विवर्त राहु (for the prior half) —(l 3) V₁ त (for त्वां) Ś₁ D₁₃ °नक त्वाम् (for त्वमित स) —(l 4) N₂ V₂ नाम्यगात् D₇ नाभ्यपात् (for नाम्यवत्) —(l 5) Ñ₂ D₇ एरावतस्य सुरपतिर्दृष्ट्वा त्वां तु समा(D₇ समुपत)गत —(l 6) D₂ ₁₂ समायात Ñ₂ D₃ देवाद् त्वां मभालोक्य(V₂ °क्य) (for the prior half)]

—After 1357*, D₆ ₁₁ cont l 14–17 of 1368*

20 Ñ₁ om 20 Ś₁ D₁₃ read 20 twice —ᵃ) Ś₁ V₁ ₂ D₅–₆ ₁₁–₁₃ (Ś₁ D₁₃ second time) गत्त्वोर्ध्वं, Ñ₂ B₁ ₃ ₄ D₇ तत्रोर्ध्वं (for गत्वाथ) Ś₁ D₁₃ (first time) शतानि यावत्त्रीण्यूर्ध्वं —ᵇ) B₄ महाकपि ※ Cr in g शतानि त्रीणि, एतदनेकयोजनसहस्राणा(Cg °कशतयोजनाना)मुपलक्षणम्। उत्तरश्रीरामायणे 'बहुयोजनसाहस्रं क्रामत्येष ततो ऽम्बरात्। पितुर्बलाच्च बाल्याच्च भास्कराभ्याशमागत' इति वक्ष्यमाणत्वात् (Cg "बहुयोजनसाहस्रं क्रामन्नेष" इत्युत्तरकाण्डे वक्ष्यमाणत्वात्) ※ —G₃ om (hapl) 20ᶜ–21ᵇ —ᶜ) Ś₁ N₂ V₁ ₂ B₁ ₄ D₁ ₃ ₄ ₇ ₁₂ ₁₃ (Ś₁ D₁₃ first time) [स]कस्य; D₁₃ तत्र (for तस्य) —ᵈ) G₁ विषादं तु (for न विषादं) Ś₁ Ñ₂ V₁ ₂ B₁ ₄ D₁ ₃ ₄ ₇ ₁₂ ₁₃ (Ś₁ D₁₃ first time) गतस्तदा, B₃ गतस्तथा D₆ ₈–₁₀ M₃ गतस्ततः (by transp), Ct as in text (for ततो गतः) Ś₁ D₁₂ ₁₃ (Ś₁ D₁₃ second time) वज्रेण च समाहतः —After 20 Ś₁ D₁₂ ₁₃ (Ś₁ D₁₃ second occurrence) ins

1359* न विषादं गतस्तत्र निपपात महीतले।

21 G₃ om 21ᵃᵇ (cf v l 20) B₁ repeats 21ᵃᵇ after 21 —ᵃ) Ś₁ N₁ D₁₂ ₁₃–₁₆ समाईं (D₁₃ °दा) पतन्त शीघ्रम्, Ñ₁ D₇ तथाथ(D₇ तस्माच्च)पततो दिव्याद्, V₁ तत्र त्वं पततो दिव्याद्, V₂ B₁(second time) ₂ तत्राथ पति(V₂ °त)तो दिव्याद्, B₁(first time) M₃ तथाप्युत्पति(M₃ °त)तस्तूर्णम् D₁ तत्राथापतितं शीघ्रम् D₄ तत आपतत क्षिप्रम्, D₆ ₈–₁₀ Ct त्वामप्युत्पततं तूर्णम्, G₁ M₂ सहोत्पु(M₂ °त्प्लु)पततस्तूर्णम् G₂ (m also as in M₁) तथाप्यनागतं तूर्णम्, G(ed) अथाप्युत्पतितं शीघ्रम् —ᵇ) V₁ illeg for वं महाकपे V₃ D₅ ₈ G₂ M₂ अंतरि(D₆ °रि)क्षात्; G(ed) °रिक्षं (for °रिक्षं) Ś₁ Ñ₁ V₂ B₁ (second time) ₂ D₄ ₇ ₁₂–₁₆ अंतरि(V₂ D₇ °री)क्षाच्च (V₂ ₃ ₄ ₅ [illeg]) तव —For 21ᵃᵇ B₄ subst

अथ पततो दिव्याद्यन्तरिक्षान्महाकपे।

¹⁴, D₆ ₁₁ ins. while D₅ subst for 21

1361* इन्द्रेण चासि वज्रेण दिवाकरमुपस्थित ।
हनुप्रदेशेऽभिहतस्ततोऽसि पतितो दिव ।

[(l 2) D₅ [s]तिहत शृङ्गेति (for ऽभिहतस्ततोऽसि)]

—Ś₁ Ñ V₁ B₃ D₁ ₃ ₇ ₁₂ ₁₃ om 21ᶜᵈ —ᶜ) B₁ वज्रं ते (by transp) B₄ वज्र वै, G₁ त वज्रं (sic) (for ते वज्रं) —ᵈ) G₁ चेतसा (for धीमता) D₆ ₈–₁₀ कोपाविष्टेन तेन(D₆ चेत)सा —For 21ᶜᵈ D₆ ₁₁ subst D₅ subst for 22ᵃᵇ

1362* शक्रवज्रप्रहारेण वामस्त दारितो हनु ।

22 Ñ₁ illeg for 22ᵃ —ᵃ) D₆ ₈ ₉ ₁₀ G₁ ₂ M₂ Ct तदा (for ततः) —ᵇ) Ñ₁ वाममेवाद् (for वामो हनुर) —For 22ᵃᵇ Ś₁ Ñ₂ V₁ ₂ B₁ ₃ ₄ D₁ ₃ ₄ ₇ ₁₂–₁₃ subst

1363* हनु शैलेन्द्रशिखरे वाम एव व्यभज्यत।

[V₁ शैलाग्र B₃ शैलस्य (for शैलेन्द्र) V₃ B₃ पर (for एव) D₃ व्यभज्यन (for व्यभ°) Ś₁ D₁₂ ₁₃ वामोऽतिदभज्यत D₁ ₃₁ वामो वाप व्यभज्यत (for the post half)]

—For 22ᶜᵈ, D₅ subst 1362* —ᶜᵈ) Ś₁ Ñ V₁ B₁ ₄ D₁ ₃ ₇ ₁₂ ₁₃ तु; D₆ [s]पि D₈ ₁₀ [s]सि (for हि) B₂ तु (for ते) V₃ D₃ ततस्तु नाम स वीर (for °) Ñ₂ V₁ ₂ B₄ D₇ विश्रुतः B₁ ₂ विश्रुत, D₈–₁₀ G₂ कीर्तितं (for कीर्त्यते) D₆ ₁₁ नाम तस्मात्त्व स चतुर्मुनयो हनुमानिति ※ Cv r ततो हि नामधेयं त हनुमानिति कीर्त्यते (Cv हनुमानिति कीर्त्यते।) इत्यत पर, 'ततस्त्वां निहतं दृष्ट्वा, त्रैलोक्ये भृशसंक्रुद्धो, सम्भ्रान्ताश्च सुरा सर्वे प्रसादयन्ति संक्रुद्ध, प्रसादित च पवने ब्रह्मा वरमदात्तव, वज्रस्य च निपातेन, सहस्रनेत्र प्रीतात्मा स्वच्छन्दतश्च मरणं' इत्येते श्लोका द्रष्टव्या। पुरुषोऽनन्तरं स त्वं कसरिण इत्यादिश्लोक (Cr स्वच्छन्दतश्च मरणं, स एव कसरिण पुत्र, मारुतस्यौरस पुत्र इत्येव क्रम। अन्यस्तु लेखकप्रमादकृत) ※

23 Ñ₁ V₃ D₁ ₃ ₄ D₇ ₇ om 23–27ᵇ —ᵃ) V₁ अथ दृष्ट्वा Ś₁ Ñ₂ V₁ D₃–₆ ₁₁–₁₃ पतित D₄ ₇ G₁ निहितं (for निहतं) —ᵇ) Ś₁ Ñ₁ V₁ D₃–₆ ₁₁–₁₃ वायु सर्वगो (D₆ ₁₁ °गतो) विभु —D₁₃ om 23ᶜᵈ —ᶜ) D₆ ₁₁ M₃ Ct त्रैलोक्यं, Cv r k त्रैलोक्य (as in text), —ᵈ) M₂ Ck स्म, Cv तु (for वै). —For 23ᶜᵈ, Ś₁ N₂ V₁ D₃–₆ ₁₁ ₁₃ subst

1364* पपात सर्वभूतानि विरुरुधवासांसि सर्वतः ।

[V₁ damaged from यू up to भूता V₃ सोप (for सर्व°)]

सम्भ्रान्ताश्च सुराः सर्वे त्रैलोक्ये क्षुभिते सति ।
प्रसादयन्ति संक्रुद्धं मारुतं भुवनेश्वराः ॥ २४
प्रसादिते च पवने ब्रह्मा तुभ्यं वरं ददौ ।
अशस्त्रवध्यतां तात समरे सत्यविक्रम ॥ २५
वज्रस्य च निपातेन विरुजं त्वां समीक्ष्य च ।
सहस्रनेत्रः प्रीतात्मा ददौ ते वरमुत्तमम् ॥ २६
स्वच्छन्दतश्च मरणं ते भूयादिति वै प्रभो ।
स त्वं केसरिणः पुत्रः क्षेत्रजो भीमविक्रमः ॥ २७
मारुतस्यौरसः पुत्रस्तेजसा चापि तत्समः ।
त्वं हि वायुसुतो वत्स प्लवने चापि तत्समः ॥ २८

G 3 2 29
B 4 66 30
L 4 57 33

24 Ñ1 V3 B1.3.4 D1.7 om 24 (cf v l 23) For 24–27^{ab}, Ś1 Ñ1 V1 D2.12.13 subst 1366* —^a) D3.4 तु G1 हि (for च) —^b) D3.4.6.11 G1 M Cv क्षोभिते, Cr as in text (for क्षुभिते) —^c) T त (for स) D3.4.11 प्रसादयन् देवेशं, M1 प्रसादयति सं क्रुद्धं —^d) D3.4.11 भुवनेश्वरः M1 भुवनेश्वर

25 Ñ1 V2 B1.3.4 D1.7 om 25 (cf v l 23) For subst in Ś1 Ñ1 V1 D2.12.13 cf v l 24 and 27 —^a) D6 G2 तु, Cv r as in text (for च) D1 भुवने (for पवने) —^b) M2 transp वर and ददौ —^c) D3.4.11 वीर (for तात) —After 25 D3.4.11 ins

1365* यस्य देवस्य यद्वीर्यं यद्दर्पं च पराक्रमः ।
सलिलादुत्थितो वायोर्देशाद्धं प्रददौ तव ।
अवध्यतां देवगणैर्नागगन्धर्वदानवैः ।
भ्रमत्व कामरूपित्वं गतिं चाविहतां तव ।

[(l 1) D11 यस्य यस्य न देवस्य (for the prior half) D11 वीर्यं (for बल) —(l 4) D6 पुन, D11 प्रभु (for तव)]

26 Ñ1 V3 B1.3.4 D1.7 om 26 (cf v l 23) For subst in Ś1 Ñ1 V1 D2.12.13 cf v l 24 and 27 —^a) G1 वज्रग्रस्य (sic) (for वज्रस्य) D3.4 तु G2 [अ]पि (for च) —^b) D1 Ch निरुज G2 नीरुज Cv r,t as in text (for विरुजं) G1 है Cv r as in text (for च) D3.4.11 सरुजं त्वामिवीक्ष्य तु —^c) D11 प्रीतात्मा (for प्रीतात्मा) —^d) D3.4 M1 दृष्टो वरमनुत्तमम्

27 Ñ1 V3 L1.3.4 D1.7 om 27^{ab} (cf v l 23) —^a) T2 तु (for च) —^b) D9–10 तव स्यात् Cv r as in text (for ते भूयाद्) D6 T1.2 G1 M1.2 Cv विभो, Cr as in text (for प्रभो) D3.4.11 वीर ते (D11 मारुते) भविताम्बिह —For 24–27^{ab}, Ś1 Ñ1 V1 D2.12.13 subst

1366* तत प्रजा सगन्धर्वा ससुरासुरमानवा ।
प्रजापतिं पुरस्कृत्य वायुमीयु सुखैषिण ।
प्रजापतिस्तु भगवानुवाच पवनं विभु ।
अवध्यो हनुमानेष तव पुत्रो हरीश्वर ।
अग्न्यायुधमप्यवध्यश्च ब्रह्मादीना भविष्यति । [5]
बलवान्वीर्यवांश्चैव तस्मान्मारुत मा रुद ।
प्रजापतेर्वरं लब्ध्वा प्रीतोऽभून्मारुतस्तदा ।
तुभ्यं तदा वरं दत्त्वा सह देवै प्रजापति ।
विरूरं ते पुरस्कृत्य मत्स्यागच्छद्यथागतम् ।

[D13 om l 1–3 Ñ1 illeg from l 1 up to उवाच in l 3 —(l 1) Ś1 D13 ता प्रजाश्च (for तत प्रजा°) V1 D2 read nominative singulars in place of plurals —(l 2) Ś1 वयु सुखैषिण V1 D2 आगाम्य रोषिणी (for ईयु° सुखैषिण) —(l 3) V1 D2 पवन (for पवनं) —(l 5) V1 damaged after अवध्य up to ब्रह्मादीनां —(l 6) Ñ1 illeg from तस्मान् up to तुभ्य in l 8 V1 महाबलो वीर्यवांश्च (for the prior half) V1 moth-eaten for तस्मान्मा —(l 7) D2.13 बल (for वरं) —(l 8) V1 प्रीत° (for दत्त्वा) Ñ1 ** दत्वा वरं प्रीत° (for the prior half) —(l 9) D13 lacuna for ते V1 ** गच्छद् (for मत्स्या°)]

—Ś1 Ñ1 V1 B1.3.4 D1.12.13 read 27^{c}–28^{b} after 18, while Ñ1 V3 D2.7 G3 read 27^{c}–28^{b} before 19 G3 alone repeating them here V1 mostly moth-eaten for 27^{cd} —^{cd}) Ñ2 V3 B1.4 D7 क्षेत्रे (for पुत्र) Ñ1 illeg Ñ2 B1.4 D7 सम्भूतोऽमितविक्रम V3 सम्भूतो मातरिश्वना (for ^d) B3 तस्य कदाचिन क्षेत्रे मध्यमे जात सेश्वम —After 27 D11 ins 1369* while K(ed.) ins within brackets

1367* ईदृशस्य हि ते तात वर्णयाम कथं बलम् ।
कार्यं च लोकसामान्यं कर्तुं शक्तस्त्वमेव हि ।
मत्वाऽऽशीर्वादतयेऽस्माकमश्नागतमेव च ।

28 For sequence in Ś1 Ñ V1.2 B1.3.4 D1–4.7.11–13 cf v l 18 and 19 G3 repeats 28^{ab} here (cf v l 27) Ñ1 om G3 illeg for 28^{cd} —^{ab}) Ñ2 V1.3 B1.3.4 D7 तात (for पुत्रस्) M1 om 28^{b} V3 [अ]सि (for [अ]पि) Ś1 D2.12.13 पितु सम D11 औरसस्तस्य पुत्रस्त्वं वायोरक्लिष्टकर्मण —After 28^{cd} D3 ins D6.11 ins. l 1–7 after 28^{ab} and cont l 14–17 after 1357*

1368* त्वमेव क्षमितुं शक्तो लीलया शतयोजनम् ।
सागरं रत्नपूर्णं नक्रमीनझषाकुलम् ।
अल्पमेतद्धि ते मन्ये लङ्घनं शतयोजनम् ।
त्वमत्तु हृत्य' शोकं निमाईमिव पङ्कजा ।
यत्नं तु सुमहद्दृष्ट्वा सागरप्लवने प्रति । [5]
कारणं तत्र वक्ष्यामि श्रोतुमिच्छथ तत्परा ।
तव कृते तु नि सन्देहं विस्तार्य ज्ञातिमण्डले ।
पवनस्यात्मजं धीमान्हनुमन्तमुवाच ह ।

G 5 2 30 B 4 66 31 L 4 57 33

वयमद्य गतप्राणा भवानस्मासु साम्प्रतम् ।
दाक्ष्यविक्रमसम्पन्नः पक्षिराज इवापरः ॥ २९
त्रिविक्रमे मया तात सशैलवनकानना ।
त्रिःसप्तकृत्वः पृथिवी परिक्रान्ता प्रदक्षिणम् ॥ ३०
तदा चौषधयोऽस्माभिः संचिता देवशासनात् ।
निष्पन्नममृतं याभिस्तदासीन्नो महद्बलम् ॥ ३१
स इदानीमहं वृद्धः परिहीनपराक्रमः ।
साम्प्रतं कालमस्माकं भवान्सर्वगुणान्वितः ॥ ३२
तद्विजृम्भस्व विक्रान्तः प्लवतामुत्तमो ह्यसि ।
त्वद्वीर्यं द्रष्टुकामेयं सर्वा वानरवाहिनी ॥ ३३

बाल्यात्प्रभृति ते वीर श्रूयते यत्कुतूहलम् ।
त्वया किल प्रसूतेन मातुरुत्सङ्गचारिणा । [10]
जपापीडनिभस्ताम्रो बालसूर्यो निरीक्षितः ।
तत्र कौतूहलं जातं तव स्प्रष्टुं दिवाकरम् ।
क्षेत्रदोषस्य चापल्याद्भावमनुवर्तितुम् ।
तत्रस्था गिरिनिष्कम्पाद्बालसूपस्य सत्वर ।
दीर्घं कृत्वात्मनो रूपमाकाश कान्तवानसि । [15]
शतयोजनविस्तीर्णा अपरासीत्त्रियोजना ।
छाया विक्रममाणस्य तव वानर ते तदा ।

[(l 1) D11 भृ (for एव) —(l 3) D1 मृग (for हि ते) D4 श्रवाशासि —(l 5) D11 (with hiatus) अरिमन प्रवण मति (for the post half) —(l 6) D11 सुतमिच्छासि सारी (for the post half) —(l 7) D3 विस्तीर्णे (for विस्तीर्णे) —(l 10) D1 प्रसूते हि (for प्रसूतेन) D11 -गामिना (for चारिणा) —(l 11) D4 बाल (for बाल) —(l 13) D4 मात्स्यम् (corrupt) (for स्वभावम्) D11 मातुरुत्सङ्ग-शायिन (for the post half) —(l 16) Note hiatus between the two halves]

—G2 illeg for 28cd M1 illeg from वायु up to प्लवने in d —c) Ñ2 V1 B1.3.4 D7 सुतस्तात D5 -बलस्तात, D6 -बलस्तात (for -सुतो बाल) Ś1 D5.11 त्वं हि तावत्सम स्तात D3 त्वं हि वातसमस्तात —d) Ś1 D12 जवेन, D1 प्रवणे (sic) (for प्लवन) G1 प्लवनेन (for °ने च) Ś1 Ñ1 D1.5.10.11 कपिकुञ्जर (D12 °र) (for चापि तत्सम) Ñ2 V1 B1.3.4 G1.2.3 वयमप्यकपिकुञ्जर (D5 °र) —After 28 D2.4 ins, while D11 ins after 27

1369* वृद्धा स्म गतसत्त्वा स्म हीनवीर्या स्म साम्प्रतम् ।
[D4 वीर्या (for -सत्त्वा)]

29 a) B3 वयमद्य (for अद्य गत) —b) D4 T2 M3 भवान् (for अस्मासु) Ñ2 V1 B1.3.4 D7 न तथा विक्रमो (B3 वीर सो) ति न ; G2 भवान् साधु सांप्रतं —c) D1 दाक्ष्ये; G1.3 M3 दाक्ष्यं ; G2 पुरा (for दाक्ष्य) —d) D4.5.6 C1 कपि (for पक्षि) —For 29cd Ś1 Ñ1 V1.2 B1.3.4 D1.4.7.11.12 subst

1370* तस्मोद्बलमसाम्प्रतं पक्षिराज इवोत्तम ।
[Ñ2 V1.2 B1.4 D5 -समा (for इवोत्तम) B2 पक्षिराट् गगनेश्वर D1.11 कपिराजेश्व रोत्तम (for the post half)]

30 Ś1 Ñ1 D1.5.10.13 om 30-31 Before 30 D7.8 (both om 32cd) 11 read 32 —For 30ab, Ñ2 V1.2 B1.3.4 D7.11 subst, while D2.4 subst for 30

1371* त्रिविक्रमे पुरास्माभि कृतो विष्णु प्रदक्षिण ।
[V1 त्रिविक्रम D2.4 विविक्रम B1 D3.4.11 प्रदक्षिणं (for °क्षिण°)]

—c) D4.11 त्रिसप्तकृत्व T2 पृथ्वी (subm) —d) Ñ2 B1.3.4 D7 कृतास्माभि, V2 धार्मिकात्मा D11 कृता चापि (for परिक्रान्ता) Ñ2 V2 D7.8 प्रदक्षिणा (for °क्षिणम्)

31 Ś1 Ñ1 D1.5.10.13 om 31 (cf v l 30) —a) V1 D3.4.11 यदा B1 D1 T2 G1 M1.2 तथा (for तदा) B3 तत्र मया (sic) (for चौषधयो) M3 (before corr) चापि (for ऽस्माभि) —b) M3 सेवता (for संचिता) M2 damaged for देव —c) D6.10 C1 निर्मथ्यम् (for निष्पन्नम्) Ñ2 V2 B1.3.4 D7 तामिस्त V1 illeg D3.4.11 याम्यत (for याभिस्) —d) B1 यथासीत्, B4 D6.10 तदासीं (for °सीन्) B4 मे (for नो) G1 M1 महाबल

32 D7.8 (both om 32cd) 11 read 32 before 30 —a) Ñ2 illeg up to परा in 32b Ñ2 V2 B1.3.4 D7 तद् (for स) V2 तदानीम् (for इदानीम्) Ś1 महा ; Ñ2 V1 वयं (for अहं) Ñ2 V1 वृद्धा —b) B1.3.4 D7.12 क्वचि भ्रांत (for परिहीन) Ś1 D5.11.13 प्लवने मद्विक्रम ; Ñ2 V1 व्यतिक्रान्तपराक्रमा D1.4 प्रशान्त (D1 °न्त) शिथिलोद्यत —Ñ1 illeg from 32c up to प्लव in 33b D2.4 om 32cd —cd) Ś1 D5.13.13 बलम् ; G2 M1 यदिद् M3 कामम् (for कालम्) V1 सांप्रतं मृत्युकालो नस् (for c) V1 स्वं तु T2 गता (for भवान्) Ś1 D12 [स]र्वित ; D1 °धिक (for °न्वित) Ñ2 V2 B1.3.4 D7 सांप्रतं मृत्युकाले यमनीत (Ñ2 °द) गुण (B3 गुरु) विक्रम cf Ck, t सांप्रतं काल मिति (Ck साम्प्रतमित्यव्ययम् । कालमिति) सम्यग्वर्यं रिरंसया । अस्माकमिति निर्धारणे षष्ठी । अस्मिन्काले अस्माकं मध्ये भवानेव (Ck °सम्यग्विर्के) सर्वगुणान्वित इत्यर्थः cf

33 Ñ1 illeg up to प्लव in b (cf v l 32) V1 illeg from स्व up to प्लव in b —a) Ñ2 V1 B1 D1.5.11.13 G1 M1 विक्रान्त B1 विक्रान्ति D1 विक्रान्तु D2 विक्रान्तो D7 विक्रान्त (for °न्त) Ś1 D12 बहुवक्त्र (D12 °विक्रम) स्व विक्रान्त D3 तद्विक्रम मुखित स ; D4 तद्विक्रम विक्रान्त —b) T1.2.3.4 हरीणाम् (for प्लवताम्) Ñ2 V1.2

उत्तिष्ठ हरिशार्दूल लङ्घयस्व महार्णवम् ।
परा हि सर्वभूतानां हनुमन्या गतिस्तव ॥ ३४

निषण्णा हरयः सर्वे हनुमन्किमुपेक्षसे ।
विक्रमस्व महावेगो विष्णुस्त्रीन्विक्रमानिव ॥ ३५

G 5. 2. 45
B 4. 66. 37
L 4. 57. 44

B1.4 D2 प्रवरो ह्यसि B3 प्लवगेश्वर (for उत्तमो ह्यसि) —After 33[cd] Ś1 Ñ2 V1.2 B1.2.4 D5-7.9 11-13 ins.

1372* यो हि विक्रमते धर्मे विक्रमे समुपस्थिते ।
पर्जन्यमिव भूतानि लोकस्तमनुजीवति ।
एतावान्पुरुषार्थो हि विक्रमस्य प्रयोजनम् ।
यस्य पौरुषमाश्रित्य जीवन्त्यजनबान्धवाः ।
अमरा इव राजस्य सफलं तस्य जीवितम् । [5]
युक्तो यो बुद्धिशास्त्राभ्यां प्रशस्तः पौरुषेण च ।
कर्मणो ह्यभ्युपायज्ञः सोऽस्यां धुरि नियुज्यते ।
तदप्रमेयं वचनं सम्यग्विज्ञाय वानराः ।
हनुमन्तमथोचुस्ते लङ्घ्यं गच्छेति वानराः ।
दर्शयस्व महातेजो लोके लोकाधिपो हरिः । [10]
अप्रमेयप्रमेयस्य पारं गच्छ महोदधेः ।
विस्मापय जगत्सर्वं विक्रमस्व हितं कपे ।
सीतायाश्चिरनष्टायास्त्वमद्य पदवीं चर ।
कथ्यतां त्रिषु लोकेषु कर्म ते पुण्यकर्मण ।
ममानुपमिदं कर्म लक्ष्मणं रुपसाम्भसम् । [15]
यशसा योजयास्मानमायुषा चापि बान्धवान् ।
निर्दिष्टामिदया भर्तारं परिज्ञानेन राघवम् ।

[(l. 1) Ś1 D5-7.11-13 तु (for हि) Ś1 D11 [स]त्ते Ñ2 V2 धृते B4 D7 धृते D3.4 धिये (for धृ°) V2 B3 विषमे (for विक्रमे) B4 समुपस्थिते D3.11 प्रत्युपस्थिते —(l. 2) Ñ1 मार्ग समनु (for लोकस्त°) —(l. 3) Ś1 V2 D5-7.12.13 ह्येतावद् B3 एवं च (for °वान्) Ś1 D5.12.13 पुरुषं (for र्थो) Ś1 D5-7.12.13 विक्रमस्य (D13 °स्व D11 °स्तु) महार्थे (for the post half) —Ś1 D5-7 11-13 read l. 4 after l. 7 —(l. 4) Ś1 D5.12.13 यस्य (for यस्य) D13 सन्ति (for अमरि) —Ś1 D5.12.13 om l. 5 —(l. 5) D3.4.11 तु महाराजेनेव दैवैरपि पूज्यते —(l. 6) V1 transp युक्तो and यो Ś1 D5-7.11-13 यो युक्तो देवशास्त्राभ्यां (for the prior half) Ś1 D5-7.11-13 प्रयुक्तः Ñ2 प्रज्ञ D7 प्रज्ञ (for प्रशस्त) D11 हि (for च) —(l. 7) Ś1 V1 B1 D11.12 कर्मणा V2 अपि (for चापि) D7 धैर्य (for कोऽस्यां) B1 कोऽस्यामपि नियुज्यते D11 स धर्मपति युज्यते (for the post half) —After l. 7, Ś1 D5-7.11-13 read l. 4 —(l. 8) B1.4 D3.4.7.11 तत्तथा D11 विषे (sic) (for वाक्यम्) Ś1 D5-7.11-13 प्रचोदे (for तस्य) B1 धृत्वा वाक्यं तु वानरा (for the post half) —(l. 9) Ś1 D5-7.11-13 म(D13 न)थोचुस्ते वै वानरा वचः —(l. 10) B3 दर्शय (for °य स) V2 ... (moth-eaten) B1.4 D7 महोजा (for महा°जो) D3.4 एवं D7 lacunas D3.4 श्लोके च (for लोके) V2 B1.4 लोकाधिपो (for °पो) Ś1 D5.12.13 त्रिषु महत्[D13 महा]तेजा यत्ने आषधा हरि —(l. 11) B3 अपार स्थायमेयस्य (for the prior half) Ś1 D5-7.11-13 पर पारं, B3 गच्छ पारं (by transp) B4 पार गच्छ (for पार गच्छ) —(l. 12) Ś1 V1 D3.4.11.13 विस्मापयन् (for °य) Ś1 D5-7.11-13 प्रक्रमस्व महार्थे (for the post half) —(l. 13) Ś1 B1 D5-7.11-13 चर (for चर) —(l. 14) D3 कथ्यते (for °तां) Ś1 D5-7.11-13 त्वया पुण्यकर्मणि (D13 °णि) (for the post half) —(l. 15) Ś1 D5-7.11-13 ममो(D7 °नु [sic])पम्य (for ममानुपम्) D3 ह्यद्य V2 B4 लङ्घयेत् (for °ष्माम्भसम्) —(l. 16) B3 [अ]स्माक (for [आ]स्मानम्) B4 बान्धवान् (for बान्धवान्) Ś1 D5.12.13 हर शापितज्ञकुलं B3 हरितश्चे गुणैरपि D3.4.11 हरिशानि(D11 °तीन्)गुणैरपि (for the post half) —(l. 17) V2.3 B1.4 निर्देश (for निर्दि°) B3 राजान (for भर्तारं) Ś1 D5-7.11-13 परिज्ञानेन (for °ज्ञानेन)]

—Before 33[cd], Ś1 D5.12.13 read 35 —[a]) D1 स्वर्दीर्घ D5 शार्दूल (for शार्दूल) D5.7-11 हि (for [ह]थे) —[b]) Ś1 Ñ1 D5.12.13 सप्तमा हरिवाहिनी

34 [a]) D1 कपिशार्दूल, M3 हरिशार्दूल (damaged) —[c]) G3 M2.3 परा, G1.2 as in text (for परा) Ś1 Ñ V1.2 B1.2.4 D5-7.9.11-13 वायोरपि गतिर्वीर्य(B3 गतिरीक्ष्य [sic] D6 महावीर्य) —[d]) D6 वि (for वा) D11 वा हनुमन् (for हनुमन्या) D3 वा गतिर्हनुमंस्तव

35 Ñ1 om 35–36 Ś1 D5.12.13 read 35 before 33[cd] —[a]) Ś1 D5.12.13 विषण्णेषु हरिष्वद्य Ñ2 V2 B1.2.4 D7 विषण्णान्हरयाः सर्वान् —[b]) D3.10 T2 उपेक्षसे (D2 °षि) Ch.1 as in text (for °क्षसे) —B3 om 35[cd] —[c]) Ś1 D5.12.13 महाभाग Ñ2 V2 B1.4 D6.7.11 °वाहो D3.4.9-11 G1.2 M1.2 °गात् (for °गो) —[d]) D1 विक्रमेषु D3 त्रीन्विक्रमानिव D13 त्रीन्विक्रमाणि च (corrupt) (for त्रीन्विक्रमानिव) G M3 यथा विष्णुस्त्रिविक्रमे —After 35 Ś1 Ñ2 V2.3 B3 (after 35[ab] owing to om) D5-7.11-13 ins.

1373* ममपाः दर्शितस्याद्य गतिं सर्वे बुभुक्षिताम् ।

[Ñ2 V2 D7 [2] ३ (for ८) V2 B3 D13 [अ]... ह्यद्य(D3 °ति) D5.12.13 [अ] °ष्य ५ (for [अ]...) B3 ... (for the post half)]

G 5 1 46
B 4 66 38
L 4 57 47

ततस्तु वै जाम्बवताभिचोदितः
प्रतीतवेगः पवनात्मजः कपिः ।
प्रहर्षयंस्तां हरिवीरवाहिनीं
चकार रूपं महदात्मनस्तदा ॥ ३६

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे पञ्चषष्टितमः सर्गः ॥ ६५ ॥

६६

संस्तूयमानो हनुमान्व्यवर्धत महाबलः ।
समाविध्य च लाङ्गूलं हर्षाच्च बलमेयिवान् ॥ १

तस्य संस्तूयमानस्य सर्ववानरपुंगवैः ।
तेजसापूर्यमाणस्य रूपमासीदनुत्तमम् ॥ २

36 Ñ1 om 36 (cf v l 35) —a) G1 M3 स्तवैर्, M1 स्तुतो (for तु वै) T M3 प्रचोदित (for [अ]भि°) Ś1 Ñ2 V1 2 B1 3 4 D1–4 7 11–13 तत कपीनां प्रवरेण चो (D3 5 6 नो)दित (Ś1 D1 13 14 देशित) D5 6 8 10 G2 Ct तत कपीनामृषभेण चोदित ✡ Ct कपीनामृषभेण। कपिश्रेष्ठेन हरिन्यायेन कलमापादितः ✡ —b) D7 स भीम (for प्रतीत) B4 तथा (for कपि) —c) D1 प्रहर्षयंस् (for प्रहर्ष°) Ś1 D4 12 13 कपिवाहिनीं तदा। Ñ2 V1 3 B1 4 4 D3 हरिवाहिनीं तदा। D1 4 4 G1 हरि(D1 कपि) राज(G1 °यूथ)वाहिनीं (for हरिवीर°) —d) Ś1 D4 12 13 रूपनाय देहि(T [ed]°ह)त। Ñ2 V3 B1 4 D1 4(marg) रूपनाय विश्रुते(D1 निश्चित; G [ed]विस्तृते); V1 रूपयोग विश्रुत; B1 रूपयोपरिस्थित D11 सुमहन्महात्मा (for महदात्मनस्तदा) D1 4 चकार बुद्धिं रूपनाय निश्चितां ✡ Cv r चकार रूपं महदात्मनस्तदेति सम्यक (Cr °ति पाठ) ✡

Colophon —*Kāṇḍa name* Ñ2 V3 B1 4 4 D7(m) सुन्दरकांडे —*Sarga name* Ś1 Ñ1 D4 12 13 हनुमत्प्रोत्साहनं(V3 °नो); Ñ2 V3 D7 हनुमदुत्साहनं; V3 हनुमत्स्तवनं B1 हनूमत्प्रवणं D1 4 हनूमत्स्तवनं D1 हनूमत्स्तवो D1 4 हनुमत्स्तवनो; D11 हनूमत्स्तवो —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 V1 B1 D1 4 12 13 om Ñ2 V3 B4 4 D7 2 D1 39 D1 G1 65 (as in text) D1 T1 63 D1 4 11 T1 4 G1 2 M1 2 66 D11 64 M1 67 —After colophon D1 concludes with राम G with श्रीरामाय नमः

66

M1 begins with श्रीरामाय नमः Before 1, D1 4 8–10 T G1 3 M1 2 ins., while G1 M3 ins. after 3

1374* ते दृष्ट्वा कृष्णयाति ते कपिः कृतस्य वानरेश्वरम्।
वीर्येणापूर्यमाणं च सहसा वानरोत्तमम्।
सहसा शोकमुत्सृज्य प्रहर्षेण समन्विताः ।
विनेदुस्तुष्टुवुश्चापि हनूमन्तं महाबलम् ।
प्रहृष्टा विस्मिताश्चैव ते वीक्षन्त समन्ततः । (5)
त्रिविक्रमं कृतोत्साहं नारायणमिव प्रभुम् ।

[(1 1) G1 शोभते ध्रुव (for वानरेश्वरम्) —(1 2) D1 4 8–10 वेगेन Cv r as above (for वीर्येण) D1 तु G1 M1 3 Cv r as above (for च) M3 पूर्यमाणं त G1 2 M1 वानरोत्तमा (G1 [before corr] °म) Cv r as above (for °त्तमम्) —(1 4) T1 महाकपिं (for °बलम्) —(1 5) D1 प्रहृष्टा D1 4 8–10 T1 M3 Cr [अ]पि Cv as above (for [ए]व) D1 ते वीक्षन्ते G1 M3 वी ते च (M3 स्म) Cv r as above (for ते वीक्षन्ते) Cv वाक्षते —(1 6) D1 4 8–10 त्रिविक्रमं Cv r as above (for °क्रम) ✡ Cv r ते दृष्ट्वा कृष्णयाति ते° वीर्येणापूर्यमाणं च°, सहसा शोकमुत्सृज्य° विनेदुस्तुष्टुवुश्चापि°, प्रहृष्टा विस्मिताश्चैव(Cr °श्चापि)°, त्रिविक्रमं कृतोत्साहं° इति पाठक्रम(Cr °र्वेष पाठक्रम) एतेषां श्लोकानां वेषुचित्तो गुणं ते वैलक्षण्यम्) ✡]

1 Ñ1 illeg up to व्यवर्धत in a D1 reads 1 in marg —a) B1 समवर्धत B1 समवर्धत D1 व्यवर्धत (for व्यवर्धत) Ñ1 V1 3 B1 4 D1 3 T1 2 M3 महाकपि (for °बल) —b) V1 B1 D1 4 4 समाविध्य (for °विध्य च) ✡ Ct 1 समाविध्य सम्यक्त्वा ✡ —c) Ś1 Ñ2 V1 D11 हर्षाद्बलमवाप्य; Ñ2 V3 B1 4 D1 हर्षाद् बलम्(B1 °मि) मेयिवान्; D1–4 11 13 हर्षाद् बा(D1 बा D1 बा)लमेयिवान्(D1 °मी) D1 4–10 हर्षाच्चलमुपेयिवान्

2 a) D1 मस्य; D1 marg (for तस्य) —D1 om (hapl) from 2a up to the prior half of 1 2 of 1375* D1 om (hapl) 2ab —b) Ñ1 हरिवरैः Ñ V1 3 B1 4 D1–11 G1 M1 3 पूर्णैः (for °गवैः) Ś1 Ñ2 D12 13 C1 पूर्णै (for °गवैः) —c) Ś1 पूर्यमाणस्य (for [आ]पूर्यमाणस्य) —d) G1 हरिद् (sic) M1

यथा विजृम्भते सिंहो विवृद्धो गिरिगह्वरे ।
मारुतस्यौरसः पुत्रस्तथा सम्प्रति जृम्भते ॥ ३
अशोभत मुखं तस्य जृम्भमाणस्य धीमतः ।
अम्बरीषोपमं दीप्तं विधूम इव पावकः ॥ ४
हरीणामुत्थितो मध्यात्संप्रहृष्टतनूरुहः ।
अभिवाद्य हरीन्वृद्धान्हनुमानिदमब्रवीत् ॥ ५
अरुजन्पर्वताग्राणि हुताशनसखोऽनिलः ।
बलवानप्रमेयश्च वायुराकाशगोचरः ॥ ६

G 5 3 35
B 4 67 6
L 4 39 37

[illegible] (for [illegible]) Ś1 [illegible] D1 [illegible] (for [illegible]) —After 2, Ś1 [illegible] B1 D[illegible] ins (after 2ᵃ owing to om) in G(ed) (l 5–6 only) ins, while [illegible] B1 D[illegible] subst l 5 only for 3ᶜᵈ

1375* [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] [5]
[illegible]

(Ś1 [illegible] om l 1–2 —(l 1) [illegible] D[illegible] [illegible] D[illegible] om (for the prior half) —D[illegible] om from [illegible] up to [illegible] in l 2 —(l 2) D[illegible], L(ed) [illegible] (for [illegible]) D[illegible] [illegible] —[illegible] transp l 3–4 and 5 6 —(l 3) D[illegible] (for [illegible]) D[illegible] (for [illegible]) [illegible] B[illegible] (for [illegible]) —D[illegible] om l 4 Ś[illegible] reads l 4–5 in marg —(l 4) B[illegible] (typo) D[illegible] (for [illegible]) [illegible] D[illegible] (for [illegible]) [illegible] D[illegible] (for the post half) —(l 5) D[illegible] (for [illegible]) Ś1 D[illegible] D[illegible] (for [illegible]) —(l 6) D[illegible] (for [illegible]) [illegible] (for the post half))

3 ᵃ) D[illegible] (for [illegible]) [illegible] G[illegible] (for [illegible]) —ᵇ) [illegible] D[illegible] [illegible] B[illegible] D[illegible] D[illegible] (for [illegible]) [illegible] L(ed) [illegible] (for गिरिगह्वरे) —For 3ᵃᵇ Ś[illegible] B[illegible] D[illegible] subst l 5 of 1375* T[illegible] om 3ᶜᵈ —ᶜᵈ) Ś[illegible] from [illegible] up to [illegible] in 4ᵃ Ś[illegible] D[illegible] [illegible] B[illegible] D[illegible] [illegible] T[illegible] G[illegible] M[illegible] L (ed.) [illegible] (for [illegible]) G[illegible] [illegible] —After 3 [illegible] D[illegible] cont after 1375*

1376* [illegible]
[illegible]

((l 1) D[illegible] (for [illegible]) [illegible] (for the post half))
—After 3 C[illegible] ins 1376*

4 [illegible] up to [illegible] in ᵃ (cf [illegible] 1 3) —ᶜ) B[illegible] [illegible] (for दीप्तं) Ś[illegible] D[illegible] [illegible] (D[illegible] [illegible]) D[illegible] [illegible] D[illegible] G[illegible] M[illegible] [illegible] (D[illegible] [illegible]) —ᵈ) [illegible] D[illegible] [illegible] C[illegible] अम्बरीषोपमं दीप्तं [illegible] [illegible] [illegible] ॥ C[illegible] [illegible] इति [illegible] । [illegible] [illegible] [illegible] इति । [illegible] ॥ Cm[illegible] [illegible] (Cm [illegible]) [illegible] (Cm [illegible]) [illegible] ॥ C[illegible] [illegible] ॥ [illegible] इति पाठः ॥ C[illegible] अम्बरीषोपमं दीप्तं विधूम इव पावक इति प्राचीन पाठ
—After 4 [illegible] B[illegible] ins

1377* [illegible]
[illegible]

—Then [illegible] B[illegible] cont while D[illegible] ins after 4

1378* [illegible]
[illegible]

((l 1) D[illegible] (for [illegible]) [illegible] (for [illegible]) D[illegible] (for [illegible]) D[illegible] (for the prior half) [illegible] (for [illegible]) —(l 2) [illegible] (for [illegible]))

—Thereafter D[illegible] cont 1376*

5 ᵃ) [illegible] (for [illegible]) —ᵇ) D[illegible] [illegible] —[illegible] reads 5ᵃᵇ in marg —ᶜ) [illegible] D[illegible] [illegible] (for [illegible]) [illegible] D[illegible] [illegible] (for [illegible]) —Ś[illegible] from 5ᵈ up to l 2 of App I (No 25) —ᵈ) [illegible] D[illegible] [illegible] (for [illegible]) —After 5 [illegible] D[illegible] ins a passage (i e) [illegible] to App I (No 25)

6 [illegible] om [illegible] (cf [illegible] L 31 of App I (No 25) —ᵇ) D[illegible] [illegible] T[illegible] G[illegible] M[illegible] C[illegible] [illegible]

G. 5 3 35
B. 4 67 10
C. 4 59 38

तस्याहं शीघ्रवेगस्य शीघ्रगस्य महात्मनः ।
मारुतस्यौरसः पुत्रः प्लवने नास्ति मे समः ॥ ७
उत्सहेयं हि विस्तीर्णमालिखन्तमिवाम्बरम् ।
मेरुं गिरिमसङ्गेन परिगन्तुं सहस्रशः ॥ ८
बाहुवेगप्रणुन्नेन सागरेणाहमुत्सहे ।
समाप्लावयितुं लोकं सपर्वतनदीह्रदम् ॥ ९
ममोरुजङ्घावेगेन भविष्यति समुत्थितः ।
संमूर्छितमहाग्राहः समुद्रो वरुणालयः ॥ १०
पन्नगाशनमाकाशे पतन्तं पक्षिसेवितम् ।
वैनतेयमहं शक्तः परिगन्तुं सहस्रशः ॥ ११

जन्, G1 M3 विरुजन्, Cm (g °जन्, Ct as in text (for प्रभञ्जन्) Ś1 D5-8.11.12 स(Ś1 मा) रूप (D5.6 °रूपी) सर्वभूतात्मा, Ñ2 V1.3 B1.3.4 D1.7 प्राणद (D1 स्वरूप) सर्वभूतानां, D11 आश्रय सर्वभूतात्मा —b) Ś1 B3 समोऽनिल, D6 सत्वानिल, D7 सुखोऽनिल (for -सखोऽनिल) —c) Ñ2 V1.3 B1.3.4 D7 वेगवान् (for मख°) B3 अप्रमत्तस्य, G3 अप्रमेयस्य (for अप्रमेयस्य) —d) D3.4 वायुस्तामभजद्वने

7 D12 om 7 —a) Ñ1 illeg from प्र up to परि गन्तुं in 8d Ñ2 V3 B1.3.4 D1-3.7.11.12 भीम (for शीघ्र) Ś1 वेगेन (for वेगस्य) —b) G3 शीघ्रगस्य M3 °वेगो, Cm (g as in text (for शीघ्रगस्य) V1 महा** (damaged) (for महात्मन) —d) Ñ2 V2 B1.3.4 D1.3.5.7.11 T G3 M मत्समः (for मे समः) V3 D5.6.8.10 G2.3 Ct प्लवनेनास्मि(V3 G1 °स्ति) त्वत्समः —After 7, D11 ins.

1379* अहमेत तरिष्यामि लीलया शतयोजनम् ।
सागरं रत्नसंपूर्णं पश्यन्तु हरियूथपाः ।
अक्षयसैन्यमम मत्स्यार्णं लवणाम्भसः ।

—Thereafter cont 1 2 of 1387*

8 Ñ1 illeg up to परिगन्तुं in d (cf v l 7) —ab) V1 illeg from य up to मा Ś1 Ñ2 B1.3.4 D1-4.7.11-13 उत्सहे चापि, M1 उत्सहेय हि, M3 उत्सा(after corr see m °सा)हेऽहं हि; Ct °हे हं हि; Cm g as in text (for उत्सहेयं हि) Ś1 Ñ2 B1.3.4 D1-4.7.11-13 उल्लिखन्तम् (for आलि°) V3 उत्सहे मह् नर्गमलिखे सथाहर्णवं (corrupt) —c) Ñ2 D7 गिरीणां श्रेष्ठं, B3 D1 गिरिशिखमगेन, D6 गिरिं मर्मगेन (for गिरिमसङ्गेन) —d) D3.4 गिरिं गंतुं (for परि°) V1 अहं हम । B3 सहस्रधा (for सहस्रशः) ❁ Ct (सहस्रश परिगन्तुमुत्सहे इति । सहस्रवारमेकवेगेन (Ct °सहे । एकनैव वेगेन सहस्रवारं) प्रदक्षिणीकर्तुं समर्थोऽस्मीत्यर्थः (Ct °त्यन्वय) ❁ —After 8, Ś1 Ñ1(illeg for 12cd) D1-4.11.12 read 12 while V3 repeats (var) 1 3-4 of App I (No 25).

9 D12 om 9. Ñ1 illeg for 9ab Ś1 D1-4.11.12 transp 9 and 10 reading them after 14ab. Ñ2 V1 (illeg for 9a) B1.3.4 D7 transp 9 and 10 —a) B1 D3.12 बाहु (for बाहु) B3 प्रयुक्तेन (for प्रणुन्नेन) —b) D3.4 M3 समुत्सहे (for [अ]हमुत्सहे) Ś1 Ñ2 V1.3 B1.3.4 D7.12.13 समुद्रेण समुत्सहे —After 9ab, M3 ins

1380* एकेन प्लवनेनैव एक्ष्यामाप्नुमापते ।

—c) Ñ2 B1 D7 सर्वां प्लावयितुं V1 ****यितुं (illeg) D6 सम प्ला° (sic) (for समाप्लावयितुं) Ś1 D1-4.11.12 लोकान्, Ñ2 V1.3 B1.3.4 D7 एकां (for लोकं) Ñ1 समाप्लाव**** (illeg) —d) G2.3 सर्वत्र (for सपर्वत) Ś1 Ñ1 D1-4.11.12 वनद्रुमान्, Ñ2 V1.3 B1.4 D7 -वनद्रुमां, D1 -वनह्रदान्, G2 M3 नदीनदं M2 नदीगुह (for -नदीह्रदम्) B3 समाकारा यद्रुमां

10 Ś1 D1-4.11.12 transp 9 and 10 reading them after 14ab Ñ2 V1(illeg for 9a) B1.3.4 D7 transp 9 and 10 Ñ1 illeg for 10–11 —a) Ś1 Ñ1 V1.3 B1.3.4 D1-4.7.11.12 भुज, D5.8-10 M3 Cm वेग (for जङ्घा) ❁ Cm ऊरू च जङ्घे चोरुजङ्घ तस्य वेगेन। प्राण्य इत्यादेकवद्भाव ❁ —b) Ś1 समुद्भूत ; Ñ2 V3 B1.3.4 D1-4.7.11 G2.3 M3 समुद्धूत, D13 समुद्धत, Ct as in text (for समुत्थितः) —c) V1 illeg from मू up to समुद्रो in d Ñ2 D3.4.7-10.12 Ct समुत्थित, B3 D1.3.4 G2 M समुच्छ्रित (for संमूर्छित) —V1 damaged for d —d) M3 समग्रो (for समुद्रो) V3 मकरालय (for वरुणा°) —For 10 D11 subst

1381* ममोरुभुजवेगेन क्षोभ्यमाणं महार्णवम् ।
नृत्यन्तमिव वीचीभिः पश्यन्तु वनगोचराः ।

11 D12 om 11 Ñ1 illeg for 11 (for Ñ1 cf v l 10) D1-4.11(after 1384*) read 11 after 13ab V3 repeats 11ab after 11 —a) V1 moth eaten from ग up to d B3 माकाशे —b) D3 पतन्तं, D6 पतती D13 गतं (for पतन्तं) Ś1 D11 निषेवित तं Ñ2 V3 (both times) B1.3.4 D1-3.11 T1 पक्षिसेवितं —After 11ab, Ś1 reads 13ab (including 1384*) —c) V1 अभिभूय जवे** (= prior half of 1382*) —d) V3 सरस्तम (for सहस्रशः) —For 11cd, Ñ2 B1.3.4 D7 subst, while V3 ins after the repetition of 11ab

1382* अभिभूय जवेनाशु प्लवङ्गं गगनेचरम् ।

[D7 [द]कः (for [अ]शु) D7 वहं (for प्लवङ्गं) V3

उदयात्प्रस्थितं वापि ज्वलन्तं रश्मिमालिनम् ।
अनस्तमितमादित्यमभिगन्तुं समुत्सहे ॥ १२
ततो भूमिमसंस्पृश्य पुनरागन्तुमुत्सहे ।
प्रवेगेनैव महता भीमेन प्लवगर्षभाः ॥ १३
उत्सहेयमतिक्रान्तुं सर्वानाकाशगोचरान् ।
सागरं क्षोभयिष्यामि दारयिष्यामि मेदिनीम् ॥ १४
पर्वतान्कम्पयिष्यामि प्लवमानः प्लवंगमाः ।
हरिष्ये चोरुवेगेन प्लवमानो महार्णवम् ॥ १५
लतानां वीरुधां पुष्पं पादपानां च सर्वशः ।
अनुयास्यति मामद्य प्लवमानं विहायसा ।
भविष्यति हि मे पन्था: स्वातेः पन्था इवाम्बरे ॥ १६

G 1 3 44
B 4 67 20
L 4 56 48

D7 सपत्न B1 एको सपातये धन B3 एको पतो समाय वै (for the post half)]

—Thereafter V3 cont

1383* पतग पुनराकाशे पतन्त विष्णुविक्रमे ।

12 Ś1 N1(illeg for 11^{cd}) D1.4.12.13 read 12 after 8 Ñ2 V1.3 B1(preceded by 1385*) 3.4 D7 read 12 after 13^{cd} —^{a}) Ś1 D11.12 T G2.3 M1.3 प्रस्थित चापि Ñ2 V1.3 B1.3.4 D7 उत्थित चाह D1.3.4 पवन प्रयाम् (for प्रस्थित चापि) —^{b}) N2 V1 B1.3 D7 स्वतेजो (for ज्वलन्त) —^{c}) N2 B4 अनस्त गतम्, V3.3 B1.3 D7 °स्तगतम् (for अनस्तमितम्) —^{d}) D3.8–10 Ct अहं गन्तुं D4 अभियातुं Cv r m g.k as in text (for अभिगन्तुं) Ś1 N1 D1.4.11–13 अभ्यतिक्रान्तुमुत्सहे Ñ2 D7 अपि त्रिरातुमुत्सहे V1.3 B1.3.4 अप्य(V1 * *)तिक्रान्तुमुत्सहे —After 12 V3 D1.6.11.13 T1 M1 ins while Ś1 ins after 13^{ab} whereas D13 subst for 13^{cd}

1384* पृथिव्या दक्षिणाद्न्तादुत्तरं गन्तुमुत्सहे ।

[D13 T1 M1 पृथिव्यां D12 दक्षिणो भागा T1 दक्षिणात्स्मात् (for दक्षिणान्तात्) T1 वचरा (for °र) Ś1 D1 ओजसा (for उत्सहे) D12 व 3 * * उत्सहे (for the post half)]

13 Ñ1 illeg from 13 up to प्लवमानो in 15^{d} T2.3 om (hapl) 13^{ab} Ś1 reads 13^{ab} (including 1384*) after 11^{ab} —^{a}) D1.6.8–10 Ct असंस्पृश्य Cr m g as in text (for °स्पृश्य) Ś1 D2.3.13 तथा(D3 तो)ऽहं भूमिमुत्सृज्य N2 V1.3 B1.4 D7 अ(B1.4 स)स्पृश्याभ्युपागन्तुं B3 असंस्पृश्य पुनरागन्तु D4 ततोऽहं भूमि स्पृष्ट्वा D11 ततश्च भूमिसंस्पृश्य —^{b}) N2 V1.3 B1.3.4 D7 अप्यहम् (for आगन्तुम्) —For 13^{cd} D13 subst 1384* —After 13^{cd} Ś1 ins 1384* N2 V1.3 B1 (preceded by 1385*) 3.4 D7 read 12 while B1 ins

1385* इति मे तर्कयिष्यन्ति सिद्धाश्च परमर्षयः ।

—After 13^{ab} D1–4.13(after 1384*) 11 read 11 D11 om 13^{c}-14^{b} —^{c}) Ś1 D1–4.11.13 उरुवेगेन N1 V1.3 B1.3.4 D7 उरुवेगेन G2 मम वेगेन M1 प्लवनेनैव Cr g k t as in text (for प्रवेगेनैव) —^{d}) Ś1 D13 [का]काशगो महान् Ñ2 D7 प्रतिकर्षिणा V1 B1.3 परिकर्षिणा B4 च विकर्षणा (for प्लवगर्षभा) D1.3.4 अप्यनाकाशगोचरान् D12.13 अप्यनाकाशगा महान्

14 N1 illeg for 14 D11 om 14^{ab} (for both cf v l 13) —^{a}) T G1 M1 उत्सहेहम्, Cm g as in text (for °हेयम्) Ñ2 V3 B3.4 परिकान्तुं (for अति°) Ś1 D1.12.13 उत्सहे पर्वतान्सर्वान् V1 * * * * क्रान्तुं (moth eaten) B1 उत्सहे पर्वतान्तुं D3.4 उत्सहे परिसर्पन्तान् D7 उत्सहेहं परिक्रान्तुं —^{b}) Ś1 D1.4.12.13 सर्वा(Ś1 D13 तुगा D3.12 सर्वा)-नाक्रमितुं गिरीन् B3 सर्वानाकाशगोचरे —After 14^{ab} Ś1 D1–4.12.13 read 9 and 10 (transp) Ñ2 V1 B1.3.4 D7 om 14^{c}-15^{b} —^{c}) D4 M3 क्षोभयिष्यामि (for क्षोभ°) V3 D6.8.10 सागरान्शोषयिष्यामि —^{d}) D11 भ्रामयिष्यामि

15 Ñ1 illeg up to प्लवमानो in ^{d} (cf v l 13) Ñ2 V1 B1.3.4 D7 om 15^{ab} (cf v l 14) —^{a}) Ś1 D1.4.11.13 पातयिष्यामि V3 क्षोभ° D6.8–10 T1 M3 चूर्ण° (for कम्प°) —^{b}) G3 वेगेनैव (for प्लवमान) G M1 प्लवगम —D11 repeats 15^{cd} after 16 —^{c}) Ś1 B1 D1.12.13 तरिष्यामि V1 D3.4 हरिष्यामि B3 भविष्यति (sic) (for हरिष्ये च) D1.3.4 11(D11 first time) हृ(D13 त)रिष्याम्युरुवेगेन D11(second time) हरिष्ये उरुवेगेन (with hiatus) —^{d}) D1 महाप्लव (for °र्णवम्) B3 D11(first time) प्लवमान(B3 °नं) महार्णवे

16 ^{a}) Ś1 Ñ V1.3 B1.3.4 D G2.3 M1.3 विविधं (for वीरुधां) ※ Cr m.g पुष्पमिति (Cm °मिति चेत्) पात्यैकवचनम् । Ck पुष्पमित्यनुकर्ष ॥ Ct लतानां विविधं पुष्पं पादपानां च पुष्पं हरिष्यामीत्यन्वय ※ —^{b}) D1 सहसापुनं (for च सर्वशः) —^{c}) T2 M Cr अनुयास्यति Ct as in text (for °स्यति) M2 अग्र (for अद्य) —^{d}) D1 प्लवमानो T2.3 G3 M1.3 विहायसम् (for °सा) —For 16^{cd} Ś1 Ñ V1.3 B1.3.4 D1–4.7.12–13 subst

1386* अनुबन्धन् पुष्पाणां विविधन् सुगन्धिनाम् ।

[B1 अनुयास्यन्ति (for °न्धन्) D3 पुष्पाणां (corrupt) (for पुष्पाणां) V1 B3 D3.4.11 विविधानां (for °धम्) V3 B4 D1–4.7.11.13 सुगन्धिना]

—Ñ1 illeg for 16^{e}-25^{b} —^{e}) B3.4 च (for हि) D11 (marg) म (for मे) —^{f}) Ś1 D2.4.12.13 M1 स्वाते

G 5 3 55
B 4 61 20
L 4 58 49

चरन्तं घोरमाकाशमुत्पतिष्यन्तमेव च ।
द्रक्ष्यन्ति निपतन्तं च सर्वभूतानि वानराः ॥ १७

महामेरुप्रतीकाशं मां द्रक्ष्यध्वं प्लवंगमाः ।
दिवमावृत्य गच्छन्तं ग्रसमानमिवाम्बरम् ॥ १८

पथा Ñ2 V1 3 B1 3 4 D7 स्वर्गमार्गे D2 स्वौक्पथा D4 स्वर्गपथा (for स्वाते पन्था) B1 [अ]वरे (for [अ]म्बरे) ‡‡. Cv स्वाते पन्थाश्छायापथ इ, Cr स्वाते पन्था इव। परिपूर्णता(रापथश्?) छायापथ इव।, Cm स्वाते पन्था इव परिपूर्णतारापथ इव, पुन्नागुनतिचिह्नादिति भाव । Ck स्वाते पन्था इति । स्वातीपथश्छायापथ इति पर्यायार्थे । स तु प्रकीर्णे नक्षत्रक । अस्य पन्थाश्च प्रकीर्णबहुपुष्पक इत्युपमा।, Ct स्वाते पन्था इति । स्वातीपथश्छायापथ इत्युच्यते । स तु प्रकीर्णबहुनक्षत्र । मम पन्था अपि प्रकीर्णबहुपुष्पक ‡‡ —After 16 Ñ2 V1 B1 3 D7 ins, while V3 B4 cont after 1399* whereas D11 cont 1 2 only after 1379*

1387* पार्श्वे तु मलयस्यास्य रम्ये प्रस्रवणे गिरौ ।
तत्रान्तु हरय शोक निर्मोकमिव पन्नगा ।
वर हि सुमहन्मन्ये ह्यात्मन प्लवन प्रति ।
कारण चाभिभास्यामि श्रोतुमिच्छथ तत्परा ।
ततो नि शब्दसवृत्त विस्तीर्णे ज्ञातिमण्डले । [5]
पवनस्यात्मज श्रीमान्हनूमान्वाक्यमब्रवीत् ।
तदा किल मया बाल्ये मातुरत्सङ्गशायिना ।
जपापीडनिभस्ताम्रो बालसूर्यो निरीक्षित ।
तत्र कौतूहले जाते मम स्प्रष्टुं दिवाकरम् ।
चापलात्स्नेहदोषस्य सापत्यमनुगच्छत । [10]
जनन्या गिरिसकाशादङ्कादुत्पत्य सत्वर ।
दीर्घं कृत्वात्मन कायमाकाश क्रान्तवानहम् ।
समासाद्य तु दीप्तांशुं भास्कर ज्वलनप्रभम् ।
निर्दग्ध पतितस्तेन तस्मिन्नेव शिलोच्चये ।
मया च पतता तत्र शैलाग्रं शर्करीकृतम् । [15]
शिखरं च गिरेस्तस्य शिलाश्च सकला शिला ।
तदिदं विकृत गात्र हनुर्देशे निरीक्ष्यताम् ।
येनास्मिन्कारणेनाहं हनूमानिति विश्रुत ।
तदहं वानरान्सर्वान्ह्द्यमुद्धाम्यभयात् ।
सुग्रीवा मोक्षयाम्येवो लङ्घनेन महोदधे । [20]

[(l 2) D7 रम्य (for रम्ये) Ñ2 V3 B4 प्रस्रवणे —(l 3) Note hiatus between the two halves D7 बले (for वर) B4 D7 सुमहान् —After l 3 B3 ins

1387(A)* तदह कथयिष्यामि श्रोतुमर्हथ वानरा ।

—(l 4) B3 विभास्यामि (for [भ]ासि°) Ñ2 B4 D7 भर्हथ (for इच्छथ) V1 B1 3 श्रोतु(B3[marg also] 3 श्रुत)मिच्छाम्य तत्परे [for the post half] —(l 5) B3 अहा (for ततो) B3 ततो नि शब्द चाहेन (for the prior half) Ñ2 B3 विर्न° (for विस्ती°) Ñ2 V3 ज्ञाति (for ज्ञाति) —(l 6) V1 वचन् (for वाक्यम्) —(l 7) B3 तदा (for तदा) B3 शायिना (for शायिना) —(l 8) Ñ2 V3 जपाडीन B4 जपापुष्प (for जपा°) D7 स्वाद (for ताम्रो) B3 विरोचित (for निरीक्षित) —(l 9) V3 B3 तत (for तत्र) B3 द्रष्टुं (for स्प्रष्टुं) —(l 10) V1 चापल्य V3 B3 चापल्यात् (for चापलात्) V1 3 मातृत्यम् (sic) B3 सामर्थ्यम् (for सापत्यम्) V1 B3 अनुपल्लवा B1 मार्तण्डमभिगच्छता (for the post half) —(l 11) Ñ3 om अङ्काद् V1 * * * * * सागर (illeg) B1 उत्पत्याथाच सत्वर (for the post half) —(l 12) B4 देहम् (for कायम्) —(l 13) B3 दीप्तांग (for दीप्तांशु) —(l 15) Ñ3 om (subm) B1 वै (for च) —(l 16) B4 चास्य (for तस्य) V3 शिलाश् (for शिलाश्) B3 सुगत शिला —(l 17) Ñ3 विकृते गात्रे V1 3 D7 विकृत गात्र —B4 om l 18 —(l 18) Ñ3 V1 3 B1 D7 [अ]स्मि (for [अ]स्मिन्) V1 B1 [इ]ह (for [अ]ह) —B3 om l 19–20 —(l 19) B4 सतान् (for सर्वान्) —(l 20) V1 मोक्षयामि B4 [ए]व (for [ए]वो)]

—Thereafter V3 B4 repeat 17–19 —After 16, D11 repeats 15[cd]

17 Ñ3 illeg for 17 (cf v l 16) D11 om 17[ab] V3 B4 repeat 17–19 after 1387*.—[a]) Ñ2 V1 3 B1 3 4 D7 (V3 B4 both second time) विमल (for चरन्त) Ś1 रात्रिविध्यतमाकाशम्, V3 (first time) D1 11 राजपतमिवाकाशम् B4 (first time) विरतमिवाकाशम्, D1 3 4 रजपदे तथाकाश D13 राजयंत इवाकाशम् —[b]) B4 (first time) D13 उपतिष्ठतम् (for उत्पतिष्यन्तम्) Ñ2 V1 3 B1 3 4 D7 (V3 B4 both second time) हि, D1 4 11 M1 वा (for च) D3 4 प्लवमान हरीश्वरा —[c]) Ś1 D3 11 13 सर्वभूतानि, B1 सुमपस्तत्र, D4 नियतं स च (for निपतन्त च) D13 सागर नि पतंत च —[d]) V3 धावित, B3 चाद्भुतं B4 (second time) मानवा, D1 मांसरा, D3 4 सर्पुर्वा D13 सत तदा (for वानरा) Ś2 D3 13 निपतेत वनौ सरात् V3 (second time) सर्वभूतनिशाचरा, D13 निपतेत च वानरा

18 Ñ3 illeg for 18 (cf v l 16) V3 B4 repeat 18 (cf v l 17) D11 reads 18 twice —[a]) Ś1 Ñ V1 3 B1 3 4 (V3 B4 both times) D1–4 6 7 11–13 (D11 both times) G M महामेघ (for महामेरु) —[b]) Ś1 Ñ V1 3 B1 3 4 (V3 B4 both first time) D1–4 7 11 (both times) 12 13 मां द्रक्ष्यति वर्धा(Ñ2 V1 3 B4 (V3 B4 both second time] D7 द्रक्ष्य)ध्व । G M2 3 मां च द्रक्ष्यथ वानरा —[cd]) Ś1 Ñ2 V1 3 B1 3 (V3 B4 second time) D1–4 7 11 (both times) 12 13 मम(D3 4 तम) मा(V3 B4 [both first time]°म स)वृत्य वाहुभ्या (for °) D11 ग्रसमानम् (for ग्रस°) V1 3 B1 3 (V3 B4 both second time) इवागतं (for °म्बरम्) D11 (first time) स्वर्गेषा

निघमिष्यामि जीमूतान्कम्पयिष्यामि पर्वतान् ।
सागरं क्षोभयिष्यामि प्लवमानः समाहितः ॥ १९

वैनतेयस्य वा शक्तिर्मम वा मारुतस्य वा ।
ऋते सुपर्णराजानं मारुतं वा महाबलम् ।
न हि भूतं प्रपश्यामि यो मां प्लुतमनुव्रजेत् ॥ २०

G 5 3 63
B 4 67 25
L 4 58 27

इवार्णवे G3 प्रसत्तमिव चांबर (for °) B3 नभो व्यावृत्य बाहुभ्यां गृह्णमानमिवार्णवं

19 Ñ1 illeg for 19 (cf v l 16) V3 B4 repeat 19 (cf v l 17) D7 reads in marg from 19 up to निवसतो in l 2 of 1389* —ᵃ) Ñ2 B4 (second time) D7 धर्षयिष्यामि V1 धषयिष्यामि B1 बहुयिष्यामि D1 विचयिष्यामि —ᵇ) V1 illeg from यि to तान् V3 B4 (both first time) D11 मेदिनीं (for पर्वतान्) —D11 om 19ᶜᵈ —ᶜ) V1 सागरान् N2 D4 8 10 शोषयिष्यामि (for क्षोभ°) —ᵈ) D5 कृतोद्यमः D2 समाकुलं (for समाहितः) V3 B4 (both first time) योजनानां शतं प्लवे (V3 प्लुतं) —After 19 Ś1 V3 B4 (V3 B4 after 19 [first occurrence]) D1 3 12 13 ins while K(ed) ins within brackets l 1–2 after 20ᵃᵇ

1388* महासहननोपेतौ महान्तौ पुरुषर्षभौ ।
ऋष्यमूकात्पुन शैलाद्भ्रमौ तौ रामलक्ष्मणौ ।
आनयिष्यामि वैदेहीं सकाशं वानरर्षभाः ।

[(l 1) V3 B4 महासंहननोपेतौ (for the prior half) —(l 2) V3 B4 पुन D1 अद (for पुन) K(ed) ऋष्यमूकं पुन शैलं (for the prior half) V3 B4 वदेयं K(ed) प्लवे (for भ्रमौ तौ) —V3 B4 K(ed) om l 3]

—Thereafter V3 B4 cont 1387*

—After 19 Ñ2 V1 (partly moth-eaten) 3 B1 3 4 (V3 B4 after 19 [second]) D1 8 ins Ś1 D1 3 12 13 cont l 4 to only after 1388* K(ed) cont l 4 only within brackets after 1388*

1389* मनस्विनोर्मैथिलो सिंहसंहननाश्रयो ।
ऋष्यमूके निवसतो सुरतो राजपुत्रयो ।
तयो प्रियं करिष्यामि वैदेहीलम्भनं महत् ।
आनयिष्यामि वैदेहीं रामस्य महिषीं प्रियाम् ।
प्रसह्य गरुडो भूत्वा पवनो ऽयपूमिव । [5]
विद्रविष्यामि येनेन नागनक्रसमाकुलम् ।
विक्षय गरुड पक्षी हरिषिव महोरगम् ।
इहेव मां प्रतीक्षध्वं सर्वे वानरपुंगवा ।
अहमेतत्क्रमिष्यामि योजनानां शतं द्रुतम् ।
आदित्यचन्द्रचरितं महनक्षत्रसेवितं । [10]

[D7 reads up to निवसतो in l 2 in marg —(l 1) V1 D1 4 महा (for सिंह) B1 महामनस्विनौ (marg also °सिंहनिनादिनौ and °संहननोदितौ) B3 महानिहनिनादिनौ (for the post half) —(l 3) D3 प्रीति तयो B3 तयो प्रीति D1 4 स्नेह प्रिय D3 तयो प्रत (for तयो प्रिय) D4 आनेते (for °लम्भन) —D1 om l 4 —(l 4) K(ed) नून नेष्यामि (for आनयि°) Ś1 D1 3 12 13 तां देवी (for वैदेही) B3 om रामस्य —G(ed) om l 5 —(l 5) Ś1 D1 3 12 13 भुजगं भीम D3 4 गरुडो भीमो (for पवनो भूत्वा) D1 4 भुजगेन्द्र (for पवनो ऽद्र) Ś1 D1 12 13 गरुत्मान्सागरायथा D3 गरुड सागरायथा (for the post half) —G(ed) transp l 6 and l 5 —(l 6) V3 विपमिष्यामि D1 3 4 विक्रमि° (for विद्रवि°) Ś1 D1 4 12 नाना Ñ2 विधि (for नाग) Ś1 D1 12 13 —समाकुल Ñ2 B3 नागालय B1 समालय D7 रसालय (sic) (for —समाकुलम्) D3 तथाहं बलालय G(ed) आकाश विहगालय (for the post half) —D1 om l 7 —(l 7) B1 4 विस्तृत्य B3 विहृत्य D1 4 7 विहृत्य (for विक्षय) N2 ✱✱ ✱✱ह पक्षी (illeg) (for the prior half) V3 महोरेव (for महोरगम्) —(l 8) B3 मांेव (for इहेव) Ś1 D1 3 मंप्रतीक्षध्व (for मां प्र°) Ś1 D1 12 13 पुत्रका (for पुंगवा°) —After l 8 D1 4 ins

1389(A)* यावद्रावणपतं तामानयामि यशस्विनीम् ।
निरालम्बनमाकाशं सिद्धचारणसेवितम् ।

—(l 9) V1 B1 एत B4 एव (for एतद्) D1 अहमेवागमिष्यामि (for the prior half) —(l 10) V3 B1 4 चरिते देवे (B3 सार्गे) (for चन्द्रचरिते) D1 गोमिते (for °सेविते)]

20 Ñ1 illeg for 20 (cf v l 16) V1 illeg from शक्तिर् in ᵃ up to मारु in ᵇ —ᵃ) D1 4 G3 M3 वा M3 Ct (m g) वा Ch t is in text (for वा) —ᵇ) B1 om from first वा up to ऋते in 21ᵃ V1 D7 12 च (for second वा) —After 20ᵃᵇ K(ed) ins within brackets l 1–2 of 1388* —ᶜ) Ñ2 V1 3 B1 4 D1 7 राजाय D1 11 राजश्च (for राजानं) D1 ऋते सुपर्णा राजश्च G3 4 पाने सुपर्णमारुतानं G3 (m) सुपर्णराजानमिति स्वभावश्छा (Cm °मिति छा) न्दस G3 —ᵈ) D1 11 12 T1 3 G1 M1 3 महाजवं M1 महौजस (for °बलम्) N2 V1 3 B1 4 D1 4 7 मारुतस्य (D7 गरुडा) च महात्मन । D11 मारुतात्तु महाबलात् —ᵉ) Ś1 V1 तमङ्गुलं V3 V2 B1 4 D1 4 10 11 12 M3 न तमङ्गुलं D1 न च दृष्टं D1 न मङ्गुलं D12 सहद्भुला G1 2 M3 न तु मूर्त (for न हि भूत) Ś1 (before corr as in text) न पश्यामि M1 प्रपश्या ✱ (damaged) —ᶠ) D1 4 10 11 वायवः D1 यो मत (for यो मां) N2 V1 B1 4 D1 3 4 11 द्रुतम् (for प्लुतम्) Ś1 D1 12 13 अनुव्रजन् (for °व्रजेत्) —After 20 V3 B4 ins

1390* वायव्य योजनानां हि गच्छेयमिति मे मति ॥

while D1 ins

1391* पवनात् प्रवरा स्नेह पवमो योऽवपात ।
वैनतेयश्च वायुश्च मनसाद्दे च वानरा ।

G 5. 3. 64
B 4. 67. 24
L 4. 58. 58

निमेषान्तरमात्रेण निरालम्बनमम्बरम् ।
सहसा निपतिष्यामि घनाद्विद्युदिवोत्थिता ॥ २१
भविष्यति हि मे रूपं प्लवमानस्य सागरम् ।
विष्णोः प्रक्रममाणस्य तदा त्रीन्विक्रमानिव ॥ २२
बुद्ध्या चाहं प्रपश्यामि मनश्चेष्टा च मे तथा ।
अहं द्रक्ष्यामि वैदेहीं प्रमोदध्वं प्लवंगमाः ॥ २३
मारुतस्य समो वेगे गरुडस्य समो जवे ।
अयुतं योजनानां तु गमिष्यामीति मे मतिः ॥ २४
वासवस्य सवज्रस्य ब्रह्मणो वा स्वयंभुवः ।
विक्रम्य सहसा हस्तादमृतं तदिहानये ।
लङ्कां वापि समुत्क्षिप्य गच्छेयमिति मे मतिः ॥ २५
तमेवं वानरश्रेष्ठं गर्जन्तममितौजसम् ।
उवाच परिसंहृष्टो जाम्बवान्हरिसत्तमः ॥ २६

---

21 N1 illeg for 21 (cf v l 16) B3 om up to घनात् in ^{d} (cf v l 20) —^{a}) D3.4.13 निमिष (for निमेष) —^{b}) D3.4 निराळम्बमिवांबर, D11 निरालंबे तमंबर, D13 निरालंबमंबर (subm) —D1 om 21^{cd} —^{c}) D11 नि पतिष्यामि, G2 निर्भेत्स्यामि, M3 [अ]तिपतिष्यामि —^{d}) Ś1 Ñ2 V1 B1.3.4 D3.4.5.11.12 [श्रं]बरे, D2.13 [अ]म्बरे (for [इ]त्थिता)

22 Ñ1 illeg for 22 (cf v l 16) —^{a}) B4 च (for हि) —^{b}) V1 B3 D1 M3 सागरे (for °रम्) Ś1 D2.12.13 प्रसमाणस्य सागरे (D13 °र) —^{c}) Ñ2 V1.3 B1.3.4 D5.6.7 T M3 विक्रममाणस्य, D1 प्राक्रम° (for प्रक्रम°) —^{d}) V3 M3 पुरा, D6 तथा Ck t as in text (for तदा) G3 त्रैविक्रमान् Ś1 D2.11–13 तदा (Ś1 D13 °था) देवासुरे यथा, Ñ2 V1 B1.3.4 D7 यथा देवासुरे पुरा, D1.3.4 पुरा देवासुरे यथा

23 Ñ1 illeg for 23 (cf v l 16) —^{a}) D2 M3 बुद्ध्या Cm k t as in text (for बुद्ध्या) Ñ2 V1.3 B1.3.4 D7 यथा च पश्यामि, D1 च सप्र°, D3.4 यथाशु° (for चाहं प्रपश्यामि) —^{b}) Ś1 D2.11–13 मन कथयतीव मे, Ñ2 V1.3 B1.3.4 D7 दृष्ट (B3 हृदय)मीव मनश्च मे, D1 मनश्चापि विमृश्यति D3.4 मनश्चापयतीव मे —After 23^{ab}, D11 ins

1392* द्रक्ष्यामि जनकस्याहं (?) रामपत्नीं यशस्विनीम् ।

—^{d}) Ś1 D2.12.13 रामस्य महिषीं प्रियां —After 23 D11 ins

1393* क्षिप्रं चैव गमिष्यामि आश्वासय वनौकसः ।

[Note hiatus between the two halves]

24 Ñ1 illeg for 24 (cf v l 16) —^{ab}) D7 om (hapl) from वेगे up to समो G3 समोऽहं तु (for °मो जवे) Ś1 D2.12.13 transp मारुतस्य and गरुडस्य Ñ2 V1.3 B1.3.4 D7 वैनतेयसमो (D7 om up to समो) बले; D11 मारुतस्य समो बले (for ^{a}) Cf Cm मारुतस्येति । वेगे मारुतस्य समः । अहमिति शेष ॥ Ct अहं द्रक्ष्यामीत्यादि । पराक्रमोत्कर्षवर्णनं ॥ Ct वेगगतौ पदद्वयी ... —^{c}) N2 अहं तु D11 भ्रमणं (for अयुतं), Ś1 Ñ2 V1.3 B1.3.4 D7 ... हि B3 D13 च (for तु) ... Cr अयुतमिति संख्या स्वच्छन्दोक्तसामान्यप्रमाणदर्शा । न तु परिच्छेदोऽस्ति । वस्तुतो रावणोऽपि वक्ष्यति । न मारुतेरस्ति गतिप्रमाणमिति ।, Ct अयुतमित्यनेनाप्रमेयत्वं प्रकाश्यते, न तु परिच्छेद । वस्तुत एव सहस्रम् । रावणोऽपि वक्ष्यति न मारुतेरस्ति गतिप्रमाणमिति ॥ —^{d}) Ś1 D2.12.13 व्रजेयम् D2.11 गच्छेयम् (for गमिष्यामि) Ñ2 V1.3 B1.3.4 D7 गच्छेयमविचारयन्, D3.4 गच्छेयमवधारयन्

25 Ñ1 illeg for 25 (cf v l 16) Ś1 om (hapl) 25 —^{a}) D6 सदवज्रस्य (hypm) (for सवज्रस्य) —^{b}) B3 [अ]द्भुततेजस (for वा स्वयंभुव) —^{cd}) G1 तम्, G2 तत्तु (for तद्) Ñ2 V1.3 B1.3.4 D7 आनयेयं च वा (B3 [marg also] सुधा)महं (for ^{d}) D2.3.11 विक्रम्या (D11 °म्य)नेतुममृत सदनादहमुत्सहे, D2.12.13 हरे यममृतं हस्तादिक्रम्य सहसा त्वहं —After 25^{cd}, Ñ2 V1.3 B1.3.4 D7 ins.

1394* चन्द्रादपि पुन कान्ति सूर्यादपि यथा प्रभाम् ।

[B1 तथा (for पुन) V3 B1 D7 तथा B3 तत (for यथा)]

while D1–4.11–13 ins

1395* हरेयं शशिनो लक्ष्मीं सूर्यात्तेजःप्रभोर्जितम् ।

[D2.12.13 लक्ष्मीं चंद्रादेव च D11 चंद्रात्तं हरेल्लक्ष्मीं (for the prior half) D13 सूर्य (for सूर्याद्)],

whereas G3 M1 ins

1396* गजभृन्मार्गगृहीतो मृगाद्वा तेजसा सहम् ।

[M3 सहम (with hiatus) (for वा तेज)]

—V1 repeals 25^{ef} after 1397* —^{e}) Ñ2 V1.3 (second time as in D11) B3.4 D7 नदिं, D11.12 चापि (for वापि) B3 लंकामपि समुत्पत्य —^{f}) D1 T2 [आ]गच्छेयम् Ct as in text (for गच्छे°) Ñ2 V1.3 (first time) B1.3.4 D7 सीतां रामस्य भार्यायै —After 25 V3 ins

1397* प्रियं चन्द्रादपि ग्रहं चापि मम ... ।

26 N2 illeg for 26 (cf v l 16) —^{a}) D6 वानरं —^{b}) D1.2.3–10 अमितप्रभं, G1 ...वम्... (for अमितौजसम्) Ñ2 V1.3 B1.3.4 D7 तर्पयन् मुदा युतः G1 गर्जन्तं हरियूथपं —After 26^{ab}, V3 D1.3.4–10 S ins

वीर केसरिणः पुत्र वेगवन्मारुतात्मज ।
ज्ञातीनां विपुलः शोकस्त्वया तात प्रणाशितः ॥ २७
तव कल्याणरुचयः कपिमुख्याः समागताः ।
मङ्गलं कार्यसिद्ध्यर्थं करिष्यन्ति समाहिताः ॥ २८
ऋषीणां च प्रसादेन कपिवृद्धमतेन च ।
गुरूणां च प्रसादेन प्लवस्व त्वं महार्णवम् ॥ २९
स्थास्याम्येकपादेन यावदागमनं तव ।
त्वद्गतानि च सर्वेषां जीवितानि वनौकसाम् ॥ ३०

G 5 3 74
B 4 67 35
L 4 58 68

1398* प्रहृष्टा हरयस्तत्र समुदैक्षन्त विस्मिता ।
तस्यास्य वचनं श्रुत्वा ज्ञातीनां शोकनाशनम् ।

[(l 1) G2 प्रविष्टा (for प्रहृष्टा) V2 * * * * रय सार्धं (for the prior half) D6 समुदैक्षन्त G2 समुदैक्षन विस्मिता (for the post half) —(l 2) V3 तस्यैवं T G1 M3 तस्य तत् G2 तत्रस्य (for तस्यास्य)]

—G1 repeats 26^{cd} after 27 —^{c}) D5 8 10 प्लवगेश्वर । G1 M3 हरिसत्तम (for हरिसत्तम) —For 26^{cd} Ś1 D1 2 11–13 subst

1399* प्रत्यूचुर्हरयस्तत्र मारुतस्यौरसं सुतम् ।
[D13 कपयः सर्वे (for हरयस्तत्र)]

while Ñ2 V1 3 B1 3 4 D2 4 7 subst

1400* प्रत्युवाच शुभं वाक्यमर्थशोऽर्थविशारद ।
[D5 कृत (for शुभं) V1 [s]थ (for र्थे)]

27 Ñ1 illeg for 27 (cf v l 16) —^{a}) D6 12 13 पुत्रो (for पुत्र) Ś1 B3 वीर कस[(B3 °स)]रिण पुत्रो D11 वीर केसरिण पुत्र —^{b}) Ñ2 V1 3 B1 3 4 D2 धीर्यवान् । D1 4 8 बलवान् । D3 11 13 G1 3 M3 वेगवान् । M3 हनुमान् ; K(ed) हनुमन् (for वेगवन्) Ś1 V1 B2 D1 3 6 8 12 G2 M1 मारुतात्मज ꣸ Ck t वेगवदिति संबुद्धिः ꣸ —^{c}) Ś1 D5 11 13 तुमुलश्वासम् । Ñ2 B1 D3 11 सुमहाञ्शोकम् । V1 सुमहच्छोकम् । V2 B1 सुमहाशोकम् (B1 [m also] °क) B3 सुमहान्सर्वे । D1 अतुलः शोकम् D3 4 अतुलं खेदम् (for विपुलः शोकम्) —^{d}) Ś1 V2 D5 11 13 धीर, D1 3 4 [प]वन (for तात) M3 विनाशित (for प्रणा°) Ñ2 V1 B1 4 D2 त्वया पुत्रेण नाशितः । B3 हर्षयन्हृदयमम —After 27 G1 repeats 26^{cd}

28 Ñ1 illeg for 28^{ab}(cf v l 16) —^{a}) B3 सर्वे (for तव) B3 D1 13 निश्चय (for रुचय) —^{b}) Ś1 D2 11 13 -संघा (for -मुख्या) V3 महीमस । D1 T समा हिता (for समागता) —B3 om 28^{cd} —^{c}) Ś1 Ñ V1 3 B1 4 D2–4 7–11 13 मंगलार्थं । G(ed) मंगलाय च (for मङ्गलं कार्यं) D13 मंगला * * * * र्थं —^{d}) Ś1 Ñ1 D2 3 11 13 प्रयास्यन्त Ñ2 V1 B1 4 D2 प्लवंगमाः । V3 समागताः । D1 4 समिद्धिताः । D13 महात्मनः (for समाहिता)

29 ^{a}) Ś1 Ñ1 D1 3 11 13 कपितरः । Ñ2 V1 3 B1 3 4 D7 10 महर्षीणां D3 4 महर्षीणां (for ऋषीणां च) D13 प्रभा वेन —^{b}) D2 कपे B1 -मुख्य (for -वृद्ध) D13 तत् L(ed) ह (for च) —^{c}) Ñ1 illeg from ol up to 30^{c} —^{d}) Ñ2 V1 B1 प्रकाम त्वं V2 B3 4 D2 प्रकाम त्वं D1 3 4 प्लवत्वाय D3 प्रवक्ष्य त्वं D5–10 सत्वस्व त्वं D11 प्रतर त्वं G1 प्ल* * त्व (damaged) (for प्लवस्व त्वं)

30 Ñ1 illeg for ^{abc} (cf v l 29) —^{a}) Ś1 D1 2 11–13 ह्येकपादेन Ñ2 D7 एकपा°, M3 चैव पा° (for चैकपा°) ꣸ Cv स्थास्यामश्चैकपादेनेति । वत्स्यामहे स्थास्यामीति यावत् । अस्य श्लोकस्यान्ते स वेगवानित्यादिश्लोकश्च सर्वत्रो परितनौ लेखकप्रमादलिखितौ । , Cr स्थास्यामश्चैकपादेन°, त्वद्गतानीह सर्वेषा°, ततस्तु हरिशार्दूलस्° । नेयं मम मही वेग प्लवने धारयिष्यतीति पाठ । मनश्चो श्लोकयोर्मध्ये स वेगवा निति श्लोक सर्गक्रम च लेखकप्रमादकृत(°तम्?) ꣸ —D6 reads 30^{cd} in marg —^{cd}) Ś1 त्रिदिवानि D5 13 त्रिदिवानि (for त्वद्गतानि) Ś1 Ñ2 V1 3 B1 4 D2–4 7 11–13 हि D1 3 T G1 Cr [इ]ह G1 [इ]व (for च) Ñ2 B1 D7 जिवाति V1 3 B2 जीवानि (sic) (for सर्वेषां) D1 4 8 10 G M3 जीवनानि (for जीवितानि) Ñ1 illeg D1 4 11 प्लवगम (for वनौकसाम्) Ñ2 V1 3 B1 4 D2 सर्वेषां न प्लवंगम (for ^{d}) B3 भकृतानीह जीवानि सर्वेषां प्लवतो वर —After 30 Ś1 D5 4 11–13 ins while Ñ2 V1 3 B1 3 4 D2 ins l 1–4 after 30 and cont l 5–10 after 1403*

1401* एवमुक्त परिषदा सोऽङ्गदेन च वानर ।
अभिवाद्याभिवाद्यांश्च स्वयूथ्यांश्च महाकपि ।
श्रीसाधके च सहृष्ट समारुह्यातपर्वतम् ।
अपश्य च ततस्तूर्णमुवाच हरियूथपान् ।
अचिरादागमिष्यामि प्राप्य लङ्कामिमां पुरीम् । [5]
अहं लादाय वैदेहीं हत्वा रावणमाहवे ।
एतावदुक्त्वा वचनं प्रतीत
प्रियं कपीन्द्रस्य च राघवस्य ।
आमन्त्र्य चामन्त्र्य च वानरांस्ता
मद्य लङ्घनार्थं गिरिमारुरोह । [10]

[(l 1) V1 * * * * * (illeg) V3 परिषुक्त (unmetric) (for परिषदा) Ś1 D11 वानरा , D4 वानरान् (for वानर) —After l 1 B1(marg) reads for the first time l 2–4 of 1404* and 1405*, repeating them in their proper place —(l 2) Ś1 V1 D13 [अ]भिवाद्य B3 [अ]भिवाद्य (for [अ]भिवाद्य) Ś1 स्वजन V1 D2 13 सर्वान B3 स्वयूथ्य D11 परितुष्टान् D13 प्रश्रयेण (sic) (for स्वयूथ्यान्) —(l 3) V1 om (subm) V3 B3 [s]थ D1 न (for च) B1 वानरेंद्रान् —(l 4) Ś1 D13 अदृश्य B3 अपश्य (for अपश्य) Ñ2 V1 3 B1 3 4 D2 क्षणम् (for तूर्णम्) —(l 5) B1 om the prior half Ñ2 V1 3 B1 4 D2 अचिरात् (for अचिरा°) V1

ततस्तु मारुतप्रख्यः स हरिर्मारुतात्मजः ।
आरुरोह नगश्रेष्ठं महेन्द्रमरिमर्दनः ॥ ३४
वृतं नानाविधैर्वृक्षैर्मृगसेवितशाद्वलम् ।
लताकुसुमसंबाधं नित्यपुष्पफलद्रुमम् ॥ ३५
सिंहशार्दूलचरितं मत्तमातंगसेवितम् ।
मत्तद्विजगणोद्घुष्टं सलिलोत्पीडसंकुलम् ॥ ३६
महद्भिरुच्छ्रितं शृङ्गैर्महेन्द्रं स महाबलः ।
विचचार हरिश्रेष्ठो महेन्द्रसमविक्रमः ॥ ३७
पादाभ्यां पीडितस्तेन महाशैलो महात्मना ।
ररास सिंहाभिहतो महान्मत्त इव द्विपः ॥ ३८
मुमोच सलिलोत्पीडान्विप्रकीर्णशिलोच्चयः ।
वित्रस्तमृगमातङ्गः प्रकम्पितमहाद्रुमः ॥ ३९

G 5 4 9
B 4 67 44
L 4 60 0

34 Ñ1 illeg for 34 (cf v l 31) —[a]) D4 ततस्त T2.3 G M Cr ततस्त (for ततस्तु) Cr मारुतप्रख्य —For 34[cd] Ś1 Ñ2 V1.3 B1 (repeats here [cf v l 1404*]) D1-3.7.11 13 subst

1405* स वै पारकृत श्रीमान्मानैर्वानरर्षभ ।

[V3 परिवृते B1 (first time) हनुमान् (for वानरेन्द्र)]

—[c]) V3 V1.3 B1.3.4 D7 गिरिश्रेष्ठ (for नग°) —[d]) D4 नगेन्द्रम् (for महेन्द्रम्) B4 D11 महेंद्रगिरिमर्दन

35 Ñ1 illeg for 35 (cf v l 31) V3 illeg up to वि in [b] —[a]) D1 श्रितं D4 वृत (sic) G3 स त (for वृतं) D5-8.10 पुष्पैर् (for वृक्षैर्) —[b]) D1.5.11 -कंदर D4.8.10 G M1.3 -शाद्वले (for -शाद्वलम्) Ś1 Ñ2 D2.13 शाद्वल (Ś1 D12 °दूल Ñ2 * *) मृगसेविते D2 शाद्वलं मृगसेवितै —[c]) Ś1 D1-4.11 13 -लतान V1 वितान (for -कुसुम) Ñ2 V1 B1.3.4 D7 लतावितान संछन्न G2 हनुमाजालपरिक्षिप्त —[d]) G1 नित्यं V1 फलद्रुमं D1 -फलान्विते (for फलद्रुमम्) ॐ Cv r नित्यपुष्पफलद्रुम मिति सम्यक् (Cr °द्रु पाठ) ॐ —After 35 D10 ins श्रीरामचन्द्राय नम

36 Ñ1 illeg for 36 (cf v l 31) G1 om 36-37[b] Ś1 Ñ2 V1.3 B1.3.4 D1-7.11 13 transp 36[ab] and 36[cd] —[a]) D4 स द्वि (for सिंह) D5.6.8.10 T1 M1 (after corr as in text) -चरितं (for चरित) —G1 om 36[d] —[c]) Ñ1 D1-4.11 13 गजेन्द्रैः D2 नागाविष्टे (for नगोद्घुष्टं) B3 मत्तद्विजगणैर्जुष्टे —[d]) B2 घनरोत्पीड T1 सलिलापीड Cr m g); t as in text (for सलिलोत्पीड) Ś1 D1-3.4 11 13 -संकुल D3 -समुलं (for संकुलम्)

37 Ñ2 illeg for 37 (cf v l 31) G1 om 37[ab] (cf v l 36) V1 illeg from 37[a] up to तो in 1406* —[ab]) Ś1 V1 B1.3.4 D1-4.7.11.13 G2 उच्छ्रितैः Ñ1 D6.10 Ct उच्छ्रितं D4.13 उद्धृतै (for उच्छ्रितं) G2 सुमहाबल M3 स महात्मा (for स महाबल) Ś1 Ñ2 V1 B1.2.4 D1-4.7.11 13 उच्छ्रि (V1 विलि) संचचार हरिः D1.2.5.10 Ct महेंद्रस्य महाबल (for [b]) G2 आक्रम्य शृङ्गं पादाभ्यामुच्चा सुमहाबले —After 37[ab] Ś1 Ñ2 V1.3 B1.3.4 D1-4.7.11 13 ins

1406* सर्वेमार्गासयं श्रीमान्मारुतमनुमत्य समन्ततः ।

(V3 illeg up to सानुमन्त Ś1 Ñ2 B1 D2.7.11 श्रीमद् (for श्रीमान्) V1 सानु (for समन्त))

—Thereafter D12 reads 5 1 (with App passage) which is not included in the apparatus of Sundara kanda —D3.4 om 37[c]-44 Ś1 D1.2.11 13 om 37[c] 43 —[c]) G2 मारुतिर्वानरश्रेष्ठो —For 37[cd], Ñ2 V1.3 B1.3.4 D7 subst

1407* स तस्य शिखरं श्रीमान्महेन्द्रस्य महाकपि ।
विरराज महातेजा द्वितीय इव पर्वत ।

[V3 illeg for 1 2 (except विराज)]

38 Ñ1 illeg for 38 (cf v l 31) Ś1 D1-4.11 13 om 38 (cf v l 37) For 38 39 G2 subst 1408* —[a]) Ñ2 V3 B1.3.4 D7 स पद्भ्यां V1 पद्भ्यां स । D5.8.10 बाहुभ्यां (for पादाभ्यां) V3 illeg from पी up to [b] G1 पद्भ्यां समभिहतस्तेन —[b]) D4 M1 महाबल V3 V1 B1.3.4 D7 कपिना पर्वतोत्तम —B1 om 38[c]-39 —[c]) B4 पपात D4 बभूव M3 ररास (for ररास) —[d]) Ñ2 V1 B1.4 D6 G1 महाबल

39 Ñ1 illeg for 39 (cf v l 31) Ś1 B3 D1-4.11 13 om 39 (cf v l 3 and 38) —[a]) V3 illeg from पी up to [b] V3 [उ]त्पीडैर् V1 [उ]त्पीडो B1 [उ]त्पीड B2 [उ]त्पीडे (for उत्पीडान्) —[b]) V1 D7 विस्तीर्णं सलिलोत्पाद ; V1 B1.4 विप्रकीर्णसलिलोच्छ्रय (B (marg also) °शेषय) C (ed) विप्रकीर्णशिलोच्छ्रय —[c]) V1 B D7 -कपि (for -मृग) —[d]) V1 द्रुमगण (for महाद्रुम) —For 38 39 G2 subst

1408* पादाभ्यां पीडितस्तस्य पर्वत सबल महा ।
विशीर्णे महापाषाणभूमिममणिरा स्थित ।
हनूमच्चरणाक्रपीडितस्य गिरेस्तदा ।
वाणाभास इवाशेषु सर्वतस्त्र निर्गता । [5]
हनूमच्चरणाक्रान्तगिरिशिखराद्भो द्रुत ।
अवमानास्तु भुजगा विनिर्गताश्च इवासव ।

—After 39 Ñ2 V3 B1 D7 ins

1409* गिरिणाकम्प्यमानस्तु तत्र प्रकमना गुणा ।
मुमोच बहुलाधात इमं कम्पकर्षणम् ।
गिरेस्तस्य महाकम्पा हरिणार्धविलिखिता ।
विभिद्य शिला तस्य विराम महतौ शिरा ।

G 5. 4. 11
B 4. 67. 45
L 4. 60. 0

नानागन्धर्वमिथुनैः पानसंसर्गकर्कशैः ।
उत्पतद्भिर्विहंगैश्च विद्याधरगणैरपि ॥ ४०
त्यज्यमानमहासानुः संनिलीनमहोरगः ।
शैलशृङ्गशिलोद्घातस्तदाभूत्स महागिरिः ॥ ४१
निःश्वसद्भिस्तदा तैस्तु भुजगैरर्धनिःसृतैः ।
सपताक इवाभाति स तदा धरणीधरः ॥ ४२
ऋषिभिस्त्राससंभ्रान्तैस्त्यज्यमानः शिलोच्चयः ।
सीदन्महति कान्तारे सार्थहीन इवाध्वगः ॥ ४३
स वेगवान्वेगसमाहितात्मा
हरिप्रवीरः परवीरहन्ता ।
मनः समाधाय महानुभावो
जगाम लङ्कां मनसा मनस्वी ॥ ४४

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे षट्षष्टितमः सर्गः ॥ ६६ ॥

॥ समाप्तं किष्किन्धाकाण्डम् ॥

शिलान्तरगता सर्पा पीड्यमाना महाविषा । [5]
सधूमज्वलितं घोरं मुमुचुर्वदनैर् मुखैः ।

[(l 1) Ñ2 गिरिणा, B4 हरिणा (for गिरिः) —(l 2) Ñ2 धमुलावस्य, D7 रजतावस्य (for बलजाभासं) —(l 3) B4 समाक्रम्य (for महाकान्तया) —(l 4) B4 बिभेदुश् (for बिभि°) and लम्बाविशाला (for लम्बा वि°) —(l 6) Ñ2 V3 B1 मुमुहुर् (for °चुर्)]

40 Ñ1 illeg for 40 (cf v l 31) Ś1 D1-4 11-13 om 40 (cf v l 37) —a) V1 2 B2 D5 9-10 T2 3 G1 M2 3 नाना, B3 नागास् (for नाना) B3 om गन्धर्व D7 निधुनै (for मिथुनैः) —b) G(ed) मान (for पान) D6 सस्पर्श (for -संसर्ग) V3 -कर्कशं, B1 -कश्मलैं (for -कर्कशैः) —c) D6 अपतद्भिश्च (hypm) (for °द्भिर्) T M3 च विहंगैर् (for विहंगैश्च) —d) V1 गणै सह, B3 महोरगैः (for गणैरपि) G3 सत्रस्तैश्च मृगैस्तथा

41 Ñ1 illeg for 41 (cf v l 31) Ś1 D1 4 11-13 om 41 (cf v l 37) —a) V3 मुच्यमाम, B3 भज्यमान (for त्यज्यमान) D7 महामान (for °सानु) —b) V3 B4 समलीन, B3 सविलीन, D6 सारित, D7 महासानु ; M2 पलशील (for संनिलीन) G3 सद्गीतपवनाशन —c) V1 damaged up to शिलो Ñ2 B3 4 D7 सपशृङ्ग, D5 चल्शैल-, D6 T G2 3 M चल°; G (ed) शृङ्गु° (for शैलशृङ्ग) B3 शिलापातस् ; B4 शिरोद्घातैस्, D6 T2 3 शिलोद्भूतस् ; D8 M2 शिरोत्पातस् ; T1 शिलोत्कूतस् (for शिलोद्घातस्) —d) Ñ1 तदासीद् (for °भूत्) —For 41, G3 subst

1410* मानेन्द्रप्रपातसंकीर्णतरूणि स्वनैः ।
रक्षसां हि महोत्पातस्तदाभूत्स महागिरिः ।

गुहाभ्यो निष्पतद्भिश्च सिंहैरुत्तरकम्पनैः ।
हरिणादवमन्तोऽद्रिर्विलासिरिव बभौ ।

42 Ñ1 illeg for 42 (cf v l 31) Ś1 D1-4 11-13 om 42 (cf v l 37) —a) V3 D8 10 T G1 M निश्वसद्भिस् ; B1 विश्व°, D1 निश्वत° ; G1 निश्वस° ; G3 निष्पत° (for निःश्वसद्भिस्) Ñ2 V1 3 B1 D7 सत्रस्तैश्च, B3 सद्य तैश्च B4 तवस्तस्य, T तदास्तैस्तु ; G1 M2 तथा तत्र (for तदा तैस्तु) —b) D5 8 T G2 3 M भुजंगैर् (for भुज°) D5 T G1 3 निसृते (for नि°) Ñ2 V1 3 B1 2 4 सर्पैरर्ध (B1 °र्धैरर्ध) विनि (Ñ2 V3 B1 4 °नि)सृतैः, D7 सर्पैरर्धैर्नि सृतैः (subm) —c) B3 महोरग (for सपताक) —d) D6 यथा, M2 यथा (for तदा)

43 Ñ1 illeg for 43 (cf v l 31) Ś1 D1-4 11-13 om 43 (cf v l 37) —a) Ñ2 V3 B4 D5 6 T2 3 G1 M3 त्यज्यमाने, B1 मथ्यमान ; D8 लज्यमान ; M3 तर्जमान (for त्यज्यमान) B1 T2 3 शिलोच्चये, G (ed) स त्यज्यते (for शिलोच्चय) B3 दृश्यमाण समंतत ※ Cv त्यज्यमान शिलोच्चय इति सम्यक् । अयाण्याभातीत्येव क्रिया । अस्य श्लोक स्यान्ते स वेगवानित्यादिश्लोकश्च सर्गश्च द्रष्टव्य ॥ Cr त्यज्यमान शिलोच्चय इति पाठ ※ —c) M2 भातीद् (for सीदन्) —d) V1 सार्थ** (illeg) G (ed) नाथहीन (for सार्थहीन) B3 पंकलग्न इव द्विप

44 Ñ1 V1 2 B1 3 4 D5 6 7 om 44 (for D5 6 cf v l 37) Ś1 Ñ1 D1 4 11-13 read 44 and colophon after 1401* —a) D1 कपि ; D6 11 हरि (for हरि) G2 M1 पवनात्मज कपि (for परवीरहन्ता) —c) Ś1 समाराध (for °धाय) D4 11-13 महाप्रभावो, M1 ऋषोपपन्नो (for

°नुभावो) —⁴) D1 कपीश , D3 12 13 G2 महात्मा (for मनस्वी)

Colophon V1 D5 om colophon —For sequence in Ś1 Ñ1 D1 3 11-13, cf v l 44 D4 reads colophon after 1401* —*Kanda name* Ñ2 V2 B1 3 D7 सुदर काडे —*Sarga name* Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 13 हनुमद्गर्जन (D13 °न) Ñ2 B3 D7 महेंद्रारोहण V3 B1 4 समुद्रक्रमणे महेंद्रारोहण, D11 हनूमान्पूजन ; G(ed also as in Ñ2) समुद्रलघनव्यवसाय —*Sarga* no (figures words or both) Ś1 Ñ1 B1 3 D1 4 13 15 om Ñ2 V3 B4 D2 4 D1 40 D5 T2 64 D6 8 10 T1 3 G1 2 M1 3 Cr m g t 67 D11 65 G3 66 (as in text) V1 Cl. 68 G(ed) 3 and 4 L(ed) 60 —After colophon Ś1 Ñ1 D2 11-13 ins a passage relegated to App I (No 26)

—After colophon D6 ins

सख्या श्लोक ॥ २५२१ ॥ समाप्त चेद किष्किन्धाकाण्डम् ॥ श्रीराम जय राम जय जय राम ॥ शके ॥ १६०८ ॥ व्यये नाम सवत्सर आषाढशुद्ध पचमि भृगुवासरे इस्ताक्षरनीराजिमल्लारहद्दी वस्ती चन्द्रापुरी प्रगणे दर्भावति समाप्तम् ॥ श्रीरामार्पणम् ॥
अदृश्यभावान्मतिविभ्रमाद्वा
पदार्थहीन लिखित मयात्र ।
तत्सर्वमर्य परिशोधनीय
कोप न कुर्यात्खलु लेखकस्य ॥ १ ॥
भग्नपृष्ठकटिग्रीवा स्तब्धदृष्टिरधोमुखम् ॥
कष्टेन लिखित ग्रन्थ यत्नेन प्रतिपालयेत् ॥ २ ॥
सपूर्णम् ॥ श्रीरस्तु ॥ शुभ भवतु ॥ निर्विघ्नमस्तु ॥

—D9 10 ins

इति किष्किन्धाकाण्ड समाप्तम् (D10 om up to समाप्तम्) । अत पर सुन्दरकाण्डे तस्यायमाद्यश्लोक

ततो रावणनीताया सीताया शत्रुकर्षण ।
इयेष पदमन्वेष्टु चारणाचरिते पथि ॥ १

—D8 ins

सवत १८६५ (?) १३८११ ममदपुरजयरामजीकी आश्रमलिखित वैष्णो देवादास रामराम रामीवकका प्रमा ३००० मूलसख्या २२५० ।

—T2 G1 ins

श्रीरामाय नम (T2 om up to नम) श्रीसीतालक्ष्मण भरतशत्रुघ्नहनुमत्समेतश्रीरामचन्द्रस्वामिने नम ।

—T3 ins

श्रीरामार्पणमस्तु ।

—G2 ins

श्रीरामचन्द्राय नमो नम । किष्किन्धाकाण्ड समाप्तम् ।
हरि ओं गुरुभ्यो नम ।

—G3 ins

श्रीमते रामानुजाय नम । हरि ओं श्रीगुरुभ्यो नम । श्रीसीता लक्ष्मणभरतशत्रुघ्नहनुमत्समेतश्रीरामचन्द्राय नम । शुभमस्तु ॥

—M1 ins

श्रीरामाय नम । किष्किन्धाकाण्ड समाप्त । श्रीरामचन्द्राय नम । क्षन्तुमर्हन्तु सन्त ।

—M2 ins

किष्किन्धाकाण्ड समाप्त हरि ।

—M3 ins

श्रीमत्किष्किन्धाकाण्ड समाप्त । किष्किन्धाकाण्डपठनश्रवणयो फल ब्रह्माण्डपुराणे सप्तचत्वारिंशदुत्तरशततमे अध्याये ।
किष्किन्धाख्यमिम शृण्वन्पठन्वापि विधानत ।
इह संपूजित सर्वैरन्ते ब्रह्मणि लीयत ।
शुभमस्तु ॥

APPENDIX I

This Appendix comprises 26 additional passages found in some of the 32 MSS which have been cited in the foot notes to the constituted text They are either too big or unimportant to be included in the foot notes below the text

The order of the MSS and the principles adopted in writing the foot notes to these passages are the same as those of the foot notes to the constituted text

On the page 69 of the text App I (No 8) is to be read as (No 6) and Nos 9 10 etc up to 20 in the foot notes to the text are to be read as Nos 8 9 etc, 19 respy

1

After 4 1 15 D5 6 8–10 T G1 2 M ins while G1 ins l 1 after 4 1 15[ab] and l 2–15 after 4 1 15

मस्या कूले प्रमुदिता मयश शकुनास्त्विह ।
नत्यूहरुतविक्रन्दै पुंस्कोकिलरुतैरपि ।
स्वर्गा त पादपाश्चेमे ममानङ्गप्रदीपका ।
अशोकस्तबकाङ्गार षट्पदस्वननि स्वन ।
मां हि पल्लवताम्रार्चिर्वसन्ताग्नि प्रधक्ष्यति । [5]
न हि तां सूक्ष्मपक्ष्माक्षीं सुकेशीं मृदुभाषिणीम् ।
अपश्यतो मे सौमित्रे जीवितेऽस्ति प्रयोजनम् ।
अयं हि दयितस्तस्या कालो रुचिरकानन ।
कोकिलाकुलसीमान्तो दयिताया ममानघ ।
मन्मथायाससंभूतो वसन्तगुणवर्धित । [10]
अय मां धक्ष्यति क्षिप्र शोकाग्निर्नचिरादिव ।
अपश्यतस्तां वनिता पश्यतो रुचिरान्द्रुमान् ।
ममायमात्मप्रभवो भूयस्त्वमुपयास्यति ।
अदृश्यमाना वैदेही शोकं वर्धयते मम ।
दृश्यमानो वसन्तश्च स्वेदसंसर्गदूषक । [15]

2

After 63[ab], D5 6 8–10 S ins

धन्या लक्ष्मण सेवन्ते पम्पाया वनमारुतम् ।
श्यामा पद्मपलाशाक्षी प्रिया विरहिता मया ।
कथ धारयति प्राणान्विवशा जनकात्मजा ।
किं नु वक्ष्यामि धर्मज्ञ राजानं सत्यवादिनम् ।
जनक पृष्टसीतं त कुशल जनसंसदि । [5]
या मामनुगता मन्दं प्रिया प्रस्थापिता वनम् ।
सीता सत्पथमास्थाय क नु सा वर्तते प्रिया ।
तया विहीन कृपण कथं लक्ष्मण धारये ।
या मामनुगता राज्याद्भ्रष्टं विगतचेतसम् ।
तच्चार्वञ्चितपक्ष्माक्षं सुगन्धि शुभमव्रणम् । [10]
अपश्यतो मुखं तस्या सीदतीव मनो मम ।
स्मितहास्यान्तरयुतं गुणवन्मधुरं हितम् ।

1

D4 G1 M3 2 om l 1 —(l 1) T1 2 G3 transp संपश and नदुनास Ta G3 [illegible] (G3 मभेवा) [illegible] मया —(l 2) D5 6 8–10 Ct [illegible] मन मुरा (G1 °त) —(l 2) D5 6 8–10 Ct [illegible] D6 G1 M1 T2 [illegible] G2 3 [illegible] M3 [illegible] D6 G1 M1 [illegible] (for विक्रन्दै) [illegible] Cv [illegible] —(l 3) [illegible] Cm [illegible] Ta [अ]पि (for [त]मे) G2 [illegible] M3 ममान° (for ममानङ्ग°) D6 G2 3 M प्रदीपका —(l 4) D5 [illegible] (for [illegible]) M3 स्वर (for स्वन) D5 6 8–10 S [illegible] —(l 7) [illegible] (for जीविते) —(l 8) D5 6 10 Cr g t रुचिर° M1 2 [illegible] (for ऽस्ति) —(l 8) [illegible] Cm as above (for रुचिरा°) —(l 9) G2 कोकिलाकुल Cm as above (for रुचिरा°) —(l 9) G2 कोकिलाकुल —(l 10) G1 [illegible] —(l 11) D4 6 G1 M1 मा (for मां) G1 Ctp अचिरात् (for नचिरात्) —(l 12) T1 2 G2 M1 2 [illegible] (for वनितां) D6 M1 रुचिरद्रुमान् —(l 13) G1 M1 [illegible] —(l 14) D5 [illegible] (for [illegible]) D5 6 8–10 [illegible] मे (for °ते मम) —(l 15) D6 दोष° (for °देह)

2

G3 repeats l 1 here (cf v l 4 1 2) —(l 1) D6 G1 M2 3 Cg [illegible] M1 [illegible] (for [illegible]) —(l 2) D5 [illegible] (for प्रिया) —(l 3) G3 [illegible] D6 [illegible] —(l 4) T1 2 M1 2 transp [illegible] [illegible] (for सत्यवादिनम्) —(l 5) G3 M1 [illegible] D5 T2 G2 3 M3 [illegible] (T2 °ता) [illegible] T1 2 M3 सीता (T2 M3 Cm g °त) [illegible] Ch t as above (for the prior half) Cr [illegible] सीतयैति सखायं सुग्रीवं सीतासहितस्य [illegible] —(l 6) D5 T2 G2 प्रस्थापिता, T1 2 M2 [illegible] (for प्रस्थापिता) —(l 7) M1 [illegible] (for [illegible]) D5 6 [illegible] समास्थाय (for the prior half) —(l 8) G1 [illegible] (for लक्ष्मण) D5 om धारये —(l 9) D5 [illegible] (for विगत) —(l 10) D5 C2 M1 Cp [illegible] (for [illegible]) M1 [illegible] (for the post half) —(l 11) D5 8–10 T2 सीदति (for मनो) —(l 12) M1 [illegible] (for [illegible]) G1 [illegible] (for [illegible]) M1 [illegible]

वैदेह्या वाक्यमतुलं कदा श्रोष्यसि लक्ष्मण।
प्राप्य दुःखं वने श्यामा सा मां मन्मथकर्शितम्।
नष्टदुःखेव हृष्टेव साध्वी साध्वभ्यभाषत। [15]
किं नु वक्ष्यामि कौसल्यामयोध्यायां नृपात्मज।
क सा स्नुषेति पृच्छन्तीं कथं चातिमनस्विनीम्।
गच्छ लक्ष्मण पश्य त्वं भरतं भ्रातृवत्सलम्।
नह्यहं जीवितुं शक्तस्तामृते जनकात्मजाम्।
इति रामं महात्मानं विलपन्तमनाथवत्। [20]
उवाच लक्ष्मणो भ्राता वचनं युक्तमव्ययम्।
संस्तम्भ राम भद्रं ते मा शुचः पुरुषोत्तम।
नेदृशानां मतिर्मन्दा भवत्यकलुषात्मनाम्।
स्मृत्वा वियोगजं दुःखं त्यज स्नेहं प्रिये जने।
अतिस्नेहपरिष्वङ्गाद्वर्तिरार्द्रापि दह्यते। [25]
यदि गच्छति पातालं ततोऽभ्यधिकमेव वा।
सर्वथा रावणस्तात न भविष्यति राघव।
प्रवृत्तिर्लभ्यतां तावत्तस्य पापस्य रक्षसः।
ततो हास्यति वा सीतां निधनं वा गमिष्यति।
यदि याति दितेर्गर्भं रावणः सह सीतया। [30]
तत्राप्येनं हनिष्यामि न चेद्दास्यति मैथिलीम्।
स्वास्थ्यं भद्रं भजस्वार्य त्यज्यतां कृपणा मतिः।
अर्थो हि नष्टकार्यार्थैरयत्नेनाधिगम्यते।
उत्साहो बलवानार्य नास्त्युत्साहात्परं बलम्।
सोत्साहस्य हि लोकेषु न किंचिदपि दुर्लभम्। [35]
उत्साहवन्तः पुरुषा नावसीदन्ति कर्मसु।
उत्साहमात्रमाश्रित्य प्रतिलप्स्याम जानकीम्।
त्यज्यतां कामवृत्तत्वं शोकं संन्यस्य पृष्ठतः।
महात्मानं कृतात्मानमात्मानं किं न बुध्यसे।

3

After 4.3.25, D5.6.8-10 S ins.:

नानृग्वेदविनीतस्य नायजुर्वेदधारिणः।
नासामवेदविदुषः शक्यमेवं प्रभाषितुम्।
नूनं व्याकरणं कृत्स्नमनेन बहुधा श्रुतम्।
बहु व्याहरतानेन न किंचिदपशब्दितम्।
न मुखे नेत्रयोर्वापि ललाटे च भ्रुवोस्तथा। [5]
अन्येष्वपि च सर्वेषु दोषः संविदितः क्वचित्।
अविस्तरमसंदिग्धमविलम्बितमव्यथम्।
उरःस्थं कण्ठगं वाक्यं वर्तते मध्यमस्वरम्।
संस्कारक्रमसंपन्नामद्भुतामविलम्बिताम्।
उच्चारयति कल्याणीं वाचं हृदयहर्षिणीम्। [10]
अनया चित्रया वाचा त्रिस्थानव्यञ्जनस्थया।
कस्य नाराध्यते चित्तमुद्यतासेररेरपि।
एवंविधो यस्य दूतो न भवेत्पार्थिवस्य तु।
सिध्यन्ति हि कथं तस्य कार्याणां गतयोऽनघ।
एवंगुणगणैर्युक्ता यस्य स्युः कार्यसाधकाः। [15]
तस्य सिध्यन्ति सर्वार्था दूतवाक्यप्रचोदिताः।

हितम्).—(l. 14) G1 M3 सा मा, M2 शा मा (for सा मां). D5.8-10 T2 मां मन्मथविकर्शित (for the post. half).—(l. 15) M3 -दुःखेन (for °व). G1 M3 नष्टदुःखा (M3 °खे) प्रहृष्टेव (for the prior half). G1 साध्वभिभाषते; G2 M1 सीताप्यु(G2 °भ्य)भाषत.—(l. 16) D5.8-10 किं नु वक्ष्याम्ययोध्यायां कौसल्यां हि नृपात्मज.—(l. 17) M3 तु (for सा). Cr का (for च). D10 T1 [अ]पि (for [अ]ति-).—(l. 19) ※ Cr: नाहं ... जनकात्मजामित्यस्यानन्तरमिति रामस्य विलपनमित्यादयः केचन श्लोकाः कतिपयकोशेषु दृश्यन्ते ते बहुकोशेष्वदर्शनात् अल्पमितिवालवाक्यप्रवीणैश्च तैर्विना कथासंगत्युपपत्तेः न व्याख्याताः. ※—(l. 21) D10 वचने.—(l. 22) G3 -भद्रेति (for भद्र ते). G1 शोकं, M3 शोकः (for शुचः). G3 पुरुषर्षभ.—(l. 23) D5 T2 मतिर् (for मतिर्).—(l. 25) M3 -स्नेह (for -स्नेह). Ck वर्ते (for -वर्त्तिरा°).—(l. 26) D6 M1 Ck [इ]पि; T1 M2 हि (for यदि).—(l. 27) T1.2 G2 M2 तावत् (for तात). M3 निलप्स्यति (for न भवि°).—(l. 28) D6 अस्य (for तस्य).—(l. 30) M3 Cg [अ]दितेर् (for दितेर्). D10 रावणं.—(l. 31) T2 [च]त (for [च]ेत्). G1.3 वधिष्यामि (for हनि°). G1 M3 जानकी (for मैथिलीम्).—(l. 32) D6 स्वास्थ्यं (for स्वास्थ्यं). D5.10 भद्र. M3 त्यज्यतां कृपणां मतिं (for the post. half).—(l. 33) T2 वि (for हि). D6 T1.2 M3 Cm नाप्यनेन (for अयत्नेन). T2 M1 अर्थैर्विनश्यते; G M3 यत्नेनापि न गम्यते (for the post. half).—(l. 34) M3 परं (for बलम्).—(l. 35) T1 [अ]पि, G1 M1 न (for हि). G3 लोकेषु; M2 [अ]पि लोकेषु (for हि लोकेषु).—(l. 37) G1.2 प्रतिलप्स्याव. D6 प्रतिपत्स्याम मैथिलीं. M3 सीतां प्रतिलभेमहि (for the post. half).—G3 om. l. 38.—(l. 38) D6 M3 (after corr. sec. m. as above) Cr त्यक्त्वा. T2 -वृत्तित्व; M1 वृत्त च (for -वृत्तत्वं).—(l. 39) D6 किं न मन्यसे; D5.10 M3 Cg.t नावबुध्यसे; T2 नानुबुध्यसे; Cr.m.k किं न बुध्यसे (as above).

3

—(l. 2) D5.8-10 विभाषितुं (for प्रभा°).—(l. 3) D6 श्रुतं (for श्रुतम्).—(l. 4) T1 om. (hapl.) second न.—(l. 5) D5.8-10 T2 च (for वा). D6 om. च (subm.).—(l. 6) M3 गात्रेषु (for सर्वेषु).—(l. 7) T1.2 अविस्तरम् (for अविस्त°). D6 अविलम्बम् दिग्धम् (for the prior half). T2 G1 M1.2 Cg अद्रुतं; Ct as above (for अव्यथम्). D6 अविलम्बितमध्यम (for the post. half).—(l. 8) D5.8-10 T2.3 G M उरस्थं (D10 °स्थ) (for उरःस्थं). D6 G M Cv.r.m.g.k मध्यमे स्वरे; Ct as above (for मध्यमस्वरम्).—(l. 9) D10 Ct अद्भुताम् (for अद्रुताम्).—(l. 10) D6 M3 Cg -हर्षणीं, Ct as above (for -हर्षिणीम्).—(l. 11) G1 त्रि** (damaged) (for त्रिस्थान-). ※ Cv: त्रिस्थ[ा]नः शिरःकण्ठोरः(?) तत्र स्थितं व्यञ्जनम्. ※—(l. 12) D6 [आ]राध्यते (for °ध्य°).—(l. 14) D6 तु, D10 तु; T2 G2 [इ]ह, M3 वा (for हि). M3 (after corr. inf. lin. sec. m. as above) गतयो (for गतयो).—(l. 15) D6 T1 एव हि सा (T2 तु) गुणैर्युक्ता (for the prior half).

एवमुक्तस्तु सौमित्रि सुग्रीवसचिव कपिम् ।
अभ्यभाषत वाक्यज्ञो वाक्यज्ञं पवनात्मजम् ।
विदिता नौ गुणा विद्वन्सुग्रीवस्य महात्मन ।
तमेव चावां मार्गाव सुग्रीव प्लवगेश्वरम् । [20]
यथा ब्रवीषि हनुमन्सुग्रीववचनादिह ।
तत्तथा हि करिष्यावो वचनात्तव सत्तम ।
ततस्तु वाक्यं निपुण निशम्य
प्रहृष्टरूप पवनात्मज कपि ।
मन समाधाय जयोपपत्तौ [25]
सख्य तदा कर्तुमियेष ताभ्याम् ।

4

After 4 5 17 D5 6 8 10 S ins while D5 11 cont after 138*

त्वं वयस्योऽसि हृद्यो मे ह्येकं दु खं सुखं च नौ ।
सुग्रीवो राघवं वाक्यमित्युवाच प्रहृष्टवत् ।
तत सुपर्णबहुलां भङ्क्त्वा शाखां सुपुष्पिताम् ।
सालस्यास्तीर्य सुग्रीवो निषसाद सराघव । [5]
लक्ष्मणायाथ संहृष्टो हनुमान्मारुतात्मज ।
शाखां चन्दनवृक्षस्य ददौ परमपुष्पिताम् ।
तत प्रहृष्ट सुग्रीव श्लक्ष्ण मधुरया गिरा ।
प्रत्युवाच तदा राम हर्षव्याकुललोचन ।
अहं विनिकृतो राम चरामीह भयार्दित । [10]
हृतभार्यो वने त्रस्तो दुर्गमेतदुपाश्रित ।
सोऽहं त्रस्तो वने भीतो वसाम्युद्भ्रान्तचेतन ।
वालिना निकृतो भ्रात्रा कृतवैरश्च राघव ।
वालिनो मे महाभाग भयार्तस्याभयं कुरु ।
कर्तुमर्हसि काकुत्स्थ भयं मे न भवेद्यथा ।
एवमुक्तस्तु तेजस्वी धर्मज्ञो धर्मवत्सल । [15]
प्रत्यभाषत काकुत्स्थ सुग्रीवं प्रहसन्निव ।
उपकारफलं मित्रं विदितं मे महाकपे ।
वालिनं तं वधिष्यामि तव भार्यापहारिणम् ।
अमोघा सूर्यसंकाशा ममैते निशिता शरा ।
तस्मिन्वालिनि दुर्वृत्ते निपतिष्यन्ति वेगिता । [20]
कङ्कपत्रप्रतिच्छन्ना महेन्द्राशनिसंनिभा ।
तीक्ष्णाग्रा ऋजुपर्वाण सरोषा भुजगा इव ।
तमद्य वालिनं पश्य तीक्ष्णैराशीविषोपमै ।
शरैर्विनिहतं भूमौ प्रकीर्णमिव पर्वतम् ।

5

After 4 6 22 N2 V2 B D4 12 (l 18-21 only) ins D1 ins l 18-21 only after 4 6 23

यादृशोऽयं मम क्रोध सीतार्थे वानराधिप ।
अद्य पश्यन्तु मे वीर्यं देवा सर्षिगणास्तथा ।

—(l 16) D5 8-10 सौर्थी G3 (before corr) कार्यार्थी (for सौहृदं) —(l 18) D8 वाक्यन T3 सर्वेणो (for वाक्यज्ञो) D8 (marg) वानर T3 वाक्यं च (hypm) (for वाक्यज्ञ) —(l 19) M3 विदितान (for विदिता नौ) —(l 20) M3 दर्शनार्थी (for तमेव च) —(l 22) Ch t तथैव (for तथा हि) D8 करिष्यामो (for °वो) —(l 23) D5 मत्तस्य (for ततस्तु) G3 मधुर (for निपुण) —(l 26) G3 M1 2 तथा (for तदा)

4

(l 1) D6 marg T1 2 G1 M3 मे हृद्यो (by transp) (for हृद्यो मे) D6 [ऽ]प्येकं D6 10 एक (with h atus) (for ह्येकं) D5 11 यद्वयस्योऽसि मे सख्य समदु खसुख सुहृत् —(l 2) D6 8 T2 3 M2 सुग्रीव राघवो वाक्यम् (for the prior half) —(l 3) D5 11 G3 M1 2 सपर्णं M3 संपूर्ण (for सुपर्ण) D5 11 G1 शाखां भङ्क्त्वा (by transp) T3 M3 छित्वा शाखां (for भङ्क्त्वा शाखां) —(l 4) D11 om (hapl) from निषसाद up to सुग्रीव in l 7 —(l 5) D5 लक्ष्मणस्य च (for °णायाथ) D5 T1 3 G M प्लवगेश्वर (for मारुतात्मज) —(l 8) D6 T3 G1 2 M3 ततो Cv r g as above (for तत) D6 दर्पाद् (for हृष्ट) —(l 9) M1 भ्राता (for राम) D5 11 अहं भ्राता विनिकृत्य (for the prior half) —(l 10) D5 11 वत्स्यद् (for त्रस्तो) G1 कृतदारो वने भ्रान्तो (for the prior half) M1 2 एतद् (for एतद्) G3 उपश्रुत (for °श्रित) D5 11 कष्टमुद्भ्रान्तचित्त (for the post half) —(l 11) G3 राम (for भीतो) M3 °चेतस (for °न) D6 T2 वसामि भ्रान्तलोचन (T3 °चनः) (for the post half) D5 11 सोऽहं भीतो भृशं वीर विभ्रान्तचेतन —(l 12) D5 कदर्थं च राघव (for the post half) —(l 13) D5 वालिना (for वालिनो) D8 हि (for मे) T1 3 G1 2 [अ]भयकर (for [अ]भयं कुरु) —(l 14) D6 यत्न (for यथा) D5 11 त्वां प्रपन्नोऽस्मि काकुत्स्थ त्वं हि मे परमा गति —(l 16) G3 damaged from त up to सुग्री —(l 17) M1 °कर (for °फल) G1 M3 मित्र (for मित्रं) G1 वे (for मे) D1 महात्मने (for °कपे) —(l 18) D3 6 T1 तु D11 च (for तं) D6 T2 M2 3 हनिष्यामि (for वधि°) —(l 19) D5 6 8 10 T2 G1 [ए]ते (for [ए]ते) T निचिता (for निशिता) —(l 20) G1 अस्मिन् (for तस्मिन्) D5 11 वालिनं ते हनिष्यति वानर्यां वनभूषण —(l 21) D6 °परिच्छन्ना (for प्रति°) D5 11 [अ]शनिवर्चस —(l 22) D5 11 ऋजुमार्गा सुतीक्ष्णाग्रा (for the prior half) —(l 23) D5 11 त च रव (for तमद्य) D5 6 11 T G1 2 M2 3 क्रूरैर् G3 M1 शरैर् (for तीक्ष्णैर्) —(l 24) G3 शितैर् (for शरैर्) D8 G1 विनिहितं (for °हत) D5 8 11 T1 3 G3 M विकी(T3 °कीर्ण)मम् (for प्र°) —Thereafter D5 11 cont

तथा तु रामस्य निशम्य भाषितं
स वानरो वालिनिबर्हणं प्रभो ।
बभूव सर्वाद्धिसमन्वितोऽचने
निरीक्ष्य राम रघुनाथवत्सलम् ।

Colophon

[*Sarga name* सुग्रीवसख्योपगमन —*Sarga no* 3]

5

(l 2) D4 तत्पश्यन्तु B4 सर्व (for तथा) D4 transp देव and सर्व N2 D1 2 सर्षिगणाश्च —(l 6) D1 वै (for

अनिशं मुञ्चतो वीर शरानाशीविषोपमान् ।
अद्य पश्यन्तु चापस्य विस्फारितमिवाशने ।
अलातचक्रवच्चैव भ्रमतोऽरिनिबर्हणम् । [5]
शीघ्रमाचक्ष्व सुग्रीव यत्रासौ राक्षसाधिप ।
दिवं वा कर्तुमिच्छामि निःसपत्नां शरैरहम् ।
यावत्सूर्यः प्रतपति दिशि तस्यां न संशयः ।
तावत्सबान्धविष्यामि राक्षसान्ब्रूहि माचिरम् ।
अथवा किं चिरेणाद्य जगत्सर्वमराक्षसम् । [10]
करिष्ये वानरेन्द्राहं दृष्टा येन च राक्षसाः ।
इमं क्रोधं न शक्ष्यामि वृथा कर्तुं सखे प्रिय ।
रामः कपीन्द्रं सुग्रीवमित्युवाच रुषान्वितः ।
तस्य तत्क्रोधताम्राक्षं भ्रुकुटीकुटिलं मुखम् ।
यथा क्रुद्धस्य रुद्रस्य त्रिपुरं वै निजघ्नुषः । [15]
दृष्ट्वा ते वायुपुत्राद्याः सर्वे वानरपुंगवाः ।
ऊचुः सर्वे विनाशाय क्रुद्धोऽयमिति ते मिथः ।
अतीव रामो दयितामनुस्मर-
न्स रोषताम्रायतलोचनप्रभः ।
जगाद वाक्यं हरिराजसंनिधौ [20]
त्रिनिःश्वसन्क्रुद्ध इवोरगाधिपः ।

6

After 4 9 11, D7 ins while D5 ins. after l 3 of 246*

अन्यत्कारणमत्रैव तन्मे निगदतः शृणु ।
पुरा स वाली बलवांश्चचार विपिने सुखे ।
स तु स्थूलानि पक्वानि दृष्ट्वा तालफलानि च ।
तत्राग्रहीत्क्षुधाक्रान्त आहारार्थं समाश्रम ।
सन्ध्याकाले तु संप्राप्ते चिरे अग्निमविवेश्य सः । [5]
सन्ध्याकर्मार्थमुद्दिश्य याम्यं सागरमाश्रितः ।
तत्र संध्यामुपासित्वा यस्मिन्देशे फलानि च ।
तं समागत्य विपिनं स चिरं प्रविवेश ह ।
तत्र दृष्ट्वा महाबाहुः फलानि निरिशानि सः ।
भक्षितानि च वनेति क्षुधार्तश्चोऽविचारयन् । [10]
ततः स्वयं स कपिना भक्षयित्वा फलानि च ।
बुभुक्षितेन धर्मेण सन्ध्यान्तर्हितचेतसा ।
अभक्षयद्यथास्मिन्सप्ततालाः भवन्त्विति ।
शृण्वतस्तस्य नागस्य प्रादाच्छापं प्लवंगमः ।
एवं वदन्तं प्लवगं नागराजोऽब्रवीदिदम् । [15]
अकस्मात्त्वं महापाप क्रोधादेवं हि शप्तवान् ।
सुप्तं वनमजानन्तं तस्य तेऽनपकारिणम् ।
मयि स्थितान्सप्ततालानेकेनेषुणा बली ।
यदा भेत्स्यति दुर्बुद्धे तदा स त्वां हि भेत्स्यति ।
इति तस्य वचः श्रुत्वा चिन्तयन्पूर्वजो मम । [20]
किष्किन्धामाजगामाशु समाचरयौ मम प्रभो ।
तालानेतांस्तु निर्भिद्य भवेन्मतिर्बलाबले ।

7

After 4 11 6 Ś1 Ñ V B D1-4.7 10 11 ins; D12 ins l 7-8 after 4 11 20

महिषो दुन्दुभिर्नाम वीर्यवान्सुमहाबलः ।
हिमवन्तं दुराधर्षं युद्धायाभिजगाम सः ।
ततो गिरिवरो दध्यौ केनोपायेन दुन्दुभिम् ।
नाहं हन्यां दुराधर्षं हन्येतायं च केन वै ।
स मुहूर्तमिव ध्यात्वा हिमवानथ वाग्मिनम् । [5]
जगाम मनसा शैलो दुन्दुभिं चेदमब्रवीत् ।

[भ]सैः) Ñ2 V3 B1 D5·7 राक्षसाधम (for राक्षसाधिप) —(l 7) Ñ2 V3 D5·7 नि सपत्नां B3 निरीजाता (for नि सपत्नां) D4 शरैस्तां (for शरैरहम्) —(l 10) D4 अथ * किं चिरेणाद्य * * * * * राक्षसं —(l 11) V3 वा नरेन्द्रेह —(l 12) G(ed) व्यर्थं (for वृथा) D4 स वै (for सखे) —(l 15) B1·3 त्रिपुरं, B4 विनिघ्नन् D4 त्रिपुरा (for त्रिपुरं) —(l 16) D4 वायुपुत्राद्य (for वायुपुत्राद्याः) —(l 17) V3 B1 D5·7 सर्वे (for सर्वे) —V3 D4 om l 18–21 —(l 18) D5 11 स्मरेत्(D11 °ह) (for अतीव) D5 11 दयिताम् (for दयिताम्) —(l 19) B1 D7 लोचन प्रभु, B4 लोचनेक्षण ; D5 11 दीप्तलोचन (for लोचनप्रभः) —(l 20) D5 11 हरिराजसंनिधौ (for °संनिधौ) —(l 21) N2 B D5 विनिश्वसन् Ñ2 B3·4 D7 क्रुद्ध (for क्रुद्ध)

6

D5 variants (l. 2) पुरा (for पुरा) —(l 4) आगत (for आगम) —(l 5) चिरेणैव संनिवेश्य तु (for the post half) —(l 11) स च (for स्वयं स) —(l 17) सुप्तं वनम् (for सुप्तं वनम्)

7

V3 illeg for l 1–27 (cf V1 4 11.4) —(l 2) D3 दुराधर्षो (for °र्ष) B4 D3 ह (for स) V1 युद्धार्थमाजगाम स V3 D3 युद्धा V3 * *)यातिजगाम (V3 °गम*) ह (for the post half) Ñ1 समुद्राद्ध महावेगः हिमवन्तं जगाम ह —Ñ1 V3·3 (illeg for the first time) B D7 repeat lines 3–6 after 4 11 19 —(l 3) Ś1 Ñ1 D1-4 10 11 दुन्दुभिं (for दुन्दुभिम्) —(l 4) Ś1 Ñ1 D1-4 10 11 न हं (D4 नाहं) हन्यामनोपायेन (for the prior half) D3 हन्येत (for हन्येतायं च) Ñ1 केनचित् (for केन वै) Ñ2 V1 B3·4 (all first time) हन्येतामद्य च के B1 (first time) हन्येत सोऽपि च के (for the post half) Ñ1 V3·3 B D7 (all second time) न (V3 ना) हन्येयं तं वैरेण भवेन्निपुणा मम —(l 5) D1 ततः (for स) Ñ1 V1·3 B D7 (all second time) मुहूर्तमिव स (by transp); D7 (first time) मुहूर्तमिव च (for स मुहूर्तमिव) Ñ1 अथ V1 (second time) स (for अथ) —(l 6) B1 (m also first time) शैल (for शैलो) B3 D12 दुन्दुभिम् (for °दुभिं) V3 V1·3

दुन्दुभे युद्धदानाय नाहं प्रतिबलस्तव ।
दत्त युद्धं तदप्याहुय सम्यगुपदिश्यत ।
किष्किन्धाया कपिश्रेष्ठो वाली नाम हरीश्वर ।
त तूर्णमभिगच्छ त्व यदि मृत्युत्वरा तव । [10]
स हि दुर्धर्षणो वाली नित्य समरकर्मसु ।
किष्किन्धा समुपागम्य हेममाली गुहां शुभाम् ।
चरन्मधुवने तस्य मधु सर्वं विनाशय ।
स युद्धतृष्णा कुपितस्तवेमामर्पयिष्यति ।
न हि नाशु तमासाद्य जीवन्प्रतिगमिष्यति । [15]
स विनद्य महानाद दुन्दुभिर्विजिगीषया ।
ययौ हित्वा हिमवता जगाम च चचार च ।
त नगानीचक्रा वाली पृथिव्या विचकर्ष च ।
तत्र कैलाससकाशमेतदस्थि प्रकाशत ।
उद्धर्तुमेतद्वाली वा शक्योऽद्य वा नरोत्तम । [20]
सर्वप्राणभृता लोके तृतीय नोपलक्षये ।
ईदृशो विक्रमो यस्य नये चानुत्तमा धृत ।
तत्प्रचिन्तय काकुत्स्थ हन्येत केन सुग्रा यथा ।
अथवा कोपनो वाली कालमस्य क्षमामहे ।
हिंस्यादपि हि न सर्वान् वाली शरसमाहत । [25]
तथा ब्रुवन्त सुग्रीव प्रहसँल्लक्ष्मणोऽब्रवीत् ।
सदेवनरलोकेषु दैत्ययक्षपतत्रिषु ।
समस्तैर्न हि शक्योऽसौ योद्धु रामो धनुर्धर ।
कस्मिंस्तु कर्मणि कृते श्रद्धया वालिनो वधम् ।

B D7 (all second time) दुन्दुभेर्विनानान (for the post half) —Ñ2 V3 3 (first time illeg) B D5 7 repeat l 7-8 after 4 11 20 —(l 7) N1 युद्धानस्य B1 (first time) दद्युदाय (for युद्धदानाय) —(l 8) N1 illeg for the prior half V2 (second time) दद B3 (second time before corr) दातु D1 (first time) दद्य (for दत्त) Ñ2 V1 B4 D7 (all first time) तम्(D7 °था)प्याहुर् (for तदप्याहुय) Ś1 D12 तव (D12 अव L(ed) तव) युद्धे समर्थो च (for the prior half) Ś1 स V2 (second time) च D12 om (for सम्) —(l 9) Ñ2 हरिहंसो Ñ2 V1 3 B4 D7 महाबलो B1-3 महाबाहु(B3 [also sup lin] °वीर्ये) D3 कपिगजो (for कपिश्रेष्ठो) Ñ V1 3 B D7 कपीश्वर (for हरी°) —Ś1 Ñ1 V1 3(first time l 12) 3 (illeg) D1-4 7 12 om (hapl) l 10-12 —Ñ2 V1 3 B D7 repeat lines 12(V2 first time om l 12) -16 after 4 11 23 —(l 12) D1 किष्किन्धा (for किष्किन्धां) V2 समनुप्याप्ते B1 (first time) वसुपलम्य (for समुपागम्य) Ñ2 V3 D7 (all second time) शुभा गुहां (by transp) B3 (also sup lin) गुहाश्रये (for गुहां शुभाम्) —(l 13) Ś1 D12 पिबन् V2 (second time) सरन् (for चरन्) N2 V1 3 B D1 (all first time) मधूनि स्व (for मधु सर्व) V2 (first time) विनाशय D7 (second time) विनाशयन् (for विनाशय) —(l 14) V1 B4 (first time) °वेहां D1 °तृष्णा (for युद्धतृष्णा) N1 (first time) समुद्रतृष्णा कुपित (for the prior half) Ś1 N1 D1-4 12,13 स युद्धतृष्णा (D3 4 °ष्णां) कुपितो (N1 °तस्य [hypm]) तत्र ते नाशयिष्यति —(l 15) Ś1 नाशु D12 नत्र (for नाशु) Ś1 N3 V2 B (both times) 3 3 D1 (N2 V3 D2 3 D7 first time) समासाद्य (for तमा°) Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 इह (Ś2 इत Ñ1 नेह D2 न हि) विमोक्ष्यसे Ñ2 V3 3 B1 2 (all second time) 3 (first time) D7 (both times) प्रतिगमिष्यामि (for प्रतिगमिष्यति) —(l 16) Ñ2 V1 3 B D7 (all except V2 first time) विनद्य सुमहानाद (B3 °द)म् (for the prior half) —(l 17) V1 यथोहित्वे D3 यथोक्तवि (hypm) (for ययौ हित्वा) B1 2 ह (for second च) Ś1 N1 D1-4 12,13 च (Ś1 D12 तत्र N1 सत्र) चचार च (D12 ह) V1 B3 स (B3 च) महत्र (for च चचार च) —(l 18) Ś1 D12 नगानीत्यम् Ś1 Ñ1 D1 4 12 13 मेदिन्यां (for पृथिव्या) D 3 च चकर्त (for विचकर्ष च) —(l 20) D3 उद्धतुम् (for उद्धर्तुम्) V3 damaged from तद्वाली up to नरोत्तम Ñ1 (also) तु Ñ2 B न (for first वा) D1 उद्धर्त तद्वाली वा (subm) (for the prior half) V2 शक्तो (for शक्यो) B4 वानरेश्वर (for वा नरोत्तम) Ś1 Ñ1 D1-4,12 13 नान्यो वाह रघूत्तम (Ñ1 सुरोत्तम) (for the post half) —(l 21) D2 सर्वप्राणिभृतां V2 द्वितीय (for तृतीय) V2 नोपलक्ष्यते (for °लक्षये) D3 तृतीयो नोपलक्ष्यो (for the post half) —D1 om from l 22 up to 4 8 31[d] (up to ज्या [for sequence cf v l 4 8 25]) —(l 22) D2 13 नये G(ed) युद्धे (for नये) B1-3 [अ]नुपमा (for [अ]नुत्तमा) V1 B4 D2,13 मति (for धृति) Ś1 N2 D3 4 13 बलेनानुपमा (D4 °मां) गति (D4 °तिं) (for the post half) —(l 23) D3-4 13 त (for तत्) Ś1 त प्रतिकुरु N1 तं विचिन्त्य Ñ2 D1 ततश्चिन्तय B2 3 तत्प्रति विनय (hypm) D12 न मास्त * (for तत्प्रचिन्तय) Ś1 N1 D3 4 13 वध्येत (for हन्येत) D3 13 वध्येतैकेषुणा (for हन्येतै°) —(l 24) G(ed) कोपितो (for कोपनो) Ś1 N3 D3-4 12 13 अथ कोपयितु नाथ (for the prior half) N1 काम सम्यक् D3 7 वानमस्य D13 का * मस्य (for कालमस्य) Ś1 D4 13 नाथ यस्य भवादृश (D4 नमामहे) (for the post half) —(l 25) Ś1 D3 4 12 13 स हि हिंसे (D3 4 13 °स्या) च्च न Ñ1 विहिंसेन्नु च न D3 स हिंस्याद्वानरान् (for हिंस्यादपि हि न) N2 V1 विरागन V3 B4 विरा(V3 °*)श्रित B1 विवाभिन B2 3 D7 विराजित D2 13 समाश्रित, G(ed) निराकृत (for -समाहत) L(ed) वाली सरसमागत (for the post half) —V3 B3 (marg) D3 repeat l 26 after l 33 —(l 26) D3 (second time) एव ब्रुवाण (for तथा ब्रुवन्त) D3 (second time) लक्ष्मणो लक्ष्मिवर्धन (for the post half) —Ś1 V3 D1-4 12 13 om l 27-28 —(l 27) V3 -नाग (for -नर) —(l 28) N2 V2 D7 हि V1 3 B4 है (for न्यो) V B4 योद्धुरामो(V1 °का*) (for योद्धु रामो) V1 * * धेर (moth eaten) —(l. 29) V3,2 त्व

8

Before Sarga 12 B ins D3 ins lines 14 – 72 after 246(A)*

एवमुक्त्वा तु सुग्रीवो रामं दशरथात्मजम् ।
ध्यात्वा मुहूर्तं काकुत्स्थमिदं वचनमब्रवीत् ।
य एष रावणो नाम सीतां हरति दुर्मतिः ।
एष वीर्यवता वीर्यमादत्ते राक्षसेश्वरः ।
देवदानवगन्धर्वयक्षरक्षोमहोरगाः । [5]
मानवाश्चैव राजानो महाबलपराक्रमाः ।
त्रैलोक्यविजयार्थाय युधि विक्रम्य निर्जिताः ।
पितामहवरोत्सिक्तो गणयत्येह किंचन ।
एवंप्रभावो रक्षः स रावणो युधि दुर्जयः ।
नित्यं च वाली समये भ्राता मे वानरेश्वरः । [10]
संध्यामुपासितुं याति समुद्रौ पूर्वपश्चिमौ ।
गच्छन्तं चानुगच्छामि नित्यं भ्रातरमग्रजम् ।
अन्वेष्टुं पदवीं चास्य न शक्यं गच्छतस्ते ।
तस्मान्निर्गते पूर्वं समुद्रतटमाश्रिते ।
देवकार्यं कर्तुकामो राक्षसोऽभ्यगमत्तदा । [15]
मन्यन्त तमाक्रम्य रावणः पुरुषादकः ।
जितकाशी दुरात्मा स युद्धं देहीति चाब्रवीत् ।
वानरेन्द्रो राक्षसेन्द्रमब्रवीत्तिष्ठ दुर्मते ।
मुहूर्तं यास्यसि क्षिप्रं यमस्य सदनं प्रति ।
तच्छ्रुत्वा क्रोधरक्ताक्षो दशग्रीवो महाबलः । [20]
कोऽयं देवोऽथ वा यस्य युद्धं त्वं कर्तुमिच्छसि ।
मामनादृत्य दुर्बुद्धे कृतान्तस्तव निग्रहे ।
यदा देवा मया युद्धे सासुरोरगदानवाः ।
निर्जिता युधि विक्रम्य संग्रामं त्वं न बुध्यसे ।
दुर्बुद्धे अकृतप्रज्ञ वानर त्वं न बुध्यसे । [25]
लोकेश्वरं मां रक्ष वा पौलस्त्यकुलनन्दनम् ।
आख्यातो नारदेनासि ततस्त्वं विदितो मम ।
तिष्ठ त्वं देहि युद्धं मे ततो द्रक्ष्यसि पूर्वकान् ।
तच्छ्रुत्वा वानरेन्द्रस्तु युद्धायैव मनो दधे ।
एह्येहि रावण क्रूर वेद्मि त्वां देवकण्टकम् । [30]
युध्यस्व यदि ते शक्तिर्मया सह निशाचर ।
द्रष्टा पश्यन्तु निहतं त्वामद्य त्रिदिवौकसः ।
स तथोक्तो दशग्रीवो मुष्टिमुद्यम्य वानरम् ।
प्रहर्तुकामश्चक्राम दृष्ट्वा वालिनमाहवे ।
दशास्यं विंशतिभुजं राक्षसं पर्वतोपमम् । [35]
दीर्घदंष्ट्रं महाकायं विकृतास्यं महाभुजम् ।
असंभ्रान्तस्तदा वाली प्रहस्य बलिनां वरम् ।
नातिदूरेण देवारिं गृह्य कक्षान्तरेऽक्षिपत् ।
तस्य निष्पीड्यमानस्य भुजान्तरगतस्य ह ।
सोच्छ्वासमभवद्वक्त्रं सार्चिज्वालाकुलं महत् । [40]
अविच्छिन्नान्तरगतो हुताहुतिरिवानलः ।
बाहुदण्डनिरुद्धस्तु निःश्वासपरमोऽभवत् ।
दशशीर्षो महाबाहुः कक्षान्तरसंवृतः ।
वृक्षमूले महाक्रोधो यथा पाशेन यन्त्रितः ।
समाश्रितश्च मे भ्राता दिष्ट्या दिष्ट्येति चाब्रवीत् । [45]
समाभाष्य परिष्वज्य मामथैकेन पाणिना ।
उपस्पृश्य शुचिर्भूत्वा संध्यां तां समुपासत ।
स तु संध्यामुपासित्वा वायुमार्गमथोऽपतत् ।
यथा भारैरिवासक्तं सज्यालकवरैर्मुखैः ।

8

(l 3) B2 स (for य) —(l 8) G (ed) न हि (for नेह) B4 गणयत्येव कंचन (for the post half) —(l 9) B3 निर्जय (for दुर्जय) —(l 10) G (ed) तु (for च) —(l 14) B1 तस्यानिर्गते (D4 °ते) —After गते B2 ins in marg तस्मिन्नागते दिवानरेश B1 °तम्मासति (also marg °यते) D4 °तटमाश्रिते (for तटमाश्र) B3 समुद्र इव शालिनि (for the post half) D3 गते पूर्वं समुद्रे तु पश्चिम तटमाश्रिते —(l 15) B1 [ऽ]भ्यागमत् D3 [ऽ]भ्यागमत् (for °भ्यगमत्) —(l 16) B4 D3 राक्षस (for रावण) —(l 17) D3 स दुरात्मा (for दुरात्मा स) —(l 18) B विस्मृते (for तिष्ठ दुर्मते) —(l 19) B2 (m also) यास्यसि G (ed) मुहूर्तं यास्यसि संध्या यावदुपासिता मया —(l 21) B1 अर्हसि (for इच्छसि) —(l 23) B4 च सयुद्ध (for मया युद्ध) B2 सासुरोरगदानवा D3 सासुरा समहोरगा (for the post half) —(l 24) B1–2 संग्रामैराव्युध्यते (B1 °मि) B4 संग्राम चैव युध्यते G (ed) संग्रामेषु च युध्यतां (for the post half) —(l 25) B4 दुर्बुद्धे (for °द्धे) B2 अकृत (B2 °प्रा)ज्ञ (for अकृत°) B2 वानरस् (for वानर) B2 युध्यसे (for बुध्यसे) —(l 26) D3 लोकेशं (for लोकेश्वरं) B1 D3 रावण मां (for मां रक्ष वा) D3 पुलस्त्यकुलवर्धन (for the post half) —(l 28) B1 D3 तिष्ठस्व (for तिष्ठ त्वं) B1 D3 पूर्वकान् (for °कान्) —(l 30) B2 पश्चिम D3 इति च (for वेद्मि) —(l 31) B1 om ते (subm) —(l 33) B4 D3 वालिनं (for वानरम्) —(l 34) B4 D3 त दृष्ट्वा वालिनाहवे (for the post half) —(l 36) D3 महादंष्ट्रं (for °भुजम्) —(l 37) D1–3 असंभ्रान्त (for °न्तस्त) D3 वरं (for वरम्) —(l 38) B4 D3 °क्षेण G (ed) नातिदूरेण (for °दूरेण) —(l 39) D3 हि G (ed) च (for ह) —(l 40) B1 सोच्छ्वासमभवत् D3 सोच्छ्वासमभवत् —(l 41) B4 D3 अविच्छिन्नान्तरज्वालो (for the prior half) —(l 43) B4 महानाग; D3 यथा नाग (for महाबाहु) D3 कक्षांतर B1 °संवृत B4 °निर्भर D3 °निरुद्ध (for °संवृत) —(l 44) G (ed) महानागो (for °क्रोधो) —(l 45) B1–2 समाश्रितस्य D4 स तापितश्च (for समाश्रितश्च) —(l 46) B2 स मामाभाष्य (hypm) D3 स संभाष्य (for समाभाष्य) D3 ममथैकेन (for मामथैकेन) —(l 47) B1 समुपासत D3 समुपासिता (for समुपासत) —(l 48) B1 मथोऽगमत् D3 मथा° G (ed) मथाविशत् (for मथोऽपतत्) —(l 49) D3 [अ]नल्पै (for [अ]न्यैः) D3 सज्यालकवैर्मुखैः (for सज्यालकवरैर्मुखैः)

तुष्टाभनवपुच्छस्तु शब्दमानिव वीर्यवान् । [50]
मयूरगरुडैयद्वचन्द्राकैरुपलक्षित ।
तथैवाकाशगो वाली पक्षी महार्णवेव ।
गच्छता वायुवेगेन कालमेघेन सगत ।
हिमराम्बरभ्रष्टो वा विन्ध्यो वेति तदाभृत ।
गिरिकन्दरमूर्धिस्थो नगो यथा विभाव्यत । [55]
पूर्वां सन्ध्यामुपासित्वा दक्षिणेन प्रदक्षिण ।
मध्याह्नापश्चिमे स्थित्वा सोत्तरे पर्युपास्थवान् ।
किष्किन्धामागत शीघ्रमथ वाली महाबल ।
उवाच रावण मुक्त्वा कृतकृत्योऽस्मि साम्प्रतम् ।
आदित्य ततोऽभूतो मनो राक्षसपुंगव । [60]
वतो युद्ध महावीर न ते दृष्ट महाबल ।
साम्प्रत कृतकृत्योऽस्मि युध्यस्व बलमाश्रित ।
एवमुक्तो दशग्रीवो मुखेन परिशुष्यता ।
कृच्छ्राद्व्रीडामुखोवाच भुजयन्त्रनिपीडित ।
वानरेन्द्र महाबाहो बलवीर्यसमन्वित । [65]
त्रिषु लोकेष्वजयोऽस्मि सोऽहमद्य त्वया जित ।
अनुज्ञातो गमिष्यामि त्वया वानरपुंगव ।
सखित्वमभिनन्दस्व गच्छेयं स्वस्तिमागत ।
तस्य तद्वचन श्रुत्वा वाली बलवतां वर ।
सिद्धार्थो गच्छ रक्षोति किष्किन्धामगमत्तदा । [70]
एवप्रभावो वाली स यदि शक्नोषि संयुगे ।
शरेणैकेन त तूर्णं ततो युध्यामि संयुगे ।
एवमादीनि कर्माणि भ्रातुर्ज्येष्ठस्य वानर ।

9

After 4 15 73 Ñ2 V3 B D7 ins while Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 ins after 4 15

रामो घोरतर श्याम साक्षात्काल इवान्तक ।
तस्यैव च महावीर्य स्निग्धो नित्यमनुव्रत ।
यमशक्रसम श्रेष्ठ भ्राता ख्यात स लक्ष्मण ।
तावुभौ सहितौ नित्य धनुर्हस्तौ महाबलौ ।
नैवाशक्यदितव्यौ त मनसापि कथचन । [5]
अथ सर्वाणि रत्नानि यानि सन्ति गृहे तव ।
तान्यादायाङ्गदो यातु राघवाय प्रयच्छतु ।
सार्धं गच्छाव रामेण पुनरावर्तितव्रता ।
गुहामिमां परित्यज्य दृष्ट्वा धान्य प्रजामहे ।

—(l 50) B4 D3 °पुच्छस(B4 °च्छ) (for °मस°) —G (ed) om l 51-52 —(l 51) B4 मयूरैर्गरुडैर् B4 इव (for °ग) D3 वानरो गरुडैर्दण्डैरिव लक्ष्यो —(l 53) D3 गच्छन्विशालेन तेन (for the prior half) D3 संयुत (for संगत) —(l 54) B4 D3 पारि(D3 °वा)त्रौ (for °भ्रष्टो) D3 च (for first वा) —D3 om l 55 —(l 57) D3 मध्याह्न (for °ह्नाद्) B4 पर्युपास्य च G (ed) वायुमार्गात् D3 संध्ये वाप्युपास्य तद् (for the post half) —(l 58) B4 किष्किन्धामगमत् —(l 59) B2 D3 रावणा B4 दृष्ट्वा (for मुक्त्वा) —(l 60) B4 तपो भूमे D3 तप मयूर (for ततोऽभूतो) —(l 64) B4 मुखे भूय G (ed) °मुखेनाह (for °मुखो°) D3 कृच्छ्राद्वचनम् स महाबाहो (by pm) (for the prior half) —B3 om l 65 —D3 om l 68 —(l 68) B1 सखित्वमभिनन्दस्व B4 सखित्वमात्मन G (ed) सखित्व मे ऽभिनन्दस्व (for the prior half) B4 सखित्वमपि —(l 70) B4 बभूव D3 ययौ (for गच्छ) B4 किष्किन्धामगमत्प्रभु D3 तदा न तमगच्छत् (for the post half) —(l 71) B4 D3 यद्येवम् (for स यदि) —(l 72) B4 D3 दृढ (for तूर्ण) D3 युध्यते (for युध्यामि) —After l 72 B (r) D3 read l 296 (B)* and then B alone ins colophon (4 22 50) —D3 om l 73 —(l 73) B1 2 कार्याणि (for कर्माणि) —After this B repeats l 4-20 of 23* along with 25 (B)* and then B1 2 read 23 (D)* (4 11)

Colophon —*Sarga name* B1-3 वालि० (B3 °ला) B4 रावणपराजय —*Sarga no* (Figures words or both) B1 2 11 4 10

9

Ś1 Ñ1 V1 D1-4 11-13 om l 2 —(l 1) B4 वीरतर (for घोर°) B1-3 वीर (for श्याम) —V1 reads l 2-5 before l 20 —(l 2) D1 तस्यैव स (for तस्यैव च) D13 महावीर्यौ (for °वीर्य) —B1 om from स्निग्धो up to श्रेष्ठ in l 3 Ñ2 सिद्धो (for स्निग्धो) D2 3 अनुव्रत (for °व्रत) D13 स्निग्धो नित्यमनुव्रतौ (for the post half) Ś1 D13 तस्यैव तौ महाबाहो विना पुनरपि च —Ś1 D13 om l 3-4 —(l 3) D1 राम D13 रावण (for यम) V1 D1 वीरो V2 3 वीरः B3 4 D7 वीर्ये (for श्रेष्ठ) Ñ2 यमशक्रेण वो वीर्ये (for the prior half) V2 D12 ख्यात च V1 3 भूयो V1 स्थिति D1 ख्यात (for ख्यात स) B भ्राता वै लक्ष्मण सुत (for the post half) D12 यमशक्रसमौ वीरौ भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ —(l 4) D1 2 3 11 धनुष्मन्तौ (for धनुर्हस्तौ) V1 सर्वशस्त्रविशारदौ (for the post half) —V2 om l 5 10 —(l 5) V2 V3 D7 च (for [न]त) Ś1 D13 विमान्यौ न चार्हौ 3 B D2 10 न च (V1 न च V2 D7 न चा B3 2 नैव D13 नैवम्) मनसापि न (for the prior half) —V2 om l 6-9 —(l 6) D1 अत (for अथ) Ś1 D1 2 3 11 12 13 रत्नानि(D2 °ता)नि (for the prior half) Ñ2 V1 2 B1-3 D7 रत्नानि (र)नि(?) यानि गृहे B4 गृहे गृहे (for गृहे तव) —(l 7) V2 V3 B3 4 D7 राघवाय (for प्रयच्छतु) V3 यातु (for यातु) D1 (अ)ङ्गद तु (for [अ]ङ्गदो यातु) —(l 8) D1 सह D12 सार्धं (for सार्धं) V2 V3 D7 गच्छेव V1 गच्छाव V2 3 गच्छतु B3 4 गच्छ (for गच्छाव) Ś1 D1 2 3 11 12 13 पुनरावर्तितव्रत (D1 2 3 11 ° व्र)ता (for the post half) —B1 reads l 9-23 before l 20 —(l 9) Ś1

रामः सुग्रीवसहितो यतिष्यति महाभये। [10]
अनागतविधानं च तस्यार्थे प्रविधीयताम्।
संभ्रमोऽयं समुत्पन्नस्तस्माद्देशमिमं त्यज।
समर्थस्त्वमिमं जेतुं रामेण सहितः पुनः।
असमर्थः पुनः शक्यो नाधिष्ठातुं परास्त्रैः।
अशक्तः संयुगे स्थातुमवहास्ये बलीयसा। [15]
कलत्रधनयुक्तेन ह्यपसरणे मतिः।
स्वं तु देशं परित्यज्य प्रणिपातेन वा रिपोः।
स वैरं तव रामेण न ते रामोऽपराध्यति।
रक्षणार्थं शरीरस्य गच्छ त्वं तेन सौहृदम्।
तस्यास्तद्वचनं वाली हितमप्यप्रतिक्षमम्। [20]
ताराया सौम्यरूपाया न चकार गुणोत्तरम्।
तथोक्ते वचने तस्याः सोऽन्तरेक्ष्येदमुत्तरम्।
हरीशः सिंहविक्रान्तस्तामुवाच ह्यनिन्दिताम्।
गुहामिमां परित्यज्य बहुरत्नौघसंकुलाम्।
मुहूर्तं नापयास्यामि राज्यं चापि वनौकसाम्। [25]
नाहं ते मतिवाग्भिश्च क्लीबो नो वा भयार्दितः।
अपराक्रमदुःखाभ्यां भविष्यामि पराङ्मुखः।
उत्पाटयतु वा रामो बाहुभ्यां विन्ध्यपर्वतम्।
इमां सर्वां समुद्रान्तां सवर्तयतु वा महीम्।

D1 3 4 18 33 एता (for इमा) V3 om B1 3 चान्य (for चान्य) V3 (before corr) ममाभ्यद, B3 त्वजाभद्रे (for ममामद्रे) Ś1 D12 देशमन्य व्रजस्व च, D1 2 4 13 देशमन्य व्रजाशु च (D1 वै D14 च) D3 11 देशमन्य भजस्व वा (for the post half) —(l 10) Ś1 D1 2 4 12 13 च (D2 च) नवे वे (D1 च D4 च) D2 यतिष्यति (for यतिष्यसि) D3 11 सुग्रीवो रामसहितो ज्वलिष्यति वे भय —(l 11) Ś1 वनागतो (for अनागत) V1 D1 4 तु D4 तव D13 त (for च) B3 तदर्थे (for तस्यार्थे) V3 सन्निधीयतां, D4 प्रविधीयते Ñ1 तस्य वै सविधीयता V1 तस्मात्भोऽस्य विधीयता D3 13 तस्यार्थेषु विधीयता (D13 °ते) D3 11 क्षिप्रं तस्य विधीयता (for the post half) —V1 om l 12-17 —(l 12) Ñ2 संमानाय (for संभ्रमोऽयं) V3 समुद्रस्य (for समुत्पन्न) Ñ1 om from तस्माद् up to शरीरस्य in l 19 Ñ2 देशम् (for देशम्) V2 देशमिमं —(l 13) V2 B1 इमां B2 3 इद (for इमं) Ñ2 V2 3 B D7 om from रामेण up to शक्यो in l 14 Ś1 D1-4 11-13 रहित (for सहित) Ś1 पुनः D12 पुनः (for पुनः) —(l 14) D1 13 असमर्थ (for असमर्थः) Ñ2 V2 3 B D7 अधिष्ठान, D1 3 4 अधिष्ठातु D3 11 अधिष्ठातु D13 चाधिष्ठातु (for नाधिष्ठातु) Dt पराक्रमे —(l 15) Ś1 D1 2 3 12 13 न शक्य B2 3 अशक्य D3 शक्त (for अशक्त) D3 11 शत्रु (for स्थातुम्) Ś1 D2 4 13 33 अबलेन (for अवहास्ये) —Ñ1 om l 16-19 V3 om 16-17, Ś1 D3 12 om l 16 —(l 16) Ñ2 V3 धन, B2 4 धनु (for धन) D युक्तस्य D3 13 युक्तोऽपि (for युक्तेन) B3 D1 13 कृत्वा D2 कुलधनयुक्तेन (for the prior half) B3 D1 13 कृत्वा D3 11 कृत्वा (for ह्या) Ñ2 D7 अपसरणे, D3 13 [अ]पसरणे (for [अ]पसरणे) V3 D3 11 मति (for मति) Ñ2 V1 3 B D7 om l 17-29 —(l 17) D3 तव D4 त च (for त्वं तु) D4 वैरिणो (for वा रिपो) D3 11 त्वया तदा परित्यज्य प्रणिपाते (D13 °णयात्) निवर्तिते D3 11 तनशेषत्वभिसाम्य प्रणिपातेन वा रिपो —(l 18) D3 11 वै (for ते) Ś1 D3 13 [ऽ]पराध्यते (for उपराध्यति) —(l 19) D3 गच्छ (with hiatus) (for गच्छ) V3 सविधे (for सौहृदम्) B3 स ... —After l 19 V1 B1 ins

सुग्रीव किं तु तेनोक्त... रक्षार्थं परिरक्षितः।
स्थापयिष्यामि राज्ये त्वां निहत्य युधि वालिनम्।

[(l 1) V1 परिमार्ज्य (for °मार्गता) —(l 2) V1 त्वां (for त्वा) V1 निहत्य... (for the post half)] —(l 20) Ś1 D1 12 तथोक्त्या Ñ1 D1 3 13 तद्भ्या V1 2 B3 4 तस्मात्तु (for तस्यास्तद्) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 श्रुत्वा (for वाली) B4 [आ]यतीक्षणे, D3 [आ]यत क्षण (for [अ]प्रतिक्षमम्) Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 13 वाली हितमनुत्तम (D °र) (for the post half) —D13 om l 21-22 —(l 21) Ñ1 महदूरूपया D3 4 सोम्य' (for सौम्य°) Ñ1 शुभ्रुभे V1 D3 11 शुभ्रास D1 जगाद (for चकार) D3 4 गुणोत्तम (for °त्तरम्) Ñ2 V2 3 B D7 त्वा (B3 मा) गृहीत्वा कालनोदित (for the post half) —Ñ2 V2 3 B3 4 D7 om l 22-37 (for this cf 325*) B1 om l 22-33 —(l 22) D3 4 [ऽ]नुचित्य (for इत्येव) Ñ1 तानुवेक्ष्येत्यभवीद् (for the post half) V2 मुकान्तस्य तथा तस्यास्तस्यांते वचनात्तथा D3 तथोक्त वचन श्रुत्वा सोऽभिवदेन्मुत्तम, D3 13 स तस्य (D13 तस्यास्तद्) वचनस्यांते तस्यास्वचनमब्रवीत् —(l 23) Ñ1 V1 D3 स वाली D3 13 हरि स D3 11 तां वाली (for हरीश) V1 हरीश्वर D3 13 [अ]भ्यनिन्दि (D13 °अन्द)तां (for ह्यनिन्दिताम्) D3 13 अनुवाच कपीश्वर (for the post half) —V1 om l 24-25 —(l 25) Ñ1 D3 [अ]पयास्यामि (for [अ]पया°) D13 मुहूर्तं नापि यास्यामि (for the prior half) D3 13 वा (for च) —For l 26-32 cf l 4 10 of 325* —(l 26) Ñ1 अहं त्वन् D1 नाहं त्वन् (for नाहं ते) V1 नाह त्वन्मृदुवाग्भिस्त D3 13 नाह त्वयानि वाग्भिश्च D3 12 नाह वाग्मिनिर्भिन्न (for the prior half) Ñ1 om D3 4 13 नीतो (for नो वा) Ñ1 यथान्ति (for भयार्दित) V1 हेत्वेन्यसमवागिरा D1 वाले नैव भयार्दित D3 11 क्लीबे नैव भयार्दित (D13 °दित) (for the post half) —(l 27) Ñ1 -दुःखाभ्य V1 दुःख सन्, D1 -दुःखस्य D3 -दुःख D13 दुःख (for -दुःखाभ्या) D1 अपराक्रमदुःखा (for the prior half) Ñ1 भविष्यामि पराक्रम (for the post half) D3 11 अपराक्रमदुःखार्त (D3 °ख सन्) भविष्यामि पराङ्मुख —(l 28) D13 उत्पाटयतु (for °तु) Ś1 मा रामो V1 D3 12 रामो वा (by transp) (for वा रामो) D13 उत्पाटयेत वा राम (for the prior half) Ś1 D13 त्व (for विन्ध्य) —D3 reads l 29-33 in marg —(l 29) Ś1 V1 D13 मां (for सर्वां) Ñ2 सर्वां च मां सोर्वीं, D3 11 सर्वां समुद्रान्तां, D4 सर्वां तां समुद्रान्तां (for the prior half) D3 13 स वर्तयतु (for

सचन्द्रतारागहन जगचेद् ससागरम् ।　　　　[30]
दृष्ट्वभिसमरस्पर्शं सायकैर्वा रुपान्वित ।
न विप्यये़ऽहं तस्माद्धि सुग्रीवप्रतिसङ्गतात् ।
शयिष्ये तद्गतो वाहं शायपिष्यामि वाथ तम् ।
तथा तु वाली बलवीर्यदर्पा
　　　　द्दलप्रसेकेन यथो यदुत्तम् ।　　　　[35]
ततारया नाभिननन्द किंचि
　　　　न्मोहार्दितो मृत्युबलाभिभूत ।

Colophon

10

After 4 20 1, Ś1 Ñ V B D1 2 4 5 11–13 ins , D3 ins l 1–3 6–8 and 10 only after 4 20 1

शरीरे न शुभां कांचिदात्मन समवैक्षत ।
विनिक्षिपेय चात्मान प्रगृह्य सुशुभा भुजौ ।
हा हतास्मीति विक्रुश्य पपात धरणीतले ।
व्यवर्तत च सा भूमौ लुब्धेनेव हता मृगी ।
परिग्रहश्च यश्चास्य वालिनोऽप्यन्तरा स्त्रिय ।　　　　[5]
कुरर्य इव वानया विनिष्पेतुर्गुहामुखात् ।
विशोकस्त्यो महानादान्यावांस्ताश्च परिग्रह ।
ताश्चाप्यतीव शोकार्तास्तारां तु स्वामिसवृताम् ।
रुदतीमार्तरूपां तां तु शोकोपहतचेतनाम् ।
मार्गमाश्वासयन्ति स्म वानर्यं शोककर्शिता ।　　　　[10]
सर्वा कृच्छ्रगता स्माय सर्वा एव स्म पीडिता ।
सर्वासां व्यसन कृच्छ्रमिदमस्माकमागतम् ।

सवर्धेयुः । —(l 30) V1 D2 11 -गगन D4 -सगुण (for -गहन) D5 सचन्द्रतार गगन (for the prior half) D3 13 सग चेद D3 11 जगत्तत् (for °चेद्) V1 चराचर (for ससागरम्) —(l 31) V1 निरासपन V3 सायकैर्मैर्मेदिमि (for the post half) —(l 32) Ñ1 स्थेय हि D1 हि व्ययेद (for विव्ययेऽह) Ś1 Ñ1 D18 त्र (for हि) V1 न व्यवधाम्यह वीतात् D3 11 न हि(D11 च) व्यसेह(D13 °य)मेतस्मात् (for the prior half) D1-3 11 -सहितात् (for -संहतात्) —(l 33) D1 शायितोस् (for °ष्ये) V1 अह वाली हतो भूवा, D3 11 अह वा निहत शेष्ये(D5 निष्ये) (for the prior half) V1 D2.11 स वा(V1 हस) चैष्यामि सयुगे, D13 शाययिष्यामि चाथ त (for the post half) —(l 34) V1 B2 D3 11 स (for तु) D4 तथोक्त (for तथा तु) V1 -दर्पधैर्य B2 -दर्पणौर्य D2 -र्य वीर्यद् D11 -दर्पवीर्यवान् (for -वीर्यदर्पाद्) —(l 35) Ñ1 वर D4 वाग्य (for बल) D3 13 दुरुक्त (for यदुक्तम्) V1 D3 11 वै(V1 व)प्रमत्तो वचन यदुक्त(V1 उवाच) B2 श्रुत न चैर्यवचन ध्रुव त्र —(l 36) D13 स (for तत्) V1 B2 न तारयोक्त वचन च(B2 न)कार्षीत् —(l 37) Ñ1 D1 2 12 मोहा न्वितो (for °र्दितो) V1 B2 D3 11 मोहान्वितो मृत्युपथानुगामी —*After l 37 V1 B2 ins*

तथा तु तारां सुतनीं तपस्विनीं
　　　　हितैषिणीं रोरुदतां स वानर ।
निर्भत्स्य चाथ प्रबुवान्तरर्षभो
　　　　क्ष्यान्वितो वाक्यमुवाच चेत्यम् ।

[(l 2) B2 रुन्ती (for रोरुन्ती)]

Colophon —*Sarga name* Ś1 D1–4 11–13 तारावाक्य, Ñ1 वालिवाक्य —*Sarga no* Ś1 Ñ1 D1 4 12 om D1 10 D3 16 D11 12, D13 13

10

(l 1) V3 समवेक्षपरी (for समवैक्षत) D3 11 आत्मानं वालि (D3 °लि)निपाती (for the post half) —D4 om l 2 —(l 2) Ś1 D1 2 12 विनिक्षिप्ति D11 विनिक्षिप्य, D12 विनिक्षिप्ति (for विनिक्षिपेय) Ñ1 निक्षिप्य चात्मनात्मानं (for the prior half) Ś1 B1 सशुभा Ñ1 विपुलौ Ñ2 V1 2 D7 स्वयुजौ D2.13 भुजा D8 प्रमुखौ D11 रुचिरौ (for सुशुभा) Ñ2 D7 उभौ V3 भुजि (for भुजौ) B4 प्रतिगृह्य भुजावुभौ (for the post half) —After l 2 Ñ1 ins

दृष्ट्वा पतिता भूमौ तारा भुवि ललाप ह ।

—Thereafter Ñ1 cont while Ś1 D1–3 11 13 ins

हा हतास्मीति रुदती हा हतास्मीति वाग्मती ।

[Ś1 D13 हा हतास्मि रुन्ती सा (for the prior half) Ś1 D13 चारुरूपा D11 वादिनी (for वाग्मती) Ñ1 * * * * *]

—(l 3) D1 न कुश्य D2 13 विक्रम्य (for विक्रुश्य) Ś1 Ñ1 D1–4 11 13 निपपात महीतले (for the post half) —Ś1 Ñ1 D1 2 12–13 om l 4–5 —(l 4) V3 अन्ववर्ते B4 व्यावर्तत (for व्यवर्तत) —(l 5) V1 D1–3 [5]प्यतर (V2 B1 °रात्)स्त्रिय V3 [ऽपि]तपुरे स्त्रिय —Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 transp l 6 and l 7 —(l 6) B1–3 वा नर्यो (for वानर्यो) D3 11 रूपजन्मुखशाखुरा (for the post half) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 वानर्यो वचनानि कुर्वत्यस्तु स्त्रियः —(l 7) D2 विक्रोशन्ति (for °न्त्यो) D11 महानाद (for °दान्) Ś1 D4 13 ताश्च वालिपरिग्रह , D2 वास्ता वालिपरिग्रहे D3 13 स(D13 त)तो वालिपरिग्रहा , D3 11 वानरस्त्रपरिग्रहे (for the post. half) —(l 8) V3 दुःखार्ता, B2 शोकार्ता (for °र्ता) D3 11 तां(D3 ता)श्चापि तीव्रशोकार्तास् (for the prior half) V1 3 B4 दुःखार्ते, D1 2 शोकार्ति (for दुःखार्ति) D3.11 [अ]भिसंहिता (for °वृताम्) —After l 8 Ś1 D1 2 4 12 13 ins

तारां च तीव्रशोकार्तां ताश्च दुःखाभिसंहता ।

[D1 13 -संहिता (for °हता)]

while Ñ1 ins.

तां तारां तीव्रदुःखार्तां ताश्च शोकाभिसंहिता ।

—Ś1 Ñ1 D1 2 4 11–13 om l 9 —(l 9) B1 2 रुदतीम् (for रुद°) —(l 10) B2 वास्तव्य (for आर्तम्) Ś1 Ñ1 D1–4 11–13 शोकस(D13 °द)न्तप्ता(D2 °ता), —(l 11) V2 दुःखार्ता (for कृच्छ्र°) Ś1 D4 13 कार्य , B2 3 स्मार्ता , D1 स्माय D2 13 स्म (for स्माय) Ś1 B1 D4 13

रामचापविमुक्तेन महावेगेन पत्रिणा।
हता मैकेषुणा सर्वा शालाशृङ्गपथो हत।
कृता स्म विधवा सर्वा सद्यश्च निहता समम्। [15]
सर्वास्मा न सुखे जीर्णं इतेऽसि हरिपुंगवे।

11

Although the passages Nos. 11 and 11* are nearly similar as they are occurring in different sequences as whole and in parts for the convenience of the readers they are shown separately

After 4 20 13 Ñ2 V2 B3 D1 ins ; ... B2 ins after Sarga 20

भार्या वचनमाकर्ण्य भाषन्ती साश्रुलोचना।
पतन्ती पादयोस्तूर्णं तारा वचनमब्रवीत्।
अनेन वानरेन्द्रेण विमुक्तो युद्धशालिना।
त्वया विहीना दु स्वार्ता निरपेक्षास्मि जीविते।
भवता विप्रयुक्ताया दुर्लभं मम जीवितम्। [5]
खादन्तु मम मांसानि गृध्रजम्बुकवायसा।
ये चान्ये विविधाहारा मृगपक्षिगणा भुवि।
निर्जुष्टोऽयुक्ति कामं वदन्ति मां जना।
खजन्ती दयितं पुत्रमङ्गद प्रियदर्शनम्।
न पुत्रो न पिता तत्र भवेयत्र स्त्रिया पति। [10]
न चैतन्वयान्छन्ति मायया माकुला स्त्रिय।
न ह्याशापयितुं शक्य सुतोऽत्र विहृते त्वयि।
अप्रियो वा प्रियो वापि यथा भर्ता सदा स्त्रिया।
हितार्थं विप्रियं शक्तो मातु कुप्यति च सुत।
कदया तु स्त्रिया युक्तो भर्ता नैव हि कुप्यति। [15]
मनुर्वांसुमिच्छन्ति मातर सतत सुतान्।
मात्रर्थे न तथा पुत्रो दारार्थे वै यथा पति।
पुत्रहस्ताच्च का नारी सावयुक्ता मनस्विनी।
भोक्तुमुत्सहते पिण्डं वैधव्यमलङ्कृता।
जीवितं हि विहास्यामि विमुक्तसुतसत्पथा। [20]
श्रेया प्राणपरित्यागस्तत्र चैव गति सह।
एष मे रोचते मार्गस्त्यक्ष्याहं जीवितं प्रियम्।
भर्तारमनुगच्छेय प्रयात स्वर्गमक्षयम्।
एव तु रुदती तारा बाष्पगद्गदभाषिणी।
धारिताश्रुघणं सर्वमश्रुजलावकारयत्। [25]
सा विभूषणहीनाङ्गी चन्द्रहीनेव शर्वरी।
अश्रुसंरुद्धनयना सोपरागेव रोहिणी।
क्रोशन्ती हा पुत्र इति मन्त्रैर्धर्मयकाशता।
पपात सहसा भूमौ दिश्योऽवेक्ष्य मभयुता।

पत्र सुर्धिक्षा N1 V B2 D1 पताक्ष° B4 पताक्ष° (for पत्र सम पीडिता) —B3 om (hapl) l 12–15 —(l 12) Ś1 Ñ1 D 2,4,11–13 तीक्ष्ण B1 कृष्णाद् (for कृष्णद्) Ś1 Ñ1 D1,4,4,12,13 आयत गु(D1 गु) गुणश्च (for the post half) —(l 13) V1 विनिर्मुक्त D1 विहन (for विमुक्तेन) Ś1 Ñ1 D1,2,4,12,13 रामबाणविमुक्त (Ñ1 °गु)तेन (for the prior half) Ś1 D2,4,12 महाबाणेन (for °वेगेन) D3 रामबाणेन वज्रिणा (for the post half) —(l 14) V1 कृता कृपणी सुने (for the post half) —V1 om B2 reads in marg l 15–16 —(l 15) Ś1 Ñ1 D1,4,11 स्मो (for स्म) D3,11 सर्वा स्मो विधवा हय (for the prior half) B4 स्म (for च) B1 D1 हता (for समम्) V1 D1,2,11 सर्वा विविधा सम (for the post half) —(l 16) Ñ2 D1 वीर्ये (for जीर्णे)

11

Ñ1 V1 B1,2 D1 om l 1–3 —(l 1) V2 वाक्य (for वाक्य) B2,4 स्त्रियं असन्ती रुदती बाष्पपूर्णनिरीक्षणा —(l 2) B1,4 मूर्च्छ (for तूर्णं) B1 वचनम् (for वचनम्) —After l 4 V1,3 ins

नोत्सहेयं विना भर्त्रा त्व कथंचिदपि जीवितम्।

[V1 त्व (for भवि) V1 जीवितु]

—After l 4 B1,4 ins l 4–6 of 436* and the lines of 4 20 8 13 (including star passages) with variants mostly as in B and then repeat l 4 as above —(l 6) V1,3 —गोमायुवायसा B1,2,4 —वायसंकुला —(l 7) V1 [अ]पि (for [अ]न्ये) V1 आरण्या पन्नगा मृगा (for the post half) —B1 om (hapl ?) l 12–13 V1 om l 12 —(l 12) V1,3 पालयितुं (for आ°) D1 वृत्त्व (for नय) Ñ1 D1 विधुते (for विहृते) V1,3 सु(V1 स)तोऽत्र(V1 °ऽ)त्र पुत्र स्त्रिय B1 D1 पुत्रोऽत्र विधुरे त्वयि B1 सुतो मेव पुत्र स्त्रिया (for the post half) —(l 13) V1 तथा (for सदा) Ñ1 D1 अप्रियोऽपि प्रियो वापि भर्ता स्त्री च प्रियाप्रिया —After l 13 Ñ1 D1 ins

अप्रिया वा प्रिया वापि पतिव स्त्री पतिव्रता।

—(l 14) Ñ1 विप्रिय ** (illeg) V1,3 प्रियं तथा B1,4 D1 विप्रियं कुर्या (for विप्रिय शक्ते) —(l 15) Ñ1 V1,3 [अ]पि (for तु) V1 B1 [अ]पि (for first हि) Ñ1 V1 B1 तु (for second हि) V1,3 भर्ता कुप्यति नैव तु (for the post half) —(l 1) V1 मन्ये B1,4 °सार्थ (for °र्थं) Ñ1 D1 वा (for वै) —(l 18) B1,3 तु (for च) —(l 19) B1 पिण्ड (for पिण्ड°) V1,3 B1,4 वैधव्यमन (for °मल) —(l 20) B1 विमुक्त (for विमुक्त-) V1,3 रहे ऽहं विमुक्ताहं रिपुणा नाशमबलात् —(l 21) V1 श्रेया (for श्रेया) V1 स्व च (for सह) —(l 22) D1 न वै (for एष) B1,4 मार्गम् (for मार्ग) V1 त्यक्ष्या जीवितमप्रियं (for the post half) —(l 23) B1,4 प्रयाति (for प्रयात) —(l 25) V1 धारितासूयण B1 °धारितायूर्णं (for °श्रुघण) B1 मानस- (for मश्रुजल) Ñ1 D1 सा वशीयना V1 सा * * * * V1 वाष्प- भाषिणी (for कारयत्) —(l 26) V1 साथ (for सा वि) —(l 27) B1,4 अश्रुदुःख- (for अश्रुसंरुद्ध) —(l 28) D1 मन्त्रु (for मन्त्रै) Ñ1 V1 B2,4 D1 —क्रीता V1 —क्रोश

अनेन विधिना भर्तुं श्लाघनीयतर तद ।
रानर्विकुलजातस्य वने वन्येन जीवत ।
अनुरूपं न रामस्य निर्वैर वालिनो वधम् ।　[55]
शहरन्ति महात्मानो न नारीषु न वानरे ।
धर्मिणो मन्दभाग्याद्दत्रासस्य विस्मृतम् ।
सात्यर्थं परितप्येऽहं पश्यन्त्याहतो भयन् ।
इम व्याहृत दृष्ट्वा मनो मे परितप्यत ।
अस्थाने वालिन हत्वा पुरुषाणे परेण च ।　[60]
कपीनां प्रवर कस्माच्च धार्ती विनियोजित ।
पश्चात्संगिना भग्न त्वया युतजनं महत् ।
पश्चात्तेन निरत त्वापाद्य राम कृतं त्वया ।
यदि कानरसख्यं च मन्यसे कार्यमात्मन ।
वालिना न कृत कस्माद्वलिना बाहुशालिना ।　[65]
मृतस्यापि हि मे भर्तु स्वर्गं एव विनिष्पत ।
मितं ददाति हि पिता मितं भ्राता मितं सुत ।
अमितस्य हि दातार भर्तारं का न पूजयेत् ।
पार्थिवेन वियोगाद् मुहूर्तेन विनाकृता ।
हे द्वराति मुरे सीता यदि न मति तेहृता ।　[70]
गत महात्मना वालीं नविरेण न येषु तान्य ।
बाहुभ्यां येन सुग्रीव समुद्भूतवान्गो जित ।
साऽयं रामशराघातान्मम्यात्रिशे जीवितं हरि ।
स्वां राम सर्तुं न्काम्नि पतिशतगुणाप्रयात् ।
परिणामा सु वैदूर्या न शारण्यायतईमि ।　[75]
अविरेणैव कान्त त्वया वीरेकपलाधना ।
न सीता मम शापेन चिर त्वयि निवत्स्यति ।
आत्मन सौधमरहस्य पतित्रतगुणा सती ।
दारयताना त्वया सीता पुनर्याऽप्यनि मेदिनीम् ।
विस्मयेव तदा तारा पुना रामस्थितं वच ।　[80]
समीपस्थं हृतं पुत्रमिदं वचनमब्रवीत् ।
सितार्दा हि रहस दुःख सिंत हि रक्षितुम् ।
मित्रानुशंसितं वै मूलमेव विहन्यति ।
अश्रुधाराहतास्यैश्रीः तारा ता सु वनस्थिता ।

—(l 55) D₁ हि (for न) D₁ निर्वैर D₁₁ न वैर (for निर्वैर) D₁₁₄ वधा D₁₁ वध (for वधम्) —(l 56) Ś₁ नारीषु (for न नारीषु) D₁ om second न (subm) D₁ धर्मे (for वानरे) D₁₁ नारीषु वानरे (for the post half) —(l 57) Ś₁ D₁₁ तत D₁ तन्तु (for तन्त्र) D₁ सदैव (for तदवस) —(l 58) Ś₁ D₁₁₁ तत्रो हरि परोहत (D₁₁ °हतो) (for the post half) D₁₁₁ इन्द्र परितप्येहं हतो पश्यामहं —(l 59) D₁ व्याहत (for व्याहृत) —(l 60) D₁ बाल D₁₁ बाल च (for वालिन) D₁₁ पुरुष मते (for °ते) D₁₁₁ (for च) Ś₁ D₁ ता तथा ते ब न त्रय (for the post half) —After l 60 D₁₄₁₁ ins.

न तेऽस्यापि भातुस्य कृत्वा कर्म विगर्हितम् ।

[D₁ कृत्वा (for कृत्वा) L(ed) कुशुर्वि (for निगर्हि°)] —Ś₁ D₁₄₁₁ read l 61 after l 64 L(ed) repeats l 61 after l 69 —(l 61) Ś₁ om D₁ दीर्घ (for कपीनां) D₁₁ नामापद (for कपरा) L(ed) second time) स वासी न नियोजित (for the post half) —(l 62) D₁ प्रेयषा D₁₁ सितूषा (for संगिना) D₁₁ सुर (for सुख) —Ś₁ D₁₁₁ om l 63 —(l 63) D₁ illeg up to तत D₁₁ विना (for निरत) —(l 64) Ś₁ Ś₁ युक्त D₁₁ कार्य (for मन्यसे) D₁ तु D₁ तन (for च) —Ś₁ D₁₄₁₁ om l 65 —(l 65) L(ed) तथैव मह (for कृतं न) —Ś₁ D₁₄₁₁ read l 66-69 (D₁ om l 68 69) after l 49 —(l 66) D₁₁₁ (स्व (for हि) Ś₁ illeg for स्वर्ग D₁₁ एव (for एव) —(l 67) D₁ illeg for the prior half Ś₁ illeg for the post half —D₁ om 65-69 —(l 69) Ś₁ illeg from सि up to a D₁ सुतानि, D₁ तु रूपे (for हि सर्वे) —(l 69) Ś₁ illeg up to सुग्रीव D₁₁₁ सुग्रीव D₁₁₁ विरतय (for सुग्रीव) —(l 70) D₁ दोषेण सीता (for the prior half) Ś₁ नतिना (for मति ते) D₁ ता दीर्घ दीप्ताम् (D₁ मर्षे विनृषा (for the post half) —(l 71) D₁₄₁₁ (म) न्तेन(D₁ °नु) मे D₁₁₁ [म]विरान (for मनेन नाम) Ś₁ न विशन कर्म (for the post half) —(l 72) D₁ तत (for येन) Ś₁ D₁ तत (for जित) —(l 73) Ś₁ D₁ स्व Ś₁ illeg for शराघातो D₁₁ तन D₁ हते हरि D₁₁ Ś₁ हरि (for वधी हरि) D₁₁ Ś₁ D₁₁ तुषि तिषु दृषि —(l 74) Ś₁ दुधे D₁₁₁ (for तुषा) D₁ त्व —(l 75) D₁ तु (for सु) —After l 75 D₁ ins. D₁ ins. after l 77

सम्प्राप्तं स्वे वन सीता श्रीयं विना तुम ।
सन्तुष्टि तु बसि कि तु दारा शामवत ।

[(l 1) D₁ समया —(l 2) D₁ स्वे सम दायत (for the post half)]

—(l 76) Ś₁ Ś₁ (स)त D₁ तु (for सा) D₁₁₁ वैरामृत D₁₁ त मद्यैव (for वैरेणवत्तम) —(l 77) Ś₁ Ś₁ D₁₁₁ त (for न) Ś₁ मति (for मम) Ś₁ D₁₁ विरानि हरि Ś₁ सहर्षे तां तं रहि D₁₁ निरं तैव गत् मरर्थे (for the post half) —(l 78) D₁ ६८₁ D₁₁ गुदेत (for °ए D₁ D₁₁ वय ए D₁₁ स्वयं (for सहाय) Ś₁ D₁₁₁ व (for तेन) D₁₁ सहर्षे गुता (for सुग्रीव) —(l 79) D₁₁ स्मे (for स्वयं) —(l 80) D₁₁ सु (I r, r I) D₁₁ गत (for गत) Ś₁ D₁₁₁ दुः D₁₁₁ एत (I दुर) Ś₁ D₁₁₁ गृह (for गृह) —(l 81) Ś₁ D₁ सम D₁₁₁ f f D₁ दत्त दिया पुत्र (for the prior half) D₁ सम्प्रेक्ष्य पुत्र (for the post half) Ś₁ सम ते स ए दे D₁ सत्ता तिर तु रत्ने (for the post half) —(l 82)

श्रेयः प्राणपरित्यागं भर्तृहीनाय रोचये।
एषा मे दयिता बुद्धिर्यत्त्यक्त्वा जीवितं प्रियम्।
भर्तारमनुगच्छेयं प्रयाते मार्गमव्ययम्।
सा रुदंती सुवर्णा तारा बाष्पगद्गदभाषिणी।
शरीराद्रूपगान्येव ममन्थादवतारयत्। [25]
सा तु भूषणहीनाङ्गी चन्द्रहीनेव शर्वरी।
शुशुभे बाष्पदग्धाक्षी सोपरागेव रोहिणी।
हर्यृक्षपुङ्गवि शोकार्ता बाष्पगद्गदया गिरा।
निपपाताथ सा भूमौ खाद्भ्रष्टोल्का सनिःस्वना।
सा विवर्णमुखी दीना कदलीव महीतले। [30]
पांसुध्वस्तकचाङ्गी रुदती परिवेष्टिते।
धारयन्ती दशश्रुः सर्वाङ्गसमदर्शनी।
सुग्रीवं भ्रातरं भर्तुस्त्वार्तानम्रमवस्थितम्।
सा समुद्दिश्य सुश्रोणी समुत्थाय परस्य च।
उवाच वाक्यं वाक्यज्ञा तदा सा पदवाक्षरम्। [35]
साधु मामपि सुग्रीव परित्याजय जीवितम्।

लोके हि पतिहीनायाः कृपणं जीवितं स्त्रियाः।
इत्यर्थाहं प्रिया काले वालिने समभिप्रता।
पिता तस्मै हि नारीणां लोके पतिरथो वधः।
एवमुक्तः स सुग्रीवो वचनं तारया तदा। [40]
विविदागतसंहृष्टो दिवा च समभिद्रुतः।
वसुधापतनयनो मोक्तुं प्रस्यपयत।
तां तथा परिदेवन्तीं तारां शोकसमाकुलाम्।
वानरौ विविधैर्वाक्यैर्हेतुमिश्चाप्यदर्शयत्।
तासां वचनमाज्ञाय सर्वासां संमतं हितम्। [45]
भूयः शोकसमाक्रान्ता विलापमुपचक्रमे।
दुःखेन महता युक्ता खेदेन च शुभानना।
भर्तारमुपगूहन्ती तारा शोकाकुलाकुला।
अङ्गदस्तनिरूपाणां पुत्राणां शतमेकतः।
एकतश्च भवेद्भर्ता न तु भर्तृसमः सुतः। [50]
प्राणांश्च धारयिष्यामि त्वत्प्रसाद कलेवरम्।
तस्याप्येवस्य मार्गे पश्चादपि भविष्यति।

14

After 4 23 D5 6 8 10 S ins D7 ins l 1 4 and l 47 50 only after 4 23

रामाशु वेगेन दुरासदेन
    त्वभिप्लुतो शोकमहार्णवेन।
पश्यंस्तदा वाल्यनुजस्तपस्वी
    भ्रातुर्वधेनाप्रतिमेन तेपे। [5]
स बाष्पपूर्णेन मुखेन वीक्ष्य
    क्षणेन निर्विण्णमना मनस्वी।
जगाम रामस्य शनैः समीपं
    भृत्यैर्वृतः संपरिदूयमानः।
स तं समासाद्य गृहीतचाप
    मुदात्तमाशीविषतुल्यबाणम्। [10]
यशस्विनं लक्षणलक्षिताङ्ग
    मवस्थितं राघवमित्युवाच।
यथाप्रतिज्ञातमिदं नरेन्द्र
    कृतं त्वया दृष्टफलं च कर्म।
ममाद्य भोगेषु नरेन्द्रपुत्र [15]
    मनो निवृत्तं सह जीवितेन।
अस्यां महिष्यां तु भृशं रुदन्त्यां
    पुरे च विक्रोशति दुःखतप्ते।
हतेऽग्रजे संशयितेऽङ्गदे च
    न राम राज्ये रमते मनो मे। [20]
क्रोधादमर्षादतिविप्रधर्षा
    द्भ्रातुर्वधो मेऽनुमतः पुरस्तात्।
हते त्विदानीं हरियूथपेऽस्मि
    न्सुतीव्रमिक्ष्वाककुमार तप्स्ये।
श्रेयोऽद्य मन्ये मम शैलमुख्ये [25]
    तस्मिन्निवासश्चिरमृश्यमूके।
यथा तथा वर्तयतः स्ववृत्त्या
    नेमं निहत्य त्रिदिवस्य लाभः।
न त्वां जिघांसामि चरेति यन्मा
    मयं महात्मा मतिमानुवाच। [30]
तस्यैव तद्राम वचोऽनुरूप
    मिदं पुनः कर्म च मेऽनुरूपम्।
भ्राता कथं नाम महागुणस्य
    भ्रातुर्वधं राघव रोचयेत।
राज्यस्य दुःखस्य च वीर सार [35]
    विचिन्तयन्कामपुरस्कृतः सन्।
वधो हि मे मतो नासीत्स्वमाहात्म्याव्यतिक्रमात्।
ममासीद्बुद्धिदौरात्म्यात्प्राणहारी व्यतिक्रमः।
द्रुमशाखावभग्नोऽहं मुहूर्तं परिनिष्टनन्।
सान्त्वयित्वा त्वनेनोक्तो न पुनः कर्तुमर्हसि। [40]

14

Mı begins with श्रीरामाय नमः —(l 1) D6 T2 G M2 स्वङ्ग, D1 T1 3 M3 Cg चाशु M1 Ck अशु Ct as above (for आशु) M3 दुरावेग (for °सदेन) —(l 2) D7 D6 G1 हि T1 G2 M1 तु Cg k च (for तु) D7 [अ]भिप्लुता (for °प्लुतो) —(l 5) D1 8-10 पश्यन् (for वीक्ष्य) —(l 6) D1 निर्विण्ण * * —(l 8) D1 स प्रति, T2 सपरि (for संपरि) —(l 10) D1 तम्र तम् G2 वपाराम् (for उदात्तम्) —(l 11) D6 M2 लक्ष्मण Cg k t as above (for लक्षण) —(l 15) D8-10 सतो (for पुत्र) —(l 16) D1 8 10 Ch t हत Cg as above (for सह) D1 रुदन्त्यां —(l 17) D1 तस्यां G1 हि G2 च (for तु) —(l 18) D1 T G2 M1 पुत्रे Cg t as above (for पुरे) —(l 19) D1 8-10 नृपे D8-10 Ch t [ऽ]पि (for च) —(l 20) M1 सुरते (for राज्ये) —(l 21) (for अग्रजे) —(l 23) G2 पुनते (for T2 om (hapl) दतिविप्रधर्षा —(l 23) D1 8 10 T1 G1 2 M1 2 Ct सुतीक्ष्णम् -यूथपे) —(l 24) D1 8 10 Ct -वर म (for -कुमार) D1 तप्ये (for °प्स्ये) D1 8 10 Ct -वर म —(l 26) D1 8-10 हि (for G1 M2 तेपे (for तप्स्ये) —(l 27) M1 मृ (for त्रि) D1 8 10 Cg कश्यमूके —(l 27) M1 मृ (for त्रि) —(l 29) D1 T G M1 त्वा Cg k t as above (for त्वां) —(l 32) D1 om मि° D1 8 10 M1 Ch t वर (for पुन) M1 वधो (for च मे) —(l 34) M1 (after corr pr m as above) वधे (for वधं) D1 8-10 M1 राम हि Ct as above (for सार) —(l 35) M3 पार (for सार) —(l 36) D1 6 T G M2 3 Cr m g न (for वि) D6 T2 राम (for काम) D1 पुरस्कृत M1 पुरःसर (for °स्कृत) D3 10 Ct [ऽ]पि (for सन्) ※ Cv अचिन्तयम्। किं राज्य बलवद्वन भ्रातृवियोगदुःखं बलवद् इत्यचिन्तयमित्यर्थः। Cr न चिन्तयन्। भ्रातृ वधप्राप्तराज्यस्य दुःखस्य च सारगुरुत्वं न चिन्तयन् अचिन्तयन्। Cm न चिन्तयन् प्राप्तवधप्राप्तस्य राज्यस्य भ्रातृवधजनितदुःखस्य चोत्कर्षं न चिन्तयन् उभयोस्तारतम्यं न चिन्तयन्नित्यर्थः। Cg न चिन्तयन्। उभयोस्सारतम्यमचिन्तयन्नित्यर्थः Ch विचिन्तयन्निति पाठः। विगणयन्न विचारयन्नित्यर्थः। Ct विचिन्तयन्विचारयन् ※ —(l 37) D1 [ऽ]स्य (for हि) D1 मते T2 महान् (for मतो) D1 स्वमाहात्म्य (for स्वमाहात्म्य) Ch t -व्यतिक्रमात् ※ Cv r स्वमाहात्म्या व्यतिक्रमात् वालिनो निजमाहात्म्यापरित्यागात्। Cm स्वमाहात्म्या व्यतिक्रमात् स्वमाहात्म्यानुल्लङ्घनात्। Cg स्वमाहात्म्यस्य स्वमहत्त्वस्य अव्यतिक्रमात्। अनतिक्रमणात्। Ch स्वमाहात्म्यस्यानतिक्रमात्। अनुचितकृत्यपरिहार (°हारा?) प्रसङ्गाभावादित्यर्थः। Ct स्वमाहात्म्य व्यतिक्रमात्स्वानुचितवधेनैतरी वालिस्वधस्य प्रमादभयात् ※ —(l 38) G1 2 -माहात्म्यात् M1 मोहाद्धि M3 [प्र]मादा° (for °दौरात्म्यात्) D1 G1 2 हारि, Cm -हारि Cg k t as above (for हारी) —(l 39) D1 विकाले (for [अ]व°) D1 मुहूर्ते (for °र्तं) D1 T2 निरवन् T1 निवसन् M1 -नि * * (lacuna) (for निष्टनन्) —(l 40) M1 मर्हसि (for °सि) ※ Cr अनुमतोऽसीत्यनेनैक्तिरण द्रष्टव्यम्। Cm कर्तुमर्हसीत्यनन वालिना उक्त इति संबन्ध। Cg न पुनः कर्तुमर्हसि पुनरिति शेष। अत्रेतिकरण द्रष्टव्यम्। Ct पुनरेवं दुष्टेष्टा कर्तुं मार्हसीत्युक्त ※ —(l 42)

क्रोशन्त्या न्यपतद्भूमौ पतिनोक्तपरिप्लुता । [85]
ततो मोहगतस्याङ्के दीर्घमारोप्य वालिनं ।
सुग्रीव बहु वाक्यं मा लोकयानकदु स्थिता ।
तस्याः रुदितशब्देन वाली मोहगतोऽपि सन् ।
शनैरुन्मीलयामास नयने हरियूथप ।
अपश्यत्सुदतीं तारामश्रुदीनमाननम् । [90]

Colophon

13

After 4 22 16 Ś1 Ñ V B D → 1 ll.–11 ins

इत्येवमुक्त्वा सुग्रीवं रामं प्राञ्जलिरब्रवीत् ।
प्रणम्य शिरसा वाली पुत्रं प्राप्त महायशा ।
मार्दितं कृपापूर्णमिदं कृपणो न म राघव ।
महात्मा व्यसने प्राप्तो दीनः कृपण उच्यते ।
कुरु त्वत्कृपया राम मम त्वं सर्वकामद । [5]
मद्वत् कृपणो राम भविष्यति सुत मयि ।
एतावदेव शोचामि वर्तनं विपदर्शनम् ।
न दृश्याम्यहमिदं पुत्रं पापकर्मा हि वै यथा ।
दैवेन चाहरस्याहं पुत्रस्य शुभाननम् ।
अवितृप्तो मरिष्यामि त्वया राम रणे हत । [10]
त्वं गतिः सर्वभूतानां शरणं च परंतप ।
प्रतिगृह्णीष्व मे पुत्रमङ्गदं कनकाङ्गदम् ।
छिन्नमर्मा परामार्तिं प्राप्तोऽस्मि शरपीडित ।
जीवितं त्यक्तुमिच्छामि प्राणाः सन्त्यजन्ति माम् ।
इयमैन्द्री शुभा माला काञ्चनी शतपुष्करा । [15]
दत्ता मम महेन्द्रेण प्रीतेन पुरुषर्षभ ।
इमामैन्द्रीं शुभां मालां लक्ष्मण प्रतिपद्यताम् ।
स्वयं वा त्वं महाबाहो सुग्रीवाय प्रयच्छ वा ।
समर्पयित्वा रामो तु मालां वालिने प्रभु ।
गच्छ लोकान्महेन्द्रस्य त्वमद्यानुत्तमान् । [20]

14

After 4.23 D5.8.9-10 S ins D1 ins l. 1-4 and l. 47-50 only after 4.23

तमाशु वेगेन दुरासदेन
त्वभिप्लुतं शोकमहार्णवेन ।
पश्यंस्तदा वाल्यनुजस्तरस्वी
भ्रातुर्वधेनाप्रतिमेन तेपे ।   [5]
स बाष्पपूर्णेन मुखेन वीक्ष्य
क्षणेन निर्विण्णमना मनस्वी ।
जगाम रामस्य शनैः समीपं
भृत्यैर्वृतः संपरिदूयमानः ।
स तं समासाद्य गृहीतचाप-
मुदात्तमाशीविषतुल्यबाणम् ।   [10]
यशस्विनं लक्षणलक्षिताङ्ग-
मवस्थितं राघवमित्युवाच ।
यथाप्रतिज्ञातमिदं नरेन्द्र
कृतं त्वया दृष्टफलं च कर्म ।   [15]
ममाद्य भोगेषु नरेन्द्रपुत्र
मनो निवृत्तं सह जीवितेन ।
अस्यां महिष्यां तु भृशं रुदन्त्यां
पुरे च विक्रोशति दुःखतप्ते ।
हतेऽग्रजे संशयितेऽङ्गदे च
न राम राज्ये रमते मनो मे ।   [20]
क्रोधादमर्षादतिविप्रधर्षा-
द्भ्रातुर्वधो मेऽनुमतः पुरस्तात् ।
हते त्विदानीं हरियूथपेऽस्मिन्
सुतीक्ष्णमिक्ष्वाकुकुमार तप्स्ये ।   [25]
श्रेयोऽद्य मन्ये मम शैलमुख्ये
तस्मिन्निवासश्चिरमृश्यमूके ।
यथा तथा वर्तयतः स्ववृत्त्या
नेमं निहत्य त्रिदिवस्य लाभः ।
न त्वा जिघांसामि चरेति यन्मा-
मयं महात्मा मतिमानुवाच ।   [30]
तस्यैव तद्राम वचोऽनुरूप-
मिदं पुनः कर्म च मेऽनुरूपम् ।
भ्राता कथं नाम महागुणस्य
भ्रातुर्वधं राघव रोचयेत ।
राज्यस्य दुःखस्य च वीर सारं   [35]
विचिन्तयन्कामपुरस्कृतोऽपि ।
वधो हि मे मतो नासीत्स्वमाहात्म्यव्यतिक्रमात् ।
ममासीद्बुद्धिदौरात्म्यात्प्राणहारी व्यतिक्रमः ।
द्रुमशाखावभग्नोऽहं मुहूर्तं परिनिष्टनन् ।
सान्त्वयित्वा त्वनेनोक्तो न पुनः कर्तुमर्हसि ।   [40]

14

M1 begins with श्रीरामाय नमः —(l. 1) D5 T2 G M3 तमु ; D6 T1 M2 Cg मामु , M1 Ck मद्य Ct as above (for माशु) M3 दुरावेण (for °सदेन) —(l. 2) D2 D6 G1 हि ; T2 G3 M3 तु Cg k च (for तु) D7 [म]भिद्रुतं (for °प्लुतं) —(l. 5) D5.8-10 वस्य (for °स्त्व) —(l. 6) D1 निर्विण्ण° —(l. 8) D1 सुप्रति ; T1 °रि(व) —(l. 10) D1 तस्य तम् G1 नराधम् स्तरस्वी (for मनस्वी) —(l. 11) D6 M3 स्मृता Cg k t as (for जगाम) —(l. 15) D8-10 कृते (for कृतं) above (for स्वयं-) —(l. 16) D8.10 Ck t दृष्ट , Cg as above (for दृष्ट) —(l. 17) D5 तस्यां G1 हि ; G2 च (for तु) D7 [illegible] —(l. 18) D6 T G1 M1 पुरे Cg t as above (for पुरे) —(l. 19) D5.8-10 हते D8-10 Ck t [s]पि (for च) —(l. 21) (for प्रमोद) —(l. 20) M3 हरे (for रमते) —(l. 23) G1 पुनः (for T1 om (hapl.)) हरिविप्रो —(l. 23) G1 पुनः M3 Ct तु (for तप्स्ये) —(l. 24) D5.8-10 T1 G2 M3 Ct तु (for °कुमार) D1 तप्स्ये (for °मार) D5.8-10 Ct नरं न (for °कुमार) D1 तप्स्ये G1 M3 नेष्ये (for तप्स्ये) —(l. 26) D5.8-10 हि (for G1) D8-10 Cg श्वपद्ये —(l. 27) M3 च (for तु) —(l. 31) D6 T G M3 तत् Cg k t as above (for तद्) —(l. 32) D6 om (hapl.) D8-10 M1 Ck t च (for पुनः) M1 तत् (for च मे) —(l. 34) M1 (after corr. from) as above) तत् (for तद्) D5.8-10 M3 तद् हि ; Ct as above (for तद्) —(l. 35) M3 तद् (for वधं) —(l. 36) D5.8 T G M3 Cm g n (for हि) D6 T1 तम (for नाम) D1 पुनः M3 मुषः (for नाम) D1 पुनः (for पुनः) ; Ct [s]पि (for च मे) [illegible] —(l. 37) D5 [illegible] (for हि) [illegible] T1 [illegible] (for मतो) D1 [illegible] (for स्वमाहात्म्य°) Ck t [illegible] Cm [illegible] —(l. 38) [illegible] —(l. 39) D1 [illegible] (for °वभग्नोऽहं) D1 T1 [illegible] (for °ष्टनन्) M3 [illegible] (lacuna) (for °ष्टनन्) —(l. 40) M3 [illegible] [illegible] —(l. 41)

भ्रातृत्वमार्यभावश्च धर्मश्चानेन रक्षित ।
मया क्रोधश्च कामश्च कपित्वं च प्रदर्शितम्।
अचिन्तनीय परिवर्जनीय
मनीप्सनीय स्वनवेक्षणीयम्।
प्राप्तोऽस्मि पाप्मानमिमं नरेन्द्र
भ्रातुर्वधात्त्वाष्ट्रवधादिवेन्द्र । [45]
पाप्मानमिन्द्रस्य मही जलं च
वृक्षाश्च कामं जगृहु स्त्रियश्च ।
को नाम पाप्मानमिमं क्षमेत
शाखामृगस्य प्रतिपत्तुमिच्छन् । [50]
नार्हामि सम्मानमिमं प्रजाना
न यौवराज्यं कुत एव राज्यम्।
अधर्मयुक्तं कुलनाशयुक्त
मेवंविधं राघव कर्म कृत्वा।
पापस्य कर्तास्मि विगर्हितस्य [55]
क्षुद्रस्य लोकापकृतस्य चैव।
शोको महान्मामभिवर्ततेऽयं
वृष्टेर्यथा निम्नमिवाम्बुवेग ।
सोदर्यघातापरगात्रवाल
सन्तापहस्ताक्षिशिरोविषाण । [60]
एनोमयो मामभिहन्ति हस्ती
दृप्तो नदीकूलमिव प्रवृद्ध ।
अंहो बतेदं नृवराविषह्य
निवर्तते मे हृदि साधुवृत्तम्।
विवर्णमग्नौ परितप्यमान [65]
किट्टं यथा राघव जातरूपम्।
महाबलाना हरियूथपाना
मिदं कुलं राघव मन्निमित्तम्।
अस्याङ्गदस्यापि च शोकतापा
दर्धस्थितप्राणमितीव मन्ये। [70]
सुत सुलभ्य सुजन सुवश्य
कुतस्तु पुत्र सदृशोऽङ्गदेन।
न चापि विद्येत स वीर देशो
यस्मिन्भवेत्सोदरसन्निकर्ष ।
यदङ्गदो वीरवराई जीव [75]
जीवेत माता परिपालनार्थम्।
विना तु पुत्रं परितापदीना
तारा न जीवेदिति निश्चित मे।
सोऽहं प्रवेक्ष्याम्यतिदीप्तमग्नि
भ्रात्रा च पुत्रेण च सख्यमिच्छन् । [80]

D5 om (hapl) कामश्च —(l 44) D5 अभीप्सनीय G2 हि G3 तु (for सु) M3 [अ]नपेक्षणीय —(l 45) M3 om (hapl) from नरेंद्र up to मिम in l 49 D5 मया (for प्राप्तो) D8-10 Ct इद (for इम) D8-10 T G M1 2 वयस्य (for नरेन्द्र) —(l 46) T2 वृत्र (for त्वाष्ट्र) G1 यथा (for इव) —(l 49) T2 इम (for इम) D8 10 G3 Cm t सहेत G2 3 M1 2 वयस्य Cg as above (for क्षमेत) —(l 50) T1 (before corr) G2 M1 Cr हर्तुम् T2 हतुम् Cg k t as above (for पत्तुम्) D8-10 G M1 2 Cm t इच्छेद् Cg इच्छन् (as above) ❀ Cr प्रतिहर्तु परिहर्तुम्। Cm प्रतिहर्तुमिच्छेत्' इति पाठ । परिहर्तुं को वा इच्छेत् को वा सहेतेति सम्बन्ध । Cg प्रतिपत्तु किञ्चिदङ्गीकार प्राप्तुमिच्छन्। Ck प्रतिपत्तु प्राप्तुमनर्होऽस्मीति नावमस्तत्वा न्निति शेष । Ct प्रतिपत्तु प्राप्तु क इच्छेत् ❀ —(l 51) D5 G2 M3 अह G3 इम (for इम) —(l 56) D5 लोकस्य कृतस्य D8-10 M3 Cg k t °पकृतस्य G1 °यमतस्य (for लोकापकृतस्य) D8-10 लोके (for चैव) D8 लोके परिनिन्दितस्य —(l 57) G1 लोको (for शोको) M2 3 अभिवर्तेत (for अभिवर्ततेऽयम्) —(l 58) ❀ Cv निम्न मिवाम्बुवेग वृष्टेरम्बुवेग इव शोक निम्नमिव मामभिवर्तत इति यथेवशब्दयोरन्वय । Cr वृष्टेरम्बुवेगो यथा तथा सूनो महान् निम्नमिव मामभिवर्तत इति संबन्ध । Cm इवशब्दस्तथार्थे । वृष्टेर म्बुवेगो यथा तथा महान् शोको मामनुवर्तते । Cg वृष्टस्सरोऽम्बुवेगो यथा तादृशोऽयं शोको मा निम्नमिवाभिवर्तते । उभयत्राप्युपमावाचकप्रयोगो महाकविनिबन्धनेष्व दृष्ट । Ck वृष्ट्यम्बुवेगो यथा तथा शोको निम्नमिव मा प्राप्नोति । Ct 2 शोको मामिव तथाभिवर्तते यथा वृष्टेरम्बुवेगो निम्नम् । इवशब्दस्तथाशब्दार्थे ❀ —(l 59) D8 9 सौम्य T2 घातान्नि (for घातापर) —(l 60) D5 हस्तो (for हस्त) T3 विशार (for °ण) —(l 61) D6 अपि इति D8 अप°, M1 °हत (for अभिहन्ति) —(l 62) G3 हस्ती (for दृप्तो) —(l 63) D10 T3 Cv महो Cr m g k t as above (for अंहो) M3 [अ]विषह्य (for °ह्य) ❀ Cv अहो बत अविषह्य न वर्तेत किट्ट यथा इति च पाठ । एव हति अहो बतेन इदमविषह्य परं मह मे संजात किमिति चेन्मे हृदि साधुवृत्त सज्जनचरितं न वर्तते । नावतिष्ठते । यथा विवर्णं ताम्राग्निसंयुक्तमन एवाग्नौ परितप्यमान जातरूप किट्ट सम्यग् न वर्तते तथेत्यर्थ ।, Cr g अविषह्य असोढव्य । Cm अविषह्य पृथक्कृत्य यथा निवर्तते तथा ।, Ck नृवराविषह्यमिति पाठ । हे नृवर ! ईदृशविषह्य सोढुमशक्यमघ प्राप्य मे हृदि स्थित साधुवृत्त प्रागनुष्ठित पुण्यकर्म न प्रकाशनवत् मनसे नोदितं निवर्तते । मन खेदे । तत्र दृष्टान्तो विवर्णमित्यादि । विवर्णमग्नावग्नौ परितप्यमान प्रतन जातरूपं प्राप्य किट्टं मल यथा निवर्तते तथेत्यर्थ । परन्तु अविषह्येति त्यक्त्वान्तमङ्गीकृत्य व्याकरोदिति । Ct विवर्णमग्नावग्नौ परितप्यमान जातरूपमविषह्य सोढुमशक्यमहावस्थान्तरं प्राप्य किट्ट मल यथा निवर्तते तथेत्यर्थ । यथा चल्कलोत्तमेनाधम धातु न शुध्यतीति तथा वर्ण वानाधमेन सहोत्तमोऽपीत्याशय । एव चानेन पापेन सन्पुण्यक्षयो जात इति तात्पर्यम् । केचित्तु अग्नौ परितप्यमान जातरूप स्वर्ण यथा विवर्ण विवर्णता कारक किट्ट नाशकत्वात्त्वग प्राप्य निवर्तते भस्म भवति तथेत्यर्थ इत्याहु ❀ —(l 65) M3 विवर्णम् (for °मग्नौ) D8-10 transp विवर्णम् and मग्नौ —(l 66) D5 कीट T3 कीट (for किट्ट) —(l 68) G3 महा (for इद) —(l 70) D5 स्थित (for स्थित) D10 M3 मतीव (for इ°) —(l 71) M3 स्वजन (for सुजन) M1 सुवश्य (for सुवश्य) G3 transp सुलभ्य and सुवश्य —(l 72) T3 G1 2 M3 तु (for तु) —(l 75) D5 8-10 अथ (for यदि) D5 न्वरो हि D9 10 न्वरो न G1 गमाई (for वराई) —(l 76) T3 2 M3 जीवेत (for जीवेत) —(l 77) M2 परिदूयमाना —(l 78) D8-10 Ct सा नैव (for तारा न) G3 निश्चयो (for निश्चित) —(l 80)

इमे विचेष्टां त हरिप्रवीरा
सीता निदेशे तव वर्तमाना ।
इत्थं तु तं लोकपति कार्यमेत
न्मय्यप्यतीते मनुजेन्द्रपुत्र । [85]
कुलस्य हन्तासि मजीवनार्ह
समानुजानीहि कृतागसं माम् ।
इत्येवमार्तस्य रघुप्रवीर
श्रुत्वा वचो वालिन उन्मयजस्य ।
समानवान्य परवीरहन्ता
रामो मुहूर्तं विमना बभूव । [90]
तस्मिन्क्षणेऽभीक्ष्णमवेक्षमाण
क्षितिक्षमावानभुवनस्य गोप्ता ।
रामो रुदन्तीं व्यसने निमग्ना
समुत्सुकः सोऽथ ददर्श ताराम् ।
तां चारुनेत्रां कपिसिंहनाथां
पतिं समाश्लिष्य तदा शयानाम् । [95]
उत्थापयामासुरदीनसत्त्वा
मन्त्रिप्रधानाः कपिराजपत्नीम् ।
सा विस्फुरन्ती परिरभ्यमाणा
भर्तुः सकाशादपनीयमाना । [100]
ददर्श रामं शरचापपाणि
स्वतेजसा सूर्यमिव ज्वलन्तम् ।
सुसंवृतं पार्थिवलक्षणैश्च
तं चारुनेत्रं मृगशावनेत्रा ।
अदृष्टपूर्वं पुरुषप्रधान
मयं स काकुत्स्थ इति प्रजज्ञे । [105]
तस्येन्द्रकल्पस्य दुरासदस्य
महानुभावस्य समीपमार्या ।
आर्तातितूर्णं व्यसनाभिपन्ना
जगाम तारा परिविह्वलन्ती । [110]
सा तं समासाद्य विशुद्धसत्त्वं
शोकेन संभ्रान्तशरीरभावा ।
मनस्विनी वाक्यमुवाच तारा
रामं रणोत्कर्षणलब्धलक्षम् ।
त्वमप्रमेयश्च दुरासदश्च
जितेन्द्रियश्चोत्तमधार्मिकश्च । [115]
अक्षय्यकीर्तिश्च विचक्षणश्च
क्षितिक्षमावान्क्षतजोपमाक्षः ।
त्वमात्तबाणासनबाणपाणि
र्महाबलः संहननोपपन्नः । [120]
मनुष्यदेहाभ्युदयं विहाय
दिव्येन देहाभ्युदयेन युक्तः ।
येनैव बाणेन हतः प्रियो मे
तेनैव मां त्वं जहि सायकेन ।
हता गमिष्यामि समीपमस्य
न मामृते राम रमेत वाली । [125]
स्वर्गेऽपि पद्मामलपत्रनेत्र
समेत्य संप्रेक्ष्य च मामपश्यन् ।
न ह्येष उच्चावचताम्रचूडा
विचित्रवेषाप्सरसोऽभजिष्यत् । [130]
स्वर्गेऽपि शोकं च विवर्णतां च
मया विना प्राप्स्यति वीर वाली ।
त्वं चापि लोकेन्द्रस्य महाकारी
विदेहकन्यारहितो यथा त्वम् ।
त्वं वेत्थ यावद्वनिताविहीन [135]
प्राप्नोति दुःखं पुरुषः कुमारः ।

M4 स (for first च) M2 (after corr *inf lin sec m* as above) सस्वर् (for सरथम्) —(l 82) D4.8-10 G1 अप्यनीते, T2 अपि M1 परि (for तव) —(l 84) D4 M3 अव्यनीते, T2 अपि स्त° (for मध्यप°) —(l 88) T1 M1.3 मानुजस्य तस्य —(l 89) M4 स (for सं) —(l 91) M1 अस्मिन् D5 om (hapl ?) from क up to मा in l 92 D1 M3 अवेक्षमाण, T2 अवीक्षमाण *ℰℰ* Cg परवीरहन्ता आश्रितविरोधि निरसनशील । ताच्छील्ये तृन् *ℰℰ* —(l 93) G1 क्षिप्य (for °क्ष्म°) —(l 94) D6 [s]पि (for ऽथ) —(l 95) T1 G2.3 M3 Ck -नाथ, Ct as above (for -नाथां) —(l 96) M1 तदा (for तदा) —(l 98) D6 प्रवीरा (for प्रधाना) T M3 वीर (for राज) —(l 100) D1.8-10 समीपात् (for सकाशात्) —(l 104) D6 इव च पूर्वं, G1.3 M1.3 सा त्वेव (M3 तस्य) पूर्वं Cg as above (for तं चारुनेत्रं) —(l 105) D6 पुरुषं (for °ष) —(l 106) M1 काकुत्स्थम् (for °त्स्थ) —D10 om l 107-110 —(l 109) M2 (after corr *inf lin sec m* as above) [अ]ति (for [आ]ति) D4.8-10 व्यसन प्रपन्ना —(l 111) D4.8-10 G2.3 M3 transp सा and तं T3 स (for रि) D6 M3 -तस्मा G1 -तायै (for -नीते) —(l 112) D6 T3 भारा (for भावा) —(l 114) D6 -लक्ष्म (for -लक्षम्) —D1 om l 115-118 T2 om (hapl) l 116-117 —(l 116) D8-10 Ct धर्मिकश्च Cr g धार्मिकश्च (as above). —(l 117) D8-10 G1 Ct अतीव Cg as above (for अक्षय्य) —(l 118) G3 क्षिति (for क्षिति) —(l 123) M4 [ए]क (for [ए]व) —(l 124) D8-10 तेनैव बाणेन हि मां जहीहि —(l 125) M3 (after corr *pr m* as above) हत्वा (for हता) —(l 126) D8-10 विना मीर (for मृते राम) —(l 127) T1 -पत्र (for -पत्र) G3 M1.3 -नेत्रा, Cr g -नेत्र Ck t as above (for -नेत्र) —(l 128) G3 संप्रेक्ष्य —(l 129) D6 [ए]व (for [ए]ष) M1 चारु (for ताम्र) —(l 130) G3 भजिष्यति (for °भजिष्यत्) *ℰℰ* Ck आभजिष्यत् न भजिष्यति । ऋद्ध्यै लङ् । विचित्रवेषाप्सरसः । आर्षं सन्धि । सन्ताना वस्तु । Ct नाभजिष्यत् न भजिष्यति ऋद्ध्यै लङ् । विचित्रवेषाप्सरा स्वर्गार्थे अपि । समागते वा t, Cg t नाभजिष्यत् भजिष्यति (Cg ऋद्ध्यै लङ्) *ℰ* —(l 132) G3 प्राप्स्यति (for प्रा°) —(l 133) T3 लोकस्य (for लो°) —(l 135) G3 वेत्सि (for वेत्थ) D6 यावद् —(l 136) T1 G1.3 कुमार (for °रः) *ℰℰ* Cg कुमार पुत्र । Ct कुमार सुन्दर पुरुष । अत्र दुःखदुःखकुमार इति कुत्सितो मतो वरस्य पदस्य …

तत्त्वं प्रजानन्नहि मां न वाली
दुःखे ममादर्शनजं भजेत।
यच्चापि मन्येत भवान्महात्मा
स्त्रीघातदोषो न भवेत्तु मह्यम्। [140]
आत्मेयमस्येति हि मां जहि त्वं
न स्त्रीवधः स्यान्मनुजेन्द्रपुत्र।
शास्त्रप्रयोगाद्विविधाच्च वेदा-
दात्मा ह्यनन्यः पुरुषस्य दाराः।
दारप्रदानाद्धि न दानमन्य- [145]
त्प्रदृश्यते ज्ञानवतां हि लोके।
त्वं चापि मां तस्य मम प्रियस्य
प्रदास्यसे धर्ममवेक्ष्य वीर।
अनेन दानेन न लप्स्यसे त्व-
मधर्मयोगं मम वीर घातात्। [150]
आर्तामनाथामपनीयमाना-
मेवंविधामर्हसि मां निहन्तुम्।
अहं हि मातङ्गविलासगामिना
प्लवंगमानामृषभेण धीमता।
विना वराहोत्तम हेममालिना [155]
चिरं न शक्ष्यामि नरेन्द्र जीवितुम्।
इत्येवमुक्तस्तु विभुर्महात्मा
तारां समाश्वास्य हितं बभाषे।
मा वीरभार्ये विमतिं कुरुष्व
लोको हि सर्वो विहितो विधात्रा। [160]
तं चैव सर्वं सुखदुःखयोगं
लोकोऽब्रवीत्तेन कृतं विधात्रा।
त्रयोऽपि लोका विहितं विधानं
नातिक्रमन्ते वशगा हि तस्य।
प्रीतिं परां प्राप्स्यसि तां तथैव [165]
पुत्रश्च ते प्राप्स्यति यौवराज्यम्।
धात्रा विधानं विहितं तथैव
न शूरपत्न्यः परिदेवयन्ति।
आश्वासिता तेन तु राघवेण
प्रभावयुक्तेन परंतपेन। [170]
सा वीरपत्नी ध्वनता मुखेन
सुवेषरूपा विरराम तारा।

Colophon

15

After 4.26.4, D5.8.9–10 S ins

कृत्वा च समयं रामः सुग्रीवेण सहानघः।
कालयुक्तं महद्वाक्यमुवाच रघुनन्दनः।
विनीतं भ्रातरं भ्राता लक्ष्मणं लक्ष्मिवर्धनम्।
इयं गिरिगुहा रम्या विशाला युक्तमारुता।
अस्यां वत्स्याम सौमित्रे वर्षरात्रमरिंदम। [5]

मदनस्य प्रसिद्ध अथवा दुःखिनो मातो मरणं यस्य मरणान्धि दुःखजनकत्वादेवमुक्तिः। भावे घञ् ❀ —(l. 137) D6 T1 G1.2 M1.2 Cr तत्त्वं (D6 °त्त्व)प्रजानन् T1.2 °बोधन्, G3 तस्मात्त्वमातां, Cg as above (for तत्त्व प्रजान्नम्) G1 न हि (for नहि) ❀ Cr जहि मां न वालीति पाठः ❀ —(l. 138) G3 शोक (for दुःख) T3 न मां (for मम) —(l. 139) D6 G1 तच् (for यच्) ❀ Cv यच्चापीत्यादेरर्थश्लिरत आत्मेयम-स्येति हि मां जहि त्वं न स्त्रीवधः स्यान्मनुजेन्द्रपुत्र। शास्त्रप्रयोगाद्विविधाच्च वेदादात्मा ह्यनन्यः पुरुषस्य दाराः। इत्येष पाठक्रमः। अस्य भ्रंशो विपर्यासश्च लेखकप्रमादकृतः। Cr यच्चापि मन्येत भवान्महात्मा स्त्रीघातदोषो न भवेत्तु तुभ्यम्। आत्मेयमस्येति च मां जहि त्वं न स्त्रीवधः स्यान्मनुजेन्द्रपुत्र। शास्त्रप्रयोगाद्विविधाच्च वेदादात्मा ह्यनन्यः पुरुषस्य दाराः। दारप्रदानाद्धि न दानमन्यत्प्रदृश्यते ज्ञानवतां हि लोके। इति पाठक्रमः।, Cm यच्चापीति सार्धश्लोक वाक्यम्। Cg यच्चापीत्यादि सार्धश्लोक ❀ —(l. 140) T3 M1.2 च (for न) D6 T3 च D6 न (for तु) —(l. 141) D6 G M च (for हि) —M1 reads l. 143 144 after l. 148 —(l. 143) M1 दानाद् (for वेदाद्) —(l. 144) D5.8–10 अ(D5 [marg also] ह्य)नन्यस्मा (for आत्मा ह्यनन्य) —(l. 145) T3 दारा G1 M1 नान (for नाद्) D6 M1 transp हि and न —(l. 146) D5 ज्ञानवतो —(l. 148) G3 भवेक्ष (for °क्ष्य) —(l. 150) G3 -योगान् (for योग) —(l. 151) G3 तथाम् (for आर्ताम्) —(l. 152) D5.8–10 G1.2 नार्हसि, G1 M3 विधां नार्हसि (for विधामर्हसि), D5.8–10 Ct अर्हेतुम्, G1.2 M3 न ह°, Ck वि° (for निहन्तुम्) —(l. 157) G1 M3 सुहृद् (for विभुः) —(l. 158) G1 M3 हि तां (for हितं) —(l. 163) D5 T2.3 G2 M1.2 हि (for पि) T M1 विधातुः G3 °त्रा (for विधानं) —(l. 164) G3 वशमागतस्य M3 (after corr sec m. as above) °गो हि तस्य (for °गा हि तस्य) —(l. 165) G3 प्रियां (for परां) D5.9.10 M1 प्राप्स्यति, Ct as above (for °सि) —(l. 166) M3 तु (for च) —D5 om from तं in l. 167 up to शाप in 4.24.9[1] —(l. 168) G3 वीर (for शूर) T3 -वेदयति (meta ?) (for -देवयति) —(l. 169) D8–10 G M1.2 महात्मना तु (D8 °श्च) (for तु राघवेण) —(l. 171) G1 M3 स्वनता मुखेन G3 रमणीयकामस्य (for ध्वनता मुखेन) —(l. 172) D6 रामा (for तारा)

Colophon D5.7 om —*Sarga* no (figures words or both) D5.8–10 T G1.2 M 24 G3 23 —After colophon, G1.2 conclude with श्रीरामाय नमः G3 श्रीमते रामानुजाय नमः

15

D5 om from l. 2 up to वत्स्याम in l. 5 —(l. 1) G1 स कृत्वा (for कृत्वा च) T M1.2 सौम्य (for रामः) —(l. 2) D6 om from कालयु up to गिरिगु in l. 4 —(l. 3) ❀ Cm लक्ष्मिवर्धनमित्यत्र ह्रस्वश्छान्दसः ❀ —(l. 5) D6 T1.2 G1 M1 वत्स्यामि G2.3 वत्स्यावः M1 वसाव M2 Cg वसाव (for वत्स्याम) T1 -कालम्, T2 M3 रात्रिम् (for -रात्रम्) ❀ Cr m k वर्षरात्र(Cm k °त्रमिति) मात्येकवचनम्। Cg वसाव, लोडुत्तमद्विवचनम्। वर्षरात्रमिति। अच् समासान्त आर्षः। बालेकवचनम्।,

गिरिशृङ्गमिदं रम्यमुत्तमं पार्थिवात्मज ।
श्वेताभिः कृष्णताम्राभिः शिलाभिरुपशोभितम् ।
नानाधातुसमाकीर्णं नदीदर्दुरसंयुतम् ।
विविधैर्वृक्षषण्डैश्च चारुचित्रलतायुतम् ।
नानाविहगसंघुष्टं मयूरवरनादितम् । [10]
मालतीकुन्दगुल्मैश्च सिन्दुवारैः शिरीषकैः ।
कदम्बार्जुनसर्जैश्च पुष्पितैरुपशोभितम् ।
इयं च नलिनी रम्या फुल्लपङ्कजमण्डिता ।
नातिदूरे गुहाया नौ भविष्यति नृपात्मज ।
प्रागुदक्प्रवणे देशे गुहा साधु भविष्यति । [15]
पश्चाच्चैवोन्नता सौम्य निवातेयं भविष्यति ।
गुहाद्वारे च सौमित्रे शिला समतला शुभा ।
श्लक्ष्णा चैवायता चैव भिन्नाञ्जनचयोपमा ।
गिरेः शृङ्गमिदं तात पश्य चोत्तरतः शुभम् ।
भिन्नाञ्जनचयाकारमम्भोधरमिवोत्थितम् । [20]
दक्षिणस्यामपि दिशि स्थितं श्वेतमिवापरम् ।
कैलासशिखरप्रख्यं नानाधातुविभूषितम् ।
प्राचीनवाहिनीं चैव नदीं भृशमकर्दमाम् ।
गुहायाः पूर्वतः पश्य त्रिकूटे जाह्नवीमिव ।
चम्पकैस्तिलकैः सालैस्तमालैरतिमुक्तकैः । [25]
पद्मकैः सरलैश्चैव अशोकैश्चैव शोभिताम् ।
वानीरैस्तिमिदैश्चैव वकुलैः केतकैर्धवैः ।
हिन्तालैस्तिनिशैर्नीपैर्वेतसैः कृतमालकैः ।
तीरजैः शोभिता भाति नानारूपैस्ततस्ततः ।
वसनाभरणोपेता प्रमदेवाभ्यलंकृता । [30]
शतशः पक्षिसंघैश्च नानानादविनादिता ।
एकैकमनुरक्तैश्च चक्रवाकैरलंकृता ।
पुलिनैरतिरम्यैश्च हंससारससेवितैः ।
प्रहसन्तीव भात्येषा नानारत्नविभूषिता ।
क्वचिन्नीलोत्पलैश्छन्ना भाति रक्तोत्पलैः क्वचित् । [35]
क्वचिदाभाति शुक्लैश्च दिव्यैः कुमुदकुड्मलैः ।
पारिप्लवशतैर्जुष्टा बर्हिक्रौञ्चविनादिता ।
रमणीया नदी सौम्य मुनिसंघैर्निषेविता ।
पश्य चन्दनवृक्षाणां पङ्क्तीः सुरुचिरा इव ।
ककुभानां च दृश्यन्ते मनसैवोदिताः समम् । [40]
अहो सुरमणीयोऽयं देशः शत्रुनिषूदन ।

Ct वर्तरात्र नानानेकवचनं पार्थिका मामा इत्यर्थः ‖ —(l 6) T1.3 M3 उत्तर (for उत्तम) —G3 om (hapl) l 8–12 G1 reads l 8 after l 12 —(l 8) D4 नानानिझरशोभित, D5 नदिदर्दरसंयुत, T G1.3 M2.3 दरीनिर्झर (G1 M3 °निर्झर) G1 °दर)रशोभित, M1 दरीकन्दरनिर्झर (for the post half) —(l 9) D8.10 -राढैश् Cv k t as above (for -षण्डैश्) M3 शिला (for -लता) D4.5 T G3 M -युत (for -युतम्) ‖ Cr विचित्रलताश्रितमिति पाठ ‖ —(l 10) D4.5 G1 विहग (for विहग) D8.10 वर (for -रव) —D4 T1.3 om l 11–12 —(l 11) D4 सिंधुवारैश्च कुब्जकैः T1.3 Cv सिंदुवा(T1 °र)शिरीषके T3 सिंदुवारैश्च कुब्जकै, G1 M2 सिंदुवारैस्तिरि(M3 °र)च्छकै, G2 M3 सिंदुवारशिरीषै, M1 सिन्दुवारनिरीषै (for the post half) —(l 12) G1 बिल्वामलकभूषितैः (for -सर्जैश्च) M1 -जरैश् (for -सर्जैश्) बदरालम्ब (for मतम्बार्जुन) —(l 14) D4 च (for नौ) —(l 17) D4 -शोभताम् (for समतला) D3.4-10 शिवा (for शुभा) —(l 18) D4-10 कृष्णा (for श्लक्ष्णा) —(l 19) D4.5 G2 M3 Cg गिरि (for गिरे) M2 इम (for इद) G1 भाति, G3 पश्य (for तात) G1 प्रभाण, G2 M3 पश्यतो (for पश्य च) —(l 20) D3.4-10 [अं]बर, [इ]दिन (for [व]स्थितम्) —(l 21) D4.5 Ck t [अं]बर, G1.3 M3 [अं]बुद, Cr m g tp as above (for [अ]परम्) ‖ Cr m g अपर शृङ्ग पश्येति पूर्वेण संबन्ध (Cg °णान्वय) ‖ Ck श्वेतमिवाम्बरमिति पाठ l, Ct श्वेतमिवापरम् इति पाठेऽपरशृङ्गं श्वेतमिव कृष्णमिव शिलेवनिलय ‖ —(l 22) D10 प्रख्य (for -प्रख्यं) D4.10 शिरावित, D4 G1 विचित्रित (for विभूषितम्) —D4 om from l 23 up to पश्य in l 24 —(l 24) D6.8.10 पुरत (for पूर्वत) —(l 25) D4.5 चंपकैस्, D4 D8 शालैस्, वानीरैस् (for चम्पकैस्) D T1.3 G1.3 M तालैस् D10 सालैस् (for तालैस्) D4 अतिमुक्तकै, D10 इति मुक्तकै (for अति°) —(l 26) Note hiatus between the two halves. G3 पर्णीरैः, G3 अंबरैश् (for अशोकैश्) G3 वकुलैर्वा (for चैव शोभिताम्) —(l 27) D4.5 M3 नीवारैस्, G3 अर्कैर् (for वानीरैस्) D8.10 तिमिरैश्, D4 तिमिरैश् G3 वकुलैश् (for तिमिदैश्) G1.3 M1 वकुलै, G3 नीवारै (for वकुलै) D3.4-10 अपि (for धवै) ‖ Cv r वकुलै(Cr °ल इ)ति साधु ‖ —(l 28) D3.4-10 T2 G3 M1 Cg तिमिशैर्, D4 G1.3 अर्जुनैर्, T2 सरलैर् M2.3 शिरीषैर् (for तिनिशैर्) D4 T G1 M2.3 Cv r g वेतसै G2.3 तिरीटै (for वेतसै) ‖ Cv r g वेतसैरिति साधुः ‖ —After l 28 G3 reads l 33 for the first time repeating it below —(l 29) D4 om (hapl) second ततः —(l 30) G2.3 M1 वसना Ck as above (for [अ]भ्य°) —(l 31) T1.3 नानाविहगनादिता, M3 नानानादविनादिता (for the post half) —(l 32) G3 एकमेव (for एकैकम्) ‖ Cv r एकैकमनुरक्तैरिति (Cr °क्तै)ति साधुः ‖ —(l 33) D3.4-10 -सेविता (for -सेवितै) G3 (second time) चतुर्दिक्कुक्कुभै (for the post half) —(l 34) D4.5.10 T2 [प]त्र (for [र]त्न) T M3 नारी सर्व (for नानारत्न) D3.4-10 सुप्रदीप्ता (for विभू षिता) —(l 35) D4 G1 M2.3 नीलोत्पल- (for °लैश्) —(l 36) D4 कुसुम (for कुमुद) G1 -कैरवै (for कुड्मलै) —(l 37) D4 परिप्लवश्च T पुष्प (for जुष्टा) D4-10 बर्हिकौञ्चविनादिता (for the post half) —(l. 38) T2 G M1.3 सौम्य (for सौम्या) D3.4-10 G2 -संघैर् (for -संघैर्) —(l 39) D4 reads from पश्य up to l 41 in marg D4 पुरे G1 पश्य (for पङ्क्ती) D4 T1.3 G1 M2.3 Cv r g सुरचिता Ck t as above (for सुरुचिरा), G3 शुचि (for इव) ‖ Cv r सुरचिता इवेति साधुः, Ck t इव इत्यव्ययं (Cr °शुभ्रोदितावे) ‖ —(l 40) T2 G2.3 M Cv r m g [इ]त (for [च]त) M1 [अ]भिते (for [अ]भिता) G2 मनसा निर्मिता इव (for the post half)

इह रस्याम सौमित्र माध्यत्र निरसावहे ।
इतश्च नातिदूरे सा किष्किन्धा चित्रकानना ।
सुग्रीवस्य पुरी रम्या भविष्यति नृपात्मज ।
गीतवादित्रनिर्घोष श्रूयते जयता वर । [45]
नदता वानराणा च मृदङ्गाडम्बरै सह ।
लब्ध्वा भार्यां कपिवर प्राप्य राज्य सुहृद्वृत ।
ध्रुव नन्दति सुग्रीव सप्राप्य महतीं श्रियम् ।

16

After 4 29 27 B4 D5 8 10 G1 M3 Ck t ins D2 T (T1 first time) G2 3 M5 Cv r m g ins after 4 29 28 D1 ins l 1 – 16 after l 5 of 579* and l 17 – 116 after 4 29 28 while M1 ins l 1 – 36 and l 37 – 116 after st 27 and 28 respy

शाखासु सप्तच्छदपादपाना
प्रभासु ताराकनिशाकराणाम् ।
लीलासु चैवोत्तमवारणाना
श्रिय विभज्याद्य शरत्प्रवृत्ता । [5]
सप्रत्यनेकाश्रयचित्रशोभा
लक्ष्मी शरत्कालगुणोपनीता ।
सूर्याग्रहस्तप्रतिबोधितेषु
पद्माकरेष्वभ्यधिक विभाति ।
सप्तच्छदाना कुसुमोपगन्धी
षट्पादवृन्दैरनुगीयमान । [10]
मत्तद्विपाना पवनोऽनुसारी
दर्प वनेष्वभ्यधिक करोति ।
अभ्यागतैश्चारुविशालपक्षै
सर प्रियै पद्मरजोऽवकीर्णै ।
महानदीना पुलिनोपयातै [15]
क्रीडन्ति हसा सह चक्रवाकै ।
मदप्रगल्भेषु च वारणेषु
गवा समूहेषु च दर्पितेषु ।
प्रसन्नतोयासु च निम्नगासु
विभाति लक्ष्मीर्बहुधा विभक्ता । [20]
नभ समीक्ष्याम्बुधरैर्विमुक्त
विमुक्तबर्हाभरणा वनेषु ।
प्रियास्वसक्ता विनिवृत्तशोभा
गतोत्सवा ध्यानपरा मयूरा । [25]
मनोज्ञगन्धै प्रियकैरनल्पै
पुष्पातिभारावनताग्रशाखै ।
सुवर्णगौरैर्नयनाभिरामै
रुद्योतितानीव वनान्तराणि ।
प्रियान्वितानां नलिनीप्रियाणां
वने रतानां कुसुमोद्धतानाम् । [30]
मदोत्कटानां मदलालसानां
गजोत्तमानां गतयोऽद्य मन्दा ।
व्यभ्र नभ शस्त्रविधौतवर्ण
कृशप्रवाहानि नदीजलानि ।

❀ Cr मासेवोपपादिता । सन मनसा संश्लेषेण सम यथा भवति तथा उपपादिता उचिता इव । Ct मनसा संकल्पेन समभेवोत्थिता ❀ —(l 42) G1 इह (for इह) G1 रंस्यामि M3 रस्याम Cg as above (for रस्याम) M3 सह (for साध्यत्र) D8 10 G1 M1 3 विवसामहे Cg °वहे (for °वहे) —(l 45) D5 वरं D10 वर (for वर) —(l 46) D5 8–10 नन्दी Cr m g as above (for नन्दतां) M1 वानरेन्द्राणां (for °राणां च) —(l 48) D1 संन्यस्य (for संप्राप्य) —After l 48 G1 ins

वसुधाया महातेजा लक्ष्मण शुभलक्षणम् ।

16

(l 3) B1 वीर (for चैव) —(l 4) B1 विलय (for विभज्य) —(l 5) B1 रूपा (for शोभा) —(l 6) D5 8 10 [उ]पस्था (for °नीता) —(l 7) D4 Cg [अ]गल्भे T2 M2 [अ]ग्राग M3 [अ]ग्रप्रिय (for °हस्त) —(l 8) D1 4 G4 [अ]पि (for [अ]धि) —(l 9) B1 [उ]पशत (for °गन्धी) —(l 10) G1 षड्पद (for षट्पा°) D2 11 अनुगम्यमान —(l 12) D8–10 Ct m विशेषत(D1 °स)श्च विभाति —(l 13) G1 M1 अभ्यागताय Cg k t अभ्यागताद् (as above) —(l 14) B1 M1 सरांसि ; D8 सर सिषे D8–11 सरांसि (for सर प्रियै) G1 8 विकीर्णै (for °कीर्णै) —(l 15) B1 विगलेपयाते D4 8 10 11 पुलिनेषु याते (for °याते) —(l 17) B1 मदप्रयातेषु D10 मदप्रगल्भेषु (for मद°) T [अ]पि (for च) —(l 18) B1 D1 समूहेषु (for समूहेषु) —(l 20) D8 विविक्ता (for विभक्ता) —(l 22) D1 विक्रम्य D1 marg G1 निर्मुक्त (for विमुक्त) D11 नवेषु (meta) (for वनेषु) —(l 23) B1 क्रियाविमुक्ता D8 9 प्रियास्वसक्ता D8–11 Ck t °ब्रता (for °स्वसक्ता) M1 प्रियासु सक्ता सुचिरप्रयोगा —(l 24) M1 इत (for गत) —(l 25) D8 11 रुचे (for गन्धै) —(l 26) B1 [अ]तिभार D8–11 [अ]वभार ; D2 [उ]दार T1 [अ]वभार (for [अ]ति°) —(l 28) G1 विद्योतितानि (for उद्यो°) —(l 29) D5 11 वधिनी (for नलिनी) —(l 30) D1 वने प्रियाणां D5 10 वनप्रियाणां (for वने रतानां) D8 11 M3 कुसुमोद्धतानां T1 (before corr) 2 M1 2 Cr p m g कुसुमोत्कटानां T2 °रितानां G2 3 Cv r व(G2 Cv r गु)णोद्ध° Cv p k t as above (for कुसुमोद्धतानाम्) ❀ Cv कुसुमोद्धतानां रितरां पुष्पितानाम् । कुसुमोत्कटानामिति पाठे सत्सच्छदकुसुमसमृद्धिमताम् । Cr कुसुमोत्कटानामेतरां पुष्पिताना नाम् । कुसुमोत्कटानामिति पाठे सप्तच्छदकुसुमसमृद्धिमतानाम् । Cm g कुसुमोत्कटानां सप्तच्छदकुसुमसमृद्धिमतानाम् । Ck कुसुमोद्धतानां कुसुमसमृद्धियुक्तानाम् । कुसुमोद्धतानामिति पाठ । Ct कुसुमोद्धतानां सप्तच्छदकुसुमसमृद्धियुक्तानाम् । °द्धतानाम् इत्येव पाठ पाठ । °उद्धतानाम् इति कतिपय इति कतकम् ❀ —(l 31) D8 मदोत्कटानां D5 11 विद (for मद°) —(l 32) D5 11 विभाति (for च मन्दा) —(l 33) D5 8–11 व्यक्त (for व्यभ्र) B1 शुद्धशील D5 11 शस्त्रधौत, D8 8 शस्त्रविधूत (for

कह्लारशीता पवना प्रवान्ति [35]
तमोविमुक्ताश्च दिश प्रकाशा ।
सूर्यातपक्रमणनष्टपङ्का
भूमिश्चिरोद्घाटितसान्द्ररेणु ।
अन्योन्यवैरेण समायुताना
मुद्योगकालोऽद्य नराधिपानाम् । [40]
शरद्गुणाप्यायितरूपशोभा
प्रहर्षिता पांसुसमुत्थिताङ्गा ।
मदोत्कटा सम्प्रति युद्धलुब्धा
वृषा गवां मध्यगता नदन्ति ।
समन्मथा तीव्रतरानुरागा [45]
कुलान्विता मन्दगतिं करेणु ।
मदान्वितं सम्परिवार्य यान्तं
वनेषु भर्तारमनुप्रयाति ।
त्यक्त्वा वराण्यात्मविभूषणानि
बर्हाणि तीरोपगता नदीनाम् । [50]
निर्भर्त्स्यमाना इव सारसौघै
प्रयान्ति दीना विमदा मयूरा ।
वित्रास्य कारण्डवचक्रवाका
न्महारवैर्भिन्नकटा गजेन्द्रा । [55]
सरःसु बद्धाम्बुजभूषणेषु
विक्षोभ्य विक्षोभ्य जलं पिबन्ति ।
व्यपेतपङ्कासु सवालुकासु
प्रसन्नतोयासु सगोकुलासु ।
ससारसारावविनादितासु [60]
नदीषु हृष्टा निपतन्ति हंसा ।
नदीघनप्रस्रवणोदकाना
मतिप्रवृद्धानिलबर्हिणानाम् ।
प्लवङ्गमानां च गतोत्सवानां
द्रुतं रवा सम्प्रति संप्रणष्टा । [65]
अनेकवर्णा सुविनष्टकाया
नवोदितेष्वम्बुधरेषु नष्टा ।

क्षुधार्दिता घोरविषा बिलेभ्य-
श्चिरोषिता विप्रसरन्ति सर्पाः ।
रात्रिः शशाङ्कोदितसौम्यवक्त्रा
तारागणोन्मीलितचारुनेत्रा । [70]
ज्योत्स्नांशुकप्रावरणा विभाति
नारीव शुक्लांशुकसंवृताङ्गी ।
विपक्वशालिप्रसवानि भुक्त्वा
प्रहर्षिता सारसचारुपङ्क्तिः ।
नभः समाक्रामति शीघ्रवेगा [75]
वातावधूता ग्रथितेव माला ।
सुप्तैकहंसं कुमुदैरुपेतं
महाह्रदस्थं सलिलं विभाति ।
घनैर्विमुक्तं निशि पूर्णचन्द्रं
तारागणाकीर्णमिवान्तरिक्षम् । [80]
प्रकीर्णहंसाकुलमेखलानां
प्रबुद्धपद्मोत्पलमालिनीनाम् ।
वाप्युत्तमानामधिकाद्य लक्ष्मी-
र्वराङ्गनानामिव भूषितानाम् ।
वेणुस्वनव्यञ्जिततूर्यमिश्रः [85]
प्रत्यूषकालेऽनिलसंप्रवृत्तः ।
संमूर्छितो गर्गरगोवृषाणा-
मन्योन्यमापूरयतीव शब्दः ।
नवैर्नदीनां कुसुमप्रहासै-
र्व्याधूयमानैर्मृदुमारुतेन । [90]
धौतामलक्षौमपटप्रकाशैः
कूलानि काशैरुपशोभितानि ।
वनप्रचण्डा मधुपानशौण्डाः
प्रियान्विताः षट्चरणाः प्रहृष्टाः ।
वनेषु मत्ताः पवनानुयात्राः [95]
कुर्वन्ति पद्मासनरेणुगौराः ।
जलं प्रसन्नं कुमुदप्रहासं
क्रौञ्चस्वनं शालिवनं विपक्वम् ।

—(l. 67) M2 घोरविषा (for घोर°).—(l. 68) D8 [अ]विप्रसरन्ति (for विप्र°) B4 सरोषिता विप्रविशन्ति सर्पाः —After l. 68, D8-10 G2 (before l. 1) M2 (*inf. lin., sec. m.*) 2 Cm g.k.t ins.

चञ्चच्चन्द्रकरस्पर्शहर्षोन्मीलिततारका ।
अहो रागवती संध्या जहाति स्वयमम्बरम् ।

[(l. 1) M2 शरत् (for चञ्चत्) and -लोचना (for -तारका) —(l. 2) D8 G2 जहातु, Cg.h as above (for जहाति).] —(l. 69) D3 रात्रिः शशाङ्कोदितसौम्यवक्त्रा & Cv.r.m.g शशाङ्कोदितसौम्यवक्त्रा अतिशशाङ्क्षैः (Cg °र)म्यवक्त्रा ।, Ck.t शशाङ्कोदितेति । वर्जितशशाङ्कमर्थ. & —(l. 70) D8.11 शारदाम्भु (for तारागण) D11 पद्मनेत्रा —(l. 71) D8 -[अ]कुर (for -[अं]शुक).—(l. 72) B4 om. शुक्लां —(l. 74) B4 -सारसपङ्क्ति (for चारु°) —(l. 75) D8 M1 तीव्र (for शीघ्र) —(l. 76) B4 [अ]रय (for [अ]व) —(l. 77) G2 सुप्तैकहंसे (meta). B4 G2 कुमुदैर्, D10 मुकुलैर् (meta.) (for कुमुदैर्). D11 कुल च (for उपेत).—(l. 78) D2.11 -सर स्थ (for ह्रदस्थ).—(l. 79) B4 D3.11 गणैर् (for घनैर्) B4 विमुक्त (for विमुक्त).—(l. 81) B4 पानीय, D8.11 प्रगल्भ (for प्रकीर्ण).—(l. 82) D2.11 विबुद्ध (for प्रबुद्ध) —(l. 85) B4 -स्वानि, T -स्वर, G2 -स्वनो (for -स्वन). D2 -पूर्णकर, D3 -मार्गमिश्र (for -तूर्यमिश्र).—(l. 86) B4 M2 -काल (for -काले). B4 D2 G1 Ch [ऽ]निलसंप्रवृद्ध, D3 स्वरसंश्रितश्च, D12 स्वरसंश्रितश्च (for °संप्रवृत्त) —(l. 87) D8.10 Ck.t.h गह्वर; Cv.m.g as above (for गर्गर). B4 संमूर्छिते सागरगोचराणाम्, D3.11 संमूर्छित कोकिलानुविद्धो, D12 संमूर्छितो मूर्छित(D8 °मित्र)गोचराणाम्. & Cv गर्गरगोवृषाणां दधिमथनभाण्डानां गोवृषाणामृषभाणां च शब्दोऽन्योन्यमापूरयतीव गर्गरशब्दो(°र ?) गोवृषशब्दो वर्धयतीव । त च स । प्रत्यूषकाले मधुरा घोषा(षा)ला गोष्ठेषु वेणुवाद्य वादयन्ति, गोप्यो गर्गराश्च मथ्नन्ति, गोवृषाश्च नर्दन्ति । तत्र समुत्थितः शब्दः पवनेन प्रवृत्त इत्यर्थः ।, Cr : गर्गर-गोवृषाणां गर्गराणां दधिमथनभाण्डानां गोवृषाणां च शब्दः । अन्योन्यमापूरयतीव । गर्गरशब्दं गोवृषशब्दो वर्धयतीव । त च स । प्रत्यूषकाले मधुरा गोपाश्च गोष्ठेषु वेणुवाद्यानि कुर्वन्ति । गोप्यो गर्गराश्च मथ्नन्ति । गोवृषाश्च नर्दन्ति । तत्र समुत्थितशब्दः पवनेन प्रथित इत्यर्थः ।, Cm : गर्गरगोवृषाणां गर्गराणां दधिमन्थनभाण्डानां गोवृषाणां वृषभाणां च शब्दो ऽन्योन्यमापूरयतीव, प्रत्यूषकाले मधुरा गोपा गोष्ठेषु वेणुवाद्यानि वादयन्ति, गोप्यो गर्गराश्च मथ्नन्ति, गोवृषाश्च नदन्ति । तत्र समुदितशब्दः पवनेन प्रथित इत्यर्थ । गर्गरीशब्दस्य ह्रीभावश्छान्दसः । "गर्गरी मन्थनी भाण्डी पुंस्यामत्स्यविशेषणे" इति निघण्टुः ।, Cg : गर्गरगोवृषाणां, गर्गराणां दधिमथनभाण्डानां गवां वृषाणां च शब्दः । अन्योन्यमापूरयतीव परस्परम् विवर्धयतीव । प्रातःकालिकदधिमथनघोषो वत्सोत्सुकानां गवां पुष्टानां वृषाणां वृषाणां च शब्दो गोपालवेणुस्वनैः प्राभातिकवायुभिश्चापि वृद्धो जात इत्यर्थः । Ck : गह्वराणां गिरिगह्वराणां गोवृषाणां वनचारिणामिति चेत । गावो वृषाश्च तथा तेषां शब्दोऽन्योन्यमापूरयतीव वर्धयतीव । वीणादिभ्यो पेतगह्वरशब्दो गोशब्देनेव वृषशब्दश्चान्योन्य वर्धयतीव । शालादिरर्थः । गह्वरगोवृषाणामिति पाठः ।, Ct : गह्वराणां गिरिगह्वराणां गोवृषाणां च वनचारिणां शब्दोऽन्योन्यमापूरयतीव वर्धयतीव । गह्वरगोवृषशब्दा आलस्या स्वरसपरस्परवर्धका इत्यर्थः । "गह्वरगोवृषाणाम्" इति पाठः । & —(l. 89) B4 -प्रवादैः; D8 T1 G M1.2 Cv.r.m.g.k प्रभावैः, Ct as above (for प्रहासैः).—(l. 90) B4 मृदुनानिलेन (for मृदुमारुतेन).—(l. 93) B4 मद, D8 वने, T2 जुने, T3 नव (meta) (for वन) —(l. 95) B4 पवनानुयाता, D2.11 °यात्राः (for °यात्र°) —(l. 96) B4 प्रदान्ति, D2.11 कुर्वन्ति (for कुर्वन्ति) B4 पद्मानिल, D3.11 पद्मागर, D8 पद्मानन (for पद्मासन).—(l. 97) D8 T2.3 जल (for जलं). B4 D8-12 G1 कुसुम (G1 °म), D1 M2.3 कुमुदं (for कुमुद-). D2 स्हासः, D2.3 G1 M1.2 Cg.k -प्रभासं; T2.3 G1 -प्रहासं; Ct as above (for -प्रहासं) & Cg : प्रभासः इति प्रभासम् । पञ्चामम् ।, Ch : कुमुदस्य प्रभासो हास्य कमल तथा ।, Ct : कुमुदस्य प्रहासो यस्य तत्. & —(l. 98) B4 D3 G1 M2.3 क्रौञ्चस्वनः. G2 च वनं (for वि°).—(l. 99) G1 पेतृ

मृदुश्च वायुर्विमलश्च चन्द्र
शंसन्ति वर्षव्यपनीतकालम् । [100]
मीनोपसंदर्शितमेखलानां
नदीवधूनां गतयोऽद्य मन्दाः ।
कान्तोपभुक्तालसगामिनीनां
प्रभातकालेष्विव कामिनीनाम् । [105]
सचक्रवाकानि सशैवलानि
काशैर्दुकूलैरिव संवृतानि ।
सपत्ररेखाणि सरोचनानि
वधूमुखानीव नदीमुखानि ।
प्रफुल्लबाणासनचित्रितेषु
प्रहृष्टषट्पादनिकूजितेषु । [110]
गृहीतचापोद्यतचण्डदण्ड
प्रचण्डचारोऽद्य वनेषु कामः ।
शोकं सुदुष्प्रापं परितोषयित्वा
नदीसहस्राणि च पूरयित्वा ।
निष्पन्नसस्या वसुधां च कृत्वा [115]
त्यक्त्वा नभस्तोयधराः प्रनष्टाः ।

17

After 4 32 24 B₄ D₅ ₆ ₈–₁₀ S ins

कूजितं नूपुराणां च काञ्चीनां निःस्वनं तथा ।
स निशम्य ततः श्रीमान्सौमित्रिर्लज्जितोऽभवत् ।
रोषवेगप्रकुपितः श्रुत्वा चाभरणस्वनम् ।
चकार ज्यास्वनं वीरो दिशः शब्देन पूरयन् ।
चारित्रेण महाबाहुरपकृष्टः स लक्ष्मणः । [5]
तस्थावेकान्तमाश्रित्य रामकोपसमन्वितः ।
तेन चापस्वनेनाथ सुग्रीवः प्लवगाधिपः ।
विज्ञायागमनं त्रस्तः स चचाल वरासनात् ।
अङ्गदेन यथा मह्यं पुरस्तात्प्रतिवेदितम् ।
सुव्यक्तमेष संप्राप्तः सौमित्रिर्भ्रातृवत्सलः । [10]
अङ्गदेन समाख्यातो ज्यास्वनेन च वानरः ।

(for मृदुश्च) —(l 100) B₄ वर्षाम्बुवपात D₅ ₁₁ वर्षाव्यपात (D₁₁ °न) D₆ वर्षे व्यपनीत D₃ वर्षाव्यय° D₁₀ Cv*p* वर्ष° M₂ वर्षव्यपनीति (for वर्षव्यपनीत) —(l 101) B₁ मीनोपसंसक्तिमेखलानां D₅ ₁₁ मीनावलीविनिर्मितमेखलानां —(l 102) D₆ नदीनां (for वधूनां) —(l 103) D₅ ₁₁ प्रभुक्त (for [उ]पभुक्त) M₁ ज्यामनीनां (for °गामि°) —(l 104) M₁ प्रत्यूष (for प्रभात) D₅ मानिनीनां (for कामि°) —(l 107) T₁ ₂ G₃ M₁ ₂ Cg लेखानि Cv m l. t as above (for रेखाणि) D₅ ₁₁ मकुन्द (D₁₁ °न्द)लेखाक्षितलोचनानि —(l 108) G₃ सरो (for नदी) —(l 111) G₃ पुन (for [उ]द्यत) B₁ D₅ °दण्डचण्ड (by transp) D₅ ₁₁ चापबाण D₆ °चापेन M₂ चण्डे (for चण्डदण्ड) ※ Cv r गृहीतचापो [illegible] दण्ड [illegible] विशेष । निर्दि[illegible] [illegible] गृहीत चापश्चोद्यत [illegible] दण्ड [illegible] ... काण्डमेकत्र स्थूरिति [illegible] । [illegible] तरीतव [illegible] Cm अथवा गृहीतेन चापेनोद्यत प्रयुक्त [illegible] तेन स तथोक्त इति वा । [illegible] गृहीतचापोद्यतचण्ड [illegible] गृहीतच पश्चासावुद्यत [illegible] येन स [illegible] । यद्वा गृहीतचापेनोद्यत प्रयुक्त [illegible] तीक्ष्ण [illegible] येन स [illegible] । Ch गृहीतचापश्चोद्यते विरहिविषयको [illegible] दण्डे [illegible] । Ct गृहीतेन चापे [illegible] आरब्धे विरहिविषयके दण्डे [illegible] । Cg as [illegible] ※ —(l 112) D₅ ₁₁ ₀ G₁ Ct चारो Cg as above (for चारो) ※ Ct प्रचण्डश्चारो यस्य स । [illegible] गमप् ※ —After l 112 D₅ ₁₁ ins

सरोजुलानां कृषभोत्पलानां
प्रसूनभागैर्विमलीकृतानाम् ।
इमानि भिन्नानि ...
वनेषु कान्त्यास्यधिक [illegible] ।

[(l 2) D₅ प्रसन्न (for प्रसूत) —(l 3) D₅ [illegible]]

—(l 113) D₅ शोकं सुदुष्प्रापं D₆ शोकं सुदुष्प्रापं D₁₁ शोकात्सुदुष्प्राप्य (for शोकं सुदुष्प्रापं) —(l 114) D₆ D₅ ₁₁ नदी(D₅ °स)हस्राणि G₃ नदीसहस्राणि (for नदी°) —(l 115) B₄ G₁ प्रसन्न D₆ ₉ निष्पन्न (for निष्पन्न) —(l 116) B₄ G₁ प्रनष्टाः D₅ T₁ ₂ G₂ ₃ M₂ प्रणष्ट (for प्रनष्ट) —Thereafter D₅ reads colophon with *Sarga* name शरद्वर्णनं and *Sarga* no 30

17

B₁ om l 1 5 —(l 1) M₃ कूजितं (for कूजितं) G₂ काञ्चीनां (for काञ्चीनां) D₅ ₆ ₈ T₂ G₁ ₃ M₁ ₂ निःस्वनं (for निःस्वनं) M₁ तथा G₃ निनदानि च T₁ ₂ M₃ निन° (for निःस्वनं) M₁ तत G₃ ततः K(ed) तं (for स) ※ Cm —(l 2) G₃ ततः लज्जितोऽभवत् अन्तःपुरस्थितानामिति भाव । Cg लज्जितोऽभवत् [illegible] Ck सक्रि [illegible] [illegible] तयोक्तत्वादिति भाव । Ct [illegible] साभ्यन्तरं [illegible] [illegible] । [illegible] लज्जितोऽभवत् । अथ [illegible] प्रकाश्य [illegible] —(l 3) D₅ C₁ प्रकुपित T₁ प्रकुपितः [illegible] G₃ प्रकुपित (for प्रकुपित°) C₁ श्रुत्वाभरणनिस्वन (for the post half) ※ Cm रोषवेगप्रकुपितो [illegible] Cg रोषवेगप्रकुपितो रोषवेगप्रकुपित । [illegible] Ct रोषवेगेन प्रकुपितो [illegible] रोषवेगप्रकुपित" इति पाठान्तरम् । अथ [illegible] —(l 5) D₅ अपकृष्ट (for अप°) —(l 6) B₄ समाश्रित्य (for आश्रित्य) B₄ रोषवेग D₅ M₁ Cg k(within brackets) रामकोप Cr m l.t as above (for °कोप) D₅ समन्वित (for °न्वित) —D₁₀ reads wrongly l 7 and 8 after l 13 —(l 7) B₁ [अ]थ (for [अ]थ) —(l 8) T₂ गमने (for [आ]गमने) B₄ T₁ ₂ G₃ M Cg स (for स) —(l 9) B₄ G₃ प्रतिवेदितम् M₁ विदि° (for प्रति° °तम्) —(l 10) M₃ संप्राप्त (for संप्राप्त) B₄ भ्रातृ (for भ्रातृ) —B₁ om l 11–12 —(l 11) T₁ ₂ M₃ Ch मान [illegible] (for [illegible]) —(l 12) D₅ T₂ M₃ [illegible] T₁ ₂ G₃ M₃ [illegible] M₁ [illegible] (for [illegible]) ※ Ct [illegible]

क्रुद्धं लक्ष्मण प्राप्तं सुतं चास्योपगुह्यत ।
ततस्तारां हरिश्रेष्ठः सुग्रीवः प्रियदर्शनाम् ।
उवाच हितमव्यग्रस्त्राससंभ्रान्तमानसः ।
किं नु तत्कारणं सुभ्रु प्रकृत्या मृदुमानसः । [15]
सरोष इव संप्राप्तो येनायं राघवानुजः ।
किं पश्यसि कुमारस्य रोषस्थानमनिन्दिते ।
न खल्वकारणे कोपमादधेन्नरसत्तमः ।
यद्यस्य कृतमस्माभिर्बुध्यसे किंचिदप्रियम् ।
तद्बुद्ध्या संप्रधार्याशु क्षिप्रमर्हसि भाषितुम् । [20]
अथवा स्वयमेवैनं द्रष्टुमर्हसि भामिनि ।
वचनैः सान्त्वयुक्तैश्च प्रसादयितुमर्हसि ।
त्वद्दर्शनविशुद्धात्मा न स कोपं करिष्यति ।
न हि स्त्रीषु महात्मानः क्वचित्कुर्वन्ति दारुणम् ।
त्वया सान्त्वैरुपक्रान्तं प्रसन्नेन्द्रियमानसम् । [25]
ततः कमलपत्राक्षं द्रक्ष्याम्यहमरिंदमम् ।
सा प्रस्खलन्ती मदविह्वलाक्षी
प्रलम्बकाञ्चीगुणहेमसूत्रा ।
सलक्षणा लक्ष्मणसंनिधानं
जगाम तारा नमिताङ्गयष्टिः । [30]
स तां समीक्ष्यैव हरीशपत्नीं
तस्थावुदासीनतया महात्मा ।
अवाङ्मुखोऽभून्मनुजेन्द्रपुत्रः
स्त्रीसंनिकर्षाद्विनिवृत्तकोपः ।
सा पानयोगाच्च निवृत्तलज्जा [35]
दृष्टिप्रसादाच्च नरेन्द्रसूनोः ।
उवाच तारा प्रणयप्रगल्भं
वाक्यं महार्थं परिसान्त्वपूर्वम् ।
किं कोपमूलं मनुजेन्द्रपुत्र
कस्ते न संतिष्ठति वाङ्निदेशे । [40]
कः शुष्कवृक्षं वनमापतन्तं
दवाग्निमासीदति निर्विशङ्कः ।
स तस्या वचनं श्रुत्वा सान्त्वपूर्वमशङ्कितः ।
भूयः प्रणयदृष्टार्थं लक्ष्मणो वाक्यमब्रवीत् ।
किमयं कामवृत्तस्ते लुप्तधर्मार्थसंग्रहः । [45]
भर्ता भर्तृहिते युक्ते न चैवमनुबुध्यसे ।
न चिन्तयति राज्यार्थं नास्मान्शोकपरायणान् ।
सामात्यपरिषत्तारे पानमेवोपसेवते ।
स मासांश्चतुरः कृत्वा प्रमाणं प्लवगेश्वरः ।

यत. ※ —(l. 13) G1 प्रियदर्शन°. —(l. 14) B4 परम् (for हितम्). B4 संरक्तलोचन° (for -संभ्रान्तमानस°). —B4 om. l. 15. —(l. 15) D5 किं तु D8-10 तत्कारण (for तत्का°). —(l. 16) G3 इह (for इव). B4 श्रीमान्वसा-रथात्मज (for the post. half). —(l. 18) B4 M3 [अ]कारणे (M3 °ण) (for [अ]कारणे). T1 आदधन् (for °धेत्). D5.8-10 नरपुंगव (for नरसत्तम°). B4 आनयेत्सैव सत्तम (for the post. half). —(l. 19) T1 यदस्ति, T2 G2 M2 यद्दस्य (for यद्यस्य). T1 बुध्यसे (for बुध्यसे). —(l. 20) D5.8-10 क्षिप्रमेवाभिभाषितां (for the post. half). B4 तत्पश्य वानरीश्रेष्ठे येन कोपनश मजेत्. —(l. 21) B4 द्रष्टुम् (for स्वयम्). G3 एनैव (metr.). B4 क्षिप्रम्. D5.8 प्रभुम् (for द्रष्टुम्). M3 भाषितु (for भामिनि). —(l. 22) B4 दृष्टा चानुनयैः सर्वैः (for the prior half). —(l. 23) D5.8-10 T1 G1 त्वद्दर्शने (for °र्शन-). D5 विरुद्धात्मा (for -विशु°). M1 मा (for न). D5.8-10 T2 G2.3 M1 स्म (for स). —(l. 24) B4 कोप (for क्वचित्). —(l. 25) B4 शान्तैर्, D10 शान्तैर् (for सान्त्वैर्). B4 -[आ]यत- (for -[इ]न्द्रिय-). G3 -मानस (for °सम्). —D9 om. from l. 27 up to न in l. 30. —(l. 27) B4 विस्फुरती (for प्रस्खलन्ती). B4 मदस्खलाक्षी, D8 G3 °विह्वलाङ्गी (for °लाक्षी). —(l. 28) B4 -हेमभूषिता, D5 -रत्नसूत्रा (for -हेमसूत्रा). —(l. 29) B4 T3 G1 सुलक्षणा, D5 सलक्षण, Cr m g as above (for °णा). B4 लक्ष्मण-मासराद. —(l. 30) B4 तारा स्थिता द्वारि गृहस्य तस्य. —(l. 31) D10 [इ]व (for [ए]व). —(l. 32) B4 विश्वासस्थानः प्रणयप्रगल्भा. —D8 reads l. 34 in marg. —(l. 34) G1 च (for वि-). —(l. 35) D8 M3 विनिवृत्तलज्जा; T1 च विमुक्तलज्जा (for च नि°). —(l. 36) B4 दृष्टप्रचाराच्; G1 दृष्टिप्रमाराद्; G2.3 M1.2 दृष्टिप्रचाराच् (for दृष्टिप्रसादाच्). —(l. 37) D8 तारा (for तारा). B4 प्रणयवश्च (for °गल्भ). —(l. 38) B4 परिहासपूर्वं; D5.8-10 परि(D5.9 °ति)सान्त्वरूप, T1 परिसान्त्वयुक्त (for °पूर्वम्). ※ Ct: परिसान्त्वरूप परित सान्त्वरूपम्। 'परिसान्त्व' इति पाठः सुगमः. ※ —(l. 39) T1 कोपपूर्वं (for °मूल). —(l. 40) B4 वा तिष्ठति (for सं°). B4 संनिदेशे; D5 शासनेषु; D9 वा हि देशे (for वाङ्निदेशे). ※ Cr g: संतिष्ठतीति परस्मैपदमार्षम् (Cg °त्यार्षं परस्मैपदम्). ※ —(l. 41) D8 भाहत (for आपतन्त). —(l. 42) B4 D9 G1 दावाग्निम् (for दवा°) B4 आसेवति (for आसीदति). M3 निर्विशङ्क. —After l. 42, B4 ins. colophon. [—*Sarga name*: लक्ष्मणप्रवेश.—*Sarga no.* (figures, words or both): 34] —(l. 43) B4 सान्त्वपूर्वम् (for सान्त्व°). D8 T2.3 G M2 मशङ्कित (for °त). —(l. 45) T1 इन् (for ते). —(l. 46) D8 भर्तुर्हिते (for भर्तृ°). B4 चैनम् (for युक्ते). D5.8-10 G2.3 M2.3 [ए]नम् (for [ए]वम्). D5 G1 अवबुध्यसे (for अनुबुध्यसे) B4 अनुरक्त न बुध्यसे (for the post half) ※ Cm: युक्ते। इति संबोधनम्।, so also Cg. ※ —(l. 47) D8 स (for न). B4 कार्यार्थं (for राज्यार्थं). D8-10 M3 शोकात्. B4 लोक- (for शोक). —(l. 48) B4 सामात्य, D8-10 सामात्य- (for सामात्य-). D8-10 कामम् (for पानम्). B4 [उ]पसर्पति (for °सेवते). ※ Ch: सामात्यपरिषद्। भूर्णेरि शेष ।; Ct: सामात्या परिषदस्य तादृशो भूर्णेति शेषः. ※ —(l. 49) D8 T1 मासम् (for मासांश्). B4 प्लवगर्षभ; M3 प्लवगेश्वरः

स्यर्थातात्मा मद्द्व्यमो निद्रयावबुध्यते । [50]
न हि धर्मार्थसिद्ध्यर्थं पानमेव प्रशस्यते ।
पानादर्थश्च कामश्च धर्मश्च परिहीयते ।
धर्मलोपो महांस्तावत्कृते ह्यप्रतिकुर्वत ।
अर्थलोपश्च मित्रस्य नाशे गुणवतो महान् ।
मित्रं ह्यर्थगुणश्रेष्ठं सत्यधर्मपरायणम् । [55]
तद्द्वयं तु परित्यक्तं न तु धर्मे व्यवस्थितम् ।
तदेवं प्रस्तुते कार्ये कार्यमस्माभिरुत्तरम् ।
यत्कार्यं कार्यतत्त्वज्ञ तदुदाहर्तुमर्हसि ।

सा तस्य धर्मार्थसमाधियुक्तं
निशम्य वाक्यं मधुरस्वभावम् । [60]
तारा गतार्थे मनुजेन्द्रकार्ये
विश्वासयुक्तं तमुवाच भूयः ।
न कोपकालः क्षितिपालपुत्र
न चापि कोपः स्वजने विधेयः ।
त्वदर्थकामस्य जनस्य तस्य [65]
प्रमादमप्यर्हसि वीर सोढुम् ।
कोपं कथं नाम गुणप्रकृष्टः
कुमार कुर्यादपकृष्टसत्त्वे ।
कस्त्वद्विधः कोपवशं हि गच्छेत्
सत्त्वावरुद्धस्तपसः प्रसूतिः । [70]
जानामि रोषं हरिवीरबन्धो
जानामि कार्यस्य च कालसङ्गम् ।
जानामि कार्यं त्वयि यत्कृतं न
तथापि जानामि यदत्र कार्यम् ।
तथापि जानामि यथाविषह्यं [75]
बलं नरश्रेष्ठ शरीरजस्य ।
जानामि यस्मिंश्च जनेऽवबद्धं
कामेन सुग्रीवमसक्तमद्य ।
न कामतन्त्रे तव बुद्धिरस्ति
त्वं वै यथा मन्युवशं प्रपन्नः । [80]
न देशकालौ हि न चार्थधर्मौ
अवेक्षते कामरतिर्मनुष्यः ।
तं कामवृत्तं मम संनिकृष्टं
कामाभियोगाच्च विमुक्तलज्जम् ।
क्षमस्व तावत्परवीरहन्ता [85]
त्वद्भ्रातरं वानरवंशनाथम् ।

(after corr sec m as above) (for प्लवगेश्वर) —(l. 50) B₄ चतुरो मासान् D₈₋₁₀ T₁ वानरेन्द्रो (for [illegible]) D₁₀ T₂ G₃ नावबुध्यसे (for °ते) B₁ [illegible] न च बुध्यसे (for the post half) —(l. 51) T₁ धर्मार्थ (for धर्मार्थं) B₁ हिमार्थान् G₃ °बुद्धये (for °सिद्ध्यर्थं) D₅ T₁.₂ G₁.₃ M₂.₃ एव (for एव) —(l. 52) D₅ T G M₁.₃ transp कामश्च and धर्मश्च B₄ पानस्यार्थस्तु धर्मश्च कामस्य विविक्तम —(l. 53) B₄ तावत्कृत्यस्य T₂ [illegible] G₃ तावत्कृतेषु (for °कृते हि) B₄ [अ]प्रतिकारण (for °कुर्वत) —(l. 54) M₁ धर्मे (for अर्थ) —B₄ om l. 55 —(l. 56) G₂ M धर्म (for द्वय) B₄ च (for तु in both the places) D₅.₆ G M₃ व्यवस्थितम् T₁ तत्र धर्मे व्यवस्थितम् (for the post half) —(l. 57) D₅ प्रस्थिते (for प्रस्तुते) T₁ उत्तम —(l. 58) B₁ D₈₋₁₀ तद् (for यत्) D₈₋₁₀ T₁ G₁ तत् (for तत्) —(l. 60) B₄ °स्वभावा (for °स्वभावम्) —(l. 61) D₉.₁₀ T₁ M₁ गतार्थे G₂ कृतार्थे (for °थें) [illegible] Cr m गतार्थे [illegible] अवगतार्थे (Cm °तस्प्रयोजना) । Cg गतार्थे प्रयोजनयुक्ते । Ck अगतार्थे प्रतिप्रयोजने (?) । Ct अगतार्थे अप्रयोजने [illegible] —(l. 62) B₄ विश्वासपूर्ण (for °युक्तं) G₁ मद् (for तम्) —(l. 64) B₄ कि D₅ वापि (for चापि) B₄ च कोपः T₁ विधेये (for विधेयः) —(l. 65) B₄ त्वदर्थकामस्य (for °कामस्य) —(l. 66) B₄ नु (for अपि) —(l. 67) T₁ गुणप्रवृद्धः M₁ °प्रकृष्ट (for गुणप्रकृष्टः) —(l. 69) B₄ कोपवशं T₁ °वशे (for कोपवशं) B₁ गच्छेत् (for गच्छेत्) —(l. 70) G₁ सत्त्वानिरुद्धः M₁ सत्त्वा° (for सत्त्वावरुद्धः) B₄ सत्त्वाविरुद्धस्तपसः प्रसूतिः । Ct सत्त्वावरुद्धः सत्त्वगुण (Cr °णे) निरुद्धः । Cg सत्त्वावरुद्धो [illegible] । Ck सत्त्वाविरुद्धः सहजसत्त्वगुणाविरुद्धव्यापारः । Ct सत्त्वावरुद्ध [illegible] सहजसत्त्वगुणावरुद्धविपरीतव्यापारः । 'सत्त्वाविरुद्ध' इति पाठे सहज(सत्त्व?)गुणाविरुद्धव्यापारः [illegible] —(l. 71) B₄ D₅ दोषं D₈₋₁₀ T₂ M₁ Ck t कार्यं Cv r m g as above (for रोषं) —(l. 72) T₁ कोपस्य (for कार्यस्य) B₄ कालसंगतम् (for °सङ्गम्) —(l. 73) B₄ तव (for त्वयि) —(l. 75) D₈.₁₀ Ck t तथा Cr m g as above (for यथा) —(l. 77) B₄ तु जने च बद्धं T₁ च जनेऽवबद्धं M₁ तव बद्धबन्धं (for च जनेऽवबद्धं) —(l. 78) B₄ कामेन सक्तं D₅ असक्त° (for असक्तमद्य) —After l. 78 B₄ ins.:

तव प्रमादाद्विनिवृत्तरोषा
बुद्धिर्मदीया यदि वर्तते न ।
प्रियं च ते नरराजपुत्र
प्राप्तं तव त्वद्विधयैव दण्डम् ।

—(l. 79) B₄ कामस्य (for °तन्त्रे) —(l. 80) B₄ कोपं T₁ यथा (for यथा) —(l. 81) M₂ नो देशकालौ (for न देश°) M₁ च (for हि) B₄ न चार्थधर्मौ D₅.₈₋₁₀ Ct [illegible] धर्मार्थौ Cr r as above (for न चार्थधर्मौ) —(l. 82) D₅ G₁.₃ M Cr अवेक्षते D₈.₁₀ [illegible] Cv t as above (for अवेक्षते) B₄ कामरतिर्मनुष्यः D₅ कामरतिर्मनुष्यः —(l. 83) M₁ नृप M₂ [illegible] Cg t as above (for मम) D₅ M₁ संनिकृष्टं (M₁ °ष्टे) B₄ कामानुरक्तं (for विमुक्त°) B₄ कामाभियोगाद्विमुक्तं —(l. 84) T₁.₂ M₁ निवृत्तलज्जं (for विमुक्त°) B₄ कामाभियोगे विमुक्तं —(l. 85) G₁ वीर (for °वीर) —(l. 86) D₅ T₁ T₂ (for त्वद्) T₂ भ्रातर (for भ्रातरं) —B₄ om. l. 87-90.

महर्षयो धर्मतपोभिरामा
कामानुकामा प्रतिबद्धमोहा ।
अथ प्रकृत्या चपल कपिस्तु
कथ न सज्जेत सुखेषु राजा । [90]
इत्येवमुक्त्वा वचनं महार्थं
सा वानरी लक्ष्मणमप्रमेयम् ।
पुन सखेल मदविह्वल च
भर्तुर्हितं वाक्यमिद बभाषे ।
उद्योगस्तु चिराज्ञप्त सुग्रीवेण नरोत्तम । [95]
कामस्यापि विधेयेन तवार्थप्रतिसाधने ।
आगता हि महावीर्या हरय कामरूपिण ।
कोटीशतसहस्राणि नानानगनिवासिन ।
तदागच्छ महाबाहो चारित्र रक्षित त्वया ।
अच्छल मित्रभावेन सता दारावलोकनम् । [100]
तारया चाप्यनुज्ञातस्त्वरया चाभिचोदित ।
प्रविवेश महाबाहुरभ्यन्तरमरिंदम ।

—(l 87) D6 T2.3 M1 Cg धर्मतपोभिकामा G3 °थियो विरामा (for धर्मतपोभिरामा) —(l 88) D9 om (hapl) कामानु T1 G3 M3 कामाभिकाम (T3 °माउ) Cm g k t as above (for कामानुकामा) M1 प्रतिपन्न (for प्रतिबद्ध) —(l 90) D9 reads after कथ न in marg —(l 91) D9,10 उक्ता (for उक्त्वा) —(l 93) B4 D6,8–10 सखेद (for °ल) D9–10 मदविह्वलाक्षी G1.2 मदविह्वला च M1 *****ल च (for मदविह्वल च) ※ Cv सखेदमिति सम्यक् । Cr सखेदमिति सम्यक् । Cg सखेल सलीलम् ※ —(l 95) B4 च (for तु) D6 चिराज्ञप्त (for चिराज्ञप्त) G1 M3 नरेश्वर (for नरोत्तम) —G3 damaged from विधेयेन up to आगता हि म in l 97 —(l 96) B4 G3 M3 –प्रतिपादने (for °साधने) —(l 97) M1 महावीर (for °र्या) —(l 98) B4 D6,10 M3 कोटी° (for कोटी) ※ Ck कोटी° शतसहस्राणीति बहुत्वमात्र तात्पर्य न तु सङ्ख्यायाम् । so also Ct ※ B4 नानानग निवासिन T3 नानावरनिवासिन G3 M3 नानानगनि(M1 °र) वासिन (G3 °नो) (for the post half) ※ Cv r नाना नगनि(Cr °र)वासिन इति सम्यक् ※ —(l 99) M1 रक्षित ** (damaged) (for रक्षित त्वया) —(l 100) D10 आछल T3 उच्छलं T1 अचल G1 आकल Cv r m k t as above (for अच्छल) D6 T2.3 G2.3 M2 भक्त्या Ck t as above (for भावेन) D6 सतो (for सता) B4 अर्चित विश्रमने सता दारावलोकने —(l 101) D6 T M चाभि (for चापि) —G3 damaged from चापि up to अभ्यन्त in l 102 D6.9 M3 चापि D6,10 T1 चापि (for चाभि)

18

Ñ2 V B1–3 D7 om. l 1 —(l 1) Ñ1 B4 D3.4.12 अथोपविष्ट D1 सुदोपविष्ट (for सहो°) D11 कुबेराधीश्वर तत्र (for the prior half) Ś1 D13 कुबाल्(for कुबेरम्) Ñ1 D13 नन्दन B4 मदिरे D1 रम्य (for नन्दने) —D11 om

18

After 4 32 26 Ś1 Ñ1 B4 D1 (after 4 32 25ab [r])–4 11–13 ins while Ñ2 V D1.4 D7 (all due to om) ins after 26cd

सहोपविष्टं हृष्टाभि कुबेरमिव नन्दने ।
स्त्रीभि परमरूपाभिर्वृत शतसहस्रश ।
अप्सरोभि परिवृतं महेन्द्रमिव नन्दने ।
वामपार्श्वे स्थिता चास्य तारा ताराधिपानना ।
रुमा च दक्षिणे पार्श्वे सुग्रीवस्य महात्मन । [5]
शुभे च बालव्यजने सहकाञ्चनभूषिते ।
दोधूयमाने नारीभ्यामभित स ददर्श ह ।
तं दृष्ट्वा तस्य कार्पण्यमौदासीन्यं च लक्ष्मण ।
विषमस्थ च रामस्य द्विगुण क्रोधमूर्छित ।
स क्रोधाद्रक्तनयन कृपन्न भुजगस्त्वरम् । [10]
दष्टाधरौष्ठपुटक प्रेक्षमाण समन्तत ।

l 2–4 B4 om l 2–3 —(l 2) Ś1 D4.12 परमहृष्टाभिर् Ñ1 *****भिर् (illeg) (for °रूपाभिर्) —(l 3) Ś1 इव (for परि) D1 कुबेर (for नन्दने) Ñ2 V1.2 B1–3 D7 कुबेरमिव मदिरे(B3 [after corr]नन्दने) V3 कुबेरं मन्दि** (for the post half) —(l 4) Ñ2 V D7 पार्श्वे (for पार्श्वे) Ñ2 V B D7 स्थिता (for स्थिता) D1 वास्य D4 तस्य D13 तारा (for चास्य) D3 om D13 तस्य (for तारा) Ś1 D4.13 तारा(D13 om [hapl]) विमानना (for °धिपानना) Ñ2 V B D7 भार्या तारागपस्थिता (for the post half) —(l 5) Ñ2 V B D7 रुमा D3.4 उमा (for रुमा) Ś1 Ñ1 D4.12 तु D3 तु (for च) —(l 6) D1 शुभ्रे (for शुभे) Ś1 Ñ1 D1.3.4.11.12 तु (for च) D3 मार्ग्यजने (for बाल°) —Ñ1 illeg from भूषिते up to स in l 7 —(l 7) Ś1 D1.3.4.11–13 नारीभिर् (for नारीभ्याम्) Ś1 D12 लक्ष्मण स Ñ2 V B4 D7 अभितस्त B1–3 अभितस्तं D1 सवत स D3.13 सहित स (for अभित स) D1.13 त (for ह) —(l 8) D3.11 लक्षिताम् (for °तम्) D3.11 दृष्ट्वा तस्य च लीलां नाम् (for the prior half) Ś1 D4.13 विलासं चैव Ñ1 ****च (illeg) V1 B4 मौत्सुक्ये च V3 औदासीन च (for औदासीन्यं च) —(l 9) Ñ1 D1 विषमस्थानां तु(D3 च) (hypm) V2 परमार्थ च D3.13 विषमस्थानां D3.11 विषमस्थिति(D11 °त) च (hypm) (for विषमस्थ च) Ñ2 D7 परमातुर राम च V1.2 B4 परमार्ते तथा राम B1.2 परमातुर च राम B3 परमार्ते च राम स (for the prior half) D3 द्विगुण D1 द्विगुण (for °णे) Ś1 Ñ2 V D D7.13 कोपम् Ś1 D13 आहवान् Ñ1 illeg Ñ2 V3 B1–3 D7 आदरत् V1.2 B4 आवहत (for –मूर्छित) —After l 9 D3 ins

°द्रूवान्ति च सन्चादार्यं कल्याणोच्छ्रति ।
आर्ते सदस्य सर्वेश न कश्चित्प्रतिपश्यति ।

—(l 10) Ś1 Ñ1 D3.4.11 स D3 सं (for स) Ñ2 V B

दीर्घमुष्णं च निःश्वास विमुञ्चन्तं मुहुर्मुहुः ।
पुरीष मलगिरिम विरचन्द्रमिवोदितम् ।
तं दृष्ट्वा क्रोधताम्राक्षं प्रगृहीतशरासनम् ।
सुग्रीव महतोत्थायी कृताञ्जलिपुटस्तदा । [15]
तस्य तारा तदा चैव तु भार्या चार्धरं स्थिते ।
कृताञ्जलिपुटे वानरो लक्ष्मणाभिमुखो तदा ।
पश्चोर्ध्वगतमथ स सुग्रीवो वराङ्गना ।
[illegible] मण्डलं इव चन्द्रमा ।
[illegible] समुत्थेनूनाराधनमत्र चोदित । [20]
मधुपुत्र च सुग्रीवो बहुमानेन लक्ष्मणम् ।
गृहं प्रवेशयामास लक्ष्मणं प्रमुखेऽस्थित ।
तत्रप्रविष्टं गृहं प्रविष्ट पुरावंशम् ।
पानेरिन्द्रस्तु तं दृष्ट्वा लक्ष्मणो व्यथितं तदा ।
वानुरूपो सपरिच्छाय तारां नमाधिरामताम् । [25]
शुशुभे स तथा तारा [illegible] इव चन्द्रमा ।

19

^{4} Dn (due to om. of st. 1-2) ii ins. before 4.37.3 while Ñ2 V1 B1 D5.10.11 ins. after 4.37.3; V2 B2.3 D4 ins. after 4.37.4; D7 ins. after 4.37.5

अथ रामः समुद्वीक्ष्य सुग्रीवं प्लवगेश्वरं ।
[illegible] प्रमाणं सदैवच ।
स मध्ये [illegible] सुग्रीवं इतिविश्रुत ।
सुग्रीवो [illegible] च धीमता ।
[illegible] सत्यम् । [5]
महानार्य च [illegible] ।
[illegible] सुग्रीव सुग्रीव इतिश्रुत ।
प्राप्ता मे राम [illegible] ।
तं तत्र [illegible] वानरा ।
[illegible] । [10]
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।

तेन हाप्रतिवीर्येण तारा राज्य रुमा च मे। [15]
प्राणाश्च दयिता दत्ता हत्वा वालिनमाहवे।
पश्यामयेव हि काकुत्स्थ त समुद्रमरिंदमम्।
प्रज्वल्यमान कोपेन दिधक्षुमिव पावकम्।
स दृष्ट्वा लक्ष्मण मा च कृताञ्जलिपुटौ स्थितौ।
प्रसाद यदि गच्छेत सलिल शारदीव हि। [20]
तद्वेक्ष्यावयोर्वृद्धरोषो भवेद्गुणवत्तर।
ता समधार्य मनसा ममबुद्धानुमर्हय।
तस्य तद्भाषित श्रुत्वा हनुमान्मारुतात्मज।
हेतुमद्ग्राहक वाक्य सुग्रीवमिदमब्रवीत्।
न लक्ष्मणे स्थिते राम सुग्रीव प्रहरिष्यति। [25]
राघव परमात्मज्ञो धर्मात्मा धर्मवत्सल।
पुनश्चार्यवरो राजन्भवति स्थिरसौहृद।
सुप्रसन्नोऽल्पकोपश्च कर्ता चैवार्थमानयो।
स हि रामो महाराज महेन्द्रसदृशो गुणै।
न पाप विद्यते तस्मिस्तस्मात्त्व गच्छ माचिरम्। [30]
श्रुत्वा हनुमतो वाक्य लक्ष्मण हरिसत्तम।
अब्रवीत्प्राञ्जलिर्वाक्य सप्रीत्या सप्रहर्षयन्।
यदि प्रयाणमद्यैव तव लक्ष्मण रोचते।

20

After 4 42 36 Ñ2 V (V3 Partly illeg) B D7 ins Ś1 D2 12 13 ins l 1-17 after 4 42 23 l 18-26 after 4 42 29 (Ś1 D12 after 922* due to om) and l 27-60 after 4 42 36 Ñ1 D1 3 4 ins l 1-17 after 4 42 23, l 18-22 and l 27-60 after 4 42 36 and l 23-26 after 4 42 29 while D11 ins after 4 42 23

त तु देशमतिक्रम्य त्रिशृङ्गे नाम पर्वत।
तस्य पादे सरो दिव्य महत्काञ्चनपुष्करम्।
तत प्रभवते दिव्या तीक्ष्णस्रोतास्तरङ्गिणी।
नदी नैकमहावीर्णा कुटिला लोकभाविनी।

half] D3 एव (for यव) —(l 15) B1 3 [अ]प्रति वीरेण, D7 [अ]तिप्र° (for [अ]प्रतिवीर्येण) D12 प्राणा (for तारा) D3 राज्य रुमा च मे भवेद् (for the post half) Ś1 D13 दह्यमानेन त्वरेण प्राणा(Ś1 [before corr]°णो) राज्य तु नावहेत् —(l 16) V1 B1 3 transp दयिता and दत्ता Ś1 D1 11 13 तारा प्रदत्ता (D3 च दत्ता D11 दत्ता च) दयिता (for the prior half) —(l 17) Ś1 V1 D12 न हि V2 B [इ]व हि(B1-3 च) (for [ए]व हि) D11 पश्यामो यदि (for पश्याम्येव हि) Ś1 D3 11 12 संक्रुद्ध(Ś1 D12 शरण्य] मरिमदन(for the post half) —(l 18) Ñ2 D7 प्रज्वालय मान —(l 20) V1 अपि (for यदि) B1-3 वा गच्छेद् (for गच्छेत) V2 प्रसाद गमिता नूत (for the prior half) Ś1 D12 सरिद्वै शारदीव हि (for the post half) —(l 21) V2 तदा (for तद्) Ś1 D12 तत्र बीक्षभय स्यात्, D11 तद्वै क्षोभयेद् युद्धया (for the prior half) Ś1 D11 13 यद्, Ñ2 या, V2 अा (for या) D3 transp या and भवेद् Ś1 D11 13 गुणवत्तर —(l 22) Ś1 D3 11 13 तद् (for ता) D1 11 माम् (for सम्) Ś1 B3 D13 अर्हसि (for °य) —(l 23) Ś1 V2 B1 D12 वचन (for भाषित) —(l 24) Ś1 D11 हेतुमद्ग्राहक V3 B1 2 D7 हेतुमद्ग्राहक (for हनुमद्ग्राहक) —(l 25) Ś1 स्थिते (for स्थिते) Ś1 V1 D12 सुग्रीवे (for °व) V2 प्रहरिष्यति D3 13 त्वयि चाप कथिष्यति (for the post half) —(l 26) Ś1 D12 न परात्मा (for परमा°) —(l 27) Ś1 D11 नाथे नाम राजन् (for the prior half) Ś1 D13 नाथ, D3 त्वम, D11 भवति (for भवति) —(l 28) V2 त्व (for तु) Ś1 D12 13 स्नातु (for सौहृद) Ś1 D3 13 [अ]पि वदो V1 B1 3 [अ]तु° (for [अ]पैशुनो) —Ñ2 reads l 29-30 in marg —(l 29) Ś1 D12 13 वद् D11 स च (for न हि) B1 3 राम (for रामो) Ś1 D12 13 महात्मा स, V2 °रोज (for °राज) Ñ2 V B3 D7 महीश B1-3 D3 11 महीं (for महेन्द्र), —(l 30) B1 त्वर (for माचिरम्) Ś1 D12 गच्छन्ति D3 11 गच्छान (for त्व गच्छ) —Ś1 D12 om l 31-33, Ñ2 reads l 31-33 after l 27 —(l 31) B1 3 -पूर्व (for सत्तम) D3 11 लक्ष्मण परवीर हा (for the post half) —After l 31, D3 11 ins

उवाच वचन वीरो मा भैषीरिति सान्त्वयन्।
सुग्रीवार्यस्य या भैषी कुरुष्व हनुमद्वच।
न कोप त्वयि सुव्यक्त राघव प्रकरिष्यति।
कृताञ्जलिपुटे सौम्य मयि चोरसि रोऽञ्जन।
त्वच्छीघ्रमभियास्यामो माल्यवन्त महागिरिम्। [5]
आर्यस्यैव गच्छामो न दर्प कर्तुमर्हसि।

[(l 3) D3 कोप (for कोप) —(l 4) D3 त्वयि (for मयि) —(l 6) D3 पश्यामो (for गच्छामो)]

—(l 32) Ñ2 D3 प्राञ्जल (for प्राञ्जलिर्) V1 संप्रीत्या (for संप्रीत्या) V2 हर्षयन्निर (for संप्रहर्षयन्)

—Thereafter, V2 3 B2 4 ins

तथा भवतु गच्छाम स्वेव राघवसन्निधौ।
मधुरमभैषीति च स लक्ष्मणोऽभ्यभाषत।

[cf 4 37 4[ff] and 697*]

20

(l 1) V2 om तु (subm) Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 तस्यापि मध्ये शैलेन्द्र (for the prior half) Ś1 Ñ1 D2 12 13 त्रिशृङ्ग (for °ङ्गो) and पर्व (for °त) —(l 2) Ś1 (sup lin also as above) नग D11 वन (for सर) V2 B1 सरस् (for सर) Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 transp सरो and महत् D1 कनक (for काञ्चन) Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 -पुष्पित (for -पुष्करम्) B1 सर काञ्चनोपेत (for the post half) —(l 3) B1 तत्र (for तत) D1 सुस्रवत B1 प्रवते (for प्रभवते) V1 देवी (for दिव्या) Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 तस्मात्त(D1 नग च, D11 नग च)स्तीर्णे ि(D3 12 दे)व्या (for the prior half) Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 रम्या (for दिव्या),

तस्यैक काञ्चन शृङ्ग पद्मतस्याग्निसन्निभम् । [5]
वैडूर्यमयमेक च शैलस्यास्य समुच्छ्रितम् ।
मनुष्येषु भूतेषु यमूढ किल भूमिप ।
यत्र सर्वभूताना त्रिधक्रमति विश्रुत ।
तस्यैव किल पौराणमतिदीप्त महात्मन ।
आसीन्निमित्त तेज प्रभुत्वात्र सोऽप्रय । [10]
तत्र सर्वाणि भूतानि सयमध महामखे ।
हुत्वाभय महात्मा यथभूतमहेश्वर ।
ततस्य किल मध्यार्न सर्वो ध साधमेधिकम् ।

तत प्रयुता मरयूपास्त्राह्वती नदी ।
देवगन्धर्वपत्ता पिशाचोरगराक्षसा । [15]
प्रविशन्ति न त देव गर्दीस्तमिव पावकम् ।
समतिक्रम्य शैलेन्द्रं महादग्यमिवाक्लितम् ।
योजनानि चतु षष्टि पर्वतो गन्धमादन ।
शालैस्ताल तमालैश्च चागरश्चोपशोभित ।
शैल पुष्पाचित श्रीमानसीतिरसमृषित । [20]
शृङ्ग तस्य स्थिता जम्बूनदा शिला शुद्धना ।
जातरूपमयी दिव्या शिलाति मर्योचिता ।

B4 नेता D1 नोयाम् (for नोताम्) D3 मयवती (for तरङ्गिणी) —(l 4) Ñ2 V3 तत्र (for नेक) B4 नागहन (for नवमण) Ś1 Ñ1 D1-4 11 13 नगी भाग(Ñ1 D4 11 °म)हत (D3 °नग) रीणा (for the prior half) Ś1 Ñ1 B4 D1 4 11-13 मयूर (for मुनित) V2 लवमाणि D14 °पवति (for °मावेति) —(l 5) B4 हन्त V2 पि य (for शृङ्ग) D12 (before corr as above) 13 शमय (for मं उमय) —(l 6) Ś1 Ñ1 D1-4 7 11-13 वैडूर्यम् (for वैडूर्य) V2 वैडूर्यमयम् V3 मूर्ति चव (for °स्यास्य) D7 मनुष्यिन Ś1 Ñ1 B4 D1-4 11 13 श्यामक च राजन (for the post half) —(l 7) D1 मनुष्येषु Ś1 मनु B4 (marg also as above) 3 शैलेषु D4 च किल (for भूतेषु) Ś1 Ñ1 D1-3 11 13 योवन (D12 °ने) V1 B3 4 भूमिप (V1 °प) B4 पवन (for भूमिप) D4 भावन पृथिवीपति (for the post half) —(l 8) V1 D3 4 11 13 अत्र (for °त्र) Ś1 Ñ1 D1-4 11 13 गमन (for त्रिध) —(l 9) Ś1 Ñ1 D1-4 11 3 तस्य तत्र (by transp) B4 तत्र स (for तस्य) D3 4 13 पौ(D1 damaged from पौ up to मत) राणम् (for पौराणम्) B4 मतिदीप्त (for °प्त) —(l 10) Ś1 Ñ1 D12 अग्निरिति (for आसीदित) D3 निम (for निमि) B1 निमित्ते तेजे Ś1 D12 त्रिपिता B4 प्रभुत्व (for प्रभुत्वा) Ñ1 B4 D1 4 11 13 त्रिविक्रम V1 D3 °मस्त (for प्रभुत्वात्र) Ś1 D12 यो यत B4-4 दाम (for योऽप्रय) —(l 11) V2 B4 यत्र (for तत्र) D12 यत्र मि (for सर्वाणि) V1 D3 4 मयैव D4 13 °वि (for भूतानि) D1 4 13 महाखल (D3 °ले) Ś1 D12 सर्वदे (D12 °धैव) मैहस्रम V1 सर्वमैवतरस (for the post half) —(l 12) B4 हत्वा (for °त्वा) Ś1 Ñ1 D1 3 11 13 हुत्वा यत्र तु D1 महात्मा महाय D4 7 मयूख (D1 मयूख) वा महान ; D11 हुत्वाहुत्वा महत्व (for the prior half) D1 नत (for भूत) D13 महात्म —D1 damaged after भूत up to शिला in l 23 D2 न भव —(l 13) Ś1 D1 3 11 यत्र V1 D3 4 13 वैस्त्र B4 तस्य (for तस्य) B4 न तत्र (for मध्ये) Ś1 Ñ1 D1 3 11-13 तत्र मध्ये(Ś1 तत D1 11 मध्ये D13 वह)यज्ञ (D12 °य) D1 4 तत्र सधौ च(D1 °सर्वे) (for the post half) —(l 14) V1 D1 यत्र D12 यत्र (for तत) Ś1 V1 D1-4 11-13 प्रभुता D12 °प्यु)मर्ग तु Ś1 D1 4 11 13 प्रयुता पुरीं (D1 °रन्) नदी V1 प्रयुता नदया D4 प्रयुत्ता नदी D12 प्रयुता नगी (for the post half) B4 यत्र संपूर्णनीरा प्रयुता महया नदी —(l 15) B1-3 यत्र V1 damaged for पत्ता Ś1 Ñ1 D1 4 11 13 देवगन्धर्व(D1-4 11 °व)पिशाचोरगराक्षसा (D13 °चाश्च सरीसृपा) B4 देवगन्धर्व पिशाच पतगेश्वर —(l 16) Ś1 Ñ1 B4 D1 4 11-13 प्रवदन्ति न त गम (for the prior half) —After l 21 Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 ins

तत्र वनखण्डेषु नदीषु च गुहासु च ।
गायन्ति सर्वे देवेशा मार्गितव्यस्ततस्ततः ।

[(l 1) D1 तत्र D हृदेषु (for शृङ्ग) D1 4 11 नदीषु (for नदीषु) Ñ1 om गुहासु च —(l 2) V1 illeg after वे up to l 17 D1 तत्र (for तत्र)]

—(l 27) Ś1 B4 D1-4 11 13 महाद्रेन (for °द्रामि) —After l 27 Ś1 Ñ1 D1-4 11 13 ins

कार्य नाम गिरि तथ सता सुरथ वासता ।

—Before l 18 Ś1 D1 4 12 ins D1 ins before l 28

समतिक्रम्य नरेन्द्र सिद्धचारणसेवितम् ।

[D4 देवगन्ध]

—Before l 18 D1 reads l 28, 19 and 21 —(l 18) B4 D1 योजनानि (for °नि) Ś1 V1 D1-4 11-13 षष्टि Ñ2 D1 षष्टि (for षष्टि) D11 षष्मात्र —(l 19) Ñ1 D1 तालैस् V1 तान तालस् V2 विटि स (for तागौश्च) —V1 illeg from तमा सू up to तान in l 21 D1 तालैस् D1 चरितम् (for तमालै) Ñ2 V1 3 B4 D1 तालैस् B4 D1 तालस् (for चाग सू) Ś1 [ष च D1 [स]ति (for [त]श्च) Ś1 D1 3 11 11(D1 11)नित्य स्त्रीश्च तालैश्चापि सेवित D1 तालैस्तालैश्च शालैस्तालैश्च सेवित D1 तालैर्ताल तालैश्च तत्स्वैश्च शोभित D11 बकुलैश्च च शैलैश्च चरित —D1 om l 20 —(l 20) B4 पिण्ड D1 k (for पुष्प) Ñ2 D1 पुष्पाचित V1 पुष्पित B1 पुष्पचित (for पुष्पा चित) Ś1 D1 3 12 13 पुष्पितवृक्ष शोभित (for the prior half) Ś1 D1 सिद्धचारणसेवित ; V1 मतिगन्धिमुपित ; V1 B3 4 श्री मीनाय(V1 °त्र)मुपित D1 श्रीमान दिव्यमित D1 11 श्रीमत् पुष्पमुपित (for the post half) D13 सिद्धगन्धर्व श्रीगन्धर्वनिषेवित —After l 20 D1 ins

देवर्षि गन्धर्वैः सखारूपैर्षिता ।

जम्बुद्वीपस्य सा जम्बूर्यत्रो वानरपुंगवाः ।
अर्चिता चोपगीता च नित्यमप्सरसां गणैः ।
तत्र पर्वतशृङ्गेषु समीपेषु वनेषु च । [25]
रावणः सह वैदेह्या मार्गितव्यस्ततस्ततः ।
तं तु देशमतिक्रम्य सिद्धचारणसेवितम् ।
तुषारचयसंकाशं मन्दरं द्रक्ष्यथाश्रितम् ।
शृङ्गे तस्य ह्रदो दिव्यः प्रसन्नसलिलाशयः ।
विश्रुतो घृतपिण्डोदः पितामहनिषेवितः । [30]
तस्मिन्पतति सा दिव्या रम्या त्रिपथगा नदी ।
आकाशगङ्गा शब्देन पूरयन्ती नभस्तलम् ।
सा धारा पाण्डरा दिव्या सलिलस्य दिवश्च्युता ।
तस्मिन्पतति दुर्धर्षे महानादा महाह्रदे ।
ततः प्रवर्तते गङ्गा गिरिकाञ्चनसंचयात् । [35]
प्रवहन्ती महावेगा क्षिपन्ती समन्त शिलाः ।
सा गङ्गा सा चतुर्मार्गा सा चाप्यतिजला शुभा ।
तामिन्दुमार्गां दुर्धर्षां कथयन्ति मनीषिणः ।
शतद्रुः कौशिकी पुण्या सा च वैतरणी नदी ।
लोहितोदा वसापङ्का केशमांसास्थिसंकुला । [40]
तत्र यक्षाः सगन्धर्वाः पिशाचपन्नगोरगाः ।
त्रिमुञ्चन्त्ययशो देहं कालस्य वशमागताः ।

—(l. 21) Ñ2 V1 [आ]श्रिता (for श्रिता) B1 जंबू D11 दिव्या (for जम्बुर्). B2 दिवा (for दिव्या) Ś1 D12 दिव्यनाम्ना D11 जम्बूनाम्ना, D12 दिव्या नाम्ना (for नाम्ना दिव्या) —Ñ1 D2.3.4 om. l. 22. B3 transp. l. 22 and 23. —(l. 22) D11 शुभा (for दिव्या) B4 देवार्थवैसेविता (for the post. half). —(l. 23) B2 जम्बूवृक्ष. —(l. 24) B4 -गीताश्च (for गीता) D1 अर्चित चोपनीत च, D2 अर्चिता-श्चोपगीताश्च (for the prior half) B4 शुभा च (for नित्यम्) —(l. 25) V1 तस्य B1 तत (for तत्र) B4 D11 -दुर्गेषु (for शृङ्गेषु) V1.2 B2.3 समीपेषु (for समीपेषु) B4 शुभेषु (for वनेषु) B4 वनेषु पवनेषु च D11 समेषु विषमेषु च (for the post. half) Ś1 Ñ1 D1–4.12.13 तत्र चित्रेषु रम्येषु वनेषु च (D2.4.13 काननेषु D3 वनेष्वथ) शुभेषु —Ś1 om. l. 26–27 —(l. 26) D1 ततस् (for ततस्) Ñ2 illeg. for ततस्तत —Ñ1 D2–4.12.13 om. l. 27 —(l. 27) B4 D11 तमतिक्रम्य शैलेन्द्र (for the prior half).—Before l. 28, Ś1 Ñ1 D1.3.4.12.13 ins., D3 ins. after l. 21

तमतिक्रम्य शैलेन्द्रं देवदानवसेवितम् ।

—(l. 28) Ś1 Ñ2 B4 D1–4.11–13 -संकाशो (for °शं) and मन्दरो नाम पर्वतः (for the post. half).—(l. 29) Ñ1 illeg. from तस्य up to प्रसन्न B3 दिव्य Ś1 Ñ1 D1–4.11–13 -सलिलाश्च (D11 °श्च)च Ñ2 V2 B2.4 -सलिलाकुल, V1.3 -सलिला शुभा D2 सलिल पुन (for -सलिलाशय) —After l. 29, Ś1 Ñ1 (illeg.) D1–4.11–13 ins.

पुष्पितोत्पलपद्मश्च श्रीमांश्चामीकरविभूषितः ।

[D1 तमरेण (for चामीकर) D3 चामीचामरभूषित, D11 चामी-करभूषित (for the post. half).]

—D2 reads l. 30 in marg. —(l. 30) Ś1 Ñ1 B1–3 D2–4.12.13 घृतमण्डोद B4 सर्पिमण्ड इति ख्यात, D11 सर्पिण्डाख्य ह्युत (for the prior half) V2 पिता सह (for पितामह) D2 निषेवित (for निषेवित) —(l. 31) B1.2 यस्मि, B2 यस्मिं (for पतति) V2 पुण्या, D12 हृद (for रम्या) V2 B1.3 D13 त्रिपथगामिनी —(l. 32) Ś1 Ñ1 B4 D1–4.11–13 दुर्धर्षा, V1 समन्त, B1 स्वर्गे (for शब्देन) B2.3 नभस्तलं, Ś1 Ñ1 V1 D2 (reads from नभ up to दुर्धर्षे [see var.] in l. 34 in marg.) 3.4.12.13 नभ शब्देन पूरयन् V2 प्लावयति नभस्तलम्, B1 नभ एतेन नादयन्, D1 खमेनापूरयन् , D11 नादयंती नभ-स्तल (for the post. half) —(l. 33) Ś1 N1 D12 धीरा, D13 घोरा (for धारा) Ś1 V2 B4 D1–4.7.11–13 पाण्डुरा (for पाण्डरा) B4 नित्य (for दिव्या) —Ñ1 illeg. from दिवश्च्युता up to l. 47 B2.3 [आ]दिवश्च्युता, D2.4.12–13 नभश्च्युता (D2 °त) (for दिवश्च्युता) Ś1 सलिला च नभश्च्युता (for the post. half) —(l. 34) Ñ2 V2 D1 दुर्धर्षे B4 वेगेन, D1 सा दिव्या D11 °र्षा (for दुर्धर्षे) Ś1 D2.4.12.13 तस्मिन्परमदुर्धर्षा (for the prior half) V2 B2.3 महानाद, B1 °दे (for महानादा) Ś1 D12.13 सा चातिमहता नदी (for the post. half) —Ś1 D12.13 om. l. 35–37 —(l. 35) Ñ2 D1 प्रवहते, V1 B3 प्रपतते, B2 प्रवहति, B4 D11 प्रवर्तेत (for प्रवर्तते) D1–4 तस्मिन्निपतिता (D2 °तते) गङ्गा (for the prior half) B4 गिरे D2.3 गिरि (for गिरि-) B1 -काञ्चन (for -काञ्चन) B2 -संचया, B4 D1 -संचयात्, D2.4.11 -संचया (for -संचयात्) D1 गिरेः काञ्चनचयप्रभा (hypm.) (for the post. half) —(l. 36) V1 प्रभवत, B2 प्रवहति, B3 प्रवर्तती, D1.3 प्रवहति (for प्रवहन्ती) D2.4 प्रवहन्तिवेगा सा (for the prior half) B4 D1 विशालाश्च (for शिलाश्च स) Ñ2 सुमन D2.3 समन्त (for समन्त) —(l. 37) V1 om. second सा V2 त्रिपथगा, D1 चतुस्सा D2 [अ]तिदुर्धर्षा D2.4.11 च दुर्धर्षा (for चतुर्मार्गा) B2.3 या चाप्यभि (B3 °ति) (for सा चाप्यति) B4 D1.3.11 [अ]तिरता नदी, D11 [अ]तिजला शुभा (for [अ]तिजला शुभा) D2.4 सा चा(D4 चा)तिसरसा नदी (for the post. half) —(l. 38) Ś1 D2.4.13 ह्रद, D1 विन्दु (for इन्दु) Ñ1 V3 D1 ता(V1 D2 ता)मिन्द्रमार्गां(V3 D2 °र्गां) V1.3 तामिन्दु(V3 °द्र) मार्गं (for तामिन्दुमार्गां) D3 तां देवि त्रिमार्गां दुर्धर्षां, D11 तामिन्द्रमार्गं दुर्धर्षां (for the prior half) D1.11 महर्षय (for मनीषिणः) Ś1 B4 D2.4.12.13 प्रवदन्ति (B1 संवदन्ते) महर्षयः (for the post. half).—(l. 39) Ś1 D1–4.11–13 सा नदी, B4 मालिनी (for शतद्रु) D11 सा च दैवी पुराणी (for the post. half) —D11 om. l. 40 —(l. 40) Ś1 D13 लोहितोदका Ś1 B4 D1–4.12.13 महावेगा (B4 D2 °वेगा) V1 वसाकला V2 रसाकुला D1 रसार्द्रा (for वसापङ्का). D1 -केशास्थि D2 -संकुला (for -संकुला) Ś1 V1 D2.4.12.13 मज्जामांसास्थि (V1 °मांसास्थि)-संकुला B4 मांसकेशास्थिसंकुला (for the post. half). —(l. 41) Ñ2 B2.4 D2 यत्र (for तत्र), B2.4 च (for स-), V1 पिशाचाश्च (for सगन्धर्वाः), V1 गन्धर्वा ; V2 D1.2.11

तस्मिंस्तेषां शरीराणि दृश्यन्ते न महीतले।
यथा मृतानां दृश्यन्ते मानुषाणां प्लवंगमाः।
तमतिक्रम्य शैलेन्द्रं मन्दरं मुनिसंवृतम्। [45]
उत्तरं रत्नसंपूर्णं समुद्रं गन्तुमर्हथ।
तं कालमेघप्रतिमं महानादं भयावहम्।
उत्तरं तीरमासाद्य न विश्वसितुमर्हथ।
तीरे तस्य समुद्रस्य महापर्वसरो महान्।
काञ्चनः सूर्यसंकाशो वसुकेतुरिति श्रुतः। [50]
तस्योपरि शुचिर्दिव्यः प्रसन्नसलिलो ह्रदः।
महच्छरवणं चैव काञ्चनं समराप्रयम्।
यस्मिञ्शरवणे दिव्ये नित्यं दीप्यति पावकः।
जातो यत्र महासेनः कार्तिकेयो महाबलः।
आवर्तऊर्मिलो यत्र समीपे सलिलोदधिः। [55]
उन्मज्जति महाघोरं यस्मिन्हयशिरो महत्।
तस्य पर्वतदुर्गेषु निर्झरेषु गुहासु च।
सिद्धचारणजुष्टेषु पुष्पितेषु वनेषु च।
आश्रमेषु च रम्येषु लतानां गहनेषु च।
रावणः सह वैदेह्या मार्गितव्यस्ततस्ततः। [60]

21

After 4.42.52, Ś1 D1–4.12.13 ins.; Ñ V1–3 (partly illeg.) B1–3 D5 ins. after 4.42.51[ab] (all due to om.), B4 ins. after l. 1 of 950*, while D2 cont. l. 6–7 and l. 16–21 only after 950*:

आपर्वतीया वृक्षाढ्या गुहाः पर्वतसेविताः।
तत्रानुपमकल्याण्यो रूपजल्पितचेष्टिताः।
स्त्रियः पुरुषलोभिन्यः कमलायतलोचनाः।
सर्वाभरणसंपन्नाः सर्वाः समगतिक्रियाः।
सदा पुरुषनिर्मुक्ताः परस्परकथाप्रियाः। [5]

विशाला (for विशाल-). B1 [illegible] (for the post. half). —(l. 42) V1 damaged, D1 [म]स्य (for [श]रा). B4 देहात् (for यद्). —(l. 43) D1 [illegible] (for सेतो). D12 न दृश्यन्ते (for दृश्यन्ते न). Ś1 D1–4.12.13 तथा हि(Ś1 °थि)तौ (for महीतले). —(l. 44) V1 B4 D12 तथा (for यथा). D11 [illegible] (for दृश्यन्ते). B3 मनुष्याणां (for मानुषाणां). —(l. 45) D2 रम्य च, D4 मेरुं (for मन्दरं). Ś1 B4 D1–4.12.13 मुनि(D4 D12 गिरि)-[illegible]. —Ś1 D12 om. (hapl.) l. 46–47. —(l. 46) D12 [illegible] (for -संपूर्णं). D1–4.12 [illegible] (for गन्तुम्). —D4 om. (hapl.) l. 47–48. —(l. 47) D1–4.12.13 [illegible] (for the post. half). —(l. 48) B3 om. from न up to समुद्रस्य in l. 49. Ś1 Ñ1 D1–4.12.13 [illegible], B4 [illegible] (for न विश्वसितुम्). —B3 om. l. 49–52. —(l. 49) Ś1 Ñ1 D1–4.12.13 [illegible], B4 D1.4.12 [illegible] (for समुद्रस्य). Ś1 Ñ1 B4 D1–4.12.13 [illegible] (B4 D1.4.12 °[illegible]) (for [illegible] महान्). —(l. 50) B4 [illegible] (for काञ्चनः). D12 [illegible] (for वसुकेतुर्). D4 [illegible] (for [illegible]). —(l. 51) Ñ1 illeg. for the post. half. —(l. 52) Ñ1 illeg. after [illegible] up to च. D2 [illegible] (for [illegible]). B4 [illegible] (for चै). D1 [illegible] Ś1 D1.4.12.13 [illegible], D12 [illegible] (for [illegible]). —(l. 53) D1 [illegible] (for [illegible]). Ś1 Ñ1 D1.4.12.13 [illegible] (for [illegible]). B3 [illegible], B4 [illegible] (for [illegible]). Ś1 Ñ1 D1–4.12.13 [illegible] D1 [illegible] (Ñ1 °[illegible], D12.4.12 [illegible]) [illegible], D2 [illegible] (for the post. half). —(l. 54) B4 D12 [illegible] (for यत्र). Ś1 Ñ1 D1–4.12.13 [illegible], Ñ1 V1–3 D5 [illegible], B4 D1.4.12 [illegible] (for [illegible]). —(l. 55) Ś1 Ñ1 D1–4.12.13 [illegible] (D1 [illegible]) [illegible], V1 B1.3 [illegible], B4 °[illegible] (for [illegible]). Ñ1 V1–3 D5 [illegible], D12 [illegible] (for यत्र). Ś1 B4 D1.4.12 [illegible] (B4 °[illegible], D1.4.12 °[illegible], D12 °[illegible]) (for [illegible]). Ñ1 D1.4.12 [illegible] (Ñ1 °[illegible] [illeg.]). D1 [illegible] (for the post. half). —(l. 56) V1 [illegible], Ś1 Ñ1 D1–4.12.13 महाघोरो(Ś1 °रे) (for महाघोरं). Ś1 D1.12 -शिरा (for -शिरो). Ñ1 V1 D1.4.12.13 महान् (for महत्). D12 यस्मिन्हयशिरो महान् (for the post. half). —After l. 56, D12 ins.:

विशाला च दरी यत्र [illegible]।
वासुदेवेन कृष्णेन यत्र तां गच्छथ।
पाराशर्येण कृष्णेन कृष्णद्वैपायनेन च।

—(l. 57) Ś1 Ñ1 V1–3 [illegible]; D1–4.12.13 [illegible] (for -दुर्गेषु). D12 तस्य शैलेषु [illegible] (for the prior half). D4 [illegible]. D12 [illegible] (for गुहासु). —(l. 58) D1.4.12 -[illegible] (for -जुष्टेषु). D4 [illegible] (for पुष्पितेषु). —Ñ1 V1 B1.3 om. (hapl.) l. 59. —(l. 59) D12 [illegible] (for रम्येषु). —After l. 59, B4 ins.:

[illegible] च [illegible] [illegible] च।

—Ś1 om. l. 60. —(l. 60) D1 [illegible] (for सह).

—Thereafter D12 reads 4.42.27.

21

Ś1 Ñ1 B4 D1–4.12.13 om. l. 1. —(l. 1) Ñ1 D5 [illegible] Ñ1 V1 B1 D5 [illegible] (for [illegible]). —Before l. 2, Ś1 Ñ1 D1–4.12.13 read l. 6–7 and l. 16–27. —(l. 2) Ś1 Ñ1 D1–4.12.13 [illegible] (D1 °[illegible]) [illegible] (for the prior half). Ś1 Ñ1 B4 D1.4.12 [illegible] (for [illegible]). Ñ1 B4 [illegible], D1.4.12 [illegible] (for [illegible]). —(l. 3) Ś1 D12 [illegible], Ś1 D1.4.12 [illegible] (D12 °[illegible]), B4 [illegible], D1 [illegible] (for [illegible]). Ś1 Ñ1 B4 D1–4.12.13 [illegible]. —(l. 4) D1 [illegible] (for [illegible]). Ś1 D1–4.12.13 [illegible], D1 °[illegible] (for [illegible]). Ñ1 [illegible], D1 [illegible] (for the post. half). —Ñ1 om. l. 5–8. Ś1 D1–4.12.13 om. l. 5. —(l. 5)

अह्ना तु तासां सर्वासां यौवनं व्यतिवर्तते ।
जाताः सूर्योदये जीर्णा भवन्ति रजनीमुखे ।
एवमप्सरसो दिव्यास्ताः कि(?)गोसमतरस ।
अचिन्तयित्वा द्वेषं तत्र क्रीडन्ति नित्यशः ।
तस्य दशरथ स्पन्दनादिन्द्रोपस्थानविस्मृता । [10]
शशाप किल ता सर्वा महेन्द्रः पाकशासनः ।
जरामरणदु खाता भूय कल्पशतं द्विता ।
सर्वा भवत दुर्मेधा अस्मिन्नपि गुहामुखे ।
इति शापपराभूता शक्रस्यैवाज्ञया हि ता ।
अशून्या श्रूयते नित्यं गुहा सा तिमिरावृताम् । [15]
अभिशापान्महेन्द्रस्य सा स्त्रियाप्सरसस्तथा ।
अहन्यहनि जायन्ते म्रियन्ते च पुनः पुनः ।
गुहायां तु समीपस्था गुहाः सन्ति सहस्रशः ।
पार्श्वे त्वन्या महाभीमा शैलाश्चैव गृहाणि च ।
सीता तत्र विचेतव्या यत्नमास्थाय दारुणम् । [20]
वानरैस्त्रिदशप्रख्यैर्बुद्धिशौर्यसमन्वितैः ।

22

Before 998* Ñ2 V B1(l 37–38 only) 2.3 ins B4 D11 ins before 4 45 1 D7 ins after 4 44 7

गता सर्वा स्वा तत सेना वानरा बलदर्पिता ।
उद्योगमाप्तापयितु स्वर स्वर त ततस्तत ।
तेभ्यश्च बलमुख्येभ्यो मुख्यानुद्धृत्य यूथपान् ।
बालवृद्धातुरांश्चैव स्त्रियश्चैव व्यसर्जयन् ।

V2 सर्वा (for सा) B4 नियुक्ता (for निर्मुक्त) B4 परस्परमथ स्त्रिय (for the post half) —After l 5 B4 ins l 2 of 940* and om l 6–12 —(l 6) D11 13 अथ (for अह्ना) Ś1 D1–4 11 12 transp तु and तासां Ñ2 D7 परिवर्तते D1 3 व्यतिरिच्यते, D11 तु निवर्तते (for व्यतिवर्तते) —(l 7) Ś2 D1–4 11 13 अह्ना (for जाता) Ś1 D13 जीर्णा L(ed) जाता (for जीर्णा) G(ed) रजनिये Ś1 D1 4 11,13 पतति निपतन्ति D11 पतति च निपतन्ते (for the post half) —Ś1 D1–4 12 13 om l 8 —(l 8) V3 स्वयम् (for एवम्) —(l 9) V1 B1 3 त देश (for द्वेषं) Ś1 N1 D3 4 12 सपक्ष D1 सदश D13 [श्र] सदाय (for नित्यश) —(l 10) V1 तस्य (for तस्य) D2 संस्पर्श (for स्पन्दनाद्) Ś1 D1 2 4 12,13 शक्र (for इन्द्र) V1 B1 विद्रुता (for विस्मृता) Ñ1 तासकाचन सुविस्मिता (hypm) V3 इन्द्रप्रस्थानविस्मृता D3 मुक्तोपस्थान विस्मिता (for the post half) —V2 om l 11–14 —(l 11) Ś1 Ñ1 D1–4 11 12 ता शशाप (D1 3 शशाप ता) महातेजा (for the prior half) —(l 12) Ś1 D1 2 12 1 काल्य (D12 °ल्ये) काल्य (D13 °ल)म् D काल्य कल्यम् (for कल्प कल्पम्) Ñ2 भवन्ति —(l 13) Ś1 N1 D11 भवतु (for भवत) V1 D1 सर्वाभरणा N1 D7 2,12 निर्वेधास (for दुर्मेधा) N1 D3–4 13 तस्मिन् D1 अस्मिन् (for अस्मिन्) D3 गुहापुरे —(l 14) Ś1 Ñ1 D2–4 12 13 शापद (D2 °द्द)ग्लास्तु B4 नापवासास्तु B3 om हि ता Ś1 D2 12 13 शक्रस्य परमा स्त्रिय Ñ2 D1 2 4 नासमानसया स्त्रिय B4 शक्रस्यैवाज्ञया सह (for the post half) —(l 15) N1 illeg after अ up to सन्ति in l 18 Ś1 V1 2 D1 कुरुते (for श्रूयत) V2 तिमिरावृता Ś1 B4 D1–4,12 13 सा गुहा तिमिरावृता (for the post half) —(l 16) V1 अपि (for अभि) Ś1 B4 D1–3 11–13 अभि (D1 इति D3 अपि) शापा महेन्द्रेण (for the prior half) Ñ2 V1 2 B3,4 D1 7 तत्र D3 पुरा (for तथा) D11 ते स्त्रियोऽप्सरसो गता (for the post half) —(l 17) D3 जायन्ते (for म्रियन्ते) V2 तु (for च) —(l 18) D13 गुहायां (for गुहायां) Ś1 B4 D2–4 11 12 तिमिरावृता (for तु समीपस्था) D7 सर्वा (for गुहा)

—N1 illeg for l 19 (except तथा [see var]) —(l 19) V2 B1 4 D1 3 पार्श्वेषु (for पार्श्वे तु) Ś1 D11 स्वन्य G(ed) स्थूला (for त्वन्या) Ś1 D2 4 12 13 गुहा (for महा) Ś1 D1–4 12 13 शिलागृहस्था (D13 °ता) तथा B4 शैल गृहशतानि च (for the post half) —(l 20) V2 मामाथ (for आस्थाय) Ś1 N1 D1–4 12 13 च (N1 illeg after थ up to त) त्वया हि समाहितैः (for the post half) —After l 20 Ś1 Ñ2 D1–4 12 13 ins

कुरुस्तान्समतिक्रम्य भीमगम्भीरनिःस्वना ।
अपावृता बृहद्द्वारा पतगैः सेविता ।
अतीत्य च महायत्नं कर्तव्यो मार्गणे पुनः ।

[Ñ1 illeg for l 1 (except कुरु) —(l 1) D1 गुहां ता (for कुरुस्तान्) D3 गुहा प्रतिभयाकारा (for the prior half) Ś1 भीमा (for भीम) D1 निस्वना D3 निःस्वना (for °ना) —(l 2) N1 illeg from बृहद् up to पतग D11 महा (for बृहद्) D1 2 अपावृतैर्बृहद्भिः सा गुहा पतग (D1 पन्नग) सेविता —(l 3) Ś1 D12 अतीव (for अतीत्य)]

—Ś1 D1 4 12 13 om l 21 —For l 18–21 D11 subst while B1 subst for l 20 21

तत्र पर्वतशृङ्गेषु निर्झरेषु गुहासु च ।
उद्यानेषु च दिव्येषु गन्धर्वनगरेषु च ।
कान्तारेषु च दिव्येषु पुराणेषु वनेषु च ।
रावण सह वैदेह्या मार्गितव्यस्ततस्ततः ।

[(l 2) D11 नगेषु (for दिव्येषु) and भवनेषु (for नगरेषु) —(l 3) D11 नगेषु (for दिव्येषु)]

—Thereafter D11 cont l 13–14 and l 17–19 of 931*

22

(l 1) Ñ2 B1 तत्र (for तत) D1 नाविंश (for नाविंश) —(l 2) V2 illeg from तु up to स्व in l. 4 V1 स्वरतस्ते D11 संवर्त (for स्वर ते) B4 समम् (for समम्) —(l 3) B4 तेभ्यस्तु (for ते°) D11 हरि (for बल) Ñ2 B1 उद्धृत्य V1 B2 3 जाग्रत (for उद्धृत) —(l 4) B3 बालांश्च (sup lin also as above) (for विसर्ज)

प्रतिष्ठन्त हरिश्रेष्ठा यथा सविहिता दिश ।
तदुग्रशासन भर्तुर्विज्ञाय हरिपुंगवा ।
शलभा इव सच्छाद्य मेदिनीं सप्रतस्थिरे ।

Colophon

23

Before 4 47 D_{11} ins

आगतान्वानरान्दृष्ट्वा रामो व्यसनकर्शित ।
लक्ष्मणं समभिप्रेक्ष्य दीनो वचनमब्रवीत् ।
ये गता वानरा शूरा मैथिलीं परिमार्गितुम् ।
न दृष्टा मैथिली तैस्तु मम भाग्यविपर्ययात् ।
किं नु शक्यं मया कर्तुं कालोऽयं दुरतिक्रम । [5]
येन मे मरणान्ताय हृदि शोको निवेदित ।
सुमध्या यदि सुश्रोणीं सीतां कमललोचनाम् ।
न पश्यामि विशालाक्षीं नाहं जीवामि लक्ष्मण ।
तमेववादिनं दीनं मन्दं दशरथात्मजम् ।
सुग्रीवो विपुलग्रीवो बुद्धिमानिदमब्रवीत् । [10]
मा शोच पुरुषव्याघ्र न शोच्यो वीरसत्तम ।
शौर्यं दानं दमश्चैव बलं सत्त्वं च ते ध्रुवम् ।
त्वयि बुद्धिप्रतिष्ठार्थं लोकाश्च सचराचरा ।
गुणोत्तराणि सर्वाणि सन्ति राघव सर्वदा ।
यस्य शोकाभिभूतस्य यस्य निश्वससे मुहु । [15]
तेनासि भृशमुद्विग्नस्तेनासि विमुखीकृत ।
यो हि व शोकसंतापो हृदये समवस्थित ।
अपनेष्याम्यहं तेन तमो ज्योति प्रभा यथा ।
प्लवगेभ्यश्च सर्वेभ्यो ज्ञानविज्ञानकोविद ।
हनूमान्सर्वकार्येषु निश्चितार्थो नराधिप । [20]
स दक्षिणां दिशं धीरो मया तु प्रेषितो बली ।
अङ्गदश्च महाबाहुर्येनो गवय एव च ।
यां दिशं प्रस्थित क्षुद्रो राक्षसो लोककण्टक ।
तत्र ते वानरा वीरा मैथिलीं मार्गितुं गता ।
न विषीदन्ति राजाश शोकनाभिपरिप्लुता । [25]
राजवंशप्रसूतस्त्व राघवाणां कुलोद्वह ।
ज्ञानविज्ञानसम्पन्नो नीतिमान्सत्यवाञ्शुचि ।
कृतात्मा धैर्यवान्धीरो न त्वं शोचितुमर्हसि ।
ज्ञास्यते स प्रवृत्तिं तु हनूमान्वानरर्षभ ।
अङ्गदश्च महाबाहुर्नीलो नीलश्च वीर्यवान् । [30]
एषा हि सुमहावीर्यैर्वानरा वानरर्षभै ।
एतां दिशं विचिन्वन्तो नूनं ज्ञास्यन्ति जानकीम् ।
कर्मणा मनसा वाचा हनूमान्पवनात्मज ।
निश्चित भावतत्त्वज्ञो देशकालविभागवित् ।
स गिरींश्च नितम्बांश्च द्रोणीश्च गह्वराणि च । [35]
ज्ञास्यते हरिशार्दूलो हनूमानात्र संशय ।
उद्यानानि विचित्राणि पर्वतोपवनानि च ।
सरांसि सरितश्चैव तडागानि गृहाणि च ।
शून्या मार्गा गिरीन्दुर्गा प्रसङ्गामिश्च वर्जितान् ।
नरैर्विहीनान्कच्छांश्च तांस्तान्प्रपद्यते हरि । [40]
एतत्त सत्यमाख्यातं त्यज शोकं नराधिप ।
हनूमान्कार्यसिद्धेन मसहायो गमिष्यति ।

Colophon (Sarga no 45)

24

After 4 62 12 Ś1 Ñ (N1 partly illeg) D1(N D1 l 1-16 only) 1 4 11 12 ins V1 2(after 4 62 12[ab] due to om) 3 B ins l 1-16 after 4 62 12 and l 17 60 (V1 missing from l 17 up to तेनासि in l 31) before 4 62 14 D7 ins l 1-16 after 4 62 12 l 17-31 after Sarga 58 and l 32 60 before 4 62 14

श्रोणामात्रमितो गत्वा विन्ध्यादस्मान्नगोत्तमात् ।
शतयोजनविस्तीर्णं लङ्घयन्त महोदधिम् ।
तत्र त्रिकूटशिखरे निविष्ट रावणालयम् ।
लङ्कां द्रक्ष्यथ दुर्धर्षां निहिता यत्र मैथिली ।
रक्ष्यमाणा सुभीमाभी राक्षसीभिर्यशस्विनी । [5]
तर्ज्यमाना च बहुशस्तस्य रौद्रस्य शासनात् ।
कृतार्थाश्च प्रतीताश्च तां च दृष्ट्वा यशस्विनीम् ।
धर्षयित्वा ततो लङ्कां पुनरेष्यथ वानरा ।
न खल्वस्ति बलं किंचिन्मम ज्ञातुमनागतम् ।

प्रतिष्ठु (for प्रतिष्ठन्त) B_4 प्रतिष्ठु कपिश्रेष्ठा यथा संभाषित तथा —(l 37) $B_{2\,3}$ तदुग्र (for °ग्र) D_{11} सर्वे विज्ञाय वानरा (for the post half) —(l 38) B_1 संस्थाय (for संच्छाद्य) N_2 संप्रतिस्थिरे —*Sarga name* N_2 V $B_{3\,4}$ $D_{7\,11}$ वानरप्रयाणं (D_{11} °ण) —*Sarga no* (figures words or both) V_1 B_3 om N_2 44 V_2 43 V_3 B_4 48 B_2 46 D_7 47 D_{11} 42

24

(l 1) D_{11} इत (for इतो) N_2 V B D_7 विन्ध्यपर्वतोत्तर गिरि (B_4 °रे) $D_{1\,2}$ विन्ध्यस्योत्तरगिरेः (D_2 °रे D_1 °रि) (for the post half) —(l 2) N_2 V B $D_{1\,2\,7\,11}$ लङ्घयित्वा (for °यन्त) $D_{2\,11}$ महार्णवं (for महोदधिम्) —(l 3) D_{11} तस्या (for तत्र) D_{11} त्रिकूटे (for °रे) N_2 V B D_7 विष्टि $D_{2\,11}$ °ष्टं D_1 °ष्ट (for निविष्ट) B_3 वानरालय (for रावणालयम्) G(ed) रक्षितां रावणेन या (for the post half) —(l 4) D_{11} द्रक्ष्यति (for द्रक्ष्यथ) D_2 निहितो (for निहिता) and मैथिली (for °ली) —D_1 reads accusatives in place of nominatives in l 5-6 —(l 5) N_2 V B $D_{1\,2\,7\,11\,12}$ सुश्रोणी $D_{1\,2}$ [अ]निन्दिताङ्गी (for सुभीमाभी) N_2 V B D_7 तु (B_4 D_7 तु) तस्य D_2 मनस्विनी $D_{2\,11}$ तपस्विनी D_{12} °नी G (ed) समन्तत (for यशस्विनी) —(l 6) N_2 V B $D_{1\,2\,7}$ भिद्यमाना D_{11} तर्ज्यमाना च (for तर्ज्यमाना च) V_2 तु (subm) (for तस्य) B_3 om (hapl ?) रौद्रस्य —(l 7) V_2 प्रतीताश्च D_2 प्रतीताश्च (for प्रतीताश्च) $D_{1\,2\,11}$ सीतां (for तां च) N_2 V B D_7 सीतां दृष्ट्वा (V_2 दृष्ट्वा सीतां) तपस्विनी (for the post

अनुभावात्तु जानामि महत्पर्वाधिरोहणम् । [10]
हिमवन्तं गमिष्यामि शतशृङ्गं गिरिम् ।
तत्र मे दयिता भार्या ज्ञातयश्च कृताश्रया ।
विशालशिखरः प्राशुर्मलयस्त्वतिदूरतः ।
वानरा गम्यतामेव समुद्रस्योत्तरे गिरिं ।
न शक्तो योजनशतं निरालम्बो विहायसि । [15]
क्रमितुं सागरं घोरं स सर्वैर्विनियुज्यताम् ।
इति तस्मिन्ब्रुवत्येव विहगप्रवरे वचः ।
उवाच जाम्बवान्वाक्यं तत्कालसदृशं हरिः ।
सर्वं साधु च युक्तं च यथातथ्यं च भाषसे ।
वृद्धभावानुरूपं च हितं रघुकुलस्य च । [20]
अस्माकं महती चिन्ता कथं सागरलङ्घनम् ।
भवेदिति महाभाग तेन स्मो व्याकुलीकृताः ।
तत्र वै गतिसाहाय्यं भवाञ्शो दातुमर्हति ।
परे पारे समुद्रस्य पवने पततां वर ।
श्रुत्वैतज्जाम्बवद्वाक्यं सम्पातिः प्राब्रवीद्वचः । [25]
तत्रैव स दुरात्मा वै रावणः स्याद्धतो मया ।
यदि पक्षौ न दग्धौ मे भवेतां सूर्यतेजसा ।
समभासाद्य कुद्धस्य सपाते राक्षसाधम ।
लङ्कां च स्थितितोऽभ्यागात्सहसीत सहजीवित ।
न जीवेदिति मे बुद्धिस्तत्त्वमेतद्ब्रवीमि व । [30]
सोऽहं वृद्धः कपिश्रेष्ठास्तेनाशक्तः पराक्रमे ।
लङ्कां नेतुं न शक्नोमि स्वयं च प्लवगोत्तमाः ।
असौ ममात्मजो दक्षः सुपार्श्वो नाम वानराः ।
स हि गन्तुं समर्थस्त्वां लङ्कां रावणपालिताम् ।
इत्युक्त्वा पतगेन्द्रोऽसौ स्वपुत्रं मनसास्मरत् । [35]

---

half) —(l 8) Ñ2 V B D1-4.7 11 पुरी (for शतो) —(l 9) D1.3.4 मत (for बल) B1 ब्रुवन्ग (for अनागतम्) —(l 10) B1 स्वप्रभावात् (for अनु°) V3 D3.4 11 च (for तु) —(l 11) D5 नकस्य (hypm) (for शक्त) —(l 12) Ñ2 V B D1 11 यत्र (for तत्र) Ñ2 illeg Ñ2 V B D1-4.7 11 13 तनयश्च कृतालय (D1.3.4 °यो) (for the post half) —(l 13) D1 11 विशाल (for °क) B1.3.4 D13 शिखर (for °र) V B1 D13 विदूरत (for [अ]ति°) B2 मलयश्च विदूरत, L (ed) मलयान्विदूरत (for the post half) —(l 14) D1.3.4 तत्र (for यत्र) V1.3 D13 [उ]त्तरो (for °रे) Ñ2 V3 B D7 दक्षिणस्योत्तरो गिरि D1.3.4 दक्षिणस्योत्तरोगिरि (D1 °री) (for the post half) —(l 15) B1 समुद्र (for य म्यो) D4 निराल्व (for °लम्बो) N1 illeg Ñ2 V B D3.4.7 निरालम्बमपर्वत D1 निरालम्बनमम्बर (for the post half) —(l 16) Ñ2 V B D1 11 वानर शूर, D1.3.4 वानरश्रेष्ठा (for सागर घोरं) Ñ2 V B2-4 D7 11 12 सर्वै स (by transp) D1.3.4 सोम वै (for स सर्वै) V3 परिगृह्यतां D13 विनियोज्यतां (for विनियुज्यताम्) B1 सर्वैः परिनियुज्यतां (for the post half) —(l 17) D3.4 11 [ए]तद् (for [ए]व) D13 प्रवुरे (for °वरे) D3.4 तत (for वच) D13 विहगे प्लवगेश्वर (for the post half) V1.2 B D7 एव कथयतस्तस्य संपाते ह (D4 °तेश्च) महात्मन —(l 18) V1.2 B D7 वीरस् (for वाक्य) V1.2 B D7 वच D1.4 11 कपि (for हरि) —(l 19) B4 साधु D13 साधुप (for साधु च) V2 B1.2 प्रयुक्त च V3 समायुक्त B3 D7 सुयुक्त च (D7 तु) (for च युक्त च) V3 भवानस्व (for °र्थं) V1.2 प्रभाषते B D7 प्रभाषसे (for च भाषसे) —(l 20) D4 वृद्धस्य च (for वृद्धभाव) V1.2 कपि (for रघु) —(l 21) B D7 तु चिन्तेयं (for महती चिन्ता) —(l 22) V1.2 B D7 भावे D13 भवे (for भवे) V1.2 D1.11-12 [अ]तस्म D4 [अ]स्मि (for स्मो) D13 व्याकुलीकृते (for °ता) —(l 23) V1.2 B D3.4.7 11 नो D4 [ए]व (for वै) B1.3 गति (for मति) V1.2 B D3.4.7 11 दे (for शो) —(l 24) V1.2 B D7 परे पारे (for परे पारे) V1.2 B D7 दक्ष तो (V1 शो) गमन भवेत् (for the post half) —After l 24 B3 ins

तस्य हि दुरात्मासौ रावणस्याकुतोभयात् ।

—(l 25) D3.13 [इ]व (for [ए]तत्) —For l 25 V1.2 B D7 subst

तमेव भाषमाणं तु युक्तमित्यङ्गदोऽब्रवीत् ।
अथाहन्मुवाचेदं संपातिर्मधुरं वचः ।
न मे दाशरथे स्वदाङ्कायमिह विद्यते ।
किं करिष्याम्यशक्तस्तु प्लवने प्लवतां वर ।

[(l 1) V1 तद् (for तम्) V1 युक्तम् (for युक्तम्) —(l 4) V3 पततां वर (for प्लवतां वर)]

—(l 26) V1.2 B D1 हि D1 तु (for स) V1.2 B1.4 D1 दुरात्मा B2.3 दुरात्मानौ D13 दुरात्मा तु B1-3 रणधि (B1 °धि) वो D13 योद्धुमो (for स्याद्धतो) —(l 27) V1 damaged for न दग्धौ मे —(l 28) V1.2 B2.3 मायमाणं हि सेद्धुद् (B1 °द्धु) B4 D7 समासाद्य हि स (D7 मां) सद्धु (for the prior half) Ś1 D13 समाने V1 B D7 समरे V3 सागरे D3.4 महार (for सपाते) V3 राक्षसाधिप (for °धम) —V1.2 B D1-4.7 11 13 om l 29 —(l 30) V1 B1.4 बुद्धिं (by transp) D4 मे बुद्धिम् (for मे बुद्धिः) V3 न जीवति हि बुद्धिर्मे (for the prior half) D4 अलम् (for तत्त्वम्) V1.2 B1.3.4 D7 ते B1 [अ]द्य D3 च (for व) —(l 31) V1 missing up to न V1.2 B D7 न च शक्त (for तेनाशक्त) D7 भतीति ते (for पराक्रमे) —V3 damaged for l 32 —(l 32) V3 B1-3 D7 गन्तोमे (for शक्नोमि) D13 स्वयं (for स्वयं च) V3 B1-3 तां प्लवगेश्वर V2 B4 D7 त्वां प्लवगेश्वर (for च प्लवगोत्तमा) —(l 33) D11 सौम्यो (for ममा) B4 [अ]प्रज (for [आ]त्मजो) V B D7 धीमान् (for दक्ष) D3.4 भाले मे मलये पुत्र (for the prior half) V1.2 नाम वेगेन V3 B D7 नामवेगेन D3.4 11 नाम पक्षिन, D13 नाम वानर (for नाम वानरा) —(l 34) V B D7 एव नेतुं (for स हि गन्तुं) V B D7 त्वां (for तां) —(l 35) V B1-4 D7 पतगेश्वरः D1 पक्षसेन (for पतगेन्द्रोऽसौ) V3 B1-4 D13 स्वं पुत्रं,

अथ प्रादुरभूत्तत्र दारुणं सुमहाद्भुतं ।
पक्षावाक्षिप्य विक्षिप्य तस्य पुत्र प्रवर्तितं ।
सपुष्पाङ्कुरशाखाग्रा पतन्तीव महीरुहाः ।
तत्र प्रमाणाभ्यधिको गृध्र पक्षी महाबलः ।
महानचलसंकाशो वानरानभ्यवर्तत । [40]
तत संपातिपुत्रस्तु सुपार्श्वं समुपागत ।
उवाच पितरं गृध्र किमर्थं त्वमतोऽद्य महत् ।
अस्य पुत्रस्य संपाति कथयामास विस्तरम् ।
कथयित्वा च तं सर्वं सुपार्श्वं समचोदयत् ।
स तमर्थं पितु श्रुत्वा सुपार्श्वश्चेदमब्रवीत् । [45]
त्यज्यतां मानुषी चिन्ता तरिष्यामि महार्णवम् ।
बलं प्रमाणं तेजश्च पौरुषं परमं मम ।
तेजो वेग प्रभावश्च मय्येव भुवनत्रयम् ।
शिखरात्तु महेन्द्रस्य पर्वतस्य प्लवंगमाः ।
वर्तते योजनशतं लङ्का सा यत्र रावण । [50]
शीघ्रमारुह्यतां पृष्ठमिदानीं प्रापयाम्यहम् ।
वेगेन च गमिष्यामि परं पारं महोदधेः ।
अथोवाच महातेजा गृध्रराजमिदं वच ।
अङ्गद प्रश्रययुतं मधुरं वाक्यमब्रवीत् ।
सदृशं चानुरूपं च बलं वै भाषसे भवान् । [55]
कृतमेतावतास्माकं यत्प्रवृत्तिरुपागता ।
वीर्यविक्रमसंपन्नाः सर्वे सन्ति च वानराः ।
उत्प्लुत्य वै महेन्द्रं वै गिरिं गच्छेयुरर्णवम् ।
विश्राम्य त्वं महातेजाः सह पित्रा महाबलः ।
कृता हि गमने बुद्धिरस्माभी रावणसंसदि । [60]

D1 पुत्र म (for स्वपुत्र) —(l 36) V B D2.4.7.11 मारुत (for दारुण) D3.4 स (for सु) —(l 37) D3 पक्षौ विपक्षौ मत्तस्य D4 पक्षौ विक्षिप्तस्तस्य D11 पक्षौ चाक्षेपविक्षिप्तम् (for the prior half) D3.4 मकर्षेण (for तस्य पुत्र) —For l 37 V B D7 subst

पक्षाक्षेपपरिक्षिप्ता सुपार्श्वेऽभ्युपचारयति

[V2.3 B4 पक्षाक्षेप (for पक्ष°) V2 परिक्षिप्ता (for °क्षिप्ता) B2 पक्षमेवापविक्षिप्त D7 पक्षक्षयापरिक्षिप्त (for the prior half) B1.3 हि (for °भि)]

—V1 damaged for l 38 —(l 38) D3.4 कुसुम D11 समुत्थ (for सपुष्प) D3.4.11 नृत्यन्ति (for पतन्ति) V2.3 B D7 नृत्यतीव गिरेर्द्रु(D7 °रिद्रु)मा (for the post half) —V2 om (hapl) ll 39-40 —(l 39) V1 B D2.4.7.11 तता (for तत्र) V1.3 B D2-4.11 गृध्रपुत्रो D7.11.12 गृध्रराजो (D7 °राजो) (for गृध्र पक्षी) —(l 40) V1.3 B D7 महापर्वत (for महानचल°) V3 B D2 उप(B1.4 D7 अभ्य)पतत् (for अभ्यवर्तत) —(l 41) V1.3 B1.4 D2.4.7.11 तत्र (for तत) V B D7 समागम्य (for समुपागत) —(l 42) D3.4.11 वाक्यं (for पुत्र) V B D7 उवाच पितरं वाक्यमाश्चर्यमिदं कि ध्वदे —(l 43) V B D2.7.11.12 अथ D3.4 अथ (for अस्य) —(l 44) B3 D1 तु (for च) V B D7 वचनं (for सागर) D3.4.12 समन्तोऽस्य (for समचो°) V1 लंकायां प्रस्तुतो पञ्च V2.3 B D7 त्वरां प्रसाद्य चाब्रवत् (for the post half) —(l 45) V D1 एतद् B एवम् (for स तम्) V2 तत् (for स) D3.4.11.12 transp स and तमर्थ V B D2-4.7.11.12 [सं]गम्य (for च सु) —(l 46) V D1.11 मानवी B D7 मानसी D2-4.11 मानसी (for मानुषी) D2-4.7.11 चिन्तां (for चिन्ता) B1.3 तारयिष्ये (for तरिष्यामि) B4 तारयिष्ये सागरं (for the post half) —(l 47) D7 मानं (for बलं) V B D2.4.7.11 दर्पितम् (for वेगश्च) V2 सर्व (for मम) —(l 48) V1 वेगस्तेजः V2.3 B D2.4.7 वेगो(B1 पु)म्न तेजः D11 तेजोवेग G(ed) वेगस्तेजः (by transp) (for तेजो वेग) V1

भुवनिश्चय V2.3 B D7 भवत्क्षय (for भुवनत्रयम्) —(l 50) V B D7 त्वर्त्वे (for वर्तते) V B D2.4.7.11.12 सा लंका (by transp) —(l 51) D3.11 प्रगमामि (for प्रापयामि) —For l 51 V B D2.4.7.11 subst

क्षिप्रमारोह मे पृष्ठं शीघ्रगोऽहं महाबल ।

[D2.4.11 शीघ्रम् (for क्षिप्रम्) D4 पृष्ठे]

—(l 52) V B D2.4.7.11 अहं त्वां प्रा(B4 तथा)पयिष्यामि (for the prior half) —(l 53) D2.4.11 पुत्रम् (for राजम्) —(l 54) V1.3 B1 D7 प्लवगश्रेष्ठो V2 B1-4 पुत्रश्रेष्ठो D11 प्रश्रयानि G (ed) वचसा श्लक्ष्णो (for प्रश्रययुतं) V B D2.4.7.11 उत्तम (for अब्रवीत्) L (ed) पौरुषोद्योगसंयुत (for the post half) —(l 55) V B D2.4.7.11 वचनं (for बलं वै) V2 महत् (for भवान्) —(l 56) V1.3 B1.2 D7 कृतमेतावदस्माकं V2 B4 कृतमेतावदस्माकं B3 त्वत्प्रवृत्ते तावदस्माकं (for the prior half) V B D7 निवेदिता (for उपागता) —(l 57) V B D7 नित्य (for वीर्य) V B D2.4.7.11.12 बहवो मति (for सर्वे सन्ति च) —(l 58) D3.12 उत्पत्य (for उत्प्लुत्य) D3.11.12 हि (for first वै) D3.4 उत्पात्य हि महेन्द्राग्रात् D11 उत्पत्य हि महेन्द्र हि (for the prior half) D3.4 पृष्ठं D1 पृष्ठ (for गिरिं) —For l 58 V B D7 subst

उत्पत्य तु महेन्द्रं मे पृष्ठ गच्छेयुरर्णवम् ।

[V B1 D7 हि (for तु) B1 पृष्ठ (for पृष्ठ)]

—B4 cont

न शक्नुवन्ति समुद्रस्य पारं गन्तुमिति मे ।

—(l 59) V2.3 B3.4 (before corr) D3.11 विश्राम्य (for विश्राम्य) V1.3 B1.3 D7 महाद्युते V2 B4 °बाहो (for महातेजाः) V B D7 वानर (for महाबल) —S D11 om l 60 —(l 60) B1.3 [अ]पि D3.12 [अ]पि (for हि) V1 गमन B4 गमने (for गमने) V1 शोभनं B1.3 शोभने D4.11 स्थाने D7 वेश्मनि D1.4 निवेशे (for संसदि)

25

After 4665 Ś1 Ñ1 (partly illeg.) V1 2 B1 2 4 D1-4 9 11-13 ins

एवं भवतु विक्रम्य लङ्घयिष्यामि सागरम् ।
कृतार्थश्च निवर्तिष्ये श्रद्धध्वं मे प्लवंगमा ।
गरुत्मत्सदृशोऽपि एतस्य हार्योऽजसम् ।
अहमेव गमिष्यामि प्रीता सन्तु वनौकस ।
बलं च मम वीर्यं च पिता यश्च मम प्रभु । [5]
मातुश्च मम यद्वृत्तं तत्सर्वं श्रोतुमर्हथ ।
प्रत्ययार्थं स्ववीर्यस्य कुलं वक्ष्यामि यादृशम् ।
न विस्मयः तादृशाद्धि सुवर्णात्प्रवदाम्यहम् ।
इदं केसरिणस्तस्य पितुरासीन्मया श्रुतम् ।
मम जन्म यथासत्यमद्भुतं मातरिश्वन । [10]
पश्चिमस्य समुद्रस्य तीर्थं पुण्यमृषिस्तुतम् ।
प्रभासमृषयो यत्र निमज्जन्ति समाहिता ।
तच्छङ्खशबलो नाम दुष्ट श्चन द्विपाम ।
स तानृषीन्भीमबलो जघान किल वीर्यवान् ।
तदुपस्पर्शने पुण्यं गच्छन्तमृषिपूजितम् । [15]
भरद्वाजमृषिं दान्तं गतं सोऽभ्यद्रवद्द्रुतम् ।
तत पर्वतकूटस्थ पिता मम महाबल ।
तं ददर्श महाभागं हस्तिना समभिद्रुतम् ।
ततो नादं महाभीमं कृत्वा मम पिता भृशम् ।
तस्योपरिष्टात्पतत्कुञ्जरस्य तरस्विन । [20]
स नखैश्च सुतीक्ष्णाग्रैर्दन्तैश्चैव पिता मम ।
सप्रमध्याक्षिणी तस्य बिभेद कपिकुञ्जर ।
अवप्लुत्य च वेगेन पिता मम कपीश्वर ।
तस्य वक्त्रादुभौ दन्तावुज्जहार महाबली ।
उत्पाट्य सालवृक्षं च बलेन महता तत । [25]

25

D1 om l 1-2 Ś1 D2 13 11 transp l 1-2 and l 3-4 —(l 2) D11 तु (for च) Ñ1 D13 गमिष्यामि D3 11 [आ]गमिष्यामि (for निवर्तिष्ये) B4 आवर्तिष्ये कृतार्थेश्च B1 कृतार्थे हानिवर्तिष्ये (for the prior half) Ś1 D2-4 11 प्रीता संतु B1 शुश्रूषध्वं, D13 शृणुध्व मे (for श्रद्धध्व मे) D13 प्रीता संतु वनौकस (for the post half) —V2 repeats (var) l 3-4 after 8 —(l 3) Ś1 तदेतच्, V1 D13 यत्नेच्, V2 (second time) तदथ (for यद्येतच्) B4 शतकृत्वो D1 यदि कृत्वानुगतश्च, D2 यत्नेतत्कृतकृत्योऽपि D11 यत्नेनाभ्यास कृत्वो, D13 तदेव शतकृत्वोऽपि (for the prior half) D1 मया तु (for गन्तव्य) —(l 4) Ñ1 B2 D7 पुत्र V1 यतो V2 (first time) यतो B4 D1 2 4 13 मन्त्र (for यत्र) V1 गमिष्यामि (for गमि°) D3 11 प्लवगमा (for वनौकस).—D1 om l 5-8 —(l 5) Ñ1 V1 2 B1 2 4 D2 कुल (for बलं) Ñ1 मम पितु V1 वनौकस, V2 D3 प्रभुर्मम (by transp.) D13 मम प्रभो (for मम प्रभु) —(l 6) Ś1 D13 मतश्चैव D2 4 11 13 मातुश्चैव हि (D3 11 च) (for मातुश्च मम) B1 यत्र हि, D2 यद्वृत्त D4 यत्सर्वं (for यद्वृत्तं) Ñ1 V1 2 B1 2 4 D2 सर्वं तत् (by transp) (for तत्सर्वं) D13 श्रद्धेति (for अर्हथ) —(l 7) D13 प्रत्ययार्थे —(l 8) V2 न च विस्मय Ñ1 V1 B1 D2 13 सौमित्रेताद्, V1 B1 सौम्यसुतपात्, B1 सौम्यादृशाद्, D3 4 यस्य (for सौम्यसुवर्णात्) —(l 9) Ś1 D13 om (hapl ?) from the post half up to the prior half of l 11 D1 श्रुतं मया, D2 4 13 श्रुतं मया (by transp) (for मया श्रुतम्) D11 श्रुतवानेव मया पुरा (for the post half).—(l 10) V2 D1 2 4 11 -न्दनम्, B1 D7 -न्दनम् (for -श्वन) D13 अद्भुतं (for अद्भुत) —(l 11) V2 D11 ऋषिस्तुतं B1 ऋषीस्तुतं, D1 ऋषिस्तुत (for ऋषिस्तुतम्) B1 पुण्यतीर्थमनुत्तमम् (for the post half) —(l 12) Ś1 तत्र (for यत्र) D2 निमज्जन्ति (for निमज्जन्ति) B1 शुभा ता (for समाहिता) Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 मानसी(D2 4 °सं) सुसमाहिता (for the post half) —(l 13) Ś1 D2 4 11 त, V1 D1 11 स (for तच्) Ñ1 V1 B1 D7 शङ्ख(V1 ÷ ÷) धवलो V1 शङ्खवरणो, B4 शङ्खधवलो (for °शबलो) B1 तत्राथ धवलो नाम (for the prior half) V1 moth eaten from श्च up to भी in l 14 B2 दृष्ट (for दुष्ट) Ś1 D2 11 13 दृ(L[ed] दु)ष्ट कश्चिन्महागज, D1 3 4 11 द्विप(D1 स ग)ज कोऽपि दुष्टो (for the post half) —(l 14) Ś1 Ñ1 D1 2 11 एतान् (for स तान्) B2 कल (for किल) —(l 15) V1 B3 4 कृत्वा (for पुण्य) D1 तथा वै स यत्र पुण्य, D11 तथा तु स्पर्शने पुण्य (for the prior half) B1 भराम D1 -सेवितं, D2 पूजन (for पूजितम्) —(l 16) V2 moth-eaten for भरद्वाजम् Ñ2 V1 2 B1 2 4 D2 तत्र L(ed) शांत (for दान्त) V1 [s]भ्यद्रवत् (for °द्रवद्) Ñ1 V1 2 B2 3 D2 3 4 7 ततः (for द्रुतम्) B4 सोऽभ्यधावद्गजस्तथा (for the post half) —(l 17) Ñ1 V1 2 B1 2 4 D7 कूटाग्र, D2 -कूटस्थ (for -कूटस्थ) —(l 18) Ś1 D13 संददर्श, D3 11 स ददर्श (for त ददर्श) —(l 19) Ñ1 V1 2 B1 2 4 D2 स तु दृष्ट्वा(B1 °स्त्वर्थ) (for ततो नाद) D1 प्रभु, D3 4 11 पितु (for भृशम्) Ñ1 V1 2 B1 2 4 D2 रुष कृत्वा पिता मम (for the post half) —(l 20) B1 D7 12 पतनाद् (for ष्टा°) Ś1 D13 महाबल D3 11 महाबली (for तरस्विन) —(l 21) Ñ1 V1 B1 2 4 D2 स (for त) D1 11 स (for [स]न) Ñ1 V1 2 B1 2 4 D2 दशनैश्च महाबल (for the post half) D3 4 दशनैस्तु नखैश्च महाबल —(l 22) B1 (marg also as above) संप्रमथ्य, D1 स प्रमथ्य (for सप्रमध्य) D13 प्रमथ्याक्षिणी चास्य D13 स प्रमथ्य कपिश्रेष्ठ (for the prior half) D2 -कुञ्जरे —D1 2 om (hapl) l 23-26 —(l 23) Ś1 Ñ1 D13 अप्लुत्य च(Ś1 तु) स वेगेन D4 समवप्लुत्य स वेगेन D11 समवप्लुत्य स वेगेन (for the prior half) —(l 24) B1 तस्य दन्तावुभौ वक्त्राद् (for the prior half) V2 B1 महाबली (for बलाद्बली) —(l. 25) D11 बली (for तत).

शिष्यैश्च पितुमारेभे स गजे कपिकुञ्जर ।
तस्मिन्हते गजे रौद्रे पितरं मे महामुनिं ।
आजगाम मुनिभ्यश्च न्यवेदयत तं हतम् ।
योऽसौ रौद्रो गज पुण्यं तीर्थमुत्सादयत्यलम् ।
अनेन कपिराजेन निहतोऽक्लिष्टकर्मणा । [30]
भवन्तो दातुमर्हन्ति वरमस्मै यशस्विने ।
यमिच्छति हरिश्रेष्ठ केसरी शत्रुसूदन ।
ततस्ते मुनय सर्वे वरमस्मै ददुस्तदा ।
पित्रे मम महात्मानो वर वेदविदो वरा ।
ततो मम पिता वव्रे पुत्र मारुतविक्रमम् । [35]

द्विजप्रसादाद्दिव्यस्य कामरूपिणमव्ययम् ।
ततो मे वर्तमाना सा यौवने जननी पुरा ।
विचचाराञ्जना नाम महीं सगिरिकाननाम् ।
दुहिता वानरेन्द्रस्य कुञ्जरस्य महात्मन ।
मनुष्या मत्र्ये दिव्ये वर्तते कामरूपिणी । [40]
सागरे सा शिर स्नाता रक्तचन्दनरूषिता ।
प्रकीर्णकेशा तोयार्द्रा तस्थौ मलयमूर्धनि ।
ततो मनीषिणां तेषां वचनात्पुण्यकर्मणाम् ।
सा वै गिरिवरे दिव्ये पवन शुभदर्शना ।
रूपयौवनसम्पन्नां तां दृष्ट्वा मारुतस्तदा । [45]

—(l 26) Ś1 D12 च पिता मम (for कपिकुञ्जर) —For l 25–26 Ñ2 V1 3 B1 2 4 D7 subst

साम्यागेव अरातिने दन्ताभ्यामेव वेगित ।
स पपात ततो भूमौ नागो नग इवापर ।

[(l 1) B3 पत्र (for first पद) B4 [अ]न्तो (for [प]न्त) V1 B3 वेगितं, D7 वेगत (for वेगित). V2 मतिवेगितं —(l 2) V1 3 B4 D7 हतो (for ततो)]

—(l. 27) V2 illeg for हरिकुञ्जते Ś1 D12 13 महावीर्ये, D1 11 गजे विप्र (for गजे रौद्रे) D3 4 हरिकन्यने हते रौद्रे (for the prior half). V2 D3 4 गुरु मे मुनि (for मे महामुनि) Ñ2 B1 4 D7 गृहीत्वा पितरं (Ñ2 त ततो) मुनि V1 B1 गृहीत्वा तु ततो वली (B1 [marg also] पितर मुनि) D1 11 अगृह्य (D1 * सत्य) पितरं मम (for the post half) —(l 28) Ś1 D2 13 13 शृङ्गात्म्य (Ś1 marg °हीत्वा) याम् (for आजगाम) B3 मुनि तथ (for मुनिभ्यश्च) D12 निवेदयन Ś1 D3 12 13 त कपिं, B3 वधु त D1 11 त हरिं D3 4 न गज (for त हतम्) —(l 29) Ś1 Ñ1 D2 11–13 तीर्थं, B3 मूर्धं (for पुण्य) B1 योऽसौ कृष्णो महारौद्र D1 योऽसौ नागो हि सर्वतो (for the prior half) B4 आच्छादयति (for उत्सादयति) Ś1 Ñ1 D2 13 13 पुण्यमुत्सादयन्महत् (Ś1 °दात्) B2 D3 4 तीर्थं स्यासादयन्वली D1 11 पुण्य इति तपोधन (for the post half) —(l 30) Ñ2 V1 3 B1 2 4 D3 4 7 सोऽनेन (for अनेन) Ś1 Ñ1 D1 2 11–13 रा हतो (for निहतो) Ś1 पुण्य (for °क्लिष्ट) —(l 31) D1 अस्य यशस्विन D11 अस्य महात्मन (for अस्मै यशस्विने) —(l 32) D1 11 कपि (for हरि) D11 गज (for शत्रु) —For l 31–32, Ñ2 V1 3 B1 2 4 D3 4 7 subst

परस्परेण सगम्य प्रीतो मुनिभिरोऽब्रवीत् ।
यदिच्छति कपिवाईं वरमस्मै प्रदीयताम् ।

[(l 2) D3 4 यम् (for यद्) D3 4 त (for तद्) D3 4 अस्य (for अस्मै) Ñ2 ददुस्तदा (for प्रदीयताम्)]

—After l 32 Ś1 D2 13 13 ins

कश्यपादि तं द्वि (D12 तद्)द्वा वरमिच्छति वानर ।

—(l 33) Ś1 वानराम् (for मुनय) Ś1 D1 2 11 13 तस्मै (for सर्वे) D3 4 तमस्मै परमप्रीता (for the prior half) Ś1 D1 2 11–13 वानराय V2 वर तस्मै (for वरमस्मै) Ś1 D12 तथा (for तदा) —(l 34) V1 B2 4 D3 4 प्रीता (for वरं) —(l 35) Ś1 D2 11 13 वर (for पुत्र) —(l 36) V1 मुनि (for द्विज) Ś1 Ñ1 D2,12,13 रूपेय (Ñ1 D12 °य) भगवन्पुत्र, D1 11 इच्छेय भगवन्वीरं (for the prior half) B3 कपि (for काम-) D1 अव्ययं (for अव्ययम्) —After l 36 Ñ2 V1 3 B1 2 4 D7 ins

ततस्ते मुनय प्रीता प्रत्यूचुः पितरं मम ।
भविष्यति सुतस्ते हि यथादिष्टो महाकपे ।
इति लब्ध्वा वरं हृष्ट पिता मम महाबल ।
विजहार यथाकाम वनेषु मधुपर्विषु ।

[(l 2) V2 B1 3 यथोद्दिष्टो (for यथादिष्टो) —(l 3) V2 वरो (for वरं). —(l 4) V1 B4 यथाकाले (for °कामं) B1 मधुसुगन्धिषु (hypm) (for मधुपर्विषु)]

—V1 partly illeg for l 38–40 —(l 38) B3 विजहार (for विचचार) Ś1 V2 D3 [अ]ञ्जनी (for °ना) D12 सागर (for सगिरि) Ñ2 V2 B1 3 4 D7 प्रोक्ता अञ्जना यथा (B3 [before corr] पुरा) (for the post half) —(l 39) Ñ2 V2 D1 2 4 7 11 तरस्विन (for महात्मन) —(l 40) Ś1 D2 12 13 संवृत्ता V2 B4 समृद्धा B3 संवृद्धा (for संवृद्धा) D12 रम्ये (for दिव्ये) —(l 41) D7 सा सागरे (by transp) V2 गात्राणि D3 4 11 कलुस्नाता (for शिर स्नाता) D1 सलिला सागरे स्नाता (for the prior half) Ñ1 D2–4 7 11 भूषिता (for रूषिता) —(l 42) B3 कौमारी (for तोयार्द्रा) Ñ V1 3 B1 4 D2–4 7 11 12 प्रकीर्ण (V2 D7 °र्णा) केशा तोयार्द्रा (D3 °र्द्रा) (for the prior half) —Ñ2 V1 3 B1 3 D7 om l 43–44 —(l 43) Ś1 D12 मन स्विन (for मनीषिणां) Ś1 D12 वने वै (for वचनात्) —(l 44) D1 खे (for वै) B4 D3 4 दिव्ये गिरिवरे (by transp) D11 धन्ये गिरिवरे (for गिरिवरे दिव्ये) B4 D1 2 4 7 दृष्टे मारुतेनासा (for the post half) —(l 45) D2 3 4 बली D11 तथा (for तदा) —(l 46) V2 B1 परिसंस्वज्य B3 तां परि° (for संपरिष्वज्य) Ś1 D2 12 13 प्रांजलिर्विनयम्, B1 सिद्ध प्रा°, D12 ततो वचनम् (for तत प्राञ्जलि) —(l 47) Ś1 D12 प्राप्य D7 सर्वे (for सर्वं)

बाहुभ्यां सम्परिष्वज्य तत्र प्राञ्जलिमब्रवीत् ।
मारुतोऽस्मि विशालाक्षि प्राण सर्वशरीरिणाम् ।
भवत्याश्चासमिगतः कन्दर्पशरपीडितः ।
समाभिगमनाद्देवि न प्राप्स्यसि वरानने ।
वानरेन्द्रश्च ते पुत्रो भविष्यति महाबलः । [50]
मम लक्ष्मीश्च सत्त्वं च वीर्यं च यादृशम् ।
तादृशेनोपपन्नस्ते पुत्र श्रीमान् भविष्यति ।
इत्येव मारुत श्रीमाञ्जनन्यै मे वरं ददौ ।

26

After 4.66 Ś1 Ñ1 (mostly illeg.) D1-11-12 ins

अथ ते वानराः शूरास्तदात्यर्थं प्रहर्षिताः ।
गुणपूर्णाभिराशीर्भिर्हनुमन्तं प्रतुष्टुवुः ।
येनोद्यमेन मघवा देवासुरसमागमे ।
क्रान्तवान्युध्यमानस्तु मम त्वं सन तेजसा ।
यथा विष्णुर्महातेजाः पृथिवीं क्रान्तवान्पुरा । [5]
त्रिविक्रमो महानस्वहतादि तेनौ बलं च ते ।
यथा रुद्रो महाबाहुर्यज्ञे विविधदक्षिणे ।
सोमसिद्धो महावीर्यस्ते भवतु मङ्गलम् ।
त्रिपुरं जघ्न्य पूर्वं शङ्करस्य महात्मनः ।
यत्तीर्यादिक्रमसि सा ते भवतु निःस्पृहः । [10]
मरुतो देवसमर्द युध्यन्ते येन सयुगे ।
क्रमतो सह तत्ते भवतु दुरतोत्तम ।
यथाश्विनौ विरस्याश्च भाति भग्नानपीरा ।
तेजसा तेन हनुमन्प्रक्रमस्व महार्णवम् ।
ये वै महर्षयः पुण्या सिद्धचारणसेविताः । [15]
तपश्च्युत्तमाः तेषां प्रक्रम तेजसा ।
ऋषयो देवगन्धर्वा पिशाचोरगराक्षसाः ।
चन्द्रादित्यौ यथा वीर्याक्रमन्ते नभस्तले ।
तथा तेषां च सर्वेषां त्वं विवर्धस्व तेजसा ।
वीर्ययुक्तस्तथा वीर प्रक्रमस्व महार्णवम् । [20]
आशीर्भिः प्लवगैर्वीरो हनुमानभिपूजितः ।
अभ्यनन्दत मानार्हो महर्द्धिर्यशसो यथा ।
अभिहुतमद्य साक्षात्स्तूयमानो महाम्बरे ।
ऋषिभिर्वामन सर्वे यथा यज्ञपुरस्कृतः ।
वानरैर्हनुमानेवमाशीर्भिः प्रतिपूजितः । [25]
सपूज्य तान्हरिगणानिदं वचनमब्रवीत् ।

Colophon

—(l. 48) Ś1 D1.3.4 उपगत B3 अभिगत, D11 उपगम° (for अभिगत) D2.13 भवत्योपस्याभिगत (for the prior half) Ś1 D1-4.11-12 संसहरजशरीरिंत (Ś1 D12 °शरीरिण [corrupt] D2.13 °शाहत D11 °शरादिंत) (for the post half) —(l. 49) Ñ2 मया (for मम) Ś1 Ñ1 D1-11-12 (अ)स्या (D11 °मि)गमने D3 (अ)भ्यागमनाद् (for अभिगमनाद्) B3 स्पर्शि (for प्राप्स्यसि) —(l. 50) Ś1 D1.12.13 मे पुत्रो, D1.3.4 पुत्रस्ते (by transp.) (for ते पुत्रो) —D1 om. l. 51-53 —(l. 51) B3 om. for second च, D3.4 रूप (for वीर्यं) B3 बलवीर्य —(l. 52) B3 सदृशं स (for तादृशेन) D11 श्रीमान् (for वीर्य) —For l. 51-52, Ś1 D2.11.12 subst. while D11 ins. l. 2 only after l. 52

वीर्यवान्बुद्धिसम्पन्न सत्त्ववान्बलविक्रम ।
भवत्यथ महात्मानो महावीना भविष्यति ।

[(l. 1) D12 विक्रमी (for विक्रम) —(l. 2) D2 महाप्राणो (for °त्मानो)]

—(l. 53) Ś1 D12.13 जनक (for मारुत) Ś1 D11.13 मारुतो, D2.3.11 मारुत (for जनन्यै) Ñ1 V2 D2 ददौ वरं (by transp.) D3 वरं ततः (for वरं ददौ)

26

(l. 1) D11 वसुधा हनुमता हर्षिता हर्षिताः —(l. 2) D11 महाते वानराणीमिद् [metri causa] (for the prior half) —(l. 3) D11 तेन (for (यो)द्यमेन) —(l. 4) D11 युद्धमाना (for युध्यमानस्तु) D11 तस्या सन विक्रम (for the post. half) —(l. 5) D11 तदा (for पुरा) —(l. 6) D11 त्रिविक्रमे D2.13 मर्द (for हतादि) Ś1 हस्तान्तु (for तदि तेनौ) —(l. 7) D2 रुद्रो (with hiatus) (for रुद्रो) —(l. 9) D11 त्रिपुरस्य (for जघ्न्य पूर्वं) —(l. 10) D11 बल वीर्यविसंवरा सा तु भवतु विक्रमे —(l. 11) D3 मारुतो, D13 मारुता (for मरुतो) D3 युध्यते (for युध्यन्ते) —(l. 12) D2 तत्र (for तत्ते) D11 मतिस्वस्ति वायस (for the post half) —(l. 13) D11 तेजसंपातपीडया (for the post half) —(l. 14) D11 रज च (for तेन) D11 विक्रम त्व (for प्रक्रमस्व) —(l. 15) D11 om. up to महर्षय Ś1 महाद्या (for महर्षय) D11 यथा सर्वसहान सचराचरसेवित —(l. 16) D11 तपस्यां च पूर्वस्यां (for the prior half) —After l. 17, D11 ins.

सर्वेषा मधुवर्नि पूर्वेण पयुतानरम् ।
सूपस्य सह रश्मीभि सप्त पुष्पफलेकाम् ।
तुल्यां पुत्रे श्रीमानुपैतालु यत्तेजसम् ।
पूजितश्चापि कपिभि स योगी गगनाश्रयम् ।
पूजितो मुनिभि नामेन यशस्वं तेजसा । [5]

—Thereafter D11 repeats l. 17

—(l. 18) D11 चाधि (for वीर्या) D11 प्रक्रमेते नभस्तल (for the post half) —D11 om. l. 19 —(l. 20) D11 प्रक्रम त्व (for °मस्व) —(l. 21) D11 हरि (for भवि) —D11 om. (hapl.) l. 22-25 —(l. 22) Ś1 D2.11.12 अभिनन्दितम्तु (hypm.) (for अभ्यनन्दत) —(l. 23) D2.12 तूयमाने (for स्तूय°) L (ed.) यथाम्बरे (for महा°) —(l. 24) D3 वामनस्येवं, D11 वामन पूर्वं (for °न सर्वे)

Colophon —Sarga name Ś1 D2.12 हनुमन्तके D11 हनुमत्प्रयाण°, D11 हनुमत्तेज° —Sarga no. (figures, words or both) Ś1 D2.11.12 om. D11 67 L (ed.) 59.—After colophon B3 concludes with मन

CRITICAL NOTES

AND

CORRIGENDA ET ADDENDA

1

2) Ñ̃a Va Ba₃ D₃ in 3* call Pampa to be a river (nadi) Compare further in st 47 where Pampa is called vari valam Compare also 4 3 6 where even in our text Pampa is called a nadi Cf at this place remarks इमां नदीमिति सरस्वति सिद्धेन नदीत्वोपचार इति केचित् । अत्रैवत्ये । After 4 3 9 91* reads कानन च नगैं चैमां पम्पा च विमलां शुभाम् It is likely that there was a river named Pampa and a lake also called Pampa was formed from the waters of that river Such examples of the river and the lake bearing the same name are known

4) Ādhayah There are two readings —शापम पीडयन्ति and °भापन पीडयन्ति वै adhayah emphasises mental pain

7) शुद्धा in the sense of दयुक्ता

12) विपुणिनस्य the other spelling is also correct cf Panini 8 4 11

14) दात्यूहक = जलकुक्कुट

16) सतावर्ति seems to go with मृगनाभयी and अनिष्ट both The difficulty is felt by Ñ̃a Va Ba Da which substitute 16** by विना सितालधी सीतां वायजनी इत्यम् This makes the sense more coherent

19) We may take विलवास as a compound

25) Ck has felt the difficulty as to how the bird will take Rama to Sita and has explained by saying विसलसीसदृर्षेत्यति

2

9) प्लु is used in the sense of jumping and not of swimming Cf 9-10 also 3 1

23) Mark the instructions of Sugriva in this stanza 12** – Mal āvira carita 5 34**, which shows that our text existed in Bhavabhūti s time (8th century A D) essentially in the same form as that in which we at present possess it The person described in this stanza is Kabandha whom Rāma killed earlier Kabandha is here called Danu the son of Śrī Variant in D₄ ₄ ₅₋₂₃ T₁ G₁ M₁ Cg puts Diti as Śrī Both these do not make sense Danu the son of Diti or Śrī is not known Danu and Diti are known to be sisters Earlier in Araṇya kānda Kabandha describes himself thus (Sarga 67 7**) श्रियः विराजित पुत्र दनोस्त्वं विद्धि लक्ष्मण

This means that Kabandha was Danu s son Someone has mixed up श्रिया विराजित with श्रिय पुत्र The fact remains that Kabandha was a Danava

A Kabandha who learnt Atharvaveda from Sumantu is known (Vn III 6 9 Vy 61 50) Kabandha Ātharvana is mentioned in Bṛhadaraṇyaka Upaniṣad (VI 7 1) His son was Vicarin (Vedic Index 1 137) This Vicarin instructed Mandhāta (Gopatha Brāhmaṇa 1 2 10) I have shown that Mandhata was a contemporary of Rama having been killed by Lavaṇa who in turn was killed by Śatrughna (Cf Date of Ṛgveda p 68-9)

5

1) This stanza says that Hanumat went from Ṛśyamuka to Malaya where Sugriva was waiting This means that he brought the two brothers to Ṛśyamuka placed them there and then went to Sugriva who was on Malaya This is so explained by Ck All this means that Ṛśyamuka and Malaya were side by side Probably they were two peaks of one mountain

Star passages 78* and 81* presuppose that Sugriva had gone from Ṛśyamūka to Malaya

9) It is said that Sugriva took human form Actually we now know that the Vanaras were a human tribe

12) Mark the custom Cf Ck वाङ्नेय प्रसारित इति वचनविभासम पैत्ववद्धिलो हस्तो दीयते इत्यर्थ ।

14-16) Mark the rite Even the Vānaras followed such a rite This means that Agni was taken as a deity by the Vānaras also

6

4) Note the simile It shows that Vedic Śrutis were often lost and restored

8^{ab} = Rāmāyanamañjari 4·30^{cd}.

23) Note that the sorrow of Rāma, which is seen earlier in this Kānda, is now turned into anger.

7

9-10) These are good subhāṣitas.

21) Rāma is proud of the fact that he never told a lie. Cf. also 4 14 13.

9

1-2) The name of Vālin's father is not given here But Bd, III, 7.210-15 clearly say that Rkṣa, the king of the Vānaras, had married Virajā (the daughter of Viraj) This Virajā had Valin by Mahendra and Sugrīva by Sūrya Thus Vālin's father was Rkṣa.

4) Māyāvī is here called Dundubhi's son, but that is not right. He was Dundubhi's brother. It is clearly said in Vy. (68 28) and Br.(III.6 29) that Māyāvi, Dundubhi and Mahiṣa were the sons of Maya and Rambhā. Rāma (B[ed] VII. 12.13) also says that Māyāvi and Dundubhi were Maya's sons and Mandodari was their sister. In this stanza also, Māyāvi is called Dundubhi's pūrvaja, but by some confusion in the text, he is called both 'Pūrvaja' and 'Suta' of Dundubhi

Similarly, later on in this Kānda, Dundubhi is described as taking the form of Mahiṣa (II. 7 and 25) Actually, Dundubhi was Mahisa's brother All this is due to some confusion in the text

This (as also what we have said about Kabandha in an earlier note) raises the question that in spite of all our efforts at such a critical edition as the present one, we are, yet, far from the correct text of the Epic.

This is also supported by the following. 4^{ed} says that Māyāvī had great enmity with Valin for the sake of some woman (strīkṛtam). No such incident is known and Ct has to remark

सर्वमितिहास कविसुराणे श्रोत्रीयो बुद्धीमि As yet, we do not have such a reference in any of the major Purāṇas and if so, even here there may be some confusion in the text.

11

7 and 25) Dundubhi is here described as a Mahiṣa, but see our note on 9 4 above.

40) Śrī Parama Shiva Iyer, in his 'Rāmāyaṇa and Lankā', has said that *yojana*, at this place, means 100 dhanuṣas *i. e.* 600 ft. If so, it is not quite impossible that a strong person should be able to throw off a dead human body (Dundubhi was a man) 600 feet away and that Rāma should be able to throw the same dried up body at a distance ten times (10 yojanas, see 11.50) more.

13

17) सुवतना. Cf. also पुण्यजना.. पुण्यजनs were Rākṣasas. Puṇyajanas were the sons and grandsons of Puṇyajanī, the wife of Maṇibhadra (Vy. 69.157) These Puṇyajanas had sacked Kuśasthalī in the absence of Kakudmi (Vn. IV. 2.1).

This Āśrama lay between Ṛṣyamūka and Kiṣkindhā.

20-22) These stanzas give a mystical character to their Āśrama.

27) किष्किन्धा is also spelt as किष्किन्धी. See Crit. App on 4 14.5. also star passage Nos. 310 and 311.

14

2) विचार्य in the sense of 'turning'. This is an unusual sense of वि + चर् That is why there are v 1 like विसृज्य, विक्षय, विधाय, विचार्य, विताये and प्रमार्य. Most of the S MSS. have विताये

5) हरिसूयत्रा See Comm for interpretations.

6) विपरीत इव in the sense of 'surrounded by', not 'opposite For various interpretations, see comm.

11) आ for आत्, Attempt of some MSS. to turn it into आत् is not necessary.

15

14) The reference to Angada knowing about the alliance between Rāma and Sugrīva seems to have appealed to all S MSS., including D MSS. going with S as also to D1 (NE), which elaborate the idea by inserting the star passage 319 It is noteworthy that Ñ2 V1 1 B omit 14^{cd}, in which case, reference to Angada will disappear.

19) अन्वयमित्रम्. See comm. for the archaic form and the various senses given to the word.

16

4) Sugrīva is called hinagrīva. Sugrīva, as a name can be compared with हयग्रीव, ऋक्षग्रीव.

25) After 25, D₃₋₈₋₁₁ S (*i.e.* all S MSS.) plus D₁₁ add the star passage 343*, which in l. 2 has a ring of treating Rāma as an avatāra. This tendency is not seen anywhere in the constituted text of this Kāṇḍa.

27) इन्द्रध्वज. For Indradhvaja and fight due to it, see Nāṭyaśāstra Adhyāya 2. This seems to have been a very significant incident in ancient times.

17

4) The author desires to give to Vālin a noble character. See also st. 7.

9) This incident of Yayāti falling down from heaven after his merits (puṇya) were exhausted is found in Mbh. I. 88. 1–13; Mt. 25.4; 35.4–5, and Sargas 36–40 and 42.

27⁴⁴) Cf. Śārṅgadharapaddhati, No. 1299.

42) This bravado of Vālin has given an opportunity to Ñ₂ V B D₇ (*i.e.* all NE MSS.) *to insert* the passage 377*. The story given there occurs in Uttarakāṇḍa.

18

6–11) Argument used by Rāma here is unusual. While describing Rāma's journey from Ayodhyā, the author has said that Ayodhyā-kingdom ended at Śṛṅgaverapura *i.e.* at the Gaṅgā.

Here, in 9, Rāma argues that he and other kings followed the orders of Bharata. Frontiers of Ayodhyā cannot extend up to Ṛṣyamūka and Kiṣkindhā. The only way to construe is to say that Rāma took upon himself to guard, wherever he went, the traditions of the Ikṣvākus. I do not know if South Kosala included Kiṣkindhā.

28) Vālin's accusation against Rāma is given in 17. 12–45 and Rāma's refutation of Vālin's argument is given in 18.1–30. In a commentary on Rāmāyaṇa called Dharmākūtam by Tryambaka-rāyamakhin, an author of the 17th century, this entire position is summarised very ably. The discussion is very erudite and subtle and runs into 18 pages. I quote below the relevant portions. (pp. 58–77)

नाप वालिकृतापराधमात्रेण वियुक्तसिद्धिः । न द्वितीय, सुग्रीवेण सख्यकरणेन अवश्यं वालिनः शुद्धत्वस्य दूरतोऽसत्त्वात् । नापि तृतीय, रावणस्य वधनिमित्तत्वासिद्धेः, वधनिमित्तमनुग्रहार्थैवेत्यादिप्रसक्तेः च वालिनोऽदर्शनात् । नापि चतुर्थः, पञ्चनखेषु वालिप्रभृतीनामेव अनुपराध-गमनेन वानरमांसस्याभक्ष्यत्वात् । नापि पञ्चम, कपित्वे मायाविशिष्टविधानेन मयाऽपारधत्वात् । नापि षष्ठ, यथ विनैव वालिवधेन सीताया मातृ सम्पन्नेन तद्वेषणया वधकरणार्थमावात् ।

अनुभावपरिहरणायनभिज्ञत्वात् प्रतिज्ञातार्थस्य निर्वहणीयत्वात् शरणागतस्य सुग्रीवस्य दारा धर्मेशाच युक्त मन वध इति परिहार उक्तः, स चानुचरः । अनुभावप्रदर्शनस्य सुग्रीवनाथाद्यर्थेन स्वमुद्देश्य वालिनो वधकरणे हेतुभावात् । प्रतिज्ञातार्थनिर्वहणस्य अहिंसाया अपि धर्मेण हिंसां परित्यज्य प्रतिज्ञाया एवोपेक्षणीयत्वात् । मृगयाधर्मेण रामस्य प्रजाव भावेन मृगशयां यथ क्षत्रियस्य अयुक्तत्वात् । अतो रामस्तुर्दीना परि-हारोऽनुपपन्न एवेति चेत् उच्यते—तथापि धर्मशास्त्रपरिहाराभिप्राय वाली धारत्वागनये स्त्रिया धर्मनिष्कृतं कृतवान् । धर्मदूषकस्य राज्ञस्तस्य दण्ड-नीयः । ....अत्र च वाली आनुभावपूर्वकत्वाधर्मकरणात् ...... बुद्धिपूर्वं तु दुष्टभावो दण्ड्य ।.....वालिमरणानन्तरं ताराप्रदानाय अवेक्ष-रणेन तन्मायापरिहारभावात् । नमस्कारनिर्मितात्तु तिरोधाने, प्रतिज्ञाताक्षरस्यपरिपालनीयत्वात्, मृगवधे दोषाभावाच्च वधो युक्त एव । ...तस्मात्रिवास्तो मनुस्मृत्यादि सकलनं युक्तमेव । किं च सर्वसंस्का-रकस्य रक्षणाय अन्यादेशादि तप्ततैलेन शोधाय । मारदि दण्डप्रदस्य मनोरथात् । एवं च रामस्यापि दाशरथापराधेन धर्मपालनेन एतु प्रावस्तेन च प्रजापालनेन आत्मधर्ममनुसृत्य परानुग्रहणीयो न दोषाय ।

एवं च प्रतिज्ञातार्थस्यापरस्य उपसंहरणेन अवश्यं वक्तव्यं प्रत्येकोपरस्य परिहृतेऽपरस्य प्रत्यक्षविधिरनुगतस्य अविद्यमानेऽपि स्यात् । राज्ञे वालिवधमपि अवश्यकर्तव्यं उपतिष्ठेत । तत्र राज्ञो वालिवधः अधर्मप्रत्यवो न भवति, किं तु धर्म एव ।

30) Cf. Manu. 8 318.

31) This reference to Māndhātā *having punished a Śramaṇa for his sin is obscure. No such* incident is found in his life in any of the known Purāṇas or in the Mbh. Ñ₁ V₁ B D₇ read श्रमण for श्रमण. This श्रमण (or श्रमण) seems to have committed a sin like the one committed by Vālin *i.e.* the sin of having illegal relations with one's brother's wife. No such incident is noted in Māndhātā's life. The whole reference is obscure.

34) Cf. Mbh. 12 141 70.

39) Cf Manu 7.8 बालोऽपि नावमन्तव्यो मनुष्य इति भूमिपः।

41–51) On hearing Rāma's refutation of his accusation, Vālin's mood entirely changes.

19

24) This reference to Suparna destroying Caitya for the sake of naga is obscure

27) सन्दित in the sense of 'bound' is Vedic Different readings created by MSS सान्ति स्वदित, सवीत, संबित, स्वदित are because of not knowing the earlier sense of सन्दित Out of the S MSS T1 M support

Tara s lamentation covers in all 74 sts thus 19 20–28 20 1–25 21, 1–16 22 26 23 1–16, 21 23, 26–30 Much of it is conventional, but this whole passage was added much earlier i e before the text bifurcated into N and S recensions

21

3*) देहेस्मिन्बुद्बुदोपमे Mark the simile Cf Gita 2 11 for the idea in the stanza

7) नैन शोचितुमर्हसि cf Gita 2 26

22

13[1]) Note that Tara s character has been raised to great heights and she is depicted as a learned lady

24

2–11) These words of Rama and those of Hanumat in 21 2–11 reflect the popular philosophical ideas about death

5) स्वर्गो दृष्टो लोक I cf Gita 5 14 स्वभावस्तु प्रवर्तते I

23–31 also 42 43) Note the customary rites of cremation These were followed by the Vanaras also

25

12) This means that Sugriva was coronated in the month of Śrāvaṇa. Vālin was killed a few days after Rāma arrived on Ṛśyamūka And Rāma reached Ṛśyamuka about 3 or 4 days after leaving Pancavaṭī and Janasthana He might have taken 3 or 4 days in searching Sita in Janasthāna All this would mean that Sitā was carried away by Rāvaṇa about 10 or 15 days before Valin s death

26

9*) Cf Gitā 2 27

10) Rāma is called Kriyapara i e performing religious rites regularly Devaparāyaṇa has 'veda' and 'daiva' as other readings 'Deva' is vouchsafed by the majority of MSS But taking the star passage 525 which is a substitute passage, into consideration we have Dharmaparayana and Hamsaparayaṇa for Devaparayana and they are vouchsafed by practically all the N MSS We have adopted the S reading There is a tendency in the S MSS to idealise

27

1) In 26 1 it is said that Rama took his abode on the mountain Prasravaṇa and here he is said (in all the MSS) to be residing on the Mālyavat which means that Prasravana is the same as Malyavat In the colophon to the 26th Sarga whereas all read Prasravaṇa, D4 11 read Malyavat

10–11) Cf Suktimuktavali of Jalhana p 219 (GOS No 82)

Note the simile of learned Brahmaṇas in St 10 Megha = Ajina Dhara = yajñopavita

15) Note the change in metre. This is not usual Sts 14 to 32 are omitted by Ñ B1 D1 2 4 7 (om 14–23) 11 V1 also drops several of these sts. We have relied more on the S MSS

19) आम्रफल Note the mention of mango fruit

21) बलाकाङ्कि Shortening of ka in balāka is metri causa.

23) Cf Meghaduta 1 9 Note the Yamaka in this st

24) Note the figure यथासंख्य in this st

31–32) Note the Anuprāsa and Yamaka in these sts This ornate character of these sts perhaps justifies the omission of sts 15–32 as is done in Ñ B1 D1 2 4 7 11

This is varṣavarṇana and such Sargas are very handy for elaboration and that is how the inflation of the text takes place

28

9) Kauli in the sense of 'of the kula' is unusual

29

14) चक्रूर्ह is also unusual

15–20) Note the change in the metre and note also that all these stanzas are omitted by Ś1 Ñ1 D1-4 11-13

24*) Cf ... Quoted by Suktimuktāvali (4 96 GOS No 82) and attributed to Śaṅkaravarman

32) Four months of the monsoon are over. Vālin was killed and Sugrīva was coronated in Śrāvana as is already said Therefore, these four months will bring us to the end of Kārtika. Note the discussion of the commentators about these four months

40) Note that the commentaries want an 'iti' at the end of this verse to show the completion of the direct message to Sugrīva

48) = Kāvyamīmāmsā (GOS No. 1, 3rd ed ; p. 36) Read न स for न च

30

3) Read वीर वालिन for वालिन स Note the discussion in the commentaries about the irregularity in the metre here.

4) 'asatyam' and 'vicayam'—both these are used in unusual senses. Earlier also we have pointed out such cases of words being used in unusual senses and at all such places we find a number of different readings spring up. All such cases point to an earlier period of the composition of the text.

34-35) Between 34 and 35 there is an abrupt break. 34 expresses Aṅgada's words सौमित्रिरयमागत 35 abruptly talks about the Vānara soldiers. That is why the commentators want 'itikarana' here.

42) वानयमारुदि and व्यवसायरथ . For the simple style of the Rāmāyana, these are unusual compounds which the commentators explain somehow

31

3) Sugrīva has forgotten everything, being engrossed in sensual pleasures, otherwise he is sincere

10) This speech of Hanumat shows his leanings towards Rāma and his brother वि + स्मृ in विस्मरति is used in the sense of remembering (विशेषेण स्मरति).

32

4) Kiṣkindhā is described as a guhā in st. 1. The description of the city as given here shows that it was not merely a cave. It must have been something like a hollow between two hills. It is described as full of *ratnas* It had big *harmyas* (palaces) and various market places. It had various types of trees of which Maireya and Madhu are noteworthy Vānaras are throughout described as fond of wine The tract where they resided must have been rich in such trees.

33

12) For this view see the Introduction. The Mbh. *reference in the Crit. App (p 204) is to the* Critical edition of The Mbh, Poona.

14) Kṛtam is used in the sense of 'good'

15) Maṇḍukarāvinam' see commentaries for explanation

34

1) It is once again Tārā who pleads Her character is throughout depicted as of one who is learned, serene and experienced.

7) Here Viśvāmitra is described as attached to Ghṛtācī. Commentators are divided Some say Ghṛtācī is the same as Menkā, while others seem to be inclined to treat them as two different loves of Viśvāmitra Only D₃ substitutes Menakā for Ghṛtācī.

18) After giving the strength of Rāvana's army, Tāra speaks this as an explanation Commentators say that this information was once given by Vālin to Angada and Tara had overheard it Probably, this is added by someone at a later date

19) If Sugrīva had actually asked the Vānaras to gather together as is said here, he had no reason *to feel guilty and Hanumat should have known it* It seems that this is a good explanation to appease Lakṣmana and has been added later

21) *samsthā* in the sense of 'limit' is noteworthy. Tārā says that these Vānaras would *arrive 'adya'-to-day, while Sugrīva later on gives* the limit of ten days. (36, 12).

35

2) Mark the simile

36

29-30) Mark here the description of the trees which yield food that does not make a person hungry for one month. Modern research may be noted in this connection.

37

7) Mark the custom Only some were allowed to go in the presence of women.

38

6) Anuhlada or Anuhrada is given in the Puranas as a brother of Prahlada and a son of Hiranyakaśipu

39–42

See Introduction for a detailed discussion of the contents of these Sargas It has been shown there how several lines of these Sargas are taken verbatim from the Matsya Purāna

41

12–13) It is said here that there was a mountain called Hema near the confluence of the river Sindhu and the sea and there were lions at that place As this is the description of the Western direction this confluence of the Sindhu and the sea is proper But no mountain is found to-day at the place where the Sindhu meets the sea This mountain is described as having lions in it Can this refer to the Gir range and Gir forest? These lions are called pakṣagamah which is explained by the commentators as flying with wings

25) This st says that in this direction i e in the West there was a city named Pragjyotisa where Naraka ruled All other accounts put this city in the East in Assam only here it is put in the West This is taken from the Mt 163 but in the Mt no direction is given for the location of this city The author of these Sargas has located it in the West

Now there is a curious coincidence here In the Jamnagar district of the Gujarat State there is a place in the Lalpur Taluka which is called Gop The famous Gop temple of the Gupta age is situated here I have visited this place and I have heard old men of this locality saying that there was a city called Prāgjyotiṣpura near the hill of Gop I have not pursued the matter further but I record it here for whatever it is worth

43

I have said in the Introduction that the Sargas 39 40 41 42 are added later on The original Rāmāyana must have contained matter corresponding to st 1–8 of Sarga 40 and then the matter contained in this Sarga It is noteworthy that no other party is given anything like the message to Sītā or the ring

47

2) Mark that Angada and his party entered the Vindhya mountain as soon as they left Ṛśyamuka This corroborates Sugriva s statement in the 40th Sarga that the Vindhya and the Narmada were to the South of Ṛśyamuka

St 2 says that they entered the caves and forests of the Vindhya They moved in different places but did not find Sītā

Then they went to another part (st 6) which is described (st 7 8) as having trees without flowers and fruits as having rivers without water and as having no buffaloes no deer no elephants no lions no birds and no other beings There were lakes having blossomed lotuses but void of bees (st 9) There dwelt a sage named Kaṇḍu whose ten year old son was lost in that forest and therefore the sage had cursed the forest to be without birds etc

One sage Kaṇḍu is mentioned in Bg IV 50 13 14 and Vn I 15 11–54 but there he is said to have performed penance on the banks of the Gomati Bd II 35 48 refers to Kaṇḍu, who is taken as a pupil of Langali Vy 69 68 refers to Kaṇḍu who was the father of thousand snakes Mbh (1 195 15) refers to a Kaṇḍu who is the same as one who is mentioned in Bg and Vn According to the Mbh he had a daughter named Varkṣī who was married to ten प्रचेतस्

In this forest these Vanaras encountered an Asura and Angada taking him to be Ravaṇa killed him (15–20)

Then they went to another hollow of the mountain (21)

48

15) Once again encouraged by Angada the Vānaras searched the southern region covered by the Vindhya forests They did not leave the Vindhyas

There they came to a rajataparvata (16) where there was a grove of Lodhra and Saptaparna trees (17)

Once again they started to search in the regions of the Vindhyas (22)

49

1) They were still searching the regions of the Vindhyas

2) After this st, the S MSS insert (1045*) भागेद्रुतस्य शैलस्य कोटिं दक्षिणपश्चिमाम् । This would mean that they sat on the South-Western point of Vindhya. This would give us the exact location of the place where they saw the ṛkṣabila, but as this line is not seen in the N MSS, we have rejected it.

7) Searching there, they once saw a big hollow (mahābila), from where birds were coming out. This bila is called ṛkṣabila in D5 8-11 S (see 1049*, which is rejected in our text)

50

10) It is said, here, that this bila was constructed by Maya.

11-17) It is said that Maya obtained all the wealth of Uśanas and stayed in this forest for some time. Indra killed Maya, who was attached to an Apsarā named Hemā. Later Brahmā gave this forest and this bila to Hemā. Having given this history, the Tāpasī, whom these Vānaras met in the bila, told them that she was a friend of Hemā and was protecting that house. Her name was Svayamprabhā and she was the daughter of Meru Sāvarṇi.

One Hemā, an Apsarā, is mentioned in Vy. 69, 7 and 61, where she is said to be the daughter of Yama. Similarly, one Svayamprabhā, an Apsarā, is mentioned in the Mbh (3.43.29)

52

12) Svayamprabhā led them out of the bila and brought them to a place of the Vindhya mountain from where was seen Prasravaṇa mountain on one side and the sea on the other. It should be remembered that Prasravaṇa was the mountain where Rāma was living now.

There is some historicity about this bila. In the Rāmāyaṇa (7 12 13) it is said that Maya had two sons named Māyāvī and Dundubhi, by Hemā. This means that Maya had these sons after he came to live with Hemā in this bila. Both Māyāvī and Dundubhi were killed by Vālin as we learn from this Kāṇḍa. Therefore, it is this bila into which Māyāvī fled when pursued by Vālin. This bila, therefore, could not be very far away from Kiṣkindhā.

This Ṛkṣabila occurs in the story of Syamantaka jewel[1] It is, there, said that Kṛṣṇa, in order to search for Prasena, went to the Vindhya and Ṛkṣavanta[2] and found Prasena dead near the Ṛkṣabila, where Jāmbavat was living. It only means that after the war of Laṅkā, Jāmbavat occupied this Ṛkṣabila, where he was found by Kṛṣṇa and where Kṛṣṇa married Jāmbavatī. Jambavat's being connected with Rāma and Kṛṣṇa both need not surprise us, for the distance between Rāma and Kṛṣṇa was not much[3]

16) Svayamprabhā placed these Vānaras at a place from where Sāgara was seen. This place, according to this st, was at the foot of the Vindhya. Probably this foot was the South-Western point of the Vindhya (cf. 49 2 notes). It was at this foot of the Vindhya, that they met Sampāti. (cf 55 2)

53

2) The eight qualities of buddhi are given by the commentators as

> शुश्रूषा श्रवणं चैव ग्रहणं धारणं तथा ।
> ऊहापोहार्थविज्ञानं तत्त्वज्ञानं च धीगुणाः ।

Similarly the fourteen guṇas of the army are given as;

> देशकालज्ञता दार्ढ्यं सर्वक्लेशसहिष्णुता ।
> सर्वविज्ञानता दाक्ष्यमूर्जः संवृतमन्त्रता ।
> अविसंवादिता शौर्यं भक्तिज्ञत्वं कृतज्ञता ।
> शरणागतवात्सल्यममर्षित्वमचापलम् ।

4) The commentators say that here Śukra may mean Bṛhaspati, or शुक्रेण शुक्रसम् विशिष्टनीतिवेदिना उपमेयः । It is also noted that there is a v l. शुक्रेण शुक्रवत् Ñ1 V B D1 read कथं शुक्र वत्स्यसे , S1 Ñ1 D2-4, 10,11 read शुक्रे for शुक्रव

55

3) Sampāti is, here, said to have come out of a cave of the Vindhya, which means that the Vānaras are still in the Vindhyas.

---

[1] Bd. III 71, 20 ff. The story is also found in Vy., Mt., Hr. and Mbh

[2] Bd III, 71, 39.

[3] See my paper "Chronological Distance between Rāma and Kṛṣṇa" in the Journal of the Oriental Institute, Baroda, Sept. 1964.

57

4) Sampāti says that he and his brother Jaṭāyu went against the Sun after the death of Vṛtra (वृत्रवधे वृत्रे). This refers to one of the 12 devāsurasaṃgrāmas — the one called Vārtra [1]

It has been said that this devāsura war had been faught in the second epoch of Bali's life and I have shown that Bali's grand-daughter was married to Kumbhakarṇa. Thus Sampāti's statement that he went against the Sun after (soon after) the Vārtra war is not irrelevant. Sampāti and Jaṭāyu both were contemporaries of Kumbhakarṇa.

15-16) Here, Sampāti says that he himself saw Sītā being carried away by Rāvaṇa and later on he says that his son Supārśva saw her being carried away

20) Here it is said that Laṅkā was situated in a dvīpa. See Introduction.

28) दृश्यते shows that Rāvaṇa's Laṅkā was within seeing distance from where they were sitting

32-34) This suggests that the Sea was quite near from this part of the Vindhya where they were sitting

59

7) In the fourth st., Sampāti says that he fell on the peak of the Vindhya and here it is said that the Vindhya was just on the shore of the Southern Sea, which means that the sea, which Hanumat and Rāma crossed, began just from the foot of this portion of the Vindhya. See Introduction

61

8-9) This reference about Sītā's food is a little obscure

15) Jāmbavat, here, says that he was present at the sacrifice of Bali, and had gone round Vāmana, 21 times. Earlier we have seen that Sampāti and Jaṭāyu were contemporaries of Bali and Kumbhakarṇa. Same is the case with Jāmbavat. He says (here as well as in 65.30) that he was a contemporary of Bali [2]

66

8) *In Gujarati folk-lore, there is a tradition* that Añjanā, the mother of Hanumat was a *daughter of Ahalyā*. See Āpṇī Lokasaṃskṛti by Jayamalla Parmar, p. 145

---

[1] For a detailed discussion of this and other wars between the Devas and the Asuras, see my paper 'The Twelve Devāsurasaṃgrāmas' in the Journal of the Oriental Institute, Baroda, Vol. XII, No 3 March, 1963

[2] In this connection see my papers—1. 'The Twelve Devāsurasaṅgrāmas' in the Journal of the Oriental Institute, Baroda (March, 1963), and 2 The Chronological Distance between Rāma and Kṛṣṇa, the same Journal (Sept. 1964).

ERRATA

Misprints in the Constituted Text and The Critical Apparatus are shown below

TEXT

Sarga	St	For	Read
11	52ᵃ	समसि	समासि
19	27ᵈ	सन्दिने	सन्दिते
27	27ᵈ	पदपन्यावे	पदपन्यैवे
32	20ᶜ	°स्तरणणेपे°	°स्ताणोके°
37	16ᵈ	°श्रभवस्	°श्रामवस्
40	7ᵇ	सुद्गामी	सुदामा
41	16ᶜ	दुर्गनी	दुर्रश
42	50ᶜ	कामर्थे	नामर्थे

CRITICAL APPARATUS

	For	Read
P 3 concordance st 2ᶜᵈ	G 3 79 2	G 3 79 0
P 11 concordance st 37ᶜᵈ	L 3 82 20	L 3 82-43
P 12 concordance st 38ᵃᵇ	L 3 82 42	L 3 82 45
P 18 col 1 l 30	शिवरोध	शिवरोध्द
P 22 col 1 l 8	Add—For 2 D₅ ₈ ₆₋₁₀ S Subst 88 * and read after 3 in the beginning of *)	
P 22 col 1 l 18	—After 2ᶜᵈ ^ Ś₁ D₁₋₄ ₁₂ ₁₃ ins 1 2 of 83*	Delete
P 22 col 2 l 3	—After 3 D₅ ₆ ₈₋₁₀ S ins while Ś₁ D₁₋₄ ₁₂ ₁₃ ins 1 2 only after 2ᶜᵈ (transp)	—After 3 D₅ ₆,₈₋₁₀ S Subst. for 2 and read here
	Ś₁ D₁₋₄ ₁₂ ₁₃ om l 1	Delete
P 22 col 2 l 8	M₃ ग्र धर्मेण (for स्व°)	M₃ म धर्मेण (for स्वप°)
P 27 col 1 l 7	S	W 1
P 36 col 1 l 13	For 6ᶜᵈ	—For 6ᶜᵈ
P 39 col 2 l 17	D₁ ₁₁ om (hapl) 12	D₁ om (hapl) 12 D₁₁ om 12-13
P 40 col 1 l 25	Ś₁ D₇ ₁₁ om (hapl) 13	Ś₁ D₇ ₁₁ (cf v l 12) om (hapl) 13
P 40 col 2 l 5		
P 45 concordance st 32ᶜᵈ	L 4 7 57	L 4 7 7
P 53 col 1 After l 11	Add before 5 st —ᵈ) Ś₁ Ñ₁ D₄₋₆ ₁₁₋₁₃ मति D₃ पुनर् (for तव) V₃ B विनाशयामि D₂ निर्वे(वे)न्यामि (for निर्वापयामि)	
P 59 col 1 l 16	दुरापदं	दुरापदं
P 93 concordance st 17ᶜᵈ	G 4 15 10	G 4 15 0
P 110 col 2 l 30	—For 22 V₁ ₂ B	—For 22 Ñ₂ V₂ ₃ B
P 111 concordance st 29ᶜᵈ	L 4 14 0	L 4 16 82
P 112 concordance st 30ᵃᵇ	G 4 17 0	G 4 17 24
P 113 col 2 l 13	34ᵃ – 35ᵇ	34ᵃ – 35ᵇ
P 120 col 1 l 17	V₃ B D₇	V₁ ₃ B D₇
P 122 col 1 l 30	433* and 435*	= 433*
P 122 col 2 l 7	B₁ ₂ ₄	B₁ ₂

Sarga	St	Read
P 122 col 2 l 8	B4 om	B1 4 om
P 122 col 2 l 10	—°) B1	—°) B1 1
P 122 col 2 l 11	B1 3 4	B1 3
P 122 col 2 l 12	B3 Subst	B2 3 Subst
P 122 col 2 l 23	B1 3 4	B1 3
P 122 col 2 l 24	B2 Subst	B2 4 Subst
P 122 col 2 l 31	Add V3 om l 1-2 in the beginning of l 1	
P 141 col 1 l 24	D5 10	D5 10 (D7 only l 1-4 and l 47-50)
P 161 concordance st 23[cd]	B 4 23 25	B 4 22 25
P 170 concordance st 6[ab]	L 4 22 24	L 4 22 4
P 176 col 1 l 18	D5 11 पयमाना	D5 11 प(D5[अ]प)स्वमाना
P 180 col 1 l 6	—समीडा	—सरीडा
P 180 col 1 l 25	(first occurrence)	(T1 first occurrence)
P 180 col 1 l 25	G2 3 M3	G1 3 M1(l 37-116) 3
P 195 col 1 l 27	(hapl 5)	(hapl)
P 195 col 1 l 31	यद्	यद्
P 201 col 2 l 30	—After 26 D1	—After 26 Ś1 N1 B4 D1
P 223 col 1 l 6	Subst 698*	Subst 699*
P 223 col 2 l 4	—D10 om l 10	Delete
P 252 col 1 l 35	S ins	T2 3 G M ins
P 260 concordance st 7[ab]	G 4 43 7	G 4 43 10
P 315 concordance st 29[ef]	G 4 50 34	G 4 50 35
P 343 concordance st 19[cd]	L 4 48 37	L 4 48 33
P 380 col 2 l 23	4 7 11 13 Subst	4 7 11 Subst
P 390 concordance st 23[ab]	G 5 1 68	G 5 1 69
P 412 col 1 l 4	(for वञ्जलमासे)	(for वञ्जुलमासे)